

בנין שלמה

חלק ב

כולל שאלות ותשובות, וחידושים בכל מקצועות התורה
עפ"י כתבי יד וספרים.

מאת גאון ישראל
הכהן הגדול מאחיו

מון רבי שלמה הכהן בר' ישראל משה זצ"ל
מו"צ דווילנא

בעריכת
הרב דוד מצגר

בהוצאת
נין המחבר הרב שלמה ניימן
ירושלים ת"ו תשנ"ב

נדפס בארץ ישראל
ירושלים תשנ"ב

**זכרון עולם
לעלוי נשמת**

אבינו עמ"ד מורנו ורבנו צנוע בצדקותו תמים ועניו
כל ימיו לא מש מאהלה של תורה,
הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה.

**הגאון המובהק
רבי יצחק ניימן זצ"ל
יליד בריסק**

מבאי ביתו וממקורביו של מרן הגרי"ז סולוביציק זצוק"ל
רב ואב"ד קרית-חיים חיפה, ולאחרונה רב דקהילת "חניכי הישיבות"
בשכונת רמות ד' בירושלים.

חתן הגאון הצדיק ר' יהודה לייב — דון יחיא זצ"ל

אב"ד צ'רניגוב שהיה חתנו של המחבר הגר"ש הכהן זצ"ל מווילנא
ונתבקש לישיבה של מעלה עש"ק י' מנחם אב תשמ"ט.

ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י משפחתו

לע"נ

איש תם וישר ויר"א

ר' אליעזר בר' משה הכהן ע"ה

גלכ"ע כ"ט מר חשון תשמ"ח

ורעיתו מרת פסיה יהודית ב"ר משה ע"ה

גלכ"ע ט"ז חשון תשמ"ו

ת. נ. ל. ז. ה.

תוכן הענינים

אורח חיים

א	קונטרס דברי שלמה על "מעשה רב" להגר"א [סערת אליהו דף ה ע"ב – ח' ע"ב].	סימן א
יב	מי שאין ידו משגת לקנות רק תפלה אחת [נתיבות אור תנינא סי' ב].	סימן ב
יג	הדור מצוה בתפילין [ידי משה דף מו ע"ב – מ"ט ע"א].	סימן ג
יד	שח בין תפילין של יד לתפילין של ראש [שערי תודה דף לו ע"ב].	סימן ד
כד	ברכת התורה בכל יום [המאסף]	סימן ה
כד	מנוי שליח ציבור [שו"ת באר משה סי' כו].	סימן ו
כו	תפלה כנגד ירושלים [באר משה סי' סד].	סימן ז
כו	חזקה במצוות [באר משה סי' סד].	סימן ח
ל"א	מצות נשיאות כפים במקדש ובגבולין [באר משה סי' סד].	סימן ט
ל"ב	נטילת ידים לנוגע באמצע הסעודה בס"ת [כנסת חכמי ישראל (אבלסון) קונטרס טו סי' שלד].	סימן י
ל"ז	הפסק בברכה שאינה צריכה בשמונה עשרה [ספר זכרון אבן ציון י"ם תשמ"ז].	סימן י"א
ל"ז	שמש מצרף לזמון [קונטרס לחם שלמה בקובץ עטור סופרים (קוק) ח"א וילנא תרמ"ח].	סימן י"ב
ל"ט	ברב עם הדרת מלך (חלוק מניין אחד לשנים) [שו"ת מקור חיים סי' ג].	סימן י"ג
מ"ד	ברכת החמה [עצי ברושים סי' ס].	סימן י"ד

נא	יין להבדלה וקדוש [בית ועד לחכמים חוברת יא ליעדס תרס"ד].	סימן פו
נג	הזכרת יציאת מצרים בקדוש [הסכמה לשו"ת חמדת הנפש].	סימן פז
נה	אכילת כזית פת בשבת ויו"ט	סימן יז
נו	ממצוא חפצך ודבר דבר [ספר זכרון אבן ציון י"ם תשמז].	סימן יח
נו	הבדלה בליל יו"ט לאונן שלא הבדיל במוצאי שבת [מכתב בראש שו"ת אבן שוהם].	סימן יט
נא	תשלומין להבדלה במוצאי שבת ובמוצאי יו"ט [בנין שלמה, תקונים והוספות סי' יט ושדי חמד מערכת ה סי' טו].	סימן כ
סא	נשים בשביתת בהמתן בשבת [מנחת שבת בשיורי מנחה סי' פ"ז].	סימן כא
סג	הערה בענין נשיאת קטן בשבת [דברי נחמיה ח"א במפתחות סי' כה].	סימן כב
סד	פסק הלכה בענין נשיאת משקפיים בשבת	סימן כג
סד	אמירה לעכו"ם [שו"ת תרשיש שוהם סי' ז].	סימן כד
סו	ערוב תחומין לתפלת צבור [שו"ת מקור חיים סי' א].	סימן כה
זא	הערה בענין שכח יעלה ויבוא בליל ב' דראש חודש [דברי נחמיה ח"א במפתחות].	סימן כו
זב	סוף זמן ברכת הלבנה [עצי ברושים סי' סג].	סימן כז
זו	באר מים שנפל בה חמץ [שו"ת מקור חיים סי' ט].	סימן כח
זט	שליחות בביטול חמץ [שדי חמד מערכת חמץ סי' ה אות כז].	סימן כט
סא	חמץ שעבר עליו הפסח אצל הגזלן [בנין שלמה תקונים והוספות ח"א סי' יד].	סימן ל
פה	תשובה בענין הנ"ל לחכם אחד [שו"ת נחלת נפתלי סי' כ"א].	סימן לא
צ	חמץ של מומר שעבר עליו הפסח [שדי חמד מערכת חמץ סי' ח אות ט].	סימן לב

סימן 9ג	ביאורי ההגדה [הגרת וילנא]	צב
סימן 9ד	ביאורי ההגדה מאחי המחבר ר' בצלאל הכהן מוילנא [הגרת וילנא].	צה
סימן 9ה	זמן תפילת ערבית וקדוש בליל שבועות [בנין שלמה תקונים והוספות סי' כ].	קג
סימן 9ו	ביאור נוסח אמירת פסוקי הקרבנות במוסף של עצרת [בנין שלמה תיקונים והוספות סי' כא].	קו
סימן 9ז	יום טבוח בעצרת שחל בערב שבת [עצי ברושים סי' נח].	קי
סימן 9ח	מלאכת אוכל נפש ביום טוב [שו"ת נחלת נפתלי סי' יח"ט].	קטו
סימן 9ט	איסור מלאכה בחול המועד בערב פסח וביום טבוח [שדי חמד, דברי חכמים סי' נז].	קיח
סימן 9מ	הדחת רצפה בחול המועד [קצור שלחן ערוך ע"פ עמודי השלחן סי' קד].	קכג
סימן 9א	שמחה ביום טוב בזמן הזה [שדי חמד, דברי חכמים סי' פד].	קכה
סימן 9א	תענית בראש השנה [שערי תורה ח"א קונטרס ג סי' לג].	קל"ט
סימן 9ב	אירוסין בתשעה באב [בית ועד לחכמים, ליעדס תרס"ב].	קכו
סימן 9ג	שבוע שחל בו תשעה באב	קכט
סימן 9ד	קביעת צום העשירי בעשרה בו [בנין שלמה, תקונים והוספות סי' לד].	קלא
סימן 9ה	שמועת החורבן לגלות יכניה [בנין שלמה, תקונים והוספות סי' לה].	קל"ג
סימן 9ו	שכח יעלה ויבוא בתפלת יום טוב והמלך הקדוש בליל ר"ה [בנין שלמה תקונים והוספות סי' יח].	קל"ה
סימן 9ז	אשה ששכחה להזכיר של יו"ט בברכת המזון	קל"ח
סימן 9ח	תענית בראש השנה [שערי תורה ח"א קונטרס ג סי' לג].	קל"ט
סימן 9ט	עונג בראש השנה [בית ועד לחכמים חוברת יא].	קמ

סימן ג	יום טוב שני דראש השנה קמא
	[דברי נחמיה ח"א בסופו].
סימן נא	חדושים והגהות בסדר מעמדות למוסף ראש השנה וסוכות ובסדר עבודת קרבן פסח קמג
	[בנין שלמה תקונים והוספות סי' כג].
סימן נב	סנוך בדבר המקבל טומאה קמו
	[קובץ המאור].
סימן נג	אתרוגים בשביעית וקדו"ש בפירות גוי קמט
	[אור תורה שנה ב סי' כא, לד, לט].
סימן נד	בדבר אתרוגי קורפו, מאחי המחבר ר' בצלאל הכהן מוילנא קנג
	[קונטרס הוראה היתר וילנא תרל"ו].
סימן נה	עוד בענין הנ"ל קסח
סימן נו	ההלל והשמחה שמונה קעג
	[בית ועד לחכמים חוברת יא, ליעדס תרס"ב].
סימן נז	הערה בענין ההקפות בחג הסוכות קעד
סימן נח	מהדרין בנר חנוכה קעד
	[שדי חמד מערכת חנוכה סי' ט].
סימן נט	הדליק נר אחד פחות מהראוי קעו
	[קונטרס לחם שלמה בעטור סופרים (קוק) חוברת א, וילנא תרחס].
סימן ס	ברכת הזמן בחנוכה קעז
	[שדי חמד מערכת חנוכה סי' ט].
סימן סא	נשים בהלל בחנוכה קעט
	[שדי חמד מערכת חנוכה סי' ט].
סימן סב	ביאור נוסח הנרות הללו קפ
	[בנין שלמה תקונים והוספות סי' לא].
סימן סג	תשובה בעל השדי חמד לרבינו בענין הנ"ל קפט
	[שדי"ח מערכת חנוכה סי' ט].
סימן סד	נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה. מאחי המחבר ר' בצלאל הכהן קצא
	[דברי חיים לר' חיים אורי ב"ר בצלאל].
סימן סה	קריאת מגילת בשבת קצג
	[שערי תודה עמ' פח].
סימן סו	משתה ושמחה בעיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה ... קצד
	[קובץ זכרון "יד שלמה" סי' ד].

קצה	בענין בין השמשות מאחי המחבר הרב בצלאל הכהן מוילנא	סימן פז
קצז	בענין כל תוסיף מאחי המחבר זצ"ל	סימן פח
קצח	זכיה ע"י אחר במכירת חמץ	סימן פט
ר	הדרן על מסכת עירובין [מחתן המחבר הרב יהודה לייב דון-יחיא].	סימן ע

יורה דעה

רג	השגחה על השובי"ם [שו"ת באר משה סי' יח].	סימן א
רד	בשר נחירה במדבר בחולין וקדשים [שו"ת נטע שעשועים סי' י].	סימן ב
ריג	נתנבלה בשחיטה [כנסת חכמי ישראל סי' עד].	סימן ג
ריג	נמצא נקב בטחול בתולדה [בכורי יהודה סי' קמט].	סימן ד
רטו	ניטלה המרה. — ביאור שיטת בעל הלכות גדולות [כנסת חכמי ישראל סי' רנד].	סימן ה
רטז	פצול מקמא במקום חריץ הורדא [שו"ת באר משה].	סימן ו
ריז	ניקור בן פקועה [יד שלמה סי' ג].	סימן ז
ריז	בענין כסוי הדם	סימן ח
ריח	חתיכה נעשית נבילה בתערובת לח בלח [שו"ת נחלת נפתלי סי' יד"טו].	סימן ט
רכו	בשר שספק נמלח, לר' בצלאל הכהן מוילנא אחי המחבר ... [בית ועד לחכמים חוברת עשירית תרס"ג].	סימן י
רכז	שרייה תוך ג' ימים מצד אחד [לקוטי הלכות פעטריקוב תרס"ד].	סימן יא
רכח	חלב בן פקועה [שו"ת מקור חיים סי' ב].	סימן יב
רלג	בעניני תערובות צונן לתוך חם ותשובת חתן המחבר [בכורי יהודה עמ' קמה].	סימן יג

רלפ	טבילת נדה ביום השביעי קודם צאת הכוכבים	סימן יד
	[שדי חמד דברי חכמים סי' קכט].	
רמא	מראה חרדל - תשובה להרב שניאור זלמן הירשוביץ ...	סימן טו
	[סיני כרך כח].	
רמו	תשובה בעניני מקואות לר' בצלאל הכהן מוילנא	סימן טז
	[כבוד הלבנון שנה עשירית מחברת שלישית].	
רמח	הערות בדיני כבוד אב ואם	סימן יז
	[שו"ת נחלת נפתלי סי' א"ב].	
רנו	מצות כבוד אב נדחית מפני מצוה עוברת	סימן יח
	[שו"ת נחלת נפתלי סי' ג"ד].	
רסב	מציצה בכלי	סימן יט
	[דס ברית עמ' לבי"ג].	
רסד	שליחות במילה	סימן כ
	[אורח ישר יור"ד סי' כה"כ].	
רעג	מכירת ספר תורה לקראי	סימן כא
	[שדי חמד קונטרס דברי חכמים סי' קלה].	
רעד	מחיקת השם	סימן כב
	[שדי חמד קונטרס באריבשדה].	
רעה	שוכר בית בחו"ל ליותר משלשים יום אם חייב במזווה מיד	סימן כג
	[שו"ת מקור חיים סי' יט].	
רפט	בענין כלאי בגדים	סימן כד
	[כת"י בידי הגר"א לוי'ן זצ"ל, מוריה חשון תשמ"ב].	
רצב	פדיון הבן ע"י שליח	סימן כה
	[שו"ת מטה לוי ח"ב סי' ס].	
רצז	הטלת מום בבכור בזמן הזה	סימן כו
	[הנאמן תשמ"ב].	
ש	בענין ישראל שצדם אוזן בכור	סימן כז
שב	תרומת חוץ לארץ לגדול	סימן כח
	[ראשית בכורים ח"ב סי' ו].	
שג	שפיכות מים וטומאת כהנים	סימן כט
	[שו"ת חמדת הנפש סי' ח].	
שח	כהנים בקברי צדיקים	סימן ל
שא	לבישת שחורים באזכרה על המת	סימן לא
	[כנסת חכמי ישראל סי' רמז].	

שט	פנוי קברים	סימן לב
שי	קטן אוכל נבילות [שו"ת מטה לוי ח"ב סי' ר"ג.]	סימן לג
שטז	הערות ותקונים לספר הפרנס [ספר הפרנס.]	סימן לד
שיז	חי' והגהות על טור יור"ד [כתב יד.]	סימן לה
שכה	חי' חשק שלמה על שו"ע יור"ד	סימן לו
שלז	חי' מראה כהן על שו"ע יור"ד מאחי המחבר	סימן לז

אבן העזר

שדמ	בענין מים שאין להם סוף [ברכת משה סי' לז.]	סימן א
שמה	היתר נשואין למינקת	סימן ב
שמז	עדות ראייה וידיעה בקידושין [מקור חיים סי' לד.]	סימן ג
שנג	חיוב אדם לשמח את אשתו	סימן ד
שנה	בטול שדוכין [תרשיש שהם סי' קיא.]	סימן ה
שנח	בענין ברכת אירוסין	סימן ו
שפ	בענין נשתטית [באר משה סי' יב.]	סימן ז
שפג	התר עגונה	סימן ח
שפה	שמות גיטין [בכורי יהודה.]	סימן ט
שפז	עוד בעניני שמות גיטין	סימן י
שפז	גט שנכתב בטעות שהבעל כהן או לוי [כנסת חכמי ישראל קונטרס ט סי' קעא אות ב.]	סימן יא
שפט	צוה לכתוב גט אחר אם בטל את הראשון	סימן יב
שנ	משלוח גט ע"י הדואר	סימן יג
שנא	אין אשה מתעברת בעמידה [כנסת חכמי ישראל קונטרס ט סי' קעא אות א.]	סימן יד

שעד	קונטרס תוספת בכורים על סדר גיטין וחליצה מהרב בצלאל הכהן [שולחן ערוך אבן העזר בסופו בעלום שם המחבר].	סימן טו
שפג	חידושי חשק שלמה כתובות	סימן טז

חושן משפט

שצא	תפיסה מחייב לצאת ידי שמים [פרחי האביב סי' ז].	סימן א
ת	מיגו במקום חזקה [פרחי האביב סי' טז].	סימן ב
תד	אי שרי לשנוא אדם רשע	סימן ג
תה	שבועת השומרים במפקיד קטן [פרחי האביב סי' א].	סימן ד
תי	מנא תבירא תבר [שו"ת מקור חיים סי' לג].	סימן ה
תז	בענין גרמא וגרמי — מכתב מאת הגאון ר' אלכסנדר משה לפידות אב"ד ראסיין, ותשובת רבינו [תורה מציון סי' טז]	סימן ו
תיט	ענין רודף — הצלת האם בהריגת העובר [ידי משה דף פב ע"ב ואילך].	סימן ז
תכח	תשובה בענין השגת גבול ויורד לאומנותו של חבירו ...	סימן ח

עניני זרעים קדשים טהרות

תלב	כלאיים בשביעית [תורה מציון חוב' ג סי' ג' נהרות דמשק בהסכמה].	סימן א
תלג	הפרשה ונתינה תרומות ומעשרות	סימן ב
תמד	יובל בבית שני [באר משה סי' כו].	סימן ג
תמה	אשם צבור — ישוב פירוש רש"י [תפארת הזיו בקונטרס אחרון סי' ג].	סימן ד
תמו	קרבן צבור קרבן בטומאה [שערי תורה ח"ב בקונטרס ד סי' לב].	סימן ה

סימן ו	מעילה בגדולין	תמט
	[שערי תורה ח"ב קונטרס ו סי' נא].	
סימן ז	הערות בעניני ערכין	תנא
	[הפלאה שבערכין - בהסכמה].	
סימן ח	שלמים בנכרי - ביאור במדרש	תנא
	[עץ יהודה - בהסכמה].	
סימן ט	אכילת קדשים קודם שפיכת שיריים	תנג
	[תקנת עזרא ה' מעילה פ"א].	
סימן י	בעלים מפגלים	תנד
סימן יא	יסוד במזבח החיצון	תנו
סימן יב	אין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה	תנו
	[תורה מציון חוברת ג סי' ג].	
סימן יג	חרב הרי הוא כחלל	תנח
	[דברי שלום עמ' קמג].	
סימן יד	הערות בעניני טהרות מאחי המחבר מהג"ר בצלאל הכהן ...	תנט
	[זכרון יהודה דף נ ודף כד ע"ב].	
סימן טו	הערה בענין אין מוציאין ב' פרות כאחת	תפד

ענינים שונים

סימן א	אסור חל על אסור	תס
	[תשובות הגר"ז סנדר סי' לה].	
סימן ב	אין אדם אוסר דבר שאינו שלו	תפח
	[שו"ת תפארת זיו יור"ד סי' כד].	
סימן ג	אין מבטלין איסור לכתחילה	תעט
סימן ד	כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד	תפב
	[ספר זכרון להגר"ח שמואלביץ זצ"ל].	
סימן ה	מצוות לאו ליהנות ניתנו בשחיטה	תפו
סימן ו	עין תחת עין ממון	תפז
	[כנסת חכמי ישראל קונטרס ט סי' קעא אות ג].	
סימן ז	אין למדין מקודם מתן תורה	תפח
סימן ח	חשק שלמה על משניות	תפח
	[משניות וילנא תרנ"ט, וורשא תר"פ].	

סימן ט	ביאור במשנת הלוקח יין מבין הכותים תקד [טוב דמשק דמאי פ"ז מ"ד].
סימן י	מכירת בהמה גסה לנכרי תקו [טוב דמשק פסחים פ"ד מ"ג].
סימן יא	ביאורים למסכת אבות תקז [דרך אבות].
סימן יב	עובר ירך אמו בטרפה תקח
סימן יג	ביאור לפי ר"ח שבת פג, ב תקט [ש"ס וילנא]
סימן יד	הערות לספר המצוות להרמב"ם תקיא [ספר המצוות ע"פ מחשבת משה].
סימן טו	הערות לספר יראים תקיז [יראים ע"פ תועפות ראם].
סימן טז	הערות על שו"ת נודע ביהודה תקיט [נוב"י קמא ותניינא בסופו].
סימן יז	הערות על ספר ליקוטי רי"ח על הש"ס תקלב [ליקוטי רי"ח].
סימן יח	מעלת למוד תורה שבע"פ עם תורה שבכתב וחידושים והערות בדרשות הפוסקים תקלז [מקור ההלכות].
סימן יט	הערות על חי' חשק שלמה הנדפסים בש"ס וילנא ותשובת רבינו תקלט [דברי שלום עמ' קמה"קמח].
סימן כ	נשואין מפקיעין רשות האב תקמג [לבוש ישע מכתב ה].
סימן כא	רציעה בעבד עברי תקמה [דברי חיים דף לא ע"ב].
סימן כב	ידיעת הספרים וזמן חיבורם — חשיבותם להלכה תקמו [אוצר הספרים].
סימן כג	הערות וביאורים בירושלמי תקנא
סימן כד	חי' במדרש רבה מרבינו ומאחיו ר' בצלאל הכהן תקנג [בחירת אברהם].
סימן כה	ביאור במדרש רבה פרשת קרח תקסג [שערי תורה עמ' פב].

סימן כו	ביאורים במדרש הגלוי ובמדרש אסתר [רב פעלים].	תקפד
סימן כז	ביאורים בנבואת החורבן של ישעיהו [תקונים והוספות לבנין שלמה סי' לה].	תקפז
סימן כח	אין עושין נפשות לצדיקים	תקפח
סימן כט	בענין אמירת יהי רצון	תקע
סימן ל	הדרך לסיום ש"ס משנה	תקעד
סימן לא	מראין היו לעולי רגלים כלי המקדש	תקעז
סימן לב	ביאורים בעין יעקב	תקעה

☆

הספד על רבינו מבן אחיו רבי חיים בן הרב בצלאל הכהן תקפח
[קונטרס אבן שלמה].

אורח חיים

סימן א

קונטרס דברי שלמה על מעשה רב להגר"א

מהרב הגאון המפורסם סיני ועו"ה.

הנודע בשערים המצוינים בהלכה

הר"ר שלמה הכהן (שליט"א) [זצ"ל] מו"צ

בק"ק ווילנא.

עלינו

לשבח ולהודות ולהלל לאדון הכל ית"ש אשר נתן לנו תורת אמת. וחיי עולם נטע בתוכנו. ובכל דור ודור לא הסיר חסדו הטוב מעמנו. והעמיד לנו חכמים וגאונים. צדיקים וחסידים להחזיק בדקה ולהוסיף לקחה. ולהורות לעם ה' את הדרך ילכו בה. ואת המעשה אשר יעשון. וגם בדור האחרון אשר מלפנינו שלח לנו עיר וקדיש מן שמיא. גאון הגאונים רשכבה"ג הגאון החסיד מרן אליהו זצוק"ל. ובשם הגר"א ז"ל מווילנא יכונה. אשר האיר עיני כל ישראל בתורתו ובצדקתו הטהורה. ובהגהותיו היקרות והנפלאות אשר עשה בתלמוד בבלי וירושלמי. ספרא וספרי ותוספתא ומכילתא. ועל זוה"ק. וגם חיבוריו היקרים והנחמדים על ד' חלקי שו"ע. ועוד כמה חיבורים בנגלה ובנסתר אשר כבר נדפסו. ועוד הרבה אשר ספונים ומונחים עדנה בכת"י. ומוסף על כל אלה השאיר לנו ברכה "במעשה רב" אשר נהג בעצמו כל ימיו. וקבע בהם מסורות. לאמר זה הדרך לכו בה וכן תעשו. והלכה למעשה אתי לאשמועינן. כמו שיצא לאור עולם בראשונה ע"י הרב המסדר. הגאון המפורסם חו"ב זקן ההוראה דפ"ק ווילנא מו"ה ר' ישכר בער זצ"ל. והוסיף עליהם ציונים בתוך הספר וחדושים יקרים בשולי היריעה הניתן לאומרן ולקובען בדפוס. וכמה פעמים נדפס הספר היקר הזה. אך מתוך דחכיבי ויקירי

טובא אכולי עלמא לידע מנהגי הגר"א ז"ל, אשר נהג בהם להלכה ולמעשה נתפשט החיבור הלז בכל תפוצות ישראל. ואזדו ואזלי לעלמו ספו וגם כלו בהמשך הזמן ויקר המציאות הוא מאוד. וישוטטו רבים למצוא דבר ה' זו הלכה למעשה. אשר נהג בו רבינו הגדול ז"ל ולא ימצאו:

ולכן מה מאוד עלינו להחזיק טובה וליתן ת"ח להאי יקירא ידיד נפשינו בר פחתי ובר אבאן יאי ויא. הרב מוהר"ר שמואל יעוונין נ"י בן לאותו צדיק הגאון סוע"ה הגביר החכם הנעלה המפורסם בכל מעלה ר' אברהם יונה זצ"ל יעוונין מהוראדנא. אשר לקח עול המשרה להוציאו לאור מחדש עם הוספות רבות ויקרות מגאונים מפורסמים וגם הוא חכם והוסיף מדעתו ציצים ופרחים בציונים והערות יקרות כיד ה' הטובה עליו הניתן לאומרו ולקובען בדפוס. אשרי שלו ככה. ומה' ישא ברכה. ולכן אמינא לפעלא טבא יישר חילו. ויזכהו ה' להוציאו לאור הדפוס במהרה כאשר יוצא ע"פ רשיון הצענזוריא. וחלילה להשיג גבולו. כדי שלא יהא שלוחי מצוה נזוקין ח"ו. ולמלאות בקשת הרב כו' ר"ש יעוונין הנ"ל. נעתרתי להעתיק לו את אשר עלה במצודתי היום בעז"ה מידי עברי בין בתרי אמריו הקדושים של רבינו הגר"א ז"ל. והגם שידוע לכל כי כל דברי רבינו ז"ל

הברורה שיוצא מתוך דברי הש"ס בבלי וירושלמי לפי דעתו הרחבה. כן נהג להלכה ולמעשה. מ"מ עדיין מצאתי באיזה מקומות אשר לפי קט שכלי דבריו הקדושים צריכין ביאור ועיון. ואמנם לאחר העיון והדקדוק יתברר כי כל דבריו הם אמת ויציב להלכה ברורה ומאירין כשמש בצהרים.

ומנהגיו הטובים והישרים א"צ חיזוק וביאור. כי כל דבריו ואמרותיו אמרת ה' צרופה. ובהררי קודש יסודתן. וממקום קדוש יהלכון ממקור דברי התלמוד בבלי וירושלמי. ועפ"י שיטותיו הברורות שתקע להן יתד במקום נאמן. וכדרכונות נטועים לא ימוט. וכמו שמבואר טעמיו ונימוקיו לשו"ע באריכות וע"פ הלכה

וזה החלי בעז"ה:

סימן א

לקום בחצות. ולעשות תיקון חצות.

הנה לכאורה יש לדקדק במש"כ ולעשות כו"א, אשר היה יכול למיכתב בלא וא"ו, דהא עיקר מצות הקימה בחצות הוא לעשות תיקון חצות, וא"כ טפי הו"ל לומר לעשות וכו'.

ואחר העיון נ"ל דכוונה גדולה ונפלאה כוון בזה. דהנה כבר תמה המג"א (סי"א א סק"ד) על ספרי המקובלים שכתבו, דהעיקר לקום בחצות הלילה, ולהתאבל על חורבן בהמ"ק, והוא ע"פ דברי הזוה"ק בכמה מקומות, והלא לפי דברי הש"ס דילן לא נמצא מקור כלל לקום בחצות, רק בזמן שמשנתות המשמרות וכמו שכ' הרא"ש והובא בטוש"ע. ואף מה שתירץ המג"א דלאוקימתא קמייתא המגן אברהם דר"א חשיב אמצעית דאמצעיתא, היינו חצות, מ"מ עדיין אינו נוח לי, דהא מן הגמרא משמע דבכל הג' משמרות הוא עת רצון להתפלל ולהתאונן על חורבן בהמ"ק ועל גלות השכינה, וכמו שמבואר ברא"ש ובטוש"ע. ואילו בזוהר לא הזכיר רק קימת חצות בלבד. ועוד יש להוסיף דדברי הזוה"ק בעצמו נראין כסותרין זא"ז, דבזוהר ח"א וח"ב, והובא גם בדברי רבינו ז"ל בביאוריו בסי' א' ס"ק י"ח, איתא ג"כ דג' משמרות הוי הלילה כו' כמו בש"ס דילן, א"כ משמע דבאותן שעות עת רצון להתפלל ולא בחצות.

ואכן נ"ל דאלו ואלו הוא דברי אלקים חיים, דמש"כ בזוהר לקום בחצות הוא לעסוק בתורה, שאז הוא מסוגל יותר ללמוד תורה שבע"פ לעיון ולאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, כדאשכחן גבי דוד המלך ע"ה, שהיה עומד בחצות, ובימי דוד לא היה שייך להתפלל על חורבן בהמ"ק, וע"כ שהיה עומד לעסוק

בתורה, כדאמרינן בברכות דף ג' ע"ב, וכן מצינו ביהושע (ז) דכתיב וילן יהושע כלילה ההוא בתוך העמק, ואמרינן במגילה דף ג' מלמד שלן בעומקה של הלכה. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' ת"ת הלי"ג וז"ל: אעפ"י שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם לומד רוב חכמתו אלא כלילה, לפיכך מי שרוצה לזכות בכתר תורה יזהר בכל לילותיו וכו' אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא כלילה, שנא' קומי רוני כלילה עכ"ל. וכי בכ"מ דהוא במדרש שה"ש רבה, עה"פ קווצותיו תלתלים ע"כ. וכן נמצא עוד בשמות רבה פ' מ"ז, ובויקרא רבה פ"ט (ובמדרש שה"ש שהביא הכ"מ הגי' שם ברנה של תורה. ונ"ל ברור דהרמב"ם היה גורס במדרש אין רנה של תורה אלא כלילה וכ"ה הגי' באמת בילקוט שם והובא במ"כ שם) והן הן דברי הזוה"ק הנ"ל. אך דהזוהר פי' דעיקר זמן לימוד התורה כלילה הוא בחצות, שאז הקב"ה נכנס בג"ע להשתעשע עם הצדיקים לכן מסוגל אז השעה להארת הקדושה על האדם היושב ועוסק בתורה או בתפלה בעת ההיא, ותורתו מתקיימת בידו, וגם זוכה לכוין להלכה. וכמו דמצינו גבי דוד המע"ה שהיה עומד בחצות הלילה לעסוק בתורה, ולכן זכה לכוון כהלכה, כדאמרינן בסנהדרין צ"ג, ונבין דבר, וה' עמו שהלכה כמותו. ויש לדקדק דאיך מוכח מהך שהלכה כמותו. אכן עפ"י הנ"ל יתיישב שפיר, והוא עפ"י מה דאמרי' בתמיד דף ל"ב כל העוסק בתורה כלילה שכינה כנגדו, שנא' קומי רוני כלילה, לכן כתיב ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, שהלכה כמותו משום וה' עמו, שהיה עוסק בתורה עם השכינה, וכן מצינו ביעקב אע"ה שדרשו חז"ל וישכב במקום ההוא, אבל י"ד שנה שהיה בבית שם ועבר לא שכב כלילה, רק היה עוסק בתורה, וא"כ ראינו דאבותינו יעקב אבינו ע"ה ויהושע ודוד עיקר לימודם היה כלילה דווקא. (והא דאמרינן בעירובין דף ס"ה ע"א דלא איברי

הכא ובהל' סעודה היה לו להזכיר זאת. ועוד דלא הובא זאת בספר הגדול ככ"י. ופשוט שט"ס נפל בדברי המחבר כאן וצ"ל, דראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג "באותה שעה" ולשפוך תחנונים על חובהמ"ק. וכן הוא הלשון ברא"ש (ברכות ג.א) ויותר נראה שהכל הוא אחד עם סעיף ב' ודפח"ח א.

וראיה גדולה למה שביארנו, יש להביא מדברי הזוהר פ' ויקהל דף קצ"ה ע"ב וז"ל: משרייא תניינא איתמנא בד' שעות אחרונן ולא אמרי שירתא בר תרי שעתא עד דאיתפלג ליליא, ועאל קודשא בריך הוא בגינתא דעדן, ואלו אינון אבלי ציון ואינון דבכו על חורבן בית מקדשא, ובשירותא דארבע שעות אמצעין פתחו ואמרי על נהרות בבל וכו'. א"כ משמע מדברי הזוהר אלו דהזמן להתאבל על החורבן אינו בחצות רק מקודם בשירותא דד' שעות אמצעין, דהא כשמגיע חצות אדרבה מפסיקין המלאכים להתאבל על ירושלים מפני כבוד השכינה דבאה בגינתא דעדן. אמנם צריך להבין דעת המקובלים שסוברים דבחצות צריך לקונן על חורבן בהמ"ק. ואולי די"ל דהא חזוין דרבותינו ז"ל תקנו לנו ג' תפלות ביום וסמכינהו אקרבנות, כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו. אכן מצינו שהיה בביהמ"ק עבודה אחת כלילה, והוא להרים את הדשן מעל המזבח וזמנה מבואר במשנה ביומא דף כ' דבכל יום תורמין את המזבח מקריאת הגבר או סמוך לו וביה"כ מחצות כו'. ולדעת רב שם בגמ' חצות הוא דאורייתא כדאמרינן התם חלקיהו חציו להקטרה וחציו להרמה, וכן לדעת ר' יוחנן שם צריך להקדים תרומת הדשן קודם הבוקר ולא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו'. וכיון שבעו"ה מעת שחרב בהמ"ק אין לנו לא מזבח ולא תרומת הדשן, לכן תקנו לעמוד בחצות להתאבל על חורבנו ולהתפלל שישׁב לנו במהרה עבודה זו מפני שביה"כ היו תורמין בחצות, וגם שאז כלה זמן הקטרת איברים של ערב בשרירי, וכמו דתנן בזבחים פ"ו ע"ב ונפקא ליה מקרא, והא דאמרינן בברכות דף כ"ו שהרי איברים ופדרים קרבים והולכים כל הלילה היינו לאיברים שלא נתעכלו כלל, וכדאיתא בזבחים שם.

לילא אלא לשינתא, ופי' התוס' דהיינו בתקופת תמוז. ולכאורה הא אמרינן דבכל לילותיו לא שכב, י"ל דמיירי עד חצות הלילה דהלילות ארוכים צריך להוסיף מלילה על היום, אבל כלילות הקצרים א"צ להוסיף מתחילת הלילה על היום אבל אחר חצות צריך לעסוק בתורה בכל הלילות. וי"ל עוד דהא דאמרינן בעירובין שם מחדדין שמעתתך וא"ל דיממא נינהו, לאו לאפוקי אחר חצות, דאדרבה כשישן בתחילת הלילה ועומד בחצות לעסוק בתורה כבר נח מטרדות היום ודעתו צלולה ונכונה, והשעה מסוגל אז יותר מיום לעסוק בחכמת התורה בעיון ובסברא. אלא בא לאפוקי תחלת הלילה שאז נתבלבל שכלו ומחשבתו מטרדות היום. וכ"ז איירינן לענין לימוד התורה כנ"ל שהקב"ה משתעשע אז עם הצדיקים בג"ע. אבל מש"כ הרא"ש ז"ל להתפלל על החורבן וגלות כנ"ל, לזה בוודאי יותר מסוגל להתפלל בעת שהמשמרות משתנות שאז הקב"ה מיצר כביכול ומקונן על החורבן ועל הגלות והלכך אז הוא עת רצון. ונמצא לפי"ז דהזוה"ק והגמ' לא פליגי, ומר אמר חדא ומר אמר חדא, ונפ"מ דגם בימים שאין אומרים תחנון כגון בשבת ור"ח וכיוצא שאסור אז לקונן על החורבן לקום בשלש משמרות לומר תחנונים, מ"מ צריך לקום בחצות כדי לעסוק בתורה כדמצינו גבי דהע"ה. ואפשר דלזה כיון רבינו הגר"א ז"ל כאן שכ' לקום בחצות, ולעשות תיקון חצות, לאשמעינן דצריך לקום בחצות בכל הלילות, כדי לעסוק בתורה אפילו בשבתות וביו"ט. ומש"כ ולעשות תיקון חצות היינו כחול, ולא דווקא בחצות לחוד, אלא אפילו בכל עת שמשתנות הג' משמרות כמוש"כ בשו"ע.

וראיתי להזכיר בזה מה ששמעתי מפי מר אחי הרב הגאון ר' בצ"א הכהן זצ"ל, שיש ט"ס בשו"ע סי' א' סעיף ג', במש"כ ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בהמ"ק. ואין הבנה לדברים אלו, דהיה צריך לבאר הזמן שצריך להיות מיצר ודואג, ומדברי המג"א סק"ה במש"כ בשם השל"ה ז"ל משמע שמפרש כי בעת הסעודה יזכיר פסוקים שנזכר בהם חובהמ"ק, אבל לא משמע כן מלשון השו"ע, דא"כ מאי שיאטיה

א. אולם הגר"א בביאורו שם סק"ב לא פי' כן מדציין לב"ב ס"ב מכאן אמרו כל המתאבל וכו'. ולעצם הענין ראה במקור חיים (לבעל חות יאיר נדפס מכת"י תשמ"ב) שכבר העיר בזה וז"ל: אני תמה אחר שדברים הללו לקוחים מדברי הרא"ש והוא כתב שיהא מיצר ודואג באותה שעה וכו', ור"ל בשני המשמרות וכו' ולמה חלקן הרב לתרי בני פוסת על שני הסעיפים. ועי"ש מש"כ לבאר דבכונה וברצון חילק מרן דברי הרא"ש לשנים, ע"ש מילתא בטעמא.

סימן ב

מי שניעור וכו' אם חזר וישן ביום צריך לברך בה"ת.

נראה מדבריו דעיקר הטעם שתיקנו לברך ברה"ת בכל שחר, ואף דמ"ע של תורה אין לה הפסק, הוא משום דשינה הוי הפסק שבעת השינה נפטר ממ"ע של לימוד התורה. וכ"מ במנחות דף מ"ג דמקשינן מהא דמברך על ציצית בכל צפרא אלמא דס"ל דלילה לאו זמן ציצית ע"ש. (וכבר הביא רבינו ז"ל בעצמו בכיאווריו שם ראייה זו, מיהו קצת יש לדחות דהתם שאני דהיה מעוטף בציצית גם בלילה דהא סובר דכסות לילה ג"כ חייב ושפיר מקשה שם דלמאי היה צריך לברך בבוקר כשמשנה לכסות יום, משא"כ בנד"ד היכא דניעור בלילה ולא היה עוסק בתורה ודו"ק). וצ"ע דא"כ כשישן ביום שינת קבע יהא צריך לברך אח"כ בה"ת. ובשו"ע סי' מ"ז סעיף י"א כתב לפי דעה השניה דאינו צריך לברך כשישן ביום ומסיק וכתב דכן נהגו. ואמנם כבר מבואר דעת רבינו הגר"א ז"ל בכיאווריו דדחה דעה זו באמת חכ' דכ"ה דעת האגור שהובא בב"י שם, אבל כבר תמה עליו הב"י ואף האגור בעצמו לא כתב רק משום דספק ברכות להקל, משא"כ לענין ניעור כל הלילה דהוי לחומרא מודה האגור דא"צ לברך משום דהעיקר תליא בשינה ובוזה נסתלק תמיהת המ"א שם בס"ק י"ב. וכ"כ הגרע"א ז"ל בגליון האו"ח דקושיית המ"א ליחא. ואמנם כבר הקדימו רבינו הגאון ז"ל בכיאווריו כנ"ל.

ומיהו נראה דבעיקר דינו של האגור לענין ישן ביום אינו חולק עליו ואף שכי רבינו ז"ל על דינו של האגור בכיאווריו שכבר תמה עליו הב"י ז"ל וכי דאינו עיקר לדינא, מ"מ אינו חולק עליו מאחר שהב"י ז"ל בעצמו בשו"ע כתב שנהגו כדעת האגור ז"ל שאין לברך כשישן ביום, וכן רבינו הגר"א ז"ל במנהגיו כאן לא הזכיר כלל דצריך לברך כשישן ביום, והיינו משום דספק ברכות להקל. ומיהו ג"מ לדינא אם החיוב לברך ברה"ת בבוקר מטעם שינה וכדעת רבינו ז"ל, או מטעם דאינו פוטר רק משחרית לשחרית כמו שאר ברכות השחר, דמלבד דנ"מ לקולא לענין אם ניעור כל הלילה ולדעת רבינו ז"ל א"צ לברך, ולדעת הסוברים דאינו

פוטר כו' צריך לברך, עוד יש נפ"מ גדולה לחומרא אם ישן בלילה והשכים ללמוד קודם חצות לילה, דלדעת רבינו ז"ל בודאי צריך לברך דהא שינה הרי הפסק, ורק דביום יש לסמוך על דעת האגור ז"ל שלא לברך עוד פעם שנית, כיון שכבר בירך בשחרית והוי חשש ברכה שאינה צריכה, אבל אם יברך בעת שקם ממטתו קודם חצות ולא יצטרך לברך עוד פעם שנית בשחרית, בוודאי דצריך לברך לדעת רבינו ז"ל. משא"כ לדעת השו"ע דהוי כברכת השחר א"כ נהי דאם קם בחצות חייב לברך כמש"כ הפר"ח בריש סי' מ"ז, והביא ראייה לזה מדברי הש"ס ומדברי הזוהר בהקדמה. וכן הוא לפי מש"כ המג"א דהוי כשאר ברכות השחר, אבל מ"מ אם קם קודם חצות א"צ לברך ברה"ת לדעת השו"ע והמג"א, דהא ברכת השחר נמי בוודאי אינו יכול לברך קודם חצות^ב.

ואיברא דעיקר דברי רבינו ז"ל במש"כ בכיאווריו דטעמו של האגור ז"ל הוא משום דגבי ברכות טפי עדיף להקל צ"ע לכאורה, דזה לא שייך רק כשאר ברכות שהם דרבנן אבל בברה"ת דהוא מה"ת אדרבה להחמיר עדיף דספיקא דאורייתא לחומרא. ואולי דסובר רבינו ז"ל דהא דאמרינן דהמברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא הוא ג"כ מה"ת, דהא דרשה גמורה ולא אסמכתא. וכן משמע באמת ברמב"ם וכמש"כ המג"א בסי' רט"ו סק"ו לדעתו ז"ל, וא"כ כשיברך ג"כ יכניס עצמו בספק איסור תורה בקום ועשה, והלכך שוא"ת עדיף.

סימן ג

עיקר וכו' [ולכן יש ליטול ולברך] לכל תפלה.

וכן נראה קצת ג"כ מלשונו בכיאוורו בריש סי' ד', שדעתו כן דגם בתפלת מנחה או מעריב אם עשה צרכיו צריך לברך ענט"י וכדעת הרא"ש ז"ל, שעל מש"כ בשו"ע ירחץ ידיו לתפלה כ' עיין ברכות ט"ו ע"א. וכן השו"ע סידר בסו"ס ב' ויבדוק וכו' וכאן כתב וירחץ כו' ואח"כ הלכות ק"ש ותפלה עכ"ל. ומשמע שדעתו ג"כ מסכמת לזה דהרי מפשטיות הגמ' שם

ב. ראה מש"כ בזה בכיאוור הלכה סי' מז סעי' יג. ועי' אשל אברהם שם ושו"ת השיב משה סי' ב בארוכה.

ועפ"ז אתי שפיר מה שלא כ' רבינו ז"ל כאן דאם נוטל שלא מכח כלי אינו מברך ענט"י, משום דגבי חסרון כלי לדברי הכל מברך. ומה שלא הביא כאן דצריך להקפיד על מים כשרים לנט"י של סעודה, היינו דזה נלמד במכש"כ, דע"ז בוודאי צריך להקפיד דהא לפי גירסא דילן בגמרא מעכב גם בדיעבד ואינו מועיל כלל קינוח בצרור או בקיסם. ודברי המחבר בשו"ע דבסעיף א' העתיק לדברי הרא"ה ז"ל דבמים הפסולים לסעודה כשרים לנט"י לתפלה ומשמע דכשרים לכתחילה (וכן מבואר בלשון הרא"ה ז"ל עצמו שהובא בב"י) ובסעיף ז' כתב דיש להקפיד בכל הדברים צע"ק, דהוא סותר למש"כ בסעיף א'. ואולי דמתחילה סתם כלשון הרא"ה ואח"כ פירט דמ"מ לכתחילה צריך להקפיד בכל הדברים, וכש"כ דצריך להקפיד במים הכשרים, דלגי' הגמ' מעכב בדיעבד. כנ"ל בכוונתו ז"ל ודו"ק.

סימן ה

בשחרית כו' שנטמאו.

ונ"ל דגבי פעמים האחרונים א"צ לדקדק אפילו לכתחילה אחר כלי שלימה וכוח גברא, דדווקא בנטילה לתפלה יש לדקדק שיהיה כלי כשר ומכח גברא וכזה יצא אם נטל ידיו ברביעית בנטילה אחת, וגם אם אינו נוטל מרביעית בכת אחת מ"מ בשתי שפיכות בוודאי סגי כנ"ל ודו"ק.

סימן ח

ברכת התורה [נתקן לאומרו קודם

פרשת] התמיד.

ונרשם מהרב המסדר עיין שו"ע שלו סי' מ"ו ס"ק י"ז. ור"ל דשם הסכים למש"כ בכל הספרים קדמונים ואחרונים שהנוסחא מימי אבותינו לברך ברה"ת אחר כל ברכות השחר קודם פ' התמיד. וכ"כ הרמב"ם והרא"ש ז"ל בתשובה וכ"כ בספר היראה לרבינו יונה ז"ל ע"ש. ונ"ל טעם לזה הסידור משום דטפי עדיף לסמוך ברה"ת לקריאה שהיא חובה על כל אדם כמו פרשת התמיד, וכמו דאיתא בסוף תענית דאמר

משמע כן. ומה שמסיים כאן ויקפיד לכתחילה ליטול בכלי כמו לאכילה, היינו עפ"י מש"כ בביאורו בס"ק ט' דלכתחילה ראוי להקפיד על כלי וכח גברא ושאר דברים הפוסלים בנטילת הסעודה. ומיהו בדיעבד אינו מעכב דלא גרע מצרור ועפר ע"ש.

ואכן קצת צ"ע לכאורה דמשמע כאן דמ"מ בדיעבד אינו מעכב ויכול לברך ענט"י, ובאמת לפי מש"כ בביאורו דלא גרע מצרור משמע דאינו מברך רק על נקיות ידים כמו שכ' בשו"ע סעיף כ"ב דבמים הפוסלים לנט"י לסעודה יש מי שאומר דלא מברך עליהו. וביאר שם רבינו ז"ל דר"ל שיאמר על נקיות ידים, וכ"כ שם המג"א בשם הלבוש ולא הוזכר בזה שום חולק. ואכן באמת לק"מ דפשוט דרבינו ז"ל נמשך כאן עפ"י שיטתו ז"ל שם בביאוריו בס"ק ל"א דאינו מסכים שם לדברי השו"ע דאם מקנח בצרור או בעפר אינו מברך רק על נקיות ידים (והוא דעת הרא"ש ז"ל) אלא דעתו נוטה כדעת הרשב"א והר"י ז"ל שלעולם מברך ענט"י, וכן משמע מדברי המג"א שם בס"ק נ"ה שנוטה לדעת הרשב"א ז"ל. וע"ש בהגהות לבושי שרד.

ועוד למדתי מדברי הרמ"א בהג"ה בסעיף ז' דבחסרון כלי או כח גברא לא דמי לצרור ועפר ולדברי הכל יש לברך ענט"י דהנה בספרו דרכי משה הביא לדעת המרדכי ז"ל דאינו מעכב כלי וכח גברא על דברי הב"י שהביא בשם הרא"ה דבמים הפוסלים לסעודה דכשרים לנט"י, וכתב ע"ז דכ' המרדכי דא"צ כלי וכח גברא דלא גרע מצרור וקיסם, ואילו בשו"ע לא העתיק דברי המרדכי בסעיף א' גבי דין מים הפסולים. וכוננה גדולה כיוון בזה, דאלו היה מביא שם לדין כלי וכח גברא היה משמע דגם בזה אינו מברך כמו במים הפסולים לסעודה. ובאמת חילוק גדול יש ביניהם, דמים הפסולים אין להם דין מים כלל ודמי שפיר לצרור וקיסם, אבל בנוטל במים הכשרים לסעודה רק דהוי חסר כלי וכח גברא שפיר יש לברך עליהו, דכיון דלגבי נטילה לתפילה לא הוזכר כלי וכח גברא רק מים, דהא לפי גי' דילן בגמ' דלתפלה צריך להדר אמיא לא אמרו רק אמיא אבל לא על כלי. וזהו דהמרדכי לא הזכיר כלל התם דאין לברך עליהו כמש"כ הרא"ה ז"ל, ולכן בכוונה לא הביאו הרמ"א לדברי המרדכי ז"ל רק בסעיף ז'.

ג. כפתח הדבר או"ח סי' ד' סע' ב' האריך בזה ע"ש. ועי' שו"ת רשב"א ח"א סי' קצ"א. וכראי לצ"ח שבביאור הגר"א סי' ד' סע' ב' לא הזכיר הגר"א דבר זה שיערה ד' פעמים.

הזכיר רבינו ז"ל זה, ואולי דכיון דכבר נדפס בסידורים לא חש להזכירו אך נראה דט"ס נפל בכאן וצ"ל, לומר אחר פ' התמיד ושחט אותו וגו' עד ריח ניחוח כצ"ל, ור"ל דצריך לומר מן ושחט עד סוף הפרשה ולא כמו שנדפס בסידורים רק פסוק ושחט בלבד.

סימן פז

סיום ברכה שלישית

בונה ירושלים אמן

ולא בונה ברחמיו. ואף דכתיב בזכריה (א טז) לכן כה אמר ה' שבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה, הרי דבנין ירושלים יהיה ע"י רחמים. וכן תקנו אנשי כנסת הגרולה בתפילת י"ח ולירושלים עירך ברחמים תשוב. ואולי יש חילוק בין בנין ירושלים בעצמו לחזרת השכינה לירושלים, דדוקא דההשבה תהיה ברחמים, אבל עצם הבנין יהיה מצד הדין ויש להאריך בזה ואכ"מ. ועי' ישועות יעקב או"ח סי' קפ"ח. [מהגהות אמרי שמואל על המעשה רב בשם הגר"ש הכהן מוילנא].

סימן קג

וגם שחט עגל ונתן זרוע ולחיים

עם הלשון והקיבה לכהן ובירך

ג"כ שהחיינו.

ואי במתנות כהונה טובלת הבהמה כמו תרומה ומעשר שטובל וכו' ודלא כתוס' (חולין קל"א א ד"ה ה"ג) דאיסורא מיהא איכא. ולדעתי יש להוכיח כדעת הרא"ש ז"ל (חולין שם דלית בה שום איסור כלל) ממאי דאיתא לעיל שם דף מד ע"ב דיחזקאל התפאר על עצמו שלא אכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה, וא"כ ש"מ דלית בה איסורא כלל ותמיה רבתי על התוס' וצ"ע.

וידידי הרב הגאון ר' שלמה הכהן (שלי"א) [וצ"ל]

תירץ לי על זה, כיון דאינו אלא איסורא דרבנן בעלמא, לא תקנו רק בישראל שצריך להפריש המתנות וליתן לכהן מקודם שיאכל, כדי שלא ישכח להפריש, אבל יחזקאל דכהן היה ולא היה צריך ליתן לכהן אחר, בודאי לא שייך בו שום איסור כלל, כיון

אאע"ה להקב"ה דתינח בזמן שבהמ"ק קיים וכו' וא"ל הקב"ה כבר תקנתי להם סדר קרבנות וכו' והוי כעין קריאה שאנו קורין בציבור בב' וה', בשבתות וי"ט שמברכין לפניו ולאחריה, והכא נמי נהי דאינה חובה לקרותה בציבור אבל מ"מ חובה על כל יחיד ויחיד לקרותה. וא"כ עדיף טפי להסמיך הברכה לקריאה בכל מה דאפשר וכמו בכל המצות שצריך לברך עליהם עובר לעשייתן ודו"ק.

סימן י

מרחץ [לא הוי הפסק לברכת התורה

וכ"ש] שינה.

וכתב ע"ז הרה"ג המסדר בהגה"ה ז"ל נראה דר"ל שינת עראי. ועיין בשו"ע שלו סי' מ"ז ס"ק יו"ד וי"א עכ"ל. ולענ"ד אינו כן, דאף דדעת רבינו ז"ל באמת דשינה הוי הפסק, מ"מ כשישן ביום אינו חולק על האגור ז"ל והשו"ע שכי' דכן נהגו דשינה לא הוה הפסק ואפילו בשינה קבע, וכמ"ש רבינו ז"ל בעצמו דטעמו של האגור הוא משום דיש להקל בברכות וכמו שכתבתי לעיל בשמו. ומש"כ שם בס"ק יו"ד דהב"י תמה עליו אין כוונתו רק לומר דדינו תמוה, אבל למעשה אינו חולק עליו ותדע דהא בהדיא כתב הב"י בשו"ע שלו נהגו כדעת האגור ז"ל אף שהוא בעצמו תמה עליו. והלכך הדבר פשוט דרבינו ז"ל ר"ל דאפילו אם ישן שינת קבע ביום א"צ לברך.

סימן יב

לומר אחר פרשת התמיד פסוק

והפשיט עד ריח ניחוח.

לכאורה צ"ע דהא הדבר פשוט דטעמו משום דצריך להזכיר כל העבודות שהיה בתמיד, ובפרשת התמיד לא הזכיר הפשט וניתוח והקטרת האברים על המזבח, ולפיכך צ"ל ג"כ פסוק והפשיט. אבל תמוה דהם גם עיקר זריקת דם דמעכב כפרה ג"כ לא הזכיר שם, והו"ל לומר דצ"ל פסוק ושחט אותו על ירך המזבח וגו' וזרקו בני אהרן הכהנים וגו'. ובסידורים נדפס פסוק זה באמת אחר פרשת התמיד. אבל צ"ע דלא

אבל להבעיר בע"ש שידלק בשבת שרי ע"כ שמעתי מהגר"י ז"ל. (ועיין במדרש לקח טוב (בפ' ויקהל) להבינו טוביה ז"ל הנקרא פסיקתא זוטרתה הנדפס ע"י הרה"ג החכם מוהר"ש באבער נ"י שהאריך הרבה בזה). ועפ"י ז"ל דמצוה להרבות בנרות כדי לפרסם הדבר יותר, וכמו דמצינו גבי קצירת העומר במנחות דף ס"ה דכל העיירות שסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול כיון שחשכה אמר להם בא השמש אומר הן, בא השמש אומר הן, מגל זו אומר הן וכו', קופה זו אומר הן וכו', וכל כך למה מפני הבייסותים שהיו אומרים אין קצירת העומר במוצאי יו"ט ע"ש. וא"כ גם בהדלקת הנרות בשבת ראוי להרבות בנרות כדי לפרסם הדבר.

אך במה דהיה מהדר להדליק דווקא בשמן זית צריך להבין, דכיון דמשנה ערוכה שנינו שם דחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים וכו', האיך היה חושש להחמיר כדברי היחיד כר"ט דאמר במשנה שם דאין מדליקין אלא בשמן זית בלבד, דהא בכל מקום דפליגי יחיד ורבים, ויחיד מחמיר ורבים מקילים, אין כאן שום מצוה להחמיר כדברי היחיד, דהא עשה כדברי ב"ש ולא עשה ולא כלום. ורבינו הגר"א ז"ל בעצמו פי' בשנ"א דאין לו שום תשלום שכר במה שמחמיר כדברי ב"ש, ואינו דומה למה דאמרינן בסוף פ' אלו דברים במס' ברכות, דחד עביד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא, דהתם שאני, דהא ב"ה גופא מודה דבמידת יחזור למקומו ויברך ע"כ. וקצת יש להביא ראיה לזה מהא דתנן בעדיות פ"א מ"ד, דלמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין, שאם יראה ב"ד את דברי היחיד וכו' ולא קאמר נמי שת"ח צריך להחמיר ע"ע ולעשות כדברי היחיד אם היחיד מחמיר. [ומיהו ראיה גמורה אינה היא, די"ל דמקשה דלמה נזכר דברי היחיד אם היחיד מקיל]. ואף דאמר ר"י בן לוי בשבת דף כ"ג דכל השנים יפים לנו ושמן זית מן המובחר, אינו ראיה דקאי על הדלקת נר בשבת או בחנוכה, די"ל דלא בא אלא להשמיענו דשמן זית יפה להדלקה ביותר ועצה טובה קמ"ל. ותדע דלא הובא מימרא זו דר"י בן לוי ברי"ף וברא"ש וברמב"ם ובטוש"ע. דמצוה מן

דאינו צריך להפריש כלל מאי שייך בו איסור טבל. אך דיחזקאל החמיר על עצמו והפריש מקודם כמו בתרו"מ שהכהן והלוי נמי אסורים לאכול בלא הפרשה. [אמרי שמואל שם].

סימן קיב

היה מרבה מאד בנרות שמן זית וכו'.

והנה לכאורה יש לתמוה דנהי דבזה שהיה מרבה בנרות בליל שבת, י"ל דטעמו דהא מצינו גם בש"ס דשבת (כ"ג ב) דמצוה להרבות בנרות בע"ש, וכמו דאמרינן שם רב הונא היה רגיל דהוי חללי, ותני וכו' חזא דהוה רגילי בשרגא טובא, אמר גברא רבא נפיק מהכא. וע"ש בתוס' ד"ה ה"ג, אלמא דכל המרבה בנרות בע"ש ה"ז משובח וזוכה לבנים ת"ח. (ואף דיש לפרש דהך טובא, ארגיל קאי, ור"ל דהיה רגיל טובא וזהיר טפי בהדלקת הנר. ואין מזה ראיה דצריך להרבות בנרות, ובפרט לפי גי' הרי"ף והרא"ש והרשב"א והר"ן ז"ל דגרסי דהוה רגיל בשרגא ולא גרסי טובא, מ"מ י"ל דלרבינו ז"ל היה נראה עיקר כגירסא דילן דגרסינן טובא. ונ"ל יותר לפרש דקאי אשרגי דאי קאי ארגיל הו"ל לומר דהוי רגיל טובי בשרגי).

ובאמת נראה דיש מקום לזה להרבות בנרות, לכד הטעם שאמרו חז"ל משום שלום בית. ובשו"ת הגאונים סי' צ"ב דאיתא שם מנין שצריך הדלקת נר בשבת שני וידעת כי שלום וגו' ואין שלום אלא באור שני וירא אלקים את האור כי טוב ע"כ. ומלבד זה שמעתי פסו"ר הגאון ר' יעקב באריט ז"ל שהיה מ"ץ ור"מ דפ"ק יצ"ו דכוונו עוד בזה להוציא מלבן של צדוקים שאומרים דאסור להדליק נר בע"ש, וסמכו עצמו על קרא דלא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, אבל כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצידן כמו שכ' בס' מגיד מישרים למרן הב"י ז"ל בפ' ויקהל דמשו"ה הוצרך הכתוב לפרש דלא תבערו אש ביום השבת" דהלא בשבת עסיק וקאי קרא, והו"ל לומר לא תבערו בו אש בכל מושבותיכם, אלא בא להוציא מלבן של צדוקים דדוקא "ביום השבת" עצמו אסור להבעיר

ד. וכן מצינו גבי שאיבת מים לניסוך המים דהיה נעשה בפומבי להוציא מלבן של צדוקין שאינן מורים בניסוך המים, כמבואר בירושלמי סוכה פ"ד ה"ו ומובא בפסקי רי"ד סוכה מ"ח א. ועי' מש"כ רבינו בחי' חשק שלמה שם ולעיל בח"א סי' נ.

ה. עי' שו"ע או"ח סי' רס"ד סע' ר' וצ"ע.

דלא חיישונן מה דהנס היה בשמן זית, דאל"כ היה לריב"ל לומר דשמן זית מצוה מן המובחר משום הנס שהיה בו.

ואמנם עכ"פ כל זה בנ"ח, אבל בנר שבת לא שמענו לשום פוסק דצריך להדר בשמן זית, ואף די"ל מכיון דחזינן מדברי ריב"ל דשמן זית יפה לנר יותר משאר שמנים, ומש"ה צריך להדר גם בנר שבת בשמן זית. דהא ליתא כלל, דמנין לנו להמציא מעצמינו לומר דמצוה מן המובחר להדליק בזה, כיון דלא מצינו רמז בגמ' ובדברי הפוסקים ז"ל בזה. ואכן באמת לאחר העיון נראה דיש סמך גדול לזה ממשנה ערוכה דר"פ במה מדליקין. דהנה לכאורה יש להעיר במה דתנן במה מדליקין ובמה אין מדליקין, ולכאורה היה צריך למיתני רק הדברים שאין מדליקין וממילא ידעינן דכל השמנים זולת אלו מדליקין. ולכן נ"ל דיש להוציא מזה דבאמת דזה ידע התנא דעיקר מצותו הוא בשמן זית ורק שואל באיזה מותר להדליק, אם קשה לו למצוא בקל שמן זית, ובמה אין מדליקין כלל אף אם אין לו שמן אחר, וע"ז אומר דבזפת ושעוה וכל אינך אין מדליקין כלל, אף אף אין לו שמן אחר, וכן בעטרן לר"י, ובכל השמנים זולת אלו מדליקין בהם בדיעבד אם אין לו שמן זית אבל, ר"ט חולק וסובר דאין מדליקין כלל בשמנים אחרים, ועכ"פ משמע דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, ודו"ק.

סימן קמט

במנחה בשבת וב' וה' אין צריך לקרות רק יו"ד פסוקים ואין להוסיף שלא לצורך.

והנה פשוט דטעמו של רבינו בזה משום דיש לחוש לביטול מלאכה לעם כמו דאין להוסיף על מנין הקרואים בחול. ואמנם מדברי רש"י ז"ל במגילה דף כ"א ע"ב ד"ה ראשון, אם יש להם ריוח בפרשה וקראו כל אחד ארבעה פסוקים כולן משובחין ע"כ. משמע דמותר להוסיף. ואכן שמעתי בזה דבר נחמד מכבוד הגאון הגדול רב יוסף שלישי"א מפ"ק שהביא ראיה נכונה לדעת רבינו ז"ל, מהא דתניא בסוף מגילה דר"מ סבר דמקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה,

המובחר להדליק בשמן זית לא בהלכות שבת ולא בהלכות חנוכה, ורק דהב"י הביא בהל' חנוכה בסי' תרע"ג בשם הרוקח דשמן זית מצוה מן המובחר, וכן המרדכי כתב דהמהר"ם היה רגיל להדליק בשמן זית, אבל המרדכי שם לא הביא כלל מימרא דריב"ל, ומשמע דעיקר טעמו משום דהנס היה בשמן זית וכמוש"כ בכלבו ובליקוטי מהרי"ל ז"ל.

והן אמת דברוקח ססי' רכ"ה גרס בהדיא בדברי ריב"ל כל השמנים יפים לנר חנוכה ושמן זית מן המובחר, אבל מ"מ י"ל דדווקא בנר חנוכה אמר כן משום דהנס היה בשמן זית, אבל לא בנר שבת, וכן מה דאמר אב"י שם דמריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשומי אמר האי משך נהורה טפי, כיון דשמע לה לא דריב"ל מהדר אמישחא דזיתא אמר אמר האי צליל נהורא טפי. י"ל דקאי הכל אנר חנוכה. ואגב ראיתי להעיר על גירסת הרוקח דריב"ל אמר בפירוש על נר חנוכה דשמן זית מן המובחר, א"כ מאי הוצרך לומר דמהדר אמשחא דזיתא משום דהאי צליל נהירא טפי, תיפוק ליה דהא ריב"ל אמר בהדיא דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, יהיה מאיזה טעם שיהיה, מ"מ הא ריב"ל אמר כן, ובפרט דריב"ל היה מן התנאים דהא נזכר במשנה סוף מ' עוקצין, ועיין בהגהות הגרי"ב ז"ל שם וא"א לחלוק על התנא, וע"כ דריב"ל לא אמר זה לדינא, רק דבא לומר דשמן זית יפה להדלקה יותר משאר שמנים, ולכן אמר אב"י דכיון דשמע להא דריב"ל דאמר דשמן זית יפה להדלקה הדליק מר בשמן זית, ואמר טעם על דברי ריב"ל דבאיזה דבר הוא יפה משום דצליל נהורא טפי, והגם דוודאי ידע מזה קודם דשמן זית צליל נהורא טפי דהוא דבר הנראה לחוש, מ"מ קודם דשמע להא דריב"ל היה דעתו נוטה דמעלה דמשיך נהורא עדיפא משום דהתורה חסה על ממונם של ישראל, אבל לבתר דשמע דריב"ל דמעלה דצליל נהורא עדיפא היה מהדר אמשחא דזיתא.

ומיהו קצת יש ליישב גם גי' הרוקח, דגריס יפה לנר חנוכה, והיינו משום דחזינן דריב"ל לא קאמר זה לדינא דהא לא אמר כל השמנים "כשרין" לנר חנוכה ושמן זית מצוה מן המובחר, רק "יפין" לנר, ושמן זית מן המובחר, ולכן הוצרך לפרש דברי ריב"ל דבאיזה דבר הוא יפה, ואדרבה נראה דלפי גי' הרוקח ז"ל מוכח

ו. ראה בתוס' יו"ט ורש"ש עוקצין שם דהיה אמורא, דריב"ל לא נזכר בשום מקום במשנה והוכיחו כן מכמ"ק ע"ש.

בהם לפני מעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם. נראה דאינו אלא בעיקר פרשיות הקרבנות דהם באים לכפר ולהרצות לפני השם, וע"ז נאמר ונשלמה פרים שפתינו. אבל השיר של קרבן עיקר מצותו אינו אלא כדי לתת שבח והודיה לפני ממה"מ הקב"ה שהשרה שכינתו בבית הגדול והקדוש וזה היה נחת רוה לפניו ית"ש. וכמו דאמרינן בערכין דמשו"ה אין אומרים שירה אלא על היין משום דכתיב גבי גפן המשמח אלקים ואנשים, אם אנשים משמח אלקים כמה משמח, מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. וא"כ כל אלה בהיות ההיכל על יסודותיו ומקדש הקודש על מכונו והכהנים עוסקים בעבודה, אז היה נחת רוח לפני הקב"ה שאמרו לפניו שירה, וכמו שאמרו אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. אבל עכשיו בעו"ה שחרב ביהמ"ק ואין לנו לא מזבח ולא קרבן ולא מנחה ולא ריח ניחוח, א"כ איפשר דבאמירת השיר אין מגיע מזה נחת רוח לפניו ית". וע"ד שאמרו כמדרש בפתיחתא לאיכה רבתי, דבג' מקומות בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה ולא הניחן, וא' שעת חורבן ביהמ"ק ואמר להם ניחוחין אלו שאתם אומרים לפני ניאוצין הן אצלי, ולכן במעמדות וסדר קרבנות שתקנו לנו רבותינו לא מצינו שתקנו לנו השירים והמזמורים שאמרו הלויים במוספין של שבת יו"ט ור"ח, רק השיר של תמיד של שחר שבכל יום תיקנו, משום דהוזכר בכל אחד מעין היצירה שבכל יום, ולכן תקנו לאומרים, ע"ד דאמרינן במס' סנהדרין דף ק"א, דכל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, ורק שרבינו ז"ל תיקן לומר גם המזמורים שאמרו הלויים על המוספין של ר"ח ור"ה ויו"כ ומועדים, לפי המבואר בגמ' ובמס' סופרים, משום דבהם ג"כ הוזכר מעניינא דקרא, אבל לא משום לעשות זכר למקדש, דהא תיקן נמי לומר מזמור מיוחד לחנוכה ולפורים, ואף דבמקדש לא שינו המזמור משאר ימות החול, ובזה נמי לא תיקן לומר גם השיר דמוסף של שבת דהיינו הזי"ו ל"ך, וכן השיר של תמיד של בין הערבים דשבת דהיינו אז ישיר, ומי כמוכה, וכמו דמבואר בר"ה דף ל"א משום דבפסוקים אלו לא הוזכר בהם מענין שבת כלל. (וכבוד פר אחי הגאון זצ"ל העיר שם דלמה לא תיקנו הזי"ו ל"ך. וכתב דיבאר במק"א אי"ה. אבל בעו"ה נטרפה השעה ונתבקש בישיבה של מעלה, ולא זכינו לביאורו ע"ז. אבל לפי מש"כ בעו"ה לק"מ). והלכך כיום שיש בו שני מזמורים לא תיקן לומר רק אחד כיון שכבר הזכירו במזמור אחד

במנחה שם קורין בשני, בשני שם קורין בחמשי וכו' ע"ש. וא"כ לדידיה בוודאי דא"א להוסיף, דא"כ מי שלא קרא כי אם יו"ד פסוקים בשבת במנחה ואח"כ בשני בשבת יבוא לכהכ"נ שקראו בשבת במנחה יותר מיו"ד פסוקים וחסר לו כמה פסוקים מהסדרה שלא שמע ולעולם יצטרך להתפלל ולשמע קריאת התורה בכיהכ"נ אחד. וע"כ דאין להוסיף על יו"ד פסוקים, ומדר"מ נשמע ג"כ לר"י דהא בזה לא מצינו דפליגי. והנה הגם דיש לדחות קצת ראייה זו, די"ל דדוקא לר"מ אסור להוסיף משום זה גופא דשמא יוכל לבוא לידי מכשול דיזדמן שלא ישמע כל הסדרה, אבל לר"י דהילכתא כוותיה דלא שייך חששא זו אה"נ דמותר להוסיף, מ"מ פשטיות הגמ' משמע דלא היו קורין רק יו"ד פסוקים ע"כ ודו"ק. ודפח"ח.

סימן קנח

אין אומרים שני מזמורים ביום אחד ושל ראש חודש דוחה את כולם וכו'.

הנה כבר תמה ע"ז פר אחי הגאון ז"ל בספרו ראשית בכורים דף יו"ד דהא דאין אומרים שני מזמורים ביום אחד הוא גמ' ערוכה במס' סוכה דף נ"ד ונפקא ליה מקרא. אבל שם מיירי דביום שיש שני מוספין אין אומרים רק מזמור של מוסף א', אבל שיר של תמיד של שחר מעולם אינו נדחה ממקומו. והלכך האידנא דאין אומרים השיר של מוסף דשבת דהיינו הזי"ו ל"ך, א"כ בשבת ור"ח או בשבת ור"ה אומרים שניהם של תמיד דשחר, ושיר של מוסף דר"ח או דר"ה וכן בשבת חנוכה יש לומר שניהם. ומש"כ כאן בסי' [ק]ג"ו ו[קט]י"ז במח"כ לא דקו היטב בדברי רבינו ז"ל בזה, עכ"ל.

ולענ"ד קשה טובא לומר דתלמידי ששמעו מפיו דבר זה יטעו בדבר פשוט כזה. ועוד דלאיזה ענין אמר להם זה דשיר של ר"ח דוחה את כולם, כיון שהאידנא אין אומרים כלל השיר של מוסף דשבת, ושיר של תמיד של שחר אינו נדחה כלל. ואם מעצמם הוסיפו כן, כש"כ דמקשה דהיכי עלה על דעתם להשוות הדינים להדדי ולא עיינו במקור דברי הגמרא. ולכך לולי דמסתפינא הייתי אומר, דבאמת הא דאמרינן בסוף תענית דכבר תקנתי להם סדר מעמדות, בזמן שקורין

ברכה זו, דהא פתיחה למה שמסיים אח"כ שאתה הוא אלקינו משיב הרוח ומוריד הטל או מוריד הגשם. אבל בשאר יו"ט וכן בד' פרשיות כל הפיוטים אינם מעין הברכות כלל, כגון בשקלים מדבר בענין מחצית השקל ודיניו וזה אינו מעין הברכות כלל. וכן בזכירת המלך ופרשת פרה וחודש וכן מפסח ובשבועות וסוכות, דהפיוט מדבר מענין יציאת מצרים ומתן תורה ומצות סוכה ולולב, וכן אלו אין להם שום שייכות לברכות התפלה. ולכן תיקן לומר אותם אחר התפלה. ועוד אמר לי די"ל עוד בזה דבר"ה וי"כ כיון דבל"ה תיקנו הגאונים להפסיק מזכרנו ומי כמוכה וכתוב ובספר, וא"כ כיון שבלא"ה התפלה מפסקת, וע"ז יש סמך ממס' סופרים דתני שם כשם שתפלתן של ישראל משונה משאר כל ימות השנה, כך חתימתן משונה, ולכן נוכל להפסיק עוד בפיוטים אחרים, כ"ז שמעתי מפי הגאון ר' יוסף הג"ל וש"י משיב דברים נכוחים.

סימן קפה

אכילת מצה בשאר ימות הפסח

לענין מה ששאל כת"ר נ"י לנו ולדעתינו אודות אכילת מצה בשאר ימי הפסח שכתב בספר מעשה רב (והוא ספר שנכתב בו כל ההנהגות שהנהיג מרן הגר"א להלכה ולמעשה וקבע בה מסמרות וכעת נדפס פעם שנית בתוספת מרובה הגהות וחיידושים מגאוני הזמן וגם קצת חיידושים והגהות נדפס על שמי בתחלת הספר) דבכל ימות הפסח הוי מצוה דאורייתא ומה דקרו ליה חז"ל רשות משום דמצוה לגבי חובה רשות קרי לה. וכן כתוב באמת בספר הזה באות קפ"ה וכתוב שם דיש לזה כמה ראיות, אך ח"ו להעלות על הדעת שצריך לברך. ומאד תמיהני דהאיך נמצא במחננו אנשים כאלו שיטעו בטעות גדול כזה בדבר הפשוט לכל. ואכן טעמא בעי באמת לפי דעת הגר"א דהוי מצוה דאורייתא ונכלל בקרא דשבעת ימים מצות תאכלו למה איך טעון ברכה דנהי דלא דמי דסוכה דהתם אף דבשאר ימות החג גם כן אינו חובה לאכול דבר הטעון סוכה מכל מקום אי אפשר לאדם בלא שינה והוא אחד מהדברים שטעונים סוכה וכמו שתירץ הבעל המאור (שלהי פסחים) (ומה שתירץ בבנין ציון בסי' מו דבמצות אינו מצוה רק הכונה שלא יאכל חמץ, זה לא יתכן לדעת הגר"א הנ"ל. ועל כרחין אנו צריכים לתירוץ

מענינא של יום די בכך. וכל למעוטי במזמורים עדיף, ותדע דהא הלויים אמרו שני פעמים את השיר של יום דהיינו בתמיד של שחר ובתמיד של בין הערבים וא"כ למה אין אנו אומרים השיר של יום גבי מנחה. אבל הוא הדבר אשר דברתי דמה שאנו אומרים שיר של יום אינו משום זכר למקדש כלל, רק להזכיר מעין יצירת היום ולכן די בפעם אחד. ואפשר דזהו טעמו של רבינו ז"ל שכי' כאן בסי' (נ"ב) [קנ"ז] שאין אומרים שום מזמור זולת שיר של יום ולא שיר היחוד ושיר הכבוד רק ביו"ט והיינו משום דלא עת שינה היום, וכבר אחז"ל דהקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף ולכן כתב דאין אומרים שיר היחוד ושיר הכבוד רק ביו"ט, דאז הוא זמן שמחה, וגומרין הלל, ורק דבר"ח כדי לידע שהוקבע ר"ח בזמנו, תיקן לומר ברכי נפשי לחוד, אבל ביו"ט שחל בשבת טפי עדיף לומר מזמור שיר ליום השבת דבשיר זה מבואר יותר מענינו של יום, דיו"ט נמי אקרי שבת ושייך השיר לשבת וגם ליו"ט, משא"כ בשיר של יו"ט לא הוזכר כלל מענינו של שבת. ובזה עולה לנו דברי רבינו הגר"א ז"ל כאן נכון, ואין בו שום גמגום, וה' אלקים אמת ידריכינו בדרך אמת ואל יציל מפי דבר אמת'.

סימן קסג

קרובץ כו' תוך התפלה

והנה מעולם תמהתי דלמה חשש רבינו ז"ל להפסיק בפיוטים, דאם דעתו נוטה כדעת הסבורים דהפיוטים הוי הפסק בתפלה ולכן תיקן לומר אחר תפלת שחרית, א"כ גם בר"ה ויו"כ הו"ל לתקן כן, ואדרבה או צריך ליוהר ביותר שיהא תפלתו זכה וברורה בלי שום הפסק. וכן קשה מתפלת טל וגשם שלא חשש להפסק יותר משאר פיוטים שאומרים בתוך תפילת שחרית. ושאלתי זה את פי הרב הגאון ר' יוסף ג"י מפ"ק הג"ל והשיב לי די"ל דטעמו דר"ה וי"כ כל הפיוטים הם הכל מעין הברכות שנקבעו בהם הפיוטים, כגון באבות מדבר מעין שבתו של הקב"ה והזכרת זכות אבות, וכן בגבורות וקדושת השם וכל יתר הברכות הכל מדברים מענין הברכות ומלאים תפלות ובקשות השייכים לענין היום. וכבר אמרו במס' ע"ז שאם בא לומר מעין כל ברכה וברכה אומר אפילו בכל השנה כולה. וכן בפיוט של טל וגשם, הכל מדבר בענין טל וגשם שזהו יסוד

ז. ועי' עוד בחשק שלמה למסכת סופרים פי"ח ה"ב [סד, א].

סימן קצב

בהפטרת יום שני אין מדלגין מפסוק וטמא התופת וכו'.

ונראה לי קצת ראייה לדברי רבינו ז"ל אלו מדלא חשיב הנך קראי בהדי הנך מקראות בסוף פרק ג' דמגילה (כה. א.) דלא נקריין ולא מתרגמין. וגם לפי גירסת רבינו הגר"א ז"ל שם בעצמו דמחק להך כבא בכרייתא שם, מ"מ יש ראייה אמאי לא חשיב כאמת הנך קראי דוטמא התופת דאין נקריין. וכאשר הצעתי הדברים לפני כבוד אחי הגאון זצ"ל הודה לדברי.

סימן רמ

מברך בכל יום על העיקר כו'.

ושמעתי מכבוד הגאון ר' יוסף שי" מפ"ק הנ"ל ששמע מכבוד הגאון ר' ישכר בער ז"ל מפ"ק, ששרבינו ז"ל לא הקפיד רק בנ"ח שמדליקה בביתו שמצותו להדליק בטפח הסמוך לפתח ולכן צריך לברך על העיקר שהוא בטפח הסמוך לפתח, אבל כבהכנס"ס ובהמ"ד שאין מדליקין אצל הפתח רק במנורה, אדרכה טפי עדיף לברך על הנוסף כמו שמבואר בשו"ע, ונכון הדבר.

דברי המדבר לכבוד אכסניא של תורה. הצעיר מפרחי כהונה שלמה באמור"ר ישראל משה זלה"ה הכהן מו"ץ פק"ק ווילנא

של הבעל המאור) מכל מקום הא מצות ציצית גם כן אינו חיובא כלל דהא אם רוצה שלא ילבש בגד של ארבע כנפות הרשות בידו, ואף על פי כן אם לובש צריך לברך, ומאי חילוק יש בין מצה בכל ימי הפסח לציצית. והגם דיש לחלק קצת בין ציצית למצה דהתם לכל הפחות בכגד של ארבע כנפות אם לובש מוטל חיוב מצות עשה ממש להטיל, ואם אינו מטיל עובר בעשה, אבל גבי מצה אפילו אם רוצה לאכול פת של חמשה מינים אינו מחויב לאפות אותו מצה מן התורה רק שלא יהיה חמץ ולמ"ד חמץ נוקשה דרבנן יכול לאפות אותו דיהיה שיאור דאינו לא חמץ ולא מצה, דעל כרחין צריך לומר דהא דכתיב שבעת ימים מצות תאכלו הכוונה שלא יאכל חמץ, דהא בהדיא כתב קרא דבערב תאכלו מצות משמע דבערב ותו לא, ואם כן אינו מוטל עליו שום חיוב מצות עשה, רק דדעת הגר"א וסייעתו (וכן כתוב בספר באר אברהם להגאון בעל משכיל לאיתן בפסחים דף ל"ה בשם הפני יהושע שכן כתב בשם הספרי דכל שבעה הוא מן התורה) דכיון דלאיסור חמץ בלחוד לא הוצרך דכבר נאמר כמה אזהרות על אכילת חמץ וכל כרחין דאתא נמי להורות דאם אוכל מצה מקיים נמי מצוה אבל חובה לעולם ליכא והילכך לא דמי לציצית. ומכל מקום לא נחה דעתי בזה עדיין בזה ואם ירצה ה' לעת הפנאי אראה לעיין עוד בזה ולא באתי רק לעורר. כה דברי הדו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו כל הימים ומברכו ברכת כהנים. [נפ"י שד"ח מערכת חמץ ומצה סי' יד ה"ל: זאת תשובת אישי כהן גדול ידידי המפורסם כקש"ת מהר"ר שלמה הכהן יצ"ו מווילנא יע"א].

סימן ב

מי שאין ידו משגת לקנות רק תפלה אחת

שאמרו כ"ז שבין עיניך יהיו שתיים, עכ"ל הרא"ש ז"ל
בהל' תפלין (פ' טו):

ולכאורה צריך להבין דמאי עיכוב הדרך יש בהנחת
תפלין ש"י יותר משל ראש, דהא מיירי
דיש לו שניהם וא"כ מאי עיכוב יש בזה יותר מבוזה.
אלא דע"כ מיירי דאין לו פנאי להתעכב ולהניח שתייהם
דהשיירא אינם יכולים להמתין. והלכך כיון דאין יכול
להניח רק אחת ממילא יש דין קדימה לתפלין ש"ר
ומניח ש"ר. וה"ה אם אין ידו משגת לקנות שתייהם
ובפרט כי חזינן דאיסור דכל זמן דבין עיניך יהיו שתיים
איסור קל הוא, דהא כתב הנ"י דאם פגע בשל ראש צריך
להניח ש"ר. ולא חיישינן לכל זמן שבין עיניך, וכמו
שכתב המחצית השקל בס"ס כו וא"כ ודאי דגם מצוה זו
דצריך ליקח דבר שקדושתו חמורה מדחה זה. ועי'
מש"כ הגרע"א ז"ל באין ידו משגת לקנות ציצית
ותפלין דצריך לקנות תפלין דקדושתו חמורה. והרבה
יש לפלפל בזה ואכ"מ להאריך.

ולענין מה ששאל אודות הסוכה^ב כודאי אין הדבר
כדאי, והדבר מבואר בהאחרונים לאיסור
ובודאי אין לעשות לכתחילה סכך כזה ולהכניס עצמו

בעו"ה. יום ג' ה' אדר לסדר ולפרט בנה ירושלים לפ"ק.

יחתי שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכא וברכתא טבא לכבוד הרב
וכו' מו"ה יעקב נתן נטע נ"י מו"ץ בק"ק קלעצק יצ"ו
בעהמח"ס "נתיבות אור" וספר "נתיב עולם" יהי ה' עמו
ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

אחדש"ת הרמה. באתי להודיעו כי קבלתי חד"ת.
והנה להשיבו באריכות על כל דברי
מכתבו היקר אין לי כעת שום פנאי כי כמה טרדות
סבבוני ובפרט כי באו אלי כמה שאלות הנצרכים
להלכה ולמעשה. ונוסף לזה כי המוכ"ז אץ לדרכו ולכן
ראיתי להשיבו בקיצור מופלג:

ע"ד שאלתו^א באין ידו משגת לקנות תפלין ש"י
וש"ר אם יש לקנות דוקא ש"ר משום שקדושתו
חמורה ואיסור שכל זמן שבין עיניך יהיו שתיים לא שייך
באין לו כי אם אחת, והכא נמי אפשר כאין לו דמי דהא
אינו ביכולתו לקנות שתייהם. הנה יפה כתב מעכ"ת נ"י
דטפי עדיף שיקח ש"ר דקדושתו חמורה. ונ"ל קצת
ראיה לזה מדברי הרא"ש ז"ל שהביא המג"א (בר"ס כו)
דהיכא דאיכא שום אונס כגון שהלך בדרך ואינו יכול
להתעכב ולהניח של יד מניח ש"ר. ולא חיישינן למה

א. ח"ל השואל בסי' א: מי שאין ידו משגת לקנות, לו תפלין ש"ר וש"י ביחד רק תפלה אחת ש"ר או ש"י איהו מהן עדיף שיכרו לו
לקנותה אי ש"ר שקדושתה חמורה מש"י כמבואר במנחות (דף ל"ד): ובשא"ד או ש"י משום הא דאמרין שם (דף ל"ו). והיו לטוטפות
בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהיו שתיים ע"כ ואם יבחר ש"ר יעבור ע"ז. תשובה: יראה לי דיש לפשוט זאת ממה שכתב הרב בעל "שאגת
אריה" (בסימן לו) שכתב דלא אמרה תורה שיהא ש"י שייך לש"ר לאיזה מצוה מן המוכרח שבעת משך הנחת ש"ר יהיה גם ש"י עליו
משום ידידה דש"ר ולא תליא רחמנא זב"ז כלל כמו מצות תפלין וציצית שכל חד מצוה בפ"ע היא ולא מישך שייכי להדדי כלל אלא דאם
שניהן מונחים עליו להא מלתא לבד קפיד רחמנא שכ"ז שבין עיניך יהיו שתיים ויחלוץ ש"ר קודם ולא למידי אחרינא עכ"ל ע"ש הפ"ד
ז"ל נראה בפשיטות דיש לו להאדם הזה לברור ולקנות ש"ר שקדושתה חמורה ולא יעבור אותו אדם על והיו לטוטפות כיון שאין ידו
משגת לקנות שתייהן וכמבואר בדבריו ז"ל: ובזה מיושב אצלי מה שהקשה בהגהות עמק המלך על הרמב"ם ז"ל שבסה"מ חשב מצוה י"ב
להניח תפלין ש"ר שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך, מצוה י"ג לקשור על היד שני' וקשרתם וגו' ואמאי מקדים הוא ז"ל ש"ר לש"י שלא
כסדר הכתוב בתורה. ולפ"ד יובן דלהכי אקדים לגלות על זאת שהש"ר קודם לש"י אם אינו יכול להשיג שתייהן כנ"ל. וכשהרציתי הדברים
האלה לפני הרב הגאון המפורסם ר' רפאל שליט"א הגאב"ד דק"ק באברוקס אמר לי שלדעתו עדיף שיכרו לו לקנות ש"י מדאקדמיה קרא
דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות וגו' זה דומה למאי דתנינן בקדושין (דף כ"ט): ת"ר לפדות את בנו ולעלות לרגל פודה
את בנו ואח"כ עולה לרגל ומפרש שם בגמרא טעמיהו דרבנן דאמר קרא כל כבוד בניך תפדה והדר ולא יראה את פני ריקם והלכה כרבנן
וכ"פ הרמב"ם ז"ל וה"ע להא דמאי ועדין הדבר צריך עיון אצלי דנלפע"ד דהא דאקדים קרא וקשרתם להיו לטוטפות אתיא להא דאמרין
במנחות (דף ל"ו). כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך ע"כ וה'
יאיר עיני: (וכשנסדר כעת ספרי לרפוס ראיתי בשע"ת שכתב באו"ח סימן כ"ה סעי"ק א' בסופו בשם תשובת דבר משה שמי שאין ידו
משגת לקנות תפלין ש"ר יקנה של ראש תחילה ע"ש):

ב. מעשה שהיה כך היה. בע"ב נכבד ומופלג בנה לו סוכה מהודרת ועשה סכך מנסרים דקים משופים ואינם רחבים ד' וקבע הנסרים

ולענין אשר כתב בסוגיא דכתובות (דף נב.) (א"ה ע"ן לקמן בנתיבות אור בסי' יח) יפה פלפל בחכמה שם וכל מה שכתב שם יפה כיוון. וגם אצלי יש הרכה דברים בזה ואי"ה לעת פנאי אשיב לו באריכות:

ידידי הדו"ש הכותב בחפזי שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא יע"א

במצות עשה דאורייתא בדבר שיש בו כמה עקולי ופשוטי. ואפילו לא יהיה מחמרות בזה יש לפקפק אם נכנסים העצים בחורים כדרך החלונות כל אחד בחבירו. וכבר דבר בו בנוב"י במהדורא קמא בזה בענין בית קיבול העשוי למלאות אם מקבל טומאה מדרכנו ועי"ש היטב.

סימן ג

הדור מצוה בתפילין

בעז"ה יום ג' ערב חנוכה דשנת תר"ג לפ"ק

וראשון לציון באתי לכתוב על מה שהעיר כמה שכתבתי דתפילה של יד אין צריך לשחור הבית משום דאינו נראה לכל דכתיב והיה לך לאות ולא לאחרים לאות, והעיר ע"ז מעכ"ת נ"י דמהירושלמי דמגילה ומהתוס' דשבת דף כ"ח וכן מהמרדכי בלה"ק משמע להדיא דתפילין שחורות בשל יד, הלא אנכי לא כתבתי שם רק דלדעת הסוכרים דאינו הלמ"מ כמו ברצויות, רק דאינו אלא למצוה בעלמא דתחילה משום זה אלי ואנוהו אפשר לומר דבשל יד א"צ להתנאות ומטעם הנ"ל. ומיהו אח"כ חזרתי בסוף התשובה מחמת שמצאתי בירושלמי כפאה דשם הגי' באמת ותפילין נאים משום דבאמת אין קפידא אם נראה התפילה של יד לרבים דאין הקפידא רק שיהא בגובה שבזרוע במקום והיה לך לאות וכדמסקינן במנחות דף ל"ז:

שפעת החיים והשלום וכט"ס יחולו על ראש כבוד ידיד ה' וידיד כל יראיו וידיד נפשי עז ה"ה הרב הגדול החרף ובקי משנתו זך ונקי אור הברקי החכם והשלם במעלות ובמידות איש חמודות המפורסם לשם ולתהילה בצל החכמה בצל הכסף הגביר המפורסם מהור"ר משה שמואל הורוויץ יצ"ו ה' אתו את הברכה ויארץ ימים ושנים בעושר וכבוד ותורה וגדולה בקנה אחד יהי עולה ויראה נחת מכל בניו ובנותיו כחפצו ורצונו הטוב אכיה"ר:

(א) אחדש"ת וראיתי להודיעו כי מכתבא הטהור אלי הגיעני לנכון וקבלתי נחת ממנו כי ראיתי כי מהכ"ת שקד על חיבור בנין שלמה ומעיין בו בעינא פקיא ואך למותר מה שהוצריך להתנצל כמה שבא להשיג באיזה דברים על ספרי הנ"ל כי אדרבה זה יחשב לי לנחת ולשובע רצון ואבקש גם על להבא שימחול לעיין בספרי לפעמים ואם יהיה לי מה להשיב אשיב לו ואם לאו אודה על האמת וכן דרך התורה זה בונה וזה סותר בו.

(ב) ומיהו בעיקר הסברא אינו סברא מחודשת רק הוא מדברי התוס' במנחות דף ל"ב דכתבו שם דמשו"ה תפילין אין צריך שירטוט ובמזוזה צריך שירטוט, משום דעיקר טעם השירטוט הוא משום יופי, ובתפילין אין צריך יופי משום שאינו צריכין בדיקה, משא"כ מזוזה דנבדקת פעם אחד בשבוע. וכ"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות תפילין הלכה י"ב דמשום הכי

ומיהו לענין עיקר דבריו אף שיפה דיבר ופילפל בחכמה מ"מ כל דבריו אינו נוגע להשגה כלל וגם מה שהעיר ממילה בשבת דף קל"ב דאמרו בה נמי דמצוה להתנאות משום זה אלי ואנוהו אבאר בסמוך בעז"ה דאדרבה משם ראייה גדולה לדברי וכוזה יתיישבו כמה קושיות שהעירו המפרשים ז"ל.

בראם של עץ עשוי ג"כ מנסרים דקים כנ"ל וחיבר הנסרים להראם הנ"ל במסמרות של ברזל. וכראותי את הסכך הנ"ל אמרתי שלדעתי אינו רשאי לישב לכתחילה בסוכה זו משני טעמים. חדא דהוא מעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה שיש מבוכה בזה בין הפוסקים עי"ש בשו"ע ה"י סוכה (סי' תרכ"ט סעיף ז) ובמג"א ובט"ז שם. ועוד יש לאסור מצד המנהג המבואר בשו"ע שם סוף סעיף י"ח עי"ש, וזהו אף אם יציא המסמרות של ברזל מהנסרים הנ"ל עדיין יש לאסור מצד המנהג:

א. עי' ידי משה להרב השואל.

דעוסק בחילול מותר לגמור ואף בדבר שאינו מעכב]. אבל בחול בוודאי צריך לחזור אפילו בפירש ואפילו ליומא אוחרא, דאטו מי שלא קיים יום אחד מצוות ז"א ואנוהו יפטור אח"כ לעולם אתמהה, מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל כו'. ואלו ביבמות דף מ"ז אמרינן בהדיא בכרייתא שם גבי מילת גר [בימים הקדמונים] פירש אינו חוזר רק על ציצין המעכבין. והדברים מתמיהים דהא מילת גר הוא בחול, ולמה אינו חוזר גם על ציצין שאינו מעכבין משום ז"א ואנוהו. והיותר תימה על רבינו הטור ז"ל דביו"ד סי' רס"ד כתב להדיא דדוקא בשבת אינו חוזר אבל בחול חוזר, ואלו בסי' רס"ח גבי מילת גר העתיק כלשון הברייתא דיבמות הנ"ל דאינו חוזר רק על ציצין המעכבים והדברים נראים כסותרים זה את זה:

ד) אמנם לפי מה שהעליתי בספרי דדבר שאינו נראה לעיני בני אדם אין צריך התנאות, יהיה עולה לנו שתי הסוגיות הנ"ל כמין חומר בעזה"ש, ואלו ואלו דברי אלקים חיים הן. דגבי מילת גר כיון דהוא גדול וצריך כסוי משום צניעות ולכן אין צריך להתנאות כלל, משא"כ בסוגיא דשבת דמיירי במילת בן קטן הנימול לשמונה דלא בעי צניעותא ואין צריך לכסות ערותו כלל, וגדולה מזו כתב הטור ז"ל בסי' רס"ה בשם בעל העיטור דמותר לברך כנגד הערוה שלו ואין בו משום ולא יראה בך ערות דבר, דכל קטן שאין ביאתו ביאה לא מיקרי ערוה כלל [ואפשר דלדעתו דה"ה בקטנה פחותה מבת שלש], והלכך בוודאי צריך התנאות, ורק דאינו דוחה שבת.

ואמנם עדיין פש גבן לברורי דמה נעשה ביום שידובר בו דברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות מילה הלכה ד' דמשמע להדיא מדבריו ז"ל שם דאפילו בחול אין צריך לחזור על ציצין שאינן מעכבין וכמו שביאר הכסף משנה לדבריו לפי פירוש הראשון שכתב שם. [ומה שרצה לפרש בפירוש השני באופן דיסכים עם דברי הטור ז"ל, כבר דחאן הגאון בעל שאגת אריה ז"ל בסי' נ' בשתי ידים יעו"ש היטיב בדבריו ז"ל], ולא חילק כלל בין קטן לגדול ולעולם אין צריך לחזור, והוא נגד הש"ס דשבת הנ"ל. והנה באמת כבר תמה עליו בזה רבינו הגדול בעל שאגת אריה ז"ל שם בתשובה, ותירץ דהרמב"ם סובר דלאחר דמסקינן דהברייתא אתיא כרבנן דפליגי ארבי יוסי גבי לחם הפנים, וסבירא להו דבעינן תמיד ממש טפחו של זה

תפלין אינן צריכין שירטוט משום שהן מכוסין והגר"א ז"ל בכיאוורו לאו"ח סי' ל"ב ס"ק י"ב כתב דהתוס' והרמב"ם הנ"ל חולקין על דברי המרדכי שהובא ברמ"א בהג"ה שם בסעיף ד' דצריך ליפות הפרשיות של התפלין מבפנים ומבחוץ עיי"ש. וכבר הבאתי כ"ז בספרי שם בסוף התשובה. ובלאו הכי נפ"מ בהא שכתבתי לענין שאר יפויים בוודאי אינו אלא למצוה בעלמא משום זה אלי ואנוהו, וע"ז שפיר יסובב דברי דבשל יד אפשר דאינו צריך ליפות.

ומה שכתב מעכ"ת להעיר דמצינו כמה פעמים בירושלמי ובשאר דוכתי דתני תפילה בלשון יחיד, ומ"מ הכוונה על שניהם הנה מלבד דמה שהביא מהירושלמי דאינו ראיא בוודאי דידוע דהירושלמי לישנא קלילא נקט, ודרכו לחסר תיבות או אותיות, גם בלאו הכי אף שנמצא איזה פעמים שהתנאים לא דייקי בלשון, מ"מ כל היכי דמצינו למימר דהתנא דייק בלשנא ובכוונה כתב כן, כמו הכא במכילתא דכתבה תפילה נאה בלשון יחיד למה לא נימא דבדוקא כתבה המכילתא כן ואין דנין אפשר משאי אפשר:

ג) ומיהו מה שהעיר מעכ"ת נ"י ממצות מילה שהוא מכוסה מעין דהא כתיב לא יראה בך ערות דבר וצריכה כסוי [וגם בהולך לרחוץ בנהר אמרינן בשבת דף מ"א דבשעה שעולה מן הנהר ופניו כלפי העם צריך להניח ידיו כנגד פניו של מטה משום צניעות וכן עבדו רבנן דבי רב אשי כי קא נחתי זקפי כי קא סלקו שחי. ומיהו יש לומר דמ"מ איכא בזה משום מראית העין בבית המרחץ דהכל עומדים שם ערומים ולא היה דרכן לכסות ערותן בבית המרחץ, וכמו דמשמע להדיא בפסחים דף נ"א בהא דתניא שם עם הכל אדם רוחץ חוץ מחמיו ובעל אחותו וכו'. ועי' היטיב בשו"ע אהע"ז סי' כ"ג סעיף וא"ו]. והנה לכאורה יפה העיר ממילה, אמנם אחר העיון בזה קצת יבואר דמזה אדרבה ראיא לדברי, דדבר שאינו נראה לכל אין צריך להתנאות.

והנה לכאורה יש לתמוה הפלא ופלא על הסוגיא שם דלכאורה משמע דדוקא בשבת פירש אינו חוזר על ציצין שאינו מעכבין, משום דמצוות זה אלי ואנוהו דאינו אלא דרבנן אינה דוחה שבת [והא דכלא פירש חוזר גם על ציצין שאין מעכבין, היינו דכל זמן שלא פירש מלמול הכל לחילול אחד יחשב, וכל זמן

שהוא יהודי וחתום באות ברית קודש והוא אות לישראל לבין הקדוש ב"ה שאנחנו עמו ועבדיו והיא אחת מב' מצוות האותיות ולכן נתיישבה דעתו בזה². ולא שייך חיוב עוד ליפות המצוה ולנאותה דהוי כמו דמיפה הסוכה וד' מינים לאחר החג. והלכך למחר וליומא אחרת גם מתחילה הוה ידע שפיר דאינו מחויבה לחזור על ציצין שאינן מעכבין, רק דזה היה סבור דבאותו מעמד עצמו תיכף לאחר שפירש מלמול הוה ס"ד דשפיר, דלא מיקרי כלל דנפסק המצוה כיון דעסוקין באותו ענין הוה כלא נגמר המצוה כלל, ולכן שפיר שייך בזה מצות ז"א ואנוהו ליפות המצוה ולנאותה. ולכן ס"ד דגם מותר לחלל שבת דלא גרע ממכשירי מילה שאי אפשר לעשות מערב שתב דרוחה את השבת, אבל לאחר דמסקינן דלרבנן דרבי יוסי כל שפירש מן המצוה, תו הוי אתחלתא אחריתא והמצוה כבר נפסקה, תו אינו מוטל עליו מצות יופי והתנאות אפילו לכתחילה. והלכך אפילו בחול אין צריך לחזור כן נ"ל בכוונת רבינו בעל שאגת אריה ז"ל. ועפ"י בלא"ה נסתלקה קושיית מעכ"ת עלי ממילה דאף דס"ד דשייך מצות ז"א ואנוהו במילה אינו רק תיכף לאחר שפירש מלמול, ואז המילה עדיין נראה לכל העומדים עליו אצל המילה, ושפיר אית ביה משום ז"א ואנוהו:

(ו) אכן בעיקר תירוצו של רבינו השאגת אריה ז"ל הנ"ל אני תמה דנהי דלו יהא כדבריו דמצוות ז"א ואנוהו לא שייך רק בשעה שעוסק במצוה ולא לאחר שפירש מן המצוה והמצוה כבר נגמרה, מ"מ הא וודאי דמצוה מן המוכחר הוא לחתוך גם הציצין שאינם מעכבין, ובדבר ששייך ביה מצוה מן המוכחר בוודאי אין לחלק כן מיד או לאחר שעה וליומא אחרת, דמ"מ לא קיים המצוה מן המוכחר [ובאמת דמה דאמרינן בשבת שם אבל במילה דאיכא בה משום ז"א ואנוהו י"ל דאין כוונתו דצריך לייפות המצוה כמו דאמרינן בלולב וצוצית דלכאורה אין שייך יפוי והתנאות בציצין שאין מעכבין כ"כ, דהא דאמרינן בנדרים סופ"ג דמאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים, נראה דהכוונה הוא דמאוסה היא בעיני המקום ב"ה היודע סודה וטעמה ולפניו היא מאוסה. וכן למי שבא בסוד ה' ויודע טעם

בצד טפחו של זה, והלכך גבי מילה נמי בפירש והדר אתי ורוצה לחזור ולמול הוי מלתא אחריתא וכמו שפירשתי שם, וכיון דהוי מלתא אחריתא לכן אפילו בחול אין צריך לחזור כן כתב השאגת אריה שם. ולכאורה דברי הגאון ז"ל תמוהים מאוד ומרפסין איגרא דהך סברא דהוי מלתא אחריתא לא שייך רק לענין שבת, כיון דהוי מלתא אחריתא הוי חילול שבת חדש, וכיון דאינו אלא מדרבנן בעלמא משום זה אלי ואנוהו, להכי לא דחי שבת. אבל בחול מאי נפ"מ דמה בכך דהוא מלתא אחריתא, דהא אפילו ליומא אחריתא דהוי מלתא אחריתא אפילו לרבי יוסי למה לא יהא מחוייב לחזור ולמול משום ז"א ואנוהו. אטו מאן דעבר יומא חדא ולקח לולב נאה דהא מצוות ז"א ואנוהו מוטל החיוב על האדם כל שעה ושעה:

(ה) והנה לכאורה רציתי ליישב דבריו דכוונתו דלא דמי לציצית ושופר ולולב דמצוותן כל היום וכן בכל יום ויום. ולכן בכל שעה ושעה שלובש הבגד ונוטל הלולב מוטל עליו מצוה דזה אלי ואנוהו וליפות המצוה אבל מצות מילה אינה מצוה הנמשכת לימים רק מצותו אינה אלה רקע אחד בעת שחותך את הערלה מקיים מ"ע דביום השמיני ימול בשר ערלתו, או בגדול כשמל את עצמו מקיים מ"ע דונמלתם את בשר ערלתו אבל לאחר מכאן לאחר שמל כבר נפסק המצוה. [ואינו סתירה על זה מהא דאיתא במנחות דף מ"ג ע"ב גבי דוד דבשעה שנכנס לבית המרחץ אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה כיון שנסתכל במילה נתיישבה דעתו. דהתם בוודאי אין הכוונה דנתיישבה בזה שחתום באות ברית קודש הוא מקיים תמיד מצוה כל זמן שהמילה בגופו, דזה אין סברא כלל, דהא המצוה לא עשר רק האב או הב"ד שמלו אותו, אבל הוא עצמו מאי מצוה מקיים בזה, דמצוות מילה כבר נעשה. ועוד דהיכי ס"ד מתחילה אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצווה וכי לא ידע שמקיים מצות מילה ומעיקרא מאי סבר. אלא וודאי דכל אדם אינו מקיים שום מצות מילה אם כבר מלו אביו ביום השמיני, והא דאמר כיון שנסתכל במילה נתיישבה דעתו, ר"ל דנהי דאינו מקיים מצווה בפועל ממש, אבל המילה דבגופו הוא ניכר

ב. בשו"ת מהר"ח או"ח סי' י"א לא כתב כן גבי מילה ח"ל: עיקר מצותן אינו העשייה אלא שהמילה חתומה בכשרו וכי ומילה גם היא עיקר מצותה כן שאל"כ רוד המלך ע"ה וכו' ואם לא היה מצוות המילה אלא העשייה למה שמח עליה יותר מראשו חרועו וכל גופו שקיים בהם מצות תפילין וצוצית וכמה מצות. אלא מילה היא מצוה בכל עת וכו' ע"ש. וראה עוד בתוס' יו"ט ונדרים סופ"ג וכו' הכתב והקבלה בראשית יז, יג.

[כהן] אחר שחיטה על ידו, הרי אף דהמיעוט בתרא אינו אלא למצוה לכתחילה לגמור כל השני(ם) [סימנין] אבל אינו מעכב, ואעפ"כ דחי שבת אפילו בפירש, כמו בכה"ג שהוא כבר פירש מלשחוט, וע"כ דגבי ציצין שאינו מעכבין גם בחול ליכא מצוה היכי דפירש. אבל לפי הנ"ל יש לדחות, דהתם שאני דשחיטת קרבן ציבור בשבת היא בתורת היתר דהא עיקר מצוותו בכך לשחוט בשבת התמידין ומוספין וגם השחיטה הוא צורך עבודה דע"י שגומר יוצא כל הדם.

ומיהו מהאדמקשה שם וכי מאחר דאפילו פסולא דרבנן ליכא ל"ל למרק, משמע דכל היכי דפירש אפילו מצוה לכתחילה ליכא, דאל"כ מאי קושיא דהא אפילו בחולין דודאי אינו מעכב המיעוט בתרא, מ"מ לכתחילה הוי מצוה לגמור וכדתנן בהדיא ובריש השוחט דף כ"ז ע"א. אלא וודאי דלאחר שפירש מלשחוט גם מצוה לכתחילה ליכא. ובאמת שכבר עמדו שם התוס' ע"ז אבל תירוצם דחוק, אבל לדעת הרמב"ם אתי שפיר.

ומיהו לדעת הטור יש לומר דהש"ס מקשה דלמה דחי שבת ויוה"כ, וכן משמע גם בריש הסוגיא דקאמר משום הכי הוצרך משנה יתירה דשחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה שחיטתו כשרה, לאשמועינן דאפילו בקדשים כשר בדיעבד משום דהוי טעינן מהמשנה דקראו ומירק אחר שחיטה על ידו, דאם לא מירק יהא פסול. ולכן הוצרך משנה יתירה. ולכאורה תמוה דהיכי הוה ס"ד למיטעי כן, דהא אפילו בחולין מצוה לגמור ומ"מ בדיעבד אמרינן דרובו של אחד כמוהו ומאי ראיא מהא דמירק על ידו דבדיעבד נמי פסול. אלא ע"כ צ"ל דהכוונה מדדחי יוה"כ הוי טעינן דמעכב נמי, דאל"כ למה דוחה יוה"כ ולכן צריך משנה יתירה. והא דדחי באמת יוה"כ היינו משום דמצוה למרק כדי שיצא הדם והוי צורך קרבן ומשו"ה דחי שבת:

מצות מילה וסודה, רואה בעיני שכלו דהיא מאוסה אבל לפי ראות עיני הגשמי אין שייך גנות בערלה כלל אלא נראה דר"ל דצריך לעשות המצוה כתיקונה וכמצוותה לכתחילה וזה נכלל בקרא דו"א ואנוהו כנ"ל.]

ומה שהביא הגאון בעל משכיל לאיתן בספרו נחל איתן על הרמב"ם בהלכות מילה ראיא לדברי הרמב"ם ז"ל מהא דיבמות דף מ"ז ע"ב דאמרינן שם דאם נשתירו ציצין המעכבין את המילה חוזרין ומליק אותו שנית ומשמע דעל ציצין שאין מעכבין אינו חוזר. נראה דיש לדחות, דהתם לא איירינן לענין לכתחילה אי צריך לחזור או לו אלא לאיירינן איזה דבר המעכב את הגר, ואמרינן דציצין המעכבין את המילה אינו מילה כלל אבל מכח מצוה לכתחילה לא איירי כלל:

ז) וגם מה שהוכיח השאגת אריה מסוגיא דמנחות פרק רבי ישמעאל מבואר דעל הידור מצוה נמי מחללין שבת גבי קרבן צבור, דאם שחט כחושה ואח"כ שחט שמינה פטור, ולא עוד אלא דאומרים לו הבא שמינה לכתחילה לשחוט, וע"כ דציצין שאין מעכבין את המילה גם הידור מצוה ליכא אפילו בחול, דאל"כ הוי דחי נמי שבת נ"ל דאינו ראיא מהתם כלל מתרי טעמא חדא, דשאני קרבנות ציבור דשבת הותרה להם וכדאייתא ביומא דף מ"ו ע"ב, ולכן גם הידור מצוה דחי שבת משא"כ מילה דשבת דחוויה היא אצל מילה, דהא השאגת אריה העלה בעצמו דאסור למול ע"י ב' מוהלים בשבת ואף דקרבנות צמיא היו נעשין ע"י הרבה כהנים מ"מ במילה אסור. וע"כ דהחילוק הוא דהתם הוי מתורת היתר, משא"כ מילה דשבת היא דחוויה אצל מילה ולא הותרה, והלכך הידור מצוה נמי יש לומר דקיל ולא דחי שבת.

ועפ"י ז' נדחה נמי מה שרציצי להביא ראיא לדעת הרמב"ם הנ"ל ממשנה דיומא דף ל"א ע"ב דתנן גבי שחיטת התמיד של יום הכיפורים דקראו ומירק

ג. הגה"ה מהרב השואל: ומה שכתב הגאון מהרש"ך שליט"א דבגוף הערלה לא שייך גנות כלל לאו מילתא דפסיקי היא ועי' בנדריים דף ל"א ב' מאוסה היא הערלה שנתגנו בה רשעים. ונראה דתליא בפלוגתא דרש"י ור"ת אי הוי גוף הערלה מאוסה או לא, דבובחים דף ט"ו ע"ב במשנה ריש פ"ב קא חשיב התם ערל בתוך הפסולין לעבודה, ופירש שם רש"י ז"ל ערל כהן שמתו אחיו מחמת מילה. והטעם י"ל דרש"י ז"ל ס"ל דגוף הערלה מאוסה היא ומאי אהני דאנוס הוא כמה שאינו יכול למול סוף סוף הוי כבעל מום או מזוהם דפסול לעבודה. וכן פירש רש"י ז"ל בחומש פרשה לך והיה תמים כו', שכל זמן שהערלה כך אתה בעל מום לפני. וד"ת ס"ל דערלה לא מאוסה מצד עצמה רק דכך גזרה חכמתו יתברך, וכשעובר ע"ז הוי מומר ומשו"ה פסול לעבודה, אבל היכי דלא אפשר לו למול לא מאיס, וכמו שכתבו התוס' ביבמות דף ע"ב ב' בר"ה התם וז"ל: ויש לומר דטומטום כיון דלא אפשר למול לא מאיס ולא מיפטר משום ערל ע"ש. ומשום הכי פירש ר"ת בזבחים דף כ"ב ע"ב ד"ה מומר דמומר לערלות ע"ש, ובשאלות פרשה וידא להגאון בעל העמק שאלה שם באות ד' ועי' בקרן אורה יבמות שם וכראש המזבח זבחים שם. ידי משה.

לילה, בין שטעה במנין הימים ואח"כ נזכר, או דלא היה לו שמן בתחילה ואח"כ נודמן לו שמן, דכתב שם האורחות חיים דצדיק להשלים אח"כ ולהדליק נירות כפי מה שצריך להדליק באותו לילה. נ"ל דזה אינו אלא לפי דעת הטור ז"ל, אבל לדעת הרמב"ם אין צריך. ולפי זה ניחא לי כמה דהרב ב"י לא הביא זה להלכה בשו"ע שלו [ורק המגן אברהם ב"י בס"י תרע"א הביאו בשם הב"י]. והיינו משום דהרב ב"י ג"כ הרגיש בזה דתליא בפלוגתא דרבוותא דהטור והרמב"ם ז"ל, ולדעת הרמב"ם אין צריך ובפרט די"ל דלענין נר חנוכה גם הטור מודה, דהא בנ"ח גם במהדרין סגי בנר אחד רק דבעי נר לכל אחד ואחד, ולהוסיף בכל לילה אינו אלא למהדרין מן המהדרין וקיל טפי משאר הידור מצוה, ולפיכך השמיטו לגמרי. והדבא יש להאריך בזה ולא באתי אלא לכבודו נ"י ואי"ה בעת הפנאי אעבור על פרשתא דא ואתנייה ולע"ע די בזה.

בה דברי ידידו הדו"ש בלונ"ח ומברכו בכרכת כהנים.
ש"מ"ה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא

ח) ולפי מש"כ הנ"ל דלענין שחיטת חולין נמי אם לא שחט אלא רוב שנים ועדיין עומד בתוך שיעור שהיה [לפי דינא דגמרא אבל האידנא דמחמרינן בשהיה משהו דטריפה ולא משכחת דין זה] לדעת הטור צריך לחזור ולגמור, ולדעת הרמב"ם אין צריך. ולענין אם שוחט בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה ר"ל ולא שחט רק רוב, נראה דוודאי אסור לחזור אפילו לדעת הטור הנ"ל דפיקוח נפשות נמי אינו אלא דיחוי בשבת ולא הותרה והלכך בודאי לא דחי. ומיהו לכתחילה יכול לכוין ולשחוט כל השנים דהא כל זמן שלא פירש חוזר אפילו על ציצין שאינן מעכבין ומילה נמי דחוויה היא ולא הותרה.

נ"ל דהרמב"ם והטור הנ"ל פליגי בכל הידור מצוה אם סילק עצמו מעיקר המצוה אם צריך לעשות ההידור או לא ולדעת הרמב"ם אין צריך. ולפי זה נ"ל דהא דכתב הב"י בס"י תרע"ב בשם האורחות חיים דבשאר הלילות של חנוכה דצריך להדליק שני נירות או שלושה ולא הדליק כמנין הנירות שצריך להדליק באותו

סימן ד

שח בין תפלין של יד לתפלין של ראש

דתניא שם דשח בין תפילה לתפלה עבירה היא בידו, דהיינו אם לא בירך אח"כ על של ראש. והדבר תמוה, דאמאי לא פירש כפשוטו אפילו בירך אח"כ על של ראש מכ"מ עבירה היא בידו, משום דגרם ברכה שאינה צריכה, וכמו דאמר ר"ל ביומא דף ע', דמשו"ה צריך הכהן הגדול לקרות פרשת ובעשור שבחומש הפקודים על פה, משום דאם היה קורא בס"ת, ע"כ הי' צריך לקרות פרשת ובעשור שבחומש הפקודים על פה, משום דאם היה קורא בס"ת, ע"כ הי' צריך לקרות בס"ת אחרת, וממילא הי' צריך לברך שנית, ואסור לגרום ברכה שאינה צריכה. וכתבתי בספרי שם ליישב, דאפשר דרש"י ז"ל כתב כן ליישב לרב הונא בר יהודא שם ביומא, דאמר טעם אחר דלא הי' קורא בס"ת אחרת, משום פגמו של ראשון, ומשמע דלא ס"ל כלל הסכרא,

החיים והשלום וכל טוב סלה, ישפות ה' לכבוד ידיו ה' ויראיו, וידיו נפשי עח. אהוב והחביב לנו, ה"ה הרב שכ"ת מו"ה מרדכי הלוי עפשטיין נ"י, יהי' ה' עמו, וישלח ברכה והצלחה בכל משלח ידיו כפי רצונו הטוב, ויהיה לו ולכל הנלוים אליו והמסתופפים בצלו, חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

ואחדש"ת, ראיתי למלאות הכטחת לכתוב לו איזה מילין דאורייתא, אשר חנני ה' לחדש בהלכה בשבוע העבר, יען שידעתי שמאד חביב עליו החדושים שלי, וכבר אמרו חז"ל, כי במילתא אלבישיהו יקירא, ולכן ראיתי למלאות רצונו בזה, וזה החלי בעשר השם.

א) הנה בספרי בנין שלמה סי' כ', עמדתי על לשון רש"י בסוטה דף מ"ד ע"ב דפירש על הא

אסור להפסיק בדבור, משום גרם ברכה שא"צ, וראי' מהש"ס דיומא הנ"ל, וא"כ האיך הביאו אח"כ לדברי רש"י ולא כתבו עליו דבריו הוא נגד הש"ס דיומא הנ"ל.

(ב) ואמנם יש ליישב דברי רש"י בפשיטות, י"ל דלא דמי כלל סח בין תפלה לתפלה לנדון הש"ס דיומא הנ"ל, דהא באמת הדעת מחייב כמו שכי' התוס', דאדרבה מצוה לגרום ברכה שא"צ, כיון דהעיקר הדבור אין שום דבר עבירה בזה, דהא מצות תפלה של יד כבר קיים, ומצות תפלה של ראש היא מצוה אחריתא, ולמה יהא אסור לספר בינתים, וכשמספר ממילא חל עליו לברך שנית על של ראש לא שייך לקרותו דגורם ברכה שא"צ, רק דגורם לברך ברכה שניה וא"כ אדרבה מצוה לספר כדי שיתחייב בברכה שניה, דהא ברכה שווה עשרה זהובים. וזהו שכי' התוס' דמנחות הנ"ל, אדרבה מצוה ושכר ברכה, אבל בהך ברכה דיומא שאני, דהברכה אינה ברכת המצות, דהא ברכת התורה לפני כבד יצא בברכת התורה שמברך בכקר, ומה שמברכין בעת קריאת ס"ת, אינו אלא משום כבוד ציבור, כמש"כ הרא"ש במגילה, ונמצא רעיקר הברכה ראשונה שברך הכהן גדול ג"כ מקרי ברכה שא"צ, שהרי לא נתקנה אלא משום כבוד צבור, והלכך אם יביאו ס"ת אחרינא, ע"כ יצטרך לברך שנית משום כבוד הצבור, דכיון דהיא ס"ת אחרינא, אין זה כבוד לצבור שיקרא בלא ברכה, ושפיר אמר ר"ל דאסור משום דגורם ברכה שא"צ, דעצם הברכה מקרי ברכה שא"צ.

וכבוד חתני הרב המאוה"ג החו"ב מו"ה יהודה לייב דון יחייא נ"י [רב אבי"ד אצל קהל חסידים אשר בשקלאון] רצה ליישב דברי רש"י, דס"ל דלא דמי כלל לנדון הש"ס דיומא דהתם לא הוי גורם רק מברך ברכה שאינה צריכה ממש, דהא בעת שמברך עדיין לא היה מחויב לברך, רק כיון שדעתו לקרות אח"כ בס"ת, ממילא צריך לברך מקודם, ושפיר מקרי ברכה שאינה צריכה דלא יקרא בס"ת ולא יצטרך לברך. ובאמת שכן משמע מלישנא דגמ' שם ביומא דף ע' ובסוטה מ"א, דר"ל אמר לפי שאין מברכין ברכה שא"צ, משמע דהוי ברכה שא"צ ממש ולא גרם ברכה שא"צ, משא"כ הכא כשמפסיק בדבור בין תפלה לתפלה אינו אלא גרם ברכה שא"צ, דע"י הדבור יהיה מחויב לברך אח"כ שנית על של ראש, ומנ"ל דגם גרם ברכה שא"צ אסור, דהא כבר כתבנו לעיל, דברכה שאינה צריכה ממש אין אסור רק

דאסור לגרום ברכה שא"צ. וא"כ תקשה עליו מהך ברייתא, דשח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו, ולכן הוצרך רש"י לפרש דרב הונא בר יהודה יפרש דעבירה היא בידו, היינו אם לא בירך. ואף דיש לדחות דרב הונא בר יהודה דהוצרך לומר שם טעמא אחרינא, היינו משום דעיקר מצוה הוא לקרות בס"ת, דדברים שבכתב אסור לאומרן בע"פ, ובמקום מצוה לא שייך לאסור משו גרם ברכה שא"צ, דהא המברך ברכה שא"צ, דעובר משום לא תשא אינו אלא מדרבנן, וכמו"ש התו' ב"ה דף ל"ג, וקרא אינו אלא אסמכתא בעלמא. וכך משמע גם מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' ברכות, שכתב שם דהרי הוא כנשבע לשוא, משמע דעיקר קרא דלא תשא מיירי דוקא לשוא ממש, רק דחו"ל החמירו גם בברכה שא"צ ועשו אותו כנשבע, והלכך במקום מצוה לא שייך לאסור גרמא, דהא אח"כ היא ברכה הצריכה, משא"כ בשח לדבר הרשות, י"ל דגם רב הונא בר יהודה מודה דאסור, מכ"מ יפה הוצרך רש"י ז"ל לפרש כן, דהא סח בין תפלה לתפלה סתמא קתני, ומי לא עסקינן שהפסיק לקדיש ולקדושה ולאמן דהאל הקדוש ושומע תפלה, ואעפ"כ אמרינן דעבירה היא בידו, ולכן הוצרך רש"י לפרש אליבא דרב הונא בר יהודה, דעבירה היא בידו היינו אם לא בירך על של ראש אבל לא עלה על לבי לעיין אז בדברי התוס' דמנחות דף ל"ו, ד"ה עבירה היא בידו, שכי' שם דמתוך פי' הקונטרס משמע, דאם סח וברך שרי, אדרבה מצוה ושכר ברכה עכ"ל. ומשמע דס"ל, דרש"י ז"ל כתב כן אליבא דהלכתא. והדבר תמוה מאד דאיך יפרנס רש"י להך דר"ל ביומא. והתוס' שם בעצמם בדבור הקודם כתבו מתחלה, דמכאן מדקדקים כשאדם שוחט עופות או בהמות הרבה וסח בין עוף לעוף שחוזר ומברך, ומכ"מ עבירה היא בידו כדאמרינן הכא. וחזרו ודחו זה דמכאן אין ראייה דעבירה היא בידו, דשאני תפלין דמצוה אחת הן. ונלכאורה נראה שכוונתם ז"ל. דהואיל דמצוה אחת היא, אסור להפסיק בדבור בינתים, אבל לא יתכן מה שמסיימים אח"כ, אבל התם אם ירצה ישחוט ואם ירצה לא ישחוט, והעיקר הו"ל לחלק, דהתם אינו מפסיק באמצע מצוה אחת, דהא אינו מחויב לשחוט הרבה עופות, ועוד דהא באמת תפלה של יד ותפלה של ראש הם שתי מצות מיוחדות, דהא תפלין של ראש אינו מעכב של יד, ותפלין של יד אינו מעכב של ראש, אלא נראה כונתם דשאני הכא דמצוה אחת היא, היינו שמחויב להניח גם של ראש, ושפיר אסור להפסיק בינתים, אבל התם אינו מחויב, דהדבר תלוי ברצונו, אין כאן איסור להפסיק ומכ"מ מסקו התוס', דכיון דדעתו באמת לשחוט עוד, מכ"מ

מדרכנן, וגרמא אפילו באיסורי תורה אינו אלא מדרכנן, כמו שמבואר במפרשים ז"ל, ויבואר בסמוך אי"ה, א"כ מנ"ל דגם באיסורי דרבנן יהיה גרמא אסור, ולפיכך הוצרך רש"י ז"ל לפרש דעבירה היא בידו אם לא בירך אח"כ, כן תירץ כבוד חתני הרה"ג הנ"ל נ"י. אבל דבריו צריך תכלין, דלכאורה קשה להיפך על הש"ס גופא, כיון דמצוה לקרות מתוך הכתב דוקא, דדברים שבכתב אסור לאומרן בע"פ. וא"כ ברכה הצריכה היא, כמו שהיה מחויב לברך על ס"ת הראשונה שקרא באחרי מות, כן הוא מחויב לברך על ס"ת השנייה. ואכן במק"א כתבנו ליישב, די"ל דמזה ראייה באמת למה שכתב הריטב"א בשם הרמב"ם ז"ל, דתמידין ומוספין של יום הכפורים, כשרין ככהן הדיוט מה"ת, דהא דילפינן ממלואים דבעינן כה"ג ביהכ"פ, היינו בעבודת היום דוקא (והא דמקשינן בימא דף ל', וכן בחולין ד' כ"ט, דליכא למימר דאם לא מירק יהא פסול, דא"כ הו"ל עבודה באחר, ואף דמיירי התם בתמיד, היינו משום דמכ"מ מדרכנן צריך כה"ג אף לתמידין ומוספין) וכיון דעיקר חיוב העבודה דתמידין ומוספין ככהן גדול אינו אלא מדרכנן^א ממילא קריאת הפרשה דתמידין ומוספין ג"כ אינו אלא מדרכנן, וכיון שאמרו חז"ל דאסור לברך ברכה שא"צ, [ויבפרט לדעת הרמב"ם, דהרי איסור דאורייתא, וכמו שכי' המג"א בשמו בסי' רט"ו]^ב והלכך ראו חז"ל לתקן שיקרא פרשת ובעשור שבחומש הפקודים בעל פה. ואף שמעיקר חיוב פרשה זו מדרכנן הוה, צריך לקרות מתוך הכתב, כמו קריאת הפרשה של אחרי מות שמחויב מה"ת, מכ"מ יהא צריך לברך ברכה שאינה צריכה, וזה אסור ג"כ מדרכנן, ויעברו על איסור דרבנן בקום ועשה. והלכך תקנו חז"ל לקרות בע"פ, ואף שעיי"ז יתבטל עיקר חיוב הקריאה מדרכנן דצריך שיהיה בכתב, מכ"מ בזה אינם עוברים רק בשב ואל תעשה, משא"כ אם יקראו בס"ת ויצטרך לברך ברכה שא"צ, יעברו על איסור דרבנן בקום ועשה, הלכך תקנו שלא יקראו בס"ת, דשב ואל תעשה עדיף. כן אמרתי מכבר בביאור דברי הש"ס דיומא הנ"ל. ועפיי"ז תירוץ של כבוד חתני הרב אב"ד דשקלאוו נ"י על רש"ל ז"ל, ראוי

(ג) ולענין מה שהעיר חתני, כבוד הרה"ג החו"ב מו"ה חיים שמעון נ"י [טעפ] בתמיהה עצומה על רש"י ז"ל, דלפי מה שפירש דהא דאמר

א. הערת כבוד חתנו הגרמ"ש טעפ נ"י: בעיקר הדבר כיון מו"ר חותני הגאון ז"ל, לדעת רבינו בעל השאג"א בס' גבורות ארי על מס' יומר שנרפס מקרוב לאחר פטירתו של הגאון ז"ל, ע"ש ברך ס"ט ע"א, עפ"י הירושלמי, ובדברי מו"ר חותני ז"ל עפ"י שיטת הריטב"א, טעמא רבא איכא במילתא, דכל דכשר כה"ג לאו עבודת היום הן, ולא עדיף משאר הימים שמחויבים בקרבנות ואין בהם קריאה. ב. אף שמצינו לגדולי האחרונים שנחלקו על המג"א בדעת הרמב"ם (אלהיה רבה סי' רט"ו סק"ה נשמט אדם כלל ה' אות א' ועוד, ראה בשד"ח מערכת הבי"ת כלל קט"ו) מ"מ מתשובות הרמב"ם (פריימן) ס' ע"ד מבואר כהמג"א בדעתו דהוא איסור תורה. ג. ראה מש"כ בזה בשו"ת משכנות יעקב או"ח סי' ס"ז (הישן).

שא"צ, רק דאינו רוצה להפטר מכרכה שמחויב לברך על של ראש כמה שבירך על של יד. כן שמעתי ליישב דברי רש"י מכבוד חתני הנ"ל, ושפתים ישק משיב דברים נכוחים, וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרון משמיה.

(ד) ועוד נ"ל ליישב דברי רש"י, ולא תקשה עליה מהש"ס דיומא בפשיטות, די"ל דוודאי גם רש"י ז"ל מודה דאסור לגרום ברכה שא"צ, כמו שמוכח מהש"ס דיומא, רק דס"ל לרש"י ז"ל דאינה עבירה חמורה כל כך דיצטרך לחזור מעורכי המלחמה, דנהי דסובר ר"י הגלילי דאף בעובר עבירה מדרבנן ג"כ צריך לחזור מעורכי המלחמה, היינו במברך ברכה שא"צ ממש, אבל בגורם ברכה שאינה צריכה, דהוי תרתי דרבנן, דגורם הוי מדרבנן אף בגורם לעבור על איסור דאורייתא, וברכה שאינה צריכה ג"כ אינה אלא מדרבנן, לא חשיב עבירה דיצטרך לחזור מעורכי המלחמה.

וכזה יתיישב לשון השו"ע באו"ח סי' כ"ה סעיף ט', שכתב אסור להפסיק בדבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש, ולא הזכיר שאם סח עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה כמו שכתב השו"ע בסי' נ"ד סעיף ג', דהמספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. [נהוא מהירושלמי דברכות, והובא בהגהת מיימון פ"ו מהל' תפלה]. וכבר עמד על זה כבוד הגאון המנוח הגאב"ד דק"ק סרעדניק בביאורו באר חיים על הסדור ונשאר בתימא. ובמק"א כתבנו ליישב דגבי סח בין תפלה לתפלה דעבירה היא בידו, היא ברייתא ערוכה בש"ס דילן בסוטה דף מ"ד, ובמנחות דף ל"ו, וממילא שמעינן דאסור להפסיק, ולכן לא הוצרך להזכיר דאם סח עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, דמאי נ"מ האידנא אם צריך לחזור או לא, ולכן לא כתב רק עיקר הדין דאסור להפסיק, משא"כ במספר בין ישתבח ליוצר דבש"ס דילן ליתא מזה מידי, רק דהגהות מיימוני הביא זה בשם הירושלמי, ובירושלמי לא הזכיר בפירוש דאסור להפסיק, רק דכתב דאם סח עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, ולכן הוצריך להעתיק לשון הירושלמי ככתבו וכלשונו, וממילא שמעינן דאסור להפסיק, כן כתבתי מכבר ליישב דברי השו"ע.

בכרייתא דעבירה היא בידו היינו אם לא בירך אח"כ על של ראש, א"כ למה נקטה הכרייתא דוקא בסח בין תפלה לתפלה, הו"ל למתני סתם, דמי שאינו מברך על המצוה לפניה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, ולכאורה תמיהה עצומה היא על רש"י.

ואכן לענ"ד יש ליישב תמיהה זו בפשיטות, דעל מי שעבר ולא בירך על המצוה, לא הוצרך הכרייתא למתני דעבירה היא בידו, דהא עבר על מצוה דרבנן, וכפרט לדעת הב"ח בשו"ת החדשות, דדעתו שם, דברכת המצות הוא דאורייתא¹, פשיטא דחוזר עליה מעורכי המלחמה, אבל הכרייתא באה לאשמועינן דאף בסח בין תפלה לתפלה, דמעיקר הדין א"צ לברך על ש"ר, רק דע"י שהפסיק בדבור גרם שצריך לברך על ש"ר, ובלא הכרייתא לא הוי ידעינן כלל הדין דאם סח צריך לברך על ש"ר, ולכן זה גופא קמ"ל הכרייתא, דבסח צריך לברך, וממילא אם לא בירך עבירה היא בידו, וקמ"ל בזה תרתי, חדא דצריך לברך, ועוד דאף דעיקר הברכה שצריך לברך על ש"ר הוא מגרמא דילי, מכ"מ אם לא בירך עבירה היא בידו וחוזר עליה.

וכבוד חתני הרה"ג הנ"ל, אמר ליישב דעת רש"י ז"ל, ולא יקשה עליו מסוגיא דיומא הנ"ל, משום דבאמת הרי קיי"ל, דאם הפסיק באמצע עשית המצוה א"צ לחזור ולברך, כמו בבדיקת חמץ באמצע הבדיקה, וע"כ הא דבסח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך, כדאיתא במנחות ל"ו, הרי משום דתפילין ש"י וש"ר שתי מצות הן, כבמתניתין פ"ה התכלת דאין מעכבות זה את זה, וכמו שמנה הרמב"ם אותן במנין המצות לשתי מצות, וע"כ הוי השיחה הפסק בין הברכה לתחלת המצוה לענין מצות ש"ר. וכן מבואר ברא"ש פ"ק דפסחים. [וכן צריך להעמיס בכונת דברי הרא"ש שם, ונכון הוא.] וא"כ הרי לא דמיא כלל להא דיומא, דהתם הרי כל הקריאה הוי מצוה אחת, ואינה צריכה רק ברכה אחת, רק כשיקח ס"ת אחרת יגרום שיצטרך לברך ברכה אחרת שאינה צריכה. משא"כ בתפילין שהם באמת שתי מצות, ועל כל אחת מחויב לברך לפניה, ורק דיכול הוא לפוטרן בברכה אחת, דברכותיהן שוות, וע"ז שפיר ס"ל לרש"י ז"ל דאין איסור כלל להפסיק, ואי"ז גורם ברכה

ד. נראה כוונתו לשו"ת הב"ח החדשות סי' א' שכתב דקרא ובוצע בך נאץ ה' לא מיירי בברכת הנהנין דאינה אלא מדרבנן, אלא מיירי בברכת הפרשת חלה. משמע דפשיטא ליה דברכת המצות היא מהתורה. ועי' מהרש"א ברכות מ, ב.

שכ"כ בשם מהרא"י. ותמהני דביותר הו"ל להביא זה בשם הבעהמ"א ז"ל בפ"ד דר"ה, [והובא בט"ז באו"ח סי' הני"ל, בתשובת אחיו הגאון מו"ה יצחק הלוי ז"ל] שכתב טעם דלמה אסרו חז"ל לספר בין תפלה של יד לתפלה ש"ר, ואף דשתי מצות הן, מכ"מ כיון דכתיב בש"י ובש"ר, והי' לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, צריך זכירה שתהא תיכף תש"ר לתש"י כדי שתהא הוי' אחת לשתייהן, עכ"ל. הרי בהדיא דס"ל, דעיקר איסור הספור לאו משום גרם ברכה שא"צ, רק משום דצריך שיהיו תכופין זו לזו, וממילא נלמד דגם בחוה"מ אסור להפסיק. אך על הב"י לא קשיא במה דלא הביא לדברי המעהמ"א, משום דעדיין לא נדפס בימיו. אבל על המג"א קשה דביותר הוה לו להביא דברי בעהמ"א ז"ל בזה. ונראה לי ראייה גדולה לדברי בעהמ"א ז"ל, מהא דאיתא בירושלמי דהמספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו, וחוזר עליה מעורכי המלחמה, והרי התם ליכא גרם ברכה שא"צ כלל, ואעפ"כ אסור לספר, וע"כ דהטעם משום דתקנו שתהא ברכת יוצר תכופה לברכת ישתבח, וא"כ פשוט דגם גבי תפלין הטעם, דבעינן שיהא תכופין זה לזה. וזה נ"ל ראייה שאין עליה תשובה.

ו) ויען שכתבנו לעיל, דלענן גרם ברכה שא"צ, יש בזה מחלוקת רש"י עם הפוסקים ז"ל, ראיתי לבאר בדין גרם איסור תורה, אי אסור מן התורה או דאינו אלא מדרבנן. והנה לכאורה מאחר דבשבת בפ"ל כל כתבי (קכ, ב), אמרינן דגבי שבת וגם בלאו דמחיקת השם כתוב בתורה בלשון עשי' ללמד דגרמא שרי, א"כ בשאת איסורים דלא הוזכר בלשון עשי' גרמא אסור מה"ת, ואין לומר דגרמינן משבת וממחיקת השם, דהא ליתא, דהא קיי"ל דשני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין, ומיהו מהש"ס דבכורות דף ל"ד, דאמרינן שם דמשו"ה כתיב קרא יתירא, כל מום לא יהי' בו, מום ללמד דאף גרמא אסור, דקרי בי' לא יהיה בו מום, מוכח להדיא דבכל התורה כולה גרמא שרי, דאל"כ הך קרא מיותר הוא. וע"כ דילפינן ממלאכת שבת וממחילת השם, ולא מיקרי שני כתובים הבאים כאחד, משום דתרווייהו איצטריכו, משום דשבת ממחיקת השם לא גמרינן, דאיכא למימר, מלאכת שבת חמירא שכן כרת וסקילה, וכן מחיקת השם ממלאכת שבת לא גמרינן, דענין מחיקת השם הוי' כמגדף, ומגדף איתקש לע"ז, וכעין זה אמרינן בכריתות דשאני מגדף שכן פושט יד בעיקר, והלכך הו"א דגרמא אסור, ולכן הוצרך קרא,

ואכן לפי מש"כ כעת לדעת רש"י ז"ל, בלא"ה ניחא, דאינו יכול השו"ע לסיים, דאם סח עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, דהא לדעת רש"י אם מברך אח"כ עך ש"ר אינה עבירה דיצטרך לחזור מעורכי המלחמה, ולכן לא כתב רק דאסור להפסיק, דבזה גם רש"י ז"ל מודה דאסור להפסיק, משום דגורם ברכה שאינה צריכה. וזה נ"ל תירוץ נכון מאד ליישב ד' השו"ע.

ה) ולענין מה שכתבתי לעיל ליישב דברי רש"י ז"ל מהש"ס דיומא, דשאני התם ביומא, בעצם הברכה שמברכין על התורה בעת קריאת התורה, הוא ברכה שאינה צריכה מן דין תורה, שהרי כבר יצא בברכת התורה שבירך בבוקר, רק שחז"ל תקנו לברך שנית בשעת קריאת התורה משום כבוד ציבור, וכמש"כ הרא"ש בברכות פ"א סי' י"ג, והלכך אינה ברכה חיובית כ"כ ומקרי ברכה שא"צ, והלכך לא ראו חז"ל לקרות פרשת בעשור שבחומש הפקודים מתוך הכתב, משום שיצטרך לברך שתי ברכות שא"צ, משא"כ גבי תפלין כיון שסח והפסיק מחויב עפ"י דין לברך על של ראש. דע"י הסיחה נעשה ברכה הצריכה, שפיר ס"ל לרש"י דאין כאן איסור להסיח, דאדרבה יש בזה מצוה ושכר ברכה, וכמוש"כ התוס' במנחות דף ל"ו ד"ה עבירה לשיטת רש"י. כן כתבתי לעיל ליישב, והנה כעת הראני כבוד חתני הרב המאוה"ג מו"ה חיים שמעון [טעפ] נ"י, דסברא זו ממש כתובה בשו"ת מנחם עזריה בסי' כ"ט, והובא במג"א סי' רט"ו סק"ו, דהא דאמרו ביומא, דאין לגרום ברכה שא"צ, היינו דוקא בברכת התורה דלא נתקנה אלא משום כבוד ציבורך אבל בשאר הברכות לא אמרינן כן ע"ש. ות"ל שכונתי לדעת הגאון בעל מנחם עזרי' ז"ל. ובאמת אף שהמג"א דחה דברי המנחם עזריה בשתי ידים, לא דדחה דבריו רק בעיקר הדין, דהרי הרשב"א בתו"ה, דכן כתב הב"ש בשם הרבה פוסקים, דגם בכל הברכות אמרינן כן, אבל מכ"מ נוכל בפשיטות ליישב דברי רש"י בזה, דאטו רש"י ז"ל, משועבד לדעת שאר פוסקים.

ואגב אורחיה ראיתי לתמוה על המג"א בסי' כ"ה ס"ק י"ד, שכתב על מה שכ' שם בשו"ע, דאסור להפסיק בדבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש, וכתב ע"ז דהטעם משום דגורם ברכה שא"צ, כמש"כ בסי' רט"ו. ושוב כתב דאפילו לאותם המניחים בחוה"מ בלא ברכה, אפ"ה עבירה היא להסיח, וכתב כן בשם הב"י

תשובת המחבר שערי תודה לרבינו

(א) בסוף הקונטרס של הגר"ש ז"ל כתב וז"ל ועוד נראה לי לחדש ולומר דאמירה לעכו"ם קיל מגרמא כו'. וכן מוכח להדיא מדברי הרא"ש בב"מ פ' השוכר את הפועלים כו' ע"כ. ע"ז יש לעיין בתוס' בגאון רעק"א ז"ל על המשנה דבכורות פ"ה מ"ג אות י"ח, שכתב שם ג"כ, דאמירה לעכו"ם קיל מגדמא, והוכיח ג"כ הדין הזה מהרא"ש דב"מ הנ"ל (כדברי הרא"ש ז"ל). אכן הגרע"א הקשה על עיקר דברי הרא"ש ונשאר בצ"ע. ואנכי אמרתי בעז"ה תירוץ נכון לפיענ"ד ליישב קושיית הגרע"א על הרא"ש, ואמרתי להביא פה תירוץ, וזה.

הגרע"א כתב שם ז"ל: ובדברי הרא"ש בב"מ שם, קשה לי דע להאיבעי דשם בחסימה, אם בכל לאורוין הוי שבות באמירה לנכרי, הביא דברי הראב"ד דס"ל דכיון דלא איפשיטא אזלינן לקולא. וכתב הרא"ש עלה, ואע"ג דמסקינן במטיל מום בקדשים ע"י נכרי אסור, כדאיתא בבכורות פרק פסולי המוקדשין, התם משום חומרא דקדשים הוא ואיך תלה קושיא זו על פסקי דהראב"ד, הא בלא"ה יקשה, אמאי לא פשטינן שם האיבעי ממתניתין דהכא, דמטיל מום ע"י נכדי אסור, וצ"ע, עכ"ל"ה של הגרע"א ז"ל.

ולענ"ד לתרץ קושייתו, בהקדם קושיית שו"ת פנ"י יו"ד סי' ג', שהקשה לדעת רש"י בב"מ דף ע"א ע"ב, דס"ל דאף דאין שליחות לנכרי היינו לקולא אבל לחומרא יש שליחות, א"כ מה מבעי ל"י בב"מ דף צ' ע"א, בחסימה וסירוס, אי שייך אמריה לנכרי כבשבת, תיפוק ל"י משום שליחות, ואי משום אין שליח לדבר עבירה, הא איכא למ"ד אשר היכא דשליח לאו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה, וכן פסק הרמ"א בחו"מ סי' קפ"ב, עד כאן קושיית הפנ"י הנ"ל. ובשלמא על אמירה לנכרי בשבת לא קשה. שנאמר משום שליחות, דגבי שבת לא שייך דין שליחות, כמוש"כ הגאונים הישועות יעקב והעצי ארזים והבית מאיר באהע"ז סי' ה', והחת"ס חלק ר' סי' כ"ד, דגבי שבת אין שייך כלל משום שליחות, משום שלא הקפידה התורה על גוף המלאכה שלא תעשה בשבת ככל איסורין שכתורה, ורק הצווי ה"י על העושה שיניח, ועיקר האיסור על גוף האדם רמיא, ועל דבר שבגוף אין שייך שליחות. ומשו"ה באמירה דשבת לא שייך דין שליחות כלל, אבל

וכיון דלא הוו שני כתובים הבאים כאחד, גמרינן לכל האיסורים שכתורה מינייהו דגרמא שרי.

(ז) ועוד נ"ל לחדש ולומר, דאמירה לא"י קיל מגרמא, ותדע דהא בס"ד מש"ס דשבת שם היה ס"ל דר"י סבר דגרמא אסור מה"ת, וכן בכרייתא דה"י שם כתוב על בשרו, הוכיח הש"ס שם מדברי רבנו דס"ל דגרמא אסור, ואילו גבי אמירה לעכו"ם לית מאן דפליגי דאינו אלא שבות מדרבנן, ואפי"גבי שבת, וע"כ דקיל מגרמא, וגם הסברא מחייב לזה, דגבי גרמא הוא עושה מעשה ממש, ועי"ז גורם שנעשה האיסור אח"כ, כמו במניח דבילה על גבי אוזן הבכור, או במניח כלים חדשים מלאים מים כדי שיתבקעו ויכבו את הדליקה, משא"כ באמירה לעכו"ם אינו עושה שום מעשה רק דיבורא בעלמא, ובהדיא קרו ל"י הש"ס בעירובין דף ס"ח, לאמירה לעכו"ם דהוי שבות דלית ב"י מעשה. ועוד יש חילוק גדול ביניהם, דע"י גרמא הדבר כרוך, דודאי יעשה האיסור ע"י הגרם, משא"כ אמירה לעכו"ם מי ימר לנו דציית ל"י העכו"ם, ויוכל להיות דלא ירצה למלאות בקשתו, והלכך בודאי קיל מגרמא, וכן מוכח להדיא מדברי הרא"ש בב"מ פ' השוכר את הפועלים, דתמה על הראב"ד, דכתב דבבעיא אי אסור אמירה לעכו"ם בחסימה, דכיון דאינו אלא איסור לאו אזלינן לקולא, משום דהוי ספיקא באיסור דרבנן, ותמה הרא"ש דהא אדרבה תנן בבכורות, דכל שעושה העכו"ם מום לדעת ישראל אסור, ואף דאיסור הטלת מום אינו אלא איסור לאו, והוצרך לתרץ דשאני קדשים דאחמירו ב"י רבנן, ולכאורה מאי קשי' ל"י מהטלת מום, דילמא שאני איסור מהטלת מום דאף גרמא אסור, וכ"ש אמירה לעכו"ם דגרע מגרמא, משא"כ בחסימה. ואכן למש"כ לק"מ, דאדרבה דפשיט ל"י להרא"ש, דאמירה לעכו"ם קיל מגרמא, ושפיר הקשה מהמשנה דבכורות הנ"ל.

ומזה שקשה לפי"ז הפשיטות, מהני תורי דמגנחין יתהון, להפירוש שכתבו התוס' בשם השאלות, יתבאר במקום אחר א"ה. וכאן אין מקום להאריך יותר, וד' שנותיו דמר יאריך בטוב ובנעימים כחפצו ורצונו הטוב, כ"ד הדר"ש. שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא.

ואבקש שימחול לעיין בכל דברי הקונטרס הלו. ובודאי ימצא מעכ"ת נ"י כמה דברים להעיר על דברי או להוסיף עליהם וימחול לשלוח לי, ואם יהי לי מה להשיב או בודאי אשיב לו. כ"ד ידידו שלמה הכהן.

שייך טעמא דשליחות כיון דנעשה לצורך הנכרי. וכדברי הישוע"י הנ"ל, ומשו"ה לא הקשה הרא"ש במישור על דברי הגמ', לפשוט ממתניתין דבכורות הנ"ל, אבל בחר דפשיט הגמ', האיבעי מהני תורא דגנבי ארמאי ומגנחין יתהון, ופשיט משמה דאסור מטעם אמירה לעכו"ם שבות, [ולוא תיריץ דב פפא דמוקי בני מערבא כר' חידקא, דס"ל בני נח מצוין על דסירוס, וקעבר משום לפני עור כו'] ושם הא ג"כ בבהמת ישראל מיירי, ויוכל להיות מטעם שליחות וכנ"ל, ומדפשיט הגמ' מזה על האיבעי דאמירה לנכרי שבות, מוכח דהגמ' ס"ל כהשיטות הנ"ל וקראב"ן, דבשאר מקומות מלבד רבית אף לחומרא אין שליחות, או דס"ל להגמ' אין שליח לד"ע, אף היכא דשליח לאו בר חיובא, וס"ל כרב סמי דמחלק בין איבעי עביד או לא עביד, וכמוש"כ הש"ך בחור"מ שם, דרוב הפוסקים ס"ל כר"ס, ומשו"ה לפי מסקנת הגמ' אחרי פשיטות האיבעי מסירוס לחסימה, ואחר אשר הביא הרא"ש דברי הראב"ד, דס"ל דהך בעי' דחסימה מכ"מ לא איפשיטא ואזלינן לקולא, נהיינו משום שנויא דרב פפא הנ"ל וכנ"ל] משו"ה רק עתה שמוכח כל הנ"ל, הקשה הרא"ש על דברי הראב"ד שיפסוק לחומרא ויפשוט האיבעי ממתניתין דבכורות.

היוצא מדברינו, דעל איבעת הגמ' לא הי' יכול הרא"ש להקשות, לא על התחלת הסוגיא ולא על המסקנא בגמ' שם. על התחלת האיבעי של אמירה לנכרי שבות אין להקשות לפשוט ממתניתין דבכורות, משום דיש לחלק ולומר דמטיל מום בקדשים דאסור לא מטעם שבות הוא, ורק מטעם שליחות דהכחור של ישראל הוא, ושייך בזה שליחות, וכקושיית הפנ"י, אבל גבי חסימה דמיירי בדישה ותבואה של הנכרי אליבא דרש"י והרא"ש שם, לא שייך בזה שליחות, וכן לפי המסקנא לא הי' להרא"ש להקשות על הגמרא לפשוט האיבעי, משום דלהרא"ש בעצמו כבר נפשט שפיר האיבעי מסירוס על חסימה לחומרא, משום דלהרא"ש אבוה דשמואל לא סבר כר' חידקא, ומשום אמירה לכותי קא אסר, וא"כ אין מה להקשות עוד, אחרי דבלא זה נפסק הדין לחומרא, אבל רק על הראב"ד שפסק הדין לחומרא, אבל רק על הראב"ד שפסק לקולא, ועפ"י מסקנת הגמ' הקשה הרא"ש היטב, ומוכרח לתרץ דהתם משום חומרא דקדשים הוא ולא גמרינן מיניה. ומתורץ לפיענ"ד קושיית הגאון רעק"א ז"ל, אשר הניח בצ"ע, כן נראה לי בס"ד. ודו"ק כי עמוק הוא.

בחסימה קשה, דנאמר מטעם שליחות, דכאן עצם המעשה מתועב. והנה הישוע"י צידד לצרף עפ"י השיטות בב"מ דף ע"א הנ"ל, שכתבו דדוקא גבי ריבית אסרו חז"ל ע"י נכרי, ואמרו דיש שליחות לחומרא, אבל בכל מקום אף לחומרא אין שליחות לנכרי, וכן הביא דברי הראב"ן בב"מ שכתב כן. אבל מלשון רש"י בב"מ שם לא משמע כן. [ועיי' במחנה אפרים הלכ' שליחות סי' י"ד] אשר ע"כ כתב בזה הישוע"י תירוצ' נפלא לתרץ קושיית הפנ"י, וז"ל. ולכאורה נראה לפיענ"ד, דבאמת נחלקו הפוסקים בהא דאסרינן אמירה לנכרי משום שבות, אי דוקא במידי דשייך לישראל, אבל שיאמר אדם לנכרי בשל בשר זה לצורך עצמך מותר, או דאף בזה אסור, ודעת הרבה מהקדמונים דאף זה אסור מטעם שבות, והנה הא ודאי מילתא דפשיטא, דמתורת שליחות לא נאסר הדבר, כיון דעושה הדבר לצורך עצמו, לא שייך ב' שליחות, ומטעם שבות אף זה אסור, ויש נפ"מ בזה. ובזה פרשתי בחדושי לשון רש"י ז"ל, ודש בה דישה של עצמך, והנה באמת מבואר מזה דרש"י אוסר משום שבות אף במלאכת העכו"ם, אך עדיין קשה מנ"ל לרש"י לפרש כן, ובזה אתי שפיר, דרש"י לא ס"ל כסברת הראב"ן, וקשיא לי' דבלא"ה אסור משום שליחות, ולכך פירש רש"י דמיירי באומר דישה של עצמך, דבזה לא שייך טעמא דשליחות, כיון דנעשה לצורך עכו"ם, וזה נכון מאד בכונת רש"י. אמנם בש"ס שם פשיט מהני תורי דגנב ארמאי ומגנחין יתהון, שלח להו הערמה איתעביד בהו יודבנון, ופשיט מינ' דאסור, דאל"ה מה בכך שיאמר לעכו"ם, הא אין כאן איסורא כלל, ולפימ"ש קשה הא שם בבהמת ישראל איירי וא"כ אסור מטעם שליחות, א"ו מוכח כשיטת הראב"ן הנ"ל, ואפשר לומר דהפשטן ס"ל דאין שלד"ע, אף היכא דהשליח לאו בר חיובא, עכ"ל הישוע"י.

(ב) וכיון שכאנו לזה, אפשר ליישב קושיית הגאון רע"א ז"ל באופן זה, דהנה גבי מטיל מום בקדשים בבכור ע"י נכרי, בודאי בבהמת ישראל מיירי, ומשו"ה לא הי' יכול הרא"ש להקשות על הגמ', לפשוט האיבעי דאמירה לנכרי אם אסור מטעם שבות מהמשנה דבכורות הנ"ל, משום דיש לומר דמטיל מום בקדשים שאני, משום דאסור מטעם שליחות, וכקושיית השו"ת פנ"י הנ"ל, אבל האיבעי דחסימה דמיירי לרש"י בדישה של נכרי. וכן הרא"ש ג"כ כתב מפורש כרש"י וז"ל, מה שיאמר לכותי חסום פרתי ודוש בה תבואתך, ובזה לא

סימן ה

ברכת התורה בכל יום

חייב להזכיר יצי"מ, ההיא מצוה אחריתי היא ומשום הזכרה דיממא הוא דמזכיר שהרי הזכרה דיום ודלילה תרתי מצות ותרתי אזכרות נינהו וכיון דשל יום ליתא בלילה ושל לילה ליתא ביום כל חדא וחדא הזכרה מהו הו"ל מ"ע שהז"ג וכו' ע"ש. ובוה מתורץ קו' יה"ת הנ"ל, וזה דבשלמא גבי ציצית לא הזכר בתורה זמן כפרטות לומר וראיתם אותו כיום ובלילה רק כתוב סתם וראיתם אותו וחז"ל למדו ממנו כמנחות מ"ג לאיזה מ"ד זמן החיוב אבל בתורה כתיב סתמא וע"כ א"א לחלק ולומר דביום מצוה בפ"ע ובלילה מצוה בפ"ע כיון שלא הזכר בתורה לא יום ולא לילה ע"כ שפיר כיומא אריכתא הוא לענין ברכה וחדא מצוה הוא משא"כ לענין לימוד התורה כתיב והגית בה יומם ולילה ולא כתיב סתמא והגית בו בלא חילוק זמן רק דייק וכתוב יום ולילה וא"כ הוי כמו גבי יצי"מ יום מצוה בפ"ע ולילה מצוה בפ"ע, וע"כ שפיר מברך בכל צפרא ולא כיומא אריכתא הוא לענין לימוד התורה דהיום מצוה בפ"ע והלילה מצוה בפ"ע.

בעו"ה יום א' ד' תשרי תרמ"ז פה קליוולאנר יע"א

יכתב ויחתם בספר חיים טובים ברכה ושלום כבוד ידידי הרב... כש"ת מו"ה בן ציון אברהם קואינקא נ"י וזרח אורו עורף "המאסף" בעה"ק ירושלים תובב"א.

הרב הגאון הכהן הגדול מהר"ש ז"ל מווילנא בעל החשק שלמה על ש"ס אמר לי (בשנת תרל"ח) ליישב קושית הים התלמוד^א ע"פ מ"ש השאג"א סי' י"ב שחקר שם אם יצי"מ הוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות. וכתב שם וז"ל, ואע"ג דקיי"ל כבן זומא דדריש ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות. הרי שנוהג בימים ובלילות, מ"מ הו"ל מ"ע שהז"ג כיון דשל יממא חלף ועבר זמנה בלילה, ואם לא הזכיר ביום שוב א"צ להזכיר הזכרה זו של יום בלילה. ואע"ג דחייב נמי להזכיר יצי"מ בלילה הא הזכרה אחריתי היא ומשום הזכרת לילה הוא, אבל הזכרה של יום עבר זמנה וא"צ להזכירה בלילה. וכן הזכרה של לילה חלף ועבר זמנה ביממא, ואם לא הזכיר בלילה א"צ להזכיר הזכרה זו ביום אע"ג דביום נמי

סימן ו

מנוי שליח ציבור

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי מכתבו הטהור אלי קבלתי לנכון כמוש"ק העבר ומידי פתחתי אותו ראיתי שהודיעני צערו מדבר מינוי השליח צבור בקהלתו נגד רצון קדשו והנה גם אני יש לי צער מצערו של ת"ח כמותו ירבה בישראל והנה ערכתי מכתב לכבוד האלופים והראשים דקהלתו שיראו לתקן המעות והוא

בעו"ה אור ליום ג' ח"י מרחשון שנת בונה ירושלים לפ"ק

שלום וישע רב, לכבוד ידיד עליון וידיאיו הרב הגאון האדיד החריף ובקי סיני ועוקר הרים המפורסם לשם ולתהלה ולתפארת בחבורי הקדושים והנחמדים כבוד קדושת ש"ת מוהר"ר משה נחום שליט"א ירושלים פקי הגאב"ד דק"ק קאמינקא יצ"ו בעל המחבר ס' מנחת משה וספר ברכת משה יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח:

א. כש"ת מפרשי הים (דף פה:): ח"ל: למה נצטרך לברך בכל יום ברכת התורה הא מבואר בש"ס מנחות מ"ג רבי יהודה רמי תכלתא לפרוזמא דאינשי ביתא ומברך כל צפרא להתעטף בציצית, מדרמי קסבר מ"ע שלהז"ג הוא אמאי מברך כל צפרא וצפרא ופרשיי א"כ דלילה נמי זמנה אמאי מברך כל צפרא, אלא פעם ראשון כשנתעטף בה כשהיתה חדשה הו"ל לברך הא מאן ואלך כיומא אריכתא דמי דהא אין לילה מפסיקו ע"ש וא"כ לדידן נמי בבריה"ת אמאי מברכין בכל צפרא ברה"ת הא בפעם אחת שבידך על התורה יטטור לעולם וכיומא אריכא דמי כיון דהחיוב הוא בין ביום ובין בלילה דכתיב והגית בו יומם ולילה ע"ש.

לוטה פה במכתב הזה וכמו שיראו עיני כת"ר נ"י ואקוה שיתוקן המעוות והמכתב יעשה פרי וכו'. שנית באתי לכתוב להדר"ג כי ת"ל זיכני ד' שספרי בנין שלמה נגמר בשלימות כו' ואני שולח למערכ"ת את ספרי ברוב חבה ואהבה ואבקש שימחול לעיין בו היטב ואקוה שיהיה אצלו נחת ושעשועים ושובע רצון וימחול לעיין גם בהקדמה שניה שעל החומש כי נמצא שם כמה דברים הנוגעים להלכה וגם יעיין בתיקונים והוספות אשר בסוף הספר כי כמה דברים תקנתי שם במה שיש לעורר על ספרי וכו', אם ימצא בו הדר"ג איזה הערות אזי ימחול להודיעני במכתב ואם אוכל לתרץ דברי אזי אשיב כאשר עם לבבי כפי מה שיורוני מן השמים ואם לא אודה על האמת ואומר דברים שאמרתי לפניכם וכו'. ובין כך וכך יראה להשיבני דבר זה יהיה לי נחת ולשעשועים. וגם אנכי אכתוב להדר"ג איזה דברים אשר יש לי לעורר בתוך ספרו מנחת משה, כי לעתות הפנאי בשבתות ובמועדים אני מעיין בתוך ספרו הנ"ל. ובפרט בספרו ברכת משה מה שחיבר על בדיקת הריאה הוא ספר יקר ונצרך בכל יום להלכה ולמעשה, וכמעט בכל שבוע ושבוע אני מעיין בו מה שנצרך למעשה וכמה פעמים פסקנו עפ"י דברי ספרו היקר ברכת משה, כי מעכ"ת שליט"א הביא כמה ספרים המדברים בידי בדיקת הריאה אשר לא נמצאו במחנינו, ובפרט אשר חידש הדר"ג כת"ר נ"י מדעתו הרמה, אשרי שלו ככה ומד' ישא ברכה ומשמיא זכור ליה להיות ממזכי הרבים, כן יזכהו ד' לחבר עוד חבורים הנצרכים ע"פ תבל לפסוק להלכה למעשה כחפצו ורצונו ורצון נפש.

ידידו הדו"ש המברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"צ מוילנא.

ואלה דברי מכתבו של הגאון הנ"ל לראשי עדת קאמינקא :

ב"ה אור ליום ג' ח"י מרחשון שנת תרמ"ט לפ"ק וילנא.

החיים השלום ישפות ד' לכבוד הראשים ואלופי העדה ומנהיגי קהל עדת ישורון דק"ק קאמינקא אשר במחוח קיעוו ויח"ס דלשם הגבירים המפורסמים המופלגים בתו"י נ"י כולם יעמדו על הברכה ויתברכו בחו"ש ועושר וכבוד ונחת רוח כל הימים ויהא שלום בחילם שלה בארמנותם אכיה"ר:

אחד"ש הרמה באתי לכתוב לכבודם הרמה נ"י כי לא טובה השמועה אשר שמענו עליהם

בדבר שמינו איזה ש"צ אחד בלתי רצון כבוד הרב הגאון הגדול נר ישראל פ"ה אב"ד שלהם, ואדרבה הוא גילה לאחד מיוחד מקהלתכם שלא יקבלו אותו לש"צ מחמת איזה טעמים הידועים לו, ואיזה אנשים מקהלתכם מההמונים נמשכו אחר הש"ץ ופיתה אותם שלא ישמעו בקול מוריהם והזקנים שבעיר, ומינו אותו לש"ץ ונתנו לו כתב על כמה שנים. והנה מאד אני תמה ואתפלא איך נהייתה כדבר הזה מעירכם לעשות דבר נגד רצון הרב אב"ד שבעיר, ואפילו יהיה מי שיהיה. כי ידוע בגמרא ופוסקים כי כל מילי דמתא מוטל על הרב ומנהיג העיר ואסור לעשות דבר בלתי ידיעתו ורצונו, וכדאיתא בב"ב דף ט' דהני מילי היכא דליכא אדם חשוב, אבל איכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו יעו"ש. וכ"ה בטוש"ע חו"מ סימן רל"א סעיף כ"ח דבעיר שיש בה חכם אין התנאי שלהם [ובנהגות רמ"א כתב שם דאפילו תנאי של כל בני העיר] מועיל כלום יעו"ש. ואף ששם מיירי לענין תקנה שתקנו הצבור לעצמן לקנוס מי שיעבור על תקנתם דהוא דבר שבממון בדבר שאינו נוגע לענין איסור והיתר, וק"ו הדברים בדבר מינוי ש"ץ או שו"ב בעיר דהוא דבר הנוגע לאו"ה בודאי דאין לעשות דבר בלתי הסכמת הרב ומנהיג בעיר, דהוא יודע להכיר ולידע אם המדובר ראוי לאותו איצטלא או לא, ולו משפט הבחירה וכיון שהרב ומנהיג העיר גזר אומר שלא לקבלו אסור להרהר אחר פסקו והוראתו ודיבורו ואין לזוז מדבריו ימין ושמאל, כמו אם פוסק שאר או"ה דמחוייבין לילך אחר פסקו והוראתו. וכמו שאמרו חז"ל דחכם שאסר אין חברו ראשי להתיר. ובפרט כי כבוד הרב אב"ד שלכם מפורסם בעירנו ובכל המדינה לגאון נפלא וצדיק ועניו, כמותו ירבה בישראל, ק"ו בן ק"ו דאסור להרהר אחר דבריו. ולכן הדבר מוטל על ראשי העדה והפרנסים שלכם לתקן המעוות וראוי לפייס את הש"ץ באיזה סך כדי שיחזיר הכתב שנתנו לו ויתרצה ליסע מקהלתכם וכו'. ובזה יהיה שלום לכם ושלום להרב הגאון אב"ד שלכם ושלום לכל ישראל. ובזכות זה יברך ד' אתכם ברב טוב ונחת כל הימים ויתן לכם ברכה והצלחה ופרנסה ועושר וכבוד כחפצכם וכחפץ הכותב באמת.

הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מו"צ מוילנא

סימן ז

תפלה כנגד ירושלים

כיום ג' א"ך מנחם אב לסדר ולפרט ונתתה את הברכה לפ"ק.

ישפות ד' החיים השלום וכל טוב סלה לכבוד ידיד ד' וידיד כל ידאיו וידיד כל ישדאל וידיד נפשי מאז, ה"ה הרב הגאון המפורסם החו"ב סו"ה נ"י בוצינא דנהורא חסידא ופרישא שכ"ת מו"ה א"י דוד נ"י מ"ץ דק"ק נעוין יצ"ו לו ולכל הגללים אליו המסתופפים בצלו יקבלו חיים ושלום מאדון השלום עד עולם סלה, אכ"ה"ר.

אחדש"ת הרמה באתי לעוררו לדבר מצוה ולבקשה יען אשר ידעתי מכבר גודל צדקתו דמר

נ"י וענותו הטהורה ומידת טובו, ולכן בזאת אני מוכתח ואחת שאלתי מאת כבודו נ"י ואותה אבקש, ע"ד אשר לשמוע און שמעתי מהמחלוקת אשר עבר בק"ק... בין הרב אב"ד דלשם נ"י ובין השו"ב אשר נתמנה זה מקרוב והרב אב"ד הוא נרדף מהשו"ב הנ"ל כחנם ועל לא דבר, ומאד יש לי צער מזה כי מכיר אנכי את הרב אב"ד הנ"ל מכבר זה כעשר שנה אשר למד בפ"ק ווילנא וגדל עמנו בכהמ"ד והי' אז מלא דבר בגמ' ובפוסקים ובשו"ת וגם הי' מתמיד גדול ושוקד על התורה יומם ולילה וגם הי' מוסמך להוראה מכבוד מורי ואלוף נעורי ה"ה הרב הגאון המפורסם חכם הכולל מו"ה יעקב באריט נ"י מו"ץ דפ"ק ומכבוד מר אחי הגאון זצ"ל, והפליגו בשבח ומעלת הרב הנ"ל, וכל דבריהם א"צ חיזוק, ומסתמא אוקי גברא אחזקתי, וככוחו אז כן עתה, ואדרכה כבר אמרו חז"ל ת"ח כל זמן וכו' דעתם מתיישבת עליהם, וחזקה על חבר כמותו שלא יצא מכשול מתחת ידו כהוראה ח"ו. וגם בענין השאלות אשר התעורר עליו השו"ב להשיגו, לפי ענין השאלות אשר ראיתי בכת"י הרב הנ"ל נ"ל, לפי הנראה הדין עם הרב הנ"ל נ"י. וגם כבוד רבני וגאוני זמנינו נ"י הסכימו להלכה לפסק הרב אב"ד נ"י כפי מה שמבואר במכתביהם, ולכן חלילה לפגוע בכבודו, וכ"ש להזיזו ממקומו ח"ו, ובפרט אשר רוב העיר ויותר הם עומדים לימין צדקו של הרב נ"י ונמשכין אחריו, ורובא עדיף. ולכן בקשתי שימחול כת"ר נ"י לתוון את השלום בין השו"ב ובין הרב הנ"ל, וכודאי דברי כת"ר נ"י יהי' נשמעים ולא יזווזו מדבריו ימין ושמאל, וכבר אמרו חז"ל דת"ח מרכיב שלום בעולם, וכבר שנינו בסוף עדיות אין אלי' בא לא לרחק וכו' אלא לקרב את

המרוחקים בזרוע. ר' יהודא אומר לקרב אבל לא לרחק ר' שמעון אומר להשוות המחלוקת וחכ"א לא לרחק וכו' אלא לעשות שלום בעולם וכו'. ולכן מוטל על אליהו הוא ניהו מר רבא באורייתא נ"י לקרב את המרוחק בזרוע ולקרב אבל לא לרחק ולהשוות המחלוקת ולעשות שלום בין ת"ח, וגדול השלום שלא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שנאמר ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום.

שנית באתי לבקשו שאם אפשר להודיענו במכתב מה נעשה בשאלה אשר כתב קודם חג הפסח העבר למר אחי הגאון זצ"ל בדין מינקת חבירו שכבר עבר עלי' ט"ו חדשים ונגמל הולד. ואני כתבתי אז לכבודו כזה כפי אשר ביקש ממני במכתבו שאשיב בקוצר אבל איני יודע אם קיבל מכתבי או לא, וגם איני יודע היאך יצא הדבר מעם כת"ר נ"י לאסור או להיתר, ולכן אם אפשר לו לכת"ר נ"י להודיעני מזה אזי יהי' לי לנחת.

וראיתי לסיים דברי באיזה דבר תורה אשר נתחדש לי זה מקרוב בעז"ה והוא בתוס' ב"ב ד' כ"ה ע"א ד"ה לכל רוחתא אוקמו דכ' שם דצריך לומר דכל הנך אמוראי לית להו הוא דתניא בכרכות דף ל' שחייב אדם להתפלל כנגד ירושלים וכו' אלא סברי כר' ישמעאל דאמר שכינה בכ"מ וכו' ע"ש בתוס'. ואני תמה על דבריהם, דהא הבריייתא דכרכות מפיך לה מקרא דוהתפללו אליך דרך ארצם ודרך העיר והתפללו אל המקום הזה, דמכל הנך קראי מוכח דצריך להתפלל נגד א"י ונגד ירושלים ונגד המקדש. והגם דשלמה לא אמר דרך חיוב רק ביקש דאם יתפללו דרך ירושלים יקובל התפלה, מ"מ כיון דהקב"ה שמע תפלתו וכמבואר שם בכתוב, וממילא מוכח דהמתפלל נגד ירושלים ונגד המקדש מקובל תפלתו ביותר, וא"כ ממילא שמעינן דצריך להתפלל נגד ירושלים. וכן מצינו בדניאל שהתפלל לצד ירושלים, וכדכתיב וכיון פתיחא לי' בעליתה נגד ירושלים. וא"כ היאך אפשר שיחלוקו ר' ישמעאל וכל הנך אמוראי על כל המקראות האלו. ועוד הא ר"י בן לוי דב"ב שם דאמר דבואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו מקום תפלה וכו' אמר בעצמו

ומשמע דא"ז רק בעודו בבנינו, ולא פליגי אברייתא דברכות רק לענין זמן הזה. ובוה א"ש הכל בעז"ה.

וטעם מחלוקתם נ"ל דתליא בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד בפ"ו מה' הבחירה יעו"ש והרבה הארכתי בזה בתשובה בזה ואכ"מ. וגם הש"ס דברכות ל' א"ש בזה, דאחר הברייתא הנ"ל שואל הגמ' מאי קראה א"ר אבין תלפיות. ולכאורה תמוה, דמאי שואל מאי קראה, הא ברייתא כבר הביאה הרבה מקראות ע"ז. אכן להנ"ל ניחא דשואל מאי קראה דצריך להתפלל גם עכשיו נגד ירושלים, ועל זה הביא ר' אבין ראי' גדולה מקרא דתלפיות. ור' אבין אזיל לשיטתו בזה בירושלמי הנ"ל. והרבה הארכתי בעז"ה בנידון אי קדושת המקדש וירושלים קדשה לע"ל או לא, אמנם כאן אין מקום להאריך. [א"ה: ר' לעיל ח"א סי' ט].

ה' שנתיו דמר יאריך בטוב ובנעימים, ויראה נחת מכל זרעו חרע זרעו. כנפש המכרכו בכרכת כהנים הקשור[...]. כל הימים. שלמה ב"ר ישראל משה הכהן מ"ץ דווילנא.

בי[ירושלמי] דברכות פ"ד הלכה ה' להביא ראי' מן הכתוב דצריך להתפלל נגד ירושלים, דכתיב במלכים ו' הוא ההיכל לפני לפני, היכל שכל הפנים פונין לו, ע"כ. וא"כ לפי דברי התוס' הנ"ל ר"י בן לוי דבבלי הוא סותר למה שאמר בירושלמי.

אכן לולא דברי התוס' עלה ברעיוני בעוד השם ליישב ע"פ דברי הירושלמי שם, דשואל עד כדין בבנינו, בחורבנו מניין, א"ר אבין תלפיות תל שכל הפיות מתפללין [א]ליו, ומשמע דמקראי דשלמה לא שמעינן רק דצריך להתפלל נגד ירושלים בעוד שהמקדש בבנינו, וכן מקרא דר"י בן לוי דמפיק ל' מקרא דהוא ההיכל לפני אינו ראי' רק בזמן דהי' נקרא היכל דהיינו בזמן הבית אבל בחורבנו לא שמעינן, רק דר' אבין הוא דמפיק לה מקרא דתלפיות. וא"כ אפשר דר' ישמעאל דב"ב וכן כל הני אמוראי דלשם לא ס"ל להא דר' אבין. ולכן אמר רב ששת לאשמעי' דכל רוחתא אוקמן, וכן ר"י בן לוי דאמר בואו נחזיק טובה לאבותינו ג"כ לשיטתו אזיל דמסיק בירושלמי מקרא דהוא ההיכל,

סימן ח

בענין חזקה במצוות

לנכון בזמנו ומחמת איזה טרדות ושיבות נתאחר תשובתי עד כה ואתו הסליחה על מה שלא השבתי עד היום. והנה באמת ראיתי להודיע להדר"ג כי מאד קבלתי נחת מקבלת ספרו הנ"ל כי מדי פתחתיו וקריתי בו כשנים ושלשה דלתות תיכף ברכתי עליו ברכת הנהנין כי נתמלא כל הבית כולה אורה מתורה אור של משה הוא ניהו מר רבה באורייתא נ"י והוא ספר מלא וגדוש בחריפות ובקיאיות ובסברא ישרה וכמה הלכתא גוברתא איכא למשמע מיניה. אשרי שלו ככה ומד' ישא ברכה והכי קרא שמו ברכת משה כי כשמו כן הוא כי הוא כלי מחזיק ברכה מברכת משה [והיינו מה שקבל משה רבינו את התורה מסיני ונתנה לישראל זה הוא עיקר ברכת משה שבירך את ישראל דהתורה הוא מקור לכל הברכות והיינו דבפרשת זאת הברכה מתחיל מקודם ד' מסיני בא זרת משעיר למו וגו' ואח"כ התחיל לברך ישראל ודש"י ז"ל פי' דפתח בתחלה בשבחו של מקום

בעז"ה במוש"ק פרשת מקץ ה' דחנכה לפדר ולפרט קחו לכם מזמרת האר"ץ לפ"ק ולפרט זאת הכרכה אשר ברך משה לפ"ק ווילנא.

החיים והשלום וכל טוב סלה יורקו מן השמים על ראש כבוד ידיד עליון ויראיו וידיד נפשי עוז ה"ה הרב הגאון המהולל החו"ב סיני ועיקר הרים המפורסם לשם ולתהלה ולתפארת בחבוריו הנעימים והקדושים חובר חברים מחוסם שלשלת היוחסין חוטר מגזע ישישים למעלה בקדוש הקדשים שכ"ת מהר"ר משה נחום נ"י ירושלימסקי הגאבד"ק קאמינקא יצ"ו, בעמ"ח ספר מנחת משה וספר ברכת מזה יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויזכהו ד' לחבר עוד חבורים נכבדים בדי' הש"ס והפוסקים ושו"ת אליבא דדינא למען לזכות את הרבים כחפצו ורצונו הטוב ויחזק ד' כחו וחיליה לאורייתא כבריות גופא ונהורא מעליא ויהיה בריא אולם לעבודת ה' ותורתו ויקרם בו הכתוב כי כי ירבו ימיך ויסיפו לך שנות חיים וכתיב כי חיים הם למוצאיהם ולכל כשרו מרפא ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם אכיה"ר:

ואחדש"ת הרמה כי מכתבו הטהור בצידוף חבורו היקר והנחמד ספר ברכת משה קבלתי

ס"ל דבעינן שיחזיק ג' פעמים, והרב מהר"א ס"ל דסגי בפעם אחת, וגם מסתפק אם מהני החזקה בחנם, דמלשון המרדכי בב"ב ובש"ע או"ח (סוף סימן קנ) משמע דוקא בשכר מהני החזקה, ואמנם מסתימות דברי האחרונים משמע דאף בחנם מהני. ועוד כתב כת"ר דמקור דין זה הוא מירושלמי דהוריות אילין דבר פזי וכו' ופשיט ליה מקרא והקמות את המשכן כמשפטו וגו' דקרב שזכה בצפון ינתן בצפון וכו'.

ואכן לפע"ד לא כל הדברים שוין וכי מיני חזקות הם ולא ראי זה כראי זה וכמו שאבאר בעזה"י ולפי דברינו אין כאן פלוגתא כלל בזה ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וגם אין כאן ספק להסתפק בזה דבעינן שכר. דהנה בדין המבואר במרדכי בפרק חזקת הבתים (סי' תקל"ג) בנדרן אחד שהיה מוחזק בגלילה או בס"ת בדמים שקנה מן הצבור ואח"כ אירעו אונס וכו' ונתנו הצבור הזכות לאחר וכו', דהוא דבר שדרך הצבור למכור הזכות לאחרים בשכר או בחנם ואין אדם רשאי לזכות במצוה זו בע"כ של הציבור, פשוט דאז הוחזק במצוה על פי הצבור דנתנו לו הזכות במתנה או בדמים דודאי זכה במצוה זו. דלא גרע מחזקה דדבר הרשות כגון חזקת סולם או דהוחזק לפתוח חלונות וזיזין בחצר חבירו, דדעת המחבר בחו"מ (סימן קנ) כדעת הרשב"ם דאין צריך חזקת ג"ש ולא טענה כלל רק אם הוציא הזיזין בחצר הבית ושחק שוב אינו יכול למחות בידו. ופשוט (דבא) [דה"ה] כחזקה דמצוה. והר"מ שכתב בחו"מ (סימן קמט) גבי דין של המרדכי הנ"ל דבעינן חזקה שיש עמה טענה והביאו הסמ"ע (הביאו גם כת"ר נ"י) לשטתו אזיל, דפסק בסימן קנ שם בהגה"ה כדעת הרא"ש דבעינן ג"ש וטענה, ורצה לומר שטוען דבעל החצר נתן לו במתנה או דמחל בפירושו, דבאית על זה לא שייך לשון קנין דהא אין מקום על מה לחול הקנין דהא הראיה הוא דבר שאין בו ממש. ופשוט דגם בכאן (כסוף סימן קמט) גבי זכות דגלילה נמי רצה לומר דטענה דמחילה או מתנה שנתנו לו הזכות דקנין. לא שייך על זה דהוא דבר שלא בא לעולם [ומערכ"ת שליט"א כתב בספרו על דברי הסמ"ע וז"ל ומה זו טענה אם לא שטוען שנתן דמים וקנה המצוה עכ"ל, ובמחכ"ת אולי לא עיין בטור וש"ע (סימן קנ וסימן קנה) לענין אם לא הרחיק שיעור הרחקה דאף לדעת הסוברים דבעינן בכל

וכו' ויש בו הזכרת זכות לישראל וכו', ולדעתי י"ל דזה נמי מכלל הברכות חו היא ראשונה לכל הברכות דע"י התורה ניתנו הברכות וכ"כ הבעל הטורים ז"ל בריש פרשת ראה את הברכה אשר תשמעו ס"ת תורה שבזכות התורה יבואו הברכות]. ואם כן יפה כיון בזה כת"ר נ"י שקראו בשם ברכת משה על שם שברכו ה' לחדש חידושים בתורה והם נקראים על שם כת"ר נ"י. וכדאמרינן בתחלה בתורת ה' חפצו והדר בתורתו יהגה יומם ולילה. ומעכ"ת נהג בו טובת עין ונתנה לישראל ופור עליה סך רב והוציאן לאור ע"פ תבל לזכות את הרבים [וכמו שעשה משה רבינו וכדאמרינן בנדרים (דף לח) לא ניתנה תורה וכו' ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל וכו' ומסקינן לא נצרכה אלא לפלפולא בעלמא יעו"ש] וברייך רחמנא דיהיב לן אורייתא תליתאי [והיינו ספרו דמר נ"י דנתחלק לג' ענינים נפרדים וכולהו שוין לטובה] ע"י תליתאי והוא ניהו מר הוא ניהו רבא באורי' נ"י דהוא מוכתר בג' מעלות נשגבות א' כ' תורה והחכמה והב' במעלות היחוס ג' וכתר שם טוב עלוה על גביהן. והנה להשיב לו תמורה ותשלומין על תשורתו הנכבדה אין ביכולתי כעת כדכתיב כי טוב סחרה מכל סחורה מפו ומפנינים יקרה, ולכן הוא נצרך להמתין עד שיצא ספרי בנין שלמה מבית הדפוס אי"ה קרוב לחג הפסח הבע"ל אז אשלח לו ספרי אי"ה לתשלומין אבל לע"ע לא באתי רק ליתן לו גודל הודאה ות"ח והחזקת טובה ולברכו בברכת כהנים יברך יאר ישא אכיה"ר. ולמען יהיה לי לאות על מקרא מגילה ראיתי להשתעשע עם הדר"ג באיזה דברים מה שעלה ברעיוני בעת עיוני בספרו דמר נ"י ואף דבאיזה דברים נטיתי מדברי כת"ר שליט"א מ"מ כן דרך התורה זה בונה וזה סותר זה מקשה וזה מפרק וממילא רווחא שמעתתא בעזה"י.

וזה החלי בעור ה' וראשון לציון באתי לכתוב על מה שראיתי להדר"ג נ"י שמפלפל בדף הראשון בענין^א השאלה שבא לפניו איש אחד שהחזיק במצוה זמן רב שנותן י"ג על כוס הכולה לכהמ"ד וכו' וקם איש אחד שרוצה ליתן בעד המצוה דמים מרובים וכו' והראשון החזיק במצוה זו בחנם דהדין עם מי. וכת"ר נ"י האריך לפלפל בתחלה דכמה שיעור החזקה בזה, והביא בזה מחלוקת הפרמ"ג בא"א (כסימן תקפ"א) עם הרב מהר"א אלקלעי בשם שאילת יעב"ץ. דהפרמ"ג

א. מכאן נדפס כגזי מועדים (דינקל) בדלוגים נוספים בלי הזכרת מקור התשובה. וכן לא יעשה.

דלא מכרו לו, דהוי כמו שנתנו לו במתנה שיהא הוא זוכה באלו ולא אחר. מה שאין כן במילי דמצוה שהם הפקר לכל מי שירצה כגון ללמוד לרבים וכו' ולא שייך בהם חזקה וכו' ע"ש. ומשמע שהסכים לדעת הראנ"ח [בשו"ת מים עמוקים סי' ע] דיכולים לסלק לגמרי להראשון ודלא כהריב"ש [ורק דהרמ"א ז"ל ביו"ד שם] דהביא לדברי שניהם ע"כ דס"ל דמהרא"י לא קאמר רק להשתמש ביחד דאינו מבטל לגמרי חזקתו, אבל באמת נראה לע"ד דלדעת הריב"ש גם זה אסור דמכל מקום איכא איבה וכמו שאביא לקמן מהש"ס דיומא (דף יב) [ואמנם דלא ביאר דמה יעשה המהרא"י בראיית הריב"ש מהירושלמי. ואף דבאמת קצת יש לדחות דבקרשים שאני דהוא מילי דקדושה ושייך בהם דמעלין בקודש וכו' אבל באדם שהוחזק בכבוד וגדולה לא מצינו בזה דמעלין בקודש אבל מכל מקום הא הירושלמי מדמה להדדי.

ובאמת אני תמה על הריב"ש דמה הוצרך להביא מהירושלמי דהא גם בבבלי יומא (ד"ב) אמדי'

דשני אינו ראוי להיות כה"ג משום איבה ולכהן הדיוט משום מעלין בקודש ואין מורידין (ומה שיש להקשות דבלא"ה אסור משום מחוסר בגדים כבר תירץ התוספות שם דכה"ג מסתלק בפה) הרי דאף בכבוד וגדולה אמרינן כיון שעלה שוב אסור להורידו. וכן ראייה משם דלא בעינן חזקה דג' פעמים. ועוד ראייה משם דלהשתמש שניהם בכה"ג גם כן אסור משום איבה דכה"ג משמש. ומזה סחירה על מה שכתב הגרע"א ז"ל דהרמ"א מחלק בין נידון דהריב"ש דמיירי להעבירו לגמרי, ובין נידון המהרא"י דשניהם משתמשין כאחת. ולפי מה שכתבתי אם איתא כדעת הריב"ש דאסור להורידו מגדולתו, גם שישתמשו שניהם ביחד אסור משום איבה. ולכן דברי הרמ"א ז"ל שם צריך עיון דנראה דשני הפסקים שלו סתרי אהדדי לכאורה תוכ"ד. וכן בהגבחה וגלילה בנידון המרדכי להיפוך שם לא שייך רק הסברא דקנין חכות, אבל סברת הירושלמי דמעלין בקודש ואין מורידין זה לא שייך רק בדבר שבקדושה, או בדבר כבוד וגדולה שהוחזק בו האדם. אבל בענין זה אין בזה עליו וכבוד יותר משארי האנשים המתפללים שמה דאם זה זכה בגלילה יש אנשים אחרים שמוחזקין במצוה אחרת בהגבחה או בעליה לספר תורה.

זה חזקה שיש עמה טענה, מכל מקום סגי בטענה דמתנה או מחילה וכן מבואר ברש"י בבבא כחרא (דף ר' ע"א) ד"ה אחזיק ודברי כת"ר נ"י תמוהין בזה].

ולכן לא הביא המרדכי ראייה לעיקר דין זה דמהני חזקה, משום דזה פשוט דלא גרע מדבר הרשות. וגם אינו ענין לדברי הירושלמי כלל דהתם מיירי במי שהוחזק בדבר שיש בו כבוד ועילוי להאדם, כגון לכנוס ראשון דשייך ביה סברא דמעלין בקודש ואין מורידין, דאין להוריד אדם מגדולתו שהחזיק כבר בלא סיבה וטענה. ועל זה מביר שפיר ראייה מקרשים. אבל במי שהוחזק במצוה דגלילה אין בזה כבוד וגדולה דיהיה שייך בזה הורדה מגדולתו. [רק הריב"ש (כסימן רע"א) דמיירי בענין חזקה דרבנות שם שפיר הביא ראייה מהירושלמי]. אבל באמת אין צריך לדאיה כלל דהא הצבור יכולין למכור או ליתן הזכות למי שירצו ופשוט דאין צדיק לזה חזקה כלל. [ומ"ש במרדכי במי שהיה רגיל וכו' וכן מה שכתב שם דנתן דמים, הכל לאו בדוקא רק דמעשה שהיה כך היה. ובש"ע יש לומר דנמשך אחר לשון המרדכי דכיון שיש עדים דהצבור נתנו לו הזכות גם בפעם אחת סגי. ואפשר דאפילו לא התחיל כלל לעשות המצוה גם כן כבר זכה על ידי נתינתם, והפרמ"ג (כסימן תקפ"א) מיירי בש"ץ או בתקיעות דהוא דבר שאין דרך הציבור ליטול בעד זה מעות, ואדרבא על פי הרוב נותנין מעות עבור זה, והלכך אם אחד התנדב להיות ש"ץ או בעל תוקע שם יש סברא דבעינן דהוחזק ג' פעמים דלא שייך בזה זכות וקנין דממי נטלו קנין או זכות דהא אין דרך הציבור להקנות דבר כזה לאחרים ואין להם זכות בדבר זה.

וכדברים האלה מצאתי להדיא בחרושי הגרע"א ז"ל שנדפס על הגליון באורח חיים (כסוף

סימן קנ) בדפוס יאהניסבורג שהביא שם בשם מהרא"י ז"ל בתשובה [סימן קכ"ח] בנדרון רב היזשב בעיד ולומד לרבים יכול חכם אחר לבוא וללמוד גם כן אפילו מקפח קצת פרנסת האחד וכו' והובא להלכה בדברי הרמ"א יו"ד (סימן רמה סעיף כב). וכתב המהרא"י דלא דמי נידון המרדכי דשאני התם דרגלין לקנות כה"ג מהצבור וכו'. וביאר הגר"א שם דכונתו דדוקא בגלילה דהוא דבר שדרך הצבור למוכרם ואין רשאי כל אחד לחטוף המצוה בלא רשות הצבור, משום הכי הוי ענין חזקה אך

ואין להשיב על סברא זו מהא דאמרינן בשבת (דף כא ע"ב) גבי נר חנוכה דשני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש כנגד פרי החג ואחד עשה כדברי כ"ה משום דמעלין בקודש ואין מורידין. והרי נר חנוכה אין בו משום קדושה וכדאמרינן להדיא שם (דף כב) דאטו נר קדושה יש בו ומסקינן דאבוהן דכולהו דם. הרי דאינו אלא מצוה בעלמה כמו כיסוי הדם, ואף על פי כן אמרינן בהו דמעלין בקודש ואין מורידין. באמת כבר כתבנו להעיר [בשו"ת בנין שלמה ח"א בחיקונים והוספות סי' ל"א ולהלן סי' ס"ב] על מה דאיתא במסכת סופרים בנוסח הנרות הללו וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש. והוא תמוה לכאורה דהא אמרינן להדיא בגמרא הנ"ל דנר חנוכה אין בו קדושה. וכתבתי דמזה ראייה לדעת הבעהמ"א ז"ל שכתב דרב דס"ל דאסור להשתמש לאורה ס"ל באמת דיש בו קדושה מדרבנן דעשאוּם כנרות המנורה, ולפיכך אסור להשתמש בהם אפילו תשמיש דמצוה, אבל רב אסי דאינו אוסר רק בהרצאת מעות, ס"ל דאין בו קדושה ואיכא הנאה ולכן אינו אוסר רק תשמיש בויי ושמואל מתיר גם כזה עיין שם בבעהמ"א ז"ל. [וצריך לומר דגריס שם רב אסי סתם וכ"ה הגירסא ברא"ש וכן כתב המהרי"ב בגליון הש"ס דגם רש"י ז"ל גריס כן דאלו לפי הגירסא בגמרא דאמר זה בשם רב תקשי דרב אדרב ודוחק לומר דאמוראי נינהו אליבא דרב]. ולפ"ז י"ל דהמסכת סופרים גם כן סובר כן דיש בו קדושה כרב, חזק סייעתא לפי של בעהמ"א אבל לא כפסקו, דהוא ז"ל פסק כרב אסי, ולפמ"ש דאדרבא מוכח דהלכה כרב. ולפ"ז יש לומר דגם הזקן שעשה כב"ה משום מעלין בקודש ס"ל כן.

ובזה ניחא מה דאמר שם דחד מ"ד ס"ל דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים ולא משום מעלין בקודש. ולכאורה מה נ"מ לדינא. והיותר תימה כמה דאמר דעשה כב"ה משום מעלין בקודש דבעשיה כב"ה אינו ניכר מאיזה טעם עשה כן. ועיין בפר"ח ובבאורי הגר"א ז"ל דנ"מ אם ס"ל גם הידור ראשון דנר לכל אחד ואחד וכו' ע"ש. ואכן לפמ"ש י"ל דפליגי בזה, דאיך מ"ד דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים ס"ל דנ"ח אין בו קדושה ולא שייך מעלין בקודש. ונ"מ טובא בינייהו לענין אם אסור להשתמש בהם תשמיש דמצוה. ועוד נ"מ לענין מותר השמן אם אסור בהנאה. וכתשוכה [שם] הארכתי בזה מאד בדברי התוס' והרמב"ן והרא"ש ז"ל דיש בזה ד' שיטות ואכמ"ל.

ובנדון דברי הירושלמי דאמר דקדש שניתן בצפון אסור להחליפו לדרום, צריך להבינן דמאי הורדה איכא בזה, הא ב' המקומות שוין. ונראה דהירושלמי סובר דבעינן דוקא להעלות בקדושה דכיון שנטלו למקום אחר או דמחליף בד"א צריך להעלותו דוקא. ובש"ס דילן במגילה (כו) מבעיא לן ולא איפשיטא. ופסקו הפוסקים לחומרא וכ"ה ביו"ד (בסימן ער) וע"ש בש"כ שכתב דאסור דאינו רשאי למכור אלא כשמעלה בקדושה ע"ש. ובגמרא מבואר דאפילו ליטול מטפחת של ס"ת זו ולכורכה על ספר תורה אחרת אסור דכל שמשנה הדבר ממקומו צריך להעלות, והן הן דברי הירושלמי.

וראיתי לסיים בד' אגדה במש"כ כנרות הללו כדי להודות ולהלל לשמך הגדול. כ"ה הנוסחא בטור (בסימן חרעו) וכן בנוסח בימי מתתיהו מסיים כן לשמך הגדול. ובשמ"ע בכרכת הודאה אנו אומרים ויהללו את שמך סתם. ורק בנוסח ספרד אומרים הגדול. ובארתי על פי הש"ס יומא (דף סט ע"ב) דאמרינן שם מאי ד' האלקים הגדול מאי גדול שגדלו בשם המפורש הרי דשם ה' מקרי גדול ובגבולין אסור לאומרו ע"ש ולכן בעת שביטלו לעבודת בהמ"ק לא היו יכולים להזכיר השם הגדול ולכן בשמ"ע דקאי על זמה"ז אנו אומרים סתם לשמך [וכן יש לפרש דברי המחזור ויטרי שכתבו התוס' בריש ברכות יהי שם הגדול מבורך ודוק] אבל כשנצחו מלכי בית חשמונאים והחזירו עבודת בית המקדש למקומו חזרו להודות לשם הגדול.

ועתה הנני להודיע לכהדר"ג כי ממכתבו הטהור היה לי צער מצערן של ת"ח כמוהו ירבה בישראל אשר הודיעני שאינו בקו הבריאה ל"ע והרופאים הזהירוהו שלא לעיין בספר ומצלאין אנחנא קדם מרא דשמיא וארעא שירפאהו רפואה שלמה במהרה ויתן רפאות לשריו ושיקרי לעצמותיו ויחזק כחו וחילו לאורייתא ויהי' בריא אולם כבראשונה בכחות הגוף ובכוחות הנפשיות לגבר חיילים לתורה ולהגדיל תורה ולהוסיף לקחה למען לזכות את הרבים בתורתו ובחכמתו הקדושה אמן כן יהי רצון:

כחפץ המברכו בכרכת כהנים ידיו הדו"ש באה"ר וא"ע ש"למה הכהן טו"ץ בווי"צנא.

הערה מבעל באר משה:

ואכן בעיקר הדבר שכתב הגאון שליט"א לחלק דבחזקת מצוה כגלילה וכדומה אין בזה כבוד

דשופר וכדומה, שכתב שם גם כן טעמא דמעלין בקודש וכו' יעו"ש ודוק.

וגדולה דיהיה שייך בזה הורדה מקדושה לא ראה דברי השאלת יעב"ץ עצמו ח"ב (סימן ס"ט) גבי חזקת מצוה

סימן ט

מצות נשיאות כפים במקדש ובגבולין

פעמים ביום משום שהם היו מתפללין ד' תפלות בכל יום כמבואר ברמב"ם בפ"ו מה' כלי המקדש [והא דאיתא לפנינו בש"ס דתענית דף כ"ו בתעניות ומעמדות מי איכא מוסף תיבת ומעמדות ט"ס הוא ועיקר הקושיא הוא מתעניות] ומש"כ שם הרמב"ם דמבנחה ליכא נ"כ מבואר בתענית דמתניתין ר"מ היא וחכמים לא ס"ל כן והלכה כחכמים [וקצ"ע דהא עיקר החשש הוא משום שכרות והרי המעמדות היו במקדש גופא וכדמשמע ברמב"ם ובמקדש הא אסור לכנוס כשהוא שתוי יין וליכא גזירה וי"ל ודו"ק] ואם איתא ליחשב ר"ח ושבת ומועדים שהיה נ"כ בג' עבודות בתש"ש ובמוסף ובתמיד שבה"ע. וכן בגבולין בג' התפלות ואי דלית בהו נעילה הרי בתעניות ליכא מוסף ומפרשינן בגמ' דהמשנה ר"ל דבג' פרקים אלו נ"כ כל זמן שמתפללין. משמע להדיא דזולת ג' פרקים אלו לא היה נ"כ רק פעם אחת בין במקדש ובין בגבולין זוהי ראייה שאין עליה תשובה. ומה דתנן בתמיד פ"ה ועבודה וב"כ אין זה

כבוד הרב הגאון החו"ב וכו' מו"ה עזרא אלטשולצער נ"י תענו' ואחדשת"ה הנני בא להשיבו מפני הכבוד על דבר שהעיר על הרמב"ם ז"ל^א.

הנה דברי הרמב"ם ברורים בטעמן דמבואר בש"ס בכ"ד דעיקר מצות נ"כ שנצטוו הכהנים אינו אלא על הקרבן וכדכתיב בקרא בפ' שמיני או בגבולין בעת התפלה שהיא עומדת במקום קרבן [ועי' בספר קרן אורה על מס' סוטה להגאון מהר"י ז"ל מקארלין שמצדד לומר דנ"כ בגבולין אינו אלא מדרבנן אך לא משמע כן ברמב"ם ז"ל] וכיון דלא מצינו במשנה דתמיד רק פעם אחת שהיו נושאים כפיהם על מעלות האולם וסיים זהו סדר התמיד משמע להדיא שלא היה נ"כ רק בתמיד לבד. ובפרט דעיקר נ"כ במקדש ילפינן מקרא דוישא אהרן דאז היה ר"ח והיה קרבן מוסף ושאר עבודות ואעפ"כ משמע דלא בירך רק פעם אחת אחר גמר כל העבודות. וכן משמע ג"כ במשנה דתענית דלא הוזכר במשנה רק דאנשי מעמד היו נושאים כפים ד'

א. בזה"ל: הנה ברמב"ם פרק י"ד מה' תפלה הלכה י"ד כתב וז"ל במקדש מברכין ברכת כהנים פעם אחת ביום אחר תמיד של שחר וכו' אבל במדינה מברכין אותה אחר כל תפלה חוץ ממנחה כמו שאמרנו [פ"י משום שכרות] עכ"ל. אך התוס' בסוטה (דף ל"ח ע"א) ד"ה וכתוב כל הימים כתבו מפורש שהוא הר"ן דמוסף ובתמיד של בין הערבים היו נושאים כפיהם במקדש דלא כהרמב"ם. וכן מבואר בתוס' ברכות (דף י"א ע"ב) ד"ה וברכת כהנים וכו' שכתבו שנ"כ היה אחר הקטרת אימורים דאמרינן בתענית ג' פעמים ביום הכהנים נושאים כפיהם וא"כ הו"ל למתני ד' פעמים אחר לפני הקטרה ואחר לאחר הקטרה עכ"ל והנה לכאורה דבריהם תמוהים הרי בתענית שם במדינה איירי ומה זו ראייה למקדש ואיך היה יכול למתני ד' פעמים הא במדינה אין הקטרה ופלא על המפרשים שלא העירו בזה. אך מצאתי בעזה"ש הגירסא הנכונה בתוס' ר"י החסיד ובתוס' הרא"ש לברכות בזה"ל וא"כ הו"ל למתני "ובמקדש" ד' פעמים ביום וכו' ומצוה לתקן כן בשס"י וכן צ"ל בפ"י הרא"ש לתמיד ר"פ ה' עיי"ש. עכ"פ מבואר דעת התוס' הרא"ש דגם במקדש היה ג"כ בכל קרבן ציבור. ואני מתפלא על הרמב"ם מהירושלמי המפורש בפ"ד דתענית הלכה א' שז"ל שם. מנין לנשיאת כפים כה תברכו את ב"י עד כאן בשחרית במוסף וישא אהרן את ידיו אל העם. המקרא הזה מסורס הוא והלא לא צריך לומר אלא רירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ואח"כ ישא אהרן את ידיו [פ"י] והרי נשיאת כפים במקדש הוא אחר הקטרת האימורים כמש"כ התוס' בברכות הנ"ל וכן פסק גם הרמב"ם [וכו' הרי מפורש כפשיטות התוס' והרא"ש ודלא כהרמב"ם תע"ג ולזה העירני הגאב"ד ר' ווארנא ר' בנימן שליט"א. ואני תמה עוד מירושלמי הזה על הרמב"ן הובא במשנה למלך פרק הנ"ל הלכה ט' שכתב דוישא אהרן את ידיו א"ה וירכבם אינה ברכת כהנים דלא כרש"י והרא"ם חלק ארמב"ן ז"ל מפשטות הש"ס בבלי באיזה מקומות. והמל"מ חתר ליישב דברי הרמב"ן עיי"ש. והרי בירושלמי זה מפורש דוישא אהרן א"י א"ה וירכבם ברכת כהנים היא. דאל"כ מה מקרא מסורס יש כאן ודוק תע"ע. ועיין תוספתא ריש פרק ג' דתענית ובהמפרשים שם. והרצותי דברי אלה לפני הגאון הגדול המפורסם וכו' מו"ה שלמה הכהן שליט"א מ"ץ דק"ק ווילנא והשיב לי ח"ל:

נשיאת כפים כמש"כ התוס' בכרכות והראיה דלא מוזכר שם במשנה דבמקדש היה ברכה אחת וכו' כדתנן בפ"ז וכן מפורש להדיא בתוספתא דסוטה פ"ז דלא היו נושאים כפיהם רק פעם אחת ביום על מעלות האולם ופשוט דהרמב"ם כוון לזו התוספתא. והיא סתירה גדולה להתוס' דסוטה. ומיהוירושלמי לא קשה להדבר פשוט דר"ל בגבולין בתפלת מוסף והביא ראיה מאהרן דהיה לאחר קרבן מוסף. ותדע דהרי אמרינן בירושלמי

דאין נ"כ בלא תפלה וע"ש בשירי קרבן. ועוד דהירושלמי קאמר עד כאן בשחרית הרי דמירי בגבולין דאי במקדש הל"ל עד כאן בתמיד. ומה שהעיר על הרמב"ן כבר תמה עליו במל"מ אמנם לק"מ דהא הרמב"ן ג"כ מודה דהיה שם נשיאת כפים דמסיים קרא ויצאו ויברכו את העם והך וישא קאי ג"כ על סיפא דקרא ושפיר מיייתי הש"ס מזה ראיה ודו"ק. דברי הדו"ש שלמה הכהן עכ"ל.

סימן י

נטילת ידיים לנוגע בסת"ם באמצע הסעודה

[מו"מ בסוגיא דכתבי הקדש מטמאין את הידיים]

ב"ה יום ג' ה' ימים לחדש מנחם אב לסדר ולפרט ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אחכם כאשר דבר לכם לפ"ק.

בין המצרים. מהרה זרח אור לישרים. וזכה לראות כהן העומד לאורים. עומר ומקריב בבית נכון ונשא בראש הרים היה כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם חו"ב סו"ע"ה המאיר לארץ ולדרים בחדר"ת אשר מוציא לאור עולם בחיבור כנסת חכמי ישראל המלאים זיו ומפיקים נוגה הולך ואור על נכון היום וכל הרבנים וחכמי דורינו שמחים ומתענגים בזיו תוה"ק שכ"ת מו"ה אברהם יואל אבעלסאהן שליט"א רב בק"ק אדעסא יצ"ו יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ועיניו תחזינה ירושלים בבנינה בנריה על תלה ומכונה וזכה לעלות לציון ברננה שלש פעמים בשנה אכיה"ר.

ואחדש"ת באתי להודיעו כי קבלתי מהפאסט כל חוכרת מספרי כנסת חכמי ישראל

שנדפסו מכבר, ושמחתי בהם כעל כל הון. ושבעתי מהם עונג ורב שמחה, כי הם כאמת מלאים מכל טוב של תוה"ק בכמה מקצועות שבתורה. הן בחידושי גפ"ת. והן בחידושי הפוסקים. והן בשו"ת הנוגע למעשה. והן בשאר עניני חכמה בדברים העומדים ברומו של עולם. וכולם נאמר בהם כי טוב והדברים שמחין כנתינתן מסיני. לא יערכם זהב. ומפז ומפנינים הם יקרים. ואני מחזיק לכתה"ר נ"י טוביתא רכתא ע"ז. והנה לשלם תמורתן אין בידי לשלם כפי שוויין כי הם יקרים מפז ומפנינים. מרגניתא דלית בה טימי ואין קץ לדמיהן. רק אמרתי לשלם עבור התוצאה כשיעור שבח ויש ליתן טעם לזה ע"פ מה שכתבתי בעז"ה במק"א ביאור על מה שש"כ המפדשים ז"ל"א כביאור נוסח הברכה שמברכין על התורה לאחריה אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע

ב. ע"כ העיר הגר"ע אלטשולר ח"ל: אכן בכלל לא נחה דעתי בכל דבריו אלה. ראשונה דלדבריו א"כ הו"ל להרמב"ם לפסוק דבמקדש נושאים כפים פעם אחד ביום אחר קרבן מוסף ביום שיש בו מוסף כהא דנ"כ דאהרן. גם הא דכתב דיש לגרוס בתענית שם בתעניות מי איכא מוסף ולא במעמדות כבר כ"כ הכ"מ ברמב"ם פ"א מה' כלי המקדש ומיישב גירסא שלפנינו גם לשיטת הרמב"ם ובפרט להראב"ד שם ודאי רעיקר הקושיא הוא ממעמדות דוקא. דהא בתעניות כתב בעל המאור בריש ברכות דמשמע מירושלמי דהכ"ד ברכות היה תפלת מוסף גמורה. א"כ עיקר הקושיא היא ממעמדות. ומש"כ להקשות הא מעמדות במקדש הוה ושם אין שכרות אין קושיא כלל דהרי מפורש ברמב"ם שם דכל המעמדות היו במקומן רק הקרובים באו לירושלים. ומש"כ להוכיח דכין במקדש בין בגבולין לא היה נ"כ רק פעם אחת ביום. קשה א"כ איך פסק הרמב"ם דבמרינה נ"כ בכל תפלה חוץ ממנחה. ומה שהביא ראיה להרמב"ם ותיובתא להתוס' מתוספתא דסוטה לא ידענא מה זו ראיה ודאי דבכל פעם שנשאו כפיהם היה על מעלות האולם ומנא ידעינן דרק פעם אחת. ומש"כ עוד דמהירושלמי אין ראיה נגד הרמב"ם דהירושלמי בגבולין מירי אן שמביא ראיה מאהרן דהיה נ"כ לאחר קרבן מוסף. אכתי קשה דעכ"פ מביאר דהיה במקדש נ"כ לאחר קרבן מוסף דלא כרמב"ם שהיה רק לאחר תמיד ש"ש. ומה שכתב דאין קושיא על הרמב"ן דהרמב"ן ג"כ מודה דהיה שם נ"כ דמקיים קרא ויצאו ויברכו. לא הבינותי חזא דא"כ מאי קאמר הירושלמי דמקרא מסורס הוא ועוד דהרי הא דריצאו ויברכו ודאי אין זה נ"כ רק ברכה אחת כמש"כ רש"י בפי' החומש והוא מבוואר בכמה מקומות. ותדע דהרי ריצאו ויברכו קאי על משה ואהרן. ומשה ודאי הרי לא בדך ברכת כהנים דאסוד לו. לכן עדיין קשה לי שיטת הרמב"ם ולא נחה דעתי גם בדברי הרמב"ן וכעת צ"ע: א. הטור או"ח סי' קל"ט ובשו"ע שם סעיף י' ועי' באור הגד"א שם.

לחבירו בחנם. ואינו יכול למכור רק מה שטרח לכתוב אותם על הספר או להדפיס אותם. כדי שיוכלו גם אחרים ללומדם. דלכותבן או להדפיסן זה אינו מחויב בחינם. ואף דכתיב אמת קנה ואל תמכור ומחויב כל אדם ללמד לחבירו בחנם. מ"מ היינו ללמוד בע"פ אבל אינו מחויב לכותבם ולהדפיסן. והלכך כל מחדש חדר"ת ואח"כ מדפיסן אינו יכול לבקש שכר עבור עצם התורה שחידש. רק בעבור ההוצאה של הכתיבה או הדפסה. ואני שולח למר עכשיו ע"י הפאסט א' רו"כ ואיה"ש בעוד המשך זמן מועט אשלח לו עוד א' רו"כ ויהיו עולה החשבון 25 קאפ' בעד כל חוברת ששלח אלי. וכמדומה כי כן קצב מעכ"ת נ"ו המקח 25 קאפ' בעד כל חוברת ששלח אלי.

ואודות אשר בקש ממני לכתוב להגביר דמחנו מו"ה אברהם גרינבערג נ"י לבקש שיקחו הגבירים דמחנו חלק ושכס לעזור לכתר"ר נ"י במפעל הקדוש הזה, אשר הוא תפארת למחננס כי תצא מעיר אדעס תורה מאת רבנים גאוני ארץ לכל ישראל, כמו ציון וירושלים בשלוותם, בוודאי אמלא בקשתו איה"ש בקרב הימים.

וע"ד שבקשתי ממנו שלא להדפיס מכתבי שכתבתי בדבר האיסור להלביש בגדים שחורים בשעת התפלה, היתה כוונתי מחמת שאין כדאי לכנס בדברים עמהם, כי הצד שרוצים בזה יתגברו יותר לנצח ולהביא רא' להיתר. והם ימצאו הרבה ראיית להיתר כידוע, ויוכל להוולד מזה אדרבה ריעותא ויהי' קרוב להפסד ורחוק משכר ולכן טוב יותר השתיקה בזה.

וע"ד אשר כתב² ליישב דבריו מש"כ בכנסת חכמי ישראל לשאול אם תפילין ומזוזות מטמאין את הידים. ובאמת היא משנה ערוכה בידים לענין תפילין. ובמגילה [ח:] מבואר גם לענין מזוזה דמטמא את הידים. וכתב כת"ר נ"י ליישב דבריו כי השאלה טובבת והולכת ע"פ שיטת הר"ש והתוס' בחגיגה [כד:] ד"ה דתנן דהא דמטמאין את הידים הוא דוקא לקודש והאריך בזה.

והנה לא ירדתי לכוונת כת"ר נ"י בכל מש"כ שם ולא אוכל להבינם כלל. ובתחילה אני אומר דמש"כ בשם התוס' דחגיגה [כד:] דהא דתפילין מטמאין את

בתוכנו, דאשר נתן לנו תורת אמת קאי על תורה שבכתב, וחי עולם נטע בתוכנו קאי על תורה שבע"פ כ"כ המפרשים ז"ל. וצריך להבין דמ"ש דעל תורה שבכתב הונח לשון נתינה ועל תורה שבע"פ הונח לשון נטיעה ובתחילה אמר אשר נתן לנו. ובתורה שבע"פ אמר נטע בתוכנו. ואמרת לפרש לדמיון למי שנתן לחבורו במתנה שרה טובה ומבורכה שראויה לנטוע בה אילנות טובות וזיתים וכרמים וכל מיני פירות. מ"מ עיקר המתנה אינו רק על עצם השדה. אבל הנטיעות שנטוע בה המקבל מתנה, לא נקרא על הנותן רק על המקבל הנוטע. כי אף שיש בשדה בכח להוציא מיני פירות טובים. מ"מ כיון שמחוסר מעשה הנטיעה לא נוכל לקרותה ע"ש הנותן. וה"נ התורה שבכתב אף שבכל התורה שבע"פ וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל מרומז בתורה שבכתב. וכמו שמצינו בר"ע דעל כל קרן וקרן שבתורה דרש תילי תילים של הלכות. מ"מ עצם הנתינה לא הונח רק על התורה שבכתב דבזה אין לנו חלק מעצמינו רק הוא מתנה גמורה נתונה מהקב"ה. כמו דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם. אבל תורה שבע"פ אף שגם היא מרימו בתורה שבכתב. מ"מ אינה נקראת מתנה. רק שהקב"ה מסר לנו נטיעות שנוכל לנוטעם ולעדרם ולחפור ולתקנם. כדי שנוכל להוציא פירות מהתורה שבכתב. והיינו שמסר לנו י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. שעל ידיהם נוכל להוציא מתורה שבכתב כל הדברים שנאמר בע"פ. וזהו וחי עולם נטע בתוכינו. ולכן כל אדם שמחדש חידושים בתורה נקראו על שמו, וכדאמר רבא בעו"ג [יח] בתחילה בתורת ה' חפצו והדר ובתורתו יהגה ולילה. ואף שהכל נאמר למשה מסיני מ"מ כיון דהאדם הוא הממציא אותם ע"י יגיעתו שהוא יגע ועמל בתורה, נקרא על שמו ונקרא קנין שלו, משום דהקב"ה לא מסר לנו רק הנטיעות, וכמו אדם שנותן לחבירו שדה עם נטיעות תלושים שעדיין צריך לשחלם ולסקל ולעזק ולהסיר העשבים הרעים המזיק לאילנות. כן צריכה תורה שבע"פ לפלפל ולהעמיק בהלכה עד שיד שכלו מגעת, ולהסיר כל הקושיות והתמיהות ולפרקם ולישבם עד שתצא הלכה ברורה ומנופה ב"ג נפה. וזה נעשה ע"י הת"ח העוסקים בתורה. ולכן נקרא על שמו. ומ"מ אף שהוא שלו, מ"מ לא שייך בה מכירה וקנין דנשאר אצלו לקנין עד עולמי עד. וכמו דכתיב אמת קנה ואל תמכור, דצריך ללמד

ב. ראה שו"ת כנסת אברהם יואל (אבלסון) או"ח סי' ד' ה' ובהערה שם.

הידיים אינו רק לקודש, אינו אמת. דהתוסי' שם לא כתבו רק דר' יהושע דסבר דכל הפוסל את התרומה מטמא ידים להיות שניות, וכן דיד מטמא את חברתה, זה אינו רק לקודש, אבל הא דספרים מטמאין את הידיים מטמאין אף לתרומה². ואף בדברים דלא שייך משום דר' פרנך כגון ברצועות של תפילין, והלכך הקשו דמאי קא מקשי ר"י לחכמים הא איהו נמי מודה ותקשי איהו לנפשיה. ות"י דלאו קושיא הוא אלא סיומא דמלתא קמסיק. וכ"ה מסקנת הר"ש בסוף. ורק הר"ש כתב בתחילה לתרץ דגם בידיים הבאים מחמת ספר, מ"מ יש חילוק בין ספרים דאסור לאחוז ערום, גזרו דמטמא את הידיים גם לתרומה. אבל תפילין דמותר לאחוז ערום, לא גזרו רק לקודש. ושתי גזירו הם. ור"י מייתי ראי' לדבריו מכתבי הקודש דלא שייך דר' פרנך כגון תפילין מכל מקום מטמאין את הידיים לקודש מיהת, ובוה גס חכמים מודים. הרי דשני עושה שני. וחזר ודחה זה דא"כ קשה באמת מאי טעמא דחכמים. ועכ"פ אף לדברי הר"ש בתחילה מ"מ בתפילין ומזוזות מטמאין לקודש מיהת. וא"כ מה זו ספיקא שנסתפק כת"ר נ"י¹.

ובאמת שהרבה יש לתמוה על הר"ש דהאיך עלה לומר דגבי תפילין דליתא להא דר' פרנך, אינן מטמאין את הידיים רק לקודש, והאיך נעלם ממנו ש"ס ערוך במגילה [ח:] דתנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' ואמרינן עלה בגמ' הא לתופרין בגידין ולטמא את הידיים זה וזה שוין. והרי להר"ש הא אינן שווין דספרים מטמאין ידים גם לתרומה, ותפילין ומזוזות אין מטמאין רק לקודש. והדבר צע"ג. ובאמת דלולא דברי הר"ש דכתב דדוקא גבי תפילין לא שייך דר' פרנך, הייתי אומר דגם כל כתבי הקודש חוץ מס"ת

מותר לאחוזן ערום, דהא ר' פרנך לא הזכיר רק ס"ת. והוי א"ש הסוגיא דמגילה, דהא יש לפרש דמתני' מיירי בשאר ספרים זולת ס"ת. אבל הר"ש בעצמו דנקט תפילין דוקא תמוה. ובפרט לפי המסקנא שם במגילה [ט] דמתני' מיירי בס"ת דוקא בוודאי קשה. ולכן דברי הר"ש צע"ג¹.

תן כתב כת"ר נ"י ומה שצריך נט"י לתרומה גזרו שיהא נט"י גם לחולין, ומאחר דהא שמטמאין ידים אינו רק לקודש אבל לא לתרומה, ולקודש אינו רק בבשר, ובשר הא אין צריך נט"י עכ"ל. אין שום פירוש והבנה לדבריו. ורואה אני עירוב דברים. דהא שגזרו נט"י לחולין משום סרך תרומה הוא בסתם ידים דגזרו דהם שניות לתרומה, ובסתם ידים גזרו אף לחולין ומה שלא גזרו רק בלחם כתב במג"א בס"י קנ"ח ס"ק ט' משום דתרומת פירות דרבנן. ויש לעיין התינת פירות אבל תירוש ויצהר דהוא מה"ת למה לא גזרו גם בחולין. ואולי דלא גזרו רק במידי דאכילה אבל בשתיה לא שייך למיגור. דהא שותה מתוך הכלי ואינו נוגע המשקה בידיו. אבל בידיים נקיות והיינו תיכף אחר הנטילה שנגעו בספר, לא מצינו שגזרו גם לחולין. ואף אם הגזירה ה' אף לתרומה. והטעם דהא דפוסל את התרומה גופא אינו רק משום דר' פרנך. או משום דספרים פוסלין תרומה. וכן הפוסל את התרומה מטמא את הידיים להיות שניות לא שייך לטמא את הידיים לאכילת חולין אף בפת, ולא גזרו נטילה רק בסתם ידים משום דסתם ידים עסקניות, ושמא נגעו במקום הטינופת, אבל בידיים נקיות רק שנגעו בספר לא שייך לגזור¹. ולקמן אכתוב טעם אחר היותר נכון דלא גזרו בידיים מחמת ספר לחולין משום דהוי מילתא דלא

ג. אבל בשו"ת רע"א שם הבין בדעת התוס' כהמחבר דהא דכל כתבי הקודש מטמאין הידיים היינו רק לקודש וכדעת הר"ש ידים פ"ג מ"ב. ומוכרחים לומר כן שאם גם בהנך דלא שייך דר' פרנך מטמאים ידים להיות שניות לתרומה. אמאי אצטריך בס"ת לטעמא דר' פרנך. וכ"כ בדעת התוס' בשיח יצחק חגיגה שם.

ד. ראה כנסת אברהם יואל עמ' קי קיא בהערה 1.

ה. ולפי"ז יש לנו מקור לשיטת הרמב"ם וכל כתבי הקודש מטמאין ידים אף לתרומה. ועי' שיח יצחק ורש"ש חגיגה [כ"ד:]. יש ליישב דהא דס"ת מטמא ידים מדינא דר' פרנך אין זה מדיני טומאה שגזרו על הספר שיטמאו את הידיים לתרומה, אלא שגזרו טומאה על הידיים שנגעו בס"ת, כדי שלא יגע בס"ת. וכפי שכתב הר"ש שם דהנהו לאו משום טומאה, דאפילו לא היו נגזרים טומאה על הספר היו נגזרים על הידיים שנגעו בספר משום דר' פרנך, ואילו הגמ' במגילה מיירי לענין טומאת ידים של כתבי הקודש שגזרו עליהם טומאה לטמא ידים. ולדעת הר"ש גזרו טומאת ידים רק לקודש. ולגבי טומאה שגזרו על ספרי הקודש הרי באמת שוה דין תפילין ומזוזות לכתבי הקודש. ומוכח כן שהרי דינא דר' פרנך לדעת הר"ש הוא רק בס"ת. ואלו המשנה במגילה איירי לגבי כל הספרים גם נביאים וכתובים, ומש"כ תפילין צ"ל דל"ד הוא דה"ר שאר כתבי הקודש מלבד ס"ת. וכן הבין בשו"ת רע"א שם בדעת הר"ש יעו"ש. וע' אשי ישראל שבת [י"ר] ומגן גבורים או"ח סי' קמו שכתבו ההכרח לזה בדעת הר"ש.

ו. כיוון בכל זה לשו"ת פנים מאירות ח"א סי' עו. ועי' נחל אשכול ח"ב הל' ס"ח סי' יב או"ק יז שהביא דברי החיי אדם ודחה דבריו

ידיהם והי' יכול ליבטל כל עיקר הגזירה דגזרו בסתם ידיים לתרומה דהא הוא דבר המצוי בכל עת ורגע דהידיים עסקניות הן משא"כ בידיים נקיות אחר הנטילה הנגעו בספר דהוא דבר שאינו מצוי וכמו שכ' התוס' בשבת [י"ד:] ד"ה כיון דמילתא דלא שכיחא הוא שיגע בספר מיד אחר הנטילה. וגם בתרומה גופא לא הוי גזרו מתחילה ככה"ג. רק לאחר שגזרו מתחילה בידיים מחמת ספר בסתם ידיים אז אף כשגזרו אח"כ בסתם ידיים נשאר גם גזירה הראשונה בידיים מחמת ספר. ונ"מ דגם אם נגעו בספר מיד אחר נטילה מ"מ פוסלין הידיים את התרומה. אבל כ"ז בתרומה, אבל בחולין אין להעלות על הדעת דגזרו שיפסול את הידיים אם נגעו בספר אחר הנטילה. משום סרך תרומה משום דהוי מילתא רלא שכיחא כלל. ולא שייך גזירה דסרך תרומה כלל. וגם תמיהני על החיי אדם שהוצרך להביא מדברי המג"א דספרים ותפילין מטמאין את הידיים, דהא משנה ערוכה בידיים ובש"ס בשבת [י"ד]. ומיהו כ"ז לתרומה. ובמג"א לא כתב זה, רק להוציא מזה דאסור לאחזו התפילין ערום וגם הרצועות. ומיהו מה שכתב המג"א שם דמדברי התוס' בחגיגה משמע דברצועות לא שייך דר' פרנך וכ"כ הרא"ש במס' ידיים, בפירושו הרא"ש דידיים ליתא זה כלל. רק הוא בר"ש שם ופשוט דצ"ל וכ"כ הר"ש. ואמנם א"כ תמוה מה דהשוה דעת הר"ש לדעת התוס' בחגיגה ובאמת אינן שווין דבתוס' משמע דדווקא ברצועות ומשיחות לא שייך דר' פרנך אבל בתפילין שייך¹. אבל הר"ש שם כתב בהדיא דגם בתפילין עצמן לא שייך דר' פרנך ולכך דברי המג"א צ"ע.

ומה שמסיים כת"ר נ"ו עוד דלגבי תרומה הוא גזירה אחרת לא הבנתי שיחתו בזה. דהא איירי לדברי הר"ש דלתרומה לא גזרו כלל בתפילין, וגזירה לתרומה לא הוי רק בדברים דאסור לאוחזן ערום, ומאי מסתפק כת"ר בתפילין אם מטמאין את הידיים, דהא גם לתרומה אין מטמאין וכ"ש לחולין, וביותר תמוה מאי דמסיים כת"ר נ"ו וזה שפיר יש להסתפק דמשום דר"פ. או משום טעמא דהרמב"ם לא שייך בתפילין, ואינו מוכן

שכיחא כלל שיגעו בספר מיד לאחר נטילה, וכמו שכ' התוס' בשבת [יד:] ד"ה כיון, וכ"ש אם לא גזרו רק לקודש. ולכן מה שנראה מדברי כת"ר נ"י דאם הגזירה הי' אף לתרומה נוהג גם בחולין ליתא כלל. דהא גם בנגעו בס"ת ובכל דבר שאסור לאחזו ערום דהתם בוודאי גזרו אף לתרומה וכמו שמבואר בר"ש שם, מ"מ לא מצינו דגזרו גם בחולין.

וגם טעמו דכת"ר נ"י כיון דקודש אינו רק בבשר לכן לא שייך לגזור גם בחולין, הם דברי שגגה במחילת כבודו. דחדא דאטו קודש ליכא בלחם, הא לחם הפנים ושתי הלחם ג"כ קודש הם ונאכלין לזכרי כהונה וכן במנחות, וא"כ הרי מצינו קודש אף בפת. (וקצת נראה לי ליישב דברי כת"ר נ"י במש"כ דלא שייך בקודש רק בבשר. והיינו משום דלחם הפנים ושתי הלחם ומנחות אינו נאכל רק בעזרה, ובעזרה לא שייך טומאת ידיים דאין טומאת ידיים במקדש וכמו שמבואר). ועוד מה בכך דהם בשר, ולמה לא נגזור בבשר חולין אטו בשר קדש, ונצטרך נט"י גם לבשר דאדרבה דאם הגזירה הוא משום תרומה א"ש דאינו נוהג בבשר דתרומה ליכא בבשר אבל אם הגזירה הוא משום קודש למה לא יהא צריך לזה נטילה גם לבשר וכ"ש ללחם אבל באמת דבלא"ה לא שייך לגזור בחולין, דכיון דאף בתרומה לא גזרו כ"ש בחולין, דהאיך יהא עולה על הדעת דחולין יהא תמור מתרומה.

והן אמת שראיתי בספר חיי אדם בכלל מ' דין כ' שכתב דנראה לו דהנוגע באמצע סעודה בס"ת או בתפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות צריך ליטול ידיו שהרי כל אלו מטמאין את הידיים כמו שמבואר בס"י קמ"ז במג"א סק"א. אך כיון שלא נמצא דין זה בפוסקים יטול ידיו ולא יברך עכ"ל. וגם עליו יש לתמוה וכי שמטמאין את הידיים לתרומה יהא נוהג גם בחולין, דדווקא בסתם ידיים שייך הגזירה גם בחולין בכדי שירגילו הכהנים גם בתרומה כן דאם לא היו מתקנין ליטול ידיהם לחולין גם בתרומה לא היו נוטלין

מטעם זה. והוכיח כן מספר האשכול שם. והביאו בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קצ"א. אבל בשבלי הלקט השלם הל' פסח סי' ריח (דף צ"ט בסופו) מבואר כהיי אדם ח"ל: וכיון שתלה הטעם בהיסח הדעת אם ברור לו ששומר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקדש וכו' אינו צריך לחזור וליטול ידיו שהיו ידיו טהורות מנטילה ראשונה. ועי' ביאור הלכה סוס"י קסה וחזו"א ידיים סי' ז' אות יא.

ז. גם בשו"ת רע"א הוכיח מהתוס' כהמג"א שדינא דר' פרנך לא נאמר בתפילין ויש לבאר שאם דינא דר' פרנך נאמר בכל דבר שבקדושה המטמא את הידיים. דתלמי הא בהא לפי התוס' שבת [י"ד.] אין לחלק בין תפילין לרצועות. דאין בזה שיטה שלישיית. או שנאמר דין זה רק בס"ת. ובשאר כתבי הקדש הוי גזירה אחרת. או שנאמר בכל הדברים.

דגזירה ידידים הבאים מחמת ספר ג"כ גזרו בו ביום. א"כ
הוי טפי מ"ח דבר ונשארו בקושיא. ולכן בא הרמב"ם
ל"שב זה דכולה חדא גזירה היא דמשום דר"פ לחוד לא
הוי גזרי טומאה, אי לאו משום דהוא חיזוק לגזירה
ראשונה^ט. והלכך כולה חדא גזירה הוא. ושוב ראיתי
ת"ל שכוונתי לדעת התויו"ט^י. ועיין בתוס' יו"ט בפ"ג
ידידים משנה ב' שכתב ג"כ דהרמב"ם הרגיש בקושיית
התוס' דהוי טפי מ"ח דבר והלכך הוצרך לומר דכולא
חדא גזירה הוא. ועוד דהא דברי הרמב"ם אלו סובכים
והולכים על משנה ג' דרצועות תפילין ג"כ מטמאין את
הידידים והרי ברצועות בוודאי ליכא משום דר"פ וכמש"כ
התוס' בחגיגה. והלכך הוצרך הרמב"ם לכתוב הטעם
דאינו רק לחזק גזירה הראשונה^א.

ובדברי הרמב"ם אלו מיושב נמי מה שהקשה הר"ש
דמאחר דגזירה אחת היא דכל דבר
שבקדושה מטמא את הידידים אף במקום דלא שייך משום
דר"פ, א"כ מאי טעמא דחכמים דביד מטמאה את
חברתה פליג. ואכן לפי סברת הרמב"ם דכולא חדא
גזירה היא ניחא דאינו רק לחזק הגזירה הראשונה, אבל
בעלמא אין שני עושה שני ודו"ק. והרבה יש לפלפל
בזה ואכ"מ.

דמה זו ספיקא, דממ"נ לקודש מבואר במשנה דגם
תפילין ומוזוות מטמאין את הידים, ואם לתרומה הרי
פירש הר"ש בתחילה דאינו מטמא. ומיהו במסקנא הדר
ביה מזה דאף לתרומה גזרו גם בתו"מ משום דכל
הפוסל את התרומה מטמא את הידים.

ואגב אורחיה ראיתי דברים תמוהים בדבריו במש"כ
שם דהרמב"ם בפ"י המשניות כתב טעם אחר על
ידיים מחמת ספר משום שהיו גנוזין התרומה אצל
הספרים ותמה עליו דלמה נטה מטעם הגמ' משום
דר"פ. וכתב דבחידושיו כתב טעם לדברי הרמב"ם מאי
דנטה מדברי הגמ'^ב. ומאוד תמהני על כת"ר נ"י דהא
הרמב"ם כתב טעם דגניזה על הא דספרים פוסלין את
התרומה וטעם רב הוא בגמ'. וטעם דר"פ הוא על הא
דספרים מטמאין את הידים אבל הא דמטמאין ספרים
לתרומה הטעם הוא משום דגניזה וכמו שמפורש בגמ'
להדיא וא"כ דברי הרמב"ם בפ"י המשניות דסוף
זבים [פ"ה מ"ב] הם דברי הגמ'. ואולי דקשה ליה לכת"ר
נ"י במה דכתב הרמב"ם במס' ידיים [פ"ג מ"ג] דגזירה
ידידים הבאים מחמת ספר הוא כדי לחזק הגזירה דספרים
פוסלין את התרומה ולא הזכיר הטעם דכ' פרנך. ואכן
גם זה לא קשיא כלל דפשוט דלהרמב"ם קשה קושיית
התוס' בשבת [י"ד]. ד"ה אף בידיים דכיון דמשמע שם

ח. עי חסדי דוד כלים ב"מ פ"ה ה"ח, שב יעקב סי' יא, מרכבה"מ הל' אבוה"ט שם, נובי"ק שו"ת סי' ז ובישועות יעקב ומגן גבורים סי'
קמ"ז מש"כ בביאור דעת הרמב"ם.

ט. וכ"כ הנחל אשכול שם בדעת הרמב"ם.

י. וכ"כ בספר אשי ישראל שבת [י"ד].

יא. ומה יענה לדברי הרמב"ם בפהמ"ש כלים פט"ז מ"ו שג"כ מבואר בו טעם זה אף ששם מ"יר רק לענין ספרים. וכן בהל' אבוה"ט פ"ט
ה"ה ג"כ משמע שמשמעם זה גזרו דספר מטמא ידים לתרומה ולא הזכיר הא דר' פרנך.

סימן י"א

הפסק בזכירה שאינה צריכה

בתפלת י"ח

לאחר דרישה שלומו

בתפילה דתשלומין אין צריך לומר הבדלה, הלכך אפילו אם הבדיל בה לא הוה הפסק. וכתב עוד דאפשר דהבדלה אף באמצע השבוע לא הוה הפסק, דסדר הבדלות הוי מונה, אבל בהזכיר דבר שלא מן המאורע כלל בודאי הוי הפסק, כ"כ הט"ז שם.

אבל דברי הט"ז תמוהים מאד, דהא בסי' רצ"ד מיירי נמי בהבדלה, ואעפ"כ הוכיח מדברי הרא"ש דאם חוזר הוה הפסק, וא"כ דברי הט"ז דלכאן סותרים למה שכתב בעצמו בסי' ק"ח. אבל באמת מדברי הרא"ש אינו ראיה כלל, דלא מיירי כלל לענין דייעבד אם חזר אלא מיירי לענין לכתחילה, דכלפי שאמר ר"ת דאם רצה לחזור חוזר כתב ע"ז הרא"ש דמסתברא דווקא אם סיים כל התפילה אז אם ירצה יכול לחזור ולהתפלל שנית, אבל אם עדיין לא סיים רק שהשלים ברכת חונן הדעת הוה הפסק לחזור ולומר אתה חונן, אבל מכח דייעבד עם חזר לאתה חונן מזה לא מיירי כלל, והדבר פשוט דא"צ לחזור ולהתפלל שנית דהא באמת זמן הבדלה הוא, וכן הדין פשוט ביעלה ויבא כליל ר"ח דג"כ אם חזר לרצה לא הוה הפסק בדיעבד דהא זמן יעלה ויבא הוא, אבל אם הזכיר יעלה ויבא באמצע החודש אי הוה הפסק או לא אין ראיה מדברי הרא"ש לשום צד, ודברי הט"ז תמוהים, וצע"ג.

המברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

באתי להשיבו על שאלתו אשר שאל לי כיום ש"ק העבר. במי ששכח לומר יעלה ויבא כליל ר"ח, ולא נזכר עד שנשלם הברכה, דקיי"ל דאין צריך לחזור. ואמד כת"ר שכמדומה לו שנזכר באיזה ספר דאם חזר לרצה כדי לומר יעלה ויבא הוה הפסק בתפילה וצריך לחזור ולהתפלל שנית, אבל אינו יודע באיזה ספר מצא כן.

אבל באמת הספר הזה שמצא בו מעכ"ת דין זה, הוא ספר מפורסם מאד והוא ניהו רבינו הט"ז באו"ח סי' רצ"ד ס"ק ג' שהעתיק שם לדברי הטור שכתב בשם הרא"ש דאם שכח לומר הבדלה בחונן הדעת שאינו צריך לחזור, אם חזר לחונן הדעת הוה הפסק כ"כ הטור. והוציא מזה הט"ז ראיה למש"כ בסי' ק"ח דאם זכר בתפילה שלא מעין המאורע כגון דאמר יעלה ויבא באמצע החודש או שהזכיר של שבת בחול הוה הפסק וצריך לחזור ולהתפלל. ודלא כמו שכתב השו"ע שם בסי' ק"ח סעיף י"ב דהטועה ומזכיר מאורע שאר הימים בתפילה שלא בזמנה לא הוה הפסקה. אבל מכאן מוכח דהוה הפסקה. כ"כ שם הט"ז (ס"ק י"ב) להשיב על השו"ע. וכתב (שם בסי' ק"ח) שהראיה שהביא בבית יוסף בשם האו"ח דאם הבדיל בשתייהם יצא, אינו ראיה כלל, דהתם זמן הבדלה הוא (אבל) השתא, דק

סימן י"ב

שמש מצרף לזימון

סעיף א'. ויש להסתפק אי בעינן שיהיה השמש בר חיובא בבהמ"ז ובברכת הזימון באופן שיהיה ראוי להצטרף בהדי חבורות אז מצטרפין משום דהוי כמו שמקצתם רואים אלו את אלו, אבל אשה או קטן שמשתמשין לשני החבורות לא מצטרפי, או דילמא דעיקר הטעם דהשמש מצרפן משום דכיון דשמש אחד

הנה נשאלתי מאיש אחד מופלג בתורה הלכה למעשה כהא דתנן ברכות דף נ' שתי חבורות שהיו אוכלות בכית אחד בזמן שמקצתם רואים אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמם ואלו מזמנין לעצמן. ואמרינן בגמרא תנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן והובא בטוש"ע או"ח סי' קצ"ה

הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות עדות יראה להדיא דמפרש דהא דאמר רבא מתרה שאמרו ואפילו מפי עצמו ואפילו מפי השד, לא קאי רק על עיקר דין המשנה דס"ל לת"ק דהמתרה לא בעינן שיהא מן העדים דאפילו אם אחד מתרה בו שפיר נחשב להתראה. וע"ז אמר רבא דמתרה שאמרו ואפילו מפי עצמו כו' ג"כ מקרי התראה, דהנה הרמב"ם ז"ל שם בהלכות עדות לא הביא כלל למימרא השניה דרבא דמתרה שאמרו אפילו מפי עצמו וכו', רק הביאה בפ"ב מהלכות סנהדרין הל' ב' לענין עיקר דין התראה שכתב שם דבין שיהיה המתרה אחד מן העדים או שהתרה בו אחד בפני עדים אפילו אשה או עבד או שפחה אפילו שמע מפי המתרה ולא ראהו ואפילו התרה בעצמו הרי זה היה נהרג בזמן הסנהדרין ע"כ, הרי בהדיא דמפרש דמימרא דרבא לענין עיקר דין התראה אתמר ולא לדין צירוף. וחיליה דהרמב"ם ז"ל דלא מפרש דאתמר נמי לדין צירוף דעדות מיוחדת, נ"ל דהא מתרי טעמי, חדא, דלישנא דרבא מוכח הכי מדאמר זה באפני נפשה ואמר בלשון שאמרו משמע דקאי על מה שאמרו חז"ל במשנה דאלו קאי נמי אשמעתא לענין דין צירוף הו"ל למכללינהו בחדא שמעתא ולימא הכי אם היה המתרה רואה אותן או הם רואין את המתרה הרי אלו מצטרפין אפילו אם המתרה הבעל דבר בעצמו או שהיה שד, ומדאמר זה למימרא בפני עצמו משמע דלא אמר זה לענין צירוף:

ועוד ראה דהא רבינו הרמב"ם ז"ל מפרש להא דאמרינן, מפי השד היינו דשמע קול המתרה ולא ראהו ובכה"ג בודאי לא מצטרפי דהא רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל פסק דאין המתרה מצטרף ואפילו היה עד כשר רק אם הם רואין אותו והוא רואה אותן, וכן גרס במימרא דרבא, ודלא כג"י דילן דגרסינן או המתרה רואה אותן וכמו שכסף הכסף משנה שם דכן היה גורס שם. [ובאמת שיש הכרח לגי' זו דלגי' דילן תמוה כמו שהקשו התוס' דהיכי מהימני ליה למתרה לומר שראה אותן להרוג את זה, והוצרכו לדחוק ולתרץ דמיירי שיש עדים אחרים שמעידים שראה את העדים אך לא ראו את המעשה ע"ש. אבל לפי גי' הרמב"ם בלאה"כ ניחא דכיון שהוא סובר שצריך שיראו העדים את המתרה והוא אותן ממילא אין צריך תו לעדים אחרים ודו"ק. והא דלא מצרפינן המתרה בעצמו לעד שני ולמה צריך לצירוף של העדים י"ל דנצרך הצירוף אם המתרה לא בא לב"ד להעיד כגון שמת המתרה אח"כ או הלך למדינת הים וע"כ נצרך לצירוף של העדים ודו"ק].

משמש לשניהם אינן נחשבות רק כחבורה אחת והלכך אפשר דאין נ"מ כלל אם הוא בר חיובא או לא וזהו באמת ספק גדול שראוי להסתפק בו.

ועוד ראוי לברר כמה שכתוב בשם הגר"א ז"ל, בחירושים הנדפס במשניות (בדפוס ווילנא) בריש סדר מועד דהא דמקצתן רואין אלו את אלו דמצטרפין היינו אם יש בכל חבורה וחבורה כשיעור זימון או מצטרפין לענין שיהא יכול אחד לזמן לשתיהם אבל אם אין בכל אחד כשיעור לא מצטרפי וכתב שכן משמע בגמ' ולא ביאר היכא משמע כן. ואף שבאמת מלשון המשנה דמסיים ואם לאו מצטרפין לעצמן וכו' משמע כן דמיירי שיש בכל חבורה כשיעור אבל מ"מ אינו ראה דגם ברישא מיירי בהכי, דהא י"ל דסיפא רבותא קתני דאם אין אלו רואים את אלו אז אפילו אם יש בכל אחד כשיעור זימון לא מצטרפי אבל במקצתם רואים אלו את אלו שפיר י"ל דמצטרפי אפילו אם ליכא בכל אחד כשיעור זימון. וראיתי להגרע"א בגליון השו"ע שם שהביא ג"כ שני דעות בזה, דדעת הרשב"ש בתשובה דלא מצטרפי רק אם יש בכל אחד כשיעור זימון. ואמנם מד' הב"י בס"י נ"ה משמע דס"ל בפשיטות דמהני אם מקצתן רואים אלו את אלו אפילו להצטרף לשיעור זימון. וכ"ה בתשובת הרשב"א בס"י צ"ו וכ"כ הפר"ח בס"י כה, וזה אשר השבתי לו:

הנה אף שבענין זה לא שמענו מפורש, מ"מ כיוצא בו שמענו במשנה דמכות דף ה' לענין עדות נפשות (בזה"ב), דשנים רואים אותו מחלוק זה ושנים רואים אותו מחלוק זה, בזמן שמקצתם רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת, ואם לאו הרי אלו שתי עדות, ואמר רבא שם בגמ' לענין עדות מיוחדת באחד רואה אותו מחלוק זה ואחד רואה אותו מחלוק זה ואחד מתרה בו באמצע הרי אלו מצטרפין, בזמן שהם רואים את המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין, ורבא אמר שם עוד (סמוך למימרא הנ"ל) מתרה שאמרו אפילו מפי עצמו ואפילו מפי השד וכו'. ומשמע מפשטות הסוגיא דאמר זה גם על הדין שחידש בעצמו שהמתרה מצטרפן דלא בעינן שהמתרה יהיה בר עדות דאפילו אם הוא הבעל דבר בעצמו מ"מ יכול לתרף להעדים להיות אחד. וא"כ לכאורה יש להוציא מזה גם לענין ברכת הזימון דלא בעינן שיהיה השמש בר חיובא בזימון ובברכת הזימון.

ומיהו כל זה לפי מה דמשמע פשטות דהגמ' לפום ריהטא, אבל המעיין בדברי רבינו הגדול

רואים אלו את אלו וא"כ האיך אפשר שיהא עדיף מיניה:

וגם מה שכתב שכן מוכח בגמרא צריך לבאר דהיכא מוכח כן, ואולי דהוציא זה מהא דאמרינן בברכות דף מב ע"ב דעשרה שהיו הולכין בדרך אע"פ שכולן אוכלין מכר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו אם לא שקבעו מתחילה לאכול ביחד ואמרו דניזול וניכול לחמא ברוך פלן והך ברייתא לענין ברהמ"ז אתמר וכמבואר ברא"ש ובתרי"י, אלמא דגם בחבורה אחת וכולן רואים זא"ז אין מצטרפין לזימון אם לא שקבעו מתחילה לאכול ביחד וכ"ש בשתי חבורות שלא קבעו מתחילה ע"ד כן לאכול ביחד ולהצטרף דודאי אין מצטרפין. ואמנם כ"ז אינו ראייה רק לפי שיטתו בשנות אליהו ובביאורו לשו"ע שם דהא דאמר בירושלמי דברכות שם על המשנה דשתי חבורות והוא שנכנסו מתחילה ע"ד כן לא קאי רק על שני חבורות בשתי בתים אבל בבית אחד לא בעי שיכנסו ע"ד כן מתחילה ובכה"ג בודאי לא מצטרפי לזימון אף דרואין אלו את אלו משום דלא נכנסו ע"ד שיצטרפו יחדיו, אבל לדעת תר"י והרשב"א דגם בבית אחד בעינן שנכנסו מתחילה ע"ד כן למה לא יצטרפו לזימון אם מקצתן רואים אלו את אלו והדבר צ"ע להלכה, ע"כ התשובה שלי:

וא"כ אם היה ההתראה מפי השד בלא"ה אינו צירוף כלל דהא הם אינם רואים את השד וכמו שפירש ברמב"ם בהדיא דפי השד היינו לא ראו אותו וא"כ ע"כ דמימרא דרבא לא נאמר כלל לענין צירוף רק לענין דין התראה. וא"כ ממילא מוכח להיפוך דלענין צירוף בעינן שיהיה המתרה עד כשר הראוי להעיד מדלא אמר רבא דמהני צירוף אם היה מותרה מפי עצמו או מפי עבד ושפחה וא"כ אפשר דה"ה לענין צירוף של זימון אין השמש מצטרף אותם אלא א"כ הוא גברא דמחויב בבהמ"ז ובברכת הזימון. מ"מ אין להחליט הדבר לודאי דאפשר דיש לחלק בין הך דהכא לדהתם ולא באתי אלא לעורר ועדיין דין זה צל"ע:

ולענין דברי הגר"א ז"ל והגרע"א ז"ל בגליון האו"ח בשם הרשב"ש הנ"ל רבליכא שיעור זימון לא מהני צירוף דמקצתן רואים אלו את אלו, לכאורה מהש"ס דמכות הנ"ל דהמתרה מצרף אפילו לעדות מיוחדת מבואר להיפך. וזה דוחק לומר דצירוף דמתרה עדיף יותר מצירוף דמקצתם רואים אלו את אלו ולענין צירוף דשמש נאמר דמודה בזה הגר"א ז"ל דמהני אפילו להצטרף שיעור זימון דזה וודאי אין סברא כלל דודאי צירוף השמש הוא מטעם דחוי כמו דמקצתם

סימן יג

בענין ברוב עם הדרת מלך

יתפללו בבית המדרש ומנין אחד יתפללו בבית הסמוך ובנוי לבהמ"ד, דהיינו אם יש שני יא"צ או שני אבלים, דלכאורה נראה דאסור דמבטלינן בזה מצות ברוב עם הדרת מלך, וכמו דס"ל לב"ה בברכות (דף נ"ג). יפה העיר בזה, ומה שיש סתירה על זה מהא דתנן שם (דף נ"ג) דששה נחלקין עד עשרה, עלה בדעתו לתרץ דברוב עם הדרת מלך לא שייך רק בבהכ"נ או בבהמ"ד דשם שכינתא

בעו"ה. אור ליום ב' ער"ח סיון תרנ"ז לפ"ק.

החיים והשלום וכט"ס, יחולו על ראש כבוד ידיד עליון וראיו ידיד נפשי עוז, ה"ה כבוד הרב הגאון המפורסם החו"ב סוע"ה כו' מו"ה חיים נ"י מו"צ בפ"ק בלוקישאק. יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישיכל יצלח.

לענין מה שהעיר כת"ר"א אם מותר לחלק העם של בהכנ"ס או של בהמ"ד לשנים, שמנין אחד

א. בשו"ת מקור חיים סי' ג' נשאל: אם יש בבהמ"ד שני אבלים או שני יא"צ, וכל אחד רוצה להתפלל לפני העמוד לזכות את אבותיו, יש בבהמ"ד שנים או שלשה מנינים אנשים, אם רשאי לחלק דשני מנינים. מנין אחד עם אבל אחד, או יא"צ אחר יתפלל בבית המדרש ויא"צ השני יתפלל עם מנין השני בפרודור, או בחדר שקורין (שטיבל) המחובד ובנוי לבהמ"ד, והשיב: ראיתי המנהג פה כשיש שני יא"צ או שני אבלים בבהמ"ד אז יחלקו יא"צ אחד מתפלל עם חצי עם בבהמ"ד, ויא"צ השני מתפלל עם מנין בחדר הבנוי ומחובר לבית המדרש, ולכאורה לא אריך למיעבד הכי, דאיתא בברכות (נ"ג ע"א) ת"ר היו יושבין בבית המדרש והביאו לפניהם אור, בית שמאי אומרים

הסיבה אין אחד יכול להוציא חבירו, ע"כ מחוייבין לברך כל אחד לעצמו, והלכך לא הקשה משה נחלקין דהוא משנה מפורשת, רק דעיקר קושייתו הוא להיפך, דהיכי ס"ל לב"ה דאחד מוציא לכולם, והא גבי פת קי"ל דכל זמן דלא הסיכו אין אחד יכול להוציא לחבירו, והכי נמי גבי אור מסתמא אין יושבין בהסיכה וגם לא שיך בזה הסיכה והיכי יכול אחד להוציא לחבירו. ותירץ ג"כ יפה, דהתם גבי פת דצריך הסיכה ולא הסיכו לא קביעו, אבל הכא הוה כמו יין דלא בעי הסיכה.

שריא ומקום קדושה, אבל בהמ"ז דהוא בכית ליכא קפידא כי בלא"ה עושים בכית דברים שאינם הדורים וכו', וכזה יישב גם קושיית הרא"ש ז"ל מהא דברכות (מ"ב) גבי פת דישבו כל אחד מברך לעצמו ולא קפדינן ארוב עם, ויישב מה שיישב. אבל לפי חילוקו של כת"ר נ"י ניחא דהתם נמי מיירי בכית, (ואגב אורחיה ראיתי לכתוב דבמח"כ לא ירד לפשט קושיית הרא"ש, דמעולם לא כיון להקשות דלמה לא חשו גבי פת משום ברוב עם הדרת מלך, דבאמת זה לא קשה כלל, דכיון דכלא

כל אחד מברך לעצמו, וב"ה אומרים אחד מברך לכולם, משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך, בשלמא ב"ה מפרשי טעמא אלא ב"ש מאי טעמא, קא סברי מפני ביטול בית המדרש, תג"ה של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבהמ"ד מפני ביטול בהמ"ד עכ"ל הגמ'. ואידי דאתא הגמ' לידן נפרשי בה מילתא, דהנה ראיתי במעדני יו"ט אות א' כתב שם ח"ל: מפני ביטול בהמ"ד לשון רש"י שבזמן שאחד מברך לכולן הם צריכים לשתוק מגירסתו כדי שיתכונו כולם וישמעו אליו ויענו אמן וסיימי תהר"י ונמצא שמבטלין בעניית אמן, יותר ממה שיתבטלו כשיברך על אחד ואחד בפני עצמו ע"כ. ואל תחמה על החפץ לב"ש לחוש לביטול בהמ"ד משום אמירת אמן שהיא תיבה אחת בלבד, שכן בגמ' תניא של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבהמ"ד מפני ביטול בהמ"ד, ואי לאו הא אמינא והכא לאו משום עניית אמן בלחד חשו, אלא שההבנה שיתכונו לשמוע הוא אריכות זמן שישחקו מגירסתם עד שיתכונו כולם כאחד וכן דייק לשון רש"י ע"כ לשון המעדני יו"ט. ולא זכיתי להבין דבריו במה שכתב שההבנה שיתכונו יהי' אריכות זמן יותר ממה שכל אחד יברך לעצמו, הלא הכל זמן אחד הוא, ורק אי לאו הא תניא הוה נוכל לומר מפני שחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיתכונו לבם לאביהם שבשמים, הכא נמי כיון שיצטרכו לכון כל מלה ומלה מהברכה היו צריכין להפסיק מגירסתם שעה מה קודם כדי שיוכלו לכון הברכה, חז דאי הוא ביטול בהמ"ד, אבל מהתניא שהביא הגמ' ראה משמע שרק מפני תיבה אחת הוה ביטול בהמ"ד:

וכן הבין המגן אברהם באו"ח (סימן צ' ס"ק ל"ב) דהביטול הוא משום עניית אמן, עיי"ש שהקשה על המחבר דפסק בית המדרש קבוע קדוש יותר מבית הכנסת ומצוה להתפלל בו יותר מבית הכנסת והוא שיחפלה בעשרה, וכתב המ"א ואע"ג דבבבכ"ג איכא רוב עם הדרת מלך, מ"מ בכית המדרש עדיף שאין לבטל לימודו מפני התפלה כו'. וקשה דבסימן רצ"ח אמרינן מבטלים בהמ"ד משום דברוב עם הדר"מ, וצ"ל דשאני התם שאינו אלא שעה מועטת לא חשו חכמים כו' עכ"ל המ"א. אלמא שגם המ"א הבין שהביטול הוא מפני עניית האמן, ובאמת קשה מאד שהחכמים חשו לזמן מועט כזה תיבה אחת עניית אמן לדחות מפני זה רוב עם הדרת מלך. לכן נראה לפע"ד שהפשט בגמ' באופן אחר, כי יש לדייק למה לא אמר ב"ש מפני ביטול תורה, ומהו הלשון מפני ביטול בהמ"ד, ומצאתי בתוספתא רפ"ח ר"א בר צדוק אומר אין אומרים מרפא מפני ביטול תורה, של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא מפני ביטול בהמ"ד. ולכאורה תמוה במאי פליגי ר"א בר צדוק עם בית ר"ג, וזהו דמצינן בעל מסורת הש"ס עיין תוספתא רשבת ותראה פליאה, לכן נראה לי לפרש שהפשט מפני ביטול בהמ"ד לא כמו שהבינו הם משום עניית אמן אלא שב"ש הקפידו כיון שאחד יברך לכולן והיו צריכין כולן כאחד לשתוק ולשמוע ולכון הברכה, יהיה הבהמ"ד בטל מתורה זמן הברכה, לכן סוברים כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואז יוכל האחד להקדים הברכה השני לאחר מעט ולא יהיה הפסק בבהמ"ד אף שעה מעט מתורה. וגם כעת יש בבתי מדרשות משמורות לתמיד שלא יהי' הבהמ"ד בטל מתורה, לכן מדויקים בלשונם כל אחד ואחד מברך לעצמו, ולא כתבו כולם מברכין לעצמם, כדי שלא יברכו כולם בפעם אחת ויהיה הפסק מתורה זמן הברכה, לכן אמר מפני ביטול בהמ"ד ולא משום ביטול תורה, כי ביטול תורה אין כאן רק עניית האמן ועל זה לא הקפידו, רק הבהמ"ד יהיה בטל מתורה. וכעת ניחא התוספתא שר"א בר צדוק סובר מפני ביטול תורה אף תיבה אחת של מרפא, וב"ש סברי שכולם יצטרכו להגיד מרפא היינו אסותא יופסק התורה מכל הלומדים, ויהיה הבהמ"ד בטל מתורה. ומעתה גם קושיות המגן אברהם אינם קושיות, וכן הוא כוונת רש"י ז"ל שכתב שכולם צריכים לשתוק מגירסתם וכו' עיי"ש. והכל ניחא בסיעתא דשמיא:

נחזור לנד"ד, נשמע מזה שאף לב"ש לומר שחשו מפני ביטול בהמ"ד אף הם מודים שברוב עם הדרת מלך, לכן אין לחלק השני מנינים לשני מקומות רק להתפלל במקום אחד משום דברוב עם הדר"מ. וכן איתא בשו"ע או"ח (סימן קצ"ג) ברמ"א ח"ל שם: ומ"מ אפילו כל מקום שרשאין לחלק עדיף טפי לזימון משום דברוב עם הדרת מלך. והבין הב"ח דאף בששה שאכלו כאחד או עשרים אף שיכולים לחלק כמו שאיתא במשנה ובפוסקים מ"מ עדיף שלא לחלק משום רוב עם, ואף לדברי הט"ז שם שכתב דהרמ"א לא מיירי אלא בג' שאם יחלקו לא יהיה להם ברכת המזון לכן כתב הרמ"א ומ"מ אפילו במקום שרשאין לחלק כגון שהשלישי לא אכל עמהם בקבע עדיף טפי לזימון משום ברוב עם הדר"מ, אבל בעשרים יכולין לחלק אפילו לכתחילה כי החילוק ברכות שוין ושקולין לברוב עם הדרת מלך הברירה בידם כיון ששקולין הם. ומדייק כן ממתניתין הנ"ל שמפורש שרשאין לחלק עיי"ש (ס"ק ג'). וא"כ גם כאן כיון שישחלקו לשני מנינים יהיה חילוק ברכות שני פעמים ברכו וקדושות מותר לחלק לפי דברי הט"ז. ובאמת צדוק דברי הט"ז מאד, כי אם היה בזה משום ברוב עם הדרת מלך, לא היה מתיר המשנה לכתחילה לחלק ביש ששה או עשרים, ומנלן להב"ח לומר כן דגם בששה או עשרים יש משום רוב כיון דבגמ' ליתא. ובאמת קשה למה לא יהיה בזה משום רוב עם הדר"מ ולא הזכיר הגמ' מזה, הלא שם סוברים ב"ה אף דיש ביטול בהמ"ד, מ"מ עדיף רוב עם אף הדר"מ תת"ת כנגד כולם וכאן לא זכר הגמ' מזה:

ושעיר מבטל בזה מצות רוב עם הדרת מלך, מ"מ איסור אין מעבירין לא שייך בזה, דאין מעבירין אינו אלא במצוה שהוא עוסק בה ועובר ממנה ומפסיק המצוה. ועכ"פ הרי מפורש להדיא דגם בשריפת פר ושעיר הנשרפין דהיה חרץ לג' מחנות, דליכא שם השראת השכינה, ואעפ"כ אמרינן דאיכא בזה משום רוב עם הדרת מלך:

אך ראיתי להציל לכת"ר נ"י מהשגה זו דאולי כונתו דדוקא בכית לא שייך ברוב עם משום שעושין שם גם צרכי הדיוט אכילה ושתייה ושינה ושאר מילי דצניעות ולא דמי להתם. אך קשה לי דהא בבהמ"ד נמי מותר לת"ח לאכול ולשתות ולישון, וכדאמרינן במגילה (כ"ח) דת"ח ותלמידיהם מותרין דאמר ריב"ל מאי בי רבנן כיתא דרבנן, ופירש"י למה קורין בתי מדרשות כיתא דרבנן לפי שבתם הוא לכל דבר עכ"ל. ומ"מ בעת

ומאד תמהני על כת"ר נ"י דלפי הכנתו כרא"ש האיך שייך על זה תירוצו של הרא"ש, ואף דיש לדחות קצת דס"ל דכיון דא"א לצאת בכרכת חבירו ע"כ צריך כל אחד לברך לעצמו וא"א כלל לקיים ברוב עם הדרת מלך. אבל הדבר פשוט דמעולם לא כיון הרא"ש להקשות כן).

והנה לכאורה עמדתו משתומם דהאיך נעלם מכת"ר נ"י ש"ס ערוך ביומא (דף ע') דבי הא דתנן דהרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כ"ג כשהוא קורא לא מפני שאינו רשאי וכו', ומקשה הש"ס פשיטא דאם רוצה יכול לילך משם לראות הכ"ג כשהוא קורא, ומשני מהו דתימא אין מעבירין על המצות ומאי מצוה משום דברוב עם הדרת מלך קמ"ל. ופירש רש"י דקמ"ל דלא שייך בזה אין מעבירין על המצות כיון שאינו עסוק בה, וכונת רש"י כזה דאף דודאי כשהוא עוזב ראיית פר

ולוא דמסתפינא הייתי אומר דברוב עם הדרת מלך לא שייך רק בבהמ"ד משום דשם שכינתא שריא ומקום קדושת ה', כמאמר חז"ל אמר ר"י בשעה שהקב"ה בא בבהכ"נ ולא מצא בה עשרה מיד כועס, כי שם ודאי רוב עם הדרת הקב"ה מפני ששם ביתו כמאמר חז"ל כל מי שיש לו בהכ"נ בעירו ואין נכנס להתפלל נקרא שכת"ר רע, וכן כמה מאמרים כאלה ואין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה לכן בבהמ"ד נקרא מדור ובית ה' לכן אם יש רוב עם הדרת הקב"ה הוא, אבל בבית אין כ"כ קפידא על רוב עם הד"מ כי בלאו הכי עושים בבית דברים שאינם הדורים לפני הקב"ה. והשתא ניתץ דשם (דף נ"ג) מיירי בבהמ"ד לכן סבירי ב"ה דאחד מברך לכולם משום רוב עם הדרת מלך, אבל בסעודה שהיא בבית אין בזה משום רוב עם, לכן מותרים לחלק הן בששה שאכלו הן בעשרים. לכן פסקו כל הפוסקים זה לדינא ולא זכרו משום רוב עם, וכמה פוסקים שזכרו שמצוה לחזור אחר זימון או אחר עשרה לא זכרו משום רוב עם, כמו מיימוני הלכות ברכות הלכה ח'. ומעתה לא קשה קושיות הרא"ש שהקשה על הר דב"ה חז"ל שם: ולא דמי לפת דאמרינן לעיל בפרק כיצד מברכין (מ"ב) בישבו שמברך לעצמו, ולא קפדינן על רוב עם ועדיפא הוה ליה להקשות מהך מתניתין דרשעה ועשרים נחלקים. אך לפי דברינו אין כאן קושיא דבבית ליכא קפידא משום רוב עם. ואף דהרא"ש ר"פ שלשה שאכלו שכתב מכאן משמע שמצוה לחזור אחר זימון משום דברוב עם הדרת מלך הוא, לאו דוקא כי ל"ל הטעם משום רוב עם, הא בלאו הכי מצוה לחזור אחר זימון משום ברכת הזימון, אלא ודאי לאו דוקא הוא אלא חפס לשון הרגיל ושגור, ומעתה אין כאן קושיות הט"ז מהך מתניתין דרשעה ועשרים נחלקין כי שם מיירי בבית, ומה שמתרץ הט"ז ומדייק מה שלא כתב הרמ"א גבי ששה ועשרים שעדיף טפי שלא לחלק, משמע שרק גבי זימון כתב כן, אגב שיטפא לא עיין בדרכי משה שכתב ר"ס קצ"ג ח"ל: הא דעשרים נחלקין היינו אם ירצו, אבל עדיף טפי שלא לחלק משום דברוב עם הד"מ, אלמא דהרמ"א כתב גם כן בששה ועשרים, רק דבאמת כאן בבית אין כ"כ קפידא דאם היו שוין כאן לבהמ"ד, למה זה תלוי בדעתם ואם ירצו מותרין לחלק הלא שם רוב עם דוחה ביטול בהמ"ד, אלא ודאי כמו שכתבתי, אלא כיון שמצינו בבהמ"ד דברוב עם הד"מ לכן גם בבית עדיף לברך ברוב עם אבל אין קפידא יתיירא. לכן בנד"ד דמיירי בבהמ"ד לא אריך לחלק לשני מנינים ובפרט שקדושת הבהמ"ד גדול מקדושת החדר, שכאן בהמ"ד קבוע ואיתא בשו"ע (סימן צ' סעיף י"ח) בהמ"ד קבוע קדוש יותר מבהכ"נ ומצוה להתפלל בו יותר מבבית הכנסת עי"ש. ופשיטא שהבהמ"ד שלנו קדוש יותר מהחדר לכן אין לצאת מהבהמ"ד להתפלל שם:

רק מטעם אחר נראה לי להתיר כמאמר חז"ל סוכה (מ"ט ע"ב), בשלשה דברים גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה וכו', צדקה לחיים גמ"ח בין לחיים בין למתים, והגמ"ח שעושין עם המתים זה נקרא גמ"ח של אמת שאינו מצפה שגם הוא יגמול עמו. ורש"י פירש שם שהגמ"ח הוא שמספיד הוא את המת, וכן הוא במסכת כלה במעשה דר' עקיבא והובא במנורת המאור (נר א' כלל א' חלק ב' פרק א') שפגע פעם באחד שהיה טעון עצים כו' אמר מה לך בעבודה קשה כזאת כו' אמר לו מת אנכי כו' ובכל יום ויום נותנין אותי באש כו' אמר לו שמעת שיש לך תקנה כו' אמר לו שמעתי שהיו אומרים אילו היה לך בן שהיה אומר בציבור ברכו את ה' וכו', הלך ר' עקיבא מעיר לעיר עד שמצא לו בן אינו מהול וצוה למהלו והושיבו לפניו ללמדו תורה ולא היה לומר עד שישב ר"ע עליו בתענית ארבעים יום, ולמדו בה"מ וק"ש ותפילה והעמידו להתפלל ואמר ברכו את ה' המבורך, באותה שעה התיירוהו מן הפורעניות, אלמא מה גדול הוא הגמ"ח שעושין עם המתים כמה שמצילין אותו מדתו של גיהנם, שר"ע טרח כ, כ וגם לא ימלט שביטל מעט מת"ח כל ימי התענית, בכ"ז שקד לגמול חסד עם המת, לכן גם בנד"ד מותר לילך עם האבל מבית המדרש אף לחדר כרי שהאבל יזכה את אביו המת באמירת ברכו וקדושה, ואולי גם מצוה הוא מטעם גמ"ח של מת אף שלא יהיה רוב עם כן נראה לי.

דברי הכותב חיים בן לא"א מוהר"מ סאגאלאוויץ

ומיהו עדיין קשה מיומא גבי פר ושעיר הנשרפין דהתם ליכא שום אחד מהאופנים שכתבתי, דהא כמה שעומד ורואה שהפר נשרף לא נעשה המצוה ע"י רבים, דהא הרואה אינו עושה כלום. וגם לא שייך התם כלל באופן השני דצריך שיהא אחד מברך וכולם שומעין, ואעפ"כ אמרינן שם דיש בזה משום ברוב עם, והיה אסור לעבור משם, מצד אין מעבירין על המצות, אם לא משום דבמצוה שאינו עסוק בה לא שייך איסור אין מעבירין, והדרא קושיית כתר"ר נ"י לדוכתא מהא דששה נחלקין.

ואמנם גם זה לא קשיא כלל, ואדרבה משם גופא יתיישב הקושיא. דהא חזינן התם ביומא אף דכבר התחילו לשרוף והוה ריבוי עם, מ"מ מותר לו לילך משום דאינו עסוק בה לא שייך אין מעבירין, א"כ כ"ש אם עדיין לא התחילו במצוה כמו גבי בהמ"ז דששה שאכלו כאחד ושלשה מהם צריכין למהר ולברך בהמ"ז קודם מחמת שצריכין ללכת לאיזה עסק, פשיטא שמתרין לחלק, דהא עדיין לא התחילו במצוה, ולא שייך בזה אין מעבירין על המצוה דברוב עם. רק דאם הרבה אנשים התחילו לעסוק במצוה אחת ובאמצע המצוה רוצין איזה אנשים להסתלק מן המצוה, ככה"ג אסור להם להסתלק ואף דהמצוה יכולה להגמר ע"י אנשים שנשתיירו, מ"מ אסורים להם להסתלק משום דמבטלין למצוה דברוב עם הדרת מלך, אבל בלא התחילו במצוה, או אף דהתחילו במצוה אך דאנשים שרוצים להסתלק לא עסקו במצוה כלל רק דעמדו וראו ג"כ מותרין להסתלק, וכמו שמבואר בסוגיא דיומא הנ"ל. ולפי זה בנידון אם מותרין להתחלק ולהתפלל בשני מקומות פשוט דכיון שעדיין לא התחילו להתפלל בודאי מותר:

ומיהו אני מסתפק אם כבר התחילו לומר פסוקי דזמרה ועדיין לא אמרו ישתבח וברכו, אם מיקרי התחלה או לא, דאפשר כיון דלפסוקי דזמרה לא צריך עשרה לא מיקרי התחלה. ומיהו מסתברא דאסור, דכיון דכבר התחילו לומר שירות ותשבחות לפני הקב"ה ברוב עם, בודאי איסור גדול להתחלק דמעטין בזה כבוד שמים. תראה דגרע טפי מעסקין במצוה ומסתלקין וכן דוד הוא אומר בתהלים במקהלים אברך את ה', הרי דמצוה הוא לברך את ה' ברוב עם. אבל קודם שהתחילו לברך בודאי לא מצינו איסור להתחלק:

התפילה מצוה שיהא רוב עם ביותר, וכן בר"ה (דף ל"ב) היה רוצה הש"ס לומר דהטעם דהשני מתקיע משום דברוב עם הדרת מלך, ופירש הטור"א משום דבתפילת מוסף באין הרבה אנשים בבהכנ"ס יותר, ולכן נצרך לן ליישב תמיהת כתר"ר מששה נחלקין, ועיקר סברת כתר"ר נ"י לא נהירא כלל, דמה בכך דעושין מעשה הדיוט בבית, מ"מ בעת שמקיימין מצוה ומברכין בהמ"ז למה לא שייך בזה הדרת מלך:

ואכן לדעתי נראה ליישב דעיקר מצות ברוב עם אינו אלא על שני אופנים או דהדרת מלך הוא, או כשנעשה נעשה ע"י רבים יותר. כמו דתנן ביומא (דף כ"ו) דהפייס ה"ד מי מעלה אברים מן הכבש למזבח, ואמרינן בגמ' דלמה מכבדין זה לכהנים משום דברוב עם הדרת מלך, וכן בהשני מתקיע רצה הטור"א בתחילה לפרש דעיקר הכוונה הוא כדי שיהא נעשה מצות ק"ש ומצות תקיעה ע"י שני אנשים ע"י"ש. ועוד אופן שיהא המצוה או הברכה אחד עושה וכולם שומעין וכמו גבי אור דאף כל אחד מברך לעצמו ואף אם הכל יברכו ברגע אחד, מ"מ כיון שכל אחד מברך לעצמו ואינו נשמע לחבירו ליכא הדרת מלך, וכעין זה כתב הש"ג בסוף ר"ה בשם ריא"ז דעיקר תפילה בציבור הוא מה שהש"ץ חוזר התפילה וכולם שומעין, אבל מה שמתפללין בלחש נחשב כתפילת יחיד ולא מיקרי בציבור, והלכך אין רשאיין לומר קדושה וגם אין תוקעין רק בעת שהש"ץ חוזר התפילה, אבל אין נ"מ כלל בין אם שומעין מועטין או רבים, וגבי אור דסברי ב"ה דאחד מברך לכולם אין הכוונה דדוקא אחד מברך, אלא עיקר הכוונה דלא יברך כל אחד לעצמו, אבל אה"ג דמותר לחלק לחצי כגון למשל אם היו כ"י או ל' יכולין לחלק לשנים או לשלשה ויהי' אחד מברך ועשרה שומעין, וכמו בבהמ"ז דששה נחלקין דהא מ"מ הברכה נאמר ברוב אחד. ואדברב דאפשר דעדיף טפי שיהא נעשה הברכה ע"י שנים אנשים, והאידנא דכולם מברכין אין נפ"מ כלל אם נחלקין או לא, דס"ס כיחידים דמי וליכא הדרת מלך.

והלכך לענין עיקר השאלה שנשאל אם מותר לחלק כשיש שני אבלים, נראה פשוט דלפי מש"כ כיון שהאידנא כולם מתפללין לא שייך כלל ברוב עם, ומה שבעת חזרת הש"ץ לא ישמעו רק מועטין זה לא איכפת לן, דמ"מ כיון דאחד מברך וכולם שומעין, הרי איכא ברוב עם הדרת מלך, דעיקר הקפידא דאחד מברך וכולם שומעין:

בזה מצות זריזין מקדימין למצות, ואמרתיו ללמד זכות דאף שמבטל בזה זריזין מקדימין, מ"מ מרויח בזה מצות ברוב עם הדרת מלך, ואפשר דשניהם שקולים הם דודאי מצות זריזין מקדימין למצות אינו אלא מדרבנן, ואף דילפינן מן וישכם אברהם בבקר, מ"מ ודאי אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, דאטו מאברהם ניקום ונגמור דהוא היה זריז טפי, ולפיכך שניהם שקולים הם. ואל תשיבוני מהסוגיא דר"ה הג"ל דמפורש שם להדיא דזריזין מקדימין למצות עדיף מרוב עם הדרת מלך, ומשום הכי הראשון מקרא את ההלל, והא דהשני מתקיע בשעת הגזירה שנו, דשאני התם דמצות ברוב עם הוה ספק, דמי יודע דבמוסף ירבו אנשים בכהכנס וביטול הזריזות הוי ודאי ואין ודאי נדחה מפני הספק, אבל גבי מילה שניהם ודאים.

וזכורני שאמרתיו זה לפני כבוד הרב הגאון המנוח מו"ה יחזקאל סג"ל ז"ל שהיה ראב"ד בפ"ק, ורצה לדחות דברי דאפשר דגבי ברית מילה דהמצוה אינו אלא על האב, וכל העולם אינם עוסקים במצוה לא שייך ברוב עם, והזכרתי לו הסוגיא דיומא הג"ל גבי פר ושעיר הנשרפין, דמפורש שם להדיא דאף דאינו עוסק בה רק רואה שייך מצות ברוב עם והודה לדברי. הנלע"ד כתבתי בעז"ה.

ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא ^ב.

היוצא לנו מדברינו שיש ג' אופנים במצות דרוב עם הדרת מלך. א' דיהיה המצוה נעשה ע"י אנשים הרבה כמו ביומא (דף כ"ד. ב') דיותר הידור הוא לפני השם שיהיה אחד מברך וכולם שומעין, זהו יותר כבוד שמים מאם שכולם מברכין מפני עצמן, (אך באופן אם יוצאין בשמיעה אבל בדבר שצריך הסיבה ולא הסיבו ע"כ צריך לברך כל אחד לעצמו) וזה נלמד מהברייתא דברכות, גבי עשרה שיושבין בבהמ"ד והביאו לפניהם אור, ומבואר שם דאף שיהיה בזה ביטול בהמ"ד, מ"מ אין משגיחין בזה דמצות ברוב עם הדרת מלך מבטל למצות ת"ת שהביטול אינו אלא רגע אחת. ג') דיהי' המצוה נעשה באסיפת עם ואפילו דהמצוה בעצמה נעשה ע"פ אחד או שנים, מ"מ מצוה שיהא הרבה אנשים עומדים בעת עשיית המצוה, וזה נלמד מהסוגיא דיומא גבי הרואה פר ושעיר הנשרפין, אך אם רוצה לילך יש חילוק בין האנשים העוסקים גופא לבין האנשים הרואין, דהאנשים העוסקין במצוה אסורין לילך משם דמבטלין למצוה ברוב עם והוי כמעביר על המצות. אבל באנשים הרואין ליכא איסור לילך, דכיון דאינו עוסק בה לא שייך אין מעבירין על המצות, וכמו שכתב רש"י והרע"ב בפירושו המשניות שם.

וזה כשלשים שנה למפרע שמעתי ללמד זכות על המנהג פה, שמאחרין ברית מילה עד חצות היום כשביל שאבי הבן ממתין עד שיבואו הקרואים ומבטל

ב. זאת אשר השיב המחבר על דברי מוהרש"ך הג"ל. לדיו ליה כבר בתי' שלום כבוד הגאון המפורסם כו' כו' מו"ה שלמה הכהן שליט"א מו"צ דפ"ק. את החר"ת של מעכ"ת קבלתי למשוש לבכי, והנני להשיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, מה שכתב כת"ר כי הרא"ש לא כיון להקשות למה לא חשו גבי פת משום דברוב עם הדרת מלך, ובאמת לא קשה כלל דכיון רבלא הסיבה אין אחד יכול להוציא לחבירו ע"כ מחוייבין לברך כל אחד לעצמו עכ"ל. איברא שהרא"ש לא כיון להקשות כן, אך מש"כ ובאמת לא קשה כלל אמנא שקשה טובא, כיון דלשיטת הרשב"א והמחבר אר"ח (סימן קס"ו סעיף י"ג) אף אם לא קבעו מקום דאמרינן שכל אחד מברך לעצמו, אם כיון המברך להוציאם הם נתכוונו לצאת יצאו וכן הוא בלבוש שם, א"כ קשה כיון דבדיעבד אף בלא קביעות יצאו למה לא יברך אחד לכולם ויהיה ברוב עם הדרת מלך, כמו גבי אור דס"ל לב"ה שאחד מברך לכולם משום דברוב עם הד"מ ולא חייש משום ביטול בהמ"ד. וא"כ פשיטא דבדיעבד דמי ולמה לא לברך אחד לכולם אף לכתחילה מטעם רוב עם הד"מ. וכעין זה איתא בפסקים וכתבים של מהרא"י (סי' צ"ג) בספר תורה שנמצא בה בכמה מקומות חוץ לרף שלש אותיות מתיבה גדולה בת שבעה או בת שמונה וגם לפעמים מתיבה בת חמש אי שרי לקרות בה, נראה דאין להקפיד בדיעבד כו', אפילו כשיש אחרת כשירה משום פגמו של זאת, אלמא משום כבוד התורה נקרא דיעבד, וא"כ הכא נמי משום כבוד השם פשיטא דנקרא דיעבד הדרא קושיא לרוכתא. וכעת עלה על רעיוני רגם הרא"ש כיון להקשות כן, דאל"כ איך תלא תניא דלא מפרש טעמא בתניא דמפרש טעמא. הלא כאן מפרשי ב"ה טעמיהו משום רוב עם הד"מ, אלא דאי קושיית הרא"ש למה שם גבי פת אף דישבו בלא קביעות למה לא יהא אחד מברך לכולם כמו בקבעו, שהטעם שאחד מברך לכולם משום רוב עם הדרת מלך כמו שהביא המעדני יו"ט בשם הכ"מ פ"א מה"ב עיין שם, ויוכל להיות שמוזה מוכיח הרא"ש בכיצד מברכין (סימן ל"ג) דבלא הסיבה אף בדיעבד לא יצאו אם אחד מברך לכולם, דאי אמרת דבדיעבד אף בלא הסיבה יצאו אם אחד מברך לכולם, למה לא יברך אחד לכולם אף לכתחילה משום המצוה דברוב עם דזה הוי כדיעבד, אלא ודאי דאף דיעבד לא יצאו, ונשאר קושיא על הרשב"א דרעמיה שטוברים דבדיעבד יצאו. אבל לפי מה שכתבתי דבבית אין כ"כ קפידא על רוב עם, ניחא הכל ואין כאן קושיא על הרשב"א כנ"ל:

ומה שכת"ר מקשה על סברתי מיומא (דף ע') דאיתא שם במשנה הרואה כהן גדול כשהוא קורא אינו רואה פר ושעיר הנשרפין,

סימן יד

ברכת החמה בעת התחלת המחזור הגדול בשנת ר"ג לחמה.

מד' שו"ת זרע אמת ח"א סי' נ"ד והגאון בעל הפמ"א זצ"ל כחלק ב' סי' ל"ח הפריז על המידה וס"ל ריש לברך גם בשם ומלכות דעל אור היום נמי מברכין ולא בעינן ראיית החמה כלל וכלל אך למעשה לא סמך על דעתו ועכ"פ בלא שם ומלכות בוודאי יש לברך ודלא כהחתם סופר סימן נ"ו דיחיד הוא לגבי הגאונים ז"ל הפמ"א והזרע אמת ובפרט כי חשש ברכה לבטלה ליכא בזה כלל]. ואם נתאחרו ולא ברכו בזמן הנ"ל מ"מ יכולין לברך בשם ומלכות עד חצות. [כ"ה דעת התוס' יו"ט בספרו מלבושי יו"ט על הלבוש וכן הסכים עמו האלי' רבה בסי' רכ"ט. וכן כתב הנו"ב בספרו רגול מרכבה בסי' רכ"ט שכן עשה מעשה בעצמו בשנת תקמ"ה שכירך קרוב לחצות בשם ומלכות וכן העיד בשמו תלמידו הגאון מו"ה אלעזר פלעקלעש זצ"ל בספרו שו"ת תשובה מאהבה ודחו דעת הלבוש והמג"א

הנה כאשר שהחינו ה' והגיענו לזמן שנה זו שנת תרנ"ז שהיא תחילת מחזור הגדול ר"ג לחמה שחל בה תקופת ניסן בחמשה ימים לחודש הזה. באורחא דתלת נגהי ארבע [והיינו פונקט 6 דער זייגער דינשטאג פ' מצורע ד' ניסן פאר נאכט] כאותו יום ושעה ורגע שנבראה החמה בששת ימי בראשית ולכן ביום ד' פ' מצורע ה' ניסן בבוקר מחויבין כל הקהל לברך ברכת עושה מעשה בראשית בשם ומלכות ועיקר זמן הברכה הוא לברך בשעת הנץ דווקא אך נמשך זמנה עד ג' שעות זמניות על היום [וביום ה' ניסן הבע"ל דזמן הנץ אז הוא לערך 30 מינוט אויף שעה 6 יכולים לברך עד 45 מינוט אויף 9] ואף אם תהא מכוסה בעבים אך שתהא ניכרת רושם החמה מבין העבים ג"כ יש לברך בשם ומלכות אך אם יהא יום המעונן ולא תראה החמה כלל וכלל אז יברכו בלא שם ומלכות [וכן נראה להדיא

הרואה פר ושעיר הנשרפים אינו רואה כ"ג כשהוא קורא, לא מפני שאינו רשאי אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהם שהי' כאחת עכ"ל המשנה. ופריך בגמ' שם פשיטא, ומתרץ מהו דתימא כדריש לקיש ראמר ר"ל אין מעבירין על המצות ומאי מצוה ברוב עם הדרת מלך קמ"ל עכ"ל הגמ'. ומרייק מעכ"ת מרקאמר מעכ"ת מרקאמר הגמ' פשיטא דאם רצה יכול לילך משם לראות הכה"ג כשהוא קורא, ומשני רהוה אמינא משום אין מעבירין על המצות, אלמא ראף דפר ושעיר הנשרפין אינו במקום קדוש, בכ"ז יש בו משום ברוב עם הדרת מלך, כן הוא הוכחת כת"ר, ולפענ"ד אין מכאן שום הוכחה ררוב עם יש אף שלא במקום קדוש, רזה דקאמר הגמ' מהו דתימא כדרי"ל ראין מעבירין קאי על הרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כ"ג כשהוא קורא, אהא קאמר הגמ' מהו דתימא כיון שמניח הכה"ג כשהוא קורא עובר על אין מעבירין על המצות קמ"ל, אבל בפר ושעיר הנשרפין יוכל להיות שאין שם מפני מצוה ברוב עם הדרת מלך: ולולא רברי התוס' ישנים הייתי מפרש שם הגמ' באופן אחר והיי' עוד משם ראיה לדברי, כי התוס' שם הקשו ח"ל: ולא מפני שאינו רשאי, ואע"ג ראמר בברכות ועחבי ה' יכלו זה המניח ספר תורה ורצא ובין פסוקא לפסוקא מיבעיא לן התם, מ"מ יכול לילך בשעה שגולל מאחרי מות לאך בעשור וכו' עיי"ש. ולא ידעתי למה לא יהא בזה משום אין מעבירין על המצות, כיון דהס"ת פתוחה, והכה"ג העוסק בעבודה בשם כל ישראל גולל הס"ת ממקום למקום לקרות בה עוד, איך מותר לצאת ולילך לראות פרים הנשרפין, והמגן אברהם באו"ח (סימן קמ"ו סק"ג) כתב דמפשט הגמ' הפוסקים משמע דמשנפתח הס"ת אף ראיק קורין בה עדיין אסור לספר בר"ת עיי"ש. וא"כ פשיטא רשיין בה משום אין מעבירין להניח מצוה זה ולילך לראות פרים הנשרפין, לכן נראה לי לפרש רהגמ' מיירי דהכה"ג עוד לא התחיל לקרות, מ"מ הוה אמינא כיון שמטו זמן קריאת שמע אסור לו לילך לראות פרים הנשרפין משום אין מעבירין, קמ"ל דמותר כיון שאינו עוסק בה כן פירש"י, רפירוש שאינו עוסק בה עדיין, ולפירוש זה יש ראיה לדידי כי האיק קאמר הגמ' מהו דתימא אין מעבירין על המצות ואי אמרת רגם לילך ולשמע כ"ג שהוא קורא גם בזה יש משום אין מעבירין על הפרים הנשרפין וא"כ האיק יכול לעשות אלא דאי אם ניח פרים הנשרפים וילך לראות כה"ג כשהוא קורא אין בזה משום אין מעבירין על המצות רוב עם הד"מ, רק אם ניח כ"ג וילך לראות פרים הנשרפים הוה אמינא שאסור קמ"ל שמוטר, ולכל הפחות אין סתירה לדידי כנ"ל:

והא רכתב מעכ"ת אם עדיין לא התחילו במצוה כמו ששה או כ' נחלקין ואין חיוב בזה משום רוב עם הדרת מלך, לכן כנדר' מותר לכתחילה לחלק חצי העם יתפללו כאן וחצי עם ילכו למקום אחר להתפלל, זה אינו נראה, רהלא הרא"ש כתב ר"פ ג' שאכלו מכאן משמע שמצוה לחזור אחר זימון משום דברוב עם הדרת מלך, אלמא אף ועדיין לא היו שלשה בכל זה יש מצוה לחזור אחר ג' משום רוב עם הדרת מלך, וכן כתב הדרכי משה (ר"ס קצ"ג) ח"ל: הא דכתב נחלקין היינו אם ירצו, אבל עדיין טפי שלא לחלק משום רוב עם הדרת מלך, ועוד אף אם נימא דכאם עוד לא התחילו במצוה לא שייך אין מעבירין, בכל זה יש מצוה משום רוב עם הדרת מלך, לכן אין לחלק חצי ציבור לכאן וחצי ציבור לכאן, אם לא מטעם שכתבתי מפני גמ"ח למתים. כן נראה לי:

דברי חיים בהגאון מהר"ם זצ"ל סאגאלאוויץ

אל ההרים. ואח"כ יאמרו מזמור קל"ו והוא הלל הגדול ויאמרו אותו פסוק בפסוק עד את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כל"ח ועד בכלל. ואח"כ מזמור ק"ג הללו אל בקדשו ואח"כ יאמרו הפיוט אל אדון על כל המעשים פסוק בפסוק כמו שאומרים בשבת עד שרפים ואופנים וחיות הקודש ויאמרו אותו בקול רם ובנעימה. ואח"כ יאמרו תיכף שמך ה' אלקינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר בשמים ממעל ועל הארץ מתחת תתברך מושיענו על כל שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה. ואח"כ יאמרו מפסוקי התורה בפ' בראשית מיום רביעי ואח"כ בנביאים בירמי' ל"א ל"ה כה אמר ד' נותן שמש לאור יומם וגו' ובישעי' ס"ו ס' לא יהי' לך השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך וגו' עד בעתה אחישנה. ואח"כ יאמרו הבריי"ת דברכות נ"ט וזה נוסחה תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה אומר ברוך עושה בראשית ואימת הוי אמר אביי כל תמניא ועשרין שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נהי ארבע. ואח"כ יאמרו מבריי"תא בפרק שירה שמש אומר שמש ירח עמד זבולה לאור חיצך יהלכו לנוגה ברק חניתך ואומר קומי אורי כי בא אורך וכבוד ד' עליך זרח. ואח"כ יאמרו עלינו לשבח בכוונה גדולה ואח"כ יאמרו קדיש דרבנן. וד' יזכרו לברך עוד על החמה בשנת תרפ"ה הבע"ל בירושלים עה"ק אמן:

וע"ד שכתבתי לעיל דאם אינה נראית החמה כלל בתוך ג' שעות עדיף טפי לברך לע"ע בלא שם ומלכות ואם תראה אח"כ לאחר ג' שעות עד קודם חצות יוכלו לברך פעם שנית בשם ומלכות, הנה מצאתי בשערי תשובה להגאון מוהרא"ז מרגליות זצ"ל שכ' דאין לעשות כן דשמה הלכה כהראב"ד דבכל הברכות שהוזכרו במשנה דברכות בפרק הרואה ובהבריי"תא דלשם כולהו בלא שם ומלכות הן, וא"כ כבר יצא בברכה שבירך בתוך ג' שעות בלא שם ומלכות ושוב כשיברך אח"כ בשם ומלכות יהי' ברכה לבטלה, ולכן עדיף טפי שלא יברך כלל בתוך ג' שעות רק ימתין עד חצות אם תראה יברך בשם ומלכות ואם לא תראה יברך בלא שם ומלכות כ"כ בשע"ת שם. וכל דבריו ז"ל אלו לא נהירא לי, דאם באנו לחוש לדעת יחיד האיך פסק דיש לברך עד חצות בשם ומלכות ולמה לא נחוש לדעת הלבוש והמג"א והפמ"ג דלדעתם הר"ל ברכה לבטלי. וע"כ צ"ל כיון דכבר הסכימו האחרונים שבאו אחריהם לברך, לא משגחינן בהו, וא"כ כ"ש דא"צ לחוש לדעת הראב"ד ז"ל שדבריו נדחו מכל הראשונים. ועוד

והפמ"ג בשתי ידיים לפיכך ביום ד' ה' ניסן הבע"ל צריכין כל הקהל להשכים בבוקר קודם הנץ החמה ולילך לאיזה הרים גבוהים אשר מחוץ לעיר כגון בנאוויגאראד או בפאוועלאנקע וכדומה שיוכלו לראות משם את הנץ ואם תתראה החמה או אפילו אם תהא מכוסה בעבים קלושים באופן שלכל הפחות תהא ניכרת ורשם החמה מבין העבים יברכו מיד ברכת עושה בראשית ואח"כ יאמרו כל הקהל כפי הסדר שנכתוב להלן:

ואמנם אם לא תתראה החמה אז כלל וכלל אזי יחזור כל הקהל לעיר לקרות ק"ש ולהתפלל, אך לא יתפללו רק מנין אחד כדי שיוכלו כל הקהל לחזור תיכף אל המקום אשר עמדו שם בתחילה ולהמתין אולי תתראה החמה בתוך ג' שעות זמניות דהיינו קודם 45 מינוט אויף 9. ואמנם אם יגיע סמוך לזמן הזה ועדיין לא תראה החמה כלל וכלל אזי יברכו כל הקהל בלא שם ומלכות ויאמרו ג"כ כפי הסדר שנכתוב להלן ואח"כ יחזרו לביתם ואם תחזור ותראה השמש קודם שעה 12 אזי יחזרו כל אחד לברך הברכה בשם ומלכות אף בביתו ביחידות או בשוק כי אז נראה השמש גם ברחוב בתוך העיר ולא יאמרו רק הברכה לבד כי שאר הסדר כבר אמדו בתחילה וסדר אמירת הברכה כך הוא בתחילה יאמרו כל הקהל קפיטיל הללו את ה' מן השמים וכו' עד ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור [ויצו לאחד מהקהל שיהי' לש"ץ שיסיים בסוף וימתינו הכל עד שיסיים הש"ץ עד חק נתן ולא יעבור כדי שיאמרו כל הקהל הברכה כולן כאחת ולא יהא אחד מקדים ואחד מאחר] ואח"כ יאמרו כל הקהל בקול רם ובנעימה קדושה ברוך אתה ד' וכו' עושה מעשה בראשית [והן אמת דהמשנה דברכות (דף נ"ד) ובהבריי"תא (דף נ"ט) גבי ברכת החמה איתא ברוך עושה בראשית וכ"ה הגירסא ברי"ף ובדמב"ם פרק י' מה' ברכות הלכה י"ח ברוך עושה בראשית ובבה"ג ובכל ספרי הפוסקים ז"ל ראשונים ואחרונים לאין מספר וכ"ה בשו"ע בס"י רכ"ט ולכן לצאת כל הדעות ראוי ונכון לומר בתחילה ברוך עושה בראשית ואח"כ תיכף ומיד יאמר עושה מעשה בראשית]. ומי שירצה לומר קודם הברכה הנני מוכן ומזומן לברך על החמה כמו שצונו חז"ל בוודאי הרשות בידו וכן ראוי ונכון. ואחר הברכה יאמרו כל הקהל קפיטיל י"ט השמים מספרים עד סוף המזמור ואחר שיסיים הש"ץ המזמור יאמרו מזמור ס"ז למנצח בנגינות ואחר זה מזמור קכ"א שיר למעלות אשא עיני

דמש"כ דאם לא תראה יברך אז בלא שם ומלכות זה ג"כ אינו נכון, דהא אז הוי ס"ס לפטור דשמא הלכה כהלבוש וסייעתו, ושמא הלכה כהחת"ס דאם אינה נראה כלל א"צ לברך אפילו בלא שם ומלכות. ולכן כמו שכתבתי כן נראה לי עיקר:

ועוד ראיתי לכתוב כמה שהעיר בשו"ת משאת בנימין ס"י ק"א דהא כל זה דאמר אב"י דאימת הוי כל כ"ח שנין וכו' אינו אלא לפי תקופת שמואל דאמר דאין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחצה ושנת החמה הוא שס"ה יום ורביע אבל לפי מה דקיי"ל כתקופת רב אדא תחזור החמה לנקודה הראשונה כמו שהיתה בעת הבריאה בכל תקופת ניסן שבראש המחזור הקטן של י"ט שנים והוה לן לברך ברכה זו בכל י"ט שנים כבר תירץ בעצמו יפה דנהי דבכל י"ט שנים תחזור לנקודה הראשונה אבל אינו חל לעולם באורתא דתלת נגהי ארבע ולפיכך לא שייך לברך אז משא"כ בתקופת שמואל איכא תרתי חדא שהחמה חוזרת על נקודתה בכל תקופת ניסן שבראש המחזור כאשר היה בעת הבריאה ועוד שהתקופה נופלת בתחילת ליל ד' כמו שהיה בעת הבריאה:

ומה שיש להקשות דהיכי עבדינן תרתי דסתרי אהדדי דלענין הברכה עבדינן כשמואל ולענין חשבון התקופות ועיבור השנים אנו סומכין על חשבון דרב אדא, לאו קושיא היא. דהכי נמי לענין חשבון השנים קיי"ל כר"א דאמר בתשרי נברא העולם ולענין התקופות קיי"ל כר"י דאמר בניסן נברא העולם כ"כ בשו"ת משאת בנימין שם. והנה תירוצי זה דחוק מאוד דהתם שאני דכבר תירץ ר"ת בתוס' ברה"ה (דף כ"ז) דאלו ואלו דברי אלקים חיים הם, דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן, ולכן יסד הקליר בגשם של שמיני עצרת כר"א ובטל של פסח יסד כרבי יהושע עיי"ש. אבל הכא לענין תקופה דשייך לענין הילוך החמה קשה, מ"נ אם התקופה נמשכת כרב אדא ע"כ דליתא לדשמואל, ואם איתא כדשמואל ע"כ דליתא לדרב אדא, וגם תירוצי ר"ת ז"ל לא שייך הכא דמא שייך בזה מחשבה ומעשה:

אכן מר אחי הגאון ז"ל בספרו ראשית ביכורים בהקדמת הספר שנקראת בשם ברכת ראשית כתב דשני התקופות אמת הם ואין כאן סתירה כלל. והוא לפי מה שכתבו התוכנים הקדמונים שיש איזה נטייה לגלגל המזלות מקו משה היום בכל עת מעט לצד צפון כנודע. וא"כ י"ל דשני החשבונות אמת הם דוודאי המופת

והחוש מעיד כי מן הרגע אשר תתחיל החמה לנטות מקו השווה לצד צפון העולם בתחילת הקיץ עד אשר תחזור לבוא על קו משה היום בסוף ימי החורף מצד רוח דרום אינו רק שס"ה יום וששה שעות פחות ד' מינוט וחצי בקירוב כמו תקופת רב אדא [ומימות הבריאה עד זמן הזה עלה ההבדל בכמו י"א יום ובזמניו קדמה תקופת רב אדא לתקופת שמואל י"ח יום מקודם אכן תקופת שמואל נחשבת מן הרגע אשר תתחיל החמה לנטות מעל ראש מזל טלה לצפון עד אשר תחזור לשנה הבאה לראש מזל טלה מדרום ושיעור מהלך זה שוהה שס"ה יום ורביע מכוונים וכוה א"ש הכל דקביעת העיבור וגם יום השוה בכל מקום הוא רק על זמן הקפת השמש וחזרתה לקו משה היום אבל ברכת החמה בתחילת המחזור של כ"ח שנה הוא רק על הקפת השמש לראש מזל טלה וזה אינו אלא מכ"ח שנה לכ"ח שנה כ"כ מר אחי הגאון מו"ה בצלאל ז"ל שם ובדף נ"ה חזר וביאר באריכות נפלא לשני התקופות אלו ובראיות נכוחות מספרי התוכנים הראשונים והנה כל המעיין בדבריו ז"ל אלו יראה דדבר ד' בפיו אמת. וראיה גדולה לדבריו דהרי בברייתא קחשיב נמי דהרואה לבנה בגבורתה ופירש הרמב"ם ז"ל בפ"י מה' ברכות הלכה י"ח דהיינו כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה בתחילת החודש ולא תהי' נוטה לא לצפון ולא לדרום וכו' הרי דכל עיקר חיוב הברכה היינו בעת שיגיעו המאורות לתחילת מזל טלה כמו שהיה בעת הבריאה ורק דבעינן שיהא ג"כ באותו יום ורגע שהיה בעת הבריאה וגבי חמה ידעינן דהוא מכ"ח שנין לכ"ח שנין אבל גבי לבנה לא ידעינן אימתי חזרת למזל טלה וגם שתהא מכוון באורתא דתלת נגהי ארבע ולפיכך אין מברכין עליה:

ועפ"י דברי מר אחי הגאון ז"ל הנ"ל יש לדחות הראיה שהביא המשאת בנימין דתקופת רב אדא עיקר מהא דאמרינן ברה"ה (דף כ"א) דאם משכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה לההיא שתא ולא תהוה להא דכתיב שמור את חודש האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן וזה אינו רק לפי חשבון תקופת רב אדא דאם לפי חשבון תקופת שמואל הא מצינו כמה שנים דמשכה תקופת טבת עד אחר חג הפסח ולמה לא מעברין והיכא לא הוקבע רק ז' עיבורים במחזור קטן הא לפי דברי הש"ס הנ"ל הוה לן לקבוע ח' עיבורים ולכן הוכיח מזה דקיי"ל כתקופת רב אדא. ואכן לפי דברי מר אחי ז"ל דשני התקופות אמת אינו ראייה של כלום ונקדים בתחילה מה שהקשו התוס'

וכבר אמרינן ע"ז בש"ס ר"ה הנ"ל דצריך לעבר משום דאיכא תרתי לריעותא אביב ותקופה אבל בשנת הששה עשר למחזור וכן שנת החמישית למחזור דאז ג"כ נמשך תקופת שמואל עד לאחר הפסח מ"מ לא מעברינן משום דתקופת רב אדא מתחיל קודם הפסח והלכך אף דתקופת שמואל הוא עיקר מ"מ כיון דליכא רק חסרון דתקופה לא מעברינן דק"ל דעל אחת מהן לא מעברינן וכל זה פשוט וברור. ולפי זה נתבטל דברי המשאת בנימין מכל וכל:

ואכן בעיקר המחלוקת של תקופת רב אדא ושמואל מלבד תירוץ של מר אחי הגאון זצ"ל נ"ל לתרץ עוד בהקדם מה שתקנו מסדרי התפילה לומר בפיוט דהכל יודך דבוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה דמשמע דבלילה עולה החמה למעלה מן הרקיע והקב"ה הוצרך להוציא אותה ממקומה בכל יום ויום וכן הלבנה נכנסת ג"כ ברקיע והרי אנו רואים בחוש דאינו כן דבלילה שוקעת מתחת להקרע ונראית להיושבים על שטח הקרקע שמצד השני מכדור הארץ והרי חז"ל בעצמם אמרו בפסחים דף צ"ד שחכמי אומות העולם אומרים דבלילה חמה מהלכת מתחת לקרקע ואמרו על זה דנראין דבריהם מדברינו שהרי בלילה מעינות ורתחין וכיון שהודו לדבריהם האיך יסדו בתפילה להיפך ועוד תימה על מה דאמרינן ביומא דף כ"ט דחמה מנסר ברקיע כחרש המנסר בארזים וכיון דהולכת מתחת לרקיע האיך מנסרת את הרקיע ובאמת שגם במדרש רבה בראשית איתא פלוגתא אם המאורות תלויין ברקיע וכמו דמשמע פשטות הכתוב ויתן אותם אלקים ברקיע השמים או דתלויין באויר וצריך להבין במאי פליגי וגם צריך להבין במאי דנקרא השמש במקרא בשני שמות דפעם קורא אותה שמש כמו דכתיב כי בא השמש ויזרח לו השמש וכן בכל התורה לא הוזכר רק שמש וירח דוק ותשכח. אבל בנביאים הוזכר בשתי שמות דפעם נקראו בשם שמש וירח ופעם נקראו בשם חמה ולבנה וכן בכתובים:

ועוד יש להעיר דמצינו שני כתובים בישעיה הסותרים זה את זה בישע' ס"ו ס' כתיב לא יהי' לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והי' לך ד' לאור עולם ואלקיך לתפארתך ומשמע בהדיא מכתוב הזה דהשמש והירח יתבטלו מכל וכל ולא יצטרכו להם כלל דהש"ת בעצמו כביכול הוא יהי' המאיר לעולם. ואלו בישע' כ"ד כתיב וחפרה הלבונה וכושה החמה כי

שם הא בשביל התקופה לבד אין מעברין והוצרך לחלק בין תקופת תשרי לתקופת ניסן ושוב הקשו כיון דמקרא קא דרשי הכא והכא מ"ש בין תקופת תשרי לתקופת ניסן ונשאר בקושיא ובאמת שתמיה עצומה היא לכאורה ואמנם המעיין בדברי הרמ"ה ז"ל בהשגותיו על הרמב"ם ז"ל בה' קידוש החודש בפ"ד הלכה ב' יראה דקושיית התוס' לק"מ דכתב שם דכיון דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן בוודאי לא יהא אביב ג"כ ועל שנים מהם מעברין ועוד דאם משכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן משכא נמי תקופת תמוז עד בחר החג והלכך מעברין ע"ש ופירושו ההשגה עיין במנחת אהרן על סנהדרין שלפני הרמ"ה ז"ל הי' הגי' ברמב"ם דאף על תקופת תשרי בלחוד מעברין ועל זה בא להשיג ע"ש [ועפ"י דבריו ז"ל לק"מ דכתקופת טבת דמשכא איכא גם חסרון דאביב ועל שנים מהם מעברין אבל בתקופת תשרי דליכא רק חסרון מעברין ואין מקום כלל לקושיית התוס':

ועפ"ז י"ל דלעולם תקופת שמואל עיקר והא דזמנין דנמשכה תקופת טבת עד אחר חג הפסח היינו דכתקופת שמואל אף דנמשכת לאחר החג מ"מ האביב בא בזמנו ועל אחת אין מעברין והא דאמרינן דאי משכא תקופת טבת עברי לה מ"מ בתקופת רב אדא דאי משכה עברי לה והיינו בזמן רב הוגא ורבא דלא נתייחד עדיין סדר העיבורים שתיקן הלל הנשיא האחרון והיה מזדמן לפעמים שגם תקופת רב אדא נתאחר אבל לאחר שניתקן סדר העיבורים מעולם אינו מזדמן כלל שתקופת רב אדא יתאחר ולתקופת שמואל שמתאחר לא איכפת לן משום דבוודאי איכא אביב וליכא רק חסרון של איחור התקופה וזה לא איכפת לן דהא קי"ל דעל אחת מהן אין מעברין:

ומש"כ עוד המשאת בנימין ועוד דאנו מעברין בשנה שמינית של מחזור ולפי חשבון של שמואל היה לנו לעבר בשנה תשיעית שאז שנת חמה יתירה על הלבנה חודש ימים ולא שנת השמינית אבל לחשבון דרב אדא בשנה השמינית החמה יתירה על הלבנה חודש ימים כשתדקדק בחשבון של שמואל ורב אדא עכ"ל. הנה מאוד אני תמה על גאון כמוהו האיך יצאה מלפניו שגיאה גדולה כזו דכלפי לייא דאדרבה דתקופת רב אדא קודמת לתקופת שמואל והאיך אפשר דהיא תתאחר יותר והא דבשנת השמינית מעברין היינו דאם לא היינו מעברים היה נמשך גם תקופת רב אדא עד שיתסר בניסן.

בש"ס דפסחים ד' צ"ד שהזכרתי לעיל שאמר רבי דנראין דבריהם מדברינו וכו' הגם שבחיצונות הוא כדברי חכמי האומות, עכ"ז יש פנימיות בחמה שאינו נראה והפנימיות של החמה כלילה עולה למעלה מן הרקיע. ועוד כתב שם שמצא בתוספות הרא"ש למסכתות שכ' שכבר עמד ר"ת ז"ל ג"כ על נוסח הכל יודוך שיסדו לומר בוקע חלוני רקיע וכו' והלא חז"ל בעצמם אמרו שנראין דבריהם מדברינו ותירוצו של ר"ת ז"ל נוכל לפרש בשתי אופנים או ע"ד הגאון מו"ה משה חיים לוצאטו או על דרך שכ' הגר"א ז"ל:

והנה אף שידוע לכל שאין אנו רשאים לחדש דבר מעצמינו בעניינים כאילו כל זמן דלא נמצא לזה מקור מפורש בתלמוד ובמדרשי חז"ל דמאן סליק לעילא לברר אמתת הדברים אך אחר שראיתי להגאונים הנ"ל שכתבו שיש לחמה עוד חמה אחרת פנימיות והיא עולה כלילה למעלה מן הרקיע וכוודאי יש להם מקור לזה מספרי חכמת האמת או מסוד ה' ליראיו ולכן עליהם תמכתי יתדותי לתרץ כל הקושיות הנ"ל קצת בדרך אחר ע"פ הקדמה אחת מהש"ס דחגיגה דף י"ב ויש קצת מקום לומר דהגאונים הנ"ל כוונו ג"כ לזה וכמו שאבאר בעז"ה:

והוא דהנה בש"ס דחגיגה שם גרסינן אמר ר' אלעזר אור שכרא הקב"ה ביום ראשון ארם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיום שנסתכל הקב"ה ברור המבול וכדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנוז מהן שנאמר וימנע מרשעים אורם ולמי גנוז לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב ע"ש וכן כתב רש"י בחומש על הפסוק וירא אלהים את האור כי טוב חז"ל אף בזו אנו צריכים לדברי אגדה ראה שאינו כדי להשתמש בו רשעים והכדילו לצדיקים לעתיד לבוא והוא מדברי הש"ס דחגיגה הנ"ל וכ"ה במדרש רבה על הפסוק הנ"ל:

ונ"ל דאין הכוונה דגנוז לצדיקים לעוה"ב אבל בעוה"ז אין העולם נהנין מאורם כלל דאין זה סברא כלל שנתבטל המאור הראשון מפעולתו לגמרי דהרי כל עיקר הבריאה של המאורות אינו רק לעוה"ז דאלו לעתיד הרי כתיב לא יהיה לך עוד השמש לאוד יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך וגו' וא"כ לאיזה תכלית ותועלת ברא הקב"ה למאו הראשון נומה דאמרין מנודים ד' ח' דלעתיד לבוא יוציא הקב"ה חמה

מלך ד' צבאות בהר ציון וירושלים ונגד זקניו כבוד ומשמע בהדיא דמהרי הוו ויאירו לעולם כמקדם רק דיבושו ויכלמו המאורות ויתבטלו מחשבותן נגד המאור הגדול שנקבל מאת השי"ת בעצמו והיותר תימה דבש"ס דפסחים ד' ס"ח לא מקשי הגמ' רק מקרא אחרנא דכתיב בישעי' ל' והי' אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתים כאור שבעת הימים ומתרץ כאן לימות המשיח וכאן לעוה"ב ולשמואל דאמר דאין בין העוה"ז לימות המשיח וכו' כאן במחנה שכינה וכאן במחנה צדיקים וחזינן דהש"ס מפרש לקרא דחפרה הלבנה וכושה החמה כפשוטה דהמאורות בעצמם יחפרו ויכלמו ודלא כפירש יונתן בן עוזיאל דמפרש דקאי על האומות עובדי אלילים דהם יבושו ויכלמו וכן פי' רש"י והמצודות שם ולפי פי' יונתן אין התחלה לקושיית הש"ס וע"כ דחז"ל מפרשים לקרא כפשוטה וא"כ מה מתרץ דכאן במחנה שכינה וכאן במחנה צדיקים אבל מ"מ מה יענו לקרא השלישי דכתיב לא יהי' לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך ומשמע שלא יאירו לעולם כלל והכתוב הזה הוא מכחיש לשני המקראות דישעי' כ"ד ול"ו דהתם משמע דיאירו לעולם רק דבמחנה צדיקים יתוסף אורם של החמה והלבנה יותר ממה שהי' בתחילה ובמחנה שכינה לא יהא ניכר אורם כלל ויתבטלו מחשיבותן נגד האור של השכינה:

וליישב כל הנ"ל נ"ל בהקדם מה שמצאתי בהקדמה לפרקי דר"א להגאון הרד"ל זצ"ל ב"ב שהביא בשם הגאון המקובל מו"ה משה חיים לוצאטו זצ"ל בפירושו על האידרא כת"י שהעיר ג"כ על כמה מאמרי חז"ל מה שאמרו בכ"ב עולם לאכסדרה הוא דומה וכיון שהגיע חמה אצל קרן מערבית צפונית נכפפת ועולה מן הרקיע וכן יסדו אנשי כנה"ג בנוסח הכל יודוך הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה דהלא כולנו יודעים שהרקיע מסבב העולם מכל צד והשקיעה של השמש אינה אלא ירידתה למטה ואין נצייר שנכנסת למעלה מן הרקיע. וביאר שם ליישב דברי חז"ל כי אע"פ שהגלגלים והכוכבים הם גשמיים הנה בתוכם מתלבש פנימות מהרשעים בסוד ספירה של העשיה. וכל מה שתמצא בדברי חז"ל בענין השמש והכוכבים שאינם עומדים לפי הנראה לעינינו מדבר הכל בפנימיות שלהם עכ"ל בקוצר. וכן הביא שם מש"כ הגר"א ז"ל כביאורו לספר יצירה על מה שאמרו חז"ל

מה דאיתא בפ"ק ביומא דמפני מה אין קולו של אדם נשמע היום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל החמה שמנסר ברקיע וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכן איתא במדרש שם א"ר יהודה את סבור שהוא שף ברקיע ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ ע"ש נ"ל דהכל מיירי במאור הראשון שגנזו הקב"ה לצדיקים לע"ל וזהו גניזתו שהוא נתון ברקיע השני ואינו נראה לנו כלל:

אך השמש והירח הנראים לנו הם מקבלים קצת אור מהם ביום שרקיע הראשון הנקרא וילון נכנס שחרית לתוך תיקו וכמו שפירש"י בחגיגה דע"י שוילון נכנס לנרתיקו משו"ה האור נראה וכל היום החמה הפנימיות דהיינו החמה שברא הקב"ה ביום ראשון היא מנסרת את הרקיע השנית שנקראת רקיע מפני שצריכה להקיף את הכדור וע"כ מוכרחת לנסר את הרקיע אבל בלילה החמה והלבנה הפנימיות הם עולים למעלה מן הרקיע ושם ג"כ הם סובבים את כדור הרקיע השני ואינה צריכה לנסר את הרקיע ובעת הבוקר בוקע הקב"ה חלוני הרקיע השניה ומוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה כדי שיהא נאצל מאורם להשמש והירח שלמטה להאיר לעולם כולו וליושביו. [וזמן התחלת הלילה והתחלת הבוקר נחשב הכל על אופק של א"י וכמו שמבואר בספרי התוכנים ועי' בזה היטיב בס' נחמד ונעים בשער השביעי ובספר אור היום להגאון הצדיק מו"ה ארי' ליב ליפקין זצ"ל אב"ד דק"ק קרטינגא]:

ואם כוונתי על האמת בזה יש מקום לומר דכל מקום שהוזכר בדברי הנביאים בלשון חמה ולבנה כוונתו הכל על המאורות שברא הקב"ה ביום הראשון ולכן נקראת חמה מפני שהיא חמה ביותר ותדע דאמרינן בש"ס דנדרים הנ"ל דלעתיד לבוא הקב"ה יוציא חמה מנרתיקה צדיקים יתעדנו בה והרשעים ידונו בה שנאמר כי היום בא בוער כתנור וגו' ורק עתה שהיא נתונה ברקיע השניה וזהו נרתיק שלה אינה יכולה להזיק לבריות ולזה כוונתו חז"ל במה שאמרו שראה הקב"ה שאינו ראוי להשתמש בה בעוה"ז וגנזה לצדיקים לעוה"ב והיינו שהצדיקים יהיו יכולים להנות מאורה בעוה"ב ואדרבה יתעדנו בה:

וכן הלבנה הנבראת ביום ראשון נקראת לבנה מפני שהיא לבנה בעצם והיינו שיש לה אור מעצמה ואינה צריכה לקבל אור מהשמש כמו הירח הנראית לפנינו ולכן נקראת לבנה:

מנרתיקה צדיקים מתעדנים בה ורשעים נידונין בה יתבאר בסמוך בעוה"ה]:

ועוד קשה דאם איתא שהמאור שנברא ביום ראשון אינו עושה פעולתו עכשיו בעוה"ז כלל נמצא דהקב"ה מטיל קנאה במעשה בראשית דכל הגלגלים הנבראים הם משתמשים ועושין רצון קונם לעולם מיום הבריאה ואילך ואלו מאור הראשון שהוא חביב מאוד שהיה יכול האדם להיות צופה בה מסוף העולם ועד סופו גנזו וספון באוצר החיים ואינו עושה כלום:

ולכן לולא דמסתפינא לומר דבר חדש מה שלא מצאתי בשום מדרש ממדרשי חז"ל הייתי אומר דהמאור הראשון עושה פעולתו גם עכשיו ואדרבה שהשמש והירח שנראה ליושבי הארץ הם מקבלים אור מהמאורות שנבראו ביום ראשון שהשמש שברא הקב"ה ביום רביעי הנראית לעינינו מקבלת אור מהשמש שנברא ביום ראשון וכן הירח שנראית לנו מהירח שנבראת ביום ראשון [ואפשר שעל זה כוונתו הגר"א ז"ל והגאון ר' משה חיים לוצאטו ז"ל שהשמש יש לה מאור פנימיות מה שאינו נראה לנו והיינו שהשמש מקבלת אור מהמאור הראשון שהיא נקראת מאור פנימי שהיא נתונה באוצר החיים ואף שהם לא כתבו כן רק במאור השמש מ"מ י"ל כן גם במאור הירח וכמו שאבאר לקמן בעוה"ה] רק שעצם המאורות הם נגוזים באוצר החיים והיינו דהם נתונים ברקיע השני הנקרא רקיע ואינם נראים כלל ליושבי הארץ והשמש והירח הנראה לעינינו על הארץ עומדים באויר שבין וילון לרקיע השני ומה דאמר ר"ל בחגיגה ד' י"ב רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכן איתא במדרש רבה בראשית פרשה ו' היכן גלגל החמה ולבנה נתונים ברקיע השני שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים ור' פנחס בשם ר' אבוה אמר דמקרא מלא הוא בנחמי' אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם היכן הוא כל צבאם נתונים ברקיע שהוא למעלה מן השמים [נוד"ל ברקיע השני הנקרא רקיע שהוא למעלה מן השמים הנקרא וילון] וכן מה דאמרינן שם דגלגל חמה יש לה נרתיק שנאמר לשמש שם אוהל בהם וברכינה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקב"ה מתיש כחו שלא יצא וישרוף את העולם ולע"ל הקב"ה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים וכו' וכן אמרינן בנדרים ד' ח' דלעתיד לבוא הקב"ה יוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה והרשעים נדונים בה וכן

ובזה א"ש מה שתקנו לומר בנוסח הכל יודוך מוציא חמה ממקומה ולבנה ולא תקנו לומר בלשון שמש וירח וכן כמה דאמרו חז"ל חמה מנסרת ברקיע ולא אמרו שמש מנסרת ברקיע וכן בחגיגה רקיע שם חמה ולבנה קבועין משום דהשמש והירח הם נתונים באויר תחת הוילון ואין לה שייכות ברקיע כלל. וכן בהא דפליגי תנאי במד"ר אם המאורות הם ברקיע או דעומדים באויר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם דחד מ"ד מיירי בחמה השניה שנעלמת מעין כל ואידך מ"ד מיירי בשמש וירח התחתונים הנראים לעינינו:

ועל פי כל הנ"ל יש ליישב המחלוקת של שמואל ורב אדא בחשבון הילוך החמה דאלו ואלו דברי אלהים חיים דתקופת רב אדא הוא ע"פ הילוך החמה העליונה דהיא ממהרת להלך יותר משמש התחתון ותקופת שמואל הוא על השמש התחתון שהיא נראית לעינינו והיא מאחרת בהלוכה ולכן אזלינן טפי אחר תקופת רב אדא משום דשמש גופא מקבלת אור מחמה העליונה ומ"מ לענין הברכה שתקנו חז"ל לברך על החמה שייך שפיר לברך לפי חשבון תקופת שמואל משום דבעוה"ז אין אנו נהנין רק מהשמש התחתונה שנראית לעינינו שהרי עצם המאור שנברא ביום ראשון הוא גנוז ברקיע השניה רק דהשמש התחתונה היא מקבלת קצת מאור גם ממנה אבל העיקר אנו נהנין מאור השמש התחתונה ולכן תקנו לברך בפח שהדר מחזור של תקופת ניסן ליפול באורתא דחלת נגהי ארבע:

ראמנם כל זה בעוה"ז אבל לעוה"ב יתבטל השמש והירח התחתונים מכל וכל ועליהם אמר הכתוב לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך ז' לאור עולם וגו' ולא ישתמשו רק בחמה ולבנה העליונים אך באופן השימוש יהיה חילוק בין מחנה שכינה למחנה צדיקים דבמחנה צדיקים ישתמשו באור החמה והלבנה רק שאז יגדילו אורם ביותר ויהי אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי שבעתים כאור שבעת הימים אבל במחנה שכינה כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה ופירש"י שם בפסחים שלא יהא שם אלא זיו וזהו מראה השכינה עכ"ל:

כל זה כתבתי רק לפי חומר הנושא ליישב סתירות דברי הפסוקים בענין זה וגם ליישב דברי מחלוקת התנאים במדרשים הנמצא מענין קביעת החמה ברקיע והילוכה וסיבוכה ועוד נמצא כמה דברים בענין החמה

אבל בתורה שהוזכר הכל בלשון שמש וירח [ולא נמצא כלל בתורה שם חמה ולבנה רק בדברי הנביאים] וכן מה שנמצא גם בנביאים ובכתובים בלשון שמש וירח הכל מיירי בשמש וירח הגשמיים הנראה לעינינו והיינו דכתיב בתורה וילן שם כי בא השמש ולא כתיב כי שקעה השמש וכן כתיב בפ' שמיני ומצורע ובפרשה אמור כמה פעמים ובא השמש וטהר ולא כתיב ושקעה השמש וטהר והיינו משום דהתורה מיירי בשמש הגשמי ואצלה לא שייך כלל שקיעה וזריחה שהרי הוא מסבכת את כדור הארץ תמיד ובכל רגע ורגע מהכ"ד שעות של היום והלילה במקום הזה היא מתחלת לזרוח ובמקום אחר היא מתחלת לשקוע וכן כתב הבעל המאור ז"ל בפ"ק דר"ה וזה לשונו דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות הישוב ולא בכל הארץ כולה כי כל עשרים וארבעה שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן הוא ערב במקום אחד ובוקר במקום אחר על פני אורך כדור הארץ כולה והוא כהקפת הגלגל עליה המקיף ממזרח למערב וזהו הפירוש בויהי ערב ויהי בוקר האמור בימי בראשית עכ"ל הבעל המאור ז"ל שם הצריך לענינינו ומש"כ וזהו הפירוש בויהי ערב ויהי בוקר ר"ל דפירוש הכתוב הוא דבכל שעה ושעה מהיום הוא ערב במקום הזה ובוקר במקום אחר ולכן כתיב בתורה כי בא השמש משום שאינה שוקעת כלל רק שהיא באה לחצי כדור הארץ השני שהוא מתחת לקרקע שאנו יושבים עליה:

ובזה יתיישב כל הקושיות בזה בעוה"ז דזה שאמרו חכמי ישראל דבלילה מהלכת למעלה מן הרקיע כווננו על החמה העליונה שאינה נראית כלל בעולם התחתון והיא נכנסת בחלון באמת כלילה למעלה מן הרקיע [וכן הגאון הצדיק המנוח מו"ה אלי' זצ"ל הגאב"ד דק"ק לידא בביאורו עין אליהו על העין יעקב בפסחים שם הביא למה שכי' בהקדמה לפרד"א להגאון הרד"ל זצ"ל שכי' הגר"א ז"ל הגם שבחיצונות החמה הוא כדברי חכמי האומות עכ"ז יש פנימיות בחמה שאינה נראה והפנימיות של החמה כלילה עולה למעלה מן הרקיע ע"ש ואולי דהפנימיות של החמה שכי' הגר"א ז"ל הוא אור הראשון שנגזו לצדיקים וכמש"כ בעוה"ה] ואו"ה שאינם יודעים רק מהשמש שנראית לעינינו אומרים שהולכת מתחת הקרקע והא דאמר רבי דנראין דבריהם מדברין היינו משום דחכמי ישראל לא יכלו להראות לאו"ה במופת שיש עוד חמה שניה הפנימיות והחמה הנראית לעין כל נראים באמת דבריהם מדברינו:

האמת ורמזו בדבריהם סודות גדולות ונפלאות וד' יזכנו לראות בביאת המשיח ויקוים אז הכתוב לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולגנה הירח לא יאיר לך והיה לך ד' לאור עולם ואז יתגלה לנו סודות התורה וכמו דכתיב ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים ב"ב אמן:

בפרקי דר"א ובמדרש שנראה שהם תמוהים מאוד לכאורה ובמה שכתבתי יראה המעיין שיתיישב עוד קושיות בזה בעז"ש אבל מי יודע אם האמת הוא כן ואין אתי יודע עד מה בחכמת התכונה וכ"ש להבין דברי חז"ל בעינינים אלו אשר כל דבריהם נאמרים ע"פ חכמת

סימן טו

יין לקדוש והבדלה

הכוס של קידוש גופא ואינו מקדש עליו ומשיירו להבדלה ואף דמצוה לקדש על היין מדרבנן מיהת מ"מ כיון דאפשר בריפתא והבדלה א"א אלא ביין ולכן נדחה קידוש מפני הבדלה.

ולכאורה תימה דא"כ למה אמרינן בפסחים (ק"ה) דקידוש היום קודם לכבוד היום, ופי'

התוס' שם דכבוד היום היינו קידושא רבא. ולדעת הטור תימה דהא קידושא רבא נמי א"א לקדש אריפתא ולמה קידוש היום קודם לקידושא רבא. ואמנם יש ליישב בפשיטות דשאני קידוש היום עיקרו קיומו מה"ת דכתיב זכור את יום השבת לקדשו, והלכך קידוש על היין נמי אף דמה"ת יוצא בקידוש דתפלה מ"מ עיקרו מדאורייתא. ולפיכך קדים לקידושא רבא דעיקרו מדרבנן [ובפרט דיש פוסקים דס"ל דקידוש על היין נמי הוא מה"ת], משא"כ לענין הבדלה יש כמה פוסקים דהוא מה"ת כמו בקידוש [ואפשר דגם הטור סובר כן] ולפיכך כתב הטור דהבדלה עדיף. וכזה יש ליישב מה שתמה במהרש"א ז"ל על הטור דלדעתו למה הוצרך הש"ס לומר דנר חנוכה וקידוש היום נ"ח עדיף משום פרסומי ניסא, תיפוק ליה דקידוש היום מצי לקדש אריפתא. ואכן לפמש"כ לק"מ דנר חנוכה נמי עיקרו מדרבנן וקידוש היום עיקרו מדאורייתא, ולכן ע"כ הוצרך לטעם דפרסומי ניסא עדיף.

והנה עוד הקשה המהרש"א שם על הטור בהא שכתב דנר חנוכה קודם להבדלה משום דאפשר לאברולי בתפילה, ואמאי לא ניחא ליה בטעמא דתלמודא משום דפרסומי ניסא עדיף ומשו"ה קדים לקידוש היום, וכ"ש לגבי הבדלה. וכן תמה הרב ב"י על הטור בזה [ועוד העיר בזה כבוד חתני הרה"ג מו"ה פאיר

בעז"ה. יום ד', ג' לחדש אלול לסדר ולפרט כי עיין בעין ידאו בשוכ ד' ציון לפ"ק פה ווילנא.

המחיה חיים יתן חיים ארוכים ומתוקנים לכבוד איש חי רב פעלים ה"ה הרב הגאון הגדול החו"ב סו"ע"ה מו"ה ישראל חיים דייכעס נ"י, רב ואב"ד בק"ק לידעו יצ"ו, וכתב וחתם בספרן של צדיקים ביום הזכרון הבע"ל לאלתר לחיים טובים וארוכים עם כל הכתוב לחיים בספר אמן.

אחדש"ת הרמה. באתי להודיעו כי אני שולח לו בפאצט הזה ספרי עצי ברושים על יו"ד [אשר יצא זה מקרוב מבית הדפוס] למזכרת אהבה ויהיה לי לנחת ולשעשועים כאשר יעיין ויהגה בו ואקוה אשר גם כת"ר נ"י יקבל נחת ממנו.

והנה לעטר את ספרו דמר נ"י דמכונה בשם "בית ועד לחכמים" בציצים ופרחים אמרתי לכתוב בכאן בשנים ושלשה גרגרים בחד"ת באיזה ענינים שונים אשר נמצא אצלי בכתובים וזה החלי בעז"ה.

(א) גרסינן בפסחים (ק"ג) אמר ר' יוחנן שלשה הם מנוחלי העוה"ב הדר בא"י והמגדל בניו לת"ת והמבדל על היין במוצאי שבתות, ואמרינן עלה דהיכי דמי כגון דמשייר מקדושא לאבדלתא. ופירשו התוס' שם שמונע שתייתו בשביל הבדלה. ופירש המהרש"א כוונתם דר"ל דרוקא השתיה ששותה בתוך הסעודה נדחה מפני הבדלה, אבל מה שצריך לשתות כוס של קידושא רבה קודם הסעודה, הוא קודם להבדלה. אבל דעת הטור או"ח (ס"י רצ"ו) דאפילו קידוש דלילה נדחה מפני הבדלה, משום דקידוש יכול לקדש על הפת. ונראה דהטור מדייק הלשון דמשייר מקידוש [ולפירוש התוס' אינו משייר הכוס של קידוש רק משייר מהיין שהכין לכבוד היום] ולכן פירש הטור דמשייר

קארעליץ ג"י דלפי מה שכתבתי דהיכי דעיקרו מדאורייתא לא מהני הך סברא דמצי לקדושי אריפתא, א"כ לפי מה שכתב דהטור סובר דהבדלה הוא דאורייתא א"כ הטעם שכתב הטור דמשו"ה נר חנוכה קודם להבדלה משום דמצי לאכדולי בתפילה אינו טעם כלל דהא נר חנוכה דרבנן והבדלה דאורייתא]:

ואמנם כבוד חתני הרב המאודה"ג וכו' מו"ה יהודה לייב דון יחיא ג"י אב"ד בק"ק שקלאו אצל קהל חסידים אמר ליישב ד' הטור ז"ל דאפשר דסובר דסברא דפרסומי ניסא לא עדיף לדחות לגמרי למצוה אחרת דעיקרו דאורייתא, ומשו"ה הוצרך לומר דאינו נדחה לגמרי דהא מצי לאכדולי בתפילה ותרוויהו טעמי איצטריכו. ומ"ש בש"ס דנר חנוכה עדיף מקידוש היום משום פרסומי ניסא גם סמכו גם על הטעם דמצי לקדש בתפילה או לקדש אריפתא ולא הוצרכו זה דזה יודע בלא"ה. והטור לא בא רק לבאר זה דהש"ס סמך גם על הטעם דמצי לקדש בתפילה וממילא ה"ה לענין הבדלה וְהוּא שכתבו התוס' בשבת דף כ"ד דהפטרות חנוכה דוחה להפטרות ר"ח משום דפרסומי ניסא עדיף ואף דהתם דוחה לגמרי, שאני התם דשניהם אינם אלא תקנת חכמים משא"כ הכא הבדלה היא דאורייתא].

ועוד הקשה המהרש"א ז"ל קושיא שלישית על הטור ז"ל דהאיך אפשר דקידוש היום דעיקרו נתקן על היין יהא נדחה מקמי הבדלה דמעיקרא לא קבעוהו רק בתפילה. ואמנם כבוד חתני הרה"ג הנ"ל תירץ גם לזה, דאפשר דס"ל להטור ז"ל דגבי קידוש היום נמי לא נתקן דוקא על היין דהא חזינן בגמ' דרב דזימנין דחביבא ליה ריפתא הוה מקדש אריפתא, אלמא דלא נתקן דווקא על היין רק דהתקנה היה על היין או על הפת, משא"כ הבדלה כשחזרו והעשירו תקנו דווקא על היין. ותי' נכון הוא. ובזה נתיישבו כל הג' קושיות שהקשה המהרש"א על הטור ז"ל.

ולענין מה שקשה על הפוסקים ז"ל דקידוש על היין הוא מה"ת [וכמו שהובא בתוס' נזיר ד'] היכי אמרינן דרב דזימנין דחביבא ליה ריפתא היה מקדש אריפתא. אמר כבוד חתני מו"ה יהודה לייב דון יחיא הנ"ל דהם יפרשו כמו שפי' ר"ת ז"ל בתוס' פ"י דפסחים דף ק"ו דלעולם היה מקדש אחמרא והא דאמר דזימנין דמקדש אריפתא היינו דהיה מקדש אחמרא ע"מ לאכול ריפתא מיד.

אבל אין ליישב דרב לשיטתו אזיל בפסחים ק"א דא"צ קידוש במקום סעודה ושפיר היה יוצא בקידוש על היין ששמע בבהכנ"ס דהא ליחא דהא כיון דהיה צריך לקדש בביתו כדי להוציא בניו ובני ביתו היאך יצאו הם ידי קידוש בהא דמקדש אריפתא הא קידוש על היין דאורייתא והם לא שמעו בבהכנ"ס וע"ז צ"ל דהם מפרשים כפיר"ת ז"ל.

ועל מה דסמך ר"י דהמגדל בניו לת"ת להא דהמבדיל על היין במוצאי שבתות, אמר חתני הנ"ל בדרך הלצה דנמצא כמה אנשים דאינם רוצים לגדל בניהם לת"ת בטענתם דמי יימר דיצא מהם לומדים שיגיעו להוראה ויוכלו להיות הבנים בקה"י באופן שיוכלו לפרנס עצמם וב"כ ברווח ולכן עדיפא להו ללמדם חכמת הרפואה או אומנות וע"ז הם בטוחים דיוכלו לבוא לידי תכלית ועל זה בא בעל המימרא הלז לסתור טענתם דלעולם יגדלו בניהם לת"ת ולא יחושו דמי יאמר דיגיעו להוראה דיש עצה לזה דיהוין זהירים להבדיל על היין במוצאי שבתות וכבר אמר ר' יהושע בן לוי בשבועות דף י"ח דכל המבדיל על היין במוצאי שבתות זוכה לבנים שהגיעו להוראה דכתיב ולהבדיל בין הקודש לבין החול וסמך ליה להורות את בניי [וע"ש במהרש"א בחא"ג דנפק"ל לריב"ל כן דבעינן הבדלה על היין דווקא מדכתיב ברישא דיין ושכר אל תשת כבואכם אל אוהל מועד ע"ש במהרש"א] וכוה בטלה טענתם לגמרי.

סימן טז

הזכרת יציאת מצרים בקידוש

ונראה דלפי דעת כת"ר נ"י א"צ להזכיר כלל יצ"מ בקידוש של שבת לא כתפלה ולא בקידוש על היין, ובא לחלוק על כל הפוסקים ועל הנוסח הקידוש של שבת המבואר ברמב"ם ובכל הסידורים דהזכר בנוסח הקידוש זכר ליציאת מצרים, דכולם טעו בפשט דברי הגמרא. ואני שמעתי ולא אבין דאם מפרש כת"ר דהגז"ש הוא גז"ש גמורה ומקובל מסיני, וכמו שמשמע מד' המנחת חינוך והעונג יו"ט שהקשו על המג"א דהאיך יוצא כתפלה הלא לא הזכר בו יצ"מ, ואם נאמר דאינו אלא אסמכתא בעלמא מדרבנן [וכ"ה האמת לענ"ד] אין התחלה לקושייתם, ע"כ דלא קאי על יו"ט של פסח, דהלא ביו"ט לא מצינו שום חיוב בתורה דצריך לקדשו, וכן מבואר להדיא במ"מ בפ' כ"ט מהל' שבת שקידוש דיו"ט אינו אלא מדרבנן, וא"כ למאי צריך הגז"ש דהא הזכירה דיצ"מ מפורשת להדיא בתורה דכתיב למען תזכור, וקידוש היום א"צ כלל ביו"ט, ולענין מה נאמר הגז"ש ללמוד משבת. והן אמת דרש"י בשבועות דף י"ג ע"א ד"ה לא קראו מקרא קודש, כתב לא קבלו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויוה"כ עכ"ל. ומשמע דהוא מה"ת, ונפק"ל מדכתיב מקרא קודש ביוה"כ, ולכן צריך קרא דיוה"כ הוא מ"מ דאף אם לא קראו מקרא קודש מ"מ מכפר, וא"כ בכל המועדים נמי כתיב מקרא קודש ג"כ מחיוב לקדשו בדבור כמו בשבת אבל תמוה דא"כ למה הוצרכה התורה לכתוב בשבת זכור את יום השבת לקדשו דמחוייב לקדשו כתפלה תיפוק ליה דהא בשבת נמי כתיב מקרא קודש:

ובאמת בר"ה דף ל"ב פליגי ר"א ור"ע בפירושא דמקרא קודש דכתיב גבי ר"ה, דר"ע מפרש קדשהו בעשיית מלאכה, ור"ע מפרש על קדושת היום, וא"כ לכאורה תלי' בקידוש דיו"ט אם הוא מה"ת או לא, כפלוגתא דר"א ור"ע הנ"ל, ולר"ע הוא מה"ת, אבל הא ליאת, דהא יליף מהך קרא גם על מלכיות זכרונות ושופרות, והרי מבואר בגמ' דר"ה דברכות דר"ה הוא מדרבנן, וע"כ דאינו אלא אסמכתא בעלמא מדרבנן, וא"כ הדרא הקושיא של כת"ר לדוכתיה. ועוד תמוה דהא קרא דלמען תזכור מיירי בזכירות יצ"מ דכל השנה

בעז"ה. יום ה' ה' לחודש הראשון לפ"ק.

חיתי שלמא רבא מן שמיא וחיי ארוכי וברכתא טבא לכבוד דידך עליון ויראי וירידי נפשי ה"ה הרב המאה"ג החו"ב סו"ע"ה וכי כש"ת מ"ה פשה נ"י ד"ץ ופוז"ץ בק"ק לאדו יצ"ו בעהמ"ח ספר יד משה וחמרת משה לו ולכל הנלוים אליו המסתופפים בצלו יהי' חיים ושלום עד העולם, ואת ימי חג המצות הבע"ל יחוד כחדוה וביצות, ויזכה לראות ירושלים בבנינה ובהמ"ק בניו על תלו ומכונו, ולהקריב קרבן הפסח בזמנו תנוכה כולנו לעלות ולראות את פני ה' שלוש פעמים בשנה אכיה"ד.

ואחדש"ת הרמה. באתי להודיעו כי קבלתי שני הספרים שלו ס' יד משה וס' חמרת משה אשר שלח לי למתנה, ביום ג' העבר, ואפריון נמטייה ות"ח חן לו על אשר כברוני בספריו היקרים אלי מזהב ומפז רב ותיכף שקראתי בהם כשנים ושלשה דלתות ברכתי עליהם ברכת הנהנין כי טעמתי בהם טעם זקנים כולם אהובים כולם ברורים נכונים וישרים למוצאי דעת, וכמה הלכתא גבורתא איכא למשמע מינייהו וכל כי הנך מילי מעליותא תאמרון משמיה בכי מדרשא, ויזכהו ה' לחדש עוד חידושים נכונים בגפ"ת ופוסקים ולהוציאן לאור על פני תבל למען לזכות את הרבים, ואני שולח לו היום את ספרי בנין שלמה ג"כ למתנה ולמתנה ואבקש שימחול לעיין בו, ואקוה שידוה בו נחת, ואם יהי' לו איזה הערות בספרי אזי ימחול להודיעינו, ואם יהי' לי מה להשיב אזי אשיבנו בלנ"ד.

ולמען יהיה לו לאות כי עיינתי בדברי קדשו, ראיתי להציע לפניו מה שעלה ברעיוני להעיר בדבריו בעת עיוני בספרו לפום רהיטא. והוא מה שיצא כת"ר נ"י בריש ספרו חמרת משה לפרש פירוש חדש מאד במימרא דרב אחא בר יעקב בפסחים דף ק"ז דהא דאמר דצריך שיזכר יציאת מצרים בקידוש היום, לא מיירי בקידוש של שבת אלא מיירי בקידוש של חג המצות, והכריחו לזה הגירסא דש"ס כתיב הכא למען תזכור, הרי דמיירי בחג הפסח, ויליף מגז"ש דזכור את יום השבת, ועיקר הגז"ש הוא ללמוד, דמה שבת הזכירה הוא כתפלה, אף ביו"ט של פסח דמחוייב לזכור יצ"מ צריך להזכיר כתפלה, ובזה יישב לקושיית המנחת חינוך (מצה ל"א) והעונג יו"ט בסוה"ס על המג"א.

וימחול לעיין ברא"ש במש"כ דצריך לבטל שנית ביום מחמת ג' טעמים, ולא הזכיר כלל הך סברא שכ' כת"ר נ"י ע"ש. ידדו הרו"ש שלמה הכהן מצדפ"ק ווילנא

תשובת המחבר ספר חמדת הנפש

ומה שמשיג עלי כת"ר בענין הזכרת יצ"מ בקידוש היום, יש לי להשיב על כל דבריו אבל כיון שאינו נוגע להלכה, וראשי עלי דוה ר"ל לא אדבר מזה, וגם אם יעיין בהאחרונים אשר רמזתי שם לעיין בדבריהם מה שכתבו בענין זה, וגם יעיין בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' מג אות י אשר הבאתי קצת דבריו בהשמטות לספרי ימצא לנכון לענ"ד נכונים כל דברי בזה, זולת מ"ש עמ"ש בספרי יד משה דביטול דלילה אינו מועיל כיון דאינו מפקיר מיד, וכתב כת"ר וז"ל: תמיה לי דהא דעת רש"י דביטול מפיק מתשובתו, ואינו מטעם הפקר, אתמדה על תמיהתו, דאדרבה על ביטול בלב עוד אליו סברתי אשר כתבתי שם דלא שייך סילוק שמסלק עצמו מהדבר לאחר זמן אבל עד הזמן הוא חפץ בדבר ודעתו עליו שהוא שני הפכיים כאשר ביארתי שם לנכון בעזה"י. ומה שכ' כת"ר שנעלם ממני סוגיא דהש"ס ב"ק דף סט דמפורש בהדיא דיכול להפקיר על לאחר זמן, יסלח כת"ר, כי לא עיין בדברי שם עד סוף הענין, כי הבאתי שם ראיה זו מגמ' זו בשם הגאון בעל דברי משפט ואני דחיתי שם רא"י זו בטוב טעם ודעת בעזה"י יעיין שם, גם מה שחשב עלי שהיה נעלם ממני הטעמים שכ' שם הרא"ש, גם זה לא ראה כת"ר בסוף דברי אשר ת"ל הבאתי כל דברי הרא"ש בזה ואדרבה הבאתי ממנו רא"י לדברי דלא מהני הפקר אלאחר זמן יע"ש, יותר לא אוכל להאריך מחמת טרדות ומחמת כי אינני בקו הבריאות.

כולה, וא"כ איך למד דצריך שיזכיר בקידוש היום, דאטו איכא קידוש היום בחול, אתמדה, ולפי דעת כת"ר הו"ל להביא קרא דזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים דמיירי בזכירות יצ"מ דליל פסח, וכמו שמבואר ברמב"ם ברפ"ז מה' חמץ ומצה וכ"ה במכילתא, וגם בלא"ה אינו מוכן כלל הלימוד משבת דכמו דהתם בקידוש, דאטו בשבת יש חיוב קידוש לכד הזכירה, דהא הזכירה בעצמה היינו הקידוש, דהא תפלה ג"כ מדרבנן, אלא פי' דקרא הוא דצריך שיזכיר שהיום יום שבת קודש ובוה יוצא ידי מצות זכירה, וכן כתב הגרע"א ז"ל בגליון המ"א כסי' תרע"א, רק דחז"ל לאחר שתקנו תפלה וקידוש על היין תקנו שיהי' הזכירה כלול בברכות בתפלה ובקידוש דיין [ובאמת דמלשון הגמרא דאמר צריך שיזכיר בקידוש היום מוכח דהוא אסמכתא בעלמא דמה"ת לא שייך הלשון שיזכיר בקידוש היום הלא הזכירה גופא היא הקידוש] ואם דעת כת"ר דהוא אסמכתא בעלמא מדרבנן בלא"ה א"צ ליישב קושיות העונג יו"ט, וגם מה שהקשה דהיה צריך הש"ס לפרש בהדיא דצריך להזכיר יצ"מ בקידוש היום של שבת, ג"כ לק"מ, דר"ל באמת בכל הקידושים בין בשבת ובין ביו"ט, ומה שהעיר מלשון כתיב הכא למען תזכור, אין זה דקדוק כ"כ, דכן מצינו בכ"מ בש"ס דוק ותשכח:

ועוד באתי להעיר מש"כ, בספרו יד משה, ליישב דברי רש"י בריש פסחים דביטול דלילה אינו מועיל כיון דאינו מפקיר מיד, תמוה, דהא דעת רש"י דביטול מפיק מחשבתו ואינו מטעם הפקר וא"כ אין זה תירוץ על רש"י. ועוד נראה דנעלם ממנו סוגיית הש"ס דב"ק ס"ט דמפורש בהדיא דיכול להפקיר גם לאחר זמן, ועוד דכל עיקר הסברא שלו דבלילה אין דעתו לבטל מיד, אינו אלא דברי נביאות דמנ"ל לכת"ר הא,

סימן ז

אכילת כזית פת בשבת ויו"ט

בזה בעז"ה. וכן מצאתי אח"כ בתורת חיים בחולין דף קכ"ג.

ומה שעומד לנגד זה הש"ס דכתובות דף ל' ע"ב דמוקמינן גבי זר שאכל תרומה שיהיה פטור מתשלומין בתחב לו חבירו בכית הכליעה ולא יכול לאהרורה כי אם על ידי הדחק הרי רבליעה בלא לעיסה נמי חייב מיתה. י"ל דאכילת תרומה שאני כיון דלכהן נחשב לאכילה ע"י בליעה למצות עשה דהא אמרינן דבלע מצה יצא הרי דלקיזום מצוה נחשב לאכילה והלכך וכו' בכל גווני. ועוד יש לתרץ דמירי שם בשזפין של תרומה דדרכן בכליעה וכדמשמע ביומא דף פ"א דרו"ק. וכן ראייה וכו' אכילה דומיא דאכילה של כהן דאיכא מ"ע בכל גווני. [וכן ראייה מהמשנה דסו"פ י"א דמנחות דתנן שם דבבלים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה הרי רבמ"ע של אכילת קדשים יוצאין אף אם אוכל שלא כדרך אכילה. מיהו משם יש לדחות ד"ל דבשר חי נמי מקרי דרך אכילה וכן מוכח להדיא בפסחים דף ע"א דאמרינן דשמחה בחי ליכא ומשמע דאכילה מקרי בזה רק דאינו יוצא ידי שמחה והא דאמרינן בפסחים שאם אכל חלב חי פטור היינו דוקא בחלב דחלב בודאי אין דרך לאכלו חי ועיין במשנה למלך ריש פרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה ח' ד"ה יש לחקור דפשיטא ליה שם דגם במ"ע אינו יוצא שלא כדרך אכילה. ואני תמה דהיאך יפרנס להא דאמרינן דאם בלע מצה יצא אם לא דסובר דבליע בלא לעיסה נמי מקרי דרך אכילה וכדעת הנו"ב שהבאתי לעיל בסמוך אבל לענ"ד לא נראה כן דמכמה מקומות בש"ס י"ל דלא מקרי דרך אכילה].

ולפי הצעה זו תקשה טובא דתיהדר קושיית הירוש'

לדוכתה דלמה לא אכלו מצה מן החדש על ידי בליעה דמ"ע דמצה יוצא דהא בלע מצה יצא ולגבי איסור חרש הוי שלא כדרך אכילה וכן לגבי שבת ויו"ט בודאי יצא ידי עונג שבת ע"י בליעה דהרי איכא הנאת גרונו והנאת מעיו ואולי כיון דמכוין לצאת בו ידי מצות דמצה הא אחשביה וממילא נחשב לאכילה גם לענין הלאו. ועוד י"ל דכמו שכ' התוס' דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני ה"נ גזרינן בליעה אטו לעיסה והך גזירה שייך למיגזר טפי דהא רוב אכילות בא ע"י לעיסה ושפיר יש לגזור דאם נתיר לאכול על ידי בליעה בודאי יבא לאכול כדרכו עכ"ד יצ"ו.

מה שהביא מר נ"י [בשרי חמד] באסיפת דינים במערכת אכילה אות י"א בשם הכתב סופר שנסתפק לדעת הסוכרים דכזית פת הוא דאורייתא בשבת ויו"ט, היאך הדין אם אין לו אלא כזית פת של איסור, אם מצוה זו דוחה לאיסור, כמו דעשה שדוחה לא תעשה. ועיקר הספק שלו אי מקרי בעדנא, דלענין כזית פת בשבת ויו"ט בעינן הנאת מעיו, ולענין איסורין תיכף בהנאת גרונו חייב. ושוב חזר מזה דבכי האי גוונא גם לדעת התוס' הוי בעידנא דלענין עונג שבת ושמחת יו"ט תרווייהו בעינן.

ותמיהני שלא זכר מה שהביא בעצמו שם אות ד'

בשם מוהרי"ט אלגאזי בספרו שמחת יו"ט דיש סברא דמקרי בדחיית הלאו בא על [ידין] פשיעה, דהיה יכול לבקש מקודם מצה של היתר, ואם כן בלא"ה לא דחי. ובלאו הכי לדברי התוס' בקידושין [ל"ה א] בשם הירושלמי דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני ואם כן נהי דמן התורה דחי מכל מקום מדרכנן אסור וכן אמרינן באמת ביבמות לענין ייבום בחייבי לאוויין דגזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה מיהו לזה יש לומר דנפקא מינה אם היה כזית איסור דרבנן דבכה"ג דודאי יש לומר דדחי דבאיסור דרבנן לא שייך לגזור דהוי גזירה לגזירה. וכן כתבתי בספרי בנין שלמה בסוף סי' ל"א דף מ"א ע"א דיש סברא לומר כן ונשארתי בצ"ע. ואמנם כעת חזרתי מזה דהא גם שניות מדברי סופרים תנן שם גם כן דחולצות ולא מתייבמות הרי דגם באיסור דרבנן גזרינן ועל כרחין דאין לדמות גזירות דרבנן להרדי. וכמ"ש הש"ך בנקודות הכסף בסימן פ"ז.

ושוב ראיתי ד"ל דלא שייך גזירה כזית ראשון אטו

כזית שני רק אם מצוי לו הרבה מאיסור כמו נידון דמקשה הירושלמי בפסח גלגל אבל בנדון דידן דאין לו רק כזית איסור לא שייך הגזרה כלל והרבה יש לפלפל בזה לפי מה שכתבתי במקום אחר בעניותי דנראה דאם אוכל בלא לעיסה רק דבלע מקרי שלא כדרך אכילתו ואינו אלא איסור דרבנן והבאתי כמה ראיות לזה מהש"ס דסוף פרק גיד הנשה מהא דהוצרך לשנויי בגרומיתא זעירתא ועיין ברש"י שם ועוד מכמה מקומות ודברי הנודע ביהודא מהרורא קמא סי' ל"ה שהביא אדרבה מש"ס חולין ראייה להיפך דלא כהתו"ח תמוה מאד וצע"ג ובחידושי הארכת

סימן יח

ממצא חפצך ודבר דבר

היא לצרכי ביתו כדי שירוויח אשתו ובניו, פשוט דוודאי מותר, דג"כ חפצי שמים הוא, כדאיתא להדיא במו"ק דף י"ד ע"א. וכ"ש שמיעצו שיסע בשביל רפואה דוודאי מצוה היא. אך להיפך אם מיעצו שיסע כדי לטייל, ודאי אסור. ואכן בסוחר שנוסע כדי להרוויח אבל אינו צריך למוזנות, בזה הוא פלוגתא ר"י ורבנן במו"ק שם דלר"י אסור דמדמי ליה להולך לשוט ולרבנן מותר.

אכן כל זה אם אומר לו בפירוש שיסע על העגלה, אבל אם אומר לו נסיעה סתם, יש לפרש שילך ברגליו, ולילך ברגליו מותר לומר, דכיון דיכול לילך ברגליו אינו אסור משום ו"דבר דבר", וכמו דאמר שמואל שם [שכתב ק"נ א'] דמותר אדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר שאם יש שם בורגנין הולך, וכתבו שם התוס' דה"ה דמותר לומר לחבירו שהוא ילך למחר לכרך פלוני דעל עצמו יכול לומר כל מה שירצה.

המכרכו בכרכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ רפ"ק וילנא

ולענין מה ששאל ממני עוד איזה דבר הלכה אם מותר לומר לחבירו בשבת דתסע אתה למחר למזל טוב למקום פלוני על חתונה או על ברית מילה או שאר דבר מצוה, ואת"ל לדבר מצוה מותר משום דחפצי שמים מותרים דהא מותר לשדך את התינוקות לארס ולפקח על צרכי רבים [שו"ע סי' שי"ז סעי' ו'], א"כ לברך אותו שיסע למחר לשלום, והנסיעה הוא לדבר הרשות אם מותר או אסור.

ובאתי להשיב לו כי אין כאן שום ספק בזה אם אומר לו בדרך עצה שיסע למחר בשביל טובת חבירו, וכ"ש אם אומר לו כן בשביל טובת עצמו שבוודאי אסור, דהא אסור לעשות זה בשבת. אכן לומר לו בדרך ברכה שחברו כבר מוכן ליסע בלא אמירתו, רק שמברכו שיסע לשלום, הדבר פשוט דמותר, דלא שייך בכאן ממצא חפצך, דהא אינו מצווהו ואינו מיעצו על זה רק מברכו. אך אם כוונתו ליעצו שיסע אם הנסיעה

סימן יט

הבדלה בליל יו"ט לאונן שלא הבדיל במוצאי שבת

ואחדש"ת הרמב"ה באתי להודיעו כי קבלתי חיבורו הנחמד אשר קראו בשם תרשיש שוהם

בזמנו והיה מן הראוי להשיבו מיד כי קבלתי ספרו אך יאמין לי כי כמה טרדות אשר סבבני אשר לא היה לי שום פנאי להשיבו ובפרט שאין דרכי תמיד לבוא בדברי ריקם בלא תורה. ולכן אתו הסליחה בזה על אשר נתאחר עד היום. והנה באתי להחזיק טיבותא רבתי למר נ"י על אשר כבדני בחיבורו הנחמד אלי מזהב ומפז רב. ומידי קריתי בו כשנים ושלושה דלתות שבעתי ממנו רב עונג והיה לי לנחת ולשובע רצון כי באמת הוא חיבור מלא על כל גדותיו בחריפות ובקיאיות נפלא ובכמה חידושי דינים הנצרכים גם למעשה. אשרי שלו ככה ומד' ישא ברכה. וד' יזכהו לחבר עוד חיבורים יקרים

בעז"ה אור ליום ב' כ"ך אדר שני לסדר ולפרט החדש הזה לכם ראש חדשים לפ"ק.

חיתי שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכי וברכתא טבא לכבוד ידיד ד' ויראיו וידיד נפשנו האהוב והחביב לנו עד לאחת ה"ה הרב הגאון המובהק החוב"ב סו"ע"ה המפורסם לשם ולתהלה בשערים המצוינים בהלכה בחיבוריו הקדושים היקרים. כבוד קדושת שמו מפאריס שכ"ת מו"ה משה נ"י פערלמוטסער דומ"ץ בק"ק לאדז יצ"ו בעה"ח כמה ספרים יקרים. יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויהי לו ולכל הנלויים אליו והמסתופפים בצילו חיים ושלום עד העולם. ואת ימי חג המצות הבע"ל יחוג כחדוה וכדיעות. ועיניו תחזינה ירושלים כבגינה. ולעלות לציון ברינה. שלש פעמים בשנה. ולהקריב קרבן הפסח בזמנו. בבית נכון ונשא בניו על חילו ומכונו. ולראות כהן העומד לאורים. בבית נכון ונשא בראש הרים. אכיה"ר:

מתפלל במנחה שתיים והלכך באונן דהיה פטור במוצש"ק להבדיל לא שייך תשלומין. אבל כת"ר נ"י איירי לדעת המהר"ם דפסק כוותיה ולדידיה בוודאי אינו מתורת תשלומין רק חיוב הבדלה נמשך עד יום ג' ולדידיה אותו החיוב בעצמו שהיה עליו במוש"ק כן מוטל עליו החיוב כליל יו"ט והלכך אפי' בשכח ולא הבדיל במוש"ק צריך שיאמר כליל יו"ט המבדיל בין קודש לקודש ויפה תמה כת"ר נ"י על המג"א דמאי שקר יש בזה במאי דאמר בין קודש לקודש הא עכשיו קודש הוא. ואני מוסיף דאף במוש"ק לחול אם יאמר המבדיל בין קודש לקודש אינו אומר שקר בזה שהרי הקב"ה הוא מבדיל בין קודש לקודש במוצש"ק שחל ביו"ט רק דבמוש"ק לחול בוודאי אינו יוצא אם יאמר המבדיל בין קודש לקודש דהא דכיון דצריך שיאמר בין קודש לחול הרי הוא משנה ממטבע שטבעו חכמים בכרכות וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בכרכות לא יצא יד"ח. אבל בנד"ד כיון שמוטל עליו חיוב הבדלה גם עכשיו לא מקרי משנה ממטבע שטבעו חכמים שהרי במוש"ק ליו"ט תקנו באמת לומר המבדיל בין קודש לקודש ואדרבה אם יאמר המבדיל בין קודש לחול הוי זלוזל ליו"ט. ואדרבה קצת יש להביא ראיה מהא דטעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל כליל שבת שתיים של שבת ואף דהוא תשלומין להתפלה של חול מ"מ כיון שעכשיו שבת הוא יוצא בתפילת שבע. וכן בטעה ולא התפלל מנחה בער"ח דמתפלל בערבית שתיים וצריך להזכיר בשניהם יעלה ויבוא ואף דהתשלומין הוא בשביל תפילה שאין בה יעלה ויבוא מ"מ כיון שעכשיו הוא ר"ח מחוייב להזכיר גם בתפילת תשלומין יעלה ויבוא. והלכך בהבדלה נמי היה נראה דאפילו לדעת הסוברים דהוא מתורת תשלומין מ"מ צריך לומר בין קודש לקודש כיון שעכשיו הוא קודש נואין סתירה על זה מהא דאמרינן ברפ"ד דברכות דאם טעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל בערבית שתיים דמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה. דשאני התם דחיוב הבדלה בתפלה לא נתקן רק לומר פעם אחת וכיון שהבדיל בראשונה די בזה. ומיהו יש לדחות הראיה דשאני התם דנוסח התפילה לכל העולם כולו להתפלל של שבת וכן בר"ח כל העולם כולו מזכירין של ר"ח והלכך גם בתפלה שמוטל עליו מתורת תשלומין בטל לגבי ציבור וצריך להתפלל כמותם. אבל בהבדלה דכו"ע אין מבדילין ביו"ט שחל ביום ב' או ביום ג' רק דעל אותו יחיד מוטל עליו חיוב הבדלה מצד ששכח להבדיל במוש"ק

ולהוציאם ע"פ תכל למען לזכות את הרבים. והנה להשיב לו התמורה על זה אין בכחי כי בד"ח כתיב לא יערכנה זהב ופז וכל חפציק לא ישו בו אך אמרתי יען אשר אני מדפיס ועולה כעת חיבור על יו"ד ואה"ע וקראתיו בשם עצי ברושים ואי"ה בקיץ הבא יצא בשלימות מבית הדפוס ואז אשלח למר נ"י את ספרי הנ"ל ואקוה שגם כת"ר נ"י ירוה נחת מחיבורי הנ"ל. וגם באתי להחזיק לו טובה ע"ד שהדפיס בספרו התשובות שכי' לכבודו נ"י כי אנכי אין מניח העתק מהמכתבים שאני כותב לאחרים וגם מהתשובה שכתבתי לכבודו בדיני חלה לא נשאר לי שום העתק וגם כת"ר לא הדפיס התשובה הלזו בספרו [רק התחלת הדברים התשובה] ולכן אבקש מכבודו נ"י שימחול להשיב לי ע"י פאסט התשובה שכתבתי מדיני חלה או העתק מהתשובה כדי שאוכל להדפיס אותה בתוך חיבורי עצי ברושים.

ובהיות שיהיה לו לאות שעיינתי בחיבורו ראיתי לכתוב לו איזה דברים מה שעלה ברעיוני בעת עיוני בספרו. והוא מש"כ בסי' י"ז לחקור באיש אחד שהי' אונן ר"ל מן שבת עד ערב סוכות שחל ביום ב' או ביום ג' איך יאמר בסיים הבדלה או בין קודש לחול או בין קודש לקודש דהמג"א בסי' רצ"ט כתב דאינו יכול לומר בין קודש לקודש דהוא שקר. גמעכ"ת נ"י תמה דמה שקר יש בזה הלא עכשיו בעת שמבדיל הוא יו"ט וכתב בוודאי כן הוא גם דעת השל"ה ושוב כתב כת"ר נ"י דבנד"ד דהיה אונן ר"ל דלא חל עליו חיוב הבדלה אז הוי כאלו חל מוצאי שבת ביו"ט דהוי חדא קדושה ומבדיל יקה"ז ויאמר בין קודש לקודש עכ"ל כת"ר נ"י. ופשוט דכוונתו אף דבנידון השל"ה צ"ל בין קודש לחול מ"מ בנד"ד דמעיקרא לא נתחייב בהבדלה רק עתה כליל יו"ט בוודאי צ"ל בין קודש לקודש. הנה קשה לי חילוק הלזה דהא מה דפשיטא ליה למד דחייב להבדיל לאחר האנינות היינו לפי מש"כ ביו"ד בסי' שמ"א כדעת המהר"ם דאף בתפילה פטור מ"מ בהבדלה חייב ודלא כדעת הרא"ש בפ"ג דברכות דס"ל דגם בהבדלה פטור כמו בתפילה דהוי כחגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני דפטור מראיה למ"ד דהוי תשלומין דראשון וטעם מחלוקתן של מהר"מ והרא"ש ז"ל כתבתי בספרי בנין שלמה בתיקונים והוספות בסי' י"ח דדעת הרא"ש ז"ל דהא דמבדיל עד יום ג' הוא מתורת תשלומין כמו בתפלה דאם טעה ולא התפלל שחרית

ובמוש"ק נתחייב בהבדלה שצריך לסיים בה המבדיל בין קודש לחול אפשר דאם יאמר המבדיל בין קודש לקודש הוא משנה ממטבע שטבעו חכמים בכרכות. ואפשר דמש"כ המג"א דאם יאמר בין קודש לקודש הוי שקר אין כוונתו דהדיבור הוא שקר דהא ודאי ליתא דהא בהבדלה בין שבת ליו"ט מזכירין בריש הברכה המבדיל בין קודש לחול ואף דעכשיו הוא יו"ט ואינו חול מ"מ מזכירין ג"כ בין קודש לחול משום דסדר הבדלות הוא מונה כמו דמזכירין בין אור לחושך ובין ישראל לעמים. אבל עיקר כוונת המג"א הוא דבסיום הברכה שנתייחד על ענין הבדלה שהוא עומד עכשיו שתקנו אנשי כנה"ג והם יסדו הברכה על הבדלה שבאותה שעה גופא שעומד ומבדיל כגון במוש"ק לחול הרי דהבדיל הקב"ה בין היום שעבר ליום דלהבא דבקודם הלילה היה קודש ולאחר צה"כ נעשה חול וכן במוש"ק ליו"ט בתחילה היה קודש חמור ועכשיו כלילה הוא קודש הקל. אבל בנר"ד דעברו ימי החול בינתיים ובעת שמבדיל לא נשתנה הזמן מקודש לחול וחייב הבדלה אינו רק מצד שכבר נתחייב ואם יאמר בין קודש לקודש מחזי כשיקרא שהרי עכשיו לא נשתנה מקודש לקודש רק שמוטל עליו חייב הבדלה דמשבת לחול והלכך צריך

לכרך ולומר המבדיל בין קודש לחול. ונ"ל דאף לדעת כת"ר נ"י אם שכח להבדיל כליל מוצאי יו"ט הראשונים כגון שחל יו"ט הראשון של פסח בשבת ושכח להבדיל במוצאי יו"ט שני ונזכר כליל שביעי של פסח [לדעת הסוברים דבהבדלה של יו"ט יש לה תשלומין עד פרוס הפסח או פרוס החג כמו שכ' בספרי בנין שלמה בתיקונים והוספות סי' י"ח] בוודאי אינו יכול לומר המבדיל בין קודש לקודש שהרי אין שום הבדלה בין היו"ט הראשון ליו"ט דשביעי של פסח וכ"ש אם חל שביעי של פסח דודאי אין יכול לומר המבדיל בין קודש לקודש דהא אדרבה שבת חמור מיו"ט וע"כ צ"ל בין קודש לחול. ויותר נ"ל דאין מבדיל כלל [וכן אפילו אם חל שביעי של פסח בע"ש ג"כ נראה דא"צ להבדיל כלל מאחר דהכל חד יו"ט הוא וצ"ע בזה] דהוא זלזול גדול לשבת להבדיל ולומר המבדיל בין קודש לחול. והרבה יש לי להאריך בנדון. ועוד יש לי לעורר בהרבה ענינים בתוך ספרו היקר ששלח אלי אך אין הזמן מסכים לזה כעת ועוד חזון למועד בזה.

כ"ד הדו"ש המבכרו בברכת החג ובברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא:

סימן כ

תשלומין להבדלה במוצאי שבת ובמוצאי יו"ט

ר"אוי לחקור בהא דאמרינן (בפסחים דף קו א) דאם שכח להבדיל במוצאי שבת דמבדיל עד יום ד' או עד יום ב' אם הוא מתורת תשלומין וכמו בשכח להתפלל מנחה. ונ"מ דאם הזיד ולא הבדיל אין לו תשלומין. וכן במוצאי שבת שחל ביו"ט ושכח להבדיל במוצאי שבת וגם במוצאי יו"ט תו אין לו תשלומין כמו בתפלה. או דלמא דאינו מתורת תשלומין דבאמת דבהבדלה אינו שייך תשלומין כמו דלא מצינו תשלומין בשאר מצות התלוין בזמן, ורק דהטעם הוא דעדיין לא נשלם הזמן, דזמן הבדלה נמשך ממוצאי שבת עד אחר יום ג'. והלכך גם במזיד יכול להבדיל, וכן אפילו עבר שני הבדלות ג"כ מבדיל דכיון דעדיין הוא בתוך זמן.

ונ"ל ראייה דאינו בתורת השלמה דאי הוי מתורת השלמה לא היה יכול להבדיל רק אם מגיע זמן הבדלה שנית וכמו בהשלמה דתפלה, ועוד דיהיה צריך להבדיל שני פעמים על ב' כוסות כמו בתפילה וזה וודאי אין סברא כלל דכיון דמבדיל עתה ממילא עולה גם בשביל הבדלה דשבת אלא וודאי דאינו מתורת תשלומין א'.

ולענין אם שכח להבדיל במוצאי יו"ט עד כמה הוא זמן הבדלה. והנה בכרכי יוסף כאן הביא בשם ה"ר יהודה עייאש בתשובה דמבדיל כל ימות השבוע. ונ"ל טעמו דהנה באמת אחר הרגל מקרי עד

לכאורה. ונראה דמזה ראייה גדולה למש"כ בעז"ה דאף לדעת מהר"מ דאינו מצד תשלומין היינו עד סוף יום ראשון משום דכל יום ראשון מקרי מוצאי שבת משום דהיום הולך אחר הלילה, אבל לדעת הפוסקים דיכול להשלים עד יום ד' זה וודאי אינו אלא מצד תשלומין והלכך שפיר דייק שם לכתוב שכח משום דבעי לסיים דמשלים עד סוף יום ג' וזה וודאי אינו אלא בשכח ודו"ק. ומלשון רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהלכות שבת הלכה ד' משמע ג"כ בהדיא דהא דגבי הבדלה יש לו תשלומין עד סוף יום ג' אינו רק מצד תשלומין דגבי קידוש כתב בהדיא אם לא קידש בלילה "בין בשוגג ובין במזיד" מקדש והולך כל היום סוף יום שלישי עכ"ל. ולא כתב בפירושו דאפילו לא הבדיל במזיד וגם לא כתב בפירושו ושכח להבדיל והיינו משום דיש חילוק בין יום א' ליום ב' וג' דביום א' מבדיל אפילו לא הבדיל במזיד ובשאר הימים דווקא בשכח ולפיכך הניח הדבר בסתימות כדי שיהיה משתמע לתרי אפי' ולצדדין קתני ודו"ק:

ולענין אם שכח ולא הבדיל במוצאי יו"ט שכתבנו לעיל בשם הבר"י כתב לי כבוד ידידי המאור"ג החר"ף ובקי וכו' מוהר"ר חיים נ"י מ"ץ בפ"ק בלוקעשאק ומלפנים היה אב"ד דק"ק שילעצניק תשובה באריכות בענין זה ודעתו שם דלאחר יו"ט אין תשלומין כי אם ביום שאחר החג דהוא שייך וקשור לימי החג. ולא דמי לשבת דדעת התוס' והרא"ש דיכול להבדיל עד יום רביעי דהתם שאני דקדושת שבת נמשך עד יום רביעי וכמש"כ הקרבן נתנאל בגיטין וכן כתב האר"י ז"ל בשם הזוהר. והביא הרה"ג הנ"ל נ"י ראייה לזה מהא דתניא (בגיטין ע"ז) דלאחר שבוע שנה לאחר שנה חודש לאחר חודש שבת לאחר שבת מאי ולכאורה קשה דלמה מספקא ליה דלאחר שבת מאי הא י"ל בפשיטות דלאחר שבת הוא יום כמו בלאחר חודש הוא שבת אלא וודאי משום דקדושת שבת נמשך עד יום ג' וכן (בפסחים דף ק"ו ע"א) דאמרי בני ר' חייא דמי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו ושאל הגמ' עד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת. ולכאורה מאי שואל עד כמה הא אמרי בני רבי חייא דמבדיל כל השבת. ועוד דהיכי אמר ר' זירא דאינו מבדיל אלא עד יום ד' אלא וודאי דס"ל להגמ' בפשיטות דאינו שייך תשלומין רק בימים שנמשך עליהם קדושת יום השבת שעבר. זה תוכן דברי הרה"ג נ"י הנ"ל מה שכתב אליו:

ט"ו יום לדעת הר"ח שהובא בש"ך חו"מ ס"ס מ"ג. ויש דעה דהוא ג' חדשים והלכך מן הדין היה יכול להבדיל עד אותו הזמן אך כיון שהגיע יום השבת בינתיים הוא מפסיק למצות הבדלה דכיון דהיום יום קודש לא שייך להבדיל אז והלכך אפילו גם במוצאי שבת לא הבדיל מ"מ אינו יכול להשלים רק הבדלה של שבת אבל הבדלה של יו"ט כבר נפקע ממנו לגמרי והלכך כתב דאינו מבדיל רק עד יום השבת:

וג"ל להביא ראייה ברורה דהא דמבדיל עד יום ג' אינו מתורת תשלומין דהא בשו"ע יור"ד סי' שמ"א מבואר לענין אבל ר"ל דלענין תפלה א"צ להתפלל תפלה של ערב ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתיים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ולא שייך תשלומין והוי כחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני דפטור מראיה למ"ד דתשלומין דראשון הוא אבל לענין הבדלה מתפלל אחר שיקבר וכו', וע"כ דהטעם דהבדלה אינו מתורת תשלומין אלא חזמן הבדלה נמשך עד יום ג'. ומיהו כל זה לדעת המהר"ם והמרדכי והג"מ אבל דעת הרא"ש בפ"ג דברכות להיפך דכיון דבעת זמן הבדלה היה פטור תו א"צ להבדיל עוד ומדמי לה לחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני ונראה דהמהר"ם והרא"ש פליגי באמת בזה אי הוא מתורת תשלומין או דזמן הבדלה נמשך עד יום ד'. ונ"מ טובא להלכה בהיזיד ולא הבדיל לדעת הרא"ש אין לו תשלומין:

והנה שמעתי מכבוד הגאון המפורסם וכו' מו"ה יחיאל סיב"ל נ"י אב"ד דק"ק יאנישאק בעהמ"ח ס' שפת הים שהביא ראייה מלשון הטוש"ע בהלכות שבת דהוא מצד תשלומין מהא דבסימן רע"א גבי קידוש כתבו סתם ואם לא קידש בלילה יש לו תשלומין למחר. ומשמע דבכל גזונו יש לו תשלומין ואפי' עבר ולא קידש במזיד, ואילו גבי הבדלה בסימן רצ"ט דייקו הטור והשו"ע בסעיף ו' וכתבו "שכח" ולא הבדיל במו"ש מבדיל עד סוף יום ג' וכו' ומשמע דווקא בשכח ולא היזיד וע"כ דס"ל דאינו אלא מצד תשלומין וזה נ"ל ראייה נכונה באמת וש"י. ואכן תקשה לפי זה דא"כ יהיה הרב ב"י בשו"ע סותר דברי עצמו למש"כ ביור"ד בסי' שמ"א סעיף ב' שכ"ש שלענין הבדלה יבדיל אחר שיקבר המת עכ"ל, הרי דס"ל דאינו מצד תשלומין דהא גבי תפילת ערבית כתב שם דאינו צריך להתפלל שחרית שתיים כיון שבלילה היה פטור וצ"ע

וראיה לדברינו דהא לכאורה תקשה על הרי"ף והרמב"ם דפסקו דאינו מבדיל רק ביום הראשון בלבד, ואילו לגבי גט באומר לאחר השבת זמנו עד יום רביעי ומ"ש הבדלה מגט. וע"כ צ"ל דגבי גט דהאדם אומר אם לא אבוא לאחר שבת אז תליא בלשון בנ"א וכיון דבלשון בנ"א מקרי לאחר השבת עד יום רביעי מסתמא כוון הבעל ג"כ עד יום רביעי אבל גבי הבדלה דחז"ל תקנו להבדיל במוצאי שבתות ומוצאי שבת לא נקרא רק יום הראשון בלבד. ולולא דמסתפינא הייתי אומר דמחלוקתם תליא אם הא דמותר להשלים לאחר מכאן הוא מצד תשלומין או מצד דזמן הבדלה נמשך עד יום רביעי או עד יום ב' דמ"ד דעד יום רביעי בשבת סובר דהוא מצד תשלומין והלכך כל זמן הנקרא בלשון בנ"א לאחר השבת ואף דזמנו אינו אלא במוצאי שבת מ"מ יכול להבדיל מצד תשלומין אבל המ"ד דסובר דאינו מבדיל אלא כל היום כולו סובר דאינו מצד תשלומין דבאמת לא מצינו למצוה שיש לה זמן קבועה מה"ת תשלומין דלא מצינו תשלומין רק בתפילה דאין לה זמן קבוע מה"ת [וגבי ק"ש דיש דעה דס"ל דג"כ יש לה תשלומין אפשר דסברי באמת דק"ש מדרבנן, וגם לא דמי הבדלה לק"ש דשם זמנה בכל יום ולילה אבל הכא אינו אלא פעם אחת בשבת ודמי לשופר ולולב דאין לו תשלומין] אלא דמבדיל כל היום היינו משום דכל יום הראשון מקרי מוצאי שבת וכשתקנו להבדיל במו"ש כיוונו לכל המעל"ע רק דעיקר התחלת זמנה הוא כליל מוצאי שבת והלכך אינו מבדיל רק כל היום כולו ונ"מ טובא לדינא דמי שהיה פטור כל יום הראשון מהבדלה אז א"צ להבדיל לכל הדעות דמ"ד דסובר דעד יום רביעי ע"כ דהוא מצד תשלומין וכיון שהיה פטור בזמן חיובו נפטר לעולם ואם מבדיל הוי ברכה לבטלה. ואכן מדברי הרא"ש בפ"ג דברכות בסימן ג' משמע דאף אם לא היה פטור רק כליל מוצאי שבת ג"כ פטור ומשמע להדיא דאף ביום ראשון ס"ל דאינו אלא מצד תשלומין ואפשר דמהר"מ ס"ל דצריך להבדיל למחר כשנתחייב ס"ל באמת דביום ראשון אינו מצד תשלומין אבל מכאן ואילך עד יום רביעי וודאי אינו אלא מתורת תשלומין. והיוצא לנו בדברינו דאם שכח ולא הבדיל במוצאי יו"ט תליא במחלוקת הפוסקים דפליגי בהבדלה דמוצאי שבת. ולדעת הסוברים דמבדיל עד יום רביעי גם ביו"ט יכול להבדיל עד ל' יום או עד ט"ו יום: הנלע"ד כתבתי בעז"ה:

ואגב דאיירי בדין שכח ולא הבדיל במוצאי שבת נ"ל

ואכן לענ"ד נראה דמסוגיית הש"ס במקומו מוכח להיפך דאין הטעם משום דקדושת יום השבת נמשך עד יום רביעי דהא הגמ' שם מביא ראייה מגיטין וכמו דאמרינן לענין גיטין דתרי ותלתא בתר שבתא ה"נ לענין הבדלה וא"כ מ"נ אם נימא בגיטין ג"כ הטעם משום דקדושת יום השבת נמשך עד יום רביעי ומשו"ה מקרי אחר השבת דא"כ הדבר מתמיה דלמה אחר הרגל הוא ל' יום דהא ברגל לא שייך דנמשך קדושת הרגל עד ל' יום וע"כ צ"ל דלא תלי בזה רק דלשון בנ"א מקרי לאחר השבת עד יום ד' וברגל מקרי לאחר עד ל' יום וא"כ היכי למד מיניה להבדלה דהא לדעת הרה"ג הנ"ל נ"י לא דמי לגט דהא גבי גט גבי רגל לאחר עד ל' יום וגבי הבדלה לא מקרי לאחר הרגל רק יום אחד אלא וודאי דס"ל להגמ' דכיון שנקרא בלשון בנ"א לאחר השבת עדיין יכול להבדיל דנקרא עדיין מוצאי שבת א"כ ה"ה במוצאי הרגל גם בלאחר הרגל אם שכח ולא הבדיל וגם בימי מוצאי שבתות שבינתיים ג"כ לא הבדיל כגון ששכח או שלא היה לו כוס נראה פשוט דנהי דאינו יכול להשלים מחמת שבת דהא כבר עבר יום ג' מ"מ יכול להבדיל מחמת תשלומי יו"ט עד ל' יום ולדעת הרי"ח עד ט"ו יום. ונידון מה שהקשה כבוד הרה"ג נ"י הנ"ל דמאי שואל לאחר שבת מאי דהא יש ללמוד מלאחר שנה ולאחר חודש דה"ה לאחר שבת הוא יום אחד דהשבת נמנה לימים. לענ"ד לא קשה מידי דאדרבה י"ל להיפך דהא חודש ג"כ נמנה לימים דכתיב עד חודש ימים ומ"מ אמרינן דלאחר חודש הוא שבת א"כ י"ל דגם לאחר שבת יש לו זמן אחר ואדרבה לפי דעת הרב הנ"ל דהמקשן ג"כ ידע מהא דקדושת יום השבת נמשך עד יום רביעי קשה טפי למאי מבעיא ליה פשיטא דעד יום רביעי מקרי לאחר השבת. וע"כ דהמקשן לא ידע כלל מזה וא"כ מאי מבעיא ליה. וע"כ צ"ל כמו שכתבתי בעז"ה. והא דלא נשנה בכרייתא באמת האיך הדין בלאחר שבת אפשר דלהתנאים דשנו הכרייתות היה הדבר פשוט להם דלאחר שבת נמשך עד יום רביעי ומהטעם שכתבו המקובלים בשם הזוהר ולכן לא הוצרכו לבאר זה בפירוש:

וגם מה דשואל הש"ס בפסחים הנ"ל על הא דאמרי בני ר"ח דמבדיל והולך כל השבת כולה עד כמה, היינו משום דבזה היה פשוט להש"ס דכל השבת כולה בוודאי לאו בדווקא דהא א"א לומר כלל דכל השבת כולה מקרי לאחר השבת ולכן שואל דעד כמה דכיון דלאו דווקא הוא צריך לידע סוף הזמן דזה פשוט:

משל תורה וכן אמרין בתענית יח לענין מג"ת דדבר שהוא מד"ס צריך חיזור טפי. כן נראה לי:

ולענין מש"כ כבוד הרה"ג ר' חיים נ"י הנ"ל ראה לדבכיו מד' הקרבן נתנאל בגיטין בסו"פ מי שאחזו שכ' טעם על ד' הרא"ש ז"ל שם שכ' על דברי הרה"ח שם דבאומר לאחר הרגל הוא עד ט"ו יום. וכ' הרא"ש ע"ז ואפשר שהוא מחלק הל' יום כמו שלשה ימי השבוע שהן נמנין אחר השבת ואע"פ שאינו דומה. וכתב הק"צ דמש"כ הרא"ש שאינו דומה היינו דשבת הוא הנקודה האמצעית ויום ד' הכנה לקבל נפש דנשמה חדשה ויום ה' לקבל רוח דנ"ח וכו' מה שאין שייך לומר כן בשאר מועדים ורגלים עכ"ל. אבל באמת משם אין ראה כלל דהרי הרא"ש אינו חולק על הרה"ח בזה ורק דכתב ואף דאינו דומה אחר השבת לאחר הרגל ויש טעם לחלק ביניהם מ"מ לא נראה לו לחלק ומאחר דהרה"ח כתב כן וידוע דכל דבריו דברי קבלה מחכמי הש"ס וכן פסק הטור אה"ע בס"ד קמ"ד כרעת הרה"ח א, כ אדרבה משם ראה להיפך דלאחר הרגל דמי כמו לאחר השבת ואין לחלק ביניהם. ולכן נראה פשוט דכיון דלענין גט קי"ל דאחר הרגל מקרי עד ט"ו יום ה"נ לענין הבדלה. ובאמת דהרה"ח לשיטתו אזיל בפסחים ק"ו [ונרפס כעת על הגליון בדפוס ראם] דפסק שם ריש תשלומים להבדלה כמו"ש עד יום רביעי כבני ר' חייא וכמו שפי' ר' זירא. ושוב ראיתי להגרע"א ז"ל בגליון האו"ח בס"י קצ"ט [ונרפס בדפוס יאהניסבערג] בשם ספר לשון חכמים דמוצאי יו"ט אין לו תשלומין כלל. ואכן דעתו ז"ל דיום ראשון שאחר יו"ט בודאי יש לו תשלומין דהיום הולך אחר הלילה ע"ש והנלע"ד כתבתי בעז"ה:

לכתוב דין חדש בהא שכ' בשו"ע בס"י רצ"ט סעיף ו' דאף דיש לו תשלומין לכה"פ יום ראשון מ"מ על גר ובשמים אינו מברך רק במוצאי שבת. דלכאורה נראה דהא דאין מברכין על האור רק במוצאי שבת והוא מן הש"ס (דפסחים דף קו) דדווקא באור שלא שבת דעיקר הברכה הוא משום דהבריאה דאש היה במוצאי שבת ולכן אין מברכין אותה רק במוצאי שבת במוצאי שבת אבל באור ששבת נראה דיכול לברך אפילו לאחר כמה ימים ולא גרע מיו"כ. וכן משמע להדיא בכל בו בה' ט"ב דכ' שם בשם רבינו פרץ ז"ל שמברכין בורא מאורי האש כשיצא מבהכ"נ במוצאי תשעה באב אם יש אור ששבת ודעתו ז"ל דביל ? ט"ב אין מברכין כלל בורא מאורי האש משום רכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם. ולכן ס"ל דמברכין במוצאי ט"ב על אור ששבת דווקא. ועכ"פ שמענין מיניה דעל אור ששבת מברכין אפילו לאחר כמה ימים:

ונראה דה"ה בליל מוצאי יוה"כ דאין מברכין רק על גר ששבת דג"כ יכולין לברך אפילו לאחר כמה ימים ופשוט הוא. ואכן זה תימה לי בהא דכתב השו"ע די"א דמוצאי יוה"כ מחזידין על האור כדי להודיע שהיה אסור ביום ותימא לי דהא טעמא שייך נמי בשבת וא"כ כמו"ש נמי הו"ל לחזור אחריו ולא גרע ממוצאי יוה"כ. ואולי משום דשבת הכל יודעין דאסור בשבת דאפילו למ"ד דהבערה ללאו יצאת מ"מ מאיסור לאו אינו יוצא משא"כ ביוה"כ דאינו ברור איסורו. ועי' בשאג"א בס"י עא דנסתפק דאפשר דהבערה דיוה"כ אינו רק מדרבנן ע"ש ולכן מחזירין אחריו להודיע שהוא אסור וחכמים עשו חיזור להכריהם יותר

סימן כא

נשים בשביתת בהמתן בשבת

לענין מה שהביא כ"ת נ"י [בספרו מנחת שבת סי' פז סק"א] דברי השם אריה (או"ח סי' ב) דיכול

א. במנ"ש ס"ק א' בשם תשובת שם אריה שהביא שם עצה להקנות בהמתו לאשה ונצל מאיסור שביתת בהמה כיון דמתוסי' משמע דנשים אינם מצויים בשביתת בהמה.

הנהגה בחידושים מכן הגאון תפארת ישראל על משניות פ"ה ממסכת שבת משנה א' הביא בשם הגאון רע"א דמסופק בזה אם נשים מצויים בשביתת בהמה היכא דליכא משום מחמר. ומקום ספיקו הוא מכח דברי הר"ן פרק כל כתבי שכתב דבכל מילי דשכתא נשים

בתוספותיו על משניות שיש לומר דגם הר"ן לא כתב כן רק במ"ע שיש בה קום ועשה אבל לא בשביתת בהמה שאינה אלא בשב ואל תעשה. הנה דבריו לא נהירא לי כל עיקר ויש הרבה סתירות ע"ז ואכמ"ל. ואך מש"כ בסוף דבריו דאף אם נימא דאשה פטורה ממ"ע זו מ"מ אסור מדרבנן משום עובדין דחול זהו דבר שמתקבל על הדעת. ועפ"יז בלא"ה בטל היתרו של השם אריה להקנות לאשה דמ"מ אסור דרבנן מיהו איכא גם לאשה משום עובדין דחול^ב.

בספר דברי חיים (לבן אחיו של רבינו) בח"י שבת יח, א מביא מש"כ אליו רבינו בזה וז"ל: שבת יח ע"א, א"ל רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים דתניא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים כו' ע"ש. כתב אלי כבוד דודי היקר הגאון המפורסם מוהרש"כ שליט"א מו"צ דפ"ק ווילנא שמזה יש להביא ראייה למה שנסתפק הגרע"א בגליון הש"ס במשניות סוף פרק במה בהמה אם אשה מצווה על שביתת בהמה מחמת דהוי מ"ע שהו"ג. ועי' בפרמ"ג שנסתפק ג"כ בזה ותמה שם תלמידו בהגה"ה והביא ראייה מפרתו שך ר"א בן עזריה כו' ואמרינן שם שכנתו היתה ומתוך שלא מיחה כו' אלמא שאשה מצווה. ולכאורה גם מזה הסוגיא כתב אלי ששפיר יכולים להוכיח שאשה מצווה דזה ידוע דכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה וכדאמרינן במנחות דף לו ע"ש. ולרב יוסף שביתת כלים דאורייתא אף לבה"ה. וא"כ בהמה לא גרע מכלים, וא"כ גם בבהמה איכא לאו והלכך גם אשה וודאי מצווה ואפילו לדידן דלא קיי"ל כרב יוסף, מ"מ י"ל דאתי קרא לבהמה כבר הוזכרו בעשה וקמ"ל הך קרא דאיכא נמי לאו, ואולי י"ל דאמרינן דהשמר עשה עשה וא"כ גם בזה נוכל לאמר שפיר דהוי רק עשה. ועי' במו"ק דף ג'.

דמלבד דיכול לבא מזה מכשול גדול דיתבטל לגמרי איסור זה דמי יודע שהקנה לאשה או לאו ויבאו הכל לנהוג היתר בזה. והנה מלבד דאינו אלא הערמה בעלמא דודאי הוא לא מכויץ להקנות ולא היא מכוונת לקנות, ובר מן דין אינו ברור דהאשה פטורה ממ"ע זו ויש לי אריכות דברים בזה. ובאמת שאני תמה על שלא הביא דברי הפרמ"ג באו"ח סימן רמה ודברי התוס' רע"א ז"ל על המשניות ר"פ במה אשה שנסתפקו בזה אם האשה מצווה על שביתת בהמה [מכח דברי הר"ן הנ"ל] והמגיה שם הביא ראייה דגם האשה מצווה ע"ז מהמשנה דפרתו של ר"א וכו' [וכנזכר לעיל].

ועוד נראה לי להביא קצת ראייה לדחות דברי השם אריה הנ"ל מדברי התוספות דעו"ג דף ט"ו ד"ה ושמעיה לקליה, שהקשו למה לי למימר טעמא דמחמר תיפוק ליה משום שביתת בהמה לחוד. ודחקו ליישב דמשום שביתת בהמה לא הוי אסרינן מכירה דלית ביה איסור כי אם לפי שעה וכו' עי"ש. והלא בפשיטות יש ליישב דהוצרך הש"ס לומר הטעם משום איסור כי אם לפי שעה וכו' עי"ש. והלא בפשיטות יש ליישב דהוצרך הש"ס לומר הטעם משום איסור דמחמר דאי מצד איסור דשביתת בהמה היתה אשה מותרת למכור בהמה גסה שלה לאינו יהודי דהא היא אינה מצווה על שביתת בהמה. ועי"כ הזכיר הטעם משום איסור מחמר דזה נוהג גם באשה דבמחמר איכא נמי לאו דלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך, וכדאיתא בשבת דף קנה וגם בעו"ג שם דבמחמר איכא נמי חיוב חטאת. אלא ודאי דפשיטא להו לתוס' דגם אשה מצווה על שביתת בהמה וכדעת הר"ן דבכל מילי דשבת שוה אשה לאיש.

ומש"כ בתפארת ירושלים הנדפס בסוף המשניות ליישב הקושיות שהעיר עליהם הגרע"א ז"ל

שוים לאנשים ונפסק כן בש"ע או"ח סוסי" רצ"א ובמג"א שם ס"ק י"א. [ובספר תוספת ירושלים חדש ג"כ דיש לומר דבשב ואל תעשה גם נשים מצוות אף דהוי מ"ע שהו"ג ומסיק דע"כ מדרבנן גם אשה מצווה אשביתת בהמה] וכן בפרמ"ג מ"ז ריש סימן ש"ה כתב ג"כ להחמיר בזה מכח דברי הר"ן הנ"ל. והנה דברי כל הגדולים דלעיל [חוץ מדברי הפרמ"ג] הובאו גם בתשובת שם אריה הנ"ל בסוף התשובה בהג"ה שם מסוסי" ב' וגם הביא שם דברי המגיה שבתפארת ישראל שהביא ראייה לאיסור מפרתו של ר"א שהיתה יוצאת ברצונה שבין קרניה שלא ברצון חכמים. ואמרינן בגמרא דלא שלו היתה אלא של שכינתו ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. הרי דגם האשה מצווה על שביתת בהמה עכתו"ד המגיה שהביא שם. והרב בעל שם אריה הנ"ל דחה כל דבריהם וכתב דמפרתו של ר"א אין ראייה דיש לומר דשם מיירי שהיתה מחמרת אחריה ואיכא בזה לאו דמחמר ובלאו גם אשה מצווה. ומדברי הר"ן הנ"ל ג"כ אין ראייה לנידון זה דכל שישנו בשמירה היינו לאו וכו' אין זה ענין לעשה דשביתת בהמה עי"ש מה שהארך. ולפי דבריו נסתרו גם דברי הפרמ"ג הנ"ל כיון דראיית הפרמ"ג הוא ג"כ מכח דברי הר"ן הנ"ל ולפי דברי הרב שם אריה אין ראייה מדברי הר"ן לנדון זה. וכעת ראיתי בתשובת זכר יהוסף חאו"ח סימן ס"ט שהביא ג"כ דברי תשובת שם אריה. ולפי הנראה למעין שם אין הדבר ברור להקל בזה גם לדעת זכר יהוסף: ב. וז"ל בעל מנחת שבת שם: והנה הגם שדברי התוס' רע"א והמגיה והפרמ"ג כבר נדחו שם בסוסי" ב' בתשובת שם אריה הנ"ל [ומה

סימן כב

הערה בדין נשיאת קטן בשבת

המנהג לישא תינוק בשבת שלא לצורך מילה, יש ללמד זכות על פי דעת המאור ברפכ"א מה' שבת דהטעם דהאשה מדדה וכו' משום צער התינוק לא גזרו, א"כ ממילא בקטן שיכול לילך בעצמו דוודאי אינו אלא דרבנן, וכשנושאו בכרמלית הוי שבות דשבות במקום צער ע"כ דבריו הק'. הנה בחיבורי שם הבאתי דנראה דדעת רשב"א בתוס' בפ' המצניע דף צ"ד ד"ה אדם מוכח דס"ל ג"כ כהמאור בזה ע"ש ודוק.

אמנם כתבתי שם להעיר ע"ז מד' רש"י והרע"ב במגילה ה' דפי' הטעם דהקהל א"א בשבת משום דאי אפשר להביא הטף לעזרה בשבת. ולכאורה דהתינוק לאחר שנפרצו בה פרצות, אבל מקודם שנפרצו בה פרצות דהיתה נידונת ירושלים ככרמלית וכמבואר להדיא בעירובין ד' ק"א, א"כ הוי שבות דשבות במקום מצוה דחי נושא א"ע דרבנן, וכרמלית נמי דרבנן. וע"כ דאין לדמות שבותין להדדי. ומיהו למש"כ התוס' יו"ט במגילה שם דהחשש היה משום קטנים ביותר דלא אמרינן בהם חי נושא א"ע א"ש. והרבה יש להאריך בזה ואכ"מ.

כל זה הגה"ה מאת הרב וכו' של"ס ברי"ם הכהן נ"י מצ' בוילנא

המעייין בר"ן דשבת סו"פ מפני"א במשנה דאשה מדדה את בנה יראה להדיא דס"ל שם דבכל קטן שאינו יכול ליטול רגלו אחת ולהניח אחת הוי ככפות והנושאו בר"ה חייב [וכדעת רוב הפוסקים שהביא רבינו הגאון המחבר בכאן] ומשו"ה אסור אפי' לגרור מדרבנן גזירה שמא יגביהנו. והתוס' יו"ט במח"כ הרמה לא דק בכאן בכל הצורך בדי' הר"ן ז"ל, וגם שם במשנה דאשה מדדה את בנה לא ירד התוס' יו"ט לכוונת הר"ן ז"ל במח"כ הרמה, ולכן כתב שם דהאי אסור דאמר ר"י שם היינו אסור וחייב לדעת הר"ן, והא ליתא כלל דוודאי ר"י לא מיירי רק באיסור דרבנן דגרירה, רק הר"ן ר"ל דלמה גזר ר"י משום נושא הא בנושא גופא קיי"ל דחי נושא את עצמו וליכא איסור דאורייתא והאיך גזר גרירה אטו נושא. וע"ז תירץ הר"ן כיון שהוא קטן כ"כ שאינו אלא גורר הוי ככפות והנושאו חייב חטאת. כן מבואר בדי' הר"ן להמעייין בדבריו שם בפסקא דהאשה מדדה את בנה. ולכן דברי התוס' יו"ט תמוהין אצלי טובא וצ"ל"ע וכבר הארכתי בעזה"י בנידון זה הרבה בחיבורי בנין שלמה תשובה י' ה' יזכני להוציאו לאור הדפוס.

וגם מש"כ רבינו הגאון המחבר בכאן דמה שנשתרכב

שתמה הגאון מוילנא שליט"א על שלא הבאתי דברי הגדולים הנ"ל. הנה יצן שכבר נדחו דבריהם שם בשם אריה הנ"ל לא היה מהנחוץ להביאם] ולפי דעתי השפילה יש ג"כ סמך קצת לדברי השם אריה הנ"ל מדברי הרב הרש"ז בש"ע שלו סימן רע"א סעיף ה' דבעינן שמירה ממלאכה גם במילי דשבתא אין הנשים מוזהרות רק על מצות לא תעשה אף שהזמן גרמא אבל לא כעשה כמבואר למעין שם ובסימן ש"ה סעיף א' כתב שם בהדיא דשבתת בהמה בשבת מי שעבר עליה לא עבר רק אעשה. והגם שגם הוא הביר דברי הר"ן הנ"ל לפסק הלכה בסוס"י רצ"א וא"כ לכאורה נראה מדברי הרב הנ"ל דמ"ש הר"ן הנ"ל אין זה ענין לשבתת בהמה עכ"ז כיון דכל הגדולים הנ"ל מסתפקים בזה ויש להם תנא גדול דמסייע הוא ניהו הגאון הר"ש הכהן הנ"ל מוילנא ובפרט שכתב בזה מילי דסברא שיוכל לצמוח מזה ח"י מכשול גדול ושח"ו לסמוך על השם אריה בזה להקל וכיון שכבר יצא מפי כהן גדול דורינו להחמיר בזה מי יבא אחריו להקל:

א. בספר דברי נחמיה או"ח סי' כ"ה הביא ד' הר"ן רפ"ד דר"ה רכ' להקשות דלמה לא גזרו שלא למול בשבת משום גזירה דשמא ישא התינוק או האיזמל ד"א בר"ה. הרי דס"ל נמי דקטן כזה הוי ככפות. ומיהו התוס' יו"ט רפ"ד דסוכה פירש דהר"ן כיון דשמא ישא התינוק אחר המילה שהוא חולה וככפות דמי וכמ"ש התוס' ר"פ ר"א דמילה, ולפי זה אין ראיה מהר"ן דקטן כזה הוי ככפות, ע"כ. וע"ז השיב רבינו ככל הכתוב כאן.

ב. ראה לעיל ח"א סי' י"ד.

סימן כג

פסק הלכה בענין נשיאת משקפיים בשבת

הסכימו כמה גאונים שלפנינו וכמה מגאוני זמנינו להתיר לצאת בבתי עינים שהידות מגיעין עד העורף מאוזן לאוזן בלי שום ספק. ורק אם דרכו לצאת גם בחול על העינים כדי שיוכל מרחוק להכיר מרעיו או להגן מהקור או רוח או אבק. אבל בשוה א"צ להם רק לעיין בספר אסור לילך. ואף שקצת מתירים גם בזה דנחשב לתכשיט, מ"מ אין כדאי לסמוך עליהם. כ"ד דורש שלומו. שלמה כהן מ"ץ מוילנא.

בעז"ה יום ד' ז' שבט תרס"ג לפ"ק ווילנא.

לכבוד הרב הגאון החריף ובקי וכו' מו"ה בנימין גיטלסוואהן נ"י הגאב"ד דק"ק קליוולאנד יצ"ו, בעהמ"ח ספר הנחמד "הפוחת והחותר", הי' ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

אחרי דרישת שלום תורתו הרמה, באתי להודיעו כי וכו' וע"ד שביקש מעכ"ת נ"י אודות וכו', ואודות אשר שאל לנו ולדעתינו אם מותר לילך בשבת בבתי עינים על העינים במקום שאסור לטלטל כבר

סימן כד

אמירה לעכו"מ

כת"ר נ"י הם יסודות חזקים הראוי לסמוך עליהם. וכל דבריו הם נכונים וישרים למוצאי דעת. ומתוקן להלכה ברורה. וגם אנכי מסכים להיתרא בזה וכמעט שאין לי מה להוסיף עליו. אך מתוך שלא יאמר כת"ר נ"י אטו לא ידענא דשפיר קא אמינא. ראיתי קצת לפלפל בדבריו. והנה הגם שזה יותר מג' חדשים אשר אנכי איני בקו הבריאה ונחלתי בחולי המעים ר"ל. [וה' ירפאני רפואה שלמה במהרה, אמן]. וקשה עלי מאוד מלאכת הכתיבה. אך למען אהבתו אל אהבת התורה הבוערת בלבי אמרתי דלפטור בלא כלום א"א. ובאת להשתעשע ולפלפל בדבריו. וזה החלי בעזר השם:

בעז"ה יום ג' י"א אייר לסדר ולפרט אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לפ"ק.

שלום רב לאהבי תורתך והוא ניהו כבוד ידיו עליון ויראיו וידיו נפשי עח. היה הרב הגאון המובהק חו"ב סו"ה. נדע בשערים המצויינים בהלכה בחיבוריו הנחמדים והיקרים. כבוד ק' שמו מפארים שכ"ת מו"ה משה נ"י פערילמוטער מו"ץ בק"ק לאוז בעהמ"ח ספר יד משה וחמדת משה וחמדת הנפש. הי' ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויזכהו לחבר עוד ספרים יקרים ולהוציאן לאור הדפוס למען לזכות את הרבים. ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם. אכיה"ר:

הנה בדבר היתר הראשון כיון שהמים נחוץ לקטנים ממילא מותר גם לגדולים להשתמש מן המים בשבת. וכמו שמבואר בסי' רע"ו דאם הדליק הא"י נר בשבת בשביל קטנים מותר גם לגדולים להשתמש לאורו. הנה זה אמת ונכון אם לא היה אפשר לעשות בהיתרא מע"ש כמו דמיירי בסי' רע"ו דהיה נצרך להדליק נר בליל שבת בשביל קטן להאכילו ולהשקותו וכדומה דמותר עפ"י דין לומר לא"י שידליק בשבילו. כמו דמותר בשביל חולה שאין בו סכנה ואז מותר גם לישראל גדול להשתמש לאורו כיון שנדלק בהיתר וגם גזירה שמא ירבה בשבילו לא שייך בזה דנר לאחד נר

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי קבלתי מכתבו היקר בזמנו ומירי פתחתי אותו ועיינתי בדבריו ברכתי עליהם ברכת הנהנין והיה לי לנחת ולשעשועים ולשובע רצון כי בו הראה רב כחו וגבורתו בחריפות ובקיאות נפלא בד' הש"ס והפוסקים כיד ה' הטובה עליו ויצא בכחא דהתירא והראה פנים מסבירות להלכה ולמעשה דיש להתיר לשתות בשבת מן המים הנמשכים דרך קנים לחדרי הבית מן ווארדיצאנק ע"י שא"י מדליק שם אש בשבת וע"י הדלקת האש בא המים ע"י קנים בכח אופנים אל סיר גדול שעומד בעליית הבית. ומשם בא המים ע"י קנים לחדרי הבית. עפ"י ג' צדדים וטעמי היתר. וכל יסודי ההיתר שכ'

ובזה נדחה גם היתר הג' דמבואר בדברי הרמ"א בסי' רע"ו די"א דבמקום מצוה דצריך להדליק נר לצורך סעודה מותר אמירה לעכו"ם. והוא מד' הבה"ג והבעל העיטור בה' מילה ואף דרבים חולקים על זה וס"ל דאף הבה"ג לא התיר רק במכשירי מילה אבל להנות במעשי שבת מודה דאסור אף במקום מצוה. מ"מ הביא מר שבתשובת שואל ומשיב ומס' כתב סופר סי' קט"ז שמסכימים להתיר כדעת בעל העיטור משום דמקרי חפצי שמים ואיסור אמירה לא"י הוא ממצוא חפצך ודבר דבר וחפצי שמים מותר וכמ"ש רש"י ז"ל בע"ז (דף טו) [ובאמת שיש הרבה לפקפק בזה וכבר כתובים אצלי במק"א באריכות דדברי רש"י ז"ל בע"ז הנ"ל צ"ע דהא אסור לומר לעכו"ם אפי' בע"ש לעשות מלאכת ישראל בשבת. (אם לא שנותן לו בקבלנות ובדבר התלוש ובביתו של עכו"ם וגם אינו מצווהו כלל שיעשה לו בשבת רק שיעשה לו מלאכה זו. ואין קפידא להישראל אם יעשהו בחול קודם השבת או שיעשה בשבת. וגם אינו נהנה כלל ממה שעושה בשבת דאינו מרויח בזה הישראל כלל ואז מותר אף אם יודע שיעשה גם בשבת. אבל זולת ד' תנאים אלו אסור). הרי דאינו מצד ממצוא חפצך. ורק אם אומר לו בשבת לעשות מלאכה למחר ביום חול אז יש בו איסור משום ממצוא חפצך. ועיין היטב בסוגיא דשבת דף ק"ג]. וגם היתר זה אינו שיך בנידון דידן כיון דאפשר לעשות בהיתרא לצוות לו לעשות בע"ש. והיתר זה לא שיך רק אם אירע שלא צוה להעכו"ם בע"ש ונצרך למים בשבת לצורך סעודה וא"א להשיג מים ממקום אחר ולהביא על ידי א"י דרך כרמלית או בודאי מותר לדעת המתירין אף לצוות לא"י בשבת שיעשה מלאכה גמורה אבל לא להתיר תמיד בכל שבת ושבת להשתמש מן המים בשבת שנגרם ע"י מלאכת עכו"ם ויודעין שהוא עושה כן בשבת גופא והיו יכולין לצוות לו שיעשה כן מע"ש. ואכן לדינא אני מסכים להתירא כדעת כת"ר. וההיתר הוא פשוט לכד כל צדדי היתר שכתב כת"ר נ"י. מאחר רעל הא"י מוטל כל צרכי החצר והבתים וגם מלאכה זו בכלל והוא נשכר על הכל. וכבר מבואר בגמ' ופוסקים ובשו"ע סי' רנ"ב סעיף ב' וסעיף ד'. דכל שקצץ דמים לא"י לעשות איזה כלי או לכבס בגדיו של ישראל בבית הא"י. ויכול הא"י לעשות מלאכה זו גם בחול אז מותר אפי' ללבוש הכלי בשבת עצמו ואפי' אם יודע שעשה הא"י זה בשבת. וגם הרמ"א שהביא דעת הי"א שאסור

למאה. אבל בני"ד דכ' מר בעצמו דאפשר לצוות לא"י שיכין מים בע"ש באופן שיספיק עד מוצאי שבת או לכה"פ שידליק האש בע"ש קודם חשיכה. נראה דגם בשביל קטנים וחולה שאין בו סכנה אסור לצוות לא"י שיעשה מלאכה בשבילם בשבת. מאחר שאפשר לעשות בהתירא מע"ש. ואף דבנדר"ד א"צ לצוות לא"י אלא הוא עושה מאליו בשבת. מ"מ כיון שידוע לכל שהוא עושה מלאכה בשבת בשביל ישראל בוודאי צריך למנוע מזה ולצווהו שיעשה כן מע"ש. וראיה לזה דהרי בזמן הגמ' דהיה דרכן לרחוץ את הקטן קודם המילה ואם אשתפין חמץ שלפני המילה היה מותר לומר לא"י להביא מים דרך כרמלית וחצר שאינו מעורבת. ולדעת בה"ג היה מותר גם להחם מים ע"י א"י דאמירה לא"י הוי שבות שאין בו מעשה וכדאיתא בעירובין (דף ס"ז). מ"מ היה דרכן תמיד להכין מים מע"ש ולא רצו להתיר לכתחילה ולהמתין עד יום השבת ולהחם המים ע"י א"י. ואף דרדאי החמין שהוחמו בשבת היה טוב יותר לרחיצת הילד מהחמין שהכינו מע"ש דוודאי החמין שהוחמו מע"ש כבר נצטנן מעט. מ"מ כיון שאפשר לעשות בהתירא מע"ש לא רצו להמתין למחר ולהחם ע"י א"י רק אם אירע דאשתפין חמימיה בשבת קודם המילה אז היה נחוץ להתיר להחם ע"י א"י. וכן בחמין שלאחר המילה דאז מסוכן הוא אצל חמין ואם אשתפין החמין לאחר המילה מותר לחלל את השבת ע"י ישראל. מ"מ דרכן היה להכין גם החמין אלו מע"ש ואם אשתפין החמין אלו קודם המילה דעת בעהמ"א ז"ל דצריך לדחות המילה לאחר השבת כדי שלא נצטרך לחלל השבת אח"כ. ואף לדעת רמב"ן שחולק עליו היינו אם אשתפין אז לא דחינן המילה בשביל כך ומוהלין אותו וממילא מותר אח"כ לחלל שבת ולהחם מים בשביל פיקוח נפש אבל לכתחילה היה צריך להחם מע"ש וכן היה דרכן בזמן הגמ'. ואם כן בנידון דידן נמי אם אפשר לצוות לא"י שידליק האש מע"ש למה לא נעשה כן? ולפי זה בשביל קטנים חמיר טפי דאף לדעת ר"ת דמתיר לשתות לישראל בעצמו ודוקא לבהמתו אסור משום דאדם מטפס ועולה מטפס ויורד ואין לו הנאה ממלאכת הא"י נראה דמודה הר"ת דלקטנים אסור משום דגבי קטנים בודאי איכא הנאה. ונהי דבשביל קטנים בלא"ה מותר לומר אפי' לכתחילה לא"י שיביא מים דרך רה"ר דכל קטן הוי כחולה שאין בו סכנה. מ"מ אם אפשר לעשות בהתירא להכין מע"ש בודאי טפי עדיף:

ללובשו בשבת. מכל מקום הא מסיק אחר כך דאם צריך אל הבגד ללבושו אז יש להקל. ואין לך צורך גדול כמו בנידון דידן דכל בני החצר הם צמאים למים לשתות ולהשתמש בהם בשבת פשיטא דמותר. ובאמת שגם כת"ר בעצמו הזכיר היתר זה בראש מכתבו. אלא שדחה זה משום דלא הותר רק בכיתו של א"י. ואמנם אני אומר דבנידון דידן דגם העכו"ם דר בחצר וצריך לעשות כן גם בשביל עצמו וגם אינו עושה המלאכה בכיתו של ישראל ממש רק עושה כן בתוך הבאר ויש להא"י גם כן חלק בו. לא מחזי כשלוחו של ישראל דהא עיקר הטעם דבכיתו של ישראל אסור משום דמחזי כשלוחו ומצווהו לעשות בשבת. אבל בנידון דידן לא שייך זה כלל. [וגבי קצץ לא הוזכר בשום מקום דאם אפשר לצוות לא"י שיעשהו בחול דוקא מחויב לצוות דכל שקצץ דמים והוא דבר התלוש ובכיתו של עכו"ם אין בו שום חשש איסור]. וכבר הביא כת"ר גם דברי הב"ח בסי' ש"ה

שמתיר בכה"ג והסכים עמו גם הט"ז שהרי העתיק דבריו ולא כתב ע"ז כלום. ובאמת מה שהקשה המג"א מסי' רמ"ד על הב"ח לא שייך בנידון דידן דשאני התם שמרויח הישראל ממה שעושה הא"י בשבת. מה שאין כן בנידון דידן דאינו מרויח כלל דהא יכול הא"י לעשות זה בחול גם בשביל שבת ואינו מוכרח לעשות דוקא בשבת. וקושית המג"א אינו רק על נידון הב"ח דמיירי בחליבה שחולכות בשבת דמרויח מזה שהרי בכל יום צריך לחלוב הבהמות ונמצא דנהנה מחליבה דשבת. ומה שכ' המג"א עוד להקשות על הב"ח דכענין שיהיה בכיתו של א"י גם כן. כבר כתבנו דבנידון דידן כיון שעושה המלאכה בתוך הבאר. וגם להא"י יש חלק בבאר לא מקרי בכיתו של ישראל בוודאי מותר לשתות המים ולהשתמש בהם בשבת בלא שום פקפוק. מכח כל הטעמים שכתב כת"ר וגם מהטעמים שכתבתי.

כ"ד ידירו הרו"ש שלמה הכהן מו"צ דפה ויילנא *:

סימן כה

עירוב תחומין להתפלל בעשרה

ראיתי בספר מהרי"ל הלכות עירובי חצירות כתוב שם בזה"ל פרק כיצד משתתפין תנן אין מתירין עירוב תחומין רק לסמוך עליו לדבר מצוה כגון לבית האבל או לבית המשתה, אמר מהר"י סג"ל דלא ראה בשום פוסק שיותר לערב תחומין לילך לבית הכנסת כדי להתפלל בעשרה, רק בסמ"ק ובספר אגודה א"ל הר"א, ולא יהא פתוח מבית המשתה א"ל הרב להתפלל בעשרה אינה כל כך מצוה דיכול לכיין תפלתו בכיתו דלא אשכחן אשר הצריכו חכמים להתפלל בעשרה, אבל בית המשתה מצוה הוא עכ"ל, ועל דברי

א. הגהת המתבר בעל תרשיש שהם:

אמר משה אף כי יש לפלפל בדברי ידירי הגאון נ"י אבל לאשר כי לדינא הוא מסכים עמדי להקל ע"כ לא נו"נ בזה. ועיין בבאה"ט או"ח סי' תקי"ד ס"ק י"ג אמר המגיה כו' שממציא טעם להחיר מה שנהגין להרליק נרות בבהכ"נ ע"י עכו"ם לפני תפילת נעילה. ובשע"ת שם כי הבר"י צוות ככרוכיא ודתה דברי המגיה ובשם נו"ב סי' ל"ג שביטל מנהג זה במקומו ועי"ש מ"ש עוד בזה. והמעין בנו"ב שם יראה כי לא ביטל את המנהג אלא משום דלא נחוץ כ"כ כי הוא אך שהקהל יאמרו הפיוטים ע"כ טוב שלא יאמרו הפיוטים מאשר העכו"ם ידליקו להם נרות ביו"כ לפני תפלת נעילה ואך עבור הש"ץ דאי נמצא עכ"פ בבהכ"נ עוד נר אחד דלוק להעמיד לפניו עי"ש. דמשמע מזה דאבל אם הקהל היו צריכים להתפלל שמ"ע או כי לא היה נמצא אף נר אחד דלוק לעמוד לפני הש"ץ על אמירת פיוטים הי' מתיר להדליק ע"י עכו"ם:

דשאני אצל ר' אליעזר שרצה לזכות את הרבים שמבלעדי העבד לא היו עשרה לכן מותר לעבור על העשה, אבל ליחיד שיש מבלעזו מנין עשרה אין לו לעבור אף על דרבנן וזהו הפשט מצוה דרבים שאני, איברא שכן מצאתי בהרא"ש פ' ואלו מגלחין שמפרש כן, אך התוס' בברכות שם לא פירשו כן דהקשו שם על בה"ג איך פסק דאבילות נוהג ביו"ט האחרון ולא אתי יו"ט שני דרבנן ודחי אבלות דאורייתא דהכא חזינן דאתיא תפלה דרבנן ודחיא קרא דלעולם בהם תעבודו אלמא שהתוס' פירשו מצוה דרבים, שרבים מחוייבים ועושים המצוה, וכן משמע מתוס' שבת (דף ד') ד"ה וכי אומרים, ומתוס' גיטין (מ"א ע"ב) ד"ה כופין, ועוד אי אמרינן שמצוה הוא לזכות את הרבים שיתפללו בעשרה, ודחי עשה אלמא מצוה גדולה הוא להתפלל בעשרה, א"כ על כל אחד ואחד מוטל מצוה זה ולמה יחיד גרע, ועוד הלא שם לא היה עשרה אנשים ולא היה עליהם מתחילה החיוב מן ונקדשתי ולמה שחרר עבדו, אלא משמע דרבים נקרא אף פחות מעשרה והיינו כרב נחמן גיטין (מ"ו) דשלשה נקרא רבים וא"כ אם יש שלשה אנשים שצריכין להתפלל יש לומר שמותר להם להניח עירובי תחומין או לעבור בספינה לילך לבית הכנסת, ובמהרי"ל לא משמע כן וגם במהר"ם לא כתב כן:

ואולי זה נוכל לתרץ דלעולם כוונת הגמ' מצוה דרבים היינו עשרה שמתפללין שכינה שרויה ביניהם כמאמר חז"ל (ברכות ו'). מעשה דר' אליעזר היה אחר שנידוהו, וכן משמע מלשון הגמ' שנכנס לבהמ"ד ולא מצא בה עשרה, ולכאורה קשה למה לו עשרה הלא די בתשעה והוא, הוה להו עשרה וא"כ הוה להגמ' למימר ולא מצא בה תשעה אלא ודאי שהמעשה היה אחר שנידוהו והמנודה אין מצטרף למנין עשרה משום קנסא כמו שהביא הכסף משנה ברמב"ם הלכות ת"ת פרק שביעי הלכה ד' וז"ל שם, ומ"ש רבינו ואין כוללין אותו בעשרה כתבו ההגהות בשם הרוקח דהטעם כיון שנידוהו שיברל מקהל הגולה אם צרפוהו עמם כו' מה הועילו חכמים בתקנתם, נראה מזה שעל פי הדין מותר לצרפו רק לחזק תקנתם אין כוללין אותו, וא"כ פשיטא שבפני עצמו מצוה עליו להתפלל בעשרה רק שאין מצרפין אותו לעשרה:

ובזה יתורץ קושיות הש"ך ביו"ד (סימן של"ד ס"ק כ"א) על המחבר שם סעיף י' שכתב שם וז"ל: אם ראו ב"ד לנדות שלא יזמן בשלשה ולא יתפלל בעשרה

תשובה. וקשה מאד הלא גמ' ערוכה היא בגיטין פרק השולח, אמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו, מיתיבי מעשה בר' אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, ומשני הגמ' מצוה שאני, אלמא שמצות חכמים להתפלל בעשרה ובברכות (מ"ו ע"ב) פריך הגמ' הא מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים שאני, ומזה הגמ' לכאורה יש לתמוה על הרא"ש סוכה פרק לולב הגזול, דכתב שם על פלוגתא דר' יוחנן ור' יצחק בר נחמני משמיה דשמואל, דקאמר ר' יוחנן דלולב הגזול פסול אף ביו"ט שני משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, ושמואל סבר דוקא ביו"ט ראשון הוה פסול משום מצוה הבאה בעבירה משום דביו"ט ראשון הוה לולב דאורייתא ובמצוה דאורייתא חוששין משום הבא בעבירה, אבל ביו"ט שני דהוה רק מדרבנן אין חוששין משום מצוה הבאה בעבירה וכן פירשו התוס' שם ד"ה משום וד"ה מתוך עיי"ש, וכתב הרא"ש שם וז"ל: והרב אלפסי ז"ל שלא הביא אלא המשנה כצורתה ולא הביא פלוגתא דאמוראי דפליגי בגזול, מכלל דסבירא ליה כסתמא דגמ' דקאמר קפסיק ופני לא שנא ביו"ט ראשון ולא שנא ביו"ט שני ופסיל ליה משום מצוה הבאה בעבירה, ואע"ג דקרא והבאתם את הגזול וגו' גבי קרבן כתיב ה"ה בכל מצוה וכו' ולא כשמואל דסבר דלא אמרינן הכי אלא במצוה שהוא מדאורייתא ולא מיסתבר טעמייהו למימר, דכיון דמברך ומזכיר שם שמים מנאץ הוא במילי דרבנן דרבנן כמו במילי דאורייתא. ועוד דרב נב"י דהוה בתרא פריך לשמואל ממתניתין, וכן פסק בה"ג ורב פלטיא גאון כו' עיי"ש:

ולכאורה תמוה למה לא הביא הרא"ש ראייה מסתמא דגמ' דמקשה הא מצוה הבאה בעבירה היא, ותפלה בעשרה לכ"ע הוה מדרבנן, ואולי יש לתרץ דאין ראייה מהכא, דלעולם היכי דמקיים המצוה דרבנן בעידנא דעובר על עשה לא חיישינן משום הבא בעבירה, אבל הכא בעידנא שמשחרר עבדו ועובר על העשה עדיין לא מוקים המצוה דרבנן לכן חוששין משום מצוה הבאה בעבירה אף במילי דרבנן, ועיין בשבת (קל"ב ע"ב), נחזור לעניינינו איך כתב המהרי"ל שאין בזה מצוה לילך לבית הכנסת להתפלל בעשרה:

ובני האברך הרב המופלג מו"ה אברהם אהרן נ"י תירץ

והגאון ר' שלמה הכהן שלי"א מפה במכתבו אלי ליום הפורים שנת מדבין בשמחה הנעתק בשו"ת (מקור חיים) סי' ל"ג הוסיף עוד במכתבו גם בענין זה ח"ל:

בעו"ה. יום א' עשרה ימים לחדש אשר מדבין בשמחה לפ"ק.

לכבוד ימי הפורים, ברכות אלו נאמרים, חיים ושלום וכל טוב סלה על לדור דורים, לכבוד דורש קלים וחמורים, ה"ה הרב הגאון המפורסם החרי"ב סיני ועוקר הרים כבוד קדושת שמו מפארים, שכ"ת מו"ה חיים נ"י אחד מיוחד מרבני המו"צ הגדולים דפ"ק בלוקיזשקאק יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ואת יום הפורים הבע"ל ישמח ויגיל בחדוה ובשמחה רבה כדת הכתובה ויזכה לראות ירושלים בבנינה על תלה ומכונה וכהן העומד לאורים עומד ומקריב בבית נכון ונשא בראש הרים אכיה"ר.

אחדשה"ט הרמה. באתי להשיב על דבר שהעיר על המהרי"ל שכתב דלא ראה לשום

פוסק שיותר לערב תחומין לילך לבהכ"נ כדי להתפלל בעשרה. ותמה כת"ר נ"י ממעשה דר"א דשחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה משום דמצוה שאני הרי דנחשבת למצוה וגם מיקרי מצוה דרבים. ועוד הקשה מהא דאמרינן בפסחים (דף מ"ו) דלגבל ולתפלה ד' מילין ופירש"י אם יש לפניו ביהכנ"ס רחוק ד' מילין הולך ומתפלל שם, ולענ"ד נראה דלק"מ דודאי בזמן הגמ' דהו"ו כמה ע"ה שאינם בקיאים להתפלל והיה נצרך ש"ץ להוציאם וזה מפורש בירושלמי דגבי תפילה אין יכול להוציא בקי לשאינו בקי רק בעשרה ולכן היה מוכרח ר"ר לשחרר עבדו כדי שיהיה עשרה בבית הכנסת ויוכל הש"ץ להוציא אותם דבלא"ה היו מתבטלים ממצות תפלה כלל וכלל ושפיר הוי מצוה וגם הוי מצוה דרבים דחיוב תפלה מונח על כל יחיד ויחיד ווגם א"א לקיים המצוה רק ע"י רבים אם אינם בקיאים, וכזה ניחא נמי במה דתנן דשופר של ר"ה דאין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות וכו' משום דיו"ט עשה ול"ת וכו', והקשה הר"ן דמה בכך שיו"ט עשה ול"ת הא מ"מ האיך העמידו איסור שבות במקום מ"ע דאורייתא, ותירץ משום דלא הוי בעידנא. ולכאורה תימא דהא גבי ר"א ג"כ לא הוי בעידנא ואעפ"כ שחרר עבדו בשביל מצוה דרבים דתפלה דרבנן וכש"כ שיש לרחות שבות בשביל מצוה דרבים דשופר. וכן לפי מש"כ ניחא דשופר לא מקרי מצוה דרבים דהא אף יחיד הבקי יכול להוציא חבירו בתקיעת שופר ולא בעינן עשרה לזה. ואכן המג"א בסי' תמ"ו ס"ק ב' הביא בשם השבולי לקט

כו' ולא ימולו לו בן רשאים הם, והקשה הש"ך הא בזימון ובתפלה בעשרה בלא"ה כל מנודה אסור כדלעיל (סעיף ב') כתב המחבר אין מזמנים עליו ואין כוללן אותו לכל דבר שצריך עשרה, ולכאורה קשה ותירוצו של הש"ך דחוק מאד, כמו שיראה המעיין ועי"ש בהגהות מילואים שתירץ באופן אחר ותירוצו יותר דחוק:

ולפי דברינו אין שום קושיא דלעיל כתב המחבר דאין מזמנים עליו ואין כוללן אותו לדבר שצריך עשרה היינו שאין מצרפין אותו לזימון או לעשרה אבל המנודה בעצמו יכול להתפלל אצל עשרה שמתפללין ולישב בזימון ברחוק ארבע אמות וגם מקיים המצוה שמתפלל בעשרה וכמו שמביא הרמ"א שם (סעיף ב') שיותר להתפלל בעודו בבהמ"ד וכאן כתב המחבר והוא בשו"ת הרמב"ן אם ראו כ"ד לנדות שגם הוא לא יזמן בשלשה ולא יתפלל בעשרה אף שיש עשרה חוץ ממנו רשאים הם וזה ברור, לכן ר' אליעזר בעת שבא לבהכנ"ס ולא מצא בעה עשרה חוץ ממנו רק עמו היה עשרה ומחויבים היו בקדושה רק שאין מצרפין אותו לעשרה לכן שחרר עבדו והשלימו לעשרה כדי שיאמרו קדיש וקדושה וא"כ יוכל היות כפירוש הרא"ש דמצוה דרבים היינו לזכות הרבים עשרה בני אדם, אבל על היחיד ליכא חיוב של קדיש וקדושה:

ואולי לפי דברינו נוכל לתרץ קושיות הר"ן גיטין שם איך עבר ר' אליעזר על מצות עשה דלעולם בהם תעבודו בשביל מצוה דרבנן עי"ש, שמום דכאן הוה כמו שכתבו תוס' (שבת ד') ועירובין (דף ל"ב ע"ב) ד"ה ולא, וז"ל שם, ולא ליעביד עם הארץ איסורא רבה והא דמסיק פ"ק דשבת גבי הדביק פת בתנור דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיוזכה חבירך הכא שאני שהוא גורם לו לעבור שהוא אומר לו לקוט וסבור שעשרן עכ"ל התוס' עי"ש, א"כ הכא נמי בר"א כיון שהוא גרם שיתבטל המנין במחלוקת עם ר' יהושע בב"מ נ"ט לכן שחרר עבדו שלא יתבטל על ידו מנין עשרה, אך איך יפרנס המהרי"ל הגמ' (פסחים מ"ו) לגבל ולתפילה וכו' ארבעה מילין ופירש"י אם יש לפניו בית הכנסת רחוק ארבע מילין הולך ומתפלל שם, ובגמ' (ברכות ר') עשרה שמתפללין שכינה עמהם ועוד כמה מאמרי חז"ל כאלה אלמא שמצוה גדולה היא להתפלל בעשרה ואין פסק המהרי"ל שאין בזה מצוה וצריך עיון גדול:

להקשה דא"כ למה צריך לטעמא דיו"ט עשה ול"ת הא בלא"ה אינו דוחה דהא לא הוי בעידנא ותירץ בשם ר"ת דשופר נמי מיקרי מצוה דרבים משום דיחיד יכול להוציא לרבים ע"ש, ועכ"פ לק"מ ממעשה דר"א על המהרי"ל, גם הא דאמרינן לגבל ולתפלה ד' מילין, י"ל נמי דמיירי באינו בקי להתפלל ועוד אפילו אם מיירי דבקי להתפלל מ"מ דצריך לילך ד' מילין אם הוא לפניו וכן בפחות ממיל מחויב לחזור אפילו לאחריו מ"מ אין זה מיקרי מצוה גמורה דיכול לערב עירובי תחומין בשבילה. ותדע דהא אמרינן בברכות (דף ז') דאמרו ליה לר"נ דאמאי לא אתי לבי כנישתא אמר לא יכלנא ליכנפי למר עשרה וליצלי אמר טריחא ליה מילתא. ולכאורה אם איתא דהוא מצוה גמורה להתפלל בעשרה מאי תירץ הוא זה דטריחא ליה מילתא ליטרח וליטרח אלא ודאי דאינו אלא הידור מצוה והא דצריך לטרוח ולילך פחות ממיל לאחריו צ"ל באמת אחד מתרי אנפי או דמיירי שאינו בקי להתפלל או דצריך לומר דפחות ממיל לא מיקרי טריחא כל כך, וכן ראייה דבני הכפרים דמקדימין ליום הכניסה ופירש הר"ן דאין להם עשרה וש"ץ שיקרא לפנייהם אך ביום הכניסה צריכין לילך לעיר לקרות בס"ת, ולכאורה תמוה דאפילו בכל יום יום מחויבים לכנוס לעיר להתפלל בעשרה אלא ודאי דאין זה מצוה כ"כ שיהיו מחויבים לילך לעיר רק לקרות בספר תורה אי אפשר כי אם בעשרה.

אבל מה שתירץ בנו הרב מו"ה אברהם יעקב נ"י דלהכניף עשרה כדי שיכולים להתפלל בעשרה בודאי הוי מצוה אך לילך למקום שיש עשרה לא הוי מצוה אין תירוצו כלום ואין בו ממש דכיון דליכא מצוה לילך ולהתפלל בעשרה, לא"כ מאי מצוה לעשות שיהי שם עשרה כיון דאין שום מצוה להתפלל בעשרה יותר מהתפלל ביחידות, ומה שכתר כת"ר נ"י דכן פירש הרא"ש במו"ק בפ' אלו מגלחין זה אינו אמת דהרא"ש ז"ל לא קאמר שם רק ליישב קושית ה"ר יהודה על הבה"ג ממעשה דר"א וכמו שהקשה התוס' דהא חזינו ממעשה זו דחינן עשה דאורייתא דיחיד מפני מצוה דרבים דרבנן וא"כ צריך לדחות אבילות דאורייתא מפני שמחת יו"ט של יו"ט שני ואף שיו"ט שני הוא מדרבנן מכל מקום כיון שהוא עשה דרבים לא גרע מתפילה דרבנן וע"ז תירץ הרא"ש דהתם גבי תפלה שאני דע"י דחיית העשה שלעולם בהם תעבודו זיכה לרבים להתפלל בעשרה, אבל לענין אבילות בהא דמדתה

ולמה שכתב כת"ר נ"י עוד ליישב בדרך החידוד משום דהמעשה היה לאחר שנדוהו ולא היה אפשר לצרפו והאריך בזה כת"י נ"י בפלפול ארוך ואגב תירץ בזה קושית הש"ך ביו"ד (בסימן של"ד) וקושיית הר"ן בגיטין, יפה לפלל בחכמה בזה, וכל דבריו נכונים בזה, אך לא רציתי להאריך יותר וגם אין הפנאי מסכים לזה, וגם מה שהקשה כת"ר על הסוברים דכיו"ט שני דלולב דרבנן יוצאים גם בעבירה וכשמואל בסוכה (דף ל') והרי הכא מקשה והא הוי מצוה הבאה בעבירה, הנה לפי מש"כ בעז"ה דעיקר השחרור היה בשביל דע"ה דאין יודעין להתפלל כלל, ולדעת הרמב"ם תפילה הוא דאורייתא ולק"מ. ואנן אם נפרש דהשחרור הוי כדי להתפלל בעשרה מ"מ אין מקום כלל לקושיית כת"י נ"י

דברדי פשוט דאין כוונת הש"ס להקשות דהאיך יצאו במצות תפילה בעשרה הא הו' מצוה הבא בעבירה, אלא עיקר קושיית הגמ' דהאיך היה רשאי לר"א לעשות כן לכתחילה לעשות עבירה כדי לעשות אותו מצוה וזה פשוט, וע"כ צ"ל לפרש כן דאם נימא דהקושיא הוא דמשום דהו' בעבירה אין יוצאין במצוה כלל מאי מתרין מצוה דרבים שאני ואטו מצוה דרבים יוצאין אף אם בא בעבירה, אתמהה, כ"ד ידידו הדו"ש המברכו בכרכת כהנים.

שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא.

תשובת המחבר שו"ת מקור חיים

וזאת אשר הערתי על זה כמכתב תשובתי אל הגאון הג"ל:

ומה שתירץ מעכ"ת קושייתי על המהרי"ל שהגמ' במעשה דר"א ששחרר עבדו מיירי בע"ה שאינם יודעים להתפלל והמהרי"ל מיירי בזמן הזה לכן אין מצוה להתפלל בעשרה, אף שדבר חכמה הוא אף דוחק גדול לאוקמי כן כי הגמ' אמרה מנץ לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר "אלקים נצב בעדת אל".

ומה שכתב כבוד גאונו רביה למהרי"ל מדרכ נחמן שאמר לר"י טריחא לי מילתא ואי מצוה היא לטרח ולטרח אמנא שאדרבה מזה קושי' על המהרי"ל דאדמייתא רביה מדרכ נחמן, לייתי רביה מדר' יצחק שמצוה היא שאמר ליה מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלוי ומדהדר ליה לא יכילנא ופירש"י תש כחו אלמא שזולת זה שתש כוחו חיוב הוא לילך לבית הכנסת להתפלל בעשרה רק משום תש כחו וכתוב וחי בהם, לכן גם כשאמר ליה לכנפי מר עשרה וליצלי, ואהדר ליה טריחא לי מילתא אין הכוונה שלא ירצה לטרוח רק כיון שטריחא הוא, והוא תש כחו אינו יכול ודו"ק, לכן אין קושייתו לטרח ולטרח:

ומה שמדחה מעכ"ת תירוץ של בני הרב אברהם אהרן נ"י ופירש שהרא"ש במו"ק פירש בענין אחר ועל מה שכתבתי שהתוס' לא פירשו כן, כתב מעכ"ת שדברי שגגה הם, כל זה לא זכיתי להבין הלא גם מעכ"ת פירש

כן שע"ל דחיית העשה שלעולם בהם תעבודו זיכה לרבים להתפלל בעשרה ובאבלות הוא רק לעצמו וכן תירץ בני נ"י דשאני אצל ר' אליעזר שרצה לזכות את הרבים שמבלעדי העבד לא היה לו עשרה לכן מותר לעבור על העשה אבל ליחיד אין לו לעבור אף על דרבנן, והתוס' לכאורה פשיטא דלא פירשו כן, דאי אמרת שפירשו ג"כ שהתירוץ בגמ' מצוה דרבים שאני היינו לזכות את הרבים, אין התחלה לקושייתם כי גם תינוקות של בית רבן ידעין החילוק שבביטול אבלות אין בהם זכות לרבים, אלא ודאי שהתוס' פירשו מצוה דרבים היינו שרבים עושין אותה, ומש"ה הקשו מיו"ט שני דג"כ הו' מצוה דרבים:

ומה שהביא כבוד גאונו קושיית הספר באר אברהם, שגם יו"ט הו' לזכות את הרבים אטו מאן דלא ידע קושיית הבאר אברהם שגגה היא, ועוד הלא מעכ"ת בעצמו מתרין קושייתו בטוב טעם, ותירוץו של מעכ"ת על קושייתי על הסוכרים דביו"ט שני דלולב דרבנן יוצאין גם בעבירה כשמואל והרי הכא פריך והא הו' מצוה הבא בעבירה מתרין מעכ"ת בשני אנפי אחד לשיטתו בשביל ע"ה וכדברי הרמב"ם דתפילה דאורייתא זהו טוב ונכון, ותירוץ השני דאין כוונת הש"ס להקשות דהאיך יצאו במצות תפילה בעשרה הא הו' מצוה הבאה בעבירה, אלא עיקר קושיית הגמ' האיך רשאי ר"א לעשות כן לכתחילה לעשות עבירה כדי לעשות אותו מצוה, הלא גם אנכי תירצתי כן:

ומה שהביא מעכ"ת עוד רביה ממגילה דבני הכפרים מקדימין ליום הכניסה, ופירש הר"ן דאין להם עשרה וש"ץ שיקרא לפניהם בס"ת ואי אמרינן שמצוה להתפלל הלא בכל יום ויום מחוייבין היו לילך לעיר להתפלל, הנה לפי דברי מעכ"ת למה לא התיר המהרי"ל לעבור בספינה הלא גם בשבת יש קריאת התורה, אלא ודאי להכי באו ביום הכניסה משום שיש בהם מצות יתירות להתפלל בעשרה וגם לקרות בס"ת, אבל פשיטא שגם זולת קריאת התורה מצוה להתפלל בעשרה, ודברי המהרי"ל תמוהים מאד, דברי הכותב.

חיים בן לא"א הרב הגאון מו"ה יחיאל משה זצלה"ה סאגאלאוויץ. מו"צ דפ"ה ווילנא

סימן כו

הערות בענין שכח יעלה ויבא בליל ב' דראש חודש

וכלל [ועיין בשו"ת מים חיים להגאון מו"ה חיים רפפארט זצ"ל בתשובה כ"ה שתמה ג"כ על ד' הגאון מוהר"א ז"ל הנ"ל מהך דתרי"י ונשאר בצ"ע ע"ש]:

ודע שנסתפקתי שם לדעת הגאון הנ"ל היאך הדין אם שכח לומר המלך הקדוש בליל שני של ר"ה אם דמי ליעלה ויבא בליל ר"ח דאין חילוק בין ליל ראשון לליל שני או דילמא דלא דמי לשאר ר"ח דהתם יום שני עיקר ומיניה מנינן ימי החודש משא"כ בר"ה דיום ראשון עיקר דהא אלול לעולם חסר וא"כ כבר קידש החודש מיום הראשון וכפרט לפי מש"כ דהעיקר תליא בדין שלמעלה ודין שלמעלה בוודאי מתחיל מיום הראשון ולכן צ"ע בזה:

ב) ואגב דאיירי בדין זה ראיתי לכתוב בכאן מה שראיתי דבר מתמיה בענין זה בד' הב"י או"ח סי' תכ"ב דעל מה שהביא שם בשם האורחות חיים דכ' ה"ר נתן דאם שכח יעלה ויבוא בליל שני של ר"ח דצריך לחזור משום דכבר קדשו את החודש מיום שלפניו, וכתב ע"ז הב"י וז"ל: ודבר תימה הוא שזהו היפך פשט דברי הגמרא עכ"ל, ופשוט דכותנתו דהא בגמרא מסקינן דל"ש בין חודש חסר לחודש מלא אבל מאוד תמהני עליו דהרי דעת זו שכ' האו"ח הביאו גם התוס' בסו"פ תפלת השחר ד"ה לפי בשם י"מ רק שהתוס' כתבו ע"ז דלא נראה כן לחלק ע"ש ומה שכ' הב"י דלא נראה כן מן הגמרא הדברים מתמיהין דדברי הגמרא אינו ענין כלל לכאורה לנידון זה דהגמ' לא מסיק רק דאפילו בחודש חסר שאין עושין ר"ח רק יום אחד אעפ"כ א"צ לחזור וכמו שפירש"י שם אבל מענין ליל שני של ר"ח כשהחודש שעבר מלא מזה לא מיירי הגמרא מידי ולכן דברי הב"י צל"ע ועוד הארכתני בנידון זה בחיבורי שם ואין כאן מקומו [שוב מצאתי להגאון מהרש"ק ז"ל בהגהותיו על הטור שהרגיש ג"כ על הב"י מד' תוס' הנ"ל]:

א) ע"ד מה שכ' רבינו הגאון המחבר ז"ל בספרו הנחמד הלז בסי' מ"ו על דברי הגאון המפורסם מו"ה אברהם אבלי זצ"ל אב"ד דק"ק ווילנא שהובא על שמו בספר חיי אדם בכלל כ"ד סימן י' דאם שכח לומר המלך הקדוש בליל ר"ה דא"צ לחזור משום דאין מקדשין החודש בלילה דלכאורה הוא נגד דברי רבינו יונה בפי' תפלת השחר ד"ה שאין מקדשין דמסיק שם להדיא דאם שכח ולא הזכיר של יו"ט בליל ר"ה דצריך לחזור דכיון שהוא יו"ט ומצות יו"ט אלימא טפי שיש בה איסור מלאכה וגם משום דאין מוכירין של ר"ח כלל בתפלה רק של יו"ט יותר יש לנו לדון אותו כמו יו"ט מלדון אותו כמו ר"ח כ"כ תר"י שם ע"ש. וכתב רבינו הגאון המחבר ז"ל דלכאורה י"ל דגם הי"א שהובא בתר"י שם דס"ל דא"צ לחזור אם לא הזכיר של יו"ט דר"ה דמיא לר"ח לענין הזה לא אמרו אלא בלא הזכיר מעין המאורע של ר"ה דדמיא למעין המאורע דר"ח אבל בהמלך הקדוש י"ל דמודו גם הם דצריך לחזור ודלא כדעת הגאון המחבר הנ"ל ועוד האריך שם בפלפול עצום וחיזק שם סברת הי"א דבתר"י משום די"ל דתפלה דמי לשיר של ר"ה ע"ש:

אמנם בחיבורי בנין שלמה (ח"א סימן ל"ט) [תיקונים והוספות סי' יח. וראה להלן סי' לב] כתבתי ליישב דברי הגאון מוהר"א ז"ל הנ"ל, דהנה ידוע דהטעם דחייבו חכמים לומר המלך הקדוש והמלך המשפט בעשי"ת הוא משום דהם ימי דין והקב"ה שופט אז כל העולם כולו ומזה הטעם נמי תקנו חכמים לומר פסוקי מלכיות בר"ה וכבר תנינן כברייתא בר"ה דף ח' כי חוק לישראל הוא וכו' מלמד שאין ב"ד של מעלה נכנסין לדין אא"כ קדשו ב"ד של מטה את החודש ע"כ. וא"כ אינו מתחיל הדין רק ביום לאחר קידוש החודש וע"פ הצעה זו שפיר יש ליתן מקום לדברי הגאון הנ"ל דבלילה א"צ לחזור משום דאין מקדשין החודש בלילה ולא דמי לנידון דרבינו יונה כלל

א. הגהה מאת המביא ספר הנחמד הלז רברי נחמיה לבית הדפוס: הנה שלא להוציא הנייר חלק אמרתי להציג פה איזה חידושים והגהות מאת הרב הגדול בתורה וביראה החריף ובקי בחזרי תורה מו"ה שלמה בר"י משה הכהן נ"י מ"ץ דפ"ק ווילנא אשר העיר עליהם בעת אשר סדר המפתחות לספר הנחמד דברי נחמיה הלז זה לשונו הטהור.

סימן כז

סוף זמן ברכת הלבנה

מד' תשובות מנחם עזריה הנ"ל דעד ששה עשר עד ולא עד בכלל מהא דאמר רב יהודה עד שבעה דהתם וודאי עד ולא עד בכלל דהא ביום ז' יכול לברך דאז הו"י כי יתירא ע"ש]:

והנה יש לחקור בדברי נהרדעי דאמר ע"י ששה עשר בד' ספיקות. (א) אי עד ועד בכלל או דילמא עד ולא עד בכלל. (ב) אי הני ט"ו יומי חשבינן מיום ר"ח או מזמן המולד. (ג) ואת"ל מזמן המולד מ"מ יש להסתפק אי חשבינן מיום המולד. ואף דחל המולד למשל ביום א' בחצי יום, מ"מ חשבינן ליה ליום שלם וכשיגיע ליל ב' בשבוע השלישית נחשב כמו שעבר ט"ו יום לאסור עוד לקדש הלבנה. או דילמא דחשבינן משעה שנולדה בה הלבנה והנך ט"ו יום הוא מעל"ע משעה שחל בה המולד, ואם המולד בחצי יום א' מותר לקדש הלבנה עד חצי יום ב' בשבוע השלישית. (ד) אם ר"ל ט"ו יום שלמים או ר"ל מחצית מחידושה של לבנה דהיינו מחצית מכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים דהיינו י"ד יום וי"ח שעות ושלש מאות מתשעים ושש חלקים וחצי חלק, ומשם ואילך אסור לקדש והא דאמר עד ט"ז לא דק בלשון, ופורתא לא דק:

ועתה אבוא להתיר כל הספיקות בעז"ה. הנה על הספק הראשון פשוט דהש"ס ר"ל מזמן המולד, דכיון דהטעם דאחר ט"ו יום אסור לברך משום דאז מתחלת לחסור וזה ידוע דתיכף אחר ט"ו יום מזמן המולד מתחלת לחסור, ואף דבימי החודש עדיין עבר רק י"ד יום או י"ג יום כגון בשנה שמר חשון וכסליו שניהם מלאים ומולד הלבנה הוא שני ימים קודם ר"ח, ואין סברא כלל דיהי' מותר לקדש עד ט"ז יום לימי החודש, והלכך הדבר פשוט דהגמ' מיירי ט"ז יום מזמן המולד ולא הוצרך הש"ס לבאר זה דהדבר מובן מאליו, ועל זה לא עלה על שום פוסק להסתפק בזה:

ואכן ע"ד הספק השני אם ר"ל עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל הנה בטור בסימן תכ"ו כתב כהדיא דעד ט"ז יום ולא ט"ז בכלל וטעמו ונימוקו בזה נראה דאף דבכל מילי דרבנן קי"ל דעד ועד בכלל וכדאיתא בחולין דף ג"ד וברכת הלבנה גמי מילי דרבנן נינהו דהא כל הברכות הם מדרבנן מ"מ לברך על הלבנה

ראיתי לברר להלכה ולמעשה בעז"ה אם אירע שלא נראית הלבנה עד אחר יום ט"ו מן המולד עד הלילה השייך ליום ט"ז, אך לא עברו עדיין ט"ו יום מעל"ע, שהמולד היה למשל בלילה השייך ליום ב' בשעה 12 שהוא ששה שעות כלילה ולא נראית הלבנה עד תחילת ליל ג' בשבוע השלישית, שעדיין לא עברו מזמן המולד רק י"ד יום וי"ח שעות, אם מותר לקדש הלבנה בכרחה בשם ומלכות, או דילמא דאין לקדש בשם ומלכות, או אפשר דאסור לקדש כלל ואפילו בלא שם ומלכות:

וזה החלי בעז"ה השם לברר דין זה מתוך עומק דברי התלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים המדברים בענין הזה. והנה בסנהדרין כ"פ היו בודקין דף מ"א גרסינן א"ר אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר ר' יוחנן עד כמה מברכין על החודש עד שתתמלא פגימתה וכמה אמר ר' יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה נהרדעי אמרי עד ששה עשר ותרווייהו כר' יוחנן ס"ל הא למהו"י כי יתירא והא למהו"י כי נפיא. ע"כ מד' סוגיית הגמ' דשם:

והנה כל הפוסקים ז"ל פסקו כנהרדעי דעד ששה עשר מברכין משום דרכים נינהו, ובפרט לפי דעת הגאון מו"ה מנחם עזריה ז"ל כתשובה בסימן ע"ח דרב יהודה ונהרדעי לא פליגי כלל רק הרב יהודה מפרש דר"י מיירי בהתחלת הזמן דאין מתחילין לברך כל זמן שלא נתמלאה פגימתה והיינו עד שבעה אין לברך דכל זמן שלא נתמלאה פגימתה והיינו עד שבעה אין לברך דכל זמן שלא נתמלאה פגימתה דתהו"י כי יתירא, אין אורה ניכרת כ"כ על הארץ ואין נהנין מאורה כל כך. והיינו דאיתא במס' סופרים דאין מברכין על הירח עד שתתבסס, והא דאמר עד שבעה היינו עד ולא עד בכלל. אבל נהרדעי מפרשי דר' יוחנן אסוף זמן חידוש מיירי דעד כמה יכולין לברך עד ששה עשר דעד ששה עשר אור הלבנה מוסיף והולך, אבל מכאן ואילך הולכת וחסרה מיום אל יום עד סוף החודש והך עד ששה עשר ג"כ עד ולא עד בכלל כמו עד שבעה דאמר רב יהודה [ועיין שו"ת ספר יהושע (או"ח סי' י"ד) להגאון מו"ה יהושע העשיל זצ"ל הגאב"ד דק"ק טארניפאל שהוכיח

תכ"ו בשם שערי אורה דאין מברכין עד אחר ז' ימים שלמים. וא"כ אדרבה כמו בדברי רב יהודה הוא עד ועד בכלל ה"נ בדברי נהרדעי דאמרי עד יום ט"ו ג"כ עד ועד בכלל.

ובלא"ה דברי הגאון בעל מנחם עזריה ז"ל בעצמם תמוהים וסותר דברי עצמו וכבר תמה עליו הגאון בעל חת"ס ז"ל באו"ח סי' ק"ב שהרי מסיים שם בשו"ת מנחם עזריה דעוד יש טעם שאין לקדש עד יום ז' משום דא"א לז' ימים בלא שבת. וע"כ דכוונתו דאין לקדש הלבנה עד שיעבור עליה יום השבת כמו דאיתא במדרש דמשו"ה בעינן שמנה ימים לקרבן וכן למילה, וא"כ אדרבה משם מוכח דבעינן שיעבור כל יום השביעי ולכן צוותה התורה למול ביום השמיני דווקא, וכן גבי קרבן כתיב מיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה משום דבעינן שיעבור על הוולד מקצת יום השבת של סוף היום ומקצת יום השבת של תחילת היום דהקפידה התורה שיעבור על הוולד הכניסה ויציאה והוא כנגד זכור ושמור דזכור הוא בתחילתו ושמור הוא בסופו וא"כ דגבי קידוש לבנה נמי אין לקדש רק עד שיעבור על הלבנה כניסת שבת ויציאת שבת לכה"פ, וא"כ ממילא אין יכולין לקדש עד שיעברו ז' ימים שלמים דהא בשבת אין מקדשין הלבנה וא"כ האיך כתב דעד ז' ולא ז' בכלל כל זה כתב הגאון בעל חת"ס סופר ז"ל ומסיים דא"כ אדרבה מוכח דגם בדברי נהרדעי הוא ג"כ עד ועד בכלל ומותר לקדש גם ביום ט"ו. ואי משום דפוחתת והולכת תי' בזה ד"ל דכמו בתחילת החודש אין הלבנה נראית עד י"ח שעות אחר המולד והשתא ק"ו אם אורה אינה נראה עד אחר י"ח שעות כ"ש כשהיא מלאה ומאירה לכל עבר רק שמתחסר מעט מעט שלא יהיה נרגש החסרון עד אחר י"ח שעות לכל הפחות וא"כ היה יכול לברך לכל הפחות עד י"ח שעות אחר חצי כ"ט י"ב תשצ"ג שהוא כמו שש שעות ביום ט"ז [כ"ה הלשון בחת"ס סופר שם אבל נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל שהוא כמו י"ב שעות ביום ט"ז שהרי חצי כ"ט י"ב הוא י"ד ימים וי"ח שעות וי"ח שעות שאינו ניכר החסרון הוא בס"ה ל"ו שעות וי"ד ימים ול"ו שעות הוא י"ב שעות ביום הט"ז ולכן הדבר פשוט דטס"ה וצ"ל י"ב] ולפענ"ד יש לסמוך ע"ז בשעת הרחק עכ"ל הגאון בעל חת"ס סופר ז"ל שם, וישב בזה דברי הכנסת הגדולה שהביא בשם שיטה אחת על סנהדרין שכ' בשם רבינו פרץ והמאירי ז"ל שגם ט"ז בכלל הכשר ברכת הלבנה.

לאחר שעבר זמנה מלי דאורייתא הוא דאפשר דהטור ז"ל סובר דהמברך ברכה שאינה צריכה דאמרינן דעובר משום דלא תשא דהוא דאורייתא והלכך ס"ל דעד ולא עד בכלל. ועוד דע"כ צ"ל דעד ולא עד כיון דעיקר הטעם הוא דלאחר חצי חודש אז חוזרת ומתחסרת ואין לך שעה שתעמוד במעמדה ולעולם עד חצי חודש הולכת ומתמלאה ואחר חצי חודש הולכת ומתחסרת וכיון דבסוף יום ט"ו היא במלואה ממילא תיכף לאחר ט"ו הולכת ומתחסרת והאיך אפשר לברך אז על חידושה והרי אז אינה מתחדשת רק מתחסרת ואפשר דמ"ד עד שבעה ג"כ אינו שבעה בכלל מאחר דס"ל דעד דתתמלא פגימתה דאמר ר"י היינו דתהיה כי יתירא ואח"כ מקריא לבנה ישנה ועיקר הברכה נתקן לברך על חידושה א"כ י"ל דבהתחלת יום ז' כבר הוי כי יתירא והלכך גם ביום ז' אין לברך.

וראיתי להגאון אב"ד דטארניפאל בספרו ספר יהושע סי' י"ד שכ' ג"כ דוודאי ר"ל דעד ולא עד בכלל מאחר דלאחר ט"ו הולכת ומתחסרת לא שייך לברך על הקללה והלכך דעתו דאף בלא שם ומלכות אסור. ואכן מה שהוצרך לרחוק דצ"ל דר"י דאמר עד שבעה ונהרדעי דאמרי עד ט"ז לאו בחד גווני אמרי, דרב יהודה ס"ל עד ועד בכלל, ונהרדעי ס"ל דעד ולא עד בכלל בחנם דחק, דשפיר י"ל דגם רב יהודה ס"ל דעד ולא עד בכלל, ועוד דסותר דברי עצמו דכ' אחר זה דכפרט לדברי הגאון בעל מנחם עזריה בתשובה דפי' דרב יהודה ונהרדעי לא פליגי כלל, ורב יהודה אומן התחלה קיימא דאין מתחילין לקדש הלבנה רק לאחר דתהי כי יתירא, ולפי פירושו ע"כ עד שבעה ולא שבעה בכלל דביו ז' הוי כי יתירא, וא"כ תרווייהו עד ולא עד בכלל קאמרי כ"כ שם הגאון הג"ל. והרי פשיטא ליה דביום ז' כבר הוי כי יתירא וא"כ גם לפי פירושו רש"י ז"ל וכל המפרשים ג"כ יש לפרש כן דיום ז' ולא שביעי בכלל דכיון דבהתחלת יום שביעי כבר הויא כי יתירא הוי לבנה ישנה ואין לברך עליה. ואם משום דפשיטא ליה דלא הוי כי יתירא עד סוף יום שביעי וכן כתב רש"י ז"ל באמת שם בסנהדרין והגמוקי יוסף בדבור המתחיל ותרווייהו כר' יוחנן וז"ל מיהו רב יהודא סבר וכו' למהו כי יתירא דהואי כמו יתר של קשת וכו' דהיינו חצי העיגול והאי לסוף ז' הוא עכ"ל. א"כ גם לפי פירושו הגאון בעל מנחם עזריה ז"ל צריך לפרש כן דאין מברכין עד סוף יום שביעי. וכן כתב הב"י באמת בס"י

ואי אמרינן דמקצת היום ככולו יש בזה קולא וחומרא דאם היה המולד בתחילת ליל א' למשל הוי קולא דמותר לקדש עד סוף יום א' ואף דמחצית החידוש כבר נשלם בששה שעות מקודם אבל להיפך אם היה המולד בסוף יום א' שעה אחת קודם הלילה ג"כ אין לקדש רק עד סוף יום א' ואף דאכתי לא עבר מחצית של כ"ט יום ומחצה ותשצ"ג דמחצית הזה לא יושלם רק כ"ז שעות ביום ט"ז ובכה"ג הוי חומרא גדולה. אבל אם נימא דחשבינן מעל"ע לעולם הוי קולא דכל זמן שלא עברו ט"ו יום שלמים מיום המולד מותר לקדש.

והנה בספק הזה כבר נסתפק בזה השואל בשו"ת מהרי"ל סי' ק"נ והשיב דכיון דכ' התשב"ץ ואגודה דחשבינן מהמולד היינו משום דאזלינן בחר מילוי פגימה הלכך יש לחשב פלגא דכ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. ולכאורה צריך להכין דמה זו תשובה על השאלה דהא השואל לא שאל לו רק אם חשבינן מעל"ע או לא והוא השיב לו דיש לחשב פלגא דכ"ט והוי כטענו חיטין והודה לו בשעורין. ואמנם למש"כ לעיל ניחא דהשואל דנסתפק לו אם חשבינן מעל"ע ע"כ דהיה מפרש דט"ו יום ממש קאמרינן וע"ז השיב לו דחשבינן פלגא דמולד הלבנה וא"כ נפל הספק לגמרי. ואכן מד' המג"א כס"י תכ"ו נראה דהוא מחלוקת הטור עם השו"ע דהטור דכ' מיום המולד משמע דלא בעינן מעל"ע דתליא ביום ואף אם היה המולד בסוף היום נחשב ליום שלם אבל השו"ע שכ' משעת המולד משמע דס"ל דבעינן מעל"ע ותרוויהו ס"ל דנהרדעי דאמרי עד ט"ז הוא דווקא ולא מחצית מחידושה של לבנה כמו דסבר המהרי"ל וכן משמע באמת פשטיות דברי הגמ' דאמרה עד ט"ז ומשמע דתליא בימים דלפי דעת המהרי"ל לעולם ליכא ט"ו יום שלמים מזמן המולד והיכי אמר עד ט"ז וליכא למימר דלא דק דהא לקולא לא אמרינן דלא דק אלא וודאי הדבר ברור דהש"ס ס"ל ט"ו יום שלמים משעת המולד וכ"ה דעת הרמב"ם והטור והשו"ע והמהרי"ל ז"ל יחיד הוא בדבר זה ומה דהכריח המהרי"ל כן דהא תיכף לאחר שתתמלא פגימתה דהיינו לאחר מחצית החידוש תיכף מתחלת לחסור אין כאן הכרח כלל דודאי כל ששה שעות הראשונות מעת שמתחלת לאסור אין ניכר כלל לעולם החסרון וכמו שכ' החת"ס הנ"ל דק"ו הוא מתחילת המולד דכל ששה שעות מתוך קוטנה אינה נראית כלל בשום מקום ואף לבני מערבא כ"ש בעת ששה שעות הראשונות

והגאון בעל דבר שמואל הביאו וכתב דאינו יודע טעמו של דבר אבל בדברי הגאון בעל חת"ס ז"ל נתודע לן טעמו של רבינו פרץ ז"ל.

ואני מוסיף על רבריו דנ"ל ברור דכ"ה דעת הרמב"ם ז"ל ג"כ שהרי כתב בפ"ו מה' ברכות הלכה י"ז שאם לא בירך עליה לביל הראשון מברך עליה עד ששה עשר יום בחודש עד שתמלא פגימתה עכ"ל ולא כתב בפירוש דעד ולא עד בכלל וכמו שכ' הטור ז"ל ולכן נ"ל דהרמב"ם ז"ל. לשיטתו אויל דס"ל דהא דאמרינן דהמברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא אינו אלא מדרבנן ובכל מידי דרבנן קי"ל דעד ועד בכלל [והטעם הוא כמו שכ' בחת"ס משום דלא ניכר החסרון עד אחר יום ט"ז] וגם הוי דומיא דעד יום ז' של רב יהודה דהתם וודאי דעד ועד בכלל וכמו שפי' רש"י ז"ל להדיא וא"כ הרי יש לנו תנא דמסייע לדעת רבינו פרץ והמאירי ז"ל והוא ניהו רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל ואמנם למעשה אין לנו לזוז מדברי רבינו הטור ז"ל והשו"ע דכ' בהדיא דעד ולא עד בכלל וכן הסכים הפר"ח ז"ל וכל האחרונים ז"ל וגם הגאון בעל חת"ס ז"ל לא כתב רק שיש לסמוך ע"ז לכתחילה בשעת הדחק ונראה כוונתו דמש"כ שיש לסמוך ע"ז לכתחילה ר"ל שמותר להורות הוראה לכתחילה לקדש ביום ט"ז אך אם היה שעת הדחק והיינו שהיתה מכוסה בעבים מתחילה ולא היו יכולין לקרשה מקודם אבל אם היתה הלבנה נראית בזמנו ופשעו איזה אנשים ולא קדשו הלבנה לרידהו אסור לקדש ביום ט"ז כן נ"ל כוונתו בזה [אך מ"ש אח"כ בד"ה אך נ"ל וא"כ בדיעבד שכבר הורה וכן מעכ"ת נ"י אין מזחיחין אותו תמוה דהא כבר כתב בעצמו מתחילה שיש לסמוך ע"ז אפילו לכתחילה והדבר צ"ע]:

ולענין הספק השלישי אם הנך ט"ו יום חשבינן מעל"ע ואם היה בחצי יום א' למשל מותר לקדש עד חצי יום ב' ואף שהוא יום ט"ז מיום המולד או דילמא דאמרינן ביה מקצת היום ככולו הנה בתחילה צריך שתדע שספק זה אין להסתפק בו רק אם נפרש דט"ו יום ממש קאמר ולא מחצית של כ"ט י"ב תשצ"ג דאם נפרש כדברי המהרי"ל בתשובה שהביא הרמ"א בהג"ה כס"י תכ"ו תו בטל את הספק הזה דכל שעבר מחצית של חירושה של לבנה אסור לקדש רק דהספק הוא אם נימא דעד ט"ו יום שלמים מותר לקדש או חל הספק אם ר"ל מעל"ע או דאמרינן מקצת היום ככולו

ודע עוד דגם בהתחלת הזמן קידוש הלבנה יש ד' דעות בזה. (א) דעת הרמב"ם ז"ל דמותר לקדש אפילו בלילה הראשונה של מולד הלבנה ואדרבה עיקר מצותה היא בלילה הראשונה שכי' דאם לא קדש בלילה הראשונה מקדש והולך עד יום ט"ז. וכ"ה דעת הסמ"ג וכן כתב במג"א בשם ס' הקנה דמצוה מן המוכחר לקדש ביום ראשון. (ב) דעת תלמידי רבינו יונה ז"ל בברכות בפ' תפלת השחר דאיך לברך רק אחר ג' ימים שקודם לכן אין אדם נהנה מאורה ומפרש דמש"כ במס' סופרים דאין לברך עד שתתכסה היינו עד אחר ג' ימים. (ג) הוא דעת הגאון בעל מנחם עזריה בתשובה דסובר דאין לקדש עד יום ז' אבל ביום ז' מותר לקדש ומפרש דמה דאמר רב יהודה עד שבעה קאי על התחלת הזמן ומפרש דעד שבעה ולא שבעה בכלל. ואמנם כבר כתבתי לעיל דהוא סותר דברי עצמו דלפי מש"כ בטעם השני דצריך לעבור עליה יום השבת כמו במילה וקרבת ע"כ דעד ועד בכלל קאמר וכמו שתמה עליו בחתם סופר הנ"ל. (ד) הוא הגאון החסיד מוהר"י גיקטיליא בעל שערי אורה והביאו הב"י שכי' בתשובה שע"פ הקבלה אין לברך על חידוש הלבנה עד שיעברו עליה ז' ימים. הרי לך ד' שיטות והבוחר יבחר:

וכן בסוף הזמן יש ד' שיטות. (א) דעת מהר"ל. (ב) דעת הרמב"ם והטור והמחבר ז"ל. (ג) דעת רבינו פרץ והמאירי ז"ל דסברי דגם ביום ט"ז מותר לקדש. (ד) דעת החת"ס דאין לקדש רק בתוך י"ח שעות שאחר מחצית המולד ומיהו מש"כ שם עוד סברא דיש לקדש עד יום כ"ב נראה דלא כתב רק לפלפולא בעלמא:

ואידי דאיירי בדיני ברכת הלבנה ראיתי לכתוב דמה שאנו נוהגין לומר שלום עליכם אחר דוד מלך ישראל חי וקים הנה המעיין בפרי חדש בס"י תס"ו מש"כ בשם המטה משה משמע קצת דצריך לאומרו קודם דוד מלך ישראל חי וקים. עוד באתי לכתוב בכאן מה שיש לתמוה הפלא ופלא על הגאון בעל ס' ספר יהושע במש"כ דגם הכנסת הגדולה שכתב בשם תלמידי הר"ף והמאירי שכי' דעד ועד בכלל אין ר"ל דמותר לקדש אחר מחצית מכ"ט יום ומחצה אלא ר"ל להיפך להחמיר דאם נתאחר המולד יום או יומים אחר ר"ח מ"מ אינו מותר לקדש רק ט"ז ימים מר"ח ויותר מכאן אסור ואף שהוא בתוך מחצית כ"ט יום וכל דבריו ז"ל אלו אינו אלא מן התימה דמלבד דאין טעם לזה דלמה יהא אסור לקדש אח"כ דהא בהדיא אמרינן דיכול לקדש

שמתחלת לחסור אינו ניכר החסרון בעולם כלל ולא נתמעט האור שלה ע"פ תבל באלו ששה שעות מכמות שהיתה וא"כ מה בכך שהולכת ומתחסרת הא מ"מ מאירה כמקדם והלכך מותר לקדש עד שיעברו ט"ו יום שלמים מזמן המולד דהיינו עד סוף ששה שעות שמתחלת לחסור וכן דעת הגאון מו"ה יעב"ץ זצ"ל בסידור שלו דיש לקדש עד ט"ו יום שלמים מזמן המולד ודלא כמהר"ל והרמ"א ז"ל:

ובאמת שגם מד' הרמ"א ז"ל אינו הכרח שפוסק כמהר"ל רק שכי' ואין לקדש ור"ל דלכתחילה אסור להמתין עד ט"ו יום שלמים אבל בדיעבד ובפרט בשעת הדחק שלא היתה נראית מתחילה אפשר דמודה להמחבר דמותר עד אחר שיעברו ט"ו יום שלמים ובוזה ניהא שלא כתב בלשון וי"א דאין לקדש דהא באמת נראה דהטור והמחבר לא ס"ל כמהר"ל והו"ל לכתוב וי"א אלא וודאי כמו שכתבתי דהרמ"א לא חשש לדעת המהר"ל רק לענין לכתחילה:

והיוצא לנו להלכה מכל מה שכתבנו בדיעבד ובפרט בשעת הדחק מותר לקדש אפי' בברכה כל זמן שלא עברו ט"ו יום מעל"ע מזמן המולד אבל לאחר שעברו ט"ו יום שלמים יכולים לקדש בלא שם ומלכות מיהת ולסמוך על דעת רבינו פרץ והמאירי ז"ל שמתירים כל יום ט"ז והמורה שמתיר לקדש אפילו בברכה ביום ט"ז אין מזחחיץ אותו וכמו שכי' החת"ס ז"ל אך לפי דעת החתם סופר ז"ל אין לקדש כן יום ט"ז רק בתוך י"ח שעות שאחר מחצית המולד דהיינו ט"ו יום שלמים וי"ב שעות ומיהו מה שכי' החת"ס עוד סברא דמותר לקדש עד יום כ"ב בחודש ע"ז בוודאי אין לסמוך כלל ואפילו לברך בלא שם ומלכות ונראה דגם הוא ז"ל לא כתב כן רק לפלפולא בעלמא:

וממוצא דברינו אנו למדים דהגאון בעל ספר יהושע דהפריז על המדה וכתב דאחר מחצית המולד ואפילו אם הוא ביום ט"ו אסור לקדש ואפילו בלא שם ומלכות טעות הוא בידו וחי' לסמוך עליו ולא עיין דהרמב"ם והטור והמחבר לא ס"ל כמהר"ל וגם לא עיין במג"א ובכל דברי האחרונים דמפרשים בהדיא דהמחבר לא ס"ל כמהר"ל וגם לא ראה דברי הגאון יעב"ץ בסידור שלו דפסק להדיא דמותר לקדש עד שיעברו ט"ו יום שלמים וכן נ"ל עיקר ההלכה בעזר השם:

וגם מש"כ שם דדעת כל הראשונים והאחרונים ז"ל דאין לקדש אחד מחצית של כ"ט יום אינו אמת בדברברי הראשונים לא נמצא אפילו רמז רמיזא מזה דהא לא העתיקו רק לשון הגמרא ואדרבה מפשטיות דברי הגמרא והראשונים ז"ל משמע דיכול לקדש עד שיעברו ט"ו יום שלמים והלא כדעת המהר"ל ז"ל:

עד דתהוי כי נפיא עוד שגה בזה שגיאה גדולה דאינו כמציאות כלל דיתאחר המולד שני ימים או שלשה אחר ר"ח ואפילו יום אחד אחר ר"ח אינו בנמצא כלל ואפי' ביום ר"ח עצמו אינו בנמצא שיפול המולד אחר חצות רק בר"ח שבט נמצא לפעמים כשחשון וכסלו שניהם חסרים אבל למחרת ר"ל לא נמצא בעולם כלל וכלל:

סימן כח

באר מים שנפל בה חמץ

את התשובה הזאת שלחתי להרב הגאון הגדול מו"ה שלמה הכהן שליט"א מו"צ דפה. וזה אשר השיב לי:

בעז"ה. יום ז'ך סיון שנת תרנ"ז לפ"ק.

שלום רב לאהבי תורתך הוא ניהו כבוד ידיד עליון ויראו וידיד נפשי עז ה"ה הרב הגאון המפורסם החור"ב סעו"ה וכו' שכ"ת מו"ה חיים סאגאלאוויץ נ"י מו"צ דפ"ק בלוקסאק יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

אחדשה"ט ושלום תורתו הרמה, כאתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד אשר בקש מאתי להשיבו ע"ד השאלה שכא לפני בנו הגאון המפורסם מו"ה יחיאל משה נ"י הגאב"ד דק"ק מלאווא יצ"ו בא"י אחד שהטיל שלשה חתיכות פת בכאר בערב הפסח ותיכף כמשך חמשה או ששה מינוט לקחו את הפת מהכאר, והתיר בנו הגאון שליט"א להשתמש מן המים של הכאר בפסח. הנה כאתי להשיב שיפה הורה בזה ואין שום חשש איסור חמץ בזה, וכל הטעמים נכונים וראויים לסמוך עליהם אף על אחד מהטעמים וכ"ש מכולם דפוק חזי להגאון הגדול מו"ה שלמה קלוגער זצ"ל כספרו טוב טעם ודעת, שכתב להתיר בחמץ שנפל לכאר להשתמש בפסח, משום דבכאר של מים נובעין לא שייך כבוד, דהמים שנובעין מלמטה מקררין למים העליונים, וכל זה דלא הוי כבוש אין לאסור כלל, וכמש"כ בשו"ע של הגאון החסיד מו"ה שניאור זלמן זצ"ל, וכמו שהביא בנו הגאון נ"י במכתבו משמם. וגם יפה כתב כי מאחר שלא שהה הפת בהכאר רק משך חמשה או ששה מינוט, ותיכף לקחו את הפת מהכאר ובזמן קצר כזה בודאי לא נימס מן הפת בתוך הכאר.

וּנְרָאָה להוסיף ע"ז דממה נפשך דאם נימס מעט מן הפת והיה למים, הרי דנתבטל בס' קודם הפסח. דהא דכתב הרמ"א בהגה (בסי' תמ"ז סעיף ד') דפת

נשאלתי מכני הרב הגאון שיחי' אב"ד דעיר מלאווא, וז"ל: מעשה היה פה מלאווא בערב הפסח אחר חצות זרק אינו יהודי לפני עלם אחד שלשה חתיכות פת חמץ בכאר מים נובעים, וכאשר ראה העלם התחיל לצעוק, ותיכף כמשך חמשה או ששה מינוט לקחו את הפת מן הכאר ושאבו הרבה מים מהכאר עד הערב. והכשרתי את הכאר לשאוב ממנו גם בפסח מפני כי בספר טוב טעם ודעת מהגאון ר' שלמה קלוגער חלק יו"ד מהדורא תליתאי (סי' רי"ד) כתב וז"ל, זה כמה שנים כתבתי בחיבורי כמה פעמים לענין חמץ בכאר די"ל כאן דכא מן המעיין א"כ כל פעם מושך מן המעיין מים בצונן, א"כ מקררין מים החדשים את שהיה מכבר, והרי אפילו בכבוש בכלי אם הוסיפו בתוך מעל"ע מים צוננין לא הוי כבוש, וא"כ בזה נמי כיון דכתוך מעל"ע באו מים חדשים מן המעיין, וכפרט ע"י השאיבה נתוסף בכל פעם חדשים אין לו דיך כבוש כלל וזה היתר נכון לענ"ד עכ"ל. וכבר כתב הגאון ר' שניאור זלמן בשו"ע או"ח שלו הנקרא שו"ע של הרב (סי' תמ"ז סעיף כ"ד) גבי פרוסת פת שנפל ליין בהגה שם, דאם לא הוי כבוש מותר להשתמש גם בפסח, ועוד כיון ששאבו מן הכאר הרבה בעה"פ, הרי יש לתלות גם אם נשאר פרוץ עם המים נשאבו, כמ"ש החק יעקב היתר זה (בסי' ת"ל ס"ק א') גבי קמח. וכפרט כי לא שהה הפת בכאר רק זמן קצר, יש לומר שלא נימס עוד הפת ולא נשאד כלל בהכאר בעת שלקחו הפת מן הכאר. וכשביעי של פסח הרעישו איזה לומדים למה הכשרתי הכאר, לכן אתי פשר יקירי תודיעני דעתך בזה, ותבקש גם את גאוני המו"צ דווילנא אשר יחתמו עמך על התשובה ותשלח אלי, הנני בנך המשתחוה מול הדרת כבודך מרחוק, דורש שלום טובתך כל הימים.

יחיאל משה סאגאלאוויץ חו"פ מלאווא

שמצד הטעם לא הו' נאסר ביין דכ"ש הוא מלת במלח, מ"מ אסור היין מצד דחיישינן לתערובות, והיינו דחיישינן שמא נשאר פירורין בעין ונותנים טעם בפסח, ודברי הרמ"א בהגה מאירין כשמש בצהרים. ולפי מש"כ הגרע"א ז"ל דהרשב"א ס"ל דאף בטעם אמרינן רחור וניעור, אין להקשות ע"ז דלמה הוצרך לומר דנשאר פירורין והפירורין נותנים טעם בפסח עצמו, תיפוק ליה דהפת נתנו טעם ביין קודם הפסח ואח"כ הטעם חוזר וניעור בפסח. דזה אינו קושיא, די"ל דמיירי דבידוע שלא שהה הפת ביין מעל"ע ונטלו משם קודם מעל"ע באופן שלא נתנו טעם בהיין כלל, ובצונן בצונן קודם הפסח, כודאי לא אסרינן המשקה בפסח, אם לא נכבש בו מעל"ע ופשוט הוא:

וגם יש ראייה לדברי בנו הגאון נ"י, דבזמן מועט לא חיישינן דנימוס ונעשה פירורין מהא דאמר רבה בפסחים (דף כ"ח), דחמץ כיון דלשאר נהרות אזלי בעי פירור אף דמטיל לים, ולא ס"ל כרב יוסף דחמץ דנימוס לא בעי פירור, ואף דהמעשה ודאי אמת דפת עבידי דמיים, וע"כ רסובר רבה דאינו ממיס רק לזמן מרובה, ונמצא דכתוך כך עובר על עשה דתשכיתו דכל זמן שהוא שלם לא מקרי השבתה, ורוב הפוסקים פסקו כרבה, יעויין בט"ו (בסי' תמ"ה ס"ק א'). וזה ראייה לדברי בנו הגאון נ"י. וגם יפה כתב כיון שתיכף אח"כ שאבו מן הבאר הרבה מים בערב הפסח כודאי יש לתלות דאף אם נשאר פירורין עלו עם המים שנשאבו, דבכל דרבנן אמרינן שאני אומר, ולכן אין שום צד מקום לפקפק על הוראתו והוא דבר פשוט כמעט כביעותא בכוחתא:

ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"צ דפה.

נראה לי לרזן כדבר חדש מטעם סברת המרדכי והובא ביו"ד (סימן ק"ב), ראיסור שבא לעולם ע"י תערובות אינו אוסר משום דבר שיש לו מתירין, כמו גיגית מלאה ענבים אף שיוצא מהם ונתבקעו בשבת מותר היין בשבת כיון שבא לעולם בתערובות היין ההיתר. והכא נמי כיון רבערב פסח נתבטל בששים, ובעת שבא האיסור משהו היינו כליל פסח, בא ע"י תערובות ולא היה ניכר האיסור בפני עצמו אינו אוסר משום דשיל"מ, וא"כ להרמב"ם דס"ל טעמא דחמץ משום דבר שיל"מ בטל בערב בפסח בס' ושוב אינו אוסר, ומותר להשתמש בפסח ע"י סינון וסכרא אלימתא

שנפל ליין קודם הפסח, אף שנטלו משם אסור לשתות היין בפסח, הרי כתב הטעם דשמה נשאר פירורין ונותן טעם בפסח. אבל בנר"ד לא שייך כלל לחוש בזמן מועט כזה שנפרר פירורין ונותן טעם בפסח. אבל בנר"ד לא שייך כלל לחוש בזמן מועט כזה שנפרר פירורין מן הפת ונשאר בבאר. ועוד לכל הפחות מידי ספיקא לא נפקא והוי ספק משהו, וספק משהו מותר דהרי הגרע"א ז"ל בגליון הש"ע שם ונדפס ברפוס (יאהיניסבורג) הקשה על השו"ע דלמה חוששין שמא נשאר פירורין דהא הוי ספק דרבנן, ותירץ בשם העולת שבת משום דהוא שכיח שיתפרר ממנו פירורין ע"ש. וא"כ בנר"ד דלא שהה בבאר רק זמן מועט כודאי לא הוי מילתא דשכיח ורי שנאמר דהוי ספק השקול, וגם לפי הטעם שכתב הגרע"א ז"ל בעצמו משום דהוי דשיל"מ דהא גם בפסח של שנה הבאה יהיה מותר לשתות היין אם יסננו את היין קודם הפסח, וכדבר שיל"מ לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא. ג"כ לא שייך כלל בנר"ד במים, דהרי צריך להשתמש ממנו היום ולמחר ולשנה הבאה ולעולם ולא שייך כלל לומר בזה דהוה דשיל"מ, וכמו שכי' הצ"ח לענין איסור טלטול דלא שייך דשיל"מ דהרי עומד לטלטל היום ולמחר וטלטול של היום אין לו מתירין וכ"ש במים ששואבין מן הבאר.

ומיידו דברי הגרע"א ז"ל צל"ע דכיון דאין אתה יכול להתיר יין בפסח רק ע"י סינון, א"כ הוי מחוסר מעשה ודבר שמחוסר מעשה לא מקרי דשיל"מ כמבואר בר"ן בנדרים ובשו"ע יו"ד (סי' ק"ב). וגם מה שכתב לתמוה שם על הרמ"א, דמשמע מדבריו דאוסר לשתות בפסח מצד דאמרינן רחור וניעור, ותמה דלמה הוצרך לזה דהא בלא"ה אסור, וכמו שכתב הרמ"א בעצמו דשמה נשאר פירורין ונותנים טעם בפסח. ואיני יורע מה קשה לו דהדבר פשוט דהרמ"א בא לאשמעינן בזה שני דינים, דאחר שכתב מתחילה דבלח בלח לא אמרינן חור וניעור, וממילא ידעינן דמכ"ש בלח שנבלע ביבש קודם הפסח דהיינו שנבלע טעם חמץ במאכל קודם הפסח, כודאי לא אמרינן רחור וניעור [ולדעת המג"א (בסי' תמ"ז ס"ק י"ג) בטעם הכ"מ דאינו חור וניעור ליכא שום פוסק בזה דס"ל רחור וניעור, ועיין בגליון השו"ע שם להגרע"א ז"ל שכתב דכתשובת הרשב"א מבואר דיש גאונים ס"ל דגם בטעם אמרינן רחור וניעור]. וע"ז בא לסיים דמ"מ ביבש אמרינן רחור וניעור וכן אפילו בטעם אך דיש לחוש כגון כפת שנפל ליין אף

ולפי זה בנידון דידן אין היתר בנפל חמץ בתוך הפסח, רק בערב פסח אם נפל החמץ אנו תולין שבאם נשאר איזה פרוורין כבר שאבו בערה"פ, והטעם או או נימס אינו אוסר מטעם סברת המרדכי, אך בכ"ז נוכל להתיר אף בנפל תוך הפסח, אם שאבו אינו יהודים מים מתוך הבאר תוך מעל"ע מהנפילה, ג"כ אנו תולין לומר שהא"י שאבו כבר הפרורין, ואולי בשעת הדחק מותר לכתחילה לשאוב מים מן הבאר ולשפוך אותם לחוץ ואח"ז לשאוב ולהשתמש בהם, כי אנו תולין שבהמים ששפכו לחוץ נשפך גם הפרורין, כמו שכתב הב"ח בקערה של חלב שנתערבה בקערות של בשר להסיר אחד מהם והשאר מותרות שאנו תולין לומר שהסיר הקערה של חלב, עיין ש"ך יו"ד (סימן ק"ב ס"ק ח'), ופשיטא שאין זה מבטל איסור לכתחילה, שאין כונתו לבטל האיסור, אך בשבת שחל יו"ט של פסח אסור מטעם בורר וטרחא יתירא, אבל ביו"ט פשיטא דמותר וכ"ש הוא ממרבה עליהם עצים מוכנים דמותר ביו"ט:

אך כל זה הוא לדעת הרמב"ם שס"ל דחמץ דחמיר הטעם הוא מפני דבר שיל"מ, אבל להרא"ש ומרדכי דסבירא להו דהטעם הוא משום דלא בדיל מיניה כל שתא, אפשר דאין סוברים סברת המרדכי, אך מצאתי בפמ"ג (סימן ק"ב ס"ק י"ב) שהביא בשם או"ה דהוא הדין לכל דברים החשובים שאינם בטלים, אם לא היו נכרים מעולם בטלים שפיר אף בעינו, וא"כ לכ"ע אם נפל חמץ בבאר בערב הפסח ושאבו עד הלילה, פשיטא דמותר להשתמש בפסח מהלין טעמא, חדא שאני אומר מערב הפסח שאבו כל הפרורין, עיין ש"ך יו"ד (סי' ק"א ס"ק ג') בשם הנ"י ועיין פ"ח שם שחולק עי"ש, ועוד אף אם נשאר מותר ע"י סינון כסברת המרדכי, ואף אם נפל בתוך הפסח מותר לשאוב מקודם ולשפוך המים לחוץ ואחר כך להשתמש, כי אנו תולין לומר בהמים שנשאר נשאב כל הפרורין, וצונן אנו קיי"ל דאינו נאסר, ובעת שבא האיסור היינו אחר מעל"ע כבר בא האיסור ע"י תערובות ואינו אוסר, גם יש לתלות שחמץ במים מעל"ע כולו כיון שכבוש הרי הוא כמבושל פשיטא שנימוח, ובנימוח כתב הגהות אשר"י בע"ז פרק השוכר וז"ל, דבר שיש לו מתירין אף באלף לא בטיל, ודוקא שיש ממשות איסור, אבל אין ממשות איסור שנימוח בטיל ואפילו מין במינו ויש לו מתירין, מהרי"ח עכ"ל. (ועיין מ"א אר"ח תמ"ז ס"ק י"א) נראה ג"כ כן:

היא. ויותר נראה לי אף אם נפל חמץ בתוך הפסח יהיה מותר להשתמש מן הבאר ע"י סינון, כיון דאנו קיי"ל דבצונן אינו אוסר רק בכבוש מעל"ע, וא"כ תיכף אחר שנפל החמץ אינו אוסר, ואח"כ כשנעשה כבוש כבר האיסור בא ע"י התערובות.

וידידי הגאון מו"ה שלמה הכהן מו"צ דפה אמר לי שנוכל לחלק, דהתם גבי גיגית אין האיסור בעין, דהענבים בעצמם מותרים הם רק מה שיוצא מהם והיוצא מהם נתערב בהיתר, אבל הכא הפירורין הם בעין ולא דמי להתם.

אבל המעיין במרדכי עצמו (סוף פ"ק בשבת) יראה דלא שוא וז"ל המרדכי שם, ואפילו יוצא בשבת מתוך הענבים מתבטל הוא במשקים של היתר שכבר יצאו, ולא דמי לדבר שיש לו מתירין שיכול להמתין עד לאחר השבת דאפילו באלף לא בטיל, דה"מ כשהאיסור בעין מתחילה ואח"כ נתערב בהיתר במינו, אבל הני לא ניכרו מעולם אלא מעט מעט שיוצאין מתערבין שם עם המשקין של היתר שיצאו מאתמול, ואפילו עצים שנשרו מן הדקל מותרין להסיקן ביו"ט ע"י שמרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלן, כיון דלית איסורא בעיניה אע"ג שהעצים מוקצין הם בעין כו' עכ"ל המרדכי, אלמא אף שהעצים מוקצין הם בעין, מ"מ הטעם שלהם כלומר החום שיוצא מהם אינו אוסר אף דדבר שיל"מ הוא, וא"כ הכא נמי אף שהפרורין הם בעין, אך הטעם שלהם יוצא בתערובת היתר ולא היה ניכר בפני עצמו אינו אוסר במשהו, אך מדברי הרמב"ם (סוף פ"ד מהלכות חמץ ומצה) משמע מפורש אף חמץ שנתערב קודם הפסח ונתבטל בה', מ"מ בתוך הפסח אסור מטעם שחוזר וניעור עי"ש ובמגיד משנה שם, וכן כתב הרמ"א (בסימן תמ"ז) בפת שנפל לייך שחוזר וניעור, דלא כסברת המרדכי, והרמב"ם בעצמו סובר דחמץ הרי דבר שיל"מ, אלא ע"כ מוכרחים אנו לחלק, דהתם גבי עצים שנשרו בעת שנהנה מן האיסור כבר אין האיסור בעין, והיינו דקאמר הגמ' שאני התם דמיקלי קלי איסורא שהעצים כבר נשרפו, ומה שכתב המרדכי אע"ג שהעצים מוקצין הם בעין היינו שהיו מתחילה בעין, אבל בעת שנהנה מן האיסור כבר מיקלא קלי, לכן בחמץ שנתערב קודם פסח אמרינן דבפסח חוזר וניעור כיון שיש שם איזה פירור חמץ, ולכן בלח בלח לא אמרינן חוזר וניעור, ויכול להיות מטעם סברת המרדכי:

שאינן שום דוחק למים מטעם שכתב הרמ"א ביו"ד סוף (סימן קכ"ד) בשם תה"ד וז"ל, אינו יהודי שנגע ביינו של ישראל להכעיס כדי לאסרו עליו, אפילו אינם יודעים אלא באומדנות המוכיחות מותר בשתייה, ויש לשתותו בפני הא"י כדי שלא ירגילו עצמם בכך, והכא נמי נד"ד כיון שעשה להכעיס לאסור הכאר, ויש לתלות שאין כאן חמץ פשיטא שיש להתיר אף בלא דוחק כדי שלא יוסיפו לעשות כן, כנ"ל.

דברי אביך המברך אותך בכל טוב מ"ס סאגמלאוויץ

ולבד כל זה הא איכא ס"ס להתיר, ספק שמא אין כאן חמץ שכבר נשאב, ואת"ל שיש כאן איזה פירורין שמא הלכה כהשאלות דגם חמץ בטל בששים, ובס"ס כזה שמא אין כאן איסור, אפילו הרמ"א וש"ך יו"ד (סימן ק"י ס"ק נ"ח) מודה עיין פמ"ג שם, ועיין פמ"ג בפתיחה כוללת בסדר הנהגת הנשאל עם השואל (ס"ק ט"ז) אם נפל משהו חמץ ערב פסח בה"ש היו ס"ס ספק שמא יום הוא, ושמא הלכה כהשאלות דב"ס עי"ש, וא"כ בנר"ד נמי היו ספק ספיקא גמורה, ועוד נראה לי שכאן יש להתיר מכל הטעמים הנ"ל, אף

סימן כט

שליחות בביטול חמץ

הנ"ל וכן בהגהות י"א לא להביא דברי הב"י רק כתב כן מסברא וצ"ע. ועל פי זה שפיר אמר בביטול חמץ דאינו עבירה ואדרבה מקיים מ"ע מהני ע"י שליח. אך שיגרת לשון מרן הב"י לא משמע שכיון לזה:

ועוד דאם כן הפקר נמי דאינו עבירה תיהני ע"י שליח. אבל באמת לולא דברי מרן הב"י היה מקום לומר דמשום הכי לא מהני שליח בנדר ושבועה והפקר משום דהוי מילי ולא מימסרי לשליח ודעת מוהרי"מ ט"ח ס"י קכו דאפילו שליח ראשון לא מהני ביה מילי וכן משמע להדיא בדברי הגר"א בחו"מ ס"י קכה סק"י ומה שתמה על זה בנודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד ס"י קמ"ז מרש"י גיטין כ"ט [וכן ברף ס"ו ע"ב] דמשמע להדיא דדוקא לשליח שני. במח"כ לא עיין ברש"י גיטין דף ע"ב ד"ה דאמר מילי דשם משמע להיפוך דעל דברים לא אמרינן ה"ל ששלוחו של אדם כמותו דאמנם ל"ק על רש"י הנ"ל דפשוט דזה תליא אם מודה ר"י באומר אמרו וכמ"ש בעניותין בהגהות לכ"ב בתוך הגהות של מראה כהן ואם זכינו לדין דלענין ביטול גם כן דהוי שליחות על מילי תליא בפלוגתא הנ"ל אי מהני שליחות על מילי בשליח ראשון. ואמנם דהשליח יעשה מעצמו שליח שני בוודאי אינו יכול דזהו עיקר דין דמילי לא מימסרי לשליח ועפ"י הדין עם העט"ז ולא מטעמיה. אך מטעם כיון דהיא בעצמה היא שליח מבעלה דמסתמא ניחא ליה

לבעל השד"ח

ומה שתמה כת"ר נ"י על העט"ז יפה תמה דמה ענין הפרה לענין ביטול דכיון דלכל הדברים יכולה אשה לעשות שליח כמו איש מהיכא תיתי דלענין ביטול לא וגם הפרה עושה הבעל ואין זה מצד חסרון האשה רק דגזרת הכתוב הוא בהפרה ובשאלה בכעלים ועיין תוס' ב"מ צ"ו ד"ה שליח. ובלאו הכי נראה דאישתמיט מיניה דברי מוהר"ל בליקוטיו [הובא בקיצור באליהו רבה ס"י תלד] שכתב להדיא דגם אשה יכולה לעשות שליח לביטול שכתב שם דהבודק לאלמנה היא תבטל בעצמה וכו' ואם אינה יכולה כלל לבטל בעצמה יבטל הבודק בשבילה וכו'.

אך ידוע דהעט"ז היה רב ומוכהק גדול וכו' אמרתי לעשות סניגרון לדבריו והוא, דבעיקר דין ביטול ע"י שליח כתב מרן הב"י בסוף ס"י תלד דאף דהפקר מטעם נדר ונדר אי אפשר ע"י שליח מכל מקום ביטול אינו ענין לנדר עי"ש. ולא ביאר למה אינו ענין לנדר וגם מהיכן פשיטא ליה נדר אינו ע"י שליח. ולכאורה נראה דסובר דמשום הכי נדר אינו ע"י שליח משום דאין שליח לרבר עבירה דהנודר כאילו בנה במה, והתוס' בב"מ דף יו"ד ד"ה דאמר כתבו בטל השליחות וכך כתב בהגהת יד אברהם בסי' רלד [ולפלא בעיני דברי הנו"ב מהדורא קמא יו"ד ס"י סז שכתב דלא מצא מפורש אם חל שבועה ע"י שליח ואין לא ראה דברי מרן הב"י

בזה ושם הבאתי בשם הגאון מוהר"ך ראפאפודט בס' מים חיים חיו"ד סי' נ"א שהשיג על הנודע ביהודה מדברי מרן הב"י. ומה שכתב על דברי רבינו מוהר"מ ט' בדין הקדש ע"י שליח ?? עיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת ה"ה אות צ"ג [בשדי חמד ח"א]. אחר זמן ראיתי בשו"ר ברכה למו"ך חיד"א שכתב שדברי העט"ז תמוהים ושכבר תפסו עליו בזה. ובאמת תמה אני על עצמי איך לא ראיתי אז את דבריו ואת דברי הרב זכור לאברהם ודברי מנחם שדברו בזה באותו פרק באותו מקום בס' תל"ד וכבר הובא שם בדב"ק דברי הרבנים כסא אליהו ושיו"ר ברכה ושונה הלכות ונעלם ממני ומעני העדה הגאונים עליונים למעלה יצ"ו:

וכתב לי הגאון מרדכי אליהו רבינאוויץ אבד"ק וואשילקאווא יצ"ו על מה שכתב הגאון רש"ך הנ"ל בענין מילי לא מימסרין לשליח. גם אנכי העידותי כבר באריכות והזכרתי מזה בקצרה בספרי נר למאור סוף סי' כ' ודחיתתי שם בקצרה סברא זו דמילי לא מימסרי לשליח דלא אמרינן זה לענין ביטול עכ"ד. והרה"ג מוהר"י ווייס מספינקא יצ"ו כתב לי לעיין בשו"ת מוהר"ם שיק חלק או"ח סי' קצ"ד שפירש דברי העטרת זקנים הנ"ל בטוב טעם ואין שו"ת הנ"ל מצוי אצלי:

שוב זכיתי בספר התורה הנ"ל ולפי שאינו מצוי נכון להעתיק תורף דב"ק והוא זה הקדים הפלוגתא אם שליח יכול לבטל ושכסוף סי' תל"ד מוכח דאשה שכטלה בלי רשות בעלה מהני ואין הטעם משום דזכין לאדם שלא בפניו דאם כן אפילו אחר נמי ומאי שנא אשתו דנקט אלא הטעם דאשתו מסתמא הוי כאילו מינה אותה אפוטרופוס. והר"ן בפ"ק דפסחים בשם הר"ב העיטור כתב דיכול לבטל ע"י שליח מדאיצטרך קרא למעט גבי הפרה דאין שליחות מכלל דבעלמא יש שליחות. וקשה לכאורה דאדרבה מהתם מוכח דאין שליחות והוא דמוהר"ט בס' קכ"ז כתב דאין אדם יכול לעשות שליח להקדיש דבר. והרב נודע ביהודה בתענינא יו"ד סי' קמ"ז כתב דנעלם ממנו סוגיא ארוכה דאיצטרך למעט גבי הפרה מאישה יקימנו מכלל דבעלמא אפילו במילי יש שליחות. ואין זו קושיא דמוהר"ט סוכר דמהתם ילפינן לכל התורה דודאי לולא גילתה תורה בהפרה דאין שליחות הוה אמינא דאפילו במילי יש שליחות והשתא דגלי קרא דבהפרה אין שליחות וכיין דבכל התורה יש שליחות אמאי נימא דכאן הוא גזרת הכתוב לומר דאין שליחות אדרבה

דחבדוק ותבטל אבל שליח בודאי אינה יכולה לעשות משום מילי ואין סתירה לפי זה ממוהר"ל דהוא מיירי כאלמנה ושפיר כתב יכולה לעשות שליח אבל באשה שיש לה בעל יש לומר דמודה מוהר"ל. אך מה שכתב ראה מהפרה אינו מוכן כנ"ל. ואולי דכיון דמשום דהחמץ של הבעל ומבטלת על דעתה לא מהני על ידי שליח כמו בנדרי עינוי נפש וכינוי לבינה דאינו יכול הבעל לקיים נדרה ע"ח שליח דכתיב אשה יקימנו אלמא דגזרת הכתוב הוא נדר שנוגע להבעל אינו יכול לעשות הבעל שליח להקמה ולמד מזה דהיא נמי יכולה לעשות שליח על הנדר בדבר ששייך לבעלה. ואמנם זה דוחק ואמנם טעם שכתבנו אנחנו מצד מילי נראה לי נכון עכ"ד הכהן הגדול עליון למעלה יצ"ו א:

א. תשובת השד"ח.

וכבר כתבתי ע"ד הגאון מוהריז"ש יצ"ו דאין דעתי נוחה לפרש בכונת העט"ז דאשת איש לא תעשה שליח שלא מדעת בעלה דסתמא קאמר ומשמע אשה פנויה נמי לא תעשה שליח על שלה. ומה שכתב בטעם נדר אינו ע"י שליח משום דאין שליח לדבר עבירה יש לפקפק דהא דכל הנודר כאילו בנה במה משמע דהוא מדרבנן ואינו פשוט לומר בדרבנן אין שליח לדבר עבירה עיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת האל"ף אות קצג [בשדי חמד ח"א]. ועוד דמסתמיות דברי מרן נראה דאין מציאות לקבלת נדר ע"י שליח כלל ואי טעמא משום שליח לדבר עבירה הא איכא נדרים המותרים כגון נדר בעת צרה וכיוצא ועיין שו"ת שם אריה חיו"ד סי' מא וק"ל. ומה שכתב דבטל השליחות כמו שכתבו התוס' בב"מ וכו' עמו הסליחה רבה דאינו פשוט לומר כן וכמה דיות נשתפכו וכמה קולמוסים נשתברו בענין זה אי הני תרי שנויי שכתוס' הנ"ל פלגן בהדיהו. וכבר נתעצמו בזה בשו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא אה"ע סי' ע"ה וע"ו ובטל אורות בשו"ת אה"ע סי' א' והזכיר שם שו"ת מוהרי"מ ט' סי' קי"ו ומוצל מאש סי' ל"ד ובשו"ת רעק"א סי' קכ"ט דף קכ"ו ע"א [ועיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת האל"ף אות קצ"ט בשדי חמד ח"א]:

ומה שכתב ע"ד הגו"ב יו"ד סי' ס"ז עיין בקונטרס הכללים במערכת השי"ן אות מ"א מה שרשמתי

ומבטל בעצמו אבל אם השליח רוצה לעשות שליח אחר שוב מיקרי מילי ולא מהני שליחות:

ובזה ביאר כונת העטרת זקנים דמעיקרא כתב דאינו יכול לעשות שליח ודלא כהר"ב העיטור ושוב כתב ועל כל פנים אשה אינה יכולה לעשות שליח וכו' רוצה לומר אף אי נימא דנסמוך על הר"ב העיטור דחשיב לביטול כמעשה וכסברת הפרמ"ג מכל מקום אשה רוצה לומר אשה בבית בעלה ובנכסי בעלה אינה יכולה לעשות שליח דהא עצמה נחשבת רק כשליח ואם כן אם לא תבטל בעצמה אלא תעשה שליח הו"א היא רק כשליח למילי וזה ממועט מהפרה והיינו מטעם הנ"ל שהיא חשובה רק כאילו נעשית שליח למילי ולמילי לפינן מהפרה דאין שליח אלו תורף דב"ק ועם שהדברים עמוקים וקשה להחליט שהרב עטרת זקנים נתכוון לכל זה בקצירת האומר ועל מי סמך ויבינהו בכל זאת העתקתי תורף דב"ק להשביע נפש שוקקה הצמאים לפלפולא דאורייתא דחדי בה קודשא בריך הוא והיה זה שכרי ועוד לפלג הגאון הנ"ל באותה תשובה ובסי' קצ"ה בדברי מרן הב"י אם ביטול משום הפקר ושמה שהפקר שאינו מועיל על ידי שליח הוא מדין נדר וכו' עיי"ש דב"ק:

ג ראיתי בספר חדש ספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראדישטאט יצ"ו בהל' פסח דף י"ד ע"ב שכתב בשם תשובת מוהר"י אסאד אשה יכולה לעשות שליח לבטל חמץ בעלה אף היא בעצמה היא רק שליח ומילי לא מימסרי לשליח שיוכל לעשות שליח אחר, מ"מ כיון דבדיבור עבד מעשה להוציא מרשותו לא הוי מילי כמו בתמורה. ועוד נראה דאשתו כגופו ועדיפא משליח ויכולה לעשות שליח.

מסתבר לומד דבהפרה היינו טעמא דאין שליחות משום דמילי הוא ולא מימסרילשליח וילפינן מהתם לכל התורה דבמילי אי אפשר למשוי שליח ויש רמז מזה בתשובת אדמו"ר בחתם סופר סי' שכ"א. וכיון שכן דמהפרה ילפינן דבמילי לא מצי למיעבד שליח אם כן אדרבה אית למילף דאין יכול לעשות שליח לבטל והיכי יליף הר"ב העיטור מהתם דיכול לבטל על ידי שליח:

וכתב ליישב קושיא זו על פי דברי הפרמ"ג בסי' תל"ד הואיל ובדיבורו דביטול מתעבד מעשה חשיב כמעשה כמו מימר וביאר דבריו דאף דגם בהקדש בדבורו מתעבד מעשה הנה השיטה מקובצת בב"מ דף מ"ג כתב דפיגול אף דבדיבורו מתעבד מעשה הואיל ואיתא במחשבה לא מיקרי בדבורו מתעבד מעשה ואם כן בהקדש דאיתא במחשבה כדאמרין בשבועות דף כ"ו דכתיב כל נדיב לב עלות לא חשיב מעשה אבל ביטל סובר הר"ב העיטור דבעינן דוקא שיאמר בפה כרכתב הב"ח בסוף סי' תל"ד דסובר דביטול אינו במחשבה דעל מחשבה אין מברכין וליתא בשליחות וכיון דסובר דבעינן דיבור איכא למימר דחשיב כמעשה כאילו ממנה שליח לעשות מעשה. ובה מתיישב גם קושיא הראשונה דאיכא למימר דהרב העיטור סובר דהפרה מועיל אפילו במחשבה וכיון דמהני בלב לא חשיב מעשה אלא מילי ואפילו הכי איצטריך למעוטי משליחות ומהתם ילפינן דלמילי אי אפשר למישוי שליח ומדאיצטריך התם קרא מוכח דבעלמא היכא דעדיף מניה כגון היכא דבדיבורו מתעבד מעשה דאינו מועיל במחשבה שפיר מהני ואם כן בביטול דלא מהני במחשבה וכעי דיבור לדעת הרב העיטור שפיר ילפינן מהפרה דמועיל שליחות אמנם כל זה אם השליח עושה

סימן ל

חמץ שעבר עליו הפסח אצל הגזולן

שהארכתי בזה וראיתי לכתוב בכאן מה שנ"ל ליישב מה שהעיר על ד' הגאון הגו"ב הנ"ל בספר ראשי בשמים להגאון אב"ד דק"ק אניקשט נ"י בסימן י"א דהא אכתי שייך קנס להגזולן במה דנאסר החמץ בהנאה לענין דיצטרך לצאת יד"ש ולשלם דמי מעליא נבימים

ולענין מה שכתב בספרי בהלכות פסח בסי' כ"ה להוכיח מן הירושלמי כדעת הגו"ב ז"ל במהד"ק סימן כ' דבגזל חמץ ועבר עליו הפסח כיון דקי"ל דיכול לומר דהרי שלך לפניך ממילא מותר החמץ בהנאה לכל העולם דאין כאן למי לקנוס ע"ש

התורה ולדידיה הוא דמחלק בין ר"ש לרבנן. אבל לפי מה דקי"ל כר"ש דחמץ לאחר זמנו אינו אסור רק מצד קנס גם לרבנן חייב לשלם משום דליכא קנס בכה"ג ומשו"ה השמיט הרמב"ם ז"ל למימרא זו משום דמילתא דפשיטא הוא דחייב ממון מעליא ולא הוצרך להזכירו. ואני תמה על הגאון בעל נו"ב ז"ל הפלא ופלא דאדרבה דלפי דבריו הו"ל להביא להא דרבה דהא לפי זה יש נפקותא בין אם שרפו במועד לשרפו אחר המועד ונהי דבדין אם שרפו לאחר המועד ס"ל דהוי מילתא דפשיטא מ"מ הו"ל להביא הך חידושא דאם שרפו במועד פטור משום דהכל מצווים עליו לבערו דהא זה חידוש דין גדול ואלמלא דאמר רבה כן לא הוי שמעינן ליה מסברא אבל באמת אחר העיון בזה נ"ל דאין מקום כלל להקושיא שהקשה הנו"ב על עצמו דבאמת י"ל דוודאי כל דבר שיש לקנוס בזה להגזולן צריך לקנוסו דהא הוא עבר באמת בבל יראה והלכך לגבי הגזולן חשבינן החמץ כמו שאסור בהנאה לכל העולם וממילא אם שרפו אחר פטור אפילו אם שרפו לאחר המועד ואין חילוק באמת בין אם שרפו במועד ואין חילוק באמת בין אם שרפו אחר פטור אפילו אם שרפו לאחר המועד ואין חילוק באמת בין אם שרפו במועד לשרפו אחר המועד רק לר"ש דס"ל דדבר הגורם לממון כממון דמי אבל לדידן דקי"ל כרבנן פטור לעולם ומשו"ה השמיטו הרמב"ם ז"ל למימרא זו לגמרי דלדידן אין בזה שום חידוש וממילא גם לענין לצאת יד"ש דכל מה שיש לקנוס להגזולן קנסינן ונסתלק קושיית הגאון בעל ראשי בשמים נ"י. אך בזה יש נפקותא בחמץ זה משאר חמץ שעבר עליו הפסח דבחמץ שלו שעבר עליו הפסח ראו חז"ל שצריך לאסור החמץ לכל העולם בהנאה דאם נתיר לאחרים לא יהיה תועלת בקנס דאכתי יש לחוש דירצה להשהות בשביל שיהנו בו קרובו או אוהבו דאין לך אדם בישראל שאין לו אוהבים וקרובים וכדאי לו לעבור בשביל קרובי ואוהביו דאף אם יצטרך להפקיר החמץ תיכף יבואו קרובי ואוהביו ויזכו מן ההפקר וכ"ש אם נימא דלא קנסו בנו אחריו כמו בשאר קנסות בוודאי ישהה בשביל בנו ולא שייך לומר אין אדם חוטא ולא לו הא ליתא דיש לחוש דיעשה קנוקיא עם אוהביו וקרובי דיוזכו מן ההפקר ואח"כ יתנו לו חלק מן החמץ והב"ד לא ידעו מזה.

ולא דמי כלל לצורם אוזן הבכור ומת דלא קנסו בנו אחריו דהתם לא שייך דעשה זה בשביל בנו דהא

הקדמונים] דאף דקי"ל דאומרין באיסורי הנאה הש"ל מ"מ לא גרע מהזיק שאינו ניכר דחייב לצאת יד"ש כן העיר הגאון הנ"ל.

ואכן לענ"ד נראה דמלבד דאין זה ברור דבהיזק שאינו ניכר חייב לצאת יד"ש [ומה שהביא ראייה לזה מהא דהעושה מלאכה במי חטאת ובפירת חטאת] בגיטין ד' נ"ג ע"ב) דחייב לצאת יד"ש וגם אנכי הבאתי מכבר ראייה זו והובא על שמי בס' פרחי האביב להרה"ג מו"ה ישראל חיים נ"י הגאב"ד דק"ק נ"ש [ראה להלן בחלק חו"מ סי' א] מ"מ יש לדחות דהתם שאני דמיירי דיודע דיפסול הפרה והמים עי"ז וכמו דמבואר שם בש"ס ובהשגות הראב"ד בפ"ז מה' חובל ומזיק ע"ש דמכוין לעבור במזיד ולגרום לחבירו היזק וכן בנפל גמלו ולא העמידה כיון דנתקל פושע הוי כמזיד אבל בשוגג גמור י"ל דגם לצאת יד"ש פטור]. ואמנם אף אם נחליט הדבר דחייב לצאת ידי שניהם מ"מ אין זה קנס לגזולן דמי יכריח לו לשלם לצאת יד"ש, דכל עיקר הקנס אינו אלא לחשוד להשהות את החמץ שלו כדי להנות ממנו אחר הפסח וכיון דחשדינן לזה אלאו רבל יראה משום הפסד ממון כ"ש שיעבור על מצות חכמים שתקנו שחייב לשלם לצאת יד"ש וטפי הוה ליה להקשות דכיון שחייב לצאת יד"ש אפשר דמהני תפישה כמו בקם ליה בדרבה מיניה דס"ל לרש"י דמהני תפישה [בימים הקדמונים אבל האידנא אסור לתפוש בלתי רשות הממשלה הרוממה יר"ה] א"כ הו"ל לאוסרו בהנאה כדי שירא דשמא יתפוש ממון הנגזל. ומיהו באמת נ"ל דאף דנימא שהוא מותר בהנאה לכל העולם מ"מ לגבי הגזולן חשבינן ליה לאיסור הנאה לענין שחייב לצאת יד"ש באמת וגם מהני תפישה וראיה לזה דהא בלא"ה תמוה מש"כ הנו"ב דאין כאן קנס להגזולן כמה דנאסר אותו בהנאה כיון דיכול לומר הרי ש"ל ולכאורה הא נ"מ גדולה להגזולן בזה לענין אם בא אחר ושרפו לאחר הפסח דאם נימא דאסור בהנאה פטור השורף לשלם דלא מקרי ממון ואינו חייב רק לר"ש דס"ל דדבר הגורם לממון כממון דמי משא"כ השתא דמותר בהנאה בוודאי צריך לשלם דמים מעליא. ועוד בלא"ה תמוה דהא בהדיא אמרינן (בב"ק ד' צ"ט ע"א) דאם בא אחר ושרפו לאחר המועד לרבנן פטור הרי בהדיא דאסור בהנאה וכבר הרגיש הנו"ב בעצמו שם מקושיא הלזו ודחק ליישב דהא דמחלק רבה שם בין ר"ש לרבנן לא מיירי רק לר"י דסבירא ליה דחמץ לאחר זמנו אסור מן

כלל ורק דהב"ד מוציאין מידו על כרחו דוודאי אין קנס בזה דהא לצאת יד"ש אין הב"ד יכולים להכריחו והוא בעצמו אינו רוצה לצאת יד"ש אלא אפילו אם הגזלן בא לעשות תשובה מעצמו ורוצה להחזיר הגזילה מעצמו ואם נימא דחייב לצאת יד"ש ולשלם דמי מעלות בוודאי יקיים מ"מ אין תועלת בזה על להבא דאם ניהוש דשמא לשנה הבאה ירצה להשתנות עוד אין הקנס הזה יועיל לו דבשביל זה ימנע מלעבור דכיון דחיישינן דירצה לעבור על ד"ת ה"נ ירצה לעבור על מצוות השבת הגזילה אך י"ל דחיישינן דשמא בין אדם למקום הוא חשוב אבל על עבירות שבין אדם לחבירו אינו חשוד דרע לשמים אינו רע לבריות:

ואף לרבא דס"ל מומר אוכל נבלות להכעיס ג"כ פסול לעדות דהתם שאני דגוה"כ הוא דאל תשת רשע

עד אבל בעיקר הסברא י"ל דמודה רבא: ומיהו קצת יש להעמיד קושיית הגאון הנ"ל נ"י דמי לא עסקינן נמי דאם הגזלן עשה תשובה גם לענין איסור כל יראה והכל רואין דהוא בעל תשובה גמור ואינו עושה ברמאות וברור לכל דוודאי לא ישוב לכסלה עוד באופן שאין שייך לחוש על להבא ומ"מ הדבר פשוט דהחמץ אסור בהנאה לאחר הפסח משום קנס ובכה"ג אין הקנס אלא על מה שעבר דבשביל שעשה עבירה ועבר אבל יראה קנסינן ליה במה שנוכל ובכה"ג שפיר הקשה דנקנסו אותו דיהיה החמץ אסור בהנאה לכל העולם ובשביל זה יהיה צריך לשלם באמת דמי מעליא אם ירצה לצאת יד"ש ושפיר מקשה. ואכן כבר כתבתי לעיל דקושייתו אינה אלא לפי מה דמשמע מד' הנו"ב בעצמו דגם לגבי הגזלן חשבינן החמץ כדבר המותר בהנאה ורק דהגזלן בעצמו אסור להנות מן החמץ אבל לענין חיוב תשלומין חשבינן החמץ כדבר המותר בהנאה גם לגבי הגזלן ונפקא מיניה דאינו חייב לצאת ידי שמים ולשלם דמי מעליא ואם בא אחר ושרפו לאחר הפסח חייב לשלם לגזלן גם לרבנן משום דהחמץ בעצמו הוא ממון גמור כיון דמותר בהנאה לכל העולם וע"ז יתכן שפיר קושיית הגאון הנ"ל נ"י דלמה לא נקנסו אותו גם לזה אבל באמת לולא דברי הנו"ב הייתי אומר דלגבי הגזלן חשבינן החמץ באמת כמושהוא דבר האסור בהנאה וחייב לצאת יד"ש ולשלם דמי מעליא וכן אם בא אחר ושרפו פטור לרבנן ועפ"ז נסתלק קושייתו. וגם א"ש בזה במה דהשמיט הרמב"ם מימרא דרבה דאם בא אחר ושרפו משום דאין חילוק בין שרפו במועד לשרפו

כל זמן שהוא בחיים אסור לשחוט ע"ז המום לכל אדם אף אם ירצה ליתן הבכור במתנה לאדם אחר וזהו דאמרינן דהצורם אחן הבכור ומת דמשמע דבחיים אסור לכל העולם דאם נימא דלאחרים מותר יעשה מום בידיים כדי שיכול ליתן אותו במתנה לאחר ויפטור מטיפולו אבל זה לא שייך למיחש דיעשה מום בידיים דיהיו תועלת לבנו לאחר מיתה דזה אין אדם חשוד כלל שיעשה איסור בשביל שיהנה בנו לאחר מיתה וכ"ש בטימא טהרותיו של חבירו דוודאי לא שייך לקנוס לבן דבזה לא שייך כלל דיטמא בשביל בנו דהא בנו לא ירוויח בזה רק דלא יתחייב לשלם אבל בחמץ כיון דבחיים בוודאי צריך לאסור החמץ לכל העולם ממילא גם לאחר מיתה אסור דלא שייך להטיל איסור הנאה על החמץ על זמן:

וכל זה בחמץ שלו אבל בגזלן דהחמץ צריך להחזיר ולא שייך דישהה בשביל קרוביו וכן לא שייך דיעשה קנוניא עם קרוביו והלכך כיון שקונסין להגזלן דאסור להנות מן החמץ בכל מיני הנאות שיוכל להגיע לו מן החמץ די בכך ותו לא ישהה חמץ הגזול דמה בכך דהחמץ מותר בהנאה לכל אדם מ"מ לגבי הגזלן חשבינן החמץ כמו שהוא אסור בהנאה לכל העולם והלכך אם שרף אחר פטור ואפילו אם שרף לאחר הפסח וכן דאם רוצה לצאת יד"ש צריך לשלם להנגזל דמים מעליא והגם שהחמץ מותר בהנאה להנגזל ואפשר דמותר אף באכילה מ"מ לגבי הגזלן חשבינן כמו שהוא אסור בהנאה משום דלהגזלן צריך לקנוס כל מה דיש לקנוס כן נ"ל בדין זה ודברי הנו"ב בעצמו שלא כתב כן תמוה לכאורה ומצוה ליישב דבריו. ולפי מש"כ נסתלק ג"כ קושיית המקור חיים שהקשה דלמה חמץ חמיר מצורם אחן הבכור דלא קנסו בנו אחריו ות"י דחוק ולא נהירא לי כלל ואכן לפי מש"כ אין מקום לקושייתו כלל. והנלע"ד כתבתי בעז"ה:

ושוב ראיתי להנו"ב שכתב שם באמת דגבי חמץ נמי אם השהה החמץ ואח"כ מת לא קנסו בנו אחריו וכמו בצורך אוזן הבכור דאינו חשוד לעבור בשביל בנו ואכן טפי הדעת נותן כפי מש"כ לעיל:

ולענין מש"כ לעיל ליישב קושיית הגאון בעל ראשי בשמים נ"י דבזה שיהיו חייב לצאת יד"ש אין זה קנס דמי יכריחו לצאת יד"ש דלא מיבעיא אם הגזלן אינו רוצה לעשות תשובה ואינו רוצה להחזיר הגזילה

קנס זה אלא לבעלים הראשונים ומשמע דס"ל בפשיטות דלהגזלן לא שייך קנס. ואכן צ"ע קצת דמ"מ הו"ל להביא ד' הירושלמי הנ"ל דהא בירושלמי איכא פלוגתא בזה בחמצו של עכו"ם שקיבל עליו ישראל אחריות ועבר עליו הפסח ולא ביערו אי אסור בהנאה או לא ולמ"ד דאסור בהנאה אינו ראייה מהך מתני' דקנסו גם על שוגג ואנוס דהא י"ל דאסור בהנאה מצד הגזלן דהוא מויד ולא שוגג והראיה אינו אלא למ"ד דמותר בהנאה והקנס אינו אלא להנגזל ואז יש ראייה דקנסו על שוגג ואנוס וכל זה היה לו להרמב"ן ז"ל לבאר והדבר צ"ע:

וגם בעיקר סברת הנו"ב שכתב דכיון דחמץ אינו ברשות הנגזל לא שייך כל יראה גביה וכמו דמקרי אינו ברשותו לענין מכירה והקדש ה"נ לא הוי ברשותו לענין כל יראה לענ"ד אין הדבר מוכרח דהנה כבר הבאתי בספרי בסימן כ"ה בשם שו"ת תשובה מאהבה סימן מ"ב דאף בחמץ של איסורי הנאה ג"כ עובר בכל יראה משום דבלא"ה חמץ אינו ברשותו דהא אסור בהנאה וצריך לבערו ואעפ"כ עשאן הכתוב כאלו הוא ברשותו לענין כל יראה וא"כ ה"ה אף אם החמץ היה איסור הנאה מקודם הפסח דמה לי חד איסור הנאה ומי לי תרי ע"ש וא"כ גם לענין הנגזל י"ל כן כיון דכל חמץ ג"כ אינו ברשותו ואעפ"כ עבר וא"כ מה בכך דאינו מונח ברשות הנגזל:

ובר מן דין י"ל דלענין כל יראה לא בעינן דיהיה ברשותו רק דיהיה שלו דלא מעטינן מלך רק של אחרים ושל גבוה והא דאמרינן שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הן ברשותו ואלו הן חמץ משש שעות ולמעלה הרי דמקרי חידושא מה שעובר אע"ג דאינו ברשותו י"ל דשאינו איסור חמץ האסור בהנאה לכל העולם וצריך לבערו ואינו יכול להנות ממנו ולכן לא מקרי לך כמו באתרוג של תרומה טמאה דלא מקרי לכם אבל לענין הנגזל הא יכול להנות ממנו דהא יכול להוציא בריינים שפיר מקרי לך:

וראייה לזה מהא דמדמה חמץ לבור ברשות הרבים ולכאורה הא לא דמי לבור דהא בור חייב אפילו בדבר שאינו שלו אבל חמץ הוא שלו ורק שאינו ברשותו אבל בחמץ שאינו שלו אינו עובר בכל יראה כאמת אלא וודאי דאיסור הנאה ובפרט איסור הנאה של חמץ דצריך להשביתו שפיר מקרי שאינו שלו ודמי לבור:

לאחר המועד רק לר"ש אבל אנו דקו"ל כרבנן לעולם פטור ולפיכך השמיטו והנלע"ד כתבתי בעז"ה:

ובעיקר דברי הנו"ב שם דס"ל בפשיטות דהנגזל אינו עובר בכל יראה משום דחמץ אינו ברשותו ולא דמי לפקדון דמקרי ברשותו דשאינו פקדון דיכול להקדישו ולמוכרו אבל בנגזל דאינו יכול להקדישו ה"נ אינו ברשותו לענין כל יראה. הנה מדברי הרמב"ן בליקוטיו (בפסחים דף ל"א) משמע להיפך דאדרבה עיקר הקנס הוא לבעלים הראשונים והיינו להנגזל [ואפשר דטעמו משום דלהגזלן לא שייך קנס משום דלא מצינו דקנסו אלא על חמץ שלו אבל על חמץ של אחרים דמקבל עליו אחריות איכא פלוגתא כאמת בירושלמי אם קנסו אותו לאחר הפסח והובא בקוצר בח"י בסי' ת"מ ולהך מ"ד דלא קנסו ע"כ צ"ל דהקנס הוא להנגזל או ד"ל דהרמב"ן ג"כ ס"ל כסברת הנו"ב דלהגזלן לא שייך קנס כיון דיכול לומר לו הש"ל והלכך מפרש דע"כ הוא הקנס להנגזל כן נ"ל בכונת הרמב"ן ז"ל] והוציא מזה דלר"ש דקנס אחר הפסח משום דעבר בכל יראה אפי' בהשהה בשוגג או כאנוס ג"כ קנסו דהא הנגזל בוודאי אנוס הוא דאין בידו לבערו ואעפ"כ אמרינן דאסור בהנאה לאחר הפסח וא"כ הדבר מוכרח דהרמב"ן ס"ל דהנגזל עבר בכל יראה הגם דאינו ברשותו ודלא כהנו"ב וצ"ל ומאוד תמיהני על הגאון המחבר בעל ראשי בשמים נ"י דהביא ג"כ לדברי הרמב"ן בליקוטיו הנ"ל ולא הרגיש כלל דברי הרמב"ן ז"ל הוא סתירה גדולה על דברי הנו"ב במש"כ בפשיטות דהנגזל אינו עובר בכל יראה ורק הביא מזה אדרבה דהרמב"ן סובר כסברת הנו"ב דלא שייך למקנס הנגזל בשביל הגזלן ומ"מ מפרש בסוגיא כפשוטו דהחמץ נאסר כאמת ודלא כהנו"ב ז"ל אבל זה לא הרגיש דהרמב"ן חולק על עיקר הדין וס"ל דהנגזל ג"כ עובר בכל יראה. וגם מה שכתב בסברת הנו"ב דלא שייך למקנס הנגזל בשביל הגזלן וגם הרמב"ן ס"ל כן דבריו תמוהין דהיכן מצא זה ברמב"ן דהא י"ל בפשיטות דהרמב"ן ס"ל דלהגזלן לא שייך לקנוס כלל וכדעת הירושלמי דלא קנסו אלא על חמץ שלו והקנס אינו אלא להנגזל מהיפך להיפך מדברי הנו"ב והנו"ב דס"ל להיפך דלהנגזל אינו עובר והגזלן עובר הוצרך לחדש סברא זו דלא שייך לקנוס להנגזל בשביל שעבר הגזלן אבל הרמב"ן י"ל דס"ל בפשיטות דשביל הגזלן לא שייך קנס וכן משמע בפשטית לשונו שכ' והלא אין

דגול ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו ע"ש והיאך פירש"י על אינו ברשותו דהיינו אינו שלו אלא וודאי דמזה ראייה למה שכתבנו בעז"ה דאיסור הנאה של חמץ בוודאי מקרי אינו שלו וכל זה ברור:

ובזה נעמוד על המכוון במש"כ רש"י (בפסחים ד"ו ע"ב) ד"ה דלאו ברשותיה פירש ע"ז דאינו שלו ולכאורה תמוה דהא אינו שלו ואינו ברשותו הם שני דברים נפרדים וכמבואר (בב"מ דף ז' ע"א) במימרא דר"י

סימן לא

תשובה בענין הנ"ל לחכם אחד

דיכול להביא זה ג"כ מבריית' מדאמר אבל אתה רואה, הרי בהדיא דגם עשה דתשבייתו ליכא, אבל אין זה רק בחמץ של עכו"ם ושל הקדש, אבל בחמץ של ישראל שמוטל מ"ע על הבעלים שפיר י"ל שמוטל גם על אחרים לבער אם אין הבעלים בכאן כמו בכיסוי מוטל המצוה על כל ישראל, ואף בשם נלמד מקרא דכתיב ואומר לבני ישראל מ"מ י"ל דנלמד משם לכל התורה כולה (ואפשר דאם שחט קטן ואחרים עומדים ע"ג כיון שקטן פטור מכל המצוות גם על אחרים ליכא חיובא לכסות וצ"ע בזה, ואולי כיון דמ"מ חיוב מדרבנן מצד תינוק ממילא רמי חיובא על אחרים גם כן מדרבנן מיהת ובמק"א יבואר באריכות מזה) ואדרבה משם יש להביא ראייה נגד הנו"ב דהא מלא יראה לך כמעט נמי חמץ של ישראל אחר המופקד אצלו ולא קיבל אחריות ולמה לא ממעט מיניה רק חמץ של עכו"ם ושל גבוה והן אמת דבגמ' יש לפרש דה"ה של ישראל אינו חייב לבער דבשל אחרים נכלל גם חמץ של ישראל אחר אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"י חמץ של עכו"ם ושל הקדש משמע בהדיא דבחמץ של ישראל חייב לבער והיינו דאף דאינו עובר בכל יראה מ"מ עובר בעשה דתשבייתו וראייה ברורה לזה מהא דאייתא בפסחים דף י"ג דאם ישראל הפקיד חמץ אצל ישראל אחר והגיעה שעה חמישית מחוייב למוכרו לעכו"ם ומבואר בש"ע בסימן תמ"ג סעיף ב' דאם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו אפילו אינו חייב באחריות הרי בהדיא דמוטל חיוב השבתה על הנפקד אפילו בלא קבלת אחריות.

ומי'הו לפי משכת"ר ואני בספרי שם די"ל דאינו חייב רק מצד ערבות אינו ראייה משם די"ל דחייב לבערו כדי שלא יעבור המפקיד בכל יראה וכן כתב המג"א שם באמת בס"ק ה' ולפיכך הוצרך הרמב"ם

בעזה"י אור ליום ה' ער"ח אייר רשנת וראיתם ושש לבכם לפ"ק.

החיים והשלום וכט"ס יחולו על ראש כבוד ידיד ד' וידיד נפשי עז ה"ה הרב הג' המפורסם לשם ולתהלה בחבוריו הנחמדים החריף ובקי מוסמן לתורה ולהוראה מאת גאוני דורנו שכ"ח מהר"ר נפתלי הלוי נ"י בעהמח"ס שני המטות ועוד כמה חיבורים, יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ולא תמוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי קבלתי מכתבו הטהור והנני אבוא לברכו ככהן המסייע לליואי בזה שחפץ ה' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה ויזכהו ה' להורות כהל' ולא יצא מכשול מת"י בהוראה ח"ו ולהוציא חר"ת לאור הדפוס ולהפיצם ע"פ תכל כדי שיהנו מהם רבים ושמעתתיה תתבררן בעלמא אכיה"ר, ועתה אבוא לפלפל בד' כת"ר נ"י במש"כ להתיר התמיה שלי בספרי בנין שלמה על הנו"ב במהד"ק באו"ח סימן ט"ו דאשתמיט מיניה מימדא דרבא בב"ק ד' צ"ח, והנה כבר כתבתי בסוף ספרי דכבר העיר עליו בזה בס' עמודי אור להגאון מהר"י העליר זצ"ל, והנה משכת"ר הרמה, לתרץ דהש"ס ר"ל כיון שהגזלן הוא מצוה לבעד בזמן מועד הביעור כמו הנגזל ממילא אין לחייב להשורף דאדרבה עשה להם טובה, הנה תי' זה כבר כתבתי בעצמי שם בתקונים והוספות דיש לפרש שהכל מצווים עליו לבעדו דקאי על הגזלן (ומש"כ כת"ר נ"י "ועל הנגזל" צ"ע דהא אדרבה דעת הנו"ב דהנגזל אינו עובר) ואמנם דחיתי זה מכמה טעמים וימחול כת"ר נ"י לעיין שם.

ומש"כ מעכ"ת נ"י עוד דברמב"ם בפ"ד מה' חו"מ מבואר בהדיא דבחמץ של עכו"ם ושל הקדש כמו דאינו עובר בכל יראה ה"ג ליכא עליו מצוה לבערו והרי בהדיא כד' הנו"ב אלו תוכן ד' כת"ר נ"י, אני תמה

הבדיקה לבער חמץ אלמא בדדיקה בדדיקה הוא אתחלתא דביעור, ועוד לא ראה מעכ"ת נרו יאיר דברי המג"א כס"י תמ"ו בשם השל"ה שכ' בהדיא שיכול לקיים המצוה ע"י עכו"ם ואף דבחידושי הגרע"א בגליון מפקפק בזה דהא אין שליחות לנכרי מ"מ אין דבריו מוכרחים ובגליון השו"ע שלי הבאתי כמה ראיות לדעת השל"ה ואכמ"ל.

ומ"ש כתרה"ג נ"י ליישב דברי רש"י בתענית ד' די"ל דט"ס נפל ברש"י ובמקום חזיר צ"ל חמור או גמל וכמו דאיתא במד"ר יפה כתב דוודאי דברי רש"י לקוחים מהמדרש הנ"ל וגם מה שתי" ע"פ ד' המדרש תנחומא דפתח לא היה בן תורה והיה סובר דמותר להקריב גם דבר טמא לקרבן וא"כ י"ל דגם זה לא ידע, זה נ"ל נכון מאד וגם מה שפירש בזה דברי הכתובים בסוף ישעיה הכל נראה לי נכון מאד וראויים למי שאומרים, ואודות אשר הודיעני שמדפיס ועולה כעת חיבור חדש על שו"ת אשר עברו כינו וכין גאוני וגדולי הדור נ"י יקראו בשם נחלת נפתלי הנה ישמח לבי גם אני ותעלהנה כליתי כי יזכהו ד' לחדש חידושים בתורתו הקדושה בהל' ובסוגיות עמוקות בש"ס וכו' הפוסקי' ז"ל כן יזכהו ה' להוציא ע"פ תבל בקרב הימים ויהנו רבים מאור תורתו, ואסיים דברי ואען ואומר שלום לו ושלום לתורתו ויתברך בחיים ושלום וכל טוב כנפשו ורצונו ורצון ונפש המברכו בזה.

שלמה הכהן מ"ץ בוילנא

תשובת בעל ספר נחלת נפתלי לרבינו

ב"ה פה לונדון בחדש אייר תרנ"א לפ"ק.

אלף שלומים מאל שהשלום שלו על ראש מראשי שלומי אמוני ישראל, כבוד וורש שלומי וטובתי, מר חביבי נור ראשי, הרב הגאון המובהק, גדול וארוך בדורנו ארמו"ר מו"ה שלמה הכהן שליט"א מ"ץ בוילנא כעהמ"ח ספר בנין שלמה ואבן שלמה ועוד ספרים יקרים.

מה יפה ומה נעים לי לשמוע מגדולי דורנו כי ישישו לקראת חלקי בתורה אשר נפל בנחלתי נחלת נפתלי לנחל את בני ישראל, כן הנחלתי אהבת ארמו"ר הגאון נ"י ונחל אני את חלקו בנחלתי להעלות פלפוליו בתוך תשובתי, והוא כבודי מפרי שקידיתי, ונעלה מעל כל שכח ותהלות, נחלה זו שפרה עלי לומר למנצח על הנחילות, ואען ואומר לבאר לפי דעתי שיטת הרמב"ם במ"ע דתשבייתו, ולתרץ מדוע לא מונה הלאו לא יראה

לומר דכהגמ' מיירי בחמץ של עכו"ם, ואמנם כאמת בגזלן שהחמץ אצלו ואינו רוצה לבער אינו כרוך דשייך ערכות בזה דאין אנו אחראין וערכאין לרשעים ומיהו י"ל דכיון דאם יש בידו למחות ואינו מוחה נענש על ידו וכמו דאיתא בשבועות ד' ל"ט ע"ב ממילא אם יכול לבער החמץ מחויב לבער דהוי כמו שיש בידו למחות, וכזה ניחא לי כמה שאמר דאסור להושיט אבר מה"ח לבני נח משום לפני עור ולא אמר לישראל חשוד והיינו משום דלישראל חשוד פשיטא דאיסורא להושיט דהא אף שהאבר מה"ח הוא בידו ורוצה לאכול מחייב לשמטו ממנו מצד ערכות והא דהוצרך לומר דאסור להושיט כוס של יין לנזיר י"ל דנ"מ דמשום לפני עור העונש יותר גדול שעושה עבירה בעצמו ועוד י"ל דבאיסור שהאדם מקבל על עצמו כמו נדרים ונזירות אפשר דליכא ערכות כלל וצ"ע בזה.

ועפ"ז בחנם נתלבנו הרבה הצל"ח בפסחים ד' ה' לענין חמץ של ישראל שהנפקד קבל אחריות אי עובר עליו הנפקד והביא מחלוקת בזה בשם הלבוש והבאר הגולה והאריך בזה דלמה לא הוזכר בגמרא דין חמץ של ישראל שקבל הנפקד אחריות ואכן להנ"ל לא הוצרך הש"ס לדביר מזה דהא גם בלא קבלת אחריות ג"כ חייב לבער מחמת דאזיל לשיטתו דהמ"ע אינו מוטל אלא על הבעלים אבל לפי מה שכ' דהמ"ע מוטל על כל מי שרואה או מי שמוטל עליו מצד ערכות נסתלקו כל קושיותיו שם.

ומה שהביא מעכת"ר נ"י מד' המג"א כסימן תל"ב י"ל דהתם דרוצה לקיים המצוה אך דאינו רוצה לטרוח בעצמו ועוש' שליח, אז אינו מוטל על השליח שום מצוה מאחר דיכולין לקיים בעצמן ולא שייך ערכות בזה ולכן מקשה המג"א דהיכי מברך ושפיר מביא היד אפרים ראייה מתרומות ומעשרות שהשליח מברך, אבל אם אינו רוצה כלל ואפי' לעשות שליח שפיר י"ל דאיכא חיוב על כל מי שרואה, ועל מה שהעיר דהיאך יתכן דלא יצטרך שליחות בבעור חמץ, מהיכן מצא סתירה לזה אדרבה מש"ס פסחים ד' ד' ע"ב מדאמרין שם דמאי הכל נאמנים ואפי' קטנים משום דהימננהו רבנן בדרבנן ואם נימא דבעינן דין שליחות מאי תועלת בדקוה הא אין שליחות לקטן זה ראייה שאין עליה תשובה, אם לא שנאמר דלבדיקה לא בעינן דין שליחות אבל ביעור בעי שליחות, אבל הא ליתא דבדיקה צורך ביעור הוא ותרע דהא מברך בשעת

דאכילת חמץ הוא מחצות גם כל יראה הוא מחצות, וע"כ גם מצות עשה דתשבתו הוא מחצות ממילא אז מתקן הלאו של כל יראה ועתה נבוא אל החדוש שלנו כפי המקרא, אחרי שהוברר לנו (פסחים ה' ע"א ומכילתא) שראשון במקרא זה מעיקרא משמע, ומ"ע דתשבתו איתקש לאכילת חמץ משעה שהזהיר שלא לאכול חמץ מדכ' לא תשחט בפסח זעדיין החמץ קיים והוא יום י"ד אחר חצות אז צוה להשבית השאור נוכל לברר הלכו' המבוררות בכתוב זה המפורש לפנינו (שמות י"ב ט"ו) שבעת ימים מצות תאכלו, שזו רשות ולא חובה, אך ביום הראשון תשבתו שאור מבתיכם, זו מעיקרא משמע מעיו"ט היא מצות עשה חובה ולא רשות ובא אך לחלק ואח"כ אמר, כי כל אוכל חמץ, במובן "כמו" לפי הכלל אצל המדקדים וכן יבוא כי להורות הצטרפות המשפטים ביחס אחד (עיי' בשימוש המלות מאמר ג' תל"ע) או באור המשפט כאשר משפט האחד באור נשוא משפט הקדום עיין שם, כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי, שהראשון זה מעיקרא משמע בעיו"ט משש שעות ולמעלה משעה זו שאכל חמץ עד יום השביעי הוא בכרת כן מ"ע דתשבתו הוא מעיקרא מעיו"ט משש שעות, וגם הגאון בעל התורה והמצוה במכילתא אומר אך ביום הראשון תשבתו, ראשון זה לשון מוקדם וכו' וזה מבואר ממ"ש מיום הראשון עד יום השביעי (וע' בהכתב והקבלה שם) ואין לפנינו כפי זה רק רישא וסיפא להשמיענו דין רשות ודין חובה, אך נוכל לומר כמו שבעת ימים מצות תאכלו הוא רשות, כן נמשך מזה שהשבתה כל שבעה איננה מצות עשה רק יוכל להשבית כל ז' לתקן את הלאו.

ועתה כפי המפורש בכתוב יקשה ביותר קושית הרשב"א מובא בתוס' (פסחים ה' ע"א בד"ה דהא איתקש כו') וקשה לרשב"א אמאי לא יליף כרת להשבתת שאור מראיתקש לאכילת חמץ כלומר ממקרא זה (שמות י"ב ט"ו) תשבתו "כמו" אוכל חמץ ונכרתה משמע ביותר מעיו"ט יחול בשניהם איסור כרת ודו"ק.

וראיתי אני כי אדמו"ר ומר חביבי הגאון ר"ן אדלר ז"ל בספר נתינה לגר כ' על התרגום ביום הראשון ביומא קדמאה אף שחז"ל הוכיחו (פסחים ד' ע"ב) שפי' ביום הראשון הוא עיו"ט מ"מ המתרגם אינו משנה לשון הכתוב אם לא בהכרח עכ"ל, ולי עוד צ"ע אם לא המתרגם הוא כפי הש"ס פסחים ה' ע"א כי גם בפסוק

ול"י בע"פ (ע' מגיד משנה הלכה א' מהלכות חמץ ומצה) ושיטת הגאון בעל נודע ביהודא (באו"ח תשובה ט"ו) מי ששורף חמצו של אחר לא עשה מצוה כלל, ולהפיץ אור בהיר על דרכי תשובתי לעומת עיונו העמוק בהענין אשר לפנינו, והנה לפי החלטת מר אחיו הגאון מו"ה בצלאל הכהן זצלה"ה בספרו בנין שלמה (הקדמה שניה ו' ע"ב) והשערת הגאון הנודע בעל הכתב והקבלה על התור' שהמשכת זמן השבתה הוא מיום הראשון עד סוף יום השביעי מבואר בקרא ומאמר מיום הראשון עד יום השביעי עולה על מאמר אך ביום הראשון תשבתו, ועיי' בהתורה והמצוה להגאון מלבי"ם ז"ל (על מכילתא פ"ח ג"ח) לפי דרכי הלשון היל"ל כי כל אוכל חמץ מיום הראשון עד יום השביעי ונכרתה וכו' ופירשהו חז"ל משום דחיוב ההשבתה חל לעולם לשיטת ר' יהודא וכו' ואני אומר בזה דבר חדש לדעתי שמצות עשה של תשבתו הוא דוקא קודם הפסח ואם עבר היום ולא השבית שוב הוי מעות לא יוכל לתקן (כלשון הגו"ב או"ח שאלה ד') ודומה מצות עשה של תשבתו בזמנו בע"פ כמו אכילת מצה דוקא ב"ד בערב תאכלו מצות, והמשכת שבעת ימים להשבתה היא דומה כמו שבעת ימים מצות תאכלו, אבל אינו יכול לקיים עוד העשה הוה התלויה בזמן, ולכן הרמב"ם מונה מצות עשה (ב') להשבית שאור ביום ארבעה עשר שהיא יחידה כמו שמונה (ז') מצות עשה לאכול מצה כליל פסח, שהיא יחידה, וכמו שמונה (ג') שלא לאכול חמץ כל שבעה (וד') שלא לאכול תערובות חמץ כל שבעה, שממילא מובן בשעה ששייך מצות עשה של אכילת מצה בערב נוהגים הלאוין הללו כן מונה (ה') שלא יראה חמץ כל שבעה (ו') ושלא ימצא חמץ כל שבעה ובשעה שמקיים מצות עשה של ההשבתה, אז בודאי יחולו השני לאוין הכוללים ולא יחידים דוקא לאותו זמן ולאותה שעה, ואינם לאוין חדשים, כי במצות עשה זו, הוא מתקן את הלאו, ואם הלאו אינו נוהג, בודאי לא היה נוהג העשה, ולפי"ז נכון הרמב"ם בפתיחה כמו שאינו מונה וחושב הלאוין שלא לאכול חמץ ולא לאכול תערובות בער"פ בפרטות כן נכללים הלאוין של כ"י וכ"י ב' ימים בזמן מ"ע של תשבתו בער"פ, משעה זו שחל עליו מצות עשה המיוחדת לזמן ידוע ומצות עשה בפני עצמה היא כמו אכילת מצה בערב ההוא הוא מ"ע, ואיתקש השבתת שאור לאכילת חמץ ביום י"ד מעת שנפסקה אכילת חמץ ב"ד משחיטת הפסח הוא יום י"ד אחר חצות (רמב"ם פ"ב מחמץ ומצה הלכה א') ולשיטתו דל"ת

באיזב (ט"ו ד') הראשון אדם תולד, מתרגם בקדמאי, ולפני גבעות מתרגם גם כן קדם גלמתא ה"ז סובל גם כן מוכן מוקדם מעיקרא משמע, וזוכרתי כי כתבתי לאדני מורי ורבי זצלה"ה בשנת תרמ"ח ע"ד מה שכתוב בנתינה לגר על תבטלון כדעת רש"י, (ע"י) בספרי קדש נפתלי בפסחים ה' לקמן) והשיב לי דבריו כהויתם: נהניתי מדבריו בפלפול על מ"ש בספרי בדברי הת"א תבטלון כוונתי מ"ש רש"י ביטול בלב מדברי הש"ס ביטול בעלמא לא בדבריו ולא כהפקר בג' רק כמו שכ' הר"ן דבלא"ה אינו ברשותו, ומתורץ קו' תוס' על רש"י דלר"ע מותר בהנאה עד הערב ולריה"ג כל הפסח הוי ברשותו וכל זה נכלל בהפעיל תשכיתו או תבטלון בלשון עברי או ארמי ועיין בזה עכ"ל.

ולפי המוכן שלנו במושג ההפעיל תשכיתו מבתים מונח כח מצות עשה רק על החמץ שלו שהוא כביתו ברשותו לעשות בו כאדם שעושה בשלו (כמו שכ' הרמב"ן בפ"י התורה שאינו עובר בלאו אלא בחמץ שלו וברשותו דאיכא תרתי הא לאו הכי לא עיי' מגד משנה פ"ד א' מחמץ ומצה), אבל אינו מן הסברה שהתורה תצוה מצות עשה על דבר שאינו שלו ואינו בגבולו, שזה מן הדברים שאין להם שיעור, לבער ולהשכית כל חמץ בעלמא, ולקיים עי"ז מצות עשה דתשכיתו אך אם נאמר להפך שמ"ע זו דתשכיתו רובצת רק על האיש דוקא שהחמץ שלו, ניחא לנו במקום שיש לתלות שהחמץ עוד שייך להמפקיד, כמו ששייך אל הנפקד ובמשקל זה אצל נגזל והגזלן (אר"ח ת"מ סעיף ד') עוברים שניהם על מצות עשה דתשכיתו אם לא בערו בזמן הביעור וההשבתה, ואם שניהם לא קיימו מ"ע דהשבתה, או הישראל העושה כן בשעת הביעור הוא עושה להבעלים טובה למנוע אותם מאיסור דאורייתא אבל לא הוא מקיים כזה מצות עשה דתשכיתו, וזו מבורר היטב מפסחים דף י"ג ע"א מעובדא דחקוקאה ובאר"ח תמ"ג סעיף ב' דשם לא קבל אחריות, וכתב על זה הט"ז (סעיף ד') ואילו היה הבעל כאן עליו לבער כדלעיל סי' ת"מ בסופו וגו' ובמג"א (סעיף ה') אע"ג דהוא אינו עובר עליו מ"מ חייב לבער בזמן איסורו, (ב"ח) ובאמת הגר"א מפרש דברי המחבר ואם לא מכרו חייב לבער בזמן איסורו למד זה ממ"ש (פסחים ה' ב) אבל אתה רואה וכו' וע' רש"י שם שפ"י של אחרים עכו"ם וכ"ה בכמה מ' דבשל ישראל אסור מדל"ק אבל שאינו שלך אתה רואה וכו' משמע דבישראל צריך לבער ודלא

כב"ח ומג"א עכ"ל, ואולם אחר העיון העמוק והרחב יאיר לנו אור כי מה שהוא צריך לבער חמץ של אחרים של ישראל אינו מחיוב התורה מפירוש לא יראה לך יען שאמרו של אחרים בפירוש רש"י של עכו"ם אבל של ישראל אחר לא מקרי של אחרים אלא שלך זו לא יתכן כמ"ש הרמב"ן ועוד מה קאמר הש"ס (בפסחים ד' ע"א) מזוהה חובת הדר הוא האי מאי, הלא גם הכא בחמץ של ישראל אחר חוב עליו לבערו, ומאי בעו מיניה על מי לבדוק אלא המחבר למד מעובדא דחקוקאה שהנפקד (שלא באחריות) חייב לא לגרום הפסד להמפקיד, ולכן גם באיסור חמור של בעור חמצו צריך לעשות לו טובה והחובה עליו לבערו בזמן איסורו כדי שהבעה"ב לא יכשל בעבירה ומקורו בלי שום ספק הוא בגמ' בב"ק צ"ח ע"ב דאמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור פרש"י במועד בזמן ביעורו בשש שעות, שהכל מצוין עליו לבערו במוכן הנוכח לעשות להם חטיבה וניחא לאינש למיעבד מצוה בממוניה לאפרושיה מאיסורא החובה המצוה היא על כל איש ישראל למנוע מחבירו הפסד כזה אבל רחוק הוא מאד להבין מזה, שהעושה בשבילו הוא מחריב מצד התורה או גם עליו מצות עשה דתשכיתו ותבערו, ואם לא עושה כן הוא עובר בלארץ אשר אין כל יסוד בזה בש"ס ופוסקים ובסברה ישרה אך המחבר תפס הלשון ואם לא מכרו חייב לבער בזמן איסורו כמ"ש רש"י בב"ק צ"ח ע"ב אם בא אחר ושרפו במועד בזמן ביעורו בשש שעות שאז בעת ההיא שהכל מצוין עליו לבערו אז הכל חייבין לבער, יען שהוא זמן איסורו להבדילו מעבירה וזהו דעת הב"ח והמג"א ברור כשמש בצהריים, ועל כגון זה מכוון הרמב"ם בלשונו (ח"מ פ"ב י"ח) על השוכר לבדוק שהרי מצוה הוא עושה אפילו למנוע את חבירו מאיסור חשיב לגביה כעושה מצוה או חובה, אשר אין לו סמך במקרא אך מה שצוהו חכמים בדרך עצה כחוב המוטל על כל אדם.

ובאמת לשון הטור הוא ואם לא מכרו צריך לבערו בזמן איסורו לא בל' חיוב ולא בלשון מצוה אך כדי להציל המפקיד שלא יעבור צריך לבערו אין שום איסור על הנפקד אם לא יערו כדמפרש הב"ח, וכפי שבארתי אני יתר מוכן הראיה מן יוחנן חקוקאה וד' הב"ח ז"ל, לפי"ז לא יקשה עוד מה שהפליא כ"ת על דברי מגמרא פסחים הנוכח ואין חיוב השבתה נזכר כלל, ורואה אני בסוף ספרו בתקנים והוספות סימן י"ז

שפוסק הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ב הלכה י"ז) שהכל נאמנים על כיעור חמץ והכל כשירין לבדיקה ואפילו נשים ועבדים וקטנים והוא שיהיה קטן שיהיה בו דעת לבדוק כי בקטן שיש בו דעת הקילו להיות שליח בדבר מצוה ולא בממון (עיי' שער המלך פ"ב מקרבן פסח דצריך לחלק בין לענין ממון ובין ההוא דפסח דהוי מצוה) הרי יש תועלת בדבר, אבל הלחם משנה שם כ' היינו לענין בדיקה אך לענין בטול דהוי דאורייתא לא כדמוכח מגמ' ד': אך המחבר פסק (תליד ד') שלוחו יכול לבטל חמצו וגם אשתו תוכל לבטל חמצו, וע' שם בט"ז (סעיף ו') שהר"ן מביא דעת אחרים, ולפי"ז מה שכתב באשתו נמי כו' דנ"ל לדמות זו למ"ש הרא"ש בקידושין פ"ק דאם קידש אשה בגול שלה מקודשת וכו', וע"ש בחק יעקב (סעיף י"ד) והמג"א חולק על המחבר שכתב לכן טוב שתבטל אשתו אבל באמת לא מהני כ"כ בטול האשה ע"ש אבל אצל בדיקה לכל הפוסקים הימנוהו לאשה וקטן ד"ל לדעת הרא"ש (קידושין דף ט') ופי' הראב"ד וכו' בקדושי קטנה שהיא זוכה לעצמה בשליחות אביה מהני שליחותה לעצמה דקטן אית לי זכיה כשדעת אחרת מקנה לו עד כ"ל, נראה לי לומר כן אצל בדיקת קטן או אשה אף שאינם בתורת שליחות לגבי המשלחם להיות זוכים ולקיים המצוה בעדם, אבל להם לעצמם בקטן שיש בו דעת יש זכיה לעצמם במצוה זו, לכן מהני בזה שליחות דקטן אית ליה זכיה כשדעת אחרת מקנה לו, ובודאי בעה"ב ניחא ליה ומוכחה למי שבודק את ביתו, כן נראה לי.

אבל מעיקרא דדינא פירכא, כבוד מר חביבי הגאון שי' כ' לדעתו ר"ל דס"ל להמג"א דעיקר המצות עשה דתשבתו היינו שיהא מושבת ולא בעינן בזה דין שליחות ואם כן מה"ת מותר לשרוף על ידי עכו"ם (אבן שלמה הלכות פסח סימן ל') ומביא ראיה שאין עליה תשובה מגמרא פסחים ד' ע"ב אצל קטנים דהימנוהו רבנן לקטן שם, הרי אין עוד הדמיון הזה שוה מכל צדדים הלא ראינו אין העובר כוכבים נעשה שליח לדבר מן הדברים שבעולם ועושה אדם שליח איש או אשה וכו' הואיל והן בני דעת וישנן במקצת מצות, אבל מי שאינן בני דעת והן חרש שוטה וקטן אינן נעשין שלוחין (ע' רמב"ם פ"ב הל' א' ב' מהלכות שלוחין ושותפין שהוא מסקנא כגמרא במציעא דף ע"א ע"ב ובעירובין דף ע"ט) ומכל שכן הכא מפרש הרמב"ם אם אמרו האשה והקטן אנו בדקנוהו הרי אלו נאמנים כפי הש"ס

שהדר ביה, ומשתדל להטעים לשון הש"ס שהכל מצווים עליו לבערו שגם עליו מוטל העונש, אך כדברינו כן הוא שקורא מצוה העושה מצוה שחברו מצוה על זה ואינו עושה אף שאין שום איסור עליו אם אינו עושה מ"מ המציל את חברו שלא יעבור מצוה הוא עושה והכל מצווין עליו.

ובענין שהחלטתי אני שאצל השבתת והבערת חמץ בעינן שליחות מביא כבוד גאונו נ"י המג"א תמ"ו שם השליה שיכול לקיים המצוה ע"י עכו"ם, שם מיירי ביו"ט דיוציא החמץ מביתו ביו"ט דאתי עשה דרבנן דתשבתו ודחי ל"ת דרבנן דאמריה לעו"כ, אבל עוד איננו מוכרח שיקיים מצות עשה דתשבתו מזמן שהגיע בע"פ זמן הביעור על ידי עכו"ם, כי לפי דעתי, אף אם נאמר כדבריו דעיקר המ"ע דתשבתו היינו שיהא מושבת, הרי הוא דומה כמ"ש התוספות רי"ד בקדושין וכיד אפרים תל"ב כשהמצוה מוטלת על גוף הדבר כגון הפרשת תרומות ומעשרות ואז נעשה שליח לתרום ושלוחו של אדם כמותו הכי יש הוי אמינא שגם אצל תרומות ומעשרות יוכל לעשות ע"י עכו"ם יען דעיקר המצוה המוטלת רק על גוף הדבר לא בעי שליחות כגון במ"ע והשבתה, אך כלל הוא כידינו כפי שחושב אני לפענ"ד כל מצוה שצריכה ברכה כלומר שרבנן תקנו עליה ברכה צריכה שליחות וכן בנ"ח וכן בביעור חמץ, ואפשר שרבינו עקיבא איגר ז"ל כוון לזה בלשונו ד"ל לא מקיים בזה עשה דתשבתו כיון דמבערו ע"י נכרי ואין שליחות לנכרי והוי כנעשה הביעור ממילא ולא מקיים בזה עשה דתשבתו עכ"ל.

ומ"ש כבוד גאונו נ"י דאררבה מש"ס פסחים (ד' ע"ב) מדאמרינן שם דמאי הכל נאמנים ואפילו קטנים משום דהימנוהו רבנן ברבנן, ואם נימא דבעינן דין שליחות מאי תועלת דברקו הא אין שליחות לקטן וזה ראיה שאין עליה תשובה עד כ"ל, ולפי השקפתה הראשונה יש עליה תשובה דהש"ס בא לומר מאי טעמא נאמנים הא לאו בני אסהרדי ניתו (רש"י דף ד' ע"א) ואין עדות ואין שליחות לקטן ומסיק הש"ס הב"ע דמוחזק לן ולא ברק מהו דתימא לא להימנוהו רבנן יען במקום שמוחזק ולא ברק צריך להיות עדות גדול או שליח גדול בר מצוה לאותו דבר כמו בכל שליחות קא משמע לן כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא הימנוהו אף קטן שאין בר שליחות, נוכחנו אדרבה מש"ס הנזכר דיצטרך שליחות בזה, אך הכשירו שליחות דקטן כמו באמת

היריעות של תשובתי זו ודי למבין מדעתו ויעו"י בזה ביותר במקור חיים דיני בדיקה וביטול סי' ת"ל אשר יכיל גם תוכן החלטת מר גאונו נ"י ומעורר על הש"ס בב"ק צ"ח ע"ב, ומ"ש היוצא מזה וכו' לכן אקצר באמרים ואמלא כפי קוצר ברכות כי יוסיף להדפיס ספרים לשלוח קציריו עד ים יראה ברכה בקציריו, ואוהבו הנאמן חסרו ינצור אשר תמיד מזרעו שבלים יקצור.

נפתלי הלוי.

פסחים ד' ע"ב ומוסיף עוד והוא שיהיה הקטן שיש בו דעת לבדוק כודאי נחשב כישנן במקצת מצות אבל עכו"ם מאן דכר שמיה שניהג בו שליחות ומכש"כ במצות עשה דתשביתו המוטלת על כל איש ישראל המחויב במצותו לעשותה במרעדה כמו אכילת מצה בערב לזאת לפי חולשת דעתי מן הגמרא ומן הרמב"ם נראה יותר כדעת רעק"א ז"ל וכן ראוי להורות.

יארכו הדברים אם אתהלך כרחבה בדברי הנו"ב שאלה ט"ו ושאלה נ' אשר כבר נגעתי בקצה

סימן לב

חמץ של מומר שעבר עליו הפסח

ועיקר הקנס הוא על הגזלן והעלה דין חדש דמותר החמץ באכילה לכל ישראל כיון דלהגזלן בעצמו אי אפשר לקנוס עיי"ש וכתי' על א"ח כתבתי דנראה שהוא מחלוקת אמוראים בירושלמי פסחים פ"ב ה"ב הובא בחי' סי' ת"מ לענין חמץ של נכרי שקבל עליו אחריות דג"כ מבואר במג"א סי' ת"מ דיכול להחזירו לנכרי ואעפ"כ סבר ר' יוסי שם דאסור בהנאה ודוחק לומר דהירושלמי מיירי באופן שנתקלקל החמץ ואין הנכרי רוצה לקבל וצריך ליתן לו חמץ מעליא ואז שייך קנס ודוק. וגם מ"ש דהנגזל אינו עובר לפי שאינו ברשותו יש להתעורר הא בלא"ה כל חמץ אינו ברשותו ויעוין בתשובה מאהבה ח"א סי' י' שנסתפק בחמץ של איסורי הנאה כגון של כלאי הכרם אי עובר כב"י בפסח מצד דאיה"נ לא מקרי שלו עיי"ש ובספרי בנין שלמה שהוא עדנה בכת"י בזה הרכה בעזה"א:

והנה אנכי תמה על הגאונים הנ"ל מתוספתא ערוכה ברפ"ב דפסחים דחמץ של כותים מאימתי מותר אחת"פ של בעלי כתיים אחר ג' שבתות של אפיה ר"ש אמר אף כשאמרנו של נחתומין וכולי בד"א שלא עשו פסחיהם עם ישראל או שהקדימו יום א' וכו' עיי"ש היטב. והדבר מבואר דמיירי בכותים קודם גזירה וגם לא

לבעל שד"ח:

מכתבו וכו' קבלנו וכו'. ויען שאני מוקף בחבלי טרדין בהגהות הש"ס ובמילי דמתא איני יכול לצאת בכותבת הגסה כפי הראוי לכבודו נ"י רק אבא בקצרה. הנה חזיתי שארי נעשה שואל בחמץ של בני מקרא שעבר עליו הפסח אי אסור בהנאה וכו' והביא מ"ש השו"מ דבמומר לא שייך קנס וכו' ושרב אחד העלה להתיר וכו' במ"ש בתוה"ש פי' וכו' ובאמת מרבירי התוה"ש אין ראיה כלל דמלבד בנד"ד ע"א הוא דציוה למכור החמץ ועשה כפי תיקון חכמים ובכה"ג לא שייך קנס לד"ה. הנה מלבד זה הלא אדרבא תיכף דחה בעצמו היתר זה מהסוגיא דפ' הגזלן ע"ג גזל חמץ ועבר עליו הפסח דאומ"ל הרי שלך לפניך. ועכ"פ מבואר דאסור אחר הפסח דאף שהבעלים היו אנוסים גמורים שהרי החמץ היה ביד הגזלן ולא היה אפשר לו לבערו עיי"ש, הרי אדרבה מסיק להיפך דאף באונס גמור אסור לאחר הפסח. איברא דשותא דהג' תוה"ש לא ידענא דמאי מייתי מהתם דנהי דהנגזל הוא אנוס מ"מ הגזלן נמי עובר כב"י דהא חייב באחריות והוא אינו אנוס וא"כ י"ל דאסור בהנאה מצד הגזלן ובפרט לפי מה שהעלה הג' נו"ב במ"ק סי' כ' דהנגזל אינו עובר כב"י ולא מיקרי ברשותו שהרי אינו יכול להקדיש

א. אמר המחבר [בעל שד"ח] עתה זכינו לאורו שנדפס ספרו בנין שלמה. ודבריו הם בסי' כ"ה. ועיין מה שכתבתי אנכי הדל בענין זה לעיל בסי' ה' אות י"ג.

וכו' הכי נמי לאחר הפסח מוטל עליו מצות ביעור והוא משנה מפורשת בפסחים דף י"ד ע"ב לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד ופי' הרי"ף והרמב"ם דר"ל אחר הפסח אלמא דצריך בדיקה וביעור ממש ואם לא ביער רק הפקיר החמץ לא יצא עדיין הקנס חכמים ואם בא החמץ ליד אחר מוטל עליו לבערו דעדיין לא נתקיים קנס חכמים. ואין להשיב ע"ז מהא דאמרי' בב"ק דף צ"ח ע"ב דאם בא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצויים לבערו לאחר הפסח מחלוקת ר"ש ורבנן וכו' דמשמע דאחה"פ אין אנחנו מצוים לבערו. דשאני התם כיון דהגזלן אינו חייב לבערו דיכול להחזירו לבעליו לצאת בו ידי השבה ממילא גם אחרים אינם מצוים ואדרבה אינם רשאים לבערו וההפסד להגזלן אבל בעלמא חל החיוב למי שבא החמץ לידו לבערו. וכעין סברא זו כתבתי מכבר ליישב מאי דקשה לדעת התוס' וסייעתם דמה דלא מהני כיטול מדרכנן הוא משום שלא יבא לאוכלו א"כ למה לא מהני מחילה עשרה כבחמצו של נכרי שלא קבל עא"ח וכתבתי דמהך גזירה תקנו דעובר בב"י מדרכנן, דתקנו דלא מהני כיטול לסלק הלאו דב"י וממילא לא מהני מחיצה. וכהגהותי ריש פסחים כתבתי דיש להעמיס זה בפירוש"י דמ"ש בודקין שלא יעבור בב"י ר"ל מדרכנן יעו"ש סוף דבר איני רואה בזה היתר ברור לענ"ד. ומיהו למעשה איני רוצה לחוות דעתי בזה כיון שכבר יצא להיתר עפי"ד הגדול וכפרט במקום שדרים שם הבני מקרא ורוכ המוכרים הוא מהם והוא כמעט גזרה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בהם וגם יש לחוש משום איבה ומצינו בכמה דברים שהקילו חז"ל משום איבה וכפרט ביי"ש דאין ברור דאית ביה ב"י דאורייתא דהא ודאי אין בו כזית בכדי אכפ"ר. אף אם אפשר בקל לכטל ברוב ודאי הדבר נכון וכמ"ש כת"ר נ"י (אמר המחבר דבר זה לא נזכר בדברי כמ"ש הרואה) דודאי דכל מאי דאפשר למיעבד בהיתר טפי עדיף. ע"כ דברי רב כהנא רבא הנאון מוהרש"ך גר"ו.

היו חשודין להשהות חמץ בכיתם רק שלא היו עושים לחג הפסח בזמן אחר עם ישראל לפי שרוצים שיבא עצרת אחר שבת וכמ"ש בר"ה דף כ"ב ולפיכך אסור ליקח מהם אחה"פ אם לא שיש לתלות שנאפה אחר הפסח. והנה פשוט דמתוספתא הלז יש לדחות ב' הסברות הנז"ל שהרי כותים כוודאי לא צייתו לחכמים כלל וימכרו לעכומ"ז או לכותים אחרים ואעפ"כ קנסו לישראל. ואין לומר דהתוס' אתיא כר"י דהא ר"ש נמי איירי בה כמש"ל וגם סברת הגדול דהוא אונס גמור דהוי כתינוק שנשבה ליתא דהרי הכותים כבר הולכים אחר מנהג אבותיהם דעצרת אחר שבת והווי כאנוסים גמורים ואעפ"כ קנסו חמצן אחה"פ וגם הסברא שיותר נכון להקל בזה כדי שלא להתערב אתנו אף שכעין סברא זו מצינו בב"ק דף ל"ח ע"ב דקניס ר"מ כדי שלא יטמעו בהן וכו' לדדידי לא נראה כלל דבזה שלא נקח מהם אחה"פ חמץ איזה זמן לא שייך קילקול כלל דמי יימר שנמנע מצד איסור חמץ דילמא אינו צריך כעת לקנוס ולא ראינו אינו ראייה. וגם בלא"ה לא דמי כלל לנדרון הב"ה באה"ע דמיירי לענין להכניס אותם וכו' דהתם שייך שפיר מכשול ותדע דהא בחול מותר למול את בנייהם ולא חיישינן להתקרבות. ותדע דהא במקום דשייך שלא יהא חוטא נשכר אמר שם דלא קנסינן. ועוד דלא מצינו שם שיש להקל באיסור משום הך טעמא. ובלא"ה ל"ד לנדרון הש"ס דב"ק ודו"ק. וגם הסברא שכתשו' שו"מ דאין תועלת בקנס שבודאי ימכור לנכרים תמיהני דודאי דהא דקנסו לכ"ע לאו משום דאל"ה היה יכול להערים ולמכור לישראלים דהא ליתא דאם נימא דאף בישראל כשר חשודינן ליה דשמא לא ירצה לקיים קנס חכמים מה הועילו חכמים בתקנתם דהשתא נמי יכול למכור לנכרי או שימכור לישראל ויאמר דהחמץ נעשה אחה"פ והלוקח יאמין לו דהא ישראל כשר ונאמן הוא. אלא ודאי דלזה לא חיישי' כלל אלא עיקר הטעם הוא דעשו הקנס כעין דאורייתא ממש כחמץ בתוך הפסח דאין לו תקנה רק בשריפה או מפרר

סימן לג

ביאורי ההגדה

כוס, ואורכה על כוס אחר אסור משום דנראה כמוסיף על הכוסות. ואף דמותר לשתות בין הכוסות, מ"מ כוס של הבדלה גרע, משום דכיון דנטול כוס קבוע להבדלה מחזי טפי כמוסיף. ומ"מ נראה דאם לא נזכר רק אחר שכבר שתה הכוס הב', אז וודאי לוקח כוס אחר ומבדיל עליו מיד קודם שנטול ידיו להמוציא, דהא הח"י גופא לא כתב שם דאסור להוסיף רק משום דאפשר, אבל הכא הא א"א. ומיהו יש להסתפק אי צריך לחזור ולברך בפנה"ג על כוס הבדלה או אפשר שיוצא בכרכה שברך על הכוס הב' וצ"ע בזה:

ואם שכח להבדיל עד אחר ברכת המזון, כתב המג"א דאומר הלל והבדלה על כוס אחר משום דא"א בענין אחר ע"ש. אמנם יש להסתפק אם שכח להבדיל עד אחר ששתה כוס הרביעי, אם ימתין עד למחר ויבדיל על כוס של קדושה רבא. ומדברי המג"א שכתב דא"א בענין אחר אינו ראיה, דהתם באמת א"א להמתין עד למחר דהא אינו רשאי לשתות כוס רביעי בלא הבדלה. אבל בנד"ד יכול לזיזר שלא יטעום כלום עד למחר. או אפשר שכיון שחביבה מצוה בשעתה, י"ל דלא גרע מאיסטניס או שהוא תאב לשתות שכ' הרמ"א בהגה"ה בסי' תפ"א דיכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל. והכא נמי יכול ליקח כוס חמישי להבדיל עליו. ולכן הדבר צ"ע להלכה ולא מצאתי דין זה מבואר באחרונים:

(ב) ורחץ. לדעת כמה פוסקים צריך לברך על הנטילה משום דס"ל דכל דבר שטיבולו במשקה צריך נט"י בכרכה. וכ"כ הרמב"ם ז"ל להדיא ברפ"ח מהל' חמץ ומצה שצריך לברך כשרוחץ ידיו לטיבול ראשון. ומאוד יש לתמוה על הרב"י בסי' קנ"ח שהוצרך להוציא דהרמב"ם ס"ל כן ממשמעות ד' הרמב"ם בפ"ו מהל' ברכות. ובאמת שמשם אינו הכרח כ"כ אבל באמת מפורש כן ברפ"ח מהל' מצה וצ"ע. וכן

אמר המו"ל הנה באתי להודיע פה שהחידושים על הגדה של פסח פהרב המאוה"ג מהור"ר שלמה הכהן נ"י מ"ץ דפ"ק לא יכולתי להדפיסו בשלימות כפי אשר מסר לי, יען שהזמן לא הספיק לזה. לכן לא הדפסתי ממנו רק איזה חידושי דינים אשר כתב בדין קידוש והבדלה, ועוד באיזה דברים הנוהגים באותו הלילה. וגם איזה חידושים במ"ע דסיפור יציאת מצרים, כפי מה שיכילם הגליון הלז. וז"ל הטהור:

בעז"ה. (א) סדר הלילה קדש וכו'. הנה במצות קדוש דליל פסח נראה פשוט דאף אם מקדש קודם בהמ"ש בתוספת יו"ט, בוודאי יוצא מצות קידוש כמו בכל יו"ט, דהא תוס' יו"ט דאורייתא בכל יו"ט. אכן מצות ד' כוסות לא יצא, דד' כוסות שתקנו חז"ל צריך להיות דווקא בלילה כמו מצות פסח מצה ומרור. וכ"מ במג"א ר"ס תע"ב. וד' הט"ז שם צ"ע וע"ש בחק יעקב. והלכך אם קידש ביום צריך לשתות בלילה פעם שנית לשם כוס א', ואח"כ יאמר הגדה על כוס שני כי בכוס של קדוש לא יצא:

וכתב השו"ע בריש סי' תע"ג דאם חל במוש"ק ושכח להבדיל עד שיתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח"כ יבדיל. ויש להסתפק בדבריו אם ר"ל דיבדיל על אותו כוס שאחר ההגדה, או דמוטב טפי שיבדיל על כוס אחר, דהא אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד, וכעין שכתב המג"א שם בסק"ב לענין כוס של הלל. ואיסור מוסיף על הכוסות לא שייך בזה, דהא בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה. ומדברי הח"י שכתב טעם דמשו"ה אינו מבדיל באמצע הגדה, משום דיהיה הפסק בין הבדלה לברכת הכוס באמירת הגדה, ואין לומר שיברך על הכוס וימוזג כוס אחר לאמירת הגדה משום דזה נראה כמוסיף על הכוסות וכו' עי"ש. וא"כ משמע מדבריו דמפרש בשו"ע דיבדיל על אותו

א. דהקדוש צריך שיהיה בשעה הראויה למצה. ויש להעיר היאך יצא יד"ח קדוש בתוספת יו"ט של פסח, הא בענין קדוש במקום סעודה, ואינו יכול לאכול מצה בתוספת יו"ט. וכ"כ הפרמ"ג במשב"ז שם בדעת הט"ז. ולכאורה דין זה יהיה תלוי בשיטת הגאונים שהביא הטור בסי' רע"ג שבשתיית כוס יין מלבד כוס הקדוש יצא ידי חובת קדוש במקום סעודה. וראה בשעה"צ להמ"ב שם סקכ"ט שבקדוש של לילה קשה לסמוך על זה כיון שיש ראשונים שחולקים עליהם ובמקא"ה בזה. שו"ר בישועות יעקב שם, דכתב דהעיקר כהמג"א עפ"י שיטת הגאונים. ובחידושי הלכות על הלכות פסח (לה"ר שמואל אביגדור בעל מנחת ביכודים על התוספתא) בדין זמן הקדוש (מנכד המחבר) דן אם יכול לקדש בין השמשות ויצא בזה יד"ח כוס ראשון.

דרבנן. ואין לומר דכיון דאוכל מרור בפ"ע בתחלה חיישינן שמא הלכה כרבנן דאפילו בפ"ע יצא. ונמצא שכבר יצא ידי חובת מרור ואתי מרור דרשות דכורך ומבטל למצה דרבנן, דהא ליתא, דלא יאכל כאמת מרור בפני עצמו כלל ויצא במרור דכורך, דהטעם דאין יוצאין במרור דכורך משום דשמא הלכה כרבנן דיצא כבר במצה שאכל בפני עצמו, ואתי מצה דכורך דהוי רשות אליבא דרבנן ומבטל למרור דרבנן וכמו שמבואר בסוגיא דפסחים קט"ו ועיי"ש בתוס'. אבל בנד"ד דאכל בלי הסיכה הרי חייב מדרבנן לאכול שנית ולא יבטל כלל דהא מחוייב במצה מדרבנן מיתה. ולכן נראה לי דמש"כ השו"ע דאם אכל בלא הסיכה צריך לחזור ולאכול מיירי שזכר לאחר שכבר אכל מרור בפני עצמו, או דמיירי במצה דכורך דבעי הסיכה. דהא כבר הסכים בב"י בס"י תע"ה כדעת המנהיג שהביא הטור דכורך בעי הסיכה. או דמיירי בכזית מצה דאפיקומן, אבל בכזית מצה הראשון נ"ל כמש"כ בעז"ה דלא יאכל מרור בפני עצמו כלל רק שלא יאכל כורך לחוד ובזה יהיה יוצא הכל. ומ"מ צ"ע להלכה בזה:

ולענין עיקר אמירת הגדה כליל פסח כתב הרמב"ם בריש פ"ז וז"ל: מ"ע של תורה לספר בניסים ובנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים כליל ט"ו בניסן שנא' זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנא' זכור את יום השבת [ור"ל דכמו דהתם פירושו דזכור בעצומו של יום הכי נמי בעיצומו של יום]. ומנ"ן שבכליל ט"ו ת"ל והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו' ע"כ. והנה מדברי רבינו ז"ל אלו מבואר דעיקר המ"ע נלמד מקרא דזכור וקרא דוהגדת לבנך אינו אלא לגלות דהחייב אינו אלא כליל ט"ו. ולכאורה דבריו צ"ע, דחדא, דזה נלמד מקרא דזכור גופה דהא מדמה ליה לזכירה דשבת דהתם בוודאי בשבת גופיה, דהא ילפינן מיניה מצוה דקדוש היום. ועוד דבמכילתא בפ' בא על פסוק דזכור את היום הזה, משמע להדיא דמפרש הך קרא על מ"ע דזכירת מצרים דכל ימות השנה ולא קאי אפסח כלל. דז"ל המכילתא שם (פ"טו): ויאמר משה אל העם אין לי אלא שמזכירין יצ"מ בימים, כלילות מנן, ת"ל למען תזכור וכו' ע"כ. הרי דמפרש ליה ליצ"מ דכולי שתא. והמגיד משנה שם ציין על ד' הרמב"ם דכ"ה במכילתא. וצ"ע

דעת הגר"א ז"ל בביאוריו בס"י תע"ג. ואף דמבואר בשו"ע דאינו אוכל לכרפס רק פחות מכזית כדי להסתלק מחשש ברכה אחרונה, ומבואר בס"י קנ"ח דאם אוכל פחות מכזית א"צ נטילה בכרכה. צ"ל דדבר שטיכולו במשקה גרע טפי משום דנוגע במשקה ומשקה מקבל טומאה בכ"ש, ולא דמי לפת שלא חייבו חכמים ליטול דק בכשיעור דחייב עליו בכהמ"ז. והלכך אף דבאוכל נמי איכא כמה דעות דס"ל דמקבל טומאה בכ"ש, מ"מ א"צ נטילה בכרכה רק לכזית. ודעת הרוקח כאמת דאף לפחות מכביצה א"צ נטילה בכרכה והובא דעתו בשו"ע שם ועיי"ש במג"א. ונראה דס"ל כדעת הפוסקים דאוכל אינו מקבל טומאה בפחות מכביצה אפילו לטומאת עצמן ובספרי בנין שלמה (סי' י"א) הארכתי בזה בעז"ה וכאן אין מקום להאריך בזה:

ג) מגיד. מחגיגין כוס שני וכאן שואל מה נשתנה וכו'. ובקושיא הרביעית אומר שבכל הלילות אוכלין בין יושבין ובין מסובין הלילה הזה כלנו מסובין.

ונ"ל דכיון בזה שני דברים, א' דכולנו יושבין מסובין, וגם דכל הלילה בהסבה, דהא מ"מ מצוה לכתחילה מיהא איכא שיהא כל הסעודה בהסיכה, דהא טיכול ראשון נמי ליכא חיובא ואעפ"כ הבן שואל דהלילה הזה שתי פעמים:

ודע דהא דמחייב לאכול מצה בהסיכה היינו מדרבנן, דחז"ל תקנו שיאכל בהסבה. ובמדרש שמות רבה פ' בשלח (פ"כ) סמך זה אקרא דויסב אלהים את העם, מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויסב אלהים עכ"ל. ועכ"פ אינו אלא תקנת חכמים² ולפיכך אני תמה על מה שכתב בשו"ע (סי' תע"ב סע' ז') דכל מי שצריך הסיכה אם אכל או שתה בלא הסיכה לא יצא וצריך לחזור ולשתות בהסיכה. ומשמע דאף אם אכל כזית מצה הראשון בלא הסיכה צריך לחזור ולאכול בהסיכה. ואמאי הא יכול לצאת בכזית מצה דכורך דהטעם דאין יוצאין במצה דכורך לחוד משום דאתי מרור דרבנן ומבטל למצה מדאורייתא. אבל בנד"ד הרי יצא ידי דאורייתא וא"ב יכול לצאת בכורך דלדידה שניהם

ב. כמדרש אגדה פרשת שמות שם: מכאן להסבת פסח מן התורה. אולם באורחות חיים סדר ליל פסח סי' ב כתב שסמך הוא להסבה מן התורה.

בעו"ה. דהנה הא דילפינן דחמץ אסור בהנאה אליבא דחזקיה היינו מקרא דלא יאכל חמץ. אמנם ר"י הגלילי לשיטתו דרריש הך קרא דלא יאכל לפסח מצרים, והלכך אף ד"ל דילפינן פסח דורות מפסח מצריך, מ"ה דיו לבא מן הדין להיות כנדון, והתם לא נהג רק יום אחד, והלכך דיו לאסור בהנאה רק ביום הראשון. וזהו דאמר ר' יוסי הגלילי דתמה על עצמן דהאיך חמץ אסור בהנאה כל שבעה. דכל שבעה בוודאי ליכא לאסור, דהא במצרים ג"כ לא נהג רק יום אחד [והא דמקשה הש"ס בפסחים כ"ג והרי חמץ דכתיב לא יאכל חמץ ותניא ר"י הגלילי אומר וכו', כבר כתב הצ"ח שם דהקושיא היא לר' אבהו, אבל לחזקיה דלא מפקינן איסור הנאה רק מקרא דלא יאכל לא מקשה מידי, דלר"י הגלילי הך קרא דלא ליאכל לפסח מצרים אתי. ובוה נסתלק ג"כ קושית התוס' שם ע"ש בצל"ח]. אמנם כל זה לר' יוסי הגלילי, אבל לדידן דק"ל דחמץ אסור בהנאה כל שבעה, ע"כ דסברינן דהא דלא יאכל חמץ אתי אזהרה לדורות ולא ס"ל כר"י הגלילי דרריש ליה אפסח מצרים. וא"כ ע"כ רישא דקרא נמי על פסח קאי. וכ"מ באמת במתניתין דסוף פ"ק דברכות דהא דריש שם מ"ע דיצ"מ דכל יומי בין ביממא ובין בליליא הכל מקרא דלמען תזכור, וא"כ אייתר לן קרא דזכור למ"ע דסיפור דליל פסח והיינו כדעת הרמב"ם. [ובס' חיי אדם (כלל ק"ל סעיף י"ב) מסתפק אי נשים חייבין באמירת הגדה ע"ש ולפי מש"כ בשם הרמב"ם הנ"ל דמ"ע דיצ"מ נפק"ל מקרא דזכור את היום הזה והרי בסיפא דקרא מסיים ולא יאכל חמץ. וא"כ י"ל כל שישנו וכו' וכמו שדרשו לענין מצה]. ונ"ל דהיינו נמי טעמא דתקנו חז"ל לומר ההגדה על הכוס משמע דכל זכירה על היין הוא וכמו שתקנו לומר קידוש על היין דוקא וסמכו עצמן אקרא דזכור כ"י לבנון וכמש"כ התוס' בפסחים דף ק"ו]. [ובדין שימור לשם מצה אי הוי מה"ת או מדרבנן ע"י בכ"ח כסי' תפ"ב שכ'

דהרי במכילתא אדרבה דריש לה לדרשא אחרית^ג. וכן רש"י ז"ל בפירוש החומש כתב וז"ל: זכור את היום הזה למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום עכ"ל. והיינו כדרשת המכילתא. והן אמת שמדברי הרמב"ם בספר המצוות (עשה קנ"ז) נראה שהיה לו גירסא אחרת במכילתא^א. וכבר הגיה על נכון לדברי המכילתא מר אחי הגאון הגדול נ"י בחידושו להגדה זו באות ד"ג.

ואכן לקיים הגי' שלפנינו במכילתא וכפרט שנראה שגם רש"י ז"ל היה גורס כן. נראה לי לומר ול"ישב דברי רבינו הרמב"ם ע"פ דרך החידוד. דהנה לכאורה לפי דרשת המכילתא דקאי אכל ימות השנה תמוה טובא מאי דמסיים הכתוב ולא יאכל חמץ, דמאי שיין אכילת חמץ לכאן הלא לא מירי בחג הפסח כלל. ונראה דמשום זה דריש ליה ר"י הגלילי לפסח מצרים ולמד מכאן שפסח מצרים אין חימוצו נוהג רק יום אחד דכתיב ולא יאכל חמץ היום. והיינו משום דמפרש קרא דזכור אכולה שתא. וא"כ א"א לפרש דלא יאכל חמץ קאי אזכור דלמעלה. והלכך ע"כ הוצרך לדרוש דקאי אקרא דלכתריה דכתיב היום אתם יוצאים, דשכקיה לקרא דהוא דחיק ומוקי אנפשיה. וע"פ דרשה זו א"ש דברי הכתוב, דמתחלה הזהיר לעם דיזכרו את היום לדורות והיינו דיזכרו יציאת מצרים בכל יום ואח"כ הזהירם בהוראת שעה דאותו היום לא יאכלו חמץ. ובוה יש לעמוד על ד' ר' יוסי הגלילי דס"ל בפסחים (דף כ"ג דף כ"ח ודף ל"ב) דחמץ בפסח מותר בהנאה. ואמר דתמה על עצמן האיך חמץ אסור בהנאה כל שבעה. ולכאורה צריך להבין דלמה לא יליף חמץ לאסור הנאה כמו שאר התנאים. ועוד מהו הלשון האיך חמץ אסור בהנאה כל שבעה, מה הוצריך להזכיר זה הול"ל סתמא דהאיך חמץ אסור הנאה בפסח, וממילא ידעינן דאכל ימות הפסח קאי. אמנם באמת דברי ר' יוסי הגלילי עוליך כמין חומר

ג. אין זו גירסא אחרת במכילתא, אלא הרמב"ם מעתיק כאן ממכילתא אחרת, והוא ממכילתא דרשב"י פרשת בא שהיתה לפניו.

ד. וע"י מניח מצה כ"א שביאר דשני הפסוקים צריכים זה לזה, ומתבאר מהם גדר המצוה, דמפסוק זכור גירדא הו"א שגם כליל ט"ו אינו צריך להודיע לבנו אלא זכור בינו לבין עצמו, ואם מפסוק והגדת הו"א דוקא אם יש לו בן אבל כשהוא יחידי אינו מצווה, קמ"ל שגם באופן זה מחויב לספר כלילה זה ביציאת מצרים בינו לבין עצמו.

ה. והעלה כיון דחייבות בארבע כוסות, ומי ששתאן שלא על הסדר לא יצא, ממילא חייבות בהגדה כדי שישתו על הסדר. ובספר החינוך מצוה כ"א כתב שחייבות. ומבאר החיד"א בברכ"י או"ח סי' ע"ג סקט"ו מפני שאף הן היו באותו הנס. וע"ש שהאריך אם גם במצוות דאורייתא חייבות מטעם זה.

ו. וכ"כ בחי' לפסחים "חשק שלמה" קט"ז ב, ומבאר בזה הא דאצטרך קרא לר' יהודה למעט סומא ממצות ספור יציאת מצרים, כיון שישנו כבל תאכל חמץ. וכ"כ התורת חסד ח"א סי' ח' בדעת האומרים שסומא חייב ע"ש.

בנין ח"ב או"ח סימן לד שלמה צה

וה' יזכנו לקיים מצות הפסח ככל משפטו והלכתו וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר ציונו אמן.

דברי הכותב הצעיר מפרחי כהונה. שלמה בלא"א מו"ה ישראל משה הכהן זל"ה היה פ"ק דס"ק.

דמד' בעל העיטור שהובא בטור שם מוכח דס"ל דאינו אלא מדרבנן. אמנם באמת המעיין בבעה"ט עצמו יראה דאינו כן. והרבה יש לנו לפלפל בד' בעה"ט שם ואכמ"ל.

סימן לד

ביאורי ההגדה מאחי המחבר ר' בצלאל הכהן מוילנא

בעל ה"ג ז"ל שם (שהובא ג"כ באו"ז הלי' ערב שבת סי' כ"ה) זכור את יום השבת לקדשו זכרוהו על היין בכניסתו מכאן שמכו חכמים לקידוש היום מה"ת, אין לי אלא שבתות חג המצות מניין, ת"ל למען תזכור את יום צאתך כו', חג השבועות מניין ת"ל וזכרת כי עבד היית כו' בחג הסוכות מניין ת"ל וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים (בהענקת עבד כתיב בפ' ראה שם). ומנ"ל דבסוכות קאי מעילויה דקרא דכתיב הענק תעניק כו' מגרנך ומיקבך וכתוב שם חג הסוכות כו' באספך מגרנך ומיקבך עכ"ל. (ועי' מגילה ל"א ברש"י ד"ה קורין דהענקת עבד הוא ג"כ ממצות הנהוגות בחג בזמן אסוף. וי"ל דנפק"ל מג"ש זו ע"ש).

(ג) והנה במ"ש הבה"ג ז"ל בקידוש דחג המצות דנפק"ל מלמען תזכור כו', ג"כ צ"ע לכאורה, דהך קרא דלמען תזכור נראה דלא קאי כלל על מצות הזכרת יציאת מצרים בליל חג הפסח רק על מצות הזכרת יצי"מ בכל יום וכדנפק"ל מהך קרא במתני' דברכות י"ב גם למצות הזכרת יצי"מ בכל לילות השנה מריבוא דכל ימי חייך הימים כל כו' וכמ"ש ג"כ הרמב"ם ז"ל ריש הלי' ק"ש דמצוה להזכיר יצי"מ בכל יום ולילה שנא' למען תזכור את יום כו'. וכ"ה בספרי פ' ראה (וברש"י פ' בא צ"ע בזה). ונ"ל דלכן קבעו חכמים ביחוד פ' יציאת מצרים בכל יום להזכרת יצי"מ (וע"ש בברכות י"ב פ' יציאת מצרים קבעוהו כו' ושם י"ג דרבי הוה מהדר רק אשמעתא דאית בה יצי"מ כו'). ובספרי פ' ואתחנן דריש שם בק"ו מרימר שהוא בשינון בכ"י ע"ש ובספרי פ' שלח דריש מן זכרתם (להגהות הגר"א ז"ל שם) שתזכור את הפרשה בפה ע"ש. ואולי י"ל דנפק"ל בזה מגו"ש דלמען תזכור את יום צאתך כו' וכתוב הכא למען

(א) בסדר תוסח הקידוש דשבת ויום טוב ראינו לעמוד בהא דא"ר זירא בפסחים קי"ז דקידושא אשר קידשנו במצותיו וציונו וכו' (והוא כנוסח ברכת כל המצות ולכאורה נראה לפ"ז דגם עיקר ברכת קידוש דשבת ויו"ט הוא ברכת המצוה על מ"ע דשבתית שבת ויו"ט (דנפק"ל משבתון או ממקרא קודש וכנודע) וכמו שנבאר אי"ה דלא דמי לכל מ"ע דשב ואל תעשה שאין מברכין עליה כמו במ"ע דעינוי נפש ביוה"כ וכנודע משום דעיקר מ"ע דשבתית שבת ויו"ט הוא ע"י קיום מצות לה' ולכם בלבד שהם בקום ועשה ג"כ ותרווייהו איתנייהו בקידוש היום עצמו הברכה והיין ועי' ברשב"ם ז"ל פסחים ק"ח ד"ה ידי יין ודו"ק ריבואר להלן אי"ה) אך בנוסחא דידן ל"ג וציונו גם בקידוש דשבת רק ורצה בנו וכמ"ש ג"כ ברמב"ם ז"ל פ' כ"ט מה' שבת ה"ב (וכמו שצ"יין ג"כ הגאון מוהרש"ש ז"ל דברי"ף והרא"ש ז"ל ל"ג וציונו) ובקידוש דיו"ט שם בה' י"ט ל"ג ברמב"ם גם וקדשנו במצותיו ע"ש) וראוי לבאר דלמה הוסיפו בקידוש דיו"ט אשר בחר בנו כו' ונראה מזה שיש עוד שנצטוו על השבת ולא על יו"ט וכמו שנבאר אי"ה.

(ב) אך בתחילה ראינו לבאר באידך מימרא דראב"י שם דאמר דצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום דכתיב הכא (בפ' ראה) למען תזכור את יום צאתך כו' וכתוב התם זכור את יום השבת כו' ופי' הרשב"ם ז"ל דבשבת נפק"ל בגו"ש מפסח ובשאר מועדים במה מצינו מפסח ע"ש (ובאמת בעל ה"ג ז"ל ה' קידוש כ' דכל קידוש דיו"ט נפק"ל מקראי דזכור ג"כ (ולא כמ"ש במכילתא פ' יתרו דנפק"ל מאסמכתא דאלה מועדי ה' מקראי קודש כו' ריבואר לפנינו אי"ה) וז"ל

ומזה ראייה ג"כ דאפי' כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים כו' דהרי בימות המשיח כתיב ומלאה הארץ דעה כו' (בישעיה י"א) ומ"מ חייב הכתוב להזכיר או ג"כ יציאת מצרים ומדברי חכמים אייתי ראייה וכמ"ש בזה. ולהלן יבואר עוד בזה אי"ה.

(ו) ונ"ל דר' אלעזר בן עזריה שקיבל את דברי בן זומא בזה דמרבנה מכל ללילות כבמשנה

הנ"ל ובהגדה להלן דר' אלעזר ב"ע אזיל לטעמיה בזה. דמכילתא פ' בא פט"ז א' שם שתלמידי ר' יהושע אמרו לו משם ר' אלעזר ב"ע שדרש בקרא דירמיה ט"ז דכתיב ולא יאמרו כו' אשר העלה כו' ממצרים כ"א כו' שהוא משל לא' שהיה לו בת והיה נודר בחייה חזר ונולד לו בן הניח הבת ונדר בחיי הבן לבד ע"ש. וא"כ מוכח דס"ל לר' אלעזר ב"ע באמת כבן זומא דס"ל בכרכות י"ב דאין מזכירין יצי"מ לימות המשיח כלל ונפק"ל ג"כ מהך קרא דלא יאמר כו' הנ"ל ע"ש. ומשו"ה ע"כ דלא מרבינן לדידיה מכל רק ללילות וכבן זומא ג"כ בזה:

(ז) ובנוסח ההגדה שבהרמב"ם ז"ל הגירסא אמר להם ר' אלעזר ב"ע הריני כו' וקאי

אדלעיל דא' מעשה בר"ו ור' יהושע ור"א בן עזריה ור"ע כו' שהיו מסובין כו' ואמר להם ר' אלעזר ב"ע אז הך דלא זכיתי כו' וא"ש טפי דבמכילתא הנ"ל משמע דר' יהושע קיבל ג"כ דרשת ר' אלעזר ב"ע בהך דהזכרת יצי"מ לימות המשיח שלא תנהוג עוד או וכמ"ש ומשו"ה דרש ר' אלעזר ב"ע אז לפני ר' יהושע ג"כ דכל לרבות הלילות הוא וכמ"ש. (ומשו"ה דרש כן גם לפני ר' אליעזר ור' עקיבא או דלתרוויהו דרשינן כל וכמ"ש בתוס' נדה ע"ג ד"ה ת"ל כל ע"ש) אך גם לגירסא זו דבאותו הלילה א' להם ר' אלעזר ב"ע אז דמכל מרבינן גם ללילות מכל מקום ודאי צ"ל שלא על אותה הלילה עצמה בא ר' אלעזר ב"ע להוכיח אז מן ריבויא דכל דמחוייבין לעסוק ולספר ביציאות מצרים כל ליל פסח וכמו שהיו עושין אז כן כל אותה הלילה שהרי כבר כתבנו דכל עיקר הך קרא דלמען תזכור את יום צאתך כו' לא קאי על ליל פסח כלל. ואף דממילא נפק"ל מהך קרא דבכל לילות השנה מחוייבין להזכיר יצי"מ מריבויא דכל וגם ליל פסח בכללן אבל מ"מ הרי אין ללמוד מהך קרא כלל שיהיה חיוב נוסף בליל חג הפסח בספור יציאת מצרים בעניינת דברים הרבה ובספור ארוך יותר מכל לילות השנה (וגם לקבוע על זה אז ברכה בפני עצמה שהיא ברכת אשר גאלנו שהיא כמו ברכת קידוש

תזכרו כו' אשר הוצאתי אתכם כו' והיינו שיזכור יצי"מ בכל יום ע"י קריאת הפרשה הזאת דכתי' בה למען תזכרו כו' אשר הוצאתי כו'. וי"ל עוד דאי מן זוכרתם כו' הייתי אומר דסגי בלב להכי הדר כתיב למען תזכרו כו' שיהיו שונין גם בפה (וע"י בתורת כהנים ר"פ בחוקותי דדריש שם טובא בכה"ג בזה. והגאון בעל שאג"א ז"ל בס"י ל"ג לא ראה רק ד' הרמב"ן ז"ל בפ' תצא ולא ראה ד' התו"כ עצמו בפ' בחוקותי הנז'. ולמ"ש בעו"ה היה נפשט ספיקו ג"כ שם דאינו יוצא י"ח בהזכרת יצי"מ ע"י הרהור לבר ע"ש. וגם נסתר בזה כל מש"ש בס' ט' ע"ש ואכמ"ל). ואע"ג דכתיב שם למען תזכרו ועשיתם כו' כבר כ' הכ"מ ז"ל בריש ה' ק"ש שם דבפ' ויאמר אין בה ציווי על מעשה כל המצות אלא על זכירתן לבר ע"ש. והיינו ע"י הזכרת יציאת מצרים הכולל כל מצות התורה וכנודע ואכמ"ל). וכנראה באמת מפשטי' דקרא דלמען תזכרו כו', כל ימי חיין דקאי על מצות הזכרת יצי"מ בכל יום מימי חייו ולא על ליל פסח לבר, רק דמריבויא דכל מרבינן גם הלילות של כל ימי חייו:

(ד) ובמכילתא פ' בא פט"ז אקרא דזכור את היום כו' גרסי' אין לי אלא ביום בלילה

מניין ת"ל למען תזכור כו' ימי חיין הימים כל כו' הלילות. והא תמוה מאד ונ"ל דחסרון הניכר יש במכילתא זו דבס' המצות להרמב"ם ז"ל מ"ע קנ"ז הביא שם לשון המכילתא וז"ל מכלל שנא' כי ישאלך בנך כו' יכול אם לא ישאלך אי אתה מגיד לו (כצ"ל שם) ת"ל והגדת לבנך אע"פ שאינו שואלך (דלא כתיב מקמי כי ישאלך כו') בשאר כל ימות השנה מניין ת"ל למען תזכור כו' אין לי אלא בימים בלילות מנין ת"ל כל ימי חיין כו' כצ"ל וא"ש ולהלן יבואר אי"ה:

(ה) ונ"ל דמה שהביאו בסדר ההגדה למשנה זו דא"ר אלעזר ב"ע כו' שתאמר יציאת

מצרים בלילות כו' שלא בא ללמד כלל מזה לחובת הזכרת יציאת מצרים בליל פסח ביחוד דהרי באמת הריבויא דקרא לא בא רק לרבות לחובת הזכרת יצי"מ בכל לילות השנה וכמ"ש, וכל עיקר חובה הזכרת יצי"מ ביחוד בליל פסח נוסף על כל לילות השנה לא נפק"ל רק מן והגדת כו' בעבור זה כו' ומזכור את היום הזה כו' וכמו שנבאר להלן אי"ה. אך י"ל שלא הביא המסדר ההגדה להך דר' אלעזר ב"ע כו' רק משום סיפא דחכמים אומרים דכל אתי לרבות גם לימות המשיח.

דבאמת י"ל דכל עיקר הך חיובא הנוסף בסיפור יציאת מצרים בהגדה ובהמשכת דברים הרבה שבלייל פסח ביחוד יותר על הזכרת יצי"מ של כל הלילות לא הוה ידעינן מקרא דזכור את היום הזה כו' ומקרא דבעבור זה הנ"ל כו' בלבד שהיה אפשר לומר דלגופא אתי לחובת הזכרת יצי"מ בלייל פסח לבד דבכל הלילות אינו נוהג כלל רק בימים ובפסח נוהג גם בלילה אבל גם בחיובא דליל פסח אינו אלא להזכרה בעלמא לבד ויכול לצאת בלייל פסח בהזכרת יצי"מ שבפ' יאמר לבד וכמו בכל הלילות לדידן וכמ"ש אולם השתא דלמד ב"ז מריבויא דכל לחובת הזכרה שבכל הלילות ג"כ וא"כ ע"כ דכל הנך קראי דכתיבי בלייל פסח ביחוד דלא איצטריכו כוליהו רק לתוספת ריבוי הסיפור והמשכת הדברים הרבה בסיפור יציאת מצרים או בלייל חג הפסח עצמו יותר ויותר מכל לילות השנה עד שמשום חביבות המצוה או צריכינן לעסוק גם כל הלילה בזה כמו שעשו המה או ומשו"ה שפיר הוצרך ראב"ע לחדש להם או הלימוד דכל לחובת הזכרה דיצי"מ בעלמא גם בכל הלילות דמהשתא ילפינן ע"כ מוהגדת כו' בעבור זה כו' לחובת ריבוי הסיפור בלייל פסח ביחוד בזה עד שמצוה לספר או ביצי"מ גם בכל הלילה וכמ"ש.

(ט) ואף שבאמת לר' אלעזר ב"ע עצמו ודאי דלא ילפינן מבעבור זה כו' דהיינו בזמן שיש חובת מצות מצוה ומרור עדיין רק שיהיה מחריב לעסוק ביצי"מ עד חצות הלילה לבד וכדס"ל לר' אליעזר ג"כ במכילתא סוף פ' בא וה"ג במכילתא ובילקוט שם ד"א מה העדות והחוקים כו' ר' אליעזר אומר מניין אתה אומ' שאם היתה חבורה של חכמים כו' שצריכינן לעסוק בהלכות פסח עד חצות ת"ל מה העדות כו' עכ"ל והנה הרב הגאון מוהרי"א ז"ל מ"מ דפ"ק בברורי המדות שם כתב דעד חצות מרומז שנא' ואמרתם זבח פסח והפסח נאכל עד חצות עכ"ל ובאמת היה לו לבאר בזה דר' אליעזר לטעמיה בהא דס"ל בברכות ט' דאין הפסח נאכל אלא עד חצות וכדא' התם והני תנאי כהני תנאי כו' (דהיינו ר' אליעזר כו' אליעזר ב"ע ור' יהושע כו') עקיבא בזה ע"ש רק דבאמת הסוגיא שם תמוה רמדר' יהושע לבד דאמר התם דאוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים דהיינו בבוקר מוכח בהדיא דס"ל כר"ע שם דהפסח נאכל כל הלילה אבל מדר' אליעזר דאמר שם רק דמועד צאתך ממצרים אתה שורף לא מוכח כלל דס"ל כר"א ב"ע דאינו נאכל אלא עד חצות ורש"י ז"ל דחק שם בזה דע"כ צ"ל דלר"א רק עד חצות הוי זמן

דליל שבת וכדבעינן למימר לקמן בזה אי"ה דנפק"ל מגז"ש דזכור את היום הזה כו' מזכור את יום השבת כו' וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בס' המצות מ"ע קנ"ז וברפ"ז מה' מצה ע"ש ואף דלא הזכיר הרמב"ם ז"ל שהוא ג"ש באמת אך הנה ג"ש זו נתקבלה עכ"פ לענין הא דא"ר בשבת פ"ו דה"מ דבשבת ניתנה תורה כו' ע"ש ואין ג"ש למחצה ומזה ילפינן ג"כ דצריכה כוס וכמו שיבואר להלן אי"ה באורך בזה) עד שאינו יוצא ידי חובתו או בהזכרת יצי"מ שבפ' יציאת ובברכת אמת ואמונה לבד כבכל לילות השנה וכל שכן שאין ללמוד כלום מריבויא דכל ימי כו' שיהיה מחביבות המצוה או להרבות יותר בסיפור יציאת מצרים בלייל פסח ולעסוק בעניית דברים הללו כל אותו הלילה ממש עד הבוקר כמו שעשו המה יחד או באותו הלילה דכל זה ודאי דלא נפק"ל רק מקראי דזכור את היום הזה כו' ומוהגדת לבנך כו' לאמר בעבור זה כו' או מואמרתם זבח פסח כו' (ובמצה ומרור משום דאיתקש לפסח גם בזה וכמ"ש בתוס' פסחים קט"ז ד"ה ואמרתם ע"ש) ופשוט דמה"ט סידר בעל ההגדה לדברי ר"ג בזה גם בפסח בזה"ז לפרש הטעם על מה שהיו אבותינו אוכלים אותו בזמן המקדש (ובמשנה דר"ג הנ"ל ליתא שהיו אבותינו אוכלים דבאמת המשנה נסדר על הנוסח שהיו אומרים בזמן המקדש לבד כמו והלילה הזה כולו צלי דתנן שם במשנה וכן ברמב"ם ז"ל פ"ח ה"ד הנוסח פסח זה שאנו אוכלים כו' ורק שהוסיף בעצמו שם אח"כ דבזה"ז אומר שהיו אבותינו אוכלים כו' וכ"כ בסדר הגדה שלו) ולכאורה צ"ע דלמה קבעו באמת לומר גם בזה"ז הטעם על מה שהיו אבותינו אוכלים כו' נראה דכיון דבעיקר הדבר דצריך לומר הטעם דוקא על מצות אכילת מצה ומרור לא ילפינן להוא רק מואמרתם כו' דכתיב בפסח לבד ומשום דהוקשו לפסח בזה וכמ"ש התוס' הנ"ל לכן הקדים המסדר ההגדה גם בזה"ז הקרא דואמרתם דכתיב רק בפסח משום דמהך קרא רכתיב בפסח נלמד בזה גם למצה ומרור וכמ"ש (רק במצה נ"ל דנפק"ל ג"כ מפשטי' דקרא דלחם עוני כי בחיפזון יצאת כו' רמעיני נפק"ל שעונין עליו דברים וכדלהלן ומפרש הקרא עצמו דמה יענה עליו כי בחיפזון יצאת כו' כלומר שצריך לומר על המצה הטעם שאנו אוכלין אותו על שום שלא הספיק בצקם כו' עד שנגלה עליהם הקב"ה כו' שנא' יראפו כו' כי גורשו כו' וזהו ענין כי בחיפזון כו' וא"ש).

(ח) אך י"ל דלכן הוצרך ר"א ב"ע לחדש או הלימוד דחובת הזכרת יצי"מ בכל לילות השנה ג"כ

עשיות הפסח דהיינו רק עד חצות הלילה בלבד לר' אליעזר דס"ל דאין הפסח נאכל רק עד חצות וכמ"ש וא"ש דאסיפא דהנך קראי דעל שאלת הבן דמה העדות והחוקים הנ"ל הוא דקא סמיך ר"א במכילתא הנ"ל בזה דמדכתיב בתריה לעשות החוקים כו' משמע דא"צ להשיב לו כל הפרשה דעבדים היינו כו' רק בזמן שיכול עדיין לקיים ולעשות את החוקים כו' דהיינו רק עד חצות וכמ"ש.

(יא) ובמ"ש דקרא דויצונו ה' לעשות כל החוקים כו' קאי ג"כ על חוקת הפסח א"ש מ"ש אח"כ וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כו' וכתוב בתריה כי יביאך ה' אל הארץ כו' ד"ל דהקרא מפרש דאיזה שכר יהיה לנו כי נשמור לעשות כו' המצוה הזאת כו' דהיינו מצות עשיות הפסח ומפרש דהשכר הוא בזה כי יביאך ה' אל הארץ כו' וכמ"ש התוס' בקידושין נ"ז ד"ה הואיל ובר"ה בזמן דלמ"ד דגם קודם שנכנסו לארץ נתחייבו בפסח ע"כ דס"ל ביאה האמור בפסח (בפ' בא כי תבואו אל הארץ כו' ושמרתם כו') לומר דעשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ ע"ש וא"ש דגם בהנך קראי דצדקה תהיה לנו כו' וכי יביאך דבתריה יש לפרש כן דבשכר עשיית החוקים האלה יביאך ה' אל הארץ וגו' וכמ"ש ויש לפרש עוד מה שכתב ויצונו ה' לעשות החוקים האלה ליראה את ה' כו' וי"ל משו' דבפסח בעינן שיהי' לבו לשמים כדכתי' כל כו' לפי שאין לבו לשמים כדא' בפסחים צ"ו ע"ש) לחיותינו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות כו' כאשר ציונו דבמדרש תנחומא פ' בראשית פ' ד' דרש אקרא דושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה אמר הקב"ה תהיו שונים לשנה הבאה זהו ושמרת כו' מימים ימימה שה' מברכו שיהי' שונה את המצוה הזאת מימים ימימה ומשנה לשנה ע"ש (ובהכי א"ש ג"כ הא דתנן בפסחים קט"ז דר"ע א' דצריך לחתום בברכת אשר גאלנו כן יגיענו ה' כו' למועדים כו' ונאכל מהפסחים כו' לפי שבכל מקום שמצינו בתורה שהבטיחנו ה' לעשות עמנו את הטובה בזכות המצוה אנו מבקשים רחמים על הדבר שיקיים לנו ה' את דבר הבטחתו בזה לטובה אע"פ שאין לנו זכות וכמו בתפילת יעלה ויבוא כו' זכרוננו כו' שבר"ח ובמועד שכ' בתורה וביום כו' ובר"ח ותקעתם כ' והיו לכם לזכרון כו' ואנו מבקשים אז שיעלה זכרוננו כו' וכן כאן אנו מבקשים שיקיים לנו ה' מה שהבטיחנו בתורתו להגיענו לשמור ולקיים עוד את מצות הפסח לשנה הבאה ג"כ כמ"ש

אכילתו דאל"כ מאי בנייהו ע"ש (ועי' באבני מילואים להטורי אבן סוף מגילה שהאריך ע"ד רש"י ז"ל אלו שם) אך י"ל בפשיטות דמאחר דבדר"י מפורש דס"ל כר"ע סמך הש"ס שם בדר' אליעזר דפליג עליה ע"ד ר' אליעזר המפורשים בהמכילתא שם פ"ו וכן בירושלמי ברכות פ"א ה"ב דאמ' ר"א להדיא שם דאין הפסח נאכל רק עד חצות מג"ש דבלילה ע"ש ולכן א' בפשיטות שם והני תנאי כהני תנאי כו' דבדר"א סמך ג"כ על דבריו שבהמכילתא הנ"ל המפורשים בזה וכמ"ש (אך בילקוט שם נראה דגרס גם במכילתא דאב"ע ע"ש ובילקוט פ' ראה הגירסא ר' עקיבא א' בערב אתה זוכה כו' וטס"ה וצ"ל ר' יהושע וכמ"ש) ועכ"פ א"ש בפשיטות מאי דאמ' ר"א עצמו במכילתא הנ"ל שאין צריכין לעסוק בה' הפסח רק עד חצות וכמ"ש משום דלר' אליעזר גם הפסח עצמו אינו נאכל מן התורה רק עד חצות וכמ"ש.

(י) אך מ"ש בברורי המדות הנ"ל דנפק"ל מואמרתם זבח פסח שא"צ לספר ביצ"מ רק עד חצות וכמ"ש"ל הוא תמוה דהרי ר' אליעזר שם רק על קרא דמה העדות כו' לחוד קאי התם ומהך קרא לבד נראה דיליף מיניה התם שאין מחוייב לעסוק בהלכות פסח רק עד חצות ולא מואמרתם הנ"ל שלא נזכר של כלל. לכן נ"ל דבאמת מהנך קראי דכתיב בפ' מה העדות כו' (בפ' ואתחנן) ודאי דנפק"ל ג"כ מהתם שאינן מחוייבין לעסוק בה' הפסח רק בזמן אכילת הפסח לבד דכתיב התם כי ישאלך בנך כו' מה העדות והחוקים כו' ואמרת לבנך עבדים היינו כו' ומתשובת עבדים היינו למד בירושלמי פ' ע"פ ה"ד ובמכילתא שם סו"פ בא ובהגדה להלן דשאלת הבן היה ג"כ בחוקות הפסח (דאיקר חוקה בפ' בא ובפ' בהעלותך בכ"מ) וע"ז משיבים לו עבדים היינו כו' ויתן ה' אותות ומופתים כו' ואותנו הוציא משם כו' דכל זה הוא עיקר המצוה דסיפור יציאת מצרים באותו הלילה (ולכן מתחילין ההגדה בקרא דעבדים היינו כו' ומסיימין אותה בקרא דואותנו הוציא משם כו' (וכדא' רבא בפסחים קט"ז דצריך שיאמר ואותנו הוציא כו' ד"ל דנפק"ל נמי מדכתיב הכי בהנך קראי דבתר ואמרת לבנך עבדים כו' כתיב ואותנו הוציא כו' ומשמע דקאי נמי אואמרת לבנך כו' וכמ"ש) ורק שבאמצע מאריכין בדרשי דקראי דפ' בכורים וכדא' בפסחים שם דמתחיל מארמי אובד אבי כו' ויבואר להלן אי"ה) וכתיב שם אח"כ ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה כו' דודאי נאמ' ג"כ על חוקת הפסח שבשאלת הבן וכמ"ש וא"כ ממילא נשמע שאין חיוב התשובה בזה רק כל זמן

דיאמרו בלשון שמבינות הנשים כו' ולמ"ש צ"ל דוקא בלה"ק שיוכל לפרש אח"כ להנשים מה שאמר בלה"ק וכמ"ש בהג"ה אח"כ ע"ש וצ"ע

(יג) ולמ"ש בעז"ה היה אפשר ליתן טעם על הנוסח הא לחמא שנתקן רק בלשון תרגום ולא בלה"ק לפי שהדבר פשוט דכל עיקר נוסח זה אינו שייך כלל למצות הזכרת יציאת מצרים שבלייל זה ביחוד ונתקן ג"כ בזמן מאוחר הרבה בלא ספק וכדי לעשות הבדל והיכר בין נוסח זה ובין עיקר חיוב מצות עשה דסיפור יצי"מ בליל זה שהוא לשון הקודש דוקא וכמ"ש ע"כ ראו לתקן נוסח זה רק בלשון תרגום להראות שאין בו חיוב מצוה כ"כ כעיקר ההגדה שהוא רק בלה"ק וכמ"ש:

(יד) ונראה דעיקרו נתקן רק לתת טעם על מה שמחלקין מקודם את המצה שמברכין עלי' אח"כ על אכילת מצה לשנים וחצי' הא' לקיים בה מצות עשה דאכילת מצה וחצי' הב' לאוכלה באחרונה אחרי כל סעודתו דהנה נודע מ"ש הרא"ש ז"ל בפ' ע"פ סי' ל"ד דאותו כוית מצה שאוכלין באחרונה אינו לשם חובה כלל (דא"כ הי' צריך לאכול גם מרור עם המצה כו' ע"ש) אלא אוכלין אותו רק זכר לפסח שהיה נאכל על השובע דוקא באחרונה (אי משום שכן חובת כל הקרבנות להיותם נאכלין רק על השובע משום דכתי' בהו למשחה כו' וכמ"ש רש"י ז"ל בפסחים פ"ו ד"ה אין מפטירין ע"ש. ואי משום הטעם המפורש בזה בירושלמי פ"ו דפסחים ה"ד דלכן תיקנו חכמים שלא לאכול הפסח כשהוא רעב עדיין רק כשהוא שבע כבר מפני שחששו שלא יבא לשבור בו עצם אם יאכלנו כשהוא רעב ע"ש ובפסחים ק"כ בתוד"ה אין מפטירין הוסיפו בזה דמה"ט תיקנו חכמים ג"כ שלא לאכול כלום אחר אכילת הפסח שעיי"ז יהיו נזהרים לאכול הפסח רק על השובע ע"ש) ולפי שהכזית מצה שבאחרונה הוא רק משום זכר למצות אכילת הפסח אז יש ליתן לכזית מצה הזה כל דין הפסח שלא לאכול אחריו כלום עכ"ד הרא"ש ז"ל ולהלן יתבאר ג"כ אי"ה דמה"ט גזרו חכמים ג"כ שלא לחזור ולאכול הכזית מצה אם נרדם באמצע אכילתו משום דבפסח אסרו חכמים שלא לחזור ולאכול כשנרדם מטעמא דנראה על ידי זה כאוכל הפסח בשתי מקומות וכתוב ביה בבית אחד יאכל כו' ומהך טעמא גזרו גם במצה זו שאוכלין באחרונה שלא לחזור ולאכול כשישן באמצע משום דעבידא זכר לפסח בזמן שבהמ"ק

ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה שהוא הבטחה מה' בזה וכמ"ש במדרש הנ"ל ואמנם פשוט שכל זה למאן דס"ל דבחוקת פסח הכתוב מדבר וא"ש דר"ע לטעמיה בזה דאמר במנחות ל"ו דושמרת בחוקת פסח הכתוב מדבר ומשו"ה הוסיף ר"ע לשיטתו הך דכן יגיענו ה' ודו"ק) וה"נ יש לפרש בהך קרא דויצונו ה' לעשות כו' לטוב לנו לחיותנו כהיום הזה כלומר שבשכר זה נזכה ונחיה גם לשנה הבאה כהיום הזה ונזכה לחזור לשמור ולעשות ולקיים עוד גם אז את המצוה הזאת וזהו וצדקה תהיה לנו כי נשמור כו' כלומר שהשכר הוא כי נשמור עוד לעשות את המצוה הזאת לפני ה' כו' וכעין הך קרא דושמרת כו' הנ"ל ודו"ק:

(יב) ובהך קרא דעבדים היינו כו' הנ"ל דכתיב בתריה ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים כו' נראה שגם בהנך קראי נכללו כל העשר מכות וכדדרשינן ביד חזקה שתיים ואותות שתיים ומופתים שתיים כו' וה"נ י"ל דדרשינן ג"כ דגדולים שתיים ורעים שתיים. רק שהמסדר ההגדה סמכינהו לכולהו אקרא דויצונו ה' ממצרים כו' דכתיב בפ' מקרא בכורים לפי שבלא"ה צריך לדרוש אז מארמי אובד אבי כו' כדתנן בפסחים קט"ז ואולי דבאמת מהך קרא גופא נלמד דצריך להשיב להבן גם כל פרשת מקרא בכורים. דהכא כתיב ואמרת לבנך כו' ויוציאנו ה' ממצרים כו', וילפינן בגז"ש דצריכין לומר לו אז כל הפרשה דויצונו ה' ממצרים כו', דכתיב בפ' בכורים ומלבד מ"ש דילפינן מלחם עוני ומוענית ואמרת דכתיב בפ' בכורים (אלא דלפ"ז היה לנו ללמוד מהך ג"ש דגם בפסח צריך לומר עכ"פ כל פ' זו דמקרא בכורים בלשון הקודש דוקא וכדילפינן לה בסוטה ל"ב מג"ש דוענו הלויים ע"ש. ואולי דגם עיקר מצות הזכרת יציאת מצרים בליל זה צריכין לומר בלשון הקודש לבד דכתיב לחם עוני ודרשינן בפסחים ל"ו שעונין עליו דברים כו' וכתוב ג"כ ואמרת לבנך כו' וא"כ אפשר דילפינן ג"ש דעניה ואמירה (אע"ג דלא כתיבי כהדדי) מענייה ואמירה דלויים ועי' תוס' סוטה ל"ג ד"ה וענית ואמרת וצ"ע. (ולפ"ז היה אפשר לומר דבזה ג"כ נשתנה חיובא דהזכרת יציאת מצרים בליל פסח יותר מכל הלילות דבכל השנה יוצא ידי חובתו גם בכל לשון (וכמ"ש הגאון בעל שאג"א ז"ל בסי' י"ג דכל היכא דליכא קרא דבלה"ק דוקא ודאי יוצא בכל לשון ע"ש) ובליל פסח הוא בלה"ק דוקא כמ"ש דילפינן מענייה ואמירה כג"ש וצ"ע (ועי' בשו"ע סי' תע"ג ס"ו בהג"ה

ה"ו נראה דרך קודם ברכת המוציא חולק א' מהן ע"ש ובר"ן בשם ר"ה גאון ז"ל אך כ' דנהגו לפורסה קודם ההגדה ע"ש ונ"ל דיש סמך לזה גם במשנה דפורסין המצה קודם ההגדה למ"ש הגר"א ז"ל בביאוריו בס' תע"ג ס"ק י"א להביא ראיה לדברי הר"ף הרמב"ם ז"ל דאין צריך רק שתי מצות בתחילה ואח"כ לפרוס אחת מהן דאתי לחם עוני וגרעא לפלגא דחדא (מלחם משנה דכתיב בשבת ריו"ט) ואוקמא אחדא ופלגא וכמ"ש הר"ף ז"ל וכ' הגר"א ז"ל דכן משמע לישנא דמתני' בפסחים קי"ד הביאו לפניו מצה כו' עכ"ל ור"ל דרך מצה אחת שלימה מביאין לפניו והשני' היא פרוסה משום לחם עוני (ר"ל דלכן כתיב ג"כ בתורה בערב תאכלו מצת חסר ו' ובכעו"ט ז"ל כתב דבא לרמוז דו' שעות האחרונות אינו יוצא וכדרכא בפסחים ק"כ וא"ש) וא"כ מוכח ג"כ מזה דקודם מויגת כוס שני וקודם ההגדה כבר נחלקה המצה השני' לשנים דהביאו לפניו מצה הוא קודם מויגת כוס שני במשנה שם ודלא כהרמב"ם ז"ל הנ"ל.

(יז) ונ"ל להוסיף עוד דלג"י הרע"ב ז"ל שם במשנה זו דקתני מקמי הכי מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפר את הפת ואח"כ תגן הביאו לפניו מצה כו' ורש"י והרשב"ם והתוס' ז"ל פירשו דפרפרת הפת קאי אמרור שאחרי המצה ע"ש ודחוק מאוד והר"ן בשם הרמב"ם ז"ל פי' דמצה איקרי פרפרת לפי שעשוי ריקים ע"ש והגאון מוהרש"ש ז"ל בהגהותיו שם הוסיף רי"ל דלכן קרי למצה פרפרת לפי שמצוה לבצוע בפרוסה והוא מלשון ויפרפני כמ"ש התו"ט עכ"ד אבל הרע"ב והתו"ט ז"ל נראה שפירשו דכל אכילת פת קרוי פרפר דבעת האכילה הוא שובר ומפרפר את הפת וזה שכו' הרע"ב ז"ל לפרפר את הפת דר"ל לאכילת מצה וקמ"ל דבין אכילת ירקות למרור צריך לאכול מצה קודם המרור ע"ש אולם למש"ל מד' הגר"א ז"ל דהביאו לפניו מצה א' שלימה לבר הנה נ"ל לפרש בפשוטו לפ"ז דמ"ש לפרפר את הפת (כג"י הרע"ב ז"ל הנ"ל) דר"ל שאז צריך לפרפר ולחלק מצה אחת לשנים כשהגיע אז הזמן להביא לפניו המצות לומר עליהם ההגדה אז כדתנן התם אח"כ מזגו לו כו' וכאן הבן שואל ותחילת ההגדה מתחלת משאלת הבן כו' ואז צריך לחלק תחילה מצה א' מהן לשנים ואין מביאין לפניו רק מצה א' שלימה בלבד כדתנן אח"כ וטעם חילוק המצה אז משום דכל הסיפור רציאת מצרים צריך להיות על הפרוסה וכמ"ש:

קיים וכמ"ש הרשב"ם ז"ל בפסחים ק"כ במשנה דישנו כו' ע"ש:

(ט"ו) ובהכי א"ש בפשיטות כמ"ש במכילתא ובהגדה כתשובת בן חכם רק אין מפטירין אחר הפסח אפיקומו משום דבקרא כתיב שמשיבין לו ויצונו ה' לעשות את החוקים האלה כו' והיינו כל ריני חוקות הפסח המפורשין בפ' בא בפ' זאת חוקת הפסח אך בזה"ו שאין לנו פסח רק הכזית מצה לבר שאוכלין באחרונה שהוא זכר לפסח כמ"ש ואין נוהג בו מכל החוקים המפורשים שם בפסח עצמו רק בשני דברים לבר שתיקנו חכמים לעשות בו ג"כ זכר לחוקות הפסח והוא שבכית א' יאכל שלא לאוכלו בשתי מקומות וגם מה שצריך לאוכלו באחרונה דוקא זכר לפסח הנאכל רק באחרונה שלא יבא בו לידי שבידת עצם וכמ"ש וכל זה נכלל במ"ש אין מפטירין אחר הפסח אפיקומון שבא לומר בזה שלא יעקרו מחבורה לחבורה וכרב בפסחים קי"ט וכן שלא לאכול אח"כ וכשמאל ור"י שם (ותרווייהו איתגיהו בזה וכ"ה בירושלמי פ"י ה"ד שלא יעמוד מחבורה כו' ע"ש) אבל כל שאר חוקי הפסח אין נוהגין במצה אפי' לזכר כלל משום דבפסחים צ"ו ממעטינן מבו דאוכל הוא במצה ודו"ק ואולי מ"ש במכילת' ובהגדה ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח כו' טס"ה וצ"ל ואף עתה כו' ור"ל דגם בזה"ו שאין פסח מ"מ יאמר לו כהלכות הפסח עכ"פ כלומר שהדינים הנוהגין במצה שאוכלין בזה"ו באחרונה לזכר לפסח עכ"פ צריך שיאמר לו גם עתה והיינו שאין מפטירין וכו' וכרב ושמאל הנ"ל וא"ש ודו"ק. (ואולי נפל הטעות מתשובת בן רשע דשם כתוב אתה בא':)

(טז) והנה עיקר הטעם שמחלקין המצה לשנים קודם התחלת ההגדה נראה פשוט משום דתרווייהו נפק"ל מלחם עוני כדאמר בפסחים קט"ו לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה ועוד דריש שם מלחם עוני דמה דרכו של עני בפרוסה כו' ונראה דלכן תקנו ג"כ שכל עניות דברים שעל המצה דהיינו כל אמירת ההגדה וסיפור יציאת מצרים שעל המצה דנפק"ל מלחם עוני יהי' הכל על הפרוסה דוקא דנפק"ל נמי מלחם עוני כו' וכמ"ש ולכן סידרו לפרוש המצה לשנים קודם שמתחילין ההגדה. וכמ"ש בסדר ר"י טוב עלם ז"ל בפיוט לשבת הגדול ובהרא"ש ז"ל ועוד מהראשונים ז"ל בזה (אך בהרמב"ם ז"ל פ"ח מה' מצה

לאכול מקודם דבר אחר כלל משום שלא יבוא לאכול אח"כ אל הלחם עוני רק אכילה גסה ויהי קץ באכילה ואינה אכילה כלל (וכ"כ הצ"ח ז"ל בפסחי' ק"ח בהא דר"ש הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא ולא בערב סוכות משום דרווחא לבסימא שכיח משא"כ במצה דבעינן לחם עוני דווקא ע"ש וכ"כ הרשב"ם ז"ל בפסחים ק"ז דלהכי נקט התם דילמא אתי למיכל למצה דוקא אכילה גסה ולא לפסח משום דלגבי לחם גם באכילה מועטת שאכל מקודם הוי אכילת הלחם שאח"כ כאכילה גסה ע"ש. ויש להוסיף עליו דבמצה גרע טפי לפי שנילושה במים לבד וכמ"ש) וא"כ פשוט דמה"ט ודאי מחויב לאכול מצה מיד בתחילת הסעודה קודם שיאכל כלל והכל משום הך גזירה דדילמא אתי למיכל מצה אכילה גסה וכמ"ש (רק הירקות שתיקנו חכמים לאכול בטיבול ראשון דבאמת על ידם מיגרר באכילה טפי וכמ"ש הרשב"ם ז"ל שם ק"ז ד"ה מטביל בירקא כו' וכן השני כוסות שתיקנו חכמים קודם הסעודה גירידי נמי לליבא טפי וכדא' בכרכות ל"ה דחמרא טובא גריד ע"ש וטובא היינו שתי רביעיות וכמ"ש המרדכי ז"ל).

(יט) ובהכי א"ש מ"ש בנוסח הא לחמא כל דכפין כו' דר"ל דאחר שהוא לחם עוני הנילוש רק במים לכן מחויב לאכול הכזית מצה הראשון קודם כל סעודתו דוקא בשעה שהוא רעב עדיין דאל"כ יש לחוש שמא יבוא לאכול הכזית מצה הראשון ג"כ אכילה גסה וזהו כל דכפין ייתי ויכול הכזית ראשון אך כזית השני שצריך לאוכלו זכר לפסח כמ"ש צריך לאוכלו אחר כל סעודתו דוקא זכר לפסח הנאכל על השובע כמ"ש אך שלא יהיה שבע כ"כ שיהיה קץ באכילתו וכמ"ש רק שיהיה צריך עדנה לאכול אז קצת וזהו כל דצריך לאכול קצת עדיין ייתי ופסח שהוא הכזית השני כלומר שצריך אז לעשות זכר לפסח כשהוא שבע דוקא רק שצריך עדיין לאכול קצת וכמ"ש ובזה נתן טעם על השתי זתים שצריך לאכול בראשונה ובאחרונה דוקא וכמ"ש (וכ"מ בס' תניא לר"י בן הרא"ש ז"ל שכ' דר"י ז"ל כתב דא"צ לומר בזה"ז כל דצריך כו' לפי שאין לנו פסח עתה ור' בנימין ז"ל כ' דכיון שאפיקומן אוכלין במקום פסח שפיר יש לאומרו גם בזה"ז ע"ש) ומפרש אח"כ דלמה אנו צריכין לעשות זכר לפסח משום הא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל כו' כלומר ולכן אנו צריכין לעשות בזה זכר לפסח בזה"ז (וכמ"ש בכ"מ מהרה יבנה בהמ"ק כו') וגם

(יח) וכ"ז הוא על שצריכין לחלק המצה קודם ההגדה אך על מה שמשירין מחצה השנית רק לאכילת האפיקומן וכמ"ש הפוסקים ז"ל כ' הגר"א ז"ל בביאורו בס' תע"ג ס"ק ל"ו שהוא כדי ששתי האכילות שאוכל לשם מצוה יהיו בפרוסה עכ"ל. והנה כבר כ' דעיקר הטעם שאוכלין החציה השני' אחר כל אכילתו לבד שהוא רק זכר לפסח שהי' נאכל על השובע דוקא וכמ"ש הרא"ש ז"ל ובשו"ע ר"ס תע"ז ע"ש ומכל מ"ש בעז"ה נרא' לנו פ"י נכון בנוסח הא לחמא שהוא בא לפרש הטעם בזה על מה שהוצרך לחלק אז את המצה ולשוברה לשנים ומשייר החצי' השני' לאוכלה בסוף סעודתו והחצי הראשון בתחילת סעודתו דוקא ולמה לא יוכל לצאת ידי חובתו בכזית הראשון או בכזית האחרון בלבד ומה נשתנה ג"כ לחם מצה דליל פסח שאינה נילושה רק במים לבד ולא ביין ושמן כו' ונפק"ל ג"כ מהך קרא דלחם עוני כדאר"ע בפסחים ל"ו וכל זה נכלל במ"ש הא לחמא עניא כו' כלומר שהיא שבורה כדרך אכילת לחמו של העני בפרוסה וגם היא נילושה רק במים (ולא בשמן כו' דאיקרי מצה עשירה) ועל זה אמר די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כלומר דגם כשאכלו מצות בליל פסח במצרים קודם שנגאלו ודאי לא היתה נילוש גם אז ביין ושמן רק במים ולהראות שיגאלו מהר משם מלוש בצק עד שלא תהי' שהות שתתחמץ העיסה אז עדיין ואין זה אות רק כשנילושה עם מים לבד דבאה לידי חימוץ רק שלא היה אז זמן להתחמץ עדנה אבל כשנילוש ביין ושמן שאינה באה כלל לעולם לידי חימוץ כדא' בפסחים ל"ה ובכ"ד דבמי פירות אינו מחמץ העיסה כלל וא"כ גם כשאוכלה מצה דהיינו שממהר לאפות אותה מדי אחר הלישה אין בה אות על החיפזון כלל (ובהכי א"ש מ"ש בקרא דלחם עוני כי בחפזון כו' כלומר דלכן צ"ל לחם עוני דוקא לפי שבא לאות דבחפזון היה היציאה ממצרים ואין האות בזה רק בלחם עוני לבד ולא כשנילוש בשמן דאינה באה לידי חימוץ כלל וכמ"ש). והנה פשוט דמפני טעם זה החמירו חכמים ביותר במצות אכילת מצה להזהר בה יותר שתיאכל לתיאבון ועל כן אסרו לאכול משעה עשירית בערב פסח שלא יבוא לאכול מצה אכילה גסה כדא' בפסחים ק"ז משום דבנילוש ביין ושמן גם אם יהי' קצת שבע מקודם אינו קץ כ"כ באכילת לחם משובח גם כשהוא שבע דרווחא לבסומי שכיח כדא' במגילה ז' משא"כ בנילוש במים לבד דצריך ליזהר בה ביותר שלא

ו"ל פ"ה מ"ה חו"מ ה"ט ע"ש דס"ל דמאי דבעינן שימור לשם מצה הוא רק מדרבנן וקרא דושמרתם כו' דמייתי בש"ס הנ"ל הוא רק אסמכתא בעלמא ע"ש. ובאמת בירושלמי פסחים פ"ב סוף ה"ד ובסוכה פ"א ה"ב נראה ג"כ שעיקר השימור במצה לשם הפסח הוא רק מדרבנן דהוה בעי למימר התם דלכ"ה דמכשיר בסוכה ישנה שעשאה ל' יום קודם לחג ולא לשם חג ה"נ דמכשיר במצה בכה"ג ומשמע דאף לצאת בה י"ח מצות מצה קאמר הכי דומיא דסוכה ומסיק ר"י שם דבאמת במצה גם ב"ה מורה דכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברור שלא דקדק בה ומשמע שאין זה רק מדרבנן כדי שיוהר לרקדק בה (וע"ש בירושלמי דממעט מן ושמרתם כו' לרבוכה מפני שאינה צריכה שימור כו' ועוד בירוש' שם דאיכא מאן דאמר דהא דבעינן בכזית מצה שלא יהא בו משקין (כגון יין ושמן דבש) שהוא רק למצוה ע"ש) ובין כך וכך נ"ל דכל אלו הם כמצות בפ"ע שמצוה לאכול מצה בליל פסח ומצוה לאכול מצה שמורה ג"כ ואם אין לו מצה שמורה אז עכ"פ ודאי הוא מחויב לאכול או כל מצה שיהי' לו באפשרי להשיג או אף שאינה שמורה כלל לקיים מ"ע דתאכלו מצו' וכמ"ש (וכ"ש אם אין מצות שמור' רק מדרבנן ודלא כמו שהאריכו האחרונים ז"ל בס' ת"ס בזה) וכן אם אין לו רק מצה שנילוש בשמן דמחוייב עכ"פ לאכול מצה זו או אף שאינו מקיים מ"ע דלחם עוני בזה וכמ"ש באשל אברהם ס' תע"א סק"ה דאף בנילוש בלי מים מ"מ י"ל דלהי דלא מקיים מ"ע דלחם עוני מ"מ מקיים עכ"פ מ"ע דאכילת מצה גם במצה הנילוש בשמן ע"ש (וע' מ"ש בעו"ה בספרי ראשית בכורים ד' ח' להביא ראיה לזה ממצה שאינה דאורי' לשבעה דע"כ דאם אין לו מצה אחרת דודאי מחויב לאכול אותה עכ"פ כדמוכח מד' הירושלמי שהובא בתוס' קידושין ל"ח ד"ה אקרוב ובהכי א"ש דלא תקשה על הפמ"ג הנ"ל ע"ש. ובאמת הי' אפשר לומר דזו היא מחלוקת בידוש' הנ"ל אם למצוה או לעיכוב ובמק"א יבואר אי"ה ואכמ"ל) וא"כ לפ"ז פשוט דלק"מ מהך דבציקות כו' ומהך ברייתא דהדובשנין כו' הנ"ל דלא חששו חכמים שלא יאכל שום דבר קודם הכזית מצה של מצוה רק כשאוכל דבר הרשות לגמרי אבל כשאוכל מקודם מצה של מצוה באמת רק שחסר בה מצוה אחרת שיש במ"ע דמצה עוד בזה כגון שלא נעשית לשמה או שאינה לחם עוני לא גזרו חכמים בדבר זה כלל כיון דמ"מ גם באכילה זו מקיים מ"ע דמצה עכ"פ ומשום מצוות לחם עוני לבד

מפני שזה העונש על ביטול המצוה הזאת שיגלו מהארץ כמ"ש במדרש איכה אקרא דגלתה יהודה מעוני על שאכלו חמץ בפסח כמד"א לחם עוני ע"ש וכן הוא השכר מקיום המצוה הזאת ג"כ שיזכו לבוא לארץ וכמ"ש התוס' בקידושין ל"ז הנ"ל על ביאה דכתיב בפסח וכן י"ל ג"כ על ביאה דכתי' במצה דכתי' בפ' קדש והיה כי יביאך ה' כו' ועברת כו' שבעת ימים תאכל מצות כו' ועי' בפסחים צ"ו דדריש ועברת על הפסח ובתוס' מנחות פ"ב פסיקא להו התם דגם לר"ע ס"ל הכי אך י"ל קצת דר"ע ס"ל באמת דועברת כו' קאי אקרא דבתריה דהיינו אמצה (וכמ"ש באבן עזרא ז"ל אקרא דשבעת ימים תאכל מצות דזו היא העבודה ע"ש ובמכילתא פ' בא פ"ד בפלוגתא דר"א ור"ע שם וצ"ע) וא"כ ע"כ צ"ל גם כביאה דכתיב במצה דעשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ זהו שאמר דבשכר קיום מצוה זו ולשנה הבאה בא"י וכמ"ש בעו"ה:

(כ) אך יל"ד לכאורה על מ"ש למעלה בזה מד'

התנס' בפסחים צ"ט שהקשו מהא דא' שם מ' בבציקות שנעשו בלא שימור לשם מצה דממלא כרסי מהם בתחילה ואוכל כזית מצה המשומר באחרוני' ואע"ג דאינו אוכל הכזי' מצה לתיאבון כלל ודחקו בזה משום דבאות' הסעודה הוא נזהר יותר מלאכול כל צדכו כ' ע"ש ולפ"ז הי' נסתר מ"ש לעיל בזה וגם ברא"ש ז"ל הוקשה לו מהברייתא דרובשנין כו' שהוא מצה עשירה בפסחים קי"ט דקתני נמי התם דממלא כרסו מהם והכזית מצה אוכל באחרונה ודחק הרא"ש ז"ל לאוקמא בזמן הבית דוקא וכהלל ולכן צריך שיאכל המצה באחרונה דוקא בהדי פסח שנאכל על השובע (וע' ברא"ש ז"ל סו"פ ע"פ ס' ל"ה ובק"ן ז"ל שם ס' ק"כ שהאריך מהך דבציקות הנ"ל בזה ע"ש) ואמנם נראה לנו לחדש בזה בעו"ה שבעיקר מ"ע דאכילת מצה בליל פסח שמפורש בתורה במ"ע זו פרטים מיוחדים דבעינן שיהי' משומר מחימוץ לשם מ"ע דמצה דוקא כדנפק"ל בפסחי' מ' מקרא דושמרתם את המצות כו' וכן שיהי' לחם עוני הנילוש במים לבד (וכן שתהי' מצה הראוי' לשבעת הימים ושאינה משתמרת לשום זבח ושתהי' ראוי' לאכול אותה בכל מושבות וכדנפק"ל הכל מקראי בפסחים ל"ח ע"ש) דאף אם נאמר דכל הדרשות הללו מקדאי הנ"ל עיקר דרשות הם ולא אסמכתא בעלמא (ועי' בפמ"ג במשבצות זהב ס' ת"ס בש' הב"ח והח"י ז"ל וכ"כ הגאון בעל נו"ב מה"ת ס' ע"ט לר' הרמב"ם

דהוי לחם (וע"ש ל"ו תוד"ה פרט ול"ז ד"ה דכו"ע) ופליגי כשנילושין במים ומטוגן בשמן ודבש וכן בתוספתא איירי בהכי ואתי כרי"ש ואין יוצאין כו' ר"ל כשיש לו כזית אחר וכמ"ש בסיפא ובלבד כו' וא"ש בעז"ה:

והן אין הזמן מסכים אתנו לבאר כעת את כל הדברים אשר התחלנו להעיר עליהם וגם את אשר יש אתנו עוד בביאור כל דברי ההגדה בעז"ה ויהי נא ה' אתנו לגמור את הכל בטוב בימים יבואו לחיים ולשלום אי"ה ומהרה יקיים בנו ולא יאמר עוד כו' כי אם חי ה' כו' והשיבותים כו' בב"א.

ובעה"ח כ"ח שבט לחג המצות הבא לטובה עלינו אי"ה לפ"ג ויילנא:

בצ"א ב"הרר"י משה הכהן זל"ה"ה מפ"ק הני"ל:

או שיקיים מצות מצה שמורה ג"כ לא גזרו שמא יאכל הכזית הזה לבד באכילה גסה כלל ועדיף טפי שיאכלנו לבסוף כדי שישאר בפיו טעם מצה שמורה ולחם עוני ג"כ הנוספים על מ"ע דמצה ג"כ וכמ"ש ומשא"כ כשאוכל מבעוד יום או שאוכל גם כלילה דבר הרשות לגמרי בסעודתו קודם שיאכל מצה כלל דוודאי חשו חכמים בזה שלא יאכל מצה אכילה גסה אח"כ וכמ"ש (ובתוספתא פ"ד הי"ג גרסי' אין יוצאין בסופגנין כו' אבל כו' ובלבד כו' וכנ"ל ובפר"ח סי' תנ"ה שכתב שהוא משום דלא איקרי לחם וכמו בחלה בפסחים ל"ז וע"ש קי"ט ברשב"ם ד"ה סופגנין ודובשנין וצ"ע אך במכילתא פ' בא פ"י פליגי רי"ש ורבנן בסופגנין כו' דלרבנן יוצא בהם ומת"ל לחם עוני פרט לשנילוש"ה במשקין ומשמע דלרי"ש ג"כ מה שאין יוצאין בהם משום ל"ע וע"כ דמיירי בכלילתן עבה ונאפו בתנור

סימן לה

זמן תפילת ערבית וקדוש בליל שבועות

תשובה: הנה זה יותר משלשים שנה אשר עמדתי לתמוה על דברי השל"ה והמג"א דכתבו דראוי להמתין בתפילה^א ובקידוש בליל שבועות עד שיהא וודאי לילה, משום כדי שיהיה שבע שבתות תמימות, והלא ידוע דתוספת יו"ט הוא דאורייתא בין בכניסתו ובין ביציאתו ולא מצינו חילוק בזה בין חג

שאלה: ראוי לברר נידון מה שכתב השל"ה הקדוש ובמג"א בריש סי' תצ"ד דבליל שבועות אין מקדשין על הכוס עד צאת הכוכבים דכתיב תמימות תהיינה, אם יש לזה מקור בגמ'. וגם היאך הדין בתוספת יו"ט של ערב שבועות אם הוא שוה לשאר תוס' יו"ט של שאר המועדים או לא:

א. במג"א לא נזכר תפלה, ואלו השל"ה מסכת שבועות (כ"ט א) כתב שאין להמתין בתפלה לצאת הכוכבים, ורבינו וכן אחיו בשו"ת ראשית בכורים המובא להלן נמשכו אחר הט"ז ריש סי' תצ"ד והפרמ"ג שכ"כ גם לענין תפלה של יו"ט. וכ"ה במ"ב שם. והחלוק בין תפלה לקדוש מבאר השל"ה בתוך הדברים ח"ל: וקבלתי ממורי מהר"ש ז"ל מלובלין שקבל איש מפי איש מפי הגאון רבינו יעקב פולק ז"ל שלא לעשות קידוש ולאכול בליל ראשון של חג השבועות עד צאת הכוכבים, והטעם מפני שבספירה כתיב שבע שבתות תמימות תהיינה, וא"כ כשמקדש מבעוד יום מחסר אותו המקצת ממ"ט ימי הספירה, שהרי חג שבועות הוא לאחר ספירה וכשיש ספירה אינו שבועות, וכשמקדש א"כ מקבל על עצמו החג ומחסר אותו המקצת מימי הספירה ונמצא שאינן תמימות. ואל תשיבני ממה שמתפללין איזה תפילה מבעוד יום, דזה אינו כלום, דהא ר' יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת כראיתא בברכות כ"ז ב' רעדין ממש שבת גמור הוא וכו' ע"כ. ונשנו הדברים גם בעמק ברכה (לאבי השל"ה ולבנו) בלקוטים עמ' רס"ד. ביאור דבריו הוא, כשם שאפשר להתפלל של חול בשבת, ה"ה שאפשר להתפלל של שבת ויו"ט בחול אעפ"י שעדיין לא שבת ויו"ט, וצ"ב כשם שבקדוש שעל הכוס מזכיר את היום וקבל עליו יו"ט ומחסר מהתמימות, ה"ה בקדוש שבתפלה מזכיר את היום ומקבל עליו יו"ט, וא"כ מחסר מהתמימות, וראה ברכות ל"ג ב' ומג"א סי' רע"א סק"א. וכ"כ טעם זה בשו"ע הרב סי' תצ"ד סע' ב' שיש לאחר התפילה שלא יקבלו קדושת יו"ט בתפלה מבעוד יום, והר"ז כמו שחסרו מעט ממ"ט ימי הספירה. ועוד יש להעיר לאידך גיסא מ"ש קדוש מהבדלה מבדיל בשבת אף שעדיין שבת ה"ה שמקדש בחול קודם יו"ט. ועכ"פ מוכח מדברי השל"ה שבקדוש שבתפלה אינו מקבל עליו קדושת יו"ט, משא"כ בקדוש על היין, דס"ל

יהי"כ מעתה וגם מאזהרה ולא היה רק עשה בעלמא ע"ש. וא"כ יש לדקדק לכאורה בהאי עצם היום הזה דכתיב בשבועות למעוטי מאי, דלא מצינו בתו"כ שום דרשא בזה"ל. וע"כ יש לנו לומר באמת דהכי נמי אתי למעוטי תוספת דחג השבועות גם מעשה גירדא, וכדאמרין ביה"כ מהך מיעוטא דבעצם היום הזה לתוספת מאזהרה, הכי נמי ממעטין לחג השבועות גם מעשה"ל, וע"כ הטעם בזה משום דבעינן תמימות. ונמצא דדבריהם ז"ל הנ"ל יש להם מקור וסמך ממקרא מלא בתורה כן אמרתי מכבר. וכבר הדפיס מר אחי הגאון ז"ל בספרו ראשית בכורים (ח"ב סי"ד) וכ"ז על שמי הע"ש שהארץ עוד בזה"ל.

ואכ"ן כעת נראה לי לחזור מדברי הראשונים דזה וודאי אי אפשר לומר מעצמינו דבר חדש כזה דבעצרת אינו נוהג תוס' יו"ט מה"ת ולא דמי לשאר יו"ט, וגם אינו ענין לתמימות, דמשום זה שהוא בטל ממלאכה אינו סתירה לתמימות"ל, ופוק חזי כמה בטלנים איכא בשוקא, אך כעת נ"ל לפרש בדרך אחר והוא בשום לב עוד למש"כ וקראתם בעצם וגו', דלכאורה

השבועות לשאר המועדים. ואפילו לדעת הרמב"ם נה"ל שכיח עשור פ"א ה"ז דתוספת שבת ויו"ט לענין מלאכה הוא מדרבנן, מ"מ מדרבנן מיהת נוהג קדושה בתוספת לענין מלאכה. ולמה לא יהיה רשאי גם להתפלל ולקדש בתוספת יום טוב הזה, דכיון דסוף סוף כבר צריך לנהוג בו יו"ט לענין איסור מלאכה, וכיון שכבר קידש היום מתחילה וחל עליו קדושת יום חג השבועות, ממילא בטל התמימות ומאי קפידא בזה אם יקדש ויתפלל ג"כ בתוספת יו"ט.

וראיתי לחקור ומצאתי בעו"ה דדבר ה' כפיהם אמת, יש מקור לדבריהם ממקרא מלא בתורה, דכתיב בפ' אמור (פר' כ"ג פס' כ"א) גבי חג השבועות וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש יהיה לכם וגו', והרי מצינו ביומא דף פ"ו ע"א דדריש לקראי שם דכתיב תלת זימני בעצם היום הזה כפרשה אמור גבי יוה"כ, חד בלא תעשה דמלאכה, וחד בעונש דמלאכה, וחד בעונש דעינוי, ודריש להו התם למעוטי תוספת יוה"כ מעונש ואזהרה בין במלאכה ובין בעינוי ע"ש. והכי קי"ל כדאמרין בסוכה דף כ"ח ע"א דמיעט רחמנא לתוספת

דקדוש היום בתפלה בערב יו"ט אוסר רק במלאכה, עי' ברכות שם, ואלו קדוש היום על הכוס קובע גם את הזמן, והרי שבת ויו"ט שמקבל עליו קדושת השבת והחג, ועוד רעיקך הדיבר אינו משום הקדוש גירדא אלא משום הסעודה כמו שכתב השל"ה בשם מהר"י פולק שלא לעשות קדוש ולאכול. וכן מבאר בסדור היעב"ץ. שו"ד אריכות דברים בענין קדוש בתפילה ועל היין בספר שעורים לזכר אבא מרי ח"ב עמ' ק"ט ואילך. אך את השל"ה לא הביא. ועי' שו"ת מהר"ל סי' ל"ג בשם מהר"א קלוזנר. וראיתי למהרש"ם בדעת תורה או"ח שם שהעיר על הט"ז מהמשאת בנימין בחידושי רינים שבסו"ה ס"ד ר' (הובא במג"א) שדוקא בקדוש ממתנינן משא"כ בתפלה, והוסיף דהא צריך להוסיף מחול על הקדוש, אך גם הוא לא הביא שכן מפורש בשל"ה שלתפלה אין ממתנינן.

ב. אולם הכס"מ ה' שבת פ"ה ה"ג כתב בדעת הרמב"ם רליח ליה תוספת שבת ויו"ט אף מדרבנן מרהשמיטו לגמרי, וכן מוכח ממה דמשמיט הסוגיא בברכות כ"ז ב' שמי שקבל עליו שבת בתפלה צריך להפסיק ממלאכה, ועי' בעה"מ שם. ועי' מ"מ ה' חנוכה פ"ד הי"א כהכס"מ.

ג. בראשית בכורים נוסף בשם רבינו שבשאר מועדים ושבת לא כתוב בעצם היום הזה. וראה בהערה הבאה.

ד. כיוון לרמב"ן בפ"י לתורה כפרשת אמור פכ"ג פס' כ"ח ח"ל: והנה לא הזכיר בעצם היום הזה בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביום הכפורים וכו', ורבותינו דרשו מלשון בעצם היום הזה דמועדים עצומו של יום, כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם לביל המחרת, למעט התוספות שלמרו להוסיף מחול על הקדוש. גם המשך חכמה שם פס' כ"א והנצי"ב במשיב דבר ח"א סי' י"ח כתבו כן, ופלא שלא ראו דברי הרמב"ן. ומש"כ הרמב"ן בשם רבותינו, היינו מה שדרשו בתו"כ אמור פי"ד פי' ז' גבי יום הכפורים למעט תוספת מכת, ופי' הרמב"ן כן גם הפסוק בשבועות, שהרי כתב "דמועדים", וזהו ממש כדברי רבינו כאן. אך להלן רוחה רבינו חידוש זה.

ה. ושם נוסף בשם רבינו: ה"נ ממעטין תוספת בחג השבועות גם מעשה לבד, דהרי הא דקימ"ל בכל דוכתא דיו"ט עשה ול"ת, ובשבת כ"ה ב' קאמר ר' אלעזר רשבתן עשה הוא, ובאמת בעצרת לא כתוב שבתן בשום מקום בתורה כלל, וע"כ דנפקיל העשה בעצרת ממקרא קדוש וכמ"ש הרמב"ם בספהמ"צ מצוה קס"ב לשבות ביום החמשים מימי הספירה שנאמר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדוש. וא"כ י"ל בפשיטות רכיון רסמך האי קרא רבעצם היום הזה גבי עצרת אצל מקרא קדוש דנפקיל מיניה לעשה רשכיתת יו"ט, י"ל דה"נ ממעטין לתוספת דעצרת גם מעשה גירדא דדרשינן בעצם היום הזה על עצומו של יום מצווה בעשה לשבות בו ואי אתה מצווה לשבות בתוספת של אותו היום כלל.

ו. בקרבן נתנאל פסחים פ"י אות ב' הוכיח כן מהרא"ש שגם בשבועות יש תוספת יו"ט, ודחה משום כך דברי המג"א, אולם רבינו מבאר דזה לא הוי סתירה לתמימות וכמבאר בשל"ה הנ"ל בהערה א.

ואכן בילקוט איתא בשם איזה מדרש [א"ה הנה בילקוט לא מצאתי זה ואולי נמצא זה באיזה ספר אחר] דמשו"ה עצרת אינו אלא יום אחד ולא ז' ימים כחג המצות וחג הסוכות משום דאז הוא זמן הקציר וחסה התורה על ביטול מלאכה לעם כדי שלא יבטלו ממלאכתם רק יום אחד:

וע"פ דברי (הילקוט) [המדרש] הנ"ל יש מקום לומר דמרומו זה בקרא גופיה בהא דכתב רחמנאוקראתם בעצם היום הזה, כלומר דדווקא בעצם היום הזה תקראו מקרא קודש ותו לא, ונתן קרא השני טעם ע"ז משום דבקוצרכם את קציר ארצכם דאז הוא זמן קצירה וחסה התורה על ממונן של ישראל. כן שמעתי מפי מר אחי זצ"ל ושי"י משיב ד"נ.

ואכן לענ"ד י"ל סמיכות הכתובים עם הא דאמר ר"מ בברייתא דר"ה ד' ט"ז ע"א דאמרה תורה הביאנו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ולכאורה היכן אמרה תורה כן דהטעם של שתי הלחם הוא כדי שתתברך התבואה. ואמנם הדבר פשוט דר"ע סמך עצמו על סמיכת הכתוב דובקוצרכם, כלומר דהוא נתינת טעם על עיקר מצוות שתי הלחם הנאמר בפרשה מקודם דלמה צוותה התורה דווקא להביא שתי הלחם ביום חמשים לספירה, ע"ז נתן טעם משום דאז הוא זמן התחלת קציר חטים, ולכן צוותה התורה להביא שתי הלחם מן החיטים קודם הקצירה כנלע"ד:

ועוד שמעתי מפי מר אחי הנ"ל לפרש מה דכתיב שם באותו פרשה אצל הנפת העומר והניף את העומר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן, ולכאורה תיבת לרצונכם מיותר בכאן ומה שפירש"י לרצונכם אם תקריבו כמשפט הזה יהיה לרצון לכם קשה, דמ"ש דכתב רחמנא זה דווקא גבי עומר, דהא בכל הקרבנות הוא כן, אם מקריב כמשפט עולה לרצון, ואם לאו אינו עולה לרצון. ועוד קשה דלפי פירש"י דלרצונכם היינו דיביא עולה לרצון לפני הקב"ה, הו"ל למכתב לרצון לכם. ושמעתי מפי מר אחי ז"ל לפרש דתיבת לרצונכם קאי אלמטה לרצונכם ממחרת השבת, לרמוז דצריך להביא ממחרת השבת, דתליא ברצון ב"ד

תיבת וקראתם מיותר הוא, דהא מסיים אח"כ מקרא קודש יהיה לכם, והו"ל ובעצם היום הזה מקרא קודש יהיה לכם. ולכן נראה דמשום דבכל יו"ט כתיב שבתון ומקרא קודש ואתי שבתון לעשה דמלאכה, וכמו דאמרינן שבתון עשה הוא, ומקרא קודש אתי לאשמעינן דצריך לקדש היו"ט בתפלה. אבל בעצרת דלא כתיב שבתון כלל [והטעם נ"ל דכל ימי הספירה מקרי שבתון דכתיב שבע שבתות, וכמו דאיתא במטה משה (סי' תרפ"ז)] דלהכי אקרי שבתות לאשמעינן שהן אסורין במלאכה [משקיעת החמה עד שחרית] וכמו דאיתא בטור בסוף הלכות פסח [סי' תצ"ג]. ומר אחי הגאון זצ"ל אמר לפרש ע"פ דברי הטור ז"ל הנ"ל לדברי המדרש בפ' אמור [פכ"ח פ"ג] דאמר ר' חייא שם אימתי הם תמימות בזמן שהם עושים רצונו של מקום. והיינו משום דאז הן ימי הקצירה, וא"א שיהיו תמימות אם לא שישאל עושין רצונו של מקום ואז מלאכתן נעשית ע"י אחרים]. ועשה דמלאכה נפקא ממקרא קודש יהיה לכם ואין לנו קרא לאסמכתא דצריך לקדש בתפילה. וע"ז הוצרך לומר וקראתם, דהמקרא קודש צריך להיות בקריאה, וע"ז הוא אומר הכתוב בעצם היום הזה דהקריאה צריך להיות בעצם היום הזה ולא בתוס' וכרעת השל"ה משום תמימות.

ומפי מר אחי הגאון זצ"ל שמעתי טעם נכון על מה דכתבה התורה הכא בחג השבועות בעצם היום הזה מה שלא כתבה כן בכל המועדים. ועוד צריך להבין סמיכות הכתובים דכ' אחד מקרא הזה ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקוצרך וגו' ומאי ענין מצות פאה למכתב אצל חג השבועות, ובפרט דמצות פאה כבר כתב רחמנא בפ' קדושים ובקוצרכם את קציר ארצכם וגו'. והנה בתו"כ [אמור פ"ג פ"י י"ב] איתא א"ר אוורדימס א"ר יוסי וכי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן ור"ה ויוה"כ מכאן, אלא ללמד שכל מי שהוא מוציא לקט שכחה ופאה ומעשר עני, מעלים עליו כאלו בהמ"ק עומד והוא מקריב קרבנותיו לתוכו וכו' ע"ש. ואכן לפי זה עדיין תקשה דמ"ש דכתבה רחמנא תיכף אחר עצרת וטפי הו"ל למכתב אחר כל המועדים כדי ללמוד דכל מי שמקיים מצוות מתנת עניים דומה כמי שמקיים כל המועדים וכאלו מקריב קרבנות הרגל.

וראיתי בתו"כ אמור פרשה י' פ"ח שפי' לרצונכם שאין כופין את הצבור על כך עכ"ל. ותמיהני דלמה משונה עומר משאר הקרבנות דבעומר אין כופין, ועוד דא"כ הו"ל למכתב זה לענין עיקר הבאה ולא לגבי תנופה והדבר צריך תלמוד^ח:

דהיינו ממחרת יו"ט דתליא בקידוש ב"ד, דאתם אפילו שוגגין ואתם אפילו מזידין, ולהוציא מלבן של צדוקים דמפרשים ממחרת השבת שבת בראשית, דזה אינו לרצונכם דהא שבת קביעא וקיימא. וזה נ"ל כפתור ופרח וש"י.

סימן לו

בירור נוסח אמירת פסוקי הקרבנות במוסף של עצרת

היום לשעיר החיצון של המוספין, והלא אדרבה אין כפרתן שוה, דשעיר הפנימי היה בא לתלות על יש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף עד שיוודע לו ויביא בעולה ויורד, ושעיר החיצון היה בא לכפר על אין בה ויש בה וכמו דתנן בריש שבועות דף ב' ע"א [ובאמת שאני תמה על הנוסחא שאומרים ביוה"כ ושני שעירים לכפר וכמו שכ' הנו"ב, דהלא שעיר הפנימי לא היה מכפר כלל רק דהיה תולה. ואולי משום דבתורה קרי ליה מכפר בפ' אחרי מות ובפ' ואתה תצוה דכתיב שם מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר, וקאי על הפר והשעיר וכמו שפרש"י שם. וכן באחרי מות כתיב וכפר על הקודש מטומאות בניי וגו' וקאי על שניהם. ומיהו מזה אינו ראיא כלל דברי בעולה כתיב בתורה כמה פעמים לשון כפרה, וכמו דכתיב בריש ויקרא ונרצה לו לכפר עליו, וכן כתיב באחרי גבי אילו ואיל העם וכפר בעדו ובעד העם, ואף דעולה דורון הוא].

והא דכתיב מלבד חטאת הכיפורים אין הטעם משום דיש להם שייכות, רק משום דבא הכתוב ללמד דחטאת הכיפורים היו קודם למוספין דלשון מלבד הוא ללמד דמלבד הקרבן שהקריבו מכבר יקריבו עוד. וכן בר"פ כל התדיר [פ"ט א] דכל התדיר מחבירו קודם את חבירו התמידין קודם למוספין וכו' שנאמר מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד. ופירש"י מלבד העשויה כבר משמע וכו'. וא"כ ה"נ יש לומר דקמ"ל דאף

שאלה: ראוי לברר אי צריך לומר בתפלת המוספין של חג השבועות בפסוקי הקרבנות ושני שעירים לכפר וכמו שנמצא כתוב בקצת נוסחאות בסידורי הספרדים הנדפס ע"פ דעת האר"י זצ"ל. או דהעיקר כנוסחא דילן דאנו אומרים ושעיר לכפר כמו בכל המועדים ור"ח:

תשובה: הנה כבר העיר הנו"ב ז"ל ז"ל במהד"ת בחלק או"ח סימן קכ"ז על מה שנמצא בסידורים במוסף יהו"כ לומר ושעיר לכפר מלבד חטאת הכיפורים, ובקצת נוסחאות איתא ושני שעירים לכפר. ותמה דמאי ענין שעיר הפנימי שהוא בא לחובת היום להזכירו במוספין. ושוב חזר בו שהרי ראינו שהתורה ג"כ הזכירו במוספין של יהו"כ דכתיב ושעיר חטאת אחד מלבד חטאת הכיפורים. וכן רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בפ' י' מה' תו"מ [ה"א ב] שהזכיר שם מוסף יהו"כ הביא ג"כ שעיר הפנימי אף שלא הזכיר שם שארי קרבנות היום, ש"מ שחטאת הכיפורים הפנימי שייך קצת לקרבן מוסף עכ"ל שם. וא"כ פשוט דלפי דעתו בחג השבועות בוודאי לא שייך להזכיר השעיר חטאת של חובת היום הבאין על הלחם במוספין, שהרי גם בתורה לא הוזכר במוספין כלל.

והן אמת שדברי הגאון בעל נו"ב ז"ל אינם מובנים, דמה שייכות יש באמת שעיר הפנימי של חובת

ח. כפי' הראב"ד לתו"כ אמור פרשה ד' פ"א א' מפרש מה שנאמר כן גם גבי תרומת הלשכה שאין כופין את הצבור להביא בעל כרחם אלא עד שיאמרו רוצים אנו להביאם. וכן מפרש גבי עומר. וראה עור כפי' הראב"ד להלן שם פ"ח פ"ט ט. אולם כפי' המיוחס להר"ש משאנן שם פרשה י' פ"א ה' מפרש גבי העומר שגנאי הוא לקרבן צבור שיכוא ע"י כפיה, ואין כופין אפי' אמרו רוצים אנו. וכמנ"ח מצוה ש"ב מכאר רבצבור בעינן רצון גמור מתחילה ע"ש.

בסוף פ' תצוה וכמו שפרש"י שם בחומש, ויהיה נחשב האמירה לכפרה בין לכהנים בין לישראלים, דהכהנים מתכפרין בפר והישראלים בשעיר. משא"כ אם נאמר ושני שעירים לכפר אין כאן כפרה לכהנים כלל דהא הכהנים לא היו מתכפרין בשעיר הפנימי על טומאת מקדש וקדשיו רק בפרו של כה"ג^א:

ואמנם לענין שני השעירים של חג השבועות היה נ"ל טעם אחר שאינו צריך להזכיר שניהם, דהנה לענין ר"ה כתוב בשו"ע בסי' תקצ"א דצריך להזכיר ושני שעירים לכפר. וכ"כ בתוס' ברי"ה דף ח' ע"ב ד"ה שהחודש, דשעיר חטאת של מוסף ר"ח ג"כ היה קרב ברי"ה, והא דאמרינן דאיזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה, היינו שלא הזכיר בתורה בפירוש השעיר חטאת. ומה שכ' הפנ"י והט"א ז"ל דתליא לכאורה בפלוגתא דר"י ור"ש בריש שבועות, דלר"י דשניהם מכפרין כפרה אחת, לא היו צריכין באמת להקריב רק אחד בלבד, דכיון דכבר כיפר האחד שני למה הוא בא. משא"כ לר"ש דס"ל דשעיר ר"ח בא לכפר על טהור שאכל את הטמא בוודאי היה צריך להקריב שניהם. וכיון דאנן קי"ל כר"י דכולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, לא היו מקריבין באמת רק שעיר אחד. ומה דאיתא בתוספתא דשבועות [פ"א ה"א] די"ב שעירים קרבו בי"ב ראשי חדשים, ר"ש הוא דקאמר לה התם בתוספתא, ור"ש לשיטתו אזיל דס"ל דשעיר ר"ח מכפר על טהור שאכל את הטמא, ואינו שוה לכפרתו לשעיר מוסף של ר"ה דמכפר על אין בה ואין בה, ושפיר היו צריכין להביא שניהם, [ובזה י"ל דגם מהפיוט של והחיות אשר הנה מרובעת כסא, דיסד הן מוספי חודש עשתי עשרה ג"כ אינו ראיה^ב, די"ל דס"ל כאבוה דהא כתבו תוס' בחגיגה (ט"ז) והרא"ש בברכות בפרק אין עומדין דר"א הקליר הוא ראב"ש וי"ל דאזיל בשיטתיה דאבוה]. כ"כ שם הפנ"י והטו"א.

דמוספין תדירי מחובת היום מ"מ חובת היום הוה קדמי למוספין. וכן הוא דעת ר"א באמת במשנה ביומא דף ע' ע"א דפר העולה ושבעת כבשים ושעיר הנעשה בחוץ היו קריבין עם תמיד של בין הערבים, ואפילו לדעת ר"ע שם דפליג וס"ל דפר העולה ושבעת הכבשים היו קריבין עם תמיד של שחר, משום דס"ל דכיון דכתיב בכל המוספין מלבד עולת הבוקר ילפינן יוהכ"פ מינייהו וכמו שפרש"י שם. מ"מ בשעיר הנעשה בחוץ הכל מודים דקרב אחר חובת היום. ומפיק ליה באמת מדכתיב אצל שעיר חטאת מלבד חטאת הכפורים. הרי דלכה"פ שעיר חטאת של מוסף היה מאוחר לחטאת הכפורים וכמו שפרש"י שם דע"כ אשעיר חטאת דסמיק ליה בוודאי קאי מלבד, דאל"כ על מה תרמיה הך מלבד. וכן פסק להדיא הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' עבודת יוה"כ הלכה ב' דאחר שהגיע השעיר למדבר היה פושט בגדי לבן וטובל ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו ועושה השעיר הנעשה בחוץ וכו' ומקריב אילו ואיל העם וכו' ע"ש. וא"כ פשוט דהוצרך לכתוב מלבד חטאת הכיפורים לאשמועינן דהכא נשתנה הדין מכל דוכתא, דקי"ל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, אבל הכא שעיר הפנימי הוא קודם לשעיר החיצון. אבל אינו ראיה מזה דיש להם שייכות זה לזה.

אבל באמת בלא"ה יש לתמוה על הנו"כ דמאי נ"מ אם התורה הזכירו אצל מוספין או לא, מ"מ כיון שאותו השעיר היה בא ג"כ לכפר למה לא נזכיר גם לשעיר הזה בתפילה כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו. ובפרט דאין כפרתו שווה לשעיר החיצון בוודאי צריך להזכירו בפני עצמו כדי שיחשב האמירה כהקרבה כדי להגין על טומאת מקדש וקדשיו של יש בה ואין בה^א. ובהגהות שלי"ב כתבתי עוד טעם דצריך לומר מלבד חטאת הכפורים דווקא ולא לומר ושני שעירים לכפר, כדי לכלול בו גם פר כה"ג דמקרי נמי חטאת הכפורים

א. ברש"י יומא ג' א' ד"ה הגם מבאר דמוסף קרוי מה שכתוב בו מלבד עולת הבוקר, דמשמע זה מוסף על דבר יום ביומו. ולכן הבין הנובי" שאין להזכיר במוסף מה שאין בו שייכות למוסף, אף שהוא בא לכפר. ועפ"י דברי רש"י אלו מובן מה שלא מוזכרים במוסף קרבן העומר שתי הלחם ונסוך המים. ועי' שו"ת כנה"ג או"ח סי' תצ' ואורים גדולים לימוד כ"א שרנו בזה ולא הביאו דברי רש"י הנ"ל. וראה עוד במקראי קדש פסח ח"ב סי' כ"ה אות ב'.

ב. חשק שלמה ר"ה בהשמטה לרף ח' ע"ב.

ג. בסדרד אוצר התפלות ח"ב בעין תפלה דף תקע"ב עמ' ב' מביא שנוסח הקדמונים הוא ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם. היינו שמזכירים רק מה שנאמר בו שהוא נוסף על התמיד. אולם במהרי"ל הל' ר"ה הנוסח הוא מלבד חטאת הכפורים.

ד. כתתו לדחות ראיה ר"ת בתוס' שם דבעל הפייט סבר כמותו שהקריבו מוסף של ר"ח ברי"ה.

שחיטת הכתוב, מ"מ זהו שייך בזמן הבית דהקריבו קרבן בפועל דהקריבה היה בזה אחר זה, והלכך שפיר יש תועלת בקרבן דשמא אירעה טומאה בנתיים, אבל עתה בעו"ה שאין לנו מזבח ולא קרבן רק זכרון דברים הוא כפרתינו, היכי יעלה על הדעת דנצטרך לומר ושני שעירים לכפר, דהא בעת האמירה כולל ב' השעירים בכת אחת, ולמה צריך ב' בכת אחת, דהא בשעיר אחד נתכפר, דהא בזמן הבית היה בוודאי אסור להקריב בכת אחת, דא"כ יהיה שעיר אחד לבטלה, ובעת האמירה אין כאן זמן ושהות בין זה לזה. ואם איתא דרצו לתקן להזכיר ב' השעירים כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו משום דבזמן הבית היה קרבו שנים, היה צריך לתקן עוד תפלה אחרת בשביל המוספין של ר"ה, והו"ל לתקן בר"ה שני תפלות המוספין כמו דבזמן הבית היו מקריבין ב' מוספין, אבל להתפלל תפילה אחת ולכלול בתוכה ב' השעירים בכת אחת, זה אינו תיקון כלל, דהא תפלות המוספין בוודאי כנגד קרבנות תקנום, וכיון דזה פשוט דאם קרבו שני השעירים בכת אחת בוודאי אינו יוצא חובתו וצריך להקריב פעם אחרת שעיר אחר לשם ר"ה, א"כ היאך יוצאין בתפילה אחת והזכרה אחת, ובשלמא לר"ש דשעיר ר"ח מכפר על טהור שאכל את הטמא, ולדידיה בוודאי יכול להקריב גם בכת אחת, דהא מה שזה מכפר אין זה מכפר ניחא. אבל לדידן דקו"ל כר"י דכולן הן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, וכל עצמו לא היו נצרך להבי' רק שמא אירע טומאה אחר הקרבה של ראשון, וא"כ מה תועלת מה דמזכיר ב' השעירים ביחד, כיון דבכת אחת אין תועלת בשנים. ולכן דברי הרמ"א ז"ל והוא מד' התוס' שכ' דצריך לומר בר"ה ושני שעירים לכפר צל"ע:

שוב ראיתי בדעת זקנים מבעלי התוס' על החומש בפר' פנחס [פר' כ"ח פס' כ"ה] שחקרו ג"כ בזה אי צ"ל בשבועות ושני שעירים לכפר, שהרי בזבחים מסיק שני שעירי עצרת למה הן באין על טומאה שאירעה בין זה לזה וכו'. הרי דהקריבו בעצרת ב' שעירים. וכן מוכיח מן הפסוקים ששעיר שנאמר אצל חובת היום בפי' אמור אינו השעיר שנאמר במוספין וכמו שפרש"י בפי' החומש. ותי' התוס' שם דלא דמי שתפילת מוסף תחת קרבן מוסף היא באה ואחד מן השעירים לא היה קרב במוסף כי אם בשחר ע"ש"ה. והנה מלבד שהדבר תמוה

הנה דבריהם תמוהין לפענ"ד דהרי בשני שעירי עצרת הוודאי כפרתן שווה ואעפ"כ קרבו שניהם ביום אחד. וכבר הקשה ר"ש בעצמו בזבחים דף ו"ע"ב דשני שעירי עצרת למה הן באין, ומשני על טומאה שאירעה בין זה לזה. וא"כ גם בר"ה אינו מוכרח דלר"י לא היה קרב אלא אחד, דשפיר י"ל דאף לר"י קרבו שניהם כמו בשבועות, והא דהוצרך שנים היינו טומאה שאירעה בין זה לזה:

ולענין מה שהבאתי לעיל בתשובה כ"א בשם הגאון מוהר"מ מיכל נ"י שהביא סמך מלשון הכתוב דבר"ה לא היה קרב השעיר חטאת של מוסף ר"ח, מהא דהזכר השעיר חטאת של ר"ח אחר קרא דזאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה ומשמע דהחטאת לא היה נוהג בכל החדשים. הנה לענ"ד י"ל דאינו ראייה, דאף דכתיב אח"כ, מ"מ י"ל דנלמוד מסמוכין מדכתיב ושעיר עזים בוא"ו ואמרינן דוא"ו מוסיף על ענין ראשון. והא דלא כתיב בתחילה י"ל דמשום דמהך קרא דזאת עולת חודש בחדשו דרשינן במגילה דף כ"ט דחדש והביא קרבן מתרומה חדשה, וי"ל דכוונת הכתוב הוא דאותו עולה שלקחנה מתחילה לר"ח של שנה זו, יכולים להביאה פעם שנית לשנה הבאה, אך דיביא אותה מתרומה חדשה דקו"ל דתמידין שלא הוצרכו לציבור נפדין תמימים משום דלב"ד נותנין עליהם וחוחרין ולקחין אותם מתרומה חדשה וכמו כמותר הקטורת כדאיתא בשבועות דף י' ע"ב ע"ש. וכל זה משכחת לה בפרים דכשרין בני שטים וגם בני שלוש וכמו שפסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' מעשה הקרבנות הלכה י"א וי"ד ע"ש. אבל השעיר חטאת דאינו כשר רק בתוך שנתו אבל לאחר שעברה שנתו פסול, ואף דחטאת הציבור אינו מתה, מ"מ להקריב בוודאי אסור, והלכך לא כללו בקרא דזאת עולת חודש ודו"ק:

ואכן מאד אני תמה על הגאונים ז"ל שחקרו בענין עיקר הקרבה אם הקריבו השני שעירים בר"ה או לא, אבל זה פשוט להו דאם הקריבו ב' השעירים בוודאי בהזכרה דמוספין ג"כ צריך להזכיר שניהם, וכן באמת דעת הרמ"א בהג"ה שם ולדידי תמוה דנהי דהקריבו שניהם משום דהתורה חשה לטומאה שאירעה בין זה לזה, וכמו דאמרינן שם בזבחים דראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהם בכל עת ובכל שעה שירצו אלא

הוא דצריך להביא שנים, ואף דהשני אינו מכפר ולא כלום, דזה ס"ל להגמ' לדוחק דקרא מיירי אם הפריש זה אחר זה וכמו שמבואר שם. ועפ"ז עולה שפיר הטעם דלא כתיב חטאת בשעיר המוספין, דכיון דכבר הקריבו השעיר של חובת היום, תו שעיר של מוספין אינו מכפר כלל על הטומאה שאירעה לאחר הפרשה, ולפיכך לא כתיב חטאת גביה דאינו אלא דורן כעולה, והא דכתיב לכפר היינו משום דמ"מ מקופיא מכפר וכמו דאמרינן שם לענין יורשין וכן לענין חטאת דמכפר אעשה מקופיא מיתה ע"ש כן שמעתי מפי מר אחי הנ"ל. ועפ"ז בוודאי אינו צריך להזכיר רק שעיר אחד דשעיר השני אינו מכפר כלל כפרה גמורה ואף דמכפר מקופיא מ"מ כיון דאינו מעכב כפרה תו ליכא חיובא להזכירו.

ואכן לענין עיקר ד' הירושלמי דאמר דמשו"ה לא כתיב חטאת משום דקבלו ישראל אז על עצמם עול תורה מעלה עליהם כאלו לא חטאו מעולם, דהעיר ע"ז מר אחי דא"כ היכי כתיב בפ' אמור ושעיר עזים אחד לחטאת. ואמנם הוא מותיב לה והוא מפרק לה בטוב טעם ודעת, דהנה בקרא דפ' המוספין של שבועות דכתיב שם והקרכתם עולה נמסר במסורה דהך עולה צ"ל מלא וא"ו "עולה" ואף דבכל התורה ונביאים וכתובים תיבת עלה הוא חסר כאן צ"ל מלא. וכתב כבעל הטורים דהוא"ו בא לרמז דשבועות הוא בששה בסיון. ולכאורה מאי שייכות זה לרמז כאן אצל העולות דמוספין. ואמר מר אחי דשפיר יש שייכות לזה וכוזה יתיישב גם קושיא הנ"ל. והוא בהקדם הא דאמרינן בר"ה דף ו' דעצרת פעמים ששה ופעמים חמשה ופעמים שבעה וכו'. ובהקדם עוד הא דאמרינן בזבחים דף ט' ע"ב דחטאת ששחטה על מי שמחוייב חטאת כנחשון כשרה דחטאת נחשון עולה הוא ע"כ. היוצא לנו משם דחטאת שאינו בא לכפרה מקריא עולה. וכוזה יבואר היטיב דמשו"ה נמסר במסורה דהך עולה צ"ל מלא לרמז דבחג השבועות תקרבו רק עולות בלבד דגם שעיר החטאת לעולה יחשב, משום דכיון שקבלו התורה בו כיום א"צ חטאת כלל. אך כל זה אם חל עצרת כיום ששי בסיון דהיינו כיום שקבלו ישראל התורה. ולזה כוון הבעל הטורים ז"ל במש"כ דהוא"ו מרמז לנו דאימתי הוא עולה מלא, בזמן שחל שבועות כיום ששי דאז א"צ חטאת וממילא גם החטאת לעולה יחשב,

דמנ"ל שהקריב חובת היום בבוקר, דאדרבה טפי מסתברא שהקריבו אחר המוסף דתדיר ושאינו תדיר דתדיר קודם. וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ' ח' מה' תמידין ומוספין [ה"א] דחובת היום של עצרת היה קרב אחר המוסף. ומיהו זה אינו קושיא דהדבר פשוט דהתוס' אזלי לשיטתם דכ' שם בתחילה דהא דלא כתיב גבי מוספי עצרת מלבד שתי הלחם ופר ושני אלים, היינו משום דכתיב וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה הוי כמו דכתיב מלבד. ור"ל דלאחר שתקריבו המנחה חדשה אז תקריבו קרבן מוסף וזהו שהוצרך לומר בהקריבכם. הרי דפשיטא להו מלשון הכתוב דחובת היום הקריבו מקודם. אבל עיקר תירוץ אינו נוח לי דמה בכך דהקריבו בבוקר מ"מ כיון דהשעיר הזה ג"כ מכפר למה לא יאמרו שניהם וכמו דאנו מזכירין ביו"ב. ואכן לפי מה שכ' א"ש בלא"ה:

ובאופן אחר יש ליתן טעם למנהגינו שאין מזכירין רק שעיר אחד בשבועות ע"פ מה ששמעתי מסר אחי הגאון זצ"ל שהעיר על דברי ירושלמי בר"ה פ"ד [ה"ח] דאמר שם דמשו"ה לא הזכיר הכתוב חטאת גבי שעיר של שבועות משום דאמר הקב"ה כיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מעולם [ובתוס' שם הביאו לד' המדרש הלז וכי דזהו שיסד הפייט בזולת של שבועות דקבלו מלכות ולא תאשמו. ועוד תי' מעצמם מפני כבוד התורה שנתנה בו כיום וזהו אשר יסד הפייט כיום הביכורים חטאת לא נזכר למען היה דבר המלך למנוחה]. ותמה מר אחי זצ"ל דא"כ היכי כתיב בפ' אמור בשעיר של חובת היום חטאת. והנה לתרץ דברי הירושלמי אכתוב בסמוך מה ששמעתי מפי מר אחי הנ"ל שישב קושיא הנ"ל על הירושלמי בדבר נחמד ונאות מאוד. ואכן לולי דברי הירושלמי הנ"ל אמר ליישב סתירות הכתובים, דבפ' אמור הזכיר חטאת ובפ' מוספין לא הזכיר, ע"פ הסוגיא דזבחים הנ"ל דמקשה דכיון דשעיר השני לא באה אלא על טומאה שאירעה בין זה לזה, א"כ היאך הדין אם קבלו הרמים בבי' כוסות ונזרק דמו של אחד מהן שני למה הוא בא על טומאה שאירעה בין זה לזה, ומסקינן דאת"ל קאמר, דאם ת"ל דעשה שלאחר הפרשה נמי מכפרא י"ל דגם אעשה שלאחר שחיטה נמי מכפר אבל אם נימא דלאחר הפרשה אינו מכפר ע"כ צ"ל דגוה"כ

השבועות כגר שנתגייר [בימים הקדמונים] דק"ל דהיה דינו כקטן שנולד ואין מזכירין לו עוונות שעשה מקודם, וה"נ ישראל בחג השבועות. ולזה כיון הירושלמי הנ"ל דמכיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימכם והיינו משום דהוה כקטן שנולד לאחר הקבלה ולפיכך לא כתיב חטאת.

ומזה ניחא לי הטעם שיסדו הקדמונים לומר אזהרות בתפילת מוסף, ולמה לא תקנו לומר בתפלת שחרית, ואמנם לפמ"ש"כ ניחא, משום דבקרוב מוסף רמזא דצריך לקבל עול תורה בכל שבועות דהא לא כתיב חטאת. ובה ניחא עור מה דגבי שעיר של חובת היום כתיב חטאת משום דקרבנות של חובת היום קרב בבוקר וכמ"ש"כ התוס' בחומש כמ"ש"כ לעיל בשמם, וקודם הקבלה עדיין צריכין חטאת. וכן בכל המועדים צריך חטאת דאין הקבלה מועלת רק לחטאים שעשו קודם הקבלה דהוה כקטן שנולד, אבל לחטאות ועוונות שאחר הקבלה בוודאי צריך כפרה ופשוט הוא.

היוצא לנו מדברינו דנראה דא"צ לומר בשבועות רק ושעיר לכפר מחמת כל הטעמים הנ"ל שכתבנו, ובפרט דהא בעלי התוס' בחומש ג"כ העלו כן דא"צ להזכיר השעיר השני¹. ולענין זמן הקרבת שתי הלחם וקרבנות של חובת היום לדעת התוס' היה בבוקר אחר תמיד של שחר, אבל לדעת הרמב"ם ז"ל היה אחר קרבן מוסף. וה' יזכנו לראות בבנין בית עולמים. וכהן עומד ומקריב חטאות ועולות ושלמים. ואז נדע דברי מי קיימים. אכיה"ר:

והוא"ו בא לרמוז על שני דברים דבחיג השבועות הכל עולות ניהו אם חל בששה בסיון, אבל בפ' אמור בא הכתוב לאשמעינן דזימנן דהשעיר הוא בא לחטאת ככל שעירי חטאות שבכל המועדים והיינו אם עצרת אינו חל ביום קבלת התורה רק דחל ביום ה' לחודש או ביום ז' לחודש כן שמעתי מפי מר אחי הגאון זצ"ל וש"י משיב דברים נכוחים¹.

ואכן בעיקר דברי הירושלמי הלז נ"ל דאין לפרש כפשוטו דכיון שקבלו ישראל התורה בו ביום מעלה עליהם כאלו לא חטאו מעולם, דא"כ בשאר המועדים נמי לא יצטרך שעיר החטאת כיון דמעלה עליהם כאלו לא חטאו מעולם בשביל הקבלה שקבלו אז בזמן מתן תורה. ועוד דהיאך יעלה על הדעת דבשביל הקבלה יחשב דכל מה שחוטאים אחר הקבלה כאלו לא חטאו, דאדרבה כיון שקבלו עליהם לקיים ולא קיימו בוודאי צריכים לכפרה. אך נ"ל הכוונה דס"ל להירושלמי דבכל חג השבועות צריכין לקבל עליהם כל ישראל התורה מחדש. וזהו שתקנו הגאונים לומר אזהרות בחג השבועות כדי לקבל עליהם התרי"ג מצוות מחדש. וכמו דאיתא בספרי בפ' ואתחנן [פי' ל"ג] והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום שלא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה. והובא ברש"י בחומש שם. ולפיכך בכל חג שבועות צריכין ישראל לקבל עליהם את התורה מחדש, ויהא נחשב בעיניהם כמו שקבלוה היום מהר סיני להראות שחביבה בעיניהם כדיוטגמא חדשה שהכל רצין לקראתה. והלכך נחשב כל איש מישראל בחג

סימן לו

יום טבוח בעצרת שחל בערב שבת

גם בחג המצות ובחג הסוכות שייך הך פלוגתא וכדתני ברישא דמשנה הלזו בש"א מביאין שלמים ביו"ט ואין סומכין עליהן. אבל לא עולות ובה"א מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן וכן שנינו ג"כ פלוגתא זו כלשונה

הנה לכאורה ראוי להבין כוונת רבינו הקדוש ששנה בחגיגה פ"ב [דף י"ז ע"א] פלוגתא דב"ש וב"ה בעצרת שחל להיות בע"ש דב"ש סברי דיום טבוח אחר השבת וב"ה סברי דאין יום טבוח אחר השבת. דלכאורה

1. ראה כע"ז בשו"ת שערי דעה ח"א סי' ח' עפ"י שו"ת ריב"ש סי' צ"ו. ועיין שבחי כהן ר"ה. ובארוכה בהערותי לשו"ת הריב"ש.
ח. בספר ברכת אברהם (לר' אברהם ברודנא) מבאר מקור הנוסח ושני שעירים.

דאמרינן שם דמחלוקת בשלמי חגיגה לסמוך ועולת ראייה לקרב, ומבואר להדיא דבשלמי חגיגה מודה ב"ש לב"ה דמביאין ביו"ט ולא פליגי רק בסמיכה. ולקמן [ד"ה ועל] יבואר תירוץ נכון ע"ז בעז"ה^א אבל לר' יוחנן שם דס"ל דגם בכל המועדים הן תשלומין דראשון הדרא התמיה הנ"ל לדוכתיה:

ולכן נראה דזה דחקו לרש"י ז"ל לפרש דהא דאמרי ב"ש דיום טבוח הוא אחר השבת, היינו ראייה וחגיגה דאפילו החגיגה אינה קריבה ביו"ט לב"ש. וכן משמע באמת פשטיות לישנא דמתני' דאמר דיום טבוח אחר השבת ומשמע להדיא דביו"ט ליכא טביחה כלל, דאם איתא דחגיגה קריבה ביו"ט גופא, הו"ל לומר דיום טבוח של העולות הוא אחר השבת, אלא וודאי דס"ל לב"ש דביו"ט ליכא טביחה כלל. וכן הביאו התוס' שם ד"ה יום טבוח מר' הירושלמי שם דגם החגיגה אינה קריבה ביו"ט, דב"ה אמרו דלא דמי חגיגה לנדרים ונדבות דנדרים ונדבות אין זמנן קבוע וחגיגה זמנה קבוע והשיבו ב"ש דחגיגה נמי אין זמנה קבוע דהא יש לה תשלומין כל ז' והרי להדיא דגם בחגיגה פליגי:

אך לכאורה תימה דהא בהדיא ס"ל לב"ש ברישא דשלמים קרבין ביו"ט ואמר עולא בביצה דף י"ט ע"א דמחלוקת בשלמי חגיגה לסמוך הרי דמפרש הש"ס דב"ש מיירי בשלמי חגיגה ומודו דקריבין, וזה סתירה גדולה על פי' רש"י לכאורה. והתוס' בחגיגה שם הקשו על רש"י ז"ל מצד הסברא בעלמא דלמה יגרע שלמי חגיגה משלמי שמחה דקריבין ביו"ט גם לב"ש וכמו דתנן שם, ומשמע דמפרשים דהא דאמרי ב"ש דמביאין שלמים ואין סומכין עליהם בשלמי שמחה מיירי ולכן (לא) הקשו דלמה יהיה חמיר חגיגה משלמי שמחה. ותמהני דהאין נעלם מעיניהם הסוגיא דביצה הנ"ל דאמר שם בהדיא דבשלמי חגיגה מיירי, ובאמת לפי דעתם דמיירי בשלמי שמחה אין מקום לקושייתם כלל, דוודאי שנא ושנא, דשלמי שמחה דמחוייב לאכול בכל יום ויום וודאי מקרי זמנו קבוע דא"א לדחות למחר, משא"כ שלמי חגיגה דאין מצוותו רק יום אחד וגם יכול לדחות למחר, משו"ה אינו דוחה יו"ט. וכבר העיר על התוס' בזה הגאון בעל טו"א ז"ל באבני שהם על

בביצה דף י"ט ע"א. הרי להדיא דב"ש סברי בכל המועדים כן דהעולות ראייה אין דוחה יו"ט. ובשלמא מה דהוצרך למתני זה דווקא כשחל בע"ש כבר תרצינן בש"ס דחגיגה שם ע"ב דאשמעינן רבותא דאפי' בע"ש דא"א למחר מ"מ פליגי ב"ש, אבל במה דנקט זה דווקא בעצרת קשיא. ונקצת י"ל דגם בזה איכא רבותא דלא מבעיא בחג המצות ובחג הסוכות דוודאי יכולין לדחות הטביחה לאחר השבת דהוא מ"מ תוך המועד הוא בזמן שנוהג מצות ראייה וחגיגה, אלא אפילו בעצרת דלאחר השבת הוא חול גמור והוא דמודה ב"ש דלא דחינן עד לאחר השבת קמ"ל. ועוד י"ל דמשו"ה לא תנא זה בחג המצות ובחג הסוכות משום דב' המועדים אלו אינו חל לעולם יו"ט הראשון שלהם בע"ש דהא לא בד"ו פסח ולא אד"ו ר"ה וסוכות. וזה נ"ל תירוץ נכון מאוד בעז"ה:

והן אמת דלר' אושעיא שם דף ט' ע"א דבשאר המועדים כל ז' ימי החג הן תשלומין זה לזה, והיינו דכל יום ויום של ז' ימי החג יש לו חיוב בפני עצמו אם לא קרב ביום הראשון [ולכן אם היה חגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני חייב לר"א] וגם הוא תשלומין של יום אתמול אם היה חייב בראייה ביום אתמול ולא הביא. ולדידיה שפיר י"ל דאשמעינן רבותא דאפי' ביו"ט של עצרת דהא תשלומין דראשון לדברי הכל וכמו שכ' התוס' בחגיגה שם ד"ה תשלומין, והוה אמינא דמודה ב"ש דמותר להקריב ביו"ט גופא משום דמקרי זמנו קבוע דהא עיקר מצות ראייה וחגיגה אינו נוהג רק ביו"ט, קמ"ל דאף בעצרת מקרי אין זמנו קבוע, דאף דעיקר חיובו אינו אלא ביו"ט לכה, מ"מ הא יש לו תשלומין כל שבעה. וכן תניא בתוספתא דחגיגה פ"ב ה"ה ומייתי לה בש"ס ביצה דף י"ט ע"ב דאמרו ב"ש לב"ה אף ראייה אין זמנה קבוע דמי שלא חגג ביו"ט ראשון חוגג והולך כל הרגל כולו וכו'. [ובתוספתא הגירסא אף חגיגה אין זמנה קבוע. והועתק התוספתא הלזו בירושלמי דביצה שם הלכה ד' ובחגיגה פ"ב הל' ג'. והובא התוספתא הלזו גם בתוס' בחגיגה שם ד"ה יום טבוח והוכיחו מזה דגם בשלמי חגיגה ס"ל לב"ש דלא דחי יו"ט והוא נגר ש"ס דילן בביצה דף י"ט ע"א

א. וכן העירו בחי' הגר"א חבר בהשטות הוספות חגיגה שם (נדפס אחר סדר טהרות, וברוב ההוצאות הרשמש פרט להוצאת שוליונגר), ובהר המוריה הל' חגיגה פ"א אות כח. וביארו שחגיגה שבירושלמי ובתוספתא אין הכונה לשלמי חגיגה שקרבין ביו"ט אלא לעולות ראייה. ועי' או"ש שם ה"ח שהוכיח כן מירושלמי פסחים פ"ו ה"ב דקאי על עולת ראייה.

קִיב בְּנֵי חַיִּיב אוֹיֵב סִימָן לֹא שְׁלָמָה

כתבתי דזה טעות דאף דיכול לשוחטו מעיו"ט מ"מ ע"כ צריך לזבוח גם כיו"ט בשביל אכילה דליל מוצאי יו"ט וכמ"ש לעיל]:

ואמנם יש ליישב כל הקושיית הנ"ל על רש"י בחדא מחתא בעז"ה. והוא דרש"י ז"ל סובר דוודאי בכל המועדים זולת חג השבועות בוודאי קרב החגיגה ביום טוב גם לב"ש, דהא בהדיא כתיב בתורה גבי חג הסוכות כפ' אמור וחגותם אותו חג לה', והך אותו קאי על יו"ט הראשון, הרי בהדיא התירה התורה להקריב כיו"ט. אך דב"ש סברי דלא התירה התורה רק החגיגה דכתיב וחגותם, חגיגה אין עולת ראייה לא. וב"ה סברי לד' כל דלד', וגם העולות בכלל. וכן בחג המצות כתיב כפ' בא וחגותם אותו חג לה' וקאי נמי על יו"ט ראשון וכמו דאיתא במכילתא כפ' בא שם במקומו פי"ז. [ובט"א ז"ל בחגיגה י"ז כתב כן מסברא דנפשיה וכבר תמה עליו מר אחי הגאון ז"ל בספרו ראשית ביכורים ח"א סי' ד' בשולי הגליון דלא עיין דכ"ה להדיא במכילתא ועי"ש שהאריך קצת בזה]. וכיון שיש קרא מפורש להתיר בחג המצות ובחג הסוכות, לא היה יכולת ביד החכמים לאסור, ואף שיש קצת סברא לאסור מדרבנן וכמו שיבואר לקמן בסמוך אי"ה, מ"מ כיון שהתירו מפורש בתורה אין יכולת ביד החכמים לאסור וכמו שכ' הט"ז בג' מקומות באו"ח וביו"ד בסי' קי"ז ס"ק א'.

[והטעם שהתירה התורה בשלמי חגיגה טפי משתי הלחם בעצרת דאסור מה"ת וכראיתא בש"ס דביצה הנ"ל, ואף דשם ג"כ יש אכילת הדיוט נ"ל דהטעם, דשאני התם דאין האפיה מן המצוה ורק עיקר המצוה הוא התנופה עם הכבשים ואכילה, והלכך כיון שיכול לאפות מעיו"ט אינו דוחה יו"ט, דאף דיש בה אכילת הדיוט, מ"מ כהנים ובעלים משולחן גבוה קא זכו, וגבי יו"ט כתיב לכם ודרשינן לכם ולא לגבוה. אבל גבי שלמי חגיגה עיקר מצותן היא הזביחה ועיקר חיובו הוא ביום ראשון דווקא, ומכאן ואילך אינו אלא מצד תשלומין ומקרי זמנו קבוע, והלכך התירה התורה כיו"ט. והא דאסור בשבת נ"ל דאינו אלא מדרבנן דרבנן חשבוהו כמו דאין זמנו קבוע, ורק כיו"ט דיש קרא מפורש להתיר לא היו יכולין לאסרו, אבל בשבת דליכא קרא מפורש להתיר היה יכולת בידם לאסורו. ומאן

המשנה הנ"ל]. [ומיהו מש"כ שם דלמ"ד דלא בעינן זביחה בשעת שמחה שלמי שמחה נמי הוה אין זמנו קבוע דהרי יכול לשוחטן מערב יום טוב, נ"ל דזה אינו, דהא גם בליל מוצאי יום טוב הראשון מחוייב בשלמי שמחה דהלל והשמחה שמונה גם הלילות בכלל וכמו דפ"י רש"י ז"ל בסוכה דף מ"ח ע"א ד"ה לרבות וכן התוס' בר"פ לולב וערבה [ד"ה לולב]. וא"כ ע"כ צריך לזבוח גם כיו"ט ראשון בשביל מצות שמחה דלילה, דשלמים אינן נאכלין רק לשני ימים ולילה בינתים וזה פשוט. וגם מה שנסתפק שם דאפשר דאף למ"ד דלא בעינן זביחה בשעת שמחה ויכול לשוחטן מעיו"ט, מ"מ אם לא שחט מערב יו"ט דמוכרח לשוחטו כיו"ט, מ"מ דוחה יו"ט ולא דמי לשלמי חגיגה דיכול לשוחטו למחר. ושוב דחה זה מצד הסברא והכריח דאין חילוק מהא דמשמע דשלמי חגיגה ועולת ראייה אינו דוחה יו"ט לב"ש, אף אם עבר כל ימות הרגל עד יום האחרון של חג, דתו אין לו תשלומין למחר ואעפ"כ אינו דוחה יו"ט. ואמנם לא הביא ראייה ברורה לזה, דהא י"ל באמת דכיו"ט האחרון מודה ב"ש דדוחה יו"ט. אבל לענ"ד יש להביא ראייה ברורה לזה מהש"ס דביצה דף כ' ע"ב דמביא הש"ס ראייה דנו"נ אינו דוחה יו"ט מה"ת ולא מחמת גזירה מדרבנן, דהא שתי הלחם חובת היום ניהו ולא דחי אפייתן לא שבת ולא יו"ט. וא"כ מוכח להדיא דאף אם עבר ולא אפה מעיו"ט ג"כ אינו דוחה אפייתו יו"ט, דאל"כ מנ"ל להש"ס דאסור מה"ת דילמא התם נמי אינו אלא מדרבנן בעלמא דתקנו לאפות אותן כעיו"ט. אלא וודאי דהוציאו חז"ל מלשון המשנה מנחות דף קע"ב דהגא דאינו נאכל בפחות משתיים, ומלשון זה משמע דאינו במציאות כלל דיהא נאכל בו ביום. וע"כ דאם לא אפאן מעיו"ט אין מביאין שתי הלחם כלל באותו יו"ט של עצרת, וע"כ דמה"ת לא דחי יו"ט משום דהיה אפשר מעיו"ט, דאל"ה האך העמידו כחמים דבריהם במקום ביטול מ"ע של תורה. ואף דמצינו כמה פעמים דהעמידו חכמים דבריהם במקום ביטול מ"ע וכמו בשופר וגבי לולב, מ"מ היינו דווקא בגבולים אבל לא במקדש. ותדע דהא יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה. וכן בלולב אם היה חל יו"ט הראשון בשבת היה הלולב ניטל גם בשבת, אלא ע"כ דמה"ת לא דחי. וא"כ ה"ה לשלמי שמחה. וזה ראייה ברורה אך כבר

ג. ביד רוח חגיגה שם מחלק באו"א דשלמי שמחה עיקרן לאכילה, לכן חשיב "לכם" ושרי כיו"ט. אבל חגיגה עיקרה לה' ולא נקרא לכם.

מצינו בסוכה ד' כ"ח ע"א לענין תשלומין דאכילת ליל יו"ט ראשון דמקשה שם הש"ס משלים במאי, אילימא בריפתא, סעודה דיומא קא אכיל, אלא מאי ישלים ישלים במיני תרגימא. הרי דבריפתא אין זה השלמה רק במיני תרגימא. אבל בנד"ד דאידי ואידי בשר נינהו אינו ניכר כלל דהוא השלמה, ולכן לא ראו חכמים לרחותו מיו"ט ראשון. משא"כ בעצרת דשמחה אינו נוהג רק יום אחד בלבד ולמחר חול הוא שפיר ניכר דהוא השלמה לשלמי חגיגה דהא שלמי שמחה ליכא כלל בתשלומי עצרת. ועפ"ז עולה לנו המשנה כמין חומר בעו"ה דמתחילה תני דבש"א מביאין שלמים ביו"ט אבל אין סומכין עליהם ומיירי בשלמי חגיגה ובשאר יו"ט של פסח וסוכות. והדר אמר דעצרת שחל להיות בע"ש בש"א יום טבוח אחר השבת דבעצרת גם שלמי חגיגה נידחין למוצאי שבת ועיקר יום טבוח הוא אחר השבת והטעם כנ"ל:

ובזה עולה לנו דברי רש"י כמין חומר בעו"ה ואין מקום לקושיית התוס' על רש"י ז"ל:

שוב אחר כך מצאתי בהגהות הש"ס החדשים דפוס ראם מהגאון מורינו הרב יעקב עמדין זצ"ל שעמד ג"כ על מדוכה זו שרש"י מחלק בין חג עצרת לחג המצות וחג הסוכות ואמנם דחק מאוד בטעם החילוק שבין שבועות לפסח וסוכות¹. ואכן לפי מה שבארתי בעו"ה למעלה הטעם פשוט בזה לכל מבין ונכון הדבר לחלק בזה.

ועל פי דברינו הנ"ל הרווחנו בזה ליישב סתירת הגירסאות בתוספתא בפ"ב דחגיגה שהובא בירושלמי דביצה ובחגיגה, וגם בש"ס דילין בביצה דף כ' ע"א דבתוספתא עצמה וכן בירושלמי הגירסא אמר להן ב"ש אף חגיגה אין זמנה קבוע ואלו בש"ס דילין הגירסא תאמר בראיה שאין זמנה קבוע, ומשמע דהחגיגה מורו דקריבה ביו"ט. והיינו דבש"ס דילין בביצה שם מיירי לענין כל המועדים בכלל ולא פסחא ליה למתנא אף חגיגה אין זמנה קבוע דהא ברוב המועדים ס"ל דמותר להקריב החגיגה ביו"ט ואף שאין

דס"ל דנו"ג קרבין ביו"ט נ"ל דלא דמי לשתי הלחם דאינו נאכל אלא לכהנים וכהנים וודאי משולחן גבוה קזכו, ולכן נמעט מלכם ולא לגבוה, משא"כ נו"ג דנאכל לבעלים. ואף דגם בבעלים אמרינן דמשולחן גבוה קזכו וכמו שכ' רש"י בביצה דף כ"א ע"א ד"ה כהנים, מ"מ הממון הוא שלהם דהא יכולין לקדש האשה בהם וכמו שכ' התוס' שם בד"ה אבל ובב"ק דף י"ב ע"ב, ד"ה ומחיים וא"א למעט אותם מלכם ולא לגבוה דכיון דהממון שלהם שפיר קרינן ביה לכס². ועוד נ"ל והוא העיקר לפענ"ד דהפלוגתא אי נו"ג קרבין ביו"ט אי לא פליגי בזה גופא, אי אמרינן בחלק הבעלים דמשולחן גבוה קזכו ולא מקרי ממון בעלים או לא. ועי' בשיטה מקובצת בב"ק שם שהביא כמה דעות חלוקות אם לאחר שחיטה נמי מקרי ממון בעלים לר"י הגלילי לענין נזקין וקרבן שבועת הפקדון ולענין לקדש בו את האשה או לא. ותליא בחילופי הגירסאות אי גרסינן שם יביא במסקנא אלא מתנות כהונה שאני ולפי גירסא זו משמע דלגבי שלמים אין חילוק כלל בין מחיים לאחר שחיטה וגם לאחר שחיטה מקרי ממון בעלים. משא"כ לג' דירן דלא גרסינן אלא רק דהגי' הוא מתנות כהונה קאמרת וכו', א"כ אדרבה משמע דהחילוק שחילק הש"ס בתחילה בין מחיים ובין לאחר שחיטה לא מקרי ממון ומודה בהם ר"י הגלילי דלא הוי ממון בעלים ע"ש היטב ודו"ק]:

ואמנם כל זה בחג הפסח וחג הסוכות דכתיב קרא מפורש להיתר, אבל בחג השבועות דלא כתיב קרא בהדיא, והלכך אף דמה"ת בוודאי מותר דהא הוקשו כל המועדים זה לזה וגם אין שום טעם לחלק ביניהם, מ"מ חז"ל מצאו מקום לאסור בחג השבועות. וטעמא רבא איכא לחלק ביניהם, דבחג הפסח וסוכות דכל ימות המועד חייבין בשלמי שמחה, אם נדחה להקריב שלמי חגיגה למחר בחוה"מ לא יהיה הכירא כלל דזובח בשביל שלמי חגיגה, דהא הרוואה יאמר דשלמי שמחה הוא. ואף דאנו רואים דהיום זבוח יותר מאתמול מ"מ יאמרו דילמא איקלע ליה היום אורחין מרובין וצריך לבשר הרבה וזובח בשבילם. וכעין זה

ג. אולם רש"י ב"ק ע"ו א' ד"ה ור' יוסי הגלילי חולק על תוס' וס"ל שגם חלק הבעלים הוא ממון גבוה. ועי' רש"י קדושין נ"ב ב' ד"ה קא זכו. אך ברש"י בתמורה ח' א' ד"ה דאי מכואר כתוס' ועי' אתון דאורייתא כלל ב'.

ד. בהגהות היעב"ץ ליתא. ונראה שנתחלף לו בהגהות וחי' לר"א חבר שרוצה לחלק שבעצרת כיון שיש לה תשלומין אחר החג, אפי' שלמים אסור להקריב בחג, ואלו בפסח וסוכות שאין תשלומין ליו"ט אחרון אם לא הקריב עדיין לכן מותר להקריב בו, וה"ה ביו"ט ראשון ואין לחלק ביניהם.

ומיהו שוב ראיתי דבלא"ה מקשה שפיר. דהא כבר כתבנו לעיל דבשלמי שמחה מודו ב"ש דקריבין ביו"ט, דהא אין לו תשלומין למחר דבכל ימות החג צריך לאכול שלמי שמחה דההלל והשמחה שמונה, וא"כ זמנו קבוע בכל יום. ובקרא דדברי הימים משמע דהכל הקריבו למחר ואפילו שלמי שמחה דהא דכתיב ויזבחו לד' זבחים ומשמע דכל הזבחים הקריבו למחר ושפיר מקשה ואין שלמים באין בתמיהה:

ונראה דהא דסברי ב"ש בכיצה דהא דכתיב וחגותם אותו חג לד' דלא קאי רק אחגיגה ואף דכתיב לד' למר מקרא דדברי הימים דכתיב ויזבחו לד' זבחים דמה כאן זבחים אף להלן זבחים ואף דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן מ"מ אינו אלא גילוי מילתא בעלמא דהן לד' קאי אזבחים:

ועפ"י הדברים שכתבתי לעיל דיש חילוק גדול בין פסח וסוכות לבין חג השבועות בחגיגת לב"ש, דאף דב"ש מודו דבחג הפסח ובחג הסוכות החגיגה קריבה ביו"ט ולא גזרו בה רבנן, מ"מ בחג השבועות ס"ל דאף החגיגה אינה קריבה מתרי טעמי שכתבתי לעיל בעז"ה. יתיישב הרבה תמיהות שתמה הטורי אבן ז"ל באבני שהם לש"ס דחגיגה (דף י"ז ע"א) על רש"י ז"ל הנ"ל דהקשה שם דהאיך שביק רש"י ד' הש"ס דילן דמפורש בכ"מ דחגיגה מודו ב"ש דקריבה ביו"ט כגון במגילה דף ח' ע"א דתניא שם חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין ומפרש ר"א דחגיגה בשבת ועולת ראייה אפילו ביו"ט דזמן חגיגה מאחרין ומני ב"ש היא. הרי להדיא דביו"ט הוא זמן חגיגה גם לב"ש, רק דאם חל בשבת מאחרין ונקט שיטת הירושלמי. ואכן לפמ"ש אינו קושיא כלל די"ל דהתם מיירי בחגיגת ט"ו דפסח וסוכות. והא דלא הוזכר בברייתא לענין חגיגת עצרת גם כשחל בחול מאחרין, היינו דזה לא הוצרך לאשמעינן דהא משנה ערוכה היא עצרת שחל להיות בע"ש בש"א יום טבוח אחר השבת וכמו שפ"י רש"י דאפילו החגיגה קריבה אחר השבת מדאמר בלשון יום טבוח אחר השבת, ומשמע להדיא דביו"ט אינו יום טבוח כלל אפילו לחגיגה, ולא הוצרך הברייתא לאשמעינן זה, ולא בא לאשמעינן רק חידוש דין לענין עולת ראייה לב"ש דמאחרין רמן המשנה דביצה וחגיגה י"ז היה (יש) [אפשר] לפרש דמיירי בעולות של נדרים ונרכות,

זמנה קבוע, ולכן העתיק הש"ס בד' התוספתא תאמר בראיה שאין זמנה קבוע דבעולת ראייה פסיקא ליה למתני דאין דוחה יו"ט לב"ש דמשום דבכל המועדים הוא כן. אבל בתוספתא עצמה וכן בירושלמי מיירי שם כולי עניינא בחג השבועות ולכן העתיק הירושלמי להתוספתא כלישנה תאמר בחגיגה וכו' וזה פשוט:

ועוד הרווחנו בזה ליישב ד' הירושלמי הנראה לכאורה בתחילת ההשקפה דהן דברים סותרין דכתחילה הביא שם לדברי התוספתא הנ"ל דמשמע מינה דאף החגיגה אין דוחה יו"ט, ואחר כך תיכף בסמוך בהוא עניינא מקשה הירושלמי שם מאן דלא מפסיק האי קרא דדברי הימים א' כ"ט ויזבחו לד' זבחים באתנחתא, ולפי זה משמע דהכל הקריבו למחרת אפילו הזבחים, ואמאי הא שלמים גם ב"ש מודו דקריבין ביו"ט, אלא משום דהיו כל ישראל אונגין דהיו טרודין במיתת דוד וטרדא פוסלת בקדשים וכדאמרינן ביומא דף י"ד משום דכתיב למשחה. ואגב שמעינן דגם אכילת הבעלים בעינן למשחה לגדולה ואינן נאכלות אלא צלי ובחרדל דהא חזינן דפסלה טרדה בהם, והבעלים נמי משולחן גבוה קזכו וכמו שכ' רש"י בביצה והבאתיו לעיל. [ומ"ש דמ"ש בירושלמי דהוי כל ישראל ממש אונגין לאו דוקא אלא ר"ל טרודים כ"כ המל"מ בפ"ג מהלכות אבל ה"י. וע"ש ובשו"ת ושב הכהן סי' צ"ד שהאריכו בזה]. ומיהו שוב ראיתי שאינו ראייה שאינו ראייה כלל דאף דבעלים טרודים מותרים לאכול קדשים מ"מ גם הכהנים היו טרודים ואסורים להקריב והוא ק"ו מאכילה]. ולכאורה תמוה דהא לעיל בסמוך הביא הירושלמי לדברי התוספתא דתניא שם דאף החגיגה אינה קריבה ביו"ט לב"ש משום דחגיגה נמי אין זמנה קבוע כמו נר"נ, וא"כ מאי מקשה ואין שלמים באים כב"ש כו' בתמיהה, והלא האמת הוא כן דאין שלמים באים. אבל לפי מה שכ' לעיל דאף בעצרת דאסור אינו אלא מדרבנן, דהא חזינן להדיא דהתורה התירה להקריב שלמי חגיגה ביו"ט של פסח וביו"ט של חג הסוכות, ופשוט דה"ה בעצרת, דמה"ת לא שייך לחלק בין עצרת לשאר המועדים, ורק דחז"ל אסרו בעצרת משום דכיון דאין זמנו קבוע אתי לאיחלופי הנו"נ ופשוט דגזרת חכמים עדיין לא היה בימי דוד ושלמה, דתקנה זו לא נתקן רק בימי בית שני, ושפיר מקשה ואין שלמים באין כב"ש.

פסח ב"ש אומרים מן החולין וב"ה אומרים מן המעשר, הרי דס"ל לב"ש בהדיא דשלמי חגיגה קריבין ביו"ט. ואכן לפי מש"כ אין מקום לקושייתו כלל על רש"י דרש"י והירושלמי לא מיירי רק ביו"ט של עצרת, ואדרבה משם ראייה לפירוש"י, דאל"כ מ"ש פסח דנקט. והן אמת דבגמ' מקשה שם דמ"ש פסח דנקט ות"י הש"ס דקמ"ל דדווקא חגיגת ט"ו אינו בא אלא מן החולין, אבל חגיגת י"ד באה אף מן המעשר משום דחגיגת י"ד לאו דאורייתא. אבל באמת י"ל דהש"ס מקשה דלמה נקט פסח ולא נקט נמי בחג הסוכות אבל בעצרת בוודאי לא מצי מיירי, ומיהו לפי תי' הש"ס דהוצרך למתני' זה בפסח למעט חגיגת י"ד, אין מכאן ראייה לדברי רש"י, אבל קרשיא בוודאי ליתא. וכל זה נ"ל ברור בעז"ה, ואף דאין הלכה כב"ש, מ"מ נ"מ טובא לדינא במה שכתבנו לפי מה שכתוב בספרי אמת דלעתיד לבוא יהי' הלכה כב"ש. וא"כ אותן אנשים המקיימים ונשלמה פרים שפתינו ואומרים כל סדר העבודה בכל יום וגם רבותינו מסדרי התפלה תקנו לומר במוסף ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך ככתוב בתורתך, נראה דבעצרת צ"ל למחר באסרו חג נוסח הזה דהא לעתיד לבוא יקריבו העולות וחגיגה למחר:

הנלע"ד כתבתי בעז"ה שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווי"נא

בזה ס"ל לב"ש דלא קרב ביו"ט. וב"ה אף בזה פליגי וס"ל דנו"נ קריבין ביו"ט. [דהא לרשב"א בביצה שם אמר בברייתא דב"ה פליגי אף בשלמים שאינן של יו"ט קמ"ל הברייתא דב"ש פליג אף בעולות של יו"ט].

ועוד י"ל דקמ"ל הברייתא חידוש דין גדול דהא דאמרי ב"ש במשנה שם דאבל לא עולות, היינו ביו"ט ראשון דיכול להקריב בחוה"מ, אבל ביו"ט האחרון דתו אין לו תשלומין יכול להקריב ביו"ט. והך ברייתא ס"ל דב"ש לא אסרו מה"ת, דאי הוה אסור מה"ת לא שייך לחלק בין יו"ט ראשון לאחרון. דהא מ"מ היה יכול להביא בחוה"מ, וכל דבר שאפשר לעשות מאתמול אינו דוחה יו"ט. וכמו בפסח ומילה וקצירת העומר וכמו שהוכיח שם הטו"א ז"ל באבני שהם. אכן הברייתא ס"ל דב"ש לא אסרו רק מדרבנן משום דיכול לאחר, אבל אם כבר עבר כל ז' ימי החג ולא הקריב, מודו ב"ש דקרב ביו"ט האחרון, ועולא דאמר שם בביצה דב"ש נפק"ל מקרא אינו מפרש הברייתא כרב אושעיא רק מפרש כרבא שם או כרב אשי שם:

וגם מה שהקשה הטורי אבן עזר שם על רש"י ז"ל מהמשנה דחגיגה דף ז' ע"ב יו"ט הראשון של

סימן לח

מלאכת אוכל נפש ביום טוב

דפסחא בביאור המקרא בשבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם וגו' ששמעתי ממר אחי הגאון זצ"ל, ומיהו מ"ש שם אנכי להעיר על הרמב"ן בפי' החומש בפ' אמור שפירש שבקרא דמלאכת עבודה נשלל מלאכת אוכל נפש והערתו ע"ז מהמכילתא שהביא הס' יראים (ואינו במכילתא לפנינו אבל הוא ספרי בפ' פנחס והובא בילקוט בפרשת פנחס רמז תשפ"ב על הפסוק ושעיר עזים אחד לחטאת לה' ע"ש) דמלאכת אוכל נפש שמוחר ביו"ט נלמד בג"ש ממקרא קודש הנאמר בפ' בא ולא ממלאכת עבודה. הנה לא עיינתי אז בד' הרמב"ן ז"ל עצמו בפרשת אמור אבל באמת הרמב"ן ז"ל בעצמו הביא לד' ספרי הנ"ל

בעז"ה יום ה' ח' ניסן לפרט החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (תרנ"א) לפ"ק ויילנא.

בין גאולה לגאולה, ישיג חיים כבוד עושר וגדולה, כבוד ידיד ה' וידיד נפשנו מאז הרב הגדול החריף ובקי, משנתו זך ונקי, חכם ומפורסם לשם ולתהלה בכל המרינה מוהר"ר נפתלי הלוי נ"י בעהמ"ח ספר הנחמד שני המטות ועוד ספרים יקרים.

ואחדש"ת הנה באתי כמתנצל על העדר מכתבי ואתכבד היום לברכו בברכת חג המצות הבע"ל וגם לשלוח לו ספרי שלמה וימחול לקבל מידי באהבה. ואקוה שכאשר יעיין בו ירוה נחת וגם ימחול מעכת"ר לעיין בהקדמה שניה בחידושי החומש אשר לי שכתבתי בפ' בא דבר נחמד מאד בענינא

לסתירה על דבריו וחזר ויישב לפרש כוונה אחרת כדי הספרי ע"ש. ואמנם מה שהערתי על דבריו מר' ב"ש דלא ס"ל מתוך נשמע גם לב"ה דמלאכת עבודה נכלל בו גם מלאכות שהן לאוכל נפש עדיין קשה ואכן אם נאמר דב"ש סברי דכל מלאכה בכלל מלאכת עבודה רק דלצורך אוכל נפש גמור נלמד מג"ש דפ' בא והלכך ס"ל דלא הותרה מלאכת אוכל נפש רק לצורך אוכל נפש, וב"ה סברי כפי' הרמב"ן דמלאכת עבודה היינו שאר עבודות שאינן מלאכת אוכל נפש, ולפיכך ס"ל מתוך מתוך וכו' דמלאכת אוכל נפש מותר אף שלא לצורך אוכל נפש. ואם נאמר כן יש ליישב הספרי ולומר דאתיא כב"ש. ואין זה דוחק כל כך דהא כמה ברייתות אוקימנא בכיצה ד' י"ב ובד' כ' דאתיא כב"ש דבאמת מה שפי' הרמב"ן ז"ל שם בלי' הספרי ג"כ הוא דוחק קצת ע"ש, וכן ימחול לעיני שם כמה דברים בחידושים וירוח נחת.

ובקשתי מכבוד מאהבי שימחול להשיב לי תשובה, ושספרי בא לידו, ומפני שימי החג הקדוש הבע"ל משמשים ובאין והטרדה מרובה לא יכולתי להאריך יותר וה' שנותיו דמעכ"ת נ"י יאריך בטוב ובנעימים כחפצו ורצונו ורצון נפש ידיו המברכו בחו"ש ובכ"ט ובכרכת החג שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא.

תשובת המחבר לרבינו

בישע אלהים פה ק"ק לונדון בחדש ניסן תרנ"א לפ"ק.

שלום רב לאהבי תורת, חפצי קרבותי, דורשי הצלחתי, כבוד מר חביבי פאר הדור הרב הגאון הגדול, נזר גדולי ומחברי ישראל בדורות, הוא אדמו"ר מו"ה שלמה הכהן מ"ץ דווילנא נ"י.

ספרו היקר ספר בנין שלמה (כולל שאלות ותשובות וחיידושים וביאורים על שו"ע אורח חיים חלק ראשון) בא זה לידי בלזית מכתבו הנכבד מכתב ידידות ואהבה רבה, ובעורני אני משוטט בחוצות וברחובות פלפוליו העמוקי' והישירים, הנני נדרשתי מיד בלא איחוד להשיב תשובה לכבוד גאון מאהבי, גדול בעיני מפני יראת הכבוד ומפני האהבה ואעיר על דברים בודדים להראות לאדמו"ר הגאון נ"י כי הנה הגיתי בחידושי, וכפי מסת שכלי ארון לפניו במה שכתב בספרו בנין שלמה (הלכות פסח סימן ל' מ' ע"ב) והטעם דחלוק חמץ מנותר כתב האור חדש בפסחים (דף ה') דגבי נותר דכתיב בהדיא דאסור ביו"ט וע"כ דגזה"כ היא

דגבי נותר נחשב מלאכה והלכך גם לכלבו אסור דמה לי אם שורפו או נותן לכלבו הא שניהם מותרים דהא אמרינן מתוך אבל בחמץ דליכא קרא לא חזינן דרחמנא אחשביה והלכך אם לא אמרי' מתוך מותר ביו"ט והגאון בעל נודע ביהודא ז"ל כתב לחלק בדרך אחר דגבי נותר דמוטל המצוה על כל העולם לשרוף הנותר ולכן חשיב מלאכה אבל מצות ביעור חמץ אינו מוטל רק על הבעלים אבל מי ששורף חמצן של אחרים לא עשה מצוה כלל לא שיך לומר אחשביה דאין סברא לומר דלגבי הבעלים הוי מלאכה ולגבי אחרים לא, כ"כ שם הנו"ב, אבל כמדומה לי דאישתמיט להנו"ב ז"ל גמ' ערוכה בב"ק (דף צ"ט) דאמר רבא שם דאם שרפו במועד פטור משום שהכל מצווים עליו לבערו, הרי בהדיא דגם גבי חמץ מוטל המצוה על כל העולם ודברי הגאון צע"ג ואני לפי השקפתי הראשונה בב"ק דף צ"ח ע"ב דאמר רבה (ולא ד"ט אמר רבא) גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווים עליו לבערו הייתי אומר בבאור הסוגיא שמחלוקת רבי שמעון ורבנן דוקא אם שרפו לאחר הפסח לר"ש הוי גורם לממון בדבר שעיקרו ממון שאם היה בעין היה מחזירו הגולן לבעליו ולרבנן דגל"מ לכ"ד פטור, אבל אם האחר שרפו במועד בזמן בעורו כו' שעות אין מחלוקת כלל שאז בוראי פטור לדברי הכל, יען שאין מפסיד כלל כי אפילו היה החמץ אז בעין ברשות הגולן ה"י מחויב לבערו, וגם לו נחשוב אז כמו שמחזירהו לנגזל גם הנגזל ה"י מחויב לבערו אם ברשותו הוא ואין גורם לממון כלל הוא, ועל זה אמר רבה על הגולן או אפילו על הנגזל שהכל מצווים עליו לבערו, לפיכך השרוף פטור שהוא עשה עוד טובה להבעלי' למען שלא יתחייבו בכ"י אבל לא עולה שהכל מחויבים עליו לבערו אפילו על השרוף או על כל העולם, שזה לא נשמע כלל מסוגיא ומכל הפוסקים, אדרבה הפוסקים כתבו להיפך לענין שליחות בבדיקה אם הבעה"כ יוצא בכרכתו (עי' במג"א סק"ו וביד אפרים או"ח תל"ב שמביא המג"א) לא דמי למ"ש סי' תקפ"ה וכו' אם אחר מל אותו אחר מברך ע' בטור סי' תרמ"א כו' משא"כ משאין המחויב עושה המצוה כלל רק האחד עושה המצוה אין לו לברך כיון שאין המצוה המוטלת עליו ולא דמי להפ' תרומה ומעשרות דאף אם עושה שליח להפריש השליח מברך כדמשמע לענין חלה דשאני התם דגם השליח המפריש שיך בגוהה שאסור לו לאכול מעיסה זו קודם הפרשה משא"כ כאן, ומ"מ אפשר דאם הבעל הבית עומד שם בשעת הכרכה מודה

מצוה גם בשאר כל אדם אחר, אינו מקרי ניתק לעשה כמובן, והרמב"ם פוסק (הלכות חמץ פ"ד הלכה א') יכול יהא חייב לבער וכו' ת"ל לא יראה לך, משמע בכלל תולה חיוב בעור רק בחמץ שלו ואם נאמר דהכל מצווין עליו לבערו גם כן בחמץ של אחרים מה הת"ל, למידק מיניה שהוא חייב לבער לפיכך צריך אני עוד לבא אל עיון נמרץ ברברי מר חביבי אשר הניח בספרו בנין שלמה, ועל מה שכתב על קושית רע"א ז"ל (בספרו דף מ') במ"ע דתשבתו הא אין שליחות לא"י, דיש לומר דס"ל להמג"א דעיקר המ"ע דתשבתו היינו שיהא מושבת ולא בעינן בזה דין שליחות אני מתפלל מגמ' פסחים ד' ע"ב אלא אפי' באתרא דיהבי אגרא ובדקי פרש"י דנהיגי כל בני העיר לשכור בודקין וכו' בודאי יצטרך בזה שליחות לשכור, או אפי' נאמר כדעת התוספות ר"ד בקדושין וע' ביד אפרים תל"ב שעיקר המצוה שיהיה רשותו בודק מחמץ, המוטל על דבר הוא כמו הפרשת תרומה שמהני בזה שליחות עיין שם מזה למדין שאכל מצות בדיקה על כל פנים בעינן במצוה זו שליחות.

וראיתי מעבר לדרך ראשון מספרו בנין שלמה
 בחדושים שמביא בשם תלמיד אחד ששאלוהו בפרש"י תענית (דף ד' ע"א) גבי יפתח והיה היוצא מדלתי ביתי (בילקוט איתא אשר יצא מדלתי ביתי החוצה וטעות הוא דלא כתיב תיבת בחוצה בפסוק) אפילו דבר טמא פירש רש"י אפילו כלב או חזיר והעיר הנ' למעלה דהא אסור לעשות סחורה בדבר אסור והיאך אפשר דיהיה חזיר בביתו של יפתח והשיב רכ"ג בפלפול וסברה ולדעתי אליבא דאמת לפי המדרש רבה בראשית פרשה ס' כתיב אילו יצא חמור או כלב, ומד"ר סוף בחקותי (פל"ז) אילו יצא גמל או חמור או כלב, כן בילקוט חיי שרה (אשר זכני ה' בעקד ספרים עתיקים שקניתי משאר משפחתנו פה לונדון זקן שקנה חכמה כבן תשעים לשוח ושיג לו כאחד השיחים במבחר שנותיהם מו"ה יהודא גרשון הלוי פרענקעל נ"י מגזע המהרש"א ובו הילקוט העתיק יומין משנת שק"י לפ"ק, זה זכר שארי הנזכר לברכה), ברמז ק"ז אילו יצא חמור וכן במדרש לקח טוב יכול אפי' חמור או כלב, לזאת על פי המדרש"י הללו יש לומר כי הנכון ברש"י תחת חזיר צ"ל חמור אך בל"ס רש"י ראה המדרש תנחומא כמו שמובא שמה ברש"י לקמן באותו דף ובתנחומא יש אילו יצא מביתו כלב או חזיר אבל כמדומה לי שגם במדרש תנחומא צ"ל חמור ולא חזיר

המג"א דשפיר מברך השליח דכיון דבעה"ב שהוא מחויב לבדוק יוצא ע"י שליח זה חובת בדיקה והוה ל"י כמותו וכאלו הוא בודק בעצמו חל על בעה"ב חיוב ברכה על בדיקה זו והוא יוצא בברכתו של השליח הבודק ע"ש ועל מה שכתב שרומה למילה דהאחר מברך דמ"מ הבודק עביד מצוה צ"ע דשאני מילה דאם אין לו אב הב"ד חייבין למולו ה"ל כמצוה דגם השליח שייך בגוה משא"כ בזה דאם זה אינו רוצה לבדוק ביתו אין חיוב מוטל על אחר שיבדוק בית של זה וגם בספר דגול מרבבה הניח בצ"ע, ומכל שכן במקום שהבעה"ב לא היה עושה שליח לביעור חמצו אין החיוב מוטל על כל אדם לעשות מלאכתו בחנם (ע"י פסחים ד' ע"ב ע"י רש"י ד"ה א"א באתרא) ואם בדק או ביער חמצו בשעת האיסור שהיתה המצוה עליו לבערו עושה לו ניחא דנפשיה לקיומי מצוה בממוניה.

ועל סברת אדמו"ר נ"י שאומר שמה: ועוד דקצת יש מקום לומר להיפך דגבי חמץ דנהי דגבי הלאו כתיב לא יראה לך אינו מוטל רק על הבעלים אבל מותר לראות של אחרים אבל בעשה דתשבתו כתיב סתמא תשבתו שאור מבתיכם ולא כתיב תשבתו שאורכם ומשמע דאיכא מצוה גם על שאור של אדם אחר אבל גבי נותר וכו' וא"כ יקשה האיך אנו מתירין להיות בביתו חמץ של אחרים בשלא קבל עליו אחריות נהי דאינו עובר בלא תעשה של כל יראה מ"מ עובר באיסור עשה דתשבתו שאור מבתיכם כתיב וכאן לא כתיב לך להתיר של אחרים, (וע"י בזה בנו"ב או"ח שאלה כ') אלא וודאי שגם זה בכלל הג"ש הוא וילפינן שאור מלא יראה לך שאור ע"ש, ולשיטת הרמב"ם (פ"ג מהלכות חמץ הלכה ח') משש שעות ולמעלה עובר על כל יראה ולא ימצא, כפי המובן הראב"ד שם, כמו שהוא חושב עשה דתשבתו ביום י"ד בשעה ההיא, משמע בפירוש שהוא רק בחמץ שלו ששייך כל יראה וכו' שייך מ"ע תשבתו ולא בשאור של אחרים, וע"ז אמרו פסחים (דף ה' ע"ב) ת"ל שאור שאור לג"ש ובודאי גם שאור דתשבתו צריך גם כן רק שלך, ואם נחזיק בסברת אדמו"ר הגאון נ"י היאך נפרנס הגמרא (פסחים צ"ה ע"א) דכל יראה ולא ימצא אינו לוקה דהוי לאו שניתן לעשה פירש רש"י ואם נראה תשבתוהו וכו' קא חשיב דהשבתה היא מצות עשה כמו שפסק הרמב"ם (חמץ פ"ב ה"א) אנו רואים דוקא בחמץ שלו שעובר על הלאו אז הלאו ניתק לעשה אם הוא מקיים באותו חמץ מצות תשבתו, אבל לא אם איכא

אשר הביא בהקדמה שנייה (צ"ד י"ב) בשם אחיו הגאון הנודע רב"צ הכהן זצ"ל על הפסוק (שמות י"ב ט"ו) ביום הראשון וביום השביעי דא"א לקיים מצות השבתה וכו' הוא כפתור ופרח, ועל עיקר פשט הכתוב המצות עשה דתשבתו נוהג כל ימות החג ומפורש להדיא בכתוב לעומת הנו"ב ח"א תשובה כ' כבר ראיתי זה בכתב והקבלה פ' בא י"ב ט"ו ומסיים, ולדברינו א"צ לדוחקו כי המקרא מפורש לפנינו דתשבתו נוהג כל שבעת הימים עד כ"ל, ולי עוד יש דברים בענין זה ואי"ה להלן אחזור ואשובה לפלפל בנידון זה, ובישוב הספרי בפ' פנחס סימן קמ"ז יש לעיין במפרש מאיר עין שם נאמר להלן מקרא קדש הוא בפ' בא מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש, ועל מ"ש בספרי מה קדש להלן להתיר בו אוכל נפש, מפרש: במלאכה אף כאן להתיר אוכל נפש אפילו במלאכת עבודה, וכן פי' הרמב"ן בפ' אמור ע"ש ובהרמב"ן עצמו שמסיים והכלל במאלכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש עכ"ל, ודברי כבוד גאונו חרוצים ושנונים להוגה דעות ונעימים לאזן שומעת כמו שמחבב אותם תמיד מחבבו ונאמנו.

נפתלי הלוי

כמבואר בכל מקומות אחרים, אך לפי דעתי יפתח היה עם הארץ וקל שבקלים (ר"ה כ"ה ע"ב) ולא ידע משפט התורה "מן הבהמה ולא מן בני אדם" כמו ששאלה לו בתו (עי' תנחומא פרשת בחוקותי ובילקוט שופטים רמז ס"ז) ולא שמע אליה ובעיניו דומה במשקל אחד אם להקריב איש או קרבן בהמה או מנחת נסך או דם חזיר ועל אלה זובחי אדם ועגלים ישקון קרא הנביא ישעיהו (ס"ג ג') שוחט השור, מכה איש, זובח השנה, עורף כלב, מעלה מנחה, דם חזיר, מזכיר לבונה מברך און, במובן שדומים בפועל ובמעשה בשקוציהם אשר לא צוה ה' מעולם להקריב לשם ה', והנביא אומר עליהם ובאשר לא חפצתי בחרו (ישעי' ס"ו ד') כן גם יפתח הקל שבקלים, גבר רש שהיה רש בתורה, וסימנך: כי יפתח איש בור, ומי גרם ליפתח לאבד את בתו על שלא קרא בתורה (עי' תנחומא ובתוס' תמורה כ"ז ע"ב ד"ה מתניתין ובהערות ותקונים לידיד נפשנו הרב הגדול מוהר"ש באבער נ"י) הוא היה ג"כ חשוד שמגדל כלב רע בתוך ביתו ומגדל חזירים, ועל קרבנות מחים כאלה היה מכוון בשעה שנדר והיה היוצא (שופטים י"א ל"א) והעליתיהו עולה, ובצדק אמרו באותה שעה כעס עליו הקב"ה אמר הקב"ה אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל יקריב לפני כי הוא מנוסה באלה זמן לו הקב"ה בתו ולי' רש"י מדויקת.

סימן לט

איסור מלאכה בחוה"מ, בערב פסח

וביום טוב

לבעל שד"ח.

וזה הוא מה שהעיר כ"ת נ"י בספרו הבהיר מכתב לחזקיהו בריש פסחים על כ' הרב ארעא דירשאל ז"ל מה שהעיר על התוס' דרפ"ד דפסחים והעיר כ"ת מד' התוס' דחגיגה דף י"ז ששם מוכח דס"ל ג"כ דלש"ס דילן הוא מדרבנן ופשוט שכיון למה שכי' שם בסוד"ה אלא דאפי' הש"ס דילן לא פליגי בהא דמדרבנן מיהא מיתסר יום טובה כדפרישית עכ"ל. ואכן דברי התוס' שם צריך ביאור דמנ"ל להש"ס דילן פליגי על הירושלמי בהא דליכא איסור תורה. ובהגהות הגאון הרש"ש ז"ל דחק ליישב. ואמנם דבריו ז"ל אינן מקובלים אצלי. ועוד אני תמה על הירושלמי שהביאו התוספות שם דמשמע דס"ל דיום טובה אסור במלאכה מה"ת לפי דברי הרא"ם בביאורו על הסמ"ג והובא

והנה במכתב תורה וברכה ששלח ידיד נפשי אישי כה"ג הגאון המפורסם מוהר"ר שלמה הכהן פוזיאנא ומר ניהו בעל הגהות היקרות חשק שלמה בש"ס חדש דפוס ראם וב"ס שו"ת בנין שלמה יצ"ו לתלמידי היקרים יחיו כשנתבשר מהם שבקרוב אי"ה תוגמר הדפסת ספרי הקטן הזה פרס סוכת שלמה לי ההדיוט באהבה רבה וחבה יתירה נודעת וחתם בחתמו תורת אמת הית בפיו שדר לן חורפא ואעתיק פה דב"ק ככתבו וכלשונו זהו:

ובהיות שאין רצוני שיבואו דברי ריקם בלא תורה, אמרתי לכתוב לכת"ר נ"י מעניינא דפסחא,

בפר"ח בסי' תס"ח דבקרובן ציבור לא אסרה התורה במלאכה כמו בתמיד דלא חילקה התורה בקרבן ציבור והרי חגיגת ט"ו אמרינן ביומא דהיא נחשבת קרבן צבור (ומיהו מ"ש הפר"ח שם מחגיגת י"ד במח"כ לא דק דחגיגת י"ד ודאי אינו אלא קרבן יחיד דהא אינו חובה אלא כדי שיהא הפסח נאכל על השובע. ומיהו בלא"ה נייד מזה הפר"ח והביא מדברי התוס' דחגיגה דף ו' דחגיגת ט"ו נמי קרבן יחיד הוא) ואולי דאינה נחשבת כקרבן צבור רק ביום ראשון של חג שהכל קרבין בו או שחל יו"ט ראשון בשבת שהכל קרבין למחר ביום א' דחובה"מ אבל בתשלומין ששכח ולא הביא בראשון בירושלמי דמלאכת חובה"מ דרבנן היינו אם כבר הקריב חגיגתו בראשון וגם הקריב שלמי שמחה אתמול כשלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד ולפי זה בחובה"מ ביום ששוחט בו ש"ש אסורין מהתורה וביום שאינו צריך לשחוט שיש לו בשר משל אתמול אינו אלא מדרבנן. ובוזה יש ליישב כל הקושיות והסתירות שנמצא בשם לענין מלאכת חובה"מ ע' בתוס' שם י"ח ודו"ק היטב עכ"ד המלך שלמה יצ"ו. ולא יכולתי להתבסס בדב"ק כי קבלתי מכתבו בחובה"מ פסח דשנתנו התרנ"א בהיותי טרוד מאוד בעסק ההדפסה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני שמעתתא בעיא צילותא ובכל זאת העתקתי דב"ק למזכרת אהבה עזה שבינינו כמים הפנים לפנים לא מטיבותא דידי כי אם מגודל ענותותו. ופריו יתן בעתו, נהרי נחלי דבש וחמאה כזית הנטופה בשעתו, יאיר נר"ו ויזרח צדיק כתמר יפרח ברבות הטובה, הון ועושר בביתו, כיר"א:

אחרי ששלחתי לדפוס החד"ת של ידידי אישי כ"ג עליון יחיה דבריו הישרים, שלח לי עוד מה שחדש בטובו מגלה הסתרים, לעשות רצון צדיק חפץ חיים להקים ולהרים, אמרות טהורות צרופים וטהורים, לספחם לדבריו הראשונים מאירים ומזהירים, למזכרת אהבה לדור דורים, דבריו נאמנו צדק ומישרים, יחד כולם אהובים כולם בוררים, ואלה דבריו יצ"ו יזרח כמאורים:

על מה שכתב המ"ל בפ"ה כלי המקדש ה"י דהעולה מתוך מה שכתבנו דלעולם היכא שזמן הקרבן הוא כל היום אסור בהספד ותענית ובעשיית מלאכה ושאינו ע"פ שהקרבן שהיו מקריבין אותו היום היה אחר

חצות ולפי"ז היה מן הדין שיהיה עכ"פ מחצות ולמעלה אסור בהספד ותענית ולא מצאתי דין זה ואדרבה בפרק ע"פ דף ק"ח אמרינן דרב ששת ה"י ישב בתעניתו כל מעלי יומא דפסחא והתוס' כתבו שם דהיה מקבל עליו ממש תענית וכו' עדכ"ל המ"ל שם. וכתבתי בצדו וז"ל. על מה שכתב הגאון המחבר דלא מצא דין זה דבערה"פ אסור בהספד ותענית יש לתמוה עליו דהיאך נעלם ממנו סוגיא ערוכה דחולין סו"פ העור והרוטב דף קכ"ט ע"ב דתניא שם א"ר אליעזר שמעתי שאבר מן החי מטמא אמר לו ר"י וכו' כתוב במגילת תענית פסחא זעירא דלא למספד הא רבה למספד אלא כל דכן הוא ה"נ כל דכן הוא ע"כ הרי בהדיא דבפסחא רבה אסור בהספד כ"ש שאסור בתענית דבכ"מ דתניא במג"ת דלא למספד אסור בתענית במכש"כ (וכבר שמעתי מפי אחי הגאון זצ"ל זה קרוב לארבעים שנה שהעיר עליו בזה מהסוגיא הנ"ל).

וביותר אני תמה במה ששמע מדבריו ז"ל דביום הקרבת הקרבן דכמו שאסור במלאכה כל היום ה"נ אסור בתענית כל היום. ואיני יודע דמנין לו זה הלא אדרבה בעירובין ד' מ"א מבואר להדיא דבכל יומא דמג"ת מותר להתענות בהם תענית שעות, ופשוט לכאורה דה"ה ביום הקרבת הקרבן דאינו חמור משאר מג"ת, דהא כללא כליל ותני התם דכל יו"ט של דבריהם מתענין בו שעות ויום טבוח נמי בכלל, דהא האיסור ההספד ותענית בו, אינו אלא מדרבנן, ועוד דהרי פסחא זעירא ג"כ נחשב בימי מג"ת, הרי דדמי לשאר ימי מג"ת.

וע"פ הצעה זו יישב בני הבחור החריף ובקי כמר אברהם יעקב הכהן נ"י גם לתמיהה השניה שתמה המ"ל ז"ל, דהיכי ס"ד דש"ס דפסחים שם לאמר דהא רב ששת ה"י ישב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא, משום דקסבר סמוך למנחה גדולה תנן, ומשום פסחא וסבר לה נמי כר"י ב"ב דמכשיר בפסח ששחטו שחרית ב"ד לשמו, והלא אדרבה דאם סבר לה כר"י ב"ב כל היום אסור בתענית משום שהוא יום טבוח והיאך אמרינן דהיה יושב בתענית משום פסחא והוי שני הפכים בנושא אחד והניח קושיא הלז בהדבר צריך תלמוד. ואכן בני הנ"ל אמר ליישב דלק"מ דוודאי קודם שיקריב הפסח אסור לו לאכול כדי שלא יתבטל ממעות הפסח, אבל אחר שמקריב הפסח אסור לו לאכול כדי שלא יתבטל ממעות הפסח, אבל אחר שמקריב הפסח אז מחוייב לאכול מצד שהוא יו"ט שלו, ומה שהתענה

דעלה לדוכן לכרך ברכת כהנים משום דחזינן הכא בספרי דשמעון אחי אמו הי' כהן ולא לוי ואף דכהן בעלמא אסור לישא כפיו צריך לומר דדש בעירו הוי ודש בעירו מותר והא דאמרינן דעלה לדוכן סיעתא מזה לפירש הר' שמעי' במידות פ"ב משנה ו' דתנן שם דמעלה היה שם וגבה אמה והדוכן נתן עליה ופירש הר"ש דוכן של הכהנים לכרך את העם וכן מוכח שם במשנה דבדוכן שהיו עומדים הלויים על השיר קחשיב שם במשנה מקודם דהיו על ט"ו מעלות העולות מעזרת נשים לעזרת ישראל ומה שפירש הרע"ב דהדוכן הי' ללויים וכן פירש"י ביומא דף ט"ז צע"ג) ג"כ קשה דלמה לא הניח לספור דהא ביום טבוח אינו אסור לכל העולם. וצריך לומר דכוונתו דאם המעשה היה בזמן הבית נ"ל דאנשי לוד לא הקריבו ביו"ט גופא מחמת שאירע להם איזה אונס אפשר משום דהיי' טרודים במיתתו של אלכסא שהיה אדם חשוב.

וכן מצינו בירושלמי בחגיגה פ"ב דרוד מת בעצרת והי' כו' אונגין והקריבו למחר. ופירש המ"ל בפ"ג מה' אבל הי' דלא היו אונגים ממש דהרי לא היו קרוביו ממש שיהי' נוהג בהם דין אנינות רק שהי' טרודים, וטרדא ג"כ פוסלת בקדשים וכדאייתא ביומא ד' י"ד ע"ש. לכן לא הי' יכל לדייק ממעשה דר"ט הלזו רק משום דיום טבוח אסור בהספד ותענית לכל העולם, דפשוט ליה דודאי מעשה כי הוי לאחר חורבן הוה דאף דודאי דר"ט הי' גם קודם החורבן, מ"מ קודם החורבן בוודאי הי' עדיין רך בשנים מאד (וכן משמע הלשון דאמר שעלה אחד אחי אמו ומשמע דעדיין הי' קטן והי' נמשך אחר אחי אמו) ולא הגיע להוראה.

ולענין מה שהקשה עוד המ"ל דצריך להתיישב בההיא דאמרינן עלה דר"ט דהמעשה הי' ביו"ט שחל בחול, ולא ידעתי טעמו של ר"ט שאסור יום טבוח בהספד, אי משום דמי שלא הקריב בחג יהי' מקריב ביום שאחריו, א"כ כל ששה ימים שאחר החג יהי' אסור בהספד ותענית, חו לא שמענו, ועוד ממקומו מוכרע דאינך ששה ימים מותר בהספד ותענית וכו'. וסבור הייתי לאמר דר"ט ס"ל כב"ש דעולת ראי' אינה דוחה יו"ט וכו' אך הדבר הוא דוחק גדול דר"ט שנה משנתו כבית שמאי וכו'. אלו תוכן דברי המ"ל ז"ל.

ולענין ד' יש לתרץ קושייתו בג' דו' פירוקי. דחדא י"ל דלעולם ס"ל כב"ה ומ"מ לא הניח לספור

עד זמן שחיטה לא איכפת לן דהא מותר להתענות תענית שעות ביו"ט דרבנן, וכל זה בזמן הבית. אבל האידנא דליכא קרבן ואין האסור רק משום גזירה דמהרה יבנה ביהמ"ק ויקריבו הפסח ויאמרו אישתקד מי לא התענינו בעה"פ השתא נמי נתענה, אין עצה ואין תבונה בזה לצאת ב' החששות, דאם נפסוק הדין דאסור להתענות כל היום ומחוייב לאכול אחר זמן המנחה, יש חשש דשמא יבנה ביהמ"ק ולא יהי' לו פנאי להקריב פסחו עד סמוך לשקיעה, ויאמר אשתקד מי לא אכלתי השתא נמי איכול אחר חצות. ואם נפסוק דצריך להתענות כל היום, איכא גזירה להיפך דשמא יקריב פסחו תיכף אחר חצות ומ"מ יתענה כל היום כמו אשתקד. וכיוון שסו"ס אין לצאת ב' החששות, הילכך שב ואל תעשה עדיף בזה. כן ת"י בני נ"י.

ומיהו בלא"ה אין מקום לתמיהת המ"ל ז"ל, דהדבר פשוט דלהס"ד דרב ששת הוי יתיב בתעניתא משום פסחא, ע"כ דלאו תענית ממש קאמר דהא בהדיא שנינו בברייתא בפסחים ק"ח דמטבל הוא במיני תרגימא אלא ר"ל דלא אכיל פת וש"ד האסור לאכול בעה"פ סמוך למנחה. ובוה קיים גם תקנת חכמים שאסרו בהספד ותענית ביום טבוח, דכיון דאכל מיני תרגימא הרי לא התענה, והתוס' שכי' שם בתי' השני דקבל עליו תענית ממש כתבו כן לפי המסקנא דהיי' אסטניס שלא הי' יכול לאכול כלל ופשוט הוא:

ולענין מה שרצה המ"ל ז"ל לחדש דביום טבוח של עצרת אינו אסור בהספד ותענית לכל העולם רק לאותן אנשים שלא הקריבו עדין רק שקשה לי ע"ז ממה שאמרו בחגיגה י"ח דמעשה דר"ט שלא הניח לספור ביום טבוח המה ואף דהמעשה הי' לאחר החורבן ע"כ המ"ל:

והנה לכאורה צריך להבין דלמה הוצרך לדייק הקושיא מהא דר"ט היה לאחר החורבן דגם אם נימא דמעשה דר"ט היה בזמן הבית (דהא באמת ר"ט היה גם בזמן הבית וכדאייתא בקידושין ע"ב דאמר ר"ט פעם א' עליתי אחר אחי אמי לדוכן והייתי אזני אצל כה"ג ושמעתי שהבליע שם בנעימות אחיו הכהנים וכן איתא בספרי בפ' בהעלותך ע"פ ובני אהרן יתקעו בחצוצרות דאמר ר"ט אקפח את בני אם לא ראיתי שמעון אחי אמי שהי' חוגר ברגלו שהי' עומד ומריע בחצוצרות וכו' ונראה דמשום הכי פירש"י בקידושין

דצ"ל ואשיאנה היינו כדי שלא נפשוט מזה דעשו ב"ש כדבריהם, אבל זה משמע דהי' פשוט להגמ' דהי' מתלמידי ב"ש. ובנר"ד לא שייך להקשות הלא לא עשו ב"ש כדברים, דהא ליתא דהא באמת מעשה כי הוי אחר חורבן הוה ושפיר היה סוכר ר"ט דאסור ביום טבוח בהספד ותענית, משום דלפי דעתו דהי' סוכר כב"ש חשב דוודאי כשיבנה המקדש ב"ב ויבאו משה ואהרן בוודאי יאמרו דהלכה כב"ש דגם יו"ט שחל כחול צריך יום טבוח וזה פשוט.

ותי' רביעי י"ל דהמעשה הי' באמת בזמן הבית דהרי הי' גם קודם החורבן וכמו שכתב לעיל, ובינו"ט גופא לא היו יכולים להקריב מחמת שהיו טרודים במיתתו של אלכסא וכמו שכתב לעיל, ולפיכך הקריבו למחר. והא דאמר דיום טבוח הוה צ"ל דלבני לוד הוי יום טבוח.

ובאמת שיש הכרח גדול שהי' בזמן הבית לפי מה שכתבתי בספרי בנין שלמה ח"א סי' בשם מר אחי הגאון ז"ל ליישב תמיהת המ"ל ז"ל דאמאי לא החזיר בשום מקום שאסור במלאכה ביום טבוח של עצרת אם חל יו"ט בשבת. וכן תמה דהיכי כתב המג"א דביום טבוח הוא אסור בתענית הלא אדרבה תנן במותר בהספד ותענית ושלא לקיים דברי הצדוקים שהיו אומרים עצרת אחר השבת, וכתבתי שם בשם אחי דקושיא חדא מתורצת בחבירתה דוודאי בזמן הבית דהי' אסור במלאכה ביום טבוח מה"ת לא הי' יכולת ביד חכמים להתיר במלאכה ביום טבוח כדי להוציא מלבן של צדוקים, וכיון שבמלאכה הי' מוכרח לאסור אם הי' אסרין כם בהספד ותענית הי' מקיימין בזה מנהג הצדוקין שהרי היו נוהגין ביום ראשון כיו"ט גמור. ולפיכך הוצרכו להתיר בהספד ותענית ביום טבוח אינו אלא מדרבנן גם בזה"ב, דהא יו"ט גופא ס"ל לר"א דשמחת יו"ט רשות. אבל האידנא דגם איסור מלאכה אינו אלא מדרבנן, ראו חז"ל טפי להתיר במלאכה כדי שלא יהי' ביטול מלאכה לעם שגני ימים וכיון שמותר במלאכה יוכלו לאסור בהספד ותענית, שהרי הכל יראו שאינו יו"ט דהרי מותר במלאכה ואין בזה קיום לדברי הצדוקין. כן כתבתי שם בשם מר אחי הגאון ז"ל וזה נראה לי כפתור ופרח. ואמנם קשה ע"ז דא"כ מה מקשה מר"ט הא בזה"ז אסור באמת בהספד ותענית וא"כ צ"ל דהיה ידוע להמקשן דהמעשה כי הוה בזמן הבית הוה:

משום דמעשה כי הוי לאחר חורבן הוי וכמו דס"ל להמ"ל בעצמו, ועיקר איסור הספד ותענית בזה"ז ביום טבוח אינו אלא משום דמהרה יבנה בהמ"ק וכו'. והנה ידוע דמבואר בספרי האמת דלעתיד לבוא יקבעו הלכה כב"ש דתורתו של ב"ש גבוה וקדוש מאד ואין העולם הזה כדאי הוא לו, אבל לעתיד לבוא יהי' הלכה כב"ש. ואפשר שזהו דאמרינן במדרש בפ' צו דתורה חדשה מאתי תצא והיינו דיפסקו הלכה כב"ש. ובוזה יש ליישב ג"כ דברי ר"א הקליר בפיוט של פרשת החודש שכתב שם להנתן דת חדשה. ותמהו על זה רבים דהא הרמב"ם חשב אחת מיי"ג עיקרים שזאת התורה לא תהא מחולפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו. ואכן לפי דעת המקובלים הנ"ל יש לומר דאין ר"ל דתנתן דת חדשה ממש רק שיפסקו הדין כב"ש. וזה נ"ל כפתור ופרח בפירוש דברי הפיוט. וא"כ י"ל דהא דאמרינן שם דיום טבוח הי' כנ"ל דלעתיד לבוא יהי' יום טבוח למחרת יו"ט של עצרת, משום דאז יקבעו הלכה כב"ש. רק י"ל דהא באמת בכרייתא גופא איתא דהי' ביו"ט של עצרת גופא רק דמקשה ביו"ט עצמו מי קאתי, ולכן משבש לה לברייתא ומתריך לה דהיה ביום טבוח ומזה הוכיח המקשן דחל עצרת בשבת, דאם הי' חל כחול הרי אין לו יום טבוח דהא קי"ל כב"ה. אבל אח"כ דקא מתריך שם דיו"ט היה חל כחול, פשוט י"ל דהכוונה של התרצן הוא דאטו לאו תרוצי קא מתרצת ליה תריך הכי דלאו יום טבוח היה רק בתשלומי עצרת היה דהא עצרת יש לו תשלומין כל ז'. וצ"ל בכרייתא ולא הניתן ר"ט משום דתשלומי עצרת היה, וחסר תיבה בד' הברייתא וזה קל יותר לתריך בכרייתא, דזה שכיח ע"פ הרוב במשנה וברייתא לחסר תיבה אחת או שתיים, וכמו דאמרינן בכ"ד דחסורי מחסרה והכי קתני. אבל להחליף יו"ט של עצרת בתיבת יום טבוח כמו שעלה על דעת המקשן זה אינו שכיח כלל כן מבואר בגיטין ד' פ"ה ע"ש.

ולפי פירוש זה שכתבתי יהיה ראוי גדולה מסוגיא זו לדעת הספרדים דאין אומרים תחנון בתשלומי עצרת דהרי מסוגיא זו מוכח דכל תשלומי עצרת אסור בהספד ותענית. ועוד בעיקר קושייתו דדוחק לומר דר"ט שנה משנתו כב"ש, לכאורה אין כאן דוחק דהא ר"ט מתלמידי ב"ש הי', דתניא בתוספתא דיבמות פ"א ומייתי לה הש"ס ביבמות ד' ט"ו דאמר ר"ט תאבני מתי תבא לידי צרת הבת ואשאנה, ואף דמתרצין שם ביבמות

זעירא גם האידנא אסור בהספד ותענית אף לאחר שבטלה מג"ת, והא דקיי"ל ברה"ד י"ח דהאידנא בטלה מג"ת לבד מחנוכה ופורים היינו יו"ט של דבריהם שנתקנו על הניסים שנעשו בזמן בית שני וכדומה, משום דכל זכרון הצרות יבטל לעתיד לבוא וכמו שכ' הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ב דחנוכה ומייתי לה מקרא שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני ע"ש. אבל יו"ט של י"ד אסור דהא יו"ט מצד שהי' בו זמן הקרבה של פסח שני בזה"ב, ואי"ה לעתיד כשיבנה בהמ"ק ב"ב יחזור למקומו לטמא ושהי' בדרך רחוקה. הלכך בודאי לא בטל היו"ט גם בזמה"ז משום מהרה יבנה בהמ"ק, כמו בערב פסח הראשון דאסור במלאכה גם בזמה"ז, דאלת"ה אלא דלא עדיף משאר ימי מג"ת, א"כ מאי מקשה מה דלא חשיב גם פסחא רבה בימי מג"ת, דהא באמת כבר קחשיב ליה לפסחא רבה בימי מג"ת והי' בפ"ק דמג"ת, דתניא שם מתמניא בניסן עד סוף מועדא איתותב תנא דשבועיא דלא למספד. וא"כ ערב הפסח נמי בכלל ימים הללו. אלא ודאי דעיקר הקושיא הוא מדכללו לערב הפסח בכלל היו"ט דחגא דשבועיא ומשמע דהאידנא בטלה, וע"ז מקשה שפיר דלמה גרע מספחא זעירא דלא בטלה גם האידנא:

וזה ראי' ברורה וסייעתי' למנהג הספרדים דאין אומרים תחנון כ"ד באיר. ונהירנא שפעם אחת חל תענית שני בתרא כ"ד באיר (והוא חל בקביעות ז"ח או ה"ש פשוטה או ה"ח מעוברת שחל אז שבת בערב הפסח) והורה להלכה מר אחי הגאון ז"ל שלא ישלימו התענית אף לאנשים שנוהגין להשלים התענית של בה"ב משום שהוא יום טוב של מג"ת דפסחא זעירא דלא למספד כ"י ודלא להתענות ביה. והיינו כמש"כ בעז"ה למעלה דיו"ט זה של פסחא זעירא לא בטלה:

ומה דלא חשיב ל"י בהדי ימים של חנוכה ופורים דלא בטלו היינו משום דלא חשיב התם רק היו"ט של מג"ת שנקבעו על הניסים. וכל זה ברור:

ולענין עיקר המחלוקת בתשלומי עצרת לומר בהן תחנון, י"ל דלכל אחד טעמם ונימוקם עמם. טעמם של הספרדים הוא דכיון דיש תשלומין לעצרת כל ז', חיישינן מהרה יבנה בהמ"ק ואולי יאחר ולא יביא קרבנותיו רק בתשלומין ואז יהי' אסור לו בהספד ותענית מן הדין, והלכך גם האידנא אסור. אבל דעת האשכנזים כיון דמצוה להקריב קרבנות ביום ראשון בזמנו וכל המאחר נקרא פושע וכדאיתא ברכות כ"ח ע"א ולא שייך גזירה כלל, וזה ודאי אין לחוש דשמא יארע לו אונס שלא יוכל להקריב בזמנו, דהא אונס לא שכיח וכמו שכ' התוס' בכתובות ד' ט', ולמילתא דלא שכיחא לא גזרינן וכדאמרין בב"מ ד' מ"ז. והלכך טעמן של האשכנזים נ"ל יותר. ואכן כל זה בחל עצרת בחול אבל בחל בשבת דא"א בזמנו, נ"ל דאז יש לנהוג כדעת הספרדים דאסור בהספד ותענית ובתחנונים בכל אלו ימי תשלומי עצרת, דמאחר דאין מקריבין בזמנו, נראה ברור דאף כל הציבור הקריבו למחר וכמו דתנן דאם חל עצרת בשבת יום טובא אחר השבת מ"מ מי שמאחר להקריב אז לא מקרי פושע, דכיון דאין מקריבין בזמנו כל הימים שוין, ורק לא הוי מקרי זריז דזריזין מקדימין למצות, אבל מ"מ פושע נמי לא הוי. והלכך כל אחד ואחד אסור בהספד ותענית כל תשלומי עצרת משום החשש דמהרה יבנה בהמ"ק ויאחר קרבנו להקריב בתשלומין. כנ"ל ברור להלכה:

ואין לדחות זה דהרי יום ראשון אינו חל בשבת רק יום שני ובאמת הא אנו בקיאין בקביעא דירחא וליכא גזירה משום יום חג השבעות שחל בשבת. דהא ליתא כלל, דהא עיקר הגזירה הוא משום זה דלא ידעי להבחין בין זמן דליכא קרבן ובין זמן דאיכא קרבן, וע"כ הא לא ידעי כלל דעיקר היו"ט הוא ראשון ושפיר יש לחוש דיטעו גם בזה, וסברי דגם יו"ט שני הוא יו"ט מה"ת, והלכך בודאי צריך לגזור כנ"ל:

ודע עוד דמהסוגיא דחולין ד' קכ"ח ע"ב דמקשה הש"ס הא רבה למספד מוכח להדיא דבפסחא

סימן מ

הדחת הרצפה בחול המועד

מלאכה שיש בה טורח, אבל בנטילת גבשושית אין בה טורח כ"כ ולפיכך שרי. ופשוט דה"ה כשיש לו גומא בביתו דמותר לעממה דהא. במלוי גומא אין בו טורח. וכן מבואר להדיא מהש"ס דמ"ק דף י' ע"ב (והגר"א ז"ל ציין על דין זה דמקורו מהש"ס דמ"ק דף י') דשקיל מיליא ושדי בנצא אדעתא דבי דרי הוא ושרי דלא אסור רק במכוון לחרישה (כ"ה הגירסא ברב אלפס ורש"י וע"ש בתוס'). הרי דלהשוות הגומות כדי שיהא נוח לדוש ג"כ שרי (ומיהו הטעם שכ' בהגהות סמ"ק והועתק בב"י ובמג"א משום שאין בו טורח, צ"ע לכאורה, דהא בש"ס משמע להדיא דלא אסרו רק אם מכיון לתקן הקרקע לחרישה. ואין נ"מ אם יש בו טורח או לא, דאם מכיון לתקן הקרקע לחרישה. הרי אינו לצורך המועד כלל דהא בחרישה אינו לצורך המועד לפיכך אסור אפילו אין בו טורח. אבל אפשר לומר אם מכיון לתקן הקרקע כדי שיהא נוח לדוש בה תבואה לצורך המועד שרי, דכמו דהדישה בעצמה שהוא גם כן מלאכה גמורה ומכל מקום כיון שהוא לצורך המועד שרי. הכי נמי להשוות הקרקע שיהא ראוי לדישה גם כן שרי. וא"כ מאי נ"מ אם יש בו טורח או לא, דהא הדישה יש בה טורח הרבה ואעפ"כ מותר אם הוא לצורך המועד. ואמנם דס"ל לרבינו פרץ בעל הגהות הסמ"ק, דדוקא בדישה דהיא מלאכת אוכל נפש גופא מותר אף כשיש בה טורח הרבה, אבל לתקן הקרקע כדי שיהא נוח לדוש שם או ליטול גבשושית שבבית כדי שיהא נוח לדור בבית, לא התירו רק בשאין בה טורח כ"כ. וכה"ג כ' בפוסקים והובא במג"א בס"י תק"מ ס"ק ו', דבדבר שצורך אוכל נפש ממש, מותר אף מלאכת אומן, אבל בדבר שאינו צורך אוכל נפש לא התירול רק מעשה הדיוט, אבל מעשה אומן אסור אפילו הוא לצורך המועד.

והלכך נראה דכיון דדרך בעה"ב בזמנינו להדיח הרצפה ב' פעמים בשבוע ומקפידין אמנקיותא, שפיר מקרי צורך המועד ושרי. ואף דבהדחת

בעז"ה. אור ליום ועש"ק ט"ב אדר ראשון ע"ת ק"ץ לפ"ק.

תיתי שלמא רבא מן שמיא וחי אריכי וברכתא טבא לכבוד הה"ג החוב"ב מו"ה בנימין ישעי' הכהן נ"י רב בבהמ"ד חי אדם בק"ק ביאליסטאק יצ"ו יהי ה' עמו. ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויהי לו ולכל הנלוים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

ואחדשה"ט הרמה". באתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד שאלתו אם מותר להדיח הרצפה בחוה"מ משום דבשבת ויו"ט מבואר בגמ' ובטוש"ע או"ח סי' של"ז דאסור משום דלמא אתי לאשוויי גומות (ואפילו במקום דליכא גזירה דאשוויי גומות כגון במקום דאיכא רצפה של אבנים ג"כ אסור משום דקרקע בקרקע מיחלפא. כדאיתא בשבת דף קנ"א ע"ב. וכן נפסק להלכה בטוש"ע שם דאף המתירין בכיבוד בקרקע מרוצף מ"מ בהדחה אסור. ודברי התוס' בשבת צ"ה ד"ה שרי זילחא שכתבו שם דבהדחה שייך אשוויי גומות גם במרוצף. משום דמתמלאות הגומות בין רובד לרובד, צ"ע מהש"ס בשבת דף קנ"א הנ"ל דהא שם מבואר דאינו אסור ברצפה רק משום דקרקע בקרקע מיחלפא. ומה דקשה מאמימר דשרי זילחא במחוזא, תירץ בס' בתרומה דשאני התם דבכל העיר היה מרוצף וליכא גזירה והובא בקיצור בכיאו"ר הגר"א ז"ל שם. אבל דברי התוס' צע"ג). וא"כ אפשר דגם בחוה"מ אסור מהאי טעמא דהא איסור בנין שייך בחוה"מ אפילו בנין כל שהוא.

והנה באתי לחוות דעתי דנ"ל דלהדיח הקרקע בלכר ולא לשפסף הקרקע היטב בענין שיהא בו משום ממחק נ"ל דשרי. דהא אשוויי גומות בחוה"מ אם הוא לצורך המועד שרי כמבואר בטוש"ע סי' תק"מ סעיף ב' דמותר ליטול גבשושית שבבית בחוה"מ. והוא מדברי הסמ"ג והסמ"ק בלאוין קצ"ה בשם הרב ר' יוסף. ומבואר שם בהגהות הסמ"ק הטעם דאף דאיתא בשבת ד' ע"ב דהיתה לו גבשושית בבית ונטלה חייב משום בונה, ובנין אסור בחוה"מ, מ"מ לא אסרו רבנן רק

א. ח"ל המחבר עמורי השלחן על הקצש"ע: בעבור שחביבים עלי דברי גאון דורנו ר' שלמה הכהן שליט"א זקן ההוראה בוילנא לכן ראיתי להעתיק בזה אות באות מכת"ק של הגאון הנ"ל אשר השיבני על השאלה ששאלתי בדבר הדחת הרצפה בחול המועד.

שליח אבל במצוה שיוכל לעשות בעצמו, אפשר דאם עושה ע"י שליח לא נקרא יו"ט שלו מ"מ הסברא נכונה מצד עצמה כיון דשלוחו של אדם כמותו ממילא הוי כעושה בעצמו. מיהו כ"ז לדעת הסוברים דלמילת הבן מהני שליחות, אבל לדי' הש"ך סי' שכ"ו דלא מהני שליחות ואם האב אינו יכול למחול, נשאר החיוב על ב"ד או על מי שיכול למול, נראה דלא מקרי יו"ט שלו כלל דהרי אינו מקיים שום מצוה כלל לפיכך נראה דהאב צריך לצאת מבהכ"נ כדי שיאמרו הצבור תחנון. אבל האב בעצמו אפשרי דאצ"ל תחנון ומיהו אם רוצה לומר ג"כ אין קפידא. כנ"ל לפע"ד. ואבקש ממעכ"ת שאם ירצה להדפיס שני הדינים האלה משמי, אזי ימחול להדפיס כל התשובה הלז שכתבתי, בשלימות, מהחל ועד כלה בלי שום שינוי.

כ"ד הד"ש שלמה הכהן מו"ץ בוילנא.

מכתב שני בענין הנ"ל

בעז"ה אור ליום ד' כ"ב אדר ראשון שנת תר"ס.

רוב ברכות ושלום תניינות לכבוד הרה"ג החר"ב סוע"ה וכו', מו"ה בניסין הכהן נ"י, רב בבית המדרש רחיי אדם בק"ק ביאליסטאק יצ"ו. יהי ה' עמו ובכל רוכיו ישכיל וצליל.

הג"ה בשבוע העבר שלחתי לו תשובה בארוכה אודות שאלתו אם מותר להדיח הרצפה ולרחוץ בחוה"מ ומסתמא בודאי בא לידו, ואמנם שכחתי אז מלכתוב לו שיש עוד ראייה ברורה להיתר ממשנה ערוכה דבפסחים ס"ד כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיו מדיחין את העזרה שלא ברצון חכמים ואמרינן שם דף ס"ה דהיינו שלא ברצון ר"א דס"ל במכבד ומרכץ דחייב חטאת, ופי' התוס' בשבת צ"ה ובפסחים שם בתי' הראשון דגם בעזרה שהיתה רצפת אבנים יש חיוב חטאת לר"א בהרחה. והשתא תימה גדולה דא"כ גם ככל ער"פ היה אסור להדיח דהא אסור במלאכה מה"ת כמש"כ התוס' בר"פ מקום שנהגו ובמל"מ כלי המקדש, וא"כ גם בחול היה שלא ברצון חכמים. אלא ודאי דבהרחה גם בחוה"מ מותר וכ"ש בי"ד, וע"י בפסחים דחיה"מ וי"ד שרין.

כ"ד הד"ש שלמה הכהן מו"ץ בוילנא.

הרצפה יש בו טורח הרבה, מ"מ בהדחת הרצפה עצמה אין בה שום איסור מלאכה, דהא אפילו בשבת היה שרי רק דאסור משום גזירה דאשוויי גומות, ובהא דאשוויי גומות בעת הדחה אין בו טורח כלל. ואין לפקפק בזה כיון דאינו צורך המועד רק למפונקים המקפידין להדיח הרצפה ב' פעמים בשבוע, וכיו"ט לא הותר רק דבר השוה לכל נפש, דאפילו לגמר מוגמר ביו"ט אסור כדאיתא בכתובות דף ז' משום דאינו שוה לכל נפש, ופירש"י דמוגמר אינו רק למפונקים. מ"מ נראה דז"א אלא ביו"ט משום דכתיב לכל נפש. הרי דלא התירה התורה רק דבר השוה לכל נפש. אבל מחוה"מ דלרוב הפוסקים מלאכת חוה"מ הוא רק מדרבנן, כודאי אם לאדם הזה הוא צורך המועד שרי. ובפרט דאינו ברור כ"כ דאית ביה אשוויי גומות.

ומיהו אין נ"ל להתיר רק להדיח הרצפה בקל במים ב' או ג' פעמים עד שיעבור האבק והעפרורית מאליו, אבל לשפשף הקרקע הרבה באופן שיש בו איסור ממחק כדרך שעושה בחול נ"ל דאסור, שהרי בזה יש טורח הרבה וגם יש בו איסור מלאכה וגם הוא עובדא דחול, כנ"ל לפע"ד.

ואגב דאיירי בענין הדחת קרקע ראיתי לכתוב מה שעמדתי בעת כתבי מכתבי זה ע"ד התוס' בשבת דף צ"ה ד"ה והאידינא דכביבוד הבית אסור אפילו לר"ש משום שמזיז עפר ממקומו. ותימה לכאורה דא"כ למה ס"ל לחכמים דגם כיבוד בשבת אינו לא איסור שבות, דהא התוס' ד"ה המכבד כתבו דטעמא דחכמים דאינו אלא שבות משום דלא הוי פסיק רישיה אבל במכבד לפי דעתם הוי פסיק רישיה דהא ודאי מזיז עפר ממקומו ואולי דבמזיז עפר אין בו משום מלאכה רק משום טלטול מוקצה. ועוד י"ל דלהתוס' לא פסיקא להו דאיכא חיוב חטאת בפסיק רישיה אליבא דחכמים וכ"כ המהרש"א ז"ל בשבת שם ד"ה המכבד ע"ש.

ולענין שאלתו השניה אם המילה בעיר אחרת אם יוכל האב ליפטר מלומר תחנון מחמת שהוא יו"ט שלו. מה שהביא ראייה מקרבן תמיד שנקרא יו"ט שלו, אף דאינו עושה בעצמו כמ"ש בירושלמי והובא בתוס' במס' פסחים בריש פרק מקום שנהגו ע"ש. לכאורה יש לדחות דשאני קרבן תמיד דלעולם הוא ע"י

סימן מא

שמחה ביו"ט בזה"ז

מכתב להשד"ח:

ולכן נ"ל דבקרא ושמחת בחגך וקרא ושמחת לפני ה' אלהיך לא פליגי כלל דודאי בזמן הבית היה מחויב לזבוח שלמי שמחה ולאכול ובזה יוצא לה' ולכם דמשלחן גבוה זכו ואם היה רחוק מירושלים או בזה"ז חייב לשחות יין ולומר שירה ובזה מקיים לה' ולכם, רק פליגי בקרא דעצרת תהיה לכם ועצרת לה' אלהיך, והני קראי מיירו בכשאין לו דבר במה לשמח שהוא רחוק מירושלים, וגם אין לו יין, ובזה אמר קרא דמ"מ חייב לקיים או לכם או בתורה שהוא לה', או באכילה ושתייה דשאר משקין, ובהא פליגי, דר"י סבר חלקהו ור"א סבר דאו או קאמר קרא ואף דאינו יוצא בהם מצות שמחה מ"מ מקיים בזה מ"ע דעצרת תהיה לכם ולה'. ואף דחייב ת"ת נוהג בכל יום, מ"מ נפקא מינה דבכל יום יוצא בפרק אתר שתריה וכו' משום דנצרך לעסוק במלאכה לפרנס אנשי ביתו, וביו"ט דפנוי ממלאכה תייב לעסוק בתורה כל היום, ולר"י חצי היום. והכי אמרינן בירושלמי דתענית סופ"ג הביאו מרן הב"י דלא נתנו מועדים אלא לעסוק בתורה וחד אמר לאכילה ושתייה. ואפשר שלמדו זה מהני קראי דעצרת היינו עצור ממלאכה ונתן הכתוב בעצמו ע"ז טעם דמשו"ה צוה שיהיה עצור מן המלאכה כדי שיהיה לו פנאי לעסוק בתורה, ואידך דריש מאידך קרא, ולפי התנחומא שהביא מרן הב"י משמע דמפרש בדברי ר"א דקראי מיירו בתרי גוונא, דהפועלים ובע"ב צריכים לקיים לה', ותלמידי תכמים צריכים לקיים לכם. וכן משמע באמת בביצה דף ט"ו ע"ב דלהתלמידים אמר לכו אכלו משמנים ועל בעלי בתים כעס ואמר שמניחים תי עולם וכו' ובתוס' שם נדחקו בזה. וגם מה שסיימו התוס' ומ"מ אמר להו לכו אכלו וכו' משום שמחת יו"ט תמוה, והא ר"א סבר דשמחת יו"ט רשות, אבל להתנחומא ניחא דמ"ש שמחת יו"ט רשות הוא להעוסקים במלאכה כל השבוע אבל לת"ח מצוה. ומ"ש השאג"א דבתורה נמי יוצא ידי שמחה דכתיב משמחי לב, תמיה לי דהאיך שמעינן מר"א דס"ל דשמחת יו"ט רשות דהא בכלולו לה' נמי שמחה היא וא"כ גם לדידיה חובה לכל האנשים וצע"ג א.

וכדי לעטר קונטרסי עטרת חכמים אכתוב פה אשר כתב אלי רב רחמימאי הכהן הגדול המפורסם פוהרש"ף הכהן מווילנא יחי' בענין שמחת יו"ט ח"ל: ובאמת לפמ"ש הרמב"ן בסה"מ בשרש א' דהלל ביו"ט הוא מדאורייתא והוא מכלל השמחה שנצטרנו וביום שמחתכם וכו' ע"ש. ובשאגת אריה סי' ס"ט בודאי כל המרבה לומר שירות ותשבחות ביו"ט הרי זה משוכח שמקיים בזה מצות שמחה שנוהגת כל היום. ואפשר דמשו"ה אמרו דבזה"ז אין שמחה אלא ביין, משום דאין אומרים שירה אלא על היין שע"י ששותה יין ביו"ט ואומר אח"כ שירות ותשבחות להשי"ת מקיים מצות שמחה כתקנה שמחה לה' ושמחה של לכם, דבשניהם כתיב לשון שמחה. ואפשר שעל זה כיונו לכם כמ"ש חלקהו חציו לה' וחציו לכם, ור"ל שישתה יין ויאמר שידות ותשבחות דהרי כתיב ביין המשמח אלהים ואנשים, ואמרינן בעירובין אלהים כמה משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין, ובהדיא כתיב בחג השבועות כפי' ראה ושמחת לפני ה' אלהיך והיינו שירה (ולפלא בעיני על הרמב"ן שם שלא הביא סיוע לדבריו ממקרא זה דאילו אקרא שהביא הרמב"ן שם שלא הביא סיוע לדבריו ממקרא זה דאילו אקרא שהביא הרמב"ן השיג השאג"א ש"ש, אבל מקרא הנ"ל היא ראייה שאין להשיב עליה). ומ"ש עוד שם דמהש"ס פסחים משמע דוקא דבתורה יוצא חציו לכם ובה כתיב משמחי לב כבר הק' בעצמו שם דמה צריך קרא לזה תיפוק ליה משום מצות שמחה ותי' דחוק.

אך לענוד"נ בהקדים מאי דקשיא לכאורה דאטו ר"א פליגי על עיקר מצות שלמי שמחה ביו"ט, דהא ילפינן גו"ש מהר עיבל דשמחה היינו בשלמים דוקא ומי נימא דכל המשניות וברייתות דהזכר בהם מצות שלמי שמחה ביו"ט כולהו דלא כר"א. ועוד דמאי מק' בש"ס פסחים דף ע"א מדתנן ההלל והשמחה ח' חיימנין דלא משכחת וכו' ומאי קושיא דלמא מתני' ר"א היא דס"ל דאדם יוצא בתורה ושפיר משכחת ת' לעולם.

סימן מב

אירוסין בתשעה באב

בעז"ה יום ב' כ"ג תמוז שנת תרכ"ב לפ"ק ווילנא.

חיתי שלמה רבא מן שמיא וחיי אריכי וכרכתא טבא לכבוד ידיד עליון ויראיו וידיד נפשנו מאז. האהוב חכיב לנו עד לאחת, ה"ה הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול, הח"ב סו"ה, שמו נודע בשערים, בחיבוריו הנחמדים היקרים, שכ"ת מו"ה ישראל חיים דייכעם נ"י, אחד מיוחד מהרבנים אשר בק"ק לידו, יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח, ויהי שלום בחלו, שלוה בארמנותיו, ויהי לו ולכל הנלוים אליו המסתופפים בצלו ולכל אנשי מחנו ק"ק לידו בכלל חיים ושלוה עד העולם אכיה"ר.

אחדש"ת הרמה נ"י. באתי להודיעו כי חיבורו הנחמד אשר הוא מוציא לאור מידי חודש בחודש וקראו בשם "בית ועד לחכמים" קבלתי בזמנו, הראשון והשני וגם השלישי, ומידי קראתי בהם כשנים ושלשה דלתות שבעתי מהם רב עונג ושמחה כי כל החידושים שנכתבו בהם בפלפולא של הלכה בש"ס ופוסקים וגם חידושי דינים הנוגעים להלכה למעשה הנאמרים בהם בשם גאוני וחכמי זמנינו נ"י וביחוד החידושים והפלפולים וחידושי דינים שכתב כבוד גאונו בעצמו הכל הם דברים נכונים וישרים ומחוננים לאמיתה של תורה, ומשמחים לב ונפש להמעייין בהם. ושמו אשר קרא לו "בית ועד לחכמים" נאה לו כי בו נתוועדו חכמי ישראל ביחד להשפיע מחכמתם אשר חנן ד' אותם להבין ולהשכין בתוה"ק ולהציע אותם לפני חבריו, ולהיות כל אחד שומע דברי חברו, שומע ומשיב, שומע ומוסיף, ומתוך כך יצא הדין לאמיתו להלכה ברורה. ואשרי חלקו של כת"ר נ"י כי זיכהו ד' בדבר גדול כזה, להגדיל כבוד התורה ולהאדירה, תחת אשר בעתים הללו בעז"ה התורה מונחת בקרן זוית ואין דורש ואין מבקש וירדה מכבודה עד שפל המדרגיגה, בוודאי מצוה וחובה להעלותה לכבודה הראשון ולרומם קרנה, ולכן מה גדול מאוד שכרו של כת"ר נ"י, ומחלקו יהא חלקי, על אשר לקח עול המשרה להיות עושה

ומעשה לרבנים אחרים להדפיס חד"ת הן בדברים הנוגעים להלכה והן בחידושי גפ"ת, ובכמה דברים הנוגעים להלכה ולמעשה, וכל אחד רואה דברי חברו, זה שואל וזה משיב, ומה שזה מקשה זה מפרק וממילא רוחא שמעתתא.

ואולי כבר ראה כת"ר נ"י מה שנדפס על שמי בספר "כנסת חכמי ישראל" שיצא לאור ע"י הגאון מו"ה אברהם יואל אבע"סאהן נ"י בסי' קע"א שכתבתי לבאר דברי חז"ל שאמרו בגי' מקומות בש"ס בפירושא דקרא דחרב על הבדים וכו', של ת"ח שעוסקין בד בבד ועוסקין בתורה, בברכות בפ' הרואה, בתענית (ז') ובמכות (כ') ובכל הג' מקומות אלו מייתי הש"ס ראי' לזה מקראות שונות, בברכות שם מייתי ראי' מקרא דהסכת ושמע ישראל, דהסכת היינו עשו כחות כחות ועסקו בתורה, ובתענית שם מפיך ליה מקרא דהלא דברי כאש נאום ד' דמה אש אינו דולק יחידי אף ד"ת אינן מתקיימין ביחידי, ובמכות שם למד זה מקרא מי אוהב בהמון לא תבואה. ולכאורה תמוה דלמ"ל לכל הני קראי הא בחד סגי, ועוד דהא אמרי' בסנהדרין (ל"ה) דאין שני מקראות יוצאין לטעם אחד. וכתבתי שם ליישב דכל הני ק' קראי כל אחד בא ללמד על ענין אחר, דהנה ידוע כי בלימוד התורה יש ג' אופנים: לימוד התורה ע"פ פשוט בלי הסבר וטעם וזה נקרא משנה, לימוד להבין טעמי המשנה וזהו הנקרא גמרא, והיינו כח הסברא, וכדאמרי' לעולם ליגמר אינש והדר ליסבר, והג' הוא חלק ההוראה ולהורות לבנ"י את המעשה אשר יעשון, ובכל הג' דברים אלו צריך להיות בחבורה, וזה נלמד מג' קראי הנ"ל דוק ותשכח. והנה בב' חלקים הראשונים לא אלמן ישראל מלימוד התורה בכנופיא, דבכל קהילה וקהילה מקהילות ישראל נמצאו בע"ב קובעים עתים לתורה ללמוד בכנופיא, וכן בחלק הפלפול והסברה הנה יוצאים לאור הדפוס כמה חיבורים

והוכיח שם רבזמן הזה הת"ת העוסקים בתורה ורובני הקהילות הנוטלים שכרם מן הציבור מידי חודש כחדשו תלף עבודתם בצרכי צבור לדרך ולהורות כדניי איסור והיתור הם העומדים תחת הלויים בזמן המקדש וכשם שהטילה תורה מ"ע על ישראל בזמן הבית ליתן תו"מ ושאר מתנות כהונה ולויים לכהנים הלויים המחזיקים בתורת ה', כן מוטל כזה"ז לשמח את הת"ח ורבנים ככל הרגלים כי הם במקום הכהנים הלויים ע"ש דבריו הנעימים, וכן הוא המנהג בעירות גדולות מערי תורגמה רבים מיראי ה' גבירים ובעלי בתים חשוכים לחלק תלוקא דרבנן סמוך לכל יום טוב לכל רבנן ותלמידהון דעסקין באורייתא. אשריך ישראל.

29 כתב כת"ר דבר נחמד מאד ליישב דברי הטור או"ח בסי' תקנ"א שכתב בשם רבינו ניסים ז"ל שמותר לארס אפילו ביום תשעה באב והכי איתא בירושלמי ומפרש טעמא שלא יקדמו אחר וכ"כ בשו"ע, ותמה הט"ז עליו דלמה הוצרך הטור לומר הטעם דמותר לארס מר"ח עד התענית משום דאירוסים בלא סעודה ליכא שמחה תיפוק ליה דמותר מטעם שמא יקדמו אחר, ומה שתירץ הט"ז דבמקום שאסור משום אבילות לא מהני הטעם שמא יקדמו אחר, יפה תמה כת"ר נ"י עליו דהלא בהדיא איתא בירושלמי טעם זה דשמא יקדמו אחר על תשעה באב וא"כ הדרא קושית הט"ז לדוכתא. ולכן כתב כת"ר נ"י ליישב דברי הטור ע"ד החידוד, והנני קורא על כת"ר נ"י שפתים ישק משיב דברים נכוחים.

אמנם יש להקשות לדברי כת"ר נ"י למה הוצרך הטור ז"ל להביא טעמא של הירושלמי הלא מאחר שהביא טעם המפורש בש"ס דילן ביבמות שם משום דאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה א"כ לאיזה ענין הוצרך להביא טעמא של הירושלמי לסניף, ומה הוצרך ליתן סניף להיתר מאחר שהדבר מפורש להיתר בש"ס דילן, וכפרט שהש"ס דילן לא ס"ל כהירושלמי לפי דעת כת"ר נ"י, ועוד דאם רוצה להביא טעמא של הירושלמי לסניף הו"ל להביא הטעם על עיקר דין הברייתא דמר"ח עד התענית מארסין אבל לא כונסין ולא רק על דין שכתב רבינו ניסים שמתיר לארס שם ביום תשעה באב עצמו, ועוד דלפי דעתו דהש"ס דילן ס"ל דלא מהני שמא יקדמו אחר במקום דאסור משום אבל רק דעיקר הטעם הוא משום דאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה וגם זה לא מהני רק באבילות ישנה אבל באבילות חדשה אסור וא"כ כל אבל יהי אסור לארס כלל, ואלו הרמב"ם פסק להדיא (בפי"ו מהל' אבל) דמותר לארס בימי אבלו וכ"פ בשו"ע יו"ד (סי' שצ"ב).

אכן באמת דברי הרמב"ם אלה תמוהין, דהא בהדיא מסקינן ביבמות שם דבאבילות חדשה אסור לארס כמו דאר"י במשנה, והכ"י שם דחק ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל בתירוץ שונים ושני התי' אינן עולים יפה לפענ"ד, דמה שתי' דהרמב"ם סובר דלא קיימ"ל כר"י בהא תמוה דהא לא מצינו דת"ק פליג על ר"י בעיקר הדין דאבל בתוך ל' אסור לארס דהא לא פליג הת"ק רק כמה שמתיר ר"י לאשה גרושה ואלמנה ליארס בתוך ג' חדשים ומנ"ל לומר דת"ק פליג גם על הך דינא דס"ל לר"י דאסור לאכל לארס, וגם מה שתי' דר"י לא

נחמדים מרבני וגאוני הזמן הן בגפ"ת והן בשו"ת וכל אחד מפלפל בדברי הגאונים הראשונים וכן בספרי המחברים דגאוני זמנינו נ"י. אמנם בחלק ההוראה להלכה ולמעשה דגם שמדת ת"ח ורבני הקהילות נ"י ככל דבר לשאול לרבנים הזקנים היושבין על מדין איך דעתם נוטה, אך כל זה בדברים שיש שהות להמתין ולהתיישב בדבר ואינו ניצרך להשיב להשואל מיד אבל בדברים הנחוץ להשיב להשואל מיד לזה נחוץ ספר "בית ועד לחכמים" שמדפיס כת"ר נ"י שכל דבר הקשה שיש להסתפק בו ישלחו הרבנים השאלה לכת"ר נ"י והוא ידפיסנה בכיתו כדי שכל אחד מרבני הקהלות יהיה דעתו והסכמתו בזה, ואח"כ עת יבוא אותו הדין לפני הרב אב"ד אזי יוכל לפסוק כן הלכה למעשה ולא יצטרך להכניף עשרה רבנן כי היכי דלמטייהו שיבא מכשורה, כי כבר יש לו כמה רבנים שמסכימים עמו בדין זה.

ולכן אפריון נמטיה לכת"ר נ"י ושכרו הטוב יקבל מאת ד' זכות אשר הרים קרן התורה ולומדיה תעמוד לו ולזרעו עד עולם, ואל יהא חידוש בעיניו על אשר לא כתבתי לו עד עתה יען אשר הייתי טרוד עד הנה בכמה טרדות שונות ונוסף לזה מה שאני טרוד בהגהת ספרי "עצי ברושים" שאני מדפיס לעולה על מזבח הרפוס, ולכן לא כתבתי לו עד היום ובודאי יענה ויאמר סלחתי.

ולענין מה שפלפל בחכמה בדין דק היוצא מן הדקין בדברי הראשונים בדין זה, יפה כיון ככל מה שכתב שמה, וכי כל הני מילי מעלייתא יתאמרון משמיה, ואשרי שלו ככה ומד' ישא ברכה. ולעת הפנאי אכתוב לו מה שנ"ל לפלפל בדבריו בדין זה ואגב אכתוב לו פלפול עמוק בדין היתר בהתר דאין לו ביטול ובר' הרמ"א ז"ל בסי' צ"ט בדין חלב שנפל למים ובר' הש"ך והגרע"ע ז"ל שם מש"כ בעז"ה בימים שעברו, ואם ירצה כת"ר נ"י ידפיסם בחיבורו "בית ועד לחכמים" על שמי.

כ"ד יידו ואוהבו באמת ובלב תמים הדו"ש,
שלמה הכהן מו"ץ דפי"ק ווילנא.

★

למען יהיה לי לאות כי עיינתי בחיבורו ראיתי לכתוב לו איזה גרגרים שעלו ברעיוני בעת עיוני בו, וזה החלי בעז"ה, ראשון לציון כאתי לכתוב בענין דינא השייך לבין המצרים ומר"ח עד התענית, יהפוך ד' אותם לימי ששון ושמחה במהרה בימינו אמן. בחוברת א' צד

סברה דשמא יקדמנו אחר גם לענין ט"ב ורק לענין אבילות חדשה אינו מועיל הך סברה, ויש לי תכלין לזה דמ"ש דאבילות חדשה לא שייך התירא מחמת האי טעמא דלכאורה הדעת נוטה להיפך, דבחוה"מ לכאורה לא שייך כלל שמא יקדמנו אחר דאם מצד הדין אסור לארס בחוה"מ א"כ כל ישראל אסורין לארס והאיך יקדמנו ישראל אחר, ודוחק לומר דשמא ימצא איש דלא מעלי ויעבור על איסור זה, ואדרכא באכל יש לחוש שמא יקדמנו אחר דהאיסור אינו אלא עליו, ואי"ה כפאצט הבאה (אם יהי' לי פנאי) יבוא תי' על זה ואגב יבואר דלמה באבילות חדשה חמור טפי.

והתיכף אחרי כתבי מכתבי זה לכת"ר נ"י טרם הנחתי עטי מידי נתן לי, ידידי הרה"ג החוב"ב, אור הברקי, המוסמך לתורה והוראה מכבוד גאוני דורנו נ"י מו"ה יחזקאל סטאמלער נ"י, את חיבורו "בית ועד לחכמים" חוברת ד' ותיכף ברכתי עליו ברכת הנהנין כי מאוד יקרו עלי דברי דודים יותר מזהב ומפז ואני נותן לו גודל תשואת חן על זה. והנה שכחתי מלכתוב מ"ש כת"ר נ"י כחוכרת ב' בעמק הלכה (צד מ"ג) ליישב קושיית הגאון מהרי"צ ז"ל המובא בס' זכרון יעקב שהביא כל זה הרה"ג מוהר"א פרומקין נ"י בחיבורו בית ועד לחכמים חוברות א' צד י"ב, הנני להודיעו כי הגאון מהרי"צ ז"ל תי' בעצמו כמו שתי' כת"ר נ"י והוא נדפס שם בשו"ת הנ"ל, אך מה שתי' שם הגאון בעצמו זצ"ל דמשכח"ל בשוגג ורבי ס"ל כר"י דח"מ שוגגין חייבין בתשלומין במח"כ דברי שגגה הם, דהא רבי תנא הוא ותקשה על ר"ל דהאיך יפרנס לדברי רבי, וגם מה שדחק שם דעפ"י תי' זה צ"ל דס"ל כת"ק דרשב"ג בכ"ק דלא בעינן דיכוון לשחתה ג"כ טעות הוא דמצי אתיא כרשב"ג ומיירי באמת דכוון לשחתה אך היה שוגג בדין וא"ע משכח"ל כמויד גמור אך דהיה שלא בהתראה, דר"י דס"ל דח"מ שוגגין חייבין בתשלומין לאו דוקא שוגגין דאפי' היו מזידין רק שלא בהתראה חייבין בתשלומין ופשוט הוא.

ואנכי כתבתי זה שנים רבות ליישב קושיא זו עפ"י דברי הרמב"ם כפה"מ כפ' החובל דמשו"ה החובל ביוהכ"פ חייב ככולן אף דהתרו בו משום יום הכפורים אעפ"כ פטור ממלקות וחייב בתשלומין משום דאפי' חובל בחול חייב מלקות משום לא יוסיף ומ"מ ריבתה התורה גבי חובל דמשלם ואינו לוקה ממילא גם

אסר לארס רק בסעודה וכן תי' הגר"א ז"ל בכיארורו ליו"ד שם ג"כ תמוה דהא מדברי ר"ח ור"א מבואר להדיא דר"י אוסר אף בלא סעודה דבסעודה גם מר"ח עד התענית אסור, ומה שתי' ג"כ דהרמב"ם למד זה מהא דהירושלמי מתיר לארס גם בת"כ עצמו משום שמא יקדמנו אחר והך טעמא מועיל להתיר גם באבילות חדשה, גם זה תמוה דהא בהדיא מסיק ר"א דאבילות חדשה חמור לענין זה מאבילות ישנה.

ולענ"ד יש ליישב קושיית הט"ז מהטור הנ"ל וקושיית הרמב"ן והרא"ש מהרמב"ם בזה, דהנה הטור שפיר הוצרך להביא הטעם משום דבאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה על הדין דמר"ח ועד התענית מאחר שבש"ס ביבמות שם אמרי' בהדיא הך טעמא על הא דתניא בכרייתא דמר"ח עד התענית מותר לארס, אך טעם זה לא שייך אלא מר"ח עד התענית דאז אין החיוב רק למעט בשמחה אבל בט"כ עצמו דחייב לנהג בו אבל כמו אבל תוך ז' בודאי היה אסור אי לאו טעמא דשמא יקדמנו אחר, דאף דליכא שמחה גמורה באירוסין בלא סעודה מ"מ קצת שמחה מיהו איכא. וכאמת דבר זה דמותר לארס ביום ט"ב עצמו אינו מפורש בש"ס דילן להיתר ולכן הוצרך הטור להביא זה בשם הר"י וע"ז כתב הטור דכן נמצא בירושלמי משום שמא יקדמנו אחר, פי' דנהי דטעם דאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה אינו מספיק לט"כ עצמו מ"מ אמרי' בירושלמי דמותר משום שלא יקדמנו אחר, ולכן ס"ל להרמב"ם דגם באבל מותר מהך טעמא כמו בט"כ. והא דמחלק ר"א בין אבילות חדשה לאבילות ישנה היינו לתרץ קושיית ר"ח דמקשה מר"י על הא דתניא דמותר לארס מר"ח עד התענית וע"כ דלא ס"ל כלל לטעם שמא יקדמנו אחר דאם ס"ל לטעם זה לא הוה מקשה מידי על ר"י דהלא התם כאלמנה לא שייך הך טעמא וכמ"ש כת"ר נ"י, וע"ז מתרץ ר"א דאף לפי דעתו של ר"ח ל"ק משום דשאני אבילות חדשה מאבילות ישנה, דבאבילות חדשה גם בקצת שמחה אסור, אבל לדין דקיימ"ל כשמואל במס' מ"ק לענין חוה"מ ובירושלמי דתענית לענין ט"ב דמתיר משום שמא יקדמנו אחר ומהך טעמא גם באבילות חדשה מותר ולא כר"י (ואפשר דס"ל לשמואל דת"ק פליג על ר"י גם בהא), ותתיישב בזה כל הקושיות הנ"ל. אמנם הרמב"ן והרא"ש דאוסרין באבילות חדשה לארס ע"כ דס"ל דאבילות חדשה חמור אפי' מט"כ ולא מהני הסברא שמא יקדמנו אחר, אבל הטור ס"ל הך

בחוברת א' שם, אך מ"ש שם אכן עדיין לא מתיישב לדעת הגר"א ז"ל דס"ל דבע"כ שלו חייב מלקות בחולב משום דמה שקנה עבד קנה רבו, זה אינו דמה ענין זה להתם, דהתם א"צ לשלם ולפיכך חייב מלקות אבל הכא הא צריך להוציאו לחירות ואין לך תשלומין גדול מזה.

אם עבר עבירה שיש בה מלקות ג"כ משלם ואינו לוקה ע"ש, וממילא דה"ה בשן ועין דבפירוש ריבתי תורה דיוצא לחירות דהיינו תשלומין ואינו חייב מלקות משום לא יוסיף ה"ה גם בנתוסף בו לאו דסירוס ופשוט הוא, וכן תי' נמי הרה"ג מוהר"א פרומקין נ"י כעין זה ממש

סימן מג

שבוע שחל בו תשעה באב

דתרווייהו לקולא הא קיימא לן דמחלוקת בכרייתא וסתם דמתניתין הלכה כסתם דמתניתין ולכן פירש דאין הכרח דמתניתין סבירא ליה כרשב"ג לענין לאחריו ובפרט דהא רב נמי סובר כן דלאחריו מותר ומשמע דלפרושי מתניתין אמר כן ולפי זה סתמא דמתניתין היא דעת רביעית דתרווייהו לקולא ועל זה סמך רבא לפסוק כתרווייהו לקולא ולכאורה הא דברי רבא הוא דלא כמאן אלא דסמך אסתם משנה אבל התוספות דמגילה הנ"ל יש לומר דאזלי כשיטת הרמב"ם דמתניתין רשב"ג הוא ורב טעמיה דנפשיה קמפרש דלאחריו מותר משום דאזיל כשיטת ר"מ וכמו דסבירא ליה בסוף מגילה משום הכי אמר דלאחריו מותר וכמו דאמר ר"מ דאינו נוהג אבל רק מר"ח עד התענית והא דהזכיר רב הלשון ל"ש אלא לפניו היינו משום איידי דבעי לסיים אבל לאחריו מותר אמר נמי בתחלה לשון לפניו אבל באמת סבירא ליה כר"מ דאסור מראש חדש:

והא דרחקו להרמב"ם לאוקמא מתניתין כרשב"ג ולא פירש דמיירי שחל תשעה באב בערב שבת וכמו שפירש הרע"ב נראה לי דיש לומר משום דאזיל כשיטת הירושלמי בפרק קמא דמגילה וכן בש"ס דילן בסוכה בריש פרק לולב וערבה דאף בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה היו נזהרין שלא יחול יום שביעי של ערבה בשבת ואם כן לעולם לא היה חל בערב שבת דאם יחול תשעה באב בערב שבת על כרחין יחול יום שביעי של ערבה וזה אי אפשר לחקן כלל לעשות אלול מעובר דהרי מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (והטעם בזה כתבתי במקום אחר משום דאיתא במדרש והביאו הפרי מגדים בסוף הלכות שופר דבראש השנה באתה חמה לקטרג על ישראל ואומר לה הקב"ה דאת עד אחד והולכת להביא להלבנה ואינה מוצאה משום דביום

אמרתי להשתעשע מעט עם כת"ר נ"י במלין דאורייתא והוא על מה שכתב מר בספרו הבהיר שדי חמד אסיפת דינים במערכת בין המצרים להעיר על דברי התוספות במגילה ד' ל"א במש"כ שם דרב סבירא ליה כר' מאיר דנוהג אבל מר"ח עד התענית והעיר כת"ר נ"י מהסוגיא דתענית דף כ"ט דאמר רב שם לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו מותר ומשמע דפסק כסתם משנה זו דאינו אסור רק בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה ואנכי הצעיר גברא רבא קחזינא תיובתא לא קחזינא דיש לומר דרב לא בא רק להורות פסק הלכה דלאחריו מותר דלא כרשב"ג אבל לא שמפרש דמתניתין כן דהמשנה אדרבה ע"כ ס"ל כרשב"ג דגם לאחריו אסור וכמו שכתב בהדיא רבינו הגדול הרמב"ם בפירוש המשנה ז"ל שם ומה שאמר ובחמישי מותרין הוא מאמר רשב"ג שאמר כל השבת אסור ואפילו לאחר התענית ואין הלכה עכ"ל ופשוט שכונתו דאי סבירא ליה להמשנה כר' מאיר בהא דאינו אסור רק עד התענית וגם אינו אסור רק בשבוע שחל תשעה באב לא משכחת לה כלל להא דבחמישי מותרין מפני כבוד השבת דממה נפשך אם חל תשעה באב מקודם הא לאחריו הוא ובלאו הכי מותר ואם חל בחמישי הא אסור באמת דהא אפשר לכבס למחר וכמו דתניא בהדיא בכרייתא שם דף כ"ט דאם חל תשעה באב בחמישי אסור לכבס בו ביום ואם חל תשעה באב בשבת גופא הא אמר בירושלמי דשני השבתות מותרין הא אינו חל לעולם תשעה באב דלא בד"ו פסח ותשעה באב:

והן אמת שהרע"ב בפירוש המשניות כתב דהמתניתין מיירי בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה ואז היה חל תשעה באב גם בערב שבת ונראה דאצלו היה דוחק להעמיד מתניתין כרשב"ג ואם כן היכי פסק רבא

אפילו ביום התענית אסור ואפילו דהוא אחר תשעה באב ולמד שם בירושלמי דאם חל בשבת גם נהג שבת שחל תשעה באב וכמו דמשמע שם מתירוצו של רשב"ל וכמו דפירש בק"ע שם (ופירוש הפני משה שם תמוה וגם מה שתמה שם בגליון הש"ס גם כן לא קשיא מידי דהדבר פשוט דרשב"ל פליג אהא דלעיל) משמע דלרשב"ג דסובר דגם לאחוריו אסור אסור בשני השבתות יש לומר דקמשמע לן ר"מ דאינו אסור רק עד התענית משום דסבירא ליה דלאחוריו מותר ומה דשני בברייתא השניה בדברי ר"מ למתניתין ונוהג אבל מראש חדש עד התענית י"ל דקמשמע לן דגם ביום עשירי אסור לספר ולכבס אפילו חל חשעב באב בחול מכל מקום יום המחר אסור לספר ולכבס ובבשר ויין דיום העשירי גם כן מקרי יום התענית דהא ר' אבין ציים יום תשיעי ועשירי וזה יהיה סמך גדול למה שכתב הרב ב"י בש"ע סי' תקנ"ט דמנהג כשר הוא שלא לאכול בשר ויין ביום העשירי כל היום ואל זה רמז הברייתא דתנא ונוהג אבל ולא תנא לספר ולכבס כמו בברייתא הראשונה ודברי הרמ"א שם שפסק כהסמ"ק דאינו אסור רק עד חצות תמוה באמת דהיכן מציינו יום שמקצתו אסור ומקצתו מותר ועוד דהא משמע דכל יום העשירי עדיין נשרף בית המקדש וצ"ע. וה' יהפוך לנו צום התשיעי לששון ולשמחה ויבנה בית המקדש במהרה בימינו ויקיים בנו הכתוב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום וגומר וגם הכתוב כי ניחם ה' ציון ניחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן בב"א. כה דברי ידו שלמה הכהן הנ"ל:

ואגב דאיירי בדין זה ראיתי לכתוב מה דאני עומד בתימה על מה דהביאו הרא"ש והר"ן לדברי הירושלמי דאם חל תשעה באב בשבת שני שבתות מותרים והובא להלכה בטור ובש"ע סי' תקנ"א והלא בירושלמי שם בפרק ד' דתענית הלכה ו' משמע דרשב"ל לא סבירא ליה כן דעל הא דאמר רשב"ל דלאחוריו מותר וכמו דפסק רבא בש"ס דילן מקשה על זה ממתניתין ופירש הק"ע מדתני סתמא שבוע שחל תשעה באב אסור לספר ולכבס משמע שכל השבוע אסור וגם לאחוריו והא דלא מקשה ממתניתין בש"ס דילן גם על רב כן ממתניתין דהא רב נמי סבירא ליה דלאחוריו מותר מזה ראיה להתוספות דרב סבר כד"מ דאסור מר"ח אבל רשב"ל דס"ל דאינו אסור רק בשבוע שחל ט"ב ואינו אסור רק לפניו זהו דלא כמאן ובלא"ה יש לומר דרב תנא הוא ופליג ומשני דמתניתין מיירי

המולד אין הלבנה נראית מפני קוטנה וכדאיתא בראש השנה דארבעה ועשרים שעה מיכסא סיהרא ע"ש אבל אי הוי מעברינן לאלול כבר היה הלבנה נראית לכל והיו שניהם מקטרגים עלינו ביום הדין ח"ו והלכך אי אפשר לעבר ולחבר גם לאב גם כן אי אפשר כדי שלא יקבע ר"ה במולד זקן (ואף דבר"ה דף כ' ע"ב מקשינן וליחוש דילמא חסרוה לאב וחסרוה לאלול מכל מקום הוא מילתא דלא שכיחא ע"ש ובברייתא דתענית דתניא שם דחל ט"ב בע"ש י"ל דאתיא כאחרים ודוק היטב) והלכך כל זה דחקו להרמב"ם לאוקמיה מתני' כרשב"ג ואם כן י"ל דגם התוספות עומדים בשטה זו ונסתלק בזה תמיהת כת"ר נ"י על התוספות:

אמר המחבר הנה אמת כי דברי רבנו בפירוש המשנה נעלמו ממני ונמשכתי אחר פירוש רש"י שגם דברי רבנו עובדיה ממנו לוקחו ותרב חכמת שלמה די כל ר' לא אניס ליה במכוסה ובמופלא ועיניו משוטטות לכל דברי הראשונים והאחרונים וממציא בזה עניינים יקרים מפנינים ככהן גדול הנכנס לפני ולפנים, אמנם לא אכחד כי אף לבתר דשמענא להאי שמעתתא מפומיה דמר ניהו רבה יצ"ו אין דעתו העניה נוחה לומר שהתוספות מפרשים המשנה כפירוש הרמב"ם שהוא פירוש נעלם מאד בדברי המשנה ומסתמא מפרשים התוספות כפירוש רש"י ואם בפירוש משנה זו רוח אחרת אתם היה להם להביא פירוש רש"י ולכתוב שאינו נכון אלא מתניתין רשב"ג היא וכו' ועיננו הרואות דרכינו עובדיה בחר בפירוש רש"י אף שבודאי ראה דברי הרמב"ם בפירושו משום שפירושו דחוק והבו דלא נוסיף לומר שכן מפרשי התוספות גם בכל מה שפלפל הגאון יצ"ו יש לי להעיר ואין רצוני כעת להאריך בפילפולים ועוד חוזן למועד אם ירצה ה' (נשוב לדברי הגאון יצ"ו):

ואגב דאיירי בדין זה ראיתי לכתוב למר נ"י מה דכתבתי בענין זה על הגליון הגמרא שלי בסוף תענית על הא דאמר ר"מ בברייתא דאסור לספר ולכבס מר"ח עד התענית וכתבתי בצדו דמה שמדייק ר"מ דאמר עד התענית ולא אמר עד תשעה באב לאשמועינן דאם חל בשבת ונרחה התענית לאחר השבת אסור עד לאחר התענית משום דלמאן דאמר דאינו אסור אלא בשבוע שחל תשעה באב אם חל בשבת שני השבתות מותרין כמש"כ בירושלמי קא משמע לן ר"מ דלדידיה אסור משום דסבירא ליה דאסור מראש חדש והילכך

בשבת ואם כן אנן דקימא לן כרבא דתרווייהו לקולא ותקשה עליה דרבא ג"כ ממתניתין וע"כ צ"ל נמי דמפרש דמתניתין מיירי בחל בשבת וא"כ שני הדינים סותרין זה את זה דכיון דנפסק הלכה כרבא ע"כ דבחל בשבת אסור לפניו ובכי האי גוונא מיירי מתניתין והרבר צריך עיון גדול.

כה דברי הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ בורילנא :

בחל ט"ב להיזת בשבת ואז כל השבוע אסור דכל השבוע הוא לפניו הרי להדיא דסבירא ליה דגם בחל בשבת לפניו אסור ופליג על ר' בא בר כהן דשני השבתות מותרין (ובגליון הירושלמי שם רצה להגיה דצ"ל דחל בערב שבת אבל קשה להגיה כל הספרים) ומה דלא אוקים מתניתין דחל בערב שבת אפשר דהטעם כמו שכתבתי לעיל דאם כן יבא יום ז' של ערבה

סימן מד

קביעת צום העשירי בעשרה בו

לפלוגתא זו. והטעם בזה פשוט, דהא זה ברור בלי שום ספק דאף אם נימא דצום העשירי הוא חמשה בטבת, מ"מ לא היה נוהג הצום הזה רק לגלות יכניה ולבניהם דהם לא ראו החורבן כלל^ב, רק דבא להם השמועה בחמשה בטבת שהוכחה העיר, ולפיכך עשו יום שמועה כיום שריפה. ואף דהיה שמועה רחוקה מ"מ שאני חורבן בהמ"ק דתקיפא טובא. או דר"ש ס"ל כחכמים דשמועה רחוקה נמי נוהג שבעה ושלשים. ור"ע דפליג ע"ז לשיטתו אויל דס"ל במו"ק (כ' א') דשמועה רחוקה אינו נוהג רק יום אחד [ועפ"ז י"ל בפשיטות דמשרו"ה נהגו עלמא כר"ע משום דברין ההוא ג"כ קי"ל כר"ע וכמו שמבואר במו"ק (שם) דקי"ל כדברי המיקל באבל. ואף דהכא הוי תקנת נביאים ודברי קבלה כדברי תורה דמי, מ"מ האידינא דתליא ברצו בוודאי אינו אלא מדרבנן וא"כ אין מן הצורך למש"כ הרמב"ן דקי"ל כר"ע מחבירון. אבל בגלות צדקי' דראו החורבן בעצמם לא שייך דגורו עליהם צום ביום שמועה דהלא הם ראו בעצמם החורבן ולא נתחדש להם דבר ביום השמועה. וגדולה מזו מצאנו (בסנהדרין דף ס') בעדים שמעידים שפלוגי בירך את השם אין צריכים לקרוע בעת שמגידיים העדות שכבר קרעו או בעת ששמעו מהמגדף וא"כ ה"נ הם בעצמם ספרו המעשה לגלות יכניה ואיך שייך דהם יהיו חייבים להתענות על השמועה ששמעו בני הגולה. ולכס הדבר ברור דגלות צדקיה לא התענו ביום ה' בטבת אף לר"ש, אבל עשרה בטבת התענו הכל. ואף

כתב הרמב"ן ז"ל בס' תורת האדם בשער האבילות ישנה הלכות ת"ב תניא אמר ר' שמעון ד' דברים היה ר' עקיבא דורש ואני איני דורש כמותו ורואה אני את דברי מדבריו וכו'. צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים וכו'. ואני אומר בחמשה בו שבו באה שמועה לגולה שהוכחה העיר וכו'. ומסיק הרמב"ן ז"ל דהלכתא ומנהג כרבי עקיבא דצום עשירי היינו דעשרה בטבת. וכן כתב הטור או"ח בסימן תקמ"ט דצריך להתענות בעשרה בטבת ולא בחמשה בו^א. והנה לכאורה יש לתמוה על הרב אלפסי והרא"ש ז"ל דהשמיטו לפלוגתא זו דר"ע ור"ש בפסקיהן ולכאורה נ"מ רבתי לדינא ולא הו"ל להשמיטם. ובאמת מה שכ' הרמב"ן ז"ל דהלכתא ומנהג כר' עקיבא צריך להבין הטעם, אי משום דהלכה כר"ע מחבירו וכ"ש מתלמידו, הא מ"מ י"ל דהכא שאני שמסתבר טעמא דר' שמעון, וידוע דבמקום דמסתבר טעמי דאיך תנאי אין אנו משגיחין על הכלל, דהא אפילו ביחיד במקום רבים במקום דמסתבר טעמי דיחיד לא פסקינן כרבים וכמו שמבואר בסוף המפלת (נדה דף ל' ע"ב).

אכן באמת לולא דברי הרמב"ן ז"ל והטור ז"ל הייתי אומר דר"ע ור"ש לא נחלקו רק בפירושא דקראי אבל לדינא אין נ"מ כלל, דהכל מודים דהאידינא אין צריך להתענות רק בעשרה בטבת. וזהו דעתם של רבינו הגדול ר"י אלפסי והרא"ש ז"ל שהשמיטו בהלכותיהם

א. וכן פסק הרמב"ם בה' תענית פ"ה ה"ב. וראה להלן הערה ג.

ב. דגלות יכניה היתה אחת עשרה שנה לפני החורבן.

וכו' ואפשר דבני הגולה כיון דלא ידעו מחורבן הבית עד ה' בטבת, לא הטילו עליהם להתענות ביום ת"ב רק ביום השמועה, דאצלם היה היום שמועה כיום שריפה. ואפשר שעל זה כווננו חז"ל (בר"ה דף י"ח) דעשו יום שמועה כיום שריפה, ור"ל דעשו יום שמועה לבני הגולה של גלות יהויכין כיום שריפה של גלות צדקיהו'. ואפשר שהיה להם השתוות גם בחומר התענית דהיה אסור בה' עינויים ולענין להפסיק מבעוד יום כמו ט"ב. ובפרט לדעת הרמב"ן דמעיקר הדין מתקנת הנביאים היו כל הד' צומות שוין בדינם ואין שום חילוק בין ט"ב לשאר צומות ובכולם מפסיק מבעוד יום ואסור בכל ה' עינוים דעשאו תענית כיוה"כ, ורק בשאר צומות דתליא ברצו לפיכך אף לאחר שקבלו עלייהו חובה, מ"מ לא רצו לקבלם כחומר תענית ציבור רק בתענית יחיד ולדעתו ז"ל בלא"ה אתי שפיר מה דאמר דעשו יום שמועה כיום שריפה וכבר כתבתי דתענית זה לא היה נוהג רק בגלות ככל בלבד, אבל האידינא לאחר חורבן בית שני כיון דבבית שני ידעו הכל מיד מחורבן הבית וקבלו על עצמן הכל להתענות ביום ט"ב, תו לא שייך שיתענו גם בה' בטבת. ועוד דמעיקרא נמי לא התענו בו ביום רק גלות יהויכין והאידינא נתערכו המשפחות ואין כל אחד מכיר שבטו ומי יודע אם הוא מגולי יהויכין או דהוא מגלות צדקיהו. ולכן האידינא לא שייך ביום ה' בטבת אף לבעל נפש:

שוב אחר זמן רב אינה ה' לידי ספר התוספתא דנשים שנרפסו מספר כתב ישן נושן ומצאתי שם בתוספתא דסוטה (פ"ו) דהובא שם ג"כ להם דברי הספרי דביהודה היו מתענין על המעשה ובגליל על השמועה ושם הגי' באמת "ובגולה" היו מתענין על השמועה וכמו שהגהתי לעיל לדברי הספרי ות"ל שהנחני בדרך אמת':

דהך קרא לר"ש לא מיירי רק בצום של חמשה בטבת, לאו משום דסבירא ליה דעשרה בטבת אינו מהד' צומות, וזה א"א לומר כלל, דהא כתיב (ביחזקאל כ"ד א') דאמר הקב"ה ליחזקאל כתב לך שם היום את עצם היום הזה סמך מלך ככל על ירושלים. וע"כ צ"ל דציווהו לכתוב את היום שידעו לדורות הבאים להתענות בו ככל שנה ושנה, רק דר"ש סובר דהך קרא דצום העשירי ע"כ לא קאי על עשרה בטבת מדכתב ליה בסוף מוכח דקאי על יום השמועה שהיה אחר החורבן. דאלו יום שסמך מלך ככל הא צריך להקדימו כרישא דקרא. וכל זה לא היה רק בגלות ככל, אבל בגלות אדום שנתערכו המשפחות ואין אנו מכירים אם אנו מגלות צדקיהו או מגלות יכניה, והלכך הדבר פשוט דאין שום אחד חייב להתענות בה' בטבת, דהא הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא, ור"ש ור"ע לא נחלקו רק בפ"י דקרא. ושפיר כיונו בזה רבינו הרי"ף והרא"ש ז"ל שהשמיטו לסוגיא זו, משום דהאידינא לדברי הכל אין צריך להתענות רק ביום עשרה בטבת כנ"ל לדעת הרי"ף והרא"ש ז"ל. ומן התימה על הטור ז"ל דמשמע מדבריו ז"ל דר"ע ור"ש פליגי בזה לדינא^ג והרי מדברי אביו הרא"ש ז"ל בפסקיו דהשמיט זה משמע דס"ל דלא פליגי כלל וצ"ע':

ושוב מצאתי^ה סעד לדברי. בספרי פרשה ואתחנן (פ' ל"א) דמסיים שם על דברי רבי שמעון, דביהודה היו מתענין על המעשה ובגליל על השמועה. והנה לפי פשטיות הספרי אינו מוכן כלל דאטו בני גליל לא התענו ביום ט"ב על המעשה. ועוד מאי ענין בני יהודה וגליל כאן, דהא השמועה היה לבכל לבני הגולה דיהויכין ולא לבני גליל. ואולי דהיה ידוע להם דכשעלו בני הגולה מבבל בימי עזרא, כן גלות צדקיהו התיישבו ביהודה וגלות יהויכין התיישבו אז בגליל. או אפשר דט"ס נפל בספרי וצ"ל ביהודה וכו' ובגולה היו מתענין

- ג. שהרי הטור לא כתב בסתמא כהרמב"ם שמתענים בעשרה בטבת, אלא העתיק את דברי ר"ע שבגמ'. ועי' ב"י שם.
- ד. אולם מפ"י ר"ח ר"ה שם נראה דלא כרבינו חז"ל: ואמר רשב"י וכו' ולא חלקתי על דבריו אלא בצום העשירי בלבד. והרי גם בשאר ג' דברים שמנאן ר"ח שם אין רשב"י מסכים עמו, אלא שהם אינם בענין הלכה, דק בדבר אחר נחלק עליו להלכה. ולולא דבריו יש לסייע לדברי רבינו דכשם שג' דברים אינם אלא לענין דרשות הכתובים ה"ה לענין צום העשירי.
- ה. מכאן עד ד"ה עוד נדפס במהדורה הראשונה בתקונים הוספות ס"י לה, ומקומו כאן.
- ו. בפ"י ר"ה לספרי שם מבואר שכני הגולה התענו גם ביום שמועה מלבד בתשעב כאב.
- ז. וכ"ה בפ"י רבינו הלל לספרי (ירושלים תשמ"ג) דף י"ג ע"ב: ובגולה מתענין על השמועה. ובהערות שם כתב שכ"ה ברוב הספרים. וכן הגיה מדנפשיה בעמק הנצי"ב לספרי שם ונסתייע מר"ה י"ח ב' ובא שמועה לגולה. והר"ד פירו דב"י רב דף קפ"ג ע"ב מבאר הגירסא בגליל.

תימה, ולא מצינו דהזהירו הקדוש ברוך הוא הוא שיכתוב גם את שם היום של תשעה בתמוז שהובקעה העיר ושם היום של ת"ב שנחרב הבית בו. וע"פ פשוטו י"ל דשאר הצומות אין קפידא אם ישכחו היום ולא יתענו בו ביום ממש, דהלא אם חל בשבת נדחה התענית לאחר השבת הרי דאין קפידא להתענות בו ביום דווקא^ט. אבל עשרה בטבת היה הציווי להתענות בו ביום דווקא כמש"כ הב"י בס"י תק"נ בשם האבודרהם דאם היה חל י' בטבת בשבת היה צריך להתענות בשבת דווקא משום דכתיב את עצם יום הזה ע"ש^י. [ואפשר דהיינו דכתיב שם היום לרמזו אפילו בשבת כמו דדרשינן בסוכה בריש פרק לולב וערבה ביום אפי" בשבת].

אמנם לפי הנ"ל י"ל דמשו"ה צווהו הכתוב לכתוב יום התענית הזה יותר משאר הצומות, משום דגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתידי יחזקאל שהיה מגלות יהויכין להתענות בחודש הזה עוד תענית ביום ה' לחודש על יום השמועה, דהו"א דהוא אינו צריך להתענות ביום העשרה קמ"ל כתב לך, כלומר דאפילו אתה שהיה מגלות יכניה מ"מ צריך אתה להתענות גם ביום העשרה מלבד התענית של יום השמועה והנלע"ד כתבתי בעז"ה:

עוד נ"ל טעם נכון להשמטת הרי"ף והרא"ש ז"ל משום דבבית שני נעשה ה' בטבת לששון ולשמחה והיאך שייך דיחול אחר החורבן בית שני חיוב להתענות בו ביום, הלא בחורבן בית שני לא בא שמועה, וגם לא היה שייך אז שמועה דהכל היה בא"י וירושלים. בשלמא י"ז בתמוז (גם)^י בשני הובקעה העיר ב"ז בתמוז, וכן חורבן הבית חרב גם בשניה (באב). וכן עשרה בטבת דסמך מלך בבל היה גם בבית שני, דטיטוס ג"כ צר על ירושלים כמה שנים וכמבואר ביוסיפון. ואף שלא ידעו איזה יום שסמך על ירושלים דמחמת הצרות נשתכח הרבר, ולכן קבעו ביום שסמך מלך בבל בחורבן הראשון, כיום שמ"מ היה הפורעניות הזה גם בחורבן בית שני. וכן בצום השביעי זה צום גדליה משום דאכתי לא עמד גדליה וכתיב ונקתי דמם לא נקתי. ועוד רגם בחורבן בית שני נהרגו כמה צדיקים כידוע אבל להתענות ביום שמועה ודאי לא שייך אחר חורבן בית שני.

ובזה עמדתי על כוונת הכתוב (כחזקאל כ"ד) הנ"ל ויהי דבר ד' אלי בשנה התשיעית. בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים. דלכאורה

סימן מה

שמועת החורבן וגלות יכניה

הגולה אשד בכבל דאינה רחוקה מירושלים כ"כ כידוע. ובפרט דלפי הנראה מהכתובים דסוף ירמיה (נ"ב א') משמע דתיכף בשעת החורבן הגלה נחזראדן עם רב מיהודה לבבל והוא גלות צדקיהו הנזכר בגמ' ובמדרש איכה, וא"כ למה לא נתוודע להם מבני הגולה תיכף. ודוחק לומר דשהו הרבה בדרך ולא באו עדיין לבבל. ועוד תימה גדולה על לשון הכתוב דתולה השמועה על

ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותינו בא אלי הפליט לאמר הוכתה העיר. כ"ב לכאורה ראוי להביך דהיאך אפשר דבמשך רב כזה שהוא קרוב לה' חדשים מט"ב עד ה' בטבת לא נתוודע לבני הגולה דנחרב הבית והוכתה העיר, ובפרט חורבן בהמ"ק בעו"ה דתקיפא מילתא טובא ובוודאי היה לזה פירסום גדול בכל העולם והיאך לא נתוודע זה לבני

ת. להלן הביא בעצמו שבראשון הובקעה העיר כתשעה בתמוז. ראה כע"ז במנ"ח מצוה שא שתשעה כאב מדברי קבלה היינו להתענות בחודש החמישי אבל עצם היום הוא מדרבנן.

ט. סברא זו מתבארת בראשונים, ראה ריטב"א ר"ה י"ח ב' ותשב"ץ ח"ב סי' רע"א, וכיין לזה גם המנ"ח במצוה ש"א אות ז'.

י. ראה לעיל ח"א סי' ל"ז הערה ח'. ויש להוסיף דזה יתכן בחורבן בית ראשון דהוי מדברי קבלה, אבל בזה"ז דהוי מדרבנן שהרי תלוי ברצו, י"ל דאין דוחה שבת, וצ"ע.

מה בירושלים של מעלה עד שיבנה ירושלים של מטה. והיינו הענין דהשכינה עמנו בגלות דבכל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם. וזה הגיד ליחזקאל דשכינה ג"כ גלתה ממקומה והוכתה העיר על מעלה. וגם מדוייק הלשון בכתוב דאמר הוכתה העיר ולכאורה לא מצינו לירושלים שהזכרה בשם עיר סתמא רק בשם ירושלים אבל לא נקראת לעולם בשם עיר סתמא, ואף בשם עיר ירושלים אינו שכיח כ"כ בכתוב, וא"כ למה כתיב כאן הוכתה העיר. אכל הוא הדבר אשר כתבתי דקאי על ירושלים של מילה דהיא נקראת בשם עיר סתמא, וכדכתיב בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר (בהושע י"א) ואמרינן (בתענית דף ה') דקאי על ירושלים של מעלה ושנשבע הקב"ה שלא יבוא לירושלים של מעלה עד שיבוא לירושלים של מטה, ואמרינן וימי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדיו ע"כ. וזה מדוייק היטב בלשון הכתוב הוכתה העיר ור"ל העיר המפורש במקום אחר, והיינו דכתיב כעיר שחוכרה לה יחדיו וגם כתיב בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. ועל אותה עיר אמר דהוכתה וזה כפתור ופרח בלשון הכתוב.

וּנ"ל מה שתקנו רבותינו אנשי כנה"ג לומר בתפלת י"ח ולירושלים עירך ברחמים תשוב קאי ג"כ על ירושלים שלמעלה, שנשבע הקב"ה שלא יבוא בתוכה ואנו מבקשים שישוב לתוכה, וזהו שכיוונו לומר עירך ולא ירושלים עירינו, והיינו שכיוונו על ירושלים של מעלה ועירך דייקא ודו"ק. וכוננת התפלה הוא שכיון שישוב לירושלים עירו ממילא ע"כ יבנה ירושלים של מטה מתחלה, וזהו דמסיים ובנה אותה בקרוב בימינו וכו' :

מה דהוכתה העיר ולא הזכיר מהא דנשרף בהמ"ק דהוא פורעניות יותר גדולה מחורבן העיר ושבק לעיקר ונקט לטפל.

ולכן לולא דמסתפינא הייתי אומר דוודאי כבר ידעו משרפת בית המקדש וחורבן ירושלים, אבל לא ידעו רק דנחרב בהמ"ק וירושלים של מטה, אבל סברו דבהמ"ק של מעלה וירושלים של מעלה עדיין הן עומדין במקומם, וא"כ אין על מה להתאבל וכראמרינן (בקידושין דף ל"ב) דמשום הכי אמר אסף שירה על חורבן בית המקדש משום ששפך חמתו על העצים ועל האבנים, וסברו שמהרה יחזור ויבנה כיון שבהמ"ק וירושלים של מעלה במקומן עומדין ושכינה ג"כ במקומה בירושלים של מעלה שהוא מכוון כנגד ירושלים של מטה, וא"כ כיון שהשכינה על מקומה אין זה חורבן כלל.

והנה בתוס' של החומש בפ' לך כתבו בשם הפרקי דר"א פרק כ"ז דפליט זה דהגיד ליחזקאל דהוכתה העיר הוא מיכאל השר הגדול והוא שר של ישראל, וכמו דכתיב והנה מיכאל שרכם ולמה נקרא שמו פליט שפלטו הקב"ה מידו של סמאל וכת שלו, דבעת שהפיל הקב"ה לסמאל וכת שלו, אחז בכנפיו של מיכאל להפילו עמו, ופלטו הקב"ה מידו, ועליו אומר יחזקאל בא אלי הפליט מירושלים והוא הפליט שהגיד לאברהם כי נשבה לוט דכתיב ויבוא הפליט ויגד לאברהם העברי כ"כ התוס' שם. וע"פ דבריהם ז"ל י"ל דמיכאל הגיד ליחזקאל דהוכתה גם העיר של מעלה דזה דבר שאינו יודע רק מלאך. והיינו דשכינה ג"כ בגלות וכמו דאמרי' בתענית דנשבע הקב"ה שלא אבוא

סימן מו

שכח יעלה ויבוא בתפלת יו"ט והמלך הקדוש בר"ה

לא הזכיר ואף דאמרינן (עירובין מ' כ') דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, מ"מ נראה דזכרון דקדושת היום אינו זכרון לר"ח, דהא כל ר"ח אין מזכירין ר"ח באמצע התפלה, נמצא שזכרון דקדושת היום אינה באה אלא בשביל ר"ה ואין זה זכרון לר"ח, והא דאמרינן דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, היינו זכרון של יעלה ויבוא. ויש להסתפק בזה. מיהו ע"פ הפשוט נראה דא"צ לחזור. אמנם עכ"פ נראה דאף אם נאמר דבר"ה צריך לחזור משום ר"ח, מ"מ כליל ר"ה בוודאי א"צ לחזור, דהא כבר הזכיר ר"ה בקדושת היום, ומשום ר"ח א"צ לחזור דהא אין מקדשין החודש כלילה, ולא עדיף האי ר"ח משאר ר"ח דא"צ לחזור כלילה כמש"כ בכרכות בפ' תפלת השחר (שם) הנ"ל וזה ברור:

וגדולה מזו כתבו תר"י בסו"פ תפלת השחר [י"ט א'] די"מ דאף אם לא הזכיר כלל כלל של יו"ט כליל ר"ה דא"צ לחזור, מטעם דאין מקדשין החודש כלילה וכ"ש ביעלה ויבוא דא"צ לחזור, ואף לפי דעת רבינו יונה בעצמו שם דדחה שם דבריהם דצריך לחזור, היינו בלא הזכיר כלל של יו"ט ומטעם שכתב שם דגבי יו"ט לא שייך הך סברא דאין מקדשין החודש כלילה, דהא גם כלילה אסור במלאכה כיום גם ביו"ט של ר"ה, אבל לענין יעלה ויבוא דגם ביום ר"ה א"צ לחזור אלא מצד ר"ח, פשוט דכלילה א"צ לחזור ככל ליל ר"ח וזה ברור:

ומידי דברי בו בדברי רבינו יונה הנ"ל ראיתי להביא בכאן מה שכתבתי מכבר ליישב מה ששמעתי מקשים מדברי תר"י הנזכר על מה שכ' בספר חיי אדם

יש להסתפק במי ששכח ולא אמר יעלה ויבא ביו"ט בתפלה אי צריך לחזור או לא. ובתחלת ההשקפה נ"ל פשוט דא"צ לחזור, כיון דכבר הזכיר מענין היום בנוסחת ותתן לנו. ולא דמי לברכת המזון, דאין מזכירין מענין היום בבהמ"ז וזולת יעלה ויבוא, אבל בתפלה הא כבר הזכיר, וכה"ג כתב הב"י באו"ח בס"י תפ"ז דאם שכח לומר אתה בחרתנו [ומשמע שם דאף ותתן לנו לא אמר] רק אמר יעלה ויבוא דיצא עכ"ל. ופשוט דהוא ג"כ מטעם הנ"ל, כיון דהזכיר קדושת היום בין אם בקדושת היום בין אם ביעלה ויבוא דיצא, דנוסח התפלה אינו מעכב. וקצת ראייה לזה מהא דתניא בסו"פ תפלת השחר (ל' ב') טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין וכו', ולכאורה למה פרט טפי ר"ח מיו"ט, אלא וודאי דביו"ט בלא"ה א"צ לחזור, דהא מ"מ הזכיר קדושת היום, אמנם אין זה דקדוק גמור, דא"כ אמאי תקשה אמאי לא תניא שם חוה"מ דדמי לר"ח דאין שם קדושת היום בשחרית, אלא וודאי דלאו בדווקא נקט ר"ח. וכזה מיושב קרשית התוס' שם (בר"ה והתניא) דהקשו דלמה צריך לומר בערבית דאין מחזירין אותו משום שיכול לומר בשחרית, תיפוק ליה דאין מקדשין את החודש כלילה, ומשו"ה כתבו דלא גרסי' בערבית, ולהנ"ל ניחא דאידי דחוה"מ נקט ליה, ור"ח בלאו בדווקא נקט לענין ערבית.

אמנם כל זה כשאר יו"ט, אבל ביו"ט של ר"ה דצריך יעלה ויבוא גם מפני שהוא ר"ח, אפשר דצריך לחזור דאף דקדושת היום של ר"ה כבר הזכיר, מ"מ ר"ח

א. בב"י שם כתב בשם האורחות חיים דין זה אפי' ביו"ט שחל בשבת, אם הזכיר בו (ביעלה ויבוא) של שכת ויו"ט יצא, ע"ש. ובאתה בחרתנו אינו מזכיר של שבת רק בותתן לנו. וכ"ה בהגהת רמ"א או"ח סי' תפ"ז סעי' ג'.

ב. לכאורה יש להביא ראיה להיפך, ממש"ב ב"י שם להנך שיטות שצריך להזכיר גם כיעלה ויבוא, שאם לא הזכיר כתב הב"י דאינו חוזר, וכיון דהוי פלוגתא דרבנותא בדיעבד סמכינו על האומרים שא"צ לומר, והו"ל למימר שגם להנך שיטות בדיעבד א"צ לחזור, שהרי הזכיר שבת באתה בחרתנו. ומוכח מזה שאתה בחרתנו לא מהני בדיעבד לפטור מיעלה ויבוא, וטעמא כפי. אולם הגר"א שם (מוכח במשנה ברורה: שם סקט"ז) כתב שגם בלאו האי טעמא א"צ לחזור שהרי הזכיר שבת פעם אחת באתה בחרתנו ע"ש. שו"ר בפר"ח שם סק"ג שהעיר כן על הב"י. ולפי"ז י"ל דה"ה לענין הזכרת יו"ט שאם שכח יעלה ויבוא אינו חוזר כיון שהזכירו באתה בחרתנו (וצ"ל דהב"י חרא מתרי טעמי נקט).

ואמנם לענ"ד נראה דדברי הגאון מוהר"א ז"ל שרירין וקיימין ומאירין כשמש בצהרים ואינו ענין כלל לדי' תר"י הנ"ל. והוא בהקדם הטעם שתקנו חז"ל לומר המלך הקדוש והמלך המשפט בעשי"ת, דידוע משום שהם ימי דין ומשפט והקב"ה שופט אז את כל העולם כולו ומזה הטעם נמי תקנו חכמים לומר פסוקי מלכויות בר"ה. והנה כבר שנינו בבב"תא (ר"ה ר' ח') כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, אין לי אלא לישראל לאו"ה מנין, ת"ל משפט לאלהי יעקב, א"כ מה ת"ל כי חוק לישראל מלמד שאין ב"ד שלמעלה נכנסין לדין אלא א"כ קדשו ב"ד של מטה את החודש ע"כ. והיוצא לנו מבב"תא הוה דאין מתחיל הדין בר"ה בב"ד של מילה רק ביגום, לאחר שקדשו ב"ד שלמטה את החודש. וע"פ הצעה זו יפה כתב הגאון הנ"ל דבלילה אם שכח המלך הקדוש א"צ לחזור, דאף שכבר נכנס יו"ט ואסור במלאכה, מ"מ לענין המלך הקדוש שאני דתליא בדין, והדין תליא בקידוש החודש ודמי ממש ליצלה ויבוא של ר"ח¹:

שכח לומר המלך הקדוש בליל ב' של ר"ה

ודע שנסתפקתי שם לדעת הגאון הנ"ל היאך הדין אם שכח לומר המלך הקדוש בליל שני של ר"ה. אם דמי ליצלה ויבא בליל ר"ח דאין חילוק בין ליל ראשון לליל שני², או דילמא דלא דמי לשאר ר"ח דהתם יום שני עיקר ומיניה מנינן ימי החודש, משא"כ בר"ה דיום ראשון עיקר דהא אלול לעולם חסר וא"כ כבר קידש החודש מיום הראשון³, ובפרט לפי מש"כ דהעיקר

בכלל כ"ד בשם הגאון מו"ה אב"י זצ"ל מפ"ק ווילנא⁴ שאמר דין מחודש אם טעה בליל ר"ה ולא אמר המלך הקדוש אינו צריך לחזור, כדין טעה ולא הזכיר יצלה ויבוא בליל ר"ח שאינו צריך לחזור מחמת שאין מקדשין את החודש בלילה, א"כ גם בליל ר"ה הדין כן שאין צריך לחזור עכ"ל הגאון הנ"ל. והנה כבר תמהו העולם דאיך כתב הגאון הנ"ל כן בפשיטות דא"צ לחזור, דהא אדרכה בתר"י הנ"ל מסיק להיפך דאם לא הזכיר של יו"ט בלילה צריך לחזור אף בליל יו"ט של ר"ה, וכתב הטעם משום דמצות יו"ט אלימא טפי שיש בה איסור מלאכה משא"כ בר"ח. ועוד דכתפילה אין מזכירין ענין ר"ח כלל אלא ענין יו"ט, יותר יש לנו לדון אותו כמו יו"ט מלדון אותו כמו ר"ח, ואם לא הזכיר בערבית מעין יו"ט מחזירין אותו ע"כ וא"כ לכאורה ה"ה דלענין אם לא הזכיר המלך הקדוש נמי שייך סברא זו דהא אמירת המלך הקדוש אינה בא רק מצד יו"ט של ר"ה, ופשוט דמחזירין אותו כמו לא הזכיר של יו"ט כלל:

ושוב מצאתי בשו"ת מים חיים להגאון מו"ה חיים ראפאפארט זצ"ל בתשובה שתמה ג"כ על ד' הגאון מוהר"א ז"ל הנ"ל מהא דתר"י הנ"ל שכתב דאם לא הזכיר של יום טוב מחזירין אותו ונשאר בצ"ע ע"ש. [ועיין עוד בספר דברי נחמ"י סימן מ"ו להגאון החסיד מו"ה נחמ"י מדובראוונא זצ"ל שהעיר ג"כ כנ"ל על ד' הגאון מוהר"א זצ"ל וכתבו שדעתו נוטה דאף לדעת הי"א שבתר"י הנ"ל דאם לא הזכיר של יום טוב בליל ר"ה דא"צ לחזור⁵ מ"מ בהמלך הקדוש מודה שצריך לחזור ולא כדעת מוהר"א ז"ל הנ"ל ע"ש⁶].

ג. ראה עתה בספר באר אברהם (לקט מחרושי ותשובותיו) בלקוטי נסכא רבני אבא סי' י"ח.

ר. ע"ש שכתב משום רמעיין המאורע של ר"ה רומה למעיין המאורע של ר"ח.

ה. ועי"ע בשו"ת בית הלוי ח"א סי' מ"ב.

ו. רש להוסיף מעט תבלין דמה שמזכירין ר"ח בתפלה, הוא אך ורק מטעם קדוש החודש ולא מטעם חובת היום. וכ"כ הגרא"מ מפינסק בשו"ת אהל משה סי' נ"ו שזהו החילוק בין ר"ח לר"ה דהוי חובת היום. וא"כ נראה דהא דמזכירין המלך הקדוש אינו משום חובת היום כמו הזכרת מעין המאורע שהוא חובת היום, אלא משום שהקב"ה יושב על כסא דין, וכיון שהדין הוא בבוקר כדכתיב דינו לבקר משפט, לכן בלילה אינו חוזר, וכמו שבר"ח אינו חוזר כיון שאין מקדשין את החודש בלילה. ורכינו הוסיף יותר מזה שהדין תלוי בקדוש החודש. ולפי רבינו מירשבת קושית המים חיים שם ובית הלוי ח"א אחר סי' מ"ב דהוי תרתי רסתרי כיון שהתפלל של ר"ה (וכן העיר המ"ב סי' תקפ"ב בשעה"צ סק"ד) ולהג"ל לא הוי תרתי רסתרי דהזכרת המלך הקדוש אינה משום חובת היום, אלא משום דין. ועוד דהמלך הקדוש מזכירין גם בחול כימים שבין כסא לעשור, וראה בהערה הבאה.

ז. עי' תוס' ברכות שם ר"ה לפי, דאין לחלק בין ראשון לשני. ובתוס' הרי"י שיריליאן הוה"ש שם מבואר הטעם כיון שאין ראוי לקדש בלילה, דמה משפט ביזם אף קידוש החודש ביזם. דהא מסייע להג"ל.

ח. הא דאין חוזר בליל ב' דר"ח הוא מ"מ, שאם ר"ח ביזם הראשון, א"כ יום השני אינו ר"ח, ואם ר"ח ביזם השני, א"כ שייך בו הטעם

היוצא לנו להלכה מכל מה שכתבנו דאם שכח לומר יעלה ויבא ביו"ט בתפלה א"צ לחזור, ואף דבר"ח צריך מ"מ ביו"ט א"צ כיון דכבר הזכיר קדושת היום בותתן לנו. אבל ביו"ט של ר"ה יש להסתפק דאפשר דצריך לחזור מצד שהוא ר"ח [אך מ"מ נראה לי דא"צ לחזור גם ברי"ה דהא אמרינן זכרון אחד עולה לכאן ולכאן ואין לחלק כלל בין זכרון שמזכירין בנוסח ותתן לנו בין זכרון של יעלה ויבוא לענין הזה] א':

אמנם אם שכח יעלה ויבא כליל ר"ה בוודאי א"צ לחזור כמו בכל ליל ר"ח דהא אין מקדשין החודש בלילה [ובליל שני יש להסתפק כיון דלא דמי לשאר ר"ח דהא מונין מיום הראשון ויום הראשון עיקר. אמנם הא ברכתא היא, דממ"נ א"צ לחזור דאם נימא דיום הראשון עיקר א"כ ליל שני אינו ר"ח כלל ובלא"ה א"צ לחזור ופשוט הוא] ב'. ואם לא הזכיר של יו"ט כלל כליל ר"ה הוא מחלוקת הראשונים בתר"י סו"פ תפלת השחר. ואם לא הזכיר המלך הקדוש לפי מש"כ בעז"ה אפשר דהכל מודים דא"צ לחזור ובפרט דכבר יצא מפי הרב הגאון הנ"ל וכבר הורה זקן ומ"מ צ"ע להלכה. ובליל שני יש להסתפק אף לפי דעת הרב הגאון המנוח הנ"ל וכל זה ברור ג'.

הנראה לענ"ד כתבתי בעז"ה ביום ה' ו' אייר ת"ר ט"ו ב' לפ"ק:

תליא בדין שלמעלה ודין שלמעלה בוודאי מתחיל מיום הראשון ולכן צ"ע בזה ט'.

ואגב דאיירי בדין זה ראיתי לכתוב בכאן מה שראיתי דבר מתמיה בענין זה בד' הב"י או"ח סי' תכ"ב דעל מה שהביא שם בשם האורחות חיים דכ' הר' נתן דאם שכח יעלה ויבא כליל שני של ר"ח דצריך לחזור משום דכבר קדשו את החודש מיום שלפניו, וכתב ע"ז הב"י וז"ל ודבר תימה הוא שזהו היפך פשט דברי הגמ' עכ"ל. ופשוט דכוונתו דהא בגמ' מסקינן דל"ש בין חודש חסר לחודש מלא, אבל מאוד תמהני עליו דהרי דעת זו שכי' האו"ח הביאו גם התוס' בסו"פ תפלת השחר ד"ה לפי בשם י"מ, רק שהתוס' כתבו ע"ז דלא נראה כן לחלק ע"ש. ומה שכי' הב"י דלא נראה כן מהגמ' הדברים מתמיהין דהרי הגמ' לא מסיק רק דאפילו בחודש חסר שאין עושין ר"ח רק יום אחד אעפ"כ א"צ לחזור וכמו שפרש"י שם. אבל מענין ליל שני של ר"ח כשהחודש שעובר מלא מזה לא מיירי הגמ' מידי ולכן דברי הב"י צל"ע.

[**שוב** מצאתי להגאון מהרש"ק ז"ל בהגהותיו (תפארת שמואל) על הטור שהרגיש ג"כ על הב"י מד' התוס' הנ"ל וכבר נדפס קצת מזה משמי בספר דברי נחמיה חלק או"ח בהתחלת הספר].

דאין מקדשין החודש בלילה, ולכן מסתפק רבינו לענין המלך הקדוש, משום דכ' ימי ר"ה אינם מחמת ספק, אלא כימא אריכתא הוא. ודאה להלן הערה י"א. וכי"כ הפני" ברכות ל' ב', ובבנין אריאל ברכות על המג"א סק"ח סק"ט ז"ל דב' ימים ר"ח הוא מטעם ספק, אולם הצל"ח ברכות כ"ז ב' ול' ב' העלה דהא דעברין ב' ימים ר"ח אינו מחמת ספק אלא כתורת ודאי (ע"ש טעם הדבר), כמו ברי"ה מ"מ יש לחלק בין ר"ה לרי"ח, דבר"ח יום השני הוא העיקר ואילו ברי"ה היום הראשון הוא העיקר (ועי' ברכ"י או"ח סי' תכ"ז מתשובת הר"ד בענין זה).

ט. לכאורה ליל ב' לא גרע משאר הלילות דעשי"ת דפשיטא דחחר. ועי' אגרות משה או"ח סי' ק"ע.

י. כתפארת שמואל שם העיר על הב"י רק שלא הזכיר את התוס', ואולם לא העיר דבגמ' ליתא מזה. והמהרש"ק ברכות שם העיר על הב"י דלפום חודפיה לא עיין יפה בסוגיא (הגרי"ה מרגליות). ובספר דברי צבי מכאן כוננת התוס' שבחודש מלא לא היו ב"ד מקדשין אלא ביום ב' ביום.

יא. בשד"ח מערכת ר"ה סי' ב' אות כ"ג העתיק דברי רבינו להלכה.

יב. מכאן משמע דין מחודש דשאני ליל ב' דרי"ה לענין יעלה ויבוא דרי"ח משאר ליל ב' דרי"ח, וכיון דברי"ה יום ראשון עיקר אף לענין ר"ח רמיהה מנין, א"כ להרעה הראשונה דכליל ב' דרי"ח חחר, ברי"ה י"ל דמדודו דאינו חחר, אם שכח יעלה ויבוא, היינו דכיון דאלול לעולם חסר, א"כ היעלה ויבוא שכליל ב' אינו מחמת ר"ח אלא מחמת ר"ה ויצא כבר באתה בחרתנו.

יג. עי' שריח שם סי' כ"ט שהאר"ך בזה הביא דברי רבינו, ואף שקלסם כרוכס, נשאר בצ"ע במסקנת רבינו משום דמסתמת הפוסקים מוכח ודאי דלא סביר הכי דא"כ לא הו' שתקיה מניה וכו' ע"ש.

סימן מז

אשה ששכחה להזכיר של יו"ט

בברכת המזון

דהיא מצוה וחובה לא שייך בה הכנה דתרווייהו בעינן. אבל בשבת ויום טוב של עצרת לרבי אליעזר דהם ימי קודש, אך דחיוב הסעודה אינו אלא מדברי קבלה או מדרבנן, מכל מקום חשיבא היא וכעי הכנה.

אבל עדיין לא נחה דעתי בזה לומר דרבי אליעזר לא מיירי רק ביום טוב של עצרת, דהא סתמא אמר שבת ויום טוב גולדה בזה וכו'. ומשמע דבכל יום טוב מיירי דכל כגון זה הוה ליה לפרש ולחלק בין יום טוב של עצרת לשאר ימים טובים:

ולכן טפי נראה לי לומר דודאי גם לרבי אליעזר סעודת יום טוב חשיבא היא כמו שבת ויום טוב לדידן דהא אם אוכל ושותה ביום טוב מקיים מצות עשה דאורייתא דעצרת תהיה לכס. רק דסבירא לי דהתורה נתנה הבחירה לאדם דיכול לקיים המצוה גם בתורה. וכזה יצא מצות עשה דעצרת לה' אלקיך, ויכול לברור איזה מצות עשה שרצה, אבל מכל מקום אכילה ושתייה ביום טוב גם כן מצות עשה היא. והלכך חשיבא היא וכעי הכנה. ונסתלק בזה התמיהה הנ"ל.

ואכן כל זה באנשים אבל בנשים לדעת הגאון המחבר דהם פטורות ממצות אכילה ושתייה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, יש לתמוה דאם כן לא ינהוג מהם איסור הכנה ויהיה מותרות לאכול ביו"ט ביצה שנולדה ביום טוב ואפי' אם נולדה ביום טוב שלאחר השבת, ולא אישתמיט בשום דוכחא בש"ס ובדברי פוסקים שום רמז רמיוה מזה:

ועוד דאם איתא דבנשים אינו נוהג איסור הכנה, אם כן למה ביצה שנולדה ביום טוב אסורה בטלטול הא חזיא לנשים ולכן נראה לי מזה ראייה גדולה לדעת רבינו תם שהובא בתוספות ראש השנה ד' ל"ג דנשים מותרות לברך על מ"ע שהז"ג, דאף דפטירי ממצות עשה שהז"ג, מכל מקום אם עושים ומקיימים למ"ע שהז"ג יש להם שכר על זה ונחשב להם למצוה, והלכך אם הנשים שאוכלין ושותין ביום טוב נחשב להן לסעודת מצוה ושפיר צריכה הכנה כמו באנשים.

ועל דברי רבינו עקיב"א בדין אשה ששכחה להזכיר יום טוב בברכת המזון כתב לי ידידי הגאון פוהרשיך פוזילנא יצ"ו מח"ס היקר בנין שלמה ח"ל והנה יען וכו' וכפרט כי ימי חג השבועות הבע"ל ממשמש ובא ראיתי לשמחו ולכתוב לו איזה חד"ת השייך לחג הזה מה שכתבתי על גלין תשובת הגרע"א הנקרא כתבים ופסקים כס"י א' על מה שכתב שם דאם אשה מותרת להתענות ביום טוב אם שכחה להזכיר יעלה ויבא בכרהמ"ז אין צריך לחזור. וכתבתי בצדו ולפי זה לרבי אליעזר דסבירא ליה דשמחת יום טוב רשות אם שכח יעלה ויבא בכרהמ"ז אין צריך לחזור. ומיהו זה דוקא בשאר ימים טובים אבל ביום טוב של עצרת דמודה ר' אליעזר דבעינן לכס צריך לחזור. ועל פי זה ניחא לי במה שמצינו לר' אליעזר בכיצה ד' ד' דאית ליה הכנה דאמר שם דעדיין היא מחלוקת ועל כרחיך משום הכנה דהא ר' אליעזר סובר דשבת ויום טוב שתי קדושות הן ועל כרחיך משום הכנה. ולכאורה תימה גדולה דלפי מה שפירש רש"י בריש ביצה דמשום הכי ביצה שנולדה ביום ראשון מותרת משום דסעודת חול לא חשיבא לא שייך בה הכנה. ואם כן לרבי אליעזר דסבירא דגם ביום טוב רשות גם כן לא שייך הכנה ולמה אסורה וזה תימה גדולה לכאורה:

ואמנם להנ"ל ניחא, דמשכחת לה דהא דסבירא ליה לר' אליעזר שבת ויום טוב נולדה בזה אסורה בזה מיירי ביום טוב של עצרת שחל ביום הששי או דחל ביום ראשון, דאז היא מצוה. ואף שכתבו התוספת בפסחים דף ס"ח ע"ב ד"ה הכל מודים דהא דבעי ר' אליעזר לכס בעצרת אינו מן התורה רק מסברא ואינו אלא מדרבנן בעלמא, מכל מקום היא חשיבא וכעי הכנה. ותדע דהא גם בשבת דבעינן לכס אינו אלא מדברי קבלה דכתיב וקראת לשבת עונג, ודברי קבלה כדרבנן דמו לכל הדברים זולת לענין חיזוק וכמבואר בראש השנה דף י"ח, ואף על פי כן בעי הכנה, ואף לענין פורים שחל ביום ראשון לא שייך לאסור ביצה שנולדה בו ביום, ואף דחייב במשחה ושמחה מדברי קבלה, דשאני התם דהוא יום חול וסעודה דיום חול אף

טוב של עצרת בודאי צריכים לחזור, דהא תנן בכרכות ד' כ' דנשים חייבות בתפלה ובין לפירוש רש"י שם דבמצות עשה דרבנן שהזמן גרמא גם נשים חייבות, ובין לפירוש התוספות שם דגרסי בגמרא הטעם משום דרחמי נינהו, וב' הסברות שייך גם במצות עשה דלכס ביום טוב של עצרת, דהא כתבו התוספות לר' אליעזר אינו אלא מדרבנן וגם לדין דהוי מן התורה מכל מקום כיון דאיכא טעמא נמי דהוא יום שניתנה תורה והך טעמא שייך גם בנשים וכמו דחייבות בתפלה משום דרחמי נינהו ותמיהני על הגאון המחבר זצ"ל שלא ביאר זה וצ"ע ע"כ לשוני על הגליון שם: א

ונראה דאף לדעת הרמב"ם שחולק על זה וסובר דאסורות לברך מכל מקום מודה דאם מקיימים נחשב להם למצוה ומקבלין שכר רק דאסורות לברך משום דאין יכולים לומר וצונו. אבל זה נ"ל דוחק לומר דאף דאכילה ושתייה הוא רשות מכל מקום כיון שהיום הוא יום קודש יש חשיבות לסעודה דבעי הכנה ואף שעצם הסעודה היא רשות דזה אינו במשמע: **ומיהו** קצת תימה לי על הגאון המחבר זצ"ל דסתם וכתב דנשים ששכחו לומר יעלה ויבא בכרכת המזון ביום טוב אינו צריך לחזור ולא חילוק בין יום טוב ליום טוב. ולכאורה נראה פשוט דאם שכחו ביום

סימן מח

תענית בראש השנה

להרבות בסעודה היו צריכין לעשות ע"ת בכל ר"ח שחל בע"ש ואף דהיום הוא יום חול ומותר במקח וממכר ולעשות מלאכה מ"מ חיישינן שמא ימשוך בסעודתו עד בה"ש באופן שלא יוכל לקנות עוד לכבוד יום השבת:

וא"כ תמוה טובא דבפורים שחל בע"ש [כמו בשנה זו וביום ט"ו לבני מוקפין חומה שכיח טובא שחל בע"ש] יצטרך עירובי תבשילין דהלא חייבין במשתה ושמחה וכ"כ בטור ובשו"ע או"ח סי' תרצ"ה בדברי הרב בהגה"ה דמצוה להרבות בסעודת פורים ושפיר יש לחוש שיאכל הכל בפורים ולא ישיר לשבת והלא רוב הפוסקים פוסקים כטעמא דרבא וכמש"כ השאג"א שם ואלו במשנה ובתלמוד מפורש דלא תקנו ע"ת רק ביו"ט שחל בע"ש:

ולולא דברי השאג"א היה מקום לומר דביום חול שמותר במקח וממכר כמו בר"ח ובפורים וחוה"מ, לא שייך כלל הגזירה דשמא יאכל הכל ביום ע"ש ולא ישיר לשבת, דהרי אחרי סעודתו בודאי יזכור משבת ויוכל לקנות מן השוק קודם בה"ש לצורך סעודת שבת אבל לפי דברי השאג"א דהרב צע"ג:

ב"ה. ויילגא.

ראיתי לכתוב מה שעמדתי מכבר זה שנים רבות לתמוה על הגאון בעל שאג"א ז"ל כס"י ק"ב שהביא שם ראיה דיו"ט של ר"ה יש בו קדושת יו"ט כשאר יו"ט ואיסור התענית שבו אינו רק מצד שהוא ר"ח בלבד אלא שמחויב בו לאכול פת ולנהוג בו כבוד ועונג כמו בשאר יו"ט מהא דאמר רבא בביצה (דף ט"ו) דהטעם שתקינו חז"ל עירוב תבשילין ביו"ט שחל בע"ש כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט, והרי ביו"ט של ר"ה שחל בע"ש ג"כ חייב להניח ע"ת כמו בשאר יו"ט וכדאיתא בביצה (דף י"ז). ואי ס"ד דבר"ה אין בו משום שמחת יו"ט ואיסור התענית שבו אינו אלא מצד שהא ר"ח, א"כ למה תקנו בר"ה שחל בע"ש עירובי תבשילין יותר משאר ר"ח שחל בע"ש שלא תקנו בו ע"ת, ולא חיישינו שיברור מנה יפה לשבת משום שאין מצוה כדי להרבות בסעודה ואיסור התענית שבו באכילה מועטת סגי ליה לא חיישינן לשמא יכלה הכל לר"ח ולא ישיר לשבת כפי כבודו. אלא דאי דביו"ט של ר"ה מחויב להרבות בסעודה כשאר יו"ט כ"כ השאג"א שם. והיוצא לנו מדבריו דאם היה חיוב בר"ח

א. ולעצם חידושו של רע"א ראה בשו"ת שאלות שמואל דהוכיח דנשים חייבות בפת ותמה על רע"א שלא העיר בזה והעלה דחזונו ומברכות. ועי' פת"ש (החדש) סי' קפ"ח וסי' תקכ"ט ובאר יצחק או"ח סי' כ.

המג"א בסימן תק"ל בשם התניא שחייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות כשאר יו"ט, א"כ יהא חייב בעירוב תבשילין לדעת השאג"א הנ"ל. והנה כבר כתבתי על זה איזה תירוצים ליישב דברי השאג"א הנ"ל אבל לא נח דעתי בהם ולכן לא כתבתיים פה ועדיין הדבר צלע"ג ומצוה ליישב^א:

שלמה הכהן מו"צ דפה ווילנא

וגם בעיקר דבריו שכ' דבר"ח אין בו מצוה להרכות בסעודה, ובאכילה מועטת סגי ליה, תמוה טובא דהיאך לא עיין בטור ובשו"ע או"ח סי' תכ"ט שכתבו להדיא שמצוה להרכות בסעודת ר"ח, והטור ז"ל הביא הרבה ראיות לזה מפסוקי תנ"ך ומהירושלמי דמגילה והפסיקתא:

וכן תמוה מכל ערב שכתן חוה"מ שכתב

סימן מט

עונג בראש השנה

אכלו משמנים שתו ממתקים כי קדוש היום לאדונונו. והיינו דהם סברו כדעת הגאונים דר"ה כיום שהוא יום הדין צריך להתענות בו ולככות, ולכן אמר להם עזרא דאכלו משמנים ושתו ממתקים ואל תככו. והביא להם ראיה לזה מן הכתוב דהא גם בר"ה מקרא קודש. וזהו דאמר להם כי קדוש היום, והיינו דכתיב בר"ה מקרא קודש כמו בשאר יו"ט. והא דמסיים דקדוש היום לאדונונו נ"ל לפרש משום דבאותו שנה עשו אלול מעובר וכמו דאיתא בר"ה דף י"ח, וע"כ דהמעשה היה דלא נראה הלכנה בזמנו כיום ל' וקיי"ל כר"א בר' צדוק דאם לא נראה בזמנו אין ב"ד מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים, והלכך כשראו בני הגולה שהב"ד לא קדשו החודש בו ביום, סברו שאין היום מקודש לר"ה ולכן ככו, והשיב להם דאכלו משמנים ושתו ממתקים כי קדוש היום לאדונונו, והיינו דאף דלא נתקדש החודש ע"י ב"ד של מטה, מ"מ נתקדש החודש בשמים ע"י ב"ד של מעלה וזהו דאמר כי קדוש היום לאדונונו.

והא דקרא עזרא להקב"ה בשם אדון ולא כתיב כי קדוש היום לה'. י"ל משום דכמה מבני הגולה נשאו נשים נכריות ולא היו בגדר עושיין רצונו של מקום, וכשאין ישראל עושיין רצונו של מקום הם בבחינת עבדים והקב"ה נקרא אדון, והלכך חרדו מאוד כל בני הגולה בר"ה ההוא וחששו דודאי לא יזכו בדין, ולכן ככו ולא רצו לאכול ולשתות כיום ההוא דאף דר"ה

ועוד ראיתי לכתוב מענין מחלוקת הגאונים ז"ל שהובא ברא"ש בסוף ר"ה ובמרדכי בתחילתו אם חייבין במאכל ובמשתה בר"ה כמו בשאר המועדים, או דיש להתענות בו מפני שהוא יום הדין. ובשאג"א בסימן ק"ב האריך להביא ראיות מן הש"ס שחייבין לכבדו במאכל ובמשתה וכסות נקיה כמו בכל יו"ט בלא שום חילוק. ותמהני שלא הביא מד' הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות יו"ט דמוכח מדבריו ג"כ דבר"ה ג"כ חייב בכבוד ועונג כמו שאר יו"ט שהרי כתב שם דגם ביו"ט חייב בכבוד ועונג כמו בשבת מדכתיב וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכבוד, ויו"ט מקרי קדוש ה' שהרי כתוב בהם מקרא קודש והוא מד' התו"כ פ' אמור אף דלא הזכר בכתוב רק כבוד והיינו דצריך לכבדו בכסות נקיה, מ"מ כתב הרמב"ם שם מדכתיב שבת יו"ט בחד קרא וילפינן חד מחבריה וחייבין בשבת יו"ט כין בעונג וכין בכבוד. וא"כ שמעינן מד' הרמב"ם דגם בר"ה חייבין בכבוד ועונג, דהרי גם בר"ה כתיב מקרא קודש. [וראיה זו הביא ג"כ רב נחשון גאון כמו שהובא שם במרדכי, ומיהו מש"כ שם עוד משום שנקרא חג דכתיב בכסא ליום חגנו וקאי על ר"ה צ"ע דהא כל המועדים לא נקראו חג רק משום דצריך להביא בהם קרבן חגיגה והרי בר"ה ליכא ראייה וחגיגה].

ונ"ל דזהו פירוש הכתוב בעזרא ח' דכל בני הגולה ככו בר"ה ואמר להם עזרא דאל תככו ואדרכה

ב. עי' אור שמח הלי' יו"ט פ"ו הי"ז שגם הוא הרבה לתמוה על השאג"א דחה ראיותיו שיש מצות שמחה בראש השנה. וראה להלן סימן מ"ט.

הוידוי והתשובה שעשו מחל להם הקב"ה ותבטחו כי תצאו זכאים בדין היא מעוזכם, והיינו כי הדבר הזה יהא לכם לזכות ותצאו זכאים בדין, וזהו דאמר כי קדוש היום לאדונינו והיינו אף שעכשיו הקב"ה נקרא בשם אדון מ"מ קדוש היום לנהוג בו עונג וכבוד^א.

חייב בעונג וכבוד, היינו אם הם בגדר עושיין רצונו של מקום ובטוחים שיצאו זכאים בדין, אבל לא הם דמעלו בה' ונשאו נשים נכריות, וע"ז השיב להם עזרא דמ"מ אל תבכו ואכלו משמנים וגו' כי חדות ה' היא מעוזכם, והיינו ע"י שתעשו היום יום חדרה לה' ותאמינו כי ע"י

סימן נ

יום טוב שני דראש השנה

לא באו עדים כלל עד למחר ולא גרע משאר יו"ט במקום דלא היו השלוחין מגיעין דהיה צריכין לעשות שני ימים מחמת ספק ואף בא"י וז"ל הבעל המאור ז"ל שם כתב הרי"ף ז"ל וז"ל שמעינן מינה וכו' ואין לו שום ראייה על מה שכתב שלא נאמרה דברי רבא אלא בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראייה אבל בדורות הללו מאחר שהותקן סדר העיבור כו' חזרה א"י להיות כמקום הוועד ואין חייבין לשמור אלא יום אחד עכ"ל וכן כתב רבינו אפרים ז"ל תלמידו של הרי"ף ז"ל כלשון בעל המאור ז"ל ממש הובא דבריו ברא"ש בפ"ק דיו"ט ובש"ג שם וא"כ היה יכול הירושלמי לתרץ דמיירי ביו"ט שני:

אמנם בחידושי שם כתבתי ליישב דאפשר דס"ל להירושלמי כשיטת רש"י ברי"ה ד' י"ח ע"א כמשנה דאדרבה דאף דהאידינא צריך לעשות שני ימים ר"ה גם בא"י מ"מ בזמן דהיה מקדשין ע"פ הראייה לא היה צריכין לעשות רק יום אחד משום דסמכו ארוב שנים משום דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר כן מבואר שם ברש"י ע"ש וע"ש בתוס' דחולקים על רש"י ז"ל אמנם לפי מש"כ היה סייעתא מן הירושלמי לשיטת רש"י ז"ל ובחידושי שם הבאתי כמה ראיות מן הש"ס לשיטת רש"י ומהם מה דמקשה שם הש"ס ד' י"ט והא קמקלקלא ר"ה אי מעברין לאלול ולשיטת התוס' תמוה דאיזה קלקול יהיה הא עושיין באמת שני ימים ר"ה לעולם ועוד ראייה מלשון המשנה דעירובין ד'

עוד א אחת ראיתי להעיר על מה שראיתי בדברי רבינו הגאון המחבר ז"ל בביאורו על הבי"א או"ח סי' תקמ"ח [יש שם ט"ס כמה שנרשם תקי"ח וצ"ל תקמ"ח] שהעיר שם על הירושלמי דרפ"ג דברכות דמקשה שם והתני פטור מתקיעת שופר אית לך למימר בחול [פי' בתמיהה] והובא ד' הירושלמי הלז בתוס' וברא"ש ספ"ג דברכות ולכאורה ד' הירושלמי תמוה דלמה לא משני נמי כאן דמיירי ביו"ט שני וכמו דמשני גבי לולב וכן הקשה שם רבינו הגאון המחבר ז"ל הנה גם בחידושי על הש"ס העירוני ע"ז וכתבתי דאף דהברייתות נשנו בא"י דליכא שם יו"ט שני [והיינו דמשני גבי לולב תפתר בחול המועד ולא משני ביו"ט שני וע"כ כנ"ל דהברייתא ליכא לאוקמי ביו"ט שני משום דבא"י ליכא יו"ט שני של גליות] מ"מ הא יו"ט של ר"ה עושיין גם בא"י שני ימים כידוע ואף לדעת בעל המאור ז"ל בפ"ק דיו"ט דס"ל שם דגם ר"ה אינו נוהג בא"י אלא יום אחד מ"מ הא מבואר בדבריו ז"ל שם דדוקא האידינא משום דחזרה א"י להיות כמקום הוועד כיום דהאידינא ליכא קידוש ב"ד אבל בזמן הברייתא דהיו מקדשין בוודאי היו צריכין לעשות בכל א"י שני ימים ר"ה כל שהוא מהלך יותר ממהלך יום אחד מירושלים דהא כל שהוא יותר ממהלך יום אחד מירושלים לא ידעו אימתי קדשו ב"ד את החודש וע"כ היה צריכין לעשות שני ימים ואף קודם שהתקינו שלא יהא מקבלין עדים אלא עד המנחה מ"מ היה ספק שמא

א. בשאג"א שם בסופו הביא ראייה מקרא דגבי עזרא עפ"י הגמ' בבבצה ט"ו א' דבר"ה יש חיוב שמחה. ע"ש.

א. אמר המביא לבית הדפוס (ספר רב"ר נחמיה ח"א) הנה כאן ראיתי להביא תשלום רב"ר וכו' מו"ה שלמה הכהן נ"י [שקצתם כבר נדפס לעיל אצל לוח המפתחות] כפי אשר יכלם הגליון הלז מה שהעיר עליהם בעת שטיידר המפתחות לספר הנחמר הלז חה לשונו הטהור:

קודש וכמו שמבואר שם וע"ש בפירש"י ובוה לא שייך סברא דלזול כלל וכלל וע"כ דהם קבלו על עצמם לעשות יום שני קודש כמו שהיה בזמן הבית א"כ וודאי נחשבו לקדושה אחת אמנם לחלק בין זמן דהיה מקדשין ע"פ הראי' להאידינא זה וודאי אין סברא כלל ולכן דברי הרמב"ם ז"ל שם בפ"י המשניות צלע"ג ועוד הבאתי שם ראי' דנראה דגם רכותיו של רש"י ז"ל דכתבו דכליל שני של ר"ה א"צ לומר זמן משום דיומא אריכתא הוא עי' ברא"ש סוף ר"ה ולכאורה נהי דבר"ה ניתוסף עוד חומרא דשמא שניהם קדושה אחת מחמת הטעם דאם באו עדים מן המנחה ולמעלה וכו' ולכן החמירו לענין בצים וחלב ועידובי תחומין וע"ת ועוד ש"ד מ"מ הך ספיקא דאיתא בשאר יו"ט נמי איכא בזה דהא מ"מ היה ספיקא שמא לא באו עדים כלל ביום ל' וא"כ היו צריכים לומר זמן כליל שני כמו בשאר יו"ט וממילא גם האידינא נמי וכמו בשאר יו"ט דאנו אומרים זמן כליל שני מטעם דבזמן דהיו מקדשין ע"פ הראי' היה ספק אלא ע"כ דהם ס"ל דבר"ה לא חשו כלל להך ספיקא לעולם ולא היה הספק רק שמא יום ראשון בלבד קודש או שמא שניהם קודש אבל לספק שמא יום שני בלבד קודש לזה לא חשו כלל משום דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר ומשו"ה ס"ל דא"צ לומר זמן אך מ"מ רש"י ז"ל בעצמו חולק עליהם בדין זה וטעמו ונימוקו מבואר ברא"ש שם: ועפ"ז א"ש נמי מה דלא תיקן הקליר פיוט ליו"ט שני של ר"ה והיינו ד"ל דבמקומו לא היו עושין רק יום אחד [ועיין בצל"ח ברכות פ' ה' ובש"ס ביצה ד' ה' בט"א בר"ה ד' י"ח ואבאר במ"א א"י"ה] וכל זה בעת שהיו מקדשין ע"פ הראי' אבל האידינא פשוט דמודה רש"י לכל הגאונים ז"ל דצדיך לעשות ב' ימים ר"ה גם כא"י דהאידינא חזרה א"י כמקום הוועד ובמקום הוועד היו עושין לפעמים ב' ימים והלכך האידינא חמור טפי כנ"ל לדעת רש"י והרבה יש להאריך בזה ואכ"מ. וראיתי לקבוע ברכה בכאן לראש צדיק הוא ניהו הרה"ג החו"ב וכו' מו"ה דובנר ל"ב נ"י בנו של הגאון החסיד צוק"ל בעהמ"ח ספר ד"נ הלז וחלק אה"ע אשר ענוותו תרבני ליתן לי מהלכים בתוך ספר הנחמד הלז יברכהו ה' ברכ טוב ויראה בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות כל הימים.

כ"ד הצעיר מפרחי כהונה שלמה ברי"ם הכהן נ"י פ"ק:

ל"ט דר"ה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין ולכאורה תמוה דמאי שייך שהיה ירא והא ע"כ צריכין לעשות שני ימים מחמת ספק וא"כ צריך ר"י לאשמעינן דמותר להניח ב' עירובין ולא אמרינן דהוי קדושה אחת ומה בכך אם תתעבר אם לא דאפילו אם לא תתעבר מ"מ הא בכל א"י צריך לעשות שני ימים משום שמא עברו אלא ע"כ דכל הרחוקין מירושלים ג"כ לא עשו רק יום אחד וכשיטת רש"י רק ברחוקין מירושלים בתוך מהלך יום אחד או ב' ימים והיה ירא שמא תתודע לו מכ"ד דלא באו עדים עד יום המחרת או דיתודע לא דבאו עדים מן המנחה ולמעלה דנהגין אותו היום קודש ולמחר קודש צריך להניח ב' עירובין מספיקא וקמ"ל ר"י דיכול להניח ב' עירובין ולא אמרינן דהוי קדושה אחת [ור' הרמב"ם בפ"י המשניות דפסק שם כר' יהודא תמוה דנהי דחכמים דפליגי עליה דר' יהודא במשנה היינו ר' יוסי וכדאמרינן בגמ' שם מ"מ הא ר' יהודא ור' יוסי הלכה כר' יוסי וכן פסק בחיבורי בפ"ח מ"ה עירובין הלכה ה' והיותר תימה כמה דמחלק שם בין זמן דהיה מקדשין ע"פ הראי' להאידינא דהאידינא מודה ר"י לחכמים דאינו יכול להניח ב' עירובין בר"ה וזה דבר תימה דהא כיון דטעמי דר"י וסייעתו מבואר שם בגמ' הוא משום דהא דנהגין גם היום קודש כשכאו עדים מן המנחה ולמעלה אינו אלא כי היכא דלא לזלזולי ביה הלכך לא הוי משום זה קדושה אחת משום דעיקר יו"ט יום שני הוא ע"ש בש"ס וא"כ אין שייך לחלק בין זמן דהיה מקדשין להאידינא דטעמי דחשבינו האידינא לר"ה לקדושה אחת הוא ג"כ מחמת הטעם דאם באו עדים וכו' והלכך לר"י דס"ל דאף בזמן דבאו עדים וכו' לא היה נחשב לקדושה אחת כ"ש האידינא ואין לומר דכיון בזה למש"כ בה' יו"ט בפ"ו הלכה י"ד ע"ש דהא ליתא דא"כ שאר יו"ט נמי לא יוכל דהאידינא להניח ב' עירובין ובהדיא כתב הרמב"ם בחיבורו שם דאף האידינא מותר להניח ב' עירובין בשאר יו"ט וע"כ דלא דמי לתנאי דעירוב תכשילין וא"כ יו"ט של ר"ה נמי ובאמת אם יש מקום לחלק בזה היינו בין קודם החורבן ובין לאחר החורבן ואף בזמן דהיו מקדשין ע"פ הראי' ולאחר החורבן י"ל דמודה ר"י וסייעתו משום דלאחר החורבן אם באו עדים מן המנחה ולמעלה אדרבה יום ראשון עיקר וכמו שמבואר בביצה ד' ה' סוף עמוד ב' בדברי רבא שם ומ"מ גם יום השני

סימן נא

חידושים והגהות בדבר מעמדות למוסף ראש השנה וסוכות ובסדר עבודת קרבן פסח

בשעת הניסוך קול ה' יחיל מדבר כצ"ל. [וכ"ה בגמ' וברמב"ם שם וגם מה שנרשם שם דיאמר בר"ה סדר מוסף דראש חודש עד השתחויות לעם טס"ה דבר"ה א"א לומר הנוסח דברו הלויים בשיר במוסף דר"ח דהא בר"ה לא היו אומרים שיר של הניסוך דר"ח בפני עצמו רק היו מנסכים בכת אחת לאחר שהקריבו להמוסף דר"ה ואז היו אומרים להשיר של ר"ה על שניהן ולכן טס"ה וצ"ל דיאמר עד ושלשה רביעית ההין לשבעת הכבשים. בסדר עבודת התמיד של כל יום ויום ויתקעו אלו כחצוצרות ונגנו אלו בנבלים וכינורות טס"ה וכצ"ל ותקעו הכהנים כחצוצרות ודברו הלויים בשיר ונגנו המנגנים בנבלים וכינורות והמנגנים מהן היו לויים ומהן היו ישראלים המשיאין לכהונה הגיע לפרק תקעו וכו' כצ"ל. [וכן מבואר ברמב"ם בפ"ג מה' כלי המקדש הלכה ג' ע"ש] וכן צריך לומר ככל המוספין. ומה שכתב שם בסדר המוספין של חג הסוכות דהמיוחסין שבישראל המשיאין לכהונה מכין בחליל לפני המזבח טס"ה דלא מצינו חילוק בין חליל לשאר כלי שיר לענין זה וכן מבואר ברמב"ם בפ"ג מהל' כלי המקדש הל' ב' דבכל הכלי שיר היה הדין כן [ודלא כמו דמשמע ברש"י במשנה (רעירובין דף י') דפירש הפלוגתא על החליל דווקא וצ"ע ואולי דרש"י ז"ל סוכר דהלויים דהיו מזמרים בפה הם המזמרים בכלי וכן משמע במשנה דעירובין סופ"ב דלא קחשיב רק י"ב לויים וכיון דכן א"א לפרש הפלוגתא רק על החליל. אבל הרמב"ם ז"ל לשיטתו דס"ל שם דהלויים שהיו מזמרים בפה היו אחרים. והא דתנן דאין פוחתין מ"ב לויים היינו לויים המזמרים בפה אבל אינן המנגנים בכלי לא היה לויים כלל רק ישראלים המשיאין לכהונה ומהם לא קמירי מתני' כלל והא דצריך י"ב לויים היינו משום דלהמנגנים היה צריך י"ב תקנו גם להלויים י"ב שיהיו מנגנים בפה. והתוס' יו"ט ז"ל שם לא דק בזה במח"כ דו"ק ועכ"פ לדעת הרמב"ם ז"ל אין חילוק בין החליל לשאר כלי שיר]. וגם מש"כ בהנוסח דלא היה רק מהיוחסין שבישראל ג"כ אינו אמת דברמב"ם מבואר דמהן היו לויים ולכן כן צ"ל

החיים והשלום ישפות ה' לכבוד ידו ה' וידו נפשי עז ה"ה הרב המופלג בתורה ירא וחרד על דבר ה' ותורתו כש"ת מהר"ר אברהם נ"י מגיד משרים דח"ק עשירי קודש דפ"ק ויילנא.

ע"ד אשר ביקש ממני זה כמה לעיין בסדר נוסח מעמדות ולהגיה שיהא אליבא דהלכתא. וכבר עברו עיני ועידין ועדיין לא מלאתי בקשתו, הנה יאמין לי כי היו לי עיכובים וסיכות אשר בעבורם לא יכולתי לשלם מוצא שפתי אשר הבטחתי לכת"ר נ"י אמנם כעת לא רציתי לעבור עוד על כל תאחר ואתו הסליחה על העבר ומתוך שהזמן קצר והדברים ארוכים בזה לא באתי להגיה פה רק בסדר המוסף של ר"ה ועוד באיזה מקומות מפוזרים ועוד אראה בימים יבואו אם יגמור ה' בעדי לעיין בסדר מעמדות בכלל אי"ה וזה החלי בעז"ה במוסף דר"ה. ואח"כ הביאו למוסף דר"ה וכו' והקריבו מנחתם ונסכיהם וכו'. נראה דחסר בנתיים וכן צ"ל והקריבו מנחתם ונסכיהם וממתינים עם ניסוך היין של ר"ח עד שיגמרו מוסף של ר"ה ואז היה מנסך שתי הניסוכין בכת אחת. והשיר אומרים הרנינו ואם חל ביום חמישי אומרים הסירותי כצ"ל. [והיינו חצי פרק האחרון של מזמור הרנינו. [וכן כתב הרמב"ם להדיא בפ"ו מה' תמידין ומוספין (הל' ט') איברא דדברי הרמב"ם תמוהין מאד דהוא נגד סוגיית הש"ס בר"ה (ד' ל' ע"ב) דשם איתא דבשחרית לא היו אומרים הרנינו אלא הסירותי מסבל ובמוסף היו אומרים הרנינו. והיותר תימה אצלי על הלח"מ שם דהביא לד' הגמ' על ד' הרמב"ם הנ"ל ולא הרגיש דדברי רבינו הוא נגד הגמ' דהרמב"ם כתב דבמוסף היו אומרים חצי פרק האחרון ובגמ' איתא דכתמיד של שחר היו אומרים חצי פרק האחרון ואולי דהרמב"ם היה לו גי' אחרת בגמ' וצ"ע. עוד מבואר שם בגמ' דאם באו עדים אחר תמיד של שחר אז היו אומרים הרנינו גם בשחרית והרמב"ם לא הביא זה וכבר הרגיש בזה הלח"מ ז"ל שם ונשאר ג"כ בצ"ע]:

בסדר תמיד של בין הערבים שאומרים בר"ה צריך להוסיף בסוף השיר שהיו הלויים אומרים

בדבריו המשנה למלך שם ואחר כל האריכות כתב לבסוף דברי הרמב"ם תמוהים ואינם עולים כפי סוגיית הגמ' עכ"ל ולכן נ"ל דטפי עדיף לומר כלשון הברייתא ולפיכך שורפץ עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו מפני התקלה כצ"ל וקמי שמיא גליא אם הפי' הוא כמו שפי' הרמב"ם ז"ל או כמו שפי' רש"י ז"ל ומה לנו להכניס עצמינו במחלוקת ובפרט שפרש"י ז"ל נוחץ יותר בפני הגמ' וכמו שכ' שם המל"מ ז"ל שם. עוד שם הפסח נאכל עד עלות השחר נראה לי דאין לומר כן דהא כמה פוסקין ראשונים פסקו כר"א בן עזריה דמה"ת אינו נאכל אלא עד חצות ולכן טפי עדיף לומר והפסח נאכל עד חצות כצ"ל ולשון זה עולה לר"ה. בסדר מוסף דחג הפסח הביאו המוספים פרים שנים ואיל אחד בני שתי שנים וצ"ל פרים שנים בני שתי שנים ויום אחד ואיל אחד. ובסדר מוסף של יום ב' דסוכות צריך ג"כ להגיה כמה שנרפס שם בעבודה תמה לומר פסוקי המוספים של תורה של סוכות וכמו שאנו אומרים בתפילת מוסף ובסדר העבודה של מוסף יום ב' כחוב שם בזה הלשון אחר תמיד השחר בשעה ששית הביאו לקרבן מוסף שנים עשר פרים וכו' וזה טעות דמוכח דמאחר שאין מזכירין במוסף של יו"ט של סוכות פסוקי המוספין של יום ב' רק אומרים פסוקי המוספין של יום הראשון של חג כדי שלא יבואו לזלזל ביו"ט שני ולפיכך אין אנו מזכירין ספיקא דיומא כלל ביו"ט שני. וכן כאן בפסוקי המוספים של תורה לא תקנו לומר מוסף של יום השני רק אומרים כדאחמול ומטעם הג"ל וא"כ היאך מסיים ע"ז דהביאו לקרבן מוסף פרים שנים עשר והוא סותר תוך כ"ד למה שאמר בתחלה והקרבתם עולה פרים בני בקר שלשה עשר ולכן הדבר פשוט דטס"ה וצ"ל אחר תמידי השחר בשעה ששית הביאו פרים שלשה עשר הכל כדאחמול ביום הראשון. וביום א' דחזה"מ צ"ל בתחלה וביום השני פרים בני בקר שנים עשר עד ומנחתם ונסכיהם ותיכף אחר זה צ"ל סדר העבודה המתחלת אחר תמיד השחר בשעה ששית הביאו לקרבן מוסף שנים עשר פרים עד הגשארו אחד אחד ואח"כ צ"ל השקום ובקרום הנדפס בסדר עבודת מוסף של יום ראשון של חג עד מכין בחליל לפני המזבח. ואח"כ צ"ל השיר שהלרים אומרים הבו לה' בני אילים עד במהרה בימינו אמן. ואח"כ צ"ל פסוקי המוספין של יום השלישי של סוכות דהיינו וביום השלישי פרים עשתי עשר וכו' עד ומנחתה ונסכה ואח"כ צ"ל אחר תמיד השחר בשעה ששית הביאו אחד עשר פרים עד לשלשה

הכהנים וכו' והלויים דברו בשיר בפה ועוד לויים אחרים ומהן ישראלים מיוחסין שהיו מנגנים בכלי שיר וגם היו מכין בחליל לפני המזבח כל שמונת ימי החג כצ"ל. בסדר מוסף ר"ה שחל בשבת ובשר שער נאכל לערב וכו' ליום ולילה עד חצות וזה אינו מדוקדק דכיון דאינו נאכל רק לערב א"כ אינו נאכל ליום ולילה רק ללילה בלבד עד חצות. ובסדר מוסף ר"ח שחל בשבת השמיט באמת לשון זה וכתב סתם ונאכל לפניו מן הקלעים יעו"ש ולכן צ"ל דנאכל בלילה עד חצות כצ"ל:

ועוד ראיתי לכתוב מה שכתוב בסדר מעמדות בסדר עבודת קרבן פסח ח"ל ולויים בדוכנם וישראל במעמדם קורין את ההלל טס"ה וכך צ"ל ולויים בדוכנם קורין את ההלל וישראל במעמדם חצ"ל נוכ"ה בתוספתא דפסחים פ"ד וברמב"ם פ"א מה' ק"פ הל' י"א דלויים קראו את ההלל. עוד שם שחט השוחט וקבל המקבל צ"ל שחט השוחט וקבל הכהן את דמו וכו' כצ"ל. עוד שם ובשבת מפשיטין עד החזה. זה אינו דקי"ל דחול ושבת שוין כזה דהלכה כחכמים ועיין היטב בלח"מ פ"א מה' קרבן פסח והלכך צריך למוחקו. ע"ש על כל קריאה תקעו וכו' צריך להוסיף והחליל היה מכה לפני המזבח. גמרו כת אחת וכו'. בדבר אכילת הפסח ותוחב כרעיו ובני מעיו בשפור למעלה מפיו של הפסח וזהו שיטת רש"י והרע"ב בפ"ז דפסחים אבל שיטת הרמב"ם אינו כן רק דהיו תלרים בצידו ורש"י והרע"ב בעצמם חזרו בהם בפ"ב דביצה ופרשו שם כדעת הרמב"ם וכמש"כ התוס' יו"ט שם ולכן נ"ל דטפי עדיף לומר בלשון הרמב"ם בפ"ח מה' ק"פ ה' י' תוחבו מבית פיו עד בית נקובתו ותולהו לתוך התנור והאש למטה ותולה כרעיו ובני מעיו בתנור חוצה לו כצ"ל. עוד שם ושניהם אינו נאכלין אלא צלי אש זה ט"ס דחגיגה נאכלת אפילו שלוק ומבושל אליבא דרבנן וקי"ל כרבנן וגרם הטעות הזה מלשון הרמב"ם בפ"ח מה' ק"פ הלכה ד' אבל הרמב"ם קאי התם על פסח ראשון ושני וע"ז אמר ושניהם וכו' אבל לא מיירי בחגיגה כלל ולפיכך צ"ל והפסח אינו נאכל אלא צלי אש. ע"ש ואינו נאכל בשתי חבורות טס"ה וצ"ל והאוכל מן הפסח אינו נאכל בשתי חבורות כצ"ל וכ"ה ברמב"ם ברפ"ט מה' ק"פ וע"ש בכ"מ ודו"ק. ע"ש לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו שלא יבוא בהן לידי תקלה. הנה באמת לשון זה הוא לשון הרמב"ם (כפ"י מה' ק"פ הל' ב') אבל דברי הרמב"ם צע"ג וכבר נתלבט הרבה

חבורות שהיו אוכלין וכו' אלו הופכין את פניהן הילך ואוכלין וכו' ואמרינן דמתניתין רבי יהודה היא דתניא על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא האוכל בשתי מקומות תלמוד לומר בבית אחד יאכל ורבי שמעון סבר דיש אם למקרא ויאכל קרינן ומשמע דקאי אפסח וע"ש בפרש"י ולכאורה צריך להבין נהי דסבר ר"י דיש אם למסורת מ"מ לא על חנינם קרינן יאכל בקמ"ץ ובכל מקום בגמ' אמרינן דאהני מקרא ואהני מסורת. ועוד הקשו התוס' דכאן אמרינן דר' שמעון סבר דיש אם למקרא ובפ"ק (דקידושין דף י"ח) סבר ר"ש בעצמו דיש אם למסורת וכן בסוכה אמרינן לחד לישנא דר"ש נמי סבר דיש אם למסורת וכן הקשו התוס' (בסנהדרין דף ד') ד"ה כולהו ונשאר בקושי'.

ונ"ל ליישב הכל בחדא מחתא. והנה ליישב בתחלה מה שהעזרנו לעיל דלמאי איצטריך המקרא לר"י נ"ל בפשיטות דבא לרמוז על ב' דברים. א) י"ל דאי הוה הכתיב והקרי יאכל בחול"ם הוה אמינא דאינו מחוייב לאכול בבית אחד אלא שיעור אכילה דהיינו כזית אבל כשאכל כזית במקום אחד יכול לאכול מכאן ואילך אפילו בכמה מקומות דכיון דכבר יצא בכזית ראשון ואי בעי לא הוה אכיל כלל והכי משתמע קרא דבבית אחד יאכל שיעור אכילה מה שמחוייב לאכול דהיינו כזית ויותר מזה לא מיירי התורה כלל וממילא דאי בעי לאכול יותר אוכל אפילו בכמה מקומות ובאמת אינו כן דאף דפטור ויוצא בכזית מכל מקום אי רצה לאכול יותר צריך לאכול הכל במקום אחד וכמו שמשמע בסוף פסחים דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אפילו שאר דברים גזירה משום פסח הרי דכל הפסח אסור לאכול בב' מקומות וזה שפיר הוצרך לרמוז לנו הקרי יאכל בקמץ כלומר דאף דהחייב תלי אגברא מ"מ תלי נמי אפסח דהיינו דכל הפסח יאכל האוכל בבית אחד דווקא ואפילו יאכל כמה זיתים מ"מ צריך לאכול הכל במקום אחד דלא תליא בשיעור אכילה דידיה אלא באכילה דפסח וזהו דקרינן יאכל כלומר דכל הפסח יאכל במקום אחד אך המסורת בא להורות דלא נימא דאפילו לשני בני אדם לא יאכל הפסח בשני מקומות קמ"ל המסורת יאכל כלומר דהאוכל יאכל במקום אחד אבל הפסח עצמו מותר להאכל בשני מקומות ע"י ב' בני אדם וזהו נ"ל ברור:

והב' נ"ל לומר דהנה לכאורה יש להסתפק לפי מה דק"ל דהחייב לאכול במקום אחד אינו אלא על האוכל ולא על הפסח מעתה יש לנו לספק באותן אנשים

משמרות אחרות ואח"כ השקום ובקרום וכו' עד מכין בחליל לפני המזבח ואח"כ צ"ל השיר שהיו הלויים אומרים ולרשע אמר אלהים עד יה"ר שיבנה במהרה בימינו אמן. וכן בכל יום ויום מיומי דחזה"מ צריך להזכיר לספיקא דיומא בפסוקי התורה וכן בסדר נוסח עבודת המוסף וכמו שכתבנו בסדר עבודת מוסף של יום ראשון של חוה"מ. וכן זה שכתבנו היינו ליושבי חו"ל אבל בארץ הקדושה בכל המקומות שאין עושין אלא יום אחד יו"ט ואין שם ספיקא דיומא שם צ"ל בכל יום ויום פסוקי המוספין של תורה השייכים לאותו היום בלבד ולומר אחריהם סדר עבודת המוסף של אותו היום. ועוד ראיתי להגיה בסדר שמחת בית השואבה מה שכתוב שם ובידיהם כדים של שמן של עשרים ושמנה לוגין. וטס"ה וצריך להגיה של שלשים לוג שמטיל לכל ספל וכ"ה במשנה (בסוכה דף נ"א) ומה שכתוב שם עוד וכל שבעת ימי החג מנסכין המים עם ניסוך היין [ונדרפס שם נקודה בנתיים] של תמיד של שחר היה מנסך המים לבדו. וזה משולל הבנה דמשמע דניסוך המים עם היין ביחד הי' במוסף ובשחר הי' בניסוך המים לבד וזה אינו אמת דאדרבה עיקר ניסוך המים בכל שבעת ימי החג לא היה רק בתמיד של שחר בעת ניסוך היין של התמיד ולכן ברור דצריך להגיה כמו שכתוב ברמב"ם בפ"י מה' תמידין ומוספין הלכה ו' כל שבעת ימי החג מנסכין את המים ע"ג המזבח ודבר זה הלכה למשה מסיני ועם ניסוך היין של תמיד של שחר היה מנסך המים לבדו כצ"ל. וגם מה שכתב שם רבינו נוסח זה בערב יו"ט הראשון של חג היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה וכו'. אף שכן הוא ברמב"ם בפ"ח מה' לולב הלכה י"ב מ"מ הדבר צ"ע דהרי במשנה (בסוכה דף נ"א) איתא בכל הספרים במוצאי יו"ט הראשון ירדו לעזרת נשים ומתקנין וכו' ותמנהני על הכ"מ ועל שאר נושאי כליו של הרמב"ם ז"ל שלא הרגישו בזה והדבר צ"ע:

יותר לא ראיתי להאריך כעת. וה' שנותיו בטוב יאריך. ויחדש עליו שנה טובה וברכה בר"ה הבע"ל בכלל אחינו ב"י. כחפצו ורצונו ורצון ונפש אהובו וידידו המברכו בברכת כהנים. הצעיר מפרחי כהונה שלמה ברי' משה הכהן נ"י מ"ץ דפ"ק ווילנא.

יום ה' ה' רסליחות כ"ו אלול ואף את בריתי אזכור לפ"ק.

ואידי דאירינן לעיל בדין אכילת הפסח דאינו נאכל בב' מקומות וכמו דתנן (בפסחים דף פ"ו) שני

אמנם כמג"א בסימן תע"ח כתב דעיקר תליא בשולחן אחד משמע שדעתו דכל על שולחן אחר מקרי מקום אחר אף תוך ד' אמות וכן להיפך והנה מה שדעתו נוטה דעל אותו שולחן בעצמו מקרי מקום אחד אף שהשולחן הוא ארוך מאוד לזה הסברא מחייב דעל אותו שולחן בעצמו מקרי הכל מקום אחד אף שהוא חוץ לד' אמות. אבל לאידך גיסא מה ששמע מדבריו דעל שולחן אחר מקרי מקום אחר אף שהוא בתוך ד' אמות צל"ע אמאי הא קי"ל בכל דוכתא תוך ד' אמות כמקום אחד דמיא. [ומש"כ כ"מ בגמ' לכאורה אינו ראיה די"ל שהחבורה השניה היא חוץ לד"א]. ואפשר דלפי מש"כ לעיל דהחיות אפסח קאי והלכך לענין שיעור מקום משערינן נמי בפסח ואף דגבי אדם האוכל נחשב כחד מקום משום דמקומו של אדם הי' ד' אמות מ"מ לענין דבר הנאכל דהיינו הפסח הוא מקום אחר דגבי כלים וחפצים ושאר דברים לא מצינו דד' אמות הוא מקומו ולכן תליא בשולחן דכל בשולחן אחד מקרי מקום אחד לענין הפתח וכל דבר הנאכל בשולחן אחר מקרי מקום אחר ואף שהוא תוך לד' אמות כנ"ל ליישב ד' המג"א. ואפשר דע"ז רמז לנו המקרא להורות דשיעור מקום תליא בפסח ולא שיעור מקום של אדם האוכלו. הנלע"ד כתבתי:

הפטורין מלעשות הפסח כגון נשים למ"ד דאף כראשון רשות או כגון חגר או סומא לפי דעת התוס' בריש פסחים גבי מעשה דר"י בן בתירה דכל הפטור מראי' פטור מפסח אם הם בכלל איסור זה שלא לאכול בב' מקומות דאפשר דדווקא מאן דאיתא במצות אכילה איתא נמי באיסור אכילה בב' מקומות אבל מאן דליתא במצות דכבית אחד יאכל ליתא נמי באיסור אכילה בב' מקומות הנלמד מדיוקא דהך קרא. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל דאף לאחר שיעור אכילה מ"מ צריך לאכול במקום אחד דחיובא מוטל על הפסח דהפסח לא יאכל האוכל בב' מקומות א"כ אפשר דה"ה באנשים ונשים הפטורין. וא"כ י"ל דעל זה נמי מרמז לנו המקרא יאכל בקמ"ץ להורות דהפסח עצמו לא יאכל בב' מקומות אף דהיה האוכל מי שיהיה מ"מ הפסח לא יאכל בב' מקומות ע"י אדם אחד דחיובא אפסח נמי קאי וא"כ אין נ"מ מי הוא האוכל והיינו דצריך מקרא ומסורת כנ"ל. ודע שנסתפקתי הא דקי"ל דאיסור לאכול בב' מקומות עד כמה הוא שיעור מקום דלכאורה נראה כיון דמקומו של אדם הוא ד' אמות א"כ כל בתוך ד' אמות מקרי מקום אחד ואין אסור לאכול אלא חוץ לד' אמות ולמ"ד דכל הבית כולהכד' אמות דמי מותר בכל הבית ולפי דעת זו א"ש הא דכתיב בבית אחד יאכל ואף דתליא במקום מ"מ כתיב בית ככל הבית חשוב כמקום אחד:

סימן נב

סנוך בדבר המקבל טומאה

[ביאור בדברי רבינו בחיי התמוהים]

וברכה על הברכות שברכני שיחזק ד' כחי וחילי לאורייתא והיו לי למשיב נפש רפאות לבשרי ושיקוי לעצמותי ויען כי יצאו הברכות מפי אותו צדיק כמותו ירכה בישראל כוודאי יסכים ד' על ברכותיו וכדכתיב ותגזור אומר ויקם לך וימלא ד' דבריו וברכותיו עלי וגם אני באתי להשיב לו ברכה ולברכו בברכת כהנים יברכך כו' ויאר כו' וישא כו' שכלול בהם כל הברכות והצלחות שבעולם וכדאיתא בספרי פרשת נשא והקב"ה יסכים ע"ז וכמו דכתיב ואני אברכם. [ואגב ראיתי לכתוב למר נ"י מה שאמרתי מכבר טעם למה שנהגו העולם ליתן י"שר כח לכהנים לאחר ברכת כהנים, ולכאורה הלא

בעזה"י יום ג' כ"ד טבת ולפרט: וגם הקימותי את בריתי אתם לפ"ק.

המחיה חיים יתן חיים ארוכים טובים ומתוקנים ולאיש חי רב פעלים היה הרה"ג הגדול האמיתי החו"ב סו"ע"ה ז"ח רענן יפה פרי תואר קרא ד' שמו שכ"ת מו"ה חיים בר"צין נ"י הגאב"ד דק"ק יאליסוועטגראד יצ"ו מי שהשלים שלו יענה את שלומו ויהא שלום בחילו שלוה בארמנותיו ויהיה לו ולכל הנלויים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי קבלתי מכתבו הטהור בזמנו ובאתי להשיב לו רב תודה

ובטומאת בית המנוגע לא קפיד ואמנם לקמן בסמוך אכתוב דא"א כלל לומר דרבינו בחיי כיון לזה וכל דברי תמוהין במח"כ].

ומש"כ הכפות תמרים אח"כ דצ"ל דאין מסככין רק בענפי אילן שגדל בו אתרוגים כבר כתבתי במכתבי הראשון דזה א"א לומר כלל וכלל דלא מצינו ק"ו כזה בכל הש"ס דהנידון יהי' להיפך ממש מהדבר שנלמד ממנו הק"ו דבמצות נטילת ד' מינים אינן יוצאים רק באתרוג עצמו ולא בענפי אילנו ולענין סיכוך יהיה להיפך דבענפי אילן אתרוג מסככין ובאתרוג עצמה לא ועוד דא"כ למה הוצרך להביא ראיה דסיב ועקרא דדקלא מינא דלולבא הוא מהאי דאמר ר"י דמסככין בנסרים טפי הו"ל להביא ראיה מהברייתא גופא דאמר ר"י דאין מסככין רק בד' מינים ואתרוג בכלל וכיון דאתרוג עצמו הוא דדבר המקבל טומאה וע"כ דר"ל בענפי אילן שגדל בו אתרוג וא"כ ש"מ דסיב ועיקרא דדקלא מינא דלולבא הוא אלא ודאי דהיה הדבר פשוט לרבא דגם באתרוגים עצמן מסככין לר"י ובוזה נסתלק מה שכתב כת"ר נ"י שיש מקום לספק באתרוגים שאינן מקבלין טומאה כגון שלא הוכשרו או שהן פחותים מכביצה וע"פ הנ"ל ליתא דמאחר דלענין מצות נטילת ד' מינים אין חילוק בין הוכשר ללא הוכשר ואדרבא כל אתרוג בחג הוא מוכשר לקבל טומאה וכמו שכתב רש"י בסוכה דף ל"ח ע"ב ד"ה מפני משכשירה וכן אדרבא עיקר מצותו שיהא גדול יותר מכביצה ובפרט לר"י בעצמו פסול אם הוא פחות מכביצה משום דאינו הדר או משום דלא גמר פרי אין סברא כלל דלענין סיכוך יהי' חילוק בין הוכשר ללא הוכשר [ובפרט שכבר כתב בעצמו בשם הק"נ שגם בלא הוכשר אסור לסכך וכן כתבתי ג"כ בספרי בנין שלמה סימן מ"ה ד' נ"ב ע"ב והבאתי איזה ראיות לזה] ובפרט דא"א לומר דלענין סיכוך יהי' להיפך ממצות נטילת ד' מינים. דלענין נטילה בענין דוקא כביצה ולענין סיכוך אינו כשר לסכך רק בפחות מכביצה וכמו שכ' לעיל דלא מצינו לשום ק"ו דיהי' הנדון להיפך מדבר שנידון ממנו ומה שכ' כת"ר נ"י דבענפי עץ האתרוג ג"כ הוי כמו אתרוג בעצמו לדעת ר"י הלוי דנטלה פטמתו היינו עוקצו אני תמה דפה קדוש יאמר דבר זה דהרי במצות נטילה אם יטול העוקץ בעצמו, בלא האתרוג אינו כלום ואלו גבי סיכוך אסור לסכך רק בעוקץ לבד והוא להיפך ממש ממצות הנטילה וכבר כתבתי בשם הכפות תמרים דמד' התוס'

מוטל עליהם מ"ע מן התורה ולברך את ישראל ומאי שייך להחזיק להם טובה ע"ז אמרתי דהחזקת טובה הוא בעבור שאומרים הכהנים אחר ברכתם רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה עמנו כמו שהבטחתנו וכו' וכדאיתא בסוטה ד' ל"ט ופירוש נוסח זה נראה פשוט דמשום דעיקר מ"ע שצוה הקב"ה לכהנים שיברכו את ישראל ואפילו אם הכהן הוא הדיוט וע"ה אמנם מצד השכל רק הוא גוה"כ וכמו דאיתא בספרי וברמב"ם בפט"ו מה' תפילה הלכה ז' ואל תתמה וכו' שאין קיבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקב"ה וכדכתיב ואני אברכם שהקב"ה מסכים על ידם ע"ש ונראה שזה שאומרים הכהנים רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו משום דאינו אלא חוק בלי טעם [דעל זאת חוקת התורה ת"א דא גזירת אורייתא] ואף אתה עשה עמנו כמו שהבטחתנו והיינו דכתיב ואני אברכם ומבקשים הכהנים שהקב"ה יסכים על ברכתם ובאמת שהם אינם מצוים רק לברך את ישראל אבל לבקש מהקב"ה שיסכים על ידם כזה אינם מצוים ולכן נותנים להם החזקת טובה בעבור שאומרים ומבקשים מהקב"ה שיקיים הבטחתו] ויקויים בכת"ר כל הברכות והצלחות שכלול בברכת כהנים אכיה"ר.

ועתה באתי על ד"ת ולהשיבו דברי אמת על מה שראיתי כי מה שכתבתי ליישב דברי רבינו בחיי ע"פ הברייתא דסוכה ל"ז, לא עלו לפניו לרצון ולא נכנסו באזניו ובנה עליהם דייק להעיר בכמה קושיות ובאמת לאחר העיון כל קושיותיו יש לישבן בקל ואינן כדאי לדחות דברי ולענין דהדבר ברור דרבינו בחיי כיון להברייתא הנ"ל ואי אפשר לפרש פירוש אחר בד' רבינו בחיי כמו שאבאר בעז"ה דהנה באמת הגאון מהר"מ בן חביב ז"ל בספרו כפות תמרים העיד על דברי התוס' במה שלא הזכירו אתרוג ורצה לומר באמת דדעת התוספות דלר"י מסככין באתרוגים דכיון דדריש ק"ו דאין מסככין רק בד' מינים גם אתרוג בכלל אך שלא ידע החילוק דלמה באתרוגים מסככין אף שהוא מקבל טומאה ובאמת לפי דברי רבינו בחיי הטעם הוא ע"כ דרך הרמה והסוד ואמנם ע"פ פשוטה ג"כ ניחא דכמו דגזה"כ הוא לר"י דאין מסככין רק בד' מינים כן הוא גזה"כ דבכל דבר המקבל טומאה אין מסככין ובאתרוגים מסככין [ולפי דברי כת"ר נ"י דפירש דמתיר ר"י לסכך בדבר המקבל טומאה בבית המנוגע גם כן צ"ל דגזה"כ הוא דבכלי טומאות קפיד קרא שלא לסכך

הנ"ל ניחא ובספרי בנין שלמה ד' נ"ד ע"ב הבאתי עוד ראיות לזה ובפרט שכבר כתבתי לו בסוף המכתב דאני חוזר מזה דוודאי ר"י מחייב בכל הימים בד' מינים וכל עצמי לא כתבתי זה מתחילה רק מפני שהיה עומד לנגדי הסוגיא דהסומך סוכתו בכרעי המטה אבל לפי מה שהעלתי אח"כ דר"י גופא אינו מתיר רק באתרוגים א"כ בלא"ה לק"מ מהסוגיא דהתם דאף אם כרעי המטה עשויים מאילן אתרוג מ"מ פסול להעמיד בו היינו משום דס"ל לר"י דמסככין בד' מינים ואחד מד' מינים הוא אתרוג הרי דמותר לסכך בדבר המקבל טומאה ואמנם אינו מותר לסכך בשום דבר המקבל טומאה אפילו לר"י אפי"ן אם הוא מד' מינים כגון לסכך בתמרים או בענבי הדס רק באתרוגים לבד משום דזה שצוותה התורה לסכך באתרוג הוא כדי לרמוז שהקב"ה שוכן בסוך טומאתם ונ"ל ברור דהתוס' דלא הזכירו בדבריהם רק דפסול לסכך בדבר המקבל טומאה גם לר"י אפילו בד' מינים כגון שעשה מהם כלי או פירות דקל משום דפשוט להם דבאתרוגים מותר לסכך לר"י והוה ידוע גם להם סוד זה דהשוכן אתם בתוך טואותם וכמו שכתב רבינו בחיי ונ"ל עוד סמך וראי' גדולה לד' רבינו בחיי מש"כ בספרו כד הקמח שהעתקתי לשונו לעיל ולפי שהמים עיקר הטהרה צונו מרומז בסכך הסוכה שאין מסככין בדבר המקבל טומאה וע"פ דבריו ז"ל יש לנו טעם נכון מה שצוותה התורה לסכך בד' מינים לר"י והיינו משום דד' מינים אלו גדלים על כל מים שהוא רמז לטהרה ולכן תקנו חז"ל להחזיר הלולב ומיניו במים בשבת וביו"ט מוספין ובמועד מצוה להחליף והיינו משום דמים רומז לטהרה וד' מינים אלו מרמזין להקב"ה ואולי לזה רמז הכתוב וזרקתי עליהם מים טהורים ויש לדבר בזה הרבה אך אין לנו עסק בנסתרות.

ואחר שהודיענו ד' אותנו את כל זאת דר"י אינו מתיר לסכך בדבר המקבל טומאה רק באתרוג לבד

שפיר י"ל דר"י ס"ל דבעי ד' מינים בכל ימות החג ולא קשה מהא דאוסר לסמוך בכרעי המטה משום דמעמידה בדבר המקבל טומאה היינו משום דר"י אינו מתיר בדבר המקבל טומאה רק באתרוג וכנ"ל כנ"ל ליישב ד' רבינו בחיי וד' אל יצל מפי דבר אמת ע"ד מאד ואבקש שימחול להשיב לי אם עלו דברי לרצון לפני כת"ר נ"י ואם אקבל תשובה ממנו אז אכתוב לו אי"ה איזה דברים שחנני ד' לחדש בהלכות חנוכה.

כ"ד הודו"ש וקשור באהבתו ומכרנו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ודילג

מוכח בהדיא דס"ל דמסככים באתרוגים לד' ר"י ומש"כ כת"ר נ"י לדחות ד"ל דאיירי הסוגיא בסיב ועיקרא דדיקלא נקטי נמי התוס' פירות דקל במח"כ דחה הראיה בקש דמאי ענין שמיטה אצל הר סיני דאטו דמשום דרבא מיירי לענין סיב ועיקרא דדיקלא מינא דלולבא הוא משו"ה לא רצו התוס' להזכיר גם אתרוג שהוא מקבל טומאה אמתמה ועוד דהתוס' לא ציינו דבריהם על דברי רבא רק על הברייתא גופא דר"י אומר דאין מסככין רק בד' מינים ולא הוצרכו לומר כגון וכו' רק הו"ל בפשיטות דר"י מודה דאין מסככין לזמן מפני שהוא מקבל טומאה, ולכן הדבר ברור אצלי כשמש דמל' זה שכ' התוס' מוכח דבאתרוגים מותר לסכך לר"י אף דהן מוכשרים וגם יש בהם שיעור כביצה, [ואפשר דאף דהתוס' בעצמם לא כוונו לזה מ"מ רוח הקודש נזרק על לשונם שלא יכתבו נגד הרמז והסוד שכ' רבינו בחיי וכן שמעתי מפי אביו הצדיק זצ"ל שאמר בשם חמיו זקנו הצדיק מו"ה חיים מוולאזין זצ"ל שיש לומר פירוש בלשון הרמב"ם והשו"ע אם הוא עולה ע"פ ההלכה אף שבוודאי לא כוונו לזה משום שרוח הקודש נזרקה על לשונם וכן מצאתי כעין זה ממש בס' בית אלוקים להגאון המבי"ט זצ"ל בסוף פ' ס"ד ע"ש]. ומה שהקשה כת"ר נ"י כיון דתמרים נמי מרמזין להקב"ה מאי נ"מ בין אתרוגים לתמרים הנה קושיא זו שיך להקשות על התורה גופא דלפי דברי המד"ר והזוה"ק דמשו"ה צוותה התורה ליטול ד' מינים אלו מפני שהם מרמזין להקב"ה למה צוותה התורה ליטול דוקא כפות תמרים ולא תמרי' בעצמן הלא התמרים עצמן מרמזין להקב"ה וע"כ דיש לזה טעם ע"פ הסוד ואנחנו לא נדע ואותו טעם יהי' עולה גם לענין סיכוך לר"י ובפרט שעיקר קושייתו אינו אמה דהדבר פשוט דהא דכתיב צדיק כתמר יפרח קאי על אילן תמר וענפיו ולא על הפרי וכן מבואר בתענית ד' כ"ה ב'.

וגם מה שתמה עלי מש"כ דר"י גופא לא למד ק"ו רק ליום ראשון והלא ר"י גופא ס"ל דבעינן סוכה הראויה לז' במח"כ לא דק בזה דהדבר פשוט דלא ממעטינן רק סוכה שאינה ראויה והיינו שאינו יכול לעלות בה כל הימים כגון בעושה סוכה ע"ג בהמה וכדומה אבל אם ראוי לז' רק שאינה כשרה לז' בזה אין קפידא וראי' גדולה לזה מסוכה ע"ג מבוי שיש לו לחי דאינה כשרה רק לשבת שבתוך החג וכמו שפירש"י ושאר מפרשים וכבר עמדו ע"ז הסמ"ג ובס' באר אברהם ובס' קהלת יעקב דהרי אינה כשרה לז' ואכן לפי

סימן נג

קדושת שביעית בפירות גוי

ודין אתרוגי שביעית

שמפסידה (סוכה ל"ה ב). ואף שהרמב"ם בהלכות לולב (פ"ח ה"ב) לא הזכיר רק טעם מפני שמכשירה אינו ראה דל"ל טעמא דמפסידה, דהא ליכא בזה הכרעה, דהא פליגי בזה רב אמי ורב אסי דח"א מפני שמכשירה וח"א מפני שמפסידה, ואכן פשוט דהרמב"ם נקט טעם דמכשירה משום דהוא טעם היותר כולל, דאפי"ן אם קרא שם חוץ מקליפתה מ"מ אסור מפני שמכשירה וכמו שמבואר בגמרא שם^ג. אבל לענין שביעית ודאי אסור מפני הטעם דמפסיד וכתוב לאכלה ולא להפסד וכדאיתא בפסחים נ"ב.

והא דמפורש במשנה דסוכה דף ל"ט דמותר ליקח אתרוג של שביעית למצוה אפילו לכתחילה, היינו בא"י דא"א בענין אחר, דאתרוג הישן פסול, ולהביא מחו"ל ג"כ היה אסור בזמן הבית וכמו דאסרו להביא ירק מחו"ל לארץ וכדאיתא בסנהדרין דף י"ב משום דחוששין לגושיהון, וא"כ אפשר דגם בפירות האילן כן. ואפילו אם נימא דבפירות האילן לא שייך גזירה זו, מ"מ בוודאי אינו מצוי כ"כ שיביאו אתרוגים מחו"ל שיספיק לכל ישראל הדרים בא"י, ולכן ראו חכמים לגזור דוודאי איסור זה אינו אלא מדרכבן בעלמא דבאמת אין בזה הפסד גמור. אבל בחו"ל שיכולים ליקח אתרוגים של חו"ל בוודאי יש לחוש ליקח מאתרוגי [א"י] של שביעית מפני שמפסידה^ד.

א. המבי"ט שהוא ראש המחמירים בפירות נכרי לנהוג בהם קדושת שביעית פוסק שאין איסור סחורה בפירות אלו. ראה שו"ת מבי"ט ח"א סי' כ"א וסי' של"ו ע"ש טעמו. וכמעט ארץ שביעית סי' ז' אות י' ואילך האריך בביאור רבירו לחלק בין איסור הפסד לאיסור סחורה ע"ש ואכ"מ.

ב. לכאורה יש עצה להמנע מאיסור זה, לשלוח אתרוג לחו"ל ע"מ להחזירו לא"י, והביעור יהיה כאן. וכן כתב בשו"ת ציץ הקדש ח"א סי' ט"ו אות ה', וע"ש שהאריך בגדר איסור זה.

ג. המ"מ שם נקט בדעת הרמב"ם שפסק הלכה כמ"ד מפני שמכשירה. והאחרונים האריכו אמאי לא פסק כמ"ד משום שמפסידה. ודאי לה"ד ישעיה פיק (בשו"ת גובי"ת או"ח סי' קל"א) שכתב בתחילה כדברי רבינו שהרמב"ם הביא הטעם מפני שמכשירה, משום שכולל יותר. אף העיר עפ"י שכתבו התוס' סוכה שם דאיכא נפ"מ כשהוכשר כבר, וא"כ בזה הטעם שמפסידה הוא ג"כ חומרא ולמה השמיטו הרמב"ם. והנב"י השיבו שהרמב"ם חולק על תוס' בזה וס"ל דאף למ"ד מפני שמכשירה לא התירו כשהוכשר כבר, כי לפעמים יטול אתרוג של תרומה שלא הוכשר. וראה עוד בשו"ת חמרת שלמה או"ח סי' ל"ד חת"ס סוכה ל"ה ע"ב ומרומי שדה שם ל"ט ע"א מובא בהערה הבאה.

ד. האחרונים האריכו בקושיא זו אמאי באתרוג של שביעית לא נאמר במשנה ולא יטול מפני שמפסידה כמו באתרוג של תרומה. וכמדומי שדה שם כתב שמכאן הוציא הרמב"ם שהטעם מפני שמפסידה אינו עיקר להלכה, ולכן פסק כמ"ד מפני שמכשירה וזה לא שייך בשביעית דנאכל גם בטומאה. אולם יש שכתבו לחלק בין תרומה לשביעית שבתרומה מחוייבים אף לשמור מהפסד דממילא, משא"כ בשביעית אסור

בעזה"ת. די אלול לסדר ולפרט "למען יאריכו ימך על האדמה" וגו' לפ"ק.

יכתבו ויחתמו לחיים טובים בספר ה"ה הני תרי צנתרי דדהבא הגאונים הגדולים המפורסמים לשם ולתהלה כרוכ גאונם וצדקתם בכל כפי ארץ, הרב הגאון האמתי צדיק יסוד עולם מוהר"ר יהושע לייב דיסקין נ"י והרב הגאון האמתי צדיק יסוד עולם מוהר"ר שמואל סלנט נ"י הסוככים בתורתם וצדקתם ודאתם הקדושה על קהלות ישראל השאכנדים אשר בתוככי ירושלים עיר הקודש תבנה ותכונן במהרה בימינו.

אחר דרישת שלום תורתם

(א) באתי לשאול מאתם לחוות דעתם הגדולה בדבר אתרוגי ארץ ישראל של שנה זו שהיא שנת השביעית אם מותר ליקח אותם למצוה. דלכאורה אם נימא דשביעית נוהג בשל נכרים, הנה מלבד שיש איסור על הסוחרים ישראלים שקונים מאינו יהודי ומוכרים לישראל ועוברים בעשה דלאכלה ולא לסחורה^א. וכן מה שאסור להוציא פירות שביעית מא"י לחו"ל וכמו דתנן בסופ"ו דשביעית מ"ה [משום דהביעור צריך להיות בא"י דווקא וכמו דיליף הירושלמי מקרא מדכתוב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך]^ב. עוד נ"ל דיש איסור ג"כ על הנוטל אתרוג של שביעית לצאת בהם למצוה משום דמפסיד הקליפה, וכמו דאסור לכתחילה ליטול אתרוג של תרומה טהורה ושל מע"ש משום

וסמכו עצמן על דברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל שכתב דמותרין, ומפרשים דר"ל דמותרין לגמרי ואינו נוהג בהם קדושת שביעית כלל. יש לתמוה עליהם הפלא ופלא? דהא אדרבה מדסיים הרמב"ם ז"ל שם שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה והעכו"ם אינם מצווין על השביעית כדי לגזור עליהם, משמע להדיא דאינו מתיר הפירות רק לאכלן קודם הביעור בקדושת שביעית, דאלו בגדלו בקרקע של ישראל חרעם ישראל וגדלו היו אסורין לגמרי משום קנסא, וכמו דאיתא בירושלמי (שביעית פ' ה') דמשרבו עוברי עבירה היו זורעין בשביעית ולכן אסרו להם מה שזרעו, ומ"מ עריין היו זורעים ואומרים דספיחין הן, חזרו ואסרו להם אף הספיחין. ועל זה כתב הרמב"ם דאם זרעם גוי מותרין דלמאן נקנס, הא העכו"ך אין מזהרין על השביעית אבל לענין קדושת שביעית דאסור מדינא מה"ת [ובזה"ז לכל הפחות אסור מדרבנן מדינא] בודאי אין חילוק בין אם גדלו בקרקע של ישראל או שגדלו בקרקע של עכו"ם. כן נראה לי בדעת הרמב"ם ז"ל בלי ספק.

(ד) ושוב ראיתי דגם הרב ר' שלמה שיריליאו הכריח כן מדברי הרמב"ם ז"ל אלו דס"ל כך דנוהג שביעית בשל נכרים. והרב ב"י ז"ל הביאו בשו"ת אבקת רוכל בסימן כ"ד ומה שדחה שם הרב ב"י ראה זו די"ל דהרמב"ם רבותא קמ"ל דאע"ג וכו' כן מעיין בצדק יראה בעיניו דדבריו הנ"ל שם רחוקים מאד דמאי שייך כאן לאשמעינן רבותא דבישראל אסור אפילו על הספיחין הא כבר כתב זה בהלכה כ"ו מפורש דכל הספיחין שצומחין בו אסורין ומאי הוצרך לחזור ולאשמעינן כאן'. ואדרבה כאן דמירי בדין פירות של

(ב) והנה אף שכבר נודעה המחלוקת הגדולה שנפלה בין הרב ב"י ובין הרב המבי"ט בזה, וכבר הסכים הרב ב"י דשביעית אינו נוהג בשל נכרים ומפרש דמש"כ הרמב"ם בפ"ד מהלכות שמיטה הלכה כ"ט דנכרי שקנה קרקע בא"י חרעה בשביעית פירותיה מותרין, ר"ל דמותרין לגמרי ואין נוהג בהן קדושת שביעית כלל, וחזק דבריו הגאון בעל פאת השולחן (פר' כ"ג אות כ"ט ד"ה ונ"ל), וכתב דכן יש להוציא מד' התו"כ בפרשת בהר (פ"א פ"י ר') דתניא שם והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לכם ולא לאחרים. ופירש דר"ל דאינו נוהג בשל אחרים. וכן הרב ב"י בספר אבקת רוכל (ס"י כ"ד) כתב מדנפשיה דרשה זו מדכתיב לכם יש להוציא דאינו נוהג בקרקע של עכו"ם.

ואכן לענ"ד מילתא דא צריך עיונא רבא, ויש להקשות בה אקהייתא טובא, דמלבד דפירושם בר' התו"כ לא נהלם לי כלל מתרי טעמא. חדא, דאם התו"כ ר"ל דכאן אינו נוהג בשל אחרים, הו"ל למימר לכם ולא לאחרים, אבל לשון ולא לאחרים משמע דבא להוציא דדוקא לכם מותר אבל לאחרים אסור. ועוד דהיכי אפשר למעט מהך קרא דאינו נוהג בקרקע עכו"ם, דהך קרא הלא מירי בפירות שביעית דיהיה לכם לאכלה, וא"כ פשוט דהתו"כ בא למעט דאסור להאכיל פירות שביעית לעכו"ם, וכמו שדרשו חז"ל בקרא דלכם דכתיב גבי מלאכת אוכל נפש של יו"ט דכתיב הוא לבדו יעשה לכם ודרשו חז"ל (בצה"א א') לכם ולא לעכו"ם והיינו דאסור לעשות מלאכת אוכל נפש בשביל עכו"ם, וה"נ דכוותיה דאסור להאכיל פירות שביעית לעכו"ם^ה.

(ג) וגם בעיקר הדבר דהעלו דאינו נוהג של נכרים

רק להפסיד בידים. ויש שכתבו עפ"י המבואר בשו"ת מהרי"ט ח"א ס"י פ"ג שדבר מתחילתו אינו עומד למאכל לא חשיב הפסד, ה"ה כאתרוג שנטעו למצוה, הרי נטעו לכתחילה אדעתא דהכי שהקליפה תהיה נפסדת, ראה על כך רבית רידב"ז ס"י ה' סק"א בקונטרס משמרת להבית שם דף י"ג ע"ב, ציץ הקדש ח"א ס"י י"ד אות ג' ובקו"א שם מהגרי"י דיסקין, תורת הארץ ח"א פ"א אות ל"ט ואלך, כרם ציץ אוצר השביעית בהר צבי ס"י ט"ז, ובמאמרו של הגרא"י אונטרמן שם.

ה. רבינו כיון כזה לפי הראב"ד המיוחס להר"ש משאנן שפ"י כן שאין נותנים פירות שביעית לנכרי לאכילה אם אינו שכירו ולקיסו. וכן דחה החו"א שביעית ס"י ב' אות ד' (ד"ה והנה) את פירושו של פאה"ש בתו"כ. דין זה מבואר בתוספתא שביעית פ"ה הי"ד ציינו בהגהות מהרי"ד לת"כ שם. אולם בפ"י המלבי"ם שם פ"י ב' פירושים, חדא כהמיוחס להר"ש, ואידך כפ"י הבי"י שכתב שמכאן מקור להרמב"ם בפ"ד הכ"ט שאין שביעית נוהגת בשל גוי ע"ש. שו"ד בספר יד דוד הלכות אישות פ"ה ה"א (יד, ב) כתב חז"ל: א"ה: לזה הספרא העירני המחבר ספר פאת השולחן וסתמא נשנית אליבא דכו"ע. אבל הראב"ד בפירושו (שם פ"י ו') על הספרא יש לו פירוש אחר בזה ואין מכאן שום דאיה שלא תנהג שביעית בשל עכו"ם ועצ"ג למעשה. ובכרם ציץ שביעית בהר צבי ס"י ה' הביא הגר"צ פ"פ פראנק שנחלקו בזה הנצי"כ במשיב דבר חיר"ד ס"י ו' (בסופו) וס"ל כהב"י, והזכר יצחק ס"י מ"ב חולק עליו. והביא ראייה להב"י מרש"י סוכה מ' א' שהפסוק נדרש גם לענין פירות של ישראל שיש בהם קדושת שביעית משא"כ פירות של גוי. וא"כ כונת התו"כ לב' דינים אלו שאינו נוהג בשל גוי ושאין להאכיל לגוי. גם בשו"ת חלקת יואב החדש ח"ב יור"ד ס"י נ"א הסכים לפירוש הבי"י בתו"כ.

ו. כונת הבי"י שבגוי מותר אפי' זרע ביד, ועי"ש עוד שפ"י שישאל שעבר בשדה גוי, הפירות אסורים, דגזרו איסור על ספיחים בשדה גוי

נוהג בהם תרומות ומעשרות בשנת השביעית, ודעתו דצריך ליתן תרומות ומעשרות גם בשל שביעית היא העכו"ם שומרן מהפקר (וגם דלפי האמת דעתו נוטה דאינו נוהג בשל עכו"ם).¹ אבל מה שמחמיר המבי"ט וס"ל דנוהג שביעית בשל עכו"ם לא חלק עליו להקל למעשה.²

וכן כתב שם בסוף התשובה כ"ד שכתבו לו מירושלים דצריך להפריש תרו"מ מפירות שביעית שגדלו בקרקע של עכו"ם ונתמרחו ביד ישראל אבל מכח אם צריך לנהוג בהם קדושת שביעית או לא, מזה לא כתבו לו כלל. וכן ממה שכתב שם בסוס"י כה שאחר שהקשה המבי"ט את רוחו לעשות מעשה כדבריו לפטור מתרו"מ הכריזו בבתי כנסיות בגזירת נידוי שכולם יפרישו תרו"מ מפירות שביעית של עכו"ם וכו' משמע להדיא דכל המחלוקת לא היה רק לענין תרו"מ ועל זה נידו שלא להקל כדבריו, אבל מה שהחמיר שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית בזה משמע שהודו לדבריו שצריך להחמיר מספיקא.³

עכו"ם הו"ל לאשמעינן רבוחא דאפילו בפירות האילן אינו נוהג דקדושת שביעית בפירות של עכו"ם. ומה שדייק הבי"ט מדלא כתב הרמב"ם דמותרין באכילה משמע דמותרין לגמרי קאמר, אין זה דיוק כלל, דכאן לא הוצרך לאשמעינן זה, דאדרבה לענין קדושת שביעית כבר כ' מפורש לעיל בריש הלכות תרומות הלכה י' דעכו"ם שקנה קרקע מישראל לא הפקיעה מן המצות אלא הרי היא בקדושתה, ומשמע להדיא דהרי היא מקודשת בית למעשרות ובין לשביעית [וכן הרב המבי"ט ז"ל שם באבקת וכול הביא שם דברי הרמב"ם ז"ל אלו והוציא מזה דהרמב"ם ס"ל דאין קנין לאינו יהודי בא"י לא לשביעית ולא למעשר ולא התיר רק הספיחין לאוכלן בקדושת שביעית עד זמן הביעור] וכאן לא מיירי רק מאיסור ספיחין דבישראל אסור לגמרי אבל בעכו"ם מותר, אבל בוודאי נוהג בהם קדושת שביעית.

(ה) ובאמת המעיין שם היטיב יראה דגם הבי"ט לא חלק על המבי"ט רק מה שכתב דאינו

כשנעבדה ע"י ישראל. ונפ"מ בזה"ז לאלה סומכים על היתר מכירה, שאינם יכולים לקנות פירות הנמכרים בשוק, כיון שהשדות נעבדות ע"י ישראל. וראה עוד בשו"ת מהריט"ץ סי' צ"ח שהסכים עם הבי"ט בפירוש דברי הרמב"ם.

ז. דברים אלו אינם מוכנים שהרי דעת מרן הבי"ט שפירות עכו"ם בשביעית שמרתן ישראל תיכיים בתרו"מ, וכנראה חסור לשון יש כאן.

ת. בהראותנו דברים אלו למרן הגרש"ז אויערבאך שליט"א העירינו שדברים אלו תמהים דהאין אפשר לומר כן, שהרי המבי"ט בעצמו דס"ל דקדושת שביעית נהגת בפירות עכו"ם, כתב בתשובותיו ת"א סי' של"ו שלא נהגו כן. ח"ל המבי"ט שם: ואפילו שהיינו מורים היתר להתנהג בנייני שביעית, היה נראה עתה כמו תקנה תרשה מה שלא היו נהגים עד עתה וכו'. ריש להוסיף שהתו"א (שביעית סי' כ') אות ד' בד"ה בדין ק"ש) הבין שמתשובת הבי"ט בספר אבקת ודכל מבואר שהבי"ט חלק על המבי"ט בענין ק"ש בפירות גוי והוא הודה לו למעשה. והוא הסתמך על פוסקים אחרים שמרן תור בו (וראה להלן בסוף התשובה וצ"ע). אולם בבכ"ז יור"ד סי' של"א סע' י' מבואר באריכות שמרן לא תור בו. וכן יש להעיר על מרן התו"א (דף קמ"ו ע"א) שהוכיח ממה שמרן הבי"ט קבל מכתב מירושלים שנהגין לעשר בשביעית, שאם לא היו נהגים גם ק"ש ודאי היה מביאו מרן דכתא דהתירא ערף אלא ודאי לא היו נהגין להקל. ואינו מוכן שבה כבר כתב המבי"ט שנהגו להקל, ולא הוצרך מרן לברר זאת. גם הרדב"ז סופ"ד מהל' שמיטה מעיר שאין מדקרקין בדבר ועושין סתורה בפירות שביעית של נכרים ונוהגין בהם כשאר השנים וע"ש. וראה תו"א שם דף קמ"ה ע"ב בד"ה ולא מצינו, שו"ת יביע אומר ת"ג יור"ד סי' י"ט באריכות, ובשו"ת מנחת יצחק ת"ו סי' קכ"ח.

ט. ראה בהערה הקודמת שהמבי"ט עצמו מעיד שלא נהגו בזמנו להחמיר בק"ש בפירות גוי, וא"כ היאך אפשר לומר שהודו לדבריו בזה. ונסח"ע משו"ת מהר"ם תביב כתי"י שהעיקר כהוראת מרן הבי"ט שאין קדושת שביעית בפירות נכרי. וכן תמה על הספר חרדים שכתב שמרן תור בו, הרמ"נ כהניו בספר שנת השבע דף כ"א בהג"ה ח"ל: בספר חרדים כתב וכו' ושגם הבי"ט תור בסוף ימיו, ועד"ז כתב מהרי"ט וגם השליה וכו' וכמדומה שלא ראו תשובת מרן בספר אבקת ודכל וכו' ע"ש. ומה שהביא שמועה תמהה בשם הגר"א בזה. ובשו"ת מהרש"ם תיור"ד סי' קצ"ב (כ"ט א' ד"ה ולענין בסופו) מבואר איפכא שנידו התרמו גם לשומר שביעית. אולם נתלקו בכונתו בצ"ח הקדש סי' ט"ו התו"א שם. ובארץ חיים (סתהק) סי' של"א סע' י"ט מבואר כהתו"א. ריש להוסיף עוד שמרן הגר"ש סלנט השיב להגרמ"ג יפה בענין אחרון בשביעית (בשו"ת בכורי שלמה או"ת סי' ל"ז אות ב') שהזהיר לקנות ולמכור רק אתרוגים של גוים והסתמך על הגר"א (יור"ד סי' של"א סק"ו וכו') שיש קנין לגוי להפקיע בזה"ז (וכ"כ הרדב"ז שם), דעת השל"ה הקדוש להתמיר בשל גוי לית דחש לה. וגם המבי"ט וסיעתו דס"ל דאין קנין, מ"מ הורה דלענין ביעור אין לנהוג בשל גוי, ורק פטרם מתרו"מ. ועי' ארץ חיים שם (דף ק"ח ע"א) שהביא משו"ת גדולת מרדכי (סי' ט' בסו"ס דברי מרדכי) שאין לסמוך על המהרי"ט והחרדים שהרב"י תוד בו הודה למבי"ט. ומעיד שהיו שולחים אתרוגים מצפת לדמשק ולאדם צובה ולית מאן דחש לה. ועי"ע בקונטרס קדושת שביעית (להגרא"ם שטיינברג אב"ד בראד) הגספח לבית רידיב"ז מהדורה תרשה.

מדין תורה, ובתשובה הארכתי בזה בע"ה ואין כאן מקומו א".

(ז) עוד בר מן דין ובר מן דין דלו יהיה כדברי הרב ב"י דדעת הרמב"ם ז"ל דשביעית אינו נוהג בשל עכו"ם, מ"מ הדבר פשוט בהרמב"ם מ"י בזה"ב והיו ישראל שרויין על אדמתם ומכרו לעכו"ם קרקע בכסף או בחזקה דקנה העכו"ם באמת להקרקע מצד הדין, ובוה יש לחקור אם מועיל הקנין להוציא מקדושה או לא. אבל האידנא שכל העכו"ם שדרים בא"י לא קנו אותם עכשיו מיד ישראל, רק החזיקו בקרקע ארץ ישראל מעצמם או ירשו מאבותיהם ואבות אבותיהם עד זמן החורבן שגלו ישראל מארץ ישראל והחזיקו העכו"ם בהן, וכבר כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' בית הבחירה הט"ז ובפ"א מהל' תרומות הלכה ה' דמשו"ה קדושה שניה קדשה לע"ל משום דה"י ע"י חזקה וחזקה אינה בטלה לעולם ע"ש. ואם נימא שהעכו"ם קנו אותה ע"י כיבוש מלחמה אמאי לא בטלה הקדושה אח"כ למ"ד דיש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר, ופלוגתא דיש קנין או אין קנין הוא פלוגתא דאמוראי בגיטין דף מ"ח, וא"כ תיקשה על מ"ד דס"ל דיש קנין מהא דק"י"ל כר' יוסי דקדושה שניה לא בטלה, אלא ודאי דכיבוש מלחמה לא שמייה קנין, והלכך אפילו נימא דהרמב"ם ס"ל דאינו נוהג בשל עכו"ם מטעמא אחרניא מדרכתיב לכם וכמו שכתב הב"י ובס' פאת השולחן, מ"מ ממ"ד דס"ל דיש קנין מוכח דכיבוש מלחמה לא מקרי קנין כלל, ומדברי המ"ד הוה נשמע לדין דקנין מלחמה לא מקרי קנין דיהי' נקרא קרקע של עכו"ם². וכ"כ השיטה מקובצת בכ"מ דף ק"א (בשם הראב"ד) דגם ע"י חזקה דכיבוש מלחמה לא שייך לומר דקנה גוף הקרקע ולומר דפטור מתו"מ משום דיש קנין דוודאי עכו"ם לא קנו לגוף הקרקע ע"י חזקה³. וא"כ מחמת כל

(ו) ומיהו גם בדין תו"מ נראין יותר דברי המבי"ט דמה בכך שהעכו"ם שומרן, מ"מ הם הפקעתא דמלכא, דהדבר פשוט דאף אם עבר ישראל ושמר פירותיו בשביעית הכי יעלה על הדעת דיתחייב בתו"מ, וכ"כ המבי"ט שם. ובאמת שלא (היה) הוצרך לזה דהרי הא דשביעית פטור מתו"מ אינו מצד הפקר רק משום דכתיב ויתרם תאכל חית השרה, ואמרינן במכילתא דמקיש אדם לחיה דמה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור והובא ברש"י בחומש בפ' משפטים. וכבר תמה על זה הטו"א ז"ל בר"ה דף ט"ו דלמ"ל קרא תיפוק ליה דהוא הפקר וכתב דלר"ל ס"ל דלא מקרי הפקר עד שיפקיר גם לעכו"ם ניחא דשביעית אינו הפקר רק לישראל [ונ"ל דהא דאמר בתו"כ לכם ולא לאחרים ר"ל דאינו הפקר רק לכם אבל לא לעכו"ם דהך קרא לענין הפקר מ"י¹]. אבל לר"י דהפקר לישראל ג"כ מקרי הפקר קשיא ע"ש. ולהנ"ל היה מקום לומר דאיצטרין קרא היכי דהוי ביד עכו"ם ושומרן ואח"כ נתמרח ביד ישראל, דמ"מ פטור מתו"מ משום דאיתקש לחיה.

וא"י נימא דשביעית אינו נוהג בשל נכרים משום דיש קנין א"כ ג"כ פטור מתו"מ, דכמו דיש קנין לענין שביעית כמו כן יש קנין לענין תו"מ, דהא לדעת הרמב"ם בזמן בית שני היה הכל נוהג מדרבנן בין שביעית ובין תו"מ משום דלא היו כל יושביה עליה, דגם לענין תרומה וחלה בעינן שכל יושביה עליה. ואדרבה מדבריו שבריש פ"ג מהל' שמיטה משמע להדיא דס"ל דשביעית נהג מה"ת בזמן בית שני וגם האידנא, דלשביעית לא בעינן שיהיו כל יושביה עליה, ממה שכתב שם ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה כדין תורה, ומדהוצרך לומר דהלמ"מ אינו נוהג האידנא מכלל דבשנת השביעית עצמה נוהג

י. וכן פירש המגן אברהם בפירושו זית רענן לילקו"ש פרשת בהר שם.

יא. האחרונים האריכו הרבה בדעת הרמב"ם בשמיטה כוה"ז. ובפ"י מהר"י קורקוס הל' שמיטה פ"ט ה"ב מביא שמצא כת"י הרמב"ם ששמיטת קרקעות כוה"ז מדרבנן. וכ"כ רבים מן האחרונים. אולם בשו"ת אור שמח ח"ב סי' א' כתב כרכינו שמדבריו ברפ"ג משמע דס"ל שנוהגת כוה"ז מהתורה. אולם בחי' הגאון ר' יעקב אורנשטיין סי' כ"א מביא בשם הגר"ש סלנט דאה"נ שהיכן ששביעית ותרו"מ הם במשקל אחד, מדאורייתא או מדרבנן, דאי ששביעית פטורה מתרו"מ. ומה שהחמיר הב"י היינו משום דס"ל ששביעית לא נהגה בשדה נכרי, ומירוח ישראל יש לחוש לפוסקים שחייב אף כוה"ז מהתורה ע"ש.

יב. וכע"ז מחלק הירדב"ז במכתבו (בראש ספר באר יצחק על משניות קדשים) בין קנין גרי כאחד מדרכי הקנין ובין כבוש, שכבוש מלחמה מועיל רק בצידוף יאוש, ואנחנו מעולם לא נתיאשו מארצנו ע"ש.

יג. גם בציץ הקדש ח"א סי' ט"ז אות י"ח הכי דברי הראב"ד הנ"ל וע"ש כמה שדן בדרכיו, ומש"כ באות כ"א. וע"י מעדני ארץ שביעית סי' כ' אות י' ואילך.

הפקר כדעת הסמ"ג ומהר"י קורקוס, ואח"כ כתב דמ"מ לענין איסור סחורה נוהגים היתר ויש ללמוד עליהם זכות כיון דשביעית בזה"ז דרבנן לא ראו להחמיר שלא לעשות בהם סחורה מכח דאתי מנכרי דלא מצית לאשתעווי דינא בהדיה עכ"ל. ודבריו אלו לו יכולתי להולמם. דמאי (צריך) [מהני] הסברא דלא מצית לאשתעווי דינא בהדיה לענין איסור סחורה. והא מ"מ כיון שאסור לישראל לעשות בהם סחורה מה בכך שבא לידו מן העכו"ם והך סברא לא שייך רק לענין דיני ממונות, והדבר צ"ע טי.

ועכ"פ נשמע מדבריו דגם הוא מן המחמירין שנוהג ביעור בפירות שביעית של עכו"ם. וא"כ הרי המבי"ט ובנו המהרי"ט ז"ל ומהר"ם בן חביב ז"ל כולם מסכימים לאיסור^{טז}. וגם בדי' הב"י גופא בתשובה ל"א כ"א מבואר בדבריו ז"ל דיש להקל למעשה דאין נוהג בהם קדושת שביעית. ואמנם אפשר שכבר הוה מנהג מעולם בירושלים להתיר. ולכן אבקש היאך הנהוג שם והאיך דעתם נוטה בזה"י.

הלין טעמי חוששני מאד להחמיר בזה שלא ליטול אתרוג של שביעית למצוה, ולכן רצוני לידע מה דעתם הגדולה בזה, ואבקש מאד שימחלו להשיב לי מיד כדי שנדע היאך לנהוג בזה בחג הסוכות הבע"ל, ומחמת שמובטחני ברוב חסדם שבודאי ישיבנו לנו דברים ברורים בזה לכן קצרתי.

(ח) ואגב ראיתי לכתוב מה שאני נבוך מאוד בכונת דברי מהר"ם בן חביב זצ"ל בספרו "כפות תמרים" בתוס' יוה"כ ביומא (דף פ"ג) ד"ה ולענין הלכה שכתב שם דהמנהג בירושלים להפקיר הפירות לאחר זמן הביעור ולחזור ולזכות בהם. וכ"כ הכ"מ וכתב שמוכח מזה דשביעית נוהג בשל עכו"ם, אבל מד' מרן בכ"מ פ"ז מהל' שמיטה משמע דס"ל דאינו נוהג שביעית בשל עכו"ם. ולא תירץ על זה כלום^{יז}. ומשמע דסבירא לו דלענין ביעור כיון דסגי בהפקר לפי שעה צריך להחמיר. ושוב כתב דמחזורתא דפסקא לחוש לב' הסברות להחמיר לעשרן כדברי מרן (ולעשות בהם ביעור דהיינו כדברי מרן) ולעשות בהם ביעור דהיינו

סימן נד

בדבר אתרוגי קורפו

מאחי המחבר זצ"ל

יוסיפו כל המוכרים הנ"ל לעשות עוד כדבר הזה בשנה הזאת הבעל"ט אי"ה. והנה באמת כבר נודע כי במצות עשה זו עצמה מצינו בש"ס להדיא כי חששו חז"ל לבקש עצה בזה. למען אשר לא יבואו המוכרים להעלות השער מארבע מינים הללו הניקחים למצוה וכדא' בסוכה ל"ד ע"ב, גבי הנהו דמזבני אסא דא"ל שמואל

בעזרת ה' הן גם אנחנו מצאנו עצמינו כמחויבים בדבר להשיב את דעתינו ג"כ כעת, אם יש לעשות בשנה הזאת איזו תיקון ע"פ הד"ת. למען אשר לא יבואו עוד מוכרי האתרוגים שבעיר טריעסט לייקר השער מהאתרוגים (כי נודע שדרכם שם בכל שנה לייקר השער מאד) ואם יש איזה תקנה בזה למען אשר לא

יד. הכס"מ בפ"ז ה"א הביא כן בשם מהר"י קורקוס.

טו. דברי המהר"ם חביב מקורם בתשובות המבי"ט שכתב ככמ"ק שאין איסור סחורה בפירות נכרי. וראה לעיל בהערה א.
טז. המהר"ם חביב בתשובה כת"י הובאה בכרכ"י יור"ד סי' של"א העלה שהעיקר כמין המחבר שאין ק"ש בפירות גוי. והחיד"א הסתמך על תשובה זו יותר ממה שכתב מהר"ם בן חביב בחידושו שהרי ציין לה, והיינו דנקיט דהעיקר לדינא הוא מה שכתב בתשובה הלכה למעשה אף שגם בחידושו כתב העולה לדינא וצ"ע בזה.

יז. כבר הובא לעיל הערה ט' שהמנהג בירושלים מקדמת דנא דאין נוהגים ק"ש בפירות גוי. וראה בשו"ת משפט כהן סי' פ"ו שהשיב להגרא"ב קלוגר שאין במציאות אתרוג בלתי מורכב בשלל גוי. וראה עקבי ברכה סי' ע"ב מש"כ שם הגר"מ דנישבסקי (בעל שו"ת באר משה) בענין אתרוגי שביעית בא"י של אינו יהודי. ועי' לעיל בהערה ח.

הנ"ל מוכח באמת דגם שמואל ברורו לא הי' לו כח בזה כמו רשב"ג נשיא ישראל וכמש"נ בזה). ואם נבוא לאסור מין אחד לגמרי בשנה זו בלא הפחדה על המוכרים בזה ובתנאי הנ"ל רק לאסור המין ההוא בהחלט בלא שום תנאי כלל, ודאי כי קשה הדבר מאוד אלינו כחומץ לשנים כו, כי אם בעת שהיו נמצאים אלינו מינים הרבה לקנות אותם היו כולם נמכרים ביוקר מאוד ועכשיו שלא יהי' בנמצא להשיג רק ממינים מיוחדים לבד (ומאותם המינים שלא נמצא מהם רק מספר מעט מתולדותם לבד) על אחת כמה וכמה שיעלו השער ביותר על אלו המינים אשר נרצה להתיר אותם בלבד. ואשר בלא ספק ירצו כל מוכרי האתרוגים להוציא את הפסד מן המינים שנאסור אותם בהשכר שיוסיפו על המינים אשר נהי' מוכרים לבוא וליקח מהם לבד (ובהך הפחדה דבש"ס הנ"ל הלא הפחיד שמואל אותם להיפך באמת שיבוא להתיר יותר מינים (כגון גם הקטומים) ועי"ז יוכרחו למכור בזול אבל לאסור איזה מין ודאי כי ע"י זה בל"ס יוסיפו עוד לייקר השער ולהעלותו ביותר על המינים המותרים לנו בלבד כנודע) ואך אין לנו מקום לאסור איזה מין לגמרי כי אם בדרך קנס על המוכרים המייקרים השער בזה כי אולי יהי' להם הפסד ע"י זה בשנה זו ויהיו מוכרים בשנה הבאה להוזיל השער ממין זה ג"כ ע"י זה וכעין עובדא דהגאון בעל צמח צדק ז"ל בסי' כ"ח שאסר אכילת דגים לגמרי באיזו שבתות למען יוכרחו להוזיל השער עי"ז בשבתות שאח"כ (והוציא זאת מד' רשב"ג הנ"ל וכמש"ש ובמג"א ר"ס רמ"ב).

אמנם כל זה אם הי' קצת דמיון עכ"פ גודל חומר המצוה דלקיחת ד' מינים ביו"ט הראשון של חג הסוכות לאכילת דגים בשבת והי' אפשר ללמוד קצת מד' הצ"צ הנ"ל דכמו שאסר אז לגמרי אכילת דגים באיזו שבתות כדי שיוכרחו להוזיל השער ע"י זה מכאן ולהבא, הי"נ נוכל לאסור מין אחד עכ"פ באתרוג גם שיהי' אפשר שיבואו הרבה אנשים ע"י זה לידי ביטול מצות עשה זו לגמרי בשנה אחת כגון שלא יהי' בנמצא להרבה אנשים באיזו מקומות מישאל אתרוג הכשר ע"פ הד"ת ממינים האחרים לבד או שיהיו מוכרים ע"י זה באיזו קהילות גדולות מישאל לצאת אלפים אנשים באתרוג אחד הכשר ממינים האחרים (בזה אח"ז במתנה על מנת להחזיר וכנודע) וגם שיצטרכו להמתין ע"י זה בסעודת יו"ט הרבה (וכמ"ש בס' בכורי יעקב ס' תרנ"ב

אשוו וזבינו ואי לא דרשינא לכו כר"ע (דמכשר גם בקטומים) וקאמר עלה מ"ט אלימא משום דמקיל. ולדרוש להו כר"ע (דמכשר בחד) ומסיק עלה תלתא קטומי שכיחי כו'. ואולם איך להוציא מזה לבקש לנו עצה גם בדבר מכירת האתרוגים ואת אשר נוכל להפחיד אם את מוכרי האתרוגים שבזמנינו בכה"ג לומר להם ג"כ אשוו וזבינו כו' יש לנו לשום לב לזה באיזה דבר נוכל להפחיד אותם בזמנינו זה באמת.

והנה זאת נודע לכל כי אין בדינו להפחידם ולאמר להם שאם לא יורירו השער מכל מינו אתרוגים קעת אז נהיה מוכרים לאסור עכ"פ מין אחד מן האתרוגים שלהם לגמרי (ולתלות האיסור ההוא מחשש ומטעם מורכב ש"ל במין ההוא כמ"ש קצת מגאוני הדור נ"י בזה) כי נודע לכל אשר על ידי דבר הפחדה כזאת יוכלו לבוא ח"ו לידי מכשול גדול עי"ז כי יאמרו כי כל הד"ת נמסר בידי הרבנים שבדור לבד ובידם להטות ח"ו כל דיני התורה לכל אשר יחפצו הם לבד חלילה. כי אם היה באמת חשש פסול במין ההוא ע"פ הד"ת איך לא נתנו הרבנים את לבם לחוש כלל להפסול ההוא גם בזמן שהי' נמכר המין ההוא בזול והרבנים בעצמם היו יוצאים ידי חובתם בהמין ההוא ומברכים עליו בכל שנה ושנה מאז ואיך עתה רק בעת היוקר לבד התחילו להוציא עליהם מעצמם שם פסול וחשש מורכב. וכי בשנה הזאת לבד נעשה בהם הרכבה מחדש מה שלא הי' בהם בשנה העברה ג"כ שהרי גם בשנה שעברה יצאו כולם ידי חובתם במין הזה. ועל כן יאמרו כי כל דיני התורה רפוי' היא בידי הרבנים שבדור ונמסרה רק בידם ח"ו שאימתי ירצו המה בדעתם לבד יוכלו לגזור איסור באיזה דבר ואימתי שירצו יוכלו להתיר חלילה גם שהוא שלא ע"פ התורה כלל. ויש כח חלילה ביד הרבנים שבדור לצאת ממחיצת ד' אמות של הלכה ולהתיר מה שירצו או לאסור מה שירצו ח"ו ועי"ז ימוטו כל מוסדות הד"ת הקדושת חלילה ועל כן תפוג תורה ח"ו.

והרי לכאורה מפשטא דסוגיא הנ"ל דא' התם דאזיל שמואל לטעמי' (בהך דפסק שם כר"ע) דא"ל שמואל כו' ואי לא כו' משמע ודאי דאי לאו דהוה ס"ל לשמואל כר"ע להלכה כן לא הי' יכול להפחידם במילתא דלא ס"ל הכי כלל (אלא דלכאורה מצינו כה"ג במשנה דכריתות ח' בדרשב"ג גבי האשה שיש עלי' ה' לידות ודאות כו' אך יבואר להלן אי"ה דבסוגיא דסוכה

להחזיל את השער (מהמין אשר ניקח מהם) ע"י זה. והנה אם נרצה לגזור איסור בשנה על אתרוגי אי קרזיקי (הנקראים קארסיקאנער) לבד ונתיר את אתרוגי אי קארפו (הנקראים קארפירער) לבד (וכנודע אשר שני המינים הללו נמצאים להמכר שם בעיר טריעסט) ונבוא לתלות הטעם מהאיסור של הקארסיקאנער ע"פ המבואר בס' ביכורי יעקב להגאון בעל ערוך לנר ז"ל בתוס' בכורים לס' תרמ"ח שם דברוב מדינות אשכנז הם מחמירין בהן (משום חשש מורכבים שאומרים דאתרוגי קרסיקי הם אתרוגי גרסקי המזכרים בלבוש ובמ"א ס' תרמ"ח ס"ק כ"ג שפסלו אותם משום מורכבים כנודע. וכמ"ש ג"כ בהשאלה שבשו"ת בגדי ישע סי' י"ד בזה והביא שם גם מהגאון בעל חמדת שלמה ז"ל ומהגאון בעל מראות הצובאות ז"ל בספרו אגודת אזור והעלה שם שאינם מין אחד ע"ש). ופעם אחד (במלחמה שהי' באיטליא) שלא נמצאו אז (בטריעסט) אתרוגים (קארפו) כמעט רק קארסיקאנאר והסכים אז הגאון בעל ערוך לנר הנ"ל עם הגאב"ד דק' שוואבך ז"ל להורות ליטלם בלא ברכה (ושלא כד' הגאב"ד דק' פיורדא ז"ל שהסכים להורות שלא ליטול כלל (האתרוגי קארסיקאנער) משום דלמא אתי למיסרך ע"ש) וא"כ עכ"פ הי' מקום לגזור איסור על אתרוגי קארסיקאנער בשנה הזאת (וגם שבכל מדינתינו נהגו בהם היתר עד כה וכמ"ש בס' הנ"ל ע"ש) ולא נחוש כלל לשום ביטול מצוה ע"י זה, יען כי נודע כי אתרוגי קארסיקי הם נמצאים רק מעט מזעיר ורובא דרובא המה פסולים ג"כ על פי הד"ת, שהמה רובם ככולם מלאים חזוית הפוסלים כל שבעה והמה חסרים או נרקבים או שפסולים משום שינוי מראה כנודע וקשה מאוד למצוא אתרוגים כשרים באתרוגי קארסוקאנער אשר נוכל לצאת בהם ע"פ הד"ת ובלא שום פקפוק כלל.

ולכן לא יהי' לנו שום חשש כלל לשמא יבואו עי"ז לידי איזה ביטול מצוה זו באיזה מקום אם לא נאסור רק אתרוגי קארסיקי לבד, כי יהי' לנו די והותר לצאת ידי חובתינו כד"ת באתרוגי קארפו לבד אשר כבר נהגו ונתפשט דבר היתרם והכשרם בכל מקום עפ"ד גאוני קשישאי ז"ל שהיו ברור שלפנינו (כמו הגאון רשכבה"ג בעל בית אפרים ז"ל בשו"ת שלו ח"א ח' ס' נ"ו ונ"ז ועוד באיזו שו"ת בזה וכמ"ש ג"כ בשערי תשובה ס' תרמ"ט ס"ק ז' שראוי לבחור בהם לפי שהם מהודרים ביותר וע"ש שסיים בזה שהם נטועים לרכים

ס"ק ו' דכיון דאפשר בטעימת פת כביצה שוב אסור לאכול סעודה קבועה כל היום קודם נטילת לולב ביז"ט, ורק שע"י זה יהי' תקנה שבשנה הבאה יזילו השער ביותר וכמו גבי דגים הנ"ל.

אבל באמת הדבר נודע לכל שאין שום צד דמיון כלל כל מ"ע שבתורה לענין אכילת דגים בשבת (גם שהוא מהש"ס דשבת קי"ח כמה מענגו כו'), שהרי בעובדא דהצ"צ הנ"ל אסר אז לגמרי איזו שבתות מבלי לאכול דגים כלל כדי להחזיל השער ע"י זה וכן עבד עובדא בזה הגאון בעל ב"ה ז"ל בפ"ק ווילנא, וכן עשינו גם אנחנו כ"פ בזה כנודע בפ"ק יצ"ו והרי הדבר נודע לכל כי במ"ע זו דלקחתם לכם ביום הראשון כו' גם אם יתקבצו כל חכמי ישראל שהיו אחרי חתימת הגמרא הקדושה (מאז ועד ביאת משיחנו ב"ב) כולם יחד אין בהם כח לזוז גם זיו כל שהוא ולבטל ח"ו מאיש אחד מישראל מ"ע זו לגמרי בשנה אחת כדי שע"י זה יהי' איזה תיקון לאחרים שיוזילו להם המקח ע"י זה (וכנודע לכל דלחכמי הש"ס ז"ל לבד היה להם אז כח בזה לתקן תקנות בישראל בשב ואל תעשה משום למיגדר מילתא וכדאיחא ביבמות צ' גבי לולב ג"כ וכהך דרשב"ג גבי קנין הנ"ל אלא דבכה"ג שהוא ביטול מצוה לזמן כדי להחזיל השער לבד (לשיטת רש"י ז"ל לבד שם ויבואר להלן אי"ה) נראה מסוגיא דסוכה ל"ד הנ"ל באמת שגם לשמואל בדורו לא הי' לו שום כח עוד בזה ורק לרשב"ג לבד בזמנו ושהי' נשיא ישראל וכמש"ל ויבואר עוד בזה להלן אי"ה). וא"כ ע"כ צריך לחלק בזה בין מ"ע המפורש בתורה באמת שאין שום כח במאומה לכל חכמי ישראל שאחרי הגמ' לעשות שום תקנה שיוכלו לבוא ע"י זה לחשש ביטול איזה מצות עשה שבתורה ח"ו (ובין ענין אכילת דגים בשבת שכ"א יכול לבטלו לאיזה שום צורך לפעמים ולקיים עונג שבת ג"כ ע"י מין מאכל אחר כנודע). וא"כ עכ"פ אין לנו ללמוד מד' הצ"צ הנ"ל במאומה לנ"ד גבי אתרוג בזה. ורק שנאמר שבאמת ע"י תקנה הזאת שנאסור רק מין אחד לבד בשנה זו לאיזה תיקון לא יגיע לשום אחד מישראל שום ביטול מצוה כלל גם בשנה זו ע"י זאת.

וא"כ הנה עלינו לדעת באמת באיזה מן המינים נוכל לגזור איסור בשנה הזאת באופן אשר לא יהי' על ידי זה שום חשש לשמא יגיע איזה ביטול ממצוה הזאת לשום אחד מישראל בשנה זו וגם שיגיע על ידי זה הפסד למוכרי האתרוגים שבעיר טריעסט למען יוכרחו

למנין ומספר של כל האתרוגים אשר היו נלקחים בכל שנה במדינה אחת מישראל לבד וכנודע ואם כן בשארי כל המדינות ומקומות מישראל (ויוסף ה' על עמו כו' ויברך אותם כו') מה יעשו בקיום מ"ע זו בשנה זו הבעל"ט (ולאשר נודע באמת כי בכל המקומות מישראל רובם ככולם היו יוצאין ידי חובתם עד כה בכל שנה רק באתרוגי קארפו (וגם בא"י ובירושלים עה"ק תוב"ב וכמש"ל) ומיעוטא לבד באתרוגי קארסיקי). ובאמת נראה אשר מפני זה הדבר בעצמו שנודע אלינו שכבר נהגו העם כמעט בכל תפוצות ישראל לצאת י"ח באתרוג קארפו עד עתה קשה הדבר מאוד להוציא עליהם כעת שום חשש פסול כלל באמת (וכמו שנודע מה שאמרו ביבמות ק"ב בכה"ג שאם יבוא כו' ויאמר אין כו' אין שומעין כו' שכבר נהגו העם כו'. וכן במנחות ל"ב בכה"ג ע"ש (אך ש"ל דהתם הרי אותו הדבר שנהגו בו העם היתר לא נשתנה כלל אבל בנ"ד י"ל שנשתנה עתה מכמו שה"י אז (ואף דק"י"ל בבכורות ל' בחצר שמוכרין בה תכלת דהרי היא בחזקתה עד שתיפסל וה"נ ה"י אפשר לומר לכאורה גם בנ"ד דה"ה בחזקתן לעולם כל זמן דלא איתחזק בהו ריעותא ברורה בודאי נגד דבר החזקת כשרות שה"י להם עד עתה אבל באמת אין לנו ללמוד בנ"ד מתכלת הניקח רק מישראל לבד שעומד בחזקת כשרות משא"כ בנ"ד) ורק שאפשר לדון בתגרים א"י דמהימני יותר משום דלא מרעי אנפשיהו (וכדא' במנחות מ"ג גבי ציצית דשרי ליקח מן החגר א"י שאומר שלקח מישראל משום דלא מרע נפשי' כו' וה"נ י"ל בנ"ד כשאומר החגר שלא הרכיב ומשום דלא מרע נפשי' ג"כ) וכמ"ש בס' עק"ד ס' ל"ג אות ג' בשם הגאון מהרי"ך ז"ל דנהגו ללוקחם מהתגרים א"י משום דלא מרעי נפשיהו כו' ע"ש וא"כ שוב הו"ל כניקחים מישראל לענין חזקה הנ"ל).

ועכ"פ אין מקום כלל לאסור כל אתרוגי קארפו לבד ולהניח לנו לצאת י"ח באתרוג קארסיקי (עם שארי המינים המועטים הנ"ל ביחד) כי לא יהי שום תקנה כלל על ידי זה באמת רק תקלה ומכשול רב לכל העולם כי מלבד שבשנה זו עכ"פ יוסיפו השער ביותר על כל אתרוגי קארסיקי בלא ספק כי אחר שידעו כל המוכרים שעל כרחינו נצטרך לקנות מהם אתרוגי קארסיקי עכ"פ שאי אפשר כלל לבטל המצוה הזו לגמרי בשנה הזאת ג"כ וידעו כי נהיה מוכרחים לשלם להם בעד אתרוגי קארסיקי כל הממון אשר יבקשו מאתנו

ויסודתם בהררי קודש כו') ואשר גם בעה"ק ירושלים תוב"ב נוטלים שמה אתרוגי קארפו דוקא למצוה (יען כי מלבד שבהם נמצאו כשרים הרבה באמת ע"פ הר"ת עוד המה מהוררים ביותר כנודע) וכמ"ש בס' אמרי בינה להגאון הגדול מוהר"ר מאיר נ"י אויערבאך ראב"ד דק"ק אשכנזים בירושלים תוב"ב בשו"ת שבסוף ספרו ס' י"א בדין פירות חו"ל שנכנסו לארץ לענין תרומה ומעשר וכ' שם וז"ל והשכתי הלא מעשה רב בכל שנה ושנה שמביאים אתרוגים מהודרים מחו"ל מקורפו ואין פוצה פה ע"ז לחייבם במעשר כו' ע"ש. וגם כעת ראינו מכתב מהרב הגאון מו"ה יעקב נ"י מקראז שהוא כעת בירושלים תוב"ב וכ' משם וז"ל ע"ד אתרוגי קארפו דברתי כעת (בחדש תמוז דהאי שתא) עם גדולי ירושלים כו' וביחוד עם הגאון הג' אב"ד ור"מ דק"ק ספרדים שיחי' ועם כל חכמי הספרדים יצ"ו. וכלם מהדרים דוקא על אתרוגי קארפירער ודי בזה עכ"ל הרב הגאב"ד הנ"ל נ"י במכתבו כעת מירושלים תוב"ב. ואחרי אשר בלא"ה לא נהגו מכ"מ לצאת ידי חובתם רק באתרוגי קארפו וכמ"ש א"כ הדבר נודע כי בדבר איסור אתרוגי קארסיקי לבד לא נוכל לפעול מאומה לרדות על ידי זה את מוכרי האתרוגים בק' טריעסט אשר לא יבואו עוד לייקר השער מאתרוגי קארפו וכנ"ל כי יען אשר אתרוגי קארסיקי המה מעט מזעיר נגד אתרוגי קארפו ולא קפצו עליהו זביני כי לא נמצאו בהם כשרים גמורים כמעט וכמ"ש על כן לא יגיע למוכרי האתרוגים הפסד עי"ז אם נאסור להם אתרוגי קארסיקי לבד ולא יפחדו מאומה מזה כי אדרבה עוד יוסיפו השער ע"י זה על אתרוגי קארפו וכמש"ל. והדבר נודע לכל כי אם נבוא לרדות באמת את מוכדי האתרוגים שבק' טריעסט אין לנו לרדות אותם רק כאשר נבוא לאסור בהחלט אתרוגי קארפו לבד בזה השנה כי ע"י מין זה שכל עיקר המסחר הוא בזה לבד כמעט ודאי אשר יגיע להם הפסד רב מאוד אם נאסור באמת את מין הזה מליקח אותו למצוה וע"י זאת נוכל לרדותן למען אשר יוכרחו להוזיל המקח מכל האתרוגים שלהם ע"י זה וכמש"ל.

ואולם הנה באמת הדבר נורע לכל כי לאידך גיסא הנה הדבר הזה נוגע כמעט לביטול מצות עשה זו לגמרי מהרבה מישראל בשנה זו ח"ו כי אחרי האמור למעלה שכל המספר של אתרוגי קארסיקי (גם אם נצרפם יחד עם אתרוגי מארקא ועם כל האתרוגים הגדלים בכל ארץ ישראל ג"כ) כולם כאחד לא יגיעו גם

כי אם לא הי' רוצה ר"ג ליתן בעדו כ"כ הי' מוכרח המוכר ליתן לו גם בפחות כי נודע שאין בו שיווי כ"כ רק למי שצריך לקנותו למצוה לבד ורק מפני שהיו שם גם ראב"ע ור"י ור"ע שגם הם רצו לקנותו כל אחד לעצמם והעלו המקח עד שהוצריך ר"ג לבדו ליתן בעדו אלף זה ומזה ראי' שגם עליהם הי' המצוה חביבה ביותר שגם הם רצו ליתן בעדו הרבה אז) ולכאורה תקשה על ראב"ע שהי' עשיר הרבה (כדא' בשבת ג"ד) איך סמך עצמו לצאת אח"כ בלולב שהוא רק במתנה ע"מ להחזיר כדא' התם והלא בכ"ד אמרינן (בפסחים ד') דניחא ל' לאיניש לקיומי מצוה בממוני' ולמה לא קנה עכ"פ גם הוא את הלולב בשותפות עם ר"ג וליתן כ"א ה' מאות זה שיהי' לכ"א חלק במצוה זו עכ"פ (ועל ר"י ור"ע י"ל שהיו עניים כדא' בברכות כ"ח דחזי' ר"ג לאשישא דבית' דר"י דמשחרן כו' וכן בנדרים ג' גבי ר"ע דהוי גני בתכינא כו' ואף שהעשיר אח"כ כדא' התם י"ל דהך עובדא הוה קודם שהעשיר) וע"כ שלא רצה ר"ג לקנותו בשותפות כלל שיצטרך לצאת בו ג"כ במתנה ע"מ להחזיר (שיקנה לו ראב"ע את חלקו ג"כ במתנה ע"מ להחזיר כמש"ש בתורה אלא א"כ כו' גבי אתרוג הקהל והשותפין דצריך כ"א להקנות חלקו כו' ע"ש). ומזה יש ללמוד דיחיד לעצמו שיש יכולת בידו יכול ליתן בעד המצוה כרצונו ואין לנו גם לתקן עליו שלא יקנה לבדו כ"א בשותפות למען יהי' גם לחבירו חלק בו דא"כ בודאי שהי' ראב"ע נותן ג"כ חלק בו וכמ"ש) אך מ"מ יש לעשות איזה תקנה גם בזמנינו בזה עכ"פ למען יוכרחו המוכרים להחיל השער ויהי' יכולת ביד כ"א לקנות בזול וכהך דשמואל הנ"ל.

ואמנם איך לעשות התיקון לזה צריכין אנחנו לבאר בתחילה בסוגיא זו בעיקר הדבר שהפחיד שמואל אותם וא"ל אשוו חבינו דאי לא כו' דלכאורה קשה באמת דממנ"פ אם ס"ל להלכה כר"ט (וכדא' להדיא התם דאזיל שמואל לטעמי' כו') א"כ גם בלא הפחדת המוכרים לעולם הי' לו להורות כר"ט וכדפרך כה"ג בפסחים ל' גבי הנהו דמזבני כנדי לאחר הפסח דא"ל שמואל ג"כ אשוו חבינו ואי לא דרשינא לכו כר"ש ופריך התם ולידרוש להו דהא שמואל כר"ש ס"ל ומשני אתר"י דרב הוה ע"ש וא"כ גבי הך דר"ט בסוכה הנד' שלא היה שם מקום דס"ל דלא כר"ט למה לא דרש להו כר"ט באמת. ולהמסקנא דהתם דדחי הך דאזיל שמואל לטעמי' כו' משום דחד ול"ק ל"ש ע"ש. א"כ תקשה

בשנה הזאת שאין לנו כמה להפחידים עוד גם על אתרוגי קארסיקי כלל וגם נצטרך להכשיר כמעט כל פסולי אתרוג שנמצאו כולם באמת בכל אתרוגי קארסיקי וכנ"ל וכולי האי ואולי לא יגיעו גם כולם יחד למספר הראוי לכל עדת ישראל הק' שיהיו כולם יכולים לצאת י"ח גם בזה אח"ז ובמתנה ע"מ להחזיר ביו"ט ראשון של חג הבעל"ט א"ה.

וע"כ הנה הדבר נודע לכל שאין לנו לאסור כלל כל האתרוגים דקארפו משום דהרבה יש לחוש שלא יבואו ע"י זה לידי ביטול מצוה זו לגמרי להרבה מישראל בשנה הזאת וכמש"ל (וגם אין לנו להזכיר חשש מורכבים באמת על אתרוגי קארפו יותר מעל אתרוגי קארסיקי ואם באנו לחוש להמחמירין במין זה כמו כן יש לנו לחוש גם להמחמירין במין זה (שגם באתרוגי קארסיקי הרבה מחמירין בהם ג"כ משום ספק מורכבין וכמש"ל) ולכן אין בידינו לאסור שום מין כלל גם בשנה זו למען להפחיד על המוכרים בזה (ועכ"פ משום מורכבים ודאי אין לאוסרם כעת כי באיזה דבר איתרע חזקתייהו בשנה זו יותר מבשנים הקודמות כמ"ש).

אך עכ"פ אחר המבואר בש"ס דסוכה הנ"ל שגם המה בזמניהם באו להפחיד על המוכרים מארבע מינין אלו אשר לא יבואו עוד למכור ביוקר למען שלא להכביד על כל העם שאין יכולת בידם ליתן כל כך בעד מצוה זו (ואם כי למי שיש יכולת בידו והמצוה חביבה עליו ורוצה בעצמו ליתן הרבה בעד מצוה זו נראה שאין בידינו לתקן שלא יתן גם הוא הרבה בעד המצוה כרצונו (רק להלן יבואר כי ביותר משליש במצוה יש לנו כח לתקן שלא יוסיפו גם המהדרין יותר משליש כדי שלא יבואו לייקר השער ע"י וכמו שיכתבאר א"ה) וגם אין לתקן שלא יקח אחד אתרוג לבדו כי אם בשותפות דוקא כדי להחיל השער ג"כ ע"י זה (אם הרבה יצאו י"ח באתרוג אחד) שהרי מצינו לכאורה בהך דר' גמליאל בסוכה מ"א שנתן אלף זה לבדו בעד לולב ואתרוג (וכדמסיק שם להודיען כמה מצות חביבות עליהם (וכמ"ש המפרשים ז"ל שם דהלכך קאמר חביבות עליהם (ולא עליו) משום דאע"ג דר"ג הי' אז בספינה ונראה כי לא הי' נמצא אז על הספינה רק לולב אחד אפ"ה אם לא היו ראב"ע ור"י ור"ע שהיו ג"כ עמו אז בספינה רוצים ליתן ג"כ סך רב בעד הלולב ההוא לא הי' מוכר הלולב יכול לייקר השער כ"כ מהלולב ההוא

בהיתר וכהך דשמואל הנ"ל הכל יודעים כי בכל זמן מתירין הרבה בשעת הדחק (ועושין לפעמים או גם כיחיד נגד רבים וכנודע).

ואולם בחידושי (הרשב"א) [הריטב"א] ז"ל הקשה באמת ע"ד התוס' הנ"ל דאי לא ס"ל לשמואל הכי להלכה כר"ט איך אפשר להפחיד במילתא דנפיק מיני' חורבא למאן דשמע וסבר דבקושטא קאמר הכי ע"ש. ולכאורה הי' אפשר לומר על קושית (הרשב"א) [הריטב"א] ז"ל בזה דלהכי לא חשש שמואל לזה כלל משום דס"ל דגם אם יטעו השומעין ממנו ויאמרו דבקושטא קאמר הכי אכתי אין חשש בזה כלל שהרי מצינו לכאורה שיש כח לב"ד להתיר דבר כדי להזיל השער ע"י זה, וגם שהדבר הוא נגד התורה וכהך דרשב"ג בכריתות ח' הנ"ל דכדי להזיל השער מהקינין הורה שהאשה שיש עלי' חמש לידות וראות שמביאה רק קרבן חטאת אחת ואין השאר עליה חובה להביא עוד. ואף דודאי ס"ל גם לרשב"ג ככולהו תנאי דהתם דנפק"ל לדידהו מקראי דלבן או לבת ומקרא דזאת תורת (בגדה מ') דחייבת להביא על כל לידה שלאחר מלאת קרבן בפ"ע (אלא דלקדשים סגי בקרבן א' דדמי לטבילה כמ"ש בכריתות שם) רק דרשב"ג היקל ע"ד תורה בזה משום עת לעשות לה' כדי שיזוילו המקח וכמ"ש רש"י ז"ל שם וא"כ לכאורה י"ל גם בהך דשמואל שלא הי' חושש לשמא יבואו באמת להורות כר"ט דגם יטעו בזה אין חשש כ"כ דכדי להזיל השער הרי יש כח ביד ב"ד לעשות תקנה באמת שלא כדין ג"כ וכמ"ש *):

איפכא דאיך אפשר שהפחיד שמואל להמוכרים בדבר שאין להורות כן להלכה באמת וכקושית התוס' שם.

והנה לה"א דשמואל ס"ל כר"ט באמת כ' התוס' שם די"ל דמשום הידור מצוה עכ"פ שיש בשלימים לא רצה להורות בפשיטות כר"ט רק אם יהי' נצרך להקל בזה למען להזיל השער ע"י זה ולפ"ז יש לעיין קצת גם בנ"ד אם מצינו באיזו דברים דמחמירין בהו משום הידור מצוה לבד בכל זמן שבזה יש לנו לאיים על המוכרים אשר יזוילו המקח ואם לא יזוילו אז נהי' מוכרחים להקל קצת בדברים שהחמירו משום הידור מצוה לבד בכל המינים אולם יש לנו לעיין אם יועילו אותן הדברים אשר נרצה להקל בהם להזיל המקח ע"י זה ויבואר להלן אי"ה. ולהמסקנא הנ"ל כ' התוס' והר"ן ז"ל די"ל שהי' בא להפחידם גם במילתא דלא ס"ל הכי כדי שיפחדו מזה וימכרו בזול ותהא המצוה מצויה ולא ימנעו בשביל יוקר ע"ש. ולפ"ז יש לעיין ג"כ בנ"ד אם יש לנו להפחיד ג"כ על המוכרים בכה"ג ולומר להם שאם לא יזוילו המקח נהי' מוכרחים מפני הדוחק להתיר באיזו דברים שהיינו מחמירים בהם עד כה ויבואר ג"כ להלן אי"ה (אך עכ"פ הדבר פשוט שאין ללמוד כלל מזה להפחיד בהיפך שאם לא יזוילו המקח אז נאסור להם דבר זה לגמרי דודאי יש לנו לחוש מאוד בכל כה"ג שלא יבואו להוציא לעז על כל עיקר הוראות חכמי ישראל ע"י זה ח"ו ויאמרו כי כל איסורם תמיד הוא רק מדעת עצמם לבד ושלא ע"פ הד"ת כ"א כאשר ירצו בכל עת שאם באמת יש איסור בדבר למה לא אסרו הדבר גם בעת הזול וכמ"ש"ל. אבל להיפך להפחיד

*. והנה יש שגיאה בזה בד' רב אחד יצ"ו (בהלבנון נו' מ"ו) שכי' ח"ל חשבתי כו' טוב לתקן שלא יאחו דר' מינים בעת הלל לנענועים כ"א הש"ן לבדו אבל כל יחיד לא יטלם כי אם לכרכה ולצאת י"ח באחרוג הקהל ע"פ מתנה עמ"ל כו' והנענועים שאינם רק להידור מצוה אף להעמיס כו' על דרך מה שדרש ר' יוסי דחמשה נשים מביאות קן אחד עד שהחל השער עכ"ל.

הנה נראה שנתכוון בזה לד"ר יוסי במשנה דכריתות ז' בשתי נשים שהפילו ולדוהיהן במחבא ונמצא א' ממין חיוב וא' ממין פטור ואין ידוע איזה מהן הפילה ממין פטור דא' ת"ק התם דכל אחת מביאה חטאת העוף הבא על הספק ור' יוסי אמר דאינן צריכות להביא שתיים רק קרבן חטאת אחד ודאי (ובשוחטפות בתנאי שהפטורה מהן יהי' חלקה מחול להחייבת). והנה א"צ להאריך בשגגות דברי הרב הנ"ל בזה דמלבד דר' יוסי לא איירי התם בענין תקנתא דהזולת השער כלל אבל גם בעיקר הדבר נודע טעמי' דר' יוסי התם דפטור להו לתרווייהו בחד קרבן משום דבאמת רק אחת מהן היא המחייבת וכמ"ש וא"כ אין שום ענין דר' יוסי הנ"ל לנ"ד כלל בזה (וקשה קצת לתלות הדבר בט"ס או דלישנא הוא דאיתקלא לי' דלומר שנתכוון באמת להך דרשב"ג בחמשה לידות דלימד שאין השאר ע"ח וכנ"ל. שהרי נראה קצת שהביא דומה בדומה דכמו לר' יוסי נפטור גם נשים הרבה בקן אחד בכה"ג כך באחרוג יש לתקן שיצאו הרבה רק באחרוג אחד של הקהל וג"כ בתנאי וכנ"ל) ועכ"פ אין מקום לדברי הרב הנ"ל וכמ"ש (ושם בסוגיא ד' ז' דא' לר"י דמייתי תרווייהו חד קרבן ודאי וחטאת העוף ספק ומתני כו' נ"ל דטס"ה וצ"ל מייתי תרווייהו חד קרבן ודאי חטאת העוף ומתני' כו' ע"ש (וקצת הי' אפשר לדחוק בזה למ"ש רש"י ז"ל שם דעולה צריכות להביא כ"א בתנאי נרבה וחטאת העוף לבד יקנו בך שתייהן כו' ע"ש וא"כ י"ל קצת דמ"ש בגמ' דמייתי תרווייהו חד קרבן ודאי ר"ל דכל אחת מביאה חד קרבן עולה ודאי בתנאי נרבה וחטאת העוף ספק ר"ל דאף שהוא חטאת ודאי באמת לר"י אפ"ה קרי לי' ספק לפי שהוא ספק אם לזו או לזו וצ"ע ושוב ראינו להגאון בעל ערוך לנו ז"ל שכי' שם להגיה הרבה

לד' שמואל עצמו אחר שמצינו לכאורה שיש כח לבד' בזה להקל ג"כ על ד"ת משום תקנה דהורדת השער לבד וכמ"ש.

ולכן נראה באמת דס"ל להתוס' ולהרבה מהראשונים ז"ל דאין לנו ללמוד כלום מהך עובדא דרשב"ג הנ"ל שיהי' שום כח לאינו כ"ד מישראל לתקן שום דבר נגד הד"ת כלל אם אין הדבר נוגע רק להוזיל השער לבד ע"י זה ובהך עובדא דרשב"ג הנ"ל יש באמת כמה שיטות מהראשונים והאחרונים ז"ל בזה באופן אשר אין ללמוד כלום מעובדא דיד' גבי קניין לנ"ד גבי הפקעת שערים דלאחרונים או הדסים כלל וכמו שנבאר בעז"ה.

(א) והנה בתחילה יש לנו לומר בפשיטות דלהתוס' ז"ל לשיטתייהו בכריתות שם בזה ודאי כי אין לנו ללמוד כלל מהך דרשב"ג הנ"ל להקל (משום

ואמנם לפ"ז תקשה לן באמת על מאי דמשמע עכ"פ מפ"י התוס' והר"ן ז"ל הנ"ל דלקושטא דמילתא לא בא שמואל אז לקבוע הלכה למעשה כר"ט (ולהכשיר גם בקטומים) כדי להוזיל השער ע"י זה ורק כדי להפחיד על המוכרים לבד א"ל כן שאם לא יורידו המקח ידרוש להם כר"ט אבל כיון דאיהו גופי' ס"ל להלכה דלא כר"ט באמת לא רצה להורות למעשה ג"כ נגד הדין משום הך תקנתא דהורדת השער לבד וכמו שנראה מפ"י התוס' והר"ן ז"ל הנ"ל. והרי אחר שמצינו לכאורה בהך עובדא דרשב"ג בקניין הנ"ל דמשום עת לעשות כו' כדי להוריד השער יש כח לבד' לעשות איזה תקנה אף להקל על ד"ת ולהורות כן למעשה ג"כ (וכמ"ש רש"י ז"ל בכריתות ח' הנ"ל) וא"כ גם לשמואל הי' לו להורות ג"כ למעשה כר"ט או משום הך תקנה דהורדת השער שיהי' ע"י זה וגם שהוא נגד הדין באמת

בזה וכ' דמ"ש לפנינו דמייתי תרווייהו כו' חה"צ ספק כו' רקאי על הת"ק כו' ע"ש ואין דבריו נראים בזה ויותר נ"ל להג"י כמ"ש בעז"ה ומש"ש לפרש עוד בזה נראה שנתכוון קצת למ"ש אך לא הזכיר שם לפירש"י ז"ל הנ"ל ולכן דבריו צ"ע ע"ש).

אך בעיקר הדבר שכ' הרב הנ"ל לעשות תקנה שלא ינענע בהלל רק הש"ץ לבד כו' כי הנענועים אינם רק להיזרזר כו' הנה בזה מצאנו מקום לחדש בעז"ה כי גם שהדבר נודע לכל באמת כי רק אותם שיש להם ר' מינים לעצמם המה לבד מנענעים בשעת הלל וכל העם שאין להם ארבע מינים הללו אינם מהדרים כלל לבקש ממי שיש לו ארבעה המינים שיתן לו ג"כ לנענע בהלל (וכמו שבאים כל העם לבקש ממי שיש לו ארבע מינים שיתן לו לצאת בעיקר חיוב מצות נטילתם ובמתנה עמ"ל) והוא מפני שנודע לכל מ"ש בסוכה מ"ב מדאגבהי' נפק ב"י ותו לא וכן בפסחים ז' א' שאני התם דבעידנא דאגבהי' כו' (ואולם שם מוכח דע"כ צ"ל דעיקר ברכת הלולב בעל הוא לאחר שיצא בו וקודם שנענע אותו בקריאת הלל וכמ"ש התוס' בשם הר"י ז"ל דעל ידי הנענוע שבשעת ההלל הו"ל עובר לעשייתו ומיהו י"ל דגם משום מצוה מן המובחר שיש בזה הו"ל כעובר לעשייתו כמ"ש התוס' בסוכה ל"ט ד"ה עובר) אך באמת יש לרוך בזה דלפי מה שנודע שהרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' שגגות ה"י השמיט שם אוקימתא ראביי ורבא בהך דא"ר יוסי בסוכה מ"א דאם שכח והוציא הלולב לר"ה בשבת פטור כו' דאירי דוקא כשהפכו או שהוציאו בכלי ומדלא הביאו שם ש"מ דס"ל דבכל גוונא פטור ר' יוסי אף שכבר יצא בו ודלא כאביי ורבא שם (וע"ש בכ"מ ז"ל שדייק מלשון הרמב"ם שכ' כרי לצאת כו' דהיינו כאביי באמת אך כל האחרונים ז"ל לא ס"ל הכי) ונודע ג"כ מ"ש המפרשים ז"ל בזה דלר"י לטעמי' דס"ל בפסחים קי"ד דמצות צ"כ וכן ברי"ה כ"ט ע"ש וא"כ אין צורך לאוקמי לדידי' בהכי (ורק לאביי בעצמו דא' התם דלאחר שיצא בו חייב פרך הכי ומוק"ל בהכי דאיהו ס"ל דא"צ כוונה כמ"ש בתוד"ה א"א הרבה דחו הראיות מר' יוסי הנ"ל וגם להרמב"ם ז"ל עצמו דס"ל בפ"ו מה' מצה ה"ג דמצות א"צ כוונה ע"ש א"כ נשאר הקושיא וכנודע) נודע ג"כ מ"ש בירושלמי פ"י"ט דשבת ה"ד ובפסחים פ"ו ה"ה דלר' יוסי אפי' על ציצין שאין מעכבין המילה ואפי' פירש חוזר עליהם בשבת ג"כ (וכנהרדעי אליבא דר' יוסי בשבת קל"ג ומשום דניתנה שבת לרחות ע"ש) הביא שם הראיה על זה מדא"ר יוסי בשבת הוציא הלולב לר"ה פטור היינו אפי' אחר שכבר יצא בו (וע"כ דלא ס"ל להירושלמי אליבא דר' יוסי דמירי דוקא כשהפכו כו' וע"כ צריכין אנחנו למצוא גם בלולב לר' יוסי שיהי' מוטל עליו לעשות בו עוד מצוה גם לאחר שיצא בו (כמו גבי מילה בציצין שא"מ ואפ"ה דוחק שבת) ומיהו בירושלמי דסוכה סוף פ"ג מסיק עלה משום המנהג שבירושלים דאדם הולך לבהכניס ולולבו בידו כו' ע"ש אך מדלא הביאו זאת ג"כ בירושלמי דשבת דפסחים הנ"ל ש"מ דס"ל התם דמשום זריזות מצוה בלבד שיש במנהג ירושלים הנ"ל (כדא' בסוכה מ"א) לא הו"ל חשיב לר' יוסי טורד במצוה עוד) אך יש לנו לומר בזה דר' יוסי לטעמי' דא' בפסחים קי"ו שנראין דר' אלעזר בנו דמשה רבינו וישראל אמרו את ההלל כו' דאפשר ישראל נטלין את לולביהם (מוזמן מתן תורה עד דוד) ולא אמרו שירה (דהיינו ההלל וכדא' שם צ"ה ג"כ) והנה נודע אשר מסוגיא זו הוציא הרמב"ן ז"ל בספר המצות סוף שורש א' כד' הבה"ג ז"ל שמנה קריאת ההלל ביו"ט למצוה של תורה דאף שאין לנו מפורש דהלל של נטילת לולב יהי' דאורייתא מ"מ מדתמה ר' יוסי וא' אפשר ישראל נטלו לולביהן ולא אמרו הלל בימי משה רבינו ע"ה (ולכאורה הי' אפשר להביא קצת רא"י משם דשרי ליקח אתרוגים מתגרים א"י אפילו לא נודע בבירור שלא הרכיבו שהרי כל ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר לא נטעו ולא זרעו ולא קצרו כמ"ש רש"י ז"ל בקידושין ל"ח וע"כ שלא הי' להם אתרוגים או רק ממה שתגרי א"י מכרו להם בכל עת היותם במדבר (וע"י יומא צ"ה ותוס' מנחות מ"ה ד"ה קרבו) וכן בשנה הראשונה שנכנסו לארץ (וכמ"ש בפ"א מ"ב דערלה דעת שבאו לארץ ומצאו נטוע) איך נטלו אז האתרוגים שמצאו נטועים ולא חששו לשמא הי' הנטועה ע"י הרכבה (וע"י תוס' קידושין ל"ז ד"ה כל שדוך הא"י להבריך בכל שנה ואולי אין דרכם רק להבריך מאותו המין ולא להרכיב ממין אחר

טעמי' דר"ש ב"ג בזה כלל רק י"ל דטעמי' דנפשי' קא מפרש הרשב"ם ז"ל בהא די"ל דר"ש ס"ל כר"ע דא' נמי התם דתאמר על א' מהן ותיפטר (והוא ז"ל גרס שם בדר"ע ותיפטר לגמרי (ודלא כרש"י שם וע' מהרש"א ז"ל) והיינו משום דמדמי לה לטבילה לגמרי וכמ"ש (ואולי צ"ל שם ברשב"ם טעמי' דר"ש כר"ע דא' כו') ותיפטר וכדמפרש שם טעמי' בסופ"ק כצ"ל ור"ל נמי משום דמדמי לה לטבילה וכמ"ש) וכן נראה מד' התוס' בב"ב שם ד"ה נכנס דגם אי גרסי' בדרשב"ג דאין השאר עלי' חובה ג"כ מן התורה הוא שכי' דלפי גירסא זו פליג

הך תקנה דהורדת השער לכד גם) בדבר הנוגע לאיסור תורה במאומה דהתוס' ז"ל שם ח' בד"ה נכנס לכ"ד כ' וז"ל נראה שלא היקל על דברי תורה בזה אלא דלטבילות מדמי להו לגמרי דאם מחויב חמש טבילות כיון דטבל ל' חד זימנא אין צריך לטבול עוד ע"כ ור"ל כדמסיק בסו"פ התם דבין דריב"ג ובין לר"ע מדמי להו לטבילות כו' ע"ש וה"נ י"ל דהיינו טעמי' דרשב"ג בזה וכמ"ש ג"כ הרשב"ם ז"ל בב"ב קס"ו דטעמא דר"ש ור"ע דא' תאמר על א' מהן ותיפטר מפרש בפ"ק דכריתות עכ"ל והנה באמת לא מצינו שם בגמ' דמפרש

ואכמ"ל) ואולי י"ל שע"פ הריב"ר נגלה להם אז שלא היו מורכבים (וע' בא"מ ר' כ"ד רצ"ע) או שסמכו על הסימנים שבחוץ בזה או רכיון שלא הוחזק ערנה או איסור לא חששו אז ערנה לזה רצ"ע) ואם לא הי' ההלל רק תקנה מהנביאים המאחרים אין הקשה ר' יוסי מהא ראיין אפשר שישראל נטלו לולביהם בימי משה בלא ההלל על המ"ר שם שדור תקנו וע"כ שההלל הוא מן התורה כו' ויהי' הלכה למשה מסיני כו' ומסיק שם הרמב"ן ז"ל ההלל בנטילת לולב הוא מן התורה ע"ש והנה זה פשוט דלד' הרמב"ן ז"ל הללו שלמד מהך רר' יוסי הנ"ל בע"כ ס"ל רמשום מצוות נטילת לולב גם ההלל הוא מה"ת אז וכדא' אפשר ישראל נוטלין הלולב כו' דה"נ יש להכריח משם רס"ל לד' יוסי ע"כ רעיקר מצות נטילת לולב הוא רק בשעת ההלל מן התורה ראו"ג שכבר יצא בו בלקחתו אפ"ה לא קיים ערנה עיקר מצותו רק כשנטלו בשעת קריאת ההלל וקא מן התורה או מהלכה למ"מ בזה דומיא דשחיטת פסחים שם רבשעת השחיטה עצמה הי' מצות קריאת הלל אז כרתגן התם ס"ד הפסח נשחט כו' קראן את ההלל כו' (וע"ש בתוס') ה"נ בלולב צריכה שתהי' הנטילה בעת הקריאה וקא והקריאה בעת הנטילה (ולא שתהי' הקריאה אח"כ) ויש להסמיק ג"כ מקרא ותורה לעיקר מצות נטילת לולב בשעת ההלל וקא למש"ש עור הרמב"ן ז"ל רלמאי דא' בערכין י"א דעיקר שירה מה"ת נפק"ל מקרא דעבדת את ה' אלקיך בשמחה כו' איו עבודת ה' שהיא בשמחה כו' הוי אומר זו שירה כו' וא"כ בכל המועדים דכתיב בהו ושמחת כו' ונפק"ל בחגיגה ח' לרבות כל מיני שמחות כו' א"כ גם שירת ההלל הוא בכלל מצות שמחה בחגים כו' ע"ש וא"כ י"ל דלהכי סמך קרא דושמחתם לפני ה' לקרא רולקחתם לכם לומר רהלקחה צריך להיות בשמחה לפני ה' דהיינו ע"י שמחת שיר ההלל לכד (ואע"ג דנפק"ל נמי מהך קרא דושמחתם כו' לעיקר מצות נטילת לולב כל שבעה במקדש בתו"כ שם מ"מ י"ל דרתרי' ש"מ מהך קרא דגם כגבולין צ"ל בשמחה וכמ"ש (ובזה מירושב קושית הגאון בעל שאגת ארי' ז"ל ס' ס"ט על הרמב"ן ז"ל הנ"ל מגשים ומליל יו"ט ע"ש וי"ל בפשיטות רמ"ש מליל יו"ט ודאי דליתא דבמגילה כ' ממעטינן לקריאת ההלל בלילה מקראי דממזרח שמש כו' ומזה היום כו' ע"ש) ונ"ל רמ"ש ונשמחה בו היינו על ידי שמחת ההלל דמקיים בו מ"ע דשמחה כיו"ט כמש"ל והך קרא ודאי לא ממעיט רק לילה ולכשר כל היום נפק"ל רק ממזרח שמש כו' ע"ש בטור"א) וא"כ גזירת הכתוב הוא דהלל ביום דוקא (וצ"ל דכליל פסח ג"כ גזירת הכתוב הוא דאז דוקא בלילה כדנפק"ל בפסחים צ"ה מקרא דהשיר יהי' לכם כליל התקדש כו' וע' בטור"א מגילה י"ד (ובתענית כ"ח וערכין י' חסר שם בדר' יחזן בשם רשב"י גם לילה א' כדא' במס' סופרים פ"כ שהרי ר"י גופי' נפק"ל הכי בפסחים צ"ה ובידושלמי שם מקרא דהשיר כו' הנ"ל ע"ש) ומ"ש מגשים ועיקר קושיתו בזה ממשנה רסוכה ל"ח וכ' ראהלל של סוכות קאי כו' ע"ש י"ל ג"כ רלמ"ש דמקרא דושמחתם נפק"ל להלל שעל הלולב מה"ת א"כ אפשר דה"נ ממעטינן מהקישא דולקחתם כו' ושמחתם כו' ראשה שאינה בלקחת הלולב והו"ל מ"ע שהזמ"ג רה"נ ליתא בשמחה דהיינו ההלל (וא"כ עכ"פ יש לנו למעט מזה לפטור הנשים מהלל של חג הסוכות דאיתקש ללולב וא"ש עכ"פ מתני' רסוכה ל"ת הנ"ל דאהלל של סוכות קאי כמ"ש השאג"א ז"ל שם (ואולי י"ל דממילא נפק"ל מהלל דסוכות לפטור נשים גם מכל הלל ריו"ט לכד מליל פסח כמש"ש בתוד"ה מי ע"ש) ולמ"ש הרמב"ן ז"ל דהלל רכל יו"ט מה"ת הוא מכלל מ"ע דשמחה וכמ"ש ולמ"ש דהלל רלולב י"ל דנפק"ל לפ"ז מקרא דולקחתם כו' ושמחתם כו' הנ"ל א"ש מ"ש בתורה בשמיני של חג הייית אך שמח (דנפק"ל מהאי קרא בסוכה מ"ח לרבות ליל יו"ט האחרון וכ"ש ליום השמיני כמש"ש רש"י ז"ל ד"ה לרבות ע"ש) דלפי שבכל שבועת ימי החג עכ"פ במקדש היו נוהגין שתי מצות כאחת דהיינו לקחת הלולב עם שמחת ההלל ביחד כדכתי' ולקחתם כו' ושמחתם לפני ה' כו' שבועת ימים דהיינו במקדש עכ"פ (רק בגבולין לא היו נוהגין יחד כי אם ביום הראשון) אבל כיו"ט האחרון לא נשאר אז רק מצות ההלל לכד בלא הלולב גם במקדש וזהו הייית אך שמח כלומר בקיום מצות שמחת ההלל לכד כיו"ט האחרון בלא הלולב אז (וזהו ג"כ מש"ש במשנה מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה כו' כיו"ט האחרון כו' כשאר כו' ור"ל ראו"פ ראו' אן הלולב עוד עמו אעפ"כ נשאר שמחת ההלל לכד) ועכ"פ א"ש בזה הא דר"ד יוסי גופי' בשכת הוציא הלולב לר"ה בשבת כו' ולא התנה שום תנאי בזה דדוקא כשהפכו כו' משום דבאמת איהו לטעמי' בזה דא' בפסחים קי"ז הנ"ל דאפשר ישראל נוטלין לולביהן כו' ומוכרח משם דלר' יוסי גופי' עכ"פ עיקר מצות לולב מה"ת אינו אלא בשעת ההלל לכד וכמש"ל ומשו"ה שפיר עריץ טרוד לר"ד כטיירא דמצוה אף אחרי שהגביה הלולב כר"נו משום דצריך ללוקחו ערנה מן התורה לומר עליו את ההלל דג"כ מן התורה הוא לד' יוסי עצמו וכמ"ש: (והשי"ך עוד לזה לד' יוסי לשיטתו ולר"ב בסוכה ל"ח גבי שירי מצוה דתנפות שתי הלחם והלולב ג"כ לשיטתו וכן שמואל לשיטתו והרמב"ם ז"ל לשיטתו בזה יבוא עוד בחוברת הבאה באורך אי"ה):

לא יצא ע"ש וע"כ דלא דריש הוא ואייתר לדידי קראי דלכן כו' חזת וכמ"ש ולפי' הראב"ד ז"ל הנ"ל משמע דגם לרבנן דרשב"ג הוה ס"ל ג"כ דמן התורה אין השאר עלי' חובה רק שהיתה גזירת חכמים בלבד בזה שתתחייב להביא כולם משום פשיעותא שלא תשהה מלהביא קרבנותי' בלידה אחת או שתים עד שתלד עוד ולדות ולהפטר בקרבן א' לכולם ובין כך וכך תוכל לבוא לידי מכשול לאכול קדשים בטומאה. ולכן גזרו דלעולם יהי' כולם חובה עלי' ולא יהי' לה תועלת בזה אם תתאחר מלהביא ואח"כ משום יוקר הקנין ביטל רשב"ג אז את גזירת חכמים בזה והעמידו על ד"ת שאין השאר עלי' חובה כלל (כך נראה מפי' הראב"ד ז"ל הנ"ל בזה וא"כ עכ"פ אין ראי' מרשב"ג דגם במצוה של תורה יש כח לב"ד לבטל משום יוקר השער דהתם לא ביטל רשב"ג ע"י זה רק הגזירה דמשום פשיעותא לבד וכמ"ש). וצ"ע לכאורה דאם איתא דמן התורה גם לרבנן דרשב"ג אין השאר עלי' חובה א"כ איך התירו מליקת נבילה משום הך גזירה דפשיעותא לבד ועוד דהרי הו"ל חולין בעזרה מה"ת (ועי' רש"י שם ז' ודף כ"ו בזה) וצ"ע (ודוחק מאוד לומר דגזירת חכמים בזה לא הי' רק על העולה לבד שבאה בנדבה ג"כ והיוקר בקנין הי' משום זב חבה ויולדת עני' וצ"ע). ופשוט דבהכי א"ש בפשיטות גם ד' הראב"ד ז"ל בהשגות פ"א ה"י ממחור"כ הנ"ל שכי' דהלכה כמשנה אחרונה דאין השאר עלי' חובה כו' ומדקרי להך דרשב"ג משנה אחרונה ש"מ דס"ל דרשב"ג פליג את"ק ואמר דגם לדורות עולם יש להורות כן דאין השאר עלי' חובה ולא משום הוראות שעה אז לבד (כפירש"י ז"ל הנ"ל) וע"כ דמה"ת הוא דאין השאר עליה חובה לדידי' וכמ"ש הכ"מ ז"ל (באין לומר ע"ש) ופשוט דא"ש ע"פ מ"ש הראב"ד ז"ל עצמו בפירושו הנ"ל בזה דבין לת"ק ובין לרשב"ג מן התורה אין השאר ע"ח דדמי לטבילה לגמרי (רק דלמשנה ראשונה דהיינו לרבנן דרשב"ג ס"ל דמדרבנן עכ"פ השאר ע"ח מגזירה דשמא תיפסע וכנ"ל חז' שכי' הראב"ד ז"ל בהשגה הנ"ל דאולי יש הפרש בין משהה קרבנותי' מזידה (ר"ל דאז שייך לגזור בה טפי שלא תיפסע וכת"ק) למשהה אנוסה (ר"ל דבזה לבד הלכה כרשב"ג) ולהכ"מ והקרוב אהרן ז"ל שם לא היה לפנייהם פי' הראב"ד ז"ל על התור"כ בזה (ועי' במסה"ת). ולכן כ' לפרש ד' הרמב"ם והראב"ד ז"ל בהשגת הנ"ל דס"ל כפירש"י ז"ל הנ"ל בזה ובמחכ"ת לא זו הדרך כו' והאמת עד לעצמו ואכמ"ל).

רשב"ג אב"ש וב"ה כו' ע"ש (ולא ניחא להו לומר כלל דבאמת הורה אז כן להקל על דברי תורה משום עת לעשות כו' כמ"ש רש"י הנ"ל). וכן כ' הראב"ד ז"ל בפירושו להתור"כ פי' תזריע ח"ל לכן לחייב על כל בן זו משנה ראשונה כו' חזרו ואמרו כו' דבקרבות אלו כיון שאינן באין לכפרה אלא להכשירה בקדשים ה"ה כטבילה ומביאה קרבן א' ואין השאר עלי' חובה ומתחילה הי' דעת החכמים כן אלא שלא רצו לגלות כדי שלא תפסע כו' וכיון שראו גודל הדוחק ביוקר הקנין גלו כו' ולמדוהו ברבים עכ"ל. ונראה להדיא דס"ל ג"כ דרשב"ג מעיקר הדין לימד אז כן להלכה (ולא בא להקל על ד"ת כלל בזה כפירש"י ז"ל הנ"ל).

ועכ"פ להתוס' דכריתות ודב"ב הנ"ל ולהרשב"ם ז"ל שם ולהראב"ד ז"ל בפירושו הנ"ל נראה דכולהו ס"ל הכי דמעיקר הדין הוא לרשב"ג דאין השאר עלי' חובה ולא שתיקן אז כן רק משום יוקר השער בזה וכמ"ש (רק דצ"ע לכאורה לפ"ו דלרשב"ג כל הני קראי דלכן או לבת וזאת תורת הנ"ל מאי עביר להו ואולי י"ל דלכן כו' דריש לי' לכדר"ש בנדה מ' לבן מ"מ לרבות טומטום כו' ע"ש וזאת תורת אולי דריש לה ליולדת עשירה שהביאה עולת עני' דלא יצאה (וכדנפק"ל כה"ג גבי מצורע מזאת ביומא מ"א ובכריתות כ"ח והא דלא ילפי' יולדת ממצורע בזה י"ל דס"ל לרשב"ג כמ"ד התם דבמטמא מקדש יצא דממעט מהוא ע"ש ולהכי אצטריך לדידי' קרא בפ"ע ליולדת כבמצורע ות"ק דרשב"ג י"ל דס"ל כמ"ד שם דבמטמא מקדש נמי לא יצא וע"כ לדידי' לא ממעטינן מהוא רק דנפק"ל לכולהו ממצורע ולהכי אייתר לדידי' זאת דביולדת להא דמחייבת על כל לידה) וא"ש.

(ומצינו) עוד מעוטא מזאת (בתור"כ פי' מצורע והובא בר"ש נגעים פי"ד מי"א) ליולדת שהביאה חטאתה בעני' והעשירה דחייבת להביא עולת בהמה ונ"ל דמזאת דיולדת דריש לה התם ולא ממצורע דאצטריך וכדלעיל וצ"ע בפ"י הראב"ד ז"ל שם ואכמ"ל).

וא"ש בזה בפשיטות מ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א ה"י ממחור"כ דהשאר עלי' חובה ודלא כרשב"ג, וע"ש בהשגות. ולמ"ש א"ש דכפ"י מה' איסו"ב ה"י ה' פסק כרבנן דר"ש בנדה מ' הנ"ל ובסופ"י מה' שגגות פסק כמ"ד דמטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני' רג"כ

ופשוט ג"כ דלפ"ז לא תקשה כ"כ מ"ש התוס' דב"ב הנ"ל לפי גירסא זו דאין השאר ע"ח דאין פליג רשב"ג אב"ש וב"ה וריב"נ ור"ע כו' בזה ובקרבן אהרן ז"ל שם הוסיף להקשות ג"כ מהך דר' יהודה ות"ק דידי' שם ט' וכ"ה בלח"מ ז"ל ע"ש ולמש"ל י"ל הכל בזה (אלא דכבר כ' שהדבר צע"ג באמת לפרש הכל משום גזירה לבד דצ"ל ג"כ לפ"ז דהנהו דרשי דקראי הנ"ל רק כאסמכתא בעלמא הם ודחוק מאוד. ולכן לולי ד' הראב"ד ז"ל בפירושו הנ"ל הי' אפשר לומר דרבנן ז"ל (הרמב"ם והראב"ד ז"ל הנ"ל) לטעמייהו בזה, דהתוס' בב"ב הנ"ל הקשו דכיון דגם לרבנן שקודם רשב"ג הוה ס"ל דאוכלת קדשים בהבאת קרבן א' לבד א"כ למה הוקירו השער גם בתחילה כיון שהיתה יכולה לאכול קדשים עכ"פ בקרבן א' ג"כ וכ' די"ל דמשום כל תאחר עכ"פ היו דוחקות להביא כולן עכ"ל. והנה מ"ש משום כל תאחר פשוט דלאו דוקא דה"ה דהול"ל דמשום עשה דרגל אחד ג"כ כדאי' בר"ה ו'.

ואולם לכאורה יש מקום לפרש קצת בזה פלוגתייהו דרשב"ג ורבנן די"ל דודאי לכו"ע ס"ל הנך דרשי דקראי הנ"ל דנפק"ל מהני קראי דעל כל לידה חייבת בפ"ע ולא פליג רשב"ג על כל הני תנאי הנ"ל, רק דמעיקרא היה ס"ל דאם איחרה ולא הביאה גם השאר עוברת בעשה ג"כ כרגל א' ובכ"ת בג' רגלים, ומשו"ה היו דוחקות להביא כל הקנין בפעם א' לפעמים כשהגיע הרגל שלא תעבור בעשה או בכ"ת (וכגון שהיו טמאות איזו פעמים בעת הרגל בטומאת נדה וכיו"ב ולא עברו או בעשה ובכ"ת כלל, ואח"כ כשהיו טהורות קודם איזה רגל אחר הי' מוטל עליהן להביא כל הקנין בפ"א או משום ב"ת והיינו דאמרי והשאר ע"ת וכמ"ש ועי"ז נתייקרו הקנין או ורשב"ג לימד ע"ז דאין השאר עלי' חובה אז דוקא כלומר שיכולות להביא שאר הקנין גם בזמן אחר כשיעבור הרגל וחידש רשב"ג בזה דנשים אינן עוברות בכ"ת ובעשה כלל וי"ל דקמיפלגי בזה בפלוגתא דר' זירא ואביי בר"ה ו' דרבנן דרשב"ג ס"ל כר"ז דנשים חייבות בשלמי שמחה ביו"ט וכריה"ג בזה בחגיגה ו' דא' שהשמחה נוהגת בנשים ג"כ ע"ש וא"כ ממילא ודאי עוברות בכ"ת ג"כ וכדא"ל אביי לר"ז שם ותיפו"ל דהא איתא בשמחה וקרינן בה ובאת שמה והבאתם כו' וכמ"ש בתוס' אבל רשב"ג י"ל דס"ל כאביי שם דאשה בעלה משמחה (ובבגרי צבעונים כו' ואינה מחוייבת בשלמי שמחה כלל כמ"ש רש"י ז"ל שם) וא"כ

לא קרינן בה ובאת שמה כו' ולהכי איננה עוברת בב"ת כלל ולה"ק דאין השאר עלי' חובה עוד להביאם כולם בזמן מוגבל אז כיון דאין משום ב"ת לעולם באשה ורק שיש עלי' מצוה להביאם באיזה זמן עכ"פ ויכולת להביאם כשיחלו הקנין וכיון שלא היו עוד דחוקות להביאם אז לרשב"ג לכן החלו הקנין עי"ז (ומיושב בזה גם קושיית התוס' בקידושין ל"ה ד"ה משום דמנ"ל לאביי אליבא דר' יהודה שם דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג דאימא דילפינן ל'דידי' ממצה והקהל דהא משמחה פטורות ל'דידי' וליכא ג' כתובים ע"ש ולמ"ש י"ל בפשיטות דהרי בלא"ה מצינו להדיא לריה"ג דאמר דנשים חייבות בשמחה וכמש"ל וא"כ י"ל דודאי ר' יהודה כריה"ג ס"ל בזה אך אביי דס"ל דפטורות משמחה הוא משום דס"ל דהלכה כרשב"ג במשנה דכריתות הנ"ל דע"כ ס"ל דפטורות משמחה וכמ"ש ואע"ג דמצינו לכאורה לרשב"ג בהדיא דס"ל דנשים חייבות בשמחה וכדא"ר בחגיגה ו' דהרי שמואל כו' וא' לי' אבוה (דהיינו רשב"ג וכמ"ש בבעל המאור ז"ל בפ"ק דר"ה להגי' שם בזה ע"ש) וליטעמך תקשי לך חנה גופיא מי לא מחייבת בשמחה כו' אבל התם היינו רשב"ג אביו דרבינו הק' ובכריתות הנ"ל היינו רשב"ג אביו דר' גמליאל דיבנה שהי' בזמן הבית או וכמ"ש התוס' יו"ט פ"א דאבות מ"ז ויבואר עוד להלן אי"ה).

וא"כ י"ל לפ"ז דהרמב"ם והראב"ד ז"ל לטעמייהו בזה דברפ"א מה' חגיגה פסק הרמב"ם ז"ל דנשים חייבות בשמחה ע"ש ולהכי פסק בפ"ד מה' מעה"ק ג"כ דנשים עוברות בכל תאחר ע"ש וא"כ שפיר פסק בפ"א ממחוק"כ הנ"ל דהשאר ג"כ עלי' חובה כלומר שיש זמן מוגבל להביא גם השאר כשיגיע הרגל ותעבור או בכ"ת וכמ"ש אבל הראב"ד ז"ל לטעמי' דבפ"א מה' חגיגה הנ"ל פסק כאביי דנשים אינן חייבות בקרבן שלמי שמחה (וע"ש בלח"מ ובפ"ד מה' מעה"ק הנ"ל שהעלה שם דלהראב"ד ז"ל בפ"א ממחוק"כ הנ"ל כמ"א דאין השאר עלי' חובה ור"ל דאין זמן מוגבל להבאת יתר קרבנותי' ג"כ כיון דאינה חייבת בכ"ת ל'דידי' וכמ"ש וא"ש (רק מ"ש הראב"ד אח"כ דיש הפרש כו' לא א"ש לפ"ז).

אלא דבעיקר ד' התוס' דב"ב הנ"ל שכי' בפשיטות כ"כ דאע"ג דמשום אכילת קדשים הוה סגי להו בקרבן א' לבד מ"מ משום כל תאחר היו צריכות להביא כל הקרבנות וכמש"ל יש לתמוה לכאורה בזה מסוגיא

מנזיר שהרי הו"ל למד מן הלמד וכמ"ש (ומאי דאיכא לדון בזה עוד למ"ש הגאון בעל טו"א ז"ל בר"ה ו' דבשנה בלא רגלים גם אשה עוברת בב"ת ע"ש (ויש לסתור בזה לכאורה את דברי עצמו מ"ש בשאג"א סי' ס"ו הנ"ל להביא רא"י מסוגיא דנדרים הנ"ל דנשים חייבות בב"ת ע"ש דהרי י"ל דמיירי בשנה בל"ר וכמ"ש).

ומה שאפשר לומר בזה דעכ"פ היכא דלא קשריא לה למיכל בקדשים לא מצינו למילף מנזיר לשנה בל"ר כלל אם איתא דאשה אינה בב"ת ברגלים לחוד דאיכא פירכא עכ"פ בזה ובהכי א"ש כל מש"ל (הנה כ"ז יבואר במק"א א"ה). ועכ"פ למש"ל י"ל קצת דרשב"ג ורבנן דידי' פליגי באמת בהכי דלרבנן השאר עלי' חובה דס"ל דאיכא ב"ת אפילו היכא דלא קשריא לה למיכל בקדשים כלל משום דלפי מנזיר הנ"ל וס"ל כדדחי הש"ס לדר' ירמ"י בזבחים נ' הנ"ל ושפיר ס"ל דדבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בב"א ע"ש ורשב"ג ס"ל כר' ירמ"י בזה דדבר הלמד בהיקש א"ח ומלמד בב"א וא"ש (ועכ"פ הנה לכל מ"ש בזה אין שום ענין מד' רשב"ג הנ"ל להך חידושא שרצו ללמוד משם דיש כח לב"ד לתקן נגד התורה משום יוקר השער לבד דבאמת אין בדי' רשב"ג הנ"ל נגד התורה כלל בזה וכמ"ש בעז"ה).

(ב) ועוד י"ל דבאמת ס"ל להתוס' והר"ן ז"ל בסוכה הנ"ל כגירסת ר"ת ז"ל בתוס' ב"ב קס"ו הנ"ל דגם בדרשב"ג גרס דהשאר עלי' חובה ע"ש (וכ"ה לפנינו בתו"כ פ' תזריע רק שהגר"א ז"ל הגי' באמת בכ"ז דצ"ל שם ואין וכ"ה גי' התוס' בתו"כ שם) וא"כ צ"ל לגי' זו דעיקר חידושא דרשב"ג לא הי' רק דאפי' בקרבן א' סגי לאכול בקדשים וע"כ דמעיקרא הוה ס"ל דגם בקדשים אסורה עד שתביא כולם וכ"כ הלח"מ ז"ל בסוף ה' מחו"כ דלהרמב"ם ז"ל לת"ק אסורה בקדשים ג"כ עד שתביא כולם ע"ש אבל לא כ' לפרש טעמי' דת"ק כלל בזה (וכן בס' נר תמיד שם ובס' ערוך לנו הביאו ג"כ לר' הלח"מ ז"ל הנ"ל ע"ש וכולם לא דקדקו לפרש שם לפ"ז דא"כ מ"ט דת"ק ובמאי פליגי רשב"ג ות"ק כלל בזה דלכאורה הרי לכו"ע לא חמיר מטבילה דבחד טבילה סגי לטומאות הרבה לאכול בקדשים בקרבן א' שמא תיפשע וכדא' התם לריב"נ ור"ע בסו"פ שם) ונ"ל פשיטות בזה דלת"ק רק מדרבנן הוא גזרי עלה שלא לאכול בקודשים עד שתביא כולם משום פשיעותא

דנדרים ד' דמסיק שם מר זוטרא ברי' דר' מרי דלהכי איצטריך היקשא דנזירות לנדרים למיקם עלי' ג"כ בכל תאחר קרבנותיו דסד"א דהואיל ולא מתפיס ליה לחטאת נזיר בנדר ולא אתיא לכפרה ליתא בב"ת ופרך עלה מחטאת יולדת דג"כ לא אתי לכפרה ועבר בב"ת ומשני דלהכי איכא ב"ת בחטאת יולדת משום דקשרי' לה למיכל בקדשים ע"ש וא"כ מוכח לכאורה מהתם דליכא ב"ת בחטאת יולדת רק כשבא להתירה בקדשים וא"כ אין כ' התוס' בב"ב הנ"ל בפשיטות דאע"ג דסגי לה בקרבן א' לקדשים אפ"ה קעברה בב"ת גם על שאר הקרבנות של יתר הלידות שלה ואין לומר דהתם רק לה"א קאמר הכי אבל לקושטא דמילתא דבנזיר קגמר מהקישא דנדר דאיכא ב"י ב"ת א"כ אפשר דה"נ ילפינן מנזיר לחטאת יולדת בבנין אב דאית בה נמי משום ב"ת אפי' היכא דלא שרי לה כלל לאכול בקדשים כגון בקרבנות של יתר הלידות שלה שהרי בזבחים נ' ס"ל לר' ירמ"י התם דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בב"א בקדשים וא"כ לדידי' לכאורה ליכא למילף כלל חטאת יולדת דלא אתיא להתירה בקדשים דאפ"ה איכא ב"ת מחטאת נזיר דהו"ל דבר הלמד בהיקש וא"ח ומלמד בב"א בקדשים ואין לומר דבל תאחר דנדר היינו נדרי צדקה דהו"ל כחולין בעלמא וא"כ למ"ד שם בזבחים דבתר מלמד אזלינו שפיר מצינו למילף הכא למד מן הלמד דא"כ מאי פריך התם בנדרים כלל מחטאת יולדת עלה דמר זוטרא ברי' דר' מרי הנ"ל והרי איהו גופי' ס"ל בזבחים נ' דבתר מלמד אזלינן ע"ש וא"כ אולי לא ידעינן לדידי' באמת דבחטאת יולדת ג"כ איכא בל תאחר רק לבתר דגלי קרא בנזיר דאיכא ב"ת אע"ג דלא אתיא לכפרה וילפינן חטאת יולדת מנזיר בב"א דלא הו"ל למד מן הלמד בקדשים שהרי נדרי צדקה הו"ל חולין ואיהו גופי' ס"ל דבתר מלמד אזלינן וע"כ דס"ל להש"ס דילפינן נזיר בהיקש מנדרים קרבנות לבד דבל תאחר דידיהו הו"ל בשלשה רגלים וא"כ שפיר הו"ל למד מן הלמד בקדשים וא"ש (ומיושב בזה שם קושית הגאון רע"א ז"ל בגליון ע"ש וכל מ"ש עליו הגאון בעל עמודי אור ז"ל בס"י ל"א בזה ע"ש במחכ"ת לא דק כלל בדבריו ז"ל שם ואכמ"ל ועכ"פ למ"ש א"ש בעז"ה).

וא"כ הדק"ל דגם לבתר דגלי קרא דאיכא ב"ת בנזיר אכתי לא מצינו למילף מיני' לחטאת יולדת דלא אתיא להתירה בקדשים דאיכא ביה נמי ב"ת בב"א

הגדול כו' ע"ש (והי' לו להביא מד' הכפ"ת ז"ל הנ"ל שם בזה). ופשוט דנסתר ג"כ לפ"ז כ"ד הגהות בן המחבר צ"צ ז"ל שכ"ש ראי' ממשנה דגיטין מ"ה דאין פודין כו' יתר על דמיהן ע"ש (וה"ג הו"ל לאתוי' ממתני' דאין לוקחין ספרים תו"מ כו' יתר על כ"ד דבגיטין שם דחד טעמא נינהו כמש"ש רש"י ז"ל) די"ל בפשיטות ג"כ דהרי באמת התם היתה תקנת ב"ד הגדול ע"ז ביחוד אז אבל אין ללמוד מזה כלום לכל ב"ד שאחרי חכמי הש"ס ז"ל שיהי' להם כח לתקן ג"כ בכי"ב בשום דבר כלל וכמ"ש כי לכל דבר שרוצין לעשות איזה תקנה חדשה צריך ב"ד הגדול הסמוכין דוקא ושאינן למעלה מהם וכמ"ש (רק שבלא"ה מש"ש ג"כ דמסקינן דמשום דוחקא דציבורא הוא ע"ש הוא טעות באמת דאין שם בגמ' שום מסקנא כלל בזה ומסקנת הפוסקים ז"ל הוא להיפך באמת וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ח ממ"ע הי"ב ובטו"ש ע' יו"ד ס' רנ"ב ס"ד ובאו"ח ס"י ל"ט ס"ד כאידך טעמא שהוא משום דלא ליגרבו ולייתי טפי ולא משום דוחקא כו' כלל (וכמש"ש הר"ן ז"ל בשם הראשונים ז"ל דס"ל דנפשטא מדרשב"ג בכתובות נ"ב ע"ש רק מש"ש הר"ן ז"ל בסוף דבריו ז"ל ועוד כיון דבגמ' פשט מהא דלוי כו' משמע דס"ל להיפך דטעמא משום דוחקא כו' ע"ש אבל הוא כסותר בזה לכ"ד הראשונים ע"ש ודוחק לומר דקאי ע"ד עצמו שכ' למעלה שם בזה (וכמש"ש הי"ש"ש ז"ל באורך ע"ש).

ונ"ל שיש חסרון הניכר בד' הר"ן ז"ל בזה וקודם מ"ש ועוד דכיון דבגמ' כו' צ"ל ול"ג דבעינן איפשטא דמשום דוחקא כו' הוא מדת"ק דרשב"ג בכתובות הנ"ל דא' דפ"א פודה אפי' עד עשרה בדמי' כצ"ל שם (וכ"כ בחידושי רשב"א ז"ל שם להוכיח מהת"ק בזה דהטעם משום דוחקא הוא ע"ש ולא ס"ל כמש"ש התוס' דאפי' לטעם דלא ליגרבו כו' י"ל דאשתו כגופו כו' ומדרשב"ג ג"כ י"ל דאפי' לטעם דדוחקא כו' חיישינן גם בבעל כיון דמחייבין אותו בתק"ח כמש"ש הר"ן ז"ל) וע"ז שפיר כ' ועוד דכיון דבגמ' כו' ע"ש ובהכי הוה א"ש מ"ש בצ"צ הנ"ל דמסקינן דמשום דוחקא הוא כו' וכמ"ש.

אך באמת גם להטעם דמשום דוחקא כו' אין זה ענין לנ"ד כלל דהתם תיקנו שלא להטיל חובה על הציבור לפדות יותר מכ"ד משום דוחקא כו' ולרשב"ג גם על אשתו לא רצו להטיל עליו חובה בזה בתק"ח משום דוחקא דידי' אבל על כל אחד לעצמו לא יכלו

דאי שרינן לה לאכול בקדשים בקרבן א' שמא תיפסע ולא תביא עוד השאר כלל (כעין הך דריב"ג שם דמסקינן לדידוי' דחייש לפשיעותא ע"ש ברש"י ז"ל). וא"כ י"ל לפ"ז דלא חידש רשב"ג אז להתיר משום יוקר השער בזה רק דלא נגזור משום פשיעותא כלל מה"ט ושרינן לה לאכול בקדשים ע"י קרבן א' לכד ועכ"פ גם לפ"ז אין ראי' כלל מדרשב"ג דמשום תקנתא דהזלת השער יש כח לב"ד להתיר גם איסור תורה בזה שהרי לא מצינו לפ"ז שהקיל רשב"ג אז משום הך תקנתא רק בגזירה דרבנן לכד וכמ"ש. (ולמ"ש הלח"מ ז"ל הנ"ל הנה גם גי' הרמב"ם ז"ל כן וא"ש ג"כ מ"ש הרמב"ם ז"ל בפירושו במשנה דכריתות הנ"ל דהלכה כרשב"ג בזה (ובס' נר תמיד שם כ' ע"ז משום דקיי"ל הלכה כרשב"ג במשנתנו והאריך בזה ע"ש ובמחכ"ת נעלם ממנו אז דרשב"ג הנ"ל שנכנס ולימד כו' הרי ה"י אז בזמן הבית וא"כ ע"כ דלאו היינו רשב"ג דבכל הש"ס דקיי"ל כותי' במשנה שהוא אביו דרבינו הקדוש כנודע ורשב"ג דכריתות הנ"ל הוא ה"י אביו דרבן גמליאל דיבנה וכמ"ש התוס' יו"ט פ"א דאבות מי"ז וכמש"ל ובלא"ה אין מקום לכ"ד הנ"ת שם בזה ע"ש) ובחיבורו הנ"ל פסק דהשאר עלי' חובה וכמ"ש וע"כ דגרס באמת כר"ת ז"ל דגם רשב"ג ס"ל הכי רק דפליגי או שתיקן כן בגזירת חכמים לכד וכמ"ש וא"ש דפסק באמת רק כרשב"ג דמותרת בקדשים בקרבן א' והשאר עלי' חובה וכמ"ש (ומש"ש הרמב"ם ז"ל דאם ה"י עלי' חמש לידות ודאות וה' לידות ספק מביאה ב' קרבנות כו' פשוט דטס"ה וצ"ל ה' זיבות ודאות וה' לידות ספק כו' וכ"כ הגאון מוהרש"ש ז"ל בהגהותיו ע"ש ודלא כהערוך לנר ז"ל בזה ע"ש) וכ"ד הערוך לנר שם תמוהים מאוד ע"ש.

(ג) והגאון בעל כפות תמרים ז"ל בסוכה שם כ' ליישב ד' התוס' הנ"ל די"ל דס"ל דדוקא כשהוא גדול הדור שאין למעלה ממנו כגון רשב"ג שה"י נשיא ישראל לו לברו ה"י לו הכח לתקן כזאת גם להקל על ד"ת משום יוקר השער בזה, אבל לא לשמואל בדורו שלא ה"י לו כח עוד לתקן כזאת בזמנו ע"ש. (וא"כ פשוט דכל שכן שיש ללמוד מזה לכל הדורות האחרונים שאחרי חכמי הש"ס ז"ל שאין להם כח לתקן עוד בכי"ב כלל. וכ"כ הגאון בפמ"ג ז"ל בא"א ס' רמ"ב ע"ד הגהות בנו של הגאון בעל צ"צ ז"ל שם שכ' דכל ב"ד וב"ד יש להם כח בשוא"ת בזה ע"ש דבאמת אינו כן ואין כח גם בשוא"ת לכד רק לב"ד

חכמים לעשות שום תקנה כלל לכל הטעמים בזה (וכמש"ש בשו"ע דכ"א יכול לפדות עצמו בכל ממון כו') וא"כ פשוט דה"נ אין לנו לעשות שום תקנה בכה"ג על כל אחד לעצמו משום מצוה שירצה לקיים בעד כל ממון שברצונו ליתן בעד אותה המצוה ואין לנו לתקן עליו כלל שלא יתן אלא כך וכך וכמו כלולב ואתרוג וכה"ג ורק בדגים לבד בשבת שפיר כ' הלצ"צ בזה (וכמש"ל) וע' בשיטה מקובצת בב"ק ט' בשם הראב"ד ז"ל שכ' אהך דהתם דא' בהידור מצוה עד שליש וז"ל ק"ל וכי יש דמים למצות ואיך יכול לומר שלא יקנה לולב ואתרוג אלא בכדי כך וכך ומי שם להם דמים והלא מצוה א' תשוה כל ממונו וי"ל עד כדי שלא יבוא לידי עוני כו' עכ"ל הראב"ד ז"ל ע"ש ובמד"ר פ' אמור פ"ל אקרא דולקחתם כו' אמר שם ר"א ב"כ משכר לקיחה אתה למד שכר לקיחה במצרים כתי' ולקחתם אגודת אוזב בכמה הוי טימי' דידי' בד' מני כו' והוא שעמד להם לישראל לירש ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג כו' הלולב שעומד לאדם בכמה דמים וכמה מצות בו עאכ"ו כו' (וקאי שם על הקרא דקחו מוסרי כו') דפתח ב' ראב"כ ע"ש ונ"ל דמפרש ל' על הלולב דקחו מוסרי ר"ל שלא יהי' שום כסף נחשב לאדם עוד בלקיחת מצוה זו והיינו דכתי' בתרי' וכל חפצים לא ישוו כו' עושר וכבוד אתי כו' טוב פריי כו' להנחיל אהבי כו' כי השכר גדול מאוד וכמ"ש ראב"כ גופי' במד"ר הנ"ל וא"ש וע' תוס' סוכה ל"ט דאתרוג למצוה דמיו יקרים אך בירושלמי מוק"ל כשהיו אתרוגים נמכרים ביוקר ע"ש) ועכ"פ אין לנו ללמוד כלום מהך תקנה דא"פ יתר כו' למצוה שבגופו של אדם כלל וכמ"ש בעז"ה ומש"ש עוד בכפ"ת ז"ל שם די"ל דברשב"ג הו"ל שוא"ת אבל בדשמאל הו"ל בקום ועשה ע"ש צע"ג באמת בזה ואכמ"ל.

(ד) ועוד י"ל ד' התוס' דסוכה הנ"ל ע"פ מ"ש הגאון בעל פמ"ג ז"ל שם עוד לחלק בין הך דרשב"ג להך דהצ"צ הנ"ל די"ל דדוקא בהך דקינין שחשש רשב"ג לשמא יבואו לאכול קדשים בטומאה משום יוקר הקינין ויעשו איסור בקום ועשה ומשו"ה עשה תקנה בשב ווא"ת לבד משא"כ לעשות תקנה בשב ווא"ת על זמן אחד פן יבטלו הרבה ג"כ בשב ווא"ת ע"ש (וכ"כ בשו"ת כתב סופר ס' ל"ח בשם אביו הגאון ז"ל לחלק בזה דברשב"ג הי' התקנה להציל העניות מאיסור כרת אבל בנידון דהצ"צ אם אין יד העני משגת

פטור הוא מ"מ נכון לתקן לשבד מלמעו"ת מייקרי השער אבל לא ללמוד מזה למק"א עכ"ל והנה גם הגאון בעל ערוך לנר ז"ל כ' ג"כ בסוגיא דסוכה הנ"ל לחלק מהא דרשב"ג שהתיר לעבור על עשה בשא"ת כדי שלא יבואו לאיסור יותר חמור דכרת דטומאת הגוף אבל הכא איך נאמר שנתיר ליקח הדס א' ולבטל עי"ז מצות הדס עכשיו כדי שלא יבואו לבטל מצות הדס אם לא ימצאו כלל מפני היקור ומה בין זה לזה ומה איסור יותר חמור יוכל לבוא אם לא נבטל עתה מצות הדס כלל עכ"ל והוא ג"כ כדי הפמ"ג ז"ל הנ"ל אך מה שהוסיפו הגאונים בעל ח"ס והע"ל ז"ל הנ"ל בזה וכ' בפשיטות דחשש רשב"ג לשמא יבואו לאכול קדשים בטומאת הגוף שהוא בכרת וכמ"ש הנה במח"כ נעלם מהם בזה מ"ש הרמב"ם ז"ל בפיי"ח מה' פסחמו"ק הי"ד דהאוכל קודש קודם שיביא כפרתו לוקה ואין בו כרת שנא' וטומאתו עליו עד שתהי' כל טומאתו כו' וע"ש בכ"מ בזה ואף שהראב"ד ז"ל שם כ' ע"ז באמת שזה שבוש שכ"כ שהוא בכרת עכ"ל אבל עכ"פ לא הי' להם לכתוב כ"כ בפשיטות שהוא בכרת נגד ד' הרמב"ם ז"ל וכמ"ש אלא דלמ"ש הכ"מ בפ"ג מה' ביאהמ"ק ה"ט דהך מילתא תליא בפלוגתא דתנאי אי מחו"כ דזב כזב דמי או לא דזבזבחים י"ז ובכ"מ ע"ש (וע' בספרי חוקת פ' קכ"ה ר"א לא יתחטא בדמים להביא מחו"כ כו') וא"כ י"ל דעכ"פ רשב"ג שתיקן כן ודאי חשש בזה שלא תבוא לידי איסור כרת משום דס"ל באמת דמחו"כ דזב כזב דמי (ובמ"ש י"ל ד' הרמב"ם והראב"ד ז"ל הנ"ל ג"כ בזה דהרמב"ם ז"ל שפסק דהשאר עלי' חובה ודלא כרשב"ג לגי' דידן משום דלא חיישינן לדידי' ליוקר השער בזה כלל כיון דלעולם לא תוכל לבוא עי"ז לידי איסור יותר חמור כלל דאיהו ז"ל לטעמי' דס"ל דמחו"כ שאכל קודש אין בו כרת וכמ"ש אבל הראב"ד ז"ל לטעמי' דפסק דמחו"כ בכרת וכמ"ש ולהכי שפיר פסק כמשנה אחרונה דאין השאר עלי' חובה דחשש ליוקר הקינין ושלא תבוא עי"ז לידי איסור יותר חמור דבכרת וכרשב"ג בזה וא"ש) ועכ"פ הנה הדבר פשוט לחלק בכה"ג בין שהתקנה הוא מפני דבר אחר שיש לחוש בזה לאיזה ממשול בקום ועשה ג"כ להיכא שאין לחוש רק לאיזה ביטול בדבר זה עצמו לבד וכה"ג מבואר בשאג"א ז"ל ס' ד' גבי סייג דק"ש אחר חצות שהוא משום סייג דק"ש עצמה ג"כ לבין סייג שהוא משום שלא יבוא לידי איסור מצד אחר ע"ש:

בלבו להקנותו או להזוכה ונמצא שאינו יוצא בו כו' ע"ש ואכמ"ל:

ואולם בדבר אחד לכד וכל לאיים על הסוחרים הנוסעים לטריעסט לקנות האתרוגים שמה ונודע אשר בעת היוקר נותנים גם בעד אתרוגים הפסולים כפי שער היוקר של הכשרים או (כי קונים שמה בלתי ראותם בתחילה כנודע) וסומכים עצמם כי יוסיפו על האתרוגים הבינונים (הכשרים ואינם מהודרים כ"כ) כדי שיעור ההפסד שעל הפסולים והריחו שלהם יעלו הרבה על דמי האתרוגים המהודרים כפי שירצו ועי"ז מייקרים השער ביותר על כל האתרוגים וע"כ נודיעם בזה בפעם הזאת כי אחרי המבואר שם במג"א ז"ל (ר"ס תרנ"ו בשם המכ"ט ז"ל הנ"ל) בהא דא' בב"ק ט' דיותר משליש במצוה מלגו הוא משל הקב"ה שאוכל פירותיהן בעוה"ז כו' שהוא דוקא אם אינו גורם לייקר השער עי"ז על אתרוגים אחרים אבל אם ע"י זה יוכל לבוא לידי יוקר השער על שאר האתרוגים אינו רשאי כלל להוסיף יותר משליש על אתרוג היותר מהודר שרוצה לקנות (כך מפורש שם בד' המכ"ט ז"ל עצמו בזה ואף שבמג"א שם משמע שלד' המכ"ט הנ"ל גם שלישי במצוה אין לו להוסיף כשגורם לייקר השער עי"ז ועי' בב"ה סי' רי"ח גבי דגים וצ"ע) ופשוט דנלמד זאת מד' התוס' דסוכה ל"ד הנ"ל שכ' בה"א דשמואל כר"ט ס"ל מעיקר הדין רק שלא רצה להורות בפשיטות כן משום הידור מצוה שיש בשלימים אך אם יהי' יוקר השער עי"ז אז אמר כי ידרוש לכם כר"ט בזה דקטומים ג"כ כשר ולא יחוש להידור מצוה אם יהיה יוקר השער עי"ז כמש"ל (ואף שהמכ"ט ז"ל שם לא הזכיר לד' התוס' הנ"ל רק בסוף דבריו שם הביא מדרשב"ג הנ"ל ע"ש וכ"כ למעלה כי מד' רשב"ג נ"ל שאין ראוי לנ"ד כלל בזה וצ"ע) וא"כ יש לנו לתקן עכ"פ שאין רשות להוסיף כלל על אתרוג היותר מהודר רק שלישי מלגו על מקח האתרוגים הבינונים הכשרים וכמש"ש בשו"ע בשם הי"א לפרש הך דבהידור מצוה עד שלישי דר"ל דצריכין לקנות ההדר אם אין מייקרים אותו רק בשלישי מלגו על האתרוג שאינו מהודר כמותו ואם לא יוכלו המוכרים להוסיף על ההדר רק שלישי מלגו על האתרוגים הבינונים לכד אז ממילא לא יוכלו ליתן יותר מהראוי באמת (שם בעיר טריעסט) בעד האתרוגים הבינונים ג"כ וכ"ש בעד יתר האתרוגים כי יהי' להם הפסד רב ע"י זה יען כי בעת היותר מובחרים לא יוכלו

(ה) ועוד כי הפמ"ג ז"ל שם לחלק בזה מהך דרשב"ג הנ"ל דהתם יש תקנה דלכשיחזור השער למקומו שיביאו גם השאר משא"כ בנדרן דהצ"צ הנ"ל ע"ש וכ"כ בשו"ת כתב סופר הנ"ל דהתם לא דרש אלא שאין השאר עלי' חובה ומ"מ אם תרצה תוכל להביא גם השאר ומסתמא כן עשו לאחר שהזיל השער משא"כ בדיגים דכשעבר השבת אין לתקן עוד עכ"ל והנה יש להוסיף על דבריהם בזה דצ"ל ג"כ בהך דרשב"ג הנ"ל שלא עבר עליהן הרגל עדיין דא"כ אכתי הרי עברו בעשה בזה או דס"ל דנשים אינן בכ"ת כלל וכמש"ל ועכ"פ א"ש בפשיטות ד' התוס' דסוכה הנ"ל ג"כ בזה דודאי שלא הי' לו כח לשמואל לתקן שום דבר שלא כהלכה או כלל כדי להזיל השער לכד ומשו"ה הוצרכו לומר שלא אמר כן אלא כדי לאיים עליהם לכד בזה וכמ"ש וא"ש אלא דלפ"ז תחזור קושיית (הרשב"א) [הריטב"א] ז"ל בחי' הנ"ל בזה דאיך אפשר להפחיד במילתא דנפיק מיני' חורבא למאן דשמע וסבר דבקושטא קאמר הכי כו' וכמש"ל. ולכן הדבר פשוט שאין בידינו להפחיד על המוכרים גם בנ"ד ולומר להם שאם לא יזילו השער אזי נבוא להכשיר גם קצת פסולי אתרוג כמו חזוית וחסר וכה"ג דודאי אין לנו להפחיד במילתא דנפיק מיני' חורבא חלילה וכמ"ש הרשב"א ז"ל הנ"ל ופשוט דמה"ט אין לנו להפחיד ג"כ ולומר שאם לא יזילו המקח אזי נתקן שלא יהי' לכל ציבור רק אתרוג א' ויצאו כולם בזה אח"ז במתנה עמ"ל דאם כן יבואו כולם עי"ז לידי ביטול קריאת ההלל על הלולב והגענועים בהלל (דכבר כתבו בהג"ה בעו"ה דלד' הבה"ג והרמב"ן ז"ל (ואולי גם לד' רש"י ז"ל בפסחים קי"ז הנ"ל) הוא מצוה בפ"ע ג"כ מן התורה ועכ"פ לכו"ע הוא תקנת נביאים הראשונים מאז וכמש"ל בזה וא"כ הדבר פשוט כי חלילה לנו לתקן שום דבר בזה למאן דאפשר לי' עכ"פ ורוצה לקיים המצוה הזאת כתיקונה וליטול הלולב גם בשעת ההלל (דאפשר שהוא מה"ת ג"כ כמ"ש) ואיך נבוא למנוע את הציבור ולבטל ח"ו הרבה מישראל ממצוה חביבה כזאת המעכבת את הפורענות וכמש"ל ולא תהא כזאת בישראל חלילה (וגם להפחיד לכד בזה א"א כלל דאולי נפיק מיני' חורבא להשומע וכמ"ש הרשב"א ז"ל הנ"ל) ובלא"ה נודע ד' הגאון המכ"ט ז"ל (בח"ג ס' מ"ט שהובא במג"א ר"ס תרנ"ו) שהחמיר הרבה שלא לצאת באתרוג של אחר ביו"ט ראשון גם במתנה עמ"ל כי אולי לא יגמור הנותן

לקבל יותר רק כשליש מלגו ע"פ התקנה הנ"ל ועכ"פ לא יוכלו לייקר השער שם עי"ז כ"כ ואך אם כל הסוחרים שם יחזיקו בדבר הזה כולם יחד שלא להוסיף על השער שם וכפי האפשרי להם להוריד השער שמה וע"פ מ"ש בעז"ה (או שלא יקנו שם רק למראה עיניהם לבד) וכל טעדיקי דאפשר למיעבד למען להוריד השער שם יש להם להשתדל כפי יכולתם בזה אי"ה:

ואמנם כל דבר ההשתדלות בזה אינו רק על אתרוגי קארפו לבד אשר נודע כי בהם נמצאו הרבה כשרים ומהודרים ג"כ אך על אתרוגי קארסיקי אין להשתדל כ"כ כי נודע שלעולם לא נמצאו בהם כשרים גמורים ע"פ הד"ת כי אם מעט מהמעט וכמש"ל וכבר הארכנו למעלה בעז"ה בדבר הכשר אתרוגי קארפירער גם בשנה הזאת שאין לחדש עליהם בשנה הזאת שום דבר ערעור בעולם כלל יותר מבכל השנים הקודמים עכ"פ וכאשר נהגו להכשירם מאז בכל תפוצות ישראל זה רבות בשנים ע"פ גדולי הפוסקים האחרונים ז"ל בלי שום פקפוק כלל וכמש"ל בעז"ה ובעה"ח בזה יום ג' א' דר"ח אלול לסדר כי יפלא כו' והגידו את דבר ה'משפ"פ לפ"ג פק"ק ויילגא:

נאום יוסף במו"ה רפאל ז"ל. ונאום בצלאל ב"ר ישראל משה הכהן ז"ל מק' הנ"ל.

ויען כי נתאחרו דברינו הנ"ל בזה עד כה ועתה הגיענו ד' הלבנון נומער ה' ראינו לבאר ג"כ פה איזו דברי שגגה שמצאנו שם ג"כ בד' רב אחד יצ"ו דמש"ש צא ולמד כמה הי' מקח האתרוגים בימיהם ממ"ש במשנה דמעילה כ"א נתן לו ב' פרוטות והביא לו באחת אתרוג כו' עכ"ל ובמחכ"ת נעלם ממנו מ"ש בסוכה ל"ט תוד"ה יתר שכ' למעלה דמוק"ל למתני' דמעילה באתרוג פסול העומד רק לאכילה אבל אתרוג הכשר והדר לברכה דמיו יקרים עכ"ל וע' בירושלמי שכ' לעיל ובק"ע שם ובחי' ח"ס לפ' לה"ג שהוא יתר מג' איסרין שהוא יתר מכ"ד פעמים באתרוג שאינו רק לאכילה ע"ש (וע' בכתובות צ"ט דלא מייתי מרישא דאתרוג שם וי"ל דרישא מצינו לאוקמא דלא כהתוס' הנ"ל ופליגי ת"ק ורי' במאי דפליגי הח"צ ס' ק"כ והמש"ל בפט"ז ממעה"ק על מהרמ"מ ז"ל ס' קי"ג בזה ע"ש ודו"ק) ומש"ש הרב הנ"ל ממעמידן אגודמים כו' ילד"ק מדשמאל הנ"ל הרוצרך לומר ואי לא כו' וע"כ צ"ל שיש לחלק בזה (רק שי"ל דשמאל לטעמי' בב"ב פ"ט

דא' אין מעמידין לשערים ע"ש ואכמ"ל) ומש"ש מד' בנו של הצ"צ דיכולין כל ב"ד לעקור כו' בשוא"ת כו' הנה הדבר נודע לכל עד היכן הדברים מגיעין בזה ח"ו ועכ"פ כ"כ למעלה בעז"ה כי באמת נודע לכל אשר שגגה גדו' יצא בזה מהצ"צ הנ"ל כי אחר חתימת הגמ' הקדושה אין כח עוד לשום ב"ד שאינם סמוכין עוד כלל לזוז גם זיז כ"ש ח"ו בשום דבר הנוגע לעקירת ד"ת גם בשוא"ת כלל וכלל ואכמ"ל (וכ"ש על כל מי שיבוא אחרי חתימת הגמ' הק' להוסיף גמרות חדשות מלבו ח"ו שזהו ממש כעוקר ד"ת גם בקום ועשה ח"ו ועל זה וכי"ב נאמר לא תוסיפו עה"ד כו' ולא תגרעו כו') ואשר כתבו עוד בטעות גדול שם (בהלבנון הנ"ל) על שמי דבר אשר לא עלה גם על לבי מעולם ובדבר גדול כזה באו להזכירני ח"ו (למען לא נבוא בדברים נגדם בזה עוד) ולשנות דברי מן הקצה לקצה השנית בזה ח"ו וכאלו אמרתי לפנייהם חלילה כי נודע אלי בבירור כי אתרוגי קורפו המה מורכבים והנה מה אומר ואדבר על זאת אחרי אשר הדבר נודע לכל כי באמת הוא דבר בדוי ושוא מעיקרו כי איך אפשר לי להגיד כזאת ח"ו אחרי אשר לא הייתי מעולם במקום גידולי האתרוגים עצמן כלל וא"כ מאין נתברר הדבר (שקר) הזה אלי יותר מלאחרים באמת רק כי בשם האמת אנכי קורא היום לכבוד הגאון הג' אב"ד דק' בוסק יצ"ו בזה אשר הוא יעיד עלי באמת כי לא אמרתי אז לפנייהם רק כי בהיותי בטריעסט לבד בשנת תרכ"ד העבר נודע אז אלי באמת כי אין לסמוך במאומה ע"ד ההכשרים הניתנים שם על אתרוגי קורפו וקראסיקי בשום דבר כלל (אם היו נצרכים אלינו ההכשרים הנ"ל ע"פ הד"ת) כאשר נודע זאת כעת לכל באמת (מלבד כי אופני ההכשר שבס' יד אליעזר ס' נ"ט בזה הוא מהנמנעות באמת כנודע) ואולי השומע אז ממני שמע וטעה בזה ועכ"פ מהיום יש להם לזיזר שלא להוציא עוד ח"ו דברים כאלו עלי וה' יכפר בעד כו'. ואולם בעיקר הדבר כ"כ למעלה בשם מהר"יך ז"ל להתיד במ בלא עדות כו' (כמ"ש בשמו בעק"ד ס' ל"ג ע"ש) ונודע ג"כ מ"ש בפנים מאירות ח"ב ס' קע"ג דכיון שיש למורכב ג"כ טעם וריח אתרוג ממש בלי שום שינוי הסומך על הראשונים שהכשירום כמ"ש בשו"ת רמ"א ז"ל ס' קכ"ו כו' ומעולם לא מצינו לפוסלם מה"ת כלל כו' ע"ש (ובס' עזרי"י ס' ט"ו) ואם כי אין לסמוך ע"ד להלכה בזה אך עכ"פ באתרוגי קורפו שכבר יצא דבר הכשרם לכ"י מאת רבינו שבגולה הגאון בעל בית אפרים ז"ל בס' נ"ו שכ' שם ח"ל הנח להם

לעז חרש בשנה זו יותר מבשנים הקודמות כלל וכמש"ל בעז"ה: וכבר נודע בזה כעת גם דעתם הקדושה של רוב גאוני הדור יצ"ו באמת להתיר ליקח בחג אתרוגי קורפו (הנכשרין) לפ"ק והגמרות החדשות (אין ליקח והן נאסרין) לפ"ג הבע"ל אי"ה.

ובעה"ח עוד בזה עשי"ק כ"ד אלול לס' ישוב ה' לשוב עליו לטוב לפ"ק הבע"ל ט: בצלא"ה הכהן הנ"ל.

לישראל כו' כי בודאי אינן מהמורכבים בעצמן כלל רק מחשש שהן מהיחורים של האילנות כו' וכבר סלקנו מהם חשש מורכב לגמרי כו' ואין לחוש עליהם משום מורכבין כלל ונוטלין אותן גם ביו"ט ראשון ומברכין עליהם לכתחילה אפי" שלא בשעה"ד בלי שום פקפוק כלל עכ"ל וא"כ פשוט שאין לדקדק במאומה ע"ד כתב ההכשר שלהם בזה ג"כ ועכ"פ חלילה להוציא עליהם

סימן נה

עוד בענין הנ"ל

האתרוגים הגדלים שם בארץ ישראל (ועד שפסלם הגאון מוהר"מ אלשיך ז"ל אז) ועכ"פ אין להחזיק לפ"ז להאינם יהודים אשר בארץ ישראל כעת שאינם יודעים להרכיב אילנות מאתרוגים כלל (וכמ"ש בהלבנון בכ"מ שהאינם יהודים אשר באזיא ובאפריקא, אינם בקיאין בטיב הרכבת אילן אתרוג כלל, ושעל כן אין שום חשש מורכב על אתרוגי ארץ ישראל כלל, לפי שרק באירופא יודעים בטיב ההרכבה, ולכן כל האתרוגים הגדלים באירופא יש להם חשש מורכבים (וגם על אתרוגי גטנאווא וקאסיקי, כתב כן בהלבנון שנת י"א נומער ז' ע"ש) אך כל האתרוגים הגדלים באזיא ואפריקא אין עליהם חשש מורכב כי האינם יהודים אשר באזיא ואפריקא, אינם יודעים מסדר מערכת ההרכבה (כמ"ש בהלבנון נומער הנ"ל ובנומער מ"ו ועוד בכ"מ) ולכן הודיעו בשנה זו כמעט בכל נומער מהלבנון, כי באתרוגי מאראקא אין בהם שום חשש מורכב כלל, אך כבר נודע עתה מדבר הודעות הרב הגאון הג' הנשר הגדול שלשלת היוחסין מיחוסיו כהונה כקש"ת מוה' נתן אדליר הכהן שיחי', הגאב"ד דק"ק לונדון וכל מדינת איינגלאנד יצ"ו, כי הגאונים שלפניו לא הכשירו מפני שחשבו למורכבים, ולכן גם הגאון הג' הנ"ל יצ"ו איננו מכשיר אותם (רק כי הספרדים שבעירו לוקחים אותם) ובאמת כי לולי ד"ק על הגאון הג' הצדיק האמיתי בעל בכורי יעקב ז"ל, הי' לנו לחוש הרבה על אתרוגי מאראקא, כי אולי אינם מין אתרוג כלל, ויבואר במקום אחר אי"ה ועכ"פ נראה באמת כי גם באזיא היו יודעים בטיב הרכבה של האתרוגים גם לפני שלש מאות שנה (כי בשו"ת מוהר"מ אלשיך ז"ל הנ"ל, נ' שהשאלה

ועתה ראינו לציין בעז"ה את אשר יש לנו להעיר ע"ד הגאונים הנ' הנ"ל שיחיו ואשר יש לנו להוסיף ולמלאות את דבר החוברת הוראת היתר שלנו ע"ד אתרוגי קורפו וכמש"ל בעז"ה, ולבאר ג"כ בקצרה אי"ה, כי רק בהלכות מקופחות באו לסתור דברינו בקונט' תוכחת מגולה ובתוכחה שלא לשמה באו לגלות פנים בתורה שלא כו', וכאשר נבאר בעז"ה, ואשר יש לנו להעיר ע"ד הגאונים הנ"ל יצ"ו אשר בגאון תורתם הק' הסכימו אתנו בדבר היתר אתרוגי קורפו כנ"ל ראינו לציין על סדר אותיות המצוינים למעלה.

(א) הנה הגאון האמיתי בעל תפארת יעקב נ"י האריך בתשובתו הנ"ל בכי"ק בפלפול עצום בזה, בדן אתרוג המורכב בהרבה שיטות הש"ס ופוסקים ז"ל כי ה' הטובה עליו, ויען כי הרבה יש לנו לפלפל בדברי קדשו בזה בעז"ה ע"כ לא הבאנו עדנה את עיקר דבר פלפולו בכל זה למעלה, רק נביא את כל דברי קדשו באורך בזה ואת אשר יש לנו להעיר ע"ד קדשו בתשלום החוברת הנז' אי"ה, ורק ראינו להזכיר כאן כי הגאון הנ"ל נ"י הזכיר בתשובתו הנ"ל את דבר תשובת הגאון מוהר"מ אלשיך ז"ל אשר נר"נ בדן אתרוג המורכב והוא בתשובתו בס' ק"י והנה נראה שם בראש דבר תשובתו בזה, כי שאלתו הזאת בדן אתרוגים המורכבים, הי' אז בעה"ק צפת תוכ"ב עצמה בזמנו ז"ל היו אתרוגים הרבה גדלים סביב צפת וכמו שנראה גם משו"ת המבי"ט ז"ל ח"ג ס' מ"ט שהזכיר שם ג"כ אתרוגי עיר צפת ונודע שהיו בזמן אחד, וא"כ נראה כי גם אז היו יודעים הא"י בעלי הגינות להרכיב אילני

ישראל ע"פ ראשי גדולי הדורות נ"נ ז"ל שהיו מאז
 בישראל, שוב הו"ל גם אתרוגי קורפו בזמנינו זה כיש
 עליהם ג"כ מסורת גדול מאז, ואין יתרון עתה גם בזה,
 לאתרוגי ארץ ישראל על אתרוגי קורפו כלל, (ואין לנו
 לספק עליהם ג"כ מפני שאין להם בליטות מבחוח
 כבאתרוגי קארסיקי וגענאווא, שהבליטות קטנות הם א'
 מסימני אתרוגים שמבחוץ שכ' האחרונים ז"ל כנודע)
 שהרי גם לאתרוגי ארץ ישראל אין להם בליטות הללו
 והם דומין לאתרוגי קורפו ממש בזה (ואתרוגי מאראקא
 הלא הם חלקים לגמרי מבחוץ) ובאמת יש גם לאתרוגי
 קורפו ואתרוגי א"י בליטות קטנות מבחוץ, רק שאינן
 גבוהות ואין ניכרות כ"כ כבאתרוגי קארסיקי (ובהרבה
 אתרוגי קורפו יש להם בכ"מ בליטות גדולות ג"כ
 כנודע) ולכן כתבנו בהלבנון ש"ז נומער מ"ג ובקונט'
 להוכיח במישור בעו"ה, כי בהסימנים שמבחוץ לא
 נשתנו כלל אתרוגי קורפו לגרעיותא יותר מאתרוגי ארץ
 ישראל עכ"פ (ולא היו רצונינו שם בדבר הסימנים
 שלהם שהזכרנו, להכשירם ע"י הסימנים הללו כלל, כי
 באמת הדבר נודע לכל, כי עיקר דבר הכשר אתרוגי
 קורפו אצלינו הוא רק על פי החזקה הגדולה אשר
 הוחזקו ברוב תפוצות ישראל לצאת בהם י"ח המצוה
 הזאת מכמה דורות שלפנינו עפ"ד הגאונים הג' נ"נ ז"ל
 שהיו מאז וכמש"ש, ואחרי כי לא נשמע עליהם שום
 ריעותא מחדש כעת כלל, הנה בחזקתם הם עומדים בלא
 ספק עד כי כל הבא להוציא עליהם שום ריעותא מלכו
 לבד כעת וכדברי נביאות בעלמא בזה, אין לחוש מאומה
 לדבריו כלל, וכל דבריו בטלים ג"כ נגד כל ד' הגאונים
 הג' הנ"ל שיחיו המכשירין ג"כ אתרוגי קורפו בפשיטות
 וכמש"ל בעו"ה, ויד המערער בזה על התחונה, ועל זה
 נאמר כמ"ש הגאון בעל ח"ס ז"ל במליצתו בכ"מ,
 החדש אסור מן התורה בכל מקום (כי אין לנו לאסור
 מלבנו ח"ו שום דבר מחדש בזמנינו, בלא שום טעם
 הנודע לכל (וכן אין לחדש כלל שום גמרות חדשות
 ח"ו) וכן אין להתיר ח"ו כלל מחדש כעת שום אחד
 מפסולי אתרוג המפורש בש"ס ובפוסקים ז"ל, כמו חסר
 וחזית ושינוי מראה וניטלה כו', (המצויים לרוב
 באתרוגי קארסיקי ביותר וגם באתרוגי ארץ ישראל
 כנודע) כמו ששמענו אשר בהרבה מקומות רוצים
 להתיר כעת לעצמם ח"ו, כל פסולי אתרוג ממש
 המפורשים בש"ס ולסמוך בזה על האוסרים אתרוגי
 קורפו, (אשר הם מוכרחים ע"י זה להתיר להם כל
 הפסולים הנ"ל כנודע) וחלילה חלילה לעשות כן, ולא

הזאת מאתרוגים המורכבים הי' בצפת שמ"ו לפ"ק)
 ובאמת אין צורך להביא מזמנו של מוהר"מ אלשיך ז"ל
 בזה (כי משם י"ל קצת דמ"ש שנשאל בעיר הק' צפת
 אם ליטול אתרוג המורכב כו', דהשאלה אז בצפת
 (מקום קדשו) אם ליטול אתרוג המורכב הבא לשם
 מאירופא (ומש"ש מדברי הגננים בזה, דאם הורכב יחור
 של לימון באילן אתרוג אין היחור מוציא אלא לימון
 ע"ש אפשר ששמע כן מהגננים שבאירופא) ומש"ש
 שמי שרצה לנהוג היתר תלה עצמו על א' מהמורים
 שבא"י שהורה שיוצאים בו עם היות ששאר חכמי העיר
 מעידים שכל חכמי צפת אשר קדמוהו היו מחזיקים
 אותם לאיסור כו' ע"ש, ונראה קצת מלשון זה, דמה
 שנשאו ונתנו חכמי צפת שהיו קודמין לו בדין זה לא הי'
 על דבר איזה שאלה שבא אליהם אז ממרחק לכד, רק כי
 בעיר צפת עצמה הי' נוגע להם הדבר למעשה אם יטלו
 אתרוג כזה, ואולם י"ל שהאתרוגים המורכבים הובאו
 לשם מאירופא, (ואף כי כתבנו למעלה מד' המב"ט
 ז"ל, כי היו גדלים אתרוגים רבים בזמנם בצפת עצמה
 (והובא ג"כ בהלבנון שי"א נומער מ"ה וע"ש בקול שני
 להגאון מר' נ"י) ולמה הוצרכו להאתרוגים שמאירופא
 כלל ושהי' עליהם פסול מורכב), והלא כבר מצינו
 במשנה ובירושלמי דכלאים פ"א ה"ד דבציפורי היו
 מרכיבין קרוסטמילין ע"ג אגסים כו' ובתחום אריח היו
 מרכיבין תפוח ע"ג חיזרד כו' ושאלו כיבנה כו', ושם
 אינו יהודי שהרכיב אגוז ע"ג אפרסק כו' ע"ש, ואם לפני
 אלף וששה מאות שנה, כבר היו יודעין איך להרכיב
 אילנות מין בשאינו מינו באזיא, למה לא נחשוב אותם
 כי הם מרכיבים גם עתה באזיא מין בשאינו מינו, ועכ"פ
 אין שום יתרון בזה להאינם יהודים שבאזיא ואפריקא
 על האינם יהודים שבקורפו ובקארסיקי כלל (ואם באנו
 להכשיר יותר אתרוגי ארץ ישראל, מפני שכבר הוחזקו
 מאז ליקח אותם למצוה והו"ל כמסורת מאז עליהם
 (וכמ"ש הגאון בעל חתם סופר ז"ל ס' ר"ז שיש לנו
 לילך בהכשר האתרוגים ג"כ אחרי המסורת ועל החזקת
 היתר מדורות שלפנינו על האתרוגים הבאים מהמקום
 ההוא ע"ש, ואם כי באמת דבריו ז"ל צ"ע, דאיך שייך
 מסורת כלל על דבר שיכול להשתנות בכל זמן ע"י
 מעשה אדם המרכיבם ולא שייך מסורת אלא בעוף טהור
 שהמין שהוחזקו בו בהיתר לא ישתנה עוד לעולם כלל,
 ולהלן יתבאר א"י"ה) א"כ גם אתרוגי קורפו בזמנינו אחר
 שכבד נהגו מכמה דורות שלפנינו להכשירם בפשיטות
 ומהדרים ליקח אותם דוקא למצוה כמעט בכל תפוצות

בזה דאכתי קשה למה לא הביאו הפוסקים ז"ל הנ"ל דאתרוג של ערלה בארץ ישראל פסול, והיה להביא באמת דין אתרוג של ערלה ולחלק בו בין ארץ ישראל לחוץ לארץ בזה עכ"ד, ולכאורה הי' אפשר לומר דלמ"ש הגאון בעל מש"ל ז"ל, בפ"י ממ"א הי"א דלמ"ד דתרומה בזמן הזה מדרבנן בארץ ישראל משום דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל כו' גם בערלה בארץ ישראל בזה"ז ספיקו מותר כמו בחו"ל משום דבטלה קדושת הארץ וכמ"ש התוס' ביבמות פ"א ד"ה מאי גבי כלאי הכרם ע"ש, וא"כ שפיר כ' המג"א ז"ל בפשיטות דלד' הש"ג ז"ל, דכל היכי דספיקו מותר ויכול להאכילו לחבירו שאינו מכיר בה יוצאין בו, וא"כ ה"נ בארץ ישראל בזה"ז דג"כ ספיקו מותר עכשיו דהו"ל בחו"ל כיון דבטלה הקדושה בזה"ז, ומשו"ה שפיר השמיטוהו הפוסקים ז"ל גם בארץ ישראל (ומתני' דסוכה ל"ד דתנן של ערלה פסול צ"ל לפ"ז דאתיא רק כמ"ד דקידשה לע"ל ויש להאריך בזה ואכ"מ) אך אין מקום ליישב לכאורה בזה, רק ד' המחבר ז"ל דפסק ביו"ד ס' של"א ס"ב דתרומה בזה"ז דרבנן בארץ ישראל ע"ש, וא"ש דלשיטתו ז"ל שפיר השמיט הך דאתרוג של ערלה גם בא"י וכמ"ש בעז"ה אבל להטור ז"ל דפסק שם דקדושת עזרא לא בטלה ותרומה בזה"ז מדאורייתא בארץ ישראל ע"ש אכתי לא הי' לו להשמיט דין אתרוג של ערלה בארץ ישראל, והנה המג"א ז"ל שם דחה באמת את דברי עצמו בזה דאין לומר כלל דלכך השמיט הב"י ז"ל דין אתרוג של ערלה, משום דס"ל דיש לו היתר להאכילו לאחרים וכהש"ג הנ"ל, דביו"ד ס' רצ"ד כ' דאסור להאכילו לחבירו עכ"ד (ור"ל דבב"י שם כ' ליישב על שהשמיטו הרמב"ם והטור ז"ל להא דא' לוי לשמואל בקידושין ל"ט ספק לי ואנא איכול (בערלה בחו"ל) משום דס"ל דהיינו דוקא לשמואל גופי' דא' שם ל"ח דבחו"ל הוא רק הלכות מדינה אבל לר"י שם ל"ט דא' שהוא הלכה למ"מ אסור להאכילו לחבירו שאינו יודע ע"ש, ונ"ל דע"פ הב"י ז"ל הללו י"ל ד' הגאון בעל כפ"ת ז"ל שהובא בפמ"ג בא"א ס' תרמ"ט ס"ק כ' שכ' לישב קושית התוס' בסוכה ל"ה ד"ה לפי דל"ל לר"ח ור' אסי שם לפרש טעמא דפסול ערלה משום דאין בו היתר אכילה או דין ממון תיפוק לי' דכיון דערלה בשריפה וא"כ כתותי מיכתת שיעורי' כו' ע"ש, וכתב הגאון בעל כפ"ת ד"ל דשפיר אצטריכו להנך טעמי באמת, לפסול גם אתרוג של ערלה בחו"ל, דאי משום כתותי כו' י"ל דבאמת ערלת חו"ל אינו בשריפה

תהא כזאת בישראל (אם לא בשעת הדחק שאין נמצא כשר כלל שאז נוטלין כל הפסולין בלא ברכה וכמ"ש בסוף ס' תרמ"ט) ומ"ש בסימני אתרוגי קורפו, לא באנו רק להוציא מלב המערערים עליהם לפי שאין להם בליטות מבחוץ כמו באתרוגי קארסיקי (או מפני הנחת הגרעינין מבפנים) וע"ז כתבנו כי אחרי הבדיקה באמת מבפנים ומבחוץ, ראינו כי לא נשתנו אתרוגי קורפו גם מבחוץ יותר מאתרוגי ארץ ישראל עכ"פ (שאין להם בליטת ג"כ כ"כ וכנ"ל) וכ"ש מאתרוגי מארוקו (החלקים לגמרי וכמש"ל) ולכן אין לחוש על אתרוגי קורפו עכ"פ במאומה (ובהלבנון שם ובכ"מ לא הבינו את דברינו כלל בזה ע"ש) ולכן לא הזכרנו ג"כ בסוף החוברת הוראת היתר במש"ש בשם מהרי"ך ז"ל בזה, להסימנים שמבחוץ ג"כ אחרי כי נודע אשר גם מבחוץ הם דומים ממש לאתרוגי ארץ ישראל וכמ"ש (ואין ספק ג"כ אשר הסימנים החיצונים שכי' המהרי"ך ז"ל הנ"ל, דר"ל הסימנים שנתנו הפוסקים ז"ל לאתרוג שאינו מורכב להכירהו בסימניו שמבחוץ ג"כ, והם הבליטות והעוקץ שוקע וכנודע (וכמ"ש בשו"ת רמ"א ז"ל ס' קכ"ו) ולא כמ"ש בהלבנון, דר"ל שמבחוץ ניכרין שהם מגענאווא, דטעה בזה באמת, (דלפ"ד הי"ל לומר שם וע"י ההכרה ג"כ בטוב שהם באים מגענאווא ומדכי' בלשון, וע"י הסימנים החיצונים וכי' שם ג"כ ומ"מ מצטרפין לזה גם סימנים החיצונים (ע"ש בעק"ד ס' ל"ג בזה) שהוא לשון כ"ד הפוסקים האחרונים ז"ל, המדברים בסימני אתרוגים מורכבים בזה כנודע, בלא ספק כי נתכוון רק להסימנים שכתבו הפוסקים ז"ל הנ"ל בסימני אתרוג שמבחוץ וכמש"ל בזה ולהלן יתבאר עוד אי"ה.² הנה הגאון הכותב שיחי' האריך כאן בפלפולי' בדין קבוע כו' ובפירוש מהקבוע כו', אך יען כי עיקרי' הדברים בדין זה נצרך לאריכות רב וכנודע ע"כ לא הבאנו כ"ד הגאון נ"י כאן בזה, ובמק"א יתבארו אי"ה.³ הנה הגאון נ"י האריך קצת לבאד כאן, באיזה אופן שיש לחוש לספק ערלה בזה, באתרוגי ארץ ישראל ויבואר בתשלום החוברת הלז אי"ה, אך בעיקר דין אתרוג של ערלה אשר השמיטוהו בטוש"ע ס' תרמ"ט וכבר תמה בזה הבאה"ג ז"ל שם אות ז' על המחבר והמג"א ז"ל בס"ק כ' שם כ' בשם הש"ג להכשיר באתרוג של ערלה בחוץ לארץ משום דיכול להאכילו לחבירו שאינו מכיר בה וכי' המג"א דבזה א"ש דעת הפוסקים ז"ל שהשמיטוהו עכ"ל, וכבר תמה בזה הגאון מהרי"ב ז"ל בס' אומר השכחה אות ט' דצדיק מה פעל

כלל כו', ומשו"ה אצטריכו להנך טעמי דר"מ והיתר אכילה הנ"ל לפסול גם בחו"ל ע"ש, ולכאורה לד' הש"ג ז"ל הנ"ל עדנה אין מקום לזה כלל, דהרי בחו"ל באמת כשר גם להנך טעמי דר"מ והיתר אכילה כיון דיכול להאכילו לחבירו וכמש"ל, אך לד' הב"י ז"ל הנ"ל, י"ל באמת גם ד' הש"ג ז"ל הנ"ל, די"ל דר' אסי דא' טעמא משום דבעינן היתר אכילה וד"מ, ודאי ס"ל דמה"ט גם בערלת חו"ל פסול, משום דר' אסי לשיטתו בזה, דא"ר אסי אר"י בקידושין ל"ט דבחו"ל הלכה למ"מ הוא ומשו"ה ודאי דלדידי' אסור להאכילו גם לחבירו ואין לו היתר כלל, ומשא"כ לדין דאפשר דס"ל כאמוראי בתראי ר' אויא ורב"ח שם דס"ל התם כלוי ושמואל דא' ספק לי כו' ומשום דס"ל הלכתה מדינה וכמש"ל, וא"ש ד' הש"ג ז"ל בזה, (ושוב ראינו שהכפ"ת ז"ל הביא ג"כ שם לד' הב"י ז"ל הנ"ל, אך מ"ש לתמוה לכאורה לפ"ד תירוצו הנ"ל על הש"ג הנ"ל, ומ"ש ליישב לר' אסי לשיטתו בזה בעז"ה, לא הרגיש בכל זה כלל ע"ש) ובס' באר אברהם כ' ג"כ ליישב קושית התוס' הנ"ל משום דנ"מ בערלת חו"ל שאינו כשריפה ע"ש, (ובאמת כבר קידמו הגאון בעל כפות תמרים ז"ל בזה וכמ"ש, ולא הביא ג"כ ד' הש"ג והב"י ז"ל הנ"ל בזה ע"ש) ואמנם עפ"ד המש"ל ז"ל הנ"ל עדנה הי' מקום ליישב ד' הטור והב"י ז"ל לכאורה על שהשמיטו דין אתרוג של ערלה מטעם אחר בזה, והוא דהנה נודע ד' רש"י ז"ל בסוטה מ"ג ד"ה קלא כו' דמוכח שם דס"ל לרש"י ז"ל דלמ"ד בברכות ל"ה דאין רבעי נוהג אלא בכרם לבד, דה"נ לדידי' כל ערלה אינו נוהג ג"כ בכל האילנות רק בכרם לבד וע' בבעה"מ ובחי' רמב"ן ז"ל בר"ה י' שהביאו שם ד' רש"י ז"ל הנ"ל בזה (ובח"ס יו"ד ס' רפ"ה נעלם ממנו שם ד' הרמב"ן ז"ל הנ"ל ע"ש) וא"כ נראה לד' הגאונים ז"ל (שהובאו בטור ס' רצ"ד ובשם אביו הרא"ש ז"ל ג"כ ע"ש) דס"ל דאין נוהג רבעי בחו"ל רק בכרם לבד (ומשום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל) דה"נ לד' רש"י ז"ל הנ"ל ודאי דגם ערלה נמי אינו נוהג בחו"ל רק בכרם לד' רש"י ז"ל ערלה ורבעי דין אחד להם וכמ"ש, וא"כ לד' המש"ל ז"ל הנ"ל הי"נ דבזמן הזה גם בארץ ישראל אינו נוהג לד' רש"י ז"ל הנ"ל דין ערלה רק בכרם משום דארץ ישראל בזה"ז דינה כחו"ל בכל זה, ושוב שייך גם בארץ ישראל בזה"ז הטעם דכל המיקל כו' וכמ"ש, וא"כ לפ"ז אין נוהג דין ערלה באתרוג לכאורה בזה"ז כלל, ולכן שפיר השמיטו הפוסקים ז"ל הנ"ל לדין

אתרוג של ערלה גם בארץ ישראל וכמ"ש משום דאפשר דס"ל ג"כ כד' רש"י ז"ל הנ"ל בזה וא"ש (והמתני' דסוכה ל"ה הנ"ל י"ל דס"ל כמ"ד נטע רבעי בברכות ל"ה (וכמ"ש התוס' בסוכה ל"ט ד"ה ולרבעי דמתני' דפ"ב דבכורים דתנן אתרוג שוה לאילן לרבעי אתיא כמ"ד נטע רבעי, ולהלן אי"ה יתבאר תירוץ א' על קושית התוס' בזה) וי"ל ג"כ דלג"ה הכ"מ ז"ל בפ"ו מה' בכורים ה"ד דגרס בסוגיא דסוכה הנ"ל ר' חייא סתם (וכמ"ש מהרי"ב ז"ל בגליון שם) א"ש דר' חייא לשיטתו בזה דס"ל ע"כ בברכות ל"ה דנטע רבעי (מדפליג עם ר"ש בר רבי שם בזה ור"ש בר"ר ודאי דכאבוה ס"ל התם דיליף מג"ש דתבואת הכרם דכרם דוקא ע"ש וא"כ ר"ח הוא דס"ל נטע רבעי ושפיר מפרש התם לטעמא דאתרוג של ערלה פסול משום דאין בו היתר אכילה משום דס"ל באמת כתנא דהך מתני' דרבעי וערלה נוהג ודאי בכל האילנות וכמ"ש, אבל לדין דאפשר דסמכינן על מ"ד כרם רבעי, וה"ה לערלה לד' רש"י ז"ל הנ"ל וכמ"ש, ומשו"ה שפיר השמיטו הפוסקים ז"ל לדין זה וכמ"ש, אלא דבאמת אף שדבר זה נסתר מכמה מקומות בד' הפוסקים ז"ל הנ"ל עצמם וכמו שנבאר אי"ה, אולם בתחילה נראה אלינו ליישב ד' רש"י ז"ל הנ"ל, מן השגותיו של הרמב"ן ז"ל הנ"ל שם בזה והנה הרמב"ן ז"ל הקשה שם מסוגיא דצלף של ערלה בחו"ל בברכות ל"ו, דמתירין הקפריסין לבד משום דכל המיקל בארץ ישראל הל"כ בחו"ל (ור"ע מקיל שם בקפריסין גם בארץ דס"ל דאינו פרי ע"ש) ואם איתא גם באביונות הי' לנו להקל בחו"ל משום דהך טעמא דכל המיקל בארץ כו' דלד' רש"י הנ"ל למ"ד כרם רבעי אינו נוהג ערלה בצלף גם בארץ כלל, וכ' הרמב"ן ז"ל שהוא ראי' מפורשת דלא כרש"י ז"ל הנ"ל ע"ש, ונ"ל ליישב ד' רש"י ז"ל בזה למ"ש הרמב"ן ז"ל עצמו שם עוד להשיג ע"ד רש"י ז"ל הנ"ל דהרי למ"ד כרם רבעי הוא משום דנפק"ל מג"ש דתבואת הכרם וכדא' התם, ואין ג"ש זו אלא לרבעי שלפניו דכתי' בשנה החמישית להוסיף לכם תבואתו ואינה נדרשת לפני פניו דהיינו לערלה ג"כ, עכ"ד הרמב"ן ז"ל ע"ש, ונראה די"ל באמת לפ"ז, דהך מילתא תליא בפלוגתא דתנאי ואמוראי בכ"מ אם מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו או שנדרש גם לפני פניו, וא"ש דבברכות ל"ו בצלף של ערלה רב הוא דקאמר לה התם דזורק האביונות כו' ורב לטעמ' בזה דס"ל בחולין קי"ח דאין יד להכשר משום דריבוי דלכם לידות לא נדרש רק לפניו דהיינו

דבר השמטת הטוש"ע בדין אתרוג של ערלה במ"ש למעלה כלל, דברדין ספק ערלה בארץ ישראל כ' בס' רצ"ד ס"ט דאסור באמת ומשמע ודאי דגם בזה"ז קאמר, וע"כ דלא ס"ל כהמש"ל ז"ל הנ"ל כלל, וגם כד' רש"י ז"ל הנ"ל ודאי דלא ס"ל כלל דבס' כ"ד שם כ' דהנוטע אילן אתרוג למצוה חייב בערלה (וכ"כ שם בלולב, והוא מהירו' דריש ערלה ולולב ליתא שם, ואולי צ"ל אתרוג לצורך לולב וכ"ה ברמב"ם ז"ל בפ"י ממ"ש ה"ז ע"ש) וכ"כ בס"ג בצלף ע"ש, והנה הרמב"ן ז"ל הקשה על רש"י ז"ל עוד שם דאיך אפשר דכרם דוקא גם בערלה והלא מקרא מלא הוא בערלה כל עץ כו' ע"ש, ואולי י"ל דלא מרבינן מכל עץ מאכל רק לאילן שטעם עצו ופריו שוה (מלבד כרם) והיינו אתרוג ג"כ ומרבויה דכל נפק"ל גם לפלפלין כדא' בסוכה ל"ה (ובמ"ש מיושב כל ק' התוס' שם ע"ש) וגם בקושית התוס' שם ל"ט הנ"ל, י"ל דבאתרוג לכו"ע חייב בערלה וברבעי ודוק (ושוה לאילן י"ל דלאילן גפן קאמר) ועכ"פ באתרוג י"ל דגם רש"י ז"ל מודה דלכו"ע חייב ודלא כמ"ש"ל ודוק, אך נראה דבאתרוגים שהם דומים ממש לאתרוגי קורפו כנודע אין לחוש עליהם משום ספק ערלה כשלא ראה הישראל עצמו שנקצרו מפרדסי ארץ ישראל דתלינן שהם בחו"ל וספיקן מותרין, וכדין האומר של ערלה הם דאינו נאמן כמ"ש בסוף סי' רצ"ד ודוק ע"ש.

והנה יען כי היה לנו איזו עיכובים בעת הזאת בדפוס, אשר בעבורם לא הי' באפשרי אלינו לגמור את כל הדברים כעת קודם החג הבעל"ט וע"כ הוכרחנו להפסיק בזה באמצע הדברים כעת, ונבטח בה' כי אחר החג הבע"ל בחוברת הבא אי"ה נמלא בלנ"ד את הכל בעז"ה.

הבעה"ח בזה ו' עש"ק מחרת יח"כ לסדר וכדבר הזה תאריכו ימים ושנים לפ"ק פק"ק ווילנא. נאם יוסף במוה' רפאל זללה"ה מפק"ק הנ"ל. ונאום בצל"א משה בטו"ה ישראל משה הכהן זל"ה"ה מפק"ק הנ"ל.

אטמא כו' ולא ארישא דקרא דכי יותן מים משום דאין מקרא נדרש לפני פניו ע"ש, וה"נ ודאי דלרב לא דרש"י הך ג"ש דתבואתו רק לפניו דהיינו ארבעי ולא גם לפני פניו אערלה, ומשור"ה ודאי דלדידי' לא גמרה ערלה מרבעי כלל ואף למ"ד כרם רבעי ודאי דאליבא דרב נהוג ערלה בכל האילנות, אבל בסוגיא דסוטה מ"ג דקאי לר' יוחנן התם (דר"י הוא דמסיק התם אבל כולי כרם כו') שפיר כ' רש"י ז"ל שם דלהכי נקט גם גבי ערלה כרם משום דס"ל כמ"ד כרם רבעי כו' דלר' יוחנן לשיטתו ודאי דשפיר גמרי' ערלה מרבעי מג"ש דתבואתו הנ"ל דר' יוחנן פליגי עלי' דרב בחולין שם וא' דיש יד גם להכשר משום דמקרא נדרש גם לפני פניו ע"ש וא"ש (וע' בירו' ריש ערלה דא' ר' יוחנן כל שאין לו ערלה אין לו רבעי ומשמע דה"ה להיפך ע"ש ור' יוחנן לשיטתו כמ"ש), ובהכי א"ש ג"כ הסוגיא דסוכה הנ"ל דלר' אסי פסול אתרוג של ערלה משום דא"ב ד"מ והיתר אכילה וע"כ דס"ל דנהוג ערלה באתרוג דלטעמי' אזיל ג"כ דבשבת ל"ב פליגי ר' חייא בר אבא ור' אסי (כיון שהגי' הגאון בעל סה"ד ז"ל שהובא בגי' רע"א ז"ל שם) דח"א מעון מזוזה וח"א גם בעון ביטול תורה ומפרש התם דפליגי בקרא דלמען ירבו ימיכם אי קאי רק אמזוזה שלפניו או גם אתורה שלפני פניו ע"ש, ויש לנו לומד דתסתיים דר' חייא בר אבא א' בעון ביטול תורה ג"כ דבר"ה ט' א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן דחכ"א דשלשתן מעכבות ביובל משום דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו כו' ע"ש, ומשמע דהכי ס"ל ודאי לר"י כחכמים בזה, ור' יוחנן לטעמי' דא' בחולין הנ"ל ג"כ דמקרא נדרש גם לפני פניו וכמ"ש וא"כ נראה דגם ר' חייא בר אבא ודאי ס"ל הכי דמקרא נדרש לפני פניו ג"כ וכמ"ש, וא"כ ע"כ דר' אסי ס"ל דבעון מזוזה לבד משום דס"ל דמנ"ל ולא לפני פניו וא"ש דלהכי ודאי דלדידי' נהוג ערלה בכל האילנות משום דלא ילפינן ערלה מרבעי בזה כלל לדידי' וכמ"ש. אלא דבאמת אין ליישב

סימן נו

ההלל והשמחה שמונה

יו"ט האחרון אבל ביום שמיני אינו חייב בשמחה דהא שבעת ימים תחוג כתיב דמשמע הא יום שמיני אינו חייב בחגיגה ויום שמיני אינו אלא תשלומין דשאר ימות החג דמי שלא חג כל ימות הרגל יכול להביא ביום שמיני ואחר זה כתיב ושמחת בחגך ומשמע דביום השמיני דאינו חייב בחגיגה באינו חייב גם בשמחה כ"כ רש"י בפסחים ואלו בסוכה מ"ח כתב דהא דאמרין לרבות לילי יו"ט האחרון ק"ו ליום השמיני שהוא עיקר דוודאי חייב בשמחה דבכל מקום יום חמור מלילה דהא בקרא שבעת ימים כתיב רק דלילות בכלל ימים אבל הריבוי דאך שמח ע"כ לרבות ליל שמיני אתו דהלילה הוא סמוך לשבעת הימים אך דלפינן גם ליום השמיני מק"ו, וכתבתי ליישב דרש"י בפסחים מירי לענין שמחת שלמים דביום השמיני אף שאין לו שלמים משל אתמול אינו מחוייב לזבוח בשביל יום משום דשבעת ימים כתיב ותו לא אבל בליל שמיני חייב בשמחת שלמים מנ"מ דצריך לזבוח שלמים ביום הו' כדי שיהא לו מה לאכול בליל שמיני אבל בסוכה מיירי רש"י לענין שמחה דכסות נקיה ויין ישן דבזה חייב גם ביום מק"ו ואהני קרא ואהני ק"ו אהני קרא למעט משמחת שלמים ואהני ק"ו לענין כסות נקיה ויין ישן, ולמד רש"י זה מן המשנה גופא דתני מלמד שאדם חייב בהלל ושמחה ביו"ט האחרון של חג ולכאורה תימה דהא בקרא שבעת ימים כתיב וע"כ דהתנא מיירי בשמחה דכסות נקיה ויין ישן דבזה חייב גם ביום השמיני וגם בזה יוצאין ידי שמחה מה"ת וכמו שהוכיח השאג"א בהלכות יו"ט בראיות ברורות מן הש"ס, וכן מוכח מד' התוס' בר"פ לולב וערבה שהקשו בהא דתני ההלל והשמחה שמונה נפשוט דגם הלילות חייב בשמחה וא"כ כשחל יו"ט ראשון דסוכות ביום א' וכן יום השמיני הרי אין להם שלמים בליל יום השמיני דשלמים אין נאכלין רק לשני ימים והלילה דבנתיים [וה"ה דמצו להקשות בכל מוצאי שבת שבתוך החג וע"ש במהרש"ל ובמהרש"א] ותי' דמשמחו בכסות נקיה ויין ישן הרי דגם בהם יוצאין ידי שמחה מה"ת, והשתא יבואר לנו המשנה הנ"ל כמן חומר בעו"ה דהתנא שואל דההלל והשמחה שמונה כיצד והלא שבעת ימים כתיב וחזור התנא ומשיב לעצמו דמלמד שאדם חייב בשמחה וכבוד ביו"ט האחרון של

ואגב דאידין בדיני כבוד ועונג ביו"ט ראיתי לכתוב עוד גרגיר אחד מה שכתבתי מכבר לפרש המשנה דסוכה מ"ח רתגן שם ההלל והשמחה שמונה כיצד מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יו"ט האחרון של חג כשאר כל ימות החג, דלכאורה תיבת כיצד בכאן אין לו שום ביאור דבשלמא גבי לולב וערבה ששה ושבעה תני כיצד דבא לתנא לבאר באיזה אופן הוא ששה ובאיזה אופן הוא שבעה ושייך שפיר למתני כיצד וכן במשנה ד' מ"ח דתני סוכה שבעת כיצד ג"כ שייך שפיר דהוי טענין דאף לר"א דצריך לאכול י"ד סעודות בסוכה מ"מ ביום הו' לאחר שאכל בבוקר סעודה הי"ד יכול להתיר סוכתו ואף אם יזדמן לו סעודה אחריתי בו ביום יכול לאוכלה חוץ לסוכה והא דתנא סוכה שבעה היינו משום דמקצת היום ככולו קמ"ל התנא כיצד דגמר מלאכול לא יתיר את סוכתו דאם יזדמן לו עוד סעודה ג"כ צריך לאכול בסוכה וסוכה שבעה היינו שבעה ימים שלימות, וכן במשנה דניסוך המים שבעה כיצד ג"כ שייך למתני כיצד דהתנא בא לשאול דכמה מים היה צריך לניסוך המים וכן היאך היה סדר ניסוך המים ועל זה בא לפרש הכל על הסדר דצלוחות של זהב וכו' אבל במשנה דההלל והשמחה מאי שייך למתני כיצד רמאי ביאור צריך לזה דהא אפילו בר בי רב דחד יומא שייך יבין דהפירוש הוא שחייב בהלל ובשמחה גם ביום שמיני של חג ומאי מוסיף התנא ביאור דמסיים מלמד שאדם חייב בהלל וכו' הא הינו הך, ועוד דלשון מלמד אין לו שום ביאור בכאן דלשון מלמד בכל רוכתא שייך על לימוד הנלמד מן הכתוב דהכתוב בא ללמד רי"ן חדש אבל בכאן לא שייך כלל דאיזה רי"ן חדש אנו למדין מההלל והשמחה שמונה, והיותר תימה דהתנא התחיל בתרתי הלל ושמחה ומסיים בתלת מלמד שאדם חייב בהלל ושמחה וכבוד וכבוד מאן דכר שמיה הלא במשנה דר"פ דתנא ההלל והשמחה שמונה לא הוכר כבוד.

ונו"ל ליישב הכל כטוב טעם דעת המחבר דהתנא והוא ע"פ מש"כ בספרי בנין שלמה ליישב סתירת ד' רש"י בפסחים ע' למש"כ בסוכה מ"ח וכבר העיר בזה המהרש"א דבפסחים שם פירש דהא דמרכינן מוהיית אך שמח לרבות ליל יו"ט האחרון לשמחה דווקא ליל

והטור דהלא בר"ה אינו חייב בשמחה דלא כתיב שמחה בתורה רק בשלש רגלים אבל לפי מש"כ לעיל לק"מ כיון דבר"ה ג"כ חייבין בכבוד ועונג והיינו כסות נקיה ויין ישן ונמצא דר"ה ג"כ ניתן לשמחה [ואף דמצות כבוד ביו"ט אינו אלא מד"ק מקרא דלקדוש ד' מכובד מ"מ יכולין לומר ותתן לנו ד' אלקינו דהרי אנו אומרים אקב"ו גם על מצוה דרבנן משום דכתיב לא תסור].

חג והיינו דבלילה חייב בשמחת שלמים ממש וביום חייב מיהת בכבוד מק"ו והיינו בכסות נקיה ויין ישן וזהו בכלל כבוד וגם בזה יוצאין ידי שמחה.

ובזה נתיישב עוד כמה שכתבו קצת גאונים ז"ל דצריך לומר בתפילת ר"ה ותתן לנו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ותמהו עליהם הרא"ש

סימן נז

הערה בענין ההקפות בחג הסוכות

היה בשעת המוסף ובאמת שראייתו אינו כלום דפשוט דרצה לומר דבעת פטירתו מן המזבח משום דבין האולם ולמזבח לא היו רשאים ליכנס רק לצורך אבל באמת יש לומר דהיה אחר תמיד של שחר וקצת נראה לי ליישב דהש"ס מדייק מדתנן ורגמוהו כל העם וליכא לפרש דמייירי בשעת הקפה דזה לא היה רק בכהנים לבד דזרים לא היו רשאים ליכנס בין האולם ולמזבח וכן מבואר להדיא בסוכה מ"ד ומדתנא כל העם משמע שהיה בשחרית בשעת נטילת לולב בשעת אמירת הלל ועדיין צריך עיון ולא באתי רק לעורר.

בעיקר דברי הרב בית חדש^א כתב לי ידידי הגאון אישי כהן גדול פהר"ד שלמה הכהן פחבר ספר היקר בנין שלמה יצ"ו ז"ל: ואני תמה איך יפרנס סוגיא דיומא דף כ"ו ע"ב דהש"ס מביא ראיה דאין ניסוך המים נוהג רק בתמיד של שחר בלבד מהא דתנן ורגמוהו כל העם באתרוגיהם ופירש רש"י דעל כרחין לא הוצרך למתני אם לא ללמדנו דניסוך המים הוא בשעת נטילת לולב ולפי דברי הבית חדש תימה דילמא היה אחר הקרבת קרבן מוסף בשעת ניסוך המים של המוסף בעת ההקפה בלולב ובא ללמדנו דניסוך המים

סימן נח

בענין מהדרין בנר חנוכה

(כה"ג) הביא דמנהג ספרד הוא כמו שכתב המחבר דאפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. ובוה נסתלק מה שכתב הטורי זהב שזה חידוש שהספרדים נוהגים כתוספות והאשכנזים כרמב"ם, דאין זה חידוש כלל, שהספרדים כבר נהגו כן משנים קדמוניות קודם שיצא תורתם של בעלי התוספות על פני תבל דהרי הרמב"ם כבר מצא מנהג זה בבני ספרד בימיו.

כתבו הטור והשו"ע בסי' תרע"א סעיף ב: כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמנה ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. וכתב על זה הרמ"א בהג"ה: ויש אומרים שכל אחד מבני הבית מדליק. ונרשם הרמב"ם. והיינו לפי מה שכתב הרמב"ם בעצמו (פי"ג ה"א ב). אבל הרמב"ם

א. בסי' תר"ס שכתב סמך מהש"ס להמנהג שעושיין ההקפות אחר המוסף ח"ל ההושענות שאנו אומרים אחר תפלת המוסף הן דוגמא מה ששינוי ככל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנה ה' הושיעה נא ואנו סוברים כמאן דאמר בגמרא דהיקף זה הוא כלולב לפיכך נוהגים להקיף כל שבעה כלולב וזכר למקדש ואותה ההקפה שבמקדש היתה אחר המוסף כדמשמע מדתנן בשעת פטירתן מה היו אומרים יופי לך מזבח וכו' דמשמע שהיך אחר ההקפה נפטרו להם ולכן אף אנו עושים כן ואומרים הושענא אחר תפילת המוספין ונפטרים לשלום עכ"ל.

נר לכל אחד ואחד ואתי שפיר, אבל המחבר דלא הכי דין דמהדרין כלל, ועל כרחק דסבירא ליה דין מהדרין אינו נוהג האידינא כלל, ואם כן הדרא הקושיא לדוכתיה דהיאך משכחת לה דיהא עולה לשני בני אדם. ואין לומר דמשכחת לה דאם דרים שני בני אדם בבית אחד שחלוקין בעיסתן, דכתב הרב המגיד בפרק ד' מהלכות חנוכה דמחוייבין להדליק כל אחד בפני עצמו, דהא ליתא כלל, דוודאי לדעת התוספות והטוש"ע דסברי דין מהדרין ליתא משום דבעינן היכרא דימים הנכנסים, על כרחין גם כחלוקין בעיסתן אין צריך נר לכל אחד ואחד, דאם יצטרך נר לכל אחד אכתי לא יהיה היכרא דיאמרו דעתה נודמן אחד בבית שחלוק בעיסתו.

ושוב נשאתי את עיני וראיתי דהטור בעצמו הרגיש בזה וכתב דעולה לשנים ופירש מיום ראשון ואילך עכ"ל. ופירש הבית יוסף משום דרש"י פירש למהדרין שמדליק נר לכל אחד, ואנן לא סבירא לן לדין דמהדרין, ולכן הוצרך לפרש דמיירי מיום ראשון ואילך. ועל פי זה יש לומר דגם הבית יוסף בשו"ע כיון כן, דמה שכתב עולה לשנים גם כן כיון לפירוש זה.

ומיהו אכתי קשה דמכל מקום היאך יפרשו לדברי רבא דאמר בהדיא דעולה לשני בני אדם. ונראה לי דהטור לא היה גורס בדברי רבא דעולה לשני בני אדם רק עולה לשנים סתמא. וראיה לזה מדכתב בתחילה עולה לשנים, ופירש על זה מיום ראשון ואילך, ואם איתא דמה שכתב בתחילה עולה לשנים גם כן הוא דברי עצמו, לא שיך לעשות פירוש על דברי עצמו, והוה ליה לומר בתחילה דעולה לשתי נרות ותו לא יצטרך לפירוש. אלא ודאי דמתחלה העתיק לדברי רבא ואחר כך כתב על זה פירוש וכו', אלמא דהיה הגירסא לפניו בדברי רבא עולה לשנים ותו לא, ופירש על זה דרוצה לומר מיום ראשון ואילך.

אלא דקצת קשה דאם רבא רוצה לומר דעולה לשתי נרות, הוה ליה לומר דעולה לשנים, דהא נר לשון נקבה היא, דכן מתחיל בתחלה נר שיש לה שתי

וגם מה שהשכנזים נוהגים כרמב"ם, אין זה כדברי הרמב"ם לגמרי, דהרי הרמב"ם כתב דבעל הבית בעצמו מדליק נרות כמנין בני הבית והלכך ליכא היכרא לימים הנכנסין, אבל האשכנזים רוצין לצאת לשתי הדעות, והלכך כל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו ומקיימין ההידור ראשון דנר לכל אחד ואחד, וגם שפיר איכא היכרא דימים הנכנסין דכיון דכל אחד מבני הבית מדליק במקום מיוחד וכוה יוצאין גם דעת התוספות (ועיין היטב בגליא מסכת (או"ח סי' ו) להגאון מו"ה דוד זצ"ל אב"ד דנאהוורדאק מה שכתב בזה)^א.

והנה לכאורה יש לתמוה על הטור והמחבר כמה דהשמיטו לדין דמהדרין, דנהי דמהדרין מן המהדרין לית להו הידור ראשון, מכל מקום הוה ליה לכתוב דין זה דנפקא מינה למי שאי אפשר לו לקיים כמהדרין מן המהדרין, לכל הפחות יעשה כמהדרין (והרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה העתיק באמת כלשון הברייתא וכתב גם כן דין דמהדרין נמי. והן אמת הרמב"ם לשיטתו דסבירא ליה דמהדרין מן המהדרין אית להו נמי הידור ראשון בנר, היה מוכרח להביא דין דמהדרין. ואמנם אף הטוש"ע דלית להו הידור ראשון מכל מקום הוה להו להביא דנפקא מינה טובא היכא דאי אפשר ליה וכנ"ל). וצריך לומר דסבירא להו דלאחר שתקנו דין מהדרין מן המהדרין תו בטל דין מהדרין לגמרי, ואם אי אפשר לו להיות מהמהדרין מן המהדרין סגי דידיק נר אחד בכל לילה נר איש וביתו, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו רק נר אחד^ב.

ואכן אם כן תקשה על מה שהעתיק שם בסעיף ג' דנר שיש לה שני פיות עולה בשביל שנים. ולכאורה היכא משכחת לה. הא שם בסימן הנ"ל בסעיף ה' פסק כשיטת רש"י דמצות נר חנוכה הוא להדליק על פתח הבית, ואם כן היאך משכחת לה דיהיה עולה לשני בני אדם שדרים בכתיים מיוחדים, דהא יהיה לזה מימין ולזה משמאל וכמו שהקשו התוספות שם על רש"י. ומיהו רש"י בעצמו נשמר מזה ופירש דמיירי למהדרין שעושין

א. וכן העיר בבית הלוי עה"ת דף ל' ע"ב. ועי' ח"י מן הרי"ז הלוי הלי חנוכה פ"ד מש"כ לבאר פלוגתא דהרמב"ם והרמ"א. ובעיקר ביאורו כיון לגליא מסכת שם. ומש"כ הגליא מסכת שם שהעושה כרמ"א יש חשש ברכה לבטלה, וראה בתשו"ג שעי"ת סי' רל"ד מבואר כהרמ"א. ועי' בהלכות פסוקות סי' קל"ב וגאוניקה עמ' מ"ג.

ב. יש להעיר שגם דין זה לא הובא בטור ושו"ע. וגם הדין שהביאו משמע שהוא עיקר הדין, ולא כתבו שהוא מהדרין מן המהדרין. ועי' חמד משה ותשובה מאהבה ריש הלי' חנוכה ובמקא"ה בזה. ועי' פסקי הרא"ש (הם להטור) שבת פ"ב סי' ד', כ"י סי' תרע"ב בשם אורחות חיים ושו"ת גליא מסכת שם ופרמ"ג סי' תרע"ה בא"א סק"א.

דמהדרין מן המהדרין סבירא ליה נמי להידור ראשון, ולא חייש להיכירא, ומשום הכי שפיר משכחת לה דעולה לשני בני אדם בבית אחד. והיינו לדין מהדרין דמדליקין נר לכל אחד ואחד ואף דדרך בבית אחד דהוי לשניהם בשמאל, ע"כ מה שכתבתי שם ועוד הארכתי בזה אבל כאן אין מקום להאריך יותר.

ה' שנתיו דמר יאריך בטוב ובנעימים כנפשו ורצונו ורצון ונפש ידידו הדו"ש ומכרכו בברכת כהנים. שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא.

פיות עולה לשנים, והאיך מתחיל בלשון נקבה ומסיים בלשון זכר. וכן מצינו בש"ס בכמה דוכתי דנר הוא לשון נקבה כמו בכיצה ל"ב חותכה באור בפיו שתי נרות. וכן במקרא נמצא נר בלשון נקבה. ועיין תוספות פסחים ז' ע"ב ד"ה ונרות מנר'.

ואולי דטעות סופר נפל בטור וצריך לומר באמת דעולה לשתיים. והרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה הלכה ד' העתיק למימרא דרבא דעולה לשני בני אדם, גם כן לשיטתו אזיל דהעתיק דין דמהדרין, וסובר

סימן נט

הדליק נר אחד פחות מהראוי

להדליק שנית כפי חשבון הנרות שצריך להדליק באותו לילה, דאל"כ לא יהיה היכרא לימים היוצאין, וכיון שהמחבר ב"י פסק בס"י תרע"א כהתוס' דאפי' רבים בני הבית לא ידליקו יותר [ומש"כ הט"ז שם דבכאן יש חידוש שהספרדים נוהגים כהתוס', והאשכנזים כהרמב"ם, במח"כ לא עיין ברמב"ם שם שהביא בעצמו שמנהג ספרד שאפי' רבים מבני הבית לא ידליקו יותר, וא"כ הוא מנהג קדום בספרד מקום זמן הרמב"ם והתוס' לנהוג כן] א"כ בודאי צריך להדליק כל הנרות מחדש. ועוד דהא גם הרמ"א ז"ל פסק שם כהרמב"ם דכל אחד מבני הבית מדליק, מ"מ כתב דצריך ליתן נרות במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין.

ואולי דהארחות חיים מיירי באמת אם עדיין הנר הראשון דולק, אז א"צ רק להוסיף עד כשיעור והעיקר בא לאשמרעין דא"צ לברך פעם שנית.

ונראה עוד דאם כבה הראשון באופן דצריך להדליק כל הנרות פעם שנית, בודאי צריך לברך ג"כ פעם שנית דמה דמהני שהיה דעתו על האחרות כיון דהדלקה ראשונה לא הועילה כלום להדלקה שניה.

ג. יש להעיר שכתוס' קרושין ב' ב ד"ה קשו הזכירו זה בין הדברים שנקרא בלשון זכר ובלשון נקבה, וא"ש דברי הטור.

א. בברכ"י או"ח ס"י תרע"א הביא כן בשם הראנ"ח בספר הגותן אמרי שפר פרשת וישב. אולם בריטב"א שבת (החדש) שם מכואר שאף לטעם של מעלין בקדש בעינן היכר. [נראה לעיל ס"י מש"כ רבינו נפ"מ אחרת בין ב' הטעמים].

ב. וכ"כ בתשובה הקדמת ושם ביאר יותר. וכיון להריטב"א שבת שם שכתב שמנהג בני ספרד הוא לשיטת הרמב"ם.

עוד ראיתי להעיר בנידון מה שכ' הרב ב"י בסי' תרע"ב בשם האו"ח [הל' חנוכה אות י] דמי שלא הדליק נ"ח בחנוכה בליל שני רק נר אחד, ואח"כ נזכר צריך להדליק מה שחיסר להדליק, ומ"מ א"צ לברך בפעם אחרת, כי הברכה שעשה מתחילה, על חיוב כל הנרות עשאה עכ"ל [ויש לתמוה על מה שהשמיט דין זה בשו"ע] והובא במג"א בס"י תרע"ו סק"א. והנה מפשיטות לשונו משמע דא"צ להדליק אח"כ רק נר אחד להשלים החסרון, ומשמע דאפילו אם כבה נר הראשון שהדליק מתחילה מ"מ א"צ להשלים רק נר אחד (ומצריכינן) [ומצרפינן] ב' ההדלקות לשיעור.

ותימא לי דהלא התוס' (שבת כ"א ב) כתבו דמהדרין מן המהדרין לית להו הידור הראשון, דא"כ לא יהיה היכרא לימים היוצאין, והרמב"ם לא ס"ל כן. וכבר כתב הגר"א ז"ל בביאוריו בס"י תרע"א דתליא בפלוגתא דאמוראי בשבת שם אי טעמא דב"ה משום ימים היוצאים, דלהך מ"ד בעינן היכרא, או טעמא משום מעלין בקודש ואין מורדין. ולפי טעם זה לא איכפת לן אפילו ליכא היכרא לימים היוצאים וכדעת הרמב"ם ז"ל. וא"כ בנר"ד נמי פשוט דלדעת התוס' בודאי צריך

דלא גרע מאם בירך מעשה ניסים ע"י הראיה, דודאי אין צריך לברך אח"כ על הדלקה. ואף שאין מפורש דין זה, מ"מ יש להוציא מהא דכ' השו"ע בסי' תרע"ו סעיף ג' דמי שבירך בלילה הראשונה שהחיינו על הראיה, א"צ לברך שהחיינו למחר על ההדלקה, ולכאורה קשה דהו"ל למתני דין זה על הדלקת לילה הראשונה אם נודמן שמן אחר כך, אלא ודאי דבאותה לילה גם שעשה ניסים אין צריך לברך שנית, ודו"ק.^ג

שלמה הכהן מ"ץ בוורילנא.

ומיהו בלאו הכי יש לומר כיון דמצות נר חנוכה יצא בהדלקה ראשונה, ובשביל מצות המהדרין מן המהדרין אפשר דלא תקון ברכה על זה, וכבר התעורר על זה במחצית השקל סי' תרע"ו ובפמ"ג שם בא"א ובמשבצות זהב ונשאר בצריך עיון.

ועוד נראה לי דאפי' אם נימא דצריך לברך ובפרט אם לא היה בדעתו להדליק יותר כגון דטעה במנין הימים דודאי צריך לברך שנית וכמו שכתב המחצית השקל שם, מ"מ שעשה ניסים בודאי א"צ לברך שנית,

סימן ס

ברכת הזמן בחנוכה

הלולב ואף שכבר בירך זמן בלילה. ולכאורה הא לא גרע משבירך בשוק. ועל כרחיק צריך לומר דזמן דרגל אינו פוטר לשאר מצות זמניות שמחוייב באותו הרגל. ומה דאין מברכין זמן על אכילת מצה נראה דכיון דבעת שמקדש ומברך זמן כבר מונח המצה על השלחן, אמרין דדעתו גם על מצות אכילת מצה. ואפשר דאם דבעת שקידש לא היה לו מצה ואחר כך הביאו לו מצה דבאמת צריך לברך זמן פעם שנית משום המצה וצריך עיון בזה. (ומה שמצויין שם בביאורי הגר"א על דינו של הר"ן שהוא גמרא (סוכה מ"ו א) ואם לאו כשיכנס בה מברך שתיים, לא הבנתי דבריו כלל, דמאי ראייה משם דהא התם מיירי דלא בירך זמן כלל, אבל אם בירך זמן בביתו לא מיירי שם מדי' ^ה. ואם כן כשמברך על הראיה הא אינו מקיים בזה מצות הדלקה כלל, ועל כרחיק דהזמן שמברך הוא על שהגיע לימי הנס, והיאך יוצא בזה כשמדליק ומקיים מצות הדלקת נר חנוכה, והוא דומה ממש למי שבירך זמן על הרגל בביתו ואחר כך נכנס לסוכה, דכתב הר"ן דצריך לחזור ולברך זמן משום הסוכה ונמצא דשני דינים הללו סתרי אהדדי.

כתב בשולחן ערוך סי' תרע"ו סעיף ג' דמי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק וכו' כשרואה נר חנוכה מברך שעשה ניסים ושהחיינו, ואם אחר כך בליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו עכ"ל. והוא מדברי תשובה אשכנזית שהובא בבית יוסף, וכתב שם הטעם משום דזמן אומרו אפילו בשוק כדאיחא בעירוכין דף מ. וכן הגר"א בביאורו ציין על דין זה עירוכין דף מ ע"ב.

ולכאורה יש לתמוה דמאי ענין זה לזמן אומרו אפילו בשוק, דהתם מיירי בזמן דיום הכיפורים דליכא שום מעשה ביום הכיפורים דיהא צריך לברך עליה זמן, ועיקר הזמן הוא אינו רק על שהחיינו והגיענו ליום הקדוש הזה, והלכך יכול לאומרו אפילו בשוק, אבל בזמן דרגל של חג הסוכות מפורש בהדיא בש"ע בסי' תרמ"א בהג"ה דאם קידש בליל ראשון בביתו ובירך זמן, כשאוכל בסוכה צריך לחזור ולברך זמן משום הסוכה. והוא מדברי הר"ן בפרק לולב וערבה בשם הראב"ד. והביא ראייה מהא דמברכין זמן על

ג. ע"י שו"ת פרי הארץ ח"ג או"ח סי' ב', שו"ת רע"א מהר"ת סי' י"ג, וגליא מסכת סי' ר' רסובר שאף הנרות של מהר"ן מן המהר"ן הם עיקר המצוה, שאח"כ תקנו להדליק נרות כמספר הימים.

א. בדמשק אליעזר על כאור הגר"א שם סק"ג הרגיש בזה וכתב: וע"כ מיירי הגמ' כשכבר בירך זמן בביתו מחמת החג ראל"כ אף כשחידש בה רבר וכיך זמן הלא צריך ג"כ לברך שתיים, זמן מחמת החג. אלא ודאי רמיירי שבירך בביתו זמן מחמת החג ואפ"ה אם לא בירך בשעת עשייה צריך לברך זמן כשעה שהוא נכנס לסוכה. אך רבינו הבין שבברכה אחת יוצא ידי שניהם, וכמו שכתב רבינו להלן לגבי זמן דלולב רפוטר זמן הסוכה אם לא בירך זמן על הסוכה בערב.

לפניו. (ונראה באמת דאם לא בירך זמן על הסוכה ואחר כך נטל הלולב בתוך הסוכה ודעתו לאכול אחר כך בסוכה בוודאי דזמן הלולב פוטר גם לסוכה ופשוט הוא). אבל בחנוכה ופורים שאין להם קדושה כלל ומותרים בעשיית מלאכה לא שייך לברך זמן על עצם היום כלל, רק בעת שמקיים מצות היום, ואם אינו מקיים כגון שאין לו שמן להדליק או שאין לו מגילה בפורים, וגם אינו יכול לקיים מצות שמחה ומשתה ומשלוח מנות, על מה יברך זמן². והא דמברך על הראייה, היינו משום דעיקר מצות נר חנוכה הוא משום פירסומי ניסא, ולפיכך צריך להדליק על פתח ביתו מבחוץ כדי שיהיה הכל רואין ומשבחין להקב"ה, וכיון שהוא גם כן מן הרואין יש לו חלק במצוה, ולפיכך שפיר מברך שעשה ניסים ושהחיינו³.

ולפיכך נראה לי דאם רואה נר חנוכה לאחר שדלק חצי שעה דכבר נעשית מצוותה, אינו מברך. ועוד דכיון דאם רוצים הבעלים לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידם, לא נחשב אז הנרות כנר מצוה, רק כנר הרשות בעלמא ולא שייך לברך עליהם. ומיהו יש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הל"ל, דהא לא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן ולחד מאן דאמר קרייתא זו הלולה. ומיהו יש להסתפק אם צריך לברך זמן שנית בליל ב' בשעת הדלקה דשתי מצות מיוחדות הן, ולא דמי למברך זמן בשעת הראייה, דברכת זמן שמברך אז הוא גם כן על מצות הדלקה וכמו שכתבתי לעיל, אבל הכא מצוה אחרת היא, או דלמא כיון דההלל והדלקת נר חנוכה הכל תקנו חז"ל בשביל הנסים שנעשו בימים ההם ואם כן אפשר דנחשבו כמצוה אחת וצ"ע.

הנלע"ד כתבתי בעו"ה כ"ד ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא.

ויתכן אחר העיון בזה קצת נראה דלא קשיא מידי. דהנה לכאורה תמוה בהא דאמרינן דדוקא אם רואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ושהחיינו אבל באינו רואה כלל אינו מברך כלל (ומשמע דאפילו אם יודע שלא יהיה לו נרות להדליק כל ימי חנוכה) ואמאי הלא קיימא לן דזמן אומרו אפילו בשוק. ובלי ספק ברגלים אם יודע שלא יהיה כוס לברך עליו זמן, אומרו אפילו בשוק. ובשלמא שעשה נסים יש לומר דלא נתקן רק בעושה מעשה או דרואה פרסום הנס. ותדע דלא מצינו גבי פורים שיברך שעשה נסים כשאין לו מגילה וגם לא ישלח מנות, אבל בזמן שאומרו אפילו בשוק, למה לא יברך אפילו אינו רואה כלל. וכן קשה דלא מצינו גבי פורים דאם אין לו מגילה וגם אינו משלח מנות דיברך זמן על היום. וזה אין לומר דזמן מברך אפילו אינו רואה, והא דנקט הרואה היינו משום דהרואה מברך שתיים, דהא ליתא כלל, דאם כן הוה ליה לומר בפירוש דהמדליק מברך שלש, והרואה מברך שתיים, אינו מדליק ואינו רואה מברך אחת.

ולכן מכל הלין מוכח דחנוכה ופורים לא שייך כלל דיברך זמן על עצם היום ואף שאינו מקיים שום מצוה כלל, דשאני רגלים וראש השנה ויום הכיפורים דהם ימים קדושים ואסורים בעשיית מלאכה, ואם שוכת ואינו עושה כלום גם כן מקיים עשה דשבתון, והלכך צריך לברך זמן משום עצם היום, וזמן הזה שפיר יכול לברך אף כשהולך בשוק, דהא גם כשהולך בשוק הוא מקיים עשה דשבתון, ואין צריך לזה כוס כלל, רק דלכתחילה תקנו רבנן לברך זמן בשעת קידוש משום שאז מקבל עליו קדושת היום. ולפיכך אינו פוטר זמן דסוכה, משום דמצות השביתה ברגל ומצות סוכה הם שתי מצות נפרדות ואין אחד פוטר את חברו, כמו דאינו פוטר זמן על דסוכה לזמן דלולב אם לא כששתיהן

ב. אולם המאירי שבת כ"ג א כתב שבחנוכה מברך זמן על עצם היום, כשאין לו נר ואינו במקום שיכול לראות. וכ"כ האחרונים בפורים, ראה ברכ"י ומור וקציעה סי' תרצ"ב. ולפי"ז צ"ל שכשם שמברך בשעת ההדלקה יוצא גם על עצם המועד, ה"ה כשמברך בשעת הראייה יוצא גם על שהחיינו של ההדלקה דשניהם משום פרסומי ניסא. ועי' מאירי מגילה ד' א' וצ"ע. וראה בהערה הבאה.

ג. היעב"ץ במור וקציעה סי' תרע"ו העלה כהערת רבינו על השו"ע דברכת שהחיינו על הראייה היא על היום, דס"ל שמברכים אף בלא ראייה ואינה פוטרנו מלברך זמן על הדלקת הנר. ועי' שעה"צ להמ"ב שם סק"ג.

ד. צ"ע דלא מצינו ברכת הזמן בהלל. וצ"ל דס"ל לרבינו משום שנפטר בברכת הזמן שברכו על המועד, ובחנוכה כיון שלדעתו ליחא לזמן דמועד, ממילא צריך לברך זמן בהלל. אולם הר"ן בסופ"ד דסוכה מביא שלא תקנו ברכת הזמן בהלל משום דאין זמנה קבוע, שהתקנה היא לומר על גאולה מצרות. אבל באבודרהם שער ג' מביא רבינו משום שיוצא בברכת הזמן של המועד. ויצא מזה נפ"מ להשיטות שאין זמן בחנוכה על המועד צריך לומר זמן על ההלל, ולא מצינו כן, ועי' דקימ"ל כטעמו של הר"ן.

סימן סא

נשים בהלל דחנוכה

במשלוח מנות ובכל דיני הפורים, משום דגם הם היו בכלל הגזירה דלהשמיד להרוג ולאבד. ואם כן זה שייך גם במעשה דחנוכה, וכמו שכתב הרמב"ם בריש הלכות חנוכה שגזרו גזירות על ישראל וכו' ופשטו ידם בממונם ובנותיהם.

וגם זה אין לתרץ דהרמב"ם סובר כדעת הבה"ג שהובא בתוס' במגילה (ד' א') דנשים אינו חייבות רק בשמיעה ולכן אינן מוציאות לאיש, ואם כן יש לומר דגם בהלל כן. דזה אינו תירוץ על הרמב"ם, דהא פסק להדיא בריש פרק א' דמגילה דמוציאות גם לאיש במקרא מגילה. ועוד יש לי תירוץ על הרמב"ם בדרך החידוד והפלפול ואין כאן מקום לקבל אריך.

ובמכתבו מיום עשרה בטבת תנז"ר כתב [הגר"ש הכהן מוילנא] מלואים למכתבו הנ"ל וז"ל: על התמיה שכתבתי על דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה, וכתבתי שם שלשה אופנים ליישב קושיא זו אבל אינן עולים יפה לדעת הרמב"ם בעצמו. ואמנם כעת נראה לי ליישב דאף שחייבות בהלל דחנוכה, מכל מקום אינן חייבות לומר כל הלל המצרי שתקנו חז"ל לומר על הנס, דאפשר דאף אם אומרים פרק אחד שהזכר בו הודאה והלל על הניסים סגי בהכי, כמו בתפלה דאף דנשים חייבות, מכל מקום כתב המגן אברהם בסי' ק"ו דמה שנהגו רוב נשים שאין מתפללין בתמידות משום דאומרים מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה. ומדאורייתא די בזה, דאף להרמב"ם דתפלה דאורייתא מכל מקום די בפעם אחת ביום ובאיזה נוסח שירצה ע"ש. ואם כן אף בהלל דחנוכה אף שחייבות מצד שאף הן היו באותו הנס, מכל מקום די שיאמרו מזמור אחד שזכר בו דברי הלל ושבח להקדוש ברוך הוא על הניסים, ולפיכך אינם יכולים להוציא לאיש, כן נראה לי ליישב דברי הרמב"ם א.

תמיה לי על הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה הלכה י"ד שכתב שם דאם אשה או קטן מקריין אותה את ההלל עונה אחריהן מה שהן אומרים. ופשטו דהוציא זה מהמשנה דסוכה דף ל"ח א'. ומדכתב זה בהלכות חנוכה משמע להדיא דגם בהלל דחנוכה אין אשה יכולה להוציא בקריאת הלל לאיש. ותמהני טובא דהלא ודאי כמו דאמרינן דנשים חייבות בנר חנוכה משום שאף הן היו באותו הנס, הכי נמי חייבות בהלל דחנוכה מהאי טעמא. ואם כן כמו דאמרינן בשבת בדרך הנ"ל [כ"ג א] דאשה ודאי מדלקת ומוציאות גם לאיש, הכי נמי בהלל מוציאות גם לאיש. והמשנה דסוכה הנ"ל הא מיירי בהלל דסוכות דפטירי מצד דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, כמו דפטירי ממצות לולב. (והא דלא הזכיר ר"י רק הדלקת נר חנוכה, נראה לי דרבותא קא משמע לן, דלא מיבעי הלל דבא על הנס דנצחו לאויבים ובטלו גזרתם, דודאי נשים חייבות שאף הן היו בכלל הגזירה, אלא אפילו הדלקת נר חנוכה דבא על הנס דשמן, דאין לנשים חלק בקרבנות ובהדלקת הנרות והם כולם באים מתרומת הלשכה, ונשים פטירי ממחצית השקל דמהם היו מביאים כל קרבנות צבור, מכל מקום חייבים).

ורציתי ליישב דטעמו של הרמב"ם משום כיון דהלל בא על נצחון המלחמה לא שייך זה בנשים דלאו בני כיבוש נינהו. וכי האי גוונא כתב בס' החינוך [מצה תר"ג] דנשים פטורות ממצות עשה דזכירת עמלק, משום דמשמע מקרא דמצות עשה דזכירה היא סבה וגרם למצות עשה דתמחה לעמלק, ונשים פטורות ממצות עשה דתמחה דלאו בני כיבוש נינהו. אבל קשיא לי על זה דהא גבי פורים נמי עיקר קריאת המגילה והסעודה היא משום נצחון המלחמה וביום שנחו מאויביהם עשאוהו יום משתה ושמחה. וזה לא שייך בנשים דלא הלכו במלחמה, ואף על פי כן חייבות

א. בתורת רפאל הל' פסח סי' ע"ה העלה עפ"י התוס' סוכה ל"ח א' ד"ה מי, שכשם שחייבות בהלל דפסח דעל הנס בא, ה"ה דחייבות בהלל דחנוכה דעל הנס בא. וראה להלן בקונטרס דברי שלמה סי' א מש"כ בזה. ובמקו"א בארתי שאף הן היו באותו הנס נאמר רק כרבו שנתקן באופן מיוחד מחמת הנס, כמו קריאת המגילה כפורים, הדלקת נר חנוכה, וארבע כוסות כפסת, ודין הלל הוא על הכוס ומחמתו כידוע. אבל דבר שאינו חקנה מיוחדת לנס מסויים אלא שנביאים חקנו להם לומר עליהם כשנגאלו מצרתם, כמו הלל דחנוכה שאינו מחמת הנס המסויים דחנוכה, בזה נשים פטורות מצד דהוי מעשהו"ג, ורבים קלסוהו. ולכן לא נזכר בשום מקום שנשים חייבות לומר הלל דחנוכה. וגם התוס' בסוכה הזכירו רק פסח.

סימן סב

ביאור נוסח "הנרות הללו"

להשתמש בהם אלא לראותם בלבד לא שייך בזה דמתחילה אמר בדרך כלל דהם קודש לענין שימוש, דזה לא שייך לפרש רק במשנה או בכרייתא, אבל בנוסח שנתקן לומר הודאה ושבת להקב"ה אין דרך כלל לסתום והדר לפרש. ג] עוד צריך להבין גירסת הרא"ש דגריס וכל "מצות" שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש. ולכאורה תיבת וכל מצות אין לו מקום כאן. ד] ועוד נמצא גי' אחרת במפרש דגרסי הנרות הללו קודש הם ובמס' שלפנינו וכן ברא"ש ליתא לתיבת הם, וצריך להבין במאי פליגי הגירסות. ה] ועוד צריך להבין כמה שאמר אלא לראותם בלבד, ולכאורה האי אלא לראותם מיותר הוא, דהא כי תעלה על דעתך שאסור גם לראותם דאדרבא דעיקר מצותם להדליק בחוץ כדי לראותם ולפרסם הנס. ו] ועוד יש לדקדק כמה שמסיים כרי להודות ולהלל לשמך הגדול, ולכאורה הוא שפת יתר דהא כבר אמר בתחילה הנרות הללו אנו מדליקין על הניסים ועל הנפלאות והיינו דהדלקת נרות של חנוכה הוא זכר לנס שנעשה במנורה בימי החשמונאים. וא"כ למה חזר וכפל לבסוף פעם שנית כדי להודות ולהלל. ז] ועוד יש להבין במאי דתיקון בנוסח הזה לומר לשמך הגדול, וכן בנוסח בימי מתתיהו יסוד לומר וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול, משא"כ בשאר הודאות דתקנו רק לומר לשמך סתם כמו דאמרינן בכל יום בשמונה עשרה וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת, ולא אמרינן את שמך הגדול:

והנה ליישב קושיא הראשונה דבש"ס אמרינן אין בהם משום קדושה ובמס' סופרים אמר דהנרות הללו קודש, יש ליישב בפשיטות ע"פ דברי הבעל המאור ז"ל בפ' במה מדליקין דדעתו ז"ל שם דרב יהודה אמר רב אסי דאמר דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה פליגי באמת על מימרא דרב בריש הפ' (כ"א א) דנ"ח אסור להשתמש לאורה, דלרב אסור להשתמש שום תשמיש ואפילו תשמיש דמצוה ותשמיש קדושה,

גרסינן דמס' סופרים פרק ה' הלכה ו' וכיצד מברכין ביום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתיים וכו'. ואומר הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות וכו' וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותם בלבד כרי להודות לשמך על נפלאותיך ועל ישועתיך עכ"ל. והועתק נוסח זה ברא"ש בפ"ב דשבת סימן ח' ובטור או"ח סימן תרע"ו בקצת שנוי לשון. ולכאורה יש לעמוד על לשון זה בכמה דברים. א] יש לתמוה כמה שאמר וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש, הלא כהריא אמרינן (בשבת דף כ"ב ע"א) דנרות חנוכה אין בהן שום קדושה דעל הא דאמר רב יהודה אמרו רב אסי אמר רב דאסור להרצות מעות כנגד נ"ח, ואמרינן שם כי אמרינן קמיה דשמואל אמר וכי נר קדושה יש בה, ומסקינן דעיקר הטעם משום שלא יהא מצות בזויות עליו, אבל קדושה בוודאי אין בו". ב] תו יש לדקדק מאי דאמר וכל שמונה ימי חנוכה הנרות הללו קודש, הך וכל שמונה למעוטי מאי, ממ"נ אם נותר מן השמן מן השיעור שהיה צריך להדליק הא אסור בהנאה ואפילו לאחר חנוכה, וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בשם השאילתות דרב אחאי גאון זצ"ל דהנותר מן השמן דיום השמיני עושה לו מדורה בפני עצמו ושרפו לפי שהוקצה למיצותו אסור להשתמש ממנו וא"כ אם בא לאשמעינן דאסור להסתפק ולהנות מן השמן של נר חנוכה הל"ל לומר והנרות הללו של שמונת ימי חנוכה קודש והוי משמע דנשארו בקדושתם ואסורין בהנאה לעולם. אבל מה דאמר וכל שמונת ימי חנוכה משמע דאינו נוהג הקדושה בהם רק בשמונת הימים אבל לאחר חנוכה פקעה קדושתן וחזרין להיתרן, וכמו עצי סוכה דאינן אסורות בהנאה רק בשבעת ימי החג. דהא אין לומר דר"ל דכל ח' ימי חנוכה הנרות הללו קודש לענין דאסור להשתמש בהם, וכמו דקי"ל באמת להלכה כרב דאסור להשתמש לאורה, דהא וודאי ליתא, דלזה לא הוצרך לומר דהם קודש כיון דבהדיא מסיים ואין לנו דשות

א. אולם הרשב"א והר"ן שכתב"א א' מבארים הטעם של המ"ד דאסור להשתמש לאורה משום דעשו נר חנוכה כשמן של מנורה שאסור להשתמש בו. והמאירי שם כתב להדיא שיש בשמן קדושה גמורה. ועי"ש שהביאו גם הטעם שבגמ' המאירי מבאר שהוכרחו לטעם זה כיון שהרצאת מעות הוא עיזן קל הייתי סבור להתיר. ומה שאמרו כי נר קדושה יש בו, היינו דוקא לענין תשמיש זה שהוא קל ואינו נראה כנהנה. וראה להלן בחשובת הש"ח שעמד על כך.

ולשמן של היכל. וא"כ י"ל דמונח עליהם צד קדושה מדרבנן זכר לנרות המנורה כמו דאסור להשתמש ולהנות מנרות המנורה ה"נ אסור להשתמש ולהנות מנ"ח. [ואף דקי"ל מראה וריח אין בהם משום מעילה, היינו דקרנן מעילה ליכא אבל מ"מ אסור להנות לכתחילה מה"ת].

ועפ"ז א"ש דברי המס' סופרים הנ"ל בנוסח הנרות הללו שיסד לומר הנרות הללו קודש, משום דסבירא ליה דהלכה כרב דאסור להשתמש לאורה כלל משום דאסור בהנאה ויש בו קדושה מדרבנן. והא דמקשה שמואל וכי נר קדושה יש בה, היינו לפי דעת רב אסי דס"ל דתשמיש מצוה מותר להשתמש, שפיר מקשה דאמאי אסור להרצות מעות כיון דאין בהם משום קדושה גם זה שרי [כמו שכ' הבעהמ"א שם דדעת שמואל דבזווי מצוה לא שייך אלא במשתמש בגופה של נר כמו שמכסה דם ברגל ע"ש].²

ונראה דזה ג"כ דעת השאלות פ' וישלח [שאלתא כ'] דכ' אם כתבה והותיר שמנה מוסיף עליו ביום שני ומדליקו וכו', ואם הותיר ליום שמיני עושה מדורה ומדליקו בפ"ע.³ דהיינו משום דס"ל ג"כ כרב דנ"ח יש בו משום קדושה והלכך אפילו אם כתבה

משום דקסבר כיון שהם זכר לנרות ושמן של היכל אסורות הן בהנאה כל עיקר, אפילו לקרוא בספר ואפילו לסעודת שבת ולסעודת מצוה. ולרב אסי דאמר דאסור להרצות מעות כנגד נ"ח דוקא הרצאת מעות וכיוצא בה שהוא תשמיש רשות ושל חול, וכדקא פירש טעמיה משום בזווי מצות, אבל תשמיש מצוה ותשמיש קדושה מותר להשתמש לאורה. [וצ"ל דבעהמ"א ז"ל לא גרס במימרא דרב אסי דאמר משמיה דרב דא"כ תקשה דרב אדרב. ודוחק לומר דאמוראין הן אליבא דרב, ובפרט לפי גירסת הרי"ף דגרס רב יהודה אמר רב דוודאי תקשה שמעתתא אהדדי. אלא נראה פשוט דהיה הגירסא לפניו אמר רב יהודה אמר רב אסי סתם, וכן הגירסא ברא"ש ז"ל² ושמואל דמתמה עלה וכי נר קדושה יש בו לא ס"ל דאית ביה סרך קדושה ולא משום אסור הנאה במשתמש לאורה ולא הו"י כה"ג בזווי מצוה לדעתיה וכו' עכ"ל. [ויש להטעים שהוא תמה עליו לפי שיטתו שאמר דרק מעות אסור להרצות אבל תשמיש אחר מותר לכן מקשה ממ"נ, אם יש בהם קדושה אפילו תשמיש חשוב יהיה אסור, אלא ע"כ אין בהם שום קדושה, וא"כ אפילו להרצות מעות יהיה מותר להשתמש לאורה]. והיוצא לנו מדבריו ז"ל דלדעת רב אסור אפילו תשמיש קדושה משום דעשאום זכר לנרות

ב. רבינו להלן ד"ה וכו' וכן במכתבו להשר"ח (במערכת חנוכה ס"י ט') העיר שכ"כ בהגהות מהר"ב שבת שם שכ"ה גירסת רש"י. (בשר"ח שם יש ט"ס ובמקום רש"א צ"ל רש"י).

ג. במכתבו שם הוסיף רבינו שלפ"ז יוצא שהלכה כרב דהב"תא במסכת סופרים מסייעתו. אך בעה"מ כתב שהלכה כרב אסי, ודאח להלן ד"ה ואכן. וכ"כ ברעת השאלות בספר האשכול הל' חנוכה, דכיון שההלכה היא זכר לשמן שבמנורת המקדש, רינו כתשמישי קדושה שאינם נורקים. ועי' רמב"ן שבת כ"א א' בשם מקצת גאונים.

ד. במכתבו שם הוסיף רבינו: ותמה הרי"ן דלמה גרע מעצי סוכה לאחר החג דמותר בהנאה, דכל תשמישי מצוה מותר לאחר שבטל מצותה. ומה שחירף דהתם יודע שלאחר החג בטל המצוה אבל הכא אינו יושב ומצפה מתי תכבה נרו הדבר תמורה דאדרכה כהדיא אמרינן כביצה דף ל' ע"ב גבי נר שבת דאדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו ועי"ש בפירוש רש"י. הן אמת דהתוס' בשבת דף מ"ד ד"ה שבנר הקשו גם כן כקושית הרי"ן וכתבו לחלק גבי נר חנוכה אינו יושב ומצפה מחמת חביבות הנס. אבל הרי"ן לא הזכיר הך סברא כלל. וגם בלאו הכי תמיה דמה שייך לענין איסור ביזוי מצוה אם יושב ומצפה או לא, דאטו בדעתו דהבר תלוי דכל זמן שהמצוה לא פסקה לא מהני מה שהיה יושב ומצפה דמכל מקום איכא כוון מצוה, ואם כבר פסקה ובטלה המצוה מאי איסורא איכא ומאי נפקא מינה אם חשב בדעתו דלא תבטל המצוה, והך סברא לא נאמר בגמרא שם רק לענין איסור מוקצה כשבת ויום טוב דאסור מצד דלא אמרינן היה מוכן מאתמול, ושם שייך הסברא אי יושב ומצפה או לא. ודברי הרי"ן ותוס' תמהים אצלי לפי שעה. אבל לפי מה שכתבתי לפי דעת המסכת סופרים ובעל המאור דנר חנוכה מיקרי קדש ואסור בהנאה עולה לנו דברי השאלות והגאונים כמין חומר דאינו ענין לסוכה אלא תשמישי מצוה. ואף דסמכו חז"ל אקרא דחג הסוכות שבעת ימים להשם, מכל מקום אינו רק על השבעה ימים דהא בקרא דסמכו עליה שבעת ימים כתיב (ובפרט לדעת הסוכרים דהוא מן התורה וכו' שכתבו התוס' כביצה דף ל' ע"ב ד"ה אבל יש לומר בפשיטות דגורת הכתוב היא דאינו אסור רק ל' ימים) אבל בנר חנוכה דעשאום כנרות המנורה נשאר בקדושה לעולם כמו המנורה (ואף דרבנן במעילה דף ר' דישנן במנורה לא נהנין ולא מועלין מכל מקום אסור מדרבנן מיהת רק דקרנן מעילה ליכא). והרי"ף שכתב דלאחר שדלקה כשיעור מותר להשתמש לאורה, יש לומר דלשיטתו אויל דגריס במימרא דאסור להרצות מעות נגד נר חנוכה ר"י אמר רב, ואם כן אי אפשר לומר דפליג אמירא דרב דלעיל, דאם כן תיקשי דרב אדרב, ועוד דהא מכל זה על כרחין צריך לומר דלא פליגי, ומוכח דאין בו משום קדושה רק כדי שלא יהא מצות בזוית עליו. וכן כתב הרי"ן דהרי"ף פליג על הגאונים (ומיהו הרא"ש דהביא לדברי הרי"ף ולדברי השאלות, ע"כ צריך לומר

גירסתו דגרס שם אמר רב יהודה אמר רב דאסור להרצות מעות, ולפי זה א"א לומר דפליגי, דא"כ תקשה דרב אדרב, אלא ע"כ צ"ל דרב נמי לא אסר אלא להשתמש לאורה משום בזוי מצוה, והא דאמר רב אסי אסור להרצות מעות, צ"ל כמו שכי הרא"ש ז"ל דקי"ל דאף דהרצאת מעות הוא תשמיש עראי, מ"מ כיון שהוא תשמיש של גנאי אסור. או כמו שכתב הר"ן דהמ"ל דאפילו תשמיש קל כמו הרצאת מעות ג"כ אסור, וכן כי הרמב"ן במלחמות שם, אבל עכ"פ גם לדעת רב אין בו משום קדושה ומותר בהנאה רק שאסור להשתמש לאורה בעת שדולקות למצוותן משום בזוי מצוה, כמו שכי הר"ן ז"ל דאפי" תשמיש מצוה נמי איכא בזוי מצוה דנראה כמבטלות זו את זו. או כמש"כ הרמב"ן והרא"ש ז"ל דהרואה יאמר דלצרכו הוא דאדליק, אבל לאחר שדלקו כשיעור שפיר מותר להשתמש לאורה ולהסתפק ממנה אפילו לדבר הרשות ודלא כדעת הגאונים. וכזה עולה לנו דברי רבותינו הגאונים ודברי רב אלפס כמין חומר בעז"ה:

וכל זה כתבתי לפי דברי הר"ן הנ"ל דס"ל בפשיטות דרב אלפס פליגי על הגאונים. אבל מד' הרא"ש ז"ל שהעתיק לדברי הר"ף בס"י ג' דאם רצה לככותה או להשתמש לאורה הרשות בידו, ועפ"כ הביא ד' השאלות בסימן ט' דהנותר מן השמן צריך לעשות מדורה בפ"ע. ולכאורה הוא תרתי דסתרי. ומה שתירצו הב"י והתפארת שמואל על הרא"ש דהשאלות מיירי שנשאר מן השמן שצריך לשיעור הדלקה, כגון שכבה בתוך שיעור הדלקה, הנה לפענ"ד לא משמע הכי בדברי השאלות, דהא לא הזכיר שכבה מקודם וכל כגון דא הו"ל לפרש בהדיא. לכן נראה לי דהרא"ש ז"ל סובר דיש חילוק בין שמוש לאורה לבין להסתפק מן השמן עצמו לצורך חול, דעד כאן לא אסרו הגאונים רק להסתפק מן השמן עצמו, דבכה"ג במנורה יש בהן משום מעילה מן התורה, ולכן אסור גם בנר חנוכה מדרבנן זכר למנורה, אבל להשתמש לאורה דבמנורה

ונעשית מצוותה, מ"מ אסור להשתמש ולהסתפק ממנה מצד איסור הנאה ואיסור קדושה"י. [וחה אין להקשות מדכ' סתם אם ככתה הוותר שמנה משמע דאפילו אם דלקה כשיעור נמי אסור להסתפק ולהנות מנותר השמן. ולכאורה הא בוודאי אינו חל איסור הנאה רק על שיעור השמן שצריך להדליק. והא אינו קושיא, דחדא י"ל דהא קי"ל דאין ברירה. ועוד י"ל דאסור מצד תערובות זה בזה בעת הדלקה ונאסר גם השמן של היתר מהשמן שהוקצה למצוותן. והיינו דהשאלות לא הביא לד' רב אסי משום דס"ל כד' בעהמ"א דרב אסי פליגי אדרב ולא אסר רק להרצות מעות, אבל אנן דקי"ל כרב כל תשמיש אסור אפילו מצוה. [והא לא קשיא דלא הביא גם לעיקר דינו של רב דאסור להשתמש לאורה, די"ל דזה ממילא שמעינן מדכ' דאפילו ממותר השמן לאחר שככתה אסור ליהנות ממנה וכ"ש בעת שדולקת למצוותה].

ובזה נעמוד על המכוון ולהבין טעמו של הרב אלפסי ז"ל שפסק דלאחר שדלקו כשיעור אם רצה לככותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. וכתב הר"ן ע"ז דנראה מדבריו שאם ככתה דמותר להסתפק מן השמן, ודלא כדעת הגאונים ז"ל דס"ל דאם כתבה ונשאר שמן צריך לעשות מדורה בפני עצמו ושורפו. כ"כ הר"ן ז"ל שם. וצריך להבין באיזה סברא פליגי. ואמנם לפי מה שכתבנו לעיל א"ש ותליא בחילופי הגירסאות, דדעת השאלות והגאונים ז"ל הנ"ל אינו אלא לפי גי' הרא"ש ז"ל דלא גרס בד' רב אסי דאמר כן משמיה דרב [וכ"ה גירסת רש"י כמו שכי בהגהות מהרי"ב ז"ל בגליון], ושפיר י"ל דרב אסי פליגי אדרב וסבירא ליה דנר אין בו משום קדושה, אבל אנן דקי"ל כרב דעשאום כנרות המנורה ואסור בהנאה, ממילא אסור להסתפק וליהנות אפילו אם ככתה, כמו בנרות המנורה גופא דאסורין בהנאה אפילו לאחר שנעשה מצוותן, כמו דתנן במעילה בפ' ג' (דף י"א ע"ב) דדישון מזבח הפנימי והמנורה לא נהנין ולא מועלין הרי דלכתחילה אסור ליהנות מהן. אבל רב אלפס ז"ל לפי

רמחלק בין להסתפק לאורו ובין להסתפק מגוף השמן, וגבי מנורה נמי יש נפקא מינה כזה דהא קול ומראה וריח אין בו משום מעילה וכן מצאתי בעה"י בספריה דמר נ"י [מכתב לחזקיהו] בחידושיו לשבת שם שכתב כעין סברא זו ממש, וישב בזה קשיית הגאונים חפץ ה' וחקי חיים, לא הביא ראיה לחילוק זה. אך לפי מה שכתבתי מבואר להדיא ריש חילוק דהא כמראה אין בו מעילה עיין בתוס' סוכה (נ"ג ד"ה בודרת) או כמו שה"י הב"י. ומאד תמיהני על הר"ן שכתב בטעמו של רב דאסור להשתמש לאורה כדברי הרב בעל המאור, ואם כן מאי הוצרך לרוחק בדברי השאלות וכן מה שהקשה דלמה אסור להשתמש בתשמיש מצוה וצריך עיון גדול עכ"י הכהן הגרול יצ"ו [וראה להלן ד"ה ואגב].

ה. ראה להלן בתשובת השד"ח מה שהשיב לרבינו.

ומצפה שיכבה ולכך מותר עכ"ל. זה דחוק דאם כן אם כבה באמצע הסעודה דלא שייך יושב ומצפה יהא אסור אפילו לאחר שבת, זה לא שמענו בשום מקום. וגם הר"ן הקשה לקושיית התוס' הלו ותיריך בדרך אחר משום דבשבת אף בעת שדולק למצותו ג"כ נהנה ממנה משא"כ בנר חנוכה. וגם זה דחוק דסברא זו לא שייך אלא לענין להשתמש לאורה, אבל להסתפק מן השמן עצמו בשבת, וודאי אסור להסתפק ממנו משום אסור כיבוי למה לא נימא דהקצה לגמרי למצוותו ויהא אסור להסתפק ממנו אפילו לאחר השבת.

ואמנם כל זה הוה קשה להו רק לפי שיטתם ז"ל דס"ל בפשיטות דגם בני"ח אין בו אסור הנאה ותשמיש רק מצד שהוקצה למצוותו וכמו בעצי סוכה. אבל לדעת בעהמ"א ז"ל [ולפי מה שכתבו כ"ה ג"כ דעת המס' סופרים הנ"ל] דהטילו חז"ל עליהם איסור הנאה ואיסור קדושה כמו במנורה כדי לעשות זכר למקדש, אין מקום לכל קושייתם ז"ל בזה, דעל דכאן לא תלי להו חז"ל בדעת האדם אם יושב ומצפה או לא רק בעצי סוכה ובנר שבת, דמעיקרא לא הטילו חז"ל איסור הנאה על עצי סוכה רק לז' ימי סוכה בלבד, ואסמכיה להו אקרא דכתיב חג הסוכות שבעת ימים לה' מה חג לה' אף סוכה לה', אבל עיקר הטעם משום ביזוי מצוה, והלכך לאחר החג דכבר בטל מצוותה לא שייך איסור כלל. אלא דהש"ס מקשה (בביצה דף ל' ע"ב) על הא דאוקימנן שם דר"ש מתיר ליטול עצים מן הסוכה דעלמא ביו"ט אם נפלה כמו דמתיר להסתפק בשבת ממותר השמן שבנר ושבקערה משום דלית ליה מוקצה וע"ז מקשינן דמי דמי סוכה לנר שבת, דהתם אדם יושב ומצפה אבל בסוכה בוודאי אינו יושב ומצפה וכל זה בסוכה דעלמא לענין איסור מוקצה ביו"ט ומתריצין דמיירי בסוכה רעועה דמאתמול דעתיה עליה אבל בסוכת החג בחג מבואר שם בהדיא דהכל מודים שאסור כל ז' אף אם נפלה דהטילו חז"ל עלה איסור הנאה כל ז' בין עומדת ובין אם נפלה, ואף דבנפלה לא שייך ביזוי מצוה מ"מ כיון דאסמכיה ליה אקרא דחג הסוכות אין לחלק. ודווקא בנויי סוכה הטעם משום ביזוי מצוה [ונ"ל באמת דבנפלה הסוכה נהי דהסוכה בעצמה אסורה מ"מ בנויי סוכה יהא מותר להשתמש באמת דהא השתא ליכא ביזוי מצוה ובהן ליכא אסמכתא מקרא. ואין לומר דמ"מ אסור משום דאין אדם יושב ומצפה אימתו תיפול

עצמה ג"כ אין בו איסור תורה, דהא קי"ל קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה מה"ת, ואינן אסורין אלא מדרבנן, והלכך לא ראו לאסור גם בני"ח, דאינו אלא זכר למנורה דהוי כגזירה לגזירה, לפיכך הביא הרא"ש ז"ל לדברי שניהם דאלו ואלו דברי אלהים חיים הם ואין כאן מחלוקת כלל דלא כהר"ן ז"ל הנ"ל.

וע"פ הצעה זו עולה לנו כמין חומר ב' הגירסות שהבאתי לעיל בנוסח הנרות הללו, דגירסא דידן וכל ח' ימי חנוכה קודש, וגי' הרא"ש ז"ל וכל מצות שמונת ימי חנוכה קודש. והיינו דלפי גי' דילן משמע דאף דקי"ל כרב דנ"ח יש בהן משום קדושה ואסור בהנאה, מ"מ לא חל עליהם איסור הנאה רק בתוך ח' ימי חנוכה דעדיין ראויה למצותה להדליק בהן למחר, אבל לאחר שעברו ימי חנוכה דתו לא חזי למצוותן פקע מהן איסור הנאה, כמו עצי סוכה דאין אסורין בהנאה אלא בשבעת ימי החג. ויש להסביר עוד דלאחר ימי חנוכה דמי לשמן שבמנורה, דקי"ל דלאחר שנעשו מצוותן לא נהנין ולא מועלין, והלכך בני"ח מותר אף לכתחילה ליהנות מהן כמו שכ' לעיל דהוי כמו גזירה לגזירה. אבל לפי ג' הרא"ש דגרס חז"ל וכל מצות שמונת ימי חנוכה קודש, י"ל דס"ל דאף לאחר שמונת ימי חנוכה אסור להסתפק מהן, ולשיטתו אזיל דהביא לד' השאלות דאף לאחר ימי חנוכה צריך לעשות מדורה ולשורפו. ובזה שאמר וכל מצות כלל בזה שני דברים, חדא דלא הוקצו למצותה רק כפי שיעור השמן שצריך למצוה, ועוד דשיעור השמן שצריך למצות שמונת ימי חנוכה נשאר בקדושתן לעולם אפילו לאחר ימי חנוכה. ואף דגבי מנורה עצמה לאחר שנדרשנה השמן והפתילה ואינה ראויה למצוה אין בהן משום מעילה מה"ת, מ"מ כיון דמדרבנן לא נהנין גם בני"ח תקנו כן:

ובזה נתיישב מה שהקשו התוס' (בשבת דף מ"ד) על הא דאמרינן מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר, ומשמע הא לאחר השבת גם לר"י מותר, והקשו מ"ש מנר חנוכה דתניא דאפילו לאחר חנוכה דאסור [וכוונתם לד' השאלות הנ"ל]. והוצרך התוס' לחלק בין נר חנוכה דלא בא להנאתו אלא לפרסומי ניסא, ומשום חביבותא דנס אינו מצפה שיכבה אלא מקצה לגמרי למצוה, אבל נר שבת להנאתו בא יושב

ואף לפי מש"כ להג"י במס' סופרים כל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש, אבל לאחר החג שרי, היינו משום דאחר חנוכה לא חזי למצוותה וגבי מנורה גופא אין בו רק איסור דרבנן, אבל בתוך ימי חנוכה דחזיא למחר לא מקרי דבטל מצוותה כיון דראויה לצורך מחר. ולא דמי למנורה דהתם צריך לערוך בכל יום פתילות ושמן אחר וזהו עיקר מצות הטבה של מנורה, וכמו דכתיב בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות יקטירנה, אבל בג"ח דמבואר להדיא במס' סופרים דאין חוששין לשמן ולפתילות עד שתכלה [ונ"ל דקמ"ל דלא נימא דשנים כמנורה ממש דצריך ליתן בכל יום שמן ופתילות חדשות קמ"ל דלא] לא שייך כלל דנעשית מצוותה דהא ראויה למחר, וכל ח' ימי חנוכה הכל למצוה אחת יחשב, משא"כ אחר חנוכה. ואף דראוי לשהות על חנוכה של שנה הבאה מ"מ זהו מצוה אחרת הוא דמ"מ מצוות הדלקת נ"ח של שנה זו כבר פסקה ומקרי דנעשית מצוותה ועכ"פ לא דמי לעצי סוכה ונר שבת כלל וכלל ולק"מ לקושיית הר"ן והתוס' הנ"ל.

ה'וצא לנו להלכה מכל מה שכתבנו. א'. דלענין להשתמש לאורה בתוך זמן מצוותה שוות דעות כל הפוסקים [וזולת הבעל המאור ז"ל] דאסור להשתמש לאורה שום תשמיש ואפילו תשמיש מצוה ותשמיש קדושה. אך דמחולקין בטעמן, דלדעת הרא"ש ז"ל בתשמיש לאורה ליכא שום ביזוי מצוה כלל ואפילו בתשמיש דרשות, וזולת להרצאת מעות דהוא תשמיש של גנאי דידי סמוכות לנר, ובוה דימו חז"ל לכיסוי הדם דאסור לכסות ברגל אבל זולת זה לא מצינו שום תשמיש דיהא אסור משום ביזוי מצוה. והא דאסור להשתמש לאורה הוא משום רכיון רכל עיקר מצות נ"ח הוא משום פרסומי ניסא לרבים, ואם ישתמש לאורה כל הרואה יאמר דלצורכה הוא דאדלקה ולא יהיה היכרא ופרסומי ניסא כלל. ולפיכך אפילו תשמיש רמצוה אסור. ואמנם כנגד זה לא שייך לאסור רק בתשמיש קבע אבל תשמיש עראי שרי וגם בהרצאת מעות אי לאו משום ביזוי מצוה היה שרי דבזה לא יאמר הרואה דלצורכה הוא דאדלקה, דדוקא בתשמיש קבוע שייך גזירה, ולהכך בשאר תשמיש קל ועראי ס"ל להרא"ש באמת דשרי.

[ודע] דאין להקשות מכאן על דעת הרמ"א ז"ל ביו"ד סימן פ"ז דגבי איסור דרבנן לא חשו למראית העין וחנוכה נמי דרבנן הוא ואעפ"כ חששו מפני

סוכתו. זה אינו שייך רק לענין איסור מוקצה ביו"ט דאף ר"ש לית ליה מוקצה מ"מ בעצי סוכה דאין יושב ומצפה אסור גם לר"א וכל זה ביו"ט אבל בחוה"מ בוודאי שרי להשתמש מנויי הסוכה אם נפלה הסוכה ומ"מ עדיין צל"ע בזה].

ועפ"ז מיושב שפיר קושית התוס' מה שהקשו מנר שבת, דמלבד דיש לומר כמו שכתב הר"ן ז"ל דגבי נר שבת לא הטילו עלה איסור מוקצה ואיסור הנאה מצד ביזוי מצוה, דהא עיקר המצוה הוא לצורך הדיוט משום שלום בית, ומאן לימא לן דאסור להסתפק ממנו אף בעוד שהוא דולק מלבד איסור כיבוי בשבת, דאפשר כיון שהמצוה הוא לצורך הדיוט גם להסתפק ממנו מותר זולת איסור כיבוי, אלא אפי"ו נימא דלא כהר"ן דמ"מ להתספק ממנו מ"מ אסור משום ביזוי מצוה, וכמו בסוכה דג"כ מותר להנות ממנה ולישב בצילה, ועיקר מצוותה לישב בתוכה ולהנות מן הצל, ומ"מ להסתפק מעצים איכא איסור הנאה, ואף בחוה"מ אסור, מ"מ כל זה בשבת גופא בעוד שדולקת למצותה אבל לאחר השבת דכבר בטל מצוותה לא חמיר מעצי סוכה דמותר לאחר החג.

וגם בעיקר הדבר במאי דמשמע דמודו התוס' דבשבת גופא יש איסור להסתפק מן השמן מצד ביזוי מצוה מלבד איסור כיבוי, אני תמה דהיאך מתיר ר"ש להסתפק מן השמן בשבת גופא, דנהי דלית ליה מוקצה מ"מ אסור מצד ביזוי מצוה, ומיהו י"ל דלאחר שכבתה כבר בטל מצוותה ומותר להסתפק ממנו אף בשבת וכמו בג"ח לדעת הר"ן אליבא דהרי"ף ז"ל. ונ"מ טובא להלכה בין הר"ן ותוס' ז"ל לענין נר של יו"ט דמבואר בב"י באו"ח סי' רס"ג בשם הירושלמי דגם ביו"ט הוי מצוה ומברכין עליה. וא"כ לדעת התוס' יהיה אסור להסתפק מן השמן בעוד שדולק, ואף אם צריך לצורך אכילה דלדעת כמה פוסקים מותר כיבוי לצורך אוכל נפש, מ"מ מנר של מצוה יהיה אסור להסתפק בעוד שדולק משום ביזוי מצוה אבל להר"ן ביו"ט מותר לגמרי אם אין בו איסור כיבוי. ואכן עכ"פ מה שהקשו מג"ח דתניא דאסור אף לאחר חנוכה בוודאי לק"מ, דנ"ח שאני דעשאום כנרות המנורה דאסור בהנאה לעולם ואף לאחר שביטל מצוותה וכמו שכתבנו לעיל בשם המשנה דמעילה, דדישון המנורה לא נהנין ולא מועלין, ולא שייך בג"ח הסברא דיושב ומצפה כלל וכלל דלא תליא בדעת האדם כלל.

בכל ימות השנה מבינים הכל שהוא עשוי לנר חנוכה ואף אם משתמש לאורה. ולא אמרו הך סברא דרואין רק אם היה תפוש נר חנוכה ועומד, דשם שפיר יש חששא דרואין דכל העובר בשוק ורואה דתופש הנר בידו יסברו דעכשיו הדליקו כדי להשתמש בו לצרכו בבית או באיזה מקום אחר חוץ לבית, אבל אם מונח במקום הראוי לא שייך חשש זה כלל וכל עצמו לא אסרו להשתמש לאורה רק מצד ביזוי מצוה, ואפילו בתשמיש מצוה ג"כ שייך בזיון דמצות מבטלות זו את זו דכל דמשתמש בשביל מצוה אחרת נראה כמבטל למצוה ראשונה. והא דהוצרך לאסור להרצות מעות הוא רבותא דאפילו תשמיש קל כהרצאת מעות ג"כ איכא ביזוי מצוה.

ואמנם תימא לי דלפי מה שכ' בתחילה בטעם של מ"ד דאסור להשתמש לאורה דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בו כלל, משמע דס"ל כבעהמ"א ז"ל דלאו משום בזיון נגעו בה רק משום דמעיקרא הטילו על נ"ח איסור הנאה ואיסור קדושה משום דכיון שהיא זכר למנורה עשאוה כנרות המנורה, וא"כ לא הוצרך להמציא דבתשמיש דמצוה ג"כ שייך בזיון, דאפשר דבשאר מצות מותר להשתמש תשמיש דמצוה כגון בנר בהכנ"ס ושל חולה, ושאינו נ"ח דאסור מצד איסור הנאה ולא דמי לשאר נירות דמצוה ומנ"ל להמציא דבר זה דגם לתשמיש דמצוה איכא בזיון. ואי משום דיש לו הכרח מר' רב אסי דאמר דאיסור דהרצאות מעות כנגד נ"ח אינו אלא מטעם ביזיון, ולא מסתבר ליה למימר דרב אסי פליג עליה דרב, או דאפשר דגריס כגי' רידן דרב בעצמו אמר להך מימרא דאסור להרצות מעות, וע"כ צ"ל דגם הא דאסור בתשמיש דמצוה ג"כ משום בזיון הוא, א"כ תמוה דלמה הוצרך לטעם משום דהיא זכר למנורה עשאוה כמנורה דהא גם בשאר נרות דמצווה שאינם זכר למנורה ג"כ אסור להשתמש לאורם תשמיש דמצוה אחרת וד' הר"ן ז"ל צ"ע לכאורה דנראה דמוכי שטרא לכי תרי וכתב ב' טעמים הסותרין זא"ז.

ואמנם אחר העיון בזה קצת ראיתי כי דברי הר"ן נכונים, די"ל דאין כוונתו לומר דמשו"ה אסור להשתמש לאורה משום דאסור בהנאה כמנורה כדעת בעהמ"א ז"ל, דאם איתא הו"ל להזכיר בהדיא דאסורות הם בהנאה כל עיקר כמו שכ' הבעהמ"א ז"ל. ומדהשמיט לשון זה משמע אדרבה דבאמת לא ס"ל כבעהמ"א ורק עיקר איסור תשמיש לאורה משום בזוי

הרואין. דהא ליתא כלל, דבנ"ח שאני דכל עיקר מצוותה לעשות היכרא לרבים, וכיון דאיכא חששא דרואין בטל היכרא ומבטל מצות נ"ח לגמרי. ומיהו לדידן דמדליקין בפנים ואין היכרא רק לבני בית והבני בית הא יודעין דהדליק לשם נר חנוכה, ואפשר דלדעת הרא"ש יהא מותר לדידן להשתמש לאורה, ואכן לכאורה י"ל דתליא בדין דכל מקום שאסרו חכמים ואפילו בחדרי חדרים אסור, דפליגי בזה הפוסקים ז"ל אי גם באיסור דרבנן אמרינן הכי או לא, דדעת התוס' (בכתובות דף ס' ע"א) לענין ציפור שעלה בו קשקשין דממעכן ברגלו בצנעה בשבת. וכתבו התוס' שם דאף דקי"ל כרב דס"ל דמקום וכו' מ"מ באיסור דרבנן שרי. ואמנם בסוגיא (דשבת דף ס"ה) מבואר להדיא דגם באיסור דרבנן אסור וכבר העיר בזה המג"א בס"י ש"א ס"ק נ"ו וכתב דהתוס' ס"ל דסוגיא דשבת נדחה מהלכה ע"ש וע"ש בגליון המג"א להגרע"א ז"ל ובהפלאה על כתובות שם ע"ש היטיב וא"כ לכאורה דבנ"ח דרבנן נמי תליא בפלוגתא זו. [ואכן יש לדחות דשאני איסור מראית העין דעלמא דאינו אלא גזירה דשמא יאמרו דמותר לעשות דבר זה או דיבואו למחשדיה דמחלל שבת וכיוצא. והלכך בחדרי חדרים דלא שייך הגזירה ואינו אסור רק משום לא פלוג, לא החמירו כ"כ לאסור משום לא פלוג באיסור דרבנן אבל במראית העין דנ"ח דבמקום דאיכא מראית העין כגון בזמניהם דהדליקו בחוץ אינו מקיים המצוה כלל אם משתמש לאורה שפיר י"ל דאף בזמנינו דמדליקין בפנים אסור להשתמש, דמ"מ בעינן דיהיה עושה המצוה כמו שתקנו חז"ל בכל מה דיכול ונהי דא"א להדליק בחוץ מכל מקום בשאר דברים שיכול לעשות כמו שתקנו חז"ל מחריב לעשות וצ"ע בזה].

ב' שיטת הרמב"ן ז"ל דוודאי בתשמיש דרשות אסור מצד ביזוי מצוה כמו הרצאות מעות, אבל בתשמיש דמצוה דליכא ביזיון וודאי דאינו אסור אלא משום דהרואה יאמר דלצורכו הוא דארלקה ולא יהי היכרא וכמו שכ' ברא"ש ז"ל בכל תשמיש. והא דהוצרכו לטעם דביזוי מצוה היינו בתשמיש קל כמו הרצאת מעות דליכא חששא דרואין אינו אסור רק מצד בזיון. ולפי דבריו ז"ל בתשמיש דרשות שהוא תשמיש קבוע אסור מתרי טעמי מצד בזיון ומצד חששא דרואין.

ואמנם שיטה שלישית יש בזה להר"ן ז"ל ודעתו ז"ל דבתשמיש לאור חנוכה אין בזה חששא דרואין כלל, דכיון דמדליקה בחוץ במקום דאינו מדליק

דאסור בכל איסורי הנאה ולהרי"ף דמתיר להשתמש לאורה גם להסתפק מותר אפילו בימי חנוכה גופא. ואכן לפי מש"כ לעיל י"ל דהכ"מ בזה דמותר להשתמש לאורה משום דאיסור הנאה דשימוש קיל, דגם במנורה אין בו משום מעילה, והלכך לא אסרו גם בנ"ח דרבנן. משא"כ להסתפק מן השמן והפתילות בעצמן שלא לצורך הדלקה דבכה"ג במנורה עצמה איכא איסור מעילה, שפיר גזרו גם בנ"ח. ואף דלאחר שנעשית מצוותה גם במנורה ליכא מעילה, מ"מ נראה דאסור להנות מה"ת רק דקרבן מעילה ליכא, ובלא"ה י"ל דבנ"ח לא שייך דנעשית מצוותה דהא ראוי לחנוכה של שנה הבאה. ולפי מה שכתבנו בשם המס' סופרים בתוך ימי חנוכה בוודאי אסור להסתפק בהם ולהשתמש לאורה, דהא אמר דהנרות הללו קודש וקודש הא אסור בהנאה, אבל לאחר ימי חנוכה תלי בחילופי הגירסאות אי גרסינן וכל שמונת ימי חנוכה או וכל מצות ימי חנוכה וכמו שכ' לעיל.

ולענין לכבותה לאחר שדלקה כשיעור, הנה הרי"ף

והרא"ש כתבו בהדיא דמותר לכבותה ולא נמצא מי שחולק עליהם בזה וכן מסתבר דאף אם נימא דעשאו קודש כמנורה, מ"מ במנורה גופא היה מכבס ומדשנן בבוקר [והגם ש"ל כיון דהוא זכר לנס דלא היה בו להדליק רק יום אחד ודלקו ממנו ח' ימים אפשר דעשאו לנ"ח כמו נר מערבי דלא היו רשאין לכבותה אם מצאו דולק כדי שיראו הכל הנס. ואף לאחר שמת שמעון הצדיק דפעמים דולק ופעמים כבה, מ"מ אם אירע שהיה דולק לא היה רשאי ליגע בו בבוקר וכמו שמבואר במשנה דתמיד פ"ג, אך כיון שבר"ף וברא"ש ז"ל מתירין להדיא מאן חשיב ומאן ספין לחלוק עליהם. ומיהו המהרש"ל בתשובה בסי' פ"ה מחמיר בזה ואוסר להשתמש לאורה אף לאחר שדלקה כשיעור משום מראית העין דהרואה לא ידע דהוא אחר זמן ויבוא להשתמש בתוך הזמן. והובא בב"ח ובמג"א בסי' תרע"ב. ומיהו זה תליא במחלוקת הרמ"א ביו"ד סי' פ"ז דלדעת הרמ"א באיסור דרבנן לא חשו למראית העין, ואפשר דהרי"ף והרא"ש ז"ל ג"כ סוברים כן, והא מהא דהביא הש"ך שם ראיא דאינו יוצא בזוג אע"פ שהוא פקוק משום דמחזי כמאן דאזיל לחינגא, כבר כתבו האחרונים ז"ל דאינו ראיא, די"ל דאיסור מקח וממכר הוא איסור מדברי קבלה מדכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר ודינו כדברי תורה. ועוד דלדין דמדליקין בפנים

מצוה, ומה שהוצרך לטעם דעשאו כמנורה שאינן משתמשין בה כלל, והיינו משום דהיה קשה לו לכאורה דנהי דלהשתמש כנגדה בשביל תשמיש אחר אפי' תשמיש דמצוה אחרת אסור משום דמבטל למצוה שהודלק בשבילו, מ"מ להשתמש כנגדה בשביל מצות נ"ח עצמו יהא מותר, כגון דצריך אדם אחר להדליק נר חנוכה ורוצה לתקן ולצרוך הנרות כנגד נ"ח יהא מותר, כמו בשאר נרות דמצוה כגון נר של חולה ושל בהכ"נ דמותר לכה"פ להשתמש לאורה בשביל החולה או להתפלל כנגד הנר, דלדבר שהודלק בשבילו בוודאי מותר ולמה בנ"ח אסור לגמרי, ולכן תי' דנ"ח שאני כיון דהך נר נתקן זכר למנורה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל, ואף דלאותה מצוה לא שייך ביזוי מצוה, מכל מקום לא רצו לחלק דמעיקרא נתקן שלא להשתמש כנגדה כלל, והלכך אף אם משתמש בה לאותו מצוה ג"כ איכא בזיון דכיון דלא נעשה לשם תשמיש כלל. ואפשר דזהו הטעם של המ"ד דאין מדליקין מנר לנר, ואף דאנן קי"ל דמדליקין מנר לנר אף בנ"ח צ"ל דכולי האי לא אסרו בתשמיש קל כזה ולצורך אותה מצוה דכיון דאיכא תרתי למעלותא לא רצו לגזור.

ושיטת רביעיית לבעהמ"א ודעתו ז"ל דלרב בוודאי

אסור בהנאה ויש בו קדושה ואסור בכל התשמישין. ואכן אנן קי"ל כרב אסי דנר חנוכה אין בו משום קדושה ולכן אינו אסור רק הרצאת מעות או שאר תשמיש דרשות, אבל תשמיש דמצוה שרי ומיהו צריך נר אחרת בבית להשתמש לאורה, אבל אי ליכא נר אחרת בבית להשתמש לאורה או ליכא הכירא כלל, ואסור לד"ה אף למ"ד דמותר להשתמש לאורה.

ועל זה דברנו בענין שימוש תוך זמן מצותה, אבל

לאחר שדלק כשיעור ולא נתן שמן רק כשיעור, רק דאירע שהיה הפתילה דקה ודלקה לאחר זמן שיעורו דפתילה בינונית, או שלא היתה דולקה כפי הדארי ולא נמשך השמן אחר הפתילה, ולפיכך נשאר שמן אחר השיעור אי מותר להשתמש לאורה או לא בזה נראה מד' הרי"ן ז"ל דתליא במחלוקת הרי"ף עם הגאונים ז"ל דלדעת הגאונים ז"ל דאסור להסתפק ממותר השמן, גם להשתמש לאורה אסור, דכיון דאסור להסתפק גם לאחר חנוכה, ע"כ דלאו משום ביזוי מצוה אתי עלה דלאחר חנוכה כבר בטלה מצוותה. וע"כ דס"ל דאיכא איסור הנאה בשמן, וא"כ גם להשתמש לאורה אסור כמו

ולענין מה דהוצרך לומר ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, נראה דבא לאשמעינן דלא נטעה אף דהן קודש מ"מ להשתמש לאורה מותר, דגבי מנורה גופא קי"ל דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, קמ"ל דגם זה אסור, דגם במנורה אסור מדרבנן מיהת. והדר אמר דלא יעלה על הדעת כיון דאסרו כל הנאות א"כ גם לראותם ולהנות מהדלקתן ג"כ יהי אסור, קמ"ל דלראותם מותר משום דעיקר המצוה הוא בכך שיראו אותם ויתפרסם הנס:

ואגב ראיתי לכתוב מה שק"ל בדברי הר"ן ז"ל בשבת בפ"ב דמחלק בין ג"ח, לבין עצי סוכה לאחר החג דהתם גבי עצי סוכה לא אקצי להו אלא לימי החג לפי שעשויין לישאר אחר החג ולא מקצה למצוותן לגמרי, אבל בשמן ופתילה דנר חנוכה שעשויין להתבער לגמרי כי יהיב להו בנר לגמרי מקצה אותן למצוותן דאין אדם מצפה שתכבה נרו עכ"ל. והנה לכאורה יש לתמוה דנראה דאשתמיט מיניה גמ' ערוכה (וביניה דף ל' ע"א) דאמרינן להדיא להיפך דמשו"ה מתיר ר"ש להשתמש בנותר השמן שבנר של שבת משום דאדם יושב ומצפה אימתי תכבה נרו. אלמא דגם בנר אמרינן אדם יושב ומצפה. [והגם שבתוס' (שבת דף מ"ד ע"א) ד"ה שבנר מחלקין בין ג"ח לבין נר שבת דבנר חנוכה משום חביבותיה דנס אינו מצפה שמכבה, אבל ד' הר"ן אי אפשר ליישב בזה, דהרי אינו מחלק כלל בין ג"ח לנר שבת שהרי כתב דבנר אינו שייך יושב ומצפה שדרך להתבער לגמרי].

ואמנם אחר העיון ניחא דהנה רש"י ז"ל פירש אדם יושב ומצפה שיודע שסופו לכבות והלכך בין השמשות דעתו על המותר. ולכאורה פירושו תמוה דאין יודע שסופו לכבות קודם שתכלה השמן, ואדרכה הא אין דרך לכבות רק אחר שכלה השמן, וצ"ל דרש"י מפרש דמותר השמן היינו משום דדרך להניח שמן בנר ערב שבת יותר ממה שצריך להדליק עד אחר האכילה, והפתילה אינה יכול לימשך את השמן אצלה אלא עד חצי הנר, ומה שנותן שמן יותר הוא כדי לקרב השמן כדי שיוכל להגביה הפתילה כדי שידלוק יפה ממילא כשכלה השמן שמונח בו הפתילה ממילא נשאר השמן שמתחת הפתילה ושייך שפיר יושב ומצפה. אבל בנר חנוכה דאסור להשתמש לאורה, ממילא אין דרכו להניח בו שמן יותר שידלוק יותר משיעורו, ולכן אינו שייך בו יושב ומצפה וא"ש דברי הר"ן ז"ל. ומיהו לפי מה

ליכא חששא דרואין כלל דבני בית יודעין דכבר דלק כשיעור וד' המהרש"ל צ"ע.

ומיהו לכבותה מדינא בודאי שרי. ומיהו הב"ח כתב דהמנהג שלא לכבות ולכן אין לנהוג היתר כמש"כ הטור בסי' תר"ע לענין איסור מלאכה בחנוכה דאין להתירן וכל זה איירינן אם לא נתן שמן אלא כשיעור ודלק יותר אבל אם נתן בו שמן יותר משיעור הצריך אפשר דה"מ דמותר להסתפק מן השמן הנשאר לאחר שדלק כשיעור וכ"ש להשתמש לאורה, דמעיקרא לא חל הקדושה ואיסור הנאה רק על שיעור הצריך. ומיהו אחר העיון הא ליתא, דהא בסוכה נמי שיעור סוכה אינו אלא ז' טפחים, ומ"מ אם עשה סוכה גדולה שמחזקת כמה מילין, מ"מ חל איסור הנאה על כל הסוכה, ואף דיש לדחות מהתם, מ"מ הכא ממילא חל האיסור על הכל, דהא קי"ל דאין ברירה, ועוד דאסור מצד תערובת ועוד משום טעם כעיקר דבעת ההדלקה שהשמן חם נותן טעם זה בזה.

ויש לתמוה על דעת המפרשים שמחלקים בזה בין אם לא נתן שמן רק כשיעור והותיר ובין אם נתן שמן יותר משיעור, דמה בכך, דהא מ"מ אסור מצד נתינת טעם, דהא לפי דעת הגאונים ז"ל ע"כ דס"ל דאית בהו איסור הנאה מדאסרי להנות מן השמן אף אחר חנוכה וא"כ למה אינו נאסר כל השמן מצד נתינת טעם. ומיהו לפי מש"כ תליא לכאורה בחילופי הגי' דלפי גי' הרא"ש דגריס וכל מצוות, משמע דאינו נאסר רק כפי שיעור המצוה. ומיהו אינו ראייה גמורה דפשוט דנוסח זה נתייחד כפי עיקר המצוה דנ"ח דא"צ ליתן רק שמן אלא כשיעור הצריך דהיינו לחצי שעה, אבל מ"מ י"ל דנאסר גם מותר השמן מצד תערובת וצ"ע.

ודע דיש לתמוה על הרא"ש דהעתיק לשון המ"ס דהנירות הללו קודש והיאך כתב דתשמיש דרשות שאינו של גנאי מותר וצ"ע בזה:

ולענין מה דעמדנו על שינוי הנוסחאות דיש גורסין קודם הם וגי' דילן קודש סתם, נ"ל דג"כ פליגי במותר השמן דמאן דגריס קודש הם רצה לשלול דמותר השמן אין בו משום קדושה אם נתן יותר משיעור, ולפי גי' הרא"ש דגרס וכל מצות ידעינן מזה גופא דאינו קודש רק כפי שיעור המצוה, אבל למאן דגרס קודש סתם י"ל דס"ל דאף בנתן שמן בנר יותר מן השיעור מ"מ נאסר הכל בהנאה. ואפשר דאף לאחר חנוכה אסור להסתפק ממנו וצריך עיון בזה.

ו. ראה לעיל סוד"ה הנה.

א"ל אין אומרים שם המפורש בגבולין ע"כ. והיציא לנו מסוגיא הלזו דשם המפורש נקרא שמו הגדול ב"ה ועפ"ז פשוט דבעת שעמדו מלכי יון ובטלו עבודת בית המקדש לא היו רשאין לברך בשם המפורש דאין אומרים שם המפורש בגבולין, וכמו דתנן בתמיד דבמקדש היו קוראין את השם ככתבו ובמדינה בכינויו. אבל כשנצחו החשמונאים והשיבו עבודת בית המקדש למקומה, חזרו לברך בשם הגדול דהיינו בשם המפורש. וזהו שיסדו בנוסח בימי מתתיהו ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, והיינו דע"י שעשה לנו תשועה ע"י החשמונאים ונצחום והחזירו עבודת בית המקדש למקומה, ע"י זה נעשה שם גדול וקדוש להקב"ה. וכן מסיים שם וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

ועפ"ז יבואר שינוי הנוסח בהנרות הללו, דבטור הגירסא כדי להודות ולהלל לשמך הגדול, אבל במס' סופרים עצמו וברא"ש ליתא לתיבת הגדול והיינו לפי הנוסחא שבטור קאי על עיקר מצוות הרלקת נ"ח שתקנו אז בימי החשמונאים, ולכן אמר כדי להודות ולהלל לשמך הגדול שאז היו מברכין בשם המפורש בכהמ"ק, אבל לגי' מ"ס וברא"ש קאי על הדלקת נ"ח שאנו מדליקין עכשיו ולכן אמר לשמך סתם, כי בזה"ז אין מזכירין שמו הגדול רק בכינוי.

ובזה ניחא גם בשמ"ע בברכת מודים שתקנו לומר ויהללו את שמך כאמת ולא אמרינן את שמך הגדול, ג"כ מטעם הנ"ל. ולפי נוסח ספרד דאומרים כאמת ויהללו את שמך הגדול, י"ל דהוא בקשה על להבא שיהללו את שמך הגדול, והיינו שיבוא הגואל ב"ב ויבנה בהמ"ק ואז יהללו את שמו הגדול כאמת כן נלע"ד:

ונראה דמשו"ה נקרא שם הגדול משום דבשם זה כלול כל השמות של הקדוש ברוך הוא, דהוא מקור של כל השמות כידוע. או משום דשם זה הוא מורה על השגחה למעלה מן הטבע על דרך הניסוי ולכן נקרא גדול, דנסים ונפלאות שהם למעלה מן הטבע נקרא גדולות וכמו דכתיב לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו. וכן ספרו נא הגדולות אשר עשה אלישע.

ועפ"ז יתיישב לי נוסח ברכת המזון שיסדו אנשי כנה"ג לומר בברכת הזן הוא נתן לחם לכל

שפירשו המפרשים דהשאלות אוסר בהנאה גם אם נתן שמן יותר מכשיעור וע"ז שייך שפיר יושב ומצפה שלאחר שידלוק כשיעור יוכל לכבות, דהא כ' הרי"ף דמותר לכבות לאחר שדלק כשיעור ואם הרי"ן ג"כ סובר כן בדעת השאלות ישאר הקושיא לדוכתי'. ואולי דהשאלות חולק גם בזה על הרי"ף וס"ל דאסור לכבותו וצ"ע בזה:

ואכן כל זה לפי דעת הרי"ן ז"ל בד' השאלות דגם הוא ז"ל סובר דאין האיסור רק מצד דאתקצאי למצוותה, ולכן הוצרך לחלק בין סוכה לאחר החג לנר חנוכה. אבל לפי מש"כ בדעת השאלות דס"ל דנ"ח אסור בהנאה אין התחלה לקושיית הרי"ן ז"ל עליו.

ושוב ראיתי רמש"כ לעיל להביא ראיה מד' התוס' סופרים מנוסח דהנרות הללו דאמד שם דהנירות הללו קודש הוא סייעתא לדעת בעהמ"א ז"ל שם דלרב רס"ל דאסור להשתמש לאורה הוא מטעם דס"ל דבנ"ח יש בו איסור קדושה ואיסור הנאה דעשאו כנרות המנורה, ואכן לדינא הוא תיובתא לבעהמ"א ז"ל דהוא פסק שם כרב אסי דנ"ח אין בו משום קדושה ומותר להשתמש לפניהם תשמיש דמצוה והרי במ"ס משמע דיש בו קדושה וכדעת רב.

וכעת ראיתי דהא דפליגי אמוראי בטעמא דב"ה דמוסיף והולך אי נגד הימים היוצאין, או משום דמעלין בקודש, ג"כ פליגי בזה אי נ"ח יש בו קדושה או לא, דלמ"ד נגד ימים היוצאין ולא אמר משום דמעלין בקודש משום דס"ל דנ"ח אין בו קדושה וכדבר מצוה לא שייך דמעלין בקודש. ומ"ד משום דמעלין בקודש ס"ל דיש בו קדושה. ונ"מ לדינא בין שניהם לענין שמוש דמצוה, וזהו דמסיים דשני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ה משום דמעלין בקודש נוהג בו איסור קדושה, והיינו דהרי"ף והרא"ש הביא ב' הסברות, ולכאורה מאי נ"מ לדינא, וכברג ידוע תי' של הגר"א ז"ל והפר"ח דנ"מ לענין אי ס"ל גם הידוד הראשון דנר לכאור"א. ואמנם לפמש"כ ג"כ נ"מ עוד לענין איסור שימוש תשמיש של מצוה.

ולענין מה שאמר לשמך הגדול נראה משום (דביומא ס"ט) על קרא דעזרא ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול אמרינן מאי גדול, אמד רב יוסף אמר רב שגדלו בשם המפורש, ורב גידל אמר ברוך ה' אלהי ישראל וכו' א"ל אביי ודילמא שגידלו בשם המפורש,

זוה יעשה לנו בעבור שמו הגדול שהוא מרת החסד והרחמים. [וכן (ביהושע ז) ומה תעשה לשמך הגדול, היינו דכבר ידוע דשם הויה מורה על שידוד הטבע והשגחה ניסיית. ועפ"ז מבואר הכתוב היטיב דטען יהושע דישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסכו עלינו והכריתו את שמנו וגו', וא"כ מה תעשה לשמך הגדול, דאם ח"ו יכריתו את שמנו, א"כ עם מי יוכל להתנהג השגחה ניסיית, דאם ישראל בטלין ח"ו לא יוכל להתנהג בעולמו בשמו הגדול.

ובזה יבואר עוד כוונת נוסח הקדיש שאנו אומרים יהא שמיא רבא מברך. וי"ל הוא בקשה וכמו שפי' במחזור וויטרי והובא בתוספת בכרכות ג' ד"ה וענין, שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם וכו'. ואכן לפי מש"כ י"ל שאנו מבקשים שיבנה ביהמ"ק ואז יוכלו לברך בשם הגדול דהיינו שם המפורש שם בן ד' אותיות, רבבהמ"ק היו אומרים השם ככתבו דהיינו שם המפורש. הנלע"ד כתבתי בעז"ה:

בשר כי לעולם חסדו ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד בעבור שמו הגדול וכו'. ולכאורה צריך להבין למה הזכיר כאן שמו הגדול יותר משאר מקומות. ואמנם להנ"ל פשוט דהנה איתא (פסחים דף קי"ח ע"ב) אמר ר"י בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי, כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו ע"כ. ומבואר בספרים דשם הר"ה מורה על חסד שהוא לפנים משורת הדין. וע"פ זה עולה לנו כמין חומר נוסח בהמ"ז הוא נותן לחם לכל בשר, והיינו אף שאין להם זכות מצד עצמן, מ"מ נותן להם לחם ומזון בחסדו, וכמו בכ"ו דורות קודם שניתנה התורה דלא היה להם זכות מצד עצמן רק דזן אותם בחסדו. ולכן מסיים ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו [וקאי על כ"ו דורות קודם שניתנה תורה] ואל יחסר לנו [וחוהו בקשה דאנו מבקשים מהקב"ה על להבא דתמיד לא יחסר לנו מזון], ואף אם לא נהיה כדאים ליתן לנו מזון בזכות עצמנו, מ"מ אל יחסר לנו מזון לעולם ועד,

סימן סג

תשובת השדי חמד בענין הנ"ל

רבעל המאור גריס אמר רב אסי לחוד ולא אמר רב אסי אמר רב, דאם כן קשה רוב ארוב ודוחק לומר אמוראי נינהו. הנה אמת נכון דאין דרך הש"ס בכיוצא בזה לקבל שכר על השתיקה אלא מקשי ומתרץ אמוראי נינהו, וכמו שכתב הרשב"א בחידושו לשבת על דף ל"ט ע"ב גבי כללא דהלכה כסתם משנה דלא שתיק הגמרא בשום דוכתא דפסק ר' יוחנן דלא כסתם מתניתין רלא ליקשי ליה, אלא מקשי ליה ומשני אמוראי נינהו וכו'. כמו שכתבתי בשמו במכתב לחזקיהו שם. וכיוצא לזה כתב הרדב"ז בספר יקר תפארת בפרק א' מהלכות שמיטה ויובל והביא דבריו הרב יד מלאכי מכלל תרמ"ד רליכא לתרוצי תרי תנאי אליכא דר"א, דאם כן לא הוה שתיק הש"ס מינה. וכתב ביד מלאכי שכן כתב הרב שארית יוסף בנתיב המתרץ כלל ה' על פי דברי הרבינו פרץ שבתוס' במסכת נזיר דף מ"ט סוף ד"ה ומשני (אלא שהרב יד מלאכי הביא מדברי התוס' בשאר דוכתי דסברי דאין קפידא לשנויי הכי מסברא דנפשין עיי"ש ומכל מקום כל שלא ראינו מפורש דגירסת הרב בעל

ואנא דאמרי בהורמנותיה דמני"ר שיחל"א עיקר תמיהתו בנוסח זה לא נפלאה היא בעיני שהרי גם לשיטת הרמב"ן ודעמיה אף על פי שלא הטילו על הנרות קדושה גמורה כקדושת הנרות שבמקדש, מכל מקום הנרות הללו דין תשמישי מצוה יש להם, דאף על פי שנוזקין לאחר מצותן בשעת מצותן נוהגים בהם קדושה שלא יהיו מצוות בזויות עליו, ונוהגים בהם בדברים שבקדושה ואסורין בתשמישי חול בשעת מצותן כמו שכתב הרמב"ן בפירושו. ושפיר שייך לומר עליהן קדש, שהם קדש בשעת מצותן מיהא שלא להשתמש בהן וכו'. והרואה יראה דמה שיישב הגאון יחיה אינו מתיישב אלא דברי המסכת סופרים, אבל מה נענה לדעת הפוסקים דגר אין בו קדושה כלל, וכן לדעת בעל המאור רפוסק כרב אסי דגר אין בו קדושה ואפילו הכי אמרינן הנוסח כמו שנאמר במסכת סופרים הנרות הללו קדש הם.

אמנם לפי מאי רכתיבנא בענינותין אתי שפיר לדברי הכל. ומה שכתב הגאון יחיה דצריך לומר

שמעון הוא דאמרינן בש"ס אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו, אבל לרבנן לא אמרינן הכי. וכיונה דעתו לדעת הגדולים שכן כתב הרב המאירי בחידושיו לשבת בפרק במה מדליקין (כריש הלכות חנוכה בד"ה זה שביארנו שאסור) שאין הלכה כדברי האומר אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו ע"ש. ואולי נוכל לומר שגם התוס' בפרק כירה דף מ"ד שכתבו הטעם משום חביבות הנס סברי דאין הלכה כמאן דאמר אדם יושב ומצפה שתכבה נרו, אלא שכתבו טעם מרווח, מלתא דשוי גם למאן דאמר אדם מצפה שתכבה נרו ועל כל פנים בדעת הר"ן נראה לי הדל פשוט שאפשר לומר כן.

ושם (כדברי הרב המאירי) אתה מוצא דמה שביאר הגאון הנ"ל יחי' בדעת השאלות דמשום דסברי שיש בהן קדושה החמירו להצריך שריפה לשמן הנוחר וכו' וכיונה דעתו לדעת הרב המאירי שכתב וז"ל: ריש באים בה מטעם איסור הנאה וקדושה גמורה הואיל והן זכר לנרות ולשמן הכל הקצהו מדעתו לגמרי והרי הן כנויי סוכה ולא עוד אלא שמפריזים עד לאסור בהנאה אף לאחר מצותן ואם נשאר שמן בראשונה וכו' ואם נשאר באחרונה עושה לו מדורה ושרפה במקומו וכו' עכ"ל. הרי שכתב מפורש שדעת הגאונים המצריכים שריפה באחרונה היא משום שיש בנרות קדושה גמורה וכדברי הגאון יחיה.

ועוד ראיתי במכתב הגאון הנ"ל יחיה שעמד בנוסח ההזכרה (על הניסים וכו') ובאר עליה הכהן דברים נכוחים וחתים במכתבו ואסיים בברכה הקב"ה יעשה לנו נסים ונחזה בשוכו לציון ברחמים ובהמ"ק יבנה על תלו ונודה לשמו הגדול תמיד אכ"ר. כה דברי הדו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מו"ץ בפ"ק ווילנא. שוב ראיתי נדפס ספרא דמארי בנין שלמה וראיתי שם בקונטרס תיקונים והוספות דף י"ד ע"ג שכבר העלה על משב"ח הדפוס את דבריו הנעימים בענין זה ע"ש.

עתה השגתי ספר כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אישפיצין יצ"ו וראיתי פילפול עמוק וחריף בסימן ב' בהא דאמר שמואל וכי נר קדושה יש בו ועיקר דבריו הוא על דברי רבינו הטור ומרן הבית יוסף בסי' כ"א לענין אם מותר להשתמש בציצית ומענין לענין נשא ונתן באורך בדינים אלו. סוף דינא העלה דאף רבציצית קיימא לן דרק בעוד שמצותן עליהן אסור

המאור אמר רב אסי אמר רב ניחא לן טפי למימר דגריס אמר רב אסי לחוד כגירסת הרא"ש.

שוב ראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא באות י' שהביא דברי הרשב"א שבחידושיו לשבת הנ"ל וכתב על זה דהרשב"א גופיה בחידושיו לגיטין דף כ"ה ע"ד מתרץ מדנפשיה אמוראי ניהו (חידושי הרשב"א הנ"ל אין בידו) ושכן כתב הר"ן וכו'. ושכן כתב הרז"ה בהשגותיו על ספר בעלי הנפש להראב"ד שבספר תורת השלמים דף ל"ה ע"א ע"ש. ואחרי שכן היא דעתו שם לא דחיק לן למימר לשיטתו שבס' המאור אמוראי ניהו אליבא דרב. ומכל מקום נראה דהאמת הוא דגירסת הבעל המאור היא כגירסת הרא"ש אמר רב אסי בלחוד, שכן מתבאר מדברי הרמב"ן במ"ש אחר שהשיג על הבעל המאור וז"ל: ואפילו אם היה הפירוש שפירש בעל המאור נכון על כרחו הלכה אסור להשתמש לאורה דנקיטין כר"ז אמר רק מתנא אמר רב שמדליקין בכל השמנים וכו' וטעמא משום דאסור להשתמש לאורה וכו' ואפילו פליג רב אסי אדרב ור"י נקיטין דתלמיד הוה לגבייהו ואין הלכה כתלמיד במקום הרב וכו' ע"ז. הרי כתב מפורש דאף לשיטת הרב בעל המאור אית לן למינקט דאסור להשתמש לאורה אף אם נאמר דרב אסי פליג אדרב אין הלכה כתלמיד וכו'. ואי גירסת בעל המאור היא אמר רב אסי אמר רב אין מקום להכרח זה כמובן, אלא ודאי מוכח דגרסי אמר רב אסי לחוד. ותמיה לי על הגאון נרו כי אחרי שידיו ממשמשות בדברי הרמב"ן הללו איך לא השגיח להכריח דבריו מדברי גדול אדונינו הרמב"ן ולא היה צריך למ"ש בהגהות מוהר"ב שכן גריס (מוהרש"א) [רש"י].

ומה שהקשה על מה שכתב הר"ן דאין אדם מצפה מתי תכבה נרו שהוא היפך סוגיא מפורשת בביצה דף ל' ע"ב דאמרינן אדם מצפה מתי תכסה נרו. האמת קושיא עצומה היא ותגדל התימה כי הרואה יראה דהר"ן עצמו בענין זה באותו פרק באותו מקום (בר"ה אי נמי לשיעורא) זכר עשה סוגיא זו לענין סוכה ונוייה שנפלו בחג שאסורין ומרן הב"י בסי' תרע"ב הביא דברי הר"ן וכן כמה מרבני האחרונים ולא רפרף אדם על דבריו והרי הוא בכל יאמר שנעלם מעיני כל העדה סוגיא בדוכתא.

אמנם הדבר ברור לעניות דעתי דדעת הר"ן כמו שכתב הפרי חדש בסי' תרע"ז ס"ד דדוקא לר'

בנותר מן הצריך דכשיש מותר אף לדברי מהרי"א דהוי מוקצה מחמת מצוה אבל תשמיש קדושה מיהא לא שייך בהמותר ולמה ישורף ישפך לאשפה. ובסי' תרס"ד סעיף ח' הושענא שבלולב נזרקה ודאי אחר החג כלתה קדושתו ככטורי זהב סי' תרל"ח סק"ג דאין הקדושה בעצי סוכה רק לשבעה ימים, ועיין שם במגן אברהם סק"ט אלו תורף דב"ק.

להשתמש בהם משום ביזוי מצוה, אבל אחר כך מדינא מותר לזרקן לאשפה, רק שהמדקדים נוהרים. מכל מקום בנר חנוכה דהוי תשמיש קדושה אסור לזרוק הנותר משיעור הדלקה במקום בזיון אלא שורפו כמבואר בסי' תרע"ז סעיף ד' ועיין שם במגן אברהם סק"ק י"א דתשמישי קדושה אסור לנהוג בהם מנהג בזיון. ומזה ראייה לדעת הטורי זהב ריש סי' תרע"ב דמיירי

סימן סד

נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה מאחי המחבר ר' בצלאל הכהן

וה"נ לא שנה עכ"ל ולא הזכיר התוס' בב' מקומות אלו מטעם זה משום דהדלקה עושה מצוה ועוד כי התוס' בעירובין ב' ובסוכה ב' כתבו להדיא בפשיטות דאפילו למ"ד הנחה עושה מצוה צריך לכבותה ולמעטה ולחזור ולהדליקה שלא יאמר הרואה לצורכו הוא דאדלקה וכדמסיק הש"ס במס' שבת גבי הדליקה בפנים והוציאה לחוץ האי טעמא נמי אף למ"ד הנחה עושה מצוה ג"כ פסול עכ"ל התוס' וא"כ לכאורה יש לדקדק על הרמ"א ז"ל שכתבו טעם הפסול בזה רק משום דהדלקה עושה מצוה שהרי באמת כתבו התוס' להדיא גבי הדליקה בפנים והוציאה לחוץ דלא עשה ולא כלום משום דהרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה וכמ"ש:

אמנם יש לומר וליישב זה דהרמ"א לטעמיה אזיל שכתב בעצמו בסוף סימן תרע"א הנ"ל על הך דינא שכתב המחבר ז"ל דחצר שיש לו ב' פתחים צריך להדליק בשתיהן מפני החשד כו' כתב הרמ"א ז"ל בהג"ה דאינו מברך רק על הפתח אחד ובשני מדליק בלא ברכה עכ"ל והוא מד' הר"ן ז"ל שכתב על הך דחצר שיש לו שני פתחים דמסתברא דכיון שאינו מדליק בפתח השני רק משום חשדא שהעובר על צד השני יאמר שלא הדליק כלל א"כ לא מברך אלא אחד פיתחא עכ"ל וא"כ י"ל דה"נ אי נימא דהנחה עושה מצוה ורק הא דלא מהני כשהדליקה למעלה מכ' והורידה למטה מכ' משום דהרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה וכמ"ש התוס' בסוכה ב' הנ"ל דלמ"ד הנחה עושה מצוה הוי רק חששא בלבד דהרואה יאמר שהדליקה רק לצורכו אך בתוס' בעירובין לא כתבו שם

הנה הרמ"א ז"ל בסימן תרע"א סעיף ו' בהלכות חנוכה כתב שם ח"ל ע"ז שכתב המחבר ז"ל ברין נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה דלא יצא והוסיף ע"ז הרמ"א ז"ל בהגה"ה שם דאם לקחה אח"כ דלוקה והניחה למטה מכ' ג"כ לא יצא משום דהדלקה עושה מצוה והדלקה במקומה בעינן כו' ע"ש ונרשם שם שהוא מהב"י בשם התוס' ז"ל והנה כן הוא באמת בב"י ז"ל בשם התוס' שכתב שאם הדליקה למעלה מעשרים אמה ומעטה והניחה כמו שהיא דולקת למטה מכ' לא עשה כלום דהדלקה עושה מצוה והדלקה במקומה בעינן אלא יכבנה וימעיטנה ויחזור וידלקנה כו' ע"ש:

אמנם הנה לכאורה יש לתמוה על הב"י ועל הרמ"א ז"ל שהרי עיקר דין זה שכתב בשם התוס' דלא מהני למעטה ולהורידה למטה מכ' כשהיא דלוקה ועומדת עד שיכבנה ויחזור וידלקנה הובא בתוס' בארבעה מקומות בש"ס היינו בעירובין ד' ב' ובסוכה דף ג' ובשבת כ"ב ובב"ק ס"ב ובשום אחד מהם לא הוזכר תוס' כלל טעם הפסול בזה משום דקיי"ל הדלקה עושה מצוה רק כי בשבת כ"ב במקומו שם כתב התוס' דלמעטה ולהניחה כמו שהיא דולקת אי אפשר כדמוכח לקמן כו' ע"ש ור"ל מהך דא"ר יהושע בן לוי עשית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולה למ"ש מכבה ומדליקה כו' ומסקינן מזה דהדלקה עושה מצוה והדלקה במקומה בעינן וכמו שאמר רבא שם דאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום וכמ"ש התוס' בב"ק ס"ב דלמעטה כמו שהיא דולקת לא סגי כדאמר הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום

כ"א ע"ב ואמרי לה א"ר זירא אמר רב פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה בין בחול ובין בשבת א"ר ידמיה מ"ט דרב קסבר כתבה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה כו' ע"ש והקשה לי הא גם בזה השמונים דקחשיב בהמשנה דריש כמה מדליקין איתא שמן שריפה ורבה בעצמו מפרש בשבת כ"ג שמן שריפה מ"ט אסור להדליק בשבת ומוקי מאי שמן שריפה שמן של תרומה שנטמאת ובשבת מ"ט לא משום שמצוה עליו לשורפו גזירה שמא יטה אבל בוודאי נמשכים אחר הפתילה כי הוא שמן זית זך רק שנטמאת וא"כ איך קאמר רב דפתילות ושמונים שאמרו חכמים דאין מדליקין בהם בשבת מותר להדליקן בשבת חנוכה מפני שכבתה אין זקוק לה לא שייך אלא על הנך שמונים שאסור להדליקן משום שאינם נמשכין אחר הפתילה וא"כ כיון שכבתה אין זקוק לה לא איכפת לן אף אם אינם נמשכין אחר הפתילה אבל על שמן שריפה שנמשך שפיר אחר הפתילה רק איסורן מפני שמצוה עליו לשורפן גזירה שמא יטה וא"כ אף אם כבתה אין זקוק לה עכ"ז נגזור משום שמצוה עליו לשורפו גזירה שמא יטה. ואמרתיו לו לתרץ ע"פ מה דאיתא בפסקי הרא"ש דהלכה כרב דאסור לשמש לאור הנר חנוכה ופסק עוד שם דווקא כל זמן שדולק הנר חנוכה שיעור מצותן דהיינו חצי שעה אבל כשדולק אח"כ מותר להשתמש לאורן שאח"כ אינו מצוה כלל בהדלקתן לפ"ז ע"כ רב שהוא מתיר להדליק בשמן הפסולים בחנוכה דווקא משום שאסור להשתמש לאורן וא"כ לא חיישינן שמא יטה ע"כ מיירי שנתן שמן דוקא כדי שיעור מצותן דהיינו שידלק חצי שעה דאם יתן ביותר או אחר שיעור מצותן מותר להשתמש לאורן וא"כ נחוש שמא יטה אלא ע"כ שלא נתן שמן רק כדי שיעור מצותן וכן איתא בהדיא בר"ן שדווקא אם נתן בהן שמן כדי שיעור מצותן או מותר להדליק לרב כיון שאסור להשתמש לאורן וא"כ לא חיישינן שמא יטה. ולפ"ז א"כ שפיר וודאי מותר להדליק גם בשמן שריפה היינו שמן של תרומה שנטמאת ולא שייך גבן הגזירה לשמא יטה מחמת שמצוה עליו לשרפו כדי שישורף מהר משום כיון דלא נותן שמן רק כדי שידלוק חצי שעה שיעור מיצותן א"כ אם יטה אז לא ידלוק השיעור מצותן וא"כ אם יטה אז לא ידלוק השיעור מצותן ולא יצא בזה ידי מצות נר חנוכה כהלכתן וא"כ בוודאי שלא יטה ושפיר נחא אף על שמן שריפה וכמ"ש ודו"ק כי תידרץ נכון הוא:

הך לישנא דחיישינן כו' כיון דלא הוי רק משום חששא מפני הרואין בלבד שיאמרו שלא הדליקה לחנוכה רק לצורכו בלבד אפשר דלא הו"ל רק כעין חשדא דחצר שיש לו ב' פתחים הנ"ל דכ' הרמ"א ז"ל שא"צ לברך בפתח השני דכל שאין צריך להדליק רק מפני החשד בלבד אין צריך לברך עליו וכמ"ש להדיא הפרי חדש ז"ל בסימן תרע"ה ס"ק א' דלד' הר"ן ז"ל הנ"ל דכל שאינו מדליק רק משום חשדא א"צ לברך דה"נ אם אין צריך לחזור ולהדליק רק מפני הרואין בלבד שלא יאמרו לצורכו הוא דהדליק דאינו צריך לחזור ולברך ע"ז כו' ע"ש וא"כ א"ש בפשיטות מש"כ הרמ"א ז"ל הנ"ל הטעם דצריך לחזור ולהדליקה כשהדליקה למעלה מכ' אמה משום דהדלקה עושה מצוה בלבד דהרי באמת הכי קי"ל להלכה דהדלקה עושה מצוה וכדמסקינן בשבת כ"ג שם וכמו שפסק בשו"ע ג"כ אך אם לא היה שום נפ"מ בדין זה שכתב הרמ"א ז"ל דצריך לחזור ולהדליקה כשהדליקה למעלה מכ' אמה בין אם נאמר דהדלקה עושה מצוה בין אם נאמר דהנחה עושה מצוה ודאי דהוה קשיא לן למה הוצרך הרמ"א לפרש טעמא דצריך לחזור ולהדליקה משום דהדלקה עושה מצוה דהרי אפילו למ"ד הנחה עו"מ נמי הוא צריך לחזור ולהדליקה וכמ"ש התוס' בסוכה ב' הנ"ל אבל כיון דלדעת הרמ"א ז"ל עצמו נראה שיש נ"מ בדין זה לענין הברכה דלמ"ד הנחה עושה מצוה הרי א"צ לחזור ולברך וכמ"ש ולמ"ד הדלקה עושה מצוה והדלקה במקומו בעינן וודאי שהוא צריך לחזור ולברך ג"כ כשחוזר ומדליקה משום דהדלקה שהיא למעלה מכ' אמה לא הוי הדלקה כלל והו"ל כאילו לא הדליק עדיין נר חנוכה אז והשתא ג"כ וודאי הרי מחויב הוא לחזור ולהדליקה למטה מכ' אמה משום דעיקר חיוב מצות הדלקת נ"ח הוא למטה מכ' אמה א"כ ודאי שהוא צריך לחזור ולברך שנית על הדלקה זו ולכן כיון דקי"ל באמת דהדלקה עושה מצוה וכמ"ש א"כ וודאי שפיר דהוצריך הרמ"א ז"ל לפרש טעמא אליבא דהילכתא בזה דצריך לחזור ולהדליקה באמת משום דקי"ל הדלקה עושה מצוה וא"כ נפ"מ דצריך לחזור ולברך ג"כ שנית וכמ"ש דאלו לטעמי' דהרואה יאמר לצורכו הוא דאדלקה לא היה צריך לברך פעם שנית כלל לד' הרמ"א ז"ל וא"כ אתי שפיר בזה ד' הרמ"א הנ"ל וכמ"ש ודו"ק כי דבר נכון הוא:

והנני להביא נא בזה ג"כ מה שהקשה לי גדול אחד בהלכות חנוכה והוא מה שאמרינן במסכת שבת

סימן סה

קריאת המגילה בשבת

הטעם משום גזירה שמא יעבירונו ס"ל כרב דמגילה בזמנה קורין אותה ביחיד, ורבה ורב יוסף פליגי בפלוגתא דרב ורב אסי, וכזה מיישב כת"ר גם את דברי הרמב"ם בפרק א' ה' י"ג מהלכות מגילה שכתב הטעם דאין קורין המגילה בשבת משום גזירה דרבה שמא יעבירונו כו', ולא הזכיר גם הטעם של רב יוסף, משום דהרמב"ם לטעמי' שפסק שם הלכה ז' כרב דמגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד, זהו תוכן דבריו, והגני קורא על מעכ"ת נ"י שפתים יושק משיב דברים נכוחים.

אך מש"כ מעכ"ת נ"י דכמדומה לו שבביאור הגר"א ז"ל כתב ג"כ לחלק באופן זה. הנה בביאור הגר"א ז"ל על השו"ע לא עיינתי, ועיקר דברי הגר"א ז"ל נמצא בספר המנהגים שלו הנקרא מעשה רב. ששאלו אותו לפי דעתו שצריך לברך אקב"ו על קריאת המגילות דשה"ש ורות וקהלת, האיך קורין אותם בשבת, והלא שייך גם בהם גזירה דרבה כמו במגילת אסתר, והשיב דלא דמי כלל מגילות אלו למגילת אסתר, דמגילת אסתר שאני דהא חובה על כל יחיד ויחיד כמו שופר ולולב, והלכך שייך שפיר בה הגזירה דרבה משום דהכל חייבין ואין הכל בקיאין, ויש לחוש שמא ילך אצל הבקי ללמוד. אבל מגילות אלו אין חובה על כל יחיד ויחיד לקרותה רק אם יש עשרה בכה"ג או מוטל על הציבור לקרותם וברבים לא שייך גזירה, דרבים מדכרי אהרדי, והיינו נמי טעמא דקריאת ס"ת בשבת דתקנת עזרא לקרות בס"ת בשבת לא הי' רק ביש עשרה בכה"ג, כו'.

ועל פי דבריו ז"ל יתיישב מה שהקשה הבעל המאור ז"ל, דלרב אסי תקשה ממתניתין אין פורסין על שמע פחות מעשרה, ואמאי לא חשיב נמי דאין קורין את המגילה בפחות מעשרה, ולכן הוכיח מזה דרב אסי גופא אינו מצריך עשרה רק למצוה בעלמא אבל אינו מעכב בדיעבד, ואכן לפי דברי הגר"א ז"ל הנ"ל לק"מ על רב אסי דהתנא לא חשיב שם אלא הדברים דאינו מוטל על כל יחיד ויחיד רק אם יש עשרה אז מוטל עליהם המצוה. כמו פריסת שמע וקריאת התורה ונשיאת כפים, אבל מגילה אף שאינה נקראת רק בעשרה, מ"מ מוטל חיוב על כל יחיד ויחיד לילך למקום שיש שם עשרה לשמוע הקריאה.

כע"ה יום ב' ער"ח ניסן לפרט החדש הזה לכם ראש חרשים לפ"ק.

החיים והשלום וכל טוב סלה יחולו על ראש כבוד עליך ודאי ודיד נפשי עז האהוב והחביב לנו, ה"ה/ה' הרב הגדול כו' המחודד ומפולפל כו' ידיו רב לו להקשות ולפרק ולתרץ תמיהות עצומות שעמרו עליהם המפרשים ז"ל בטוב טעם ודעת, אשרי שלו ככה ומר' ישא ברכה כו' שכ"ת מר"ה מרדכי הלוי עששטיין נ"י, יצו ר' אתו את הברכה באסמך ובכל משלח ידך, והי' לו ולכל הגלויים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלוש עד העולם אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי החד"ת אשר שלח לי ביום הפורים העבר למנה בענינא דמגילה עלו לפני לרצון ושבעתי מהם רב עונג ושמחה, כי הם באמת פקודי ה' ישרים המשמחים לב, וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרין משמי', וה' יזכהו להוציא לאור הדפוס את חרושי הנחמדים אשר ישנו תח"י בכתובים, ושמעתתי' תהא מתבררין בעלמא ורפוצו מעינות תורתו חוצה.

ועתה באתי להשיבו על דברי מכתבו ולהשתעשע ולפלפל בדבריו. וראשון לציון ראיתי שמעכ"ת נ"י בא ליישב קושית התוס' במגילה ד' ד' ע"ב, דלמה הוצרך רב יוסף לתת טעם חדש על מה דאסור לקרות המגילה בשבת ולא סגי לי' בטעמא דרבה דאסור משום שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר, דהא בשופר ולולב ליכא טעמא אחרינא, וע"כ דגבי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא, וע"כ דגבי שופר ולולב גם רב יוסף ס"ל דאסור משום גזירה דשמא יעבירונו, וא"כ למה הוצרך לומר במגילה טעמא אחרינא, ותי' התוס' שם דחוק מאד, ועי' בטו"א ובפנ"י שדחקו בזה.

ואמנם מעכ"ת נ"י עלה בדעתו לתרץ קושי' הנ"ל ע"פ דברי התוס' יו"ט בפ"ק דמגילה, שהקשה דהאיך קורין בס"ת בשבת, דהא גם בקריאת ס"ת איכא למיגזר שמא יעבירונו כמו במגילה, ותי' בתוס' חדשים דשאני קריאת ס"ת דאינו אלא בצבור ורבים מדכרי אהרדי כדאיתא בפ"ב משנה ד', [נוטפי הו"ל להביא מפרק כ"ב דשבת משנה ה' ע"ש] ועפ"ז מצא כת"ר נ"י מקום ליישב קושית התוס', ד"ל דרב יוסף ס"ל כרב אסי במגילה ד' ה', דאפי' מגילה בזמנה אינה אלא בעשרה וליכא טעמא דרבה דהא רבים מדכרי אהרדי, והלכך הוצרך לתת טעם אחר, ורבה דאמר

והנה פשוט דלפי דברי הגר"א ז"ל לא יתכן כלל תירוצו של מעכ"ת נ"י על רב יוסף דאינה נקראת רק בעשרה דוקא, דמ"מ כיון שחובה על כל יחיד ויחיד לקרותה שפיר איכא גזירה דהכל חייבין ואין הכל בקיאיין ושפיר יש לחוש שילך אצל בקי ללמוד כדי שיוכל לקבץ אח"כ עשרה ולקרות המגילה בעשרה, ומה תועלת יש במה שקוראין אותה בעשרה, מ"מ החשש שמא יעבירו ד' אמות בר"ה הוא קודם הקריאה ואז ליכא רבים דיזכירו לו שהוא שבת כו', והנה ממוצא דברינו נלמד, דמדברי הגר"א ז"ל הנ"ל לא די שאינו ראה לד' מעכ"ת נ"י ואדרבה יש סתירה על דבריו.

ואמנם יש לי להביא ראיה לד' מעכ"ת נ"י וסתירה גדולה לדברי הגר"א ז"ל והוא, מדרתקנו חז"ל לקרות פ' זכור בשבת, והלא פרשת זכור יש ג"כ חיוב על כל יחיד ויחיד כמו קריאת המגילה, ותדע דהרי כתב

הערת המחבר שערי תודה

ע"ד מה שנשאר הגר"ש הכהן זצ"ל בתשובתו אלי בקושיא על הגר"א זצ"ל. לולא דמסתפינא הייתי אומר לפענ"ד ליישב קושיתו ולומר, דהגר"א במעשה רב שלו אויל לטעמי' במש"כ בשו"ע או"ח סי' תר"צ ס"ק מ"ד בסוף דבריו הק' שמה חל"ה. והר"ף ושאר פוסקים חולקין ע"ז כו', אבל הרשב"א הכריח כדברי הר"ף ממש"כ בירושלמי כל שאמר ידחה ליום הכניסה ובלכד ב"י, מ' לעיכובא. וכ"מ דהלכה כרב וע"י מ"מ עכ"ה. ועיינתי במ"מ מש"כ על דברי הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הלכ' ז' שפסק הדין שם כרב בזמנו קורין ביחיד, וכתב ע"ז המ"מ שם חז"ל, ובהלכות אע"ג דחש לה רב להא רוב אסי קי"ל כרב, וכן העלה הרשב"א מתוך הירושלמי כו', ולהלן שם במ"מ עוד חז"ל, וכבר כתבתי שהרשב"א ז"ל הכריע כדברי ההלכות ע"כ, וע"י בהשגת הראב"ד שם ובל"מ שם, נמצא דהגר"א ז"ל בס"י תר"צ ס"ק מ"ד הנ"ל שהראה בסוף דבריו לדברי המ"מ משמע שהוא ז"ל אויל ג"כ בשיטה זו היא שיטת הר"ף והרמב"ם הנ"ל, [והגר"ש הכהן ז"ל בתשובתו היקרה אלי פה למעלה, במש"כ ליישב עפ"י דברי הגר"א ז"ל במע"ד הנ"ל קושית הבעהמ"א על הר"ף. משמע מדבריו ג"כ דס"ל דהגר"א ז"ל אויל בשיטת הר"ף] ועפ"י נראה לענ"ד ליישב דברי הגר"א ז"ל במע"ד הנ"ל מקושית הגר"ש ז"ל, מהא דקוראין פ' זכור בשבת אף שיש שם ג"כ חיוב על כל יחיד כבקריאת המגילה, אכן לפי הנ"ל אפשר לענ"ד לחלק משום דגבי פ' זכור אף שהחיוב הוא על כל יחיד מ"מ אין קוראין אותה מראורייתא אלא בעשרה דוקא, כמבואר בראש בפ"ג דברכות סי' כ', הובא דבריו גם בביתור הגר"א סי' תרפ"ה ס"ק כ"ב. [וערוץ במעשה רב אות קל"ג ובהגהת פעולת שכיר שם] משו"ה קוראין פ' זכור בשבת ולא חששו לגזירה דרבה שמא יעבירו משום דרבים מרכיז אהרדי, אבל במגילה החיוב על כל אחד ואחד וגם קוראין אותה בזמנה ביחיד לפי שיטת הר"ף והרמב"ם והרשב"א הנ"ל, והגר"א ז"ל אול ג"כ בשיטתם, וכמבואר, משו"ה יש בה גזירה דרבה ומשו"ה אין קורין מגילה בשבת. נמצא לפי"ז רשלשה חלוקין דברב גבי קריאת שארי המגילות [במעשה רב אות קע"ה הנ"ל] שם לא הוקבע כלל החיוב על היחיד ורק על הרבים הוקבע החיוב [שאם אין מנין עשרה אין חיוב על היחיד] משו"ה אין בהם גזירה דרבה, משום דרבים מרכיז אהרדי, גבי מגילת אסתר החיוב הוקבע על היחיד וגם קוראין אותה בזמנה ביחיד לפי השיטות הנ"ל, משו"ה יש בזה הגזירה דרבה ואין קורין בשבת. אכן גבי פ' זכור אף שהחיוב הוקבע על היחיד אבל אין קורין אותה אלא בעשרה, משו"ה קוראין פ' זכור בשבת ואין בזה הגזירה דרבה. ויש לעיין בס"ז סי' תרפ"ה ס"ק ב מש"כ שם חז"ל, כתוב בת"ה סי' ק"ח, צריכים ליזהר בקריאה בצבור טפי ממקרא מגילה, אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצוה נדחה מפניה מ"מ לדעת רוב הפוסקים נקראת אף ביחיד. אבל פרשת זכור כתב האשרי פ' ג' שאכלו, דעשה דאורייתא הוא לקרות בעשרה ודוחה ל"ת שכתורה דלעולם בהם תעבדו, להכי שחרר ר"א עבדו כדי להשלימו לעשרה ע"כ. והובא דברי הטי"ז הזה גם בקונטרס הגר"ש ז"ל.

היצא מזה לפענ"ד שמה שמדייק הגר"א ז"ל בדבריו הק', הובא במע"ד הנ"ל, ואמר הטעם על מקרא מגילה דמשו"ה אין קורין בשבת משום שהוטל החיוב על היחיד ויש בה הגזירה דרבה, אמר זאת רק בכדי לחלק מגילת אסתר משארי מגילות, אבל בכדי לחלק מגילה מפרשת זכור, מוכרחין לבוא לחילוק הנ"ל, משום דגבי מגילה קוראין בזמנה ביחיד, ובפ' זכור קוראין דוקא בעשרה, והגר"א ז"ל אויל לטעמי' וכמבואר.

אכן כל זה מש"כ ליישב בס"ד דברי הגר"א ז"ל הוא רק אליבא דרינא, וכן מה שכתבתי במכתבי להגר"ש הכהן זצ"ל [הובא למעלה פה] ליישב דברי הרמב"ם בפ"א מהל' מגילה הל' ג' משום דאול לטעמי' הלכ' ז' שם, הוא ג"כ אליבא דרינא, אכן מה שכתבתי שם למעלה ליישב סוגית הגמ' במגילה דף ד' ולומר דרבה רוב יוסף פליגי בפלוגתא דרב ורב אסי אי קוראין המגילה ביחיד אי בעינן דוקא בעשרה, זאת לא כתבתי אליבא דרינא כמובן. ורק לבאר סוגית הגמ' שם וליישב קושית התוס' שם כמבואר למעלה.

השו"ע דבני הכפרים מחויבין לבוא לעיר לשמוע פ' זכור, וא"כ תקשה טובא למה לא חששו לגזירה דרבה, וגם תירוצו של התוס' יו"ט גבי קריאת ס"ת בשבת משום דהקורא צריך לסדר הקריאה מקודם לא שייך כלל בפ' זכור, אלא ודאי כדברי מעכ"ת נ"י כיון דנצרך לקרותה בעשרה דוקא אינו בהול כל כך לילך אצל הבקי ללמוד, דיחשוב בדודאי נמצא בביהכנ"ס אחד מעשרה בטלנין שיודע לקרות פ' זכור ואינו צריך לילך ללמוד אצל הבקי. וזה נ"ל רא"י גדולה לדברי מעכ"ת נ"י, כו'.

ועכ"פ מש"כ מעכ"ת נ"י דרבה רוב יוסף פליגי בפלוגתא אי קריאת המגילה אפי' ביחיד או

דבעי עשרה בדוקא, נ"ל נכון מאד, ויש לזה רא"י גדולה מהא דתקנו לקרות פ' זכור בשבת ואף דהיא חובה על כל יחיד ויחיד וכמש"כ לעיל. כו'.

ב"ד הדו"ש ומברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק.

סימן סז

משתה ושמחה בעיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה

ושמחה, דלענין מגילה הוי ספיקא דאורייתא, וגבי שמחה הוי ספיקא דרבנן. ואפשר דזהו שהביא ראייה מהברכה דכמו לענין ברכה אינו מברך רק ב"ד משום דברכות הוי דרבנן, ה"נ לענין משתה ושמחה.

ולענין מתנות לאביונים דנסתפק בו הפרמ"ג, נלע"ד דמאי זו ספיקא, דהוי ספק ממון עניים, וקיי"ל דאולינן לקולא וכמו שכתב הר"ן בנדרים דף ז' ע"א. והילכך כיון שנתן ביום י"ד יצא. וכן משלוח מנות כיון שאם היה יודע שהוא בר י"ד לא היה שולח ביום ט"ו, אז הו"ל ספק גזל ביד חבירו והלכך שב ואל תעשה עדיף.

ולענין מש"כ הפרמ"ג דלענין מתנות לאביונים שפיר י"ל דיוצא ביום י"ד, דלא גרע מאם נתן ביום שלפני הפורים דמעיקר הדין היה יוצא, אלא דחיישינן דשמא יקדים המעות ויעבור עליו ויאכל קודם הפורים, והכא מה בכך דיאכל המעות ביום י"ד עיי"ש. ודבריו תמוהים דהא חיישינן שמא ביום ט"ו הוא פורים, ונמצא דלא יקיים העני מצות פורים, דהא לפי דעת הפרמ"ג גם משתה ושמחה נוהג בשני הימים, ואדרבה הכא יש לחוש טפי דודאי יאכל המעות ביום י"ד דהא מחוייב במשתה ושמחה ביום י"ד בודאי. ואולי דר"ל דהוי ס"ס, דשמא אינו מוקף חומה, ואת"ל דמוקף חומה מ"מ שמא לא יאכל כל המעות ביום י"ד. והרבה הארכתי בזה בספרי בנין שלמה, אך כאן אין הזמן להאריך. ולא רציתי לעבור על ולא יעבור.

ידידו הדו"ש המברכו בברכת כהנים ובשמחת הפורים שלמה הכהן מ"ץ בוולנא

לכבוד ימי הפורים ברכות אלו נאמרים רב שלומים וחיי אריכי וברכתא טבא חרעא חייא וקימא לכבוד ידיד עליון וראוי ה"ה הרב המאה"ג החו"ב סוע"ה עדין לגאון ולחפארת שכ"ת מו"ה חיים עוזר נ"י מ"ץ דפ"ק ווילנא יעלהו ה' על כמתי ההצלחות וידום קרנו בכבוד ובגדולה ונחת רוח כל הימים וראה זרע חרע זרעו עוסקים בתורה ובמצות ולא ימוש התורה מפיו ומפיו זרעו חרע זרעו עד העולם אכיה"ר.

הנה לאשר דכתיב במגילה ליהודים היתה אורה ודרשו חז"ל אורה זו תורה, ולכך ראיתי לכתוב למעכ"ת איזה חד"ת מענינא דיומא, וזה הוא.

ובפר"ח כס"י תרפ"ח כתב דבעיירות המסופקות אם הם מוקפין חומה אף דצריכין לקרות המגילה בכ" הימים, מ"מ במשתה ושמחה אינן חייבין רק ביום י"ד, כמו דאין מברכין על הקריאה רק ביום י"ד. ותמה בפרמ"ג דמ"ש משתה ושמחה מקריאת המגילה. ועוד דדבריו תמוהין דמה ראייה מברכה, דכתב טעמה משום דספק ברכות להקל, וכיון דכבר בירך ביום י"ד יצא.

ואכן בספרי בנין שלמה (לעל ח"א) כתבתי כס"י נ"ח להוכיח בראיות דקריאת המגילה דינו כדברי תורה ממש, עפ"י דברי הבה"ג והרמב"ן בספר המצות דזה שאומרים הלל בפסח או על הנס הוא מהתורה או שהוא הלכה למשה מסיני, וכיון דקריאת המגילה למדו בקל וחומר מהלל, ממילא מגילה נמי דאורייתא דהא ק"ו ניתן לדרוש, אבל למשתה ושמחה ליכא ק"ו, והלכך שפיר כתב הפר"ח לחלק בין קריאת המגילה למשתה

סימן סז

בענין בין השמשות מאחי המחבר הרב בצלאל הכהן מוילנא זצ"ל

שהוא מתחיל תלתא ריבעי מיל קודם צאת הכוכבים. וכן אם התלתא ריבעי מיל של זמן בין השמשות הוא בכל מקום ובכל זמן, או שאינו רק בימים השונים בכל העולם כמו ביזם תקופת ניסן ותשרי (של ר' אדא ולא של שמואל וכמ"ש בעז"ה בספרי ראשית בכורים בזה

הן זה כמו תשעה עשרה שנה מאז העליתי בעז"ה קונטרס אחד בדפוס, בדבר המחלוקת הגדולה מן הראשונים וגם מן האחרונים ז"ל, בזמן ספק בין השמשות אימתי הוא מתחיל, אם מן תחילת זמן שקיעת החמה עד סוף תלתא ריבעי מיל אחר השקיעה לכד, או

קדושים כו' פריה משה נ"י, מיקירי ק"ק וואלוין יצ"ו, אשר המציא בדין זה שיטה חדשה ע"פ דברי הירושלמי דפ"ק דברכות [ה"א], דאי' התם דנראו ג' כוכבים אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא. ופי' בביאורו של הגר"א ז"ל ביו"ד ס' רס"ב ס"ק ז' דר"ל באמצע עוכי הרקיע ע"ש. ועוד א"ר יהודא בירושלמי שם דעוכי הרקיע הוא אחד מעשרה ביום, דהיינו ד' מילין כדאי' התם (וכפסחים צ"ד. בשם ר' יהודא עצמו כזה דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוא ד' מילין. והוא עיקר קושית הראשונים ז"ל דר' יהודא הנ"ל אדר' יהודא גופא דשבת ל"ה דאמר רבה אליבא דר"י שם שהוא ג' ריבעי מיל. ועל קושיא זו בנוי' כל עקר מחלוקת הראשונים והאחרונים ז"ל כנודע).² וא"כ מוכרח מהירושלמי הנ"ל דאחר שנכנסה החמה באמת עוכי הרקיע אם נראו אז ג' כוכבים הוא לילה ודאי. א"כ הרי מצינו ודאי לילה אחרי משך זמן שעור שני מילין אחר השקיעה לבד (דחצי עוכי הרקיע הוא מהלך שני מילין לפמש"ל כזה), והיינו בימים השונים שהארבעה מילין הוא אחד מעשרה ביום כמש"ל שהוא עשרה פרסאות בימים השונים או על קו המשוה. וא"כ גם השני מילין דמחצית עוכי הרקיע הנ"ל, הוא ג"כ רק בימים השונים. וכשאר הימים הוא אחד מעשרים ביום (וכמו שהד' מילין דכל עוכי הרקיע הנ"ל הוא אחד מעשרה ביום ג"כ לפי חשבון וכנ"ל), וא"כ ע"כ דהתלתא ריבעי מיל דבין השמשות או הו"ל אחרי מיל וריבעי מיל אחר השקיעה. וכן איתא בירושלמי שם דאף בשחרית כן דמקיש יציאתו לביאתו כו' ע"ש.

ואף דסוגיית הש"ס דילן בשבת ל"ה הנ"ל ודאי שלפי פשטות כל הסוגיא שם קשה להלום שטה חדשה הלזו מכל צד, ואיך אפשר לפרש פרושים דחוקים מאוד בכל סוגיא זו נגד כל ד' רכותינו הקדמונים והאחרונים ז"ל כזה, ומאן חשיב ומאן ספין כו' אף לעשות ולחדש איזה ספק נגד דבריהם הקדושים ז"ל בשום מקום. וכל שכן לבוא ולפשוט איזה דבר שהניחו המה בספק, לדורות, שאין ביד שום אדם בעולם להכריע כלל נגדם עד ביאת אלי' ז"ל ב"ב וכמש"ל. אך לענין זמן תפילת המנחה וערכית שלא יהי' אצלינו כתרי ספיקי דסתרי אהדדי וכמש"ל, יש לנו לומר כי אהניא לן האי סבא יקירא הרב מוה' משה נ"י בשיטתו החדשה הנ"ל כזה,

באורך).³ או במקומות העומדים תחת קו המשוה לבד, וכשאר המקומות הוא לפי חשבון היום. וככל זה הארכנו קצת להביא כל הדעות בזה בקונט' הנ"ל בע"ה. ועכ"פ להלכה כתבנו שם בקצרה דבכל ספק הנוגע לאיסור לאו וכת' וסקילה, ודאי דאולינן בכל ספיקות הללו להחמיר בהם, בין בתחילת ספק זמן בהשמ"ש שהוא מתחיל מיד לאחר שקיעת החמה, ובין בסוף זמן ספק בהשמ"ש שהוא בצאת הכוכבים לבד, ומקודם השקיעה עד אחר צאת הכוכבים הכל הוא אצלינו כדין ספק בהשמ"ש אצל ספק איסור לאו וכת' וסקילה. (ודקיי"ל כה"ג בשבת ל"ה דהלכה כר"י לענין שבת לחומרא והלכה כר"י כו'). וכן בדין בהשמ"ש של ימים הארוכים והקצרים בזה הבאנו שם ד' האחרונים ז"ל ככל פרטי ההלכה הזאת בעז"ה.

והנה אין ספק שאין לנו מי שיכול להכריע בדינים הללו להלכה בספק הנוגע לאיסורי תורה עכ"פ גם היותר גדול שבדור מן הגאונים הראשונים או מן האחרונים ז"ל, עד אשר יבא אלי' ז"ל ב"ב ויורה צדק לנו גם בספק עצום הזה, ועד אשר יגלה לנו אלי' ז"ל מן השמים במהרה, ויאיר לנו בחשכת זמן בהשמ"ש, יש לנו לילך לחומרא בכל צד ובכל ספק הנוגע לאיסור תורה כזה, וכמ"ש הרבה מן האחרונים ז"ל בדין זה להלכה, והבאתים שם בקצרה בקונט' הנ"ל בעז"ה.

ואמנם בדין ספק איסור דרבנן או מצוה דרבנן לבד, פשוט שיש להקל בזה בכל גוונא, בין לענין תחלת זמן בהשמ"ש ובין לסוף זמן בהשמ"ש, ובלבד שלא יהי' כתרת' ספיקא דסתרי אהדדי, דקיי"ל דאפי' בדרבנן אולינן לחומרא כנודע. ואך לפי שראינו הרבה פעמים שמתפללין תפילת המנחה אחר שקיעת החמה אחר זמן תלתא ריבעי מיל, וכדין ספק דרבנן. אבל שוב מתפללין ג"כ אז תפלת מעריב קודם זמן תלתא ריבעי מיל לפני צאת הכוכבים, והו"ל ספיקי דסתרי אהדדי באמת. (ואין זה דומה למ"ש המג"א ז"ל בס' רל"ג סק"ז דעכשיו נוהגין כו' ועכ"פ הנה ד' המג"א ז"ל שם צ"ע באמת ע"ש ויש לנו ליישב הדבר ברווחא טפי בזה).

ועל כן הנה עלינו להחזיק טובה וכרכה בזה לכבוד האי סבא יקירא הרב המפור' הגדול בתורה וביראה הישיש במופלג שלשלת היוחסין כגן של

א. בקונטרס ברכת ראשית. ובסוה"ס שם.

משעלה עמוד השחר יצא אבל מעלות השחר לא שמענו וכמו שהאריך בקונט' הנ"ל ג"כ בזה).

וע"כ אמרנו כי עכ"פ יש לו לכבוד הרב הנ"ל נ"י להביא דבר שיטתו החדשה בדבר זה הנ"ל לבית הדפוס אי"ה כעת, למען ידונו על דבריו הללו חכמי וגאונים דורינו שיח"י, לענין מצות תפילה מדרבנן עכ"פ בזמן בהשמ"ש שלו וכנ"ל, וכאשר הראני הרב הנ"ל נ"י את דבר קונטרסו של הרב הגאון אב"ד דק"ק ראסיין יצ"ו שכ' ג"כ על דבריו שהוא דבר נאה ומתקבל כו' ואם כי כבר כ' כי לכל המצות ואיסורי תורה חלילה להקל במאומה נגד הספיקות של הראשונים והאחרונים נ"נ ז"ל הנ"ל בכל זה, אך לענין מצות דרבנן עכ"פ ודלא ליהוי כרתית-דסתרי אהדדי עכ"פ וכמש"ל, ראוי לברר ספיקו של הרב הנ"ל נ"י בזה וכנ"ל. וגאונים דורינו יצ"ו המה יתנו מהודם ומדעתם הנ"ל על זה ויכריעו בדבר הזה לענין מצות דרבנן לכד וכמ"ש בעז"ה. וכן לענין מצות דאורייתא קודם עמוד השחר שהוא כשיעור שתי מילין אחר עלות השחר לפי שיטתו של הרב הנ"ל נ"י בכל זה וכמש"ל בעז"ה. ואך בדבר הספיקות שכתבנו יש לדון בהם בדברי הרב הגדול מוהר"מ נ"י הנ"ל וכמ"ש בעז"ה.

נאום בצלאל בר"י משה נ"י הכהן מו"ץ מפק"ק ווילנא

ומשה שפיר קאמר לענין זמן תפלת המנחה וערבית עכ"פ, דלמאן דמצלי תפילת מנחה עד קרוב לזמן שני מילין אחר השקיעה, אפ"ה יכול להתפלל ערבית או מיד אחר משך השני מילין הנ"ל, דהו"ל מאו והלאה כמו ודאי לילה לענין תפילה דרבנן עכ"פ. וכן עד סוף השני מילין אחר השקיעה יכול להתפלל מנחה ולצאת בתפלת המנחה אז עד מיל ורביע אחר השקיעה, משום דהו"ל ודאי יום לשטתו לענין תפלה דרבנן עכ"פ. ובמשך הזמן דתלתא ריבעי מיל שאח"כ עכ"פ אין צריך לחזור ולהשלים אח"כ תפילת המנחה ולהתפלל ערבית שתיים או, משום דכיון דאז עכ"פ כשהתפלל מנחה במשך תלתא ריבעי מיל ה"י בין השמשות או, ורצא עכ"פ בדיעבד משום דהו"ל ספק דרבנן שמא היה אז יום עדיין וכמ"ש, ולא הו"ל כסתרי אהדדי כלל לפי שיטתו הנ"ל בזה וכמ"ש בעז"ה.

וכן לענין שיעור שני מילין שאחר עלות השחר, דהו"ל עדיין כודאי לילה לשיטתו הנ"ל וכמש"ל, אולי יש להחמיר עכ"פ בזה לכל המצות שזמנם ביום כמו ללולב ומגילה (דהו"ל מדברי קבלה וכעין דאורייתא כנודע). וגם לק"ש של שחרית בכ"מ יש לדוק קצת בזה אם יש להקדים בזמן הנ"ל לכתחילה עכ"פ. (ולענין כל המצוות הנ"ל יש לדון גם לענין דיעבד, דעד כאן לא שנינו במשנה דמגילה כ' אלא דאם עשאן

סימן סח

בענין בל תוסיף מאחי המחבר זצ"ל

בסיב ובעיקרא דדיקלא ליכא מוסיף, אע"ג דאיכא טפי מלולב אחד. וכ"ש לרבנן דאמרי אין צריך אגד דאמרי' האי לחודא קאי והאי לחוד' קאי עכ"ל הראב"ד ז"ל. וה"ה ז"ל הביא שם כשם תשובות הרמב"ם ז"ל שהשיב על מה ששאלוהו דמ"ש שאר כל המינין שאין רשאי להוסיף בהן לדעתו ז"ל מן ההדס, והשיב שכיון שלא מציתו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס, אין להוסיף במין אחר עכ"ל, ובכ"מ ז"ל כ' שם שאינו יודע היכן הוזכר בגמרא היתר תוספת בהדס ע"ש. וכבר כ' המפרשים ז"ל באמת שהוא מתוך הסוגיא דר' ל"ד דפריך אדשמואל דלידרוש להו כר"ע כו', ומשמע דאע"ג דבאמת ס"ל כר"ע דלא בעינן אלא הדס אחד, מ"מ הוה מהדר שמואל אלתא משום הידור מצוה, ומוכח דבהדס עכ"פ ליכא בל תוסיף לר"ע, וה"ה לדידן ביותר משלשה, וע'

בעז"ה יום ג' י"א תשרי תר"א חידושי "מסכת סוכה" לפ"ק. **הרמב"ם** ז"ל כתב בפ"ז מהל' לולב ה"ז וז"ל: כמה נוטל מהם לולב אחד ואתרוג אחד ושני כדי ערבה ושלשה כדי הדס ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהא אגודה גדולה מוסיף ונוי מצוה הוא. אבל שאר המינין אין מוסיפין על מנינם ואין גורעין מהן ואם הוסיף או גרע פסול עכ"ל. וכ' ע"ז הראב"ד ז"ל שם וז"ל: א"א לא שמעתי מעולם פסול בזה ולא איסור תוספת ולא גירוע ואפי' לר' יהודה דא' לולב צריך אגד, דהא אמר רבא (בסוכה ל"ו אהא דתנן אין אוגדין את הלולב אלא במינו ד' ר"י אמר רבא אפי' בסיב ואפי' בעיקרא דדיקלא ואמר רבא) מ"ט דר"י דאמר אין אוגדין את הלולב אלא במינו קסבר לולב צריך אגד. ואי מייתי מינא אחרינא הו"ל מוסיף, מכלל דכי קטר ליה

בר"ן ז"ל שהקשה כן באמת למאן דמפרש בכרייתא שם ל"א דאין מוסיפין עליהן, דר"ל אפילו ממינן, דא"כ היכי מהדר שמואל אתלתא אי ס"ל כר"ע, ע"ש בר"ן ז"ל. וע' מ"ש הגאון בעל מעיין החכמה ז"ל בזה, ומה שיש לנו להאריך ע"ד בזה יבואר במקום אחר אי"ה:

אך ראיתי ליישב כאן מה שתמה בזה הגאון בעל קהלת יעקב ז"ל לעיל ד' ל"א על ד' הראב"ד ז"ל בהשגה הנ"ל וכ' ז"ל: ודברי הראב"ד ז"ל כאן בהשגה תמוהין כמה שהקשה מדאמר רבא כו', משמע דלר"י דבעי אגד ליכא מוסיף כי קטיר לי' בסיב ובעיקרא דדיקלא אע"ג דאיכא טפי מלולב אחד, וקשה דהאין יתכן לר"י דעיקרא דדיקלא ליהוי הוספה, דאם במינו יהא אסור לאוגדו אלא כמה יאגדנו, והרי ר"י יליף ג"ש מרבו לקיחה לקיחה דבעי לולב אגד כדא' בגמרא עכ"ל הגאון ז"ל הנ"ל.

ובמחכ"ת אין מקום לקושינו בזה, דכוונת הראב"ד ז"ל נראה בפשיטת להוכיח מהך סוגיא דעכ"פ צ"ל שאין שום חילוק בדין כל תוסיף בין ההדס לשאר המינין כלל. דלדעת הרמב"ם ז"ל הנ"ל שלא התירו להוסיף בשאר המינין כלל רק בהדס בלבד, ודאי דקשה טובא מסוגיא הנ"ל דאין אמר רבא בפשיטות כל כך דאפי' בעיקרא דדיקלא שרי לאגוד את הלולב לר"י

שהוא מין הלולב, דמנ"ל לרבא דאף במין הלולב שרינן לר"י לאגוד בו את הלולב, אף שיש בו משום כל תוסיף בשני לולבין כדס"ל להרמב"ם ז"ל, ודלמא לא שרינן לאגוד את הלולב לר"י משום מצות אגד רק בזמורות של עצי ההדס לבד, דכיון דס"ל דבהדס עצמו ליכא משום כל תוסיף כלל אם מוסיף עליו כמה בדין. הכי נמי דודאי דלא שייך ביה כל תוסיף בהאגד שיעשה סביב הלולב ממין ההדס לבד. וכיון דשפיר משכח"ל מצות אגד לר"י במין הדס שאין בו כלל משום כל תוסיף, מנ"ל לרבא להתיר אליבא דר"י לאגוד גם במין הלולב, כיון שיש בלולב עצמו עכ"פ משום כל תוסיף לדין דאי משום הגזירה שוה דלקיחה לקיחה דיליף מיניה מצות אגד לר"י עכ"פ הרי ודאי דשפיר מצינן למימר דהג"ש קאי על עצי ההדס לבד, דביה ליכא משום כל תוסיף כלל, משא"כ בלולב וכמ"ש. אלא ודאי מוכרח בפשיטות מהך דרבא הנ"ל, דודאי ס"ל שאין שום חילוק באמת בדין כל תוסיף בזה בין ההדס לבין הלולב ושאר המינין כלל, ומשו"ה הוה פשיטא ליה לרבא דאפי' בעיקרא דדיקלא ודאי דשרי לאגוד אליבא דר"י. וא"ש ד' הראב"ד ז"ל הנ"ל בזה ואולם מה שיש לנו להאריך ביישוב ד' הרמב"ם ז"ל מהשגת הראב"ד ז"ל הנ"ל בזה יבואר במק"א אי"ה עכ"ד הרב הג' מו"ה בצלאל הכהן הנ"ל נ"י.

סימן סט

זכין לאדם שלא בפניו לגבי מכירת חמץ*

הרבים ולהשיב לב בנים לאביהם שבשמים ואין כל אדם זוכה לזה, וד' יזכהו תמיד להיות ממזכר הרבים ויהיו דבריו נשמעים ויכנסו באזניהם ויטו כולם שכם אחד לעבוד ד' באמת ובלב תמים ולקיים את דבר ד' ומצוותיו וזכות הרבים יהיה תלוי בו אכיה"ר.

וע"ד השאלה אשר שאל, שמורה אחד מהסביבה סיפר לו איך שאיש אחד [לא] בא אליו בעה"פ למכור את חמצו, ומכר [המורה] את חמצו. וטעמו משום דקיי"ל דזכין לאדם שלא בפניו, וגם דרכו לכתוב בשטר המכירה שאם איש אחד יבא לאחר זמן איסורו ג"כ ימכור אותו לעכו"ם. וכת"ר נ"י נשתומם על המראה וכו'. וגם בעיני יפלא דמה שייך בזה דזכין לאדם שלא בפניו, דזהו שייך קודם זמן איסורו דאז יודע שיש לחבירו חמץ ברשותו, אך

בע"ה יום ועש"ק ט"ז אייר שנת תרנ"ה לפ"ק

ישפות ד' החיים והשלום וכט"ס לכבוד ידיד עלין ויר"א וידיד נפשי עח ה"ה הרב הגאון החו"ב סוע"ה שכ"ת מו"ה דוד צבי הירש נ"י ראב"ד בעיר הבירה מאנשעסטער יצ"ו, יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל וישלח לו ולכל הנלדים אליו והמסתופפים בצלו והיה חיים ושלום עד עולם אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיע כי מכתבו הטהור אלי קבלתי לנכון בזמנו אך אז לא היה לי פנאי להשיבו. והנה אשר כתב לי אודות עיר מאנשעסטער אשר היא עיר גדולה לאלקים ונמצאו בתוכה הרבה לומדים מופלגי תורה ויראי ד' ומשכילים וגם נמצאו בה ההיפוך מזה, ובדרשותיו הנעמיים השיב רבים מעוין, הנה מאד קבלתי נחת מזה ואשריו שזיכהו ד' להיות ממזכר

* ענין זה הגיענו בעת סיום ההדפסה ולכן לא נכנס במקומו הראוי לעיל בהל' פסח.

שלא עבר בעל החמץ בלאו דלא יראה, רק דעבר על עשה ותשביתו לא קנסו חכמים ומותר החמץ לאחיה"פ.

והלכך בנדון המעשה שבא לפני המורה, אם עשה כמו שכתבתי החמץ מותר לאחר הפסח, אבל אם מכר החמץ עצמו ע"י קנין כסף או שטר או ע"י קנין אגב קרקע, אין המכירה כלום, דאין יכול אדם למכור דבר שאינו שלו, והוא כמו דלא מכר כלל. ומילא עדיין החמץ עמד ברשותו לענין בל יראה, ועבר בעל החמץ על בל יראה כל ימות הפסח וגם לאחר הפסח החמץ אסור בהנאה. (ומיהו צריך לידע אם הוא חמץ גמור שאסור בהנאה לאחר הפסח, דקמח אינו ברור דהוא חמץ גמור, דהא בשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק, אך אין ברצוני להאריך בזה מחמת דזה לא שאל כת"ר נ"י ממני).

וכל מה שהאריך כת"ר נ"י בזה בד' הראשונים והאחרונים אי זכיה הוא מטעם שליחות או מועיל זכיה מן המוכר, אבל אי זכיה אינו אלא תקנתא דרבנן אינו מועיל זכיה לענין המוכר אם הוא קודם זמן איסורו, תמהני דהלא בהדיא בגמ' (ובשו"ע סי' תמ"ג) דיכול למכור הנפקד החמץ של המפקיד בשעה חמישית, וע"כ דהוא משום זכיה, הרי דמועיל זכיה גם מן המוכר, ודברי כת"ר תמוהין מאד.

וגם מש"כ דלאחר זמן איסורו דאינו יכול למכור וצריך לומר דקונה למפרע ומטעם ברירה ובדאורייתא הא אין ברירה, לא הבנתי שיחתו. דאם היה תליא בברירה היה י"ל דלדעת המקור חיים דאף על חמץ שרעתו למכור חל הביטול א"כ המכירה אינו אלא חיוב דרבנן ובדרבנן הא קיי"ל דיש ברירה, אבל באמת מה שייך כאן ברירה, דזה הוי שייך אם דיבר עם הנכרי הלוקח בבירור דאם יבוא איש פלוני ששמו כך וכך ומקום החמץ שלו הוא במקום פלוני ופלוני לאחר חצות אזי אני מוכר לך החמץ שלו מעכשיו, או היה תלי בברירה, אבל בנידון המעשה לא דיבר עמו כלל ולא ידע מהאיש כלל בבירור י"ל דאינו כלום.

כ"ד ידיו הדו"ש

שלמה הכהן מו"צ דפ"ק.

לא בא למכור, אנו סהדי דוודאי רוצה שהרב אב"ד יהי שלוחו למכור החמץ לא"י, ויכול הרב אב"ד למכור אף שלא עשאו שליח, דכיון דזכות הוא לו, בוודאי ניתא ליה, ומה שלא בא, אפשר משום דלא היה לו פנאי או ששכח שצריך למכור החמץ שלו, וכמו בפיקדון דמבואר בגמ' [פסחים י"ג ע"א] ובשו"ע בסי' תמ"ג [סעיף ב'] דיכול למכור לנכרי בלא דעת המפקיד. אך כל זה באם יודע בבירור שיש איש אחד המכירו שיש לו חמץ ויודע המקום שמונח החמץ ומוסר לנכרי רשימה שם האיש ושם המקום שמונח שם החמץ.

אבל בנד"ד נראין הדברים שלא מסר להנכרי רשימה מאותו האיש והמקום שמונח שם החמץ, דאלו היה מוסר לו השם מאותו האיש, הרי כבר נמכר החמץ שלו בבוקר, ושוב לא היה נצרך למכור אחר חצות וגם בשטר המכירה לא נזכר שמוכר להנכרי עתה כל החמץ שיש לשום איש, רק כתב שאם יבוא איש לאחר זמן איסור ימכור אותו, ואינו אלא כמודיעו לנכרי שימכור לו אח"כ וזה אינו כלום. (ובאמת שאפי' אם היה כותב בשטר המכירה שמוכר לו עכשיו, מ"מ כיון שהנכרי אינו יודע שם האיש והמקום שמונח החמץ אין זו מכירה כלל).

ועתה נדבר מהמכירה שמכר אחר חצות. הנה באמת כבר ידוע דאחר זמן איסורו אין החמץ שלו ואינו יכול למכור כלל, אך [מה] שאנחנו נוהגין דאם בא אחר חצות למכור החמץ שלו, אנו מצוין לו שישכיד הרשות שמונח שם החמץ להנכרי בכסף, דהרשות הא מותר להשכיר, וגם אנו מצוים להנכרי שיחזיק להמקום שמונח החמץ ויקנה המקום מכירת קנין חזקה (וכן מבואר בנוב"י מהד"ת בס' ס"ג דבעינן שיבוא הא"י להחדר שהחמץ שם ואז יקנה לו החמץ בתורת הפקר ע"י קנין חצר, ע"ש), וע"י זה מקנה החמץ מן ההפקר ע"י קנין חצר, ואם הוא חמץ שאפשר להגביה אותם אנו מצוים להנכרי שיגביה אותם לשם קנין, ואם הוא עושה כן אז מרויח בזה שני דברים, א' שלא יעבור בכל יראה ובל ימצא, דהא כבר נעשה החמץ של הנכרי, והב' שלאחר הפסח יהיה מותר באכילה ובהנאה וכמו שפסק הנו"ב מהר"ת בסי' ס"ג והבאתיו בספרי בנין שלמה [לעיל ח"א] סי' כ"ה, דכל

סימן ע

הדרן על מס' עירובין מהגרי"ל דון-יחיא

לצא"ה ומדברי הירושלמי מוכח בהדיא דכשהיו מוציאין מעזרה היו מוציאין אותו אף ממקום שאף חיבין עליו כרת ואפילו בנפל מידו מתיר הירושלמי להוציא ממקום שאין חיבין עליו כרת, וא"כ קשה על הסוכרים דדבר שאין כלי אין מותר להוליכו במקום שהוא רוצה. ולכאורה קשה מדברי הירושלמי הנ"ל גם על מה שפסק במג"א סי' שלא דאפילו בכלי שהיתר לטלטלו לצורך מקומו דמותר להוליכו למקום שירצה מ"מ אם הניחו מידו או שנפל מידו שוב אסור לטלטלו, ומא שנא דהכא מתיר הירושלמי לטלטלו אפילו בנפל למקום שאין חיבין עליו כרת, ומה שהקשה ביותר דהירושלמי עצמו פסק לענין לולב בשבת שכיון שיצא כבר ידי חובתו והניחו בארץ שוב אסור לטלטלו, גם תמה המ"מ מדוע השמיט הרמב"ם הך דינא דאם נפל השרץ במקום שאין חיבין על זדונו כרת בכ"ז מותרים להוציאו. ויש עוד לתמוה מה שהשמיט הרמב"ם הך דינא דאיתא בברייתא דפסחים בפרק קמ"א דמשקה דמדבחייתא אם נטמאו במקדש והוציאן לחוץ טהורים ולהיפך משקים שנטמאו בחוץ והכניסם למקדש נשאו בטומאתם, אמת כי הברייתא הזו אולא אליבא דלוי דס"ל משקה מדבחייתא, והרמב"ם פסק כרב בעדותו של ר' יוסי היתה על משקה דמטבחייתא אבל לענין זה דאמרה הברייתא דמשקה שנטמאת במקדש טהורה גם בחוץ ולהיפך משקה שנטמאה בחוץ טמאה גם במקדש לא מצינו חולק. ולכאורה אין זה תלוי בהמחלוקת אי גרסינן מדבחייתא או מטבחייתא. והנה בסברת הברייתא נראה לומר דס"ל דמאי דמשקה מדבחייתא דכן הכוונה שלא חלה עליה טומאה כלל דאם היה הסכרא דטומאה ירדה עליהאלא שחכמים הקילו בטומאתה במקדש כמו על דרך טומאה שהותרה בצבור אזי החה הדין דגם בנטמאה בחוץ שירדה עליה טומאה אבל המקדש הותרה הטומאה אבל כיון דס"ל הברייתא דמשקה מדבחייתא דכן הכוונה שחכמים תקנו (או שהוא הלכה למ"מ) דלא תרד עליה טומאה כלל ולכן גם ביצאה לחוץ טהורה ולהיפך בנטמאה בחוץ אם הביאו רותה בפנים טמאה דהלא על טומאת חיל לא היתה התקנה וכיון שכבר ירדה עליה טומאה או אפילו הכניסוה למקדש נשארה בטומאתה דתקנה כזו להתיר טומאה

עירובין ק"ב. שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיינו. מה שדקדקה המשנה עיין מה שהובא להלן בשם ספר "עמודי אור" ומה שהקשה הבאר שבע דהלא מותר להוציאו אף שלא במקדש כדן גרף של רעי כדאיתא בר"פ משילין דעכבר יש לו דין גרף של רעי. יפה השיב ע"ז במל"מ פ"ג מהלכות ביאת מקדש משום דדין גרף של רעי שייך רק במקום דירה אבל במקדש שאינו מקום דירה וע"כ פטור ממוזהא לא שייך ההיתר משום גרף של רעי, ומה שהביא בשם משמעון לתרץ דהאיסור שבות הוא משום האבנט דכיון שהוא שעטנו הוא מוקצה מסתימת לשון רש"י בודאי לא משמע דכל כה"ג הוה ליה לפרש בהדיא, וע"כ הנכון כתירוף המל"מ. והנה במל"מ חקר אם בשעה שהוא מוציא השרץ ממקום שחיבין על זדונו כרת ושגנתו חטאת מניחו שם כיון דאם היה נמצא גם אין מטלטלין אותו אלא היו כופין עליו פסכטר הכי נמי כשנמצא בעזרה לא היו מוציאין אותו כי אם מהעזרה או שכיון שהתחיל להוציאו מוציאו ג"כ ממקום שאין חיבין עליו על זדונו כרת ושגנתו חטאת. והנה ראיתי בשו"ע קרבן על הירושלמי שהקשה על המל"מ דהלא מבואר בשו"ע ש"ח דאם מטלטלין מוקצה לצורך מקומו אין חיוב להניחו תיכף בסמוך, אלא מוליכו למקום שירצה. והוא מדברי התוס' בכיצה דף ג' ובהר"ן שם והגהות אשר"י וכן הוא במ"מ בהלכות שבת פרק כ"ה וכן הוא ברש"י במס' שבת דף מ"ג ע"א והראיה הוא מר' יצחק דס"ל אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, והקשו בש"ס עליו מהא דכופה כלי על ביצת מוקצה ותירץ בצורך למקומו וא"כ הלא אין סכרא לומר דלדעת רבי יצחק מירי דוקא דהמוקצה סמוך להכלי שצריך למקומו אלא כיון שצריך למקומו מותר להוליכו גם הלאה למקום המוקצה ילפינן מיניה לדין שמותר לטלטלו לצורך מקומו מותר להניחו במקום שירצה אבל אין מזה קושיא על המל"מ דהא יש סוברין (הובא בשערי תשובה סי' ש"ח) דדוקא בכלי שיש תורת כלי עליו מותר לטלטלו במקום שירצה אבל לא בדבר שאינו כלי. והנה המל"מ הביא פשיטות לספיקו מדברי הירושלמי בסוף עירובין שכתב אם הוציא ממקום שחיבין עליו כרת ונפל למקום שאין חיבין עליו כרת כבר נראה

ובזה פליגי אביי ורב יוסף דרב יוסף ס"ל דהתקנה שאין גדר שבות כלל במקדש ובמדינה שאין תקנה זו ולכן אסור לחתוך שם יבלת ביד אעפ"י שהפסח יובא אח"כ למקדש, ואביי ס"ל דגדר שבות יש אפילו במקדש אלא שהתירו אותו בשביל צורך המקדש, ולכן אפילו בהיבלת במדינה מותר לחתוך אותה ביד כיון שהוא רק שבות.

ובזה יומתק לנו הקושיא שהקשו על רב יוסף מהא דמשלשלין הפסח לתגור עם חשכה, דהמקשה הקשה דהלא יש כאן גדר השבות דהא יש לחוש שיחתה בגחלים בכ"ז התירו במדינה אלמא דהכונה שיש שבות ובכ"ז בשביל הקדש התירו שבות ודחי רב יוסף דבני חבורה וריזין הם וא"כ אין כאן גדר שבות כלל, אבל היכא שיש גדר שבות במדינה אסור אפילו לצורך מקדש, וכיון דהרמב"ם פסק כאביי וכיתר האמוראים דביד אפילו במדינה מותר ולכן השמיט דעת הירושלמי דס"ל דבמקדש אין גדר שבות כלל, אבל תירוץ זה אינו נכון משום דהירושלמי בעצמו פסק כאן דביד מותר לחתוך את היבלת אפילו במדינה, וא"כ ההכרח לחלק ענין זה ממשקה דמרבחיא דשם אם נטמא בחוץ הלא אין זה שייך כלל למקדש, אבל כאן דהיבלת הוא לצורך הפסח שיובא למקדש ס"ל להירושלמי דגם במדינה אין זה בגדר שבות כיון דלצורך מקדש הוא, וא"כ מגין להרמב"ם לפלוג בזה על הירושלמי, אבל מסוגיא דדף ק"ג ע"ב מוכרח שם כפי שאיתא בתוס' ובביאורו במהרש"א דהיכא שהכהן בעצמו יכול לחתוך היבלת אסור חבירו לחתוך אותו, ואם נאמר דאין גדר שבות כלל במקדש ה"י חבירו ג"כ מותר אלא כיון שיש גדר שבות אסור לכהן אחר לעבור על השבות בכדי שיעבור חבירו, וע"כ השמיט הרמב"ם את הירושלמי משום דלא משמע ליה הכי מש"ס בבלי. ובה ניחא ג"כ שהשמיט דין הברייתא משום הברייתא דס"ל משקה דמרבחיא הלא קשה מנבואת חגי דין ושמן טמאים, וע"כ צ"ל כדאיתא בש"ס דעדותו של יוסי בן יעזר היתה רק לטמא אחרים שאינה מטמאה אחרים ושפיר יש לומר דלגבי לטמא אחרים אינה בגדר טומאה כלל כדאשכחן ברכיעי בקודש דאין בגדר כלל לטמא אחרים אבל הרמב"ם דוחק כרב דאפילו טומאת עצמו אין מטמאין במקדש יש לומר כמו בשבות במקדש דמוכח בש"ס דיש גדר שבות אלא שבמקדש התירו אותו כן אפשר דגם לענין טומאה יש גדר טומאה אלא שבמקדש התירו, וא"כ אין ראייה מהברייתא דס"ל כלוי דעדותו

במקדש לא היתה בזה רק התקנה היתה כאמור שלא תחול טומאה במקדש.

והנה בענין שהתירו שבות במוקצה בשרץ שנמצא במקדש יש לחקור ג"כ אם הכוונה שגדר שהשבות יש אלא שהותר במקדש או הכוונה שחכמים אמרו שאין גדר שבות במקדש ואם היה בגדר שבות אלא שחכמים התירו אותו היה הדין בנפל במקום שאין זרתו היה אסור לטלטלו משם, אבל הירושלמי סובר בשרץ במקדש אין זה בגדר שבות כלל וע"כ אפילו בנפל במקום שאין זרתו כרת מותר לטלטלו. וזה כונת הירושלמי שאמר שנראה לצאת פירוש שכשנמצא שרץ במקום שזרתו בכרת אין שם גדר שבות כלל, וע"כ לא קשה מזה על הסוברים דדבר שאין כלי אסור להוליכו למקום שירצה. וגם על שפסק המג"א בסי' של"א ס"ק ה' דהיכא שהתירו מוקצה לצורך מקומו אם נפל מידו אסור לטלטלו עוד דהלא התם שבות יש אלא שהתירו לצורך מקומו וע"כ כל זמן שבידו מותר להוליכו למקום שירצה אבל כאן שהניחו או נפל מידו אחר שמקומו כבר פנוי אסור לטלטלו, ואין קשה ג"כ הסתירה מהירושלמי דסוכה דהלולב הוא מוקצה אלא שהתירו לצאת בו וע"כ כיון שכבר יצא בו והניחו מידו אסור לטלטלו מה שאין הכא ס"ל להירושלמי דחכמים שקלוהו (בטלו) לגמרי השבות בשרץ שנמצא במקדש.

אלא שיש עתה צורך להבין מגין לו להרמב"ם ז"ל לחלוק על הירושלמי אם לא שיש לו ראייה דש"ס דלין לא ס"ל כהירושלמי בזה. ומתחילה הייתי סבור לומר דהרמב"ם למד זה מפלוגתא בעירובין דף ק"ג דרב יוסף ואביי לענין יבלת שנמצא בקרבן הפסח דרב יוסף ס"ל כיון דהיבלת הוא במדינה אעפ"י שאח"כ יביאו אותו למקדש לא התירו השבות הזה, ואביי ס"ל דגם במדינה התירו שבות דיבלת דבזה פליגי, רב יוסף ס"ל דחכמים תקנו דבמקדש תקנו שלא יהיה גדר שבות כלל, אבל במדינה הלא אין תקנה כזו, ולכן כיון שיש גדר שבות לכן אסור לחתוך היבלת אפילו ביד, אבל אביי ס"ל דגם במקדש יש גדר שבות אלא שהתירו אותו לצורך המקדש וע"כ אפילו במדינה מותר לחתוך היבלת לצורך המקדש וכמו שפירשנו כעין זה לענין משקה שנטמא במקדש דאם יש גדר טומאה במקדש אז גם היכא שנטמא בחוץ צריך להיות מותר במקדש, אבל אם הכונה דאין גדר טומאה במקדש אז בנטמא בחוץ דיש שם גדר טומאה אזי גם בנכנסה למקדש טמאה,

הדבר מבואר בפשוטו שהכהן המוציא את הטומאה הלא אינו עובר אז אסור לו ללבוש האבנט משום כלאים ומחוייב להסירו מעליו תיכף בחדל לעבוד עבודה הקרבנות לכן מוציא את הטומאה בהמיינו שאינו עליו מה שא"כ שאר בגדי כהונה שעליו אין חייבים להסירם, וגם לדעת הראב"ד לפי ששאר בגדים אל לקח בהם השרץ נמצא השרץ חוצץ בין הבגד לבשרו ואז הוא בטל ממ"ע של בגדי כהונה. וזה מבואר בש"ס וברמב"ם פ' יו"ד מהלכות כלי המקדש שיכרוך שאפילו אבק לא יהי בין בגדו לבשרו, אבל האבנט הלא ארוך ל"ב אמה ואין החיוב לחגור בכל האורך ויכול לקחת השרץ באופן שלא יהיה חוצץ בין האבנט לבשרו. ונכון הוא.

של ר' יוסי היתה רק לענין לטמא אחרים לדין דס"ל דעדותו היתה לענין טומאת עצמו, וע"כ השמיט הרמב"ם הך דינא דהברייתא.

עירובין ק"ג ע"ב. בתוס' ד"ה שעלתה לו נשיכה. ק"ב ע"ב. מוציאו בהמיינו מביא בשם ספר עמודי אור למה שפרטה המשנה בהמיינו ולא כאחד משאר בגדי כהונה לדעת הרמב"ם בסוף הל' כלאים דבגדי כהונה שיש בהם כלאים אסורים שלא בשעת עבודה אף שבמקדש

חלק יורה דעה

סימן א

השגחה על השובי"ם

אירע שלערך ג' חדשים לא בא מהם שאלה לחכם ויש רינון על השובי"ם בסדר הכריקה שלהם ע"כ בודאי יש להחזיר התקנה על מקומה אך מ"מ כו' בורח אני מן מחלוקת כמטחוי קשת כי מורעא דאהרן קאתינא אוהב שלום ורודף שלום וכו' וד' יהיה בעזר הדר"ג להרים מכשול ותקלה מקרב העם ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום ועלינו ועל כל ישראל אכ"ר:

שלמה הכהן מו"ץ בוויילנא

ואלה דברי מכתב השני שכתב הרב הגאון המובהק שה"ת כהן צדק מהר"ש הג"ל בענין זה וז"ל:

בעה"י אור ליום ד' ב' מנחם אב לסדר ולפרט ד' אהבך וברכך, וגם ברוך תהיה מכל העמים לפ"ק.

רוב ברכות ושלום תגינא לכבוד ידיד עליון ויראיו וידיד נפשינו האהוב והחביב לנו עד לאחת הרב הגאון הגדול החור"ב סיני ועוקר הרים המפורסם בדב גאווה וצדקתו ויראתו הטהורה בכל איים רחוקים המאיר לארץ ולדרים בחבוריו הנחמדים היקרים שכ"ת מו"ה משה נחום שליט"א הגאבד"ק קאמינקא לו ולכל הנלויים אליו והמסתופפים בצלו יהי' חיים ושלום עד העולם וד' יזכהו לחבר עוד חבורים בנפ"ת למען לזכות את הרבים ולא ימוש התורה מפני ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם אכ"ה"ר.

אחדש"ה הרמה. באתי להתנצל לפני הדר"ג נ"י ע"ד שלא השבתי לו תיכף ע"ד בקשתו

כפי הראוי לשוב בענין הזה הוא מפני שאז חשבתי אולי הדבר נוגע למחלוקת ח"ו וחששתי דשמא יהיה דברי בזה ללא תועלת אבל בעיקר הדבר גם אז הסכמתי שתקנה גדולה עשה כח"ר נ"י כמה שתיקן שמחוייבים להעמיד משגיח מיוחד שישגיח על השובי"ם שבק"א חמיד בעת השחיטה והבדיקה ושיהיה משגיח איש א' נאמן ולא יהיה קרוב להשובי"ם ואין להם לשחוט ולבדוק כלל אם לא יהיה המשגיח בבית המטבחים ואין

בעה"י. אור ליום ה' כ"ב תמוז לסדר ולפרט הנגי נתן לו את בריתי שלום לפ"ק.

בין המצרים מהרה ירח אור לישרים ויזכה לראות כהן העומד לאורים עומד ומקריב בכית נכון ונשא בראש הרים ה"ה כבוד ידיד עליון ויראיו האהוב והחביב לנו עד לאחת הרב הגאון הגדול המפורסם בדב גאווה ותורתו וצדקתו בכל איים ועברים המאיר לארץ ולדרים בחבוריו הנחמדים היקרים סיני ועוקר הרי הרים בפלפוליו הנכונים הישרים שכ"ת מו"ה משה נחום נ"י ירושלימסקי הגאבד"ק קאמינקא יצ"ו פלך קיעו לו ולכל הנלויים אליו וכל המסתופפים בצלו יהיה חיים ושלום וכל טוב סלה אכ"ה"ר.

אחדשה"ת הרמה. באתי להשיבו ע"ד מכתבו אשר

קבלתי היום אודות השובי"ם מעיר א' וכר' ודרש ממני לחזק הפס"ד שלו ע"ד השובי"ם הנ"ל. והנה אף שלא יכולתי להשיבו על כל דברי מכתבו אשר האריך לפלפל ברוב חכמתו בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים בענין זה וכר' מ"מ למען גודל אהבתו אהבת התורה הבורעת בלבו מאז ומכבר חשתי ולא התמהמהתי לאחר אף כרגע בזה ואען ואומר אף כי דדאי שראוי בכל מקומות ישראל להשגיח על השו"ב לפעמים אם הם נזהרים בבדיקת הסכין ובבדיקת הריאה אף אם (לא ש)הם מוחזקים לאנשים כשרים ויראי חטא ומובטחים בהם שלא יצא מכשול מתחת ידם ואף בכל זאת מ"מ הנהוג בכל תפוצות ישראל וכן בערינו שהראב"ד הולך לבית המטבחים פעם אחת בשבוע או פעמים להשגיח ולעמוד עליהם בעת בדיקת הסכין ובדיקת הריאה ובפרט בנידון השו"ב דק' הנ"ל דכבר היה תקנה קדומה מאת גדולי הדור על השו"ב הנ"ל שלא יבדקו הסכין ולא יבדקו הריאה בלא משגיח וגם השובי"ם בעצמם קבלו עליהם בשבועה ובאיסור קונם שלא יבדקו הסכין והריאה בלתי משגיח אך מאיזה ענין וטעם התירו להם הקונם והשבועה ומ"מ החמירו עליהם שלא ישחטו ולא יברקו שו"ב א' בלא חבירו וגם שידאו להראות הסכין לכם פעם א' בחודש לכה"פ וגם

לזוז מדבריו ימין ושמאל כי מלבד אשר היה תקנה קדומה מכבר בק' הנ"ל שלא לשחוט בלא משגיח, עוד הדבר ראוי מצד כמה ריעותות וחששות שיצא כעת על השוכי"ם שבק' הנ"ל כפי שכתוב בקונטרסו הנחמד ובפרט עתה ששמעתי כי רבים מגאוני זמנינו נ"י הסכימו לדעת הדר"ג נ"י הנה גם אני באתי לאיצטרופי בהדייהו כי כן הדבר ראוי ונכון וישר מצד הדין והיושר ומחוייבים אנשי ק"א לשמור תקנה הלז כפי אשר תיקן כת"ר נ"י בכל הפרטים ומובטחני שבודאי גם

המערערים בזה יחזרו ויסכימו לדברי כת"ר נ"י. והנה באמת הגם שהיה ראוי קצת לפלפל בדברי כת"ר נ"י ובפרט שאין דרכי לבוא ריקם בלא תורה אך מפני שאני טרוד מאד בכמה ענינים ובפרט שאני עוסק בסידור של ספרי בנין שלמה חלק ב' על יו"ד ואה"ע אשר בדעתי להוציאו לאור בדפוס בקיץ של שנת תרנ"ה הבע"ל אם יגמור ד' בערי ולכן הוצרכתי לקצר כעת וד' שנותיו דמר יאריך בטוב ובנעימים כחפצו ורצונו ורצון נפש ידידו הקשור באהבתו ומברכו בברכת כהנים:

שלמה הכהן מו"ץ כוילנא

סימן ב

בשר נחירה במדבר בחולין ובקדשים

לכבוד הרב הגאון אמתי וכו' [בעל החשק שלמה על הש"ס]

הנה כבוד הדר"ג בהגהותיו היקרות [חשק שלמה] למס' חולין בדף י"ז הביא דקדוק עצום בשם אחיו הגאון ז"ל בהא דמקשה הש"ס בפ"ק דחולין לר"ע דסובר דבמדבר הותר בשר נחירה ומקשה הש"ס לר"ע מהא דתנן הנוחר והמעקר פטור מלכסות ואי אמרת דבמדבר הותר בשר נחירה א"כ אמאי פטור מלכסות ודקדק כת"ר בשם אחיו הגאון דאמאי לא מקשה הש"ס מהא דהנוחר והמעקר פטור מאו"ב שנשנה קדם. והוא דקדוק עצום ותירץ ג"כ בשם אחיו הגאון דמאו"ב לא הי' יכול להקשות. דמיירי בקדשים ובקדשים קאמר הש"ס בהדיא דאף ר"ע סובר דצריך שחיטה במדבר ואסור לנחור. ומסיים הדר"ג על זה ודפח"ח:

ואף אמנם כי דבר חכמה היא ובפרט לתינוק בן ח' שנים כאשר כתב הדר"ג שהי' אחיו הגאון אז בן ח' שנים כשאמר זה וע"ז אומר דילידא אמו כוותי' תלד. אבל מ"מ אית לי פירכא שקשה לי ע"ז דהא נראה ברור ומילתא דפשיטא היא דאפילו בהס"ד דמקשה דלר"ע הו"ל לחייב הנוחר בכיסוי הדם. משום דגם הנחירה מיחשבה שחיטה הקושיא רק לר"מ דסובר דשחיטה שא"ר שמה שחיטה. אבל לר"ש דסובר שצריך שהי' ראוי לאכילה. אבל באינו ראוי לאכילה ל"ש שחיטה ופטור מכיסוי לדידי' אין שום הוה אמינא לומר דהנוחר הי' חייב בכיסוי. דהא סוף סוף אינה ראוי לאכילה. וכן

מבואר בדברי רש"י שם שסיים על הא דהנוחר פטור מלכסות. וכתב רש"י וז"ל: ואפילו למאן דמחייב בכיסוי בשוחט ונמצאת טרפה הכא מודה דשחיטה בעינן. עכ"ל רש"י. הרי מוכח כדברינו דאל"כ למה לרש"י להאריך בלשונו אליבא דר"מ דלית הלכתא כוותי'. ומוכח דלר"ש לא קשה כלל. כיוון דאפילו בנמצאת טרפה פטור ר"ש. א"כ לא עדיף הנוחר לאחר איסור הנחירה מנמצאת טרפה. ולפ"ז תהי' הקושיא כך דלמה הנוחר גם ר"מ מודה שפטור מלכסות והא כיון שבמדבר היתה נחשבה שחיטה, א"כ ליפליג ר"מ גם בנוחר כמו בנמצאת טרפה. והשתא איך נימא דהא דאיתא דהנוחר והמעקר פטור מאו"ב הוא רק בקדשים אבל בחולין אה"נ דפליג ר"מ וסובר דחייב גם בנוחר. א"כ למה למיתני תחלה ברישא דפליגי בשוחט את הטרפה ובשוה"נ לפלוג וליתני בנוחר בגופי'. דהא דבנוחר מודו תרוייהו דפטור מאו"ב הוא רק בקדשים. אבל בחולין פליגי בזה ר"ש ור"מ ולר"מ חייב:

ועוד דלרב הושעיא דלקמן דף פ' דסובר דכל שחיטת קדשים הוה שחיטה שא"ר ופטור לר"ש. א"כ הא דאיתא במשנה השוחט את הטרפה דר"ש פטור ע"כ דבחולין הוא דבקדשים אף שאינה טרפה פטור. וא"כ למה למיתני השוחט את הטרפה דהוה לו למיתני הנוחר דגם בזה פליג ר"מ וסובר דחייב לפי סברת המקשן. וכן בעגלה ערופה תקשה לכ"ע

שחיטה מ"מ כיוון שאינה בקדשים לא קאי ע"ז הקרא דלא תשחטו, עכ"ר. ואמנם גם תירוך כת"ר סוכב הולך על זו ההנחה דבקדשים אם נחרן לא הי' חייב אאו"ב גם בעת היתר הנחירה אבל לפי מה שהעליתי דבעת היתר הנחירה הי' חייב גם אקדשים באו"ב אפילו אם נחרן לפ"ז נסתר תירוך זה:

אמנם מלבד זה יש לתמוה על הדר"ג מגמרא מפורשת ביומא דף ס"ד דקאמר התם רבא רחייב על רחייית השעיר משום או"ב. ומקשה הש"ס לא תשחטו אמר רחמנא והאי לאו שחיטה היא. ומתוך רחיייתו לצוק היא שחיטתו. וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מ"ה עיוה"כ. הרי מבואר דלא קפרינן שתשחט בדרך שחיטה בחתיכת הסימנים בהולכה והובאה לענין חיובא דאו"ב וא"כ למה יגרע נחירה בעת היתר הנחירה שלא יתחייב עלי' משום או"ב. וע"כ כיוון שנטהר השעיר מיד"ע ע"י הרחיה בשביל המצוה נחשב שחיטה לענין או"ב. ולא משגחינן בתואר החיצוני של השחיטה. אלא על הפעולה שפעלה בהבהמה וא"כ בעת היתר הנחירה כיוון שהנחירה התירה באכילה והפקיעה מהבהמה טומאת נבלה בוראי שהי' חייב עלי' משום או"ב:

ואפשר לישב בדרך כת"ר דרק רבא קאמר התם ביומא הכי אבל רבינא ורב יוסף דלא רצו לאוקמי הברייתא כאוקימתא דרבא יש לומר דפליגי אסברא זו וסברי דצריך שחיטה גמורה. לענין חיובא דאו"ב. וא"כ אפשר לומר דהסוגיא דחולין אזלא אליבייהו דצריך שחיטה גמורה כהלכתה ולכך לא מקשה מאו"ב דיהי' חייב אנחירה. כיוון שאינו בדרך שחיטה. אבל לפ"ז יקשה דא"כ מה מקשה מכיסוי דהא גבי כיסוי גמרינן שפיכה שפיכה מש"ח לר"מ דמחייב בשחיטה שא"ר והכא הקושיא רק לר"מ דלר"ש לא קשה כלל דהא מ"מ אסור באכילה והוה ששא"ר וא"כ לר"מ הא צריך שיהי' בדרך שחיטה אבל בנחירה לא מחייב:

ואפשר לומר לפי מה שכתבו התוס' בפ' השוחט דף כ"ז ע"ב אהא דאמר שם אין שחיטה לעוף מה"ת שנאמר ושפך בשפיכה בעלמא סגי. וכתבו התוס' דאפילו לר"מ דאמר לקמן דששא"ר לש"ש דגמר שפיכה שפיכה מש"ח. מ"מ אין מקרא יוצא מיד פשוטו הרי נראה מדברי התוס' דאף דילפינן מש"ח לענין איכות פעולת השחיטה דאם השחיטה פועלת לטהר

דהיא ודאי אינה קרשים ולמה לו למיתני השוחט את העגלה הוה לו למיתני הנוחר ופליגי בזה ר"ש ור"מ:

ועוד נראה לי דלא יתכן תירוך זה דנראה לי ברור ולית בה ספיקא כלל אצלי דלר"ע דסוכב דבמדבר הותר בשר נחירה בחולין. לפ"ז אף שבקדשים הי' אסור לנחור וצריך שחיטה גמורה כהלכתה. מ"מ אם עבר ולא עשה כמצותו ונחר הקדשים נראה לי שהועיל בהנחירה לטהר מידי נבלה. ואף שהקרבן פסול מ"מ אינו מטמא במשא כנבלה. ואם אכל ממנו אינו לוקה משום נבלה. וסברתי היא כך. כיון שלדור המדבר היתה הנחירה מועלת לטהר מידי נבלה בחולין. וא"כ גם בקדשים מועלת הנחירה לטהר מידי נבלה. שלענין הטהרה מידי נבלה אין לחלק בין חולין לקדשים. והא שקדשים צריך שחיטה אינו משום הטהרה מיד"ג. אלא שהיא מצוה ממצות הקדשים. וכמו בקדשי קדשים ששחטן בדרום הכי נימא שאינה מטהר מיד"ג. וכן קדשים ששחטן חרץ למקומן ושנשחטו קודם שנפתחו דלתות ההיכל שלא עשה כמצותן. ומ"מ אינה נבלה משום זה. לפי שהיא רק מצוה ממצות הקדשים ואינה שייכת כלל לענין הטהרה מידי נבלה. ושייך לומר רק שחיסר המצוה. וא"כ ה"נ דכוותה. וכן למ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת. א"כ בציפור השחוטתה של מצורע שצריך שחיטה כדינה לכ"ע מגזה"כ. ואם לא עשה כמצותה ונחרה בודאי שפקע ממנה איסור וטומאת נבלה ע"י הנחירה אלא שפסולה שלא עשה כמצותה. וא"כ ה"נ הנוחר במדבר דכוותה וברור הוא למאד שאם נחר הקרבן אף שפסול מ"מ הועילה הנחירה לטהרו מיד"ג. שהשחיטה היתה אז רק מצוה ממצות הקדשים אבל לענין הטהרה מידי נבלה הי' שוין חולין וקדשים. ואין שום סברא לחלק ביניהם. וא"כ לפ"ז למ"ד דשחיטה שא"ר שמה שחיטה. בוראי שהי' חייב באותו ואת בנו גם בקדשים אפילו אם נחרן במדבר שהי' מיחשב שחיטה לפי שהיתה מטהרת מידי נבלה. וכיוון שבמדבר הי' חייבין א"כ גם הנוחר לאחר איסור הנחירה הי' לו לחייב אף בבהמת קדשים לפי סברת המקשה:

וכת"ר בחר לו דרך לעצמו לתרץ דקדוק אחיו הגאון ז"ל דמאו"ב לא הי' יכול להקשות דאף דלר"ע הנחירה קרי שחיטה מ"מ כיוון דקרא דאו"ב גם אקדשים קאי ובקדשים בודאי שחיטה בעי מסתברא דאזרהר ולא תשחטו היינו על שחיטה ממש לכוללת חולין וקדשים. אבל בנחירה אף שבחולין מיחשבה

מידי נבלה אף שאינה פועלת להתיר באכילה מ"מ חייב בכיסוי כמו בש"ח שזה מיחשב שחיטה אבל באופן עשיית השחיטה לענין זה לא נילף מש"ח דלענין זה אהני לן קרא דושפך דבכל אופן ששפך סגי. וא"כ אתי שפיר דאפילו לרבינא ולרב יוסף דפליגי אדבא וסברי דלענין אור"ב צריך שחיטה ממש. מ"מ גבי כיסוי כיוון דכתיב וושפך מודו כ"ע דאין להשגיח על התואד החיצוני של השחיטה דלענין זה אהני לן קרא דושפך אלא שעיקר הקפידא הוא רק בפעולת השחיטה שצריך שהשחיטה תפעל לטהר מיד"נ כמו בש"ח וכיוון שבמדבר היתה הנחירה מועלת לטהר מיד"נ הי' חייב שפיר בכיסוי ומתורצת בזה ג"כ קושית כת"ר שהקשה עוד שם על הא דכתב רש"י דהנוחר פטור מלכסות משום דיליף שפיכה מש"ח. והקשה כת"ר נימא כמו התם דהוי שחיטה ממש אבל בנחירה לא מחייב. ולפמש"כ מיושב דלענין זה אהני לן קרא דושפך דאין להשגיח על תואר החיצוני של השחיטה. ואף דלכאורה דלדין דקיי"ל דיש שחיטה לעוף מה"ת וא"כ לא דרשינן קרא דושפך דבשפיכה בעלמא סגי אלא דשחיטה ממש צריך מ"מ י"ל דכיוון דיליף מקרא או מהלמ"מ דעוף צריך שחיטה להכי ע"כ מוקמינן קרא דושפך בשחיטה ממש אבל מ"מ זה יש ללמוד מקרא דושפך דלענין כיסוי אן קפידא בתואר השחיטה:

ובדרך זה נראה לי לבאר דברי התוס' בריש פ' כיסוי הדם התמוהים לענ"ד. דאיתא התם במשנה דמוקדשין אינו נוהג בהם דין כיסוי ורצה הש"ס לומר דבקדשי מזבח יהי' נוהג בהם דין כיסוי וכתבו התוס' דבקדשי מזבח נמי קבעי הש"ס לומר דליחייב בכיסוי כדמוכח הסוגיא ואע"ג דהנוחר והמעקד פטור מלכסות היינו משום דאסור באכילה אבל הכא משתרי באכילה במליקתו חייב בכיסוי דגבי כיסוי הדם לא כתיבא שחיטה אלא שפיכה ע"כ לשון התוס'. משמע מדברי התוס' דאי הוה כתיבא שחיטה גבי כיסוי לא הי' מקום כלל לומר דמליקה יהי' חייב בכיסוי וקשה דאמאי לא מיחשבה המליקה שחיטה הא המליקה מתרת באכילה לכהנים ומטהרת מיד"נ ולמה לא תחשב שחיטה ולמה קאמרי התוס' דאי הוה כתיב לשון שחיטה גבי כיסוי לא הי' שום הוה אמינא לומר דגם מליקה תחשב שחיטה להתחייב בכיסוי:

ועוד קשה דבש"ס אמרינן דלמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת חייב גם הנוחר בכיסוי דנחירתו היא

שחיתתו וצריך לומר לפי דברי התוס' דטעמא הוא משום דכתיב וושפך, אבל אי הוה כתיב ושחט אין הי"ג דבנחירה לא הי' חייב בכיסוי אף למ"ד דאין צריך שחיטה מה"ת ואף שהנחירה מתרת באכילה מ"מ כיוון שאינו בדרך שחיטה אינו בכלל ושחט וקשה דגבי חולין בעזרה דכתיב לשון זביחה בקרא כי ירחק ממך המקום וזבחת וקאמר הש"ס בנזיר דף כ"ט דלמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת חייב אנחירה דעוף משום שוחט חולין בעזרה וע"כ צ"ל דכיוון שהנחירה מתרת באכילה מקריא אף שאינה בדרך שחיטה א"כ גבי מליקה נמי נימא הכי. ואין לומר דכיוון שאין המליקה מתרת רק לכהנים להכיא לא מקריא שחיטה כיוון דלזרים אינה מתרת דמנ"ל הא וכיוון דלגבי כהנים מתיר באכילה ומפקיע מיד"נ שפיר קרינן בי' ושחט:

והי' עולה על דעתי לומר דס"ל להתוס' דמליקה אינה בתורת שחיטה דבאמת אינה מפקעת כלל איסור נבלה לא מיבעיא דלזרים דיש לגבם איסור נבלה. והכי איתא בהדיא ביבמות דף ל"ב בסוגיא דזר שאכל מליקה. אלא אפילו לכהנים דהותר אצלם לאכול מליקה לא דאיסור נבלה פקע לגביהו. אלא דלכהנים התירה התורה לאכול מליקה אף שנבלה היא בשביל המצוה דאכילת קדשים. אבל איסור נבלה לא פקע מהעוף של קדשים אף לגבי כהנים. ונמצא לפי סברא זו אם נעשה נותר. אז חייב האוכלה גם משום נבלה. וכן אכלה בטומאת הגוף לוקה גם משום נבלה. (ובזה אין שייך לומר דאין איסור נותר או טומאה חל על איסור נבלה. כיוון דמ"מ הותרה להם לאכול הוה להו כמו שחלו תרוייהו כהדדי וכמו שכתב המהרש"ל ביבמות בסוגיא דזר שאכל מליקה. דברוב הצבור טמאים וטומאה הותרה להם. אז אם הטמא נעשה בע"מ הוה להו תרוייהו בהדדי אבל המהרש"א חולק שם אמהרש"ל וה"ג דכוותה). וכן משמע קצת ברמב"ם בפ"ו מ"ה פסוה"מ בהלכה ח'. שכתב דחטאת העוף או עולת העוף שנתפגלה או נטמאה או נעשית נותר אינה מטמאה בבית הבליעה. ע"כ. ויש לדקדק בדברי הרמב"ם דלמה קאמר דאין בה טומאה והי' לו לומר דאין בה איסור נבלה. ומשמע מזה דרק הטומאה אין בה אבל איסור נבלה יש בה. ולענין טומאה רבי קרא בפ' חטאת העוף דף ס"ט דגם במליקת פסולין אין בה טומאה. כמבואר שם להדיא בדש"י כת"י הנדפס על הגליון בש"ס החדשים. אלא שאין מהרמב"ם כ"כ הכרח די"ל דהא דנקט דינו

כוותי' דהא הש"ס מהדר לאוקמי אפילו כר"מ דקאמר הש"ס שם וכמאן אי כר"מ דאמר הכל הי' בכלל העמדה והערכה הא אמר ששא"ר לש"ש. וא"כ לא קאי מתניתין כוותי' משמע דאם הי' ר"מ סוכר דקדשי ב"ה לא הי' בכלל העמדה והערכה הי' מוקי מתניתין כוותי'. אף דלית הלכתא כוותי' וא"כ קשה דלמה לא מוקי המשנה כר"מ ובקדשי מזבח:

ועוד קשה לי דמאן לימא לן דר"ש לא יליף הגז"ש כלל דשפיכה שפיכה דלמא גם ר"ש יליף הגז"ש. אלא דלענין שחיטה שא"ר לא יליף משום דגלי קרא אשר יאכל דלא נילף לענין זה אבל לענין דבעי שחיטה זה מצי שפיר למילף. ומצינו הרבה פעמים בש"ס דאף שלא נוכל ללמוד איזה דבר מגז"ש. מ"מ לא נתבטלה הגז"ש משום זה ולמדן מהגז"ש כל מה שנוכל ללמוד, וא"כ מה ס"ד דהש"ס דמליקה חייבת בכיסוי ועוד דנראה קצת מדברי רש"י במשנה דגם ר"ש בעי שחיטה בכיסוי דעל הא דחכמים פוטרין פירש"י משום דסברי דשחיטה שא"ר ל"ש שחיטה. ובאמת אינו מדוקדק דמאי קאמר דלא הי' שחיטה הא לא בעי כלל שחיטה ואפילו היכא דלא הי' כלל שחיטה הא לא בעי כלל שחיטה ואפילו היכא דלא הי' כלל שחיטה נמי חייב אלא דבעינן ראוי לאכילה אבל שחיטה לא בעינן והכי הו"ל לרש"י למימר דבעינן שיהי' ראוי לאכילה ולמה כתב רש"י דל"ש שחיטה מזה מוכח דשחיטה בעי והיינו משום דגם ר"ש יליף הגז"ש אלא דצריך שיהי' ראוי לאכילה ג"כ:

לכן נראה לי לומר דבאמת גם ר"ש סוכר דבעי שחיטה. דלענין זה יליף שפיר הגז"ש דשפיכה שפיכה. וגבי מליקה מתרת שפיר ומפקעת מאיסור נבלה והוי כמו שחיטה לגבי כהנים ולכך הי' הס"ד דש"ס דחייב בכיסוי. אלא דהתוס' קאמרי דאפילו לרבינא ורב יוסף ביומא דסברי דבעינן שחיטה גמורה כהלכתה ואל"ה לא מיחשב שחיטה א"כ מאי ס"ד דהש"ס דליחייב בכיסוי. לכן קאמרי התוס' כיוון דכתיב ושפך ולא כתב ושחט להכי אתי קרא דאף דבעינן שחיטה מ"מ אין להקפיד על תואר השחיטה ובכל אופן שהפקיעה מידי נבלה סגי:

ובזה י"ל בטעם הפלוגתא שבין הבבלי להירושלמי שבש"ס נזיר דף כ"ט מבואר להדיא דלמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת גם הנזחר עוף בעזרה עבר על איסור שחיטת חולין בעזרה. ובירושלמי דנזיר סוף פ"ד

לענין טומאה ולא קאמר דאם נתפגלה דין בה איסור נבלה י"ל דמשום עולת העוף לא מצי לומר שאין בה איסור נבלה. דבעולת העוף אף הכשרה יש בה איסור נבלה אפילו לגבי כהן. דבעולת העוף לא הותר איסור נבלה ומ"מ הטומאה אין בה כדיליף מקרא שם להכי נקט הרמב"ם הדין לענין טומאה. אבל בחטאת העוף אין ה"נ דאפילו אם נטמאה או נעשית נותר אין בה איסור נבלה לגבי כהנים משום דהמליקה הוי כמו שחיטה בחולין שמפקעת האיסור של נבלה ואף אם נטמאה אח"כ לא נחית עלה תו איסור נבלה. והנה אף שמהרמב"ם אין הכרח מ"מ י"ל דהתוס' סברי דמליקה לא הוי בתורת שחיטה. ויהי' נפקותא גם לענין אם מותר לכהן לאוכלה בעודה מפרכסת. דאם נימא דהמליקה מפקעת איסור נבלה מהכהן אז מפקעת ג"כ איסור אבמה"ח כמו בשחיטה. אבל אם נימא דהתורה התירה לאכול נבלה משום מצות אכילת קדשים א"כ י"ל דרק נבילה התירה התורה לא אבמה"ח ואם נימא כן יהי' מיושבים דברי התוס' דאי הוה כתיב ושחט גבי כיסוי לא הי' מקום לומר דמליקה חייבת בכיסוי דמליקה אינה כלל בתורת שחיטה שאינה מפקעת מהעוף איסור נבלה שאיסור נבלה נשאר בה. אלא שהותר להכהן לאכול ולכן לא הוי בתורת שחיטה:

אך דמ"מ יקשה דאף דלא כתיב גבי כיסוי ושחט. מ"מ הא ילפינן שפיכה שפיכה מש"ח. וא"כ הוי כמו שכתב התם ושחט. וי"ל דרק ר"מ יליף שפיכה אבל ר"ש לא יליף שפיכה שפיכה. כיוון דכתיב קרא אשר יאכל לגלות דבעינן שפיכה הראוי לאכילה א"כ גלי קרא דלא נילף מש"ח:

אך לפ"ז נצטרך לומר דבהס"ד דהש"ס דקדשי מזבח מחוייבים בכיסוי הוא רק לר"ש דלא יליף שפיכה שפיכה ולכך לא בעי שחיטה גבי כיסוי. אבל לר"מ כיוון דיליף שפיכה שפיכה מש"ח. א"כ לענין זה נילף ג"כ דשחיטה מיהא בעינן. וכיוון דמליקה אינה מפקעת מידי איסור נבלה ולא הוי שחיטה. א"כ לפ"ז פטור מכיסוי ואין שום הוה אמינא דלר"מ יהי' קדשי מזבח חייב בכיסוי וא"כ קשה דלפי הס"ד דהש"ס למה קאמר דבקדשי מזבח ליכא לאוקמי מתניתין שפוטרת מכיסוי שודאי חייבין בכיסוי. ולמה לא מוקי מתניתין כר"מ דבעי שחיטה בכיסוי ובמליקה ליכא שחיטה ולכך פטור ולמה קאמר דאין לאוקמי כלל המשנה בקדשי מזבח. ואין לומר דלא רצה לאוקמי כר"מ משום דלית הלכתא

מידי נבלה. א"כ קשה כיון דאתסר הנחירה ואינה מטהרת תו מיד"נ א"כ לא הוי כלל בגדר שחיטה ומאיה טעם ליבעי כיסוי ומה בכך שבמדבר היתה נחשבת שחיטה. כיון דהשתא לא מיחשבה שחיטה. וצריך להבין סברת המקשה:

ונראה לי לומר ולבאר דסברת המקשן היא כך. כיון דבדור המדבר היתה הנחירה חשובה כשחיטה והי' בכחה להפקיע מעל הבהמה איסור נבלה. לכך הי' ס"ד דהמקשה. דאפילו לאחר שנאסרה הנחירה מ"מ לא נסתלקה הנחירה לגמרי ומועלת הנחירה גם עכשיו לטהר הבהמה מיד"נ. אלא שנצטוו במצות זביחה שלאכילה אינה מתרת אלא בזביחה גמורה כהלכתה. וזה שאמר הכתוב כי ירחק ממך המקום וזבחת כאשר צויתך ואכלת. הפירוש שאף שלענין הטהרה מיד"נ מועלת גם עכשיו הנחירה. מ"מ לענין להתיר באכילה אינה מועלת תו הנחירה וצריך זביחה ממש. ונמצא לפ"ז שאם אכל מבהמה שנחרה בזה"ז אינו לוקה משום נבלה. ואינה מטמאה במשא כנבלה. אלא שעבר באכילה זו. על איסור דאינה זבוחה. ואפילו למ"ד בתוס' שבעות דף כ"ד דקרא דזבחת אינה מצות עשה בפני עצמה. רק דהכתוב בא לומר שזוה הוכשרה ונסתלק האיסור של נבלה. היינו משום כיון דלפי האמת בנחירה הוי נבלה גמורה. ולא משכחת לה שלא תהי' נבלה שלא בזביחה. להכי אמרינן דקרא דזבחת אתי לומר דבשחיטה נפקעת מאיסור נבלה ולא אתי קרא לעשה יתירא. אבל אם נימא כסברת המקשן דהנחירה כיון דבמדבר היתה הכשר המפקיע מידי איסור נבלה. נשאר גם עכשיו בתוקפו להפקיע מידי איסור נבלה ושפיר נימא לפ"ז דאתי הקרא דזבחת למצוה לומר שאף שנפקעת מיד"נ בנחירה. מ"מ עדיין איסורה באכילה משום מצות זביחה דצריכה זביחה כרינה להתירה באכילה:

ולכך מקשה מהא דאיתא דהנותר והמעקר פטור מלכסות אפילו למ"ד דלא בעי שחיטה הראוי' לאכילה. ולסברא זו מקשה דאמאי פטור מלכסות. כיון דהנחירה מועלת גם עכשיו לאפקועי מידי איסור נבלה. א"כ הוי זביחה ומיחשבה שחיטה לענין כיסוי ולענין או"ב. ואף שאינה מיחשבה שחיטה להתיר באכילה. היינו משום דלענין להתיר באכילה כתיב זבחת כאשר צויתך והפידוש כמו שנצטוה בע"פ כל הלכות שחיטה. ולכך אם נחרה אינו בכלל כאשר צויתך. אבל מ"מ

איתא דאפילו למ"ד א"ש לעוף מה"ת פטור בנחר עוף בעורה. והעיר בזה המה"פ דלמה פטור הא כיון דמה"ת בנחירה סגי לימא דנחירתו היא שחיטתו. ולפי דברינו י"ל דהש"ס דידן אזיל בשיטת"י רבא דאמר דדחייתו לצוק היא שחיטתו. ולא קפדינן על התואר החיצוני של השחיטה. ואם מטהרו מיד"נ כמעשה שלו. אז נחשב שחיטה. אבל הש"ס דירושלמי י"ל דאזיל בשיטת"י דר"י ודרכינא דסברי דקפדינן גם על התואר החיצוני של השחיטה ויש להאריך בכל זה:

ובספר לב ארי' עמד על לשון רש"י על הא דקאמר הש"ס בהס"ד דבקרשי מזבח ה"נ שחיב בכיסוי. ופירש"י כגון חטאת העוף והוי שחיטה ראוי' שנאכל לכהנים. ודקדק הל"א דלמה דוקא בחטאת העוף. הא אפילו עולת העוף הוי שחיטה ראוי' לפי סברת ר' יוחנן דאמר לעיל ד' פ"א. דאכילת מזבח שמה אכילה. ולכך השוחט עולה הוי שחיטה ראוי' וקרינן ב"י אשר יאכל וכתב הל"א. דמשום דרבא פליג וס"ל דשחיטת עולה לאו שחיטה ראוי' היא. להכי נקט חטאת העוף. אבל אליבא דר"י ה"ה עולת העוף. ולי נראה דאפילו לר"י צריך לפרש הכא דוקא בחטאת העוף. כיון דעולת העוף נראה שאינו נטהר כלל מידי נבלה. ומליקתו אינו מטהרתו כלל. אלא שע"י המליקה הוכשר לגבוה. אבל איסור נבלה ישנו לגבי'. ואפילו כהן האוכלו חייב משום נבלה. ואף דטומאת בית הבליעה מכואר בג' דזבחים דף ס"ט שפקע ממנו. אבל איסור נבלה לא פקי והארכתי בזה במק"א. וא"כ לא מיחשבה שחיטת כלל. כיון שאינו מפקיע האיסור של נבלה שזה גדר החיטה. וכתבתי מזה במק"א בראיות ברורות. ואף שאכילת מזבח מיחשבה אכילה. מ"מ לא משום זה מיחשבה שחיטה. אלא משום שמפקיע האיסור נבלה ודוקא בעולת בהמה דהשחיטה מטהרת מיד"נ. אלא שבעינן שיהי' ג"כ ראוי' לאכילה בזה קאמר ר"י דמשום אכילת מזבח מיחשב ראוי' לאכילה. אבל בעולת העוף שאינה נטהרת מידי נבלה לא מיחשב שחיטה לכ"ע ובכיסוי שחיטה בעינן:

ולי נראה ליישב דקדוק כת"ר בסוגיא דחולין בדרך מרווח. ובשנדרק עוד דצריך להבין דמאי ס"ד דהמקשה דהנותר בזה"ז ליבעי כיסוי דמה סברא היא זו הא כיון דהשתא נאסרה והוי נבלה גמורה ומטמאה במשא ולמה תיבעי כיסוי. ובפרט לפי מה שהעליתי במקום אחר דעיקר גדר השחיטה הוא כמה שמטהרת

במדבר לא היתה הנחירה מפקעת מאיסור נבלה. אלא שנבלה כזו שמתה ע"י נחירה לא נאסרה עדיין. וכשצוותה התורה שלא לאכול נבלה. אף שכוונת על כל נבלות מ"מ נבלה כזו שמתה ע"י נחירה. לא נאסרה עדיין במדבר עד שיבאו לארץ ולאחר שנכנסו לארץ ונאסרה הנחירה. הוא משום שאח"כ נאסרה גם נבלה כזו:

ויש נפקותא לדינא גם במדבר לענין מפרכסת. דאם נימא דהנחירה היתה הכשר שהיתה מפקעת

איסור נבלה. א"כ גם בעודה מפרכסת מותרת. דכשם שבכח הנחירה להפקיע איסור נבלה. כמו כן בכח הנחירה להפקיע איסור אבמה"ח. וכמו למ"ד דאין שחיטה לעוף מה"ת וסגי בנחירה לחודה. א"כ גם בנחירה מותר העוף מה"ת וסגי בנחירה לחודה. א"כ גם בחירה מותר העוף אף בעודו מפרכסת. ואף שראיתי לאיזה מהאחרונים שכתבו בהיפוך מזה. מ"מ נראה לי ברור כמו שכתבתי. ועיין בתפארת ישראל בפירושו הגדול למס' טהרות בפ"א שה"י לו וכוח בזה עם הגרע"א ודעת הגרע"א הוא כמו"ש. דלמ"ד א"ש לעוף מה"ת נטהר ע"י נחירה גם בעודו מפרכס וסברא פשוטה היא כי היכי שהנחירה מפקעת איסור נבלה ה"נ מפקעת איסור אבמה"ח. דאיסור אבמה"ח ואיסור נבלה כהדדי ניהו. וא"כ ה"נ במדבר שהותרה הנחירה. אם נימא שהנחירה היתה מין הכשר כמו שחיטה שמפקעת איסור נבלה. א"כ ה"נ שמפקעת האיסור של אבמה"ח. אבל אם נימא דהא דהותר בשר נחירה אינו בתורת הכשר. דבאמת הנחירה אינה מתרת כלום. אלא שלא נצטוו עדיין על נבלה כזו שמתה ע"י נחירה. א"כ בעודה מפרכסת אסורה ויש עלי' איסור אבמה"ח. ולא נוכל לומר דהנחירה מפקעת האיסור של אבמה"ח. דהא הנחירה אינה מפקעת כלום. ואף איסור נבלה אינה מפקעת. אלא שלא נאסרה עדיין נבלה כזו:

ואם נימא כן אין מקום כלל להקשות מאו"ב. דהא הנחירה אינה מפקעת כלום ואינה בתורת שחיטה כלל וגם במדבר הי' מותרים לנחור או"ב ביום אחד. כיוון שאינה הכשר. והא דקאמר הש"ס גבי הצאן ובקר ישחט להם דנחירתו היא שחיטתו. היינו שזה מאמר משה שאמר לה בלישנא מעליא. כיון שאיך שיהי' ע"י הנחירה הותר לאכול. אבל מן הדין אינה נקראת שחיטה. אלא דלפ"ז צריך להבין דאיך מקשה מכיסוי הדם ומאי קושיא לפ"ז הא י"ל כמו שכתבנו. דגם

בכלל זביחה סתמא הרי. והיכא דלא כתיב כאשר צויתך. אלא דכתיב סתמא לשון זביחה כמו גבי או"ב. דכתיב סתמא או"ב לא שתשחטו. וכן גבי כיסוי דליף משחוטו חוץ דהתם כתיב לשון שחיטה סתמא. לכך ברדאי שנחשבה גם הנחירה שחיטה אם נימא שמטהרת מיד"נ. וכמו דאמרינן כיומא דף ס"ד. גבי שעיר דדחייתו לצוק היא שחיטתו. ואף שאינו בכלל זבחת כאשר צויתך. דהא לא נשחט כהלכות שחיטה. מ"מ בכלל זביחה סתמא הרי:

ובמקום אחר בארתי מה שכתבו התו"י כיומא בטעמא דדחייתו לצוק הוי שחיטה וכתבו משום דלא דמי לנוחר ומעקר דהתם לא נעשית מצותו בכך. אבל הכא נעשית מצותו דהרחי'. ובארתי דבריהם דאין כוונתם דמשום המצוה נחשבה שחיטה דמה סברא היא. ואף דלא דמי לנוחר ומעקר. אטו בקרא כתיב דרק נוחר ומעקר פטור. דנימא דכל דלא דמי לנוחר ומעקר אין לפטור. הא בקרא שחיטה כתיב. והא דנוחר ומעקר פטור הוא משום דלא מיחשב שחיטה. א"כ ה"נ דהרחי' לצוק מנלן דמיחשבה שחיטה ומאיזה סברא תחשב שחיטה. ואמרתי בכוונת דבריהם דסברתם, דכיוון שנעשית מצותו להכי יש בכח דהרחי' לטהר את השעיר מידי נבלה. דכשביל זה נימא דלא הוי בכלל נבלה דקרא. ואף שכתב הט"ז בריש סימן כ"ט דשם נבלה כולל בין מתה מעצמה בין מתה ע"י אחרים. אבל באופן שמתה ע"י מעשה המצוה שנעשה בהריגתה אז אינו בכלל נבלה דקרא. ואף שאינו בכלל זבחת כאשר צויתך. מ"מ אינו בכלל נבלה ג"כ ונטהר השעיר מיד"נ. ולכך מיחשבה דהרחי' שחיטה וקרינן בי' או"ב לא תשחטו. א"כ ה"נ כיוון שהנחירה מטהרת מיד"נ. לכך מיחשבה שחיטה לענין כיסוי וחייב לכסות לסברת המקשה. כיוון דילפינן מש"ח דשחיטה בעינן. וגם הנחירה מיחשבה שחיטה כנ"ל בכונת המקשן:

ומעתה נבוא לישב דקדוק כת"ר מדוע מקשה מכיסוי ולא מקשה מאו"ב. ואמינא בזה דכל הקושיא של המקשן הוא רק מכיסוי. אבל מאו"ב לא הי' יכול להקשות. וכמו שאבאר: שכל עיקר ההנחה שנקט המקשן דנחירה מועלת גם בזה"ז לטהר מיד"נ כמו שהיתה מועלת במדבר. כל ההוכחה שלא היא ממצות כיסוי. דבלא זה נוכל לומר דהא דהותרה במדבר לנחור ולאכול אינו בתורת הכשר. שנימא שהנחירה היא המכשרת לאכול ומפקעת מאיסור נבלה. דבאמת גם

במדבר לא היתה מיחשבה שחיטה. ומכש"כ בזה"ז וגם כיסוי שחיטה בעי. דהא הכא אזלא הקושיא אליבא דמ"ד דששא"ר שמה שחיטה. והוא הא יליף שפיכה שפיכה מש"ח. וא"כ בודאי דשחיטה בעינן. ואיך מקשה:

ונ"ל לומר דיש הכרח לומר. דמצות כיסוי היתה נוהגת במדבר ומוזה יש להוכיח דנחירה היתה להם בתורת הכשר המפקיע מיד"נ. דאם נעיין בקרא אז נראה מוכח דבמדבר היתה נוהגת מצות כיסוי. דבאותה פרשה ובאותו ענין שכתוב בה מצות כיסוי איתא בקרא איסור שחוטי חוץ וכתוב למען אשר יביאו את זבחיהם אל פתח אהל מועד וכו'. ואח"כ כתיב ואליהם תאמר וכו'. ואיש איש וכו'. אשר יצוד וכסהו בעפר. והנה במדרש באותה פרשה איתא שם דהכתוב כא לאסור בשר תאווה במדבר. וכן פירש הרמב"ן שם. א"כ נראה שפרשה זו נאמרה לדור המדבר שניהגו כן. ואף דזה רק לר' ישמעאל דסובר דבשר תאווה נאסר במדבר. אבל לר' עקיבא דס"ל דבשר תאווה לא נאסר במדבר. א"כ אין ראיה דהפרשה נאמרה לדור המדבר דוקא. וי"ל דבסיני נצטוו זאת. מ"מ לדברי הרמב"ם בפ"ד מה' שחיטה. שדעתו דגם ר"ע סובר דבשר תאווה נאסר במדבר בשחיטה. דבמדבר ה"י אסור לשחוט חולין וה"י צריך להביאו אל פתח אהל מועד ולהקריבו שלמים ורק לנחור מותר. א"כ ע"כ שפרשה זו נאמרה לדור המדבר. ואפילו לדעת התוס' שם דר"ע סובר דבשר לא אתסר כלל אפילו בשחיטה. מ"מ יש להוכיח דלדור המדבר נאמרה פרשה זו שניהגו כן. כיוון דכתיב בתחלת הפרשה דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. מסתמא ה"י הדבר נצרך להם באותה שעה. משא"כ גבי או"ב כתיב רק וידבר ה' אל משה ולא כתיב דבר אל בני ישראל. וא"כ י"ל דבסיני נאמרה לנהוג כן לדורות ולא הוצרך זה הדין במדבר כלל. אלא שנאמרה בסיני כמו שנצטוו שם כל הדינים. אבל בדין כיסוי הדם. כיון דכתיב בפרשה דבר אל בני ישראל. בודאי שבמדבר נצטוו לנהוג כן במצות כיסוי. כן נראה לי לומר דכל היכא דכתיב בתורה דבר אל בני ישראל. הוא רק בדבר שנוהג באותה שעה:

וא"כ מזה מוכח דהנחירה במדבר היתה בתורת הכשר. שהנחירה הפקיעה איסור נבלה. דאם נימא דלא היתה בתורת הכשר. רק שהנחירה מותרת משום שלא נצטוו עדיין על נבלה כזו שמתה ע"י נחירה.

א"כ איך נהג בהם דין כיסוי. כיוון דכיסוי שחיטה בעינן. כמו שכ' רש"י דיליף שפיכה שפיכה מש"ח. וא"כ כיוון דבמדבר היתה הנחירה סגי ולא היתה בתורת הכשר. א"כ ליפטר מכיסוי. כיוון שאינו מטהר מיד"נ ליכא שחיטה המחייבתו. ואפילו אם שחט חי' או עוף במדבר ולא נחר. ג"כ פטור מכיסוי. לפ"ז כיוו דהשחיטה לא היתה נצרכת לענין היתר אכילה לא מיחשבה שחיטה. דרק שחיטה הצריכה מיחשבה שחיטה. וכמו שכ' הפרמ"ג בסי' כ"ח דב"פ פטור מכיסוי אפילו אם שחטו. כיוון שהשחיטה אינה נצרכת לא מיחשבה שחיטה וכן לענין או"ב אי' ב"פ או"ב דבב"פ אין בו משום או"ב אף בשחיטה. כיוון דהשחיטה אינה נצרכת ואינה עושה שום פעולה לא מיחשבה שחיטה:

ואף שיש לחלק לכאורה בין ב"פ ששחטו ובין שחיטה לדור המדבר דבב"פ ליכא אפילו איסור אבמה"ח. ולהכי הוי שחיטתו דבר שאינו נצרך לא לענין איסור נבלה ולא לענין איסור אבמה"ח. אבל לדור המדבר אף שנבלה שמתה ע"י חתיכת הסימנים לא נאסרה. וא"כ לענין איסור נבלה אין השחיטה נצרכת. אבל מ"מ הא תיקנה השחיטה לענין אבמה"ח בעודה מפרכסת. דאם ה"י נחרה היתה אסורה בעודה מפרכסת. אבל בשחטה הותרה תיכף ונסתלק האיסור אבמה"ח אף שמפרכסת. וא"כ י"ל דהשחיטה היא נצרכת לענין אבמה"ח ומיחשבה שחיטה משום זה. מ"מ י"ל דלסברא זו לא היתה השחיטה מתקנת כלל אף לגבי אבמה"ח במדבר. כיוון דלא נצטוו עדיין על השחיטה לא תיקנה השחיטה אצלם כלל. ואם נימא שהנחירה לא היתה להם בתורת הכשר. א"כ גם השחיטה לא היתה להם הכשר. דכי ירחק ממך וזבחת כתיב. ולא ניתנה הכשר השחיטה לדור המדבר. ואפילו בקדשים שצריכים שחיטה. לא שהשחיטה היתה בתורת הכשר לענין נבלה ואבמה"ח. אלא שהיא מצוה ממצות הקדשים. וא"כ לפ"ז תקשה דלמה נתחייבו בכיסוי. ומרחזינן דהתורה צותה לדור המדבר על כיסוי הדם. מוכח מזה דהנחירה היתה להם בתורת הכשר. שהפקיעה מעלי' איסור נבלה ואף בעודה מפרכסת היתה הנחירה מתרת כשחיטה ממש. וא"כ כיוון שהנחירה היתה מועלת להפקיע מיד"נ במדבר. א"כ גם עכשיו שנצטוו בזביחה. מ"מ מועלת הנחירה לטהר מיד"נ דכח הכשר הנחירה לא נסתלק גם עכשיו לפי סברת המקשן. וא"כ ליחייב בכיסוי למ"ד דשחיטה שא"ד שמה שחיטה:

או"ב נחא. וכן משמע ג"כ כדף פ"ה. דהש"ס האריך שם לבאר טעמייהו דר"מ ור"ש בשחיטה שא"ר. וכן הא דר' אבא דאמר שם לא לכל אמר ר"ש ששא"ר לשש"ח. דיפלא למה סידר זה הש"ס הכא בפ' כה"ד. הא אמתניתין דפ' או"ב דפליגי ר"מ ור"ש בשחיטה שא"ר הי' לבעל הש"ס לסדר זה ולשאל דמה טעמא דפלוגתיהו דהא פ' או"ב קדים. ולמה נטר עד הכא. לכן הי' נראה כמו"ש דפ' כה"ד נסדר תחלה לפני פ' או"ב. אלא דמסתפינא לחדש בעצמי דבר חדש כזה:

ולכן אחכה לתשובתו הרמה אם יסכים הדר"ג לזה:

תשובת רבינו המחבר

לכבוד ידד ד' וידד כל יואי' וידד נפשי עוז ה"ה הרב הגאון המפורסם החו"ב סוע"ה שכ"ת מו"ה נתן נטע נ"י הגאב"ד דק"ק שטראשעלא יצ"ו יהי ה' עמו וכו':

וע"ד שהעיר על מש"כ בהגהותי לחולין הנדפס בש"ס החדשים ד' ראם בחולין ד' י"ז בשם מר אחי הגאון הצדיק המנוח מו"ה בצ"א"ל הכהן זצ"ל באתי להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון מה שהעיר מעכ"ת נ"י נראה לו פשוט דהא דר"ע מורה דבקדשים גם בזמן דור המדבר היה צריך שחיטה משום דכתיב ושחט את בן הבקר היינו דגבי קדשים נצטוו על השחיטה דווקא ואם לא נשחט כדרך שחיטה יש עליו איסור עשה אבל לענין לטהר מטומאת נבלה ולענין לאו דנבלה בוודאי גם בקדשים הי' מטהר הנחירה מידי טומאה ומידי הלאו דנבלה כמו בחולין וא"כ הדרא הקושיא לדוכתיה דלמה לא מקשה מאו"ב דקדים במשנה לכיסוי הדם. הנני משיב ע"ז דבמחתכ"ת לא עי"ן בספרי בפ' ראה על הפסוק דזובחת כאשר צויתך ופירש הספרי שם דכאשר צויתך קאי אקדשים דמה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה ופשוט רר"ש דסתמא דספרי אזיל אלביה הולך בכאן בשיטת ר"ע רבו דבזמן דור המדבר הותר להם כשר נחירה בחולין רק בקדשים היה צריך שחיטה ולכן בקרא דזובחת דבא להצריך שחיטה גם בחולין לדורות מסיים הכתוב כאשר צויתך בזמן דור המדבר בקדשים בשחיטה אף חולין לדורות נמי בשחיטה. והנה ידוע דאין היקש למחצה ודרשינן ההיקש גם להיפך דכמו חולין בשחיטה לדורות אין הנחירה מטהר מידי נבלה רק בשחיטה אף שחיטה בקדשים דנאמר בזמן דור המדבר ג"כ לא היה מטהר מידי נבלה רק בשחיטה וא"כ לפי דברי הספרי הנ"ל

ויהיו מדוקדקין מאד דברי רש"י שכתב ז"ל: אלא לר"ע על כיסוי הדם במדבר נצטוו ונחירתו. היתה שחיטתו והנוחר בזה"ז נמי ליבעי כיסוי. וי"ל דזה כוונת רש"י כיוון דעל כיסוי במדבר נצטוו. א"כ מוכח דהנחירה היתה להם כשחיטה ממש. והיתה להם בתורת הכשר. א"כ נימא דנשאר כח ההכשר של הנחירה גם בזה"ז. ורק שנתחדש מצוה נוספת של שחיטה וגם בזה"ז מטהרת הנחירה מיד"ג. וא"כ ליבעי כיסוי כיוון שמטהרת מיד"ג נחשבה שחיטה. זהו סברת המקשן. וע"ז משני הש"ס כיוון דאתסר אתסר הכוונה בזה. דלאחר שנאסרה הנחירה נסתלק כח ההכשר של הנחירה לגמרי ואינה מטהרת תו מיד"ג. ואתי שפיר מה שמביא הש"ס מכיסוי דכל ההוכחה דהנחירה הוי הכשר היא ממצות כיסוי. ובאמת לאחר שיש הוכחה שהנחירה היתה הכשר מהשתא הקושיא ג"כ מאו"ב. אלא כיוון שצריך להביא הוא דכיסוי להכי מקשה מכיסוי:

ואמנם לא אכחד מכת"ר מה שקשה עדיין מדברי התוס' לעיל דף ט'. בד"ה כולהו תנינהו שהביאו דברי בה"ג שפירש עיקור דקאמר הש"ס היינו שנעקר הסימן ונשמש חוץ ממקומו וכולהו תצייתנהו דקאמר. היינו מדתנן הנוחר ומעקר פטור מלכסות ועיינתי בבה"ג עצמו וראיתי שמביא ג"כ כלשון התוס' מכיסוי הדם, והרבה ראשונים מביאים דברי בה"ג אלו בלשון זה. ויקשה ע"ז קושיא כת"ר. דלמה לא הביאו מהא דתנו הנוחר והמעקר פטור מאו"ב: וכן יש לדקדק אלשון רש"י בכתובות דף ל"ד אהא דקאמר הש"ס מאן חכמים ר"ש היא דאמר שחיטה שא"ר ל"ש שחיטה. והיכא קאמר לה ר"ש. כתב רש"י בזה הלשון: ר"ש היא בפ' מרובה ובכיסוי הדם ובאותו ואת בנו. ע"כ לשון רש"י. וע"ז יקשה דלמה חשיב כיסוי הדם קודם לאו"ב. ומזה יקשה יותר אחר שמביא שתיהם הי' לו להביאם כסדר שנשנו. הלא דבר הוא:

ולכן לולא דמסתפינא הי' נראה לי לומר דלפני הראשונים הי' מסודר פרק כיסוי הדם קודם לפרק או"ב. ויהי' מדוקדק לפ"ז הא דאי' במשנה בפ' כיסוי הדם דף פ"ו: חש"ו ששחטו ואחרים רואין אותן חייב לכסות וכן לענין או"ב. ובאמת יפלא בעיני המתבונן. דלמה שנה דין זה גבי כיסוי ולומר דכן הדין גבי או"ב הא גבי או"ב הו"ל למימר זה הדין ולומר דכן הדין גבי כיסוי. דהא פ' או"ב קדים. ולמה נטר התנא עד פ' כה"ד. אבל אם נימא דפרק הכ"ד נסתדר קודם פ'

פשוט דבנוחר ומעקר בקדשים הי' פטור משום או"ב גם בזמן דור המדבר:

וע"ד שהעיר על תירוצי דבאו"ב דכתיב ב"י שחיטה. בנחירה כודאי פטור משום או"ב והעיר מעכ"ת נ"י מהא דאמרינן ביומא ד' ס"ד דבשעיר המשתלח נוהג ג"כ איסור או"ב דדחייתו לצוק זו היא שחיטתו הנה במח"כ אין הנדון דומה לראיה דפשוט דלדורות נצטוו על השחיטה בין בחולין ובין בקדשים וכאיהז מקומות יצא הכתוב לידון בדבר החדש דבעגלה ערופה מצותה בעריפה ולא בשחיטה וגבי שעיר המשתלח מצותו בדחיה לצוק ולהמיתו בזה והלכך הדעת נותנת דמצות אלו בע"ע ובשעיר המשתלח במקום שחיטה דחולין וקדשים שפיר אמרינן בש"ס ביומא דדחייתו לצוק היא שחיטתו וחייב משום או"ב. וכן אמרינן בירושלמי בסוטה בפ' ע"ע הלכה ה' לחד מ"ד דלר"מ דס"ל דשחיטה שא"ר שמה שחיטה גם בעריפת עגלה חייב משום או"ב (וכן כתבו התוס' במנחות ד' ק"א ע"ב ד"ה ועגלה בתירוקן השני דעריפת עגלה מטהר מידי טומאת נבלה כדמוכח בס"פ חטאת העוף ומה דכ' בתחלה דבעריפת עגלה אינו מטהר מידי נבלה אף דש"ס ערוך הוא בזבחים שם דמטהר מידי נבלה כדאמר שם ר' ינאי דכפרה כתיב בה כקדשים היינו משום די"ל דר' ינאי אזיל לשטתו בירושלמי דסוטה הנ"ל דס"ל דבעריפת עגלה חייב משום או"ב אבל לאידך אמוראי דירושלמי שם דפליגי על ר' ינאי שפיר י"ל דס"ל דעריפת עגלה אינו מטהר מידי"נ) אבל זמן דור המדבר דהוא להיפך דבחולין היה סגי בנחירה וגבי או"ב כתיב לא תשחטו בפ' אמור דנאמר באוהל מועד גם לדור המדבר וגם לחולין אם איתא דגם בנחירה הי' נוהג או"ב בחולין למה כתבה באמת התורה גבי או"ב לא תשחטו ואיכא למיטעי דרוקא בשחיטה נוהג או"ב טפי הו"ל למיכתב לשון שיהי' גם נחירה בכלל (וזה אין לומר נמי דמשו"ה כתיב לא תשחטו משום דלדורות נצטוו על שחיטה אינו חייב משום או"ב רק בשחיטה דהא ליתא דהא אנן איירינן ליישב דעת המקשן דלמה לא הקשה מאו"ב והרי המקשן סובר דלר"ע דבשר נחירה הותר במדבר גם לדורות חייב בכיסוי הדם בנוחר משום דהנחירה נחשב כשחיטה ופשוט דה"ה דחייב משום או"ב) אלא ודאי דגוה"כ הוא דלענין או"ב אינו חייב רק בשחיטה. ואמנם כל זה בחולין ובקדשים בזמן דור המדבר וכ"ש לדורות דנאסר בשר נחירה גם בחולין אבל ע"ע ושעיר

המשתלח דמצותן דרוקא בעריפה ובדחיה אף לאחר שנצטוו על השחיטה גם בחולין שפיר אמרינן דעריפה ודחיה עומד במקום שחיטה דחולין וקדשים וזה הכשרו בכך וזה הכשרו בכך:

ולענין מה שכתב עור מעכ"ת נ"י דמן הש"ס דנזיר כ"ט מוכח כדבריו דאמרינן שם דקסבר דאין שחיטה לעוף מה"ת וקסבר חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא ומשמע דלמ"ד דאורייתא נוהג איסור חולין בעזרה גם בעוף חולין שמלקו בעזרה ואף דגבי איסור חולין בעזרה כתיב זביחה וע"כ דאמרינן דנחירתו היא שחיטתו. ומדברי הירושלמי סוף פ' דנזיר הוא ראי' לדברי. לענין נראה דאין מן הירושלמי ראי' לדברי ולא מן הש"ס דנזיר ראי' לדבריו. דנ"ל דמה שכתב הפ"מ שם דמשום דלמ"ד דאין שחיטה לעוף מה"ת גם איסור חולין בעזרה ליכא דלאו זביחה היא אינו מוכרח די"ל דנחירתו היא שחיטתו וכמו דאמרינן בחולין ד' פ"ה לענין כה"ד דלמ"ד א"ש לעוף מה"ת חייב לכסות אלא נ"ל כוונת הירושלמי דלמ"ד א"ש לעוף מה"ת אינו בכלל הקרא דכי ירחק ממך המקום וזכחת דמיני' ילפינן בקידושין ד' נ"ז דבקירוב מקום אי אתה זוכח ואף דמרבין גם לאיסור חב"ע מקרא דשחט אותו (ומ"מ צריך ריבויא לעופות משום דהתם בקר וצאן כתיב) אבל למ"ד דא"ש לעוף מה"ת לית ריבויא כלל על עופות. והלכך אמר בירושלמי דאף ספק אחד אינו. ובש"ס דילן בנזיר כ"ט דמשמע שם דלמ"ד דחושבנב"ע דאורייתא גם במליקה דחולין בעזרה אית ב"י איסור חוב"ע נראה דהך סוגיא אזיל בשיטת ר' יוחנן משום ר' מאיר בקידושין נ"ז הנ"ל דמפיק לאיסור חוב"ע מהא דאמרה תורה שלי בשלך אסור ילפינן מיני' דגם שלך בשלי אסור. ולהך ילפותא פשוט דגם מליקת עוף בעזרה אסור בהנאה מה"ת דהא חטאת ועולת העוף שנמלקו בחוץ לעזרה אסור בהנאה דנהי דאינו חייב משום ש"ח וכדאיתא בזבחים ק"ז דהשוחט חייב ולא המולק אבל מ"מ אסור בהנאה דהא לא הוזה הדם על המזבח וכמו שכתב שם רש"י ותוס' ולפיכך שלך בשלי ג"כ אסור אם נמלק עוף חולין בעזרה והא דאיתא בתוספתא חולין פ"ד דהנוחר והמעקר אין בו משום חולין בעזרה היינו בבהמה או אפילו בעוף בנוחר שלא כדרך מליקה אבל במולק עוף חולין בעזרה כודאי אסור בהנאה דכמו שלי בשלך אסור הנ"ל שלך בשלי ולפ"ז אינו ראי' לשום צד לא מהירושלמי ולא מש"ס דילן בנזיר:

אמור וא"כ בודאי גם רבינו הקדוש במשניות סידר דיני כיסוי הדם קודם דיני או"ב. וה' אמת אל יציל מפינו דבר אמת. כה דברי הכותב באמת ודו"ש באהבה רבה ומברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא כו"ח ביום ב' כ"ג טבת נאדר בקדש לפ"ק:

וע"ד שכ' כת"ר נ"י בסוף מכתבו שנראה יותר שלפני רש"י והראשונים ז"ל היה כתוב פ' כיסוי הדם קודם פ' או"ב והביא הרבה ראיות לזה הנה גם אנכי מסכים לזה ויש לי סמך גדול לזה דהרי בתורה נמי קדמה מצות כיסוי הדם לאו"ב דמצות כיסוי הדם כתיב בפרשה אחרי מות והלאו דאו"ב לא תשחטו כתוב בפ'

סימן ג

נתנבלה בשחיטה

יש בו דין אבר מן החי מן התורה וגם מטמא כמו אבמה"ח גמור, ופשוט דאם נתנבלה בשחיטה כיון דאין השחיטה מתירה, אין מתיר לה רק המיתה שאח"כ וא"כ אסור אבר המדולדל מה"ת לישראל וה"ה לא"י. אבל אינו קושיא, דנראה דלא אמרינן כן אלא לישראל דאסור לו לאכול נבלה, ואם נאמר כיון דמחובר במיעוטו הו"ל כמחובר לגמרי, ואז אדרבא האבר הוי נבלה גמורה כמו הבהמה בעצמה, ולכן אתי קרא לקולא דאינו מטמא כנבלה משום דהרוב תלוש הוא מן הבהמה. אבל להתיר לגמרי אי אפשר, דאי אפשר לאחוז החבל בתרי ראשין, אבל לבני נח דמותר כנבלה בודאי אמרינן כיון רמחובר במיעוטו והוי ליה כמחובר לגמרי מותר לו כמו הבהמה עצמה ודו"ק היטב.

שלמה הכהן חופ"ק ווילנא

בחתם סופר יו"ד סי' י"ט הביא בשם חכם אחד דהיכי דכתיב או מכור לנכרי דהא כיון דבכלל כל נבלה גם נתנבלה בשחיטה וכמו דאיתא בפסיקתא זוטרתא הנקראת לקח טוב, כל נבלה לרבות את שנתנבלה בשחיטה ובשנתנבלה בשחיטה הבני מעיים אסורין לנכרי והיכי כתוב או מכור לנכרי.

ונראה דלפי מה שכתב החתם סופר ז"ל בעצמו סי' י"ח דאם לא נשחטו רק רוב שנים אין בו איסור להושיט הבני מעיים דהוי כאבר המדולדל דאין בו רק מצות פרישה מדרבנן אפילו לישראל וכש"כ לב"ג בודאי מותר, א"כ לק"מ, דא"ל דהקרא מיירי ששחט רוב שנים ושהה או דרס, ואין לתמוה על הח"ס דהא קי"ל בחולין דף ל"ג ובדף קכ"ז דדוקא שחיטה אינה עושה ניפול אבל מיתה עושה ניפול, והאבר המדולדל

סימן ד

נמצא נקב בטחול בתולדה

אינו חיה אין אמו טמאה לידה, וע"ש ברשב"א דכ' טעם אחר. אבל עכ"פ שמענו מכולם דנקב בתולדה בוושט הוי טרפה. ומה שתירץ מעכ"ת נ"י בעצמו דשאני וושט דאם יש בו נקב יפול המאכל לחוץ, זהו טעות, דהא בניקב הזפק כשר ואף דנופל המאכל לחוץ דרך הנקב לא איכפת לן, מ"מ כיון דאינו נופל לחלל הגוף לא איכפת לן ומה שנופל קצת מן המאכל לחוץ דמ"מ יוכל הבעל חי לחיות על יתר המאכל שאינו נופל לחוץ, ולכן

ועתה אבוא לפלפל במש"כ מעכ"ת נ"י [חתנו הגרי"ל דון יחיא] להקשות על הט"ז יו"ד בסימן מ"ג במש"כ שם בנמצא נקב בטחול בתולדה כשר. והקשה מעכ"ת מד' הרשב"א שכתב דנמצא נקב בוושט בתולדה טרפה. ולא הוי ליה למעכ"ת נ"י להקשות מד' הרשב"א, דהלא מימרא ערוכה היא בנדה ד' כ"ג, דאמר רבא ושטו נקוב אמו טמאה לידה. ופירש"י דקסבר טרפה חיה, אבל לדידן דקי"ל דטרפה

דרכה לחיות אפי' יותר מי"ב חודש, ומ"מ היא טרפה, וכ"כ הלבוש עט"ז והובא בש"ך בסי' נ"ז ס"ק מ"ח, וע"כ דדרכה להתרפאות.

בענין הנ"ל מחתן המחבר הגאון רבי יהודא ליב דון יחיא זצ"ל

מה שתפס עלי מו"ח למה הוצרכתי להקשות מדברי הרשב"א, ולא הקשיתי מהש"ס מההיא דושטו נקוב אמו טמאה לידה. אין זו תפיסה, משום שבדברי הש"ס אפשר לומר דחיישינן שמא ניקב ושטו לאחר ברייתו במעי אמו, וכל שבעיקרו ראוי לברייתן כמו שכתב הרשב"א בתירוצו הראשון שמא ניקב ושטו לאחר מכאן, וע"כ הקשיתי מתירוצו של הרשב"א השני שפי' להדיא שניקב מתולדה. גם מה שתירץ מו"ח שליט"א את קושייתי על דברי הט"ז משום דושט שאני דכיון דנקב פוסל בו וע"כ גם נקב מתולדה דהוה כחסר פוסל ג"כ בו, מה שא"כ טחול דניטל ביד כשר וע"כ חסר ג"כ כשר, עדיין אין בזה כדי להעלות ארוכה לגמרי דריאה תוכיח דנקב פוסל בה ובכ"ז חסר כשר בה, כדברי הט"ז שם בעצמו דגם בחסר כמפולש כגון שיש חסרון בשפולי הריאה בכ"ז כשר, וא"כ לדעת הט"ז דנקב בתולדה דמי ממש בדינא לחסר, א"כ למה ושט חמור מריאה, דבריאה חסר כשר לדעת המכשירים חסר בריאה ובושט חסר טריפה, וא"כ דברי הט"ז עדיין צ"ע מהא דושטו נקוב אמו טמאה לידה, אלא ע"כ דמכאן ראוי לדברי הצ"צ בהבנת הט"ז בדבר חלול גם הט"ז מודה דנקב מתולדה טריפה, וא"כ בדקין נקב מתולדה גם להט"ז יהיה טריפה. וכזה כתבתי גם אז למו"ח שליט"א דלדעת הצ"צ בהבנת הט"ז ניחא. ולפי הדברים הנ"ל מה שכתב מו"ח שליט"א לפרש דברי הט"ז בהא שהביא ראוי מדברי הרמב"ם אין לפרש כפירוש מו"ח, דהא ריאה תוכיח דחסר מקצת כשר וחסרה לגמרי טרפה. גם מה שהביא מו"ח הגאון מזפק, אין מוכרח כ"כ, דיש לומר דושט שהוא צר יותר מזפק והמאכל צריך לילך במקום צר דרך הנקב יפול בשעור כזה שלא יוכל אח"כ הבעל חי להיות ממעט המזון אשר יעבור.

בניטל כל הזפק טרפה, משום דנופל כל המאכל לחוץ ולא יוכל לחיות, אבל עיקר הטעם דנקב בתולדה בבושט טרפה משום דכל נקב לא גרע מחסר, וכל אבר דנקב פוסל בו, גם חסר פוסל בו, אבל בטחול דבניטל ביד נמי כשר, וא"כ כ"ש דבנברא חסר דוודאי כשר, והלכך גם נקב בתולדה כשר, דלא גרע מנברא חסר, אבל בניקב אח"כ ע"י חולי כאיב לה ובודאי תמות הבעל חי מחמת הכאב והלכך הוי טרפה.

ומה דהקשה עור על הט"ז במכתבו השני כמש"כ להוכיח מדברי הרמב"ם, דאין שייך שם נקב אם נברא כך רק חסרון, והרי הרשב"א פירש לוושטו נקוב דהיינו נקב בתולדה. במח"כ לא ירד לכוונת הט"ז, דוודאי בלשון הגמ' נקרא בלשון נקב וא"א כלל לקרותו בלשון חסר, רק דהט"ז כתב דמשו"ה לא הזכיר הרמב"ם בדין נקב דאין חילוק בין אם ניקב אח"כ לבין אם נברא כך, דמשום דנקב בתולדה שם חסרון יש עליו, וכבר כתב דבנברא חסר גבי טרפה, וגם נקב בתולדה בכלל, דוודאי אין שום חילוק כלל בין אם נברא חסר לגמרי לבין אם נברא חסר במקצת, אבל וודאי עיקר שמו הוא נקב גם בנברא נקוב. ולפי זה גם מש"כ דיש להקשות ד' הרשב"א אהרדי. לק"מ.

ולענין מה שתמה על הכרתי ופלתי, דמאי ראייה מהא דלא נמצא נקב בתולדה בשוורים גדולים, דנקב בתולדה דרכו להחרפא, דילמא משום דאינו חי י"ב חודש, משו"ה אינו בנמצא דיהיה נקב בתולדה בשור הגדול שכבר הוא זקן וחי יותר מי"ב חודש, דכל בהמה שנברא בה נקב בתולדה כבר היא מתה קודם שמגיע ליי"ב חודש, ולכאורה תמיהה גדולה היא על הכרתי ופלתי.

ואמנם ליישב דבריו יש ליישב בתרי אנפי, דחדא י"ל דאף דרוב טרפות אינן חיות י"ב חודש מ"מ מיעוט יש דחי, ואלו נקב בתולדה בשור הגדול לא תמצא כלל מיעוטא דמיעוטא (לא נמצא) וע"כ דדרכה להתרפאות. אך ביותר יש לתרץ דהכרתי ופלתי אזיל כשיטת הרשב"א שהובא במהרש"ל דטרפה מן הבטן

ניטלה המרה

[ביאור שיטת בה"ג]

דהיינו דהליחה של המרה נבלע בכבד אבל לא הכיס עצמו וע"ז כתב הבה"ג דהוה עובדא וקרעוה לכבד ואישתכח דבליעא בגווה, ונ"מ דאם נמצא דנטלה המרה לגמרי אל ימהר המורה להטריף דשמא ימצא כל המרה עם הכיס היא בלועה בכבד אבל אם לא מצא כל המרה בלועה בכבד רק דמצא טעם מר טרפה: ג', דאם איתא לתלייה דהיינו שניכר בכבד מקום שהיה תלוי בו המרה והמרה איננה ע"כ דנחסרה אח"כ ע"י חולי או דנטלה ביד דאם היתה נבלעת בכבד תו אינו ניכר מקום התליה בכבד ולפיכך טרפה: ד', דאם ליתא לתלייה והיינו המקום שתלוי בו המרה ולפיכך המרה אישתקלה לה ממקומה רק היא תלויה על סימפוני הכבד או שהיא מעורה להדקין אז היא כשרה. ודין זה מפורש בתוס' בר"פ אלו טרפות דהקשו שם דלמה הוצרך התנא למתני דניטל הכבד ולא נשתייר כלום טרפה דתיפוק לי' כיון דניטל הכבד ניטלה גם המרה ופשיטא דטרפה דאם ניקב טרפה כ"ש ניטל ות"י דמיירי שהמרה נשארה שם דבוקה בגידי הכבד והסמפונות דמצד המרה היתה כשרה ע"ש בתוס'. ולדין זה י"ל דנתכוין הבה"ג כן הי' נ"ל לפרש דברי הבה"ג ולפי זה יצא הדין דאם נטל המרה לגמרי עם הכיס לא מהני אם נמצא טעם מרירות בכבד אבל מר' כל הפוסקים ראשונים ואחרונים שהביאו ד' בה"ג אלו להלכה לא חילקו כלל בין איתא לכיס ובין דליתא לכיס ורק כתבו סתמא דאם נטלה המרה טעמינן לה בדוכתא וכו' וע"כ דלא פירשו כן לדברי בה"ג כמו שכתבתי רק בדרך אחרת ומצוה להבין כונת דברי בה"ג. וה' יאיר עיני.

ד' ידידו הר"ש בלו"נ שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא.

נראה לבאר ד' בה"ג בה' טרפות. אינקב טרפשא דכבדא ניקבה המרה טרפה [נ"ל דחסר תיבת טרפה אצל טרפשא דכבדא וצ"ל אינקב טרפשא דכבדא טרפה ניקבה המרה טרפה] נטלה קרעינן בדוכתא וטעמינן אי מריר כשרה ואי לא טרפה וכו' נטלה המרה לגמרי הוה עובדא וקרעוה לכבד ואישתכח דבליעא בגווה ואכשרוה אבל ווראי נטלה המרה ואיתא לתלייה אמרינן מחסר חסר וטרפה ליתא לתליה ואיהי אישתקלה לה כשרה עכ"ל. והנה כל דבריו בכאן משולל הבנה מאד, דבתחלה אמר דבנטלה המרה טעמינן בדוכתא אי אית ביה טעם מר כשרה והדר אמר נטלה המרה לגמרי הוה עובדא וקרעוה וכו' משמע דבעינן דווקא דבליעא תוך הכבד כל המרה כמות שהיא. וכבר דחקו בזה הכנסת הגדולה והפרי תואר בסי" מ"ב סק"ג וכל דבריהם דחוקים מאוד להמעיינים בדבריהם. וגם צריך להבין במה שמחלק בין איתא לתלי' לליתא לתלייה. ועוד צריך להבין דמתחלה כתב נטלה המרה והדר כתב נטלה המרה לגמרי ובסוף כתב והמרה אישתקלה לה ומשמע דיש ג' חילוקים בזה.

ולכן היה נראה לפרש לפענ"ד דהבה"ג כתב ד' חילוקי דינים בניטל המרה: א', בניטל הליחה של המרה אבל הכיס שהליחה עומדת בו הוא קיים קרעינן בדוכתא וטעמינן אי מריר כשרה דדרך הליחה של המרה לבלוע בכבד וכדאמרינן בברכות כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומניחתו: ב', אם נטלה המרה לגמרי דהיינו דגם הכיס ליתא וגם אינו ניכר כלל בכבד המקום שהיה תלוי הכיס זה אינו שכיח כלל שיבלע גם הכיס בתוך הכבד דלא אמרינן רק דמרה זורקת בו טיפה

סימן ו

בענין פיצול מקמא במקום חריץ

הורדא

בזה הדר"ג להלכה ובגליץ הלב"ש שלי כתבתי דמצינו היכי תמצא דפיצול מקמא יהיה כשר ופיצול מגבה יהיה טרפה והוא ע"פ דברי הלב"ש (סי' ל"ה אות י"ח) גבי פיצול מגבה והגומא תחתיו והפיצול קצר מהגומא דמזה מוכח דאינו פיצול רק יתרת דיש נ"מ בין הטעמים דלהראשון מטעם יתר כנטול א"כ אף דלא מתחכך ולא יתפרק מ"מ שיך בו י"כ ולטעם השני דליתא בירתת מגבה טרפות רק מחמת שיתפרק כשר בכה"ג דכיון דגומא תחתיו אינו מתפרק (יעו"ש בט"ז שם ס"ק י"ב) ובס"ק כ"ח שם הסכים שלא להכשיר בזה רק בהפסד מרובה והיינו משום דמסתפק איזה טעם הוא עיקר וכתבתי בצדו דעוד יש נ"מ בין הטעמים לענין יתרת מקמא על הגררת דמטעם יתר כנטול כשר דהא התם אורחא בהכי דמה"ט אנוימכשירין ימ"ק משום דאורחא בהכי אבל לטעם דתתחכך בצלעות גם כאן יש לחוש דתתחכך בגררת והתב"ש (ס"ק י"ט) פסק באמת דטרפה מפני שמתחכך בגררת ותתפרק ואמנם הב"ח מכשיר והלב"ש מכשיר בהפ"מ ונראה דגם זה מחמת ספק הנ"ל דלדעת ה"סוברים משום יתר כנטול לא חיישינן בירתת שתתפרק כלל. ולפ"ז זכינו לדין אם נמצא פיצול מקמא על הגררת דבזה כתב הנוב"י דהגררת מחזיקו או אף אם קצר מהגומא כשר דהא אינו אלא חשש דאינו פיצול רק יתרת וזה הוא חסרון אם היא מגבה אולם אם היא מקמא מה איכפת לן הא ימ"ק כשר ונמצא בפיצול שהוא קצר מהגומא במקום שהגררת מחזיקו שלא תתפרק או הוא להיפך דמקמא כשר ומגבה טרפה אכן בהפ"מ גם מגבה כשר דבהפ"מ תלינן דטעמא שתתחכך בצלעות עיקר ובכה"ג לא תתחכך כיון שיש גומא ולענין יתרת במקום הגררת מגבה ממ"נ טרפה אף בהפ"מ או משום יתר כנטול או משום דמתחכך בצלעות וגם בגררת לא שיך לומר דהגררת מחזיקו דהא ליכא גומא אבל מקמא בהפ"מ כשר הנלפע"ד כתבתי.

כ"ד ידיו הדר"ש באה"ר וא"ע מכרכו בכל הטוב ומצפה לשמוע ממנו אך טוב שלמה הכהן מו"ץ דפה ויילא.

בעזה"י יום ד' י"ב מרחשן לסדר ולפרט כי בוך אברכך והרבה את זרעך וכו' ויילא.

החיים והשלום וכט"ס ישפות ה' לכבוד ידיר עלין ויראיו וידיר נפשנו האהוב והחביב לנו עד לאחת ה"ה כבוד הרב הגאון הגדול החו"ב סיני ועקר הרים שמו הטוב הולך ונדף כשמן תורק ונודע בשערים המצוינים בהלכה בחבוריו הקדושים והנחמדים אשר הוציאן ע"פ חבל למען לזכות את הרבים שכ"ת מוהר"ר פ"ש נחום ירושלימסקי נ"י הגאבד"ק קאמינקא מחזק קיוב יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויזכהו לחבר עוד חבורים נחמדים אליבא דדינא למען לזכות את הרבים ועינו תחזינה ירושלים בבנינה כנויה על תלה ומכנה וכהן העומד לאורים עומד ומקריב בבית נכון ונשא בראש הרים אכיה"ר.

ואחדש"ת באתי להודיעו כי תיכף כאשר קבלתי מכתבו הנחמד ברכתי עליו ברכת הנהנין כי מאד שמחתי עליו כעל כל הון בראותי כת"י דמר נ"י אשר זה עברו זמן עידן ועידנין אשר לא היה לי שום פ"ש וידיעה משלומו הטוב והיה לי מזה צער. ואכן עתה ראיתי כי אהבתנו אהבת התורה אהבה שאינה תלויה בדבר שמאז עדיין בוערת בלבו לפקדנו במכתב אהבה ושלום. והנה ע"ד הענין בנויארק וכו' חשתי ולא התמהמתי וכתבתי תיכף מכתב בקשה להרב הגאון הרב הכולל דניארק והודעתיו את גדולת חכמתו ותורתו דמר נ"י כפי גודל ערכו הראוי לו וכלי ספק שיתן מקום לדברי כת"ר נ"י ויקיים דברי הדר"ג להשתדל בזה כפי יכולתו להוציא עשוק מיד עושקו וכו' ויען כי מאד חשקה נפשי להשתעשע עם הדר"ג נ"י בפלפולי דאורייתא כי הם חיינו ובהם נהגה יזמם ולילה וכו' ובפרט אכתוב הערות בספריו הנחמדים כי ע"פ הרוב אני מעיין בספרו הנחמד ברכת משה בקונטרס יפה לבדיקה כי הוא נצרך מאד להלכה ולמעשה ונתקבל להלכה ברורה בעיני כל הלומדים ודורשי תושה וכו'.

ולענין מ"ש כת"ר בספרו הטהור (שער הראשון נתיב ה' או ח ג') בפיצול מקמא במקום חריץ הורדא וכו' והסכים כת"ר לדעת המקילין אפי' שלא במקום הפ"מ והביא מדברי הנוב"י (חיו"ד סי"א) לענין פיצול מקמא באונא עלינה דהגררת מחזיקו יפה, כוון

סימן ז

ניקור בן פקועה

קשה מאוד למכור בשר האחוריים של בן פקועה לישראל. ומיהו אפשר דאיתן חוטיין האסורים משם דם, בקל יכול לנקות אותם אף בחלק אחוריים כיון דידוע מקומם, ואף אם לא ינקר אותם בשלימות, מ"מ הא קי"ל דבחוטיין האסורין משום דם, אם חתכן ומלחן אף לקדירה שפיר דמי, וכמבואר בגמ' ובשו"ע בריש סי' ס"ה, ומן הסתם חותכין במקולין כל הבשר לכמה חתיכות קטנות וממילא נחתכין כל הגידין ג"כ, ואין קפידא בכך אם לא ינקרו היטב. אך כל מה דאפשר לנקר בוודאי צריך לנקר לכתחילה. ומרמת גודל הטרדה הצרכתי לקצר.

כ"ד הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

בעז"ה יום ה' ח"י שבט תרס"א לפ"ק.

שפות ה' החיים השלום וכט"ס לכבוד הרב וכו' שכ"ת מו"ה מרדכי לייב נ"י אב"ד דק"ק באבר יצ"ו. יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

והנני באתי להשיבו על שאלתו כי הדבר פשוט, כיון דקי"ל דדם של בן פקועה אסוד והבשר צריך מליחה לקדירה כמו שאר בשר, ואף דאינו רק דם הבלוע באברים וכ"ש דחוטיין האסורין משום דם דאסור, והלכך בוודאי צריך ניקור מכל חוטיי הדם, וגם בחלק אחוריים יש י"ד חוטיין האסורין משום דם, וכמו שמבואר בטור בדניי ניקור אחוריים, ובספר ראשית ביכורים למר אחי הגאון זצ"ל ד' נ"ד ע"ב ימצא מבואר מהיכן הם מונחים. והלכך אם הקצבין אין בקיאין בניקוד אחוריים,

סימן ח

בענין כיסוי הדם

א"א לשחוט השני ראשים כאחד ולכסות בידו הב' ע"ש] ורק יש להוציא משם זאת דאין מצוה לכתחילה לשחוט בימין דאל"כ א"כ כשמכסה ג"כ בימין האיק יכול לשחוט לכתחילה בידו השמאלית לעוף השני והראיה שלי מזבחים דא"צ לשחוט בימין מדלא אמר דנקט דיעבד משום שמאל העירני דהא הפסולים ששחטו קתני אלמא דבפסולים לקבלה איכא נמי דפסולים לכתחילה בשחיטה ולא שייך זה בשמאל דהאדם הוא כשר ותדע דלא אמר דנקט דיעבד משום יושב דאסור ג"כ לכתחילה משום דרסה כמ"ש האחרונים ומיהו זה יש לדחות דהא יושב דקתני ע"כ אינו יושב ממש וכמ"ש תוס' זבחים ט"ז סוד"ה מיושב ע"ש וכצ"ק עכ"ל.

לענין מ"ש דמחולין פ"ז דאפשר דשחט בחד ידא ומכסי בחד ידא י"ל דאף לכתחילה אין מצוה לכסות באותו יד ששחט או בקתא דסכין, העירני הרה"ג ר' שלמה הכהן מו"וילנא נ"ו בעה"מ בנין שלמה דאין ראייה דהתם הכונה דמס"ה לא הוי הכסוי הפסק בין שחיטה לשחיטה דיצטרך לברך כ"פ על השחיטה משום דבעת הכסוי יכול לשחוט גם ביד השני לעוף אחר ושפיר י"ל דאפשר דמבטי לדם באותו יד ובאותו סכין לדם של חיה הראשונה ששחט מתחילה ושחט לעוף אחר בידו השניה בסכין אחר [וכן מוכח מתשובת ריב"ש סי' שפ"ד שהוכיח דאף שא"א לשחוט שניהם כאחת מ"מ סגי ברכה א' לשניהם וראיה דבעת הכסוי

סימן ט

חתיכה נעשית נבילה בתערובות לח בלח

ממהרש"ל כגון שנבלע לח ביכש דרך כבישה ומליחה כגוונא דבר"ח הוי דרבנן דלהרמ"א אפי' במקום הפסד גדול אסור וכמש"כ הפמ"ג ולהמהרש"ל גם שלא במקום הפסד מותר מ"מ בלח בלח שלא כדרך בשול דלדעת רוב שיטות לא אמרי' חנ"נ שפיר י"ל דאף הרמ"א מודה דמותר אפילו שלא במקום הפסד, ועכ"ת לא אתמה כי אני דן את מעכת"ר נ"י לכף זכות משום שנמשך אחרי דברי הט"ז דמשמע דעומדין בשיטה אחת וכמ"ש הפמ"ג אבל באמת דברי הט"ז תמוהין.

איברא דיש לתמוה על המהרש"ל דמתיר צונן בצונן ואפי' שלא במקום הפסד גדול דכיון דעיקר יסוד הדין לקוח מקושית התוס' מיי"נ דתי' הר"ן משום דצונן בצונן הוא ולכן לא אמרי' חנ"נ וא"כ כיון דהתוס' והרא"ש תי' הקושיא בדרך אחר הלא דלא ס"ל לחלק בין צונן בצונן לבין חם בחם וא"כ היאך לא נשא פנים לדעת רבותינו בעלי התוספות והרא"ש דמחמירים אפי' שלא ע"י בישול דאמרי' ג"כ חנ"נ ולכן דברי המהרש"ל צלע"ג.

ומש"כ בהערה לפי דעתו זו סברת המחבר וכו' ונראה דכוונתו ליישב קושית הרמ"א ז"ל על המחבר בר"ס ק"ו דסותר למש"כ בסי' צ"ב דחתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת וע"ז יישב מעכת"ר דשם מיירי בחלב שהוא דבר הנבלל ברוטב ותמהני מה תועלת שנבלל ברוטב מ"מ בחתיכה ג"כ נבלע דהא ליכא ס' והיאך חוזרת להתירה דהא פסק הכא בסי' ק"ו דאפשר לסוחטו אסור אפי' בשאר איסורין דס"ל להמחבר דלא אמרינן חנ"נ, ומה שמסיים מעכת"ר שאין הנאסר יכול לאסור שייך גם בזה, במחכ"ת זה לא שייך הכא דכמו שנבלל החלב ברוטב כן נתן טעם גם בחתיכה ואינו דומה להתם, מש"כ שם עוד מלח או תבלין וכו' שאין מליחה לכלים צריך להוסיף דאין מליחה לכלים להפליט משום דהוי כטהור מלוח וטמא תפל אבל מבליע בכלים כגון איסור מלוח שנתנהו בכלי של היתר נאסר הכלי, בשאלה ה' השיב דאם נתבשלו כולן כאחד וכו' אסור דאע"ג שכבר נתבטלה חחר לאיסורו עכ"ל ולא ביאר דהרמ"א פסק דאם נודע

בעזה"י במוצאי שבת קודש כ"ד אדר לסדר ולפרט, ויילנא.

החיים והשלום וכט"ס ישפות ה' לכבוד ידיד ה' וידיד נפשי ה"ה הרב המאה"ג החריף והשנון אור הברקי ומשנתו זך ונקי החכם השלם בכל חכמה ומדע, ידו הרה, חובר חברים מחוכם שכ"ת מו"ה נפתלי הלוי נ"י בעהמ"ח ספר הנחמד שני המטות, י"ה ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל.

אחדש"ת הרמה באתי להודיע כי קבלתי מכתבו היקר הנכתב ביום א' טו"ב אדר וגם מכתב השני הנכתב ביום י"ט אדר הכל קבלתי לנכון והנה עברתי על כל התשובות "בעניני איסור והיתר ובהל' נדה" שהשיב "על השמונה עשרה שאלות ששאלתי אני את פי כתר"ה נ"י" והנה בכל המקומות השיב כהוגן אך דלא ביאר יפה לפעמים כגון בשאלה א' כתב דאם נתערב איסור לח בהיתר לח וכו' לא אמרינן בזה חנ"נ, ולא ביאר דדוקא במקום הפסד גדול פסק הרמ"א כן, וגם מה שמסיים ודוקא צונן בצונן ורשם ט"ז ומטה יהונתן ומשמע מדבריו שגם הרמ"א ז"ל סובר כן וזה אינו דודאי הרמ"א מתיר במקום הפסד גדול ואפי' דרך בשול משום דבמקום הפסד גדול סמך על דעת המרדכי והר"ן בשם הראב"ד בתי' על קושיית התוספות מההיא דע"ג ד' ע"ג דהתם שאני דהוי לח בלח, ובלח בלח לא אמרינן חנ"נ, וכן מבואר בביאורי הגר"א ז"ל שם בס"ק כ"ב ואכן הט"ז הביא שדעת המהרש"ל דאין לסמוך על שיטה הלזו אפילו במקום הפסד גדול ורק העיקר הסכים לתי' הר"ן בעצמו דעיקר הטעם הוא שם בע"ג משום דאינו דרך בישול ולא גזרו רק דבכה"ג כב"ח הוי כב"ח דאורייתא והלכך ככה"ג דאינו דרך בישול מתיר לגמרי אפי' שלא במקום הפסד ואפשר דבזה מודה הרמ"א ז"ל ג"כ דבשלא בדרך בישול אפי' שלא במקום הפסד מותר ודברי הט"ז שמסיים שם משמע מדבריו דאפי' שלא במקום הפסד וכו' שלא כד' הרמ"א כאן אינו מדוקדק ד"ל גם הרמ"א מודה ואדרבה הרמ"א מקיל יותר דבמקום הפסד גדול אפי' בדרך בשול מותר ותמהני על הפמ"ג במשבצות זהב ס"ק ט"ו דלא העיר עליו רק כמה דמשמע מדבריו דהרמ"א ומהרש"ל עומדין בשיטה אחת ולא העיר עליו גם בזה, והגם דזה אמת דלהרמ"א איכא חומרא יותר

עוף שנחבשל עם חלב ונשפך דג"כ אסור לדעתו זו ואם כן הדבר מתמיה הפלא ופלא דהיאך מביא הרשב"א ראייה דאין יכולין לעמוד על שיעורו חמיר מכחל דשאני כחל דאפי" נשפך אסור משום דהוי מין בשאינו מינו אבל במין במינו דבנשפך מותר אימא אה"נ דאפי" אין יכולין לעמוד על שיעורו גם כן מותר ואין מקום לראיית הרשב"א כלל אלא ודאי דס"ל להרשב"א דדבר שאיסורו מדרכנן כמו כחל או בשר עוף בחלב בנשפך מותר דאף דהוא מין בשאינו מינו דמה לי איסור דרכנן או שיעור דרכנן וא"כ הרי להדיא מוכח מהרשב"א דלא כהתורת חטאת, זהו כוונת הש"ך.

מה שתי קרשיית הגאון מוהר"צ חיות על הש"ך, וכבר עמד ע"ז בס' דורש לציון (דורש י"א) דהתוס' כיונו לומר זה דנ"מ לדינא דאין יוצאין בו ידי מרור אבל מ"מ משמע דהוא חריף אבל במחכת"ר אכן מקשינן על הש"ך דמנ"ל דהוא חריף דהא התוס' כתבו דקאי על האילן וכן בפסחים כתבו דדוק האילן מר ולא הפרי והיאך הוציא הש"ך מזה דגם הפרי הוא מר דלמא ס"ל דאינו מר כלל ומה שכ' מהרע"ב אינו ראייה דבכל הפירות יש שרף אפי" במתוקין, ועוד יש לכת"ר לבאר אם גיד הנשה נוגה בנפל שלא כלו לו חדשיו או לא אי דמי לחלב דקיי"ל דחדשים גרמי או דגבי ג"ה שאני ונ"מ טובא לענין אם נתערב הגיד בין הגידין דאם נוגה הוי בריה ואפי" באלף לא בטיל ואם לא נהיג ואינו אסור רק מתורת נבלה בטיל חד בתרי כשאר מין במינו ויוכל לאכול השומן שעל הגיד ודבר זה יש לברר מן הגמרא וימחול מעכ"ת לעיין בזה.

ידידו הרוש"ת בלונ"ח וחפץ בהצלחתו ומברכו בכרכת החג שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא

תשובת המחבר ספר נחלת נפתלי

יוסף ה' ימים על ימיו כבוד אהוב לבי ופאר ראשי, מר חביבי ומחבבי הרב האי גאון הנודע בשערים המצוינים בהלכה למעשה בין המפרשים לר' חלקי הש"ע. כבוד אדמו"ר מו"ה שלמה הכהן שליט"א מו"צ בוויילנא בעל המחבר ספר חשק שלמה והגהות וחדושים ע"ס מטה יהונתן ס' המרע וס' מחצית השקל, ועוד ספרים מאירים כספירים.

מיוס שנודעתי לכבוד אדמו"ר הגאון נ"י הכירני כי חפץ אני להבק ולוהרות על פי שכלי ומעיני בספרן של הפוסקים, למען יכירו וידעו המעינים את

התערובות קודם שנחבשלו מותר ובמקום הפסד יש לסמוך על דעה זו וכן קיי"ל להלכה ולא כהמחבר ומ"ש מעכת"ר לתרץ לדברי המחבר מנ"ח דהתם יסדוה על עיקר מדאורייתא, ונ"ח מקרי שיש לו עיקר מה"ת תמהני דהיכן מצינו בזה סייג דאורייתא ואף דהר"ן כתב דעשאוה כגרות המנורה דאסור בהנאה ואסור להשתמש בו כלל מ"מ לא מקרי עיקרו מדאורייתא דעיקרו מדאורייתא לא מקרי רק אם יש בו חשש איסור דאורייתא כמו גבינות העכו"ם דחששו משום חלב טמא וכן שמנו של גיד שמא יאכל הגיד בעצמו וכו' וכ"ש בנ"ח לא שייך ביה חשש דאורייתא ובפרט שלכמה דעות הפוסקים הא דאסור להשתמש בו אינו אלא משום שלא יהיו מצות בורות עליו וכמו בכיסוי הרם וכמו דבמצוה דאורייתא אסור להשתמש תשמיש בזיון ה"נ עשו כמה"ת ה"נ תקנו במצוה דידהו אבל לא שייך בזה דיש לו עיקר מה"ת.

ומה שככתב כתר"ה (בשאלה ח') ראם תחבו כף בן יומא לקדרה בת יומא דלא מקרי נ"ט בר נ"ט השיב כהוגן ולהלכה והראה דמקורו בס"י צ"ה בסעיף ג' בד' הרב בהגה לענין הדחת כלים מב' טעמים וכמ"ש שם בש"ך ובט"ז ולמד מזה הט"ז לענין דין הנ"ל, אבל מה שמעיר מן ד' המחבר צ"ד וס"י צ"ה זה נפלא לי.

ולענין מ"ש (בשאלה י"ד) דראיית הש"ך מכחל הוא משום דא"א לעמוד על שיעורו אבל בנשפך אזלינן לקולא א"כ לדבריו אין זו ראייה רק דאינו קרשיא מהתם דשאני התם דהוא ספק חסרון ידיעה ואפשר דימצא אדם שיעמוד על שיעורו משו"ה אין תולין להקל אבל בנשפך דהספק הוא לכל העולם אזלינן לקולא, וזה לפי דברי כתר"ה אבל באמת כוונת הש"ך היא להביא ראייה מד' הפוסקים הרשב"א והר"ן שהובא בב"י שהמציאו דין חדש דהא דמין במינו מותר בנשפך מ"מ דוקא בנשפך דהוא ספק לכל העולם והספק הוא במציאות הדבר אם היה ס' או דליכא ס' אבל היכא דהספק הוא בחסרון חכמה כגון דאין יכולין לעמוד על שיעורו בזה לא אמרינן ספק דרבנן לקולא והלכך אפילו במין במינו דמה"ת בטל ברוב מ"מ לא אזלינן לקולא והביאו ראי' לזה מדין הכחל דאין תולין להקל ואף דהוא ספק דרבנן ועל כרחך משום דאין יכולין לעמוד על שיעורו לא דמי לנשפך וא"כ ראיית הש"ך כראי מוצק והוא סתירה גדולה על הרב בתורת חטאת דס"ל דכל דהוי מין בשאינו מינו ואף באיסור דרבנן כגון בשר

משום דחנינ' בשאר איסורים הוא מדרבנן בעלמא משום
לחא דבב"ח עכ"ל.

הר"י מבורר לנו דגם בכשר וחלב מותר בצונן, ולכן
נראה לומר שרבינו הרמ"א לא איירי בסי' צ"ב
סעיף ד' שמביא היש אומרין אלא בחם לתוך חם או
בצונן לתוך חם ואף שלא אמר בפירושו כן אך הוא
נמשך ועולה על מ"ש לפניו באותה ההגיה רודאי לא
עדיף לח בלח מלח ביבש דלא משכחת לה חנינ' אלא
דרך בישול או בכבוש מע"ל שהוא כמבושל אבל צונן
בהדחה בעלמא סגי, וה"ה לח בלח לא נאסר אלא שהוא
דרך בשול דוקא, כמוכא בהגהה זו ואף עפ"כ מתיר
הרמ"א בהפסד גדול, (תשובה זו ערוכה כמה שנים,
והנה בימים האלה הביא לי איש ירושלם ספר חרושי
הרז"ח מאת הגאון החסי' מהר"ר זאת הלוי זלה"ה
המובא בתשובת נודע ביהודא (ח"א אר"ח סי' ל"ז)
ומצאתי שאהבה נפשי (דף ט' ע"ב) כי כדברי כן מביא
הגאון הנזכר ראייה מקל"ד לדעת הרמ"א ומסיים שם
וגם על הש"ך אני דן שכתב שם באותו ס"ק דגם שם
במים ביין אסור בלא הפסד לדעת הרמ"א ע"ש ולדעתי
אינו כן אלא אף בלא הפסד מותר שם כיון שהוא צונן
בצונן כ"נ לענ"ד ברור ודו"ק עכ"ל), מטעם שמביא
הט"ז שכתב הבי"י בשם המרדכי דדוקא בחתיכה עצמה
מטעם חשיבות החתיכה ואיסור ניכר ומובדל הוא
נעשית נבלה ונאסרה לבדה כי איך יצטרף שום היתר
אליה לבטל האיסור הבלוע בה ולפיכך אוסרת כולן
וצריך כדי לבטל כל החתיכה אם אינה ראויה להתכבד
אבל כדבר לח רטב או תרומה וחולץ ויין במים דעו"כ
דאין איסור ניכר ונבדל ואין כאן חשיבות איסור מתערב
היתר השני עם הראשון ולא שייך כלל למימר חתיכה
עצמה נעשה נבלה לעשות הכל איסור ולהצריך ס' על
כל התערובות ושים דבר זה נגר עיניך ונוכל לתרץ מה
שהקשה בחוספות פעם לזה ופעם לזה וע"פ זה התרתי
מעשה שבא לידי עכ"ל, ואם על קושט דברי המרדכי
המובא בהגה"ה נבנה פסק ההלכה שלו נראה ברור
במקום שהוא צונן בצונן אף בלא הפסד מותר לדעת
הרמ"א ז"ל וזו שהשכתי להלכה למעשה אפי' באין
הפס"מ י"ען שאני כתבתי סתם ולא בארתי" אבל בדרך
בישול צריך דוקא הפס"מ כמו שפסק הרמ"א בפירושו
שעולה על בישול חם בצונן או חם בתוך חם כמוכא
מתוך ההלכה הברורה הלזו, ומתוך ביאורי יבין כבוד
גאוננו כי שנינו יחדיו לדבר אחד נתכותנו ומתוך הברור

מקורי ומעניות אשר מהם שאבתי ההלכה הברורה,
ואיפוא לזאת גם בעניני הוראה באיסור והיתר הנני בא
להשיב ולתרוץ תשובותי אשר לפי דעתי שאבתי ממקור
נאמן מעץ טהור אשר ממקור קדוש יהלכון, ואבקש
מכבוד גאונו ומן המעיינים הנאמנים כי יתחקו על שרש
דברי הנאמרים באמת, כי אמת חפצתי ולא זבח זבחים
שבחים, דעת אותי ומעני ממעלות שבעה עולות
(יחזקאל מ' כ"ו) ואומר בתשובה, הטעם שלא בארתי
יפה בלח בלא דלא אמרי' חנינ' דזה דוקא במקום הפסד
גדול, זה הטעם מפני שראיתי מרבוחינו הפוסקים
שהולכים לפי המהרש"ל במובן הט"ז (צ"ב ס"ק ט"ו)
שאפילו שלא במקום הפסד ג"כ בלח בלח לא אמרינן
חתיכה עצמה נעשה נבלה, וכמו כן הבנתי אני מלשון
הרשב"א (בתה"א דף צ"ב מובא בחידושי רע"ק ז"ל
צ"ב ס"ק י"ד) שכתב משא"כ בלח דהכל נבלל הכל
מצטרף לבטל עי"ש ולא מפליג בין הפסד גדול או לא
וכן ביש"ש סי' ס' כפי מובן הש"ך (ס"ק י"ד) וכן מבורר
בחוות דעת (צ"ב ס"ק י"א) ולכן חשבתי אני שבענין זה
לא נחלק הרמ"א כלל, והוספתי שמה "בתשובה שלי"
וסיימתי ודוקא צונן בצונן שכבוד גאונו למד זה
שמשמע מדברי שגם הרמ"א ז"ל סובר כן, אודה ולא
אבוש כי עודני הנני מחזיק בתומתי דגם הרמ"א מודה
בענין זה דאם היה לח בלח צונן בצונן לא אמרי' חנינ'
אפי' במקום שלא היה הפסד גדול (ומה שהתעורר
הגאון בעל משבצות זהב צ"ב ס"ק ט"ו, דרש"ל ורמ"א
רחוקים הם מקצה אל הקצה, איננה לפי דעתי מיוסדת,
אדרבא יש פנים לצדד דרש"ל ורמ"א לא פליגי בגוף
הדין בלא הפס"מ כמבואר בזה) והראיה היא לי
מהלכות יין נסך (סי' קל"ד סעיף ג') מים שנתערבו ביין
או יין במים בנותן טעם מפני שהם מין בשאינו מינו
כד"א שנפל המשקה המותר לתוך המשקה האסור הוא
בנותן טעם ואפילו נפל ההיתר מעט מעט כמ"ש הט"ז
שם ס"ק ב' פ"י בין אם נפל בפעם אחת ההיתר הרבה
שאין באיסור נ"ט בהיתר ובין שנפל מעט ונתרבה אח"כ
כ"כ הטור, ועין בש"ך שם ס"ק ט"ז, ולא אמרינן בה
חתיכה עצמה נעשה נבלה, ועל דין זה של המחבר לא
העיר רבינו הרמ"א כלל, יען מה משום דצונן בצונן לא
אמרינן חנינ', וכן מוכח בתוספות והרא"ש והרמב"ן
שהביא הר"ן (ע"ש בש"ך קל"ד ס"ק ט"ז) דלא אמרי'
חנינ' בשאר איסורים אלא בדברים המתבשלים כבשר
וחלב דדרך בשול אסרה תורה, א"נ צונן לתוך חם שאף
הוא דרך בשול אבל בגוונא אחרת לא, והיינו טעמא

יתברר לשיטת הרמ"א דבשלא דרך בישול אפי' שלא במקום הפסד א"א חני' בלח בלח, ובמקום הפסד גדול מתיד הרמ"א אפילו בדרך בישול כמו שהעלה גם כ"ג להלכה זה ברור.

ולפי הצעתי להסביר שיטת הרמ"א ז"ל יש לנו להביא סיוע וראיה מפסק הל' של הגאון בעל נודע ביהודא (בתשובות נו"ב תנינא חיו"ד סימן מ"ט מובא בפתחי תשובה צ"ב ס"ק ב') במעשה בשמונה הדרא דכנתא וכו' וכ' להתיר במקום הפסד גדול ואף שרש"ל אוסר אם הוא דרך בשול מדברי הרמ"א לא נראה כן ורצונו אף בדרך בשול בלח בלח אבל התם היה הפסד גדול להפסיד ט"ו זיידיל שומן אווזים היה מתיר לפי ערך לא היה שומן מהדרא דכנתא אחד לא יותר מרביע זייד"ל (והוא בסי') לפי שיטת רבינו הרמ"א ז"ל שאף בדרך בישול לח בלח אין אומרין חני' במקום הפסד גדול, ומסיים ועכ"פ ראוי לסמוך על הרמ"א, ע"ש ומה שציינתי שמה בתשובתי לעיין גם כן במטה יהונתן כוונתי רצויה לרמוז על דברי כבוד מר חביבי הגאון נ"י אשר בהגה' שלו לספר מטה יהונתן הוא כותב ולפי"ז הא דכתב הרמ"א ז"ל בהג"ה דבכו"ח אין לסמוך ע"ז ג"כ צונן בצונן מיירי וכו' והוא כשיט' הנו"ב דבשלא דרך בישול אפילו בכו"ח יש להקל לצורך גדול והוכיח מיניה דע"כ דהש"ך סובר דהרמ"א מתיד אפילו דרך בישול, דאל"ה לא היה משיג על האפי ררכבי ע"ש ולדעת כבוד מר הגאון נ"י די"ל דהאפי ררכבי פירש דברי הרמ"א כהט"ו דמיירי שלא בדרך בישול וע"ש וכל הציונים שלי מראים על פירושי ובאורי בתוכן העיקרי של הג"ה הרמ"א ז"ל אשר כבוד גאונו יסכים עמדי.

על אשר חשבתי לתרץ דברי המחבר צ"ב סעיף ד' שלא יהיו סותרים לדבריו בסי' ק"ו סעיף א' (כמו שהעיר הש"ך צ"ב ד' ס"ק י"א) כי בצ"ב נקיט כגון בכזית חלב שנבלע בחתיכה ושם בסימן ק"ו איירי בחתיכה שבלעה איסור ולא נקיט חלב, ולכן בחלב הוא כדבר הנבלל ונימוח ברוטב ואף בחתיכה ואח"כ בישלה עם אחרות של היתר, ועד שיש בין כולו ס' לבטל כולו מותר אפי' החתיכה משא"כ בחתיכה שבלעה איסור שאינו נבלל ונימוח בתוך הרטב והחתיכה, אז לעולם אין האיסור שבה נפלט לגמרי וחתיכה עצמה אסורה כל' המחבר, והבאתי ראיה לדין המחבר אצל כזית חלב מלשון הרמב"ם (פ"ט מהלכות מאכלות אסורות הלכה

ד') נפל חלב כר' הכל מותר מן התורה, על זה מתמה כבוד אדמו"ר נ"י מה תועלת שנבלל ברוטב מ"מ בחתיכה ג"כ נבלע דהא ליכא ס' והיאך חוזרת להתירה על זה הנני להשיב הלא זה הוא שפסק המחבר (ק"ו סעיף א' שם) משא"כ בדבר הנבלל ונימוח שאם נפל דם וכיוצא בו לתוך רוטב של היתר ואסור מחמת מיעוטו ורצונו אפי' בתוך הרוטב נמצא החתיכה שבלעה האיסור ואסור מחמת מעוטו, ואח"כ נתרבה הרוטב עד שיש בין כלו לבטל הדם כולו מותר אף החתיכה, לעומת שכתב לפניו אבל חתיכה עצמה אסורה בא לומר שהכל נבלל ונתערב, ודומה לו כמו האיסור היה חלב או דם שהכל חד וחוזרת להתירה ונוכל למצוא לה דמיון כמו לגבי מלח (הלכו' מליחה ס"ט סעיף ט') בשר שנמלח ונתבשל בלא הדחה אחרוני' צריך שיהא בו ששים כדי המלח שבו הג"ה שם וכל הקדירה מצטרף לששים וכתבו שם הש"ך והט"ו הטעם מיד שבא החתיכה לקדירה נמס המלח מן הבשר ואפי' החתיכה עצמה מותרת וכך נוהגין כל בעלי ההוראה ודלא כמהרש"ל עד כ"ל ועי' באר היטב שם, כן החלב בהחתיכה מיד שבא לקדירה נמס מהחתיכה ואם מצרפין כל הקדירה לששים נגד החלב, ואת החתיכה אינו מכיר, פסק המחבר שפיר דאין איסור מחמת עצמה וכדלקמן ר"ס ק"א ואז אפילו חתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת ומותר לאכול כולם ואינו צריך להשליך אחת מהן וכדלקמן ר"ס ק"ט כמו שהעלה הש"ך בסוף דבריו לתרץ גם כן את סתירת המחבר (צ"ב ד' ס"ק י"א) שם ומה שהתפלא כבוד גאונו נ"י דהא פסק הכא בסי' ק"ו דאפשר לסוחטו אסור אפי' בשאר איסורין דס"ל להמחבר דלא אמרי' חני' כבר העיד הנו"ב בתשובה חיו"ד סימן ק' המובא בפתחי תשובה ק"ו סק"א באמצע התשובה שכתב דאף דקיי"ל אפשר לסוחטו אסור מ"מ אם בלע איסור במינו וקיבל איסור זה על ידי מליחה יש מקום לומר אפשר לסוחטו מותר ואף אותה חתיכה מותרת ע"ש ומכל שכן לגבי הכזית חלב שנבלע בחתיכה יש מקום בודאי לומר אפשר לסוחטו מותר, וכמו שמפרש רבינו הגר"א דברי המחבר ואז אפי' חתיכה עצמה מותרת ביאר הגר"א (צ"ב ס"ק ט"ז) דלא אמרינן אפשר לסוחטו אסור בשאר איסורים וכההוא סוגיא דע"ז כנ"ל והוא מדברי הטור כאן וכן חלק על הרשב"א בסי' ק"ו אבל הרשב"א וש"ע שם כתבו דהחתיכה אסורה דאפשר לסוחטו אסור בכל איסורין וחילק בין דבר הנבלל ול"ק מההיא דע"ז עכ"ל, ואם אני

עד שכבוד גאונו מתפלא עלי שלא הזכרתי במלח ותבלין וכו' שאין מליחה לכלים, דאין מליחה לכלים להפליט יתפלא על הרמ"א בעצמו שם ק"ה סעיף י"ב כתב בהגה וה"ה אם נמלח היתר בשאר כלי איסור וכו' דאין מליח כרותח כל כך להפליט מן הכלי מה שבלוע בתוכו, ובסעיף י"ג בהגה, וה"ה אם היו בכלי איסור וכו' כתב רק אינן בולעין מן הכלי, ולא מזכיר ג"כ להפליט אשר אופן זה האחרון הזכרתי אני בתשובה ועיקר חשבתי לרמוז על איסור לח שפסק הש"ך שם (ס"ק מ"ד) כדיעבד אפי' הוא לח מותר מטעם דאין מליחה לכלים, וגם הש"ך לא מזכיר כזה להפליט, אולם על פי דיוק נמרץ חסר פה להפליט בשלמא אצל נמלח היתר בשאר כלי איסור השאלה היא על דבר ההיתר אם ע"י המלח יפליט האיסור מן הכלי הבלוע לתוך ההיתר, מוכרח לומר דאין מליחה לכלים להפליט אמנם בסעיף י"ג ובהגה שם השאלה היא על המלח בעצמו אם היה בכלי איסור אם המלח בולע לפיכך מביא הרמ"א והש"ך רק הטעם מאחר שהם יבשים אינן בולעים מן הכלי והש"ך מוסיף, אבל כדיעבד אפילו הוא לח אינן בולעין ודומה לו כמ"ש הרמ"א בס"ט סעיף כ' ויש מתדיין בסכין לאחר ששהא שיצור מליחה דאין מליחה לכלים ובש"ך שם דהדם משרק שריק ואינו נבלע בסכין אבל ודאי יש מליחה לכלים לענין שבלוע שפיר ע"י מליחה ע"ש בהש"ך אבל אליבא דאמת מוכן הטעם דאין כח למלח להפליט טעם מכילי אף במלח הנתון בקערה של בשר כמו אם נמלח היתר בשאר כלי איסור (עיי' ש"ך צ"ה ס"ק כ"ה) משום דהוי כטהור מליח וטמא תפל, והמחמיר תבא עליו ברכה כמבואר היטב בתוס' חולין (ק"ג ע"א) שכן מסיים.

רמ"א שתפס עלי כבוד גאונו נ"י שאני חשבתי שגר חנוכה מיקרי עיקרו מדאורייתא, (ועיניין לקמן בספרי קדש נפתלי שבת כ"ג ע"א בד"ה והיכן צוננו), ומקשה עלי דעיקרו מדאורייתא לא מקרי רק אם יש בו חשש איסור מדאורייתא כמו גבינות עכו"ם דחששו משום חלב טמא וכו' וכ"ש נ"ח לא שייך ביה חשש דאורייתא כלל, צריך אני עוד לחזור לבאר ולברר דברי כמה שתירצתי אני פליאת הש"ך (צ"ט ס"ק י"ט) על המחבר דבאו"ח סימן תרע"ז סתם המחבר וכתב דמותר השמן שבנר חנוכה שנתערב בשמן אחר ואין בו סי' לבטלו יש מי שאומר שאין להוסיף עליו לבטלו והוי חנוכה אינו אלא מדרבנן וכאן (צ"ט סעיף ו') פוסק

חשבתי לתרץ דברי המחבר לא נטיתי מדרך המלך אשר סללו לנו הפוסקים והגאונים כתשובותיהם, אמנם בדרך קצרה לפי השקפתי בלי המחבר אומר אני שבאמת הדין אמת להמחבר ששניהם שוים שאין צריך אלא ששים כדי זית חלב, אך מה שהמחבר בסימן ק"ו אומר בפירוש היאך מבטלין בששים שאם יש כמה שבקדרה מצורף עם החתיכה עצמה ששים כנגד איסור הבלוע בה, מותר מה שבקדרה נמצא אותה החתיכה אשר נאסרה מלפנים מחמת כזית חלב שאין בה היתר ששים, אחר שנפלה לקדירה מצרפין אותה עם ההיתר שבקדירה לבטל איסור הבלוע שבה ודמיון לה כמו לגבי כחל (סי' צ' ס"א) וכחל מן המנין כיצד אם היה הכל עם הכחל כמו ששים בכחל, הכחל אסור והשאר מותר ע"ש בעל כרחך צריך אתה לומר שהחתיכה שנאסרה חוזרת להיות מותרת לגבי צורף אל כל מה שיש בקדירה, אף בעצם החתיכה הנאסרה אסורה לעולם לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי כמו שכי' המחבר בס"י ק"ו זה הוא המפורש הוא מה שהעלה ממש המחבר בס"י צ"ב סעיף ד' היאך מבטלין הכזית חלב בששים אם אחר כן בשלה עם אחרות אין צריך אלא ששים כדי זית חלב, כמה שבקדירה מצורף עם החתיכה עצמה, ואז חתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת, לא כמשמע שהיא בעצמה חוזרת לאכילה אך לצרף אותה לכל מה שבקדירה לעשות ששים לענין זה נחשבת מותרת ואינה נעשה נבלה כשיטת המחבר, כי לעולם החתיכה בעצמה עומדת באיסורה כמו שמפרש היטב בסימן ק"ו לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי, ואולי יש עוד לומר שקרא מותרת בחולם ולא במלאפום שפירושו כמו אוסרת השגור, כן להיפך שעושה את אחרת מותר, או יותר טוב להגיה מתרת בפתח ולא ביו כלל, ונמצא שרבינו הרמ"א ז"ל בהג"ה בסימן ק"ו ס"א שכתב וכן עיקר ודלא כמו שכתב לעיל צ"ב דאף אותה חתיכה מותרת, ודברי הש"ך (צ"ב ד' ס"ק י"א) מתורצים היטב כי שם בס"י צ"ב עיקר הדין הוא דוקא לענין שאר איסורין לא אמרו ח"ע נ"ג, אך צריך ששים נגד הבלוע, ובא לבאר היאך נצורף יחד לעשות ששים, ולא היתה העיקר בדבר החתיכה בעצמה מה לעשות עמה, אך אם נאמר שהלכה היתה בדבר הצורף לכדי ששים נגד הבלוע נמצא אנחנו לשון המחבר מדויקת היטב ח"ל ואז אפי' חתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת "או מתרת" לצרף אל שאר ההיתר מה שבקדירה כן נראה לי לתרץ דברי המחבר בדרך נקלה ומוסברת.

שמתקלקל ואין מצוה מן המוכחר (עיי' ברמ"א תרע"ג מרדכי וכל בו בתשובת חכם צבי סי' מ"ה) והיאך נקרא דבר שיש לו מתירין, ועוד דלא נקרא דשיל"מ אלא אם מותר מה שנאסר תחלה כמ"ש הט"ז בי"ד סי' ק"ב ובש"ך שם ס"ק י"א ע"ש אבל למצות נר חנוכה לא נאסר מעולם ולא מיקרי דשיל"מ לזאת אמרתי אני לחלק בין הדינים הללו דוקא היכא שהאיסור המעורב במעוטו הוא רק איסור של דבריהם אבל מדאורייתא אין אסור כלל (ולא במובן שאין לו עיקר כלל בתורה או יש לו עיקר בדאוריית') פסק המחבר אם נפל מעצמו מרבה עליו היתר לבטלו באיסור דרבנן, אמנם בנר חנוכה הוא מצוה דרבנן והנר לא נאסר מעולם מדרבנן אלא אמרי' דכיון דהוקצה למצוה (השאלתות פ' וישלח וע"ש בשאלתות שלום שהרי לא נמצא בש"ס רק בשאלתות הביא הך דינא משמיה דנפשיה) אסור להסתפק ממנו וזה בכל דאורייתא דהוקצה למצוה כמו בנרות המנורה (ועיי' בטור בסי' תרע"א בשם ספר המצות קטן דבבהכ"נ מניח נר חנוכי' לדרום זכר למנורה שהיתה בדרום) וסוכה ולולב, איפוא זאת לגבי הוקצה למצותו הוא כמו שיסדוהו על עיקר דאורייתא ולזאת פסק המחבר כדעת היש מי שאומר במותר השמן דאין להוסיף עליו כדי לבטלו, דהוי כדאורייתא, משום דהוקצה למצוה ויש בו איסור הנאה, ומצינו אפילו לגבי יין נסך (יור"ד סימן קל"ד ס"ב) אסור להוסיף כיון דאפשר ע"י הפסד מועט בהולכת הנאת האיסור לים הגדול ויהיה מותר בהנאה (ועיי' אור"ח תס"ז סי' וכ"פ הרמ"א תמ"ז סעי' א') ובמקום הפסד מועט לא חששו ג"כ במותר השמן לבטלו, וראיתי במחצית השקל (א"ח תרע"ז סקי"ב) שמשתמש כעין סברתנו בגוף הדין שכ' המחבר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו וכו' עד מ"מ מותר להדליק השמן התערובות וידליק עד שיסאר כדי שמן של נ"ח דהא בשמן שנשתתיר מניח אין בו משום בזוי מצוה כ"א איסורו משום דהוקצה למצותו ואסור בהנאה ועיין לעיל סי' תרע"ג במ"א סק"א, ואחרי כל ההצעות הללו אחשוב אני לתרץ הסתירה בהמחבר בדרך מקובל ומוסבר ביותר דהמחבר גופיה פוסק באמת כהרשב"א בסי' צ"ט סע"ו דמרבה עליו ומבטלו ושם בנר חנוכה מביא המחבר בשם יש מי שאומר, וידוע מה שאמרו בכללי הש"ע (יד מלאכי י"ב) בזה"ל: ומי לנו גדול ממהריק"א גופיה שבי"ד סימן קי"ב ס"ח כתב בלשון יש מי שאומר בדין א' שהוא עצמו פסק להפך בס"ב עכ"ל.

באיסור של דבריהם אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו, יע"ש בבאר היטב שכתב על זה והמ"א רוצה לתרץ שם דחנוכה הוי דבר שיש לו מתירין לשנה הבאה ולא אוכל להבין דבריו דא"כ אפי' באלף לא בטיל ולמה כ' המחבר שם ואין בו ס' לבטלו עכ"ל, ראשית מוכרח אני להגיד שאני לא הפרדתי בין עיקר מדאורייתא (ע' הר"ן פ"ג דפסחים גבי כיצד מפרישין אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר לבטלו מוסיף כ"כ הטור בשם הרשב"א אלא שכתב איסור של דבריהם שאין לו עיקר בדאורייתא והב"י תמה על הטור וכו' עיי' שם יד אברהם צ"ט סעיף ו' באריכות וע' בש"ך ס"ק י"ז) כי אנכי הבנתי שדעת המחבר פה אפילו היכא דיש לו עיקר מדאורייתא, וכמו שראיתי בתשובת רבינו עקיבא איגר זצלה"ה (סי' ל"ח דף ל"ב ע"א) שכ' אולם מטעם אחר נ"ל להתיר בנ"ד והיינו דבהפסד מרובה יש לסמוך על דעת הרשב"א ופסקו כן בהמחבר (סי' צ"ט) דאיסור דרבנן מותר להוסיף ולבטל ואף היכא דיש לו עיקר בדאורייתא, וכן פסק היש"ש והט"ז וכו' ע"ש, ושנית קשה לי להבין החילוק של המג"א וז"ל (תרע"ז ס"ק י"ב) ואפשר דהכא חמיר טפי כיון דהוי דשיל"מ דמדינא מותר להשהותו לשנה הבאה והוי דומיא דחמץ עבי"ד סימן ק"ב, הלא כפי שיטת המרדכי "בפרק כל שעה שכתב משום רבינו חיים" דבבר החוזר לאיסור מאליו כגון חמץ שחוזר לשנה הבאה לאיסורו לא שייך לומר דשיל"מ כ"ש דבר שאין בעין כ"א טעמא בעלמא עכ"ל, ואם נשייר מותר השמן של חנוכה שהוקצה למצותו לשנה הבאה רצוני לזמן של אחר חנוכי' הבאה, מקרי שפיר דבר החוזר לאיסור מאליו, כמו חמץ בפסח הבא שאז חוזר לאיסור מאליו לא שייך דשיל"מ, אף על גב שבזמן חנוכה היה זמן היתר, כמו חמץ אחר הפסח, הוא זמן היתר בכ"ז אמרי' דהוא דבר החוזר לאיסורו מאליו אח"ז בזמן הפסח, כן הדמיון בנ"ח ואם כן להפך הוא שלא שייך בנ"ח דבר שיש לו מתירין, ואולי כונה זו מונחת בלשון רבינו רעק"א ז"ל בהשמטות לתשובות (סימן ל"ח ל"ג ע"ב) שכתב "ולפי זה י"ל דבאמת מותר שמן לא מיקרי ישל"מ דהוי חוזר ונאסר לחנוכה אחר" ר"ל אחר חנוכה כמובן ובאמת אם דומיא דחמץ כמ"ש המג"א לא הוי דשיל"מ, ועוד מ"מ אסור המותר לשהותו לשנה הבאה דחיישי' לתקלה (טור יש"ש תרע"ז) ולכן שורפו ביום השמיני (שם סעיף ד') והיכא שהמאכל מתקלקל לא שייך דבר שיש לו מתירין כמבואר ביור"ד ק"ב סעיף ד' וכמו כן בודאי אצל השמן

דאורייתא כמו גבינות עכו"ם דחששו משום חלב טמא עכ"ל, יש לי פירכא מרשב"א בת"ה שכתב באיסור של דבריהם שאין לו עיקר בדאורייתא כגון גבינת כותים י"א שמותר לערבם לכתחלה כתדומת ח"ל ר"א דאסור אלא להוסיף מותר וכן דעתי נוטה ע"ש ועיי' ביאור הגר"א (צ"ח ס"ק כ"ט) שמביאו ק"ח א"א.

ועתה נבוא אל כונת הש"ך (צ"ח סע"ק ז') ועל הפליאה על התורת חטאת ואומר דמכל מקום ראית הש"ך מהר"ן והרשב"א מרן הכחל הוא דאין תולק להקל ואף דהוא ספק דרבנן על כרחך משום דאין יכולין לעמוד על שיעורו הוא מחסרון ידיעה, וחסרון זה לא מיקרי ספק דרעת שוטים הוא זה, ולא דמי לנשפך, והוא סתירה על הת"ח, וכל זה מפורש בש"ך (צ"ח סעיף ד' ס"ק ז') ובר"ן בלשוננו ונ"מ שאם נפלה וכו' תולק להקל ככל איסורין של דבריהם דאע"ג דלעיל

והלום ראיתי אחרי רואי בנ"ח כפי עיוני איסור מוקצה הוי דאורייתא כפלתי (צ"ב ס"ק י') שמביא את התוספו' ישנים כ"י יתרצו דמוקצה הוי כשל התורה ספיקה אסור, וכן מחלק כפלתי שם (ס"ק ט"ז) בין איסור מוקצה שהוא כשל תורה לשאר איסורים וכמותו השמן בנ"ח דנתקצה למצותו לשם מצוה דרבנן ואח"כ נאסר משום דנתקצה, אף ר"ש מודה בו דאסור דהוי כמו מוקצה גמורה ולא דמי לעצים דמקלי קלי ע"ש, א"כ אפי' כפי כבוד גאונו שהבין שכונתי לומר בנ"ח שעיקרו מדאוריית' איננה טעות כל כך שלא רציתי לכוין מצות נ"ח הוא עיקרו מה"ת אך האיסור שבו על מותר השמן הוא עיקרו מדאורייתא, וכונתי רצויה כפי מובן התוס' (ביצה דף ד' ע"ב בד"ה ותנן וכו' וי"ל ע"ש) לא כמו שכי' הדר"ג ח"ל וא"כ כ"ש בנ"ח לא שייך ביה חשש דאורייתא כלל, ומשכ"ג דעיקרו מדאורייתא לא מקרי רק אם יש בו חשש איסור

א. והנה שם (דף ד' ע"ב) כשסיינן החרשים (בדפוס התוצאות האלמנה האחים ראם ויילנא תרמ"ב) נדפס רבינו חננאל בשולי הגליון ח"ל ואע"ג דקיי"ל (ולא רתנן כבש"ס כי לא נמצא במשנה מפורשת וכגירסת הרי"ף) אין מבטלין איסור לכתחילה ביד"ט וכו' ועי' הג"ה בצדו, אינו מוכן דלכטל איסור לכתחילה אפי' כחול אסור וצ"ע עכ"ל אשר נראה לי לישב לשון רבינו חננאל, אם אמנם בהשקפה ראשונה יש לומר כי יש מעט שייכות ליו"ט שאין מבטלין בשבת ויו"ט כמו שהוכיח תרומת הדשן סי' נ"ד (ע' קרבן נתנאל ביצה ס"ק ש') דהוי כעין תקון, בכל זאת לענין יו"ט לא נשמע כלל מן המקור לזה כסוף מ"ה דתרומות אשר כפי שכי' הרי"ש הא דאמרין בריש ביצה (ד' ע"ב) ותנן אין מבטלין איסור לכתחילה אין ל' זה שנוי בשום מקום אלא ממתני' דהכא דייק לה לזאת נראה בעיני לשער ריען דהמשנה שמה בספ"ה דתרומות המקור לאין מבטלין אסור לכתחילה אשר רק הוא כמידי ראכילה שאם נפלה תרומה בפחות מק' בחולין וכו' וכן איסור שנפל בקרדה בפחות מששים של היתר וכו' אבל לגבי עצים כתנוד מותה, זה לשון הבי"ח על הרי"ף ביצה, זה דוקא נשמע בדבר התלוי בנותן טעם פחות מששים ולא עוד נשמע בטלטול מוקצה דאין מבטלין לכתחילה ע"ש, אמנם גם זו מצינו בירושלמי סוף פרק ראשון למסכת חגיגה ר' אבהו בשם רבי יוחנן כל האסורין שריבה עליהן שוגג מותר אם מזיד אסור, מתניחין בתרומה דרובה אתא מימור לך ואפי' בשאר כל הדברים עכ"ל, מזה למד ג"כ ר"ח כמו בדבר אכיל' שתלוייה בנותן טעם כן בשאר כל האסורין כמו בעצים שנשורו, להירושלמי במשנה, אחת היא שאין מבטלין רק בשוגג מותר ולא כמזיד, ועתה אני קורא ל' רבינו חננאל כנוסחא זו, ואף ע"ג דקיי"ל אין מבטלין אסור לכתחילה בנו"ט (תחת האות י"ד אות נ' כמלת יו"ט) רצה לומר בנותן טעם כמפורש שם במשנה פרק ה' דתרומות, וכמו שמפורש הרמב"ם שם, והעיקר אצלנו אין מבטלין אסור לכתחילה ולפיכך אמרנו כי מי שהרבה החולין על התרומה כמזיד זה האיסור קנס לפי שבטל איסור עכ"ל כלומר לפי שבטל האיסור הנותן טעם כהיתר בפחות מששים ומסיים שמה הרי"ח ה"ט בדאורייתא (כמ"ש התוס' שם אצל תרומה) אבל האי מדרכנן רק אסור, אפילו לכתחילה שרי יהבן שם בדרך ד' ע"ב בגמ' ביצה * ובהר"ן על אבל בשאר איסורין דרבנן אין לנו.

* ואעיר פה על מה שהרב הגאון מהרצ"ח זצלה"ה כ' בהגהות כאותו דף ד' ע"ב על רש"י משיאין משואות, כמו להעלותם משאת העשן מן העיר נ"ב עיי' ר"ה כ"ב נזכר' הרא"י מן וישאם דוד, ובעי' מ"ד חזרם ורוח תשאם אכן הכתוב שהביא רש"י כאן איננו לא בר"ה ולא בעי' וצ"ע עכ"ל, ולדעתי אין צורך עיון גדול לזה, אך השקפה חודרת במס' ע"ז מ"ד ע"א מביא הש"ס כדמוחגם רב יוסף דמא וישאם דוד לישנא דזרזי ומורה הוא ולא הבערה ושרפה ואולם כמסכת ראש השנה כ"ב ע"ב מביא את התרגום שלנו וישאם דוד לישנא דזרזי ומורה הוא ולא הבערה ושרפה ואולם כמסכת ראש השנה כ"ב ע"ב מביא את התרגום שלנו וישאם דוד ומתרגמינן ואוקרינן דוד לשון הבערה ושרפה, ולפיכך רש"י במס' ביצה ד' ע"ב מבאר ומחזק ביותר דעת הש"ס בר"ה שהוא עיקר הפירוש של המשנה המפורשת מביאין כלונסאות וכו' ומצית בהן את האור כי לישנא דיקוד הוא ומבאר לפי הכתוב (שופטים כ' ל"ח) וכן לשוננו הזהב, כמו להעלותם משאת העשן מן העיר (שופטים כ') סי' תבערה ובראש השנה מפרש להו עכ"ל, והוא ממש לשון רש"י בעצמו בשמואל ב' ה' כ"א ובשופטים כ' ל"ח משאת העשן גובה העשן כמבאר ברד"ק ובמכלל יופי משאת העשן עמוד העשן כו' או יהי' משאת שרפה מענין וישאם דוד (ש"ב ה') מענין שרפה ומשאת על שם הלהב שהוא נשא למעלה ע"ש וכן כפרש"י וכהש"ס ר"ה מבאר הדר"ק המכלל ש"ב ה' כ"א וישאם פ"י וישרפם וכן תרגום יונתן וכן אומר בדה"י וישרפו באש וכמהו לשון שרפה (נחום א') ותשא הארץ מפניו וכו' אשר הוא הפ"י האמתי שמביא רש"י אליבא דהש"ס ראש השנה כחכמה מיוחדת ומדויקת.

ולזאת מוכח מגמרא עירובין י"ח: שפיר כפי הש"ך שזית בעצמו חריף הוא כצנן במושג שאמרה יונה היא מזונותי מוררין כזית במובן השטחי חריף וטעם מרור, ולא כמובן לצאת בו חובת מרור גמור כמ"ש התוס' בעירובין ויותר בפסחים ל"ו ע"א לצאת בו, וכמו שגם הרמב"ן (בראשית ח' י"א) אומר רמו שהעופות נוח להם להיותם מזונותם מרים כלענה ביד הקב"ה, והיא לשון מליצית ונתבונן כי בגמ' מפורשת (ברכות ל"ה ע"ב) פירא גופיה זית אקרי, דר"ל גם הפרי (כמו האילן) נקרא זית, וכן בב"ר פל"ג ובמדרש לקח טוב ולמה זית, אמרה לו מוטב מר מזה, והטבעים אומרים כי בטעם החריפות ומרירות פרי הזית והאילן שרים, ובלתי ספק גם טעם העלה כטעם הזית מזה שרמזה היונה והנה עלה זית בפיה.

ועל דבר הכאור אם גיד הנשה נהוג בנפל וכו' הרחבתי הדבור בסוגיא בגמ' חולין ס"ט ע"א וצ"ב ע"ב ויור"ד ס"ד ס"ק ד' בש"ך ובהלכות דם ס"ה סעיף ז' ובדברי פ"י המשניות להרמב"ם גיד הנשה פ"ז שכתב ואין הלכה כר"מ וכו' ותוס' איסור גיד אינו חל עד בן ט' חדשים עד וי"ל אבל איסור גיד יש בו ובפרק בהמה המקשה בדברי חמודות סעיף ע' דביד לא הלכו לשיטתן ולפי משמעות הגמרא אף בנפל יש גידין אבל כ"ז שלא נקשרו בעודנו נפל הוא אין איסור גיד חל עליו ולזאת איסור מוקדשים קרים ומזה יש לפתור את השאלה, אך באמת עיקר הדין מברור בתוס' בחולין דף ק' ע"ב כמו שכתב בד"ה אבל בטמאה נהוג, היה יכול להקשות וכו' ותליא בשני תירוצי התוס' שם, ומסיים אבל גיד אסור הכתוב כל מקום שישנו על הכף, והיינו הך מה שהבאתי אני מחולק פ"ט ע"ב שכ"ז שלא נקשר ואינו על הכף אינו אסור, למען לבאר ולברר לפני כבוד מר חביבי גאון גדול בהוראה, כי כל מה שהוריתי והשיבותי על שאלותיו הוא הוראת רבותינו הפוסקים אשר חקרתי ודרשתי היטב במקורן אליבא דהש"ס ותוס' ומפרשיה' ואשר חנן אותי אלקים בדעה וחדוש לחדש דבר מעתה בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים אשר אנחנו כל בני הגולה הולכי' אחריהם בהוראה אותן הדברי' הצגתי רק בדרך ההצעה לפני רום גאונו ולפני כל גאוני וגדולי הדור וככל דבר הגדול בהוראה ישפוטו הם.

הני מתכבד בכבוד ידידות נפשו והתקשרות נפשו בנפש חדרשו לטובה מחזיק בכל עוז אהבת התורה ולומדיה, ומקיד רבנן הדורשים הלכה למעשה לאמתה. נפתלי הלוי.

(צ"ז ע"ב) אמר' גבי כחל וכו' (בפרק גיד הנשה) ובנשפך הרוטב אזלינן לקולא ע"ש, ולשון הרשב"א בחולין דף צ"ח נמצא פסק הלכה לענין טעם כעיקר לרש"י וכו' מראה לנו בפירושו לשיטתו בדבר שאסורו מדרבנן כמו בשר עוף בחלב וכחל בגשפך מותר מספק, ומזה הפליא הש"ך על הת"ת, והנה רואה כבוד גאונו כי בעיקר הכוונה קלעתי אל השערה מבלי אחטא, אך אני חוזר על סברתי והצעתי כמו בנר חנוכה אף דעיקרו הוא מדרבנן מ"מ האיסור מוקצה למצוה הוי כשל תורה, יען איסור הנאה ממצוה מונח על כלל המצות וכזה אין ג"מ כן נוכל להסביר באיסור דרבנן כגון אם נפל חלב לבשר עוף שהוא רק מדרבנן ואם נשפך ונשאר אף הטעם, ואז מטעם כעיקר הוא איסור דאורייתא איסור זה כשל תורה ג"כ נהוג בדבר שעיקרו רק מדרבנן להיות חמור מטעם טע"כ כי באמת אם נאמר בנשפך שנשאר רק הטעם שבו, אינו אסור מטעם אחר רק כר"ת דטכע"ק דאוריית' במין בשאינו מינו דכיון דנותן האיסור טעם בהיתר נהפך ההיתר להיות כלו איסור ואסור כלו מדאורייתא (הש"ך צ"ח) ולפ"ז אפי' נאמר כי בעל או"ה סובר עיקר בשר בחלב דעוף אינו אלא מדרבנן אפילו הכי אם נשפך אסור הואיל וטעם כעיקר מדאורייתא והוי כספיקא דאורייתא וזו דעת התורת חטאת (כלל פ"ה ד"ג בשם או"ה כלל ל"ז) ומזה שפיר כתב הרמ"א דכיון דמצונו בבשר וחלב שעשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ממש כגון לענין אכילת גבינה אחר בשר כמ"ש ריש סי' פ"ט סעיף א' והט"ז פוסק כן להלכה במין בשאינו מינו ראוי להחמיר בעוף גזירה אטו נשפך בבשר בהמה משא"כ במין במינו ונשפך דאין שם גזירה אטו איסור דאורייתא ע"כ אזלינן שם להקל ביש רוב להתיר (עיין צ"ח בט"ז סעיף ק' ה') והוא כת"ח ואו"ה כמו שהצעתי אני לפני רום גאונו להכריע כפי שקול דעתו.

ועל אשר הייתי מתרץ דברי הש"ך (צ"ו סעיף קטן כ') ע"ד צע"ג של הגאון מהרצ"ח ז"ל (ע' לקמן בספרי קדש נפתלי במס' עירובין י"ח ע"ב) כתב כבוד אדמו"ר נ"י ח"ל דהא אנן מקשינן על הש"ך דמנ"ל דזית הוא חריף וכו' זו אינה קושיא כלל כי כל היודע למודי הטבע יודע כי מפירי הזית יצא מין חריף, ואם נחתכו קודם שנתנו עליהן מים בשכבשן (ע"י עוקצין פ"ב משנה א') שאז אפילו לאחר שנכבשו ונתחמצו בשאר משקין, חריפים ועזים הם משא"כ בנחתכו לאחר שנתנו עליהם מים אז חורפיהו בטלה מהם דמים מבטל את חריפתן (ע' טור או"ח תמ"ז ובש"ך והבאר היטב),

סימן י

דין בשר שספק נמלח

לר' בצלאל הכהן מוילנא

הבשר באומצא לא מקרי איתחזק איסורא, הנה כבר דחה כת"ר נ"י בעצמו בזה, דהרי עכ"פ הו"ל איתחזק איסורא בהאי חתיכה שהיה אסור לבשלה ולאוכלה אחרי הבישול ועתה כשהיא מבושלת כבר הו"ל כאיתחזק איסורא לענין זה עכ"פ, (ולד' הסוברים דבתחילת הבישול הו"ל הדם שיצא או גם איסור תורה וכמ"ש בפמ"ג בפתיחה לה' מליחה באורך בזה יעו"ש א"כ הו"ל נמי בהאי חתיכה מתחילה ספקא של איסור תורה ג"כ בתחילת הבישול, רק דע"י גלגול נעשה אח"כ דרבנן בסוף הבישול, וכבר נודע המחלוקת בזה בכ"מ שנעשה ע"ג דרבנן, ואמנם עכ"פ י"ל דלא הו"ל איתחזק איסורא בזה, כיון דמחזקינן שנמלחה תחילה קודם הבישול, וקודם הבישול הרי היתה מותרת לגמרי עדין באומצא, (ואף שבתחילת המליחה נאסרה ג"כ מן התורה וכמ"ש הפמ"ג שם, להך סברא הנ"ל, מ"מ אם איתא דנמלחה ודאי אמרינן שנמלחה כדין וכשיעור מליחה להוציא כל הדם) ויש להאריך בזה ויבואר במק"א אי"ה ומ"ש כת"ר נ"י מדין רובא דתלי במעשה שיש לדון ע"ד הט"ז הנ"ל הנה כבר הוזכר זאת בקצרה בפמ"ג ז"ל שם במשב"ז, והאריך בזה בספרו ג"ו שצ"י שם (ואינו לפני כעת, אבל ראיתי דבריו כבר שהאריך בד"ז בג"ו בכלליו ועי"ש) וגם בד' חכמת אדם שער רוב וחזקה האריך בזה ב"ס ד"ה שם, ובשער או"ה ס' כ"ט ע"ש בארך ודחה ג"כ ד' הט"ז ז"ל בזה משום דהו"ל רובא דתלי במעשה, וד' הש"ך ז"ל בכה"כ הנ"ל שכי' דלא הוי רוב נראה שפי' באופן אחד שלא כמ"ש כת"ר נ"י בזה, ועי' ג"כ להגאון בעל מלא הרועים ז"ל מ"ש בכלל רובא דתלי במעשה דכל שהרוב הוא במעשה עצמו שפיר הו"ל רוב גמור לכו"ע ע"ש וא"כ ה"נ בני"ד הרי הרוב הוא במעשה עצמה, ואין הפנאי להאריך כעת, ועוד חזון למועד אי"ה.

המבדק אותו בשנה טובה, ויזכרהו נא ה' ביום הכסא בספרו של צדיקים לאלתר לחיים לפ"ק הבעל"ט אי"ה המבדכו בכרכ"ה. בצלאל הכהן מפה ווילנא.

בעז"ה אור יום ט"ז אלול לסדר השקיפה ממעון קדשך לפ"ק ווילנא.

לעת צאת השנה, לטובה תתחדש השנה, לכבוד יריד נפשי עח, הרב הגדול, החריף והבקי, המפורסם, המחדש בטובו בכל יום חידושי תורה, בגמרא ובסברא ישרה, גליא לרע"י ונפל נהורא, דלידא אימי' כותיה תלד, ואע"ג דאית לי' פירכא, ואשרי שלו ככה, מה' ישא ברכה, אשר משנתו סדורה וערוכה, כש"ת מו"ה ישראל חיים נ"י, בעהמ"ח ס' הנחמד פרחי אביב וזכרו נא ד' להגדיל התורה ולהאדירה כחפצו הטהורה שלה.

מא' דבדק לן בד' הגאון בעל ט"ז ז"ל ביו"ד סי' ס"ט ס"ק כ"ד מש"ש ברין אשה ששכחה אם מלחה הבשר קודם הבישול כדין או לא שכי' להתיר מטעם ספק דרבנן כו' ומשום דדם שבישלו דרבנן כו'. והנה מה שכתב כת"ר נ"י לדקדק עליו בזה משום דכאן איתחזק איסורא דדם שלא נמלחה תחילה בהאי חתיכה ולד' כמה פוסקים ז"ל גם בדרבנן אזלינן לחומרא במקום חזקת איסור כו', והנה כבר הרגיש כת"ר נ"י בעצמו דבאמת מטעם זה השיג עליו הש"ך ז"ל בנה"כ שם בזה, וכבר האריך בזה ג"כ הגאון בעל שער המלך ז"ל בסוף כלל א' (בפ"י מ"ה מקואות) ע"ש ויש לי להאריך הרבה בד' השעה"מ ז"ל שם, ומ"ש כבוד אחי האב הגאון נ"י לדקדק ע"ד הסוברים הנ"ל דס' איסור דרבנן לחומרא היכא דאיתחזק איסורא דא"כ למה אמר ד"א בברכות כ"א דספק התפלל אינו חוזר משום דתפילה דרבנן והרי הו"ל כאיתחזק איסורא כו', הנה באמת כבר הקשה כן השע"ה מז"ל שם מספק קרא ק"ש לר"י שם דס"ל דק"ש ג"כ דרבנן, ומחלק בזה בין ספק איסור דרבנן לספק מצוה דרבנן ע"ש (וכמו שאמרתי לכת"ר נ"י בזה בעש"ק העבר), אבל נראה לי דמתפילה בלא"ה א"ש, דגם לאריך גיסא, אם כבר התפלל איכא עכ"פ איסורא דרבנן לר"א שם דס"ל דקעבר בלא תשא (דלא ס"ל התם כו"י דהלואי שיתפלל אדם כו') וי"ל בזה גם גבי ק"ש למ"ש הרשב"א ז"ל דבספק צריך לחזור גם הברכות דק"ש, אע"ג דלכו"ע הו"ל דרבנן ע"ש, ואכמ"ל בזה ולעת הפנאי אבוא בארוכה אי"ה ומ"ש כת"ר נ"י דכיון דכל זמן זלא פירש הדם ממקום למקום שרי לאכול

סימן יא

שרייה תוך שלשה ימים מצד אחד

מהש"ס דחולין מדבואר דאפילו השער של בהמה נוקב מעל"ע וכי ש בעוף ע"ש, הנה בהגהתי שהדפסתי על הנוב"ת כי ליישב די"ל דגבי שער של בהמה אף דמחלחלא עד הבשר מ"מ אף דמעבירין ותולשין השער מ"מ שרשי השער נשאר בעור ולא נמצא נקבים רק בחלק החיצון שע"ג העור דהיינו מקום הקלף ולכן לא מקשה הש"ס שם רק דתפילין היכי כתבינן משום דתפילין צריך לכתוב על מקום הקלף דוקא. וגם אין להקשות על הנו"ב מהמשנה דטהרות פ"א דסוכר ר"י דהנרצה מצטרפות וכי התוס' חולין (ד' נ"ח ע"ב) דטעמו דהנרצה הוי שומר וא"כ מוכח לכאורה דנוקב מעל"ע דאל"כ הוי שומר ע"ג שומר אבל אינו קושיא דשאני עור העוף דרך ונאכל כבשר וחשיב כגוף בהמה ושפיר הוי הנרצה שומר אף דאין נוקבין מעל"ע אבל בעור בהמה אף דהשערות מחלחלא עד הבשר מ"מ כבר כי דמוכרח משם דהשערות סותמין את הנקב סמוך לבשר ואף בעור של עגל לא חשיב כבשר רק עור הראש. וזה אשר השבתי דלכאורה נראה דאף דנימא דהדחה שע"ג העור לא מהני לבשר מ"מ נראה דהדחה דתוך ג"י בוראי רק לרכך שלא יקרש הדם וא"כ נראה דמהני הדחה מצ"א דהא מהני הדחה דתוך ג"י אף בחתיכה עבה מאוד וע"כ דשולט המים בכל חלקי הכשר וכ"מ מד' המנ"י הנ"ל דלא נחלק עם חמיו רק באווחות שלא נפתחו דאם הדחת העור לא מהני לבשר הרי לא הודחו כלל וכ"כ הנוב"ת או"ח ס"ס כ"ז דאף לד' דגם בעור העוף ליכא נקבים מ"מ מהני הדחה ע"ג האווחות שלמים תוך ג"י דמ"מ נתרכך השבר מעל"ע ע"י שריות המים ובדיעבד לצורך גדול מהני אפילו לא שרו רק שטף עליהם מים ע"ש ולפלא בעיני ד' הפמ"ג כאן בש"ד ג' דנסתפק בשרי' דתוך ג"י אי סגי מצ"א ונשאר בס' שהרי מתוך המנ"י הנ"ל שהביא בעצמו מוכח דבהדחה שורי' מצ"א ג"כ מהני בדיעבד כ"ז כי בגליון הי"ד של מכבר. וכעת אשר קבלתי ספרו לקוטי הלכות הנחמד ועיינתי בו כסי' ס"ט אות ע"ט וראיתי שגם מעכ"ת הביא להלכה לד' הנו"ב ולד' המנ"י הנ"ל משמע דס"ל למעכ"ת נ"י דשניהם בשיטה א' הם עומדים ובאמת דמלבד דמחלקין בטעם דלהמנ"י מועיל ע"ג העור משום דאית ב"י נקבים ולהנו"ב אף דלית ב"י

ישפות ד' החיים והשלום וכט"ס לכבוד הרה"ג החור"ב חובר חברים מחוכם שכ"ת מו"ה יו"ט נעטיל נ"י בראנשפיגעל מגניורושוב יצ"ו נכד המחבר טהור רעיונים זללה"ה. יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

ואחדש"ת הרמה באתי היום למלאות בקשתו ולשלוח לו הסכמה: הנה נשלח לי מחברת אחת מאת הרה"ג החור"ב וכו' מו"ה יו"ט נעטיל נ"י וקראו בשם לקוטי הלכות מיוסד להביא ד' המחבר שו"ע והרמ"א והאחרונים בחלק יו"ד מה' דם ביצים ומליחה ואילך עד סוף ה' בוב"ח בסדר נכון ונעלה וכבר נדפס עליו הסכמות מגאוני זמנינו נ"י וכי בהסכמתם כי החיבור הנ"ל טוב ומועיל לחזור בקצרה ההלכות הנחוצים להלכה ולמעשה ועתה חזר והניף ידו כבוד הרה"ג המחבר הנ"ל להדפיס כתבנית חיבורו הנ"ל גם על ה' נדה יען כי גם הלכות אלו נצרך מאד להלכה ולמעשה ושלח לי איזה עלין לרוגמא לעיין בהם ולתת הסכמתי עליו אם ימצאו חן בעיני והנה עיינתי בהם וראיתי כי כמעשהו בחלק הראשון כן עתה בחלק הב' ויהי' בהם רב תועלת לכל הרוצים ללמוד ולעיין בספרי הקיצורים ולכן אמינא לפעלא טבא י"שר חילו וד' יצליח בידו להוציאו לאור במהרה ולהפיצו ע"פ תבל וראוי לקבל ספרו בספני' כדי שלא יהי' שלוחי מצוה נזוקין וגם אנכי אקח ספר אחד כשיצא מביהד"פ ברשיון הצענזור במחיר אשר יושת עליו.

כ"ד דברי הכותב לכבוד התורה ולומדי' אור ליום ה' כ"ג כסליו תרס"ה לפ"ק:

ולמען יהי' לו אות שעיינתי בספרו ראיתי להעתיק בדין א' שנשאלתי מכבר וכעת מצאתי בספרו בה' מליחה סי' ס"ט אות ע"ט שפסק בפשיטות להיתר וזה לשוני על הגליון יו"ד שלי כסי' ס"ט: הנה נשאלתי בנידון שרי' תוך ג"י אי מהני מצד אחד כגון בעגלים דדרכן להתקלקל אם נוטלין אותן מן העור ועל העור בוראי לא מהני השרי' (וכן ההדחה שקודם מליחה) וכמ"ש המנ"י בשם חמיו והובא בפ"ת כ"ז ואף שהמנ"י בעצמו חולק עליו מהך דשבת ד' ק"ח היינו בעור העוף דאית בה פרצי פרצי (ומ"ש הפ"ת של להעיר מד' הנו"ב דאין הנרצה נוקב העור מעל"ע אך דהפ"ת תמה עליו

חסרון יש בנפתחה דאף דקיי"ל דאם לאחר שהדיחו חתך לב' צריך לחזור ולהדיחו היינו בהדחה שקודם המליחה דהוא משום דם בעין ודוקא שחתך בסכין דאגב דוחקא דסכינא מפליט כמ"ש הש"ך זה לא שיך הכא כלל וגם מש"כ בשם ת' מהרי"א אסאד דאם הודח עגלים שחוטים ע"ג העור מהני בכ' תוך ג"י וכן להדחה שקודם מליחה תמוה דהא בכ' להמנ"י ובכ' להנ"כ נראה דהדחה ע"ג העור לא מהני וצריך עיונא בגוף הת' ע"פ מה שראיתי להעיר על דבריו ואם ירצה להדפיס זה הרשות בידו דברי הדר"ש א'.

שלמה הכהן הנ"ל

נקבים מ"מ השרי' במים פועל ריכוך בכל חלקי הכשר לבד אברים הפנימים עוד יש נ"מ ביניהם לדינא ג"כ דלהנ"ב דוקא ע"י שרי' או שטף מים בשפע ושפסף היטב בידיו (והמעין שם בנו"כ יראה דבשטף עליהם מים ושפסף אינו מותר רק בדיעבד לצורך גדול ונ"ל דט"ס נפל שם בנו"כ וכן צ"ל ובדיעבד לצורך גדול אפילו לא שרו רק שטף מים בשפע ושפסף היטב בידיו ג"כ מותר והפ"ת לא העתק ד' הנ"כ כהוגן) אבל מד' המנ"י משמע דאפילו הדחה מהני וגם מש"כ בשם מהרש"ק דהא דמספק הפמ"ג אי בעינן מב' צדדים דוקא בנפתח אבל בלא נפתח ודאי דמהני אינו מוכן כלל דמאי

סימן יב

חלב בן פקועה

ב' שכתב שם שאף לדעת הי"א שם והוא דעת הרמב"ם והעיסור שפסקו כר"מ דחלבו של שליל אסור וחיובך עליו כרת אפילו נשחטה אמו מ"מ אינו אסור רק אם מצאורו חי לאחר שחיטת האם. וחמה כת"ר נ"י דאף אם נמצא מת מ"מ הא יש לחוש דשמא חי היה בשעת שחיטה ועכשיו מת, וכאמת נ"ל דאף אם ידוע שהיה מת בשעת שחיטה מ"מ כיון שניכר שהוא בן ט' הרי כלו לו חדשיו וחלבו אסור מה"ת, ותמיה זו תסובב על ר' יוחנן בעצמו דאמר דדוקא אם תלש חלב מכן ט' חי ואכל חלבו כחלב בהמה משום דחדשים גרמי, ולכאורה מאי

בעז"ה אור ליום ו' עש"ק ד' סיון שנת תרנ"ה לפ"ק

החיים והשלום ישפות ה' לכבוד ידיד עלין ויראיו וידיד נפשי עז ה"ה הרב הגאון המפורסם החור"ב סו"ע"ה וכו' כש"ת מו"ה חיים נ"י מו"צ בפ"ק בלוקישאק יהי ה' עמו וימי חג השבתות הבע"ל ישמח ויגיל בחדוה ובשמחה רבה כרת הכתובה, ויזכה לראות ירושלים בבחינה, בנויה על תילה ומכונה, ולעלות בציון ברננה, ולראות פני השכינה, שלש פעמים בשנה, אמן כה"ר.

אחדש"ת הרמה. באתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד אשר העיר א' על דברי השו"ע (בסי' ס"ד סעיף

א. אמר המחבר לקוטי הלכות מה שהעיר עלי הרב הגאון שליט"א שאני הבאתי ד' הנ"כ ומנ"י להלכה דמשמע דשניהם בשיטה א' הם ובאמת יש נ"מ דלהנ"ב צריך שרי' דוקא ולהמנ"י די בהדחה לא זכיתי להבין דהא באמת אני ג"כ כתבתי ובלשון הנ"כ כי שרי' וכלשון המנ"י כי הדחה כנראה למעין שם. ומה שהעיר על הפמ"ג בש"ד סק"ג דהא מד' המנ"י דאפילו אי נימא דאית ב"י נקבים מ"מ לא הודח רק מצ"א והסברא נותנת דהדחה תוך ג"י לרכך לא מהני מצ"א זה כוונתו ומה שהעיר על המהרש"ק דמאי חסרון יש בנפתחה. סברתו כמ"ש בטור"ר סי' קס"ז ובק"א ס' ל"ג ואני הבאתי דבריו בהשטמה בסוף ה' מליחה רכ' דחשש דנתקשה לא שיך רק אם האבר בחוץ אז האוריר מטרש"י ל"י אבל כשאין מגולה ליכא חשש ג"י בלי הדחה משום ה' פ' שם דבלא נפתחה אף האברים הפנימים מותר:

א. ח"ל ראיתי לבאר הא דפשיט לן בשוחט את הבהמה ומוצא בה שליל אף שנגמרה שערו ופרסותי שחלבו מותר, מכל שבבהמה אותה תאכלו ולכאורה יש בו ספק איסור כרת להרמב"ם כמו שאבאר בעז"ה:

תשובה: הנה הטור ושו"ע כיו"ד (סימן ס"ד) הביאו דעת הרמב"ם שאם שלמו לו חדשיו ומצאו חי בבטן הבהמה חלבו אסור וחיובך עליו כרת, והש"ך הכריע כדברי הרמב"ם עיי"ש, וטעמיה של הרמב"ם דחדשים גרמי, א"כ קשה אף שנמצא מת הוה לן לאסור חלבו שמא הוא בן ט' והיה חי קודם השחיטה ואחר השחיטה נחלק הוה ספק איסור כרת, וחילי רילי מרבירי הרא"ש פרק בהמה המקשה שהביא שם ח"ל שם ד"ה הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב כר: ואפילו לר' מאיר דאסר הני מילי לאחר שחיטה ויצא חי לאור העולם, ולא כמו שפירש רש"י במתניתין דטעמא דר"מ משום חדשים, דאם כן בן תשעה מת היכי שרי ר"פ כולו חוץ מרמו, והלא צריך לידע אימתי מת אי קודם שחיטה או לאחר שחיטה, אלא ודאי אפילו מת אחר שחיטה מותר כל זמן שלא יצא חי לאור העולם עכ"ל, וסובר דחדשים ואירא

ולא התידה לו שחייטת אמו ועכשיו מת, ותמיה גדולה לכאורה על הרמב"ן והרשב"א דהאיך לא הרגישו בקושיא זו על רש"י ז"ל:

אכן לענ"ד נראה ליישב קושיית הרא"ש ז"ל על רש"י דהא משנה ערוכה שנינו בטהרות (פ"ג משנה ר') ומייתי לה בנדה (דף ד') דאם נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי או מת ולמחר השכים ומצאו מת, ר"מ מטהר וחכמים מטמאין שכל הטמאות כשעת מציאתן, ומבואר שם בתוספתא והובא בתוס' בנדה שם ד"ה כי פליגי, דחכמים לא מטמאי רק בלא ראוהו חי מבערב ולא היה לו אתמול חזקת חיים ולפיכך אזלינן בתר חזקה דהשתא. וידוע דקיי"ל כחכמים וא"כ הרברים ק"ו דמה התם דהא מ"מ היה לו חזקת חיים בשעה שגולד דהא חזינן דהוא ארס גדול וכבר חי ע"פ הארמה מ"מ אזלינן בתר חזקה דהשתא הכא ולא היה לו חזקת חיים כלל פשיטא דאזלינן בתר חזקה דהשתא אפילו לקולא, ואמרינן כיון דהשתא נמצא מת גם בעת השחיטה כבר היה מת:

ובזה נסתלק קושיות כת"ר נ"י וגם קושיות הרא"ש על רש"י, ואף דרש"י מירי אליבא דר"מ ור"מ הא ס"ל דאף דלא ראוהו חי מבערב מ"מ מטהר משום

אידיא חי אפילו מת נמי רכיון רכלו לו חדשיו מאי נ"מ בין חי למת. ושוב מצאתי בעוה"י להרשב"א ז"ל כחידושי בחולק ע"ד שהקשה באמת על רש"י ז"ל רפידש טעמא דר"מ דס"ל דכמצא ט' חי טעון שחיטה משום דחדשים גרמי לשוריה בהמה בפני עצמה, ותמה הרשב"א דא"כ גם בן ט' מת למה מתיר ר"מ בשחיטת אמו כיון דחדשים גרמי מאי נ"מ אם הוא חי או מת, וקושיית הרשב"א על רש"י תסובב נמי על ר' יוחנן גופא וכמו שכתבתי, ותידך הרמב"ן ז"ל שהביא שם ליישב ד' רש"י רבן ט' מת כיון דליכא שחיטה בגופו מודה ר"מ דשחיטת אמו מתירתו ואיתרבי מכל כבהמה תאכלו אבל בבן ט' חי רכיון ריש לו שחיטה בפני עצמו אזי אין שחיטת אמו מתירתו וצריך שחיטה בפני עצמו כן תידיך הרמב"ן ז"ל לדברי רש"י, ואכן זה אינו תירוץ רק על רש"י אבל לענין איסור חלב ולא שייך למיתלי בשחיטה אם יש לו שחיטה או לא עדיין התמיהה במקומה עומדת דלמה דייק ר' יוחנן לומר דוקא בתלש חלב מבן ט' חי הלא בתלש מבן ט' מת ג"כ הו"ל לאסור מחמת חלב וגם על הרמב"ן והרשב"א דתי' לר' רש"י רבמת שאין לו שחיטה בגופו מודה ר"מ, מ"מ עדיין קשה מה שהקשה הרא"ש על רש"י, דהא מ"מ יש לחוש דשמא חי היה בעת שחיטת אמו וכבר היה לו שחיטה בגופו

גרמי, ואף אי מת בתר שחיטה שרי אף לדעת ר"מ, והנה זו היא שיטת הרא"ש לר"ל דס"ל בפרק המקשה (ע"ה) בהושיט ידו למעי הבהמה ותלש חלב מבן ט' חי חלבו כחלב חיה דחדשים ואוריא גרמי, אבל לר' יוחנן דס"ל חדשים לחד גרמי ותלש חלב מבן ט' חי חלבו כחלב בהמה, רק אם נשחטה הותרה היא וחלבה לדברי ר' יודא משום כל כבהמה וא"כ לר"מ דס"ל אין שחיטה מתיר צריך לידע אימתי מת אי קודם שחיטה או אחר שחיטה כן הוא מוכרח לדברי הרא"ש, וא"כ להרמב"ם שפסק כר' יוחנן וכר"מ דחדשים לחד גרמי. צריך לידע אימתי מת ואולי חי היה קודם שחיטה היה ספק איסור כרת:

יותר נראה לי למימר דאף אם היה מת קודם שחיטה רק אם היה חי פעם אחת כשהיה בן ט' תאסר חלבו איסור החלב להיכן אול, לפי המתבאר מדברי רובחזינו הראשונים ואחרונים, שיטת הרמב"ם דעמייה הוא משום שפסק כר' יוחנן דס"ל הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלבו של בן ט' חי חלבו כחלב בהמה, דחדשים לחד גרמי, והכי סיים הרמב"ם בלשוננו עיי"ש שהחדשים לחד גורמים ואסור החלב, ולהכי ס"ל דהא דאמר ר"א אמר ר' אושעיא (דף צ"ב ע"ב) בחלב שליל הלכו ר"א לשיטתו לאו הא בהא תליא כמ"ש הה"מ שם בהמ"א, דכיון דחדשים גרמי לשיור' בהמה לענין החלב קודם השחיטה, א"כ לא משתרי בשחיטת אמו, וכמו שהקשה הרא"ש בעצמו שם ח"ל: ואל תתמה דלמה יהיה יותר החלב לד"י דיו לחלוד שיהא כאמו ואין שחיטתה מתיר חלבה, ותידיך הרא"ש מגזירת הכתוב דכל כבהמה הוא דאסור דמו הוא משום ולא גרע מדם האברים ע"ש ברא"ש, ולהרמב"ם לא נהידיא ליה שיטת הרא"ש כיון דהוא פסק כר' יוחנן דאף להמחיד בחלבו אסור בדמו ומחייב כרת אף כדם בן חי' ובן ט' מת א"כ אי הוה משום דם האברים לא היה עובר רק בלא חעשה, לכן בחר לפרש דר"י דס"ל חדשים גרמי לאסור החלב לא שייך לפלוגתת ר"מ ור"י דאף לר' יהודה דניתר בשחיטת אמו מ"מ החלב אינו ניתר דמאי שייכי החלב לשחיטה כיון דר' סימנים אכשר ביה נחמנא, א"כ דיו לסימנים דאמו שיתידו כסימנים דיריה דאין מתירין רק איסור אבר מן החי ולא איסור חלבו ודמו, ואיסור החלב תליא לר' יוחנן בחדשים וכיון שנאסר כבר פעם אחת שוב אינו ניתר בשחיטת אמו, וא"כ לדיריה רתלי איסור חלבו בחדשים אם היה חי פעם אחת כשהיה בן ט' ואו חדשים גרמי לשור' בהמה ואם הושיט או יד ותלש מחלבו היה אסור דחדשים גרמי, וא"כ אף אם מת קודם שחיטת אמו איסור החלב להיכן אול כיון שנאסר פעם אחת, ולהרמב"ם חלב אינו ניתר מכל כבהמה, וא"כ הא דחלב של בן ט' מת מותר לא ידענא למה דמנא ידענין שלא היה חי פעם אחת: והנה הא דאין נהגים היתר לאכול החלב של בן פקועה נכל לתרץ מטעם ס"ס, ספק אי חי אי מת ואת"ל חי היה שמא היה בן חי, ואף שלכאורה נראה דזה הוי ס"ס משם אחד כההיא דכתובות (ט') דכתבו התוס' אהך דאב"א באשת ישראל כו' ח"ל: וא"ת אכתי איכא ס"ס ספק באתם ספק ברצון ואת"ל ברצון ספק כשהיא קטנה ופיתוי קטנה: אונס הוא וכר' ר"ל דשם אונס חד הוא עכ"ל, הובא זאת בש"ך

דאמרינן דהשתא הוא מת ולא אזיל כתר חזקה דהשתא אפילו לחומרא וכ"ש בנידון שליל דהא לקולא כודאי היה צריך לחוש דשמא חי היה בשעת שחיטה מ"מ לא קשה כלל דדוקא התם כנגע באדם שנולד כבר והיה לו מעיקרא חזקת חיים משו"ה אזיל כתר חזקה דמעיקרא דחזקה דמעיקרא עדיף מחזקה דהשתא דהא עיקר חזקה דילפינן מה"ת דאזלינן כתר חזקה הוא חזקה דמעיקרא אבל בעוכר דלא היה לו חזקת חי כלל הדבר פשוט דגם ר"מ מודה דאזלינן כתר חזקה דהשתא אפילו לקולא ואין מקום לקושיית הרא"ש ז"ל ולפיכך הרמב"ן והרשב"א לא התעוררו בקושיא זו על רש"י משום דכאמת אינו קושיא כלל ואמנם עדיין פש גבן ליישב מה שהקשיתי על ר' יוחנן דלמה דייק ואמר דדוקא בתלש חלב מכן ט' חי דהא על זה לא שייך חי' הרמב"ן על רש"י, ואכן גם זה יש ליישב ע"פ ד' התוס' בר"פ גיד הנשה ד"ה כוולדות דלאחר שתירצו שם דאם לא נשחטה האם נוהג איסור גיד בשליל גם בכך חי' והקשו דמ"ש מחלב דבעינן דוקא כן ט', ותירצו דאיסור חלב שאני דכתיב כל חלב שור וכשב רק אם הוא חי, אבל

כמת לא מיקרי שור וכשב דדוקא בכך ט' חי דראוי לצאת לאויר העולם והוי כאילו כבר יצא אבל כמת דאינו עומד לצאת לא מיקרי שור דהא לא אמרינן רק בשור כן יומו קרוי שור משום דכתוב שור וכשב ועז כי יולד ורק אם היה ראוי להוליד כנולד דמי אבל כמת דאינו עומד להוליד ודאי לא נקרא שור, וכזה נתיישב כל הקושיות בעז"ה, ולאפס הפנאי הוצרכתי לקצר וכפרט בערב החג הקדוש דשכיחי שאלות טובא הניצרך להשיב הלכה למעשה.

כ"ד ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"צ דפ"ק

עכ"ל הגאון מוהר"ש הנ"ל

ועוד הוסיף שנית ידו לכתוב לי וז"ל הטהור: מש"כ לכת"ר בערב חג השבועות העבר דאין כאן ס"ס דהא משמע להדיא כמשנה ובטור וכשו"ע (סימן ס"ד) דאנו בקיאין בין כן ח' לכן ט' דהא מחלק שם בין כן ח' חי לכן ט' חי היה כוונתו על זמן הגמ' והשו"ע דהא חזינן דס"ל דאנו בקיאין, אבל האידנא דאין אנו בקיאין אם כלו לו חדשיו או לא כודאי איכא ס"ס ואף דקיי"ל

יור"ד (סי' ק"י סעיף י"א), והכא נמי הספק בן ח' נמי ההיתר משום דחשיב כמת והוי משם אחד, אך אחר העיון זה אינו, לפי מאי דכתבו הפוסקים (בסי' ק"י) שם היכא דהספק אחד בא להתיר יותר מספק השני או הוי ס"ס אף משם אחד, וכמו שהביא הש"ך (ס"ק י"א) דברי מהרא"י בבי' שעירים שנולדו מעו אחת, וכן בלדה זכר ונקבה דמותר מטעם ס"ס, ספק שמא ילדה זכר ואת"ל לא ילדה שמא נקבה ללדה תחילה, דאף דאין נ"מ לדינא דעיקר הספק אם הזכר הוא בכור או לא, מ"מ לא הוי משם אחד כיון דבספק השני יש שינוי במציאת המעשה ונקבה היא בכורה ע"ש, וכן היא דסתם כלים של אינם יהודים אינן בני יומן מטעם ס"ס, ספק שמא לא נשתמשו ביום ואת"ל נשתמשו שמא נשתמשו בכור הפוגם, ואף דהוי משם אחד משום לפגם, מ"מ כיון דאילו ידעינן דמשתמשו בס' היום דבר הפוגם לא היה ניתר לזכרים שמשביח, א"כ הוה ב' ספיקות ומותר לכל הרברים כיון דהספק הראשון מתיר יותר מספק האחרון לא הוי שם אחד, א"כ בנדר"ד לפי מאי דאיתא בפרק המשקה (ע"ה) הטילה נפל רשב"ל אמר חלבו מותר חדשים גרמי, ור"י אמר אסור אוריא גרים, איכא דאמרי כל היכא דלא כלו חדשיו לאו כלום היא, כי פליגי כו', אם כן ללישנא קמא תלי באוריא לחד מ"ד ולאידך מ"ד תליא בחדשים, וללישנא בתרא תליא בחדשים אם כן אם הפילה נפל שכלו לו חדשיו אזי לכולי עלמא איתא חדשים ואוריא וחלבו כחלב בהמה, ואם הפילה של כן ח' אזי חלבו מותר, א"כ בספק א' אינו מותר החלב רק כעת שהוא נמצא במעי בהמה, אבל אם נולד דרך הרחם חלבו אסור אף אם מת, ובספק השני את"ל חי דילמא בן ח' זה הספק מתיר דאף אם נולד דרך הרחם חלבו מותר, דכל היכא דלא כלו חדשיו לא כלום היא דקיי"ל כלישנא בתרא, ואף דהשתא אין נפקותא דהא נמצא במעי בהמה מ"מ חזינן דלאו משם אחד נינהו, אף דהאי מת ובן ח' ג"כ חשוב כמת מ"מ לאו מטעם אחד מותר דלהאי ספיקא הוה משום דלא שלמו חדשיו, ומותר אף אם נולד דרך הרחם, ולאידך ספיקא אינו מותר רק אם נמצא במעי אמו לכן שפיר הוה ספק ספיקא:

ומה שהקשה הדא"ש לזברי ר"מ אם חדשים גרמי צריך לידע אימתי מת לא דמו להנדי דהרא"ש מיייר אליבא דר"מ דס"ל בן ט' אינו ניתר בשחיטת אמו רק אי מת או בן ח' וא"כ קדם שחיטת אמו הוה קאי באיסור אבר מן החי ואף לפי מש"כ התוס' בשבועות (כ"ד) ד"ה האוכל רבעי אמו לא חל איסור אבר מן החי מ"מ קאי באיסור שאינה זבוחה, והשתא בעינן לאכשורי' בשחיטת אמו דהוי כשחיטה ידידה, והוי ממש ספק בשחיטה דאסור מספיקא משום דבחזקת איסור קיימא, דאם היה חי אינו שחוט בשחיטת אמו ואי מת נקדא שחוט וכל ספק בשחיטה עומד בחזקת איסור משא"כ לדידן דקיי"ל דניתר בשחיטת אמו אף אם היה חי רק דהספק הוא לענין החלב ומשעה שנותר לא חל איסור חלב עד שיהא בן ט' ומספקינן דילמא היה חי כשהיה בן ט' ואסור החלב או הוה מת ומותר החלב אך כאן ספק בשחיטה ומותר מטעם ס"ס כנ"ל, וכל זה נחא בספק אי בן ט' או בן ח' אבל אי ידעינן רבן ט' ודאי הוה, דידעינן אימתי עלה עליה זכר הודא קושיא לדוכתא:

את הקושיא הוה שלחתי להרב הגאון המפורסם צנמ"ס פ"ה סו"ע"ה מו"ה שלמה הכהן מו"ץ דפה ווילנא, וזאת אשר השיב לי. [ככל

הנדפס כאן].

לשם מצה וגם בזה יש דעות דאינו אלא דרבנן וכמו שמבואר בחק יעקב:

כ"ד ידיו הכותב שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא אסח"ג דשבעות תרנ"ד

תשובת המחבר מקור חיים

על דברי הגאון מהרש"ך הנ"ל שיחיה:

מה שתמה על ר' יוחנן למה אמר דוקא כחלש מבין ט' חי הלא אפילו מת נמי יהא חלבו אסור כיון דחדשים גרמי, לאו קושיא היא, דכי אמר ר' יוחנן חדשים גרמי היכא דאיכא גם חיותא כמו שכתב המ"מ שם וז"ל: ודע שלדברי הכל בן חשע מת הנמצא במעי בהמה חלבו מותר דאין חדשים גורמין בלא חיות, והגע עצמך אם ימות בן ח' ויהיה מונח בבטן הבהמה, עד תשעה חדשים יהא חשוב כלו לו חדשיו, בתמיה, אין זה רק כאבן במונח בבטן הבהמה, איברא היכא דהיה לו חיות כשהיה בן ט' אף שאח"כ ע"י שחיטת אמו מת, שפיר נקרא כלו לו חדשיו, ומה שאמר תלש חלב מבין ט' חי הכוונה כשהיה בן ט' היה חי, ובזה מתורץ גם קושיית הרשב"א על רש"י דמקשה למה בן ט' מתיד ר"מ כיון דרש"י פירש לר"מ דחדשים גרמי, אך לפי דברינו ניחא דדוקא חדשים וחיות גרמי:

ומה שתירץ כבוד גאונו קושייתו על ר' יוחנן דלכן אמר ר"י מבין ט' חי ע"פ דברי התוס' ריש פרק גיד הנשה דחלב של בן ח' לא נקרא חלב, וה"ה של בן ט' מת לא נקרא חלב משום דכתיב שור או כשב או עז כי יולד ורק אם הוא ראוי להולד כנולד דמי, אבל בן ט' מת שאינו ראוי להולד לא מיקרי שור, וגבי חלב כתיב כל חלב שור וכשב וכו' זה אינו דא"כ גם חלב של בן ט' חי לא נקרא חלב דצריך דוקא כי יולד, וכן כתב הרשב"א כחידושו על ב"ק (דף מ"א) על דברי התוס' ד"ה איני יודע: וא"ת איצטריך לכן פקועה, כתב הרשב"א שם אלא נ"ל משום דלא נקרא שור אלא כשנולד דכתיב שור או כשב או עז כי יולד אבל שה אפילו קודם לידתו נקרא שה כו' עיין שם, והובא ג"כ בשיטה מקובצת ב"ק שם, אבל לדברי הרמב"ם שסובר דבנמצא בן ט' חי במעי בהמה חלבו אסור ולית ליה כי יולד דוקא א"כ אפילו מת קודם שחיטה נמי יהא חלבו אסור דאיסור חלב להיכן אול, לכן הקושיא במקומה עומדת אם ידע אימתי עלה עליה זכר והוא בן ט' ודאי למה יהיה מותר החלב אם נמצא מת:

דסתם וזולדות הם בני קיימא מ"מ זה אינו אלא כנולדו ויצאו לאריר העולם אבל בנמצא במעי אמו כוודאי לא שייך זה, ועיקר היה כוונתו דמה יתורץ מר לד' הטור והשו"ע דהא בזמיהם ליכא ס"ס ולמה מתירין בחלב בכן ט' מת, ועוד דאף האידנא מ"מ מה בכך דהיה מת גם קודם השחיטה מ"מ הא בן ט' הוא וחלבו אסור וכמו שהקשה הרשב"א כחידושו על רש"י ותיורצו על רש"י בשם הרמב"ן לא שייך לענין חלב כלל, וע"כ צריך לתרץ כמו שכתבתי אנכי שם במכתבי אנכי שם במכתבי לכת"ר דלא מיקרי שור וכשב רק אם היה לו חיות לכה"פ רגע אחת ואח"כ מת, אבל אם לא היה לו מעולם חיות אפילו רגע אחת לא מיקרי שור וכשב כלל, ולענין מה שכתב דבעובר כיון דלית ליה חזקה דמעיקרא אזלינן בתר חזקה דהשתא זה סברא אמיתית בפני עצמו וא"צ לראיה שכתבתי מהמשנה דנגע באחד כלילה וכמש"כ הדגול מרכבה ביו"ד (סימן ש"ה) בילד שאינו יודע אם חי והובא בח"ס חלק יו"ד (סי' רצ"ד), ואף לדעת החתם סופר שם שחולק עליו היינו כוולד הנולד משום דרוב ולדות הן בני קיימא אבל בעובר במעי אמו דמעולם לא ראינו חי לית מאן דפליג דאזלינן בתר חזקה דהשתא ושום אדם לא יחלוק בזה, ודברי הרא"ש שחושב זה לקושיא צ"לע באמת, וגם בעיקר המשנה דנגע באחד כלילה דאזלי רבנן בתר חזקה דהשתא אם לא ראוהו חי מבערב דאמר לי בנו הבחור המופלג דכת"ר נ"י העיר דהא התוס' כתבו דאין מטמא רק לקדשים, אבל בחולין אזלינן בתר חזקה דמעיקרא וטהור אפילו ימחול נא כת"ר לעיין בדברי הר"ן (סוף פרק מי שאחזו) וכו' הט"ז (ביו"ד ב"ס שצ"ז) ויראה משם דדברי התוס' אין ברור להלכה ויש לי משנה ערוכה בנידון זה אך אין הפנאי מסכים להאריך, וה' שנותיו דמר נ"י יאריך בטוב ובנעימים כחפצו ורצונו הטוב, וגם זאת למודעי כי עינתי כחיבורו מקור חיים בכמה תשובות וקבלתי נחת כי הם דברים נכוחים למוצאי דעת, וכל כי הני מעליותא יתאמרון משמיה וביחוד מש"כ שם בנידון אין מעבירין על המצות, דבריו נ"ל כפתור ופרח, אך מה שנראה מדבריו דהוא מדאורייתא הנה יש אצלי תשובה ארוכה בנידון זה, וביארתי שם שיש ג' מינים בדין זה, וגם ביארתי שם דאינו אלא מדרבנן דהא אמרינן דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה אינו אלא סברא דרבנן, ואף דלפינן מקרא ושמרתם את המצות דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה מ"מ הדבר פשוט דאינו אלא אסמכתא בעלמא, דפשטיה דקרא לא מידי בזה דק דבעי שימור

נמי תיאסר דספק אונס כמאן דליתא דמי ולא נשאר רק חר ספק, ספק תחתיו כו' ואומר ר"י דהאי רובא דברצון אינו רוב גמור כו' עכ"ל התוס' עיי"ש, והכא נמי בגר"ד הספק השני אי חי או מת כמאן דליתא כיון דרוב מתעברות ויולדות ולד קיימא ודאי היה חי, ונשאר רק ספק אם בן ת' או בן ט' וא"כ הדרא קושייתן לדוכתה למה לא יהיה אסור כחלב וצע"ג:

ולענין דברי הרמב"ם נראה לי דאזיל לשיטתו דהנהאם נימא דהולד במעי אמו חשוב כאבר מאברי אמו לכל מילי ואינו חשוב כגוף בפני עצמו, א"כ אתי שפיר דחלבו של ולד הוה כחלב של על אבר אמו וחלב האברים מותר דרחמנא מיעטיה מאת כל אשר על הקרב ולא חלב הדפנות, וא"כ כיון דהוא כאחד מאיבריה הוה כחלב שעל הדפנות ואם נימא דהולד חשוב כגוף עצמו לכל מילי א"כ לענין חלב נמי חשוב כגוף בפ"ע, וחלב שעל הקרב ידיה חשוב כחלב הקרב דאמו, וא"כ ר' יוחנן דס"ל עובר לאו ירך אמו כדאיחא (ביבמות ע"ח) אמר ר' יוחנן הפריש חטאת מעוברת וילדה רצה מתכפר בה רצה מתכפר בוולדה, וכן כתב הרמב"ם (בפרק ד') מהל' פסולי המוקדשין ח"ל: הפריש חטאת מעוברת וילדה הרי היא וולדה כשתי חטאות שנתפרשו לאחריות אלמא דעובר לאו ירך אמו הוא וכן דעת התוס' (בסנהדרין פ') דלכל מילי הוי עובר לאו ירך אמו רק לענין ולד הנגחת והנרבעת אסור עיי"ש, לכן סובר ר' יוחנן וכן הרמב"ם דפסק כוותיה דחלב של השליל אסור דחלבו הוי כחלב של הקרב רלאו ירך אמו הוא:

אחר כתבי זאת מצאתי בספר עין יצחק להגאון מהרי"א"ס שיח"י אב"ד דקאותנא שנשאל ע"ז והשיב שם בחלק יו"ד (סי' ג') וז"ל שם: הנני להשיבו כי יש זכות ללמוד על המתירין והוא דהא אף שיטת המחמירין הוא רק בשלמו לו חדשיו ומצאוהו חי א"כ ממילא יש לנו לעולם דין ס"ס, ספק א' שמא לא שלמו לו חדשיו, ספק ב' שמא מת מקודם שמתה אמו עכ"ל הטהור. והנה לפי שכתבתי לעיל דלהרמב"ם שפסק כר' יוחנן דכתלש חלב מכן ט' חי אסור החלב, אלמא אף שלא מצאוהו חי רק שהיה חי בכטן אמו כשהיה בן ט' הרי זה אסור החלב וצע"ע.

ומה שתירץ מעכ"ת מהגמ' נדה (דף ר') מאם נגע אחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת ולמחר השכים ומצאו מת, ר"מ מטהר וחכמים מטמאין שכל הטמאות כשעת מציאתן והלכה כחכמים, והכא נמי אם נמצא העובר מת מחזקינן כדהשתא, ופשיטא כאן שלא היה לו חזקה חי מעולם, איכרא שגם אנכי רציתי כן לתרץ, אך כעת שדיתי בו נרגא, ראשון מה שהגדתי לכבוד גאונו על ידי בני שיחי' שהתוס' כתבו בגדה ובעירובין (ל"ה) וכ"כ בתוס' (סו"פ המדיה) דהך דכל הטומאות כשעת מציאתן לא אמרו אלא להחמיר גבי קדים ותרומה ולא לחולין ובפרט להקל, ומה שמביא כת"ר דברי הט"ז כבר העיר בזה על הט"ז השב שמעתתא ג' (פרק ה') ועיי"ש (כפ' ר') מסיק ח"ל: כבר כתבנו דהך חזקה דכשעת מציאתן אינו בגדר חזקה, ואינו אלא לחומר תרומה וקדשים וכמ"ש תוס' ולא לשאר איסורין עיי"ש, ועוד קשה מהגמ' (ב"ב דף צ"ג) ח"ל הגמ' שור שנגח את הפרה ונמצא עוברת בצדה ואינו יודע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה, משלם חצי נוק לפרה ורביע לולר, ואמאי לימא הלך אחר רוב פרות ורוב פרות מתעברות ויולדות והא ודאי מחמת נגיחה הפילה, ומשני הגמ' משום דמספקא לן דאיכא למימר מביעתותא הפילה ואינו אלא גרמא, אלמא אי לאו משום האי ספק משום ביעתותא דאינו אלא גרמא, הוה אמרינן דודאי היה או בכטן הבהמה מכח הרוב ומחמת נגיחה מת והכא היו מוציאין ממון, ק"ו בנידן דידן הוי לן למימר דהעובר היה חי קודם שחיטה מטעם רוב ורק מחמת השחיטה דהוי כנגיחה מת, והיכא דאין נעקר הולד לצאת לכ"ע הולד מיית ברישא, ועיין בתוס' (ב"ב קמ"ב) ד"ה דהוא מיית ברישא, ובפרט אחר שחיטת הבהמה דשוהין בהפשט העור פשיטא שלא יכול למצוא אותו חי, ועיין באו"ח (סימן ש"ל) ברמ"א שם ובמ"א, וא"כ היה לנו לאסור חלבו לדברי הרמב"ם אף שמצאוהו מת אם הוא בן ט', והשתא אף אם ספק הוא אם הוא בן ט' או בן ח' נפל ההיתר שכתבתי לעיל מטעם ספק ספיקא כבירא כיון שהספיקות אינם שקולין כמו שכתבו התוס' כתובות (ט') ד"ה ואב"א, מקשינן תוס' וא"ת נוקמה בחזקה היתר לבעלה וי"ל דאונסה קלא אית לה והשתא דליכא קלא הוי לה רצון רובא ומיעוט אונס ורובא וחזקה רובא עדיף, וא"ת א"כ בספק ספיקא

סימן יג

בענין תערובות צונן בתוך חם

מרוטבו על החרס או על הסולת שאותו רוטב אינו כמו עירוי שהרי נפסקה. ומדברי תוס' אלו מביא הגר"א ז"ל ביו"ד סימן ס"ח ראייה לד' הרמ"א ז"ל שכ' דלא מקרי עירוי אלא שלא פסק הקילוח אבל אם פסק לא מקרי עירוי ואינו אוסר.

והנה לכאורה דברי הגר"א ז"ל תמוהים דהלא אדרכה כתבו החוס' שם דמ"מ קליפה מיהו בעי', ושמאל דס"ל דחם לתוך צונן קולף, היינו או דמיירי בשני דברים יבשים שנגעו זה בזה, או דמיירי אפילו בדבר לח וצלול שנפל על דבר צונן אך שהי' עירוי שנפסק הקילוח, כמו בגוונא דחנן דנטף מרוטבו על החרס, אבל בעירוי שלא נפסק אוסר לגמרי. אבל אחר העיון קצת דברי הגר"א נכונים דהחוס' כתבו כן לפי מה דרוצים לומר דעירוי שלא נפסק אוסר בכלו כמו חום דכלי ראשון, וע"ז כתמו דשמאל דאמר חם לתוך צונן קולף מיירי בעירוי שנפסק הקילוח, אבל דברי הרמ"א סובכים והולכים על דברי המחבר שפסק בעירוי שלא נפסק הקילוח ג"כ אינו אוסר רק כדי קליפה וכמסקנת החוס' בשבת ובפסחים ובזבחים, ממילא בעירוי שנפסק הקילוח אינו אוסר כלל, דוודאי לא דמי לגמרי עירוי שנפסק לעירוי שלא נפסק, וכן מבואר עוד להדיא בד' הרמ"א בהגה בסי' צ"ב סעיף ז' וגם שם הביא הגר"א ז"ל ראייה מד' החוס' דזבחים הנ"ל.

ולפלא בעיני דברי הש"ך ביו"ד בסי' ק"ה ס"ק ה' שכ' דגם בעירוי שנפסק הקילוח מבליע מיהת כדי קליפה, ומש"כ הרמ"א בסי' ס"ח הנ"ל היינו משום דאינו מפליט ומבליע כאחת, ודבריו תמוהים דמ"מ מה יענה לדברי הרמ"א בהג"ה בסי' צ"ב, ובהגה בנה"כ שם העיר על דברי הש"ך בסי' צ"ב וכ' דצריך לחלק עכ"ל, אבל אנכי לא ידעתי איזה חילוק יש לומר בזה ובלא"ה אינו מובן מש"כ הש"ך דבסי' ס"ח שאני דעירוי שנפסק הקילוח אינו יכול להפליט ולהבליע כאחת, ואני תמה למה הוצרך להפליט ולהבליע כאחת דאף דאינו מפליט כלל מהתרנגולת מ"מ כיון שנבלע בה המים החמץ כדי קליפה ומאותו אינו יוצא אח"כ הדם ע"י מליחה, והא דחוס' כלי שני מותר בדיעבד היינו משום דלענין דיעבד תפשינן כדעת הסוכרים דכלי שני אין מבליע כלל וכן

הקונטרס הלז הנני שולח למטתה לכבוד אהובי חתני ה"ה הרב המאוה"ג החור"ב וכו' מו"ה יהודא ל"ב דון יחיאל נ"י רבובאב"ד אצל קהל חסידים אשר בק"ק שקלאי יצ"ו.

כעו"ה כאור בוקר של יום ועש"ק טו"ב מנחם אב לסדר ולפרט כי נחם ד' ציון וגו' ששירין' ושמחה ימצא בה לפ"ק.

הא שלמא רבא מן שמאי וחיי אריכא וברכתא טבא לכבוד אהובי נפשי ולבבי חתני הרב המאוה"ג החור"ב וכו' מו"ה יהודא ל"ב דון יחיאל נ"י רב אב"ד בקהל חסידים אשר בק"ק שקלאי יצ"ו ח"י ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

ראחדש"ת באחי להשיבו על דבר התמיהה הגדולה שתמה על הרב ב"י ביו"ד בסי' ק"ה שכתב שם שגם הרא"ה ז"ל דס"ל דצונן לתוך חם אינו אסור רק כדי נטילה, מ"מ בחם לתוך חם מודה שאוסר כולו, והלא בר"ן בפ' כל הבשר מבואר שהוציא הרא"ה ז"ל דין זה דצונן לתוך חם אינו אוסר רק כדי נטילה מהמשנה דפסחים ד' ע"ה דנטף מרוטבו של פסח על החרס וחזר אליו יטול את מקומו, וקא סלקא דעתיה דש"ס שם דמיירי בחרס צוננת, ולכן מקשה שם הש"ס דבשלמא לרב דס"ל דעילאה גבר נחא דאזל רוטב ומרתח ליה לחרס וכו', אלמא דלרב דס"ל דעילאה גבר מ"מ אינו אוסר רק כדי נטילה, וה"ה לדין דקיי"ל כשמאל דתחאה גבר ג"כ אינו רק כדי נטילה בצונן לתוך חם, כן מבואר בר"ן שם בשם הרא"ה ז"ל. ושפיר תמה על זה מעכ"ת נ"י דהלא לשמואל דקיי"ל כוותיה דס"ל דתחאה גבר מוקי לה הש"ס למתניתין בחרס רותחת, וא"כ הרי מוכח להדיא דגם חם בחם אינו אוסר רק כדי נטילה, דהא הרוטב והחרס שניהם רותחים הם. ולכאורה הוא סתירה גדולה על הרב ב"י, ויפה תמה עליו מעכ"ת נ"י.

ואמנם לכאורה יש ליישב בפשיטות תמיהת מעכ"ת נ"י, דהנה לכאורה יש לתמוה לפי מה דס"ד דמיירי בחרס צוננת גם לרב חקשי דהא מלישנא דמתני' נטף מרוטבו על החרס משמע להדיא דנטף מן הפסח טפץ טפין באופן שנפסק הקילוח מן הפסח, ועוד דאינו בנמצא כלל כל כך שילך רוטב בקילוח גדול על החרס באופן שלא נפסק הקילוח עד שנפל על החרס, והחוס' בזבחים ד' צ"ה ע"ב ד"ה עירה, כתבו דהך נטף בהדיא

ורציתי ליישב דאפשר דכדי נטילה הוי כסיכה משהו ואינו הולך בפסח רק כדי נטילה, וכמו דאמרינן גבי סכו בשמן של תרומה דשאני סיכה דמשהו בעלמא הוא דעבידא, ואף דגם כל הרוטב נאסר מחמת דנתערב בו הנטילה, מ"מ הא קיי"ל דאין הנאסר יכול לאסור אם לא שהאוסר בעצמו יכול לילך, וכמו שכי' הטור בס"ס ק"ה לענין מלח שבלוע מדם ע"ש, וגם בדבר צלול ולח כגון בדגים ועופות שמלחן זה עם זה דפסק בשו"ע בס"י ע' דהעופות מותרין ואין נאסרין מחמת שומן הדגים, משום דכיון דדם העופות אין יכולין לכנס בעופות משום דאידי דטריד למפלט לא בלע דם, הילכך גם השומן אינו יכול לאסור, משום שאין הנאסר יכול לאסור וכו', ואף דהרשב"א חולק וסובר דגם העופות אסורין, מ"מ י"ל דהרא"ה סובר כדעת הפוסקים דהעופות מותרין.

אבל אחר העיון אינו תירוץ כלל, דשאני התם דהדם אינו יכול לילך בעופות משום דאידי דעופות טרידי למפלט לא בלעי, אבל הכא דאין החסרון רק משום משהו, מ"מ כיון דבלח בלח קיימא לן דיש בילה, וא"כ הרי נתערב הכדי נטילה בכל הרוטב, וא"כ כשנבלע בפסח עד כדי נטילה, אין כאן בכדי נטילה של פסח, רק משהו מהמשהו של נטילה, וכשהולך אח"כ יתר הרוטב בכל הפסח הולך עמהם גם משהו מהמשהו של הנטילה, דהא הרוטב של כדי הנטילה מעובר בכל הרוטב, וא"כ לא שייך כלל הכא אין הנאסר יכול לאסור, והדרא הקושיא לדוכתיה.

אבל אחר העיון בזה לק"מ דמאחר דהרא"ה ז"ל סובר דחם לתוך צונן לרב או בצונן לתוך חם לשמואל, אינו אוסר רק כדי נטילה, ע"כ דס"ל דלאחר שנכנס הצונן לתוך החם כדי נטילה מקרר ליה הצונן להחם ונעשה גם החם צונן, ולפיכך אינו יכול להבליע בו יותר מכדי נטילה, והלכך אחר שנבלע בחרס כדי נטילה נעשה גם החרס צונן, ופשיטא דהרוטב צונן נשאר בצינתו, וא"כ מה בכך דמעורב בהם הרוטב שנאסר כדי נטילה, מ"מ צונן הוא, והפסח הוא חם, והוי צונן לתוך חם, ולכן אינו אוסר בפסח רק כדי נטילה, ואין חילוק לשמואל בין צונן לתוך חם ובין חם לתוך צונן, רק דבצונן לתוך חם אינו מקרר הצונן להחם רק לאחר שנבלע בחם, כדי נטילה אז מקרר להחם, אבל בחם לתוך צונן אז כיון שנבלע בחם כדי קליפה מקרר את החם, ואף קודם שנבלע בו כדי נטילה, ולפיכך סגי

אינו מפליט, וכמבואר שם בס"י ס"ח, ומפליט ומבליע כאחת לא שייך רק אם נפלו שני דברים גושים אחד איסור ואחד היתר ושניהם צוננים לתוך מים חמין שעומדים בכלי שני, דצריך המים שיש בהם חום של כלי שני להפליט מן האיסור ולהבליע בהיתר, או לערות מים מכלי ראשון על שני דברים צוננים, דצריך המים לעשות שתי פעולות להפליט מן האיסור ולהבליע בהיתר, אבל במליגת תרנגולת קודם מליחה אינו צריך להפליט ולהבליע ביחד, ודברי הש"ך צל"ע.

ועכ"פ שמעינן מכל הנ"ל דעירוי שנפסק הקלוח דינו ככלי שני ואין מפליט כלל, וא"כ תמוה טובא לפי מה דס"ד דמיירי בחרס צוננת גם לרב קושיא דהא צונן בצונן הוא. וע"כ צ"ל דהש"ס ס"ל דבשלמא לרב יש מקום לדחוק וליישב דמיירי דנטף הרוטב הרבה, באופן שירד בקילוח על החרס ולא נפסק הקילוח, אבל לשמואל (והוצרך) אף בכה"ג קשיא, ולכן הוצרך הש"ס לומר דמיירי באמת בחרס רותחת, ומאחר דאוקמינן דמיירי בחרס רותחת, תו פרשינן המשנה כפשטיה דמיירי שנטף טיפין טיפין, באופן שפסק הקילוח והוי כצונן לתוך חם, ולכן סגי בנטילה, אבל בחם לתוך חם שפיר י"ל דאוסר כולו, ונסתלק בזה לגמרי לקושיית מעכ"ת על הב"י.

אך על ראיית הרא"ה ז"ל גופא יש לתמוה בכמה תמיהות, דחדא דמה בכך דלא נאסר הרוטב רק כדי נטילה מ"מ הול"ל לאסור את הפסח בכלו עד ס' דהא הרוטב הוא חם והפסח ג"כ חם, וחם בחם הא מודה הרא"ה דאוסר בכלו. ועוד קשה דממ"נ אם ס"ל הרא"ה התוס' והרא"ש, שהובא בשו"ע להלכה בס"י צ"א, דבדבר צלול דלא שייך ביה לא קליפה ולא נטילה, בטילה בשאר הרוטב ברוב, ולא בעי' ס' כנגד הנטילה, ולכן פסק שם בשו"ע דהחלב מותר כולו, א"כ לא הוי ליה לאסור את הפסח כלל דהא נתבטל כדי נטילה בשאר הרוטב, ואם סובר כדעת הריב"א, שהובא בטור שם, שצריך שיהא ס' בחלב כנגד הקליפה ואם ליכא ס' נאסר כל החלב, א"כ למה אינו אוסר בפסח כולו. ואפי' אם נדחוק ונאמר דנטף רוטב הרבה באופן דאיכא ס' כנגד הנטילה, מ"מ הא רב ושמואל שניהם ס"ל בע"ז ד' ע"ג ובפסחים ד' כ"ט כר' יהודה דמין במינו לא בטיל, וא"כ נאסר כל הרוטב אפי' אם היה ס' כנגד הנטילה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה דלמה אינו אוסר כל הפסח דהא חם בחם הוא.

והיוצא מרכריו שיש ג' תירוצים דלמה יטול את מקומו ולא סגי ליה בקליפה וגם למה אינו אוסר כולו: א' משום דרוטב מפעפע כמו חלב, ומיירי באמת דיש ס' בפסח כנגד הרוטב. ולפום הך תירוצא סוכר הר"ן דגם בצלי שסילקו מעל האור מ"מ חלב מפעפע בכולו וכן רוטב, דרוטב הוי כמו חלב. ב' דרוטב לא הוי כחלב ואינו מפעפע כלל, אפי' כדי נטילה, והא דבעי נטילה היינו משום דכיון שהוא דומה קצת לרוטב שבקדרה ולפיכך הצריכו הכשר אמצעי. ג' דלעולם רוטב מפעפע כמו חלב, אך כיון דמיירי שסילקו מעל האור ולפיכך אפי' חלב אינו מפעפע רק כדי נטילה.

ואמנם התוס' בחולק תירצו תי' רביעי דכל צלי בעי נטילה ולעולם רוטב אינו מפעפע כלל אפי' כדי נטילה, ולפיכך חלב מפעפע בכולו אפי' סילקו מעל האור.

ולפי כל ארבעה תירוצים הללו נסתלק ראיית הרא"ה ז"ל לגמרי. וקצת תימה לי דמה יענה הרא"ה למ"ש בפסחים שם גבי סכו בשמן של תרומה דלשמואל דס"ל דתתאה גבר ניתסר לגמרי, אלמא דס"ל להש"ס בפשיטות דצונן לתוך חם כולו.

שוב הראה לי כבוד חתני הרב הגדול החוב"ב מו"ה מאיר קרעליץ נ"י, בדברי הרא"ה ז"ל בבדק הבית בבית ד' שער הראשון [ובכרפי הספר ד' ברלך הוא ברף צ"ד ע"ב] שכ' בלשונו לענין דבר חריף, כגון בצונן שחתכו בסכין של בשר דאמרינן דאסור לאכול בכותח, וכתב הרא"ה דסגי בנטילת מקום, דדיו לדבר חריף להיות כחם לתוך חם שניטלו מן האור דסגי בנטילת מקום עכ"ל. וא"כ הרי מוכח בהדיא דאפילו בחם לתוך חם אינו אוסר רק כדי נטילה, ודלא כמו שכ' הב"י דבחם לתוך חם מודה הרא"ה שאוסר בכולו.

אבל באמת מד' הרא"ה ז"ל אלו אין שום סתירה לדברי הב"י, דפשוט דהרא"ה שם מיירי בחם לתוך חם של צלי שאין שם רוטב, כגון שנפל חתיכת צלי של היתר חם ע"ג צלי של איסור חם ואין שם רוטב, דבזה בודאי אין אוסר רק כדי נטילה, ובזה כל הפוסקים מודים, ואדרבה הרשב"א ז"ל בתו"ה שם ס"ל דאפי' אם נצלה גדי בחלב כחוש בטבע או בשמנו של גיד דסגי בקליפה, והוא מד' הש"ס דחולק צ"ז, דאמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו דקולף ואוכל עד משגיע לחלב משום דחלב כחוש הוי, ומה דתנן דנטף מרוטבו וחזר

בקליפה, [וכן לרב הוא איפכא], אבל לפי דעת הפוסקים דצונן לתוך חם כולו אסור, ע"כ דאינו מקרר כלל, ואדרבה החם מחמם להצונן ונעשה גם הצונן חם, א"כ קשה דלמה אינו אוסר הפסח, ולכן הוצרך הר"ן לתרץ דמיירי דיש בפסח ס' כנגד הרוטב שנבלע בו, ומיהו במקום שנבלע בו צריך ליטול.

ולשון הר"ן שם קשה מאוד להבין וצריך נגר ובר נגר דיפרקיניה. אבל מ"מ לאחר העיון בו היטיב סיעוני מן השמים לירד לעומק כוונתו, וזה ביאורו, דמתחילה אמר ליישב דלעולם צונן לתוך חם אוסר כולו, ודלא כהרא"ה, והא דסגי דיטול את מקומו, היינו משום דהפסח צלי הוא וצלי סגי בנטילה, כיון שאין שם רוטב, והדר אמר דמיהו הצריכו נטילת מקום ולא סגי בקליפה משום דמפעפע, וס"ל כדעת התוס' בחולין ד' צ"ו ד"ה עד שמגיע לגיד, דדעתם ז"ל בתחילה דצלי אינו נאסר רק כדי קליפה, והא דבנטף מרוטבו על החרס דיטול את מקומו ולא סגי בקליפה, היינו משום דרוטב מפעפע יותר מגיד אבל לא מפעפע הרבה כמו חלב דמפעפע בכולו, וכ"כ שם התוס' שם צ"ז, ד"ה שאני חלב, דרוטב אינו מפעפע כמו חלב דציר בעלמא הוא ולא שומן, ומיהו שוב מסקו התוס' דבכל צלי אוסר כדי נטילה אפי' בדליכא רוטב כלל, והר"ן סוכר כדעת התוס' בס"ד דצלי אינו אוסר רק כדי קליפה, ולפיכך הוצרך לומר משום דהרוטב מפעפע, ולפיכך בעי נטילה. אך בזה לא ס"ל כהתוס' דרוטב אינו מפעפע כמו חלב, אלא קסבר דמפעפע כמו חלב, וא"כ קשה לו דלמה אינו נאסר כל הפסח, ולכן הוצרך לפרש דמיירי דיש ס' בפסח כנגד הרוטב, ומ"מ צריך נטילה משום כיון שנפל למקום ידוע צריך נטילת מקום [והיינו דשמא לא נתפשט הרוטב בכל הפסח רק באותו מקום בלבד או דלא נתפשט בשוה]. ושוב כתב הר"ן, דלעולם י"ל דהרוטב אינו מפעפע כמו חלב ומה דלא סגי בקליפה, היינו משום שהוא דומה קצת לרוטב שבקדרה, ולפיכך הצריכו בו הכשר אמצעי, דהיינו נטילת מקום שהוא יותר מן הקליפה. ושוב כתב תירוץ שלישי, דאפי' אם נימא דרוטב דומה לחלב דמפעפע בכולו אפי' בצלי, היינו דווקא אם נצלה בחלבו, וכמו דאיתא התם בחולין דמ"ד שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מריש אוניה, אבל הכא דע"כ מיירי שכבר סילקו הפסח מן האור, וכמו דמוכח שם בגמ', והלכך אפילו חלב אינו מפעפע בכולו, כן הוא כוונת הר"ן ז"ל.

ומיהו דעת הרשב"א שם בתו"ה עצמו וכמשמרת שם, דצלי או מליחה ואין דבר המפעפע אין אוסר רק כדי קליפה, ואפי' גיד הנשה ושמנו או קרומות של איסור אינן מפעפעין כלל וסגי בקליפה, וכן בחלב של גדי כחוש ג"כ אינו מפעפע כלל רק כדי קליפה ולא בעי ששים כלל, וכ"כ שם במשמרת בשם הרמב"ן ז"ל. [מיהו מתחילה במשמרת שם הביא בשם המפרשים דהא דמשני ההוא כחוש הוי, היינו משום דהגדי היה כחוש מסתמא אין לו רק חלק מועט וכוודאי היה ס' בגדי נגד חלבו ולפיכך היה סגי בקליפה, ומ"מ בין מד' המפרשים ז"ל ובין מד' הרמב"ן ז"ל נלמד דגם בצלי מהני ששים ולא כדברי הרא"ה]. ומה שבפסח תנן דצריך נטילה היינו משום דהרוטב הוא שמן, ור"ל משום דמתני' כוודאי מיירי גם בגדי שמן, ואם הגדי שמן גם הרוטב שלו שמן, והלכך אף דמעט הוא ואינו יכול לאסור כולו, מ"מ איסור כדי נטילה, משא"כ חלב כחוש אינו מפעפע כלל ולכן סגי בקליפה. ומה שאינו אוסר הרוטב לכל הפסח, היינו משום דדבר מועט הוא ואין בו כדי לאסור את הכל כ"ה לשון הרשב"א במשמרת הבית. ומלשון זה משמע משום דכיון דדבר מועט הוא מסתמא יש ס' בפסח כנגד הרוטב, וכמו שדחה הר"ן לד' הרא"ה. ומה שהש"ס מביא שם ראייה ממתני' דיטול את מקומו, לדברי רב לא לשיעורו הביאיהו, אלא להביא ממנו ראייה לתתאה גבר או דעילאי גבר, אבל עיקר הטעם דאינו אוסר רק כדי נטילה היינו משום דבר מועט ואין בו כדי לאסור את כולו אבל ברוטב הרבה כוודאי היה אוסר כל הפסח אף בצונן לתוך חם לשמואל וכ"ש לחם בחם, ודלא כד' הרא"ה דהביא ראייה מזה אף לרוטב מרובה דאינו אוסר רק כדי נטילה. אך טעמו של הרא"ה דרוטב אינו מפעפע כלל והוי כמו חלב כחוש ולפיכך סגי בנטילה אף ברוטב מרובה. אך דברי הרא"ה סותרים למש"כ למעלה בד' צ"ה משום דהרוטב הוא דבר מועט משו"ה הוי כחלב כחוש, והדבר צ"ע.

תשובת הגרי"ל דון יחיא מח"ס בכורי יהודה

בדבר קושית מו"ח הגאון שליט"א ע"ד הש"ך מסי' צ"ב מצאתי בהגהות יד אברהם הנדפס בשו"ע יו"ד החדשים דשאני הכא דנפסק הקילוח ונזחל הכירה הוי כמותח בכלי שני ולא דמי זה לעידוי. ובדבר קושיתו

אליו דבעי נטילה, חי' הרשב"א במשמרת הבית שם משום שהרוטב שמן ומפעפע אע"פ שהוא מועט, והוא כדעת התוס' שהבאתי לעיל שכ' בתחילה דצלי אינו אוסר רק כדי קליפה והא דנטף מרוטו וכו' משום דרוטב הוא שמן ומפעפע כדי נטילה, ואדרכה הרא"ה ז"ל מחמיר בזה יותר דאפילו בחלב כחוש אוסר כדי נטילה.

אבל במש"כ הר"ן בשם הרא"ה דצונן לתוך חם אינו אוסר כדי נטילה, מיירי שנפל לתוך חם של כלי ראשון שמונח בקדרה, כמו דמיירי שמואל בבשר צונן שנפל לתוך חלב רותח בזה שפיר כ' הבי' דבחם לתוך חם כוודאי מודה הרא"ה. והא דמביא הרא"ה ראייה לזה מנטף מרוטבו, ואף דהתם צלי והוא מיירי בחום שבקדירה... (קרוע בכתי').

אך עיינתי עוד בבדק הבית סוף שער ראשון [וכדפי הספר ד' ברלין הוא דף קי"א ע"ב] שכ' שם בהדיא דכן מוכח בפסח שני דחם בתוך חם ושניהם ניטלו מן האור או צונן לתוך חם דתתאה גבר, בעינן נטילת מקום, וליכא קליפה אלא בחם לתוך צונן דתתאה גבר עכ"ל. הרי בהדיא דס"ל אפי' בחם לתוך חם סגי בנטילה. אך מדבריו שם מוכח להדיא דלא כתב זה רק בחום דצלי דומיא דפסח, דאם הי' נופל על צלי אחר חם של איסור לא היה אוסר רק כדי קליפה, רק אי איכא שם דבר המפעפע. אך דהוא כחוש, כגון חלב של גדי כחוש אוסר כדי נטילה, וכן ברוטב של פסח אף כוודאי מיירי מתניתין אף בגדי שמן, וממילא גם הרוטב הוא שמן, מ"מ כיון שהוא מיעט לא עדיף מחלב כחוש, ואוסר עד כדי נטילה, ובחלב שמן מפעפע ואוסר כולו, וכמו דאמרינן בחולין דגדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מראש אוניה, ולא מהני ס' כלל, דלא נאמר ס' רק בנתכשל בקדירה ודוקא בניער וכיסה שמתערבים חלקיו בכל הקדירה בהשווייה, אבל בצלי ומליחה אין בו דין ששים כלל, שאין בו עירוב חלקים בהשווייה כלל, כל זה כתב הרא"ה ז"ל שם. ואמנם משמע שם להדיא דבצונן שנפל לתוך חם שבקדרה וכמו בגוונא דמיירי שמואל, מודה הרא"ה דכולו אסור. ולכן לפלא בעיני על הר"ן דמביא ד' הרא"ה על מימרא דשמואל בצונן לתוך חם שבקדירה, ולכן תמה עליו דמפסח אין ראייה משום שהוא צלי, אבל לפי המבואר כאן בבדק הבית, גם הרא"ה ז"ל לא אמר זה רק בחום של צלי, ולא דוקא בצונן לתוך חם אלא אפילו בחם לתוך חם, ולכן דברי הר"ן צע"ג.

דהתם נפסק הקלוח ומנין לו להרמ"א לתפוס לקולא בדעת ר"ת. אולם יש לומר דמשמע ל"י להרמ"א ז"ל מצד הסברא דבודאי עירוי שנפסק הקלוח קיל טובא מעירוי שלא נפסק הקלוח, וע"כ אם ה"י סובר ר"ת לאסור בעירוי שנפסק הקלוח ודאי ה"י מפרש הכא הסוגיא דפסחים, כדי שלא תקשה עליו כל הקושיות, ולא ה"י צריך לדחוק בהא דמוגלשין ע"ג קמח, ומדלא תירץ הכא ש"מ דס"ל לר"ת דנפסק הקלוח שרי לגמרי, וע"כ מפרש הסוגיא דפסחים כנטף רוטב מרובה באופן דלא נפסק הקלוח, ולזה תפס רמ"א לקולא בדעת ר"ת. ועוד יש לומר כיון דרוב הפוסקים וכיחוד הר"ן פסקו כרשב"ם דבעירוי אינו מבשל כדי קליפה, ולכן אף דהרמ"א פסק דלחומרא עירוי... להחמיר היכא דלא נפסק הקלוח, אבל היכא שנפסק הקלוח כיון דאז גם בדעת ר"ת יש להסתפק, א"כ יש לנו לתפוס לקולא.

מה שכתב מו"ח הגאון שליט"א ליישב דברי הב"י דרך פלפול דהמקשן ה"י סובר לאוקמי אליבא דרב בלא נפסק הקלוח, ולדברי התרצן מיירי בנפסק הקלוח, והכריח פירושו זה משום דאי לא הכי תקשי גם לרב דכיון דמיירי דנפסק הקלוח הלא צונן בצונן הוא, הנה אפריון נמטי לי דמשכונני נפש ליישב דברי הב"י דרך פלפול, אבל בגוף ההכרח שהכריח לפרש כן רברי הש"ס, נראה לי לענ"ד דבודאי דוחק לומר דהמקשן פירש באופן דלא נפסק והתרצן בנפסק, ובעיקר קושיותו יש לתרץ דעד כאן לא קאמרי תוס' בזבחים לחלק בין נפסק הקלוח ללא נפסק אלא למ"ד תתאה גבר דכיון דתתאה גבר ומקרה העליון, וע"כ בנפסק הקלוח אינו אוסר רק כד"ק. אבל למ"ד עילאה גבר כוון דהעליון גובר אזי גם בנפסק הקלוח גובר בכלו, כיון דאין בתחתון כח לקרר העליון, ותדע דהא רצו התוספות לומר התם דבלא נפסק הקלוח גם למ"ד תתאה גבר מבשל כולו, וא"כ עיקר מחלוקתם לפ"ז בנפסק הקלוח, ובכ"ז ס"ל למ"ד עילאה גבר דאוסר כולו, וא"כ י"ל דאף לפי מסקנת התוס' רלמ"ד תתאה גבר אפילו בלא נפסק הקלוח אינו אוסר רק כד"ק, בכ"ז הסברא זו נשארה קיימת דלמ"ד עילאה גבר גם בנפסק הקלוח, העליון גובר, ומתורץ קושית מו"ח על הש"ס.

ובאמת כפי פשטות דברי התוס' בזבחים דף צ"ו משמע דלפי מסקנתו לא שאני לן כלל בין נפסק הקלוח ללא נפסק, דלרשב"ם בשניהם אינו מבשל רק מבליע כד"ק ולר"ת בשניהם מבשל רק כד"ק, דהא

מה צורך בהך דעירוי על תרנגולת שיפליט ויבליע כאחד, הרי בזו שהמים נבלעים כדי קליפה שוב לא יצא הדם על ידי מליחה, אין זה קושיא דהלא באמת צריך להבין לדעת הרשב"ם דמתיר עירוי על תרנגולת הלא לא יצא הדם, הלא גם הרשב"ם מודה דעירוי מבליע כדי קליפה ופלוגתא דהרשב"ם ור"ת היא כזה: דר"ת ס"ל דעירוי מבשל כדי קליפה ורשב"ם ס"ל דעירוי רק מבליע כד"ק אבל אינו מבשל אבל ההכרח לומר דגם הרשב"ם מודה דעירוי מבליע כד"ק דאם לא תהי' דעתו נגד הש"ס דחם לתוך צונן קולף וכן כתב בק"נ בשבת פ' כירה. אלא ע"כ דגם הרשב"ם ס"ל דעירוי מבליע כד"ק, אלא דפליג על ר"ת שס"ל דעירוי מבשל כד"ק, וכיון שגם להרשב"ם ג"כ מבליע כד"ק, וא"כ מדוע מותר להרשב"ם לערות על תרנגולת, אלא ההכרח לומר דדוקא אם עירוי מבשל אזי אין הדם יוצא ע"י מליחה או משום דנתבשל הדם או משום דהבישול מפליט הדם מאכר זה ומבליע באכר אחר, אבל מה שנבלע כד"ק אין זה מזיק ויכול עוד הדם לצאת ע"י מליחה נמצא כמו שיש לומר אליבא דהרשב"ם בעירוי שלא נפסק הקלוח כן יש לומר אליבא דידן לפי פסק הש"ך בעירוי שנפסק רק דאף שנבלע כדי קליפה בכ"ז יצא הדם ע"י מליחה, ומה שאמר הש"ך הלשון אין מבליע ומפליט כאחד יש לומר דכתב זה משום החלב שלא נוקר או להיכא שעדיה על שני תרנגולות דאז הלא יש לחשוש שמא נפלט מתרנגולת זה ונבלע בתרנגולת אחרת, או שמא הכלי נאסרה שמולגין בה, או דכתב זה שמא ניחוש שהפליט מאכר זה והבליע באכר אחר, וע"ז אמר דאין מבליע ומפליט כאחד, אבל זה פשיטא ל"י דהדם שבמקומו יכול לצאת ע"י מליחה אעפ"י שהעירוי מבליע כדי קליפה אבל כאן שאינו מבשל כד"ק יכול האדם לצאת ופשוט הוא.

מה שיש להקשות מנין ל"י להרמ"א להחליט דהיכא דנפסק הקלוח אין עירוי מבשל, דהן אמת לפי מסקנת תוס' בזבחים דר"ת אינו מתרץ הסוגיא דפסחים כפי שרצו לומר דהתם בעירוי שנפסק הקלוח מיירי, ולפ"ז אפשר לומר בדעת ר"ת דס"ל לפרש הסוגיא דפסחים כנטף רוטב מרובה באופן דלא נפסק הקלוח, אבל היכא דנפסק הקלוח אינו אוסר כלל, אבל הלא אפשר לפרש גם דעת ר"ת דס"ל דאין כל חלוק ביניהם, ולפיכך לא כתב לתרץ הסוגיא דפסחים אליב"י, משום

איירי לא אשכחן בתוס' דהדר מפ"י זה, וגם לא אשכחן דר"ת מפרש בזה באופן אחר.

ולכן הי' נראה לומר דכונת הר"ן לומר דבנפסק הקלוח מבליע כ"ק ובלא נפסק מבשל ג"כ רק כד"ק, והחלוק בין נפסק לבין לא נפסק הוא בזה דבכאן מבליע ובכאן מבשל, ועפ"י אפשר להשוות דברי הר"ן עם דברי התוס' דגם התוס' ס"ל לחלק בהכא דבנפסק מבליע ובלא נפסק מבשל, וסוגיא דפסחים ובאמת מיירי בנפסק, אלא דמיירי רק לענין בלוע, ומה שכתבו התוס' מיהו ר"ת לא הי' סובר כן מדאיצטריך כו' משום קושיא דתתאה גבר פירושו דר"ת לא היה סובר לומר דעירוי מבשל בכלו משום קושיא דתתא גבר כלומר דס"ל דכיון דתתאה גבר אין סברא לומר דיהי' מבשל בכלו, אבל באמת ס"ל לחלק בין נפסק הקלוח לבין לא נפסק הקלוח דבזה מבליע כ"ק ובזה מבשל כד"ק, וסוגיא דפסחים מיירי באמת בנפסק הקלוח ולענין בלוע, ובזה יהיו מיושבים דברי הרמ"א וגם דברי הגר"א דפסק הקלוח הרמ"א כדברי הר"ן וכתוס'.

ובזה יהי' ניחא גם קושית מר"ח דכיון דכולי עלמא ס"ל דלפחות עירוי בנפסק הקלוח מבליע כד"ק, וא"כ שפיר אמר הש"ס דלרב ניחא, כן הי' נראה להשוות דברי הר"ן והתוס', אבל מה נעשה כי במרדכי ובהגהות אשר"י בע"ז פליגי בהדיא על דברי התוס' וס"ל דבאמת עירוי מבשל בכלו לר"ת, וא"כ לכאורה דברי הר"ן לפי שיטתם וכוותיהו ס"ל, וא"כ דברי הרמ"א דבלא נפסק פסק כתוס', ובנפסק כר"ן והמרדכי צ"ע, ואולי ס"ל לרמ"א דאף המרדכי פליג בהדיא על התוס' אבל דברי הר"ן אפשר להשוות עם דברי התוס', וע"כ פסק כר"ן וצע"ג. שוב ראיתי דמלשון הר"ן משמע להדיא דלא ס"ל כתוס' אלא כהמרדכי, אבל בכ"ז דברי התוס' אפשר לפרש כמו שכתבתי בפ"י דר"ת סובר דבלא נפסק מבשל כד"ק, ובנפסק מבליע כד"ק, וסוגיא דפסחים מיירי בנפסק ולענין בלוע וא"כ דברי הרמ"א והגר"א נכונים ודו"ק.

כיון דהתוס' תפסו בפשיטות דהסוגיא בפסחים מיירי בנפסק הקלוח ובכ"ז אמרינן שם דאוסר כד"ק אפילו למ"ד תתאה גבר, וא"כ באמת צ"ע מאין תפס הרמ"א ז"ל בסי' ס"ח לחלק בין נפסק הקלוח ללא נפסק, וצ"ל דס"ל לרמ"א דר"ת מפרש הסוגיא דפסחים בלא נפסק הקלוח.

ולכאורה הי' משמע לי לפרש מה שכתבו התוס' מיהו ר"ת לא הי' סובר כן כו', פ"י דלא הי' סובר לחלק בין נפסק הקלוח ללא נפסק, דס"ל דבשניהם הדין שוה דמבשל רק כד"ק, כן משמע לכאורה פשטות דברי התוס'. אבל מדברי הרמ"א ז"ל דפסק בסי' ס"ח לחלק בין נפסק הקלוח ללא נפסק, משמע דס"ל לפרש מיהו ר"ת לא הי' סובר כן, פ"י דאינו סובר לפרש הש"ס בפסחים בנפסק הקלוח, אלא דמפרש דבלא נפסק איירי ושם אוסר כד"ק ובנפסק הקלוח מתיר לגמרי, או דס"ל דבנפסק אינו מבשל כי אם מבליע. [ולפי פ"י זה גם כן יתורץ קושית מר"ח ז"ל כיון דבאמת מיירי בפסחים בלא נפסק הקלוח]. אלא דצ"ע מאין לי להרמ"א ז"ל לפרש כן.

שוב ראיתי בר"ן כפ' השוכר את הפועל דס"ל באמת לחלק בין היכא דנפסק הקלוח לבין היכא דלא נפסק, וא"כ אפשר לומר דהרמ"א פסק בזה כר"ן, אבל א"כ קשה דהא לפי הנראה הר"ן סובר בדעת ר"ת דעירוי מבשל בכלו כדס"ד בתוס', א"כ הרמ"א דבנפסק הקלוח ס"ל כר"ן ובלא נפסק כתוס' וזה דוחק. באמת אחר העיון אין שום קושיא על הרמ"א שהוא כדברי התוס' בפרק כירה שכתב ונראה שעירוי אינו ככלי ראשון ולא ככלי שני אלא מבשל כדי קליפה, ומתוס' זבחים משמע דר"ת מפרש הסוגיא בפסחים בלא נפסק הקלוח וגם דברי הגר"א באמת תמוהים דמאי מייתי רא"י מדברי התוס', אדרבא הלא לפי מסקנת התוס' לא ס"ל לר"ת לחלק בין נפסק הקלוח לבין לא נפסק הקלוח, דהא לכאורה לא פליגי ר"ת ורשב"ם בפ"י הסוגיא, וכיון דבס"ד דתוס' הוה ס"ל דבנפסק הקלוח

סימן יד

טבילת נדה ביום השביעי קודם צאת הכוכבים

פירושים), לא שמוענין דבכל גיוני אונס צריך לטבול ביום. דלא מבעי אונס דבא ע"י אדם כגון אריותא וגנבי כדאיתא בכתובות ל', וכן אבולאי לפי' ראשון שברש"י דקבוע הזיקא ולא שייך בזה שלוחי מצוה אינן נזוקין, אלא אפילו אונס דלילה ואבולאי לפי' השני דלא קביע הזיקא וי"ל בצד דשלוחי מצוה אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן, מ"מ לתקן לכתחלה תקנה ולסמוך על שלוחי מצוה אינן נזוקין לא ראו חכמים לתקן. וכן מבואר בפסחים ק"ט דמקשה על ד' כוסות, והיכי מתקיני רבנן מילתא דאתי בה לידי סכנה. ולכאורה תימה דמאי קושיא הא קי"ל דשלוחי מצוה אינו נזוקין וכבר העיר בזה כת"ר נ"י בספרו מכתב לחזקיהו, ומה שתי' רסכנת מזיקין הוי כקבוע הזיקא, הנה מדברי התוס' בריש פסחים ובב"ק דף ס"ב ע"ב משמע להדיא להיפך, דעל הא דיצא אדם בכי טוב פירשו התוס' שם מפני סכנת המזיקין ואעפ"כ כתבו בב"ק שם דהא דיליף מקרא דוישכם אברהם בבקר דמצפרא סגי לזירוח מצות משום דליכא למימר דהשכים בבקר משום דמעיקרא לא היה יכול משום דצריך שיצא בכי טוב דהא אזל לדבר מצוה ושלוחי מצוה אינן נזוקין עי"ש. הרי דס"ל דלא מקרי קביעי הזיקא. אמנם פשוט דהש"ס מקשה דמ"מ לא הוי לתקן לכתחילה דבר שיש בו חשש סכנה. דגם התורה לא צותה דבר שיש בו חשש סכנה או צער וכדארמין בסוכה דף ל"ב ואימא הירדוף אמר אביי דרכיה דרכי נועם רבא אמר מהכא האמת והשלום אהבו. וזהו מדוייק בלשון הגמרא היכי מתקיני רבנן מילתא, ולכן בנד"ד נמי במקום שיש לחוש לסכנה לא רצו לתקן כלל לטבול בלילה.

ועוד יש מקום לומר טעם דלא רצו לתקן במקום אונס משום דחשו דאידי דטרידא ובעיתא מאימת הדרך לא טבלה שפיר. וכעין זה מצינו דאמרו באשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטבול משום דבעיתא (ועיין בנדה דף י"ג דבמקום בעיתותא דלילא וראגרי לא אתי להרהורי וה"נ י"ל דאידי בעיתותא דצריכה לילך אח"כ בלילה בחשך לא תשים על לבה לעיין על החפיפה והטבילה שתהא כראוי וכן לדעת רש"י דהחפיפה היא ביום ג"כ מהך טעמא והוא דאידי דמהומה לביתה לא חפפה שפיר). ומ"מ יהיה איך שיהיה הא חזינן דבמקום

אל כבוד וכו' קש"ת מוה"ר חיים חזקיהו מדיני נ"י וזרת וכו' בקרטוב באור ולכל הנלוים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלום עד עולם כיר"א.

ואחדש"ת הרמה באתי להדרש למו בדבר שאלתו אשר שאל לנו ולדעתינו בדבר הנוגע להלכה ולמעשה במחנה בענין טבילת נדה אשר יען כי בהמשך השנים הללו נתרכו ת"ל אנשי העיר (יוסף ה' עליהם ככם אלף פעמים) ונתפזרו בקצות העיר והם רחוקים הרבה מאד מבית הטבילה א"א כלל להנשים לילך לטבול בזמנה בלילה מפני סכנת אנסים ובפרט בסוף ימי החודש שהלבנה היא במעוטה שבלילה הוא חשך ואפלה ועוד איזו סיבות וטעמים וכמה נשים שאיימו שאם לא נתיר להן לטבול ביום לא ילכו לטבול כלל ח"ו וכמה בע"ב מבקשים שלכה"פ נתיר להן ביום ח' ביום וכדאי להם לבטל עונה אחת אך שיוכלו לטבול ביום וכו'.

והנה ראיתי למעכ"ת נ"י שחשש להחמיר בזה מטעם כיון שאין האונס נוגע לכל בנות ישראל איכא למיחש שגם הנשים שאין להם אונס יטבלו ביום ואפשר ג"כ שיטבלו גם ביום ז' ביום ויאמרו כי שמיני הוא להן וכו'.

הנה לכאורה אני תמה על פה קדוש יאמר דבר זה שהרי עיקר הטעם שאסרו חז"ל לטבול גם ביום ח' אינו אלא משום סרך בתה, ואעפ"כ במקום אונס התירו, ואדרבא מלשון הגמרא בנדה דף ס"ז ע"ב דארמין דאתקין רב אידי בנדה למטבל ביומא דתמניא משום אריותא רב אחא בפפינא משום גנבי, משמע דתקנו דוקא למטבל ביום ואסור להם להחמיר על עצמן לטבול בלילה ולא מצי חז"ל להעמיד דבריהם במקום חשש וספק סכנה, והם אמרו דאסור לטבול ביום ח' משום סרך בתה, והם אמרו דבמקום חשש וספק סכנה צריך דוקא למטבל ביממא דאסור לאדם להכניס עצמו במקום סכנה. ומשום זה אמרו חז"ל דלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב וכו'.

ונראה דמשו"ה האריך שם הש"ס בנדה להביא ב' מעשיות שהתקינו חכמים למטבל ביממא משום אריותא וגנבי וצינה ואבולאי (יעו"ש ברש"י ב'

איחרה טבילתה לאחר יום שביעי ומש"ה טובלת ביום, וליכא החשש רק משום סרך בתה דהיא לא טבלה מעולם כלל, ועכשיו מתחלת לטבול והיא ודאי חטעה וסבורה דטבילה ביום. ואולי רכונת החכ"א להקשות דמ"מ למה הזכיר סרך בתה והו"ל לומר משום הנשים ילדות דעכשיו נישאו לבעל ולא טבלו עד הנה. אבל כאמת ל"ק כלל דדברו חכמים בהווה וסרך בתה שכיח ביותר, ור"ל בתה וכל דכוותה. אבל איסור מראית העין בודאי לא שייך בזה וכנ"ל.

ועוד נ"ל דכל זה בנדה דאורייתא דאיכא חשש במראית העין דאיסור דאורייתא, אבל האידנא דאף ביום ז' ליכא רק איסור דרבנן בודאי לא שייך איסור מראית העין. דהא כתב הרמ"א ב"ד בסי' פ"ז סעיף ל' דבאיסור דרבנן לא גזרו מפני מראית העין. ואף דהש"ך השיג עליו מהא דאסרו בזוג אע"פ שהוא פקוק, משום דמחזי כמאן דאזיל לחנגא. כבר רחו האחרונים דאיסור מקח וממכר בשבת הוא מד"ק ודמי לדאורייתא.

ובאמת שר' החכמ"א בלא"ה תמוהים דמאי מתרץ משום דהאשה מצנעת טבילתה, הא קי"ל דבכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור ובמראית העין דאיסור דאורייתא (כמו בגזונא דמיירי הג"מ) בודאי הלכה כרב דאפילו בחדרי חדרים אסור (דאפילו דבאיסור דרבנן איכא מחלוקת האחרונים בזה ועיין היטב בס' נחלת צבי שחבר הגאון בעל פ"ת ב"ד בסי' פ"ז שהאריך בזה ונדפס בגליון הפ"ת וגם אנחנו בעניחתי הארכנו בזה בגליון הש"ס שלי כתובות דף ס' והבאתי קצת מזה בספרי בנין שלמה בתקונים והוספות דף י"א ריש ע"ב יע"ש אבל דברי החכ"א בודאי תמוה וצ"ע). אלא ודאי דלא אסרו בזה משום מראית העין אלא משום חשש טעות, וחשש טעות לא שייך אלא בכתה וכיוצא בזה בנשים שלא טבלו מעולם. והלכך בודאי אין לחוש לחשש נשים אחרות.

והלכך כיון שכבר כתב מעכ"ת נ"י בעצמו [דעת] גאוני הדוד תקיפי ארעא דישאל תוב"ב נ"י שמיע ליה דביום ה' ביום מיהת בודאי יש להקל בכה"ג דאיכא אונס אף רתבא לביתה מבעוד יום. ומה שהאריכו בד' החכמ"א בחנם דחקו, ודאי במקום אונס אף החזרה מותר מבעוד יום. וכן מבואר בשערי דורא, גם אנכי באתי לאצטרופי בהדיהו. ואף שאיזה מהגאונים

אונס לא גזרו משום סרך בתה אף בנדה דאורייתא, ואף דאם בתה טבול ביום ז' איכא איסור כרת וכ"ש האידנא דאף אם טבול ביום ז' אינו אלא איסור דרבנן, וא"כ מה לי סרך בתה או נשים אחרות.

והן אמת דמצאתי בפ"ת בס"ק י"א בשם חמודי רניאל כת"י כדעת כת"ר נ"י, דלכאורה נראה דלא מהני אונס אלא אם האונס לכל הנשים שבעיר עכ"ל. ואמנם לא באר הטעם דמ"ש דמפני סרך בתה לא גזרו במקום אונס ואולי דבמקום גזרה דנשים רבות ס"ל דיש להחמיר טפי, וודאי לא ישמעו לדברי חכמים ויטבלו ג"כ ביום וכמו דאמרינן כעין זה בפסחים דף ל"ז דיאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייחוס מותרין. אבל האמת לענ"ד נראה דמשום נשים אחרות לא שייך לגזור כלל דמ"נ לחוש שמא יטבלו ג"כ ביום ח' בלא אונס, זה לא איכפת לן דהא לא גזרו אלא משום סרך בתה דתטבול ביום ז' ביום, אבל משום יום ח' לא שייך גזרה, דהא ע"כ הדין מותר, בלא אונס לכל הנשים. ואי משום גזרה דיום ז', זה ודאי לא שייך למיחש דאם נתיר ביום ח' היאך נחוש דיטבלו ביום שביעי הא התורה נתנה להם נאמנות. וע"כ צ"ל כן דאל"כ למה הוצרך לטעם דסרך בתה תיפוק ליה מחמת סרך דהיא עצמה, דאם נתיר ביום ח' תטבול גם ביום ז'. אלא ודאי דהיא עצמה כיון דכבר היא רגילה מכבר לטבול בלילה הלכך אם אירע ששכחה או נאנסה ולא טבלה בלילה ח' אם נתיר לה לטבול ביום ח' לא תבא להקל גם ביום ז' ולא חששו רק משום סרך בתה הילדה דהיא מתחלת כעת לטבול ומעולם לא הורגלה לטבול בלילה ויש לחוש דסברה דזמן טבילה ביום לעולם כן כו' בין בח' וזהו דלא אמרי מפני סרך נשים אחרות אלא מפני סרך בתה.

וראייתי בחכמת אדם בכלל ק"ד סעיף ב' שכ' טעם גזרו משום סרך בתה דוקא ולא אמרי מפני נשים אחרות והיינו משום דאשה מצנעת טבילתה שלא תדע בה אשה אחרת, אבל בתה יודעת עכ"ל. והרבר חימה דהא מ"מ איכא חשש של האשה העומדת בעת הטבילה דהא כתב השו"ע בסי' קצ"ח בסעיף מ' דצריך להעמיד על גבה יהודית גרולה יותר מ"ב שנה ויום אחד בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים. והוא מדברי הראב"ד בספר בעה"נ והרא"ש ז"ל ואיכא בזה משום מראית העין של האשה העומדת ע"ג. אלא ע"כ דברבר ההוה ורגיל לא שייך חשש איסור מראית העין, דהכל יאמרו בוודאי

נ"י פקפקו בזה להחמיר, מ"מ כל זה בודאי להקל שומעין, ולא אמרו חז"ל בזה להקל בשל תורה אלא להחמיר בשל תורה, והלכך הל' כדברי המיקל בזה וכמו שאמרו בסוף פרק הירואה כתם. וכפרט דאיכא בזה משום תקנות צנועות ופרוצות, וכמו שכתב מעכ"ת נ"י. ומיהו בודאי צריך להכריז בכהכ"נ בב' שבתות זו אחר זו ולא הקלו אלא לנשים שדרות רחוק מבית הטבילה וקשה להן לשוב בלילה אבל להנשים שאין להן אונס בזה הלילה וחלילה להן לטבול ביום ח' ומחמירות

לטבול בלילה ח' בלי שום צד היתר כלל וכלל וכל אשה דתרצה להקל בזה עתשה גדול מאד מן השמים כן צריך להכריז ועפ"י יצא הדבר בכשרות בלי שום צד מכשול עון ותקלה ח"ו ויהיה בזה שלום למר ולתורתו ושלום לכל אנשי עירו ולא יהיה להם שום מכשול לא בגוף ולא בנפש.

ואסיים בשלום לסדר ולפרט הנני נותן לו את בריתי שלום ולכל הנלוים אליו וטרים למשמעתו. ידידו הדושר"ט ומברכו בברכת כהנים. שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא.

סימן טו

מראה חרדל

העתקה מה שכתב לי הגאון סוע"ה כו' מו"ה שלמה הכהן, מגדולי רבני המ"ץ ווילנא, כ"ד תמוז תרמ"ו ומה שהשבתי לו בעיה"ת. וז"ל הגאון ה' שלמה שליט"א:

ומה שהעיר כת"ר על רבינו יונה ריש פ"ה דברכות (דף כ"ב באלפסין החדשים) בד"ה שאפי' רואות טפת דם כחרדל כו': דהא בהר"י קי"ל במסכת נדה שדם כמראה החרדל מטמא, עכ"ל הרר"י, והקשה כת"ר דזה לא נמצא כלל במס' נדה כו'. אעתיק לו מה שכתבתי בגליון שלי זה כמה שנים וזה לשוני שם: לא נמצא בנדה מפורש אך אפשר דמפרש הא דתנן התם (דף מ.) ומטמאין בכ"ש אפי' כעין החרדל (ובפחות מכן. עכ"ל המשנה), היינו כמראה החרדל, כמו: ועינו כעין הברדלח, וכן גבי נגעים דכתיב: והנה הנגע עמר בעיניו, פי' הרמב"ן שם דהנגע עמד במראיו שלא נשתנה המראה ע"ש. ויש קצת הוכחה לפי' זה, דאי על שיעורא דחרדל קאמר לא הוצרך לזה דהא כבר קאמר ומטמאין בכל שהוא וכל שהוא לית לי' שיעורא, וכדאמרין בבבא בתרא (ק"ג א.). והא דמסיים ובפחות מכן ג"כ קאי על המראה, ור"ל דאפי' הוכחה מראיתן ממראה החרדל ג"כ טמא. ועוד הוכחה לזה דבמשנה איתא בלשון כעין החרדל ובמימרא דר"ז בברכות ל"א ובמגילה כ"ח ובנדה דף ס"ו איתא דבנות ישראל החמירו על עצמן אפי' רואות טיפת דם כחרדל, ולא אמר כעין החרדל, וע"כ דבמשנה מיירי לענין המראה ולפיכך הוצרך לומר כעין. וכזה מיושבים דברי

הש"ך בריש הל' נדה דהביא בשם הש"ד דחומרא דר"ז לאו דוקא בשיעורא דחרדל אלא אפי' בפחות מכן ותמה על זה במחצית השקל: הלא משנה ערוכה היא דאפילו בפחות מכן. ע"ש מה שתרץ. אכן לפי הנ"ל יש לומר דהמשנה לא מיירי לענין שיעור כלל. כן נ"ל לישב דברי הר' יונה. אכן לשון המשנה אינו סובל זה לענ"ד, דהא באמת תנן דחמשה דמים טמאים באשה ותו לא וא"כ מ"מ אם מראה החרדל הוא א' מה' מראות פשיטא, ועוד מ"ש מראה זה דנקט, ואם אינה מה' מראות למה באמת טמא. והלכך דברי הרר"י צ"ע. וגם מ"ש עוד הר' יונה שם בדבדמים יש לחוש שמא נעקר ביום ראשון בבית הפנימי וכיום שני נעקר מעט בבית האמצעי כו'. והדברים מתמיהים דמה בכך דיצא לבית הפנימי דהא משנה ערוכה לפנינו דכל הנשים מטמאות בבית החיצון דוקא. ועוד דמשמע דבית הפנימי ר"ל החדר וכמו שאמר מתחלה דג' בתים הם חדר עלי' ופרחדור ומשמע דהעלי' קורא בית האמצעי והחדר הוא הפנימי וא"כ מאי שייך יצא בבית הפנימי הא החדר הוא המקור ושם הוא דם הנדות ומאי שייך יציאה לשם ומהיכן יצא, וגם אם יוצא להעלי' והיינו בבית אמצעי ג"כ עדיין היא טהורה ויעיין בנדר"ה (י"ז ב.). ולכן דברי רבינו יונה לא יכולתי להולמם וה' יאיר עיני. ע"כ לשוני על הגליון ותמהני על כת"ר נ"י שעמד על ריש דבריו ולא הרגיש על סוף דבריו, שזה קשה מן הראשון לפיענ"ד.

עכ"ל הגאון המפורסם בני' כש"ת שלפ"ה הכהן שליט"א מוילנא.

תשובת הגרש"ז הירשוביץ לרבינו *

זה אשר השבתי להגאון ר' שלמה שליט"א עש"ק י"ב
אב תרמ"ו:

אלפי שלומים ורובה לדגול מרובה כבוד ידך ה' ועמו ידידי
ואהובי הגאון הגדול סוע"ה תפארת ישראל צדיק וישר כו' כקש"ת
מ"ה שלמה הכהן שליט"א בעמ"ח חשק שלמה וס' בנין שלמה רב
ומ"ץ דמטרפולין ויולנא יע"א.

מכ"ק הנעים הגיעני קודם ט"ב ושמתתי מאד
מדבריו הקדושים ובכרכתו הטוב כו'. על
ד"ת אשר הקשה מר על הרר"י בפ"ה דברכות שכתב
אהא דר"ז דבנות ישראל החמירו שאפי' רואות טיפת דם
כחדל כו' בדמים מרובים יש לחוש שנעקר ביום
הראשון בבית הפנימי וכו', והקשה כתר"ה דהא משנה
ערוכה היא בנדה (מ' א') דכל הנשים מטמאות בבית
החיצון דוקא. עוד הקשה כת"ר דמשמע דבית הפנימי
ר"ל החדר וכמו שאמר מתחלה דג' בתים הם חדר ועלי'
ופרוזדור ומשמע דהעליה קורא בית אמצעי והחדר הוא
הפנימי וא"כ מאי שייך יצא בבית הפנימי, ומהיכן יצא,
הא החדר גופא הוא המקור של דם נדות. וגם יוצא
להעלי', דהיינו בית אמצעי ג"כ עדיין היא טהורה ועדיין
בנדה (י"ז ב'). עכ"ל הטהור, ותמה עלי' שעמדתי על ראש
דבריו של הרר"י ולא הרגשתי בסוף דבריו. מטיבותי'
דמר קאמינא דלדידי סוף דבריו דברי הרר"י נכונים ולא
קשי' מידי לענ"ד, ותרתי קושיות שהקשה כת"ר
מתורצים חדא בחברתה. משום דלאו להחדר שהוא
המקור קורא הרר"י בית הפנימי, כמו שחושב כת"ר,
דא"כ אין שום הבנה לדברי הרר"י, כמו הקושי' השניה
של כת"ר, דהא שם הוא המקור ואיך שייך לומר שיצא
הדם למקור ומהיכן יצא. אע"כ צ"ל דאל העלי' קורא
הרר"י בית הפנימי, כי המקור שלפנים ממנו נקרא לפני
ולפנים כמ"ש הרמב"ם בפירוש בפרק ה' מאיסורי ביאה
הל' ג', וזה לשונו: משל משלו חכמים באשה הרחם
שנוצר בו הולד הוא הנקרא מקור והוא שדם נדה וזבה
יוצא ממנו וקורין אותו חדר לפי שהוא לפני ולפנים.
עכ"ל הרמב"ם. ועל כן להעלי' שהיא חוצה לו מעט
קורא הרר"י בית הפנימי ולחלק החיצון של הפרוזדור
קורא אמצעי מפני שיש עדיין ירכיים משני צדדים
המכסים את פי הפרוזדור ולבין הירכיים קורא הרר"י
בית החיצון, כי גם בהש"ס דחולין (ס"ח א') ובככורות (מ"ו
ב') קורא לבין הירכיים פרוזדור, וכמ"ש התוס' שם בד"ה
אדם מבהמה לא יליף כו': דלא דמי לההיא דיוצא דופן

דפרוזדור דהתם הוא בית החיצון של הרחם ודהכא הוא
עובי הירכיים המכסים את הרחם שבין הירכיים. עכ"ל
התוס' שם בחולין ובככורות. ולכן קורא הרר"י ז"ל לבין
הירכיים בית החיצון. וזהו שכ' הרב ר' יונה ז"ל שיצא
בידם הראשון מעט בבית הפנימי, פי' מן הרחם שהוא
לפני ולפנים יצא להעלי' שהוא פנימי לחלק פרוזדור
שחוצה לו, כי הפרוזדור שהרמב"ם קורא אותו צואר
הרחם הוא ארוך ובאמצע גג הפרוזדור יש לול פי' נקב
אל העליה שעל גבי החדר והפרוזדור, ונמצא הפרוזדור
חציו הוא מן הלול ולפנים וחציו הוא מן הלול ולחץ
עד הפתח שבין הירכיים, כמו שמבואר בש"ס נדה (י"ז ב')
וברמב"ם הנ"ל. וס"ל להרר"י ז"ל שאפשר שבשעה
שהדם רב מאד ברחם, שהוא החדר, אז יוצא מן הרחם
אל צואר הרחם, שהוא הפרוזדור, וכשנתמלא כל
הפרוזדור על גדותיו עד גגו אפשר שנכנס הדם למעלה
אל העלי' דרך נקב שעל גבי הפרוזדור (שהוא הלול)
לעלי' ושם הדם טמא כי כבר ה' הדם בפרוזדור שהוא
בית החיצון ומשם נכנס לעלי' וטמא.

רמ"ש מר גאוננו וזה לשונו: וגם אם יוצא להעלי' ג"כ
היא טהורה. במחכ"ת דבריו תמוהין לענ"ד
דהא א"א להיות כלל שיצא הדם מן המקור לעלי' אם
לא דרך גג של הפרוזדור, היינו דרך הלול שהוא בגג
הפרוזדור, כמו שמשמע להדיא מדברי הרמב"ם בפ"ה
מאיסורי ביאה הל' ג' והל' ב' שאין במקור שום נקב
לעלי', רק בפרוזדור יש לול, פי' נקב אל העליה שעל
גבי המקור והפרוזדור. וכן בש"ס דנדה הנ"ל לא קאמרי
רק: ולול פתוח בין עלי' לפרוזדור, אבל בין חדר לעלי'
לא קאמר. וא"כ כיון שמיד שנכנס הדם מן המקור
לפרוזדור כבר טמאה האשה כדתנן (בנדה מ' א'): כל
הנשים מטמאות בבית החיצון, ופי' הרמב"ם: ובית
החיצון כינוי להמקום אשר הוא יוצא מצואר הרחם
והוא המקום שיכניס בו את האמה בעת המשגל, אם יצא
דם מן המקום שיגע ראש האמה הנה היא טמאה ואעפ"י
שהדם לא יפלוט ולא יצא חוץ לגוף. עכ"ל הרמב"ם
בפי' המשנה. וכן הוא ברמב"ם פ"ה מאיסורי ביאה (הל'
ד'), וז"ל: הרחם שנוצר בו הולד הוא הנקרא מקור והוא
שדם נדה וזבה יוצא ממנו וקוראין אותו חדר לפי שהוא
לפני ולפנים וצואר הרחם כולו כו' קוראין אותו
פרוזדור, כלומר שהוא בית שער לרחם ובשעת גמר
ביאה האבר נכנס לפרוזדור כו' ולמעלה מן החדר ומן
הפרוזדור בין החדר לפרוזדור הוא המקום שיש בו שתי
בצים של אשה כו' מקום זה הוא הנקרא עליה וכמו נקב

פתוח מן העלי' לגג הפרוזדור ונקב זה קורין אותו לול
האבר נכנס לפנים מן הלול בשעת גמר ביאה. עכ"ל
שם. ובהלכה ב' כתב: כל הנשים מטמאות בבית
החיצון, ואעפ"י שלא יצא הדם לחוץ אלא נעקר מן
הרחם ולא שתת הואיל ויצא מבין השניים טמאה כו'
ועד היכן הוא בין השניים עד מקום שיגיע אליו האבר
בשעת גמר ביאה עכ"ל הרמב"ם. וא"כ כיון שהיה הדם
בפרוזדור והי' טמא, פשיטא שגם אח"כ שעלה לעלי'
ג"כ טמאה כי מי טיהר את הדם מאחר שכבר יצא לחוץ
בפרוזדור. ואפי"ן אם היה במציאות שיצא הדם מן
המקור אל העליה שלא בדרך הפרוזדור ג"כ היה פשוט
לענ"ד שהי' טמא דהא כללא שם (מ"א ב'). שמקום
שהשמש דש טמא, והרמב"ם הנ"ל כתב שבשעת גמר
ביאה השמש נכנס לפנים מן הלול [שהוא אל העלי'],
נמצא שדם המקור שנכנס לעלי' טמא. אך אין כדאי
לדבר מזה מפני שאי אפשר להיות, שאין שום דרך מן
המקור לעליה בלא הפרוזדור. ומ"ש הרר"י: וביום השני
נעקר מעט ויצא בבית האמצעי פי"ן אל חלק החיצון של
הפרוזדור מן הלול ולחוץ. ומ"ש הרר"י: ועכשיו ביום
נתקבץ הכל בבית החיצון, פירושו בין הירכיים כמ"ש
התוס' בבכורות ובחולק הנ"ל שהש"ס קורא שם לבין
הירכיים פרוזדור.

ובקצרה יש לתרץ דברי הרר"י שהוא קורא לחלק
הפרוזדור הפנימי הדבוק לרחם עד הרחם,
הבית הפנימי. ולחלק החיצון של הפרוזדור, היינו מן
הלול ולחוץ, קורא בית אמצעי, כי גם הש"ס בנדה (י"ז
ב') מחלק בין הלול ולפנים לבין הלול ולחוץ. ולבין
הירכיים קרי בית החיצון כמ"ש רש"י בהדי'
בחולק (ס"ח) ובבכורות (מ"ב ב') ובתוס' שם (ואין כאן דוחק
כלל משום דאפי"ן נימא שא"א כלל שיבוא דם מן המקור
לעלי' אפילו דרך לול שבגג הפרוזדור שא"א לדם לזוב
למעלה והדם יוצא תמיד מן המקור אל הפרוזדור כולו
ומשם בין הירכיים, מ"מ הלא ג' מקומות יש. אחד, מן

המקור אל הפרוזדור הדבוק למקור עד הלול. ב', חלק
הפרוזדור שבין הלול ולחוץ. ג', בין הירכיים). ובאמת
סברא זו של הרבינו יונה [שהי' אפשר לטעות ולחלק
בין רא"י מרובה לרא"י מועטת כעין החרדל] כתבו ג"כ
הר"ן בפרק ב' דשבועות [סוף סי' אלף פ"ח] ח"ל :
ורבותא דטיפת דם כחרדל היינו משום דהוי מצי למימר
דכדם מרובה דוקא הוא שראוי להחמיר דשמא יצא מן
המקור בג' ימים וזה אחר זה ושהה בפרוזדור וצריכה מן
התורה שבעה נקיים ולהכי נקט טפה כחרדל אע"ג
דוודאי אינה אלא ראייה אחת. עכ"ל הר"ן, וכ"כ המרדכי
שם (בס"י תשל"ז) וכ"כ המרדכי שם (ס"י תשל"ח) בשם
המפרשים מחיבור מורי הר"ן אפרים ז"ל והביאם הב"י
יו"ד סי' קפ"ג. רק שהרב רבינו יונה מטעים יותר
שאפשר שיצא בג' ימים ומשלשה מקומות ג"כ וכותלי
בית הרחם העמידוהו. ואין כאן קושי' על הר"י יונה.

ומה שכתב גאון קדשו לפרש דמ"ש במשנה דנדה (דף
מ' א'): ואפי"ן כעין החרדל שפירושו כמראה
החרדל וכו', אמינא לי' כי אמנם שהוא מושכל אבל אי
אפשר כלל לפרש המשנה כן דכעין החרדל קאי על
המראה, דהאי אמאי דסליק מיני' קאי, דהיינו זב ובעל
קרי שמטמאין בכל שהוא כמבואר בש"ס (שם דף מ"ג ב')
ופירושו הרמב"ם והברטנורא דמטמאין בכ"ש קאי אזב
ובעל קרי ומבואר בש"ס ופוסקים דאיש אינו מטמא רק
בלובן, ואיך שייך ע"ז אפי"ן כמראה החרדל. ואפי"ן נימא
דהא דקתני ומטמאין בכ"ש נמי קאי אלפני פניו, ארישא
דמתני', כמ"ש רש"י (דף מ"ב א') בד"ה ולטמא במשהו:
ולראיה לא בעי שיעורא כדאמרי' במתניתן לדם נדה
ולזיבה ולקרי מטמאין בכ"ש. עכ"ל, וכ"כ רש"י בפרק
קמא דנדה (דף י"ד א'), מ"מ זה פשוט ומבואר בש"ס
הנ"ל דאזב ובעל קרי נמי קאי וא"כ כמראה החרדל,
כלפי לאי, דהא אין מטמאין רק בלובן. ופשוט שאין
פירושו כעין החרדל לענין מראה. וברור בעה"ת.

סימן טז

תשובה בענין מקואות

מר' בצלאל הכהן מוילנא אחי המחבר

הנוטפין ג"כ אח"כ וגם כי באו להמקוה ע"י פשוטי כל מתכת וגם כי המים באים ע"י ניצוק וקטפרס מהמעין למקוה רמכל הליך טעמא נראה פשוט שאין למים הללו הבאים מהמעין להמקוה דין מעין כלל ואין המקוה מטהרת רק באשבורן לבר, וא"כ הי' נצרך לעשות דופני המקוה מנסרים מהודקים יחד עם רצפת קרקע המקוה שיהי' ג"כ מנסרים מחוברים היטב יחד למען לא יחלו המים ממנה בשום צד ושוב הו"ל כעין כלי ממש וכמו שהארכנו הרבה בזה מאז, ועל ידי כך נצרך לעשות נקב המטהר בשולי המקוה ושוב נצרך לכאר איך לסתום הנקב שלא יחזור להיות ככלי אחר הסתימה וכמו שמבואר כל זה בקצרה בסוף ספרי הג"ל בעז"ה. והנה כל הספיקות הללו הם באמת גם במקוה זו שעל ידי המכונה מהפומפע וגם נוסף עליהם הספק דתפיסת יד ארם ג"כ שיש בזה וכמו שהאריך הרב הג' הנ"ל בכל הספיקות בעין זה כיד ה' הטובה עליו (אך מה שהי' לנו מאז איזו ספיקות עור בהמקוה שלנו ברבר הסילונות הרבים שיש מהמעין ע"ד המקוה שמא נמצא בהם איזו סילונות הסתומין משתי צדדיהן רק שהמים יורדין ועולין מהם ע"י סלונות זקופין (שקורין שטאיאקעס) ויש להסתפק בהם אם הו"ל ג"כ כלא נעשו לקבלה וכדין סילונות הכפופין כו' וכן בסילוני מתכות הרבים שנמצא במקום המים עד המקוה אולי נמצאים בהם סילונות שהיו כלים בתחילה וכמו שהארכנו ג"כ בזה נראה דבהך עובדא הנ"ל שאין רחוק כ"כ מהבאר עד המקוה שאין להסתפק בספיקות הללו כלל ועכ"פ הרי אפשר לתקן באופן שלא יפול ספיקות הללו בהם). והנה בעיקר ההיתר אשר העלה כבוד הרב הג' הנ"ל ג"כ לפסול דתפיסת יד ארם שיש לה תקנה להכשירו על ידי המשכה למקוה אח"כ ואף רבשאוּבין בעינן דוקא רבי' המשכה כלומר דדוקא בכ"א סאין כשרין וי"ט שאובין מהני ל' המשכה מ"מ בתפיסת יד ארם שלא בכלי אפי' כולו בהמשכה כשר וכמו שנראה מר' הט"ז ז"ל ס"י ר"א ס"ק כ"ח ומ"ז ע"ש. הנה באמת נתכוון בדבר זה לר' הגאון בעל זכרון יוסף ז"ל ס' י"ג שכ' ג"כ להתיר בענין זה עצמו דתפיסת יד ארם ע"י הפומפע הנ"ל דעל ידי המשכה למקוה אפי' להמשיכו כולו אח"כ נכשרו המים

הן היה הלום למראה עיני הכהן דבר הקוט' הנחמד מקור מים חיים להרב הגדול המופלא וכבוד ה' מלא המפורסם בכל קצות תבל ומלוואה לשם ולתפארת תהלה החריף והבקי בחררי התורה ומשיב מלחמתה של תורה השערה, יורה ויורה, גליא לדרעי' ונפל נהורא כקש"ת מוה' יעקב פפיר הלוי ג"י מיקירי ירושלים תוב"ב אשר העלה ברוב חכמת ועומק תורתו הק' להלכה ולמעשה בדין המקוה טהרה לבנ"י אשר המים באו אלי' על ידי ארם המנענע הבית יד שבעץ החלול העומר בתוך הבאר, ובתוך העץ יש כלתס ארוך של ברזל, ולמטה כעין כפתור מעץ המחופה עור, ועל ידי רחיפה ומשיכה בבית יד של עץ המחובר להכלתס של ברזל עולין המים ומקלחין לחוץ וע"י צינור של מתכת או גומי נמשכין המים לתוך אמבטי גדולה של עץ והיא נקובה למטה כשפוח"נ וסותמין אותה בכרזא של עץ, והעלה כבוד הרב הג' הנ"ל ג"כ להכשיר המקוה הזאת. מכל הליך טעמא שהאריך בזה בקונטרסו הנ"ל ברברי חכמה עפ"ד גדולי הפוסקים הראשונים וגם האחרונים ז"ל בדינים הללו וגם אשר העלה בעוצם בינתו הגדולה בפירוש דברי הירושלמי דסופ"ג דיומא שהובא ג"כ בדברי הראשונים ז"ל וכיאר ד' הירושלמי בפירוש נפלא מאוד ודפח"ח וש"י. אך יען כי זה כחמשה ועשרים שנים אשר גם אנכי הצעיר שבכהונה העליתי אז בקונט' ארוך על דבר מקוה החדשה שנתיסדה אז בפ"ק ע"י סילונות הרבה של עץ ומתכת המוליכין מים למקוה ממעין הרחוק מהעיר (המזכרת קצת בספרי ראשית בכורים בסופו, ובש"ת מהרי"מ ז"ל, להגאון מבריסק סי' י' ע"ש). והרחבנו לדבר אז בעזה"י ג"כ על כל מקצועות הרבה שיש בדיני מקוה בדי' הפוסקים הרמ"א ז"ל וגם בבאיור ד' הירושלמי הנז' בזה ואין כאן מקום להאריך בכל הדברים הנוגעים בפרטי דיני המקוה הנ"ל הנעשה ע"י המכונה שקורין פומפא הנ"ל מתוך קצת פרטים שהארכנו בזה בעז"ה מאז בדיני פרטי הלכות של המקוה שלנו ועכ"פ הנה כל הספיקות שהיו לנו אז בדבר המקוה שלנו, דמאחר שהמים מהמעין נמשך להמקוה מרחוק, והו"ל מקוה שאין המעין מהלך בתחילתו וגם שנפסק הקילוח מהמעין אח"כ ורבו

עיי' ויסודו ג"כ על דברי הט"ז ז"ל שם הנ"ל עיי"ש בדברי הגאון הנ"ל בזה. אך בס"ק מ"ז הנ"ל כ' כן שם הט"ז ז"ל להלכה כדעת הראב"ד ז"ל דכתפיסת יד"א מהני אפי' כולו בהמשכה אבל לא התיר שם רק באופן דהמים ששואב האדם בידיו עיי' כלי מנוקב לא יהי נפסקים לגמרי מן המעיין ומהבאר שלמטה רק שיהיו נמשכים וחוורים תמיד דרך הנקב שבכלי ששואב האדם ממנו לתוך הבאר והמים שבמעין והוי כאלו לא הופסקו עדיין מן המעיין וככה"ג הר"ל עיי' ניצוק ג"כ וע"ש בט"ז ז"ל בזה. ובאמת גם במים הבאים עיי' המכתנה של הפומפע הנ"ל יש לתקן כי דבעת שהמים יורדין להמקוה עונה יהיו מחוברים בלי הפסק להמים העולים מן הבאר, עיי' נענוע של הבית יד של הפומפא דבכה"ג שפיר יש ללמוד ההיתר לנ"ד מדברי הט"ז ז"ל הנ"ל בזה וכן הצריך שם הגאון בעל זכרון יוסף ז"ל בס' י"ג הנ"ל באמת שיהיו המים מחוברים יחד בלי הפסק בעת שיורדין המים להמקוה להמים שעולין מן הבאר עד שיתמלא שיעור מ' סאה או שעכ"פ יחברם בסוף השאיבה פעם אחת בלי הפסק למי המעין דהו"ל כהשקה וכהך דהט"ז ז"ל הנ"ל יעו"ש. ויש לתמוה קצת על כבוד הרב הג' מהר"י סלי"ה נ"י הנ"ל שלא ביאר היטב בקונט' להך דינא ותקנתא דעכ"פ יש ליזהר לחבר המים פעם א' בסוף (דאף שלא ראה דברי הגאון הג') בעל זכרון יוסף ז"ל הנ"ל בזה רק כי בעצם חכמת תורתו הק' נתכוין באמת לר' הג' הג' בעל זכ"י הנ"ל בכל דברי קדשו האלו מתנפשי' וחסם שכמותו ירבי' עדיף כו' אשר ע"ז בנה הט"ז ז"ל יסוד ועיקר היתרו בדין זה להלכה, וגם יש לתמוה קצת על הרב הג' הנ"ל בקתרטרו מקמ"ח הנ"ל שם שלא זכר כלל בדין זה מר' הרמ"א ז"ל בהגה"ה בסע' מ"ו דאין המשכה מועלת אלא ע"ג דבר הראוי לבלוע בה כו' ואף שהזכיר בראשי דבריו שם דבעינן המשכה ע"ג קרקע אבל שם לא נסתפק ע"ז רק מפני שאולי הו"ל הצינורות ככלים) אך הגאון בעל זכרון יוסף שם הזכיר באמת לר' הגה"ה הנ"ל ע"ז שהרי עכ"פ ההמשכה שעיי' הצינורות, אין זה ע"ג דבר הראוי לבלוע בהם ואולם כ' שם דמאחר שגם הרמ"א ז"ל לא כתב שם רק שטוב להחמיד לכתחילה בזה א"כ ודאי דבמקום הרחק אין לנו להחמיד גם לכתחילה כלל ע"ש. ואמנם בעיקר הדין הנה מצאנו הרכה חולקים על הגאון בעל זכרון יוסף ז"ל הנ"ל בזה והאחרון הוא הגאון מהרמ"ק ז"ל בספרו גדולי טהרה בשו"ת שלו שבטוף הסי' הנ"ל סי' י"ד שהאריך שמה

לחלוק באמת גם על הט"ז ז"ל בזה דעיקר יסודו דכתפיסת יד"א מהני אפילו כולו בהמשכה מהתוספתא דמקואות רפ"ג דלגיון העובר ממקום למקום וזילפו בידיהם ורגליהם מים כו' אפילו עשו מקוה בתחילה כשר והיינו עיי' ההמשכה שעל הקרקע אח"כ כדקתגי מעיקרא התם הולכין עם הקרקע כשר וכמ"ש הר"ש ז"ל בפ"ב מ"ט והובא בב"י ס' ר"א שם אבל הרי מפורש שם בדברי הראב"ד ז"ל עצמו דעיקר טעמא התם משום שבדרך העברתם ממקום למקום העבירו ברגליהם המים למקוה ושלא בכונה כלל וכמ"ש בב"י ז"ל בשם הראב"ד ז"ל להדיא דכיון שלא זלפו בכונה למקוה כשר ומ"מ אפי' בכה"ג בעינן עיי' המשכה דווקא וכמ"ש אבל בכה"ג דנ"ד שמתכוון האדם לעשות מקוה המים הללו בידו ובכוחו ודאי דפסול אפי' עיי' המשכה אם לא שתהי' הרוב בהכשר שלא עיי' אדם כלל, ועפ"י זה כ' שם לחלוק על בעל זכרון יוסף הנ"ל בזה דסמך על דברי הט"ז הנ"ל ואי אפשר לסמוך עליו בזה עכ"ל ור"ל משום דהראב"ד ז"ל דווקא שלא בכונה הוא דמכשיר עיי' ההמשכה וכמשכ"ל משא"כ בהך גוונא דהט"ז והזכרון יוסף ז"ל הנ"ל דבכונה מיירי ולא מהני בכה"ג המשכה בכלול כלל, ובהך דינא שכ' בשו"ע סע' מ' שם דהררצה לנקות המקוה יקוב הכלי ששואב ממנו כו' התם ודאי עיקר טעמא כמ"ש הש"ך ז"ל בס"ק מ"ו דכיון ששואב המים משם ודאי דלא ניחא לו כלל שיפלו המים לשם והו"ל כנפלו לשם ממילא ע"ש ור"ל דבכה"ג ודאי דעדיף טפי דכוונתו הי' להיפך להוציא מן המים ולא להכניס לשם. ובס' לחם ושמלה ס"ק ע' כ' על ר' הש"ך ז"ל הנ"ל דמנ"ל לסמוך על סברא זו שלא נזכר בר' רז"ל כלל בזה ע"ש ונראה דמצינו קצת חלוק בכה"ג במשנה ז' פ"ב דמקואות (וכן בס"פ שם בד"א שלא נתכוון לרכות) במעלה קנקנים וכדים על הגג לנגבן דאפי' בעונת גשמים קיי"ל כר"י דיכול לשברם ויפלו המים למקוה משום דלא ניחא ל' כלל בהמי גשמים שירדו לתוך הקנקנים הללו שהרי לנגבם העלים בתחילה ומשא"כ במניח כלים תחת הצינור לקבל מים דאם הניחם בשעת קישור עבים קיי"ל דלא מהני עוד לשפוך המים הללו למקוה אפי' עיי' המשכה (דהיינו כשיכפה אותם) משום דהו"ל לדעת וכמ"ש בש"ע ס' ר"א סמ"א וע"ש ס' מ"ב והך דינא דמעלה ע"מ לנגבם נפק"ל בת"כ פ' שמיני מהיקשא דבור דכשר עיי' תפיסת יד אדם בכה"ג ע"ש וה"נ י"ל בהא גוונא שכ' בשו"ע ס' מ' הנ"ל שבא לנקות המקוה וכמש"כ הש"ך ז"ל הנ"ל

אלא גרמא כו', והנה גם הגאון זכרון יוסף בס' י"ג הנ"ל כתב שם בהיתר ב' דהו"ל בכה"ג רק כח כחו דאדם ע"ש, אך הגאון בעל גדולי טהרה בס' י"ד הנ"ל חלק עליו גם בזה וכ' דלא מקרי כח כחו רק כשאינו נוגע בדבר השני אבל בנ"ד דהמוט שאוחז האדם בידו מנענע המים ומרשכין למעלה הכל בחבור אחד כו' דבר פשוט דהו"ל כת ראשון והאדם עצמו כולו מעשה קעביד כו' ע"ש. וע"כ כתב שם בסיומא דהך פסקא שאין לעשות מקוה בענין זה ואפי' בשעת הרחק גדול לפי שיש בכאן כמה ספיקות של תורה שאין בידינו להכריע כנ"ל, רק למען שלא לדחות דבר תשובתו המחמדה של כבוד יד"ע ויראיו הרב הגדול בתורה ובחכמה כו' מוהר"י סל"ה נ"י הנ"ל מכל וכל ראיתי להביא בזה דבר אחד אשר עלה כעת בדעתי בעז"ה בעת כותבי זאת ועדיין לא קבעתי בה מסמרות כי באמת הוא דבר חדש אשר נלענ"ד כעת נגד כל הראשונים והאחרונים בזה והוא על עקר קו' הראשונים בהתוספתא הנ"ל דלגיון העובר ממקום למקום וזילפו כו' דקתני בסיפא הנ"ל דאפי' עשו מקוה בתחלה כשר (ובתוספתא) שלפנינו משובש קצת שם בזה ע"ש) דהרי הו"ל תפי"א וד' ר' יוסי בתוספתא הנ"ל סותרין זא"ז דקתני רישא זילוף בידיו ורגליו ג' לוגין לבד ג"כ פסול. וכן ק' מהך מתני' דנתן ידו או רגלו כדי שיעברו המים כו' פסולה (בפרה פ"ז מ"ד) וכמו שהק' הרא"ש בת' הנ"ל בזה וע"כ העלה הרא"ש דהך דלגיון מיירי דוקא כשזילפו הבהמות מים ברגליהם ולא האדם כלל (ומיירי כשהלגיון רוכבים על סוסים והסוסים זילפו המים והוא דחוק ע"ש). ולכן היה נ"ל באמת דעיקר מאי דיליף בתו"כ מהיקשא דמעיינן למעט בידי אדם הוא רק אסמכתא בעלמא ועיקר פסולא דע"י אדם הוא משום דהו"ל הוי' על ידי טומאה ולכן לא פסלינן רק ע"י אדם המקבל טומאה ונפ"ל רק מקרא דסיפא דיהי' טהור דהויתין ע"י טהרה כו' כדאי' בזבחים כ"ה. וא"כ לא ממעטינן על ידי תפי"א רק בישראל המקבל טומאה מה"ת אבל ע"י עכו"ם שאינו מקבל שום טומאה מה"ת לא טומאת מגע מת ולא שום טומאה בעולם כלל וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' ט"מ הי"ז שאין לך בכל מיני נפש מה שמחטמא והוא או מטמא והוא חי חוץ מן האדם והוא שיהי' ישראל כו' ע"ש והוא בש"ס בכ"מ (וכמ"ש בכ"מ מהך דניזיר ס"א ובב"ב כ' דעכו"ם ממעט (בחולין) משום דדבר שאינו מקבל טומאה חוצץ כו' ע"ש א"כ אפשר דהו"ל כמו רגלי בהמה ממש שאינו מקבל טומאה. ועכ"פ כמו

אכמ"ל (ואע"ג דגם במעלה ע"מ לנגבם נראה דבעינן אח"כ ע"י המשכה דוקא ומשום הכי לא מכשירינן רק כשהם בראש הגג ויורדים המים למקוה אח"כ על ידי המשכה יש לומר דבאמת לא בעינן ההמשכה רק כשיכפה אותם דהו"ל קצת כתפיסת יד אדם בעת שמכפה אותם למקוה ומשו"ה בעינן בהכ"י ע"י המשכה ומשא"כ אם באו המים למקוה ע"י שבירתם לבד בכה"ג מהני ודאי גם בלא המשכה וכמ"ש באמת כבוד הרב הג' מוהר"י ספיר הלוי נ"י בקונט' הנ"ל דבר נחמד מאוד בדבר זה ליישב קושית הרא"ש ז"ל דלמה במ"ח בסייד ששכח עציץ במקוה דלא מהני התם רק שבירה לבד והוא נכון מאוד באמת ודפ"ח וש"י) וכן כ' בעל המח' ס' לחם ושמלה בס' ר"א ס"ק מ"ה שם באורך בביאור שיטת הראב"ד ז"ל הנ"ל בשם הב"ח ז"ל אות כ"ו דעד כאן לא הכשיר הראב"ד ז"ל בתפיסת יד"א בכלולו בהמשכה כי אם בכה"ג דלגיון דהו"ל שלא בכוונה דווקא ע"ש ורק ד' הרז"ה ז"ל בהשגותיו על הראב"ד ז"ל בס' בעה"נ דעתו באמת דאפילו בכונה מהני המשכה גם בכלולו בתפיסת י"א ע"ש ועכ"פ הביא שם הרבה שטות מהראשונים החולקים ע"ד הרז"ה בזה ע"ש והעלה ג"כ להלכה כי אין לעשות בזה מעשה אפי' ע"י המשכה בתפיסת י"א אם הוא בכלולו ובכוונה ודלא כהט"ז הנ"ל כ"כ בשם הגאון בעל אמרי א"ש סי' פ"ו (ורק ע"י בהמה בכה"ג כגון שהגלגל המעלה מים מהפומפע יסובב ע"י בהמה יש להקל בזה ע"י המשכה בכלולו ג"כ ע"ש) וכ"כ בס' כרם שלמה בס' ר"א ס"ק ל"ט לחלק שם בזה על קו' הרא"ש בת' כלל ל"א סי' ז' מהך דנתן ידו ורגלו כדי שיעברו המים להך דלגיון ע"ש ותמה בזה דהתם שלא בכוונה היא (והו"ל להוסיף עוד דהתם שלא בהמשכה איירי והכא ע"י המשכה דווקא כמ"ש) ובסע' מ' שם הביא מד' הגאון בעל שער אפרים הגאון מוה' דוד אפפענהיים שאסרו לעשות מקוה ע"י פומפע משום תפיסת י"א וכן הובא בשם הגאון מוהרד"א הנ"ל בס' בית לחם יהודא סי' ר"א ס"ק ט"ו באורך שאין להתיר לעשות מקוה ע"י הפומפע (אפי' אם היו כל הכלים נקובים כשפודה"נ ע"ש) דע"י אדם פשיטא דאסור כו' ע"ש (ומשמע דאיירי אפי' ע"י המשכה אח"כ כיון דהמשכה בכלולו לא מהני בכוונה עכ"פ וכמ"ש) וכן כתב בשו"ת מאמר מרדכי ס"א ע"ש. ומ"ש רה"ג מוהר"י סל"ה נ"י בקונ' הנחמד הנ"ל דבעקר הדבר י"ל דלא מקרי תפיסת י"א כלל דבמה שמנענע האדם הבית יד של של הפומפע כו' אינו

שצריכין לומר להרא"ש הנ"ל (שהובא בהגה ס' טו בשם הטור) דברגלי בהמה שאינה מקבלת טומאה לא ממעטינן מהך היקשה דמעין דבתו"כ ולומר דמה מעין שאין בו גם תפיסת רגלי בהמה כלל וא"כ צ"ל דמעיקרא סמך על סיפא דקרא דיהיה טהור וכמ"ל. ומשו"ה בבהמה דאינה מקבלת טומאה לא ממעטינן מהך קרא. וא"כ הנ"ל בפשיטות ע"י נכרי (שהוא עכו"מ) שאינו מקבל טומאה כלל כמו בהמה דלא ממעטינן ליה

מהיקישא דמעין כלל וכמ"ש. ולהכי מחלק זילף בידו כו' כלומר שהישראל הצריך לטבול במקוה זילף כו' פסול אבל אם לגיון העובר כו' שזילפו דסתם לגיון שאחר שגלו

ישראל מהארץ אינו אלא לגיון של עכו"ם לכו" (וכמ"ש בחולין קכ"ג לגיון העובר כו' דבלגיון עכו"ם מיירי התם וכן בכ"מ) שאינם מקבלים טומאה כלל ולכן אפי' אם עשו מקוה בתחלה ג"כ כשר והיינו דקתני בהך תוספתא וברגלי בהמה ג"כ (ולשון התוספתא שלפנינו לגיון העובר כו' וכן בהמה העוברת כו' וזילפו כו' וכ"ה בר"ש הנ"ל אך ברא"ש ה' מקוואות והנ"ל הגירסא וכן שיירא כו' ולא גרס בהמה רק דמוק"ל ברגלי בהמה ע"ש וצ"ע) דעיקר טעמא דהכשירא הוא משום שאינו מקבל טומאה וה"ל בלגיון של עכו"ם וכמ"ש ומ"ש דלא תקשי ג"כ ממתני' דנתן ידו ורגלו הנ"ל דמיירי בישראל המקבל טומאה וכמ"ש אך צריך להוסיף קצת בזה דהרי דהך תוספ' כולה ר' יוסי היא וכמ"ש הר"ש והרי בשבת י"ז מסקינן אליבא דר' יוסי עצמו (דס"ל במניח כלים תחת הצינור הנ"ל דעדיין היא מחלוקת ובצרו להו מ"ח דבר ע"ש) דצ"ל דס"ל לר' יוסי הך גזירה דגם עכו"ם מטמא בזיבה מדרבנן ע"ש וא"כ עכ"פ הרי לר' יוסי גופי' לא הו"ל העכו"ם כמו בהמה כלל שהרי עכ"פ הוא מקבל טומאה ומטמא בזיבה מדרבנן לדידי' וכמ"ש (וכמ"ש הרמב"ם בה' י"ד הנ"ל במ"ד סופרים שיהי' העכו"ם כובין לכו" כו') ומיהו י"ל דעכ"פ כיון שאינו אלא טומאה דרבנן לא הו"ל רק פסול דרבנן גבי מקוה ג"כ ומשו"ה שפיר מהני בהך פסולא דרבנן לכו" המשכה ככולו ג"כ לכו"ע וכמ"ש בדברי הפוסקים בכה"ג בכ"מ בזה וצ"ע ועכ"פ יש לצרף ג"כ הך ספיקא דידן להכשיר גם ככולו בהמשכה כנ"ל כשהנענעו של הפומפע הוא ע"י עכו"ם לכו" (דהו"ל כמו בהמה וכמ"ש בעו"ה).

ויצן כי לא הפסיק לי הזמן כעת לעיין בד הפוסקים ז"ל אם נמצא בהם בשום מקום לחלוק בזה

כתפיסת יד"א בין ישראל לעובדי כוכבים וכמ"ש על כן לא אבוא הפעם רק להעיר נא לפני כבוד הרב הג' בתו"י המפור' בעולם מוהר"י סל"ה נ"י הנ"ל אשר ימחול נא לשקול בדעתו הגדולה ולעיין בד' הפוסקים ז"ל אם יש מקום בזה לדברינו הנ"ל ועכ"פ אם לא נמצא מפורשת לזה מאיזה מקום בש"ס י"ל מקום לחלק בני"ד בין ישראל לעכו"ם וגם אם הוא נגד דברי הראשונים ז"ל בזה אחר כפשטות דברי התוספתא הנ"ל נראה כמ"ש באמת בעו"ה (אך כעת מצאתי בס' לחו"ש ס"ק מ"ה הנ"ל שאחר שהביא שם לד' הרא"ש ז"ל הנ"ל דמפרש הך דלגיון הנ"ל ברוכבי סוסים וגמלים והבהמות זילפו כו' ולג' הרא"ש שם וכן שיירא כו' מיירי נמי שהיו רוכבים ע"ג בהמה וא"כ קשה למה נקט תרתי וכ' בשמלה שם וז"ל ואולי י"ל דלגיון היינו נכרים ושיירא היינו ישראלים וקמ"ל דלא זו שהבהמות הולכות ע"י העובר כוכבים שהוא מוליך את הבהמה והיא הולכת מכחו שהוא עצמו אינו מק"ט מדאורייתא אלא אפי' בשיירא של ישראלים שהבהמות הולכות מכח ישראל והבהמות מזלפות ג"כ כשר עכ"ל ובמחכ"ת בזה דאחר דאסיק אדעת' דמייר בלגיון של עובדי כוכבים וכמ"ש ל' וגם דע"כ אינו מק"ט מדאורייתא וכמ"ש א"כ ה' לו לתמוה על הרא"ש ז"ל וכל הראשונים בזה דלמה להו לאוקמי בשינויא דחוקי כהאי דכשוכבים ע"ג בהמות מיירי והרי בלא"ה אפשר לחלק בפשיטות בזה דכשהוא עצמו אינו מק"ט מדאורייתא לא הו"ל איסורא דתפיסת יד אדם כלל, דהו"ל כמו בהמה באמת וכמ"ש בעו"ה ואף דעכ"פ מק"ט מדרבנן י"ל דכדרבנן ודאי דמהני בהא המשכה גם ככולו וכמ"ש בעו"ה). ועכ"פ לענין הלכה נראה להקל כד' הרב הג' מוהר"י סל"ה נ"י הנ"ל בקונטרס הנ"ל בצירוף כל הנך טעמי הנ"ל וע"י חבור למעיין בלי הפסק וכמ"ש ולעשות כ"ז ע"י עובד כוכבים דיש לצרף גם ספיקא דידן הנ"ל בזה וכמ"ש בעו"ה. וביתר דברי הרב הג' בקונטרסו הנחמד הנ"ל בישוב ד' התוס' בשיעורא דג' אמות הנז' וישוב דברי הרא"ש הנז' ובישוב דברי הירושלמי דיומא הנ"ל שהמה דברים נפלאים באמת והרכה יש לנו להאריך גם בזה בעו"ה אולם אין הפנאי מסכים אתנו כעת ועוד חזון למועד אי"ה וה' יהי' עמו גבור החיל במלחמתה של תורה ויזכהו נא להגדיל התורה ולהאדירה ולמען יראיך ימים ושנים על הארץ הטובה עד אשר יבחר לנו ה' את נחלתינו את גאון יעקב לאשר אהב סלה לפ"ק.

הבעה"ח על זה יום ה' י"ב טבת ואורייתא מיריך ל' לפ"ק בצלאל הכהן במהר"ר ישראל משה נ"י הכהן מו"צ פה ק"ק וילנא

סימן ז

הערות בדיני כבוד אב ואם

אמרי' דכולכם חייבין בכבודי וכמו דאמר איסי בן יהודא בקידושין ל"ב והובא להלכה בסימן ר"מ סעיף י"ב או דהמצוה אחרת היא מצוה שאינה עוברת ויכול לקיימה לאחר מכאן וכמו שמבואר שם בשו"ע בהג"ה וכזה נ"מ דהוי מצות עשה גדולה וצריך להקדים למצות כיבוד מתחלה ואף דמצות כיבוד גופא הי' יכול לאחרה, דכזה"ג אם יש לפניו ב' מצות ושתייהן אינו עוברת דאיזה שירצה מקדים אבל במצות כיבוד ומ"ע אחרת מחויב להקדים למצות כיבוד מתחלה משום דהוקש כבודם לכבוד המקום.

אבל עוד נ"ל דהרמב"ם לא ס"ל כן דהנה כבר העיר מעכ"ת נ"י על לשון הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' ממרים הלכה י"ג שכ' אמר לו אבי השקני מים וכו' שאין מבטלין מצוה מפני מצוה והוא תמוה באמת דהא לכאורה משמע פשוט דברייאתא דשניהם לפניו ועדיין לא התחיל בשום אחת מהם והטעם דמצות כיבוד קודם לדחות משום דהמצוה שניה אפשר שתעשה ע"י אחרים ומצות כיבוד א"א וא"כ לא שייך בכאן אין מבטלין מצוה מפני מצוה דהא אדרבה מבטלין מצוה השניה בשביל מצות כיבוד וכל מש"כ בזה מעכ"ת נ"י בישוב דברי הרמב"ם ז"ל אף שדינו אמת מ"מ א"א להעמיס זה בל' הרמב"ם, דהיכן הוזכר בד' הרמב"ם שעשה התחלה במצוה השניה וגם דחוק טובא לומר דאין מבטלין מצוה שא"א לעשות ע"י אחר מפני מצוה שאפשר דאין זה במשמעות הלשון כלל.

ועוד דאיפכא הו"ל למימר דמבטלין מצוה שאפשר מפני מצוה שא"א, דהא מעכ"ת מפרש דכבר התחיל במצוה השניה ופסקינן שמבטלין אותה מפני מצות כיבוד, ועוד דהיכי אמר דתעשה ע"י אחרים והל"ל דגומרין אותה ע"י אחרים דהא כבר עשה בעצמו למקצת ושייך בזה לשון גומר, סוף דבר מה שכתב מעכ"ת נ"י שם ברף פ"ד ופ"ה לא נהירין לי.

וגם תמוה מש"כ שם בסוף דף פ"ד דהא לשונו וא"כ יש באמת חילוק וכו' אשר זו היא הפוך ממש"כ המאיר נתיב בשם הר"ן וכו' עכ"ל מעכ"ת נ"י, ובמח"כ אין זה סתירה מד' הר"ן דהר"ן הא מיירי בשתייהן מצוה עוברת רק שיכולה להעשות על ידי אחרים מ"מ כיון דעליו נמי מוטל המצוה וכבר הוא עסוק בה א"צ לבטל

בעז"ה יום ה' ערי"ח סיון לפסד ולפרט ושמו את שמי על בני ואני אברכם לפ"ק ויילנא.

תיחי שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכי וברכתא טובא לכבוד ידי עליון ויראיו היה הרב המאה"ג החו"כ, שמו נודע בשערים המצריניים בהלכה שכ"ת מו"ה נפת"ל הלוי נ"י בעהמ"ח ספר הנכבד שני המטות על הלכות כיבוד או"א יהי ה' עמו.

ואחדש"ת הרמה באתי לכתוב למר נ"י דברי אמת הגם דכת"ר נ"י לא נודע אלינו את תארו ומהותו רק על פי ספרו היקר נתודע לנו כי רב מובהק הוא וגדול בתורה כ"כ, והנה באמת דרך כלל נתקבל ספרו אלי מאד יען כי באמת נמצאו בו כמה חקירות נשגבות ומשם בארה לכמה סוגיות הש"ס והפוסקים וביחוד בדברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל הראה את כחו לבאר דבריו קרובים למטרת האמת ונוכל להעמיס אותם בל' הרמב"ם ז"ל אשרי שלו ככה ומה' ישא ברכה.

ולמען יהיה לו לאות על מקרא ספרו וגם למען אשר באיזה מקומות נ"ל לנטות מדבריו ראיתי לטייל עמו ארוכות וקצרות ובוודאי יהי' לו לנחת ולשעשועים כי כן דרך התורה זה בונה זה סותר זה מקשה וזה מפרק וממילא רוחא שמעתתא וזה החלי בעזר ה'.

מה שעמד מעכ"ת נ"י בריש ספרו במטה לוי על לשון הרמב"ם ז"ל בפרק ו' מה' ממרים, ע"ש וביאר מעכ"ת על פי דברי הש"ס בב"מ ל"ב דהי' ס"ד דדוחה וכו' אני תמה לומר כן דהרמב"ם כיון דהוה ס"ד כן וכו' וכל מה שהביא מדברי התוספות דיבמות בג' מקומות הכל מיירי שם לפי המסקנא נדחה הכל, ומה שמסיים שם ונוכל להוכיח מכאן כדעת התוס', לא הבנתי דאדרבה דאם נסבור כסברת הריטב"א ז"ל דתרי עשה דחו לל"ת ועשה א"ש סוגיית הגמ' טפי, ואין מקום לקושיית התוספות מה שהקשו דבשבת איכא נמי עשה ואולי דכוונתו דדברי התוספות דכאן עולים בשיטות התוספות דהתם.

ועיקר דבריו תמוה אצלי דהא מיירי באמר שחוט לי ובשל לי ומאי תרי עשה איכא בזה.

ואולי דכונת מעכ"ת נ"י דנפ"מ לענין אם יש לפניו מצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים דכזה לא

דעוסק במצוה פטור מן המצוה דמאי אולמא דהאי מצוה מהאי מצוה דאם יפסיק ויעסוק באחרת לא יוכל לגמור לראשונה והלכך כיון דס"ס מצוה אחת תבטל טפי עדיף שיגמור הראשונה דהא המתחיל במצוה ואינו גומרה ענשו גדול מאוד אבל אם הראשונה שעסוק בה היא מצוה שאינה עוברת ויכול לקיימה אח"כ מודה הר"ן דמחוייב להפסיק דהא אם יפסיק יקיים שתיהן ואם לא יפסיק לא יעשה רק הראשונה בלבד. וזה דבר פשוט כביעתא בכותחא דאם יכול לקיים שתיהן מחוייב לקיים.

וכ"כ בהדיא הגאון בעל נו"ב ז"ל באו"ח במהד"ק בסימן מ"א לענין דכהנים מבטלין עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה דאם העבודה יכול לקיימה אח"כ והמגלה א"א אפי' בכל מצוה דרבנן הוא כן דצריך להפסיק ממצוה דאורייתא שזמנה אינה עוברת ולעשות המצוה דרבנן שהיא עוברת ע"ש ואם כן כ"ש בשניהם דאורייתא והשניה היא עוברת בוודאי צריך להפסיק.

ומה שהביא מעכ"ת נ"י ראייה מד' העמק שאלה י"ל כמובן דת"ת ענין אחר הוא דע"כ צריך להפסיק בה לאכילה ושתייה ושינה ממילא צריך להפסיק במכ"ש לכל מצוה שזמנה עוברת או אינה עוברת ופשוט הוא.

ואכן מה שנראה לעי"ד בביאור ד' הרמב"ם ז"ל שם הוא רק דלהרמב"ם ז"ל היה קשה דאם נפרש כפשטיה דעדיין לא התחיל בשום אחד מהם תקשה טובא דלמה צריך ר"א בן מחיא לסברא דאני ואבא חיפוק לי' מאני ד' והתוספות ביבמות ד' ה' ע"ב ד"ה כולכם תי' דהיינו הך ומהכא יליף החם אבל זהו דחוק דמשמע דהוא סברא בעלמא ולא מפיק לי' מקרא, ועוד דמאי אשמעינן בזה הא משנה ערוכה היא דאם אמר לו אביו אל תחזיר אין שומעין לו, והיחזר תמוה דמלישנא דר"א משמע דאינו חיובא רק דר"א הוא כן דמניח אני כבוד אבא וכו' ובאמת הוא חיוב גמור שלא ישמע לו וכופין אותו לקיים המצוה ולהניח כבוד אביו, ועוד תימא על איסי בן יהודא דלא אמר זה על מתני' דב"מ דאם היה שם אחר ואותו אחר גם כן היה יכול להשיב האבידה צריך הוא לעסוק בכבוד אביו (דהדבר פשוט דהא דתנן שם דאמר לו אל תחזיר אין פירושו דאינו מצוהו לטובתו רק כדי לעבור על המצוה א"כ הוא מומר להכעיס וא"צ קרא לזה ופשיטא דליכא מצוה כיבוד אלא ר"ל דאמר לו דיביא לו גזלוח ובתוך כך היה צריך

להשיב אבידה וביקש ממנו שניח האבידה ויעסוק בצרכו ובכה"ג מקרי שפיר עושה מעשה עמך דסובר דכיון דמוטל על הבן מצוה כיבוד לא יעשה הבן עבירה בזה מה שמניח המצוה דמאי אולמא דהאי מצוה מהאי מצוה והלכך אי לאו קרא דאני ד' הו"א דיכול הבן לעשות כמה שירצה או מצוה כיבוד או מצוה השבת אבידה קמ"ל קרא דמצוה כיבוד נדחה בכאן כה פירושא דמשנה ובוה נסתלק מה שדוחק בזה הדרישה בטור חו"מ סי' רס"ו ע"ש ודר"ק), וא"כ ה"מ איסי בן יהודא לומר כן על המשנה דאם יש עוד איש אחד שיכול להשיב האבידה או מצוה כיבוד קודם.

ולכן מכל הלין נ"ל להרמב"ם ז"ל דוודאי אם בעת שצוה לו אביו כבר חלה עליו המצוה האחרת או אפי' יכולה להיעשות על ידי אחר, מ"מ כיון שאם לא היה עליו מצוה כיבוד אז היה מוטל המצוה גם עליו ושניהם ביחד היו צריכין להשיב את האבידה דהא אין האחד יכול להטיל המצוה על חברו ומאי חזית והלכך השחא נמי מוטל המצוה על שניהם דבמקום מצוה לא נאמר מצוה כיבוד כלל.

אפשר דאף אם השניה היא מצוה שאינה עוברת ויכול לקיימה אח"כ מ"מ כיון דאי לאו מצוה כבוד מוטל עליו להקדים משום דזריזין מקדימין למצוה גם למצוה זריזות אינו יכול מצוה כיבוד לדחות דבכל מקום שיש צד נדנוד מצוה אינו חל מצוה כיבוד כלל וזהו דתנן סחמא דאם אמר לו אל תחזיר ומי לא עסקינן דאפי' אם יכול להחזיר האבידה אחר שיקיים מצוה כיבוד גם כן א"צ לשמוע לו משום דזריזין מקדימין למצוה מבטל למצוה כיבוד. אך ר"א בן מתיא חידש דין חדש דאם אמר לו אביו השקני מים ובשעת מעשה עדיין לא נודמן לו מצוה השבת אבידה עד לאחר מכאן באופן שחל עליו מצוה כיבוד ולא שייך ללמוד מאני ד' דבעת שאמר לו עדיין לא היה ביטול מצוה ומצד הדין צריך לקיים מצוה כיבוד כיון שהמצוה השניה באה אחר כך ואינה יכולה לבטל למצוה כיבוד, וכפרט אם כבר התחיל במצוה כיבוד דוודאי א"צ להפסיק דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אך מ"מ אמר ר"א בן מתיא דצריך להניח מצוה כיבוד משום דאביו גופא מחוייב במצוה זו.

(ואף) אם הוא זקן ואינו לפי כבודו מ"מ מוטל עליו שהוא יעשה המצוה דכל ישראל ערבים זה בזה)

נמצא בתנ"ך מצות שאזהרה שלהם יהי' במצות כבוד זולת הני תרתי תמהני דהלא כתוב בישיעי' נ"ח גבי שבת וכבדתו מעשות דרכיך וגו' וגם דהתם כתיב בלשון המורכב דכבד אותו מ"מ הא מצינו ל' כבד גם גבי שבת ולא שייך לומר דמשום זה למד הגמרא דשניהן שוין.

ואולי אפשר דמשום זה למדו חז"ל דהמחלל את השבת ככופר בעיקר משום דבשניהם כתיב בתנ"ך בלשון כבוד ואפשר עוד דמשו"ה כתיב גבי שבת וכבדתו לאשמעינן דאם אמר לו אביו שחוט לי בשל לי בשבת אסור משום דגבי שבת נמי כתיב כבוד ודחי לכיבוד דאו"א וזה דכ' אני ד' גבי שבת ודו"ק.

ויותר אין הפנאי מסכים להאריך כעת ואי"ה כשיבואו דבריו אלינו תשובה על מכתבי זה אז אכתוב לו באריכות יותר ירדו הדו"ש שלומו בלונ"ח ומברכו בברכת כהנים.
שלמה הכהן מ"ץ דפה ווילנא.

תשובת המחבר (נחלת נפתלי) לרבינו.

בעז"ה פה ק"ק לונדון בחדש סיון תרמ"ו לפ"ק.

מלך שהשלום שלו יענה רב שלום לאדני מורי הרכ הגאון הנודע בין גדולי השונים, נפלא בין ראשוני האחרונים כש"ת מורנו מו"ה שלמה הכהן נ"י בוויילנא י"א, בעהמ"ח ספר חשק שלמה ועוד ספרים יקרים.

יקר בעיני לחזות בנועם הדרת גאונו יסלסל ויפלפל בספרי שני המטות ואני עומד תמיד הכן להשיב ולהצטרף לשואלי דבר על אחת כמה וכמה לרב וגאון מחבר מפורסם כמו אדמו"ר נ"י הנני לכל עת אשר יקראני וממהר אני ואשיב על שאלותיו והחלטותיו דבר כמו אשר חנני ה' לפי שכלי וחולשת דעתי, באין ערוב פרשיית אחרות, ואען ואומר קשט אמריו ופליאות גאונו הלא המה (א) היתכן שהרמב"ם כיון לדהוה סלקא דעתך בש"ס, אשר לפי המסקנא נדחה (ב) דהיכן החזר ברמב"ם שעשה התחלה במצוה השניה (ג) דאיפכא הול"ל דמבטלין מצוה שאפשר, מפני שאי אפשר (ד) הול"ל דגומרין אותה ע"י אחרים (ה) במ"ש דף פ"ד וא"כ יש באמת חילוק וכו' ע"ז כתב כבוד גאונו דהר"ן הא מיירי בשתייהן מצוה עוברת מ"מ כיון דעליו נמי מוטל וכבר הוא עסוק בה אין צריך לבטל דאם יפסיק ויעסוק באחרת לא יוכל לגמור לראשונה אבל אם

ועוד די"ל דאכיו גופא אלו ידע שיש בזה ביטול מצוה להבין היה מוחל על כבודו ולפיכך ס"ל דמניח אני וכו', וע"ז אמר איסי בן יהודא דאם היא מצוה שיכולה להיעשות על ידי אחרים ויש שם אחר באמת שיכול לקיים המצוה בעצמו אז אסור להניח מצוה כיבוד אלא המצוה תעשה על ידי אחרים והוא יעסוק במצות כיבוד כיון שכבר חל עליו מצות כבוד אבל אם נתחייב במצוה תחלה אז לא חל עליו מצות כיבוד כלל והלכך אפילו אם עבר והתחיל במצות כיבוד צריך להפסיק ולא שייך בזה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה דהא התחיל באיסור ואין זה מצוה רק עבירה.

ועכשיו נבאר דלכל זה כיוון הרמב"ם ז"ל בלשונו הזהב, דשינה לשון הגמרא דאמרה ומצוה לעשות וכ"ה לשון הטור ומצוה לפניו לעשות אבל הרמב"ם ז"ל בלשונו הזהב, דשינה לשון הגמרא דאמרה ומצוה לעשות וכ"ה לשון הטור ומצוה לפניו לעשות אבל הרמב"ם כתב ויש בידו לעשות מצוה ומשמע דיש בידו עכשיו לעשות מצוה ולכן מסיים שאין מבטלין מצוה מפני מצוה שכיון שחל עליו מצות כיבוד אסור להניחה ולעסוק באחרת אלא כל מצוה שבאת לפניו תחילה צריך לעשותה תחילה אבל אם אין שם אחרים יתעסק במצוה ויניח כבוד אביו וכו' אבל מ"מ אפשר דאין בזה חיוב להפסיק.

ואפשר עוד דלהרמב"ם אין חילוק כלל בין אם היא עוברת או לא דאם המצוה תיעשה ע"י אחרים אף במצוה שהיא עוברת, ואי ליכא אחרים אז אפילו אינה עוברת המצוה קודם משום דזריון מקדימין למצות.

ולפי זה לא מצינו כלל דמצות כיבוד יש לה מעלה יותר ממצוה אחרת דלענין דחיה, אך י"ל דלהכי קורא לה גדולה לענין שהוא צריך לזהר בה מאוד מפני שהיא חמורה, ולפ"ז הוצרך התנא בפאה לאשמעינן דאוכלין פירותיהן בעולם הזה וקרן קיימת לעוה"ב, דנ"מ בזה דצריך אדם לזהר בה הרבה, וכ"מ מלשון המשנה דהוי רץ למצוה קלה כלחמורה, ומשמע בחמורה צריך אדם לזהר בה ביותר, וכן כתב הטור והשו"ע בריש סימן ר"מ וצריך לזהר מאוד בכבודם ומוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום עכ"ל.

ולענין מה שכתב מעכ"ת נ"י דכוונה של שקל שלא

מזה נלמוד שכאמת יש ללמוד לפי שיטת הרמב"ם ז"ל אליבא דס"ד שגדולה מ"ע של כיבוד וכן היה דרכו לפעמים של רב רבו דהרמב"ם הוא רבינו הר"י אלפסי ז"ל לקבוע לא כמסקנא דגמרא (עיי' פלפלא חרפתא בבא קמא דף ג' ברא"ש אות ט') והרמב"ם (הלכות יבום פ"ה, הלכה כ"ד, וניירות פ"ט הי"ח) נמשך אחריו והראב"ד משיג עליו שרחוקים הם מדברי הגמרא וכן דרכו של הרמב"ם בספריו (עיי' בכללי הרמב"ם בכלל ד') לקחת את הדרשה הפשוטה לפי הס"ד אף ע"ג דאתדחיא בגמרא ומכ"ש פה אין הסברא דחוויה שמצות כיבוד איננה גדולה וחשובה כמו כבוד המקום, ומה היא השגה המכרעת על הצטדקות שלי את לשון רבינו, להחליט כי דחוויה היא בגמ' ועיי' תוס' יבמות ו' ע"א ואר"י דעשה דכיבוד הואיל ועדיף כולי האי דהוקש כבודם לכבוד המקום חשיב עשה דשבת כמאן דליתיה, זהו אפילו במסקנא, ולזאת הגדלתי לעשות לשון הרמב"ם מדויקת כלי' הש"ס זהו פעולתי כמו שאוכיח א"ה הלאה באחת התשובות, ומתוך דברי אלה שבררתי על דעת הס"ד שכח העשה זו נודע על פי שדוחה ל"ת החמורה (שיש בה כרת) לזאת הלשון כפי הש"ס השגורה גדולה מילה שדוחה את השבת החמורה (גדלים ל"א) ופירש"י שם דכ' וביום השמיני ימול ואפילו בשבת ור' נחמי' אמר גדולה מילה שדוחה את הנגעים (עיי' רמב"ם הלכות מילה פ"א הל"ט) לכן יקרא לעשה זו גדולה.

ועתה נשוב אל שאלות ותמיהות האחרות של כבוד הגאון נ"י ואנסה להרציא פשר דבר מקובל על כל הוגה דעות בהציעי פה לי' הרמב"ם ז"ל והכסף משנה (פ"ו ממרים הל' י"ג) כאשר הוא שם, אמר לו אביו השקני מים ויש בידו לעשות מצוה אם איפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים תעשה ויתעסק בכבוד אביו שאין מבטלין מצוה מפני מצוה, ואם אין שם אחרים לעשותה יתעסק במצוה ויניח כבוד אביו שהוא ואביו חייבין בדבר מצוה, ומבאר הכ"מ שם המקור ברייתא פ"ק דקידושין (ל"ב) אלעזר בן מתאי וכו' ופירש רש"י אבא אמר השקני מים ויש מצוה אחרת לפניו לעשות כגון לקבור את המת או לזוה, על כרחך לומר דהיינו דוקא במצוה עוברת שאילו אין זמנה עובר אפילו א"א לעשות ע"י אחרים עוסק בכבוד אביו ואחר כן במצוה, וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרא"ש וכ' הר"ן והלכה כאיסי בן יהודא מיהו ה"מ כששתיהן לפניו אבל כשהתחיל במצוה אע"פ שאפשר לעשותה ע"י אחרים אם נודמנה

הראשונה היא מצוה שאינה עוברת סוכר הר"ן דמחויב להפסיק וכו' עד כאן לשונו.

ואע"פ ואומר שאין דבר זר להחליט שכיוון בפסקיו לפעמים (הרמב"ם ז"ל) על מה דסלקא דעתך כגמרא, אף כי פה אצל מצות כיבוד משתמש רק במליצה מ"ע גדולה מה שלא נזכר בש"ס כמו עד"מ גדולה מילה (גדרים ל"א, כמה פעמים) גדולה תורה (אבות פ"ו מ"ז) גדול השלום (חולין קמ"א) במובן לדחות עשה אחרת, הוציא רבינו מדעתו לכנות מצות כאו"א, ע"ד הש"ס "גדולה" יען אצל כיבוד נוכחנו אף אליבא דמסקנו דיפה כח עשה זו.

אך אפילו לדעת הס"ד אברר כי אצל כבוד באמת יש ללמוד מן הסלקא דעתך אף דלפי המסקנא נדחה הוא כמו שהוכיח הגאון הר"ש בס' הכריתות (ובלשון לימודים שער ג' סי' קס"ג) כי אתי עשה ודחי אף לא תעשה שיש בו כרת, כדאיתא בפ"ק דיבמות (ז' א') וסוגיא שמה מדף ה' שמשם תצא תורה להגאון ר"ש ושם אמרו סד"א תיתי מכבוד אב ואם פירש רש"י סד"א אי לא כתיב עליה לדרשה תיתי עשה ודחי לא תעשה שיש בו כרת מכיבוד אב ואם עכ"ל והדר קאמר ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דאתי עשה ודחי לא תעשה מאי או אינו דקאמר ותיריך לישב הברייתא לפי הס"ד והתם הוא דאמר' דהוה שמיע ליה לתנא דברייתא דדחי לא תעשה שיש בו כרת דמ"ל חומרא רבה מ"ל חומרא זוטא (יבמות ז') והן הן הדברים דאייתי לן הגאון הר"ש ז"ל לעומת התוס' (ובחסים צ"ז ע"ב בד"ה ניח עשה) שכתבו דהו"ל נותר ואין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת (ובפסקי התוס' לא נזכר מזה) על זה משיב הגאון ביד מלאכי (אות נ"ד) אחד הרואה עיניו יחזו כי כל הדברים האלה הם (דאייתי הגאון הר"ש ז"ל) לפי הס"ד דהאי תנא משום דאתי עשה ודחי לא תעשה קאמר אמנם לפי המסקנא לא קם לן הך מלתא, ומביא בשם הריטב"א (כתובת יד) ליבמות וז"ל מה לי חומרא וכו' היינו לפי מאי דס"ד מעיקרא וכו' ושקלינן וטרינן היכא אשכחן דדוחה עשה לא תעשה שיש בו כרת ע"ש ומסיים שמה, כ"א ראה הגאון מהר"ש ז"ל דהאי סוגיא לא מתוקמא אלא אליבא דר' טרפון ואנן קי"ל התם בפ' כיצד הלכתא כרבנן כמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה והרע"ב ז"ל ולרבנן לא מתוקמא הך ברייתא אלא משום דאתי עשה ודוחה לא תעשה שיש בו כרת כמובן את זו נלע"ד נכון וברור עד כאן לשונו.

לעשות ולקיימה א"כ באופן הנזכר מוכרחים אנו לומר שכודאי יפסיק מן הראשונה האינה עוברת ויש עוד שהות לעשותה אחרי כן ויתחיל במצוה השניה העוברת היותר נחוצה ודרושה לזמן ידוע ולשעה מיוחדת כי הטעם הוא השייך לומר בזה, אין מבטלין מצוה מפני מצוה, אם לא יקדים השניה העוברת לעשות עוד, אז יבטל את המצוה מהיות עוד בקיומה מפני מצוה הנוכחית אשר הוא עוסק והתחיל בה, אבל אינה עוברת ובטלה ממנו.

ועתה נתבונן היטב כי הוא זה שהעלה רבינו בפ"ו ממרים הל' י"ג, רבינו משנה ל' הגמ' "ומצוה לעשות" ולא כטור, ומצוה לפניו, ולא כרש"י, ויש מצוה אחרת לפניו אך הוא כותב אמר לו אביו השקני מים ויש בידו לעשות מצוה רצונו לומר וכבר בידו המצוה היינו שמתעסק בה בידיים וגם הרמב"ם אינו כותב כלשון הב"י ויש לפניו מצוה עוברת (ר"מ סעיף י"ב) שמענו מלשון הרמב"ם להניח בכונתו שני דברים: (א) אף עשה כבר התחלה במצוה (ב) ואף באופן שמצוה זו אינה עוברת, אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים תעשה, כלומר אם תוכל לעשות על ידי אחרים, או הוא בעצמו יוכל לגמור אותה הוא כמצוה אינה עוברת, (כפי הגר"א ז"ל בזה שניהם שרים, ועיי' בתשובת הגאון מה"ר נצ"י"כ נ"י בקדש נפתלי לשני המטות צד קס"ט) והוא פוסק ויתעסק כלומר יתחיל לעסוק בכבוד אביו להשקותו מים שהיא דרושה לצורך השעה להשקט צמאונו, ומצוה עוברת היא, ודייק היטב בלשונו הזהב שאין מבטלין ולא כתב ואין מבטלין יען נתינת טעם לכללי המצות שהן רק תלויות בזמן כדי שלא יבטלו לגמרי ולא בהתחלתן ובאחיזתן בידיים עסקניות הן תלויות ועומרות, אך באופן זה (כמו שהזכרתי למעלה שתופס הר"ן) שהראשונה אינה עוברת והשניה עוברת ואז העיקר היא המצוה התלויה בזמן למען לא תחבטל והכא היא המצוה השניה השקאת האב, ועליה אנו נדונים, שייך לומר היטב טעמו שאין מבטלין מצוה מפני מצוה, הנמשכת על המצוה הנחוצה העוברת, אשר היא אליבא דדינא ההפוך מקצה אל הקצה ממה שכתב הב"י בשם הר"ן (המובא בהגהה ר"מ י"ב) ואם התחיל במצוה תחלה יגמור דהעוסק במצוה פטור מן המצוה משמע אפילו התחיל במצוה אינה עוברת יגמור הראשונה, לפי טעם דהעוסק בפ"מ, ואליבא דהרמב"ם הוא הנגוד שאין מבטלין מצוה מפני מצוה נגר העוסק

לו מצוה שא"א ע"י אחרים לא יניח את הראשונה דהא קי"ל דעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה וגם לזה כיון רש"י כשכ' ויש מצוה אחרת לפניו עכ"ל, ונברר ביותר כונת הר"ן ה"מ כששתיהן לפניו, ר"ל במצוה עוברת ועוד לא התחיל בה והוא כשיטת רש"י אז הלכה כאיסי בן יהודה אבל כשהתחיל במצוה כוונתו אפי' אינה עוברת כי אז אפי' שאפשר לעשותה על ידי אחרים או הוא בעצמו יכול לעשות אח"כ, אם נודמנה לו מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים או הוא בעצמו לא יוכל עשות, יען השעה עוברת היא, לא יניח את הראשונה אף שאינה עוברת (כי אם הראשונה עוברת היא מה רבותא היא שלא יניח את הראשונה), רק בגלל שהתחיל במצוה והצדק לומר העוסק וטורח בהתחלת המצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה, וא"כ כשהכסף משנה אומר "וגם לזה כיון רש"י שכתב ויש מצוה אחרת לפניו" רצונו בודאי הוא, ששתי המצות היו לפניו שלא התחיל בה כלל ואז הלכה כאיסי אם אפשר לעשות, יעסוק הוא במצות כיבוד לראשונה, יען שהוא לא היה עור עוסק אפילו בהתחלה במצוה אחת משתיהן יוכל לומר מניח אני מצוה האחרת ביד האחרים ועושה אני מצות כבוד אב הגדולה אבל כשהתחיל באחת משתי המצות ועסק בה סובר ג"כ רש"י שמחוייב לגמור אותה אף השניה יותר נחוצה ועוברת היא, ועל אופן זה לא אמר איסי בן יהודה כי להיפך הוא אף אם אפשר לעשות ע"י אחרים, לא תעשה ע"י אחרים רק הוא בעצמו יעשה מצוה, כמו למתחיל במצוה אומרים לו גמור זה ברור למבין.

ועתה נתנה ראש ושכלנו לשכלל שיטת הרמב"ם ז"ל, ואחרי העיזן נראה לנו להחליט כי הרמב"ם ז"ל סובר כרש"י ז"ל וכמובן הכסף משנה, על כרחך לומר דהיינו דוקא במצוה עוברת, כי זה העיקר בעשית וקיום המצוה, אבל חולק על חלוק שמביא הר"ן ה"מ כשתיהן לפניו אבל כשהתחיל במצוה אחת על כל אופנים לא יניח את הראשונה אלא אפי' כשהתחיל יניח הראשונה אם השניה יותר נחוצה חמן המצוה עובר הוא יעסוק בשניה, תמצא עתה לפי סברתינו זו באופן שתופס הר"ן כשהתחיל אף במצוה אינה עוברת אם נודמנה לו מצוה אפילו עוברת (עיין לעיל) לא יניח את הראשונה, ולשיטתו שייך שפיר לומר הטעם דקי"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה, היינו אפילו הראשונה אינה עוברת והשניה עוברת לא כן לפי שיטת הרמב"ם שאיננה תלויה בהתחלה, רק בזמן המצוה

המצוה, ולפי סברה ברורה זו, כהנים בשעת העבודה ולוים בדוכנם וישראל במעמדן במקדש שטרודים ודואגים במתשבתן לשם עבודתם הרוממה, אין דעתם פנויה עוד למצוה אחרת לכוון היטב וכפרט למצות תפלין שצריכה דעת מיושבת מבלי להסיח דעתו מהן, לפיכך פטורים אף מן התפלין (עיי' זבחים י"ט ע"א) ומפרש רש"י שם דקיי"ל (סוכה כ"ה) העוסק במצוה פטור מן המצוה, וכן העלה רבינו (הלכות תפלין פ"ד הלכה י"ג) והכ"מ מביא ג"כ פרש"י דטעמא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ולפי סברא זו נראה לפי דעת הרמב"ם אם במקום שאין לבו טרוד ונתפז כל כך במצוה ידועה ודעתו עודנה פנויה, אז העוסק במצוה פלונית אינו פטור מן מצוה אחרת והוא הוא הדין שפסקינן היכא דאפשר לקיים שניהם אין העוסק במצוה פטור מן המצוה, כמו שמבואר ברמב"ם (הל' ק"ש פ"ד הל' ב') באר היטב.

לזאת בהיר לנו מדוע הכהנים בעבודתם בעידן עבודה רוממה פטורי מתפלין, יען בשתייהם דרוש להעוסק לב נחפז ודעה מיושבת, והיסת הדעת פוסלת בהן לזאת שפיר שייך לומר בו בעבור קיום מצוה אחת כהוגן וכראוי אין מבטלין אותה על ידי השתבשות הדעת במצוה אחרת כלשון שהשתמש רבינו במובן העיקרי של העוסק במצוה פטור מן המצוה.

ושכתי וראיתי כי סברתי נכונה היא, כמו שתדשו הגאונים בעלי מפרשי הים (כשאלות ותשובות דף ס' ע"ב אל הרכ הגאון המפורסם הר"ר מרדכי כאנעט) ג"כ מדעתם וזה לשונם והנה לכאורה קשה לענ"ד אמאי כהנים בעבודתן פטורין מן התפלין הא קיי"ל היכא דאפשר לקיים שניהם אין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכאן הרי אפשר לקיים שניהם, אמנם הדבר נכון מאד דכיון דקיימא לן דתפלין אסורין בהיסת הדעת א"כ שוב א"א לקיים שניהם, ועיי' בטור יו"ד סי' שפ"ח ועיי' בשו"ת שאגת ארי' סי' מ"ה ועיי' בשו"ת בשמים ראש עם הגהות שארנו הגאון מהר"ש ז"ל סי' דאסור להיסת דעת מהם ד"ב, עכ"ל.

ובסברה ישרה הלזו המונחת בפסקי הרמב"ם נראה בעיני לתרץ באופן אחד קושית הגאון בעל שאגת אריה שמביאים הגאונים בעלי מפרשי הים שמה ד"ל, הקשה השאג"א דסוגיות הש"ס סותרים אהודי דבערכין משמע דכהנים תייבין בשעת עבודה בתפלין

כפמ"ה כי לפי הטעם שאין מבטלין מצוה מפני מצוה דינא הכי, אף אם התחיל במצוה תחלה, אם היא איננה עוברת לא יגמור אותה אך יתחיל בהשנייה התלויה בזמן כדי שלא תתבטל, אמנם באופן שאין אתרים לעשות המצוה, וכ"כ גם הוא לא יוכל עשות אתר כן מפני שהיא עוברת אז הוא טעם רבינו פשוט כמו שהמליץ כבוד גאוננו נ"י כביעתא בכותתא יתעסק במצוה ויניח כבוד אביו שהוא ואביו תייבין במצוה ר"ל במצוה העוברת ותוכל להתבטל לגמרי והכל לפי הכלל שאין מבטלין, אין אנו רואים אם התחיל או עוסק בה רק להקים ולעשות המצוה, וזהו שיטת רבינו ירוחם נתיב א' בשם הרא"ש שכתב ומיהו אם אין זמן המצוה עוברת יעסוק בכבוד אביו ואת"כ יעשה המצוה (המובא בהגה).

וזו שהעליתי אני בספרי שני המטות והבאתי ראיה אליבא דדינא מן הירושלמי (כרכות פ"א) שיפסיק אשר שאלתי את פי הגאונים שיהי' נגד הר"ן והב"י וישפוטו הם ועתה הוכחתי עוד בהיר שזו דעת רבינו הרמב"ם ז"ל בשנותו את טעמו שאין מבטלין ולשונו יש בידו לעשות מצוה ואין השגת כבוד אדמו"ר הגאון נ"י עלי תזקה דהיכן החזכר ברמב"ם שעשה התחלה במצוה השניה, והשגה השניה דאיפכא הול"ל דמבטלין מצוה וכו' לפי עומק עיוני בזה הוא פוסק נגד הב"י והר"ן כמובן בנותן טעם זה שאין מבטלין מצוה.

אמנם יש עוד לתקור במקור הכלל בשם וטיב ענינו של קיום דברי ר' יוסי הגלילי שהיה אומר העוסק במצוה פטור מן המצוה (סוכה כ"ז ע"א) ומדוע שנה הרמב"ם ז"ל ענינו לאין מבטלין מצוה מפני מצוה אדרבא שייך יותר לומר במובן הר"ן מבטלין מצוה מ"מ, תאמר בדעה צלולה שסברה הנכונה היא, כל מצוה צריכה דעת פנויה ואיננה משובשת באחרת כי באופן ההפוך אז שתיהן לא יעלו בידו לעשותן כהוגן, לכן הטרוד ודואג במתשבת המצוה ובתיקוניה פטור מן המצוה אחרת (עיי' ל' רש"י סוכה כ"ז ע"א כר"ה הולכים לרכד מצוה) וזה שהעלה הרמב"ם בטעם לשונו (הלכות ק"ש פ"ד הל"א) מי שהיה לבו טרוד ונתפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומקריאת שמע, לפיכך תתן פטור לפי שאין דעתו פנויה וכו' וכתב שם בהלכה ב' אבל הנושא את הבעולה אע"פ שעוסק במצוה תייב לקרות הואיל ואין לו דבר שמשבשש וכן כל כיוצא בזה עכ"ל, וזה המקור להדמב"ם כמו שמפרש הכסף משנה שם, וסובר רבינו דה"ה שפטור מכל המצות דעוסק במצוה פטור מן

מוטרד כל כך שאפשר גם לחשוב ולעשות במצוה אחרת ויכול לקיים שתיהן ונוסיף עוד לומר בסברה בדה, בזה יבחן, אם המצוה שהתחיל בה איננה עוברת או אות ועדות שלבו איננו טרוד ונחפזו כל כך במצותו לעשותה ולגמור אותה, ואם במצוה עוברת הוא עומד אז טרוד ודואג למהר לעשותה כתיקונה, ועתה כשלחן ערוך לפנינו דברי הרמב"ם השקולים אמר לו אביו השקני מים ויש בידו לעשות מצוה פה שני התנאים, שכבר היה בידו המצוה שהתחיל בה, ואיננה עוברת (כמו שבארתי למעלה), ולזאת הנפק"מ אם אפשר שתגמר המצוה ע"י אחר או הוא בעצמו אז יעסוק ויתחיל במצוה העוברת כדי שלא יבטל מצוה, ויוכל לקיים שתיהן מקרי, ועל זה שפיר מטעים הרמב"ם אופן העוסק במצוה בלשונו הטהור שאין מבטלין מצוה, והעיקר להחזיק בקיומה של מצוה, ואין נפק"מ אם התחיל או לא ושיטה זו היא נגד דעת הר"ן במובן שמבאר הכ"מ, והרמ"א פוסק ואם התחיל במצוה תחלה יגמור דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ועל זה יוסיף הכ"מ, ולא מפלגינן בין מצוה למצוה רצונו בזה מפורש אפילו הראשונה קלה מהשניה, דהיינו הראשונה אינה עוברת והשניה עוברת, ועוד שאמר שם אפי' הראשונה אפשר לעשות על ידי אחרים והשניה היא אי אפשר לעשות ע"י אחרים, ועיי' בריטב"א (סוכה כ"ה) אע"ג דאיכא עליו מצוה הקבועה בזמן ודאי אם יתחיל רשאי הוא וכו' כהר"ן ה"ל הרי מבורר לפני כבוד גאונו דהר"ן לא מירי בשתיהן עוברת כי אם הראשונה עוברת כמו השניה, והתחיל בה, מה רבותא היא שלא יניח את הראשונה, אלא שיטת הר"ן היא אם הראשונה שהתחיל בה לעסוק והוא עסוק בפועל ובמעשה, אין אנו רואים אם לבו טרוד ונחפז ומחשבתו איננה פנויה, או להיפך בכל אופנים לא יפסיק מן הראשונה, שהעיקר תלוי בהתחלת המעשה במצוה, במובן השטחי העוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא במובן המחשבה ולב טרוד כמובן הרמב"ם* ז"ל וזה מה שרציתי לבאר בספרי שני המטות לענין הלכה למעשה אליבא דירושלמי ורמב"ם.

ומה שהעיר כבוד אדמו"ר הגאון נ"י דהול"ל וגומרין על ידי אחרים, דהא כבר עשה בעצמו למקצת ושייך בזה לשון גומר וכו' על זה הנני משיב כי מלבד

ש"ר ובזבחים י"ט מבואר דכהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן פטורין מן התפלה ומן התפלין דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ותירץ דכאן איירי בחטאת עוף הבא על הספק דאז חייב בתפלין של ראש דדלמא לאו קרבן הוא ואין כאן מצוה כלל, ואפ"ה בתפלין של יד פטורין דשמא קרבן הוא ואיכא חציצה עיי"ש.

אחר העיון יש חלוק גדול בין הסוגיא דזבחים ששם היו הכהנים בעבודתן הנערצת כולה קודש לה' ואין דעתם עוד למצות תפלין הנפסלת בהיסח הדעת, אמנם כאן הכל חייבין בתפלין כהנים, לא נזכר בעבודתן, ויוכל להיות במעמד כזה אשר לבו אין טרוד כל כך בעשותו, ויוכל לקיים שניהם, לפיכך חייבים בשל ראש כדינו שהוא עיקר מצותו לקיימו, ואז אינו פטור משום העוסק במצוה כמו שפירשנו.

וכזה מיושב לפענ"ד ג"כ קושית התוס' (ערכין ג' ע"ב) וליכא למימר אמאי לא קאמר כדלעיל קמ"ל ונהי דפטירי בעידן עבודה, הן עוד לא מוכרח מכאן הכל חייבין בתפלין כהנים שלעולם פטורין מש"ר, ד"ל באופן שקיים שניהם אז בשל ראש חייב, ולפי דברינו יש לעזור על התוספות שם שכתבו דפשיטא ליה דחייבין לעולם בתפלין דראש, היכי יוכל להיות פשיטא ליה, הלא באמת דכהנים בעבודתן העצמית לפי סוגיא דזבחים (י"ט ע"א) פטורין גם משל ראש, אלא יש לומר רק לפי הסוגיא בכאן בערכין דהכל חייבין בתפלין כהנים, ולא נזכר בעבודתן, משמע בכל אופן עשייתו, ואז נוכל להצדיק תירוץ התוס' דפשיטא ליה להשונה בכאן אם בעידן שעוסק בלא לב נחפז או שלא בעידן, דחייב לעולם בתפלין של ראש, וזה דבר מקובל.

ולאור סברא הנזכרת נלך להגיה על הלכות ממרים, דהאופן העוסק במפמ"ה במובן שאין מבטלין מצוה, איירי דוקא בשכבר היה מתחיל ועוסק ומשוקע בכל לבו במצוה, כמו הכהנים בעבודתן לזאת מן ההכרח הוא כשהרמב"ם פ"ו הי"ג מהל' ממרים כתב, שאין מבטלין מצוה בע"כ איירי כשכבר התחיל ולבו טרוד במצוה, אז השאלה היא, אם טרוד ונחפז כל כך שאי אפשר לו להתערב במחשבת מצוה אחרת, או אינו

א. אשר גם זו דעת רש"י ז"ל (בדכות י"א ע"א) דה"א לא פטר הכ' מחשב בבצילה לא פטר הכתוב קמ"ל, ועי' תוס' סוכה כ"ה.

המפורש, וכברתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, אז תתענג הרי מבואר באר היטב כמה באיזה אופן וענין ומהות הכבוד יהי ולפי הש"ס (שבת קי"ג ק"ט ק"ג) עוד יותר כל התנאים התלויים בדברים הללו מפורשים ונדרשים ואיך יעלה על הדעת כי יש לכיבוד זה שום דמיון וערך אל שני הכתובים הכאים כאחד להזהיר על צמצום הכבוד הנשתוה, אשר רק המושג ולא הפעולה כתובה בפסוק אשר אל שני הבודדים כונו חכמינו ז"ל קידושין ל' ע"ב ורבינו הרמב"ם הראה לנו במשקל כי בדבור אחד נאמרו.

הן עוד נשארים עוללות לקטוף בציצים ופרחים של הערותיו העמוקות, אך השארתי אותן למקום אחר להרחיב הפלפול בענין עשה דוחה לא תעשה, אך על אחת עוד אעיר על מה שהפליא לתמוה על ר"א בן מתיא דלמה צריך הוא לבוא לסברא דאני ואבא, תיפוק ליה מאני ה', על זה אשיב אני בהערה חרשה בעיני, לתרץ תמיהתו, שבאמת גם ר"א בן מתיא ידע היטב שכך כתוב בתורה, אך סוגיא אחת בש"ס קידושין (ל"ב ע"א) ומה שאמר ר"א בן מתיא נמשך אל מה שנאמר לפניו שם, הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך ומביא הש"ס שר"א בן מתיא היה נוהג בעת שהיה עובר אביו על דברי תורה לא קא מצער ליה לאמר עברת ער"ת או אפילו מקרא כתוב בתורה כך כגון שאביו אמר לו השקני מים, ויש מצוה לעשות, ואביו רואה את המצוה לעשות (ומכש"כ כמו שבארתי אני שכבר התחיל באותה מצוה) ואז ידע אביו שגם הוא בעצמו מחויב לעשות המצוה, ואינו יכול לפקוד על בנו לעבור עליה כרי לשמשו, ויודע ג"כ הפסוק בתורה דאני יי' שחזקה עליו, באופן זה אלעזר בן מתיא אומר אין אני מצער כלל בדברים את אבא ועושה את המצוה, ומה יבין מעצמו אבא, כי הוא עבר על דברי תורה, ובמקרא כתוב כך וכך, ואני לא נגעתי בכבודו כלל בעקיצת דברי, וזהו באמת כבוד נפש עדינה מבין משכיל לאביו, בשב ואל תעשה, אשר אין למעלה הימנה, ואולי לזה כיונו התוס' יבמות (ה' ע"ב) דמהכא ילפינן התם, כלומר לפי הפסוק המבורר בזה נורע לו היטב, וליף שם היטב, לעבור בשתיקה לא להזכירו כך כתוב בתורה ולכן אין לתמוה על אלעזר בן מתיא מדוע לא הביא הפסוק

זה הוא לשון הש"ס לעשות ע"י אחרים², תעשה ע"י אחרים, (קידושין ל"ב ע"א) בל' נפעל, אשר אני מבין כפי שיטת רש"י ורמב"ם ז"ל דאם אמר לו אביו השקני מים, כבר נזדמנה לו מצוה האחרת שכבר התחיל בה (נגד החלטתו לעיל ר"א בן מתיא חידש דין חדש עיין שם) וצריכה להיות נשלמת ונגמרת, ואם תוכל לעשות להשתלם על ידי אחרים אמר איסי בן יהודה שתעשה, אשר בנפעל מונח מושג הפעולה הנגמרת בכל אופנים שתוכל להיות נשלמת (עיין בהקדמה שלי אות י"ט צד י"ב לשני המטות בכלל בנין נפעל) משתמש עוד רבינו כלשון נבחר ויש בידו לעשות ואחר כך תעשה על ידי אחרים שמורה על ההשלמה והגמירה על דרך אשר ברא אלקים לעשות (בראשית ב' ג') כפירוש רש"י שם, לעשות המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה כששי כמו שמפרש בכ"ר, והוא כמובן ההגיוני ממש (לגמור) כמו שמניח באצ"ה (לעשות להשלים חפצו כבריאה), וכ"כ והמלאכה היתה דים לעשות אותה והותר (שמות ל"ז ז') פירוש להשלים המלאכה ואז הוא הוא עוד לאות כי יש מקום לתלות שמה שהודה לי כבוד גאונו כי מה שהנחתי הוא בדינו אמת (בישוב דברי הרמב"ם) יש באמת להעמיס ג"כ בל' הרמב"ם ולומר שזה מונח במשמעות לשונו, אשר אחת דבר ושתיים זו שמענו.

ועל תמיהתו שמצות כיבוד הלא נמצא כתוב ג"כ בישע'י נ"ח גבי שבת וכברתו, ואיך החלטתי דכוונה של שקל שלא נמצא בתנ"ך מצות שאזרהה שלהם יהי' במצות כבוד זולת הני תרתי.

הנני להשיב לכבוד גאונו נ"י, כי אני בספרי אמרתי צד ג' לא נמצא אופן הצווי משרש כבוד רק שתי פעמים ללמד ששונים במתכונתם, רצוני לומר עוד בזה, יען באלה השתי צוואות לא נכתב בכ' על איזה אופן ובאיזה ענין מונח חלוק הכבוד, בא להורות כי שקולים הם באיכות שלהם כמו שבררתי כסלת נקיה הרעיון של ההשתוות שתי מצות הללו בהקדמה שלי (שם צד י"ג) כי בשורש המצוה מונח מושג אחד יע"ש (צד י"ד), ועתה נדרשה ונחקרה בכבוד אצל שבת דישע'י (נ"ח י"ג) שם לפנינו לא צווי ולא מתכונתה אך תנאי אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי וכו' ובתנאי זה

ב. וכן כתב הכסף משנה. אבל בשהתחיל במצוה אע"פ שאיפשר לעשותה ע"י אחרים, כמובן שאחרים יוכלו לגומרה, אך יען שהוא לשון הגמרא.

האחרתים, ויודע אני להוקיר פלפוליו העמוקים, ואקוה כי יעיין בתשובתי כפי אשר חנן אל דעות את מוקידו ומחבבו באהבה.

נפתלי הלרי

דבאמת ידע היטב, ומכח ידיעתו (כפי פי' הגמ' יבמות ה') בא אל סברת נפשו לקיים מצות כבוד אב.

הנני מתכבד תמיד בכבוד רום כבוד גאונו אשר פרשת גדולת תורתו הם כתובים בספרן של הפוסקים

סימן יח

מצות כבוד אב אי נדחית

מפני מצוה עוברת

לפסוק ע"ש וא"כ אנן הא איירינן במצוה עוברת דאם לא יניח מצות כיבוד יבטל ממצוה אחרת לגמרי והוי כאין שהות דפוסק.

אכן מה שכתבתי שם להעמיס זה בכונת דברי הדמב"ם בפ"ו מה' ממרים הלכה י"ג כעת חזרתי כי דשגרת לשונו לא משמע כן דכבר התחיל במצות כיבוד, ועוד דהא בא להעתיק הברייתא דקדושין ולפסוק כאיסי ובל' הברייתא איתא כלשון וילך הוא בכבוד אביו, ולפיכך ל' הרמב"ם שם שאין מבטלין מצוה מפני מצוה עדיין צ"ע דהא באמת עדיין לא התחיל בשניהם ומהו לשון אין מבטלין.

וגם מה שמסיים שם דגדול תלמוד תורה יותר מכבוד או"א, צריך להבין דבאיזה דבר הוא גדול מכיבוד אב ואם הא לענין דחיה גם כל המצות הם דוחין כאו"א ומאי דבותיה דת"ת ואי ר"ל לענין עונשין דלא מיענש על כבוד אב ואם כשעוסק בת"ת וכמו דמצינו גבי יעקב שלא נענש על י"ד שנים שלמד אצל עבר הא נמי פשיטא דהא נראה גם בשאר מצות הוא כן דהא כיון דקיי"ל דכל המצות קודם לכיבוד או"א משום דכתיב אני ה' פשיטא דלא מיענש אמצות כיבוד אב ואם כשעוסק בשאר מצות, ואולי דס"ל להך מ"ד דמצות עשה דת"ת סגי בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית ואם כן אם לומד כל היום נחשב למצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים והיינו לת"ת דתורתם אומנתם כל היום והו"א דכיבוד או"א קודם ואם מניח מצות כיבוד ועוסק בת"ת כל היום הוה אמתא דנענש ע"ז דהא במצוה שאפשר ע"י אחרים מצות כיבוד קודם, קמ"ל דמצות ת"ת מצוה גדולה היא ולכן הוא קודם לכיבוד

נעוה"י יום א' י' אדר לפרט ליהודים היתה אורה לפ"ק וזילנא.

החיים השלום וכט"ס ישפות ה' לכבוד ידד ה' ודיד כל יראיו ודיד נפשי עוז הרב המאוה"ג החו"ב חכם וסופר משכיל ועומד על ל' חכמים וסופרים וליד לעומק כונתם ואמתת דבריהם, שכ"ת מו"ה נפתלי הלוי נ"י בעהמ"ח ספר שני המטות על הלכות כבוד אב ואם, ה' אלהי הרחוח ישמרהו ויזכהו לחבר עוד חבורים יקרים ויפצו מענות תורתו חוצה.

אחדש"ת הנני בא להתנצל לפני כבודו נ"י על אשר לא השיבותי מיד בעת ששלח לי חבורו

הנחמד שני המטות בצרוף מכתב ארוך אשר בו הראה את ידו הגדולה להשיב על כל הערותי אשר השכתי על דבריו, ומאד נהניתי מכל דבריו ומפלפולו הנחמד הזך והישר, אכן באמת יאמין לי ידידי כי ערכת באמת תיכף ומיד מכתב באריכות להשיבו על כל הנ"ל כפי דרך הכבוד והיושר אך המכתב נשאר עד היום שנזכרתי שעדיין אני בע"ח להשיב לכבודו וראיתי בזה לחזור על דבריו הראשונים שכתב בשלהי קייטא ע"ד שהעיר על מה שכתבתי דאם ה"י כבר מוטל עליו מצוה אחרת והיא מצוה עוברת קודם שהתחיל במצות כיבוד אז אף אם התחיל במצות כבוד פוסק משום דכיון דכתיב אני ה' מעולם לא נתחייב כלל במצות כיבוד כשיש מצוה אחרת עוברת, וע"ז תמה מעכ"ת נ"י מד' הרא"ש בשבת סי' י"ח דאפילו בהתחיל באיסור אין צריך להפסיק ולמה תיגרע מצות כיבוד אף שכבר התחיל ועיין בה אתמהה עכ"ל מעכ"ת נ"י.

ואכן במח"כ לא דק בהרא"ש דהתם הא מסיים הרא"ש בהדיא ודוקא אם יש שהות עדיין להתפלל אחר שיגמור, אבל באין שהות בודאי צריך

ומה שכי מעכ"ה נ"י לחלק בין אם כתוב בתורה הצווי במקור לחוד או אם כתוב במקור והפעל יחדיו, לא נהירא דא"כ בצווי דזכור את יום השבת דנכתב במקור לבד וכמו שהביא מעכ"ת נ"י לפסוק הזה ולפי דעת מעכ"ת נ"י אין ב"ד מזההין לכוף, וזה אינו דכיון דליכא מתן שכרו בצדו ב"ד כופין, וגם לפי דעתו מה מקשה הגמרא בב"מ ד' ל"א דלמה הוצרך לכתוב כפל ל' פתוח תפתח הענק תעניק ודריש מזה כמה דרשות, ולמ"ד דלא ס"ל הני דרשות הוצרך לתרץ ולומר דס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם ולפי דעת כתר"ר נ"י על כן הוצרך לומר כפל לשון המקור והפעל לאשמעינן דב"ד כופין ע"ז ואף דהיא מ"ע שמתן שכרה בצדה, ולכן דברי כתר"ר נ"י מוקשים מד' הש"ס הנ"ל לפי הנראה.

ואכן לענ"ד לולא דמסתפינא מד' המרדכי והט"ז הייתי אומר דהכבלי והירושלמי לא פליגי כלל ואלו ואלו דברי אלקים חיים הם, וגם מגמ' דחולין ד' ק"י לקי"מ ובזה יהי עולים דברי רבינו הרמ"א ז"ל על נכון, דהנה דכאורה יש לתמוה דכיון דבזה גם הירושלמי מודה דבמ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד מצוין לכופו דזהו עונשו שאין לו קיבול שכר ואם כן האיך היו רשאים לכופו אם ירצו כיון דליכא מצוה הרי הם עוברים בלאו דלא יוסיף ומי נתן להם רשות להכות אדם ולחבול בו מאתר דלא נצטוו ע"ז. ולכן נראה דהירושלמי לא אמר בזה רק כמה שיש בה הפקעת ממון כגון במדות ומשקלות דע"ז נאמרו ד' הירושלמי, והטעם בזה דקיי"ל משום דהפקר ב"ד הפקר, וכמו דאמרין בגיטין ד' ל"ו דאף דמה"ת שביעית משמט מ"מ תיקן הלל פרוחבול, משום דהפקר ב"ד הפקר, וכיון דראו שיש בזה תקנה משום נעילת דלת בפני לוח וגם משום תקנת עשירים שלא יעברו על הכתוב דהשמר לך וגו' ראו לתקן להוציא מן הלוח שלא כדן תורה ע"י פרוחבול משום צורך שעה, וה"נ י"ל בהא דאמר הירושלמי הנ"ל דאם רצו כופין דהיינו שראו ב"ד שפרוצים העם במדות ובמשקלות חסרים או יכולים לכופם ולמונעם מאיסור גזל.

ובש"ס דילן נמי הא תניא בכרייתא בב"ב ד' פ"ט דמעמידן אגודמין למדות וכו' ע"ש.

ומה שאמר בירושלמי דקידושין גם בכיבוד אב כן (וכמו שהובא במרדכי) אפשר דס"ל דמכבדו משל בין ובזה אמרי' דכופין ומוציאין ממנו ממון כדי לפרנס בו

או"א ואף שהוא מצוה שאפשר על ידי אתרים והו דסמך רבינו לדין ת"ת בהלכה אחת עם דין מצוה שאפשר לעשותה על ידי אתרים לאשמעינן רבזה עדיף ת"ת משאר מצות.

ורבינו הגדול הרמב"ם ז"ל נמי לשיטתו אויל בזה דרפ"א מה' ת"ת הלכה ת' נראה בהדיא דס"ל דבקיבוע עתים לתורה ביום ובלילה ג"כ יוצא מצות ת"ת יע"ש בלח"מ ועפ"ז דברי רבינו ברורין.

ומיהו מש"כ הרמב"ם ז"ל דאין מבטלין מצוה מפני מצוה נ"ל דט"ס נפל בדבריו וצ"ל דאין מבטלין מצות כיבוד או"א מפני מצוה שיכולה להתקיים ע"י אחר, ובאמת שגם לענין ת"ת שנדחת מכל המצות זמניות ואין זמניות מ"מ אינה נדחת מפני מצוה שיכולה להתקיים ע"י אתרים וכדאמרין במו"ק ד' ט' וע"ש בחוספות ד"ה כאן.

ולענין מה שראיתי בספרו הנתמד דף ו' ע"ב שטרח כ"ת ליישב קושית הט"ז בסימן ר"מ על הרמ"א ז"ל וכתב כתר"ר נ"י ליישב עפ"י דברי התוס' בב"ב ד' ת' דבמקום דאיכא לאו כופין, תמהני דע"כ הרמ"א בהג"ה בחו"מ שהעתיק תשובת הרמב"ן דבהשבת העבוט הוא מצוה שמתן שכרה בצדה ואין ב"ד מזההין עכ"ל דלא ס"ל כהתוספות דלדעת התוס' בודאי מזההין ב"ד לכוף ככל המצות דהא בהשבת העבוט איכא לאו מפורש בתחלה לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו.

וראיתי בספרו דמר נ"י שהעתיק הלאו דלא תשכב בעבוטו ולכאורה עמדתי על דבריו דאמאי לא הזכיר הלאו דלא תבא אל ביתו, ואמנם שוב ראיתי דיפה כיון, דהנה באמת מצות השבת העבוט נוהג אף דלא עבר על הלאו דלא תבא ורק בלקח העבוט ע"י שלית ב"ד בהיתר וע"כ הוצרך ללאו זה דלא תשכב וכמו דמפרשינן בב"מ ד' קי"ד דלא תשכב ועבוטו אצלך.

וע"כ דהרמב"ן (בתשובה) והרמ"א בהעתיקו על כרחך דלא ס"ל כתי' התוספות הגו' והקושיא מצדקה יתרון כתיורן הריצב"א בתוספות שם דהיינו דאין נענשים ומזה הכרית באמת הרמב"ן בתשובה דקיי"ל כהירושלמי בזה דאם רצו כופין דהא במצות עשה דצדקה בש"ס דילן בב"ב מוכח דס"ל ג"כ כהירושלמי, וא"כ תמיהת הט"ז על הרמ"א כראי מוצק.

מפסיקין אפילו התחיל באיסור ועיי' הרא"ש שבת סימן י"ח.

ורציתי לומר בזה כי הר"ן אינו יחיד בזה לפסוק שעיקר הוא ההתחלה ועסק מצוה אפילו מצוה האחרת שנזדמנה או שתבוא התלויה בזמן תבטל לגמרי ע"י ההתחלה שלו בכל מקום אינו פוסק אלא אנו רואים כמה פוסקים סוברים כן והוא דעת הריטב"א (כמו שציינתי בצדו בקוצר נמרץ) במס' סוכה כ"ה ע"א כתב הריטב"א בד"ה וא"ל דהא ודאי לא אמרו וכו' וכיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במצוה זו למה לי קרא פשיטא למה ניח מצוה זו מפני מצוה אחרת, וי"ל דהא דקיי"ל דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה אין הרשות בידו סד"א אפטורי מפטר מינה, אבל אי בעי למשבק הא ולמעבד אידך הרשות בידו, קמ"ל כיון דפטור מן האחרת הרי היא אצלו עכשיו כדבר הרשות ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא של הרשות, עכ"ל של הריטב"א.

מכח סברא זו של הריטב"א די הוא להביא עזר וסמך לדעת הר"ן והב"י אם התחיל במצוה יגמור יען שאחרת אף שהיא גדולה וחמורה שעוברת היא מכל מקום חשבינן לה כדבר רשות לגבי הראשונה שכבר התחיל בה, אמנם נצרך אל סברתנו הצרופה יתר דברי רבינו הפוסק הריטב"א ז"ל שאמר שם באותו מקום.

ועוד למדנו הכתוב דאע"ג דאיכא עלי' מצוה הקבועה לזמן ודאי כגון ק"ש ושחיטת הפסח וקודם לכן באת לו מצוה אחרת שתבטלנו מן הקבועה אם יתחיל בה, רשאי הוא להתחיל בזו שבאה לידו עכשיו ואם יבטל מן האחרת אינו חשוב פורק עצמו ממנה, כשפורקה מעליו מחמת דבר מצוה, שאין חיוב המצוה עליו עד שיגיע זמנה וראשונה קודמת עכ"ל.

דברים ברורים ומפורשים הם לעינינו אפילו יודע בשעת ההתחלה במצוה שאיננה עוברת, כי במשך עסקו במצוה זו תעצור מצוה זו בעדו שעל ידה תבטל מצוה האחרת התלויה בקביעות הזמן, והיא מצוה עוברת רשאי הוא להתחיל, וע"י ההתחלה יש למצוה שעוסק בה מעלה ויתרון וראשונה קודמת לגמרה כולה.

ועוררתי בזה אף אם התחיל באיסור כעין שכתב הרא"ש (שבת ט' ע"ב סימן י"ח) ואם התחילו אין מפסיקין אלמא איירי אפי' התחיל באיסור דומיא

את אביו ואכן לפי מה דקיי"ל דמכברו בשל אב וא"כ המצוה היא כמצוה דעלמא בין אדם למקום ואינו נוגע לממון כלל ולכן ס"ל להש"ס דאסור לכופו דבזה לא שייך הפקר ב"ד הפקר, דזה לא שייך רק על ממון דיוורדין לנכסיו על כרחו ונסתלקה תמיהת הט"ז בזה וגם הרמ"א יפה עשה דלא כ' דאם רצו כופין אותו רק בהשבת העבוט דהוא דבר של ממון ואין ר"ל דכופין אותו בגופו רק דכופין אותו ומרציאין ממנו העבוט בע"כ ומחזירין ללוה, ועוד יש לי כמה אופנים לתרץ.

ה' שנתיו דמר יאריך בטוב ובנעימים כחפצו ורצון נפש המברכו בברכת כהנים. שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא.

תשובת המחבר (נחלת נפתלי) לרבינו ז"ל.

בעז"ה פה לונדון בחדש אייר תרמ"ז לפ"ק.

ה' שהשלוש שלו יפרוס סוכת שלומו על ראש מאהב נפשי הרב הא' גאון המפורא בספריו המאירים כקש"ת מורנו רבי שלמה הכהן ג"י, מורה הוראה בעיר ואם בישראל ווילנא המעטירה.

שוש איש באדמו"ר ג"י ותגל נפשי באהבתו הטהורה אלי כי נתן לי מהלכים בין הלומדים העומדים לפניו במשא ומתן של הלכה, אמרתי אל נפשי זו תורה וזו שכרה לאיש המקדיש ימיו פה עיר קרית משוש לונדון הבירה לראות ההכרה הנכונה מגדולי וגאוני הדור כי לא לתהו ברא יצורי חקירותיו, לשבת יצרן בשבת תחכמוניכם וזה הוא פרי עמלי אשר הוא נחשב בין הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, שאני נהנה כעת הזאת שאשתעשע את גאון וגדול הדור בחדושי תורה לאמתתה של הלכה.

ואענה אף אני חלקי על אשר העיר כבוד אדמו"ר ג"י כי לא דקדקתי היטב בהרא"ש בשבת באין שהות בדאי פוסק, ימחול לי בטובו אם אומר כי לא הרהרתי אחרי נטיתו להלכה מעולם לא נתחייב כלל במצות כיבוד כשיש מצוה אחרת עוברת אדרבא זו סברה ישרה ומסכמת לדעתי אך אמרתי על מה שהחליט בשהתחיל המצוה אינה עוברת ואחר זה נזדמנה לו מצוה עוברת גם הר"ן מודה דמחויב להפסיק, על זה העירותי בדרך העברה וכתבתי אני הלא ראינו כמה פוסקים סוברים באמת שעוסק במצוה פטור מן המצוה אע"פ שיכול לקיים שניהם ונפק"מ אם התחילו אין

שושבינין אבל זה נכלל במה שכתב בהלכה ב' אבל הנושא וכו' אע"פ שעוסק במצוה חייב לקרות הואיל ואין לו דבר שמשבש דעתו וכן כל כיוצא בזה דהיינו השושבינין וכל בני החופה ודכוותיה.

נפלאותה אהבתי לתורת רבינו נ"י כי מדקדק כבוד גאונו בל' הרמב"ם מדוע מסמך דין ת"ת עם דין אם אפשר לעשות בידי אחרים ובעמקות שכלו הוציא הסד"א לכוון בכוונת רבינו הגדול ז"ל, לזאת אשמיענו גם דעתי בזה כי הרמב"ם הולך לשיטתו פה אף שהתחיל במצוה יש לפסוק אם האחרת היא עוברת, ונקיט מצות כבוד ומצוה אחרת למשל, ובא להוסיף איזו מצוה ששקולה נגד כל המצות היא באם עוסק בה איננו פוסק הוה אומר תלמוד תורה (ועיין רמב"ם תלמוד תורה פ"ג הלכה ג') אבל דוקא ת"ח שהיתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל יש כח בה לבטל אף כבוד אב, ולא לקיים מצות ת"ת בשעות ביום ובלילה כדי לקיים והגית אז פוסק הרמב"ם שמחויב לפסוק מתורתו אפי' לתפלה והראיה מכרעת היא מיעקב אבינו שלא נענש רק בכ"ז ששהה י"ד שנה בבית עבר עסוק באומנותו זו תורתו ואח"ז שעמד בבית לבן ועשה מלאכה אף בל"ס קיים והגית מ"מ אינו גדול ת"ת לפטור אותו מכבוד אב (ערש"י מגילה ט"ז ע"ב), וברור לפנינו פסק הלכה של רבינו (הלכות תפלה פ"ו הלכה ח') מי שהיה עוסק בת"ת והגיע זמן התפלה פוסק ומתפלל, ואם היתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה (עיי' שבת י"א כגון רשב"י וחבריו) ובמדה זו אנו מבינים פה לשונו הצחה ונמרצה ות"ת גדול מכבוד אב לפרש ל' הש"ס לענין להפסיק.

ואליבא דאמת הטעם פשוט מדוע מסמך רבינו דין ת"ת בהלכה אחת אמר לו אביו השקני וכו' שהוא ז"ל נגרר אחרי רבינו האלפסי ז"ל שהוא מסמך אל מאמרו של ר' אלעזר (בגמרא לא נכתב ר') בן מתיא אבא אמר השקני מים וכו' גרסין במגילה אמר רבה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב שכל אותן השנים וכו', ומפרש הר"ן (שם בקיד'

דערבית דאירי כשכבר הגיע זמן תפלה ע"ש אף גם שמה יש לומר שהתחיל במצות כמו במרחץ, על פי הגמרא בשבת כ"ה ע"ב רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית (ערב שבת) מצוה וכו' והגמרא מקשה מאי מצוה, ואמאי לא מתרץ הש"ס משום הכון לקראת וכו' שבת י' ע"א יש להחמיר בענין שאינו דוקא מצוה יען ההתחלה בדבר הנוגע רק לענין מצוה הוא אלים לא להפסיק לתפלה^א כמו אצל קריאה אם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומרין עיי' או"ח קמ"ג מכל שכן אם התחיל במצוה ברורה דעת הפוסקים שאינו מפסיק רק גומר.

ולפי שהצעתי אני תהי' שיטת רבינו הרמב"ם ז"ל אחרת באופן זה, שההתחלה איננה מכרעת רק הקביעות בזמן אך לפי שיטתו הבחינה היא במה מחשבת העוסק במצוה עוסק ושקוע ביותר, ובאופן שיש להעוסק עוד לב פנוי ודעתו צלולה עליו לעשות עוד אחרת אז בודאי איננו פטור אפי' שכבר עוסק במצוה אינו פטור מן המצוה.

ועל פי סברתנו יש לומר הא דאמרו משום רבי שילא חתן פטור והשושבינין וכל בני החופה חייבים (בסוכה כ"ו ע"א) אינו עוד מוכרח כי לית להו להני תנאי העוסק במצוה פטור מן המצוה כדפירש הקונטרס שם, אך יען דשושבינין ובני החופה אפשר להם להתכוון בדעה מיושבת על מצוה אחרת יען אינם טרודים ושקועים במחשבתן כל כך כמו החתן לפיכך חייבין הם בקריאת שמע לכוון כהוגן וכראוי וזה מונח בתירוץ התוס' שם לכן נראה דקסבר חתן אין יכול לכוון דעתו כלל אפי' בפסוק הראשון אבל שאר בני חופה יכולין לכוון (ר"ל יכולין לכוון גם כן כוונת ק"ש זולת מחשבת שמחת החופה), ואקריאת שמע לחודיה קאי ובכולהו אחריני מודי לת"ק.

וְזו תוכל להיות סברת הרא"ש שכ' (דף כ"ו ע"א) הני תנאי אית להו דהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכו' ורבי שילא סבר דחתן אי אפשר לו לכוון דעתו כלל וכו' והלכה כר' שילא דחתן פטור מק"ש עכ"ל וכן פוסק הרמב"ם (פ"ד הלכה א' מהלכות ק"ש) ולא מזכיר

א. ואוקמא בעוסק בתורה (שם י"א ע"א) ועיי' כסף משנה הלכות תפלה פ"ז י"ח.

ב. ותמוה לי מדוע בעל עין משפט נר מצוה (במגילה ט"ז ע"ב) על גדול ת"ת מכבוד אב לא ציין הפסק הלכה של הרמב"ם ממרים פ"ו הלכה י"ג.

על קנינים החומרים בא הצו בתורתנו הקדושה במובן הכרחי, לפי טבע היחוס והמעמד של האומה הישראלית ומהם אשר חשבתי אני בספרי (צר ח') פתוח חפתח את ידך, הענק תעניק, השב תשיבם, שלח תשלח וכדומה, ולעומתם על קנינים הרוחניים כמו שחשבתי שמה, ואהבת לו כמוך (ויקרא י"ט ל"ד) זכור את היום הזה, שמור ושמעת, קדש לי כל בכור וכדומה, יבא הצו במושג למודי, כי אין ההכרח שייך כלל על דבר תלוי ברגשת הנפש ובלב, כי מה תועיל הכפיה ביד במקל באגרוף אם גם אחר הכפיה עודנו בלתי מרגיש ונפשו לא תחוש את רוממות ההתפעלות, או ההשגה הנשאה אשר תלויה במצותה, על קנין רוחני כזה שפיר נופל מצות עשה במובן למודי, מה הוא טיבה וענינה של מצוה הנתפשת במחשבה, וערכה הרוחני, הכל כפי מדרגת המשיג ובעל ההתפעלות מענין מרום וקדוש, אפוא לזאת לפי החלטתנו תהיה מצות זכור את יום השבת בבחינה אחת את המצוה ואהבת את ה' או ואהבת לרעך כמוך, שאין מצות עשה זו בכפיית ב"ד לרדותו במכות בחזקה, לאהוב, לזכור ולכבד בלבו אבותיו, אם אינו בטבע שייך כמו אלה, אך מתוך עשה זו, לאו שמענו (לא תעשה) כלומר אם הוא שמראה כפועל שמחלל שבת בידיים, או גוזל את רעהו, או מסיר עינו מאבותיו המבקשים לחם, והם הענינים והקנינים הכלולים אשר יד שלטון עליהם לשפוט את הכועט בהם, לזאת אמרה תורתנו הקדושה במ"ע הרוחניים בשלילה, שיד ב"ד תכפה על העובר לענוש אותו כפי מדותיו.

כן הוא לפי החלטתנו עצם הרעיון המונח בטבע הענינים הנפרדים אשר גם רבותינו ז"ל הרגישו את ההבדל היסודי ודקדקו היטב בלשון תוה"ק, מתי הוא הציווי במובן ההכרחי כלומר שיד שלטון תוכל ליגע בו, אם לרוב יבא לפני הצווי לאו (לשוני במטה הלוי צד ט') כלומר לא תעשה אז יהי תקון העשה בהכרח, כמו במשלים שלפנינו כתיב לפניו (דברים ט"ז ח') לא תאמץ, לא תקפרץ, ואחר כן פתח חפתח, כתיב ולא תתן לו ואחריו נתון תתן לו (י') כתיב לא תשלחנו ריקם ואחריו העניק תעניק (שם י"ג) כתיב לא תראה ואחריו השב תשיבם (כ"ב א') כתיב לא תקח האם ואח"כ שלח תשלח, כל אלה חברו יחדיו אל עומק הבנת הצווי במושג הכרחי לא כן בכל אלה אשר הצגנו לפניך במושג תלמודי לא תמצא שמקדים הלאו קודם להצווי וע"כ ברוח המוסר יסודן.

פ"א) בסוף פ"ק דמגילה מוכח הכי מקרא, ואולי גם לפני רבינו האלפסי ז"ל היה מקור לזה ורוח אחר קבצן.

ועל הגהה של אדמו"ר נ"י בלי רמב"ם אין מבטלין מצוה וכתב שהוא ט"ס, נראה לי שזה ג"כ לשון התוספות (סוכה כ"ה ע"א בדיה שלוחי מצוה) וצ"ל דהכא נמי איירי בכי האי גונא דאי מיטרדי בקיום מצות סוכה הווי מבטלי ממצות עכ"ל.

ועתה הנני פונה את לבי לחקור ולדרוש עפ"י דרך ההגינות להשיב על יתר הערותי והשגותי ואומר שמש"כ כבוד אדמו"ר נ"י דע"כ הרמ"א בחו"מ צ"ז לא ס"ל כהתוס' לדעת התוספות כדאי מזההין כ"ד לכוף דהא בהשבת העבוט איכא לאו מפורש עד כאן, הן לפי שהנחתי סברה ישרה יש חלוק גדול בין צדקה להשבת העבוט ותוספות (כ"ב ח' ע"ב) לא מיירי כלל בהשבת העבוט, ובפ"י אני בעצמי אמרתי (מטה הלוי צד י"א) רבינו הרמ"א מצא באמת מקום והוכחה לחלק ולא מה"ט משום שהתוספות והרא"ש פליגי אהרמב"ן כמ"ש הסמ"ע (בחי"מ ק"ז סעיף ב' והש"ך שם סעיף א') הידוע לכל אך החלטתי היא דרמ"א סובר אצל כבוד או"א דאין כופין יען שאינו נכתב בלאו הקודם ואח"ז במקור ופעל להראות ההכרח, כמו הצדקה, ולפי סברא זו (אם נחזיק שזו סברת התוס') תוכל מצות השבת העבוט, להתדמות אל כפיה בצדקה בכל ענינים, ורמ"א מחזיק אדרבא בסברת התוס' דהלאו דלא תשכב בעבוטו הוא גלי קרא ואפוא לזאת היתה בידו הוכחה גמורה לחלק מכבוד או"א ומצד זה השמיט הרמ"א ז"ל.

אך יש עוד לברר דברי בחקירה עיונית בכלל שהנחתי (מטה הלוי צד ח') אם יבא הצו בתורה במובן הכרחי או במושג למודי, כדי לתרץ קושיית אדמו"ר נ"י שהקשה מזכור את יום השבת.

יש שלטון כביר מונח מושל מטבע או מנימוס על כל קנין גשמי וחומרי אם לפי חקי החברה בנוק או בשבח לזולתו לתת לקחת או לקנוס אותו או לפי חקי המוסר אשר ביד שלטון נתנו המשפטים הזכותם על קניני ופעולות בני אדם.

אמנם יש קנינים רוחניים אשר תלויים בנפש ורוח של אדם האינם מקבלים בטבע אימת שלטון זרוע עליהם ואין יד כבודה נוחה בהם רק יד רוח גדולה, והופעת נפש רוממה מוצקת עליהן להנחותן על מי מנוחות המוסר וההשלמה העליונה.

ועתה השאלה לפנינו, אם מצוה שמתן שכרה בצדה כתוב ובעצם הכרחית היא, אם ביד ב"ד לפי רצונם לכפות או אינם כופין נגד רצונם וע"ז אנו הנין בדעת הירושלמי הרמב"ן והרמ"א לפנינו, ואמרת אני בדרך סברא כמו שמצאתי בתוס' הסברא על צדקה אף ש"ש בצדה, בכל זאת אלים הכח ההכרחי הצפון במצות התורה במקור ופעל, בהקדם הלאו המראה על השלילה, להכריח כפי ראית עיני הדיין, ולזאת אפוא מצות השבת העבוט אשר בה נאמרו כל תנאי צווי הכרחי (לשוננו הוא כך במטה הלוי צד ט') יכול הב"ד לכופו להשיב את העבוט בעל כרחו לא כן הוא במצות כבוד אב ואם שהיא מצוה רק במוכן צו לימודי ומוסרי אז מן הדין הוא (שג"כ כפי' אמרו ש"ש בצדה) שאין ב"ד כופין עליה ולכן נוכל לומר לפי הכלל הזה שכחותה השמיט הרמ"א ז"ל פה יורה דעה ר"מ מה שפוסק שם חו"מ צ"ז י"ו אצל השבת העבוט.

ועתה נבוא אל הפירכא של כבוד יד"ג הגאון נ"י מגמ' ב"מ (דף ל"א ע"ב) מה מקשה הגמרא דלמה הוצרך לכתוב כפל לשון וכו' ולמאן דאמר דלא ס"ל הני דרשות הוצרך לתרץ ולומר דס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם ולפי דעתי היה לו לאשמעינן דב"ד כופין ע"ז לפיכך הוצרך לומר כפל לשון המקור והפעל ע"ש.

ואענה ואומר לפענ"ד, אליבא דכולא עלמא האי הכפל במקור ופעל בא להורות על ההכרח של המצוה וכח ב"ד אך לרבא בא להוסיף כי בעצם הצווי מונח עוד המושג הרבוי, שהתורה רבתה השבות הרבה, שלח תשלח מכל מקום, עוזב חעזוב מ"מ כו' חבול תחבול, פתוח תפתח, נתון תתן העניק תעניק, כולם מכל מקום, ובגמ' איננו מקשה כלל כמו שהעיר כבוד הגאון מחמדי נ"י דלמה הוצרך לכתוב כפל לשון, אך בדרך דרש אין לי וכו' ואח"ז מנין עוד גם רבוי זה ת"ל, להניח ג"כ המושג הרבוי בתוך עצם הצווי ההכרחי הידוע ומקובל, ולא חידוש הוא כזה לאשמעינן הכפל רק להראות על מ"ע שמתן שכרה בצדה בכל זאת הכרחי הוא וכופין, כי זה ידוע ומפורסם לההוגה בעיני נמרץ כי רק באופן זה צותה התורה פתוח תפתח, נתון תתן העניק תעניק, להורות הכרח מכל מקום, וכן על מושג הרבוי בא אפי' לא נתברך הבית בגללו ת"ל העניק תעניק מ"מ, ובא הגמ' לר"א ב"ע דאין לומד הרבוי אך אם נתברך הבית בגללו מעניקין לו, לא נתברך הבית

וביותר כאוד על הרעיון הכרוך בחקירה זו, אמרתי שם (מטה נפחלי צד י"ג) ואוסיף עוד להרחיב את הכלל המונח לאמר אם המצוה היא בדבר התלוי בדעת ובהרהור הלב, או במחשבה בחקירת ודרישה, או המצוה תבא בתורת למוד רצוני בשמוש הפעל למד, כמו העיקר הגדול לידאה את השם, באה תמיד המצוה למען תלמד לידאה את ה' (דברים י"ד כ"ג) למען ילמד לידאה את ה' אלהיו (שם י"ז י"ט) ולמען ילמדו ויראו את ה' (שם ל"א י"ב) ולמדו לידאה את ה' אלהיכם (שם ל"א י"ג) וכן בדבר הנתון אל הגיון שכלי בבאור רחב לפרש את המצות הכתובות בתורה אשר אנחנו נכנה אותם תורה שבעל פה תשמש התורה בפעל למד רצוני הצו הוא למודי (בעלעלהרענוד) ראה למדתי אתכם שמים ומשפטים (דברים ד' ה') אשר אנכי מלמד אתכם (שם ד' א') ובנין אב לכלם, ואותי צוה ה' (אלה המצות המסורות לי בתורה שבעל פה, מפי ה' תורה זו) ללמד אתכם (שם ד' י"ד) להסביר לכם באור המצות וממילא מוכן העונש כי לא פורש מה יעשה לו בלמודים. לא כן במצוה הבאה בפקודה מושלח והעונש ידוע אז במצות עשה תבא כמו ע"כ אנכי מצוך פתח תפתח (דברים ט"ו י"א) העניק תעניק ע"כ אנכי מצוך (י"ד ט"ו), שמור ושמעת את אשר אנכי מצוך (שם י"ב כ"ח) ובנין אב לכלם ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשון (דברים א' י"ח) והעונש מסור לב"ד לכפותו לעשותו, עכ"ל.

מלבד ההנחות המיוסדות על אדני תכונת הנפש וחובותיה באו רבותינו ז"ל ולמדו אותנו עוד כלל גדול בתורה, כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד שלמטה מזהרין עליה (חולין ק"י), לאמר בזה אף בענינים הנראים לנו כעין קנינים גשמיים, בכל זאת אם נמצא בתורה מתן שכר לעושה מצוה זו, די הוא לומר להעושה אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא חטול שכר זה (רש"י שם), אבל אתם ב"ד שלמטה אינכם מזהרין לכפותו בחזקה, ואחרי כלל זה יבוא הדבר בספק כעין קנין חומרי אם יבא לפני ב"ד, כגון ההוא גברא דלא הוה מוקיר אבוה להאכילהו ולהשקותו משלו אשר מצד אחד הוא כבוד אב התלוי במושג רוחני, אמנם יותר נראה כמושג חומרי ודומה כמו שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו (רש"י חולין ק"י) ובצדק אמר כפתוהו על העמוד להכריחיהו, אך באשר נזכר בכלל הגדול שמתן שכרה של מצות באור"א נכתב בצדה למען יאריכון ימיך (שמות כ') אמר להו שבקוהו שאינכם מזהרין לכפותו.

בטלה של בני אדם פשוטים וההמונים שאינם מודקקים בלשונם.

אך בעיקרא דדינא אודה לחביבי הגאון נ"י כי באמת נוכל לומר כי הגמרא שלנו סוברת כהירושלמי, כי הירושלמי אינו אומר רק במשקלות (כאשר אני העירותי בספרי שהרמב"ן לקח רק מירושלמי זה על השבת העבוט) שיש בה הפקעת ממון אם רצו כופין מטעם סברתנו הנזכרת האוחזת בעקב סברת כבוד אדמו"ר נ"י שעל קנין חומרי בודאי הב"ד מפקח בכל מקום שרואין הנחוץ כי הגמרא חולץ ק"י מדייק בלשונו אין ב"ד של מטה מזהרין עליה, כעין הירושלמי כלומר אין נענשין עליה, אבל בידם הוא כפי רשות הממשלה הרוממה לכוף ולהוציא העבוט אם רוצים בזה והשעה צריכה לכך ככח כל בית דין יפה בימי קדם כאשר הורשה להם מהממשלה הכבודה שלשם לאיש כמעשהו.

ובזה אצא מלפני גאוננו באהבה נאמנה וטהורה הנני ידידו מחכבו כל הימים. נפתלי הלוי.

בגללו אין מעניקין לו, תעניק למה לי ומשמיע ר"א בן עזריה דעתו כי דברים ככתבן (ע"י קירושין י"ז ע"ב) לאמר בזה כי בענין שלפנינו נוסף ובא המקור והפעל על דרך הלי אשר דרכו להתחבר עם עבר בינוני ועתיד לחזק הדבור (ועיי' תל"ע ר"ט יתרון לאדם) יען כי רצון המדבר רק לחזק את עצמות עני הפעולה לבר, ולא כל שאר המושגים הנכללים בכל פעולה.

וזה הוא כלל גדול דברה תורה כלשון בני אדם ר"ל בדיוק הלשון על חזק וההכרח הפעולה, ואין מיותר בדברים ככתבן אך הגיון הבריא לכלול בהם רק עצם הצווי ההכרחי.

לזאת דעתי מיוסדת עוד ביותר מן הגמרא ההיא, שהקשה כבוד גאוננו על דעת רבי אלעזר בן עזריה, שהיא מוכחת מהפך להפך ושהוא דוקא סובר כפל ל' המקור והפעל הוא לשון ושימוש הנכון אצל בני אדם הגונים כי חלילה לא תהי התורה שלנו כשיחה

סימן יט

מציצה בכלי

העטרה, כ"ה לשון הרמב"ם בפ"ב מה' מילה הלכה ב' וכמו דתנן דמל ולא פרע כאילו לא מל ועיקר מצות המילה לחתוך הערלה נאמר בפרשת לך לך נבראשית י"ז י"א] ונמלתם את בשר ערלתכם והוא צווי לכל בר ישראל גדול שלא מלו אביו חייב למול את עצמו וכדאיתא בקדושין ד' כ"ט והצווי שהאב מחויב למול את בנו בן שמונת ימים ילפינן בקדושין שם מקרא דפ' וירא (שם כ"א ד'), דכתיב שם וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים, ואמרין שם דכל מקום שנאמר צו אינו אלא מיד ולדורות ובירושלמי פ"ק דקידושין הלכה ז' מפיק ליה למילת הבן לשמונה מקרא דפ' תזריע (ויקרא י"ב ג') דכתיב שם: וביום השמיני ימול בשר ערלתו ומפרש הירושלמי דהך קרא הוא צווי על האב שימול את בנו בן שמונת ימים, וכן הרמב"ם ז"ל במנין המצות אשר לפני ס' היד החזקה כתב ג"כ במצוה

כע"ה כאור בוקר של יום השלישי י"ב כסלו לסדר ולפרט שמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב לפ"ק.

חיתי שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכי וברכתא טבא לכבוד הרב הגדול, החכם המפואר ושלם בכל חכמה ומדע, ידו הדה, יקר ונכבד בעמו ומפורסם לשם ולתהלה בכל המדינה, שכ"ח פודה' יצחק נ"י סוב"ספי יהי' ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח, ויהיה לו ולכל הנלויים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

ואחד"ש הרמה באתי להודיעו, כי במכתבו הגלוי אלי אדות המציצה בכלי אסורה או מותרת, קבלתי לנכון ביום תמול והנני באתי להשיבו כי מאד אני תמה על מעכ"ת נ"י דמה זו שאלה אצל הרבנים, הלא ידוע לכל רב ומבין כי מצות המילה שנצטרינו בתורה אינו אלא מילה (והינו לחתוך הערלה) ולפרוע המילה (והינו לפרוע את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ולהחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר

דשבת הלכה ב' המול ימול מכאן לשתי מילות אחת למילה ואחת לפריעה וכן הוא במדרש רבה בראשית פ' מ"ו.

וכל זה דברנו במצות מילה ופריעה אבל ענין המציצה שהוזכר במשנה ובגמ' ובד' הפוסקים ז"ל אין לה ענין ושיכות למצות המילה שנצטוונו בתורה רק הוא מצד רפואה ותעלה לבן הנמול והוא ידוע לחז"ל וכ"ה בדוק ומנוסה לכל אלה הבקיאים במלאכת הרפואה דאם לא נמצץ הדם אחר המילה יש בו סכנה לבן הנמול וכדאיתא בשבת ד' קל"ג אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה היא ועברין ליה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' מילה הלכה ב' ואח"כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבוא לידי סכנה וכל מי שאינו מוצץ מעבירין אותו עכ"ל, הרי דכל עיקר המציצה אינו אלא להעביר את הסכנה. ובמשנה נמי לא נזכרה המציצה רק לענין שבת וכמו דתנן בשבת ד' קל"ג עושיין כל צרכי המילה בשבת מוהלין פורעין ומוצצין וקמ"ל בזה דלא נימא דגם אם לא נמצוץ ג"כ אין סכנה כ"כ לולד ואינו דוחה שבת, קמ"ל דהוי סכנה ממש והוי כמו כל פקוח נפש דדוחה את השבת, ולכן לא נזכר בשום מקום בד' חז"ל באיזה אופן תהיה המציצה, משום דידוע דעניני רפואה משתנה מזמן לזמן וממקום למקום דהלא בתלמוד מצינו כמה מיני רפואות לכמה מחלות שונות, והנה בזמננו מעולם לא שמענו שיהא משתמש אדם ברפואות שהוכחו בדברי חז"ל רק אנו מתנהגים מעולם ע"פ דרכי הרפואה מחכמי הרופאים שבדורנו משום דנשתנה טבעי האנשים ורפואתם מזמן חז"ל, וכן בכל דור ודור משתנה דרכי הרפואה כמו שראינו זה מקרוב המציאו הרופאים דרך חדשה באיזה עניני הרפואות ואין משתמשים עוד ברפואות שהשתמשו בהם הרופאים המומחים לפני ארבעים וחמשים שנה למפרע, לפי שראו בעין שכלם שלפי טבעי ומוגי האנשים אשר בזמנים אלו, מלבד שלא יועילו להם עניני הרפואות שהשתמשו בהם מקודם, אלא אפשר שיויק להם. וכן משתנה עניני הרפואה לפי שנוי המקומות, דידוע דבאקלימים החמים משתמשים בעניני רפואות אחרים שאין משתמשין בהם באקלימים הקרים וכן להיפך, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"י המשניות שלו בנדרים פ"ח במשנה קונם שום שאני טועם שזה היה לפי מאכלם וארצם עכ"ל. ומשום הכי השמיט בחבורו לתקנת עזרא לאכול שום בע"ש

רט"ו למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו, כמו דאיתא בירושלמי הנ"ל. ונראה לי, דלשטתו אויל למש"כ בפ"י המשניות שלו בסו"פ גיד הנשה שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושיין אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבנו וכו', וכמו כן אין אנו מליץ מפני שאברהם אבינו ע"ה מל את עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבנו שנמול עכ"ל. ולפי דעתו הצרכה התורה לכתוב מצות מילה פעם שנית בפ' תוריע, כדי שתאמר המצוה ע"י משה רבנו ותרווייהו איצטריכו דקרא דכאשר צוה אותו אלהים מבעיא לן דהמצוה מוטל על האב וקרא דפ' תוריע נאמר ללמד דנאמרה המצוה גם ע"י משה רבינו. ומה שקשה על רבנו מהסוגיא דסנהדרין ד' נ"ז מבואר אצלנו באריכות בחדושי ליו"ד בהלכות מילה ושם בארתי דבאמת הך קרא דפ' תוריע נצרך ללמד על כמה דברים. (ומש"כ הרמב"ם בס' המצות שלו במצוה רט"ו דנלמוד מילת הבן מקרא דהמול לכם כל זכר הכתוב בפ' לך לך, צ"ע, דהא הך קרא הוא צווי על ב"ד למול את הבן אם לא מלו אביו וכדאיתא בקדושין כ"ט ואולי דבספר המצות נקט קרא היותר כולל דסובר רבנו דהמצוה על האב אינו אלא ביום השמיני אבל אם עבר יום שמיני ולא מל תו אינו מוטל על האב יותר מהב"ד אבל על הב"ד מוטלת המצוה בין ביום ח' אם ליתא לאברהם וגם לאחר ח' עד שיגדל הבן ואז תהיה מוטלת המצוה על עצמו).

ומי'הו במד"ר בראשית בפ' וירא פרשה נ"ג משמע להדיא דמילת הבן לשמונה שמוטל על האב נפק"ל מקרא דבן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם וקרא דכאשר צוה אותו אלהים הינו הך צווי הנאמר בפ' לך וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר אמילת עבדים אתא (בימים הקדמונים בזמן הבית) וכדקא מסיים בסופא דהך קרא יליד ביתך ומקנת כספך וכ"כ רש"י בשבת ד' קל"ה, וכל הני קראי מידי בעיקר מצות המילה היינו בחתוך הערלה אבל מצות הפריעה נאמרה הלכה למ"מ דמחויבין גם לפדוע המילה ואתא יהושע ואסמכיה קרא וכתיב [ב'יהושע ה' ב'] ושוב מול את בני ישראל שנית, כמו שכ' התוס' ביבמות ד' ע"א ע"ב ד"ה לא התנה ואם מל ולא פרע הוי כאילו לא מל כלל וחייב כרת דכן נאמרה הל"מ דאם לא פרע אין המילה כלום וגם יש לפריעה סמך גדול בתורה גופא דכתיב בפ' לך המול ימול יליד ביתך ודרשינן בירושלמי פ"ח

לפי שלטבע ארצנו ומאכלנו לא יפעל כלום. וכן ברפואות המציצה לפי הנראה דמעולם נהגו למצוץ בפה וכמו שנראה מכמה ספרי אחרונים ומהם ממה שכתב הרמ"א ביו"ד סימן רמ"ה וכשמוהלה מברך ברכה זו רוחץ תחלה ידיו ופיו כדי שיברך בנקיות אלמא שהיו מוצצין בפה דאל"כ למה צריך לרחוץ הפה, וכן משמע להדיא מדברי הט"ז באור"ח סי' תקפ"ד בשם הגאון מו"ה פיווש מקראקא שלא קנח פיו אחר המילה בר"ה לערב דם מילה בשופר הרי שהיו מוצצין בפה, (אך צ"ל שאחר היה מברך על תקיעת שופר דהרי כתב ברמ"א דאין לברך בפה מלוכלך וצ"ע) וכן היה הנהוג בכל המקומות עד שזה קרוב לעשר שנים ויותר היה הסכס מכמה רופאים מומחים שצריך לשנות המציצה שלא

למצוץ בפה רק בסמרטוטים המתקן להם והחזיקו המוהלים בכמה קהלות בהמצאה חדשה הלזו, ות"ל שלא יאונה שום נזק וצער להילדים ע"י מציצה הלזו, ואפשר שבאיזה מדינות אחרות יש להם המצאה אחרת בענין המציצה ע"פ מה ששמעו מהרופאים המומחים דלשם וכן צריכים לעשות, כי דבר הזה אינו שייך לרבנים רק לרופאים המומחים ולכן אין לי מה להשיב על שאלתו, כי איני יודע עד מה בעניני רפואה. ואפשר שנמצא איזה רבני קהלות שהם בקיאים ברפואה ויכולו להשיב לו אבל אני איני יודע בעניני רפואה כלום*.

כ"ד הדו"ש הכותב באמת ומברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

סימן כ

בדין שליחות במילה

מימי חרפי

להגאון הגדול המפורסם כ' קקש"ת ר' שלמה הכהן שליט"א כולנא.

אחרי אשר הקרה ד' לפני לראות את דברי קדשו במכתבו אל חותני הרב הגאון שיחי וראיתי שם קושיא אחת מכבוד הדר"ג, אמרתי להרהיב עוז בנפשי ולגשח במכתבי לפניו אחרי המחילה מכת"ר על הטריחי אותו ולהציע לפני הדר"ג את דעתי ורעיוני בזה, וזה החלי.

נתיב א'

כת"ר תמה להקשות על הש"ך בחור"מ סי' שפ"ב ועל התבואות שור סי' כ"ח ועל הקצוה"ח שנחלקו אם מהני שליחות במילה ותמה קקש"ת דאם נימא דבעי שליחות במילה א"כ אמאי הרצרך ללמוד בע"ז דף כ"ז מקרא דעכו"ם פסול למול לכל חד כדאית ליה תיפוק ל' דאין שליחות לעכו"ם וע"כ דמילה לא בעי שליחות עכ"ד:

והנה זאת בלי ספק אין כונת כת"ר להבין בדברי הש"ך והתב"ש הקצוה"ח דמחלוקתם הוא אם בעי שליחות במילה היינו היכא דאם מל אחד שלא

מדעת ושליחות האב דיסבור התב"ש דמילתו אינו מילה וצריך הטפת דם ברית כמו מילת עכו"ם וקוף משום דמילה בעי שליחות ואשר על זה יסוב קושית כתר"ה שפיר ל"ל קרא למעוטי עכו"ם דמילתו פסולה כיון דאינו בר שליחות לא עדיף הוא מישראל. זה בודאי אי אפשר דא"כ לדעת הש"ך דאית ל' דלא מהני שליחות במילה אז אפילו אם עשה שליח לא מהני וצריך להטיף ממנו דם ברית וזאת מוכחש מכמה סוגיות בש"ס דמצינו דמילה יכול להיות ע"י אחרים וכמו דאמרין בפסחים ד' ז' מיתבי ברוך אשר קדשנו כו' אבי הבן מאי איכא למימר כו' הרי מבואר להדיא דאחר יכול למול, וכן בכמה מקומות בש"ס דמצינו דהרופא היה מל את כל בני העיר וא"כ ל"ל להתב"ש להביא ראיה מכמה מקומות בש"ס, אלא פשיטא דבהא לא נחלקו מידי אם בעי שליחות במילה רק נחלקו אם מהני שליחות במילה ומקיים האב מצותו ע"י שליח וכמו דמשמע להדיא להמעין היטב בדברי קדשם, ופשיטא היכא דמל אחר שלא ברשות האב לדעת התב"ש ואפילו ברשות האב לדעת הש"ך דאמרין דהאחר קיים מצות מילה כהילכתה אלא דבהא איפלגו הש"ך והתב"ש דהש"ך

המוטל עליהם למול בן ישראל וא"כ קרא ל"ל, ואין לומר דעל הב"ד אינו מוטל כי אם אלא להשתדל שיהא הבן נימול אבל אינם מחויבים בעצמם למול אותו או לעשות שליח במקומם, ודוקא גבי אבי הבן דמרבין מוימל אברהם את בנו אז מוטל החיוב על האב עצמו דומיא דאברהם דמל את בנו בעצמו, אבל ב"ד דילפינן מהמול לכם כל זכר לא ידעינן אלא רק שמחויבים להשתדל שיהא הבן נימול, וא"כ אי לאו קרא למעוטי עכו"ם הו"א דימול עכו"ם אע"ג דאינו בר שליחות כיון דאינו צריך לשליחותו ולכן אתי קרא לאורוי דאסור, דבאמת אינו כן לפי מה שנראה לפע"ד להוכיח דעל הב"ד מוטל ע"כ מ"ע למול כמו על האב, דלהשתדל ולראות שיהא בן ישראל נימול ע"ז לא איצטרך קרא דבלאו קרא הוה מחייבין להו על זה, דהא מחויבים הם להפרישו מאיסורא דכל זמן שלא נימול עובר באיסורא כרת ואע"ג דקיי"ל קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ נראה לחלק דהיינו דוקא גבי שאר איסורין דהתורה לא חייבה לקטן בהדיא ואמרינן דקטן כיון דאינו בר חיובא ובר עונשין לא מוטל עליו האיסור ואין ב"ד מצווין להפרישו, אבל הכא כיון דכל עצמו של החיוב הטילה התורה על הקטן דכיום השמיני ימול בשר ערלתו בדאי מתח עליו מיום השמיני והלאה האיסור ערל וחייב כרת אלא דאינו חייב כרת דאנוס הוא וגם אינו בר עונשין, והוה דומה לגדול האוכל נבלות בשוגג או באונס דאע"ג דאינו חייב מ"מ היודע מזה מחויב להפרישו. ולפי"ז ע"כ הקרא אתי לחייב את הב"ד ולעשותם במקום האב דמוטל עליהם המצוה למולו או לעשות שליח במקומם:

אח"ז עינתי ומצאתי בתשובת הגאון רעק"א ז"ל סימן מ"ב שהוכיח מהא דכתבו הטור והראב"ד דהתופס התינוק יכרך להכניסו, וכתב הב"י בטעמא דתופס התינוק הוה כמו שליח בית דין, והוכיח בת' רעק"א דמעיקר דינא ראוי שהב"ד יכרכו להכניסו משום דעלייהו מוטל החיוב למול ועי"ש בהתשובה בסופה אלמא דהב"ד הם כמו האב בחיוב מ"ע:

נתיב ב'

אכ"ן לפי"ז יש להקשות לפי דעת הרמב"ם דאבי הבן מברך למול ואם אחר מוהל מברך על המילה וראיתו מהא דפסחים דף ז' ב' דאמרינן שם מיתבי ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה, התם היכי נימא

אוטר לאבי הבן לתת לאחר למולו דמבטל בזה מצוה המוטלת עליו לחדד למול את בנו כדילפינן בקדושין כ"ט ע"א מוימל אברהם את בנו אותה לא קיים ואע"ג דעשה שליח לא אמרינן שלוחו כמותו דיהא כמו שהוא בעצמו מל אותו כמו שהוכיח בקצוה"ח שם, והתב"ש סבר דאמרינן שלוחו כמותו ומילת השליח הוה כמו מילת האב ונתקיים שפיר ע"י שלוחו מצות האב על בנו ח"ב:

וע"כ בדעת כת"ר להקשות דמ"מ כיון דגם גבי ישראל אם לאו מטעם שליחות אסור לאבי הבן לתן לאחר למול דמבטל בזה מצות האב על הבן א"כ אכתי ל"ל קרא דעכו"ם פסול למול כיון דאינו בר שליחות בדאי אסור להניחו למול אף אם יהיה כשר למול ומצות מילה נעשית על ידו כיון דהאב מחויב לקיים מצותו בעצמו:

אכ"ן לדעת הרמ"א ביו"ד סי' רס"ד ס"א דס"ל דהיכא דמל עכו"ם צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית לא קשה מידי קושיתו דאצטרך קרא להיכא דעבר ונתנו לעכו"ם למול או היכא דהעכו"ם מל בע"כ דמילתו אינה מילה וצריך להטיף ממנו דם ברית אבל אי אמרינן מטעם שליחות דאין שליחות לעכו"ם הו"ל כמו ישראל וא"צ להטיף ממנו ד"ב, אלא לפי דעת המחבר דאית ליה שם דבריעבד אם מל עכו"ם א"צ להטיף ממנו דם ברית בזה יקשה לכאורה דל"ל קרא דהא בדיעבד אם מל עכו"ם אף דלא נתקיים בו מצות מילה מ"מ הוה ל"י כמהול כמו שנולד מהול למ"ד אין צריך להטיף ממנו ד"ב ולכתחילה אף אם נימא דעכו"ם כשר למול בכל זאת אסור למסור לו למול מטעם דאין שליחות לעכו"ם ולא ליבטל מצות חובת האב למול את בנו ומה לי אם אסור למסור למול מטעם בטול מצות מילת האב את בנו לחדד או אם גם מטעם בטול מצות מילה גופה כיון דעכ"פ אסור לבטל מצוה מ"ל אי מטעם אחד או משני טעמים וא"כ ל"ל קרא:

אולם את זה נוכל לתרץ לכאורה ולומר דהקרא אתי היכא דמת האב ולא נצרך לשליחות והוה אמינא דעכו"ם יכול למול לכן צריך קרא למעוטי, אבל מ"מ קשה דגם היכא דמת האב מרבין בקדושין דעל הב"ד מוטל החיוב למולו מהא דכתב המול לכם כל זכר וא"כ אסור לבי דינא לתת להעכו"ם למולו אף אי אמרינן דיהא כשר למול כיון דהם לא יקיימו מצות עשה

העתקתי זה המכתב שכתבתי בשנת תרל"ט להגאון הנ"ל, יתר דברי המכתב הזה נאבד מאתי ועל הקושיא הנ"ל נ"ל דתירצתי או דאיצטרך קרא היכא דליכא אחד שיכול למול כי אם עכו"ם ואי לאו קדא הוה אמינא דעכו"ם כשר למול ורק מטעם שליחות אסור א"כ היכא דליכא ישראל מוטב שימול עכו"ם בזמנו מלהמתין על מוהל ישראל ולמול מילה שלא בזמנה כיון דגם ע"י מילת העכו"ם תיעשה המצוה בעצם ע"כ איצטרך קרא דעכו"ם פסול למול ולא נעשה המצוה כלום על ידו, או אפשר לומר בערל שהוא כבר גדול ועובר בכל יום על מ"ע שיש בו כרת ואם ימתין על מוהל ישראל בין כך הוא עובר בכל רגע על המ"ע לכן מוטב שימול עכו"ם מיד משימתין על מוהל ישראל, אעפ"י שע"י מוהל ישראל היה מקיים את המ"ע מטעם שליחות וע"י העכו"ם לא יקיים אבל מצות מילה בעצם יהי' נעשה בו משא"כ אם עכו"ם פסול כלל למול נמצא שהוא עבר על המצוה שיש בה כרת עד עתה והמצוה לא נעשית בו כלל לבסוף ע"כ צריך קרא למעוטי עכו"ם, ועוד תירצתי אז תידוך שני והארכתני הרבה בנדון זה:

תשובת רבינו בענין הנ"ל

ע"ד אשר כתב מעכ"ת נ"י דזה ודאי א"א לומר דאם מל שלא בשליחות האב דהמילה אינה מילה כלל וצריך הטפת דם ברית דזה מוכחש מכמה סוגיות בש"ס דמצות מילה יכול להיות ע"י אחרים, אלו דבריו נ"י, והנה באמת גם הקצוה"ח בעצמו תירץ כעין זה על הא דאיתא בשו"ע בס"ד רס"ד דמילה כשר ע"י קטן ואף דאין שליחות לקטן, ותירץ ג"כ דנ"מ בהא דאמרינן דכשר ע"י קטן דאם מל א"צ להטיף ממנו דם ברית, אמנם תירוצו תמוה בתרתי חדא דהא דעת המחבר דגם במילה ע"י עכו"ם שפסולה מ"מ אם כבר מל א"צ לחזור ולמול שנית והוא דעת הרמב"ם וכמו שהובא בטור ומשמע דא"צ אפילו לחזור ולהטיף ממנו דם ברית (ודלא כמש"כ בכ"י עצמו לדעת הרמב"ם דהרמב"ם מודה דהטפת דם ברית מיהו צריך דהא בשו"ע לא הזכיר זה כלל) וא"כ מאי נ"מ בין קטן לעכו"ם, ועוד דלמה לא נימא באמת דכיון דהאב אינו מקיים המ"ע בזה צריך האב לחזור ולהטיף דם ברית כדי שיקיים המצוה עשה בעצמו דהא בנולד מהול או שנימול בתוך ח' דצריך לחזור ולהטיף דם ברית ג"כ הטעם דכיון דלא נימול כדן צריך הטפת דם ברית ולא אמרינן דהוה כמו

נימא למול לא סגיאל דלאו איהו מהיל, אבי הבן מאי איכא למימר אין ה"נ, ופירש"י לא סגיאל דלאו איהו מהיל דלאו עליו המצוה למול מוטלת כי אם על אביו, ולפי מה שביארנו דגם על הב"ד מוטל החיוב מ"ע למול קשה אמאי לא הביא הרמב"ם גם את הדין דאם מלו ב"ד מברכים למול כיון דלא סגי בלאו הכי, ועי"ש בתוס' שכתבו דהמל את הגרים אומר למול משום שהמברך חייב למול כמו האב המל, וא"כ גבי ב"ד היכא דליכא אב דומה כמו גר ואמאי אינם מברכים למול, ולפי"ז לכאורה נסתרו דברינן ומוכח שפיר דאין על הב"ד חיוב כי אם להשתדל שיהא נימול כמו שכתבנו בתחילה והדרה קושייתי לדוכתא ל"ל קרא לזה דבלאו הכי נמי מחויבים להפרישו מאיסור כרת, וגם מהב"י שהבאתי לעיל מוכח דמוטל עליהם מ"ע וא"כ קשה כדכתיבנא:

אלא דנלפע"ד לתרץ ולחלק דדוקא גבי אב אמרינן שפיר דמברך למול משום דעליו הטילה התורה את החיוב למול את בנו בהכרח כיון דהוא אביו בטבע והוא ילדו, וכן כל ישראל לגבי גרים הווי נמי כמו האב לגבי הבן, אבל ב"ד אע"ג דהתורה חייבה והטילה מצוה על הב"ד למול מ"מ לא הטילה התורה עליהם לצוותם שיהיו מחויבים להיות ב"ד, ואע"ג דאית להו מצוה בזה להיות ב"ד מ"מ אינו מוטל דהחיוב על כל ישראל להיות ב"ד, אלא דמי שנעשה ב"ד יש לו מצוה בהא וממילא מוטל החיוב עליו גם למול ע"כ אמרינן בהו שפיר לא סגיאל דלאו אינהו מהול ואינם יכולים לברך למול כיון דלא מונחת המצוה הזאת על גופם אלא דהם בעצמם הכניסו א"ע בהמצוה הזאת, וכעין זה חילק בנתיבות המשפט סי' ע"ב סק"ט דכתב שם דאם גבאי צדקה נטל משכון לצדקה ונאבד המשכון מידו דלא הוה שומר שכר משום פרוטה דר' יוסף דלא אמרינן עוסק במצוה פטור מן המצוה אלא היכא דהמצוה עליו בחיוב כמו השבת אבידה או צדקה אבל להעשות גבאי צדקה אע"ג דאית ליה מצוה מ"מ לא הוה עליו בחיוב דלא מוטל על כל ישראל להיות גבאי צדקה ועי"ש שהביא ראייה לדבריו:

נחזור לעניננו דלפי מה שנתבאר דגם על הב"ד מוטלת מ"ע וע"כ אינם רשאים להניח לאחר למול אם לא מתורת שליחות, וא"כ יקשה דל"ל קרא דעכו"ם פסול למול תיפוק ליה דאינו בר שליחות:

צ"א ע"ב דאמרינן שם דחטאו ישא האישי ההוא אתי למעוטי קטן מכרת והקשו התוס' שם תימא דאמאי איצטריך קרא דהיכן מצינו שחייב קטן במצוות ולא תירצו דהוצרך קרא דאל"ה הו"א שב"ד מחויבין לשחוט פסח עכוורו אלא ודאי דבשב ואל תעשה לא שייך זה:

ומה שכתב מעכ"ת נ"י עוד דאף אם נימא דבעלמא אין ב"ד מצוין להפרישו מ"מ הכא איכא חיובא בלא"ה על ב"ד דהעיקר מצוה הטילה התורה על הקטן וכו' אינו מוכן דהיכן מצא מעכ"ת נ"י כן דמ"ע דביום השמיני ימול מונח על הקטן דאטו קטן בר אזהורי הוא, ובגמ' לא מצינו רק דאיתא צווי על האב או על הב"ד, ופשוט דאי לאו קרא דרבי מצוה על הב"ד לא הוה שייך שום חיוב על ב"ד למול לקטן, לא מיבעיא בעוד שהוא קטן ואינו יכול למול את עצמו דודאי לא שייך חיובא אב"ד דהא אנוס הוא ואינו יכול למול עצמו אלא אפילו אם נתגדל קצת ויכול למול עצמו מ"מ כיון שהוא שב ועל תעשה לא הוה ידעינן מסברא דב"ד חייבין למולו ובאמת שכתירין מעכ"ת נ"י תי' הקצוה"ח על הקושיא מקטן הנ"ל וכתב ג"כ די"ל דהתם איירי בליתא לאב דהחיוב מוטל על הב"ד, ומשמע להדיא מדבריו שם דב"ד לא בעי שליחות דאין מצוה על הב"ד רק שלא יניחו ערל ביניהם:

ובחילוקא דרבנן שאמרתי בעז"ה על ברית מילה בשנת תרכ"ח לפ"ק ונמצא אצלי בכתובים חזקתי דברי הקצוה"ה הנ"ל ותירצתי שם עוד לעיקר הקושיא שלי די"ל דבעי קרא לאותם הנימולין לאחד וז"ל שם ולולא דמיסתפינא מילתא חדתא אמינא דהא דבעינן שליחות היינו באותן הנימולין לשמונה אבל באותן הנימולין לאחד כגון יוצא דופן או טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו מוטל על האב מצות מילה יותר מאחרים וכמו שאכתוב לקמן בסמוך אי"ה וא"כ אין קפידא כלל אם נימול שלא בשליחות האב, וע"ז צריך קרא למעוטי עכו"ם:

ובזה ניחא נמי כמה דכתבה התורה קרא דהמול ימול דמיניה נפקא לן למעט עכו"ם גבי אותן הנימולין לאחד וכמו שמבואר בכתוב שם, משום דבאותן הנימולין לשמונה ל"צ קרא דהא בלא"ה א"א דהא בעי שליחות, ובה ניחא נמי מאי דעמדו האחרונים ז"ל בהא דמקשה הש"ס ביבמות דף ע"א דהיכי משכחת לה מילת זכריו דאיתגיהו בשעת אכילה

שנחתכה הערלה והוי מעוות שלא יוכל לתקן א"כ גם בנימול שלא בשליחות האב י"ל כן, ואף דיש לחלק דנימול אחר ח' שלא בשליחות האב שאני דהמילה מצד עצמה היא כשרה ושפיר הוה מעוות שלא יוכל לתקן כיון שכבר נימול כהלכתו מ"מ אין מן ההכרח לחלק:

ומה שהביא מעכ"ת נ"י ראייה מכמה מקומות בש"ס דהיו מעמידין אומן לאותן האנשים שאינן בקיאינן למול בניהם דאטו כולי עלמא בקיאינן למול דהא מילה צריכה לימוד ובקיאיות ואין הכל בקיאינן בזה, ופשוט דמי שאינו יכול אין המצוה מוטלת עליו כלל וחל המצוה על ב"ד או על מי שיכול אם נימא כדעת הש"ך דלא מהני שליחות, (ולדעת התב"ש כודאי מונח החיוב על האב לעשות שליח ולא שייך כל מאי דאיהא לא מצי עביד וכו' דהא יכול ללמוד ולעשות בקי ואומן וכמו בכתובת הגט דיכול הבעל לעשות שליח לכתוב ואף שאינו יכול לכתוב בעצמו, ואף לדעת הסוברים דבעי שליחות בכתובה, וע"כ דזה מקרי בידו דהא בידו ללמוד וה"נ דכותיה, ועיין בספר ראשית ביכורים למר אחי הגאון ז"ל דף ע' ע"א מה שכתב בנדרן זה ע"ש) אבל אם יכול למול בעצמו י"ל דאם מל שלא בשליחות האב צריך האב לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, ועוד בלא"ה כבר דחה מעכ"ת בעצמו לתי' זה דהא לדעת המחבר גם במילה ע"י עכו"ם א"צ לחזור ולהטיף ד"ב והדרא הקושיא לדוכתי':

ומה שרצה מעכ"ת נ"י לתרץ דהוצרך קרא באם ליתא לאב דהמצוה מוטלת על ב"ד והתם אפשר דלא בעי שליחות ושוב חזר והוכיח דבעי שליחות דאל"כ לא בעי קרא דתיפוק ל"י מחמת קטן אוכל נבלות וכו', והנה מה שהוכיח מהא דבלא"ה הא קטן אוכל נבלות ב"ד מצוין להפרישו במחכ"ת נעלם ממנו דברי המג"א בר"ס רס"ט דהא דב"ד מצוין להפרישו היינו באיסור לאו אבל באיסור עשה לא ע"ש, ואף דבעשה דמילה דאיכא כרת אפשר דחמור ועדיף כמולאומ"מ נראה דהא דב"ד מצוין להפרישו היינו בקטן שהגיע לחינוך אבל לא בקטן גמור, וכן משמע בדברי המג"א שם כמה שהביא שם בשם הב"ח, ובר מן דין ג"כ לא שייך הכא קטן אוכל נבלות דזה לא שייך רק אם הקטן עושה מעשה של איסור דקאכל נבלות או עושה איסור אחר מחויבין ב"ד להפרישו, אבל הכא שב ואל תעשה הוא וראיה מ"ע דשחיטת הפסח דאיכא כרת ולא מצינו דב"ד מצוין לשחוט פסח בשביל קטן שאין לו אב, ועי' בפסחים דף

אף בנימול לאחד כגון יוצא דופן אעפ"כ אשה פטורה משום דכתיב אותו:

ובזה מיושב קושיית התוס' בקידושין כ"ט דהקשו דלמ"ל אותו חיפוק ליה דהוי מ"ע שהז"ג, ומה שתירצו דאתיא למילה שלא בזמנה אכתי תיקשה למ"ד דמילה שלא בזמנה נמי אינו נוהג אלא ביום למה לי לקרא דאותו, וכבר העיר ע"ז השאג"א שם אכן לפי הנ"ל י"ל דאתי קרא דאותו לנימולין לאחד דנימול כלילה לד"ה, ועכ"פ נתיישב תמיהת המהרש"א והשאג"א הנ"ל מהש"ס דיבמות בפ' החולץ הנ"ל:

אכן שוב ראיתי רי"ל דס"ל להתוס' והשאג"א הנ"ל דבנימול לאחד לא מוטל חיוב על האב כלל דהא בצווי דמילה בשמיני נאמר בקרא כאשר צוה אותו אלקים אבל בנימול לאחד לא מציינו בכתוב כלל דאיכא מצוה על האב, ועוד די"ל דכי היכא דממעטינן דכל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמונה מדכתיב וטמאה שבעת ימים וכיום השמיני ה"נ יש למעט ממ"ע דאב ויש לומר נמי דכל שאין אמו טמאה לידה אין מצוה על האב למול, והא דידעינן כלל דצריך למולו היינו פשוט דכיון דבמצוה שנאמר על הכ"ד דהמול ימול לא הזכיר טמאת לידה כלל דהא לא נישנית בסני כלל ומנ"ל לומר שנתנה תורה ונתחדשה הלכה, דחידוש הלכה לא מציינו רק במילה בשמיני והלכך למולו אנו צריכין אבל אינו מוטל על האב כלל דהא גבי אב נתחדשה הלכה, ועוד דלא מציינו דנצטוה האב רק במילה בשמיני, ותדע דהא דעת המחצית השקל באור"ח סי' תמ"ד דלאחר ח' חו אינו מוטל המצוה על האב יותר מאחר וא"כ י"ל דה"ה קודם ח' (והן אמן שבס' הקובץ על הרמב"ם בה' מילה השיג על המחצית השקל בזה אכן אנכי כתבתי על הגליון ראיות ברורות מן הבבלי והירושלמי לדעת המחצית השקל) ואף להחולקים עליו שאני התם דמעיקרא ביום ח' הי' מוטל המצוה על האב ותו לא פקע, אבל קודם ח' לעולם לא היה בכלל חיוב:

ונ"מ להלכה בזה למ"ד דבעי שליחות במילה מ"מ בנימול לאחד לא בעי שליחות ועוד נ"מ לדעת הרמב"ם דאבי הבן מברך למול מ"מ בנימול לאחד מברך בעל ככל אדם, ועוד נ"מ דאינו מעכב בעשיית הפסח כמו דאינו מעכב לב"ד, ואפשר שכן היא דעת התוס' בקדושין כ"ט הנ"ל ולפיכך לא תירצו על קרא דאותו דאתי לנימול לאחד משום דנימול לאחד גם האב

וליתנייהו בשעת עשיה ע"ש ותמהו דאמאי לא משכחת לה ביוצא דופן וכיוצא בזה דאין אמו טמאה לידה דנימולין לאחד וכדאמרין בשבת דף קל"ה ושפיר משכחת לה דיעכבו אכילת הפסח דהא צריך למולן מיד אחר הלידה ושפיר משכחת לה דנולדו בני ובניי אבל לפי מש"כ ניחא די"ל דלאותן הנימולין לאחד אינו מוטל מצוה על האב יותר מאדם אחר דהא בקרא דמיניה ידעינן ילפינן דמצוה על האב מילה בשמיני כתיב דהא ילפינן מקרא דוימל אברהם וגו' בן שמונת ימים וגו' אבל בנימול לאחד לא מציינו מצוה על האב. ועוד הכאתי כמה ראיות לזה בקונטרסי וא"כ אינו שייך דיעכב את הפסח דהא בליתא לאב דהמצוה מוטל על הב"ד וכל ישראל למולו הכי יעלה על הדעת דיעכב לכל ישראל לעשות הפסח הא ודאי ליתא דלא מציינו עכוב בפסח רק אם המצוה מוטל על האב כפרט אז מעכב את האב או דהמצוה מוטל על האדון כפרט אז מעכב את האדון דמילת זכריו ועבדיו תנן דמעכבין את הפסח אבל לא מציינו דיעכב לכל ישראל:

ובחידושי ע"ל הש"ס כיבמות דף מ"ח כתבתי שם על הא דמקשינן שם ערל עבד איש ולא עבד אשה אלא עבד שיש רשות לרבו עליו קרוי עבד, וכתבתי שם על הגליון וזה לשוני עי' במהרש"א ז"ל לקמן בפ' הערל דף ע"א ע"ב דהוכיח מזה דמילת הבן מעכב גם להאם אע"ג דאשה אינה מצווה למול את בנה מ"מ מעכב מהא דמתמה הכא הגמ' עבד איש ולא עבד אשה ומשמע דפשיטא ליה להגמ' דמילת העבד מעכב גם לאשה שיש לה עבד שלא נימול ואף דודאי דאשה פטורה גם ממילת עבדים ע"ש במהרש"א, והשאג"א כסי' נ"ח הוכיח מזה באמת דאשה מצווה על מילת עבדים דמילה לא נקראת מ"ע שהז"ג וכמו שכתב שם ולדא כהתוס' ורק במילת הבן פטורה משום דכתיב אותו, דאם נימא דהאשה פטורה ממילת העבדים מאי מקשה עבד איש ולא עבד אשה ע"ש בשאגת אריה דהארץ בזה:

ואמנם לפענ"ד אינו ראיה מכאן כלל די"ל דהגמ' מקשה מעבדים הנימולין לאחד כגון בלקח שפחה וולדה עמה או בלוקח שפחה לעוברת דזה ודאי גם אשה חייבת דהא בנימול לאחד לא כתיב יום בתורה ונימול אפילו כלילה והוה מ"ע שלא הזמן גרמא, ואף דכמילה שלא בזמנה איכא פלוגתא בהערל אי נימול ביום שאני התם דאיכא ריבוי כלל, משא"כ במילת הבן

דדעתי היה כיון דהמ"ע מונח על האב בין אם יכול למול ובין אינו יכול אי"כ לדעת הש"ך ולא מהני שליחות ולדעת כתר"ה דהיכא דאינו בר שליחות צריך להטיף דם ברית אי"כ מאי יועיל אם ימול אחר היכא דיש אב כיון דמילתו אינה כלום לכן הבאתי ראייה שפיר מהא דמציתו בכל מקום דהאומן היה מל, ואין לומר דהיו מעמידים אומן למול יתומים ולמי שאין לו אב דהא ליתא כמו בההיא דלא יחפור בכבא בתרא דחשיב שם רופא ואומן לההיא דשכיתו שם אינשי ועי"ש ברש"י ומשמע דרוב בני העיר היו נכנסים ויוצאים שם, וגם מההיא דשבת קל"ג דאמרינן דאי איכא אחר וכו' אלמא דהמצוה נעשית גם ע"י אחרים והתבאר ש לא השיג על הש"ך אלא דלא מקרי אפשר לקיים שניהם וכו' אבל לא השיג בהא שנימא דהאחר אינו רשאי למול בשבת משום דלא נעשה המצוה במקום שיש אב וא"כ מכל זה סתתתי לכאורה את דברי כתר"ה:

אמנם באמת זה אינו דהא בקדושין דף כ"ט אמרינן והיכא דלא מהלי' אבוה מחייבי בי דינא למימהליה ולא קאמר היכא דליתא לאבוה אלמא דאין נ"מ לנו בין איתא לאבוה ואינו רוצה או אינו יכול למולו ובין ליתא לאבוה מוטלת מ"ע על הב"ד אלא היכא דאיתא לאב ואינו רוצה או אינו יכול למול אז מונח המצוה על האב וגם על הב"ד ומי שיכול הוא שימול, וא"כ שפיר היה מל האומן והאחר מכח עצמו אבל אם האב רוצה ויכול למול אפשר לומר שפיר דאם מל אחר שלא בשליחותו או לפי דעת הש"ך דלא מהני שליחות דמילתו אינו מילה וצריך להטיף ד"ב ולפי"ז נסתרה ראייתי:

אולם בעיקר הסכרא הנני עומד על דעתי כדעת הקצוה"ח דהיכא דמל קטן או גם גדול היכא דהאב בעצמו יכול וגם רוצה למול אלא שהאחר הקדים את עצמו ומל לפי דעת הש"ך דאין צריך להטיף ממנו ד"ב וכמו שכתב כתר"ה בעצמו דלא דמי להיכא דנימול קודם ח' דהתם המילה אינה נעשית כמצותה אבל הכא המילה היא כשרה אלא דהאב לא קיים מצותו ומאי איכפת לן, ומה שכתב כתר"ה דאין מן ההכרח לחלק כן אומר אני דודאי מן ההכרח הוא דמהיכי תיתי לומר דמצות האב על הבן שאיננה רק מצוה נוספת אל מצות מילה שתפסול את המילה דליהוי כמו שנחתך מאליו והאיך יטיף ממנו דם ברית והוא נימול כדן וכמו שאבאר עוד לפנינו בעז"ה:

אינו מצווה, אבל כמילת עבר שפיר האדון מצווה גם בנימול לאחד דהא עיקר קרא דנימול לאחד הוי ציווי על האדון, וא"כ אין מקום להוכחת המהרש"א ז"ל וגם דברי השאג"א נדחו בזה עכ"ל על הגליון שם, ועכ"פ נתישב בזה גם הקושיא שהקשתי על הש"ך והקצוה"ח הנ"ל, וביתר הדברים שהאר"ך כתר"ה נ"י בישוב הקושיא הנ"ל הרבה יש להאר"ך בזה אך כעת לקצר אני צריך, ועוד חזון למועד אי"ה ואבא באריכות על כל דבריו. וד' שנותיו דמר יאר"ך בטוב ובנעימים כחפצו ורצונו ורצון נפש יידו המברכו בברכת כהנים **שלמה הכהן מ"ץ בוילנא:**

תשובת הרב הנ"ל לרבינו בענין שליחות במילה

כתב קקש"ת לסתור תירוצי וגם התירוץ של הקצוה"ח גבי קטן בהא דנימא דאם מל אחר שלא ברשות ובשליחות האב או בנדרן של הקצוה"ח היכא דמל קטן דאינו בר שליחות דדעתי כמו דעת הקצוה"ח דא"צ להטיף דם ברית לכ"ע, והבאתי ראייה מכמה מקומות בש"ס דמציתו דהרופא היה מל את כל בני העיר, ולדעת הש"ך בחו"מ סי' שפ"ב דלא מהני שליחות במילה וגם אם עשה האב שליח למול אינו כלום אי"כ אמאי מהני מילה ע"י אחר אי אמרינן דצריך להטיף ממנו דם ברית אלא ע"כ דא"צ להטיף ממנו ד"ב, וכתב כתר"ה דצריך להעמיד אומן לאותן האנשים שאינן בקיאים למול בניהם, דעל מי שאינו יכול אין המצוה מוטלת כלל למול בנו וחל המצוה על ב"ד או על מי שיכול אם נימא כדעת הש"ך דלא מהני שליחות או דיהוי שליח לדעת התב"ש, אלו דברי קדשו נ"י:

והנה בעיקר דבריו צדק מאד דהראיה שהבאתי אינו ראייה אכן לא מטעמיה אלא כאשר אבאר, (ואולם יש לדקדק בדבריו שכתב דמי שאינו יכול למול אין המצוה מוטלת עליו כלל, וזאת אינו מובן כלל דהא התורה חייבה סתם למול את בנו ומה לנו אם יכול למול או לא האם יפטר בזה היכא דאינו יכול וידיה כאיב ליה כיון דמוטל על גופו למולו, אל דנ"מ אם יכול למול אז הוא קודם לכל אדם ואין אחר יכול ליקח מצותו ממנו אבל אם אינו יכול אז מוטלת המצוה עליו קודם ועל כל ישראל ומי שיכול הוא ימול ויקיים את המצוה) אלא

הא דמצינו בקידושין כ"ט דמ"ע על האב ועל הב"ד למול הם מצוות נוספות לזה, דאין לומר דעיקר המצוה מונח על קרקפתא דאב או הב"ד שימול את בנו או בן ישראל והנימול לא נחשב אלא להכשר מצוה וכמעשה עץ בעלמא היינו דהמצוה בגרמתו כיון דאי אפשר בענין אחר, וכמו גבי מצות צדקה דהמצוה נעשית בגרמת המקבל ובכל זאת לא שייך לומר דהעני המקבל יש לו שותפות בהמצוה הזו, או כמו גבי פדיון פטר חמור דהתורה הטילה על כל מי שיש לו פטר חמור שיפדנו, וכמו כן הכא נימא דהתורה חייבה את כל מי שיש לו בן זכר למולו או כל ישראל שיש להם בנים זכרים שימולו אותם אבל הנימול לא יהיה לו חלק בהמ"ע דא"א לומר כן כפי מה שאבאר בע"ה:

דהנה מצינו דמילה דחיא שבת וילפינן מביום השמיני ימול בשר ערלתו לכולהו אמוראי התם בשבת דף קל"ב וקשה לי דמהיכא ידעינן דמילת ב"ד ואחרים בלא האב דדחיא שבת וכמו דאמרינן התם בשבת לימול אחר וכו' מנ"ל זה נימא דהא דכתיב ביום השמיני ימול בשר ערלתו ודרשינן ביום אפילו בשבת היינו דוקא היכא דמל האב בעצמו וכמו דמצינו גבי אברהם שמל את יצחק בנו בן שמונת ימים, אבל ב"ד דמרכינן מהמול לכם כל זכר דמצותן אין להם זמן קבוע ומחוייבין למול לעולם אפילו לגדול מנ"ל דגם הם נכללין בביום השמיני אפילו בשבת, ובשלמא לדידי דאמינא דעיקר המצוה מונח על גוף הקטן וא"כ הא דכתיב ביום השמיני ימול קאי על הקטן שיתמהל ע"י אחרים מי שימול אותו ועיקר המצוה היא בקבלת הפעולה (אלא דלא שייך שיהא הקטן נתמהל מעצמו ע"כ מיחסת התורה על העושה הפעולה) לכן אין נ"מ לנו מי יהיה המוהל כיון דמצות הקטן נתנה לדחות את השבת דחיא בכל אופן, אבל אי אמרינן דעיקר המצוה היא בעשית הפעולה המתייחסת אל המוהל והקטן אינו בר מצוה בה כי אם כמעשה עץ בעלמא נימא דוקא אב דומיא דאברהם ומנ"ל דגם גבי ב"ד דחיא שבת אלא ודאי כדפרישית דמצות מילה נחלקת לשתי מצוות היינו מצד מקבל הפעולה דרמי עליו מיום השמיני והלאה להתמהל ורמי עליו גם איסור כרת מני אז והלאה כן לדעת הרמב"ם ובין לדעת הראב"ד הובא בטור הלכות מילה אלא דבעוד היותו קטן אינו מתחייב בידי שמים מטעם דאנוס הוא אבל על הגדול מוטל להסיר מעליו

תמה כת"ר על תירוץ הקצוה"ח על הא דאיתא בשו"ע סי' רס"ד דהמילה כשר ע"י קטן ואף דאין שליחות לקטן מ"מ ג"מ היכא דמל דא"צ להטיף דם ברית ותמה כת"ר"ה דהא לדעת המחבר דגם מילת עכו"ם שפסולה מ"מ אין צריך להטיף ממנו דם ברית וא"כ מאי נ"מ בין קטן לעכו"ם, אמנם כן דלשון הקצוה"ח מגומגם אכן פשוט דכונתו היא לפי פסק הרמ"א דאית ליה דבעכו"ם צריך להטיף דם ברית וא"כ נ"מ שפיר בין עכו"ם לקטן, ואמנם לדעת המחבר בשו"ע שם נאמר שפיר תירוץ השני של הקצוה"ח שם דמירי היכא דליתא לאב ונ"מ שפיר בין קטן דאינו רק אינו בר שליחות אבל הוא בר ברית יכול למול אבל עכו"ם דאינו בר ברית לא יתנו לו למול גם היכא דליתא לאב כיון דהוי כמו שנחתן מאליו ולא נתקיים המצוה אע"ג דאינו צריך להטיף דם ברית ופשוט הוא:

כתב כת"ר"ה לסתור דברי שכתבתי דגם בב"ד בעי שליחות משום דהמ"ע מוטל על גופם כמו על האב דלהשתדל ולראות שלא יהא ערלים בנייהם לא צריך קרא דמסברא הוה ידעינן דמוטל עליהם להפריש את הקטן מאיסור ערל, וכתב כת"ר"ה דאין זה ענין כלל להא דקטן אוכל נבלות ב"ד מצויון להפרישו, אמנם אנכי באמת לא כונתי לרמות זו לזו כי יהיו נושאים בכד אחד אלא תפשתי זאת לדוגמא כיון דהא פשיטא דלגדול ב"ד מצויון להפרישו מאיסור וגם לכופו לעשות מ"ע ומכין אותו עד שתצא נפשו, וזה ודאי אם יעבור הגדול עבירה בשוגג או באונס אע"ג דלא מיענש עליה מ"מ מחוייב היודע מזה להפרישו מהאיסור אפילו היכא דהוי שב ואל תעשה [וברמב"ם כסהמ"צ מ"ע ר"ה כתב דזה נכלל במ"ע דהוכח תוכיח ועין לעיל בספרנו (אורח ישר) שהארכנו בזה].

דהנה בקטן נלפענ"ד אע"ג דבכל התורה מצינו דהקטן אינו בר חיובא ובר מצוות ולפי"ז קיי"ל ג"כ דאין ב"ד מצויון להפרישו מאיסורא היינו דוקא בכל מקום שהמ"ע והל"ת אמורים אל כלל ישראל התם דוקא אמרינן דקטן אינו בכלל דלאו בר דינין ומצוות הוא, אבל גבי מילה נלפענ"ד דעיקר מצוה היא על הקטן ואע"ג דאינו מצוה למול אבל הוא מצוה להתמהל ע"י אחרים ומצותו נעשה על ידי המילה שימולוהו ביום השמיני וגם היא עליו מ"ע שיש בו איסור כרת אלא דלא מיענש מפני שהוא אנוס, ולפי"ז

את האיסור כרת כמו מעל אדם גדול ואנוס ובקידושין כ"ט לא ילפינן אלא דמוטל מ"ע בעשית הפעולה וילפינן רמוטל מ"ע על האב ועל הב"ד וגם עליו בעצמו כשהוא גדול בעשית הפעולה וילפינן מהא דכתיב כל ערל זכר אשר לא ימול וכו' ונכרתה דמשמע דהוא בעצמו מצווה ג"כ בעשית הפעולה מלבד קבלת הפעולה כנלפע"ד:

עוד נ"ל להביא ראיה מהא דאמרין ביבמות דף ה' ע"ב אשכחן דאתי עשה ודחי ל"ת גרידא ל"ת שיש בה כרת היכא אשכחן דדחי כו' תיתי מתרתי מהי תיתי ממילה ופסח שכן כרת ע"כ ומאי פריך הגמ' שכן כרת הא מילת בן שמונת ימים דדחיא שבת לאו בת כרת היא ואיזו מ"ע ששייכה בה איסור כרת היא מ"ע דמילת עצמו כהיותו גדול אבל לא מצוות עשה המוטלת על האב והבי"ד וא"כ איזו חומרא הביא ממצוה אחת על חברתה והא שתי מצוות נפרדות הנה:

ולא דמי להא דכתבו התוס' בקדושין דף ל"ה ע"א בשם ר"י מא"י רהאיסור לאו של יו"ט לא נדחה מפני העשה של שרפת קדשין גבי נשים אע"ג דלגבייהו אינו אלא ל"ת לחודא כיון דהן פטורות על מ"ע שהזמן גרמא, מ"מ כתבו שם בתוס' דהלאו חמור גם גבי נשים כיון דכאנשים יש עמו גם איסור עשה, דהתם שאני דהלאו הוא משם אחד בנשים כמו כאנשים וא"כ אית ל"י חומרא ולא נדחה מפני עשה, אבל הכא הם שני ענינים נפרדים. וע"כ מוכח דהקטן בר חיובא הוא ומצותו נעשית ביום השמיני והוא מוזהר באיסור כרת ואע"ג דאינו חייב בדין שמים מ"מ מוטל עליו האיסור כמו על גבי גדול באונס ולכן חשוב חומרא שפיר לדחות את השבת, ואף דיש לחלק דהא ס"ס לא מיענש על האיסור כרת מ"מ על מה הצד פרכינן גם פרכא כל דהו:

וניחא נמי דאמאי לא פריך הגמ' מתחילה כשרצה ללמוד ממילה לחודא וקאמר הגמ' ממילה לא אחיא שכן נכרתו עליה שלש עשרה בריתות ואמאי לא קאמד שכן כרת אבל לפי מה שכתבתי ניחא דמעיקרא לא הוה אלא פרכא כל דהו כיון דאינו נענש הקטן בכרת משא"כ עתה דיליף ממה הצד ועל מה הצד פרכינן פרכא כל דהו, אבל אי נימא דעיקר המצוה היא מצד המוהל לא הוה אפילו פרכא כל דהו כנ"ל:

ומצאתי און לי מהא דכתב הש"ך ביו"ד סי' ש"ה סק"א שהביא בשם המע"מ דב"ד אין

יכולין לפדות לקטן שמת אביו דכל עוד שהוא קטן אינו בר חיובא, ודחה אותו הש"ך בשתי ידים עיי"ש (ועי' בחתם סופר חיו"ד סי' רצ"ה דברר שם דעת המע"מ ועי' עוד שם בס"י רצ"ג שרצה שואל אחר לומר דהעיקר המצוה היא על הקטן לפדות את עצמו ואך הוא אינו יכול לפדות א"ע בקטנותו לכן צותה התורה על האב להיות שליח בערו, אך החת"ס דחה אותו וכתב דעיקר המצוה על האב משום דכתיב את בכור בניך תפדה ולא דחה אותו מטעם דעל הקטן לא שייך המצוה, ועיין עוד שם בס"י רצ"ד רצ"ה רצ"ו) אלמא רלפי דעת הש"ך גם במצות פדה"כ כיון דעיקר המצוה נשתתף הקטן בפרט מקרי בר חיובא ולא דמי לשאר מצות דנצטוו הכלל:

אלא דנלפע"ד דאף לדעת המעדני מלך דהקטן לא מקרי בר חיובא היינו דוקא לפדות א"כ כיון שאין בידו ואין יכול לפדות א"ע אבל לענין להפרות על ידי אחרים מקרי שפיר בר מצוה ושייך בזה, או אפשר לומר דהתם גבי פדיון הבן לא מקרי אפילו בר מצוה לענין להפדות ע"י אחרים כיון דהתם תלה הכתוב באביו דכתיב את בכור בניך תפדה ונחשב הבכור רק כמו מעשה עץ בעלמא כמו הבכור של פטר חמור, והא דמרכינן מדכתיב תפדה תפדה דחייב גם לפדות את עצמו היינו מצד חיוב אחר כשנעשה גדול, אבל הכא גבי מילה רכתיב סתם ביום השמיני ימול את בשר עולתו ולא תלה הכתוב במי ודאי בעיקר המצוה נכלל גם הקטן וזאת באמת דהקטן לא מקרי בר חיובא לענין למול א"ע עד שיהא גדול ובר עונשין אז רבתה התורה עליו דיהא חייב בעשית הפעולה כמו האב וב"ד והיא מצוה בפ"ע אבל מצות קבלת הפעולה גמרינן מכיוס השמיני ימול דיהא נכלל בזה מיום השמיני והלאה:

היוצא לנו מכל זה דעל הקטן מוטל מ"ע להתמהל וגם איסור כרת אלא דאנוס הוא ודמי להא מילתא לגדול העובר עבירה אפילו בשוא"ת דידעינן דהב"ד מצווין להפרישו ולתקנו לכן הוכחתי שפיר דהקרא אתי לחייב את הב"ד בגדר מ"ע כמו את האב, היינו שמחויבים למולו במעשה ולא רק בהשתדלות לבד ולפי"ז גם היכא דליחא לאב נצטרך לשליחות וא"כ תהדר הקושיא למקומה דאמאי צריך קרא למעוטי עכו"ם לפי דעת המחבר כיון דאף הב"ד אינן רשאין להניחו למול מטעם בטול מ"ע כיון דאין שליחות לעכו"ם וכן נסתר התירוץ של הקצוה"ח גבי קטן לפי דעת המחבר:

על האב בהכרח וע"כ אין ראייה מביום השמיני דהתם כתבה התורה עיקר המצוה המוטלת על הקטן אלא דכתבה בלשון ציווי על המוהל משום דאי אפשר בענין אחר דיתמהל הקטן מעצמו לכן אינו מביא הגמ' דילן דרש הירושלמי דמזה אינו ראייה, וגם פריך שפיר לדורות מנ"ל היינו דיתחייב האב) אלא לאו דילפינן מהמול ימול או מואתה את בריתי תשמור לרבות שאר ישראל וממילא ממעטינן מזה עכו"ם, ומתורץ בזה קושית כתרי"ה, דבאמת יש לומר דל"צ קרא למעוטי עכו"ם כיון דלאו בר שליחות הוא, אלא דהקרא איצטרך לרבות שאר ישראל שאינן אב וב"ד מהמול ימול דהמל הוא ימול או מואתה את בריתי תשמור דמי שהוא בן ברית יכול למול וממילא ממעטינן עכו"ם וא"כ מתורץ בזה קושיתו:

אולם בלא זה הוה קשיא לי שפיר ודחיתי התירוצין שכתבתי דמיירי דליתא לאב ועל כן אין אנו צריכין לשליחות, דהא ליתא דגם ע"י ב"ד אנו צריכים לשליחות, ואע"ג דבררנו השתא דלאו דוקא על ב"ד מוטל המ"ע כי אם על כל ישראל ולפי"ז לא שייך בזה שליחות דאת מי יעשו ב"ד שליח היכא דליתא לאב כיון דעל השליח גופא מוטלת המצוה נמצא דהוא יעשה את המצוה בעבור עצמו מ"מ אין הכי נמי דלא שייך אבל גבי עכו"ם כיון דלא בר מצוה ובר ברית הוא הוה ידעינן אף בלא קרא דלא יניחו לו למול אף דיהא כשר מילתו משום דעל כל ישראל היודע ויכול למול מוטל מ"ע בהכרח למול היכא דליכא אחר וא"כ אינו רשאי ליתן לבטל המצוה ע"י עכו"ם דאינו בר שליחות, ואע"ג דעיקר המצוה של הקטן בעצמה תחייב גם ע"י העכו"ם אבל המ"ע הנוספת על הישראל בעשית הפעולה זאת תבטל וא"כ קרא ל"ל לדעת המחבר אלא ע"כ כדכתיבנא דאתי לאורתי על העיקר דכל בן ישראל מצווה למול דמהמול לכם כל זכר ליכא למילף כדכתיבנא, או איצטרך קרא לאותן הנמולין לאחד כדכתיב כתרי"ה או כדכתיבנא במכתבי הראשון עוד שני תירוצים:

ובנדרון של הקצוה"ח לענין להניח לקטן למול היכא דאפשר בגדול אסור לכתחילה אף היכא דליכא אב משום בטול מ"ע של הגדול אלא דהתם יש לחלק מעכו"ם כיון דבן ברית הוא ובכלל ואתה את בריתי תשמור ועי"ש בשו"ע יו"ד סי' רס"ד:

אולם יש לעיין בזה במה שכתבתי במכתבי הראשון דהא רילפינן בקדושין דהחיוב על הב"ד למול היינו דוקא על הב"ד ובשביל זה נצטרך לשליחות ובאמת משמע מכל דברי הראשונים והאחרונים דעל כל ישראל מוטל החיוב וכמו שמצאתי אח"כ בספר המקנה על קדושין דהא דקאמר הגמ' ב"ד לאו דוקא אלא דתפס ב"ד משום דהם שלוחי ישראל ומשתדלים בכל דבר שבקדושה, אבל באמת אין סתידה כלל לדברי דלכאורה קשה מנ"ל הא באמת דעל כל ישראל מוטלת המ"ע דהמול לכם כל זכר נימא דקאי דוקא על הב"ד דמצונו דהם אביהן של יתומים וקטנים כדילפינן בקדושין מ"ב ע"א מנשיא אחד נשיא אחד לשבט וכמו שהוכיח מזה הש"ך בנקודות הכסף ביו"ד שם סי' ש"ה דהב"ד יכולין לפדות את הקטן שמת אביו, ואע"ג דלא מצונו רבוי בתורה שיהיו יכולין לפדותו מטעם שהם אביהם של הקטן ופליג שם על הרמ"א שרעתו דאין יכולין לפדות את הקטן לא ע"י שליח ולא ע"י ב"ד, וכתב שם הש"ך דאף אם נניח דשליח לא יכול לפדות מ"מ הב"ד לא דמו לשליח אחר מטעם נשיא אחד נשיא אחד לשבט עי"ש וא"כ הי"נ גבי מילה נימא דהקרא דהמול לכם כל זכר אתי להטיל את המ"ע דוקא על הב"ד ומנ"ל להוסיף עוד חיובים ומ"ע:

ועוד נימא דומיא דאברהם וביתו דהיה זקן ויושב בישיבה ואותו צותה התורה למול ערלי ישראל ומנ"ל לרבות כל ישראל, (ועיין בפני יהושע שם שהקשה כעין זה דהיכא יליף מוימל אברהם וכו' דמצוה על האב למול את בנו נימא דלהכי מל אברהם את יצחק משום שהי' זקן ויושב בישיבה ולא היה אחר זולתו ומנ"ל דהמצוה היא על האב ותירץ שם דיליף מהא דכתיב את בנו או משום דכתיב אותו ועי"ש, ועיין עוד באו"ח קדושין שם שהקשה דאמאי פריך הגמ' אשכחן מיד לדורות מנ"ל והא מקרא מלא לדורות וביום השמיני ימול בשר ערלתו, עוד הביא לשון הירושלמי קדושין דאמרין שם למולו מנ"ל דכתיב ביום השמיני ימול בשר ערלתו ופירש בקרבן עדה שם דמסתמא מוטל על האב למולו דאל"ה מאן ימול אותו לשמונה ימים, והקשה עליו האור חדש דילמא יהא נימול ע"י ב"ד דמצורף למולו ותירץ שם דמלשון ימול שהוא לשון יחיד דריש דקאי על האב, ועוד הקשה שם דאמאי לא הביא הגמ' דילן את הדרש דביום השמיני. אכן לפי מאי דכתיבנא מתורץ הכל דהגמ' רוצה שם לילף דמ"ע מוטל

הארץ והעוכרים ע"ז אבל הכא דקחשיב זאת למעלת ת"ח והא צריך להתלמד מדינא לצורך עצמו למול את בניו:

ואין לומר דאתי לאשמעינן דאפילו היכא דהוה סריס ומי שאין לו בנים מ"מ מטעם מדת חסידות צריך להתלמד למול את בני שאינם יודעים מלכד שהוא דוחק גדול אי אפשר לומר כן דלפי"ז הוה ל"י מילתא דשכיחא כיון דמדינא חייב כל אחד ואחד להתלמד למול את בניהם ומילתא דשכיחא אין צריך להתלמד כלל כדאיתא התם ואידך הני שכיחין וכו' אלא ודאי ש"מ כדעת התבואות שור דיכול למנות שליח כמילה וא"כ חשיב שפיר למעלת ת"ח דצריך להתלמד והווי נמי מילתא דלא שכיחא וע"כ צריך הת"ח להצטיין כזה דחשיבא מדת חסידות למען ישיגו בני ישראל מי שימול את בניהם אבל מדינא אינו מחויב כי יכול להשיג אחר ולעשות שליח במקומו, ואע"ג דגם לדעת התב"ש הוה מצוה בו יותר מבשלוחו מ"מ אינו מחויב כזה מי שאינו ת"ח כמו שאינו מחויב להתלמד שחיטה למען ירויח כזה את הברכה ומצות כיסוי וחשיב שפיר למעלת ת"ח כנלפע"ד כרוז וראיה מזה לדעת התב"ש כנ"ל:

ובעיקר מחלוקת הש"ך והתב"ש לענין אם מהני שליחות כמילה נלפע"ד להביא ראיה לדעת התב"ש דמהני שליחות כמילה ואם עשה האב שליח הוי כמו שמל בעצמו מהא דאיתא בחולין דף ט' ע"א אמר רב יהודה אמר רב ת"ח צריך שילמוד שלשה דברים כתב שחיטה ומילה. ומדחשבינן הלימוד למול למעלת ת"ח ש"מ דאינו מוטל החיוב על כל איש מישראל ללמד את עצמו למול רק על ת"ח כמו יתר הדברים דקחשיב שם דהת"ח צריך ללמוד משום דלא שכיחא ואי אמרת כדעת הש"ך דלא מהני שליחות כמילה וגם אם עשה האב שליח מ"מ אינו מקיים המצוה המוטלת עליו למול את בנו א"כ איך חשיב זה למדת חסידות ולמעלת ת"ח הלא מחויב להתלמד מדינא דאל"כ יבטל מ"ע, היתכן לומר דת"ח צריך ללמוד א"ע לעשות סוכה (אם הוה עשייתן מילתא דלא שכיחא) למען יוכל לקיים מצותה ולישב בה דמה זה ענין לת"ח והלא כל אדם מישראל מחויב לעשות למען יוכל לקיים המצוה והכא נמי כיון דהמ"ע מוטלת על האב בעצמו למול את בנו כודאי צריך כל אחד אף אם אינו ת"ח להתלמד למול, ובשלמא ככ"מ שמצינו דהאומן היה מל את בני אחרים לא קשה דהיה צריך למול את בני עמי

סימן כא

מכירת ספר תורה לקראי

פסולה דזה אסור משום גניבת דעת). ועוד דכמה"ג נראה דיש לחוש לאיבה טפי, אם יתודדע לו שהיא פסולה, יתיר מאם לא היה מוכר לו כלל. ואולי דמיירי דמודיע להם שהיא פסולה בגוונא דליכא לא גניבת דעת ולא איבה.

ובעיקר הדבר דאסרו למכור להם ס"ת כשרה צריך ביאור דמה איסורא יש כזה, הא ידוע דהם מחבבים התורה מאד ונוהגין בה כבוד כישאל גמור. ואם כיוון דהם אינם מאמינים בתורה שבע"פ ודרשות חז"ל הם נחשבים בכלל הכתוב כי דבר ה' וכו', וכדאיתא בסנהדרין צ"ט ע"א, שאפילו אם אמר כל

וזאת תשובת ידידי אישי כהן גדול הגאון הגדול המובהק כקש"ת מו"ה שלמה הכהן פוילנא יצ"ו, ואודות אשר פלפל בחכמה והשיב לחכם אחד נידון אם מותר למכור ס"ת להקראים, הנה יפה כתב וכל דבריו נכונים להלכה כרוחה וכל כי הני מילי מעלייתא יתאמרון משמיה כבי מדרשא ולא באתי רק להעיר על מש"כ הגאון החסיד מו"ה חיד"א זצ"ל שאין למכור להם רק ס"ת פסולה, ותמהני שהרי יש כזה איסור גניבת דעת, וזה אסור אפילו לאינו יהודי גמור וכדאיתא בחולין צ"ד (וכן הביא כת"ר נ"י בשם הישועות יעקב דמותר לקנות ס"ת מיד א"י דאין לחוש שמא מכרו לו ס"ת

דפ"ק והורו ג"כ כמו שכתב הברכ"י דיש למכור להם ספר תורה פסולה אבל לא כשרה, אבל באמת מאד חששו מחשש איבה. ולכן החכם עניו בראשו בזה לעשות באופן שלא יהיה חשש איבה בזה, כי הרבה חשו חכמים לזה וכמו שמבואר בעו"ג דף כ"ז ע"א.

ואגב אורחיה ראיתי להתעורר על דברי הגאון בעל העמק שאלה שהביא כת"ר נ"י שכ' לפרש כוונת השאלות בסי' קמ"ה שמדייק וכתב שכתב מזוהה ויהיב ליה לארטבון (ובאמת בירושלמי ובמדרש ליתא שכ' במזוהה) משום דבמזוהה שנכתבה לקובעה בפתח של בית ישראל לא היה רשאי ליתן לו. ותמהני דמה תועלת בזה שלא נכתבה לשם קדושת מזוהה, מ"מ כיון שכ' עליה שני פרשיות של תורה וגם כתובין בה כמה אזכרות, יש עליה קדושת כתבי הקדש מיהת ואפי' אם התנה בפירוש שלא יחול עליה קדושת כתבי הקדש ולא קדושת אזכרות אין בדבריו כלום, דלא מצינו דמהני תנאי בגוף הקדושה. ונהי דפסולה למזוהה מ"מ יש עליה קדושת כתבי הקדש וטעון גניזה. וגם יתר דבריו מש"כ שם צ"ע. ובחידושי וכתשוכה שכתבתי בענין אם יש קדושה בעלים הנדפסים להגיה בהם שקורין קורעקטין, הארכתי בזה מאד בעז"ה ואכ"מ.

דברי הו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו כל הימים ומכרכו בברכת כהנים. שלמה בלא"א מוהר"ר ישראל הכהן זלה"ה מ"ץ בפ"ק ויילנא.

התורה מן השמים חוץ מדקדוק זה הרי הוא בכלל וכו', וכן פירש הרע"ב ז"ל באבות פ"ד משנה ו' שכל המכבד את התורה היינו הדורש חסירות ויתירות וכו' אין לך כבוד התורה יותר מזה עכ"ל, וממילא מוכח דמפרש דמחלל את התורה היינו דאינו מאמין לדרשות חז"ל. והלכך המוסר ס"ת כשר להם הוי כמבזה את התורה, דנהי דנוהגין כבוד חיצוני לכורכה בשיראין גאין ולהעמידה באה"ק יפה ומהודר, מ"מ עיקר כבוד התורה הוא מה שמאמין שאין בה דבר אחד לבטלה, ועל כל קרץ וקרץ שבה תלוי תלי תילים של הלכות וסודות ורמזים נוראים. ומי שאינו מאמין בזה ח"ו הרי הוא נחשב כמבזה.

אבל קשה לי דא"כ אפילו ס"ת פסולה נמי, דנהי שאין בה קדושת ס"ת, מ"מ יש בה קדושת כתבי הקדש וכמו שמבואר ברמב"ם בר"פ יו"ד מה' ס"ת דלכל הפחות יש עליה קדושת חומשין. והדבר פשוט שיש לנהוג בו כבוד. והן אמת שהרב גינת ורדים אוסר אפי' בס"ת פסולה וכמו שהביא הברכי יוסף והרבה יש לפלפל בזה אך אין הפנאי מסכים להאריך כעת, ובפרט שרצוי בתחלה לעיין בשו"ת גינת ורדים הנ"ל לעמוד על טעמו ונמוקו בזה ואז אעבור פרשתא דא ואתנייה ואראה לעיין עוד בזה.

וכמדומה לי שכבר איזה שנים למפרע נשאלה שאלו כזו ממש אצל זקני רבני המ"ץ

סימן כב

בענין מחיקת השם

חמד ח"ב ממערכות הבאות אחר הנדפסים אשר רבים וכן שלמים מצפים ומחלים ליום שיצא כל המערכות מספרו שדי חמד עד אות התי"ו לאור הדפוס למען שלא יהיה ס"ת חסר אפילו אות אחת יען כי בספרו הנ"ל הוא נצרך מאד לכל דורשי תושיה וכל מבקש דבר ה' זו הלכה למעשה יפנה אל ספרו הנ"ל ומצא בו כל מבוקשו וכמה הלכתא גבירתא איכא דמשמע מיניה וה' יגמור בעדו להוציא לאור הדפוס בשלימות בחיש ומהר כולו כלול בהדרו כדי שיהנו ממנו רבים מיד ולדרות עולם אכיה"ר:

בעז"ה. אור ליום ג' יום הששי לימי חנוכה ויום א' דר"ח טבת שנת ששון ושמחה לפ"ק.

שלום רב לאהבי תודתך הוא ניהו כבוד וכו' מהה"ר חיים חזקיהו פדיני נ"י אב"ד ור"מ דק"ק קראוסטובאנא יצ"ו בעהמ"ח כמה ספרים נחמרים לו ולכל הנלזים אליו יהיה חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי לאחזוקי למר נ"י טיכותא רבתי על הבשורה טובה שבישר לנו איך שזכה ד' להעלות על מזבח הדפוס ספרו היקר שדי

וראיה מפורשת לזה מדברי שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' ר"ב והובא בפתחי תשובה כיו"ד סי' רע"ו ס"ק כ"ח דמה שיש לזהר בתיבת שלום (ונ"ל לזהר לאמרו בבית המרחץ או לכותבו שאילת שלום באגרת שלום) היינו במתכוין לכותבו לשם שאילת שלום דבאותה שעה מתכוין לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום כמו שאמר בעזו לקוצרים ה' עמכם אבל אם בא לכתוב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוצא בזה שהוא סיפור דברים אין צריך לזהר שהרי אינו מכוין לשם ולא חל עליה קדושה וכו' עכ"ל שם. וזה מפורש כדברינו דהא תיבת שלום הוא משמות שאינם נמחקין כמו שכתבו התוס' בסוטה דף יו"ד ואף על פי כן אם כותב תיבת שלום שלא לשם שאילת שלום לחברו רק שכותב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוצא בזה אין בו משום קדושה כלל ומותר למוחקו ואף שאין שינוי בנקודות רק דניכר מהענין וכל שכן בתיבת שדי חמד ותיבת אל ואל דודאי אין בהם משום קדושה כלל (ונראה לי ברור דלדעת הרדב"ז הג"ל לאדם ששמו שלום מותר לקרותו בשמו בבית המרחץ וכן מותר לכתוב באגרת שלומים תיבת שלום לאדם ששמו שלום ומה שכתב הרמ"א שם בסימן רע"ו דיש לזהר במלת שלום שלא לגמור כתיבתו היינו אם כותב לשם שאילת שלום לחבירו), וכן מוכח עוד מדברי ר' מצליח שהובא בשו"ת הרא"ש כלל ג' סי' ט"ו שדעתו דשלמה האמור בשיר השירים אינו נמחק לפי שהוא קודש כדאמרינן בשבועות דף ל"ה דכל שלמה האמור בשיר השירים קודש ומפרש דהוא קודש ממש דאינו נמחק, וא"כ האיך יפרנס למאי דסיים שם הש"ס חרץ מכרמי שלי לפני האלף לך שלמה שהוא חול. ולכאורה מאי נפקא מינה שהוא חול בכאן, מכל מקום כיון שבמקום אחר הוא קודש אסור למוחקו, אלא ודאי דבמקום שמוכח דלא מיירי בשם הקודש מותר למוחקו. והרא"ש שם בתשובה חולק עליו וסובר דמותר למוחקו ואף במקום דהוא קודש משום דאינו שם העצם של הקב"ה דהש"ס לא אמר רק דכל שלמה שנאמר בשיר השירים אין הכונה על שלמה המלך רק על הקב"ה ופירושו הוא מלך שהשלום שלו אבל אינו שם העצם רק דמכנה להקדוש ברוך הוא בשם שלמה על שם שהשלום שלו והלכך אין בו שום קדושה והפריז על המדה עוד דאפילו בשם שלום שהוא שם העצם דהא כתיב ויקרא לו ה' שלום מכל מקום מותר למוחקו דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל אגרות כתובים שלום חזוקין

ועל דבר שאלתו ששאל לנו ולדעתנו אודות אשר רב אחד ערער על דבר שקרא שם ספרו שדי חמד ואף שהוא לשון הנקרא בישעיה (ל"ב י"ב) מכל מקום אותיות אלו הוא שם קדוש במבוקם אחר ואסור למוחקו וצריך לשומרו מבזיון. וראייתו משם שנכתב שלא לשם קדושה דאסור למוחקו וכמו שכתב הש"ך כיו"ד סי' רע"ו:

הנה באתי להשיבו שאין צריך לחוש לדברי הרב המערער כלל וכלל כי הדבר פשוט דתיבה שנכתבה במקום הזה במקרא לשם חול אף דבמקום אחר משתמש לקודש אין בו משום קדושה ומותר למוחקו דהגע בעצמך בתיבת אל או אל שהוזכר במקרא כמה פעמים, הכי יעלה על הרעת דיש קדושה ואסור למוחקו משום דבמקום אחר הוא שם קדוש, וזה וודאי לא, ומעשים ככל יום שכותבין תיבות אלו באגרת שלום ובשטרות ואין חוששין שיבואו לידי בזיון והרי במגלת תענית פרק ז' ומייתי לה בראש השנה דף י"ח איתא דעשו יום טוב שבטלו אדכרתא מן שטריא דמלכי בית חשמונאי תקנו בתחלה לכתוב בשטרות בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון, וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע חובו ונמצא שטר מוטל באשפה וביטולם, ולא מצינו שחששו חכמים לכתוב בשטרות תיבת אל או תיבת ותיבה כזו מצוי הרבה בשטרות ובאג"ש ועל כרחין דכיון דממה שכותבין לפניו ולאחריו ניכר שאינו מדבר משם הקודש אין בו משום קדושה כלל והראיה שהביא משפתי כהן סי' רע"ו חשוכו בצדו דהא הש"ך כ' שם דשם של חול כמו והייתם כאלוקים או אלוהים אחרים הנכתב במקרא אין בו משום קדושה כלל ומותר למוחקו (ומפורש בפוסקים דאף אם יקדש שם זה אינו קדוש דהוא כמקדיש בעלי מומין) משום דמוכח מהענין דמיירי משום חול וקל וחומר הדברים בתיבת אל ואל או שדי חמד וכיוצא, דיש גם שינוי בנקודות משם הקדוש דהתם בצירי והכי כפתח או בסגול, וכן בשדי חמד גם כן יש שינוי דהתם כפתח והכא בצירי, ואף דהנקודות לא נכתב בספרים מכל מקום כיון דנמסר למשה רבינו בעל פה דכן צריך לקרות כל תיבות שכפתח ועל זה אמרינן בש"ס דיש אם למקרא בסוכה ובסנהדרין ובזבחים ובכמה דוכתי הי כמו דכתיב בהדיא בספר תורה כן ולא שייך לחול עליו קדושה כלל דמלבד דמוכח מהענין דאינו שם קדוש עוד מהתיבה עצמה מוכח שאינו שם קדוש דהא יש שינוי בנקודות שלו משם הקדוש:

למחוק. ונראה דלדעת התוספות גם כל תיבות שלמה שבשיר השירים אסור למחוקן וכדעת הרב ר' מצליח.

ובזה נתיישב מה שיש להקשות על התוס' כמה שכתבו דמשום הכי לא חשיב לתיבת שלום בהדי שמות שאינם נמחקין משום דתני ושייר, ולכאורה תימה דמאי שייר דהאי שייר. ואמנם לפי מה שכתבתי שהתוס' סוברים דגם תיבת שלמה שבשיר השירים אינו נמחק ניחא דשייר נמי לשם שלמה, ואמנם כאמת לולא דברי התוספות הייתי אומר דבלאו הכי לא קשיא מהא דלא חשיב לתיבת שלום בהדי שמות שאין נמחקין לפי מש"כ לעיל דאין תיבת שלום קרוש רק במקום דנכתב לשם שאלת שלום אבל בסתם שלום שלא נכתב לשם שאילת שלום מותר למחוק לפיכך לא פסיקא ליה למחשביה בהדי שמות שאינן נמחקין דאיך שמות רובן נכתבין בתנ"ך לשם קדושה ואף דשם א' ואלקים נמצא לפעמים דהוא חול מכל מקום אינו אלא מיעוטא דמיעוטא מה שאין כן בשם שלום על פי הרוכ הוא חול רק במקומות מועטים נמצא דהוא קדוש כגון בקרא (דברי הימים א' י"ב) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך ושלום לעוזריך וכיוצא בזה, וגם מה דלא הזכר בגמרא דאסור להזכיר שלום בבית המרחץ גם כן ניחא משום דכאמת כל שלמה הוא שם חול רק שלמה הנוכר בשיר השירים וזה בלאו הכי אסור לומר בבית המרחץ דכל פסוק שכתב"ך אסור לומר בבית המרחץ אף שלא נזכר בו שם קדוש כלל וכל זה פשוט, ועוד ראייה לנדרון דידן מדברי החתם סופר בליקוטים והוא חלק שישי סימן ה' דהביא שם ראייה דתיבת בית א' שבמקרא אינו שם קדוש רק נחשב לתיבה אחת דשם העיר נקרא כך בשני תיבות אלו ונפקא מינה דאין צריך לקדש והביא ראייה דהא בטלו מלהזכיר שם שמים בשטרות וכמו שמבואר בש"ס דר"ה הנ"ל ואם כן היאך עושין כעיר בית א' בגיטין ושטרות דהא צריך לכתוב בגט שם העיר אלא ודאי דאינו קדוש.

והנה אף שראיתו הלזו הוא תמוה מאוד מכמה טעמים, דחדא דמאי קושיא דבמקום שאי אפשר שאני ואין דנין אפשר משאי אפשר דבמקום שאי אפשר בהכרח צריך לכתוב ולשומרו אחר כך שלא יבא לידי בזיון כמו כל כתבי הקודש. ועוד נראה דנעלם ממנו דברי הידושלמי פרק ט' דשבט הלכה א' ובמדרש רבה פרשת לך על פסוק ויעתק משם ההר דעיר בית א' אחר מעשה דעכן כינו אותה לשם גנאי וקראוה בית און דכתיב

ונמחקין משום דשלום נמי אף שהוא שם מכל מקום כיון שנקרא רק על שם הפעולה שעושה שלום וכמו שהביא שם בשם כל בעלי התוספות והי' כמו הגדול הגבור והנורא שנמחקין. ובגליון שו"ת הרא"ש שלי עמדתי על ראייתו שתיבת שלום מותר למחוק מהא שכותבין באגרת שלומים דלכאורה אינם ראייה כלל דאף אי נימא דהוא קודש ואסור למחוק היינו בתיבת שלום שנכתב על הקב"ה כגון בקרא דיקרא לו ה' שלום אבל בתיבת שלום דעלמא דמיירי בענין של חול לא עדיף משם גמור שנכתב על דבר חול כגון והייתם כאלקים וכיוצא דמותר למחוק ואם כן אינו ראייה מהא דכותבין תיבת שלום באגרת שלומים.

ושוב ראיתי דדברי רבינו הרא"ש ברורים דסובר גם כן דתיבת שלום שכותבים לשאול בשלום חברו הכוונה על הקב"ה דנקרא שלום יענה את שלום פלוני וכמו שכתב בתשובת הרדב"ז הנ"ל דדוקא ליתן שלום לחברו אסור בבית המרחץ, ושוב ראיתי לרש"י בסוף מכות (ואינו מפירש"י רק מהריב"ן) דף כ"ג ע"ב דעל הא דאמרו שם דג' דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם, ואחד מהם הוא שהתקינו שיהא שואל את שלום חברו בשם וראיה מברעו דאמר לקוצרים ה' עמכם, פירש הריב"ן שם מתחילה דהיינו להזכיר את השם ממש דויאמר לו ישים ה' עליך שלום ושוב כתב לא' שאילת שלום בשם היינו דחייב אדם לשאול בשלום חברו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהרדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב ויקרא לו ה' שלום עכ"ל המפרש שם. ונראה דמפרש דזה שהתקינו לשאול בשלום חברו בשם אינו רוצה לומר שם ממש רק דיאמר לו שלום עליך וזה גופא הוא שאילה בשם דשלום הוא שמו של הקב"ה. וזה סייעתא לדברי הרדב"ז הנ"ל דאם שואל בשלום חברו ונותן לו שלום הי' כמו דמזכיר להשם ממש ולפיכך אסור ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ אבל להזכיר תיבת שלום שלא במקום שאלת שלום מותר בבית המרחץ וכן כשכותב באגרת שלומים תיבת שלום דאינו מענין שאלת שלום לחברו מותר למחוק. ועל פי זה עולה לנו דברי הרא"ש כמו חומר בעה"י, דהרא"ש מקשה שפיר דהיאך כותבין שאילת שלום לחברו באגרת שלומים דזה נחשב לשם ממש, ועל כרחין דתיבת שלום נמחק ואף דמיירי על הקב"ה משום דאינו נחשב רק לכינוי כמו הגדול והגבור, ואמנם דעת התוספות בסוטה הנ"ל דאסור

אל הכתוב בפרשת ויצא (כ"ח י"ט) וקרא את שם ההוא בית אלקים וראיה מהתרגום שלא תרגם בית אלהא אלא בית אל ועיין לקמן במכתב כ"ג בד"ה ולכאודה).

ועל כל פנים מה שמשמע מדברין דאם אינו קדוש מותר למוחקו ולכותבו בשטרות ואין צריך לשומרו מביזיון ואף שהוא שם קדוש במקום (אחר) אמת ויציב להלכה דכן מוכח גם כן מדברי שו"ת הרדב"ז והרב מצליח שכתשוכת הרא"ש וכן מוכח מכמה דוכתי בש"ס וגם הוא פשוט מצד הסברה ולכן לא יחוש כלל לדברי המערער ושם שרי חמד ישאר על מקומו ואין להורידו מקדושתו שזכה להקרא על ספר הקדוש דמר נ"י דהלא מצינו דהיו"ד משם שרי אמנו דהקב"ה צוה לאברהם לקרותה שרה היה עומד וצוח עד שהוצרך הקב"ה להעמיד היו"ד משם הושע בן נון ונקרא יהושע כמו דאיתא במדרש רבה פרשה מ"ז דהיו"ד של שרי היה טס ופורח סביב כסאו של הקב"ה עי"ש ובסנהדרין דף ק"ז עמ' א' ולכן גם כת"ר נ"י לא יחליף היו"ד בה"א:

ואכן מה שכתב כת"ר נ"י במכתבו שהקונטרס שברעתו להדפיסו בסוף חיבורו רוצה לקרותו בשם פאת השדי קצת יש לפקפק כיון שתיבת השדי לא נמצא במקרא בשום מקום יש לחוש למראית העין דיסברו דהוא שם קדוש והה' שמתחילה הוא ה"א הידיעה כמו ה' דהשמים והארץ דמקום השם הוא שמים וארץ והה' הוא בא לשימוש ואמנם שוב ראיתי שאין לחוש גם לזה מאחר דבשם הקדוש ש' לא נמצא בשום מקום בה"א השימוש וליכא מראית העין בזה:

ובי'ותר אני תמה על הרב המערער דביותר היה לו להתעורר על רכותינו הגאונים הקדמונים שקראו לחיבוריהם בשם קודש ממש ולא חששו דשמא יבאו אותם עלים לידי בזיון כמו הגאון המכ"ט זצ"ל קרא לשם ספרו אשר חכר על הי"ג עקרים בשם בית אלקים והדפיסו בעצמו בשנת של"ו וכן נמצא כמה ספרים בשם בית א' ובשם רוממות א' והזכרו בספר אוצר הספרים וכאמת שטעמם ונימוקם עמם דהרי כל הספרים שנתחברו על ד' התלמוד והמדרשים וספרי האמת והפוסקים יש בהן משום קדושה כמו כל ספרי תנ"ך וכמו שמבואר בדברי הרמב"ם בפרק ה' מהלכות יסודי התורה ואם כן צריך לשומרן ולנהוג בהם קדושה כמו כתבי הקודש ממש ואם כן מה בכך אם קורא שם

ב'הושע ז' העי אשר עם בית און מקדם לבית א' וכן כתיב (ב'הושע ד' ט"ז) ואל תעלו בית און ופירש"י שם המצודות דהוא בית א' דהעמיד שם ירבעם את העגלים ולכן כינו שם העיר לגנאין דקראוה בית און דכתיב ב'הושע ז' העי אשר עם בית און מקדם לבית א' וכן כתיב (ב'הושע ד' ט"ז) ואל תעלו בית און ופירש"י שם המצודות דהוא בית א' דהעמיד שם ירבעם את העגלים ולכן כינו שם העיר לגנאי דקראוה בית און ואם כן אחר מעשה דעבן נשתקע שם בית א' ממנה ולא שייך להקשות דמה יעשו אנשי בית א' בגיטין ושטרות שלהם דמי ימר דאיכא עיר דשמה בית א' בעולם דהרי שם העיר בית א' שמקדש נתבטל שמה וחזרו לקרותה בשם בית און. וגם בעיקר הדין שהוציא מזה דתיבת א' שבשם בית א' הוא חול אינו ברור להלכה דאדרבה בספר מלאכת הקודש להגאון מוהר"א פלעקלעש זצ"ל שחיבר על קדושת השמות הוכיח בראיות דהוא קודש ועיקר הוכחה שלו הוא מהא דתניא במסכת סופרים פרק ה' הלכה יו"ד אלו שמות הנחלקין בית א' וכו' ר' יוסי אומר דאין נחלקין ובירושלמי פרק א' כתיב דנחלקין כדעת הת"ק ומדנחלקין שמעת מינה דתיבת א' הוא קודש והכוונה בית שנגלה שם ה' וכמו דכתיב בפרשת וישלח ויקרא למקום א' בית א' כי שם נגלו אליו האלקים כן כתב מלאכת הקודש הנ"ל אבל לא הביא שום ראיה לזה דלדעת הת"ק דנחלקין על כרחין דהוא קדש. ותמיהני דהיה לו להביא ראיה מגמרא מפורשת בפסחים דף קי"ז אמר רב יודיה נחלק לשנים לפיכך ירד חול ויו"ד קדש, וזה ראיה שאין עליה תשובה.

ומאוד תמיהני על הגאון בעל חתם סופר ביו"ד סי' ע"ר שכתב שם שמהסופרים שאין מקדשין לתיבת א' שבבית א' מוכח דאין נחלקין רק צריך לכתוב בתיבת אחת. והנה דבריו ז"ל תמיהים ומרפסן איגרי דהוצרך להוציא זה מהסופרים הלא בריתא ערוכה היא במסכת סופרים, ואדרבה דעת הת"ק דנחלקין וכן פסק בירושלמי. ועוד האיך בנה יסוד על הסופרים דמנא לן דעושין כדון דהא באמת לפי מה שפסק בירושלמי דנחלקין מוכח להרא דצריך לקדש וכמו דאמר רב בפסחים בשם יודיה. ועוד יש סתירה בדבריו שבכאן למה שכתב בליקוטים הנ"ל דשם בירדא ליה דאין צריך לקדש ובכאן משמע דאינו ברור לו מדהוצרך להביא ראיה מהסופרים ולכן דברי החתם סופר הנ"ל צלעו. (אמר המחבר. ספר מלאכת הקדש אין אצלי ואתה תחזה להרב פרי מגדים סי' קמ"ג באשל אברהם אות ש' שכתב דבית

הספר בשם קדוש דהלא בין כך וכך צריך לשומרו ממנהג בזיון ומה שחשש המערער משום דהשער הולך לאיבוד אצל הכורך ספרים הנה באמת בספרים שנקראו בשם הקודש ממש כודאי מחויב לשמור גם בהשער הראשון ולגנוזם כמו בעלי הקארעקטין ודפיין המקולקלין שצריך לגנוזן או שלא להדפיס שני שערים כלל אבל בשם שדי חמד כבר כתבנו דאין בו משום קדושת השם כלל ואין בו חיוב כלל לשומרו ממנהג בזיון והנראה לפי עניות דעתי כתבתי בזה:

כה דברי הרו"ש וקשור באהבתן כל הימים ומכרכו בכרכת כהנים שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא.

אחר איזה ימים כתב רבינו מילואים למכתבו הראשון והוא על מה שכתב (בד"ה ואכן) דה"ה דהשדי היא הידיעה ח"ל: כעת ראיתי דעל תיבת שדי (והיינו שדה שלי) לא שייך כלל לכתוב ה"א הידיעה כידוע ולכתוב בלא ה"א יש לחוש למראית עין מאחר שלא נמצא בכתוב פאת שדי ולכן יותר נראה לי דיקרא שם הקנטרס פאת השדה בה"א לבסוף, אבל בספר שדי חמד ישאר כשהיה עכ"ד יצ"ו. ואני הדל לא נטפתי כעת להתיישב בדב"ק ואקרא למאהביי רבני גאוני דורנו יחיו יחוו דעתם הטוהרה גם בזה טרם שאשלח לבית הדפוס הקנטרס פאת הש' הנ"ל וכהכרעתם אעשה בעזרת האומר ועושה יתברך שמו לעד.

סימן כג

שוכר בית בחו"ל ליותר מל' יום

אם חייב במזוזה מיד

דכל ל' יום פטור ממזוזה, שכתב הגאון בעל פ"ת זצ"ל בהגהותיו ביו"ד (בסי' רפ"ו) הנקרא נחלת צבי דמלשון הברייתא משמע דאף אם שכרו על זמן מרובה מ"מ כי שלשים יום הראשונים פטור מהמזוזה, ולא כהגאון

זאת אשר כתב אלי גידון זה הגאון ר' שלמה הכהן שליט"א מרי"צ דפה.

ע"ד הקונטרס א ששלח לי כת"ר נ"י אלי לבקרו, בנידון הברייתא דמנחות (מ"ד) בשוכר בית בחו"ל

א. שאלה: השוכר בית בחו"ל לשנה או לחצי שנה מתי חייב במזוזה, ואם חייב מדאורייתא או מרבנן: תשובה: איתא במנחות (רף מ"ד ע"א) אמר ר"י טלית שאלה כל ל' יום פטורה מן הציצית מיכן ואילך חייבת תנ"ה הדר בפנדקי בא"י והשוכר בית בחו"ל כל ל' יום פטורה מן המזוזה מיכן ואילך חייבת, אבל השוכר בית בא"י עושה מזוזה לאלתר משום יישוב ארץ ישראל עכ"ל הגמ', ופירש רש"י שם להכי פטור כל ל' יום ממזוזה שמא יחזור בו, והתוס' פירשו כל ל' יום פטור רלאו בית ירדה וירדה הוי, כראמרינן (פ"ק רב"ב) גבי נשתאה שם ל' יום הוי הוא כאנשי העיר עכ"ל התוס', והטור ומחבר שו"ע יו"ד (סימן רפ"ו סעיף כ"ב) העתיקו לשון הגמ' הנ"ל, והשי"ך שם תופס טעם התוס' משום דלא נקרא עדיין ירדה, וראיתי בנחלת צבי בעה"מ פ"ת שכתב ח"ל: משמע דאף אם שכר הבית על שנה תמימה אינו קובע המזוזה ער לאחר ל', וכן משמע לשון הברייתא כל שלשים יום פטור כו', אולם בסידור של הגאון מליסא העתיק, השוכר בית עד שלשים יום פטור משמע דאם שכר על יותר מל' חייב מיד, וצ"ע מניין לו זה מאחר דקי"ל דשוכר אינו חייב לאחר ל' רק מדרבנן משום רמיחזי כשלו, וא"כ בתוס' ל' דלא מיחזי כשלו מה חילוק יש אם ידור בו גם לאחר ל' עכ"ל. ובאמת לא ידעתי מהיכי משמע דאף אם שכר הבית על שנה תמימה אינו חייב במזוזה כל שלשים יום, גם מלשון הברייתא דקתני כל ל' יום פטור לא משמע מירי, רכונת הברייתא אם שכר הבית מיזם או שבעה עד שלשים יום פטור מכאן ואילך חייב אף ששוכר ליומא, אבל פשיטא אם שכר מתחילה לשנה או לחצי שנה חייב במזוזה מיד, כרמשמע מלשון רש"י ר"ה והשוכר בית כו' פטור שמא יחזור בו עכ"ל רש"י. אלמא אם שכר הבית באופן שלא יוכל לחזור אזי חייב במזוזה מיד, ואף להתוס' שכתבו הטעם דעד שלשים יום לא נקרא בית ירדה וירדה וראיתם מ"ב"ה (ח') גב"כשתהא שם שלשים יום הרי הוא כאנשי העיר, משם ג"כ מוכח אם שכר לשנה הרי חייב מיד, רקתני במתניחין שם אם קנה בה בית ירדה הרי הוא כאנשי העיר מיד אלמא אם דעתו להשתקע נקרא מאנשי העיר מיד, וכן הוא ביו"ד (סימן רנ"ו סעיף ה') עיי"ש לכן גם כאן אם שכר לשנה כיון שאינו יכול לחזור בו, כמפורש בחו"מ (סימן שי"ב סעיף א') בשם הרא"ש, אם שכר לזמן קצוב כמכר רמי ולא יכול לחזור בו, פשיטא רחייב במזוזה מיד, וכפרט שכעת המנהג מי ששוכר בית ישלם בער רבע שנה מקודם אן לספק בזה שחייב במזוזה מיד:

מליסא בסידור דרך החיים, שכ' השוכר בית על שלשים יום פטור, משמע דאם שוכר על יותר מל' חייב מיד כו', וכת"ר נ"י אדרבה נ"ל יותר כדעת הגאון מליסא והוכיח כן מד' רש"י, שכתב טעם דמשו"ה פטור דשמא יחזור בו, וזה תליא בזמן השכירות כמו שהביא מסימן (ש"כ), ועוד הביא ראייה מד' הירושלמי דסוף מגילה, ועוד משמע ליה כן מלשון הברייתא דמנחות גופא, וגם בעיקר הדין אם שכירות בית חייב במזוזה מן התורה או מדרבנן, הוכיח כת"ר דחייב מה"ת, ואמנם לדעתי הדבר פשוט להיפך מדעת כת"ר נ"י דלא תליא כלל בזמן

השכירות, דלעולם בין שהתנה לדור זמן מרובה או זמן מועט או דשכר סתם ולא קצב שום זמן, לעולם כל שלשים יום הראשונים פטור מן המזוזה בחו"ל. וכמו טלית שאולה, ושום פוסק ראשון ואחרון לא יחלוק בזה וגם הגאון מליסא ס"ל כן, ומאד תמהני על הגאון בעל פ"ת ז"ל שכתב דלא כהגאון מליסא, ומאי מצא בדברי הגאון ההיפוך מזה דהרי לא העתיק רק לשון הברייתא כצורתה, ומה שכתוב שם בלשון הברייתא על שלשים יום דטס"ה וצ"ל כל, כמו שהוא בגמ' ובטוש"ע, וכן ברי"ף וברמב"ם וברא"ש דהגירסא שם דהשוכר בית

וכן מוכח מן הירושלמי סוף מגילה דאיתא התם הדר בחו"ל הדר כפונדק בא"י שלשים יום אין צריך ליתן מזוזה, אח"כ מייח הירושלמי עוד ברייתא השוכר בית ישראל צריך ליתן מזוזה, ופירש שם המפרש ק"ע השוכר בית ישראל לדור בו יותר משלשים, אזי צריך ליתן מזוזה, וכותתו כיון שהירושלמי מחלק לשני מימרות, מתחילה הביא הדר בחו"ל שלשים יום פטור, ואח"כ מביא השוכר בית ישראל חייב ודאי פשוט כן הוא אם שכר רק על שלשים יום פטור ממזוזה כל שלשים יום, ואם שכר על יותר מל' חייב מיד כדמפרש הק"ע שק עיי"ש, דטלית"ה למה ליה להירושלמי להביא דין זה השני השוכר בית ישראל חייב, הלא כבר מוכח מרישא שלשים יום פטור מוכח ולאחר שלשים חייב, אלא ודאי דין השני לאורווי אתא רשוכר בית מישראל על יותר משלשים חייב מיד וזה ברור כשמש: גם מה שהביא הנחלת צבי הנ"ל דקיי"ל גם לאחר שלשים יום אינו חייב אלא מדרבנן, גם זה לא ידעתי היכן קיי"ל הכי, הלא רב הפוס' סוכרים שהוא מדאורייתא כמו שאבאר, וגם מהגמ' יותר מוכח כהפוסקים הנ"ל שהוא מדאורייתא כמו שאכתוב לקמן: שיטת רש"י: בב"מ (דף ק"א ע"ב) אהא דקאמר רב משרשיא מזוחח חובת הדר היא, ופירש"י דרשינן מנחות (ל"ד) ביתך דרך ביאתך למי שנכנס ויוצא לה זה הדר ביה אלמא דרש"י ס"ל דחייב השוכר בית דר בה מדאורייתא, וכן פירש רש"י בפסחים (דף ר' ע"א) ד"ה חובת הדר לפי שהיא משמרתו וכתוב ביתך דרך ביאתך נכנס ויוצא בה, אבל הכא בדיקת חמץ דרבנן כו' דסגי ליה בכיטול בעלמא אלמא דכמזוזה חייב השוכר מדאורייתא, וכן פירש"י (ע"ז דף כ"א א') בד"ה חובת הדר היא ולא חובת הבית, הילכך ליכא אפקעתא רכתיב ביתך דרך ביאתך, אלמא למי שנכנס ויוצא לסוכה אזהר רחמנא עכ"ל רש"י, הרי מפורש שרש"י סוכר שהשוכר חייב מדאורייתא: שיטת הרמב"ם: גם כן דחייב השוכר מדאורייתא, כמו שמוכח ברמב"ם (פרק ה' מהלכות מזוזה הלכה י"א) ח"ל שם: שהמזוזה חובת הדר ואינה חובת הבית, וכן מוכח מכל הפ' ששי שם וכן כתב הגהות מיימוני שם דרבינו סוכר שהוא מדאורייתא. שיטת החינוך: גם כן שהיא מדאורייתא, עיי"ש (מצוה תכ"ג) ח"ל שם: או ששכר בית בחו"ל, או פונדק בארץ, ועברו עליו יותר משלשים יום ולא הניח בה מזוזה מיד בטל עשה זו עכ"ל, הרי מפורש דסוכר והוא מדאורייתא.

שיטת הרשב"א: חולין פ' ראשית הגז דג"כ מדאורייתא, דכתב שם בד"ה ואלא ביתך למאי אתא לכדרכא דאמר רבא דרך ביאתך וכו' אבל ליכא למימר דאתי' למעוטי שותפות, דאפילו היה הבית כולו של אינו יהודי, וישראל דר בה חייב במזוזה, דקיי"ל מזוזה חובת הדר היא וישראל בכ"מ צריך שימור עכ"ל, ואף שמהרשב"א בכ"מ לא נראה כן אולי חזר בו כאן וחמיה לי על השיטה מקובצת בב"מ (דף ק"א) שהביא דברי הרשב"א בכ"מ ולא עיין הרשב"א כאן. ובאמת העיקר כהרשב"א כאן כמו שאכתוב לקמן, ומה שהביא הרשב"א בכ"מ ראייה משבת (דף קל"א) תג"ה ושוין שאם צייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו שהוא חייב כו', ומסיק הגמ' משום הואיל וכידו להפקידו, אלמא כיון דלאו ביתו הוא אינו חייב במזוזה אף דדר בה, כן הוא ראייתו, ולפענ"ד אין ראייה מכאן, דהכא כיון דהפקיד את ביתו גרע משוכר על שלשים יום שפטור ממזוזה, דכאן יוכל חבירו לזכות בהבית ויוכל להוציא אותו מן הבית, לכן כיון דהפקיד את הבית אין לו ריזה בטוחה אף על איזה ימים לכן ודאי פטור ממזוזה, משא"כ בשוכר בית על יותר משלשים יום חייב מדאורייתא.

וגם הרשב"א חולין שם, מקשה ח"ל: וא"ת אמאי לא אמרינן ביתך למעוטי שותפות דאינו יהודי כדאמרינן בכל הגי' דלעיל, נראה לי משום מזוזה חובת הדר היא ולשמירה עשויה. ואפילו דשותפות דאינו יהודי ישראל הדר בה צריך שמירה עכ"ל הרשב"א בחידושו על חולין אלמא דגם הרשב"א סוכר כאן דאף דאין הבית שלו רק דדר בה חייב במזוזה מדאורייתא ולא דרשינן ביתך ולא של אחרים, ואף דהרשב"א בשבת שם לא כתב כן, אולי חזר בו:

ותמיה לי מאד על התוס' הרא"ש שפסקו שהשוכר בית אינו חייב רק מדרבנן, מניל זאת ומאי דוחקם לפסוק כן, הלא מדברי רב משרשיא משמע דקאמר חובת הדר היא דהוא מדאורייתא, וכן משמע ביומא (י"א ע"א) דקאמר הגמ' שם ואקרא דכוכי גופא חביעי מזוזה דהא אית בה דירה לשומר, ומי עדיף שומר הנ"ל משוכר, גם בית הכנסת שיש בה דירה לחזן הכנסת חייבת במזוזה מדאורייתא אף שאינה שלהם, והתם מדאורייתא הוא כדמשמע בגמ' שם ותוס' שם ד"ה יכול עיי"ש, ומה שכתבו תוס' מנחות (ל"ד) וע"ז (כ"א) דהרי ביתך כתיב חדא לכדרכא דרך ביאתך וחדא למעוטי בית של אחרים, קשה לי מאד למה לא הביא הגמ' הדרש זה מפורש כמו שהביא הגמ' כסתוך

בחור"ל פטור מן המזוזה שלשים יום, דודאי א"א לפרש דשלשים יום קאי על זמן שדר בו דפטור שלשים יום הראשונים, וא"א לפרש בענין אחר, וכן לפי גירסת הש"ס והטוש"ע כל שלשים יום, ע"כ דקאי אלמטה דכל שלשים יום הוא פטור, דהא אצל השכירות סתמיא קתני השוכר בית, ולפי דעת כת"ר הו"ל למתני דהשוכר בית על שלשים יום, וא"כ אי אפשר דהגאון מליסא גרס גירסא אחרת שלא כדעת כל הראשונים ז"ל, ותרע דטס"ה שם דהרי מסיים שם בסידור דרך החיים, אבל השוכר בית בא"י חייב לעשות מזוזה מיד, ואם נימא דבחור"ל תליא

בזמן השכירות הו"ל לסיים דאבל השוכר בית בא"י אפילו שכרו ליזם אחד חייב במזוזה, אלא ודאי דהדבר פשוט דט"ס נפל שם בסידור דה"ח ובמקום דכתיב על צ"ל כל, וכמו שהוא בש"ס ובטוש"ע: ומאד תמהני על כת"ר נ"י, דהאיך אפשר לפרש דל' יום קאי על זמן השכירות, דא"כ הו"ל למתני השוכר בית על פחות משלשים יום דהא לפי דעתו אם שוכר על שלשים יום חייב, דבשלשים יום נחשב כאנשי העיר, ולעולם לא מצינו חילוק בין ל' בין ל"א יום, דהא מדתני כל ע"כ דקאי אלמטה, ויש לפרש דכל ל' יום

ולא של אחרים, ועוד הא כיתב השני צריך לדרשה יומא (שם) כיתב המיוחד לך, פרט לכית התבן וכית הבקר רפטור ממזוזה, וא"כ ליכא כיתב מיותר, ומנ"ל להתוס' וסייעתם לדרוש דרשה שלא נמצא בגמ' ואף שאינו מיותר:

ועוד נראה לי להביא ראיה להפוסקים שהשוכר חייב כמאזה ראורייתא מגמרא כ"מ (דף ק"א ע"ב) ראייתא התם, כעו מיניה מרב ששת מזוזה על מי, מזוזה הא אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא כו', ואח"כ מייתי הגמ' ברייתא ת"ר המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה כו', ולכאורה קשה מאד, לפי דעת הפוסטן שבעו מרב ששת חיוב מזוזה על מי, קשה למה לא הביא הברייתא הנ"ל שמפורש בה שעל השוכר לעשות מזוזה, ולמה לו לפשוט מרב רב משרשיא שהוא אמורא, ועוד קשה לפי דברי התוס' מנחות (מ"ר) שכוונת רב משרשיא בהא דאמר מזוזה חובת הדר היא היינו שהמשכיר פטור כיון שאין דר בה, א"כ מאי הכיא ראייה על הא דאיבעי מזוזה על מי מדברי רב משרשיא, כיון רכוזת האיבעיא כאן בכ"מ הוצאות המזוזה על מי, וא"כ מאי ראייה מרב משרשיא שהמשכיר פטור חובת המצוה, ככ"ז יכול להיות כיון שהבית חייב כמזוזה מצר השוכר שדר בה מחמתו חייב המשכיר לעשות מכיסו, ועריך ליה לפשוט מן הברייתא שמפורש שעל השוכר לעשות לו המזוזה, ואין לומר אולי לא היה ידע להברייתא, זה אינו דהא ראייתי כספר יד מלאכי הכיא בשם רב שרירא גאון, רכל מקום שהביא הגמרא ברייתא כלשון תנו רבנן, ידעו כולם הברייתא כדמשמע מלשון תנו רבנן רבנן תנו לה, וא"כ הדרא קושיין לדוכתא למה לא הביא הברייתא, גם יש לר"ק לשון הגמ' רקאמר מזוזה, הא אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא, מזה הלשון משמע ולא היה להו לשאול כעיא זו דאליכ היה ליה להשיב מזוזה על השוכר דאמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא, ואמאי השיב כלשון תמיה מזוזה הא אמר רב משרשיא כו':

לכן נראה עיקר כשיטת רש"י והרמב"ם וסייעתם, דשוכר חייב כמזוזה מדאורייתא וכוונת רב משרשיא דקאמר חובת הדר היא היינו החיוב על השוכר ולא כהתוס', ובהכי נימא דהמשכיר פטור אף מחיוב ממון דהמזוזה ואין להשוכר אף לנכות ליה מהשכירות ממון המזוזה, כיון דחיוב המצוה על השוכר גם חיוב הממון עליו, כי אמרינן ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה כממונו כההיא דפסחים (דף ד' ע"ב) עיי"ש, והשתא היה שפיר מיפשיט בעיא שלהם מזוזה על מי חובת הממון מרב משרשיא, כיון דחובת המצוה עליו גם חובת הממון עליו משום דניחא ליה כו', וזה ניחא רק אי אמרינן דשוכר חייב מראורייתא, כי ראייתי כספר קהלת יעקב (אות נ') הכיא בשם תשובת בית יעקב, וכי אמרינן ניחא ליה ליעבד מצוה כממונו הנימ' במצוה ראורייתא, אבל כמצוה שאינו מחוייב רק מדרבנן לא אמרינן ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה כממונו ע"ש, ומוקי ההיא דפסחים (ד' בברייתא חמץ שלא כיתלו, וא"כ הוי הברייתא מראורייתא, ובוזה מתרץ קושיית התוס' פסחים י" ע"ב) עלה דאמר התם ככר כפי נחש צריך חבר להוציא או א"צ, בגופיה אטרחהו רבנן כממוניה לא אטרחהו רבנן, וקשה דהא אמרינן דניחא לאינש ליעבד מצוה כממתניה, ותוס' תירצו דלא אמרינן ניחא ליה לאינש אלא כמצוה דאית אבל כספק מצוה לא אמרו דשמא הנחש יוציאנו או יאכלנו, והבית יעקב תירץ דההיא דככר כפי נחש מיירי בשככר כיתלו דאז הברייתא אינה אלא מדרבנן, ואף שהגאון בעל קהלת יעקב משיג עליו מככרות (דף י"ח) איפליגו ר"ט ורע"ק ברועה כהן שנתן בהמות כחצר בעל הבית, וילדה א' מהן ככור ונתערב עם של בע"ה ומת אחרי מהם ר' טרפון סבר אקנויי קא מקני ליה מקום כחצרו דניחא ליה דתעביד מצוה כממונו, ופירש רש"י דתעביד מצוה שיגדלו ככדוחיו של זהן כחצרו כו', והתם מאי מצוה ראורייתא שייך בהא כו' עכ"ל הקהלת יעקב, ולענ"ד גם שם יש מצוה ראורייתא הנתונה לכהן כמו שפירש רש"י שם ב"ה אקנויי אקני ליה בעל הבית לכהן מקום כחצרו כרי שיזכה בהן כככרות כשיוולדו מיד דתיקניה ליה חצרו, וזהו כוונת הגמ' דניחא ליה דליתעביד מצות הנתינה כממונו בזה שמקנה ליה מקום כחצרו כי החצר קונה לכהן ובוזה מקיים המצוה, וכן מפורש במהרי"ט אלגזי על הלכות ככורות להרמב"ן ח"ל שם ב"ה והנה: לא אמרינן דניחא ליה דתעביד מצוה כממונו ואקנויי קא מקני ליה לכהן מקום כחצרו אלא דוקא כשנולד ודאי ככור כו', ומקנה לו מקום כדי שיזכה הגהן מרץ חצר כדי לקיים מצות נתינת הכבוד על צד הודאי כו', היינו דוקא כשיש לו לכהן ודאי ככור ועביד מצוה כממוניה ע"כ לשון רי"ט אלגזי, אלמא דהמצוה הוא שמקיים מצות הנתינה הוי דאורייתא:

ונפלאתי על בעל קהלת יעקב שעניו הבלדח לא ראה הרש"י מקודם שהבאתי, ואיזה מצוה דרבנן יש כאן אם לא המצות נתינה, לכן אי אמרינן דשוכר בית חייב במזוזה ראורייתא אין על המשכיר חיוב ממון, משום דניחא ליה לשוכר לעבד מצוה כממתניה, אבל אי

בנין ח"ב יו"ד סימן כג שלמה רפא

דהראיה דמייתי ממוחה הוא לפטור דבתוך ל' פטור ומביא ראיה ממוחה במכ"ש אבל לענין חיובא לאחר שלשים אינו ראיה ממוחה, דשאני מוחה דלא בעינן בית שלו משא"כ גבי ציצית דבעינן כסותך, והתוס' דחקו בזה באמת לפי מה דסביר בתחילה דגבי מוחה הוא מה"ת [ומזה הוכיח הגרע"א ז"ל בכתבים ובפסקים (בסימן ס"ז), דהתוס' מסכימים טפי לתידוך בתרא דגבי מוחה הוא ג"כ דרבנן] אבל אם נימא דמייתי ראיה לענין פטור א"ש טפי, וא"כ מזה מוכח נמי דכל שלשים יום פטור מן המוחה אף ששכרו לכמה שנים, והטעם בזה מבואר בתוס' באמת דכל זמן שלא

היינו עד שלשים יום פטור, וביום ל' חייב, ועוד מוכח כן מדמייתי מהך ברייתא לדברי רב יהודה, דטלית כל שלשים יום פטור מן הציצית, ומדברי התוס' שם משמע דאיכא למימר דמייתי תנ"ה להביא ראיה דער ל' פטורה, וגבי טלית בודאי לא תליא בזמן השאלה, רק דכל שלשים יום פטורה משום דעדין לא מחזי כשלו, ואין ג"מ כלל על איזה זמן שאלה, אבל לאחר ל' חייבת משום דמחזי כשלו ומחייב מדרבנן, דסתם שאלה הוא שלשים יום, וממילא משמע דגם לענין מוחה הוא כן, דאל"כ לא דמי להדדי כלל ואין כאן ראיה כלל ובאמת אם נסבור דגבי מוחה חייב מה"ת לאחר שלשים, ע"כ

אמרין דהשוכר חייב רק מדרבנן, מגלן מדבדי רב משרשיא דהמשכיר פטור מהוצאות הממון דמוחה, דלמא מחוייב המשכיר ליתן לו בית שיוכל לדור בה היינו עם מוחה, וזה מפורש רק בהברייתא הברייתא לא הביא, ולפי דברינו גם הכ"י הרמ"א ביו"ד (סימן רצ"א) סוברים דהשוכר חייב מדאורייתא, וזה לשון הרמ"א שם ואפילו שכר הבית כחוקת שיש לו מוחה לא הוי מקח טעות, וזהו בב"י בשם הר"ר מנוחה עכ"ל, ומבואר בב"י הטעם דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בין בגופיה בין בממוניה וזהו רק אי אמרין דהשוכר חייב מדאורייתא, דברבנן לא אמרין ניחא ליה כדפירשנו לעיל, והשתא כיון דרש"י הרמב"ם והסמ"ג והחינוך הריטב"א והרשב"א כחולין והכ"י הרמ"א, ועוד כמה פוסקים סוברים דהשוכר בית חייב במוחה דאורייתא, ודאי הכי קי"ל ובפרט שדברי התוס' והרא"ש דחוקים המה כמו שפירשתי לעיל.

ובזה שדברנו נראה לי לתרץ הקושיא שהקשיתי בהא דנדרים (דף ל"ו ע"ב), איבעיא להו התרום משלו על של חבירו צריך דעתו או לא, מי אמרין כיון דזכות הוא לו לא צריך או דלמא מצוה דיליה הוא וניחא ליה למעבדיה, ופסק הרמב"ם דתרומתו תרומה ואין צריך דעת בעלים, ולכאורה קשה הא אמרין ניחא ליה לאינש לעבד מצוה בממוניה, וא"כ חוב הוא לבעל הכרי ולא נקרא שלוחו ואמאי הוי תרומתו תרומה, איברא שמצאתי בספר קהלת יעקב ובספר מחנה אפרים שהעירו בזה, ומתרצים דהתם לא מפקע לבעלים ממצוה דגם זה התרום, שליחותיה דבעה"ב קא עבית דזכייה מרין שליחות קא אתי וחשיב כאילו הבעלים עצמן קיימו המצוה עכ"ל, ולפי ענ"ד אין תירוץ עולה יפה, חדא דמפירוש רש"י הרא"ש שם לא משמע כן, דו"ל רש"י שם ד"ה או דלמא כיון דמצוה דיליה הוא רבעל הכרי ניחא ליה למיעבדיה שיקים הוא את המצוה לפיכך צריך שיהיה עכ"ל רש"י, והרא"ש כתב ד"ה או דלמא, ויתרו הוא חפץ בחסרון ממונו ממה שיעשה אחר מצותו, אלמא משמע מדכריהם שהמצוה הוא להתייר, ועוד אי אמרין דהמצוה הוא לבעל הכרי מאי קא מיבעי לן שפיטא דהוי תרומתו תרומה, ודוחק לומר דהאיבעיא משום דמצוה בו יותר משלוחו, ועוד אף אי אמרין דזכייה מטעם שליחות הנ"מ אי אמרין דהמצוה דיליה הוא של התרום או אמרין דמוכה ליה להבעל הכרי המעט תבואה שלו כדי שיכה בהמצוה, אבל אי אמרין דהמצוה של בעל הכרי אטו כשופטני עסקינן שיתרום משלו וזכה לחבירו ממונו וחבירו זכה בהמצוה אנה השכל שיגזור כן, ומתחילה רציתי לתרץ דלכן היה תרומתו תרומה כיון דכוונת התורה בנתנת התרומה משום חיותו דכהן, והוי כעין מצות צדקה, לכן לא מצי לומר בעל הכרי אנה ניחא לי בהא מצוה, כיון שיכול לעשותה גם כעת יקח מעט תבואה ויתן לכהן, אך זה ניחא להרמב"ם דס"ל דהפרשת תרומה ונתנת מצוה אחת היא, אבל להרמב"ן דס"ל דשתי מצות הם הפרשה: לחוד והנתנה: לחוד, עיין בספר פרשת דרכים בדרך מצותך ולרידיה אף שיכול בעל הכרי לקיים גם כעת מצות נתנה, אבל מצות הפרשה אינו יכול לקיים, והרא קושיין לדוכתא אמאי לא אמרין ניחא ליה לאינש לייעבד מצוה שלו בממונא שלו:

לכן נראה לי דכאן מיירי בתרומה בזמן הזה דהוה מדרבנן לכן לא אמרין ניחא לאינש לייעבד מצוה בממונו כמו שהבאתי לעיל בשם הבית יעקב, והשתא אין צריכא לן לתיירצין דחוקים, ובוה ניחא מה שפסק הרמב"ם כאן דהתרום משלו על חבירו תרומתו תרומה, ובערכין (דף כ"א) גבי פלוגתא דשמאל ועולא כמפריש חטאתו ואשמו של חבירו, פסק הרמב"ם (בפרק י"ד מהלכות מעשה הקרבנות דין י') כשמאל בחטאת ואשם דצריך דעתו, ואף בעולה ושלמים צריך דעתו בשעת הפרשה, ולא אמרין זכות הוא לו, ולכאורה סותר את דברי עצמו מהא דנדרים ולפי דברי ניחא, דהתם מיירי בתרומה בזמן הזה ולא היה רק מדרבנן לכן לא אמרין ניחא לו בעצמו לעשות בממונו, והא דאמר רב הונא בכבורות (י"א) הפודה פ"ח של חבירו פדיונו פדוי, ולא אמרין ניחא ליה לייעבד בעצמו המצוה, כבר תירצו התוס' שם ובב"ק (ס"ח ע"ב) דהכא אין המצוה חל על הבעלים דהוי כהקדש שיכול כל אחד לפדותו, כיון דאין כתיב כאן בעלים עיי"ש, וכונתם שאין צריך כאן שליחות, לכן אם אחר כך מתרצה בהפדיון הוה פדוי:

נחזור לרידן, ולהכי קאמר בב"מ שם בלשון תמיה, מוחה הא אמר רב משרשיא חובת הדר היא, היינו דאין צריך להם לשאול בעיא זו כיון דהמצוה הוא על השוכר, א"כ אף דחייב הממון על המשכיר ג"כ אין להשוכר תביעת ממון עליו מטעם ניחא ליה לאינש וכו', עוד נראה לי לתרץ ולהכי לא הביאו הברייתא:

ומקורם נבאר דין מעקה שהוא על השוכר, אמ מדאורייתא או מדרבנן, ראייתי בספר ארעא דרבנן מערכת את מ' הביא בשם הכה"ג

ובפרט אם נסבור דלאחר שלשים חייב מה"ת הוה ליה ספיקא דאורייתא דשמא לא יחזור בו, ומה שפירש כת"ר נ"י דרש"י מירי על זמן השכירות דאם שכרו לפחות משלשים יום יכול לחזור בו וביותר משלשים אינו יכול לחזור בו, זהו דברי שגגה במחכ"ת דאין שום חילוק בין שלשים לפחות משלשים כלל, ודאם שכרו בפירוש לזמן קצוב אפילו אם שכרו ליום אחד אינו יכול לחזור בו, ואם שכרו סתם לעולם יכול לחזור בו כן השוכר ובין המשכיר רק דצריך להודיעו שבדעתו להוציאו מן הבית, כן מבואר בש"ס בב"מ וברא"ש בפרק השואל ובטוש"ע (סימן ש"ב) [נדברי כת"ר נ"י

דר בו שלשים יום לא מיקרי בית דידיה ולא קרינא ביה ביתך, דנהי דעיקר קרא דביתך לא בא למעט בית של אחרים רק דבעינן שיקבע המזוזה בימין דרך ביאתך, מ"מ בעינן שיהא נחשב כתושב באותו ביתך, דנהי דלא בעינן דעצם הבית יהיה שלו, אבל מ"מ בעינן שיהיה הדירה שלו שקבוע שם לרור בו וכל זמן שלא דר בו שלשים יום לא מיקרי קבוע:

ונראה דגם רש"י ז"ל כיוון לזה במש"כ טעם דשמא יחזור בו, דלכאורה דברי רש"י אינו מובן כלל דמה בכך אם יחזור בו מ"מ לע"ע עדיין דר בו,

(חור"מ סימן כח"ו) בהגהות כ"י (אות י') ח"ל שם: כתב הכנה"ג שם, מי ששכר בית מאחרים פטור מן המעקה, מולא מרכינן אלא לקח וירש ונתן לו במתנה ולא אמר נשכר לו הוא דתני במציעא פרק השואל שהשוכר חייב במעקה מדרבנן, הוא מפני שהוא דר בבית ויבא להתרשל בדבר, סמ"ג ור" ירוחם, ולי נראה דבכלל לקח הוא לקח בשכירות חייב אף מדאורייתא עכ"ל עד כאן הלשון של ספר ארעא דרבנן, והנה לדברי הסמ"ג ור"י קשה כיון דמדאורייתא חייב המשכיר רק שלא יבא להתרשל עקרוהו רבנן מהמשכיר והטילו על השוכר שהוא חייב לעשות המעקה, למה לא ינכה השוכר דמי הרצאות המעקה למשכיר מדמי שכירות הבית, או שישלם לו המשכיר הרצאות המעקה, כמו שמצינו בר"ן פסחים סברת אחרים, כהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק אף דהשוכר חייב לבדוק, מ"מ המשכיר חייב לשלם לו מה שהוציא, וכעין זה מצינו גבי הפודה את חבירו מהשביה, אף שחל עליו המצוה פ"ש בכ"ז חייב חבירו לשלם לו מה שהוציא, עיין רמ"א יו"ד (סימן תנ"ב), ולמה כאן לא יצטרך לשלם להשוכר הרצאות המעקה ואין לומר שבאמת חייב לשלם לו, ז"א כיון שהברייתא מובא כאן בב"מ בדיני ממתנות וחשיב עוד סולם ומרחב בהדי מעקה, משמע פשיטא דהחוב ממון על השוכר, ועוד קשה דבחולין (דף קל"ו ע"א) פריך הגמ' אלא גגך למאי אתא למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות עי"ש, ואי אמרת בשוכר פטור מנלן למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות דילמא גגך אחי למעוטי שכירות בית, ועוד לשיטת הפוסקים דבמזוזה חייב השוכר מדאורייתא והעיקר כדבריהם כנ"ל, וביתך דכתיב במזוזה דרכינן דרך ביאתך למי שנכנס ליוצא לה זה הרר בה כדפירש רש"י שם בב"מ, א"כ הכא נמי במעקה כתיב בביתך והוי גמי דרך ביאתך למי שנכנס ויוצא בה, מכל הליך נראה שהשוכר חייב במעקה מדאורייתא כדברי הכנה"ג שם, הוא דמרכינן רק לקח וירש ונתן במתנה, הוה כדברי הכנה"ג דשכר הוה בכלל לקח, דשכירות לוימא ממכר הוא, ולא בא לאפוקי רק הלשון כי תבנה שלא נאמר דוקא שבנה בעצמו, והשתא ניחא הא דאין המשכיר צריך לשלם להשוכר הרצאות המעקה, כיון דהשוכר חייב מדאורייתא אמרינן ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה בממתנו, והשתא ניחא גם בזה קושייתן דלעיל, למה לא הביא הפשטן על האיבעי דמזוזה על מי, הברייתא, דמפורש בה על השוכר לעשות מזוזה, גם מה שקאמר בלשון תמיה מזוזה הא אמר רב מרשיא כו' כיון דהגמ' הביא מקודם הברייתא דהשוכר מחויב לעשות מעקה, ובתר הכי בעו מיניה מרב ששת מזוזה על מי, שפיר קאמר הפשטן בלשון תמיה מזוזה הא אמר רב מרשיא מזוזה חובת הדר היא, וכיון דחובת הדר היא פשיטא דהוה חייב לעשות משום דניחא ליה והוה לך לידע מהברייתא דלקמא, דתני התם דחייב במעקה כיון דהמצוה רמי עליו חייב גם בהוצאות המצוה, והכי נמי במזוזה כן הוא ומאי קא מיבעי לכו, ולכן לא הביאו הברייתא דלקמן דכבר יכולין לפשוט מהברייתא דלקמיה, כן נראה לי לפרש הגמרא:

וראיחי בפ"ח אור"ח (סימן תל"ז) שמחלק, דכי אמרינן ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה בממתנו היינו בהפסד מועט אבל בהפסד טובא לא אמרינן, ובאמת זה דוחק גדול כי מנלן לחלק בכך, ובגמ' פסחים סחמא קאמר אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקי, וכי לא איירי אף שיעלה הוצאות הבדיקה טובא מ"מ אמרינן ניחא ליה, ועוד מאן מפסי כמה הוא הפסד מועט וכמה הוא מרובה, לכן נראה לי דאין לחלק בכך ומה שהכריחו להפ"ח לחלק בכך, היינו משום דקשה לי מהייתא דב"מ (כ"ט ב') השואל ס"ת מחבירו הרי זה לא ישאלו לאחר, ופרכינן מאי איירא ס"ת אפילו כל מילי נמי, ומשני ס"ת איצטרך ליה מהו דחימא ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה בממתנו קמ"ל דלא, אלמא דבמידי דאית ביה חסרון כ"ס לא אמרינן ניחא ליה, ומתחילה הביא שם הפרי"ח שני תירוצים שבמרדכי פרק אלו מציאות, האחד מתוך המרדכי דשלא מדעתו לא ניחא ליה דהתם גבי ס"ת שלא מדעתו הוא לכן לא ניחא ליה, אבל לקיומי מצוה בממוניה מדעתו ודאי ניחא ליה, ועוד מתוך המרדכי דגבי בדיקות חמץ דאית ביה טרחא לכך גמר ומשעבר נפשיה אבל בעלמא לא עכ"ל המרדכי פ' אלו מציאות, וכתב עליו הפרי"ח ז"ל: לא ידענא מאי קאמר, דאדרבה כיון דאיכא טרחא או פסידא דממתנא הו"ל למימר דכטל מקח משום דלא ניחא ליה, לכן מתוך הפ"ח דהך פסידא דבדיקה וכן ההיא פסידא דבכריות (נ"ח) דהוי פסידא פורתא אמרינן דניחא ליה לאינש, אבל ההיא דס"ת איכא פסידא טובא כדפירש"י שם דנוח להתקלקל בטשטוש וקריעה ולהכי אמרינן דלא ניחא ליה כנ"ל, עד כאן לשונו הפרי"ח עי"ש, ומה שחמה על תירוץ השני של המרדכי לכאורה דברי המרדכי תמהים:

ולוי נראה דכוונת המרדכי כמו שכתב המהרש"ל פ"ק דפסחים (דף י') על קרשיות התוס' על האיבעי דכבר בפי נחש, וכתב שם ח"ל: ואני אומר דאינו דומה כלל להא דלעיל, דלא אמרינן ניחא ליה לאינש אלא דוקא שיכול לקיימו בגופיה אלא שאינו רוצה להטריח כה"ג

לזמן דאינו יכול לחזור בו מ"מ יהיה כדאי לו לשלם להמשכיר השכירות משלם עד סוף הזמן ששכר ממנו והוא יוצא מיד, אבל אם כבר דר בה שלשים יום ולא יצא מסתמא ניחא ליה לידור שמה ואז נחשב כדירת קבע וחייב מה"ת, או לחי' בתרא חייב מדרבנן מיהת משום שנראית כשלו, כנ"ל פירוש ד' רש"י ז"ל בלי ספק.

ונראה דלזה כיון גם הסמ"ג בעשין כ"ג שכתב שם הטעם דמשרה מכאן ואילך חייבת דמשמאלך הוא קבוע עכ"ל, ונראה דכיון ג"כ לפירש"י דבתוך שלשים אינו ראה דידור בו דירת קבע דשמא לא מתדר ליה אבל מכאן ואילך הוא קבוע. ונראה דגם הנ"י בהלכות קטנות שכתב טעם בהדר בפונדקי בא"י, כיון דלא שכרה לשלשים יום אינו חייב במזוזה דלא קפדינן בישובה עכ"ל, נראה דלא כתב כן רק בדר בפונדקי דאין דרך לדור בו זמן מרובה ורק לפי שעה, והלכך עיקר תליא בזמן השכירות דאם שכרה לל' יום חייבת מיד, דפונדקי לא שייך דלא מתדר ליה ויחזור בו, רק דאם שכרו לפחות משלשים הוא רק דירת עראי ואז אפילו בא"י פטורה דלא איכפת לן בישובה, (ונ"ל דה"ה בשואל בית מחבירו דכתב הב"י בשם הר' מנוח דדינו כשוכר נ"ל דגבי שאלה אין נ"מ בין א"י לחו"ל, דגבי שכירות דעומדת לאגרא אם לא יעשה בה מזוזה חיישינן דיהיה קל בעיניו לצאת ממנה, וגם שמא לא ימצא המשכיר שוכרים אחרים, ונמצא דתשאר הבית שמם מאין יושב, אבל השאלה דשואל מבעה"ב לא שייך

דכתב דיש חילוק בין שלשים ליום משלשים הוא טעות ואינו יודע מאיזה מקום הוציא כת"ר נ"י. ולכן נ"ל דס"ל לרש"י ז"ל דאין אדם חייב במזוזה רק אם בדעתו לדור בו שלשים יום אבל בפחות משלשים יום הוא דירת ארעי ולא מחייב, וכן כתב הר' מנוח והובא בב"י (בסימן רפ"ו) דבפחות משלשים יום הוא דירת עראי, ואף דגבי טוכת החג בחג דר"י מחייב במזוזה אף דאינו דר בה רק שבעה ימים, וכמו דאיתא בכרייתא דיומא (דף י') ואף רבנן דפטרי במזוזה וכן קיי"ל להלכה בטוש"ע (סימן רפ"ו סעיף י"א) היינו משום דקיי"ל סוכה דירת ארעי בעינן והלכך אינו נחשבת כבית ואף אם עשאה דירת קבע, אבל אי לא"ה היתה חייבת מה"ת שאני התם דעיקר מצותה אינו אלא לז' ימים ואינו צריך יותר הוא דירת קבע דהמצוה עושה אותה דירת קבע, וכה"ג כתב הר"ן לענין אכילת עראי חוץ לסוכה דבלילה הראשונה כיון דמחוייב לאכול כזית נחשב כאכילת קבע, אך דהחסרון הוא משום שעצם הסוכה הוא דירת עראי דא"צ לעשותה קבע, אבל דירת בית דאין דרך כלל ליכנס בבית לדור בה פחות משלשים יום וכדאיתא בר"ה (דף ו' ע"ב) דלא טרח אינש למיגר ביתא לכציר מחלתין יומין, והלכך כל שלשים יום הראשונים הוא דירת עראי, אך אם נכנס לדור בבית שלו אמרינן בודאי ידור בה לעולם דמסתמא בנה אותה שתהא ראוייה לדור בה, אבל בשוכר בית מחבירו כל שלשים יום עדיין ספק שמא לא מתדר לו שמה ויוצא ממנה תוך שלשים, ואף אם שכרה

אמרינן וניחא ליה, אבל הכא דאינו יכול לקיימו בגופו ופטור, אף בממונו לא אטרחהו רבנן עכ"ל המהרש"ל, וסברא אלימתא היא, חזה עצמו כוונת המרכזי דגבי בדיקת חמץ דאית בה טרחא כלומר לקיים המצוה בטרחת הגוף גמר ומשעבד נפשיה, ואם אינו רוצה להטריח אזי ניחא ליה לקיים בממונו, אבל היכא דאינו יכול לקיימו בגופו גם בממונו לא אטרחהו, ולכן גבי ס"ת כיון דאינו יכול לקיימו בגופו לא שייך גם בממונו, ולפי דעתי הקושיא מעיקרא ליתא דהא דאמרינן ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה בממוניה היינו שהוא בעצמו יעשה המצוה ניחא ליה אף שיוציא על זה ממון אבל שיעלה לו ממון ואחר יעשה המצוה זה לא מצינו, לכן כההיא דס"ת כיון שאחר יעשה המצוה בממוניה ודאי לא ניחא ליה, לכן בטלית שפסק הט"מ באו"ח (סימן י"ד) שמותר ליטול טלית חבירו ולכרך עליו, משום דניחא ליה לאינש אף שאחר עושה המצוה, מוכרחים לחלק דהתם אין שום פסידא, לכן מסיים המחבר ובלבד שיקפול אותו אם מצאה מקופלת, אבל היכא דהוא בעצמו עביד המצוה אמרינן דניחא ליה אף דיש לו הפסד טובא ודלא כהפ"ח:

ואל תשיבני מהא דבכורות שהבאתי לעיל גבי פלוגתא דר' טרפון ור' עקיבא שם דר"ט סבר אקניי מקנה לו מקום בחצרו משום דניחא ליה ליעבד מצוה בממונו, ור' עקיבא סבר כיון דאית ליה פסידא לא מקני ליה מד עם ופסקין הלכה כר' עקיבא ולא אמרינן ניחא ליה במקום פסידא, זה אינו קושיא, דכי אמרינן ניחא ליה היכא דלא יכול לקיים המצוה בלא הוצאת ממון, אבל התם מה לו להקנות מקום בחצרו שיוכל לבוא לידי פסידא, הלא יכול בעצמו ליתן הבכור לכהן ולא יבוא לידי פסידא והמצוה יקיים, ועוד דמצאתי בספר יד מלאכי הביא בשם ספר תומת ישרים, דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בין בגופיה בין בממונו לא אמרינן אלא להפסד ממון הצריך בשעת עשיית המצוה, אבל לאחר עשיית המצוה לא, והשתא ניחא, דהתם גבי בכור יהיה ההפסד אחר עשיית המצוה לכן לא אמרינן, ואין להקשות למה לא אמרינן גבי הפודה את חבירו מן השבייה דפסק רמ"א ביו"ד (סימן רנ"ב) דחייב חבירו לשלם לו אם יש לו ממון, ולא אמרינן ניחא ליה לאינש ליעבד מצוה בממונו, הא לא קשיא דזה לא אמרינן רק במצות שבין אדם למקום היינו מצות שבגופו, אבל במצות שבין אדם לחבירו היינו במצות שתלוי רק בממון של אדם לא אמרינן ניחא ליה דמאי אולמא ממנה דהאי מממונא דהאי, ותו לא מדי, ודו"ק.

דברי הכותב חיים בן לא"א הגאון מהר"י זצלה"ה מו"צ דפה

מזוזה, צריך ביאור דלמה עדיפא בבורגנין משכירות בית, וראיתי להק"ע ופ"מ דפירושו דהך שלשים יום היינו אם שכרו לשלשים יום שלמים דמי ממש לבית, וזה תמוה, דהא גם גבי בית אמר שלשים יום, והאיך אפשר לומר דמעיקרא ר"ל עד ל' יום ולא ל' בכלל, וגבי בורגנין ר"ל ל' שלמים דהא תני הני תרתי בחד לישני, ועוד מ"ש דחלקן לתרתי והו"ל למכליניהו כחדא ולמתני, והדר בבית בשכירות בחו"ל או בבורגנין עד שלשים יום פטור מכאן ואילך חייב [ומזה הוכחה נמי מה דתני אחר זה השוכר בית ישראל ט"ס הוא וצ"ל בארץ ישראל דלפי הפירוש הק"ע דהכא מיירי בשלשים יום שלמים, הו"ל למיתני זה מעיקרא קודם הדין דבורגנין]. ואכן לענ"ד נראה דבורגנין עדיפא מבית, דבבית דאין דרך לשכור בפחות משלשים יום, והלכך בתוך שלשים אינו נחשב לדירת קבע, אבל בבורגנין דעשוי לשומרי פירות, ואם אינו נצרך רק לשמור יום אחד או שני ימים, אינו שוכר רק ליום אחד או לשני ימים שניצרך לו, והלכך הוי קביעות אף ביום אחד דחוי למילתיה, וכעין זה אמרינן בסוכה (דף ג') דבית שאין בו ד' אמות אין עושין אותו עיבור בין שתי עירות, וגריע מבורגנין דבורגנין חוי למילתיהו ובית שאין בו ד' אמות לא חוי למילתיה ע"ש, וא"כ בנד"ד לענין זמן הדירה ג"כ י"ל כן דבבית אינו עשוי לדור בו יום אחד או יומים, דלא טרח אינש למיגר לבציר מתלחין, אבל בורגנין דר בו כפי הזמן שנצרך לו לשמור חיה פשוט, ומאי דתני בירושלמי גבי בורגנין צריך ליתן מזוזה, וכן תני גבי שוכר בית ישראל, ולא דחייב במזוזה, וכמו דאיתא בש"ס דילן, נ"ל בזה דהירושלמי סובר דאף בא"י דחייב במזוזה מיד או בבורגנין, מ"מ אינו חייב רק מדרבנן משום ישוב א"י, וכן בבורגנין משום דנראית כשלו, אבל מה"ת פטור לעולם דבעינן ביתך ולא של אחרים, וזהו דתנא צריך ליתן כלומר דצריך ליתן מדרבנן, ומיהו אין זה הכרח גמור דידוע דהירושלמי לישנא קלילא נקט ואין דרכו לדייק בלישנא כ"כ:

ומה דתנא שם אח"כ בירושלמי הדר בפונדקי בחו"ל אין צריך ליתן מזוזה אם נתן לא יטול נ"ל דתיבת בחו"ל ט"ס לגמרי וצריך למחקו דהא מתחילה הביא הברייתא דהובא בש"ס דילן דאף הדר בפונדקי בא"י ג"כ פטור כל שלשים יום ולכן הדבר פשוט שט"ס"ה וצ"ל הדר בפונדקי א"צ ליתן מזוזה ואם נתן לא יטול וכו', כל זה כתבתי בנידון מ"ש כת"ר נ"י להשיג על

דיהיה קל בעיניו לצאת דהא דר בחנם וכל כמה דהמשאיל לא ידחוק אותו לצאת כודאי לא יצא, וגם אם תחזור להמשאיל מסתמא גם אצלו לא תהיה שממה, דודאי ישתמש בה בציבי ותבנא):

ולא אוכל להבין מש"כ כת"ר נ"י דאם שכרה ליום אחד או לשבוע ויותר עד שלשים פטור מכאן ואילך חייבת אף ששוכר ליומא עכ"ל, ולא הבנתי פירושו דאם שכרה יותר משלשים הלא לא שכרה ליומא, ואם ר"ל דכיון שמתחילה שכרה לשלשים יום או ליותר משלשים אז אף אם חזר ושכרה שנית מהמשכיר אף ששכרה לחד יומא חייבת, וזה איני יודע מניין לו, דהא זהו שכירות אחרת, וכיון דשכירת השניה הוא פחות משלשים יום למה יהא חייב, ועיין בב"י והוא בפ"ת שם אם שכרה בתחילה לפחות מל' ואח"כ שכרה שנית ג"כ על איזה ימים, אם מצרפינן ב' השכירות להדדי דיהי נקרא שכירות של שלשים יום ע"ש דיש חולקין בזה, ונראה דאם היה בשכירות הראשונה שלשים יום שלמים אז ודאי לא מצרפינן שכירות השניה לר"ה ודו"ק:

ומה שהביא כת"ר נ"י מדברי הירושלמי דסוף מגילה דכ' שם מתחילה, דהשוכר בית בחו"ל פטור כל שלשים יום, והדר כתוב שם שנית דהשוכר בית ישראל צריך ליתן מזוזה, והוא תרתי דסתרי, וסיפא מיירי ששכרו לשלשים יום ומשו"ה חייב במזוזה וכ"פ הק"ע, ולדידי לא נתקבל פי' הק"ע, דלפי פירושו העיקר חסר מן הספר, דהא היה צריך לפרש אבל שוכר לשלשים יום חייב דהא זהו עיקר החילוק בין סיפא לרישא, ועוד מ"ש דנקט שוכר בית ישראל דהא מסיים בסיפא דאף בשוכר מאינו יהודי צריך ליתן מזוזה, ואי דיש חילוק לענין היציאה דאם שוכר מישראל אסור ליטול המזוזה כשיוצא, משא"כ אם שכר מאינו יהודי מותר ליטול המזוזה כשיוצא, מ"מ הו"ל למתני בקיצור דהשוכר מישראל אסור ליטול משא"כ שוכר מאינו יהודי. לכן נראה לי דיש ט"ס בירושלמי, וצ"ל דהשוכר בית בארץ ישראל, וחסר תיבת בארץ, ובלא"ה יש בירושלמי שם כמה ט"ס, דמש"כ שם מקודם הדר בחו"ל והדר בפונדקי בא"י שלשים יום אינו צריך ליתן, ולשון הדר בחו"ל אינו מדוקדק כלל דהא בדר בבית שלו אין חילוק בין א"י לחו"ל, ופשוט דצ"ל הדר בשכירות בחו"ל, או דצ"ל דהשוכר בית בחו"ל, וכמו דאיתא בש"ס דילן, ומש"כ שם אח"כ הדר בבורגנין שלשים יום צריך ליתן

א"י י"ל דפטור דהרי רש"י ז"ל ס"ל דשכירות חייב מה"ת, וכמו שהכריח כת"ר מג' מקומות ברש"י ואעפ"כ נראה דסובר דשותפות א"י פטור וכמו שהכריח הגרע"א ז"ל שם מדברי רש"י ז"ל (דמא י"א) דהוצרך לומר דאבולי דמחזא הוי רוכן ישראל, וצ"ל טעם החולק דשוכר בית כיון דדר בו לברו מקרי ביתך המיוחד, וכמו שכתב דרך ביאתך ללמד למי שנכנס ויוצא בה זה הדר בה, ובאמת הוא דשותפות פטור מדכתיב ביתך לשון יחיד, רק דמרביןן שותפות ישראל מדכתיב למען ירבו ימיכם לשון רבים וכדאיחא בחולין בפ' ראשית הגז, אך מ"מ ליכא לרבות מיניה רק שותפות ישראל דאיננייהו בכלל ברכה, אבל בשותפות א"י דא"י ליתא בכלל ברכה ואינו נכלל בקרא דלמען ירבו ימיכם וממילא גם בישראל פטור, [ובזה ניחא נמי הסוגיא (דיומא י"א) דנראה דמפיק שותפות ישראל דמחייבי משום דכתיב למען ירבו ימיכם הני בעו חיי והני לא בעי חיי בחמיה, ותמה הגרע"א ז"ל שם בגליןן הש"ס דמאי שייך בשותפות הני לא בעו חיי דהא אם יש לו בית מיוחד דהיה חייב ולא דמי לנשי דאם נימא דפטורי יהיו פטורי לגמרי, ואכן לפי מש"כ ניחא דודאי עיקר הלימוד הוא מדכתיב לשון רבים וכמו דאיחא בחולין אלא דלא נימא דגם בשותפות ישראל וא"י יהיה חייב ע"ז אמר קרא דלמען ירבו דדוקא מי דאיכא בכלל ברכה חייב, משא"כ בשותפות א"י דכיון דליכא בכלל ברכה לא הטילה התורה חיוב על הישראל, ובוה נתיישב נמי מה דהקשו בחולין דלמה לא אמרינן דביתך בא למעט שותפות א"י ונשאר בקושיא, ואכן להנ"ל ניחא דזה ידעינן מקרא דלמען ירבו ימיכם דלא מרביןן רק שותפות ישראל, ועכ"פ לא תליא שני הדינים אהדדי דאף לדעת הסובר דשותפות הא"י חייב מה"ת כמו הרשב"א וסייעתא מ"מ בשכירות ס"ל דאינו אלא מדרבנן, וכן להיפך רש"י דסובר דשכירות חייב מה"ת מ"מ בשותפות א"י פטור, ומיהו זה תמוה לי כמה שכתב רש"י ז"ל דאבולי דמחזא הוי רוכן ישראל, והדבר תמוה לי דמאי נ"מ בזה אי מחצה על מחצה או דאינו יהודי יש לו חלק במיעוט לכאורה בענין כזה לא שייך רובו ככולו והדבר צל"ע ואין לי פנאי כעת לעיין בזה:

הפ"ת במש"כ בפירוש דכל ל' יום פטור מן המזוזה אי קאי על הזמן שדר בה או דקאי על הזמן ששכר מהמשכיר אבל מה שהאריך כת"ר נ"י להביא ראיות דשכירות בית חייב במזוזה מה"ת והביא שכמה מגדולי הראשונים ז"ל דס"ל כן דחייב מה"ת כזה אני מסכים עמו דמאן חשוב וספין לחלוק על דברי הראשונים ז"ל כפרט שגם התוס' נסתפקו בזה וכפרט שכת"ר נ"י הביא הרבה ראיות בדרות מן הש"ס לזה דחייב מה"ת וכל דבריו שפלפל שם בענין הסכרא דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממוניה נ"ל נכון מאד ואף שבאיזה דברים יש לי לפלפל בזה אך אין הפנאי כעת מסכים לזה ועוד חזק למועד אי"ה, רק אחת ראיתי לכתוב לכת"ר דמש"כ לתמוה על הרשב"א ז"ל דנראה שדבריו שכי' (בחולין קל"א) דשותפות עם א"י חייב מה"ת סותר למש"כ בשבת דשוכר אינו חייב רק מדרבנן במש"כ לא עיין בשו"ת הגרע"א ז"ל (סימן ס"ז) דמתחילה רצה לומר כן דדין שותפות אינו יהודי תליא בדין שכירות בית דהרשב"א דמחייב בשותפות א"י היינו משום דסובר דשכירות בית חייב מה"ת כיון דלשמירה בעי תליא הכל בדירה [אבל לא ראה בחידושי הרשב"א בשבת הנ"ל דהרשב"א ס"ל דשכירות בית אינה אלא מדרבנן משום דבעינן ביתך ממש משא"כ בשותפות א"י דהא מ"מ יש לו חלק בחצי הבית וכיון דמרביןן שותפות ישראל מדכתיב למען ירבו ימיכם לשון רבים אין נ"מ בין שותפות ישראל לשותפות אינו יהודי, ובוה יישב דברי הרמ"א ז"ל דפסק בשותפות א"י פטור מן המזוזה כבמרדכי ואף דהרשב"א חולק היינו משום דכבר פסקו התוס' והרא"ש דבשכירות אינו אלא מדרבנן ולא תליא בדירה ממילא בשותפות א"י פטור לגמרי ושוב דייק מדברי רש"י דיומא דסובר ג"כ דשותפות א"י פטור ממזוזה ואמנם שוב אחר כן חזר בו מזה ד"ל דלא תליא אהדדי, דכן נראה מד' הב"י בספרו בד"ה על הטור דנראה דפסק שם כהרשב"א דשותפות א"י חייב מה"ת, ואף דלהמרדכי מסייע דעת התוס' והרא"ש דס"ל דשכירות בית אינו אלא מדרבנן, וע"כ דלא תליא אהדדי אף דשכירות בית אינו אלא מדרבנן מ"מ בשותפות א"י חייב מה"ת והטעם כנ"ל:

ובאמת שהגרע"א היה לו להביא ראיה לזה דלא תליא אהדדי, דאלי"כ יהיה דברי הרשב"א דחולין סותרים למש"כ בשבת, וגם להיפך דלדעת הסובר דשכירות בית חייב מה"ת, מ"מ לענין שותפות

כ"ד ידיו הדו"ש ומברכו שיזכה ה' להוציא חיבורו "מקור חיים" לאור הדפוס במהרה, כאות נפשו ונפש המברכו בזה, שלמה בלא"א מו"ה ישראל משה הכהן זללה"ה מו"צ דפ"ק ווילנא.

עוד הוסיף שנית ידו הרב הגאון כר מהר"ש הנ"ל וכתב לי וזה לשונו
הטהור:

הנה לאשר שלחתי תשובה לכת"ר נ"י בשבוע העבר
ע"ד הקונטרס שלו בנידון הבריי"ת, בשוכר בית
אם חייב במזוזה מה"ת לאחר שלשים וכבר אמרו חז"ל
בעירובין (דף נ"ד) דלמה דברי תורה נמשלו לדד, מה הדד
הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוציא בו חלב, אף
ד"ת כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם, כן אנכי
מדי הפכתי והגיתי בהם מצאתי עוד להוסיף על דברי
ואלו הם:

לענין מה שתירץ כת"ר נ"י על דעת הסוכרים
דשכירות חייב במזוזה מה"ת, והוא דעת רש"י
והרמב"ם ז"ל (וכמו שכתב בהגהות מיימוני בהדיא (כפ' ה'
מה' מזוזה) דהרמב"ם סוכר דחייב מה"ת לכן ס"ל דגם
משוכר מאינו יהודי חייב ע"ש), והריטב"א ז"ל בחולין
דלא קשיא עליהו מהא דאמרינן בשבת (דף קל"א) הואיל
בידו להפקירן, דשאני הפקר דירה דהזוכה בבית יציאנו
מן הבית מיד ולא יכול לדור בו אפילו ביום השבת, וגרע
משכירות ושאלה דלכה"פ כל זמן השכירות והשאלה
יכול לדור בו ומיקרי ביתך, הנה ראיתי כעת דאינו תירוצך
כלל דהא ע"כ מיירי דאין לו בית אחר לדור בו מיד ושם
יש מזוזה, דאל"כ למה צריך להפקיר תיפוק ליה דבידו
לצאת מן הבית ולדור בבית השני, וכיון שאין לו בית
אחר ע"כ דשייר מקום הדירה לעצמו לדור בו ולא
הפקיר רק עצם הבית אבל הדירה לא הפקיר ושיורי
שייר לעצמו הדירה, וכן אמרינן בב"ב (דף קמ"ט) דאת"ל
דדקל לאחר ובפירותיו לאחר לא הוה שיוור מקום, פרי
דקל לאחר ופירותיו לעצמו שייר מקום פרי, מ"ט דכל
לגביה נפשיה בעין יפה שייר, וזה אמרינן לענין פירות
קדל דהוי דבר שלא בא לעולם וה"ה לענין דירה דהוי
דבר שאין בו ממש והאומר דידור פלוני בבית זה לא
אמר כלום, וכדאיתא בב"ב (דף קמ"ז) מ"מ אם שייר
הדירה לעצמו הוי שיוור דאמרינן דמשייר מקום בהבית
עצמו לצורך הדירה, והלכך אין תירוצך כת"ר נ"י כלום,
אבל לענ"ד בלא"ה אין ראיה מהפקר דאין על הבית
בעלים ולא קרינא ביה ביתך, ולא דמי לשכירות דהבית
הוא של ישראל וגם ישראל אחר דר בה, דאף דהמשכיר
עצמו אם לא היה דר בה שום אדם היה פטור משום
דמזוזה חובת הדור בה לשמירה, אבל מ"מ כיון שדר בו
ישראל חל החיוב על הדור בו כיון שהבית הוא של
ישראל קרינא ביה ביתך, משא"כ הפקר דאין לו בעלים

כלל, דתרווייהו בעינן שיהיה הבית של ישראל ואדם
אחר דר בו, ובאמת דהרשב"א בחידושיו לשכת דכתב
שם בפשיטות דשכירות אינו חייב רק מדרבנן לא הביא
ראיה מהפקר כלל, ועיקר הוכחתו הוא מדאמרינן דעד
שלשים יום פטור ע"כ דאינו אלא מדרבנן דאם הוי
מה"ת גם בתוך שלשים היה חייב, [נוסברת התוס'
במנחות (דף מ"ד) דעד ל' לא נקרא דירה לא ס"ל, ובאמת
שהטעם של התוס' ורש"י דחוק מאד ופשטיות הבריי"ת
משמע דאינו אלא מדרבנן משום דלאחר ל' נראה
כשלו].

ואמנם כשהראתי זה לחתני הרב הגדול החו"ב אהרן
הכהן נ"י, העיר על כל התירוצים דאכתי היכי
אמרינן בפשיטות בבריי"ת שם דמודה ר"א במזוזה
דאכתי תקשה לדעת הסוכרים דשכירות חייב מה"ת,
א"כ בשוכר בית מחבירו למה אין קביעת המזוזה דוחה
שבת דהא בשכירות אין בידו להפקירו, דהאך יכול
להפקיר בית של אחר, והאך תני בבריי"ת בסתימות
דבמזוזה מודה ר"א הא משכחת לה גם במזוזה דדוחה
את השבת, והוא תמיה עצומה על שיטה זו והדבר צע"ג
יפה העיר. ואפשר דזהו שהריטב"א בב"מ שהביא ראיה
מסוגיין דשבת דשכירות אינו אלא מדרבנן ג"כ כיון
לקושית חתני הנ"ל, דאף דהפקר גרע משכירות מ"מ
משכחת לה דיהיה מזוזה דוחה שבת, כגון ששכר בית
דאין בידו להפקירו והגם שבעה"ב בידו להפקירו מ"מ
בודאי לא ירצה להפקיר ביתו בשביל שהשוכר לא
יצטרך לחלל שבת, ולא דמי להא דאמרינן בכתובות (דף
מ') גבי אונס, וליתי עשה ולידחה ל"ת ומשני דאם אמרה
לא בעינן מי איתא לעשה כלל ופירש"י דמלמדין אותה
לומר דאינה רוצה, וא"כ י"ל דגם בנד"ד מבקשין את
הבעה"ב דיפקיר ביתו שלא יצטרך השוכר לחלל השבת
דלא דמי כלל, דהתם גם על האשה איכא איסור לאו
דכל שהוא מזהר גם היא מזהרת ולכן מלמדין אותה
בשביל עצמה שלא תעבור על ל"ת, משא"כ בנד"ד
דהמשכיר אינו עובר כלל וא"כ מאי איכפת ליה מה
דהשוכר יצטרך לחלל שבת, ולפיכך קושית חתני עדיין
תמוה וצ"ע:

ועל דבר שכתבתי לחלק בין שותפות ישראל
לשותפות א"י משום דקרא דלמען ירבו ימיכם
בדאי לא מיירי רק בשותפות של ישראל זהו דחוק,
וכעת ראיתי לחלק בדרך אחר כיון דחזינן דעיקר טעם
דמזוזה הוא בשביל שמירה הוא, כדאיתא בע"ז (דף י"א)
ואלו הקב"ה עבדיו מבפנים והקב"ה משמון מבחוץ

תשובת המחבר [מקור חיים] לרבינו

שפע ברכות ומרכות שלום ער בלי דח, לכבוד דיד עליון וידאיו ודידי נפשי, ה"ה הגאון המפורסם צנא מלא ספרא כו' כו' מו"ה שלמה הכהן מו"צ דפה יצ"ו.

את תשובתו על הקונטרס שלי קבלתי לעונג לבבי, והנני להשיבו על ראשון ראשון ועל אחרון, ראיתי שכבוד גאונו טעה בדברי אשר מעולם לא כוונתי לזאת, מה שתמה כת"ר דלפי דעתי הו"ל למיתני השוכר בית על פחות מל' יום, לא ידעתי למה היה צריך לפי דעתי כן לכתוב, הלא סברתי אף אם שוכר על יותר מל' אם רק יוכל לחזור אינו חייב במזוזה פחות מל' יום שמא יחזור בו כדברי רש"י ז"ל, ואם כבר דר בה שלשים יום אף ששכר ליומא פירש ששכר אצלו סתם ולשלם לו מיומא כל יום מעה אחת בכ"ז אם דר כן שלשים יום חייב במזוזה, רק בזאת אני מחזיק בסברתי אם שכר מפורש על שנה או חצי שנה, ונתן מקודם השכר עבור חצי או רבע שנה, בזה אני סובר שחייב תיכף במזוזה כיון שלא יכול לחזור בו, ומה שכתב כת"ר שכראי יהיה לו לשלם עבור כל השנה או החצי שנה ולצאת, זה אינו שלא שרי אינש זוזי בכדי ולא טרח, וראיתי מהך ברייתא גופא דתני השוכר בית בארץ ישראל עושה מזוזה לאלתר משום יישוב ארץ ישראל, ופירש רש"י דלאחר שקבעה שוב אינה נוטלה משם אפילו יצא ממנה. כדאמר בפרק השואל (בב"מ ק"ב), הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת, אלמא דלכן חייב במזוזה מיד שאני אומר שוראי לא יצא מפני טורח מזוזה אחרת, ופשיטא שמשום הוצאת ממון לא יצא, ואף שיוכל להשכירו לאחרים היינו דוקא שבני ביתו לא יהיו יתירים מן הראשון, וזה דוחק למצא וטורח הוא, לכן נראה שחייב במזוזה מיד, כי מיד נקרא דירה דידיה:

ומה שהביא כת"ר ראה לדבריו, מדמביא הגמ' ראה לדברי ר"י שטלית שאולה כל שלשים יום פטורה מהך ברייתא דשוכר בית פטור מן המזוזה כל שלשים יום, וא"כ כמו בטלית שאולה אין ג"מ כלל על איזה זמן שאלה, א"כ אף בשוכר בית אין ג"מ אף אם שכרו לשנה מ"מ כל שלשים יום פטור מן המזוזה, והוי פרכא לדידי, אין זה תברא, לא מיבעי אי אמרינן דהראיה שהביא הגמ' הוא לחיובא אחר שלשים פשיטא דלא קשה, ואף לשיטתי שאחר שלשים חייב מה"ת כמו שהעלתי בתשובתי לעיל, וא"כ נראה שהראיה הוא לפטור מכח מכ"ש, בכ"ז אין קושיא לדידי ואין ראה לדברי מעכ"ת.

שנאמר ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם, ומשמע דהשמירה מן המזיקין הוא, וכיון שכן י"ל דמשו"ה שותפות א"י פטור מן המזוזה משום דאמרינן בשבת (דף ל"ב) דשטנא בתרי אומי לא שליט, אבל אם דהשמירה הוא מהמזיקין אם כן בשבת לא יצטרך מזוזה דהא מבואר בטור או"ח (סימן רס"ז) דמשו"ה אין חותמין בשבת שומר עמו ישראל לעד, משום דאיתא במדרש דשבת א"צ שמירה דהשבת עצמו שומר ישראל, וא"כ מאי הוצרך הש"ס לומר הטעם הואיל בידו להפקירן, ואמנם מדברי הרמב"ם ז"ל (כפ"ו מהלכות מזוזה) למדתי, דמזוזה אינה שמירה מן המזיקין רק שמירה מן החטא, וז"ל שם (הלכה י"ג) חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהוא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו, ויעור משנתו ושנותיו בהבלי הזמן וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים, אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו כו' ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, עכ"ל הזהב של הרמב"ם ז"ל, וכיון שהשמירה הוא מהחטא לא שייך לחלק בין שותפות א"י לשותפות ישראל, ונראה שזה שכתב הרמב"ם שם (בה"י"ב) דבית של שותפין חייב במזוזה ולא כתב של שותפות ישראל ומשמע באמת דס"ל דאין חילוק ולעולם חייב אף בשותפות א"י.

ועוד ראיתי לכתוב דמה שתמה הגרע"א על הש"ך, במה דכתב הטעם דכל שלשים יום פטור משום דלא מיקרי דירה, דזה אינו אלא לפי סברא ראשונה בתוס' דשכירות חייב מה"ת לאחר שלשים, משא"כ השו"ע דסובר כדעת התוס' והרא"ש דאינו אלא דרבנן לא הוצרך לטעם הזה, דבלא"ה פטור כל שלשים יום משום דער שלשים עדיין לא נראה כשלו, ואמנם לפענ"ד יפה כיון הש"ך בזה, דהא בהגהות מיימון (כפ"ה מהלכות מזוזה) כתב דלדעת הסוברים דשכירות אינו אלא מדרבנן, בשכירות מא"י פטור לגמרי, והרמב"ם כ' דגם שכירות מא"י חייב ע"כ דסובר דשכירות הוא מה"ת, וא"כ מאחר דהמחבר ג"כ העתיק להלכה כד' הרמב"ם דשומר מן א"י חייב ע"כ דסובר ג"כ דשכירות הוא מה"ת ושפיר הוצרך לומר הטעם דכל ל' יום עדיין לא נקרא דירה, ע"כ מה שראיתי להוסיף על דברי הראשונים. כ"ד הדו"ש שלמה הכהן מו"צ דפה ווילנא

דאי שייד מקום הדירה לעצמו לדור בו, ולא הפקיד רק עצם הבית אבל הדירה לא הפקיד ושיווי שייר לעצמו הדירה, וראיתו (מב"כ קמ"ח) דאת"ל דדקל לאחד ופירותיו לאחר לא הר שיור מקום פרי דקל לאחר ופירותיו לעצמו שיירי מקום פרי, וה"ה לענין דירה שייר לעצמו מקום הדירה עכ"ל בקיצור, ונפלאתי אל כבוד גאוננו איך פלט קולמסו שגיאה כזאת הלא אם שייר לעצמו מקום הדירה מאי מהני מה שהפקיר הלא מ"מ חייב במזוזה כמו קודם ההפקר, הואיל שחובת הדר היא והדירה שלו הוא:

וְלִמָּה שהקשה חתנו נ"י, ולדעת הסוברים דשכירות חייב במזוזה מה"ת, א"כ בשוכר בית מחבירו למה אין קביעת המזוזה דוחה שבת, דהא בשכירות אין בידו להפקירן, דהאיך יכול להפקיר בית של אחר, והאיך תני בברייתא סתם רבמזוזה מודה ר"א הא משכחת לה גם במזוזה דדוחה את השבת ע"כ, ומעכ"ת כתב כי זה תמיה עצומה והדבר צע"ג, ואנכי לא ידעתי מאי קושיא הוא, דלמה לא יכול להפקיר שכירות ביתו ששכר מאחרים, הלא כמו שנקנה שכירות בכל הקנינים כמו קרקע, ולדעת הקצה"ח חו"מ (סימן קצ"ה) נקנה אף בקנין סודר עי"ש, ולמה לא יוכל להפקיר אף שיש לו בהבית רק קנין פירות, ועיין בספר מחנה אפרים בהלכות זכייה מן ההפקר (סי' י') שהביא, דאין הבעל יכול להפקיר נכסי אשתו שיש לו קנין פירות משום רווח ביתו, אלמא אי לאו האי טעמא היה יכול להפקיר אף קנין פירות, האם אין זה שוה כסף, לכן גם כאן יכול להפקיר הדירה שלו ששכר בכסף, ויוכל אחר להחזיק בהדירה ואין שום מקום לקושיית חתנו נ"י ותו לא מדי:

דברי ידידו ואהבו חיים טאגלאוויץ מר"צ דפה

כי אם הגמ' היה מביא ראיה מטלית שאולה על שוכר בית, אז היה דברי כת"ר נכונים שצריך ללמוד מהראיה שהביא, אבל כאן שהגמ' מביא ראיה מהשוכר בית לטלית שאולה, כוננת הגמ' להביא ראיה שדוקא בשלשים יום מחזי כשלו ולא פחות, והביא ראיה משוכר בית סתם מתי מחזי כשלו אם דר בה שלשים יום, ולמה אין כאן ראיה כלל שכתב כת"ר:

וְלִמָּה שכתב מעכ"ת על מה שכתבתי דאם שכרו על פחות משלשים יום יכול לחזור בו וביותר משלשים יום אינו יכול לחזור בו זהו דברי שגגה עכ"ל, לא ידעתי היכן מצא בדברי כן, מעולם לא כתבתי כן, ותודה לעליון נהירין לי שבילי דינא דשכירות, ומה שכתב כת"ר על הירושלמי דסוף מגילה שט"ס הוא בירושלמי ובמקום שכתב השוכר בית ישראל צריך לכתוב השוכר בית בארץ ישראל, ראשון לא נראה כן מפני שכתב זה אחר זה, השוכר בית ישראל צריך ליתן מזוזה, השוכר בית אינו יהודי צריך ליתן מזוזה וכשהוא יוצא נוטל ובשל ישראל אסור לעשות כן, משמע דהשוכר בית ישראל היינו מישראל, שנית אף הראשונים דחקו לאוקמי ולא לשבש הספרים וגבורתא הוא לשבש, יותר טוב לאוקמי ולתרוץ, גם הק"ע והפ"מ היו יכלו לשבש ולתקן אך לא רצו:

גם מה שכתב כת"ר שהתירוך שלי על הפוסקים דסברי ששכירות בית חייב במזוזה מן התורה ולא קשיא עליהו, מהא דאמרין בשבת (דף ק"א) הואיל בידו להפקירן, ואמרתי לתרוץ דשאני הפקר דירה ובית אם אחר יזכה בהבית יוציאנו מן הבית מיד ולא יכול לדור בו אפילו ביום השבת, וגרע משכירות ושאלה דלכה"פ כל זמן השכירות ושאלה יכול לדור בו ומיקרי ביתך, וכת"ר כתב לי דאין כאן תירוך כלום מפני שכל המפקיר

סימן כד

בענין כלאי בגדים

ופשוט הוא שאם האמת כדבריהם ששמעו כן מהא"י הנ"ל בעצמם, בודאי צריך לאסור את הבגדים הנ"ל, להניח בכגרי צמר בלי ספק, כי אף שאין הא"י נאמן לא להקל ולא להחמיר, מ"מ הכא שאני שנותן טעם וראיה לדבריו שהוא כן, וגם הוא מילתא דאיכא לברורי, וגם למה ישקר הא"י בחינם ולהפסיד את מקחו. דהא יודע מנהג ישראל בודאי דאסור לנו לתת בגדי פשתן בצמר, ויגיע לו מזה היזק גדול, (ובפרט דמעיד על דבר שהוא בידו ויש לו מיגו דאיבעי לא מזבין להו או מקלי קלי להו, דקיי"ל דנאמן אפי' אם י"ל דלהשביח מקחו אומר כן, וכמש"כ הש"ך ביו"ד בס"ס ט"ז ובסי' קכ"ז ס"ק כ' בשם הרא"ש והמרדכי והגהות מיימון משום דרבי פליג שם בתוספתא וס"ל דנאמן להחמיר, והיינו משום דהוא בידו וע"ש. ואף להרשב"א וש"פ דפסקו כרשב"ג וכבריי"תא דיבמות דף קכ"ב, מ"מ דווקא היכא ד"ל דלהשביח מקחו אומר כן, וכמש"כ שם הש"ך. וכ"כ הגר"א ז"ל בביאוריו שם בס"ס ט"ז. משא"כ בנדר"ד דלא מכעיא דאינו משביח, אלא גם דמפסיד מקחו, דפשיטא דנאמן להחמיר.)

אך מתוך שהסוחרים המערערים הנ"ל הם נחשרים אלינו קצת כנוגעים בעדות, מחמת שבחנותם לא נמצא הלכדים הנ"ל למכור. ואפשר דמוציאים פסול בכונה, כדי שיקפצו קופצים על הסחורה שנמצא בחנותם, ואף דהם טוענים דהא"י הסוחרים בקשו למכור גם להם הלכדים הנ"ל, אך דהם לא רצו לקנות אותם מחמת דנתודע להם שמעודב בהם פשתן, ואינו כדאי להם לקנות אותם, כיון שאינם ראויים להניחם בכגרי צמר, מ"מ מי יודע אם האמת אתם, ולכן שלחנו לכבודו נ"י שהוא יחקור ע"י עושי רצונו אצל הא"י הפאבריקאנט בעצמן, אם האמת הוא כמו שאמר המערערים הנ"ל או לא. (אבל לא הי' צריך לחקור ולדרוש אצל הסוחרים ישראלים, כי כבר חקרנו היטיב אצל סוחרים ישראלים אשר באים ממאסקאווא ומפ"כ ולא השיבנו דבר ברור, כי זה אומר ככה זה אומר ככה, ומתוך דכריהם הכרנו כי אין להם שום ידיעה כלל בזה. וגם שאלנו מאיזה אורגי בגדים ישראלים אשר בפ"ק, והשיבו כי אי אפשר לידע ולהבין במראה עינים

בעז"ה, יום ב' י' מרחשון לסדר ולפרט והתברכו בזרעך כל גוי הארץ לפ"ק.

יתי שלמא רבא מן שמיא וברכתא טבא לכבוד רב רבנן ידיד די ידיד כל ידאיו וידיד כל ישראל ה"ה הרב הגאון המהולל החו"ב טוע"ה המפורסם לשם ולתהילה ולתפארת בכל המדינה דורש טוב לעמו שלשלת היוחסין וכי' כש"ת פו"ה חיים בר"צין נ"י הגאב"ד דק"ק מאסקאווא הבידה מ"י שהשלום שלו יענה את שלומו ועלה שיאו לשמי מרדמו ויהא רעוא שיהא כל צאצאי מעיו כמותו גדולים בתורה ובידיאה תורה וגדולה בקנה אחד יהי' עולה ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם אכיה"ד.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיע כי קבלנו מכתבו היקר שהשיב לנו עבור הלכדין, ובאנו להחזיק לו טובה בזה, כי הגם שלא הי' ביכלתו להשיב לנו דבר ברור ע"ז, מ"מ כבר יגע וטרח הרבה לחקור אצל הסוחרים, ועשה כל מה שהי' ביכלתו לעשות. ובאמת שיש לי צער על מה שלא שלחתי לו את מכתבי אליו מה שכתבתי בעצמי לכבודו נ"י באריכות, וכמדומה לי אלו בא לפני כת"ר נ"י המכתב ההוא לא הי' צריך לטרוח בזה הרבה, וגם הי' יכול להשיב לנו דבר ברור, כי שם כתבתי כי המערערים על דבר החתיכות קנבוס הנ"ל עיקר טענתם שנתודע להם מהפאבריקאנטער תערלום בעצמם אשר במאסקאווא ובפ"כ העושים הבגדים הנ"ל, כי אי אפשר בשום אופן וענין בעולם כלל לעשותם מקנבוס לבד, בלתי שיהא שם תערובת פשתן או השתי או הערב, מתרי טעמי: א', משום דכל עצמן לא נעשו רק להניחן בתוך הקאלנירעש [צוארונים] של הבגדים לעבותן ולהקשותן שלא יקמטו. וידוע דקנבוס בטבעו רך מאוד ואינו חזק כלל, ואינו ראוי כלל לזה, בלתי שיערכו עמו פשתן. והב' כי מדרך עשיית הלכדין הנ"ל לשפוך עליהן אחר האריגה שעוה חמה (ולכן יש להם מראה שעוה) כדי שיהי' להם ממשות כדי שיהיו ראויים להניחם בהקאלנירעש. ואם לא הי' בו רק קנבוס לבד אזי הי' מתמעך ונשרף והי' נפרד לחוטין והי' מתקלקל כל האריגה לגמרי. וע"כ הדבר מוכרח לערוך בו פשתן. כן העידו המערערים בשם הא"י העושים הבגדים הנ"ל בעצמן. ועדיין הם צוחים ככרוכיא ע"ז ופרסמו הדבר לפני מרבית אנשים בפ"ק.

כב"ש סק"ד. דדעת הרשב"א שם דבכל עד מפי עד השני נאמן ואין הראשון שמעיד השני משמו יכול להכחישו, ובפרט בנד"ד שהראשון הוא א"י דאפשר דאף הרמב"ן והרא"ש מודים שאינו יכול העכו"ם להכחישם. והחלקת מחוקק בסי' י"ז בס"ק ד' מסתפק בזה דנאמנים. ובכ"ש שם הביא דבשו"ת שארית יוסף סי' ל"ב פסק בפסול עדות בוודאי אינו נאמן העד הראשון הפסול להכחיש להעד השני הכשר המעיד משמו. וגם הרמב"ן והרא"ש מודים בזה. וא"כ בנד"ד שהם פסולי עדות אפשר דלא יהיו נאמנים להכחישן. [ואמנם תמהני דבספר שב שמעתתא להגאון בעל קצה"ח ז"ל בשמעתא ז' פרק ג' הביא בשם תשובת שארית יוסף הנ"ל להיפך ממה שהביא הב"ש משמו, אלא דאף אם עד הראשון פסול והשני כשר ממנו הראשון נאמן. וע"ש שהאריך בזה הרבה. וספר תשובת שארית יוסף עצמו אינו תח"י לעיין בו וצ"ע].*

ואמנם היות שכלא"ה כיון שהמערערים הם נחשבים כנוגעים בעדות קצת, אפשר דלאחר שיתברר הדבר להיפך אין לחוש על ערעורם, ובפרט שהוא מלתא דעבידא לאגלוי, ולכשיבוא תשובה ברורה מאת כבודו נ"י אם שאל מאת הא"י או נעיין בזה. ועכ"פ באתי לבקש מאת כבודו שיראה להשתדל בזה למען להסיר מיכשול ולהנצל מאיסור חמור כזה ולחקור אצל הא"י העושים לבדים הנ"ל ואם באמת כבר חקר אצלם והשיבו שאין בהם תערוכת פשתן וכמו שנראה קצת ממכתבו שכ' דהאומנים אינם נאמנים בזה, משום דמסל"ת אינו נאמן רק בדרכנו, וגם די"ל דלהשכיח מקחם אומרים כן. אזי אבקש שימחול להודיענו זה במכתב כדי שנוכל להכחיש בזה לדברי המערערים.

ולענין מש"כ כת"ר נ"י דבמסל"ת אינו נאמן מדאורייתא. הדבר צ"ע. דמהיכא פשוט ליה דהוי איסור תורה, דלכאורה אף דיש בהם תערוכת פשתן, מ"מ אם הרוב הוא קנבוס. הא משנה ערוכה שנינו בפ"ט משנה א' דהפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה אם הרוב מן הקנבוס מותר, דבטלי ברוב. ואף דבספר יראים בסי' ס"א [של"ג] ובסמ"ג בלאוין רפ"ג הביאו בשם התוספתא [ולא נמצא זה בתוספתא דכלאים אשר לפנינו] דבמד"א בזמן שהביא פשתן וטרף ביניהם אבל אם הביא חוטי פשתן וטרף ביניהם אסור. וכתבו הרא"ם בספר יראים הנ"ל והסמ"ג טעם לזה משום

או בבדיקה כלל וכלל, בלתי הפאבריקנטער העושה אותן בעצמו. ולכן מה שטרח כת"ר נ"י לשאול אצל הישראלים הסוחרים הי' ללא צורך).

ובאמת שיש לחקור אם יאמרו הא"י ששקר הוא, ואין בהם תערוכת פשתן כלל, אם יהי' כדאי לסמוך עליהם ולהתיר את הלכדים הנ"ל. כי מלבד שיש לומר שהם שמעו מפי א"י סוחרים אחרים כי בוודאי א"א שיחקור אחר כל הסוחרים א"י, [וגם בפרט כי העיקר שמעו כן מפי הא"י אשר בפ"ב, וזה א"א לכת"ר נ"י לברר], וא"כ איכא הכחשה בין הא"י בעצמן, וכבר ידוע כי כל מקום שנאמן ע"א או פסולי עדות, תו אינו נאמן ע"א או פסולי עדות להכחישו, דהראשון נחשב כבי תרי. ובפרט די"ל דאין כאן הכחשה כלל ביניהם ושניהם אמת. כי אותם הסוחרים הא"י שאמרו כן, לא אמרו כל רק על הלכדים שלהם, כי הם מערבים פשתן, כדי שיהי' טובים וחזקים יותר. או שאינם בקיאים כ"כ לעשותם מקנבוס לחוד ויהי' עבים וחזקים אם לא שיערכו בהם פשתן, אבל יש פאבריקאנטר שיכולים לעשות מקנבוס לחוד וגם הם טובים כמו הלכדים הטובים שמעורב עם פשתן, או אפשר שהם אינם מדקדקים כ"כ בסחורתם לעשות בטוב, מחמת שהפשתן יקר מקנבוס, ורוצים להרוויח יותר. וא"כ א"א להתירם כלל להניחם בכגדי צמר, דמאן מפיס לידע אם הם מלבדים שאינו מעורב בהם פשתן. ואפי' אם הי' אפשר להכיר ולברר בין הלכדים, מ"מ אסור מפני מראית העין. וכעין זה אמרינן בפסחים ד' ל"ז דיאמר כל הסריקין אסורין וכו'. וכן תנן גבי כלאים גופא בפ"ט משנה ב' דהשירים והכלך אף דאין בהם משום כלאים מ"מ אסורין מפני מראית העין. [ובאמת דמשום הך טעמא אפי' לא נמצא בהם פשתן בכל הלכדים הנ"ל כלל וכלל, מ"מ הי' ראוי לאוסרן מפני מראית העין, דבמראיהן דומה למראה כגדי פשתן וגם נקרא בל"א דאקי לייווינט. ואם נתיר אותן בקל יכול לבוא לידי מכשול להניח לייווינט גמור בכגדי צמרן וכל זה אם לא נוכל לברר אצל כל הא"י הסוחרים עושי הלכדים הנ"ל.

אכן אפי' הי' ביכולתי לברר אצל כל הסוחרים העושים לבדים הנ"ל ויאמרו הכל ששקר הדברים, ואין בהם שום תערוכות פשתן כלל וכלל, מ"מ עדיין נופל הדבר ברכותא, במחלוקת הפוסקים ז"ל שהובא באהע"ז בסי' י"ז בכ"ש ס"ק כ"ג ובסי' קט"ו

א. וכשעינו בו מצאנו שמבואר בו בהבית שמואל דהשני הכשר נאמן.

בעלמא בטיילי. וע"ז מסיים וכאשר פרשנו למעלה דתניא בתוספתא וכו' דארג בו הפשתן מצד זה, כלומר דמיירי שנארגו בסוף הבגד ונשלם בו הבגד ובכה"ג שפיר חשיב ולא בטיילי, דהוי כמעמיד לכל הבגד ומחזקו. ומפרש לתוספתא השניה ג"כ באינו ניכר החוט של פשתן בהבגד. ומ"מ לא בטיל משום דחשיב. ולא כפי' הרא"ש והר"ש דמפרשים דניכר החוט של פשתן וכמו שכ' הנו"ב שם לדעתם ז"ל. אך נ"ל דגם לפירוש הר"ש והרא"ש צריך לומר דר"ל דמעיקרא בעת האריגה הוי ניכר, אבל עכשיו נאכר ואינו ניכר היכן הוא. דבכה"ג אם טרף פשתן שאינו ארוג בבגד של קנבוס, אף אם הי' אז ניכר, מ"מ אם אח"כ אינו ניכר הי' בטיל, משום דאינו חל עליו שום איסור. אבל בחוטין כיון שכבר חל עליו איסור כלאים הוי לא מהני ביטול. וכזה נסתלק כמה שתמה הנו"ב שם בסוף התשובה, דלפי מה שפירשו דמיירי בניכר הו"ל להתוספתא לחלק, בטרף פשתן עצמו בין ניכר לאינו ניכר, דבניכר אסור אפילו בטרף פשתן. והוצרך לדחוק וליישב באופן רחוק. ולפי מש"כ לא ק"מ בעז"ה ודו"ק.

אך עדיין צריך ביאור דמנ"ל לחלק בזה בין אם הוא באמצע הבגד או בסוף. ואם ר"ל דחוט הזה הי' לשפה לבגד לחזק לא הוי [ליה] לסתום אלא לפרש. ועוד דא"כ הי' ניכר אך יהיה איכה שיהיה מ"מ אין בזה לכאורה רק איסור דרבנן אף לדברי הספר יראים והסמ"ג. ואכן אף אולי דכוונת כת"ר נ"י הוא כמו שכתבתי אנכי במכתבי דכיון שכ' הרמ"א בהג"ה בסי' [ש"ב סעי' ב'] שיש לעמוד על הדבר אם הוא פשתן או הוא קנבוס לא שייך בו ביטול, כיון דאפשר להכיר. ונהי דלא סמכינן על הני סימנים להקל, מ"מ לענין ביטול י"ל דלא בטיל, כיון דמעיקר הדין משמע דהוי סימנים.

ועוד כתבתי שמה דלפי דברי המערערים דאפשר דהשתי או הערב הוא של פשתן א"כ ליכא רוב כלל ואפשר דהפשתן הוא רובא. וגם מש"כ כת"ר נ"י בפשיטות דמסל"ת אינו נאמן בדאורייתא. הנה אנכי כתבתי שם להעיר על הש"ך בסי' ש"ב ס"ק ב' דמשמע שם דאפי' בכלאים דאורייתא, כמו נידון דהרא"ש בתשובה [כלל ב' ס' ה'] דהובא בשו"ע, הי' נאמן במסל"ת, משום דלא איתחזק איסור. ומשו"ה הוצרך הרא"ש לומר הטעם, משום די"ל דלהשביח מקחו נתכוין. והדבר תמוה דבסי' קל"ז ס"ק י"ט משמע להדיא דס"ל דבדאורייתא אינו נאמן אפי' בלא איתחזק איסורא, דהא

דחוטין חשיבי ולא בטלי [וגם הב"י בסי' רצ"ט הביא לד' הסמ"ג הנ"ל וכתב דכ"ה דעת הרמב"ם]. מ"מ הא דדבר חשוב לא בטיל ג"כ אינו אלא מדרבנן.

ובאמת שבמכתבי אשר ערכתי בעצמי לכבודו נ"י הארכתי בנידון ד' הסמ"ג הנ"ל. אך שכבוד הרב הגאון הגדול מוהר"י נ"י ראב"ד דפ"ק לא רצה לחתום על המכתב ההוא מחמת שנכתב באריכות. על כן לא שלחתי לכבודו נ"י את המכתב הלז, ושם כתבתי לתמוה על הסמ"ג הנ"ל מהא דתנן בערלה פ"ג משנה א' דדוקא באורג מלא הסיט מצמר הבכור וכו' אסור. ומשמע דבפחות ממלא הסיט לא חשיב ובטיל. ושוב מצאתי להנו"ב מהד"ת בחלק יו"ד בסי' קפ"ו שהעיר עליו בזה, וכתב ג"כ דבתוספתא שלפנינו ליתא כן. רק איתא שם דהעושה חלוק שכולו צמר גמלים וארג בו חוט אחד של צמר מצד זה וחוט של פשתן מצד זה אסור. ומיירי באמת בניכרים החוטין. וכן פירשו הר"ש והרא"ש. ומה שרצה שם לומר דגם הסמ"ג לא בא לומר רק דגבי כלאים לא בטיל החוט מצד היתר בהיתר לא בטיל, רק דלא נקרא ע"ש המיעוט רק על שם הרוב, ולהכי יש חילוק בין פשתן שלא נארג ובין חוטין. ע"ש היטיב. הא כבר דחה בעצמו דמדברי הסמ"ג בלאוין ע"ח משמע להדיא דטעם דצמר רחלים בטיל בצמר גמלים, הוא משום דהיתר בהיתר בטיל ע"ש. ובלא"ה לא נהירא כלל לפרש כן בד' הסמ"ג דא"כ מה צריך להזכיר דחוטין חשיבי ומאי שייך זה לחשיבות. ומן התימה על הגאון רד"ל ז"ל בס' דברי נחמיה שרמזו עליו כת"ר נ"י במכתבו בסימן ו' שחזק ד' הנו"ב ע"פ הספר יראים שמדייק בדבריו וכאשר פירשנו למעלה וכו'. מלבד דא"א בלא"ה לפרש כן ד' הסמ"ג מחמת טעמים הנ"ל וכמו שדחה הנו"ב בעצמו. הנה מלבד זה הוא מביא ראיה לסתור דמהא דמביא וכאשר פרשנו וכו', אין שום ראיה, דר"ל דלא בטיל מצד איסור כלאים, דהא בתוספתא השניה ג"כ יש לפרש משום דחוטין חשיבי. ובלא"ה דברי הרא"ש שם צריך ביאור במש"כ וכאשר פרשנו למעלה, דהא למעלה לא פירש כלום רק הביא ג"כ לתוספתא השניה וכתב דאתיא כר"ח בן גמליאל, אבל לדידן אינו אסור עד שיהי' החוטין זה בצד זה. ועוד במאי נתברר מתוספתא השניה יותר מהתוספתא הראשונה שהביא.

ולכן לולא דברי הנו"ב והגאון הרד"ל ז"ל הייתי אומר דהרא"ש בעצמו הרגיש בזה, דהא חוטין

כ. עי' בתוסי' מעילה כא ב. ושנו"א להג"א ערלה פ"ג מ"ג דהכא הוי איסור תורה.

בפשתן, כדאי הוא לו להחליף בפשתן ואף שהם יקרים ביותר, מכ"ש בנר"ד שא"א לעשות הכגר כלל בלא תערוכת פשתן, דודאי לא יחוש על יוקר הפשתן. דמה שמוציא ברמי הפשתן בזה יעלה מחיר הבגדים, דע"י זה הם חזקים וטובים יותר, וכדאי לו להפסיד, רבוה אדרבה הוא מרויח. ובהדיא מבואר בטוש"ע יו"ד בס"ס קי"ד דבמוריים [שומן דגים] גופא מפעם שניה ואילך כבר נכחש וא"א בלא יין, חיישינן שנתן לתוכו יין אף אם היין ביוקר, והכא נמי להא דמיא. ואף שהרמ"א אינו אוסר שם רק לכתחילה וכמש"כ הש"ך שם. מ"מ י"ל בנר"ד דכיון דאינו ראוי כלל בלא פשתן בוודאי דגם בדיעבד אסור. ועוד דהגר"א ז"ל חולק שם וסובר דכל שנהנה בתערוכת פשתן באיזה צד, אסור אפי' בדיעבד. יעו"ש.

וּנְיָדוֹן מש"כ כת"ר נ"י שיש מקום להקל מטעם מנהג ישראל וגדולה חזקה. הדבר תמוה לנו דאיזה מנהג וחזקה יש בזה. הלא לבדים הללו התחילו לעשות זה זמן קרוב, ומעולם לא נשתמשו בכגדי צמר, וגם לא נמצא בפ"ק בכל העיר רק בחנות אחת, ותיכף התחילו לערער ע"ז. ואולי בקהילתו החזיקו בזה להיתר, אבל בקהילתו לא שייך היתר זה כלל, ואבקש שימחול להשיב לנו תשובה ברורה בזה.

ידידו הדו"ש באה"ר המברכו בברכת כהנים, שלמה הכהן מו"צ בוילנא.

מפרש רבש"ס דב"ק [ק"י] מיירי בלא איתחזק איסורא, ואעפ"כ אינו נאמן רק בדרבנן באיסור דרבנן וצ"ע.

וּגְמ מש"כ שם רבוה נחיישב כמה דלא חקשה מלקמן סי' ש"ב, ג"כ תמוה. דמשמע דמפרש דכאן בסי' ש"ב הוי כלאים דרבנן והדברים מתמיהים דכיון דהחשש שמא תפורים בחוטי פשתן והוי כלאיים דאורייתא, והדבר צע"ג. [ובגליון הנו"ב שלי במהר"ק בחלק אה"ע סי' ל"א הארכתי בזה הרבה. בנידון מש"כ שם דבדגלים לדבר נאמן אף בלא מסל"ת. דלכאורה הוא נגד הש"ס דב"ק ד' קי"ה. ואף דהתם מיירי בקטן מ"מ א"י נראה דגרע מקטן. ועי' בביאורי הגר"א ז"ל ביו"ד סימן קכ"ב סעיף י"א ובפר"ח בס"י ס"ט ובשב שמתתא שמעתא ו' פרק י' דו"ק. והרבה יש להאריך בזה ואכ"מ].

וּנְיָדוֹן מש"כ כת"ר נ"י דא"א להקל מטעם יוקר הפשתן ממחיר הקנבוס כההיא ארבע דמורייסא (ע"ז לר:), מטעם שמחיר הפשתן גרוע כזה וכו' אינו גדול כלל ממחיר הקנבוס. הנה גם אנכי כתבתי שם דאין לסמוך כלל על סברא זו בנר"ד. דכיון דאומרים המערערים דא"א לעשות הלברים הנ"ל בלא תערוכת פשתן. וכבר כתב הרמ"א בהג"ה בס"י ש"ב (סעי' ב') דאסור לומר לעכו"ם לתפור בחוטי קנבוס, אע"פ שהפשתן יותר ביוקר, משום דנקל לתפור בפשתן ע"ש. וא"כ מק"ו הדברים דמה התם כמה שנקל לו לתפור

סימן כה

פדיון הבן ע"י שליח

על חלה ומכונה ולעלות לציון בתנה ויזכה לראות פני השכינה שלש פעמים בשנה אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה אמרתי לבוא לפני כת"ר נ"י באיזה מליץ דאורייתא אשר עלו על רעיוני להעיד

באיזה ענינים בספרו הנחמד מטה לוי אשר שלח לי למתנה מכבר ודרכי לעיין בו לפעמים ולהשתעשע בדבריו ובפלפוליו הנחמדים ודבריו כפי כדבש למתוק אך באיזה מקומות אשר קשה לי טובא בדבריו לכן ראיתי להציע לפני כת"ר נ"י ובודאי ימצא ידו ליישב דבריו באופן נאות וזה החלי בעזר ה'. בסיומן י"ח צד 55

בע"ה אור ליום ד' ער"ח שבט שנת תרנ"ט לפ"ק:

יתי שלמא מן שמיא וחיי אריכי וברכתא טבא לכבוד ידיד עליין ויראיו לידיד נפשי עה האהוב והחביב לנו עד למאד ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם לשם ולחלה ולתפארת ברוב גאונו וצדקתו וראתו הטהרה תו"ב סוע"ה וכו' שכ"ת מו"ה פרדכי הלוי נ"י איש הורו"ץ הגאון אב"ד ומרא ראתא יושב על מדין בעיר הבירה ונקד"ט היושבת על נהר מיין יצ"ו. מי שהשלום שלו יענה את שלומו ויהיה שלום בחילו שלוה בארמונתיו ויארך ימים ושנים בבחת וכבוד וגדולה כל הימים ויזכהו ר' לחדש עוד חידושים רבים בגפ"ח ופוסקים ושו"ת ולהוציאן ע"פ תבל למען לזכות את הרכים ושמעתתיה תתברך בעלמא ועיניו תחדינה יכהמ"ק וירושלים בנייה

שפירושו שם וגם דבעינן דהיה הגט בידו ואם נטלתו מע"ג קרקע אינו כלום. אבל מה דהוצרך רבא לאשמעינן דאם נטלתו מע"ג קרקע לאו כלום הוא זו מילתא דפשיטותא היא דהא מהמשנה הנ"ל מוכח כן והעיקר הו"ל לרבא לאשמעינן דאם נטלתו לגט מיד בעלה או מיד שלוחו אינו כלום משום דבעינן נתינה ולא נטילה. ולכן מהך חומר הנשוא צריך לומר דמתניתא הוי מצינו למימר דהתם שאני משום דהאמירה דהרי זה גיטיך ג"כ היתה על ידי קטן והוי מצינן למימר דנתינת הגט סגי גם ע"י קטן או קוף רק דהאמירה דהרי זה גיטיך בעינן או שיאמר הבעל או ע"י שלוחו קמ"ל רבא דגם הנתינה בעינן ע"י הבעל או ע"י שלוחו משום דכתיב ונתן דעל הנתינה בעצמה בעינן הוא או שלוחו וגם ילפינן מיניה דבעינן ונתן ולא שתטול. וא"כ כל זה בגט דכתיב ונתן אבל בפדיון דלא כתיב ונתן רק דכל בניך תפדה הדבר פשוט דאפילו אם בא ליד הכהן ע"י קוף או הכהן מעצמו נטל המעות מכיסו של אבי הבן ואפילו היה הכיס מונח על השלחן ע"פ רשותו של אבי הבן נתן לו רשות ליטול ואמר לו טול המעות לשם פדיון בני בודאי הוי פדיון גמור דפשוט דנתינת המעות הויא כשאר פורע חוב דאטו בעינן שיהיה נותן הלוה המעות בעצמו או ביד שלוחו. ולא עוד דהא אפילו בשאר מתנות כהונה דכתיב בהן נתינה כמו במתנות זרוע ולחיים וקיבה דכתיב ביה ונתן לכהן הזרוע וכו' או בראשית הגז דכתיב ביה ראשית גז צאנך תתן לו הכי יעלה על הדעת דאם נטל הכהן המתנות מע"ג קרקע לא יצא ידי נתינה. חס מלהזכיר לומר כן וישתקע הדבר ולא יאמר ההדבר פשוט דהך ונתן לכהן אין הכוונה רק שמוטל על ישראל ליתן לכהן מתנה זו והלכך באיזה אופן דמטיא הנאה לכהן יצא רק בגט דא"א לפרש כלל כמו במתנות כהונה דהא לא מטיא הנאה לאשה דהא כתב ע"ג איסור הנאה כשר. וגם הך ונתן אינו ציורי על הבעל שיתן רק התורה כתבה דאין האשה יצאה מתחת יד בעלה עד שיכתוב לה ספר כריתות ויתן בידה והלכך הך נתינה היא נתינה ממש והלכך בעינן או הוא או שלוחו. אך בפדיון הבן דכתיב וכל בכור בניך תפדה ומשמעו דהוא בעצמו יפדה וכן כתוב בפ' קרח ופרויו מבן חודש תפדה ולא כתיב בלשון נתינה דיתן לכהן חמשת שקלים כמו בשאר מתנות כהונה דנפרש דתהא מהנה לכהן בחמשה סלעים אלא כתיב תפדה דמשמע להדיא דחמשת שקלים שצריך ליתן לכהן הוא בתורת פדיון שצריך לומר דנותן המעות לשם פדיון בנו ופדיון

הביא כת"ר ג"י קושיא השער המלך על הרב השואל בריב"ש דפדיון הבן א"א ע"י שליח מהש"ס דכתובות ד' ע"ד. דכל דבר דא"א לקיומו ע"י שליח לא מהני תנאי. ובקדושיך ד' ו' איתא דמתנה ע"מ להחזיר בפדיון הבן הויא מתנה רק דאסורה משום כהן המסייע בבית הגרנות ומה שחירצו בזה כבוד הגאונים הגדולים הלא המה הגאון מוהרע"א ז"ל והגאון בעל משכיל לאיתן בהגהותיו ביד אברהם וכס' אבני מילואים דודאי נתינת המעות בעצמה סגי ע"י שליח והא דכתב הרמ"א דאין פודין ע"י שליח היינו האמירה לכהן שנותן לו לשם פדיון וע"ז תמה עליהם כת"ר ג"י מאחר דעיקר הפדיון היא נתינת המעות ואם לא נתן מעות אינו כלום וא"כ ע"כ הא שכי' ולא מהניא שליחות בפדיון עיקרו דוקא על נתינת המעות ולא על האמירה וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא דהאיך מהני תנאי על הנתינה דהא אינו בשליחות ולכאורה יפה תמה כת"ר ג"י על הגאונים הנ"ל.

ואמנם אנכי יש לי ראייה לדבריהם ז"ל דנתינת המעות בודאי יכולה להיות ע"י שליח ולא עוד אלא דאפילו דין שליחות לא בעי דאפילו אם באו המעות ליד הכהן ע"י קטן או ע"י קוף ואבי הבן אמר לכהן דהמעות הללו שבאו לידך תהיינה לך לשם פדיון בני בנו פדוי וראיה גדולה לזה דהנה מעולם תמהתי על הא דאמר רבא בגטין ד' ע"ח דטלי גיטך מעל גבי קרקע לא אמר כלום ולכאורה תמוה דמאי חידש רבא בזה הא משנה ערוכה היא בסוף המביא תניינא דחרש שוטה וקטן פסולין להביא את הגט. ואם נימא דאם הגט מוטל על הקרקע הויא קבלתו הוי גט למה גרע מה שנותן הבעל הגט לקטן מאם הוא היה משליך הגט ע"ג קרקע הויא נטלה מהקרקע ולמה גרע מה שנותן לה הקטן מאלו קבלתו מע"ג קרקע וע"כ דבעי שליחות על נתינת הגט. ואם כן פשיטא דטלי גיטך מע"ג קרקע לא כלום הוא דהא לא קבלה הגט לא מיד הבעל ולא מיד שלוחו ואם כן דברי רבא משנה ערוכה היא. וגם תימה גדולה מה דהוצרך הש"ס שם בגטין כי אמר לה הא גיטך מאי הוי ליה טלי גיטך מע"ג קרקע ואמר רבא וכו' ומאי הוצרך להקשות מדברי רבא טפי הו"ל להקשות ממשנה ערוכה הנ"ל. ומיהו זה יש ליישב דהא במתניתא שם מקבלת הגט מיד הבעל בעצמו ואין החסרון רק משום דלא נתן הטבעת רק דהיא נטלה מיד הבעל וע"ז הוצרך להביא מדברי רבא דמדברי רבא נלמד ב' דינים א' דבעינן שהבעל יתן משום דבעינן נתן שתטול מיד הבעל וכמו

הבן הוא כמו פדיון מעשר שני והקדשות דצריך לומר בפה דנותן המעות לשם פדיון והלכך האמירה מעכבת וכיון דכתיב תפדה ס"ל להשואל בריב"ש דלא מהניא שליחות בזה על לשון האמירה לשם פדיון. אבל על עיקר הנתינה אין להעלות על הדעת דבעינן שליחות דאפילו באו ליד הכהן ע"י קוף בודאי ג"כ יצא ידי נתינה. וכן כתב בח"ס יו"ד סימן רצ"ג והלכך דברי הגאונים מה שתירצו על קושיות השער המלך שרירין וקיימין. ומה שכתב כת"ר עוד וחזינן שפלפלו אם כהן יכול לעשות שליח הנה אנכי לא מצאתי בשום אחרון שיסתפק בזה והלא מקרא מפורש הוא בפ' במדבר ויתן משה את כסף הפדוים לאהרן ולבניו וכבר תמהו על הרמ"א ממקרא הזה דמפורש דיכול לפדות ע"י שליח ותירצו שפיר דמשה רבנו לא היה שליח של הפדוים רק שליח של אהרן ובניו והכהן בודאי יכול לעשות שליח לקבל המעות וזה דבר פשוט יותר מביעתא בכוחא רק דבעת שנותן אבי הבן את המעות ליד שליח הכהן צריך שיאמר דאני נותן המעות להכהן לשום פדיון בני ובחנם האריך כת"ר בזה בד"ה אמנם לענ"ד ובר"ה וכיון ומה שכ' כת"ר נ"י כיון דהכהן יכול לעשות שליח שפיר מקרי אפשר לעשות ע"י שליח ולא דמי לחליצה לא נהירא לי כלל דהא הכהן אינו עושה שום מצוה כלל. ועיקר המצוה הוא על אבי הבן. וגם מה שכ' כת"ר ליישב דבאמת יש לומר דגבי פדיון הבן לא מהני תנאי וגם אם לא החזיר גם כן בנו פדוי ונסתייע לזה מהא דלא כתב הרמב"ם והשו"ע דאם לא החזיר אין בנו פדוי והנה מאד תמהני על כת"ר נ"י הפלא ופלא דהאיך יפרנס להסוגיא דקידושין הנ"ל דאמר רבא דבמתנה ע"מ להחזיר בבנו אינו פדוי בתרומה יצא ידי נתינה ומקשה הש"ס דאי ס"ל לרבא דמתנה ע"מ להחזיר לא מקריא מתנה למה בתרומה יצא ידי נתינה. ולפי דעת כת"ר נ"י טפי הו"ל להקשות על הא דאמר רבא דבפדיון הבן אינו נוהג בו דין תנאי והלכך אף שאם החזיר גם כן בנו פדוי דאינו מחוייב להחזיר כלל וא"כ למה אמר רבא דאין בנו פדוי דאפילו דס"ל דמתנה ע"מ להחזיר לא הויא מתנה אבל מ"מ בפדיון הבן הרי אינו צריך להחזיר כלל והויא מתנה גמורה ככל המתנות ולמה אין בנו פדוי ומאד תמהני על כת"ר נ"י היאך לא הרגיש בזה. אלא הדבר פשוט דמוכח מדברי רבא דגם בפדיון הבן גם כן מהני תנאי ואם לא החזיר אין בנו פדוי. ומה שהעיר כת"ר נ"י דלמה לא פירשו בפירוש דאם לא החזיר המעות אין בנו פדוי נראה דלא הוצרכו לכתוב זה כלל

דזה דבר פשוט דזה כבר ידוע ומפורש בשו"ע א"ח גבי לולב וכן בחו"מ דאם אינו מחזיר בטלה המתנה למפרע ואדרבה אם איכא דס"ל לרמב"ם והשו"ע דגבי פדיון הבן אינו תנאי כלל וא"צ להחזיר כלל א"כ הו"ל לאשמעינן בהדיא דלעולם הוי פדיון ועוד למה אסור לכתחילה משום כהן המסייע דכיון דמאחר דא"צ להחזיר מאי כהן המסייע איכא דהא אינו יודע אבי הבן דיחזיר לו דניחוש שיתן כל מתנותיו לכהן הזה וא"כ אינו אסור על עיקר הפדיון דעיקר הפדיון מותר אפילו לכתחילה רק שמוטל אסור על הכהן להחזיר משום כהן המסייע והו"ל לרמב"ם והשו"ע לומר דאם נתן הפדיון במתנה ע"מ להחזיר אסור לכהן להחזיר משום כהן המסייע אלא ודאי ס"ל דגם בפדיון הבן מועיל תנאי וד' כת"ר תמוהין לפי ענ"ד. ואך בעיקר הטעם שלא יהיה מועילה שליחות בפדיון הבן הנה מש"כ הח"ס בסימן רצ"ג משום דהטעם של מצות פדיון הבן מפורש בתורה משום דהרג הקב"ה לבכורי מצרים ושם היה ע"י הקב"ה בעצמו והלכך צריך לעשות זכר לנס ולפדות בעצמו דבריו תמוהין וסותרין למש"כ הגאון בעל ההפלאה ז"ל בכאורו פנים יפות על החומש דמשו"ה מצות פדיון הבן אינה רק בבכור מאם ואף דשם במצרים היה על ידו גם בבכורי מאב משום דבבכורי מאב היה ע"י הקב"ה בעצמו שאין מלאך יכול להכיר בזה להבחין בין טיפה של בכור וכמש"כ בזה"ק בפ' וירא דאין המלאך יודע זה ולא היה בזה משחית כלל והלכך אין כאן נס לישראל בזה שניצולו הבכורים אבל בכור מאם היה ע"י מלאך המשחית וכאן שכיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין והתם ניצולו ע"י שפסח הקב"ה על הפתח ולא נתן אל המשחית רשות לבוא לבתי ישראל לנגוף חיוב לפדות בכורי מאם וא"כ לפי זה אדרבה היו מכות הבכורות ע"י שליח ובטל הטעם שלו. **ואכ"ן** לפי ענ"ד נראה דכיון דמצות פדיון הבן כבר נאמרה לישראל קודם מתן תורה ואז עדין לא נאמרה

דמהניא שליחות במצוה ואף דילפינן מפסח זה נצטוו גם כן במצרים מ"מ מפסח לא גמרינן וכדאמרינן בקידושין ד' מ"א ע"ב דשאני קדשים דרוב מעשיהן ע"י שליח ולא נאמר דין שליחות רק בפ' קרח גבי תרומה וכיון שקודם שנאמר דין שליחות בתורה היו צריכין לפדות בעצמם נשאר ג"כ לדורות והיינו נמי טעמא דמילת הבן לדעת הסוברים דלא מהניא שליחות במילה וכמבואר בש"ך ביו"ד. וי"ל דג"כ משום האי טעמא הוא דמילה נאמר לאברהם ואז לא היה נוהג דין שליחות. אך

זהו תליא אי אמרינן דניתנה תורה ונתחדשה הלכה או לא ועיין שבת קל"ה ודו"ק. כל זה נראה לי לפלפל בדברי כת"ר נ"י ואין כונתי היתה להשיב על דבריו רק כי כן דרך התורה זה בונה וזה סותר וממילא רווחא שמעתתא. ואסיים בברכה וד' יברך למר בחיים ושלום ונחת רוח כל הימים ויזכהו לעשות צדקה וחסד ולחדש חידושים בתורה בגפ"ת ופוסקים ויהנו רבים מאור תורתו כנפשו ורצונו ורצון נפש המברכו בברכת כהנים.

שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

תשובת בעל מטה לוי לרבנו

ב"ה עש"ק ח' אדר שני תר"ס לפ"ק ורנקנורט על נהר מרין יע"א

ברכה ושלום להכהן הגדול מאחיו ה"ה כבוד ידידי הרב הגאון הגדול סיני ועוקר הרים פאר הדור כקש"ת מהו שלמה הכהן נ"י ראש ב"ד דק"ק ווילנא יע"א.

שמחתי לראות מתוך דבריו היקרים עד כמה ירד ה"ג נ"י אלי ממרום כבודו לכבדני שעסק עם ספרי מטה לוי בעיון גדול ועמוק כדרכו וכידו הגדולה בחריפות ובקיאות ואני רק בדברים אחרים אבוא היום לפני ה"ג נ"י ואקוה שיספיקו דברי אלה להסיר או לכל הפחות להקל הקושיות אשר הקשה ה"ג נ"י מעלי.

הנה מה שכתב ה"ג נ"י להביא ראיה לדעת הגאונים שכתבו דעיקר מצות פירודן הבן הוא האמירה לכהן ולא הנתינה הם דברים נכונים לעצמם וראויים לאמרם. אבל כיון דבגט באמת לא מהני טלי גיטך מעל גבי קרקע וצריכין נתינה דוקא אין ראיה משם דהיכא דלא כתיב ונתן האמירה היא העיקר ולא הנתינה. וידעתי גם ידעתי דעיקר הראיה שהביא ה"ג נ"י אינה מגט אלא ממתנות כהונה ושם כתב ה"ג נ"י בדברים נכונים למכין דאע"ג שכתבה התורה ונתן לא צריכין נתינה דוקא. אבל כאן אני שואל: אם דומה פדיון הבן לשאר מתנות כהונה למה צריכין גבי פדיון אמירה והיכא כתיבא אמירה גבי פדיון דלהוי כל המצוה באמירה הרי תפדה שכתבה התורה אפשר לפרש לכל הפחות בנתינה כמו באמירה. ואדרבה הפשוט הנכון הוא בודאי לפרש דהך תפדה מעשה הוא והוא הפדיון ואמירה מאן דכר שמיה. ולענ"ד עיקר החילוק בין פדיון הבן לשאר מתנות כהונה הוא דהתם הבעל נותן לכהן מה שמחויב לתת לו בלי שיקבל ממנו שום דבר מה שאין כן

גבי פדיון הבן שאינו נותן לו שום מתנה ולא הוי כפורע חובו כחוב דעלמא אלא פודה ממנו את בנו והוי כעין לוקח והשתא מדויק שלא כתבה התורה בפדיון הבן ונתן כמו גבי מתנות כהונה כדי להבחין בין נתינה זו לנתינת המתנות דפדיון הבן אינו מתנה ואינו מתנת חוב אלא פדיון ורק מטעם זה כתבה התורה תפדה ולא תתן ואם כן בלשון פדיון לא היתה כונת התורה להגיד שאין צריך נתינה אלא אדרבה דלא סגי בנתינה בעלמא ואם כן נפל כל היסוד להביא מלשון תפדה ראייה דלא צריכין נתינה ומכלש"כ שאין שום זכה דהמצוה היא האמירה. והאמת דהנתינה עיקר אלא שהנתינה צריכה להיות לשם פדיון כמו גבי כסף קידושין לתת לשם קידושין ואם ראינו מתוך מעשי שנותן לשם פדיון אינו צריך אמירה דוקא. ומה שכתב ה"ג נ"י הנה לא מצאתי בשום אחרון שיסתפק בזה עכ"ל הנה אני כתבתי בזה הלשון: וחזינן שפלפלו אם כהן יכול להיות שליח בפדיון הבן וה"ג נ"י חשב שאני אומר שפלפלו אם כהן יכל לעשות שליח וכן הביא את דברי ובאמת נתתי שם מקום לטעות שכתבתי: וחזינן שפלפלו אם כהן יכול להיות שליח בפדיון הבן ואם איתא דנתינת המעות אינה כלל הפדיון אמאי לא יעשה כהן שליח לתת המעות וכו' והיינו כמובן לא יעשה כהן שליח כמוכח מראשית דברי אם כהן יכל להיות שליח וכו' ובזה דבר כבר הח"ס בסי' רצ"ו.

ועתה אבוא אל האחרון והיא הקושיא הגדולה אשר הקשה ה"ג נ"י על הדברים אשר כתבתי שלשיטת הרמ"א יש לומר דהא שלא הביאו הרמב"ם והשו"ע את הדין דאם לא החזיר את המעות שנתנו ע"מ להחזיר אין הבן פדוי משום דבאמת לדעת הרמ"א יש לומר דהבן פדוי גם אם לא החזירו את המעות משום דתנאי בטל ומעשה קיים. והקשה ה"ג נ"י דלפי זה למה לא הקשו בגמ' על רבא דאמר בפדיון הבן אין בנו פדוי ואמאי לא יהיה בנו פדוי הרי לא מועיל התנאי ואין צריך להחזיר. וכה"ג נ"י תמה עלי על שלא הרגשתי בזה. הנה מרוב גאונו ותפארתו אני ירא אבל מוכרח אני להגיד שאדרבה אני תמה הלא זאת היא הקושיא אשר אנו עוסקים בה שמגמ' הנ"ל מוכח לכאורה נגד הרמ"א שיכולים לפדות ע"י שליח דאל"כ לא הוי תנאי ועל זה אמרתי שכיון שבאמת אמרו שם בגמ' בכלהי קני ואם כן יכול להיות דבאמת בנו פדוי אפילו לא החזירו דהא דאמרו משמיה דרבא לחלק בין פדיון הבן לדברים אחרים באמת ליתא ולמסקנא לא אמר רבא כלל כן רק דבכלהי

יצ"ו. הנה זה י"ב שנה כתבה הממשלה אל רבני סביבתנו שבדעתה לבטל את המציצה מפני הסכנה ואז רבני סביבתנו הסכימו ששב ואל תעשה עדיף רק אני לכדי כתבתי אל הממשלה שלפי דתנו אין אנו רשאים לבטל את המציצה. אבל הממשלה השיבה כי אני יחיד בדעה זאת כי כל רבני סביבתנו לא כתבו מזה כלום ואז יצאה הפקודה שהמציצה בפה אסורה והרב הצדיק מו"ה שמשון רפאל הירש ז"ל גם כן היה בתוך השותקים ששתיקתם כהודאה היתה לממשלה. וכאשר המציא אחר כן רב אחד את כלי הזכוכית למצוץ בו נמנו וגמרו שכלי זכוכית הזה הוא ממש כמו הפה לענין המציצה. אבל אני לא הסכמתי לזה אלא אמרתי שאין זו מציצה בפה וכיון שהמציצה בפה אי אפשר יעשו המוהלים לכל הפחות אותה הפעולה שמרצצת את הדם. וכאשר אמר לי ידיד מהו יעקב פוזנא נ"י שע"י מוך וצמר גפן מוצצין את הדם מכל פנותיו משא"כ ע"י כלי זכוכית שאם מוצצים בפה מלא סכנה גדולה היא להילד ואם לא אין כאן שום מציצה וע"כ הוא עושה את המציצה ע"י צמר גפן ולא בכלי זכוכית הסכמתי לדבריו כיון שע"י זכוכית לא די שאין כאן מציצה בפה אלא שאין כאן שום מציצה כלל.

וזה איזה שבועות היה פה אצלנו מוהל מומחה מקהלת ה"ג נ"י שהיא כלילה יופי עיר מלאה חכמים וסופרים יצ"ו ואמר לי שגם בקהלת ווילנא יצ"ו נתפשט למצוץ ע"י צמר גפן. על כן אמרתי לשאול את פי ה"ג נ"י על פרטי הרברים שנאמרו שם בענין זה".

הגני מכבדו ומוקירו מרדכי הלוי הורוויץ חפ"ק הנ"ל יצ"ו.

קני ואפשר שלא הזכיר כלל פדיון הבן אלא שכלל ואמר דמתנה ע"מ להחזיר בכל הדברים קונה לבר מאשה לפי שאין אשה וכו' ואין אני אומר שרבא החליט דיצא גם אם לא החזיר המעות רק רבא לא דבר בזה ואולי היה מסופק בדבר אם אפשר לקיים ע"י שליח ולא אמר רק בכלהי קני והיינו בפדיון הבן רבנו פדוי אעפ"י שהחזיר לו המעות ולא אמר לא החזירו לא יצא כמו באתרוג והטעם כמו שבארתי בחשובתי הנ"ל והס"ד בודאי לא ס"ל כהרמ"א דהא לדידיה ס"ל לרבא דבפדיון הבן אין בנו פדוי משום דתנאי גמור הוא. ולמסקנא אולי יש לומר דהיינו דאמר רבא גבי אתרוג הילך זה על מנת שתחזירהו לי נטלו והחזירו יצא לא החזירו לא יצא דלכאורה קשה הרי כבר אמר רבא בכלהי קני לבר מאשה הרי ידעינן שגם באתרוג יצא. ובשלמא בתרומה יש לומר דשאני תרומה כיון דאין צריך רק נתינה מה שאין כן בפדיון הבן דצריך לתת לו חליפי הבן דהיינו לחלוטין ואעפ"כ אמר רבא רבנו פדוי הרי מוכח דמתנה על מנת להחזיר היא מתנה לגמרי ולכל ענין ומהיכא תיתא דגבי אתרוג לא מהניא ולא יהיה שלו לענין שיהא יוצא בו. אבל לפי דברינו שפיר דכיון דגבי פדיון הבן יש לומר רבנו פדוי לעולם בין שהחזיר בין שלא החזיר על כן אמר רבא דגבי אתרוג אינו כן אלא נטלו והחזירו יצא לא החזירו לא יצא משום דגבי אתרוג בודאי מועיל התנאי. ועוד באתי היום לבקש פני ה"ג נ"י שימחול בטובו לכתוב לי או לידידי היקר הגדול בחורה צדיק תמים כש"ת מהו יעקב פוזנא נ"י מוהל מומחה דקהלתנו יצ"ו שאמרתי לו שיכתוב גם הוא לה"ג נ"י שימחול להגיד לנו האיך נוהגין בקהלתו עיר ואם בישראל בענין מציצה ואני אגיד לה"ג נ"י מכל אשר נעשה פה קהלתנו

סימן כו

הטלת מום בככור בזמן הזה

ירא שמים גדול וישר הולך בתורה ובמדות ומצוה רבה להיות בעזרו ולכן אבקש שאם יתרצה מעכ"ת נ"י לסייעו מקופת הצדקה וילמוד בביתו אזי מה טוב וימחול מעכ"ת להשיב לי תשובה ע"ז ויבוא תיכף לביתו לקאוונא, אך אם לא יוכל לצאת חוץ מן הגדר והתקן אזי לכה"פ יראה מעכ"ת נ"י לסייעו ולעזור לו באיזה סך בכל שבוע ושכוע ולשלוח לוילנא כדי שיהי' לי לסייעו בצרכי מזונותיו החסרים לו בכל שבוע קרוב לד' ימים וזה כדי שיהי' יכול לסייע מעט לזוגתו ולבניו כל ימי משך שבתו פה וראוי ונכון לכה"פ לסייעו בא' רז"כ וחצי בכל שבוע או פחות או יותר וגודל המצוה שיהי' בזה למעב"ת אין לשער וממש לפקוח נפש יחשב מלבד גודל המצוה של החזקת לומדי תורה ומחמת שמובטחני שבוראי יעשה זאת למען המצוה בזה לכן קצרת.

ובהיות שאין בהמ"ד בלא חידוש אמרתי להשתעשע עם כת"ר נ"י בחד"ת אשר עלו על רעיוני. בעת עיוני בספרו הנחמד פרי יצחק בסי' מ' שפלפל בחכמה ליישב קושית הרב אב"ד דק"ק קופישאק נ"י ומצא אח"כ בישועות יעקב בנידון דמטיל מום בככור בזה"ז אם הוא אסור דאורייתא דבש"ס בגיטין מבואר דהוא מה"ת [וכמו שהכריח כת"ר נ"י דע"כ דבה"ז איירי ר"פ הכריח כת"ר נ"י ואני מוסיף דהא באמת יש סתירה גדולה משם על הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' פסולי המוקדשין דכתב דקדשים שהוטל בהם מום האוכל כזית מהן לוקה משום דכתיב לא תאכל כל תועבה ע"ש, והרי הכא מבואר דאסור אכילה לאחר שהטיל בו מום אינו אלא קנס מדרבנן וכבר העיר על זה המ"ל בפ"ד מה' בכורות והניח בקושיא... וכתב דהדבר צריך תלמוד ע"ש בד"ה דע שאחר שכתבתי. וכן בשו"ת שאג"א החדשות כדיני חובת קרקע סי' ט' הניח ד' הרמב"ם בצע"ג. ואכן הדבר פשוט דשם מיירי בזמן הבית ומשו"ה הביאו בה' פסולי המוקדשין דאינו נוהג רק בזמן הבית ובזמן הבית שפיר נקרא תועבה דמעיקרא ראוי למזבח ואחר המום נפסל למזבח, אבל בזה"ז דבלא"ה אינו ראוי למזבח לא הוי תועבה, ולכן כתב הרמב"ם בעצמו בפ"ב מה' בכורות הלכה ז' דאינו אלא קנסא דרבנן והיינו משום דמיירי בזה"ז, כן כתבתי ליישב תמיהת המ"ל והשאג"א

בעז"ה יום ד' כ"ו מנחם אב לסדר ולפרט את הברכה אשר אנכי מצוין היים לפ"ק [תרמ"ג].

ישפות ה' התיים השלום לכבוד ידי עליון וידי כל ידאי וידי נפשי עז ה"ה הרב הגאון המהולל החו"ב טוע"ה וכו' וכר שכ"ת יצחק נ"י בלאזער אשר ה' מלפנים אכ"ד בקרית מלך רב כפ"ב עיר הבירה בעה"מ ספר הנחמד פרי יצחק ה' ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויהי' שלום בחילו שלה בארמנו ולכל הנלוים עמו המסתופפים בצלו יהי' שלום לכל שלום ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם אכ"ה"ר.

ואחרי דשת"ה באתי לבקשו עבור בר בי רב אחד ממחננו מופלג ושנון ושמנו מאיר נחום נ"י מילידי זעטיל וחונתנו ה' ד"ר בקאוונא וכעת נסע לאמעריקא ור' מאיר נחום הנ"ל נ"י יש לו אשה ובנים בקאוונא והוא לומד אצלי בישיבה כל ימות הקיץ והנה גודל הצער והעגמת נפש שיש לי מהאיש הזה אין לשער כי בא לפה לאחר שכבר ישבו התלמידים איש על מקומו ובכל יגיעות שביעתי עבורו אצל צ"ג דפ"ק ליתן לו מזון ארוחה יום אחד בשבוע לא פעלתי כלום וממש כי כמה ימים בשבוע אשר יושב בתענית כל היום וגם יש לו צער מאשתו ובניו שהניחם ברעב ובעירום ובחוסר כל ודעתם ומחשבותם ה' עליו כי ישלח להם מפה על ההוצאות והנה מלבד שאינו יכול לעזור אותם במאומה אלא גם לצרכי מזונותיו בעצמו אין לו וללוות עבורו איזה גמ"ח ועלי לשלם והי' לו לעזר מועט אך אין הקומץ משביע כו' ואמרתי לו כמה פעמים כי יותר טוב הוא ליסע לביתו בקאוונא וכבוד כת"ר נ"י ... העוסקים בהחזקת ידי לומדי תורה הבאים ממקומות אחרים ללמוד שם ק"ו בן ק"ו שיראו לסייע לעניי עירם וכבר אמרו דעניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמים ובאמת אני מכירו כי הוא מופלג בתורה ובקי טובא בכמה מסכתות וגם למד הרבה בספרי הפוסקים בישיבה אצל מו"ר הגאון מו"ר יעקב בריט זצ"ל וגם יש לו שכל ישר לתרץ בדרך נכון וישר וכאשר יחזיקו בידו איזה שנים ויוכל ללמוד בלי צער ואנחה אזי יוכל להגיע להוראה אי"ה, אך השיב לי דקודם נסיעתו מקאוונא ה' אצל מעכ"ת נ"י ואמר לו דזה תיקון אצלם דלא יתנו מקופת הצדקה אך להלומדים שבאים ממקומות אחרים, אך באמת כי אין למדין מן הכללות וכו' ופעמים לעת הצורך צריך לצאת מן הגדר ובפרט לכר בי רב כמיהו כי הוא איש

בזה"ז דבזה מ"רי הסוגי' בע"ז שם והא דאמרינן בגיטין
דהוא מה"ת אפילו בזה"ז הא מ"רי בככור ובכור שאני.

ומיהו אחר העיון ראיתי דהא ליתא דהך חילוקא
שכתבנו לחלק בין בכור לשאר פסולי

המוקדשין אינו שייך רק לר"מ דס"ל שהמטיל מום
בבע"מ לוקה גם בככור וע"ז שפיר קשיא להו דהא בכור
בע"מ אינו ראוי לא לגופו ולא לדמיו והוי כמו קדשים
בזה"ז וע"ז הוצרך לחלק דעדיף משאר קדשים, אבל
לרבנן דס"ל דמותר להטיל מום בבע"מ גם בככור
ואפילו למש"כ התוס' בככורות דף ל"ג ע"ב ד"ה בעל
מום דמדרבנן מיהא אסור ולא התירו אלא משום רפואה
מ"מ מהתורה בודאי מותר והרי ס"ל הך סברא דככור
אינו קדושתו מצד הקרבה דא"כ גם בבע"מ הי' אסור מן
התורה וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא דלמ"ד בזה"ז
אסור מן התורה וע"כ צריך ליישב כמו שכתב כת"ר נ"י.

אכן אני תמה פליאה נשגבה על כת"ר נ"י דמאי מתרץ
בזה דרבא לשיטתו דס"ל דבע"ח נידחין ואינן

ראויין להקרבה עוד, דהא מ"מ תימא דהא רבא מחלק
שם בין מטיל מום בבע"מ בין בזה"ז וע"כ דמקשה
מר"מ דס"ל דאסור מהתורה וכמו שפי' במהרי"ט אלגזי
שם דלרבנן הא באמת שרי מהתורה נצ"ל דררצה
להעמיד הברייתא אפי' כר"מ ומה שהכריח מזה הרי"ט
אלגזי דלרבנן שרי לגמרי אפי' מדרבנן דאל"כ למה לא
מוקים כרבנן והשיג מזה על התוס' דככורות שם דס"ל
בפשיטות דאסור דרבנן איכא גם לרבנן לענ"ד הא
ליתא, דהא דברי התוס' דככורות שם מוכרחים דאיסורא
דרבנן מיהו איכא דהא לא התירו אלא משום רפואה
ואיזה הכרח הי' לרבא דלרבנן שרי לגמרי דהוצרך
לדחוק דלא אתיא רק כר"מ כיון דלא מציינו לרבנן דלא
התירו רק משום רפואה אלא ודאי דרבא מפרש כן
לרווחא דמילתא דאפילו ר"מ כיון דאינו ראוי לא לגופו
ולא לדמיו כנ"ל ברור כוונת הגמ' ודלא כהרי"ט אלגזי
ז"ל] וע"ז מתרץ רבא דבזה"ז שאני דאינו ראוי אפילו
לדמיו וע"ז נשאר התימה דאמאי אינו ראוי לדמיו דהא
מהרה יבנה המקדש ויבנה המזבח ויכלו ליקח מדמיו
קרבות אחר שכבר יבנה המזבח, דסברת כת"ר נ"י לא
שייך רק בגוף הקרבן אינו ראוי שכבר נדחה אבל הדמים
לא נדחו דהא יכול להניח הדמים עד שיבנה המזבח
ולכן דברי כת"ר נ"י צע"ג.

אכן באמת בעיקר הקושיא לפי מה שפירש רש"י שם

הנ"ל והרכה הארכתי בעז"ה להביא ראיות לזה ועכ"פ
מוכרח דמ"רי בזה"ז ומ"מ מבואר דאיסור הטלת מום
גם בזה"ז הוא מה"ת] ואלו בע"ז דף י"ג מבואר דבזה"ז
אינו אלא דרבנן משום דלא לגופי' חזי ולא לדמי חזי.

והנה כבודו נ"י תירץ ברוב חכמתו הגדולה ע"פ
הסוגי' דזבחים נ"ט דלמ"ד דבע"ח נדחין ודחוי
מעיקרא הוי דחוי כל הקדשים שהוקדשו עד שלא נבנה
המזבח ואח"כ נבנה המזבח פסולין ונמצא דלהך מ"ד
בוודאי אינן ראויין למזבח דאף דבמהרה יבנה בהמ"ק
מ"מ כבר נדחו, דאף שמקריבין אעפ"י שאין בית מ"מ
מזבח בעינן. ועפ"ז ישב בפשיטות לקושיא הנ"ל די"ל
דרבא בע"ז לשיטתו אזיל דס"ל בזבחים ע"ג דבע"ח
נדחין ומסתמא ס"ל דדיחוי מעיקרא הוי דחוי וכמו
שהוכיח מעכ"ת נ"י מד' התוס' דיומא ד' ס"ד דתליא זה
בזה משא"כ ר' ירמי' אפשר דס"ל דבע"ח אינו נדחין
ושפיר אמר דהוי דאורייתא דהבכור בעצמו ראוי
להקרבה כשיבנה הבית והמזבח, וא"ש גם פסק
הרמב"ם דפסק דהוי דאורייתא משום דאזיל לשיטתו
דס"ל דבע"ח אינן נדחין אלו דבריו נ"י. והגני קורא על
מעכ"ת נ"י ש"י משיב דברים נכוחים וכל כי הני מילי
מעליתא יתאמרן משמי' בבי מדרשא.

ואכן אנכי תמה על מעכ"ת נ"י דנהי ראנחת לן חדא
ליישב בזה קושיית הישועות יעקב מ"מ אכתי
אקשת לן חדא כמה שהקשה מהרי"ט אלגזי בפ"ה
מבכורות והגרע"א ז"ל בגליון הש"ס שם. דמאי מחלק
שם קדשים בזה"ז מבע"מ משום דבזה"ז לא חזי אפילו
לדמיו ותמהו דהלא מאן דאוסר להטיל מום בבע"מ
מ"רי בככור והרי בכור אינו עומד לדמיו כלל דהא
נאכל במומו לבעלים וא"כ כשהוא בע"מ אינו ראוי לא
לגופו ולא לדמיו ואפי' בזה"כ ואעפ"כ אסור מה"ת
להטיל בו מום שנית להך מ"ד, וע"כ צ"ל כמו שתי" שם
דככור שאני דקדושתו לא מצד הקרבתו בלבד רק משום
דהוא ממתנות כהונה ואסור לשוחטו באטליו והך
קדושה אינה בטילה לעולם ואפי' בבע"מ אסור [ועי'
בטורי אבן בחגיגה בסוף המסכת באבני מלואים דהביא
ראיות דהש"ס דילן סובר דהא דאינו נשקל בליטרא
ואינו נשחט באטליו הוא מהתורה ואפילו בבע"מ]
ומשו"ה אסור מהתורה להטיל בו מום אפילו אם הוא
בע"מ. וא"כ גם קושיית הישועות יעקב מתורץ בזה דהא
דאמרינן בע"ז דבזה"ז מהתורה היינו בקדשים שהקדישו

לא נהירא לי' לדברי התוס' רק כמו שפירש רש"י שם וכמו שכתב בחיבורו א"כ יגדל התימה דלמה דלענין הטלת מום בזה"ז קיל יותר מבע"מ לדעת רבא ור' יוחנן ולענין שחושי יותר חמור יותר מבע"מ ולכן ד' כת"ר נ"י תמוהין לפע"ד.

ואכן לענ"ד דבר ברור כפרש"י דבע"כ מיירי בקדשי בדיק הבית דוקא דאסור הטלת מום גם בזמן הבית לא הי' רק מדרבנן ולכן השתא גם איסור דרבנן ליכא רק איסור מראית העין אבל בככור תם בזה"ז שהוא קדוש קדושת הגוף... ופשוט דאסור מה"ת וזהו דעת הרמב"ם וסייעתו דלא הביאו כלל להסוגיא דע"ז והיינו דמפרשים כפרש"י דמיירי בקדשי בדה"ב, וכל האחרונים דהביאו מסוגיא דע"ז דבזה"ז אינו אלא מדרבנן היינו לדעת התוס' דמיירי שם בקדשי מזבח [וכ"ה דעת התוס' להדיא בבכורות דף ל"ג ע"ב ד"ה בע"מ] והם מפרשים באמת דהא דאמר ר' ירמיה בגיטין שהוא דאורייתא מיירי בזמן הבית דוקא.

הנלע"ד כתבתי בעז"ה ובאמת שיש לי הרבה אופנים גם ליישב ד' כת"ר נ"י אך כעת אני טרוד מאוד וגם איני בקו הבריאות כעת [וד' ירפאני רפואה שלמה אמן] ולא באתי רק להשתעשע מעט בד"ת עם כת"ר נ"י כי ידעתי כי בוודאי יהיה לו נחת בראותו כי אני מעייין ושוקד על חיבורו ומש"כ להשיג, כן דרך התורה זה בונה וזה סותר וכו'. ובוודאי כת"ר נ"י בגודל כחמתו ימצא די ידו ליישב כל הקושיות שהערתו עליו ומיני' ומני' תסתיים שעתתא בע"ה.

כ"ד ידידו הקשור באהבתו כל הימים ומבקש הצלחתו ומצפה לתשובתו הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ויילנא.

דמיירי בקדשי בה"ב דאי ל"ה לא הי' מקשה ונשחטי' משחט, דהא קיימא לן דהמעלה בזה"ז חייב וכמו דס"ל לר"י בזבחים ק"ז [ועי' היטיב בתוס' זבחים נ"ט ד"ה עדן מעיקרא לק"מ דהא בקדשי ב"ה אף בזה"ב אין בו רק אסור דרבנן משום דמתפיש תמימים לבדק הבית אינו יוצא מידי מזבח לעולם וכמו שכתבו תוס' זבחים דף נ"ט בד"ה הנ"ל ואפשר דזהו דמדמה זה למטיל מום בבע"מ ור"ל כיון דאף בזמן הבית אינו ראוי למזבח ואעפ"כ אסור מדרבנן מיהת וא"כ האינדא נמי ליתסר מדרבנן. ולפי דברי רבא משמע דגם אסור דרבנן ליכא רק איסור מצד מראית העין, וע"ז משני דבזמן הזה קיל טפי דאינו ראוי אפילו לרמיו וכל זה בקדשי בה"ב אבל בקדושת הגוף שפיר י"ל דבזה"ז חמיר יותר מבע"מ דבאסור דאורייתא אין שייך לחלק בין זמן הבית לזמן הזה כיון דבגוף אין בו חסרון והא דאינו יכול להקריבו אסור דבר אחר גרם לו דליכא מזבח להקריב עליו דמים ותדע דהא אסור לשחוט בכור תם בזה"ז והשוחט חייב כרת משום שחוטי חוץ וכמו דס"ל לר"י בזבחים ק"ז, וזה אין לומר דהא דחייב משום דקיי"ל דבע"ח אינן נדחין ולרבא באמת אינו חייב, דהא ליתא דהא ר' יוחנן בעצמו סבר בקידושין ד' ז' ובזבחים דף י"ב דבעלי חיים נדחין ודחוי מעיקרו הוי דחוי ואעפ"כ ס"ל דהמעלה בזה"ז חייב וע"כ דבאסור תורה אין שייך לחלק בין בזמן הבית לזמן הזה [וזה אין לומר דכת"ר יתרץ דמשו"ה חייב משום דמיקרי בידו וכל שבידו לא הוי דיחוי וכמו שתי' התוס' שם בזבחים דף נ"ט אליבא דר' יוחנן ודלא כפרש"י שם, דא"כ בטל כל עיקר תירוצו של מעכ"ת דלמה ס"ל לרבא דבזה"ז קיל טפי מבע"מ הא ראוי גם לגופו דכיון דמיקרי בידו, וע"כ דלמעכ"ת

סימן כז

בענין ישראל שצרם אוזן בכור

בעו"ה יום ב' י"ט אייר לפרט וארשתיך לי לעולם לפ"ק.

יתי שלמא רבא מן שמיא חיי אריכי וברכתא טבא לכבוד ה"ה הרב הגאון המפורסם החריף ובקי סו"ה נהירין שמעתתיה כבשני חוני המעגל חכם וגבור במלחמתה של תורה קולע אל השערה חסידא ופרישא שכ"ת מהור"ר משה ראטמאן ז"ל הגאב"ד דק"ק הארארישץ יצ"ו. יצו ה' אתו את הברכה באסמיו ויברך כל מעשי ידיו ויפרצו מעיינות תורתו חוצה למען לזכות את הרבים ולא ימיש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו עד העולם אכ"ר.

ואחר דרישת שה"ת הרמה באתי להודיעו כי מכתבו הטהור אלי קבלתי לנכון ומידי קריתי בו שנים ושלשה דלתות ברכתי עליו ברכת הנהנין כי מאוד נהנתי מפלפולו הנחמד אשר פלפל בחכמה בענין אם קנטו בישראל שצרם אוזן בכור שהוא ביד כהן להשיג על הגאון בעל לבושי שרד והגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל. ונתמלא כל הבית כולו אורה מזיו תורתו המאירין כשמש בצהרים אשרי שלו ככה. ומה' ישא ברכה. אך ראיתי קצת להעיר בדבריו כי יען שהדבר ברור לכאורה דהגאותים הנ"ל לא הוציאו מרש"י רק בישראל שעשה מום קודם שבא ליד כהן משום דאז לא שייך שום קנט לשום אחד. וכן מסיק כת"ר בעצמו בסוף מכתבו. וכן מבואר להדיא בדברי מהרי"ט אלגאזי בעצמו. אבל אם כבר בא ליד כהן מודו דאין נ"מ בין כהן לישראל וא"כ לק"מ מכל המקומות שהעיר כת"ר נ"י ד"ל דהכל מיירי שכבר בא ליד כהן. ובמשנה דרועי ישראל נאמנין אמרנן שם להריא בגמרא דמיירי בבא ליד כהן. והא דהוצרך רש"י ז"ל לומר במשנה דה"י בכור רודפו ובעטו דאפילו כהן וכו' לא משום דיש סברא לחלק בין כהן לישראל אם הוא בבית הכהן אלא דלרש"י ה"י קשה דאם מיירי בישראל בעטו מאי איריא בשעת רדיפה ואפילו לאחר רדיפה ה"י נאמן לומר דלא כיון להתירו דהא ישראל אינו חשוד לעשות מום בכונה ולכן הוצרך רש"י ז"ל לומר דבשעת רדיפה אפי' כהן דחשוד להטיל מום מ"מ נאמן לומר דלהצלה נתכוין דכל דבשעת רדיפה חזקה דלא כיון רק להצלה. ואף דיש לאוקמא נמי בישראל שירש בכור מאבי אמו כהן דג"כ חשוד להטיל מום כיון שמוטל עליו הטיפול דהא אין כהן מחויב ליטול ממנו מ"מ הוא מילתא דלא שכיחא. ובאמת שיש להבין בישראל שיש לו ספק בכור דנאכל

במומו לבעלים דפליגי אמוראי (בבכורות דף ל"ה) אם נאמן עליו וקי"ל כר"ג דנאמנין ולכאורה הא גם הוא צריך לטפל בו עד שיומם ונראה באמת שמוזה הוציא המהרא"י בפסקיו והובא בשו"ע (יו"ד סי' ש"ו סעי' ג') דיכול ליתן לכהן והכהן מחויב לקבלו וע"ש בש"ך. ולכאורה תמוה דכמו שאינו מחויב ליתנו לכהן משום דהמע"ה ה"נ איך אפשר לכוף לכהן דשמא אינו בכור ויכול הכהן נמי לומר דהמע"ה. ואולי כיון דלהפקיר לבכור תם אסור וע"כ מחויב איש אחר להטפל בו והלכך מוטל על הכהן יותר דגביה אינו אלא חד ספיקא אבל לגבי הבעלים איכא נפ"מ דאם אינו בכור בודאי אינו מחויב לגדלו דאם הוא חולין מותר לשוחטו מיד ואם הוא בכור הא שייך לכהן ודו"ק. וזה שנים רבות דהארכתי ג"כ בתשובה לתמוה על המהרי"ט אלגאזי ז"ל שנסתפק בבכור בזה"ב שה"י יכול להקריבו תם במקדש אם ה"י כהן חשוב. והביא ראיה מהא דאמרנן בגמרא שם דספק בכור ביד ישראל נאמנין עליו דאלת"ה מעשר לר"מ מי מעיד עליו וכו'. והרי מעשר אינו נוהג אלא בזה"ב עיי"ש ברי"ט אלגאזי. ודבריו תמוהין ומרפסין איגרי דהא הדבר פשוט דבכור בזמן הבית דמי לספק בכור ביד ישראל דשם נמי אינו מחויב להטפל בו כנ"ל ושפיר מביא הגמ' ראיה דאם נימא דאינו נאמן גם במעשר אינו נאמן דו"ק. ובה נעמד על המכוון במה שמקשה שם הגמ' אחר זה לר"מ כהנים היכי דינא דינא והא כתיב ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע ולכאורה למה לא מקשה זה תיכף על המשנה. ואכן להנ"ל יש לומר דבלא זה אינו יכול להקשות ד"ל דבזה"ב לא היה חשודים. ושם הא מיירי בזה"ב דעגלה ערופה אינו נוהג רק בזה"ב אבל על רב חסדא דס"ל דספק בכור ביד ישראל ג"כ אינו נאמן וממילא דה"ה בכור בזה"ב שפיר מקשה לר"מ היכי דיני דינא וכו'. ובאמת על הרי"ט אלגאזי ז"ל דלא נחית לזה דתליא אהדדי יש לתמוה הא בפשיטות הוי מצי לאתויי ראיה דגם בזה"ב ה"י חשודים מדקדשה הגמ' מקרא דעל פיהם יהי' ולכן דבריו צע"ג:

ולענין מה שהכריח כת"ר נ"י דהמשנה דבכור שאחזו דם ע"כ מיירי גם בישראל דאל"כ

הט"ז (כיו"ד כס"י צ"ט) לענין מבטל איסור ולא ידע שאסור לבטל. ומיהו אם ידע הישראל שהוא בכור וגם ידע שאסור לעשות מום רק שלא כיון להתירו בזה רק שיפה לחרישה נראה דאסור דהא הרי פסיק רישיה. ומה שהביא כת"ר ראי' מבכור שאחזו דם דקיי"ל דנשחט על אותו מום שאני התם דלא עבד איסורא כלל שהרי התירו לו חכמים לכתחילה וכן מבעט בבכור בשעת רדיפה אינו ראי' דהתם הרי כאנוס דהא צריך להציל עצמו ממנו וכן להאיכא דאמרי דאף לאחר רדיפה מותר ג"כ י"ל כיון דצעריה קא מדכר ג"כ הוי כאנוס בדבר [ומיהו אפשר דבזה"ז דלדעת כמה פוסקים אין איסור הטלת מום רק מדרבנן בעלמא יש להתיר גם בפסיק רישיה וכמו שכתב המ"ל בפ"ה מה' יסה"ת עיי"ש]:

ולענין מה שכתב כת"ר נ"י ראי' מהלאו דלא תעשון דאם כוונתו לתקן שרי וה"נ כיון דאינו מכיין להתירו מותר תמהני דהא בהדיא (בש"ך יו"ד סי' רע"ו) דמ"מ יש איסור מדרבנן גם במוחק לצורך תיקון. וגם מש"כ ראי' דהמזיק שלא בכוונה פטור. תמהני דמ"נ לענין דיעבד מדרבא בהקדש גם במזיק בכוונה פטור מתשלומין מן התורה וכדאי"תא (בב"ק דף ז'). ולענין לכתחלה לא מצינו כלל היתר לכתחלה שלא בכוחה גם להדיוט.

ומיהו יש עצה בנדרן דידן שיפקירו הכהן להבכור ואח"כ יזכה בו כהן או ישראל אחר וינהג בו כדין בכור בע"מ או כודאי שרי דהא דעת הלבושי שרד דאף בצורם בעצמו בככור לא קנסו רק לדידי' אבל לאחרני שרי. ונהי דבחדושי להלכות בכורות הבאתי כמה ראיות בעז"ה דגם לאחרים קנסו ורוקא במת לא קנסו אבל בעודו בחיים אסור לכל העולם דאלי"כ עדיין יעשה בו מום כדי שיהי' יכול להפקירו אח"כ ומאי הועילו חכמים בתקנתן מ"מ בנדרן דידן ריש כמה צדדים להיתר בלא"ה דחדא דנראה דלא ידע הישראל שאסור לצוות לעכו"ם לעשות מום והרי כשוגג. ואפשר שלא ידע כלל שהוא בכור. וגם העכו"ם משמע שלא ידע כלל מכל המעשה שהוא בכור ושהבכור אסור לשחטו בלא מום וגם דע"י מום הוא מותר דהא לא בקש ממנו רק שיסרסו ויותר לא אמר לו כלל. [ומיהו ימחול מעכ"ת נ"י לחקור אחר הדבר האיך היה המעשה אם הזכיר לו שהוא בכור או לא].

ועוד יש לצדד ולהקל דכל שאחר עושה בו מום בין שהוא ישראל או כהן שרי ומנא אמינא לה דהא

מאי מקשה הש"ס (כפסחים דף י"א) מהך מתניתין הא כהנים לא בדילי מקדשים כדאי"תא ביזמא יפה העיר עליו חתני הרב החריף ובקי נ"י דאינו ענין כלל להסוגיא דיומא דשם איירי לענין אכילת קדשים בודאי כהנים לא בדילי דהא כהנים אוכלין קדשים אבל כאן דמיירי לענין הטלת מום בודאי גם כהן בדיל דהא באיסור דהטלת מום נוהג גם בכהן ופשוט הוא. ומיהו מש"כ כת"ר נ"י דרש"י בפסחים שם שכ' דכהן זה בהול על ממנו ר"ל משום דבישראל לא שייך בהול יפה כתב בכונת רש"י. ולענין המשנה דזכר של רחלים הנה באמת דמשם יש להוציא דאם יודע העכו"ם דיהי' מותר ע"י המום לשחטו אז אפילו עשה מעצמו בלא צו"י אסור. וכן אם הישראל מצוהו לעשות בו מום ואף שאין העכו"ם יודע כלל שהוא בכור או שאין יודע שיותר על זה מ"מ אסור ואף שנימא דלא הוי גרמא דאדעתיה דנפשיה קעביד. [ומה שהכריח כת"ר לזה מדברי הרא"ש בב"מ פ"ז כבר קדמו בתפארת ירושלים שחיבר הגאון מקוטנא על חידושי הגרע"א ז"ל על המשניות בכורות שם ונרפס במשניות דפוס ווארשא עיי"ש] מ"מ הא אמירה לעכו"ם שבות. והא דאמרינן שם שלא לדעת מותר לאתווי מסיח לפי תומו היינו אם אינו מכין דמצוהו לעשות בו מום וגם אינו מוכח מדיבורו דאם יעשה בו מום יהיה מותר. [ומיהו מה שפירש"י שם ולא נתכוונו לכך שיטיל בו מום צ"ע דמה בכך שמחשב בלבו שיעשה בו מום מ"מ כיון שהעכו"ם אינו מכין זה אינו עושה על דעת הישראל וגם אינו עושה על דעת הברה ומאי איסורא איכא כמה שמחשב בלבו וצ"ע]. ונחזור לענינינו בנדרן דידן:

והנה לכאורה משמע דהישראל לא ידע כלל שהוא בכור או שלא ידע דבכור בע"מ נמי אסור בעבודה דהא צוהו לסרסו כדי שיהא יפה לחרישה ואם לא ידע שהוא בכור או שלא ידע הדין דאסור לצוות לעכו"ם לעשות מום בודאי יש להתיר דלא גרע משאר קנסות דלא קנסו כשוגג כמו בהמבשל בשבת כשוגג או בהיזק שאינו ניכר כשוגג או במבטל איסור כשוגג וכמו שמבואר כל זה בסוגיא (דגיטין דף נ"ג). ואף דאם העכו"ם עושה בעצמו בשביל הישראל ג"כ אסור היינו משום דודאי ניחא ליה להישראל במעשיו וחישינן דשמא יצוה לו לעשות. אבל בנדרן דידן נראה דבעכו"ם בודאי לא ידע כלל שהוא בכור או שניתר ע"י מום והלכך אף בנדר"הי בקשה גמורה מהישראל שיעשה בו מום מ"מ כיון שלא ידע שזה אסור הוי כשוגג וכמו שכתב

ועוד נראה לי עצה שיצוה לעשות עוד בו מום אחר ע"י עכו"ם דהא פסק הרמב"ם ז"ל (בפ"א מה' איסורי מזבח הלכה ח') דהמטיל מום בבעל מום אינו לוקה ומשמע דאינו רק איסור דרבנן וא"כ לעשות ע"י עכו"ם הוי שבות דשבות ושבות דשבות במקום הפסד מרובה וצורך גדול יש מקום להתיר. ולכן אם יפקירנו הכהן בעלים של הבכור ואח"כ יזכה בו כהן אחר או ישראל ויצוה לעכו"ם לעשות בו מום פעם שנית אז אני מסכים להיתר לשוחטו ולאוכלו בתורת קדושת בכור בע"מ אם גם מעכ"ת יסכים לזה [נזכה טוב שיסכים לזה עוד רב אחד מובהק]. ואז אמטייה שיבא מכשורי. וקודם שישחט הבכור שור אזי ישבו ב"ד של שלשה להתיר הבכור כדין התרת בכור שצריך שלשה. ומתוך שאני טרוד כעת מחמת שברעתי להעלות על משבח הדפוס את ספרי בנין שלמה כתב יד בקרב הימים אי"ה וצריך אני לסדרו יפה. וגם לבקש מקור לכסף כי ידוע גודל ההוצאה שיש בהדפסת הספר וצריך לזה הכנה דרבה ולכן הוצרכתי לקצר. [נאם אדפיס איזה ענינים אשר כתבתי לכבודו נ"י אזי יבוא ג"כ ד"ק של כת"ר נ"י בתוך ספרי אי"ה]:

כה דברי הדורש שלומם בלונ"ח וקשור באהבתם ומכרך אותם בברכת כהנים שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא:

לכאורה צריך להבין דהא המבשל בשבת בשוגג מותר כדיעבד גם לבו ביום לר"מ ואף דודאי ניהא ליה בכישול זה ואלו עשה עכו"ם מלאכה בשביל ישראל אסור אף שלא בקש ממנו ואף שאין לך שוגג גדול מזה וע"כ דישי חילוק דבעכו"ם גרע דאם נתיר להנות יבואו לצוות להעכו"ם לכתחילה דאיסור אמירה לעכו"ם קיל ליה לאדם אבל במבשל לעצמו בשוגג לא יבוא לכתחילה לבשל במזיד והלכך בישראל אחר שבישל לצורך הבעלים אפשר דגם בכישל במזיד שרי להבעלים דהא הבעלים הם שוגגים בדבר ולא שייך דשמא אם נתיר יבוא לצוות לאחרים דמאן ציית ליה לחלל שבת. [והא דבמבטל איסור אסור למי שנתבטל בשבילו י"ל דהתם מיירי דבקש ממנו לבטל או דמיירי דעכו"ם ביטל בשביל ישראל דחיישינן דאם נתיר יבוא לצונת לכתחילה לבטל וצ"ע בזה]. וא"כ בענין הטלת מום בבכור נמי יש לומר דאם ישראל או כהן אחר עשה מום לא קנסו להבעלים וקיל טפי מאם עשה העכו"ם. ובזה יש לפרש דכל מקום שדקדק רש"י לפרש דבכהן קא מיירי י"ל דר"ל דדוקא אם הבעלים עשאוהו קנסו אבל באחרים לא קנסו להבעלים ומ"מ איני מחליט זה לדבר ברור ח"ו דהא הרי"ט אלגאזי בעצמו לא כתב לדייק מרש"י רק אם עשה ישראל המום קודם שבא ליד כהן עיי"ש. אך לענין נד"ד יש לאיצטרופי לאירך טעמי:

סימן כח

תרומת חו"ל לגדול

והטבילה ואם איתא דבגדול אף שטבל אחר שכבר ראה קרי פ"א לעולם לא משכח"ל היתרא לר' הראב"ד כלל משום הך גזירה שכתב הראב"ד ז"ל. א"כ תקשי לכאורה לדידיה טובא איך התירו התם לסוך זאת הקטנה בשמן תרומה אחר הטבילה והרי כיון שכבר ראתה פ"א שוב הו"ל כגדולה שראתה ולא ליהני בה טבילה נמי לדברי הראב"ד ז"ל להתירה לסוך בתרומת חו"ל דהו"ל כשתיה כדאמר התם אלא ודאי דמודה הראב"ד ז"ל בתרומה כיון דאין שם רק תרומה אחת לעולם משו"ה שרינן לה לאחר הטבילה עכ"פ בתרומה וכדברי כת"ר נ"י בזה עכ"ל אחי הרב נ"י:

והנה כבוד אחי הרב הגדול המפורסם החריף ובקי האברך מו"ה ש"פ הכהן נ"י (יאר"ך ה' ימיו ושנותיו בטוב סלה) השיב לי על זה ז"ל: מ"ש כת"ר נ"י לחדש דבתרומת חו"ל מודה הראב"ד דשרי לגדול לאחר שטבל אם אין שם קטן כיון דאין שם אלא תרומה אחת. נ"ל ראה ברורה לזה מסוגיא דנדה ל"ב דאמרי' מעשה היה והטבילה כו' מסיק דלא נצרכה אלא לסוכה שמן של תרומה וכדשמואל דאינה אסודה אלא למי שטומאה יצאה מגופו. ומשו"ה היא צריכה טבילה עכ"פ ע"ש, והרי הך קטנה כיון דראתה פעם אחת הו"ל כגדולה שטבלה כבר לנדחה. וע"ש בתוס' ד"ה

אולם הראיה מסוגיא הנז' שכ' אחי הרב נ"י לדברי הנ"ל כזה נ"ל לדחות קצת די"ל דמש"ש הראב"ד דגזרינן גם אחר הטבילה משום זיבה הוא רק בגדולים שהגיע זמנן לראות זיבה ונדה וע"ע ברמב"ם שכ' דקטנים שלא ראו קרי ונדה אוכלין בלא בדיקה שחזקתן שלא יצאה טומאה מהם ומשמע דגדולים צריכין בדיקה עכ"פ גם לחלת חו"ל ולהכי ס"ל להראב"ד דכוה"ז אין לסמוך על בדיקתינו כזה שכולנו טמאים בטו"מ נומה"ט ס"ל ג"כ דגזרינן אטו קודם טבילה לפי שאחר הטבילה ג"כ נשיא עליו טומאת מת עדיין כזה"ז ולכן גזרינן שפיר כזה"ז אטו קודם טבילה ומיושב תמיהת הכ"מ ע"ש] ואין אנו רגילין ויודעין כ"כ בדן הבדיקה לטהרות שאין מצוי אצלנו ע"כ ס"ל דגזרינן לעולם בגדול משום זיבה אבל בקטנה שלא הגיע זמנה לראות וכ"ש בהך קטנה דהתם אף שראתה פ"א במקרה כיון דקיי"ל בנדה י' דה"ה בחזקת טהרה וא"צ בדיקה אפילו ראתה פ"א ושתיים וע"ש ט' יראה דמודה הראב"ד ז"ל בקטנה כזו דוודאי מהני בה טבילה ולא גזרינן בה אחר הטבילה כלל וא"ש בעז"ה:

והנה מדברי אחי הרב מהרש"ך נ"י מסוגיא דנדה הנ"ל נ"ל להביא ראיה משם באמת לדברי התוס' והרא"ש ז"ל הנ"ל שהוא שיטה הג' כזה דס"ל דחלה הא' אין נאכל לכהן כלל אפי' לקטן ולגדול שטבל במקומות הקרובים לארץ דשם גזרו בחלה טמאה משום חלת א"י. ורק הב' הוא דקא שרי במתני' דחלה שם לט"י וכמש"ש התוס' והר"ש ז"ל בפירושו השני הנ"ל דאחלה הב' דווקא הוא דקאי כולה סיפא דמשנה דחלה שם דמותרת לט"י ע"ש. וא"כ תקשה לכאורה נמי דהרי בתרומה ליתא רק תרומה אחת לכבד ואיך התירוה לאחר שטבלה דאין לשיטתם היתר כזה רק לחלה השניה וכמו שנבאר להלן בעז"ה. וא"כ מוכרח משם כדעתם ז"ל כזה דבמדינות הרחוקות מא"י גם החלה הראשונה מותרת לגדול שכבר טבל ואין צריך להפריש שתי חלות רק בדליכא אף גדול שטבל שם, ואם כן כיון דשם כפומבדיתא הוי ההיא עובדא דהוא בכבל ושם וודאי דגא חלה הראשונה וכן תרומה דכוותיה מותרת לכהן שכבר טבל וכמו שכתבו התוס' הנ"ל ואתי שפיר:

סימן כט

בענין שפיכת מים וטומאת כהנים

המקום ידון אותו לזכות, וכעת באתי להשיבו ע"ד שאלותיו אחת לאחת, וזה החלי בעזר ד':

ע"ד שאלתו, אם יש מקום להתיר שלא לשפוך את המים בגוונא דיש הוצאות להמשיך מים אחרים וגם יוכל להיות שיעמדו כמה בעלי בתים בלא מים חצי יום או יום שלם, ועלה בדעת כת"ר נ"י להתיר בכה"ג ועיקר יסודו בני ע"ב טעמים או מטעם שכ' בס' מנחת יוסף בשם הגאון מהר"י ליב שליט"א דאם לא נודע עד אחר הבישול אין לאסור התבשיל מחמת דאין דרכן של מזיקין להזיק ממון של בנ"א וכיון דלא נודע עד אחר הבישול יגיע מזה היזק לבעלים, וא"כ בנידון דידן דגם קודם הבישול יש הפסד גדול ג"כ נוכל להתיר לכתחלה להשתמש בהמים מטעם הזה, וגם הוסיף כ"ת נ"י עוד סברא אחרת דכמים מרוכים בודאי איכא ס', והנה מאד אני תמה אשר בנה יסוד להתיר מחמת ב' טעמים אלו,

בעז"ה יום ועש"ק ח' כסליו לסדר ולפרט והנה איני עמך ושמרתיך בכל אשר תלך לפ"ק.

חיתי שלמא רבא מן שמיא וחי ארוכי וברכתא טבא לכבוד ידיד עליון וראיו וידיד נפשי עז ה"ה הרב הגדול המפורסם החורב סוע"ה נודע בשערים המצוינים בהלכה לתהלה ולשם בחיבוריו היקרים והנחמדים שכ"ת מו"ה משה נ"י מו"ץ בק"ק לארז בעהמ"ח ספרים נחמדים ס' יד משה וחמדת משה כן יזכה ד' לחבר עור חבורים בגפ"ת ושו"ת למען לזכות את הרבים ולא ימוש התורה מפיו ומפיו זרעו חרע זרעו עד העולם אכיה"ר:

ואחדש"ת הרמה באתי להתנצל על איחור תשובתי אליו עד היום כי יאמין לי ידידי כי אני טרוד כולי יומא בטרדא דמתא וגם נצרך אני להשיב לשואלים בדבר הנוגע למעשה וגם אני עוסק כעת בסידור ספר בנין שלמה ח"ב על יו"ד ואה"ע יזכני ד' להוציאו לאור הדפוס בקרוב ולכן נתאחר עד היום ובודאי ידיניני לזכות וכל הדין את חבירו לכף זכות

לא שייך ביטול בס' כלל, ולא דמי כלל לארס נחש והחילוק קל להבין, ועוד אני תמה על כת"ר הפלא ופלא, דהא בכלים גם בארס נחש אוסר בכל שהן, ואפילו אם יהי' הכלי גדולה מאס ומחזקת חור אפילו כוריים, דהרי לא חילק התנא בין כלי גדולה וכלי קטנה, והטעם הוא כמ"ש הר"ש דגור מרובים אטו מועטים, והאיך כתב כת"ר דבג"ד כיון שבסיר הגדול יש שם מים הרבה לעולם איכא ס' זה תמוה דהא בכלים גזרינן מים מרובים אטו מים מועטים, ועוד אטו לא נמצא שם לפעמים מים מועטין לאחר שנשתמש ממנו ולקחו מן המים שבתוכם לצורכן, ועוד דס' כנגד הטיפה לעולם איכא אפילו במים מועטין, ולכן כל הטעמים והסברות שכ' כת"ר נ"י את כולם ישא רוח ואין בהם ממש, ובלא"ה אין כדאי לכתוב בדבר זה קולות דכיון דאינו אלא מנהג ואין לו יסוד בגמ', ומ"מ כבר הובא זה בשו"ע ואחרונים אין לחפש בזה קולות, וכבר אמרו דדברי סופרים צריכין חיוזק יותר משל תורה, וכ"ש דבר שאינו אלא מנהג כדאי צריך לחזקו ביותר, ואם מורה שבא שאלה לפניו יורה להתיר מחמת שנראה לו איזה צדדים להתיר מי ימחה בידו, אבל לכתוב בזה סברות וקולות ללמוד ממנו לרבים ודאי אין לנו.

רע"ד שאלתו השני' שרצה לצאת בהוראה חדשה להתיר לכהנים לכנוס בבתיים שאין הטומאה יכולה ליכנס שם רק ע"י המשכת הגגין על פני כותלי הבתיים מחמת ס"ס, דשמא באותו רגע שפותחין הדלת של הבית שהכהן שם והבית שהטומאה שם הוא סגור, ועוד דשמא טומאה המשכה הוא דרכנן והוי ס"ס כדאורייתא וחד ספיקא בדרכנן, ועוד דהו"ל ספק טומאה ברה"ר וכפרט לדעת הראב"ד דבלא"ה כל הכהנים הם טמאים ואינו אלא מדרכנן, ועוד דהאידינא ליכא כהנים מיזחסין רק כהני חזקה, הנה באתי להשיב שח"ו לסמוך על ההתירים הללו בדבר שנהגו אבותינו ואבות אבותינו בו איסור וגם בעירנו ווילנא כמעט כל רחובות העיר הגגים עולים זה ע"ג זה, ומעולם כשאירע כ"מ ר"ל הכהנים מסתלקים מכל המבוי והולכים לקרוביהם אשר במבוי אחרת שאין לה התחברות עם זו ולא שמענו מעולם שרב אחד יורה להקל בזה, ושמענו מאבותינו שהיו בזמן הגאון ר' אבלי זצ"ל והגאון מוה' שאול זצ"ל מפה שמעולם לא שמעו מפיהם להיתר, ואדרבא כל כהן שבא לשאול מהם פסקו שצריך לצאת מביתו, וכדאי גם בזמן הגר"א ז"ל פסקו כן דאם איתא דשמעו איזה היתר בזה מפי הגאון הי

דלו יהי' כדבריו דכטל בס' וגם במקום היזק אינו משפטם להזיק מ"מ מי יוכל ליתן גבול לשיעור ההיזק שנוהרין שלא להזיק ואיזה גבול ושיעור יתן כת"ה נ"י בזה, דבשיעור כזה יש לחוש וביותר משיעור הזה אין לחוש, דהלא באמת לעולם איכא הפסד להביא מים אחרים, דאם צריך להביא מים ממבוי אחר וצריך לשלם בעד ההובאה, ולפעמים צריך להביא ממקום רחוק מאד, ואם נסמוך על סברא זו יתבטל כל עיקר מנהג הזה לגמרי, וגם במה שכ' דבמים מרובים יש ס', מאד אני תמה על כת"ר נ"י דיכתוב דברי בטלה כזו דמי יודע כמה שיעור הטיפה שנשער בס' כנגדו, דהא אפילו באיסור דרכנן ואם נשפך וספק אם הי' ס' או לא אזלינן לקולא, מ"מ בספק חסרון ידיעה דאין יכולין לשערך להאיסור לא אזלינן לקולא דספק חסרון ידיעה לא מקרי ספק, וראי' מכחל דמשערין כנגד כולו, משום דלא ידעינן כמה נפיק מיניה, וכ"ש בנידון דידן דהוי ספק סכנה, דאפילו בספק גמור אזלינן לחומרא, וכ"ש בספק חסרון ידיעה, ואם כת"ר נ"י מחליט בדבר דאינו רק טיפה אחת מדקררי ליה טיפה, א"כ היכא משכחת לה המנהג שכ' בשו"ע אם לא במים שאין בהם ס' טיפין, אתמהא, וכ"ז כתבתי רק לפי דעת הגאון הנ"ל, אבל באמת איני יודע התחלה לראייתו מחולין ק"ה, דשם לא אמרינן רק דאין דרכן של מזיקין להזיק כלי בחנם אם לא דמניחין הכלי במקומם ודוחקין להם המקום, אבל כנגד"ד הרי לא חש להיזק דהרי לעולם איכא היזק מיעוט וטרחא, ומנ"ל לומר דלהיזק מיעוט אינו חושש להיזק, ולהפסיד למרובה הוא חושש, ומה נחשוב אצלו היזן מרובה, ועוד דמה שצידד להקל לאחר הבישול משום דלאחר הבישול הוי היזק, תמוה דהא מ"מ בשעת מעשה עדיין ליכא היזן, וע"ז לית ליה ראייה מהש"ס לחולין דחוששין שמא יגיע אח"כ היזק לערלים, ועוד דא"כ לעולם אין לחוש, דהא צריך המ"ה לחוש דשמא יבשלו בהמים ולא ידעו, אם לא דנימא דנביא הוא ויודע אם יתודע קודם הבישול או שיתודע אחר הבישול, ובאמת נראה שגם הגאון הנ"ל לא אמר זה רק בדרך סניף בעלמא על המעשה הנזכר בזכור לאברהם, דשם הקיל מצד אחר אבל לא כיון בזה לדברא אמתית, ולא יפה עשה הרב בעל מנחת יוסף שהעתיק דבריו בס' ובלי ספק שאם יבוא שאלה לפני הגאון הנ"ל לא הי' סומך על סברא זו כלל להתיר, וגם מ"ש כת"ר נ"י שיש להתיר בספק בנידון זה, הדבר פשוט לכל בר דעת דבדבר זה

תשובת המחבר שו"ת חמדת הנפש

אל כבוד הרב הגאון הישיש וכו' כש"ת סוה' שלמה שלישי"א

את יקרת מכתבו הגיעני ביום ג', והיום לפנות בוקר עינתני בדבריו הקדושים, והנני להשיבו כפי דעתי הקלושה, וראשית דבריו דעיקר יסודי לצדד להתיר הוא מב' טעמים, א' מטעם שהביא בס' מ"י בשם הגאון מהרי"ל, ב' מטעם ביטול בס', ע"ז אתמה מאד אשר כ"ת תפס הסניף לעיקר ומהעיקר לא הזכיר מאומה, הלא פתח דברי הוא משום דעת החק יעקב ושם אר"י וחסד לאברהם ועיקרי הר"ט בשם כתונת יוסף וס' חשובה מאהבה שמתירין בדיעבד, וא"כ תפסו לעיקר טעם שפיכות מים משום מוציא דבה ולא משום סכנה, וכדעת חשו' שמש צדקה שהביא בפת"ש שכ"כ דעיקר הוא טעם הא', וגם הבאתי כי בחשב"ץ כ' טעם ג' על המנהג ולא מטעם סכנה, וכנראה נעלם מהרבה גאוני דברי תשב"ץ אלה ולענ"ר יש להביא ראיה למ"ד שאין השפיכה מפני סכנה מהא דאיתא בגמ' דברכות דף נ"א ע"א אמר ריב"ל ג' דברים סח לי מלאך המות ואחד מהם אל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפניהן ע"ש ואי נימא דטעם השפיכת מים הוא משום סכנה כי המלאך המות משפשף בהם סכיניו א"כ כיון דחש לטובת ריב"ל שיהא זהיר לשמור א"ע מהסכנה שבא ע"י המהמ"ו אמאי לא אמר לו ג"כ את זה שלא ישתה מן המים שבבית ובשכונת המת ואי"ל דלא צריך לומר לו זה מפני שגם לפי הטעם שלא יהא מוציא דבה ישפך המים הרי מפני טעם זה הנה באמת ה"י מותר לשתות מן המים כי לפרסום המת ושלא יהא מוציא דבה די כמה שישפוך ולא רוקא כל המים, וכן נראה דעת הגאון המקובל הגדול רבי ישראל שמואל בר"ש רופא ז"ל שחיבר ספר ישמח ישראל מכל דיני ש"ע יו"ד ע"ס א"ב ולא זכר ממנהג זה כלום אך הגאון בעל לחה"פ חתן המג"א ז"ל בפ"י חקי דעת על ספר הנ"ל מביא שם מנהג זה וכתב שם בהקדמתו על ספר הנ"ל דלפעמים דילג הרב המחבר קצת דינים הוא כי הרב המחבר ה"י מקובל גדול ועפ"י קבלה לא ה"י דעתו כן ע"ש ולענ"ד נראה שגם דעת רבינו יהודה החסיד זצ"ל ה"י כן מדלא הזכיר מכל ענין שפיכת המים בס"ח אשר הזהיר בהרכה דברים שיש בהם סכנה ובפרט בסכנת חיים מהמתים ע"ש ומזה לא נמצא בהס"ח שום זכר:

יודעים מזה, ובאמת שכל ההתירים שכתב אינו כדאים לסמוך עליהם להתיר לכתחלה דדבר ידוע דאסור לעשות לכתחלה לסמוך על ס"ס או על ספק דרבנן כמבואר בחידושי הרא"מ על הסמ"ג בהלכות שופר ובחיבורי בנין שלמה בתיקונים והוספות סי' ב' כתבתי כמה ראיות לזה, והאיך יסמוך הכהן לכתחלה לשהות בביתו ולסמוך על ס"ס ומעולם לא שמענו כזה, וכן בספק טומאה ברה"ר אמרינן בש"ס בע"ז ד' ל"ז דהלכה ואין מורין כן, וכי אתא לקמיה דר' ינאי אמר להן הא מיא בשיקעתא דנהרא זילו טבילו, ופירש"י כי אתי לקמיה דר' ינאי מי שאירע בו ספק טומאה ברה"ר, וא"כ בנ"ד נמי הא יכול לצאת מביתו איזה המשך זמן עד שיוציאו הטומאה, ומה הפסד איכא כזה, ועוד דאין זה ענין לספק טומאה ברה"ר דמעולם לא שמענו דמותר ליכנס לכתחלה לרה"ר שיש שם ספק טומאה ולא אמרינן כך אם כבר נכנס טהור ועוד דשם ההכנסה לרה"ר אין בו איסור ללוי וישראל ואין נמי רק לענין טהרות שיעשה אח"כ ואז הוי דיעבד משא"כ בכהן הכניסה בעצמו הוא איסור והלכך אפילו אם נימא רמותר לכתחלה ליכנס לרה"ר שיש שם ספק טומאה ולעסוק אח"כ בטהרות בלא בטילה מ"מ אינו רא"י לכהן, ועוד נ"ל דספק טומאה ברה"ר דטהור, היינו אם הספק הוא דשמא לא ה"י בר"ה זו טומאה כלל מעולם, אבל בנ"ד רה"ר טומאה יש שם כדאי בבית השני, רק הספק אם ה"י פתוח או נעול, וגם הספק חל בכל רגע ורגע שפותחין הדלת, איני יודע אם נכנס הסוג ספק טומאה ברה"ר, וכ"ש מה שהטיל ספק על הכהנים אין להעלות על הספר אפי' לסניף בעלמא, ואף שנמצא זה באיזו ספרים לא נח דעתי מהם ואיני מהם ולא מהמונם, ולכן איני מסכים כלל לדבריו בזה וחו"ו להורות.

ואכן השאלה השלישית אני מסכים עמו להלכה כיון דע"פ ד"מ אין יכולים לתבוע להזיראנט ממילא מעיקרא לא קיבל עלי' לשלם באם לא יעשה פריטעסט בזמן הפירעון ויפה דימה כת"ר נ"י למ"ש התומים בס"י ס"ט דרועכסלן אין להם דין כת"י לענין פרעתי כיון שע"י ד"מ אין נאמן לומר פרעתי הוי כאלו כתוב בו נאמנות, והרכה יש לפלפל בזה, אבל אכמ"ל, אבל מ"מ הדין דין אמת:

כ"ד ידידו הכותב באמת הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ דק"ק ויילנא כעהמ"ח חשק שלמה בהגהות הש"ס יו"ד דפוס ויילנא ותשובת בנין שלמה על או"ח.

ועתה אדבר גם מהב' טעמים הנ"ל אשר כ"ת מתמה מי יוכל ליתן גבול לשיעור ההיזק דא"כ יתבטל כל עיקר המנהג הזה לגמרי, וכת"ר האריך קצת בתמ"ז, גם ע"ז אתמה א"כ לא עלי לבד תלותו, אך גם על הט"ז והחק יעקב בסי' תנ"ה שכתבו ג"כ לחלק ולהקל באם א"א בקל להשיג מים אחרים, וגם כתבתי לכ"ת הכלל של הפוסקים דכל שעת הדחק הוא כדיעבד, ועיין בס' היקר והנחמד שד"ח כללים מערכת ד' אות ס"א שהביא שכתבו כן ובשם השב"י ח"ג סי' ק"י דשעת הדחק עור עדיף מדיעבד עי"ש, ועל דיעבד הבאתי להקת הגאונים שמקילין, גם מתמה עלי, על טעם ב' משום ביטול בס', וכ"ג לפשיטות דעכ"פ לא הוי אלא ספק, וא"כ הוי ספק חסרון ידיעה לא אמרינן והביא ראייה מכחל, גם ע"ז אתמה על כ"ג, דלא דמי לכחל דהוי ספק חסרון חכמה, אשר המ"ב מתיר והש"ך ועוד כמה פוסקים חולקים עליו, אבל בספק חסרון ידיעה לכל העולם, הנה דעת רוב גדולי הפוסקים להתיר, ועיין בפמ"ג וחור"ד בסי' ק"י בכללי ס"ס, וכ"כ בסי' נ"ה וכ"פ הגרע"א ז"ל ס"ק י"ד מבואר כן, ובנ"ד הוי ספק חסרון ידיעה לכל העולם, ואין זה ספק חסרון חכמה, עוד מתמה עלי איך שייך בדבר זה ביטול בס', ולא דמי לארס נחש והחילוק קל להבין, גם ע"ז אתמה, אשר כנראה פשיטא לו דבדבר סכנה לא בטל בס', ובאמת נראה דעת הפוסקים להתיר בס', וכן משמע להדיא מהש"ך בנה"כ בסי' קט"ז ובתשו' חות יאיר, ועוד בכ"מ דאין חילוק בין דבר של סכנה לשאר איסורין, ולעולם בטל בס', ובתשו' חו"י מבואר להיפוך דארס של נחש חמור משאר דבר של סכנה יעיי"ש היטב, ומ"ש דהפלא ופלא עלי כמה שחלקתי מכלי גדולה לקטנה, והלא בארס נחש גזרינן כלי גדולה אטו קטנה, יסלח לי כ"ג אם אומר לו בזה שלא עיין היטב בדבר אשר אדרכה אני הבאתי רא'י משם לנ"ד ואין צורך לכפול הדברים, והנה כ"ג נ"י מסיים בדברים ובלא"ה אין כדאי לכתוב קולות דכיון דאינו אלא מנהג ואין לו יסוד בגמ' אך כיון שהובא זה בש"ע ואחרונים אין לחדש בזה קולות, גם ע"ז אתמה, שלא שם עיניו עיני הברדלח על דברי תשובה מאהבה שכתב בזה אדרכה להיפוך דדי לן מה שנמצא בגמ' ורי"ף ורמב"ם ורא"ש וכוונתו ג"כ דכיון דגם בש"ע לא כתב שאסור אלא שמנהג לשפוך ע"כ תלוי במאן דקפיד כנ"ל, והנה הרציתי שאלתי גם לפני אחי הרב הגאון אבד"ק ראדס נ"י והשיב לי להסכים עמדי בזה והאריך ג"כ בדברים נכוחים אשר ברצות ה'

כ"ה יזכני להוציא לאור עוד מעט חדושי, אכתוב ג"כ כל מה שכתב אלי בזה:

ועתה אדבר משאלה ב' מהענין של טומאת כהנים, מ"ש כ"ג נ"י, דאם הי' כדאי לסמוך על ההתירים שכתבתי היו שומעים כן גם בשם הגר"א זצ"ל והגאון ר"ש זצ"ל, י"ל דבימיהם לא הי' שעת הדחק גדול כ"כ כמו בזמנינו אשר משום חוקי הממשלה יר"ה לא נקבר עד יום שלישי, וגם אז לא היו נתרבו דיוורין בבית אחד כמו בזה"ז שנכנו הבתים תחתיים שניים שלישים רביעים, אשר משו"ה ימצאו כמה כהנים בכל בית ובית והרבה כהנים מלבד טלטולא דגברי על איזה ימים, יש להם גם הפ"מ, כי יש אדם שיש למו פועלים הרבה בביתם זה במלאכת אורג וזה במלאכת חייט וכדומה, אשר אם הבע"ב איננו בביתו יש לו הפסד ממון הרבה, ע"כ אפשר אלו היו הגאונים בזה"ז היו מתירים משום הטעמים אשר כתבתי, ומ"ש כ"ג לעיין בספרו היקר בנין שלמה בתיקונים והוספות סי' ב' (ט"ס והוא בסי' ה') דאסור לעשות לכתחלה לסמוך על ס"ס או על ספק דרבנן, לא זכיתי להבין, לו יהי כדבריו, אבל אני כתבתי דכיון דזה הוי הפסד ושעת הדחק הוי כדיעבד כמבואר בכל הפוסקים, וגם בגוף הדבר אם לסמוך לכתחילה על ס"ס או סדר"ב גם שלא בשעת הדחק יעו"י כמג"א סי' פ"ג סק"ג, תס"ז א' ובט"ז ע"א ג' וסי' תפ"ט ופמ"ג שם, ומ"ש כ"ג בענין ספר כהנים בזה"ז אין להעלות על הספר ואף שמצא באיזה ספרים לא נח דעתי מהם, ולא מהמונם, תמה תמה אקרא אם יאמר כזאת על מהרשד"ם ורש"ל ומהרי"ל ומהרי"ו ורמ"א וש"ך ומג"א וריב"ש ומבי"ט ושבו"י ושאלתי יעב"ץ ועוד כמה פוסקין (ועיין בס' שד"ח מערכת כ' אות צ"ב ועוד בכ"מ בספרו) וגם מוסכם בדעת הפוסקים דבס"ס וסדר"ב אף שאפשר לברר רק ע"י טורח, שוב א"צ לברר, כ"מ ביו"ד סי' ק"י וכן העלה הפמ"ג או"ח באו"ה אות כ' כ"ד ועוד בכ"מ יע"ש:

ומ"ש כ"ג על ההיתר משום ספק טומאה ברה"ר אשר הבאתי כן בשם הגאון בעל מנחת חינוך, מהא דאיתא בע"ז דף ל"ז דהלכה ואין מורין כן, נמי לא ידענא, כיון דלפי דברי זה הוי כדיעבד, ובלא"ה הנה מריש הא קשיא לי עמ"ש הרמב"ם פט"ו מה' אבה"ט דין ט' וז"ל אף על פי שספק רשות הרבים טהור, כשיבוא לשאול אומרין לו אם טבלת אין בכך הפסד אם טבל ה"ז משוכח כו' עכ"ל, הנה משמע מדבריו דזה אך

אשר הבאתי בשם שבו"י ח"א סי' פ"ה שמבאר כוונת הש"ך דבממ"נ ליכא בכתים הסמוכים טומאה דאורייתא, דאם הבית שהמת מונח בתוכו פתוח לחוץ אינו טמא אלא כנגד מקום הפתוח לבד, ומכש"כ שאין מטמא שאר אוהלים שכל סביביו, ואי הבית שהמת בתוכו, סתום, אף שמטמא סביב הבית, מ"מ אין הטומאה יכול לייכנסו בתוך שאר אוהלים שבצדו, אלא מטעם דאמרינן כיון שסוף הטומאה לצאת דרך הפתח, ועכ"פ לא גרע מפתוח ממש, דאינו אסור מדאורייתא ותחת הזיוין והגגין חזיין לטומאה כאלו הוא כבר שם, ונכנסה תוך הבתים, וזה אינו אלא גזירה דרבנן ע"כ שפיר קאמר הש"ך דליכא אלא טומאה דרבנן ורלא כהמג"א יע"ש, ועכשיו ראיתי כי כן נראה בפירוש מתשוב' הרשב"א סימן תתכ"ב יע"ש היטב, אלא כי מה שכתב שם באמצע הדבור אבל אם לא פרץ פצימין כו' הנה תיבות לא מיותר והוא טעות הרפוס כי תשובה זו ממש כתב שם לעיל בסי' קל"ו ואיתא שם כדברינו יע"ש, והנה בשבו"י שם מסיים ובוה יש תשובה ג"כ למ"ש השואל בתשו' אמונת שמואל סי' מ' וז"ל מקרוב נעשה מעשה בכך כהן שנולד ובשכונתו הי' מת בבית וגג אחד ואהיל על שני הבתים וכיום השמיני אחר הברית החזירו התינוק אצל אמו היולדת בעוד שהמת בשכונה וכן נהירא שנעשה מעשה בק"ק פראנקפורט ותמה על שלא מיחו בדבר ע"כ תוכן דברי השואל ולא השיב שם כלום על שאלתו, ולפמ"ש ניחא דבמקום מצוה או חשש סכנה קצת שלא לחזור הולד אצל אמו או שהיולדת תלך תוך שלשים למקום אחר בטומאת אוהל דרבנן, ובזמן הזה דליכא איסורא רק משום מנהגא לא גזרו כלל כנ"ל עכ"ל יע"ש הנה מבואר להדיא בדבריו דבשעת הדחק גדול יש להקל בכתים שהגגין סמוכין, ה' ברוך הוא יאריך ימיו ושנותיו ויוכה לביאת משיחנו אמן:

מהיות טוב כו' ולא מדינא ואמאי לא כתב כדאיתא בגמ' הלכה ואין מורין כן, ובפ' י"ד דין ב' גבי ספק מים שאובין למקוה, כתב הלשון ואין מורין לו לטבול בכתחילה יע"ש, אמנם לענ"ד דקיל לי' ס"ט דרה"ר, משום דקאמר התם בגמ' ואתא איהו ואורי לי' אורי, א"כ מסקנת הש"ס דהלכה ומורין כן, שוב מצאתי כדברי במל"מ דמקואות פ"י דין ו' בד"ה ודע שכ' רבינו כו' והארץ בזה גם בפ"ט מה' אה"ט בד"ה, ומ"ש רבינו וכן השרץ כו' יע"ש בכל דבריו, הנה מבואר דרק משום דאין לו הפסד אם יטבול עוד הפעם אומרים לו כך, אבל באם הי' לו הפסד וכיוצא בזה הי' מותר לכתחילה (ועיין בגו"ר כלל ז' דההוא דע"ז ל"ז הוא אך עצה טובה ולא מדינא עי"ש ובשב שמעתתא שמעתא א' עד פרק ז' ובספרי י"מ יבמות ד' כ"ג) גם לפי החילוק שכ' שם המל"מ לחלק דקיל אם הספק אם בא לכאן טומאה, לספק נגע, יע"ש הנה בנ"ד נמי הספק אם נמשך הטומאה לכתים האחרים או לא, ומ"ש כ"ג נ"י לחלק מלענין טהרות לטומאת כהנים, אני לא מלבי אמרתי להשוותם, אלא הבאתי כן בשם הגאון בעל מנחת חינוך יע"ש שמבאר זה בטוב טעם ודעת, ויען שהגאון ז"ל האריך שם בזה, ע"כ סמכתי כי בטח נמצא ס' זה תח"י כבוד גאונו נ"י אחר שספר מנ"ח זה נתקבל מאד ומונח על שלחן מלכים מלכי רבנן, והנה גם אחר כ"ז לא עלה בלבי להתיר בזה, אם לא שיקרה בשאלת יחיד שיהי' הפסד גדול וגם טרחה גדולה מטלטולא דגברא, אמנם אתפלא מדוע לא השיב לי על מה שהצעתי לפני כ"ג נ"י להתיר משום הפסק הצינורות שיש כעת בין בית לבית אשר כנראה מהש"ס והש"ע דבזמניהם לא הי' נעשה כזה, וכודאי גם בזמן הגר"א ז"ל לא היו נעשים כהיום, וזה לענ"ד יסוד מוסד להקל בצורך גדול כפי אשר ביארתי במכתבי הקדום, ועל זה לא השיב לי כבוד גאונו שום דבר, וימחול כ"ג לעיין בספרי חמדת משה סי' פ"ז

סימן ל

כהנים בקברי צדיקים

לבעל השד"ח

קברי וכו' אין לסמוך ע"ז כלל דמתיבתא אלא הוא וכו' עד תיבת כלומר דאתעסקו ביה הוא הנה מאיזה תלמיד ואינו מדברי הוזהר. וכ"כ בס' זהרי חמה (וכן בס' הוזהר לפנינו כל אלו התיבות הם מוסגרים בחצי לבנה) ואולי הס' הזה לא נמצא אצלו.

אמר בעל שד"ח: המקום ב"ה ידינהו לכ"ז כי האמת הוא שהספר זה יקר המציאות וכמדומה לי רק פעם אחת ראיתיו בהייתי בעיר מולדתי עיק"ו ירושת"ו או בקושטא רבתי יע"א ועיין לעיל בקונטרס זה בפאת השדי למערכת ארץ ישראל במה שהבאתי בזה באות ג' ועי' בשד"ח מערכת ר"ה (סי' א' ו')

ראיתי באסיפת דינים במערכת אבילות סי' ק"ח לענין אם רשאים כהנים להשתטח על קברי הצדיקים הביא דברי הפ"ת בשם שו"ת בתי כהונה. ותמהני שלא הביא דברי הרב פאת השלחן על הלכות א"י להגאון מנהכ"י משקאלאו תלמיד הגר"א ז"ל הנדפס בצפת תוב"ב דף ו' שכתב להדיא דיש למנוע מנהג איזה כהנים שהולכים עק"ץ התנאים והאמוראים. וכביאורו הנקרא בית ישראל האריך בראיות ברורות שהוא איסור גמור. ומה שנדפס בזהר כפר' וישלח דף קכ"ח ע"א אמר ר"א וכו' אלא הוא בכי בנין אליהו בכי

סימן לא

בענין לבישת בגדים שחורים
באזכרה על המת

ללבוש האנשים העושים אזכרה על המת, כי זה בודאי אסור כמבואר בפוסקים, ולכן טובה גדולה עשו בזה להסיר מכשול מדרך העם ושכרם הטוב בזה יקבלו מאת השם יתברך בזה ובבא [ומה טוב היה אם כחכם לבטל הבגדים ההם שלא ילבושו אותם גם בכהכ"נ]. וכן יעשו תמיד לשמוע אל דברי הרבנים הגאונים הצדיקים אשר בקהלתכם קודש ולקיים כפי היוצא מפיהם, כי דבריהם נאמרים ע"פ דברי התורה היוצאים מדברי התלמוד הקדוש והפוסקים וכמו דכתיב ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור וגו'. ובזכות זה יתברכו הם וכל אנשי קהל עדת ישראל דקהלתכם בחיים ארוכים חיים של שלום ופרנסה ועושה וכבוד וגדולה כל הימים כנפשם ורצונם ורצון נפש המברך אותם בזה.

הצעיר מפרחי כהונה. שלמה הכהן ראב"ד דפ"ק ווילנא יצ"ו.

בעזרה"ת. אור ליום ה' כ"ז טבת לסדר ולפרט על פי התורה אשר ירך וגו' תעשה לפ"ק.

החיים והשלום וכל טוב סלה יחול על ראשי הצנזרא ודהבא הנדיבים ושועים הנודעים לשם ולתהלה ה"ה שם כבוד תפארת מריה אברהם דינין אליעזר קליינמאן, וואלף פיקסיס נ"י, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויתברכו בחיים ושלום ועושה וכבוד ונחת רוח כל הימים. ויראו נחת מצאצאיהם גם שלשים ורבעים, כחפצם ורצונם הטוב אכ"י.

ואחר ריישת שלום כבודם הרם, באתי לברכם בברכת כהונה ולאחזיקו להו טיבותא רבתי על דבר אשר שמועה שמענו מאת כבוד הרב הגאון הגדול נר ישראל רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה מוה' אברהם יואל נ"י בקהלתכם קודש באדעסא יצ"ו, הטובה הגדולה אשר עשו בעמם ואשרו וקיימו מה שצוה הרה"ג מר"א דקהלתכם הנ"ל להסיר הבגדים השחורים אשר התחילו

סימן לב

פנוי קברים

מה דהשווה שם כהולך ללמוד תורה ולישא אשה להולך לנחם את האבל צע"ק דהא בתוס' פסחים צ"ב מבואר דבהולך ללמוד תורה מותר אף בלא ניפוח משא"כ כהולך לנחם בית האבל ע"ש] וא"כ כ"ש במקום שהיה בית הקברות דאף אם יפנו כל העצמות משם מ"מ א"א שלא ישארו שם עצמות קטנות בשעורה דהא עצמות כשעורה אין נכרים כ"כ ואפי' אם נאמר דכיון דיעשו שמה מעבר לרבים ויהא נידש ברגלים ויהא דינו כבית הפרס שנידש דטהור מ"מ מי ערב בדבר שלא ישאר שם בעומק הקרקע עצמות גדולות של רוב בנין או רוב מנין שמתמאין גם באוהל ומשום חשש זה גם אם יעשו מעבר הרבים מלמעלה ע"ג כיפה ג"כ יש לחוש לטומאת אוהל דודאי מעמידין עמורים של בנין מלמטה לחזק הכיפה שלא תפול וא"כ במקום העמודים ליכא חלל טפח על מקום הקברות ניחא הטומאה רצוצה ובוקעת ועולה ע"ג הכיפה ואולי דכונת כת"ר נ"י דיחפרו כל מקום הקברות בעומק הקרקע הרבה מאד באופן אשר יהיה ברור וידוע [אך לדעתי הדבר קשה מאד לפנות כל בית הקברות באופן שלא ישאר שום עצם] שמשם ולמטה לא נמצא שום עצם מעצמות המתים.

ומיהו עדין יש מקום לעיין דהא מבואר בש"ס דסנהדרין מ"ו ובש"ע יו"ד סי' סע"ד סעיף ב' דקבר הידוע [דהיינו שנקבר שם מדעת בעל השדה] אסור לפנותו פניהו מקומו טמא וכתב הש"ך הטעם דגזרה דרבנן הוא שגזרו טומאה עולמית כדי שלא יפנהו עכ"ל והוא מד' רש"י בגמ' שם ומשמע דמטמא אפי' באהל כמו כל קבר שיש שם מת [דאם נימא דאינו מטמא רק במגע אם נוגעין בעפר הקבר א"כ אכתי יהיה החשש דפינוי דיפנו אותו כדי שיוכלו לילך עליו מלמעלה באופן שלא יהיה חשש נגיעה דיניחו דף עליו להפסיק בין מדרס הרגלים לבין הקבר] וא"כ בנד"ד מה תועלת יהיה אם יפנו משם כל העצמות מ"מ הא מקומו טמא אבל אחר העיון בזה נ"ל לומר דבכה"ג כמו בנד"ד דנעשה עכשיו מקום בית הקברות מהלך לרבים לא גזרו חכמים דיהיה מקומו טמא וראיה גדולה לזה מקבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך ומפורש בגמ' ובטוש"ע מותר לפנותו ופינהו מקומו טהור ומבואר בטוש"ע שם בשם הירושלמי דאפי' אם הקבר קודם

בעז"ה. אור ליום ד' י' שבט לסדר ולפרט ואהביו כצאת השמש בגבורתו לפ"ג מה ויילנא.

חתי שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכי וברכתא טבא לכבוד הדב הגאון המפורסם חו"ב סוע"ה וכו' פודה' מאיר לערנער נ"י רבא דעמיה מדברנא דאומתיה רב הכולל דק"ק אלטנא והמרינה יצ"ו יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויהיה לו ולכל הנלוים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

אחדש"ת הרמה באתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד השאלה שנשאל מאת כת"ר נ"י בחבר עיר שגזרו אומר להרחיב רחוב העיר ולעשותו דרך הרבים בבית הקברות של היהודים אם מותר לפנות כל הקברים ולקבור העצמות באותו בית עלמין במקום אחר המשומר או טפי עדיף לפנות רק מקצת הקברים שעליהם יבנו יסודי החומה וישתמרו שאר הקברות אלא שיעשו עליהם דרך הרבים כעין כיפה העולה על גביהם ע"כ תורף השאלה. והנה כת"ר הסכים שעדיף טפי לפנות כל העצמות ולקבור אותם במקום אחר המשומר מלהחיר לעשות דרך הרבים מעל גבי הקברות שבזה יהיה בזיון יותר להמתים אם יעשו מעבר לרבים מלמעלה על גבי בית הקברות משא"כ אם יפנו העצמות אין כאן בלבול וצער להמת, דכבר כתב הנו"כ דבעצמות שאין עליהם בשר ליכא צער בלבול וחרדת יום הדין [כן העלה להלכה בשו"ת כתב יד חלק יו"ד סי' קפ"ג כדעת הנו"כ וכתב שראיותיו הן ראיות מוצקות] וכתב כת"ר נ"י שהסכימו לזה כמה רבנים מגאוני ומנינו נ"י ואמנם אנכי שמעתי ולא אבין דלפי מה שנראה מדברי מכתבו דאם יפנו כל העצמות מבית הקברות אזי יעשו דרך הרבים על מקום בית הקברות עצמו ולא על כוכין מלמעלה א"כ האיך יהיו יכולים הכהנים לילך דרך מעבר הרבים הלזו דהלא אפי' בבית הפרס ולא היה שם קבר אחד תנחרש ומ"מ גזרו חז"ל טומאה על כל השדה דשמא נשאר שם עצם כשעורה ויסיטנו ברגליו ועצם כשעורה מטמא במגע ובמשא ולא התירו ע"י בדיקה דמנפח אדם בית הפרס רק לעושי פסח אבל לא לאוכלי תרומה וכ"ש שלא התירו לכהן לילך לבית הפרס ע"י ניפוח לדבר הרשות וכמו דמשמע להדיא בכרכות ד' י"ט ע"ב דלא התירו לכהן לילך לבית הפרס ע"י ניפוח רק משום כבוד האבל וכן מפורש להדיא בש"ע יו"ד סי' שע"ב סעיף א' [אך

לדרך דבעת שנעשה הקבר עדיין לא היה שם דרך בסמוך לו מ"מ אם פנהו מקומו טהור דמ"מ עתה הוא מזיק לרבים ואף דבעת שנקבר שם מת היה בהיתר ולא היה שום היזק לרבים מ"מ השתא איכא היזק לרבים וא"כ בני"ד נמי דכותיה דמ"מ עתה יהא היזק לרבים והלכך נראה דאם יפנו כל בית הקברות מעצמות באופן שיהיה הדבר ברור בלי שום ספק שלא נשאר שום עצם המטמא באהל אזי יהיו הכהנים מותרים לילך על מקום מעבר לרבים ובפרט אם יעשו הדרך לרבים למעלה ע"ג כיפין וכזה יסתלק גם החשש דבית הפרס דאם יעשו הדרך למטה ע"ג מקום בית הקברות גופא יש חששא דמ"מ איסור בית הפרס דרבנן יש בו קודם שיהא גירוש ברגלים יפה ועוד דאין אנו יודעין כמה שיעור הנידוש דיהיה טהור. ומיהו בעיקר הדין אני מסכים לדעת כת"ר נ"י דעדיף טפי לפנות העצמות מבית הקברות [וכן התיר כעין זה בשו"ת כתב סופר סי' קצ"ד אך דשם היה בזיון

גדול ממש להעמיד בנין על בית הקברות ע"ש] ולסמוך על ד' הנ"ב מלעשות מעבר לרבים ע"ג בית הקברות למעלה ע"ג כיפין דודאי יש בזה בזיון גדול למתים אם יעשו מעבר לרבים מלמעלה וכבר כתב כת"ר נ"י דאף האו"ז דאוטר לפנות עצמות דאף בעצמות בלי בשר איכא משום בלבול וחרדת הדין מ"מ במקום בזיון כי האי בדאי מודה שמותר ויפה כתב.

ולענין השאלה השניה בזה אני מסכים לדברי כת"ר נ"י דחשש תקלה ליכא בזה מאחר שהן נותנין האפר בכלים והם שומרים הכלים יפה ובפרט הלא הם יכולין לקבור הכלים עם האפר שמונח בתוכן במקום המוצנע בקרקע שלהם ועוד יש להאריך בזה אבל אין כאן מקום להאריך.

וה' יאריך שנותיו דמר נ"י בטוב וכנעמים כנפשו ורצונו ורצון ונפש המכרכו בכרכת כהנים. שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא.

סימן לג

קטן אוכל נבילות

ברכה ולמען יהיה לי לאות על מקרא מגילה אמרתי לכתוב פה ולהביא על הספר מה שעלתה מצודתי היום בעת עיוני בספרו הטהור וזה החלי בעזר השם וראשון לציון הנה מצאתי וראיתי מה דאתי לידי בספרו דמר נ"י בתשובה הראשונה מה שהעלה לתרץ בשכלו הבהיר קושיא מושכלת שהקשה לו רב וגדול אחד בהא דקיי"ל להלכה דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו דקשה על זה טובא מהא דאמרין דאיתא בסנהדרין ד' נ"ה כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עלה אלמא דקטן וקטנה נמי מצווין על העריות וממילא על כל עבירות שבתורה רק דרחמנא חס עליהם שלא לענשם ולמה אין אנו מצווין להפרישם מן העבירה ותמיה עצומה היא לכאורה וגם אנכי הערותי ע"ז בחידושי גפ"ת (וכבר נרפס בשמי תי' נכון על זה בסוף ספר הפרנס שיצא זה מקרוב לאור הדפוס בפעם ראשון ע"י רב וגדול אחד הרה"ג מוה' משה שמואל הורוויץ נ"י וכעת נתקבל לרב אב"ד בק"ק בריסאו עם קצת הגהות וחידושים מהרב הנ"ל ואעתיק לכת"ר נ"י לשוני בסמוך אי"ה) והנה כת"ר נ"י תירץ על זה ע"פ דרך

בעז"ה כיום ראשון ליצירה וראשון לסליחות כ"א אלול לסדר ובחרת בחיים למען תחיה אתה חרעך לפ"ק.

באחרית השנה לטובה תתחדש שנה לכבוד י"ד עליון ויראיו וידיר נפשי עוז ה"ה הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול חרף ובקי סיני ועוקר הרים המפורסם ברוב גאונו וצדקתו בכל איים ועברים כבוד קדושת שמו מפארים מוה' סרדכי הלוי נ"י הורוויץ רבא דעמיה מדברנא דאומתיה בק"ק ורנקורט הישבת על נהר מוין יצ"ו בעהמ"ח ספר הנחמד מטה לוי יהי' ד' עמו וככל דרכיו ישכיל ויצליח.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי קבלתי לנכון תשובתו ומנחתו הטהורה אשר שלח לי למתנה והוא ספרו היקר מטה לוי החביב ונחמד לי מזהב ומפז רב ותשואות חן לו על זה ומירי פתחתי אותו וקיריתי בו שנים ושלשה דלתות תיכף ברכתי עליו ברכת הנהנין כי מאד נהגתי מנועם זיו אמרותיו המאירים עינים לכל דורשי תושיה ונחמדים להביך ולהשכיל בהלכה ובסברא ישרה ואף שדבריו הם מעט הכמות מ"מ הם רב האיכות וכולם אהובים כולם ברורים ומנופים ביי"ג נפה אשרי שלו ככה ומד' ישא

מצווה על שום עבירה וגם הדבר תמוה דאם כדעת כת"ר נ"י דאף דאינו מצווה מ"מ היה ראוי לעונשו כדי שלא יחטא להבא בגדלותו למה אינו חייב מיתה כאמת ומה שכתב כת"ר נ"י דבעונש מיתה ליכא הטעם שיחזור לסורו לא הבינותי שיחתו בזה דהא גבי בן סורר ומורה גם כן לע"ע הוא צדיק מ"מ חייבתו תורה מיתה כדי שלא יעשה עבירות בגדלותו וימות זכאי ולא ימות חייב וא"כ אדרבה עיקר חיוב מיתה הוא כדי שלא יחזור לסורו והא דמיעטה התורה בכך סורר ומורה קטן צריך לומר דהוא גזו"כ וכמו דמיעטה התורה בת"א. ועוד י"ל הטעם משום דרחמנא חס על הקטן וכמו דאמרין בש"ס דסנהדרין הג"ל אבל לא מש"כ כת"ר נ"י. ומה שהביא ראיה מרב הונא דנדה ד' מ"ו דקטן לוקה איסור כל יחל תמהני טובא הא רב הונא לא מיירי רק במופלא סמוך לאיש דס"ל דמופלא סמוך לאיש הוא דאורייתא וכיון דנדרו נדר מה"ת ס"ל לרב הונא דלוקה נמי אנדרו אבל בקטן ממש ליכא למ"ד דלקי אפי' הדירוהו אחרים

ההשכלה והסברה בעיקר טעמי העונשין שחייבה התורה על עובר עבירה בדברים של טעם שהדעת מסכים לזה וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרין משמיה בבי מדרשא אך מה שיישב בזה לקושיא הנזכרת וחילק בין שאר עבירות כמו נבלות וטרפות וכדומה דבזה לא שייך להטיל עליהם עונש כדי שלא יבואו לעשות כן כשיגדילו משום שהקטן יודע בעצמו שאינו בר מצוה ולא יבוא לעשות גם בגדלותו משא"כ בזדון שבועה וכל יחל במשכב זכר ומכה איש וכן כבא על כהמה שפיר היה ראוי לעונשו כדי שלא יחטא גם בגדלותו אי לאו משום דהעונש הוא מיתה הנה לא הכנותי החילוק בזה דהא אותו הטעם שיודע הקטן שאינו בר מצוה וליכא למיחש שיעשה כן בגדלותו שייך נמי בעבירות אלו ובפרט למש"כ כת"ר בעצמו דקטן אין בו כח לכבוש יצרו כמו גדול וא"כ הדעת נותנת כי כשיגדיל יהיה לו כח לכבוש את יצרו ולא יעשה העבירה וא"כ היכי אמרין דתקלה נמי איכא והא דעת כת"ר נ"י דקטן אינו

א. הערת המחבר מטה לר. ואני הצעיר לא הכנותי תמיתה מהרש"ך בזה. הלא כתבה התורה בפירוש גבי בן סו"מ הב' טעמים רובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו ומה שתמו בגמרא אטו בן סו"מ על שם חטאו נהרג על שם סופו נהרג ומה שאמרה המשנה והברייתא ימות זכאי ואל ימות חייב זה לא טעם שלשי ולא מתנגד בשום אופן למה שכתב ארמו"ר זצ"ל אלא מבאר יותר את שני טעמים הנזכרים ובפרט את הטעם רובערת רעל כן צותה התורה לסקול בן סו"מ משום שידעה מראש שההרגל נעשה טבע ולא זו בלבד אלא שבלי ספק הזולל וסובא ירד מטה מטה עד משגמר נכסי אביו וכו' ומלטטם את הבריות ועל כן אמרה ימות זכאי היינו ימות לע"ע שהוא זכאי עוד מן חיוב עונש מיתה ואל ימות חייב אחר שהרג כמה נפשות. ואין להאריך שהלשון ימות זכאי אין כונתו שהוא "צדיק לע"ע" כמו שכתב הגאון מהור"ר שלמה זצ"ל שאיך אפשר לקרות צדיק את בן זולל וסובא אשר ימרה את פי אביו ואמו וגונב וכו' וכו' ובא ורעה מה שסמכו חז"ל לדברים ימות זכאי ואל ימות חייב בזה"ל שמיחתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ופירש רש"י הנאה לעולם ששקטה כל הארץ חזינן שזה הוא באור הטעם רובערת הרע ודוק היטב גם מה שפירש רש"י הנאה להם שאין מוסיפין לחטא ומה שפירש הרמב"ם בפירוש המשניות בזה"ל התורה העידה שאי אפשר שלא יגזול בני אדם ולא ישפוך דמים והש"י צוה שיהרג מפני זה ויהרג הוא לפני שיהרוג לאחרים ע"כ. ומה לכל הרברים והטעמים האלה עם הטעם דייטב את דרכו ויחזור לתומו. והא דמיעטה התורה את הקטן אף רלכאורה נראה רגורת הכתוב אינה צריכה לסברא ואררבה וכדאמרו בגמרא המיעוט צריך משום שהדעת נותנת שגם הקטן בן סו"מ יסקל אחרי שבן סו"מ על שם סופו נהרג אולי י"ל דרק בהשקפה ראשונה סברא זו במקומה עומדת אבל אחר עיון נכין היטב למה מיעטה התורה את הקטן דהעיקר מה שצותה התורה להרוג בן סו"מ הוא מפני שהגיעה התורה לסוף דעתו של בן סו"מ שסוף מגמר וכו' וגבי קטן לא שייך לומר סוף דעתו מפני שאינו עתה בר דעת וע"כ יש תקוה שכשימלא י"ג שנה רגיע לחיוב המצות יזרוג לו יצר הטוב ויהיה דעת אחרת עמו ויעזוב את דרכו הרע וא"כ מעשיו הרעים הוי כדבר שלא בא לעולם דלא עבידא דאתא ולא שייך לומר ובערת הרע מקרבך וכמו שכתב ארמו"ר זצ"ל (עי' לעיל). ועל כן מיעטה התורה את הקטן. ואולי עוד יש לומר הא דאמרו הגיעה התורה לסוף דעתו כונתו כי התורה צללה וירדה בתהומות מחשבתו מה שיש עתה בסוף דעתו כי סוף מעשיו ראתה התורה במחשבה תחלה ומשום שהתורה יודעת שגם עתה סוף דעתו להרע על כן ידעה שסוף מעשיו יוליכתו למיתה וזו כונת אמרו משום שהגיעה התורה לסוף דעתו שסוף מגמר וכו' וכזה מרריק מה שאמרה הברייתא הגיעה התורה לסוף דעתו ולא אמרה הגיעה התורה לסוף מעשיו. והא דמיעטה התורה בת כתב הרמב"ם בהלכות ממרים פ' ו' ה' י"א גזו"כ הוא שייסקל בן סו"מ אבל הבת אינה נידונית בדין זה שאין דרכה להמשך אחר אכילה ושחיה כאיש. וראיתי שהרב הג' מהור"ר ברוך הלוי עפשטיין נ"י בבאורו תורה תמימה מקשה על הרמב"ם מה שהקשו כבר מפרשי הרמב"ם מקדם מהגמרא סנהדרין ס"ט: א"ר שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות נידונה כבן וכו' והוא פירש על פי מ"ש בסנהדרין ק"ח בענין עונש דרך המבול בזה"ל: בא וראה כמה גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עבר על הכל וגם על הזנות כמ"ש שם כי השחית וגומר ולא נתחם עליהם גזר רין עד שפשטו ידיהם בגזל והנה כאן מבורר דבן סו"מ נהרג על שם סופו שמלטטם את הבריות ולפי זה י"ל דאחרי שאין דרך אשה ללטטם אינה נהרגת עתה ודפח"ח. אבל לפע"ד זו היא כונת הרמב"ם עצמו באמרו בקצור הלשון שאין דרכה להמשך כאיש וצריך לכאן מה שכתב הלח"מ במה"ג. וע"ע לקמו בחלחלת תשובת אמר"ר ז"ל.

בראש הפרשה איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה ומשמע דקאי על כל הפרשה אכן בתו"כ מפרש דהוא לאו מפני עצמו על נגיעת ערוה ואף דכרת ליכא מ"מ לאו מיהו איכא ושפיד כתב איש למעט קטן ממלקות של לאו זה) משא"כ בענין איסור ביאה של עריות דהעונש נאמר בפ' קדושים והלאוין נאמרו בפ' אחרי ולכן באזהרות הלאוין לא הזכיר איש משום דבאמת אף קטן מחזיר אבל בפ' קדושים דמיירי שם בעונש דכרת ומיתת ב"ד פרשה התורה בהדיא בלשון איש למעט קטן מעונש ולכן כתוב איש איש אשר יקלל ואיש אשר ינאף ואיש אשר ישכב את אשת אביו וכן בכל העריות כתוב בראש הפסוק בלשון איש והכל כדי ללמד דקטן פטור מעונשין זהו סיעתא גדולה וסמך לש"ס דסנהדרין הג"ל והן אמת דקצת יש סתירה לדברינו מד' רש"י בחולין ד' קי"ד ע"ב ד"ה הרי במש"כ שם ובין שלא בא בעבירה כגון ע"י קטן וכו' ואכן בפירושי שם י"שכתי גם זה ואכמ"ל זאת שנית אשר ראיתי בספרו בסמוך לזה דבר נחמד מאד ליישב ד' הרמב"ם בפ"ז הלכה ט"ו שכ' בטעם דתגלחת דמצורע דוחה ללאו דנזירות ואף דיש בה עשה ג"כ וכתב הטעם משום דכיון דכבר נטמא הנזיר בטומאת הצרעת ובטל העשה מאליו והוא תמוה מאד כמו שתמה עליו הראב"ד דהרי בגמ' אמרינן הטעם דהעשה הוא קיל משום דישנו בשאלה וע"ז כתב כת"ר לתרץ דהרמב"ם מיירי בתגלחת ראשונה דעדיין טמא הוא ולכן לא הוצרכה התורה לכתוב בתגלחת ראשו חקנו לרבות נזיר דזה ממלא ידעינן דעשה דוחה ל"ת אבל הגמ' מיירי בתגלחת שניה דכבר טהור הוא אף קודם גילוח ומשו"ה כתיב ראשו וש"י משיב דברים נכוחים אבל עדיין תקשה דלמה לא הביא הטעם דישנו בשאלה והי' כלל הטעם אף לתגלחת השניה אבל יאמין לי ידידי דגם אנכי עמדתי על מדוכה זו ליישב ד' הרמב"ם ז"ל על דרך זה זה יותר מארבעים שנה (וכתוב אצלי בתשובות השייכות ליו"ד המתנחות אצלי בכת"י ונכתבו בשנת תרט"ז) ואכן אני כתבתי קצת באופן אחר דודאי גם תגלחת שניה דאחר ימי ספורו אם כדונו ביום השביעי כודאי עדיין נחשב כנזיר טמא דהרי תנן בנזיר ד' ג"ד דימי חלוטו וימי סיפורו אף דאינו סותר את הקודמין מ"מ אין עולין לו לימי נזירות וע"ד דעדיין נחשב לטמא דאם הוי נחשב לטהור למה אין עולין לו והא דאיצטרך קרא דראשו היינו אם גילת בשמיני דיום השמיני כודאי עולה לו למנן נזירות ואף דקרא כתיב והוה ביום השבעי מ"מ קרא דראשו חקנו

וגם מש"כ כת"ר נ"י בלשונו ומעתה לא יקשה מזדון שבועה וכו' דאף שאינו בכלל מצות מ"מ הא ירגיל עצמו לשקר ולשבע בודון שבועה היינו דנשבע לשקר במזיד דלוקה ורב הונא וזו טעות דודאי פשוט דלענין שבועות שקר מופלא סמוך לאיש נחשב כשאר קטן כמו אוכל נבלות וטרפות חזון שבועה מיירי דנשבע על ככר שלא לאוכלו ואח"כ עבר על השבועה ואכלו וכן מבואר בתוס' שם והטעם כיון דשבועתו שבועה כמו גדול לקי נמי. וגם מה שכ' כת"ר נ"י דטעמו של רב הונא הוא שלא ירגיל עצמו לשבע בודון ולעבור בכל יחל דלו יהי כדבריו דלאיסור זה שייך יותר שיעשה כן בגדלותו יותר מאכילת נבלות וטרפות אני תמה דמה יענה למה שאמר רב הונא דאם הקדיש ואכל לוקה והרי בהקדיש ואכל דמי ממש כאכילת נבלות וטרפות ואעפ"כ לקי וע"כ דמופלא סמוך לאיש שאני וא"כ אין ראייה מד' רב הונא כלום ואדרבה לפי מה שקיי"ל דלא כרב הונא דלא לקי והא דתני בבב"יתא דהשוה הכתוב קטן כגדול ולאיסור ולכל יחל היינו לאיסור כל יחל מפורש להדיא מהיפך להיפך מד' כת"ר נ"י דקטן מצווה על איסור כל יחל ומ"מ מלקי לא לקי והיינו כפשטיה הגמ' דסנהדרין הג"ל דתקלה איכא אבל עונש ליכא משום דחס עליו הכתוב זה ההיפך מד' כת"ר נ"י שכ' דקטן אינו בר מצוה רק דהתורה הטילה עליו עונש (אם העונש אינו עתש מיתה) כדי שלא יחטא להבא כשיגדיל בדברים שיש לחוש שיעשה כן גם להבא אבל מה שכ' בכ' מקומות הג"ל לא משמע כן ואכן אנכי בחידושי אשר נדפס שם בשמי הבאתי כמה ראיות מהש"ס מדין קטן הרודף ומהמשנה דהשולח את הבעירה ועוד מכמה מקומות דקטן מצווה על כל המצות ואזהרות שבתורה כמו גדול ממש ורק שחס רחמנא עליה ופטרה אותו מן העונשין וכדמשמע פשטיות הגמ' דסנהדרין הג"ל והא דקיי"ל דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו היינו משום די"ל דהטעם דאנו מצווין להפריש הגדול מהעבירה הוא משום ערכות וכדאייתא בסוטה ל"ד דכל ישראל ערבים זל"ז אבל אקטנים לא מצינו ערכות (וע' בדגמ"ר אר"ח סי' רע"א בענין ערכות לאשה ומה שגדול מוציא לקטן היינו משום דמצות חינוך מוטל על האב וגדול הוא ודו"ק) והבאתי סעד לזה דקטן מצווה אכל אזהרות שבתורה מלשון התורה בפ' אחרי וקדושים דבפ' אחרי מות דכתובים שם כל הלאוין של העריות לא הזכיר לשון איש בתורה רק כתב סתמא ערות אביך לא תגלה וערות אמך לא תגלה וכן בכולן (ואף דכתוב

כל זה כתבתי לפום רהיטא בעת עייתי בספרו ועוד יש לי דברים להעיר בספרו אך אין הזמן גורם להארך עוד וד' שנותיו דמר יארך בטוב ובנעימים ויכתב ויחתם בספרן של צדיקים לאלתר לחיים טובים וארוכים כיום הזכרון הב"ע כנפשו ורצונו ורצון תפש המברכו בברכת כהנים.

שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק.

תשובת המחבר מטה לוי

ב"ה ו' מרחשון תרנ"ז לפ"ק ורנקנדט ע"ג מוין יע"א.

ברכה ושלום לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק סיני ועוקר הרים בחריפותו ועמק שכלו פאר הרבנים כקש"ת מהר"ש ל"טה כההן נ"י ראש מורי הוראה דק"ק ווילנא יע"א.

אל ירע בעיני ה"ג נ"י על אשר אחרתי להשיב על דבריו הנחמדים עד היום ולו יראה כה"ג נ"י את שלחני מלא מכתבים למאות אשר לא יכולתי עוד להשיב עליהם מגודל טרדותי אשר עברו עלי מיום שכתתי אל ביתי סמוך לימים נוראים וטובים שעברו עד הנה כי אז יענה ויאמר סלחתי ועתה יקבל את תודתי עבור דברים היקרים לי מאד אשר כתב לי כפרט על הערותיו אשר כתב על ספרי מטה לוי וכדי להראות לכבוד ה"ג נ"י מה יקרו לי דבריו אכתוב פה דברים אחדים עליהם. מה שכתב ה"ג נ"י דמ"ש איסור נבלות וטרפות או זדון שבועה וכל יחל וכדומה כונתי שם דגבי זדון שבועה וכל יחל ההרגל נעשה טבע על כן מצווין להפרישו מה שאין כן בנבלות וטרפות הלא תאות האדם היא לאכול ולא דוקא נבלות וטרפות ועתה מצאתי ראייה נכונה ומפורשת לזה בדברי הרמב"ם פ"ב מה' שבועות ה' ז' זה לשונו קטנים שנשבעו והין יודעין טעם השבועה אעפ"י שאינן חייבין כופין אותם לעמוד בדבריהם כדי לחנכם ולאיים עליהם כדי שלא ינהגו קלות ראש בשבועות עכ"ל. ודי לחכם כמותו ירכו בישראל ברמיזה זו לידע שבדברי הנ"ל מיושב מה שקשה בדברי הרמב"ם הנ"ל*.

וע"ד שכתב ה"ג נ"י שהך זדון שבועה קאי אנשבע שלא לאכול ואכל הנה הדין עמו ואני לא כתבתי פשוט אחר אלא שאמרת ששל ידי שיעבור על

בא לרבות אף מגלח בשמיני ומשו"ה סתם הרמב"ם וכתב הטעם משום דבטל הנזירות והגמ' הוצרך ליתן הטעם משום דישנו בשאלה מיירי אם גילח בשמיני ועוד כתבתי שם תי' בדבר בחידוד ובאמת שמלשון הרמב"ם שם שמדייק שם וכתב מפני שכבר נטמא הנזיר בצרעת וימי חלוטו אין עולין לו כמו שביארנו משמע להדיא כמש"כ כת"ר נ"י דהרמב"ם מיירי בתגלחת ראשונה שהיא תיכף אחר ימי חלוטו אבל באמת שבדברי הרמב"ם תמוהים שהרי בעצמו כתב לעיל בהלכה ט' שגם ז' ימי ספורו אין עולין לו וא"כ אפי' בתגלחת שניה נמי מותר שהרי מגלח ביום השביעי ועוד תימה גדולה על הרמב"ם ז"ל דהא כתב בעצמו בפ"ח מה' טומאת צרעת הלכה ג' דגלוח הנתק שמגלח בימי הסגרו דוחה לגילוח הנזיר והוא מהתג"כ דפ' תזריע והרי ימי הסגרו עולין לו מן המנין וטהור גמור הוא וכמש"כ במשנה שם וברמב"ם ואעפ"כ מותר וע"כ צריך לומר הטעם משום דישנו בשאלה ותמיהה זו על הרמב"ם כבר עמד על זה המל"מ שם בה' טומאת צרעת ותי' דבאמת גילוח זה אינו נחשב למ"ע ואינו אלא הכנה כדי לידע הפסיון ומשו"ה איצטריך קרא דהתגלח לרבות אפי' נזיר וגזה"כ היא וע"פ דבריו י"ל דלתגלחת שניה לא הוצרך טעם דלמה דוחה ד"ל דהוא מגזה"כ ואין צריך ליתן טעם על זה רק דלהגמ' היה קשה דגילוח מינייה לעלמא דעשה דוחה לא תעשה ועשה הוצרך השי"ס לומר דליכא למילף מינייה לעלמא דשאני נזירות דישנו בשאלה אבל אינו נתינת טעם על התורה אבל בתגלחת ראשונה דליכא קרא לרבותי נזיר א"כ מנ"ל באמת דדחו ולכן הוצרך הרמב"ם ליתן טעם ע"ז מעצמו משום דהעשה דקדוש יהיה כבר בטל מן הנזיר כנ"ל ליישב דברי הרמב"ם ע"ד שתי' כת"ר נ"י וכזה ניחא נמי מה דלא אישתמע בשום דוכתא בש"ס דנזיר שמשון שנצטרע דאינו דוחה תגלחתו להנזירות שהרי נזיר שמשון אינו בשאלה לאכן להנ"ל ניחא דמ"מ דוחה מצד גזה"כ ומיהו בתגלחת נזיר שמשון מותר להטמא למתים ואין הטומאה מבטלת לקדושת נזירות שלו ואפי' טומאת מת אינו מבטלת ופשיטא דטומאת נזיר צרעת אינו מבטלת וא"כ אפשר דאינו דוחה באמת משום דלא אתי עשה ודוחה ל"ת ועשה והדבר צ"ע וכמק"א יבואר יותר מזה אי"ה.

*. וראיה נצחת מצאתי לסברת אדמו"ר זצ"ל ברמב"ם פ"א מהלכות גנבה ה' ז': ראוי לבי"ד להכות את הקטנים כפי כח הקטן על הגנבה כדי שלא יהיו רגילין בה ומדברי ה"ה שם שכתב כה"ל: זה לא מצאתי מבאר אלא נראה פשוט אפילו למאן דאמר קטן אוכל נבלות אין

ימים והג' בעל שאגת אריה סי' ל"ג כתב מדכתב הרמב"ם שבימי ספורו אסור משמע דבימי חלוטו מותר ותמה אני על הגאון הגדול הזה שנעלמו ממנו דברי הרמב"ם שם פרק י' ה"ו שכתב בפירושו שבימי חלוטו מותר. ומעתה יש לומר דבתגלחת ראשונה כיון שבימי חלוטו מותר באשתו אם כן מה שלא יכול לגלח אינו כל כך פתח חרטה מה שאין כן בימי ספורו שאסור באשתו לא בלבד שיש לו פתח חרטה אלא מצוה נמי איכא לשאול משום שלום בית אם לא יכל לגלח את ראשו. והשתא שפיר דבשלמא בגמרא דקאי אתגלחת שניה כמו שאמרנו שפיר אמרו שאני נזיר מצורע דישנו בשאלה דכלי שום ספק בעולם יש לו פתח חרטה ומצוה נמי לשאול משא"כ הרמב"ם דאזל אתגלחת ראשונה לא ברור כל כך דישנו בשאלה. ובוה מדויק מאוד לישנא דגמרא שאני נזיר מצורע דישנו בשאלה דלמה לא אמרו שאני נזיר דישנו בשאלה ולפי דברינו שפיר דהיינו שישנו בשאלה כיון שנצטרע ומובן שדברי אלה לא נאמרו רק אי גרסינן ברמב"ם בה' טומאת צרעת תגלחת הנזיר וכו' אין מעכבין זו את זו כגירסת נושאי כליו ולא כמו שהבאתי בשם ספר בית יעקב שמקיים הגירסא שהתגלחת אינה מעכבת את הטהרה ולפי זה סוכר הרמב"ם דבגמ' לא אמרו שאני נזיר מצורע שישנו בשאלה רק אתגלחת שניה וצריכין טעם זה משום שהרי כבר אמרה התורה עליו וטהר ואף שישב מחוץ לאהלו משא"כ בתגלחת ראשונה לא אמרו ישנו בשאלה וכיון שלא אמרו אפשר שלא אמרינן דקיל משום שישנו בשאלה אבל יש שם טעם אחר דידחה משום שאינו קדוש בהם.

ועתה אבא לקיים את אשר צוה עלי כבוד ה"ג נ"י לכתוב לו דברים אחדים על ספרו היקר מפז ומפנינים בנין שלמה והוא באמת בנין מפואר שעשה שלמה בחכמתו. על החקירה בסי' י"ט נתעוררתי גם אני ובפירושו הכתוב הוא אשר דבר ד' אמרתי באופן אחר דכבר כתבו תוס' ורש"י על רבה דמנ"ל דקרא והכינו את אשר יביאו קאי אדין הכנה דלמא לא היתה כונת התורה רק שיכשלו משום דאין אופין בשבת וכתבו דהרי כבר נאמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תכשלו בשלו אבל על זה קשה דהא הך קרא לבתר הכי כתיב. ואמרתי שלדעת

שכועתו יהיה רגיל לשבע לשוא ולשקר וגם לזה ראיה מדברי הרמב"ם הנ"ל שגם הוא כתב שע"י שיעבור על שכועתו ינהג קלות ראש בשכועות. שמחתי מאד לראות שמצאו דברי על הרמב"ם בה' נזירות חן בעיני ה"ג נ"י ושגם ה"ג נ"י הלך בדרך אשר אמרתי ואשר הקשה ה"ג נ"י שעדיין קשה למה לא הביא הרמב"ם טעמא דשאני נזיר דישנו בשאלה כודאי קשה אבל אני לא יצאתי אז רק ליישב את הקושיא שהיא גדולה יותר דהיינו שהרמב"ם כתב נגד הגמ' ועל זה אמרתי שבגמ' מיירי מתגלחת שניה שהרי ראשו לא כתוב רק בשניה והרמב"ם קאי אתגלחת ראשונה שהרי כתב וימי חלוטו אין עולין לו. ולפי סברתו שאמרתי מאחר שהכתוב קראו וטהר ה"א דשפיר שיך עליה קדוש יהיה וממילא הרי עשה ולא תעשה על כן צריכין ראשו. והיום עיינתי עוד בדבר ואמרתי שאפשר ליישב גם הקושיא למה לא הביא הרמב"ם טעם דישנו בשאלה דלכאורה קשה מאד אהך דישנו בשאלה שהרי השאלה היא רק אפשר אם ידעינן שיש לו פתח חרטה אבל אם אין לו פתח חרטה ואינו יכול לשאול הרי אדרכה חומר שכועות ונדרים הוא גדול מכל איסורים והאין יאמרו שאיסורים האלה הם קלים ונדחים יותר מכל לא תעשה ועשה שכתורה ובשלמא אם יש לו פתח חרטה יש לומר שהם קלים משום שבידו לשאול עליהם אבל אם אין לו פתח חרטה קשה. אמנם יש לומר כיון דנצטרע הרי יש לו פתח חרטה דאלו היה יודע שיצטרע כודאי לא היה נודר נזירות משום שלא יוכל להטהר שהרי נאסר לו הגילוח וידוע שאין זה פותחין בנולד כיון שמעצמו מתחרט מעיקרא וע' ברמ"א י"ד סי' רכ"ח סעיף י"ג ואם לא יאמרו עשה דוחה ל"ת ולא היה כתוב ראשו בתורה הרי באמת נאסר בגילוח ואין לך פתח חרטה גדול מזה דהוי אם לא יגלח יהיה אסור על אשתו וגדול שלום הבית וכודאי מצוה לשאול וכיון שמצוה לשאול שפיר מובן שאפילו אינו שואל יש סברא שיבא עשה דוגלח וידחה הל"ת דנזיר יותר מבשאר איסורין שכתורה.

והנה באיסור תשמיש במצורע נודעו המחלוקות והרמב"ם פי"א מה' טומאת צרעת ה"א כתב דבימי ספירו אסור מדכתב וישב מחוץ לאהלו שבעת

כ"ד מצוין להפרישו ה"מ בעבירות שבין אדם למקום אבל בעבירות שבין אדם לחבירו ודאי לא. אבל מפרישין אותו כדי שלא יארע תקלה על ידו ע"כ. ועוד יש להוסיף שהרמב"ם פסק בפירושו שאין ב"ד מצוין להפרישו גבי קטן שבא לככות וגבי מאכלות אסורות וגבי טומאת כהן וע"ע מה שכתבו בזה ה"ה להרמב"ם פכ"ד מה' שבת וכו' לטור א"ח סי' שמ"ג.

לחומרא דהיינו שצריך לצאת ידי חובתו ולא יצא ידי חובתו כשנסתפק אם עשה המצוה או לא היינו יכולין למימר דאפילו גבי חטאת העוף על הספק צריך להוציא את עצמו מידי ספק קיום העשה מה שאין כן לדעת בעל הליכות עולם וכעין דבריו הביא בשם הרשב"א דבמקום עשה לא נאמרה הלא תעשה כל הכלל דעשה דוחה לא תעשה אין לו שום שייכות גבי חטאת העוף כמובן וכעין דברי ה"ג נ"י ולכאורה הייתי רוצה לומר דלהנך אחרונים שאמרו שספק מ"ע דוחה ל"ת ודאי קאי שספק עשה דוחה לא תעשה אבל באמת גם זה אינו גבי הך דחטאת העוף הן מטעם שכתב ה"ג נ"י והן מטעם שכתבתי ואולי גם הך דספק עשה דוחה לא תעשה תלוי בטעמים הנ"ל ולהיפך דלדעת הרמב"ם דהוא מטעם דעשה חמור אפשר דספק עשה לא חמור מודאי לא תעשה משא"כ לדעת הליכות עולם הרי כל מקום שהעשה היא ספק הספק עולה גם על הלא תעשה העומדת נגדו דהספק הוא אם לא נאמרה הלא תעשה פה או נאמרה ולפי זה אין לחלק בין ודאי ל"ת לספק לא תעשה רק במקום שנעשה ע"י ספק לא תעשה ספק ספקא כאשר כתב ה"ג נ"י דהיינו כגון ספק אכל מצה ויש לפניו ספק חדש משא"כ גבי חטאת העוף דליכא ס"ס.

ולא אמנע מלהגיד לה"ג נ"י קצת ממה שאמרתי בשמיני חג העצרת העבר בסוגיא דמצות לאו ליהנות נתנו דיש לומר שהוא מטעם שלא מקרי הנאה כמו שפירש רש"י ז"ל שמצות לעול נתנו ועוד יש לומר שהוא משום כשאסרה התורה הנאה בדבר לא אסרה הנאת מצוה והנ"מ ברור ומובן בין שני טעמים האלה דלטעם הראשון אי איכא הנאת הגוף אסור ולטעם השני אפילו איכא הנאת הגוף מותר ואמרתי שתלוי בהני טעמים דעשה דוחה לא תעשה דאי אמרינן דטעם עשה דוחה ל"ת הוא משום דגבי העשה הלא תעשה לא נאמרה אם כן הך דמצות לאו ליהנות נתנו ועשה דוחה לא תעשה דבר אחד הוא וממילא כל הכללים שנאמרו על עשה דוחה לא תעשה כמו בעדניה ולא תעשה שיש בה כרת או עשה ולא תעשה וכדומה היו צריכין לחול גם אהך דמצות לאו ליהנות נתנו וזה אי אפשר כמובן אלא ודאי שאותן השיטות דסברו דבמקום עשה ל"ת לא נאמרה סברי גבי מצות לאו ליהנות נתנו כסברת רש"י ז"ל והנה נודעה שיטת בעל המאור דגבי מצות דרבנן

הראה לנו הש"י פה אופן תורה שבעל פה דבאמת העם לא הבינו פרטי כונת מאמר הש"י והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו אלא שבאותה שעה לא היה צורך כל כך להבין כל הפרטים עד יום הששי שאז מצאו ולקטו פי שנים ונאמר ויבאו נשיאי העדה ויגידו למשה ולכאורה קשה למה באו ואיזו דבר הגידו לו הרי כבר נאמר להם והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו אלא שיש לומר דהרי גם אנחנו לא ידענו כונת והכינו אם לא נאמר את אשר תאפו אפו ואז אשר יבאו נשיאי העדה אל משה ערד לא נאמר את אשר תבשלו בשלו ולפי זה הם לא הבינו כונת והכינו אם היא מצות הכנה או איסור בישול בשבת ובאותה שעה כשלקטו פי שנים והגיע הזמן לקיים מצות והכינו ויבאו נשיאי העדה ויגידו למשה וישאלו את פי על פרטי כונת מצות והכינו ויאמר עליהם משה הוא אשר דבר ד' פירוש זו כונת המצוה את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבוקר דהיינו דבוהכינו נכלל שניהם איסור בישול בשבת וגם מצות הכנה וכיון דמצוה זו היא הראשונה אחר קריעת ים סוף באתה התורה ללמדנו אופן תורה שבעל פה שהנשיאים באו קודם קיום המצות אל משה לשמוע ממנו פרטי דינים וכונת המצוה ולדוגמא כתבה התורה פעם אחת פה אחד מדיני הלכה למשה מסיני ואל תקשה דאם כן למה לא הביא רבה מקור דין הכנה מאותו פסוק ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת דלא קשה כלל דהא אדרבה המקור הוא הפסוק והכינו את אשר יבאו והוא דבר ד' והך דכל העודף הוא רק פירוש לוהכינו. ומובן שבוה מיושבים כמה דקדוקים וקושיות שהקשו שם מפרשי התורה ומפרשי הגמרא *

בסי' ל"א חקר ה"ג נ"י אם ספק עשה דוחה ספק לא תעשה ומה שכתב שם ה"ג נ"י לחלק בין חטאת העוף על הספק ובין ספק אכל מצה או לא ויש לפניו כזית מצה שהוא ספק איסור חדש הוא דבר נחמד מאד וכל אוהבי עומק העיון עד יסודו יכירו גודל חכמתו אבל לפי ענ"ד תלוי בטעמא דעשה דוחה לא תעשה דאם אמרינן דהטעם כמו שכתב הרמב"ן פ' יתרו דעשה חמור מל"ת ובפרט לדעת הרי"ט אלגזי ואחריו בעל חות דעת דלהרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא היינו רק בל"ת משא"כ במצות עשה אדרבה ספיקא

* כתוך הדברים אשר כתב אדמו"ר זצ"ל בספר ברכת אברהם ליום מלאת שבעים שנה להחכם פ' אברהם כרלינר זצ"ל נמצא גם פירוש זה ע' שם עמוד 184 ועמוד 185.

שמוז בנין ח"ב יו"ד סימן לד שלמה

נאמרו וממילא זה רק גבי מצוה דאורייתא משא"כ לגבי מצוה דרבנן אי אפשר לומר שאיסורי הנאה של תורה לא נאמרו.

הנני דו"ש באהבה רבה ועזה יידידו המוקירו בכל לבו. מרדכי הלוי הזורזין.

מצות ליהנות נתנו והרשב"א חולק עליו ואמרתי שהרשב"א לשיטתו דסובר דל"ת במקום עשה לא נאמרה על כרחך ס"ל כשיטת רש"י דלעול נתנו ואם לעול נתנו מכ"ש במצות דרבנן משא"כ לבעל המאור אפשר דס"ל דטעם משום דלגבי מצות איסור הנאה לא

סימן לד

הערות ותקונים לספר הפרנס

סי' כ"א איסור שנתערב בהיתר. סה"ת סי' נ'. שם דאין איסור של יין כו' ערכוב דברים בכאן זה שייך למאמר המוסגר בהג"ה ואחר חיבת של ישראל צריך להתחיל הג"ה לא קי"ל כר"ת דאמר הכי דאין איסור של יין במשהו אלא אותו שנתגסך לע"ז. אלא כשאר הגאונים דפסקי אפילו סתם יינם במשהו כצ"ל לשון הג"ה:

בסי' כ"ג וחתיכה גדולה וכו'. אפילו באלף של היתר בלח. ט"ס וצ"ל ביבש.

שם ואוכלה שלם אפילו לית בי' כזית. חסר כאן וצ"ל ואוכלה שלם היה חייב מן התורה אפילו לית בי' כזית ולכן אם נתערבה כו' וכ"ה הלשון בספר התרומה דין נ': וגם מש"כ כאן ועוף טהור נבלה או טרפה או נאסר כו' שם בסה"ת איתא ועוף טהור נבלה או טרפה אפילו שלמה אינה קרויה בריה ואפיל והכי אינה בטילה באלף אם הוא דבר שבמנין או חה"ל אבל אם נאסר כו' וכן צ"ל כאן:

סי' נ"ד יש לפרש אופה מצה כדי לאכול בשבת סעודה שלישית משום מצוה כו'. כ"כ ג"כ בהגהות מיימן בפ"ג מהלכות חו"מ אות ב' ומסיים שם דר"ל מצה עשירה דמצה שאינה עשירה אסור לאכול בע"פ. ועי' בס' ראשית ביכורים דף ל"ו להגאון המנוח מהו' בצלאל הכהן וצ"ל שהאריך בזה:

סי' פ"ג גם בגרירת נכון להחמיר כו'. כ"כ התוס' בחולין דף מ"ה ע"ב ד"ה מר:

סי' ק' ישראל וכו' הוא בסה"ת סי' קנ"ב ומש"כ ובאותו צ"ל באותו ושם בסה"ת הוא מבואר ביותר ע"ש:

סי' י"ז. איסור שנפל לקדרה כו'. כ"ה בסה"ת סי' מ"ח ובטוש"ע יו"ד סי' צ"ט:

שם ואם בישל היתר כו'. ג"כ בסה"ת שם עיי"ש בזה הלשון ואם בישל היתר בקדרה של איסור בת יומא הכל אסור ואם אינה בת יומא אסור לכתחילה לבשל ובדיעבד מותר וכ"ה בטוש"ע שם סי' ק"ג:

סי' י"ח כף איסור כו'. שם בסה"ת סי' מ"ט:

שם אבל בכף של מתכות. הוא דעת רבינו פרץ בהגהות סמ"ק בסי' ר"ד והובא בטוש"ע סי' צ"ד ב' הדעות:

שם אם נשפך וכו'. דלא כפירש"י הוא לשון סה"ת שם ור"ל דלרש"י דס"ל דטכ"ע הוא דרבנן מותר אם נשפך דהוי ספיקא דרבנן דמה"ת בטל ברוב:

סי' י"ט טיפת חלב וכו'. הוא דעת הר"ש הובא במרדכי. ומש"כ בהג"ה אבל מהר"מ כתב הובא בטור סי' צ"ב ב' הדעות: ומש"כ בכל הקדרות צ"ל בכל הקדרה: ומש"כ קדרה של בשר ושל חלב נוגעות זו בזו מותר. הובא ג"כ בהג"ה ש"ד סי' נ"ה בשם תשובת מהר"מ והר"ש ז"ל:

סי' כ'. בשר צונן כו' החלב מותר לאכול. לכאורה תמוה דהא כבדש ומליחה אסור מדרבנן מיהא גם בבוי"ח ועוד למה אינו מתיר רק להחלב בלבד ואולי דמיירי הנשפך קצת ממנו ויש ספק שמא היה שישים והלכך מתיר להחלב דהוי ספיקא במילתא דרבנן אבל הבשר בוודאי אסור. ולפי"ז יהי' ראי' מזה להשיך דבוי"ח דרבנן כגון בשר עוף וחלב שחוטה וכדומה אם נשפך מותר ולדא כתו"ח שם דסובר דאסור יעיי"ש:

בנין ח"ב יו"ד סימן לה שלמה שיז

סי' ק"ב אין לאכול חלב או גבינה אחר דגים כו'.
הנה בהגש"ד סי' ע"ו הובא תשובת מהר"מ
דמתיד לאכול אחריו חלב או גבינה ואפי' לדעת הריב"ן
הנתבשלו אסור והביא ראיה לדבר מהש"ס ר"פ כ"ש.
וכ"כ הבי"י בפשיטות בטור אור"ח סי' קע"ג והובא
להלכה בדברי הרמ"א בהג"ה ביו"ד סי' פ"ט ועי' בש"ך
שם ס"ק י"ט. ואמנם יש ליתן טעם וסמך לדברי רבינו
בעל הפרנס שאוסר ע"פ דעת הרמב"ם ז"ל שכ' בטעם
שצריך להמתין אחר אכילת בשר ששעוה הוא משום
בשר שבין השנים ונקרא בשר. וא"כ בנר"ד צדיך
להמתין משום הדגים שנשאר בין השנים שיש בהם
טעם ודמי כמו שאוכל הדגים עם חלב ביחד ועי' באו"ה
הארוך:

סי' ק"ח ובשער יו"ט תאפה וכו'. הוא מד' סה"ת
בסי' פ"ד וזה לשונו שם ובשאר יו"ט יעשה
כמו כן תאפה ואח"כ יקרא לה שם בענין זה אע"פ
שיכול לקרות לה שם בעודה עיסה ולהשהותה עד חול
אינה טובה להצניע כ"כ כשהיא עיסה לפי שהיא נדבקה
לדברים אחרים עכ"ל וכן צ"ל כאן:

סי' קמ"ד בשבת של ישראל צ"ל של ישראל
בשבת.

סי' ק"נ ושיעור שמן בנר וכו'. ט"ס יש בכאן ולשון
סה"ת בסי' רכ"ט כך הוא וזמן שיכול
להדליקה עד שתכלה רגל מן השוק וכו' הי"ד לקדמונים
שהיו מדליקין ברה"ר וכו' אבל אנו שמדליקין בבית הוי
היכרא עד עמוד השחר כן צ"ל:

סי' רי"ב ולא סגי ליה כו'. עי' בסה"ת סי' קכ"א אך
לבסוף מסיק דיכול להיות שליח אעפ"י
שלא היה מכירה מתחילה:

סי' רצ"ח נהגו לעשות סעודה וכו' וצריך לברך
שהשמחה במעונו. כן הובא בשו"ת
תה"ד בסי' רס"ח בשם רבינו בעל הפרנס אלו. ואכן
מסיק בשם ריב"א דאין לברך שהשמחה במעונו משום
דלפעמים איכא צערא לינוקא וכ"ה בשו"ע יו"ד סי'
ש"ה:

סי' שנ"ד וע"פ החזקה וע"פ הגבורות צ"ל הבריות.
וכ"ה בסמ"ג עשין נ"ב:

סי' שנ"ט כך קיבלו עליהם בשוכר אולי צ"ל בשופר:

בסי' תכ"ד י"א אב. אולי צ"ל יוד אב:

סימן לה חידושים והגהות על טור יו"ד מאת הרב וכו' מו"ה שלמה הכהן נ"י מו"ץ דפ"ק ווילנא

ובאמת שמדברי הסמ"ג שם מש"כ אח"כ מבואר דס"ל
כד"י דהביא שם מתחילה לדברי ר"י ואח"כ הביא לד' ר"ת
ומסיים ואין נראה לרבי יצחק בן אהותו אלא כמו שאמדנו
עכ"ל. וא"כ משמע להדיא דס"ל דדברי ר"י עיקר להלכה
הלכך דברי הרב"י אלו צ"ל ע.

(ג) בטור בר"ס נ"ח. נפולה אסורה כיצד.

ונ"ב: מש"כ רבינו נפולה אסורה ולא כתב טרפה
כמש"כ בררוסה ובנטלו צומת הגידין. היינו
משום דהתם בנטלו צומת הגידין הוא עצם הטרפות וכן

(א) בב"י בסימן נ"ז ד"ה כתוב בס"ה. שלא נתבטל
כדוב הוא להתיד.

נ"ב: טס"ה וצ"ל שלא נתבטל כרוב אין להתירם ע"י
טעם ס"ס כצ"ל וכ"ה שם בסמ"ג בלארץ קמ"א.

(ב) שם בב"י בסוף הסימן. אבל לענין הדין מודה
הוא דליתא לד"ת.

ונ"ב: הדבר מתמיה דא"כ מאי השיב רבינו הטור על
הסמ"ג דיש עוד צד להתיר, דילמא הסמ"ג נמי
ס"ל כר"י וכמו דס"ל להרא"ש ורבינו הטור בעצמו.

שיח בנין ח"ב יו"ד סימן לה שלמה

בהמת קרשים שנפסלה במומה שנתערכה באחרות דיש חילוק בין אם שכל בהמה לאחד, לבין שהאחד שחט את כולם. ואפשר שמצא כן רבינו באיזה תוספתא או בירושלמי. [א"ה: דין המשנה בבכור מבואר בגמ' חולין קל"ג: גם בפסולי המוקדשים ועי' כס"מ ורדב"ז שם].

(ה) בסי' ס"ה בד"מ אות ג'. אבל כאן מיירי שכל הראש נמלח ואין כאן איסור אלא שלא חתך לקרום וכו'.

ו"ב: לכאורה תמוה דא"כ בלא"ה נאסור מחמת המליחה, וכמו שמבואר להדיא לקמן בסי' ע"א, דאם לא ניקב העצם והקרום הוי כמו דנמלח המוח בכלי שאינו מנוקב דהמוח אסור. וא"כ היכי אפשר דאם יצלה אח"כ יחזור להתירו, דהא בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב הוי כנתבשל בלא מליחה, ותו אין לו תקנה לעולם. ואם דמיירי דניקב העצם אבל לא הקרום דהקרום אסור משום דבעי חתיכה ומליחה נמי קשה, דהא דבעי הקרום חתיכה למליחה היינו אם רוצה לבשלו אחר המליחה, אבל לצלי הא אמרינן דמדיב דיב דמא או אותביה אבית השחיטה או אנחיריה ודן ביה מידי. וא"כ אי ניקב העצם הוי כאותביה אנחיריה ואף הקרום שרי, ואפי' לא נמלח הראש מתחילה, וכ"ש כשנמלח. וכן מפורש להדיא לקמן בסי' ע"א בפמ"ג בש"ד בס"ק ה' דאם ניקב העצם אף דלא ניקב הקרום שרי לצלות לכתחילה כל הראש שלם, ודלא כהלבוש דמצריך גם לצלי נקיבת הקרום ע"ש. [ואף דהפמ"ג מיירי שם דלא נמלח הראש כלל מ"מ אם אותביה על מקום הנקוב בשעת מליחה מאי קפידא מה שנמלח הראש, דהא מ"מ לא הוי כנמלח בכלי שאינו מנוקב, וא"כ וודאי דמותר לצלותו אח"כ שלם בלא נקיבת הקרום רק דיניח אותו על מקום הנקב גם בשעת צליה]. וכתב הפמ"ג שם דאפי' לדעת הסוברין דחוטין בעי חתיכה גם לצלי, משום דהן מובלעין בכשר ואינן מופשטין ע"פ האש, מ"מ בקרום המלח קיל טפי משום דהוא רך ודק מאוד וכמו שמבואר ברשב"א בתו"ה הארוך [ובדפי הספר דפוס ברלין הוא ברף ס"ט ע"א] ע"ש.

ואכן אחר העיון ראיתי דהד"מ סובר דהטור סובר באמת דגם לקרום של מוח צריך חתיכה גם לצליה אף דניקב העצם והניחו על מקום הנקיבה, דלא דמי להניחו על בית השחיטה, דשם פתוח הרבה ונורא משאב שאיב דמא גם אם הקרום שלם. אך מ"מ עדיין

בדרוסה הוא עצם הטריפות, דכל שהטיל בה ארס הוא טרפה וודאי. והא דמהני בדיקה גם לוודאי דרוסה, היינו לבדוק אם הטיל הדורס בה ארס או לא, דאם לא נמצא בה אודם הוא ראייה דלא הטיל בה ארס. אבל נפולה אינו עצם הטריפות, רק הריסוק הוא עצם הטריפות, רק דנאמרה הלמ"מ דכל שנפלה ממקום גבוה צריך לחוש לריסוק איברים. ולכן כתב רבינו נפולה אסורה ור"ל דאסורה מספק דשמא נתרסקו איבריה. והא דכתב כיצד משום דיש חילוק דבתוך מעל"ע לא מהני בדיקה ואסורה מספק, ואפילו בדקו אותה ומצאו אותה שלמה, דבתוך מעל"ע עדיין לא ניכר השינוי ולאחר מעל"ע מהני בדיקה לפי דינא דגמ'.

(ד) בב"י בסי' ס"א בסוד"ה וכתב הר"ן. (חולין קל"ב) וטעמא משום דס"ל ז"ל דבכור דקתני מתניתין לאו דוקא דה"ה לכל בהמת קרשים וכו'.

ו"ב: הנה זה דחוק טובא, דהיאך אפשר דעיקר דין המשנה השמיט הרמב"ם וכתב [כהל' ככורים פ"ט] דין אחר הנלמד מהמשנה בה"ד. ועוד דהא בכור לא דמי לקדשים דהא יכול לבוא הכהן עליו בממ"נ ולכן אוקמ' ר' אושעיא למתני' דמיירי שהבכור כבר בא ליד כהן ומכרו אח"כ לישראל במומו. וא"כ הו"ל להרמב"ם לכתוב זה בפירושו דאינו פטור ממתנות רק בבא ליד כהן ומכרו לישראל במומו. וכמו שכו' רבינו הטור. אכן באמת נ"ל דרוח אחרת לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל ובמכוון השמיט להמשנה דחולין הנ"ל וכפי האוקימתא דר' אושעיא הנ"ל דהנה הדבר פשוט דבכור שהיה ביד ישראל שנתערב באחרים צריך להפריש אחד וליתן לכהן והשאר נאכלין במומן לבעלים בקדושת בכור והלכך כיון שנתנו הבעלים אחד לכהן תו נפטרו כולם ממתנות, ולא יכול לבוא עליו הכהן בממ"נ, דהא כבר יש לו חליפין, וכן שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות, וכמו דס"ל לר' יוסי במשנה דבכורות דף י"ז ע"ב. והילכתא כוותיה, והא דמקשה הש"ס בחולין שם ואמרו יבוא עליו כהן משני צדדין היינו לת"ק דמשנה דבכורות הנ"ל, אבל הרמב"ם ז"ל דפסק כר' יוסי, כל הסוגיא דלא כהילכתא. והלכך לא היה צריך להעתיק כלל המשנה דחולין הנ"ל, וכפי אוקימתא דר' אושעיא דאף אם נתערה הבכור ביד ישראל קודם שבא ליד כהן ג"כ פטור ממתנות, משום דכיון שצריך להפריש אחד לכהן ממילא פטור ממתנות. וכבר הביא הרמב"ם דין זה שם בפ"ט מה' ביכורים הלכה ג'. והלכך לא הביא רק דין

קשה מה דחילק בין נמלח הראש ללא נמלח, דלפי מש"כ עיקר החילוק בין ניקב העצם ללא ניקב ועדיין צ"ע.

(ו) בסי' ס"ט בכ"י ד"ה ואחר ששהה שיעור מליחה ידיחנו שני פעמים וכו'. וכ"כ הגהות מיימוניות (ה' מאכ"א פ"ו ואת ח') בשם סמ"ק.

ו"ב: לפנינו בסמ"ק בסי' ר"ה איתא דבעי הרחה ג' פעמים, ואולי דט"ס נפל בסמ"ק וצ"ל שתי פעמים או שבהגהות מיימון מש"כ בשם הסמ"ק הוא ט"ס וצ"ל שכ"כ הסמ"ג, דבסמ"ג בסימן רל"ז איתה להדיא דסגי בשתי פעמים. ומיהו מה שמסיים בהגהות מיימון [א"ה: לפנינו ליתא, אך נמצא כן בדפוס קושטא רס"ט ולא נדפסו על גליון הרמב"ם] שאם לא הדיחו רק פעם אחת בטוב אין קפידא ליתא בסמ"ג רק בסמ"ק. וצ"ל דהיינו טעמא דהסמ"ק שכ' בדין עכו"ם המשמש בבית ישראל ושמו הבשר בקדירה ולא ידעין אם הדיחוהו או לא, דסמכין דוודאי הדיח הבשר אחר המליחה משום דקפדי אמנקיותא, ואף דמשום נקיות בוודאי אינו מדיח רק פעם [אחת]. והיינו משום דבריעבד סגי בהרחה פעם אחת.

(ז) שם בכ"י ד"ה כתוב בשערי דורא שער ד' חתיכה שלא נמלכה וכו'. ובסימן שאחר זה יתבאר על דעת הרשב"א והר"ן כל זה אסור.

ו"ב: דבריו תמוהים דאדרבה הרשב"א והר"ן מסכימים כדעת ספר התרומה דבשר תפל שנבלע בו דם מבשר אחר חוזר להיות מותר עד מליחתו, שכמו שפולט דם של עצמו כך פולט דם שבלע, וכמו שמבואר להדיא ברשב"א בתו"ה הארוך בבית ג' שער ג' [ובדפי הספר ד' ברלין הוא בדף ע"א ע"א] וכתב שם דאף דהראיה שהביא ספר התרומה מזה שמולחין בשר ע"ג בשר ולא חיישינן שמא התחתון אינו פולט מה שבלע מן העליון, אינו ראייה כלל, דהתם משום דלא בלע כלל דאידי דטריד למפלט לא בלע, מ"מ הדבר מוכרע מעצמו לפי שיקול הדעת, דכלל אמרו כבולעו כך פולטו. וכיון שנבלע ע"י המלח, המלח שהבליעו יפלטנו. וכן דעת הר"ן הלוי ז"ל עכ"ל הרשב"א שם. וכ"ה מסקנת הר"ן בשם רבינו יונה. שוב מצאתי שהש"ך ז"ל בספרו הארוך על הטור ז"ל ג"כ תמה על דברי הרב ב"י אלו ע"ש.

(ח) בסימן פ"ד בד"מ אות ה'. וכ"כ באו"ה כלל מ"א.

ו"ב: טס"ה וצ"ל ובאו"ה פסק להחמיר כד' הרשב"א כצ"ל. וכ"ה בד"מ הארוך וכ"ה באמת באו"ה שם אות ב' בשם הרשב"א. ומסיים וכן היה הר"י מפרי"ש קורא שרץ לכל דבר חי אע"פ שאינו מהלך בפרי והכי נהגינן עכ"ל האו"ה שם.

(ט) שם בפרישה ד"ה ואם נמצאו קצת בקדירה. ואפשר שרבינו שכתב בשם הרשב"א קצת ר"ל ג"כ דבר מועט א' או ב' וכו'.

ו"ב: ולא הוי צ"ל לטעם דהוא דבר דמסתבר, והלא ע"כ צ"ל כן, דאל"כ יהי' דברי הרשב"א סותרין זא"ז דהרי בתשובת הרשב"א שהביא הב"י כאן וכן לקמן בסי' ק' מבואר להדיא דס"ל ג"כ דאם מצא ג' יש לחוש לשאר. והיינו כדעת הראב"ד. [ומש"כ בכ"י כאן בהעתקת לשון הרשב"א אך בירקות יש לחוש אם מצא ב' פעמים נ"ל דהוא ט"ס וצ"ל ג' דכ"ה להדיא בתשובת הרשב"א ז"ל שהביא הב"י לקמן בסי' ק'].

(י) בסי' פ"ז בכ"י ד"ה ובצים. וכתב רבינו ירוחם דברי רש"י והרא"ש.

ו"ב: בנתיב ט"ו [אות כ"ח].

(יא) שם בכ"י. וכ"כ רבינו ירוחם בנתיב י"ד אות כ"ב.

ו"ב צ"ל בנתיב ט"ו [אות כ"ב] ואף שרבינו ירוחם בעצמו שם באות כ"ח כתב דדעת רש"י והרא"ש נראה עיקר דסגי בחלמון לבד. צ"ל דהכא לענין מליחה דהוא משום דם דהוא דאורייתא, חשש לדעת הרשב"א דבעינן חלבון וחלמון. ומשו"ה לא העתיק באות כ"ב רק ד' הרשב"א לבד. ואף דדם שבישלו מדרבנן, מ"מ עיקר דם מדאורייתא, משא"כ בשר עוף בחלב עיקר דרבנן. וכן מחלק הש"ס בהדיא בחולין ד' קי"א בין כבד לכחל, דכבד עיקרו דאורייתא ואף דדם הכבד מדרבנן, משא"כ כחל עיקרו דרבנן. ועוד י"ל דשם באות כ"ב לא מצא לשום פוסק אחר שמדבר לענין מליחה רק הרשב"א ז"ל, ולכן העתיק ד' הרשב"א שאם אין לה רק חלמון לבד עדיין בשר הוא וטעונה מליחה. אבל לדינא סמך על מש"כ לקמן באות כ"ח דגם בנגמר החלמון לבד נקרא גמורות

[ומש"כ ברא"ש והרמב"ם כתב, פשוט דטס"ה, דליתא מזה שום רמז ברמב"ם. וגם מה שהגיה המעדני יו"ט דצ"ל והרמב"ן כתב ג"כ טעות דלא נמצא בספרי הרמב"ן ז"ל והדבר ידוע שטס"ה וצ"ל והרא"ם ז"ל אומר. [א"ה: כ"כ בכנה"ג יור"ד סי' פ"א] כ"ה בטור באמת בסי' פ"א וכתב ה"ד אליעזר דווקא חלב שהתירו הכתוב ופשוט שכוון לדברי הרא"ם בספר יראים. וכ"כ בהגהות מהר"ח שם דהנכון אצלו לגרוס ברא"ש והרא"ם ור"ל ה"ר אליעזר ממיץ. אך מה הנסתפק בהגהות מהר"ח שם [אות ד] דאפשר שהוא ה"ר אליעזר מוורדינא, גרם לו מה דלא היה לו הספר יראים מהרא"ם ממיץ ז"ל, דאלו ראה דדברי הרא"ש אלו כתוב בס' יראים, לא היה מסתפק לו כלל] והיאך לא ראה לריש דברי הרא"ם ז"ל. וגם לשון הרא"ש ז"ל שם בתחילה ואני אומר דנסיובי דחלבא אסור מדאורייתא, הנה תיבות אני אומר הוא משולל הבנה, דהלא מעיקרא נמי דברי הרא"ש הם שכתב דהגם דאמרינן דהמבשל במי חלב פטור מ"מ איסור דרבנן מיהא איכא, דהא אמרינן דפת שאפאה עם הצלי אסור לאכול בכותח, ובכותח לא נמצא רק נסיובי דחלבא, ומאי שי"ך על זה לומר ואני אומר, והול"ל ועוד י"ל. ולכן לבי אומר לי דמה שכתב ברא"ש אח"כ והרא"ם כתב צ"ל מקודם ואני אומר, וצ"ל והרא"ם ז"ל כתב ואני אומר וכו' דכל זה הוא לשון הרא"ם ז"ל בס' יראים. כנ"ל ברור להגיה.

(ג) בסי' צ' בכ"י. כתב סמ"ק לפי ר"ת דפירש דבעי שתי או ערב.

ונ"ב: בסמ"ק עצמו בלאוין ר"ג איתא שתי וערב וכן העתיק שם בהגהת הר"ף. ודע דדברי הב"י נדפס כאן בכמה שיבושים וגם מעורב דברי הסמ"ק עם דברי הגהות סמ"ק. והיינו משום דבספר הסמ"ק שנדפס עד זמן הב"י לא נדפסו עדיין ד' הגהות סמ"ק בפני עצמו, רק קצתם היה נדפס ההגהות בתוך ד' הסמ"ק. וסבר הב"י דהם דברי הסמ"ק ולכן ראיתי להעתיק כאן לשון הגהות הסמ"ק שם [וכן צריך לכתוב כאן בכ"י] אות ב' בפנים מפרש, כי לפירוש ר"ת בעי קריעה שתי וערב לקדרה בלא בשר או לצלי, לכאורה משמע דר"ל קריעה גמורה דלא סגי מאותה קריעה שקורעין אותו לשנים וכו' ומיהו לפי לשון התוס' משמע דסגי בהכי שפירשו לר"ת וכו' אע"פ שלא קרעו אחרי כן כלל לא שתי ולא ערב וכן נראה דבתוס' לא הזכיר לא שתי ולא ערב כי אם קריעה מועטת ושמא דיעבד וכו'.

ומותרות לאוכלן בחלב. וממילא דה"ה שאינן טעותות מליחה, ומה שמסיים שם רבינו ירוחם ו"א שאינה גמורה עד שתגמר קליפתה הראשונה ותתקשה [ותיבת הראשונה הוא ט"ס וצ"ל החיצונה. וכן הלשון בר' הרשב"א בתו"ה הקצר בית שלישי שער שלישי. וכדפי הספר דפוס ברלין הוא כדף י"ט ע"ב. והך י"א הוא דעת הרשב"ם ז"ל שהובא בתוס' ביצה ד' ז' וכדברי הר"ן דלשם]. והראשון נראה עיקר, אינו מד' ר"י [רבינו ירוחם] בעצמו, רק הוא לשון הרשב"א ז"ל בתו"ה הקצר שם. ורבינו ירוחם העתיק לשונו, אבל רבינו ירוחם בעצמו אפשר דסמך על מש"כ באות כ"ח דגם בנגמר החלמון לכר א"צ מליחה.

ודע שרעה שלישיית יש בזה להרא"ה ז"ל בברק הבית [וכדפי הספר ד' ברלין הוא כדף ע"ב ע"א] דאף דאינן גמורות ואסורות לאוכלן בחלב, מ"מ א"צ מליחה, דאף דהן נחשבין כבשר העוף, מ"מ דבר ברור הוא שאין בהם דם ע"כ יצא ולמד ממעייא וכרכשא שאין בהם דם והן אסורין משום בשר בחלב. ואמנם הרשב"א ז"ל בספר משמרת הבית כתב עליו איהו חלם ואיהו מפשר, ומאין לו שאין בהם דם אע"פ שלא נגמרו, וכל שהן חשובין כבשר אף לענין בשר וחלב מדרכנן למה לא יחשבו כבשר לענין דם דאורייתא. וכן הסכימו רבותינו הצרפתים ז"ל וכן כתב בעל התרומה וכן האמת עכ"ל הרשב"א שם.

(ב) שם בטור. וכתב א"א הרא"ש ז"ל דנסיובי דחלבא אינם בכלל מי חלב ואסור מה"ת וכו'.

ונ"ב: הדבר צ"ע דהרא"ש ז"ל [לא] כתב זה משמיה דנפשיה והלא דבריו ז"ל אלו הם דברי רבינו אליעזר ממיץ ז"ל בספר יראים שלו באות קמ"ח והכריח כן מהא דפת שאפאה עם הצלי דאסור לאכול בכותח, ואם דנסיובי דחלבא אינו אלא איסור דרבנן, לא הוה גזרו כולי האי לאסור כפת. [ונראה מדבריו ז"ל שם דכבו"ח דרבנן כגון כפת שאפאה עם הצלי של עוף מותר לאכול הפת עם חלב, או דפת שאפאה עם הצלי של בשר בהמה מותר לאוכלה עם חלב שחוטה או חלב של תיש וכדומה]. והכריח מזה דנסיובי דחלבא אסור מה"ת, ומי חלב דהוי דרבנן היינו המעורב עם המט"ו [בלע"ז] לאחר הרתחה ע"ז. והיותר תימה דהלא הרא"ש ז"ל בדרכיבור הזה הביא סוף דברי הרא"ם ז"ל לענין מה שאסור המי חלב מחמת אבהמ"ח

בני ח"ב יו"ד סימן לה שלמה שכא

בית ד' שער א' [וכדפי הספר ד' ברלין הוא ד' ק' ע"א]. ומוזה מוכח דס"ל דגם בדבר שנאסר כדי קליפה ג"כ אמרינן חנ"ג, וזה שלא כדעת רבינו ירוחם בשם יש מפרשים שהביא הב"י כאן. והוא אולי הוכיח זה מהא דאין קליפה אוסרת חבירתה, אבל לפי סברת הרשב"א והרא"ש דאין הנאסר יכול לאסור וכו' בטל הוכחה זו.

יז) בב"י בס"י ק"י ד"ה ודע דכפג"ה כתב הרשב"א מדפריך התם וכו'. משמע דביצה חשובה ככריזה ולא בטילה.

ונ"ב: וע"ש בד' הרשב"א כחידושו דמסיק דלפי מש"כ התוס' דמין במינו יבש ביבש סגי ברוב אף מדרבנן, אין ראיתו ראייה כלל, ולא מצי לשנויי דר"י מיירי לבטולי היא גופא, דאי"כ חסגי ברובא ולא בעי ס' ע"ש. ומשמע מדבריו ז"ל דהראב"ד ס"ל דגם יבש ביבש צריך ס' מדרבנן. וצ"ל דמפרש דמש"כ בזבחים ד' ע"ט דאמור רבנן ברובא ומפרש הט"ז דמיירי במין במינו ר"ל ברביה, ור"ל בס'. וכן פירש הראב"ד ז"ל להא דמקשינן בחולין ד' ק'. ואמאי תבטל ברובא דר"ל ברביה. וכן כתב הרשב"א ז"ל בתו"ה הארוך [ב"ד ש"א] ק"ז בשם יש מגדולי החכמים דברובא היינו ברביה וכן הביא שם בשם רש"י ז"ל.

בטור סימן ק"י. וראוי להתמיר לאסור כל החתיכות שנשארו במקולין שאין הכל בקיאין בדברים אלו וכו'.

ונ"ב: דין זה שכי' רבינו בשם הרשב"א ראוי להחמיר אף בחתיכה שאינה ראויה להתכבד ולא בטיל, לא נמצא רק בתו"ה הקצר בבית ד' שער ב' [וכדפי הספר ד' ברלין הוא בד' כ"ח ע"א] בשם יש מי שאוסר, אבל בתו"ה הארוך לא נמצא מזה שום רמז רמזא, ואדרבה כתב שם [דף ק"כ ע"ב בדפוס ברלין] דבין כך ובין כך חתיכות קטנות או גדולות שבגדולות שאינן ראיות להתכבד בפני האורחין מפני קטנן או מפני גדלן בין כך וכך מותרות אם היה שם רוב היתר ובלבד וכו', ולא הביא על זה שום מחלוקת בזה [ואולי הוא משגת הדפוס ד' דק"ק ברלין שהשמיטו להדפוס זה בתו"ה הארוך ואולי בדפוס וויניציא שנדפס בשנת שס"ז ועוד בדפוסים הראשונים נמצא זה בשלימות].

ומ"הו בעיקר הדבר מש"כ בתו"ה"ב הקצר בשם יש מי שאוסר צ"ע טובא. דהא באמת עיקר דין

יד) בטור בסימן ק"ג. ואפי' אינו פגום מחמת עצמו שבפני עצמו הוא מוטעם ומשובח אלא שפוגם תעורבותו כגון יין נסך שנפל לתוך גריסין וכו'.

ונ"ב: לכאורה קשה דלמה לא אסרו חכמים לגזור משום שאר דברים שהיין נותן בהם טעם לשבח, וכמו דגזרו במין במינו לח בלח או לח ביבש, דבעי ס' משום גזירה אטו מין בשא"מ. ובאמת היה מקום לומר דלא התירו בכאן רק בדאיכא ס' ואך הקפילא מרגיש טעם לפגם, דאי היה מרגיש טעם לשבח היה אסור אף בדאיכא ס', ובדאיכא ס' לא שייך גזירה משום שאר דברים שהיין נותן בהם טעם לשבח, משום דאינו שכיח כלל דיהיה ניכר הטעם היכא שיש ס' נגר היין, ולמילתא דלא שכיחא לא גזרינן. אכן מדברי הש"ך מוכח בכ"מ דאף דליכא ס' מותר אם כתבשיל זה הוא נט"ל, ואולי דנט"ל בנותן טעם לשבח לא מחלף כלל דלא שייך לגזור. ועדיין צל"ע.

טו) בב"י בס"ס ק"ד. ויש לחמוה ע"ז מפני שהרשב"א והר"ן ז"ל שמחלקים ביניהם וכו'.

ונ"ב: הדבר צ"ע, דמאי ענין זה למחלוקת רבה ורב ששת, דהא גבי עכברא בשאר דברים גם רב ששת ס"ל דפוגם, רק דס"ל דמ"מ אסור [בשיכרא] משום דחידוש הוא, וא"כ אינו ראייה לזכוב דדילמא אף דפוגם בעין מ"מ משביח בתעורבותו וכמו עכברא בשיכרא ואף דהמרדכי הביא בשם הרוקח דאף דעכברא בשכרא אשכוחי משבח זכוב אין נ"ט, מ"מ אי י"ל דרבינו ירוחם שהביא בשם הר"מ והרא"ש לאסור בזכוב עד ס' וכן רבינו הטור ושערי דורא חולקים ע"ז וס"ל דמשביח. ועכ"פ מש"כ הב"י לסתור דבריהם מהא דקיי"ל כרבה אינו סתירה כלל דאף דעכברא פוגם, מ"מ י"ל דזכוב משביח.

טז) בב"י בס"ס ק"ה ד"ה והאי. שאם אתה אומר כן אין לך קליפה אוסרת קליפה הסמוכה לה.

ונ"ב: ר"ל דהא י"ל דהקליפה נעשית נבילה ויחזרת ואוסרת קליפה השניה, דנהי דהאיסור עצמו אינו יכול לילך, מ"מ ההיתר שנאסר מחמת הבלוע שבו יכול לילך ולאסור, אלא ע"כ דאמרינן דאין הנאסר יכול לאסור אלא במקום שהאיסור יכול להלוך בטבעו. וכן מבואר להדיא בתו"ה הארוך

(כ) עוד שם בב"י. כמו שאמרנו באיסור הבלוע בדופני הכלי אבל הראב"ד ז"ל.

ונ"ב: גם כאן חסר קצת וכן איתא שם: דכל שהוא על פני הכלי ועבר יומו עברה צורתו והרי הוא פגום ומותר כ"ה שם בתו"ה. וע"ש בבדק הבית להרא"ה ז"ל שדעתו ג"כ כדעת הראב"ד והתוס' שגם הבעץ אינו נפגם, אך דמחלק בין טיחת שומן או רוטב עב וכל דבר שיש בו ממשות, דבזה אינו נפגם כל זמן שהוא בעץ. אבל בכרייתא דע"ז דמיירי בלוקח כלי תשמיש של יין נסך שנשתמש בהם יין שהוא דבר הצלול, ובדבר הצלול שאין בו שמנונית אף שנתייבש ע"פ הכלי, מ"מ נפגם אחר מעל"ע. ועפ"ז יש לפרש בכרייתא דעד שלא הטביל היינו שלא הדיח הבעץ, ומ"מ למ"ד דנט"ל מותר, גם זה מותר. ועוד כתב שם דאף אם נפרש דטבילה דהתם ר"ל הדחה, מ"מ אינו מוכח משם דהבעץ נפגם, די"ל דהא דאמר שם דתני חדא מותר, לא הדרא אכולהו, אלא אשלא הגעיל ושלא ליבן ע"ש.

(כ"א) בסי' קכ"ג בב"י בשם תשובת הרשב"א. שלא מציינו בשום מקום שאסרו לסוך בחלב א"נ בשומן חזיר וכו'.

ונ"ב: לכאורה קשה דמאי ראייה מחלב ושומן חזיר, דהא הם מותרים בהנאה, ומצד סיכה כשתייה אין לאסור דלא אסרינן סיכה כשתיה רק גבי שמן, אבל ביי"נ דאסור בהנאה מה בכך דאינו כשתיה, מ"מ אסור מצד הנאה. ואולי דאין רצונו רק להביא ראייה דסיכה כשתיה אינו רק בשמן ועדיין צ"ע.

(כ"ב) שם בב"י בסוף הסימן בבד"ה. צריך להעביר הקולמוס על והכי נקטינן וכו'.

ונ"ב: הדבר תמוה דלמה צוה להעביר הקולמוס על והכי נקטינן, דהא דברי ספר התרומה ברורין בטעמן, דהא קי"ל דאמרינן סלק את מינו וכו'. וכן התוס' והרשב"א והר"ן בשם רבותינו הצרפתים ס"ל כן, וגם רבינו הטור ז"ל כתב אבל בספר התרומות כתב וכו' ומשמע דמסכים גם כוותיה. ועוד דאם בספרו בד"ה חזר בו, למה בשו"ע פסק כדעת ס' התרומה, ועוד דמהו שמסיים אחר זה ומיהו [וכו'] דאדרבה כיון דדעתו דלא אמרינן סלק נאסר גם היך שבגת. וגם כל לשון זה אינו מדוקדק כלל.

חתיכה הראויה להתכבד דאינה בטילה, אינו רק מדרבנן ומנין לנו להחמיר במקולין ולגזור גם כחתיכה שאינה ראוי' להתכבד דשמא יטעו, דהא הוי גזירה לגזירה, והיכן מציינו גזירה כזו בש"ס. וגם כבר נתלבטו בזה הב"ח והט"ז בס"ק ה' בכיאר וטעם גזירה, וגם אנכי הארכתי בזה בגליון השו"ע לכאר ד' הרשב"א ז"ל בטוב טעם ודעת, ואי"ה בחידושי לשו"ע יבואר הכל בעזה"י. רק אחת ראיתי לכתוב בכאן מה שהעיר הגרע"א בגליון היו"ד כאן על השו"ע שהביא להלכה בפשיטות דבמקולין אפי' חתיכה שאינה ראויה להתכבד אינה בטילה והלא במקולין כל הבשר הם בשר חי שעדיין לא נתבשלו, והרי כחתיכת בשר חי הביא השו"ע [סי' ק"א סעי' ג'] ב' דעות אם נוהג בה דין חתה"ל מחמת שבשר חי אינה ראויה להתכבד לפני האורחים, וא"כ אדרבה במקולין אף חתיכה הראויה להתכבד דינה להיות בטלה וכן הקשה בפמ"ג [שם סק"ז] ונשאר בקושיא.

ואמנם לענ"ד נראה ליישב, דהא שכ' בסי' ק"א שחתיכת בשר חי לא מקרי ראוי להתכבד, היינו דווקא בבעה"ב דאין דרך לכבד אורחים בבשר חי, אבל בטבח ששוחט ומוכר לאחרים במקולין בוודאי דרכו לשלוח להו במתנה מנה יפה של בשר לאורח נכבד או לקרובו ואהובו, וכן מציינו בביצה דף י"ד ע"ב דדרך לשלוח בשר חי לחבירו לדורות, דתנן שם בש"א אין משלחין ביו"ט אלא מנות. ופירש"י אין משלחין דורות איש לרעהו אלא מנות דבר המוכן ואינו עשוי להניחו למחר, ובה"א משלחין בהמה חיה ועוף בין חיין ובין שחוטין. הרי דרך לשלוח גם בשר חי למנה. ומיהו בוודאי לא שייך זה רק בטבח, אבל בבעה"ב שהוא גופא לוקח מטבח, אינו שייך שיכבד לחבירו שישלח לו בבשר חי. כן נ"ל ליישב.

י"ט) בסי' קכ"ב בב"י ד"ה והאי. דאי טבילה ממש קאמר ובכלים שלא נשתמש בהם ליכא ג"ט כלל.

ונ"ב: חסר כאן בדברי הב"י בהעתקת לשון הרשב"א בתו"ה הארוך וז"ל שם בבית ד' שער ד' [ובדפי הספר ד' ברלין הוא בדף קכ"ה ע"ב] דאי טבילה ממש קאמר ובכלים חדשים שלא נשתמש בהם ליכא נתינת טעם כלל. ועוד דמשום טבילה ליכא מ"ד שיהא אסור אפילו בדיעבד אלא טבילה זה היינו הדחה וכו' כ"ה שם בתו"ה וכן צ"ל ג"כ כאן.

כ"ו) שם בב"י ד"ה ומ"ש רבינו ותימה. ותירץ דמשום בושט וכו' אבל לעשות מעשה כולי האי וכו'.

ו"ב: ונראה דאם נותנת אמתלא דסברא דטמאה נדה, ועכשיו נתברר אצלה דהיה דם מכה וכמש"כ בספר התרומה לעיל, נ"ל דבכה"ג מודה הרמב"ן דאפי' אם הוחזקה נדה בשכנותיה, דבכה"ג לא שייך תירוצו של הרשב"א דלעשות מעשה כולי האי לא אורחא, דבכה"ג דסברא דהיא טמאה נדה ממש למה לא תעשה כן.

כ"ז) בסימן קפ"ח בב"י ד"ה וכתב עור הרמב"ם. הפילה חתיכה ודם אגור בתוכה וכו'.

ו"ב: צ"ל חתיכה קרועה וכ"ה ברמב"ם שם [הל' אסו"ב פ"ד הי"ד] וע"ז כיון ה"ה ז"ל במש"כ שנראה שהיה גורס בגמ' קרועה. ומה שיש לתמוה על הרמב"ם ז"ל דהא הברייתא ס"ל כסומכוס, והרמב"ם ז"ל בעצמו בהלכה שלפני זה פסק דלא כסומכוס כבר השיגו הראב"ד ז"ל שם בהשגות. וה"ה ז"ל שם הביא לדברי הראב"ד ז"ל לכוונה אחרת. ולענ"ד הדבר פשוט כמו שכתבתי.

ולענין מה שהקשה ה"ה ז"ל על הראב"ד ז"ל דהא בלא"ה היא טמאה, דהא הראב"ד ז"ל פסק דהלכה כמ"ד דא"א לפתיחת הקבר בלא דם. לענ"ד לק"מ, דנ"מ לענין אם הפילה חתיכה דקה משפופרת, דבכה"ג לא אמרינן דא"א לפתה"ק בלא דם, וכמו שכ"י בב"י כאן. והן אמת ד"ל דה"ה ז"ל לא ס"ל לחלק בין חתיכה עבה לדקה, אבל ד' הראב"ד יש ליישב כן.

ולענין ליישב ד' הרמב"ם מהשגת הראב"ד ז"ל, י"ל דלא גרס בגמ' כסומכוס וקילא מכולהו, ושפיר י"ל דאתיא כד"ה, משום דקרוע שאני ועדיף מפלי פלו"י. ודו"ק היטב.

כ"ח) בסי' קפ"ט ד"ה עוכרה. וכן דעת רבותינו הצרפתים ז"ל אע"פ שהרז"ה חלוק בדבר.

ו"ב: צ"ל וכן דעת רבותינו הצרפתים ז"ל והר"ז הלוי ז"ל אע"פ שהרז"ה חלוק בדבר כצ"ל. [א"ה: הגהה זו מוכרחת שהדי כתוב כן בתוה"ב משם לוקחו דברי הב"י. גם לעיל סי' קפ"ד כתוב כן בב"י וצריך להגיה

ולכן לבי אומר לי דלשון הב"י והכד"ה הוא מסורס בכאן, ומתיבת ומיהו עד וודאי איכא ס' ומותר צריך להיות בתחילה בר' הב"י גופא קודם תיבות הכי נקטינן. והך ומיהו וכו' עד סוף הדיבור הוא סובב והולך על דברי ס' התרומה והטור. ואמנם (אח"כ) כשחיבר אח"כ ספרו בדק הבית ראה שכל מה שכ"י בב"י שלו מתיבת ומיהו ואילך עד וודאי איכא ס' ומותר אינם דברים מחוורים, צוה בעצמו להעביר הקולמוס על דברים אלו ולמחוק אותם ולכתוב במקומם והכי נקטינן. כנ"ל להגיה דברי הב"י אלו. ובמש"כ (בכד"ה) [בב"י] שלו תיבות והכי נקטינן, צריך להיות בדברי בד"ה וכמש"כ לעיל בדברי הב"י בכאן מסורסין.

כ"ג) בסי' קפ"ב בב"י ד"ה ומ"ש וי"א. מ"ט ווסתות רבנן ובמקום מצוה לא גזור.

ו"ב: כ"כ הראב"ד שם בשער הפרישה משמיה דנפשיה, אבל בשער הקדושה כתב טעם זה בשם הגמ' ומשמע דהיה גורס בגמ' כן וצ"ע.

כ"ד) בב"י בס"ס קפ"ד ד"ה וכתב עוד. ודע דאע"ג וכו'.

וכתב בצידו כבוד חתני הרב הגאון מו"ה נחום נ"י אב"ד דפראק יצ"ו ז"ל: לכאורה תמוה דהא מבואר כן גם בסימן זה בדברי הטור והוא כמה שמפורש לעיל ד' ל"ג ריש עמוד ב' בטור בין שקבעה ווסת ג' פעמים בין שקבעה בפעם אחת, והרשב"א מחלק בין גדולה לקטנה. וא"כ למה הוצרך רבינו הב"י להביא זה מד' הטור לקמן בסימן קפ"ט עכ"ל כבוד חתני הרה"ג נ"י הנ"ל. [א"ה: כבר העיר כן הדרישה על אתר בסוף דבריו].

כ"ה) בסי' קפ"ה בב"י ודע. שכתב שם הרא"ש אפי' מצא וכו'.

ו"ב: ע"ש ברא"ש דמירי באשה טהורה שנמצא בגדיה מלוכלכים בדם, דנאמנת לומר דטהורה אני ובשוק של טבחים עברתי וכו' ע"ש. ומיהו נראה דה"ה בנד"ד בהניחה בחזקתה טמאה ואח"כ בא לאחר שיעור ספירת ז"נ וטבילה ואמרה דספרתי ז"נ וטבילתי, דג"כ נאמנת ואף דבגדיה מלוכלכים בדם. וכן מבואר בד' הרב בהג"ה בשו"ע כאן סעיף א'.

שם כמו כאן. וכ"ה בהשגות הרז"ה בשער הספירה והבדיקה אות ה'. ועי' רשב"א נדה ט, א].

כ"ט) כסי' קצ"ז בב"י ד"ה ודע שהרמב"ם כתב. וכל מה שאמרנו טמאה סופרת ז' ימים מיום שנמצא בו הכתם.

נ"ב: לכאורה היה נראה שטעמו של רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בזה הוא, משום דס"ל כדעת תר"י ברפ"ה דברכות, דהא דאמר ר' זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל וכו', עיקר הרבותא והחומרא שאפי' אינן רואות רק טיפת דם שהוא קטן מאוד כחרדל, מ"מ חיישינן שמא יצא אותה טיפה בג' ימים, וכיון דהנשים אינן בקיאות לחלק בין ימי נדה לימי זיבה, ולכן גזרו שתצרך ז' נקיים בכל זמן שתראה. אבל אם ראתה מרובה אינו מצד חומרא דר"י, דודאי יש לחוש דנתחלק בג' ימים. ובראתה ג' ימים כבר נגזרה בימי רבי שצריך ז' נקיים אף בראתה בימי נדות. והלכך במצאה כתם נמי, אם לא מצאה רק כתם אחד כגריס ועוד, דעד כגריס יש לחלות במאכולת, ולכן בשביל המשהו שמצאה יותר מגריס אין להחמיר עליה חומרא דר"י, דס"ל להרמב"ם דחומרא דר"י לא היה רק ברואה ממש, אבל לא בכתם. אבל במצאה כתם שהוא גדול כשיעור ג' כתמים ונמצא שיש בכתם שיעור כדי זיבות של ג' ימים, שפיר צריכה ז' נקיים חוץ יום המציאה משום דזה כבר גזרו בימי רבי בשדות וכל זה לטעמו של תר"י ז"ל. אבל לפי טעמו של הר"ן ז"ל בפ"ב דשבועות דהוא גזירה מחמת ראייה הסותרת ע"ש, אין לחלק בין מצאה כשיעור כתם אחד לבין אם מצאה כרי שיעור ג' כתמים ודוק.

כ"ט) כסי' קצ"ז בב"י ד"ה וכתב הרשב"א. (והרא"ה) [הר"א] מן המתירין.

נ"ב: דצ"ל והר"י מן המתירין והוא ניהו הבעל המאור ז"ל בהשגותיו על ספר בעלי הנפש. וכ"ה הלשון בתו"ה הארוך ד' קפ"ח ע"ב בדפוס ברלין. ונוסחא משובשת נדמנה לו להב"י בס' תוה"א, וע"כ הוצרך לדחוק לקמן בסוף הסימן דתרי תנאי נינהו דהר"א לבר והראב"ד לחוד. אבל הדבר ברור דצ"ל והרז"ה מן המתירין, וכ"ה לפנינו בתוה"א בכל הדפוסים. [נא"ה: עי' סד"ט סקט"ו שעמד על כך שלפנינו ברשב"א איתא הרז"ה].

ל') כסי' קצ"ח בטור. לא תאחו כה חכירתה בידיה בשעת טבילה ואם הדיחה ידיה במים תחילה שרי שמשקה טופח שעל ידה חיבור למי המקוה.

נ"ב: והרשב"א בתוה"א הארוך בשער הטבילה משמע דבעינן שיהא במים שהדיחה ידיה טופח ע"מ להטפוח. שכ' ח"ל: מפני שמשקה שעל ידיו טופח עמו להטפוח ומתחבר במי המקוה ואין כאן חציצה ור"ש מחמיר ומצריך שירפה ידיו שיכואו בהם המים כן נ"ל עכ"ל הרשב"א ז"ל שם. ונ"ל שטעמו כיון דלת"ק אף שאינו רפוי מותר אם הדיח ידיו, דר"ש אסיפא פליג וס"ל דגם בהדיח בעינן שירפה ידיו [נדלא כהרמב"ם והרמב"ן ז"ל דר"ש ארישא פליג ולקולא דברפוי אף אם לא הדיח ידיו טהורין, ולת"ק לא מהני רפוי] אבל לדעת הרשב"א משמע דברפוי לכו"ע לא בעינן הדיח, רק באינו רפוי לת"ק מהני הדיח, ולר"ש אף בהדיח בעינן רפוי. והלכה כת"ק.

ודברי רבינו ירוחם שנראה שסובר דהרשב"א פוסק כר"ש וכמו שכ' הר"י לקמן לדעתו ז"ל צע"ג, שהרי בהדיא מפורש בתוה"א דפוסק כת"ק דבהדיח לא בעינן רפוי, וברפוי לא בעינן הדיח אף לת"ק דברפוי לא פליגי כלל. [ונראה שלא היה החיבור תוה"א לפני רבינו ירוחם, וכן הטור ז"ל ג"כ לא ראה ס' תוה"א הארוך כנודע]. והלכך בעינן שיהא המים שעל ידיו הרבה שיהיה בהן טופח ע"מ להטפוח, ואו דינן כמחוכרין למקוה. והלכך דאף שהמים שעל ידיה נעשו תלושין כשהוציאה ידיה מן המקוה, מ"מ כשחזרה והכניסה ידיה במקוה לאחוה חכירתה, נטהרו המים מתורת השקה, ושפיר בעינן דיהא טופח ע"מ להטפוח, דאל"ה לא מקרי השקה. [ועי' בתוס' גיטין דף ט"ז ד"ה הניצוק דלענין השקה חמיר טפי מחיבור מקוואות, דאף בטופח ע"מ להטפוח הוי אבעיא דלא איפשיטא]. אבל בתוה"ב הקצר לא הזכיר טופח ע"מ להטפוח, והדבר צ"ע, דהא קי"ל דמשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה. ואולי דבתוה"ב הקצר מיירי דלא הוציאה ידיה מן המקוה רק בעודם במקוה אחזה לחכירתה ושם לא בעי השקה דמעולם לא נעשו שאובים וגם לא הוי חציצה אף שידיה אינם רפויים משום דידוע שאין דברים גושיים יכולים להפסיק בין מים למים. וראיה לדברי דבהדיח במי המקוה ולא הוציאה ידיה, א"צ טופח ע"מ להטפוח, מד' הרשב"א בתוה"א שם בשם

לכתוב בתחילה ואח"כ כל הטמאין. דהא בגמ' לא הוזכר רק נדה בלבד והרמב"ם הוציא מנדה דה"ה לכל הטמאים וא"כ דין נדה הו"ל להביא ברישא. ועוד תמוה דמנ"ל דה"ה שאר הטמאין, דהא י"ל דדווקא באשה מותר משום דבגדיה רחבין ויש רווח בין הגוף ובין הבגדים. וכן דעת הראב"ן באמת והובא בש"ך כאן ס"ק נ"ו [אך גם על הש"ך יש לתמוה דהעתיק דעת הראב"ן בפשיטות בלא שום חולק והרי הרמב"ם חולק על זה] אבל באיש אסור לטבול בבגדים שלו וכן משמע מד' הש"ך דנקט אשה נדה דווקא. ומיהו ליישב קושיא הראשונה במאי דנקט לשון דיעבד י"ל דס"ל דדווקא ביו"ט דטבילת כלים אסור ביו"ט לכן התירו לה לטבול לכתחילה בבגדיה כדי לטהר את הבגדים שלה כדי שתהא יכולה לאכול קדשים בזמן הבית ומשום שמחת יו"ט התירו לה אפילו לכתחילה דהוי כדיעבד אבל בחול בודאי אסור לכתחילה.

שוב ראיתי ליישב דברי הטור שהשמיט זה משום דהאידינא דגם הנשים לכושים בבגדים קצרים ומהודקים לכשר אסור לטבול בבגדים. אבל ליישב יתר הקושיות יבואר במק"א א"ה. וגם מה שיש לתמוה מה שדייק הרמב"ם דמותרת לבעלה, וכן מה שהשמיט הטור דין זה לגמרי הכל יבואר במק"א א"ה.

הראב"ד, דבאותה משנה דמס' מקואות יש ללמוד דאין האשה צריכה לעקור רגליה מן הקרקע בשעת טבילה ולשוט באמצע המים. וא"ת והלא היא חוצצת בדריסת רגליה על הרצפה ואין המים נכנסין תחת רגליה ואין טבילתה בבת אחת, הרי אמרו במשנה א' שהמים מקדימין ברגליה. ועוד שהרי שנינו טופח ע"מ להטפוח חיבור לטומאה ולטהרה וכו' ומדכ' ועוד משמע דבמים מקדימין ל"צ טופח ע"מ להטפוח והיינו כמ"ש בעזה"י. ובחידושי הארכתי עוד בזה בעזה"י.

ל"א בסי' קצ"ח בכ"י. וכתב עוד הרמב"ם [הל' מקואות פ"א ה"ז] כל הטמאין שנטבלו בבגדיהן וכו' וכן נדה שטבלה בבגדיה וכו'.

נ"ב: הנה בגמ' משמע להדיא דגם לכתחילה מותרת לטבול בבגדיה, שהרי אמרו נדה מערמת וטובלת בבגדיה. וכן הרא"ש ז"ל שם בפ' תינוקת [הל' מקואות סי' כ"ח] כתב בהדיא דנדה יכולה לטבול בבגדיה, לפי שהמים נכנסים תחת הבגדים. [א"ה: אולם בקצור הל' נדה כתב הרא"ש: ותפשוט חלוקה ותטבול ועי' מעדני יו"ט הל' מקואות שם סק"ד]. והרמב"ם בעצמו בפ"ד מה' יו"ט [הי"ח] העתיק המימרא כלשונה דמערמת וטובלת בבגדיה. ועוד תמוה דדין נדה הו"ל

סימן לו

ביאורים והערות בשו"ע יו"ד

ז"ל די"ל דהריטב"א ז"ל לשיטתו אזיל בזה וכמו שאבאר בעה"י דהנה לכאורה דברי הריטב"א הנ"ל צריכים ביאור דמה טעם יש לחלק בענין זה בין עדות אשה לשאר איסורים דהא בשניהם מן הדין היה צריך שנים רק דבעדות אשה האמינו ע"א מטעם דאשה דייקא ומנסכא ובשחיטה האמינו ע"א דכידו וראיתי להש"ך ז"ל בסי' קכ"ז בס"ק הנ"ל שדחק למצא טעם לדברי הריטב"א משום דס"ל דדווקא במקום דגלי לן קרא בפירוש דסגי ע"א כגון בעגלה ערופה ובסוטה התם אמרינן דנחשב כשנים אבל בדבר דלא גלי לן רק דמסברא ידעינן דנאמן כמו בשחיטה דנאמן מצד הסברא דהוא בידו או במקום דנאמן מצד תקנת חכמים

שו"ע סימן א'

שוחט שהעיד עליו ע"א ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו ע"א בהכחשה לאו כלום הוא. והוא מד' מהרי"ק בשורש ל"ג וכתב טעם לזה משום דכל מקום שהאמינה תורה ע"א הוה כשנים וכו' והמהרש"ל ביש"ש פ"ק דחולין דין ט' חולק עליו וכתב דברי' האשה רבה דין ה' פסק כד' הנ"י שם בשם הריטב"א דדווקא לגבי עדות אשה אמרינן שהוא כשנים אבל לגבי שאר איסורים הרי הוא חר לגבי חר וכו' והובא בקצור בט"ז כאן בס"ק כ"ג ובש"ך לקמן בסי' קכ"ז ס"ק י"ב אמנם לולא דברי המהרש"ל ז"ל הייתי אומר דהדין עם המהרי"ק ואין סתירה מדברי הריטב"א

כשנים ודברי מהרי"ק ברורין. ואמנם כל זה כתבתי ע"פ דרכו של המהרש"ל מדמייק מד' המהרי"ק דגם הבשר מותר מכח האי טעמא אמנם באמת המעיין היטב בד' מהרי"ק בשורש ל"ג יראה להדיא דלא מיירי שם מדין הבשר כלל ואפשר דהמעשה הי' שכבר נאכל הבשר ועיקר השאלה היה על השוחט אם יש לפסול לשוחט מחמת עדות הע"א וע"ז השיב דאינו נפסל מתרי טעמי דחדא דכיון דהעד האחר בא להעיד על השוחט ולהוציאו מחזקת כשרות אין בעדותו כלום דהא ע"א בהכחשה לאו כלום הוא ועוד דכל מקום שהאמינה תורה ע"א הרי כאן שנים וכו' ומשמע שם דעיקר סמיכתו אינו אלא על טעם ראשון ואפשר דמשום זה לא העתיק המחבר רק טעם הראשון לכד וא"כ בלא"ה לק"מ מהריטב"א דהכא שרי מצד דבא לפסול השוחט וע"ז בוודאי אינו נאמן וממילא גם הבשר שרי ונ"מ אם העיד דשחט שלא כהוגן בשוגג והוא לא ידע באופן שהשוחט לא יפסל על פיו אפשר דמודה מהרי"ק דהבשר אסור דהוי חד לגבי חד ומעמידן הבהמה בחזקת איסור ועי' בפמ"ג בש"ד ס"ק מ"א ודו"ק:

סעיף ב'

אבל א"צ לשואלו אם נתעלף. וכ"כ עי' בטור וב"י שדעת הרא"ש שצריך לשואלו אם נתעלף ונ"ל פשוט דאם שחט עוף ולא שחט בו רק הקנה והושט נשאר שלם א"צ לשואלו כלל אם נתעלף דמה בכך דנתעלף ושהה בו הרי בקנה בעוף אינו פוסל שהיה כלל וכמבואר בשו"ע לקמן בסי' כ"ג סעיף ה' [ומיהו האידנא דחיישנין שמא נגע בוושט, גם בעוף צריך לשואלו] ולכן כתב הרא"ש בפ"ק דחולין סימן ו' דמדברי הרי"ף ז"ל אין להוכיח דלא בעינן מוחזקין ותמהו ע"ז רבים דהא מהראיה שהביא הרי"ף מהא דמצא תרנגולת שחוטת בשוק הוא ראייה גם על מוחזקין אכן לפי מש"כ אינו ראייה כלל די"ל דשם מיירי דנמצא דהוושט הוא שלם ותו לא שייך למיחש לעלופי כלל ומברייתא דמצא גדייו ותרנגוליו בשוק נמי אינו ראייה דהא שם איכא פלוגתא דתנאי ור"י אסור [והרמב"ם פוסק באמת כר"י] וא"כ איכא למימר דטעמי' דר"י משום דלא ס"ל דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין ומוחזקין הן ועוד דהא ברייתא זו אינו מביא הרי"ף ז"ל בהלכותיו כלל וא"כ איכא למימר דמשו"ה לא הביאה להלכה משום דס"ל דגבי גדיים אסור אם נמצא בשוק ודו"ק:

אינו נחשב כשנים אלא דבעדות אשה דמדינא בעי שנים וחו"ל האמינו לחד כב' אין דבריו של אחד במקום שנים כ"כ הש"ך ז"ל שם. והנה מש"כ אלא דבעדות אשה וכו' תמוה דהא כתב מתחילה דהיכא דאינו נאמן רק מצד תקנת חכמים לא מקרי דנחשב כשנים וכיותר הו"ל לומר דהריטב"א לשיטתו אויל דס"ל בחידושויו בר"פ האשה רבה דע"א נאמן מה"ת באמת בעדות אשה [והובא בשב שבעתתא שמעתא ז' פ"א וע"ש שהאריך בזה] והא דאמרינן בגמ' דמשום עיגונא אקילו בה רבנן היינו משום דהך טעמא אוקמה אדאורייתא דאל"ה הי' ראוי להחמיר משום חומר דא"א וכן משמע באמת בספרי פ' שופטים אקרא דלא יקום ע"א באיש אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל וכו' ומאחר דסופינו לרבות אשה מה ת"ל איש אלא למעט לכל עון ולכל חטאת אינו קם אבל קם הוא באשה להשיאה דברי ר"י ע"כ וס"ל להריטב"א דהיא דרשה גמורה [ועי' בנו"ב מהד"ק חלק אה"ע סימן ל"ג דחיזוק סברא זו גם מדברי הירושלמי ומהש"ס דילן וכתב שכן משמע ג"כ ברמב"ם ז"ל ודלא כהריב"ש ז"ל בדעת הרמב"ם ע"ש] וא"כ בעדות אשה גלי לן קרא דנאמן כמו בעגלה ערופה ועד סוטה וא"ש. אכן מה שחילק בין דבר דגלי לן קרא ובין דבר שהוא מסברא דחוק טובא דמה לי קרא ומה לי סברא לכן נ"ל דהריטב"א ז"ל ס"ל באמת כדעת הי"מ שהביא הרשב"א בחידושויו בר"פ האשה רבה דע"א נאמן באיסורים ואף דאיתחזק באיסורא ואינו בידו וכו"ה ג"כ דעת הרשב"ץ שהובא בב"י סי' ר"א ובש"ך בסי' קכ"ז ס"ק ט"ז ע"ש וא"כ י"ל דהריטב"א נמי ס"ל הכי וראיה לזה דהא הריטב"א ז"ל ס"ל דע"א נאמן להחמיר ואף דאיתחזק היתירא ואינו בידו אך דהבעלים אינו מכחישי' כגון דטען איני יודע וכמו שהובא בד' הגר"א ז"ל בביאוריו בסי' קכ"ז ס"ק י"ג וא"כ י"ל דה"ה להקל נמי ס"ל כן וא"כ לא שייך כלל לומר דנאמן כשנים דמעולם לא מצינו באיסורים דבעי שנים אבל בדבר שבערוה דבעי שנים כגון בגירושין ובקידושין וכיוצא ורק בעדות מיתה הקילה התורה [או דחו"ל הקילו לדעת הסוכרים דאינו אלא תקנת חכמים] דסגי בע"א שפיר נחשב כשנים דהא מעיד בדבר דצריך שנים כן נראה לי בדעתו של הריטב"א ז"ל וא"כ אנן לדידן דקי"ל דגם באיסורים במקום דאיתחזק איסורא ואינו בידו בעי שנים [וכ"ה דעת מהרי"ק בעצמו ג"כ בשורש קט"ו והובא לקמן בסי' ר"א סעיף ד' בהג"ה] שפיר כתב מהרי"ק דנאמן כשנים גבי שחיטה דהא מצד דהוא בידו נאמן

בסעיף ד'

ככ"מ ומסתברא ליה להרמב"ם ז"ל דלענין משא ומתן אינו כפיקח ודו"ק. אמנם עיקר קושית רבינו בעל הא"ז אינו מוכן דמה בכך דאינו מומחה הא משום זה הרי מותר לכתחילה כשאחרים עומדים ע"ג והן אמת די"ל דהא"ז אזיל לשיטתו דהביא שם לקמן בשם רבינו ברוך דאינו מומחה נמי אסור לכתחילה אפי' באחרים עומדין ע"ג אבל מ"מ י"ל דזהו גופא קמ"ל מתני' דאין המחאת חרש ולא כלום וצ"ע:

כט"ז סק"ז

וכתב בהגהות מיימוני בפ"ד שעכ"פ צריך שידע ששהיות מצטרפות שזהו רגיל עכ"ל. וכ"כ

הדבר פשוט דדברי הגהות מימון אינו רק לפי הדין הגמ' דבעינן שיעור שהיה אבל האידנא דמחמירן אפי' כשהיה משהו לא שייך שהיות מצטרפות וא"כ לא הו"ל להט"ז להעתיקו דהא האידנא לא שייך זה כלל. ושאלתי זה את פי מר אחי הגאון זצ"ל והשיב לי דשפיר משכחת גם האידנא בשוחט בסכין שאינו חד כבהמה ושחט מיעוט של מיעוט האחרון של סימן ראשון ולא היה עדיין כדי שיעור שהיה ותיכף יצא מן המיעוט ושחט למיעוט ראשון של סימן השני ואח"כ יצא מן הסימן השני וחזר ושחט המיעוט בתרא וכן היה חוזר חלילה אך שהיה גמורה לא הי' כלל דהכל היה עוסק בשחיטה ובכה"ג משכחת לה שהיות מצטרפות אפי' האידנא אך מה שמסיים שזהו דבר הרגיל זה וודאי קאי לפי דין הגמ' ודו"ק ודפח"ח:

בש"ך בסימן ד' ס"ק ג'

והב"ח בסי' ב' ובסי' זה אוסר בזה באכילה ולפענ"ד כמו שכתב וכו'. וכ"כ תיבת שכ' סס"ה וצ"ל שכתבתי כצ"ל ועיקר הוכחת הב"ח הוא מלשון העיטור שכ' בדין זה דמותר בהנאה דמשמע דבאכילה אסור ע"כ ועי' בארוך מש"ך פרי"ח מה שדחקו בזה. אמנם המעיין בבעה"ט עצמו יראה דס"ל בפשיטות דמותר אפי' באכילה דהא (ו)מסיים שם דחייב בכיסוי וצריך לברך על שחיטה. והא דמיירי לענין הנאה היינו משום דבאכילה בלא"ה אסור דהא לא נבדקה הריאה ולא גרע מנאבדה הריאה דקיי"ל דאסור באכילה ומ"מ מחייב בכיסוי משום דחזקת בני מעיים כשרים הם. ודע דבירושלמי פרק הרואה הלכה ג' נפל ט"ס במש"כ שם מעתה משיבדק הסימנין דמשמע דאף למ"ד דמברך לאחר שחיטה מ"מ אין צריך להמתין על בדיקת הסימנין

אם אבדו גדיים וכו'. וכ"כ עי' בכ"י שכתב בשם בעל העיטור איכא מ"ד דוקא אבדו אבל לא אבדו לא בעל דבכא הוא דאזקיה וכו'. וכ"כ והמעין בבעה"ט עצמו שיצא זה מקרוב לאור הדפוס יראה דהג"י שם דדוקא אבדו דמאן דשחטו סבר יאוש בעלים הוא אבל מצאו אימור דבעה"ב היא ואזקיה ולא דייק לן מדתני רישא הרי שמצא וכו' עכ"ל ולפי גי' זו י"ל דאם מצא בכיתו בהמתו שחוטתה שלא מדעתו אפשר דמורה בעה"ט דאסור דע"ז ליכא ראייה מן הש"ס להיפך ושפיר הסברא מחייב דבעל דבכיה כיון להזיקן ונבלה בידים וצ"ע בזה:

בסעיף ו'

חרש המדבר ואינו שומע וכו'. וכ"כ עי' בכ"י שכ' בשם הג"א שכ' בשם הא"ז דחרש המדבר ואינו שומע אע"ג דגמיר הלכות שחיטה ומוחזק דשחיט שפיר לא אכלינן משחיטתיה ותמהני דהא תניא בפ"ק דחגיגה דהרי הן כפיקחין לכל דבריהם עכ"ל הב"י ועי' באחרונים מה שדחקו ליישב. אמנם כעת זכינו בעז"ה לגוף ספר הא"ז ומבואר שם טעמו ונימוקו דמפרש שם דע"כ מיירי מתניתין בחרש המדבר ואינו שומע דאל"ה היכי גמר הלכות שחיטה וכמו שהוכיח שם מנדה ד' י"ד דחרש גמור ואפי' למד מתחילה ואח"כ נתחרש אינו מועיל לו לימודו מה שכבר למד והלכך ע"כ מיירי בחרש המדבר והא דתנן דחרש שדברו בו חכמים בכ"מ וכו' לאו כללא הוא בכל דוכתי וכמו דאמרינן בירושלמי בחגיגה בפ"א הלכה א' א"ר יונה ההיא אמרת לית כללי דרבי כללי ע"ש היטב בא"ז בריש הלכות שחיטה. ועפ"ז אין מקום למה שפלפלו האחרונים בזה. ועפ"ז יש ליישב גם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מה' מכירה הלכה ב' דס"ל שם דחרש המדבר ואינו שומע נמי אין מקחו מקח רק מדרכנן ובמטלטלין כמו בחרש גמור ותמה עליו ה"ה שם דהא תניא דזהו וזה הרי הן כפיקחין לכל דבריהם [נזמ"ש"כ הדרישה בסי' רל"ה די"ל דהרמב"ם מפרש דזהו וזה וכו' אינו מלשון הברייתא לפי שיגע ולא מצא לשון ברייתא זו לא בתוספתא ולא במקומות אחרים ע"ש בדרישה הנה במח"כ אישתמיטתי' דהוא לשון ברייתא בחגיגה ד' ב' ב' ותוספתא בפ"ק דתרומות והלכך אין מקום כלל לת' הדרישה בזה] אכן לפי הנ"ל י"ל דהרמב"ם סמך על הירושלמי הנ"ל דאינו כלל

וזה דבר תימה דמאי משני ע"ז חזקת בני מעים כשרים דהא בבדיקת הסימנין אדרבה קיי"ל דאם לא בדק הוי נבלה ומטמא במשא דכהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ודברי הגאון בעל ספר חרדים בפירושו על הירושלמי הנדפס בדפוס זיטאמיר שם תמוה וצע"ג. אכן הדבר ברור דתיבת הסימנין ט"ס וצ"ל מעתה משיבדק וכן הועתק בביאורי הגר"א ז"ל ביו"ד בסי' י"ט ס"ק ד' וכוונת הירושלמי להקשות דא"כ צריך להמתין עם הברכה עד לאחר בדיקת הריאה וע"ז משני שפיר דחזקת בני מעים כשרים:

שו"ע סימן ב'

ה"ן ישראל ופסול אוחזין בסכין ושוחטין פסולה. והש"ך בס"ק ל' כתב דבאור זורע ובהגה' אשר"י פ"ק דחולין מכשירין וכ"ה בתוספתא פ"ק דחולין ע"ש ובספר אור זורע עצמו שיצא מקרוב לאור הדפוס והל' שחיטה סי' שס"ז] מצאתי שכתב על דברי התוספתא הלו וז"ל ואף דמסייע העובד כוכבים בהדיה הא קיי"ל בפ' המצניע [וף צ"ג ע"א] דכל היכא דיכול ואחד מסייעו בהדיה דאין ממש במסייע לפסול וכו' עכ"ל והנה לכאורה דבריו צריכים ביאור דהא בש"ס שם משמע דדוקא בזה יכול ואידך אינו יכול מקרי האיניו יכול מסייע שאין בו ממש אבל בששניהם יכולים או בששניהם אינם יכולים לא שייך כלל שאחד יחשב כמסייע דכיון דשניהם שרין לא עדיף חד מחבריה וצ"ל דהא"ז מפרש להתוספתא נמי בכה"ג דהישראל יכול והעובד כוכבים אינו יכול וא"כ י"ל דאין כאן מחלוקת כלל בין הפוסקים וכולהו בחדא שיטתא קיימי והרשב"א בתו"ה שהביא המחבר דעתו י"ל דמיירי בששניהם יכולים או שניהם אינם יכולים וכוה ניחא דלא יהיו דברי הרשב"א נגד דברי התוספתא הנ"ל ושוב מצאתי כתבואת שור' בסי' ב' בשמלה חדשה סעיף כ"ז שכ' דין זה משמיה דנפשיה דנ"ל דאם שחטו בסכין אחד בגותא דהכשר יכול והפסול אינו יכול וכו' הוי סיוע הפסול שאין בו ממש ע"ש אבל באמת כן נמצא מפורש בא"ז הנ"ל וגם מה שכ' ע"ז דמ"מ יש ליהדר לכתחילה שלא יסייע הפסול אפי" בכה"ג גזירה משום סיוע שיש בו ממש ע"כ כן כתב להדיא גם האור זורע בעצמו שם אך לא מטעמיה רק מטעם דחיישי' דלמא משתלי הישראל וגמר העובד כוכבים ומביא ראייה ברורה לזה מדברי הש"ס בעבודת כוכבים ד' ע"ב ע"כ דאמר להו רבא להגהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא

לקרב לעובד כוכבים ליסייע בהדיהו דלמא משתליחו ושדיתו ליה עליה וכו' וזה ראייה ברורה ראייה אליו ז"ל [וגרם לו להתבואת שור בזה משום שלא דאה רק דברי הא"ז שהועתק בהגהה אשר"י כי עצם הספר א"ז לא נדפס עדין בימיו ולא זכינו לאורו עד שנת תרכ"א העבד שנדפס בויטאמיר] וכתב עוד דהא"ז שם דדוקא בסכין אחד אך דאחד אוחז למטה ואחד למעלה [וצ"ל דהא דתני בתוספתא אפי' אחד וכו' קמ"ל מילתא אנב אורחא דאפי' שחיטה באלכסון כשרה ועי' בפירש"י בחולין ד' ל' גבי הא דמשני שם דמשנתנו בסכין אחד ע"ש] אבל בשני סכינים אפי' בדיעבד אסור דחיישינן דלמא עביד הפסול מעשה טרפה וכו' ע"ש. [ודע דאין לתמוה על מש"כ דהא"ז מיירי דהפסול לבדו אינו יכול דא"כ מאי שייך גזירה דלמא משתלי הכשר ויגמור הפסול דכיון דאינו יכול היאך יגמור לבדו דזה אינו קושיא ד"ל דאינו יכול לעשות כל מעשה השחיטה אבל לגמור אפשר דיכול ופשוט הוא]:

ולענין מה שתמה הגר"א ז"ל בביאוריו על דברי

הרשב"א שהובא בשו"ע וכתב דליתא דא"כ הא דאמר' ד' מ"א א' ת"ש וכו' ומתריצין בישראל מומר ל"ל לשום אחד וכו' עכ"ל. הדבר תמוה דהא כבוד הקשו התוס' קושיא זו בדף י"ד ע"א ד"ה השוחט והוכיחו מזה דכפעם אחת לא נעשה מומר וא"כ גם דברי הרשב"א ז"ל יש ליישב כן דהא הוא ז"ל גם כן ס"ל הכי בתשובותיו וכמו שהביא הש"ך בסי' ד' ס"ק ד' ואולי דהגר"א ז"ל מקשה לפי מה דמשמע בספר תו"ה עצמו דס"ל אדרבה להיפך דגם כפעם אחת נעשה מומר ולא כמש"כ בתשובותיו וכמש"כ הש"ך שם ועכ"פ בעיקר הדין הרי מצינו דגם רבותינו בעלי התוס' מסכימים כד' הרשב"א ז"ל דישאל ופסול אוחזין בסכין פסול וראיתי בתבואת שור שכ' דאין להקשות על התוס' דמאי ראי' הביאו ממשנה דשנים אוחזין בסכין אחד דכפעם אחת לא נעשה מומר דלמא מיירי שם דהפסול אינו יכול דהוי מסייע שאין בו ממש והלכך לא מיפסיל משום שחיטת מומד רק משום שחיטת עובד כוכבים דבמתחשבת עובד כוכבים אפי' מעשה כ"ד פסולה כמש"כ לקמן וכו' דלק"מ דשוחטין תנן וההוא לאו שוחט מקרי כ"א מסייע ואין בו ממש עכ"ל. והנה מה שתי' דשוחטין תנן הנה מד' הא"ז הנ"ל מבואר סתירה על דבריו דהא מפרש להתוספתא דמיירי דהפסול אינו יכול וכמש"כ לעיל ואף דבתוספתא נמי תני

כאן דאינו לפנינו כלל ולפי זה יש ליישב בפשיטות תמיהת הסמ"ע בחור"מ סי' שפ"ה דשם פסק המחבר בפשיטות דהמנסך יין חבירו וכו' אם היה לו בה שותפות חייב לשלם אלמא דס"ל דנאמן לאסור אם היה לו בה שותפות אכן לפי הנ"ל לק"מ דהא שם איירינן לענין תשלומין וע"כ דמיירי דהוא לפנינו והניזק תובעו שישלם לו וא"כ י"ל דמיירי דאומר בפירוש דכוון לנסך ובכה"ג נאמן לאסור וכנ"ל:

שו"ע סי' ה' סעיף א'

לשם אשם וודאי וכו' שחיטתו כשרה. עי' בפ"י הרא"ש בנדרים ד' ו' ע"א ד"ה הרי דהיינו במפרש בהדיא לשם אשם וודאי אבל אמר לשם אשם סתם חיישינן דשמא לשם אשם תלוי אמר ופסול לדעת הרמ"א בהג"ה שפסק כהרא"ש והטור דהשוחט לשם אשם תלוי פסול ע"ש היטב:

שם בש"ך סק"ו

לחטאתי אבל אם אמר זו לחטאת בלא יו"ד כשר וכו'. לכאורה צ"ע דהא בש"ס נדרים שם מבואר להדיא דזהו דווקא למ"ד ידיים שאינן מוכיחות לא הורין ידיים אבל לאביי דס"ל דהוויין ידיים אף באומר סתם לשם חטאת דבריו קיימין אם היה מחויב חטאת וא"כ תימה קצת על הרב בהג"ה דבאה"ע סי' כ"ז סעיף ד' הביא שם להלכה גם דעת הפוסקים ז"ל דלא בעינן ידיים מוכיחות והו"ל להגיה נמי כאן דאף באומר לשם חטאת סתם ולא אמר לשם חטאתי ג"כ פסול אם היה מחויב חטאת ואולי דשם משום חומר דא"א חשש לדעת הפוסקים כאביי אבל הכא דאינו אלא איסור דרבנן לא חשש להביא דעת הפוסקים אלו ועדיין צ"ע:

סי' י"ג ש"ך ס"ק י"ד

השיג שם על הב"ח במש"כ דה"ה בהמה שבאה על בת פקועה ונשחטה הפקועה ונמצא בה וולד דאותו וולד נמי ניתר בשחיטת אמו ודעת הש"ך דבכה"ג הולד אין לו תקנה דכיון שאמו א"צ שחיטה הרי כלא נשחטה וכו' ע"ש וז"ל ראייה גדולה לדברי הש"ך ז"ל מדברי התוס' דחולין ד' ע"ב ע"כ ד"ה קלוט דהקשו שם דהא לר"י הגלילי דדרש אתין באמת קלוט בן פרה אסור כמו לר"ש וא"כ מאי מקשה הגמרא שם שקלוט במעי קלוטה דיטמא והא לרד"ה אה"נ דמטמא דהא אמו נמי טמאה היא ובטמא ס"ל דטמא וכבר הביא שם המהר"ם

שוחטין. הרי דליתא לסברא זו אך עיקר קושייתו תמוה דכיון דאינו אלא מסייע שאין בו ממש גם משום שחיטה לשם עבודת כוכבים לא מיפסיל דהוי כזה מחשב וזה שוחט זה מחשב זה שוחט לא אמרינן ומה שהביא דפוסל מחשבה אפי' במעשה כל דהו שאני התם דעושה לבדו משום דגבי מחשבת עובד כוכבים תליא הכל במעשה משו"ה פוסל במחשב' ואפי' במיעוט קמא דקנה אבל בנר"ד דאינו אלא מסייע שאין בו ממש מניין לנו דפוסל מחשבה ולכן דברי הגאון בעל תבואת שור אלו צלע"ג:

שו"ע סימן ד'

ואם יש לו שותפות בה י"א שאוסר גם חלק חבירו ויש אומרים דגם בזה אינו מכוין אלא לצער שותפו ולא לאסור ע"כ. ולכאורה יש לתמוה על דעה השניה מהא דאמרינן בגיטין ד' נ"ד דאם אמר דס"ת שכתבתי לפלוני גרילין שכו לא עיברתי לשמן מתוך שנאמן להפסיד שכו נאמן להפסיד ס"ת ואמרינן דודאי קושטא קאמר וא"כ הכי נמי כיון דנאמן לאסור את שלו נאמן לאסור גם את של חבירו אמנם אחר העיון יש ליישב זה ר"ל דהתם שאני שאומר בהדיא דלא עיבד הגוילים לשמן אלא דלא מהמנינן ליה משום דאין ע"א נאמן לאסור בדבר שיצא מתח"י וכמו דאמרי' שם ס"ת ביד מי ביד לוקח ע"ז אמרינן דמתוך דמחסיר גם את שלו באמירתו בודאי רגלים לדבר דקושטא קאמר ובכה"ג נאמן אף דכבר יצא מתח"י דהיכא דאיכא רגלים לדבר נאמן ע"א להחמיר [ואפשר דאף להקל נאמן באיכא רגלים לדבר וצ"ע בזה] אבל בניד"ד י"ל דמיירי דאינו בפנינו לשואלו אם כוון לנסך ממש או דלא כוון אלא לצער אלא דאנן אנו מסתפקים בכונתו אם כוון לכך או לא ולכן פסקינן דמעמידין אותו על חזקת כשרות ואמרינן דודאי לא כוון רק לצעורי לחברי' וא"כ מהו בכך דיש לו שותפות מ"מ י"ל דלא כוון רק לצער לחבריה ומעולם לא כוון לנסך כלל לא תלקו ולא חלק חבירו אבל אם הוא לפנינו ואומר שכוון לשחוט לשם עבודת כוכבים ממש אפשר דמהמנינן ליה מחמת מיגו ואפשר דלאו מצד דרגלים לדבר נאמן דהכא ליכא רגלים לדבר כ"כ דהא יכול לאוכלה בינו ובין עצמו וליכא הפסד כלל אלא עיקר הטעם הוא דיש לו חלק בה ועל חלקו בודאי נאמן לאסור, נאמן לאסור גם את של חבירו דפלגינן דיבורא לא שייך כאן דהא מעורב חלקו עם חלק חבירו הלכך נאמן על הכל והלכך ע"כ מיירי

ויפה העיר ורציתי ליישב דהא דקיי"ל דנקובת הוושט הוי נבלה היינו משום דאינו מצטרף הנקב להשחיטה שאח"כ דהא הוי שהיה בנתים ואין לך שהיה גדולה מזו וזהו לאחר רמבעיא לן ולא איפשטא אבל באמת נקובת הוושט מצד עצמו אינו אלא טרפה אבל מ"מ אין לשון הרא"ש סובל זה ועוד דא"כ אינו אלא ספק נבלה והיכי כ' הפוסקים בפשיטות דהוי נבלה ולכן המחזור בזה מה שתי' הרב הג' מהרש"א כהנא נ"י בעצמו ע"ז דנרא' דר"ת והרא"ש ז"ל ס"ל באמת דנקובת הוושט אינו אלא טרפה וכ"ה באמת בתוספתא פ"ב דחולין שחט מיעוטו של וושט וכו' או שניקב את הוושט ואח"כ שחט את שניהם טרפה ושחיטתה מטהרתה ודפח"ח אכן הרמב"ם ז"ל דכ' בפשיטות דנקובת הוושט הוי נבלה נראה דגרס באמת בתוספתא הנ"ל פסולה ואין שחיטתה מטהרתה וכמו ברישא דתוספתא בשחט מיעוטו של וושט ושהה כדי שחיטה וגמרה דהגי' ברא"ש גופיה דפסולה ולא כגי' דילן וא"כ י"ל דהרמב"ם היה גורס בסיפא ג"כ פסולה ומסולק בזה מה שתמה הגרע"א ז"ל בגליון היו"ד בסי' ל"ג סעיף ג' ע"ש ורד"ק וכ"כ הגהות מיימון בפ"ג מהל' שחיטה אות ד' דא"א לפרש האבעיא כפיר"ת דהא בתוספתא הוא פשוט דהוי נבלה ע"ש ונראה דמשו"ה הוצרך הרמב"ם ז"ל לפרש שם דר"ל דשהה במיעוט הסימנים וע"ש בכ"מ דכתב דהרמב"ם גרס כן בגמ' ששה במיעוט וכו' ובתשובות הריב"ש ז"ל בסימן קפ"ז כתב דמשו"ה לא פירש הרמב"ם ז"ל דשהה במיעוט סימנים דהיינו דשהה לאחר מיעוט הוושט כמו דמפרש בהחליד במיעוט סימנים דהיינו במיעוט קמא ווושט משום דשהה משמע דשהה ממשי ולא שייך דשהה במיעוט סימנים דהא השהי' הוא לאחר שחיטתה מיעוט ולא בשעת המיעוט דהא בעת השהי' אינו שוחט כלל ע"ש:

סימן כ"ד סעיף י"א

וכן אם שחט מיעוט הראשון בחלדה וגמר השחיטה שלא בהחלדה פסולה. וכ"כ עי' בט"ז וכביאורי הגר"א ז"ל דמפרשים דהחליד תחת העור וזה דחוק קצת דמנ"ל להמחבר הא דהא הוי ס"ס ועי' בפמ"ג כאן מש"כ בשם הלח"מ אכן לולא דבריהם ז"ל הייתי אומר דהמחבר כוון בכאן לפי' הריב"ש בד' הרמב"ם דר"ל דשחטו מיעוט בתרא של סימן הראשון בחלדה ומיירי בבהמה משום דנעשה פסול בשחיטה קודם ששחט סימן השני והובא בכ"מ ובפמ"ג כאן וזה

לובלין בשם מקשין העולם דמאי קושיא דהתוס' דילמא דהגמ' מיירי בקלוט במעי קלוטה ואותה הקלוטה היתה בת פקועה באופן שגם לר"ש שרי ותי' דבכה"ג לא שייך כלל דיטמא העובר אם מת דהא אפילו אם יוולד אין טעון שחיטה כלל דכבר הוא שחוט ועומד מצד שנולד מבת פקועה ע"ש ולכאורה הא משכחת לה דהזכר שבא על בת פקועה היה בהמה דעלמא דבכה"ג כתב הש"ך לעיל בס"ק י"ג דאם נולד הוולד לא מהני שחיטה לדידיה וא"כ שייך טומאה גביה כשהוא במעי אמו דהא אם יוולד הוא כשאר וולדות דמטמאים בנבלה ולא עוד דאף אם ישחטו אותו יהיה נבלה אלא וודאי כדעת הש"ך דבכה"ג אפי' נמצא במעי אמו אסור באכילה ולא מהני ליה שחיטת אמו ואסור לעולם בכלל גונוי בין בנוולד ובין בנמצא במעי אמו וא"כ בכה"ג לא שייך שם תירוצא דלהכי אהני ק"ו דרב חסדא דהא בכה"ג ליכא באמת ק"ו דהא שחיטת אמו אינו מתירו באכילה ורד"ק:

סימן י"ט בש"ך סק"א

ואפי' הויד ולא בירך כשרה אפילו לעצמו וכן משמע בכה"ג וכו'. וכ"כ הנה מלשון בה"ג דאיתא לפנינו להלכות שחיטה [ובדפי הספר דפוס ווארשא הוא בדף קנ"ה ע"ב] שכ' רטבחא קאים באיסורא ובישרא שרי באכילה אינה הוכחה כ"כ דאיכא למימר דר"ל דבישרא שרי באכילה לאחריים. אכן מצאתי בעו"ה באור זרוע בסי' שפ"ז שהעתיק לדברי בה"ג כלשון אחר וז"ל וטבח ולא בריך ואישתלי ושחט שרי למיכל מההוא בישרא עכ"ל וכתב ע"ז הא"ז מרלא כתב דלעצמו אסור ש"מ דאפי' לדידיה שרי ע"כ והיינו כדעת הש"ך ז"ל:

בסימן כ"ג סעיף ד'

השווחט בסכין שאינו חד וכו'. וכ"כ כ"ה פירוש ה"ר אושעיא בתוס' חולין דף ל' ע"ב אבל ר"ת ז"ל מפרש בשהיה ממש שלאחר ששחט מיעוט של וושט שהה כשיעור שהיה. וכתב הרא"ש דהספק הוא דדילמא לא גמירי שהיה רק במידי דמנבלה ביה כגון אחר רוב סימן והעיר בזה כבוד ידידי הרב המאוה"ג החו"ב וכו' מזה' שמואל איסור כהנא נ"י ר"מ דפה דהלא קיי"ל דנקובת הוושט ג"כ נבלה וא"כ גם במיעוט סימן הוי מידי דמנבלא ביה ואם ר"ל שאינו נבלה מחיים א"כ גם ברוב סימן לא הוי נבלה מחיים דהא קיי"ל דשחט בה שנים או רוב שנים ה"ה כחיה לכל דבריה

שכ' מיעוט הראשון יש לפרש מיעוט בתרא של סימן ראשון ודו"ק:

בריש סימן כ"ה

השוחרט צריך שיבדוק בסימנים אחר שחיטה אם נשחטו רובין וכו'. וכ"כ דין זה הוא מהש"ס דחולין דף ט' ע"א אכן לענ"ד נראה דיש לו סמך גדול ג"כ בכתוב בסוף פ' קדושים דהנה בתו"כ שם והובא ברש"י ז"ל שם בתומש דרשינן והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור אצ"ל בין פרה לחמור והלא מפורשין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו [בת"כ עצמו הגי' רובו של קנה ונ"ל דטס"ה וצ"ל רובו של סימן וכן הוא ברש"י ז"ל דהא לענין שחיטה אין נ"מ כלל בין קנה לושט ובשניהם בעינן רוב] והנה לכאורה דברי התו"כ אלו צריך ביאור והבנה דהא השתא נמי קשה הא כבר מפורשין הם בתורה שבע"פ. ואי דבא לרמוז זה גם בתורה שבכתב הו"ל לפרש בהדיא דצריך רוב סימן אבל השתא דכתיב סתמא דוהבדלתם וגו' מנ"ל דבהבדלה דרוב קאמר דילמא בחציו או מיעוט סגי וא"כ איזה תועלת יוצא לנו מקרא דוהבדלתם והרי בא הכתוב לפרש לנו שיעור שחיטה ולא פי' כלום.

ולכן נ"ל דקרא דוהבדלתם לא בא לפרש שיעור השחיטה דזה כבר ידעינן מתורה שבע"פ שנאמר למשה מסיני אלא בא לאשמעינן חידוש דין גדול על השוחט דצריך להבדיל ולידע בכיורו אם שחט רוב סימנים או לא והיינו שצריך שיבדוק בסימנים לאחר שחיטה אם נשחט הרוב או שיראה לעין בשעת השחיטה דשחט הרוב אבל אינו יכול לסמוך על אומדן דעתו וע"ז אחי קרא דהבדלתם דאי מהלמ"מ לא ידעי' רק דצריך לשחוט רובא אבל לעולם אימא לך דסגי באומדן דעתא של השוחט קמ"ל קרא דצריך בדיקה ממש ביד או שיראה לעין וזהו דפרט הכתוב הכא בהמה בפני עצמה ועוף בפני עצמו משום דהבדיקה אינה שוה בהן דבבהמה צריך לבדוק אחר רוב שנים אבל בעוף סגי ברוב אחד ונמצא דדין זה דהשוחט צריך שיבדוק בסימנים אחר שחיטה הוא מקרא מפורש מה"ת [ומ"מ אינו נחשב למ"ע בפני עצמו משום דאינו אלא ענף והכשר למצות השחיטה דהשחיטה אינו נכשר אם לא ע"י בדיקה ולא שייך לחושבו למ"ע בפני עצמו כנ"ל כפי' דקרא דוהבדלתם הנכתב בפ' קדושים].

אכן בסוף פרשת שמיני דכתיב נמי שם להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל ודרש שם בתו"כ נמי אצ"ל בין פרה לחמור וכו' אלא בין טמאה לך וכו' בין שנשחט רובו של קנה לנשחט חציו והובא ג"כ ברש"י ז"ל שם נ"ל דשם בודאי א"א לפרש דאתא להך דרשא דצריך לבדוק בסימנים דא"כ תרי קראי למ"ל וסגי בחד קרא ועוד דבהדיא אמרינן בסנהדרין [דף ל"ד ע"א] דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים אבל אין טעם אחד יוצא מב' מקראות [ועוד דהו"ל למנקט בת"כ איפכא בין שנשחט חציו לנשחט רובו דהא בכתוב נקט טמא בתחילה] ולכן נ"ל ברור דט"ס נפל שם בת"כ וברש"י וצ"ל בין נפגם רובו של קנה כצ"ל [או דצ"ל בין נפסק רובו של קנה] וכתוב זה בא לאשמעינן דאם נמצא ריעותא בקנה מחויב לבדוק דשמא נפסק רובו והוי נבלה ומטמא דפסוקת הגרגרת הוא נבלה [ובזה א"ש דנקט בת"כ רובו בתחילה משום דבנפגם רובו הוא טמא ונקט כסדר הכתוב] ומשו"ה כתב הכא סתמא להבדיל בין הטמא ולא פרט בהמה ועוף משום דלענין פסוקת הגרגרת אין חילוק כלל בין בהמה לעוף דבשניהם נטרף ברוב ומשו"ה לא הזכיר בתו"כ וושט דאם אירע ריעותא בוושט דצריך לבדוק דשמא ניקב ב' העורות משום דס"ל להת"כ דנקובת הוושט אינו אלא טרפה והוא נכלל בסיפא דקרא דבין החיה הנאכלת דדריש בת"כ בין טרפה כשרה לטרפה פסולה והיינו דאף דרוב בהמות כשרות וא"צ לבדוק אחר כל י"ח טרפות מ"מ אם נמצא ריעותא בוושט או בדקין ואינו ידוע אם ניקב מעבר לעבר מחויב לבדוק מה"ת דשמא הוא נקב שהבהמה נטרפת על ידו וזהו דאמר להבדיל בין נולדו בה סימני טרפה כשרה לנולדו בה סימני טרפה פסולה כנ"ל כפי' דברי הת"כ ולפי זה יהיה סייעתא גדולה מד' הת"כ דנקובת הוושט אינו נבלה וכמו שכתבנו לעיל בדעת ר"ת ז"ל וכן מצאתי להדיא בא"ז בהל' שחיטה סימן שע"ד שכ' להדיא בלשון ר"ת דנקובת הוושט אינו אלא טרפה שכ' שם ח"ל דדילמא לא גמירי שהיה במיעוט אלא במידי דמנבלא ביה כגון בין סימן לסימן או כגון רובא דגרגרת או רובא דוושט כבהמה אבל במידי דמטרפא ביה כגון נקובת וושט או נקובת דקין ולא נבלה לא גמירי שהי' עכ"ל ומדכלל נקובת הוושט עם נקובת הדקין בחדא משמע להדיא דס"ל דאינה נבלה כלל ואפי' לאחר שחיטה וזה סייעתא גדולה לדברי הרב הג' מוהרש"א כהנא נ"י שהבאתי לעיל.

והן אמת דמלשון בעל העיטור בהלכות שחיטה משמע

שחיטה דבכה"ג א"צ שחיטת וורידין וכמש"כ כאן בסוף הסימן בהג"ה ותירוך נכון הוא:

שם בש"ך ס"ק י"ג

והרא"ה בס' בד"ה כתב דאף כשלא יצא דם צריך לחתוך אבר אבר וכו'. וכ"כ פי'

דאף בשחט את הוורידין אינו מועיל דכיון דלא יצא דם חתיכת הוורידין אינו מעלה ולא מוריד. ובגליון הרשב"א ז"ל בסו"ה כתבתי דאפשר דגם הרשב"א ז"ל במשמרת הבית דמתיר ככה"ג היינו בשוחט כהמה בריאה ולא יצא דם דע"כ צ"ל דהא דלא יצא דם היינו משום דאין הדם שלה צלול רק הוא עב ואין דרכה לזוב וכמש"כ הרשב"א במשמרת שם וא"כ בוודאי לא נעקר ממקומו כלל אבל בשוחט כהמה מסוכנת ולא יצא דם אפשר דבעת השחיטה נעקר כל הדם שבסמפונות לצאת אך דמחמת חלישותה לא היה בה כח להתאנח ולהוציא הדם לחוץ ודינה כמו שובר מפרקתה של כהמה קודם שתוציא נפשה דאסור לאכול באומצא ואפי' לפי מה דמסיק הרשב"א בתוה"א בבית ב' סוף שער ב' דאם לא שחט הוורידין לא נאסרו רק החוטין שכבהמה אבל הבשר בעצמו מותר אפי' באומצא ולא דמי לשובר מפרקת ע"ש מ"מ נ"מ דלכה"פ אסור לצלותו שלם אם לא שנקר החוטין קודם הצליה וצ"ע בזה:

שם בט"ז סק"א

שאם לא שחט כל הסימנים אלא רוכן ודוצה לצלות שלם שצריך לחתוך אותם וכו'. וכ"כ

לשונו אינו מדוקדק דמשמע דמיירי בשעת הצליה אם בא לצלותו שלם או יחתוך אותם וזה תמוה דבשלא בשעת שחיטה לא מהני חתיכת זהא מסיים כמו בוורידין ובוורידין הא בעינן דחתוך אותם בשעת שחיטה ועוד תמוה מאי דמסיים ע"ז דבד"מ כ' שיש איסור בדבר דנראה כשהיה בשחיטה ובשעת צליה מאי שהיה שייך אז אכן פשוט דכוונתו דאם דעתו בשעת שחיטה לצלותו שלם [ומיירי כבהמה אבל בעוף לעולם צריך חתיכה אף אם דעתו לצלותו אבר אבר וכמש"כ הש"ך בסק"א בשם הפוסקים] אז צריך לחתכן תיכף סמוך לשחיטה. ובר"ן ובב"י באמת ליתא לשון זה רק כתב שאם לא שחט כל הסימנים צריך לחתכן בשעה שהדם חם. ודע דמ"ד הר"ן ז"ל נראה דדעת רבינו משולם הכהן והראב"ד ז"ל דעיקר הקפידא הוא דבעינן שיחשוט כולו אבל ברוכ אין הדם יוצא וכן מוכח להדיא

כוונה אחרת בפ"י האיבעיא לר"ת ז"ל דלאו משום דנקובת הוושט לא הוי אלא טרפה אלא עיקר הכוונה דדילמא לא גמירי שהיה רק באמצע השחיטה כגון אם שחט חציו של סימן בעוף או רוכו של סימן כבהמה אבל במיעוט שחיטה לא גמירי שהיה וכמו היכא דלא שהה כשיעור שחיטה כשר ה"נ אפי' אם שהה כשיעור אך דהשהיה היה אחר מיעוט השחיטה ג"כ כשר [ולפי זה משכחת לה שהיה גם בעוף בשחט חציו של וושט] וגם דברי הרא"ש היה קצת מקום לפרש כן דמש"כ דדילמא לא גמירי שהיה רק במידי דמנבלא ביה אין ר"ל מידי דמנבלא ביה חיותא אלא ר"ל במידי דמנבלא ביה הסימן דהסימן כבר נפסק החיות שלו משום דכבר נשחט הרוב אך בזה חולק הרא"ש על בעל העיטור דלבעה"ט אפי' בנשחט חציו של סימן ג"כ לא קמבעיא ליה ופשיטא דפוסל אז שהי' והלכך שפיר משכחת לה שהיה בעוף מה"ת אפי' אם את"ל כשהיה במיעוט סימנים כשר כגון כשהיה באמצע שחיטת הוושט אבל הרא"ש סובר בדעת ר"ת דמבעיא ליה דדילמא דדוקא לאחר רוב גמירי שהיה אבל באמצע הוושט הוי בכלל האיבעיא דאכתי הסימן לא נתגבל דהא חציו השני עדיין שלם ולפיכך כתב הרא"ש ז"ל ולפירושו את"ל דלא פסול שהיה במיעוט קמא לא פסול שהיה בעוף מה"ת כלל וכלל והא דאמרין לקמן גבי שהיה כדי שחיטת עוף לעוף היינו מדרבנן [והוא מד' התוס' ד' ל' ע"ב ד"ה החליד ע"ש] ונמצא דבדברי ר"ת ז"ל יש ג' פירושים א' פ"י הא"ז ב' פ"י הבעה"ט ג' פ"י הרא"ש ז"ל ונ"מ טובי לדינא בין הפירושים דו"ק:

בסימן כ"ב סעיף א'

בעוף צריך לשחוט הוורידין וכו' ואם לא עשה כן לא יצלנו שלם וכו'. וכ"כ עי' ברשב"א

בתוה"א בבית ג' שער ג' שהקשה בשם בעה"ט מהא דאמר' גבי מזרקי דהיינו ורידים דחתכיה ומלחי' אפי' לקדרה שפיר דמי אלמא דמהני חתיכה אף שלא בשעת שחיטה ומה שתי' שם הבעה"ט בעצמו שם דיש חילוק בין נקובה לחתיכה כבר כתב שם הרשב"א דאינו מחזור דמ"ש נקב ומ"ש חתך וע"ש ברשב"א מה שתי' אכן לענ"ד י"ל דמיירי שלא נקב בשעת שחיטה כי אם שני וורידין דסגי בהכי אפי' לכתחילה וכמש"כ הש"ך בסק"ב ומ"מ הוורידין בעצמן אותן דלא נקבו אותם בשעת שחיטה צריכים חתיכה ומליחה לקדרה דו"ק. והרב הגאון וכו' מוהר"י מ"ץ דפ"ק נ"י אמר ליישב ד"ל רשם מיירי בשחט את כבהמה ולא יצא דם בשעת

דהא חזינן גבה דקרומים שלה אינם דבוקים זה בזה כמו ככל הריאות דהא מפקא זיקא ביני וביני וכיון דאיכא בה ריעותא לכד מה שניקב קרום התחתון לפיכך חשו גם לעליון אבל לדעת האיסורין בניקבו שניהם זה שלא כנגד זה וכתב רבינו ירוחם והובא בב"י דטעמם דס"ל דקרומי הריאה אינם דבוקים זה בזה [ולדעת הב"י לפי ת"י הב"י גם המכשירין ס"ל הכי אלא דס"ל דכל שאין הרוח יכול לצאת להדיא וצריך לעבור בין שני הקרומים עד שיצא לית לן בה] וא"כ אין כאן שום ריעותא אחרת בריאה דאוושא זולת מה שניקב קרום התחתון ואעפ"כ הצריכו בדיקה וא"כ ה"ה להיפך כנגלד הקרום העליון צריך בדיקה בתחתון [ולפי זה יהיה מוכרח דגם כנגלד פורתא צריך בדיקת פושרין מן הדין ולא עוד לדין דאין אנו [בקיאיין] בבדיקה יש להחמיר כנגלד פורתא יותר מנגלד כולו דכנגלד פורתא לא תהני בדיקה דהא כנגלד פורתא לא שייך סברת הש"ך בס"ק ט' ודו"ק ובאמת בכל האחרתים ז"ל מבואר להיפך דכנגלד פורתא אף דלכתחילה בעי בדיקת פושרין מ"מ אם נאכד בלא בדיקה כשר בדיעבד וע"כ צ"ל דס"ל דמריאה דאוושא אינו ראה כלל וכמש"כ לקמן בסמוך בעו"ה] אמנם אחר העיון יש לדחות ראה זו דהא לכאורה יש לתמוה על הב"י בת"י הב"י דכל שאין הרוח יכול לצאת להדיא כשר א"כ ריאה דאוושא נמי אפי' אם מבצבץ למה טרפה דהא כל ריאה דאוושא אף אם ניקב גם קרום העליון מ"מ כוודאי אין הנקבים מכוונים דאם היו מכוונים לא הוה אוושא דהא הך דאוושא היינו משום שהרוח נכנס בין שני הקרומים עד שיוצא דרך נקב השני וא"כ לדעת המכשירין בניקבו זה שלא כנגד זה גם ריאה דאוושא תהי' כשרה אפי' אם מבצבץ [ותמהני על התבוס"ש דהוצרך להקשות על סברת הב"י הנ"ל מכח טעם אחר והלא בפשיטות הו"ל לתמוה עליו כנ"ל] וע"כ צ"ל דריאה דאוושא גרע דהא כל ריאה דנקבו שניהם זה שלא כנגד זה לא אוושא והך ריאה אוושא וע"כ דבהך ריאה הקרומים הם פרודים זה מזה ביותר עד שהרוח יכול להשמיע קול ובכה"ג טרפה אף אם נקבו זה שלא כנגד זה [ובזה נסתלק ג"כ מה שהקשה התבוס"ש על הב"י ודו"ק] וא"כ גם לכה"ג אינו רא"י דשאני התם דאיכא ריעותא זולת הנקב דהא משמעת קול ודו"ק:

בסי' ל"ז ש"ך ס"ק ר'

רש"י פי' הטעם שאין סמוכות אלא מחמת נקב

מהרי"א שהביא אבל ברשב"א כתוה"א בבית ג' בשער ג' [ובדפי הספר ד' ברלין הוא בדרך ס"ח ע"א] מבואר להדיא דבזה מודו דברוכ סגי אך דס"ל דגם בעוף צריך שני סימנין או רובם דסימן השני לא גמר מוורידים וגם הריאה שהביא אינו מקדשים כמו שהביא הר"ן רק מהא דאמרינן בש"ס ד' כ"ט אבל בחולק אימא אפי' פלגא נמי סגי ליה ע"ש אך הרשב"א ז"ל תמה עליהם ז"ל שם מהמשנה דר"פ השוחט ומ"מ בקצר הביא לדבריהם לפסק הלכה וכ' דיש מגדולי המורים שהחמירו שלא לאכול כולו כאחד אפי' בצלי אלא אחר חתיכת הוורידין ורוב ב' הסימנין עכ"ל והביאו ג"כ הטור והשו"ע בסי' ע"ז בסעיף ג' לפסק הלכה וע"ש בכיאו"ר הגר"א ז"ל דהביא ראה לזה מהש"ס ע"ש ומאוד תמהני על הב"י שכו' דלא ראה לשום אחד מהפוסקים שהזכיר דבר זה והלא הרשב"א והטור הזכירו דבר זה והוא בעצמו פסק כן בסי' מ"ו והן אמת דמד' הש"ך בסי' ע"ו סק"כ משמע דלא גרס זה בשו"ע אבל בכל ספרי השו"ע אשר לפנינו איתא זה ואולי דכוונת הב"י דהא שהביא הר"ן משמם דלא סגי ברוב זה לא הוזכר בשום פוסק דה"ב כ"כ ככאן תמוהים מאוד ונראה דלא ראה ד' הרשב"א בתוה"א הנ"ל ולכן הוצרך להגיה בקצר דצ"ל כל אבל שאמת צ"ל רוב ועיקר החידוש הוא דאפי' בעוף צריך רוב ב' הסימנים וגם דברי הש"ך בארוך תמוה קצת ודו"ק:

סי' ל"ו סעיף ב'

אפי' נגלד קרום העליון כולו כשרה אלא שצריכה בדיקה. וכ"כ הנה מש"כ דצריכה בדיקה הוא מכה"ג וכמו שהובא בב"י ולכאורה יש להביא ראה גדולה לדברי בה"ג מריאה דאוושא דהצריכו חז"ל בדיקת פושרין דשמא ניקב גם הקרום העליון ואף דבכל ריאה דאוושא לא חזינן ריעותא רק בקרום התחתון דהא י"ל דמה דאוושא הוא משום זיקא דביני וביני ואעפ"כ חשו חז"ל דשמא ניקב גם העליון והצריכו בדיקה ובשלמא לדעת הרשב"א ז"ל וסייעתו דניקבו שניהם זה שלא כנגד זה כשר וביאר הרשב"א ז"ל במשמרת הבית דף ל"א ע"ב הטעם משום דקרומי הריאה דבוקים הרבה זה בזה ואין הרוח נכנס ועובר בין זה לזה [וכן ת"י הב"י לחד תירוץ לדעת המכשירין רק שהב"י מדייק וכתב שע"פ הרוח הרוח לא יבוא ביניהם וכוונתו בזה לשמור עצמו מקושיית הפר"ח וכמו שכ' התבוס"ש כאן ככוונת הב"י ע"ש] וא"כ צ"ל דריאה דאוושא יצא מכלל רוב

קאי אדברי רבא גופא דא"כ הו"ל [לומר] דלא משכחת לה שלא כסדרן משמאל וכמו שכ' התוס' ומדכ' דאין צריכין בדיקה משמע דבא לפסוק דינא לענין בדיקה לכתחילה ולדעת רש"י בשמאל א"צ בדיקה וזה תמוה. ולכאורה רצייתי לומר דט"ס נפל ברשב"א וצ"ל אונה שבשמאל א"צ בדיקה ור"ל אונה הסמוכה לאומא דמ"נ היכי שהיא סרוכה בין לאומא ובין לאונא הוי כסדרן אכן עדיין צ"ע דהא מ"מ צריך בדיקה דשמא היא סרוכה לעינינותא דוורדא או לשומן הלב או לחזה דאם סרוכה לשם הוא וודאי שלא כסדרן וטרפה וצ"ע וכן יש לתמוה על הר"ן שכ' ג"כ דלרש"י לא משכחת לה שלא כסדרן רק בימין אבל בשמאל כשרה בכל ענין עכ"ל וזה תמוה וזה א"א לומר דר"ל דרבא לא מיירי בשמאל דאין זה במשמעות לשונו דהא מסיים דכשרה בכל ענין ומשמע דבא לפסוק דינא וצ"ע וזה יאיר עיני ומ"מ לענין עיקר הדין כבר הסכימו כל הראשונים ז"ל דמחיתוך לגב נמי הוי שלא כסדרן וכמו שפסק בשו"ע:

בסימן מ"ח ט"ז ס"ק ג'

תולעים שנמצאו בכרס פי' מונחים בפנים ואם
[בפנים בט"ז כתב ואין ופשוט דטס"ה

וצ"ל ואם וכן הגיה מהרי"כ] יוצאים לחוץ ואין ידוע
אם יצאו קודם שחיטה נראה דדינם כמו בריאה.
 וכ"כ הדבר צ"ע דכ' דין זה משמיה דנפשיה והלא להדיא מפורש כן לקמן בשו"ע בס"ס מ"ט גבי קורקבן והוא מ"ד הג"ה אשר"י והובא בב"י ופשוט דה"ה בכרס ומה שתמה בפמ"ג כאן דא"כ מאי הוצרך לומר דמן הפרש הם גדלים הנה באמת בהגהות ש"ד סימן צ"ו הביא תיכף לזה דין דהג"ה אשרי הג"ל והביא בזה שני דעות ע"ש וא"כ י"ל דהוצרך לטעמא דמן הפרש הם גדלים לדעה האוסרת שם בניקבו לחוץ והרמ"א ז"ל העתיק לשון הש"ד. ושוב ראיתי דכדברי הט"ז איתא בהדיא בהלכות גדולות בהל' טרפות ז"ל שם והיכא דבחר דאישתחית בהמה אישתכח מורנא דנקב בריאה או בכרס אחר שחיטה הוא וכשרה עכ"ל בה"ג שם והובא בש"ך לעיל סי' ל"ו ס"ק י"ז: (בסימן הנזכר בש"ך ס"ק י"ב באמצע הדיבור ודלא כמש"כ הב"ח דרש"י אוסר נמי ע"י חולי וכו' וכ"כ אמנם בכל בו בהלכות איסור והיתר ד' פ"ו ע"א משמע להדיא כדברי הב"ח שכתב שם דיש מביאין ראייה נגד דעת רש"י מדאמרינן רק דרבא לא מיירי מזה והוא כעין תי' הב' שכ' התוס' בסוף ד"ה הג"ל מ"מ הא הרשב"א לא

שהיה בריאה וכו' והרמב"ם פי' מפני שהדבר קרוב שיש נקבים כיניהם ואין להם דרך בדיקה. וכ"כ דנ"מ לדינא בין רש"י להרמב"ם אם היה הפסק ביניהם כחוט השערה דלרש"י טרפה ולא מהני בדיקה וכמו שכ' בהג"א לדעת רש"י והובא בב"י והטעם דבכה"ג נמי מקרי סמיכי וכיון שודאי היה נקב לא מהני בדיקה אבל להרמב"ם אינו וודאי שהיה נקב רק שקרוב הדבר והיה מהני בדיקה רק מפני שאין להם דרך בדיקה מפני שהבועות מכסות את הנקב וא"א לבדוק אבל אם יש הפסק ביניהם אפי' כחוט השערה הרי יש להם דרך בדיקה ושפיר מהני בדיקה ונ"ל דזה הוא ג"כ דעת בעל העיטור ז"ל שכתב בהלכות שחיטה באות בועי [והובא בב"י] דאם יש ביניהם כחוט השערה כשרה אבל בדיקה מיהת בעי ואם אית בה נקב טרפה והמפרש שם נתקשה בטעמו וכתב דאולי דהוציא כן מדאמרינן בגמ' דתרתני בועי דסמיכי לית להו בדיקותא מכלל דאי לא סמיכי אית להו בדיקותא אבל בדיקה מיהו בעי אבל לא ידע הטעם אמנם לפמש"כ הטעם פשוט וראיה לזה מדהשמיט הבעל העיטור שם בלשון רש"י שאינן סמוכות אלא מחמת נקב וכתב סתם שמחמת נקב בריאה וכו' ומשמע דס"ל דאינו וודאי רק שקרוב הדבר ודו"ק:

סימן ל"ט בשו"ע סעיף ד'

ואינן נקרא כסדרן אלא כשתים זו אצל זו מחיתוך
של זו לחיתוך של זו. וכ"כ עי' להרשב"א
 ז"ל בתו"ה הארוך ד' ל"ד שכתב דלפי מה שנראה מרש"י ז"ל דמחיתוך לגב ומגב נמי מקרי כסדרן א"כ אונות שבשמאל אין צריכין בדיקה מחמת סירכא שאינן אלא שתים ע"כ. ולכאורה דברין תמוהין דהא מ"מ צריך בדיקה דשמא נסרך אונה הב' לאומא ממעל לאונא שבצד האומא דזה וודאי הוי שלא כסדרן דהא דעת הרשב"א ז"ל שם בסמוך כדעת רש"י דאומא ואונא חד דינא אית ליה והתוס' בדף מ"ז ד"ה היינו דייקו בלשונם וכתבו דאי לא הוו אומא בכלל אונא לא תמצא שלא כסדרן בשמאל והוכיחו התוס' מזה כדעת רש"י דאומא הוי בכלל אונא וא"כ הרשב"א ז"ל דפסק שם כרש"י א"כ אדרבא שפיר משכחת לה שלא כסדרן משמאל ואף דנראה שם דהרשב"א פסק שם כרש"י ולא מטעמיה דאומא לא הוי בכלל אוני ומ"מ לענין דינא אין חילוק ביניהם רק דרבא לא מיירי מזה והוא כעין תי' הב' שכ' התוס' בסוף ד"ה הג"ל מ"מ הא הרשב"א לא

מתנות היאך עלה על דעתם של בני שמואל ליטול מתנות ואם דהיו חושבים עצמן לכהנים שלא כדין למה לא נטלו ג"כ תרומה ופדיון הבן ובכורות אלא ודאי דגם ע"ז יש ספק דלוי יטול מתנות והם היו תופסים מספיקא וזה היה שלא כדין דאיך מוציאין ממון מספק ולפיכך כתיב ויטו אחרי הבצע כן נראה לי להביא קצת סמוכין לדברי הב"ח והעט"ז ז"ל.

בסימן פ"ב ש"ך ס"ק ט'

עוד כתב באו"ה שם דאף במסורת בעי ג' סימנים והוא תמה וכו'. וכ"כ המעיין הטיב באו"ה כלל נ"ו דין י"ח יראה דלק"מ דקאמר התם שני דינים דאם יש מסורת שאינו דורס או בעי ג' סימנים בגופו [משום דמה בכך דאינו דורס הא מ"מ יש לחוש דשמא פרס או עזניה הוא דאחד מאלו הסימן בהם דאינו דורס וכן לא מהני לזה סימן אחד בגופו או אפילו שנים כמו שמפורש בחידושי בעז"ה] אבל אם יש מסורת שהוא טהור מסיים באו"ה שם עצמו דלא בעי ג' סימנים בגופו כלל וא"כ לק"מ. ולפי דעת הש"ך בדבריו דלא ירד לחלק בזה תמהני דהיאך היה מפרש לדברי האו"ה שם דזה לפי דעתו הוא סותר עצמו שם תוך כדי דיבור וצ"ע:

סימן ק"ג סעיף ה'

כל הקדירה שאינה בת יומא חשיבא נט"ל ואינה אוסרת ונקדאת בת יומא שלא שהתה מעל"ע אחר שנתבשל בה האיסור וכו'. וכ"כ דכ"ה דעת רשב"ם וספר התרומה והרא"ש וכמו שמבאר בב"י ונ"ל ראייה לשיטתם ז"ל דהנה הרמב"ן ז"ל בפי' החומש בפ' ראשי המטות כתב טעם על מה דלא הוזהרו על הגעלת כלים במלחמת סיחון ועוג משום דנחשבת כא"י והיה מותר אפי' קתלי דחזירי ועי' בפרשת ריכים בדרך הקדש מש"כ עליו בזה ואמנם למש"כ ר"ת בתוס' חגיגה ד' ג' ע"ב דמה שכבשו סיחון ועוג מעמון ומואב לא נתקדשו בקדשת א"י לא יתיישב כ"כ אכן לולא דברי הרמב"ן ז"ל היה נ"ל ליישב בפשיטות דהא אמרינן בתענית דף כ"א דעמדה לו חמה למשה בעת מלחמת סיחון עוג וכמו שעמדה לו ליהושע משום דאתיא אחל אחל וא"כ היה אותו היום נמשך כ"ד שעות לכה"פ וא"כ כשבאו לביהם כלילה כבר נעשו כל הכלים לפגם דהא מסתמא בעת המלחמה לא הי' פנאי לבשל בתוך הכלים ולא אסרה התורה אלא קדרה בת יומא ואמנם כל זה לדידן דתליא בכ"ד שעות אבל לר"ת

והרי התם הא מיירי בנקב שבא על ידי חולי אלמא דס"ל בפשיטות דלרש"י אפי' ע"י חולי טרפה בניקב מצד אחד וכדעת הב"ח):

לסימן ס"א סעיף ח'

נותנין אותם לכהנת וכו' וכ"ש שבעלה ישראל פטור מן המתנות ע"כ. וכ"כ דנ"ל שדוקא בעלה של הכהנת פטור מן המתנות אפי' הוא ישראל אבל בעלה של לוויה חייב במתנות משום דעיקר הטעם דבעלה של כהנת פטור דהוי כמאן דאתי לידה וכבר קיים מצות נתניה וחזר וזוכה מידה וזה לא שייך בלוויה דהא אם נותנין ללוי אינו מקיים בזה מצות נתניה דהא ונתן לכהן כתיב ולווים אינם בכלל כהנים דכהנים איקרו לווים אבל לווים לא איקרו כהנים וכמו שכתב הש"ך לקמן בפשיטות ס"ק י"ב ודלא כהב"ח:

סימן ס"א בש"ך ס"ק י"ב

והב"ח בסעיף י"ז פסק דאין מוציאין מידו. וכ"כ המעיין בב"ח שם יראה דעיקר הפסק שלו שפסק דאין מוציאין מידו קאי על כהן שתפס מלוי וכדעת המחבר בסעיף כ"ב אך ממשמעות דבריו שם שהביא ראייה מרב דאמר מסתיה דלא יהיב משמע דס"ל דאם תפס לוי מישראל נמי אין מוציאין מידו רכמו שהוא ספק אם חייב ליתן כן הוא ספק אם שקיל או לא ומדלא צוה רב להחזיר ש"מ דאם תפס הלוי אין מוציאין מידו דיכול לומר דקים לי כמ"ד דשקיל והביא ראייה מזה דה"ה אם תפס הכהן מלוי נמי אין מוציאין מידו. אמנם באמת דברי הב"ח תמוהים בזה דחדא כיון דלא מצינו בגמ' ספק בזה לא הוצרך הגמ' לאשמעינן דשקלו מידו דפשיטא הוא ועוד דאף לפי דעתו דלא הוציא מידו נמי אינו ראייה לדין דתקפו כהן מיד הלוי דשאני התם דהלוי לא מיקרי מוציא מחבירו דהא הבעלים בין כך וכך צריכין ליתן מתנות ואם יוציאו ממנו יצטרכו ליתן לכהן ולגבי הכהנים נמי לא מקרי מוציא מחבירו דהא ממון שאין לו תובעין הוא אבל כתפס הכהן מיד הלוי שפיר איכא למימר דלא מהני תפישה דהוי תפישה לאחור שנולד הספק והלוי הוא מוחזק בשלו. אמנם קצת נ"ל להביא ראייה לדברי הב"ח והעט"ז דאם תפס לוי מישראל נמי אין מוציאין מידו מהא דאיתא בשבת נ"ו ויטו אחר הבצע ר' יוסי אומר מתנות נטלו בזרוע ופירש"י דנטלו זרוע ולחיים וקיבה והם לא היו כהנים עכ"ל ואם איתא דאין הוה אמינא כלל דלויים יטלו

דסובר דלילה פונג אפער דיום אינו פונג כלל ואפי' נמשך כ"ד שעות ואפער דרמב"ן ס"ל כר"ת בזה ואמנם לדין יתישב קושיית הרמב"ן בפשיטות [ודברי הפלתי

בכאן צ"ע ולא ירדתי לסוף דעתו דמנ"ל דהיה נמשך כמה ימים ועוד דהא מ"מ היו צריכים להגעיל כשבשלו בלילה בעת ששבתו מהמלחמה ודבריו צ"ע]:

סימן לו

חי' מראה כהן על שו"ע יו"ד מהרב בצלאל הכהן זצ"ל מו"ץ דפ"ק ווילנא

שו"ע סימן א'

בהגהותיו למס' חגיגה שם כ' בפשיטות בזה די"ל דכיון דבקרא והקריבו כתיב בני אהרן ודרשינן בכ"מ בני אהרן ולא בנות אהרן (וכ"ה בקידושין ל"ו ע"ש) וא"כ ממילא ילפינן נמי מהא דבשחיטה גם נשים כשרות וכ"כ בס' מראה כהן על מס' זבחים דף ל"ב מ"ש ע"ש. ואמנם מכל מקום צ"ע בזה דאליבא דר' שמעון דס"ל במנחות י"ט דוי"ו מוסיף כו' תהא שחיטה ג"כ פסולה בזר לר"ש ע"ש וא"כ הי"נ תקשה לכאורה דתהא שחיטה פסולה בנשים לר"ש דמבני אהרן דכתיב בקבלה נילף נמי לשחיטה מוי"ו מוסיף כו'. ומאי דמשני הש"ס שם לר"ש דנפק"ל להכשיר זר בשחיטה מהיקישא דסמיכה ע"ש לכאורה הרי מהך היקישא גופא איכא למילף גם לר"ש גבי נשים איפכא ולפסול נמי בשחיט'. דכמו דגבי סמיכה דרשינן ודאי גם לר"ש בחגיגה ט"ז ובכ"ד מבני ישראל ולא בנות ישראל דאין הנשים מחוייבות בסמיכה עכ"פ (וכדס"ל התם דנשים סומכות רק רשות) א"כ נילף נמי לר"ש מהך היקישא דשחיטה לסמיכה. דכמו בסמיכה ממעטינן נשים מבני ישראל. הי"נ נפסול אותן לשחיטה מהיקישא דסמיכה ולר"ש אי אפשר ללמוד הכשר נשים לשחיטה ממיעוטא דוהקריבו כו' דכתיב בקבלה כיון דס"ל וי"ו מוסיף כו' וכמ"ש וכמו שהקשה הגאון בעל טו"א ז"ל בחגיגה שם לר"ש באמת בזה וע"ש. והנה לכאורה היה אפשר לומר דלר"ש לשיטתו דס"ל בפסחים צ"א דשוחטין הפסח על היחיד (וכדמסיק שם דהא מרר"י ס"ל כר"ש ר"ש נמי ס"ל כר"י כו' ע"ש) וא"כ ע"כ דלדידי' נפק"ל מאיש לפי אכלו דשוחטין על היחיד. ומריקחו להם איש דאין קטן זוכה ע"ש. וע"כ דנפק"ל לר"ש שליחות בקדשים מושחטו אותו כל קהל כו' וכריב"ק בקידושין מ"א (ובהכי א"ש מש"ש התוס' בפסחים צ"א ד"ה אי דהתם

הכל שוחטין לכתחילה אפי' נשים כו'. הן נודע דכל עיקר דין הכשר שחיטה בנשים בשחיטת חולין מקדשים ילפינן להו וכמ"ש התוס' והראשונים ז"ל בזה. ואמנם עיקר דין הכשר שחיטה בנשים בקדשים כ' התוס' בחגיגה ט"ז דאין לפסול נשים בשחיטת קדשים ממיעוטא דדבר אל בני ישראל דמעטינן מיני' התם נשים מסמיכה ע"ש. משום דבזבחים ל"ב מרבינן נשים לשחיטה ע"ש. וכבר תמהו ע"ז הגאון בעל טו"א ז"ל והגאון רע"א ז"ל בגליון שם דבזבחים שם לא נמצא לימודא רק דשחיטה כשרה בזרים אבל להכשיר נשים ג"כ לא מייתי הש"ס התם שום קרא גם לזה כלל ע"ש. והנה באמת מלשון הש"ס בזבחים שם (וכ"ה בתו"כ על הקרא דוהקריבו בני אהרן שם) דמקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשירה בכל אדם ושני הש"ס כאן ממ"ש בזה בכ"מ כמו בברכות נ"א וביומא כ"ז ובמנחות י"ט לימד על השחיטה שכשירה בזר והכא תגא בכל אדם וע"כ משום דכל דוכתא לא איירי רק בזרים אבל הכא דאיירי גם בנשים כו' הוצרך לפרש באמת שהשחיטה כשירה בכל אדם ונכללו גם הנשים בזה (וכמ"ש בקראי בכ"מ וכמו בפ' מטות מן האדם וכו' וקאי התם רק על הנשים וכדכתיב בתרי' שם ונפש אדם מן הנשים כו') ואמנם אכתי מנ"ל להש"ס עצמו ולהתו"כ שם למילף מהך קרא דוהקריבו כו' להכשיר גם הנשים לשחיטה. שהרי י"ל לכאורה דלא ממעטינן מהך קרא רק שאין צריך כהן לשחיטה. ושגם הזר כשר בו. אבל אכתי אפשר דדוקא איש זר ולא אשה (ועכ"פ לא היה להגאונים ז"ל הנ"ל לתמוה בזה כלל ע"ד התוספות דחגיגה הנ"ל רק על הש"ס עצמו והתו"כ הנ"ל בלבד וכמ"ש). ואולם הגאון מוהרש"ש זצ"ל

וכמש"כ תו י"ל השתא ודאי בדברי ר"ה בדר"י דכהני שלוחא דרחמנא לבד נמי וכמ"ש. ואולם מ"ש להוכיח מהך דר"ש דס"ל כריב"ק הנ"ל דנפק מושחטו אותו כו' לדין שליחות דקדשים. דיש הכרח ג"כ מזה הדגשים גם כן כשרות בשחיטת קדשים גם לר"ש וכמ"ש. נראה דבאמת דלר"ש לשיטתו דס"ל בפסחים צ"א שם הדגשים גם בפסח ראשון אינו אלא לרשות לבד דממעט להו מאיש ואין עושין אותן רק טפילה לאחרים לבד ע"ש א"כ יש לדחות בפשיטות לדידי' כל עיקר הראיה מקרא דושחטו אותו הנ"ל דהנשים כשרות לשחיטת הפסח. דאל"כ אין בהם דין שליחות בזה כיון דאיהי לא מצי עבדא כו' וכמ"ש"ל דהרי י"ל בפשיטות לר"ש בזה דכיון דאין לאשה שום חיוב כלל בעצמה בחובת הפסח ורק שיכולה להטפל בזה להאנשים המחויבים בפסח לבד אפשר דלא בעינן באשם דין שליחות כלל גבי שחיטת הפסח כיון דאינן מחויבות בזה בעצמן כלל. ואינו אלא רשות וכמ"ש ואם כן הדק"ל דמנ"ל לר"ש עכ"פ דהנשים כשרות בשחיטת קדשים כיון דס"ל וי"ו מוסיף כו' וכמ"ש אלא דלכאורה גם לכו"ע איכא למידק בהא למ"ש התוספות בקידושין ל"ו ד"ה הקבלות דהא דאצטריך קרא למעט מבני אהרן ולא בנות אהרן למיפסל נשים בקבלת הדם ואילך אינו אלא לפסול על ידן את העבודה ג"כ אבל למעוטינהו לכתחילה מכל עבודת הקדשים לא צריך קרא להכי כלל משום דבלא"ה אין הנשים ראיות לכל עבודת הקדשים כלל משום דכולהו הו"ל מ"ע שהזמן גרמא דכל עבודת הקדשים אינן כשרות אלא ביום לבד כדנפק"ל מביום צותו כו' ע"ש. וא"כ קשה טובא לכאורה לפ"ז דכיון דהדבר פשוט באמת דגם שחיטת כל הקדשים אין נוהג אלא ביום דאע"ג דלא נפק"ל דשחיטה מביום צותו להקריב כו' משום דשחיטה אינה בכלל הקרבה דלאו עבודה היא אפ"ה הרי נפק"ל שפיר דגם השחיטה אינו אלא ביום מביום זבחכם וכמ"ש במגילה כ' ובתוס' שם ד"ה לקמיצה ע"ש. ובשו"ת הגאון ח"צ ז"ל סי' כ"ז השיג בזה על ס' בית יעקב ז"ל שכ' דשחיטת הקרבן כשר בלילה ע"ש שהוא נגד מקרא מלא דביום צותו כו' ע"ש. ובמחכ"ת נעלם גם ממנו ז"ל אז הש"ס דמגילה ודברי התוס' הנ"ל דנפק"ל בשחיטה מיום זבחכם וכמ"ש ועי' מ"ש בעז"ה בספרי ר"ב דף נ"ח ע"ב בזה גם כן ע"ד הרמב"ם ז"ל. ואם כן אכתי אף דאיכא למעט מקרא דוהקריבו בני אהרן כו' דמקבלה ואילך דוקא ופסל הקרבן על ידי נשים אבל אין השחיטה נפסלת ע"י

ס"ל דהפק"ל שליחות מדריב"ק משום דאליבא דר"ש אזלא וכמ"ש) דוכי כל הקהל שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו ע"ש. וא"כ לכאורה יש להוכיח ג"כ מהאי לימודא דהנשים ג"כ כשרות לשחיטת קדשים דאל"כ איך יוכלו כל הנשים לצאת ג"כ במצות הפסח כיון דמוכח מהכא דבשחיטת קדשים עכ"פ בעינן דין שליחות ולא דמי לשאר כל העבודות דלא בעינן בהו דין שליחות כלל משום דכהני שלוחא דרחמנא נינהו וכדמסיק ר"ה בדר"י בקידושין כ"ג ע"ש בתוס' והרי קי"ל בניזיר י"ב דלא משי איניש שליח אלא מילתא דאיהו גופי' מצי עביד כו' (וה"נ ס"ל לר"ה בדר"י בקידושין הנ"ל ע"ש) ואם הנשים עצמן פסולות לשחיטה איך יכולות לעשות שליח לשחיטת קדשים לר"ש ואחר דכל עיקר דין שליחות בקדשים משחיטת הפסח הוא דילפינן לר"ש וכמ"ש א"כ יש הכרח ג"כ לכאורה מזה דגם הנשים ודאי כשרות לשחיטת קדשים דאל"כ לא היה מהני שליחותא דידהו מידי בשחיטה עכ"פ וכמ"ש (ואין לדקדק לפ"ז דא"כ גם בזרים נימא הכי ואיך הקשו במנחות שם לר"ש לדידי' יפסול הזר לשחיטת קדשים והלא כיון דבשחיטה עכ"פ בעינן דין שליחות וכמ"ש ואם הזר פסול לא הוה מהני שליחותא דידי' בשחיטה עכ"פ וכמ"ש דהא ליתא דודאי אם הנהן לבד היה כשר לשחיטה ולא הזר א"כ ודאי דגם בשחיטה לא הוה בעינן דין שליחות כלל כמו בשאר כל העבודות שבקדשים. ומשום דכל עבודה שאין כשר רק בכהן תו לא הו"ל שלוחי דידן רק שלוחא דרחמנא וכמ"ש והא דילפינן באמת דין שליחות בקדשים משחיטת הפסח היינו לבתר דקי"ל במנחות י"ט שם באמת דהזר כשר לשחיטת לכו"ע ואם כן ע"כ דה"ט משום דשחיטה לאו עבודה היא ומשו"ה ודאי דבעינן עכ"פ בשחיטה דין שליחות ושפיר ילפינן השתא דשלוחו ש"א כמותו בקדשים משחיטת הפסח גם לר"ש וכמ"ש. ואם כן תו יש הכרח ג"כ מזה דנשים כשרות לשחיטת קדשים גם לר"ש וכמ"ש (אלא דבאמת נראה דמפשטי' דהך קרא דושחטו אותו כל קהל כו' יש ללמוד בפשיטות דיש דין שליחות בשחיטה דמשמע מפשטי' דקרא דע"י שחיטת אחד לבד נחשב כאלו כל הקהל בעצמן שוחטין אז וכדריב"ק בזה. אך י"ל דאם הזר היה פסול לשחיטת קדשים אז היה הכרח באמת מהך קרא לומר דכהני שלוחא דידן נינהו (או דהוה נמי שלוחא דידן וכמ"ש התוס' בקידושין כ"ג הנ"ל) אלא דלאחר דמסקינן במנחות שם דלכ"ע הזר כשר לשחיטה

שֵׁלַח בְּנֵי חֹבֵב יוֹדֵי סִימֵן לֹ שְׁלֵמָה

הנשים אבל מ"מ הרי לאסור הנשים בשחיטת לכתחלה עכ"פ לכאורה לא צריך להכי קרא כלל למעוטינהו כיון דהו"ל מ"ע שהזמן גרמא עכ"פ וכקושיית התוס' הנ"ל וכמ"ש ועכ"פ אם תשחוט אשה לקרבן אנשים שיש אצלם מ"ע דשחיטה בקרבן שלהם ואם תשחוט אשה את קרבנם אחר שהיא פטורה ממ"ע זו דהו"ל עשה שהזמן גרמא וכמ"ש א"כ הו"ל לכאורה שחיטת נשים בקרבן אנשים כאשה שתקעה בשופר לפני אנשים דקיי"ל בר"ה כ"ט דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן וצ"ע ובאמת היה מקום ליישב בזה דרך פלפול קצת מ"ש הרב ב"י ז"ל כאן בר"ס א' בשם הכלבו ז"ל שהביא בשם הר"י ז"ל דהנשים שוחטות לעצמן ומדייק הכלבו שם מדבריו ז"ל דמשמע שאין שוחטות לאחרים ע"ש ותמה הב"י ז"ל שם בזה דמה חילוק יש בין שוחטות לעצמן לשוחטות לאחרים ע"ש ולכן כ' שם הב"י לפרש בזה שלא כדברי הכלבו הנ"ל אלא דהר"י ר"ל דא"צ שיעמוד אחר ע"ג ע"ש וביש"ש כ' שאין נאמנות לאחרים ע"ש:

[א"ה הנה כבוד הגאון בעל הקונטרס הלז האריך מאד בזה והעלה כמה חידושי דינים בפלפולו הו"ך ואגב אורחיו יישב כמה קושיות שעמדו האחרונים ז"ל בענין זה. אך בעו"ה נטרפה השעה ונתבקש בשיבה של מעלה תנצב"ה ולא הספיק להשלים הענין וגם מהכתבים שכ' נאבד איזה דפים ולא נשאר אך מעט מהרבה וחבל על דאבדין וכו' ולענין מה שהתחיל להביא דברי הב"י נראה דהיה כוונתו בזה לומר דהכלבו בשם הר"י שכ' דאין הנשים שוחטות לאחרים מירי בקדשים משום דהוה מ"ע שהז"ג וכמ"ש לעיל].

סי' א' בט"ז ס"ק י"ז

אם אחר מברך כו'. דיליף שומע ואינו מדבר צ"ל מדבר ואינו שומע:

סימן ב' בש"ך ס"ק א'

אפילו הוא קטן כו'. ואפילו יודע לאמן ידיו והוא מומחה כו'. ג"ל דצ"ל ג"כ ואחרים עומדים ע"ג ומ"ש המחבר ואפילו אחרים כו' לאו מלתא באפי נפשיה הוא אלא ר"ל אפילו הוא קטן ואחרים. אלא דצ"ע מ"ש הש"ך אפילו יודע לאמו כו' דממ"נ אי בלא אחרים עומדים על גביו הרי אפי' קטן ישראל אפי' יודע לאמן ומומחה קיי"ל דאפי' בדיעבד פסול כמ"ש הש"ך בסי' א' ס"ק כ"ה כ"ז ע"ש ואי באחרי' ע"ג כמו שהגהנו א"כ ל"ל כלל יודע לאמן ומומחה הרי כשאחרים ע"ג מותר בדיעבד עכ"פ אף כשאינו מומחה וא"י לאמן ידיו גם כן כמ"ש הש"ך לד'

המחבר לעיל בס"ק כ"ה והכא וודאי אין צורך להיות הנ"מ בין קטן ישראל לעובד כוכבים קטן רק לענין דיעבד עכ"פ ועבפמ"ג מ"ש כאן ועדיין צ"ע. ונראה לכאורה לענ"ד דדיני שחיטה יש לדמות לדיני עובד כוכבים ל"ן נסך דבכל אותן המבוארים לקמן סי' קכ"ד ס"ק א' ב' ג' ד' ה' דעושה יין נסך במגעו לשתייה עכ"פ כאן שחיטתו אסורה וכל שאינו עושה יין נסך אפילו בשתייה כמבואר שם. גם כאן שחיטתו מותרת וע"ש לענין גר תושב בש"ך שם ס"ק ב':

שם בש"ך ס"ק ד'

ישראל בודק כו' ולכך כשבודק סכין ונותן לו מומחה כו'. צ"ל מותר:

שם ס"ק ט"ז

מומר להכעיס כו' והכי משמע נמי מדברי התוס' והרא"ש שכתבנו. צ"ל שכתבו:

שם בנה"כ ס"ק י"ג

בעובד כוכבים צ"ל כמומר לתיאבון כו' שהבאתי בש"ך. צ"ל בש"ך ס"ק כ"ה:

סי' י"א בש"ך ס"ק ג'

השוחט בשבת כו' דלא נעשה ישראל עובד כוכבים. צ"ל כמומר:

סימן י"ג בנה"כ ס"ק ד'

ויש לעיין כו' ולפע"ד אין דיעבד כו'. צ"ל אף דיעבד:

שם באר הגולה אות י"ב

שהסימן האחד שמצד אמו. צ"ל אביו:

סימן י"ח בש"ך ס"ק י"א

משא"כ (שוחט בסכין רעה כיון שמוליך ומביא תמיד) ודו"ק. כל זה נראה שהוא טעות סופר כי אין לתלות שגיאה גדולה כזו ברכיני הג' הש"ך ז"ל דבאמת אין לדברים אלו מקום כלל:

שם באר הגולה אות ל"ג

תשובת הריב"ש כו' דהתירו לו ליטול מבכור. צ"ל ליטול שכר. והצריכו שיתנו לו גם מבכור תם כו':

בנין ח"ב יו"ד סימן לו שלמה שלם

שם בשו"ע סעיף כ'

טבח שנמצאת פגימה בראש הסכין. צ"ל טבח שנמצא אצלו פגימה כו':

סימן י"ט בנה"כ

השוחט צריך שיברך קודם כו'. והכי איתא בירושלמי פ' הרואה השוחט אמ"ה. צ"ל השוחט מברך ברוך אתה ה' אמ"ה כו':

סימן כ"ג בש"ך ס"ק י'

ה"ז פסולה כו' דהכא דווקא בעינן שיעור שהייה. צ"ל דהכא בעינן דווקא שיעור שהייה:

שם בהג"ה

ציון הס"ק ז' בט"ז אצל וחיישינן לנקיבת הוושט ט"ס. וצ"ל אצל דחיישינן לנקיבת הוושט:

שם בט"ז סס"ק ח'

איזה גדר יבש כו'. צ"ל איזה גדר כו':

סימן כ"ד בש"ך סס"ק כ"ב

מ"מ בעינן שיהיו שניהם ראויים כצ"ל:

שם בט"ז סס"ק ח'

דאגם איגומי צ"ל דאיגום איגומי:

סימן כ"ו בש"ך ס"ק א'

ניקב הוושט וכו' היינו קודם גמר שחיטת הוושט. צ"ל רוב הוושט:

סימן כ"ח בט"ז ס"ק י"ב

ונתבלה בידו כו' מ"מ כבר נתבטל בשעה שהיה עליו וכו'. וצ"ל נתבטל בדם שיצא ממנו בשעה שהיה כו':

שם

דהרמב"ם כתב. צ"ל דמהר"מ:

סימן ל"ו בש"ך ס"ק ז'

במים פורשין בהפשרת המים כו'. צ"ל כהפשרת:

שם באר הגולה אות ט"ז

פ"י מתחלת ברייתה נבראת חסרה קצת כצ"ל:

ט"ז סקי"ד

יתר מכאן טריפה כו' דוודאי גבי ההיא דמיל שהוא בפרק היה קורא שפיר דייקנין שם (מדלא אמר רבותא טפי אפילו עד פרסה חוזר) כל זה אינו מוכן לענ"ד כלל. ונ"ל דצריך להגיה ד' ט"ז וכצ"ל מדלא אמר התם אבל לאחריו אינו חוזר אלא וודאי דהרבותא אינה אלא עד שיעור מיל (כלומר מדקאמר להדיא אפילו מיל אינו חוזר):

שם בסעיף ט' בסוף הגה"ה

ציון הרמ"א (מהרי"ו וערוך ערך אפי פ"י כן פחיוה דש"ס). איך כאן מקומו והוא שייך להלן בסוף סעיף י':

שם בנדה"כ ס"ק כ"א בהגה"ה

ע"י כב"י וכו' כמה שהצריך לבדוק אם אונא נפרכת. צ"ל אף אם אינה נפרכת:

סימן ל"ז כט"ז ס"ק ג'

בא"ד וכן אם בועה יוצאת מהפרכא שבין כו'. צ"ל אם סרכא יוצאת מבועא שבין וכו':

שם בא"ד

נתמלא כל סביבו אותה. צ"ל סביבותיה:

שם

דכאן א"ל שאינו הפשטת ליחה. צ"ל דכאן וודאי אינו הפשטת ליחה אלא דם זה וכו':

סימן ל"ט בש"ך ס"ק ט'

בא"ד היה נראה להתיר גם בעגלים רכים ואם נאכדה כו'. צ"ל אם:

סימן מ"א בבאר הגולה אות י'

בע"א שם בגמרא דף מ"ו ונפשטה. וכאן צ"ל אות י"א מההוא עוכדא דמחטא וכו' ומה שצ"יין בבאה"ג אות י"א לקמן ט"ס הוא:

סימן מ"ב בבאר היטב סס"ק ג'

מרה שכולטת מכין הצלעות לחוץ בין עור לבשר ונמצא המרה שלמה ונפחו המרה ועלתה כנפיחה כו'. נ"ב ועיין בשו"ת בית אפרים ח"ד סימן י"ז שנראה שם מדבריו ז"ל דאין לסמוך על שום בדיקה כנפיחה לומר כשאינו מבצבץ אין שם נקב. רק בריאה לכדו ולא במרה או כדקין. ועי' בת"ש ג"כ מ"ש ע"ד הפר"ח והצ"צ הללו. וכתבתי זה לפי ששמעתי ממורה אחד שסמך ע"ז גם בבדיקת נקב בוושט לקשור ראש האחד כנפיחה אם יבצבץ ואני אומר כי המורה כן מאכיל טריפות לישראל ח"ו ואין לנו אלא מה שמצאנו בדברי הראשונים ז"ל וכמ"ש התבו"ש על הצ"צ שהמציא בדיקת נפיחה כמרה דמאן לימא לן שבדיקה זו מוציאה מידי ספק כמו בריאה כו', הוא דבר חדש שלא נמצא בפמ"א וב"ח שא"י כו'.

סימן מ"ג בבאר היטב ס"ק ז'

וזהו דעת הרמב"ם צ"ל הרמב"ן:

סימן מ"ו בש"ך ס"ק י"ב

ד' אצבעות כו'. הוא פירוש בטדא דתורא. צ"ל בתורא וכן לקמן.

בא"ד היינו ב' אצבעות ומביאם כ"י. חסר כאן וכצ"ל וי"מ בטדא בתורא הוא אצבע כן הניח בס' חגור"ש:

סימן מ"ז בט"ז סק"א

בא"ד וכן דעת הר"ף כמ"ש כ"י ולא כהרמב"ן. צ"ל לא כהראב"ן:

סימן מ"ח בשו"ע סעיף א'

קיבה (קיבה הוא כיס שבמעיי הבהמה שהמאכל נכנס לכרס כו'). סימן וכבי"ת המק"ד ר"ת וש"ט כר"ס בי"ת הכוסות המס"ק קיבה דק"ן:

סימן נ"ג בש"ך סס"ק י'

ונמצא דם בחלבון. צ"ל בחלמון ועי' פמ"ג בט"ז סק"ג אלא שהוא כתב לכאורה נראה דט"ס הוא אבל לענ"ד מוכרח לד' המחבר עצמו ועוד מדמסיים יקח החלמונים הכשרים וישאיר אותה אשר

כה הדם וכו' כן נ"ל וכ"ה בשו"ע הנדפס עם הכית הילל בשנת תנ"א:

שם

וקי"ל כר' יוסי צ"ל כר' יוחנן:

סימן ס"ח בש"ך סס"ק י"ג

ולמה נאמר שהוא זב והולך דרך המנעל כי דרך הדם שיזוב למטה ולא להתפשט לצדדן כצ"ל:

סימן ס"ט בט"ז סק"ב

ע"כ נ"ל דנשאר כזה. צ"ל הנשמר:

שם בש"ך סס"ק ג'

אבל לדידן דקי"ל דטעם הדחה הוא משום דם. צ"ל משום דם שע"ג בעין:

שם בשו"ע סעיף ד'

ועופות צריך למלחם גם מכפנים. ז"ל הגאון בעל תשובה מאהבה ח"ג בגליון השו"ע כאן בעופות יאות להכניס יד מכפנים ולמלוח ככל צד עד מקום שהיד מגעת וראיתי אנשי מעשה חותכים לאורך העופות לשנים למען אשר יכולים למלוח עד שלא ישאר מקום בלי מלח וכן ראוי לעשות לכל ירא ה':

סימן ע"ג בשו"ע סעיף א'

כתוב שם אצל וכן נוהגין אות ה' בציון הט"ז. וצ"ל להלן בסוף סעיף ג' אצל וכן נוהגים לכתחלה:

שם בט"ז ס"ק ה'

הכי נוהגין לכתחלה אם רוצה לכשלה. צ"ל אם אין רוצה כו':

שם בהג"ה סוף הסי'

עוף שמלאוהו בכיצים ונמצאו בו לב וכו'. צ"ל עוף שצאלאוהו ומלאוהו בכיצים כצ"ל. ויותר נ"ל דצ"ל עוף שמלאוהו בכיצים ונצלה בו לב או כבד שכ"ה כד"מ אות ט' ובת"ח כלל כ"ו דין ב' בשם האגודה. עוף שנצלה עם הדבד ומלאוהו בכיצים אסור כו' דצלי' זאת מקרי בישול כו' ע"ז. ולא כתבו כלל לשון ונמצא (רק לעיל

בט"ז ס"ס ע"ב בשם מהרי"ל כ' לב שלם נמצא כו' ולכן היה נ"ל דבמקום נמצא צ"ל ונצלה. ועי' בש"ך ס"ק כ"ד מדכ' הרב בהגהה ונמצא כו' רצ"ע. ועי' בשו"ת ר"ע איגור ז"ל סימן ס"ז שדייק שם ג"כ מל' ונמצא שכתב הרב כאן לענין אי אמרינן חנ"נ בשלא נודע האיסור ע"ש [ועי' בפ"ת סי' צ"ט סק"י שהביא שו"ת רע"א] אבל לענ"ד נ"ל דצ"ל ונצלה דאל"כ חסר כאן בלשון הרב עיקר דין זה דבצלי מיירי אף דודאי ע"כ בצלי קאמר אטו סמך הרב כזה לכתוב לישנא קטיעא עד שבאמת הוצרך בעל בית הליל ז"ל כאן להוסיף כן ונראה שזה איירי בצלי בשפוד כו' עכ"ל. ולכן נ"ל דיותר נכון להגיה כן בלשון הרב ז"ל עצמו ונצלה וכמ"ש בעז"ה:

סימן פ"א בשו"ע סוף סעיף ב'

נרשם שם אצל מה שנחלב אות ה' בט"ז. ט"ס הוא וצ"ל קודם אצל דהוי ספק ספיקא ובט"ז שם בתוך ס"ק ד' אצל חיבת במאי דנפיק מיניה צ"ל שתי נקודות ותיבת (שם) דהוי ס"ס ט"ס הוא וכצ"ל: (ה) משום דהוי ס"ס כו' והוא לשון המחבר ועי' קאי כל דברי הט"ז ואח"ז צ"ל ס"ק אות (ו) בט"ז וכן כל הס"ק שאח"ז נדפס בטעות וכ"כ בספר ראש אפרים סימן ל"ט ס"ק קצ"ד להגיה כן:

סימן פ"ג בש"ך ס"ק י"ח

כולבית הוא מין דג קטן. צ"ל דג טמא:

שם בס"ק כ"ד

ד"ר זירא לא מהני בהו. צ"ל לא מתנייא בהו:

שם בט"ז מ"ב

אם אומר של עוף פלוני. צ"ל דג פלוני:

שם בבאר הגולה אות י"ו

דאליבא דר' זירא לא מהני. צ"ל לא מתנייא בהו. ור"ל דלהרמב"ם אפילו להחמיר לא מצינו כגמרא סימן כלל גבי קרבים וא"כ אפי' ב' ראשין כדין כו' נאמן המומחה לומר דטהורין הן משא"כ להרמ"א אפילו המומחה אינו נאמן אפילו בקרבים אם ב' ראשין כדין כו' ועיי' ש"ך ס"ק כ"ד כ"ו:

סימן פ"ד בש"ך ס"ק מ"ב

בשחיטה תליא מלתא ואולי כשגדלו כו'. צ"ל ואלו:

סימן פ' בבאר הגולה אות ו'

טור ובשם סה"ת וכו' יוחנן דאמר את שדרכו כו'. ט"ס הוא דלר"י ביצה בטילה. אבל צ"ל כר"ל דא' כל שדרכו למנות ועי' מש"ש בס"י ק"י:

סימן פ"ז בשו"ע סעיף ג'

גדי לאו דוקא דה"ה שור- ושה ועז. שנראה שכ"י שהוא ספק חיה וכלאים הבא מבהמה וחיה אסור לבשל בחלבן או חלב בהמה בכשרון דה"ל ספק דאורייתא ואסור ג"כ בהנאה דספק בהמה הוא ומ"מ לד' קצת פוסקים דס"ל דאם בשל חלב בחלב מותר בהנאה משום דאין איסור חל על איסור גם בחלב הכוי שבשלו בחלב שרי בהנאה ממ"נ. אם חיה הוא וחלב חיה שרי הרי שרי לבשלו בחלב. ואם בהמה הוא אין איסור חל על איסור ופשוט:

שם בשו"ע סעיף ג'

ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה מותר בבישול כו'. וכן בשר בהמה טהורה בחלב חיה טהורה שרי בבישול ובהנאה. תוספתא פ"ח ואף באכילה אינו אלא דרבנן ואע"ג דבתוספתא איתא בשר בהמה טהורה בחלב חיה טמאה. ר"ע פוטר על בישולו ע"ש ודאי דט"ס הוא שם בתוספתא וצ"ל בשר בהמה טהורה בחלב חיה או בבהמה טמאה וכן בסיפא יש שם ט"ס גם כן דקתני בשר חיה ועופות אסור בחלב בהמה טמאה. ר"ע פוטר על בישולם והרי לר"ע אפילו בחלב טהורה פטור וע"ש דט"ס הוא שם:

שם בש"ך סק"י

אבל בדיעבד אם נתבשלו עם חלב נראה דמותר. צ"ל [אבל אם הם מעורות אפילו בדיעבד אסור

כנ"ל]:

שם בש"ך

מה שפסק הרי"ף כראב"י צ"ל כו' יעקב:

שם

דאם אותן שקליפתן רכה מעורות אפי' בדיעבד אסור ואם אינן מעורות מותר אבל כו'. צ"ל דאם קליפתן רכה ומעורות אפילו כו' ואם אינן מעורות מותר בדיעבד אבל כו':

וכ"ש דחמץ גמור הוא. כי הוא נעשה מהעשן האדי ומזיעה המחומצת. והעשן הוא עיקר המאכל כו' ונראה דמטעם זה אנו מחמירין בכסוי הקדירה לאסור שאינה ב"י ג"כ וכן השיב הגאון מוהר"א ז"ל אשכנזי (בעל מעשי ה') להגאון מהרי"ק ז"ל בעל הב"י השו"ע שמטעם זה מחמירין לאסור הכסוי אפילו שאינו ב"י מפני שהכסוי הוא מקבל טעם המאכל ע"י זיעת העשן והאיד והוא טעם העקרי והמובחר שבתוך המאכל ולכן איננו נו"ט לפגם אפילו כשאינה בת יומא עכ"ל שם:

סי' צ"ה בט"ז סק"ב

ו'א"י לאו פה גדוש דרשב"א כל דאין נקב בכיצה כו'. צ"ל הייתי אומר דאין נקב וכו'.

סי' צ"ח בש"ך סקכ"ד

לכטל פליטתה לאפוקי לכטל היא עצמה אם אינו מכיר כו'. ר"ל דהמחבר הוסיף על לשון הטור שבטור כתב צריך ס"א לכטלו והמחבר הוסיף לכטל פליטתה. והיינו משום דהטור ז"ל לטעמיה דלא חשיב לקמן בסימן ק' גם ביצת אפרוח. אבל למ"ש המחבר שם ביצת אפרוח דהוה ג"כ בריה הוצרך לפרש הכא דדוקא לכטל פליטתה ולא היא עצמה. דאפילו באינה מינה אינה בטילה משום בריה דאלו עם מינה יש טעם אחר כמ"ש הטור בסי' ק"י בשם העיטור דהוה דבר שבמניין ע"ש זה שכתב הטור כאן ואם נתערב ביבש יתבאר בסי' ק"י ומעתה למ"ש הש"ך סק"ז וכן ה"ט"ז דביצת אפרוח או טיפת דם בשאר ביצים הוי מין באינו מינו דטעם אפרוח ודם לחוד וטעם ביצה לחוד ושלא כמ"ש לעיל בסי' ס"ו בהגה"ה סק"ד ועי' בפר"ח מה שהכריע בזה א"כ תקשי מה שהראה הטור מקום לס' ק"י שהרי ע"כ לפ"ז צ"ל דהתם לא איירי רק בביצת טריפה עם שאר ביצים דהו"ל מין במינו מיהו למ"ש הש"ך ברס' ק"י דאפילו באינו מינו לא בטיל דבר שבמנין א"ש. אך מה שנראה מדברי הש"ך דהך דיוקא קאי אתרוויהו אביצת אפרוח ודם צ"ע דהא לקמן סי' ק' העלה הש"ך דביצת דם לא חשיבה בריה ואולי לזה נתכוון הפמ"ג לעיל ס"ס פ"ו ס"ק י"ז בש"ך שכתב זה הלשון דחוק כאן וזה היה נראה ליישב דברי המע"מ שהביא הש"ך לקמן סי' ק' אלא שצריך להגיה שם ובשו"ע סימן צ"ח ע"ש. ועכ"פ יש נ"מ לדינא בזה למ"ש הש"ך לעיל סי' ס"ו ס"ק ט"ז דיש לחוש גם לר' הרמב"ם דאפילו בתבשיל בעינן ס"א משום בריה אם כן נ"מ דדוקא

שם

מיהו נראה דאפי' לא נגמר החלבון כו'. ועי' במנחת יעקב כלל ע' אות ה' שכתב שדברי הש"ך כאן מגומגמין ותמוהין ונפל קצת טעות בסדר דבריו עכ"ל:

שם בש"ך ס"ק ל"ב

דבמקום שאין הפסד יש להתמיר אף בקרוש ה"נ בנצלל. נ"ל שכצ"ל מ"מ במקום הפסד מרובה ודאי יש להקל אף בצלול ונקרש:

סימן פ"ט בשו"ע סעיף א'

והלועס לחינוק אע"פ שהסיר הבשר צריך להמתין כצ"ל דהסרת הבשר לכו"ע צריך:

סימן צ"א בש"ך ס"ק ב'

וסימן ס"ט ס"ק פ"ג. צ"ל ס"ק פ"ט:

שם בש"ך ס"ק כ"ג

והלא החלב רך וחזר הצלי שנפל לתוכו חם כמתבשל בתוכו וי"ל כל שנפל הצלי לתוך החלב כו' לתוך צונן דקיי"ל תתאה גבר ואע"פ כו' לתוך חם דכל שהוא במקומו הוא הגובר ומקורו כו' כצ"ל. ע"פ דברי הרשב"א ז"ל דז"ל הרשב"א ז"ל עצמו שהובא בל"ח פרק כל הבשר סעיף קע"ח ואי קשיא לך לדברי רש"י דבצלי רותח איירי אפילו כי ל"ל פילי האיך מספיק לו בקליפה והלא הכמכא רך הוא. והבר יונה שנפל לתוכו חם חזר כמתבשל בתוכו. [ר"ל שהכמכא הצף מלמעלה על הבר יונה החם מתבשל תוך הבר יונה החם ורותח כיון שעתה חזר הבר יונה למטה והכמכא צף מלמעלה ותתאה גבר] וי"ל כל שנפל הבר יונה לתוך הכמכא הו"ל כחם לתוך צונן דקיי"ל כשמואל דתתאה גבר ואע"פ שהבר יונה שוקע כו' ע"ש:

סימן צ"ב בט"ז בס"ק ל'

ש"מ שבשעת נטילה אמר לו על ההוצאה כו'. צ"ל ולא על ההוצאה:

סימן צ"ג בש"ך ס"ק ד'

משום דס"ל דחמיר איסור זיעה וריחא מהאיסור שהוא ע"י טעם עצמו כו'. וז"ל הגאון בעל משאת בנימין ז"ל בשו"ת ס' נ"ח ע"ד הי"ש של חמץ שם

בנין ח"ב יו"ד סימן לו שלמה שמג

בכצים שיש בהם אפרוח בעי ס"א בתבשיל דהווי ככריה
אבל ביצה שיש בה טיפת דם בטיל כס' בתבשיל דלא הו'
בריה והכא בכצים איירי ודו"ק:

סימן ק"ז בש"ך ס"ק ז'

הסכים הרב להמחבר וסייעתו אבל. צ"ל וסייעתו
להתיר אבל:

שם

וכ"כ האו"ה כלל כ"ז דכן נהגים וכ"כ. צ"ל נהגין
להתיר וכו':

סימן ק"ט בש"ך י"ב

וקדירה שנתבשל בה אומר האיסור. צ"ל אני אומר
שהאיסור:

סימן ק"י בבאר הגולה אות ג'

אע"ג דפליגי רבי יוחנן ור"ל בפירוש ר"ת. צ"ל
דברי ר"מ:

שם

וא"כ ביצה נמי בטילה כו'. אין דבריו מוכנים בזה

דאף שהיה הכרח דקיי"ל כר"מ אכתי ביצה
בטילה דעכ"פ ודאי דקיי"ל כר"י לגבי ר"ל רק שבעל
העיטור פסק כר"ל וע"ש בב"י ובס' פ"ו:

שם בסופו

לכן חילק המחבר שם בין ביצת אפרוח לשאר
בצים. צ"ע דבס' ס"ו ס"ג לא איירי כלל בביצת
אפרוח רק בביצת נבילה וטריפה וע"ש:

שם בש"ך ס"ק ל"ג

אחר שנודעה התערובות כו' מותר אפי' כו'. צ"ל
כמו בדי' אוסטר' וז"ל אחר שנודע התערובות
אסור אבל אם לא נודע התערובות וכו' מותר אפילו וכו'
כנ"ל:

סימן קי"א בשו"ע סעיף ו'

ה"ן כאן שתי קדירות וכו' אני אומר למקום איסור
הראשון נפל גם השני. כאן צ"ל ההגה"ה
דרווקא שאין ששים כו' אבל אם היה ס' כו' הרי כאלו
לא נפל כו' (ור"ל ומשו"ה לא אמרינן בכה"ג דלמקום
שנפל הראשון כו' ולהכי שתייהן אסורות) ואח"ז צ"ל
דברי המחבר אבל אם נפל איסור כו'. כצ"ל:

חלק אבן העזר

סימן א

בענין מים שאין להם סוף

עגונה כתבתי ג"כ סברא זו מדעת עצמי (כי ספר הפמ"א אינו נמצא תח"י) אך הבאתי שם ראי' לזה מדברי הנוב"י בעצמו בסימן מ"ג [כי מה שהקשה החת"ס מדברי התוס' אינני יודע דמנ"ל דמיירי התם ששהו כדי שתצא נפשם דלמא מיירי באמת דלא שהו בגוונא דאיכא איסור מה"ת ומש"ה בע"י סימנים מובהקים. ואם דכוונתו להקשות דהו"ל להתוס' לתרץ דמיירי בשהו ומש"ה לא בעינן סימנים מובהקים זה אינו קושיא דאפשר דהיה להם הכרח מזה גופא דע"כ מיירי בדלא שהו דאל"כ היה סגי בסי' לחד ולא הוו צריכי להא דחזינהו לאלתר וכסברת הנוב"י. ומה דקשה דהשתא דמפרשי התוס' דמיירי בסימנים מובהקים למה צריך נמי דחזינהו לאלתר דהא בסימנים מובהקים לחדא ג"כ משיאין לאשה ואפילו בדאשתהי וכמו דמבואר בשו"ע בסעיף כ"ו בהג"ה. וכבר נתקשו בזה בב"ק ס"ק פ"ג ובט"ז ס"ק ל"ז ומה שתירצו דא"נ קאמר והוא"ו הוא וא"ו המחלקת וכן איתא במרדכי. זה אינו תירוץ אלא על דברי הטור והב"י דהם יפרשו כ"ד המרדכי. אבל בתוס' א"א לפרש כן דהא בתי' השני מפרשים דתרוויהו בעינן וכן היה ס"ל בהקושיא א"כ הו"ל לפרש בהדיא בתי' קמא דמיירי בסימנים מובהקים ואו או קתני. ומה שהובא תי' לזה בפת"ש ס"ק ק"כ בשם הגאון מוהרעק"א ז"ל דבריו דחוקים. ואכן לקמן אכתוב דלק"מ בע"ה]. דכ' שם בד"ה ואולם דלדעת הריב"ש דגם בדלא שהו רובם למיתה רק דמשו"ה אם נשאת תצא משום דאיכא תרי חזקי לחומרא. ולפי זה אם העלו אותו מן המים ואף שלא הכירו כלל לא בטב"ע ולא בסי' ג"כ בטל החזקת חיים וכמו שהאריך שם בטעמו. והלכך אם נשאת לא תצא יעו"ש. וא"כ תמורה דהיאך יפרנס להך דיבמות קט"ז דלמה צריך נמי דחזינהו לאלתר בסימנים אמצעים לחד סגי דכיון דהעלום מן המים כבר יצא מאיסור תורה ואפילו בדלא שהו וע"כ דעדות נשים גרע וכסברת הפמ"א. ועפ"ז כתבתי לתרץ קושיית הב"ש דאם מיירי בסימנים

תיתי' שלמא רבא מן שמיא וברכתא טבא לכבוד רב רבנן ה"ה הרב הגאון החר"ף ובקי בחדרי תורה סיני ועוקר הרים וכו' וכו' שם כבוד תפארתו מוהר"ר משה נחום נ"י אבד"ק קאמינקא בעהמ"ח ספר הנחמד מנחת משה לו ולכל הנלוים עמו ולהמסתופפים בצלו שלום לכל שלום יעלהו ה' על במתי ההצלחות ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה ויפרצו מעיינות תורתו חוצה ויתבדרון שמעתת"י בעלמא ולא תמוש התורה מפיו ומפי זרעו זרעו עד העולם אכיה"ר.

והנה אחרש"ת הרבה אודיע כי מכתבו הטהור אלי בצירוף מנחתו הטהורה סולת מנחה כלולה בשמנה של תורה במשנה ובגמרא ובר' הפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל קבלתי כו'. וכאשר פתחתי אותו וקירתי בו כשנים ושלושה דלתות תיכף בדכתי עליו ברכת הנהנין כי מאד קבלתי נחת מחידושי ומפילפוליו הנחמדים הנאמרים שם כי באמת ראיתי כי הוא ישר הולך וכל דבריו קרובים למטרת האמת וראויים למי שאמרן וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרון משמ"י כבי מדרשא ואני נותן לו הודאה ות"ח על מנחתו הטהורה כו' אשר דבריהם בנויים על יסוד דברי חז"ל בכלי וירושלמי וספרי הפוסקים הראשונים ז"ל וכו'.

ובהיות שאין בהמ"ד בלא חידוש אמרתי לכתוב להדר"ג איזה דברים אשר ראיתי לפום

רהיטא בספרו דמר נ"י בחפזי וכו' מה שראיתי שכת"ר נ"י מפלפל בחלק אה"ע סי' ד' על דברי הפמ"א דבעדות דרבנן על הטביעה במשאל"ס חוזר לאיסור תורה ואם נשאת תצא ואף אם שהו העדים כדי שתצא נפשו והביא ראי' מדברי התוס' יבמות קטו ע"ב דכתבו שם בתי' קמא דלמ"ד סי' לאו דאורייתא ע"כ מיירי התם בסימנים מובהקים ואף דמיירי במים שאין להם סוף דאינו אלא איסורא דרבנן וכמו שהקשה בחת"ס ח"א סי' צ"ב וע"כ משום דהתם עדות נשים הואי אלו דבריו נ"י.

והנה באמת בשכוע העברה בתשובה אחת כנודון

תשובת המחבר מנחת משה:

והנה לפע"ד יש בדברים אלו לפלפל ולסלסל כמו וכבר כתבתי בענין זה בספרי באורך יעו' שם סי' ד' אות ד' ה' ו' ודו"ק. ובאמת כבר נזכר כעין סברת הפמ"א בב"ש סי' י"ז ס"ק ק"ז והעיר אותי בזה הרב הגאון הצ' בוצינא קדישא תו"פ כקש"ת מוהר"ר פרדכי דוב שליט"א מ"מ דהארנאסטיפליא יע"א במכתבו הטהור ששלח אלי ותיתי לי שאז בילדותי בעת כותבי תשובתי בדברי רבנו הפמ"א רשמתי ג"כ דברי הב"ש אלו (שהוא רק כדוגמא בעלמא) אלא שנשמט בהעתק ששלחתי לכה"ד ויעו' ג"כ בש"ך חושן משפט סי' כ"ח ס"ק י"ד והדבר א"צ אריכות כיון דלדינא הוכחתי שם סי' ד' באורך דעדות ע"א ועדות נשים מהני בעיגונא דאתתא לכל מילי כמו עדות שני עדים:

הקטן משה נחום ירושלימסקי אבד"ק קאמינקא

מובהקים למה בעינין חזינהו לאלתר והוא ע"פ הסוגיא דחולין צ"ו ובתוס' שם ד"ה פלניא רבעדות נפשות לא מהני אפילו סימנים מובהקים יעו"ש. וא"כ קשה דהיכי משיאין אשה ע"פ סימן מובהק וע"כ דמשום עיגונא הקילו ורק דלא הקילו אלא בסימן דמועיל דכוותי' בשאר איסורין אבל בסי' אמצעי דלא מועיל בעלמא לא רצו להקל כ"כ, [והא דמחזירין גט אשה בסימן מובהק ג"כ י"ל משום עיגונא דגבי גט נמי שייך עיגונא וכדאייתא בריש גיטין. ואכן עדיין הדבר צריך ביאור ואכ"מ להאריך בזה]. וא"כ י"ל גבי עדות נשים שהוא דרבנן לא רצו לסמוך אפילו אסימן מובהק והרבה הארכתי בזה ולא באתי לכתוב להדר"ג רק שידע דבר מזלי' אנא דגם אנכי כתבתי ע"פ דרך כת"ר נ"י רק קצת באופן אחר.

כה דברי הצעיר מפרחי כהונה הדורש שלום תורתו בלב ונפש. שלמה הכהן מ"צ בוילנא

סימן ב

היתר נשואין לגרושה מינקת תוך כ"ד חודש

חזו, ובשו"ת חת"ס סי' ל"ד ועוד בכמה תשובות כתב כן, ואני אין שפוי בדעתי כעת מחמת גודל הצער שיש לי מכבוד מר אחי הגאון כו' אשר נחלה ר"ל בחולי גדול באיברים הפנימים זה יותר מרבע שנה ויוסף לזה שזה איזה ימים מקודם הוחלה בחולי החמימות ר"ל בראש ובבטן ומוטל על ערש דוי, ות"ל שכעת הוקל חולי חמימות מעט וחלצתו חמה והוא חוזר ושב לאיתנו בעז"ה, ד' ירפאהו במהרה רפו"ש רפואת הנפש ורפואת הגוף בתושח"י ואפשר שזה יהיה רפואה גם למחלתו הראשונה כמדת הקב"ה דממכה עצמה מתקן רטי' וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ואבקש מכבודו שימחול להתפלל עליו ולהזכירו בכרכת רופא חולים בתפלת י"ח ושם אמו חי' טייביל.

ונוסף לזה טרדת החג הבע"ל ורבי' השואלים להלכה ולמעשה, זה בא בכדו זה בא בחביתו, וגם בלא"ה מיראי הוראה אני להזדקק להלכה ולמעשה, ובפרט בדבר חמור כזה. אך מתוך שראיתי

ישפות ד' החי"ש וכל טוב סלה לכ' ידיד ד' וידיד כל יראיו וידיד נפש כל חי וידיד נפשי מאז, ה"ה הגאון המפורסם חו"ב סוע"ה המפורסם בתורתו ובצדקתו וביראתו הטהורה, דומה לצלוחית של פליטון העומדת מרחוק וריחו נודף, זכינו לתורתו חכינו לשיחתו, בוצינא דנהורא חסידא ופרישא וכו', כקש"ת מו"ה א"ל"י דוד נ"י [ה"ג האדר"ת] הגאב"ד דק"ק ניצוץ יעו', יהי ד' אלקי' עמו ובכל דרכיו משכיל ויזכה לחוג את חג המצות הבע"ל בחדוה ובדיעות כחוק הכתוב אכיה"ר.

אחד"ש הרמה באתי להודיעו כי מכתבו הטהור אלי בצירוף שו"ת אחת מכבוד הדר"ג נ"י בנדון אשה אחת גרושה מינקת בתוך כ"ד חודש קבלתי לנכון ביום ג' העבר ע"י ידיד נפשי מאז ה"ה הרב המו"ה בתו"י החריף ושנון החו"ב הישיש מו"ה צבי הירש נ"י קוונער.

והנה בהיות דשמעתא בעי צילותא וכו' ובפרט להורות להלכה ולמעשה בדבר אשר רבים מגדולי האחרונים בתשובותיהם לא רצו להזקק עצמם בהתירא דמינקת בתוך כ"ד חודש כמו דעיני כת"ר שפיר

שהענין נחוץ מאד דאם יתאחר הדבר יש לחוש לקלקולא ר"ל, וגם בלא"ה כבר האריך כת"ר שי' בעצמו בכמה צדדים להיתרא בזה, והראה לנו גודל בקיאותו בפוסקים ובשו"ת האחרונים ז"ל מראה פנים לכל צד ברוחב דעתו וחכמתו הגדולה בזה, אשרי שלו ככה ומד' ישא ברכה וכל דבריו א"צ חיזוק באמת ולא ביקש מאתי רק להצטרף להיתרא בזה, ולכן לעשות רצון צדיק כמותו ירבה בישראל חפשתי וראיתי להשיב בזה בקוצר מופלג בזה כפי אשר תעלה בזה מצודתי היום. וזה החלי בעז"ה.

ע"ד עיקר ההיתר שכתב הדר"ג נ"י עפ"י ד' הנו"ב במהדו"ק סי' י"ז דבגרושה וגם לא התחילה להניק כלל בוודאי יש להקל לכה"פ אחר ג"ח מלידת הוולד בצירוף עוד היתר שאבי האשה התחייב וכו', וכ"ש בנד"ד דכבר יש ט"ו חדשים דיש לצרף גם סברת הפ"י בקו"א לכתובות, והחמדת שלמה הביאו ז"ל לעשות סמוכין לסברא זו. דהא באמת בשו"ע סי"ג סי"ד הביא בתחלה ד' הרשב"א ז"ל דבגרושה שלא הניקתו כ"כ עד שמכירה מותרת לינשא לאחר [וכן הר"ן ז"ל בכתובות אף שמתחילה הביא שם ד' ר"ת ז"ל החולק על הר"ש הזקן מ"מ אח"כ הביא ד' הרשב"א ז"ל אלו בסתם, ומשמע שמסכים עמו, ומשמע מד' הר"ן ז"ל דגם ר"ת מודה לזה ע"ש] ואף שהב"ש כ' שם בס"ק ל"ח דמד' התוס' והרא"ש משמע דס"ל דאפי' אינו מכירה אסור, מ"מ משמע מד' הב"ש דבלא התחילה להניק כלל כמו בנד"ד גם התוס' והרא"ש מודים, דהא עיקר טעמם ונימוקם הוא מדאמר כברייתא מניקה סתם, ומשמע דאפי' בגרושה ואפילו אם מכירה, א"כ זהו שי"ך בהתחילה להניק דאיכא שם מניקה עלי', אבל אם לא התחילה להניק לאו שם מניקה כלל עלי' ואינו נכלל בל' הברייתא. ונהי דבאלמנה אסור גם בכה"ג דכיון דהיא מחויבת להניק שפיר נקראת בשם מניקה, אבל בגרושה דאינה משתעבדת וגם לא התחילה להניק, כודאי אינה בכלל מניקה.

רק הבי' כתב דמד' הריב"ש בת' משמע דאפי' בגרושה שלא התחילה להניק כלל אסור, ולכ"כ כ' בשו"ע בסוף הסימן: ויש שאומר וכו', ומשמע מדבריה דה"ה בגרושה, עכ"ל. ואמנם כבר כ' הב"ש דהב"ח פוסק להתיר בגרושה היכא דאינה מכירה והיא אינה [ורוצה] להניקו. והמעיי' בב"ח יראה דמתיר אפי' אם התחילה להניקו רק שהיא אינה רוצה להניקו, והוא כעין

סברת הנו"ב שם דעשה פשרה בין ר"ת לר"ש הזקן בין אם היא רוצה להניקו, לאינה רוצה, והוכיח כן משינוי לשון הברייתא, דביבמות תני האיסור על האיש הנושא ובכתובות תני האיסור על האשה הנשאת [אך מה שכ' הב"ח שם דאף ר"ת מודה בכה"ג תמוה לכאורה דהא ר"ת מוכיח דאסור מדס"ד דהטעם דמעוברת משום דחסה דודאי בכל גווי ומסתמא כן גם להמסקנא דאמרינן דסתם מעוברת למניקה קיימא וכמו שמבואר בתוס' דיבמות. ולפי ד' הב"ח גם לר"ת תקשה מסוגיא זו דהא למסקנא תליא ברצון האשה. וע"פ הדוחק יש ליישב ד' הב"ח ע"פ ד' הנו"ב שם שכ' דס"ל להגמ' בפשטות דמן הסתם כודאי רוצה האשה להניק ולכן לא מחלק הגמ' בדינא גם להמסקנא, ולא הקשה על ד' הר"ש הזקן רק משום שנ' מדבריו שמתיר בכל גווי, ודו"ק ועדיין צ"ע].

והגם שהב"ש כתב שם דהט"ז אוסר בכל ענין מ"מ מה שהתיר הנו"ב בלא התחילה להניק כלל וגם כבר עבר ג"ח מעת הלידה באופן שכעת א"א לה להניק כלל וכבר נפסק חלבה, נ"ל דגם הט"ז מודה דהא כל עיקר טעמו של הט"ז מבואר בדבריו דאם נאמר דתליא ברצונה לא תתקיים תקנת חז"ל שאסרו גם בגרושה דכל גרושה תאמר כן דאין רצונה להניק, אבל ע"פ האופן שהתיר הנו"ב שפיר מתקיים תקנת חז"ל תוך ג"ח מיהת. ואף דחז"ל אסרו כ"ד חודש מ"מ זה לא מצינו רק באלמנה, אבל בסוגיא דיבמות, דמזה הוציא ר"ת דגם בגרושה אסור, לא הוזכר זמן כלל עד אימתי אסרו רק סתמא אמר דלא ישא מעוברת חבירו משום דסתם מעוברת למניקה קיימא אבל זמן האיסור לא שנו חכמים בברייתא כלל. ואפשר משום זה באמת לא תני זמן משום דלא כל הזמנים שוים, דאם אינה רוצה להניק אינו אסור רק עד ג' חדשים ואם מינקתו עד כד"ח.

[ועכ"ז] איני מבין מש"כ הדר"ג בתשובתו בשם אדמו"ר ז"ל בספרו צמח צדק דלאחר ט"ו חודש א"א כלל להתיר אפי' בגרושה, וד' הפ"י נדחו מדאמרו בהחולץ שצריך דוקא כ"ד חודש עכ"ל. ולא זכיתי להבין ד' הקדושים, דחז"ל דבפ' החולץ לא הזכירו חז"ל זמן האיסור כלל רק בפ' אע"פ ועוד דכיון דלא נמצא כן רק בפ' אע"פ ומשם אינה ראי' רק לאלמנה אבל בגרושה אין לי הכרח דצריך כ"ד חודש דוקא].

ובר' מן דין נ"ל דהט"ז אינו חולק רק על מה דמשמע מד' הב"ח דגם בהתחילה להניק מותר רק

התחילה להניק כלל אוקמא אדינא דפסק שם הגמ' בתחילה כר"ן. ועוד דהתחייב הבעל בנימוסיהם, דסמך ע"ז בגליא מסכתא בסי"ט"ו. ועוד צירד בזה עפ"י ד הפ"ת בשם ב"ח.

אך זה ראוי ונכון שאבי האשה יקבל עליו בכל תוקף ובקאג"ס וגם בנימוסיהם המסמוס להולד בביעי וחלבא עד כלות משך כד"ח, וכמש"כ מר שי' בתשובתו. וגם אולי ישפטו הרופאים שצריך למינקת אזי ישכרו לו מינקת פנוי' כד"ת כאשר הסכים שם מר נ"י

וע"ז באתי גם אנכי הצעיר מפרחי כהונה לאצטרופי להיתר בזה בד' כת"ר נ"י.

כה דברי אהובו המברכו בכרכת כהנים, הדו"ש וקשור באהבתו כל הימים, שלמה בא"א מו"ה ישראל משה הכהן זללה"ה, מ"ץ רפ"ק ווילנא

יום ד' ז' ניסן תרל"ח לפ"ק.

דעכשיו אינה רוצה להניק דכיון דהתחילה להניק הויא בכלל מניקה דבריינתא, ואם נאמר דתליא באמירה לא תתקיים תקנת חז"ל, אבל בלא התחילה כלל אינה בכלל התקנה בכלל, דהם לא אסרו רק מניקה והיינו שהתחילה כבר להניק באופן שבגוני דנידון ד' הנו"ב גם הב"ח והט"ז מסכימים להיתר. וא"כ יהי' הסכם כת"ר שי' בנד"ד להיתר דאיכא בזה כל צדדי היתר שבנו"ב [וא"ל דבנידון הנו"ב אבי האשה התחייב א"ע לשכור מינקת כנגד זה בנדו"ד הבעל עצמו קיבל בנימוסיהם לשכור מינקת להולד]. ועוד יוסף לזה בנד"ד כמה היתרים, חדא מה שכבר עברו עלי' ט"ו חדשים, ויש לצרף ד' הפנ"י בכתובות שהתיר לאחר ט"ו בצירוף עוד היתר מה דלא התחילה להניק כלל דהיתר זה נמצא גם בנד"ד [נספר הפנ"י והחמדת שלמה אינם כעת תח"י לעיין טעמם ונימוקם, אמנם לפי השערה נ"ל טעמם דהא דמסיק רב ושמאל דצריך כד"ח אינו רק מצד חומרא ולא החמירו רק בעצם האיסור אבל בלא

סימן ג

עדות ראיה וידיעה בקידושין

עוד הרב הג' המאוה"ג החו"ב בחורי תורה סוע"ה המפורסם לשם ולתהלה שכ"ת מו"ה חיים נרו יאיר אשר היה אב"ד בק"ק סאלעצניק יצ"ו וכעת נתקבל למו"צ בפה בלוקישאק ויהי' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

ואחדש"ת הרמה באתי להשיבו מפני הכבוד, על דבר קונטרסו הנחמד אשר יסד על מעשה הקידושין שנעשה בפ"ק א.

את הקונטרס הלז שלחתי להרכ הגאון צנמ"ס מהר"ר שלמה הכהן שליט"א מו"צ דפה.

וזאת אשר השיב לי

בעז"ה יום ג' ח"י שבט לסדר ולפרט תמהר גאולה לפ"ק

החיים והשלום ישפות ה' לכבוד ידיד ה' וידיד כל יריאיו וידיד נפשי

(א) שאלה: מעשה היה פה ווילנא איש אחד נשוי קדש בתולה אחת בטבעת לפני עדים בליל ה' ב' לחודש חשוון שעה אחר עשר בלילה ואנכי הייתי בקבלת העדות צירוף גאוני המו"צ דפה ושלושה עדים היו ושלשתן העידו שוין אשר המקדש ביקש אותם מבעוד יום שיכינו עצמם בלילה שרוצה לקדש בתולה אחת ויבואו בלילה אל הרחוב אשר הגיד ששם ילך עם הבתולה שעה הנ"ל, וכאשר יתן שיעול (הוטט) יבואו אצלו, ואח של המקדש היה סוסרו בין המקדש ובין העדים ולעת ערב הביא האח את העדים לבית המרוח ושתו שחר, ולעת שישבו העדים שם נתודע האח בעת שהלך המקדש עם הבתולה ברחוב הידוע, וקרא האח אל העדים והם הלכו מצד אחד של הרחוב והעדים מצד השני וכאשר נתן שיעול קרבו אצלו והיה רחוק מהם ערך ששה אמות ושלשתן העידו ששמעו שאמר המקדש אתם עדים ואמר הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל והטבעת לא ראו כי היה חושך, והבתולה צוחה ואמרה לו (פליזאט נא טיבע) בלשון רוסיא היינו (איך שפייא אויף די), והלכה לה בפני עצמה, גם המקדש הודה שצוחה ואמרה כן כג"ל ורק שהגיד שבכיון צוחה למען לא תבוש בפני אנשים (און אזייא האבען זייא אפ געמאכט) ובאמת היו הקידושין ברצונה והיא הכחישתו ואמרה מעולם לא דברה עמו מעסק קידושין, ורק כאשר היא עמדה בתנות ובלילה עת צאתה מן החנות לילך לביתה יבוא לפעמים הבחור הנ"ל ללותה לבית, וכן היה בלילה

והנה עברתי על כל דברי מכתבו וראיתי שכבוד מעכ"ת נ"י מגבב בנידון הקידושין כמה קולות וסברות נכונות לבטל הקידושין האלו, וברוב דברים כיון להלכה ואני מסכים עמו בזה כמו שיבואר להלן, ורק באיזה דברים ראיתי שיש להתעורר עליהם וראיתי לבוא על סדרי

דבריו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון זה החלי בעז"ה:

וראשון לציון פתח בהיתרא מטעם שהעדים הגידו לפני ב"ד שאין מכירים את הבתולה כלל ולא ראו נתנית הטבעת מידו לידה כלל, וליכא כאן לא

ההיא, וכאשר קיבל את ידה לקרשה חטפה את ידה ממנו וצווחה כ"ל וברחה ממנו והטבעת לא שם על ידה וכאשר הטבעת נמצא ממחרת אצלה שאלנו אותה מאין בא הטבעת אצלך, ענתה ואמרה אתני יודעת אולי זרק בצלחת אשר בבגרי מבחון, ואנכי שאלתי את המקדש איך נתנה ידה לך, ענה ואמר שאלתי אותה (עס איז דיר קאלט אין האנט) ואחזתי את ידה וקדשתי אותה, גם העידו העדים שבעת שראו את הבתולה עת קבלת העדות שאין מכירין אותה ובלילה עת הקידושין לא ראו אותה בפניה כי באישון לילה היה אף אמרו שלא רחוק משם היה (לאכטערנע) אשר יאיר תמיד כרחוק כן העידו לפנינו:

תשובה: לכאורה לית רין צריך בושש כי אין כאן קידושין כלל, ראשון כאשר העדים לא ראו את הטבעת ולא ראו אותה בפניה ואנן ראייה וידיעה ממש בעינן אף ששניהם היו מורים היינו גם היא היתה מודה שקבלה מרצונה רק העדים לא ראו נתנית הטבעת ממש מידו לידה אין כאן קידושין, כמבואר ברשב"א (סימן תש"פ) הובא ברמ"א אה"ע (סי' מ"ב), גם היה מעשה זה בסוף החדש כלילה ואנכי בעצמי כחנתי באמצע החדש לתפוש מטבע של כסף בידי ג"כ לא רחוק (מהאלאכטערנע) ולא ראיתי מה שבידי ואין יכלו העדים לראות מה שבידו רחוק שש אמות בסוף החדש אשר אז לא היה סימן שלג על פני הארץ רק ימי גשם היו גם אפילו ראו העדים את הטבעת ואת המתקדשת בפניה כיון שהעדים מעידים שצווחה תיכף וגם המקדש מודה לזה אף שהמקדש טוען שבכיון צווחה כודאי אין זה כלום, ראשון כיון שאין העדים ידעו מזה הרי אין כאן עדים שנתקדשה מרצונה, ועוד שדברים שכלב לא היו דברים כמבואר בקדושין (דף מ"ט) ובאה"ע (סימן ל"ח) ובמשנה למלך (פ"ד מהלכות שקלים הלכה ר') מוכיח מרלא אמרינן שתהא היא אסודה בקרובי אם אמרה בלבי היה להתקדש לו ש"מ אפילו לקולא נמי אמרינן דברים שכלב אינם דברים ולא משום דלא מהימנינן לה אלא אפילו אם האמת כדכריה שכלבה היה היפך אינה מקדשת כלל עיין שם ובפרט שהאומדנא ג"כ כאן שלא רצתה כי ל"ל להכין עדים ולקרשה כשוק ובלילה ולקבלה ידה כרמאות כמו שהגיד בעצמו, ושנית שהוא אינו נאמן בזה כלל שאין אדם משיש עצמו רשע כיון שעובר בזה על חרם רגמ"ה לישא אשה על אשתו, כי בעת הקידושין היה לו אשה ובדאי לא פליגי ריבודו וצווחה באמת, מכל הלין טעמא נראה שאין מה לעיין בזה ואין כאן אפילו חשש קידושין רק מפני שנתורדע שהעדים קבלו שכר מצד הבתולה סך חמשה עשר ר"כ כרי להעיד, ושמעתי שהרכ הגאון מ"ה יוסף נ"י מו"צ דפה דעתו שהעדים יחזירו הממון ויחזרו ויעידו, הרכ הגאון מ"ה של"מה נ"י מו"צ דפה עשה קונטרס מיוחד על זה ועוד לא ראיתי רק הגאון הנ"ל הגיד לי שעשה קונטרס ומצד ג"כ לבטל הקידושין אמרתי אחזה דעתי גם אני ואדבר בענין זה: הנה מה שנתורדע שקבלו שכר מה ריעותא מצינו בזה שלא לבטל הקידושין אדרבה כיון שכן שקבלו שכר עדות אף אם העידו ששמעו וראו הטבעת ואותה, לפי דעתי היה בטל הקידושין, ונחוי אנו הנוטל שכר להעיד עדותם בטלים כו' משנה (בכורות כ"ט) הובא ברמ"א (סימן ל"ד) וכתב הר"ן כס"פ האישי מקדש בשם הרמב"ן קנס הוא שקנסוהו חכמים לבטל מעשיו משום שעבר על מה אני בחינם וכי' משמע שזה רק פסול דרבנן, ואף אם נניחא שהעדים הנ"ל פסולים רק מדרבנן והמקדש בפסולי עדות מדרבנן צריכין גט, אך לפענ"ד נראה שזה אינו שזה לכל פסולי רבנן וכי אמרינן המקדש לפני פסולי עדות דרבנן צריכה גט היינו אם עברו עבירה דרבנן שאכלו כשר עוף בחלב או שחיללו י"ט שני כפי הא צריכה גט, אבל כאן שקנסו חכמים לבטל מעשיו משמע שלא יהיה חל הקידושין כלל אם העדים נטלו שכר כמו שקיי"ל שחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה היכא שיש איסור בדבר כדמשמע מתוס' יבמות (ל"ו ב') ד"ה חיזוק עי"ש, ראל"כ מאי הועילו חכמים בתקנתם וא"כ הרי כמו שקידש לפני פסולי עדות דאורייתא דאינו קידושין כלל, ועוד ולישנא בטלים הכתוב במשנה (בכורות כ"ט) הנ"ל ולא כתוב הנוטל שכר להעיד עדותם פסולה לישנא רבטלים משמע שבטלים לגמרי, ועוד ראייה שנוטלים שכר להעיד אינם שרים לכל פסולי עדות דרבנן שהרי בפסולי עבירה דרבנן יש מהפוסקים שסוברים שכשרים לעדות כמו הבעל העיטור, ועוד ובוזה לכ"ע פסולים אלא ודאי שזה גרע ובוזה עשו חיזוק לדברים שהעדות בטל לגמרי ובלאו הכי כתב המהר"י בן לב בח"א (סימן כ') להלכה היכא דהעדים נטלו שכר יותר מכדי טרחם היו פסולים דאורייתא עי"ש, וכאן נטלו יותר מכדי טרחם:

ועוד נראה לפענ"ד אף אם לא היו נוטלים שכר היו פסולים כמו דקיי"ל אצל ריבית שבמלה בריבית עוברים אף העדים בלאו לא חשימו, וכתב שם תוס' ב"מ (ע"ה ב') ד"ה ערב, היכא ולא היה מלה בלא עדים אזי העדים עוברים אף בלאו לפני עור עי"ש, ומה בדבר שבממון שלא איבא סהדי אלא לשקרי מכ"מ עוברין לפ"ע כשי"כ הכא שבלאו סהדי אין כאן קידושין ורק העדים הם המקיימי דבר מכש"כ שהעדים עוברין על לאו דלפני עור לא תתן מכשול לעבור על חרם דרגמ"ה, ולפי דעת הגו"ב חרם הוא מדאורייתא, העדים היו מכירין את המקדש הנ"ל וידעו שיש לו אשה והלכו לסייע לעבור על חרם רגמ"ה, ועל דבר דמנגיד על דמקדש בשוקי ובלא שידוכי, ולפי דעתי הם בכלל מה שכתב הרמב"ם (פרק י"א מהלכות עדות) מי שאינו לא במקרא ואל במשנה כו' הרי זה בחזקת רשע, ובהלכה (ד') כתב וכל מי שיקבל עדות עם הארץ טרם שתהיה לו חזקה זו או קודם שיבואו עדים ויעידו שהוא נוהג במצות ובדרך ארץ הרי זה הדיוט ועתיד ליתן את הדין עכ"ל, ובפרט העדים הנ"ל כיון שבלא עדים לא יצויר קידושין כודאי גם העדים הם בכלל החרם של רגמ"ה, ולכל הפחות על לאו לפ"ע כודאי עוברים וא"כ היה תחילתם כפסולת וסופם כפסולת:

בנין ח"ב אה"ע סימן ג שלמה שמש

ראיה ולא ידיעה ואפילו אם היו שניהם מודים אינו כלום, והוא כמקדש בלא עדים. והנה זה פשוט דוהו עיקר יסוד ההיתר בענין מעשה הקידושין וכן כתבתי גם אנכי בקונטרסי בראשית דברי, אך ראיתי דמעכ"ת עשה

סמוכין וסנגורין לדברי העדים דהדבר מוכיח דאומרים אמת בזה מחמת דהוי באישון לילה ובסוף החודש, דאור הלבנה ליכא אז, ואין חכם כבעל הנסיון דמעכ"ת נ"י בחן בעצמו לתפוס מטבע של כסף לא רחוק

לכן אין לומר כפי ששמעתי שקצת מן המריצ דפה שיחיו סוכרים שיחזרו העדים הממון ויעידו שנית כמו שכתבו הר"ן והרמב"ן והרמ"א בתור"ם, שאם העדים יחזירו הממון יוכלו להעיד שנית באותה עדות ומקבלים הימנו, זה היה ניחא אם היו העדים מעדין שראו הטבעת וברצונה קבלה שלדבריהם היו הקידושין טוב רק שנטלו שכר ואנחנו היינו רוצים לקיים הקידושין או היינו מצריכים לחזור הממון כדי לקיים הקידושין, אך עתה כאשר לפי דבריהם אין כאן קידושין מה נרתיח ומה יועיל שיחזירו הממון ממה נפשך אם העידו אמת הרי אין כאן קידושין כנ"ל, ומאי נחוש שמא העידו שקר בשביל הממון שנטלו הרי הם פסולים מדאורייתא לכל הדעות, כמו שהביא מהר"י בן לב בח"ד (סי' ב') עדים שנטלו שכר להעיד שקר הרי פסולים הם מדאורייתא, וכן כתבו כל הפוסקים וצריכין חשובה ומה יועיל החזרת הממון כמו שמבואר בחור"ם (סימן ל"ד סעיף כ"ט), אבל שאר פסולי עדות שחמסו אע"פ ששלמו צריכין חשובה הרי הם פסולים כו', ואף לפי דעת הרמ"א שם שמי שגזל רק באקראי בעלמא מיד שהחזיר מה שגנב וגזל הוי חשובה זה דוקא אם החזירו מעצמם לא ע"י ב"ד:

ועתה נגבב כל ההיתרים שיש לבטל הקידושין, אפילו אילו היו העדים כשרים ושניהם מודין בהקידושין כיון שלא ראו נתנת הטבעת לידה אין כאן קידושין, כמבואר בהרמ"א בשם הרשב"א אה"ע (סימן מ"ב סעיף ד') ואף שהב"ש הביא בשם המרדכי דאף אם לא ראו הנתינה ממש אין לבטל הקידושין, אם ראו דבר המוכיח יכול להעיד כאלו ראו גוף המעשה, דהא אמרינן הן הן עדי יתוד הן הן עדי ביאה עד כאן לשונו, עיינתי בהמרדכי והביא זאת בשם הרא"ם, ובמרדכי שם מפורש דוקא אם רק עד אחד לא ראה או אין לבטל הקידושין משום דחיישינן לדרכ פפא ובסוף מציין עיין פרק המגרש, ושם הביא תשובת הרא"ם דכל היכא דהעדים לא ראו שקרשה או זרק לה לתוך חיקה כו' אין צריכה גט, ומסיים שם והיכא דליכא אפילו חד שראה שהגיע הקידושין לידה אינה מקודשת אפילו מדרבנן, אע"פ שהיא מודה שנפלה הטבעת לתוך חיקה, ומחלק בין הן הן עדי יתוד והן הן עדי ביאה דהתם אש כנעורה ואינה מהבהכת ולכו גס בה כו', ובסוף מסיים המרדכי ומביא דברי המיימוני בקידושי ביאה אמרינן הן הן הוי קידושין מספק, אבל בשאר קידושין עד רחזו דקדשה עכ"ל. אלמא שהמרדכי והרא"ם ג"כ סוכרין כהרשב"א וצ"ע על הב"ש ובפרט נידון דידן שהיה כלילה וקדשה בחיפזון וגם הוא היה נכהל בודאי צריכין שידאו שהגיע הטבעת לידה, ויכול להיות כי נפל לארץ כמו שטענה היא ואח"כ השליך לה אל כיסה אשר מבחוץ, בודאי כו"ע מודים שאין כאן קידושין כלל, ובפרט כאן שצווחה בפנינו כמו שמודה המקדש העדים, גם העדים היו תחילתן כפסלות וסופן כפסלות ולמאי נחוש לה להצריכה גט ולאוסרה לכהונה, אחרי שהבתולה בכתה לפנינו וטוענת שאינה רוצה לקבל גט כי אינה יודעת משום דבר קידושין, ובודאי כדאי הוא הרי"ף וסייעתו לסמוך עליו שאין מצריך גט בכל פסולי דרבנן, ובפרט כאן שקנסו חכמים שעדותיהם יהיו בטלים וכנ"ל:

עוד נראה לפענ"ד סניף לצרף לבטל הקידושין לפי מה שכתב הש"ך (סימן ל"ו ס"ק ג') בחור"ם היכא שנמצא בין העדים אחד קרוב או פטול וכולם אף הכשרים לא באו רק לראות ולא להעיד אזי אף שהפטול לא בא רק לראות עותם בטלה, וראיה לדברי הש"ך מצאתי בתוספות ישנים כריתות (י"ב ע"ב) כתבו התוס' על האי דקאמר הגמרא, אמר אבי מודה ר"מ לחכמים שאם אמרו לו שנים יודע אתה בעדות פלוני הווא אומר לא ידעתי פטור, דאי בעי אמר לא נתכונתי לעדות עכ"ל, וכתבו התוס' מכאן א"ר דין הלכה למעשה דעדים ששמעו הדבר מפי בעלי מעשה אך לא נתכוונו להעיד ולא הוכחו שם לשום עדות אין בעדותם כלום אם באים אחר זמן להעיד בפני ב"ד, ובאמת תמוה הוא מאד הא קי"ל שעדים אין צריכין להיות מזומנים, כדאיתא בחור"ם (סימן ל"ט סעיף ה') אלא דדאי דכוונת התוס' כך הוא, דלכאורה מנין יודעים העדים שהוא יודע בעדות פלוני, אלא דדאי דגם הם היו במעמד אחד, אלא שהם היו פסולים לאותה עדות, ולא באו רק לראות ויבטל העדות כדברי הש"ך, ועל זה האופן קאמרי התוס' אם העידו אח"כ הכשרים בב"ד אין עדותם כלום, וא"כ הכא נידון כיון שהמקדש ביקש את האח שלו שיבוא עם העדים לרחוב אשר ילך עם הבתולה הנ"ל, והאח היה עם מעמד העדים ביחד וכן העידו לפנינו שהאח עמד עמהם ביחד לראות הקידושין וגם העדים הכשרים לפי דעתי לא באו רק לראות, מטעם ראשון שמוקמינן העדים אחזקת כשרות כיון אם יעידו על זה ויקיים הקידושין יעברו על לפני עור, כמו שכתבתי לעיל שעבר על חרם רגמ"ה ועל דרב בודאי לא כותנו להיות עדים להעיד בבי"ד, ואף שבאו עכשיו לב"ד להעיד אמרינן השתא הווא דאיתרע, כעין דאמרתן היתרא ניחא ליה למקני איסורא לא ניחא ליה למקני, וכן כתב הט"ז בח"מ (סימן קצ"ו סעיף י"ב) גבי שותף שגנב אין להשותף השני חלק כמה שגנב שחתפו, כי איסורא לא ניחא ליה למקני, ואף שעכשיו הוא מרצה אמרינן השתא הווא ראתרע ומוקמינן לו אחזקתו עיי"ש, והכא נמי כאן נוקמינן אחזקתיהו דלא באו להעיד, וגם עד א' אמר לפנינו אילו הוה ידע שיצרך לבוא לב"ד להעיד לא הלך אפילו לראות, וא"כ זה העד בטל וא"כ הו"ל כעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה וגם השנים הנותרים לא כותנו להעיד אחרי שלא רצו לבוא לב"ד להעיד, רק אחר שנתנו להם חמשה עשר ר"כ, וזה לא גרע ממה שכתב הש"ך (סימן ל"ו ס"ק י'), ח"ל, עדים שבאו רק מצד הכרזה, א"כ מתחילה בשעת מעשה מסתמא לא הלכו להעיד עכ"ל הש"ך, משמע אף שהלכו לראות המעשה לא כותנו להעיד, וא"כ כיון שאח של המקדש היה ביניהם כל העדות בטל כדברי הש"ך כל זה נראה לדעתי:

הצעיר חיים בן הרב הגאון מוהר"ר יחיאל משה זצ"ל מריצ דפה

יכולין לראות רק שלא היו יכולין לראות איזה מטבע נתן לה אם של כסף או של נחושת: ב. אך עדיין צריך תבלין לדבריו, ולכאורה קשה דנהי דיכולין לראות הנתינה, מ"מ כיון דאינן יכולין לראות המטבע שמא נתן לה דבר שאינו שוה אפילו פרוטה, כגון פרוטה פחותה ומעוכה דא"א לראות מהו המטבע, וזהו דוחק גדול לומר דזה היו יכולין לראות אם הוא דינר או מטבע אחרת הקטנה בכמותה מדינר, רק שא"א לידע אם הוא של כסף או של נחושת, או דמיירי דנותן להם המטבע והכירו העדים במשמוש היד דהוא דינר אך דלא ידעי איזה דינר הוא, אך כל זה דוחק גדול לומר דמיירי בכה"ג, ועוד דהא לב"ש דסבירא להו דבעינן של כסף דוקא היכי מקודשת דשמה הוא של נחשת ואשה מקפדת, וא"כ דברי ב"ש אינם במציאות כלל לטעמיה דר' זירא בממ"נ אם ביום הא סברה וקבלה ואפילו בפחות מדינר נמי, ואם כלילה הא הואי כמקדש בלא עדים. וכן בברייתא דהתקדשי לי בדינר וסתם דינר הואי של כסף ג"כ, הואי כמקדש בלא עדים, וכן בברייתא דהתקדשי לי בדינר וסתם דינר הואי של כסף ג"כ, הואי כמקדש בלא עדים דהא הקפידא דוקא בדינר, אבל באמת הדבר מפורש בגמ' דזה אין צריכין העדים לידע כלל אם קדשה בשיעור פרוטה דוקא, רק כיון דראו הנתינה ואף די"ל דקדשה בפחות מש"פ מ"מ אם אח"כ נתברר להעדים ע"י עדים אחרים או להם בעצמם דה"י שו"פ הואי קדושין מעליא ולא מקרי מקדש בלא עדים:

(מהאלאכטערנע) ולא ראה מה שכידרו וכו', והנה אמת דגם אנכי במכתבי הראשון שכתבתי לעצמי לציין הדברים הזכרתי מזה, אך שוב חזרתי מזה דא"כ האריך נפרנס להסוגיא דפ"ק דקידושין (דף ח') דמקשינן על הא דתני בברייתא שם, דהתקדשי לי במנה זו ונמצא דינר של נחושת אינה מקודשת דהיכי דמי אי דידעה ביה הא סברה וקבלה, ומתריצין כגון דקדשה כלילה ולא ראתה אם הוא של נחושת או של כסף ע"ש, ולכאורה תימא כיון דמיירי דקדשה בגוונא דלא היתה יכולה לראות איזה מטבע נתן לה, מכש"כ דגם העדים אין יכולים לראות, וא"כ בלאו הכי לא הואי קידושין אפילו לא היה מקח טעות דהוי כמקדש בלא עדים דהרי לא ראו הנתינה. ובאמת שכבר העיר בזה הגאון הרד"ל ז"ל בהגהותיו שם שיצא כעת מחדש בש"ס המפואר שיוצא כעת מחדש בדפוס ראם וכתב וז"ל, ע"כ לאו לילה ממש שאין יכולים לראות הכסף דא"כ לא ראו העדים מתן מעות ואפילו שמעו קול כספים מסתברא דודאי לאו כלום הוא, אלא כלומר שחשכה קצת שאי אפשר להכיר יפה בטיב המטבעות. וכן צ"ל לקמן (דף י"א), גבי ב"ש דס"ל דאין האשה מתקדשת רק בדינר משום דמקפדת בעצמה ומוקמינן דמיירי בקדשה כלילה עכ"ל הרד"ל ז"ל שם. ופי' לדבריו דר"ל דא"א לומר דהיה חושך כ"כ עד שלא היו יכולין לראות אם נותן לה שום דבר או לא, דזה ודאי מיקרי מקדש בלא עדים, ואפילו שמעו קול כספים אינו ראייה דהיה נתינה, אלא מיירי שהנתינה היו

(ב) וזאת אשר השכתי לו במכתב.

מכתבו באהבה קבלתי וכו' ואחר העיון אין שום קושיא על דברי, ראשון מה שמעכ"ת מקשה על דברי ומביא ראייה מקידושין (דף ח') שנמצא דינר של נחושת אלמא דקידשה בחושך שלא היתה יכולה לראות מה הוא נותן לה, וא"כ גם העדים לא ראו מה הוא נותן לה בכ"ז הואי קידושין, והגאון מהרד"ל בהג"ה מגיה שאין ר"ל לילה ממש, דא"כ לא ראו העדים מתן מעות ולא כלום הוא, אלא ע"כ לאו לילה ממש אלא שחשכה קצת עכ"ל ע"י"ש. ולפענ"ד נראה שזה הוא דוחק גדול לאוקמי דלאו לילה ממש כיון דהגמרא קאמר דקדשה כלילה ודאי לילה ממש היה, וא"ת הלא לא ראו העדים נתינת הכסף, יש לומר דקדשה כלילה לאור הנר, וא"כ ראתה הדינר גם העדים ראו הדינר שהיה לכן כמו של כסף רק שהיה מזוייף שחפה בכסף ובתוכו היה נחושת, וביום היז יכולים להכיר אם הוא מזוייף רק כלילה אין להכיר, כמו שרואין בחוש הראות שכלילה אין יכולים להכיר מצבע ידוק שקורין (בלאה) לצבע (בריון) או משאר צבעים אף לאור האבוקה, לכן גם כאן לא היו יכולים להכיר הנחושת מתחת וכן מוכח לשון הגמ', דקאמר ונמצא מנה חסר דינר תו דינר של נחושת לשון ונמצא משמע שמתחילה לא היה ניכר רק אחר החיפוש נמצא שהוא של נחושת:

וכן מוכח לקמן דקאמר הגמ' האי דינר של נחושת היכי דמי אי דידעה ביה הא סברה וקבלה, ומשני דיהבה ניהלה כלילה, לשון רידעה ביה פירש שם בתוס' ר"י הזקן דהיכרא ביה, ומדלא קאמר הגמ' אי דראתה אותו משמע בפשיטות שבראייה בעלמא לא יכלה לדעת אם של כסף הוא או של נחושת כגון שהיה מזוייף מחופה בכסף ותוכו נחושת, דה פשיטא שאם גם לא ראתה אותו א"כ גם העדים לא ראו ודאי אין כאן קידושין, אלא ודאי ראתה אותו רק לא היכרא ביה כנ"ל ופריך הגמרא האריך, ומשני כגון דיהבה ניהלה כלילה כן נלע"ד דזה ברור שכלילה אף לאור הנר אין יכולים להכיר אם תחתיו נחושת הוא, וכן לקמן (דף י"א א') דמשני הגמ' דקדשה כלילה, נמי מיירי דיהבה לה דינר של נחושת מחופה בכסף:

יודעים, ואי דבעינן דהעדי קידושין בעצמם ידעו, א"כ אף קדושי ספק לא להוי, וכמו דאינן יודעין אם קרוב לו או קרוב לה דלא הוי קידושין כלל, ולכן דברי הבי"ש והאבני מלואים ז"ל בזה תמוהים אצלי וצע"ג, ולכן באמת המחזור בזה דלא צריך עדים רק לעצם הנתינה, אבל לענין פרטי הקדושין כגון לידע אם היה שו"פ או לאיזה אשה קידש או לשאר פרטים לזה סגי אם יתברר ע"י אחרים. וכ"כ בס' טיב קדושין (בס"י ל"א) והביא ראייה ברורה מהא דאמרינן בקדושין (דף י"ב ע"ב) הא איכא סהדי באידית דידעי דבההוא יומא הוי ביה שו"פ וכו', הרי דסגי בעדים אחרים ע"ש:

וא"כ בנד"ד נמי כיון דמ"מ היו יכולין לראות הנתינה אף דלא היו יכולין לראות באיזה דבר קידש אין זה חסרון להעדות כלל, כיון דמ"מ אח"כ נתברר דקדשה בטבעת דהא נמצא הטבעת בידה אח"כ והודיתה דבטבעת זו קידשה, רק נתברר דאומרת דלא

ומנא אמינא לה מהא דאמר שמואל קדשה בתמרה מקודשת חיישינן שמא ש"פ במדי, וכתב הב"ש באה"ע (בס"י ל"א סעיף ג') דדעת הרמב"ם והר"ן דאם ידוע דהיה שו"פ במקום אחר הוי מקודשת מדאורייתא קידושין ודאין, וכתב עוד דצ"ל דהעדים יודעים ג"כ שהיה שו"פ במקום אחר, אבל אם אינו ידוע לעדים הוי כמקדש בלא עדים וליכא אלא חשש קידושין משום דהעדים מסופקים וכו', והנה כבר ביאר באבני מלואים שם לפי מה שכתב בהגהות אשר"י בסוף גיטין, דאם להעדים הוי ספק אם זרק קרוב לו או קרוב לה לא הוי קידושין כלל, דכל זמן דהעדים מסופקים בדבר לא מיקרי עדות כלל, מ"מ שאני הכא כיון דאם היו שני עדים במקום אחר הא הוי קדושין מעליא כו' ע"ש, ולכאורה דבריו תמוהין דאי נמי אם יכולין לצרף העדים שבמקום אחר היודעין שהוא ש"פ לעידי הקידושין ולא מיקרי חצי דבר, למה לא הוי ודאי קידושין, דמה בכך דלעדי הקידושין הוי ספק הא העדים שבמקום אחר

(ג) ומה שהביא מעכ"ת ראייה מגמ' קידושין, שאין העדים צריכין לדעת כלל אם קדשה בשיעור פרוטה, מהא דקדשה בתמרה אף דעומד כור תמרם כדינו מקודשת, אם יש רק עדים אחרים שיודעים ששה פרוטה במדי מצטרפים לעדי זו כשיטת הפוסקים כדברי שמואל, רק כיון דראו הנתינה אף ר"ל דקדשה בפחות משו"פ, מ"מ אם אח"כ נתברר להעדים ע"י אחרים או להם בעצמם דהיה שו"פ הוי קידושין מעליא ולא מיקרי מקדש בלא עדים, וא"כ בנד"ד נמי כיון דמ"מ היו יכולין לראות הנתינה אף דלא היו יכולים לראות באיזה דבר קידש, אין זה חסרון לעדות כלל כיון דאח"כ נתברר דקדשה בטבעת דהא נמצא בידה אח"כ עכ"ל מהר"ש הנ"ל, גברא קא חזינא אך ראייתו לא נלפענ"ד, ראשון אף שנסכור כן, מ"מ בנר"ד מאי ביורר יש דקדשה בטבעת זו, ואף שהודיתה שבטבעת רצה לקדשה, אך אינה יודעת אם טבעת זו או לא, ועוד לא מפיה אנו חיינן כיון שהעדים בעצמם לא יכלו לראות ולא ראו איזה טבעת ובאיזה דבר קידש פשיטא שאין כאן קידושין כלל, ועד כאן לא קאמרי הפוסקים כשמואל אם קדשה בתמרה הוי ספק קידושין אלא אם העדים ראו כמה וראו התמרה רק שאינן יודעים אם שו"פ באיזה מקום, על זה אם יש עדים במקום אחר שהיה שו"פ באיזה מקום סגי, ושנית עיין במקנה על קדושין מסיק אף דלרבי שמואל היינו רוקא אם האשה נתרצית וידעה שהתמרה אינו שו"פ ח"ל שם, וגראה דבעינן שתדע האשה שהוא פחות משו"פ ומתרצה להתקדש בו, וכ"כ הרא"ש ז"ל גבי ההוא דקדיש בציפתא כו' עכ"ל, עוד כתב שם בא"ד ולפי מה דאמר לעיל (דף י"א ע"א) אליבא דבי"ש פשטה ידה וקיבלה לא קאמינא, כי קאמינא דקדשה כלילה או דשריה שליח ה"ג הכא בקדשה כלילה או דשריא שליח כיון דאין ידוע האשה נתרצית לקדשה בזה לא מהני מה שששה פרוטה במדי עכ"ל, ופירושו אולי סברה שששה יתיר ופשיטא אם לא יכלה לראות איזה טבעת אם של נחושת או של זהב, גם העדים לא יכלו לראות איזה טבעת הוא פשיטא שאין כאן קידושין כלל, ומעתה נפלה ראיית כבוד גאונו:

ומה שפקפק מעכ"ת מאחר שלא השליכתו מידה, רק שאמרה דברים שנראה מזה דאין רצונה בקדושין אפשר דאין זה ביטול לקידושין דלא הוי רק בגילוי דעתא, ואפשר דכמו דבגיטין לא הוי גילוי דעתא מילתא כמו כן בקידושין, במחילת כבוד גאונו לא נראה לי, ראשית מאן לימא לן שלא השליכתו הלא היא טענה שלא קבלה בידה, רק שזרק לה אח"כ בכיסה שהיא מבחורץ ועוד התם בגיטין כיון שכתב לה גט ושולח לה, רק שהיא אמרה זיל השתא ותא למחר והוא אמר ברוך הטוב והמטיב, הלכה כאב"י ולא מילתא היא, כיון שראינו שרצה לגרשה ועשה מעשה הגט לכן הגילוי דעתא לא מבטל הגט, אבל כאן לא ראינו שום גילוי דעת שרצתה בקידושין וכמה נקיים הקידושין, ועוד הלא גם בגיטין אי הוי גילוי דעתא מעליא הוי מבטל הגט אף לאב"י, כמו שהובא בשו"ת מהר"ם מלובלין (סי' קכ"ג) ח"ל שם באמצע החשובה כד"ה ומעתה, ואע"פ דקיי"ל כאב"י דגילוי דעת בגיטין לאו מילתא היא הם היו סוברים שלא אמר אב"י דלאו מילתא היא אלא בגילוי דעת חלוש בעלמא, כגון ברוך הטוב והמטיב וכיחצא בו הנזכר בגמ' בפרק השולח כשיטת פלוגתא ראב"י ורבא, שהם דברים שנוכל לפרשם לתרי אפי כו' עכ"ל, אלמא דבגילוי דעתא טוב אף בגיטין מבטל הגיטין, וכש"כ שהיא אמרה (פליוואט נא טיבע) היינו בל"א (איך שפי"א ארף דיר) שממאס אותו פשיטא שאין כאן קדושין כלל ותו לא מדי:

דברי חיים בן לא"א הרב הגאון מו"ה יחיאל משה זצלה"ה מו"צ דפה

נתרצתה בקדושין ולא קבלה ממנו הטבעת וא"כ העדים אינו חזוק כלל, די"ל דראו הנתינה אך דכובשים עדותם מפני שקבלו שוחד, ומה שלא היו יכולים לראות במה קידש אין זה ביטול לקידושין כלל וכלל, ואפילו אם נימא דמה שמצאו הטבעת בידה אינו ראיה דקדשה בטבעת זה, מ"מ ספיקא מיהא הוי והוי ספק קידושין מיהת, דהא זה מבואר מדבדי הב"ש שם דלא צריכין לעדים דיודעים דשן"פ במדי רק לעשיית קדושין ודאין, אבל ספק קידושין הוי לעולם, וכרפשיטות דברי שמועל דאמר חיישינן שמא שו"פ במדי, אלמא דמיירי דרק הדבר ספק ואעפ"כ הוי ספק קידושין מיהת, וא"כ תקשה על הגהות אשר"י דס"ל דכל דהוי ספק לעדים לא הוי קידושין כלל. וע"כ צ"ל דספק בשיעור הנתינה שאני דפרטי הקידושין א"צ לידע. ולפלא בעיני על הגאון בעל אבני מילואים דלפי דעתו רמדמה זה לנידון דהג"א

האיך נח דעתו בתירוצו, הא מ"מ תקשי על הג"ה אשר"י מממירא דשמואל גופא, דלמה הוי ספק קידושין, אלא ע"כ כמש"כ בעז"ה.

ולענין מה שכתב כת"ר נ"י עוד להקל בנד"ד דאפילו לוא יהיה דראו העדים את הטבעת ואת המתקדשת בפניה, מ"מ כיון שכל העדים מעידין שצווחה תיכף אחר הנתינה אין זה כלום וכו', לענ"ד יש לפקפק בזה מאחד שלא השליכתו מידו רק שאמרה דברים שנראה מזה דאין רצונה בקידושין, אפשר דאין זה ביטול לקידושין דלא הוי רק כגילוי דעתא, וא"כ לכאורה יש לומר דכמו דקיי"ל דגילוי דעתא בגיטא לאו כלום הוא ולא בטל הגט משום זה, דהא קיי"ל (בגישין ל"ד) דברוך הטוב והמטיב אמר ולא בטל גיטא, ה"נ בקידושין לא בטל הקידושין בזה דהא בנד"ד משמע דלא היה רק גילוי דעתא דאמרה בלשון רוסיא.

סימן ד

חייב אדם לשמח את אשתו

וכעין זה כתבתי ליישב קושיית המשנה למלך פרק ה' מהלכות אישות הלכה יו"ד על הרמב"ם ורש"י וסייעתם דעל חיוב עונה לא מהני מחילה משום דאין אדם מוחל על צער הגוף והלא אדרכא בסוף פרק החובל תנאי דכאומר הכני פצעני על מנת לפטור פטור אלמא דמהני מחילה על צער הגוף ודוקא בסמא את עיני קטע את ידי חייב משום דאין אדם מוחל על ראשי אברים ולר' יוחנן שם גם בראשי אברים מהני מחילה וטעמא דבסמא את עיני חייב דמיירי דהחובל אמר על מנת לפטור ואמר הנחבל הן אמרין דיש הן שהן כלאו ונשאר בקושיא אך כתב לפי מה שכתב בשיטה מקובצת בלשון רש"י דלא מחלה ליה אפשר לומר הטעם משום דלא מחלה בפירוש ע"ש:

אכן לענינת דעתי בלאו הכי דודאי אם אומד האדם מעצמו דמוחל כגונא דמיירי בסוף פרק החובל כודאי מהני מחילה ושאני באומר הרי את מקודשת על מנת שאין לך וכו' דמוחלת מצד בקשתו אפילו אמרה בפירוש דמוחלת לו העונה לאו כלום הוא וכמו דאמרין התם דיש הן שהן כלאו דיש לומר דאומרת כן מצד הבושה וכדומה:

ולענין עיקר הדין אם מהני מחילה שלה בלאו ועשה דלא יצא בצבא ושמח את אשתו נראה לי דתליא בפלוגתא דרש"י והרמב"ם עם הרשב"א והמרדכי לענין עונה אי מהני מחילה ומה שהקשה המשנה למלך שם בסוף הדיבור על הרשב"א והמרדכי מהירושלמי דפרק קמא דקידושין דשם מפורש אדרכא דאם מתנה על העונה תנאו בטל והא דתנו כתוספתא דתנאו קיים מיירי בקטנה דאין לה צער הגוף נראה דיש ליישב דלכאורה אדרכא אי מיירי בקטנה אדרכא תיקשי

מה שרמז הרב הנ"ל לדברי הרא"מ כסי' ק"ץ"א היינו דשם כתב גם כן דעיקר הלאו הוא דלא יצא בצבא אבל מכל מקום כתב בסוף דחייב לשמחה בכל דבר שיש בה שמחה ואם כן משמע מדבריו דהעיקר תליא ברצון האשה דאם היא מקפדת שלא ילך מביתו לסחור בסחורה כודאי אינו רשאי לילך דנהי דהלאו אינו אלא לענין לצאת בצבא אבל מכל מקום עבר בעשה דושימח את אשתו ושום פוסק לא יחלוק עליו בזה וכן להיפך דאם אין לו כמה להתפרנס כשיושב בביתו ויהיה מוכרח להנות מהצדקה כודאי מותר לו לצאת מביתו ולילך לסחור כדי לפרנס עצמו ולאשתו ולא מבעיא אם היא מתרצה לזה אלא אפילו אם אינה מתרצה מכל מקום בטלה דעתה אצל כל הנשים דאף דאמרין דרוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות היינו אם יש לו לכל הפחות קב דניחא לה להסתפק במועט אך שישב אצלה אבל באין לו כלל כודאי ניחא לה טפי שילך וירויח ואפילו לדעת המפרשים שהביא כת"ר נ"י שם דלא מהני מחילתה בענין זה היינו ביש לו כמה להתפרנס עצמו ואשתו גם כשהוא בביתו רק שהוא רוצה לילך ולעסוק בסחורה כדי להרויח יותר והלכך אף שנתרצתה לבקשתו ומחלה לו אמרין שלא מחלה לו בלב שלם משום דאין אדם מוחל על צער הגוף וכמו שכתב רש"י בכבא מצינא דף נ"א דהא דאמר ר' יהודה שם בדבר שבממון תנאו קיים בא לאפוקי עונה דאין תנאו קיים משום דאין אדם מוחל על צער הגוף וכיון דאין מחילתה מחילה נמצא דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אבל באין לו כלל ודאי דניחא לה גופא שילך לסחור לאו מצד בקשתו ככי האי גוונא כודאי הוי מחילתה מחילה גמורה וממילא אף באינה מוחלת אמרין שבטלה דעתה אצל כל אדם:

א. הנהגה על מה שכתבתי במערכת חתן וכלה סי' כ"ט כתב לי ידידי הגאון אישי כהן גדול מהרש"ל הכהן דומ"ץ וילנא מח"ס היקר שו"ת בנין שלמה יצ"ו (במכתבו מיום יו"ד טבת תנו"ר) שהשיג עלי ידידי הר"ג מהר"ר אברהם אבא שיף ממינס"ק יצ"ו במכתבו אלי (כתב לי בשמו שלפי שאינו יכול לכתוב בכתב רש"י לא כתב לי בעצמי) שלא הזכרתי דברי ספר היראים סימן ק"ץ אפירון נמטייה ועיינתי עתה ואלה דבריו צוה הקדוש ברוך הוא כל אדם שישא אשה חרשה וכו' אינו רשאי לצאת בצבא וכו' למדנו בשנה ראשונה שנושא אדם אשה חייב לשמחה שנאמר ושמח את אשתו בכל דבר שידע שיש לה שמחה ומצוה זו נהגת כן בארץ ובין בחוצה לארץ הילכך אף בזמן הזה נהגת מצוה זו עכ"ל הטהוד:

עמה על מנח שלא יהא עליו שאר כסות ועונה נחא שאר כסות אבל עונה לאו תנאי הגוף הוא אר"ח בא אדא תפתר בקטנה (פירוש דקטנה אין לה צער הגוף כמניעת עונה) ונשאר המשנה למלך בקושיא והנה במכתבי הקודם כתבתי ישוב על קושיא אבל תירוצי שם דחוק מאד אבל כעת ראיתי דלא קשיא מידי דהנה יש לעמוד על שינוי הלשון דבירושלמי דבכא מציעא הביא להתוספתא דקידושין דמתנה בשעת קידושין על מנת שאין לך עלי שאר וכסוח ועונה דתנאו קיים ואלו בירושלמי דקידושין מביא ברייתא אחרייתא דמיירי דמתנה בשעת נישואין דתנו נושא אדם אשה ומחנה עמה וכו' וגם לא הזכיר שם בלשון דתנאו קיים רק דיכול להתנות עמה:

ועוד צריך להבין באמת דלמה לא מקשה גם בירושלמי דבכא מציעא ועונה לאו צער הגוף הוא כמו דמקשה בקידושין ולכן נראה לי ברור דהירושלמי דבכא מציעא וקידושין הם שני דברים נפרדים דהירושלמי דבכא מציעא דמייתי בקידושין פרק ג' מיירי דמתנה תנאי גמור בשעת קידושין על מנת שאין לך עלי וכו' ודאי דגם על עונה תנאו קיים דמה בכך דהוא צער הגוף ואינה מוחלת מכל מקום הוא לא נתרצה בקידושין אלא על תנאי זה וסבירא ליה להירושלמי אליבא דר' מאיר דאין נפקותא כלל בין תנאי ממון ובין תנאי הגוף מכל מקום כיון דבדידה לקיימו תנאו קיים דהא בידה למחול לו העונה ודוקא אם התנה על מנת שלא תזקק ליכוס תנאו בטל דהא אין בידה לקיימו דהוה לא ירצה לעבור על הלאו דלא תהיה אשת המת החוצה ולכן לא מקשה שם הירושלמי ועונה לאו תנאו הגוף הוא:

וגם לא יוכל לאוקמי' בקטנה דוקא דהרי אין מוצא דבר דתנאו בטל רק דמתנה על מנת שלא חזק ליכוס דאי אפשר לקיימו כלל ואם איתה דיש חילוק בין קטנה לגדולה לפלוג ולתני בדידה אלא ודאי דאין חילוק אבל בירושלמי דקידושין מייתי ברייתא אחרייתא דמתנה בשעת נישואין ובאמת בשעת נישואין לא שייך תנאי כלל דהא קיימא לן דאין תנאי בנישואין וכדאמרין כיבמות דף ק"ז. ואף דהתם מיירי דהתנה עמה בשעת קידושין ואחר כך בעת שנכנסה סתם אמרין דביטל התנאי ממילא ידעינן דאינו שייך כלל דיתנה דאי לאו הכי לא יהיה נישואין כיון דקידושין היה בסתם על כרחו

טפי דהא קטנה לאו בת מחילה היא כדאמרין בכבא מציעא דף כ"ב דיתמי לאו בני מחילה ניהו ולכן צריך לומר דמיירי שמחלה בפירוש וכמו שכתב הגר"א בכיאווריו לחו"מ סימן רל"ה דאם מחלו בפירוש הוי מחילה והבאתיו בספר בנין שלמה סי' י"ז ומדברי הירושלמי אלו יהיה סייעתא לרעת הגר"א באמת וכיון שעל כרחין מיירי שמחלה בפירוש הא כבר כתב המשנה למלך בעצמו מתחילה דלפי פירוש רש"י שהובא בשיטה מקובצת משמע דוקא שלא מחלה לו בפירוש אבל במחלה בפירוש אפילו בגדולה מהני ואם כן מה נפקא מינה בין קטנה לגדולה ועל כרחין צריך לומר דהירושלמי סובר דבגדולה אפילו מחלה בפירוש לא הוי מחילה משום דהמחילה הוא על ידי בקשת האיש המקדש אבל הרשב"א והמרדכי אפשר דסמכו עצמן על מה שאמרו בש"ס דילן בסוף פרק החובל דבשאר צער הגוף מהני מחילה היכא דמחל בפירוש ולא מחלקי בין אם מוחל מעצמו בין אם מוחל על פי בקשת המקדש ולפי זה אין צריך לאוקמא הברייתא בקטנה דוקא דלדעת הרשב"א והמרדכי אין חילוק בין קטנה לגדולה לענין עונה ומסייע להו גם כן הירושלמי בסוף הפועלים דלא מוקי לה בקטנה ודו"ק עכ"ד יצ"ו.

שוב כתבמכחב אחר ח"ל וזאח שנית באחי לכתובלמר נ"י על אשר כתבתי במכחבי הקודם ליישב תמיהת המשנה למלך בהלכות אישוח על דעת ר"ת והמרדכי והריטב"א דסבירי דהמקדש על מנח שאין לך עלי שאר כסות ועונה דתנאו קיים אף על עונה משום דעונה נמי מקרי דבר שבממון דאתייהב למחילה והוציאו זה מהירושלמי בסוף פרק הפועלים והוא תוספתא דקידושין פרק ג' דמפורש שם דאף עונה מקרי דבר שבממון ותנאו קיים ורק אם התנה על מנת שלא תזקק ליכוס תנאו בטל דאינו יכול לעקור דין תורה ודמי לאומר על מנת שתעלה לרקיע דתנאו בטל משום דהוי תנאי שאי אפשר לקיימו בסופו (ולא דמי לאומר על מנת שתאכלי בשר חזיר דסבירא ליה לרבא בגיטין דף פ"ד דאפשר דעברה ואכלה ולקיא דשאני התם דבדידה חליא מלתא מה שאין כן הכא נהי דאיהי עבדא איסורא אבל מכל מקום מקרי אי אפשר לקיימו דהוה לא ירצה לעבור על הלאו דיבמה לשוק וכן משני התם בגיטין כהן סברא באומר על מנת שחבעל לאבא ולאביך ע"ש) והקשה המשנה למלך הנ"ל דהא אדרבא בירושלמי דקידושין פרק קמא הלכה ב' מקשה על הא דתני נושא אדם אשה ומתנה

בנין ח"ב אה"ע סימן ה שלמה שנה

מתנה בפירוש גם כן לא מהני משום דברושה הימנו לומר דאינה מוחלת ועל זה זה משני דמיירי בקטנה דאין לה צער הגוף אבל מכל מקום צריך לומר דמחלה בפירוש דאי לא הכי אפילו בשאר וכסות אינה מחילה דהא אמרינן בבבא מציעא דף כ"ב דיתמי לאו בני מחילה נינהו אך אם מחלה בפירוש מהני וכמו שכתב בכיאווי הגר"א בחו"מ בסימן רל"ב ובזה נסתלקה קושית המשנה למלך הנ"ל לגמרי עכ"ד יצ"ו:

צריך הוא לישא אותה דיכולה לומר לו או כנוס או פטור ולכן על כרחין הא דאמר בברייתא ומתנה עמה לאו דוקא דאמר דרך תנאי אלא דביקש ממנה שתמחול לו שאר כסות ועונה ואשמועינן שיכול לבקש ממנה זאת ולא אמרינן דהוא מתנה על מה שכתוב בתורה משום כיון דהיא מוחלת תו אין עליו חיוב מן התורה ועל זה שפיר מקשה הירושלמי ועונה לאו תנאי הגוף הוא כלומר וכיון שכן בודאי לא מחלה בלב שלם ואפילו

סימן ה

בטול שדוכין

עונג ושמחה כי הם באמת פיקודי ד' ישרים משמחי לב וכל דבריו הם אמת ויציב להלכה ברורה. וכל מה שמפלפל בחכמה בנידון הלאו דל"ע היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא. ועוד בכמה ענינים שונים הכל הם דברים נכונים ואמיתים וכל כי הני מלי מעליותא יתאמרון משמי' בכי מדרשא. וכמעט שלא הניח מקום להתגדר בו בענינים אלו שכתב לפלפל בהם. אך מחמת שכבר שנינו בברייתא דשנו חכמים במ"ח מירות שהתורה ניקנית בהם, שיהי' שומע ומשיב שומע ומוסיף, ולכן רציתי אז להשיבו ולהסכים להלכה בכל מה שכי' בקונטרסו ולהוסיף מעט על דבריו. אך מפני שהייתי טרוד מאד אז בכמה ענינים שונים ולכן נתאחר עד היום. וזה החלי בעזר השם:

מש"כ מר נ"י לפקפק בדברי הגאון בעל החת"ס ז"ל באה"ע סי' קי"ד במ"ש שם דנהי דהאב נחשב לאנוס במה שבתו בחלה נפשה בהמשודך ולכן פטור

בעזה"י אור ליום ג' ה' דחנוכה וערב ר"ח טבת שנת "כונה ירושלים" לפ"ק

יתיה שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכי וברכתא טבא לכבוד ידד עליון ויראיו וידד נפשי עוז האהוב והחביב לנו עד לאחת. ה"ה הרב הגאון המפורסם החו"ב סיני ועוקר הרים. שמו נודע בשערים. המצויינים בהלכה בחיבוריו הנחמדים והיקרים. כולם אהובים כולם ברורים. כבוד קדושת שמו מפארים. שכ"ת מו"ה ששה נ"י פערילמוטער מו"ץ בעיר הגדולה לארז יצ"ו בעהמ"ח ס' חמדת משה. ויד משה. וחמדת הנפש. כן יזכהו ד' לחבר עוד חיבורים יקרים בגפ"ת ופוסקים ושו"ת ולהוציאן לאור הרפוס ולהפיצן ג"פ תבל למען לזכות את הרבים ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע ורעו עד העולם אכיה"ר:

ואחרי דש"ת הרמה באתי להודיעו כי מכתבו היקר אשר שלח אלי בצירוף שני קונטרסים יקרים ונחמדים בנידון שני ענינים נפרדים הנוגעים להלכה למעשה קבלתי בזמנו ומידי קריתי בהם כשנים ושלשה דלתות ברכתי עליהם ברכת הנהנין כי שבעתי מהם רב

ב. עתה בשנת תרס"ב יצא לאור ספר יראים השלם עם ביאור תועפות רא"ם לידידי הרה"ג מוהר"א אבא שיף הנ"ל יצ"ו וראיתי שם בסי' רכ"ח דף ק"א ע"כ שהאר"ך קצת בזה וראיתי שהביא שם דבר נפלא ותמוה בשם הגאון נצ"י"ב בפירושו על התורה העמק דבר (אינו אצלי עתה) ברברים כ"ד ה' ח"ל נקי יהיה פטור הוא מעבודה אבל רשאי לצאת ושמח את אשתו אינו מצות עשה לשמח את אשתו כל השנה ראשונה וזה אינו ואפילו מרבנן אינו מחוייב לשמחה אלא שכרע אחת אבל האמת דפירוש ושמח את אשתו אינו אלא רשות ריכול לישב בביתו ולשמח את אשתו אף שכל ישראל כצעד מלחמה וכו' מולא הזהירה תורה אלא על המלך וכדומה שלא יעבור עליו משמע שאם רוצה בעצמו שרי עכ"ל וכתב על דבריו דחלילה לפרש כן דאף הרדב"ז דמיקל לצאת לסחורה לצורך עצמו מכל מקום כתב שם להדיא שלא יצא לאחד מהדברים שכתפין את הרבים לצאת ואם ירצה הוא לצאת עובר בלאו ועשה עכ"ל הרי שלא כדבריו ובספר החינוך סימן תקפ"ב שנצטרנו שישמח החתן עם אשתו שנה אחת וכו' וכן כתב הרמב"ם בספר המצות עשה רי"ד ורבינו הרא"ם ובה"ג והזהר כמו שכתבתי בהקדמתי לעמוד הראשון ואיך כתב בהעמק דבר דאינו אלא רשות חו שגגה כמחילת כבוד תורתו עכ"ד ורציתי לידחק ככונתו ולא עלתה בידי והלא פלא ובקונטרסים הערות לאסיפת דינים סימן צ"ו כתב לי רב אחד על מה שכתבתי במערכת חתן וכלה הנ"ל ח"ל חידוש שלא זכר כהר"ר הים של שלמה כתובות: פרק קמא דשקיל וטרי גם לענין מלאכה יעוין שם טעמו להתיי אפילו בתוך שבעה ימי המשתה עכ"ל והנה לא ציין הסימן וכונתו לפי הנראה היא למה שכתב בים של שלמה סי' י"ב ואינו ענין למאי דאנן קיימין כמו שיראה הרה"ר:

דיש לחוש שמא תצא לתרבות רעה. ואין להקשות מחציה שפחה וחציה ב"ח דאסור לשחררה אם לא במקום דנהגו בה מנהג הפקר. דשאני התם דאין לה משפחה. וגם כל כמה דלא חזינן בה מנהג פריצות לא חיישינן דתצא לרבות רעה ותזנה עם אחרים. והא דאמרינן דבתך בגרה וכו' אפשר דמירי דוקא בגוונא דחזינן בה דתוכל לבוא לידי כך. ועוד אפשר דהא דאמרינן דחציה שפחה וחציה ב"ח אסור לשחרר מירי בקטנה או בנערה ולכן לא חיישינן גבה דתזנה רק אם נהגינן בה מנהג הפקר דאיכא מכשול לאחרים ולכן מוטל על האדון לשחררה כדי להסיר מכשול מקרב העם. אבל בבת ישראל דיש לה אב ומשפחה דאם תזנה יהי פגם לאביה ולכל משפחתה וגם היא תעבור בלאו דלא תהי קדשה לדעת הרמב"ם ולכן אמרינן שפיר בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה וממילא ה"ה לנר"ד. ובאמת יש לתמוה על הרשב"א בחידושו לשבת דלא אמרינן חטא בשביל שיזכה כי אם בפ"ו דהוא מצוה רבה. ושוב כתב דנ"ל דבחצי עבד וחצי ב"ח ליכא עשה כלל דהאיך יפרנס להא דפסחים דבתך בגרה שחרר עבדך ותן לה. ומשמע דאפילו עבד גמור מותר לשחרר וגם הבת אינה מצווה על פ"ו. רק לפי דעת הר"ן בניטין דעשה דלעולם מתכוין לטובת עצמו כמו בר"א ששחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה ליכא עשה כלל בטל ראיית כת"ר נ"י מהך דפסחים ואינו ראייה לנר"ד. ומיהו הרבה האריכו האחרונים ליישב ד' הר"ן מהסוגיא דברכות מ"ז דמקשינן והא הוי מצוה הבאה בעבירה. וגם אנכי כתבתי במקום אחר ליישב דברי הר"ן ואכ"מ:]

אנ"י תמה מאוד על כת"ר נ"י דלא ביאר איזה איסור יש על המשודכת כשחוזרת בה מהשדוך. אם כוונתו מחמת שכותבין בהתנאים שהבחור ישא את הבתולה בחופה וקידושין כדת משה וישראל. וע"ז מקבלין בקאג"ס מהבחור והבתולה ומשני הצדדים. הנה מחמת הקנין אינו מוטל שום חיוב על הבתולה להנשא לו מכמה טעמים. חדא דבכל כתבי התנאים שלנו לא הוזכר רק שהבחור ישא את הבתולה בחופה וקידושין. אבל על הבתולה לא הוזכר כלל שמקבלת על עצמה להנשא לו [וכן בנחלת שבעה בנוסח התנאים שנהגו בפולין לא הוזכר כלל על הבתולה. רק בנוסח אשכנז כתוב והיא תקבל הקידושין ממנו]. ואי"כ גם הקנין אינו חל רק על הבחור דהא קבלת הקנין אינו רק על הדברים שמזכיר בתנאים וזה לא הוזכר כלל שהיא מתרצה להנשא לו

מהקנס וכמו שמבואר בשו"ע אה"ע סי' נ' סעיף ו' בהג"ה. מ"מ אסור לו לסייע אותה בשדוך השני שהיא חפיצה בו ולא יתן לה נדן ולא להתעסק לשום צרכי נישואיה עד תעמוד למשפט ותברר טעם מיאוסה כהראשון ויתן לו ב"ד רשות לשדכה לאחר וכו'. ועל זה פקפק כת"ר נ"י דנראה דבכה"ג אם האב מכיר דאין אם יעכב נישואי ימים ושנים ג"כ לא תחזור בה. בודאי לא שייך איסור על האב לסייע אותה בשדוך השני [בקונטרס שלו חסר מתיבות בודאי עד תיבות בשדוך השני ועד בכלל רק אחר תיבת לינשא לזה יש נקודה באמצע ואח"כ מתחיל יש אך לדבר ולכן אין שום הבנה לדבריו. ונראה שהמעתיק חיסר מלכתוב סיום המאמר] עכ"ל כת"ר נ"י:

ראנ"י שמעתי ולא אבין, דהיכן מצא בדברי החת"ס דלא ס"ל כן ואדרבה מהא דכתב בחת"ס שם מתחילה דעכ"פ אסור לו ליתן הנדן למשדוך השני ולסייע כלל בשום סיוע של נישואין שהרי זה בידו לכופה בשוטים להנשא לראשון מ"מ זהו בידו שלא לסייע אותה בשדוך השני וגם לעכב הנדן כדי שע"י זה תהי מוכרחת להנשא לראשון ואם אינו עושה כן הרי רא"י שגם הוא מסכים לשדוך השני. כן נ"ל כונתו האמיתית. וכן משמע עוד ממה שמסיים אח"כ אבל בנידון שלפנינו שהאב משדכה מיד לאחר הרי לפנינו שאינו אנוס כי מי מכריחו לתת לה נדן וכו' עכ"ל. וגם מלשון זה משמע דמירי דוקא בגוונא דאם יעכב הנדוניה תחזור לשדוך הראשון והלכך אינו מוכרח ליתן הנדן להשני. אבל בגוונא שכ' מר נ"י דאם יעכב הנדן יש לחוש שתנשא לאיש אשר אינו הגון לה או אפשר שתצא לתרבות רעה לגמרי ח"ו בודאי הוא מוכרח ליתן הנדוניה לשני ואין לך הכרח גדול מזה. ולפיכך בחנם הוצרך כת"ר נ"י להאריך בזה:

ולענין אשר חקר כת"ר נ"י אם יש עכ"פ איסור על האב לסייע בנשואיה מחמת הלאו דל"ע. וכתב דמאחר דגם בלעדי סיועת אביה תעבור ג"כ על האיסור. ואי"כ אין כאן רק איסור דל"ע דרבנן והלכך כיון דהדבר נוגע לו ולכל משפחתו בודאי אין בו שום איסור לסייע לה. [והביא ראייה גדולה לזה מהא דאמרינן דבתך בגרה שחרר עבדך ותן לה. ולפי ראייתו משם גם אם יש בו ל"ע דאורייתא ג"כ ה"י מותר לסייע. דהא המשחרר עבדו[בזה"ב] בעשה דאורייתא ואעפ"כ התירו כדי שלא תזנה וזה שייך גם בנר"ד לפי מש"כ כת"ר נ"י

דמפורש לעיל. אבל כמדומה לי דבנוסח כתבי בתנאים שלנו אין מזכירין ח' ולא שבועה. ועוד אפילו במקום שכותבין כן כמ"כ בנחלת שבעה. מ"מ כיון שלא הוזכר בתחילה דהכתולה מתרצה להנשא להבחור הנ"ל אין חל הח' והשבועה עליה דהא כתוב לאשר ולקיים כל מה שכתוב לעיל וזה אינו כתוב כלל שהכתולה תנאה להחור. (אהמ"ח ז"א כי לבר שכתוב ובשאלת פיה כנ"ל כתוב ג"כ וקנינא מהחתן והכלה על כל הא דכתוב למעלה א"כ קאי על הכל). ועוד דהא לא הוזכר דהבחור והכתולה קבלו על עצמם בח' ובשבועה רק דב' הצדדים קבלו על עצמם. ואם כן לא מבעיא שאינו חל על הבחור והכתולה אלא אפילו על האבות אינו חל השבועה. דאינו חל שבועה אם נשבע על דבר שאין בידו לקיים ותלה בדעת אחרים שהרי אם אמר שבועה שיזרוק פלוני צרור לים אינו שבועה כלל. ובר מן דין הא הב"ש שם הביא בשם הסמ"ע כיון דאין הח' רק מצד הקנין והקנין הוא קנין אתן. אין הח' חל אפילו אם כותבים בפירוש הקנס אל יפטור את הח'. ומיהו הט"ז ביור"ד בסימן רל"ו והבית הלל חולקין עליו:

ועוד אפילו אם נימא דיש איסור ח' על שניהם מ"מ כל ח' אינו נחשב רק כאיסור דרבנן. ואפילו לנו"ב במהר"ק בסי' קמ"ו שכתב דהוי כד"ק. מ"מ ד"ק נמי כדרבנן דמי לכל מילי. [דהרי הלל הוא תקנת נביאים והראב"ד בהשגות בפ"ג מה' חנוכה כתב דיש בו עשה מד"ק דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. ואעפ"כ אמרינן בברכות (דף י"ד) דבק"ש דאורייתא פוסק הלל מדרבנן מבעיא. וכן מקרא מגילה דוודאי ד"ק היא ונאמרה ברוה"ק לכתוב ולקרות. ואעפ"כ קרי לה הש"ס בשבועות למצוה מד"ס. וכבר האריך בזה כל הצורך בכ"מ בפ"ג מה' חנוכה שם]. [לכד לענין חיזוק אמרינן בר"ה (דף י"ח) דד"ק כד"ת דמי וא"צ חיזוק עי"ש]. ואם כן באיסור דרבנן אינו ברור דאית ב"י משום ל"ע. ועיין בתוס' סופ"ק דע"ז דר"ת הביא ראייה משם דגם בדרבנן יש בו משום ל"ע. אבל לדעת הסוברים דמלאכת חוה"מ בדבר שאינו אבוד אסוד מה"ת בטל ראייתו. ועוד אפילו לדעת ר"ת וכן נראה להדיא מד' הרא"ש בב"מ בפ' איזהו נשך דבאבק רבית אף דעל הלוח ליכא איסור מ"מ עובר כל"ע. וכן הביא הש"ך ביור"ד בסי' נ"ג לענין אבר המדולדל דמותר ליתנו לבי"ג משום דבי"ג מותר לו לאכול אפילו לכתחילה משמע דבלא"ה יש בו איסור ל"ע ואף שאין בו אלא מצות פרוש בעלמא. מ"מ יש

(אהמ"ח ז"א דהרי בכל כתבי התנאים כתיב ובשאלת פיה ואמרה הן):

והב' כבר כתב הרמ"א בהגהה בחו"מ סי' רמ"ה דמהרי"ו פסק כסברא ראשונה שכ' המחבר שם דקנין אתן לאו כלום כלום הוא. והלכך נהגו לעשות תנאים חדשים בשעת החופה דתנאים ראשונים לאו כלום הוא משום דקנין אתן לאו כלום הוא [וע"ש בסמ"ע שהאריך לבאר דמה תועלת בתנאים חדשים יותר מתנאים ראשונים. ואי משום דבשעת החופה עושין תנאים שניים בלשון חיוב וקבלה אנפשו וכו' או דקנה לו בקנין סודר מעכשיו א"כ יש לעשות זה בתנאים ראשונים. וע"ש מה שחירץ דמעיקרא אינם רוצים לשעבד נפשם בקנין גמור ומעכשיו. דיראים שמא יתחרטו אח"כ ולכן אין מחייבים עצמם רק בקנין אתן ע"ש. ודבריו צריך ביאור דא"כ גם לדעת הפוסקים דקנין אתן מהני מ"מ לא תועיל תנאים ראשונים דאינם מכוונים להקנות בקנין גמור ואינם מקנים זה לזה בלב שלם. וצ"ל דכוונתו דלמ"ד דקנין אתן מהני שפיר הוי קנין ואף דאינם מכוונים להקנות בלב שלם משום דדברים שבלב אינם דברים]. והלכך מה שכותבין שישא זה את זו אף אם נימא דהכונה בזה גם ההתחייבות שהבעל מחויב לאשתו ומה שהאשה מחויבת לבעלה מ"מ לא עדיף מקנין אתן:

והג' אף לדעת הפוסקים דקנין אתן מהני היינו אם מקנה ליתן לו מיד. אבל בקנין שעושין בעת התנאים שאין הקנין רק לאחר זמן בלא"ה אינו כלום. דבאותו שעה הדר סודרא למריה. ואם כוונת כת"ר נ"י דאיכא איסור על המשודכת מחמת שכ' בד"מ באה"ע סי' נ' בשם הגהות מרדכי דיבמות בפ' החולץ והובא גם כן בב"ש בסי' נ"א ס"ק י' שיש ח' הקהילות על מי שחוזר בו מהשידוכין ואין לו היתר אלא בהתרת הרבה אנשים או שיפטרו זה לזה. הנה כבר הביא בב"ש שם דכתשוב' מהרי"ו סי' קל"ז כתב דחזינן כמה זמנין דחוזרים בו ונותנין הקנס בלא התרה. וכתב הב"ש דהטעם דלא חששו העולם משום חרם הקהילות כיון שלא נזכר בשאר פוסקים עי"ש. הרי דמשמע דלא קבלו ח' זה ולא נתפשטה בקרב ישראל:

ואמנם אפשר דכוונת כת"ר נ"י משום דבנוסח התנאים שהוזכר בנחלת שבעה והצדדים קבלו עליהם בח"ח ובשד"א לאשר ולקיים על כל מה

כאן מכשול ומנין דאף גרמא אסור בלאו דל"ע. ואפילו אם נימא דמ"מ מדרבנן אסור מ"מ הוי תרתי דרבנן וכיון דס"ס לא תחזור לראשון בוודאי כולי האי לא החמירו. זה מה שנ"ל להוסיף להיתרא על דברי כת"ר נ"י:

וראיתי להעיר מה שהביא בס' השיב משה דמי שהעביר המועד מיום המוגבל כשם שכנגדו פטור מהשבועה כן אף המעכב נפטור דאיסורא דעבד עבד. ומזה הוציא היתר גם לנר"ד דכיון שעברה יום המוגבל שוב אין עליה שום שבועה וכו'. תמנהי על מעכ"ת נ"י היכי סמך על דברי התשובת השיב משה הנ"ל דהלא הט"ז ביור"ד בסימן רל"ו בסוף הסימן כתב דאף דעבר זמן המוגבל במזיד מ"מ לא בטלה עיקר השבועה שנשבעו לישא זה את זה רק דהצד שכנגדו יכול לישא אחרת. אבל כל זמן שהצד שכנגדו עדיין לא ביטל השבועה עדיין מונח האיסור על המעכב כמו שהי'. וראיה לדבריו מד' הרא"ש והרשב"א שהובא בחו"מ סימן ע"ג וביור"ד סימן רכ"ח סעיף מ"א. וביתר דבריו וגם בנידון התשובה השניה אין לי פנאי לפלפל בו אך לדינא אני מסכים למש"כ בשאלה הראשונה הנ"ל. ובתשובה השניה עדיין לא עיינתי בה ככל הצורך ולכן לא אוכל להשיבו דברים מוחלטים להסכים לדינא לדבריו. ועוד חזון למועד א"י"ה:

כ"ד ידיו הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

לומר דשאני רבית ואמה"ח דאית ביה גם איסור דאורייתא משא"כ בנר"ד דאין בו צד דאורייתא אינו ראה דאית ביה משום ל"ע:

ועוד כיון דכ' כת"ר נ"י דבנר"ד אין בו משום לפני עור דאורייתא רק דאסור מדרבנן. ואם כן אפשר דבגוונא דעיקר האיסור אינו אלא מדרבנן לא החמירו חכמים כל כך לאסור אף במקום דלא קיימי בעברא דנהרא. ובפרט למ"ש הש"ך ביור"ד בס"י קנ"א סק"ו דהא דאסור מדרבנן אף דיכול ליקח בעצמו היינו משום שהוא חייב להפרישו מאיסור דהא אפילו בקטן אוכל נבלות ב"ד מצוין להפרישו. וכ"ש בגדול. ומש"ה באיסור דאין אנו מצוין להפרישו מאיסור שרי לגמרי בדאית ליה בהמה לדידיה וכמש"כ בע"ז (דף ר'). וכיון דהעיקר האיסור ברלא קיימי בעברא דנהרא אינו אלא מצד דאנו מצוין להפרישו והרי באיסור דרבנן מפורש בש"ס דיבמות (דף קי"ד) דלד"ה אין ב"ד מצוין עי"ש בהא דתירץ אביי תולש בעציץ נקוב וכו'. והלכך בנר"ד נמי כיון דח' אינו נחשב רק כאיסור דרבנן ובתו בלא"ה לא תחזור בה ואפילו אם יעכב הנדן פשוט דאין בו אפילו איסור דרבנן:

ועוד דהא האב אינו עושה רק גרמא בעלמא דעיקר האיסור אינו אלא בשעה שנישאת לאחר. אבל כל זמן דאינה נישאת לאחר כל ימיה בעמוד והחזיר לראשון קאי. והלכך מה שנותן הנדן להשני עדיין אין

סימן ו

בענין ברכת אירוסין

כמה נשים דלצאת ידי המצות סגי באחת, אבל עדין קשה לי דאם כן בכהן הגדול שאסור לו ליקח שתי נשים וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז מה' איסור"ב הלכה י"ג יהיה צריך לדלג נוסח הלזה ומעולם לא שמענו שיש חילוק בין נוסח הברכה בין כה"ג להדיוט. וכן קשה האידנא שיש חרם רגמ"ה שאסור ליקח ב' נשים, א"כ יהיה צריך לדלג ג"כ נוסח הזה ומעשים בכל יום שאומרים נוסח הלזה גם היום ואין שום אדם פוצה פה ומצפצף על זה.

והנה לכאורה נ"ל ליישב ולומר דבאו לכלול בזה

ראיתי להעיר בנוסח הברכה של ברכת אירוסין ואסור לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות. והנה לשון התיר קשה לי דמשמע דאינו רק היתר ולא מצוה, והלא אדרבה מצוה וחובה ליקח אשה בחופה וקידושין כדי לקיים מצות עשה דפרו ורבו, אפילו אם כבר קיים, מ"מ איכא מצוה דרבנן משום ולערב אל תנח ירך. ואפילו אם לא מצא אשה בת בניס מ"מ איכא מצוה דרבנן מיהת משום דאסור לעמוד בלא אשה דכתיב לא טוב היות האדם לבדו.

ורציתי ליישב דכיונו רבותינו בזה דהתיר לנו ליקח

שם. א"כ י"ל דבאו לאשמעינן דהחופה בקידושין דהיינו שהיו בבת אחת ג"כ מהני לעשותה כנשואה. ולפי זה ב' הגירסאות תלוי במחלוקת הרמב"ן ורבינו ירוחם ז"ל. ולפי זה מה שכתב העיטור שטעו הסופרים וכתבו בוא"ו אינו מוכרח דהוא טעות, רק דהם סוברים כדעת הרמב"ן וסייעתו דקידושין אחר החופה ג"כ מועיל (ובפרט לפי מה שכתבתי במקום אחר דתליא בפלוגתא דרבוותא אם איסור קדשה הוא מן התורה כדעת הרמב"ם או שהוא מדרבנן וגם תליא במחלוקת הרמב"ם והפוסקים לענין חופת נדה אי קונה ועיין היטיב בטעם המלך שם שכתב דבכי האי גוונא מקרי ראוי לביאה משום שבידו לקדשה ואין דבריו מוכרחים דאולי תחזור בה ולא תרצה להתקדש ולהנשא לו ודו"ק).

ואחרי שהודיענו ה' אותנו את כל זאת מעתה יתיישב לנו היטיב לשון רבותינו שתקנו לומר בלשון והתיר משום דלכתחלה בודאי אסור לישא אשה ע"י חופה בתחלה ואח"כ יקדשה דהא עיקר חופה הוא יחוד שצריך ליכנס עמה לבית הסתר וכמו שביטור ז"ל בס"י ס"ב דכיון דכל זמן דלא קידש אותה לעת עתה אין החופה כלום והוי כפנויה בעלמא והרי אסור להתייחד עם הפנויה וכ"ש לייחד ולבא אליה בוודאי אסור כמו שבא על פנויה בעלמא ואפילו אם מברך ז' ברכות לאו כלום הוא (ואף שכתב בשלטי הגבורים בשם ריא"ז דאם תברך ז' ברכות בלא חופה גם כן מותר לבא אליה ואף שערך נידונית כארוסה מ"מ בוודאי היינו דוקא אם בירך אחר קידושין אבל קודם קידושין בוודאי לאו כלום הוא). ועפ"ז הוצרך לומר את הנשואות לנו, להורות דדוקא אם כבר עבר ונשא ע"י חופה בתחלה ואח"כ קידשה אז מותרת לנו אבל לכתחלה אסור לישא על דרך הזה ובזה עולה לנו יפה נוסחא שלנו בסיום הברכה מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין שכתבה הרמב"ן והובא בר"ן שאינה נוסחא נכונה לפי שלא ראוי לברך עכשיו על החופה שעדיין לא היה חופה רק אירוסין בלבד. וגם רב האי גאון זצ"ל כתב שאין ראוי לסיים כן שהרי אין קדושין תלוי בכך. וכן העיד הרמב"ן ז"ל שמצא בס' רב אלפס ז"ל דמחק בכתיבת ירו ממש לתיבות על ידי חופה וקידושין ע"ש. ואכן לפי מה שכתבתי בעז"ה עולה הנוסחא על נכון על פי שכתב הגאון בעל בית אפרים ז"ל בהקדמה לחלק אבן העזר דהקדוש ברוך הוא קידש לעמו ישראל בשעת מתן תורה בחופה תחלה דהיינו כפיית ההר כגיגית ואח"כ קידושין בשני לוחות הברית

אותן נשים דאסור ליקח לכתחלה משום חשדא כמו כל הנך דתנן בסוף ב' דיבמות המביא גט ממדינת הים או חכם שאסר את האשה בנדר וכדומה מ"מ התיר לנו אם כבר הם נשואות לנו ע"י חופה וקידושין דקיי"ל דכנס לא יוציא דכל ברננה לא מפקינן ואגב שמעינן מיניה דדוקא כנס ע"י חופה אבל אירס ועירין לא כנס יוציא.

ואמנם עפ"י דרך החירוד והדרוש נ"ל לומר על פי דברי הר"ן בריש כתובות שהעיר בכונת הברכה ע"י חופה וקידושין שהרי קידושין קודמין לחופה. ודחק לפרש שר"ל ע"י חופה וקידושין שקדמו להם. וזה דחוק דמה הכריחם לתקן כנוסח הזה להקדים חופה לקידושין ויהא נצרך לדחוק ולפרש דר"ל וקידושין שקדמו טפי הו"ל לתקן ולומר ע"י קידושין וחופה. וגם מש"כ הר"ן שם בשם העיטור שעיקר הנוסחא הוא בקידושין בכי"ת, רק מפני שצריך לומר הכי"ת רפוי משום שהוא אחר אותיות אהו"י, טעו הסופרים וכתבו בוא"ו גם כן קשה לי, כיון דבאמת קידושין וחופה הם שני דברים נפרדים גם הקידושין קודמין לעולם להחופה למה תקנו באמת לומר ע"י חופה בקידושין, דמשמע שהם נעשים כאחת ואי אפשר להיות זה בלא זה דהחופה הוא ע"י קידושין, ובאמת אינו ענין זה לזה.

ולכן מכל הליך נ"ל לומר דרבותינו מסדרי הברכות רצו להשמיענו דרך אגב דין חדש ולכלול בנוסח הברכה שמותר לנו גם את הנשואות לנו ע"י חופה בתחלה ואח"כ היה קידושין ג"כ נחשבת כנשואה גמורה ומותרת לבעלה, ולאחר שנתקדשה מועיל החופה שלמפרע לעשות כנשואין וכמו שהעלה המשנה למלך ז"ל בפ"י מה' אישות הלכה ב' בשם הרמב"ן כחידושיו, והשיג שם על המ"ב. ואף שהביא שם רבינו ירוחם חולק ע"ז, הנה לפי מש"כ בטעם המלך שם בשם רש"י בקידושין דף יו"ד ע"ב לחלק בין קידושי כסף לביאה דדוקא קידושי ביאה מהני אחר חופה משום דחופה אריכתא היא עי"ש. י"ל דהרשב"א והרמב"ן אינו חולק עם ר"י דהרמב"ן מיירי להדיא בקידושי ביאה, וי"ל דרבינו ירוחם מיירי בקידושי כסף ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וגם נוסח העיטור אתי שפיר לפי מש"כ השער המלך ז"ל דמדברי הרמב"ן אינו ראייה דמיירי שקדשה בתוך החופה דהחופה והקידושין באו בבת אחת, וכן משמע באמת בחידושי הרשב"א ז"ל

ע"ש. והלכך כוונת רכותינו מסדרי הברכות לומר דכמו שהקב"ה קידש לישראל ע"י חופה בתחלה ואח"כ קידושין ולכן גם בשואי אשה מועיל חופה ואח"כ גם קידושין וגם הרי מעין חתימה סמוך לחתימה א.

סימן ז

בענין נשתטית

לשמור את גיטה. וכתב מר אחי ז"ל די"ל דרש"י גרס בירושלמי להיפוך דלמ"ד מפני שאינו יכול לשמור גיטה אסור ולמ"ד משום גרירה אם יש לה אב יכול האב לשומרה ממנהג הפקר, ונ"מ לענין תקנת הגאונים להתיר להבעל כשנשתטית אשתו, דאם יש לה אב יכולין לסמוך שהאב ישמור אותה ממנהג הפקר כל שנעשה הדבר ע"פ דעת אבי האשה. וכש"כ דמהני ודאי אם יקבל עליו אבי האשה בפירוש שהוא ישמור אותה כל ימי שטותה שלא תצא מביתו, ולא גרע עכ"פ משומר אחר בזה. והסכים עמו שם הגאון בעל ערוך לנר זצ"ל שאם האב שומר אותה אין חשש מנהג הפקר.

ואמנם לפי גרסת כל המפרשים ז"ל בירושלמי א"כ אדרבא מוכח דלמ"ד דמפני גרירה אסור אפילו אם יש לה אב שיכול לשומרה ממנהג הפקר, וצ"ל הטעם דשאני אשה שיש לה בעל דאיכא אימת הבעל על המנאפים, וכדאיתא בסוף נדרים דאם איתא דעבר איסורא איכוסי הוי מרכס ועוד דהבעל מוסר נפשו עליו שלא תזנה עליו ואף באשתו שוטה שאינו יכול לדור עמה, מ"מ עומד ומצפה אולי תשתפה ואינו רוצה שתהיה הפקר לכל. דאף דנימא דינה כאנוסה ולא תאסר עליו, מ"מ מאוסה ליה אם תזנה עליו. משא"כ כשמגרשה ונושא אחרת אינו חש לשומרה, ומה שמקבל עליו אביה או שאר קרוביה לשומרה אינו מועיל כלל. וא"כ תמוה דגם האידנא נמי דאינו מגרשה, מ"מ כיון שנושא אחרת וגם משליש גט וכתובה, הרי דאין ברעתו לישא אותה עוד אף אחר שתשתפה וא"כ נהי דאין בזה חרגמ"ה, מ"מ יש בזה איסור מעיקר דברי המשנה והתלמוד, ואף שיש קצת לומר דדוקא אם מגרשה קיל להו לפרוצים לזנות עמה, ואף לדעת הרמב"ם דיש בזה איסור לאו מלא תהיה קרשה, מ"מ לאו כ"ע דיהא גמירי ולא משמע להו איסורא כ"כ. משא"כ קודם גירושין דאיכא איסור א"א ולא חשודים. מ"מ תירוצ' זה אינו נוח

כעה"י יום ג' טוב אלול וכו' בצאת השנה לטובה תתחדש שנה ותחל שנה וברכותיה לפ"ק לכבוד יודינו האהוב והחביב לנו עד לאחת ה"ה הרב הגאון הגדול האמתי חו"ב סו"ע"ה וכו' כבוד קדושת שמו מפארים המאיר לארץ ולדרים בחבוריו הקדושים והיקרים שכ"ח מהר"ר משה נחום ז"י הגאון אבד"ק קאמינקא פלך קיעו יחיד עמו וככל דרכו ישכיל ויצליח ויזכה לחבר עזר חבורים יקרים ולהוציאם לאור הדפוס למען לזכות את הרבים ולא ימוש התורה מפיו ומפי זרעו חרע זרעו ער העולם אמן כן יהי רצון:

ואחדש"ה באתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד אשר בקש ממני להצטרף ולהזדקק להיתרא בנדרן המעוגג וכו' אשר נשתטית אשתו זה כששה שנים וכו'. וכהדר"ג יצא בכחא דהיתרא שאם ישיג הבעל רשיון מהממשלה יר"ה, ישא אשה אחרת על אשתו באופן שיקיים כל ההשלשה שמוטל עליו להשליש ע"פ התורה (כמו שבאר הדר"ג בסוף קונטרסו), ואז יתירו אותו בהסכם מאה רבנים מג' ארצות כאשר פשט ההיתר בזה בתשו' מהר"ר ר' ברוך ובתשו' ב"ח ובכ"ש וכו'. אני תמה דלמאי הוצרך לירדי ולדכוותי וכו', אך מתוך שדפק על פתחי ראיתי לכתוב להדר"ג נ"י איזה מלים להשתעשע בדברי קדשו.

ובראשונה ראיתי לתמוה על מה שלא ראיתי שהזכיר בהיתרו שהבעל נתפשר עם קרובי האשה שהם ישמרוה ממנהג הפקר או שהבעל בעצמו התחייב א"ע והשליש בעד מזונותיה וגם לשלם בעדה בבית החולים שהיא יושבת שמה שישמרוה ממנהג הפקר, וכמו שכתב הב"ח (בסי' קיט) דכל משך זמן שהיא בשטותה חייב הבעל לייחד לה בית בפני עדים ושישמרוה ממנהג הפקר וליתן לה מזונותיה וכו'. וכ"כ מר אחי הגאון זצ"ל בספרו ראשית בכורים (ח"ב סי"ט) הנראה דרש"י ז"ל בקידושין (דף מג) שכתב דכשאינה יכולה לשמור גטה אפי" ע"י אביה אינה מתגרשת, והקשו עליו מהירושלמי דיבמות פ' חרש דמבואר שם דלמ"ד מפני שאינה יכולה לשמור את גיטה יכול האב

א. אמר המחבר [בעל שד"ח] ודבריו נחמדים לפלפולא יש מקום לשאת ולתת בקב"ק אמנם לי הדל נראה ולא כינוי מתקני נוסח זה לכל אשר כתב ידדי עליון יצ"ו ורק הדרך הפשוט שלגבי מה שאמרנו ואסר לנו את הארסות צדק לומר כנגדו והחיר לנו את הנשואות אף שגם מצוה איכא ובעיקר סברת הרמב"ן כחופה שקודם הקידושין ובדברי הרב משנה למלך הנוזיל עיין בשו"ת יעלת חן סי' יו"ד מה שהאר"ך הגאון בזה:

להבין דלמה מחויב באמת לטפל בה ולהטריח באכילתה ושתייתה יותר מאשה פקחת, ואם מפני שאין לה דעת בעצמה להטפל ולקנות, מ"מ הלא יוכלו לשכור שפחה ממצות שלה שתקנה ותבשל עבורה.

ולכן נ"ל שכונת הרמב"ם ז"ל הוא דבעינן שתדור בביתו וכל צרכי אכילתה ושתייתה יהיו נחתכין על פיז, והוא ישכור לה שפחה לשמשה ולומר לה מה לקנות ולבשל עבורה וע"י זה יהא נראה לכל כי עדיין הוא בעלה ומיחד עמה ולא יבואו בני אדם לקלקל עמה כי עדיין ישאר אימת הבעל על המנאפים. כן נראה לי בכונת הרמב"ם ז"ל ואמנם כ"ז שייך אם בתחלה קודם שאנו מתידין לו היא יושבת בביתו ומשגיח עליה, אבל כודאי ידוע דכל השוטות דרכן להניחן בבית החולים המיוחד לשוטים ויש עליהם ממונים שמשגיחין עליהן לשומרן ולהאכיל ולהשקות אותם, א"כ בלא"ה לא הי' יכול הבעל לשמור אותה ממנהג הפקר ועד האידנא מאן נטרה. הלכך אם הבעל מחייב עצמו (ובפרט אם משליש ביד שלישי מעות מזומן) לשלם עבור מזונות וגם לשלם להממננים על בית החפשיית עבור שמחזיקים אותה שם כודאי אין שום חשש מנהג הפקר בזה, דהא מקודם ג"כ היתה נשמרת ע"י אחרים.

ושוב עיינתי בסוף קונטרסו הטהור וראיתי שהרד"ג נ"י הזכיר שיעשו חוזה עם אחד שיקבל על עצמו לזונה ולפרנסה כל ימי חייה ולשומרה ככל בנות ישראל. וא"כ בכה"ג כודאי אין לפקפק בעיקד ההיתר שכ' הרד"ג. וגם ראיתי שתקנה גדולה עשה בעבור האשה הנשחטית שהבעל השליש על הכתובה וגם עבור ג' בנותיה סך גדול לקרן ולפירות הכל על צד היותר טוב ובסדר נכון, וכן ראוי לעשות דכל שוטה נחשב כקטן. וכשם שהב"ד הם אביהן של יתומים, ה"נ הם אביהם של השוטים ומחוייבין ב"ד להשתדל בתקנתם, וכמו דתנן בסוטה (דף כד) ואלו שב"ד מקנין להם מי שנתחרש בעלה או נשחטה. וכן בב"ק (דף לט) שור של חש"ו שנגח ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס. ונמיהו התם אינו תקנת היתומים דק תקנת העולם כדי שישמור השור שלא יגח וכמ"ש התוס' שם. ובאמת כנ"ד נמי הא דאסרו חכמים לגרש שוטה שאינה יכולה לשמור א"ע הוא ג"כ תקנת העולם שלא להרכות זנות וכן בגיטין (דף לה) בחציה שפחה וחציה ב"ח דכופין את רבה לשחרר אותה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר יעו"ש. וכ"כ הרמב"ם סופ"י מהלכות נחלות דהשוטה והחדש דינם כקטנים

לי כלל, דאף בזמן התלמוד דהיו נשים פנויות ג"כ טובלות לנדתן בעת שהיה נוהג תרומות וקדשים, מ"מ נשים שוטות כודאי לא היו טובלות דמי ידקק להם לכדוק אותם נדהא דתנן בנדה (דף יג ע"ב) דהחרשת והשוטה וכו' אם יש להם פקחות מתקנות אותם והן אוכלות בתרומה. נראה דזה אינו אלא לנשים כהנות דצריכין לאכול תרומה היה נמצא איזה נשים פקחות שהיו מתקנות אותן. ואף זה לא היה הדבר שכיח כ"כ, דהא אמר אם יש להם פקחות ולא אמר בסתם דנשים פקחות מתקנות אותם. ומה שלא הזכירה המשנה רק דמתקנות אותם לתרומה, ולא אמר דמתקנות אותן להתירן לבעליהם, נראה משום דבגמ' שם אמרין דהך חרשת מיירי שאינה שומעת ואינה מדברת ודינה כשוטה, ובהנהו נשים לא שכיח כלל דהבעל ידור עמה, דאין אדם דר עם נחש בכפיפה, דהא משום הך טעמא לא תקנו נשואין בשוטה. ואף דבחרש וחרשת תקנו רבנן נשואין מ"מ לא שכיח כ"כ. ועוד כתבתי במק"א טעם לזה מה דלא הזכר במשנה לענין לטהר אותן לבעליהן ואכ"מ] ואעפ"כ חשו חכמים שמא ינהגו בהן מנהג הפקר ויעבדו על איסור כרת וא"כ מה לי איסור כרת ומה לי איסור חנק.

ועוד דהא מצינו דחשו חכמים לאינשי פריצי דיעברו גם על איסור א"א דהא אסרו יחד אפי' עם ב' אנשים אם הם פרוצים וכדאיתא בקידושין (דף פ' ע"ב). ואכן המחזור בזה מה שכתבנו בעניותן מכבר בתשו' אחרת לישב, דסמכו האחרונים ז"ל בזה שכתבו דחייב הבעל לייחד לה בית בפני עצמה, ונראה כונתם ז"ל דצריך ליחד לה חדר מיוחד בתוך ביתו כדי שיהיה נראה לבני אדם שעדיין עומדת ברשותו ומתייחד עמה ועי"ז שפיד נשמרת ממנהג הפקר כשאר נשים נשואות וכ"ה באמת לפי עיקר דין המשנה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"י מה"ג הלכה כ"ג דמניחה ונושא אחרת ומאכילה ומשקה משלה ואין מחייבין אותו בשאר כסות ועונה שאין כח בכך דעת לדור עם השוטים בבית אחד עכ"ל. והנה כבר כתב הגט פשוט (כס"י קיט ס"ק לד) בשם המבי"ט בתשו' דממה שכתב הרמב"ם דמאכילה ומשקה משלה ולא כתב דאוכלת ושותה משלה, ידאה מזה שהוא חייב לטפל בה בכל מה שהיא צריכה אע"פ שיהיה משלה. וכן נראה ג"כ מסוף דברי הרמב"ם שם שכ' ואם גירשה וכו' אינו חייב לחזור ולהטפל בה ומשמע להדיא דקודם גירושין היה מטפל בה. כ"כ הג"פ שם. ולכאורה צריך

ומעמידין להם אפוטרופוס והובא בטוש"ע חו"מ (סו"ס ר"צ) והוא מהש"ס דכתובות (דף מח).

ולענין מה שפלפל הדר"ג נ"י בחכמה אם גט לענין חרגמ"ה בעינן שתהא שוטה גמורה שיש בה סימני שטות המבואר בתלמוד או דיכולים להקל אפילו לא נמצא בה רק שאר סימני שוטה וכדעת הרמב"ם ז"ל שהביא הב"י באה"ע (ס"י קכא). [וכת"ר נ"י הוכיח דכ"ה ג"כ דעת התוס' ביבמות כמה שהקשו על הירושלמי ולא אמר איכא בינייהו בידועת לשמור את גטה ואינה יודעת לשמור א"ע, דאם נימא דהתוס' ס"ל דבעינן דוקא סימני שוטה המבואר בחגיגה ד' ג', א"כ מאי קושיא דהא כבר כתב הב"י שם (ס"י קכא) בשם המ"כ דדעת הירושלמי דבעינן דוקא שיעשה כולן, ואחד מהן הוא דמאכד מה שנותנין לו, וא"כ הרי אינה יכולה לשמור גיטה ג"כ. אלא ודאי דס"ל כדעת הרמב"ם ז"ל דגם בשאר סימני שטות נחשב לשוטה חזו ראייה נכונה לכאורה.]

ואמנם אחר העיון אין זו ראייה דודאי עיקר שוטה שדברו בו חכמים בכל מקום שפטור מכל המצות וכן דפסול לעדות ואין קנינו קנין כלל, י"ל דס"ל להתוס' כדעת ש"פ דבעינן דוקא הג' דברים דנחשב בכרייתא דחגיגה הנ"ל. אך לענין נשתטית דאסרו מדרכנן מלגרש באינה יודעת לשמור א"ע, י"ל דלשאר דברים דינה כפקחת וחייבת במצוות רק דתקנו שלא ינהגו בה מנהג הפקר ולענין גירושין נקדי לה שוטה.

ובאמת דלפי מ"ש התוס' ביבמות (דף קיג ע"ב) בשם י"מ דגיריה דירושלמי היינו משלחה וחוורת ומ"מ יכולה לשמור גטה ע"ש, ור' ינאי דנפק"ל מקרא ונתן בידה, ור' ישמעאל דנפק"ל מקרא דשלחה מביתו פליגי אהדדי והם שני ענינים נפרדים. ונמצא דיש ה' מיני שוטה. א' לענין כל המצות ועדות וקנינים ור' לענין גידושי אשה. דשוטה שדברו בו חכמים בכל מקום לענין חיוב מצות וכללו אותו בהדי קטן וחרש, ומשמע דשוה לקטן וחרש לכל דבריו, בזה אמרו בש"ס דחגיגה

דהיינו דעושה ג' מיני שטות דחשיב התם, והרמב"ם סובר דלאו דוקא אלו. אבל לענין גירושין אפשר דיכולה לשמוה גטה וגם אינה משלחת וחוורת ומתגרשת מה"ת, וכמו חרשת דיוצאה בגט ואף דהקידושין היה מה"ת, ב' דאינה יכולה לשמור אבל אינה משלחת וחוורת, ובכה"ג לר' ינאי אינה מתגרשת ולר' ישמעאל מתגרשת, וג' דמשלחת וחוורת ג"כ דאז אינה מתגרשת מה"ת לד"ה, וד' דהיתה יכולה לשמור את גטה והוא משלחה וחוורת ובכה"ג הוי איפכא. ואופן החמישי דאין לה סימני שוטה גמורה וחייבת בכל המצות כמו פקחת ומ"מ אין לה דעת לשמור א"ע ואינה מתגרשת מדרכנן והרבה הארכתי בזה במק"א. ויעוין במ"ש בהגהותי למס' יבמות ונדרפס בסוף מסכת נדה בדפוס ראם בש"ס החדשים ובמ"ש שם לתמוה על החת"ס אה"ע מש"כ בנרון זה.]

ויפה כתב כת"ר נ"י דיש לרן בזה להתיר מטעם ס"ס דשמא מקרי שוטה ושמא חרגמ"ה לא נחשב רק לאיסור דרבנן והוי תרי ספיקי בדאודייתא וחד ספיקא בדרכנן ולא מקרי ס"ס דסתרי לענין שאנו מתירין להתגרש בגט המושלש בעת שטותה לאחר שתשתפה משום דאנו סוברים דלא מקרי שוטה בכה"ג משום דכל דאינו סתירה רק בספק אחד לא מקרי ס"ס דסתרי, והאריך בזה הדר"ג ויפה פלפל כת"ר נ"י וכל כי הני מילי מעליזתא יתאמרן משמיה ובעיקר דברי המשנה למלך בדין זה משום דכל מילי דלא מצי עביד השתא הארכתי גם אנכי בזה כתשו' אחת בפלפול ארוך מאד ואכמ"ל ואי"ה כשיזכני ד' לסדר בשלימות ספרי בנין שלמה ח"ב על י"ד ואה"ע ולהוציאו לאור הדפוס, אז אדפיס תשו' זו בשלימות בעזר השם. ויתר דברי הדר"ג נ"י מש"כ בקונטרסו הנחמד הם דברים נכונים כולם אהובים וכולם ברורים ואין דבריו צריכים חיזוק ממני ובעיקר הענין אני מסכים להדר"ג נ"י באופן שישגי רשיון מטעה"מ וכו':

כ"ד הדו"ש באהבה רבה ומכרכו בשנה טובה וכרכה כחפצו ורצונו ורצון וחפץ ידידו המכרכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

סימן ח

בענין היתר עגונה*

עליהם שנטבעו בים, הלא הם הענוך גינזבורג ומשה לובאוויץ בעלי הנשים פיגא ושרה, מעדות של האשה פיגא שהעידה שבעלה נסע עם שותפו מ' לובאוויץ לקנות ברזל ישן, ונסעו על העגלה של בעלה והכירה העגלה, וגם מעדות של האשה הדסה לאה שהעידה איך שהיא מכירה אותם, והיו בביתה והכירה ג"כ העגלה, ועדותו של יונה בערמאן שהעיד ג"כ שהם נסעו, אשר לענ"ד אין מזה שום ראיה שהם הם באו על הספינה לקנות ברזל ונטבעו, דהרי כבר מבואר בב"ש כסימן י"ז ס"ק ס"ט וכן בכל דברי תשובות הגאונים האחרונים דהא דקיי"ל דמעידין על סימני בגדים בכלים דלא מושלי אנשי, היינו אם נמצא הכלים על הנטבע בעצמו, אבל אם נמצא הכלים סמוך לשפת הגהר והכירו בסימנים שהם הבגדים של בעלה, אין מעידין, דיש לחוש דבעלה של האשה הנאבד הפשיט הבגדים והניח כאן ולבש בגדים אחרים ואזיל לעלמא, והנטבע הוא איש אחר, וכ"ש בנד"ד דמה בכך שמעידים שנסעו שניהם על העגלה של הבעל, דמזה אינו ראיה רק על הנסיעה, אבל מנ"ל שכאו על הספינה, דדילמא נסעו לאיזה מקום אחר לקנות ברזל, והאנשים שנטבעו הם אנשים אחרים. ואפילו לדעת החולקים על הב"ש, מ"מ בנד"ד לית מאן דפליג, דוודאי אין שום ראיה מזה דבאו על הספינה, דילמא חזרו מזה ועלה בדעתם לקנות ברזל באיזה מקום אחר.

וגם מה שהעידה האשה הדסה לאה דתיכף שמעה מר"ד דאותן אנשים נטבעו, פשוט דר' דוד לא הי' בספינה לראות איך שנטבעו, וגם לא שמע מפי הא"י הספן במסל"ת, רק שיצא קול שנטבעו, והגיד להאשה הדסה לאה ששמע קול שנטבעו, ופשוט דאין בעדותו כלום.

ואמנם העיקר יש לסמוך בכאן על עדות הספן ואשתו שהעידו שמכירין אותם והם נטבעו. ומה שנסתפק כת"ר דשמא לא הי' מסל"ת גמור, הלא כתב כת"ר נ"י בעצמו שיש לסמוך על הירושלמי [א"ה: ר' ירושלמי שלהי יבמות] דאם מעיד על אתר נאמן אף דאינו מסל"ת. [ואמנם לדידי הדבר קשה לסמוך על הירושלמי מאחר דהש"ס דלין לא ס"ל כן, וכן כל הפוסקים ז"ל לא הביאו דברי הירושלמי להלכה, וכפרט

בעו"ה. יום ועש"ק כ"א אייר לסדר ולפרט ואולך אתכם קוממית (תרס"ג) לפ"ק.

המח" חיים יתן חיים ארוכים וטובים ומתקנים לכבוד איש חי רב פעלים מקבציאל, ראש גולת אריאל, ה"ה כבוד ידיד עלין וידאיו וידיד כל ישראל, וידיד נפשי עוז האהוב והחביב לנו עד לאחת ה"ה הרב הגאון הגדול האמיתי חו"ב סיני ועוקר הרים המפורסם ברוב גאונו וצדקתו בכל איים ועברים, כבוד קדושת שמו מפארים, שכ"ח פו"ה דוד פרידסון נ"י הגאב"ד דק"ק קארלין יצ"ו הי"ד עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח, יהיה לו ולכל הנלדים אלה חיים ושלוש עד העולם אכ"ה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי לכתוב לכבודו נ"י אודות שתי העגונות מק"ק קאידינאו אשר שם האחת פיגא ושם השני שרה אשר כתב כת"ר נ"י תשובה ארוכה להתירן מכבלי העיגון בכמה צדדי היתר כפי רוחב דעתו הגדולה.

והנה כבוד הגאב"ד דק"ק הנ"ל שלח לי העתקה מכתב ידו הקדושה וביקש גם ממני להצטרף להתירא בזה, וכאשר כתב כת"ר נ"י בתשובתו הרמתה בסוף התשובה אשר כתב בהתירא דאשה השני אשת הר"מ לובאוויץ כי רצונו שיסכימו בזה עוד שני רבנים גאוני דורנו הלנים בעומקא של הלכה.

והנה אף שבאמת אין דברי כבוד הדר"ג נ"י צריכין חיזוק וכל דבריו ופסקיו נכונים להלכה ברורה ולא נצרך כלל להסכמה שלי, מ"מ כיון שרצונו של אדם זהו כבודו, אבוא למלאות רצון כבודו נ"י בזה, ואי"ה לאחר ש"ק הבע"ל אשלח להגאב"ד דק"ק הנ"ל גם הסכמתי בזה להתירא, ואולי אמצא עוד איזה טעמים להתירא, ולהוסיף על דברי כת"ר נ"י, [וכאשר מנו חז"ל במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם להיות שומע ומשיב שומע ומוסיף], אזי יהיה מה טוב. אך כעת באתי לכתוב לכבודו נ"י, כי יען כעת אשר עברתי על דברי תשובתו הרמתה מצאתי בו איזה דברים אשר לא זכיתי להבין דברי קדשו בזה, ולכן באתי להציען לפני כת"ר נ"י, ולכן באתי לבקש מכבודו שימחול להשיבני על זה, כי וודאי כל דבריו נכונים וברורים להלכה, אך אפשר שלא ביאר יפה כוונתו בכתב, וזה החלי בעזר השם.

ראשון לציון לא זכיתי להבין מה שהוצרך כת"ר להאריך בדאיות משני האנשים שהעידו * תשובה זו של הר"פ מקרדין זצ"ל קבלנו מהרב יוסף טריצקי ותודתנו נתונה לו בזה.

המים, והיינו עיקר דין המשנה דאם נפל במים שאל"ס אפי" אס שהה כדי שתצא נפשו אשתו אסורה מלהנשא, וכ"ש כאן דלא שהה ואיכא איסור תורה ואפי" אס נשאת תצא, והלכך לא אדע על מה בנוי עיקר היתרו בזה.

ואגב באתי לכתוב לו מה שקשה לי מאוד בד' כת"ר נ"י מש"כ דאין לחוש משום דמים כמלחמה דמי דאמרי בדדמי משום דיש כאן עדות הדסה לאה וכן עדות הר"ד והר"י ולא נקרא ע"א, ותמהני הלא ר' יונה לא העיד כלל מענין הטביעה רק על הנסיעה ששני אנשים אלו נסעו לקנות ברזל, ועל עדות הנסיעה לא שייך בדדמי כלל, ועיקר החשש לנו על הטביעה דשמא אמרו בדדמי, ועל הטביעה לא הי' בכאן ע"א כשר, רק דר' דוד סיפר לפני האשה הדסה לאה איך ששמע שנטבעו, והלכך אפי" שמע מאת הספן בעצמו במסל"ת, מ"מ עדות אינו יהודי במסל"ת לא עדיף מע"א כשר דחיישנין דאומר בדדמי, וכ"ש א"י בוודאי יש לחוש דאומר בדדמי.

ועוד תמהני דמאי חשש דשמא אמר בדדמי, הלא כת"ר בעצמו כתב דבנד"ד נחשב כמים שיש להם סוף, והרי כבר מבואר ברא"ש בריש פרק האשה שלום דבמים שיש להם סוף ושהה כדי שתצא נפשו לא שייך בדדמי כלל, והוי כאומר קברתיו רכיון דרואה כל ד' רחוחותיו של המים ושהה כדי יציאת נפש ולא עלה בוודאי מת בתוך המים, וא"כ למה חשש כת"ר נ"י דאמר בדדמי, ואם מחמת דבאמת בנד"ד לא שהה כדי שתצא נפשו, א"כ בלא"ה אינו כלום בלא חשש בדדמי, דשמא עלה מיד מן הים ושט ע"פ המים עד שבא למקום הצלה, והוי איסור תורה. ואם מעכ"ת נ"י חשש לדעת הראב"ד ובעל המאור ז"ל ועוד פוסקים דסברי דאף במים שיש להם סוף וגם שהה כדי שתצא נפשו יש לחוש בדדמי משום דשיעור כדי שתצא נפשו תלי בכח האדם הנטבע, אם כוחו גדול, יכול לחיות בתוך המים יותר מאדם חלוש המוג, ולפיכך תלי זה לפי הבנת העדים שרואים הטביעה אם יש בשהייתן שיעור כדי שתצא נפשו או לא, והלכך ע"א אינו נאמן עד דאמר בדדמי דחושב דוודאי יש בשהייתו כדי שתצא נפשו, אבל באמת אינו כן, ועל זה אמרינן דמים כמלחמה דמי, כן הוא דעת הראב"ד ובעל המאור ועוד פוסקים, ואם כת"ר נ"י חשש לדעתם, בוודאי יש לחוש בנד"ד, דהרי לא הי' כאן רק עדות של א"י המסל"ת, ולא עדיף מע"א כשר, ופשיטא דיש לחוש דאמר בדדמי אף אם היה

דבירושלמי גופא איכא מחלוקת אמוראים בזה, וכיון דש"ס דילן מכריע כדעת החולק על זה, בוודאי נדחה אותו מ"ד בירושלמי מהלכה.

ואמנם תמהנא על כת"ר נ"י דטפי הו"ל לכתוב דיש לסמוך על הטעליגראמא מהפאליצי איך שהר' הענוך גינזבורג ואיש אחד עמו לוכאוויץ נטבעו, ועדות הטעליגראמא בוודאי הוא מסל"ת גמור, ואף דאנשי פאליצי לא ראו בעצמם דהם נטבעו, וגם אין מכירים שמם, ופשוט דשמעו כן מהספן, דהספן סיפר להם כן כדי שיודיעו לנשיהם, מ"מ הוי עדות גמור, דמה שהספן הודיע להפאליצי וודאי הוא מסל"ת גמור בלא שאלה, ואנשי הפאליצי שהודיעו להאשה פיגא, ג"כ הוא מסל"ת גמור, וכבר מבואר בכל תשובות האחרונים דמסל"ת מפי מסל"ת ג"כ הוי עדות גמורה.

ואמנם מה שסמך כת"ר נ"י על זה להתיר להאשה להנשא, לא זכיתי להביק, דלו יהא דעליהם העיד הספן ואשתו הנטבעו, מ"מ הלא הם לא העידו שנטבעו וראו דמתו בתוך המים, רק העידו שנטבעו סתם, וכבר מבואר בתשובה (להרמב"ן) [להרשב"א] סימן קכ"ח והובא להלכה בשו"ע אה"ע סימן י"ז סעיף ל"ד דאם מעידים סתם שראו פלתי ופלתי שנטבעו דאין בעדותם כלום, די"ל דלא ראו רק שנפלו לים וכיסו המים עליהם, וקורא על זה שנטבעו, אבל י"ל דתיכף עלו מן המים וחזרו ליבשה, ולכן אין לסמוך על עדותם רק אם מעידים ששהו עד שתצא נפשם, ומשנה ערוכה שנינו דבעינן ששהו העדים עד שתצא נפשם, ובנד"ד הרי לא העיד הספן שעמד ושהה עד שתצא נפשם ולא עלו מן המים, וכל זה במים שיש להם סוף, אבל במים שאל"ס אפי" שהו עד שתצא נפשו לא תנשא לכתחילה, והלכך אף לפי מש"כ כת"ר נ"י דבנד"ד נחשב כמים שיש להם סוף מחמת שנהפכה הספינה עליהם, מ"מ הרי לא העיד ששהה כדי שתצא נפשם, ודילמא תיכף עלו למים מתחת לספינה ועלו לשוט על המים עד שבאו לאיזה מקום הצלה.

ועוד תמהני מש"כ דהוי כמים שיש להם סוף מחמת שנהפכה הספינה, הלא בגב"ע מבואר שהספן או אינו יהודי אחר ראה שהנוך גינזבורג הי' שט ע"פ המים ונלחם עם גלי הים שהציל עצמו, ושוב ראה דירד תהומה, וא"כ מה בכך דנהפכה הספינה, מ"מ הלא מעיד בעצמו שעלה על המים ויצא מתוך הספינה ושט ע"פ

אומר דשהה כדי שתצא נפשו, וכ"ש בנד"ד דאמר סתם כל זה מה שלא זכיתי להביך דברי קדשו בזה, ולכן שראה שנטבעו דודאי אין בעדותו ממש. אבקש שימחול להשיב לי כוונתו האמיתית בזה.

כ"ד ידידו הדו"ש בלתי"ח ומכרנו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ויילנא

סימן ט

שמות גיטין

ומ"מ אכתוב לו איזה שמות שקבלתי ממר אחי הגאון זצ"ל ומהגאון מו"ה יוסף זצ"ל, היאך לכתוב אותם, כגון בשם ישעיה, דלס"ת קורין אותו ישעיהו, ובאמת יש ספק אם קורין אותו מילתו ע"ש ישעיהו הנביא, דנכתב ע"פ רוב ישעיהו, או דקורין אותו על שם ישעיה דנמצא בדברי הימים ובעזרא דהיו מעולי הגולה, ולכן צריך שני גטין בגט הראשון ישעיהו דמתקרי שעה, דבפי כל נקרא שעה, ואינו נחשב לקיצור השם משום דנחסר ב' אותיות מישעיהו, ובגט השני צריך לכתוב ישעיה דמתקרי ישעיהו, דהא לס"ת נקרא בשם ישעיהו, אבל על שם ישעיה אי אפשר לכתוב דמתקרי דהא אינו נקרא לעולם ישעיה. אבל שם שעה א"צ לכתוב בגט השני, משום דשם שעה הוא קיצור השם מישעיה, דאינו חסר רק אות אחת. ואף דבווילנא כותבין כל קיצורי שמות, כמו בצלאל כותבין דמתקרי צלאל, מ"מ בגט השני אין מחמירין כ"כ לכתוב קיצור השם. וכן בשם שמריהו, דלס"ת קורין אותו שמריהו, ובכתוב נכתב לפעמים שמריהו ולפעמים שמריה, ובפי כל קורין אותו שמעריל, צריך ג"כ שני גיטין, בגט הראשון שמריהו המכונה שמעריל, ובגט שני שמריה דמתקרי שמריהו והמכונה שמעריל. אבל בשם אליהו דלס"ת קורין אותו אליהו, ובפי כל נקרא אליה, ובכתוב נמצא לפעמים אליהו ופעמים אליה, א"צ רק גט אחד ולכתוב אליהו דמתקרי אליה. וכן בשם גדליהו וירמיהו דלס"ת קורין אותו גדליהו וירמיהו, ובפי כל קורין אותו גדליה ירמיה, כותבין בגט גדליהו דמתקרי גדליה, ירמיהו דמתקרי ירמיה. ובשם אליעזר כותבין אליעזר המכונה ליזר. ובשם אלעזר כותבין אלעזר המכונה לאזר. ובשם יחזקאל כותבין יחזקאל המכונה חזקל.

ובשמות הנשים אין כותבין לעולם המכונה, רק דמתקריא, משום דלשון המכונה יש בו

ולענין אשר בקש ממני לבאר כל ספיקי שמות האנשים ונשים שנפל בד' הפוסקים היאך צריך לכתוב בגט כפי הנהוג בוויילנא א"א לבאר הכל בכתב, דאלו כל הימים דיו וכו' א"א לבאר, וכמה חיבורים נתחברו על זה, זה אומר בכה זה אומר בכה, וא"א לידע האמת עם מי, ובאמת שהכל תלוי במבטא של אותה מדינה, והעיקר יותר עדיף לכתוב בשם שנקרא בפי כל, דלא גרע מחניכה שהכל קורין בו, דתגן במשנה שהוא כשר, ולפי דעת רוב פוסקים כשר אפי' לכתחילה לכתוב בשם החניכה שהכל קורין אותו נוחניכה אינו שם הפימילייע, רק שם גמור שהכל קורין בו, כגון בשם אריה או יהודה דמכנין אותו בשם ליב וכדומה, ובשם אביו שנופל ספק היאך לכתוב בגט, עדיף טפי שלא יכתוב שם אביו כלל, אם לא בגט שנשלח על ידי שליח, והעיקר צריך שימוש אצל הרבנים הבקיאים בדבר היאך לכתוב השמות, ועל זה נאמר דגדול שימושה יתיר מלימודה, וגם יש חילוק דאם קורין אותו יהודה לבד או אריה לבד ובפי כל נקרא ליב, צריך לכתוב המכונה ליב, אבל אם קורין אותו לס"ת יהודה ליב או אריה ליב, ובפי כל נקרא ליב, אז צריך לכתוב יהודה ליב דמתקרי ליב. וכ"ה בשם דוב ובפי כל נקרא בער או בעריל ובשם יצחק, ובפי כל נקרא אייזיק, צריך לכתוב יצחק המכונה אייזיק, או דוב המכונה בער, אבל אם קורין אותו לס"ת דוב בער ובפי כל נקרא בער, צריך לכתוב דוב בער דמתקרי בער, וכן ביצחק אייזיק דאם קורין אותו לס"ת יצחק אייזיק ובפי כל נקרא אייזיק, צריך לכתוב יצחק דמתקרי אייזיק, ואם נקרא בשני שמות כגון אברהם יצחק ונקרא בפי כל אברהם לבד או יצחק לבד, צריך לכתוב אברהם יצחק דמקרי אברהם, או דמתקרי יצחק, ושני השמות אברהם יצחק נחשב לשם אחד, וצריך לכתובם כחדא שיטה, ואם נכתוב בשני שיטת פסול.

ואף דיוצא משם הקודש, מ"מ צריך לכתוב הכינוי אחר
הכהן או הלוי, וכמו שמבואר בד' הרמ"א בהגה בסי'
קכ"ט סעיף ז'. ומיהו נראה דאם נקרא לס"ת יהודה ליב,
ובפי כל נקרא ליב, דכבר כתבתי לעיל דצריך לכתוב
בגט יהודה ליב דמתקרי ליב, מ"מ נראה דאם הוא כהן
או לוי, צריך לכתוב הכהן בתחילה, ואח"כ דמתקרי
ליב, דכיון דשם ליב הוא שם החול, אם נכתוב דמתקרי
ליב הכהן, יאמרו דשמו שנקרא בפי כל כך הוא ליב
הכהן. ואם לא נודע בבירור היטיב אם המגרש הוא כהן
או לוי, אזי אין לכתוב כהן ולוי כלל וכלל, דאפילו אם
הוא כהן ולוי בברור ולא נכתב בגט ג"כ כשר בדעבד,
וכמו שמסיק הט"ז שם בס"ק ט', ומסיים דלפי הנראה
אין יד ורגל לפסול אם לא נכתב כהן, משא"כ אם אינו
כהן ונכתב כהן הגט פסול מן הדין, ואף במקום עיגון
אין להכשיר, וכמו שהעלה הגרע"א ז"ל בתשובה,
והובא בפ"ת בס"ק.

בשם "בשא" צריך לכתוב בשא, ולא כמו שנמצא
באיזה תשובות האחרונים דצריך לכתוב בתיה
בתי"ו, או באסיע, כי כל מה שכתבו האחרונים בשם זה
הכל טעות הוא, ואין לסמוך עליהם כלל. מי שבפי כל
קורין אותו "חצקל", ולס"ת נקרא יחזקאל, צריך לכתוב
יחזקאל המכונה חצקל. וכן בשם יעקב דבפי כל נקרא
"ינקל" צריך לכתוב יעקב המכונה ינקל. בשם האשה
"מאריאשא" צריך לכתוב כן באלף אחר היו"ד דאל"כ
יהא נקרא מרישא.

ויתר השמות יוכל מעכ"ת נ"י להביך בעצמו, כי תן
לחכם ויחכם עוד. ויראה לחזור היטיב ד' או ה'
פעמים סימן קכ"ח וקכ"ט בעין עם הב"ש והט"ז, וגם
ילמד סימן קכ"ו ולחזור עליו. וגם ילמוד בסדר הגט
להרב ב"י הנדפס אחר סימן קנ"ד, ויחזור עליו היטב.
ובשמות אנשים ונשים להרב ב"ש הנדפס אחר סימן
קכ"ט. ואז יוכל לסדר גטין כאחד מהרבנים הגדולים
המסדרים גטין.

כה דברי חותנו הדו"ש ומבקש הצלחתו ומברכו בברכת כהנים.
שלמה הכהן מו"צ דק"ק ווילנא.

מחלוקת אם ר"ל דהשם יהודה כינו בשם ליב, ולפי זה
גם באשה יש לכתוב המכונה, וקאי על השם שהוא לשון
זכר. אבל אית דמפרשי דקאי על האדם דכינו אותו בשם
ליב, וא"כ גבי אשה צריך לכתוב המכונה בלשון נקבה.
ולפי שיש ספק בזה אין כותבין המכונה כלל, רק
דמתקריא, כגון בשם שרה ובפי כל נקראת שארקה,
כותבין שרה דמתקריא שארקה, וכותבין הא לבסוף
משום דיוצא משם הקודש. וכן לאה דמתקריא ליקה.
וכן ברחל, רחל דמקריא ראהה, או דמתקריא ראהקה,
אך אין כותבין רחל רק אם קורין אותה איזה אנשים
בשם רחל, אבל אם עכשיו אין קורין אותה רחל כלל, רק
דבעת הלידה קראו אותה רחל, הוי כשם שנשתקע ואין
כותבין אותו בגט כלל. וכן בשם רבקה ובפי כל קורין
אותה ריבה, אם היא גדולה בשנים ואין קורין לה רבקה
כלל, א"צ לכתוב רק שם ריבה, ואם היא רכה בשנים
וקורין לה גם בשם רבקה, אזי צריך לכתוב רבקה
דמתקריא ריבה. וכן בשם מרים דאין דרך לקרות בשם
מרים רק מירל, או מערא, אין כותבין רק מירל או
מערא, ומה שאין כותבין מערה בה"א לבסוף אף דיוצא
משם הקודש, וכבר עמד על זה בספר מלאכת חרש.
ואמנם לדעתי י"ל משום דאם נכתוב מערה בהא יש
לטעות דקורין לה "מערה" עי"ן ורי"ש קמוצות.

ובשם ישעיה אם נקרא בשני שמות, למשל אם קורין
אותו לס"ת אברהם ישעיהו, ובפי כל נקרא
אברהם שעיה, אזי בגט ראשון צריך לכתוב אברהם
ישעיהו דמתקרי אברהם שעיה, ובגט שני צריך לכתוב
אברהם ישעיה דמתקרי אברהם ישעיהו. אבל אם בפי
כל אינו נקרא רק בשם שעיה לבד, אזי בגט ראשון צריך
לכתוב אברהם ישעיהו דמתקרי שעיה, ובגט שני צריך
לכתוב אברהם ישעיה דמתקרי אברהם ישעיהו דמתקרי
שעיה. וזה כבר מבואר בשו"ע דאם יש לאבי המגרש או
המתגרשת שני שמות של קודש כגון דלס"ת קורין אותו
אברהם יצחק, ובפי כל נקרא יצחק לבד, והוא כהן או
לוי, כותבין אברהם יצחק דמתקרי יצחק הכהן. אך אם
נקרא בפי כל איצא או איצק, אזי כותבין אברהם יצחק
הכהן המכונה איצא או איצק, דאם הכינוי הוא שם חול,

סימן י

בענין שמות בגיטין

להנהיג תוכן שאלתו כגט שנכתב בשם האשה פעם אחת כמו שקראו לה בעריסה ואחר הגט נתודע שזה כמה שנים שינתה שמה לשם פאלינא, והיא נקראת כן כפי כל משכילי עירינו, וגם כפי קצת משאר האנשים אשר יצטרכו לקבל טובתה, וכן חותמת א"ע בכל המכתבים ששולחים זל"ו (הנקראים וויזיטניא קרטיס) ובשאר כתבים שבלשון רוסיא, וכן בכל המכתבים ששולחים לה ע"י הפאסט נכתב על האדרעססע בשם פאלינא. אמנם שאר אנשי עירינו מחזיקים וקוראים לה בשמה הא' עכ"ל בהעתיק דברי בנוסח השאלה. והנה אחר פלפול ארוך סיים וז"ל ומ"מ לענין הלכה למעשה בנ"ד בודאי מחוייבין לחפש אחר הבעל ולבקשו שיתן לה גט אחר ובפרט דהא הדבר נוגע גם להבעל דצריך

להזהירו שאסור לו לישא אחרת מחמת חרגמ"ה אם לא יגרש פ"א כגט כשר ובודאי יתרצה ליתן. ואף אם נצטרך ליתן לו איזה סך שאפשר להאשה או להקרובים ליתן אבל אם לא יתרצה רק בסף גדול מאוד באופן שא"א להקרובים ליתן בשום אופן וכ"ש אם כבר נסע ולא נודע כלל היכן הוא אזי יש מקום להקל. אך אם יסכים לזה עוד איזה רב מובהק ואך ראוי שהאשה תמתין לערך יב"ח אולי יתודע היכן הוא ויתרצה לשלוח גט שנית. ומה שחשש כת"ר שליט"א גם בשם המגרש מחמת שלא נכתב שם ארא (כן העתיך הג' נ"י בא') י"ל דודאי יש להקל בדיעבד אם קשה קצת למצוא להבעל דשם ארא הו' רק קצה"ש משום אהרן ובדיעבד אין לפסול בשביל זה.

סימן יא

גט שנכתב בו כהן או לוי והבעל אינו כהן או לוי

לא יהיה לעז עכ"ל. הנה לא הבנתי שיחתם דבמאי יסתלק הלעז דכיון דהכל יודעים דבעל האשה אינו כהן ולוי ובגט נכתב כהן יאמרו דאחר הוא שגירש ולא הבעל ומה בכך שיודפס בהכנסת שכשר הוא.

ועוד דאם כן בשינה מקום הדירה של האיש והאשה דתנן במתני' [גיטין ס] דתצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה, וכן מבואר בכל הפוסקים ובטור ובשו"ע אע"ה סי' קכ"ח דבשינה מקום דירה פסול לכו"ע ואף אם נשאת תצא ופסולו גם כן משום דהוא נקרא על שם מקום הדירה ומחמת השנוי יאמרו דאיש אחר גירש ולא זה וכמש"כ הב"ש בסי' קכ"ח סק"ה, נמי יכתבו בהכנסת דכשר הוא [היפך דברי המשנה והפוסקים] ולא יהיה לעז, וח"ו לומר כן.

והנה הרמ"א ז"ל בהג"ה בסי' קכ"ט סעיף ז' הביא ב' דעות באם לא כתב כהן ולוי דיי"א שפסול מאחר שנהגו לכותבו ויש מכשירין. וכתב על זה הגר"א ז"ל בכאוריו שם דטעם של המכשירין הוא כיון דאין

שאלה: אם נכתב כהן או לוי כגט על מי שאינו כהן או לוי אם כשר הגט אפילו שלא בשעת הדחק ועגון מאחר דכל הטעם משום לעז וכבר כתב הגאון בעל ח"ס ככל דבר שכתוב על הספר בענין שמות וכדומה שוב ליכא לעז, ואם כן ה"נ מאחר שכבר התיר הגאון מוהרי"א בספרו באר יצחק ועוד גאונים וכן אם יודפס בהכנסת שכשר שוב לא יהיה לעז, על כן מציע הכנסת לחכמי הרבנים אם יועיל להכשיר בכל אופן או לא. [כנח"י קוני' ו' סי' קיד שאלה ב].

אברהם יואל אבעלסאן

תשובת הגר"ש הכהן מוילנא בענין הנ"ל

מש"כ אם נכתב כגט כהן או לוי על מי שאינו כהן ולוי אם כשר הגט אף שלא בשעת הדחק ועגון מאחר דכל הטעם משום לעז ואם יוספס בהכנסת שכשר שוב

מ"מ כיון שהזכירו ושינה בו פסול, וכ"כ המרדכי והג"א בפ' השולח בשם ר"י דלכתחלה טוב יותר שלא לכתוב שם הלידה כלל רק אם שינה פסול, ע"כ דבריו ז"ל שם. ואם כן פשוט דה"ה בכהן או לוי אף דאין צריך לכתבו אם שינה פסול, וא"כ דברי הגר"א ז"ל סתרי אהדרי לכאורה. ואפשר דלא כתב זה כאן רק ליתן טעם לדברי המכשירין, אבל לדינא י"ל דמסכים לדעת הפוסלין דהא לדעת הגר"א ז"ל אין חילוק כלל בין אם אינו כהן וכתב כהן או דהוא כהן ובגט לא נכתב כהן. (ומה שרמזו לעיין [ב"מ קו:] ד"ה וכתב שם עוד, ט"ס קטן נפל בדבריו וצ"ל ועי' בב"י ק"ו ג', ור"ל ד' ק"ו עמוד ג' בטור שלו, וכונתו דגם הב"י שם כתב גם כן החילוק בין מקום לידה ודירה כמו"ש הנו"ב). אבל באמת לולא דבריו ז"ל הייתי אומר דודאי אם אינו כהן ונכתב כהן הכל מודים דפסול דיאמרו דאחר הוא והוי כשינה מקום הדירה וכן פסק באמת הגרע"א ז"ל בתשובותיו בכתבים ופסקים בסי' קט"ז וקי"ח דאפילו היה השנוי באבי המתגרשת דלא היה לוי ונכתב לוי פסול דמדמי זה לשינה מקום הדירה והביא הרבה ראיות לזה. והא דיש מכשירין בהיה כהן ולא נכתב כהן היינו דאינו שנוי גמור דהא לא נכתב בגט דהוא ישראל רק דלא נכתב מפורש דהוא כהן בשביל זה לא יאמרו דאחר הוא אלא יתלו הדבר דשכחו מלכתוב. ועי' בשו"ת הגרע"א ז"ל הנ"ל בסי' קי"ז שדעת הגאון בעל בית מאיר ז"ל שיש להכשיר בנכתב לוי ולא היה לוי ומדמי לה לשינה מקום הלידה ע"ש ומיהו בשינה מקום הלידה גופא כתב הד"מ בסימן קכ"ח דדעת הראב"ד והרשב"א ז"ל דשינה מקום הלידה גם כן פסול וכן בשינה מקום העמידה דכתב הב"י דמשמע דדמי לשינה מקום הלידה דאינו נקרא על שם מקום העמידה אבל בס' התרומה משמע דגרע משינה מקום הלידה נראה דהיינו אם נכתב בגט מקום הדירה אבל עכשיו שאין כותבין בגט רק מקום העמידה נראה ברור דלא מבעיא דבשינה פסול אלא אפילו בלא נכתב כלל גם כן פסול דהא מקום העמידה לדין הוא כמו מקום הדירה בזמן הגמ' ובלא נכתב מקום הדירה דעת כמה פוסקים דפסול גם בדיעבר. ולכן לפלא בעיני דברי הרמ"א בהג"ה בסי' קכ"ח סעי' ב' דכתב דיש מכשירין אם שינה מקום העמידה ומשמע דאפילו לפי המנהג שאין כותבין רק מקום העמידה וזה ודאי ליתא. ושוב ראיתי גם בתורת גיטין להגאון מליסא ז"ל שהעיר עליו בזה וצ"ע. ועכ"פ דברי שאלת הרבנים בזה לא ידעתי שיחתם.

צריך לכתבו כמש"כ [ב"ב קעב] וכו' וכל דבר שאין צריך לכתבו ושינה בו כשר וכו' ועי' בתוס' [גיטין פ] ד"ה ושם וכו' ור"ת וכו', עכ"ל. והנה משמע להדיא מדבריו ז"ל אלו דלדעת היש מכשירין גם אם לא היה כהן ולוי וכתבו כהן בגט גם כן הגט כשר, דהא מביא מדברי ר"ת דמיירי בשינוי גמור דגם כן כשר. והנה פשוט דרבנו הגר"א ז"ל אויל לשיטתו לפי מה דכתב בס"ק י"ח דטעם החילוק בין מקום לידה למקום דירה דבשינה מקום לידה כשר ובשינה מקום דירה תנן בהדיא דפסול, אין הטעם כמש"כ הב"י דמקום לידה אין ידוע לכל וליכא לעז. משא"כ במקום דירה ידוע לכל ואיכא לעז דיאמרו דאחר הוא. ולפי טעמו של הב"י גם באינו כהן וכתבו כהן גם כן פסול דהא כהן ולוי גם כן ידוע הוא כשעולה לתורה ואיכא לעז ולפי זה גם בהוא כהן ולא כתבו כהן גם כן פסול כיון דנהגו לכתבו יאמרו דאחר הוא דהא ידוע לכל דבעלה הוא כהן ובגט לא נכתב כהן. אבל הגר"א ז"ל ממאן בסברא זו וכתב טעם אחר דהעיקר תליא אם צריך לכתבו או לא דאם צריך לכתבו אף ברבר שאינו מעכב אם לא כתבו מכל מקום אם שינה פסול [אך לא ביאר הגר"א ז"ל אם הפסול הוא מחמת שהעדים חתמו שקר או דיאמרו דאחר הוא כיון שצריך לכתבו בודאי דקדקו העדים לכתוב כהוגן ויאמרו דודאי אחר הוא] ולכן בשינה שם אביו פסול ואף דאם לא נכתב כלל כשר בדיעבר, מכל מקום כיון דצריך לכתבו לכתחילה לפיכך אם שינה פסול. וראיה ממקום הדירה דגם כן אם לא נכתב כלל כשר בדיעבר וכמו שכתב הב"ש בסי' קכ"ח ס"ק ה' בשם התוס' והרא"ש מכל מקום אם שינה פסול וכמו דתנן [גיטין פ] דבשינה שם עירו ועירה תצא מזה ומזה וכו', והיינו בשינה שם הדירה וע"כ הטעם משום דצריך לכתבו כלל ולכן אם שינה כשר והלכך בכהן או לוי נמי כיון דאין צריך לכתבו מצד הדין רק מצד המנהג ולכן אם שינה כשר. כ"ה כונת הגר"א ז"ל בלי ספק. ואם כן לפי דעת היש מכשירין אף אם לא היה כהן וכתב כהן גם כן כשר ולפי דעת הפוסלים אף במקום הלידה אם שינה פסול במקום דנהגו לכתוב. ואכן קשה לי דהגר"א ז"ל בעצמו בסי' קכ"ח ס"ק ל' הביא לדברי הרשב"א בתשובה שהובא בב"י שם דאף במקום הלידה שאין צריך לכתבו מכל מקום אם שינה פסול ופירש לדברי הרשב"א שם שכתב דשנוי שם עירו הוא כיון שהזכירו דר"ל אף דאין צריך לכתבו מ"מ כיון שהזכירו דר"ל אף דאין צריך לכתבו

סימן יב

צוה לכתוב גט אחר אם בטל

את הראשון

ביטל כלל רק דמצוה לכתוב גט שני מחמת דהרב צוה לו כן.

ועוד דאפילו אם נימא דכיון דמצוה לכתוב גט אחר הוי גילוי דעתא דאינו חפץ בגט ראשון, מ"מ הא קי"ל דגילוי דעתא בגיטא לאו מילתא היא ומבואר בגמרא גיטין (דף לז) דבגילוי דעתא אינו דווקא אם הוא על השליחות בלבד, אלא גם אם הוא על הגט גופא ג"כ לאו מילתא הוא כמו במעשה דרב ששת דאשקליה גיטא לההוא גברא ואמר לסהדי דרב ששת אמר דלבטול גיטא ואצרכיה רב ששת גיטא אחרינא, ומביא רבא ראייה מזה דגילוי דעתא בגיטא מילתא הוא, מכלל דלאביי לאו מילתא הוא אפילו במבטל לגופא דגט. וכן ממעשה דחתניה דר' ירמיהו ביראה.

וכן ראייה מהא שכתב הרמ"א, בסימן קמא סעי' ס"ב והוא מדברי המרדכי דאם אמר לשליח החזיר לי גט זה ואני נותן לך גט אחר אינו אלא גילוי דעת ואינו בטל. והרי בכה"ג דנותן לו גט אחר אינו מבטל להשליח כלל רק להגט, ואעפ"כ כתב דאינו בטל משום דאינו אלא גילוי דעתא וגילוי דעתא בגיטא לאו מילתא הוא. ונד"ד ג"כ דמי לנידון דברי הרמ"א אלא דאדרבה הוא כ"ש מהתם, דבנידון הרמ"א הא נוטל ממנו הגט הדאשון ומגלה דעתו שאינו חפץ בו וגם עושה מעשה ונוטלו בידו ואומר בפירוש החזיר לי הגט ואעפ"כ כיון שלא אמר בפירוש על הגט לשון ביטול לא מקרי רק גילוי דעתא וכשר. וא"כ ק"ו בנד"ד דלא עשה שום מעשה בגט הראשון דיהי' מוכיח מזה שאינו חפץ לגרש בו, וגם לא אמר כלום שום דיבור מכח הגט, רק שמצוה לכתוב גט אחר. והלכך אפילו אם נימא דכוונתו היה שלא לגרש בגט הראשון מ"מ ק"ו הדברים דלא הוי רק גילוי דעתא בגיטא ולא מילתא היא. ואי"ה לאחר חג הסוכות אכתוב לו באריכות וכמעט לא כתבתי לו רק להפיס דעתיה דמר נ"י וגם כל דבריו שהאריך במכתבו נ"ל נכונים מאד וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרו משמיה בבי מדרשא.

דברי הדו"ש שלמה הכהן דק"ק ווילנא:

בעזה"י יום ר' עש"ק כ"ו אלול לסדר ובחרת בחיים לפ"ק ולפרט כי באה העת לחגגה לפ"ק באחרית השנה. לטובה תתחדש שנה ותולה ארץ על בלימה ייטיב לו הכתיבה והחתימה ה"ה לכבוד ידיד עליון וראיו הרב המאה"ג החור"ב סו"ה ובר' מו"ה א' מרקי"ל שלמה נ"י הכהן הגאב"ד רק"ק סארנאק הוי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח ויהיה לו ולכל הגלויים אליו והמסתופפים בצלו חיים ושלוש עד העולם אמן כן יהי רצון.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי קבלתי מכתבו בזמנו, ואל יהי חידוש בעיניו על אשר שנתאחר תשובתי עד היום, ידע מעכ"ת כי באמת הייתי טרוד בכמה טרדות שונות, וגם בפרט כי איך הדבר נחוץ כ"כ להשיב מיד, דהא בלא"ה צריכה להמתין ג"ח מיום הגירושין. וגם כעת לא אכתוב עדיין דברים ברורים להלכה ולמעשה, כי לא היה לי שום פנאי עד היום לעיין היטב בפוסקים ובתשו"י המדברים בענין זה, כי מילתא דא צריך עיונא רבא וימים הקדושים ממשמשים ובאים ואין הזמן גורם להאריך בזה. ולכן לא אשיב רק דברים קצרים מה שנראה לפום רהיטא ואחר החג הבע"ל אכתוב לו בארוכה אי"ה.

והנה בעיקר השאלה לפום רהיטא נ"ל דאין מקום לחוש בנד"ד זה כלל דמלבד מש"כ כ"ת נ"י באות ט"ו דממה שצוה לכתוב גט שנית לא היתה כוונתו לבטל שליחות דגט ראשון [מש"כ כת"ר נ"י שליחות דגט אינו מדוקדק דהא נתן בעצמו ואם ר"ל השליחות דצוה לסופר ולעדים ע"ז לא שייך ביטול] רק כוונתו היה באם יהיה הגט השני בלי שום חשש רוצה לגרש אותה בגט השני וכו', ואכן לענ"ד אינו נצרך לזה דהא באמת הבעל לא דיבר כלום מכח גט הראשון בעת שצוה לסופר ועדים לכתוב גט שני רק עשה כמו שצוה לו הרב. והילכך אפילו אם הרב אמר לו דמשו"ה מצווהו לכתוב גט אחר משום שהראשון לא ישר בעיניו, מ"מ איך בזה ביטול גט ראשון דלא מקרי ביטול רק אם אמר בפירוש דהגט הוא בטל. אבל בנ"ד הא לא אמר בפירוש דאינו רוצה לגרש רק בגט שני, רק דעשה כפי שצוה לו המסדר ומהיכא תיתי נימא דהגט הראשון נבטל, דהא הרב אין בידו לבטל הגט, והבעל ג"כ לא

סימן יג

משלוח גט ע"י הדואר

לא הכתיבה ולא החתי' ודברי כת"ר צע"ג) סוף דבר דלענין לשלוח ג"פ ע"י הבי דואר צריך ג' שלוחים, אחד שליח קבלה ושני שלוחי הולכה וכן נהגים במקומינו וכן ראוי לעשות, אך אינו לעיכובא רק אם אפשר בקל לעשות זה מהיות טוב וכו', אבל אם קשה קצת סגי בשני שלוחי הולכה בלבד. ומפני שאני טרוד וכו' לא יכולתי להאריך כ"ד הצעיר וכו' שלמה הכהן מ"ץ בוילנא.

הערה על הנ"ל מבעל שד"ח

(ב) לפי הנראה לא עיין הגאון הנ"ל נר"ו בספרים שרשמתי במכתבי אליו (הרשום לעיל אות י"ח) שהרי מבואר בשו"ת מים חיים ובמטעי משה דיש לעשות ע"י שליח אחד ודהכי עדיף טפי, וכן משמעות דברי התולדות יצחק דסגי בשליח אחד, וא"כ לא עלי תלונתו כי אם על רבנן קדישי הנ"ל. אך באמת תמיה לי על תמיהתו דהא משכחת לה שפיר ע"י קיום הגט שיקיימו ב"ד חתימת העדים בגט עצמו דאין לחוש משום משנה ממטבע בזה כמ"ש בשו"ת שם אריה דלא כשו"ת גאוני בתראי שהביא הרב פ"ת, או לקיים ע"י סימנים, ועיין מה שכתבתי לעיל אות קטן ג' ע"ד הרב פ"ת ואוקי באתרין, ואם כתב הקיום אינו ידוע לנו איתיה בתקנתא ע"י שילוח מכתבים ודמיון החתימות כמ"ש הג' חת"ס ח"מ ס"י קצ"ט ונמשכו אחריו כמה מרבנן בתראי, וכמו כן מני"ר נר"ו מיסתמך ואזיל בזה לקיים כתב הב"ד ע"י מכתבים וכו' כמ"ש בדב"ק הנ"ל. וא"כ לא נפלאות היא ולא רחוקה לעשות ע"י שליח אחד ויקיים הגט ואז אין צ"ל בפני נכתב ובפני"ח וז"ב לענ"ד ודברי הג' הנ"ל נר"ו לא יכולתי להולמם:

תשובת רבנו להשד"ח

(ג) ולענין מה שכתבתי לכת"ר דא"א לשלוח גט ע"י פאסט בשליח אחד משום בפני נכתב וע"ז העיר כת"ר נ"י דהא יכולים לכתוב קיום על הגט והביא כן בשם כמה תשו' המתירים הנה גם אנכי ידעתי מזה וכן מפורש בתוס' ריש גטין דף ב' ד"ה איכא בנייהו, ואכן הדבר תימה לי דא"כ אמאי תקנו לומר בפני נכתב ונחתם טפי הו"ל לתקן דיקיימו הגט ובפרט לדעת

(א) באתי להשיב כפי מה שנוהגין בעירנו כי ע"פ הרוב מצוי עוברים ושבים ואין שולחים ע"י הבי"ד כ"א כשהוא מקום רחוק מאד וא"א לשלוח שליח, לכן אם נראה לכת"ר שא"א להשיג שליח מחמת גודל ההוצאות או אפשר שתחזור האשה ולא תרצה לקבל הגט אזי בודאי יוכל לשלוח ע"י הבי דואר ובפרט לפי מ"ש כת"ר דבנדו"ד איכא משום אפרושי מאיסורא בודאי צריך להזדרז ולעשות ע"פ מוקדם האפשרי, ע"פ אופנים אלו דהבי"ד שבמקום הבעל מודיעים באגרת להב"ד שבמקום האשה שם האיש שנתרצה להיות שליח קבלה והאשה ממנה אותו לשליח קבלה בפני ב"ד (אף שהוא שלא בפניו כיון דא"א בע"א ועיין צ"צ החדש סי' רע"ה דש"ק קיל טפי למנותו שלא בפניו) והב"ד שבמקום האשה כותבים בפנינו אמרה ועשתה אותו לש"ק (ולענין קיום כתב הב"ד ששאל כת"ר איך לעשות פה המנהג שכותבין הב"ד דשם איזה מכתבים מתחלה להב"ד שבמקום הבעל ובזה נוכל לקיים חתימתם דהוי ככת"י יוצא ממקום אחר, ועד"ז יעשו להכרת כתב הב"ד שבמקום הבעל להב"ד שבמקום האשה), וגם כותבין שם השליח שני שבמקום האשה כדי שהשליח הולכה של בעל יוכל למנותו בחריקיה שלא בפניו. וכשיבא הכתב שליחות קבלה ויקיימו אותו אזי יסדרו להג"פ וקודם כתיבת הגט ימנה הבעל שליח הולכה כמשפט המבואר בסדר גט שני. והבעל יתן הגט ליד שליח קבלה ואח"כ יטול הגט מידו ויתן להשליח הולכה שעשהוהשליחות יהיה כדת כפי הסה"ג שמבואר בש"ע בס"ג שני מיד הבעל לשליח ואח"כ שיעשו הכל כדת ויומסר הגט לידו עם הרשאה מקוימת כדת אזי ימנה בפני ב"ד השליח שני שכתבו הב"ד שבמקום האשה (נוסח אמירתו וההרשה מבואר בתוס' ביכורים ובראשית ביכורים דף נ"ב ע"ב) ויאמר בפני"כ ובפני"ח כד"ת. ואח"כ יתן הג"פ על הבי דואר ושם יתן השליח שני הג"פ ליד האשה ויעשו שם כסדר גט ששי הנדפס בס' ברכת המים ע"ש:

(ומ"ש כת"ר במכתבו איזוהי דרך ישרה אם לעשות ע"י שליח אחד וכו', תמיהני איך עלה בדעתו לומר כן הא בחו"ל צ"ל בפני"כ ונחתם ואיך יוכל לעשות ע"י שליח אחד שבמקום האשה הלא לא ראה

סי' מ"ו חיישינן שמא יבא הבעל ויערער על הקיום גופיה דמזוייף הוא וע"כ הוצרכו לומר בפני נכתב וא"כ דברי התוס' אלו דס"ל בפשיטות דבמקויים אין צריך לומר בפ"נ ונחתם צל"ע.

הסוכרים דגט בעי ג' (וכ"מ להדיא ברגמ"ה בכ"ב קע"ד ע"ב בש"ס החדש ומיהו יש לדחות דר"ל בנתינת הגט בעי ב"ד אבל לא בכתיבה וק"ל) יוכלו לקיימו בקל וט"כ כיון דקיום ב"ד ג"כ בעי קיום כמו שמבואר בח"מ

סימן יד

אין אשה מתעברת בעמידה

יוצא הדין לאמתו להלכה ברורה. וכינוס לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם ואשרי לו ואשרי חלקו כי זכהו ד' בדבר גדול כזה להגדיל כבוד התורה ולהאדירה. תחת אשר כעתים הללו בעו"ה התורה מונחת בקרן זווית ואין דורש ואין מבקש וירדה מכבודה עד שפל המדרגה, כודאי מצוה וחובה להעלותה לכבודה הראשון ולרום קרנה. ולכן מה גדול מאוד שכרו של כת"ר נ"י ומחלקו יהיה חלקי על אשר לקח עול המשרה על שכמו ליהות עושה ומעשה לרבנים אחרים להרפס חדו"ת. הן בדברים הנוגעים להלכה והן בחדושי גפ"ת ובכמה דברים הנוגעים להלכה למעשה וכל אחד רואה דברי חברו ומה שזה שואל זה משיב ומה שזה מקשה זה מפרק וממילא רווחא שמעתתא.

ובאמת כבר הזהירונו חז"ל על זה וכמו שאמרו [ברכות סג:] שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדר"י ב"ר חנינא מאי דכתיב חרב אל הבדים וכו' ומפיק לה התם מקרא דהסכת ושמע ישראל דהסכת היינו דעשו כתות כתות ועסקו בתורה. ובש"ס [תענית ז] מפיק לה מקרא אחרינא דאמרינן שם למה נמשלו ד"ת כאש שנא' הלא דברי כאש נאום ד' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף ד"ת אין מתקיימין ביחידי והיינו דאמר ר"י בר"ח מ"ד חרב אל הבדים וגו'. ובש"ס [מכות י.] מפיק לה מקרא דקהלת דאוהב כסף ומי אוהב בהמון לו תבואה. ומפרש רב אשי שם לפירושא דקרא שכל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דאמר ר"י בר"ח מ"ד חרב על הבדים וגו'.

והנה לכאורה הדברים מתמיהים, דמאי הוצרכו חז"ל דבר זה דצריך ללמוד בחבורה מתלתא קראי הלא בחד קרא סגי, ועוד דא"א כלל לומר דכל הנך קראי באו ללמד על דבר אחד דהא אמרינן [סנהדרין לד]

שאלה: אחד היה בכעס עם אשתו ולא היו דרים כלל ביחד, רק פעם אחת בהיותם מזומנים על שמחת מרעות נודמנו לבית אחד ואז הכניסו את עצמם אנשים להשלים ביניהם ונתפייסו ובעל אותה בעמידה אז. ואח"כ נתפרדו ולא ראו עוד זא"ז והיא נתעברה ועתה טוען הבעל כי זינתה דהא קי"ל דאין אשה מתעברת בעמידה כדאי' בסנהדרין [לו:]. והאשה מתנהגת כשורה ומצד זמן הלידה אין ראייה כלל. וכן תסוב זאת השאלה באם היא יושבת על ברכיו אם בישיבה עדיף או שוה:

הרב אברהם יואל אבלסון

תשובת הרב שלמה הכהן מוילנא

בעוה"ה יום הראשון ליצידה ד' לחודש מר חשון לסדר ולפרט ברוך אברהם לאל עליון לפ"ק.

המחיה חיים יתן חיים ארוכים טובים ומתוקנים וברכה ושלוש לכבוד ידי עלין ויראיו וידיד נפשינו הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול החו"ב סוע"ה וכו' המפורסם ברוב גאונו וצדקתו ויראתו הטהורה בכל המרינה שכ"ת מודה' **אברהם יואל** נ"י **אבעלסאדה**ן רב דק' אדעסא יצ"ו לו ולכל הנלוים אליו והמתסופפים בצלו יהי חיים ושלום עד העולם אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה באתי להודיעו כי הנני מוכן ומזומן למלאות דבר בקשתו הטהורה שבקש ממני להיות נמנה לעושי מצוה ולשום גם חלקי בחד"ת אשר כת"ר נ"י מוציא לאור הדפוס מאת רבני גאוני זמנינו נ"י וכבודו נ"י מפלפל בדבריהם וגם מוסיף מדלייה כמה חד"ת בדברים הנוגעים למעשה וקראו בשם פנפת חכמי ישראל. וכשמו כן הוא כי בחיבור זה הוא מחבר ומכנס כל חכמי ישראל ביחד ולהיות כל אחד שומע דברי חברו שומע ומשיב ומוסיף ומתוך כך

ומייתי עשרה רבנן מבי רב, ועל זה נמשל התורה לאש דאינו דולק יחידי.

ונראה דגם מה שדרשו חז"ל בתענית שם מתחלה לקרא דברזל בברזל יחד לומר דמה ברזל זה אחד מחדד את חברו אף שני ת"ח מחדרין זא"ז בהלכה, גם כן מיירי בת"ח שבא דין לפנייהם להורות להלכה למעשה אם נפסק הדין ע"פ שנים עדיף טפי דכל אחד מחדד את חברו כדי להוציא הדין לאמתו, רק משום דמהך קרא דברזל בברזל יחד לא שמעינן מחויב לעשות כן. ולכן הוצרכו ללמוד מקרא דהלא דברי כאש נאם ד' דהתורה נמשלת כאש כמו דהאש אינו דולק יחידי כך ד"ת אין מתקיימין ביחידי, וצריך להוציא הדין לאמתו ע"פ רבים. ומה דא' הש"ס בג' מקומות הנ"ל והיינו דאמר ר"י בר"ח מ"ד חרב אל הבדים, היינו משום דקרא דחרב אל הבדים הוא מקרא הכולל לכל ג' החלקים הנ"ל דאין ללמוד ולעסוק בהם בר בבר. והג' מקראות הנ"ל הוא פירוש לקרא דחרב אל הבדים דבכל ג' דברים הנ"ל צריך שיהיה בכנופיא.

והנה בכ' החלקים הראשונים לא אלמן ישראל מלמוד התורה בכנופיא כי גם בעתים הללו נמצא בכל עיר ועיר מקה"י שלומדים בע"ב בבתי מדרשים וקובעים עתים לתורה ביום ובלילה בכנופיא מקרא משנה וגמ' והלכות ואגדות. וכן בחלק הפלפול והסברא הנה יוצאים לאור מהדפוס כמה חבורים נחמדים מרבני וגאוני הזמן הן בגפ"ת והן בדרך שו"ת בדברים הנוגעים להלכה וכל אחד מפלפל בדברי המחברים הראשונים וגם בספרי המחברים שיצאו זה מקרוב מבית הדפוס וכל דבריהם בנויים על אדני השכל והפלפול צוללים במים אדירים ומעלים פנינים בידיהם איבעית אימא גמרא ואכע"א סברא כי ד' הטובה עליהם ויוסף ד' עליהם ככה אלף פעמים. ואמנם בחלק הג' והוא בדבר הוראה הלכה למעשה הגם שכל מדת ת"ח גאוני ורבני הקהלות שיחיו הוא בכל דבר הקשה בענין חמור כמו בענין תק"ע וגטין וחליצה ובאו"ה הגם שלדעתם גם כן נוטה הדבר להיתר, מכל מקום דרכן וסדרן לשלוח להרבנים הזקנים הגאוני המפורסמים היושבים על מדין בקהלות גדולות ולשאול מהם מה דעתם נוטה בדבר זה ומקיימים מה שכתוב בתורה כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם ובין דין לדין וגו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ד' וגו' ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך וגו'. ואמנם כל זה בדברים שיש

דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא משתי מקראות. אבל באמת נ"ל לומר דכל אחד ואחד ממקראות הללו בא ללמד על ענין אחר, כי ידוע כי התורה מתחלקת לג' חלקים, א' למוד התורה לידע הדינים ע"פ פשוטן ולהיות בקי בהם וזהו הנקרא גמרא. והב' חלק הסברא להבין ולידע טעם האוסרין וטעם המתירין וכמו דאמרינן [שבת סג] דלגמר אינש והדר ליסבר. וכן איתא בערוכין [יג] גבי ר"מ דמתחלה למד אצל ר' ישמעאל וגמר גמרא והדר אתי אצל ר"ע וסבר סברא. והג' חלק ההוראה להורות לבני ישראל את המעשה אשר יעשון. ועל כל אלו הג' חלקים הוזהירונו חז"ל שצריך להיות בכנופיא דגם בחלק ההוראה אמרו חז"ל אל תהא דן יחידי. וכן איתא בש"ס [סנהדרין ז] דכי רוי אתי דינא לקמיה רב הונא הוי מכניף וממיתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלמטי"י שיבא מכשירא. וכן רב אשי כי הוי אתי טרפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלכשי"י שיבא מכשורא. ועל כל אחד מג' החלקים אלו למדי ממקרא מיוחד דמקרא דקהלת דכתיב שם ומי אוהב בהמון לו תבואה, למדו חז"ל דמי שלומד בהמון לו תבואה. והיינו בעיקר התחלת למוד התורה שלומד על מנת לגמר ולהיות בקי במה שלומד צריך ללמוד באסיפת חברים המקשיבים בהלכה, וכמו שפרש"י שם בד"ר שכל תבואה שלו שבקי במקרא ובמשנה ובהלכות ואגדות דהבקיאות בדברי התלמוד מכונה בשם תבואה, וכמו דאמרינן [סנהדרין מב] דקרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור, והיינו משום דרב יוסף היה בקי וכדאיתא בסוף הוריות. ומקרא דהסכת ושמע ישראל דמיירי בלמוד הסברא וכמו דאמרינן שם בברכות [כא] הסכת הס ואח"כ כתת וכדאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה ילפינן דגם בחלק הסברא גם כן צריך לעשות כתות ולעסוק בפלפול וסברא ביחד. וזו אחד מהמעלות שהתורה נקנית בהם ברקדוק חברים בפלפול התלמידים ותרויהו ילפינן מהך קרא דהסכת דהס ואח"כ כתת והיינו לעיין ולפלפל במה שלמד. ודבר זה גם כן צריך לעשות כתות דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים. וקרא דהלא דברי כאש מיירי בת"ח שכבר מלאו כרסם בגמ' ובסברא ישרה היושבים על מדין ונתמנו להיות פרנסים על הצבור לדין ולהורות בקרב ישראל, גם כן בכל דבר הקשה אם יש להם להתישב עם ת"ח אחרים מה יאמרו בדבר זה, מחויבים להתישב עמהם, וכמו דעשה רב הונא שהיה מכניף

מעוטא דלא שכיח, דהא הרא"ש כתב (ביכמות בפי' האשה רבה) [קידושין פ"ד סי' ז] בשם בה"ג באשה שהלך בעלה למדינת הים ושהה שם כמה שנים ונתעברה וילדה, והאשה טוענת שבעלה בא אליה פעם אחת בצנעא כמו מעשה דאבוב דשמואל. נאמנת להכשיר הולד. והביא שם הבי" [אה"ע סי' קעא] בשם מצאתי כתוב שגם הרמב"ם דס"ל דהולד פסול, היינו אם בא הבעל ומכחיש אותה, אבל באינו לפנינו מדה לכה"ג דהולד כשר, ואף דאין להולד חזקת כשרות והוא מלתא דלא שכיח שיבוא הבעל בצנעא ולא נודע לשום אדם. וכש"כ בנר"ד דאין הבעל יכול להכחיש בזה, וגם יש להאשה חזקת כשרות.

איברא מלשון הגמ' דסנהדרין הנ"ל דאמרינן דגמירי דאין האשה מתעברת כו', משמע אפילו מיעוטא ליכא וכמו הוא פשוט להגאון בעל שדי חמד הנ"ל שם בחלק הכללים בס"ל הנ"ל, ומעשה דאשת יכני' מעשה נסים הי'. ואם אמת כן הוא בודאי אין להתירה לבעלה ולסמוך על מעשה נסים, דהא בסוף יבמות פליג ר"מ וחכמים בנפל במים של"ס דר"מ סבר דאין מעידין עליו, והביא ר"מ ראייה ממעשה באחד שנפל לבור הגדול ועלה לאחר ג' ימים ואמרו לו חכמים לר"מ דאין מזכירין מעשה נסים וקיי"ל כחכמים. ואם כן אף בא"א דיש להבעל חזקת חיים ולהאשה חזקת א"א, מכל מקום לא חיישינן למעשה נסים אף להתמיר. וכ"ש בנר"ד דלא תלינן במעשה נסים להקל להכשירה לבעלה. ואף לפי מה שהביא התוס' שם בשם הירושלמי דחיישינן למעשה נסים, מכל מקום נראה דהיינו דוקא להתמיר אבל לא להקל, ובפרט לפי מה דמסקי התוס' התם דבריתא דהירושלמי אחיא כר"מ ולא קיי"ל כוותיה. ומיהו עיקר דבר זה לומר דאינו במציאות כלל דתתעבר ככה"ג אין הדבר ברור כל כך, דלכאורה מה בין זה לאמבטי [חגיגה טו] כו'. אין הפנאי מסכים כעת להאריך בזה יותר.

הנלע"ד כתבתי בעז"ה כ"ד ידידו הרו"ש. שלמה הכהן מו"ץ בווילנא

להם שהות להמתין ולהתישב בדבר ואינו נצרך להשיב לשואל מיד ואפשר להמתין עד שיבוא תשובה ברורה מהרבנים. ואכן בדברים הנצרכים להשיב לשואל מיד ואין לדבר פנאי להתישב עם רבנים אחרים לזה נצרך החבור של כנסת חכמי ישראל שמדפיס כת"ר נ"י שכל דבר הקשה שיש להסתפק בו יגישו הרבנים השאלה לכת"ר נ"י שידיפסו בחוכרת כנסת חכמי ישראל כדי שרבני הקהלות הגאונים נ"י יגידו כל אחד ואחד דעתו והסכמתו בזה. ויהיה בזה תועלת גדולה כדי שאם יבא אחר כך הדין לפני הרב אב"ד למעשה אזי יוכל לפסוק כן להלכה למעשה ולא יצטרך להכניף עשרה רבנן כי היכי דלמטייא שיבא מכשורא. כי כבר יש לו כמה רבנים שמסכימים עמו בדין זה. ולכן אפריון נמטי' לכת"ר נ"י ושכרו הטוב יקבל מאת השם וחכות אשר הרים קרן התורה ולומדיה תעמוד לו ולזרעו עד עולם.

ועתה באתי ע"ד תורה אשר שאלו הרבנים הלכה למעשה ונדפס בקונ' ו' סי' קי"ד יעו"ש בפרטיות. וזכרתי ששאלה כזו ממש נשאלה לפני מר אחי הגאון זצ"ל [הרב בצלאל הכהן] זה כשלשים שנה למפרע וכתב תשובה ארוכה בנדון זה. וגם אנכי כתבתי בענין זה איזה דברים אך איני זוכר כלל מה שכתבנו אז בזה. והנה בתחלה צריך לתקור בהא דאמרינן דאין אשה מתעברת בכה"ג, אם ע"ד הרוכ אמרו כן אבל איכא מעוטא דהן מתעברין, דאשתו של יכניה תוכית. וכמו בהא דאמרינן דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה דכתב הר"ן [קידושין י.] דזמנין דמתעברה, ופי' בנו של הגאון בעל נו"ב ז"ל בספרו שו"ת שיבת ציון [סי' עג] דהר"ן ס"ל דאיכא מעוטא דמתעברות והביא מדברי הר"ן אלו סייעתא לדברי אביו הגאון זצ"ל. אבל באמת פי' דברי הר"ן ז"ל אינו כן רק ר"ל דזמנין דמתעברה כפרש"י בחומש וירא י"ט ל"ו (וכן הוכיח הגאון מוה' חח"מ נ"י בספרו שדי חמד בחלק הכללים באות א' סי' ע"ח). ואם אמת כן הוא בודאי יש לתלות דנתעברה אז ואף אי הוי

סימן טו

קונטרס תוספת בכורים

לעיל באות ד' מ"ש בשם הג"פ בגט בלילה דבשעת הדחק כגון בשכיב מרע וכו' עבדינן עובדא אף לכתחלה. נ"ב ועיין בשו"ת תועפות ראם סי' ס' שכתב רבשכ"מ פשיטא דיכול לגרש בלילה, שהרי אף בשבת הקילו בו ליתן הגט ע"ש. ושפ כפ"ת מ"ש בדין גט ע"י שליח בלילה מדברי הרמ"א בסי' קמ"ב סק"ה. נ"ב וע"ש בד"מ סי' קמ"ב אות ס' ע"ש בשם הגה"מ דגם לכתחלה יכול השליח ליתן לה בלילה. ומ"ש בהג"ה שם הוא משו"ת בנימין זאב ע"ש.

לעיל באות ח' מ"ש בשם תוס' רע"א ז"ל דלפטול לשבועה א"צ הכרזה, נ"ב עיין בשו"ת תועפות ראם סי' כ"ג בזה, ושם מ"ש בשם המ"כ שהובא בכ"י לעיל סי' מ"ב. נ"ב ועיין בטור ס"ס קנ"ב וז"ל: היתם פטור מה"ת היה ע"ש.

שם באות ח' מ"ש דגט שנכתב לשלחו ע"י שליח א"צ לדקדק כ"כ באם הוחזקו בשנים. נ"ב יש לתקן קצת הלשון בזה וצ"ל א"צ לדקדק בעדי החתימה על הסימנים אם רק הוחזקו בשנים.

שם באות ח' מ"ש דדעת הרב המסדר דלא מהני אפי' אם יש ב' עדים שהם בני י"ג שנים ויום אחד כו'. נ"ב ועיין בס' חידושי הר"ה ז"ל (שהובא הספר הלז בשו"ת נו"ב מה"ת חיו"ד סי' צ"ו) שהשיג ע"ז להיפך דאם יש עדים שהוא עתה בן י"ג שנה ויום אחד לבד כל שהשערות ארוכות יותר אז גרע טפי. שהרי ביס א' אי אפשר שיגדלו השערות כ"כ, וע"כ ביום שלפניו היו עכ"פ כדי לכוף לעיקרו שהוא השיעור דמהני מדין הש"ס, וכיון שקודם הזמן היה בהם כשיעור, הרי ודאי שומא גינהו וכמ"ש בסי' קנ"ה ס"ק י"ד, והאריך בזה שם כשיעור ב' שערות דין ו' ג"כ ע"ש.

אות יג. מ"ש בשם הג"מ באם צוה כשהיה שפוי ואח"כ נשתתק דישי להקל, מאחר דלהרמב"ם הגט כשר מה"ת כו'. נ"ב ומיהו בחולי דלאו סמיא בידו גם להרמב"ם הגט בטל מה"ת, דדוקא בקורדייקוס דסמיא בידן בישרא סומקא כו' כתב דפסול לבד. עיין בכ"י סי' קכ"א ובש"ע שם סק"ב. וא"כ בחולי

והוא הוספות על דברי הגאון בעל המחבר פתחי תשובה ז"ל, על סדר גיטין וחליצה, מרב אחד מהרבני המ"ץ דק"ק ווילנא יצ"ו. [הוא ניהו הרב בצלאל הכהן זצ"ל, מזכירו בספרו ראשית בכורים].

זוה החלי בעז"ה.

בסדר גט ראשון אות ט' מ"ש בפ"ת בשם הח"ס על מ"ש בסה"ג שלא יהיה א' מהעדים בעל מום והוא מד' מהרי"ל ז"ל. וכתב הח"ס דצ"ל דגזר מהרי"ל עדי גט אטו דיני גט כו'. נכתב בצדו ולענ"ד הוא דבר תמוה באמת לחדש גזרה כזו. ויותר היה נ"ל לומר דמהרי"ל ז"ל ס"ל כמ"ש הרא"ם י"ל בתשובותיו הובא בג"פ סי' קכ"ג דהעדי מסירה עצמן הן הן דינים ג"כ דבכל כה"ג ודאי דעד נעשה דיין לכ"ע הואיל ויהיב גיטא ביממא וכו'. ומשו"ה אף דבעינן תלתא לסדור הגט (לד' הרא"ם והא"ז שהובא בג"פ שם וכמו בחליצה) כיון דאף בד"מ אינו אלא דרבנן (ובד"מ סי' קמא אות כא כתב גם בשם הריב"ש ז"ל סי' ש"ן דהעדים שנמסר הגט לפניהם יכולים דינים בדבר ולא אמרינן בכה"ג אין עד נעשה דיין ע"ש) (והובא בשו"ת תועפות ראם סי' סא ובפ"ת סי' קנ"ד בס"ג סק"ח וע' בשו"ת מים חיים סי' סג אות לג לד). ומה"ט י"ל באמת דהחמיר המהרי"ל שלא יהיו גם עדי הגט בעלי מומין, משום דבעינן שיהיו גם העדים ראויין להיות דינים כיון דאינהו נמי מצטרפי לתלתא בהדי החכם המסדר וכמ"ש (ומשא"כ בעדי נפשות דבעלי מומין כשרין להעיד כדמוכח בסנהדרין דף מה.. כיון דאין עד נעשה דיין בד"נ ולא שייך זה כלל וא"ש).

ובעיקר הדין מ"ש בפ"ת לעיל אות ה' בשם הגו"ב והח"ס לענין אם צריך שלשה לסידור הגט עיין בשו"ת תועפות ראם סי' ס"א הנ"ל שכתב וז"ל: ע"ד סידור הגט ביחיד, כבר נהגו בכל בתי דינין בקהלות ישראל לסדר הגט מאיש לאשתו ביחיד ולית מאן דחש להוראת הגו"ב ז"ל בזה. והמערער הוא מוציא לעז על כל גיטי דעלמא מחינו ליה בסילוא כו' ע"ש ובטעה"מ ריש ה"ג.

אות כב. מ"ש אם יש כינוי לגר. צ"ל לאסופי
אות כה. מ"ש בדין שני יוב"ש מד' הב"ש דלעיל סי'
 קל"ו סק"ה. נ"ב עיין בספר חידושי הרז"ה
 הנ"ל מ"ש ג"כ ע"ד הרב המסדר בזה.

שם. מ"ש ליישב דברי הגאון מוהר"ר מן ז"ל שהובא
 בשא"י מ"ש ע"ד התוס' גיטין דף כ"ד ד"ה
 בעדי מסירה שדבריו תמוהין שם כמ"ש בס' ב"מ.
 והגאון בעהמ"ח פ"ת ז"ל כתב ליישב דבריו דר"ל
 דלוקמי באין שמות הנשים שוות במקום הכתיבה דה"ל
 שפיר מוכח מתוכו ואעפ"כ נתערבו משום דבמקום
 הנתינה הן שוות כו' והאריך בזה. נ"ב ובמחכ"ת אין
 מקום לכ"ד בזה לענ"ד כלל, דמלבד דבעיקר פירושו
 בזה הקשה טובא, דא"כ גם בשמות הבעל עצמו הלא
 משכחת לה בפשיטות ג"כ ככה"ג שאינם שוים במקום
 הכתיבה ושויין במקום הנתינה שבאחד כתוב יוסף
 ובהשני נפתלי דמתקרי יוסף (לד' התוס' או יוסף
 דמתקרי נפתלי לד' רוב הפוסקים) שבמקום הנתינה
 קורין לשניהם יוסף ועדי מסירה אינם יודעים מי נקרא
 במקום הכתיבה נפתלי וכעין מ"ש בשמות הנשים.
 ובכה"ג ודאי דהו"ל הכירא בשמות האנשים ג"כ ול"ל
 לאוקמי במשולשים כלל. ועוד דהלא בפשוטו היה י"ל
 דד' הגאון מוהר"ר מן הנ"ל בזה כד' הרא"ש והר"ן
 שהובא לעיל אות יט או"ק כא. דאם אין מוחזק במקום
 כתיבה שיש לו עוד שם במקום נתינה א"צ לכתוב רק
 שם מ"כ לבד ע"ש. וא"כ הרי משכחת לה בפשיטות
 שבאחד כתוב שרה לבד ובשני מרים לבד. רק שבמקום
 הנתינה קורין לשתייהן שרה ואין ידוע לעדי מסירה למי
 קורין מרים במקום הכתיבה וכן משכח"ל בשמות
 האנשים ג"כ. אלא ע"כ צ"ל דליכא לאוקמי בהכי כלל
 דא"כ למה נקט כלל במשנה זו גיטין שוין, הלא ע"כ
 לר"מ דבעי מוכח מתוכו צ"ל דבאין השמות שוין כלל
 מיירי ורק שבמקום נתינה אינו ידוע שמותיהן כמ"ש.
 אלא ודאי דבאין שוין ע"כ דודאי היו יודעות הנשים
 שמות בעליהן עכ"פ, משא"כ במשולשים י"ל דגם
 הנשים אינם יודעות בסימן זה וכמ"ש הר"ן ז"ל כאן
 בשם התוס' בזה ע"ש (אבל אם הנשים היו יודעות ס"ל
 להתוס' דשפיר הוי מהני אף דהעדים אינם יודעים
 בעצמן דלא סבירא להתוס' בזה כד' התה"ד שהובא
 ברמ"א סי' קנב ס"ק יא. אלא ס"ל דגם אם העדים היו
 יודעין מפי הנשים עצמן סגי בהכי. וכמ"ש המהר"ם
 שיף בזה כאן ע"ש. ועכ"פ נסתר בזה ראיות הגאון

דאין סמ"י בידו צ"ע אם לסמוך על בדיקתו אח"כ אף
 שהיה שפוי בעת שצוה לכתוב ואכמ"ל.

אות יט. או"ק א מ"ש בשם הט"ג בגט המובא ע"י
 שליח שלא נכתב שם אבי האשה דיש
 להקל בדיעבד אם כבר ניתן הגט. נ"ב ואמנם בשם אבי
 המגרש שלא נכתב והגט בא ע"י שליח כ' בתשובותיו
 בב"א סי' פ"ד דחמיר טפי ואפי' בשכבר ניתן הגט אין
 להקל רק אחר שכבר נשאת. וכ"ד הש"י בסי' ל"ו
 שהובא בב"ש סי' קל"ו סק"ד והתה"ד בסי' קל"ח הנ"ל
 ע"ש. וטעמא משום דכשנכתב מקום עמידת האשה ג"כ
 בגט הו"ל מוכח מתוכו טפי. אבל ע"י שליח שלא נכתב
 מקום עמידת האשה וגם לא נכתב שם אבי המגרש לא
 מוכח כלל ע"ש. ואולם בנו"ב סי' קי"ג הנ"ל כ' להיפך
 דבשם אבי האשה חמיר טפי כשהוא ע"י שליח ע"ש.
 ומיהו מפשטא דהש"ס מוכח דבאבי המגרש חמיר טפי
 דלשני יוסף לבד חיישינן מן הסתם ואין אחר יכול
 להוציא עליהן שט"ח אבל הם מוציאים על אחרים
 וכדאמר בגיטין דף כ"ד, וכ"כ בתו"ג שם. ועי' גיטין דף
 פ"ה אנא פכ"פ כו' ית פ' אנתהי וביבמות קט"ו קט"ז
 ע"ש. ובירו' פ' המגרש ה"ח גרסי' כתב איש פ' כשר.
 ונ"ל לפרש קצת דאבעל קאי והו"ל דומיא דחניכיתו ולא
 אעד ע"ש ודלא כפי' הפ"מ שם. ועי' בד' השואל בתה"ד
 הנ"ל ובב"י סי' קכ"ט בשם הרשב"א ז"ל בתשובה
 ובירושלמי שם פ"ב הל"ג ודו"ק. (והארכתי בזה בעז"ה
 בתשובה ע"ד הגט שהגיע לפה מק"פ בשנת תרח"י בלי
 שם אבי המגרש והיה בו עוד איזו ריעותות בגט
 ובהרשאה ולא קבלוהו בפה. והוא מבואר בספרי כ"י
 שו"ת "בכורים לה"י זכני ה' להוציאו לאורה). ומיהו
 כ"כ הנו"ב שאין ראיה מהראשונים שהיו כותבין מקום
 הדירה והיה מוכח יותר ע"ש. ובברית אברהם סי' ל"ד
 ובב"א סי' צ"ג החמיר שלא תנשא בגט זה רק במקום
 עיגון גדול. וכ"כ בבאה"ט כ"י מהגאון ר' זכריה מענדיל
 ז"ל (הנמצא בקהלתינו על האה"ע) שאין להקל בדבר
 כלל ע"ש.

שם או"ק ד. מ"ש דכותבין שם הראשון דמתקרי
 שם השני. נ"ב נ"ל לתקן לשון זה
 קצת וצ"ל דכותבין שם הראשון תחלה ועל שם השני
 דמתקרי.

או"ק טז. מ"ש דאינו נקרא בשם יעקב לחוד. נ"ב
 ועי' לעיל או"ק ו.

נ"ב כ"ה גם בתו"ג שם אכל לכאורה ט"ס הוא וצ"ל להיפוך ודלמא שמו היה נכתב כד' והאשה זי"פה ועשתה רי"ש (ע"י גרירות קרצו של ר') להכשיר כו'.

אות צ. מ"ש בשם הג"מ בתיקון חיבה אחת שנראית כשתי חיבות דגם מעיקרא דיינין שהחיבה כתובה רק שניתן לטעות כו'. נ"ב וע' בשערי תשובה סי' לב ס"ק לה בשם הרב"ש רכשהחיבה נראה חלוק ונראה כשתי חיבות לא יועיל מה שימשוך אח"כ ע"ש. וא"כ עכ"פ בגט אולי יש להחמיר בזה כשכבר נחתם בפסול וצ"ע.

אות צב. מ"ש בסדר הגט דאין להאריך גג הך' יותר מרגלה. נ"ב אין דבריו מדוקדקים דגדולה מזו הול"ל דלכתחלה צריך למעוך הרגל מהך' שיהיה כפלים כגנה. וכמ"ש בכ"י או"ח סי' לו ובמג"א סי' לב ס"ק כו. וע"ש בשע"ת ס"ק ל וביד"א שם. וע' בשו"ת מהרי"ל סי' צח באם האריך גג הך' דלמסך וכ' ג"כ דצריך להיות הרגל כפלים כגנה ע"ש.

אות קכו. מ"ש באם דילג תיבת אנתתי הא'. נ"ב וברי"ף וברמב"ם ובטופס הגט שכתב רש"י ז"ל בדף פה ליתא שם תיבת אנתתי הראשון ע"ש.

אות קכט. מ"ש בשם הח"ס בגט שכתב הסופר מקדמת במקום מן קדמת. נ"ב ובטופס הגט דהובא בפירש"י ז"ל הנ"ל איתא מקדמת ע"ש).

אות קלד. מ"ש בשם תשובת חיים שאל בהשמיט הסופר תיבת ליכי השני. נ"ב ובטופס דברש"י הנ"ל ליתא תיבת ליכי השני ע"ש.

אות קלה. דיתיהויין. צ"ל די תיהויין (וכמ"ש באות קלו דיש להרחיק מעט).

אות קלח. מ"ש בשם הג"פ בתיבת למהך אם היה הך' כמו ר' דיש לפוסלו. נ"ב וע' בשו"ת מהרי"ל סי' צח הנ"ל שכתב דאם כתב למהך כד' שאין הענין משתנה בזה ע"ש.

אות קמה. בידיכי. טס"ה וצ"ל בידיכי.

אות קמו. מן יומא דנן. נ"ב ע' בהלק"ט בקונטרס גיטין אות ז ליישב דאין כותבין בגט ע"י שליח מן יומא דנן כו' כיון דלא מגרשא אלא מיזמא

מהר"ר מן הנ"ל דע"כ הוצרכו התוס' לאוקמי כמשולשים דוקא רבזה י"ל בפשיטות דגם הנשים אינן יודעות וכמ"ש הר"ן משא"כ בשמותיהן עצמן רבדואי ידעי הנשים אף השם שבמקום הכתיבה דאל"כ ל"ל למתני כלל שמותיהן שוין וכמ"ש בעז"ה.

אות לו. כד' המסדר (און אן תנאי). נ"ב צ"ל (און אן קיין תנאי). וכ"ה בסדה"ג שבחלקת מחוקק הנרפס בקראקא שנת חל"ד. ובכ"ש מה"ק שנרפס בשנת תמ"ט.

אות נג. מ"ש המסדר שיאמר הבעל לעד (זי"א איין עד און חתמן דעם גט. דא ווערט שרייבן דער סופר פכ"פ מגרש צו זיין דער מיט מיין ווייב פכ"פ כו'). נ"ב צ"ל (דא ווערט שרייבן דער סופר פכ"פ פון מיינט וועגן פכ"פ מגרש צו זיין מיין ווייב פכ"פ כו'). כן הגיה בס' חידושי הרז"ה הנ"ל. וכ"ה בלשון אמירת הבעל להסופר באות נב. (ומשם הוצאת לעז על גיטין הראשונים לא שייך ככה"ג כמ"ש בפ"ת אות נב בשם הג"מ בקו"א אות ח. אך נראה דבלא"ה ליכא קפידא בהגהת הרז"ה הזאת כמ"ש בשם הג"מ ושם ר"ה אלי לשמי כו' ע"ש).

אות נד. איר עדים פכ"פ. נ"ב צ"ל פכ"פ ופכ"פ.

אות סא. במסדר הנני עושה לשם פ'. צ"ל לשם פכ"פ.

אות סח. ולמעלה חוץ כו' ולמטה יניח אחר חתימת עד השני כו'. ובפ"ת בשם ג"מ שם כתב דאם יניח הרבה למעלה יניח הרבה למעלה יכול לזייף. נ"ב וע' בשו"ת מהר"ח א"ז (הנרפס מכ"י כעת) סי' ק"כ בגט שיש חלק למעלה כו' דאין לפוסלו כו' שאין למדין משטת שלפני התחלת הגט כו' ע"ש.

אות פג. כד' המסדר אם קרצו של זי"ד שעל האל"ף נוגע אם מלפניו כו'. נ"ב צ"ל גם מלפניו (וכ"ה בהג"ה ר"ס קכה ס"ק טז ובסה"ג שבח"מ הנ"ל).

ושם. שהידין שכפי' ובש' נוגע יותר במקום דיבוקו. נ"ב צ"ל יותר ממקום דיבוקו.

אות פד. במסדר מ' פתחה שכתב רי"ז. נ"ב צ"ל כ"ף רי"ז.

אות פט. מ"ש בפ"ת ודילמא שמו היה נכתב בגט כרי"ש והאשה זי"פה ועשתה ר' להכשיר כו'.

הולך אחר החיתום ששומע שמסיים עכ"פ (דער גט זאל בטל זין וכו') ואינו מבין כלל שהוא חוזר על שלמעלה שפוסל העדים בזה, וגם לפעמים הבעל מיגזו גיזו ואפסדיה לדבוריה בהא וכשאומר (א דער פסול זיין און איך פסיל אויך) ושכח אז מעט קודם דמסיק לדיבוריה ולכולי מילתא בהא. ונראה כאומר שגם הוא פוסל הגט. ואח"כ מסיים (איטליכען עד כו' אז דער גט זאת בטל וכו') ואין כאן פיסול עדי מודעה רק פיסול וביטול הגט ח"ו. (וכהך דלא אבה יבמי ביבמות קו דלא ליקרי לא לחודיה ואבה לחודיה וע' בפ"י ס"ח ס"ק טו). ועכ"פ אין לנו לתת מכשול לפני ההמון והבורים בדבר כזה.

וע"כ לולי דמסתפינא היה נ"ל לתקן הלשון והנוסחא קצת בזה. דאחר שמסיים בלשונו (אדער פסול זיין). יאמר בלשון הזה (און אויב עס וועלן קומען עדות חלילה אדער איין עד און וועט זאגן אז איך האב חלילה מוסר מודעה גיזועזין אדער גירעט אזו איין ווארט וואס קען דעם גט ח"ו פסלין אדער מבטל זיין חלילה אדער ער זאל עפעס קענען ערגער ווערן חלילה דורך דעם זיינען די עדות וואש וועלן דאו זאגן אויף מיד פסול און איטליכען עד וואש ווערט דאש זאגן אויף מיר פסיל איך אים) כן נ"ל לתקן קצת הלשון בזה בעז"ה וכצ"ל באות מח הנ"ל.

ובעיקר הדבר מה שבאים לגרש מהמון העם ומהבורים שאינן יודעים לקרותו ואינן מבינים לשון הגט ורק שאומרים לו שיאמר לסופר שיכתוב לו גט כמ"ש באות נב ואין מודיעין לו מה כתוב בגט כלל. והלא מבואר בש"ע בסדה"ג סק"ב בהג"ה ובסדה"ג של מהר"ם ז"ל אות יב דצריכין לפרש להבעל לשון הגט ופי' המלות עכ"פ (רק שטעם הכפולים והשינויים שבגט א"צ לפרש לו) ומהו לשמו ולשמה כו' ע"ש. וכ"ה בד"מ ס"י קלו דהבעל צריך לידע מהו לשון הגט ופירושו. וכן כל מה שיאמר הבעל צריך לידע מה הוא אומר עכ"ל (ובהג"ה שם ס"י קלו נשמט שם שהבעל צריך לידע גם לשון הגט ע"ש) והנהוג הוא דאין מפרשים להבעל לשון הגט ואינו יודע מה כתוב בו כלל וצ"ע.

אות רכא. מ"ש בשם ג"מ על החומרא דנהגו להסיר הטבעות בעת קבלות הגט רמה בכך שיש דבר חוצץ כו'. נ"ב ולא ראה שבד"מ ס"י קלט כתב באמת טעם נכון בזה, דלכן צריכה להסיר כל דבר מידה דאולי

דמטא גיטה לידה. ע"ש באורך ובח"א ס"י לב שם (ועתה ראיתי דגם בפ"ת ס"י קכו וס"ק מב ציין בסי" לב הנ"ל ע"ש).

אות קצב. בדי' המסדר (האט איר גיהערט פון סופר כו') הנני כותב גט זה לשם פכ"פ ואני כותב אותו לשמו ולשמה כו'. נ"ב צ"ל הנני כותב גט זה לשם פכ"פ לגרש בו את אשתו פכ"פ ואני כותב אותו כו'. (וכ"ה בסה"ג של בעל ח"מ הנ"ל).

אות רטו. בדי' המסדר בנוסח ביטול מודעה של המגרש קודם הנתינה וגם קודם הכתיבה לעיל אות מח. וגם לקמן בסדר חליצה אות נו. נ"ב הנה מעולם הייתי מצטער ע"ז כאשר שמעתי כ"פ שאומר נוסח זה כל הבא לגרש מהמון העם ומהבורים אשר אינם מבינים אז כלל מה שהם אומרים. אף שאומרים זה בלשון אשכנז אבל אינם יודעים כלל מהו ענין מודעה וביטול מודעה. רק שזהו יודעין עכ"פ ומבינים זאת הכל מה שמסיימין בל"א בסוף הנוסח הזה (אז דער גט זאל בטל זיין וכו'). ובסוף דבריו הוא נתפס ח"ו שסוברין ההמונים בלא ספק שהוא צריך לומר קודם הכתיבה והנתינה (אז דער גט זאל בטל זיין) ח"ו (וכהך עובדא דאירע להשואל בשו"ת ח"ס חלק א סימן צו שהובא לעיל בפתחי תשובה ס"י קנד ס"ק יג) דחשש שם ג"כ לפי שהיה המגרש מעמא דארעא שא"י בין ימינו לשמאלו ואולי היה סבר שכן הדין שיאמר הריני מבטל הגט. ומעיקרא נתכוין לומר בטול הגט ופיו ולבו היו שוין ומשו"ה חשש התם באמת לביטול הגט ע"ש. ואף שהאון בעל ח"ס ז"ל שם צידד להקל בזה משום דמוצא שפתיז בלי כוונת לכו לא מעלה ולא מוריד, וא"כ כיון שרצונו עכ"פ לגרש אשתו רק שאולי היה סבור שכך הנוסחא לומר שמבטל הגט. עכ"פ לא היה כוונת לכו שיתבטל הגט ע"ז אלא היה סבור שזה כמו תחינה כמ"ש המג"א בביטול חמץ כו' ע"ש. מ"מ לכתחלה ודאי דאין לתקן ולצוות לו שיאמר קודם הכתיבה והנתינה איזה לשון שיוכל לטעות ע"ז שהוא מבטל הגט באמת ח"ו וכמ"ש. ואף שבאמת הוא חוזר למעלה שהוא פוסל את העדים שיעידו עליו שאמר איזה דבר שיבטל הגט ע"ז. אבל בלא ספק שכל ההמונים אינם מבינים אז כלל מה שהם אומרים שע"פ הרוכ אז המה מבוהלים ג"כ כשאומרים לפני הרב והעדים לשון ארוך ומגומגם כזה ככל נוסח ביטול המודעה הזאת אף שהוא בלשון אשכנז ורק כגמר דבריו הוא נתפס והכל

יהא צר לה בידה או ותקפרץ ידיה משום זה והו"ל כקפצה ע"י דבר אחר עכ"ל ע"ש.

אות רלא. ראיתי להעתיק כאן מסדה"ג שלבעל חלקת מחוקק הנ"ל. שנרפס שם באותיות מרובעות ובנקודות כל לשון זה דאמירת המגרש בעת נתינת הגט לידה וכן הוא שם הרי זה גיטך והתקבלי גיטך זה וכו' תהיי מגורשת ממני מעכשו והרי את מותרת לכל אדם. (והנה מה שחידשו האחרונים לומר במקום וכו' תהיי וכמ"ש בס' ח'י הרו"ה הנ"ל וצוה להכריז כן בכ"מ ע"ש. ובספר כרם שלמה כתב שמצא כ"י מהב"ש כן (והובא בפ"ת כאן ע"ש). הנה מצאתי כן באמת בעז"ה בסה"ג הנרפס פעם ראשונה בח"מ הנ"ל. ונראה שבאמת ט"ס נפל בכל הדפוסין שאח"כ בזה גם מש"ש והתקבלי גיטך "זה" כ"ה באמת בב"י סי' קלו בשם הרי"ף ז"ל דצ"ל בשעת נתינה הרי זה גיטך והתקבלי גיטך זה כו' ע"ש (וכ"ה בס"ג שני אות מו ובסה"ג שבד"מ בסוף ס' הטור רק שבמקום וכו' תהיי כתוב שם וכו' תהא ע"ש) ובכל הדפוסין כאן חסר תיבת זה השני. ונ"ל דט"ס הוא (וכ"כ דבכה"ג לא שייך כלל להוצאת לעז בזה).

אות רלג. אם המגרש ש"מ כו' וסיים על מנת כו' ואם (מת) קודם יום פ' כו'. נ"ב טס"ה וצ"ל כמ"ש בסה"ג הנרפס בח"מ הנ"ל בנקודות ג"כ בזה על מנת שאם לא מתי עד יום פ' והוא בכלל לא יהא גט ואם מתי קודם יום פ' יהא גט מעכשו ואם לא מתי קודם יום פ' יהא גט מעכשו ואם לא מתי עד יום פ' והוא בכלל לא יהא גט.

אות רלד כד' המסדר ואם באתי בתוך הזמן הנזכר ואראה בפני פ' ופ' לא יהא גט (מהיום) באמת עלי לומר שלא באתי ושלא פייסתיה. נ"ב טס"ה ג"כ וצ"ל ואם באתי בתוך הזמן כו' לא יהא גט ותהיי נאמנת עלי לומר שלא באתי ושלא פייסתיה. וכ"ה בסה"ג של הבעל חלקת מחוקק הנ"ל בנקודות ג"כ.

אות רמב שלא להוציא לעז על הגט כו' ג"כ בשו"ת שמש צדקה סי' יד כ' גם בחליצה כן ע"ש.

בסדר גט שני אות כג מ"ש בשם הגאון מוה' זלמן ז"ל מורילנא דיש ט"ס שם דבמקום יאמר השליח צ"ל יאמר הבעל כו'. נ"ב וכ"כ בס' דעת קדושים להגאון ר' רפאל מהאמבורג ז"ל דף עג ע"ש.

אות מב. מ"ש שנשמט מהדפוס שם תיבות ובכל מקום שתמצאנה אתה או שלוחך כו'. נ"ב וע' בד"מ סי' קמא אות טז ובסדר גט לשליח הולכה שבד"מ שם דאיתא להדיא כן גם בעת מסירת הגט מהבעל להשליח שאומר הבעל או לשון זה ג"כ בכל מקום שתמצאנה אתה או שלוחך כו' כמ"ש באות כ במה שממנה אותו לשליח קודם הכתיבה ג"כ כלשון זה וכ"ה בסה"ג של בעל חלקת מחוקק ז"ל עצמו הנרפס בקראקא הנ"ל. (אך בסה"ג של הב"ש מה"ק הנ"ל נחסרו שם ג"כ תיבות אלו. נראה דשגגת המדפיס היה אז בזה ואחריו נמשכו כל הדפוסין להשמיט תיבות הללו) וצריך לתקן באמת כמ"ש. וכ"ה בדגול מרבכה ז"ל כאן וברשד"ם חלק אה"ע סי' קה ע"ש. ומש"ש בפ"ת להגיה תהא היא מגורשת כו'. באמת כ"ה בנוסח ההרשאה שהובא בב"י סי' קמא בשם הגהות מרדכי בשם רי"ל ואני נותן רשות כו' ותהא היא מגורשת כו' ע"ש וכ"ה בסה"ג של מהר"י מינץ ז"ל ס"ג ע"ש וכצ"ל בלא ספק).

אות נב. מ"ש מההיא דכתובות מד בשני שטרות כו'. נ"ב וכבר הרגיש בראיה זו מכתובות גם הגאון ר' ליבלי בטלן ז"ל אב"ד דק"ק דענעבורג הובא בשו"ת כגדי ישע סי' כו' והאריך בזה ע"ש. אך הרב המחבר ז"ל מחי עלה בעוכלא ע"ש שהאריך ג"כ מד' הטור והש"ע בסי' קמא הנזכר ומהא דגילוי דעתא בגיטא ע"ש באורך. ועכ"פ ד' הח"ס ז"ל נראה דס"ל כהרמ"ה ז"ל בטור סי' קמא שם וע"ע מ"ש לקמן בזה א"ה.

אות סא. מ"ש אם יכול השליח לשלוח הגט על ידי הכי דואר ליד איש א' כו'. נ"ב הנה בעיקר דין זה כבר האריכו הגאונים ז"ל עיין בשו"ת אמונת שמואל סי' ובס' יאיר נתיב לבעל ג"ו סי' יא. ובשו"ת פני אריה ס"כ ובתשובת מהרי"ם ז"ל מבריסק סי' לג באורך בדבר הגט ששלחו מטרעיעסט למדינתינו. ויען שהוא מרחק רב מאוד התירו הרבנים דשם לשלוח ע"י הכי דואר. וצ"ע אם יש להקל בזה בזמנינו בכ"מ שיכולין לילך על מסילת הברזל ומצויים יותר עוברים ושבים ממדינה למדינה ג"כ ואף בעירות הקטנות שאין רחוקין כ"כ מהמסילה יוכלו לעשות שליח הולכה כדת ע"י אנשי העו"ש של מסילת הברזל ומשם יוכלו בקל לעשות שליח שני עד מקום האשה. וע"כ אין להקל כ"כ בכה"ג לשלוח ע"י הכי דואר. וכן בשו"ת מים חיים סי' עב התירו ג"כ לשלוח ע"י הכי דואר מעיר שושן הבידה למדינתנו ע"ש.

בגט) ואתא לקדמנא פב"פ וכידו גט ששלח פב"פ לגרש בו את אשתו פלותית בת פ' והביא לפנינו הרשאה מקריימת ומתוקנת כתיקון חכמים שעשאו הבעל פב"פ שליח בעדים להוליך גט זה לאשתו פב"פ ונתן לו רשות לעשות שליח בחריקאו ושליח שליח אפילו עד מאה שלוחים ואפילו בלא אונס וע"פ אותה הרשאה מנה על פינו ובפנינו את פב"פ הדר בעיד פלוני להיות שליח בחריקאו. וכן אמר פב"פ השליח הנ"ל בפנינו ב"ד הח"מ הנני ממנה על פיכם ובפניכם את פב"פ הדר בעיר פ' בחריקאי להיות שליח להולכה להוליך גט זה לפלונית בת פ' אשת פב"פ וליתן אותו לידה ותהא ידו כידו ועשייתו כעשייתו ופיו כפי ודבורו כדבורי ונותן אני לו רשות לעשות שליח בחריקאי ושליח שליח אפילו עד תשעים תשע שלוחים אפילו בלא אונס ליתן גט זה לפלונית בת פלוני אשת פב"פ בכ"מ שימצאנה הוא או שלוחו או שליח שלוחו אפילו עד תשעים ותשע שלוחים אפי' בלא אונס ותיכף שיגיע גט זה לידה מידו או מיד שלוחו או מיד שליח שלוחו אפילו עד תשעים ותשע שלוחים ואפילו בלא אונס תהא היא מגורשת בו מבעלה פב"פ ומותרת לכל אדם וגט זה בפ"נ ובפ"נ וגט זה שנעשה עליו פב"פ (שהוא השליח השני) הדר בעיר פ' שליח להולכה ככל הכתוב למעלה נכתב ונחתם בפלונית מתא דיתבא על נהר כו' (כמ"ש בגט) בכך בשבת בכך וכך לירח פ' שנת כך וכך לבריאת עולם ועדיו החתומים בו פב"פ ופב"פ (כמ"ש בגט) ובפנינו ביטל פב"פ (שהוא שליח ראשון) כל מודעות שמסר על שליחות זה וגם קיבל עליו בשבועת התורה שלא לבטל את השליח ומה שראינו ונעשה בפנינו כתבנו וחתמנו והכל שריר וקיים. (ועל דרך זה יאמר ג"כ השליח הראשון בפני הב"ד כשממנה על פיהם את השליח השני שלא בפניו (וע' לקמן בטה"ג רביעי מהשליח ראשון לשני בפ"ת אות יד) דצריך לשנות בכ"מ מלשון נוכח לנסתר וכמ"ש בהרשאה הנ"ל ויאמר אני ממנה את פב"פ כו' ויתן אותה לידו כו' וכן בכלום.

ונראה שאם נודע בעת שמסר הבעל הגט להשליח הולכה שיהיה מוכרח השליח הראשון לעשות שליח שני שלא בפניו כנ"ל, דאולי טוב להוסיף בהרשאה של הבעל שנתן לו רשות לעשות שליח אף בעיר אחרת בכתב שלא בפניו וכן בהרשאה השניה הנ"ל יזכירו זאת שכך נתן לו הבעל רשות. ויש לו להשליח הראשון להודיע ג"כ במכתב בפ"ע (או

ובשו"ת מהרי"מ הנ"ל כתב בעוכדא ידידה שהשליח הראשון מסר את הגט והשליחות להרבנים דטרייעסט. והרבנים מינו שליח שני להולכה לאיש א' שבמקום האשה ושלחו הגט ושתי הרשאות על הבי דואר מונחים יחד כדלוסקמא והחותמת כו' ע"ש שמאריך בדין קיום עדי ההרשאה ובעיקר דין שליחות הגט ע"י הבי דואר ושליח הולכה כתב שהרמ"א ז"ל בסי' קמא ס"ק לה החמיר בזה ע"ש והעלה דיש להקל עכ"פ מחמת תקנות עגונות באופן שאם לא היה מועיל גט כזה לא היה להאשה ההיא תקנה כלל ע"ש (וע' בפ"ת סי' קמא ס"ד לו ולה ובסוף סי' קמב באורך). ובשו"ת מים חיים הנ"ל כתב ג"כ להתיר במקום רחוק כנ"ל ע"י שליח הולכה בכתב רק שכתב דבכדי דלא לאפושי בשלוחי עדיף טפי שהבעל עצמו ימנה בפני הב"ד את השליח. וע"ש שכתב דבאופן זה צריך שתהא ת"י הב"ד ניכר במקום הנתינה כיון שאין השליח יכול לומר בפ"נ ובפ"נ ע"ש. ובס' תו"ג סי' קמא ס"ק לו (וע' בס' תיקון עולם להגאון מו"ה שלמה קלוגר ז"ל תשובה א ב ס"ב ג ותשו' ג ד ה שהאריך בזה להקל. והרבה מדבריו תמוהין מאד ע"ש). אך בעיקר הדין נראה לנו להלכה בעז"ה דודאי טוב יותר ע"י שני שלוחים ככה"ג דאז יתקיים תקנת חכמים כדינו שהשליח ראשון יאמר בפ"נ ובפ"נ וימנה להשליח השני שלא בפניו (וכמ"ש בנוסח הרשאה דלקמן) והשליח שני שלא יצטרך לומר רק שליח ב"ד אני רק שאין להתיר זאת לעולם כ"א ע"פ הסכם מגדולי הדור בכל פעם שיתודע להם אופן שעת הדחק שיהיה אז בזה ושהוא מקום עיגון ג"כ וכמ"ש. וכן הגיע לפ"ק יצ"ו בעת הזאת שני גיטין על הבי דואר הנשלח משתי עיירות גדולות היושבות על חוף ים אזיא. ומלבד המרחק הרב היה ג"כ מקום עיגון גדול והודענו מתחלה בעז"ה להרבנים הג' יצ"ו דשם, אך ינהגו בזה ואיך יכתבו בהרשאה השניה (כמבואר למטה) וכן עשו. ובשהגיעו הגיטין לפה נתקבלו בהכשר ונסדר כהלכה בעז"ה.

וראייתי לכתוב בעז"ה נוסח ההרשאה בזה שיש לכתוב כששליח ראשון עושה שליח שני שלא בפניו (והיינו כששולח לו ע"י הבי דואר וכנ"ל) זהו: במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא בכך בשבת וכך וכך לירח פ' בכך וכך לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן בפלונית מתא (ואם כותבים הרשאה זו במקום שנכתב הגט כותבין דיתבא על נהר פ' כו' כמו שנכתב

שם. והיא היא מגורשת בו ממני ומותרת לכ"א. נ"ב נ"ל דצ"ל והרי היא מגורשת בו ממני ומעכשיו ומותרת לכ"א. וכמ"ש לעיל אות נא ויזכה בו ותתגרש בו מיד כו' (אך בטור וש"ע סי' קמא ס"ק כט גבי שליח קבלה ליתא ג"כ שם תיבת מעכשיו ועי' בהג"ה ר"ס קלו) ולקמן באות מה מו בכ"מ שכתוב שם יהא גט מעכשיו צ"ל משעה שיגיע הגט לידה מידך או מיד שלוחך כו'. וכמו שהגיה ג"כ בזה בס' ג"מ שהובא כאן בפ"ת ע"ש.

אות סב. מ"ש המסדר דכשהבעל נחפו וא"י להמתין עד אחר הכתיבה יעשה עוד שליח נתינה ליתן הגט אחר הכתיבה ליד שליח להולכה כו'. נ"ב הנה בעיקר הדבר מה שהוצרך לזה כבר דחק הש"י ז"ל שהובא בפ"ת כאן. אך בתחלה צריך לתקן בעז"ה כל הט"ס שתמצא באות זה. דמש"ש דיכול הבעל למנות השליח הולכה שלא בפניו ג"כ ויאמר כו' בכ"מ שתמצאנה כו' צ"ל בכ"מ שימצאנה וכמ"ש אח"כ אך יאמר הכל בלשון נסתר. ובמש"ש דשליח הנתינה יאמר כשמוסר הגט לשליח הולכה אתה פב"פ הולך גט זה לפב"פ אשת פב"פ ותהא ידך כידי ועשייתך כעשייתך ודבורך כדבורי ונותן לך רשות כו' עד תהא מגורשת בו ממני כו' כל זה טס"ה וצ"ל ותהא ידך כידו ועשייתך כעשייתו ודבורך כדבורו ונתן לך רשות כו' (הכל בלשון נסתר ואבעל קאי, דשליח הנתינה לא נעשה שליח לגרש כלל, ואיך יאמר ידו כידי, והוא עצמו אין לו רשות בזה כלל) עד תהא מגושת בו ממנו כו' כצ"ל. ובמש"ש בנוסח ההרשאה בזה דפנינו עשה הבעל את פב"פ שליח ליתן גט ביד פב"פ להוליכו לפלוני בר פ' אשת פב"פ כו' צ"ל להוליכו לפלונית בת פ' אשת כו'. ובמש"ש דאם לא היה שליח להולכה בפני הבעל כו' וסיים ותהא ידך כידי ונותן אני לך רשות כו' אשר תמצאנה כו' ג"כ טס"ה וצ"ל הכל בלשון נסתר ותהא ידו כידי כו' ונותן אני לו כו' אשר ימצאנה כו' כצ"ל. (וכל אלו הט"ס נמצאים גם בסה"ג של הב"ש מה"ק הנדפס בשנת תמ"ט הנ"ל. אך בסה"ג שבח"מ הנ"ל מצאתי שם הכל כמו שהגהתי בזה בעז"ה.)

ובעיקר הדין אם יכולין למנות שליח הולכה טרם הכתיבה בלבד (דבכל שליח דעלמא שממנה הבעל אותו בפניו ודאי דעיקר המינוי שלו הוא טרם הנתינה דוקא כשמוסר הגט לידו וכמ"ש באות מב הנ"ל (רק דגם קודם הכתיבה צריך למנותו לשליח

בההרשאה למטה) להשליח השני איזה סימן מובהק ביותר שיש לו בגט זה ג"כ. (ואח"ז יוכלו הב"ד לשאול לשליח השני השאלה ל"ט שבסה"ג שלישי בלשון זה. מכיר אתה בסימן מובהק שזהו הגט ששלח לך פב"פ (שהוא השליח הראשון) מהבעל פב"פ לגרש בו את אשתו פב"פ והשליח פב"פ הנ"ל עשה אותך שליח ליתן גט זה לפב"פ אשת פב"פ ויאמר הן) ונראה ג"כ דאם יש במקום הנתינה עוד אחד ששמו ושם אביו הוא כשם השליח מהני דיש להוסיף בההרשאה הנ"ל איזה כינוי משמו או שם כינוי של משפחתו של השליח השני או איזה סימן אחר שבאיש ההוא. למען ידעו מתוך ההרשאה שביחוד הוא ממנה את האיש ההוא שבמקום פלוני לשליח השני. ואח"ז ישלחו את הגט ושתי ההרשאות יחד על הבי דואר על (אדרעס) השליח השני והוא יקבל הכל מהבי דואר. ובעת מסירת הגט להאשה יאמר שליח ב"ד אני ככל שליח שני דעלמא וכמ"ש בס"ג רביעי לקמן וכ"ה בס' חידושי אנשי שם סי' קלח.

לעיל אות ד. בפ"ת וצ"ל דכוונתו מצד המנהג שלא ראינו מעולם שתהא אשה שליח הגט דבמנהג רה"ג כו'. נ"ב ובאמת נראה טעם הדבר מפני שצריך זהירות יתירה בודאי באשה יותר מבאיש כגון שתזהר ביותר בכל הדברים המבוארים בשליח הולכה שכתב באות כד ובאות כו וכה"ג. וכן צריך להבינה היטב כל דבר ושחדע להשיב על כל השאלות ששואלין לשליח הולכה כגון מ"ש באות לג ובס"ג שלישי מאות כב עד כט, ומאות לא עד מ. ובאות מו שם. וגם צריך שתהיה לה כבר בנים דאל"כ תהיה צריכה בדיקה וכמ"ש באות ג ובס"ג שלישי אות יג. וגם צריכין לשנות קצת באיזה מקומות בנוסח הרשאה מלשון זכר לנקבה כגון את או שלוחך וע"כ לא נהגו לשלח ע"י אשה. אבל אם אין באפשרו להשיג בקל שליח איש ודאי יוכלו לשלח לכתחלה ע"י אשה (כדפשוט בגיטין סה מהא דאף הנשים כו') וכן נעשה מעשה כזה בפ"ק יצ"ו ע"י ג"כ בעז"ה (רק שיש להודיע במכתב פב"ע להרב שבמקום הנתינה שנשלח ע"י אשה מפני שלא היה באפשרי אז להשיג שליח איש וכמ"ש באות נא אם יש איזה שינוי כו').

אות מד. אם המגרש כו' יאמר כו' זכה גט לאשתי כו'. נ"ב טס"ה וצ"ל זכה בגט זה לאשתי כו' (וכ"ה בס"ג של הח"מ הנ"ל ולקמן אות נד ובהג"ה סי' קמא ס"ק מט ע"ש).

הוא במקום שאין כותבים שם גט שיש לו לצוות לסופר ולעדים לכתוב הגט ולחתום והם ילכו משם למקום שמסדרים וכותבים שם גיטין ולכתוב שם הגט ולחתום ולכתוב שם מקום כתיבת הגט ולהשמיט מקום עמידת האיש והאשה ולחזור אח"כ למקום המגרש והמתגרשת ויתן שם השכיב מרע הגט מידו לידה ע"ש. וכ"כ בשב יעקב סי' לה ובשכו"י סי' קטו ע"ש.

בסדר גט שלישי אות כה מ"ש דהכוונה הוא אם לא עשה הבעל שליח אחר וכיטל שליחותו הראשון כו'. נ"ב ולד' הרא"ש שכתב לעיל ס"ג שני אות נב דאפילו עשה הבעל שליח ב' לא כיטל שליות הא' א"כ צ"ל שיש לשואלו אולי כיטלו הבעל להראשון בפירוש וע' באות כד ובדוחק י"ל. אך לד' הרמ"ה א"ש ועמש"ל ע"ד הח"ס הנ"ל.

באות לב ובאות לג נתחלפו השאלות וצ"ל קודם שמעת מהמגרש שאמר לסופר לכתוב כו'. ואח"ז צ"ל שמעת שאמר להעדים לחתום כו'. וכ"ה בסה"ג של בעל ח"מ הנ"ל.

בסדר גט רביעי מ"ש בשם השכו"י אות יד אני ממנה אותך בפני עדים והגיה דצ"ל בפני ב"ד. נ"ב צ"ל בפני ב"ד וע"פ ב"ד.

בההרשאה משליח א' לשליח ב' מש"ש להיות במקומו. צ"ל להיות שליח במקומו. ומש"ש והגט שנעשה עליו פכ"פ שליח. צ"ל שם השליח השני (וכ"ה במהר"י מינץ סי' קכד).

ובההרשאה משליח ב' לשליח ג'. צ"ל בכך בשכת. ומש"ש והגם כו' פכ"פ שליח. צ"ל שם השליח השלישי.

בסדר חליצה אות ז' מ"ש בשם הכ"א להחמיר כהב"ח דאין אנו בקיאים בבדיקת גומות כו'. נ"ב וע' בכית אברהם סי' לט שהעלה ג"כ דאין לסמוך כלל על בדיקת גומות. ואפי' ברבוי שערות קטנות כו' ע"ש ובשו"ת מים חיים סי' עז הקיל קצת בזה ע"ש. ומ"ש לקמן בשם הסמ"ק דצריך שיהיו השערות שחורות כמו לענין חליצה ע"ש. נ"ב ע' בשו"ת מים חיים סי' הנ"ל ד"ה וראיתי שכי' לחלק בין גט לחליצה בזה משום דקשין גירושין כו'. והאר"ך בזה ע"ד הטור סי' קמא שכתב גם כן כמו לענין חליצה בזה ע"ש. וכל דבריו תמוהין ונעלם ממנו ד' הסמ"ק הנ"ל. ומש"ש

הולכה ג"כ כמ"ש באות כ הנ"ל והוא מטעם המבואר בד"מ סי' קמא אות יז דצריך למנות השליח קודם כל דבר אפי' קודם שצוה לסופר לכתוב כדי שיהא שליח בשעת הכתיבה וחתימה ג"כ ויהיה יכול לומר בפ"י ובפ"נ בשליחות הבעל וכו'. וכ"ה שם בסה"ג לשליח הולכה דלשליח הימנהו רבנן ולא לאחר כו' ע"ש). דקודם הכתיבה הו"ל מחוסר מעשה וכדלקמן) כשהבעל נחפו ללכת. דמד' המסדר כאן דהוצרך לחדש לעשות ככה"ג שליח נתינה ג"כ נראה דס"ל דבלא"ה לא היה אליים למיהוי שלוחו להולכה כשממנהו קודם הכתיבה לכד משום דכל מילי דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח אז וקודם הכתיבה אין בידו ליתן לה הגט. (אולם צ"ע דמאי תיקן בזה בשליח נתינה ג"כ). ואמנם כמחנה אפרים פ"ג מה"ג הט"ו הביא ממשנה ערוכה (דגיטין ס"ה) בכתבו גט ותנו לאשתי דכותבין ונותנין אף דלא מצי עביד השתא דעדיין לא נכתב הגט ואפ"ה משוי שליח להולכה ע"כ משום דבידו לעשותו ע"ש. (ובס' יהושע סי' צא ובשו"ת רע"א ז"ל ס"ס קמא נעלם מהם שם ד' סמח"א הנ"ל וע' בדורש לציון דרוש יג ובשיבת ציון סי' פו דלמש"ש משום דכתיבה דמצי למיעבד אי הוי התחלת שליחות נתינה ע"ש. היה יל"ק [יכול לקיים] בזה מ"ש המסדר דינעשה שליח להסופר ליתנו לשליח הולכה, ד"ל דהוא אליים יותר לשליח נתינה ככה"ג. אך מ"ש או לאיש אחר עדיין צ"ע ודברי השב יעקב (שהובא בפ"ח בזה) צ"ע ג"כ.

ובעיקר הדבר מה שנראה מהמסדר בזה דהבעל עצמו צריך שימנהו לשליח הולכה (ואף שלא בפניו כמש"ש) ולא סגי שיצוה הבעל לשליח נתינה עצמו שימנה שליח להולכה (דככה"ג היה שליח הנתינה ג"כ יכול לומר בפ"נ ובפ"נ אם אינו א' מהעדים או הסופר. ע' ב"ש סי' קמב ס"ק כד ובפ"ת סי' קכ ס"ק כא ובר"ס קמב וס"ק כו ל). י"ל דס"ל בזה כמ"ש בח"י רע"א ז"ל בהא דגיטין דף סג בכתבו ותנו לשליח ופירש"י לשליח שמניתי וכתב הרשב"א והרדב"ז שכתב בפ"ת סי' קכב סק"י) משום דאם היה א"ל שיתנו לשליח שימנן ודאי דלא סלקינהו ע"ש. אך הגרע"א כתב דס"ל לרש"י דשליח הנתינה דלא ניתן לגירושין אין יכול לעשות שליח הולכה דהו"ל מילי ע"ש. ועכ"פ מוכח מרש"י הנ"ל ג"כ דיכול הבעל למנות שליח הולכה קודם הכתיבה לקבלו משליח נתינה וכעין מ"ש המסדר בזה (וע' בחשו"י מים חיים סי' סב בשכ"מ שצריך לגרש

וקודאה. ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו: ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל: בית חלוץ הנעל. בית חלוץ הנעל. והדיינים והעומדים שם יענו חלוץ הנעל. חלוץ הנעל. חלוץ הנעל.

אות צא. בפ"ת מ"ש הטעם שא"צ להזהירה שלא תנשא לכהן אחר החליצה. דדוקא בגט שכתוב בו להתנסבא לכל גבר כו' יש לחוש כו'. ג"ב וצע"ק דגם בחליצה הרי צריך לומר לה שתכוין שתהא נפטרת בחליצתה להנשא לכל גבר כו' וכמ"ש באות עא (ואולי י"ל דלדבורא גרידא אק לחוש כ"כ בזה).

ובדין כוונת החליצה ובדיני ראויה לקריאה יש לי לעזור איזה דברים בעז"ה אך לא יכילם הגליון פה רק אציין בקוצר מה שנסתפקתי כעת בזה לבר, ויתבאר במק"א בעז"ה. והוא (א) בהא דאמרי ביבמות דף קב אברייתא דבין שנתכוין הוא ולא היא כו' דה"מ לאישתררי לעלמא אבל לאחין מיפסלא (עין בס"י קסט סקמ"ד ובב"ש סקמ"ה). ונראה דאינו אלא כשנתכוין אחד מהן להתירה ע"י החליצה אבל כששניהן נתכוונו שלא להתירה כלל דאף לאחין לא מיפסלא בחליצה זו. (וכ"ה ברי"ף ובנ"י ובבב"ב ס"י קסט ובבב"ח ע"ש וכ"כ בחליצת אטר דע"י שיתכוונו שניהן שלא להתירה כ"א בהרגל שהוא ע"פ הדין לא מקרי חליצה פסולה כלל שתהיה צריכה לחזור על כל האחין וע"י בס"ח אות נט ועא ובס"י קסט סקמ"ד). ועכ"פ מוכרח מזה דעיקר הדבר שצריכין שניהן לכוין להתירה בחליצתה הוא מן התורה. וע' בשו"ת חכ"צ ס"י א'. וא"כ יש להסתפק אם פוסל בחליצה איזה שיוור כמו בגט ג"כ, כגון שנתכוונו שלאיש אחד לא תהא ניתרת ע"י החליצה (ואע"ג דבס"י קסט סק"ג כתב דאפילו א"ל בפירוש ע"מ שלא תנשאי לאיש דאינו כלום דאין תנאי בחליצה ע"ש בכ"ש דהיינו דוקא כשנתכוין עכ"פ להתירה בחליצתו לכל אדם רק שבדרך תנאי לבר התנה עמה כן. אבל אם נתכוונו שלא תועיל לה החליצה אף לאיזה אדם לבר, אפשר דהו"ל שיוור עכ"פ כמו בגט וע' ס"י קלו). ואת"ל דבכה"ג הו"ל שיוור ופוסל כוונת החליצה.

(ב) יש להסתפק אם נתכוונו שלא תועיל לה החליצה לחייבי לאוין, כגון שהיתה גרושה ונתכוונו שלא תהיה ניתרת ע"י החליצה להנשא גם לכהן משום דכבר אסירא עליה וקיימא, אם הוי שיוור ג"כ כמו בגט או דלמא כיון דיבמה לשוק ג"כ מחייבי לאוין היא לא חשיב שיוור לח"ל, ואת"ל כיון דעכ"פ מספק"ל אי

לחלק משום דקשין גירושין כו' אין לדבריו שחר כלל. ובלא"ה הלא אינו רק לענין דלא מצ"י משרי שליח לקבלה כמש"ש בס"י קמא סקכ"ח, ועל כל פנים הרי אפשר לה שתתגרש השתא ג"כ בלא ש"ק כלל דאפי' קדשה אביה ונמצאת מתגרשת שפיר כשתגיע לעונת הפעוטות כמש"ש בש"ק ורק שהיה מקום לחלק בין קטנה לגבי גט בשליחות לקבלה דמה"ת אין שליחות לקטן משא"כ גבי חליצה דהבדיקה אינו רק מדרבנן בקטנה לר' הרמב"ם ז"ל כמ"ש הלח"מ בפ"ד מהל' יבום הט"ז והב"ש בס"י קסט ס"ק מט. וכ"ש להרי"ף ז"ל דגרס חליצתה כשרה ואכמ"ל. רק בין חליצת קטן לש"ק בגט אין מקום לחלק. וע' בב"א ס"י קלא.

אות סז. מ"ש טעם על שהיבם צריך לילך ד"א במנעל ש"ח כדי שיהא נקרא ע"י עשוי להילוך. ג"כ וכן בס' זכר יהוסף כתב זה ג"כ בשם חותנו הגנ"י. ולכאורה אין הטעם מספיק דאכתי למה בכל פעם שחולצין צריך היבם לילך כו'. הלא כיון שכבר הלכו בו איזה יבמין מכבר מאז שנעשה המנעל לחליצה הרי מקרי ע"י עשוי להילוך כבר. אמנם באמת בס' שו"ת חסד לאברהם (להגאון מו"ה אברהם תאומים נ"י הנדפס כשלוש שנים לפני ספר זכר יהוסף הנ"ל) ס"י מה כתב ששמע כן מח"א. ודחה שם דבריו בזה בתחלה דכיון דעיקר עשייתו לא היה להילוך כלל רק לצאת בו י"ח חליצה לא חשיב עביד להילוך כלל כמו בזקן שעשה כגד לכבודו ע"ש. ושוב כ' ליישב זה ג"כ דכיון שהוקבע המנהג שכל יבם כשכא לחלוץ הולך מעט במנעל החליצה הרי בתחלה נעשה להילוך ולחליצה. ושני הענינים שוים בו ואין חליצה מצוי מההילוך בו. לכן לא בטיל ההילוך לגבי החליצה עכ"ל. ולפ"ז א"ש שצריך כל יבם לילך בו כשחולץ. כי היכי דתהוי ההילוך בהמנעל שכיחא כמו החליצה ג"כ וכמ"ש. וכן צריך ליישב ד' הרה"ג הנ"ל ג"י.

באות עד ועה ופט נדפס בסדר חליצה של הח"מ הנ"ל והלק"ט הפסוקים של קריאת היבמה והיבם באותיות כרובעות ובית חלוץ הנעל נדפס שם ג"פ (וכמ"ש בפ"ת ג"כ) ועיין ברשר"ם ס"י קה בס"ח אות יב שכתב דיקראו הפסוקים מתוך הכתב. וע"כ כתבנו ג"כ פסוקים אלו באותיות מרובעות ובנקודות כדכתיבי בקרא. שהיבמה קוראה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי: וקורא היבם לא חפצתי לקחתה: וחולצת ורוקקת

קדושין תופסין ביבמה כמ"ש בסי' מד סק"ז, א"כ יש לומר דכולהו לאוין דתפסי בהו קידושין חשיב שיוור בחליצה ג"כ אכתי יש להסתפק.

(ג) אם אחת מהיבמות הבאות מבית א' נתכוונה שלא תהיה ניתרת חליצתה להנשא לאיזה אדם ולא תפסי ליה בה קדושין ולא הוי שיוור לדידה אם פוטרת צרתה ע"י חליצתה כשאותו אדם תפסי ליה קדושין בצרתה (ואע"ג דלכאורה משנה ערוכה היא ביבמות מ"ד דחולץ לפסולה אע"ג דהגרושה כבר אסורה לכהן ואינה צריכה שתכוין להיות מותרת בחליצתה גם לכהן ואפ"ה צרתה מותרת ע"י חליצתה ג"כ. הרי באמת למ"ש דגם חייכי לאוין הו"ל שיוור בחליצה ע"כ צ"ל דגם הגרושה צריכה שתכוין להיות קדושין תופסין בה לכהן אחר החליצה. ושוב לא הו"ל שיוור גם לצרתה ואין ראייה ממתני' הנ"ל) או דילמא צריכה שתכוין עכ"פ דצרתה תהיה ניתרת להנשא אף לאותו אדם שהיא אסורה עליו וכדאמ' לעיל י דאיהי שליחותא דצרה קעבדא וצ"ע. ובכ' יבמות מבית א' יש לי להסתפק דלכאורה למ"ד בסי' קע סק"ה ויט ובכ"ש שם ס"ק יד דחליצה פסולה צריך לחזור על כל היבמות א"כ נראה לכאורה דה"ה ביבם א' ושתי יבמות והוא אטר רגל דצריך לרקדק שכחולצת אחת מהן את שתי רגליו שתכוין שלא תועיל לה רק החליצה שהוא בהרגל שע"פ הדין דאל"כ תהיה חליצה פסולה וצריך לחזור על כל היבמות (נע' בפ"ת סי' קסט סק"ד מ"ש על הגו"ב ז"ל. ולמ"ש משכ"ל עוד בכ' יבמות כה"ג.)

(ד) יש להסתפק אם יש לשתי היבמות לחלוץ באיטר את שתי רגליו בכ"א לכ"ע דזו תחלוץ רגלו ימין בימינה וזו רגלו שמאל בימינה וכ"א מהן תכוין לפטור אותה וחבירתה בחליצתה וכן יכוין היבם שכ"א תפטור בהחליצה שע"פ הדין. דלכאורה ככה"ג לא שייכי הנך טעמי שהחמירו האחרונים בחליצת שתי רגליו כאחת כיבמה א'. ע' בפ"ת סק"ד הנ"ל (רק דצע"ק דאין נעשה בהרקיקה והקראיה ככה"ג וכמ"ש להלן).

(ה) ובשתי יבמות יש להסתפק אם רשאית שאחת מהן תקרא והשניה תחלוץ (ועיין יבמות מד דבית א' חרץ כו' ושם נ' כל הני תחלוץ כו' ובכ"ש ר"ס קסא) ונ"מ כגון שאחר חליצת אחת מהן נעשית אלמית קודם שקראה ככה (את"ל דגם בשעת קריאה זו צריכה עכ"פ שתהא ראויה לקריאה וע' במדרכי סי' נו) דאולי יש להשניה שתקרא זאת עכ"פ.

(ו) ובחייכי לאוין ועשה דמה"ת אין עולות ליבום צ"ע אי בעינן בהו שיהיו ראיות לקריאת מה"ת. ועיין בספרי לא אבה פרט שלא אבה המקום. ועיין בכ"י סי' קסט מ"ש משו"ת הרא"ש בח"ל לבד. ובשיבת ציון סי' צח כ' דלדידן שאין מייבמן הקריאה רק מדרבנן להרא"ש ע"ש. ותמוה דא"כ גם לא ראויה לקריאה לא מעכב מה"ת לדידן וצ"ע.

(ז) ובכ' יבמות שאחת מהן חלצה בפסול דרבנן ומתה והשניה נשאת לכהן שא"א לחלוץ תחתיו צ"ע אם מותרת לו בלא חליצת שנית (ועיין סי' קסד סק"ז). וה' יברך וגו' ויקי"ב וראה בניס לבניך שלום וגו'.

סימן טז

חדושי חשק שלמה כתובות *

מאת הג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"ץ בוילנא

מאורשה לאיש, כי ימצא איש נערה בתולה וגו'. אבל כוגרת אינה נשאת ליום הרביעי ולכן נקט בתולה סתם לאשמעינן דכל בתולות נישאות ברביעי ואפילו כוגרת, דכוגרת ג"כ בכלל בתולה סתם דקרא וכמו דס"ל לד"מ [דסתם משנה הוא אליביה] ביבמות דף ס"ט אי לאו היכא דפירש הכתוב בהדיא נערה. וכן כהן גדול דאסור

דף ב' ע"א במשנה. בתולה נשאת ליום הרביעי. ונ"ב הנה כבר דקדקו התוס' במאי דלא תני הבתולה הו"א הידיעה כמו דתנן האשה ניקנית. ונ"ל דאי הוי תני הבתולה בה"א דאבתולה דקרא קאי דמשתעי הכל בנערה ע"פ רוב כמו דכתיב גבי רבקה והנערה טובת מראה מאוד בתולה, כי יהיה נערה בתולה

* החי' האלו נשמטו במרבית מהדורות הצילום של ש"ס וילנא ובעצת גדולים הדפסנו מחדש.

עמה ג' ימים וודאי לא שקדו אלא על תקנת הכשרות ולא על הפרוצות והלכך בוודאי דנישאת בכל יום שירצה. [ומשו"ה לא תני גרושות במשנה משום דאפשר דאם נתגרשה מחמת ערות דבר ג"כ ליכא גבה תקנה דשקדו ונישאת בכל יום]. וגם איכא נמי בעולה דנישאת בד' כגון קטן שבא על הגדולה וגדול שבא על הקטנה דג"כ יש לקרותה בעולה ואעפ"כ כתובתה מאתים ויש לה טענת בתולים ופשיטא דנישאת ברכיעי ומשו"ה לא תני לה כלל ודו"ק.

דף ג' ע"ב. ברש"י ד"ה אביו של חתן והתירו להם להכניס וכו' שלא יקברוהו דא"כ חלה וכו'. נ"ב עי' ברמב"ן ז"ל בספר תורת האדם בשער האבילות שכ' דלדעת הגאונים ז"ל דאבילות יום ראשון מה"ת גם קודם הקבורה אסור בתשמיש מה"ת, והא דהתירו הכא לבעול בעילת מצוה, מפני שבעילת מצוה נמי עשה של תורה הוא כרתניא ובלכתך בדרך פרט לחתן ונדרחית זו מפני זו עכ"ל. ותמהני דהא קי"ל דאין עשה דוחה עשה והא דרגל דחי לאבילות היינו משום דרגל הוי עשה דרבים, והא דפטור מק"ש היינו דהתם עקר בשב ואל תעשה משא"כ הכא דעקר בקום ועשה. ועוד דהא העשה דפ"ו יכול לקיימה בהיתר אחר שיעבור האבילות ולא דמי לק"ש דאימתי שישא יצרך לבטל ממצות ק"ש. ועוד דא"כ הוי עדיף טפי לדחות הנישואין ליום שני דאז אינו אלא דרבנן ובשביל יום אחד לא יתקלקל הסעודה. ועוד מלשון הגמ' לקמן דף ד ע"ב דאמר התם משום דלא חל עליו אבילותא וכו' משמע להדיא דקודם הקבורה קיל טפי וליכא איסורא כלל ולכן דברי הרמב"ן אלו צלע"ג:

דף ד ע"ב. בגמ'. מאי לאו עמו במטה. נ"ב לכאורה תמוה דעמו במטה אפי' בנדה אסור וכדמסקינן בשבת דף י"ג דנדה אסורה לישון עם בעלה הוא בבגדו והיא בבגדה. ואולי דכיון דס"ל להמקשה דאבילות לא קילא ליה טפי מנדה ושרי ביחוד א"כ קיל טפי ומותר אפי' עמו במטה וכמו דמותר מזיגת הכוס והצעת המטה אף דבנדה אסור דבאבילות דרבנן לא החמירו כ"כ ודו"ק. [שוב ראיתי בשיטה מקובצת שכ' בשם הרא"ש ז"ל דלאו דווקא עמו במטה אלא ר"ל שתהא מטתה עמו בחדר אחד וכו' ובזה א"ש בלא"ה]:

דף ט ע"א. בגמ'. התם אונס הוה: נ"ב הנה לא נתברר במקרא דהיה באונס.

בבגרת לר"מ הוצרך התורה לכתוב בבתוליה וכמו דאמרינן ביבמות שם. וכן משמע באמת בירושלמי בפירקין דבגורת נמי נישאת ברכיעי ואף דאין לה טענת בתולים לפי דעת הירושלמי דאמרינן שם דעל דעתיה דר"א כוגרת אימתי היא נישאת וכו' נשמענה מן הדא אם יש עדים וכו' הדא אמרה דלית רביעי כלום [ופי' דמן המשנה דלשם ראייה דמהא דנישאת ליום הרביעי אינו ראייה דכתובתה מאתים דיש דכתובתה מנה ואין לה טענת בתולים להפסיד כתובתה כגון נכנסה לחופה ולא נבעלה ומ"מ נישאת ברכיעי משום דמ"מ יש לו ט"ב לענין לאוסרה עליו ושייך סברא דאיקרורי דעתא וא"כ ה"ה בבגרת נמי דג"כ נאמן לאוסרה עליו וכמו דאמרינן בירושלמי שם דאוסרה עליו משום ספק סוטה ג"כ נישאת ברכיעי וכן נראה מד' ההפלאה ובגליון המשניות להגרע"א ז"ל בדיש מכילתין שפירש כן לדברי הירושלמי]. ונראה דאף המרדכי ברפ"ב דמכילתין שהוציא מהירושלמי הלז להיפך דבגורת אינה נישאת ברכיעי לא כ"כ רק לפי שיטת הירושלמי דבגורת אין לה טענת בתולים כלל אבל לפי שיטת הש"ס דילן דבגורת יש לה טענת דמים לגי' רש"י או טענת פ"פ לגי' ר"ח פשיטא דנישאת ברכיעי וזהו דלא חילק התנא בבתולה גופא בין נערה לבגורת וק"ל:

שם. ואלמנה ליום החמישי. ונ"ב. לכאורה תימה האלמנה

מן האירוסין כתובתה מאתים ויש לה טענת בתולים ופשיטא דנישאת ברכיעי ולדעת הירושלמי לפי דעת ההפלאה והגרע"א אפי' אלמנה מן הנשואין כל זמן דלא נבעלה נישאת ברכיעי וטפי הו"ל למתני ובעולה ליום ה' או דהוי ליה לחלק באלמנה גופא בין אירוסין לנשואין. ונ"ל דמתניתין ביהודה שנו דמתיהחד עמה ואין לה ט"ב וכמו דתנן לקמן דף יב ע"א [וע"ע לקמן דף ז ע"ב] וביהודה לעולם נישאת בה' והשתא תנא התנא בדיוק הטיב דבתולה בוודאי לעולם תנא ברכיעי ואפי' היא אלמנה מן הנשואין ואפי' ביהודה כיון שידוע בעדים שלא נתייחד עמה והיא בתולה בוודאי יכול לטעון טענת בתולים וממילא נישאת ברכיעי וכן סתם אלמנה דלא ידעינן אם היא בתולה או לא נישאת בה' וביהודה אפי' באלמנה מן האירוסין הוא כן אבל בבעולה לא פסיקא ליה למתני דנבעלת בה' דוואי דבעולה שהיתה מופקרת מתחילה ליכא גבה תקנה דשקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח

ושמעתי דבר נחמד מאוד מפי מר אחי הגאון זצ"ל שאמר לפרש ע"פ הסוגיא דסנהדרין דף סט דמוכיח שם הש"ס דבת שבע היתה אז כבת ששה שנים וקטנה היתה ועפ"ז שפיר אמרינן דאונס הוה דאפי' נתרצתה מ"מ הא קי"ל דפיתרי קטנה אונס הוא ודפח"ח:

שם. בתוס' ד"ה מפני מה. מכל מקום לא ראו כמכחול בשפופרת וכו'. נ"כ אין הלשון מדוקדק דהא אם ראו כדרך המנאפים די. ואולי דס"ל להתוס' כדעת בה"ג שהביא הרא"ש כפ"ב דיבמות דלאסור על בעלה צריך שיראו כמכחול בשפופרת [וטעמו ונימוקו של בה"ג מבואר בנו"כ מהד"ת כחלק אה"ע סימן יא משום דכל היכא דליכא התראה אין הוכחה מדרך המנאפים ע"ש]. וע"פ דרך החידוד י"ל דדוד המלך שאני כיון דכתיב ביה לבי חלל בקרבי ואמרינן בב"ב דף יז לחד מ"ד ולא שלט בו יצר הרע וכן אמרינן בע"ז דדוד לא היה ראוי לאותו מעשה, כוודאי לא שייך לאסור אם לא שיראו כמכחול וכו' ודו"ק:

דף י ע"א בגמ'. רשב"ג אומר כתובת אשה אינה מה"ת אלא מד"ס. נ"כ לכאורה תימה דא"כ היכי משכחת לה מוציא שם רע דמ"נ אם שונאה יגרשנה בשלמא למ"ד דכתובה מה"ת י"ל דמוציא עליה שם רע כדי שיפטור מכתובה וכמו שכ' הרמב"ן בפ"י החומש בפ' כי תצא אבל לדעת רשב"ג קשה. ובפשוטו יש לומר דהתורה מיירי אם כתב לה כתובה דכן היה הדרך לכתוב מוהר לכתולות וכמו דכתיב כסף ישקול כמוהר הכתולות וכן דייק הרמב"ן שם וכתב ח"ל: והנה זה מתכוין להוציאה בלא מוהר הכתולות שכתב לה עכ"ל. ועוד י"ל דמיירי כנשבע ע"ד רבים שלא לגרשה שלא מדעתה לעולם ולכן מוציא עליה שם רע דזינתה ואסורה לו ואז הוי התרה לדבר מצוה ולדבר מצוה יש לו התרה. וע"ד החידוד י"ל דמיירי שהיתה אנוסתו ועדיין היא בתולה כגון שאנסה שלא כדרכה ואינו יכול לגרשה דאונס שותה בעציצו ולכן מוציא עליה שם רע שזינתה ואז מחויב להוציא דתנן אם היתה אסורה לו או שנמצא בה דבר ערוה אינו רשאי לקימה ואמרה התורה אם נתברר ששקר היה אז ולו תהיה האשה ולא יוכל שלחה גם מצד מוציא שם רע ונ"מ אם היה כהן וגרשה והתרה בו משום מוציא שם רע ולא משום אונס ג"כ היה לוקה בזה"ב ואם התרו בו משום שניהם היה לוקה שמונים ודו"ק:

דף יד ע"א. בתוס' סוד"ה ההוא. ושמה יש לחלק דהא דהתם היינו

שפעם אחת בא עליה וכו'. נ"כ קצת קשה דא"כ בפשיטות הוי מצי לשנויי שם ביבמות בלישנא קמא להא דתנן וילדה תאכל בתרומה ולא חיישינן שמא נתעברה מאחרים מיירי ג"כ שבא עליה ביאות הרבה והלכך תלינן בדידה ולא הוי צריך לשנויא דחיקא שהיו שניהם חבושים בכית האסורין וצ"ע. ואכן באמת לולא דברי התוס' הייתי אומר דהא דאמר אביי שם דאף דלא דימא מעלמא הוולד ממזר לרב היינו אם לכה"פ היא דימא מיניה וכמו דאמר שם אביי בהדיא והיינו שהיא חשודה לזנות עם הארוס ברצון ולכן חיישינן דאפקרא נפשה גם לאחרים, וכיון דרוב פסולים אצלה הוולד ממזר ולשמואל הולד שתוקי לכה"פ אבל כנדון ההכא י"ל דהיא לא דימא כלל ואמרינן דהארוס בא עליה באונס ואפשר דמיירי דהארוס טוען בפירושו דאנסה ולא חזינן דאפקרה נפשה כלל והכל מודים בזה דהוולד כשר ומאי דמקשה שם ממתניתין דילדה תאכל בתרומה יש לומר דעיקר הקושיא הוא מרתנן שם דגם במפתה דילדה תאכל בתרומה ודו"ק:

דף טו ע"ב במשנה. אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע וכו'. נ"כ ע"י ברא"ש כאן כסי' ג' שכ' ח"ל: דיש מביאין ראייה מכאן דביום ראשון שהוא עיקר החיבוב אצל בעלה מותר להסתכל דאל"כ מי יעיד שיצאה בהינומא וראשה פרוע. וליתא אלא כיון שרואין ההינומא שעשו ואומרין זו היא של כלה פלונית היינו עדות. אי נמי ראיית ההינומא כשהוא עליה או פריעת הראש אין זו הסתכלות בפניה עכ"ל. והדבר מתמיה לכאורה דע"כ אי אפשר להעיד שאשה זו יצאה בהינומא אם לא שראו בפניה והכירוה כי היא האשה הבאה עכשיו לכ"ד. וא"כ ע"כ צ"ל שהסתכלו בפניה. וגם תי' הראשון קשה דהתינח יצאה בהינומא יש לפרש בכה"ג אבל ראשה פרוע מאי איכא למימר. ואכן המחזור בזה כמה שתי' בשיטה מקובצת כאן דהעדים לא ראו רק ההינומא שעליה ואומרים כל העולם דזו כלה פלונית אותה חזקה היא כמו ראייה, וכן יש לפרש בראשה פרוע. או דדוקא להסתכל אמרו דאסור אבל ראייה בעלמא לפי שעה בשעה שמוליכין אותה מותר ע"כ. ואולי דגם הרא"ש ז"ל כיון לתי' הראשון דעדים מעידים ע"פ הקול דזו היא כלה פלונית. ואין לתמוה דקושיא זו מצי להקשות בכל עדות שעדים מעידין על אשת איש בין עדות ממון או עדות נפשות דהיאך יכולים להעיד הא אסור להסתכל בא"א דאפשר דכל עד שראה שום עדות על אשה מותר לו

הט"ז שם בסעיף ל"ז הא בקרובים נמי משוו נפשיהו רשיעי דחתמו על שטר של קרוב שלהם ורצו לגרום שיוציאו ממון ע"פ עדותן שלא כדין. והנה לכאורה קושיא עצומה היא ומה שתי' דסמכו דהכל יודעים שהם קרובים ולא יוציאו ממון ע"פ עדותם, זה דחוק טובא דא"כ למה חתמו על חנים דבעדות לא שייך כלל דכיוונו להשטות. ועוד דהא אמרינן בברכות דף מג ע"ב דאל יספר עם אשה בשוק ואפי' היא אשתו או בתו או אחותו לפי שאין הכל בקיאינן בקרובותיו וא"כ היאך סמכו ע"ז. ואכן לענ"ד נראה לומר דאומרים דהרחיקו העדים שני שיטין מן השטר וחתמו עצמן למילוי וזה מותר להם לעשות כן דהא מלאוהו בקרובים כשר ועכשיו לא נמצא קיום על העדים הכשרים וממילא השטר בטל אבל אין לתרץ דאומרים דקבלו עליהם המלוה והלוה שיהיו נאמנים ככשרים דמ"נ אם מהני הקבלה לעשותו כשטר גמור אף להוציא מן הלקוחות א"כ לא בעי לפוסלו מידי ולענין מה אמרינן דנאמנים, ואם דלענין לקוחות לא מהני הקבלה וכמו שכ' התומים בסי' מ"ו לענין קיום [ונ"ל דאף לדעת הסמ"ע והש"ך שם דמהני קבלה לענין קיום מ"מ לענין עידי השטר הכ"מ דלא מהני קבלה דהא קיי"ל כר"א בגיטין דאף י"ז דבשאר שטרות פסול לד"ה על דבר שיכול להזדייף משום דאינו ראוי להתקיים ולעמוד ימים רבים ע"ש, וא"כ בקבלו עליהם נמי אינו ראוי השטר לימים רבים דלאחר זמן ישתכח הדבר דקבלו עליהם ולא יוכלו לגבות בון א"כ עדיין משוו נפשיהו רשיעי לענין לקוחות ולכן מחוורתא כדאמרינן:

דף יט ע"א בתוס' ד"ה חזקה. הכא משמע דלא אמרינן

מיגו במקום חזקה ולרבנן אמרינן וכו'. נ"ב לכאורה לפי מש"כ התוס' לעיל דף י"ח ע"ב ר"ה הרי, דהך חזקה עדיפי כעדים דאנן סהדי שלא היה פסולי עדות ולא אנוסים ומ"מ אמרינן מיגו לרבנן משום דכיון דהצריכו חכמים קיום הכא לא חשיב כלל קיום כיון שתוך כדי דיבור אומרים דקטנים או פסולי עדות היינו א"כ אין ראייה מכאן מידו במקום חזקה דעלמא לא מר"מ ולא מרבנן. ואמנם נראה דמ"מ מקשים שפיר דע"כ בס"ד לא ס"ל הך סברא דאנן סהדי דאם נימא דאנן סהדי שלא היו אנוסים מאי מקשה אלא אנוסין מ"ט וע"כ דלא אתי אלא מטעם חזקה לחוד ומה שכ' התוס' לעיל דאנן סהדי היינו למסקנא דאמרינן דפליגי במורה בשטר שכתבו וכו' ודו"ק:

להסתכל כדי שיוכל להעיד אח"כ והוי כא"א ולא קמכוין דמותר, אבל הכא דלא שייך בראיה זו מצות הגדת עדות דמי יודע אם יהיה אח"כ תביעה ביניהם, שפיר מקשים דהא אסור להסתכל. ומיהו בלא"ה י"ל דמידי שראו שלא בכוונה כגון בקרן זוריות וכמו דמשני בע"ז דף כ' ע"ש וק"ל:

דף יח ע"א בגמ'. א"ה טענת עצמו טענת אחרים הוא. נ"ב לכאורה עדיפא

מיניה הו"ל להקשות דא"ה מ"ט דחכמים דפטרי משבועה הא מודה מקצת הטענה הוא דהא אכתי לא ידע הש"ס מהך דרבה דרבנן סברי דבבנו מעיז ועוד דהרי רש"י בעצמו מפרש לקמן דאף לפי המסקנא עיקר הפלוגתא דראב"י הוא בטענת קטן ונראה דמזה ראייה למש"כ רש"י מקודם בד"ה אליבא דמאן דזה הוה ס"ל להש"ס בפשיטות גם בס"ד דלרבנן אפי' בתובעו גדול פטור משום דמשיב אבידה דבבנו מעיז דכן מוכח מהמשנה דשבועות דף מ"ב באמת. [ומיהו י"ל דגם לרבנן לא פטרי רק בטוענו כרי ע"פ אביו שטוען שאביו אמר לו שיש לו מנה ביד שמעון אבל באומר דאני יודע בעצמי שמנה לאבא בידך י"ל דגם רבנן מודו דחייב דבכה"ג גם בבנו אינו מעיז. וכן דעת הראב"ד בהשגות פ"ד מה' טוען הלכה ה' וע"ש בה"ה ז"ל] והלכך לא מצי להקשות כאן רק על הלשון דכיון דטוענו גדול לא מקרי טענת עצמו. ובזה ניחא נמי מה דהוצרך רש"י לפרש במסקנא דאמרינן דרבנן דלעולם בטוענו קטן ואף דרש"י ז"ל בעצמו כתב לעיל בפשיטות דלרבנן גם בטוענו גדול פטור. והיינו משום דאי בטוענו גדול לא הוה קרו ליה טענת עצמו אבל באמת לענין דינא מודה רש"י דלחכמים גם בטוענו גדול פטור משבועה דכן פירש בעצמו לעיל בשם המשנה דשבועות ולקמן בסמוך בד"ה אלא הכא. וכבר רמז לזה התוס' כאן בד"ה אלא הכא. שכ' שם ונראה דמשום דקרי ליה טענת עצמו דהקו להעמיד בטוען קטן ע"ש, אבל לפי מש"כ הוא מוכרח גם מלישנא דהש"ס ודברי רש"י ז"ל ברורין בזה ודו"ק:

שם ע"ב. במשנה העדים שאמרו וכו' פסולי עדות היינו. נ"ב פירש הר"ן דפסולי

עדות היינו שאמרו דהיו קרובים ונתרחקו אבל בפסול דגולונחא לא מהימני ואף דאית להו מיגו דהא משוו נפשיהו רשיעי עכ"ל. וכ"ה בשו"ע חו"מ ס"מ מ"ו ודלא כפירש"י בכאן. והקשה

ע"ב. ברש"י ד"ה אבל הכא שעשאוהו עד בדבר וכו'. נ"ב בכ"י חו"מ סי' כ"ח מדייק מד' רש"י ז"ל אלו דאם לא עשאוהו עד בדבר לא מקרי רמיא עליה ואינו יכול להעיד לזמן מרובה כמו לר"מ גבי תלוליות ע"ש, ומזה ראייה למש"כ בריב"ר הקודם דאם לא עשאוהו עד כזה אינו מחויב לזכור הערות ולהזהר שלא להסיח מלבו ולא מקרי דרמיה

דף כא ע"א. בגמ'. והא ההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל כו'. נ"ב לכאורה צ"ע

דמאי קושיא דילמא במעשה דמר שמואל לא זכרו עדים ההלואה ובכה"ג גם חכמים מודו דבעי צירוף וכמש"כ התוס' לעיל דף כ ד"ה ור"י וכ"כ הרא"ש כאן. ולכאורה היה מזה ראייה לדעת הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' עדות הלכה ד' דאם העדים אינן זוכרין ההלואה הרי הן כחורשין ולא הוי קיום כלל ואפי' אם יש עוד א' עמו. אבל לדעת התוס' והרא"ש קשה [ושוב מצאתי בס' תפארת יעקב על חו"מ בס'י' מו שהביא מזה ראייה באמת לדעת הרמב"ם ז"ל ע"ש]. ואולי י"ל דעיקר קושיית הגמ' הוא מדהוצרך מר שמואל לפרש בתוך הקידם דהעיד עוד ע"א על הקידם ש"מ דבא להורות הלכה כרבי דצריך צירוף בכל גווני וק"ל:

שם. בגמ'. מהו דתימא הלכה כרבי מחבירו ואפילו מחביריו. נ"ב לכאורה צ"ל
הלכה כרבי מחבירו

ובהא אפילו מחבירו וכ"ה לקמן בסמוך בסוגיא וכ"ה בפסחים כ"ז וכ"ה הגי' בתוס' רי"ד שנדפס כעת בש"ס הזה בדפוס ראם על הגליון:

דף כב ע"ב. בתד"ה חזרה. פירוש מועיל אמתלא או לא. נ"ב לכאורה צריך
להבין דהאיך ס"ד

דשמואל דאיסור נדה חמיר מאיסור א"א דגבי נדה לא יהיה מועיל אמתלא. ונראה דס"ד כיון דהתורה נתנה נאמנות לאשה דכתיב וספרה לה ודרשינן לה לעצמה וא"כ אפשר דגם לאיסור ג"כ יש לה נאמנות כבי תרי וגבי עדים קי"ל דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ואפי' אם אומר אמתלא וטעם על מה שאמר מקודם אינו נאמן וכמבואר בסנהדרין דף מד ע"ב ובחו"מ בדיש סי' כט, ופשט ליה דגם כזה מועיל אמתלא דמ"מ לא הוי אמירתה כעדות גמורה. ובהו נ"ל ליתן טעם על מה דכ'

ד"ה וכגון. וא"ת ולהימניה במיגור דאי בעי מחיל ליה וכו'. נ"ב לכאורה צריך להבין דנהי דהתוס' ס"ל

בס"ד דבשעבודא דר"ג ג"כ מהני מחילה מ"מ זה שיין אם הוה ידעינן בבירור דמחל לו בלב שלם ולא יהיה תוכעו עוד לעולם ואף לאחר שישלם בעצמו לבע"ח שלו אבל כיון דלא ידעינן זה בבירור ניהוש דאינו מוחל לו כלל באמת רק דעושה עמו קנוניא כרי להפסיד לבע"ח ואח"כ יגבה ממנו בינו לבינו כמו באומר אמנה או פרוע דאמרינן דעושה קנוניא עם הלוח. ונראה דס"ל להתוס' דשאני אמנה או פרוע דאומר נגד החזקה דסתם שטר אינו אמנה דעדים אעולה לא חתמי וכן אם היה פרוע שטרא בידיה מאי בעי והלוה אינו נאמן ע"ז כלל [ואם כתב בו נאמנות השטר אינו יכול אפי' להשביע למלוה על זה ועי' בשו"ע בס'י' מ"ז דמבואר שם דמיירי בשטר שיש בו נאמנות ע"ש] והלכך כחב לאחרים גם המלוה אינו נאמן אבל במחילה יכול הלוה לטעון דיודע אני דמחל לו בלב שלם ועל זה הלוה נאמן באמת דהא ליכא חזקה נגד הטענה ופשוט הוא. אך זה נ"ל להוציא מד' התוס' אלו דס"ל דמהני מחילה אף דנקיט שטרא [ובירושלמי סופ"ק דגיטין איכא פלוגתא דאמוראי בזה והובא בש"ך חו"מ סי' רמ"א ס"ק ד' ע"ש] דלדעת הסוברים דלא מהני מחילה ויכול לחזור בו מהמחילה פשוט דבמקום שחב לאחרים אף שאינו רוצה לחזור בו אין במחילתו כלום וכופין אותו לחזור בו כדי שלא יפסיד להמלוה שלו וכ"כ להדיא השער המלך ז"ל בפכ"ב מה' מכירה הלכה ט' לענין מחילה תוך זמנו במקום שחב לאחרים ע"ש היטיב.

דף כ ע"א ברש"י ד"ה כותב אדם. אם עשאוהו

עד בדבר וכו'. נ"ב נ"ל כוונת רש"י בזה דהנה לכאורה יש לדקדק במאי דאמר בלשון כותב אדם את עדותו על השטר דמשמע דצריך לעשות כן לכתוב את השטר כדי שלא ישכח העדות ובאמת לא מצינו חיוב על העד שראה העדות שיזכור העדות ולא כתיב בתורה רק אם זוכר מחויב להעיד ואם לא יגיד ונשא עונו אבל אינו מוטל עליו לעשות תחבולה שלא ישכח העדות ולכן פירש"י דמיירי שעשאוהו עד בדבר ואז רמיא אנפשיה לזכור דכיון רהלה סומך עליו ומלוה המעות על סמך שיעיד עליו אח"כ בב"ד איכא בזה משום שארית ישראל לא יעשה עולה ובכה"ג מחויב הוא לכתוב על השטר כדי שלא ישכח ופשוט הוא:

היאך יכולך לחייב אותו מלקות על פיה. ומיהו לפי מש"כ הרמב"ן בחידושי והובא שם בכת"ס בס"י קמז דע"פ הרוב יוצא בהרגשה יתישב קושייתו ובחידושי הארכתי בזה בעז"ה:]

שוב ראיתי בשיטה מקובצת שהעיר ג"כ בזה דהיכי ס"ד דלא מהני אמתלא בנדה, ותירץ בשם הר"ח והרשב"א והריטב"א ז"ל כיון דיש לה היתר לאחר זמן הוי ס"ד דלא סמכינן על אמתלא א"נ דהוי ס"ד דכל לגבי בעלה אומרת דברים כהווייתן ואם היתה טהורה רק שהייתה חולה היתה אומרת האמת ע"ש. והנלע"ד כתבתי בעז"ה:

דף כג ע"א בתוס' ד"ה תרווייהו. וי"ל כגון שאנו יודעים שזרק לה קידושין. נ"ב עיין בשו"ת מהרי"ט ז"ל בח"ב בחלק אה"ע סי' מ"ב שפירש לדברי התוס' דר"ל דיש עדים שראו שזרק לה קידושין. אך דנסתפק להם אם היה קרוב לו או קרוב לה ונמצא דבלא העדים השנים ג"כ הוי ספק קידושין ומשו"ה לא תנשא לכתחילה וה"ה אם לא היה כאן רק ע"א לכד שמעיד שקרוב לו ג"כ לא תנשא לכתחילה והא דנקט נמי דע"א אומר דקרוב לה רבותא קמ"ל דאפ"ה אם נשאת לא תצא ע"ש. ואכן הדבר צ"ע דבכה"ג למה אם נשאת לא תצא הא הוי ספיקא דאורייתא. ואולי דמפרש דמיירי דנשאת לאותו העד שאמר שהיה קרוב לו וגם היא אומרת כרי לי שהיה קרוב לו ואכן לולא דבריו ז"ל היה מקום לפרש דהתוס' ר"ל דיצא קול שזרק לה קידושין אך אם היה קרוב לו או לה מזה לא ידעו. וע"ע בחידושי הרשב"א כאן ובר"ן ובמהרש"א ובכ"ש בס"י מז סעיף ג וע"ע בתשובות מיימון בריש הלכות אישות סימן א, ונראה דמהרי"ט הנ"ל לא ראה דברי התשובות מיימון אלו ע"ש ודו"ק:

דף כח ע"א. בתוס' ד"ה ואם. רכיון דנשאה חמירא ליה וכו'. נ"ב ומשמע להדיא דהתוס' ס"ל דמבוי גדול משכונה ובאיסור לאו דקיל החמירו טפי וכן משמע קצת גם מדברי רש"י דשכונה קטנה ממבוי רכ' אבל ישראל דלא נשאת תדור בשכונתו ואם איתא דס"ל דמבוי הוא קטן משכונה הו"ל לומר רבותא טפי דמותרת לדור עמו ואפילו במבוי ודו"ק. אבל הרא"ש כתב להיפך דמבוי קטן הוא משכונה ובאיסור לאו דקיל לא החמירו לאסור בכל השכונה ולא אסור רק במבוי אחת. ושיטה שלישית

הרמב"ן דבהחזקה נדה בשכונותיה לא מהני אמתלא וכמבואר ביו"ד בס"י קפה. ותמה ע"ז הטור שם דלמה חמיר החזקה נדה מאלו אמרה בפירוש דטמאה אני. והנה באמת תמיהה זו יש לתמוה על הש"ס גופא דלמה חמיר החזקה נדה בשכונותיה מאילו אמרה בפירוש דטמאה אני דודאי אין מלקין אותו על פיה דהא גם באב דהאמינו תורה על בתו לומר דנתקדשה מ"מ מבואר להדיא בקדושין ס"ג דאין נאמן למכות ולעונשין דלאיסורא הימניה ולקטלא לא הימניה וכ"ש נדה דלא מצינו דהאמינה התורה לאסור ובהחזקה נדה לוקה ואף דעיקר החזקה לא בא אלא מהאשה עצמה. וע"כ צ"ל רכיון דהחזיקה עצמה בפני רבים דהיא נדה הוי כעדות גמורה [וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפט"ו מה' סנהדרין הלכה ו' דאפי' ע"א אם אמר שהוא חלב והחזק הדבר שהוא חלב על פיו הוי כשני עדים ומלקין אח"כ להאוכל חתיכה זו ונראה דהוציא כן מדין החזקה נדה בשכונותיה וכן מהא דאמרין בקידושין דף פ' דסוקלין ושורפין על החזקות] והטעם בזה דכל שמוחזק הדבר בפני רבים תמיד אמרינן דודאי וברור לו בלא שום ספק דהמעשה הוא כך דא"כ לא היה מחזיק כן בפני רבים ונחשב כעדות גמורה והיינו דאמרין בקידושין דסוקלין ושורפיו על החזקת וג"כ מטעם הנ"ל. וא"כ פשוט דלא מהני אמתלא דהא בעדים קי"ל דאינו מועיל אמתלא [ואולי דגם הרשב"א ז"ל בתו"ה הארוך בשער הפרישה והובא בב"י סי' קפו שחילק בין אמירה להחזקה נדה כיון ג"כ לזה ודו"ק]. וזה סיעתא ג"כ לדברי הט"ז ביור"ד שם דאם אמרה כן בפני רבים לא מהני אמתלא וג"כ מטעם הנ"ל דהוי כעדות גמורה ודו"ק. וא"נ יש לומר דמיירי באשה שיש לה ווסת ואמרה דראתה בשעת ווסתה ולכן הוי ס"ד דשמואל דאינה נאמנת ליתן אמתלא דחזקה דאורח בזמנו בא לסייע לדבריה הראשונים דאף דווסתות דרבנן מ"מ חזקה מרבנן מיהו הוי. ומיהו יש להסתפק דאפשר דבכה"ג אינו מועיל אמתלא באמת דהוי אמתלא נגד החזקה וצ"ע בזה. [ועי' בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' קצט שהעיר דלפי הסוגיא דקידושין הנ"ל דאין האב וכ"ש ע"א נאמן למכות ועונשין היכי משכחת לה מלקות בנדה הא יכולה לומר דלא הרגשתי כו' ע"ש. ולכאורה הא בפשיטות משכחת לה בהחזקה נדה בשכונותיה. ואולי דכוונתו להקשות דמהא דהחזקה עצמה נדה אינו ראה דהא נדה גמורה מה"ת, דדילמא יצא הדם בלא הרגשה ואינה רק נדה מדרבנן ואף דהיא בעצמה אומרת דיצאה בהרגשה מ"מ

יש בזה להרמב"ם ז"ל ב' כ"א מא' איסור"ב הלכה כ"ז וע"ש:

דף כט ע"א במשנה. אלו נערות שיש להם קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה. ונ"ב לכאורה קשה דהו"ל לקדומי ברישא הבא על אחותו ואינך הרי דאית בהו כרת ומלקות ואעפ"כ חייב קנס ותו לא איצטריך ליה למתני הבא על הממזרת דהוה ידענין זה במש"כ. ונראה דלעולא דס"ל דכל היכי דאיכא ממונא ומלקות ממונא משלם מלקי לא לקי בוודאי ניחא דאי לא הוה תני רק חייבי כריתות הו"א דמיירי דלא אתרו ביה וקמ"ל לאפוקי מר' נחוניא בן הקנה אבל אי אתרי ביה ליכא קנס דמלקות פוטר מן התשלומים קמ"ל ממזרת ונתינה לאשמעינן דהדין איפכא דמשלם ואינו לוקה וממשנה יתירא שמעינן הכי דע"כ מיירי בדאתרו ביה ובא לאשמעינן האי דינא דכל היכא דאיכא ממונא ומלקות ממונא משלם מלקי לא לקי. אך לפי זה אנו צריכים לומר דעולא סובר דביאה בלא קידושין בחייבי לארין ג"כ היה לוקה ודלא כהרמב"ם ז"ל דס"ל בפט"ו מהל' איסור"ב הלכה ב' דבביאה גרידא ליכא מלקות. אך מ"מ על הרמב"ם לא קשיא דהא אנן פסקינן כר' יוחנן דכל היכי דאיכא ממונא ומלקות מלקי לקי וממונא לא משלם. ולדידיה ע"כ מיירי רישא ג"כ בדלא אתרו ביה וא"כ תהדר קושיא לדוכתיה דלא לתני תנא רק הבא על אחותו ואינך וממילא הוה שמעינן נמי ממזרת אלא ע"כ דהתנא בא לאשמעינן דבממזרת לעולם חייב קנס דלא שייך בה התראה כלל דליכא מלקות בממזרת כלל משא"כ בסיפא יש חילוק בין אתרו בה או לא וכדאמר ר"י בהדיא לקמן דף לב כאן שהתרו בו וממילא שמעינן ממתני' דבביאה בלא קידושין ליכא מלקות וכדעת הרמב"ם ז"ל ודו"ק. ובזה ניחא דלא מקשה ארישא מיד ממתני' דאלו הן הלוקין דתנן שם דהבא על הממזרת לוקה. והיינו דשם י"ל דלקח אותה ע"י קידושין [והא דמקשה לקמן אי כר' יצחק קשיא ממזרת היינו אי רבה ס"ל כר"ל ור"ל בוודאי ס"ל דבביאה בלא קידושין נמי איכא מלקות דאל"כ מאן דחקו לאוקמי מתני' כר"מ ולומר דמת ומשלם לית ליה לוקמא כר' יצחק דאין מלקות בחייבי כריתות דבשלמא ר"י י"ל דלא ניחא ליה לאוקמא כיחידאה לוקים כר"י אלא ע"כ דקשיא ליה ממזרת ודו"ק ובזה נסתלק מה שהקשה הראב"ד בהשגות שם על הרמב"ם ז"ל מסוגיא הלז ודו"ק היטב]:

דף לג ע"א בגמ'. מתקיף לה אביי ונתרי בהו תוכ"ד. נ"ב לכאורה תמוה דמאי קושיא דהא יש לחוש דיחזרו בהם מחמת ההתראה ואפילו אם אמרו אמת וכמו דאמרינן מתחילה דפרשי ולא מסהדי וכן אמרינן בסנהדרין דף נב ע"ב לענין הדין דב"ד פותחין לזכות דחתמינן להו וע"ש בפירש"י. ואולי דוקא לענין אידם של ב"ד דקאמרי מי ימר כדאמריתו חיישינן דשמא יחזרו בהם אבל ע"י ההתראה לא הוי חיטוס כולי האי ולא יחזרו בהם אם כבר אמרו האמת. ולענין מה שהקשה בשער המשפט בסיומן כט מהסוגיא דלכאן ומהש"ס דסנהדרין הנ"ל על הריטב"א בחידושו ב"מ דף כח דס"ל שם דאם חוזרים מחמת אימה לא מהני החזרה אף תוך כ"ד נ"ל דלק"מ דהתם בסנהדרין ד"ת הוא כן דהב"ד יפתחו לזכות כרי שיחזרו בהם תוכ"ד אם אמרו שקר [וכן הכא בהתראה] ואינו ענין לד' הריטב"א דמיירי דחוזרין בהן ע"י אימת הבע"ד שאיים עליהם דרך מקרה בעלמא ואדרבה משם ראייה להריטב"א דהא מקשינן שם דחסמינן להו והיינו דצריך לחש דיחזרו בהם ואפי' אם הגידו אמת והיינן כסברת הריטב"א ז"ל ודו"ק:

דף לד ע"ב בגמ' גנב וטבח בשבת פטור שאם אין גניבה אין טביחה ומכירה. ונ"ב לכאורה לפי מה דמסקינן בסנהדרין דף עב דלא קננהו גנב בדמים רק בששיכר דלתנייהו אבל נטל לא והכא הא אתנייהו בעיניה. וצ"ל דמיירי דאפחתא מכספא לאחר השחיטה דדמי שחוטה אינו שוה כדמי חייב. והא דלא אמר רבנא דאפי' שחטה בחול ג"כ פטור משום דאין גניבה אין טביחה ומכירה נ"ל להביא מזה ראייה גדולה לדעת ה"ה ז"ל ה"ה חו"מ בסי' שנג דבגנב בשבת אף דפטור מן התשלומין מ"מ אם איברו בידים חייב. והטעם בזה פשוט דכל זמן שהיא בעין לא קנה אותה וברשותא דבעלים קיימא. ונמצא דחייב תשלומין חל עליו עתה בעת שמזיק ועתה הרי אין בו חיוב מיתה דלפטריה מתשלומין, והלכך דווקא אם טבחו ג"כ בשבת אז פטור מגניבה דבעת שהזיק ג"כ היה בו חיוב מיתה ואף שכבר נתחייב מיתה מעת הגניבה מ"מ לא גרע מחייבי מיתות שוגגין. [והא דאוקמינן בסנהדרין שם להא דהגונב כ"ס בשבת פטור כשדינהו בנהרא ולא מחייבינן ליה מטעם מזיק, ד"ל דמיירי דשדינהו במים צלולין דקחו ליה ולא מקרי

אפשר דגם בכופר פטור, והלכך עדיפא ליה לפרש דקסבר כופר ממונא ודו"ק:

דף מה ע"ב בגמ'. אלא כאן נערה הא כל מקום שנאמר נער אפי' קטנה

במשמע. נ"ב אין להקשות דלר"מ דס"ל גם באונס ומפתח דנערה ולא קטנה ואף דהתם כתיב נער א"כ נערה מלא דכתיב במוציא שם רע לעיל דמ"מ איצטרך לגלות על נער דכתיב גבי נערה המאורסה דאפי' קטנה במשמע דאף דהיא פטורה מ"מ הבעל חייב סקילה וכ"כ התוס' לעיל דף מו ע"ב ד"ה הא לאו הכי. הא דאמרינן בסנהדרין דף סו דגם בבא על הקטנה חייב סקילה נפק"ל מדכתיב במוציא שם רע נערה מלא ושמעינן מינה דבכל מקום דכתיב נער חסר אפילו קטנה במשמע. [ומיהו קצת תימא דבמוציא שם רע גופיה כתיב ואם אמת היה הדבר לא נמצאו בתולים וסקילה וגו' והרי התם ע"כ דווקא בנערה דיכר הכתוב דהא בקטנה ליכא סקילה ואעפ"כ כתיב נער חסר. ואולי דכיון גילה הכתוב דכאן דמיירי דווקא בנערה מדכתיב פעם אחת נערה מלא לא חש הכתוב לכתוב באותו פרשה פעם שנית נערה מלא ולכן לא הוזכר נערה מלא בכתוב שם רק פעם אחת]. והא דס"ל לר"מ דבקטנה ליכא קנס כבר מבואר לעיל דף מב ע"ב דיליף מקרא דולו תהיה לאשה במהרה עצמה הכתוב מדבר ע"ש.

מזיק כלל וכדאיתא בב"ק דף צו. אך אם היה הגניבה בחול היה חייב משום דבעי השבה וזה לא הוי השבה מעליא וכדאמרינן בב"ק שם דאם שקליה בידיה השבה בעי למעבד וכו'. אדרבה משם ראייה לד' ה"ה ז"ל מדהוצרך לאוקמי דווקא בשדינהו בנהרא ולא מוקים דשברו או איבדו ביד אלמא דמהדר לאוקמי בגוונא דלית ביה משום מזיק וגם ליחנייהו בעיניה, חזי לא משכחת לה רק בשדינהו בנהרא ודו"ק.

דף מא ע"א ברש"י ד"ה הרי זה משלם על פי' עצמו קסבר כופרא

ממונא. נ"ב עי' בגליון המשניות להגרע"א ז"ל שתמה דהא אף למ"ד כופרא כפרה בוודאי משלם ע"פ עצמו. וכמבואר בב"ק דף מג. והנה כבר כתבתי בהגהותי לכריתות דף יב ד"ל דכוונת רש"י ז"ל דלמ"ד כופרא כפרה לא שייך לומר דמשלם ע"פ עצמו דמשמע דכ"ש ע"י עדים ובאמת למ"ד כופרא כפרה עיקר חיובו אינו כי אם ע"פ עצמו ולא ע"פ עדים משום דבדבר של כפרה אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש ע"ש. ואכן עוד י"ל דכיון דבירושלמי בפירוקן ה"י מבעי ליה בכל מודה בקנס אי חייב לצאת יד"ש וכן מבעיא לן בב"ק דף מ בחיבי כופרין אי ממשכנין אותן וא"כ למ"ד כופרא כפרה לא מצינו חילוק בין קנס לכופר דבמודה מעצמו ובא לצאת יד"ש אפשר דגם בקנס חייב וע"י כפייה

חושן משפט

סימן א

תפיסה ממי שחייב לצאת ידי שמים

משום דהוי ספיקא דדינא לכל באי עולם. והא דאמרינן בכתובות במעביר וזורק בשבת דפטור מממון. התם קאי אליבא דר' נחוניא בן הקנה ע"ש בפמ"ג. נראה דבמחילת כ"ת אישתמיטתיה להמשנה דשבועות הנ"ל דפטור להדיא מממון בהדליק גדישו בשבת. והמתניתין ע"כ לא ס"ל כר"נ בן הקנה דהא תנן ברישא דאם השביע העדות שיבואו ויעידו שהדליק גדישו ביו"כ הרי אלו חייבין ע"ש בגמרא. ולכן דבריו צריך עיון גדול). אכן כבר העיר בקושיות מעכ"ת נ"י בשב שמעתתא להגאון בעל קצות החשן ז"ל בשמעתא ז' פרק ג' [ועוד בספרי האחרונים ז"ל בשעה"מ ס"א ובישועות יעקב ס"י כ"ח] וכתב שם וז"ל דאף דיש לומר דהרשב"א לא קאמר רק היכא דמדאורי"י מחזי חזי וכו' מ"מ לפי מה שכתבתי בקצוה"ח (בסי' ל"ח) בשם הכסף משנה דעדים משלמין כאשר זמם אם הפסידו לענין תפישה משום דבכל יכול לתפוש א"כ נראה מזה דמשום תפישה לחוד מקרי כפירת ממון. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא ע"ש שנשאר בצע"ג:

אכן לענ"ד נראה ליישב בפשיטות עיקר קושיית האחרונים ז"ל על הרשב"א ז"ל ממשנה זו. דיש לומר דמיירי באופן דלא מהני תפישה מן הדין כגון במשביע עד אחד דיעיד שהדליק פלוני את גדישי בשבת והיו שניהם חשודים על השבועה דבכה"ג אם הדליק בחול חייב העד קרבן שבועה בוודאי דאמר אב"י בהדיא בשבועות (דף ל"ב) הכל מודים בעד שכנגדו חשוד על השבועה דחייב. ואוקימנא בשעוהו שניהם חשודים משום דאמרינן דחזרה שבועה למחוייב לה. ומתוך שאינו יכול לישבע משלם והוי כפירת ממון. וכל זה אי הוה בחול אבל בהדליק בשבת דקים ליה דברבה מיניה א"כ אינו מחוייב שבועה כלל. דהא שבועה לא באה אלא בדבר ששנים מחייבין אותו ממון עד אחד מחייבו שבועה. אבל הכא דאף שנים אין מחייבין אותו ממון

החיים והשלום יחולו על ראש יידי הרב הגדול בתורה וביראה החו"ב המחודד ומפולפל בפלפולא דאורי"י צולל במים אדירים ומעלה פנינים בידו אי בעית אימא גמרא ואי בעית אימא סברא דילידא אימיה כוותיה תלד שכ"ת מו"ה ישראל חיים נ"י. ע"ד מה שפלפל כת"ר נ"י בענינא אי מהני תפיסה בדבר שחייב לצאת יד"ש. והעלה ברוב חכמתו הגדולה רחליא בפלוגתא דרב פפא ור"א בר יעקב בשבועות (ד' ל"א) ובזה ישב תמיהה גדולה שתמהו האחרונים ז"ל על הרשב"א בחידושו לשבועות שם מהמשנה דשבועות שם (דף ל"ג). הנה אני קורא עליו המקרא הזה שפתים ישק משיב רברים נכוחים וכל כי הני מילי מעלייתא יתאמרון משמיה א:

אכן מה שנלע"ד בזה הענין הנה מה שהעיר כת"ר נ"י על דברי הרשב"א ז"ל בחידושו לשבועות (דף ל"א) דכתב שם דמשו"ה ס"ל לרב פפא התם דהמשביע פטולי עדות דרבנן חייבין קרבן משום דפטולי עדות דרבנן מהני עדותן לענין תפישה. וכל היכא שמועיל העדות לענין תפישה מקרי כפירת ממון ממש. והעיר כת"ר נ"י מהא דתנן בשבועות (דף ל"ג) משביע אני עליכם שתבואו ותעידוני שהדליק גדישי בשבת פטורין ואמאי הא מהני העדות לענין תפישה לדעת הסוברים דבקים ליה דברבה מיניה מהני תפישה ואפילו לדעת מהרש"ל דכל היכא דעבדינן ליה החומרא לא מהני תפישה מ"מ קשה דהו"ל למתני' לחלק בין שוגג למזיד. אלו דברי מעכ"ת נ"י:

ואני מוסיף דלפי מה שצידד הפמ"ג בפתיחתו להלכות שבת דאם עשה א' מל"ט אבות מלאכות בשבת מהני תפישה. משום דכיון דאיכא חד מלאכה דליכא מיתה. יכול התופש לומר קים לי ע"ש. [נהגה"ה אמר המחבר דברי הפמ"ג תמוהים אצלי דכיון דרוב מלאכות וודאי חייבין עליהם מיתה. וא"כ אם עשה א' מהם וודאי חייב מיתה דאזלינן בתר רובא וא"כ ממילא פטור מממון דקים ליה דברבה מיניה. ע"כ הגה"ה] א"כ תקשי לד"ה: (ומה שרצה לומר הפמ"ג עוד שם דבמלאכות שבת חייב ממון וגרע מחייבי מיתות שוגגין א ר' להלן עמ' שצו ואילך.

לומר שלא קבע לו זמן או שהיום סוף הזמן ע"ש. ותמהתי ע"ז דא"כ האיך נפרש למתניתין דמכות (דף ג') מעידין אנו באיש פלוני וכו' ע"מ ליתנו לו מכאן ועד ל' יום וכו' ואוקימנא בגמרא דמתני' מיירי במלוה על המשכון או במוסר שטרוחיו לב"ד. וא"כ לפי שיטת הרמב"ם והשו"ע הנ"ל מה הפסידו לו העדים בעדותן להלוה הא המלוה בעצמו נאמן לומר שלא נתן לו רק עד אחר ל' וא"כ אמאי צריכין לשלם כשהוזמו. ותירץ לי הגאון הנ"ל על פי דברי הכ"מ הנ"ל דעדים זוממין חייבין אפילו בדבר דלא מהני עדותן רק לענין תפיסה משום דבקל יכול לתפוס וה"נ מהני עדותן דלא יוכל הלוה לחזור ולתפוס מהמלוה דהא וודאי דעיקר הטעם דהמלוה נאמן במלוה על המשכון אינו אלא משום שהוא מוחזק אבל אם יחזור הלוה ויתפוש או יהיה הלוה מוחזק ויהיה הוא נאמן אבל לאחר העדאת עדים שוב לא יכול לתפוש. כן תירץ לי הגאון הנ"ל ז"ל ודבריו נכוחים למבין:

ושוב הצעתי קושיא זו לפני מר אחי הרב הגאון המפורסם וכו' מו"ה בצלאל הכהן נ"י בעל

המחבר ספר הנחמד ראשית בכורים. והשיב לי דיש ליישב ע"פ הא דתניא בשבועות דף מ"ד ע"ב דבמלוה על המשכון אף אם אינו שוה אלא פלגא אינו משמט כלל לרשב"ג וכן ס"ל התם לשמואל וכן פסק בשו"ע בס"י ס"ז סעיף י"ב ע"ש וא"כ יש לומר הא דמוקמינן בש"ס אליבא דשמואל המתני' במלוה על המשכון מיירי כשהיה החוב יתר על המשכון דהמלוה אינו משמט כלל וכרשב"ג ושמואל בעצמו ס"ל כן התם בשבועות ומ"מ המלוה אינו נאמן על הזמן על שיעור החוב שהוא יתר על המשכון דבזה אינו מוחזק כלל. ומש"ה צריך להעדאת עדים. כן תירץ לי מר אחי נ"י הרב הגאון מו"ה בצלאל הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא ודפח"ח.

[מה שכתבתי לעיל להקשות על דברי הטוש"ע חו"מ סי' ע"ג מהמשנה דמכות דף

ג' מצאתי כעת שכבר העיר התומים בזה בס"י ס"ז אך הוא ז"ל הקשה כן מצד הסברא ולא הזכיר כלל לד' הטוש"ע חו"מ הנ"ל [אך בפשיטות י"ל דמיירי מתניתין דמכות בטוען המלוה ספק ע"פ העדים ודו"ק]. ומה שהוצרך התומים שם להביא ראיות דשמואל ע"כ ס"ל גם במסקנא דאף דאינו שוה אלא פלג מ"מ אינו משמט כל החוב. הנה אנכי מצאתי ירושלמי פרק ט' דשביעית הובא ברא"ש כפ' השולח דאיתא שם בהדיא המלוה

אין עד אחד מחייבו שבועה. וא"כ לא הוה כפירת ממון כלל דהא אפילו תפישה לא מהני בכה"ג דמעולם לא נתחייב בתשלומין ע"פ העד. כיון שלא היה מחויב שבועה כלל. אבל בהשביע לשנים אפשר דחייבין באמת כיון דמהני עדותן לענין תפישה. והך חלוקא דמחלק במתני' בין יוה"כ לשבת הכל בעד אחד מיירי [הגה"ה אמר המחבר קצת קשה לי לפי זה אמאי צריך המשנה לחלק בין יוה"כ לשבת. הוה ל' לפלוגי בשבת גופא בין עד אחד לשני עדים. ע"כ הגה"ה] ובשהיו שניהם חשודין כנ"ל. והא דנקט במתניתין לשון רבים יש לומר איידי דאחרני נקט ליה:

אכן יש קצת מקום לדקדק כיון דליכא אלא עד אחד. אפשר דאין כאן קילב"מ. דהא לענין חיוב מיתה לא מהימנין ליה כלל. וגרע מחייבי מיתות שוגגין. משום דהתם ידעינן דחילל בשבת בשוגג. אבל הכא מגלן דחילל שבת דהא עד דאחד אינו נאמן. ולענין ממון נאמן הוא. וכיון שכן אפשר דפלגינן דיבוריה ואמרינן דוודאי הדליק את הגדיש אבל לא בשבת רק בחול. וצ"ע:

עוד נראה לי לומר דאפשר דהרשב"א לא קאמר רק כיון דע"י פסולי עדות דרבנן מהני תפישה א"כ משכחת חיוב קרבן אם כבר תפש ומשביע העדים כדי להחזיק הממון בידו דבכה"ג וודאי הוי כפירת ממון גמור. אבל אם עדיין לא תפש אפשר דמורה הרשב"א דאינו רק גורם. ולא דמי להזמה כלל דהתם כאשר זמם כתיב והרי זמם לגרום לחבירו היזק בעדותו ע"י תפישה וכסברת הכ"מ [הגה"ה אמר המחבר נראה לי דהא דקאמר הכ"מ הך סברא דבקל יכול לתפוש היינו דווקא גבי עבד (עיין ברמב"ם פ' כ"א מה' עדות). והתם שפיר שייך הך סברא משום דהעבד הוא תמיד בבית אדוניו אבל באיניש דעלמא לא שייך לומר בקל יכול לתפוס. כן נראה לי ע"כ] משום דבקל יכול לתפוס אבל לענין חיוב קרבן לעולם אימא לך דלא נחשב לכפירת ממון. וכבר הזכיר מעכ"ת נ"י כהן סברא במכתבו ויפה כתב בזה:

וראיתי להזכיר פה מה ששמעתי דבר נחמד מאוד מאת הרב הגאון הגדול המפורסם הצדיק ועניו מו"ה יצחק פירווינס ז"ל שהיה מ"ץ דפ"ק ווילנא ליישב על פי דברי הכ"מ בה' עדות הנ"ל על מה שהקשיתי מכבר על הא דאיתא בש"ע חו"מ (סי' ע"ג סעיף ד') דבמלוה על המשכון או במלוה בשטר נאמן המלוה

שני דברים. שמת בעלה ושלא נפרעת מכתובתה. ותו אינה צריכה לישבע דהא עד מסייע פוטר מן השבועה. אך בעיקר דבריו במה שכתב משום דמהני לענין תפישה גם כן לא נהירא לי דנראה דבכהאי גוונא שאינה יודעת בבירור שמת בעלה אם לא ע"פ העד לא מהני תפישה כלל וכמש"כ התוס' בכתובות (דף כ' ע"א) ד"ה ואוקי דלא מהני תפישה כשטוען ספק דהא קי"ל גבי ספק בכור דאם תקפו כהן מוציאין מידו. ודוחק לומר דכאן מצרפינן העדאת העד לטענת ודאי שלה שאומרת שלא נפרעת מכתובתה לעשותו טענת ברי. ואף שהעד בעצמו אינו יודע אם נפרעת או לא. ודוחק. ואולי דס"ל דכאן דאינו צריך התפישה רק לפטור משבועה שפיר מהני גם בטענת ספק. ועוד י"ל דכ"כ לדעת הרשב"א ז"ל לשיטתו בתשובותיו (בסימן ש"א) דמשמע קצת שנטה שם לדעת הרמב"ם דתקפו כהן אין מוציאין אותו מידו והובאו דבריו בקוצר בביאורי הגר"א ז"ל (בז"ד סימן שט"ו ס"ק ב) ודו"ק:

ואגב דאיירי בענין תפישה בדבר שחייב לצאת ידי שמים ראיתי לכתוב לכת"ר נ"י במה שכתבתי להעיר מכבר ספק גדול דהאיך הדין בחוב שעבר עליך שביעית ולא כתב פרוככול. ועבר המלוה אלאו דלא יגוש ותבע ללוה את החוב ושלם ע"פ תביעתו או דתפש מן הלוה בע"כ אם מהני תפישה או לא. (ודע דדינים אלו אין להם מציאות עתה דהאידינא צריכין אנו להתנהג ע"פ חוקי הממשלה הרוממה ודינא דמלכותא דינא) אי נימא דרמי לריבית למ"ד דאינה יוצאה בדיינין משום דאמרין דאיסודא דעבד עבד אבל להשבון לא נתנה. וא"כ ה"נ דכוותיה. ואף דהתם קי"ל כמ"ד יוצאה בדיינין (אם יש להם רשות מן הממשלה) שאני התם דכתיב וחי אחיך עמך ודרשינן ליה אהדר ליה כי היכי דניחי וכדאמרין בב"מ (דף ס"א ע"ב) אבל הכא הא ליכא קרא. ועוד דהכא עדיפא מהתם דהתם גבי ריבית גם הלוה עובר בלאו. משא"כ הכא על הלוה ליכא איסורא כלל ואדרבה תנן בשביעית בפרק י' משנה ט' רוח חכמים נוחה הימנו:

ולכאורה נ"ל להביא ראיה ברורה מן הש"ס דמהני תפישה מהא דמקשה בשבת (דף קמ"ח ע"ב) על מ"ד דהלוואת יו"ט לא ניתנה ליתבע מהמשנה דהשוחט את הפרה וחלקה בד"ה אם היה החורדש מעובר משמט ואי לא ניתנה ליתבע מאי משמט. ופרש"י כלומר למאי נ"מ דאמרין דמשמט הא אפילו בלא

על המשכון אינו משמט אמר שמואל אפי' על המחט ע"כ הרי בהדיא דס"ל כרשב"ג וכן כתב הרא"ש שם דהיינו כרשב"ג וכו'. ועוד יש לי הרבה לפלפל בדבריו שם בעז"ה אך אכמ"ל ובמק"א יבואר בעז"ה.

ובמש"כ שם באותה התשובה לתת טעם לפירוש"י ז"ל בשבת ד' קמ"ט ע"ב במאי דנייד מפי' הר"ש ז"ל כעת נ"ל טעם יותר נכון משום דלפי' הר"ש ז"ל תמוה טנבא דנהי דלא ניתבע ליתבע מ"מ כיון דהלוה חייב לצאת יד"ש וגם מהני תפישה וכמש"כ הר"ן ז"ל שם שפיר קרינא ביה לא יגוש דהא בהדיא איתא בירושלמי שם אמר רב התנה עמו שלא יתבענו אעפ"כ שביעית משמטתו ופסקה הרמב"ם ז"ל להלכה בפ"ט מה' שמיטה הלכה ט' וע"כ דהטעם כמש"כ מהר"י קורקוס ז"ל שם משום דמ"מ חייב לצאת יד"ש ומהני תפישה שפיר איתא בלא יגוש וד' הר"ש ז"ל צ"ע. ע"כ הגה"ה מטהרש"דנ"י:

ונחזור לענינינו ע"ד מה שכתבנו ליישב דברי הרשב"א ז"ל הנ"ל הנה הלום ראיתי אחרי רואי בישועות יעקב חלק חו"מ (סימן כ"ח) שהביא דאיה לדעת הרשב"א הנ"ל מהא דאמר רב פפא בשבועות (דף ל"ב) הכל מודים בעד מיתה שהוא חייב ואוקימנא דלא אמר לדידה ולא לב"ד. ולכאורה תמוה הא אף אם יעיד מ"מ צריכה שבועה דהא משנה ערוכה תנן דהנפרעת מן היתומים לא תפרע אלא בשבועה. וא"כ לימא לה מי יימר דמשתבעת וכמו דמקשה שם הש"ס לעיל. אלא ע"כ משום דמהני לענין תפישה דאם תתפוש תהיה פטורה משבועה וכמו דמבואר בטוש"ע א"ה (סימן צ"ו סעיף י"א) דאם קרמה ותפשה מעות ואינה רוצה לישבע לא מפקינן מינה [וכן מבואר עוד בחו"מ (סימן פ"ז סעיף י')] שי"א שמי שחייב שבועה דרבנן אם קרם ותפש ולא רצה לישבע לא מפקינן מיניה ע"ש. והא דמקשי הש"ס שם לעיל ולימא ליה מי יימר דמשתבעת שאני התם דבשבועה זו לא מהני תפישה כמו שכתב הש"ך שם (בסימן פ"ז ס"ק כ"ה) ומש"ה חייב קרבן ואזיל רב פפא לשיטתו בזה וכמו דס"ל בפסולי עדות דרבנן דמחייבי קרבן משום דמהני עדותן לענין תפישה הכי נמי הכא. אלו דברי הגאון בעל ישועות יעקב בתוספות ביאוד קצת. אכן לענ"ד דבריו תמוהים דמלבד דיש לדחות ד"ל דמירי רב פפא שהיה כתוב בשטר כתובתה נאמנות מפורש אף נגד היתומים באופן דאינה צריכה או דמיידי דאותו העד יודע ג"כ שלא נפרעת ומשביעתו שיעיד על

חיוב להחזיר דאפשר דצריך להחזיר משום דמוטל עליו עשה דשמוט דאפשר דעשה דשמוט נוהג גם אח"כ גם כשכבר עבר אלאו דלא יגוש דאפשר דהלאו דלא יגוש הו"ל לאו שניתק לעשה דאם עבר אלאו צריך לקיים עשה דשמוט וכל ימיו בעמוד והחזר קאי. וגם דבתורה כתוב העשה מקודם הלאו מ"מ הא גם גבי חמץ כתיב העשה דתשבתו מקודם הלאו מ"מ הא גם גבי חמץ כתיב העשה דתשבתו מקודם הלאו דכל יראה ואעפ"כ איכא כמה פוסקים דס"ל דכל יראה הוי לאו שניתן לעשה וא"כ בנ"ד נמי דכוותיה. וחפשתי ברמב"ם בה' סנהדרין (פרק י"ט) דחשיב שם כל הלאוין שלוקין עליהן בזמן הבית. והנה לא מצאתי בכל דבריו שהזכיר הלאו דלא יגוש בכלל הלאוין שלוקין עליהן. והנה יש להסתפק הרבה בדבריו כמה דלא חשיב ליה אי משום דס"ל דהוי לאו שניתן לתשלומין כמו גזל וריבית וכל לאו שניתן לתשלומין איך לוקין עליו. ונפשט מזה הספק הראשון שכתבנו דדמי לגזל באמת שיוצא בדייגין. או דלמא משום דס"ל דהוי לאו שניתק לעשה וכסברא השניה שכתבנו. אך מ"מ אחד מהספיקות הנ"ל יש לפשוט מד' הרמב"ם ז"ל אך דלא מסיימי הי מינייהו:

ומיהו הא דעת הרמב"ם בעצמו בריש הלכות תמורה הא דאיכא מלקות בלאו דלא ימיר ואף דהוי לאו שניתק לעשה משום דהלאו כולל יותר מהעשה משו' דציבור ושותפין אין עושין תמורה וליכא העשה בהם ע"ש. א"כ בשמיטה נמי הא הלאו כולל יותר מהעשה דהא נראה פשוט דבנשים אינו נוהג העשה דשמיטה משום דהוי מצות עשה שזמן גרמא. א"כ חסתיים דטעמא דהרמב"ם הוא משום לאו שניתן לתשלומין. מיהו כבר ראיתי למר אחי הרב הגאון סגן הכהנים מו"ה בצ"א¹ הכהן נ"י בספרו הנחמד ראשית בכורים ד' נ"ו שיצא כעת מחדש לאור הדפוס דעלה בדעתו שם דאפשר דנוהג גם העשה בהם דאולי דרשינן היקשא דכל שישנו בלאו דלא יגוש ישנו בשמוט וע"ש בדבריו שהאריך בזה. ולפי דעתו הגדולה נ"י בטל התסתיים וחזר הספק על מקומו אי טעמא דהרמב"ם משום דהוי לאו שניתן לתשלומין או משום דהוי לאו שניתק לעשה וצ"ע בזה. ונראה מה דנייד רש"י שם מגי' הר"ש וגרס מאי משמט ומחק שם גי' דאא"ב ע"ש היינו מחמת תמיהת הר"ש שם דתמה על הש"ס דהא גם למ"ד דניתנה ליתבע נמי קשה דהא מ"מ כיו"ט גופא בודאי אינו יכול ליתבע וכמו דמקשה בירושלמי שם וכי

שמיטה שמוטה ועומדת היא משום דהוי הלוואת יו"ט ע"ש. ולכאורה הא איכא נ"מ לענין תפישה דאי משום הלוואת יו"ט הוי מהני תפישה והשתא לא מהני. אלא ודאי דס"ל להש"ס דגם לענין שמיטה מהני תפישה (והא אין להקשות דיתרין דנ"מ לענין מ"ע דשמוט דצ"ל משמט אני דו"ל דאכתי לא ידע מזה דהא גם כשמקשה שם קושיא השניה אכתי לא ידע זה המקשן עד דמשני ליה לבסוף):

אכן כל זה לפי גירסא דילן בגמרא. אמנם בר"ש דשביעית (פ"י משנה ב') מצאתי גירסא נפלאה דהעתיק בלשון הש"ס דשבת הנ"ל בלשון אמאי משמט (ולא כמו דאיתא בש"ס לפנינו מאי משמט) וגם גרס אי אמרת בשלמא ע"ש בר"ש ולזה כיון רש"י בגמ' דכתב ה"נ וכו' ולא גרסין אא"ב ע"ש ברש"י ור"ל לאפוקי מגירסת הר"ש ז"ל וטעמו ונימוקו בזה דלא נהירא ליה גירסת הר"ש יבואר בסמוך. ולפי גירסא זו הפירוש הוא דהמקשן הקשה דלמ"ד דלא ניתנה ליתבע למה באמת משמט הא הויא כהלוואה לעשר שנים דקיי"ל דאין שביעית משמטתו משום דבלא"ה לא אתי לידי לא יגוש. וה"נ לא אתי לידי לא יגוש משום דלא ניתנה ליתבע. וכן מבואר להדיא בהר"ש ז"ל דמפרש כן וא"כ אדרבה יש להוציא מד' הש"ס איפכא דלא מהני תפישה דהא להך גירסא משמע דזה ניחא ליה דשפיר איכא נפקותא בהא דאמרינן דמשמט אלא דמקשה דלמה משמט. ומיהו אין להוציא מכאן רק לענין אם תפס אבל אם שלם לו מדעתו ע"פ תביעתו עדיין י"ל דא"צ להחזיר ודו"ק (וגם מצד הסברא י"ל כן דגבי ריבית אף כשנתן לו הלואה מדעתו מ"מ יכול אח"כ להוציא ממנו משום דיכול לומר איני רוצה לעמוד באיסור ריבית ואף שכבר נתתי מ"מ רוצה אני לחזור בתשובה ולתקן האיסור ע"י השבה אבל הכא אין על הלואה שום איסור כלל והאין יהיה יכול לכופו שיחזיר לו כיון שנתן לו בלב שלם הא מחל לו אם לא שיטעון דמעיקרא לא ידע דפטור מלשלם ולא ידע הדין דשביעית משמטת ושלם לו בטעות והוי כמחילה בטעות דקיי"ל דלא הוי מחילה. אבל בידע דשביעית משמטת רק דהיה רוצה לשלם לו בלב שלם אין סברא כלל שיחזור ויכוף אותו להחזיר לו):

מיהו עדיין יש מקום להסתפק בזה דנהי דהלואה בודאי אינו יכול לכופו שיחזיר לו המלוה המעות מ"מ על המלוה בעצמו יש ספק אם מוטל עליו

ועוד ראיתי בספר החינוך שם במצוה תע"ז שכ' בהדיא דמ"ע דשמוט נוהג בזכרים ובנקבות:

ממני ידירו הדורש שלומו וקשור באהבתו כל הימים. הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא:

[הגה"ה מש"כ לעיל דעשה דשמוט נכתב קודם ללאו ט"ס נפל בדפוס וצ"ל דעשה דשמוט שייך קודם שעבר על הלאו. ועי' תוס' מכות י"ד]:

תשובת הגרי"ח דייכעס לרבינו

וזה אשר השבתי לו שלום אל כבוד ידיד נפשי הרב ה"ג המאודה"ג חו"ב י"א וכו' מוה' שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא. ע"ד מה שנסתפק מעכ"ת אם מהני תפיסה בשמיטה. נ"ל להביא ראיה דלא מהני מהא דאיתא במכות (דף ג') אמר רב יהודא אמר שמואל המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו וכו' מתיב רב כהנא מעידים אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז ע"מ ליתנו לו מכאן ועד ל' יום והלוה אומר מכאן ועד עשר שנים והחזמו אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיה בידו אלף זוז בין נותן מכאן ועד שלושים יום ובין נותן מכאן ועד עשר שנים. ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעי שלומי ליה. ואי אמרין דמהני תפיסה בשמיטה. מאי פריך הגמ' כולהו נמי בעי שלומי ליה הא אף לפי דברי הלוה שאומר שלוה לו מכאן ועד עשר שנים נמי יכול המלוה לתפוס את החוב ובקל יכול לתפוס כסברת הכ"מ שהכאנו לעיל. ומאי הזיקו לו בעדותן (ועי' בקצה"ח ס"ס א'). אלא ע"כ מוכח מכאן דלא מהני תפיסה ושפיר פריך הגמ':

ועוד נ"ל לומר דזה תליא בפלוגתא דאביי ורבא (כתמורה דף ד' ע"ב) דלאביי דסבירא ליה התם כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני בודאי מהני תפיסה בשמיטה. אבל לרבא דסבירא ליה התם כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני בודאי לא מהני תפיסה בשמיטה כיון דעבר אמירא דרחמנא דרחמנא אמר לא יגוש. ולריבית קצוצה בוודאי לא דמי דשאני התם דאמר קרא בנשך נתן וכו' וכדמשני הגמרא שם בתמורה (דף ו' ע"ב). ולא תקשה מאי פריך הגמרא במכות (דף ג') לשמואל. דלמא ס"ל לשמואל כאביי דאמר כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני וא"כ מהני נמי תפיסה. משום דשמואל ע"כ סבירא ליה כרבא.

יכול לתובעו בר"ה. אכן ליישב תמיהת הר"ש ז"ל נראה לי די"ל דסבירא ליה להש"ס דזה לא מהני לבטל הלאו דלא יגוש כיון דעצם הלוואה לא מפקע רק איסור דבר אחר גורם לו מחמת איסורא דיו"ט. משא"כ למ"ד דלא ניתנה ליתבע פקע החוב לגמרי.

ובסברא זו יש ליישב ג"כ מה ששמעתי מקשים בשם גאון אחד ומטין בה משמיה דהגאון הגדול המפורסם מוה' יוסף דוב הלוי בעהמ"ח ספר בית הלוי נ"י על עיקר דין שמיטת כספים. דלכאורה תמוה הא שביעית אינה משמטת אלא בסופה והיינו ברגע האחרונה של ערב ר"ה דשנה שמינית ובאותו רגע בלא"ה אינו יכול לתבוע מחמת דהוא בין השמשות של יו"ט ולא קרינא ביה לא יגוש וכל היכי דלא קרינא ביה לא יגוש אין שביעית משמטתו. ולכאורה קושיא עצומה היא ואף דאיסור תביעת חוב ביו"ט אינו אלא דרבנן. מ"מ הא הירושלמי פ"י דשביעית מקשה כעין זה על המשנה דהשוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה החודש מעובר משמט והא לא ניתנה ליתבע בר"ה ע"ש בירושלמי. והן אמת דלדעת הרא"ש ז"ל בגיטין פרק השולח גט דהלאו דלא יגושנוהג כל שנת השביעית והא דאמרין דשביעית אינו משמטת רק בסופה היינו דהעשה דשמוט אינו נוהג רק בסוף. ודאי דלק"מ קושיא הנ"ל דהא קרינא ביה לא יגוש כל שנת השביעית. רק קושיית הגאון הנ"ל הוא על דעת הרמב"ם ז"ל וש"פ דהלאו דלא יגוש נמי אינו נוהג רק בסופה ולשיטתם בודאי יש לתמוה כנ"ל דהא ברגע האחרון בלא"ה אינו יכול לונגשו מצד איסור דיו"ט. אבל לפי מש"כ דהש"ס דילן דלא מקשה כן ס"ל דאיסור דבר אחר גרם לו אינו מועיל לבטל הלאו דלא יגוש כיון דמ"מ חייב הוא לו רק דאריה הוא דרביע עליה מצד איסורא דיו"ט לק"מ בעז"ה [וי"ל דזה כוון גם הירוש' בתירוצו וכן מצאתי בגידולי תרומה בשער מ"ה]

שוב מצאתי בעז"ה בספר החינוך להרא"ה ז"ל בפ' ראה במצוה תע"ה שכ' להדיא דאין לוקין אלאו דלא יגוש משום דאין בו מעשה. ונראה מדבריו ז"ל דס"ל דעיקר הלאו הוא התביעה ואפי' אם עדיין לא גבה המעות ג"כ עבר על הלאו וכוה לא שייך ניתק לעשה ולא טעם דניתן לתשלומין דתיכף משתבע עבר ותו לא יוכל לתקן זה ולפיכך הוצרך לומר הטעם לפי שאין בו מעשה ואפשר דגם הרמב"ם ס"ל טעם זה משום שאין בו מעשה ולפי זה ליכא למשמע מיניה דהרמב"ם מידי לענין הספק שכתבנו.

החינוך (עי' במשנה למלך פ"ד מהלכות מלוה ולוה ע"ש דרו"ק).
תפשט ספק של מעכ"ת בדרכי הרמב"ם. והא דס"ל
להפוסקים דלאו דכל יראה הו"ל לאו שניתק לעשה יש לי
בזה אריכות דברים ויבואו בסימן י"א אי"ה ע"ש.

ממני ידו לצנח ישראל חיים בהרב הג"ח חוב"ב י"א מו"ה אריה
צבי הי"ו:

(א) ואלו דבריו שם: הקצוה"ח בריש הלי' ערות סי'
כ"ח סעיף א' ס"ק א' הביא שיטת הריב"ש
דס"ל דכל היכא דמדניתא פטור, רק לצאת ידי שמים הוא
דחייב אף אי תפס מפקין מיניה. ושיטת רש"י בב"מ דף
צ"א גבי חוסם פי פרה ודש בה לוקה ומשלם וכו' ופריך
הגמ' והא אינו לוקה ומשלם וכו' רבא אמר אתנן אסרה
תורה ואפי' בא על אמו. וכתב רש"י ז"ל אתנן אפי' בא
על אמו ונתן לה באתננה טלה אתנן הוא ואסור לקרבן
דאתנן סתמא כתיב וכו' ואע"ג דאי תבעה לקמן בדינא
תן לי אתנני לא מחייבין ליה דקם ליה בדרכה מיניה
כי יהיב ניהליה אתנן הוא. אלמא אף במקום מיתה נמי
רמיא תשלומין עליה כי יהיב ניהליה וגבי חוסם נמי
תשלומין רמיא עליה אלא שאין כח בב"ד לעתשו
שתיים. וכיון דרמיא תשלומין עליה לא יצא י"ח עד
שישלם. אי נמי תפס לא מפקין מיניה. כך שמעתי מפי
מורי הזקן עכ"ל. ומשמע מזה דהיכא שחייב לצאת י"ש
אי תפיס לא מפקין מיניה. אמנם מהרש"ל בפרק הכונס
ביש"ש סי' ו' כתב ז"ל: תראה דכל היכא דחייב לציי"ש
אי תפס מפקין מיניה אפי' לפי פירש"י פרק השוכר וכו'
מ"מ כה"ג מפקין מיניה. דבשלמא בקם ליה בדרכה
מיניה חייב הוא רק דלא עבדינן החומרא. הלכך היכא
דלא עבדינן החומרא כגון בשוגג או שלא בהתראה או
בזמה"ז. א"כ נוכל לומר שהסכרא נותנת אם תפס לא
מפקין מיניה דהא סוף סוף חייב הוא. אבל היכא
שגרמא בנזקין הוא ואין בו חיוב מן הדין אלא לציי"ש
א"כ פשיטא דאי תפס מפקין מיניה עכ"ל. והנה משמע
מדברי מהרש"ל דאפי' בקם ליה בדרכה מיניה לא מהני
תפיסה אלא דוקא היכא דלא עבדינן החומרא כגון
בשוגג או בזמן הזה או שלא בהתראה אבל היכא
דעבדינן החומרא, או לא מחייב כלל בתשלומין אפי'
תפס מפקין מיניה:

ולכאורה דברי מהרש"ל המה רברי נביאות דהא
שפיר מצינן למימר דאפי' עבדינן החומרא
רמי עליו תשלומין. וכן משמע לישנא דש"ס דפריך והא
אינו לוקה ומשלם ולזה אמר רבא אתנן אסרה תורה

דהא פלוגתא זו תליא בפלוגתא רר' יונתן ור' יאשיה אי
לחלק צריך קרא אי לא. דלמ"ד כל מילתא דאמר רחמנא
לא תעביד אי עביד מהני ע"כ סבירא ליה כר' יאשיה.
ומ"ד כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא
מהני ע"כ סבירא ליה כר' יונתן דלחלק לא צריך קרא.
(עי' היטב בתמורה דף ה' ע"ב ותראה שכן הוא).
ושמואל ס"ל כחולין (דף ע"ט ע"א) כחנניה דאמר חוששין
לזרע האב. ועיין שם (דף ע"ח) דפריך הגמרא לחנניה
דאמר חוששין לזרע האב לחלק מנא ליה. ומשני הגמרא
לחלק לא צריך קרא וסבירא ליה כר' יונתן. וא"כ ע"כ
סבירא ליה לשמואל נמי כר' יונתן דלחלק לא צריך קרא
א"כ ע"כ סבר נמי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד
אי עביד לא מהני (כדמוכח בתמורה דף ה' ע"ש היטב) ובודאי
לא מהני תפיסה. ושפיר פריך הגמרא לשמואל לשיטתיה
מהך משנה מעידין אנו באיש פלוני וכו':

רשולי הגליון: קשה לי לחד פירושא של רש"י
בתמורה (דף ה' ע"ב) שפירש
דפלוגתא דאביי ורבא תליא בפלוגתא אי שינוי קונה אי
לא דמאן דס"ל שינוי קונה ע"כ ס"ל נמי כל מילתא דאמר
רחמנא לא תעביד אי עביד מהני. הא שמואל ס"ל (בב"ק דף
צ"ד ע"א) שינוי קונה. וס"ל נמי חוששין לזרע האב. וכבר
הוכחנו לעיל דמאן דס"ל חוששין לזרע האב ע"כ ס"ל כל
מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. וצ"ע.
יש לי בזה אריכות דברים ואין כאן מקומו להאריך. ועיין
במכתבי שכתבתי לכת"ר בשנת תרכ"ט. ויש ליישב זאת
עפ"י רברי התוס' במנחות כד, ב ד"ה ר"י וכו'.

ומה שכתב מעכ"ת דהלאו דלא יגוש הו"ל לאו שניתק
לעשה ואף דהעשה דשמוט כתובה בתורה קודם
בכל זאת לא מיקרי לאו שקדמו עשה. והביא ראיה לזה
מלאו דכל יראה דשיטת כמה פוסקים דהוא לאו שניתק
לעשה אף דעשה דתשבתו כתובה בתורה קודם. זה ליחא
דכמה שכתוב בתורה העשה קודם ללאו זה לא מיקרי לאו
שקדמו עשה כמ"ש התוס' במכות (דף י"ד ע"ב ד"ה וכל וכו')
דלא מיקרי לאו שקדמו עשה רק היכי דיכול לקיים העשה
קודם הלאו דלא יגוש. והו"ל לאו שקדמו עשה ולוקין עליו
כדאיתא במכות (דף י"ד) וא"כ צ"ל דהא דלא חשיב
הרמב"ם דלוקין על לאו דלא יגוש. ע"כ צ"ל משום דהו"ל
לאו שניתן לתשלומין כמו גול. וא"כ מוכח מהרמב"ם
דס"ל דזה דמי לגול. דליכא למימר כמ"ש מעכ"ת
דהרמב"ם ס"ל כשיטת החינוך דלאו דלא יגוש הו"ל לאו
שאינו בו מעשה זה ליחא דהרמב"ם לא ס"ל כשיטת

והקשה מה בכך דמדאורייתא מיחזי חזי הא אין תועלת בעדותן כיון דרבנן הוא דפסלוהו. ותירץ דכל פסול דרבנן אי תפס לא מפקינן מיניה. וא"כ איכא הפסד ממון ע"י כבישת העדות לענין תפיסה ע"ש. משמע דס"ל לרשב"א דזה הוה הפסד ממון גמור. וא"כ קשה אמאי לא קתני במתניתין שם משביע אני עליכם שתבואו ותעידוני שהדליק את גדישי בשבת פטורין ע"ש בפירש"י ובגמ' הטעם משום דליכא כפידת ממון דקי"ל בדרכה מיניה ע"ש. ואי אמרינן אף היכא דעבדינן החומרא אי תפס לא מפקינן מיניה א"כ אמאי פטורין והא איכא כפירת ממון דאי אתו ומסהדי יכול התובע לתפוס כיון דתפיסה מהני היכא דקי"ל בדרכה מיניה. אלא ע"כ מוכח מכאן דהיכא דעבדינן החומרא אף אי תפס מפקינן מיניה כשיטת מהרש"ל:

אך קשה לי לשיטת רש"י ומהרש"ל דהיכא דלא עבדינן החומרא אי תפס לא מפקינן מיניה. א"כ קשה הא דאיתא שם במשנה ע"א משביע אני עליכם שתבואו ותעידוני שפלוגי הדליק את גדישי בידה"כ חייבין. וקשה לי אמאי לא קתני דאף בשבת חייבין כגון שהדליק בשבת בשוגג אף דחייב מיתות שוגגין פטורין מלשלם בכל זאת אי תפס לא מפקינן מיניה לשיטת רש"י ומהרש"ל:

ונ"ל לומר דבאמת כיון דמדינא פטור מלשלם דקי"ל בדרכה מניה רק אם תפס לא מפקינן מיניה א"כ לא הוה הפסד כרוך להתובע ע"י כבישת העדות משום דמי יימר דיוכל לתפוס ממנו וא"כ לא הוה אלא כגודם לממון. והך משנה סבר גורם לממון לאו כממון דמי דאיתא שם דף ל"א ע"ב במשנה בזה אחר זה הראשון חייב והשני פטור וכו' ע"ש בגמ' דקאמר מתניתין דלא כרשב"א דס"ל משביע עד אחד חייב משום דס"ל גורם לממון כממון דמי אלא כרבנן דסבדי דפטור משום דגורם לממון לאו כממון דמי וא"כ כיון דמדינא פטור מלשלם היכא דקי"ל בדרכה מיניה רק אי תפס לא מפקינן מיניה. לא הוה הפסד ממון גמור רק גורם לממון ומש"ה פטורים בשבת משום דגורם לממון לאו כממון דמי. וא"כ נוכל לומר דאף היכא דעבדינן החומרא אי תפס נמי לא מפקינן מיניה. ואין כאן דאיה לשיטת מהרש"ל. והנה דאיתי בחידושי הרשב"א על מסכת שבעות דף ל"א דקאמר הש"ס שם הא דקתני במתניתין שבעות העדות אינה נוהגת אלא כראוין להעיד אמר רב פפא לאפוקי מלך. אבל משחק בקוביא מדאורייתא מיחזי חזי ורבנן הוא דפסלוהו.

ואפי" בא על אמו. ועי' בקצוה"ח שהביא ראיות לדברי מהרש"ל:

ולכאורה נ"ל להביא דאיה לדבריו דהיכא דעבדינן החומרא אי תפס מפקינן מיניה. מהא דאיתא בשבועות דף ל"ג במשנה משביע אני עליכם שתבואו ותעידוני שהדליק חבירי את גדישי בשבת פטורין ע"ש בפירש"י ובגמ' הטעם משום דליכא כפידת ממון דקי"ל בדרכה מיניה ע"ש. ואי אמרינן אף היכא דעבדינן החומרא אי תפס לא מפקינן מיניה א"כ אמאי פטורין והא איכא כפירת ממון דאי אתו ומסהדי יכול התובע לתפוס כיון דתפיסה מהני היכא דקי"ל בדרכה מיניה. אלא ע"כ מוכח מכאן דהיכא דעבדינן החומרא אף אי תפס מפקינן מיניה כשיטת מהרש"ל:

אך קשה לי לשיטת רש"י ומהרש"ל דהיכא דלא עבדינן החומרא אי תפס לא מפקינן מיניה. א"כ קשה הא דאיתא שם במשנה ע"א משביע אני עליכם שתבואו ותעידוני שפלוגי הדליק את גדישי בידה"כ חייבין. וקשה לי אמאי לא קתני דאף בשבת חייבין כגון שהדליק בשבת בשוגג אף דחייב מיתות שוגגין פטורין מלשלם בכל זאת אי תפס לא מפקינן מיניה לשיטת רש"י ומהרש"ל:

ונ"ל לומר דבאמת כיון דמדינא פטור מלשלם דקי"ל בדרכה מניה רק אם תפס לא מפקינן מיניה א"כ לא הוה הפסד כרוך להתובע ע"י כבישת העדות משום דמי יימר דיוכל לתפוס ממנו וא"כ לא הוה אלא כגודם לממון. והך משנה סבר גורם לממון לאו כממון דמי דאיתא שם דף ל"א ע"ב במשנה בזה אחר זה הראשון חייב והשני פטור וכו' ע"ש בגמ' דקאמר מתניתין דלא כרשב"א דס"ל משביע עד אחד חייב משום דס"ל גורם לממון כממון דמי אלא כרבנן דסבדי דפטור משום דגורם לממון לאו כממון דמי וא"כ כיון דמדינא פטור מלשלם היכא דקי"ל בדרכה מיניה רק אי תפס לא מפקינן מיניה. לא הוה הפסד ממון גמור רק גורם לממון ומש"ה פטורים בשבת משום דגורם לממון לאו כממון דמי. וא"כ נוכל לומר דאף היכא דעבדינן החומרא אי תפס נמי לא מפקינן מיניה. ואין כאן דאיה לשיטת מהרש"ל. והנה דאיתי בחידושי הרשב"א על מסכת שבעות דף ל"א דקאמר הש"ס שם הא דקתני במתניתין שבעות העדות אינה נוהגת אלא כראוין להעיד אמר רב פפא לאפוקי מלך. אבל משחק בקוביא מדאורייתא מיחזי חזי ורבנן הוא דפסלוהו.

הוא לצאת ידי שמים אמאי לא קבליה. וחירצו שהם לא היו מחזירין אלא משום שהיו סבורין שבדין חייבין להחזיר ולא רצו לצאת ידי שמים ולכך לא קבלינהו ע"כ. והנה לשיטת רש"י דמהני תפיסה, א"כ אפילו לא רצו לצאת יד"ש למה אהדר רבא בחר דקבלה כיון דמהני תפיסה. אבל לפי מה שכתב מהרש"ל דלא מהני תפיסה אלא היכא דלא עבדינן החומרא אבל היכא דעבדינן החומרא כגון במזיד והתראה אין עליו שום עונש אחר בדיני אדם. וא"כ הבא במחלת עבדינן ליה החומרא דאין לו דמים ורשאין להרוג אותו ואין עליו שום חיוב תשלומין ואע"ג דניצול ולא נהרג לא הרי כשוגג אלא כמו מזיד והתראה וברח זה דדאי כל דין מזיד עליו כיון דכבר נתחייב בהחומרא. משא"כ שלא בהתראה או בזמן הזה, מעולם לא היה עליו החומרא אלא להתורה פטרה משום דלא חילקת בין שוגג למזיד עכ"פ רמ"א עליה חיוב תשלומין ומש"ה מהני תפיסה אבל היכא דעבדינן החומרא דאינו ראוי לו לשלם אלא לצי"ש לא מהני תפיסה כיון דכבר היה בעונש החומרא ומחלתת כמו מזיד והתראה ע"ש בקצוה"ח:

ובמחכ"ת אישתמיט ליה דברי רש"י שם במשנה הבא במחלתת ושיכר את החבית אם יש לו דמים חייב ואם אין לו דמים פטור. ופירש רש"י ז"ל כגון שאר כל אדם וכו' דחיוב מיתה וחיוב תשלומין באין כאחד ואע"פ שניצול פטור מתשלומין דקיי"ל חייבי מיתות שוגגין פטורין מתשלומין אע"פ שאין נהרגין עכ"ל רש"י. הרי מבואר בהדיא (ברש"י) דס"ל דמחלתת דין שוגג עליו ולא דין מזיד וא"כ הדרא קושיא לדוכתה אמאי לא קבלינהו רבא הא מהני תפיסה היכא דחייב לצי"ש ולא עבדינן החומרא. וע"כ צ"ל כמו שכתב התומים סימן כ"ח דהגנבים לא נתנו עדיין את הריכרא לרבא רק רצו ליתן לו אם חייבים הם מן הדין לשלם אבל לא רצו לצאת ידי שמים ולא שייך תפיסה כיון דעדיין לא בא ליד רבא וא"כ ליכא מכאן ראייה לשיטת מהרש"ל דס"ל דהיכא דעבדינן החומרא אי תפיס מפקין מיניה. ונוכל לומר באמת דאף היכא דעבדינן החומרא אי תפיס לא מפקין מיניה כמשמעות לשון הגמרא בב"מ דף צ"א וכן מסיק האו"ת סימן הנ"ל הבעל חוות יאיר (סי' מד):

ועיין טורי אבן חגיגה (באבני שהם דף י"ד) שהקשה לשיטת רש"י דס"ל דתפיסה מהני היכא דקים ליה בדרכה מיניה. מסנהדרין דף פ"ז גבי זקן ממרא

בר"ג שסימא את עין טבי עברו. וקאמר ליה ר"י מודה בקנס אתה וכו' ור"ג לא יצא ידי שמים ע"ש. ואמאי לא דייק הש"ס בפשיטות דהרי העבד תפיס בעצמו היכא דמחויב לצאת ידי שמים מהני תפיסה. אלא ע"כ מוכח מכאן דהיכא דמדינא פטור רק לצי"ש הוא דחייב אי תפיס מפקין מיניה:

ונ"ל דלאו ראייה הוא כלל דזה ידוע מה שכתבו הראשונים ששני קנינים יש לאדון בהעבד. קנין הממון וקנין האיסור ומש"ה קי"ל המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שיחרור משום דבהפקר נפקע רק קנין הממון. וקנין האיסור נשאר אצל האדון ומש"ה צריך גט שיחרור להפקיע קנין האיסור. וא"כ לאו ראייה היא כלל דהירושלמי לא מצי למפרך והא העבד תפיס בעצמו משום דלמא ס"ל לר"ג כמ"ד בקדושין דף כ"ד ע"ב ריוצא בשן ועין צריך גט שיחרור. וא"כ לא מקרי העבד תופס בעצמו משום דצריך גט שיחרור. וכל זמן שלא נתן ר"ג גט שיחרור לעבדו נשאר קנין האיסור אצל ר"ג וא"כ לא הוי העבד תופס בעצמו ואין מכאן ראייה כלל:

ובזה יש ליישב קושית הקצוה"ח (סימן פ"ח סק"ט) שהקשה על הרמב"ם שפסק (בפ"ח מהלכות עבדים) ישראל שמכר את עבדו לישראל מומר הרי זה ספק כו' והקשה אמאי לא כתב יצא לחירות כיון דספק הוא והוא מוחזק בעצמו. וכבר הרגיש בקושיא זו הלח"מ. ולפי מה שכתבנו לא קשה מידי דאנן קי"ל בגיטין פרק השולח המוכר את עבדו לעובד כוכבים יצא לחירות וצריך גט שיחרור וא"כ לא מקרי עבד תפוס בעצמו כיון דמחוסר גט שיחרור ונשאר קנין האיסור אצל רבו ראשון ומש"ה פסק הרמב"ם דהוי ספק:

ונחזור לעניינינו לשיטת מהרש"ל דס"ל דהא דפירש רש"י בב"מ דף צ"א דהיכא דקים ליה בדרכה מיניה אי תפיס לא מפקין מיניה ופירש מהרש"ל דזה הוא דוקא היכא דלא עבדינן החומרא אבל היכא דעבדינן החומרא אי תפיס מפקין מיניה. ולכאורה דברי נביאות הם דשפיר מצינן למימר דאפי' עבדינן החומרא רמ"א עליה תשלומין וכן משמע לישנא דש"ס דפריך והא אינו לוקה ומשלם. ולזה אמר רבא אתנן אסרה תורה אפי' בא על אמו. והקצוה"ח הביא ראייה לדברי מהרש"ל מסנהדרין דף ע"ב רבא איגנבא ליה דיכרא במחלתתא אהדיניהו ניהליה ולא קבליה הואיל ונפיק מפומיה דרב דבדמים קננהו. והקשו בתוס' וכיון דחייב

ונ"ל להביא ראיה דפטור אף לצי"ש. מהא דאמר ר' יוחנן בגיטין דף נ' דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטורין מ"ט היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק. ומאי טעמא אמרו מזיד חייב כדי שלא כל או"א ילך ויטמא טהרות של חבריו ואומר פטור אני ע"ש. ואי אמרינן דחייב לצי"ש א"כ קשה אמאי חייב במזיד הא הוי היזק שאינו ניכר מאי אמרת כדי שלא ילך כל אחד ויטמא טהרותיו של חבריו הא אף אם יפטור במזיד בכל זאת לא ילך ויטמא משום כיון דחייב לצי"ש ירא שמא יתפוס חבריו ממון שלו והיכא דחייב לצי"ש הא מהני תפיסה כמבואר בש"ך ח"מ סי' כ"ח ובקצוה"ח שם. אלא ע"כ צ"ל דלמ"ד היזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק פטור אף לצאת ידי שמים. אך לכאורה יש לדחות ראיה זו דלעולם אימא לך דחייב לצי"ש. וא"ת א"כ אמאי במזיד חייב משום כדי שלא יהיה כל אחד הולך וכו' הא בלא"ה ירא מלטמא משום שמא יתפוס ממון שלו. זה ליתא משום דאף אי יתפוס מפקין מיניה משום דהעדים שהעידו שפלוגי נסך יין של חבריו אף דהיין אסור. בכל זאת פטור המנסך משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה כיון דאין מחייבין ממון גמור להמנסך רק שבאים לגרום אותו שיתפוס חבריו וזה הוי רק גורם לממון וקי"ל גורם לממון לאו כממון דמי. אך זה ליתא דזה מקרי עדות שאתה יכול להזימה משום דאם זיימו את העדים יתחייבו לשלם בעד היין שרצו לאסור את היין. וכיון דאית בהו תורת הזמה הוי עדות שאתה יכול להזימה. ועוד דבממון לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה. עי' בנוב"י:

ואגב שדברנו בענין היזק שאינו ניכר אכתוב כאן דבר אחד בזה הענין מה שאמרת בעת למדי הש"ע יו"ד (סימן ד' סעיף ד') דאיתא שם ישראל ששחט בהמת חבריו לעבודת כוכבים לא אסרה שוודאי לא כוון אלא לצערו. ואם יש לו שותפות בה י"א שאוסר גם חלק חבריו וי"א דגם בזה אינו מכוין אלא לצער שותפו ולא לאסור ע"כ. והוא מחלוקת רש"י ותוספות בחולין (דף מ"א ע"א) דאיתא שם רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ת"ש ב' אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה. הכא במאי עסקינן דאית ליה שותפות בגוה. ת"ש המטמא והמדמע והמנסך וכו' עד ור"נ וכו' אמרי אפי' למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובר כוכבים. אבל ישראל לצעורי קא מכוין. ת"ש ב' אוחזין בסכין ושוחטין וכו' וכן הקשה מהמטמא ומהמדמע

דס"ל לר"מ דאינו חייב אלא בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת. ומוקי לה בגמרא דפליגי בדיני נפשות בהא דפליגי רבי ורבנן במתכוין להרוג את זה והרג את זה לרבי חייב ממון ולרבנן היה חייב מיתה ופטור מממון. ופירש"י ואי תפסו יורשין דהרוג ממונא דהורג ופטור ליה זקן ממרא וקידש ביה את האשה לרבי מקודשת ולרבנן כיון דהיה חייב מיתה פטור מממון משום דקי"ל בדרבה מיניה ואינה מקודשת ואי אתי איניש אחרינא וקידשה מפיך לה מבתרא בלא גט. וה"ל דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ע"ש ברש"י. והקשה לפי שיטת רש"י בב"מ דתפיסה מהני היכא דקי"ל בדרבה מיניה א"כ אמאי אינה מקודשת לרבנן היכא דתפסו יורשי ההרוג הא מהני תפיסה אף היכא דקלב"מ ע"ש בט"א. ולפי שיטת מהרש"ל דס"ל דהיכא דעבדינן החומרא אי תפס מפקין מיניה נחא דהא לרבנן היה חייב מיתה ועבדינן החומרא והיכא דעבדינן החומרא אי תפס מפקין מיניה. ומש"ה אינה מקודשת לרבנן. אך בכל זאת אין מכאן ראיה לשיטת מהרש"ל דנוכל לומר דבאמת מהני תפיסה אף היכא דעבדינן החומרא ולא מהני רק לענין זה דאין הב"ד יכולין להוציא מידו אבל דלהוי ממון שלו לכל דבר שיוכל לקרש בו את האשה זה לא שמענו. וכעין זה איתא בחידושי רע"א על מסכת ב"מ פ' אלו מציאות ע"ש. היוצא לנו מכל דברינו דתפיסה מהני היכא דחייב לצאת ידי שמים אף דקי"ל בדרבה מיניה אפי' עבדינן החומרא כשיטת החוות יאיר והאו"ת סי' כ"ח. והיינו דוקא לענין זה מהני תפיסה דאין הב"ד מוציאין מידו. אבל לענין דיוכל לקרש אשה בממון זה. ולענין זה לא מהני תפיסה היכא דעבדינן החומרא. אבל היכא דלא עבדינן החומרא נוכל לומר באמת דתפיסה מהני ואף אם קידש בממון זה את האשה מקודשת. ועי' בתפארת יעקב על ח"מ סי' כ"ח:

ונסתפק הרב הג' המאוה"ג חו"ב סוע"ה י"א מו"ה ש"ס"ה הכהן מ"ץ דווילנא בהא דקי"ל היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק אם חייב הוא לצאת ידי שמים. והביא ראיה מהא דקתני בגיטין (דף נ"ג ע"א) העושה מלאכה במי חטאת בפרת חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ע"ש. אלמא דחייב בדיני שמים ע"כ. ולא ראיה היא כלל דהא דקתני חייב בדיני שמים היינו עונש כמו שפירש"י שם בד"ה חייב בדיני שמים וז"ל פורענות לשלם לרשעים שנתכוין להפסיד את ישראל עכ"ל רש"י:

משום דהתוספות (שם בד"ה ת"ש המטמא וכו') כתבו דהך קושיא לא קאי אלא למ"ד (בהגויקין דף נ"ב) מנסך ממש אבל למ"ד שם מנסך היינו מערב לא קשה קושיית הגמרא ע"ש בתוס' וא"כ לא קשה קושיא הנ"ל על שיטת התוס' משום דאיכא למימר דחזקיה דסבר היזק שאינו ניכר שמיה היזק יסבור כמ"ד מנסך היינו מערב ולדידיה בלאו הכי ליכא קושיית הגמ' כנ"ל. אך יש לדחות זאת דע"כ מאן דסבר היזק שאינו ניכר שמיה היזק סבר נמי מנסך ממש דאי יפרש מנסך היינו מערב תקשי קושיית הגמרא שם הא היינו מדמע. ולא שייך לתרץ תירוץ הגמרא מדמע הוי קנסא וקנסא מקנסא לא ילפינן. הא לדידיה דסבר היזק שאינו ניכר שמיה היזק חייב מדמע מדינא ולאו קנסא הוא. אלא ע"כ צ"ל לדידיה דיפרש מנסך ממש א"כ ליכא תירוץ הנ"ל על התוס' ושפיר פירש"י דה"ה דהוי מצי לאוקמי כגון דאית ליה שותפות בגוה כנ"ל. ויש לי בזה אריכות דברים ואין כאן מקומו להאריך ויבואו אי"ה בחלק שני ודו"ק:

והמנסך. בשוגג פטור במזיד חייב. ומשני הב"ע בישראל מומר ע"ש. ופרש"י וה"ה דמצי לאוקמי כגון דאית ליה שותפות. והתוס' (ד"ה בישראל וכו') הקשו על רש"י ומסקי דאם יש לו שותפות בגוה אמרינן דלצעוריה קא מכוזן ע"ש:

ונראה להביא ראיה לשיטת רש"י. דלשיטת התוס' קשה לחזקיה דסבירא ליה (בגויקין דף נ"ג ע"א) דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד חייב ומ"ט אמרו בשוגג פטור כדי שיוריענו. ואי נימא כשיטת התוס' הריכא ראית ליה שותפות בגוה לא אסרה משום דאמרינן רלצעוריה קא מכוזן. ולא משכחת הך דינא דמנסך רק בישראל מומר א"כ קשה אמאי אמרי בשוגג פטור כדי שיוריענו הרי קי"ל דישראל מומר אינו נאמן לאסור. אלא ע"כ מוכח כשיטת רש"י דאף בדאית ליה שותפות בגוה נמי אסור וא"כ מוקי חזקיה להך משנה בדאית לי שותפות בגוה. וראיתי בישועת יעקב חלק יו"ר שהעיר בזה. ולכאורה יש ליישב שיטת התוס'

סימן ב

מיגו במקום חזקה

מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה ואף בעודה תחת בעלה. וכן הוא הלכה פסוקה (בטוש"ע סימן ס"ה סעיף ו') דהמוצא שט"ח אפילו יש בו נאמנות ואפי' הוא תוך זמנו וכו' לא יחזיר ובהו הוי נחא שפיר שתי הבריות בפשיטות דהוי אזלי רבנן לשיטתייהו ור"י לשיטתיה. ולכאורה תמיה רבתי היא וצריך לתת לב לזה. ומש"כ מעכ"ת נ"י לפלפל בזה משום דהסוגיא אזלא שם אליבא דרבא. ורבא בעצמו לא ס"ל כלל לסברא דאין אדם פורע תוך זמנו (בב"ב דף ה'). וחזר ודחה זה דבשטר י"ל דמדה רבא דאמרינן חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו משום דחזקה דשטרך בידי מאי בעי מסייע לרובא והאריך בזה. וקשה לי על דבריו דמה בכך דרבא לא ס"ל כן מ"מ הא מצינו להדיא דר"י מחלק בין תוך זמנו ובין לאחר זמנו בברייתא דמצא שטר כתובה. א"כ הוי מצי לפרש גם אידך דברי ר"י כן דמירי בתוך זמנו דהא בדברי ר"י ליכא פלוגתא כלל. וגם מה שהעיר מעכ"ת נ"י דאם נפרש סיפא דברייתא בתוך זמנו ע"כ רישא

חיתי שלמא רבא מן שמיא לכבוד אהובי ידידי האבך הרב הגדול בתו"י אב בחכמה ורך בשנים וכו' וכו' פו"ה ישראל חיים נ"י:
ע"ד מה שהקשה מעכ"ת נ"י קושיא עצומה בסוגיא דשנים אדוקין בשטר בב"מ (דף ז' ע"א) דרמינן שם דברי ר"י אהרדי דבברייתא דשנים אדוקין ס"ל לר"י שם דאחר שמצא שטר שכתוב בו הנפק הרי הוא בחזקתו וגובה בו המלוה אף שהלוה טוען שפרעו משום דלא חיישינן לפרעון ואילו בברייתא דמצא שטר כתובה בשוק ס"ל לר"י דאם נתארמלה או נתגרשה לא יחזיר לא לזה ולא לזה דחיישינן לפירעון. והוצרך הגמ' לומר אפיון וכו'. ותמה מעכ"ת נ"י דאמאי דחק הגמ' כ"כ לישני והך ברייתא דאחר שמצא שטר שכתוב בו הנפק מירי בתוך זמנו באמת ואזיל ר"י לשיטתו בזה דס"ל נמי בברייתא דמצא שטר כתובה דבעודה תחת בעלה יחזיר לאשה דבתוך זמנו לא חיישינן לפרעון. ות"ק אף בתוך זמנו פליג וס"ל כיון דנפל איתרע ליה. וכן ס"ל לרבנן דר"י בברייתא דמצא שטר כתובה דבאין הבעל

וצריך נגר ובר נגר דיפרקינה. ובריש כל מראין תמוה שם בהא דמוקמינן פלוגתא דרבי ורשב"ג במודה בשטר שכתבו אי צריך לקיימו או לא. א"כ מאי שייך זה לשנים אדוקים בשטר הא אפי' אם היה ביד המלוה לחודיה צריך להתקיים השטר בחותמיו אליבא דרבי ומאי ענין לשנים אדוקין בשטר לכאן הא בזה לא פליג רבי ארשב"ג דבשנים אדוקין בשטר יחלוקו אם היה שטר מקוים. וכמו דאמר שם בגמ' בפשיטות מי לית ליה לרבי וכו' ועיקר טעמא דרבי הוא משום דהוא אינו מקוים. א"כ לפלגו בעלמא במודה בשטר שכתבו. ואף דהוא ביד המלוה. ועוד בהא דמוקמינן שם סיפא דברייתא נפל ליד דיין באחר שמצא שטר שכתוב בו הנפק ג"כ צ"ע טובא דמאי שייך זה לרישא דברייתא דמיירי בשנים אדוקין בשטר דדמי לשנים אוחזין בטלית ובסיפא מיירי במוצא שטר בעלמא. ודין זה לא שייך רק לקמן (דף י"ג) דאיירי בעניינא דמצא שט"ח אי חיישינן לפרעון או לא. אבל הכא לא שייך זה כלל. לכן לולא דמסתפינא נ"ל לפרש כמין חומר בעו"ה וכוזה יתיישבו כל הקושיות בחדא מחתא ואין מקום כלל לקושיית מעכ"ת הנ"ל. והיינו די"ל דכולה ברייתא בשנים אדוקין מיירי אך דרישא מיירי דהמלוה והלוה אדוקין בשטר וסיפא מיירי באחר ולוה אדוקין בשטר וסיפא ארישא קאי כלומר דאם המלוה אדוק בשטר עם הלוה אז יחלוקו לרשב"ג. אבל באחר שמצא שטר שכתוב בו הנפק והלוה אדוק בו ג"כ. אז פליגי בזה ר"י ורבנן. וכולה ברייתא בשטר שהוא תוך זמנו איירי. וזה ס"ל לד"ה באמת דאם היה ביד המלוה לחודיה ודאי היה גובה כולו משום דס"ל להגמרא דעד כאן לא אמרינן מיגו במקום חזקה רק במלוה ע"פ דאינו אלא חד חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו או במלוה בשטר לאחר זמנו. אבל במלוה בשטר ובתוך זמנו דאיכא ב' חזקות ס"ל להגמ' דכ"ע מודו דלא אמרינן מיגו וא"צ לקיימו לד"ה דכנגד שני חזקות בודאי לא אמרינן מיגו. והכל מודים דא"צ לקיימו. אבל כיון דשנים אדוקין בשטר בטל החזקה דתוך זמנו דהא כמו דאמרינן בשנים אוחזין בטלית דאנן סהדי דמאי דתפיש האי דידיה הוא ומאי דתפיש האי דידיה הוא. ה"נ בשטר אמרינן דאנן סהדי דמאי דתפיש ליה דידיה הוא ופרוע הוא מקצת שתפוש בו דתפיש בשטר הוי כמו פוגם שטרו בעדים ואנן קי"ל בכתובות (דף פ"ז ע"ב) ובשו"ע (בסימן פ"ד) דפוגם שטרו בעדים נמי פוגם שטרו מקרי וצריך שבועה. וכבר ידוע דעת רב האי גאון בטור (בסימן פ"ד) דבפוגם שטרו אפי'

דברייתא נמי בכה"ג מתוקמא. וא"כ לא יתיישב במאי דסובר רבי בשנים אדוקין בשטר דיתקיים השטר בחותמיו ואמרינן בגמ' הטעם משום דסבר רבי מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו משום דנאמן לומר פרוע במגו דמזוייף ואי בתוך זמנו מיירי הוי מגו במקום חזקה ואיבעיא לן בב"ב (דף ה' ע"ב) בזה ולא אפשטא. ומשו"ה לא מצי לאוקמא בכה"ג כי היכי דלא נפשוט האיבעיא מברייתא הלז ועוד האריך מעכ"ת נ"י בזה אליבא דרבא. קשה לי על דבריו דהא איתא בשו"ע חו"מ (כריש סימן מ"ו סעיף ב') דפסק המחבר שם בדעה השניה דאף בשטר שאינו מקוים שיש בו נאמנות נאמן הלוה לומר פרוע במגו דמזוייף ומסיק הרמ"א ז"ל בהג"ה דהכי מסתברא ואף דנאמנות כעדים דמי והוי מגו במקום עדים מ"מ נאמן. והטעם כתב הסמ"ע שם והש"ך שם דמיגו זה עדיפא משאר מיגות משום דהוי מיגו על גופו של הנאמנות דמיגו דהיה טוען מזוייף עם הנאמנות. וא"כ בנ"ד בשטר שאינו מקוים בתוך זמנו נמי פשוט דלא שייך כאן למיגו במקום חזקה דהא אפילו במקום עדים נאמן במיגו כזה משום דהוי מיגו על העדות גופא דאי בעי הוי אמר דהנאמנות מזוייף הוא ולא הוי נאמנות כלל. וה"נ הוי מיגו על החזקה גופא דמיגו דאי בעי אמר דמזוייף השטר וממילא אין כאן תוך זמנו דהא לא ידעינן דהוא תוך הזמן אלא מתוך השטר וכיון דהשטר מזוייף ממילא ליכא זמן וזה פשוט. ועוד ראה גדולה לזה ממה שכתבו הפוסקים והטוש"ע (כר"ס ע"ח) דהא דאינו נאמן לומר פרעתי תוך זמנו דווקא בדאיכא עדים על הזמן אבל במודה בעצמו אף תוך הזמן נאמן לומר פרעתי במיגו דהיה אומר שהוא אחר זמנו. ולכאורה תימה דהאיך כתבו זה לדבר פשוט הא הוי מיגו במקום חזקה והוי ספיקא דדינא. מיהו לדעת הפוסקים דבאיבעיא דלא איפשטא היה מהני תפישה. גם בנ"ד היה מהני תפישה. והאיך כתבו בפשיטות דנאמן. וה"ל לבאר דאינו נאמן רק מטעם ספק. וכמו בתבעו אחר זמנו וטוען שפרעו בתוך זמנו דאינו נאמן רק מצד דהוי ספק. ואין מוציאין ממון מיד המוחזק. אלא ודאי כיון דליכא עדים על הזמן הוי מיגו בגוף הזמן ועדיפא משאר מיגו ולא שייך כלל למיגו במקום חזקה דאפילו במקום עדים אמרינן מיגו בכה"ג. ואם כן תמיהת מעכ"ת כראי מוצק:

אכן ליישב תמיהת מעכ"ת נ"י הנ"ל. נ"ל בהקדם ביאור הסוגיא דשם דלכאורה כל הסוגיא תמוה

תוך זמנו צריך שבועה משום דכפוגם בטל החזקה דאין אדם פורע תוך זמנו והא חזינן דפרע מקצת בתוך הזמן. וכיון שכן בשנים אדוקין בשטר דהוי כפוגם שטרו בעדים. ג"כ בטל התזקה דתוך זמנו. והלכך ס"ל לרבי דיתקיים השטר בחותמיו ואי לא לא גבה כלל משום דס"ל לרבי בעלמא במודה בשטר שכתבו דצריך לקיימו אם כבר עבר הזמן. והילכך הכא בשנים אדוקין אף בתוך זמנו הוי כלאחר זמנו וכנ"ל. ומשו"ה ס"ל לרבי דלא גבי כלל. אבל רשב"ג ס"ל אפי' בשטר דעלמא במודה שכתבו א"צ לקיימו ואף לאחר זמנו. משו"ה בכאן דשניהם אדוקים בשטר יחלוקו. וזהו בשניהם אדוקים. אבל בסיפא פליגי ר"י ורבנן באחר שמצאו ואדוק בו עם הלוח. וס"ל לת"ק דאינו גובה כלל אפי' אם לא היה ביד הלוח משום דחיישינן לפרעון אפי' תוך זמנו דכיון דנפל איתרע. אבל ר"י סבר דלא מיבעיא אם לא היה ביד אחר לחודיה ודאי לא חיישינן לפרעון דכיון דהוא תוך זמנו. אלא אפי' אם אחר והלוח אדוקים בו דבטל החזקה דתוך זמנו דהא הוי כפוגם שטרו. מ"מ הרי הוא בחזקתו למקצת החוב שהוא ביד האחר. והא דנקט באדוקים הוא לרבותא דר"י דאפי' אם גם הלוח אדוק בו. מ"מ אותו המחצית שהוא ביד האחר הרי הוא בחזקתו. וע"כ דס"ל לר"י דלא חיישינן לפרעון אף בחוב שעבר הזמן. דהא הכא בתוך זמנו הוי כעבר זמנו. ושפיר מקשה הגמ' מ"מ אהרדי. ואין מקום לתמיהת מעכ"ת. דאף אם נפרש הברייתא דמיירי בתוך זמנו. מ"מ בשנים אדוקין בטל החזקה דתוך זמנו דהא אנן סהדי דאותו החצי שפרע הוי כפוגם שטרו. ידידו הדו"ש באה"ר ומברכו בברכת כהנים **שלמה ברי"מ הכהן מ"ץ דפ"ק זוילנא:**

תשובת הגרי"מ דייכעס לרבינו

אל כבוד ידידי הרב הג' וכו' מו"ה שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק זוילנא:

א מה שהקשה מעכ"ת על דברי דהא לר"י ע"כ גם רבא מודה דאין אדם פורע תוך זמנו מדמחלק בברייתא דמצא שטר כתובה בין עודה תחת בעלה ונתארמלה. זה אינו דגבי כתובה גם רבא מודה דאין אדם פורע תוך זמנו משום דיוכל להיות שלא יבוא לידי גבייה שמא היא תמות ברישא. וכל היכא דיוכל להיות דלא יבוא לידי גבייה אף רבא מודה דאין אדם פורע תוך זמנו. כמ"ש התוס' בב"ב (דף ה') (ועיין לעיל בדברי בסימן ח'

מה שכתבתי בזה משם התומים) אבל בשטר חוב ס"ל לרבא דאדם פורע תוך זמנו וליכא נ"מ בין תוך זמנו לאחר זמנו. וע"כ צ"ל כמו שכתבתי:

ב ומה שהקשה עוד מעכ"ת על דברי במה שכתבתי דמיגו בגוף החזקה (כיון דהך חזקה הוא כעדים כפי מה שהבאתי דברי המהרי"ט) לא אמרינן. והקשה מעכ"ת מהא דפסק הטוש"ע (בסימן מ"ו סעיף א') דאף בשטר שיש בו נאמנות כיון שאינו מקיים נאמן הלוח לומר פרעתי במיגו דמזוייף. ואף דנאמנות כעדים והוי מיגו במקום עדים. מ"מ נאמן משום דהוי מיגו בגוף הנאמנות. וא"כ ה"ה לענין חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו. זה ליתא. דטעמא דהדעה הנ"ל הוא משום דס"ל דנאמנות לא אלים כו עדים כמו שכתב הסמ"ע שם (ס"ק ב') ומשו"ה ס"ל דאמרינן מיגו בגוף הנאמנות. אבל הך חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו דהוי כמו עדים (כפי מה שהבאתי לעיל דברי המהרי"ט). לא אמרינן מיגו אף בגוף החזקה. ואדרבא משם ראייה לדברי דהא הדעה הראשונה ס"ל דאינו נאמן במיגו אף בגוף הנאמנות. והטעם מבואר בסמ"ע דס"ל דנאמנות הוי כמו עדים ומשו"ה אינו נאמן. ואף דהוי מיגו בגוף הנאמנות בכל זאת אינו נאמן משום דהוי מיגו במקום עדים. וא"כ ה"ה כאן בהך חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו דהוי כמו עדים לכ"ע לא אמרינן מיגו:

ג ומה שהביא מעכ"ת ראייה לרבירי מסימן ע"ח דכתבו שם הטוש"ע דהא דאינו נאמן לומר פרעתי תוך זמנו היינו דוקא בדאיכא עדים על הזמן אבל בדליכא עדים על הזמן נאמן הלוח לטעון פרעתי במיגו דלהד"ם או לא קבעתי לך זמן. ותמה מעכ"ת דהאיך כתב זה לדבר פשוט הא הוי מיגו במקום חזקה והוי ספיקא דדינא. ואף דקיי"ל דבבעיא דלא איפשטא היה מהני תפיסה. בכ"ז קשה על מה שכתב כן בפשיטות דנאמן. וה"ל לבאר דאינו נאמן רק מטעם ספק. והוכיח מזה דכיון דליכא עדים על הזמן הוי מיגו בגוף הזמן ומשו"ה נאמן. לאו ראייה היא כלל. ואישתמיטתיה דברי השו"ע (בסעיף ד') דכתב שם דאם תבעו בסוף היום ואמר לו פרעתיך בתוך זמנו דנאמן במיגו דפרעתיך היום וע"כ מיירי בדאיכא עדים על הזמן דאל"ה תיקשי למה כתב דנאמן במיגו דאי בעי אמר פרעתיך היום. יותר הוי ליה לומר דנאמן במיגו דלהד"ם או לא קבעת לי זמן כדכתב לעיל (סעיף א'). אלא ע"כ מיירי דאף דאיכא עדים על הזמן בכ"ז נאמן במיגו אף דהוי מיגו במקום חזקה וזה הוא

ה' וגם מה שהקשה מעכ"ת נ"י על הא דמוקמינן פלוגתא דרבי ורשב"ג במודה בשטר שכתבו אי צריך לקיימו או לא. וא"כ מאי שייך לשנים אדוקין בשטר הא אפי' אם היה ביד המלוה לחודיה צריך להתקיים השטר בחותמיו אליבא דרבי. וכתב מעכ"ת דצריך נגר ובר נגר דיפרקינה. ואנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ואפרקינה עפ"י מה שכתב המחנה לוי בחידושו לכו"מ שהקשה לפי דעת הרמב"ם (ומכאיו השו"ע ח"מ סימן נ"א סעיף ב') דאם הוציא עליו שטר"ח בעד אחד וטוען הלוח פרעתי הרי זה מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם. והיינו כמ"ש הרב המגיד (בהלכות מלוה ולוה פרק י"ד) בטעמו משום דכיון שאינו מכחיש עכשיו את העד בטענה זו שטוען פרעתי. ממילא דמי ממש לנסכא דר"א דאמרינן מתוך שאיל"מ. והקשה המחנה לוי הא דקתני רבי אומר יתקיים השטר בחותמיו לשון רבים דמשמע דצריך לקיים חתימת שני העדים של השטר. ואמאי הא כיון שהלוה טוען שלך הוא ופרעתי. א"כ ככה"ג הא שפיר סגי בקיום חתימת עד אחד של השטר דה"ל מחויב שואיל"מ. ותירץ על פי שיטת הרמ"ה שהביאו הסמ"ע בח"מ (סימן ע"ה ס"ק ל"ה) דהיכא שאין השנים מחייבין אותו ממון אלא על ידי שבועת התובע אי איכא חד סהדא לא מחייב אותו שבועה דאורייתא דנימא מחויב שואיל"מ. ולפי זה אתי שפיר משום דכיון דמסיק רבא הכא דבמקוים דברי הכל יחלוקו. והיינו משום דהך מילתא דשנים אדוקין דמי ממש למילתא דשנים אוחזין בטלית. וממילא דאין המלוה נוטל כלום עד שישבע שאין לו פחות מחציה. וכמבואר דעת הרמב"ם וש"ע (בכ"מ סימן ס"ה) בשנים אוחזין בשטר דזה ישבע שאין לו בדמים אלא פחות מחציה. וזה ישבע ג"כ ומשלם הלוח מחצה. וא"כ כיון דאפי' איכא קיום על חתימת שני העדים שבשטר אין המלוה נוטל כי אם בשבועה. א"כ ממילא בדליכא קיום רק על חתימת עד אחד של השטר לא אמרינן דין משואיל"מ ופטור לגמרי כדעת הרמ"ה. ולהכי נקט רבי יתקיים השטר בחותמיו משום דצריך דוקא לקיים חתימת שני העדים שבשטר. ע"ש במחנה לוי שמישב בזה כמה קושיות. וא"כ שפיר שייך דין זה לשנים אדוקין בשטר כמובן:

ובגוף קושיית המחנה לוי שהקשה על הרמב"ם מהא דנקט רבי יתקיים השטר בחותמיו דמשמע דאם יקיים חתימת עד אחד לא מהני. והקשה הא הוי לי

בעיא דלא איפשטא והאיך כתב בסתם דנאמן. אלא ע"כ צ"ל כיון דקיי"ל באיבעיא דלא איפשטא קולא לנתבע. משו"ה כתב הטוש"ע בסתם דנאמן. וא"כ ה"ה כאן בסעיף א'. ואין כאן מקום לדברי מעכ"ת נ"י:

ד ומה שכתב ליישב קושייתי דכל הברייתא מיירי (אף הסיפא דנפל ליד דיין) בשניהם אדוקין ומיירי בתוך זמנו ואם היה ביד המלוה לחודיה היה גובה כולו משום כיון דאיכא שטר הוי ליה תרי חזקות (חזקה דתוך זמנו וגם חזקה דשטרך בידי מאי בעי) ולכ"ע לא אמרינן מיגו נגר תרי חזקות והכל מודים דאין צריך לקיימו. [נדבריו תמוהין דהא מעכ"ת נ"י כתב לעיל דמיגו בגוף החזקה אמרינן אף במקום עדים. ואם כן במאי עדיף תרי חזקות מעדים. והכא הוי מיגו בגוף החזקה] והכא כיון דשנים אדוקין בשטר בטל החזקה דתוך זמנו משום דהמקצת שתפוס בו הלוח הוה כמו פוגם שטרו דצריך שבועה אפי' בתוך זמנו. וכמו דאמרינן בשנים אוחזין בטלית דמאי דתפיס האי דידיה הוא ומאי דתפיס האי דידיה הוא ע"ש בדבריו. זה ליתא דזה לא דמי כלל לפוגם את שטרו. משום דהא דס"ל לר"י מיג"ש דצריך שבועה אף בתוך זמנו. היינו משום דכיון דחזיונן דפרע"מקצת איתרע ליה חזקתו דאין אדם פורע תוך זמנו. ומשו"ה צריך שבועה. אבל כאן במאי איתרע חזקה דתוך זמנו דהא לא ידעינן בוראי דפרע לו החצי. והא דאמרינן דאנן סהדי דמאי דתפיס הלוח הוא שלו. היינו משום דהלוח מוחזק ואין מוציאין ממון מחזקתו. אבל חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו לא איתרע בזה דהא לא ידעינן בוראי דפרע לו החצי. וא"כ אף בשנים אדוקין נמי אית ליה להמלוה תרי חזקות. ומיגו נגר תרי חזקות אף לפי דבריו לא אמרינן. וא"כ לא מצי לאוקמי הרישא בתוך זמנו. וממילא הסיפא דקאי על הרישא נמי לא מיירי בתוך זמנו. ואתי שפיר מה שכתבתי:

ובזה אזיל נמי קושייתו שהקשה על הא דמוקמינן הסיפא דנפל ליד דיין באחר שמצא שטר שכתוב בו הנפק. דא"כ מאי שייך זה להרישא דמיירי בשנים אדוקין בשטר, וה"ל למיתני דין זה לקמן. זה לא קשה מידי לפי מה שכתבתי, דמשו"ה קתני לה הכא לארוי דמיירי לאחר זמנו דלא תימא דמיירי בתוך זמנו וקמפלגי ר"י ות"ק בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד. להכי נקט כאן לאשמועינן דמיירי בגווני דרישא, והרישא ע"כ מיירי בלאחר זמנו כנ"ל.

משואיל"מ נ"ל לכאורה ליישב דרבי לשיטתו אויל דלא ס"ל הך דינא דמתוך. דהנה זה ידוע מה שכתבו המפרשים על הא דקשה למ"ד שיעבודא דאורייתא א"כ היכי משכחת לה שבועת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשין. אי בדאית ליה קרקע הוי ליה כפירת שיעבוד קרקעות. ואי בדלית ליה קרקע. א"כ מטלטלי דיתמי לא משתעבדי. ותירצו דמ"ד שיעבודא דאורייתא יסבור כמאן דדריש ריבוי ומיעוטי ולא ממעט קרקע משבועה להך מ"ד כדאיתא (בב"ק דף קי"ז) ומשכחת לה בדאית ליה קרקע. וא"כ רבי דדריש כללי ופרטי (עיין בשבועות דף ד' ובקדושין דף כ"א ובכורות דף נ"ח) ע"כ ס"ל שיעבודא לאו דאורייתא. דאם לא כן תקשי קושייתם האך מוקי לה להאי קרא דשבועת ה' וכו'. אך בכל זאת קשה דאף אי נימא דס"ל שיעבודא לאו דאורייתא מכל מקום היאך מוקי להאי קרא דשבועת ה' וכו'. הא ירושין לא מיחייבי

כלל. וע"כ צ"ל דלא ס"ל הך דרשא דשבועת ה'. וכן כתב הקצוה"ח (בסימן ל"ט) למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא והבאתיו לעיל (בסימן א'). וא"כ לא ס"ל הך דינא דמתוך. דהא דינא דמתוך ילפינן מהך דרשא (עיין בשבועות ד' מ"ז) ושפיר קאמר רבי יתקיים השטר בחותמיו כנ"ל. אך זה ליתא דהא קי"ל אין נשבעין על הקרקעות (עי' בח"מ סי' צ"ה סעי' א') וגם קי"ל כר' אבא דאית ליה מתוך (עי' בח"מ סי' ע"ה סעיף י"ג) וא"כ ע"כ צ"ל דלא תליא זה בזה כמ"ש הקצוה"ח (בסי' ל"ט). וגם אישתמיט להמפרשים דברי התוס' בב"מ (דף ד' ע"ב ד"ה אין נשבעין וכו') שכתבו דאף למאן דדריש רבוי ומיעוטי יש לו שום מיעוט למעט קרקעות משבועה ע"ש. ודו"ש כי נכון הוא:

ממני ידדו לנצח ישראל חיים בלא"א הרב הג' חו"כ וכו' מו"ה אריה צבי הי"ו:

סימן ג

אי שרי לשנוא אדם רשע

א' דמיירי באדם רשע שאינו מקבל תוכחה דאז כודאי מצוה לשנאותו ולא קשה מהך דעירובין דהתם מיירי באדם שיודעים בו שיקבל תוכחה ושפיר מיקרי אחיך ואסור לשנאותו בלבד רק מצוה להוכיחו בפה ואם אינו שומע לו מחוייב להוכיחו פעם אחרת וכפשטיות לשון הגמרא דעירובין הנ"ל משמע דמותר אפילו להכותו ולקללו ע"ז. אך מדב' הרמב"ם שם משמע להדיא דר"ל דלאו ליכא אבל מ"מ אסור להכותו אבל באדם כשר איכא נמי לאו דלא יוסיף. ומה שהק' כת"ר נ' מרבית טפי הו"ל להקשות מאבידה דאמרינן בע"ג ולכל אבידת אחיך לרבית אבידת מומר. ואמנם פשוט דהתם מרביתן מדכתיב אחיך תרי זמני ומיעוט אחר מיעוט אינו אלא לרבית מומר ורשע ומאבידה ילפינן במכ"ש דאסור ליקח ממנו רבית וכל דבר שבממון אבל לאונאת דברים נמעט וכזה נתיישב כל הקושיות ודוק ידדו הדר"ש שלמה כהן פ"ד דפשוט וז"ל:

לבעל השדי חמד
ר"איתי דבר מתמיה בספרו דמר נ"י בחלק הכללים
במע' האל"ף אות ת"ג תימה יקרא על המרדכי
הארוך שכ' בשם ס' החכמה שכ' בשם מורו הכהן
דהיכא דכתיב בתורה אחיך ממעט רשע (ולדעת בעל ס'
החכמה בעצמו גם היכא דכתיב אחיך ממעט רשע)
ותמה דהיאך יפרנס להסוגיא דערכין ט"ז דאמרינן יכול
לא יכנו וכו' ת"ל בלבבך בשנאה בלב הכתוב מדבר.
וע"כ דמיירי ברשע דמותר להכותו על דבר הוכחה
ומ"מ בלאו דלא תשנא עובר ואף דכתיב אחיך. והנה
מאד אני תמיה דהיאך אישתמיט ליה הסוגיא דפסחים
קי"ג דאמרינן שם להדיא דאדם רשע מצוה לשנאותו
דכתיב יראת ה' שנאת רע והא דכתיב כי תראה חמור
שונאך מיירי בשונא ישראל וכגון דראה בו דבר עורה
וליכא סהדי ואי איכא סהדי כו"ע נמי מסנא סני ליה
ע"ש וכבר כתב בהגהות מיימוניות בפ"ו מה' דעות אות

סימן ד

שבועת שומרין במפקיד קטן

בשכר ודאי דפטור מחיוב שומרין דש"ש ומשבועתו ולא קאמר הר"י הלוי דחייב רק בשבועה דפשיעה משום דבחיוב פשיעה ושבועתה לית לן מיעוטא לקטן דאיש דכתיב בש"ח הא אמרינן דקאי אמלוה משום דע"פ כתיב כאן. ומש"ש ליכא למילף דאיכא למימר דפשיעה חמיר וחייב גם בשומר לקטן. ואפשר דגם לעין עבדים ושטרות וקרקעות ס"ל להר"י הלוי ז"ל ג"כ דבפשיעה חייב. וכדעת הרמב"ם ז"ל (בפ"ב מה' שכירות ה"ג) וס"ל להר"י הלוי דגם בשבועה דלא פשעתי ג"כ חייב כיון דאם פשע חייב לשלם וכמ"ש הראב"ד בהשגות שם ע"ש והא דתנן דש"ח אינו נשבע היינו שבועה דאינו ברשותו או שבועה שלא שלחתי בה יד דזה ילפינן דפטור משומר שכר. וקצת י"ל דהיינו נמי טעמו דהרמב"ם ז"ל דמחייב בעבדים ושטרות וקרקעות בפשיעה משום דאזיל לשיטתו דפסק שם בהלכה ז' כדעת רבותיו דשבועת השומרין נשבעין לקטן וע"כ דאמרינן עירוב פרשיות ולא קאי אש"ח והלכך ס"ל דגם לענין עבדים ושטרות וקרקעות אמרינן כן לענין חיובא דפשיעה ודו"ק [אלא דקצת צ"ע דלמה אינו מיחייב גם בשבועה דלא פשעתי כמו דמיחייב לענין קטן ובמקום אחר יבואר בעז"ה] וכזה מיושב ג"כ קושית הר"ן הנזכר בדברי מעכ"ת נ"י די"ל דכפל ילפינן דפטור בשומר לקטן מש"ש דשם כתיב נמי איש וא"כ נמעט קטן מכפל של ש"ש כגון בטוען טענת לסטים מזויין וילפינן מיניה ש"ח במכ"ש דוודאי פטור מכפל ולק"מ קושית הר"ן ז"ל ודו"ק.

שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא

(א) הגר"ח דייכעס בספרו פרחי האביב סי' א וז"ל: בש"ע ח"מ סי' צ"ו ס"ק א' איתא איך נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן וכו', אבל אם שמר לקטן וטען שאבד הרי זה נשבע שבועת השומרין שכיון ששבועה זו על טענת שמא היא באה מה לי קטן ומה לי גדול ע"כ. זה הוא דעת הר"ר יוסף הלוי ז"ל. וטעמו מבואר ברא"ש ובר"ן פ' שבועת הדיינין. דאע"ג דמכי יתן איש אל רעהו ילפינן דאין נשבעין לקטן זה בשומרין כתיב. לאו לענין שומרין הוא דפטור קרא אלא לענין כי הוא זה דכתיב בההיא ענינא דעירוב פרשיות כתיב כאן. וכן דעת הרמב"ם בפ"ג מהל' שכירות ובפ"ה

ע"ד מה שהעיר מעכ"ת נ"י א) ליישב תמיהת הרמב"ן ז"ל על הר"י הלוי ז"ל מהא דלא משני הגמ' דהא דתנן אבל נשבעין לקטן קאי אשבועת השומרין משום דהסוגיא אולא שם אליבא דרב ושמואל והם לשיטתייהו אזלי דלית להו עירוב פרשיות. ודאי עיקר מיעוטא דאיש ולא קטן אשבועת השומרין קאי ואין חילוק לדידהו בין שבועת שומרין לשאר שבועות. והר"י הלוי ז"ל לא כתב לחלק בין שבועת שומרין לשאר שבועות רק לדידן דאית לן עירוב פרשיות ולק"מ קושית הרמב"ן ז"ל זה תוכן דברי מעכ"ת נ"י. ויפה כתב בזה ופשוט דבזה מיושב ג"כ במה שהביא הרא"ש ז"ל שם בפ' שבועת הדיינים סימן ו' דאיכא מ"ד דבשבועת שומרין לא בעינן כפירת שתי כסף משום דעירוב פרשיות כתיב כאן וכסף או כלים דקרא לא קאי רק אמלוה. וכתב שם הרא"ש בשם הבעל המאור והרמב"ן ז"ל להקשות ע"ז מהא דאמר שמואל. אבל טענת מלוה והעדאת עד אחד לא בעינן שתי כסף. ולמה לא אשמעינן שמואל רבותא טפי דאפי' בשבועת שומרין לא בעינן שתי כסף ואף דכסף או כלים בשבועת שומרין כתיב. יעו"ש. אמנם להנ"ל פשוט דלק"מ די"ל דהך איכא מ"ד נמי ס"ל כשיטת רש"י בסנהדרין דף ג' דשמואל לית ליה עירוב פרשיות והלכך לדידיה וודאי דגם דבשבועת שומרין בעינן שתי כסף כיון דלית ליה עירוב פרשיות:

ולענין מה שתמה שם עוד הרמב"ן עליהם דא"כ גם לענין מיעוטא דעבדים ושטרות וקרקעות נמי נימא דעירוב פרשיות כתיב כאן ולא קאי מיעוטא רק לענין שבועת מלוה דהא תרווייהו ילפינן מחד קרא דכי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור. נ"ל דיש ליישב עם מה שהשיג הרמב"ן על הר"י הלוי בהא דס"ל דבשבועת השומרין נשבעין לקטן משום דע"פ כתיב כאן. ותמה הרמב"ן ע"ז דהא גם בשומר שכר כתיב כי יתן איש והתם לא כתיב כי הוא זה דנאמר דעירוב פרשיות כתיב כאן וע"כ דקאי אש"ש גופא והובא דבריו ברא"ש שם סי' כ"ג ולענ"ד י"ל דקושיא חדא מתורצת בחברתה דלענין מטוטא דעבדים ושטרות וקרקעות י"ל דילפינן בש"ח מש"ש במכ"ש דהא גבי ש"ש נמי איכא כלל ופרט וכלל ושם ליכא עירוב פרשיות. וע"כ דקאי אש"ש גופא וכן לענין קטן נמי אם היה שומר לקטן

עירוב פרשיות כתיב כאן. וא"כ ע"כ צ"ל דס"ל כשיטת התוס' שם דף ג' דלא תליא זה בזה אלא אף מאן דס"ל עירוב פרשיות סבר נמי ד"ת חד נמי כשר משום דכתיב בצדק תשפוט עמיתך. וא"כ הדרא קושיית הדא"ש לשיטת הרמב"ם לדוכתא:

ונ"ל להביא ראייה לשיטת התוס' דאף שמואל דסבר שנים שדנו דיניהם דין סבר נמי עירוב פרשיות כתיב כאן מהא דהקשה בשיטה מקובצת בב"מ לרמב"ח דס"ל דשכועת השומרין אינו חייב אלא דוקא כשתבעו שלש פרות וטען השומר חד להד"מ וחד נאנסה וחד קיימת. וא"כ קשה ל"ל קרא לשכועת השומרין דחייב לישבע נאנסה הא בלא"ה כיון דהוא מודה במקצת וחייב לישבע על הך פרה דטען להד"מ א"כ ממילא חייב נמי לישבע על הך דטען נאנסה בגלגול שבועה דגלגול דאורייתא כדאיתא בקדושין דף כ"ז:

וראייתי בשו"ת טו"א שתירץ דמשה"ה עשה התורה שבועת נאנסה לעיקר שבועה ולא לגלגול משום דנ"מ לענין היכי דטען א"י אם נאנסה דאי חייב שבועה משום גלגול הכא כיון דטען א"י פטור משום דלא אמרינן מתוך שא"י לישבע משלם בגלגול שבועה. כדאיתא בח"מ סי' ע"ה ס"ק ט"ו (ואפילו להי"א דס"ל דאמרינן מתוך בגלגול היינו דוקא בשנשבע על העיקר אבל היכי שטען אף על העיקר א"י. מודה דפטור על הגלגול כמ"ש הסמ"ע והש"ך שם ס"ק נ"ב) אבל אי אמרינן דחייב שבועה לא מצד גלגול אלא להתורה חייבתו כשאר טענות כגון מודה במקצת א"כ היכי דטען א"י חייב לשלם דאמרינן מתוך שאיל"מ. ועי' בשבועות דף מ"ז דרב ושמואל לא ס"ל כלל הך דינא דמתוך דדרשי להך שבועת ה' תהיה בין שניהם לדרשא אחריתא ע"ש בגמ' ועיין בתוס' שם ד"ה מתוך וכו'. וא"כ ע"כ צ"ל דלא ס"ל כרמב"ח דאי נימא דס"ל דצריך ג' פרות א"כ תיקשי ל"ל דכתב רחמנא שבועת השומרין ת"ל מצד גלגול. וליכא לתרץ דנ"מ לענין מתוך. דהרי רב ושמואל ל"ל מתוך. וא"כ ע"כ צ"ל דס"ל דאף בחד פרה נמי חייב כאידך מ"ד. וא"כ ס"ל ע"כ ע"פ דהא טעמא דרמב"ח פירש רבא בב"ק דף ק"ז משום דס"ל אין ע"פ. וא"כ ע"כ מוכח כשיטת התוס' דאף המ"ד שנים שדנו דיניהם דין סבר נמי ע"פ וא"כ הדרא קושיית הרא"ש לדוכתא. ואחר כתיבי זאת מצאתי בתשובת רע"א סי' קע"ה שהעיר ג"כ בדברי רש"י הנ"ל ע"ש:

מטוען ונטען. והקשה עליו הר"ן ז"ל שם מהא דאיתא בב"ק דף ק"ו ע"ב א"ר חייא בר אבא אמר ר"י הטוען טענת גנב באכדה משלם תשלומי כפל מ"ט דאמר קרא על כל אכידה אשר יאמר כי הוא זה ישלם שנים ואתיביה ר' אבא בר ממל לרחב"א כי יתן איש. אין נתינת קטן כלום אין לי אלא נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא קטן נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול מניין ת"ל עד האלהים יבא דבר שניהם עד שתהא נתינה ותביעה כאחד ואי איתא תהוי כאכידה ומשני ר"א אכידה קא אתיא מכח בן דעת. ואם איתא דמחייבין שבועת השומרין על טענת קטן אמאי לא מחייבין נמי כפל ע"ש בהר"ן.

ונ"ל דלאו קושיא היא משום דהא טעמא דהרי"ה הוא משום דעירוב פרשיות כתיב כאן. ור"י לשיטתו אויל דס"ל אין עירוב פרשיות כתיב כאן דאיתא שם אר"י הטוען טענת גנב בפקדון וכו' ופליגא ארחב"י דס"ל עירוב פרשיות כתיב כאן ע"ש. וא"כ כיון דר"י ס"ל אין עירוב פרשיות כתיב כאן א"כ אף שבועת השומרין נמי אין נשבעין לקטן משום דכי כתיב כי יתן איש דמיניה ממעטינן שבועת קטן. בשומרים הוא דכתיב למ"ד אין עירוב פרשיות כתיב כאן. א"כ א"ש דברי הרי"ה שם. ובזה יש ליישב קושיית הרא"ש שם בפ' שבועת הדיינין שהקשה לפי שיטה זו למאי צריכין רב ושמואל לדחוק שם בדף מ"ב על הא דפריך הגמ' על המשנה דקתני אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן אבל נשבעין לקטן ופריך הגמ' הא אמרת רישא אין נשבעין ודחקו רב ושמואל לאוקמי הך משנה שם. ולפי שיטה זו אמאי לא תירצו הא דקתני נשבעין לקטן מיירי בשבועת השומרין ע"ש ברא"ש ולפי דברינו ניחא דרב ושמואל לשיטתיהו אולי דס"ל שנים שדנו דיניהם דין שמואל ס"ל הכי בסנהדרין דף ה' ע"ב. ורב נמי משמע דס"ל הכי התם דאמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטר לישקול רשותא מבי ריש גלותא. וכתב שם הרא"ש מלשון האי מאן וכו' משמע אפילו ביחיד שאין מומחה אפי' לא קבלוהו ע"ש א"כ ס"ל דחד נמי כשר וטעמא פירש"י שם בדף ה' משום דס"ל אין עירוב פרשיות כתיב כאן וא"כ לא מצי לתרוצי דהא דקתני אבל נשבעין לקטן מיירי בשבועת השומרין דהא כיון דס"ל אין ע"פ. ע"כ ממעט התורה קטן משבועת השומדין כנ"ל אך זה ליתא לשיטת הרמב"ם גופא דס"ל בפ"ב מהל' סנהדרין דבר תורה חד נמי כשר וס"ל נמי

בלא"ה חייב. דהא איצטריך במקום שאינו תובע כלום וא"י. והעד מעיד שגנב או שאביו הלוח לו עכ"ל. והקשה הגאון הנ"ל אי כופר הכל חייב שבועה דאורייתא א"כ האיך יוכל לומר דהא דמחייב התורה בע"א שבועה היינו כתבעו בספק על פי העד הא יכול הנתבע לפטור א"ע משבועה דאורייתא היינו כשיתבע אותו התובע בספק ע"פ העד ישלם לו ואח"כ יתבע אותו מה ששילם וכאשר ישיב לו התובע שהוא ספק כי הוא לא חייב לו מה ששילם הוי צריך לשלם. דהא אם היה כופר בכרי היה צריך לישבע שבועה דאורייתא לפי סברא דהשתא דכופר הכל תיב. ועכשיו שהוא ספק הו"ל מחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם. ע"ש שהוכיח מזה כשיטת הקצוה"ח בסימן פ"ז ס"ק ט' דעד מסייע פוטר אפילו במחויב שבועה ואינו יכול לישבע דלא כהש"ך:

ול"י נראה דמשום הא לאו ראייה היא כלל דלהתוס' לשיטתם לא קשה קושית הגאון הנ"ל. דהתוס' ס"ל בס"פ ג"פ דלמ"ד שעבודא לאו דאורייתא אפי' שיעבדו בפירוש לא מהני. והקשה הקצוה"ח בסימן ל"ט ס"ק א' דא"כ היכי משכחת שבועת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשין הא יורשין לא מיחייבי כלל. ע"ש שתירץ דלמ"ד שעבודא לא"ד לא ס"ל הך דרשה דשבועת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשין ע"ש. וא"כ ע"כ ס"ל כרב ושמאל דלא ס"ל מתוך שאינו יכול לישבע משלם דהא דינא דמתוך ילפינן מהך דרשה דשבועת ה' וכו'. וא"כ רבה לשיטתיה דס"ל בסוף פרק ג"פ שעבודא לא"ד ע"כ לא ס"ל הך דינא דמתוך כנ"ל ואם כן שפיר הקשו התוספות הכא לרבה מנ"ל דכופר הכל פטור (ומזה ראייה לשיטת התוס' בשבועות ד' מ"ז דאביי לא ס"ל הך דינא דמתוך דהא אביי ס"ל שעבודא לאו דאורייתא לפי מה שכתבו התוס' בגיטין דף נ'. וא"כ ע"כ לא ס"ל דינא דמתוך כנ"ל. ועיין בקצוה"ח סי' הנ"ל. אך א"כ תקשי קושית התוס' בכתובות דף י"ב דהא בב"ב דף ל"ד משמע דאית ליה לאביי דינא דמתוך וא"כ ע"כ צ"ל כשיטת הקצוה"ח סי' הנ"ל דאביי ס"ל שעבודא דאורייתא ע"ש):

ובזה י"ל קושית האחרונים שהקשו על מה שתירצו התו' דילפינן דכופר הכל פטור מדכתיב כי הוא זה דמשמע דוקא מודה במקצת. והקשו דלמא כתב רחמנא כי הוא זה לחייב אף מודה במקצת וכ"ש כופר הכל. ולפי דברינו נחתא דלפי שיטת רש"י בב"ק דף ק"ז

ועוד נראה לי להביא ראייה לשיטת התוס' מהא דאיתא בראש השנה דף כ"ב פלוגתא דר"ש ור"י אי קרובין כשירין לעדות החדש דר"ש סבר רקרובין כשירין לעדות החדש מדכתיב החדש הזה לכם ור"י ס"ל דקרובין פסולין לעדות החדש. והא דכתיב החדש הזה לכם היינו שתהא עדות זו מסורה לכם דבעינן שלשה מומחין. וס"ל לרב הונא שם דהלכה כר"י. ואי נימא דר"י ס"ל עירוב פרשיות כתיב כאן. קשה למה צריך קרא דבעינן שלשה מומחין לעדות החדש הא איתא שם בדרף כ"ה דאין מקדשין את החדש בלילה מאי טעמא משפט כתיב ביה מה משפט ביום וכו'. וא"כ נימא נמי מה משפט צריך מה"ת שלשה מומחין אף כאן צריך שלשה מומחין. וע"ש בתוס' ד"ה עד דאיכא וכו'. וע"כ צ"ל דר"י ס"ל אין עירוב פרשיות כתיב כאן וא"כ ר"ה דפסק שם כר"י ע"כ ס"ל נמי אין עירוב פרשיות וא"כ קשה דהא ר"ה ס"ל בב"מ דף צ"ז ברי ושמא ברי עדיף והתוס' בשבועות דף מ"ז בד"ה אי אמרת הקשו למ"ד ברי ושמא ברי עדיף היכי מוקי לה להאי קרא דשבועת ה' תהיה בין שניהם וכו'. ע"ש שתירצו דמאן דס"ל ברי ושמא ברי עדיף ע"כ ס"ל כרב ושמאל דמוקמי להאי קרא לדרשא אחריתי ע"ש. הרי מוכח דר"ה לא ס"ל מתוך וא"כ ע"כ לא ס"ל כרמב"ח רבעי ג' פרות דא"כ תקשי ל"ל דכתב רתמנא שבועת השומרין כנ"ל. וע"כ צ"ל דס"ל כמ"ד דלא בעי ג' פרות. וא"כ ע"כ סבר עירוב פרשיות כתיב כאן כדמוכח בב"ק דף ק"ז וא"כ קשה דידיה אדידיה. אלא ע"כ צ"ל דאף מאן דסבר ע"פ כתיב כאן סבר נמי מדאורייתא חד נמי כשר וא"כ לא קשה מר"ה דפסק כר"י משום דבאמת נוכל לומר דאף ר"י סבר ע"פ כתיב כאן. ואפ"ה צריך קרא לעדות החדש דבעי שלשה מומחין משום דבדיני ממונות אפי' חד כשר דכתיב בצדק תשפוט עמיתך כשיטת התוס'. ואף שנוכל לומר דרש"י יסבור כתירוץ שני של התוס' דשבועות הנ"ל. בכל זאת קשה על רש"י והא רב נמי ס"ל התם הלכה כר"י ורב לא ס"ל מתוך. אלא ע"כ מוכח מכל הנ"ל כשיטת התוספות:

וראיתי בשו"ת מים חיים מהגאון מו"ה חיים הכהן ראפעפארט חלק ח"מ סי' כ"א שהביא קושית הגאון ר' משולם על התוס' דב"מ דף ג' ד"ה אמר רבה מפני מה אמרה תורה וכו'. וא"ת כופר הכל מנ"ל דפטור. ואין לומר מדאיצטריך למכתב שער אחד מחייב שבועה. ואי כופר הכל חייב מאי נפקא מינה מעד א' הא

ג' אמימרא דר' חייא. ולפי דברינו נחא משום דהתוס' לשיטתם לא קשה על ר"ח משום דאיכא למימר דר"ח ס"ל שעבודא ל"ד כנ"ל:

ולפמ"ש יש ליישב קושית התוס' על דברי רש"י
 כב"מ דף ג' ע"ב שפירש בדברי רבה שם דקאמר והאי בכליה בעי דלודי ליה והאי דלא אורי אשתמוטי הוא דקא משתמיט וכו'. דהיינו דלא נימא מיגו דחשיד אממונא חשוד אשבועתא. והא מסיק בדף ו' דחשיד אממונא לא חשיד אשבועתא. וקשה דילמא ס"ל לרבה כאביי שם דחיישנן שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו. וצ"ל דא"כ למ"ל כלל הך טעמא דאשתמוטי תיפוק ליה דלא שייך לומר מיגו דחשיד אממונא חשוד נמי אשבועתא משום דחיישנן לספק מלוה ישנה (עיין בפני). וי"ל דהנה התוס' בב"מ דף צ"ו ד"ה רב הונא וכו'. הקשו לרב ושמואל דפטרי בחמשין ידענא וחמשין לא ידענא א"כ אמאי חייביה התורה שבועה למודה במקצת יהא נאמן במיגו דאי בעי אמר חמשין ידענא וחמשין לא ידענא ע"ש. ובאמת לפי מה שכתב הר"ן בפרק כל הנשבעין גבי יורשין אי טענו חמשין ידענו וחמשין לא ידענו דצריכין לישבע יודעין ומש"ה קאמר שם הר"ן דאף שטענו חמשין אית לך וחמשין לית לך אינו נאמן במיגו דאי בעי אמר חמשין א"י משום דכיון דאי אמר חמשין א"י צריך לישבע שא"י וליכא מיגו. וא"כ לא קשה קושית התוס' כאן לרב ושמואל אמאי חייב מודה במקצת שבועה יהא נאמן במיגו דאי בעי אמר א"י משום כיון דאי טען חמשין ידענא וחמשין לא ידענא צריך לישבע שא"י וא"כ ליכא מיגו. וא"כ מיושב שפיר שיטת רש"י דמש"ה צריך רבה לטעמא דאשתמוטי קא משתמיט משום דלשיטתו אזיל דס"ל כרב ושמואל דלית להו דינא דמתוך כפי מה שהוכחנו לעיל וא"כ קשה אמאי חייב התורה שבועה למ"מ יהא נאמן במיגו דאי בעי אמר חמשין ידענא וחמשין לא ידענא. ואין לומר דאפי' אי הוי אמר כן נמי שבועה בעי שא"י. וז"א דהא לענין שבועה שא"י שפיר איכא למימר מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא דהא בזה לא שייך כלל הך חששא דספק מלוה ישנה משום דממ"נ אם יש לו עליו ספק מלוה ישנה הרי באמת הוא נשבע שא"י אם הוא חייב לו אותן חמישים כיון שהוא מסופק שחבירו חייב לו כנגד זה מלוה ולא יפרוש על ידי שבועה זו. ואם אין לו ספק מלוה ישנה א"כ לא מצי להשביעו משום דמיגו דחשיד אממונא

דלמ"ד עירוב פרשיות לא צריך מודה במקצת כפקדון א"כ אי נימא דאף במלוה כופר הכל חייב למה כתב רחמנא כיה הוא זה לחייב מודה במקצת במלוה ת"ל ילפינן כמה מציון מפקדון כסברת הפנ"י בכ"ק ק"ו. וע"כ צ"ל דלהכי כתב רחמנא כי הוא זה במלוה לומר דדוקא מודה במקצת הוא דמיחייב אבל כופר הכל פטור. אך למ"ד אין ע"פ א"כ אף בפקדון צריך מודה במקצת. קשה א"כ מנ"ל דכו"ה פטור דלמא כתב רחמנא כי הוא זה לומר דאף מודה במקצת חייב. אך לפי דברינו נחא. דלמ"ד אין עירוב פרשיות ע"כ ס"ל הך דינא דמתוך משום דס"ל דבעינן שלש פרות בשבועת השומרין. וא"כ קשה קושית הש"מ אמאי כתב רחמנא שבועת השומרים ת"ל מטעם גלגול. וצ"ל דנ"מ לענין מתוך. דלא אמרינן בגלגול מתוך כפי מה שהכחנו לעיל תירוץ השו"ת טו"א. וא"כ כיון דס"ל מתוך ממילא מוכח דכופר הכל פטור כקושית הגאון ר' משולם הנ"ל. אבל לשיטת התוס' ב"ק ק"ו קשה קושית המפרשים הנ"ל. וצ"ל דהתוס' ס"ל דמלשון הכתוב על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה משמע דוקא מודה במקצת ולא כופר הכל:

ולפי מה שכתבנו אתי שפיר דברי הראשונים שהקשו על ר' חייא דס"ל בב"מ דף ג' היה כופר בכל ועדים מעידים שחייב לו חמשים שחייב שבועה. הקשו למ"ד שעבודא דאורייתא אמאי חייב שבועה הא הוי כפירת שעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות. עיין בריטב"א ובנ"י שנדחקו ליישב זאת. ולכאורה קשה מאי קושיא היא זו דלמא ס"ל לר"ח שעבודא ל"ד. ולפי דברינו נחא משום דאי נימא דר"ח ס"ל שעבודא ל"ד א"כ לא ס"ל הך דינא דמתוך כפי מה שהוכחנו לעיל. וא"כ ע"כ ס"ל דלא בעי בשבועת השומרין ג' פרות כנ"ל. וא"כ ע"כ ס"ל ע"פ כתיב כאן כדאיתא בב"ק ק"ו ע"ב. ור"ח ס"ל בסנהדרין דף ה' דיחיד מומחה דן. ולפי שיטת רש"י שם ע"כ ס"ל דאין ע"פ כתיב כאן. א"כ קשה דידיה אדידיה. ע"כ שפיר הקשו לר"ח לשיטתו. אבל באמת לפי שיטת התוס' שם דאף מאן דס"ל יחיד מומחה דן יכול לסבור ע"פ. א"כ נוכל לומר דר"ח ס"ל שעבודא ל"ד ולא קשה קושיתם. והשתא אתי שפיר קושית המפרשים שהקשו על התוס' דף ד' ע"ב שהקשו למ"ד שעבודא דאורייתא א"כ מודה במקצת היכי משכחת לה הא כופר שעבוד קרקעות. והקשו המפרשים אמאי לא הקשה התוס' קושיא זו בדף

פטור משבועת מודה במקצת ומש"ה הוצרכה התורה לחייבו שבועת השומרין כנ"ל:

לפי שיטת רש"י יש ליישב קושית הנוכ"י מ"ת חלק ח"מ שהקשה על הא דפריך הגמ' בב"מ דף ה' לרב ששת דס"ל הילך פטור אמאי איצטרך קרא למעט קרקע משבועה הא כל קרקע הילך הוא. והקשה הנוכ"י דלמא ס"ל לרב ששת כמ"ד עירוב פרשיות כתיב כאן ובפקדון לא צריך כלל מודה במקצת לשיטת רש"י בב"ק דף ק"ו. וא"כ שפיר צריך קרא למעט קרקע משבועה בפקדון דלא הודה במקצת דלא הוי הילך. ונעזר הקשה מאי פריך הגמ' לר"ש מרמב"ח הא טעמא דרמב"ח הוא משום דס"ל אין ע"פ כתיב כאן. ודילמא סבר ר"ש ע"פ כתיב כאן ע"ש. עוד הקשו התוס' שם מאי פריך הגמרא לרב ששת דוקא הא לר"ח נמי קשה וכו' ע"ש. וי"ל דהגמרא פריך לרב ששת לשיטתיה לפי שיטת רש"י הנ"ל דבסנהדרין דף ו' ע"א אמר רב ששת טעה בדבר משנה וחוזר הא בשיקול הדעת דינו דין. ומשמע מלשון ר"ש דקאמר טעה כלשון יחיד דאפילו יחיד אם טעה בשיקול הדעת דינו דין. א"כ סבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן לשיטת רש"י. ושפיר פריך הגמ' דר"ש לשיטתו ע"כ סבר כרמב"ח. וא"כ לא קשה נמי קושית התוס' דמקשה דאמאי לא פריך הגמ' לר"ח משום דלר"ח לא קשה דאיכא למימר דס"ל עירוב פרשיות כקושית הנוכ"י. אך התוס' לשיטתו אזיל דלא ס"ל שם כרש"י בסנהדרין וגם ס"ל בב"ק דף ק"ז דבפקדון נמי צריך מודה במקצת ושפיר הקשו התוס'. אך בלא זה קושית התוס' קשה אף לפי שיטת רש"י משום דר"ח ס"ל בסנהדרין ד"ה ע"א אין ע"פ לפי שיטת רש"י שם ע"ש. וגם קושית הנוכ"י קשה לפי שיטת הרמב"ם דס"ל בסנהדרין כהתוס' כפי מה שהבאנו לעיל ובב"ק ס"ל כרש"י דבפקדון לא צריך מודה במקצת ועיין רמב"ם פ"א מהל' טוען ונטען הל' א':

ונחזור לעניננו ליישב קושית הרא"ש בשיטת הרמב"ם דס"ל דשבועת השומרין נשבעין לקטן א"כ אמאי לא מוקי הגמ' שם בשבועות דף מ"ב הך משנה דקתני נשבעין לקטן בשבועת השומרין. ועוד קשה לי לפי שיטת התוס' בריש פרק בן סווד ומורה ומביאו הרמ"א בחושן משפט סעיף א' דשבועת עד אחד נשבעין לקטן אם כן אמאי לא מוקי הגמ' בשבועות הא דקתני אבל נשבעין לקטן בשבועת עד אחד:

חשיד אשבועתא לכן טעמא שייך שפיר אפי' לענין שבועה שא"י גם כן:

אך התוס' לשיטתם אזיל דס"ל בב"מ צ"ז דלא אמרינן מיגו דאי בעי אמר א"י משום דאין אדם טוען ברצון א"י וא"כ ליכא למימר דמש"ה הוצרך רבה לטעמא דאשתמוטי כרי שלא תיקשי אמאי חייבה התורה שבועה במ"מ יהא נאמן במיגו דאי טען א"י. דהא זה לאו מיגו הוא כנ"ל וא"כ שפיר הקשו:

ונחזור לעניננו ליישב שיטת רש"י משום דרש"י אזיל לשיטתו דס"ל עד המסייע פטור משבועה ויש להוכיח כן מרש"י בכתובות דף פ"ז דאיתא שם הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה. עד א' מעיד שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה. ושם בגמ' הפוגמת וכו' סבר רמב"ח למימר שבועה דאורייתא. ונ"מ דלא מפכינן לה. ולקמן על הא דקאמר הגמ' עד אחד מעיד שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה סבר רמב"ח למימר שבועה דאורייתא וכו' ולא פירש"י דנ"מ דלא מצי להפכה עליו. וע"כ צ"ל דרש"י ס"ל עד המסייע פטור משבועה וא"כ אי מהפכה עליו יהיה לו עד המסייע שאמר שהיא פרועה ואינו צריך לישבע. ע"ש בקרבן נתנאל. וא"כ א"ש דלעולם י"ל דרב ושמואל ס"ל אין עירוב פרשיות כתיב כאן ובעי ג' פרות ולא קשה א"כ ל"ל דכתב רחמנא שבועת השומרין הא רב ושמואל ל"ל מתוך. זה לא קשה משום דנ"מ היכי דיש עד המסייע להשומר שלא נתן לו אלא שתים. כגון שהעד מעיד שלא זו ידו מתוך השומר וזה אינו יודע אם נאבדה הפרה באונס או בפשיעה וא"כ פטור משבועת מודה במקצת וא"כ אי לא כתב רחמנא שבועת השומרין היה פטור מהגלגול דהא לית כאן גלגול כלל. להכי חייבו התורה שבועה שנאנסה דאז אף שיש לו עד המסייע על הך דכפירה בכל זאת חייב שבועה על הך דנאנסה. ולפי"ז צריך לומר דהפוסקים דס"ל עד המסייע אינו פטור משבועה (עיין בחי"מ סי' פ"ז סי"ו) ע"כ ס"ל דלא אמרינן בגלגול מתוך, דאי עתה תקשי קושית הנ"ל. ול"ל דנ"מ היכי דיש להשומר שני עדים על הך דכפירה משום דכיון דס"ל לרמב"ח דצריך ג' פרות א"כ פטור משבועת השומרין דכיון שהעדים אומרים שלא נתן להשומר אלא שתי פרות א"כ התובע הוחזק כפרן וליכא כאן תביעה אלא שתי פרות. אבל היכי דליכא אלא עד אחד לא הוי התובע הוחזק כפרן. ואיכא כאן תביעה ג' פרות וכיון שיש להשומר עד המסייע על הך דכפירה

וראיתי בשער המשפט סי' צ"ז ס"ק ג' שתירץ קושית הרא"ש שהקשה לשיטת הרמב"ם הנ"ל בדרך נכון מאד. משום דלשיטת הרמב"ם דס"ל דבשמר לקטן חייב בשבועת השומרין לפי שאינו נשבע מחמת טענת ברי דהוא הדין דשמר לחשו"ק נמי חייב שבועת השומרין דדוקא לענין היסת אין נשבעין על טענתם דאין נשבעין על טענת ספק וטענת חרש ושוטה לא חשיב טענת ברי אבל בטענת שומרין דנשבעין. בטענת ספק אין חילוק בין חרש ושוטה לאינש דעלמא וא"כ לא מצי הגמ' לאוקמי הא דקתני אבל נשבעין לקטן בשבועת השומרין דא"כ אמאי נקט אבל נשבעין לקטן

ה"ל למתני לרבותא טפי אף לחרש ושוטה נשבעין שבועת השומרין ואמאי שני במלתא דברשיא נקט חרשו"ק ובסיפא קטן לחודא ולכך הוצרך לשנוי דמיירי כבא בטענת אביו ולכך נקט קטן לחודא ע"ש בשער המשפט. וא"כ לא קשה נמי מה שהקשיתי על התוס' משום דהא דס"ל להתוס' דשבועת ע"א נשבעין לקטן היינו משום דס"ל להתוס' דשבועת ע"א נשבעין לקטן היינו משום דס"ל דטוען ספק ע"פ העד חייב וא"כ אף בחרש ושוטה נמי נשבעין שבועת ע"א וא"כ ליכא לאוקמי הא דקתני אבל נשבעין לקטן בשבועת ע"א דא"כ אמאי לא קתני נמי חרש ושוטה כנ"ל:

סימן ה

בענין מנא תבירא תבר

וזאת אשר כתב לי בנידון זה הגאון ר' שלמה הכהן שליט"א מו"צ דפה ביום א' עשרה ימים לחדש אדר תרנ"ז לפ"ק

אחדש"ת הרמה באתי להשיבו על שני מכתביו היקרים אשר נתכבדתי מאתו לשלוח אלי ולבקרם ולחוות דעתי בזה. והנה כאשר התחלתי לעיין

במכתביו היקרים וקראתי בהם בשנים או שלשה דלתות, ראיתי כי הם כולם אהובים וברורים להלכה, והם דברים נכונים וישרים למוצאי דעת ואין בהם שום עקב ונפתל בהם, וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרון משמיה וכמעט שאין לי מה להוסיף עליהם וגם לגרוע מהם כי תיכף כאשר ראיתי השאלה, באיש אחד ששכר בקבוק י"ש של חבריו, וע"י ההיזק שעשה הגיע לחבירו טובה

(א שאלה: האין נהגו כימים הקדמונים בזמן התלמוד כמעשה שהיה בכפר אחד שדר שם איש אחד והיה מחזיק בסתר י"ש למכור בלא (פאטענט) נגד חוק הקדיה, ולפעמים היו באים ממוני המלך [אקציוניקס] לחפש אם ימצאו י"ש שמוכר אזי יקחו את הי"ש, ועוד ילם כסף עונש כחוק, ופעם אחד בא איש אחד אצל המוזג הנ"ל והיה שם אצל המוזג בקבוק אחד של י"ש מלא ושבר את הבקבוק ושפך את הי"ש, ועודם מביטים על הנוזק באו פתאום ממוני המלך וחפשו ולא מצאו י"ש ולא יכלו לעשות (פריטאקאל) לחייבו עונש, וניצל על ידי הנוזק מעונש רב, אם חייב האיש לשלם עבור ששבר הבקבוק ושפך את הי"ש, כיון שאף אם לא היה שבר הזה לקח הממונה את הי"ש ועוד נטל עליו כסף עונש לשלם, ועל ידי הנוזק ניצל מזה, נמצא שיש לו טובה מהרעה:

תשובה: לכאורה נראה שהוא פטור מלשלם מההיא (רב"ק י"ז) דאמר רבה זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור דאמרין ליה מנא תבירא תבר, וכן פסקו כל הפוסקים, וא"כ הכא נמי לכך שיצא לו טובה מזה ששכר, הרי אם לא היה שבר היה לקח הממונה את הי"ש וא"כ מנא תבירא תבר, אך מרבירי התוס' שם ר"ה זרק נראה דחייב, דכתבו שם ח"ל: נראה דאם אחד זרק אבן או חץ על הכלי ובא אחר וקדם ושברו דפשיטא דחייב ולא שייך כאן מנא תבירא תבר כו', וסברא פשוטה היא לחלק בין זורק אבן לזורק כלי עצמו ע"ל, וא"כ הכא נמי פשיטא דמי לזורק חץ המשבר חייב:

ועוד נראה לי ראיה דחייב מהא דב"מ (ל"ו ע"ב) גבי פשע בה רצאה לאגם ומתה, פלוגתא דאביי ורבא וס"ל לרבא דפטור דמלאך המות מה לי הכא מה לי התם, וקאמר הגמרא ומודי רבא כל היכא דאינבנה גנב כאגם ומתה כדרכה בי גנב דחייב, מ"ט ראי שבקה מלאך המות בביתיה דגנבא הך קיימא עכ"ל הגמ', ופירש רש"י משעת גניבה היא אבודה מהבעלים דא"ג שבקה מלאך המות בי גנב הוה קיימא הלכך החיוב בא לו על שעת הגניבה עכ"ל, ועד כאן לא קא מבעיא ליה לרבא שם בב"ק דלמא אולינן בתר תבר מנא ולא בתר מעיקרא ואז השני חייב, אבל הכא כיון שנתחייב השומר מעת שנגנבה אינו יוצא מתוך חיובו, ודמי זאת לזורק חץ וחייב המאבד, וא"כ נר"ד פשיטא דחייב המשבר:

אך ככ"ז נראה לי דפטור מטעם כיון דע"י ששוכר ניצל מלשלם עונש, וטובה גדולה עשה לו בזה, וחילי דילי מההיא דמנחות (דף ס"ד)

בנין חייב חו"מ סימן ה שלמה תיא

לאח"כ אירע איזה סיבה ומעשה שהשכירה היה טובה לבעל הכלי, ובפרט דגם גופה אינה דבר ההוה להיות ואינו מוכרח כלל מתחילה שאירע הסיבה פשיטא דהשובר חייב, ואדרבה מדברי רבה גופיה שהביא כת"ר נ"י ראה לפטור, מזה גופא ראה ברורה לחיוב דהא בהדיא כתב רש"י והמשבר פטור אבל הזורק חייב, וכן מפורש להדיא ברמב"ם ובטור. שלחן ערוך (סימן שפ"ו סעיף ר) דהזורק חייב לשלם, וא"כ הדברים ק"ו דמה התם שנשבר הכלי קודם שבא לארץ מ"מ חייב הזורק משום דאי לאו שנשבר ע"י המשבר היה נשבר ע"י זריקתו, וא"כ פשיטא דבנד"ד דשבר ממש בידים ובעת השבירה עדיין לא נעשה שום דבר בכלי רק אח"כ נולד דבר חדש פשיטא דחייב:

וידמי ממש להא דהביא כת"ר מהש"ס דב"מ (רף ל"ו) דמודה רבא על היכא דאיגנבא גנב באגס ומתה דרכה בי גנב דחייב, מ"ט דאי שבקה מלאך המות בכיתא דגנבא הוי קיימא. והטעם בזה פשוט כיון שכבר נתחייב השומר לשלם בעת שגנבה שוב אינו פטור לעולם מתשלומין אף דאירע א"כ מעשה דבלאו הגניבה ג"כ היה אונס דהיתה מתה בלא"ה ואף דהתם הוה בה אח"כ ממילתא דאונס, ובנד"ד אירע דבר שקרוב להיות והוא דבר המצוי מ"מ לא מציינו גבי חיוב ממן דאמרינן

גדולה שניצל ע"י זה מעונש רב, עלה בדעתי מה שיש לדמות שאלה זו ומצאתי אח"כ בדברי כת"ר נ"י שהביא כל המקומות בש"ס שעלו ברעיוני בתחילת ההשקפה. אך בהיות שאין בהמ"ד בלא חידוש ראיתי מעט להוסיף על דבריו, וכמו שאמרו חז"ל בכרייתא דשנו חכמים במדות שהתורה נקנית בהם להיות שומע ומשיב שומע ומוסיף וכו' וזה החלי בעז"ה:

ובראש כל מראין ראיתי להעיר ולעמוד על דבריו, במה שרצה להביא רא"י לזה מהזורק כלי מראש הגג ובא אחר ושבר במקל דפטור המשבר משום דמנא תבירא תבר דבנד"ד נמי פטור המשבר משום דבלא"ה היו נוטלין ממנו הי"ש ואדרבה היה צריך לשלם ממון רב, הנה מלבד שכת"ר דחה בעצמו מדברי התוס' דלשם, דאם זרק אבן על הכלי ואף דעומד הכלי להשבר ע"י האבן מ"מ אם בא אחר ושברו חייב משום דהכלי בעצמה בעת השבירה עדיין היא שלימה ולא נעשה בה שום דבר, ואכן לולב דברי התוס' דאף אם נימא דלא כהתוס' דבזרק אבן על הכלי ג"כ פטור המשבר וכמו שאכתוב לקמן בעז"ה דיש פוסקים שפסקו דלא כהתוס', מ"מ לא דמי לנד"ד דהתם כבר היה עומד הכלי להשבר קודם ששיבר המשבר, אבל בנד"ד בעת ששיבר לא נולד בדבר שום ריעותא כלל אך

דאיתא שם ראיתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה בשבת להעלות דגים והעלה דגים חייב, להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה; אמר פטור ורבא אמר חייב, רבה אמר פטור זיל בחר מעשיו ורבא אמר חייב זיל בחר מחשבתו, עכ"ל הגמ', ופירשיי אטעמא דרבה זיל בחר מעשה ואיגלאי למפרע דשפיר עבד, ופסק הרמב"ם וכל הפוסקים כרבה דפטור ואפילו לא שמע שטבע תינוק, אלמא אף דכחנתו היה לאיסור סקילה ויוכל להיות שגם תחילת מעשיו היה באיסור, כגון שהמצודה ירד למצולה וצד דגים ואז חייב אף שלא הוציאה עדיין מהים כיון שכבר הם ניצודין ועומדים, בכ"ז אם אף בחזירתו המצודה מהים העלה תינוק או פטור ונתקן האיסור, כן משמע מהגמרא מדסתמא לה סתומי משמע בכל גוונא שאם רק העלה תינוק או פטור משום דאיגלאי למפרע דשפיר עבד, וא"כ גם כאן בנד"ד אף שמתחילה עבד לו היזק ששבר לו הכלי י"ש בכ"ז אם אח"א נמצא שעשה לו טובה בזה אזי פטור:

ואין לומר דממונא מאיסורא לא ילפינן, הא כבר כתב הגאון בעל חכם צבי בתשובותיו (סימן כ"א), היכא איך למדין ממונא מאיסורא דלפתוא הוה להוציא ממון אוי איך למדין להוציא, אבל להחזיק ממון לאוקי ממונא בחזקת בעליו פשיטא שלמדן. ועוד הוא ק"ו מה איסורא שאנו הולכים בו אחר הרוכב ק"ו ממון שאין הולכים בו אחר הרוכב פשיטא שאנו מוציאין מיד המחזק ע"ש הי"ט, וא"כ גם כאן ק"ו מה לענין איסור סקילה אמרינן איגלאי מילתא למפרע ופטור כש"כ לענין להוציא ממון דאי אמרינן איגלאי מלתא למפרע דשפיר עבד ואין מוציאין ממון מיד המחזק ופטור המשבר:

אך זאת נראה לי שבדיני שמים הוא חייב כעין שאמרו חז"ל בנזיר וקדושין (פ"א), מי שנתכרין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה, והא נמי כיון שנתכרין להזיק אף שאחר כך יצא לחברו טובה מזה בכ"ז חייב בדיני שמים, והתם נמי אף שהעלה תינוק ולא ניתן לדונו כסקילה אף בדיני שמים הוא חייב:

ועוד נראה לי ראה לדין זה, מיוסף שאמר לאחיו כאשר הגידו לו עתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך, וכתוב ויאמר להם יוסף אל תיראו התחת אלהים אני כר אלקים חשבה לטובה, אלמא אף שאחיו כינו לרעה להזיק אותו, השיב להם יוסף איני בדין שאענש לכם כיון שבא לי טובה מזה רק בדיני שמים אתם חייבים, וזה אין שייך לי כי התחת אלהים אנכי, יצא לנו הדין כל מקום שאחד כיון לעשות לחבירו היזק או רעה ונהפך לטובה או פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים:

תיב בנין ח"ב חו"מ סימן ה שלמה

להסתפק שהעלה התינוק מקודם או בבת אחת, אבל אם ידוע להיפך שהעלה הדגים מתחילה גם לרבה חייב דהא בכה"ג מחשבתו וגם המעשה היה באיסור, אף דאח"כ העלה גם תינוק מ"מ א"א לפוטרו מחמת המעשה שעשה בתחילה דהא בלישנא בתרא לא אמרינן דדעתו היה גם אתינוק והלכך גם לרבה חייב:

וממילא כנדר נמי דהמחשבה וגם המעשה היה להזיק לחבירו גם לרבה חייב לשלם ובמה שאח"כ היה ההיזק לטובתו א"א לפטרו מחמת זה כמו התם אם העלה דגים בתחילה ואח"כ התינוק והוכרר הדבר למפרע דפריסת המצודה היה לתועלת של פיקוח נפשות מ"מ חייב חטאת או סקילה וכן להיפוך לחיוב לנדר"ד אין להוציא משם דאף לרבה דס"ל דחייב משום דגברא לאיסורא קמכוין התם דעיקר חיוב חטאת וסקילה בא בשביל העבודה שעשה שעבר ע"ד תורה ועשה מלאכה בשבת וכיון דגברא לאיסורא קמכוין וגם נעשה מלאכה גמורה על ידו דהא העלה דגים ג"כ הילכך חייב משא"כ בענין היזק ממון דאין החיוב משום שעבר עבירה דהזיק ממון חבירו דהרי לא מצינו לאו במזיק ממון רק דאיכא איסור כל תשחית וזה נוהג אף בממון עצמו ועיקר החיוב הוא מחמת שהפסיד ממון חבירו וא"כ בגוונא דלא הפסיד כלל כמו בנדר"ד י"ל דפטור. ותדע דהא במציל עצמו בממון חבירו דקיי"ל דחייב לשלם כתבו התוס' דלכתחילה כודאי מותר להציל עצמו בממון חבירו דקיי"ל דחייב לשלם כתבו התוס' דלכתחילה כודאי מותר להציל עצמו בממון חבירו דהא חייב בהצלת נפשות גם בממונו וכדאיתא בסנהדרין (דף ע"ד) ומ"מ חייב לשלם לחבירו מה שהוציא על הצלתו הרי דחייב תשלומין אינו משום האיסור שעשה רק משום ההפסד וא"כ י"ל להיפך במקום דליכא הפסד פטור ואף שלא היה רשאי להזיק והלכך אין להוציא משם לשום צד:

וגם מה שהכריח כת"ר נ"י דמ"מ דיני שמים הוא חייב, ממה שאמרו חז"ל על קרא דאישה הפרס וה' יסלח לה, דאם נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך סליחה וכפרה והכא נמי כיון שנתכוין להזיק אף שלאח"כ יצא להם טובה מזה ג"כ חייב בר"ש, הנה לפמ"ש"כ לחלק בין מזיק לשאר איסורין דבמזיק תלי העיקר אם היה לו היזק לחבירו או לא תו אין ראיה משום, דאפשר דבמזיק אף בר"ש אינו חייב.

הוכרר הדבר למפרע לפוטרו ממון, ועוד דהא קיי"ל דאין ברירה במלי דאורייתא ואף לדעת הרמב"ם והר"ן והובא להלכה באה"ע (ס" קל"א סעיף ד') דהא דקיי"ל דאין ברירה היינו לקולא אבל לחומרא יש ברירה מספק, וע"ש בב"ש דהמהרש"ל ביש"ש כפרק מרובה חולק על זה וס"ל דאין ברירה כלל ואפילו לחומרא ואינו גירושין כלל ואין קידושין תופסין בה אם אמר לסופר כתוב לאיזה שארצה אגרש, וגבי ממונא כל ספק ממונא הוי חומרא לתובע וקולא לנתבע, מ"מ בנדר"ד לא שייך כלל לברירה דאינו ברור כלל דהיה מגיע היזק לבעל הי"ש אם לא היה שובר הבקבוק, דאפשר דהיה טומן הבעה"ב הבקבוק תיכף שבאו הממונים לביתו או שהיה מפיס אותו בממון וכדומה והרבה אופנים יש להצלה ולא ברי היזקא כ"כ דנימא דהוכרר הדבר למפרע וכדומה לזה אמרינן דהפורע חובו של חבירו שלא מדעתו א"צ הבע"ח לשלם לו דיכול לומר דאי מפיסינא ליה בדברים, ואף דאין ראיה מהתם דהתם אמרינן הך סברא לפטור הבע"ח וכאן אנו באין לחייבו מחמת הך סברא מ"מ מצינו דתפסינן לסברא זה דהוה מפיסינן:

וגם מה דהביא ראיה מהא דפורש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים, דקיי"ל כרבה דפטור דאזלינן בתר מעשיו, שאני התם רבאותה מלאכה דצירה גופא היה בה פיקוח נפשות ואף דהדגים ניצודין מתחילה קודם שהעלה התינוק מ"מ מידי ספיקא לא נפקא דשמא העלה תינוק מתחילה בתוך המצודה וא"א לחייבו חטאת או סקילה מספיקא, וקצת משמע מלשון המימרא בלישנא בתרא שם דשני בלישניה מלישנא קמא, דבלישנא קמא איתא והעלה דגים ותינוק ובלישנא בתרא איתא להיפך והעלה תינוק ודגים, נראה דבלישנא קמא דס"ל דאף רבה לא פטר רק משום דכיון רשמע שטבע תינוק בים דדעתו היה אתינוק, קמ"ל רבותא דאף שידוע שהעלה הדגים מתחילה מ"מ פטור משום דכוונתו היה להצלת נפשות, אבל בלישנא בתרא דס"ל רשמע לאו דוקא והא דנקט שמע לרבותא דרבה דאף דשמע חייב וכמו שפירש רש"י שם וראיתי לכת"ר נ"י דהעתיק בלישנא דג' לא שמע, ותמהני דהרי תיבת לא, נמחק שם בגמ', וכן משמע בהדיא ברש"י דלא גרס לה דהרי כתב בהדיא דהא דנקט שמע הוא לרבותא דרבה, ועיקר טעמו דרבה הוא משום דזיל בתר מעשיו א"כ אפשר דבדיוק נקט והעלה תינוק ודגים, והיינו אם ידוע שהעלה תינוק מקודם או בבת אחת או לכה"פ ריש

אשריך ר"ע שזכית לשם ולא הגעת לרועי בקר והשיב להם אפילו לרועי צאן, וכתוב בשם האר"י ז"ל דאמרו לו דאשריך שזכית להיות כפרה בשביל השם יתברך ועדיין לא הגעת למעלת של רועי בקר והשיב להם דאפילו למעלת השבטים שהיו רועי צאן ג"כ לא הגיע כ"כ בסי' הנ"ל בשם כתבי האר"י ז"ל, ועפ"ז אמרתי לפרש הברייתא שכל ימיו לא היה ירא מהחטא של מכירת יוסף, דהיה חושב שלא היה בזה עבירה גדולה כל כך משום דאלהים חשבה לטובה, והלכך אף דידע דהוא מעשרה שבדור הצריכין לקבל עונש עבור חטא של מכירת יוסף, מ"מ היה סבור שהעונש שלו לא יהיה גדול כ"כ שיצטרך ליהרג על קידוש השם, אבל כיון שהגיע למקרא הזה היה בוכה דאף למי שעלה בידו בשר טלה צריך כפרה כ"ש בחטא של מכירת יוסף שעלה בידים ג"כ בשר חזיר, דהרי מכרו באמת ליוסף והיה מחשבה ומעשה לרעה, אך לבסוף הוברר הדבר דהיה לטובה, לכן לא אמר ואכלו בשר חזיר, דהרי באמת היה המכירה טובה גדולה ליוסף ולכל העולם, אך בעת מעשה עלה בידים בשר חזיר, דבעת מעשה היה עדיין הדבר דומה כבשר חזיר, והלכך הוצרך ללמוד זה מק"ו, דמקרא לא ידעינן רק אם אוכל בשר חזיר ממש, והיינו דנקט בשר חזיר משום דאיתא באיזה מדרש דעתידין חזירים לטהר כמו שהובא בספרים * ומ"מ האוכל עכשיו בשר חזיר לוקה, ה"נ במכירת יוסף ואף דגלוי וידוע לפניו דיהיה לטובה גדולה והיה סיבה ג"כ מן השמים מ"מ כיון דהם לא ידעו מזה צריכין סליחה וכפרה, ולפיכך היה בוכה, כן אמרתי מכבר קרוב לשלשים וארבע שנה, וא"כ בנד"ד נמי דמי לחטא של מכירת יוסף, וא"כ אפשר דבדיני אדם נמי חייב:

ומה שהביא עוד כת"ר ראייה דבדיני שמים חייב מהא דאמר יוסף לאחיו התחת אלוקים אנוכי. לענ"ד אינו ראייה של כלום, דבאמת הגע בעצמך אם אדם גנב נפש ומכרו והתרו בו לחנק ועד שבאו עדים לב"ד להעיד עליו עלה האיש לגדולה ע"י המכירה והיה המכירה לטובתו, הכי יעלה על דעתך שב"ד יפטרו אותו מחיוב מיתה, חס מלהזכיר דמ"מ עבר עבירה שיש בה חיוב מיתה והב"ד מחריבים לעשות כמו שצותה התורה, ומה שהיה בדבר לטובה אינו שייך להם דאפילו

וכן מצינו להיפך בב"ק (דף נ"ז) דאם שוויה לקמת חבירו טמון באש ואף דמכוין לטובה, מ"מ כיון דעל ידו היה גרם הפסד לחבירו שע"י זה נפטר בעל האש לשלם חייב בד"ש, הרי דלא משגיחינן בכוננתו רק העיקר תליא אם גרם היזק לחבירו או לא, וגם אין להוציא מזה דבדיני אדם פטור ואף דנתכוין לאכול בשר חזיר, דשאני התם דעלה בידו בשר טלה באותו דבר עצמו רק דלא ידע דהוא בשר טלה, אבל בנד"ד הרי נתכוין לאכול בשר חזיר וגם עלה בידו בשר חזיר רק דאח"כ אירע מעשה דנתהפך להיתר, וי"ל דבכה"ג גם בדיני אדם חייב:

וזוה קרוב לשלשים וארבע שנה אשר ביארתי בזה דברי הברייתא דקידושין (דף פ"א), דר"ע כשהיה מגיע למקרא הזה דאישה הפרם וה' יסלח לה היה בוכה ואמר מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כו"כ. (א) וצריך להביך מ"ש דר"ע היה בוכה על זה יותר משאר התנאים, (ב') יש לדקדק דמה היה נצריך ר"ע ללמוד בנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר מק"ו, הרי זיל קרי בי רב הוא דמי שאוכל בשר חזיר עובר בלאו ופשיטא דצריך כפרה. ג') מהו הלשון ועלה בידו בשר חזיר, והוה ליה למימר ואכל בשר חזיר הלא העלה אינו מעלה ומוריד. ד') מ"ש בשר חזיר דנקט משאר איסורים וטפי הו"ל למנקט בשר נבילה דהוה דבר השכיח ביותר:

ואמרת ליישב הכל כחדא מחתא בעז"ה, דהנה ידוע דעשרה הרוגי מלכות היה בחטא של מכירת יוסף ומשו"ה היו עשרה משום שצירפו השכינה עמהם והיו עשרה, וכמו שפירש"י בחומש. ובילקוט משלי איתא דבכל דור ודור נהרגין עשרה צדיקים בשביל חטא מכירת יוסף ובזמן ר' ישמעאל כה"ג ורשב"ג היו עוד שמונה אך דלא ידעינן מאן נינהו או דלא היו חשובין כ"כ ומשו"ה לא חשיב להו, ובזמן ר"ע היה עוד תשעה וכן בזמן ר"ח בן תרדיון, ובזה נסתלק הקושיא שמקשין העולם והלא בקינות לא חשיב כי אם שבעה וגם לא היה בזמן אחד. אבל לפי ד' הילקוט נסתלק כל הקושיא. ואיתא בספר מגלה עמוקות דר"ע היה כפרה בעבור השכינה, וזה שאמרו לר"ע ביכמות (דף ט"ז)

כדרכה כי גנב דחייב הוא ראייה גמורה דחייב בנד"ד, דהרי התם ג"כ לא גרם לו שום חזוק דהא בלא"ה היתה מתה כדרכה בבית הבעלים ואעפ"כ חייב, אך גם משם יש לדחות דשאני התם דמ"מ כבר נגנבה והחויב בא בשביל שלא שמר את שמירתו, וְבִפְרֵט לִמְדֵי דַסְתָּם גְּנִיבָה יֹאשׁ בְּעֵלִים הוּא וְכָבֵר נִתְיָאֵשׁוּ הַבְּעֵלִים מִן הַחֶפֶץ וְאִינוּ חַיִּיב הַשּׁוֹמֵר רַק דְּמִיָּם, וְאִ"כּ מֵאֵי נִפְקָא מִינָהּ לְהַבְעֵלִים אִם יִשְׁנֵם עֲדִיין בְּעֵין אִו דַּמְתָּה, וְתַדַּע דַּאֲפִילוּ נִגְנְבָה בְּאוֹנָס וְאִח"כּ הוֹכֵר הַעוֹבֵד אֲמַרִינן (בב"ק ק"ח) דְּצִדִּיק הַשּׁוֹמֵר לְשֵׁלֶם וְהוּא תוֹבֵעַ מִן הַגְּנֵב, אֲלֵמָּא דְתִיכְף אַחֵר הַגְּנִיבָה נִכְנָסָה הַבְּהֵמָה בְּרִשׁוֹת שׁוֹמֵר, אֲבָל לְעֵנִין מִזִּיק אֲפִשֵׁר דְּכָל דְּלֵא מֵטָא אִח"כּ הַפֶּסֶד מִמּוֹן לְחַבְרֵי וְאִינוּ חַיִּיב לְשֵׁלֶם, וְרַאֲיָה מִהַזּוֹרֵק כְּלֵי מֵרָאשׁ הֲגַג וְקֹדֶם אַחֵר וְשִׁבְרוּ בְּמִקְל דְּמ"מ חַיִּיב הַזּוֹרֵק, וְאִף דְּבִין כֵּךְ וְכֵךְ הִיתָה מִשְׁתַּבְּרַת ע"י הַשּׁוֹבֵר, וְהִנְרָאָה לְעַנְדֵי כְּתַבְתִּי בִּזְהַר בְּעוֹזָה.

עשה תשובה שבד"ש מוחלין לו מ"מ ב"ד שלמטה הודגין אותו אך שבעת מעשה של מכירת יוסף עדיין לא נצטוו על לאו של גונב נפש דהרי זה היה קודם מתן תורה, וא"ל דב"נ מצווין על גניבה וגבי בנ"ח אזהרתן זו היא מיתתן מ"מ האבות כבר יצאו מכלל בנ"ח וכדאייתא בפרשת דרכים, אך השבטים חששו שמא ירצה יוסף להנקם מהם מחמת דגמלו לו רעה, ולכן השיב להם כי התחת אלקים אנכי, ור"ל מ"מ עבירה גדולה עשו לאלקים וצריכים כפרה מ"מ ליוסף לא עשו שום רעה כי ינקום מהם, דהא אדרבה עשו לו טובה גדולה ע"י המכירה ולא חטאו רק למקום כ"ה פירוש הכתוב, אבל אחר שניתנה תורה דחייבה התורה מיתת ב"ד על זה הדבר פשיטא דב"ד מחייבין מיתה, ואף דלבסוף נתגלגל הדבר והיה המכירה לטובה, ונד"ד ג"כ דומה לזה, והלכך נראה דחייב גם בדיני אדם, אלא שיש לדחות כמש"כ למעלה, דגבי מזיק דאין החיוב רק בשביל שגרם הפסד לחבירו והרי בנד"ד לא גרם הפסד אף מאומה, אך מ"מ מהא דמודה רבא דאיגנבה ומתה

תשובת המחבר מקור חיים לרבינו

וזאת אשר השבתי למוהר"ש כהן צדק הנ"ל.

בעו"ה יום א' טו"ב אר"ש שנת תרנ"ז לויקשאק.

לסדר להורות לבני ישראל יזכה ער מאה ועשרים שנה, ה"ה ידע עלין ויראין הגאון הגדול פאר הדור הכהן הגדול מאחיי בשמן תורק שמו מורינו הר"ר שלמה הכהן נרו יאיר וזרח עדי נצח מו"צ רפה

את דברי קדשו קבלתי ביום הפורים למנה ודבריו היקרים והנעימים היו ערבים עלי כנופת צופים וברכתי את כבוד גאונו על כוס יין מלא את ה' לרבות ת"ח לכבדו בגדוני, ואף כי כל דבריו דפח"ח, אך באיזה דברים ראיתי להעיר, מודה אנכי לכבוד גאונו אם המעשה שבא לפני באחד ששבר את הבקבוק של י"ש ואח"כ בא שומר הממשלה יר"ה שניצל ע"י השבירה מעונש רב, אם היה ספק שיכול להטמינו בזה פשיטא דחייב המשבר, דק כל דברי שהשומר היה אחורי פתח הבית ולא היה באפשרו להטמינו על זה אני דן אם לולא שבר היה מצא השומר הממונה את הי"ש, ומש"כ כבוד

גאונו שאדרכה מדברי רבה גופא שהבאתי ראייה לפטור, מזה גופא דאייה ברורה לחיוב דהא בהדיא כתב דש"י והמשבר פטור אבל הזורק חייב, וכן מפורש להדיא ברמב"ם והטוש"ע (סימן שפ"ו) דהזורק חייב לשלם, וא"כ הדברים ק"ו דמה התם שנשבר הכלי קודם שבא לארץ מ"מ חייב הזורק משום דאי לאו שנשבר ע"י המשבר היה נשבר ע"י זריקתו, וא"כ פשיטא דבנד"ד דשבר ממש בידיים ובעת השבירה עדיין לא נעשה שום דבר בכלי רק אח"כ נולד דבר חדש פשיטא דחייב עכ"ל הטהור, מלבד שאין אנכי דן מטעם זה לפוטרו משום דמנא תבירא תבר רק חילי דילי מטעם שעשה לו טובה בזה, כדאייתא בגמרא מנחות שהבאתי, אך גם מדין של רבה אין תברא לדידי כי עינו הבדלח יעיין בקצה"ח חו"מ (סימן הנ"ל) שהביא שיטת הרמב"ן שהזורק ודאי פטור, וכן שיטת הר"ף עיי"ש ששניהם פטורים, וא"כ אדרבה יש קו"ח לדידי מה התם שבעת שהתחיל לזורק יוכל להיות שלא היה שם שום אדם עם מקל בכ"ז אם

בנין ח"ב חו"מ סימן ה שלמה תמו

כלום, גם מה שכתבתי הגירסא לא שמע יעוץ מעכ"ת כגמרא דפוס וילנא בשיטה מקובצת שם שגורס כן, גם כמגדל עוז וברמב"ם שם נראה שכן הגירסא לא שמע:

מה שכתב מעכ"ת דבהיזק ממון חבירו לא מצינו לאו במזיק ממון רק דאיכא איסור כל תשחית וזה נוהג אף בממון של עצמו, ומסיק מעכ"ת דאפשר אף בד"ש פטור במזיק עכ"ל, איכרא שכן משמע ברמב"ם (ה' חובל ומזיק ה' ט') וז"ל שם: אינו דומה מזיק לחבירו בגופו למזיק ממון, שהמזיק ממון חבירו כיון ששילם מה שחייב לשלם נתכפר לו עכ"ל, וכתב שם הלח"מ אע"ג דבהלכות תשובה כתב רבינו ז"ל דהגוזל את חבירו אינו מתכפר לו אלא אם יפייס את הנגזל אע"פ שהשיב לו את הגזילה, י"ל דשאני גולן דנתהנה מאותה העבירה ועוד שציער הרבה הנגזל שלקח ממנו בע"כ, אבל המזיק ממון שלא נתהנה מהיזק שהוא אלא לו ולמזיק לא באה הנאה ממנו לא נצטער הניזק כ"כ כמו הנגזל כיון ששילם לו הזיקו די, ולכן כתב רבינו ז"ל כאן שנכתפ"ר לו מיד משא"כ כנגזל כדכתיבנא עכ"ל, משמע מזה כדכתב מר, אבל בטור חו"מ (ריש סימן שע"ח) ובפרישה ובסמ"ע שם לא משמע כן, וז"ל הטור כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון חבירו עכ"ל, וכתב עליו הפרישה והסמ"ע שם מדתלה הטור איסור היזק ממון חבירו באיסור דגניבה וגזילה, ולא למדו האיסור היזק וחייב דכתיב גבי נפשו דהא כתוב בתורה בהדיא חייב תשלומי ארבעה דאבות נזיקין דנזקי ממון וגם נאמר מכה בהמה ישלמנה, נראה דבא לומר דיש איסור בדבר אפילו אם רוצה לשלם לו היזקו כמו שיש איסור בזה בגניבה ובגזילה דנתבאר בהו ממ"ש לא תגנבו שהוא מיותר כו', וגם בריש (סימן שני"ט) בגזילה מדכתיב חבול ישיב רשע גזילה ישלם ע"ש עכ"ל הפרישה שם, אלמא כמו בגניבה ובגזילה חייב בדיני שמים אף ששילם כן במזיק ממון חבירו ובאמת כמו שיש צער להנגזל כן ג"כ יש להניזק שמפסיד ממון שלו, ודברי הלח"מ שם קשה להולמם, וכן איתא בלבוש (סימן שע"ח) וז"ל כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו, כך אסור להזיק ממון שלו אלא דבגונב וגוזל החמירו לעבור בלאו עליו להלקותו אבל במזיק אינו אלא איסור דאורייתא עכ"ל, ומסיק שם שאיסור דאורייתא יש אף להזיק על מנת לשלם זולת האיסור כל תשחית שזה אף בממון של עצמו אסור עיי"ש בלבוש, וכן גם השכל מחייב כי מי גרע זה מגנב על מנת למיקט

בא אח"כ אדם ורדף עם מקל ושברו פטור הזורק, כש"כ בנר"ד שהשומר היה אחורי הפתח רק שבעה"ב לא ראה אותו פשיטא דפטור, ולא נעלם ממני שיוכל המשיב להשיב דהתם לכן פטור הזורק משום דאזלינן בתר חבר מנא אך הק"ו של מעכ"ת פריכא הוא.

גם מב"מ מהא דמודי רבא שהבאתי ראייה דחייב ומעכ"ת הסכים לזה, נוכל לחלק דהתם נולד האונס אח"כ ומשעת הגניבה נתחייב השומר אבל הכא בעת ששבר כבר היה האונס אלא שלא ראה אותו, ומה שכתב מעכ"ת אולי פייס אותו בדמים היינו הך אם בדמים או שיקבל את היי"ש, סוף סוף עשה לו טובה ומנא תבירא הוא:

מה שהביא מעכ"ת ראייה מפורע חוב של חבירו דפטור מלשלם שהיה יכול לומר דהוה מפייסנא אותו בדברים וא"כ הכא נמי כן, ועיין מעכ"ת ברמ"א חו"מ (סימן קכ"ח) דסברא מפייסנן לא אמרינן רק בישאל ולא בנכרי, ואף לדברי הש"ך שם לא שייך כאן ועוד לדברי הש"ך ספיקא דדינא הוא ואין להוציא ממון:

ומה שרוצה מעכ"ת לאוקמי הך דמנחות דפרש מצודה להעלות דגים והעלה תינוק ודגים דפטור, היינו היכא העלה מתחילה תינוק ואח"כ צד הדגים, קשה מאד לאוקמי כן, כי הגמרא מביא ראייה מזה על מי ששחט שתי חטאות ושחט השנייה באיסור ואח"כ נמצא הראשונה כחושה בבני מעיין אם יתוקן האיסור בזה, והביא הגמרא ראייה מזה אי אמרינן דכאן מיירי שמקודם העלה התינוק איך ראייה מכאן, דהכא ההיתר קדם אבל התם שהאיסור קדם מי יאמר שאח"כ יופקע האיסור, אלא ודאי שאף אם העלה מתחילה דגים אם אח"כ העלה תינוק פטור וכן משמע לשון רש"י שכתב אגלאי למפרע דשפיר עביד, ודאי הפירוש אגלאי כעת שהעלה תינוק על למפרע אף שהעלה דגים דשפיר עביד דאל"כ לא שייך הלשון למפרע, ומה ששינה הגמרא בלישנא בתרא מלישנא קמא דבלישנא קמא איתא דגים ותינוק ובלישנא בתרא תינוק ודגים, אף שדיוק נכון הוא, אך האמת יורה דרכו כי דרך הגמרא העיקר לכתוב בתחילה, ובלישנא קמא סברת הגמרא לחייב כתב דגים מתחילה שזהו העיקר החייב, ובלישנא בתרא סברת הגמרא לפטור כתב מתחילה תינוק שזה גורם לפטור גם הרמב"ם גורס מתחילה דגים אלמא שאין לדייק מזה

ויכול היה להיות לטובתך שלא תשרף ובר"ש נמי לא חייב קמ"ל דחייב בד"ש, וא"כ אין כאן קושיית תוס' גלוי וידוע לפני המקום למה נתכוין אם לטובה אם לרעה, שכאן לא נתכוין לא לטובה ולא לרעה רק נתכוין לטובת בעל האש, לכן חייב בד"ש שהוא ליה להזהר שלא יבוא רעה לבעל הקמה, כן נראה לי לפרש פשט הגמ':

וכן משמע מהרמב"ם שהבאתי לעיל (פ"ב מהלכות שבת ה' ט"ז) וז"ל שם, שמע שטבע תינוק ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור מכלום עכ"ל, ותיבת פטור מכלום משמע אף בד"ש נמי פטור כיון שכוונתו היה לטובה וזה ברור, ועכשיו אין ראיתו של מעכ"ת ראייה מב"ק, ומה שתירץ מעכ"ת למה דוקא ר"ע היה בוכה דברי פי חכם חן, רק מה שהביא מספר מגלה עמוקות בשם כתבי האר"י ז"ל לא ביאר הפשט על ועדיין לא הגעת למעלת רועי בקר:

ומה שכתב מעכ"ת שהראיה שהבאתי מיוסף שחייב בד"ש שאמר התחת אלקים אינו ראייה, ז"ל הטהור הגע עצמך אם אדם גנב נפש ומכרו והתרו בו לחנק, ועד שבאו עדים לב"ד להעיד עליו עלה האיש לגדולה ע"י המכירה והיה המכירה לטובתו, הכי יעלה על דעתך שהב"ד יפטרו אותו מחיוב מיתה, חס מלהזכיר דהא מ"מ עבר על עבירה שיש בהם חיוב מיתה והב"ד מחייבין לעשות כמו שצוותה התורה עכ"ל הטהור, מילתא דפשיטא ליה למר לדידי מספקא לי האם לא מצינא כן בגמרא סנהדרין אם אדם עושה עבירה שחייב מיתה, אם אח"כ נשתנה הענין נפטר ממיתה כמו (וי' ע"א ב') משנה שם, ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף זקן התחתון פטור ועוד לעיל (ס"ד ע"ב) נתן מזרעו למולך חייב מיתה העביר כל זרעו פטור, ואף שהתוס' מוקי בבית אחת אך בכסף משנה ברמב"ם (הלכות עכו"ם פרק ו') כתב כיון שהעביר בן אחד חיובו תלוי ועומד אם אח"כ העביר כל זרעו נפטר ממיתה, ואח"כ גם כאן יוכל להיות אם גנב נפש ומכרו לעבד אח"כ נמצא שלא לעבד מכרו רק לאדון שנעשה אדון פטור ממיתה כדיני אדם, ומה שתשובה אינו מועלת במיתת ב"ד אולי משום שזהו דברים שבלב ולא נמסרה לב"ד אבל דבר הגלוי שנהפך לטובה נפטר ממיתה וצ"ע הרבה בזה אך בד"ש פשיטא דחייב כנ"ל:

דברי ידיו דוש"ת חיים בן לא"א הרב הגאון מהר"מ זצלה"ה סאגאלאוריץ מו"צ דפה

לצערו שיש גם כן איסור לאו וכן גם כאף אם שובר כלי של חבירו כמה מצערו בעת המעשה אף ששילם לו הממון אח"כ אבל הצער לא שילם לו ומצינו שגם צער חשיב ממון:

וכעת מצאתי בסמ"ג הלכות תשובה (סימן ט"ז) ז"ל שם מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה, וכן החובל בחבירו או מזיק ממונו אע"פ שישלם לו כל מה שהוא חייב לו אין מתכפר לו עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאת האדם עכ"ל הסמ"ג שם, ונהנתי מזה כי כוונתי לדעת הראשונים, אלמא שיש במזיק חיוב בד"ש אף ששילם, ולתרץ דברי הרמב"ם הנ"ל רוחא אשבק למאן דקשיש מנאי הוא ניהו מר שיחי':

ומה שכבוד גאונו הביא ראייה (מב"ק ג"ו) להיפך שאיתא שם דאם שוויה לקמת חבירו טמון באש ואף דמכוין לטובה מ"מ כיון דעל ידו יהי גרם הפסד לחבירו שע"י זה נפטר בעל הבעירה לשלם חייב בד"ש, הרי דלא משגחינן בכוונתו רק העיקר תליא אם יגרם היזק לחבירו או לא עכ"ל הטהור, ואעתיק למעכ"ת מה שכתבתי כבר בתשובה אחרת, אם אחד רצה לעשות טובה לחבירו ונהפך לרעה אם חייב בד"ש, והבאתי שם דברי התוס' שם בב"ק ז"ל התוס', וא"ת גלוי וידוע למקום למה נתכוין אם לטובה אם לרעה וי"ל אפילו מתכוין לטובה שלא ימהר לשרוף ויוכל להציל בעה"ב בתוך כך מ"מ בד"ש חייב, דאיבעיא ליה לאודהורא ולאסוקי אדעתא שלא יבוא לו הפסד בכך עכ"ל התוס', ובאמת דברי התוס' קשה להולמם כי אנה השכל שיגזור כן, אם אחד רצה לעשות לחבירו טובה ולבסוף נהפך לרעה שנתחייב בש"ש הלא רחמנא לבא בעי וא"כ תנעל הדלת בפני טושי טובה, וסמך לזה מצינו בתורה אצל ראובן, שהכתוב פרסמו לשבח למען הצילו מידם כיון שכוונתו היה לטובה, וכן באהרן אף שעשה העגל בכ"ז כיון שכוונתו היה לטובה לא מצינו בו שום חטא, לכן נלע"ד אם אחד רצה לעשות לחבירו טובה ונהפך לרעה בד"ש פשיטא הוא דפטור, וכאן נמי אם כסה את הקמה ויתכוין לטובתו אף שמזה יצא לו רעה דשויה טמון היה פטור, רק הכא מיירי שלא נתכוין לטובת בעל הקמה ולא לרעתו רק נתכוין לטובת בעל האש שיהיה פטור ממה נפשך, או שע"י שכיסה לא ישרף או שיהיה פטור מטעם טמון ולא נתכוין להזיק לבעל הקמה, וזה שאמרה הגמרא מהו דתימא אנא כסריי כסיתיה ניהלך

סימן ו

בענין גרמא וגרמי

בדבריו ולפלפל כפי מה שיורני מן השמים. וְאִם
שבאיזה דברים יהי קצת נגד דבריו, מ"מ ידעתי כי
בודאי יקבל נחת מזה כי מניח וביה יתקלס עילאה כי כן
דרך התורה זה בונה וזה סותר וזה מקשה וזה מפרק
וממילא רווחא שמעתתא. וזה החלי בעזר השם.

ומש"כ מר נ"י דעיקר הקושיא מצא בקצוה"ח. הנה
באמת בעת שהקשיתי קושיא זאת עסקנו אז
בחו"מ סי' ס"ו בדין מכירת שטרות ולא עלתה על לבי
לעין בקצוה"ח בסי' כ"ה. ואכן כעת שעיינתי בקצוה"ח
שם ראיתי שכל דבריו תמוהים מתחלה ועד סופם
וצריכין אצלי תלמוד. מש"כ לתרץ בשם אחיו הגאון
ע"פ דברי הר"ן והרא"ש דכ' דדברי אמימר דאמר
בכתובות דף פ"ו דלרבנן לא מגבי ביה רק דמי ניירא לא
קאי אמוחל דאיירי ביה הסוגיא דלהתם אלא קאי
אשורף אמימרא דרבה בב"ק דף צ"ג. הנה זהו דברי
שגגה במח"כ, דהר"ן והרא"ש לא כתבו רק דלשון דמי
ניירא הוא שיגרת לישנא מהתם, ואדרבה כתבו להיפך
דגבי מוחל לרבנן גם דמי ניירא א"צ לשלם. אבל לומר
דעיקר המימרא לא קאי רק אשורף זה לא כתבו כלל,
וגם לא ניתן לכתוב כלל דא"כ למאי הוצרך להביא
המימרא כלל כאן. דהא גבי שורף כבר הביא לד' אמימר
בב"ק. ואדרבה אם איתא כד' הגאון הנ"ל הו"ל לאמימר
למימר הכא איפכא, דגבי מוחל אפילו לרבנן מגבי ביה
דמי שטרא מעליא ולכן דבריו תמוהין.

ועוד דהא הרא"ש כתב להדיא דלרבנן אף דמי ניירא
אינו משלם ותקשה עליו דהא הוא בעצמו כתב
בסנהדרין דבזיכה את החייב גם לרבנן חייב. וגם מה
שתיירץ בקצוה"ח בעצמו דגבי מוחל שאני נהי דחשוב
כמעשה מ"מ פטור מצד דק"ל דהמזיק שעבודו של
חבירו פטור, תמהני דא"כ מאי תלי זה בפלוגתא דר"מ
ורבנן, הא זהו פלוגתא אחרתא הוא במזיק שעבודו של
חבירו בגיטין מ"א, ואינו הכרח דרבנן ס"ל דפטור, דנהי
דלא דיניי דינא דגרמי מ"מ במקום דלא הוה גרמי כמו
בחופר בורות שיחין ומערות בקרקע המשועבדת למלוה
י"ל דס"ל דחייב. וא"כ מוחל נמי כיון דנחשב למעשה
י"ל דס"ל דחייב.

וגם מש"כ שם עוד דגבי שורף לא מקרי מזיק

ב"ה. יום א' י"ז סיון תרמ"ה פה"ק ראסין יצ"ו.

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם חוב"ק סוע"ה כו' כק"ש מו"ה
שלמה כ"ץ מו"ץ דווילנא

אחדשה"ט ושלום תוה"ק. מכתבו נכון הגיעני
וע"ד קושית הדר"ג בב"ק ק' ד"ה טיהר,
ממוחל. יעוי' בקצוה"ח ר"ס כ"ה עמד בזה. ובמקו"א
אמרתי דה"ט דמוחל למלוה לאו ברשותיה וכל אשראי
ספק אתי וע"כ פורע חובו פטור, דהו"ל כמבטל כיסו.
ובזיכה החייב ובשורף, י"ל סתמא אפילו בפקדון.
ומש"כ הדר"ג דה"ט דמוכר יכול למחול דהו"ל כע"ע
דאינו נמכר וה"נ שיעבוד הגוף. וא"כ א"ע הבת וכל"ז
יצא בשם על כרחך דה"ט דאין בו ממש וכ"כ בקצוה"ח
סי' ק"ז, וצ"ע דלפ"ז כל חיוב הגוף לא יהא יכול למכור.
אך התם גם הנכסים משתעבדי. ובזבחים במחשב
בקדשים י"ל בשלא לשמה. ומה שהקשה מממיר נ"ל
דהתם נעשה מחשבתו שהוא מומר, וכן שלש בחטאת
לא נעשית מחשבתו אלא דנפסל שזה ד"א, משא"כ
במומר שנעשית מחשבתו. וי"ל בזיכה את החייב נעשית
מחשבתו, ובמפגל לענין תשלומין דההיזק נעשה ע"י
דבורו שע"ז מתחייב משא"כ למלקות דהל"ת לא יחשב
ולא עלה פסול. ומנחיצת הפאסט אקצר ואו"ש. ידיו
הדו"ש מלונ"ח:

אלכסנדר משה בלא"א מו' צבי זצלה"ה לפידות זאהן חופ"ק
ראסין יצ"ו

תשובת רבינו להגרא"מ

בעז"ה. יום ג' ט' תמוז לסדר ולפרט וממדבר מתנה לפ"ק.

דיב ברכות והצלחות ושלום תניינות לכבוד רב רבני ידי ה' וידידי כל
יראיו וידידי נפשי ה"ה הרב הגאון הגדול החריף וכי סוע"ה פאר
הזמן כליל החכמה המרעים המפורסם לשם ולתהלה ולתפארת בכל
המדינה שכ"ח מו"ה אלכסנדר משה לפידות נ"י הגאב"ד רק"ק
ראסין יצ"ו. שלום למר ושלום לתורתו ולכל הנלמים אליו שלום. הי
ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח אכ"ר.

ואחדש"ת הרמה. באתי להודיעו כי קבלתי תשובתו
בזמנו. וע"ד חד"ת היקרים והנחמדים
אשר השיב על קושייתי הנה ראיתי להשתעשע קצת

משום דכל אשראי ספק אתי, והא דהקשו משורף שטר היינו דמן הסתם מיירי נמי בשטר פקדון. קשה לי דבשטר פקדון אדרבה טפי לא ברי היזקא דשמה נאבד הפקדון וישבע ויפטר ודוחק לומר דמשום דהיכא דאיכא עדים דהוא בידו דהא ליתא דאם איכא עדים בוודאי לית ליה פסידא בשריפת השטר דהא יכול לגבות ע"י העדים. ועוד קשה לומר דבמלוה בשטר מקרי ספק אתי דהא יכול לגבות ממשועבדים.

ועוד תמהני על כת"ר נ"י הפלא ופלא דא"כ בזיכה את החייב למה חייב גם לרבנן הא התם בודאי בהלוואה מיירי דזיכה את הלזה דהא למ"ד דבעינן נשא ונתן ביד אוקמינן דהיה בידו משכון ונטלו מידו הרי דמיירי בהלוואה ואעפ"כ כתבו התוס' דחייב גם לרבנן ודברי כת"ר נ"י צלע"ג. ועוד דאם התוס' והרא"ש לא כתבו כן רק בפקדון הו"ל לפרש דבהלוואה פטור לרבנן גם בזיכה את החייב.

ולענין מש"כ הדר"ג נ"י דבזבחים במחשב בקדשים י"ל דמיירי בשלא לשמה, הנה בדבריו נ"ל ליישב תמיהת המשנה למלך בפ"ג מהל' חובל ומזיק דאמאי נקט דוקא הכהנים שפגלו במקדש ולא נקט נמי מחשבה דשלא לשמו ודחק בזה. ואמנם לפי ד' כת"ר נ"י ניחא דבמחשבה שלא לשמו דהקרבן אינו נפסל רק שלא עלו לבעלים לשם חובה וצריך להביא אחרת לא הוי אלא גרמי ופטור לרבנן ובפלוגתא לא קמיירי. ואמנם אינו נח דעתי בתי' הזה דהא מ"מ מאי מקשה לי הא לאו שאין בו מעשה הוא דהא י"ל דמיירי בפסח וחסאת דפסול שלא לשמו ומקרי מעשה או דמיירי בפיגול ממש. ואדרבה עיקר קרא בפיגול כתוב.

ומה שכ' עוד כת"ר נ"י לחלק בין מומר למפגל, דהתם איתעבידא מחשבתו והכא לא נעשית מחשבתו. הנה אף שחילוק נכון הוא מ"מ לא מצינו זה רק גבי שבת דבעינן מלאכת מחשבת אבל בכל התורה כולה אין חילוק וכדאיתא להדיא בסו"פ כיצד הרגל (כ"ו ב.) ומיהו אפשר דכת"ר נ"י דימה זה למתעסק דפטור בכל התורה כולה וכדאיתא בכריתות דף י"ט ורק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, ומיהו לא דמי זה למתעסק כלל, דהתם מתעסק הוא אצל הלאו, אבל הכא רוצה הוא לעבור הלאו רק דמתעסק הוא אצל המעשה, ומה בכך דאינו מכיין לעשות מעשה, דהא זהו ענין בפני עצמו דמלקות אינו ראייה רק על מעשה והרי היה מעשה. ועוד דהא פסיק רישיה הוא דכל דמחשב אמרה

שעבודו של חברו רק הוי כמזיק ממונו ממש דהא גוף החוב הוא שלו. הנה מלבד שהסברא אינו מחייב לזה דהא עיקר המלוה להוצאה ניתנה וגם מסתמא כבר הוציא המעות ורק דיש לו על הלזה שעבוד הגוף ושעבוד נכסים וא"כ מ"מ אינו רק שעבוד. הנה מלבד זה נראה דאשתמטתיה להסוגיא דב"ק דף ל"ג דמקשינן שם הא נמי רבה אמרה דאמר השורף. אלמא דגבי שורף נמי תליא בדין מזיק שעבודו של חברו. ואף דדחי שם הגמ' היינו דר"ל דאף דבשורף פטור מ"מ במזיק שעבודו של חברו חייב משום דגבי שורף איכא עוד חסרון דאינו אלא גרמי. ועוד דבעיקר פלוגתא בגיטין מ"א במזיק שעבודו של חברו הא מיירי במלוה עצמו שעשה עבדו אפותיקי ושחררו ואף דגוף החוב הוא שלו וע"י השחרור פקע החוב ואעפ"כ תלי זה בדין מזיק שעבודו של חברו.

ובאמת שראיתי להש"ך בסי' פ"ו ס"ק י"ח שהפריז על המידה עוד גם גבי מוחל שטר ג"כ לא מקרי מזיק שעבודו של חברו רק ממונו ממש כיון דהשטר הוא שלו, וגם עליו יש לתמוה מב' הסוגיות הנ"ל.

ראמנם אם באנו ליישב הקושיא ע"פ דרכו של הקצוה"ח כך יש ליישב בהקדם דברי הש"ך בסי' פ"ו ס"ק י"ח הנ"ל דכ"ש דמשו"ה ס"ל להרא"ש ז"ל דיתומים שמכרו קרקע של אביהם שהי' משועבד למלוה פטורים. ואף דפסק דמזיק שעבודו של חברו חייב מדינא דגרמי היינו משום דבמכירה שאני כיון שהקרקע נשאר בעין הוי גרמי דגרמי כ"כ הש"ך שם. ולכאורה קשה דלמא במוחל חייב לר"מ הא הוי גרמי דגרמי וצ"ל כיון דמוחל החוב וע"י דבורו נפטר הלזה כמאן דקליא דמי והוי כמעשה ממש והא דקרי ליה גרמי היינו משום דכל מזיק שעבודו של חברו נקרא גרמי. ואמנם כל זה לר"מ אבל לרבנן דפטרי בגרמי ה"נ פטור. אבל בשורף השטר דגוף השטר הוא של המלוה כל זמן דלא פרע ליה הוה אמינא דהוי כמזיק ממונו ממש הוצרכו התוס' לפרש דמ"מ פטור משום דאינו נוגע הממון דלגבי גוף הממון לא הוי רק מזיק שעבודו של חברו. אבל עדיין לא נח דעתי בתי' זה דאכתי קשה דלמא תלי זה בפלוגתא דר"מ'ורבנן דטפי הו"ל לתלות דפלוגתא דרשב"ג ורבנן וצ"ע.

ועתה נבוא לד' כת"ר נ"י דמה שתירץ דכל מחילה דחוב ואף דעשאו ע"י מעשה מ"מ נקרא גרמי,

מצי להקשות דהא אדרבה עיקר קרא דלא יחשב גבי פיגול כתיב ושם איכא מלקות.

ואמנם בעיקר הקושיא נ"ל ליישב בפשיטות בתרי אנפי. דחדא דהא גם בתמורה דף ג' מקשה הגמ' בפשיטות והרי מימר דלאו שאין בו מעשה הוא ולקי ומשני ר"י היא. והקשו התוס' דאמאי לא משני דבתמורה מקרי מעשה דבחיבורו עושה מעשה וכדאמר לקמן. ותי' דעדיפא קא משני ע"ש. וא"כ קושית התוס' ותירוץ שייך גם הכא. אלא שקשה קצת על התוס' דלא עמדו בזבחים על קושיא זו, אבל על הגמ' לא קשיא כלל דעדיפא קא משני. ועוד י"ל דהנה צריך להבין מאי מעשה שייך בזה דהא אינו עושה כלום וצ"ל דשינוי השם מקרי מעשה ושינוי השם כשינוי מעשה דמי דמעיקרא חולין והשתא קדשים דהא גבי גזילה מקרי מעשה ולא מקרי כין שגזל אבל גבי פיגול מעיקרא קדשים והשתא קדשים רק דזבח פסול מקרי ולא מיקרי שינוי השם.

דברי ידיו הרו"ש כלונ"ח וקשור' באהבתו ומברכו בכרכת הכנים. שלמה הכהן מו"ץ בפ"ק ווילנא

תורה דנעשה פיגול ונפסל הקרבן וא"כ נ"ל דגם גבי שבת חייב דמקרי מלאכת מחשבת ולא דמי למתכוין לזרוק ארבע זורק שמונה דהתם אפשר דנעשה הדבר כמו שחושב אבל הכא א"כ ממילא נפסל הקרבן והוי כמו דחישב לעשות המעשה. ועוד גבי שבת גופא אם אומר דכל מקום שתוצה תנוח אז חייב גם גבי שבת וכדאיתא בסו"פ כיצד הרגל, וכאן נמי לא איכפת ליה אם יפסל הקרבן או לא.

וכר מן דין בלא"ה אינו תירוץ כלל דהא כל מלקות אינו רק בהתראה ומי לא עסקינן בפירוש בהדיא דאני רוצה להפסיד לבעלים ולפסול הקרבן, וא"כ מבעי ליה קרא דלא יחשב לענין מלקות בכה"ג, והרי כל עיקר הקושיא דרב אשי התם הוא דעל מה דמשני רב מרי התם דלר' אליעזר דמייתר ליה קרא דלא יחשב מבעי ליה לענין מלקות וכדר' ינאי, דאלו ללאו גרידא מאי נפ"מ כיון דאיסור תורה יש בין כך וכך דהא מפסיד קדשים ומזיק הוא. וע"ז הקשה רב אשי דהא אין בו מעשה וא"כ מאי קושיא דהא משכחת לה מלקות בפירוש שרוצה לעשות מעשה. ובוזה גם התירוץ שרצה כת"ר נ"י לתרץ דמיירי בשלא לשמו ליתא כלל. דהא לא

סימן ז

עניני רודף

[הצלת האם בהריגת העובר]

והולך וחורז מענין לענין בכמה סוגיות עמוקות בש"ס יורד לאמת בית השחי ופותח כיון להעיר ולהאיר בכמה ענינים שונים אשר עמדו שם האחרונים ז"ל בספריהם והוא בשכלו הזך והישר מיושב קושייתם בטוב טעם ודעת כיד ה' הטובה עליו וכמה הלכתא גבירתא איכא למשמע מיניה אשרי שלו ככה ומ"ד ישא ברכה וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרן משמיה בבי מדרשא ולמען יהיה לו לאות כי עיינתי בקונטרס הנחמד אמרתי לבוא גם אנכי בכתובים להעיר באיזה ענינים אשר פלפל כבודו בחכמה וזה החלי בעזר השם וראשון לציון באתי לכתוב על מה שהביא בריש הקונטרס שכבוד אחיו החרף העיר על דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות רוצח הלכה טי"ת שכתב שם שהעוכרה שהיא מקשה לילד

בעז"ה אור ליום ב' י"ב לחודש כסלו לפרט "חרם קרענו" לפ"ק: החיים והשלום ישפות ר' לכבוד ידיד ה' וידיד כל ידאיו וידיד נפשי עז ה"ה הרב המאה"ג החרף ובקי משנתו זך ונקי סיני ועוקר הרים כפלפולו הזך והנעים צולל במים אדירים ומעלה מרגינתא טבא איבעית אימא גמרא ואיבעית אימא סכרא הגביר המפורסם שכ"ת מהר"ם שמואל הורוויץ נ"י ויזרח ער ביאת דאין ופורה:

(א) ואחרי ד"ש הרמה באתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד קונטרסו הנחמד בענין דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות רוצח התמוהים אשר שלח אלי לבקרו הנה באתי לכתוב דברי אמת כי כאשר עברתי על בתרי אמריו וקריתי בו כשנים ושלשה דלתות הנה ברכתי עליו ברכות הנהנין כי מאוד נהנתי מפלפולו הזך והנעים אשר פלפל בחכמה בקונטרסו הנ"ל ואגב אורחיה סובב

דקא רדפי ליה לפענ"ד לאו קושיא הוא כ"כ דהא לא אמרו בגמרא דלא מקרי רודף דוודאי כיון דע"י הילוכו שיוצא דרך הרחם הוא מזיק לאמו וגורם לה שתמות ע"י זה אין לך רודף גדול מזה ובש"ס לא אמרו רק דאין לו דין רודף שיהא ניתן להצילו בנפשו משום דאנוס ברדיפתו דמשמיה קא רדפי ליה והטעם בזה פשוט כיון דכל עיקר הטעם שאמרה תורה ברודף אחר חבירו להורגו דניתן להצילו בנפשו של רודף ע"כ אינו משום דחסה התורה על נפשו של נרדף יותר מנפשו של רודף דזה אינו עולה על הדעת כלל דמאי חזית דנפשו דנרדף חביבה לפני המקום יותר מנפשו של רודף ומי לא עסקינן שהיה צדיק רודף אחר רשע ואעפ"כ מצילין לרשע בנפשו של צדיק אלא עיקר הטעם הוא כיון דס"ס יהא נפש אחת אבודה מוטב להרוג את הרודף כדי שתאבד נפש אחת בלא עבירה דשפיכות דמים משיהרוג הרודף להנרדף דיהי' בזה נפש אבודה וגם יעבור הרודף על עוון החמור דשפיכות דמים ועיקר ההצלה הוא שמצילין להרודף מידי עבירה וכן פירש"י באמת בסנהדרין דף ע"ג במשנה דאלו שמצילין אותן בנפשו דהיינו שמצילין אותן מן העבירה וכן פירש הרע"ב שם הרי דגם ברודף אחר חבירו להורגו ההצלה מן העבירה. ואף הרמב"ם בפ"י המשניות שם וגם בחיבורו בפ"א מהלכות רוצח שמפרש דההצלה הוא להנרדף שינצל מן המיתה או שינצל מלעבור בו עבירה דגילוי ערוה ומשכב זכור ג"כ בוודאי מודה דעיקר הטעם הוא שלא יעשה עבירה דגילוי ערוה ע"י הנרדף אלא משום דלשון הצלה לא שייך כ"כ על הרודף דהא הוא רוצח לעבור העבירה בשאט נפש ולשון ההצלה לא שייך ולא הונח אלא באדם שבאו עליו אונסין או שאנסוהו לעבור עבירה שייך לשון הצלה אבל על אדם שרוצה לעבור עבירה במזיד לא שייך לשון הצלה רק לשון הפרשה דאנו מחוייבין להפרישו ולכן מסתבר ליה להרמב"ם טפי לפרש דקאי על הנרדף ואף דברודף אחר הזכור או אחר הערוה הנרדף אנוס הוא בעבירה ואנוס דחמנא פטריה מ"מ נחשב ג"כ להנרדף להצלה דלא יעשה הרודף עבירה על ידו ויהא הוא גרם לעבירה דהא התורה ציוותה להרוג את הבהמה הנרכעת משום שבא לאדם תקלה על ידה ומכשול עון ודאיה להרמב"ם מהא דקיי"ל דהרודף אחר בהמה לא ניתן להצילו בנפשו ולפירשי' והרע"ב דההצלה הוא על הרודף שלא יעשה העבירה מ"ש רודף אחד בהמה מדודף אחר שאר ערוה וע"כ דלא חיישינן אלא להצלה דהנרדף ודווקא באיסור

מותר לחתוך העובר שבמיעיה כין בסם כין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להודגה [בימים הקדמונים אבל האידנא קיי"ל דדינא דמלכותא דינא] עכ"ל ובאמת בגמרא אמרו דלא מקרי רודף משום דמשמיה קא רדפי לה והא דכל זמן שלא יצא ראשו מותר לחתוך העובר היינו משום דאכתי לאו נפש הוא ואינו אלא כאחד מאבריה [ואם אירע איזה חולי באחד מאברי האדם ואמרו הרופאים דאם לא יטלו האבר יזיק לכל הגוף בוודאי דמחוייבין לשמוע לרופא ואל"ה נחשב כמאבד עצמו לדעת] ויפה העיר ונתכוון בזה לדברי הגאון בעל נוב"י ז"ל במהר"ת חלק חו"מ סימן נ"ו בסוף התשובה שגם הוא ז"ל העיר שם בזה ונשאר בצ"ע. ובאמת דברי הרמב"ם בלא"ה תמוהין וסותרין זה את זה תוך כדי דבור דביצא ראשו כתב דאין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזה טבעו של עולם הרי דכתב בעצמו דלא מיקרי רודף מפני שהוא טבעו של עולם וא"כ האין כתב על העובר מפני שהוא כרודף. ומלבד זה יש לתמוה עוד הפלא ופלא על הרמב"ם ז"ל שכ' דמותר לחתוך העובר ומשמע דחייבא ליכא רק דמותר וזה דבר תימא כיון דכתב בעצמו דהעובר הוי כרודף א"כ מצוה וחייבא נמי איכא דהא כתב דקרא דלא תחוס עיניך הוא אזהרה ולא שאסור לחוס על נפש הרודף וא"כ כש"כ בעובר דעדיין אינו נפש בוודאי דמחוייבין לחתוך העובר כדי להציל את האם ותמיהני שלא העיר מעכ"ת נ"י בזה על הרמב"ם ז"ל. והנה מעכ"ת נ"י נתקשה עוד על דקדוק לשון הרמב"ם שכתב שהוא כרודף בכ"ף הדמיון ולא כתב מפני שהוא רודף כמו שכתב רבינו ירוחם באמת בנתיב א' דתינוק רודף הוא וע"ז ראיתי למעכ"ת נ"י שטרח הרבה ליישב דברי הרמב"ם מב' התמיהות הנ"ל עפ"י כמה הקדמות רחוקות ובדרך אגב חרו מענין לענין בכמה סוגיות הש"ס וטייל ארוכות וקצרות בקושיות ותירוצים ע"פ דרך החריפות ובקיאות נפלא כיד ה' הטובה עליו ואמנם בדברי הרמב"ם ז"ל עצמו ליישב דבריו מכל התמיהות הנ"ל לפי חומד הנושא בדבריו ז"ל עדיין לא העלה מרפא ארוכה ותעלה וגם לא יישב מה דרבינו ירוחם כתב דתינוק רודף הוא בלא כף הדמיון וברמב"ם כתב בכף הדמיון ובאיזה דבר פליגי:

(ב) ואכן לפי דעתי דברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בדורין בזה ואין כאן שום גמגום ופקפק ובתחילה אני אומר דמה שהקשה הנוב"י ז"ל על הרמב"ם ז"ל דבגמרא אמרו דלא מקרי רודף משום דמשמיה הוא

נחפשים בעוונם וכמו שכ' בשובה שהשיבו חכמי לונל להרמ"ה ז"ל והובא במגדול עוז וכתבו ח"ל ועוד דאיכא למילף מעדת קרח ואנשי יבש גלעד שהרגו הנשים והטף אעפ"י שהן לא חטאו מ"מ נענשו בעבור הגדולים משני טעמים חדא שהם סיבה וגורמים לשיבת הגדולים ועוד לרדות הגדולים בהריגתן עכ"ל הרי להדיא דמיירי שלא עבדו ע"ג כלל ומ"מ נענשים כדי לררות הגדולים ואין מזה ראייה כלל לענין רודף וכן ראיתי בספר כתב אל ראסייל לרבינו מאיר הלוי זצ"ל [ובלשון עברי נקרא ספר אגרות להרמ"ה זלה"ה] שכתב שכתב לחכמי לונל השגות על הרמב"ם ז"ל וכתוך ההשגות כתב ובה' ע"ז בענין עיר הנדחת וכו' ועוד תמיהה לי דקאמר מכין את כל הטף ואת כל הנשים לפי חרב הני נשים היכי דמי אי דעבדי ע"ז היינו אנשי עיר הנדחת גופייהו ואי לא עבדי ע"ג אמאי נהרגין טוביה חטא וזיגוד מינגד השתא לבושי נשים צדקניות קאמרינן דפלטן משום דהוה להו כגופייהו גופייהו לא כש"כ ותו דקאמר מכין את כל הטף וחלילה לא' מרשע וכי היכן מצינו קטן חייב שזה חייב וכו' והשיבו לו דיש ליישב דברי הרמב"ם כיון דס"ל דהקטנים בני רשעי ישראל נהרגין כש"כ נשי העובדים שהודחו עמהם אך דלא הודחו ע"י אנשים רק מעצמן וגם לא התרו בהם דכל מקום שאמרה תורה וצוותה להרוג את הטף וציוותה להרוג גם את הנשים כמו שראינו בעדת קרח ואנשי יבש גלעד כו' ומה שהגדלת להפליא על רבינו הרב דקאמר מכין את הטף לפי חרב למה תשומם ותשתאה פקח עיניך וראה בעדת קרח אשר ירדו הם ובניהם ובנותיהם והתבונן באנשי יבש גלעד וכן בשאלו כתיב יותן לנו וכו' ואם שאל חטא בניו מה חטאו אלא חומר שהחמיר הקב"ה בע"ז ושכרעה וחילול השם וכו' עכ"ל הצריך לענינינו הרי דמפרש להדיא דהתם מיירי שהקטנים לא עבדו ע"ז כלל ומ"מ נענשין כדי לרדות את אבותיהם אבל אין למדין מיניה לעלמא:

(ד) ומש"כ מעכ"ת נ"י דהטעם דקטנים בני כפרה ניהו הנה לא הבנתי שיתתו דחדא דלו יהא כדבריו דהוי בני כפרה מ"מ מה בכך אם הם בני כפרה מ"מ כיון דקטן אינו נענש על העבירות שהוא עושה ואינו מצווה כלל על המצוה למה ניתן להצילו בנפשו ומה בכך דהוא בר כפרה מ"מ כיון דאינו נענש האיך יכולין להרוג אותו כדי שלא יעשה העבירה ועוד דמאי שייך גביה כפרה כיון דאינו מצווה למאי יהא צריך כפרה ועיד כמדומה

עריזת דאיכא פגם להנודף. ומיהו מהא דאמר רבי שמעון בן יוחאי בסנהדרין דף ע"ד דעובד ע"ג ניתן להצילו בנפשו מוכח אדרבה כפירוש"י דהתם ע"כ קאי ההצלה הוא על העובד וכן במחלל את השבת לראב"ש ולפי פירוש הרמב"ם צריכין לומר דלשון הצלה יש לפרש בין על הרודף ובין על הנודף והלכך גבי רודף אחר חבירו להורגו או ברודף אחר העריזת דיש לפרש שפיר על הנודף נחא ליה טפי לפרש דקאי על הנודף אבל ברודף לעבד ע"ז או לחלל שבת ע"כ קאי על הרודף ועכ"פ שמעינן מכל הנ"ל דעיקר הטעם דציוותה התורה להרוג להרודף הוא משום כדי שלא יבוא לדי עבירה וא"כ פשוט דזה אינו רק אם רודף ברצונו אבל אם הרודף אנוס הוא כמו בקטן שיצא ראשו דמשמיא קא רדפי ליה ואינו עושה כלום מהיכי תיתי נימא דהורגין אותו כדי להציל את אמו דמאי עדיפותא נפש האם מנפש הבן כיון דעבירה ליכא אין דוחק נפש מפני נפש ושב ואל תעשה עריך והא דקיי"ל דקטן הרודף ניתן להצילו בנפשו ואף דקטן לאו בר עונשין הוא ואינו מצווה על איסור שפיכות דמים ועוד דהא קי"ל דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו ואף דאין עושין בו מעשה כלום וא"כ ק"ו ובן ק"ו לעשות מעשה ולהורגו בשביל כדי להצילו מן העבירה בוודאי דליכא מצוה ואדרבה איכא איסורא ואי משום דמצוה כדי להציל את הנודף ממייתה דהא ודאי ליתא דמאי חזית דדמא דנודף סומק טפי דילמא דמא דקטן סומק טפי:

(ג) והנה ראיתי למעכ"ת נ"י שהעיר ג"כ בזה והנה מה שכתב לתרץ דמידי דהוי אקטנים בני אנשי עיר הנדחת דנהרגין וכדאיתא בתוספתא דסנהדרין ובירושלמי ברכות לרבי אליעזר שם וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות ע"ג הנה במחכ"ת דבריו תמוהין עד למאוד דמכותלי מכתבו ניכר דמפרש דאין נהרגין רק אם הם ג"כ עבדו ע"ג והודחו ג"כ עמהם וכ"כ מעכ"ת נ"י בלשונו מידי דהוה אקטני עיר הנדחת שהודחו עמה עכ"ל ובמחכ"ת זה אינו דהדבר פשוט דמיירי שם בנשים וקטנים דלא הודחו כלל וגבי נשים ע"כ צריך לפרש כן דלא עבדו ע"ג דאם עבדו מאי חידושיא איכא בזה ועוד למה חולקים ע"ז הרמ"ה ושאר חכמי לונל בזה על הרמב"ם ז"ל וכתבו דאם אנשים חטאו נשים וקטנים כמאי חטאו וע"כ דהרמב"ם מיירי בלא הודחו עמהם מ"מ נהרגין בשביל בעליהם ואביהם שחטאו וקנס שקנסה התורה בעיר הנדחת דכל אנשי ביתו

דבכל הלאוין של תורה וכן בלאוין של עריות לא הזכר לשון איש בתורה רק כתב סתמא ערות אביך וערות אמך לא תגלה וכן בכולן [ואף דכתיב בריש הפרשה איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה ומשמע דקאי על כל הפרשה אכן בתו"כ מפרש דהוא לאו בפני עצמו על קורבה דנגיעת ערוה ואף דכרת ליכא מ"מ לאו מיהא איכא ושפיר כתב איש למעט קטן ממלקות של לאו זה] משא"כ באיסור ביאה של עריות דהעונש נאמר בפ' קדושים והלאוין נאמר בפ' אחרי לכן באזהרות הלאוין לא הזכר איש דאף קטן מזהר באמת ורק בפ' קדושים דמייירי שם בעונש דכרת ומיתת ב"ד פרטה התורה בהדיא כי איש איש אשר יקלל וגומר מות יומת למעט קטן וכן ואיש אשר ינאף וגו' מות יומת וכן ואיש אשר ישכב את אשת אביו וגו' וכן בכולהו עריות כתיב בראש הפסוק ואיש הכל כדי ללמד דקטן פטור מעונשין דכרת ומיתות ב"ד וזהו סייעתא גדולה וסמך לש"ס דסנהדרין הנ"ל. ונראה דמכאן יצא לו להרמב"ם ז"ל מש"כ בפ"ב מהלכות סוטה הלכה ד' דקטנה שזינתה יש לה רצון ונאסרת על בעלה ותמהו עליו כל האחרונים ז"ל מהש"ס דיבמות דף ס"א ע"ב דאמרינן שם דפיתוי קטנה אונס הוא ואכן מהש"ס דסנהדרין הנ"ל יש לנו מקור נפתח לדברי הרמב"ם ז"ל דהרי אמרינן להדיא כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא הרי דהרצון שלה נחשב למזיד וע"כ צ"ל דהא דפיתוי קטנה אונס הוא היינו אם לא עשתה מדעת עצמה רק שהשיאוה אחרים לעשות הדבר או נחשב לה לאונס דקטן וקטנה אין להם כח לעמוד בדעתם נגד רצון אחרים ונראה דמזה יצא לנו דין חדש דאף דגבי גדול קיי"ל דאין שליח לדבר עבירה ואין העונש מוטל על המשלח רק על השליח משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין זה אינו רק בגדול דהיה בידו שלא לעשות רצונו ואינו אונס בדבר אבל בקטן דאין לו כח לעבור על רצון האדם ונמצא שהוא כאונס בדבר או אפשר דהדבר מוטל טפי על המשלח יותר מהמצווה לגדול דלא היה לו לצוות ע"ז דהיה צריך לחוש דוודאי יעשה רצונו:

(ה) ושוב ראיתי דיש להביא סמך גדול לזה ממשנה ערוכה בב"ק דף נ"ד דתנן שם השולח את הבעירה ביד חש"ו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים שלח ביד פקח הפקח חייב והנה בקדושין דף מ"ב מייתי הש"ס ראייה מסיפא דאין שליח לדבר עבירה מהא דהפקח חייב והמשלחן פטור וחזינן מזה דהש"ס הי' מפרש דהמשלח

לי שנעלם מעיני כת"ר נ"י הסוגיא דב"ק דף מ' דאפוטרופסים אין משלמין את הכופר משום דיתמי לאו בני כפרה נינהו. ומה שהקשה מסנהדרין דף מ"ז דאם אינן בני כפרה ליכא דנ"מ אי קבורה משום כפרה קטנים א"צ קבורה כמו דמקשה הש"ס מדאקבור צדיקים אני אומר וליטעמך תקשה בלא"ה על מ"ד דאין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון ותקשה עליה מה דמתין תינוקות ר"ל ואף דאינן בני חטא ועון אבל באמת לא קשה כלל דהרי אמרינן במדרש רבה בשיר השירים דבעת מתן תורה לקח הקב"ה לתינוקות לערבים על אבותיהם ואף דהן עצמן אינן נענשין על עבירות שעושין בעצמם מ"מ על עון אבותיהם הם נענשין דכן גזר הקב"ה א"כ לא קשה מידי דאקבורה דהן צריכין כפרה לכפר על עון אבותיהם כמו הגדולים דמלבד המיתה צריכין כפרה דקבורה הנ"ל הקטנים צריכים כפרה מחמת חטא דאבותיהם אבל על העבירות שעושין בעצמן לאו בני כפרה נינהו דא"צ כפרה כלל כיון דאין מצווין על המצוות כלל וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא. ואמנם יתיישב קושיא זו באר היטב עפ"י הסוגיא דסנהדרין דף נ"ה ע"ב דמיבעיא לן התם בישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו אם צריך להרוג את הבהמה או לא אי בעינן תקלה וקלון והכא תקלה ליכא דתקלת עבירה לא מיקרי רק אם עבר במזיד או דילמא קלון אעפ"י שאין תקלה ופשט רב יוסף ממתניתין דנדה דבת ג' שנים ויום אחד דאים בא עליה אחד מכל העריות מומתין על ידה והיא פטורה ואחד מכל עריות אף בהמה בכלל ואף דבקטנה נחשב הביאה כשוגג דהא אין לה דעת אלמא קלון אעפ"י שאין תקלה ודחי הגמרא דשאני קטנה כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עלה דידה הוא דחס אבהמה לא חס ע"כ מהסוגיא הנ"ל והיוצא לנו מסוגיא הנ"ל דבר חדש מאוד דהא דקטנים לאו בני עונשים נינהו אינו מטעם דהוי כאנוסים מצד שאין להם דעת והרצון נחשב להם לאונס וגם אינו מטעם דאין הדבר נחשב להם לעבירה כלל מצד שלא נצטוו על המצוות ואזהרות אלא הגדולים דוודאי גם הקטנים מצווים שלא לעבור על אזהרות שבתורה כגון מלקות וגזלות וכרת ומיתות ב"ד לא הטילה התורה רק על הגדולים ולא על הקטנים דחס רחמנא על הקטנים של לענשן בשום עונש של תורה והטעם בזה שכל העונשים של תורה אינו מצד קנס שעבר על העבירה רק מצד כפרה וקטנים לאו בני כפרה נינהו דהרצון שלהם קרוב לאונס קצת ואנוס רחמנא פטריה ונראה דהיינו

העבירה דכל שעושה כמזיד נחשב לו לעוון כמו גדול העושה רק דאינו בר עונשין וא"צ כפרה. והשתא נבוא לביאור הרמב"ם ז"ל הנ"ל הנה מתחילה כתב שם בהלכה ח' דמה דכתיב וקצותה את כפה לא תחוס עיניך ענין הכתוב שכל החושב להכות את חבירו הכאה הממיתה אותו מצילין את הנודף בכפו של דודף ואם אין יכולין מצילין אותו אף בנפשו שנאמר לא תחוס עיניך ושוב כתב בהלכה ט"י"א אף זו מצות ל"ת שלא לחוס על נפש הרודף עכ"ל. ופירוש דברי רבינו הוא דקרא דלא תחוס עיניך בא ללמד על ב' דברים אחד דמצילין את הנודף אף בנפשו של רודף דמקצותה את כפה לא הוה שמעינן דמצילין רק באחד מאבריו של רודף והב' בא ללמד דעובר גם בלאו אם אינו מציל דמקצותה לא הוה שמעינן דעובר רק בעשה קמ"ל לא תחוס עיניך דעובר נמי בלאו. ומיהו כל זה ברודף אחר חבירו דעושה מעשה וגם ההצלה הוא הצלה וודאית אבל בעובר דמונח במקומו וגם ההצלה אינו וודאית דאינו ברור דתתפא האשה על ידי זה לא שמענו מהתורה דאיכא חיובא לחתוך את העובר כדי להציל את האשה רק דנצרך לעשות זה מצד הרפואה דע"י שנחתך את העובר אולי תתפא האשה בזה וידוע דבכל מתרפאין חוץ מע"ג וגילוי עריות וש"ד ואם היה נחשב העובר כחי גמור היה בוודאי אסור להרוג אותו אך כיון שהעובר אינו כחי גמור אף דוודאי אסור להורגו מן התורה דהא יבוא לכלל בן קיימא מ"מ אין חייבין עליו מיתה ונבאמת שאינו יודע מנא לן מה"ת דההורג בעובר אינו חייב מיתה ובשלמא אם עדיין לא כלו לו חדשיו הוי ספיקא דשמא תפיל ואין ממתין על הספק אבל אם ידוע שכלו לו חדשיו והוא בן ט' חיה מנ"ל דאינו חייב מיתה דהא במכילתא איתא דמקרא דכל נפש אדם הוה אמינא אפילו בן שמונה תלמוד לומר מכה איש דבעינן בן קיימא אבל עובר בר קיימא הוא ומה בכך שלא יצא לאויר העולם ובש"ס בנדה דף מ"ד אמרינן על הא דתנן שם דתינוק בן יום אחד ההורג חייב משום דכתיב ואיש כי יכה כל נפש אדם ומשמע דקודם שנולד לא מיקרי נפש וכן פירש"י באמת בסנהדרין דף ע"ב ב' אבל אין הדבר ידוע דמנ"ל הא ובתוס' בנדה משמע דכל זמן ששרוי במעי אמו הוא תלוי קצת בחיות של אמו ולא הוי כל נפש דמשמע שיהא נפש שלם ועובר מיקרי חצי נפש] סמכו חכמים שיהא מותר להורגו כדי להציל את האם מפני שהוא כרודף ואף דאינו רודף גמור דהא אינו עושה מעשה מ"מ נחשב לרודף דע"י סיבתו האשה

ציווהו להדליק גדיש של חבירו ואעפ"כ המשלח פטור וכן פירש הרב המאירי ז"ל כשיטה מקובצת בב"ק דמירי בהכי וכתב דאף בכל שליח לדבר עבירה המשלח חייב בדיני שמים מיהת מ"מ הכא פטור לגמרי משום שהפקח משלם ומיהו אם אין לפקח מה לשלם אז המשלח חייב בדיני שמים כ"כ הרב המאירי ז"ל. ולכאורה תימה דא"כ באיזה דבר מחלק המשנה בין פקח לחש"ו כיון דגם בשלח ביד פקח חייב המשלח בדיני שמים אם אין לו לשלם אין כאן חילוק בין חש"ו לפקח דהא בחש"ו כאין לו מה לשלם דמי. וצ"ל דהא שכתב המאירי דחייב בדיני שמים היינו אם מסר שלהבת אבל במסר לו גחלת וליבה דמעשה דפקח גרם גם חיוב בד"ש ליכא אבל בחש"ו גם במסר לו גחלת וליבה דצוותא דחרש קא גרם מ"מ חייב המשלח בבא לצאת ידי שמים דהא מתניתין ע"כ מיירי במסר לו גחלת וליבה דאלו במסר לו שלהבת בדיני אדם נמי מחייב וכדאיתא בב"ק דף ט"י"א ודף נ"ט ולר"ו שם מ"מ במסר לו סילתא ושרגא חייב בדיני אדם ואלו גבי פקח לעולם פטור בד"א ומיהו מהתם אינו ראייה כלל דהתם לאו מצד השליחות חייב דאפילו לא שלח לו להזיק ואדרכה דמסר בידו ע"מ לשמור שלא להזיק מ"מ חייב בדיני אדם כמו שמפורש להדיא בב"ק דף ט"י"א דהא בכרייתא שם מיירי דמסר לו לחש"ו לשמור האש ואעפ"כ אמרינן שם דאם מסר לו שלהבת לר"ל או דמסר לו סילתא ושרגא לר"י חייב בד"א וא"כ אין ראייה מהתם דגבי חש"ו"ק מוטל על המשלח עונש יותר מאם אמר לפקח. אך מ"מ מצד הסברא נראה כן דהא אמרינן דפיתוי קטנה אונס הוא מיהו מפיתוי אינו ראייה לשאר שליחות דשאני התם דיש לומר דיצרה אלבשה ולכן נחשבת כאנוסה. ואין להשיב על מה שכתבנו דגם בקטן נחשב לו לעבירה אם עושה בודון דא"כ למה קיי"ל דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצוין להפרישו. דכיון דנחשב לו לעון למה לא נצטרך להפרישו ולהצילו מן העבירה ואמנם נ"ל ליישב די"ל דהא דקיי"ל דבגדול ב"ד מצווין להפרישו היינו משום ערכות וכדאיתא בסוטה ל"ד דכל ישראל ערכים זה לזה ואקטנים לא מצינו ערכות ונע"י בדגמ"ר או"ח סי' רע"א כענין ערכות אשה. ומה שגדול מוציא לקטן היינו משום דמצות חינוך עלי דאבוה רמיא וגדול הוא ודו"ק. ובזה ניחא דקטן הרודף אחר איש אחד להורגו או ברודף אחר הזכר ואחר נערה המאורסה דניתן להצילו בנפשו משום דכיון דהוא מזיד שפיר אינו מחוייבין להצילו מן

רבי ישמעאל בסנהדרין דף נ"ז דמפיק ליה מקרא דשופך דם האדם באדם דב"נ מצוין על העוברין מנ"ל דקרא לא נאמר רק על ב"נ דהא לא מצינו מיעוט בכתוב דבישראל ליכא מיתה ואדרבה הא קי"ל דכל מצווה שנאמרה לב"נ ולא נישנית בסניי לישראל נאמרה ולא לבנ"ח וא"כ באזהרה נמי אין סברא להיפוך דישראל קיל יותר מב"נ ונהי דלענין דמפקינן מהך קרא דנהרג בעד אחד וברין אחד נחא משום דבהדיא אמרה תורה דגבי ישראל בעינן שני עדים וב"ד של כ"ג אבל על העוברין דלא מצינו מיעוטא בפירוש מנ"ל דלא נאמרה האזהרה גם לישראל. ואולי מדכתבה התורה לעוברין בהדיא אינן דחייב גם עפ"י עד אחד ודין אחד ש"מ דכל מה דמריב בהך קרא לא נאמר רק לבני נח אבל מ"מ שמעינן דלכל הפחות איסור תורה יש דמי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור. ומד' התוס' בנדה מ"ד מבואר דמשו"ה ליכא מיתה בעוברין משום דכל זמן דלא יצא לאויר העולם עדיין תלוי חיותו קצת באמו ולא מקרי כולי נפש ובקרא כתיב כי יכה כל נפש אדם אלמא דבעינן שיכה כולי נפש וקצת תימה לפי זה לר"י בן בתירה בסנהדרין דף ע"ח דס"ל שם דאם הכהו עשרה בני אדם בזא"ז האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו ואמרינן שם דדריש כל נפש כל דהו נפש וא"כ מנ"ל לדידיה דפטור על העוברין דנהי דחיותיה תלי קצת בחיותא דאימיה מ"מ כל דהו נפש מיהו איכא ורוחק לחלק בין הנושאים דהתם מעיקרא היה נפש שלם רק בעת ההכאה היה נפש כל דהו משא"כ בעוברין עדיין לא היה נפש שלם מעולם דמנ"ל לחלק בהא וצ"ע. ואמנם הדבר פשוט לענין איסור בוודאי אף אם לא כלו לו חדשיו אסור והוי כשופך דמים וזהו חטא של דור המבול כש"כ בעובר ואין מן הצורך להאריך בזה וכל מה שהביא משבת ומרש"י בעירובין אין לו ענין לנידון זה כלל:

(ז) ולענין מה שהאריך לענין קטן הרודף דמשו"ה מצילין אותו בנפשו משום דבר כפרה הוא לא ידעתי מה ענין זה לזה וכבר תמהתי עליו בזה לעיל וגם מה שהביא משבת דף צ"א ומהא דסוכה דמחוייב לחנכו במצוות והוכיח מזה דבר כפרה הוא לא הבנתי שיחתו דהא התם הטילו חכמים על האב מצוות חינוך שמחוייב לחנך בנו במצוות אבל על הקטן אינו מוטל שום חיוב כלל וכן בשבת דף צ' דחיישינן שמא יאכל החגב טמא היינו משום דאף למ"ד דקטן אוכל גבלות אין ב"ד

בסכנה והלכך אף שאינו רודף גמור דהרי מונח במקומו מ"מ כיון דהוא סיבה לסכנת האשה וגם אינו נפש גמור אמרו חכמים דמותר להורגו ומיהו מצווה בוודאי ליכא כיון דאינו רודף גמור רק דסמכו חכמים אקרא כיון דברודף גמור איכא נמי מצוה הלכך ברודף שאינו גמור כמו בעובר נהי דמצוה ליכא מ"מ מותר להורגו וכל זה באינו עושה מעשה דהיינו במונח במקומו אבל אם הולך לחוץ וע"י כן בא סכנה להאשה דאז הוא כרודף גמור הגם דמשמיה קא רדפי ליה מ"מ כיון דלאו נפש שלם הוא אפשר מצוה נמי איכא אך מזה לא מיירי הרמב"ם כלל משום דהמשנה לא מיירי ואין דרכו לכתוב דינים מיוחדים אבל רבינו ירוחם מפרש למתניתין דאהלות דבעת הליכתו הוא מסכן את אמו ולכן כתב דחינוק רודף הוא ומ"מ כתב דמותר אבל מצוה וחיובא משמא דליכא משום דמשמיה קא מרדפי ליה לכן אין לו דין רודף שיהא מחוייבין להורגו רק דמותר להורגו מצד דאינו אלא חצי נפש אבל ביצא ראשו דכוליה נפש הוא וגם משמיה קא רדפי ליה. ולפי זה יש ג' חילוקי דינים ברודף [בימים הקדמונים אבל האידנא קי"ל דדינא דמלכותא דינא] היכא דרודף מדעת עצמו אז מחוייבין להורגו ואף דהוא קטן אבל היכי דמשמיה קא רדפי ליה והוא נפש שלם אז הוא דאסור להורגו אבל בחצי נפש כמו בעובר איסורא ליכא אבל מצוה נמי ליכא לדעת רבינו ירוחם ולדעת הרמב"ם ז"ל יש להסתפק בזה ובזה נתיישב הכל בעזה"ש וכל דינים אלו אין להם מציאות עתה כי בכל הנ"ל מצוין אנו לעשות עפ"י חוקי המדינה עפ"י הקיר"ה וכל מה שכתבנו לעיל אינו אלא ע"ד דרוש וקבל שכר]:

(ו) ועתה אבוא על סדר קונטרסו בפרטות פעם כבונה ופעם כסותר וממילא יהא רווחא שמעתא בעז"ה מה שנתלבט הרבה בדין עובר אי הותרה לגמרי הריגתו משום דעובר ירך אמו הוא והביא לזה פנים לכאן ולכאן מהא דשבת דף ק"ז דהושיט ידו למעי בהמה ומגיטין דף כ"ג ומדברי רש"י בעירובין דף זי"ן הנה מאוד תמיהני על חכם גדול כמותו ירבה בישראל אשר הוצרך להאריך בזה דהדבר פשוט כביעתא בכותחא דאסור מה"ת להורגו וההורגו ה"ז כשופך דמים דלא מיבעיא אם כלו לו חדשיו דנפש גמור הוא דמה בכך שלא יצא לאויר העולם ואדרבה על הא דמבואר בגמרא דליכא חיוב מיתה על העובר הרבה יש לנו לחקור בזה דמנ"ל לחז"ל הא דמה בכך דלא יצא לאויר העולם והיותר תימה על

הדעת נוטה באמת דהא אם הבעלים לפנינו ויכול להציל נפש אחת מישראל ממיתה הא מחוייב מן התורה להציל ואפילו למטרח ואגורי פועלים כדי להציל את חבריו אם רואה שהוא טובע בנהר וכיוצא וכדאיתא בסנהדרין דף ע"ג וא"כ ה"ה אם אין הבעלים לפנינו רק ממונו ויכול להציל עצמו בממון חבריו למה לא יהא רשאי להציל כיוון שרוצה לשלם אח"כ דהא חזינן דממונו משועבד להציל דהא מחוייב לשכור פועלים כדי להציל וא"כ מאי נפ"מ אם הבעלים לפנינו או לא וכמדומה לי שד' התוס' אלו היה בהעלם [המעין] במש"כ באות ג' בעיניו יראה ובלבבו יכין שלא נעלם ממני דברי התוס' ולא הבאתי אלא דעת רש"י ודעת הני רכרכי דסבירא להו כוותיה] מנגד עיני כת"ר נ"י. ושוב ראיתי בשיטה מקובצת בב"ק דף קי"ז שכתב ג"כ בשם הראב"ד ז"ל וז"ל ומציל עצמו בממון חבריו הואיל ואתא לידן נימא בה מילתא דאיכא מילי דקשיין אהדדי דבפ' הכונס אמרינן דשלחו ליה דאסור להציל ואלו בקדושין אמרינן כלב רץ אחריה מהו מי אמרינן מחוייב לאצולי אלמא אדם חייב להציל לחבירו בממונו ואם זה חייב להצילו בממונו מה טעם אסור לאדם להציל עצמו בממון חבריו ואיכא למימר מה שאדם חייב להציל חבריו ה"מ בפניו דכתיב והשבותו לו ואפילו אבירת גופו אבל שלא בפניו לא נתחייב ממונו בכך וכו' ושוב העלה הראב"ד ז"ל שם דאפילו שלא בפניו מותר להציל רק שצריך לשלם וזה נלמד מתקנת יהושע דהתועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד עי"ש שהאריך והיינו ג"כ כדעת התוס' הנ"ל וגדולה מזו מכואר בראב"ד ז"ל שם דאם אנסוהו להביא ממון חבריו ואם לאו יהרגו אותו אז פטור אפי' לשלם דכיון דממון חבריו הוא הגורם לו מיתה מותר להציל עצמו לכתחילה בממון חבריו דממון חבריו הוי כרודף וכל זה היה בהעלם מעיני כת"ר נ"י. וכל הראיות שהביא כת"ר נ"י להיפך יש לדחותן דמה שמביא כת"ר נ"י מהירושלמי שכתב וע"ג פ"ב דאפילו אמרו לו חמוס פלוני ואם לאו תהרג ג"כ יהרג ואל יעבור וכן אמרינן בפ"ב דכתובות בש"ס דילן דף י"ט אליבא דר"מ ואף רבא דאמר שם דאלו אתו קמן לאמלוכי אמרינן להו זילו וחתימו כו' היינו בשטרות דעדיין לאו ממון הוא וכו' אני אומר דמשם אין הכרח כלל לשום צד דהא צריך להביך באמת באיזה סברא פליגי רב חסדא ורבא. ונ"ל להסביר פלוגתתם עפ"י דברי התוס' והראב"ד ז"ל הנ"ל שכתבו דכאמת מותר להציל עצמו בממון חבריו רק דחייב לשלם אח"כ

מצורין להפרישו מ"מ בידים אסור להאכילו וגם זה נלמד ממצות חינוך כיון דמחוייבין לחנכו במצות עשה כש"כ שאנו אסורין להכשילו באיסור לאו בידים אבל לא דמוטל על הקטן שום איסור בזה ומאי ראייה מזה דבר כפרה הוא ומה שהקשה דהאיך מותר לשחוט הא לאו בר זביחה הוא כבר העיר בזה הלבוש וכתב דהיינו דכתבו הפוסקים דבאין ישראל עומד ע"ג ואפילו מומחה ויודע לאמן ידי פסול משום דאינו בר זביחה וכבר תמה עליו הש"ך דא"כ בישראל עומד ע"ג ג"כ הו"ל לפסול אלא הדבר פשוט דשפיר נקרא בר זביחה משום שאסור להאכילו לו בידים עי"ש בש"ך יו"ד סימן א' סקכ"ז והן אמת דעל תירוץ הש"ך יש לדקדק דהא מה שאסור להאכילו בידים הוא ג"כ מצד חינוך אבל הקטן בעצמו לאו בר זביחה הוא וכמו בתפילין וס"ת ומזוזות דתניא בגיטין דף מ"ה דס"ת ותפילין ומזוזות שכתבן קטן פסולין דכתיב וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה ומשמע להדיא דאף בקטן שהגיע לחינוך תפילין פסול לכתוב משום דמ"מ כיון שהוא בעצמו אינו מצווה לא מיקרי בר קשירה וא"כ ה"ה בזביחה. ואמנם באמת לולא דברי הלבוש נ"ל לומר דמזה הוכחה באמת למש"כ לעיל להוציא מהש"ס דסנהדרין נ"ד דקטן נמי מצווה על העונשין ונחשב למזיד רק דפטור מן העונשין והלכך שפיר נקרא בר זביחה ודוקא כמ"ע לא הטילה התורה חיוב רק לגדול אבל על האיסורין גם הקטן מוזהר ולא מעטיניהו קרא רק מעונשין.

ומש"כ עוד מעכ"ת נ"י וגדולה מזו דאף בממון דלאהוי אלא אביו ויהודש"ד כאשריבואר להלן נמי אסור להציל עצמו בממון חבריו אף במקום דאיכא פיקוח נפשות וכדאיתא בירושלמי שבת וע"ג הנ"ל באות ב' וכו' והאריך מעכ"ת נ"י להביא ראיות לזה מכ"מ בש"ס והנה אני תמה דהא עיקר דין זה דאסור להציל עצמו בממון חבריו הוא בש"ס ב"ק דף נ"ט ע"ב גבי דוד דמעשה וכי גדישים דשעורים דישראל הוה דהוי מטמרי ביה פלשתים וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חבריו ושלחו ליה דאסור להציל עצמו בממון חבריו והנה שם כתבו להדיא התוס' דלא איבעיא ליה אי מותר להציל עצמו בממון חבריו דוודאי מותר להציל דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא דאיבעיא ליה אי צריך לשלם אח"כ להבעלים עבור הגדישין כשיציל עצמו ופשטו ליה דצריך לשלם אבל זה פשוט דיכול להציל עצמו אפילו לכתחילה ע"מ שישלם אח"כ וכן

דחייב לשלם עבור הכלים. וגם מה שהביא הרמב"ם דפ"ה מהלכות חובל ומזיק דדקדק הסמ"ע בחו"מ סי' שפ"ח ס"ק י"ב מדבריו דלכתחילה אסור הנה באמת דברי הסמ"ע תמוהין דהדבר פשוט להיפך דלכתחילה בוודאי מותר ולא הוצרך הרמב"ם לכתוב זה אלא דבא לאשמרעין דפטור אפילו מלשלם אח"כ:

(ח) וגם מהש"ס דפ"ק דקדושין דף ח' דאמרינן דמצי אמרה ליה דמדאורייתא חיובא מחייבת לאצילן ג"כ מבואר להדיא דמותר להציל עצמו בממון חבירו וכמש"כ בשיטה מקובצת בשם הראב"ד ז"ל להוכיח מהש"ס הזה וגם מעכ"ת נ"י בעצמו הרגיש שדברי הש"ס דקדושין עומד לנגדו ואיני יודע מה שדחה דהתם הכוונה דכיון דמחוייב להצילה בממונו אין כאן מעות קדושין דהא אינו חייבת לי רק לשלם המעות אבל הטרחא הוא מחוייב ודבריו אלו אינם מובנים חדא דהא מ"מ מבואר דמחוייב להצילה בממונו וממילא שמעינן דיכול הוא בעצמו ג"כ להציל עצמו בממון חבירו ועוד דארובה משם מוכח דאף מתשלומין פטורה דא"כ אמאי לא הוי קדושין דהא יש לה הנאה במאי דא"צ לשלם לו וע"כ צ"ל דמיירי בשאין להאשה כלום ובכהא"ג מחוייב להציל בממונו בלא תשלומין ולכן אינו נחשב להנאה כיון דמחוייב מן התורה להציל בחינם ואכן באמת יש לדחות הראיה משם כמו שכתב הראב"ד ז"ל דאם בעל הממון הוא לפנינו בזה אין כאן ספק דמוטל עליו להציל לחבירו בממונו ואפילו לא יהי' לו לשלם משום דכתיב לא תעמוד על דם רעך ומחוייב אפילו למיטרח לאהדורי לשכור פועלים אבל כשבעל הממון אינו שם אפשר דאסור להציל את עצמו בממון חבירו דאינו מונח חיוב רק על האיש ואל על הממון וכמו שרצה בתחילה הדאב"ד ז"ל לחלק שם בזה ורק שאח"כ חזר בו מזה אבל עכ"פ מהש"ס דקדושין ליכא הוכחה לשום צד.

ונידרון מה שהאריך כת"ר נ"י בדין המשנה דאהלות הנ"ל אם הוא מתורת דיחוי דנדחה העובר מפני סכנת האם או דהותר לגמרי והעלה דמתורת דיחוי אתינן עלה וכמו בפיקוח נפש לענין שבת דכ' הרמב"ם דדחוייה שבת אצל פיקוח נפש והוציא מעכ"ת נ"י מזה דה"ה מילה בשבת ג"כ אינו אלא מתורת דיחוי. הנה בדרך כלל נ"ל כל דבריו נכונים ויפה פלפל שם בחכמה כי ה' הטובה עליך ואך בדין עובר נ"ל דלא תליא בזה כלל ואפילו לדעת החולקים על הרמב"ם ז"ל דס"ל דפיקוח נפש הותרה אצל שבת

דקשה לכאורה לפי"ז לשון הגמרא דאמרינן דאסור להציל דלפי פירושם ז"ל הול"ל דחייב לשלם אם הציל עצמו וגם אין לומר דר"ל דאסור להציל ע"מ שלא לשלם דהא ליתא דגם באופן זה לא שייך לשון אסור על ההצלה דהרי ההצלה מותר באמת רק האיסור הוא מה שבדעתו שלא לשלם וגם לא שייך למתני לשון אסור על המחשבה דאם יחזור בו ויתרצה לשלם הרי לא עשה למפרע שום אסור כלל.

ולכן נ"ל דהגמ' ס"ל דאם יודע בעצמו שלא יהיה לו כמה שלם אז אסור להציל עצמו באמת והטעם דליטול ממון תכדו שלא ברשות הוי כגולן דהא שואל שלא מדעת גולן הוי וכבר אמרו חז"ל דהגולל את חבירו ש"פ כאלו נוטל את נפשו ממנו דכתיב וקבע את קובעיהם נפש וכיון שלא יהיה לו מה לשלם הוי כמציל עצמו בפשחבירו ולפי"ז י"ל דהירושלמי נמי מיירי בכה"ג שהוא איש עני ולא יהי' לו מה לשלם דאז מחוייב למסור נפשו וכן בש"ס דכתובות הנ"ל ג"כ יש לפרש דהעדים הם עניים ואין להם לשלם ושפיר אמר רב חסדא שם דיהרגו ואל יחתמו שקר. ואמנם רבא דאמר השתא אלו אתי לקמן כו' יש לומר דאזיל לשיטתיה בזה בב"ק דף קי"ז ע"ב במעשה דההוא גברא דאקדים ואפיק חמרא למברא וכו' דאתא לקמה דרבה ופטריה לשלם [ושם הגי' רבה אבל לפי דמסיק דרבה לטעמיה נראה דצ"ל דרבא דהרי בסנהדרין הגי' רבא וע"כ דגם הכא בב"ק הגי' רבא דהא אמר דאזיל לטעמיה דלא אמרינן דאסור להציל עצמו בממון חבירו רק אם הסכנה בא לו מצד אחר לגמרי ורוצה להציל עצמו מן הסכנה ע"י ממון של חבירו אז צריך לשלם אבל התם על ידי ממון חבירו בא לו הסכנה דהחמור הוה בעי למטבעיה לספינה א"כ הוה ממון חבירו כרודף ואם מותר להרוג לאדם הרודף כ"ש שמותר לאבד ממון חבירו אם הוא רודף שלא יהא ממנו חביב יותר מגופו כן מבואר שם בשיטה מקובצת בב"ק שם עי"ש בארוכות וא"כ בעדים שהיו אנוסים מחמת נפשות דאנסו אותם לחתום שקר דבא להם האונס ע"י ממון חבירו בכהא"ג פטור אפילו לשלם דהוי הממון כרודף להעדים וכל זה לענין חיוב תשלומין אבל לכתחילה בוודאי מותר להציל עצמו ואדרבה נראה דאם אינו רוצה להציל עצמו ע"י ממון חבירו הוי כמאבד עצמו לדעת. וגם מה שהביא מהש"ס דסנהדרין דנדרף ששיבר את הכלים של אחר חייב לשלם משום שמציל עצמו בממון חבירו אינו ראייה כלל ד"ל לכתחילה מותר וגם מחוייב להציל ולא אמרינן רק

(ט) ומה שהביא מעכ"ת נ"י מהש"ס דע"ג דף כ"ו דמתרץ הגמרא דאתא איהי ואתחלה הנה באמת דברי הש"ס דלשם צריך ביאור והא הדבר פשוט דלמ"ד דאשה פסולה למול גם התחלה אסורה דהא בשחיטה דפסולה ע"י נכרי כל זמן שהנכדי התחיל לשחוט בדבר שעושה אותה טרפה כגון דהתחיל לשחוט מיעוט הוושט ואף דגמר ישראל פסולה ודווקא בשחט מקצת הקנה כשר משום דחצי קנה פגום כשרה ולא גרע מאלו ניקב הקנה מאליו אבל במילה לא מצינו שום חילוק בין התחלת המילה לגמר המילה. והן אמת דכפתחי תשובה ביו"ד סי' רס"ד סק"ג כתב בשם שו"ת בית יעקב סי' ק"כ שכתב דכל הפסולים למול אם לא גמרו החיתוך רק התחילו לחתוך וגמר הכשר למול שפיר דמי כ"כ הפ"ת בשמו. והנה פשוט שהגאון בעל תשובת בית יעקב הנ"ל הוציא זה מהש"ס דע"ג הנ"ל דמשני דאתא איהי ואתחלה וכו' אבל צריך להבין הטעם ויגעתי לעיין בדברי התשובה בעצמה והנה לא הביא שום ראיה לדבריו אך דכתב דכן משמע בש"ס בע"ג הנ"ל ומתחילה ר"ל דאף שכל החיתוך היה ע"י הע"ג והפריעה היה ע"י ישראל ג"כ כשר ושוב כתב דאין ראיה מהגמרא לזה ד"ל דאתא איהו ואתחלה היינו שעשאה מקצת החיתוך אבל מ"מ הדבר פשוט אצלו דאם מקצת החיתוך היה ע"י פסול וגמר החיתוך היה ע"י כשר בוודאי המילה כשרה וא"צ להטיף ממנו דם כרית ואכן לפענ"ד דינו של הגאון בעל בית יעקב הנ"ל אינו ברור להלכה ואדרבה הדין הוא להיפך מדבריו ז"ל וכמו שאבאר בעז"ה.

ונו"ל פשוט דב' תי' הגמרא תליא בפלוגתא דר"ל ור"י בחולין דף כ"ט ע"ב באם ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף או דאינה לשחיטה אלא לבסוף ואמרין דהכל מודים דאם שחט סי' אחד נכרי וסי' אחד ישראלי היא פסולה שהרי נעשה בה מעשה טרפה ביד נכרי ופירש"י דאפילו למ"ד דאינה לשחיטה אלא לבסוף ולא מיקרי שחיטת נכרי מיהו שחיטת ישראל נמי לא הויא והויא לא כקוף בעלמא ואיטרפה לה עכ"ל ולכאורה למה הוצרך הש"ס לומר דנעשה בה מעשה טרפה תיפוק ליה דמ"מ לא עריך מנעשה השחיטה מאליו דג"כ פסול דהא בעינן כח גברא וע"כ צ"ל כיון דאינו לשחיטה אלא לבסוף אין קפידיא נמי אם נשחט סימן אחד מאליו אלא עיקר הטעם דכיון דלא הוי שחיטה א"כ הוי נקובת הוושט וכבר נעשה נבילה ותו לא מהני לה שחיטה והיינו דנקיט הגמרא דשחט סימן אחד נכדי ולא נקט דשחט מיעוט

וכמו שמשמע להדיא בד' הר"מ מדרטנבורג צ"ל שהאברא"ש בסוף יומא ומשמע שגם הרא"ש הסכים לזה [ומדברי הרמ"א בתשובה סי' ע"ו משמע להדיא דגם הרמב"ם ס"ל דהותרה ובאמת שמלשון הרמב"ם ז"ל בריש פ"ב מהלכות שבת שכתב דרחויה הוא שבת אצל פיקוח נפשות אינו מוכרח שבא להוציא דאינו אלא דחוי ולא היתר דהא לא איירי מזה מידי ואדרבה מדבריו שכתב אחר זה ואסור להתמהמה בחילול שבת שיש בה סכנה משמע דס"ל דהותרה ודברי הכסף משנה שם בהכנת דברי הרמב"ם אינם מוכרחים בזה ודו"ק] וכן במילה ג"כ דעת הרמ"א בתשובה בסי' ע"ו דהותרה אצל שבת והובא דבריו בשאג"א בהלכות שבת סי' נ"ט מ"מ גבי עובר ודאי אינו אלא דחוי דהרי בנרדף דהוי מצוה להציל אותו כנפשו מ"מ אם יכול להציל את הנרדף באחד מאבריו של רודף אסור להורגו והדבר הוא פשוט דהא ס"ס נפש אחת אבידה ומאי חזית דרמא דיריה סומק טפי וכו' אלא עיקר הטעם הוא דצריך להציל אותו מן העבירה וכיון שיכול להצילו מן העבירה באחד מאבריו בוודאי אסור להורגו ואם הרגו נהרג עליו כמו רוצח גמור וא"כ ה"ה בעובר דעובר הרי הוא כחי לענין איסור רציחה ורק שאין חיב עליו מיתה וכמו שכתבתי לעיל באריכות וא"כ פשוט כביעותא בכותתא דאם אפשר להוציאו חי באיזה אופן שיהי' אסור ליגע בו. **ומה** שהקשה מעכ"ת נ"י עוד דאם מילה דחוייה הוא אצל שבת למה לא מהדרין למול בשבת ע"ב מהלין דהאחד ימול והשני יהי' פורע כדי שיהא שנים שעשאוה הנה במח"כ לא דק בזה דלא דמי כאן לשנים שעשאוה כלל דהרי כל אחד הוא עושה מלאכה דכיון שחותך בערלה ויוצא דם הרי הוא חיב משום נטילת נשמה אלא דבחובל דעלמא פטור משום מקלקל אבל הכא דבא לתקן וכל אחד ואחד עושה תיקון במצוה דזה בלא זה אינו כלום וא"כ כל אחד ואחד מתקן הוא. וראיה לדברי מהא דאיתא בשבת דף קל"ג ע"ב דמהלקטין את המילה ואם לא הלקט ענוש כרת והוי ס"ד דש"ס לומר דהאמן חיב כרת משום שחילל שבת שלא לצורך מצוה ולכאורה למה חיב כרת כיון שלא עשה רק חצי המצוה הוי מקלקל אלא וודאי דגם זה נקרא מתקן כיון דבלא עשייתו לא הוי מעשה האחרון כלום. ושוב מצאתי שכ"כ להדיא השאג"א בסוף סי' נ"ב ממש כסברא זו ות"ל שכיוונתי לדעתו ז"ל ועי' בשאג"א בסי' נ"ט שכתב אדרבה להיפך דאם שבת הוא דחוי אצל מילה אסור למול ע"י שנים בשבת ע"י"ש:

מ"מ נעשה בה מעשה טרפה אכן לפמ"ש"כ ניחא דדוקא אם שחט כל הסימן דהוי כמו דליכא רק סימן אחד אבל במיעוט ורש"י למ"ד דאינה לשחיטה אלא לבסוף שפיר מועיל השחיטה לטהר מידי נבילה ופשוט הוא. זעפ"י הנ"ל נ"ל דה"ה במילה ג"כ תליא בפלוגתא זו דלמ"ד דאינו לשחיטה אלא לבסוף ה"נ בכל דבר מצוה שנצרך לעשות ב' דברים כמו במילה שצריך חיתוך ופריעה עיקר הקפידא שיהא גמר המילה ע"י כשר וא"כ י"ל דבזה פליגי שני התירוצים דתירוץ קמא אזיל אליבא דהילכתא דקיי"ל דישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף והלכך גבי מילה נמי בעינן שיהא כל המילה נעשה ע"י הכשר למול ולכן הוצרך לתרץ דאמרה לאחרניא ועבד אבל האיבעית אימא י"ל דאזיל אליבא דר"ל דס"ל דאין לשחיטה אלא בסוף והלכך גבי מילה נמי כשר מתחילה ע"י אשה ושפיר מתרץ דאתא איהי ואתחלה וכו' ונמצא דלדידן דקיי"ל כרבי יוחנן בעינן כל המילה ע"י הכשר למול ודברי שו"ת בית יעקב הם שלא כהלכה לפיענ"ד ויתר דברי כת"ר נ"י מה שהאריך בקונטרסו נ"י נכונים מאד ואף שיש לי קצת לפלפל גם בהם מ"מ אין עת האסוף פה ועוד חזון למועד אי"ה ובחידושיי על הרמב"ם אשר אדפיס בקרוב אי"ה אבאר באריכות לתרץ דברי משה רבינו הרמב"ם ז"ל ויובא שם ג"כ דברי מעכ"ת ומה שיש לי לפלפל בהם פעם כבונה ופעם כסותר ואסיים בברכה שיזכהו ה' להוציא לאור הדפוס כל חידושיי הנחמדים ויפוצו מעינות תורתו חוצה ויארין ימים ושנים בנחת רוח ועושר וכבוד וגדולה כחפצו וכחפץ המברכו בזה שלמה הכהן מ"ץ דק"ק וילנא.

הוושט וכבר התעורר בזה הפמ"ג בספרו ראש יוסף על חולין שם ואמנם למש"כ ניחא דאילו בשחט מיעוט הוושט אינו אלא טרפה וכמו דכ' רש"י בנדה דף כ"ג נומה שנראה מדברי רש"י ובבכורות דף ג' להיפך וכבר התעורר בזה בשו"ת בנין ציון החדשות כבר כתבתי על הגליון בנין ציון הנ"ל דלק"מ דשם הכוונה ברש"י דיש לו חלק בכל הוושט או בכל הקנה ודו"ק ונראה דגם הפוסקים ז"ל דס"ל דנקובת הוושט נבלה היינו לפי מאי דקיי"ל להלכה כרבי יוחנן דישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף ושפיר הוה נבלה דהא תחילת השחיטה היה שלא כדרך שחיטה אבל לר"ל דס"ל דאינה לשחיטה אלא לבסוף בוודאי לא הוי אלא טרפה בעלמא כיון דגמר השחיטה היה בהכשר והוי שחיטה מעליא ומה שניקב הוושט מתחילה לא גרע יותר מניקבה הריאה או הדקין דמטהר השחיטה מידי נבלה הנקיבת הוושט לא הוי נבלה מחיים וכמו שמבואר בחולין דף ל"ב והלכך אם נגמר השחיטה ע"י כשר הוה שחיטה כשרה ואינה אלא טריפה בעלמא אבל בשחט נכרי כל הסימן נהוי דאינה לשחיטה אלא לבסוף מ"מ בעינן שיהא ב' סימנים קיימין והכא כי שחט נכרי הוי כמאן דמנחי דיקולא וכמו דאמרינן שם בחולין דף ל"ב ע"ב והוי כמו דליכא רק סימן אחד. ובזה יתיישב ג"כ דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שחיטה שכתב דאם שחט נכרי מיעוט הוושט וגמר ישראל פסולה משום דישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף וכבר תמה ע"ז בס' ראש יוסף דהלא אמרינן דלדה"כ פסולה משום דנעשה בה מעשה טרפה ביד נכרי וא"כ מה לי כל הוושט או מיעוט וושט הא

סימן ח

תשובה בענין השגת גבול ויורד לאומנותו של חבירו

מאת אחי המחבר רבי בצלאל הכהן מווילנא זצ"ל

אדשה"ט. הן הגיענו כעת, מאת כבוד גאון תורתו נ"י תשובה ארוכה בדבר השו"ב שבא להשיג גבולי השו"ב הראשון, אשר האריך כת"ר נ"י בפלפול עצום בסוגיא דב"ב כ"א בהאי בר מבואה ראוקי רחיא כו'. דהן סוגיא הוא המקור לכל דיני היורד לאומנות חבירו כנודע.

בעז"ה. יום ד' י"ג תמוז לסדר הברכה לו אשיכנו לפ"ק. החיים השלום מן השמים, לכבוד ידי"ע ויראיו, הרב הגאון המהולל, המפורסם בתורתו ויראתו ובחריפותו ובקיאותו, שלשלת היוחסין, בן של קדושים, סיני ועוקר הרים כקש"ת מו"ה שלמה ראובן נ"י בהר"ב הג' הצדיק המנוח מו"ה רוד ז"ל, אבי"ד דק"ק שטאקלישאק יצ"ו בעהמחיים הנחמדים ספרי ידיעות שלמה וכבורי ראש, ורודאי ראובן, יהי ה' עמו עד העולם סלה.

ולכאורה היה אפשר לרזן כזה כמ"ש הפוסקים הראשונים ז"ל בהך איבעיא דר"ה בדרר"ג בכר מבוי אבר מבוי אחרינא, אי מצי מעכב עליו דנשאר בתיקו, ופסקו הרי"ף והרמב"ם ז"ל ורוב הפוסקים כזה דלא מצי מעכב עליו, משום דהו"ל חומרא להתובע הבא לעכב, וקולא להתובע שבא לעשות ג"כ בגבול חבירו אומנות של חבירו, וקיי"ל דכל ספיקא בכה"ג מקילין בזה להתובע, וכמ"ש הראשונים ז"ל שם, (ודלא כהראב"ד ז"ל שהובא בש"מ שם שפסק בזה דמצי מעכב משום דמספק ג"כ אסור לכא בגבול חבירו דרוב הפוסקים ז"ל לא ס"ל הכי ע"ש).

וא"כ לכאורה בנ"ד היה אפשר לומר ג"כ, דאם יש לנו ספק בדבר אם הישוב הוא שייכים להעיר או לא דהו"ל למימר קולא לנתבע בזה, שהוא השו"ב השני הבא בגבול השו"ב דמתא, אך באמת אם בתחילה נשתעבדו גם בני הישוב להשו"ב דמתא ועכשו הם רוצים להפקיע עצמם מהשעבוד ההוא, צ"ע אם יכולים להפקיע עצמם ממנו כעת, דאולי הו"י כקהל שקבלו עליהם שו"ב זה לכר וכו' וכמ"ש, וא"כ עכ"פ אין שייך כ"כ בנ"ד כל עיקר מחלוקת הפוסקים ז"ל בהך דר"ה, ור"ה בריה דר"י בסוגיא הנ"ל.

וגם כמ"ש כת"ר נ"י בשם ס' אגודה דאין מתפשט החזקה שהחזיק אחד, בדבר אחד באותה העיר רק עד תחום לכר (והובא בשה"ג בפ"ב דב"כ שם ובבאה"ט של רז"מ ז"ל סוף סי' קכ"ז ע"ש), אך למש"ש הש"ג דאם פרשו לו שהרשות שלו יהי' גם גבול העיר כו', אז אסור להשיג גבולו בזה, גם בכל הגבול סביב כו'. וא"כ בנ"ד אם יש להם רשות לבני העיר להתנות גם על בני הישוב ההוא, אז הו"ל כאלו פרשו לו גם הישוב ההוא בתחלה וצ"ע דבנ"ד באמת עיקר הספק אם יש להם כח לבני העיר להתנות שם גם על בני הישוב ההוא, וכבר כתב כת"ר נ"י בעצמו בזה דמאחר שיש כח לבני העיר להטיל המס שלהם מבשר כשר שבאותה העיר גם על בני הישוב ההוא והוא עפ"י חוק המדינה שם שיהי' המס של בני הישוב ההוא מבשר כשר שייך לבני העיר ההוא, זה נראה דגם על קבלת השו"ב יש בזה כח לבני העיר על אנשי הישוב ההוא. ורק לפי שכבר נשלם באמת הזמן מהמשך, שקבלו השו"ב בהעיר ההוא, ולא באנו לרזן כעת רק מטעם שכבר החזיק השו"ב זם בזה באתרא ההוא ובסביבה ההיא, ואחר שיש להם להישוב ההוא כמה עכובים באמת בהרכה פעמים שם, שאינם

והנה אם כי לדעתנו אין עניין הסגת גבול של דבר השו"ב הנ"ל להך סוגיא כ"כ (דבנ"ד באמת אין עיקר הטענה בזה בין שני השו"ב עצמם כ"כ רק בין השו"ב דמתא עם בני הישוב עצמם הרחוקים מהעיר כששה ווארסט) שהשו"ב דמתא טוען שכמו שאין רשות לבני עירו לקבל שו"ב אחר בכל המשך הזמן שקבלוהו אצלם לשו"ב (או גם אחר המשך הזמן שלו כנודע מדברי אחרונים ז"ל בזה) כך אין רשות לבני הישוב ההוא לקבל שו"ב אחר, שלפי דברי השו"ב דמתא גם בני הישוב ההוא שייכים הם לעירו, ועל מנת כן קבלוהו מתחלה לשו"ב בעירו שיהי' שו"ב קבוע, גם בהישוב ההוא שייכים להעיר ג"כ לפי דברינו, ובני הישוב ההוא טוענין שבאמת הם אינם שייכים כלל לאותה העיר כי רחוקים מהם הרבה. ורק בתחלה כשהיו הדיוורין מועטים אצלם לא הי' בכחם ליקח להם שו"ב קבוע לעצמם, וכל כרחם היו צריכים לשחיטת השו"ב דמתא אצלם, ועתה שנתרכו אצלם יותר דיוורין בהישוב ההוא ויש יכולת בידם ליקח להם שו"ב קבוע לעצמם, למה יכריח אותם השו"ב דמתא כעת ג"כ שיחזירו אחריו לכר לשחוט להם, אחר שהם רחוקים מהעיר, וכרוכ פעמים קשה עליהם לכא העיר אל השו"ב דמתא, ובפרט בערב שבת ויו"כ כנודע, וא"כ הרי בנ"ד אין עיקר הטענה בזה בין שני השו"ב כלל.

ופשוט דאם לא הי' להשו"ב דמתא הטענה על בני הישוב ההוא, משום דמתחלה נשתעבדו לו גם בני הישוב ההוא שיהי' שו"ב אצלם ג"כ כמו בהעיר, ולפי שהם שייכים לפי דבריו גם עתה לבני העיר, דוראי דבלא זה היו יכולין בני הישוב ההוא לקבל להם שו"ב אחר כרצונם, וכמ"ש התוספות בקידושין נ"ט ובש"ע חו"מ סי' רל"ז ס"ב דכשאומר הבע"ב שאין רצונו לעכב אצלו המלמד, שיכול המלמד השני להשכיר עצמו להבעה"ב ההוא. ובנ"ד הרי יש לבני הישוב ההוא טעם גדול בזה באמת שאין להם באפשרי לכא ככל פעם להשו"ב דמתא הרחוק מהם כ"כ, אך אם בתחלה באמת נשתעבדו גם להם להשו"ב דמתא הרחוק מהם כ"כ, אך אם בתחלה באמת נשתעבדו גם להם להשו"ב דמתא, הרי גם המה הו"ל כקהל שקבלו עליהם שו"ב אחד לכר, שאין רשאים לאכול משחיטת שו"ב זולתו (וכההיא דשו"ת הרא"ש ז"ל כלל ז' שהובא ביו"ד ס"א סי"א בלא חרם). אלא דשם הוה עובדא שפסלו בפירוש שחיטת זולתו. ומה"ט אין לרזן בנ"ד אם היה ספק אצלינו אם בני הישוב ההוא שייכים להעיר ג"כ או לא.

יכולים לבא להשו"ב דמתא כלל בריחוק מקום כזה, וגם עתה ביותר שנתוספו אצלם דיוורין שם, ואין להם בשר בהרבה פעמים על ידי זה, וכ"ש בערב שבת ויו"ט או ליולדות, ולא גרעי בכה"ג מתקנת עזרא בדוכלין כו' דבנ"ד אפי' לקבועי להשו"ב השני ודאי דלא מצי מעכב עליו השו"ב הראשון.

ויש להוסיף על דברי כבוד גאונו נ"י בזה דבצורבא מרבנן אמרו שם (בב"ב כ"ב) דאפי' לאקבועי נמי משום דלא לטרודו כו', וה"נ בקבלת שו"ב אשר נודע כי לאהדורי לבד בלתי אפשר לו להשו"ב השני לבוא ולשחוט רק לפרקים שם. כ"א לא יהי' בקביעות מאין ידע הזמן שנחוצים הם לשחוט שם, ואם ישב שם תמיד ולא ישחוט להם רק לפרקים כשלא יבא השו"ב דמתא עליהם, לא יהי' לו ממה להתפרנס שם, ואם יעסוק בעסק אשר ג"כ שם אתי לאטרודי במלאכת השמים שלו, וע"כ הנה מן ההכרח להתיר לו להשו"ב השני לשחוט בהסביבה ההוא, רק בזה ודאי יש לגזור, על השו"ב מו"ה ישראל משה נ"י שלא יבא לשחוט חלילה שום דבר הטעון שחיטה לא עוף ולא בהמה לשום אדם מבני ק"ק שטאקלישאק יצ"ו, ולא לשום אדם בעולם אשר ידע כי מהבשר ההוא יכניסו בתוך העיר שטאקלישאק יצ"ו ג"כ, ובכל מקום לא יבא לשחוט לשום אדם מבני העיר הנ"ל יצ"ו, כי בכה"ג כו"ע מודו דקא פסיק חיותיה לגמרי ע"י זה להשו"ב דמתא ח"ו, דאף שהשו"ב השני ג"כ מבני מתא הנ"ל ההוא, אפ"ה ודאי דלכ"ע בכה"ג מצי מעכב עליו השו"ב הראשון דמתא הנ"ל, ואם ח"ו יבא השו"ב השני לעבור ע"ז ולשחוט לפני בני העיר הנ"ל בשום מקום (גם אם יבאו בני העיר להישוב שלו הנקרא אגאסץ לשחוט לפניהם שמה), אחר שלפי דעתינו ודאי נקרא רשע ע"ז דפסיק לו לחיותיה דהשו"ב דמתא יצ"ו בזה בודאי. (ולא גרע השו"ב דמתא בזה מדגים דהיכא דיהיב סייארא וקא חשיב כמטי כבר לידיו (לכל הפירושים של הראשונים ז"ל בזה בב"ב כ"א שם כנודע) דאפי' עד פרסה מצי מעכב אפי' לר"ה כדא' התם. וכ"ש בנ"ד, שהבשר הובא לאתרא דהשו"ב דמתא אח"כ דהו"ל כשוחט במקומו ממש) ודאי כיון דהשו"ב השני יהיה נקרא רשע ע"ז, דאם יבא לעבור ג"כ חלילה ע"ז יהי' גם הבשר ההוא אסור באכילה, עפ"י הר"ת בזה, כדן החשוד לאותו דבר וכמ"ש בשו"ת הגאון ר"ז ז"ל ס"ט ע"ש.

ויש להוסיף על דברי כבוד גאונו נ"י בזה דבצורבא מרבנן אמרו שם (בב"ב כ"ב) דאפי' לאקבועי נמי משום דלא לטרודו כו', וה"נ בקבלת שו"ב אשר נודע כי לאהדורי לבד בלתי אפשר לו להשו"ב השני לבוא ולשחוט רק לפרקים שם. כ"א לא יהי' בקביעות מאין ידע הזמן שנחוצים הם לשחוט שם, ואם ישב שם תמיד ולא ישחוט להם רק לפרקים כשלא יבא השו"ב דמתא עליהם, לא יהי' לו ממה להתפרנס שם, ואם יעסוק בעסק אשר ג"כ שם אתי לאטרודי במלאכת השמים שלו, וע"כ הנה מן ההכרח להתיר לו להשו"ב השני לשחוט בהסביבה ההוא, רק בזה ודאי יש לגזור, על השו"ב מו"ה ישראל משה נ"י שלא יבא לשחוט חלילה שום דבר הטעון שחיטה לא עוף ולא בהמה לשום אדם מבני ק"ק שטאקלישאק יצ"ו, ולא לשום אדם בעולם אשר ידע כי מהבשר ההוא יכניסו בתוך העיר שטאקלישאק יצ"ו ג"כ, ובכל מקום לא יבא לשחוט לשום אדם מבני העיר הנ"ל יצ"ו, כי בכה"ג כו"ע מודו דקא פסיק חיותיה לגמרי ע"י זה להשו"ב דמתא ח"ו, דאף שהשו"ב השני ג"כ מבני מתא הנ"ל ההוא, אפ"ה ודאי דלכ"ע בכה"ג מצי מעכב עליו השו"ב הראשון דמתא הנ"ל, ואם ח"ו יבא השו"ב השני לעבור ע"ז ולשחוט לפני בני העיר הנ"ל בשום מקום (גם אם יבאו בני העיר להישוב שלו הנקרא אגאסץ לשחוט לפניהם שמה), אחר שלפי דעתינו ודאי נקרא רשע ע"ז דפסיק לו לחיותיה דהשו"ב דמתא יצ"ו בזה בודאי. (ולא גרע השו"ב דמתא בזה מדגים דהיכא דיהיב סייארא וקא חשיב כמטי כבר לידיו (לכל הפירושים של הראשונים ז"ל בזה בב"ב כ"א שם כנודע) דאפי' עד פרסה מצי מעכב אפי' לר"ה כדא' התם. וכ"ש בנ"ד, שהבשר הובא לאתרא דהשו"ב דמתא אח"כ דהו"ל כשוחט במקומו ממש) ודאי כיון דהשו"ב השני יהיה נקרא רשע ע"ז, דאם יבא לעבור ג"כ חלילה ע"ז יהי' גם הבשר ההוא אסור באכילה, עפ"י הר"ת בזה, כדן החשוד לאותו דבר וכמ"ש בשו"ת הגאון ר"ז ז"ל ס"ט ע"ש.

ולא עוד אלא גם הבשר שישחוט אח"כ גם לבני

ועכ"פ בעיקר הדבר הנה יפה דן כבוד גאונו נ"י בזה כי אין להשו"ב דמתא יצ"ו למחות בבני הישוב הנ"ל בדבר הזה כלל, ויכולים לקבל להם שו"ב לעצמם שם כרצונם, רק חלילה להשו"ב שיקבלו שם לשחוט שום דבר הצריך שחיטה שם ובשום מקום כלל לבני אנשי העיר הנ"ל. ואם ישחוט שם גם לאחרים אסור לבני העיר הנ"ל לאכול מהבשר ההוא, אם יביאו מהבשר ההוא לתוך העיר הנ"ל וכמ"ש בעו"ה.

וכ"ז כתבנו לעיקר הדבר הנוגע למעשה בזה בדבר השו"ב החדש מהישוב הנ"ל אשר לדעתינו אין דין זה שייך כ"כ לכל הך סוגיא הנ"ל שהאריך כבוד גאונו נ"י בפלפול הנחמד שם בזה, אך יען כי באו כל דברינו הנ"ל בדברים פשוטים כעת לאפס הפנאי אלינו בעת הזאת, ולכן לא באתי רק להעיר באיזו דברים לבד בסוגיא זו כעת בעז"ה למען כת"ר הרמה נ"י בזה, והנה בתחילה ראיתי להעיר בהך ברייתא דשם כ"א דכופין בני מבוי זא"ז, כו' ולשכנו אין כופין, ורשב"ג א' דאף לשכנו יכול לכופו דהך ברייתא מתנייא בתוספתא סוף ב"מ (ושייכא למס' ב"ב באמת מוכל היה ר"י אומר כבית וכו' ואילך, וכמ"ש בעו"ה ש"ב בס' ראשית בכורים ד' י"ד בזה, ע"ש) ונשנית ג"כ בתוספתא דב"ב (ולפנינו הוא בפ"ח אך באמת הוא בפ"ב וכמ"ש) רק דברי שא גרסינן התם דאינו יכול למחות בידו ולומר דא"י למחות ולומר דא"י לישון מקול הרחיים כו' ולשכנו אין כופין ורשב"ג א' דלשכנו יכולין לכופו ע"ש.

ולכאורה היה אפשר לפרש דאף דבשני המקומות הנ"ל מתניא פלוגתייהו בלשון אחד מ"מ י"ל שאין ענינם אחד, דבשיטה מקובצת ב' לפרש בהך פלוגתא דלשכנו אם כופין אותו או לא, דר"ל דבני מבוי איך יכולין לכוף לשכנם שהוא אחד מבני אותו מבוי ג"כ שלא לעשות שם איזה אומנות משום שגורם לכולם נזק בריבוי הנכנסים אצלו יותר מדאי, אך מפני שהוא שכנם

מפרש כפשוטו דאינו כופהו לירד לאותו אומנות ע"ש. ובאמת מתוך גי' הירושלמי שם בדת"ק דמשקבל עליו אינו יכול לחזור בו ורשב"ג אמר דאף משקבל יכול לחזור ע"ש והיינו משום שאין חזקה לנזקין בכה"ג כלל, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שכנים ה"ה בזה, וע"כ דעל בני מבוי קאי ע"ש, ונ"ל דהנך תרתי מתניתא הנ"ל חדא מיירי כפירש"י, וחדא כפי' הש"מ הנ"ל ודו"ק, אך צ"ע לכאורה דאיך פסק הרמב"ם ז"ל בחדא כרבנן ובחדא כרשב"ג, וע"ש במראה הפנים שעמד בזה, ולי נראה דהרמב"ם ז"ל מפרש דמ"ש קיבל דהיינו שקנו מידו, ודו"ק.

דו"ש ומברכו בצלאל הכהן מ"ץ בוויילנא

שם באותו מבוי לא מצו לעכב עליו משום דאמר להו בדידי קא עבידנא, ורשב"ג ס"ל דאפי' לבן המבוי ההוא מצי מעכבו עליו שלא לעשות אומנות ומדמי הש"ס פלוגתייהו דרשב"ג ורבנן בזה להך דר"ה הנ"ל דכמו דס"ל לרשב"ג דלא מצי למימר להו דבנפשי' ובדידי' קא טרח אף שהוא מבני המבוי, ה"נ לרשב"י ודאי דהמחזיק החנות או הרחיים הראשון דמצי מעכב, על מי שבא לעשות ג"כ חנות אחרת שם אף שהוא מבני אותו המבוי ג"כ. ולרבנן דרשב"ג כמו דלא מצי מעכבי עליו בני המבוי משום דס"ל דיכול לומר להם דבנפשי' קא טרח, ה"נ דלדידהו ס"ל דגם בעל החנות הראשון לא מצי מעכב על השני, משום דהשני מצי אמר לו דבדנפשיה קא טרח ע"ש. אך רש"י ז"ל לא פי' כן רק

עניני זרעים קדשים טהרות

סימן א

כלאים בשביעית

הנה ע"ד אשר העיר בסוגיא דמכות כ"א דהיכי אמר ר"ל לר' יוחנן שם דיש לאוקמי מתני' כר"ע דס"ל דבמקיים בכלאים לוקה, דהא ר"ע ס"ל בכלאים פ"ז משנ"ה דבשביעית ליכא דלא תזרע כרמך כלאים לפי' הרע"ב שם נודבריו לקוחים מפי' הר"ש ז"ל בתו' הג' שלו ע"ש משום דהפירות הם הפקר ולא מקרי כרמך. הנה כבר השבתי לו אז ד"ל דמירי מתני' דהפירות אינם הפקר ולא מקרי בהם קדושת שביעית כלל ולא הוי הפקר משום דמירי מתני' דהפירות חנטו בששית ונגמר בשביעית. ובתו' חנטה אולינן באילן ב:

וכשבאתי לביתי הוספתי בזה דברים. דראיתי בירושלמי שם נהובא בשנות אלי' להגר"א ז"לן דר' יוחנן סבר התם דהגפנים שלו נאסרין

בעה"י. יום ג' א"ש ש' ולהורות את בני' לפ"ק ויילבא.

ישפות ה' החיים והשלום לכבוד הרב החרוף ובקי משנתו זך ונקי החכם ושלם במעלות ובמידות כ"ש מ' אל"עזר קריינער שליט"א מהוראדנא. יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

אחדשה"ט. באתי להשיבו ע"ד חד"ת אשר שלח אלי להעיר בכ"מ הצריכים עיון כאמת. הגם שאני טרוד מאד בכמה עניינים הנצרכים למעשה ובפרט אשר ימי החג הפסח ממשמש ובא וצריך אני להשיב לכל שואל בדבר ה' זו הלכה למעשה בהלכות החג אך יען להראות לכל כי דבריו הנעמיים מצאו חן בעיני ע"כ אמרתי אקח מעט פנאי להשיבו בקוצר מופלג באיזה דברים שעברתי בין דברי חד"ת הנעמיים. וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

א. ח"ל הרב הנ"ל בספרו נהרות דמשק כלאים פ"ז מ"ד: המסבך גפנו וכו' עד ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. וכתב ע"ז הרע"ב דהטעם הוא משום דכתיב כרמך ולא כרם אחר ע"כ. המורם מן האמורים בדברי הרע"ב שמשמע דגם איסור לאו ליכא משום הא דגזירת הכתוב כרמך כו'. וצ"ע לכאורה מזה על משנה ערכה שם מכות פ"ג מ"ט יש חורש תלם א' וחייב עליה שמונה חטאות וחשיב שם גם כלאים בכרם בשביעית. ולפי"ד הרע"ב ז"ל הא"ך משכחת שיחייב עליה בשביל כלאים ובשביל שביעית, הא שביעית אינו שלו. ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו? ואף שהרע"ב ואחריו נמשך התוספי"ט שהביאו דאין הלכה כר' עקיבא יקשה על גמרא שם דקאמר אי לאו כו' הוי אמינא מתני' מני ר"ע היא. לכאורה הא"ך מצינו לאוקמי כר"ע הא לר' עקיבא יבצר חר לאו. והמשנה דמכות הנ"ל קאמר דחייב עליה ח' חטאות ולר"ע לאו זה דילקה בשביל כלאים ובשביל שביעית ליתא. כי ר"ע קאמר כאן כמשנתנו דכלאים דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו. וכמעשה שבא לפניו. וצע"ג.

ב. ח"ל רבינו שם: דיתכן דכאן מירי בכרם שהאלנותיו נחנט בששית ונגמר בשביעית. ובכה"ג מותר כי באילן אולינן בהו בתו' חנטה. וכדאמרין במס' בכורים פ"ב מ"ו יעו"ש. והו' שלו מקרי. לכן אחר כן כשזרע בכרם זה מהאלנותיו נחנט בששית ונגמר בשביעית חייב משום כלאים בכרם ובשביעית ע"כ.

ובתשובתו שם הוסיף הרב הנ"ל דברים בזה ח"ל: אולם מה מאד שמחתי על המציאה שמצאתי אחר זמ"ר שבא לידי אחד מספרי הגאון מהר"ש נאטינוואהן ז"ל מלכוכ מ"ס דברי שאול על יור"ד וראיתי שמה בסימן רצ"ז בהל' כלאי זרעים ס"ב שמביא קושיתי בשם הגאון הר"ב שו"ת נודע בשערים ז"ל מהד"ת חלק אור"ח ס"ב יעו"ש מש"ש שמפני שעשה מעשה לקי יעו"ש ותראה שר' הגאון מהרי"ו ז"ל צ"ע דרו"ק שוב בא לידי ספר שו"ת שערי דעה להגאבד"ק סמארגאן שליט"א וראיתי שם בחלק ב' סימן ל"ט שמביא קושי' זו מהגאון מהרי"ו ז"ל יעו"ש לפולו בזה. וכעת ראיתי שהגאבד"ק קאפוליא בספרו שו"ת בית אב סימן ט"ז, והגאבד"ק דרעטשין שליט"א בספרו ראש אריה שם בסימן י"ז ענף כ"ג. והגאבד"ק אסטרין שליט"א בהנהוחיו על תפארת ישראל לבתי הכלאים סימן צ"ה. וכולם הקשו מדעתיהם קושי' הנ"ל, יעו"ש שבאריתו למענתיהם לתרץ הקושי' החזקה אך הגאבד"ק אסטרין שליט"א הניח חלק ובצ"ע. ושמתחי ונתתי ת"ל שהייתי בקושי' זו בר מזלם:

ואחר העיון נראה לי ההדיט לתרץ קושי' שהיא קושי' האחרונים בזה הוא, דהנה ראיתי דהתוס' מנחות דף ט"ב בדי"ה והחידו

בנין ח"ב זרעים סימן ב שלמה תלג

ר"ל סבר דשפיר יש לאוקמי מתני' כר"ע, דר"ע לא אמר רק דאין יכול לאסור את הזרעים אבל הלאו נוהג גם בכרם של אחרים והא דממעט בירושלמי כרם של אחרים ר"ל כרם של נכדים משום דסבר דיש קנין לנכרי בא"י להפקיע מקדושת מעשר ונחשב כחול"ל וכמו"ש בשיטה מקובצת בב"ק דף ק' בפירוש הירושלמי, והרבה י"ל בזה ואכ"מ.

דידו הדושת באה"ר ומברכנן בברכת כהונה. שלמה הכהן מ"ץ דווילנא יע"א

וגם ר' אלעזר דפליג שם אינו רק מטעם דהאוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר בתמיה. ועי' שם פירושו בפ"מ]. ולכאורה משמע בהדי' מד' הירושלמי דהלאו נוהג גם בשל אחרים דאל"כ למה נאסרו הגפנים, והוא תמיהה עצומה על הר"ש והרע"ב ז"ל. ואמנם שו"ר דלק"מ דלכאורה יש לתמוה ע"ד ר' ינאי דלמה לא מוקים לה באמת מתני' כר"ע כמו דסבר ר"ל וי"ל באמת דר' ינאי ור"ל בהא פליגי, דר' ינאי סבר דלר"ע גם הלאו ליכא. וליכא לאוקמי מתני' כר"ע, והרע"ב והר"ש פירשו ג"כ כדעת ר' ינאי משום דהוא רבי' דר"ל ואמנם

סימן ב

הפרשה ונתינת תרומות ומעשרות

מר אביו הרה"ג וכו' מו"ה יהושע חיים הלוי ג"י עפשטיין. אשר חיבר על המדרש רבה היוצא כעת לאורה. הנה נעתרתי לבקשתו ועברתי על כל בתרי אמריו. ומאד הוטב בעיני חידושו המלאים בסברות ישרות. צולל במים אדירים ומעלה פנינים בידו ליישב כמה תמיהות עצומות שתמהו עליהם כמה גאונים

שפעת החיים השלום. וברכה הצלחה יחולו על ראש כבוד די"ג הרב הגדול חרף ובקי מחדד ומפולפל הגביר המפורסם היקר הזנכר שכ"ת מו"ה מרדכי הלוי עפשטיין נרו יאיר וזרח.

אחדש"ת הרמה באתי להשיבו מפני הכבוד ע"ד קונטרסו הנחמד אשר מסר בידי לעיין בו אם ראוי הוא לקובעו בדפוס ולספחו אל ספרו של כבוד

הגפנים, שהביא בזה"ל רבבואה דהתם לאו בסתם תבואה של ה' מינים. דא"כ הוי דאורייתא כנכבוס ולוף רמסקינן הכא דאסור דהתם מסקינן דשרי יעו"ש היטב בדברי התוס'. ותראה שהא דאמרין אין ארם מקדש רבר שאינו שלו הוא לאו בתבואה דאורייתא יעו"ש. וא"כ לפ"ז מתורץ קושיית הג"ל רמתני' דיש תורש דאיכא לאו נוכל לומר רמירי בתבואה דאורייתא, ובהא לכ"ע מדיחם ראטור. וכיה בתוס' דימות פ"ג ר"ה ר"י יעו"ש דבכלאים דאורייתא לכ"ע ארם מקדש. וע' שם במנחות ברש"י ט"ו. וכ"כ הר"ן בחולין בפ' ראשית הגז. ועי' רמב"ם בהל' כלאים פ"ה ה"ג ובלבוש ביו"ד סימן רצ"ו. וע' בפ"ב רכלאים מ"ה ושם בפ"ה מ"ח. ומשכ"כ התוס' יו"ט בדיה וכל. ומה שהאר"ך לבאר זה הר"ב מלאכת שלמה להר"ש עזני ז"ל בפיה"מ שם [ובתפא"ש בבתי כלאים סליח ול"ט יעו"ש]. ומביא ג"כ ר' התוס' דמנחות, ולא מחשבותיו מחשבותי. עי"ש דו"ק:

איכרא המחבר ביו"ד סימן רצ"ו סע"ר כתב דאין ארם מקדש רבר שאינו שלו לפיכך המסכך גפנו ע"ג תבואתו ש"ח קידש גפנו ולא נתקדש התבואה של תבואתו יעו"ש והוא כמו"ש הרמב"ם בחיבורו פ"ה מהל' כלאים ה"ח רפ' דא"א מקדש דשא"ש. והוא ולא כהרמב"ם בפירושו וכפירוש הרע"ב יעו"ש וגם הרא"ש בפ' הערל ס"ח פסק בהחלט דאין הלכה כר"י וכר"ש וכפיר' הרע"ב שם. וא"כ לפ"ד התוס' דמנחות הג"ל שהבאתי הוא התנגדות נגד המחבר והר"מ במו"ל. וגם הפ' דהרמב"ם דהמחבר הוא נגד פ' הרא"ש דימות הג"ל וכבר תמה על זה בס' גאון צבי ה"ד הגאון ריש"ן ז"ל בספרו דברי שאול הג"ל. ומצאתי שהגאון הנפלא רי"פ ז"ל בספרו יסל"מ שם צוח ככרזיא על הרא"ש הג"ל. ח"ל ולפי הכללים שכתב הש"ך ביו"ד ס"י דאולינן בתר בתראי וכפי שכתב גמי טפי במהדי"ק שורש פ"ד ב' דיש להלך אחר דעת פוסקים האחרונים וכו' ע"ד שהרא"ש אשר ראה וידע בכל רברי הרמב"ם ואפ"ה פסק כת"ק דאדם מקדש דבר שאינו שלו יעו"ש רביו באריכות:

ודאיתי כעת להרשב"א ז"ל בתורת הבית שם בסוף שער א' שפ' ההלכה דאדם אוסר ומקדש רבר שאינו שלו. והוא ולא כהמחבר דהרמב"ם וא"כ מצאתי לו חבר להרא"ש הג"ל ושיטת הרא"ש היא כשיטת הרשב"א וירוש"ה. והוא כפ' הרע"ב שהוא כר"מ דהמסכך כו' כי ר"מ דאמר קידש ס"ל דאדם אוסר ומ"ד קידש שם במסכך הוא ר"מ, ובימות פ"ג איתא כן באמת דברי ר"מ. אולם הגאון רי"פ ז"ל שם מ"אן בזה יעו"ש סברתו וטעמו בזה וכן הרשב"א בחידושו לבי"ב שם ר' משמע דלא גרס בהדי' דר"מ. והוא מכח סתמא דסתם מתני' הוא כר"מ. ע' ירושלמי פ"ז רכלאים שמסכך גפנו כו' ס"ל לר"מ דאדם אוסר. ולפי כל זה צ"ע על הרא"ה שם בבדי"ב סוף ש"א שהביא בזה"ל, ואפ"ה דאין א"א רבר שאינו שלו ככ"ז מחיצת הכרם שנפרצה אוסרת.

גם חכמים מדוד לאבא אלעזר בן גומל. מ"מ י"ל
 דהמדרש רבה מ"רי בטבל הטבול למעשר שני או
 למעשר עני דהנהו לא איתקשו לתרומה ואינן ניטלות
 במחשבה רק בדיבור. ובפרט לדעת התוס' (שם דף ג"ה)
 ד"ה במחשבה דדיבור צריך. רק דא"צ להפריש אלא ע"י
 שמחשב רשני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה
 ג"כ יצא מידי טבל. ומשו"ה קרו ליה דניטל במחשבה
 דהא דמחשב להפריש הרי הוא כהפרשה. אבל קריאת
 שם צריך. וכן פרש"י בבכורות (דף נ"ט). בוודאי אתי
 שפיר דברי המדרש רבה. דלענין איסור מיתה להפקיע
 מידי טבל שיהא מותר לאוכלו אין כאן חסרון ממוך כלל
 וא"צ רק דיבור בלבד. ואף דאח"כ יהיה צריך להפריש
 מ"מ לע"ע ליכא חסרון ממוך. ומיהו אכתי דברי המדרש
 צריך ביאור דהא מלשון הכתוב משמע דהלשון פעמים
 שגורם מיתה לאדם ופעמים שמביא חיים לאדם. וגבי
 תרומה ומעשר אין הלשון גורם לו מיתה רק השתיקה
 ולא שייך דהכתוב יאמר ע"ז דהמות ביד לשון. ולכן נ"ל
 דהמדרש מ"רי לענין אכילת עראי. דכ"ז דלא קרא עליו
 שם חרומה גדולה מותר לאכול אכילת עראי בלא מעשר
 אבל משקרא עליו שם תרומה התרומה קובעת למעשר
 דאסור לאכול עוד אפילו אכילת עראי בלא מעשר.
 וכדאיתא בביצה (דף ל"ה) דבדבר שנגמרה מלאכתו
 בוודאי תרומה קובעת אף לרבנן דפליגי עליה דר"א
 במעשרות (פ"ב משנה ד'). ובזה עולה דברי המדרש כהוגן.
 דמות וחיים ביד לשון דאם עישר הוי חיים ביד לשון
 דקריאת שם מעשר גרם לו חיים. אבל אם לא קרא עליו
 שם מעשר אז הדיבור הראשון גורם לו מיתה אם יאכל
 אפילו אכילת עראי בלא מעשר דתרומה קובעת. ואף
 דאינו קובע רק מדרבנן מ"מ קרי ל"י איסור מיתה. דכל
 העובר על דברי סופרים חייב מיתה. וכן מצינו במדרש
 איכה רבתי על פסוק גלתה יהודה מעוני. על שאכלו
 מעשר עני. רב ביבי ורב הונא בשם רב האוכל טבל של
 מעשר עני חייב מיתה. ובאמת פסק הרמב"ם בפ"י מהל'
 מאכלות אסורות דבטבל של מעשר עני ליכא מיתה
 אלא ע"כ דר"ל דחייב מיתה מד"ס. וכן פי' במ"כ שם
 דחיוב מיתה הוא משום שגזול את העניים. וכתב וקבע
 את קובעיהם נפש. וע"כ צריך לפרש כן במדרש מתחלה
 דאמר גלתה יהודה מעוני מחמת שאכלו מעשר עני.
 והרי מעשר עני מותר לזרים ומאי איסור יש בזה. אלא

גדולים בספריהם. וראוי הוא לאדפוס אדרא. וכל כי הני
 מילי מעליותא יתאמרן משמי' בכי מדרשא. ולמען יהי'
 לו לאות כי עיינתי בקונטרסו הנחמד מרישי' עד סיפי'
 אמרתי לבוא גם אנכי בכתובים. להעיר באיזה ענינים
 אשר פלפל כבודו בחכמה. וזה החלי בעז"ה.

וראשון לציון באתי לכתוב על מה שביאר מעכ"ת
 לדברי המד"ר ריש פ' בהר דאמר ר' ינאי שם
 היה כבר טבול ואכלו עד שלא עישרו מות ביד לשון.
 עישרו ואכלו חיים ביד לשון. והעיר מר אביו הרה"ג
 נר"י. דהרי בהפרשת מעשר איכא נמי חסרון כיס
 והפקעת ממוך ולא תלוי החיים ביד הלשון לבד*. ויפה
 חירץ דלענין איסור מיתה סגי דיפריש ויעכב לעצמו.
 דהטבל כבר מתוקן ע"י ההפרשה ואין כאן רק גזול
 השבט בלבד. אך דצריך להוסיף על דבריו דאף
 בהפרשת תרומה גדולה אף אם יעכב לעצמו ג"כ איכא
 חסרון ממוך לבעלים דהא לעצמו לא חזי. דתרומה לזר
 איכא חיוב מיתה כמו בטבל. ואם ימכור לכהנים הרי
 צריך למוכרן בדמי תרומה. דתרומה הוא כזול יותר
 מחולק. מ"מ הדבר פשוט דכוונת מר אביו נר"ו לומר.
 דבהפרשת תרומה גדולה לבד בוודאי ליכא חסרון
 ממוך דהא חטה אחת פוטרת את הכרי. אלא כיון
 דאכתי הוא טבול למעשר ראשון ובוזה נמי איכא איסור
 מיתה. וכדאיתא ביבמות (דף פ"ז). ולא קרינא ביה אכתי
 חיים ביד לשון עד שיפריש מעשר ראשון. ובמעשר
 ראשון בוודאי איכא חסרון ממוך. וע"ז תירץ שפיר מר
 אביו נ"י. דהרי יכול לעכב המעשר לעצמו. דהא מעשר
 ראשון מותר לזרים. ונאף דצריך להפריש מיניה תרומח
 מעשר מ"מ כיון שאינו אלא אחד מק' מכל הככר אינו
 אלא הפסד מועט ואף דיצטרך למכור בזול ואין כאן רק
 גזל השבט:

ואמנם לענ"ד אין צריך לזה די"ל דמ"רי דכבר
 הפריש התרומה והמעשר מן הככר. ואינו
 חסר רק קריאת שם. ושפיר אמר דתלוי המות והחיים
 ביד הלשון בלבד. ואף דבמנחות (דף נ"ד ע"ב) תניא שם
 דאבא אלעזר בן גומל אומר דתרומה גדולה ותרומת
 מעשר ניטלין באומד ובמחשבה. ופרש"י דנותן עיניו
 בצד זה ואוכל מצד אחר. ואינו צריך לא הפרשה ולא
 קריאת שם. וכתבו התוס' שם בר"ה כן. דבדין מחשבה

א. [מדרש בהר] פרשה ל"ג בר"ה אמר רבי ינאי היה כבר טבול אכלו עד שלא עישרו מות ביד לשון. וי"ל שהיה יכול לעשר ולעכב
 לעצמו ואין בזה רק משום גזל השבט. אבל החולין מתוקנים. והרי זה חיים רק ביד לשון כו' יעו"ש:

ואוכל מצד אחר. או דאומר דשני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה. תמוה באמת דהא לא מצינו זה רק בדמאי ובלוקח יין מבין הכותים. ואולי דס"ל דאבא אלעזר בן גומל הוא דס"ל כן. אבל לית הלכתא כוותי'. והרמב"ם ז"ל השמיט באמת לדין דתרומה ניטלת במחשבה לגמרי ומשמע דס"ל דיחידאה הוא] אבל אי מיירי בדמאי א"ש. דבדמאי מפורש ברמב"ם בפ"ט מהל' מעשר להדיא דא"צ להפריש המעשר כלל ביד. רק דסגי בקריאת שם לבד. וא"צ להפריש רק תרומת מעשר. ע"ש ברמב"ם בהלכה ג' ובהלכה ה'. ובוה מדויק לשון המדרש דאמר ועשרו חיים ביד לשון. והיינו דקרא עליו שם מעשר דאינו צריך לא הפרשה ולא נתינה ללוי. רק קריאת שם בלבד. ובוה עולה דברי המדרש כמין חומר בעז"ה:

ועתה כאתי לכתוב מה שעלה כרעיוני לפום רהיטא בעברי עין עיוני בקונטרסו הנחמד להעיר באיזה דברים. וזה החלי בעז"ה:

מש"כ מעכ"ת נ"י לפרש דברי המד"ר פרשה בהר הנ"ל ע"פ דברי הרמב"ן בסה"מ בשורש י"ב שכתב דמצות הפרשת תרומה ומצות נתינה כ' מצות הם וכו'. הנה לכאורה יש להעיר דהא הדין דחטה אחת פוטרת את הכרי הוא הלכה פסוקה ואין ע"ז שום חולק.

ב. ולענ"ד להוסיף בזה ולפרש דברי המ"ר ע"פ דברי הרמב"ן כמנין המצות בהשגותיו (לשרש י"ב) שחשב מצות הפרשה ומצות נתינה לכהן גבי דברים הטובלים לשתי מצות. ועי' (בקידושין דף נ"ח ע"ב) ובתוס' ר"ד שם כחידושיו שהקשה אהא דאמרין חטה אחת פוטרת את הכרי מהא דכתיב בתרומה תתן לו דמשמע כדי נתינה כדדרשין בראשית הגז. ומתוך דהמצוה הוא ליתן דבר חשוב כו' מיהו אע"פ שמצותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותרם חטה אחת מכל הכרי נתקן מטבלו אלא שלא קיים מצות נתינה כו' עכ"ל התוס' רי"ה. ועיין בספר מעין החכמה גבי מצות מעשר עני שמפרש דברי התוס' ר"ד ע"פ סברת הרמב"ן הנ"ל. ועיין במל"מ (פ"ו הל' ז') מהל' מתנות עניים שמתוך בזה קושיית התוס' במנחות (דף ס' ע"ב) ד"ה מי בעינן כו'. וכן מתוך סתירת דברי התוס' הוה שכתבו דבתרומת גורן לא בעינן כדי נתינה אף דכתיב תתן. לדברי התוס' כשכתב (דף כ"ה ע"ב) ד"ה תתן לו כו' שכתבו דאין נתינה בפחות מש"פ. ועיין בנו"ב מה"ת (חיד"ד סי' ר"א) שחידש כל זאת מרנפשי' לחלק הפרשה ונתינה לשתי מצות. ומתוך ג"כ בזה קושיית התוס' הנ"ל. ועיין שם בהגהות בנו הגר"ש ז"ל. ולפלא שלא הביא דברי המל"מ ודברי התוס' רי"ד הנ"ל. אף לא דברי הרמב"ן שכבר הקדימוהו בזה: ולפי"ז אפשר לפרש כוונת המדרש בהקדם מה שכתב א"א נר"י בסוף המאמר דמיירי בטבל לתרומה. דבטבל למעשר כלבד אין בו חיוב מיתה לדברי הרמב"ם הל' מ"א פ"י הל' כ'. וע"כ נאמר לפ"ז דמיירי רק בטבל לתרומה גזולה. דבטבל לתרומת מעשר יש ג"כ מי שסובר דאין בו חיוב מיתה [עיין בעצמות יוסף קדושין דף כ"ז שהביא דברי הרמב"ם מהל' סנהדרין פ"ח ומתוך בזה קושיית התוס' שם בד"ה מעשה ברג' כו'] ודברי המדרש ברור מללו. ולקיים מצות הפרשה ולהפקיע ממיתה דטבל מיירי כמבואר בלשונו. וע"כ אף חטה אחת פוטרת הכרי. כדאמרין בסוף מס' ע"ז (ע"ג, ב) דטבל בכל שהוא רכהתירו כן איסורו. ועיין בחולין (דף קל"ז ע"ב) וכרש"י שם ד"ה ראודייתא אין לה שיעור. וע"כ אף בפחות משהו פוטרה ובלתי הוצאת ממון קיים מצות הפרשה ומיפטר ממיתה דטבל. ומתוקים דברי המדרש דרק חיים ומות בזה ביד הלשון:

וראיתי בספר מעין החכמה על דברי הרמב"ן הנ"ל מגמ' דיבמות (דף פ"ו ע"ב) גבי תרומת מעשר דלראב"ע קנסא לכהנים ואין הליים נוטלים מעשר כלל אלא הכהנים והכהן מפריש תרומת מעשר והוא שלו. ונעקרה מצוה דנתינה לכהן מתרומת מעשר לגמרי. ואיך יתכן לומר ע"פ הרמב"ן שעזרא וכו' יתקנו תקנה שע"י תעקר מצות עשה מכל וכל. ולפ"ז הביא ראייה לדברי הרמב"ם שהפרשה לבד היא המצוה דשייך גם אם המעשר לכהנים והנתינה דין מדיני המצוה. וכאשר ע"פ הסברא אין טעם לחלק בין תרומת מעשר לשארי דברים הטובלים. ע"כ הביא ראייה דגם ככולם אין לחשוב הנתינה למצוה מיוחדת יעו"ש. והנה מה שהחליט המעשה"ח לסברא ברורה דלא

ע"כ דהאיסור הוא מחמת שגולו לעניים. והשתא דאתי להכי דהמדרש רבה מיירי לענין איסור מיתה מד"ס. בלא"ה א"ש די"ל דמיירי כככר של דמאי דא"צ ליתן המעשר ללוי רק דמעכב לעצמו משום דהמוציא מחבירו עליו הראי'. וגם התרומת מעשר יכול למכור לכהן. וכמש"כ הטור יו"ד בסי' של"א. ואף לדעת התוס' כיומא (דף ט') דצריך ליתן לכהנים כחנם משום שאינו אלא דבר מועט דאינו אלא אחד ממאה. וכ"ה ג"כ דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' מעשר. וכמש"כ שם המל"מ לדעתו ז"ל. מ"מ כיון שאינו אלא דבר מועט לא מיקרי חסרון ממון כ"כ. ובוה א"ש כמאי דנקט זה גבי ככר. דמעשר וודאי הא ניטל בגורן ולא שכיח כלל דלא יפריש המעשרות עד אחר האפיה. אבל בדמאי שכיח שפיר אם לוקח ככר מנחתום ע"ה צריך ליטול ממנו כדי תרומת מעשר וחלה ומעשר שני. וכדתנן בדמאי בפ"ה משנה א'. ובוה הרווחנו מה שיש להעיר עוד על המדרש כמה דתלי המות והחיים ביד הלשון לבד. והרי תלוי נמי בידי דצריך להפריש התרומה והמעשרות מן הטבל ביד. וכמו שמבואר בש"ס בכ"מ וברמב"ם פ"ג מהלכות תרומות. ומה שאמר ראב"ש כשכתב בפ' נוטל דנותן עיניו בצד זה ואוכל מצד אחר. יחידאה הוא ולית הלכתא כוותי'. [ודברי רש"י בכורות (דף נ"ט) דפי' דהא דאמרין דניטל במחשבה. היינו דנותן עיניו בצד זה

ותקשה לדעת הרמב"ם ז"ל דהפרשה ונתינה מצוה אחת היאך יוצא מידי טבל בחטה אחת הא כתיב ב' נתינה. וע"כ צ"ל דהך נתינה בתרומה לא אחי לשיעור נתינה רק דבעי נתינה לכהן. ובכ"ש נמי מקיים מצות נתינה וכמ"ש התוס' בפשיטות (כפסחים ל"ב. ובגיטין כ'). ובכ"מ (מ"ז). וא"כ שפיר עולה לכאורה דברי המדרש אף להרמב"ם ז"ל.

ותקשה לדעת הרמב"ם ז"ל דהפרשה ונתינה מצוה אחת היאך יוצא מידי טבל בחטה אחת הא כתיב ב' נתינה. וע"כ צ"ל דהך נתינה בתרומה לא אחי לשיעור נתינה רק דבעי נתינה לכהן. ובכ"ש נמי מקיים מצות נתינה וכמ"ש התוס' בפשיטות (כפסחים ל"ב. ובגיטין כ'). ובכ"מ (מ"ז). וא"כ שפיר עולה לכאורה דברי המדרש אף להרמב"ם ז"ל.

יתכן לחכמים לחקן תקנה שע"י תעקר מצות עשה מכל וכל. לענ"ד יש לדבר בזה ולהעיר מגמ' דגיטין (דף ל"ו) דמקשה הגמ' התם ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקנו רבנן דתשטט. ותירץ אביי רשב ואל תעשה הוא. ורבא משני דהפקר כ"ד היה הפקר — — בזמן הסנהדרין קורם חורבן הבית כו' — — ופי' רש"י דתירץ רבא משני ג"כ לקושיא דלעיל. שהקשה הגמרא (שם ע"א) ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית וחיקן הלל דלא תשטט. משום דאי הפקר כ"ד היה הפקר גם זה מתוך. אבל התוס' שם ד"ה מי איכא מידי כו' פירשו דרבא לא משני רק קושיא בתרא בגמ'. אבל קושי' הראשונה בגמרא לא מצי רבא לתרץ הפקר כ"ד כו'. משום דלא היה להלל לעקור שביעית שהיא מדאורייתא כו'.

ולכאורה הבתי פשט התוס' דכוונתם משום דהכא רביע על הממון הזה איסור שביעית מלבד איסור גזל. וע"כ אין שייך לומר בזה הפקר בית דין כו'. ולא מצינו הפקר כ"ד רק היכא דלכתחלה הוא דבר שבממון לבד. ואם אח"כ מסתעף מזה אף דבר איסור לא איכפת לן. אבל היכא דלכתחלה רביע על הממון איסורא לבד מגזל כמו הכא גבי קושי' הראשונה בגמ'. ע"כ לא היה להלל לעקור שביעית ולא מהני בזה הפקר כ"ד כו'. ומצאתי בפנ"י שם שהעיר בסברא זו על דברי רש"י. ועיין בדברי התוס' בע"ז (דף ס"ג ע"א) ד"ה הוא מיחסרא משיכה כו' שכתב דכיון דרבנן תקנו משיכה שוב אין כאן אתנן אפילו מה"ת. ולא רמי לפ' הזהב דנתנה לסיטון מעל דקניית הכסף מועיל. דכיון דמעל מה"ת מי יפקיע המעילה ממצות הקדש עכ"ל התוס'. ומשמע כדברינו הנ"ל דס"ל להתוס' דכיון דרבנן חל האיסור שוב אין כח ביד חכמים להפקיע. ואין שייך לומר בזה הפקר בית דין כו'. ועיין כמהר"ם לובלין שם. ובס' שו"ת עולת שמואל (סי' מ"ב הובא דבריו בטעם המלך ה' מכירה פ"א הל' ג'). ועיין במחנה אפרים הלכות קנין משיכה (סי' ב') ובמל"מ (פ"ז מהלכות תרומות). כן נ"ל פשט דברי התוס' בגיטין (דף ל"ו) לפום דהיטא:

אבל אחר העיין לא נוכל לפרש כן הכוונה בדברי התוס' הנסתר מדברי התוספות יבמות (דף פ"ט ע"ב) ר"ה שהפקר כו' שכתבו אבל מן הטמא על הטהור ליכא למימר הכי דאפקה מרשותי' וכו'. הרי חזינן דאף היכא דמלבד ממון רביע איסור אחר כמו הכא גבי תרומה דיש איסור תרומה לזו. מכל מקום אי לאו טעמא שכתבו התוספות הוי אמרינן בזה הפקר בית דין כו'. וכמו כן נוכל להוכיח מב"מ (דף ע"ב ע"א) גבי עובר כוכבים שלה מישאל ונתגייר בין כך ובין כך גובה את הקרן והרבית. א"ר מ"ט דר"י שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה. וכתב הרא"ש שם ד"ל. הלך שקיל מיניה אפילו רבית וכו'. אע"ג דאיסורא דאורייתא קעביד יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת ואפילו במקום עבידה יעו"ש. והנה מש"כ הרא"ש טעם משום עקידה גבי קום ועשה. לא זכיתי להבין דבזה יותר שייך לומר הפקר כ"ד כו'. אבל עכ"פ מוכח מזה דאף היכא דרביע על הממון איסור כמו גבי רבית דהכא. מ"מ סלקו החכמים בעקידתם האחריות של הלוה להיות הפקר גמור שלא יהי' לו שום זכות. וממילא יקח המלוה בתורת הפקר ולא בתורת רבית. ועיין בספר קהלת יעקב למהר"ט אלגוי (אות עבד) שמבאר דברי התוס' בגיטין (דף מ' ע"ב) גבי ההוא עבדא דבי תרי קם חד ושחרר לפלגא אזיל אקני לבנו קטן ואמרינן דמוקמינן ליה אפוסטרופוס וכתב ליה גיטא על שמו. ומטעם דהפקר כ"ד הוא כמבואר בתוס' שם. ואף במקום איסור לפ"ד הקהלת יעקב יעו"ש היטב ובראייתו מר"ן נדרים (דף מ"ד ע"ב). הרי נראה מדבריו דהכלל בזה דכל היכא דרבנן נחתי להכי ועיקר תקנתם היה להעמיד דבריהם אף במקום איסור מטעם הפקר כ"ד כו'. או כדאי יש כח בידים לעקור דבר מה"ת ואפילו אם האיסור כבר חל. אבל אם בעיקר תקנתם לא באו כ"א לעשות שאינו זוכה כזוכה נחצי עבד וחצי בן חורין לא בשביל זה נאמר דהעמידו רבניהם במקום איסור: וע"כ נ"ל לפרש פשט התוס' בגיטין (דף ל"ו ע"א) ר"ה מי איכא כו' הנ"ל באופן אחר. וסברתם הוא משום דלא מצינו הפקר כ"ד כו' אלא בדבר שלא נעקר בזה מצוה שלימה מה"ת מכל וכל. אבל הכא גבי שביעית יעקור בהפקרם מצוה שלימה. וזה לא מצינו. כן הוא סברת התוס' וע"כ כתבו דלא היה להלל לעקור שביעית שהיא מדאורייתא. אבל רש"י שפירש דתירוצא דרבא משני ג"כ לקושיא הראשונה בגמ' שם על הלל. מוכח דס"ל לרש"י דאף היכא דנעקר בתקנתם מצוה שלימה ג"כ אמרינן בזה הפקר כ"ד כו'. וזה אשר אמרתי וסברת מעה"ח הנ"ל להקשות על הרמב"ן מתקנת עזרא ביבמות (דף פ"ז ע"ב) תלוי במחלוקת רש"י ותוס' בגיטין (דף ל"ו):

ועיין ברמב"ם הל' שמיטה (פ"ט הל' ט"ז) שכתב דהא דפרוזבול מועיל זהו משום דשביעית בזה"י ורבנן. אבל אם היה מה"ת אין הפרוזבול מועיל בזה. ומוכח דס"ל כשיטת התוס' דתירוצא דרבא לא קאי על קושי' הראשונה בגמ' שם. ועיין בכ"מ שם. ולפי הוכחת המעה"ח הנ"ל להקשות על הרמב"ן מתקנת עזרא גבי תרומת מעשר. ולהביא ראיה לשיטת הרמב"ם דהפרשה לבד היא המצוה הנתונה היא דין מדיני המצוה. מצד הסברא דלא יתכן לחכמים לחקן תקנה שע"י תעקר מצות עשה מכל וכל. נוכל לומר דהרמב"ם אזיל בזה לשיטתו. ומשיה"ח ס"ל כשיטת התוס' דרבא לא מתרץ לקושיא דלעיל משום דלא היה להלל לעקור שביעית דנעקר בזה מצוה שלימה. ועיין בכ"מ שם שכי' על דברי הרמב"ם הנ"ל דס"ל כשיטת התוס' אך לא מטעם דבריהם. ולפי דברינו נוכל לומר דס"ל בזה כשיטת התוס' ואף מטעמם ולשיטתו. אבל הרמב"ן יוכל לסבך בזה כשיטת רש"י שם ומתורץ קושיית המעה"ח הנ"ל עליו:

קדשים. ולכן פרש"י משום דמעורב בו התרומה הרי הוא מחלל את הקודש שיש בה. ומ"מ צריך לג"ש דחילול חילול מתרומה משום דאל"ה הו"א דכיון דעד"ן לא הופרש הקודש אינו רק בלאו גרידא. ומה שהקשו התוס' שם על רש"י דא"כ כהן שמוותר בתרומה היאך חייב מיתה על טבל. ג"כ לק"מ דכיון דגלי קרא דקודם הפרשה איכא חיוב מיתה משום טבל. וכהן נמי חייב בהפרשה והלכך לא שייך לחלק באיסור טבל בין כהן לזר ודו"ק היטב]. וממילא הא דמצינו בהכתוב בחלה ובתרומה ובתרומת מעשר גם לשון נתינה. אינה אלא למצוה בעלמא דאין המצוה נגמרת בשלימות עד שיתן לכהן:

ועפ"ז עולה לנו הכתובים דפ' שלח גבי חלה כמין חומר בעז"ה. דבתחלה כתיב בלשון הרמה

מצוה אחת מ"מ מידי טבל יוצא בהפרשה לחודא. והטעם בזה נ"ל דהא עיקר הדין דבטבל לתרומה גדולה איכא חיוב מיתה. נפק"ל בסנהדרין (דף פ"ג) מקרא דלא יחללו את קדשי בני"א את אשר ירמו לה'. ודרשינן דבעתידין לתרום הכתוב מדבר וליף חילול חילול מתרומה דכתיב ב' מיתה [וכ"כ התוס' ביבמות דף פ"ו ד"ה מה. דמהך קרא ילפינן ודלא כפרש"י שם]. הרי דלא קפיד קרא רק על הרמה לחוד דלא יחללו אותה לאוכלה קודם הרמה. וגם לפרש"י ביבמות הנ"ל דנפק"ל מיתה בטבל משום דמעורב בה התרומה וגבי תרומה לזר כתיב מיתה. ג"כ בודאי סגי בהפרשה לחודא דתו אין מעורב בו התרומה [ובאמת נ"ל לומר דרש"י נמי אדרשה דסנהדרין הנ"ל סמך. רק רש"י ז"ל בא לבאר הדרשה. ולכאורה היאך יש לפרש דהך קרא מיירי בטבל הא כתיב את קדשי בני"א. וטבל לא מקרי

וכדמות ראה לסכרת המעצה"ח ואשר הבתי ע"ז פשט התוס' הנ"ל. נוכל להביא מדברי הר"ן בפסחים (דף ק"ח ע"א) בענין הסיבה דר' כוסות דאמרי לה תרי כסי קמאי בעי הסיבה ואמרי לה בתראי בעי הסיבה ומסקינן בגמרא שם דהואיל ולא איחמר הלכתא לא כמר ולא כמר כוליהו בעי הסיבה. וכתב הר"ן שם אע"ג שהוא ספק רובנן מ"מ בעי תדוריהו הסיבה. דאי ניול לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני. ואי נקיל בתדוריהו הא מעיקרא מצות הסיבה לגמרי. ועיין במל"מ. (כפ"א מה' מגילה הלכה י"א) שהקשה עליו ממש"כ הר"ן עצמו במגילה לענין עיירות המסופקות דמדעא אינו צריך לקרות רק ב"ר. וכן חזקה שקרא בטברי"י ב"ד ובט"ו משום ספק הוא רק חומרא בעלמא. וא"כ ה"נ גבי הסיבה למה לא אמרו שיעשה הסיבה בתרי כסי קמאי. ומחלק המל"מ בין הסיבה דהספק הוא בכל התקנה. ואם נרצה להקל מספק נקיל בכל הד' כוסות מספק תמצא נתבטלה המצוה מכל וכל. לכן החמירו בשני הצדדים. אבל במגילה רתקנת חכמים עומרת במקומה ורק קצת עיירות מסופקות נהי דלא מהני טעמא דספק רובנן לפוטרום מכל וכל. מ"מ היכא רקרא ב"ד פטור מספק מקריאה בט"ו. והישועות יעקב בסימן (תרפ"ח) הוסיף על דברי המל"מ. משום דאף בן ט"ו דאי כשקורא המגילה ב"ד אף שלא קיים קריאה בזמנה אבל מצות קריאה קיים. וכבוד הגאון ר' מאיר מיכל נר"י מפה כתב אלי לפני כמה שנים לתרין קושית המל"מ באופן שני. דע"כ לא יתבטל במגילה המצוה מכל וכל משום דמ"נ לא יכול לבטל. ואם יקל ב"ד ולא יקרא מספק מטעם שמא אינו מחויב ב"ד וידחה ויאמר שמא החיוב עליו בט"ו לא יכול להקל גם למחר ולא לקרות מטעם שמא ה"י מחויב לקרות ב"ד. דזה אינו. רממ"ז חייב לקרות בט"ו. ואם מוקף חומה הוא חייב ע"פ דין לקרות בט"ו. ואם אינו מוקף חומה צריך ג"כ לקרות בט"ו. דלא גרע מבן י"ד דאי שלא קרא ב"ד דצריך לקרות בט"ו כמבואר בשו"ע סי' תרפ"ח ס"ח. והוא מירושלמי. [וע"כ יקרא ב"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם] אבל גבי כוסות יתבטל ההסיבה מ"נ ואם לא היסב בקמאי משום דדילמא אס' הדין דרק בתראי בעי הסיבה. ואח"כ כשיבוא להבטרא יסבור ההיפוך ולא יסוב כלל. דלא יתקן כמה שיעשה הסיבה בכתראי אס' הדין הוא ורק קמאי בעי הסיבה. ונמצא נתבטל המצוה מכל וכל בזה דפח"ח. [ומה שמחלק בישועות יעקב (סי' תע"ב) בין הסיבה ולא אמרינן בזה ספק דרבנן להקל משום ריש עליו חזקת חיוב לשתות הכוסות. אבל במגילה הספק הוא בגוף החיוב. יש להעיר מדברי הצ"ח ברכות (דף כ"א) גבי ספק קרא ק"ש דאינו חוזר וקורא משום דספק דרבנן להקל. ומשמע דאף נגר חזקת חיוב אוליין לקולא. וכתב הצ"ח שם ובגו"כ מהר"ק (סי' ע"ה) דדברים שאין להם עיקר מה"ת אף בראיתחוק איסורא ספיקא להקל ועיין בש"ך ובפר"ח בקונטרס הספיקות]. עכ"פ מבואר מדברי הר"ן רפסחים לפ"ד הגאונים הנ"ל. דבמקום שיכול להתבטל מצות חכמים מכל וכל לא אמרינן בזה ספיקא דרבנן להקל. וא"כ כ"ש הוא לגבי מצוה דאורייתא שלא יבואו חכמים לעקור מצוה שלימה מכל וכל. ורש"י בגיטין (דף ל"ו) הנ"ל דס"ל דאף היכא דנעקר בחקנתם מצוה שלימה ג"כ אמרינן בזה הפקר בית דין כו'. יחלק. רתקנת חכמים דינא הוא ויש להם כח לעקור דבר מה"ת ואפילו מצוה שלימה. או אולי נוכל לומר דרש"י יסבור כסברת הכ"מ בהל' חמץ ומצה (פ"ז הלכה ח'). דמשו"ה לא אמרינן גבי הסיבה ספיקא רובנן לקולא דכיון דאפשר לעשות הדבר בלא

טורח מחויב לעשותו וע"כ לא מקילין בספיקו. ועיין בתוס' עירובין (דף ו' ע"א) סעד לסכרת הכ"מ:

ולפ"ז עלה ברעיוני ע"ד חרוד קצת לתרין הערת הישועות יעקב כסי' תע"ב על הכ"מ הנ"ל על אשר לא הביא סכרת הר"ן סכרא ברודה. דע"כ לא אמרינן גבי הסיבה ספיקא להקל משום שיבטל ע"י הספק מצוה שלימה מכל וכל. ונוכל לומר דהכ"מ אידל בזה לשיטתו. שכי' על דברי הרמב"ם בהל' שמיטה הנ"ל דס"ל כשיטת התוס' אך לא מטעמם יעו"ש. ומוכח דס"ל להכ"מ בהסברא כרש"י. דאף אם יבטל מצוה שלימה דשביעית מכל וכל ג"כ אמרינן בזה הפקר בית דין כו'. וע"כ יוכל להיות ד"סכור דאף אם יתבטל מצוה דרבנן מכל וכל מחמת הספק ג"כ לא איכפת לן. ומשו"ה כתב הטעם דכיון דאפשר לעשות הדבר בלא טורח מחויב לעשותו:

מצות הפרשת חלה אם איתא דלשון נתינה בא ללמד דבעינן שיעור נתינה א"כ הכתובים סתרי אהדדי. וע"כ צ"ל דהכתוב מחלק בין הפרשה לנתינה דבהפרשה לא בעי שיעור ובנתינה בעי שיעור. א"כ מעתה תו אינו ראייה כלל דבנתינה בעי שיעור דהא י"ל דמשו"ה כתיב ב' לשונות ללמד דבהרמה לחוד יצא מידי טבל. ומ"מ צריך לקיים מצות נתינה ליתן אח"כ לכהן:

ומיהו שוב ראיתי דמש"כ מעכ"ת נ"י דדברי המדרש הנ"ל אולי ע"פ דברי הרמב"ן ז"ל יפה כתב. דודאי יש הכרח גדול מהמדרש כדברי הרמב"ן דנחשב לכו' מצות. והוא דאם נחליט לומר דהרמב"ם והרמב"ן ז"ל סוברים דנתינת תרומה וחלה בעי שיעור מן התורה וכדעת התוס' בשבת (דף כ"ה ע"ב) ד"ה תתן כו'. נ"ל דמכ"מ איכא נפקותא גדולה לדינא ביניהם דאימתי צריך ליתן כשיעור נתינה אם בשעת הפרשה או בשעת נתינה. דהנה במל"מ בפ"ו מהל' מתנות עניים הל' ז' הביא בשם תוס' רי"ד דקדושין דס"ל דבעינן שיפריש כשיעור נתינה מה"ת בשעת הפרשה. והא דחטה אחת פוטר את הכרי. היינו דיוצא מידי טבל בחטה אחת. אבל עיקר המצוה הוא להפריש כשיעור נתינה דהא כתיב תתן. ואכן דעת המל"מ שם בעצמו דבעת ההפרשה לא בעי שיעורא כלל מה"ת. רק בשעת הנתינה לכהן בעינן שיהא כזית לכה"פ. והקשה על תוס' רי"ד הנ"ל מהירושלמי דפאה ע"ש:

והנה ל דה תליא במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל דלהרמב"ם דהכל מצוה אחת היא הדעת נוטה דבעת ההפרשה גופא צריך להפריש כשיעור נתינה דנתינה דקרא קאי על ההפרשה. ובא ללמד דצריך להפריש כשיעור נתינה וְלפ"ז בלא"ה ניחא מה שמברך בשעת הפרשה. דבעת הפרשה מקיים מצות נתינה ג"כ ושפיר הוי ההפרשה גמר מצוה. ואין מקום לקושיית הרמב"ן ז"ל. משא"כ להרמב"ן דנתינה הוא מצוה בפ"ע מניין לנו לומר דבעינן שיעור גם בשעת ההפרשה. הא במצות הפרשה לא כתיב לשון נתינה. והלכך אף אם נימא דבעינן שיעור נתינה בתרומה מכ"מ אינו נוהג רק בעת הנתינה וכדעת המל"מ הנ"ל:

וע"פ הצעה זו עולה דברי מעכ"ת כמין חומר דמלשון המדרש דמשמע דבעת ההפרשה אין כאן חסרון כ"ס רק דיבור בלבד משמע להדיא כדעת הרמב"ן ז"ל דאילו לדעת הרמב"ם ז"ל נהי דיוצא מידי

ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. ואח"ז כתיב מראשית עריסותיכם תתנו תרומה. ואח"ז כתיב מראשית עריסותיכם תתנו לה' בלשון נתינה. וכן כתיב כעין זה גבי תרומת מעשר בסוף פ' קרח דמתחיל בלשון הרמה. כן תרימן גם אתם. ומסיים בנתינה ונתתם ממנו תרומה ה'. וכן בתרומה גדולה כתיב בפ' חלה כתרומה גורן כן תרימו אותה. ומשמע דסגי בהרמה. ובסוף פ' קרח כתיב כל חלב יצהר וגו' אשר יתנו לה' לך נתתים. וכן כתיב בפ' שופטים ראשית דגנך וגו' תתן לו בלשון נתינה. והיינו דהכתובים אלו באו ללמד דלצאת מידי איסור טבל סגי בהרמה לחודא. אבל מ"מ מוטל עליו מצוה ליתן אח"כ לכהן. ואין בזה שום חילוק לדינא בין הרמב"ם להרמב"ן ז"ל כלל. ומחלוקתם אינו אלא במנינא בעלמא. דלהרמב"ן נחשבו לכו' מצות במנין התרי"ג מצות. ולהרמב"ם ז"ל מצות נתינה אינו אלא ענף להמצוה ולכן נחשב הכל למצוה אחת. ונמה שהקשה הרמב"ן שם על הרמב"ם דלפי דעתו היאך מברכין בשעת הפרשה הא אין עשייתו גמר מצותו דעדיין נחסר הנתינה ורמי לתפילין וסוכה דאין מברכין על עשייתם. לא הבנתי קושייתו דלא דמי להתם כלל. דבתפילין וסוכה כל זמן דאינו מניח התפילין ואינו יושב בסוכה לא קיים שום מצוה כלל. אבל הכא תיכף כשמפריש מקיים מצות הרמה. והנתינה אינו אלא ענף מהמצוה. ותדע דהא יוצא מידי טבל בהפרשה לחודא. ושוב ראיתי בספר לב שמח על ספר המצות שהרגיש כעין זה על הרמב"ן ז"ל ע"ש. וגם לענין אי בעי שיעור נתינה או לא. ג"כ יש להסתפק בין להרמב"ם ובין להרמב"ן ז"ל:

והנה ראיתי להנו"ב ז"ל מהד"ת חיו"ד סי' ר"א. שדעתו שם לומר דוודאי בעי שיעור נתינה בעת שנותן לכהן. וראייתו הוא מדהתחיל הכתוב גבי חלה בלשון הרמה ומסיים בלשון נתינה ש"מ דבעי שיעור. וכמש"כ התוס' בגיטין ובכ"מ לענין הלאו דנתינת לבונה הנאמר גבי מנחת חוטא דמשו"ה אינו עובר רק אם נתן כזית. משום דשני הכתוב מלשון שימה דאתחיל בה כ"כ שם הנו"ב ז"ל. והנה דבריו ז"ל אצלי מן התימה. דהתם שפיר י"ל משום דשני מלשון שימה הנאמר בלאו דשמך. ושני למכתב גבי לבונה בלשון נתינה ש"מ דחלוקין בדינם. דגבי שמן חייב אפילו בכ"ש. וגבי לבונה אינו חייב רק בכזית וכמו שמבואר במנחות (דף נ"ט). אבל הכא דבי' הלשונות הכל נאמר גבי

בנין ח"ב זרעים סימן ב שלמה תל"ט

הפקר ב"ד (כימים הקדמונים) אחר דמשכי לרשותו כדן כל זוכה מן ההפקר כ"כ הגאון בעל נחל יצחק שם. ומעכ"ת נ"י תירץ דברי רש"י בגיטין (דף ל"ו) דס"ל דהפקר ב"ד מועיל ג"כ לחייב הלוא בדבר שאינו חייב. ע"פ דברי החתם סופר ביו"ד סי' שי"ד דהעלה דקניין דרבנן מהני לדאורייתא. ופשוט דכוונת מעכ"ת נ"י היא דברי הגאון בעל נחל יצחק נ"י אינו אלא לדעת רבנו ירוחם ז"ל דס"ל דקניין דרבנן לא מהני לדאורייתא. אבל רש"י לשיטתו הא ס"ל דקניין דרבנן מהני לדאורייתא. וגם הגאון בעל נחל יצחק הנ"ל לא בא בעיקר דבריו להקשות על רש"י ז"ל רק דכתב לתרץ דעת הרמב"ם דסבירא ליה דלא מהני בזה הפקר בית דין דס"ל בזה כשיטת רבינו ירוחם ז"ל. ואכן דברי הגאון בעל נחל יצחק נ"י הנ"ל נ"ל לבאר דלכאורה אף דאין יכולין לחייבו מה"ת. מכ"מ יכולין מיהת להטיל עליו חוב מדרבנן וכמו דתקינן כתובת אלמנה דהטילו על הבעל שצריך לשלם לה כתובה אף דמה"ת אינו חייב. וגם שם

טבל בחטה אחת. מכ"מ כיון דמצוה מן המוכחר מה"ת להפריש כשיעור נחיתה הרי איכא נמי חסרון כיס במצות הפרשה ולא סגי בדיבור לחוד ודו"ק היטב:

ונידרון מש"כ הגאון הגדול בעל נחל יצחק נ"י בחלק ראשון בדין ספק תקנה דלא שייך דע"י הפקר ב"ד [כימים הקדמונים אבל האידנא קי"ל דינא דמלכותא דינא] יתחייב הלוא לשלם מה"ת בדבר שאינו חייב והוציא זה במכ"ש מהא דכ' רבינו ירוחם. דאם קדשה בחוב ע"י מעמד שלשתן אינו אלא קדושין דרבנן. וביאר הגרע"א ז"ל טעמו בתשובה רכ"א. דהפקר ב"ד לא ה"י רק להפקיר ולסלק רשות הבעלים. אבל שיהי' כח בידם להקנות לאחר לא מצינו וכו'. וא"כ כש"כ היכי דמה"ת הלוא פטור כמו בהא דשמיטה. וודאי לא שייך בזה לומר דע"י הפקר ב"ד יחוייב הלוא לשלם מה"ת. ודווקא היכא דתיקינן חז"ל דגוף החפץ יהיה שייך לפלוני. יש לומר בזה דזוכה מה"ת משום

ג. הביאו בעל הקונטרס הנ"ל באות ה' וט' ח"ל: והנה ראיתי להגאון מאור הגולה מרן יצחק אלחנן שליט"א בספרו נחל יצחק בדין ספק תקנה. שהעמיק לחלק בגמ' גיטין (דף ל"ו) הנ"ל על הא דמשני רבא הפקר ב"ד היה הפקר על קושי' השניה בגמרא ולא על הקושי' הראשונה ע"פ דברי הגאון רע"א ז"ל בתשובה סי' רכ"א שכתב דמה דאמרינן הפקר ב"ד כו' הוא רק שהיה כח לחז"ל בזמן הבית להפקיר ולסלק רשות הבעלים. אבל שיהיה כח בידם להקנות לאחר לא מצינו. וע"כ במקדש ע"י חוב כמעמד שלשתן הו"י דק קידושין דרבנן לשיטת רי"ז. אבל ביאוש אי קונה מדרבנן זכתה במשיכה לרשותה מהפקר וכדין כל זוכה מהפקר דבעי דרכי הקנאה:

ולפי"ז כתב הגאון בעל נחל יצחק הנ"ל דדוקא על הך קושיא דתקנו דחשמת שביעית תירץ רבא שפיר דהפקר ב"ד הפקר דכיון דהפקירו להחוב ע"כ ממלא זכה הלוא בחוב ומיפטור. משא"כ לגבות חוב מהלוא ע"י הפקר ב"ד לחייבו בע"כ בתורת חוב ולהטיל עליו חוב מחדש שיהי' בתורת חיוב מה"ת באופן היכא דלא שייך קנין על גוף החפץ זה לא אמרינן יעו"ש היטב ובראיתו שהביא מדברי התוס' יבמות (דף פ"ט ע"ב) ד"ה שהפקר כו'. ועפ"ז נשאר בקושיא על שיטת רש"י בגיטין הנ"ל דאין שייך לומר בזה הפקר ב"ד הפקר מה"ת דהא כ"ז דלא גבה ע"פ ב"ד אין זוכה החפץ כדן זוכה מהפקר. וא"כ אין יועיל בזה תקנת חז"ל לעקור לדאורייתא. דמה"ת משמט: ולענ"ד לתרץ קושיית הגאון בעל נחל יצחק על דברי רש"י בהקדם פלוגתת רש"י ותוס' בגיטין (דף ס"ד ע"ב) אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא. לפי מה שביאר הר"ן שם גבי אר"י אר"א חפץ ומחזירו לאחר זוכה לעצמו כו' ושמואל אמר דא ודא אחת היא. וכתב החתם סופר יו"ד (סי' שי"ד) ח"ל וא"כ מוכח לרש"י ור"ף דקנין דרבנן מהני לדאורייתא. דאלת"ה אדמקשי אדשמואל משתופי מבראות לר"י נמי תקשי לפי מה דס"ד שתופי מבראות דאורייתא או כעין דאורייתא אלא ע"כ לר"י לא תיקשי דקנין מהני דאורייתא. וכן דעת הסכמת הר"ן בעצמו שם. אך שיטת התוס' דקנין דרבנן אינו מועיל אלא להפקיע מרשותו של זה. לא שיהיה זה זוכה בו עד דאחי לרשותו זכה מההפקר שהפקירו חז"ל אז זוכה בו מן התורה בלי ספק. חז"ל ר"ן שם ע"פ דעת התוס'. כיון דאכתי ממזנא לא אחי לרשותו זוכה לא זכה בו אלא מדרבנן. לא אלימא זכיה דדיה כדאורייתא עכ"ל. הרי מבורר דאי אחי ליד הזוכה אז לכו"ע הוי דאורייתא ולא פליגי אלא טרם אחי לדיה לרש"י קונה ולתוס' אינו אלא הפקר ב"ד ולא קנין ב"ד כו'. וע"כ גבי מעמד שלשתן שעדיין לא הגיע ליד הזוכה או קטן הזוכה לאחרים ועודנו בידו בהא פליגי רש"י ותוס'. לרש"י ור"ף ור"ן הוי כדאורייתא ולתוס' הוי רק דרבנן ע"כ דברי הח"ס הנצרך לענינו. ולפ"ז נוכל לומר דגם כונת הגרע"א בתשו' סי' רכ"א בסברתו הוא רק לפי שיטה זו דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. אבל לשיטת רש"י דקנין דרבנן מהני לדאורייתא א"צ לקנין אחר אה"ז. וכמבואר בדברי הר"ן בגיטין הובא כח"ס הנ"ל. ומתאימים דברי הגרע"א עם דברי הח"ס:

ולפ"ז יחישב כטוב טעם שיטת רש"י ותוס' בגיטין (דף ל"ו) גבי פרחבול הנ"ל. ומתורץ קושיית הגאון מרן יצחק אלחנן שליט"א על רש"י הנ"ל. ורש"י לשיטתו דס"ל דקנין דרבנן מהני גם לדאורייתא הוי כמו שכבר בא לרשות זוכה אף טרם שיגבה ע"פ ב"ד. וע"כ גם ברישא מיפקע שביעית כהפקעתם לשיטת רש"י. אבל התוספות לשיטתם דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא וקודם שבא לרשות זוכה הוא באחריותו של זה. ולכן ברישא כיון דאכתי באחריותו של הלוא אינו מועיל בזה תקנת חז"ל לעקור לדאורייתא דמה"ת משמט. אבל כסיפא מידי דישמט וכבר הוא ברשות ליה וההפקעה הוא ממלה שייך שפיר בזה הפקר ב"ד היה הפקר בזמן הבית גם לשיטת התוס'. וכביאר הגאון בעל נחל יצחק בזה. ורש"י ותוס' אזלי לשיטתייהו:

שחמהו עליו הקצה"ח והנתיבות ממשנה ערוכה דשקלים פ"ד מ"ז. דלפי הג"ל לא קשה מידי דהתם ר"ש הוא דקאמר לה וי"ל דר"ש לשיטתו אזיל דס"ל דבהביאו לעזרה סגי אבל התומים שפיר כתב לפי מה דקי"ל כר"י. אלו תוכן דברי מעכ"ת נ"י. והנני קורא עליו המקרא שפתים יושק וגו'. וכן כתבתי אנכי מכבר על גליון הגמ' שלי על התוס' דחולין הג"ל. וכן מה שכתב לתרץ דברי התומים ג"כ כתבתי כעין זה בגליון הקצה"ח שלי והארכתי בזה הרבה בעז"ה:

ואכן כעת אחר העיון בזה חזרתי מרברי הראשונים דהא באמת בש"ס דמעילה הג"ל לא מיירי בנדר כלל רק בקיני זבין זכות ויולדות וחסאות ואשמות דהן חובות. אבל בנדר דאומר עלי לא שמענו דס"ל לר"ש דסגי בהביאו לעזרה. ותדע דהא ר"ש בעצמו בבב"יתא דדיש מס' מנחות מחלק בין זבחים למנחות לענין אם נקמצו שלא לשמן דזבחים לא עלו לבעלים לשם חובה ובמנחות עלו ע"ש. הרי דזבחים מודה דלא עלו לשם חובה ומחוייב להביא אחר וכש"כ היכא דאין הכהן יכול להקריבו כלל ושפיר תמה המל"מ על התוס' שם וכ"כ מעכ"ת נ"י דרש"י בזבחים (דף ד' ע"ב) כתב לדעת ר"ש בעצמו דחייב באחריותו עד שיקריב. [ומיהו מה שתמה מעכ"ת נ"י על רש"י בחולין קל"ט. ג"ל די"ל דמש"כ רש"י שם עלי להביאו לעזרה ר"ל להביאו לעזרה ולהקריב. וע"כ צ"ל כן ברש"י דהא דברי רש"י שם סובבים והולכים על מה דאמרי' בגמ' שם דמחוסר הקרבה ודו"ק]:

ולפלא בעיני דברי הטו"א ז"ל במגילה דף ח' ד"ה ר"ש דתמה על דברי רש"י במעילה דף י"ט הג"ל דהא אפילו בנדר ס"ל לר"ש הכא במגילה דחייב באחריות עד שיקריב וכש"כ בחובות וכו'. ואיני יודע דמהו כש"כ הוא זה. דהא שפיר י"ל דנדר כיון דאומר עלי חמיד טפי וחייב באחריות עד שיקריב. אבל בחובות י"ל כיון שכבר מסר ליד כהן ונגב ונאבד אין אחריותו עליו רק על הציבור כמו בשקלים אם נאבדו דתנן תורמין על הגבוי וכו'. וגם מה שחמה דהיאך אפשר דיצא יד"ח בהבאה לעזרה הא אין כפרה אלא בדם. וכן בקינין הרי הוא אסור לאכול בקדשים עד שיזרק הדם. לפענ"ד לק"מ דפשוט דבזה ודאי מודה ר"ש דלא נתכפרו הבעלים ואסורים לאכול בקדשים עד שיזרק הדם. ור"ש לא אמר רק דהבעלים אינן מחוייבין להביא אחר. ור"ש לשיטתו אזיל דס"ל באמת בשקלים פ"ז

צריך גוביינא דב"ד. ואף אם לא כתב לה כתובה מכ"מ גובה מתנאי ב"ד. ואיזה הכרח יש לנו גבי שמיטה דתיקנו שיהא חייב מה"ת לשלם. וגם מה שלמד זה במכ"ש מקידושין ממעמד שלשתן לדעת רי"ז ז"ל. צריך ביאור דהתם א"א שיהיו הקדושין דאורייתא רק אם נאמר דע"י קנין דרבנן דמעמד שלשתן נעשה החוב שלה. וע"ז שפיר כתב הגאון רע"ק איגר ז"ל דהפקר ב"ד אינו אלא לסלק רשות הבעלים אבל לא להקנות לאחר. אבל הכא כיון ריכולין לסלק רשות הבעלים מנכסיו ממילא יכול המלוה לגבות ע"י ב"ד מה"ת. ודמי ממש ליאוש דכ' המהרש"ל דאפילו אם אינו קונה אלא מדרבנן מכ"מ אם קידשה בגזל לאחר יאוש הרי מקודשת מה"ת ע"י המשיכה לרשותה מהפקר קנתה מה"ת. וה"ג דכוותי'. וצ"ל דעיקר טעמו של הגאון נ"י הוא מש"כ אח"כ דלא מצינו הפקר ב"ד רק בהפקירו גוף החפץ לפלוני. אבל להטיל חוב על האדם בדבר שאינו חייב ע"י הפקר ב"ד זה לא אמרינן. ונ"ל לבאר דבריו דלכאורה י"ל רגם כאן הפקירו גוף הנכסים של הלוה לגבי המלוה כמו כל הפקר ב"ד. ואמנם פשוט דכוונתו דכיון דכל עיקר התיקון היה רק כדי שלא יעברו על הכתוב דהשמר לך וגו'. ולזה סגי דיתקנו דישאר החוב על הלוה כמקדם. ממילא אין יכולת ביד ב"ד (בימים הקדמונים) לתקן להפקיר נכסיו למלוה שיהי יכול לזכות בהם כזוכה מן ההפקר בלא גבית ב"ד. וע"כ דהתקנה לא היה רק להטיל עליו חוב. וזה לא מצינו. ואכן עדיין קשה לי מכתובת אלמנה. ובאמת שכבר הרגיש הגאון נ"י בעצמו מכתובת אלמנה ומכל חובות דרבנן. וכתב דהדברים ארוכים בזה ואכמ"ל. וגם אנחנו יש לנו הרהורי דברים בזה. ובתשובה אחת שכתבתי בדין פרוחבול הארכתי כל הצורך בזה בעז"ה. וגם כתבתי לבאר דעת הרמב"ם בדרך אחר ואכמ"ל:

וע"ד שכתב מעכ"ת נ"י ליישב תמיהת המל"מ בפ"ד מהל' מעה"ק ע"ד התוס' בחולין (דף כ"ב) ד"ה והביא כו' בתירוצם השני די"ל דהתוס' כתבו כן אליבא דר"ש במעילה (דף י"ט) דס"ל שם דמיד שהביאו בעזרה יצא י"ח וכמו שפירש"י שם להדיא. אבל הרמב"ם לשיטתו אזיל דפסק בפ"ו מהל' מעילה כר"י דלא מעל עד שיזרק הדם ולפיכך פסק בפ"ד מהל' מעה"ק דחייב באחריות עד שיקריב. ובזה יישב מעכ"ת נ"י גם לדברי רש"י בחולין קל"ט דמשמע ג"כ מדבריו דבהביאו לעזרה סגי. וגם יישב בזה דברי התומים כפי קצ"ח

בנין ח"ב זרעים סימן ב שלמה תמא

מה שהוציאו בשבילו. וכש"כ אם נתודע להם תיכף בוודאי לא היה כזה תנאי ב"ד רק הבעלים מחוייבים בעצמם להביא קן אחר והלכך ס"ל לר' יהודה דלא מעל עד שיזרוק הדם. ועפ"ז נסתלק כל קושיות הטו"א ז"ל על רש"י דמעילה הנ"ל. אך דברי התוס' דחולין הנ"ל עדיין צ"ע. [ועיין בביאור עין אליהו על העין יעקב בפ"ק דברכות ד"ה ממאי דהאי ובא השמש. שכתב דלר"ש דמעילה הנ"ל כיון דאינו חייב באחריות משהביא לעזרה ממילא מותר נמי לאכול בקדשים משהביאו לעזרה ובזה רצה ליישב קושית התוס' והבעהמ"א שם יעו"ש. ובמחכ"ת דבריו תמוהין וחס מלהזכיר שר"ש יסבור כן דודאי גם לר"ש אינו מותר

הנ"ל דתנאי ב"ד הוא גבי קנין שיביאו משל ציבור אם נאבדו או שנפסלו. וי"ל דגם בחטאות ואשמות ה"י תנאי ב"ד ור' יהודה דפליג עליה דר"ש. י"ל דאף דודאי לא פליג אתנאי ב"ד הנ"ל דהא אפילו ר' יוסי דפליג שם במשנה על ר"ש וס"ל דהמספק את הקנין מספק את הפסולות. (וכן פסק הרמב"ם פ"ז מהל' כלי המקדש הל' ט.). מ"מ כזה הא מודה ר' יוסי דהבעלים אינן חייבין באחריות. מ"מ י"ל דטעמא דר' יהודה דס"ל דהתקנה אינו אלא כ"ז דאין יודעין הבעלים דנאבדו או שנפסלו ותקנו כן מפני התקלה דשמא יסמכו הבעלים דכבר נקרב הקרבן ויאלו בקדשים קודם כפרה. אבל לאחר שנתודע לבעלים דנאבד בוודאי חייבין לשלם להקדש

ד. הערת בעל קונטרס מאמר מרדכי: ע"ד תמיהת המל"מ בפ"ד מהל' מעה"ק על דברי התוס' בחולין כ"ב ר"ה הוביא כו' בחירוצם השני. והגאון מו"ר שלמה הכהן שליט"א הניח ג"כ דברי התוס' בצ"ע. נזכרתי אשר בימי חרפי עסקתי כזה עם כבוד גיסי הרד"ג מו"ה אברהם ליב נ"י האלבערשטאדט מבידו. ותירצנו אז קושית המל"מ באופן שני כזה. דלכאורה דברי התוס' בחירוצם קשים להולמם גם מלבד קושית המל"מ הנ"ל. והלא עיקר כוונת קושייתם חסוב על איסור חולין בעזרה (עיין קידושין דף ג"ז מנין לרבות את העופות כו' וברמב"ם פ"ב מהל' שחיטה הל' א') ומשו"ה הקשו כיון דמ"מ האחד פסול היאך יכול להקריב. ולפ"ז צריך להבין תירוץ במש"כ כיון שהביאן ליד הכהן (היינו בעזרה. עיין רש"י חולין קל"ט ד"ה דמחסר כו') יצא ידי גדרו כו'. וקשה היאך יוכל הנודר אף להביאן להעזרה וברעו להקריבן ולצאת ידי גדרו. הלא אסור להכניס בעזרה. ובדבר שהוא להקריבה אף ההבאה אסור [עיין בתוס' כ"ב דף פ"א ע"ב ר"ה דילמא כו' וברשב"א וריטב"א שם. ועיין פסחים דף ס"ז תרד"ה מביאה כו'. ובחולין ק"ל תרד"ה אי כו' ובמל"מ ריש פ"ב מהל' שחיטה] ומוכרח לומר דכוונת התוס' בחולין הוא ע"פ דברי הגמ' בנזיר (דף כ"ט) רחטאת העוף בא על הספק יעו"ש. ועיין בנדה (דף ע') בתרד"ה ומביא כו' שהקשו על הגמ' דגיטין (דף כ"ח) גבי השולח חטאתו ממדה"י דאוקמי בחטאת העוף ומ"מ קאמר מספיקא לא ליעול חולין לעזרה. ומתוך התוס' הנ"מ בין כשהמצורע לפנינו ומשום תקוני גברא ובין כשהבעלים במדה"י יעו"ש. אכן בגיטין (דף כ"ח) בתרד"ה אבל כו' מתרצים התוס' בסבא אחרת. והנ"מ בין האדם עצמו דבדין הוא שמביא על הספק כרי לפטור עצמו. אבל לשליח אין להביא חולין לעזרה מספק יעו"ש:

וע"פ דברי התוס' דגיטין יתכן לומר ג"כ בגמ' דחולין גבי האומר הרי עלי מן התורים כו' הוביא תחילת הציהוב אף רכאן אין שייך לומר לכתחלה שהכהן יקריב עבודו מצד ספק. משום דהא רחטאת העוף הבא על הספק אינו רק בחובות. מ"מ ע"פ סברת התוס' הנ"ל שמחלקין בין האדם עצמו ובין שליח וכל עיקר הטעם דרחטאת העוף בא על הספק הוא משום דהאדם בעצמו בדין הוא שיפטור א"ע. וא"כ גבי נדר ג"כ הנודר בעצמו בכדי להפקיע א"ע מהלאו דכל תאחר או מהעשה דהבאתם שמה [דברדאי מיירי איבעי דר' זירא באופן כזה כגון שהגיע רגל הא' לעשה או רגל ג' לבל תאחר. עיין ר"ה (דף ר'). וברין נדרים דף ג'] אפשר לומר רס"ל להתוס' דיוכל להביא ולהכניס עולתו להעזרה מצד ספק. ואין עליו באופן זה האיסור רחולין בעזרה בהבאתו: והי' כוונת דברי התוס' בחולין (דף כ"ב) בחירוצם כמה שמשמע מרבריהם דבאופן זה יוכל הנודר להביאן לעזרה. [ועיין בשאגת ארי' סי' כ"ט. ובש"ת בית הלוי סי' ב' אות י"א. בחקירתו אם במליקת עוף איכא איסור רחולין בעזרה. ולא אבי מרדע לא הביא דברי התוס' דחולין כ"ב הנ"ל. אף לא דברי הגמ' דגיטין כ"ח הנ"ל. אשר מפורש שם דאף במליקת עוף מספיקא לא ליעול חולין לעזרה]:

וכאשר הצענו אז זאת לפני מו"ר חותני הגאון מהרצ"ה ז"ל הסכים מאד לדברינו והוסיף עוד. דלפי דעתו באופן זה היכא שהנודר הביא בהיתר יוכל הכהן ממילא אף להקריב אחרי כן. דאך אז אסור לו להקריב רק היכא שתחילת ההבאה היה באיסור. והוכיח זאת מדברי התוס' בגיטין (דף כ"ח) הנ"ל בעצמם. כמה שמבארים הטעם דרחטאת העוף הבא על הספק משום דהנ"מ בין אדם עצמו דבדין הוא שיפטור א"ע ובין שליח שאסור להביא כו'. ולפ"ז קשה היאך יקריב הכהן החולין כספק גם גבי חטאת העוף ככדי לחקן גברא אחרת. הלא הכהן ג"כ שליח הוא ובשליח הא כתבו התוס' דאין להקריב חולין מספק. [ואין זה שייך לכהני שלוחי דרחמנא נהינו עיין בקרושין כ"ג. ובנדרים ל"ה. דמ"מ לפי סברת התוס' עכ"פ רק האדם בעצמו בדין הוא שיפטור א"ע ולהביא חולין מספק הובן] אלא דאי מוכח דהאיסור חולין בעזרה לא הו"י רק תחילת ההבאה ובמקום שההבאה היה בהיתר או ממילא גם על הקרבה ליכא איסור. וכעין ראה הביא מו"ח ז"ל ג"כ מדברי הגמ' במנחות (דף מ"ח ע"א) גבי שחט שני כבשים על ר' חלות כו'. ופרק להו גזאי וחולין ממילא קא הוריין. ועיין רש"י שם ובמל"מ ריש פ"ב מהל' שחיטה שהוכיח מזה דאיסור חולין בעזרה אינו אלא על ההכנסה. אבל אם בשעת הכנסה לא היה איסור כגון שהכניס דבר של הקדש ובעזרה נעשה חולין ע"י פדיה ליכא איסור בפדיון אף שנשארו חולין בעזרה. ועפ"ז ממילא מתורץ בטוב טעם דברי התוס' בחולין (דף כ"ב הנ"ל) מתמיהת המל"מ בפ"ד מהל' מעה"ק הנ"ל כמובן ודו"ק:

כשומר שכר ונגנב או נאבד החפץ מידו כגוונא דפטור כגון שהיה בבעלים וכיוצא. מ"מ העלה הקצה"ח בסי' ש"ו סק"ב דמפסיד שכר אומנתו דכיון דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. והיינו לאחר חזרה וכיון שנגנב או נאבד הרי לא החזיר ע"ש. ונראה דאף לפי מה דנסתפק שם הקצה"ח מתחלה. דגבי אומן כיון דלא קיבל עליו לשמרו רק לתקנו. וכיון שכבר השלים מלאכתו ועשה מה שמוטל עליו לעשות אינו מפסיד שכר אומנתו אף אם נגנב או נאבד אח"כ. מ"מ נראה דהיינו דווקא בניגנב או נאבד ממילא. אבל בהפסיד בידים בשוגג כיון דאדם מועד לעולם הוי כפשיעה ולא מקרי חזרה כלל. והנה מעכ"ת נ"ל העיר על דברי מדברי הגר"א ז"ל ביו"ד סי' קכ"ז ס"ק י"ז. שכ' על דברי המחבר שם בסעיף ב'. דאם אומר שנתנסך באונס אינו מפסיד שכירותו. וז"ל הגר"א ז"ל. כמש"ש במתני' נ"ב ב' עכ"ל. ומשמע להדיא דמדמי שוגג לאונס דאינו מפסיד שכירותו דהא במתני' לא הוזכר אונס. אבל באמת לכאורה אין הבנה כלל לדברי הגר"א ז"ל דמה מביא ראי' מהמשנה. הא המשנה לא מיירי מדין נאמנות כלל. וגם לא מיירי מענין שכירות. רק דמחלק בהיוק שאינו ניכר לענין תשלומין בין שוגג למזיד. ויש לומר דמיירי דיש עדים דניסך יינו של חברו בשוגג או כמזיד. ולכן נ"ל הנפל ט"ס בציון דברי הגר"א ז"ל וצריך לציין על מש"כ המחבר אם אומר שנתנסך בפשיעתו נאמן משום דמפסיד שכרו. וע"ז מביא ראי' ממתניתין וס"ל דוודאי ע"י עדים לא שייך לחייבו. דהא י"ל דלצעורי קמכוין. וכמו דאמר' בחולין מ"א. וע"כ דאומר בעצמו דניסך בשוגג או כמזיד. ואמנם קשה דלמה נאמן באמת ע"ז. וע"כ דמתני' מיירי בפועל. וכפועל נאמן משום דמפסיד שכרו. אבל עדיין תמוה לי דחזא הא י"ל דמיירי באומר בעת שהוא בידו. ועוד דהא בחולין (דף מ"א) מקשה באמת דהיכי נאמן דנימא לצעורי קמכוין. ומתוך דמיירי בישראל שנתנכר. וא"כ דברי הגר"א ז"ל עדיין צל"ע. ומצוה להבין כוונתו בזה ה'.

וע"ד יתר שני קונטרסיו הנחמדים אשר פלפל בחכמה בדברי המדרש רבה ריש פ' נשא בענין

באכילת קדשים רק אחר שנזרק הדם. ודבר זה מבואר בכמה דוכתי בש"ס וגם בדברי ר"ש דשקלים הנ"ל מוכח כן דאלי"כ למה הוצרך לתנאי ב"ד ודו"ק]:

ומיהו מה שתמהו הקצוה"ח והנתיבות על התומים מהמשנה דשקלים הנ"ל. נ"ל דכלא"ה אין כאן תימה כלל דמלבד די"ל דקושית התומים תסובב על מה דתנן שם בנדרים דמקריב עליו חטאות ואשמות ובוזה לא מצינו תנאי ב"ד אלא אפילו נימא דגם בזה ה"י תנאי ב"ד מ"מ הא הדעת נותן דאם נתוודע להבעלים אח"כ חייבין לשלם להקדש וכש"כ אם נתוודע להבעלים אח"כ חייבין לשלם להקדש וכש"כ אם נתוודע להם מתחלה שנאבד מיד הכהן בוודאי ליכא תנאי ב"ד רק הבעלים בעצמן מחוייבין באחריות. וא"כ שפיר תמה התומים על הש"ך בזה במש"כ דאם נאבדו מיד כהן תו לא מחייב בעה"כ ודו"ק. [ומש"כ בשו"ת עונג יו"ט בחיו"ד סי' צ' ליישב דברי הש"ך דר"ל דמסר ליד הכהן ונאבד מיד הכהן בפשיעה וחייב הכהן לשלם דדעת הרמב"ם וסייעתו דכפשיעה חייב גם בהקדש וכן הסכים הש"ך בעצמו לזה בסי' ס"ו ע"ש בשו"ת הנ"ל. נ"ל דכמחכ"ת לא דק בזה דהא בהדיא תניא בכרייתא בסו"פ החובל והובא להלכה ברמב"ם בפ"ה מהלכות שאלה ופקדון. דאין השומר חייב בפשיעה רק אם בא לידו כתורת שמירה. אבל אם נתן לגבאי לחלק לעניים גם מפשיעה פטור. ופשוט דבוזה שנותן לכהן כדי להקריב הוי כמו דנותן לגבאי לחלק לעניים. והדבר פשוט דהכהן אינו חייב באחריות. ומיהו י"ל דכיון דהבעלים חייבין באחריות אם לא יקריב הכהן קרינא ביה לשמור. ודו"ק].

מה שהעיר כת"ר נ"י על מה שכתבתי בחבורי בנין שלמה (סי' ז') דהמטמא והמדמע והמנסך בשוגג אעפ"י שפטור מלשלם מ"מ אם ה"י ערשה בשכר מפסיד שכירותו. ובאמת שחילי וראייתי משומר בהקדש אף שפטור מגניבה ואבידה מ"מ מפסיד שכירותו משום דלא השלים מלאכתו. וכמו שמבואר להדיא בכ"מ (דף נ"ח). ואף שגניבה קרובה לאונס וכ"ש בשוגג גמור דאדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד. וגם באומן דרינו

ה. הערת בעל הקונטרס הנ"ל: ולע"ד אולי נוכל לבאר כוונת הגר"א ז"ל. ולומר בזה מילתא חדתא. דהגר"א ז"ל בסי' קכ"ז גבי נתנסך באונס דאינו מפסיד שכרו שציין בס"ק י"ז למתניתין דהמטמא כו' בניסך (דף נ"ב). אולי כותתו להשמיענו באמת דין זה בעצמן אשר אין מפורש בהשו"ע. והוא. דגבי י"ג באמת אין מפסיד שכרו בשוגג כמו באונס. והטעם בזה כיון דעיקר פטור התשלומין מה"ת גבי י"ג משום דהוי היזק שאינו ניכר (ורק כמזיד קנסהו מדרבנן משום שלא יהא כו') ולכן ס"ל להגר"א ז"ל דגם לענין השכר כיון דבאונס בודאי

הכתיבה כעת לא יכולתי להאריך עוד יותר. ואסיים
בברכה יהא רעוא דתתבדרין שמעתתי. ויפוצו מעינות
תורתו חרצה. ויגדל מעלה מעלה בתורה ובחכמה ועושר
וכבוד. כנפשו ונפש ידידו המברכו.

שלמה הכהן מ"ץ דפה ווילנא:

דמשוח שעבר ומרוכה בגדים שפגעו במ"מ כו'. וגם
דכברי המד"ר כפי' במדבר דחייבי כריתות שלקו נפטר
מידי כריתות. הנה כל דבריו נ"ל נכונים מאד. וראויין
לקובען בדפוס. ואף שהרבה יש לי להאריך ולפלפל
בענינים אלו. אך יען מחמת שקשה עלי מאוד מלאכת

נוטל שכרו כמבואר דכברי השו"ע שם. ה"נ בשוגג נוטל שכרו. דבהזיק שאינו ניכר אין נפ"מ בין שוגג לאונס. ואבאר דברי. כיון דכל
הטעם גבי שומר בהקדש המקשי הגמ' בב"מ (דף ג"ח) אגרייהו מיהא ליפסרי הוא כמוש"כ רש"י שם משום דלא השלימו מלאכתן. וכן
גבי אומן בבעלים ונגנב או נאבד החפץ שחקר הקצוה"ח בסי' ש"ו סק"ב. והנתיבות שם הכריע מזה הגמ' עצמה דמפסיד שכרו. הוא ג"כ
מהאי טעמא משום כיון דק"ל רשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. וכשנגנב ולא החזירו הרי לא גמר מלאכתו. אבל גבי י"נ כיון שלא
עשה שום חסרון הניכר בפועלתו רק בזה שנתנסך היין. הדיק שאינו ניכר הוא. ופטור מטעם זה גופא. וא"כ הוי כעשה כאשר קצב עמו
וכגמר מלאכתו דמי. ומשו"ה נוטל שכרו בשוגג כבאונס. כמו שפטור ע"ז מתשלומין בשוגג כבאונס. ומהגמ' רבי"מ (דף ג"ח) שם גבי
השוכר את הפועל לשמור את הפרה כו' דמוקים לה לענין להפסיד שכרו ע"ש. אין סתירה מזה לדברי. די"ל דהאחריות שבת עליו דקאמר
הגמ' מ"ירי בגניבה ואבירה. ויש הוכחה לזה ודו"ק. וא"כ נאמת הסברא לכוון זאת בהכנת רברי הגר"א ז"ל גבי י"נ. נוכל לחלק בזה
הסברא עצמה ג"כ בין ס"ת ובין שומר בהקדש או אומן בבעלים. דשאני התם בב"מ (דף ג"ח) גבי בני העיר ששלחו שקליהן. או גבי
חקירת הקצוה"ח באומן בבעלים כיון דלא מילא שליחותו ולא השלים פעולתו שע"ז קצב עמו השכר. אף רעל התשלומין פטור משום
דמיעטתן התורה מהכתוב דרעהו. או מבעליו עמו. מכ"מ הפסיד השכר משום דלא גמר מלאכתו. אבל גבי ס"ת הלא השלים עבודתו
רהס"ת הלא כתובה לפנינו והגדילין נעברו כאשר קצב עמו ואין ניכר בה חסרון בפועלתו. ועיקר הפסול וההפסד הוא ע"י צירוף המחשבה
כמה שע"בד וכתב שלא לשמן. והחסרון בזה אינו ניכר. ומטעם זה גופא הוא פטור משום דהזיק שאינו ניכר לא שמיא הדיק. וכיון שפטור
משום זה ממילא מוכח דלא עוות הפסיד בפועל. והוי כגמר מלאכתו. ולכן לא יפסיד בזה גם שכרו בשוגג כבאונס:

זהו אשר בארתי בקונטרסי הראשון דברי הגאון מו"ר שלמה הכהן שליט"א בספרו בנין שלמה. שאי אפשר גבי עובדא דס"ת
להעמיר בשוגג ולתרוץ בזה קושית הגאון ר"ש מלובטש שליט"א. דא"כ לא יפסיד גם שכרו וכדברי הגר"א ז"ל גבי י"נ:
וסעד לדברי אלה. הוא מזה הדין עצמו בשו"ע יו"ד סי' קכ"ז הנ"ל גבי נתנסך באונס דאינו מפסיד שכרו. ולפי דברי הגאון מו"ר
שלמה הכהן הנ"ל שמרמה לשומר בהקדש משמע והטעם כאן גבי אונס דנוטל שכרו הוא ג"כ מדברי הגמ' עצמה רבי"מ דף ג"ח הנ"ל
דנשבעין ליטול שכרן. וכתיודן רבה שם דנגנבו בלסטים מזויין כו'. וכמש"כ רש"י שם ראונס הוא ולשמירה זו לא קיבלו עליהם. ולפי"ז
יש לחקור ע"פ מה שהעלה הנתיבות (בסי' של"ה סק"ג) לחלק בין דין המוכא שם בסמ"ע סק"ט גבי אירע להשליח אונס שמצאו תגר
דמפסיד השכר ובין הך דנשבעין ליטול שכרן דנוטל עכ"פ שכר באונס. משום דגבי מצאו תגר הוי אונסא דשליח דמיקרי אונסא דפועל.
או אין צריך לשלם לו אפילו מה שעשה כשלא נהנה הבעה"ב. אבל באונס שאירע להבע"ב. צריך לשלם לו מה שעשה. ומשו"ה בגמ' ב"מ
(דף ג"ח הנ"ל). נשבעין ליטול שכרן משום דאונסא דבעה"ב הוא שנאבד הדבר. והפועל אומר אנא קאמינא יעו"ש בנתיבות. וא"כ הכא גבי
י"נ באונס דנוטל שכרו (וכן גבי ס"ת) כודאי הוא לאונסא דפועל ואמאי נוטל השכר אף באונס. הלא לפי דברי הנתיבות דמי ממש לדין
הסמ"ע גבי מצאו תגר הנ"ל. ואין לומר דאף לפי דברי הנתיבות דבאונס הפועל מפסיד שכרו. מכ"מ הלא צריך הבעה"ב לשלם לו עכ"פ
השכר עבור מה שנהנה כהא דב"מ (דף ע"ט) גבי השוכר את החמור ומת בחצי הדרך נותן לו שכרו של חצי הדרך כו' יעו"ש (ועיין בפ"ת
חור"מ סי' ש"ה סעיף ג'. ובנחלת צבי שם. ובשו"ת בית דוד חור"מ סי' א' הובא בנ"צ שמה) וא"כ כאן גבי י"נ או ס"ת כיון שאין נאמן
לפסול ממילא יש להבעלים הנאה מפועלתו. ועבור ההנאה צריך לשלם לו השכר עכ"פ ואף באונס הפועל. אבל זה אינו. דמלבד אשר אין
ברור לענ"ד עיקר הסברא להרכיב אתרי רכשי. דנאמד מקדם משום דלא הפסיד שכרו אינו נאמן לפסול ואח"כ נאמד משום שאין נאמן
לפסול ויש להבעלים הנאה ע"ז משו"ה לא הפסיד שכרו. מלבד זאת יש לעיין בתשובת הגאון ר"צ אורינשטיין ז"ל (בישועות יעקב חיו"ד
סי' רפ"ד) שמרמה שם עובדא דס"ת בגיטין (דף ג"ד) לתרי הודאות דסתרי אהררי. משום דאף דהבעלים אינם מאמינים לו וקורין מתוך
ספר זה. מכ"מ כיון שהוא מודה שפטולה היא אין יכול להוציא שכרו מיד הבעלים. וכתב עוד שם דזה גרע מתרי הודאות דסתרי משום
דהסופר מודה שהס"ת פסולה. הילוקח אין מודה בהיפך. ורק שאינו מחוייב להאמין לו ומשו"ה מפסיד שכרו יעו"ש:

ומלבד כל אלה יש להעיר בזה ע"פ דברי התומים סי' ס"ו סק"ס"ח (הובא בפ"ת סי' ש"א סק"ב) שכתב דמה דאיתא בגמ' (דף ג"ח)
שם גבי השוכר את הפועל לשמור את התינוק כו'. לפיכך אחריות שבת עליו להפסיד שכרו. היינו דמפסיד שכר כל השבת כיון שקצב
בהבלעה דמי להעביר לו מאה חביות כו' בגמ' ע"ז. (דף ס"ה) (ועיין בהגהות הגאון רש"י ז"ל בב"מ דף ג"ח שכתב ג"כ כזה) וע"פ דברי
התומים הנ"ל מפרש הנחלת צבי הנ"ל כונת הגמ' בב"מ בקושייתם אגרייהו מיהא ליפסדי כו'. היינו משום ששכרו בהבלעה עד שיבוא
ליד הגזבר. וכתב עוד שם רלפי פ"י זה ממילא מבואר דאפילו לא נגנב הכל ויש לו איזה הנאה. מכ"מ מפסיד שכר הכל. כיון שקצב
בהבלעה יעו"ש כנ"צ הנ"ל. (ורק באונס הבעה"ב מתרוץ הגמ' דמכ"מ נשבעין ליטול שכרן אף שהיה בהבלעה):
ולפי"ז עלה בדעתי על דרך החדוד קצת גם כאן גבי י"נ או גבי ס"ת אף דאנו אין מאמינים לדבריו והס"ת כשרה לקרות בה. מ"מ

סימן ג

יובל בבית שני

להתקבל לרב אב"ד בעיר גדולה לאלהים מלאה חכמים וסופרים ק"ק אסטראלאנקא המפוארה כי מאד קבלתי נחת מזה כי אהבת עולם אהבתיו מאז ומכבר אהבה שאינה תלויה בדבר כאהבת דוד ויהונתן והיא אהבת התורה הבורעת בלבי ומאוד אני מתענג בעת אשר אני מעיין בחיבוריו היקרים ואני שולח לכת"ר נ"י ברכת מז"ט ויזכהו ה' לישוב שם בכבוד ובגדולה כל הימים וכל קהל עדת ישראל דקהלה הנ"ל יהיו סרים למשמעתו ולאור תורתו כולם ילכו ויזכה להרכיב תורה בקרב בני עמו ולהדריכם בדרך הישרה ולקרובם לתורה וליראת שמים ולהורות להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו וישמח הדר"ג נ"י בהם והם ישמחו בו כל הימים כחפצו ורצונו ורצון וחפץ ידידו הדו"ש ומברכו בברכת כהנים. שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא.

ובהיות שאין רצוני שיכואו דברי ריקם בלא תורה אמרתי לכתוב לכת"ר איזה גרגרים מה שעמדתי בשנה העברה להעיר על הסוגיא דערבין (דף ל"ג) דבבית שני לא נהג יובל אפילו מדרבנן ולא מנו יובלות רק כדי לקדש שמיטין [ושמיטין גופא אינו רק

בעה"י. יום ה' ויום הששי לימי התשובה לסדר ולפרט ובדבר הזה תארכו ימים לפ"ק.

המחיה חיים יתן חיים ארוכים טובים ומתוקנים לאיש חי רב פעלים מקבציאל ראש גולת אריאל ידי ה' וידי כל יראיו וידי כל ישראל וידי נפשי עזו ה"ה הרב הגאון הגדול החו"ב סיני ועוקר הרים שמו נודע בשערים המצוינים בהלכה בחיבוריו הקדושים היקרים כבוד קדושת שמו מפארים שכ"ח מהר"ר משה נחום נ"י הגאבד"ק קאמינק יצ"ו מחו קיבו (וכעת נתקבל לאב"ד בעיר גדולה ומפוארה ק"ק אסטראלענקא ה' יכוננה) יהי ה' עמו ובכל רכיו ישכיל ויצליח ויחתם ביה"כ הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה לחיים ארוכים ומתוקנים [וידוע מ"ש המג"א כו"ט תקפ"ב בשם ספר עשרה מאמרות כי גם הצריקים נחתמין ביה"כ. וכ"כ הגר"א ז"ל בכיאוורו שם והביא ראיות ברורות מן הש"ס לזה והא ראמר ר' כרוספדאי אמר ר"י דצדיקים גמורין נחתמין ג"כ בר"ה צריך לפרש כפי' התוס' שם שהוא ולא כפי' הר"ן יעו"ש בכיאוור הגר"א ז"ל וכן דעת ר' אמנון זצ"ל בעל המחבר פיוט ותנה תוקף] הוא וכל אנשי ביתו וכל הנלדים אליו ומסתופפים בצלו יחתמו בשנת חיים ושלוש וכשנת ברכה ופרנסה הצלחה ויזכהו ה' לחבר עוד חיבורים נחמרים בגפ"ת ושוי"ת למען לזכות את הרבים כחפצו ורצונו ורצון וחפץ הכותב המברכו כזה אכיה"ד.

ואחדש"ת הרמה באתי להחזיק לו טובה על בשורתו הטובה אשר כשרני כי זיכהו ה'

לרברי הסופר פטולה היא לכו"ע, והסופר בעצמו ע"פ רבריו בודאי פטולה היא עכ"פ לקרות בה דשו"י אנפשי' חתיכה ראיסורא. ועיין בשעה"מ הלכות אישות (פ"ט הל' י"ו). ומלבד זאת לפי דעת המ"כ שהביא מן הבי" טו"ז"ר סי' קכ"ז ח"ל דע"א שאמר נתנסך י"נ ומכחישו או שאומר איני יודע דאינו נאמן דהיינו דווקא לבעל הבית ובני ביתו שכפסידו ממון אבל אחרים לאו כל כמיני' לסמוך על הכחשה רבעה"כ רע"א נאמן באיסורין עכ"ל. ועיין במחנה אפרים הל' עדות (סי' י') מה שהקשה ע"ז מסוגיא דקרושין (דף ס"ה) דהכחשת האשה מהני למישרי לעלמא. ועיין בשעה"מ הלכות אישות (פ"ט הל' ל"א) מה שמתרץ קושית המחנה אפרים הנ"ל. והעלה רבדבר שבערה אפילו לאחרים שרי משום דצריך שני עדים. אבל בשאר איסורים אסוד לאחרים ע"פ רברי המ"כ של הבי" הנ"ל. ועיין בגליץ הגאון ר' שלמה איגר ז"ל בי"ד סי' קכ"ז על דברי הש"ך סק"ו ע"ש. וא"כ הלא לא גמר הסופר פעולתו כזה גופא מה שפטלה על עצמו וכמה שאסורה לקרות בה לכל העולם (לבד הבעה"כ וב"כ). והבעה"כ קצב עמו לעשות ס"ת כשרה שיהיה כשר לקרות לכו"ע. וא"כ לפי רברי התומים והנ"צ הנ"ל דבהבלעה מפסיד שכרו גם עבור מה שעשה (כאונס הפועל). ואפילו יש להבע"כ איזה הנאה מפעולתו. וא"כ כאן גבי ס"ת הלא לא השלים מלאכתו בשלימות. וא"צ לשלם לו השכר גם עבור מה שנהנה. ובס"ת בודאי אונס הפועל הוא (וכן נוכל לומר סברא זו גבי י"ג ג"כ כמובן). אלא דאי הטעם כאשר בארתי למעלה דשאני הכא גבי י"ן או ס"ת רכיין דעיקר פטור התשלומין הוא משום דהוי היזק שאינו ניכר וכמדיק בעינין שיתחסר זה ע"ז בפעולה ניכרת. ומשום ה"ט גופא נוטל שכרו כאונס ואף כאונס הפועל. משום דההיזק אינו ניכר. ובפעולתו הניכרת גמר מלאכתו השלמים פעולתו. ולכן ס"ל להגר"א ז"ל רגבי היזק שאינו ניכר שוב אין חילוק בין שוגג לאונס. וגם בשוגג נוטל שכרו משום זה הסברא עצמה. וזהו שציין הגר"א ז"ל על הדין ראונס גבי י"ג ראינו מפסיד שכרו לתתני' והמטמא כ"י בגיטין דף ג"ב ולא ציין להגמ' דכ"מ דף ג"ח דנשבועין ליטול שכרן ע"פ תירוץ רבה שם ודו"ק: שוב מצאתי עיקר הספק גבי היזק שאינו ניכר אם מפסיד שכרו בנתיבות סי' שס"ג סוף סק"ג. והכריע כסברת הגאון מו"ר שלמה הכהן שליט"א דמפסיד. ודאיתו ג"כ מאומן בבעלים כשנגב משום שלא התזוידו. אכן לפי מה שביארתי יש לחלק טובא. וביותר לפי רברי הנתיבות בעצמו כפי' של"ה הנ"ל. וכאשר הבינותי בדברי הגר"א ז"ל הנ"ל. ועצ"ג:

בנין ח"ב קדשים סימן ד שלמה תמה

דרכה וקסבר דאין עירוב והוצאה ליוה"כ וגזרה דרכה כודאי לא נגזרה רק בבית שנין אם לא דנימא כדעת הגאון תת"מ נ"י בספרו מכתב לתזקיהו בר"ה (דף כ"ו) שדעתו שם דפסוקי מלכות זכרונות ושופרות הוא דאורייתא, דהא נפק"ל בר"ה (ל"ב) מקרא, רק לקובען בכרכות הוא דרבנן. ובזה יישב קושית הכפות תמרים והטורי אבן בר"ה (דף ל') בהא דאמרינן רתמנא אמר אידכר יעו"ש ודו"ק. וא"כ י"ל דהא דתגן דשוה לברכות ר"ל הפסוקים ומיירי בבית ראשון אבל לדעת הטו"א והכפות תמרים שם ושאר מפרשים דגם אמירת הפסוקים הוא דרבנן ונתקן בימי בית שני עדיין התמיה במקומה עומדת וצע"ג, ועוד יש להעיר על דברי רש"י בר"ה (ל') ד"ה איכא דמתני לה שכתב דליכא לפרושי בפני ב"ד דהא בכל ארצכם כתיב. ותמוה דהא אינו אלא איסור דרבנן ומאי ראייה מקרא, ופי' הטו"א דכונתו דא"כ קא עקרא מצות תקיעה דיוכל לגמרי יעו"ש. וקשה לי דהתנית למ"ד דיש עירוב והוצאה ליוה"כ אבל למ"ד דאין עירוב והוצאה ליוה"כ שפיר יתקיים תקיעת שופר ביוה"כ שתל בתול ושפיר יכול לומר דצריך בפני ב"ד דוקא והדבר צ"ע:

מדרבנן וכמבואר בגיטין (ל"ז) וממילא מוכח דיוכל לא נהג כלל אפילו מדרבנן והטעם מבואר בתוס' גיטין שם ד"ה ותקון רבנן ודברי הסמ"ג והתומים בחו"מ (סי' ס"ו) מש"כ בזה תמוהים מאד ואכמ"ל]. ומבואר ברמב"ם (פ"ב מהלכות תפלה הלכה ח') דאף הברכות לא נהגו בבית שני ומסתמא דה"ה התקיעות נכן מוכח להדיא מסוגיא דערבין הנ"ל דאמרינן דמגו יוכלות לקדש שמיטין ודלא כר' יהודה ולר"י נשאר שם בקושיא למאי הוצרכו למנות יוכלות ואם איתא הוי מצי למימר דמגו יוכלות כדי לתקוע בו ביוה"כ ולומר תשע ברכות אלא ודאי דאף התקיעות והברכות לא נהג כלל בית שני]. ולפיכך תימה לי דאיך נפרנס להמשנה ר"ה (כ"ז ע"ב) דשוה היוכל לר"ה לתקיעה ולברכות דבאיזה זמן היה נהג זה, דבבית שני לא נהג לא תקיעות ולא ברכות, ובבית ראשון לא היו עדיין ברכות דכל הברכות נתקנו ע"י אנשי כנה"ג וכדאיתא בברכות בפ' אין עומדין. [וכן קשה הברייתא דר"ה (ל') דתקיעת שופר דר"ה ויוכל דוחה את השבת והך דתיה דשבת היא משום גזרה דרכה, דאלו איסור התקיעה בעצמה גם ביוה"כ נהג איסור זה ולא שייך לומר דדוחה את השבת ומאי נפ"מ אם תל יוה"כ בשבת או דתל בתול, וע"כ משום גזרה

סימן ד

אשם ציבור ישוב פרש"י

אכיה"ר. ואתדש"ת הרמה באתי להודיעו כי מכתבו הגלוי^א קבלתי לנכון וקבלתי רוב נחת מהגהתו אשר הגיה בד' רש"י בתומש בפ' צו ויפה כיון בהגהתו דודאי דכן צריך להגיה ברש"י ישתטו ריבה לנו שותטים הרבה וכמו שהוא בתו"כ, וכתב רש"י על זה דעיקר הלימוד הוא מדכתיב ישתטו גבי אשם דלא מצינו אשם בציבור ולא שייך לומר בו ישתטו לשון

בעצה"י. יום ה' ר' דחנוכה כ"ח כסלו לפרט והדליקו נדחה בחצותה קדשך לפ"ק.

תיתי שלמא רבא מן שמיא חזיי אריכי וברכתא טבא לכבוד הרב הגאון המפורסם החו"ב סרע"ה מו"ה זאב וואלף סורבאוויץ נ"י אב"ד רק"ק קראו יצ"ו בעהמ"ח כמה ספרים נחמרים. לו ולכל אשר לו ולכל הגללים אליו והמסתופפים כצלו יהיה חיים ושלום עד העולם.

א. וז"ל: בפ' צו בקרא ואת האשם וגו', במקום אשר ישחטו את האשם פירש"י ישחטו, ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בצבור שנא' ישחטו רבים ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון, ואין הבנה כלל לרבים האלה. א) מה הן השחיטות הרבות שריבה לנו. ב) מהו שאמר לפי שמצינו אשם צבור שנאמר ישחטו רבים, והלא אדרבה א"כ האך יש לרבות מישחטו, שחיטות הרבה, הא איצטרך למיכתב ושחטו בלשון רבים מראיירי בצבור. הלא מפורש בתמורה י"ד, אשם ביחיד איתא בצבור ליתא, וכן הוא בובחים י"ג מה להצד השוה שבהן שכן ישנן בצבור כביחיד. וז"ל תאמר באשם שאינו בצבור ע"ש, וכ"כ הר"ם בפ"א ממעשה הקרבנות, ואין הציבור מקריבים לעולם, וגם מה דאמר ותלאו בעולה צריך ביאור. לכן נלענ"ד רטעות סופר הוא ברש"י וכצ"ל: ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שלא מצינו אשם בצבור שנא' ישחטו רבים, וז"ל ריבה

רבים וע"כ דבא ללמד דהכל כשרים לשחוט אף בגרים ונשים ועבדים. וכן כתב הגאון המלבי"ם זצ"ל בביאורו על התו"כ דמשו"ה לא הקדים הכתוב לאשמעינן זה גבי עולה וחטאת והיינו משום דהן באין בציבור ואינו ראייה מלשון רבים אבל באשם שאינו בא בציבור שפיר ראייה מלי רבים אבל לא הביא כלל מד' רש"י בחומש, בודאי כשידפסו חומשים בדפוס ראם אצוה אותם להגיה בשם כת"ר נ"ב. ואכן לולא דברי רש"י היה מקום לומר דכל עיקר הלימוד לא נצרך רק גבי אשם אבל גבי עולה

וחטאת ושלמים כבר ילפינן בזבחים ל"ב וכשר בזרים ובנשים מדכתיב ושחט את בן הבקר ואח"כ והקריבו בני אהרן מכלל דהשחיטה כשר בזר, וכן כתיב גבי חטאת ושלמים גבי זריקה כהונה וידעינן מינה דהשחיטה כשרה בזר אבל באשם דכתיב ישחטו ואת דמו זרוק ולא החזר כהונה גבי זריקה אי לא הוה כתיב בשחיטה לשון רבים, הו"א דמי ששוחט הוא הזורק, ודו"ק.

ידידו דו"ש באה"ר, שלמה הכהן

סימן ה

קרבת צבור בטומאה

איתא בירושלמי פ"ז דפסחים ה"ד, וכשהוא אומר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל קבען חובה שכולם יבואו בטומאה [וכן איתא גם בש"ס דילן בברייתא בפסחים (ע"ז). ת"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל הכתוב קבעו מועד אחד לכולן וכשם שהם באין בטומאה כך יהיו נאכלין בטומאה גזירת הכתוב הוא והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל עכ"ל הירושלמי שם. והנה מדברי הירושלמי הללו מבואר להדיא דהא דתנן דאינו נאכל בטומאה היינו אם נטמא הבשר ע"י שנגעו הכהנים הטמאים בהם בעת ההקרבה וכמו שפירש הפנ"מ, אבל אם הבשר הוא טהור מותר לאכול לטהורים אף שנקרב בטומאה. וכמ"ש להדיא ג"כ בב"ק (ק"י) דאמרינן שם דרב ששת מידי דליכא כהנים טהורים באותו משמר ונקרב הקרבן בטומאת

הגוף ומ"מ הבשר נאכל לכהנים בע"מ טהורים שבאותו משמר [ומה שכתב רש"י ז"ל בזבחים (צ"ט) דבהקריבוהו טמאים לא מבעיא לן שהרי אינו נאכל וכו' הדבר פשוט דר"ל דבהקריבוהו טמאין וכלי ספק טמא גם הבשר ע"י נגיעתן אז אינו נאכל. אבל אם ברור הדבר שלא נגעו בבשר, בודאי מודה רש"י ז"ל דהבשר נאכל לטהורים וכמו שמוכח מהש"ס דב"ק הנ"ל ומהירושלמי הנ"ל. ודברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' ביאת מקדש הלכה י"ד שכ' שם דאם היתה כל המשמרה טמאי מת מחזירין על משמרה אחרת, צ"ע דמנ"ל הא, דהא בש"ס לא הוזכר רק דצריך לחזור על בית אב אחר, ומש"כ הכ"מ דס"ל דלאו דוקא אלא לרבנותא דלר"נ נקטיה, זהו דחוק, והיותר תימה במש"כ הרמב"ם אח"כ אם היו רוב הנכנסים בירושלים בזמן הקבוע טמאין יעשו בטומאה

לנו שחטים הרבה, אפילו גרים נשים ועבדים, ואמר בטעמו לפי שלא מצינו אשם בציבור שנוכל לומר ולכן כתיב ישחטו בלשון רבים משום דאיירי בצבור שהם רבים וא"כ למה כתיב באמת ישחטו בלשון רבים, וע"כ דבא לרבות שחטים הרבה והם גרים ונשים ועבדים וכל הפטולין כמו דנשנו בזבחים ריש פ"ג, כל הפטולים ששחטו שחיתתן כשרה שהשחיטה כשרה בזרים בנשים ועבדים ובטמאים ואפילו בקדשי קדשים, וכן הוא מפורש בתו"כ על קרא זה וז"ל, ישחטו ריבה כאן שחטים הרבה אף הגרים ואף הנשים ואף העבדים, ומהראוי לדעתי שהמדפיסים ידפיסו הגהה זו ברש"י עצמו כי מבוארת היא ועכ"פ מצדו, ומה דהדר וכתב רש"י ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון, הוא ג"כ מדברי התו"כ שם ז"ל ר"א אומר מיכן לעולת צבור שלא תהא שחיתתה אלא בצפון ומפרש רש"י דדיוקו הוא מה שתלאו בעולה, וז"ל משום דהעולה ראמרי בזה הוא בעולת צבור משום דגם כו כתיב ישחטו לשון רבים, ודאי האי ישחטו הוא כפשוטו כיון דעולה איתא בצבור, ותלה האשם בעולת צבור ואמר במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם, ולא כתב צפון מפורש באשם עצמו, כי להורות בא בצפון דכתיב בעולה כפי' ויקרא ושחט אותו על ירך המזבח צפונה, אף דכתיב שם ושחט בלשון יחיד לא בעולת יחיד לכד איירי אלא גם בעולת צבור שגם היא טעונה צפון דוקא וז"ל ועי"ש בקרבן אהרן שדחה בעצמו בזה ואמר שאין לגרוס צבור ומפרש לה דר"א יליף לה במקום שהוא מקום המיוחד ע"ש. ומפורש דסתור דבריו מדברי רש"י אלו, וכמו"ש.

ב. א"ה: האמת יורה דרכו דברש"י דפוס ראשון (ר"ה) ליתא כלל כל הענין ותלמיד טועה כתבו. וכבר כתב כן מרדנפשיה המהרש"ל בספרו יריעות שלמה.

עצרת דקרבין בטומאת הגוף, הו"א דגם נאכלין בטומאת הגוף, ולכן כתיב אשר לה' ללמד דאפילו כבשי עצרת דאינן נאכלין אלא לזכרי כהונה, וגם הבשר שיין לה' כמו דכתיב גבי כבשי עצרת כפ' אמור קודש יהיו לה' לכהן, ופירש רב הונא במנחות (מ"ה) דהיינו דקנאו השם ונתנו לכהן דכהנים משולחן גבוה קא זכו, אבל אין להם שום זכות בהם זולת האכילה, מ"מ אם אכל בטומאת הגוף חייב כרת.

והא דלא הזכר דרשה זו כגמרא ואדרכה דרשינן מקרא אשר לה' בפסחים (כ"ה) ובכריתות (כ"ג) לרבות את האימורין אם אכלן בטומאת הגוף חייב כרת ואף שאינו נותר לטהורין, או ללמוד דאיסור טומאה חל על איסור חלב וכמו שכ' התוס' בפסחים שם ובמנחות (כ"ה): ד"ה ת"ל אשר לה', ועוד דרשינן מאשר לה' במנחות (כ"ה) דגם לן ויוצא דאינו נאכל לטהורים מ"מ חייבין עליהם משום טומאה משום שהיה להם שעת הכושר, מ"מ י"ל דפשטיות הכתוב מורה דבא לרבות שלמי ציבור דהבשר ג"כ הם לה', חייבין עליהם משום טומאה, ומ"מ מפקינן מיניה גם לן ויוצא ואימורין וכמו שכ' התוס' במנחות שם, דאף דאשר לה' נדרש לרבות האימורין, מ"מ מפקינן מיניה גם ללן ויוצא משום דשקולים הם. וכונתם ז"ל דכמו דמפקינן מאשר לה' לרבות אימורין משום דמקריבין אותם על המזבח אשר לה', כמו כן מפקינן מיניה ללן ויוצא, כמו שכ' הגאון מלכ"ם ז"ל בכיאוורו על החומש שם כפ' צו דאשר לה' בא ללמד שאם הוא זבח שלמים לה' אף שאינו לאדם כגון שנוק דמו לה' והבשר יצא או לן ואינו ראוי לבעלים בכל זה חייב עליו משום טומאה עכ"ל. והלכך שקולים הם ויבואו שניהם. והלכך כמו כן יש לומר דבא ללמד דאף שלמי ציבור דהבשר ג"כ הוא לה' דקנאו השם ונתנו לכהן מ"מ חייבין עליהם משום טומאה ושקולין הם ויבואו שלשה. [וקצת יש מקום לומר דמשו"ה לא הזכר דרשה זו בש"ס ובתו"כ משום דלאחר דמפקינן מקרא דהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, דאף טומאת בשר לא הותר בקרבן ציבור, ממילא לא נצרך קרא דלא הותר טומאת הגוף בק"צ, דהא נלמד מכ"ש מטומאת בשר שאינו אלא בלאו, והלכך לא אתא קרא דאשר לה' רק לרבות על אימורין ועל יוצא ולן דחייבין עליהם כרת אם אכלן בטומאת הגוף]:

וע"פ דבדי התוס' דב"ק הנ"ל יתיישב בפשיטות לקושיית הצ"ח בביצה (דף כ"א) שהקשה שם

וצ"ע דמנ"ל לחלק בין כהנים טמאין שבמשמר זה אפי' אי איכא כהן טהור אסוד להקריב בטומאה ובמשמר אחר תליא ברוב. וגם הלשון הנכנסים בירושלים בזמן הקבוע אין לו שום ביאור והבנה ויבואר במק"א א"ה]:

ונ"ל דמה ששואל הירושלמי וכשם שהן באין בטומאה כך יהיו נאכלין בטומאה היה השאלה גם על טומאת הגוף דכשם שמוותר להקריב בטומאת הגוף כך יהא מותר לאכול הבשר בטומאת הגוף, ופשטי ליה מקרא דהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ולא חילקה התורה בין קרבן יחיד לקרבן ציבור הרי דאף טומאת בשר שאינו אלא בלאו לא הותר אפילו בקרבן ציבור, וק"ו לטומאת הגוף שהוא בכרת דוודאי לא הותר:

ונ"ל דהא דמסיים הכתוב אח"כ (ויקרא ד' כ') והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה. ולכאורה תיבות אשר לה' מיותר, ומלשון זה משמע דיש שלמים דאינו לה', ובאמת כל שלמים הם קדשי ה' רק דשלמי יחיד הם קדשים קלים, אבל קדשים קלים ג"כ קדשי השם נינהו.

ולכן נ"ל לבאר הכתוב ע"פ דברי התוס' בב"ק (י"ב): ד"ה ומחיים מי אמר שכתבו שם דהא דתנן בקידושין (נ"ב) דהמקדש בחלקו בין ק"ק ובין קדשים קלים אינה מקודשת, היינו הכהנים בחלקם שיש להם בשלמים, אבל הבשר של שלמים שנאכל לבעלים שפיר מקרי ממון בעלים לר"י הגלילי אפילו לאחר שחיטה ויכולים לקדש בהן את האשה. וז"ל התוס' שם דהא דאמרינן בפ"ב דיו"ט גם לענין חלק הבעלים דמשלחן גבוה קא זכו היינו דוקא לענין נו"נ דאין קרבן ביו"ט משום דעיקר השחיטה הרי בשביל גבוה ולא משום אכילת בעלים והוי לכם ולא לגבוה אבל פשיטא דחלק בעלים אפי' לאחר שחיטה הוי ממון בעלים לקדש בו אשה ולכל דבר עכ"ל התוס' שם. וע"פ דברי התוס' אלו יבואר לנו הכתוב הנ"ל כמין חומר בעו"ה, והיינו דאי לא היה כתוב אשר לה' הוה אמרינן דהכתוב מירי דוקא בבשר של שלמי יחיד דהבשר שנאכל לבעלים הם ממון בעלים אפי' לקדש בהן את האשה ולא מקרו אשר לה' חייב כרת אם אכל בטומאת הגוף משום דשלמי יחיד דכמו דאסור להקריבן בטומאת הגוף ג"כ אינו נאכל הבשר בטומאת הגוף, אבל שלמי ציבור כגון כבשי

דטעם זה אינו מעומס בלישנא דגמ', עוד קשה דלמה הוצרכו לשני הטעמים, וגם קשה לשון התוס' דכתבו דהא עיקר הקרבן וכו' ומשמע דהכל טעם אחר הוא, ובאמת הם שני טעמים נפרדים ומצוה רבה להבין כוונת התוס' בזה]:

ומה שהקשה עוד הצ"ח דמאי ראיא מייתי רב הונא משתי הלחם, דנו"נ מדאורייתא אסור להקריב ביו"ט דילמא שאני שתי הלחם דקדשי קדשים נינהו ולפיכך לא הוי ממון בעלים. נ"ל די"ל דרב הונא ס"ל דהלכה כרבנן דפליגי עליה דר"י הגלילי וס"ל דאפילו קדשים קלים לא הוי ממון בעלים אפילו מחיים וכ"ש לאחר שחיטה, ורב אויא סבא דשאל דמ"ש נו"נ מכהמה שחציה של עכו"ם וחציה של ישראל, י"ל דשאל לר"י הגלילי דס"ל דקדשים קלים הוי ממון בעלים ובזה נתיישב כל הקושיות בעו"ה:

ובעיקר דברי התוספות דב"ק הנ"ל דבחלק הבעלים גם לאחר שחיטה הוי ממון בעלים לקדש בהן את האשה, לכאורה יש ראיא מפורשת דרכיהם מהא דאמר רבא בב"ק (י"ג) דשלמים שהזיקו גובה מברשן ואינו גובה מאימוריהן, הרי דגם לאחר שחיטה הוי ממון בעלים דהניזק גובה מברשן אבל אחר העיון אינו ראיא דאף דלאחר שחיטה אינו ממון בעלים, מ"מ כיון דמחיים בוודאי מקרי ממון בעלים לר"י הגלילי, א"כ בעת שהזיקו הרי כמו שור של הדיוט שהזיק, וקצת ראיא לזה מהא דלא אמר דאינו גובה מחזה ושוק של כהנים דבחלק הכהנים בוודאי מקרי ממון גבוה וכמו שכ' התוס' בב"ק והוא משנה מפורשת בקידושין דהמקדש בחלקו אינה מקודשת, וע"כ צ"ל כיון דמחיים הוי ממון בעלים אף חלק של הכהנים שפיר יכול לגבות אף מחזה ושוק:

ואגב דאיירי בענין הזה ראיתי להעיר על דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' חגיגה הלכה י' שכ' מותר להקריב בחולו של מועד נדרים ונדרות שנאמר אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדרותיכם מכלל שקרבין ברגל עכ"ל. והדבר מתמיה דלמה צריך קרא לזה השתא סלותי מסלתינן נו"נ מבעיא וכמו שהקשה ר' זירא בכיצה (י"ט:). והן אמת דרב רבינו הוא מימרא דר' יוחנן בתמורה (י"ד) ודברי ר"י הוא מד' הספרי סוף פ' פנחס, אבל בכרייתא שם לא החזיר דילפינן מקרא דמותר להקריב בחוה"מ רק דאמר שם

לרב אויא סבא וכן לרב הונא שם דלא ידעו להך סברא דכהנים משולחן גבוה קא זכו א"כ הו"ל להקשות גם על בהמה שכולה של ישראל היאך מותר לשוחטה ביו"ט דמ"ש משתי הלחם דאסור לאפותה ביו"ט ואף דאין בהם כלל רק לאכילת כהנים בלבד, ואם דס"ל לחלק דשתי הלחם דשאני דהן קדשי קדשים א"כ היאך מביא רב הונא שם ראיא דנו"נ מדאורייתא אסור להקריב ביו"ט משתי הלחם דלא שייך בהו גזירה שמא ישא, דילמא שאני שתי הלחם דהן קדשי קדשים ודחק ליישב.

ואכן ע"פ דברי התוס' דב"ק הנ"ל לק"מ, דודאי זה ידעו רב אויא סבא ורב הונא דודאי חלק הכהנים דאין יכולים לקדש בהם את האשה בוודאי לא מקרי לכה, דאכילה גופא לא זכו רק משלחן גבוה, והלכך לא קשיא מידי משתי הלחם דהתם אין לישראל שום חלק בהם דאין נאכלין רק לזכרי כהונה בלבד, אבל מנו"נ של שלמים שפיר קא קשיא להו, דהא בשלמים יש גם לבעלים חלק בהם ולגבי חלק הבעלים שפיר מקרי לכה דהא שלהם הם לקדש בו את האשה, ודמי ממש לכהמה חציה של עכו"ם וחציה של ישראל, ואמנם הש"ס מתרץ דמ"מ לא דמי לחציה של עכו"ם וחציה של ישראל, דאף דחלק הבעלים מקרי לכה, מ"מ אזלינן בתר עיקר השחיטה דהוי כשביל גבוה ולא משום אכילת הבעלים וכמו שחילקו התוס' בב"ק הנ"ל.

[והן] אמת דפשטיות לישנא דש"ס בכיצה שם דמשני דמשו"ה נו"נ אסור לשוחטן ביו"ט דכהנים כי קא זכו משולחן גבוה קא זכו, ומשמע דה"ה גם חלק הבעלים משולחן גבוה קא זכו, וכן פרש"י להדיא שם דכהנים והבעלים הוי כעבד הנוטל פרס מרבו, ונמצא דכל השחיטה לשם גבוה. ומיהו מד' התוס' שם ד"ה אבל נו"נ, משמע דרש"י כתב כן לרבנן דפליגי עליה דר"י הגלילי דס"ל דאפי' קדשים קלים לא הוי ממון בעלים אפילו מחיים וכ"ש לאחר שחיטה, רק דכתבו דיש לפרש ד' הגמרא אפילו לר"י הגלילי דלר"י הגלילי הוי ממון בעלים אפילו לאחר שחיטה דהא יכולין לקדש בהם את האשה, מ"מ אותו ממון זכו משלחן גבוה, דהא עיקר הקרבן כשביל גבוה. אבל דבריהם צ"ע דנראה דארכבו אתרי ריכשא, דמתחילה כתבו הטעם משום דאותו הממון זכו משולחן גבוה וטעם זה מעומס בלישנא דש"ס דכהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו, ושוב כתבו הטעם משום דעיקר הקרבן הוא כשביל גבוה והוא כמו שכ' בב"ק שם, אבל תמוה דמלבד

כפנ"י בביצה שתירץ כן על דברי ר' יוחנן בתמורה שם
אך לא הביא דברי הרמב"ם ז"ל בזה:
ואכן אחר העיין בזה דברי הרמב"ם ז"ל ברורין,
דהנה קושית ר' זירא לכאורה לק"מ דהא כבר
אמרינן בביצה שם דכהנים ובעלים משלחן גבוה קא זכו
ולא מקרי לכם כלל, דגם האכילה נחשב לצורך גבוה
דאל"ה גם ביו"ט היו שרי. וצ"ל דר' זירא לא ס"ל הך
סברא דמשלחן גבוה קא זכו והא דאסור ביו"ט אינו
אלא מדרבנן משום גזירה שמא ישהה רק דבחוה"מ לא
רצו לגזור משום דלא לבטל העשה דבאת שמה וכו'
משא"כ לדידן דקיי"ל כרב הונא דמה"ת אסור להקריב
נו"נ ביו"ט שפיר צריך קרא להתיר בחוה"מ וא"ש ד'
הרמב"ם:

שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

לבד מנדריכם ונדבותיכם לימד על נו"נ שקרבן כחול
המועד, אבל שם יש לפרש דר"ל שחובה להקריב כחול
המועד ראשון ואי לא"ה עובר בעשה דבאתה שמה
והבאתם שמה. וכן פירש כאמת כשיטה מקובצת בביצה
שם וכן תירץ בהגהת שיטה מקובצת הנדפס על הגליון
בש"ס החדשים (ד' ראם) בתמורה שם, אבל דברי
הרמב"ם ז"ל שכ' דילפינן מקרא שמותר להקריב
בחוה"מ תמורה. והנה חתני הרב המאוה"ג מו"ה אהרן
הכהן נ"י מו"ץ דפ"ק תירץ יפה לד' הרמב"ם, דקושיית
ר' זירא השתא סלוחי מסלחנין לא שייך רק בשלמי
נדבה דנאכל להדיוט, אבל בעולת נדבה דאינו ראוי
לאכילה שפיר צריך קרא, וא"כ י"ל דהרמב"ם ר"ל
דמקרא דמלבד מנדריכם שמעינן דאפי' עולות נדבה
מותר להקריב בחוה"מ ותירוץ נכון הוא. ושוב מצא

סימן ו

מעילה בגדולין

עמדו על מימרא דרב יהודה הנ"ל מצד אחר, דמאחר
דאמר כיון דמעל בה נפק"ל לחולין משמע דשייך ביה
פדיון והרי השופר שכבר נתלש מגוף הבהמה אינו בר
העמדה והערכה, ומשום זה כתבו בתירוץ השני דיש
לפרש דשופר של עולה היינו שהוקדשה הבהמה לדמי
עולה ושופר של שלמים היינו שהוקדשה לדמי שלמים,
ובכה"ג שפיר הוי בת העמדה והערכה ע"י פדיון
הבהמה עצמה ע"ש.

וע"פ תירוץ זה יתיישבו ג"כ השני קושיות שעמדנו
לעיל, דכבר מבואר בש"ס דמעילה הנ"ל דאם
הוקדשה הבהמה לדמי מזבח שפיר יש מעילה בחלב
המוקדשין וכיצי תורין, אבל לפי תירוץ הראשון שכ'
התוס' שם לעולם מיירי רב יהודה כפשטיה בשופר של
עולה ממש ומ"מ שייך ביה פדיון דלאחר שנתלש מן
הבהמה כיון דאין השופר ראוי עתה למזבח חשיב
כבע"מ מעיקרא, ובבע"מ מעיקרא איתא בכ"מ דלא בעי
העמדה והערכה וכדאיתא בסוף תמורה (דף ל"ב): הדרא
ב' קושיות הנ"ל לדוכתיה:

ואמנם אחר העיין בזה קצת עלה בידינו ליישב ב'
קושיות הנ"ל בחדא מחתא בעז"ה, והוא ע"פ
דברי התוס' במעילה (דף י"ב ד"ה חלב) כתבו שני טעמים

בר"ה (כ"ח.) אמר רב יהודה בשופר של עולה לא
יתקע ואם תקע יצא, מ"ט עולה דבת מעילה
היא כיון דמעל זה נפקא לה לחולין ע"כ. והנה מדסתם
ר"י ולא חילק בין הקרניים שהיו בה בעת שהקדישה
לשם עולה לבין הקרניים שעלו בה לאחר ההקדש, דג"כ
לכתחילה אסור לתקוע בו ואם תקע יצא משום דכיון
דמעל בה נפק"ל לחולין. וא"כ הדבר תמורה בתרתי, חדא
דהא משנה ערוכה תנן במעילה (דף י"ב) דחלב המוקדשין
וכיצי תורין לא נהנין ולא מועלין ואמרינן על זה הטעם
בתמורה (דף ל"א): משום דאין מעילה בגידולי דקדשי
מזבח, ולכאורה הדבר פשוט דקרנים הגדלים לאחר
ההקדש כגידולין דמי כמו חלב המוקדשין, וא"כ היכי
אמרי' כיון דמעל בה נפק"ל לחולין הא לית בהו דין
מעילה כלל והוי כשלמים:

והיותו תימה דאף אם נימא דס"ל לרב יהודה דיש
מעילה בגידולין דקדשי מזבח, וכמ"ד
שהביא שם בתמורה הנ"ל, יגדל התימה ביותר דהיכי
אמר דכיון דמעל בה נפק"ל לחולין, הא בקדשי מזבח
כיון דאין להם פדיון לא נפקי לחולין ע"י מעילה, וכמו
דתנן במעילה (דף י"ט) דבקדשי מזבח יש מועל אחר
מועל, והן אמת דהתוס' בככורות (דף כ"ו ד"ה התולש)

למזבח ולא היו קדשי ה' וכטעם ראשון שבתוס', או משום דאין חיות הבהמה תלוי בחלב ולפיכך בתמורה החילוק משום דדם ראוי למזבח ובמעילה אמדו הטעם משום דאין הבהמה מתקיימא בלא דם, ונ"ל דהתוס' דכ' שני טעמים אלו בחלב הוציאו כן משתי הסוגיות הנ"ל:

ואמנם כל זה בחלב המוקדשין אבל בקרנים של עולה דהקרנים עומדין להקריב ע"ג המזבח

כבשר העולה עצמו, וכמו דתניא בזבחים (דף פ"ה): והקריב הכהן את הכל המזבחה לרבות העצמות והגידין והקרנים כל זמן דהם מחוברין לבשר הבהמה מוטל חיוב על הכהן להקטירם ע"ג המזבח, והלכך שפיר יש מעילה בקרנים של עולה בין שהיו בה בשעת ההקדש ובין שגדלו אח"כ דלא דמי לחלב דאינו ראוי למזבח משא"כ קרנים דראוין למזבח ושפיר מקרי קדשי ה' והלכך אף בשופר של עולה שכבר נתלש מן הבהמה ואינו ראוי עכשיו למזבח מ"מ כיון דמעיקרא היה בו קדושת מזבח, עכשיו שנתלש הוי קדושת דמים למזבח. [וכעין זה אמרינן בחולין (דף ל') נהי דאידיחי מפסח מדמי פסח מי אידיחי, וכן בקדשי מזבח שנפל בהם מום ועומדים לפדיון צריך ליקח מדמי הפדיון קרבן למזבח וכמש"כ רש"י במשנה דבכורות (דף י"ד):]

ועפ"ז שפיר אמר רב יהודה כיון דמעל בה נפק"ל לחולין, דמאחר דעכשיו אינו ראוי למזבח רק

דעומד לדמי מזבח, דמי לקדשי בה"ב דאין בהם מועל אחר מועל ונתיישבו שפיר שתי הקושיות הנ"ל. ודע דצריך לומר דמי שנתלש הקרנים ועשה מהם שופר היה מזיד, דאילו היה שוגג כבור נפק לחולין בעת התלישה, לכן צריך לפרש במימרא דזעירי דהמקז דם בבהמת קדשים דמועלין בדם, מיירי ג"כ דהמקז הוי מזיד או שהקזו לרפואה, וכמו דתנן בבכורות (דף ל"ג): דבכור שאחזו דם מקיזין וכו', אלמא דגם בבהמה שייך הקזה לרפואה. אבל מהקז לצרכו והיה שוגג הדבר פשוט דכבר נפק הדם לחולין בעת ההקזה, ופשוט הוא:

שלמה הכהן מו"ץ דק"ק ווילנא

דלמה ליכא מעילה בחלב המוקדשין, או משום דאין ראוי לבוא למזבח אין מועלין דלא הוי קדשי השם, או משום דאין חיות הבהמה תלוי בו דלהוי חשיב כגוף הבהמה עכ"ל התוס' שם. ונ"ל דכוונתם משום דהמקדש לא הקדיש הבהמה רק למזבח, והלכך לא חל ההקדש על החלב, שהרי החלב אינו ראוי למזבח, ואף שהן ראוין לדמי מזבח מ"מ על זה לא הקדיש, ולכן אמרינן שם בש"ס דמעילה דאם הקדיש להבהמה לדמי מזבח, שפיר מועלים גם בחלב.

ונ"ל דאף ד"ל דהתוס' מיירי בחלב שהיו בשעת ההקדש, מ"מ גם על החלב שנתהוו אח"כ גם אנו צריכין לסברת התוס' דהא לכאורה תימה דלמה הוצרכו התוס' לטעמים דהא כהדיא אמרינן בתמורה הטעם משום דאין מעילה בגידולין בקדשי מזבח ומשמע דהש"ס מפרש דמתני' מיירי בחלב שנתהוו אח"כ, ואכן הדבר פשוט דלהתוס' היה קשה דלמה אין מעילה באמת בגידולי קדשי מזבח והלא אדרבה קדשי מזבח חמירי טפי מקדשי בה"ב לענין כמה דברים ולכן כתבו התוס' הטעם משום דאין ראוין לדבר שהוקדשה דהבהמה הוקדשה למזבח והחלב אינו ראוי למזבח ולפיכך אין בהם מעילה כלל בין שהיו בשעת ההקדש ובין שנתהוו אח"כ:

וע"פ דברי התוס' אלו ישבתי קושיא עצומה שהקשה כבוד חתני הרב הגדול החו"ב סוע"ה מו"ה חיים שמעון נ"י בסוגיא דתמורה (דף ל"א) הג"ל דאמרינן שם ואפילו למ"ד דמועלין בגידולי מזבח [ופ"י התוס' דהיינו זעירי דאמר במעילה (דף י"ב) המקז דם לבהמת קדשים מועלין בו] הני מילי דחזי למזבח וכו', ואלו במעילה (דף י"ב) אמרינן שם בטעמא דזעירא דלא דמי לחלב המוקדשין משום דדם אין הבהמה מתקיימא בלא דם והוי כגוף הבהמה אבל חלב מתקיימא הבהמה בלא חלב ונמצא דשתי הסוגיות סותרות זו את זו בטעמא דזעירי. ואכן פשוט דהש"ס גופא היה מסתפק בחלב המוקדשין דאיזו טעם הוא עיקר או משום דאינו ראוי

סימן ז

ג' הערות בעניני ערכין

צריך לרבוויי מאיש דגר בכלל ישראל הוא אם לא דסתם בדרשה בני ישראל. ולכן גירסת הרמב"ם עיקר דגרס עובד כוכבים דעובד כוכבים שפיר צריך לרבוויי מאיש.

ומש"כ באותו דבור עוד, דלדברי הרע"ב קשה מנ"ל לר"מ ור"י ללמוד מעוט דעובד כוכבים נערך או מעריך הא צריך איש לרבות גרים ועבדים. אבל לפי גירסת התוס' נוחא דגרס דעבדים מרבינן מואמרת אליהם. וקשה לי דהא אכתי צריך איש לרבות אשה וקטן והדבר צ"ע.

אור ליום ו' עש"ק י"ג סיון שנת תרס"ד.

שלמה הכהן

ולמען הראות באצבע כי עיינתי בחבור הנ"ל [הפלאה שבכרכין] ראיתי לכתוב מה שעלה ברעיוני בעת עיוני בו להעיר בדבריו באיזה מקומות כגון מש"כ בריש חבורו ד"ה נשים, להעיר על מה דהשמיט הרמב"ם דגם אשה מעריך איש ואשה. נ"ל דיש ליישב קצת דכיון שכתב בפ"א בהלכה ז' דהעבד נערך ועורך כשאר ישראל ממילא שמעינן דכ"ש אשה.

ומש"כ בד"ה ועבדים, להעיר על הכ"מ בפ"ה ה"ה מהלכות מעשה הקרבנות דהא א"י ג"כ בכלל איש הוא, הנה במח"כ לא עיין הטיב בכ"מ שם, דהכ"מ לא כתב כלל דאטו גר לאו איש הוא רק כתב דלגר לא

סימן ח

שלמים בנכרי — ביאור במדרש

הכתוב בתורה דפעם תרגם על תיבת זבחים נכסת קודשיא [והיינו שלמים] ופעם תרגם נכסן, אגב הוא מבאר כמה לשונות בת"א אשר נראים לכאורה תמוהים וגם סותר דברי עצמו למה שתרגם במקום אחר. ואמנם כבוד הרב המחבר הנ"ל מיישב דבריו באופן נאות ונעלה קרובים למטרת האמת ע"פ יסודות חזקים ונשגבים שהביא ברוב בקיאותו מדברי הש"ס בכ"מ ומדרשים והמפרשים והמבארים על התורה ונביאים וכתובים. ומשם בארה לכמה מאמרי חז"ל ובדברי המפרשים ז"ל. אשרי שלו ככה ומה' ישא ברכה וכל המעיין בו יראה בו נחת. ולכן אמינא לפעלא טבא י"שר חילו וחפץ ה' בידו יצליח להוציא חיבורו הנ"ל לאור הדפוס עפ"י רשיון הצענוזר ויתקבל חיברו בעיני החכמים והמשכילים.

כ"ד הכותב לכבוד המחבר וחותרם כיום ב' כ"ג טבת שנת תרנ"ד לפ"ק. נאם שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

ולאשר שביקש ממני כבוד הרה"ג המחבר הנ"ל נ"י לעיין במחברת שלו ולכתוב עליו איזה הערות אשר יעלה בעת עיוני בחיבורו הנ"ל לפום

הנה כבר יצא מוניטין של כבוד הרב הגדול בתו"י החכם ושלם, בכל חכמה ומדע ידו הדה המבקר הגדול בספרי התלמודים ומדרשים ובאגדות חז"ל, המפורסם לשם ולתהילה כש"ת מו"ה יהודה בעהאק נ"י במוהור"ר יחיאל ז"ל מילידי פ"ק ווילנא יצ"ו, וכעת הוא דר בחערסאן, בחיבורו הנחמד אשר הוציא לאור הדפוס בפ"ק בשנת תרמ"ד וקראו בשם עץ יהודה, והוא מיוסד על ב' מאמרים, מאמר אחד נקרא מאמר שמואל בדורו והוא ביאור להפסוקים בריש ס' שמואל ומתחלק לכמה ענפים. ומאמר הב' נקרא מאמר הכהנים הלויים והוא ביאור למאמר חז"ל בכ"ד מקומות נקראו כהנים לויים ומתחלק ג"כ לכמה ענפים, והוא חיבור יקר מאד ובו הראה גודל בקיאותו בגמ' ומדרשי חז"ל ובדברי המבארים כל רז לא אניס ליה. וכבר נתקבל ספרו בעיני החכמים והמשכילים, וכעת זכהו ה' לחבר עוד מחברת אחת וקראו ג"כ בשם חיבור הראשון עץ יהודה והוא כחלק ב' מספרו עץ יהודה הנ"ל וגם קראו עוד בשם מאמר גמרא ותרגום, ומדי קריתי בו בשנים ושלשה דלתות מצאתי בו כמה דברים נפלאים ונחמדים ומיוסד על דברי התרגום אונקלוס בתרגומו על תיבת זבחים

שומן הבהמה, רק בלשון חז"ל מצינו חלב טהור סותם וכדומה ונשאר בקושיא.

ובמח"כ העלים עיניו מקרא דפ' האזינו נרברים ל"ב י"ד] חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן וגו'. ופשוט דחלב כרים היינו כרים שמנים. וכן על קרא והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן תרגם אונקלוס ומשמנינהון. וכן מצינו עוד בקרא בכ"מ דעל דבר שמן וטוב קורא חלב כמו כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן וגו', וכן בהרימכם את חלבו ממנו תרגם אונקלוס באפרשותוכון ית שופרא מיניה א'.

ואמנם על עיקר קושית הגאון ז"ל דכיון דמסיים בחלב אמו אי אפשר לפרש דקאי על השומן, דמאי פסקא דהאם יש לה שומן והלא בבהמה כחושה אין לה שומן, ומשום זה ליכא נמי לפרש דמיירי בחלב חיה דהחלב טהור ומותר באכילה, דהרי מסיים בחלב אמו, הרי דמיירי בחלב של בהמה וק"ל.

ג] [שם באות כ']. ולפי"ז קשה לי על התרגום ממ"ג וכו'. לענ"ד לק"מ דודאי התרגום סובר דקרבו שלמים בני נח נויש ליתן תבלין לזה דהרי אמרינן בריש מגילה (ו, א) דתרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר"א ור' יהושע ע"ש, ובברייתא דזבחים קט"ז איתא דר' יהושע סבר דיתרו קודם מתן תורה בא, ומבואר שם בש"ס מתחילה דמ"ד דיתרו בא קודם מתן תורה ע"כ דס"ל דשלמים קרבו בני נח]. ומאי דפירש על קרא דומחלבהן ומשמנינהון היינו משום דאין דרכו של המתרגם אלא לתרגם התיבה מלש"ק ללשון ארמי כפי פשטא דלישנא. אבל מה דהש"ס מפורש דומחלבהן היינו שלמים זה אינו אלא דרש ואינו פשוטו של מקרא, אבל כמה דמפרש על תיבת זבחים הנאמר לענין שלמים נכסת קודשיא הוא פשוטו של מקרא, דזבח נקרא בלשון ארמי נכסתא, ורק דדרכו של התרגום להוסיף תיבה אחת לבאר הכתוב דכאן מיירי בזבח של קדשים. זה נ"ל ברור ואמת בדעת הגאונים.

[עכ"ל הרה"ג מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א]

רהיטא. הנה נעתרתי לבקשתו והנני כותב פה איזה הערות אשר עלו על רעיוני בתחלת ההשקפה וזה החלי בעזר ה'.

א) באות א' כתב הרב המחבר נ"י על המדרש רבה שמות דכ' שם על הקרא דגם אתה תתן בידינו זבחים ועולות שנקריב להקב"ה על שמך. והקשה הרב המחבר נ"י שהלא קי"ל במנחות דף ע"ג דאין מקבלין מכן נח רק עולות בלבד, ובקרא גם זבחים כתיב זבחים היינו שלמים.

הנה באמת קושיא זו יש להקשות על הש"ס דילן בזבחים קט"ז דמקשה הש"ס מהך קרא על מ"ד דלא קרבו שלמים ב"ג, והלא לד"ה קשיא דהא קי"ל דשלמי אינו יהודי עולות. וע"כ נ"ל חדא מהנך תרתי, או דמ"ד דס"ל דשלמים קרבו ב"ג ס"ל באמת כר"י הגלילי בכריתא דמנחות שם דנכרי יכול להתנדב גם שלמים ותודה ועופות ומנחות, ומפיק ליה מקרא דלכל נדריהם ולכל נדבותם עיי"ש. או דמקודם מתן תורה שפיר היו יכולים להביא גם שלמים, אך לאחר מתן תורה נתחדשה הלכה דנכרי אינו מתנדב רק עולות בלבד, וכמו דמפיק ר"ע בברייתא שם מדכתיב אשר יקריבו לה' לעולה, אין לי אלא עולה בלבד. וגם לפי הסברא דאמרינן דנכרי לבו לשמים לא שייך רק אם מתנדב שלמים ומביא לעזרה להקריב במקדש, אמדינן דעתיה דוודאי היתה כונתו לעשותו כולו כליל לה', ואף דקרי ליה שלמים אמרינן דהוא טועה וסובר דשלמים נמי כולו כליל לגבוה, אבל קודם מתן תורה דהיו מקריבין בעצמם קרבנות שלהם בבמה מה איכפת לן אם מקריב כולו כליל לה', או דאינו מקריב רק האימורין כמו שלמים, וע"כ גם על המדרש לא קשה כלל.

ב) [שם] על תמיהת הגרע"א ז"ל בגליון הש"ס בסנהדרין דף ד' ע"כ על התוס' שם דהא משכחת לה דבלא בישול שרי במבשל בחלב טהור, דהא כל שומן דבהמה מקרי חלב וכו'. העיר כבוד הרה"ג המחבר נ"י דהא לא מצינו בקרא לשון חלב על

א. אמר המחבר ספר עץ יהודה: יעוץ ברמב"ן שציינתי בספרי ריבון שאין כל שומן הבהמה נקרא חלב רא"כ הלא המקרא אומר כל חלב וגו' לא תאכלו יהיה הכל בכלל אף חלב רפנות וכו' יעו"ש. חלב כרים וגו', חלב יצהר, חלב כליות חטה וגו', מחלב ידשן, אף לא לבע"ח, ע"ר השאלה לכל רבר שמן (וג"כ רק במקומות המליצה) אבל אינו שם עצם לשומן הבהמה כ"א לחלב הקרב ע"ג מזבח ושאתור באכילה (ומבואר ברמב"ן) ועמ"ש סוף אות ב', ומ"ש הגאון הכותב נ"י דמאי פסקא כו', הן התורה תוכל להזהיר על בהמה שיש בה שומן ועוד כי גם לבהמה כחושה יש שומן ואין בשר בלא שמנונית קצת בתוכו (כמדומה שכן הוא). ומ"ש אח"ז הרה"ג הכותב בישוב הת"א, עמ"ש בס"ד בספרי באות כ"ה וכו' (מהנדפס כבר בשנת תר"ל), ועל מבחר הצאן ה"י מוד מלשון מיטב, שפר, או בחיר, וכאמור עם

סימן ט

אכילת קדשים קודם שפיכת שיריים

תאכלו על הדם, וכל עין רואה דיסוד דרשה ופירוש זה מיוסד על הברייתא דסנהדרין הנ"ל לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק. וכן מפרש שם בשמואל הרב מצודות דוד בפירושו להדיא. והרי אז היה זמן היתר הבמות כידוע שהקריבו בהיתר בבמת יחיד בתוך המלחמה שהיה אז שהקריבו שלמים בכמה קטנה ואכלו הבשר, ובבמה קטנה הרי אין כלל יסוד ולא שפיכת שיריים ליסוד, רק זריקה אחת על הבמה ועי' זבחים דף ק"כ. וא"כ ע"כ לומר דלא תאכלו על הדם על עיקר זריקה קאי לא על שפיכת השיריים, ודלא כמש"כ הדר"ג והגאון בעל מצפה איתן:

ואחרי שזכינו לזה מעיקרא לקמ"ד מה שהקשה הדר"ג והמצפה איתן דלמ"ל קרא דלא תאכלו על הדם לאסור אכילת בשר קודם זריקה מה דאין לוקין על לאו זה הרי יש לאו גמור דלא תוכל לאכול בשערך וגו' שהוא לאו גמור והיא באמת לכאורה קושיא עצומה, אבל עתה נחזי אנן הרי הך קרא דלא תוכל לאכול בשערך וכפ"מ שנדרש במכות ליתן לאו לאוכל חוץ לקלעים וחוץ לחומה וקודם הזריקה של הדם, ע"כ לא קאי אלא אזמן שהיה בית עולמים בירושלים והיה עזרה מחיצה לקדק"ד וחומת ירושלים מחיצה לקדק"ל ומע"ש, ואולי גם בזמן משכן שילה למאן דס"ל כן עיין פרק בתרא דזבחים, אבל בשעת היתר הבמות כבזמן שאול ודוד המע"ה על זמן שהוא הרי לא מצי קאי קרא דלא תוכל לאכול בשערך וגו' כמש"כ לעיל וז"ב, ומשו"ה אלמלא מקרא כתוב לא תאכלו על הדם הוה אמינא דבקרבות שבכמה מותר לאכול הבשר גם קודם

בהברייתא דסנהדרין דף ס"ג ע"א דבר אחר לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק ע"כ. ותמה דלמ"ל קרא זה דאינו אלא אסמכתא וגם הוה לאו שבכללות שאין לוקין עליו, והרי איתא קרא מפורש באוכל בשר קדשים לפני זריקת דמים, לא תוכל לאכול בשערך וגו' כדאיתא במכות דף י"ז ע"א. ומתוך חומר הקושיא נראה לתרץ דלאו דלא תאכלו על הדם ועדיין דם במזרק קאי רק על שירי הדם דאסור לאכול הבשר קודם שפיכת שיריים ליסוד א.

תשובת בעל תקנת עזרא

ואנכי בעניי השבתי לו כ"כ גם הגאון בהגהות מצפה איתן שם עי"ש ושניהם נתכוונו לדבר אחד^ב שהדבר מצד עצמו ודאי ניתן להאמר, ואף שרש"י ז"ל כפי' החומש כתב בזה"ל ואזהרה שלא יאכל בשר קדשים לפני זריקת דמים עכ"ל, ולשון זריקת דמים משמע ודאי זריקה ממש לא שפיכת שיריים, אבל מ"מ יש לדחוק דגם כונת רש"י אשיריים היא^ג, אך לי יש דברים בגו:

דהנה בשמואל א' י"ד ל"ג כתיב ויאכל העם על הדם ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם וגו' גולו אלי אבן גדולה וגו' ושחטתם בזה ואכלתם ולא תחטאו לה' לאכול על הדם וגו' עכ"ל המקרא. וכתב שם רש"י ז"ל בפירושו בזה"ל: ורבותינו אמרו בשחיטת קדשים שהיו מקדשין שלמים ואוכלים לפני זריקת דם, וכן הביא דרשה זו הרד"ק בפירושו והאלשיך בפירושו והמהרש"א בח"א בכרכות דף יו"ד והגאון מלבי"ם ז"ל בהתוה"מ פ' קדשים על הפסוק לא

הספר. ועי' ש"ך יו"ד ר"ס צ"ח וכפ"מ שם סק"א ובפתיחה ס"ג פ"ד לענין חלב ובשר אם ב' מינים הם בשמא ובטעמא (לענין תעובות איסור בהיתר מן במינו או בשאינו מינו) וכס"קו שם, והבדל בין בשר שמן לבשר כחוש (ולשון המקרא לחדו).

א. בתוס' הרא"ש סנהדרין שם (נדפס לראשונה ב"ס תשל"ל) כבר הקשה כן, ותיירץ דאכילה קודם זריקה יש בה מלקות מהפסוק לא תוכל לאכול בשערך (דברים י"ב, י"ז). וראה להלן הערה ג.

ב. וכן נזכר תירוצו זה במשך חכמה פרשת קדשים (י"ט כ"ו) בשם חתנו. ועי' צ"פ סנהדרין שם שגם הוא פי' כן הגמ' שם. וראה שפ"א זבחים י"ג ב' דמדמה לה להקטרת אימורים דאסור לאכול קודם הקטרה. ויש לדון בזה עפ"י מה שחקרו האחרונים אם דין זה הוא רק ככהנים או גם כבעלים עי' מאיר נתיכים ח"ב לפרשת ויקרא דף ל' ע"ב, ובצל"ח ביצה כ' ב'. וראה בזבחי אפרים זבחים שם, ובמקא"ה כזה.

ג. המחזור ברש"י כתוס' הרא"ש הנ"ל בהערה א'.

זריקת דמים, לכך בא הכתוב לא תאכלו על הדם לאסור אכילת בשר קודם זריקה גם בכמה. ומלקות לא הוה אז באמת באכילה קודם זריקה משום דהוה לאו שבכללות, אבל על לאו דלא תוכל לאכול שהוא לאו גמור מלקין עליו. אבל לא נהג עדיין בזמן הבמות. וכ"ז נכון בעזהש"י¹. [ואני מודיע צערי שחפשתי הרבה למצא מאחז"ל הוה שחטא העם בימי שאול היה שאכלו קדשים קודם זריקת דמים שהביאו רש"י ורד"ק והאלשיך ומלבי"ם ז"ל, דבכבלי ובירושלמי ובמדרשים אשר בידי לא מצאתיו. וכאשר אמרתי זה לפני הגאון

הבקי הנפלא בכל חדרי תורה בש"ס ובמדרשים הגאון הגדול ר' יוסף זכריה שטערין אב"ד דק"ק שאוויל זצ"ל כתב לי אחר איזה זמן בזה"ל: כבר הרגיש בזה הגאון בשואל ומשיב חמישאה בשו"ת יוסיף דעת סי' נ"ה בדפי הספר דף נ"א ע"ג בד"ה והנה חפשתי בילקוט שמואל וגם באגדת שמואל ולא מצאתי דברים אלו ורש"י קורא תמיד למס' זבחים שחיטת קדשים ולא מצאתי איזה מקומן של זה בזבחים עכ"ל. ומצוה רבה למצוא מקום מאמר זה שהביאוהו הראשונים והאחרונים²].

סימן י

בעלים מפגלים

באתי להעיר כמה שכתב מר נ"י בספרו שדי חמד בחלק דברי חכמים סימן מ"א בשם הגאון מהר"ר חיים ברו"ץ ג"י שהקשה קושיא עצומה לר' אליעזר בר' יוסי בזבחים מ"ז דבעלים גם כן יכולים לפגל, אם כן היכי משכחת לה דיבדקה המים דהא יכולה לפגל המנחה ושוב לא יבדקה המים. ובשלמא להתוספות דבעינן דיבור, יש לומר דמשמרים אותה שלא תפגל. אבל לדעת רש"י והרמב"ם דגם מחשבה גרידא מועלת לפגל קשה.

והנה יפה תירץ כת"ר נ"י בתירוץ הראשון דלא מהני מחשבת הבעלים רק אם הכהן עבד עבודתו בשתיקה, אבל אם חשב בפירוש לשמו תו לא מהני מחשבת הבעלים דלא אתי דיבור ומבטל דיבור, והוכיח כן מלשון רש"י שם. ואם כן כל שכן דלא אתי מחשבה ומבטל דיבור. ואם כן יש עצה גדולה דהכהן יאמר בפירוש דמקריב לשמה ותו לא מהני אפילו אם תפגל בדבור וכל שכן במחשבה דלא מהני. ודבר ה' בפיו אמת בזה דכן מפורש באמת ברש"י ז"ל. ואני מוסיף דכן מוכח להדיא גם מלשון המשנה שם דאמר ר' יוסי אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו כשר שהוא תנאי

בית דין שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובר. ולכאורה מה זה נתינת טעם דסגי בשתיקה. ואף דרש"י בעצמו וכן רבינו עובדיה שם פירשו בדרך אחרת דרוצה לומר דלא מהני מחשבת הבעלים שחשבו לשמן, מכל מקום פירש רש"י תמוה לי דאם כן היכי מוכח דרבי אליעזר ברכי יוסי דלא סבירא ליה כר' אליעזר כן יעקב דהא בזה גם ראב"י מודה דתלי נמי בכהנים ודברי רש"י צלע"ה וה' יאיר עיני, ומה בכך שהבעלים גם כן הוו יכולים לפגל למה לא סגי בשתיקה. ואי משום דהוה חיישינן שמא יפגלו הבעלים אם כן מה תועלת אם בסוף כוון בפירוש לשמו. אלא ודאי דאם כוון בפירוש לשמו לא אתי דיבור ומבטל דיבור אבל במחשבה (יש לחוש שמא הבעל בשתיקה) יש לחוש שמא יפגלו הבעלים ולכן הוצרך לומר דהבעלים אינן יכולים לפגל כלל ולפיכך גם בשתיקה סגי.

אבל מה שתירץ מר נ"י בתירוץ השני דלא מהמנינן ליה לשוויי נפשיה רשיעא אינו מוכן, דחדא מה בכך דלא מהמנינן ליה מכל מקום קמי שמיא גליא דהוא פיגול ואינו עולה לרצון וממילא לא יבדקה המים. ואפילו אם תאמר לפנינו דלא חשבה מחשבת פיגול,

ד. וכ"כ המשך חכמה שם ז"ל: ואולי בא לאסור בכמה קטנה שאסורים לאכול קודם שיוזק הדם. ובהו מבואר קראי דשמואל א' י"ד. ועיי' מקור ברוך ח"א בהשמטות לסי' ב' מה שהעיר על כך. וראה בהערה הבאה.

ה. בלקח טוב (לר' טוביה בר' אלעזר) פרשת קדשים שם: לא תאכלו על הדם כענין שנאמר בשואל הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם.

שיאכלוהו טמאים לישנא אחרינא כל כמיניה, ופירש"י דהכהנים טמאים לא ישמעו לו והלכך אין מחשבתו מחשבה בדבר התלוי באחרים עכ"ל. והילכך במנחת סוטה נמי דאינה נאכלת אלא לכהנים אין מחשבתה מועלת כלום.

ונראה דזהו שרמו הכתוב דבעלים יכולים לפגל רק בפרשת שלח גבי שלמים דכתיב שם והקריב המקריב קרבנו. והיינו משום דשאר קרבנות דאינן נאכלים רק לכהנים לא פסיקא ליה דבעלים יכולין לחשוב, דהא במחשבת פיגול אין יכולין לפגל.

וכבוד בני הבחור וחשוב החתן החוי"ב כפר אברהם יעקב הכהן נ"י תירץ עוד על פי דברי הר"ן בנדרים ד' ל"ו דהא דהכהן יכול לפגל קרבן של חברו ואף דאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו במחשבה היינו משום דעל ידי מעשה יכול לאסור והכהן הא עושה מעשה דשוחט או זורק ועל פי דבריו פשוט דהאשה אינה יכולה לפגל ולהפסיד לבעל להביא מנחה אחרת דאף דהיא נקראת בעלים של המנחה וכמו שמבואר בסוטה ד' י"ט ע"א, מכל מקום כיון שעיקר הממון הוא של הבעל אינה יכולה לאסור דבר שאינה שלה בלא מעשה. וגם זה תירוץ נכון הוא, ואף דיש לדחות קצת דהר"ן לא כתב זה רק בסלקא דעתין שם דלא ידע עדיין מקרא דלא יחשב מכל מקום, אבל לבתר דמשני דשאני פיגול דכתיב לא יחשב לו מכל מקום, אפשר גורת הכתוב הוא דגבי פיגול דיכול לאסור דבר שאינו שלו אפילו שלא על ידי מעשה. מכל מקום אינו מוכרח לומר כן ודוק היטב.

וכבוד חתני הרב חו"ב מוהר"ר אהרן הכהן נ"י תירץ עוד דיש לומר דמנחת סוטה שאני כיון שהיא באה לברר עון ואם אמרה לאחר שנמחקה המגילה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחא אינה יכולה כלל לפסול את המנחה כדי שלא יבדוקה המים דהא כל עצמה לא באה המנחה רק לברר עון ולידע אם היא טהורה או לא וכדכתיב כי מנחת קנאות הוא מזכרת עון והיאך יהיה לה רשות לפסול המנחה ולבטל הבירור ומה הועילה התורה בתקנתה וגם זה נראה לי נכון בעזר ה' יתברך.²

מכל מקום המנחה פסולה, ועוד גבי פיגול שאני דהתורה האמינתו אפילו להפסיד לחבירו וכדאמר ר' יוחנן בשם ר' יוסי בגיטין ד' נ"ד ע"ב. ומסתמא ר' אליעזר בנו עומד בשיטתיה דאבוה. ועוד דאפילו לדין דלא קיימא לן כוותיה היינו הכהן אינו נאמן להפסיד לבעלים כיון שיצאה מתחת ידו אבל הבעלים נאמנין לעולם. וכיון דכל עיקר הקושיא הוא לפי שפשוט להגאון הנ"ל דהאשה נקראת בעלים של המנחה משום שהבעל מביא בשבילה, אם כן בודאי נאמנת.

ואכן לדעתי יש לתרץ עוד דיש לומר דכמו שתקנו חז"ל על חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שתהא מכפרת שלא יהא כהנים עצבין, וכדתנן בגיטין ד' נ"ה ופירש רש"י דבית דין יכולין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. והכי נמי במנחת סוטה שלא יהיו כהנים עצבים שאכלו שיירי מנחה של פיגול או שחשבה שלא לשמה תקנו שתהא מכפרת ועולה לבעלים לשם חובה כמו התם אף דבאמת הוא חולין בעזרה. ואף דיש לומר דהתם שאני משום הפקר בית דין הפקר והפקירו ממונו של נגזול, מכל מקום בנדרן זה נמי יכולין בית דין לתקן שיהא הקמיצה והקטרה מושכתן למה שהן וכמו שכתבו הרמב"ם והרבינו עובדיה בפירוש על המשניות בריש פרק א' דזבחים דבקרבות צבור אף אם שחט שלא לשמן כשרים ועלו לשם חובה משום דלב בית דין מתנין עליהם שיהו סכין מושכתן למה שהן^א. והכי נמי כיון שכבר נמחקה המגילה (ואפילו למאן דאמר דמקריב את מנחתה ואחר כך משקה אותה ומשמע דלהך מאן דאמר מקריב המנחה קודם המחיקה מכל מקום כיון דלבסוף מוחקין את המגילה) בודאי לב בית דין ממנין עליה שלא תהא מועיל מחשבתה כדי שלא ימחק שם הקדוש לבטלה חס ושלום. ואפילו אם נאמר דלב בית דין מתנה לא שייך רק במחשבת שלא לשמו אבל בפיגול לא, מכל מקום נראה ברור דמחשבת פיגול לא שייך בבעלים רק בשלמים דנאכל לבעלים ויכול לחשוב על מנת שיאכל הבשר בעצמו חוץ לזמנו או חוץ למקומו. אבל בקרבן שאינו נאכל אלא לכהנים לא יכול לפגל, דהיאך יחשב עמו שיזרוק הכהן הדם למחר או שיקטיר אמורין למחר או שיאכל הבשר למחר דמאן ציית ליה לכהן לעשות עבירה והוי פטומי מילי בעלמא. וסברא זו אמרינן בזבחים ד' ל"ו גבי אם חשב

א. כבר נתברר שהרמב"ם לא כתב כן ועי' פה"ש החדש.

ב. ר' באריכות כס' גבורות שמונים להגריי ענגל וצ"ל.

סימן יא

יסוד במזבח החצון שבמשכן

על הכבש נזכר במשנה שתי פעמים דעלה לכבש ופנה לסוכב גבי חטאת הצבור והיחיד שם (כ"ג) וכן גבי עולת העוף שם (ס"ד), אבל זה לא אשתמיט בשום דוכתא דירד מן הכבש ופנה ליסוד. וכן במשנה (ס"ג) כל העולין למזבח עולין דרך ימין, ויורדין דרך שמאל. וכן הוא בברייתא שם (ס"ה), ולא הזכיר דיוורדין דרך שמאל ופונין ליסוד. מכל זה מוכח דהכבש הקטן שבמערב היה נמשך עד הרצפה, ודרך הרצפה בא לו ליסוד, וכן משמע מרש"י גופא במשנה (ס"ג ב) ע"ש וכהגהת הרש"ש ודר"ק.

הכותב באמת שלמה בלא"א מו"ה ישראל משה הכהן זלה"ה מ"ץ דווילנא ביום ג' ט"ו תמוז תרנ"א לפ"ק.

[מקדש אהרן בסוה"ס דף ר'].

נמסר ע"י י.מ. זכות המחבר תגן עליו.

מה שכתב [בס' מקדש אהרן] דבמזבח החצון של משכן לא היה לו יסוד במזרח ודרום, מצאתי ראייה לזה מזבחים (נ"ב) דהש"ס מביא ראייה דבעולה לא בעי רק שתיים שהן ארבע, ולא ד' מתנות כמו בחטאת משום דבעולה טעונה יסוד, ובקרבן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד, ואם איתא דבמזבח של משכן היה יסוד, אינו ראייה כלל, דהרי קרא במזבח דמשכן מיירי. שוב ראיתי להתוספות יומא (י"ב) דכתבו עוד ראייה מהכתוב אל יסוד מזבח העולה מכלל דאיכא דוכתא שלא היה לו יסוד, והקשו שם דלמ"ד דירושלים לא נתחלקה לשבטים למה לא היה יסוד בדרום, ותירצו דהכי גמירי שלא לעשות יסוד למזרחית דרומית. והיינו כמש"כ המחבר שעשו כתבנית מזבח של משכן שלא היה לו יסוד.

ולגם מה שחדש המחבר ששני כבשים הקטנים היו רק לסוכב נכון מאוד, וראיה מוכחת לזה דגבי עליה

סימן יב

אין כלי מקבל טומאה

אלא מאב הטומאה

כתבתי עה"ג הרע"ב ז"ל: מ"ש א"ר ראשון ר"ל אם נגעו הכלים במשקין הבאים מחמת שרץ דהם ראשונים המ"ת [או דנגעו במשקין הבאין מחמת ידים דג"כ מטמאים כלים מדרבנן וכמו שמוכח בברכות פ' אלו דברים וכמו שכ' התוס' שבת י"ד ע"ב. והרמב"ם בפ"א מהלכות אה"ט ה"י כ' דמשקין הבאים מחמת ידים אין מטמאים כלים. ודבריו צ"ע מש"ס ברכות הג"ל וכבר

והגאון המובהק מהרש"ך שליט"א מווילנא הנ"ל השיב לי במכתבו בזה: מה שכ' כת"ר"א בד' הרע"ב מפסחים ומעדות מ"ש אם ראשון ראשון. וע"ז תמה הלא אין כלים מטמאים רק אם נגעו באב הטומאה ול"מ דכלי נטמא מראשון רק דאם נגעו במשקין שכאו מחמת שרץ משום גזירה דמשקה זב וזבה שהן אה"ט וכדאיתא בשבת י"ב ע"ב. הנה יפה העיר וכ' בזה. ואני

א. בספרו חיל דמשק פסחים פ"א מ"ו ז"ל: (וכי"ה בעדות פ"ב מ"א) ברע"ב ר"ה כנר שנטמא בטמא מת כו' עד אם אב אב ואם ראשון ראשון. ונוראות נפלאתי בעברי ע"ד הרע"ב דאין קאמר ר"ב אם ראשון ראשון, ר"ל שכלי שנגע בראשון נטמא, הלא לימד ערוך הוא בידינו דאין כלי נטמא אלא מאב הטומאה. ומאד אתפלא על מן התור"ט שדרכו לבדוק בחורי ובסדקי הרע"ב ולא שת לבו לבאר כל חמידא בפירוש הרע"ב דאם ראשון ראשון. וחפשי חפש ומצאתי שקצת ממכארי המשנה עמדו ע"ז. אכן לא העלו ארוכה לפי הרע"ב. וגם הר"ב משני"ח עפ"ה"מ עמד בזה. וחידן דמיירי בטומאה דרבנן כגון שנגעו במשקין רגזו שיטמא כלי יעו"ש אבל תירוצו דחוק דא"כ אין בזה חילוק בין כ"מ לשאר כלים. יעו"ש בכלים פ"ב מ"ו שם. ובכאן מחלק הרע"ב בין כלי שסוף לשאר כלים. וא"כ נדחה דהמשני"ח ד' הרע"ב צ"ע:

הוא כחלל. דאפילו במשקין הבאין מתמת שרץ בוודאי ג"כ נעשים ראשונים דהא הגזירה משום דוב חבה ושם פשיטא דהכלים נעשים ראשונים ולמה כ' הרע"ב רכלי חרס אינו כן. וצדקו דברי כת"ר שהרגיש בזה:

לפיכך נראה לי כית כונה אחרת בד' הרע"ב והוא בהקדם דלכאורה תמוה למה לא הזכיר הרע"ב דאף דאם נגעו במת נעשים ג"כ אבי אבות כמת עצמו לכן נ"ל דלמת עצמו קרי אב דהוא אב לכל הטומאות הפורשות ממנו. ולאדם הנגע במת קורא ראשון דהוא ראשון מהדברים שנטמאים במת. אך דלענין מנין ראשון ושני נחשב כאב. דאם נגעו באוכלין ומשקין נעשים ראשונים לענין שעושים שני אבל לגבי המת עצמו נחשב כראשון. עכ"ל הזהב"ב:

השיגו הראב"ד ז"ל בהשגותיו שם. וכמ"ש בעצי אלמוגים בסי' קנ"ח שהארין בזה] דנטמאים הכלים מדרבנן משום גזירה דמשקין דוב חבה וכדאיתא בשבת י"ד דהכלים ג"כ נעשים ראשונים משום דכל דתיקן רבנן כעין דאורייתא תיקן וכיון דאורייתא אמרינן דחרב הוא כחלל ה"ה בטומאה דרבנן והא דנקט ראשון היינו דמשקין נעשין תחילה לעולם. ולא משכחת בהו שני עכ"ל עה"ג. אולם מעכ"ת הערני כעת שצריך אני להוסיף בזה רבדים. דהרע"ב מירי שנטמאו המשקה במת דוקא. דאילן שנטמאו בשרץ לא נאמר הדין דהכלי נעשה כהטומאה וע"כ מירי שנטמאו המשקה במת, דהא כלים שנגעו בשרץ גופא לא נעשים אה"ט וע"כ נטמאו במת. אבל כעת תזוני בי דאם מירי שנטמאו במשקין פשיטא שנעשו ראשונים אף לא מטמא דחרב

ב. עוד כתב שם: ואנכי כעת בהגיגי לפירקי [בלמדי עבר ח"ק משניות דפה] פירשתי האור לפני הדרושין פי' הרע"ב הכי אם אב ר"ל אם יש בכחו לעשות אב כגון שהוא אבי אבות או חרב הוא כחלל ונעשה דבר השני ג"כ אבי אבות לעשות הנוגע בו אב. זהו פירושי דאם אב אב. ואם ראשון כלומר אם יש בכחו לעשות רבד השני ראשון כגון שהוא אב הטומאה. ראשון נעשה ג"כ אה"ט לעשות הנוגע בו ראשון דחרב הוא כחלל לזה דרו"ק. אכן זה צ"ע הלא דאם אב אב, למדין אנו מקרא במרבר שם ל"א וכבסתם יעו"ש בפ"ק ראהלות במ"ג שם ברע"ב ה"ק דלמידין מחרב.

וראיתי להר"ש בפ"ק ראהלות שדחה הוכחת שרצה להוכיח כדעת הרמב"ם ז"ל שבכל הכלים אמרינן דחרב הוא כחלל. מד' חספרי שהוכיח הר"י מספונט ראייתא שמה הנגע כחלל כו' עד ת"ל וכבסתם בגדיכם כיום השביעי א"כ מוכח אפילו בגדים נעשין כהטומאה שנגע בו. ודחה הר"ש רטומאת בגדים אינו מתמת שנעשה כהטומאה שנגע בו מקרא דכחלל חרב רק משום חיבורן יעו"ש. וא"כ לדעת הר"ש נוחא דלענין שהטומאה נעשה כהטומאה שנגע בו למדין זה מחרב ולענין חיבורין דוקא זאת למדין מכבסתם. אולם צ"ע בשלמא לדעת ר"ת והראב"ד שם מהלכות טו"ם הי"ג דסברי דחיבורין דאורייתא נוחא אבל לפי הרמב"ם ז"ל דפי' דחיבורין לאו דאורייתא עו"ק רכבסתם ג"כ הוא לאו מטעם חיבורין אלא מטעם שנעשו כהטומאה שנגע בו. אכן קרא רכבסתם למדין אף בגדים. וכדפי' הרע"ב בפ"ק ראהלות ומה מוכח מאחר שהרמב"ם סובר דחיבורין הוא לאו דאורייתא ע"כ קרא רכבסתם אשמעתין דאף בגדים נעשה כהטומאה עצמה מטעם דחרב הוא כחלל ולא משום חיבורין. משמע דהרמב"ם סבר דחרב הוא כחלל הוא בכל הכלים. ועמ"ש בזה הר"ב משנת חכמים עש"ה. ועמ"ש המל"מ שם ברע"ב"ם. ובאמת מצינו להרע"א במק"א דחרב הוא כחלל ל"א בכל הכלים ולא כד' הרע"ב כאן ובעדות. יעו"ש בבליים פי"ח מ"ז. התוס' יו"ט לא העיר ע"ד הרע"ב רק מאהלות פ"ק. וע' רש"י חולין דף ג' ע"א דדוקא בכ"מ אמרינן חרב הוא כחלל. דע' שד' רש"י אלה נעלם מעיני הבדולח הר"ב ערוך לנו בחי' ע"מ סוכה שהקשה עפירש"י סוכה כ"א ד"ה ו"א למצוא שהם אם הטומאה אלא ע"י המת עצמו וע"י הגאון מאנטווא ז"ל בספרו הנ"ל דהא אם גם נגע באדם שנגע במת נעשית החולצות אב הטומאה. עכ"ק. אכן קושיא גדולה היא. אבל הלא רש"י בהדיא סובר בחולין שם דדוקא בכלי מתכות אמרינן חרב הוא כחלל, וע' בה"ג פי" שם. וע' תוס' נזיר נ"ג ע"ב שהוא ג"כ כשיטת רש"י וכן יש להוכיח שהתוס' סובר דדוקא בכ"מ הוא חרב הר"ב מהתוס' סוכה כ"ה ע"ב ד"ה מישאל כו' שהקשו התוס' א"ת למ"ד בפר"מ דשריפה ממש הוא ששרפו גופיהן כו' אמאי נטמאו. לכאורה מאי מקשה הא שפיר נטמאו מישאל ואלצפן בבגדיהם של נדב ואביהוא. אכן מזה מוכח שהתוס' סובר דדוקא בכ"מ אמרינן חרב הוא כחלל והתם כ"מ לא הי' לכן שפיר הקשה התוס' מאי דהקשה דרו"ק. ועמ"ש בכיבוד דהתוס' בס' שמע יעקב, עיש"ה. ועמ"ש בשו"ת משיב דבר להגאון נצי"ב מהאלזין וצוק"ל בסוף סימן ס"ט ד"ה ראין כלי חרס כו'. אולם עמ"ש פרה פ"ח מ"ז בתפארת ישראל שם סימן י"ט ובאהלות שם פי" מ"ה פי' הרע"ב הר"ש יתכן שהצדק הוא עם הגר"י העלוי ז"ל ע"ש דרו"ק כי אכמ"ל ופה תהיה שכינת קולמסי. מאתי הצעיר המתאבק בעפר רגלי ת"ח ומצפה לחשועת ה' שיזכני ללמד מתוך הרחבה:

אליעזר בהר"א זעליג קריינער מהוראדנא המתגורר באמדר

סימן יג

חרב הרי הוא חלל

(ביאור שיטת בעל המאור)

סבור הייתי שאוכל למלא הבטחתו אך מה אעשה שהדבר תלוי בדעת אחרים.

וע"ד אשר בא כתר"ר להעיר על הגהות אלפסי חולין מה שנתקשתי בדברי בעל המאור ז"ל. הנה בתחילה ראיתי להחזיק לו טובה ואפריון נמטי למר על אשר אני רואה כי כתר"ה ג"י מעיין בעינא פקחא בהגהות שלי ובכ"מ שימצא ידו לישב דברי הראשונים ז"ל במקום אשר נשארתי בצ"ע הוא טרח בכל עוז לקיים ולישב דבריהם הקדושים ומיניה ומיניה יתקלס עילאה.

והנה מש"כ כתר"ה דלדברי בעל המאור ז"ל תיקשי קושיית התוס' בחולין ע"א מה שהקשו שם שתי טבעות נמי תגינא יעו"ש. הנה דברי אמתיים ומוצדקים וגם אנכי כתבתי כן על הגליון בתוס' הנ"ל זה קרוב לט"ו שנים וכתבתי שגם רש"י ז"ל כמש"כ שם חולין

בעז"ה. יום ה' י"ט כסלו לפרט שלום רב לאהבי תורתך לפ"ק. חיתי שלמא רבא מן שמיא, וחיי אריכא וברכתא טבא לכבוד יריד ה' יריד כל יראי' ויריד נפשי עז ה"ה הרב הגאון המפורס' החוה"ב טרע"ה כו' המחובב ומפולפל בפלפולא ראורייתא צולל במים ארירים ומעלה בידו פנינים שכ"ת הרמה פו"ה יהודא ל"ב שלום שליט"א אב"ד רק"ק ריבינישאק יצ"ו... יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

אחדש"ת הרמה. באחי להשיבו מפני כבוד תורתו ע"ד אשר תמה עלי על מה שלא קיימתי את ההבטחה אשר הבטחתי לכתה"ר להדפיס בשמו איזה גרגרים מן הדברים הנחמדים אשר כתב כתר"ה לי. הנה אין זה תימה כי הדבר ידוע לכל כי הדבר איננו ברשותי כי כבוד הרבנים המדפיסים הם מקפידים מאד והזהרונני כמה פעמים שלא להכניס בהגהותי לא דבר ולא חצי דבר בשם אחרים כו' ואני בקשתי מן המדפיסים כמה פעמים שיתנו לי רשות אבל לא הועילה מאומה, ולכן בודאי יענה ויאמר רומעכ"ת סלחתי כי

א. ח"ל המחבר רברי שלום:

ב"ה. י"ג כסליו תרמ"ז לפ"ק

אל כבוד הגאון האמיתי המפורסם החוה"ב, משנתו רב ונקי, עיניו כיונים על אפיקי התלמודים בכלי ירושלמי כאחר אחרים, נזה תפארה, עיני העדה כקש"ת גדול מרבנן שמו מו"ה שלמה שליט"א מו"צ לעדת קהל ישורון בוילנא יע"א. שלום למר ולתורתו. אחדש"ה"ט כערכו וכתפארת גדולתו. אציע לפני כתר"ה את אשר עלה במצודתי עת עיניו בהגהותיו היקרות במש"כ הוד גאונו בחידושי אלפסי חולין פרק בהמה המקשה שהביא דברי המאור שכתב ואע"ג קיי"ל חרב ה"ה כחלל, איך מגעו שלישי ושביעי כרתן בלע טבעת טמה טובל ואוכל בתרומתו לערב כו' וע"ז תמה גאוננו בתרתי. חרא דילמא מיירי שנגעה הטבעת בטמא מת ולא במת עצמו כו'. ועוד דארובה בהריא שניתו באהלות פ"ק מ"ד טמאים במחט כו' וכלום בארם טמאין טומאת ד' כו' והניח בעצ"ג. והנה באמת אף כי הקושיא הראשונה שהקשה רומעכ"ת יש ליישב בפשיטות אבל התמיהה על בעל המאור מהמשנה ראהלות הוא באמת פליאה נשגבה לכאורה, ועוד קשה לי על בעל המאור הנ"ל, דהא התוס' בחולין ע"א ע"ב ר"ה כי קאמר רבה כו' בסה"ד כתבו ח"ל וא"ת שתי טבעות נמי תגינא בלע טבעת טמאה טובל ואוכל בתרומתו, וי"ל דהתם צריך הוי' שלישי ושביעי וכשבא לאכול תרומה כבר יש שבעה ימים שנבלעה כו' יעיי"ש ולדברי בעל המאור הנ"ל רבכה"ג אינו טמא טומאת שבעה רק טומאת ערב א"כ תיקשי קושיית התוס' הנ"ל שתי טבעות נמי תגינא, אבל לענ"ד האמת יורה דרכו ראיך כונת בעל המאור כמו שהבין הוד גאונו בדברי דאין טמא טומאת שבעה אלא טומאת ערב, ולדעתי זה לא עלה כלל על דעת בעל המאור, דבאמת גם בעל המאור ס"ל רבכה"ג בודאי טמא טומאת שבעה כמו שמבואר במשנה ראהלות הנ"ל ובכ"ד בש"ס, אלא דבעל המאור ז"ל ס"ל דנהי דטמא טומאת שבעה להריא בדברי שכתב ח"ל איך מגעו טעון הוי' שלישי ושביעי, ולא כתב איך טמא טומאה שבעה, דבאמת הוא טמא טומאת שבעה אלא הוי' שלישי ושביעי ס"ל לבעל המאור ז"ל דא"צ, וראייתו מהא רתנן בלע טבעת טמאה טובל ואוכל כו' ואינו מוכיר כלל במשנה הוי' כרקתני באיך משנה שם הזיה ושנה וטבל כו' וכאן קתני סתם טובל ואוכל משמע להריא דאינו צריך הוי'. וגאונו גרע הוסיף בדברי בעל המאור הנ"ל שהעתיק איך מגעו טעון שלישי ושביעי, חסירי חיתת הזיה ולבסוף העתיק טובל ואוכל בתרומתו לערב ובדברי בעל המאור כתוב חיתת הזיה וחיתות בתרומתו לערב אינו כתוב כלל בדבריו. ועיקר כונת דברי המאור להוכיח רק דאינו טעון הוי' אבל באמת הוא טמא טומאת שבעה, וכזה בעל המאור הנכתב לעיל לאו יחידאה הוא דכן הוא שיטת הרמב"ן בפירושו על התורה פרשת חוקת ובחידושו לבי"ב כו' ע"א רכלי שנטמא במחט מטמא במגע ובמשא טומאת שבעה אבל אי"צ הוי' שלישי ושביעי וטעמו ונימוקו עמו יעיי"ש ועי' תרו"ט בנדר פ"ז מ' ר'

וכשיטת הרמב"ן בחידו' לב"ב ובפ"י החומש שלו, יפה כתב זה אמת וישר בדברי הבעל המאור ז"ל ואפיריון נמטי' למעכ"ת הרמה וכבר הזהירו חז"ל באבות פ"ה דאחת מז' מדות הוא להודות על האמת ואני מחזיק לי' לכתר"ה טובה על זה כי האמת אתו.

ואכן אף שבעל המאור ז"ל בודאי כיון כן כמש"כ כתר"ה בפ"י דברי' מ"מ לשון המשנה שם אינו טובל זה דהו"ל למימר דביום הז' טובל ואוכל בתרומה ומדקתני סתם כמו בסיפא משמע דאוכל בו ביום לערב וכמו בחץ דכתב הרמב"ם והתיר"ט דאוכל לערב כו' [גם בכאן העמיק והרחיב הגאון הנ"ל באריכות נפלא לתמוה על שיטת הרמב"ן והבעל המאור ז"ל דס"ל דבכה"ג טמא טומאת ז' אך א"צ הזאה שלישי ושביעי והאריך לתמוה עליהם דבאמת הוא מחלוקת ר"מ ות"ק בספרי פ' מטות על קרא דכל טמא נפש יעו"ש והובא בקצרה ברש"י שם ועי' רמב"ם בפ"ה מהלכות טומאת מת ה"ג שהעתיק לשון הספרי בלשון אחר יעיי"ש [המה בכתובים אתי].

דברי יידו באמת ד"ש וטובתו כל הימים. הצעיר מפרחי כהונה שלמה מו"צ דפ"ק ווילנא יע"א.

ע"א ע"ב ד"ה טמאה כו' דחרב ה"ה כחלל יעו"ש ג"כ כיון לזה ליישב הקושיא של התוס' הנ"ל דמאי אשמעינן רבה דהא מוכח מהך מתניתין דאפי' בשתי טבעות נמי טהור לכן כתב רש"י ז"ל דחרב ה"ה כחלל והו"ל אבי אבות הטומאה והאדם שנטמא מהטבעת בעת שבלע טמא שבעה ואינו אוכל בתרומה רק אחר ז' ואז אינו נוגע התרומה בהטבעת כמש"כ התוס' הנ"ל אבל לבעל המאור קשה, ודברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות מקוואות הלכה ח' צריכים ביאור דגבי חץ התחוב באדם כת' דבזמן שאינו נראה טובל ואוכל לכתחילה בתרומתו לערב, אבל במי שבלע טבעת טמאה כתב דאם טבל הרי זה טהור ולא כתב טובל ואוכל בתרומה. ולכאורה י"ל דאינו ברור לי' דמותר לכתחילה אחר ז' דאף דהתוס' כתבו דאם הטבעת סמוך לנקב היינו דמן הסתם הוא כן אבל יוכל להיות שמתעכב הטבעת בכטן ולכן לא פסיקא לי' להרמב"ם לכתוב שטובל ואוכל בתרומה. אבל צ"ע דהא במשנה מתיר לכתחילה ולא חששה להך ספיקא והו"ל להרמב"ם להעתיק לשון המשנה [כאן האריך הגאון הנ"ל בפלפול רב ובאריכות נפלא] ולענין מש"כ כתר"ה נ"י דבעל המאור ז"ל לא אמר רק דלא צריך הזי' שלישי ושביעי אבל טמא טומאת שבעה

סימן יד

הערות בעניני טהרות

נתנני לעיין בכל פרט ופרט לתקנו. והגם שהמגיה בבית הדפוס דפה ה"ה הרב מוה' יוסף תנחום ב"ר דוד אשר הוא בקי בש"ס ובראשונים כאחד מגדולי זמנינו. אך מסיבת שהנוגשים אצים עליו לאמר כלה מעשיך במלאכת ההגהה, בלתי אפשר היה לו לתקן הכל. בכך אפיריון נמטי' להרב הגדול מהו' בצלאל הנ"ל שמרוב טובו וענותנותו ולמען אהבת החיבור מילא בקשתי בזה.

מאת הרב הגדול החרף ומקי אמתו כק"ש מוה"ר בצלאל הכהן מ"ץ דפה ווילנא [ומאחיו הגר"ש הכהן זצ"ל]

אמר המחבר [ס' זכרון יהודה] היות שהעיקר כ"י אשר היה ת"י להביאו לבית הדפוס אשר היה באמת מתוקן מאד לאיזה סיבה נאבד ממני. והוכרחתי ליקח כ"י הראשון שאינו מתוקן כראוי וטרדת הזמן לא

שהביא דברי הרמב"ן בפ"י על התורה הנ"ל יעו"ש [ועי' חגיגה כ"ג ע"ב אה"כ תיבעי הזיה שלישי ושביעי יעו"ש, ועי' תפארת ישראל בפתיחתו לסדר טהרות אות ד' אות ח' ובמש"כ במס' אהלות פ"א מ"ב אות ה' יעו"ש]. ולפי' דברי בעל המאור ז"ל מאירים ושמוחים כלא שום צ"ע כלל, וכן נראה מדברי הגרע"א ז"ל בהגש"ס בנייר נ"ד ע"ב בתוס' דבדי"ה ח"ש כו' שהביך כן דברי המאור הנ"ל כמש"כ בפ"י לעיל יעו"ש, הן אמת שראיתי בדברי תפארת שמואל בחידושי' לחולין ע"א (הנרפסים בש"ס ווילנא החרשים) שהביא דברי המאור הנ"ל ונראה מדבריו שגם הוא ז"ל הביא כונת דברי המאור הנ"ל כמו שהביך הוד גאוננו יע"ש. אבל לענוד"נ ברור הוא פ"י דברי המאור הנ"ל כמו שנתבאר לעיל ראזיל בשיטת הרמב"ן הנ"ל גם מש"כ התפארת שמואל שם לחלק בין טומאת חוץ דטעון הזי' שלישי ושביעי, ובכה"ס"ט אין דינו כחלל ואינו מטמא במשא וא"צ הזי' יעו"ש דברים רחוקים מאוד ואכמ"ל. עכ"פ ככוונת דברי הבעל המאור ז"ל האמת הוא כמש"כ כנרלע"ד.

הזה. רק קצת הדברים אשר עלו במחשבה לפני בס"ד כעת. ראיתי לצי"נם פה בעז"ה:

בעיקרי טהרה עיקר ב' ס"א העלה להגיה בד' הגר"א ז"ל שהוא בלוע. ופסק כאביי עכ"ל.

וכתבתי בצידו בעז"ה כי לענ"ד קשה מאוד להגיה כל כך ולומר דפסק כאביי. ויותר היה נ"ל להגיה ואינה מטמאה במגע בבית הבליעה והיינו כרבא. ומ"ש והנה ד' הרמב"ם אמורים בשרץ. הנה בחיבורו פ"א מטו"מ ה"ג נראה שגם כמת כתב כן. וע"כ דמשכחת לה בלא משא. וע' רש"י חולין כ' ובריש זבים פ"ה מ"ג וברא"ם פ' שמעני. וע' לקמן ס"ג בדין משא לד' הגר"א ז"ל עצמו:

שם סי' ג' דזה הכלל כל טומאות המסיטות כו'. וכ"כ הכי איתא בשבת פ"ג שם וע' תוס' פסחים ד' ס"ז ד"ה שכן כצ"ל, ובד' הגר"א בפ"ה דזבים ע"ש:

עיקר ג' ס"א. ועיין רש"י ב"ב ט' כצ"ל שם. אך לא כן כ' הר"ב בפ' כ"ח דכלים מ"ו כצ"ל. גם הר"ש עצמו כ' כן בב' המקומות. ואמנים כבר כ' הר"ש בעצמו ליישב בזה הסתירות, ע"ש בדבריו רפ"ה דזבים שכ' דההוא כללא דסוף פרקין שם מ"י היינו מדאורייתא דוקא [ויש איתו ט"ס שם ע"ש]. וד' התוי"ט שם פ"ה מ"ה תמוהין שלא זכר ד' הר"ש הנ"ל גם סותר דברי עצמו בר"פ שם. וע' במשנה למלך פ"ו ה"ה מטו"מ שהארץ בזה [וד' התוס' שכ' הר"ש בפ' כ"ח דכלים הנ"ל בדין בשרו נוגע. צריך להגיה טהור במקום טמא וכן בהיפך. וע"ש בסוף פכ"ז וק"ל]:

שם ס"ב. מש"ש בחצי עיגול ומה"ת כו'. עד כמ"ש ברמב"ם. כל זה הוספתי בעז"ה בפנים שם והוא מד' הרמב"ם רפ"ז מה' אה"ט והדברים ארוכים בשיטת ר' חנינא סגה"כ קצרנו:

שם ס"ד. היינו לפי פירושו פ"ב מ"ו כצ"ל. ומש"ש כדן אב צ"ל כדן נוגע באב. וע"ש בר"ש ובר"ב:

שם כר"א דשמותי הוא. וכ"ב: ע' בסוגיא דסוטה ל' נראה קצת דהכא ר"א בן שמוע הוא ולא היינו שמותי. דמאי דגרסי' התם דתניא ר"א כו' נ"ל דט"ס הוא. וצ"ל דתנן, והיינו ר"א דמתניתין דטהרות פ"ב מ"ז הנ"ל ושם ר"א ור"א ע"ש:

אשר בכל עלה ועלה שיצא מבית הדפוס מסרתי לכבודו. ונתן עינונו בו ותיקן מה שהיה ראוי לחקן והוסיף מה שהיה ראוי להוסיף ואברכהו שיזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה לשמה. וזה לשונו הטהור:

בעז"ה באחרית השנה בעש"ק הטוב אלול לסדר לקח לספר הטהרה הזה לפ"ק, יראת ה' תורה לפ"ק.

אמר הצעיר מפרחי כהונה. הנה זה איזה שבועות דאיכלע לאתרין כבוד האי גברא רבא יקרא הלומד תורה בטהרה ה"ה הרב המאה"ג החו"ב המפורסם בתורה וכיראת ה' טהורה אשר משנתו ערוכה וסדורה ובמי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה והלכה ברורה כקש"ת מוהר"ר יהודה נ"י מק"ק נ"ש יצ"ו. והאי גברא רבא דאתא ואייתי מתניתא בידיה וגליא לדרעיה ונפל נהורא בחיבורו היקר בקדושה ובטהרה. וכמה נפישא זכותיה דהאי גברא רבא יקרא אשר כרוב חכמתו ודעתו הגדולה החזיר התורה ליושנה שלא תשתכח תורה מישראל ח"ו, וזכות הרבים תלוי בו כי פתח פתחא רבא לכל הנכנסים בטהרה וחומרי מתניתא קא נקיט ותנא. ושנה לנו בדרך קצרה ומזוקקה ומבוארה. וצירף וזיקק כל כללי הלכות טומאה וטהרה, כמטהר ומצרף כסף מזוקק שבעתים. וכרוב ענוותו הטהורה ביקש ממני לעיין בספרו הטהור, ולטהרו וללבנו ולדקדק אחריו בדקדוקי טהרה. כי חשב בדעתו מחשבת טהרה אשר שפתי כהן ישמרו דעת. זה סדר טהרות.

ואמנם אנכי הצעיר שבכהונה ידעתי באמת את מך ערכי. וכי בארבעה לא מצינא וכו'. ואין מוסרין טהרות לכ"א ואף כי לצעיר ימים כמוני היום. והיה ראוי לי גם הלום להיות נחבא אל הכלים ולירא נא מחוות דעי. ואף כי בקהלתינו הק' המלאה חכמים וסופרים וי"ח וגאוני וגדולי הדור ה' עליהם יחיו, ויוסף ה' עליהם כו'. אך למען כבוד התורה ולמען כבוד הזקן ות"ח גדול שכמותו ירבה. נעתרתי לבקשתו הטהורה ולקחתי מועד לעיין קצת במילין דטהרה בעז"ה. וראיתי כי כל אמרותיו אמרות ה' אמרות טהורות ערוכה בכל ושמורה. ומתוקן להלכה ברורה. ואשרי שלו ככה מה' ישא ברכה. ורק באיזה מקומות אשר ראיתי כי הדברים צריכין תיקון או להוסיף אומץ על טהור ידים. ותיקנתים והוספתי עליהם בעז"ה. ולאפס הפנאי לא יכולתי להשים עין כעת על כל פרטי הלכות מהחיבור היקר

עיקר ד' ס"א. ומצוה לישב קושית התוי"ט כו'. וכ"ב: ע' תוס' בב"ב כ' דמשמע דמזב וממת שפיד לפינן לכל טומאת מגע ויוצא מגופו. ומתוך קושייתם מחומר בשרץ שם מוכח דס"ל דאם היה מקבל שום טומאה בעולם מה"ת לא היה חוצץ. אבל נראה דבטומאת מח עצמו כיון שראוי לקבל בלבד שוב אין חוצץ דהרי יטמא עכשיו. אמנם בשאר כל הטומאות בעינן דוקא שנטמא כבר באותה הטומאה ולהכי בעינן גבי שתי או ערב מנוגעין דוקא. וע' מש"ל פי"ב מה' טו"מ ה"ב:

שם. ס"ק. ולי קשה אליבא דסוכרים כו'. וכ"ב: ע' שער המלך פ"ו מה' ברכות שרצה להוכיח כן ממשנה זו דבבב"ב כ"ב ע"כ פ"ט בפחות מכביצה משום חובת הקודש ע"ש שדחה זאת מד' הרשב"א ז"ל ע"ש. ובס' יערות דבש ח"ב דרוש ה' כ' ג"כ ליישב קושיא הג"ל ע"ש:

שם. ס"ד. והראב"ד חתר כו'. וכ"ב: ע' בראב"ד פ"א מטו"א ה"ד ויש שם איזו ט"ס. וד' הכ"מ תמוהין שם (והארכתי בזה בס"ד בתשו' א' שכתבתי בחלה הנלווה בז' משקין שצריך לברך עליה) וע' בשער המלך שם בפ"ו מה' ברכות הג"ל:

שם. ולי קשה דמשמע דדוקא רוק כו'. וכ"ב: ע' בהשגות פט"ו מטו"א ה"ח דלפי גירסתו שם גם דם מגפתו של הטמא תנן בהדיא ע"ש. וע' כריתות י"ג ובתוי"ט שם שכ' דעיקר תליא במשקה שיוצא מגוף טמא ע"ש. וצ"ע בסוף פ"ה מטבול יום שמשקין של טמא כו'. ורבנן לא פליגי רק בט"י ע"ש ובשבת פ' חבית ע"ש:

שם. באמת דבריו קשה לי כו' שהביא פי' הר"ש עכ"ל. וכ"ב: פי' הר"ש דכלים שם הוא ע"פ הסוגיא דעירובין צ"ט. אבל פי' הרמב"ם שם בדרי"י ור"י תמוה מאד מסוגיא דעירובין הג"ל ע"ש. והתוי"ט שם בכלים כ' לתמוה על הרמב"ם והרב שפוסקו דלא כר' יוסי. וכ"ה בהגה"ה פט"ו מה' טו"א ה"ז ע"ש. ולענ"ד פשוט דאינהו מפרשי שם בהא דמסקינן בעירובין מוחלפת השיטה כפשוטו בכל דוכתא, דר"ל דצריך להחליף שיטת תנאים אלו ודלא כפירש"י שם. וא"כ למסקנא שפיד גרסי' לפי זה ר"מ מטהר ור' יהודה מטמא. ור' יוסי הוא דאמר אם היפך כו'. ושפיר פסקו כר' יוסי באמת. וע' בתוס' עירובין שם וברש"ל ורש"א

שם. ומה שדחק רש"י לפרש כר' יוסי באמת. וע' בתוס' עירובין שם וברש"ל ורש"א שם. ומה שדחק רש"י לפרש דר' יהודה עצמו החליף שיטתו ולא פי' כבשאר דוכתא. נ"ל דס"ל כמ"ש הגר"א בכלים שם דע"כ ר' יוסי מטמא בכל גוונא כדס"ל גבי פונדיון כסיפא שם ע"ש. וא"כ תו ליכא למימר איפוך. לא בדר"מ ולא בדר' יוסי כלל. אבל הרמב"ם ע"כ לא ס"ל הך הוכחה כלל שפסק לתרווייהו בהל' הג"ל דר"ק:

בענפי טהרה ענף א' ס"ז. ב' אבות מטמאין בשריפתן פרה אדומה כו'. וכ"ב: פרה אדומה לאו דוקא בשריפתה, שגם השוחטה ומזה דמה וכל העוסקין בה. ע' פרה פ"ד מ"ד וברמב"ם רפ"ה שם:

שם. סי' ט"ו. והא דבכ"מ חילקנו הזב כו'. וכ"ב: עיין בכריתות ח' ובתוי"ט שם:

ענף ג' ס"א. וד' הרמב"ם בפ"ד מה' טו"מ סותרין זא"ז. וכ"ב: ד' הרמב"ם ז"ל לחלק דט"י ארוך חמירי טפי משאר ט"י. וע' בספר פאר הלכה ד' ד' שכ"כ ע"ש:

שם. ס"ב. כלים אפשר כו'. וכ"ב: א"נ כלים הראויין למדרס הזב:

שם. ס"ג. כלי חרס אפשר שיהיה ראשון במגע וכ"ב במגע בתוכו או בארזן או בהיסטו של זב.

שם. ס"ה. מעיינות של בוע"ז. וכ"ב: ע' במל"ל רפ"ג מה' מו"מ:

ענף ד' ס"א. ט"ס וחסר כו'. כ"ב: לכאורה חסר עוד מצורע בימי סיפורו דהוא כשרץ ע' נגעים פי"ד מ"ב וי"ל קצת:

ענף ה' ס"ב אות א'. צ"ל כל האבות המטמאין אדם לטמא בגדים אינן רק לטמא בגדים אבל לא לטמא אדם כצ"ל:

ענף ה'. ארבעה דברים חמירי כו'. כ"ב: יש עוד וע' ברמב"ם פ"ו מה' טו"א הל' ח'. ומסיים שם וג"ז חומר בידיים מטבול יום ע"ש:

שם. ס"א. יש שומר לטומאה קלה כו' כלומר דהשומר לאוכלין שהוא מדרבנן כו'. כ"ב: טומאה קלה דהיינו ראשון לטומאה ג"כ טומאה דאורייתא הוא לטמא אחרים ומקראי ילפינן לצירוף

הכתוב הוא, וכל הפולטת קיי"ל דכרואה היא שם ע"ב, וע' ברמב"ם פ"ה מה' אה"ט ה"ט וי"א:

כלל נבלה ס"ד. קולית נבלה סתומין טהורין. כ"ב: דצ"ל סתומין והמוח מתקשקש ויבש דאי לא"ה גם סתומין טמאין. ע' חולין קכ"ה וברמב"ם פ"ב מאה"ט הי"א [וכדין חישוב לנוקבו. כ' הכ"מ שם בה' י"ב שד' הרמב"ם שכ' דהוי ספק שהוא נגד הפשיטות דר"א שם קכ"ז. ואמנם גם ד' התוס' בשבת פ"ד ד"ה שטהורין. ובבב"ק כ"ה הם בהיפך ממש מהפשיטות שלפנינו בחולין שם ע"ש. כ"ז מאחי הרב החרף ובקי האברך מוהר"ר שלמה הכהן נ"י]:

שם. ס"ו. איני מבין הכ"ש כו'. כ"ב: הנה אחי הרב מוהרש"ך הנ"ל נ"י הראני כי גם המהרש"א ז"ל שגה בזה בסו"פ העור והרוטב שם שהקשה ברש"י שם דאיך אפשר לומר דלת"ק כשר הפורש מהאבר החי טמא, והלא מטהר כהדיא כמתני' בכשר הפורש מהחי ע"ש. ולק"מ באמת שהרי מוכרח ממשנה דעדיות פ"ו שם שהשיב ר"ג מרובה כו' שהבשר הפורש מהחי טהור. ומשמע שכזה אף ר"א מודה ליה דטהור, ולא מטמא ר"א רק בכשר הפורש מהאבר החי דכבר ירד עליו תורת טומאה. וא"כ גם ת"ק הכי מצי סבר התם בחולין כר"א וא"ש ד' רש"י. ואמנים על הרב ודאי קשה טובא מה שהקשה הרב הגדול המחבר נ"י דאף שאין הכרע לשיטת הרב גופיה מסוגיא דשלהי העו"ה דבשר מהחי קיל יותר כמ"ש שהרי אינו מפרש שם רק כפי הרמב"ם ע"ש. אמנם יש הכרח ממשנה דעדיות גופא וכמ"ש. עכ"ד אחי נ"י. והראיתי לאחי נ"י דבאמת מה שהקשה הרב המחבר נ"י על הרב יותר היה לו לעמוד על רש"י ז"ל שגם רש"י כתב האי כל שכן בחולין קנ"ח שם. וא"כ תקשה שפיר קושית הרש"א על רש"י ידיה אדידיה. וע' בס' נ"ע שכתב ליישב קצת ד' רש"י בזה:

כלל זב. ס"ו. ש"ז ולהנוגע בעין חרדל. כ"ב: טס"ה וצ"ל כעדשה. וע' רמב"ם רפ"ה מאה"ט (אבל בעין חרדל אינו רק לרואה דהיינו במשהו כמ"ש בכלל ש"ז). ויש עוד שני משקין בזב שהן מטמאין טומאה קלה כמשקין הנוגע בהן, דמעט עינו ודם מגפתו. ע' נדה מ"ה וברמב"ם סופ"א מה' טו"מ:

כלל זבה. ס"ו. וכולן מטמאין לחים ואין מטמאין יבשים. כ"ב: האי וכולן לאו דוקא כי דמה דקחשיב לעיל מטמא לח ויבש כדתנו בנדה פ"ז מ"א,

שומר בטו"ק בחולין קי"ז, רק דה"ק דמ"מ משכחת לה שיהי' לפעמים שומר לטומאה דרבנן ג"כ, כגון שיהיה אוכל מטמא אוכל שהוא מדרבנן כמ"ש בס"ד. ומשכח"ל נמי להצטרף לחצי פרס לפסול הגריה. ע' רמב"ם פ"ד מטו"א ה"ד וכחולין שם ובטהרות פ"א מ"ד ריבה לטמא כו':

באבות דאורייתא כלל מח ס"ג. אדם כמת כו'. ולא נפל בן שמונת ימים. כ"ב: טס"ה וצ"ל בן שמונה חדשים (דח' ימים מאי עבדתייהו גבי אדם). וע' כמשכצות זהב סי' ט"ו ס"ק ג' בהג"ה. ואי קים ליה שכלו חדשיו אף בן יום א' מטמא כדתנן בנדה פ"ה מ"ג וע"ש בר"ב ותרי"ט. ולאחר ל' יום אפילו ודאי נולד לח' חדשים קיי"ל דמהני שהה. וע' בלח"מ פ"א מה' ייבום ה"ה כסתירת ד' הרמב"ם בזה וצ"ע. ובסתם ולדות כ' בשו"ת משכנות יעקב באה"ע סי' מ' דאפי' בן יום א' ג"כ מטמא דהו"ל ספק טומאה. ובזה דחה להלח"מ ע"ש. ולענ"ד צ"ע דא"כ נימא דבריה"ד עכ"פ ספיקו טהור. ועוד דהרי הוי דבר שין בו רעת לשאול. ע' טהרות פ"ג מ"ו. וע' רמב"ם פ"א מטו"מ הי"ד:

שם. מטמא לאדם וכלים לעשותן ראשונים. כ"ב: דטס"ה כי לכלי מטמאין לעשותן אב כמותו כמ"ש בס"י ה'. וע' מל"מ פ"ה מטו"מ ה"ג שהארץ:

שם ס"ו. אדם בכלים כו'. מטמאין כנזכר לעיל. והיינו בס"ד שם. וגם זה טס"ה שהרי כלים בכלים אין מטמאין כלים רק לעשות ראשון. ואדם בכלים עושה כלים אב:

באבות דאורייתא כפרטי כ"מ ס"א. וכיום השביעי יטהר וא"צ להמתין עד ליל ח'. כ"ב: אין לשון זה מדוקדק, דודאי צריך להמתין עד הערב שמש דליל ח' לתרומה וקודש ככל טבול יום. רק דנ"ל דלטבילה עצמה קאמר דאין צריך להמתין מלטבול עד ליל ח'. וע' יומא ו' ט"מ טבילתו כיום וע' מגילה כ' ובסוף פרה שיטת ר"ת כב' טבילות ושיטת הרמב"ם שם ע"ש בר"ש וברמב"ם וכ"מ פ"א מה' פרה ה"א ע"ש:

שם. ס"ו. חוץ משניים. ע' נדה נ"ה ובכ"מ פ"ג מטו"מ הי"ג:

כלל ש"ז וקריין טהור. ע' היטב נדה ד' ל"ד. ויש עוד חומר בש"ז כמטמא מגזה"כ לאשה בבית הסתרים. וע' נדה מ"א ורחצו במים כו' אלא שגזרת

כלל נבלת ע"ט. מה שהכריח מהך דכריתות כ"א דגם פחות מכזית חשיב סופו לטמא טומאה חמורה ע"ש. כ"ב: ע' זכחים ק"ה ובחולין ככ"א. תוד"ה ולהעמידה ודו"ק:

באבות דרבנן כלל מ"ח ס"א. שרה כוכין עפרה טהור כו' ואל יטעך כו' כ"ב: ומ"מ אינה ניטעת ונזרעת. שמא יש שם טומאה כמ"ש הרמב"ם פ"ח מטו"מ ה"ד:

שם. ס"ב. ארצות שסכיבות א"י כו' ויש לחוש לקברות. כ"ב: וע' תוי"ט טהרות פ"ד מ"ה שהביא לשון הר"ש והרא"ש והרב שם דטעמא משום דמספקינן ליה ברקב של מת. ותמה ע"ז דהרי לרקב צריך תנאים ע"ש. ולענ"ד בלא"ה תמוה דהרי משנה שלימה שנינו באהלות פ"ב מ"ג דמטמא במגע. ואלו רקב ועפרות קברות אין מטמא במגע כלל וע' חולין קכ"ו וצ"ע:

שם. והשתא דעל אוירה כו' מתורץ לי קושית התוס' כו'. כ"ב: ע' מל"מ פי"א מה' טו"מ שכתב כן. דלשיטת הרמב"ם שם לק"מ קושית התוס' בזה. אמנם קושית התוס' הוא לשיטתם בשבת ובנוזר שם ע"ש:

שם. ס"ג. ולרשב"י אף באוהל. צ"ל ולרבנן אף באוהל:

שם. ס"ו גולל ודופק כו' כ"ב: ומטמא במגע ובאוהל ואין מטמא במשא וכר"י באהלות פ"ב מ"ד. וע' רש"י סוכה כ"ג וצ"ע. ובס' בית הלל בס"י שע"א כתב ח"ל: משמע דאסור לטמא באוהל המת כו' אבל גולל ודופק אף דאסור ליגע כד"כ הטור ושו"ע בהדיא (בס"י שס"ט. וכ"כ הבי"ה עצמו שם) אבל באוהל אינו מטמא גולל ודופק. וכ"כ בתשו' הרשב"א דגו"ד אינו מטמא באוהל עכ"ל. והוא בטעות במחכ"ת הגאון ב"ה, דוודאי גולל ודופק מטמא גם באוהל. וא"כ לדידן דס"ל כד' הטור ושו"ע בס"י שס"ט דהכהן מזהר שלא ליטמא לגו"ד ודלא כהרשב"א ז"ל. פשוט שאין חילוק בין מגע ובין אוהל כלל רק דהרשב"א ז"ל ס"ל דאפילו במגע אין הכהן מזהר כלל על גולל ודופק לפי שאין הנזיר מגלח ע"ז ע"ש בתשו'. ואנן לא קי"ל בזה כהרשב"א דאיסורא מיהא איכא. וע"ש בכד"ה בב"י. ועכ"פ אין חילוק בגו"ד בין מגע ובין אוהל כלל לכ"ע וכמ"ש בס"ד:

ואין חילוק כלל בזה בין דם נדה לדם זיבה כדמוכח שם בפ"ד מ"ג וע"ש ל"ד וברמב"ם רפ"ב מה' מו"מ. ובאשה יש משקה ג' שמטמא כמשקה הנוגעת בהן והוא חלב אשה:

כלל נדה. ואם לא ראתה כו' עד יום י"ח כו'. כ"ב: לשונו בזה צריך קצת תיקון וק"ל:

שם. ועניני דיני הטומאה שיש בזבה יש בנדה רק שיש חילוק א' במעיינות שדם הנדה מטמא לח ויבש עכ"ל. כ"ב: אין הלשון מדוקדק כאן דמשמע לכאורה שדם הזבה אין מטמא יבש. ואינו כן באמת וכמ"ש בס"ד שגם דם הזבה מטמא ביבש, אלא ע"כ המכוון בזה שיש חילוק במעיינות עצמן בין זה לזה דזובו או רוק ואינך אין מטמא יבש כדתנן ברפ"ז שם, משא"כ בדם נדה זבה ויולדת שמטמא יבש ג"כ:

כלל נגעים. ס"א. וכ"ב: שאין פשיון סימן בתחילה אלא לאחר שבוע שנית. צ"ל לאחר שבוע ראשונה או שניה וכו':

שם. כל הטומאות שבזב היינו מעיינות כו'. כ"ב: ויש חומר במעיינות במצורע מבזב. דכראייה ראשונה אינו מטמא בזב רק במגע לבד. וראייה ראשונה של מצורע מטמא גם במשא. ע' נדה ל"ה וברמב"ם פ"א מה' מו"מ הי"ב י"ג. ועוד יש חילוק בדם טוהר כגון דם הירוק של זבה אינו אב הטומאה כמש"ש ברמב"ם ה"ח. ואלו דם הירוק של מצורעת הוי כרוקה דמטמא לח עכ"פ להיות אב הטומאה אלא שאין מטמא יבש כמ"ש הרע"ב בנדה פ"ד מ"ג דנפק"ל הכי מקרא בנדה נ"ד לבית הלל ע"ש. וע' ברמב"ם פ"ה מטו"מ ה"ה. ומש"ש וכולם כמשקין טמאין כו' צע"ג. וכן בפ"א הט"ו שם לא כתב דין מעין דרוק ומ"ר רק בארבעה זב זבה נדה יולדת ומצורע לא קא חשיב וצע"ג וע"ש:

שם. ס"ב. נגעי בגדים. ואפילו אחר שראה וקודם ההסגר כהה הנגע בירוק או אדום בינוני מסגירו כו'. כ"ב: טס"ה כי הלכה כחכמים בכהה בתחלה דטהור לגמרי. וע' פי"א ה"ה בר"ב ובכ"מ פי"ב ה"א ע"ש:

שם. יסגירו. צ"ל: יכבס ויסגירו:

שם. ס"ג. מטמא כביאה מיד שיכנסו בתוך בית המנוגע. כ"ב: ובית המוחלט טמא גם בנגיעה מאחוריו מששנה ד' פי"ג וברמב"ם פי"ו ה"ב:

שם. ס"י. עצם כשעורה שנחלק כו'. כ"ב: ומטמא רק במשא בלבד. וע' ברמב"ם פ"ד ה"ד. ויש עוד אה"ט דרבנן ע' רמב"ם סוף הל' טו"מ ובפ"ב ה"ו. ובפ"ד מה' אה"ט הי"ב י"ג. ופ"ג ממז"מ ה"ה. ורפ"ה מה' פרה ע"ש:

כלל זכ. ס"ג. גם אם הרגה כו' צ"ל גם אם לא הרגה כו' שכ"ד הפוסקים ז"ל:

שם. ספק מן הפרוזדור. צ"ל ספק מן העליה. וע' כ"מ רפ"ט מה' א"ב שכתב כן ע"ש. והאחרונים ז"ל כבר האריכו בזה בשו"ע:

בכללי כלים. כלל כלי מתכות ס"ב. טהור בכלי מתכות גולמי כלי מתכות טהור בכלי עץ. צ"ל טמא בכלי עץ:

בכללי אוהל. כלל ז' ס"ג. ופחות מרובע עצמו. צ"ל פחות מעצם כשעורה:

בכללי מקואות. ס"א. חוץ מכלי חרס ואו"מ כו'. כ"ב: וחוץ ממפץ וכלי זכוכית ע' רמב"ם פ"א מה'

כלים ה"ה ומקואות פ"ה מ"ה. ה"ג כו' וע"ש ה"ד במשנה ובמש"ל פ"א מטו"מ הי"ד וע' מקואות פ"ט מ"ח בכלי זכוכית והרמב"ם ברפ"ג שם השמיט בכ"ז. ע' שבת ט"ו ובשו"ע סי' ר"ב כ' בכ"ז דאיכא טבילה בכ"ז בכלים חדשים. וע' שבת ט"ו תוד"ה אלמא. וקצת י"ל דהתם הרי אכתי לא הוי ידע טעמא, דהואיל וכי נשברו כו' שווינהו כו' ע"ש ט"ז. וא"כ לה"א זו גם בכלים חדשים לא הוי בהו טבילה כלל. וע"ש תוד"ה ר"א ודו"ק: ובכלל מקואות יש לי להאריך בס"ד בכל פרטותיה ובששה הלכותיה (כלי. הויה ע"י טומאה. מקוה בזוחלין. שאובין. שיעור. מי פירות) והלכות מרובות יש בכל א' מהן. וע' ירושלמי חגיגה פ"א ה"ח ר"י מקשי כו'. ויען כי א"א לקצר בהדינים הנוגעים למעשה ולהאריך אין הזמן והמקום גורם, ע"כ הנחנו מלדבר כעת בזה. ועוד חזון למועד א"ה. וה' יטהרנו מכל חטא ועון ביזה"ד הגדול והנורא הבא עלינו ועכ"י לחיים טובים ולשלום. כדכתיב כי ביום הזה וגו' לפני ה' תטהרו לפ"ק. והבא לטהר מסייעין אותו. וטהרה מביאה לידי קדושה עד לידי תחה"מ בב"א.

כ"ד הצעיר מפרחי כהונה בצלאל ברי"י משה הכהן נ"י

סימן טו

הערה בענין אין מוציאין

ב' פרות כאחת

שנים גם כן למדנו מקרא דשחט אותה וכדאיתא בחולין ל"ב וכן על הא דתנן בפרה פ"ד משנה ד' דכל העוסקין בפרה פוסלין אותה במלאכה ג"כ דרשינן ע"ז בספרי והובא בד' הר"ש והרע"ב שם דנפקא לן מדכתיב ושחט אותה ולא שעושה מלאכה אחרת עמה הרי דדרשא דאותה הוא לד"ה רק דת"ק דריש טעמא דקרא ובאמת גם בשחיטה ומלאכה איכא טעמא רבה דהקפידה התורה שיהיה כוונתו מיוחדת לשם שחיטת הפרה בלבד שלא יערב בעת עסק הפרה כוונת מלאכה אחרת. וכן משמע מרש"י יומא דף מ"ב ע"ב דאיסור שחיטת פרה אחרת ועשיית מלאכה הוא הכל מחד טעמא. ואף דרש"י מיידי התם מענין שחיטת פרה אדומה אחרת וכזה אין כאן עירוב מחשבה אחרת דהא גם אחרת פרה אדומה

כתב בספר עמודי אש סי' ג' [מ"ג א']: וכן לענין הפלוגתא דפרה פ"ג משנה ז' דתנן התם לא היתה פרה רוצה לצאת מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו ולא אדומה שלא יאמרו שחטו ר' יוסי אומר לא משום זה אלא משום שנאמר והוציא אותה לבדה עכ"ל המשנה שם. ואמרין עלה בש"ס דיומא דף מ"ג ע"א דאיכא בינייהו חמור דלת"ק מותר להוציא עמה חמור ג"כ פליגי בזה אי דרשינן טעמא דקרא או לא ושניהם מפקי מקרא דאותה דאסור להוציא שנים וכדאמרין שם דמאן ת"ק ר' שמעון דדריש וכו' ור' יוסי לא דריש טעמא דקרא והלכך אוסר אף בחמורה. וראיה לזה דת"ק דריש אותה דהא אמר הטעם כדי שלא יאמרו שחטו ואיסור דשחיטת

באמת הכל משום חד טעמא הוא, משום דאיכא חסרון
 כוונה וכמו שכתב הרב הגאון המחבר ז"ל. וקצת צ"ע
 דמאי מקשה שם פשיטא הא טובא אשמעינן דלא
 דרשינן טעמא דקרא דלמ"ד דדרשינן טעמא דקרא
 נשחטה בהמה אחרת עמה כשירה באמת דהא בכה"ג
 ליכא טעמא לאיסור וכמו שכ' כבוד הגאון המחבר
 לקמן. וא"כ טובא אשמעינן רבא דהלכה כר' יהודה. ויש
 ליישב דו"ק. ע"כ הג"ה מכבוד הרה"ג מו"ה שלמה הכהן
 נ"י מ"ץ דק"ק ווילנא.

היא מ"מ רען כוונתו מיוחדת לפרה אחת ולא הוי כוונה
 שלימה עכ"ל.

ובהג"ה שם כתב רבינו: ואף שהתוס' בחולין דף
 ל"ב ע"א ד"ה נשחטה כתבו דבשוחט שתי
 פרות כאחת ונתכוין לשחוט לא מפסל משום מלאכה
 אחרת כיון דשתיהן לשם פרה, היינו דעיקר הטעם
 דאיסור מלאכה לא שייך בכה"ג, דהתם איכא עירוב
 מחשבה אחרת והכא בשניהם מכוין לשם פרה, אבל

ענינים שונים

סימן א

בענין איסור חל על איסור

שם ולחכם שכמותו יספיק הקיצור ובוודאי לא יקפיד כת"ר נ"י אשר בכמה דברים נטייתו מדבריו כי כן דרך התורה זה בונה וזה סותר זה מקשה וזה מפרק וממילא רווחא שמעתתא. וזה החלי בעזר השם.

וראשון לציון באתי לכתוב ולהעיר על מה שתירץ על הקושיא הנ"ל דאיצטריך קרא דאכל לא תאכלהו משום טרפה, ומה דקשה על זה דאז סגי דלכתוב "וחלב טריפה לא תאכלהו". יש לומר דהוצרך הכתוב לערבינהו משום היתר דסחורה, דאין ללמוד מנבלה דכמו דלא ילפינן לענין חומר דחל חלב ה"נ לא ילפינן לענין דסחורה אלו דברי כת"ר נ"י.

והנה שמעתי ולא אבין כלל דלענין היתר דסחורה למה אין יכולין [ללמד] מנבלה במכ"ש דמה נבלה דמטמא מותרת החלב שלה בסחורה כ"ש טרפה שאינה מטמא. וזה אינו עולה על הדעת כלל למדחי דשאני נבלה דליכא מלקות משו"ה מותר בסחורה משא"כ טרפה דאיכא מלקות דהא חזינן דאין המלקות גורם איסור הסחורה דהרי נבלה עצמה אסור בסחורה אף דליכא מלקות דר"י הגלילי והחלב שלה דאית בה מלקות מ"מ מותרת בסחורה, רק צ"ל דגזה"כ הוא דחלב אף שיש בה מלקות וכת, מ"מ מותרת בסחורה, ואלקים הבין את דרכה ואנחנו לא נדע הטעם. וא"כ הדבר ברור דיכולין ללמוד טרפה מנבלה לענין סחורה.

וראיה גדולה לדברינו דהרי הרמב"ם ז"ל דס"ל דאיסור סחורה הוא מה"ת וכ"ה להדיא דעת התוס' בפסחים דכ"ג. ד"ה אמר קרא הוא מקרא דיהיו דכתיב גבי שרצים וכמו דאמרינן שם בגמ' א"ה לכתחילה נמי שאני הכא דאמר קרא יהיו.

וא"כ תימה גדולה דר"י הגלילי דס"ל דנבלה ליכא מלקות מנ"ל איסור סחורה נבלה דהא י"ל

ביום שהוכפל בו כי טוב י"ד מנחם אב לסדר ולפרט כי נחם ד' ציון וגו' ששון ושמחה ימצא בה [תרס"ד] לפ"ק.

המחיה חיים יתן חיים ארוכים טובים ומתוקנים לאיש חי רב פעלים ה"ה הרב הגאון הגדול חו"ב סוע"ה צדיק ועניו ידיד ד' ויראיו וידיד נפשי עוז האהוב והחביב עלי עד לאחת — מפורסם בתורתו וצדקתו ויראתו הקדושה בכל איים ועברים — כבוד קדושת שמו מפארים — כש"ת מו"ה שלמה זלמן סענדר נ"י אב"ד ור"מ בק"ק קריניק יצ"ו ומלפנים בק"ק מאלטש יצ"ו — יהי ד' עמו ובכל דרכיו יצליח ויהיה לו ולכל הנלצים עמו חיים ושלוש עד העולם.

ואחדש"ת הרמה באתי להתנצל על דבר אשר לא השבתי לו על חד"ת אשר שלח אלי כי באמת ידע כי כמה טרדות ועכובים שהיה לי וגם היה קשה לי מלאכת הכתיבה ולא יכולתי לצאת בכוחת הגסה דמיכתבא דעתיה דמר נ"י. אך זה כשני שבועות למפרע אשר חשבתי דלאו אורחיה לעכובי כולי האי ולכן הוצרכתי לעשות יותר מכחי וסמכתי על הכתוב כי התורה נותנת חיים ורפואה וכח לאדם כמו דכתיב כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. ות"ל כי ערכתי תשובה למר נ"י מתזקת יותר משמנה דפיץ ושם סלקתי כל ההערות שהעיר על ספרי עצי ברושים^א וגם כתבתי פלפול ארוך מאד בדברי החידושים אשר כתב כת"ר ליישב קושיית האחרונים ז"ל דר"י הגלילי דס"ל ביומא דל"ו: דכלאו דנבילה ליכא מלקות למאי איצטריך קרא דנבלה חל על חלב דכיון דמלקות ליכא והאיסור דנבילה (והיינו לקוברו בין רשעים גמורים וכדאיתא ביבמות ד' ל"ב:) בלא"ה חל וכדאיתא ביבמות שם, וכת"ר נ"י יישב קושיא זו בכמה אופנים שונים כפי רוחב דעתו הגדולה וכל דבריו שם הם נכונים וישרים למצאי דעת וראויים למי שאמרן, אך אנכי כתבתי איזה הערות בדבריו הקדושים וערכתי שם פלפול ארוך מאד בזה ואין מקום להגליון כאן להכיל כל מה שכתבתי שם ולכן ראיתי לכתוב בכאן קוצר מהדברים אשר כתבתי

וגם כמש"כ עוד כת"ר נ"י ליישב קושיית האחרונים הנ"ל ע"פ מש"כ כת"ר נ"י לגאון אחר שהקשה בסוגיא דנדרים ד' ח' על מה דמקשינן שם והא מושבע מהר סיני דמאי קושיא הא נמי לענין איסור והשיב לו כת"ר דאינו חל כל חומר האיסור רק קיל מיניה, והנה מלבד ראינו מבין כלל מהו נקרא כל חומר האיסור ומה נקרא קצת האיסור ומאי נ"מ בזה, הלא מה דאמרינן בש"ס דיבמות הנ"ל דהאיסור חל אמר הש"ס שם דנ"מ דצריך לקוברו בין רשעים גמורים, והלכך אינו מבין כלל דא"כ צ"ל לפי ד' כת"ר נ"י דאם היה חל כל חומר האיסור יהיה לו עונש יותר גדול מלקוברו בין רשעים גמורים ואיזה עונש אחר חמור היה עליו אם היה חל עליו כל חומר האיסור.

וגם קושיית הגאון בסוגיא דנדרים הנ"ל אין לו שחר דהרי כתב הר"ן שם דלישנא דנדר גדול נדר הוא לאו דווקא דהא נדר ליכא לעולם כמעשה רק ר"ל שבועה ומיירי דאמר בהדיא שבועה שאשכים ואשנה פרק זה, וא"כ לענין אם עבר ולא השכים אין שום נ"מ כמה דחל עליו איסור השבועה שנשבע וצריך לקוברו בין רשעים גמורים, דהרי הכל איסור שבועה הוא ואין נ"מ רק לענין קיום, ושפיר מקשה הגמ' והלא בלא"ה צריך לקיים מצד שהוא מושבע מהר סיני. וממילא אין מקום כלל לתירוצו של כת"ר נ"י דאינו חל עליו כל חומר האיסור, ומלשון נדר גדול נדר משמע דחל עליו כל חומר האיסור דא"נ אם דעת כת"ר נ"י דאף דאינו חל עליו כל חומר האיסור מ"מ צריך לקוברו בין רשעים גמורים דמאי מקשה "והלא מושבע ועומד הוא" והלא עבר נמי כמה דנדר גדול נדר לענין דצריך לקוברו בין רשעים גמורים. ואם דעת כת"ר נ"י דכיון דאינו חל עליו כל חומר האיסור א"צ לקוברו בין רשעים גמורים א"כ דעת כת"ר נ"י נסתר מהסוגיא דיבמות הנ"ל דאמר רבא שם דהא דאמר ר"י דחייב שתיים היינו דצריך לקוברו בין רשעים גמורים הרי דס"ל להש"ס בפשיטות דחל עליו כל חומר האיסור, ולכן דברי כת"ר נ"י לא נחים לי כלל.

ומה שהביא ראיה לסברא זו מהסוגיא דפסחים ל"ה: תמהנה והלא הש"ס מתרץ שם הברייתא דאזלא כר"ש וא"כ אין מקם לראיתו דיש לומר דר"ש לשיטתו אזיל ביבמות הנ"ל דאף האיסור אינו חל, אבל אנן לדידן דס"ל כר' יוסי דהאיסור חל שפיר איכא למימר דחל עליו כל חומר האיסור.

דשאני שרצים דאיכא מלקות, ומשנה ערוכה שנינו כשביעית פ"ז מ"ג דאין עושין סחורה בנבלות וטרפות, ודוחק גדול לומר דהך משנה הוא דלא כר"י הגלילי, וגם דוחק גדול לומר דר"י הגלילי אינו אסור בסחורה רק מדרבנן כנבלה ומתני' דשביעית לצודין קתני דבנבלה אסור מדרבנן ובטרפה אסור מה"ת דכל זה דוחק, וע"כ צ"ל דלענין איסור סחורה לא שייך לחלק בין לאו דיש בו מלקות לבין לאו דאין בו מלקות.

וא"כ הדרא הקושיא לדוכתה דר"י הגלילי הוי סגי דלכתוב וחלב נבלה יעשה לכל מלאכה וחלב טרפה לא תאכלוהו.

וביותר אני תמה על כת"ר נ"י הפלא ופלא, דמה יתרץ להגירסא שהובא בתוס' יומא שם ד"ה לאו דגרסו שם בגמ' דלאו נבלה וטרפה איכא בינייהו דר"י הגלילי סבר דגם בטרפה ליכא מלקות משום דכתיב בתריה לכלב תשליכון אותו ולפום הך גירסא נשאר קושיית המפרשים לדוכתה.

ואכן לענ"ד יש ליישב קושיית המפרשים בפשיטות דהא ביבמות ד' ל"ב ע"ב מסיק רבא שם דגם ר' יוסי מודה כנשא מת ואח"כ נשא חי רליכא איסור מוסיף אינו חייב אלא אחת, והא דאמר דחייב שתיים היינו דהאיסור דאחות אשה מיהת חל ונ"מ דצריך לקוברו בין רשעים גמורים (וע"ש בתוס' ד"ה בין רשעים). ור"ש שם דפליג על ר"י ואמר דאינו חייב אלא אחת ס"ל דגם האיסור אינו חל וא"צ לקוברו בין רשעים גמורים ע"ש דכן מבואר להדיא שם בגמ'. וא"כ יש לתרץ בפשיטות דר"י הגלילי ג"כ סבר לה כר"ש כהא דגם האיסור אינו חל והלכך צריך קרא דנבלה חל על חלב והיינו דאיסור נבלה חל ולא דצריך לקוברו בין רשעים גמורים.

ויש להוסיף תבלין לזה דרבא דמוקים ביבמות פלוגתא דר' יוסי ור"ש דפליגי במקום דאין איסור חל על איסור לענין מלקות וחטאת, אם חל לכל הפחות האיסור על איסור הראשון ונ"מ דצריך לקוברו בין רשעים גמורים, ור"ש סבר דגם האיסור אינו חל, הוצרך לזה משום שהוא המ"ד ביזמא ל"ו. דר"י הגלילי ור"ע פליגי אי איכא מלקות בנבלה והי' קשה לו קושיית המפרשים ז"ל דר"י הגלילי מה הוצרך קרא דנבלה חל על חלב, אבל כמה דאמר ביבמות דר"ש ס"ל דגם האיסור אינו חל ניחא דשפיר הוצרך קרא דנבלה חל על חלב דנ"מ דצריך לקוברו בין רשעים גמורים.

דשבעות לא אמר זה רק לר"י דס"ל דבכולל חייל והלכך מיגו דחל אנבלה דבהמה טמאה דליכא בה עשה שאינו זכוחה חל נמי על ח"ש דנבלה טהורה אף דאית בה איסור עשה שאינה זכוחה בכולל ודפח"ח.

אך דקשה לי דלר"צב"א בתוס' שבועות כ"ד. ד"ה האוכל דס"ל דליכא בנבלה עשה שאינה זכוחה כלל ישאר קושיית הרשב"א לדוכתיה.

ואכ"ן לדעתי יש ליישב קושית הרשב"א בפשיטות דשם ביומא בס"ד היה סוכר הש"ס דשבועות ביטוי דמו לשבועות העדות דאינו חל אפילו על פסול מדרבנן, ואז כ"ש דאינו חל שבועות ביטוי על ח"ש אם הוא אסור מה"ת דאפילו אם אינו אסור רק מדרבנן ג"כ אינו יכול לחול, משא"כ הסוגיא דשבועות אזלא לפי המסקנא דיומא דשאני שבועות העדות דכתיב אם לא יגיד ופסול מדרבנן ג"כ אינו בר הגדה כלל. מעתה נוכל לומר דשבועות ביטוי חל על ח"ש אף לר"י דס"ל דאסור מה"ת.

כל זה מה שעלתה מצודתי לפלפל בדבריו הקדושים.

ולענין מה שהעיר על מש"כ בעצי ברושים (סי' ל' בסופו) לר"י דס"ל בירושלמי דטרפה התחלת נבלה היא א"צ קרא דטרפה חל אחלב משום דנלמד מנבלה, והעיר על זה מהסוגיא דחולק דק"ג, ועוד העיר באיזה קושיות על דברי, יש לי מכתב ארוך לסלק מעלי כל קושיותיו ואי"ה כשאקבל תשובה מכת"ר נ"י על מכתב הלזה אז אכתוב לו כל"ג כל מה שכתבתי שם.

כ"ד הדו"ש ומברכו בברכת כהנים. שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ויילנא

וגם הראיות שהביא לזה מד' התוס' דיכמות דל"ג. ד"ה אלא וכריתות דכ"ג: ע"ב ד"ה בוולדות לענ"ד יש לדחות בקל דהרי פשוט דהא דאין איסור חל על איסור, היינו על איסור אחר אבל באיסור אחד שפיר חל חיוב מלקות שבו על האיסור שבו רשם אחד להם, ולכן בתוס' דיכמות שפיר חל נבלה וזרות לענין מלקות ואף דאיסור נבלה כבר חל מתחילה מזמן המליקה, משום דכיון דחל היום מלקות נבלה על איסור הנבלה ממילא מושכת עמו גם איסור זרות שחל עמה כאחת עכשיו לאחר זריקה. וכן בתוס' דכריתות בוודאי ניחא דכיון דחל חיוב מעילה על איסור מעילה שמקודם חל נמי בכולל גם על איסור חלב שמקודם כמו שחל שבועה בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים.

אבל מה שחילק כת"ר נ"י בדרך אחר דהא דלא חל על איסור עשה משום דלית בה איסור היותר גדול אבל בלאו שיש בו איסור וגם חיוב שפיר חל החיוב על האיסור משום דמעיקרא לא חל עלה כל החומר שיש בה, ובזה יישב גם בהא דחל שבועה על חצי שיעור הנה סברות כאלו אינם נכנסים באוני כלל ומעולם אני בורח מסברות כאלו. ובאמת במה שחל שבועה על ח"ש הטעם פשוט דח"ש אינו מפורש [בקרא] דהא דילפינן מ"כל" נראה דאינו אלא אסמכתא בעלמא וכמו דאמרין שם אדרשה דר"ל ועיקר טעמו דר"י דס"ל דאסור מה"ת הוא מצד הסברא משום דחזילאצטרופי ואינו דומה לאיסור עשה כלל.

ומיהו לפי דעת כת"ר נ"י דהסברא שלו הוא סברא אמיתית שפיר יישב בזה קושיית הרשב"א ז"ל בחידושו לשבועות כ"ג: דהקשה דהסוגיא דשבועות והסוגיא דיומא סתרי אהדדי. דלק"מ דסוגיא

סימן ב

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו

עזרא אלטשולר מח"ס תקנת עזרא [בנידון דברי הרמב"ם בפ"ח מהל' ע"ג הל' א' ובסוגיא דפ' כל הצלמים מ"ז, והנה כל דבריו נ"ל נכונים וברורים וישרים למוצאי דעת וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרון משמיה כבי מדרשא אך יען שיש לי להעיר בדבריו באיזה מקומות אמרתי להציען לפני כבודו נ"י ואולי

לכבוד ידיד עליון ויראיו וידיד נפשינו ה"ה הגאון המפורסם ח"י"ב פוע"ה וכו' מריה זאב ווא"ף נ"י הגאב"ד דק"ק קראו. יצ"ו, כעמ"ח ספרים נחמדים, סי' ראש פינה על הלכות מליחה וסי' ערות יצ"ו, יהיה ד' עמו.

הנה ראיתי להשיבו איזה מילין ע"ד מכתבו אשר מסר לי היום שכ' להרה"ג אב"ד דקאלטינאן [ר']

אלא מדרבנן אסור כגון במחובר ע"י מעשה להדיוט שאינו אסור אלא מדרבנן אבל במחובר אצל גבוה למ"ד דיש נעבד במחובר אצל גבוה פשוט דאסור מה"ת דמרמי ליה לע"ז דאסורין מה"ת לגבוה, ובעיא דרבה הוא אי נימא דיש נעבד במחובר אצל גבוה וכמו שפירשו שם וכן כתב כת"ר נ"י דלפי המסקנא דמיירי דנבעיה מערעיה מיירי אפילו בלא מעשה וא"כ קושית הרב אב"ד דקאלטינאן הוא כראי מוצק דכדבר שאסור מה"ת אין נפ"מ אם יגיע בזה מכשול או לא, ולכן דברי כת"ר נ"י תמוהין בזה מאד.

ועפ"י"ז א"ש נמי דברי הפלפולא חריפתא והנה"כ דכ' טעם דמים של רבים אינם נאסרין משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואף דיש לחלק שותפות מ"מ הלך אחר הרוב דאם היה נחשב כשלו בודאי היו נאסרין מן התורה אם טפחינהו בידיה דכל דבר מחובר שהיה בו תפישת יד אם לשם ע"ז נאסר מן התורה, ונפקא לן מקרא דאשריהם תשרפון באש, שם מ"ח וכן בנטעו ולבסוף עבדו לר"י גם העיקר אסור ולרבנן התוס' מיהא אסור ואף דהכא נאסר כל המים ואף המחוברין שלא תלשינהו בידיה דשאני התם דבעת שהשתחוה לא עשה מעשה כלל והמעשה היה בתחלה שלא לשם ע"ז ובגיבועו ופיסלו לשם ע"ז גלי אדעתיה דבתוס' ניהא ליה לעבוד בעיקר אילן לא ניהא ליה אבל הכא אף דלא תלש רק מעט מים מ"מ הא הוא השתחוה לכל המעיין וכדאמרין שם דלדבריא דמיה קא סגיד ואדרבה הא חזינן דרוצה לעשות כל המעיין ע"ז שפיר נאסר כל המעיין מה"ת ע"י מעשה דתלש מעט מים וכיון שאסור מה"ת לא חיישינן למכשול רבים אבל כיון שאינו נחשב כשלו אף ע"י מעשה אינו נאסר רק מדרבנן וכיון שיש לו מכשול רבים לא גזרו בהו רבנן וא"כ דברי פלפולא חריפתא והנהקה"כ הם סיעתא לדברי כת"ר, ולכן איני יודע מה שהניח דבריהם בתמיהה וכתב שהם תמוהין מאד דהא ע"י מעשה אדם אוסר דבר שאינו שלו והיאך שכח דברי עצמו דאינו אסור רק מדרבנן והלכך במקום מכשול רבים מותר לגמרי, ואולי דמעכ"ת נ"י ס"ל דא"כ אף אם נחשב שלו ממש מ"מ אינו אסור רק מדרבנן אבל זהו טעות דהדבר פשוט דנאסר מה"ת, וראיה לדברי דעל דברי ר' יוחנן דהמשתחוה לכהמת חבירו דעשה זה מעשה אסרה מקשה הגמ' מנ"ל דאסרה והוצרך ללמוד מכלים אשר הניח אח"ז ואף דלא היה שלו מ"מ כיון שעשה מעשה אסרה וע"ז פירש"י דגזרו

ימצא ידו ליישב דברו, וזה הוא וראשון לציון באחי להעיר מה שיישב להסוגיא דע"ג מ"ז דמשו"ה לא הקשה על רבה מהברייתא מפורשת נ"ד דנעבד של חבירו מותר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אפילו לגבוה משום דאיכא למידיחי דרבה מיירי בעשה מעשה כגון דטפחינהו בידיה דבכה"ג אסור אפילו להדיוט אם היה של יחיד אחר כמו במשתחוה לכהמת חבירו דאם עשה בה מעשה אסרה אך כיון דזה אינו אלא מדרבנן לא אסרו רק בשל יחיד אבל בשל רבים לא רצו רבנן לעשות מכשול לרבים בגזירתם ולכן לא מבעיא ליה רק אי מותר נסכים דאי לדבריא דמיה קא סגיד נאסר לנסכים מה"ת ולכן לא מצי מקשה ליה מהברייתא רק מר"ל כיון דחזינן מר"י דאינו נאסר להדיוט אפילו ע"י מעשה. (דר"י ע"כ ע"י מעשה קאמר וכדאמרין בש"ס דע"ז להדיא), משום דלא יהיה תקלה לרבים ממילא גם לגבוה מותרין אלו תוכן תי' שם, ואני תמה דאז מה הוצרך להקשות על רבה מר"י טפי ה"ל להקשות על רבה מיגו דידיה גופא דמדלא איבעיא ליה רק לענין נסכים הרי דס"ל דלהדיוט פשיטא דמותר אפלו ע"י מעשה משום דלא יגיע תקלה לרבים א"כ למה לגבוה יהא אסור ואי דיש מקום לחלק דדוקא להדיוט חיישינן למכשול דלאו כו"ע ידעי דאחד השתחוה להם אבל לענין ניסוך המים דהביאו אותם הכהנים מן המעיין וכהנים זרזים הן ולא חיישינן לתקלה (ועוד יש לחלק בכמה גוונים), א"כ מאי מקשה מר"י דלמא לא אמר רק דאין נאסרין להדיוט אבל לגבוה אה"נ דאסור, וכמו שהקשה מעכ"ת בעצמו נ"י בריש דבריו דמאי מקשה מר' יוחנן הרי נוכל לדחות דלא מיירי רק להדיוט ונמצא דאותה קושיא שהקשה כת"ר נ"י מתחלה נשאר בדוכתיה, ואף לפי פי' כת"ר שהש"ס היה מפרש בס"ד דרבה מיירי ע"י מעשה מ"מ קשה דילמא לגבוה שאני דהא מדרכה גופיה מוכח דיש חילוק בין הדיוט לגבוה דלהדיוט חשו למכשול ולגבוה לא חשו למכשול, והיותר תימה לי על דברי כת"ר נ"י הפלא ופלא מש"כ ליישב קושית הגאב"ד דקאלטינאן על ד' התוס' שם דמה בכך דבני העיר מסתפקין ממנו מ"מ המעיין בעצמו שהוא שלו ויכול להקדישו או לסותמו וע"ז תירץ כת"ר נ"י דכוונת התוס' דאף שהוא שלו מ"מ כיון דהמים הם הפקר לרבים הרי יש לבוא לידי מכשול רבים וה"ל להתייר גם לגבוה כמו דמותר להדיוט. — ואני תמה על מעכ"ת דהיאך כתב שגגה גדולה כזה דהא דחידש כת"ר דדבר שהוא של רבים לא אסרו היינו בדבר שהוא אינו

והיאך אמר שמואל דקרקע עולם אינה נאסרת ונהי דזה שקרי ליה קרקע עולם לא קשיא אף שהיה שלו דקרקע עולם הכוונה מחובר וכן מבואר להדיא בש"ע שם שכ' אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר והש"ך כתב הטעם משום דמת איתקש לעכו"ם דאינו נאסר במחובר ואם מיירי בקרקע של רבים שהמת קבור בקרקע של אחרים לא הוצרך להיקש דתיפוק לו דהא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וע"כ דקרקע עולם ר"ל מחובר ואף דהוא שלו ומזה ראייה למש"כ לעיל דהא דאמר ר' יוחנן המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה מיירי אפילו קרקע שלו והא דקרי ליה קרקע עולם היינו לפי שהוא מחובר, והנה לפי מה דק"ל דהזמנה לאו מילתא היא יש ליישב דלא דמי לחפר בה שיחין ומערות דהתם עשה מעשה בעת ההשתחוה וע"י מעשה אסורה אבל בקבר בעת שחפר הקבר עדיין לא נאסר ולאחר שהונח בו לא נעשה מעשה אז והו"ל כאילן שנטעו ולבסוף עבדו דק"ל דמותר. ומיהו הדבר תימה לי דהא בע"ז דף מ"ח אמרין להדיא דשמואל סבר כר' יהודא דנטעו ולבסוף עבדו אסור והדבר צע"ג, ולענין דברי הרמב"ם בפ"ח מהל' עי"ג שכ' דמים של רבים אינם נאסרים משום דאין בהם תפיסת יד אדם דנתלבטו בו הט"ז והש"ך והגרא"ז ז"ל דהא גם במים שלו אינו נאסר משום דאין בהם תפיסת יד, מחמת שהוא מחובר ואם מיירי דתלשינהו בידים הרי יש בהם תפיסת יד אדם והרמב"ם הא נתן טעם משום שאין בהם תפיסת יד אדם.

ומה שתי' כ"ת נ"י לומר להרמב"ם משום דאזיל לשיטתיה דישראל אינו אוסר דבר שאינו שלו אפילו ע"י מעשה משום דאמרין דלצעורי קא מכוינ ורק במים של רבים דיש לו בשותפות שפיר אוסר על מעשה והלכך כתב הרמב"ם דמים של רבים אינם נאסרים משום דלא היה בהם מעשה אבל אם היה בהם מעשה שפיר נאסרין ומיהו במים שלו אפילו שלא ע"י מעשה אסור ואף דהוי מחוברין מ"מ נאסרין משום דחיישינן דלמא פתחו בידים לשם עכו"ם. (וסברא זו לאו שלו הוא רק הוא סברת הפרישה ביו"ד שם והובא בט"ז בס"ק ג' אבל דבריו ז"ל לא נהירא כלל וידוע דהרמב"ם לא כתב שום דין מצד הסברא אלא כתב רק דבר שהוא מפורש בתלמוד או בתוספתא) והנה דברי כת"ר אלו לא נהירא לי כלל דא"כ למה לא הזכיר הרמב"ם דבטפחינהו בידיה ועשה בו מעשה אסור, וכפרט דבש"ס מבואר דגם בטפחינהו בידיה מותר

עליהם חזקיה וסייעתו איסור עולם ועל מה דאמר ר' יוחנן אחר זה אע"פ שאמרו המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה מ"מ אם עשה זה מעשה אסרה ולא שאל הגמ' מנ"ל הא ואף ד"ל דלמד ג"כ מכלים וכמו דלמד מבע"ח מ"מ קשה דממ"נ דאם אין לחלק בין בע"ח לקרקע פשיטא ואמאי קמ"ל הא היינו הך ואם דיש לחלק תקשה באמת דמנ"ל דגם בקרקע עולם איכא איסור דרבנן ועוד דלענין קרקע מאי נפ"מ אם הוא שלו או של עולם דגבי בע"ח יש נפ"מ לענין גבוה דשלו אסורין אף בלא מעשה אבל לענין קרקע הוי איבעיא דלא אפשרא אם יש נעבד במחובר אצל גבוה ולכן נראה דהא דאמר קרקע עולם הוא לאו דוקא אלא דאף לקרקע שלו קרי ליה של עולם וקמ"ל דאם עשה בה מעשה נאסר כל הקרקע ואף דגבי אילן דאם גבעו ופסלו אינו נאסר רק התוס' אבל הכא גם כותלי החפידה שחפר נאסר דהא השתחוה לכל הקרקע וזה אסור מה"ת.

ובזה נתיישב מה שתמהו המפרשים בסנהדרין מ"ז גבי ההוא מעשה דשקלו עפרא מקבר דרב ואמר שמואל דיאות עבדין דקרקע עולם אינו נאסר, ותמהו המפרשים הא הקבר נעשה ע"י מעשה החפירה ובעשה מעשה נאסר אף הקרקע עולם ואכן לפי מש"כ ניחא דהא דנאסר במעשה היינו בקרקע שלו אבל מקרקע שאינו שלו אינו אסור רק מדרבנן והלכך במקום שיש בו מכשול לרבים לא גזרו וכמו שכתב כת"ר נ"י, ואפילו אם נימא דלא כת"ר נ"י דאפילו בשל רבים גזרו מ"מ כיון דאינו אלא איסור דרבנן שפיר שקלי מינה לאישתא דהא כל איסור דרבנן התירו לחולה שאין בו סכנה וכמו שמבואר ברמב"ם בפ"ה מהל' יסוה"ת וע"ש בשער המלך ז"ל שהארין בזה, ועוד דאפשר דהוי שלא כדרך הנאתן וכמו דאמרין בפסחים כ"ד דמידי דרך הנאה קא עבידנא. ומיהו צ"ל דהש"ס דסנהדרין אתיא כל"ק דפסחים דאשתא בת יומא לא מקרי חולי שיש בו סכנה דל"ב שם דאשתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא למה הוצרך שמואל להתיר מטעם דקרקע עולם אינו נאסרת. וגם צ"ל דשקלי מעפרא של כותלי הקבר דאלו מעפר שמונח על גבי הקבר הוי תלוש ולבסוף חברו ושפיר נאסר וכמו שמבואר להדיא בשו"ע יו"ד סימן שס"ד סעיף א' בהגהת רמ"א ז"ל. — ומיהו שוב חזרני בי דודאי מקום הקבר קנה רק בעצמו קודם שמת או שקנו היורשים בעדו דא"א דאותו צדיק קבור בקבר שאינו שלו וכיון שהוא שלו שפיר נאסר מה"ת ע"י מעשה

ואכן לדעתי בחינם נחלטו בזה בהרמב"ם והשו"ע שהעתיקו ודברי הרמב"ם ברורים ואין בהם שום גמגום ופקפוק דמתחילה נתן הרמב"ם יסוד דכל שאין בו תפיסת ידי אדם ולא עשהו אדם אע"פ שנעבד הרי זה מותר בהנאה, ולפיכך וכו' וכן המעינות הנובעים לרבים וכו' ור"ל דאף דטפחינהו בידיה מ"מ לא מקרי מעשה לאסור גם את המים שבמעייין דלא דמי לחפר בורות שיחין ומערות דנשתנה הקרקע דמעיקרא היה קרקע חלקה ועכשיו נעשה בור משא"כ כאן ע"י שנשתנה דטפחה מקצת מימיו לא נשתנה המעיין כלל (ובזה ניחא נמי הסוגיא דסנהדרין שעמדנו לעיל על הא דאמר שמואל דיאות עבדין דקרקע שלו אינו נאסרת ואף דקבר נעשה ע"י חפירה ולפי הנ"ל ניחא דשאני בור דניכר ההשתנות משא"כ קבר דחוזר ונסתם דאינו ניכר כלל אם חפר מתחלה או לא. ולכן לא מקרי מעשה כלל ופשוט הוא). וגם אם היה המעיין שלו ג"כ לא נאסר כל המעיין ואף אם השתחוה לכל המעיין אך אם היה מעיין שלו נהי דלא היה נאסר כל המעיין מ"מ אותם המים שתלש מהמעייין כודאי היה נאסר דהא נעשה תלוש ובדבר תלוש א"צ מעשה אבל במעיין של רבים אף אותן המים שטפחינהו בידיה ג"כ לא נאסר משום דאותם המים שתלש ג"כ אינו שלו דהא לא תלשן לעצמו לזכות בהם רק תלשן לשם עכו"ם ולא נתכוין לזכות א"כ אף שתלשן עדיין לא נעשו שלו ובדבר שאינו שלו הא בעינן מעשה וזה לא מקרי מעשה כלל מה שתלשן מהמחובר דמעיקרא היה נקרא מים והשתא נקראו מים, וזה ידוע בש"ס בסוכה וב"ק דלא נקרא שינוי מעשה רק אם נשתנה השם. (ובע"ח ששחטן שפיד מקרי שינוי השם דאחר שחיטה תו לא מקרי שור ושה ועי' בתוס' ב"ק ע"ו ובבכורות ט' ודוק, וכן בחפר בורות שיחין ומערות נשתנה השם דמעיקרא היה נקרא קרקע ועכשיו נקרא בור) ומש"ה דייק הרמב"ם דדוקא מעיין של רבים דאלו דיחיד היה אסור לכה"פ המים שתלש בידו ונסתלק בזה תמיהת הלבוש והפרישה והט"ז והש"ך על הרמב"ם ז"ל והא דלא חילק הרמב"ם בין עכו"ם לישראל דישאל אמרינן לצעורי קא מכוין נראה פשוט דכאן לא מיירי כלל בנידון אם יש ספק אם כיוון לעבוד או דלא נתכוין רק לצער דכאן לא מיירי בעיקר דין ע"ג כגונא דידעינן דאינו נאסר רק ביש בו תפיסת יד אדם אבל לא נחית הכא לבאר באיזה אופן אמרינן דכיון לשם ע"ג ובאיזה אופן אמרו לן דלא כיון רק לצער דאין כאן מקומו רק בהלכות שחיטה ביאר זה כי שם דיבר ובחינם האריכו

במים של רבים. ולדעת הרמב"ם אסור הו"ל לבאר בהדיא, ועוד תמוה הלשון שכתב הרמב"ם דמותרין משום שאין בהם תפיסת ידי אדם ומשמע דלא משכחת לה לעולם בהם תפיסת יד אדם ומדמה לה לאילן שנטעו ולבסוף עבדו והדבר תמוה דלקמן בהלכה ב' שכ' הרמב"ם שם דמים שנטלן בידו והשתחוה להן אסרן, וכתב ע"ז הראב"ד בהשגות ואם המים הם של רבים אינן נאסרין ולא כתב זה בדרך השגה דהא יש לפרש דברי הרמב"ם דמיירי במים שלו ולפי דברי כת"ר נ"י דהרמב"ם אינו מתיר במים של רבים רק בלא מעשה אבל בעשה מעשה והיינו דטפחינהו בידיה אסור באמת משום דאית ליה בה שותפות ה"ל להראב"ד להשיג שם על הרמב"ם דהא בגמ' מבואר דמותר, ועוד מהיכי כתב שם הראב"ד דבשל רבים אינו נאסר הא בדין דישראל אינו אוסר דבר שאינו שלו אפילו ע"י מעשה משום דאמרינן לצעורי קא מכוין ובשותפות אוסר לא מצינו דחולק הראב"ד על הרמב"ם ז"ל דהא שתיק ליה שם וא"כ מאי קשיא ליה מאי ראייה הביא הראב"ד ז"ל מהגמ' הא הש"ס שם אזלי אליבא דמ"ד דישראל ג"כ אוסר ע"י מעשה ולא אמרינן לצעורי קא מכוין וכמו שכ' כ"ת נ"י.

ועוד אני תמה הפלא ופלא על כת"ר נ"י דאין שום הבנה לתירוצו כיון דכ' דהסוגיא אזלי לר"י לשיטתו דס"ל דגם ישראל אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה ומ"מ מים של רבים אינו נאסר משום מכשול רבים משום דאיסור הוא מדרבנן ואף דמים של רבים נחשב כשותפות מ"מ צריך לומר דגם בשל שותפות אינו נאסר רק מדרבנן ולכן לא גזרו משום מכשול רבים א"כ הדבר תמוה הפלא ופלא דהיכי כתב דלהרמב"ם מיירי דרשב"י בלא מעשה אבל ע"י מעשה אסור משום דיש לו בה שותפות ולא שייך לצעורי מ"מ מה בכך שכיוון לשם ע"ז ממש מ"מ אינו אסור רק מדרבנן וכיון דהוא של רבים ואיכא מכשול לרבים לא גזרו כלל דהא בסברא זו דבדבר של רבים לא גזרו בו רבנן לא מצינו שום חילוק בזה והאיך חולק הרמב"ם על דבר שמפורש בגמ' להיתר דהא בגמ' אמרינן להדיא דבמים של רבים אינן נאסרין אף דטפחינהו בידיה ואף דר"י ס"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו וע"כ צ"ל כמו שכתב כת"ר נ"י משום דבמקום שיביא לידי מכשול לרבים לא גזרו בו רבנן והיכי ס"ל להרמב"ם להיפך ולכן דברי כ"ת נ"י אין לו מקום כלל.

נלענד דגם דברי אמיתים הם אבל בדבר אחד אצטרך לשנות שינוי קטן בדברי. הנה בדבר השגתו הראשונה דאי ס"ד לאוקמי דברי רבה ע"י מעשה א"כ היה לו להקשות על רבה גופא דא"כ להדיוט נמי, אמנא ליה דזה לאו קושיא הוא כלל דאף דבאמת מעיקרא פריך בזה על רבה ותיבעי ליה ספל להדיוט, אבל הרי לא אמר ותיבעי ליה להדיוט (והיה קאי בין אספל בין אמעיין וע"י מעשה) אלא רק ספל להדיוט, מזה משמע דכל פרכתו הוא רק על ספל דלמה מדייק מעיין דוקא הלא גם בספל תיבעי ליה אלא משום דסתם תלוש הוא להדיוט לכן אמר ספל להדיוט אבל עיקר כוונת פרכתו הוא על ספל, וכן משמע מפירש"י שם דאסיק בדבריו והא בתלוש נמי איכא למיבעי, אבל להדיוט לבד איך זה פרכא כלל ד"ל דרבה הזכיר לנסכים לרבנותא דדילמא לנסכים ג"כ יש להתיר, ובזה אודא לה השגתו הראשונה לגמרי.

אמנא השגתו השניה דבמעין שלו אסור מן התורה לא שייך בהיתר דמים רבים משום תקלה. זהו ו

ודאי אמתריציב הוא, ואפה"כתמיהתי על הפר"ח והנקה"כ במקומה עומדת, שהם ודאי לא כיוונו לטעם דתקלה כלל מדלא הזכירוהו אפילו ברמזיה ואמרי רק משום דאין אדם אסור דבר שאינו שלו לבד ולא זכרו דהגמ' מיירי בטפחינהו בידיה ואם היו מכוונין לדברי כת"ר לומר דמטעם זה אינו אלא דרבנן וחיישינן לתקלה בודאי שהוצרכו לפרש זה מפורש. אבל מה שתמה עלי ביישוב קושית התוס', בזה צריך אני לשנות קצת את דברי ואז יעלה דברי לנכון.

והנה הגמרא אמרה בלשונה לא צריכא דקא נבעי מארעא ולא אמרה מארעי' שהיה משמע מארעא דידיה אלא מארעא דמשמע דגם מארעא של חבריו, והוא שלא רצה לאוקמי דברי רבה דאיירי דוקא במעיין שלו מדקא אמר סתמא המשתחוה למעיין. ומחמת זה ס"ד דאיירי גם במעיין של רבים, אבל התרצן חידש לו רק זאת דלא איירי במעיין של רבים והא דאמר מעיין סתמא הוא כדי לכלול בסתימתו גם חבריו בודאי רק ע"י מעשה ובמעין שלו גם בלא מעשה ולכן מבעי ליה רק לענין נסכים ולא להדיוט מעיין של יחיד אחר, ולפי"ז איירי לענין מעיין של חבריו בודאי רק ע"י מעשה ובמעין שלו גם בלא מעשה. ולכן מבעי ליה רק לענין נסכים ולא להדיוט משום דאיירי גם במעיין שלו ובלא מעשה אבל לענין נסכים מבעי ליה בכל מעיין של

בזה היד אפרים והיד אברהם דלמה לא חילק רבינו בין עכו"ם שהשתחוה לבין ישראל שהשתחוה ובזה נדחה גם דברי מעכ"ת נ"י משה"ה דרבינו אזיל לשיטתו ולפי דבריו מיירי כאן בישראל דוקא וכל זה ליכא כלל דכאן לא נחית לזה כלל ומיירי הכל אם ידוע שכיון לע"ג וזה דבר פשוט ולא נכון לכתוב מרוב פשיטתו ושוב כתב רבינו דבשחיטה אם שחט שלו נאסרת ובבהמת חבריו אינו נאסרת שאין אדם אסור דבר שאינו שלו והיינו משום שחיטה הוא ע"י ישראל דאין דרך עכו"ם לשחוט לישראל הא אמרינן לצעורי קא מכרין לפיכך כתב בפשיטת דאינו אסור ומה שלא ביאר דבישראל מומר אסור היינו משום דאין כאן מקומו וסמך על מה שכתב בהל' שחיטה ולא הוצרך לכתוב כאן דבשל חבריו אינו נאסר רק אידי דכ' דבהמה שלו נאסרת ע"י שחיטה הוצרך לבאר ג"כ דבהמת אחרת אינה נאסרת, ובזה נסתלק השגת הראב"ד ז"ל במש"כ אינו כן אלא אדם אסור וכו' ואין זה השגה כלל דהא ממילא ידעינן דודאי מיירי בישראל כשר ששחט ומה דלא ביאר רבינו דבכתי או ישראל מומר מותר אין כאן מקומו.

ואכן בהלכה ג' כתב דמים שעקרן הגל והשתחוה להן לא נאסר נטלם בידו והשתחוה להם אסרין ומדכתב לה סתמא משמע דגם במים של רבים נאסרים אם נטלן בידו, וע"ז בא הראב"ד שם להשיג וכתב עליו דמים של רבים אינן נאסרין ומ"מ אין זה השגה דהא מד' הרמב"ם שם לעיל בהלכה א' מוכח כן דפסק וכתב דמעין של רבים אינו נאסר משמע דלעולם אינו נאסר אף אם נטלן בידו וממילא מוכח דכאן מיירי במים שלו וגם הראב"ד ז"ל לא כיון להשיג רק לבאר משום דבדברי רבינו אינו מפורש להדיא כן, ועל זה דברי רבינו הגדול דהרמב"ם ז"ל מאירין כשמש בצהרים וזכות רבינו הגדול יעמוד לי דתריצנא מילתיה בקושטא.

כ"ד הדו"ש ומברכו כברכת כהנים. שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ויילנא

תשובת בעל תפארת זיו לרבינו

בעזה"י, יום ד' לס' למב"י, תני"ג, ויילנא כבוד יד"ע וד"נ עוז הרב הגאון הג' המפורסם פאר הדור כו' מ' ר' שלמה הכהן מו"צ דפה ויילנא

מכתבו הגיעני וקראתיו באהבה ושמחה, והנה כל השגותיו על דברי אמיתות הן, ואעפ"כ

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ב שלמה תעג

אלא מהדיוק שדייק עליו הש"ס הא דחיד נאסרין והוכרח לומר דאיירי ע"י מעשה אבל בלא ההכרח הזה הרי גם לר"י לא היינו יודעין דמים של רבים אין נאסרין גם ע"י מעשה ולא היינו יודעין כלל לחדש חשש לתקלה מן הסברא, וא"כ לר"נ ור"ע ור"ז שאין שום הכרח לזה לשיטתו ודאי לדידהו אין שום סברא לחלק בין מים של רבים לקרקע של רבים וכמו שאין אנו חוששין לתקלה בקרקע של רבים כן אין לחוש מסברא בעלמא לתקלת במים של רבים, ולכן משנה הרמב"ם מדותיו ואינו פוסק דין לתקלה בשום מקום בין בקרקע בין במים, ובזה סרו כל תלונות כת"ר מעלי ע"פ השקפתי בהעברת עין בעלמא. ויתר דברי כת"ר לא אוכל לבחון בזה בבית אכסניא בלא ספרים ובטירדא דאורחא וראשי עלי כגלגל ושמעתא בעי צילותא.

דברי ידו ד"ש באה"ר, זאב וואלף טורבאוויץ מקראז

תשובת רבינו בענין הנ"ל

הנה עברתי על כל דברי כבוד הר"ג נ"י אלו במש"כ לעשות סגורין לדבריו ולסלק כל התלונות שהשגתי עליו במכתבי, והנה כמה שחזק פירושו בר' הרמב"ם דבמים של רבים חמיר יותר ממים של יחיד אם היה מעשה משום דלפי שיטתם אינו מוכרח דחיישינן לתקלה בשל רבים ובש"ס דאמר להיפך היינו לר"י לשיטתו דס"ל דלא אמרינן דלצעורי קא מכוח והדין אם גזרו רבנן במקום דאיכא למיחש לתקלה תליא בדין אי אמרינן דלצעורי קא מכוח, דברי חכמה הן ונכון לאומרן ע"פ דרך החידוד וקב"ה חדי לפום פלפולא דאורייתא. אבל אליבא דאמת קשה לי לומר כן דר"י בן יהוצדק בא לדייק להפך דשל יחיד קיל אם היה מעשה הא אדרבה קאמר דשל רבים דנקיל אם היה מעשה, דשל רבים אינן נאסרין ומיירי בלא מעשה ובלא מעשה גם של יחיד אינו נאסר ולמה דייק של רבים למעוטי יחיד דהא בלא מעשה הן שווין ואם רוצה לחלק בין רבים ליחיד הו"ל לומר דמים של רבים נאסר ולהוציא דשל יחיד אין נאסרין והוי אמרינן דע"כ מיירי ע"י מעשה ומ"מ של יחיד אינן נאסרין משום דאמרינן דלצעורי קא מכוח (אבל של רבים לא שייך דלצעורי דלמאן יצער הא לית להו בעלים מיחדין דנאמר דכיון דלצעורי יצער אותם. ועוד דלמאן יגיד דהשתתחה להם יכול להגיד לכל העולם כולו שהשתתחה למעין, וכת"ר כ' דמש"ה ל"ש בשל רבים

יחיד ואף של חבירו וע"י מעשה, ועתה הלא שפיר הקשו התוס' דמע"ן של יחיד אחר שאינו יוצא משום דבר שאינו שלו, אלא ע"י מעשה הרי סו"ס רבים מסתפקים היינו והוה מים של רבים ואינם נאסרין משום תקלה. וא"ש לנכון בכל זה לענ"ד גם מה שתמה על מ"ש בדעת הרמב"ם דמים שלו נאסרין דחיישינן דלמא פתחו בידים. וכתב כת"ר דסברא זו לאו שלי הוא אלא סברת הפרישה, נפלאתי והלא גם אני כתבתי כן מפורש הכי בשם הפרישה ודחיתי לקושיא הט"ז מעליו.

ומ"ש כת"ר דלא נהירא לו פירושי בדברי הרמב"ם דא"כ למה לא הזכירו הרמב"ם דטפחינהו בידיה לא הבנתי דהרי כן הוא מפורש ברמב"ם בה"ב דאם נטלו כידו והשתתחה להן אסרין ודעתי הוא שקאי על הקודם על מים רבים ואף שהראב"ד אין דעתו הכי מ"מ בדעת הרמב"ם ודאי א"ש זה ברוחא, ודעת הראב"ד צריך ישוב אבל דברינו הוא בדעת הרמב"ם.

ומה שאמר כת"ר עלי דהיאך יאמר הרמב"ם להיפך מדברי הש"ס דאמר מים של רבים אין נאסרין ג"כ ע"י מעשה משום תקלה ולהרמב"ם נאסרין ע"י מעשה ואינו חושש לתקלה אף שהוא דרבנן, לא הבינותי דהרי זה הוא שחדשתי שתלי זה בדין אי אדם אוסר דבר שאינו שלו או אמרינן דלצעורי קא מכוח, דרשב"י דדייק מים של רבים ובא לאפוקי של יחיד ולא ידעינן אם בא לאפוקי של יחיד להחמיר או להקל. אליבא דר' יוחנן דאמר דאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה ע"כ בא להחמיר בשל יחיד ואיירי ג"כ ע"י מעשה כדברי הש"ס אליביה דר"י ומשום זה אנו מוכרחין לומר דבשל רבים הקילו גם ע"י מעשה משום תקלה, אבל לר"נ ור"ע ורב יצחק דגם של יחיד אינו נאסר גם ע"י מעשה משום דלצעורי קא מכוח הרי ע"כ הוא מוכרח להיפך דשל יחיד קיל משל רבים ולא חיישינן לתקלה כלל ואיירי דלצעורי קא מכוח הרי ע"כ הוא מוכרח להיפך דשל יחיד קיל משל רבים ולא חיישינן לתקלה כלל ואיירי לדידהו רשב"י בלא מעשה ולכן אין נאסרין אבל ע"י מעשה נאסרין כי דינן הוא ממש כקרקע עולם שלא חשו ביה לתקלה כלל אבל של חבירו היחיד אינן נאסרין לעולם משום דלצעורי קא מכוח, ואף שהיה אפשר לומר גם לפי דעתם דמים של רבים אינן נאסרין לעולם גם ע"י מעשה משום תקלה כמו אליביה דר' יוחנן, אבל הרי תזינן דגם לר' יוחנן לא ידעינן דאיירי גם ע"י מעשה ושטעמו הוא משום תקלה

לצעורי משום דאית להו שותפות ולכן הקשה לפי דעת הטור והש"ע דגם בשותפות אמרינן לצעורי קא מכוין ואמנם א"צ לזה ואפשר שכן מסיק בסוף מכתבו שאני לא עיינתי היטב בד' מכתבו רק עברתי בהם לפום רהיטא).

אך מה שכתב לקיים תירוצו על התוס' מדלא משני דאיירי דנבעי מארע' רק מארעא סתמא ר"ל במעין של יחיד אחר אני תמה דע"כ טעות נפל בספרי בדפוס וצ"ל דנבעי מארעיה, וכן הגיה הגאון מהורש"ש ז"ל בהגהותיו, וכן נראה להדיא מדברי הרמב"ם פ"ד מהל' איסורי מזבח דגרס כן שכתב שם וכן המשתחוה למעין הנובע מארצו הרי מימיו פסולין לנסכים עכ"ל, ופשוט שדבריו נובעים מהא דמתרץ הש"ס דרבה מיירי דנבעי מארעיה, דלפי הג' שלפנינו אין שום הבנה לתירוץ דש"ס דאטו מים של רבים אינן נובעין מארעא הלא כל המעיינות נובעין מהקרקע ולפי דברי מעכ"ת דר"ל דנבעי מקרקע של יחיד אחר א"כ העיקר חסר מהספר והו"ל לומר דלא צריכא דנבעי מארעא דיחיד אבל תיבת מארעא אין לו שום הבנה, וע"כ דטס"ה וא"כ הדרא קושיית הרב אב"ד דקאלטינאן על התוס' לדוכתיה.

ואמנם לדעתי אין התחלה לקושיית האב"ד דקאלטינאן הדובר פשוט דכיון דתקן יהושע בעת שחילק את הארץ שמעיין היוצא מתחלה וכ"ש מעיינות ראשונה בני העיר מסתפקין ממנו מעיקרא לא היה זכות לכל אדם מישאל במעיינות היוצא מארצו רק לשותות מהם כשאר בני העיר אבל להקדישו או לסתום המעיין ולהפסיד זכות של בני העיר בודאי אין לו רשות והוי כדבר של שותפות דאין שותף אחד יכול להקדישו בלא דעת חבירו וכ"ש דאסור להפסידו וזה ברור כשמש בצהרים, ולפיכך אין מקום לקושיית הרב אב"ד דקאלטינאן ובחינם הוצרך כבוד הדר"ג לדחוק עצמו ליישב קושייתו. ופשוט דהתוס' הוצרכו לבאר כן דר"ל דאינם יוצאין חוץ לשדיהם היינו לפי שהיה לפנייהם הגירסא כמו שהוא לפנינו מארעיה "במ"ם" בתחלה דמשמע דמתחיל לנבוע מארעיה אבל המעיין נמשך חוץ לארצו ולפיכך הוצרכו לבאר דמיירי דאינו יוצא חוץ לשדיהן אבל מדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' איסודי מזבח נראה דהיה גורס דנבעיה בארעיה שכ' שנובעים בארצו ולפי גי' זו ממילא מובן דכל המעיין הוא בארצו ואינו יוצא חוץ לשדה. ומה שכ' לתרץ ד' הרמב"ם על פי דברי הפרישה דבמים שלו נאסרין אפילו מחוברין

דחיישינן דלמא פתחו בידיהם והלכך אפילו בלא מעשה אסור ודחה מה שהקשה הט"ז עליו מאד תמהני דלא הרגיש דנעלם מד' הפרישה דברי רבינו הגדול הרמב"ם בפ"ד מהל' איסורי מזבח הל' ז' שכתב שם וכן המשתחוה למעין הנובע מארצו הרי מימיו פסולין לנסך עכ"ל, ופשוט שהעתיק בעיא דרבה דאוקימנא דמיירי שנובעים מארעיה דהמים הם שלו ופסק האבעי לחומרא דאסור לנסכים הרי בהדיא דאף במים שלו אינו נאסר רק לגביה אבל להדיוט מותר ולא חיישינן דלמא פתחו בידיהם ומאד תמהני על הש"ך דלא השיג על הפרישה רק כתב דדבריו צ"ע וטפי הו"ל להשיג עליו דנעלם ממנו דברי הרמב"ם ז"ל דגם מהש"ס מוכח להיפך דהא אוקימנא דנבעיה מארעיה והיינו מקרקע שלו, ומ"מ לא חיישינן שמא פתחו חברו לכתחילה לשם ע"ג דהא לא איבעיה ליה רק לנסכים והש"ך בעצמו הביא לדברי הרמב"ם אלו בספרו נקודת הכסף בסוף הדיבור ולענין מה שכתבתי לעיל דהרמב"ם היה גורס בבית בארעיה ולפי גי' זו מובן מלשון הג' גופא דמיירי דאין יוצאין חוץ לשדהו וכמו שכ' התוס' הנה כעת ראיתי להכ"מ שם שכ' כן להדיא בשם מוהר"י קורקוס זצ"ל וז"ל כתב וכו' בשם התוס' שנובע בארצו ואינו מתפשט לחוץ וכו' וזה שדקדק רבינו וכתב בארצו בבית ולא כגירסת הגמ' מארצו "במ"ם" עכ"ל ות"ל שכיונתי לדעתו.

דברי ידיו הדו"ש באהבה רבה, שלמה הכהן, מו"ץ דפ"ק

תשובת המחבר תפארת זיו לרבינו

להגאון הג' המפורסם כש"ת ר' שלמה הכהן זצ"ל

אחדשה"ט, היום לאחר יו"ט נודרתי לעיין בכתבי כתר"ג וכל דבריו היו בפי למתוק ואמרתי אשנה פרק זה ומה שעלה במצודתי אגישנו לפני ידידי כתר"ג ולא אמנע [מלהעלות] על הכתב ג"כ מה שקשה לי על ד"ק ואולי יעלה בידו ליישב דבריו הקדושים. והנה טרם אחל להשתעשע בדבריו הקדושים אמרתי להעמיק בדברי הרמב"ם ולשונו הזן ולברר דעתו כפי הנלענ"ד.

הנה הרמב"ם בפ"ח מהל' עכו"ם התנה שני תנאים בהיתירו כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם ולכאורה אינו מובן כוונתו והכ"מ והלח"מ דחקו

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ב שלמה תעה

עוד היה נראה לדקדק גם על דברי הש"ס דאמרו דמעשה אוסרת גם בדבר שאינו שלו דאיזה טעם יש בזה ואף שהוא רק דרבנן וילפינן לה מכלים עכ"ז טעמא בעי דלמה אסרום רבנן ולמה אסור גם הכלים כיון דמדינא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואם באו לגזור ולאסור גם באינו שלו היה להו לגזור ולאסור גם בלא מעשה, ולמה דוקא ע"י מעשה אסרו.

אמנם נראה דא"ש הכל בחדא מחתא דהנה מקרא דעל ההרים ומקרא דאשריהם תשרפון שמעינן דאיסור ע"ז תלי הכל בתפיסת יד אדם שלא לאסור מדין תורה אלא דבר שהיה בו תפיסת ידי אדם וק"ל כרבנן דבעינן תפיסת יד אדם לע"ז דוקא דבהכי מיירי קרא דאשריהם בנטעו מתחלה לע"ז ולכן על סמך זה בא חזקיה וגזר איסור גם על הכלים של הקדש שנעשו בהן מעשה לע"ז דאף אם לא נעשו מתחלה לשם ע"ז עכ"ז כיון שנעשה בהן מעשה לע"ז הוי כיש בו תפיסת ידי אדם לע"ז ואסרום כשלו, ומזה למדו חז"ל לכל מעשה כ"ד שאסור אף בדבר שאינו שלו משום דהויא כיש בו תפיסת ידי אדם אבל דבר שלא היה בו תפיסת ידי אדם ולא מעשה אין בו שום איסור גם מדרבנן, ולענין תלוש הוה בזה פלוגתא בבני ר"ח ור"י לגבי אבני הר שנידלדלו והרמב"ם פסק כמ"ד המתיר, נמצא דגם בתלוש בעינן ג"כ או תפיסת יד אדם מתחלה או מעשה גם אח"כ לשם ע"ז דהוי ג"כ תפיסת יד אדם מתחלה. ובוה נ"ל מסולק בפשיטות השגות הראב"ד ז"ל בה"ב שם שכתב דיש לפסוק לחומרא בפלוגתא דבני ר"ח ור"י לאסור בתלוש אף דאין בו תפיסת ידי אדם, דבאמת יש להכריח מסתמא דש"ס דס"ל למלתא דפסיקא להיתר דגם בתלוש בעינן תפיסת י"א דהרי כלים דאחו תלושים היה ואעפ"כ אמר הש"ס בטעמו שאסרן חזקי' משום שעשה בהן מעשה ולכן גזר לאוסרן אף שלא היו שלו, ואם לא עשה בהן מעשה לא גזר עליהן איסור ומיניה ילפינן לכל דבר שאינו שלו שאינו נאסר אלא ע"י מעשה, ואם נאמר דבתלוש לא בעינן תפיסת יד"א מדאורייתא א"כ אם ראה חזקי' לאסור גם הכלים שלא היו של אחו היה לו לגזור ולאסור גם בלא טעם שעשה בהן מעשה כון שבכל הטעם דמעשה הוא רק דע"ז הוה כתפיסת ידי אדם ובתלוש דלא בעינן תפיסת ידי אדם ולכן גם מעשה לא נבעי וא"כ גם חז"ל איך למדו מזה לאסור כשאינו שלו רק ע"י מעשה והלא חזקיה ודאי

עצמן בפירושו, וגם כת"ר הסתפק בו בהיותי בצל קורתו. עוד יש להבין והרי אילנות הנטועין מתחלתן לפירות שקראן הרמב"ם בשם אין בו תפיסת יד אדם, ריה"ג הרי קראן בע"ז מ"ה בשם יש בו תפיסת יד אדם ורבנן לא פליגי עליו אלא דמצרכו תפיסת יד אדם לשם עכו"ם דוקא כדפירש"י והתוס' שם. וא"כ הכי היה לו להרמב"ם לומר כל שאין בו תפיסת יד אדם לשם עכו"ם כיון דפסק כרבנן. עוד יש להבין דבריו בהגמ' שם דאמר ישראל שזקף לכינה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ובאו עכו"ם והשתחוה לה אסרה בהנאה שזקיפתה מעשה, ולכאורה הוא תימא מה שאמר בטעמו שזקיפתה מעשה דאיזה מעשה צריך בלכינה שלו ואם היה צריך מעשה היה הצריך שהעכו"ם שהשתחוה לה יעשה בה מעשה לאוסרה משום שהיא אינה שלו, ואיך יועיל מעשה ישראל בלכינה שלו להעכו"ם לאוסרה, ור"י אמר רב דאמר האי דין בדרך נ"ג ע"ב. בטעמו משום גילוי מילתא דניחא ליה וכתחלתה של א"ר, וכן פירשו מ"ו דלית בו תפיסת יד אדם שנולדה מאליה, עיי"ש, ועד כאן לא הזכיר שם בדרך מ"ו מעשה אלא בכועי וכהשתחוה לה בעצמו דכיון דלית בה תפיסת יד אדם דמאליה נולדה בעינן מעשה, אבל בלכינה פירש"י דלכינה בידי אדם נעשית ונאסרת לד"ה והך זקיפה דנקט משום גילוי דעתה הו"ה כו' בדבר תלוש בע"ח לא בעינן מעשה בגופו כו' עכ"ל, והכי לכו"ע ואף דלכאורה אינו מוכן דהלא לרבנן בעינן תפיסת יד אדם לשם עכו"ם דוקא ואיך תועיל מעשה הלכינה שנעשה מתחלה שלא לשם עכו"ם שתקרא בשם יש בה תפיסת ידי אדם, אבל צ"ל ע"כ דלא פליגי רבנן אלא כמחוכב, ומטעם שכתבו התוס' שם בדרך מ"ה ע"ב משום דהשרשת הקרקע מבטלת התפיסה אבל בדבר תלוש הנעשה בידי אדם שפיר מיקרי יש בו תפיסת יד אדם אף אם לא נעשית לשם עכו"ם, וכ"ז הוא מוכרח מדברי הש"ס הנ"ל דאמר בטעמא משום גילוי מילתא וגם מדברי ר"י א"ר בעצמו דמצריך זקיפה רק משום דלא השתחוה לה בעצמו אבל אם היה ישראל משתחוה לה בעצמו לא היה מצריך זקיפה והיתה נאסרת שפיר בהשתחויתו הרי דמה יש בו תפיסת ידי אדם אף בלא מעשה לשם עכו"ם וא"כ איך כתב הרמב"ם בטעמו משום שזקיפתו מעשה ובפרט לענין השתחוותו של עכו"ם הרי בודאי לא תועיל מאומה מעשה של ישראל אם לא יעשה העכו"ם מעשה בעצמו וכהנ"ל.

והיה אוסרם גם בלא היה נעשה בו מעשה אלא ע"כ מדתלו טעמא במעשה ש"מ דבעינן גם בהו מדאורייתא תפיסת יד ארם ולכן כיון דגם ע"י מעשה הוה כתפיסת ידי אדם לכן גזרו הכי לאסור גם בשאינו שלו, ולכן שפיר פסק הרמב"ם כמ"ד המותר באבני הר שנידלדלו. (וא"ל דלפ"ז הלא היה להש"ס לפשוט מזה דר' יוחנן הוא הוא המתיר, דודאי מר"י עצמו אין שום ראיה דיליף מכלים, ואולי יש לו טעם אחר בזה מה שאוסר ע"י מעשה ובהא דכלים אסרן חזקי' גם בלא טעם דעשה מעשה וזה אינו אלא לגבוה אבל להדיוט אין לאסור אלא ע"י מעשה ויליף ליה מאיזה מקום אחר אבל מסתמא דגמ' וראי שמעינן דס"ל הכי וכהנ"ל).

ועתה לפי"ז יש לנו למידק ג"כ מזה דגם בתלוש בעינן תפיסת ידי אדם לע"ז דוקא ולא סגי במעשה שעשאה מתחלה בידיים כיון שלא עשאה מתחלה לשם ע"ז ודמיא ממש לאילן דבעינן שנטעה מתחילה לכן ודלא כדברי התוס' שכתבו בטעם האילן שהשרשה בקרקע מבטלת התפיסה, דאי ס"ד דבתלוש לא בעינן התפסה לשם ע"ז דוקא א"כ הדר קושיא לדוכתיה דהרי הכלים של אחז תפיסתן בידי אדם הוי מתחלתן וא"כ למה תלוי איסורן במעשה אע"כ כיון שלא היה התפיסה דמעיקרא לשם עכו"ם מיקריא לא היה בהן תפיסת ידי אדם ולכן שפיר לא אסרן חזקי' אלא משום שעשו בהן מעשה לשם ע"ז דהוי כתפיסת ידי אדם לשם ע"ז דאל"כ לא היה שום הכרח להש"ס לומר דרק ע"י המעשה אסרן דדילמא אף בלא היה בהן מעשה היה אוסרן משום דגזרו לאסור גם דבר שאינו שלו אלא ע"כ משום דלא מיקרי יש בו תפיסת ידי אדם ומדינא גם כן לא היה נאסר ואיך יגזור לאסור גם שאינו שלו אלא ע"כ משום שנעשה בהן מעשה דהוי כיש בו תפיסת ידי אדם ואם היה שלו היו נאסרין בתפיסת ידי אדם לכן גזרו לאסור גם ע"י מעשה גם בשאינו שלו, וכהנ"ל.

ועתה לפי"ז גם ישראל המשתחוה ללבינה שלו לא יוכל לאוסרה אלא א"כ זקפה ואז חשובה כמעשה והוי כיש בה תפיסת ידי אדם, וא"כ הלא קשה לכאורה למה אמר ר"י א"ר ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ולא השתחוה וכו' עכו"ם והשתחוה לה אסורה והלא גם ישראל בעצמו לא היה אוסרה אלא א"כ זקפה, אבל צ"ל דלרבנותא קאמר דאף לעכו"ם המשתחוה לה מהני זקיפת ישראל משום גילוי דעתא

וכדברי הש"ס אבל ה"ה בישראל עצמו בעינן זקיפה דזקיפה הוה מעשה וחשיבה תפיסת יד אדם, ועתה הלא מבואר דברי הרמב"ם בפשיטות בה' ג' שם שכתב שפיר בטעם הלבינה שנאסרה אעפ"י שלא היה בה תפיסת ידי אדם ואף ישראל בעצמו לא היה אוסרה ואיך תועיל גילוי דעתו להעכו"ם ולזה אמר בטעמו שפיר שזקיפתה מעשה ור"ל ושפיר מיקרי יש בה תפיסת יד אדם והיה אוסרה בעצמו ולכן מועיל גילוי דעתו שיאסרה גם העכו"ם בהשתחויתו וכהנ"ל, — וכאמת כן מבואר ברש"י מ"ו בד"ה הוי מעשה וז"ל דאכתי איכא תפיסת יד אדם עכ"ל. ובהא א"ש כל רברוי שם דמשום שרוצה להשמיענו בכל הפרק ששני דינים אלו וכל הפרטים המסתעפים מהם והיינו דבעינן או שיהיה בו תפיסת ידי אדם מתחלתן או שיעשה בו מעשה אח"כ לשם ע"ז בין במחובר בין בתלוש. לזה עשה כלל בתחלת דבריו ואמר כל שאין בו תפיסת יד אדם ור"ל מתחלתן ולא עשהו אדם (ר"ל גם אח"כ) אעפ"י שנעבד ה"ז מותר בהנאה, ולא הוצרך להזכיר בדבריו שאין בו תפיסת יד אדם לע"ז משום דכיון דרבנן לא ילפי דתפיסת יד אדם אוסר אלא מאשריהם תשרפון דאיירי לדידהו באשרה שנטעה מתחלה לכן ממילא כל שלא נטעו מתחלה לכן מיקרי לדידהו אין בו תפיסת יד אדם וא"ש הכל לנכון בסעדר"ש, נמצא שמעינן מזה תלתן. א) דאין שום רבר נאסר משום נעבד אלא דאם היה תפיסת יד אדם בתחלה לשם ע"ז או שהיה בו מעשה לשם ע"ז לבסוף. ב) דע"י המעשה הוא שנחשב תפיסת יד אדם. ג) דהמעשה סגי במעשה כל דהוא ואף אם אינו נשתנה לא גופו ולא שמו כזקיפת לבינה דהמעשה לאו מצד עצמה הוא חשובה אלא מועלת רק להקרא בשם יש בו תפיסת יד אדם וכהנ"ל. ובהו יתורץ לן קושיא עצומה בגמ' נ"ט ופרץ על ר"י דאמר מים של רבים אין נאסרין הא דיחיד נאסרין ותיפוק ליה דהא מחוברין ניהו ואמר לא צריכא דתלשינהו גלא כו' ואסיק צריכה דטפחינהו בידו ע"כ, ולכאורה קשה כיון דאמר מתחלה דתלשינהו גלא הרי איירי בזה המקלחת וקמא קמא אזלי לה, וא"כ אם אמר ריחיד נאסרין הרי ע"כ כל הנזהר נאסרת, וא"כ מאי משני ל"צ דטפחינהו בידיה ור"ל דעשאן תלושים תאסרו רמה בכך שנאסרו מה שבידו והרי אלו הלכו להם מיד ואיך נאסרת כל הנזהר, ועוד דא"כ הרי פסקו פסיקא ליה להש"ס דלדבריה דמיא קא סגי ומאי מבעי לו לרבה מ"ד אי למיא דקמיה קא סגיד או לדבריה קא סגיד פשוט מר' יוחנן דלדבריה קא סגיד מדאמר מים של

ועתה לפי"ז יש לנו למידק ג"כ מזה דגם בתלוש בעינן תפיסת ידי אדם לע"ז דוקא ולא סגי במעשה שעשאה מתחלה בידיים כיון שלא עשאה מתחלה לשם ע"ז ודמיא ממש לאילן דבעינן שנטעה מתחילה לכן ודלא כדברי התוס' שכתבו בטעם האילן שהשרשה בקרקע מבטלת התפיסה, דאי ס"ד דבתלוש לא בעינן התפסה לשם ע"ז דוקא א"כ הדר קושיא לדוכתיה דהרי הכלים של אחז תפיסתן בידי אדם הוי מתחלתן וא"כ למה תלוי איסורן במעשה אע"כ כיון שלא היה התפיסה דמעיקרא לשם עכו"ם מיקריא לא היה בהן תפיסת ידי אדם ולכן שפיר לא אסרן חזקי' אלא משום שעשו בהן מעשה לשם ע"ז דהוי כתפיסת ידי אדם לשם ע"ז דאל"כ לא היה שום הכרח להש"ס לומר דרק ע"י המעשה אסרן דדילמא אף בלא היה בהן מעשה היה אוסרן משום דגזרו לאסור גם דבר שאינו שלו אלא ע"כ משום דלא מיקרי יש בו תפיסת ידי אדם ומדינא גם כן לא היה נאסר ואיך יגזור לאסור גם שאינו שלו אלא ע"כ משום שנעשה בהן מעשה דהוי כיש בו תפיסת ידי אדם ואם היה שלו היו נאסרין בתפיסת ידי אדם לכן גזרו לאסור גם ע"י מעשה גם בשאינו שלו, וכהנ"ל.

ועתה לפי"ז גם ישראל המשתחוה ללבינה שלו לא יוכל לאוסרה אלא א"כ זקפה ואז חשובה כמעשה והוי כיש בה תפיסת ידי אדם, וא"כ הלא קשה לכאורה למה אמר ר"י א"ר ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ולא השתחוה וכו' עכו"ם והשתחוה לה אסורה והלא גם ישראל בעצמו לא היה אוסרה אלא א"כ זקפה, אבל צ"ל דלרבנותא קאמר דאף לעכו"ם המשתחוה לה מהני זקיפת ישראל משום גילוי דעתא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ב שלמה תצו

במעין חדש שלא ראינו שם מעין אלא בעת ההשתחוואה ודאי סברת הפרישה נכונה היא מאד דחיישינן דלמא לא היה שם מעין כלל ויצרו דע"ו תקפו ופתחו בתחלה להשתחוות למימיו, ואף והרמב"ם דאמר מעיינות הנובעים לרבים איירי ודאי בכל מעיינות גם במעיינות הישנים הנובעים מכבר מ"מ אמר לרבים משום דבמעין של עצמו היה צריך להאריך ולחלק בין מעין ישן למעין חדש לכן לא פסקו ליה ואמר מעיינות הנובעים לרבים שכולל כל המעיינות בין ישנים בין חדשים, ובפרט שבא לשלול בזה גם המעין של יחיד אחר דאינו נאסר לדידיה לעולם גם במעשה משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו דלצעורי קא מכרין לכן אמר רק מעיינות הנובעים לרבים אינן נאסרין משום שאין בו תפיסת ידי אדם אבל בטפחינהו בידיה נאסר שפיר כדכתב בהל' ז', וכדכתבתי בקונטרסי הראשון.

ומה שחפס כת"ר עלי מלשונו של רשב"י דאמר מים של רבים אין נאסרין דמשמע קולא בא להשמיענו בשל רבים ולא חומרא דאל"ה היה לו לומר מים של רבים נאסרין והיינו מוקמינן ליה בעי' מעשה אין זה תפיסה כלל עלי ביישוב דעת הרמב"ם כי אנכי הכי קאמינא דהרמב"ם לפי שיטתו שפסק כר"ג ור"ע ור"י הוא מוכרח לפסוק הכי דשל רבים חמור משל יחיד ואף אם יהיה זה נגד דעת רשב"י כי הוא פסק כר"ג ור"ע ור"י אלא שאמרתי דר"ג ור"ע ור"י בעצמן הם יכולים לתרץ דברי רשב"י ולומר דלא פליגי עליהו כלל אלא דהוא אומר דבריו מפורש בלא מעשה ולכן הזכיר של רבים כדי לדייק מדבריו הא ע"י מעשה נאסרין שפיר דלא שייך בהו לצעורי קא מכרין, אבל בשל יחיד אין חילוק בין בלא מעשה לע"י מעשה דלעולם אין אדם אוסר דבר שאינו שלו בשל יחיד אחר דלצעורי קא מכרין ובשל עצמו לעולם הוא אוסר במעין חדש ולכן כיון שרצה לחלק בין בלא מעשה לע"י מעשה לכן אמר מים של רבים, ור"י לשיטתו הוא שפירש דבריו דאיירי רק ע"י מעשה וכדי לדייק מיניה דע"י מעשה נאסרין שפיר וכהנ"ל, ואף לדברי כת"ר הרי נוכל לומר הכי דלהכי אמר מים של רבים אין נאסרין כדי לדייק מיניה הא של עצמו נאסרין שפיר ואף שלא ראינו בו מעשה ובמעין חדש דחיישינן דלמא הוא פתחו וכדברי הפרישה. אבל היאך שנאמר ואף אם נאמר דע"כ רשב"י פליג על ר"ג ור"ע ור"י אין זה ענין כלל לפסק הרמב"ם ז"ל דאיהו פסק מפרש כר"ג ור"ע ור"י לכן הוא מוכרח בפסק שלו

רבים אין נאסרין הרי דיחיד נאסרין וכדפריך שם והאמר ר"י מים של רבים אין נאסרין ומאי משני שם ל"צ דנבעי מארעא הרי גם זה פשטינן שפיר מר' יוחנן דשל יחיד נאסרין שפיר.

אמנם לפי הנ"ל א"ש הכל דהא דטפחינהו בידו אינה מועלת למים שבידים לכד לעשותן תלושין אלא היא חשיבה מעשה בכל הנהר כדי להחשיבו ויש בו תפיסת יד אדם ושפיר נאסרת כל הנהר לכן פירש"י שם להדיא ח"ל הלכך יש בהן תפיסת יד אדם כו' וסתמא דגמ' ודאי ס"ל דלדברינה דמיא קאסגיד, אמנם על רבה לא יוכל לפרוך מסתמא דגמ' אלא מר' יונן ובדברי ר' יוחנן בעצמו אין הכרח דמיירי בנהר או במעין המקלח דדילמא איירי רק במים המכונסין בכור ולכן דיחיד נאסרין ולעולם למיא דקמיה קא סגיד, אבל סתמא דגמ' שם ודאי איירי גם בנדר המקלח וס"ל למילתא דפסיקא דלדברינה קא סגיד, ובהו א"ש בפשיטות מאד מה שפסק הרמב"ם בפ"ד מהל' איסורי מזבח דהמשתחוהו למעין הנובע בארצו דמימיו אסור לנסכים, דלדברינה קא סגיד משום דסתמא דגמ' הנ"ל הכי ס"ל וכהנ"ל, ומ"ש האיסור לנסכים ולא להדיט משום דהתם מיירי בלא טפחינהו בידיו ומ"מ קושית כת"ר על הפרישה מזה שאמר דבמעין שלו אנו חוששין דלמא פתחו בידים לשם עכו"ם ואסור גם להדיט לא ק"מ דהרי הרמב"ם דייק בלשונו מעין הנובע בארצו והאי לשון הנובע הלא הוא יתור לשון דאי בא להשמיענו רבותא דאעפ"י שנובע ומימיו מקלחין לתוך לא אמרינן דלמיא דקמיה קא סגיד וקמאי קמאי אזלי לה אלא אמרינן דלברינה קא סגיד לא הוצרך להשמיענו משום זה היתור לשון דנובע דהרי כל מעין נובע הוא וכדלא הוצרך רבה לומר בלשונו נובע אלא אמר מעין סתמא ועוד דלשון נובע לא משמע מידי שמקלח לתוך אלא נובע משרשו ואי דזהו בא להשמיענו היה לו לומר מעין המקלח בארצו ומהו לשון נובע דאמר, ואף דהגמ' אמרה ג"כ בלשונה ל"צ דנבעי מארעא הרי הגמ' לא זכר לשון מעין אבל הרמב"ם שזכר לשון מעין לא הוצרך לומר לשון הנובע כאשר לא זכרו גם רבה אלא עכ"ד ה"ק מעין הנובע מאז מארצו ור"ל שידענין שהוא מעין ישן ולכן לא מחזקינן אינשי ברשיעא למפריע וכיון שעתה בעת ההשתחוואה לא פתחו ולא עשה בו מעשה ואין בו תפיסת יד אדם לכן להדיט אינו נאסר ואינו נאסר אלא לנסכים בלבד. אבל

תעב בנין ח"ב ענינים שונים סימן ב שלמה

ואף שהוא נגד הסוגיא דע"ז דאזלי רק אליבא דר' יוחנן, וככל דברי הקודמין.

ומש"כ כת"ר דבשל רבים גם בלא טעם דשותפות לא שייך לצעורי קא מכוין דכי יוכל לצער לכל העולם דברי תימא הן ולמה לא יוכל לצער רק את העומדים סביבו ואף אם הם שנים או שלשה שרוצה לצער אותו אבל הטעם ברור כדכתבתי משום שותפות.

ומה שתפס עוד כת"ר עלי דע"כ ט"ס הוא בספרי הש"ס וצ"ל ל"צ דנבעי מארעי' לו יהיבנא לכת"ר דהכי הוא (אף שאין זה מוכרח לענ"ד די"ל דאדרכא להכי אמר מארעא ולא מארעי' כדי להורות דאירי רק בארעא דחברי' ובפרט לפי לשון הרמב"ם שכ' בארצו יש לגרוס הכי גם בגמ' ל"צ דנבעי בארעא ור"ל ולא לחוץ לארעא) ג"כ אין זה תפיסה כלל, וכדכתבתי בקונטרסי הראשון דרבה הלא אמר סתמא המשתחוה למעיין של רבים אין נאסרין ולזה משני לו ל"צ דנבעי מארעי' ר"ל לא אירי אלא בשל יחיד בין ידיה בין דחברי' והאי מארעי' קאי על המעיין שזכר רבה ולא על המשתחוה ור"ל דנבעי מארעי' של בעל המעיין לבד והמשתחוה ור"ל דנבעי מארעי' של בעל המעיין לבד והמשתחוה ודאי אין חילוק בין אם הוא הבעל המעיין בין אם הוא איש אחר, והוא פשוט, וכבר סרו כל תלונותיו מעלי בטוב טעם בס"ד.

ובכל זה אבוא להשתשע ביתר דבריו הק' כמה שכ' בעצמו ליישב דברי הרמב"ם דלכן נקט מעיינות הנובעים לרבים משום דככו"ע א"א להיות בהן לא תפיסת יד אדם ולא מעשה דטפחינהו בידו לא הרי מעשה דמעשה לא נקרא אלא אם נשתנה בשינוי השם בחפר בה בור דמעיקרא קרקע והשתא בור ובשחיטה דמעיקרא נקראת פר ושה ואחר שחיטה אינה נקראת לא פר ולא שה, ולכן גם המים שבידו לא נאסרו משום דלא נתכוין לזכות בהם ואינם שלו אבל בשל עצמו נאסרו המים שבידו ולא המים שבמעיין ובשל חבירו היחיד, פשיטא שלא נאסרו גם המים שבידו שאינם שלו ולכן גם עפר הקבר בסנהדרין מ"ז גבי ההוא מעשה דשקלו עפרא מקבר רוב ואמר שמואל יאות עבדין דקרקע עולם לא נאסרין, ותמהו המפרשים הא הקבר נעשה ע"י מעשה החפירה ובעשה מעשה נאסרת אף קרקע עולם, אבל הטעם דלא נאסר הוא משום דחפירת הקבר לא מיקרי מעשה דכיון דנסתם לא ניכר בו ההשתחוה וכתב ע"ז ופשוט הוא, אלו דברי כת"ר.

והנה לפי כל דברי הנ"ל שהקדמתי אין גם התחלה לכל דברים אלו, שהמעשה אינה מועלת מצד עצמה כלל אלא מועלת רק להחשיבהו ליש בו תפיסת יד אדם ולכן סגי במעשה כ"ד ולא בעינן זה לא שינוי מעשה בגוף הדבר ולא שינוי השם, אמנם מלבד כל דברי הקודמין נוראת נפלאתי על כת"ר איך העלים עיניו הברולחים מזקיפת לבניה שכ' הרמב"ם מפורש שזקיפתה מעשה אע"פ שאין בה לא שינוי מעשה ולא שינוי השם דמעיקרא לבניה והשתא לבניה. וכן בגמרא עכו"ם לא איבעי לחזקי' אלא בבועה אי זקיפתה מעשה או לא אבל בלבינה פשיטא ליה דהוי מעשה. וכן רש"י כתב זה מפורש הוי מעשה, דאכתי איכא תפיסת יד אדם ועוד דלדברי כת"ר הרי ע"כ מוכרח לומר בדטפחינהו בידו לאו מעשה הוא ולא תפיסת יד אדם מקרי דהרי הרמב"ם נתן טעם למעיינות הנובעים לרבים משום שאין בהם תפיסת ידי אדם, והרי רש"י כתב מפורש בדף נ"ט שם דטפחינהו כו' הלכך יש בהן תפיסת יד אדם, ועוד דלדברי כת"ר דגם של עצמו לא נאסר אלא המים שבידו והלא אמר מפורש רבה דבמעין קמאי קמאי אזלי ולא שייך לומר בהן איסור, ועוד בדף נ"ט דאמר הא דיחיד אסורי הלא מ"רי בנהר כדאמר דתלשינהו גלא ובודאי קמאי קמאי אזלי. ועוד דלדברי כת"ר לא אירי שם אלא בשל עצמו ולא בשל יחיד אחר וא"כ מאי אמר הא דיחיד נאסרין, היה לו לומר הא של עצמו נאסרין ומדאמר הא של יחיד ודאי כוננו גם ליחיד אחר דודאי מים של רבים בא לאפוקי בין של עצמו בין של יחיד אחר, וע"ז אמר דטפחינהו בידו ולכן אוסר גם שאינו שלו. ועוד דאמר כת"ר דמים של רבים גם מה שבידו, אינם נאסרין והרי הרמב"ם אמר בטעמו משום דאין בו תפיסת ידי אדם והרי המים שבידו אין לו תפיסת ידי אדם יותר מזה. ועיקר דבר כת"ר שאמר דמים של רבים אינו מכוין לזכות גם במה שבידו הוא תמוה דאיזה כוונה צריך לזה והרי כיון דשל רבים הם הרי כבר יש לו חלק בהן דמי לא אירי גם בשחפרו המעיין ממעות הקהל או מדמי הלישכה בזמן הבית שיש לכולם חלק בהו.

ועוד נפלאתי הפלא ופלא על מ"ש כת"ר דשחיטה עושה שינוי בשם דתו לא מקרי לא פר ולא שה והיאך העלים עיניו הברולחים מש"ס ערוכה יומא מ"ט ע"ב דפלוגתא דאמוראי הוא ואסיק ר"פ בדף נ' שם בעור ופרש ובשר דכו"ע לא פליגי דפר מיקרי כי פליגי בדם כו', וגם בדם פסק הרמב"ם בפ"ה מהל' עבודת

כמ"ש בדברי הקודמין דלא בעינן בזה לא שינוי מעשה בגוף הדבר ולא שינוי השם אלא מעשה כ"ד גם על גבי הדבר ההוא וכדיליף לה הש"ס מכלים דשם לא נעשה שום מעשה בגוף הכלים עצמו אלא תוך הכלים ואע"ג הכלים יחשוב גם זה עצמו ע"י מעשה, כי המעשה אינה נאסרת מצד עצמו אלא מחשיבה רק לתפיסת ידי אדם כו. ולכן גם בטפחינהו בידיו חשיב בזה תפיסת יד אדם ככל מימיו המעיין והנהר ואוסר עי"ז לכל המים בין של עצמו בין של רבים, וגם משמיענו הרמב"ם בה"ב שם שאמר נטלן בידו והשתחוה להן אסרן וקאי על מעיינות של רבים שזכר בה' א' ומגלי בזה דעתה דבהל' א' לא איירי בטפחינהו בידיו ולכן לא הוי בו תפיסת יד אדם כהו וככל הנ"ל. ואם יעלה ביד כת"ר ליישב ד"ק יודיעני נא והיה זה שלום, ועיין בספרי ז"ו משנה כהל' עכו"ם מה שכתבתי בזה יותר.

ידידו ד"ש באה"ר, ז"ו טו"ב

יוהכ"פ דמיקרי פר, יעו"ש. וגם שה מיקרי גם לאחר שחיטה ופסח שאני דכתיב ביה מהיות משה מחיותה דשה כדאמר ביומא שם. וכן בכבורות י"ב דתנן אין פודין בשחיטה לילף התם מפסח ופירש"י שם ולא שחוט דבעינן שחיטה לשם פסח ע"כ וכוונתו ודאי ג"כ ע"כ להא דמהיות משה מחיותה דשה. וכהנ"ל. אבל בלא"ה גם שחוט מקרי שם. וגם זה אמר רק בן כבג הוא אבל רבנן פליגי עליו וס"ל דלא ילפינן מפסח, וכת"ר ציין לדברי התוס' ב"ק ע"ו עיינתי שם וראיתי דשם בע"ב כתבו התוס' ג"כ מפורש הכי דגם שחוטא מיקרי פר ושה והביאו להא דיומא הנ"ל.

גם מ"ש כת"ר דגם קבר לא מיקרי מעשה הוא דברי תימא מאד, אבל העיקר הוא דשם איירי שלקחו העפר מכותל הקבר שלא נעשה בו מעשה מאומה וכמ"ש גם כת"ר בתחלה. — אמנם העיקר ככל זה הוא

סימן ג

אין מבטלין איסור לכתחילה

הצריך ביטול מיקרי מבטל איסור וא"ל התם נמי הא מבטלו אדעתא שיוכל לבשלו בקדרה אחת ולבשלו בקדרה אחת צריך ביטול בס' וא"כ גם התם מיקרי מבטל איסור דהא נהנה בכיטולו. אבל איני יודע מה קשה לו בדי' הפר"ח דהא דבריו ז"ל פשוט וברור בלי שום דוחק דשאני יבש כיבש שנתבטל ברוב מין כמינו כבר נעשה הכל היתר מה"ת אף לבשלו בקדרה אחת דמה"ת מין כמינו בטל ברוב אף לח בלח רק דמדרי' אמרי' דחזור וניעור אם בא לבשולן בקדירה אחת וגם בזה אינו מוסכם להלכה דהרשב"א הוא דס"ל כן דחזור וניעור וכן פסק המחבר ביו"ד בס"ס ק"ט אבל הרא"ש ז"ל סוכר דמאחר שנתבטל ההיתר ברוב בעודו יבש נהפך האיסור להיתר ומותר לבשלו בקדרה אחת אף בלא ביטול בס' וכן פסק הרמ"א בהגה שם דבמקום הפסד יש לסמוך על דברי המקילין להיתר והלכך אף לדעת הרשב"א דצריך ביטול בס' מ"מ לא עדיף מאיסור דרכנן שכבר נתערב ברוב ואין בהיתר כדי לבטלו דסוכר הרשב"א בעצמו בתו"ה דמותר להוסיף עד ס' ולבטלו וכמו שכ' המחבר בס' צ"ט סעיף ו' והוא מד' הטור בשם הרשב"א ואף דשם אינו מתיר רק באיסור דרבנן

אמרתי לכתוב למר [בעל השד"ח] נ"י איזה גרגרים שעלו על רעיוני כעת עיוני בספרו וזה החלי בע"ה וראשון לציון ראיתי למר נ"י בראש ספרו שהאריך למעניתו בדין דאין מבטלין איסור לכתחלה ואסף כל מחנות הקדושים גאוני קדמאי וכתראי המדברים בדין זה כל רז לא אניס ל' בדכריהם ז"ל והוציא מהם סולת מנופה ב"ג נפה כמה חילוקי דינים בזה וכמעט שלא הניח מקום להתגדר בו זולת מה שראיתי להדר"ג נ"י דמתקשה בדי' הפר"ח באו"ח סי' תנ"ג שהוציא מלשון הטור שם דאם מתכוין לבטל החמץ אסור ואף דעדיין היתר הוא ולא דמי ליבש כיבש שנתבטל חד כתרי ורוצה לבשולם בקדרה אחת שמותר להרכות עד ס' דשאני גבי חמץ שרוצה לבטל כדי שיהיה מותר לאכול בפסח הרי הוא כמבטל איסור לכתחלה וכתב כת"ר נ"י שאינו מבין מה בין זה ליבש כיבש שנתבטל בששים ומה שהביא לתרץ בשם ס' קהל יהודה דהתם יכול לבשלו בכ' קדרות אינו נכון לענ"ד דמה בכך דיכול לבשלו בכ' קדרות הא גבי חמץ נמי יכול לאכול בהיתר גם בלא ביטול והיינו אם יאכל קודם הפסח ומ"מ כיון דהוא רוצה לאכלו בפסח בזמן איסור

וגם מה שתמה מר נ"י על הרב אפי זוטרי מה שמחלק בין תערובת יבש כיבש לתערובת לח בלח לענ"ד דברי הרב הנ"ל יש להם מקום עפ"י דברי הגאון בעל נוב"י ז"ל מהד"ת בח' יו"ד סי' מ"ה שהעלה שם דלכטל יבש כיבש לד"ה הוא איסור תורה דדעת הסוכרים דאינו אלא מדרבנן למדו כן מזרוע בשלה וא"כ אין לנו אלא בתערובת לח בלח דאין האיסור עומד בפני עצמו רק הוא מעורב בהיתר ואינו עומד להכירו לעולם דומיא דזרוע בשלה דאין שם רק תערובת טעמו של איסור אבל יבש כיבש דאם יבא אליהו ויאמר דזה האיסור הרי יחזור לאיסורו אין סברא כלל דיהי' מותר לכטל מה"ת לכתחלה ועפ"י הנחה זו דברי האפי זוטרי מאירין ונכונים דביבש כיבש דהוא איסור תורה ובאיסור תורה לא שייך לחלק בין זמן היתר לזמן איסור דמ"מ הא רוצה לכטל ולהנות ממנו בזמן איסור אבל לח בלח כיון דאינו אלא מדרבנן ובטיל דהטעם דאסרו רבנן לכטל איסור משום דחשו חכמים דשמא ישהה האיסור בכיתו כדי לכטלו ויבא לידי תקלה וכמו דאסרו להשהות ספק טרפה י"ב חדש מחשש תקלה וכן כל איסורי הנאה דתנן במתני' דסוף תמורה דצריכין קבורה ודאי אינו אלא מדרבנן משום חשש תקלה אצרכינהו רבנן קבורה דהיכן מציינו בתורה זכוח ושאר איסורי הנאה דצריכין קבורה וכן מפורש בתוס' דע"ג ד' ס"ב ע"ב ד"ה ולקברינהו דכל חיוב קבורה באיסורי הנאה הוא משום חשש תקלה (אמר המחבר עיין לקמן באות ל"ח בר"ה ומה שאיסורי הנאה) וכן מה שגזרו דגידולי תרומה תרומה הוא ג"כ מחשש תקלה וכמו שמבואר בשבת ד' י"ז ע"ב [וע"ע היטב בתוס' כ"ק ד' קט"ו ד"ה אתין] וא"כ זה לא שייך רק כשמבטלו בזמן איסור אבל בזמן היתר מה תקלה שייך אז ולפ"ז אפי' נימא דחמץ שמו עליו מ"מ לענין איסור ביטול אינו מעלה ומוריד ואף דשם איסור עליו מ"מ הא לא שייך תקלה קודם הפסח ואף דנר' דהאפי זוטרי לא כיון לזה דהא מסיים הטעם דבלח מעורב יפה מ"מ חילוקו אמת ונכון מטעם שכתבתי. ואכן מש"כ האפי זוטרי בד' הרשב"א כן דבלח בלח מודה זה ודאי ליתא לפי הטעם שכתבתי דהא הרשב"א איירי לענין חטים מבוקעות דצריך לטחון אותם ולעשותם קמח ולאחר שנעשו קמח הרי א"א להוציא האיסור מההיתר ואף אם יבא אליהו ויאמר דזה קמח הנעשה מחיטי חמץ מ"מ א"א לבררן ואף לדעת הסוכרים דקמח בקמח מיקרי יבש כיבש מ"מ לענין זה מיקרי לח דהא בקמח לא שייך סברת הנו"ב כלל ודו"ק:

שנתערב בהיתר כדי לכטלו שאני התם דתחילת התערובת היה לח בלח ולא הי' ס' דכוותה באיסור דאורייתא כודאי אסור להוסיף דהא אף לאחר התערובת עדיין אסור הוא מדרבנן מיהת אבל כנתערב יבש כיבש דעכשיו היתר גמור הוא ואף לאחר שיתבשל בקדרה אחת לא יהי' רק איסור דרבנן כודאי מותר לכטל אבל לערב חמץ קודם הפסח דכלא ביטול איכא איסור כרת אם יאכלנו בפסח כודאי מיקרי מבטל איסור דהא כפסח הוא דבר אסור ואף דעכשיו הוא היתר מ"מ הוא מבטלו כדי לאכלו בפסח ומיהו יש להוציא משם דחמץ נוקשה דרבנן כודאי מותר לכטל בס' קודם הפסח דבחמץ נוקשה דרבנן קודם הפסח הוא ממש כמו יבש כיבש שנתבטל חד בתרי וק"ל. וגם דנתערב ממילא חמץ חד בתרי יבש כיבש קודם הפסח מ"מ אסור להוסיף עד ס' כדי שיהי' מותר לבשלו בקדרה אחת כפסח דהא חמץ כמצה הוי מין בשאינו מינו ואם יבשלם בקדרה אחת יהי' איסור דאורייתא דהא מין בשא"מ צריך ס' אף כיבש מדרבנן מחמת גזירה דשמא יבשלם ויתן טעם הרי אם מבשלין באחת אסור מה"ת ואף שכבר נתבטל כרוב בעודו יבש ומיהו אין נ"מ בזה דהא בלא"ה לא מהני כיטול ליבש כיבש קודם הפסח דהא קי"ל דביבש כיבש חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו.

ובאמת שאיני מבין מה דנחלקו האחרונים בדין אם מותר לכטל חמץ בס' קודם הפסח דהא בלא"ה לא שייך כיטול דהא הוה דשל"מ דהרי יכול לאכלו קודם הפסח והיאך יהי' מועיל הביטול לאכלו כפסח והא דעת הר"ן בנדרים ד' נ"ח ע"א דמה דתנן בשביעית דשביעית אוסרת כל שהוא כמינה לבעור דר"ל דצריך לאכלה קודם זמן הביעור ולא מהני הביטול לאוכלו גם לאחר זמן הביעור משום דמיקרי דשיל"מ דהא יכול לאכלו מקודם ודלא כפרש"י שם וא"כ חמץ לפני הפסח נמי יכול לאוכלו לפני הפסח ואולי דמיירי לענין לכטל בס' מין בשא"מ דכטיל בס' גם בדבר שיש לו מתירין. או דמיירו אם עבר והשהה אותו עד שהגיע הפסח אם מהני הביטול שביטול קודם הפסח. ועוד נ"ל לומר דדוקא בשביעית דגם עכשיו מיקרי איסור לענין סחורה ושאר קדושת שביעית אבל בחמץ קודם הפסח לא שייך לקרותו דשיל"מ דכדבר של היתר לא שייך לקרותו דשל"מ ובוה נתיישב מה שתמה על הר"ן בתשובה כחטין מבוקעות שסותר לדברי הר"ן בנדרים הנ"ל ובשו"ת נו"ב מה"ת ביו"ד בסי' נ"ג בהגהת בנו דחה ליישב:

מעמיד ולא מהני ס' דאיסור מעמיד אינו אלא אם מעמיד בדבר שכבר אסור וכמו שמבואר שם בשו"ע ובלא"ה הא שם אינו אלא כו"ח דרבנן דהא אינו אלא דרך בישול ובאיסור דר' הא מותר לבטל לכתחילה היכא דמקלי קלי איסורא והכא הוי כמקלי קלי איסורי דעור הקיבה נאבד וכלה לגמרי בתוך הגבינות ומיהו אין זה ברור כ"כ וצ"ע בזה:

ולענין מה שהביא שם בשם הישועות יעקב
 דבאיסורי הנאה אסור לבטל מה"ת לד"ה תמהתי שלא העיר כת"ר מ"ש המ"ל ז"ל בהלכות מעילה שהביא כת"ר בעצמו ד' ד' ע"א דהוא חולק ע"ז דהרי התם מיירי בציפורי עיר הנדחת דאסורין בהנאה ובזה לד"ה אסור מה"ת לבטל ומה ראייה מייתי מזה המ"ל לדעת הסוכרים דאסור לבטל מה"ת גם באיסורי מאכלות. וגם מוכח דלא ס"ל סברת הנו"כ דביבש ביבש אסור מה"ת דהא התם יבש ביבש הוא ואפשר להכיר האיסור ומיהו בעיקר דברי המ"ל אינו מוכן לי לא קושייתו ולא תירוצו דמה ענין זה למבטל איסור הא אין כונתו לבטל רק לקיים מצות שילוח וגם מי ימר דיתבטל ויתערב בין צפרים אחרים כשרים וגם הקושייא אינו מוכן כלל דהא איכא חשש תקלה דימצא אותו אדם כשהוא בעצמו בלא תערובת כלל ויאכלנו. וגם בלא"ה לא קשייא דעיקר כונת הגמ' דאף דמותר לבטל איסור מה"ת מ"מ אין סברא דהתורה תצוה זה למ"ע לעשות מצוה שיבוא בזה תקלה לאחרים דהא כתוב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותי שלום ואין סברא כלל דהתורה תצוה מצוה שיוכל לבא מזה תקלת עבירה וכעין זה כתבתי מכבר לכת"ר נ"י במה שמקשה הש"ס בפסחים ד' ק"ט דהיכי מתקני רבנן מילתא דאתי בה לידי סכנה ואף דשלוחי מצוה אינן ניזוקין וכמו שהקשה כת"ר בספרו הבהיר מכתב לחזקיא וכתבתי ליישב דאף דכונת הגמ' להקשות דנהי דלאחר שתקנו רבנן ד' כוסות לא יבא לידי סכנה אבל הקושייא על חז"ל איך הטילו מצוה שיכול לבא לידי סכנה וזה ברור עכ"ל יצ"ו:

ובדברי אלה אשר כתבתי דאם הוא דרבנן עיקר הטעם הוא משום תקלה עולה לנו טעם נכון ג"כ למש"כ מר נ"י שם אות ג' בשם הפמ"ג דהא דכ' המרדכי דמשו"ה מותר לערב סכך פסול בסכך כשר לכתחילה היינו משום דס"ל דהוא איסור דרבנן ולכן לא אסרו אלא באיסורי מאכלות ואיסורי הנאה אבל לא בפסולי מצוה אבל למ"ד דהוא דאורייתא אין חילוק בין איסור לפסול וכן משמע כאמת מלשון המרדכי שם וכמו שמדייק מר מלשונו. ולכאורה צריך להבין דמ"ש דלא גזרו גם בפסולי מצוה דמה לי איסור לאו או איסור עשה ועוד דהא אפילו באיסור דרבנן קי"ל דאסור לבטל או להוסיף אבל לפי מש"כ אתי שפיר דגבי סכך פסול לא שייך כלל חשש תקלה. מיהו מד' המרדכי שכ' הטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו משמע דלאו משום חשש תקלה רק דגזרו רבנן שלא יהנה מן האיסור אך לפ"ז יצא לנו דין חדש דדבר שאינו ראוי לאכילה כגון גיד הנשה שנחתך לחתיכות דקות יהא מותר לבטלו בס' או ברוב וכן להיפך באתרוג של ערלה יהא אסור לבטלו כדי לצאת בו ידי מצוה דהא באתרוג שייך שפיר חשש תקלה ובאסיפת דינים במערכת ד' מתיים ס"י י"ג הביא מר ד' הסמ"ג דאסור משום שמא יאמרו דמבטלין איסור לכתחילה לאכילה ולפי מש"כ בלא"ה אסור וצ"ע בזה וכן יהא מותר לכתחילה לערב חלב בתוך מרק של בשר ולבטלו בס' דהא חלב היתר הוא ולא שייך חשש תקלה. ובהגהותי על היו"ד הנדפס ביו"ד החדשים ד' ראם הנדפס בתוך ביאור מטה יהונתן בס"י פ"ז כתבתי ליישב בזה תמיהת המהרש"א בחולין ד' קט"ז ע"ב כהא דאמרינן שם דאין מעמיד בעור קיבת נבלה והקשה המהרש"א ז"ל דמאי אירייא עור קיבת נבילה ואפי' בעור קיבת כשרה אסור לכתחיל' מצד איסור בכ"ח וכה"ג הקשו התוס' שם בעמוד א' ד"ה המעמיד ותירוצם שם לא שייך הכא ואמנם אם נאמר דמותר לערב לכתחיל' טעם חלב בבשר אם יש ס' י"ל דמירי הכא אם יש ס' בגבינות כנגד עור הקיבה דמצד איסור כו"ח הוי שרי אבל אם הוי עור של נבילה אסור מטעם

סימן ד

בסוגיא דאי עביד לא מהני

דאורייתא מכ"מ הוי גט עכ"ל התוס', למה לא אמרינן בזה אי עביד לא מהני, אלא ע"כ מטעם דאף אם נימא דלא מהני לא יתוקן העבירה א"כ בזה לא אמר רבא דלא אהני עכ"ל הגאון הנ"ל. והנה לא זכיתי להבין דבריו הקדושים והנה אציג דברי התוס' וז"ל מדאורייתא ליכא איסורא וכו', ואפילו הוי הכא איסורא דאורייתא מ"מ הוי גט כדאמרינן לעיל כתבו על איסורי הנאה כשר אע"ג דאסור לכתוב דהא מתהני באיסורא הנאה עכ"ל. והנה הרי דברי התוס' עצמם נסתרים לזה דהא דימו כתיבת הגט על כתובת קעקע לכתוב על איסורי הנאה, והרי שם כאשר לא יהי יתוקן העבירה דהא כל האיסור היא דקא מתהני. והנה הנראה על זה הא בגט כאשר לא יתהני גיטא, לא קא מתהני מזה כלל, וליכא איסורא דמתהני באיסורי הנאה וא"כ הרי דברי התוס' סותרים לדברי מהרי"ט. אך באמת קשי' לי טובא על דברי גאון הנ"ל וגם דברי התוס' צ"ע דהאיך יבוא כתיבת גט על איסורי הנאה בגדר אי עביד לא מהני, הרי דברי הגמרא בעמוד הקודם אמר רב חסדא יכילנא למפסיל ליה לכולהו גיטא דעלמא אמר ליה רבא מ"ט אילימא משום דכתיב וכתב והכא איהי קא כתבה ליה ודילמא אקני' אקני' ליה כדן אלא משום דכתיב ונתן והכא לא יהיב לה מידי דילמא נתינות בגט היא תדע דשלחו מתם כתבו גט על איסורי הנאה כשר (ועי' בתוס' ד"ה ונתן ע"ש ובשבת כ"ה ע"ב ד"ה תתן), הרי דאם ה' צריך נתינה ליתן דבר השוה פרוטה לא היתה מתגרשת בזה, אך כאן בעבור כי לא צריכנא ליתנה כלל דהוא יכול לכתוב על עלה של זית דדבר זה הפקר לכל, והנה הא איסורי הנאה לא שייך כ"א על דבר השוה פרוטה, וא"כ לא משיך שייך לגט כלל, דהרי הגט לא צריך נתינה כלל כ"א כריתות בעין ולא דבר השוה פרוטה, ואם לא צריך לא לאקנוי' ניהלי' דהא באיסורי הנאה ליכא קנין כלל כמו שכתוב בנוב"י לענין קונה חמץ בפסח אי דלאו דרכתה התורה שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו כן כתבו הרבה מהמחברים כי לא אפשר לחול קנין באיסורי הנאה. אך דקשה לי מאליל של עכו"ם דיש קנין לישראל דלא להוי ביטול. וכיותר אני תמה להמגיה למשנה למלך פ"ה מהלכ' אישות ה"ז וז"ל ותיקשה דר"פ המביא תינא דף כ' אמרינן כתבו גט על איסורי

סוואל יום ג' מנחם אב כתר לפ"ק

שפעת שלום לכבוד הרב המאור הגדול חריף ובקי סיני ועוקר הרים צנא מלא ספרי כש"ת מו"ה שלמה הכהן נ"י, אב"ד דק"ק אניקאלע סמוך לעיר הבירה ווילנא.

אחדשה"ט ושלום תורתו.

הנה כלתה נפשי וגם חשקה להראות דברי לידידי כי אזכור ימים אשר פה אל פה שעשעני נועם דברותיו אלי. לכן עתה ירצה גם כי בגליון מה אבא, וירוח צמאוני להשיבני על שאלתי אלה ואבטח כי לא ימנע ממני להושיבני ע"י המוכ"ז.

הן זאת אשר הביאני הלום לעמוד לפני כבודו להשיג מענה ע"ד.

הנה מה רבו המבוכה הגדולה בין גאוני קדמאי בענין כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או לאו, הלא המ"ל והנודע ביהודא והגרע"א ונלפלא ה' בעיני על הגאון מהר"י העליר ז"ל דכתב בעמודי אור סי' ס"א לתרץ דעת הרמב"ם ז"ל מסיים אן קי"ל כרבא דאף דלא אהני מעשיו לקי עכ"ל. ועיין ברמב"ם פ"ו מהלכות בכורות ה"ח דכתב הלח"מ בדעת הרמב"ם ז"ל כאכ"י. וביותר דהגאון הנ"ל בעצמו כתב סי' קט"ז דמחלוקת אב"י ורבא תלוי בפלוגתא דר' יאשי' ור' יונתן, וע"כ דאם תלוי הפלוגתא זה בזה לא פסקינן כרבא כאשר תעיין בכית מאיר בצורת הבית ע"ש ובשו"ת הגרע"א ז"ל. והנה גם אנכי כתבתי כמה מילתא מעליותא בעו"ה בקו"נ להוכיח דהלכה כרבא. אך לא רציתי להעתיק קעת בדברים הנוגעים להלכה רק להבין דברי הגאונים.

הנה הגרע"א ז"ל כתב בפו"כ סי' קכ"ט הביא ראי' לסברת מהרי"ט ז"ל דרבא לא אמר דאי עביד לא מהני אלא היכא דעי"ז יתקן העבירה כאשר לא יהני מעשיו בזה אמר רבא דלא אהני, אבל אף אם אמרינן דלא אהני בכל זה לא יתקן העבירה כגון שחיטה בשבת בזה לא אמר רבא דלא אהני. [אף גם בשחיטות שבת י"ל דיתקן עבירה כאשר לא תהני מעשיו דתהוי מקלקל ודוק]. והנה הגאון הנ"ל הביא ראי' מתוס' גיטין דף כ' ע"ב ד"ה כתובת קעקע וז"ל אפילו הוי איסורא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ד שלמה תפג

הנאה כשר ואם כדברי הרב המחבר כי היכי דהמקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת לפי שאסור להנות ה"נ ה"י לן למימר דאם כתב גט על איסורי הנאה דאינה מגורשת שכן נהנה עכ"ל המל"מ. ולדידי המך לא זכיתי להכין דבריו אף כי יפה חילו של המגיה למל"מ מכל זה תורה היא האיך אפשר לאדמוי כתיבת גט על איסורי הנאה לקדושין, דהרי בקדושין צריך שיהיה פרוטה ואין באיסורי הנאה פרוטה, ואף כי לבית הילל דסגי בפרוטה היא משום דגמרה דעתה לאקדושי בפרוטה הלא צריך דבר השוה, וכן לענין גירושין אם ה"י צריך נתינה בגט דבר השוה פרוטה לא היתה מתגרשת באיסורי הנאה, אך כיון דלא צריך נתינה מטעם דכריתות בעינן א"כ למה לא להי גיטא כיון דלא צריך נתינה.

רמז שכתב כי דעת הרשב"א דהנאת הגוף כהדי הנאת מצוה אסור טעות הדפוס היא, דהרי דעת הרשב"א אף כי הנאת הגוף כהדי המצוה מותר, ועל מעיין בימות החמה תירץ משום דיש הנאה לאחר המצוה, וכן הביא המעשה רוקח דעת הרשב"א והמאירי להיפוך אלא טעות הדפוס היא.

וי"ש לי דברים הרכה בזה אך אין כעת להאריך כי לא כאתי בכתובים עד הנה עם כבוד תורתו, וכפרט כי לכבודו יספיק הקיצור, וד' יאיר עיני להבין דברי רבותינו הגאונים אשר בארץ אשר מפיהם אנו חיים.

ממני הצעיר ממשפחת האפרתים איעזר בהרב בן ציון ג"י (מח"ס אבן ציון על כללי הש"ס).

הנה כעת עיקר למודי כמס' זבחים ואמרת ארשום בקיצור נמרץ איזה צ"ע אשר רשמתי בשעת למודי.

זבחים דף ב' ע"ב הא סתמא וכו', אלא מהא לשם ששה וכו'. והנה בפ"י המשניות הביא ממתניתן כל זבחים והרי הגמרא אדחי רא"י זה וצריך עיון.

דף ו' ע"א. ועיין בתוס' ד"ה אחד מימר ואין שנים ממירין ע"ש בסוף הדיבור. וקשה למה להביאה מדיוק דהלא משנה מפורשת כמנחות דף צ"ב ע"א, והנה הארכת בזה אך לא צריך כאן להאריך כי מעט מהדברים אשר כתבתי מצאתי כזאת ע"כ לא רציתי להאריך פה.

ח' ע"ב, כגמרא. חטאת דעכו"ם דשמיעת קול וכו'. והנך כולהי איתא כמה הצד וכו'. ועיין ברש"י ובהוריות דף ח' וט' דיש נ"מ בין אנשים לכהן המשיח ולנשיא א"כ יש לפרוך על מה הצד וצ"ע.

י"ד ע"ב. וצריכו וכו'. עיין בגיטין דף ע' ע"ב ע"ש וצ"ע דלא שייך הצריכתא.

ט"ו. בתוס' ד"ה איתא. דיושב וכו'. וצ"ע דהא ילפינן מיושב ת"ח.

ט"ז ע"א. בתוס' ד"ה מה לדישב. ועיין בתומים ס"י י"ז דלא הביא מתוס' זה למה להביא מרחוק לחמו. ממני הנ"ל.

הנאה כשר ואם כדברי הרב המחבר כי היכי דהמקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת לפי שאסור להנות ה"נ ה"י לן למימר דאם כתב גט על איסורי הנאה דאינה מגורשת שכן נהנה עכ"ל המל"מ. ולדידי המך לא זכיתי להכין דבריו אף כי יפה חילו של המגיה למל"מ מכל זה תורה היא האיך אפשר לאדמוי כתיבת גט על איסורי הנאה לקדושין, דהרי בקדושין צריך שיהיה פרוטה ואין באיסורי הנאה פרוטה, ואף כי לבית הילל דסגי בפרוטה היא משום דגמרה דעתה לאקדושי בפרוטה הלא צריך דבר השוה, וכן לענין גירושין אם ה"י צריך נתינה בגט דבר השוה פרוטה לא היתה מתגרשת באיסורי הנאה, אך כיון דלא צריך נתינה מטעם דכריתות בעינן א"כ למה לא להי גיטא כיון דלא צריך נתינה.

ואם כי יש לדמות כתב גט על איסורי הנאה לכאורה לכתב שטר קדושין לקדש את האשה דגם כזה לא צריך שיהיה פרוטה. והנה יש בזה מחלוקת האחרונים אם מקודשת אם כתב על איסורי הנאה כס' ל"ב, וא"כ צריך לחלק מדוע ליכא פלוגתא גם בגירש את האשה על איסורי הנאה. ומכל זה אף דכתרווייהו לא צריך לי דבר השוה פרוטה מכ"ז יש לחלק כי בקידושין צריך נתינה לקנין כדי להקנות את האשה אף כי לא צריך דבר השוה פרוטה מכל זה קנין צריך ואין באיסורי הנאה קנין כמו שהבאתי דברי הנוכ"י. אבל בגט לא צריך קנין כ"א כריתות וכריתות סגי בדבר אשר יכול עלי' לכתוב ולא קנין הוא [ועיין בתוספתא פ' משילך דף ל"ח ובגיטין דף ע"ז ע"ב בתוס' ד"ה ותזיל איהו ותיחד וכו'. ע"ש]. וגם בקדושין צריך דעתה וידעינן כי אין בדעתה על שטר של איסור הנאה אבל בגט לא בעינן דעתה ודוק.

וגם מה שכתב הגאון הנ"ל והביא רא"י מדברי הרמב"ם ז"ל מה שופר גם לא זכיתי להבין דבריו דהא ליכא בשמיעת קול שום הנאת הגוף, ועיקר המצוה הרי השמיעה דהא אפילו התוקע לעצמו אם לא שמע לא יצא כמו שכתב הרמב"ם בשו"ת פאר הדור והובא בלחם משנה ה"א וכן כתב הרא"ש ובשמיעת קול שופר ליכא הנאת הגוף כמו שכתב הט"ז סי' תקפ"ו ס"ק ד', ואף כי יש אנשים שנהנין בתקיעת שופר והרי כמה אשר מקיים המצוה ליכא הנאת הגוף דהא רוב בני אדם לא נהנין בשמיעות קול שופר, ואף כי לדעת הר"ן דהנאת הגוף כהדי הנאת המצוה אסור מכ"ז לא דמי, דהנאת הגוף כהדי הנאת מצוה אסור היינו באי אפשר לקיים המצוה כי אם אשר בזה נהנה הנאת הגוף, אבל התוקע

תשובת רבינו

ב"ה היום ה' אלול כתר לפ"ק וילנא.
 לשמוע בקול שופר ברית שלומי לא תופר נכתב ויחתם בספר בזמן
 יתקע בשופר ה"ה כבוד ידידי וחביבי רעי ואהובי מחמד נפשי —
 ולבבי — ליש ולביא — כמלחמתה של תורה ה"ה האברך החתן
 המופלג ובקי בגמרא ובספרים — זך הרעיון ובעל סברא כמשפט
 ד' ישרים ידיו רב לו לעיין ולפלפל בפלפולא של תורה ולהעלות
 מרגניתא טבא דמי לפרצידיא דתותי קלא כיון הנכט נבט כבוד כמר
אליעזר אפרתי נ"י, יהי ה' עמו ויגדל שכלו וכחו וחילו באורייתא
 למעלה למעלה ליתן לו ד' בית נאמן ומקום מנוחה לעסוק בתורה
 מתוך הרחבת הדעת ודעת מיושבת ואי"ה לאילנא רבא יתעבד
 אכ"ר.

מכתבו אלי שמיום א' ג' מנחם קבלתי לנכון תיכף
 אחר ת"כ. אמנם אז לא הי' ביכולתי להשיבו
 מפני גודל הטרדה והצער שאירע לי ר"ל שנאכד ממני
 ביום ה' כ"ח מ"א ילדה קטנה בת י"ד שנים תנצב"ה ד'
 יגדור פרצותי ופרצות עמו ישראל וירחם עלי אכ"ר
 וינחם אותי בתוך שאר אבלי ציון וירושלים אמן. ולכן
 נתאחר עד כה ועדיין מחשבותי אינם אתי כפעם בפעם.
 אך מחמת שלא רציתי להתאחר עוד הוכרחתי לעיין
 קצת בדבריו להשיבהו בקיצור מופלג כפי מה שיעלה
 אתי כמושכל ראשון וגם בספרים אין אני מעיין כלל רק
 אני כותב כפי מה שיעלה ברעיוני וזה החלי בעז"ה.

מה שעמד כבוד מעלתו על הגאון מהרע"א ז"ל
 (בכתבים ופסקים) שהביא רא"י מתוס' גיטין דף ק'
 ע"ב כשיטות מהרי"ט דס"ל היכא דא"א לתקן לא
 אמרינן דאי עביד לא מהני ומש"ה בגט בכתובת קעקע
 ואף דעבר איסור דאורייתא כשר הגט משום דאיסורא
 דעבד עבר וא"א לתקן עוד. ותמהת דהא מהרא"י שהביא
 התוס' מגט על איסורי הנאה דכשר יש ללמוד דאף
 במקום דאפשר לתקן האיסור לא"א דלא מהני והיכי
 מייתי רא"י מיניה הגרע"א לשיטת מהרי"ט. לא כן ידמה
 אנכי כי במחכ"ת לא דקדקת יפה בזה, דהנה באמת
 התוס' לא כווננו בקושייתם מהך דרבא דכל מילתא וכו',
 אלא דהוה קשה להו כיון דאיכא איסורא בזה למה הגט
 כשר, והוה ס"ד דגט דנעשה באיסור פסול הגט, והלכך
 חתרו בתחילה לומר דאין כאן אלא איסורא דרבנן
 והאריכו בזה קצת, והדר כתבו דאפשר דאף דאיכא
 איסורא דאורייתא מ"מ כשר הגט דגט שנעשה באיסור
 מ"מ כשר, והביאו רא"י ברורה לזה מגט על איסורי
 הנאה, אבל לא עלה בדעתם מהך דרבא בתמורה, אמנם
 הגאון רע"א ז"ל המציא קושי' זו דמ"מ תיקשי מהך
 דרבא ולכן הכריח מזה כשיטות מהרי"ט, אמנם פשוט

דמגט על איסורי הנאה לא קשה כלל מהא דרבא דהתם
 דאף דאיכא איסורא דנהנה מאיסורי הנאה הא ודאי אינו
 איסורא מדרבנן דשלא כדרך הנאתו היא, דאין לך שלא
 כדרך הנאתו יותר מזה דהא הנייר אינו עומד כלל דווקא
 ליכתוב עליי גט ואין זה עיקר הנאתו, וכדרבנן לא אמר
 הכי ולא מהני דלא אמר אלא כל מילתא דאמר רחמנא
 ולא כל מילתא דאמר רבנן, ותדע דהגאון רע"א ז"ל לא
 הביא רא"י אלא מלשון התוס' דהוי איסורא דאורייתא
 ולא הביא רא"י מהגמרא גופי' ודוק. ואף דבכתובות פ'
 האשה שנפלו דף פ"א ע"ב אמרינן גם באיסור דרבנן
 דהשת' דאמר רבנן לא לזבון אם זבין הוי זבין (ועיין בט"ז
 ח"מ ס"י ר"ח), מ"מ אינו ענין לנידון רידן כלל. דהתם
 באותו הדבר בעצמו שעבר על תקנת חכמים קנסוהו
 דלא להני מעשיו דאל"כ מאי הועילו חכמים בתקנתן,
 (ומצאתי שהגאון ר' יצחק אייזיק ז"ל בבנין עולם כתב
 ג"כ כזה, עכ"ז אני תמה עליהם הלא בגיטין דף ל"ט
 היא פלוגתא דרבי ורשב"ג, דאף דגמרא משני הכא
 ממונא הכא איסורא, א"כ גם רבי מודה לענין ממונא,
 עי' ברש"י שם וצ"ע. — אכן ציון) משא"כ הכא משום
 שעבר באיסור הנאה באיסור יקנסוהו דהגט לא יהיה גט
 אתמהה דהא האסור לא הוי בפרט על מעשה כזו
 דנקנסוהו וישתקע הדבר ולא יאמר. וא"כ אין היפך
 מהרי"ט כלל וזה ברור לכל מבין.

אמנם קצת תקשה לפ"ז היכי מייתי התוס' מאיסור
 הנאה לכתובת קעקע לפי מ"ש דאינו אלא
 איסור דרבנן דשלא כדרך הנאתו היא א"כ היכי מייתי
 איסור דרבנן ואיסור דאורייתא דילמא באיסור דאורייתא
 חמיר ולא הוי גיטא. אמנם אפשר דהתוס' מייתי רא"י
 מדקתני סתמא דמשמע דאף אותו איסור הנאה שאסור
 אף שלא כדרך הנאתו (כגון דכתב גט על גבי עלה של
 כלאי הכרם) כדאיתא בפסחים דף כ"ג. אמנם לרבא
 דס"ל דאי עביד לא מהני באיסור תורה היכא דאפשר
 לתקן ע"כ לדידי הא דכ' על איסורי הנאה לא מיירי
 בכלאי הכרם אלא בהנך דמותרין מן התורה שלא כדרך
 הנאתן, ואין כאן תמיהה כלל על הגרע"א ז"ל.

נידון מה שאמר כ"ת על התוס' דהביא רא"י מגט על
 איסורי הנאה ותמה כ"ת הא בגט לא צריך נתינה
 כלל ומאי איכפת לן דהוי איסורי הנאה, וכן תמהת על
 המגיה מל"מ כפ"ה מה"א ה"א כמחילת כבודך טעה
 בזה דאטו התוס' הקשו מחמת דאינו נתן לה כלום הא
 התוס' מסיימי בהדיא דעביד איסורא דנהנה מאיסורי

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ד שלמה תפה

להרמב"ם ז"ל דבאמת זה אינו מכואר בדבריו, ועוד דהא בעצמו שם כתב בתשובה כי ברעת הרמב"ם יש מבוכה או דפסק כרבא או כאב"י, ומשמע דפסק כאב"י וע"ש. ואיך יקשה הכא מהך דרבא. אמנם באמת דלהרמב"ם ז"ל הי' קשה מכח מצוה הבא בעבירה, וע"ז תירץ הרמב"ם ז"ל דמצות לאו להנות ניתנו וליכא עבירה. ובהנאת הגוף ס"ל להרמב"ם ז"ל דאיך כאן הנאת הגוף וכסברת הט"ז שהבאת במכתבך, וכן מוכח הסוגיא דר"ה.

מה שכתב כ"ת כי יש לך קונטרסים מזה ורצונך לשלוח לי תוכל לשלוח כי זה כל חפצי ורצוני להשתעשע בד"ת ואשלח לך תשובה עליו אי"ה את אשר יראה בעיני בס"ד.

ומה שהקשית על הרמב"ם ז"ל בפ"י המשניות דכ' דממשה דילן ראי' דמסתמא כשר, ובגמ' באמת דחה זה. אף שאין שייך להקשות קושיות כאילו על הרמב"ם ז"ל בפ"י המשניות כידוע כמו שכתבת בעצמך, מ"מ הכא אני אומר דיפה כתב הרמב"ם ז"ל דהש"ס לא דחה אלא להמקשה דלא ידע הך סברא בזבחים בסתמא לשמן הן עומדין עד שנשחטו בפירוש שלא לשמן א"כ אינו ראי' ממתניתין דדילמא בסתמא לא מיירו לקרי לא שלא לשמן משום דבסתמא נמי לא לשמן הן עומדין עד שישחטו בפירוש לשמן והילכך קרי ליה שלא לשמן משום דסתמא נשחטו שלא לשמן וכמו גבי גט אשה, אבל להמסקנא דזבחים לשמן הן עומדין ע"כ ראי' ממתניתין דלאו בסתמא נמי איירי דבסתמא היכי קרי שלא לשמן הא עומדת לשמן אלא בפירוש שחט שלא לשמן א"כ ש"מ דסתמא כשר מדלא פסיל אלא שלא לשמן, ולא תיקשי מגט דתנן נמי שלא לשם אשה ואעפ"כ סתמא נמי פסול התם שאני כיון דבסתמא לאו לגירושין עומדת א"כ סתמא נמי שלא לשם אשה קרי ליה ודוק כי נכון הוא.

ומה דהקשית על התוס' דף ו' ע"א דהביא מריש תמורה דירוש ממיר מדרבנן מדיוקא דהכל ולא הביאו סתם מתניתין מפורשת דמנחות צ"ב. במחכ"ת נעלם ממך סוגיא ערוכה דשם צ"ב ע"א דרב חנינא שם איפוך למתניתין מתני' דירוש אינו ממיר ואדרבה דמתניתין לאו ראי' היא וע"ש. וע"כ הוצרכו התוס' לאתריי טפי מריש תמורה דשם אין מחלוקת, ומה להם להכניס עצמם להביא ראי' ממקום דחשבו מחלוקת אם כן הביא ראי' כך וכמ"ש וזה ברור.

הנאה, וא"כ מאי נ"מ אי בעי נתניה כלל אי לאו הא מ"מ מתהני באיסורי הנאה, ולזה כיון ג"כ המגיה משנה למלך דלפי דעת המל"מ דטעם דהמקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת היא משום דנהנה ולא משום דאינו נותן לה כלום דבר השוה (וע"ש נפקא מינה לדבר זה ע"ש) א"כ אף בגיטין הי' פסול דמתהני באיסורי הנאה דהא רוצה בגירושין ויפה תמה בזה.

אמנם מה שהקשית באמצע הדברים דילמא בע"ז של ישראל אין לה ביטול כיון דאיך יכול לקנות דהא אין קנין באיסורי הנאה א"כ לא קנה הישראל כלום יפה תמהת בזה.

אמנם כתחילת ההשקפה נ"ל ליישב בע"ז שאני דהע"ז של עכו"ם אשר ביטל קיל איסורא ומתהני בו קנין ואף דאחר שקנה אין יכול לבטל מ"מ הקנין והאיסור ביטול באים כאחת.

וראי' לתירוץ זה מהא דלולב של עכו"ם אם נטל כשר (ואם לא באשרה דמשה) ואמאי הא כלולב בעינן לכס, ואיסור הנאה כיון דאיך קנין בו הא לא הוי לכס, דהא של ערלה פסול מטעם זה, וע"כ משום דבע"ה מהני ביטול ומש"ה לית ביה שיעורא ולא אמרינן כתותי מכתת שיעורא, אלא ע"כ צריך גם לזה האי סברה דאל"כ לא הוה לכס זה ראי' ברורה. ועוד איכא למוד דגזירת הכתוב היא דלא מהני ביטול בשל ישראל.

ועל מה שעמדת על ראי' שהביא הרע"א ז"ל מהרמב"ם בחינם תמהת עליו וכמדומה שלא עיינת בחלק התשובה עצמה, דשם מכואר דברים היטב דהכריח שם מהרמב"ם דס"ל דאיכא הנאת הגוף בהדי שמיעת הקול ולא כהט"ז, וא"כ שפיר מביא ראי' דמאי תירץ הרמב"ם ז"ל לא להנות ניתנו הא מכ"ז איכא הנאת הגוף, אלא דמסתמא דהרמב"ם ז"ל לא כיון להקשות אלא מכיון דאי עביד לא מהני, והילכך בהנאת הגוף דלא יתוקן אף אם נמצא דלא מהני (היינו דלא יצא) לא איכפת לן וכשיטות מהרי"ט. אמנם בהנאת המצוה דאם נימא דלא יצא יתוקן האיסור, וא"כ נימא דלא יצא, וע"ז תירץ הרמב"ם ז"ל שפיר דמצות לאו להנות ניתנו כן ביאר שם כתשובותיו וא"כ מדויק היטב דברי הגרע"א ז"ל.

אמנם באמת לולי דבריו ז"ל הייתי אומר דלא מכת קושי' דאי עביד דלא מהני הי' קשה לו

תפוז בנין ח"ב ענינים שונים סימן ה שלמה

ומה דעמדת כתוס' ט"ו ע"כ לא קשה מידי דהקשה לר"י דהוצרך לילף במה הצד מכע"מ וטמא או מ"א לילף מיושב, ולא צריך במה הצד, וע"ז תירץ שפיר דיושב שכן פסול לעבודת ודת"ח איכא למימר מה לשם יושב, והא דרב משרשיא יליף לקמן היינו במה הצד וכדאמרינן שם א"כ מה ירוויח ר' ישמעאל בזה, ורב משרשיא הוצרך לזה דלמא סבירה ליה הא דרב סמא בריה דרבא ודוק.

ומה שהקשית על רבינו אפרים לילף מיושב בק"ו מבעל מום כיון דאיכא חד קראי למצוה ולמה תירץ תרי קראי לק"ו חדא דבעי' הראוי לעכב בת"ח דכשר לעבודת ביושב מהא דזה לא מיקרי מוזהר דמוזהר היינו באיסור לאו וביושב ליכא לאו. ויש לי בענין הזה כמה חידושים וענינים בד' התוס' הל"ז ואין מקום להאריך כ"כ ויבלה שנותן בטוב יאריך ויצליח בתורה כל הימים.

כה דברי הצעיר והדושה ומצפה שיבוא עוד דבריו אלינו ואקבלם בנחת גדול. הצעיר שלמה הכהן

סימן ה

מצוות לאו ליהנות ניתנו בשחיטה

עקיבא איגר על הכרתי ופלתי במקומה עומדת ע"כ דכת"ר:

ב אך להציל להגאון הפלתי זצ"ל נ"ל דסובר דהרי"ף דהשמיט להסוגיא דחולין אינו סובר כפירש"י בעירובין הנ"ל, אלא סובר דהתם השכיחה הוא הנאת הגוף דהא דר' ושוכת בבית הקברות, ואפי"ן אם לא היה שום תקנ"ח שצריך שכיחה והי' מותר לילך חוץ לתחום בשבת בלא שכיחה גם נחשב להנאה דהא מ"מ הוא שוכת שם ומניח שם פתו. ולפיכך אסור אם מערב לדבר השכות אבל לדבר מצוה מותר, וא"ל דיש בו הנאת הגוף, י"ל דס"ל להרי"ף ז"ל כדעת הרשב"א והמאירי דאף דבמצוה שיש בה הנה"ג ג"כ נמי מותר. ורש"י ז"ל לשיטתו אזיל דס"ל דביש הנה"ג אסור ולהר"ן הוצרך לפרש דבשכיחה עצמה אין כאן הנאה ודוק. וראיה לזה מהא דקיי"ל בעירובין (דף כ"א) דעושין לחי מאשירה ולכאור' תימה אמאי מותר הא ע"י הלחי הוא מטלטל במבוי אף לדבר הרשות ומ"ש מעירוב דאסור למ"ד אף לדבר הרשות מערבין. אע"ג דגבי לחי אי לאו דהצריכו חכמים לחי אין בזה שום הנאה מאי שמעמיד עץ של איה"נ במבוי ודוק. וזה ראייה שאין עליה תשובה לפענ"ד.

א בהקדמת ספר חסדי יונתן כתב ביושב דברי רבינו הגאון בכר"פ ז"ל (יר"ד סי' יח) שהקשה אמאי לא נימא מצללה"נ בשחיטת מסוכנת בסכין של עכו"ם כיון שנצטוו במדבר שלא לנחור ואתקן ברכה עלה. והקשה עליו הגאון רעק"א בגליון שם דלאו קושיא היא דכיון דשוחטין לדבר הרשות הו"ל רשות ולא מצוה ומיקרי נהנה ואסור גבי איסורי הנאה כמו דאמרינן בעירובין (דף ל"א ע"א) למ"ד מערבין לדבר הרשות הו"ל העירוב רשות עיי"ש. וכתב בהקדמת ספר הנ"ל דלא קרב זא"ז דהתם העירוב גופיה לאו מצוה היא אלא תיקון איסור כלבד ולא נמנה כמנין המצות משא"כ שחיטה נזכרה בתורה ונחשבה כמנין המצות ולאו תיקון איסור כלחוד אלא דהוי היא גופה מצוה ככל המצות שבתורה.

ותמהני דהעירוב נמי הוי מצוה דרבנן דהרי מברכינן עלי' והיא מתקנת שלמה וכ"כ הרמב"ם בריש ה' עירובין וא"כ דמי ממש לשחיטה דס"ל לכמ"פ דבמצוה דרבנן נמי אמרי' מצללה"נ ואפ"ה אמרי' בעירובין התם דאסור באה"נ. כיון דהוי לדבר הרשות. א"כ ה"ה שחיטה נמי כיון דאינה חיובית כמו עירובין לא שייך מצוות לאו ליהנות ניתנו. וקושית הגאון ר'

סימן ו

עין תחת עין ממון

ומה דלא סיים הכתוב גם כאן אם שלם ישלם ונתן ככל אשר יושת עליו כמו דכתיב גבי שור שהמית את האדם, דשאני התם דאיכא רציחת נפש ממש, וקי"ל דכמיתת בעלים כך מיתת השור, והוא דכמו שהזהיר הכתוב שלא ליקח כפר לנפש רוצח שהרג בעצמו את האדם, ה"נ אם שורו המית את האדם, קמ"ל דמשור שהרג מותר ליקח כופר, אבל בהפיל שינו או עינו של חברו דליכא רציחת נפש, פשיטא דמהני תשלומין, וכ"ש הוא משור שהמית את האדם דמהני כפר. ולכן לא הוצרך הכתוב לפרש.

וכל זה הוצרכתי לכתוב רק לפי דעת הרבנים דדברי חז"ל הם נגד הפשט, אבל תמהני שהרי מצינו מקרא מלא בתורה שם גבי שור שנגח שור רעהו דכתיב שם ג"כ גבי שור המועד דשלם ישלם שור תחת השור. הכי יעלה על הדעת לומר דצריך ליתן לו שור חי תחת שור המת ולא סגי בממון, ולמה יהיה חמור משומר שכר בקבל עליו לשמור שור רעהו דכתיב אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו, וכן כתיב גבי שואל ולא הוזכר שם דצריך לשלם שור ממש. וכן כתיב בפר' אמור מכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש, וכודאי דפירושו דישלם ממון כמו דכתיב שם בסמוך מכה בהמה ישלמנה, והתם בודאי פירושו ממון. ואין סברא לחלק בין אם עשה בה חבורה לבין אם הרגה ממש. אלמא דאורחא דקרא למכתב הכי. וראיה למש"כ מהא דאמר רבא ביבמות דכ"ד אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הכי אתאי ג"ש אפיקתי מפשטי לגמרי ע"ש. ואם איתא כדעת הרבנים דבקרא עין תחת עין אפקוה רבנן לקרא מפשטי מחמת הראיות שהביאו, או כמו דאיתא בתו"כ בפר' אמור משום דאתקש למכה בהמה, הו"ל לרבא למחשב גם קרא זה דעין תחת עין דאפקוה רבנן מפשטיה אלא ודאי כדכתבינא.

הנלע"ד כתבתי בע"ה כ"ד יידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ בוולנא

בעז"ה, יום הראשון לציהיה ד' לחדש מרחשון לסדר ולפרט בתוך אברהם לאל עליון לפ"ק

המחיה חיים יתן חיים ארוכים טובים ומתוקנים וברכה ושלום לכבוד ידיד עליון ויראיו וידיד נפשינו הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול החוב סוע"ה וכו' המפורסם ברוב גאווה וצדקתו ויראתו הטהורה בכל המדינה שכ"תמו"ה אברהם יואל ג"א בעל"פ אן רבדק' אדעסאיצ"ו לו ולכל הנלוים אליו המסתופפים בצלו וה' חיים ושלום עד העושר אכיה"ר.

ואחדש"ת הרמה. הנני להודיעו וכו' ועתה באתי על דברי תורה וכו'. מש"כ בשאלת הרבנים תורה [בקונ' ו ס"י קיד, ג] יתעוררו הרבנים לתת טעם מרווח ע"פ פשוטו למה שכו' תוה"ק עין תחת עין, והמסורה דמי עין, מדוע כאן נשתנה המסורה היפך מהכתוב וכו' עכ"ל.

הנה תשובת דבר זה תמצא באבן עזרא (שמות כא, כד) והביאו הרמב"ן ז"ל בפ"י החומש שם, שכונת הכתוב לומר שהוא חייב בכך אם לא יתן כפר, והכתוב אסר עלינו שלא ליקח כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות, אבל [רשאי] ליקח כפר במי שהוא רשע לכרות אחד מאבריו, ולכן לא נכרות אותו לעולם אבל ישלם כדי דמיו ואם אין לו יהי' עליו החוב עד שתשיג ידו ונגאל עכ"ל. וכדברי הרב אבן עזרא מפורש ג"כ בתו"כ פ' אמור [פר' כ פ"י ז] א. וצריך להוסיף על דבריו, דכונתו דכיון דחז"ל הוכיחו בראיות ברורות דא"א לפרש כפשוטו, וע"כ דשבקי' לקרא דהוא דחיק ומוקים אנפשי, דר"ל דכן הי' ראוי לו מן הדין, אבל כיון שא"א, ע"כ ישלם בממון. וכמו דכתיב בשור המועד שהמית את האדם וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו, וכ' הרמב"ן דפידשו חז"ל דחייב מיתה בידי שמים אם לא יתן כפר, ואמנם אם יתן כפר נפשו יפטר מהמיתה (ומד' התרגום אונקלוס שתרגם יתקטל כתב הרמב"ן שם דאולי ירצה לומר שראוי הוא שיהרג אלא שיש עליו כפר), וע"ש עוד בד' הרמב"ן ז"ל. וא"כ גם כאן יש לפרש כן².

א. ח"ל הת"כ שם: אם נפשך לומר לא תקחו כופר לנפש רוצח, לרוצח אין את נטל כופר, נטל את לאיברים כופר. וכ"ה בב"ק פ"ג: ועי' רמב"ם חו"מ פ"א ה"ג.

ב. וכיוון לזה הגרש"י וז"ל בספרו לאור ההלכה עמ' שכה. יע"ש שהביא כן בשם הגר"י מפוניבז' הלבוש מרדכי ב"ק סי' כו.

סימן ז

אין למדין מקודם למתן תורה

ובזה בודאי לא שייך דבא לאשמעינן דין לדורות ובלא"ה לא שייך ללמוד דין לדורות שהרי יוסף נהג אבל קודם הקבורה וזה ל"ש לדורות ושפיר אמרו בירוש' דאין למדין מקודם מתן תורה אבל לענין זריזות אף די"ל דבא הכתוב לספר זריזות אברהם שהשכים בבוקר לקיים מצות ה' נשמע מזה דמי שרוצה להיות זריז במנות ולאחוז במדתו של א"א צריך להשכים בבוקר כמו שעשה אברהם וזהו דלא ילפינן מזה דחייב הוא להשכים ולמול בבוקר משום די"ל דאינו חיובא רק דבא הכתוב לספר זריזותיה דאברהם וכמ"ש בחולין מ"ז לענין שחיטה שהיא בתלוש דאין ראייה מאברהם דקרא זריזותיה דאברהם קמ"ל ולזה כיון הירוש' דאין למדין מקודם מת"ת אבל לענין זריזות יש ללמוד שפיר מאברהם וא"ש הכל.

ראיתי בספר מכתב לחזקיהו בפ"ק דפסחים שהעיר בהא דילפינן זריזין מקדימין מאברהם והא כ' התוס' במ"ק לענין אבלות דאין ללמוד מויעש לאביו אבל ז"י דאין למדין מקודם מתן תורה. וכ"ה בירוש' ושוב תמה דהירוש' סותר א"ע דיליף דאין מערבין שמחה בשמחה ממלא שבוע זאת.

ולענ"ד יש ליישב בפשיטות דודאי כל שאין בכתוב שום חידוש ושבח כפיפור הזה אם לא שנלמוד ממנו דין לדורות כמו קרא דמלא שבוע זאת, ע"כ דנכתב זה בתורה ללמוד ממנו דין לדורות דאין מערבין שמחה בשמחה. אבל גבי יוסף ויעקב דבא הכתוב לספר כבודו של יעקב שעשו לו במצרים אחרי מותו וחרע דמספר נמי דמצרים ככו עליו שבעים יום

סימן ח

חדושים והגהות חשק שלמה

על משניות

בפני משה על הירושלמי כאן שנרחק בזה מאד ולענוד כמ"ש כ' בעו"ה. ובהיות בזה ראיתי לכתוב בכאן מה שהשכתי למופלג אחד מק"ק הוראדנא שהעיר על דברי הרע"ב ז"ל בכאן שכ' דטעמא דר"י ור"ש דס"ל דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו ולפיכך הזורע כרמו בשביעית אינו מקדש הכרם משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים דמשמע כרמך ולא כרם אחר וא"כ פשוט דה"ה דאינו עובר בלאו דלא תזרע אם זורע בשביעית לדעת ר"י ור"ש ור' עקיבא וא"כ תמוה טובא בסוגיא דתענית ד' כ"א דרצה ר"ל לאוקמא דיש חורש תלם אחד וחייב עליה משום שמונה לאוין כרע"ק דס"ל דהמקיים בכלאים לוקה והיכי אפשר לאוקמא כרע"ק דהא דרע"ק ליכא שמונה לאוין דיהיה חייב משום זורע כלאים בכרם ומשום זורע בשביעית ותמיהה עצומה היא לכאורה. ואכן אנכי השכתי לו די"ל בפשיטות דמיירי דהגפנים של הכרם כבר נחנטו הענבים בששית ופירות ששית שנכנסו לשביעית אין נהג בהם קדושת שביעית

מסכת פאה

פ"ב מ"א בתוי"ט ואלו מפסיקין לפאה. ביש נסחאות לא גרסינן ברי"ו. ג"כ: וכן במבוא בתלמוד שמצויין שם כל הפרקים ע"פ א' ב' חשב לפרק זה בכלל הפרקים המתחילין באל"ף.

מסכת כלאים

פ"ז מ"ה בתוי"ט ונראה טעמא וכו' וכתב כרמך כלאים שלא סמך כלאים לכרמך. ונ"ב נראה דר"ל דתיבת כלאים לא נסמך בטעם המחבר לתיבת כרמך שלפניו דלא תזרע כרמך נטעם בטעם מרכא טיפחא ותיבת כלאים הוא נפרד בטעם אתנחתא ומשמע דתיבת כרמך אינו מחובר לתיבת כלאים ומה דרשו רבנן דאפילו בכרם אחד אסור לזרוע כלאים וע' בספרו מערני יו"ט על הרא"ש בהלכות כלאים שכ' קצת בענין אחר תראה שיש שם איזה ט"ז ברבריו ע"ש וע"ע

וכן פסק בטוש"ע בסי' קי"ז וכ"ה דעת כל הפוסקים ז"ל ומה שכ' התוי"ט דבחיבורו פסק כחכמים אמת דגם ה"ה ז"ל שם כ' דפסק כת"ק דר"י לא התירו אפילו לצידד רק בנודמנו אבל לדעתו אינו מוכרח דהא העתיק לשונו של ר"י דלכאן. ובחיבורו להרמב"ם הארכתי בזה בעז"ה ואכ"מ.

פ"י מ"ג כשראה שנמנעו העם מלהלות זא"ז ועוברין על מה שכתב בתורה השמר

לך. ונ"ב מכאן משמע דהך קרא בהלוואה מיירי וקאי ארישא דקרא וכתוב שם שמוט כל בעל משה ידו וגם יש הוכחה לזה מגופי דקרא דמסיים ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו מיירי לענין צדקה א"כ מאי נ"מ אם הוא קרוב לשמיטה או לא. אלא וודאי דמיירי בענין הלוואה (ומיהו לענין עיקר הדין מבואר ברמב"ם בריש הלכות מלוה דאפילו בכל שאר שני שבוע אם אינו רוצה להלוות עובר על מקרא הזה ודק רלאו ליכא וע"ש בלח"מ). ומיהו בב"ב ד' ח' ילפינן מהך קרא דהמעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובר עו"ג מדכתיב פן יהיה דבר עם לבבך בליעל והיינו משום דפשטיה דקרא משמע דאיירי בצדקה והלכך תרווייהו ילפינן מיניה.

מסכת שבת

פ"א מ"א בתוס' רעק"א אות א' נשאר בצ"ע על הרע"ב שם בד"ה או שנטל מתוכה.

ונ"ב ולענ"ד יש לומר דרש"י והרע"ב מפרשים דהא דמשני הש"ס ידו לא ניחא אף הכוונה משום דהיד בתר גופו גרידא רק דביד לא שייך הנחה (ר"ל ולכן אם הוציאה אח"כ לא הוי עקירה) משום דהיא נדה וזוהא כאן וכאן ואף דאם הניח לתוך ידו של בעה"ב נחשב להנחה וכן אם נוטל מידו של בעה"ב נחשב כעקירה מרה"י אלמא הנחשב העקירה או הנחה היינו משום דנשתנה החפץ מיד ליד אבל באותה היד עצמה לא שייך לומר דנחשב כהנחה מה שמוציאה מרשות לרשות כמו שלא נחשב כעקירה אם הניח הבעה"ב לתוכה משום דידו של אדם אינה נחשבת כרשות שהיא פשוטה ואינו נחשב עקירה מה שעוקר היד מרה"י ה"נ אינה נחשב כהנחה אם נשאר מונח בה דהוצאת היד לרה"ר אינה נחשבת כהנחה עד שיניח החפץ גופא ומיהו אם ניח לתוך יד אחר של עני אחר העומד בזה בוודאי חייב כיון דנשתנה מיד ליד. ומיהו יש להסתפק אם הניח מיד ימין לתוך יד שמאל או להיפך אי מקרי הנחה כיון דהניח ליד אחרת או דלמא דבעינן שיניח ליד חברו.

כלל וכמו דתנן בבכורים בפ"ב מ"ו ומייתי לה בסוכה ד' מ' ובקידושין דף ג' וע"ש ברע"ב. ומיהו בעיקר דברי הרע"ב דפירש טעמא דר"י ור"ש דנפק"ל מקרא דרכמך ודבריו לקוחים מדברי הר"ש ז"ל בפ"י השלישי שם לתרץ דמ"ש בהמבשל בשר שלו בחלב של חבירו דנאסר זה החלב ותי' דשאני התם דאיכא טעמא וחזר והקשה מכלאי בגדים ומרובע ונרבע ותי' על זה דאפשר דתליא במחשבה ע"ש ושוב כתב דא"נ דשאני התם דכתיב כרמך ומשמע כרמך ולא כרם אחר והדבר תמיה מאד אע"כ רבכרם אחר לא נאמר הלאו ע"כ דגם הגפנים שלו אינן נאסרין ובהדיא מבואר בירושלמי כאן דהגפנים שלו נאסרין ובחי' כתבתי ליישב דהירושלמי ובבלי פליגי בזה וכאן אף מקום להאריך.

מסכת שביעית

בתוס' רעק"א אות י"ד. ובירושלמי משוי להדדי וצ"ע. ונ"ב

כבר העיר בקושיא זו על הרמב"ם הש"ך ז"ל ביו"ד בסי' רצ"ד ס"ק ל"א ונשאר ג"כ בצ"ע. ומה שהקשה עוד הגרע"א ז"ל כאן מהך דפ' משוח מלחמה כבר העיר בזה גם הגר"א ז"ל ביו"ד שם ס"ק נ"ד ואמנם בחי' ליו"ד הארכתי בזה בעז"ה וישבתי דברי הרמב"ם ז"ל על נכון וקצת מזה מצאתי אח"כ בתפארת ירושלים כאן ע"ש.

פ"ז מ"ד. בתוי"ט ומש"כ הרע"ב הלכה כר"י כ"כ הרמב"ם בפירושו וצ"ע. ונ"ב

טעמו של הרמב"ם ז"ל בפירושו דפסק כר"י נראה משום דבירושלמי כאן מייתי למתני' דסנהדרין פ"ג דאמר ר"י אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל אם יש לו אומנות שלא היא ה"ז מותר ומסיים אח"כ ר' בא בר' זבדי וכו' הלכה כר"י ומפרש רבינו דעל ר"י דהכא נמי קאי וכ"ה דעת הראב"ה ז"ל דהלכה כר"י וכמו שהובא בשו"ת מהר"מ בר ברוך ז"ל בחדשות דהראב"ה דמתיד אפי' לכתחילה לעשות סחורה בדבר איסור אם יש לו אומנות שלא הוא משום דפסק כר"י (ובפר"ח ביו"ד ס"י קי"ז דחק טובא בטעמו של הראב"ה ז"ל וכבר כתב מר אחי הגאון זצ"ל בגליון הפר"ח שלו דבתנן דחק דהרבר פשוט דפסק כר"י וכמו שמבואר בשו"ת מהר"ם ז"ל הנ"ל וכמש"כ לעיל ואכן באור זרוע הלכות שביעית ס"י ש"ל האריך בזה והעלה בשם מורו רבינו שמחה ז"ל דהא דפסק בירושלמי דהלכה כר"י לא קאי רק על המשנה דסנהדרין אבל לא אדברי ר"י דהכא

מסכת שבת

פ"א מ"א במשנה קמא דשבת בתוס' יו"ט ד"ה יציאות השבת וכתב הרמב"ם וכו' ובה יכשלו בני אדם על הרוב לפי שאינם צריכין בה לכלום. וכתבתי בצידו כ"ה הלשון גם ברמב"ם ואינו מובן ואולי צ"ל שאינם טורחין בה ור"ל לפי שבמלאכה זו ליכא טירחה אין חושבין אותה למלאכה ולכן נכשלין בה בני אדם.

פ"ז מ"ב בתוס' חדשים ד"ה אבות אני לא מצאתי להב"י שכ"כ ומה שהקשה על הב"י מדאביי וסיים וזו סתירה למרן הכי איתא בירושלמי דכל תופר חייב נמי משום קושר. וכ"כ הדבר פשוט דרבינו התיי"ט כוון למש"כ הב"י בשם הר"ן והסמ"ג שכתב בשם הרא"ם דבקשר אחד כמו בקשר שאחר התפירה אינו חייב משום קושר ושפיר כתב התוס' יו"ט דמשו"ה חשיב התנא דיש ארבעים אבות מלאכות משום דבכל תופר איכא ב' מלאכות ומ"מ אינו חייב רק ל"ט משום דעל הקשירה שלאחר התפירה אינו חייב משום קושר דאינו אלא קשר אחד. ומה שהקשה התוס' יו"ט מד' אביי גבי חלתא אינו קושיא כ"כ. די"ל דגבי חלתא דרכו לעשות שני קשרים על התפירה. וגם מה שהביא מד' הירושלמי דמוכח שם דתופר חייב נמי משום קושר [ופשוט דכוונתו מדהוצרך לומר דרב דה"ל דהמותח חוט של תפירה אינו חייב רק חטאת אחת ע"כ דפליג על ר' יונה ועל ר' יוסה דמצרכי קשירה ע"כ דס"ל להירושלמי דעל קשר שלאחר תפירה אף שאינו אלא קשר אחד מ"מ חייב נמי משום קושר דאל"כ אינו מוכרח דפליג על ר' יונה ור' יוסה ודו"ק] ג"כ לק"מ על הר"ן דהר"ן שפיר חזי בש"ס דילן בשבת (ר' ע"ה) דהביא שם ג"כ למימרא דרב דהמותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת וגם הביא שם בתחילה (רף ע"ד) למימרא דר' יוחנן דהתופר שתי תפירות אינו חייב עד שקשרן אלמא דס"ל דרב ור"י לא פליגי דאף דאינו חייב עד שקשרן מ"מ אינו חייב רק חטאת אחת אלמא דש"ס דילן פליג על הירושלמי בהא דעל קשר שלאחר התפירה אינו חייב משום קושר וכדעת הר"ן. ובעיקר קושיית הירושלמי על רב דלמה אינו חייב משום קושר הנה לפי מש"כ הרמב"ם בפ"ו הלכה ח' דביותר משתי תפירות חייב אף שלא קשרן כלל אינו מוכרח כלל דרב פליג על ר' יונה ור' יוסה די"ל דרב מיירי ביש שם הרבה תפירות ומותח החוט להרץ ולחבר ובכה"ג לא בעינן קשירה כלל.

ואפשר דהרמב"ם הוציא זה מדלא מקשה הש"ס דילן קושיית הירושלמי ודו"ק. ומיהו לפי מה שפירש הרמב"ם בחיבורו שם בפ"י מימרא דרב דלא כרש"י בלא"ה אין מקום כלל לקושיית הירושלמי ואפשר דגם משום זה הוכרח הרמב"ם לפרש פ"י אחר במימרא דרב דלא כרש"י מדלא מקשה בש"ס דילן לקושיית הירושלמי ודו"ק היטיב.

פ"ח מ"ב נייר מחוק כדי לכרוך עפ"י צלוחית קטנה. נ"ב ואף דנייר מחוק כשר לכתוב את הגט כמו דפתרא מ"מ אפשר דהיה ידוע להם דנייר עומד טפי לכרוך בו מלכתוב עליו וכבר אמר בש"ס ד' ע"ח כל מידי דשכיח ולא שכיח אזיל בתר דשכיח ואף דלקולא ועי' תוס' גיטין כ"ב ע"א ד"ה שלש.

פ"ח מ"ג קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין. ופירש"י והרע"ב דקלף אידי דדמיו יקרין לא עביד מיניה קשר מוכסין והלכך אם הוציא קלף שאין בו כדי לכתוב פרשה קטנה פטור. והקשו המפרשים ז"ל דכיון דבקלף אין בו שיעור לתפילין א"כ בוודאי עומד לקשר מוכסין והתינח לדעת הסוברים דמהני חיבור בדבק או בתפירה לעשותן עור אחת וכמו שהובא במג"א בס"י ל"ב ס"ק נ"ב שפיר גם עדיין עומד לתפילין דהרי יכול לחבר עוד קלף אחר לזה עד שיהיה כשיעור. אבל לדעת הסוברים דלא מהני תפירה [ועי' היטיב בשו"ת חת"ס או"ח סימן ה' שהאר"ך בזה] קשה. ונ"ל דמזה סייעתא לדעת הסוברים דהזמנה לגוף הקדושה מילתא היא והלכך כיון דהדבר פשוט דע"כ מיירי דהוציא קלף שהיה מעובד לשם תפילין [דאם אינו מעובד לשם תפילין הרי אינו ראוי לתפילין] ובכה"ג וודאי צריך שיהא בו שיעור לתפילין דאל"ה גם לקשר מוכסין לא חזיא דהא הזמינו לשם קדושה ואסור לכתוב עליו קשר מוכסין. אך לפי זה הקשה טובא במאי דתני בכרייתא (רף ע"ט ע"ב) דשיעור דוכסוסטוס הוא כדי לכתוב עליו מזוזה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות שבת והרי הרמב"ם ז"ל בעצמו פסק בפ"א מה' תפילין ה' י"א דמזוזה לא בעי עיבוד לשמה א"כ אם אין בו שיעור למזוזה הרי ראוי לקשר מוכסין. ואולי דאף להרמב"ם דלא בעי עיבוד לשמה מ"מ אם עבדה לשמה שפיר חל עלה קדושה ואסור לכתוב עליה דבר חול וא"כ י"ל דהברייתא וכן הרמב"ם דפסק דדוכסוסטוס כדי לכתוב בה מזוזה מיירי

ט"ס וצ"ל כמו בכאן והכוונה דבעינן להיכר מחיצה לעשותו רה"י מה"ת.

שם מ"ה בתויו"ט ד"ה כל שיש בהקיפו ג"ט וכו'. אמר דאמרינן לא דק לחומרא לקולא לא אמרינן. נ"ב ובס' תפארת ישראל על המשניות כאן כתב ח"ל ואין החשבון מדוקדק דהיקף ג' טפחים יש ברחבו טפח ושביעית טפח ולחומרא לא דק עכ"ל. ובמח"כ הוא לא דק בזה כלל והחשבון הוא להיפך מדבריו דאדרבה בג' טפחים היקף עדיין לית ביה טפח ועדיין חסר שליש שביעית בקרוב והתנא לא דק בזה לקולא וכמש"כ ה"ה ז"ל בפיו"ז מהל' שבת הלכה כ"ו. ונראה שהגאון הנ"ל לא עיך כלל בעת שהיה כותב זה לא ברמב"ם בפ"י המשניות ולא בתויו"ט כאן רק שכתב מדעתו לפי דמיונו והיה סבור שהמעשה היה להיפך.

פ"ג מ"א מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה. וכ"כ העיריני מופלג אחד [והוא ניהו הרב המופלג בתו"י מהר"י יהושע יאצאווסקי נ"י] על לשון המשנה מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה ומשמע דמיירי מתני' דאחר מערב בשבילו. ולכאורה למה לא נקט מתני' במערב ע"י עצמו והו"ל למתני דמערב הנזיר ביין וישראל בתרומה. והנה יפה השיב לו חתני הרה"ג החו"ב מהר"י אהרן הכהן נ"י ההתנא בא לאשמועינן מילתא אגב אורחיה דהנזיר אסור ליטול כוס של יין בידו ולילך ולערב משום דלך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב. ואידי דתני גבי נזיר מערבין תנא נמי גבי תרומה ולישראל. ועוד י"ל דאף דישאל מותר להחזיק תרומה בידו מ"מ לילך ולערוב בתרומה יש לחוש טפי שמא יאכל ממנו כן השיב לו חתני נ"י. ואכן לפענ"ד איך התחלה לקושייתו דהא כל עיקר עירוב כפת אינו אלא ע"י שליח שאם הולך בעצמו א"צ לא פת ולא יין דהא קי"ל דאחד עני ואחד עשיר מערב ברגליו ולא אמרו לערב כפת אלא להקל על העשיר שלא יצטרך לילך ולערב ברגליו וכיון דעירוב כפת אינו אלא על ידי שליח ע"כ צ"ל מערבין דאם מערב בעצמו אינו נצרך לפת ויין.

פ"ו מ"ד מאימתי נותנין רשות ב"ש אומרים מבעוד יום. וכ"כ לכאורה תמוה מאי שואל התנא מאימתי הא התנא מיירי בשכח ולא עירב וכמש"כ במשנה הקודם לזה וע"כ דמיירי משחשיכה

שעבדה לשם מזוזה וככה"ג שפיר בעינן כדי לכתוב עליו מזוזה ודו"ק.

פ"ב מ"ג אמר רבי מצינו שם וכו'. בתוס' ראשון לציון מגיה שצ"ל ר' יהודה וכך איתא בגמ' וכו' אמנם בדפוסין שראיתי וכן בת"ש נודמן טעות זה ואין איש שם על לב. נ"ב ולי הצעיר נראה דאדרבה דטפי יש לגרוס אמר רבי כג"י דהכא דאלו לגי' דגמ' דגרסינן ר"י תמוה טובא דהא אוקימנא בגמ' דס"ל דסתום ועשאו פתוח כשר וכו"י כ"כ דתענית ד' ב' ואלו ר"י בעצמו הא חולק על ריב"ב דהא ס"ל דבלוג היה מנסך כל שמונה וע"כ דלא ס"ל כדרשא דריב"ב ולכן גי' דהכא רבי עיקר.

מסכת עירובין

פ"א מ"ב בתויו"ט ד"ה וכ"ה וכו' להעניש עליו במיתה ועונשים. נ"ב דברי התוס' יו"ט בכאן הם כשגגה שיוצא מלפני השליט דחס מלהזכיר דתקנות לחי או קורה הוא מדאורייתא ועונשים עליה מיתה דהדבר מפורש בכלא תלמודא דאינו אלא דרבנן בעלמא משום הכירא אבל מן התורה אף למ"ד דר' מחיצות מדאורייתא מ"מ הוי מקום פטור דאורייתא ופשיט דמותר לטלטל בתוכה אף בד' אמות דכל דלא הוי רה"י הוי מקום פטור רק דכוונת הרע"ב היא דב"ש סברי דרה"י דאורייתא לענין לזרוק מרה"ר לתוכו לא הוי רק בד' מחיצות גמורות והלכך כשתקנו חכמים לעשות היכר לענין טלטול תקנו שיעשו ההיתר באופן שיעשה ע"י זה היכר רה"י דאורייתא דכל דלא הוי רה"י דאורייתא לא הוי תיקון והכירא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. וזה שכ' ואחאי הלכתא למשה מסיני ר"ל לענין לזרוק וב"ה סברי דבג' מחיצות ולחי משהו הוי רה"ר דאורייתא ומשו"ה ס"ל דסגי בלחי או קורה וכן צריך לפרש הכוונה בגמ' כאן בהא דמקשה לימא קסברי ב"ש דר' מחיצות דאורייתא ודוק. ודע דמה שכ' הרע"ב ואחאי הלכה וכו' להוסיף וכו' או בקורה להיכר מחיצה איך הלשון מדוקדק דהלכה למ"מ אינו להכירא רק לעשותו רה"י גמור מן התורה. אמנם באמת כרבינו יהונתן (שממנו העתיק הרע"ב את פירושו ז"ל כאן) הלשון או היכר מחיצה ור"ל או לחי או קורה או היכר מחיצה אחר וכן צ"ל כאן ברע"ב דדברי הר"כ כאן הוא ממש לשון רבינו יהונתן שם אות באות והלכך פשוט דט"ס נפל בכאן וצ"ל כמו דאיתא התם א"צ דשם הוא

תצב בנין ח"ב ענינים שונים סימן ח שלמה

אלמוגים כס"י קנ"ח ד"ה וברין הנ"ל שהארץ בזה] דנטמאין הכלים מדרכנן משום גזירה דמשקין דוב חכה וכדאיאת בשבת ד' י"ד וקמ"ל דהכלים ג"כ נעשו ראשונים משום דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וכיון דבדאורייתא אמרינן דחרכ ה"ה כחלל ה"נ בדרכנן והיינו דנקט ראשון משום דמשקין נעשו תחילה לעולם ולא משכחת בהו שני.

פ"ז מ"ח נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותן בחצרותיהן או על גגותיהם מעצי עצמן. וכ"כ הקשה מופלג אחד מפ"ק דהיאך מותר לשרוף על הגג דהא גגין ועליות לא נתקדשו בקדושת ירושלים ושריפת קדשים קלים שנטמאו או שנעשו נותר בעינן שיהא בירושלים דווקא וכמו שכ' רש"י והרע"ב בסו"פ אלו עוברין משנה ח' וברמב"ם לא הוזכר באמת על גגותיהם. וקצת נ"ל ליישב דמתניתין מיירי בשעת היתר הבמות כגון בנוב וגבעון דאף דשחיטת הפסח היה בכמה גזולה דווקא מ"מ ה"י נאכל בכל ערי ישראל כשאר שלמים אך בנטמא רובו קנסו אותו שיהא נשרף לפני הבמה והיינו לפני הבמה הגדולה שהיה בנוב וגבעון כדי לביישן. אבל מ"מ נ"ל דוחק גדול להעמיד מתניתין דמיירי בנוב וגבעון דהא המשנה נשנה בזמן בית שני וכבר נאסרו הבמות משבאו לירושלים בימי שלמה. ולכן טפי נ"ל ליישב דמתני' מיירי בגגין ששוין לקרקע ירושלים דשפיר יש להם קדושה כירושלים בעצמה וכה"ג תירץ רב חסדא בפסחים ד' פ"ו על הא דמקשינן בש"ס דפסחים (ד' פ"ו) על הא דאמר רב דגגין ועליות לא נתקדשו ממתני' דמע"ש דתנן שם הלשכות הבגיות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קודש. ות"י רב חסדא דמתני' מיירי דגגותיהן שוין לקרקע עזרה וא"כ במתניתין נמי יש לומר דמיירי ששוין לקרקע ירושלים. אך עדיין קשה מהא דלא מקשה הש"ס על רב מהך מתניתין דשורפין על גגותיהן. ואולי דזה היה פשוט להמקשן דמצינן למתיר הכי דמיירי בגגות ששוין לקרקע ירושלים. אך ממתני' דמע"ש מקשה שפיר דשם לא ניחא ליה לתרץ כמו שתי' רב חסדא דמיירי בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה משום דאי הכי אימא סיפא וכמו דמקשה שם הש"ס ע"ש ודו"ק.

שם מ"ט בתוס' יו"ט והרמב"ם שפירש שיצא מן הבית שנאכל בו צ"ע דזה שנפסל ביצא מן הבית הוא בליל ט"ו וכו' וכ"כ הנה פשוט דכוונתו להקשות דלפי' הרמב"ם ע"כ דמיירי בליל ט"ו בזמן

דאי מבעוד יום הרי יכול לערב. ועוד דהיכי אמרי ב"ש מבעוד יום הרי מבעוד יום יכול לערב ולמה נתיר אותן ע"י ביטול רשות. וצ"ל דה"ק מתניתין דמאי דתנן ברישא דמי ששכח ולא עירב יכול לבטל לאו ד"ה היא רק הוא פלוגתא דב"ש וב"ה ולב"ש אסור לבטל משחשיכה. ומיהו בעיקר הדין אי יכול לבטל לכתחילה במקום דיכול לערב אינו ראיה דלב"ש מותר דאפשר דהיכא דיכול לערב לא תקנו חז"ל דמועיל ביטול רשות ולבטל תקנת שלמה שתקן לערב דווקא. ואף דכל בני החצר עירבו מ"מ איכא ביטול עירוב לאותו האיש. אבל מה דאמרי ב"ש דביטול רשות אינו רק מבעוד יום י"ל דמיירי במי שאין לו פת לערב והם אינם רוצים לזכות לו או דמיירי באינו מודה בעירוב כגון כותי או צדוקי דאינו נותן את העירוב אבל לבטל הוא יכול וכמו שמבואר ברמב"ם ובטוש"ע סימן שפ"ה.

פ"י מ"ב בתוס' יו"ט ד"ה אפילו. א"כ הלכה כר"ש דקאמרי למאי מבעי להו כלל.

וכ"כ אינו מוכן מאי קשה ליה דהא שפיר הוצרכו למפסק הילכתא כר"ש דס"ל דלא התירו רק ליתן לחבירו וחבירו לחבירו אבל להוציא בעצמו פחות פחות מד"א לא התירו ביש שם חברים וכמו שכ' התוס' יו"ט בעצמו לעיל ברי"ה ר"ש וזה לא שמעינן מדברי ר' יהודה דביש שם חברים אסור להוליכו פחות פחות מד"א דהא ר"י לא מיירי מזה מידי. ועוד דהא לדבר הרשות אסור לד"ה להוליך פחות פחות מד"א וע"כ הוצרך ר"י לומר דנותנו לחבירו וחבירו לחבירו דהא מתיר אף לדבר הרשות. ואדרבה תימה לי לד' התוס' יו"ט דהלכה כר"י דקאמרי אינו רק לענין דחפצי הפקר אין קונין שביטה קשה טפי דלמאי מבעי להו הא כבר פסקו כן לעיל בפ"ד משנה ה' כחכמים דחפצי הפקר אין קונין שביטה ולכן דברי התוספות יו"ט אלו צל"ע.

מסכת פסחים

פ"א מ"ו ברע"ב ד"ה בנר שנטמא בטמא מת וכו' אם ראשון ראשון. נ"ב ר"ל אם נגעו הכלים במשקין הבאין מחמת שרץ דהם ראשונים מה"ת [או דנגעו במשקין הבאים מחמת ידים דג"כ מטמאין כלים מדרכנן וכמו שמוכח בכרכות בר"פ אלו דברים וכמ"ש התוס' בשבת ד' י"ד ע"ב. וברמב"ם בפ"ח מהל' אבות הטומאות הלכה י' דחולק ע"ז צע"ג מהש"ס דלשם וכבר השיגו הראב"ד. ועי' בעצי

בנין חשק שלמה שקלים שלמה תצג

מלאכה בפסח מצרים. ומיהו מש"כ בר"ן ולמחר היו מותרין במלאכה ודאי טס"ה וכמש"כ בהגהות מהרי"ב כאן דהא למחר גם לדורות מותר דהא תוה"מ הוא. ועוד דלמאי נ"מ אם למחר היה מותר במלאכה דהא מ"מ אם היום ביום ט"ו היו אסורין במלאכה לא היו יכולין לאפות בשביל יום ט"ז. אלא ודאי דטס"ה וצ"ל דלמחר היו מותרין באכילת חמץ. ומיהו מש"כ הר"ן ולמחר היו מותרין קשה קצת דהא גם כליל ט"ז היו מותרין באכילת חמץ ובנימוקי הגרי"ב עמד על זה ור"ל דמש"כ למחר לאו דווקא אלא ר"ל לאחר שנתפנה יום ט"ו וקרי ליה למחר משום דהלילה שייך ליום המחר. אכן לולא דמסתפינא הייתי אומר דהר"ן סובר כדעת הצ"ח דאז הלילה הלך אחר יום שלפניו וליום ט"ז בבוקר קרי למחר דפסח מצרים לא היה חימצו נהוג רק ביום י"ד וכליל ט"ו אבל למחר ביום ט"ו בבוקר היה מותר ושפיר כתב הר"ן דאי לאו דגורשו ממצרים היו מחמצין העיסה לצורך יום ט"ו ודו"ק.

מסכת שקלים

פ"ב מ"ד ר"י אומר אף לשקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעין ובקשו לשקול דינרים [ולא קבלו מהם כ"ה הגירסא במשנה שבגמרא] וכ"ב ע"י ברמב"ם בפ"א מה' שקלים הלכה ה' ובהלכה ו' דפירש לר' המשנה הזאת דהא דאמר ר"י דלשקלים ג"כ אין להם קצבה היינו דמחצית השקל מצותה שיתן מחצית המטבע של אותו הזמן אפילו היה אותו מטבע גדול משקל הקודש אבל למטה יש לו קצבה דלעולם אינו שוקל פחות ממחצית השקל שהיה בימי משה רבינו שהי' משקלו מאה וששים שעורה. והלכך אמר ר"י שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות. ופירושו שהיה המטבע שלהם דרכונות דהוא משקל שני סלעים ולפיכך היו מחוייבין ליתן מחצית המטבע הלזו דהיינו סלע. חזרו לשקול סלעים דהיה המטבע שלהם סלע היו נותנין מחצית הסלע כדין תורה. וחזרו לשקול טבעין דהיינו חצי סלע ובקשו ליתן מחצית ממטבע זו דהיינו דינר אחד ולא קבלו מהם משום שאין לפחות ממחצית השקל של תורה כן פירש הרמב"ם ז"ל למשנה זו. והראב"ד ז"ל שם השיג עליו כדינא דלעולם אין מחוייבין ליתן מחצית המטבע של אותו הזמן ופירש המשנה בדרך אחר. ואני אומר שדברי רבינו מפורש בהדיא בתורה כריש פרשת

אכילתו א"כ היכי תנא דישרף מיד הא מ"מ אינו יכול לשורפו מחמת יו"ט דשריפת קדשים אינו דוחה יו"ט. ואמנם לענ"ד לק"מ ד"ל דנ"מ דישרף מיד לענין פסח שני דכליל ט"ו חול הוא [וזה פשוט דהלאו דלא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה נהוג גם בפסח שני וכמו שמבואר להדיא בסו"פ מי שהיה טמא] דאם נטמא הבשר ישרף מיד. אבל אם נטמאו הבעלים צריך עיבור צורה.

פ"י מ"ה בתוס' יו"ט דקרא דלא יראה בפרשת והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כתיב. וכ"כ לכאורה דבריו תמוהין דהא גם בפרשת החודש הזה לכם שנאמר במצרים ג"כ כתיב שאור לא ימצא בבתיכם [ודוחק גדול לומר דבמצרים לא תחזירו רק על שאור ולא על חמץ דהא באמת היינו שאור והיינו חמץ וכדאמרין בפ"ק דביצה (דף ז' ע"ב)] ובאמת כבר תמה הצ"ח בזה על הר"ן ז"ל ע"ש. ואכן באמת אחר העיון בזה דברי הר"ן נכונים דהרי קמי קרא דשבעת ימים מצות תאכלו כתיב והיה היום הזה לכם לזכרון וא"כ אדרבה משמע דכל הדברים הנאמרים מכאן ואילך אינו נהוג רק לדורות. ותדע דהא כתיב שבעת ימים מצות תאכלו ושבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם ופסח מצרים אין חימצו נהוג רק יום אחד וע"כ דהך קרא לא קאי רק אפסח דורות. ומיהו מש"כ התוספות יו"ט דגם על איסור מלאכה ביו"ט לא היו מזהרין. הנה אף דבאמת י"ל כן דהא איסור מלאכה ג"כ כתיב אחר קרא דוהיה היום הזה לכם לזכרון. מ"מ קשה דמאי הוצרך לזה דמאי מלאכה יש בחימוץ דהא אינו אלא שב ואל תעשה ואם ר"ל דלא היו יכולים לאפות אחר שנתחמץ כיון שהאפיה היה לצורך יום ט"ז ולכן הוצרך לומר דלא תחזירו על מלאכה דהא ליתא כלל דהא אי לאו דנתגרשו ממצרים קודם החימוץ היו יכולים להחמיץ העיסה במצרים גופא ואח"כ היה נאפה ממילא מחמת חום השמש. דהא באמת תקשה על הר"ן דלמה לא חמצו אחר שיצאו ממצרים ואח"כ יאפוה וע"כ משום דתיכף כשיצאו ממצרים נאפה מיד מחוץ השמש קודם ששהא שיעור חימוץ כמו שייסד הפייטן שמש שזפתה ואכלוה מצה. והיינו משום דמצרים הוא קרוב לקו השווה ובניסן החום גדול מאוד ונאפית מיד ולא היה ביכולת לחמץ רק בבית שאין חום השמש שולט שם וכיון שגורשו ממצרים לא היו יכולין להחמיץ כלל. ועפ"ז אינו מוכרח כלל לומר דלא היו מזהרים על

פ"ז מ"ז בתוס' יו"ט ד"ה ועל הקינין וצ"ל
 דתקנת נביאים ראשונים קאי נמי
 אקרבנות יחיד ובתוס' חדשים שם כתב דקרבנות של
 מחוסרי כפרה כיון שאין צריך דעת בעלים מכ"ש
 שאינן צריכין להיות שם. וכ"כ דבמח"כ הגאון בעל
 תוס' חדשים נעלם מעיניו ש"ס ערוך בפ"ק דסוטה ד' ח'
 דאמרין שם בהדיא אלא יולדת מ"ט אלימא משום
 דאתין וקיימין אקורבנייהו דתניא אין קרבנו של אדם
 קרב אלא א"כ עומד על גבו א"ה זכין חכות נמי ומשני
 אה"נ ותנא חדא מינייהו נקט וכן פסק הרמב"ם ז"ל
 להדיא בפ"ד מה' מחוסרי כפרה הלכה ב'. ואמנם דברי
 התוס' יו"ט בזה מוכרחין דגם על קרבנות יחיד מועיל
 המעמדות. דאל"כ היאך נפרנס להברייתא דעירובין ל"ב
 האשה שיש עליה לידה או זיבה מביאה מעות ונותנת
 בשופר אלמא שאינה צריכה לעמוד על הקרבן. וע"כ
 צ"ל דהרחוקין מירושלים שלא היו יכולין לעלות
 לירושלים ולעמוד על הקרבן ע"כ סמכו בזה על אנשי
 מעמד והש"ס דסוטה הנ"ל מירי בקרובין דהיו יכולין
 לעמוד בעצמן דודאי עיקר מצותו לעמוד בעצמו על
 הקרבן ופשוט הוא.

פ"ח מ"ח בתוס' יו"ט ד"ה מחצי כבש ופירש
 בפ"ד דלהכי נתנום לאברי תמיד
 במערב וכו' וכ"כ והראב"ד ז"ל בפירושו למס' תמיד
 כתב טעם אחר מפני שהקטרת האברים של התמיד על
 המזבח היה צריך להיות במערכ דווקא דכתיב גבי
 התמיד בפ' תצוה פתח אוהל מועד לפני ד' ולכן היו
 נותנין בכבש ג"כ במערכ כדי שיעלה שם כסמוך למערכ
 המזבח ולא יהי' צריך להאריך בהלוקך ולהקיף עד
 שיגיע למערכ כ"כ הראב"ד ז"ל שם.

מסכת יומא

פ"ג מ"א ברע"ב בד"ה לא רצו ללמד וכשהיו
 מערבים אותו עם סממני הקטורת
 היה עשן הקטורת מתמר ועולה כמין מקל. וכ"כ וכן
 אמרין במכילתין ד' נ"ג ע"פ א"כ מה ת"ל כי בענין
 אראה מלמד שנותן בה מעלה עשן ופירש"י שם עשב
 שגורם לעשן לעלות זקוף כמקל עכ"ל. והנה הב"י
 באו"ח סי' קל"ג הוכיח מהש"ס זו דמעלה עשן אינו
 מעכב ואפילו איסורא ליכא אם חיסר אותו דאל"כ היאך
 יצאו מצות קטורת בעת שהביאו אומנין מאלכסנדרא של
 מצרים שלא ידעו מאותו עשב של מעלה עשן. ותמה

כי תשא דכתיב שם זה יתנו כל העובר על הפקודים
 מחצית השקל בשקל הקודש עשרים גרה השקל מחצית
 השקל חרומה לד'. ולכאורה מחצית השקל השני מיותר
 לגמרי דהא כבר כתיב בתחילה זה יתנו מחצית השקל
 בשקל הקודש והשקל הוא עשרים גרה ולמה חזר וכפל
 הכתוב לכתוב פעם שנית מחצית השקל. אבל לפי דעת
 רבינו ופירושו במשנה שפיר עולה פירוש הכתוב על
 נכון. דמתחלה אמר דזה יתנו מחצית השקל בשקל
 הקודש ושיעור השקל של קודש הוא עשרים גרה
 ומחצית השקל הוא עשרה גרה ומזה אינם רשאים
 לפחות לעולם. והדר אמר הכתוב אבל אם יוסיפו על
 שקל הקודש ויהי' השקל ארבעים גרה או יותר ג"כ
 מחוייבים ליתן אז מחצית השקל שיהיה אז אף אם הוא
 גדול הרבה משקל הקודש מ"מ מחוייבים ליתן מחצית
 מאותו השקל ונמצא שדברי רבינו מפורש להדיא בתורה
 וגם חז"ל במשנה הוציאו כן מלשון הכתוב הנ"ל כן
 נראה לי. ואמנם הראב"ד ז"ל שם בהשגות כתב הטעם
 דכשעלו מן הגולה היו שוקלין דרכונות לפי שהיו מתי
 מעט ואם לא היו נותנין רק מחצית השקל של תורה לא
 היה מספיק הכסף להקרכת תמידין ומוספין של כל
 השנה. ושמעתי מפי מר אחי הגאון מוה"ר בצ"ל הכהן
 זצ"ל שאמר שגם רבינו אלעזר הקליר זצ"ל בפיוט
 לפרשה שקלים נראה דס"ל כדעת הראב"ד ז"ל שכתב
 שם בפיוט המתחיל אלה אזכרה זוהי ללא תתי לשכני
 בגילה חבתי לתשלום דרכמן לעולי גולה. ופירש
 המפרשים ז"ל בזה דחוק מאוד דהיכן הוזכר דהיו
 צריכין בני הגולה ליתן דרכמונות לאחרים. וגם מה
 שפירש הגאון מוהר"י עמדין זצ"ל בסידור שלו
 שחוייבתי ליתן מטבע גדולה להשלים מה שחסרתי
 קודם תמוה דמה שייך השלמה לזה ועוד דהיכן הוזכר
 זה שנתחייבו ליתן מטבע גדולה. אבל מר אחי ז"ל אמר
 דפשוט דהפייטן ס"ל כדעת הראב"ד ז"ל דבני הגולה
 לפי שהיו מתי מעט הוצרכו לשקול דרכונות למחצית
 השקל ולכן אמר דבשביל שזלזלו במצות מחצית השקל
 בבית ראשון שהיו אז ישראל כחול על אשר שפת הים
 לרוב כדכתיב במלכים והיה מספיק אז ליתן כשיעור
 מחצית השקל של תורה כשביל זה גרם העון שנשארו
 מעט מהרבה עד שכשעלו מן הגולה היה כל הקהל
 כאחד רק ארבע ריבוא ולכן הוצרכו ליכן דרכונות
 למחצית השקל כדי שתספיק הכסף לקרבנות ציבור של
 כל השנה והוא מדה כנגד מדה. כן שמעתי מפי אחי
 הגאון זצ"ל ופירושו בזה בד' הפייטן הוא מתוק מדבש.

מעלה עשן רק בעלים ומ"מ היה קטורת כשרה דהא מרכינן מקרא דוכסה דמעלים ג"כ כשר ובזה נתיישב כל הקושיות בעז"ה.

פ"ה מ"א ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון.
ע"י בתפארת ישראל אות כ"א שכ'.

שד"ל בק"ק מקום הרוחניות אינו מהראוי שישהה להתפלל על גופניות. ונ"כ ביותר הו"ל לומר משום דלא היה רשאי הכה"ג להשהות שם יותר מכדי צורך עבודה אפי" רגע אחת יותר מהצורך והתפלה שלו היא רשות ואינו צורך עבודה. אכן לפי זה תקשה דהא גם בהיכל לא היה רשאי להשהות יותר מכדי הצורך דהא גם בהיכל אסור ביאה ריקנית כמו בק"ק ואין ג"מ בין ביכל לק"ק רק דבהיכל בלאו ובק"ק חייב מיתה ביד"ש. וע"כ צ"ל דכיון דנכנס ברשות לצורך עבודה תו אין איסור בשהיה ובפרט דתפלה ג"כ צורך עבודה היא אין בזה אסור שהיה בהיכל כלל וא"כ תהדר הקושיא לדוכתא דא"כ בק"ק נמי ועוד שהיה צריך הכה"ג להמתין בק"ק לאחר שהקטיר הקטורת עד שיתמלא הבית עשן כמ"ש התו"ט בשם הרמב"ם. ואמנם גם הטעם של הגאון המחבר לא נהירא כלל דאם בק"ק אינו ראוי להתפלל על גופניות גם בהיכל אינו ראוי. ועוד דהתפלה היה ג"כ על ענינים גבוהים כגון דלא יערי עבד שולטן מדכית יהודה. ועוד קשה לי דהיאך היה רשאי הכה"ג להפסיק בתפלה זו בין עבודה לעבודה וטפי היה ראוי שיתפלל אח"כ בביאה השניה שנכנס להזאת הדם ולאחר שיוזה כך ההזאות של בין הבדים והפרוכת ומזבח הזהב אז היה יכול להתפלל תפלה זו.

פ"ו מ"ח בתוס' יו"ט ד"ה על פתחו של היכל ות"ק ור"י סברי כדאיתא בכרייתא

דבראשונה היו קושרין וכו'. וכ"כ הנה דבריו צל"ע דמשמ מלשונו ז"ל דר' ישמעאל לא ס"ל כלל הך תקנה שתקנו שיהא קושרין אותו חציו בסלע וכו' ולפיכך אמר דסימן אחר היה להם דלשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל וזה אצלי מן התימה דהא לעיל במשנה ו' סתמא איתמר דהיה קושר חציו בסלע וחציו בין קרניו בלי שום מחלוקת ואם איתא הו"ל לרבינו הקדוש למתני התם דר' ישמעאל פליג וס"ל שהיו קושרין אותו על פתחו אל היכל. ולכן לולא דבריו ז"ל הייתי אומר דר' ישמעאל סובר דאף לאחר התקנה מ"מ היו קושרין לשון אחר של זהורית על פתחו של היכל מבפנים דשם לא היו יכולין להציץ דהא זר אסור לכנס בין האולם

עליו המ"ל בפ"ב מה' כלי המקדש דהרי ביומא ד' נ"ג לפינן מקרא דאם לא הביא מעלה עשן חייב מיתה ואף דשם מיירי בקטורת של יזה"כ שהביא הכה"ג לפני ולפנים מ"מ וודאי דאין לחלק ביניהם דהרי עיקר הדין דאם חיסר אחת מכל סמניה דחייב מיתה לפינן מקטורת דיוה"כ ולמה לא ניליף משם גם לענין מעלה עשן. וגם מה שתי' בשו"ת שער אפרים לדברי הבי' דר"ל שנתן בו עשב אחר שמעלה עשן ובזה יוצא ידי מצות מעלה עשן אבל אותו עשב שמתמר ועולה כמקל אינו מעכב דחה המ"ל ז"ל בשתי ידים ע"ש. אבל כאמת בתוס' ישנים כאן בסוגיא משמע להדיא כד' הגאון בעל שער אפרים שכתבו דהעשב שמתמר ועולה כמקל לא היה שום אדם מכיר אלא הם אבל עשב אחר ששמו מעלה עשן היו מכירין אנשי אלכסנדריא שאם חיסר בקטורת חייב מיתה עכ"ל. הרי דס"ל דוודאי עשב שנקרא מעלה עשן מעכב בקטורת אבל אינו מעכב שיהי' מתמר ועולה כמקל. ונ"ל להביא ראיה לזה מהא דמסקינן ביומא ד' נ"ג ומנין שנתן בה מעלה עשן שנאמר וכסה ענן הקטורת את הכפורת ולכאורה תימה דאטו משאר סממני הקטורת אינו עולה עשן מהם ומנין ללמוד מהך קרא דבעינן נמי עשב ששמו מעלה עשן. ולכן נ"ל דשאר סמני הקטורת אינם מעלים עשן אלא מעט ולא היה יכול העשן לכסות את הכפורת שהבית היה גבוה הרבה ודרך העשן להיות עולה בתחילה למעלה ואח"כ חוזר ומתפשט למטה ולעשן גדול כזה שיגיע העשן עד הכפורת שלא היה גבוה מן הארץ רק י' טפחים לא היה מספיק העשן של הסמנים ולפיכך צריך ליתן בהם עשב של מעלה עשן דאותו עשב מעלה עשן הרבה ועל שם זה נקרא מעלה עשן. אבל להוציא מהך קרא דיהא העשן מתמר ועולה כמקל מניין לנו דאף דאינו מתמר ועולה כמקל מ"מ כיון שהעשן מכסה את הכפורת דיו בכך. ולולא דבריהם ז"ל היה נ"ל ליישב ע"פ הא דתניא בכרייתא ביומא ד' נ"ג נתן בה עיקר מעלה עשן היה מתמר ועולה כמקל וכו' ולכן מפרש אב"י לכרייתא שהביא הש"ס מתחילה דמפיק מתרי קראי שצריך ליתן בה מעלה עשן דהכי קאמר דאין לי אלא עיקר מעלה עשן עלה מעלה עשן מניין ת"ל וכסה ומשמע דעלה של מעלה עשן אינו מתמר ועולה כמקל ומ"מ מרכינן מקרא דוכסה דגם בעלה של מעלה עשן כשר וא"כ א"ל דאנשי בית אבטינס היו מכירים בעיקר מעלה עשן שהו' מתמר ועולה כמקל והוא מצוה מן המוכתר אבל אנשי אלכסנדריא לא היו מכירים בעיקר

ולמזבח והיו קושרין אותו כרי לידע שכבר הגיע שעיר למדבר ות"ק ור"י סברי דלאחר התקנה לא היו קושרין כלל אפי' על פתחו של היכל רק בין קרניו לבד כן נ"ל.

פ"ז מ"א ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. וכ"כ ואף דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה ובפרט היכא דקריאה הוי חיוב דהא גבי מילואים היה מקרא פרשה מעכב וממילא מוכח דגם ביו"כ מעכב [נדאל"כ הוי להש"ס לעיל ד' ה' לומר דמקרא פרשה איכא בינייהו דמ"ד דכל שאינו מעכב לדורות אינו מעכב במילואים לא היה מקרא פרשה מעכב] ולכן נ"ל דמזה ראייה לד' הריטב"א בשם הרמב"ם שהובא בכ"מ בפ"א מה' עבודת יוה"כ דכל הקרבנות שאינן מעבודת היום כגון תמידין ומוספין של יוה"כ היו כשרין ככה"ד מה"ת והלכך גם קריאת הפרשה של מוספי יוה"כ לא היה מעכב ואף דהזכיר שם גם חטאת הכיפורים של עבודת היום דכתיב שם מלבד חטאת הכיפורים מ"מ כיון דהזכיר השעיר חטאת בפרשת אחרי מות ריו בכך וק"ל.

שם מ"ד בתוס' יו"ט ד"ה ולהטיב אבל הרמב"ם ס"ל וכו' וא"כ בערב היה צריך לחזור ולתקנן ולהדליקן ולדידיה שפיר תנן להטיב עכ"ל. וכ"כ לא היה צריך לזה דלדעת הרמב"ם בלא"ה ניחא רהא הרמב"ם ס"ל דהטבה דקרא היינו הדלקה שכי' בפ"ג מה' תו"מ ה' י"ב דהדלקתם היינו הטבתם ור"ל רמש"כ בתורה כבוקר כבוקר בהטיבו את הנרות היינו הדלקה והיינו דמטיב אותם כדי להדליקן מיד דהטבה והדלקה קורא הכתוב הטבה וא"כ יש לומר דהתנא הכא לישנא דקרא נקט דקרי להדלקה הטבה [ואף דבהדלקה דלערב כתיב בתורה בלשון העלאה מ"מ ניחא להנא טפי למתני ומטיב דנכלל בו תרתין אבל לפי מש"כ התוס' יו"ט אליבא דהרמב"ם דהתנא מיירי בהטבה שלפני הדלקה וכן תירצו התוס' בסוגיין דמתני' מיירי בזמן הנס דאז לא היה מטיב כלל לנרות המזרחים כבוקר כי אם בערב עדיין קשה דמ"מ הו"ל להזכיר ג"כ הדלקה שהוא עיקר המצוה של בין הערבים ושבק העיקר ונקט הטפל אתמהה. ומש"כ התוס' דמשו"ה נקט הטבה מפני שהוא קודם זהו דחוק טובא דמ"מ הו"ל לפרש עיקר העבודה. וטפי הו"ל לתרץ דמשו"ה לא הזכיר ההדלקה משום דכשרה בזר ולא צריך כה"ג אבל הטבה בעי כהונה וכדאיאת ביומא ד' כ"ד אבל תי' הוס' תמה וצ"ע.

וע"פ מש"כ א"ש נמי בהא דתנן בריש מכלתין דכל שבעת הימים הוא זורק את הדם וכו' ומטיב את הנרות ולכאורה למה אינו מזכיר התנא דמדליק את הנרות והן אמת דלפי מש"כ לעיל דהדלקת הנרות כשרין בזר לא היה צריך לחנוך את הכה"ג בכך דהא כל עצמו לא היה רק להתרגל בעבודה כמו דייסד הפייטן בסדר עבודה ביו"כ זורק ומקטיר ומטיב כדי להתרגל בעבודה וכיון דכשר בזר לא היה צריך להתרגל. אבל לדעת הרמב"ם בלא"ה א"ש דהא דתנן דמטיב את הנרות נכלל בו גם הדלקה דגם הדלקה נקרא הטבה וק"ל.

מסכת סוכה

פ"ג מ"א בתוס' חדשים ד"ה תי"ט וכו' ובמח"כ נעלם ממנו תוס' ד' ט' ותירצו כן שמצוה הבאה בעבירה אינו אלא מדרבנן. וכ"כ התוס' תירצו כן על קרא דלך דכתיב גבי סוכה דלך לא מבעיא לן רק לגזולה דהא סוכה שאולה קי"ל דכשרה. אבל גבי לולב תירצו בפשיטות דבעי לכם למעוטי שאול. וע"פ זה י"ל דרבינו התוס' יו"ט שפיר חזי לד' התוס' הנ"ל אך דמקשה על הרע"ב ז"ל דנתן טעם על לולב הגזול דפסול משום דכתיב לכם ועל הרע"ב שפיר מקשה דלמה ליה קרא דלכם [ונפל ט"ס בתוס' יו"ט כמה דכתוב שם דלמה לי וצ"ל למה ליה קרא וכוונתו על הרע"ב] דהא אפילו לאחר יאוש דהוי לכם מ"מ פסול משום מצוה הבאה בעבירה וכמו שכי' הרע"ב בעצמו. והצורך לתרץ דהרע"ב ס"ל דמצוה הבאה בעבירה אינו אלא מדרבנן וד' התיו"ט ברורים ונכונים ובחנם השיג עליו התוס' חדשים. ומיהו ליישב דעת ר"ת שם בתוס' דס"ל דמצוה הבאה בעבירה הוא דאורייתא דמאי איצטרך חיבת לך גבי סוכה למעט גזולה נ"ל ליישב בפשיטות. דהנה זה לשון הכתוב שם כפ' ראה חג הסוכות תעשה לך וגו' באספך מגרנך ומיקבך ודרשו חז"ל מתיבת תעשה דתעשה ולא מן העשוי דאם עשה בפסול ואח"כ גם חלק הפסול בעת ישיבת הסוכה מ"מ פסול משום דהעשייה היה בפסול. ולך למעוטי גזולה ובאספך מגרנך ומיקבך ללמר דהסכך בעי מדבר שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע ודבר שאינו מקבל טומאה. ונ"ל לומר דבר חדש דכיון דקרא דתעשה כתיב קודם חיבת לך גם בגזולה פוסל תעשה ולא מן העשוי כגון דגזול עצים וסיכך בהם ואח"כ קנה להעצים מיד הבעלים מ"מ פסול משום תעשה ולא מן

מהקישא דאתרוג ולפיכך אקדמינהו ברישא. ומשום זה תנא כל אחד כאנפי נפשיהו דלא מבעי לולב דכתיב סמוך לאתרוג אלא אפילו הדס דכתיב בתר לולב ואפי' ערבה דכתיב אחר הדס ואינם סמוכים לאתרוג כמו לולב מ"מ יבש פסול בהם ותני כולהו בדרך לא זו אף זו ולהוציא מד' ר"י דס"ל דיבש כשר בהם. וכן בגזול דנפקא לן מלכס והו"א דלא בעינן לכם רק באתרוג דכתיב סמוך לתיבת לכם אבל בשאר המינים דרחוקים מתיבת לכם לא בעינן לכם קמ"ל התנא דגם בלולב והדס וערבה בעינן לכם דמקרא נדרש לאחרי ולאחרי אחרי ותני בדרך לא זו אף זו גם לענין לכם. וכפרט לפי מש"כ לעיל דלמ"ד דלולב צריך אגד וגם דמקשינן לולב לסוכה דפוסל תעשה ולא מן העשוי שפיר תנא כל אחד כאנפי נפשיהו לאשמעינן מילתא אגב אורחיה דאם גזול כל אחד מהשלשה מינים קודם שאגדן עפ"י הלולב ולאחר שאגדן קנה אותן מיד הנגזל מ"מ פסול משום תעשה ולא מן העשוי וכל זה נ"ל נכון בעז"ה.

שם מ"א הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה. הנה לכאורה תמוה דהיאך מותר ליטול לכתחילה אתרוג של שביעית והלא תנן של תרומה טהורה לא יטול ואמרינן בגמ' הטעם משום שמפסידה והיינו דמפסיד הקליפה שנמאסת במשמוש היד וגבי שביעית נמי כתיב לאכלה ודרשינן בפסחים ד' נ"ג דלאכלה ולא להפסד. ואף דלחד מ"ד הטעם מפני שמכשירה וזה לא שייך בשביעית מ"מ הא ליכא הכרעה כמאן הלכה. ואף שהרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' לולב הלכה ב' כתב הטעם מפני שמכשירה נ"ל דנקט טעם היותר כולל דאפי' אם קרא עליה שם חוץ מקליפתה דליכא טעמא דמפסידה מ"מ לא יטול מפני הטעם דמכשירה ומתוך שמספקא ליה להרמב"ם דאיזה טעם הוא עיקר ולפיכך פסק לחומרא [והא דלא אמרינן בגמ' נפקותא בין הטעמים להיפך דאם כבר הוכשר האתרוג לקבל טומאה דלמ"ד מפני שמכשירה ליכא. נ"ל דמזה ראייה דטעם דמפסידה ס"ל גם אידך מ"ד דהא באמת נפסד הקליפה ע"י משמוש היד רק דמ"ד מפני שמפסידה לא ס"ל לטעם דמכשירה וכמש"כ הכפות תמרים שם דס"ל להך מ"ד דאין איסור רק לטמא תרומה ממש אבל להכשיר דאינו אלא גרם לטומאה ס"ל דליכא איסורא. ונ"ל דהיינו טעמא דהרע"ב ז"ל פי"א דפרה משנה ז' שכ' טעם דאיזוב של תרומה טהורה לא יטול מפני שמפסידה ואלו הכא גבי אתרוג כתב הרע"ב

העשוי דהיאך אפשר דתעשה לא קאי רק על מגרנך ומיקבך דכתיב אחר תיבת לך ועל תיבת לך לא קאי אתמהה. כיון דחז"ל אמרו דקאי על מגרנך ומיקבך דכתיב לאחרי אחריו כ"ש דקאי על תיבת לך דכתיב לאחרי. ועפ"י נסתלק קושיית התוס' דמבעי ליה לך למעט גזולה דאפי' אם חזר וקנה אותה מיד הבעלים דאין כאן מצוה הבאה בעבירה דהא בעת הישיבה היא שלו מ"מ פסולה משום תעשה ולא מן העשוי. והא דאמרינן דגזול עצים וסיכך בהם אין לו אלא דמי עצים בלבד והסוכה כשרה היינו האידנא לאחר תקנת מריש שתקנו שיטול דמיו מפני תקנת השכים. אבל לפי דין התורה אם גזול עצים וסיכך בהם כוודאי הסוכה פסולה וכל זה נ"ל ברור.

ועפ"י יש ליישב גם דברי הרע"ב דשפיר י"ל דס"ל כר"ת דמצוה הבאה בעבירה הוא דאורייתא והא דמבעי ליה למעט גזול מלכס היינו לר"י דס"ל דלולב צריך אגד ולדעת ר"א כ"ר צדוק בכרייתא דסוכה ד' ל"ג לחד אוקימתא אוקמינן דס"ל דגם גבי לולב פוסל תעשה ולא מן העשוי משום דילפינן לולב מסוכה וא"כ שפיר מבעי ליה תיבת לכם אם גזול הלולב או ההדס וערבה קודם שאגדן ביחד ואחר שאגדן ביחד חזר וקנה אותם מיד הבעלים דאין כאן מצוה הבאה בעבירה דהא בעת הנטילה היא שלו מ"מ פסול משום דהעשייה דהיינו האגודה היה בפסול.

שם מ"ב הדס הגזול והיבש פסול. לכאורה קשה למה הוצרך התנא לפרוט פסול דגזול ויבש בכל הד' מינים בכל אחד בפני עצמו דהוי סגי למתני דלולב וכל ג' מיניו גזולים ויבשים פסולים והא קי"ל דלעולם ישנה אדם תלמידו בדרך קצרה דהא שני פסולים אלו שייך בכל הד' מינים הו"ל למתנינהו כחדא. ועוד קשה דהא בתורה כתיב אתרוג ברישא ומ"ש דתנא חשיב ללולב והדס וערבה ברישא. ונ"ל ליישב כל זה כחדא מחתא בעז"ה. ע"פ דאמרינן בב"ק ד' י"ז דמילתא דאתיא מדרשא חביבא ליה לתני ברישא ולפיכך שנה התנא שן דחיה ברישא והדר שן דכהמה ע"ש. וא"כ הכא נמי דהא דיבש פסול נפק"ל מדכתיב גבי אתרוג פרי עץ הדר וכולהו ילפינן מאתרוג משום דאיתקשו כולהי להדר ד' יהודא פליג באמת בכרייתא וס"ל דלולב היבש כשר משום דלא מקיש לולב לאתרוג ולכן ניחא ליה לתנא להקדים לולב והדס וערבה ברישא משום דפסול דיבש בהם אינו מפורש בתורה רק דילפינן

הטעם מפני שמכשירה וכבר הרגיש בזה התוס' יו"ט שם ולא תירץ כלום. ונ"ל דלא פסיקא ליה לכתוב גבי איזוב הטעם דמכשירה דאפשר דמי חטאת אינן מכשירין כמו משקי בי מטבחיא דנאמרה הלמ"מ דאינן מכשירין ומי חטאת נמי יש להם מעלה שהן מטהרין לאב הטומאה. ואין לתמוה דהא בלא"ה מי חטאת מטמאין כל הנוגע בהן ויטמא גם לאיזוב דהא אינו קושיא דאינו מטמא רק לדברים דאין שייכין למי חטאת אבל האיזוב דהוא עיקר המצוה לטבול האיזוב במי חטאת ולהזות בו אין לעלות על הדעת דיטמא אותן וא"כ היאך מותר לכתחילה ליטול אתרוג של שביעית דהא טעמא דמפסידה איתא לד"ה.

ואמנם נ"ל ליישב דהא המשנה נשנה בא"י ובארץ ישראל הא א"א בענין אחר דאתרוג היש פסול ולהביא אתרוגים מחו"ל לא"י בשביעית הוא דבר הקשה מאוד להביא אתרוגים מחו"ל שיספיק לכל דיירי א"י. ולכן לא ראו חכמים לגזור דוודאי איסור זה דמפסיד הקליפה אינו אלא איסור דרבנן בעלמא דהא אין זה הפסד גמור ולא גזור רק באתרוג של תרומה דאפשר בחולין אבל בשביעית לא גזור. אבל בחו"ל נ"ל דאסור ליטול אתרוג של שביעית שגדל בא"י לכתחילה. ובתשובה הארכת בזה בעו"ה.

מסכת ראש השנה

פ"א מ"ב שנאמר היוצר יחד לבם. וכ"כ לא ביארו רש"י והרע"ב דמנ"ל דהך קרא בר"ה מיירי. ונראה דהתנא אינו מביא ראיה מהך קרא רק דבעצ שדן הקב"ה לבריות רואה יחד לבם והיינו שכולם נסקרים בסקירה אחת ומבין אל כל מעשיהם ועי' בתוס' יו"ט ובחפארת ישראל פירושא דהך קרא. אבל לענין עיקר הדבר שבר"ה נידון העולם כבר כתב התוס' י"ט כאן דמדברי קבלה למדנו דכתיב מראשית השנה וגו' ילפינן דתשרי הוא מדכחיב תקעו בחודש שופר ע"ש.

שם מ"ג על תשרי מפני תקנת המועדות. וכ"כ לכאורה תמוה דה"ל לומר מפני חג הסוכות וכמו דתנא לעיל על ניסן מפני הפסח דוודאי ר"ל מפני חג הפסח דידעו אימתי יעשו יו"ט דהא מתני' מיירי לאחר החורבן דהא מסיים בסיפא וכשהיה בהמ"ק קיים יוצאין על אייר מפני פסח קטן מכלל דרישא לאחר החורבן מיירי ואז ליכא פסח [ועוד על עשיית הפסח לא

נצרך לשלוחין דהא ע"כ הרחוקין מירושלים צריכין למהר ולבוא לירושלים ביום י"ד שאחר כ"ט יום דאדר דשמא היה אדר חסד וגם ידעו אימתי זמן הפסח וכמו שאכתוב לקמן בסמוך בעו"ה]. וא"כ ה"נ לתני מפני חג הסוכות. ונ"ל ליישב משום דבאמת הא דהוצרכו לצאת על ר"ה אף דרוב שנים אין אלול מעובר אמרינן בגמ' משום דאי איצטריך מעברינן ליה ומקשינן והא קמקלקלי ר"ה ומתריצין דמוטב מקלקלא ר"ה ואל יתקלקלו כולהו מועדות ואמרינן שם דדיקא נמי דקתני מפני תקנת המועדות ש"מ. והיינו דהש"ס מפרש דהא דקתני מפני תקנת המועדות אינו נתינת טעם דמשום זה נצרך לשלוחין רק דהוא נתינת טעם על הא דאם איצטריך מעברינן ליה וממילא כיון דאם איצטריך מעברינן ליה משו"ה נצרך לשלוח שלוחין על תשרי ודו"ק היטיב.

שם על כסלו מפני חנוכה. הנה שמעתי מקשים דלמה נצרך לשלוח שלוחין על חנוכה דהא חנוכה הוא בכ"ה בכסלו ובהדיא אמרינן בסנהדרין (דף מ"א ע"ב) דלאחר שעבר רובא של חודש הכל יודעים אם היה החודש שעבר חסר או מלא וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות ערות הלכה ד' דלאחר שעבר רובו של חודש כגון שאחד אומר בט"ו בחודש ואחד אומר ב"ז עדותן בטלה שאין חצי החודש בא וכבר ידעו הכל אימתי היה ר"ח עכ"ל [ונ"ל הטעם משום דמירושלים עד סוף א"י אינו רק מהלך ט"ו יום וכמו דתנן בתענית פ"א משנה ג' ר"ג אומר בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבא"י לנהר פרת וע"ע בכ"מ ד' כ"ח ודו"ק] וא"כ למה הוצרכו לצאת על חנוכה. ואמנם נ"ל ליישב בפשיטות דנראה דזה לא היה רק בכל חדשי ימות השנה דאינו זמן גשמים ושכיח עוברים ושבים אבל בחודש כסלו דהוא זמן גשמים בא"י וידוע דבזמן ירידת גשמים בא"י אין יוצא ואין בא בימים אלו וגם הדרכים מקולקלים מאוד וא"א לילך כלל ותדע דהא ר"ג אומר דאין מתחילין לשאול טל ומטר בא"י רק אחר ט"ו יום אחר החג כדי שיכול להגיע אחרון שבא"י לנהר פרת ופירש דש"י בכ"מ שם שלא ידביקום הגשמים וכן כתב הרע"ב במשנה שם ושפיר הוצרכו לצאת על כסלו מפני חנוכה משום דאז ליכא עוברים ושבים ולא ידעי בעיבורו של חודש אף שכבר עבר רובו של חודש.

שם וכשהיה בהמ"ק קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן. והקשה לי בני הרב הגדול החריף ובקי

ולא חשו לספק היינו משום דסמכו על הרוב דרוב שנים אין אלול מעובר. והא דיצאו על אדר מפני הפורים י"ל דהתם גמי נהי דאיסור ליכא אבל מ"מ מנהגא איכא שלא לעשות מלאכה בפורים והלכך גם בפורים איכא חשש כיטול מלאכה. ועוד נ"ל דכיון דצריך לעשות סעודה ולשלוח מנות בפורים איכא כזה הפסד ממן והתורה חסה על ממונם של ישראל ולפיכך הצריכו חכמים לשלוח שלוחים על אדר מפני הפורים כנלע"ד ועפ"ז נתיישב כל הקושיות בעז"ה.

פ"א מ"ו בתוי"ט ד"ה ועכבן וכו' לפיכך יש לתמוה. נ"ב ונ"ל לתרץ דהתם בא הברייתא לפרש דברי המשנה לפיכך הוא מחוייב להביא כיון שהברייתא הוא פ"י על המשנה אבל הכא הדבר פשוט דר' יהודה חולק על המשנה וסובר דמעולם לא נחלקו ר"ע ור"ג כזה והכל ס"ל דאסור לעכב בידן אבל תנא דמתניתין ס"ל דנחלקו ואף דמדברי התוי"ט משמע דאין זה ברור דחולק על המשנה אכן לענ"ד הדבר ברור דר"י חולק ובפרט שכן משמע בירושלמי וכמש"כ התוי"ט בעצמו.

פ"ג מ"א בתוס' רעק"א ז"ל אות י"ג אלא יום ל'. נ"ב צ"ל ליום ל'. (ותיבת אלא נמחק) ור"ל דכיון דא"א לקדש בלילה הוא יום בעצמו וא"א לקדש למפרע ולכן ה"ה מעובר.

פ"ד מ"ד בראשונה היו מקבלין ג"כ פ"י דהדין היה כך דאם היו באין אפילו קדוב לחשכה באופן שא"א אז להקדיב נסכים ולומר שירה שלא בשכוש אעפ"כ היו מקבלין העדות לעשות היום קודש מיהו לא אירע כך מעולם דיבואו באותה שעה רק לעולם באו מקודם אך בפעם אחת אירע כך ובא הדבר לידי קלקול באמת מחמת דהלויים לא יכלו להמתין עוד בהקרבת נסכים והוצדכו להקריב נסכים קודם ביאת העדים וממילא לא יכלו לומר שום שיר כלל מספק דשמא יקבלו עדים היום ואז התקינו דאם יבואו באותו זמן דאי אפשר להקריב נסכים אז לא יקבלו אותו היום כלל. ותו לא יבוא הדבר לידי קלקול כלל דאם ידאו הלויים דתו א"א להמתין בהקרבת נסכים אז יוכלו לומר בכירור שיר של חול דהא תו לא יקבלו עדים היום.

מסכת תענית

פ"א מ"א אמר לו ר' יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא

מוה' אבדהם יעקב הכהן נ"י דלמה נצרך להודיע על פסח קטן דהא בלא"ה הרחוקין מירושלים צריכים להקדים עצמן לבוא לירושלים ביום י"ד אייר וכיון שספק אצלם שמא היה ניסן חסר בוודאי ממילא היו ממהרין לבוא לירושלים ביום י"ד שאחר כ"ט ימים דניסן דשמא היה ר"ח אייר ביום ל' של ניסן וכשיבואו לירושלים אז ידעו זמן הקרבת פסח שני. והגע עצמך אותן הרחוקין מירושלים מהלך שמנה ימים דאין תועלת להם מהשלוחין דהא השלוחים לא הלכו רק מהלך ז' יום מירושלים וע"כ דמהרו בעצמן לבוא לירושלים ככל מה דאפשר כדי שלא יעברו זמן פסח שני וא"כ לא היה נצרך לשלוחין כלל וכלל כן הקשה בני הרב הנ"ל ויפה הקשה. ושוב ראיתי שגם הטו"א העיר בקושיא זו ודחק מאוד ליישב. ואכן לענ"ד יש ליישב בפשיטות דעיקר יציאת השלוחין היה כדי שידעו אנשי ביתם של האנשים הצריכין לעשות פסח שני באיזה יום יהי י"ד שלא יעשו מלאכה כל אותו היום דהדבר מבואר בירושלמי דפסחים בפ' מקום שנהגו והובא בתוס' בר"פ מקום שנהגו דביום הבאת קרבן אסור מלאכה מה"ת ופשוט דלאו דווקא דהוא אסור בעצמו אלא דגם אחרים אסורים לעשות מלאכה בשבילו אפי' הן קבלנים וכ"ש אם הם שכירי יום כמו ביו"ט ממש. וא"כ ע"כ היה נצרך להודיעם כדי שלא יחבטלו ממלאכתם שני ימים מספק והרבה חשו חז"ל לכיטול מלאכה לעם דהא משו"ה לא היו משיאין משוואות אחדות מלא משום כיטול מלאכה לעם שני ימים וכדאיתא בר"ה (ר' כ"א). ונראה דהא דיוצאין על אלול מפני ר"ה ג"כ הוא משום כיטול מלאכה שני ימים דאל"כ מאי איכפת לן אם יעשו שני ימים ר"ה. ולפי דעת התוס' בר"ה (דף י"ח) דמ"מ היו צריכין לעשות שני ימים ר"ה דשמא היה אלול מעובר מ"מ הרויחו בזה שיצאו על אלול דאל"ה היו צריכין לעשות שלשה ימים ר"ה וכן מה דהיו יוצאין על ניסן מפני הפסח ועל תשרי מפני תקנת המועדות הכל הוא כדי שלא יגיע מזה כיטול מלאכה לעם שני ימים. ובזה נסתלק קושיית הטו"א דלמה לא יצאו שלוחין בזמן הבית אתמח וטבת ואב דהיה אז לששון ולשמחה ולהנ"ל לק"מ דאז מותר במלאכה. ואי משום דאסור בהספד ותענית מאי איכפת לן דינהגו איסור בשני ימים בהספד ותענית. אבל לאחר החורבן יצאו על אב משום דאל"ה היו צריכים להתענות שני ימים רצופין זה אחר זה דהא בספק קביעא דירחא אזלינן לחומרא גם בט"ב וכדאיתא בפסחים נ"ד ויש בזה חשש סכנה. והא דביוה"כ לא התענו רק יום אחד

הוא לר"א לשיטתו דס"ל דמחוייב לאכול בסוכה כל הז' ימים ואף אם ירד ביום יבטל ממ"ע של אכילה בסוכה לגמרי וגירסת הירושלמי והרי"ף הוא לפי דעת ר"י בעצמו דיכול לירד ביום מ"מ אינו סימן ברכה דסימן ברכה של גשמים הוא אם יורדין בלילה כמש"כ רש"י פ' בחוקותי על פסוק ונתתי גשמיכם בעתם דזמן גשמים הוא בלילי רביעית ובלילי שבתות. ונ"ל עוד דמשו"ה חזר בו ר"א בסוכה שם דאינו חייב לאכול בסוכה בכל הז' ימים וכמש"כ התוס' שם בסוכה (דף כ"ז) היינו משום דר"י השיב על דברי ר"א דא"כ לעולם הוא מזכיר ולא השיב ר"א על זה דבר. ואפשר דמשום זה חזר בו ר"א מהך דסוכה דמהך דתענית לא ראה לחזור בו משום דיש לו ראייה ע"ז דצריך להזכיר גבורות גשמים מיו"ט הראשון של חג מלולב ומניסוך המיך ולפיכך הוצרך לחזור מהך דסוכה ודו"ק.

פ"ד מ"ז ברע"ב ד"ה בחמישי מותרין. כשהיו מקדשין עפ"י הראיה. נ"ב מה שלא פירש דמירי שחל ט"ב בשבת היינו משום דבכה"ג לא מקרי שבת שחל ט"ב להיות בתוכה משום שהתענית נדחה לאחר השבת וכדאמר בירושלמי דת"ב שחל בשבת שני השבתות מותרין ומה שלא פירש כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"י המשניות כאן דמתניתין רשב"ג היא דאמר דאף לאחריו אסור דא"כ מתני' דלא כהלכתא דהא אנן קי"ל דלאחריו מותר וכמש"כ הרע"ב בתחילה דאינו אסור רק עד שיעבור התענית ולפיכך פירש דמירי בחל ת"ב להיות בע"ש וכ"כ המ"מ בפ"ה מה' תענית דמשו"ה אינו מביא הרמב"ם לדין המשנה דבכמישי מותרין משום דלא משכחת לה רק בחל ת"ב בע"ש והאידינא אינו חל לעולם בע"ש ומיהו תמוה דלא ראה מש"כ בפ"י המשניות דמתניתין רשב"ג היא ואינה הלכה ומיהו מסוף דברי הירושלמי דהא דמשני שם רשב"ל דמתני' מירי שחל ט"ב להיות בשבת עצמה משמע דס"ל דט"ב שחל בשבת אסור לפניו וכן הביא הטור בשם הסמ"ג עי"ש והרמב"ם והרע"ב ע"כ דס"ל כמו שאמר בירושלמי מתחילה דשני השבתות מותרין.

מסכת ביצה

פ"ג מ"ג בהמה מסוכנת וכו' רע"א אפי' כזית חי כו'. נ"ב נ"ל דפליגי אם יוצאין מצות שמחת יו"ט בחי דת"ק סבר דכיון דלשמחת יו"ט מצוה היא ואין יוצאין שלא כדרך אכילה כיון דכתיב אשר

מזכיר. וכ"כ כ"ה הגי' במשנה דבגמרא דילן וכמשנה שבמשניות אבל בנוסח המשנה בירושלמי ורב אלפס ז"ל הגי' הואיל ואין הגשמים סימן ברכה בחג למה הוא מזכיר וצריך להבין טעם שינוי נוסחת ש"ס דילן לש"ס דירושלמי והרי"ף. ונ"ל לבאר דשני הגי' אמת דפעם הוא סימן קללה ופעם אף אינו סימן קללה מ"מ אינו סימן ברכה. והיא ע"פ דברי רבינו אפרים ז"ל שהובא בריטב"א כאן שכ' דגשמים בחג אינו סימן קללה רק בלילה הראשונה שאז מחוייב לאכול כזית בסוכה דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות ואם אינו אוכל כלל או שאוכל דבר שפטור מן הסוכה חוץ לסוכה מ"מ ביטל מ"ע דאכילת כזית בסוכה דלילה הראשונה. והלכך אם יורד גשמים דאינו יכול לאכול בסוכה דבעת ירידת גשמים אין שם סוכה עליה דבזמן שיוורד גשמים אינה נחשבת אפי' לדירת עראי וכמש"כ הגר"א ז"ל כביאורו לשו"ע בשם הרשב"א. הרי גורמים לו מן השמים לבטל מ"ע גמורה ושפיר הוי סימן קללה. אבל בשאר הימים דאינו חייב לאכול בסוכה דהא קי"ל כרבנן דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל או דיכול לאכול דבר שפטור מן הסוכה חוץ לסוכה לא הוי סימן קללה כלל. והנה כבר תמה עליו הריטב"א שם דא"כ מה מקשה ר"י על ר"א דהגשמים בחג סימן קללה והלא ר"א גופא לא מחייב להזכיר גבורות גשמים בלילה הראשונה רק למחר בשחרית ואילך דהא אמרינן דר"א למדה מלולב או מניסוך המים ושניהם אינם רק ביום. ואמנם יפה תירץ בזה הגאון בעל ערוך לנו בספרו ביכורי יעקב דר"י מקשה יפה לר"א לשיטתו דס"ל דבכל הז' ימים מחוייב לאכול בסוכה סעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה ושפיר הוי סימן קללה בכל הז' ימים. אך דחק עצמו ליישב לר"י דהוא בר פלוגתיה דר"א בכל דוכתי ומסתמא ס"ל כרבנן דבשאר הימים אינו חובה לאכול בסוכה א"כ תקשה לדידיה דלמה לא יזכירו גבורות גשמים מיו"ט הראשון ואילך ותירצו שם דחוק מאוד. ואמנם לענ"ד יש ליישב בפשיטות דהנה לכאורה תמוה על הריטב"א דמאי מקשה על רבינו אפרים ז"ל דנהי דאכילה בסוכה אינה חיובא דיכול לאכול דבר שאינו טעון סוכה אבל שינה היא מצוה חיובית בכל הז' ימים ואפי' שינת עראי אסור לישן חוץ לסוכה ושפיר הוי סימן קללה. וע"כ צ"ל דקושייתו היא דהרי יכול לירד גשמים ביום דאינו זמן שינה אבל בלילה לא ירד ושפיר נוכל להזכיר גבורות גשמים ביו"ט הראשון של חג. והשתא מתרצא ב' הגירסות על נכון בעז"ה. דגי' דילן

הכתב והקודא בע"פ לא יצא וצ"ל דכל אחד מבני הכפר היה לו מגילה כשרה בפני עצמו וקרא מתוכה.

פ"ג מ"א בית הכנסת לוקחין תיבה. נ"ב ומבואר בגמ' דאם זט"ה כמעמד אנשי העיר

אפילו למשתייה ביה שכרא שרי וגם הבהכ"נ יצא לחול [חוף לר' דברים הנזכרים במשנה ב' אסור ולדעת הרמב"ם והשו"ע אף לר' דברים שרי ומשנה דלקמן מיירי ולא מכרו זט"ה ועי' בב"י סי' קנ"ג וקנ"ד] והדברים מתמיהים דהא מ"מ אם נדרו בני הכפרים לבנות ביהכנ"ס ולהתפלל או נדרו בית לצורך ביהכנ"ס האיך מותרין למכור ביהכנ"ס ולהשתמש בהדמים הא עובדין בלא יחל דברו דוודאי סתם נודר בית לבית הכנסת מסתמא דעתו שיהי' ביהכנ"ס לעולם כ"ז ולא פירש בהדיא לזמן דאם נימא דכוונתו רק לשנה או לחודש א"כ יהיה יוצא ידי נדרו וזה ודאי איך סברא.

ונראה לישב בד' אנפי. א) י"ל דמכח הנדר לא מיירי הכי מיירי באמת דבנו מקודם המכירה ביהכנ"ס אחר להתפלל בו ויוצאין ידי נדרן בכיהכנ"ס השני שבנו ולא מיירי כאן רק מאיסור הורדה דאם מותר להוריד הבהכנ"ס מקדושתו או לא ובזה יש חילוק בין אם מכרו עפ"י זט"ה או לא. ב) י"ל דמיירי הנדר היה על זמן נדרו בפירוש על משך שנה אחת וכדומה ומ"מ קדושת ביהכנ"ס לא בטלה בכדי דקדושת הגוף היא וכמו דאמרי' בנדרים ד' כ"ט דאם אמר שור זה כל לי' יום עולה ומכאן ואילך שלמים לא פקעו מיניה קדושת עולה עד עולם וה"נ דכוותיה ואף דקדושת ביהכנ"ס היא מדרבנן מ"מ כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. ג) י"ל דמיירי שלא נדרו רק התנדבו עצים לצורך בהכנ"ס ואף דבנדרה נמי איכא כל יחל וכל תאחר כמו בנדר וכמו דמבואר בר"ה ד' ה' מ"מ בנדרה כוודאי סגי בחודש אחד וכיום אחד דהסברא מחייב דדוקא כנודר סתם כוונתו שיהיה ביהכנ"ס לעולם דאין דרך לנדרו ליזם אחד או לחודש אחד אבל בנדרה דלא אמרו ולא מיירי רק להתנדבו לצורך בהכנ"ס פשוט דכיון שכבר בנו אותו והתפללו בו יצאו ידי נדבתם בזה. ד) יש לתרץ עפ"י דברי הרמב"ן ז"ל שהביא הב"י כס"י קנ"ג דסתם קדושת ביהכנ"ס היא כקדושה על תנאי דאם לא יצטרכו יוכלו לבטל הקדושה וא"כ אף אם מיירי בנדר ג"כ ניחא דהוי כנדר על תנאי ובתשובה אחת הארכתי בזה בעז"ה.

מ"ב בתוס' רעק"א אות כ"ט ותמוה לי כו'. נ"ב כבר קדמו בספר אליה רבא על השו"ע כס"י רפ"ב ועי' בחתם סופר סימן ק"ע מה שתירץ ע"ז.

יאכל בעינן אכילה כדרך אכילתו. ועוד כיון דבעינן שמחה ושמחה בחי ליכא וכדאמרינן בפסחים ד' ע"א ואף דק"ל דאין שמחה אלא ביין וגם בזה"ב לא היה נוהג שמחה רק בבשר שלמים ולא בבשר חולין והכא מיירי וודאי כבהמת חולין דהא שלמים כוודאי אסור להקריב בהמה מסוכנת דהקריבהו נא לפחתך מ"מ כיון דחזינן דליכא שמחה בחי הרי דלאו אכילה חשובה היא ולכן אין לחלל יו"ט בשביל אכילת חי ולכן ס"ל דאינו רשאי לשחוט רק אם יש שהות לאכול כזית צלי דוקא. ובזה ניחא נמי מאי דאמרינן במכילתין דף י"ב דהמבשל גה"נ בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש לוקה משום מבשל ביו"ט ולכאורה לר"ל דח"ש מותר מן התורה למה לוקה והא מה"ת יכול לאכול חצי שיעור ואכן להנ"ל ל"ק דכבר כתבו התוס' דשבועות [כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי לה] דח"ש ושלא כדרך הנאתן שוין לענין דינא [ולר"ש דס"ל כ"ש למכות גם שלא כדרך הנאתן ס"ל דחייב עי"ש] א"כ דכמו דשלא כדרך הנאתן לא נחשב אכילה לענין שמחת יו"ט או שאר מצות התלוי באכילה ה"נ חצי שיעור והלכך לוקה דפחות פחות מכשיעור לא נחשב אכילה ואינו בכלל אשר יאכל לכל נפש. אכן ר"ע י"ל דס"ל כר"ש ואף דמסקינן בשבועות כ"א ע"ב דר"ע ס"ל כרבנן לענין ח"ש מ"מ בשלא כדרך הנאתן י"ל דס"ל דחמיר. ומיהו התם בלא"ה י"ל דהמבשל ביו"ט דבר שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס לוקה משום מבשל ביו"ט כיון דכתיב אשר יאכל בעינן דיאכל כזית בכדי אכילת פרס דבפחות מכזית לא מקרי אכילה ואינו בכלל אשר יאכל. (א"ה: עי' בספר המאיר לעולם להגאון מו"ה מאיר מיכל זצ"ל מפ"ק דף ל"ז שמביא שם סברא זו בשם הגאון ה"גדול" ממינסק זצ"ל ומפלפל שם בדבריו יעו"ש). ועוד י"ל כיון דחי אינו ראוי לאכילת כל אדם רק למי שדעתו יפה לא הוי שוה לכל נפש וגבי יו"ט בעינן דבר השוה לכל נפש וכדאמרינן בכתובות ד"ו משו"ה אסור לגמר מוגמר ביו"ט משום דאינו אלא למפונקים וכמו שפירש"י, ור"ע אפשר דס"ל כר"ג לעיל בפ"ב מ"ז דמותר לגמר מוגמר ביו"ט וע"כ דס"ל דלא בעי' דבר השוה לכל נפש והלכך מתיר גם בחג.

מסכת מגילה

פ"א מ"א בתוס' רעק"א אות ג. ואפשר דמ"ש רש"י והרע"ב שיקרא וכו'. נ"ב וכן תירץ הטו"א אמנם קשה לי דהא צריך לקרות מתוך

בין משנה ראשונה למשנה אחרונה רק בתקנת חכמים דלמשנה ראשונה חייב מדרבנן ולמשנה אחרונה העמידוהו על דין תורה וכן משמע בתוי"ט בריש הפרק וא"כ עדין הו"ל להרע"ב להביא דרשא זו אכן אם כן לא הו"ל ליה להזכיר הגרע"א מהך דסריס וגם אין זה נכלל במשמעות לשונו כלל וצ"ע. מיהו אי קשיא לי הא קשיא לי על הרע"ב דהא הביא דרשה מכל ישראל וא"כ עבדים שהן חצין עבד וחציו ב"ח נמי לאו בכלל ישראל ניהו וא"כ למה למשנה ראשונה חייבין אם לא שנאמר כנ"ל דס"ל להרמב"ם והרע"ב דגם למשנה ראשונה אינו חייב רק מדרבנן מתקנת חכמים. ועי' בסוגיא דסנהדרין פ"ו אם חציו עבד וחציו בן חורין בכלל ישראל מיקרי או לא יעו"ש היטב.

מסכת כתובות

פ"ג מ"א ברע"ב ד"ה שאעפ"י וכו' וה"מ שלא
היתה שם התראה. ונ"מ הא דלא פירש כן הרע"ב גם על רישא דמתניתין כבא על המזורת. נ"ל פשוט דאזיל בשיטת הרמב"ם דס"ל דבכל חייבי לאוין ביאה בלא קדושין אינו אלא מדרבנן ובלא"ה ניחא. והא דמקשה גמרא שם במזורת כבר עמד ע"ז הראב"ד ז"ל בהשגות בפט"ו מה' אסורי ביאה ה"ב וע"ש בה"ה ז"ל במה שתי' שם דקושיית הראב"ד אינו קושיא כלל ע"ש.

שם בתוי"ט ד"ה הכותית. ותימא דא"כ נכרי נמי.
ונ"כ לכאורה תמוה דבנכרית ליכא קנס מצד דודאי היא בחזקת בעולה כל זמן שלא נתגיירה פחותה מבת ג' שנים ואולי דמיירי דהוי מצי למתני דמודה המאנס שהיתה בתולה. מיהו יש להסתפק דאפשר דמקרי מודה בקנס דהא יכול לפטור עצמו ולהכחיש דמצאה בעולה. ובשלמא בכל בתולות דעלמא אם טוען כרי דמצאה בעולה כוודאי נשבע היסת ונפטר מ"מ כמודה לא מיקרי מודה בקנס משום דמן הסתם היא בתולה ולא מקרי הודאה משא"כ בנכרית דמן הסתם הוא להיפך וצ"ע בזה.

פ"ד מ"ז מפני שהוא תנאי ב"ד. נ"ב עי' בגמ'
דבל"ק מוקי לה הש"ס כר"מ דאף בכתבה ליה התקבלתי מ"מ גובה מאתים ולכאורה איך מוקים כר"מ הא ר"מ ס"ל דכתובה דאורייתא והיאך אמר מפני שהוא תנאי ב"ד. אבל באמת נראה דמזה גופא הוכיח הגמ' דמיירי בכתבה ליה התקבלתי ור"מ היא דאל"כ היכי אמר בפשיטות שהוא תנאי ב"ד דהא כמה תנאי

פ"ד מ"י בתוי"ט ד"ה ברכת כהנים. ואלא מיהא
קשיא דלא פירש התנא וכו'. נ"ב בירושלמי כאן הלכה י"א אמרין באמת דברכת כהנים נקראות ולא מתרגמות ופי' המפרש הק"ע דקאי אדלעיל אמעשה דעגל השני ודמי כמו דתגן וכן ברכת כהנים. ומעשה דוד הוא מילתא בפ"ע.

בא"ד בתוי"ט ועוד שראיתי להרמב"ם כו' וכתב
ובמעשה אמנון ותמר במקום שנאמר אמנון כו דוד כו'. נ"ב נוסחא משוכשת נודמנה לו להתוי"ט ב' הרמב"ם ז"ל ולפנינו ברמב"ם הגי' נקרא ולא מתרגם וכן מבואר בכ"מ וכן גרס הרמב"ם ז"ל בגמ' וכמ"ש הגר"א ז"ל בהגהותיו שם.

מסכת חגיגה

פ"א מ"א ברע"ב ד"ה והסומא. שהרי אין ראיתו
ראיה. נ"ב לשון זה צ"ע דהא בגמ' ילפינן מדכתיב יראה מה לראות בשתי עיניו כו' וכן קשה לעיל דכ' דממעטינן חרש באזנו מכאזניהם אחת משום דאין לו שמיעה גמורה ובגמ' יליף... וכבר הרגיש על הרע"ב בתוס' רעק"א ז"ל. אמנם באמת גם הרמב"ם בחבורו בפ"א מה' חגיגה כתב כד' הרע"ב ז"ל והרגיש עליו הלח"מ כנ"ל וכתב דאפשר דרבינו ז"ל מצא באיזה מקום דרשות אלו וע"ש בלח"מ.

שם בתוס' רעק"א אות ד' בד"ה והרע"ב כו' וא"כ
לא הו"ל להרע"ב להשמיט דבר זה. נ"ב מאד תמהני על עין הבדולח של הגאון מרן רע"א ז"ל דהאיך לא ראה דברי הרע"ב בריש המסכת דאזיל בשיטת הרמב"ם דאדרבה למשנה אחרונה פטור כדי שע"י זה נכוף את הרב לשחררו וא"כ בסריס וכדומה אדרבה לדידיה חייב בראיה כיון דאין כופין וע"כ צ"ל דהם לא ס"ל דרשא דרבינא דבעינן מי שאין לו אלא אדון אחד דהא הם ס"ל דלמשנה הראשונה חייב וצ"ל דס"ל דרבינא לא אמר זה אלא לאסמכתא בעלמא ועיקר הטעם הוא משום תקנה כדי שע"י זה נכוף את הרב לשחרר אבל במקום שאין כופין חייב בראיה ואעפ"י שיש לו אדון אחר ג"כ כיון שחציו ב"ח וחייב במצות כאנשים ולכן גם בראיה חייב וא"כ יפה עשה כשהשמיטו. [נאפשר שכונת הגרע"א ז"ל דוודאי גם הרמב"ם והרע"ב ס"ל דרשא דרבינא דאי לא הוי פטור מן התורה לא היו יכולין חכמים לפטור משום סברא זו רק כיון דמן התורה פטור משום דרשא דרבינא ואין נ"מ

כפ' ראה דכתיב גבי פסח ובשלת ואכלת. וג"כ ואולי דמשם אין ראייה כ"כ משום דהוזכר גם החגיגה בפסוק דכתיב ברישיה דקרא וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר ודרשינן צאן לפסח ובקר לחגיגה בפסחים ד' ע' ע"ב וכן פי' באמת בס' אור החיים על החומש שם בפ' ראה דהך ובשלת קאי על שלמי הפסח. ובחדושי על התורה בארתי בזה כוונת הכתוב בדרך אופן נאות משום דקרא מיירי כבר ביום ט"ו בבקר דכתיב מועד צאתך ממצרים ודרשינן מועד צאתך ממצרים אתה שורף וא"כ קשה דהאיך שייך אח"כ לומר ובשלת ואכלת אבל לפי הנ"ל ניחא דהור"א דגם החגיגה צריך לשרוף קמ"ל דאינו כן ומה דאיתא במכילתא באמת גם מקרא דבשלת נ"ל דאיתא כבן תימא דחגיגה נמי אינה נאכלת אלא צלי ודר"ק.

מסכת אהלות

פ"ב מ"א אלו מטמאין באהל וכו' מלא תרווד רקב. ג"כ וה"ה דמטמא במשא רק דבמגע אינו מטמא משום דאין נוגע וחוזר ונוגע וכמבואר בחולין דף קכ"ו בדברי ר"ש ואף ר' יוסי דסבר התם דמטמא במגע היינו אהל רק דקרי לאהל נוגע וכמבואר שם. ובוה יישובתי דברי המל"מ בפ"ג מהל' אבל שנשאל ע"ד המומיא שמוכרין הכהנים אי שפיד דמי למעבד הכי או לא [וענין המומיא הוא שאין בה בשר כלל אלא עצמות ועור החופה אותם והם יבשים מאד ולא נשאר בהם לחלוחית של בשר כלל]. והשיב דפשיטא דמטמאים כדין עצם כשעורה דמטמא במגע ובמשא ואף שהוא יבש מאד מ"מ הא כתב הרמב"ם דבשר שנפרך ונעשה כקמח טהור אבל לא נעשה כקמח טמא ואפי' לפי דברי הכ"מ שם שכוונת הרמב"ם הוא שיבש כ"כ עד שאם נפרך יעשה כקמח ג"כ טהור מ"מ הך מומיא לא איפרוכי מיפרך ואדרבה בקושי היא משתברת כ"כ המ"ל שם, [וע"ע במה שנסתפק המ"ל בנידון המומיא לענין איסור הנאה בפ"ד מהל' אבל ולענין איסור סחורה בפ"ד מהל' מאכלות אסורות עיי"ש]. ותמה ע"ז כבוד הגאון המפורסם כליל החכמה והמדעים מהור"ר מתתיהו שפראשון זצ"ל. דמה הוצרך ללמוד דבר זה מסברא הא מקרא מלא הוא בתורה בפ' בהעלותך ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ואמר ר"י הגלילי בסוכה דף כ"ה דנושאי ארונו של יוסף היו ואף דיוסף היה נחנט וכמו דכתיב בסוף פ' ויחי ויחנטו אותו (ופשוט דחניטה היינו מומיא שהזכיר המ"ל) [ועוד

איכא דס"ל דכתובת בתולה מדאורייתא. ועוד דאף למ"ד שהיא מדרבנן מ"מ היא תקנה קדומה מחכמים הראשונים ולא שייך לומר ע"ז תנאי בי"ד ולכן מפרש הגמ' דמיירי בדכתבה ליה התקבלתי דמעיקר התקנה פטור מכתובה דהא מחלה ליה. מ"מ אם רוצה לקיימה צריך ליתן לה כתובה ואסור לקיימה בלא כתובה וע"ז היה תנאי בי"ד דאסור לו להיות עם אשתו בלא כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

פ"ן מ"ה בתיו"ט ד"ה אם. וכב"י טויו"ד וכו' ולא הזכיר שיש בה מחלוקת. וג"כ כל זה כתב שלא ראה גוף הספר של האור זרוע הגדול אבל כעת שזכינו לאורו בעז"ה מבואר שם היטב המחלוקת של ר"ח ור"י בזה.

מ"ו בתיו"ט ד"ה ר' יהודה ומ"ש עוד הר"ב וכו' תמיהה מלתא דמאי מחילה שייך בקטנה. ג"כ במח"כ לק"מ דהא דלא מהני מחילה בקטן היינו משום דבמקרקע לא מהני מחילתו כמו דאינו יכול למכור, אבל הרע"ב מיירי לאחר תקנת הגאונים דגובין ממטלטלי וכוה שפיר מהני מחילה בקטן דהפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכ"כ כעין זה בהפלאה ז"ל דלר"י דחליא באומדן אב וגובין אף במטלטלי שפיר מהני מחילה והובא בד' הגרע"א ז"ל כאן.

מסכת נדרים

פ"ג מ"א בתיו"ט ד"ה שאיני נהנה וכו' דוקא נקיט אומה שלמה וכו'. ג"כ דבריו תמוהין דהרמב"ם לא כ"כ רק דבאוסר עצמו ליחיד אסור גם בזבינא חריפא למכור ולקנות או בזבינא דרמי' על אפיה ואף דזבינא חריפא ליכא רק הנאת לוקח וכן בזבינא דרמי' על אפי' ליכא רק הנאת מוכר מ"מ באוסר עצמו ליחיד גזרו מכירה אטו לקיחה ולקיחה אטו מכירה. אבל למכור בפחות וליקח בפחות לא מצינו דגזרו כלל וגם לא שייך גזירה כלל כיון דלא התרת לו רק למכור בפחות וזכור הוא וכ"כ הרא"ש להדיא בפירושו כאן דגם ביחיד מותר ליקח ביותר ולמכור בפחות ולפי זה ד' הרמב"ם שהביא אינו ענין לד' המשנה כלל דהרי המשנה מיירי בזבינא מציעא ובזבינא מציעא אין חילוק כלל בין אומה שלימה לישראל יחיד ודברי התוס' יו"ט בכאן צע"ג.

פ"ו מ"א בתוס' רעק"א אות מ"ד ד"ה מותר בצלי כו' וק' לי כו' ולא מביא המקרא

רקב והלכך הוצרך המ"ל לומר דמ"מ טמא מצד הסברא [ואין להקשות לפי דברי הרע"ב ז"ל הנ"ל דאף דר"י מטהר בבשר המת שיבש מ"מ מודה דטמא מתורת רקב א"כ הו"י מצי לאוקמי הא דאמר ר"י בחולין קכ"ה דרקב מטמא במגע מיירי ככה"ג דעריין אינו נרקב תנוגע בכולו בבת אחת ויש לומר דכיון דסופו להתפרד ולהתרקב כמאן דמפרת דמי וכן אמרי' בחולין דף ע"ב אליבא דר' יוסי גופיה עי"ש ודו"ק]. ובעיקר דברי המל"מ ז"ל כמאי דפשיטא ליה דגם בעצמות המת אם נפרכו עד שנעשו כקמח טהור כמו בבשר ואף דלכאורה יש להביא ראיה לדבריו מהסיגיא דנדה דף מ"ה דעל הא דתנן שם דבשר המת מטמא לחץ ויבשין אמר ר"י דנלמוד מקרא דאו בעצם אדם איתקש אדם לעצם מה עצם יבש אף אדם יבש וידוע דקי"ל דאין היקש למחצה ודרשינן נמי איפכא דמה אדם אם נפרך עד שנעשה כקמח טהור ה"נ בעצם טהור ומיהו אין הדבר מוכרח כ"כ ודו"ק. ועוד יש לומר דגבי יוסף כיון דהיה שלם י"ל דלא גרע ממת שנשרף ושלדו קיימת דטמא לא גרע משרוף [ועי' תוס' סוכה כ"ה ד"ה מישאל ובסנהדרין דף נ"ב ע"א ד"ה ההוא וע"ע בדורש לציון דרוש א' עי"ש היטב ובמק"א יתבאר באריכות מזה אי"ה] משא"כ בנידון המ"ל י"ל דמיירי בחסר ממנו ואין שלדו קיימת [ועפ"ז א"צ לומר בתירוץ הראשון שכתבתי דמיירי במת קטן דאין בו תרוד רקב דאפי"א אם יהיה ברקב מלא תרוד מכל מקום הא קיימא לן בנידון דנ"א ע"ב בדמת שחסר אין לורקב עי"ש].

ראיה מפסחים ס"ז וסוטה כ' ועוד בכ"ד ולא טמא מת בלבד אלא אפי' מת עצמו שנאמר ויקח משה וכו' כן תמה הרב הגאון הנ"ל. והנה פשוט דכוונת הגאון הנ"ל להקשות דנהי דהחניטה היא באה להקשות ולקיים הבשר שלא תרקב ותסריח לעולם מ"מ כיון דחוינן במומיא שהזכיר המ"ל דג"כ ענין חניטה הוא שדרכו להתייבש מאד אחר זמן רב וא"כ בודאי גם גבי יוסף היה כן דבשעת מיתתו עד שיצאו ישראל ממצרים הי' לערך קל"ו שנים ואעפ"כ מפורש בקרא דמטמא חו תמיהה עצומה לכאורה על המ"ל ז"ל. ואמנם אנכי השבתי ע"ז לכבוד הרב הגאון הנ"ל באריכות ותוכן תירוצי שם כך היה דמלבד די"ל דיוסף שאני דהיה צדיק ודאי נתקיים בו מה שאמרו חז"ל בשבת קנ"ב דמי שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין וכיון דגם אם לא היה נחנט לא היו עצמותיו מרקיבין ממילא בודאי לא נתייבשו העצמות והבשר לל ולא נשתנו כלל ממה שהיו בשעת מיתתו. הנה מלבד זה יש ליישב ע"פ מש"כ הרע"ב ז"ל ברפ"ז דנדה על הא דתנן שם ר' יוסי אומר דבשר המת שייבש טהור ודוקא אם אין בו כשיעור מלא תרוד רקב אבל אם יש בו מלא תרוד רקב נהי דאינו טמא מחמת כזית בשר מ"מ טמא מחמת מלא תרוד רקב דכל בשר יבש לא גרע מרקב ע"ש והלכך גבי יוסף נמי נהי דהיה יבש ועומד להתפרך מ"מ היה טמא מחמת מלא תרוד רקב משא"כ במומיא דהמ"ל י"ל דמיירי במת קטן מאד באופן שלא יהיה ברקב שלו מלא תרוד

סימן ט

ביאור במשנת הלוקח יין מן הכותים בערב שבת

שהובא בעירובין ל"ז ע"א, ועוד בכר"ד באומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הוא תרומה, דפרש"י דאף למ"ד א"ב בכ"ז התרומה חל. וא"כ מותר לשתות לאחר שבת הא הו"י מדומע ? ובמכת"ר לק"מ דנהי דאסור לו לשתות בשבת משום דלא אמרינן ברירה דהוורר הדבר למפרע דזה שהפריש לאחר השבת היה עומד לכך ומה ששתה בשבת חולין שתה וכיון דלא אמרינן ברירה כל מה ששותה הוא ספק חולין וספק

בעה"י. ג' א"ש שנת ולהורות את בני לפ"ק.

ישפות ה' החוה"ש לכבוד הרב החריף ובקי, משנתו זך ונקי, החכם השלם במעלות ובמידות, כ"ש פ' א"ל יעזר שליט"א מהוראדנא. יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

אחדשה"ט. כאתי להשיבו ע"ד חר"ת אשר שלח אלי להעיר בכ"מ הצריכים עיון באמת... ולענין מה שהעיר כת"ר יצ"ו בברייתא

כמשנה ב' דהאי פירקא. והוא כמזגו לו את הכוס אומר שאני עתיד כו' וע' ברע"ב שהביא את הירושלמי. וז"ל מה אנן קיימין אם באומר מכבר משקה מעורב הוא ואם באומר לכשישתה למפרע טבל שתה? אלא כי אנ"ק באומר מכבר לשאשתה והקשה ע"ז הר"ש והתוס' יו"ט מביאו כאן בד"ה שאני וז"ל, קשה הא ע"כ מעכשיו קדשה דאל"כ שותה טבל יעו"ש ולכאורה קושיתו הוא כקושית הירושלמי שהוא משום מדומע? ועמ"ש רבינו עקיבא בתוס' רע"ק אות ע"א ובתוס' אנשי שם ע"ד התוס' יו"ט יעו"ש משכ"ב.

ובאמת הקושיא שהוא משום מדומע לק"מ דלפי מה שהובא בסוף חגיגה בענין דאם אמר הפרשתי לתוכה רביעית קודש נאמן הקשה ע"ז התוס' בחולין לה ע"כ וכ"ה התוס' וזכחים פח הא הוי מדומע יעו"ש שתידצו דכשאומו מה שאפרש כו' לא שיך דימוע יעו"ש. וא"כ לפ"ד התוס' דהיכי דאמר שאני עתיד להפריש ליתא הטעם דמדומע. וכסברת התוס' דחולין ודזכחים הנ"ל יעו"ש ועמ"ש שם הר"ב הון עשיר עפיה"מ עש"ב והבן.

ומדברי התוס' דחגיגה הנ"ל הבין הגאון הר"ב משנת חכמים עפיה"מ שהקושיא מהירושלמי והר"ש הוא לאו משום דמדומע כי בכאן שאומר מה שאפרש תהא קדש או תרומה ליתא ביה משום מדומע אך הוא ז"ל שונה שכוונת הירושלמי והר"ש הוא בזה. והוא עם דברי הרמב"ם, שהרמב"ם ז"ל פסק בפ"ז מהמ"ע וז"ל: הקובע מעשרותיו בפי החכית לא ישתה משוליה. קבע בשוליה לא ישתה מפיו מפני שהמשקה מעורבין וישתה מהתרומה עצמה. רק צריך שיפריש תחילה ואח"כ ישתה. ובמשנה ב' דקתני מה שאני עתיד לשייר בשטלי הכוס כו' הרי ששותה הוא תחילה ואח"כ מה שמשייר עשוי תרומ"ע, א"כ האיך אפשר לו לשתות קודם הפרשה הא הקובע משוליה לא ישתה מפיו, ע"ז משני שפיר באומר מעכשיו לכשאשתה, כלומר מה שמשתייר אחר שישתה תהא קודש מעכשיו, א"כ ליכא למיחש שישתה התרומה עצמה דהא מה ששותה אינו תרומה רק מה שישתייר אח"כ הוא תרומה נמצינו למדין מד' המשנ"ח קושית הירושלמי והר"ש הוא לא משום מדומע רק חששא הוא שמא ישתה התרומה עצמה.

ולפי הנראה ד' המשנ"ח בהשכל ודעת נאמר ובתנם כתב עליו הגמ"א יצחק מפרעמישלא ז"ל בספרו

תרומה. וכ"ז בשבת אבל לאחר שבת שמפריש השני לוגין השתא בודדאי נתברר שזהו תרומה והשאר חולין ומה בכך שהיה מונח בתוך התרומה מ"מ כיון שנתברר עכשיו שזהו תרומה וזהו חולין אין בו משום מדומע כלל דהוי כהוכר האיסור אח"כ דהותר התערבות. ואין לומר דמ"מ נאסרו החולין משום ששהו בהם התרומה ונאסרו מטעם כבישה הא נמי ליתא דהא קושיתו דמר תסובב רק על רש"י. ורש"י מפרש שם לחד פירושו ולא מיירי רק שאין לו כלים להפריש. וא"כ יש לומר דאינו מותר לו לשתות רק אם לא נכבש יום שלם. ואם מיירי בערב שבת אפשר דאסור לומר כן ואם אמר כן אסור לעולם לשתות. ובעיקר קושיתו אינו מוכן דהלא הברייתא לא מיירי רק אם לסמוך על אמירה זו או לאו לר"י ור"ש אסור לסמוך על אמירה זו ולשתות בשבת אלא יקרא שם ופריש אחר השבת, אבל מענין אם אמר כן אם מותר לו לשתות אחר השבת בהא לא מיירי כלל ואפשר דבאמת אסור לו לשתות אחר השבת משום מדומע וכדהאריך בזה כת"ר יצ"ו...

כ"ד הכותב הדור"ש תורתו ומכרכו בברכת כהונה שלמה הכהן מו"ץ

*

תשובת המחבר ספר טוב דמשק

להרב הגאון המובהק הנודע בשערים, בחיבוריו היקרים המסולאים מפז ומפנינים. כש"ת מ' שלמה שליט"א. ה' הטוב שנתיו יארץ בטוב ובנעימים.

אחדשה"ט כראוי לגברא רבא דכוותיה. באתי להעיר על מה שכתבתי לכ"ג יצ"ו בענין מדומע וברוחב בינתו פלפל בזה בחכמה ובהסברא ישרה. אולם דבר אחד ממשנתו משנת שלמה לא זכיתי להבין דמש"כ דהברייתא לא מיירי רק אם לסמוך על אמירה זו אם לאו ובאמת אסור לשתות לאחר השבת מטעם דמדומע. תמיהני הלא מיחל "ושותה" קתני. ואם אחר השבת אסור גם בשבת היה אסור. ואף לת"ק הו"ל לאסור. וממתני' משמע דקתני מיחל ושותה דמותר לו לסמוך על אמירה זו ולשתות, ואם כדברתי דלאחר השבת אסור מטעם דמדומע, אולם סברתי מהוכר האיסור הוא סברא נכונה. וגם הגרי"ב בנימוקיו נגע קצת בסברא הזאת עש"ה.

ואחר העיין נראה לע"ד לומר בזה דבר אשר יאמר בו כי הוא זה. ובתחילה נבאר כל חמירא דאיכא

חל וא"כ לדעת הרמב"ם ז"ל האיך הוא מותר לשתות מאחר שהוא קבע בשוליה. וא"כ בשוליה לא ישתה מפיו ? ומה זו קתני מיחל "ישותה" ? ואפשר דמפני זה כתב עליו המשנה ראשונה ז"ל שדבריו המה מגומגמים וצ"ע. וראיתי להתפארת ישראל בפי"ה שם בחגיגה פ"ג מ"ד באות מ' שהביא שכבה"ג לכ"ע יש ברירה וטעם הדבר משום דכיון דהא דאין ברירה בדאורייתא הוא מטעם הספק כמ"ש בביצה פ"ד אות נ"ט יעו"ש, משא"כ בכה"ג לא הי' על החכית שום ספק מעולם, ולהכי לא מסיימת כאן במשנה דברי ר"מ כו' כי בכאן שאמר שאני עתיד כו' לכ"ע יש ברירה וליחא שם תערוכות.

נדע שהא דמסיימת בהתוספתא שם דברי ר"מ וא"כ ר"מ ס"ל דיש ברירה, הוא דוקא היכי דמתני בפירוש כי הא דאמר שני לוגין כו' ולהכי לא יקשה מידי מהא דבכורות פ"ה מ"ג דמצינו שם דל"מ הוא דאמר דאין ברירה יעו"ש"ה בתוס' יו"ט. ועמ"ש בענין דבריה הר"ב מלוא הרועים או"ב בס' כלילת שאול ובשורת עונג יו"ט להגאבד"ק ביאליסטאק זצ"ל ובפתח הבית להגר"א מברעסלויא ושם בס' כתונת הפסים להגאון מהרי"ם פאדווא ז"ל שם בסוגיא דברירה. ועב"ס ארעא דרבנן מערכת ב' סימן פ"ו ועיין חידושי הד"ן על גיטין שם בדף כ"ה ע"ב מש"כ בשם הרמב"ן יעו"ש"ה ודוק.

עפיהמ"ש שם "במשנה ראשונה". שדברי המשנ"ח המה מגומגמים. ולא כתב על מה לא ישרו לו פירוש. ואדרבה לע"ד הקלושה נרויח בזה ליישב קושיא נפלאה שהביא להקשות הר"ב הגיר על ירושלמי שם בפ"ו ה"ל ב' ח"ל קושייתו: דהיכי שייך מדבר לכשאשתה שהם זותרים ז"א זה. ואם ר"ל שהוא על תנאי אם אשתה כו', א"כ הדרא קושיא לדוכתיה האיך מותר לו לשתות יעו"ש"ב שהביא ג"ע לתמוה על מרן הגר"א ז"ל בשנו"א והניח בצ"ע. ובאמת קושייתו תסוכב, רק אם נפרש כפשוטו שהטעם דהוא משום מדומע אבל לפי פירושו של הר"ב משנ"ח שכוונת הירושלמי והר"ש הוא שישתה התרומה עצמה לכן כשאומר מכבר לכשאשתה תהא תרומה אם ישתיר התרומה בסוף, ולא ישתה התרומה עצמה וגם טבל לא שתה דאמר לכשאשתה תהא תרומה בשוליה למפרע. ועמ"ש בנועם הירושלמי להגר"א ז"ל מסלאנימא. ומש"כ הגאבד"ק סלוצק שליט"א בפירושו החדש "הרדב"ז" על ירושלמי שם ובפאת השלחן בהל' דמאי הלכה י"ד ס"ח ס"ק כ"ו יעו"ש ובחידושי הארכתי ואכמ"ל ודו"ק.

איברא הגם דלפי ראות העינים פירושו של הגאון משנ"ח בצדק וכיושר נדברו. אולם התכוננתי שצ"ע דהלא גם במשנתנו איירי שקבע בשוליה התרומה וכדמוכא שם בגליון הש"ס בשם הערוך ערך

סימן י

מכירת בהמה גסה לנכרי

דמסקינן דנכרי חס על בהמתו שלא תעקר מ"מ גזירה מש"ש איכא] והיכי תלי המשנה במנהג. ותירץ דמיירי במקום שאין חשודין על הרביעה ובמקום שאין חשודין יש מקומות שנהגו ע"ע שגם בהמה דקה אין מוכרין דאף דמה"ד ל"ש גזירה בבהמה דקה כלל דהא אינה בת מלאכה מ"מ מחמרינן משום ליתא בבהמה גסה ואף דמעיקר הדין אינו ראוי לאסור כלל דהא הוי גזירה לגזירה מ"מ הם החמירו [ובזה נסתלק ג"כ מה שתמה בס' כנה"ג ביור"ד סימן קנ"א והועתק בגליון היור"ד שם ערש"י והרע"ב מסוגיא דעו"ג יעיש"ה ודוק]. שו"ר בגליון הרש"א ביור"ד שתירץ כן על תמיהת הש"ך ח"ל

פסחים פ"ד מ"ג.

ברע"ב ר"ה דילמא אחי למכור גסה. לכאורה גסה מ"ט אסור שמא ישאל או ישכיר. בהמתו לנכרי, וא"כ הל"ל גזירה לגזירה ואמאי נהגו שלא למכור.

והגאון מהרש"ך שליט"א מווילנא השיב בזה"ל: הנה כבר תמה ע"ז הש"ך ביור"ד סימן קנ"א. ואמנם לא ק' מידי דאדרבה מזה הוכחת רש"י והרע"ב דהוא משום גזירה דהא הש"ס בעו"ג י"ד מקשה הא איסורא נמי איכא משום חשש רביעא [ואפילו לפ"מ

להגרי"צ בלאזר שליט"א שם בסי' כ"ה האריך בזה. וע'
ברמ"ז שם ע"ד התוס' יו"ט ד"ה מקום עיש"ה. ועמ"ש
הגרי"א חבר ז"ל בהג' [עש"ס ד' ווילנא] שהניח קושי'
הכנה"ג בצ"ע ונעלם מעיניו כ"ז ועמ"ש הר"ב מלא
הרועים בהג' שם וצ"ע. ועמ"ש בשו"ת שו"מ מהר'
שתיטאי בסימן י"ט שה"ד הלבוש וד' הבית יעקב מש"כ
בד' הש"ך יור"ד הנ"ל ועמ"ש בס' האשכול להראב"ד
ז"ל הל' עו"ג שם בח"ג בסימן מ"ה ושם בנחא"ש על
האשכול עש"ה ודוק.

י"ל הא לאו גזירה כו' אלא מנהג כו' והוא כמו"ש ודוק
עכלה"ג אלי במכתבו.

בענין הנ"ל תשובת המחבר טוב דמשק

שוב תבוננתי כי רש"י והרע"ב כאן כיונו לתרץ
קושיא זו משו"ה כתבו דהם החמירו ר"ל
דבאמת לא היה לאסור אך שהוא משום חומרא, ועמ"ש
בס' הפלאה ע"כ שם בחיהש"ס ובשו"ת פרי יצחק

סימן יא

ביאורים למס' אבות

יונה שם לא כתב זה רק דהב"י ביאר כן שם אבל
באמת בדברי הטור משמע דרשב"ג לא מיירי בענין קיום
העולם שלא יחרב ח"ו דלענין קיום העולם בעיני הג'
עמודים דלעיל דוקא ורשב"ג לא מיירי רק בענין ישובן
של בני אדם ולא הי' מתקיים בלא דין כי אלמלא הדין
כל דאלים גבר ועוד כי הקב"ה ברא את העולם להיות
קיים והרשעים שגוזלין וחומסים מחריבין כמעשיהם
וכו' ונמצא שהדיין המשבר זרועות רשע דעיקר הדין
לקיום העולם ולפיכך בעיני דין דוקא.

פ"ג מ"י

ר' דוסתאי בר' ינאי וכו' בלאו וע"פ דבריו ז"ל י"ל
דר"י שם במנחות דאמר דכל המשמר את התורה
כו' וכל שאינו משמר את התורה כו' דנראה דס"ל ג"כ
דחייב מיתה ופליג אדר"ל וכ"כ במהרש"א ז"ל שם
דסמ"ך אקרא דשמור נפשך ע"ש נמי לשיטתו אזיל
דאמר בספ"ק דב"ק דקיים אמרינן לימד לא אמרינן
אלמא דס"ל דתלמוד גדול ע"ש.

פ"ה מ"ד

ד"ה גלות וכו' והנה בגיטין כו' חיות להאדם כו' צ"ע
דאם עומד במדבר דאם לא יאכל אכילה זו ימות
א"כ מותר לאכול באמת אף דבר איסור ונהי דא"צ
לשלם דהא יכול ליתן לו היתר והמוכר פשע אבל הצלה
בוודאי איכא.

בא"ד לא יהיה לו חזית מזה כו' ואף דשביעית בלא"ה לא

חרושי תורה מהגאון הגדול וכו' מהר"ר שלמה זצ"ל כ"ץ מ"ץ
דק"ק ווילנא.

פ"א מ"א

ד"ה כל ישראל וכו' ור"ל סובר דתורה חתומה נתנה
כו' ולכאורה קשה כו'. וצריך להוסיף על דבריו
ואף דכתבו התוספות שם דגם ר"ל מודה דמגילה מגילה
נתנה ואין נ"מ ביניהם אלא דלר"ל נכתבה על הסדר כמו
שהתורה נכתבה עכשיו לפנינו ע"ש אבל באמת בזה
נתחזק יותר דברי הגאון המחבר זצ"ל דכיון דבאמת דגם
ר"ל מוכרח לומר דנתנה מגילה מגילה לענין מאי אמר
דהתורה חתומה נתנה ומפיך לה מקרא דלקוח את ספר
התורה הזה אם לא דהכתוב בא להורות דאם מקיים את
היורה כולה בשלמות ואינו משייר אפילו חוק אחד נקרא
מקיים את התורה אבל אם משייר אפילו חוק אחד הוי
כמו שלא קיים כלל דהתורה חתומה נתנה. משא"כ
לר"י דס"ל דהתורה נקראת מגילה משום דמגילה מגילה
נתנה י"ל דכל המקיים מקצת התורה מ"מ נקרא דמקיים
את התורה. דכל מגילה בפני עצמה נחשב כתורה
שלמה. ועפ"י ז"ל דהא דתנן משה קבל אתיא גם לר"ל
דהא ר"ל ג"כ מודה דנתנה מגילה מגילה ואין צורך בזה
למה שהוצרך כבוד בן של הגאון המחבר שליט"א
לפרש אליבא דר"ל בדרך אחר ולמ"ש א"ש בלא"ה
ודו"ק.

פ"א מ' ח"י

ד"ה רשב"ג כו' כמו שביאר הטור כו' בטור בשם ר'

מבן המ: וי"ל דברי א"א מו"ר הגאון ז"ל איננה נותנת חיות לאדם ר"ל כוונתו דאינו נהנה באכילתו ונפשו קצה בהן ומצטער על אכילתו ולפעמים רוח להחמיר על עצמו שלא לאכול דבר איסור אפילו במקום סכנה ורשאי כמ"ש התוס' בע"ז דף כ"ז ד"ה יכול ע"ש ועוד דלא מיירי דברי א"א ז"ל כשהוא עומד במקום סכנה אלא אמר כדומה.

ומה שהקשה דא"כ לא תהני לר"י זה וזה גורם בשום איסור אתמהה, י"ל דמהני לר"י זה וזה גורם היכא דאיכא מין שלא במינו. ומה שהקשה עוד דהא ר"י אינו אוסר במשהו במינו רק לח בלח. לענ"ד י"ל דמיירי ר"י בשביעית קמח בקמח דמקרי לח בלח ואם הוא רותח הו"י מן במינו ואינו בטיל לר"י כמ"ש התוס' ביבמות דף פ"ב ד"ה ר"י. וא"ש דברי הגאון אאמו"ר זללה"ה.

בטיל אף כאלף אפילו לרבנן משום דהוי דשיל"ם כדאיתא בגדרים דף נ"ח מ"מ הא מטיק שם דדוקא באוכל קודם זמן הביעור שלא בקדושת שביעית כמו שפ"י הר"ן שם ולפ"י רש"י שם דפ"י דלא הוי דשיל"ם רק לענין מצות ביעור בלא"ה ניחא אבל לאחר זמן הביעור בטיל בששים כשאר איסורים. וא"ש דברי הגאון המחבר דהוצרך לומר דר"י לשיטתו לא בטיל. ומיהו צ"ע מצד אחר דחרא דלא שייך סברא באיסור משהו לא מהני זה וזה גורם רק בדבר שהוא במשהו מצד חומר איסורו כגון חמץ והקדש אבל בכל האיסורין אף שלר"י לא מהני ביטול במינו מ"מ אין בו חומר דהא שלא במינו בטל ותדע דא"כ לא תהני לר"י זה וזה גורם בשום איסור אתמהה. ועוד הא ר"י אין אוסר במשהו במינו רק לח בלח אבל יבש ביבש בטל ברוב וכמ"ש התוס' ביבמות דף פ"א.

סימן יב

עובר ירך אמו בטרופה

דלענין טרפות שאני שחלוי בחיות ובעובר יש לו חיות בפני עצמו ע"ש. ונראה לי דהך סברא לא שייך רק לפי מה דקיי"ל דטרופה אינה חיה שפיר י"ל דמשה"ה בולד כשר דהא הולד הוא בריא ויכול לחיות כמה שנים אבל למ"ד דטרפה חיה ומ"מ אסרה התורה אין לחלק בין האם לולד ודמי טרפות לשאר דברים דקיי"ל דעובר ירך אמו הוא.

ובזה יהא עולים דברי התוס' כאן כמין חומר בעוה"שי"ת דבלישנא קמא דס"ל לאמימר דטרפה יולדת וכ"ש דס"ל דחיה שפיר כתבו בתוס' דאם פליגי בעובר ירך אמו קם ליה אמימר כר"א דהא לדידיה אין חילוק בין ביצה לולד אבל ללישנא בתרא דס"ל דטרפה אינה יולדת י"ל דס"ל ג"כ דטרפה אינה חיה כמו דקיי"ל להלכה באמת ואם כן לק"מ על אמימר דאף לר"י דס"ל דולד טרפה מותר היינו דוקא בולד דיש לו חיות בפני עצמו וא"א לאוסרו מצד עובר ירך אמו והוי ליה כאחד מאבריה דהרי האם גופא אינה אסורה רק משום דאינה חיה והרי הולד יכול לחיות אבל הביצה דאין לה חיות אסורה משום עובר ירך אמו.

חולין (נח.) בתוס' ד"ה במאי קמיפלגי כתבו דהא דמקשה שם הש"ס במאי קמיפלגי היינו לפי מה דאמר אמימר דביעי דשיחלא קמא אסירי א"א לאוקמי פלוגתא דר"א ור' יהושע כשעיברה ולבסוף נטרפה ופליגי אי אמרינן עובר ירך אמו הוא או לא דא"כ קם ליה אמימר כר"א דשמותי הוא וע"כ צ"ל אליביה דפליגי בנטרפה ולבסוף עברה ופליגי בזה וזה גורם ע"ש. ולכאורה תמוה דלפי דברי התוס' בכאן א"כ תקשה טובא בלישנא בתרא דאמימר דס"ל דטרפה אינה יולדת ואוקמינן פלוגתא דר"א ור"י בעברה ולבסוף נטרפה ופליגי בעובר ירך אמו או לא א"כ קם ליה אמימר כר"א דעובר ירך אמו הוא.

ועוד תמוה בעיקר דברי התוס' שכתבו דליכא לפרש דפליגי בעובר ירך אמו דא"כ קם ליה אמימר כר"א דמאי קושיא דהלא הם לא פליגי רק בולד טרפה אבל בכיצת טריפה גם ר"י מודה דאסור וכמו דמסיים שם ומודים בכיצת טריפה שאסורה, הרי דגם ביצה ה"י דאסורה, ותמיה עצומה היא לכאורה על התוס'.

ואכן נ"ל ליישב הכל ע"פ דברי התוס' דסנהדרין (פ:) ד"ה עובר שכתבו שם הטעם דולד טרפה מותר והלא בכל דוכתא קיי"ל דעובר ירך אמו הוא ותירצו

סימן יג

ביאור לפירוש ר"ח שבת דף פ"ג ע"ב

ולפי גירסא זו הכי פירושו מגע נכרי ונכרית שנגעו הן באחרים או אחרים בהן וכן בע"ג שנגעו אחרים בה טמאין אבל לא היסטן כגון שהסיטו את אחרים או שהוסטו ע"י אחרים טהורים רבי עקיבא אומ הן והסיטן ופריך מינה לרבה דאמר דבמשא כו"ע לא פליגי דמטמא דהא בברייתא תני דע"ג אינו מטמא בהיסט לרבנן וה"ה דאינו מטמא במשא דהא אמר מגע וכו' משמע דדוקא במגע ממש הוא דמטמא אבל לא במשא ומשנינן דאמר לך רבה וליטעמך נכרי וכו' אלא רבה מתרץ לטעמיה ור"א מתרץ לטעמיה רבה מתרץ לטעמיה נכרי ונכרית הן והסיטן ואבן מסמא שלה וכו' ונראה מדברי רבינו דרבה אינו משבש לברייתא כלל דצ"ל בברייתא כך וכך אלא דהברייתא צ"ל כמו שהוא רק דרבה מפרש הברייתא נשנית לצדדך דהא דתני בברייתא דנכרי ונכרית מטמא ר"ל דמטמאין לכל הטומאות הן והסיטן ואבן מסמא שלהן וכן הא דתני ע"ג ר"ל לענין טומאת מגע והיסט אבל לא לענין אבל מסמא והא דמסיים בברייתא הן ולא היסטן אמשמייה קאי ולר"א קאי הן ולא היסטן על ע"ג ומשמשיהן וכל זה בדברי ת"ק אבל בדברי ר"ע לדברי רבה צריך להוסיף בדבריו ואבן מסמא שלה אבל לר"א אין צריך להוסיף ולהגיה כלל בדברי הברייתא לא בדברי הת"ק ולא בדברי ר"ע והיינו דמתקיף לה רב אשי אליבא דרבה דמאי הן והסיטן דאמר ר"ע הלא בהן והסיטן גם ת"ק מודה ולא פליג רק באבן מסמא והו"ל לר"ע לומר דאף אבן מסמא שלה [וזו אינו שייך לומר דהתנא טעי בלישנא ונתחלף לו בין תיבות אבן מסמא לתיבות הן והסיטן דאין זה דרך התנא וכדאמרין בגיטין דף פ"ה כשר בפסול מחלף ליה הרי זה בדברי הכל לא מחלף ליה וע"ש בפירש"י] וולכן מתרץ רב אשי אליבא דרבה דת"ק ור"ע פליגי באמת בהיסט ע"ג וכמו דתני בברייתא וא"צ להגיה כלל רק דפליגי בהיסט שהסיטה היא את אחרים דת"ק ס"ל דטהור דהא אפי" מת המסיט את אחרים טהור דקי"ל דכל טומאות המסיטות את אחרים טהורין חוץ מהיסט הזב ור"ע ס"ל דטמא משום דאיתקש לנדה [ודוקא לרבה יש לפרש כן אבל לר"א דס"ל דאינה מטמא בהיסט כלל לת"ק א"א לפרש בלל דהן היינו שהוסטו ע"י אחרים א"ב לא הן ולא היסטן קמבעיא ליה למתני אלא ע"כ לר"א צ"ל דהן היינו מגען ממש. אכן באמת

ראיתי כאן למלאות דברינו אשר יעדנו לעיל (עה"ג כש"ס וילנא) דף פ"ג ע"א בשולי הדף שבסוף המסכת יבוא ביאור ותיקון לדברי הר"ח ז"ל שם אשר הם באמת משוללי הבנה, והדברים מוכיחין שנשתבשו ונתחלפו השורות אחת בחבירתה משגגת המעתיק עד שמשום זה א"א לעמוד כלל על תוכן כוונתו וביאורו. והנה אחר העיון היטב בדבריו ז"ל נ"ל דכן צריך להגיה בדבריו לפי הנראה לע"ד כמו שנעתיק לפנינו כאן ואח"כ נבוא לביאור דבריו הקדושים. וה' אלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.

הנה שם בריש שורה כ"א כפי' הר"ח נרפס שם דאהרין צ"ל ואהרין. ומריש שורה ל"ב המתחלת ומותבין עד מתקיף לה רב אשי צריך להיות כך ומותבין נמי מגע נכרי ונכרית ע"ג ומשמשיה הן ולא היסטן ר"ע אומר הן והסיטן פי' היסט נדנדו שאם נטל אדם קנה או קיסם ונדנד את הבגד אומרים שהסיטן ואם נשא כלום [נ"ל דצ"ל כלים] כבר היסטן ויש מסיט שלא במשא. הרי שמן המשנה הזו נלמד שע"ג מטמא במגע ואינו מטמא בהיסט וה"ה שאינו מטמא במשא אלא אם נוגע באמת כמו דאמר מגע נכרי וכו' ופרקינן דאמר לך רבה וליטעמך דקאמר נכרי ונכרית ולא היסטן שאמרה הן ברייתא אין נכרי ונכרית מטמאין בהיסט הלא גזירה הוא שגזרו עליהם שיהו כזבים לכל דבריהם והרי הזב מטמא בהיסט אלא רבה מפרש לטעמיה ור"א מפרש לטעמיה רבה מתרץ לטעמיה דנכרי ונכרית וכו' וע"ג היא והסיטה והיינו משא כי הנושאה מסיטה לפי שהיא מתנדנד, דרבה מוקי לה בכחו כדפרשינן לעילא ור"ע אומר הן והסיטן ואבן מסמא שלה ופלוגתא באבן מסמא אבל לענין כל המסיט ע"ג טמא והנושא בכלל מסיט ומסלק היסט מפלוגתא אבל לר"א במשא פליגי ניחא הא ברייתא אלא דר"א מסלק פלוגתא מן נכרי ונכרית לענין היסט ומוקי לה לפלוגתא לענין ע"ג ומשמשיה בלחוד. כצ"ל שם לפי הנראה מתוך הענין כי כמעט כל התיבות שנמצא שם העתקנו כאן רק כי שם נכתב בסירוס ואנו העתקנום על סדר הנכון בעז"ה. והא לך פירושו הנה בתחלה צריך להקדים כי רבינו היה גורס בברייתא מגע נכרי ונכרית וכמו שמפורש להדיא בדבריו שגרס כן [ולא כג"י דילן דתני סתם נכרי ונכרית]

תקי בנין ח"ב ענינים שונים סימן יג שלמה

מגען ולא היסטן דהוא לשון היותר מפורש דהא לא בא התנא לסתום אלא לפרש נכן נ"ל כוונת רש"י ז"ל בד"ה בשלמא. ומש"כ רש"י השתא היסטו טמא וכו' והיינו לר"ע ומסיים הכי מבעיא ליה למתני מגען ולא היסטן והיינו לרבנן. ולכאורה דברי רש"י ז"ל לא רישא סיפא. ועוד דבר"ה מתקיף פירש"י ז"ל הקושיא בדרך אחר דהו"ל למתני אין היסטת טמא נ"ל ורש"י ז"ל ר"ל דכיון דפליגי לענין היסט ולר"ע אף היסטת טמא פשיטא דהן עצין טמאין וא"כ לא מבעיא לר"ע דודאי לא היה צריך למתני הן אלא נכרי וכו' היסטן טמא אלא אפילו בדברי הת"ק הו"ל למתני מגען ולא היסטן וכל זה לפי ההו"א דאכולהו קאי אבל לפי המסקנא דלא קאי רק אע"ג סגי דלתני אין היסטת טמא וממילא ידעין דמגענה טמא כמו בנכרי ונכרית דהא אינן מחלק בין ע"ג לנכרי ונכרית רק לענין היסט ודו"ק] ולפי עצמה זו י"ל דלא נחא ליה לר"ח לפרש כן מתרי טעמי, דחדא דא"כ הו"ל לרב אשי להקשות זה מיד כיון דהקושיא זו הוא על גוף הברייתא. ועוד דכיון דבדברי ת"ק ע"כ צריך למתני מגען וכמו שפירש"י ז"ל בעצמו א"כ י"ל דטפי נחא ליה לתנא למתני בלשון הן לאשמעינן דדוקא אם נגעו הן בעצמן באחרים או אחרים נגעו בהן אבל אם נגעו על קנה אינו טמא והלכך לשון הן הוא לשון היותר מפורש מלשון מגען. ועוד דהו"ח גורס באמת מגען בברייתא ושפיר תני הן אח"כ לפירושא דמגע דקתני היינו דוקא שנגעו הן בעצמן אבל פ"י הו"ח ז"ל בדברי רב אשי הוא ברור כשמש ולית ביה גמגום וספיקא כלל. הנלע"ד כתבתי בעז"ה א.

ע"כ הגה"ה מהצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מ"ץ דפה ק"ק וילנא

על ר"א מעיקרא לא הוי קשיא ליה כלל וכמש"כ לעיל] כן הוא פ"י השמועה לרבינו חננאל ז"ל והוא הנכון מכל הפירושים שנאמרו בסוגיא זו דהפ"י שהביא רש"י משם רבותיו דרב אשי קשיא ליה לשון הן שאמר ר"ע דהו"ל היא בלשון יחיד כבר מחי רש"י ז"ל לפ"י זה במאה עוכלי בעוכלא וגם הפ"י שראיתי שפ"י בו רבינו יוסף הלוי אבן מיגש ז"ל בתשובותיו [שנדפס בווארשא שנת תר"ל לפ"ק] בהשמטות שבסוף הספר דרב אשי קשיא ליה לשון רבים דהן לרבה אליבא דרבנן ולר"א אליבא דר"ע דהא לרבה אליבא דרבנן ע"ג לא דמיא לא לנכרי ונכרית ולא למשמשיה ולא שייך למתני לשון רבים וכן לר"א אליבא דר"ע הגם שעל פ"י זה לא שייך כלל הקשויות שהקשה רש"י ז"ל על פ"י רבותיו דו"ק ותשכח. מ"מ קשה דכיון דס"ס צריך להגיה בדברי ר"ע ולהוסיף אבן מסמא גם בדברי ת"ק יש להגיה דצ"ל באמת היא והיסטה בלשון יחיד וכן לר"א אליבא דר"ע ג"כ יש להגיה בדברי ר"ע דצ"ל היא היסטתה. וגם פירש"י דמפרש דרב אשי מקשה דתיבת הן מיותר והו"ל למתני מגען ולא היסטן נ"ל דהנה זה ודאי לא קשיא דכיון דכבר אמר נכרי ונכרית ע"ג לא שייך למתני אח"כ הן דפשיטא דאהן קאי דכן דרך התנא לפעמים למתני אח"כ בלשון הן כמו בפסחים דף נ' ע"ב כותבי ספרים הן ותגריהן וכו' וכן בסוכה דף כ"ו כותבי ספרים הן ותגריהן וכו' פטורין מן הק"ש ומן התפילה וכו' אלא הנראה מדברי רש"י ז"ל דהעיקר קושית רב אשי דלאיזה ענין תני תנא הן דאי לאשמעינן דהן עצמן טמאין פשיטא דכיון דפליגי לענין היסטן פשיטא דהן עצמן טמאין דאי הן עצמן טהורין היסט מנא להו ואי דכיון בלשון הן לאשמעינן דמגען טמא הו"ל למתני בפירוש

סימן יד

הערות לספר המצוות להרמב"ם

מאת הרב הגאון מו"ה בצלאל הכהן נ"י המ"ץ דפה ווילנא

ואחיו הגר"ש הכהן נ"י מווילנא.

(א)

ועוד מצינו לר' שמעון לאו שני להשלים המנין בזה, הוא במשנה דזבחים קי"ב דא"ר שמעון דאם הקריב מחוסר זמן בחוץ כגון אותו ואת בנו, דה"ו בלא תעשה, ואין בו כרת (וחכ"א דכל שאין בו כרת אין בו ל"ת) ונפק"ל שם קי"ד מקרא בלא תעשון כו' או מקרא דלא תוכל לזבוח הפסח באחד כו' ע"ש. והיינו למאי דמפרש רבה התם דהא דאר"ש דהזבוח הפסח בכמת יחיד בשעת איסור הבמות שהוא בל"ת כו' דבשעת איסור הבמות לאחריני נמי קאמר. רק דמיירי קודם חצות דהו"ל מחובר זמן ולכן אינו בכרת רק בל"ת ע"ש. אבל למסקנא שם דבשעת היתר הבמות לאחריני קאמר רק דלגבי פסח הו"ל איסור במה ע"ש, א"כ אין לנו למנות לאו זה במנין הל"ת כיון שאינו נוהג לדורות לאחר שנאסרו הבמות לעולם, וכמ"ש ברמב"ם ז"ל בשורש ג' להלן שאין ראוי למנות המצות שאינן נוהגות לדורות ע"ש. וא"ש בהכי דרק לר"ש לשיטתו דס"ל עכ"פ דמחוסר זמן בל"ת או מקרא דלא תוכל לזבוח את הפסח כו' או למסקנא הנ"ל הרי ע"כ לפ"ז צ"ל דנפק"ל לר"ש מחוסר זמן בחוץ מקרא קמא דלא תעשון הנ"ל ושפיר יש למנות לאו זה לדרידיה במנין הל"ת וכמ"ש, ומשא"כ לר' יהודה אע"ג דמסיק בפסחים צ"א. דס"ל נמי בהך ל"ת דהזבוח הפסח בכמת יחיד כר"ש כרא' התם דתרת"י ש"מ ע"ש, אפ"ה י"ל דלדידיה לא נכנס לאו זה דלא תוכל לזבוח את הפסח במנין הל"ת כלל. דאי מהא דהזבוח הפסח בכמת יחיד, הרי ודאי נראה דעד כאן לא הוצרך לומר התם אליבא דר"י דתרת"י ש"מ רק להמסקנא דזבחים הנ"ל דבשעת היתר הבמות מיירי וכמ"ש, דאי לרבה דמוק"ל בשעת איסור במות וקודם חצות וכמ"ש הרי ודאי דלדידיה לא הוצרך לדחוק כלל בפסחים שם אליבא דר"י ולומר דתרת"י ש"מ, שהרי בפשוטו נראה יותר דר"י ס"ל כחכמים דר"ש בזבחים שם דכל שאין בו כרת אינו בל"ת וכמ"ש, ולא ס"ל באמת כר"ש בזה כלל.

וע"כ נראה דצ"ל דהא דמסיק בפסחים שם לר"י דתרת"י ש"מ דאינו אלא להמסקנא דזבחים הנ"ל

בעזה"י. בשורש הא'. במ"ש הרמב"ן ז"ל להסתפק בעיקר המנין דתרי"ג מצות מפני שמצינו מחלוקת בכ"מ בש"ס כו'. וכמו בחמץ בפסח דלר' יהודה יש בו שלשה לאוין בתוך זמנו ולפני זמנו ולאחר זמנו ושלשתן ראויין להמנות כו'. והנה לר' שמעון דאמר חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר כולא כלום הרי יחסר לו שני לאוין מהמנין עכ"ד הרמב"ן ז"ל שם וע"ש במג"א בזה. נ"ב נלע"ד דלשיטתיה דר' שמעון דדריש בכ"מ לטעמא דקראי הרי מצינו לו באמת עוד לאו לדרידיה להשלים המנין, והוא בסנהדרין כ"א דמסיק לרבי שמעון דבכ"מ ס"ל דדרשינן לטעמא דקרא ואייתר לדרידיה טעמא דקרא דלא ירבה לו נשים, דמפרש כסיפא דקרא גופא הטעם ולא יסור לבבו, לומר דאפילו אחת ומסירה לבו כו' ע"ש. וא"כ הרי לר"ש ע"כ דקרא זה כולל שני לאוין נפרדין, וכמ"ש הרמב"ן ז"ל עצמו לקמן בשורש ה' דלר"ש הך סיפא דקרא דולא יסור לבבו הוא לאו בפ"ע ע"ש. ומשא"כ לר' יהודה שם דלדידיה ודאי דאינו אלא לאו אחד בלבד וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בשורש ה' הנ"ל דאין ראוי למנות טעם המצוה ללאו בפ"ע ע"ש. והיינו לדין דלא דרשינן בכל דוכתא לטעמא דקראי. וא"ש. (אלא דצע"ק לפ"ז בפסקי הרמב"ם ז"ל דלמ"ש בשורש ה' הנזכר ע"כ צ"ל דס"ל דקיי"ל כר"י דלא דרשינן לטעמי דקראי בכ"מ וכמ"ש. וא"כ הו"ל לפסוק כר"י בסנהדרין שם דמרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות לבו כלומר שתהיינה בדוקות אצלו בכשרות. והרי בפ"ג מהל' מלכים ה"ב כתב בפשיטות דלא ירבה לו נשים אלא י"ח, ולא הזכיר לר' יהודה דאם אינן מסירות לבו יכול להרבות יותר. ונראה לכאורה מסתימת דבריו שם דפסק כר"ש כהא ועיין ב"י אה"ע סי' ט"ז שכתב בפשיטות דקיי"ל כר"ש דדרשינן טעמא דקרא דחזינן לסתמא דתלמודא כו' וצ"ע ועיין במעין החכמה פ' שופטים במצוה זו. אלא דנראה באמת דגם כר"ש לא פסק בזה מדלא כתב דאפי' אחת ומסירה כו' ועיין מש"ש בה"ו דעל הסרת לבו הקפידה תורה כו' וצ"ע.)

תקיב בנין ח"ב ענינים שונים סימן יד שלמה

ומ"ש הגאון בעל מעין החכמה ז"ל כפי ראה שם ליישב ד' החינוך ז"ל שהכניסה במנין, משום דנ"מ גם בזה"ז דהשוחרט בחוץ פטור לכו"ע כמ"ש התוס' בזבחים נ"ט ע"ש. וכ' דהרמב"ם ז"ל לטעמיה דכפיי"ט מה' מעה"ק כ' דהשוחרט בחוץ בזה"ז חייב ע"ש. וא"כ אין נ"מ בזה"ז גבי פסח ג"כ, וע"ש במעשה"ח בזה. וצ"ע במאי דפשיטא ליה הכי בד' הרמב"ם ז"ל, והרי בה' ט"ו כתב שם מי ששחט קדשים והעלה בזה"ז חייב כו' ומסיק הגאון בעל מש"ל ז"ל שם דדוקא קאמר התם דהשוחרט ומעלה כאחד אבל אשחיטה לחוד פטור ע"ש. וא"כ משמע דס"ל ג"כ כד' התוס' הנ"ל וצ"ע.

אלא דבאמת ממ"ש הרמב"ם ז"ל כפ"ו מה' בכורות ה"ב דלכן אסרו לעשר בזה"ז שלא יאכלהו תמים ויבא לידי איסור כרת לשחוט קדשים בחוץ ע"ש. מבואר להדיא דלא ס"ל להרמב"ם כד' התוס' דזבחים הנ"ל אלא דגם בשוחט לבד בזה"ז חייב כרת ודלא כהמש"ל הנ"ל וצ"ע. וע' רש"י בכורות ל"ו ד"ה הכי השתא שכ' ג"כ דשוחט קדשים בחוץ בכרת ע"ש. ומשמע דאיירי בזה"ז כהך עובדא דרב אשי התם. ומוכרח ג"כ קצת בש"ס התם מדהוצרך לומר משום דהתם ידע דמוס הוא כו' ולא קאמר בפשיטות דבזה"ז הו"ל איסור קדשים בחוץ כמו ממוך כהן, ש"מ דגם בזה"ז חייב כרת בשוחט בחוץ, ולא דמי לממוך כהן דבלאו וכמ"ש רש"י ז"ל. ומאי דאמר התם קדשים בחוץ לא אכיל, נראה דלאו דדוקא נקט אכיל, ור"ל לא שחיט וכמ"ש רש"י הנז'. ואין לפרש דמשום אוכל קדשים בטומאה קאמר דהוא בכרת וכמ"ש במרדכי סוף יבמות דבכור תם ששחטו ואכלו בזה"ז חייב כ' כריתות, א' משום שוחט בחוץ (ודלא כהתוס' הנ"ל) וא' משום אוכל קדשים בטומאה ע"ש. דבאמת הוא תמוה, שהרי כיון שהבשר ודאי אסור עכ"פ גם לטהורין דאפי' שחטו חזק דמו בפני הבית ונשאר בשרו קיים לאחר שחבר הבית, קי"ל דאסור באכילה כדאי' בזבחים ס' ובכ"ד, וכ"ש כששחטו בזה"ז, וכיון דאינו ניתן לטהורין קי"ל דאין חייבין עליו משום טומאה כדאי' במנחות כ"ה ע"ש וצ"ע.

ומיהו הא דלא הביא הרמב"ם בחיבורו ולא בס' המצות, לאו דזובח בעל מום בכמת יחיד דמייתי ליה בכורות י"ד מקרא דלא תזבח שור ושה אשר יהיה בו מום (ובתמורה ז' מקרא דלא תקריבו ע"ש), אינו משום שלא זה אין נוהג לדורות כלל

דכשעת היתר הבמות קאמר ר"ש וכמ"ש, ומשום דבהא לא מצינו שום פלוגתא בהדיא עליה דר"ש כלל, להכי דחק הש"ס לומר דגם ר"י ס"ל באמת כר"ש כהא רק דתרת"י ש"מ וכמ"ש (ואמנם רש"י ז"ל בפסחים שם לא פי' כן רק הביא אוקימתא דרבה הנ"ל שם. וצ"ע באמת דודאי נראה דהך סוגיא דפסחים לא אתיא רק להמסקנא דזבחים הנ"ל וכמ"ש. ומצאתי להגאון בעל או"ח ז"ל שכ' לתמוה בזה על רש"י ז"ל שכ' ליישב בדחוקים ע"ש). וע' בסוגיא דזבחים קי"ז. דר"י גופיה קאמר דבכמת יחיד לא היה מקריב עליה אלא עולה ושלמים ע"ש. וע"כ דממעט פסח בכמת יחיד מקרא דר"ש הנ"ל. ומשו"ה הוצרך לומר לדידיה דתרת"י ש"מ (וע' בתוספתא פ"ג דזבחים דנראה שיש שם ט"ס בד' ר"ש בזה. ובמקום שכתוב שם השוחט הפסח על היחיד והעלה בחוץ כו', צ"ל השוחט הפסח בכמת יחיד והעלה בשעת איסור כו'. ומש"ש בשעת היתר מותר כו' יכול אף בשאר ימות השנה כו' צ"ע. ואי מפרשינן דשעת היתר היינו קודם חצות, א"כ י"ל דשאר ימות השנה היינו פירושא דשעת היתר דהיינו קודם חצות, אבל אי מפרשינן דשעת היתר היינו זמן היתר כמה ממש, וא"כ שעת איסור דהתם ע"כ בקודם חצות מיירי, וא"כ שוב אין לפרש התם הך סיפא דיכול בשאר ימות השנה ע"ש וצ"ע). וכיון דלא אתי קרא לר"י אלא על שעת היתר הבמות א"כ ודאי דאין למנותו במנין הלאוין וכמ"ש.

וכן הלאו דאין שוחטין הפסח על היחיד דנפק"ל נמי לר"י מהך קרא הנ"ל. אפשר דאין ראוי למנותו ג"כ לר"י, דהו"ל לאו שבכללות, דעיקר קרא אתי באמת להשוחרט בכמת יחיד כלל דהו"ל לאו שבכללות. וע' בד' הרמב"ם ז"ל בזה בשורש תשיעי ודו"ק. ולא לאו דשוחט פסח בכמת יחיד דאין נוהג לדורות וכמ"ש. וא"ש דלר"י לא נכנס לאו זה במנין כלל. אבל לר"ש ודאי דלדידיה יש לחשוב עכ"פ לאו דמחוסר זמן בחוץ וכמ"ש בעז"ה.

ועי' ברמב"ם פ"א מה' ק"פ ה"ג שהביא לאו זה דלא תוכל לזבוח את הפסח לשוחט הפסח בכמת יחיד בשעת היתר במות. וע"ש בכ"מ (שכ' משום דר' יהודה נמי ס"ל כר"ש כהא וכמ"ש. וע"כ דמוק"ל נמי לסוגיא דפסחים הנ"ל, דא' אליבא דר"י דתרת"י ש"מ כהמסקנא דזבחים הנ"ל וכמ"ש). ומשו"ה לא מנה הרמב"ם ז"ל לל"ת זו במנין הלאוין לפי שאינו נוהג לדורות וכמ"ש. וכ"כ הגאון בעל פר"ד ז"ל כפי ראה ע"ש.

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ד שלמה תקיג

קרא דאחת דבר כו' דכל עשרת הדברות נאמרו כדיבור א' ע"ש. וגם שם תמוה דא"כ מאי האי דמסיים בקרא דשתים זו שמעתי. ולכן נ"ל דבמכילתא הנ"ל צ"ל כאמת אקרא, ודידבר אלהים את כל הדברים כו' מלמד שכל עשרת הדברים נאמרו כדיבור א'. א"כ מת"ל אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי (דמשמע דרק שתיים בלבד שמענו מהקב"ה והלא מקרא דכל הדברים כו' משמע דכל עשרת הדברים א' הקב"ה בעצמו וכמ"ש) מלמד שאחר שאמר הקב"ה עשרת הדברים כדיבור אחד חזר ופירש אנכי ולא יהיה לך דיבור דיבור בפ"ע, כצ"ל במכילתא הנ"ל. וכלומר דהשתא מוקמינן שפיר לדרשא דקראי הנ"ל דאחת דבר אלהים, ר"ל כל העשרת הדברים כדיבור א' (וכדנפק"ל מקרא דכל הדברים כו' הנ"ל), ושתיים זו שמעתי, ר"ל אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש רק שתי דברות הללו בפני עצמן והשאר פירשן משה רב"ע"ה וא"ש ד' המכילתא הנ"ל.

אבל מ"מ ד' הש"ס דמכות הנ"ל נראה דלא ס"ל כלל כהמכילתא הנ"ל, דד' המכילתא לגי' הנ"ל נראה דלא אזלא רק כרבנן דריב"ל במדרש שה"ש אקרא דישקני מנשיקות (שהובא בד' הרמב"ן ז"ל להלן) דאמרו דכל הדברות שמעו מהקב"ה כו' אבל לריב"ל שם דאמר דרק שתי דברות שמעו מהקב"ה כו' ע"ש, דהסוגיא דמכות הנ"ל נראה דאזלא כותיה (וכמ"ש הרמב"ן ז"ל וע"ש במג"א בזה), פשוט לכאורה דלא ס"ל כלל דכל עשרת הדברות נאמרו כדיבור א' (ודוחק לומר דלא קאי רק על מה שחזר ופירש בפ"ע). וע"כ נ"ל דהסוגיא דמכות הנז' אחיא כהך סוגיא דתענית ה' דגרסי' התם אקרא דכ' שתיים רעות עשה כו' אחת היא ששקולה כשתיים, ומאי ניהו עבודת גילולים ע"ש. ופירש"י שם דשתיים היינו כתיים וקדרים שעוברין לאש ולמים כדא' התם ע"ש. והוא תמוה מאד כפי' ד' הש"ס הנ"ל, דמאי אחת היא ששקולה כשתיים ולמה נקט הני בלבד (וע"ש ברש"א ז"ל שדחק מאד).

אבל כאמת לענ"ד ודאי דטס"ה שם בגמ', וצ"ל כדאיתא בילקוט ירמיה כ' אהך קרא דכי שתיים כו' דאחת היא ששקולה כשתיים ומאי ניהו עבודת גילולים, דאמר אנכי ולא יהיה לך כדיבור א' נאמרו כו' ע"ש, וכצ"ל גם בש"ס הנ"ל בלא ספק. ונראה דקאי התם ג"כ אהך קרא דאחת דבר אלהים והיינו דקאמר אחת היא כלומר שבדיבור א' נאמרו ושקולה כשתיים דשתיים זו שמענו אנכי ולא יהיה וכמ"ש. וכי"ה להדיא

וכמ"ש (ובאמת נ"ל דנ"מ לדורות ג"כ למאי דקיי"ל בזבחים קיי"ב דהמקריב בעל מוס בחוץ פסול שאין ראוי לפני ע"ש. וא"כ נ"מ דעכ"פ חייב בזה"ז משום לאו דזוכח בעל מוס בכמה. וע' בכורות י"ד שם ברש"י ד"ה ומוקי דוזק וצ"ע). אלא דבאמת הרמב"ם ז"ל עצמו מוק"ל ללאו דלא תזכח הנ"ל כבעל מוס עובר וכפנינים, וכמ"ש בפ"א מה' איסור"ה ה"ה ובמנין המצות ל"ת צ"ה ע"ש.

ועכ"פ בקושית הרמב"ן ז"ל הנ"ל אליבא דר"ש גבי ל"ת דחמץ, י"ל שפיר דלר"ש לשיטתו אשכחינן לדידיה שני לאוין אחרים להשלים המנין וכמ"ש בעז"ה (וכעין זה כ' הרב הג' בעהמ"ח מחשבת משה ז"ל ליישב קושית הרמב"ן ז"ל אליבא דר' ישמעאל בריש סוטה לעיל דף ג' ע"ש. ומש"ש דאיתמר נמי משמיה דגברא רבא הרב מו"ה דוד פרענקיל בזה, נראה דצ"ל משמיה דהגאון מו"ה דוד אופנהיים ז"ל והוא נדפס בשם הגאון הנ"ל בהקדמה לידי משה במד"ר ע"ש. וכ"כ הגאון בעל בעהמ"ח ז"ל כפ' נשא בזה. וכבר דחה זה הגאון בעל שיבת ציון ז"ל ס"י ל"ד עפ"ד הרמב"ן ז"ל בשורש ט' בזה, וכמו שהעיר ג"כ קצת בזה הגאון בעהמ"ח מחשבת משה ז"ל שם וע' ברמב"ם שורש י' בשם המכילתא בזה וצ"ע).

ובעיקר הסוגיא שהביא הרמב"ן ז"ל בשורש א' הנ"ל משלהי מכות דדרש ר"ש תרי"ג מצות כו' עד אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו ע"ש. נ"ל לבאר בעז"ה רמש"ש בריב"ן ז"ל אהא ראנכי ולא יהיה כו' דנפק"ל הא במכילתא מקרא דאחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי ע"ש. דבמכילתא שלפנינו כפ' יתרו סו"פ ד' לא נמצא שם הך קרא כלל, ולא מייתי לה התם רק כפ' ז' אהא דזכור ושמור כדיבור אחד כו' ע"ש. אמנם בעיקר ד' המכילתא דסו"פ ד' הנ"ל (דמייתי לה רש"י ז"ל בפר' יתרו) דא' אקרא ודידבר אלהים את כל הדברים האלה דמלמד שא' הקב"ה עשרת הדברות כדיבור א' כו', א"כ מה ת"ל אנכי ולא יהיה, שחזר ופירש כל דיבור בפ"ע ע"ש. שהוא תמוה מאד כאמת, דמאי קשיא ליה בהא דקאמר א"כ מת"ל אנכי וכו' וע' כמה שהאריכו בזה כרא"ם ובגור אריה ובצד"ל ז"ל וכל דבריהם דחוקים מאד (וע"ש באבן עזרא ז"ל).

אולם לענ"ד טס"ה כאמת וצ"ל במכילתא שם כמ"ש בילקוט תהילים ס"ב. דנפק"ל התם כאמת מהך

תקיד בנין ח"ב ענינים שונים סימן יד שלמה

בשמות רבה פ' מ"ב דריב"ל א' דשתי הדברות לבד אנכי ולא יהיה אמן הקב"ה לישראל מפיו כו' (ואזיל לטעמיה במדרש שה"ש הנ"ל וכמ"ש), הוא שהקב"ה א' לירמיה כי שתיים רעות כו' באנכי ולא יהיה לך ע"ש. וא"ש והיינו דכתיב בתריה בקרא דירמיה הנ"ל אותי עזבו כו' ועברו על אנכי כו' לחצוב להם כו' ועברו על לא יהיה לך, וכמ"ש דכי שתיים קאי על שתי דברות אלו. ובהכי א"ש בפשיטות מ"ש ריב"ן ז"ל הנז' אהא דאנכי ולא יהיה מפה"ג כו' מהך קרא דאחת דבר כו' שהוא עפ"ד הילקוט דתהלים ודירמיה הנ"ל וכמ"ש.

ובזה מיושב ג"כ מ"ש במג"א כמ"ע הראשונה בשם הזהר הרקיע ז"ל להכריח דאנכי אינו בכלל המ"ע וכד' הבה"ג ז"ל מדאמר בהוריות ח' איזוהי מצוה שנאמרה בתחילה הוי אומר זו עבודת כוכבים והיינו מלא יהיה לך וכמ"ש רש"י ז"ל. ומדקרי ליה הש"ס ולא יהיה לך מצוה שנאמרה בתחילה וש"מ דאנכי אינו בכלל המצות כלל, דאל"כ הרי אנכי קדמה ואיך קרי ללא יהיה לך מצוה שנאמרה בתחילה ע"ש. (ומש"ש מג"א ליישב ע"פ מש"ש רש"י אנכי ולא יהיה ע"ש, כבר כ' כן הגאון בעל זוה"ר ז"ל בעצמו בתשב"ץ ח"א סי' קל"ט ע"ש באורך). אבל למ"ש להגיה בש"ס דתענית הנ"ל א"ש בפשיטות, שהרי באמת אנכי ולא יהיה לך בריבור אחד נאמרו, וא"כ לא היה שום הקדמה כלל בזה לאנכי על לא יהיה לך, ושפיר קרי ליה הש"ס גם ללא יהיה מצוה שנאמרה בתחילה. ופשוט שלזה נתכוין גם רש"י ז"ל שם שכ' דמצוה שנאמרה בתחילה אנכי ולא יהיה וכמ"ש וא"ש. ובאמת לפי הגי' בש"ס דתענית עפ"ד הילקוט הנ"ל שכתבנו יש להכריח יותר דאנכי הו"ל מ"ע בפ"ע, וכד' הרמב"ם ז"ל בזה דאחת היא ששקולה כשתיים ודאי דשייך שפיר על מ"ע ול"ת דאנכי ולא יהיה שנאמרו מפי הגבורה בדיבור א' ששתיהן באו להזהיר על דבר א' להאמין בה' ולא בזולתו. ולמ"ש הרמב"ן ז"ל לד' הבה"ג ז"ל דשתי המצות ששמענו מפי הגבורה הם לא יהיה ולא תשתחוה ע"ש הרי דשתי ל"ת הללו נפרדות הן באמת ואין שייך כלל לכוללן בשם אחד וצ"ע. ולמ"ש ג"כ דאנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו א"ש ג"כ כל מה שהק' על הרמב"ם ז"ל בזה כמה שמנה לאנכי מ"ע בפ"ע ומוכרח באמת כדעתו ז"ל בזה וכמ"ש ודוק.

ונ"ל לרמז ג"כ בזה, בראש התורה ובסופה, דכי דבראשית דהוא ב' רבתי ע"פ המסורה רומז לב'

ראשית שיש בתורה והם העשה דאנכי ה' אלהיך והל"ת ולא יהיה לך שהם ראשית לכל המ"ע והל"ת שבתורה (וע' בח"א ברש"א ז"ל סוף מכות בזה). והם נרמזים בא"ל שבסוף תיבת ישראל בסוף התורה דא' רמז לאנכי והל' ללא יהיה לך שהם כוללין לכל העשה והל"ת שבתורה וכמ"ש, והאותיות תרי"א שבתיבת בראשית רומז לתרי"א מצות ששמענו מפי משה רב"ע"ה (לכד השני מצות ששמענו מפי הגבורה שהם נרמזים בהב' דבראשית ולכן הוא גדול יותר כמ"ש) והש' דבראשית אולי רומז לשבעה מצות דרבנן כנודע. וכן בסוף התורה דסופי התיבות דעש"ה מש"ה לעינ"י עם תיבות "כל ישראל" הוא בגימטריא תרי"א רומז לתרי"א מצות מלבד הב' מצות הנרמזים בא"ל דישראל וכמ"ש בעז"ה.

ואמנם בעיקר הקושיא דפריך הש"ס תור"ה תרי"א הוי צ"ע לכאורה, שהרי באמת בפרטן אי אתה מוצא אלא תרי"א מצות לבד, רק דעליהם נתוספו ונאמרו בתורה שני לאוין כוללין ומחזיקי הגדר והמנין דתרי"א מצות לבד, והם השני לאוין דלא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה כ' ולא תגרעו ממנו (שנאמרו בפ' ואתחנן בלשון רבים ונשנו בפ' ראה בלשון יחיד לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו ויבואר להלן אי"ה). ונראה פשוט דעיקרן לא באו אלא להזהיר שלא להוסיף איזה מצוה חדשה על תרי"א מצות שבתורה ושלא לגרוע ממנין תרי"א מצות (וכמ"ש בפסיקתא דר' טוביה וברמב"ן ז"ל בפ"י החומש בפ' ואתחנן שהבורה מצוה חדשה מלבו עובר בלאו זה דלא תוסיפו ע"ש) וכן נראה מד' הרמב"ם ז"ל במנין המצות שבראש חיבורו שכ' בל"ת שי"ג ושי"ד שלא להוסיף ושלא לגרוע מכל מצות התורה ע"ש. וא"כ הרי א"ש כפשוטו לכאורה האי קרא דתור"ה צוה כו' שהרי באמת כל המצות גם עם אנכי ולא יהיה לך אינם אלא תרי"א לבד רק ששני לאוין הללו מחזיקין הגדר של תרי"א הם וכמ"ש.

ואולם נ"ל דיש לבאר באמת דלמה נאמרו שני לאוין הללו בפר' ואתחנן בלשון רבים ולמה חזרו ונשנו עוד בפ' ראה רק בלשון יחיד וכמ"ש. ולכן נראה דתרווייהו צריכי ותרווייהו איתגיהו באמת. דבפר' ואתחנן שנאמרו בלשון רבים ודאי דקאי על המוסיפים איזה מצוה חדשה בתורה יותר על תרי"א, שזה לא שייך כלל רק על כ"ד הגדול שרצו לחדש איזה מצוה על כל ישראל או לגרוע ולעקור איזה מצוה מתרי"א מצות

בנין ח"ב ענינים שונים סימן יד שלמה תקטו

דרשה זו רק בפר' ראה וכמ"ש, והיינו משום דגם הרמב"ם ז"ל ומוני המצות הביאו הלאוין האלו למוסיף וגורע במצוה עצמה על הכתוב או על המקובל, והביא שם מהא דא' כשנתת עברת על כל תוסיף גבי מתן א' ע"ש. וא"ש שהביאו כל זה מקראי דפ' ראה לבד דכתיב בלשון יחיד וכמ"ש, ועכ"פ על מוני המצות לק"מ בזה, שהם הביאו זאת מהספרי, והספרי מסמיך לה באמת רק אקראי דפ' ראה הנ"ל וא"ש, וא"כ אף דשני לאוין שבפ' ואתחנן הם רק מחזיקי הגדר דתרי"א מצות וכמ"ש אך מ"מ אחר דשני לאוין הללו שנשנו בפ' ראה הם כשני לאוין בפני עצמן, והם לשמור ולעשות את כל מצות התורה"ה כפי הכתוב והמקובל בהם ושלא להוסיף ע"ד המקובל בפירושהם ושלא לגרוע מהם ודאי דשפיר שיך למנותן בפ"ע ג"כ וא"ש.

(ב)

וראיתי להעיר ע"ד הט"ס שיש במנין המצות להרמב"ם בפתיחתו לה' לולב שכ' במצוה ג' שם, ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג. שהוא תמוה שלא הזכיר כלל לעיקר מצות לולב ביום ראשון בכל מקום ובכל זמן. ולכן נראה פשוט שהוא חסרון בדפוס וצ"ל ליטול הלולב ביום הראשון של חג בכל מקום ובכ"ז, ובמקדש בכל שבעת ימי החג, כצ"ל. והוא מבואר שם בפ"ז הי"ג. וע' בס' המצות מצוה קס"ט (ומה שלא מנו לשתי מצות, מצות ולקחתם ביום הראשון בגבולין ומצות ושמתם כו' שבעת ימים במקדש אפשר דמצות יום הראשון בודאי אין ראוי למנותו רק לאחד שהוא נוהג בכל מקום וגם במקדש ושוב אין למנות גם יתר הימים למ"ע בפ"ע במקדש שהמצוה לא ירבו מספרם במספר הימים וכמ"ש בשורש י"ג בזה וא"ש).

(ג)

בל"ת ע"ג כ' הרמב"ם ז"ל וז"ל: ויש חילוק כו' שתויי יין אי אפשר להכנס מבין האולם ולמזבח עם כל ההיכל ואם עבר ונכנס חייב מיתה בידי שמים כו' עכ"ל. וטס"ה. דהרי על הכניסה לבד ודאי דאינו חייב מיתה כלל, ואינו אלא בארבעים. וע' בחיבורו פ"א מה' ביאת מקדש הט"ו ובהשגה שם ובכ"מ רפ"א שם וצ"ע. ועכ"פ פשוט ריש כאן חסרון הניכר בזה וצ"ל כמו שהעתיק הרמב"ם ז"ל שם לר' רבינו הללו, דשתויי יין אין להם להכנס מבין האולם

מישראל, שעל זה נאמר לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה כו' ולא תגרעו כו' בלשון רבים, דעל בי"ד הגדול בלבד שייכי האזהרות הללו וכמ"ש, אבל בפר' ראה שחזרו ונשנו רק בלשון יחיד בלבד, ודאי דלא קאי רק על יחיד שרוצה להוסיף באיזו מצוה עצמה על מנינה המפורש בתורה, או הנודע לנו בקבלה מתורה שבעל פה, כגון המוסיף על ברכת כהנים יותר על הברכות המפורשים בתורה או חמשה מינין בלולב או חמש ציציות יותר על המקובל אצלנו בתורה שבע"פ, שעל זה נאמר גם לכל יחיד בפ' ראה שם את כל הדבר כו' לא תוסיף עליו ולא תגרע כו'. והיינו דבספרי שם לא הובאה דרשה זו דנפק"ל מלא תוסיף ומלא תגרע להניחנין במתן א' כו' ולמוסיף בלולב ובציצית ובברכת כהנים, רק בפ' ראה לבד ולא בפ' ואתחנן כלל (ואף שברש"י נזכרה דרשה זו גם בפ' ואתחנן, וכן בש"ס דר"ה כ"ח וברמב"ם פ"ד מה' תפלה הי"ב מייתי לה להך דרשה דהספרי הנ"ל אקראי דפ' ואתחנן ע"ש, ואולי אשגרתא דלישנא הוא ועיקרא דמילתא סמיך בזה על הני קראי דפ' ראה הנ"ל. או דצ"ל באמת בש"ס וברמב"ם התם ת"ל לא תוסיף עליו וכמו דאיתא בספרי הנ"ל, וכ"ה בס' אורחות חיים ע"ש) ושם נפק"ל למוסיף בברכת כהנים מכל הדבר דאפי' דיבור ע"ש. (ועי' ברמב"ם ז"ל שם שכ' דאפי' בלחש אסור להוסיף. וכ"ה באורחות חיים שם. ולא הובא דין זה בטוש"ע סי' קכ"ה ס"ק כ"ו ואולי מצא זאת באיזה מקום. וי"ל דנפק"ל מכל הדבר דאף כל דיבור אסור וצ"ע. והא דנקט לקרא דיוסף עליכם אולי לפי שנופל על לשון המקרא דלא תוסיף וצ"ע). ומש"ש רש"י למוסיף בתפילין ליתא בספרי כלל רק בסנהדרין פ"ה גבי זקן ממרא ע"ש וצ"ע. ועי' ברמב"ם פ"ב מה' ממרים שהביא שם ג"כ מקרא דפ' ראה הנ"ל. ולמ"ש צ"ע אף דאיירי התם במוסיף במצוה עצמה אבל הרי מוק"ל התם כגון כשר עוף בחלב ע"ש, וזה אין שיך כלל ליחיד רק לבי"ד הגדול בלבד וכמש"ש להדיא וצ"ע.

ובזה מיושב ג"כ מה שהעיד בזה מה' אברהם יונה ז"ל יענין בהגהותיו היקרות דלמה לא הביא הרמב"ם ז"ל וכל מוני המצות לשני לאוין הללו דבל תוסיף ובל תגרע, רק מקראי דפ' ראה לבד ולא הביאו מהקודם בפ' ואתחנן ג"כ וכמ"ש. וע' במעין החכמה בפ' ראה ג"כ בזה וצ"ע (ומש"ש ליישב בזה דחוק קצת יעו"ש). ולמ"ש א"ש בעז"ה, דהרי גם בספרי לא הובאה

מנו רק אותם שמיתחן בידי שמים כלבד ולא בידי אדם כו' ע"ש. ותמה עליו דהרי תני נמי התם טמא ששימש שהוא גם בידי אדם כדקתני במתני' דפרחי כהונה כו' ע"ש. וא' כבוד אחי הרה"ג ז"ל הנ"ל דבאמת נראה דג' הרמב"ן ז"ל בכרייתא הנ"ל היה כג' התוספתא בסנהדרין פי"ב וזכחים פי"ד וכריתות פ"א דשם הוא מקור הכרייתא הזאת. ושם לא גרסי' באמת לטמא ששימש כלל רק טבול יום ששימש לבד וי"ל בפשיטות דבטבול יום דלא חמור כ"כ באמת אין נהג בו דין דפרחי כהונה כו' רק בידי שמים לבד ורק בטמא ששימש לבד קתני כמתני' להך דינא שם וא"ש דמשו"ה לא קחשיב ליה בכרייתא באמת משום דאית ביה נמי דיני אדם וכמ"ש הרמב"ן ז"ל (והא דבש"ס סנהדרין פ"ד תני נמי לטמא ששימש בהדי טבול יום) [דמזה הוא עיקר קושית בעל מג"א ז"ל שם בזה] י"ל דלאו דגרסי בכרייתא עצמה הכי רק משום דבעי לאתויי התם קרא לטבול יום ששימש דנפק"ל מקדושים יהיו ע"ש ובאם אינו ענין לטמא ששימש כו' ולהכי ע"כ הוצרך להביא שם לטמא גופא ששימש מקרא בהדיא ע"ש. אבל אין הכרח משם דגרסי נמי בכרייתא עצמה הכי שהרי באמת בשלשה מקומות הנ"ל לא גרסי' לה וכמ"ש בעו"ה וא"ש עכ"ד כבוד אחי הרב הג'סוה' שלמה ז"ל הכהן הנ"ל.

(1)

והנה זה רבות בשנים אשר נפלאתי על כל מוני המצות שלא זכרו במנין הלארין ללא תעשה דכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו' (בפ' אחרי) והוא נהג בכל עת שנכנסק להקטיר קטורת בהיכל בכ"י או בק"ק ביה"כ בהזאת הדם של חטאות הפנימיות. וע' בספ"ק דכלים וביומא מ"ד וברמב"ם פ"ג מתו"מ ה"ג. וכעת מצאתי בעו"ה בס' סדר המצות מ' שכ"ד שהביא קושיא זו בשם ספר ליקוטי אורות ע"ש. ומש"ש ליישב דנכלל בל"ת דאל יבא בכל עת דהו"ל גם ביאה ריקנית או ע"ש תמיהני וכי לא משכח"ל שהיה שם או הכהן המדשן המזבח הפנימי, והכהן שנכנס במחתה עם המקטיר יחד שמחהרין לצאת או מיד כשזה מתחיל להקטיר וע"ש ברמב"ם ה"ז וה"ט והוא רק מלאו דכל אדם לא יהיה כו' לבד (וגם ביה"כ משכח"ל לר' קצת ראשונים ז"ל, או בכהן הממרט ע"י יומא מ"ג ובתוד"ה אר"י דוק ואכמ"ל ויבואר במק"א אי"ה) וצ"ע. עכ"ל הרה"ג סו"ה בצלאל הכהן ז"ל הנ"ל.

ולמזבח עם ההיכל ואם נכנס לוקה, ואם עבד והוא שתוי יין חייב מיתה ביד"ש כו' כצ"ל. (ובס' סדר המצות להרב הג' מוהר"י יוסף נ"י מווארשא ראיתי בזה שהגיה רק דאם עבד חייב. ובמחכ"ת לא נזכר כלל לפי הגהתו דין הנכנס בלא עבודה ולכן צ"ל כמ"ש בעו"ה.

(ד)

וברין זה כ' אחי הרב המאוה"ג מוה' שלמה הכהן ז"ל. דכל מה שתמהו בזה על ד' הרמב"ם ז"ל בחיבורו רפ"א הנ"ל שכתב דשיכור משאר משכרין שעבד לוקה ע"ש. ונראה לכאורה דהוא כר"י בכריתות י"ג, וע"ז הרכה לתמוה עליו בשו"ת הרשב"א ז"ל ובכ"מ שם באורך בזה דכיון שפסק שם כר"א דבמוזג פטור וע"כ דנפק"ל מושכר כדרך שכרותו, וא"כ מנ"ל מושכר לשאר משכרין ע"ש, ובאמת בחנם תמהו עליו דהדבר פשוט דמ"ש בחיבורו דעל השאר משכרין לוקה לאו משום דפסק כר"י דא"כ הול"ל דמחלל נמי עבודה כר"י וכמבואר בסוגיא דבכורות מ"ה דלר"י ודאי דמחלל עבודה ג"כ ע"ש וברמב"ם שם כ' להדיא דאין מחלל עבודה בשאר משכרין, וע"כ דס"ל באמת דאין הלכה כר"י בהא. והא דכתב לוקה בשאר משכרין נראה פשוט דאזיל לטעמיה דפסק בפ"ו ה"ו שם דהני דפסולין משום שאינו שוה בזרעו של אהרן אם עבדו לוקין (וע"ש במש"ל ובמעין החכמה פ' אמור כ' דהרמב"ם ז"ל היה גורס באמת בבכורות מ"ג א"כ ל"ת ע"ש) ובכורות מ"ה מפורש במשנה ובגמ' דבשאר משכרין אף למען דפליג עליה דר"י אפ"ה אינו עובד משום דאינו שוה בזרעו של אהרן ע"ש וא"ש (אך בס' המצות נראה לכאורה דפסק כר"י ע"ש. וצ"ל דשם לא דקדק כ"כ לכתוב אליבא דהלכתא כנודע). והא דאי' בכריתות י"ג אברייתא דאכל דבילה כו' דלוקה כמאן כר"י ע"ש צ"ל דס"ל להש"ס דלמאן דאסר ליה משום שאין שוה בזרעו של אהרן אינו אלא כששתה הרבה עד שנשתכר ואלו לר"י ודאי דחייב גם ברביעית דבש כמו ביין ובכרייתא דשתה דבש כו' קתני משמע דאף ברביעית כשיעור שחית יין נמי חייב והיינו כר"י. וכ"כ הרשב"א ז"ל שם. ולהרמב"ם באמת דוקא כשנשתכר כדכ' בהדיא ע"ש).

(ה)

בשורש ג' (ובדפי הספר דף כ"ד ע"א) כ' המג"א שם על מ"ש הרמב"ן ז"ל דבכרייתא דהנשרפין לא א. וראה עוד בראשית בכורים ח"א עמ' מב ואילך.

סימן טו

הערות לספר יראים

הביאה [יען שבדעתו להדפיס עמוד זה בראשונה משום דבכת"י הוא עמוד הראשון] ראיתי לעשות רצונו בזה ולהעתיק לו בקוצר איזה הגהות וחדושים שחנני ה' לחדש על עמוד הנ"ל זה החלי בעזר השם.

(א)

בסי' קצב [כאן הוא בסי' כ"ן] א"כ הי' לנו להצריך מים חיים לזכה כמו לזב ותניא בתוספתא כו'. לכאורה לפמש"כ בעצמו דלר"ש נפק"ל טבילה לזה מקרא דאחר תטהר א"כ לר"ש אינו מוכח דבעי מים חיים ועפ"ז ל"ק מהתוספתא, דיש לומר דאתיא כר"ש אבל אנן לדידן דקיי"ל כרבנן דואחר תטהר אתא לדרשא אחרייתא וטבילה נפק"ל, מדאתקש לזב י"ל באמת דבעינן מים חיים כמו בזב. ובזה יש לישיב עוד כמה שתמה רש"י ז"ל בשבת ס"ה ב' על רבינו הלוי מהתוספתא הנ"ל א"ש. ואכן להנ"ל יש לומר דהתוספתא אתיא כר"ש אבל לרבנן דקיי"ל כוותיהו בעינן באמת מעיין של מים חיים. ורש"י ז"ל בעצמו בסנהדרין פ"ז א' ד"ה הלכתא משמע דמחלק בין זכה קטנה לזכה גדולה דזכה גדולה בעי מים חיים והדבר צ"ע וכבר הערתי ע"ז בהגהותי שם.

(ב)

שם וכמה א"ר עונה וטעמא מאי הואיל והוחזק מעין פתוח. ערכוב דברים אני רואה בכאן דהרי הדין דיושבת על דם טוהר אסורה לשמש ליל מ"א הוא כפסחים ק"ג ב'. והטעם פרש"ם שם משום דלמודה עד עכשיו לשמש בעת ראייתה וחיישינן שמא גם עכשיו תראה ותשמש. ומה שא"ר הואיל והוחזק מעין פתוח לא אמר זה כלל על ברייתא זו, רק אמר לה שם ק"ב ב' גבי ג' דברים שצוה ר"י בר"י לרבי ואחד מהם הוא דאשתך טבלה אל תזקק לה כלילה הראשונה ועו"א רב שם ובגדה דאורייתא הואיל כו' ועיין ברש"ם שם דמיירי קודם שהחמירו על עצמן וכו'. ולפי"ז צ"ל כך גרסינן בפ"י דפסחים אשתך טבלה אל תזקק לה לילה הראשונה א"ר ובגדה דאורייתא הואיל והוחזק מעין פתוח ועוד גרסינן שם היושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכמה א"ר עונה כצ"ל בדברי רבינו. ואכן אני

בעז"ה. יום ר' עש"ק כ"ד מנ"א שנת תרנ"א לפ"ק.

ישפות ה' החיים והשלום וכל טוב סלה לכבוד ידיד ה' וידיד כל יראיו וידיד נפשי ה"ה הרב הגדול בתורה ויראה החריף ובקי בחזרי תורה מושלם במעלות ובמדות שכ"ת מו"ה אברהם אבא שיף נ"י ר"מ בבהמ"ד דח"ק פ"צ בק"ק מינסק יצ"ו. יהי ה' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

ואחדש"ת הרמה באתי להדיעו כי קבלתי מכתבו היקר ע"י הבחור המופלג נ"י. ות"ח חן למעכ"ת נ"י על אשר בשרני כי אנה ה' לידו ספר יראים הארוך כת"י. ומה נכבד היום בהגלות נגלות לעינינו תעלומות חכמה ותורה אור אשר יצא מפי גאון קדמון אחד המיוחד מרבותינו בעלי התוס' ז"ל, והוא ניהו רבינו אליעזר ממיץ זצ"ל תלמיד מובהק של ר"ת ז"ל. אשר היה חמדה גנוזה וספונה מעין כל זה יותר משש מאות שנה כי באמת הדבר ניכר לכל דורשי תושיה המעיינים בספר יראים הנדפס מכבר כי אינו אלא קצור מספר יראים הארוך שכ' בעל ס' יראים בעצמו, כי נמצא בס' יראים אשר לפנינו כמה דברים מקוטעים ומחוסרי הכנה מחמת גודל הקצור ונראה לעין כי חסר יבואנו ולא רישא סיפא. וגם נמצא כמה חדושי דינים שהביאו המרדכי והגהות מיימון מדברי הרא"ם ז"ל ונראה שהם מצאו זה בס' יראים ולפנינו לא נמצא זה כלל. ולכן עלינו להחזיק טובה למעכ"ת נ"י בזה על אשר טרח לחקור ולחפש אחר הכת"י הארוך עד אשר הוציא הדבר מכח אל הפועל להשיגו כרוך יגיעה וגם קיבל על עצמו להדפיסו בקרב הימים עם כאורו הנחמד אשר חבר על ספר יראים הנ"ל וקראו בשם תועפות ראם. וכבר יש לו כמה הסכמות מאוני זמננו נ"י על חבורו הנ"ל [וגם אנכי נתתי לו מכתב תעודה על חבורו בשנה העברה בעת שהייתי בק"ק מינסק יצ"ו] ולכן אמינא לפעלא טבא י"שר חילו וחפץ ה' בידו יצליח להוציאו לאור הדפוס בקרב הימים ע"י רשיון הצענזור כדי שיהנו ממנו רבים מיד ולדורות חכות הרכים יהיה תלוי בו להוציא אור יקר וחמדה גנוזה של רבינו הרא"ם ז"ל ע"פ תבל.

וע"ד שביקש ממני שאשלח לו הגהות וחדושים ובאורים שחנני ה' על ספר יראים ולע"ע ביקש להעתיק לו מה שכתבתי על עמוד הששי הנקרא עמוד

ותמה על רבינו דלמה הוצרך להביא ב' מימרות אלו הא האידנא לא שייך ב' דינים אלו כלל כיון דאין בועלין על דם טוהר וגם האידנא דקיי"ל כר"ז שאפי' על טפת דם כחודל צריך ז"נ לא משכחת לה הוחזק מעץ פתוח כלל וגם לא שייך גזירה דדם טוהר כלל. ואם דרבינו הרא"ם ז"ל לא ס"ל לחומרת הגאונים שאסרו לבעול על דם טוהר [וכן משמע בלשונו ז"ל דהעתיק מחלוקת דרב ולוי אי מעץ אחד הוא וכו'] ונ"מ לענין שופעת ולאחר חומרת הגאונים אין נ"מ כלל ועוד דלא הזכיר כלל לד' הגאונים ז"ל [בזה] מ"מ אידך מימרא דאשתך טבלה בוודאי לא שייך האידנא כלל. ואולי גדיסא אחרת היה לו בסוגיא דפסחים הנ"ל וצ"ע. [אמר המבאר לשון היראים הנדפס הוא כך, וכמה נדה דא"ר עונה כו'. וכל הרואה ישתומם על תיבת נדה שאחר וכמה וכן על מש"כ דא"ר ובאמת בהכתי' כתוב כהוגן וכמה א"ר עונה כו'. אבל לפי דעתי בנדפס יש ט"ס קצת ותחת תיבת וכמה צ"ל וכמו ותחת תיבת עונה צ"ל עלה וזש"ר וכמו נדה היינו הך דפסחים קי"ב ב' דא"ר עלה מ"ט הואיל והוחזק מעץ פתוח כן ה"נ שייך כעין טעם זה עיין בביאורי אות ס"ד. אלא שבנדפס חסר לפי"ז עד כמה אסורה לשמש היושבת על דם טוהר ובאמת חיסר המסדר ר' בנימין מש"כ בהכתי' אסורה לשמש בסוף ימי טוהר בהכנסה לימי הטומאה אעפ"י שאינו רואה. ורבינו ארווח לן בדמינו לאפוקי ממה שפרש"י פסחים קי"ג ב' עונה יום ולילה ע"ז כ' רבינו וכמו נדה דאורייתא דפסחים קי"ב ב' שמפורש שם לילה הראשונה ותו ל"מ. ומעתה יש להגיה בהכתי' במ"ש וכמה כו' כמו בנדפס ואתי שפיר].

(ד)

בסי' רט"ז. [כאן הוא בסי' כ"ג]. ובה"ג מצאתי רביעית שבאשתו שנייה ולא הבנתי מהו. איני מבין למה לא הבין הא גמרא ערוכה היא ביבמות כ"ב ומייתי לה רבינו בעצמו בסמוך בסי' רי"ז [כאן הוא בסי' י"ב ו"ג י"ד] שלישי שבבן אשתו ושבת אשתו שניה רק דבבה"ג הזכיר גם אשתו בחשבון ולפיכך כ' רביעית שבאשתו ובגמרא מקשה באמת על ר"ח דלמה לא תני רביעית ומתוך אידי דבלמטה דידיה תני שלישי תני נמי ברידה כן.

(ה)

בסי' רכ"א [כאן הוא בסי' ב'] תולדותיו אשת אבי אביו וכו' הא דלא חשיב כאן מה דאיתא בה"ג דאשת אביו ערוה ואם אשת אביו שניה וכן בס"ס רכ"ב [כאן הוא בסי' כ"ה] כתב רבינו בשם ה"ג דאם דודו שניה ולא כ' דאם אשת דודו נמי שניה וכמו דאיתא בבה"ג שם היינו משום דבאמת ד' בה"ג שם תמוהים דהא בהדיא כ' שם לעיל דמותר אדם באם אשת אביו ובאם אשת אחי האב. וכבר תמה ע"ז בעצי אלמוגים בהג' שניות לעריות דף רל"ט סקכ"א. אכן באמת נ"ל דט"ס נפל בבה"ג וצ"ל אשת אביו ערוה אשת אבי אביו גזירה אשת דודו ערוה אשת דוד אביו גזירה והיינו באשת אחי אבי אביו ואף דאמימר אכשר

תמה על רבינו דלמה הוצרך להביא ב' מימרות אלו הא האידנא לא שייך ב' דינים אלו כלל כיון דאין בועלין על דם טוהר וגם האידנא דקיי"ל כר"ז שאפי' על טפת דם כחודל צריך ז"נ לא משכחת לה הוחזק מעץ פתוח כלל וגם לא שייך גזירה דדם טוהר כלל. ואם דרבינו הרא"ם ז"ל לא ס"ל לחומרת הגאונים שאסרו לבעול על דם טוהר [וכן משמע בלשונו ז"ל דהעתיק מחלוקת דרב ולוי אי מעץ אחד הוא וכו'] ונ"מ לענין שופעת ולאחר חומרת הגאונים אין נ"מ כלל ועוד דלא הזכיר כלל לד' הגאונים ז"ל [בזה] מ"מ אידך מימרא דאשתך טבלה בוודאי לא שייך האידנא כלל. ואולי גדיסא אחרת היה לו בסוגיא דפסחים הנ"ל וצ"ע. [אמר המבאר לשון היראים הנדפס הוא כך, וכמה נדה דא"ר עונה כו'. וכל הרואה ישתומם על תיבת נדה שאחר וכמה וכן על מש"כ דא"ר ובאמת בהכתי' כתוב כהוגן וכמה א"ר עונה כו'. אבל לפי דעתי בנדפס יש ט"ס קצת ותחת תיבת וכמה צ"ל וכמו ותחת תיבת עונה צ"ל עלה וזש"ר וכמו נדה היינו הך דפסחים קי"ב ב' דא"ר עלה מ"ט הואיל והוחזק מעץ פתוח כן ה"נ שייך כעין טעם זה עיין בביאורי אות ס"ד. אלא שבנדפס חסר לפי"ז עד כמה אסורה לשמש היושבת על דם טוהר ובאמת חיסר המסדר ר' בנימין מש"כ בהכתי' אסורה לשמש בסוף ימי טוהר בהכנסה לימי הטומאה אעפ"י שאינו רואה. ורבינו ארווח לן בדמינו לאפוקי ממה שפרש"י פסחים קי"ג ב' עונה יום ולילה ע"ז כ' רבינו וכמו נדה דאורייתא דפסחים קי"ב ב' שמפורש שם לילה הראשונה ותו ל"מ. ומעתה יש להגיה בהכתי' במ"ש וכמה כו' כמו בנדפס ואתי שפיר].

(ג)

ונידון מה שהעיר מעכ"ת נ"י על קושייתי מב"ב [עייין בסי' כ"ז אות ל"ג בביאורין] דהא י"ל אידי דאמר בתחלה גבי מקוה שיעורא רבא וכו' יפה כתב דמי ממש לתי' התוס' שם גבי תנור. ומיהו מה שהביא מד' הגרעק"א ז"ל בחלק הכתבים דמש"כ גבי ע"ת אמר רב דבעי כזית אף דתנן כ"ש אידי דערוכי תחומין בעי שיעורא רבא. הנה דבריו דחוקים דהא לא מיירי שם בערוכי תחומין וחצרות ואמנם בלא"ה ניחא התם דרב אזיל לשיטתו שם בב"ב דס"ל דבעינן קרקע כדי פרנסתו ולא ס"ל דכ"ש ל"ל שיעורא. ובזה ישבתי מכבר זה כשלישים שנה למפרע לד' הרע"ב ז"ל בביצה שם דפסק שם דבשיור ערוכי תבשילין לא בעי כזית ודלא כרב.

בשביל הסכמה בריש הספר וכו'. כ"ד הדו"ש בלונ"ח ומברכו שיבצע ה' מחשבתו הטהורה מכח אל הפועל ולהוציא חבור היקר הלז עם באורו היקר תועפות ראם ע"פ תבל ויהנו רבים מאור תורתו כנפשו ורצונו ורצון ונפש המברכו בזה.

שלמה הכהן מ"ץ דפ"ק ווילנא.

בזה מ"מ ס"ל דלא קי"ל כאמימר ועיין בתוס' וברא"ש שהביאו מחלוקת בזה ומש"כ העצי אלמוגים שם דרבינו בס' יראים באות רכ"ב כתב דאם אשת דודו שניה לפנינו איחא אם דודו ונוסחא משובשת נזדמנה לו. ואף שיש לי עוד כמה הגהות וחדושים על עמוד הביאה מ"מ אין לי פנאי לכתוב עוד בזה. וכבודו נ"י יוכל להדפיס כל זה

סימן טז

חדושים והגהות על נודע ביהודה מהדו"ק

דס"ל דנאסר מחיים וכמו שקדם רבינו לכתוב דכן משמע פשטית הגמ' דלא כר"ת וא"כ דבריו צ"ע.

(ג)

שם בד"ה וראיתי. ואף שיש פוסקים דהך כללא הוא דוקא בכ"ב וכו'. ונ"ב. הנה מר אחי הגאון זצ"ל הנ"ל תמה ע"ז דהא היש פוסקים מיירי לענין פלוגתא דרבה ורב יוסף דפסק הש"ס הלכתא כרבה לבר משדה ענין ומחצה. וע"ז יש פוסקים דלא פסק הש"ס הלכתא כרבה רק במס' ב"ק אבל רבינו דמיירי בפלוגתא דר"י ור"ל דפסק רבא ביבמות דהלכה כר"י לבר מהני תלת לא מצינו מחלוקת הפוסקים בזה כלל. ואמנם לענ"ד נראה דתיבת "בכ"ב" נדפסת בטעות וצ"ל "בבבלי" והיה כתוב בראשי תיבות וטעה המדפיס וכתב "בב"ב" דבאמת יש פוסקים דסברי דלא פסק רבא הלכתא כר"י נגד ר"ל רק היכי דפליגי בש"ס בבבלי אבל בפלוגתא שלא הזכרה בבבלי רק בירושלמי בזה לא אתמר הילכתא כלל. וכ"כ רבינו להדיא לקמן בחלק אה"ע (סי' נט) דהך כללא לא נאמר רק בבבלי ע"ש.

וע"י בהגהות מיימוני (פ"ה מה' יסוה"ת הלכה ה') שתמה על הרמב"ם שם שפסק כדעת ר"ל בירושלמי דתורמות לגבי ר"י והכ"מ שם נדחק לישב. ואמנם לענ"ד פשוט דהרמב"ם סובר ג"כ דהך כללא דכיל רבא דהלכה כר"י לגבי ר"ל לא נאמר רק בפלוגתא דפליגי בש"ס בבלי וכדעת רבינו. [א"ה: המאירי סנהדרין עב, ב כתב דכ"ש דהלכה כר' יוחנן בתלמוד שלון].

(ד)

סי' כ' בסופו כתב דאדרבה אי נקטינן בלפני זמנו

מאת הרב הגאון הגדול המפורסם מהר"ר שלמה הכהן שליט"א מו"צ בוויילנא, בהמ"ח שו"ת בנין שלמה וס' חשק שלמה הגהות על הש"ס והו"ד.

אורח חיים

(א)

סי' י"ח בסופו כתב שם. א"כ למה הוצרך הירושלמי לאסור חמץ שבטלו משום הערמה. ותיפוק לו שעבר על דברי חכמים. ונלע"ד דמשום שעבר על תקנת חכמים לא היו מתקנים תחילה לאסור בשביל כך עכ"ל. ונ"ב ונ"ל להביא סייעתא לדברי רבינו מחמץ נוקשה דמותר בהנאה אחר הפסח כמש"כ בשו"ע סו"ס תמ"ז סעיף י"ב (וה"ה דאף באכילה שרי כמ"ש שם במ"א (ס"ק מ"ו) והא דכתוב בשו"ע דמותר בהנאה הוא לאו דוקא רק משום דבלא"ה חמץ נוקשה לא חזי לאכילה) ואף דאסור להשהותו מדרבנן ועבר על תקנת חכמים מ"מ כיון שלא עבר עליו בכל יראה מה"ת ליכא למקנסיה וכמש"כ שם במג"א בשם הריב"ש והר"ן. והיינו כדעת רבינו דבכל דבר שאין בו לאו דכל יראה מה"ת מעולם לא קנסו.

(ב)

סי' י"ט ד"ה ואמנם וכן משמע קצת לשון התוס' בב"ק וכו' הרי שאין הלוקח יכול וכו' דמשמע הא כשאר אדם יש בו זכות עכ"ל. ונ"ב בשם כבוד אחיו הגאון הגדול האמתי המנוח ר' בצ"א הכהן זצ"ל. הנה בתוס' שם קאי לדברי ר"ת ז"ל דס"ל דשור הנסקל אינו נאסר מחיים וא"כ אין הוכחת רבינו מדברי תוס' אלו כלום. דהא הוא ז"ל קאי לפי דעת שאר פוסקים

וכו'. ונ"ב עי' בר"ן שכתב טעם לדברי הירושלמי דאמר דמאחרין הסעודה לאחר השבת ולא מקדימין משום דאכתי לא מטי זמן חיובא כמו בחגיגה והקהל. ועי' בטו"א במס' מגילה (דף ד ע"ב) ד"ה תנ"ה שדחה לטעמו של הר"ן וכתב טעם אחר משום דאתי למטעי שיאמרו דמצות שמחה נוהג ביום הקריאה ותגיע מזה תקלה לכפרים ע"ש. ולפי טעמו האידנא דבטלו דין כפרים גם הירושלמי מודה דמקדימין הסעודה לע"ש. ועוד טעם כתב דאינו ראוי להקדים עשייה לזכירה. ובקונטרס אחרון ד"ה כיון דאיכא מוקפין, כתב טעם זה מדנפשיה. ובמחכ"ת כבר קדמו בזה הגאון בעל טו"א ז"ל בעצמו בזה.

יורה דעה

סי' מו באופן שדברי מוהר"ח המה ממש כדברי הב"ח. ונ"ב הדברים מתמיהין דחזק דברי ה"ר חיים צנור מבראד עם דברי הב"ח והרי בס' התרומה לרבינו ברוך ז"ל (והובא בכ"י) מבואר להדיא דלא כהב"ח שכ' דעיקר הטעם דמותרת לשני הוא מטעם ס"ס דשמא מן הצודין ואת"ל דהוא מן המקור מ"מ אפשר דגבי שני לא תראה משום דאין כל האצבעות שוות. הרי בהך סברא דאין כל האצבעות שוות מהני אף אם הדם הוא מן המקור נאין לתמוה דהאין נוכל להטיל ספק דשמא הוא מן הצודין דהלא קי"ל דרוב דמים הוא מן המקור, דזה לאו קושיא הוא, דסברא דרוב דמים מן המקור לא שייך רק אם מצאה דם ממילא, אבל ברואה מחמת תשמיש והוא שלא בשעת ווסתה חל הספק דשמא מחמת חיכוך בא הדם ואינו מן המקור. ולא תקשה מהא דתנן בגדה (דף יד) דאם נמצא על שלו טמאין וחיובין בקרבן חטאת, ולא מספקינן דהדם בא מן הצודין. דכבר אוקמינן בשבועות (דף י"ח) דהך מתניתין מיירי בסמוך לווסתה וגם מיירי דהרגישה אך דסברה דהוא הרגשת שמש ולפיכך בודאי הדם בא מן המקור. וגם לפי דאוקמינן דמיירי שלא בשעת ווסתה ואפרישה, מ"מ לפי אוקימתא זו מיירי שאמרה לו נטמאתי ומסתמא ידעה שיצא דם מן המקור, אבל בראתה מחמת תשמיש שלא בשעת ווסתה וגם לא הרגישה שנפתח המקור בודאי אז הוי ספיקא אם הדם הוא מן המקור או דהוא בא מן הצודין]

כר"ש וכו' א"כ וכו' ונפל קמיה יורשים. ונ"ב זה אינו אלא לדעת בעהמ"א ז"ל דס"ל דלר"ש גם מדרבנן מותר בהנאה. אבל לדעת בעל העטור ז"ל דס"ל דמדרבנן מודה ר"ש דאסור בהנאה וכן הוא דעת התוס' בפסחים (דף כ"ח) אין כאן חשש איסור אפילו אם נסבור כר"ש לפי מש"כ רבינו המחבר לעיל בעצמו כריש התשובה דאפילו בדבר שאסור בהנאה מדרבנן אין בו זכות ליורשים. ומיהו כבר מסיק רבינו לעיל דאין זה ברור להלכה דלדעת הסוברים דהמקדש באסורי הנאה מדרבנן ה"ז ספק מקודשת, אפשר דיש להם זכות ליורשים.

(ה)

סי' מא ולא מבעיא על איסור ההפסקה לכתחילה אלא אפילו בדיעבד הסכרא נותנת שיתחייב לברך מחדש כמו במפסיק בין ברכה לתחילת מצוה. ונ"ב מאד יש לתמוה על רבינו דאינו מפלפל בזה רק לענין אם צריך לחזור ולברך או לא. אבל מענין אם הרי השיחה הפסק וצריך לחזור לראש מזה אינו מדבר כלל, והאין לא הזכיר דברי הרא"ש ז"ל בפ"ב דמגילה דמספקא ליה דאפשר דצריך לחזור לראש אם שח בדברים שלא מענין המגילה. דעל הא דתנן שם היה דורשה ומגיהה כתב ע"ז הרא"ש ואף דאסור להפסיק במגילה כדאיתא בש"ס דברכות (דף יד) והכא כשמשמיע הדרשה לרבים או דורש בינו לבינו נמצא שמפסיק בקריאת המגילה מ"מ יצא בדיעבד. אי נמי כיון שאינו דורש אלא מענינו של מגילה אין זה חשיב הפסק עכ"ל. והרי משמע מדבריו לכאורה שאם הפסיק בדברים שלא מענין המגילה אף בדיעבד לא יצא, וכן הביא הרא"ש שם עוד מהירושלמי שם דאמר לדורשה ובלבד שלא יפליגו דעתם לעניינים אחרים עכ"ל הירושלמי. ואף דמהירושלמי אין ראייה כ"כ דלא יצא גם בדיעבד דלא קאמר רק לכתחילה אסור להפסיק באמצע קריאת המגילה מענינים אחרים, מ"מ משמע ליה להרא"ש ז"ל לפי תירוץ השני שכתב דכיון דאמרינן בירושלמי דאסור להפסיק בענינים אחרים ממילא אם הפסיק אף בדיעבד לא יצא. ואפילו אם נאמר דהרא"ש ז"ל לא כוון להביא הירושלמי רק לענין דאסור להפסיק לכתחילה, מ"מ הו"ל לרבינו המחבר להביא דברי הרא"ש ולפלפל בו והדבר צ"ע.

(ו)

סי' מב ד"ה ועוד. ונראה טעם הירושלמי בזה

לדברי רבינו מדברי הר"ן ז"ל (שבוטות פרק ב) דכתב שם דנ"מ בהא דהביא הר"ף ז"ל דברי ר"מ דיוציא ולא יחזיר עולמית באשה שאין לה ווסת ואף דלא קיי"ל כר"מ בהא, מ"מ גם לדין דקיי"ל כר"ח בן אנטיגנוס אם נמצא שראתה ג"פ מחמת תשמיש או יוציא ולא יחזיר עולמית. כ"כ שם הר"ן ז"ל. ולכאורה תמוה דמאי שייך שם קלקול דיאמר דאלו היה יודע שהוא כן לא היה מגרשה. דממ"צ אם בבעל שני לא תראה כלל בודאי אינו יכול לומר אלו הייתי יודע וכו'. דהא זה אינו ראייה דנתרפאה דמה שאינה רואה אצל בעל שני משום דאין כל האצבעות שוות. וגם אין לומר דאם תבדוק בבעל שלישי ע"י שפופרת ולא תמצא אז יאמר אלו הייתי יודע דע"י בדיקת שפופרת לא תמצא דם לא היה מגרשה, דממ"נ לפי דעת הפוסקים דמהני בדיקת שפופרת גם בבעל ראשון למה לא בדקה ע"י בדיקת שפופרת, דהא לדעת הפוסקים אלו אומרים לו ב"ד דמותרת לו ע"י בדיקת שפופרת, ולדעת הפוסקים דאצל בעל ראשון ושני לא סמכינן ע"י בדיקת שפופרת, בודאי לא שייך דיאמר אלו הייתי יודע דמותרת ע"י בדיקת שפופרת לא היה מגרשה דהא לבעל ראשון ושני לא מהני באמת בדיקת שפופרת. וזה ג"כ אין לומר דאם נבעתה ונפל ממנה חררת דם דאמרינן דנתרפאה, בזה יכול לומר דאלו הייתי יודע וכו', דהא זה לא שכיח כלל דיאמר דהיה ממתין דשמא תבעת. ועוד דכמה עיקולי ופשוטי נאמר בהתר זה. אבל ע"פ דברי רבינו ז"ל א"ש דברי הר"ן ז"ל, דהא מירי באשה שאין לה ווסת ואם תקבע לה ווסת אח"כ חזרת להתירא לבעלה, ושפיר יש לחוש דיאמר אלו הייתי יודע וכו' לכן אומרים לו בשעת גידושין דלא תחזור לו עולמית ואפילו אם תקבע לה ווסת וממילא אינו יכול לקלקלה.

אבן העזר

(י) סי' לג ד"ה העולה מזה. דמוכח דגם רבינו הרמב"ם סובר דשטר כשר מה"ת ואפילו שטר בעד אחד וא"כ מדוע לא יוכשר שטר בעדות אשה. וכו'. ולענ"ד לק"מ, דהא לא מקרי שטר רק אם נכתב מדעת המתחייב ועשאן עדים לכתוב שטר ולחתום עליו, וזה לא שייך רק בעדות ממון כגון בשטרי הלוואה

וגם עיקר דברי הב"ח תמוהין מאד, רא"כ אמאי מותרת לינשא לאחר דהא עיקר הטעם דאסורה לראשון הוא משום דחל הספק דשמא הוא מן המקור דספיקא דאורייתא לחומרא. וא"כ למה מותרת לשני דהא גם לשני אינו אלא ספק אחד דשמא מן הצדדין דאם הוא מן המקור בודאי תראה מחמת תשמיש גם אצל השני והדבר צע"ג:

סי' נה ומעתה גם גבי אשה וכו' ולכך איכא למיחש שמא תראה וכו'. ונ"ב וסעד גדול לדברי רבינו מהא דלענין טהרות לא מטמאין למפרע אם בדקה ומצאה טמאה למ"ד דווסתות דאורייתא רק עד שעת הווסת ולא בעונה הסמוכה. וע"כ דהכא לענין טהרות דחשש הוא שמא כבר ראתה ולזה לא חיישינן. ועוד דלא מצינו דתהא צריכה בדיקה בעונה הסמוכה ואם לא בדקה ניחוש שמא ראתה, ואם ניחוש להכי היתה צריכה שתהא ידיה בין עיניה כל זמן העונה הסמוכה לווסתה. אלא ודאי כיון דטעם הבדיקה שמא ראתה לא חיישינן בעונה הסמוכה. וגדולה מזו מצינו בוסת הגוף דצריכה לפרוש כל שעת משך הוסת, ואלו לענין טהרות תנן בהדיא בנדה ס"ג היתה למודה להיות רואה בסוף הווסת כל הטהרות שעשתה בתוך הווסתות טהורות. וע"כ דיש חלוק בין שמא תראה ובין שמא ראתה. וסברת רבינו הלזו כתב ג"כ הרא"ה ז"ל בספר בדק הבית בשער הפרישה. אך דדעתו ז"ל דדוקא בשעת הוסת עצמו הפרישה היא דאורייתא. אבל בעונה הסמוכה גם הפרישה הוא מדרבנן. ונלהרב בעל חכמת אדם בספרו בינת אדם נראה שנעלם ממנו דברי הרא"ה ז"ל אלו]:

ומ"ש עוד רבינו המחבר דהא דקיי"ל דאם בדקה ומצאה טמאה אח"כ טמאה למפרע אף למ"ד דווסתות דרבנן היינו מדאורייתא משום דאיתרע חזקת טהרה שלה דהרי היא טמאה לפניך. קש"ה דא"כ תהא טמאה למפרע גם בעונה הסמוכה לווסתה וזה לא מצינו בגמ' כלל. וע"ע א.

(ט) סי' סא ומעתה כיון שהאיסור הוא מטעם ווסת וכו' אם אח"כ נקבע לאשה זו ווסת קבוע שוב אינה אסורה לשמש. ונ"ב. ויש להביא ראייה

א. ראה מש"כ בדעת הנוכח"י בכיאוירם שבסוף ח"י הריטב"א נדה השלם סי' טז"ח. ועי' משכנות יעקב יור"ד סי' לו שכוין לחדשו של הנוכח"י האריך בביאור הדבר.

ושטדי מקח וממכר ומתנות וגיטי נשים, בדברכים אלו יש לשטר קיום מן התורה, דבגטי נשים כתוב מפורש בתורה וכתב לה ספר כריתות, ולר"מ עיקר הגט הוא חתימת העדים. וכן בשטרי מקח וממכר כתיב (בידמיה לב) כתוב בספר וחתום למען יעמדו ימים רבים ואמרינן (בגיטין לו) דהוא מה"ת [ואתא ירמיה ואסמכיה אקרא]. ואפילו לר"א דס"ל דעידי מסירה כרתי לענין גיטין ושטרות ואין המקח והמתנה נקנה ללוקח רק אם נמסר השטר בפני שני עדים, ועדי החתימה אינו נצרך כלל וכן אינו מועיל כלום, וקרא עצה טובה קמ"ל למען יעמדו ימים רבים, מ"מ חזינן דמ"מ מועיל עידי חתימה בשטר מה"ת לראיה דאפילו אם ימותו העדים יוכל לגבות ע"י השטר ואין הלוה יכול להכחישם, דאל"כ מה עצה טובה איכא בזה אבל לענין עדות אשה שנמצא כתוב בתוך שטר של הלוה או בשטר מקח וממכר שאיש פלוני מת מאי מועיל לזה מש"כ בתוך השטר דמי עשאן עדים להעיד בכתב וגם לא שייך בזה כלל ענין שטר כלל. ופשוט דהוי מפי כתבם גרידא והלכך ס"ל להך ברייתא דאין משיאין אשה עפ"י עדות בשטר דס"ל דעדות בכתב אינו מועיל אפי' לעדות אשה וכן איתא בירושלמי כתובות פ"ב ה"ד דעדות בכתב לאו כלום הוא ואינו יכול אפי' לחייב שבועה.

ועוד ראוי להעיר על דברי רבינו שלא העיר על הרמב"ם ז"ל (פ"ג מהל' גידושין הלכה כ"ח) שכ' שם דאם מצאו כתוב בשטר מת איש פלוני ונודע שזה כתב ישראל הרי זו תנשא אשתו והובא להלכה בטוש"ע אה"ע סי' י"ז דהאיך פסק בפשיטות כדעת ר' ירמיה, הלא בירושלמי ליכא הכרעה בדבר כמאן הלכה אבל פשוט דהרמב"ם סמך על ש"ס דילן בגיטין ע"א דהא דתניא דבודקין אותו לעדות מיירי בעדות אשה דאקילו בה רבנן דמהני מפי כתבם ואפי' באלה דאינו ראוי להעיד בפה וכ"כ בנ"י בסוף יבמות ובר"ן בגיטין בפ' מי שאחזו דהרי"ף סמך על סוגיא דגיטין הנ"ל והובא בב"י באה"ע שם.

וגדולה מזו מצאנו בש"ס דכתובות (דף כד) דלחד מ"ד מעלין משטרות ליוחסין ואף דליוחסין בעינן שני עדים, ואף המ"ד דס"ל שם דאין מעלין היינו אם כתב בשטר אני פלוני כהן ליתתי מנה ותחתיו חתום עדים, משום דאמרינן דלאו אכולי מילתא קמסהדי, אבל אם כתוב בשטר בלשון עדים דאנו עדים ראינו שפלוני כהן ליה מנה מעלין ליוחסין לד"ה וכמש"כ להדיא

הרא"ש ז"ל שם וכ"ה ג"כ דעת הרשב"א ז"ל וכמ"ש בב"י. ואף דהאי עדות שמעידין שהוא כן נחשב כעדות שבשטר רק כמו מפי כתבם גרידא, אלמא שש"ס דילן סובר דלא הקפידה התורה להצריך עדות מפיהם רק בעדות ממון ובעדות נפשות דבהם כתיב הקרא ע"פ שנים עדים. וכן משמע להדיא ברמב"ם בפ"ג מהל' עדות דלא פסלה התורה מפי כתבם רק בעדות ממון ובעדות נפשות אבל זולת אלו משמע דכשר אפילו מדרבנן. ואין סתירה ע"ז מד' הש"ס דגיטין הנ"ל דאמרינן שאני עדות אשה דאקילו בה רבנן, משמע דבשאר עדות איסור בעינן מפיהם ממש כמו בעדות ממון ונפשות. די"ל דשאני עדות אשה דדמי לד"ג וד"מ כדאיתא בסוף יבמות. הלכך אי לא דאקילו בה רבנן היה דומה כעדות ממון ונפשות. וע"ע בתומים בסימן כ"ח ס"ק ט"ל דהביא שם בשם הכנה"ג דיש אחרונים דס"ל דאף לדעת ר"ת דכשר בד"מ מפי כתבם, מ"מ בעדות איסור וד"ג אפשר דמודה דפסול וצ"ע. ועכ"פ מה שהקשה רבינו דלמה חמור עדות אשה מעדות ממון לק"מ. ובפרט למש"כ הר"ן בכתובות בפ"ד דהירושלמי הנ"ל והתוספתא מיירי בשטר שכתבו לזכרון דברים והיינו דמסיים בתוס' דאם אמרו העדים מה שכתבו בשטר שמענו ושכחנו כלומר וע"י ראיית כתב נזכרנו תנשא אשתו ע"ש [וע"ע בב"ש בסימן י"ז ס"ק כ"ח ובדברי הגר"א ז"ל בוודאי לק"מ דבכה"ג גם בעדות ממון אינו מועיל דהא זה הוא מפי כתבם ממש]. ומה שהקשה רבינו עוד על הרמב"ם ז"ל דפסק דמוציא שטר בע"א והלה טוען פרעתי דהוי מחויב שבועה ואי"ל משלם, והלא לדעת הרמב"ם כל שטרות אינן אלא מדרבנן וא"כ אינו חייב רק שבועה דרבנן ובשבועה דרבנן מחויב שבועה ואי"ל לא אמרינן. לענ"ד לק"מ, דנראה דדוקא היכא דא"צ על המיגו להכחיש את העד רק שבועה גרידא אז בעינן דוקא שבועה דאורייתא, אבל בנידון דידן דאיכא על המיגו תרתי לריעותא דצריך להכחיש את העד וגם לישבע, נראה דאפי' בשבועה דרבנן אמרינן מחויב שבועה ואי"ל משלם. וכן מבואר בש"ך חו"מ (סי' נ"ח ס"ק כ"ג) ד"ה ואין להקשות ע"ש היטב, וכן מה שכ' הנוכ"י בעצמו לתרץ דמזה מוכח כד' הלח"מ בדעת הרמב"ם, דדוקא אם אין העדים קיימים או הוי שטרות מדרבנן אינו מוכן, דמה תי' בזה ד' הרמב"ם דהא כ' סתמא דהוי מחויב שבועה ואי"ל משלם ולא חילק בין אם העד קיים או לא וצ"ע.

בנין ח"ב ענינים שונים סימן מז שלמה תקבג

שניהם מודים דלמה לא אמרין דהודאת פיו כמה עדים דמי ואפילו בלא עדים כלל ג"כ תהוי קידושין כמו בממון דלא בעינן עדים רק בהכחשה ומתצינן התם לא קא חייב לאחרני הכא קא חייב לאחרני. ופירש"י הכא קא חייבה לאחרני שקרובותיה נאסרו בו וקרוביו נאסרין בה. ובחדושי הרשב"א שם כתב דר"ח פירש דחייב לאחרני הוא דנאסרה אכולי עלמא בהודאתה זו, ואין לך מודה שנתקדשה שאינה מחייבת לאחרים ע"ש. הרי דס"ל להש"ס בהדיא דזה שנאסרה אכולי עלמא וכן מה שנאסרו קרובותיו בה וקרובותיה עליו שפיר מקרי חב לאחרים, ואף שהיא בעלת בחירה ואין אחרים יכולים לקדשה שלא מדעתה. והן אמת שהרשב"א שם חמה דבין לפירוש הר"ח ובין לפירוש רש"י דמאי חייב לאחרים שייך בזה, דמאי אית להו עלה ומאי שייכו בה דנימא שהיא חייבת להן בהודאתה אטו מי שהודה שמכר שדהו לאחרים אינו נאמן ומי קרינן ליה מחייב לאחרני וכו'. והוצרך לדחוק ולפרש דאין זה חוב גמור לאחרים, אך משום דאית בהו כעין חוב לאחרני מסתמא הוקשו לצד ממון שיש בהן חוב לאחרים שכתוב שם דע"פ שנים עדים יקום דבר ע"ש היטב בחדושי הרשב"א. הרי דהרשב"א ז"ל ג"כ סובר כסברת רבינו דזה שנאסרה לאחרים לא מקרי חב לאחרני מאחר שאין האשה מתקדשת אלא מדעתה והרי אינה חפיצה אלא באיש הזה שהיא מודה שנתקדשה לו וכן בשליח להולכה שמקבלת הקידושין מיד השליח הרי חזינן דאינה חפיצה רק להתקדש להמשלח אין כאן חב לאחרים כלל ויפה כיוון רבינו ז"ל ויש לו תנא דמסייע לסברתו. ואך דיש לתמוה על רבינו דלא הביא לדברי הרשב"א אלו לסייע לדבריו.

ואכן בעיקר קושיית רבינו ז"ל דאפילו אי נימא דמקרי חב לאחרים מ"מ לא שייך בשליח תופס לבעל חוב כלל דהרי אינו מכריחה לקבל הקידושין דהא אין האשה מתקדשת אלא מדעתה רק ברצונה הטוב מקבלת הקידושין מיד השליח ומקנה עצמה לבעלה ע"י כסף הקידושין שקבלה מיד השליח א"כ לא עביד השליח מידי דהרי אם הלוח בעצמו נתן לשליח בשביל מלוה אחד בוודאי מצי קנה הממון בשביל המלוה ואין יכולך בע"א האחרים להוציא מיד השליח ולא אמרו רק בתופס לבע"ח ולא בנתן לו הלוח מדעתו. ועוד דבלא"ה נראה פשוט דהא דאמר' דתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה, היינו שכ"ז שהמעות ביד השליח יכול

וגם מש"כ ליישב הגירסא ברמב"ם דמש"כ או שיהיה יכול להעיד דרצה לומר דאף בשטר דכשר מפי כתבם מ"מ בעינן שיהיה יכול להעיד כפה לאפוקי אלם, ובחלק חו"מ (ס"ו ל' אות י"א) תי' בדרך אחר דהרמב"ם מיירי דכותב בפני ב"ד אז מועיל העדות מן התורה משום דכתיבה הוי כדיבור ומפיהם קרינא בה. הנה על ב' התירוצים שלו יש לפקפק, דמה שתי' דמיירי בשטר דכשר מפי כתבם, הנה כבר כ' הש"ך בחו"מ ס"ו מ"ו ס"ק י"ז דבדבר שכשר מפי כתבם אז גם אלם כשר לעדות נוראיה קצת לזה מהש"ס דגיטין ע"א הנ"ל דגבי עדות אשה הקילו רבנן אף באלם. ומיהו יש לדחות דשאני עדות אשה משום עיגונא הקילו טפין. והתי' השני דמיירי בכותב לפני ב"ד משום דכתיבה הוי כדיבור, אין זה ברור להלכה, דכבר האריכו האחרונים בזה. ובחידושי להרמב"ם כתבתי ביאור נכון על דברי הרמב"ם הנ"ל.

(יא)

סימן נד ד"ה והנה. ואמנם מה שאינו דבר שבערוה ואתחזיק איסורא וכו'. ע"י בנוכ"י מהד"ת (ח' אה"ע ס"ו ז') שכ' דבאיסור רבנן יש לסמוך על ע"א אף באתחזיק איסורא משום דהוי ספיקא דרבנן ע"ש. ונראה פשוט דלפי דעתו דה"ה אם ע"א העיד שגירש לאשתו דג"כ מותר לישא אחרת. אכן בשב שמתתא שמעתתא ז' פ"ב נראה דס"ל דגבי גירושין אין ע"א נאמן, דהא כתב שם טעמא דע"א נאמן על מיתה משום דהוא מילתא דעבידא לגלויי ובמלתא דעבידא לגלויי נאמן ע"א מה"ת אם אינו דבר שבערוה, וא"כ בגירושין דלא הוי מלתא דעבידא לגלויי ודאי אין ע"א נאמן.

(יב)

סימן ס"ד בד"ה גם מש"כ וכו' ולפ"ז לא יוכל שום אדם לקדש אשה ע"י שליח אלא מטעם מיגו דזכי השליח לנפשיה ומעתה אם האשה היא ערוה עליו אינו יכול להיות שליח לגרשה לאחרים וכו' אלא ודאי דזה לא מקרי חב לאחרים ממה ששובאחרים אינם יכולים לישא אותה כיון שהיא בעלת בחירה ומתרצית לזה מי יוכל לכופה להתקדש לאחר וכו'. וכתבתי בצידו. לכאורה תמוה דנראה דנעלם מדברי רבינו בעל נו"ב ז"ל סוגיא ערוכה דקידושין דף ס"ה ע"ב דמקשה שם הש"ס על מ"ד דהמקדש בע"א אין חוששין לקידושין אפילו

הלוח או הבע"ח האחרים להוציא מידו, אבל אם כבר נתן השליח המעות ליד המלוה מה דעבד עבד וכבר זכה בהם המלוה. וא"כ בנידון דידך שליח בקידושין נמי תיכף משקבלה המעות מיד השליח תיכף נתקדשה להבעל ומאן מדמה לה מיניה. ואין לסתור זה מהסוגיא דגיטין (דף יא) דאמרין שם בש"ס דש"מ ממתני' [דאמרין חכמים דבשחרורי עבדים [בימים הקדמונים] אם רצה האדון לחזור לא יחזור] דהתופס לבע"ח קנה אף בחב לאחריים, ואף דהתם לחכמים דס"ל דזכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות כבר נשתחרר העבד והוי כמו דכבר נתן השטר שחרור להעבד ולא שייך חזרה ערו. אבל אינו סתירה כלל, די"ל דמזה ראייה באמת לדעת הרי"ף דס"ל דאף דזכות הוא לעבד ואינו רשאי להאדון לחזור, מ"מ עדיין לא נשתחרר העבד עד דמטי גיטא לידיה ושפיר מקשה הגמ' דש"מ דהתופס לבע"ח קנה אפילו במקום שחב לאחריים. ומשני ג"כ שפיר דמשנתנו שאני דכל האומר תנו כאומר זכו דמי, ואף דגם באומר תנו פסקו הרמב"ם ובשו"ע יו"ד בסי' רס"ז סעיף ע"ו דאינו יוצא לחירות עד שיגיע גט לידו, מ"מ מהני תנו לענין שאינו יכול לחזור וכמו שכו' הגר"א שם בס"ק קל"ז. ועי' בלח"מ ברפ"ה מהל' עדות מש"כ בזה.

הוא דבר שלא בא לעולם מ"מ קנה, משום שדעתו של אדם קרובה אצל בנו וכמו במקנה לעובר שלו קנה והובא בשער המלך בפכ"ב מהל' מכירה. ולכאורה קשה עליו מתוספתא הלז. ואכן באמת אחר העיון לק"מ דהא אף במוכה לעובר שלו דקנה מפורש בטוש"ע סי' ר"י דדוקא אם כבר אשתו מעוברת דעבידא דאתי דכל הנשים יולדות ולד של קיימא אבל אם עדיין אינה מעוברת ואמר לאשתו דנכסי לבניך שתלדי אינו כלום ע"ש. וא"כ בתוספתא הא מיירי דכתב לו דאקנה ולא עבידי דאתי ודאי לא קנה והמבי"ט לא כתב רק במקנה לו שכר הבתים דעבידי דאתו. וא"כ גם ראיית רבינו מהתוספתא יש לדחות די"ל דבמקנה לבנו שאני דנהי דנכסי שקנה אח"כ לא קנה אבל מ"מ נכסים שקנה מכבר שפיר קנה משום דכיון דדעתו של אדם קרובה אצל בנו ודאי לא תלי הקנין שבא לעולם עם הדבר שלא בא לעולם דלא גרע הנכסים שבא לעולם מאם היה מקנה דשלב"ל ועבידי דאתי דג"כ היה קונה ודו"ק היטיב.

חדושים על הנודע ביהודה מהדו"ת

חושן משפט

אורח חיים

(ג)

וע"ד שהעלה רבינו בנו"ב מהד"ק חלק חו"מ בסי' כ"ו דבר חדש דמקנה דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם כאחת והדבר שלב"ל הוא מהדברים דלא עבידי דאתי כגון דמקנה לו נכסים שיקנה אח"כ קנה לעולם לר"ה משום דבלא עבידי דאתי לא שייך דתלי קנין אחד בחבירו דהא לא ידע אם יקנה אח"כ או לא. והביא ראייה לזה מהתוספתא שהובא בכע"ה"ת בשער מ"ג דהכותב נכסיו לבנו וחזר וקנה נכסים אח"כ אף שכתב לו דאקנה כל הנכסים שלא היה לו בעת מתנה הראשונה הרי הוא של יורשין ע"ש. והנה מלבד די"ל דהתוספתא מיירי דכו' לו אח"כ ולא כללן כאחת [וכן משמע הלשון שאמר בהתוספתא שלא היו לו במתנה ראשונה ומשמע דשני מתנות היו] עוד יש לדחות דהנה לכאורה יש לתמוה מתוספתא הלזו על הרב המבי"ט ז"ל בתשובה ח"ב סי' קל"ז שכו' שם דהמקנה לבנו השכר שיהיה לו משכירות בתים שלו, אף ששכר הדירה

(א)

סי' ד' ולמה לא חשו ג"כ לדעתו במה שנחלק על רש"י באופן הנחתן דלדעת רש"י המה זקופין בתוך הבתים כמנהגנו. ונ"ב הנה לא הבנתי קושיא זו, דנ"ל דגם לדעת ר"ת אינו פסול אם הניחן זקופות בדריעבד וכן לרש"י אם הניחן שוכבות, וכן כתב המג"א בסי' ל"ב ס"ק ס"ב ע"ש. וא"כ י"ל בפשיטות דלא חשו לדעת ר"ת רק בגוונא דלדידיה התפלין פסולין אם עשוין כדעת רש"י, ולא הוצרך רבינו לתרץ קושיא זו במה שתירץ, ותירוצו של רבינו לא נצרך רק על מה דלא חשו לצאת ידי המחלוקת בענין פתוחות וסתומות של הפרשיות של התפלין, וכמו שמבואר בטור וב"י והיה נצרך לעשות כמה זוגות תפלין, ועל זה אנו צריכים לתירוצו של רבינו ז"ל דלא חשו לצאת ידי החולקים רק אם נמצא לכמה גאונים הראשונים ז"ל דקיימי בשיטתיה.

בנין ח"ב ענינים שונים סימן מז שלמה תקנה

עיקר דאם הטעם משום דאסור לעמוד בפני השם ערום אינו תלוי האיסור בהרחיצה וסיכה עצמה רק משום שעומד בפני השם ערום ולמה נקט רחיצה וסיכה כלל. ואני מוסיף דמאי פסקא דאיכא ברחיצה איסור עמידת בפני השם ערום דמי לא עסקינן דהיה השם כתוב על ידו ואינו רוחץ רק היד בלבד ואעפ"כ תנא דלא ירחץ ולא יסוך וע"כ דמשום איסור מחיקה הוא שגם התוס' ישנים מודו בזה. ושוב אחרי זמן רב מצאתי להרב הגאון מו"ה יצחק אליהו לנדא זצ"ל מפ"ק בחבורו על מס' סופרים (כרפ"ד) שכתב ג"כ דברחיצה וסיכה הוא מוחק ממש כמו שכתבתי. אך יחד דבריו מ"ש בזה לא נהירא כלל ואין כאן מקום להאריך.

(ג)

סי' נ"ג והקשה מעלתו דלפי חרוש דין שלי הוה להו להתוס' לתרץ דאבעיא קאי בסוף יום ל' לנזירותו וכו'. ונ"ב: מאד אני תמה על הרב השואל וגם על רבינו המחבר, דהלא מבואר בתורה וכן במשנה דנזיר דף מה וברמב"ם בה' נזירות דהנזיר אסור בין עד יום ל"א בבקר לאחר שמקריב קרבנותיו. וא"כ לא משכחת לה זמן דיהיה אינו ראוי לאיצטרופי, דכל זמן דאינו זורק הדרם על המזבח הוה ספק דשמא ישפך הדרם ויהיה חזי לאיצטרופי, וממילא אסור מה"ת דשמא יהיה חזי לאיצטרופי דהא קיי"ל דכל ספיקא דאורייתא הוא מה"ת לחומרא ודלא כהרמב"ם. והגם שיש לומר דהטעם שאסרה התורה חצי שיעור ג"כ הוא מצד ספק שמא יאכל אח"כ עוד ח"ש בתוך שיעור אכילת פרס ויצטרף לכשיעור וא"כ בנר"ד הוה ס"ס ויהיה עולה שפיר קושית הרב השואל על רבינו. ואמנם לשון השואל מ"ש ודעתו אמשהו לאכול סמוך לערב, זה ודאי תמוה וצ"ע.

(ד)

סי' נ"ד ד"ה ומה שכתבתי לדקדק, ונחזי אגן וכו'. ונ"ב: במח"כ רבינו המחבר זצ"ל לא הרגיש דט"ס קטן נפל בהגהת מיימון וצ"ל אמנם ר"ת היה נוהג היתר בדבר וכו' כצ"ל וכ"ה להדיא בתוס' פסחים (דף לה) וברא"ש שם ובטור (סי' תטכ) ועפ"ז דברי הגהת מיימון ברורים דאף דר"ת היה נוהג היתר בדבר דהיינו דלא שמרן מחימקן משום דס"ל בפשיטות דבצים הוה כמי פירות וס"ל דמי פירות אין מחמיצין כלל, מ"מ טוב לשומרן מחימקן ולמהר בלישה ועריכה כמו בלש במים. אבל פירוש דברי רבינו בהגהות מיימון

(ב)

סי' י"ז תשובה מבין המחבר וראיה לדבר דברחיצה וסיכה לא פליג ר"י על רבנן וגם לר"י אסור אף שיש לדחות ולומר דרחיצה וסיכה לאו משום גרם מחיקת השם הוא אלא משום איסור לעמוד בפני השם ערום. ונ"ב הדברים תמוהין. דלפי דעתו דסוכד דגבי רחיצה וסיכה נמי אינו אלא גרם א"כ יש להביא ראיה ברורה לדבר הרשות אסור, מהא דס"ד דש"ס בתחלה דר"י ורבנן פליגי בגרם מחיקה א"כ אמאי לא פליג ר"י גם ארישא דלא ירחץ ולא יסוך, וע"כ לדבר הרשות מודה ר"י. ומזה לא נאיד הש"ס כלל דגם במסקנא ע"כ דטעמא דר"י הוא משום דס"ל דגרם מחיקה מותר רק דאליבא דרבנן מסקינן דגם הם ס"ל דגרם מחיקה מותר רק דפליגי בטבילה בזמנה מצוה או לא. דרבנן סברי לאו מצוה ולפיכך צריך להדר אחר גמי, וד"י סבר דטבילה בזמנה מצוה ולפיכך אינו צריך להדר. וא"כ מד' ר"י בהוה אמינא נשמע גם לרבנן אליבא דמסקנא דלדבר הרשות אסור. אמנם באמת נראה דמרישא בלאו הכי אינה ראיה, דאיכא למימר דברחיצה וסיכה אינו גרם מחיקה רק מוחק ממש, דהא בעת שרוחץ מעביר השם ומוחקו בידיים, וע"ז לא פליגי התוס' ישנים על רש"י ז"ל דברישא ודאי הטעם משום איסור מחיקה ולא השיגו על רש"י ז"ל רק על מה שפירש גבי גמי דצריך גמי משום להגין עליו מחזק שטף המים. דמשמע מדברי רש"י ז"ל אלו דגם בסיפא הוא משום מחיקה. על זה השיגו התוס' דבסיפא ודאי לאו משום מחיקה הוא וכדמקשינן שם האי גמי היכי דמי וכו' אבל ברישא דלא ירחץ ולא יסוך מודים התוס' דאסור משום מחיקה משום דגבי רחיצה מוחק ממש הוא וא"כ אינה ראיה כלל דרש"י ותוס' פליגי בגרם מחיקה לדבר הרשות [ואף שבתוס' ישנים מצויין על רישא דברייתא אינו הכרח דפליגי על רש"י גם בפירושו דרישא דברייתא דשפיר י"ל דלא קיימי רק על מה שכתב רש"י בד"ה כורך עליו גמי].

ובלא"ה מוכרח לומר כן דמה שמיישב דברי רש"י דברישא אסור משום דהוה לדבר הרשות. לא נהירא כלל דמי לא עסקינן נמי ברחיצה דמצוה כגון דרוחץ לשם חפיפה דמקמי טבילה דרחיצה נמי מצוה היא דהא עזרא תקן שתהא אשה חופפת וטובלת ואעפ"כ אסור.

וגם כבר כתב רבינו המחבר בעצמו דכפירוש"י נראה

תקבו בנין ח"כ ענינים שונים סימן מז שלמה

תמוה מאד וגם כחנם דחה פירושו של הרב השואל בספיקו של רש"י.

שם ד"ה הנה. ולמה לא נימא דהראב"ד כיון כזה על רש"י וכו'. ונ"ב: וכ"כ הפר"ח דהראב"ד כוון כזה לדעת רש"י ז"ל.

(ה)

סי' עה ואמנם יפה כיון מעלתו לדעתי שאחד ממקומות הוא מ"ש רש"י (דף ז). ונ"ב: אמנם ברש"י פסחים (דף סג ע"א) במשנה דהשוחט את הפסח על החמץ מבואר להדיא דס"ל שם דבעה"פ אחר חצות ליכא כל יראה, דעל הא דתנן שם ובמערך שלא לשמו חייב כתב רש"י דנ"מ דלוקה גם מחמת הלאו דלא תשחט על חמץ מלבד הלאו דכל יראה, ולמה לא כתב כן גם ברישא בשוחט את הפסח בזמנו אחר חצות. אלא ודאי דס"ל לרש"י דבע"פ ער הלילה ליכא לאו דכל יראה.

[ומיהו] עיקר דברי רש"י צ"ע, דהא בפשיטות נ"מ בדאיכא חמץ לאחד מבני החבורה דהשוחט והזורק עוברים על לאו דלא תשחט אבל משום כל יראה ליכא דהא החמץ לאו דשוחט זורק הוא ועוד נ"מ דמשום לאו דלא תשחט היו חייבין מלקות משא"כ בבל יראה ליכא מלקות דהוי לאו שאין בו מעשה הוא וגם ניתק לעשה הוא].

שוב ראיתי שרבינו ז"ל בעצמו עמד על דברי רש"י אלו בספרו צל"ח שם ולקמן (כסי' צ). ות"ל שכונתי לדעתו.

(ו)

סי' עט וכיון שכבר הביא הרי"ף וכו' לא הוצרך להביא מימרא דרב הונא. ונ"ב: אין להקשות דמ"מ הו"ל להביא מימרא דרב הונא לאשמעינן מיניה עוד שני דינים מיוחדשים. חדא דבאותה סעודה מותר לאכול קודם אכילת מצה, ולא חיישינן שמא לא יאכל מצה לחיאבון, משום דבאותה סעודה אדם נזהר כמו שכתבו התוספות בר"פ ערבי פסחים להוכיח כן ממימרא דרב הונא. ועוד נשמע מיניה דמחוייב לאכול מצה באחרונה דקא אבל בראשונה לא משום דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן דכל זה לא קשיא דהא כבר הביא הרי"ף למימרא דשמואל דאין

מפטירין אחר מצה אפיקומן, וגם הביא לברייתא דהדובשנין וכו' אדם ממלא כרסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה ומהך ברייתא ג"כ אנו למדין שני הדינים האלה ופשוט הוא.

(ז)

סי' פב וחילוק בין עשאן לעצמו וכו'. הכל מיירי בשחט עליהם הזבח וכו'. ונ"ב: לכאורה צ"ע דהאיך משכחת לה דנשחט עליהן הזבח, אם קודם י"ד הא כבר נפסלו בלינה ונעשה נותר, דהא תודה ולחמה אין נאכלין אלא ליום ולילה ואי בשחט הזבח ב"ד הא אסור להביא תודה ביום י"ד משום דאין מביאים קדשים לבית הפסול. ואולי דרצונו לפרש דמיירי בעבר והקריב ב"ד. ונראה דגם המרדכי שהביא ראה ממשנה זו דאין מן החיוב לאפות מצת מצוה לאחר חצות דקא מפרש ג"כ דמיירי שנשחט עליהן הזבח וא"כ ע"כ מיירי דנאפה כל הלחם קודם חצות דאם איתא דשלשים חלות של חלות ורקיקים ורביכה נאפו אחר חצות א"כ ע"כ דגם הזבח נשחט אחר חצות דהא כל זמן שלא קרמו פניה בתנור אסור לשחוט הזבח וא"כ היכי יכול לשחוט עליהן הזבח אחר חצות הא כבר נפסלו עשר חלות של חמץ מחמת איסור חמץ אבל אי נימא דהמרדכי ג"כ מפרש כפירוש רש"י דמיירי שעדיין לא נשחט עליהן הזבח א"כ שפיר י"ל דנאפו אחר חצות ואפאן על מנת למכור אותם אחר הפסח למי שיצטרך או להקריב קרבן תודה ולא אפה רק החלות מצות וחלות של חמץ אחר הפסח. וכבר עמדת על המרדכי כזה בספרי "בנין שלמה" (סי' כ"ז) ואמנם אם נאמר דהמרדכי מפרש דמיירי שכבר נשחט עליהם הזבח אתי שפיר הוכחת המרדכי וכמ"ש.

ואמנם גם אם מפרש כן ג"כ יש לדחות הראיה דאפשר דהך מתניתין אתיא כר"ש דחמץ לפני זמנו מותר אפילו באכילה וכדעת בעל המאור ז"ל דאפילו מדרבנן שרי באכילה. ונהי דלכתחילה אסור לאפות חלות חמץ ב"ד משום דאין מביאין קדשים לבית הפסול מ"מ משכחת לה בעבר והביא.

ועוד י"ל דהך מתניתין סבירא לה כר"ש גם בהא דמותו להביא קדשים לבית הפסול וכמו שמבואר במסכת זבחים (דף ע"ה) ולכן דברי המרדכי לדעתי עדיין צריך עיון ודו"ק.

דאמר רב הונא כשבת דף ק"ח דכותבין תפילין ע"ג עור של עוף טהור ולמה לא הזכיר נמי דכותבין ס"ת ומזוזות על עור של עוף טהור אלא וודאי דס"ת ומזוזות דנכתבות נמי על דוכסוסטוס פשיטא דכותבין ולא הוצרך לאשמעינן דבחלק הדוכסוסטוס אין בו נקבים כלל ועיקר החידוש הוא בתפילין דאינן נכתבין רק על הקלף וצריך לגרור הרבה בצד פנימי עד שנשאר רק חלק החיצון של העור ושם אית ביה פרצי כ"כ רבינו שם וא"כ תמוה דמאי יענה רבינו להסוגיא דחולין הנ"ל דמפורש שם דהשער חלחולי מחלחלא עד הבשר ואעפ"כ לא מקשה רב אחא בר יעקב רק דאלא מעתה תפילין היכי כתבינן והו"ל להקשות נמי דס"ת ומזוזות היכי כתבינן ואולי דגבי שער של בהמה שאני דאף במחלחלא עד הבשר מ"מ אף שמעבירין ותולשין השער מ"מ שרשי השער נשאר בעור ולא נמצא נקבים רק בחלק החיצון של העור דהיינו מקום הקלף ולכן לא מקשה רק מתפילין. וגם אין להקשות על רבינו מהמשנה דטהרות בפ"א מ"ב דהכנפים והנוצה מטמאות ומיטמאות ולא מצטרפות ר' ישמעאל אומר הנוצה מצטרפות וכתבו התוס' בחולין [דף נ"ח ע"ב] ד"ה הנוצה דטעמא דר"י דסבר דנוצ' הוי שומר וגם ת"ק דפליג ולא חשיב ליה שומר היינו משום דאין רגילות להצניע העוף עם הנוצה [וכ"כ בפ"י הרא"ש שם במשנה ג'] וע"כ דנוקבין מעל"ע דאל"כ הוי שומר ע"ג שומר, דשאני עור העוף דרך ונאכל וחשיב כגוף העוף ושפיר הוי הנוצה שומר ואף דאינן נוקבין מעבר לעבר וא"ש דברי רבינו. [ומיהו לפי דעת הרמב"ן והרשב"א דקלף הוא החלק שלצד פנים וכותבין במקום בשר ממש מוכח דהנוצה נוקב מעבר לעבר ודו"ק].

ואכ"ן על עיקר דברי רב הונא דאשמעינן דנקב שהדיו עובר עליו אינו נקב יש לתמוה טובא, דהא שער של בהמה נמי חלחולי מחלחלא ואעפ"כ נאמרה הלכה לר"מ דכותבין על עור בהמה וחיה טהורה, וע"כ דהנקב שהדיו עובר עליו אינו נקב וכמו שמוכח הש"ס בחולין הנ"ל מזה [וכן יש לתמוה על הרמב"ם ז"ל דפסק בפ"א מהל' אבות הטומאות הלכה י"א דשער הוי שומר וע"כ דשער חלחולי מחלחלא ובפ"א מה' תפילין כתב דנקב שהדיו עובר עליו אינו נקב ולפיכך מותר לכתוב על עור של עוף טהור. וזה תמוה דאם הוי נחשב כנקב גם על עור של בהמה וחיה לא היו יכולים לכתוב]. ולפי חומר

(ח)

סי' קט ואשר שאלתם אם היא עת צרה וכו' אם טוב לילך לבית הקברות לבקש רחמים שם ולקחת עמהם ספר תורה וכו'. ונ"ל: לפי הנראה משמע דנעלם מעיני השואלים וגם מאת רבינו הגאון המחבר זצ"ל דברי הר"ן ז"ל בריש פ"ב דמס' תענית שפלפל בזה אם מוציאין ס"ת לבית הקברות ביום התענית או לא. והעלה דאין להוציא ס"ת ולא כמנהג המקומות שמוציאין את הארון עם הס"ת לבית הקברות ע"ש. אך כחידושי אנשי שם שם רמז לעיין בזוהר פ' ויחי ובפ' אחרי דמשמע שם דמוציאין ס"ת לבית הקברות.

(ט)

סי' קלג והדבר יפלא דמאי שנא ממעין דאמר רבא וכו'. ונ"ב: ולפי דעת הרב המאירי והרשב"א ז"ל (נדרים טו, כ) הובא בשער המלך בהלכות לולב דס"ל דבמצוה שיש בה הנאת הגוף גם הנאת הגוף אינה נחשב להנאה, משום כיון דא"א למצוה שתעשה בלתי הנאה גם ההנאה נחשב למצוה. והא דהמודר הנאה ממעין אסור לטבול בו כימות החמה, הוא אינו אלא איסור דרבנן דגזרו שמא ישהה בו לאחר הטבילה בעת שכבר נגמרה המצוה ע"ש. וא"כ קושית רבינו לק"מ דגבי סוכה שאני דכל זמן שיושב בה הוא מקיים מצות סוכה וליכא גזירה כלל ושפיר מקשה רבא וכי מצות ליהנות נתנו².

י"ד

(י)

על מש"כ שם בנו"ב מהדר"ת סימן י"ב דהוה השגותיו. ומחורתא כפי מה שאני מבאר ושורש הדבר שאין נוצות העוף נוקבים העור מעבר לעבר וכו'. ונ"ב: הנה כבר העיר על רבינו ז"ל בפ"ת ביו"ד סי' ס"ט ס"ק כ"ה מהש"ס דחולין דף ק"ט דאמרינן שם דגם שער של בהמות וחיות חלחולי מחלחלי עד הבשר ומשו"ה נחשב השער לשומר וע"ש בפירש"י וא"כ כ"ש בנוצות העוף ונשאר בצ"ע.

ובאמת ביותר הו"ל לתמוה על רבינו בהא דמביא ראיה דנוצות העוף אין נוקבין מעל"ע מהא

כ. ובשו"ת חמרת שלמה או"ח סי' כג מבאר דבסוכה הקפידה התורה שהמצוה תהיה בדרך הנאה, וכיון דאף ההנאה מן המצוה, ע"כ אמרינן אף לגבי הנאה, מצות לאו ליהנות ניתנו, ע"ש רש"י לדון בזה לשיטת הרשב"א ואכ"מ.

תקנה בנין ח"ב ענינים שונים סימן מז שלמה

דף כה ע"כ) ד"ה אורח ארעא דאף דמדינא א"צ לבדוק אחר שאר טרפות וזלת הריאה, מיהו אם נמצאת טרפה לאחר שאכל הוא נחשב כשוגג שלא היה לו למהר כ"כ ע"ש בתוס'. וא"כ גבי אשה נמי אף דמדינא א"צ לבדוק קודם התשמיש באשה שיש לו ווסת קבוע, מ"מ אם לא בדקה נחשב כשוגג וצריך כפרה. ומה שדחה רבינו המחבר והגאון בעל שמן רוקח ז"ל דלא דמי כלל לנידון המשנה דיבמות, דהתם שאני דאף דאינה צריכה להמתין ולמידק אחר העדים, מ"מ לא מיחו חכמים בידה אם היתה רוצה לאמתוני ולמידק, משא"כ הכא מיחו חכמים בידה ואמרו שלא תבדוק דא"כ לבו נוקפו ופורש. הנה לענ"ד אינו דיחוי כלל דלא אמרינן בגמרא רק דהאשה בעצמה אסורה להחמיר על עצמה ולבדוק קודם תשמיש [באשה שאינה עסוקה בטהרות וגם יש לה ווסת] כדי שלא יהא לבו של בעל נוקפו ופורש. אבל הבעל בעצמו יהיה יכול לצוות עליה שתבדוק קודם תשמיש כדי שיהיה ברור לו שהיא טהורה, ובזה לא שייך לבו נוקפו ופורש דהא אדרבה ניחא ליה שתבדוק עצמה, והלכך אם אינו מצוה עליה שתבדוק לא נחשב כאונס רק כשוגג [נשוב מצאתי הך סברא בסדרי טהרה כחידושי הלכות על התוס' בד"ה מה למעבד כי הך מתניתא ובזה י"שב מה שהקשו התוס' שם דהא דאין להחמיר לבדוק דא"כ לבו נוקפו ופורש ע"ש] וכן הגאון בעל סדרי טהרה בס"י ק"צ כתב ג"כ ליישב דיש חילוק בין בדקה עצמה מתחילה ללא בדקה, אך הוא י"שב כן לדעת הרמב"ם דס"ל דאפילו באשה שיש לה ווסת הצנועות בודקות עצמן לפני התשמיש והלכך אם לא בדקה לאו אנוס הוא. ואכן לדעת הפוסקים שחולקים על הרמב"ם מיישב שם בדרך אחר. וע"ע בשו"ת תשובה מאהבה [בכרכין] יוסף ובס' תפארת ישראל להגאון בעל אורים ותומים ז"ל שהאריכו בזה. ונראה דבאשה מעוברת דמיה מסולקין והלכך אפילו הגיע שעת וסתה א"צ בדיקה, נראה דודאי נחשב כאנוס אפילו לא ציוה עליה לבדוק, דהא אפילו באשה עסוקה בטהרות לא חייבו חכמים לבדוק שחרית וערבית, וכמו דמשמע מרש"י דנדה דף י"ד דפירש שם דהא דתנן שם אעפ"י שאמרו דיה שעתה צריכה בדיקה דקאי אאשה שיש לה ווסת ומשמע דד' נשים אפי' בדיקה א"צ (ולישנא דמתניתין מסייע ליה דתנא כלשון יחיד אע"פ שאמרו דיה שעתה דאי קאי גם על ד' נשים הו"ל למימר דיין שדעתן) ומד' התוס' שם לא משמע כן וצ"ע וכיון דלא מספקינן להו

הנושא צ"ל דמהלכה למ"מ אינו ראייה, די"ל דלא נאמרה הלכה רק לכתוב במקומות שלא גדל שער, ורב אחא בר יעקב לא מקשה רק ממעשים בכל יום דכותבין תפילין ואין מדקדקין לראות שנכתב על המקום שלא גדל שם שער, ולכן רב הונא טובא קמ"ל דהא מהלמ"מ אין ראייה וגם ממעשים בכל יום אין ראייה, דדילמא דעושין באמת שלא כדק, קמ"ל רב הונא דהדין הוא כן כדאמרי במערבא ודו"ק.

ומיהו בעיקר דברי רבינו הנו"ב כמה דמשמע מדבריו דגם בעור עוף נמצא גויל וקלף ודוכסוסטוס כבר תמה עליו בספר דברי חיים והובא בקוצר בפ"ת כיו"ד סי' רע"א ס"ק ד' דעור העוף שהוא דק מאוד א"א כלל לחלקו לשנים ואין בו רק דין קלף בלבד וכ"מ ברמב"ם בהלכות תפילין יעו"ש בס' דברי חיים הנ"ל. ואמנם לא ביאר דא"כ למה נקט רב הונא דווקא תפילין. ואכן לדעתי נ"ל משום דס"ת דלומדין בה וגם קורין בה כב' וה' ובשבת ור"ח ומועדים א"א כלל לכותבה ע"ג עוף טהור דאיירי דרכיכא ממשמשא בידיים ומקרע לקרעים מיד וכן מזוחות נמי צריך למשמש בהן בכניסתו לבית וכיצאיתו ואינו ראוי רק לפרשיות של תפילין דמינח ניחוי בתוך הבתים ואין הידיים ממשמשין בהן לעולם כן נ"ל.

[ולענין] מש"כ לעיל בהגהותי לנו"ב מהד"ת בהשמטה ליישב דברי רב הונא בשבת ק"ח דלא תקשה מהסוגיא דחולין דגם עור של בהמה לחלולי מחלחלא ואעפ"כ כתבין ומאי קמ"ל רב הונא בזה. וכתבתי שם ליישב דמעור בהמה אינו ראייה די"ל דאין כותבין אלא במקום שאין בו שער וזה דחוק דכמעט אינו נמצא כלל מקום שאין בו שער וזלת באיזה מקום קטן מאוד. ואכן כעת נ"ל ליישב דאף דבאמת היה ידוע לחז"ל דחלחולי מחלחלא מ"מ כיון דא"א לברר זה בחוש. ותדע דהא רב אחא בר יעקב מקשה דאלא מעתה וכו' ומשמע להדיא דאין הדבר ברור דהוא כן והלכך אין להביא ראייה משם ודו"ק. והעירני לזה כבוד חתני הרה"ג פו"ה אהרן הכהן נ"י].

(יא)

בסי' צו ד"ה ועל זה השיג הרז"ה, הרי אף שעפ"י הדין עפ"י שני עדים יקום דבר כתיב מ"מ כיון דאפשר לה לאמתוני לא מקרי אונס. וכתבתי בצידו דכן נמצא כעין סברא זו ממש בתוס' (כיצה

ג. הוספה מהגהות רבינו לשו"ת נוב"י כמה שהשיב להג"א פלקס.

דהם מפרשים ג"כ שרב יוסף סוכר כר"מ דעיד חתימה כתי. וא"כ הדרא תמיהת רבינו לדוכתיה. ועוד יש לתמוה דהאיך אפשר דרב יוסף סבר כר"מ דא"כ מאי קאמר רב יוסף אי משום כריתות דאית בה הא בעינן לה לשמה וליכא ואי ס"ל כר"מ מאי קפידא איכא בזה דלא נכתב לשמה הא לר"מ לא בעינן כתיבה לשמה כלל ואמנם בחידושי לש"ס ישבתי הכל על נכון בעז"ה ואכמ"ל.

(ג)

סימן קיד ד"ה ואמנם הב"י הביא כו' אבל

ארוסה כו'. כ"ב: וזוה יש ליישב מה שיש לתמוה לכאורה על דברי רש"י ז"ל והא"ו הנ"ל מהא דאמרינן בקידושין ס"ג נהי דבידו לגרשה בידו לקדשה [בחתימה]. ואם איתא דגט בעי ג' היכי הוי בידו, דמי ימר דמזדקקי ליה תלתא וכמו דאמר שם הך סברא גבי ג' והתם נמי סגי בג' הדיוטות ואעפ"כ אמרינן דלא מקרי בידו. אבל לפי דברי רבינו שמחלק בין ארוסה לנשואה, י"ל דהתם נמי בארוסה מיירי. ועוד י"ל דהתם שאני דאינו מגרשה רק לקדשה פעם שנית, וא"כ א"צ ליתן לה כתובה וממילא לא בעי כ"ד. ועי' עוד בתומים ס"ט מה שהביא מדברי התוס' דקדושין ח'. ובגליון חת"ס אה"ע ח"ה סי' ס"ה כתבתי שדברי התומים תמוה ופשוט שצ"ל בתוס' שם הבעל כותבו לבד, וכן הגיה הב"ח. ומדברי התוס' יבמות ק"ב ד"ה לפי משמע אדרבה דגט לא בעי כ"ד עי"ש ודו"ק. וע"ע בחת"ס שם מש"כ על דברי רבינו כזה. ומה שהעיר רבינו מהש"ס דערכין כ"ג, הנה כפי' רבינו גרשום בכ"ב דף קע"ד הגירס' אטו כל דמגרש בכי דינא רבא מגרש ופי' שם דאפי' בפני כ"ד הדיוטות יכול לגרש ע"ש. וא"כ אדרבה מוכח שם להדיא כדעת רש"י והא"ו. [א"ה: ברש"י יבמות ק"ד ע"א מבואר שחליצה הוי דין משום שגובה כתובתה. וה"ה לגט].

(יד)

סימן קנה בראש התשובה שחולץ בשתי רגליו

דהיינו כזה אחר זה. כ"ב: וכ"ה בחדושי הרמב"ן ז"ל כפ' מצות חליצה דף ק"ד ע"א דחולץ זא"ז כדעת הב"ח ז"ל יעוי"ש.

(טו)

סימן קנו כד"ה ואין. ולפ"ז בחליצה דג"כ כתיב

ועמד. ולפי דבריו ז"ל צ"ל דגם הרמב"ם

ברואה אפילו לענין קדשים משום דמיה מסולקין מסתברא דאפי' לא ציוה עליה לבדוק א"צ כפרה.

וע"ד הנוכ"י שכתבתי לעיל על דברי הנו"ב מהדו"ח ביו"ד סימן צ"ו דמשו"ה לא נחשב הבעל לאנוס מחמת דהיה צריך לצוות עליה שתבדוק קודם תשמיש נחסר בדפוס מה שכתבתי בגליון הנו"ב שם עוד דכזה ניחא נמי מה דאמרינן שם דאשה מהו שתבדוק לאחר תשמיש כדי לחייב את בעלה חטאת ולא אמר נמי גם לחייב את האשה חטאת וכבר עמד על זה בס"ט בחדוד הלכות דף י"ב וגשאר בקושיא.

ואכן לפי הנ"ל ניחא דהאשה בעצמה כיון דאמרינן שם בתחילה בש"ס דאינה רשאה לבדוק קודם תשמיש כדי שלא יהא לבו נוקפו ופורש הלכך האשה וודאי נחשבה כאנוסה אבל לבעלה שפיר יכולה לחייב חטאת אם תמצא דם על הבדיקה דהרי היה יכול לצוות עליה לבדוק קודם תשמיש וזה נ"ל נכון בעז"ה.

אבן העזר

(כ)

סימן קיג ד"ה אחר כותבי כו'. ויפה כתב כזה

הר"ן והרמב"ן בחידושי דלא שייך כזה כריתות. ונ"ב: מאוד תמיהני על רבינו המחבר ז"ל דהלא אדרבה הרמב"ן בחידושי שם כתב דאיכא דמפרשי דהא דאמר רב יוסף והא בעינן שמו ושמה אינו אלא לר"מ דבעינן מוכח מתוכו וכן מפורש להדיא בתוס' שם שכתבו דוודאי לר"מ אי אפשר לומר דאם לא כתבו כלל וכלל שמו ושמה דיהא כשר דהא בעינן מוכח מתוכו ומשמע להדיא מדבריהם ז"ל אלו דלר"א אינו מוכח כלל דפסול בלא נכתב שם האיש והאשה כגט וע"כ צ"ל דהתוס' מפרשים דרב יוסף אזיל כשיטת ר"מ וא"כ נשאר תמיהת רבינו לדוכתיה דלר"מ בלא"ה מאי ניחוש לה דהא ליכא עידי חתימה. וכן תימה על הרמב"ן שכי' על האיכא דמפרשי דרב יוסף אזיל כשיטת ר"מ דאינו נכון והו"ל לתמוה עליהם ביד חזקה דדברי רב יוסף ע"כ לא אתיא רק כר"א. וכן תימא על הלבוש שכי' באמת שאינו פסול רק מדרכנן. וכן הרב ב"ש בסי' קכ"ט ס"ק כ"א מצדד ג"כ לומר דאינו פסול אלא מדרכנן והאיך יפרנסו לדברי רב יוסף שאמר דאפי' ריח הגט איך בו וכשרה אפילו לכהונה אם מת הבעל וע"כ

דהרמב"ם פסק כר"י בן שאול, דאדרכה מדכתב דאינו נהרג עליו, אלמא דס"ל דהלכה כרבנן. וכ"כ בס' ערוך לנר על סנהדרין דף נ"ז.

ואלה דברי הרב הגאון הגדול המפורסם מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א מו"צ דווילנא, בעהמ"ח שו"ת בנין שלמה וס' חשק שלמה הגהות על הש"ס והיו"ד. מש"כ להעיר באיזה ענינים בהתשובות אשר השיב רבינו בעל נו"ב זצ"ל לתלמידו הגאון מו"ה אלעזר פלעקלעס זצ"ל הנדפס למעלה.

(א)

בסימן ח' באמצע הדיבור, אמנם שני תנאים יש

בדבר וכו'. וכתבתי ע"ז מה שכתב רבינו

דאין הפשרה בטילה רק אם לא ימצא ממה לפרוע. כן מבואר בשו"ע חושן משפט סימן פ"ו סעיף ב'. ואף לדעת הש"ך שם דשעבודא דר' נתן חל אף בדאית ליה נכסי, מ"מ היכא דאיכא פסידא ללוה שני כגון בנידון דידן דעשה פשרה עמו ומחל לו רוב החוב, בוודאי לא מצי גבי מיניה היכא דאית ליה נכסי ללוה הראשון וכמ"ש הש"ך שם [ומש"כ הש"ך שם עוד דאפילו דבעת המחילה היו לו נכסים ואח"כ כשבא לגבות מלוה שני מחמת שעבודא דר"נ לא היה לו נכסים ללוה ראשון מצי גבי מיניה. נ"ל דדוקא היכי דאשתדוף נכסי דלוה הראשון אבל אם מכר נכסיו לאחר בוודאי לא מצי גבי מלוה שני דהא מצי אמר למלוה הראשון דהנחתי לך מקום לגבות ממנו וכמו דלוקח ראשון מצי למדחי לבע"ח לגבות מלוקח שני ודו"ק]. וגם מה שכתב עוד רבינו דצריך עוד תנאי דיהיה שטר שלו מקויים, נ"ל דצריך ג"כ שישבע שלא נפרע כדן הנפרע מן הלוקחות דלא יפרע אלא בשבועה, דכיון דאית ליה פסידא ללוה שני יש לו ריז לקוחות. ואכן לא מצאתי זה מפורש במפרשים ז"ל והדבר צע"ג.

(ב)

שם בסימן וא"ו. ודעת רבינו הרמב"ם ז"ל

נראה נוטה יותר לדעת

הראב"ה מלדברי רבו הרי"ף וכו'. וכתבתי על זה דברי רבינו אינו מוכן ככאן לכאורה, דהלא אדרכה דברי הרמב"ם היא דעה שלישית ואינו לא כדעת הרי"ף ולא כדעת הראב"ה. דהא לפי פירוש רבינו בד' הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' ביכורים אפילו לזרים אוסר בכ"ש, דאף

ס"ל בטעמא דאיטר פסול לעבודה הוא משום דאין לו ימין, וברגל משום דאינו דרך עמידה. וגם צ"ל לפי זה דאיטר פסול לחלוץ לדעת הרמב"ם. ובאמת המעין ברמב"ם בה' ביאת מקדש פ"ח הי"א יראה להדיא דהרמב"ם פסלו משום מום דחשכו בהדי מומים דאינו שווה בזרעו של אהרן [והם צ' מומים יעו"ש] ולא כפירש"י ז"ל. א"כ דברי רבינו המחבר דפי' דברי הרמב"ם ע"ד פירש"י ז"ל צע"ג, דהרמב"ם אינו הולך בזה בשיטת רש"י. וגם בלא"ה יש לפקפק בפי' זה ככמה אנפי וכבר הארכתי בזה בחידושי להרמב"ם.

חושן משפט

(טז)

סי' טו ד"ה ועכשיו והנה כל לשון זה ומיהו ממתניתין אין לו שום קישור כו'. כ"ב: וכדפוס וויניציא איתא על נכון כמו שהגיה רבינו. ומיהו עדיין יש שם איזה ט"ס ולפי מש"כ רבינו בפי' דברי הרא"ש צ"ל שיש לו עסק עמו כגון בעה"ב אבל אן מיהו עבדתין גביה לא האמינוהו עלינו וכו'.

(יז)

סי' נז בד"ה אשר. ואמנם הקשה ע"ז ממה שפסק

בס"ס ש"ז. וכ"ב: ועיין בשו"ת חות יאיר

תשובה קנ"א והובא בקצות החושן בסי' ש"י שפסק במעשה הבא לפניו ממש קרוב לנידון דכאן להדיא להיפך, דפטור מטעם דהוי כמבטל כיסו של חבירו. ותמהני דלא זכר כלל לד' השו"ע בכאן. וגם מה שכתב רבינו המחבר לחלק בין בא לידו בתורת שכירות לבין בא לידו שלא בתורת שכירות, בשו"ת חות יאיר חלק אדרכה להדיא להיפוך ממש, דבתורת שכירות פטור על זמן העיכוב שכיון שמעיקרא בהתירא אתא לידיה והשתא הוי מבטל כיסו, אבל כשבא לידו באיסורא או הוי דינא דגרמי וחייב אף במבטל כיסו. אמנם דבריו תמוהים דלא זכר דהא קי"ל דאין שבת כבהמה. וגם על הקצה"ח יש לתמוה דפלפל שם בדבריו והשיג עליו ובכל דבריו לא השיג עליו מהא דאין שבת כבהמה וצע"ג. אבל דברי רבינו המחבר וחילוקו נראה לי ברור ואמת.

(יח)

סי' נט ד"ה ומה וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל'

דוצח. כ"ב: במח"כ אין הדבר ברור

שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר ולא תצטרך לביטול, לא שייך כלל לחלק בין אם יחזור לאיסורו או לא, ובין אם יהיה לו היתר לאחר זמן או דמעולם לא נאסר לזה דהא מ"מ יכול לאוכלו בהיתר. ולפי זה א"ש ג"כ דהרמב"ם והמרדכי כל אחד אויל לשיטתו, דהרמב"ם ס"ל דחמץ בפסח מקרי דשיל"מ, וע"כ דסובר הטעם דעד שתאכלנו באיסור כו', ולפיכך ס"ל נמי דביכורים בירושלים ג"כ מקרי דשיל"מ. משא"כ המרדכי דס"ל דחמץ בפסח לא מקרי דשיל"מ, וע"כ דס"ל כטעמו של הר"ן, ולפיכך כתב המרדכי בפג"ה בסימן תרס"ה בשם הראב"ה דפליג על רב אלפס וס"ל בפת שאפאה עם הצלי דלא מקרי דשיל"מ, משום דלאותו דבר שנאסר אין לו מתירין, ולאוכלו עם בשר לא נאסר מעולם. ובמק"א הארכנו בזה הרבה ואין כאן מקומו. [א"ה: ראה שעה"מ הל' מאכ"א פט"ו ה"י בארוכה].

(ג)

ומש"כ כפי קט"ז שרז"ל שאמרו אין פתיחת הקבר בלא דם היינו אם הקבר נפתח ויצא ממנו דבר גוש וכו' אבל כשלא יצא דבר וכו' לא אמרינן אין פתיחת הקבר בלא דם דאל"כ היכי משכחת לה דם טוהר עכ"פ יצא מהרחם ונפתח הקבר וכו'. ונ"ב: דברי רבינו בזה תמוהים מאוד דהא אדרבה בהדיא מפורש בשו"ע יו"ד סי' קצ שאשה שהרגישה שנפתח מקורה להוציא ובדקה אח"כ ולא מצאה כלום יש מי שאומר שהיא טמאה והוא מד' התה"ד כפי רמ"ו. הרי בהדיא דאף דלא מצאה דבר טמאה משום דכיון דקיי"ל דאין פתיחת הקבר בלא דם בודאי יצא ממנה דם ונאבד. ומה שהקשה רבינו דהיכי משכחת לה דם טהור תמוה דאדרבה דאם מצאה דם טהור אז תלינן דהפתיחה היה ע"י שיצא ממנה הדם טהור. וכן מבואר בתה"ד שם. אבל בלא מצאה כלום גרע טפי דע"כ יצא ממנה דם ולא ידעינן אם יצא דם טהור או טמא, טמאה מספק. ועוד דרוב דמים באשה הן דמים טמאים. ויותר תמוה דהוא ז"ל בעצמו הביא בסמוך לד' השו"ע הנ"ל וכתב היינו אם יצאה דם הוא דאורייתא, ולכך אם לא מצאה כלום הוא ספק דאורייתא ולחומרא. וא"כ היאך התיר באשה שאחווה צירים וחבלים וכתב דמה בכך אם הוא פתיחת הקבר הרי לא יצא ממנו דבר. והוא תמוה דהא צריך לחוש שמא יצא ממנה דם ונאבד. ואולי דהמעשה היה שבדקה האשה עצמה בתוך שיעור ווסת ולא מצאה כלום ואזיל לשיטתו שפסק בנו"ב מהד"ת ביור"ד סי'

דלורים אין לו מתירין לעולם בשום צד, מ"מ כיון דמותר לכהנים לאכול בירושלים ג"כ מקרי דבר שיש לו מתירין גם לזרים. ואילו מד' הרי"ף לא שמענו רק אם יש היתר לכל אדם באיזו צד, כמו בפת שאפה עם הצלי דיש לו היתר לכל אדם לאכול הפת עם בשר. וכ"ש שחולק הרמב"ם על הראב"ה דסבירא ליה דדבר שיש לו מתירין לא מקרי רק אם יש מתירין למחר בדבר שהיה אסור היום, אבל בפת שאפאו עם הצלי דלאכול עם בשר לא נאסר לעולם לא מקרי דשיל"מ וכ"ש בביכורים דוודאי לא מקרי דשיל"מ.

והן אמת דרבינו נשמר מזה וכתב דגבי ביכורים שפיר מקרי דשיל"מ לדעת הראב"ה, משום כיון שכבר היו אסורים קודם שהועלו לירושלים ועכשיו הותרו מקרי דשיל"מ. ואני שמעתי ולא אבין דבשלמא אם נתערבו קודם שבאו לירושלים שפיר מקרי דשיל"מ לכהנים דיכולין להעלות לירושלים ולאוכלן, וכיון דהוי דשיל"מ לכהנים ס"ל להרמב"ם דגם לזרים נחשב לדשיל"מ. אבל בנתערבו בירושלים מאי שייך בזה דשיל"מ לכהנים, הלא לכהנים מעולם לא נאסר לאכול בירושלים ולזרים לעולם לא הותר. וגם בעיקר הדבר כמאי דמשמע ליה מד' הרמב"ם כחיבורו דגם גבי זרים מקרי דשיל"מ, לענ"ד איני רואה שום משמעות לזה, ואדרבה מדכ' כמו מע"ש ובמע"ש פשוט דאיירי לענין לאכול חוץ לירושלים לא מהני ביטול, וא"כ הכא נמי מיירי לענין לאכול חוץ לירושלים, אבל בירושלים גופא מותר התערבות גם לזרים. והוא ממש כדעת הרי"ף רבו דלגבי הכהנים שפיר הוי כפת שאפאו עם הצלי דהא יכול לאכול בירושלים, ואף דלאכול בירושלים לעולם לא נאסר מ"מ מקרי שפיר דשיל"מ. וא"ש ג"כ דרבנו שבחיבורו מתאימים עם דבריו שבפירוש המשניות.

ואמנם בעיקר מחלוקת הרי"ף והראב"ה שבדבר שיש לו היתר גם קודם שנחערב ומעולם לא נאסר לזה, אי מקרי דשיל"מ או לא, וגם בדבר שיל"מ למחר ואח"כ יחזור לאיסורו כמו חמץ בפסח דיחזור לאיסורו לפסח הבא ונחלקו בו הרמב"ם והמרדכי אי מקרי דשיל"מ או לא. נראה דתליא במחלוקת המפרשים ז"ל בטעמא דדבר שיל"מ לא בטל דלטעמא של הר"ן (בגדוים דף נב) משום דמאי לעולין דאינן בטלין הלכך בדבר שהאיסור לא יותר לעולם ולדבר שמתור מעולם לא נאסר או שההיתר יחזור לאיסורו ולא דמי לעולין שפיר בטל משא"כ לטעמא של או"ה דעד

הקבר אך הענין מוכח שהיה פתיחת הקבר, מ"מ מה בכך שלא הרגישה, מ"מ כיון שידוע שהיה פתיחת הקבר הלא קי"ל דאין פתיחת הקבר בלא דם ומה בכך דלא הרגישה מ"מ היא טמאה מדרבנן דלא גרע מראתה כחם דהיא טמאה מדרבנן ולכן דברי רבינו צ"ע. [א"ה: נראה דיש לחלק בין מעוברת לשאר נשים, דכמעוברת סיבת פתיחת המקור היא מחמת העובר, משא"כ בשאר נשים דאין לתלות בעובר, תלינן פתיחת המקור בדם שמתעורר לצאת. ובזה מקוים פסקו של הנוכ"י אך לא מטעמיה, ראה בתשובתו להגר"א פלקלס שם, דתלוי אם הרגישה. ובעיקר נידון הנחלת שבעה והנוכ"י, נחלקו בזה גדולי הפוסקים הסד"ט סי' קצד סקכ"ה ס"ל כהנח"ש, ואילו בכרו"פ ובית מאיר מבואר כהנוכ"י, ועי' שו"ת חסד לאברהם מהדו"ת זר"ד סי' מ"ו].

ק"ט דהיכא דבדקה עצמה בתוך שיעור ווסת ולא מצאה כלום טהורה [וכן דעת הכרתי ופלתי בס"ק ג' והובא בפ"ת סי' קצ ס"ק ה] אבל שיגרת לשונו בכאן לא משמע כן. וגם למה השיג על תשובת נחלת שבעה סימן (ו') [ט] דהא יש לומר דבנ"ש מיירי שלא בדקה עצמה בתוך שיעור ווסת. ועוד דהא כתב בעצמו בנו"ב שם דדעת התה"ד בעצמו דאפי' בדקה בתוך שיעור ווסת ולא מצאה כלום ג"כ טמאה, והאיך דחה ד' הנחלת שבעה בשתי ידיים מאחר דגם התה"ד ס"ל כן להלכה.

ואף דהתה"ד מיירי שהרגישה שנפתח מקורה וכמו שכ' רבינו כאן בסוף התשובה ובמעשה שבא לפני הגאון בעל נחלת שבעה ולפני תלמידו הגאון מוהר"א פלעקלש ז"ל לא הרגישה האשה כלל בפתיחת

סימן ז'

הערות על ספר לקוטי רי"ח על סדר הש"ס

הלכה פסוקה משום דאל"כ חיישינן דלא יכול לכוין בתפלה מחמת דטריר בשמעת"י. ואמנם לרדי נראה לומר משום דבזמניהם הע"ה לא היו בקיאים כ"כ בתפלה והיה הש"צ מוציאן, דלשאינו בקי הש"ץ מוציא גם לרבנן, ולא שכיח בהו שיתפללו בעצמן, ולכן נקט האיבעיא בבני בר"ר.

ואמנם לפי זה תקשה גם כמימרא דשמואל קודם לזה בהתפלל ונזכר שכבר התפלל כו' הו"ל לומר ג"כ בני בר"ר שהתפללו. ואכן לפי מה שכתב מעכ"ת ניחא דודאי שכחה מצויה בכל אדם אבל לטרוח בתוך התפלה לא שכיח. כיון דתפלה בעי כונה לא שכיח דיטעה אם לא בבני בר"ר.

אכן מש"כ מעכ"ת נ"י דיש עוד לפרש ששאל על מעשה שהיה וכו' וכן מוכח הלשון כו' קשה לי דהא הדבר פשוט דזה אי אפשר לומר כלל ששאל בעת שהיו עומדין באמצע התפלה עדיין דהאיך שהו כ"כ בתוך התפלה עד שהשיב להם תשובה דצריך לגמור הברכה ועוד דמנן ידע ר"נ דטעו בתפלה דהא תפלה הוא בלחש ואסור להשמיע קולו לאחרים והאיך ידעו

(א)

ברכות דף כא ע"א. גמ'. והאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוח בען מיניה הני בני כי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמן לן גומרין על אותה ברכה כו'. נראה לי דנקט השאלה גבי בני בר"ר מפני שטרודים בגרסתם ועלולים לטעות. ועוד אפשר לומר ששאל הרין על מעשה שהיה שטעה בר"ר כי רב כו' וכן משמעות הלשון הני בני כי רב דטעו כו'.

וכתב על זה הגאון ר' שלמה שליט"א וזה לשונו: מה שכתב מעכ"ת בסוגיא דברכות כא, א בהא דאמר ר"נ שם דכי הוינן בי רבה בר"א בעו מיניה הני בני כי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו והעיר מעכ"ת נ"י דמה תלה האיבעיא דוקא בבני בר"ר דטעו, והלא איבעיא זו שייך למבעיא בכל אדם שטעה והזכיר של חול בשבת כו'. הנה יפה העיר וגם יפה תירץ דדברו חכמים בהוה דבני בר"ר שכיח דיטעו משום דטרירי בגרסייהו. וכן מצינו באמת בסוף פ"ה דמציעא דבת"ח יש לחוש יותר דילמא מישתלי דלוה משום דטריר בגירסיה ע"ש, ולכן אין עומדין להתפלל אלא מתוך

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ז' שלמה תקלג

אך מה שרצה לומר דר' יצחק טעה בכוונת השואל איני מבין, דהא הוא דיבר עם השואל פא"פ ואיך לא ידע שאלתו. והיותר תימה במש"כ די"ל דהשואל כוון לשאול על כל הג' ומה שאיתא בגמרא בנדה מאי טעמא לגירסת רש"י הוא ציון על המשנה. וזה לשון מכ"ת שר' יצחק ששמע מהשואל בנדה מ"ט היה סבור ששואל רק על נדה והשיב לו כהוגן אבל השואל שכוונתו היה על כל השלש ובנדה ששאל הוא ציון תיבת בנדה שבמשנה מקשה שפיר תינח עכ"ל מכ"ת. ולא אוכל להבין הדברים הללו דכיון דכתב מעכ"ת שר' יצחק שמע מהשואל בנדה מ"ט משמע שאמר לו בע"פ כן. ובזמן ר' יצחק עדיין לא נסדר הגמרא ואיך שייך מה שכתב מעכ"ת נ"י ובנדה ששאל הוא ציון תיבת בנדה שבמשנה דהא הוא אמר בע"פ בנדה מ"ט. ואולי דט"ס נפל בדברי מעכ"ת נ"י וצ"ל שהשואל היה שואל סתמא מאי טעם של המשנה ור"י השיב לו טעם על נדה לחוד. והא דאיתא בגמרא בנדה מאי טעמא אינו מדברי השואל רק הוא ציון על המשנה כצ"ל בדברי מעכ"ת נ"י.

וגם מש"כ בשם הרה"ג ר' לוי חיים דיין דמדברי רש"י משמע דתיבת בנדה מאי טעמא הוא ציון על המשנה תמיהני דמאי שייך ציון על תיבת בנדה? הא עיקר שאלת הגמ' דמ"ט בשעת לידתן. ואמנם ברב אלפס ז"ל הגירסא בשעת לידתן מ"ט וזה גירסא נכונה מאד. ולולא דמסתפינא הייתי אומר דגם רש"י ז"ל כוון לגירסא זו וצריך להיות ברש"י ה"ג בשעת לידתן מאי טעמא.

(ג)

דף קמ ע"א גמ'. שחליים ששחקן מערב שבת למחר נותן לתוכן שמן וחומץ וממשיך לתוכן אמיתא ולא יטרוף אלא מערב. שום שריסקו מע"ש למחר נותן לתוכו פול וגריסין. ולא ישחוק אלא מערב וממשיך את אמיתא לתוכן מאי אמיתא ניניא. אמר אביי ש"מ האי ניניא מעליא לתחלי עכ"ל הגמרא. ויש לשאול הא הסדר הנהוג בכל דבר שמקודם נותנים בתוכו כל המינים הנצרכים ואחר כך טורפין ושוחקין או מערבין וכמו גבי שחליים שאחר נתינת כל המינים נקט ולא יטרוף אלא מערב ולמה גבי שום היפך הסדר והקדים ולא ישחוק אלא מערב ואחר זה נקט וממשיך את אמיתא לתוכן. ועוד קשה לי דמסיק אביי האי ניניא מעליא לתחלי, למה לא אמר ג"כ מעליא לשום. לכן נראה לי שבשום לא היו נותנים אמיתא כלל

דטעו והזכירו של חול בשבת. וע"כ צריך לומר דלאחר התפלה באו ושאלו דהאיך הדין בזה אם יקרא דיטעו פעם שנית כיצד יעשו וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה הזכיר בשאלתו בכני ב"ר דטעו דכיון שהשאלה היה על להבא חל הספק על כל אדם שאירע דטעה ולכן פי' הראשון שכתב מעכ"ת נראה עיקר.

(ב)

שבת דף לא ע"ב. במשנה על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה כחלה ובהדלקת הנר. גמרא נדה מאי טעמא אמר רבי יצחק היא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקה בחדרי בטנה. תינח נדה חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר כו' עיין שם. קשה לי לשון תינח, דבשלמא אם היה שואל מאי טעמא על נדה, חלה, והדלקה, ור' יצחק השיב רק טעם על נדה, שפיר מקשה תינח נדה כו' אבל כיון ששאל רק על נדה והשיב לו טעם לשבח היה לו לאחר זה לשאול טעם גם על חלה והדלקה, אבל לא להקשות בלשון תינח. וראיתי ברכיני הרא"ש ז"ל דלא גרס נדה מ"ט וגירסתו מאי טעמא כו' כוונתו מבואר שהשאלה מ"ט על כל השלשה ושייך שפיר לשון תינח. והרב הגדול ר' לוי חיים נ"י דיין דפה ק"ק עוררני לעיין בלשון רש"י וזה לשונו ה"ג בנדה מאי טעמא כו' [לא נדה כבגמרא אלא בנדה] ואומר שכוונת רש"י ג"כ לתרץ לשון תינח, ורצונו שתיבת בנדה שבגמרא הוא ציון לתיבת בנדה שבמשנה. והכוונה בשאלת מ"ט על כל השלש עבירות. ואשר נראה לי עוד להוסיף על דבריו לגירסת רש"י שר' יצחק ששמע מהשואל בנדה מאי טעמא היה סבור ששואל רק על נדה והשיב לו כהוגן. אבל השואל שכוונתו היה על כל השלש ובנדה ששאל הוא ציון תיבת בנדה שבמשנה מקשה שפיר תינח. ואפשר עוד לתרץ ולומר שהשאלה נדה מ"ט לא סתמא דגמרא שאל זה ור' יצחק השיב אלא ר' יצחק בעצמו הוא השואל והוא המשיב [וכעין זה מצינו לו לר' יצחק ב"מ כא, א וכמה א"ר יצחק קב בד' אמות ועיין שם בתוס'] וסתמא דגמרא מקשה לו תינח.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א ח"ל: ולענין מה שכתב בשבת לא, ב דלא שייך הלשון תינח נדה כו' כיון דלא שאל מתחלה רק על נדה יפה העיר, וגם יפה כתב דגירסת הרא"ש נכון יותר בזה. וגם מה שכתב עוד דיש לומר שר' יצחק בעצמו הוא השואל והוא המשיב וכמו שכתבו התוספות בב"מ כ"א גם כן נכון הוא.

תקלד בנין ח"ב ענינים שונים סימן ז שלמה

משנת תרי"ט ובשניהם כתוב ולרבנן הוי כחד לחי לכן תקנתא.

(ו)

דף כג ע"ב בפרש"י ד"ה אבל בית סאתים כו' אפילו הכי לא אסרי אהודרי הואיל ודחד גברא הוא כו'. צ"ל אע"ג דלאו דחד גברא הוא כו' ועיין ט"ז או"ח סי' שנח ס"ק ד.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א: עיין במהרש"א ז"ל שכתב ודווקא אם חד גברא הוא מותר, אבל אי לאו הכי אף לר"ש אסור עיין שם טעמו ונימוקו. וחזינן דהמהרש"א ג"כ גריס ברש"י כג"י דידן ולא עלה על דעתו להגיה ברש"י ועיין בספר תוספות שבת שם ס"ק כז שהאריך בזה.

(ז)

דף ע"ג ע"א בפרש"י ד"ה ומבוי שלהן ניתר בלחי וקורה לערב חצירות. ואע"ג דאין צריכין מ"מ פתוחות לו. נראה שצ"ל דאע"ג דאין צריכים לערב חצירות מ"מ פתוחות לו, ועיין בפרש"י על האלפס וברבינו יהונתן שם.

וכתב ע"ז הגר"ש: כן הגהתי גם אנכי בש"ס שלי ונדפס על שמי בש"ס החדשים דפוס ווילנא.

(ח)

דף צ ע"ב בפרש"י ד"ה ושמואל אליבא דרבנן כגן חיד יותר מבית סאתים כו' דהגג חזי לדירה טפי מחצר ואכסדרה לטלטל ממנו לחורבה ולאכסדרה כו'. נראה שצ"ל דגג חזי לדירה טפי מחורבה ואכסדרה ואסור לטלטל ממנו כו'.

וכתב ע"ז הגר"ש שליט"א: כבר הגיה כן הב"ח, אך במה דהוסיף מעכ"ת נ"י להגיה דצ"ל ואסור לטלטל, ליתא שם בב"ח.

(ט)

תענית דף ד ע"א. בגמ'. יפתח הגלעדי [שאל שלא כהוגן] דכתיב והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו' יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו כו' ופירש"י דבר טמא כלב או חזיר כו'. והקשה (המהרש"א) בחדושי אגרות למה אמר אפילו

ומה שמסיק גבי שום וממשיך את אמיתא לתוכן לא קאי על שום אלא רצונו כמו אמר מר הנהוג בלשון הגמרא וקאי על הא דאמר מקדמם גבי שחליים וממשיך לתוכן אמיתא ושואל מאי אמיתא וכו'. וכדמות ראייה לזה מלשון הגמרא וממשיך את אמיתא לתוכן לשון רבים דקאי על שחליים הנקראים בלשון רבים דאי קאי אשום הל"ל וממשיך את אמיתא לתוכו לשון יחיד.

וכתב על זה הגאון ר' שלמה שליט"א ז"ל: ומש"כ עוד בשבת דף קמ, א דהא דאיתא שם פעם שנית וממשיך את אמיתא לתוכן לא קאי על סיפא רק הוא ציון על הרישא ומפרש דמהו אמיתא. נ"ל נכון מהטעמים שכתב. ומיהו ברא"ש ליתא בבא השניה דשום כלל ובפי' הר"ח שנדפס זה מקרוב בגליון הש"ס בדפוס ראם ליתא דין שחליים דרישא דברייתא. ומיהו ברי"ף איתא כגירסא דילן, אך דגבי שום הגירסא וממשיך את האמיתא לתוכה.

(ד)

דף קנ ע"ב גמ'. תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס וכו'. פי' שחשב עליה לגודרה במוצאי שבת ועל שחשב בשבת נמנע ולא גדרה עולמית כמבואר בירושלמי שבת פרק ט"ו ה"ג. וכן משמע במדרש רבה סוף פ' בהר.

וכתב ע"ז הגר"ש שליט"א ז"ל: ומש"כ בשבת ק"צ שנמנע ולא גדרה לעולם. כבר פי' כן הט"ז באו"ח סי' שז ס"ק יד. אך הוא ז"ל פירש דגם מתחלה ידע דהוא שבת רק שנמלך עליה לגודרה ע"י עוברי כוכבים ואח"כ דנזכר דגם זה אסור משום שבות והוא נלמד מקרא דממצוא חפצין ודבר דבר נמלך ולא גדרה כלל אפילו בחול.

(ה)

עירובין דף ט ע"א. בפרש"י ד"ה באנו למחלוקת רבן שמעון ורבנן כו' ולרבנן הוי כחד לחי כו'. צ"ל ולרבנן לא הוי כחד לחי.

וכתב על זה הגר"ש ז"ל: תמהני דכ"ה בכל הספרים ואולי בש"ס שלו נדפס בטעות עכ"ל. ואנכי למדתי בש"ס סלאוויטא משנת תקס"ח ובש"ס ווילנא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן ז' שלמה תקלה

כלב בית ה' אלקיך ואף שאין זה אמור לגבי נודר אבל חזינן מיהת דמאוס הוא לגבוה ושפיר מקרי שלא כהוגן תיכף כשאמר פסוק והיה היוצא וכו'. אבל לא כן גבי אדם שהרי מצינו שנכון להזכיר שם שמים על האדם וכמו שאמרה חנה ונתתיו לה' כל ימי חייו וגו' ועוד שם כל הימים אשר היה הוא שאול לה' ופרשה ערכין לראיה בערך נפשות לה' לכן גבי בתו ושאר כל אדם אין זה שלא כהוגן מה שאמר בראשונה והיה לה' והעליתיה לעולה כו' ורק אחר זה כשעשה שלא כדין מקרי שפיר נענה שלא כהוגן.

(ט)

מועד קטן ברא"ש פ"א סימן ו'. וחכ"א עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית כו'. תיבת במועד ליתא בגמרא וצריך למוחקו.

וכתב ע"ז הגר"ש שליט"א: גם אנכי הגהתי כן ונדפס בש"ס החדשים דפוס ווילנא והבאתי ראיות לזה מן הגמרא.

(י)

נדרים דף לד ע"א. בר"ן ד"ה איכא דמתני לה בהדין לישנא כו' ומחזיר אבידתו מדיר למודר כו'. נראה שצ"ל מודר למדיר.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א: וכן הוגה בש"ס החדשים.

(יא)

דף לח ע"ב בר"ן ד"ה ובכתו בוגרת כו' אי נמי כי קאמר דעתה למעוטי דעתו דחתן שאם עשאו שליח לדבר עמה כו'. נראה לי שצ"ל למעוטי דעתו דאב כו'.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א: מה שהגיה שצריך להיות דעתו דאב, יפה כיוון, אך שצריך להוסיף ע"ז למעוטי דעתו דאב שאם עשאו חתן שליח.

(יב)

דף עה ע"ב בר"ן ד"ה הא כדאיתא והא כדאיתא כו'. דהא כל נדר שהוא נדר בפתח נדר טעות הוא כו'. נראה שצ"ל כל נדר שהוא נדר בפתח כו'.

דבר טמא, טפי הוה לו למימר יכול אפילו בתו ושאר כל אדם דהוי נמי שלא כהוגן כמ"ש שהשיכו שלא כהוגן ונודמנה לו בתו ותרין דאדם נמי בכלל דבר טמא לקרבן כו' ע"ש שרצ"ל שזה כוונת הגמ' יכול אפילו דבר טמא. ולבד שתיירוצו דלא כפירש"י, הוא גם נגד דברי המדרש בראשית רבה פרשה ס' ובויק"ר פרשה ל"ז שבשני המקומות שם מבואר כפירש"י. ועיין ויק"ר פל"ז ובמה שכתבתי שם בס"ד בחדושי אות א' לתרין שכתחלה אין לומר ששאל שלא כהוגן שמא תצא בתו או שאר כל אדם מפני שהוא יכול לילך לפנחס להתיר נדרו ולא יתגאה לומר אני מלך כו' או שהיה יכול לפדותה בערך דמים כרשב"ל או שאינו חייב כלום כו' יוחנן כו' ע"ש מה שכתבתי עוד. אבל לבסוף כשאנו רואים שהיה גס רוח ולא רצה לילך לפנחס ובעצמו היה עם הארץ אובד עצות ובתנחומא שם מפני שלא היה בן תורה אבד את בתו ע"ש, שפיר נכון לומר עליו שנענה שלא כהוגן בהזדמן לו בתו.

וכתב ע"ז הגר"ש נ"י ח"ל: ולענין מה שכתב בתענית דף ד' דמשו"ה לא אמר יכול אפילו בתו, דזה לא מקרי שלא כהוגן שהרי כמה דרכים לפניו להצילה או שאין ממש בנדרו. זה לא נהירא לי, דכיון דהנדר אין בו ממש או שהנדר חל על הדמים, אין לך שלא כהוגן יותר מזה כיון שלא חל על אותו חפץ גופא שנדר, דאל"כ גם לפירש"י קשה דיכול אפילו כלב אפילו חזיר נמי מה שלא כהוגן יש בזה, או דחל הנדר על דמים או דאינו חל הנדר כלל, וע"כ לומר דגם זה מקרי שלא כהוגן. אמר המחבר ספר לקוטי רי"ח: ולי נראה להעמיד תירוצי דזה שלא חל הנדר אחר זה על אותו חפץ גופא שנדר אם ע"י התרת חכם כפנחס, או שהיה משלם דמים כרשב"ל או שאינו חייב כלום כו' יוחנן, זה לא מקרי שלא כהוגן, שכל זה הוא כתורה וכהלכה. אלא דגבי כלב או חזיר כפירש"י וכלשון המדרש מקרי שלא כהוגן תיכף בראשונה כשאמר והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו' והיה לה' והעליתיהו לעולה, בשעת אמירה היה לו להעלות על דעתו שמא יצא כלב או חזיר ואין לך שלא כהוגן יותר מזה להזכיר שם שמים על דבר מאוס וטמא כזה. ובדומה לזה אמרו בסנהדרין דף קא, א גבי הלוחש על המכה ואומר פסוק כל המחלה וגו' וברוקק בה שאין לו חלק לעולם הבא לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה [ואפילו בלא רקיקה איסורא מיהו איכא] והמקרא צווח ואומר לא תביא וגו' ומחיר

וכתב על זה הגר"ש שליט"א: וכן הוגה בש"ס החדשים דפוס ווילנא.

(יג)

דף פג ע"א בר"ן ד"ה ותספוג את הארבעים כו'. דאפילו הפר לה בעלה סופגת ואפילו בוג וחרצן. נראה שצ"ל סופגת בוג וחרצן ותיבת ואפילו מיותר ולמחוק.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א: ובהגהת הרש"ש זצ"ל הגיה דצ"ל סופגת באכילת זג וחרצן.

(יד)

דף פח ע"ב בר"ן ד"ה איתביה רבינא לרב אשי. לאו לאותובי לרב קאתי דבלא רב נמי קשיא מתנייתא אהדדי אלא למדחי פירוקיה דרב אתא כו'. צ"ל למידיחי פירוקיה דרבא אתא כו'.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א וז"ל: גם כתחילה שכתוב שם בר"ן לאו לאתובי לרב קאתי דבלא רב כו' גם שם צריך להגיה לאו לאתובי לרבא קאתי דבלא רבא כו' וכן הוגה כעת בש"ס החדשים דפוס ווילנא עכ"ל. ולענ"ד אין צורך להוסיף בהגהה כי כוונת הר"ן מבוארת יפה כמה שהגהתי ולמעוטי בהגהות עדיף. שוב מצאתי בש"ס ישן דפוס בנכשתי משנת ת"ז מפורש כמו שהגהתי.

(טו)

נזיר דף כו ע"א. בתוס' ד"ה הא דאמרת מפורשים לא וכו'. מהא מסייעו דילכו לים המלח כו'. צ"ל מה מסיים דילכו לים המלח.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א: בהגהות הגאון מהור"א בצלאל רנשבורג זצ"ל שנדפס בוויילנא בגליון הש"ס החדש הגיה גם כן דצ"ל משו"ה מסיים. וכתב כן בשם האורח מישור ואין זה מכוון. וגו' מעכ"ת נ"י נראה יותר. ואולי דט"ס נפל באורח מישור וצ"ל ומה מסיים.

(טז)

דף כח ע"ב בתוס' ד"ה כבשי עצרת ששחטן כו'. ואם כן הא דקאמר ירוק מיירי שנשחטו שלא לשמן כו'. נראה שכל זה מיותר.

וכתב על זה הגר"ש שליט"א וז"ל: מה שכתב מעכ"ת נ"י להגיה ולמחוק מן ואם כן כו' עד שלא לשמן. יפה העיר כת"ר דלכאורה הוא משולל הבנה ושפת יתר הוא דהא כבר כתבו התוס' זה מתחלה וז"ל וצ"ע דלהך כבשי עצרת נמי לא דמי דהתם לא נשחטו לשמן. ועוד דלשון מיירי שכתבו התוס' אינו מדוקדק כלל דהא בהדיא איתא בכרייתא כן כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן ולא שיק ע"ז לשון מיירי. ולכן גם אני מסכים שתיבות אלו שכתוס' שפת יתר הוא וצריך למחוקן.

ואמנם כדי להעמיד דברי התוס' בלא הגהה נ"ל לישב קצת דמתחלה עמדו התוס' בצ"ע דמאי מקשה ר' זירא טפי מהך ברייתא דכבשי עצרת. ולא מקשה ממתני' דנזיר גופא דף כ"ד דעולה תקרב עולה. ואי משום דיש לרחות דבמתני' שאני דבשעת שחיטה כבר היה עומד לשחוט שלא לשמן, א"כ גם מבכרייתא לא קשיא דהא בכרייתא דכבשי עצרת נמי מיירי דנשחטו שלא לשמן. ושוב כתבו הוכחה לזה דע"כ צריך לחלק בזה מהא דמבעיא ליה להש"ס בפ' התכלת דף מ"ז בכבשי עצרת ששחטן לשמן ואכד הלחם מהו וכו' [ומסיק הש"ס התם דאין לך דבר שנראה לשמו ונשחט לשמו ונרחה מלשמו ואינו כשר לשמו ויהיה כשר שלא לשמו בתמיהה ע"ש]. וא"כ קשה טובא לכאורה מהך ברייתא דכבשי עצרת ששחטן שלא לשמן דאמרינן ירוק הדם שלא לשמו. וע"ז מסיימים התוס' וא"כ הא דקאמר ירוק וכו' אך דיש להגיה הגהה קטנה בתוס' דבמקום וא"כ צ"ל וע"כ ובמקום תיבת מיירי צ"ל משום דמיירי. ובזה עולה על נכון דברי התוס' דלא באו רק להוכיח מזה דיש חילוק בין אם נשחט לשמו לבין אם נשחט שלא לשמו. וכוננתם כדי לחזק קושייתם שעמדו בתחלה בצ"ע. אך דאח"כ באו ליישב קושייתם דמ"מ לא דמי להתם דהתם מיקבעי הכבשים בשחיטת הזבח וכו'. ועפ"ז עולה דברי התוס' על נכון בלא שום הגהה עכ"ל הגר"ש נ"י.

סימן יח

מעלת למוד תורה שבעל פה

עם תורה שבכתב

א

במקור ההלכות בראשית ט' פ' י"א כפ' נח, ולא
 יהי עוד מכול, מכאן ששני פעמים הן או שני פעמים לאו הרי זה שבועה, חסר כאן וצ"ל ולא יכרת כל בשר עוד ממי המכול ולא יהיה עוד מכול מכאן וכו', וכרב אלפס הגירסא ולא יהי עוד מכול, ולא יהיה עוד המים למכול (פסוק ט"ו) ולפני הראש ז"ל נראה שהי' הגירס' ברי"ף לא אוסיף עוד להכות את כל חי (ח', כ"א) ולא יהי עוד המים למכול, וכתב ע"ז דלא נהירא לי' לא גידסא דידן ולא גירסת רב אלפס ז"ל דהני קראי ולא יהי עוד מכול ולא יהי המים למכול לא לשם שבועה נאמר אלא לסיפור דברים להכתיב שכראיית הקשת ישכך חמתו ולא ישחית עולמו. אלא צריך לגרוס הני תרי קראי שאמר הקב"ה לנח כשכונה מזבח והקריב קרבן דכתיב שם (פסוק כ"א) לא אסף לקלל עוד וגו' ולא אסף עוד להכות את כלי חי דהנך תרי לאוין אמר הקב"ה לנח לשם שבועה כי לא רצה נח לעסוק בפריה ורביה עד שנשבע וכו', והדבר תמוה במה שכתב הראש דהנך תרי לאוין אמר הקב"ה לנח והלא ויאמר ד' אל לבו כתיב משמע שלא היה דיבור לנח אלא שאמר אל לבו ועוד דהיכי נחשב כשבועה והלא שבועה בלב אינו שבועה אפילו כשבועה גמורה, ואולי דאצל הקב"ה כביכול נחשב מחשבה כדיבור, ונראה דהראש ז"ל ס"ל דהנך תרי לאוין שאמר אל לבו אמר אח"כ לנח בפירוש וכ"כ באבן עזרא אבל אין זה במשמע מהכתוב, וכאמת שבמדרש רבה פ' ל"ד שמשם לקוח דברי הראש שלא רצה נח לעסוק בפ"ו עד שנשבע לו הקב"ה, מפרש בהדיא כגירס' דידן כגמ' וכרב אלפס דעיקר השבועה הי' שלא יבוא מכול לעולם וכן בקרא דישעיה כתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ ונאף לפי ששמעתי מפה קדוש של הגאון הצדיק המנוח מו"ה זלמן זאב זצ"ל שהי' מ"מ ומו"ץ דפ"ק שאמר לפרש סיפא דקרא כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער כן דלאיזה ענין בא לדמות הך שבועה דמקצוף עליך לשבועה דלא יביא מכול, ועוד דהיכן נזכר שנשבע שלא יקצוף על ישראל, ואמר הגאון הצדיק הנ"ל משום

אחרי כי עיינתי עוד הפעם על חבורו היקר מקור ההלכות ומצאתיו כי באמת מאחד ומחבר הוא תורה שבע"פ עם תורה שבכתב להיות לאחדים ביד כל הוגי ודורשי תושיה ההוגים וקוראים בתורה שבכתב ויעיינו בתוך החיבור מקור ההלכות הנ"ל יבינו וידעו כל הדרשות שדרשו חז"ל מתוך פסוקי התורה שבכתב המקובלים איש מפי איש עד משה רבינו ששמע מפי הגבורה שתורה שבכתב ניתנה לדרוש כך וכך, ולכן לפי דעתי היה ראוי ונכון הדבר שבעת שקוראין בכל ע"ש קודש שנים מקרא ואחד תרגום שיעיינו ג"כ בחיבור הזה שהרי הרב ב"י כתב בשולחנו הטהור באו"ח סי' רפ"ה סעיף ב' שירא שמים יקרא תרגום עם פירש"י, והנה הט"ז שם ס"ק ב' כתב הטעם כי התרגום יש לו מעלה שניתן מסיני ופירש"י יש לו מעלה שהוא מפרש יותר המקרא ממה שמפרש התרגום, ואכן לענ"ד נ"ל לומר עוד טעם מה שהצריך הכ"י בשו"ע ללמוד גם פירש"י בעת קריאת שמו"ת משום דכפירש"י הובא כמה דרשות חז"ל הקרוב לפשט הנמצא בש"ס ובתו"כ וספרי ומדרשים, וכבר כתוב בשל"ה הקדוש והובא דבריו בס' אליה רבה חוטא על שו"ע או"ח והלבוש, בס' רפ"ה הנ"ל שבעת קריאת שמו"ת בעש"ק צריך לשום לבו ועיניו להתכונן הן במצות הן במוסר והן במידות היוצאין מתוך הפסוקים עכ"ל שם, ונ"ל שאפשר שגם הרב ב"י כוון לזה ולכן כתב שירא שמים יקרא גם פירש"י ואם אמת כן הוא ככוונת דברי הרב ב"י בשו"ע אזי כודאי מה טוב יהיה אם יעיינו גם בחיבור הזה בעת קריאת שמו"ת יען שבו ימצא המעיין הכל מוכן ומזומן לפניו כשולחן ערוך כל המצות ומוסר ומדות טובות שהוציאו חז"ל ממדרש הפסוקים של הפרשה שאדם קורא וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה שעל ידי קריאתו ישים על לבו לשמור ולעשות ולקיים ככל היוצא ממדרש הפסוקים.

ועתה כאתי לכתוב מה שעלה ברעיוני איזה חידושים והכרות בדרשות הפסוקים המבוארים בספר מקור ההלכות הלז, וזה החלי בעזר השם.

איכפת לן מה שאינו בן ברית אלא רהעיקר שיהיה מזרע אברהם והרי אשה נמי מזרע אברהם היא, ועוד קשה על רש"י רלמה שינה את טעמו במנחות שם דלא כמש"כ כאן, ולכן מתוך חומר הנושא נ"ל לומר כוונה עמוקה ונפלאה בדברי רש"י אלו ועל זה ועל כיוצא בו כתבו המפרשים ז"ל שעל טיפת דיו שברש"י ז"ל צריך לישב שבעה נקיים להבין עומק כוונתו, והיינו דזה ודאי מודה רש"י ז"ל דעיקר הררשה הוא מרישא דקרא ואתה את בריתי תשמור למעט א"י שאינו בכלל ברית רמילה דהא בגמ' לא הובא רק רישא דקרא ולא כמש"כ התוס' בגיטין שם, רק רש"י ז"ל עומד כאן בשיטת הרמב"ם ז"ל בפ"י מה' מלכים ה' ח' דבני קטורה חייבים במילה מד"ת וכמו דאמרינן בסנהדרין ד' נ"ט דאת בריתי היפר לרבות בני קטורה [ודלא כמו שפי' רש"י בסנהדרין שם ואפשר דלרש"י איסתפוקי מסתפקא לי' בזה ולכן נתן פנים לכל צד וכידוע דדכו ז"ל בקרש תמיד וכמו שכתב בספר שם הגדולים, להגאון חיו"ד אזולאי זצ"ל] והי' קשה לי' קושיית השאג"א בסי' מ"ט על הרמב"ם ז"ל דא"כ למה לא אמרינן שם בע"ז דבני קטורה איכא ביניהו ולרב דיליף מאתה את בריתי תשמור בני קטורה כשרים למול את ישראל דהא גם הם בכלל בני ברית מילה נינהו והא נפק"ל רבני קטורה חייבים במילה מרכתיב את בריתי הפר משא"כ לר' יוחנן שם דנפק"ל מהמול ימול פסילי למול דהנודר מן הערלים אסור במולי עכו"ם [ועי' במל"מ בהל"מ פ"י הלכה ז'] ולכן הוצרך רש"י לסיים גם סיפא דקרא אתה וזרעך אחרין כלומר רתרוויהו בעינן לרב שיהא בן ברית מילה ושיהא מזרעו של אברהם והלכך אשה פסולה למול לדעת רב משום שאינה בכלל ברית רמילה, ובני קטורה פסילי משום דלא מקרי זרע אברהם דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע, אבל במנחות כתב רש"י לפי שיטתו בעצמו שפירש בסנהדרין ר' נ"ט הנ"ל רבני קטורה פטורי ממילה ולפי זה לא נצרך לומר דבעינן שיהיה מזרע אברהם, ויותר נ"ל לומר מה שהזכיר שם דנלמר מקרא שלנימול כמותך אני מוסרו ולא הזכיר הטעם דבעינן שיהא בן ברית דמילה היינו משום דשם במנחות לא הזכיר ררשה רר' יוחנן רק דרשה דרב בלבד ולכן הכניס טעמו של ר"י בתוך דרשה דרב דמקרא דאתה את בריתי תשמור יש ללמוד דבעינן שיהא בן ברית וגם שיהא נימול כמותך, וכל זה נ"ל כפתור ופרח ככוונת רש"י ז"ל אבל דברי התוס' רגיטין הנ"ל צל"ע דהאיך יפרנסו לסוף הסוגי' דע"ז שם דאמרינן דאשה איכא ביניהו, ומצוה ליישב.

רבאמת לפי גירסא רירן עיקר השבועה היה על המבול שלא יבוא עור, ולגבי הרי"ף היה השבועה שלא יקלל עור את האדמה ולא יוסיף עור להכות את כל חי וכי הגירסות אמת הם, אך ריש חילוק בין שבועה דמבול ובין שבועה רלא יקלל, רגבי שבועה רמבול כתיב לדרת עולם, אבל גבי שבועה רלא יקלל לא כתיב לדרת עולם, והשבועה לא היה רק אם ישראל יהיו בגרר עושין רצונו של מקום, ולכן בא הנביא ישעיה מפי הקב"ה לנחם את ישראל דלעתיד גם השבועה דלא יוסיף לקלל יהיה לדרת עולם שכל ישראל יהיו בגרר עושין רצונו של מקום, וזהו שאמר כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ שיהי' לדרת עולם כן נשבעתי מקצוף עליך שיהי' ג"כ לדרת עולם, כן שמעתי מפיו שדרש כן ברבים בביהכנ"ס הגרולה רפ"ק ודפח"ח] ולפי פירושו הי' השבועה על שני דברים אבל על מי המבול בווראי הי' שבועה ולכן רברי הרא"ש ז"ל שכתב רתרי קראי שהזכר על המבול לא לשם שבועה נאמר צע"ג, וקצת יש ליישב רבריו דמפרש דהך לא יקלל ולא יוסיף להכות ג"כ הכוונה שלא יביא מבול עוד אבל מלשון הכתוב לא משמע כן.

ב

בראשית י"ז פסוק ט' פ' לך ואתה את בריתי תשמור, לנימול כמותך אני מוסרו ונרשם רש"י, מכאן לא"י שאסור למול לישראל, ובאתי להעיר בזה דזה שכתב בשם רש"י כן הוא באמת לשון רש"י ז"ל במנחות ר' מ"ב אבל במס' ע"ז ר' כ"ז פירש רש"י רנפק"ל לרב הא רמילה בנכרי פסולה מסיפא דקרא רמסיים אתה וזרעך אחרין ולא נכרי עכ"ל, ומשמע רעיקר הלימוד הוא דבעינן שיהיה מזרע אברהם וכן נראה להדיא מדברי התוס' בגיטין ר' כ"ב ד"ה והא שכתבו שם רמידי דלא בעי שליחות ועדות לא שייך למפסל משום רלאו בני כריתות נינהו והביאו ראייה מהא רלא פסלי מילה בנכרי בע"ז ר' כ"ז משום דלאו בני מילה נינהו עכ"ל, ומשמע בהריא מרבריהם דהא רממעטינן מילה בנכרי מקרא ראתה את בריתי תשמור לאו משום דהם לאו בני ברית דמילה נינהו רק משום דהם אינם מזרע אברהם וכתיב בסיפא דקרא אתה וזרעך וכמו שפירש"י כאן, אבל הדבר תמוה דא"כ היכי אמרינן שם בע"ז במסקנא דאשה איכא ביניהו ולרב דנפק"ל מאתה את בריתי תשמור פסולה משום דאשה אינה בכלל ברית דמילה והלא לפירוש"י והתוס' לא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן יט שלמה תקל"ט

ממעט רב מילה בא"י דכתיב ואתה את בריתי תשמור והלא ללישנא קמא גם כל העכו"ם הי' בכלל ברית דמילה וקשה טובא לומר דסוגיא דעכו"ם אזיל אליבא דלישנא בתרא א"כ לל"ק מנ"ל למעט מילה ע"י עכו"ם ולכן נ"ל דלפי לישנא קמא הא דכתיב ואתה את בריתי תשמור אתה זורעך לדורות קאי הצווי על מה שמוטל חיוב על הב"ד למול לאחרים או על האב למול בנו דבעינן שיהא בן ברית וגם שיהא מזרע אברהם או דאתי קרא דלאחר שניתנה תורה וניטלה מילה מבנ"ח אז פסילי למול וגם בני קטורה משום דלא מקרי זרע אברהם ולפי זה י"ל דמש"כ רש"י במנחות דבעינן שיהא נימול כמותך היינו דלאחר שנאמרה מצות פריעה הל"מ אז נמעטו בני קטורה מאתה את בריתי תשמור משום דאינן בכלל ברית דפריעה וקרוכ לזה כתב השאג"א שם.

ואין להעיר במש"כ בפירוש דברי רש"י בע"ז הנ"ל דבעינן נמי שיהא מזרע אברהם והרי בסנהדרין ד' נ"ט איכא באמת תרי לישני אי מצות מילה לא נאמר רק לזרע אברהם משום דכתיב אתה זורעך או דעיקר מצות מילה נאמר לכל בני"ח אך משניתנה תורה ניטלה המילה מבנ"ח ולא נצטוו רק בני"י משום דכל מצוה שנאמרו לבנ"ח ולא נישנית בסניני לישראל נאמרה ולא לבני נח כן ס"ל להש"ס שם בל"ק ולפי הך לישנא נאמרה המצוה מתחילה לכל בני"ח וא"כ ליכא לכאורה לפרש בד' רש"י דנפק"ל מאתה זורעך דהרי זה אינו אלא להאיבעית אימא דמעיקרא לאברהם זרעו נאמר אבל אחר העיון בזה מעט אדרבה משם ראי' למש"כ דלכאורה קשה לל"ק דנאמרה לכל בני"ח היאך יפרנס הפסוק דכתיב בהדיא אתה זורעך וכן קשה והיאך

סימן יט

הערות על חי' חשק שלמה הנדפסים בש"ס וילנא ותשובת רבינו

מדו"ה משום דתשלומי דו"ה אמר רחמנא ולא תשלומי ג' וד' אבל הכא דגנב בהמת חולין דמשלם כפל באמת אה"נ דחייב גם בדו"ה אם טבח ומכר אחר ההקדש דהא גבי תשלומי דו"ה לא כתיב רעהו כלל, ואמנם באמת מטעמא אחרנא פטור הכא מדו"ה משום דכיון שהקדישה מקודם לאו דמרי' קטבח ומכר כמו שמבואר בב"ק ע"ו ועל ההקדש בעצמו ג"כ פטור משום דמעיקרא תורא דראובן והשתא נמי תורא דראובן וכמבואר שם בב"ק ומצוה ליישב דברי רש"י ז"ל עכ"ל הזהב, ולענד"נ דברי רש"י ז"ל אחיין כפשוטן, דרש"י ז"ל ס"ל כיון דגבי הקדש לא שייך דין כפל משום דרעהו כתיב, והתורה הא אמרה תשלומי דו"ה ולא תשלומי גו"ד א"כ ע"כ הך קרא דתשלומי דו"ה לא קאי כלל על הקדש, והוה הקדש וכן כל הדברים שנתמעטו שם בב"מ נ"ז, כמו דברים שאין בהם רוח חיים דלא שייך גביהו כלל דין דו"ה, וזהו כוונת הגמ' ב"מ נ"ז ולא תשלומי דו"ה מ"ט תשלומי דו"ה אמר רחמנא ולא תשלומי גו"ד, פי' דמכח זאת הסברא דתשלו' דו"ה ולא

כשם ד' היום ד' לסדר בא כ"ט טבת שנת תרמ"ז

כבוד הגאון האמיתי המפורסם, ערוגת הבושם, עיני העדה, כיל התבונה והמדע פאר הילולים, גדול מרבין שמו מפארים כקש"ת מו"ה שלמה שלי"מא מו"צ לעמו בקהל ערתישודון רווילנא יע"א. שלום למד ולתורתו, ויזכה לראות בבנין אריאל מקדשו.

אחדשה"ט, הנה עיינתי בדברי רומעכ"ת בהגהותי היקרים והנחמדים עד למאד, ובעברי בין טורי זהב אלה ראיתי איזה מקומן הצ"ע לענד"נ ע"כ הרהבתי נפשי עוז להציע לכבוד הרה"ג את אשר עלה בדעתי להעיר אבקש את הרה"ג להשיבני ולהביניני דעתו דעת קדושים, וזה החלי.

(א)

גיטיין נ"ה ע"ב ברש"י ד"ה ואינו משלם כו' ואין תשלומי כפל ודו"ה נוהגין בהקדש, וכתב הדר"ג ז"ל דברי רש"י ז"ל אלו צ"ע דהתם בהזהב לא פטרינן הקדש מדו"ה רק בגנב בהמת הקדש דפטור מכפל, משום דגבי כפל כתיב רעהו וממילא פטור גם

בהגהות הנ"ל דכוונת התוס' דמדמוקי שם הסוגיא דיש חורש תלם אחד כר"ע דמקיים בכלאים לוקה אלמא דאי לאו החרישה לא הי' משום מקיים, ראל"כ אין החרישה גורם המלקות רק מה שראה ואינו עוקר כו' יעו"ש והנה מלבד שפי' זה נראה דחוק מאוד בלשון התוס', אף גם זאת דלא זכיתי להבין דברי' בזה דהלא שם (מכות כ"א) אמרו בחורש ביי"ט כדאיתא להדיא במשנה שם וא"כ איך נאמר דלאו החרישה גורם המלקות רק מה שראה ואינו עוקר, הא התם אסור לעקור וא"כ איך יתחייב מלקות על שאינו עוקר הכלאים ביו"ט, ואף לפמ"ש כ התוס' בשבת ע"ו ע"ב בד"ה וצריך כו' דאף לר"י דמחייב במלאכה שאצל"ג בעינן צריך לעצים דווקא יעיי"ש ובמ"ק ב' ע"ב בתוס' ד"ה וצריך כו' ובגליון הש"ס בשבת שם, וא"כ הכא בעוקר כלאים דא"צ להעשבים אפשר דאינו נקרא מלאכה מה"ת והרבה יש להאריך בזה. מ"מ איסורא דרכנ' בודאי איכא וכבר כתבו התוס' בשבת ד' ע"ב ר"ה קודם כו' דאם לא התירו חז"ל לא מחייב כיון שמניח מלרדות ע"י מה שאנו אוסרין לו יעו"ש וא"כ שפיר לא משכחת מלקות לר"ע במקיים בכלאים ביי"ט רק בחרישה אף לשיטת הערוך רס"ל דמקיים מיירי בלא מעשה וא"כ אין מסוגיא רמכות הנ"ל שום ראי' לשיטת רש"י והעיקר הוא בפירוש רברי התוס' הנ"ל כמש"כ בגה"ש שם ובשאר מפרשים דט"ס הוא בתוס' וצ"ל רף ד' ע"ב יעיי"ש והנה התוס' בשבת רף ר' בד"ה קודם כו' (שהו' לעיל בדברינו) כתבו רלא היה התראת ספק אלא בלוקח אם על הבנים כו' וכן בשבועה שלא אוכל כבר זו כו' רכשמתרין בו בשעת אכילת האיסור עדיין מחוסר מעשה אכילה של תנאי קורם שיתחייב מלקות יעיי"ש ובגה"ש וכ"כ בפסקי תוס' תענית סי' נ"א וז"ל ה"ס הי"י שמחוסר אחרי' מעשה דהא המדריכ פת בתגור חייב אם לא רדה מיד עכ"ל ובוה יש ליישב קצת קושיית הדר"ג בגדרים ח' ע"א בהגהות' שם מה שמקשה על דברי בעהמ"א בשבועות פ"ג יעיי"ש אך באמת דברי התוס' דשבת הנ"ל ודברי פסקי תוס' דתענית הנ"ל צ"ע לכאורה מהא דחשבינן בכ"ד בש"ס איסור נותר להתראת ספק הא שם אין מחוסר שום מעשה ועתוס' מכות ט"ו ע"ב ד"ה במאי קמיפלגי כו' ובר"ה שם ועבר היום כו' ובגיטין ל"ג ע"א תוס' ר"ה ואפקינהו כו' ואכמ"ל.

(ד)

עוד שם (בע"ז ס"ה ע"ב) תמה על הפמ"ג ביו"ד כפתיחה

תשלומי גו"ד, מוכח ממילא דהך קרא דתשלומי דו"ה לא קאי כלל על הקדש וכרומה לזה. דהא בהו ליכא תשלומי רו"ה, דהא ליכא בהו כפל ולפ"ו שפיר כתב רש"י בגיטין הנ"ל דאף בכה"ג דמשלם כפל לחולין מ"מ חיובא דרו"ה לא שייך גבי הקדש (אף דברו"ה לא כתיב רעהו) מהאי טעמא דנתבאר בפרק הזהב, וכמו שבארתי סברת רש"י ז"ל בזה, ומש"כ הדר"ג דמטעמא אחרנא פטור הכא מדו"ה כמבואר בב"ק ע"ו, הנה שם בגמ' אינו מפרש רק הטעם דפטור משלם לבעלים דו"ה וע"ז שפיר קאמר הגמ' בב"ק שם דכיון דהקדישה לאו דמרי' טבח וההקדש גופיה לא מיקרי מכירה, משום דמעיקרא תורא וראובן כו' אבל אכתי תיקשי אמאי אינו משלם דו"ה להקדש כיון דמשלם כפל לחולין, וברו"ה הא לא כתיב רעהו, כקושיית הדרת גאוונו ע"ז כתב רש"י ז"ל רעל הקדש לא משלם דו"ה כדילפינן בהזהב נ"ו והיינו אף היכא דמשלם כפל לחולין מ"מ פטור בהקדש מרו"ה משום דדין דו"ה לא קאי כלל על הקדש וכמשנ"ת וכן מבואר להדיא בדברי רש"י בב"ק ס"ח ע"ב ד"ה ואינו משלם דו"ה כו' דהא כי קטבח דהקדש קטבח ורעהו אמר רחמנא ישלם שנים לרעהו ולא להקדש וכיון דפטורי' מכפל תו לא מחייב בטביחה ומכירה דתשלומי רו"ה אמר רחמנא ולא גו"ד כו' יעיי"ש הרי להדיא כמש"כ וז"ב דזהו כוונת רש"י בגיטין הנ"ל.

(ב)

בהגהות הנ"ל סוטה ה' ע"א יעיי"ש, הנה מה שתמה הוד גאונו על המגילת אסתר לכאורה לא עלי' תלונו כ"א על הרמב"ם עצמו, שהרי המג"א שם כתב וז"ל וכבר השריש לנו רבינו ז"ל בשורש הרביעי שאין למעט הצוויים הכוללים כל התורה כולה יעיי"ש אך מש"כ הדר"ג דלאו שנלמוד מהשמר פן ואל, אינו נחשב כמנין הלאוין לא זכיתי להבין דברי' בזה, דהלא הרב אינו אומר כן בספר המצוות ל"ת רל"א וכ' שם רבינו להדיא וז"ל שלא ימנע מלהלוות לעני מפני השמיטה שנאמר השמר לך פן יהי' דבר זה הכלל כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא מצות ל"ת עכ"ל וכן מבוא' בדב' הרמב"ם שם מצוה ח' ט' י' פ"ט קכ"ה קס"ג קע"ט קל"ג רכ"ט רפ"ו ש"ח, והדר"ג כתב שם דבחידושי' האריך בזה וכוודאי העיר בזה.

(ג)

ע"ז ס"ד ע"א בתוס' ד"ה ר"ע כו' יעיי"ש מש"כ

בנין ח"ב ענינים שונים סימן י"ג שלמה תקמא

את הלוקח כו' ואפי' מוכר מחמת דוחק אין בו אונאה
הוא מתשובת הרא"ש כלל ק"ב סי' ג' יע"ש.

(ז)

ב"ק ע"ח ע"ב ברש"י ד"ה גנב פטר נפשי' כו' ואלייב'
דר"ש נקט לה דאמר קדשים שחייב באחריותן
חייב כו' ע"ש בהגהות הנ"ל מה שתמה על דברי רש"י
הנ"ל מהתוספתא פ"ז דב"ק יעו"ש. ולענ"ד
דהתוספתא מיירי היכא דאיתא להגניבה בעין דבזה
בדאי חייב להחזיר הגניבה אף בהקדש וזהו מילתא
דפשיטא והתוס' קמ"ל דאינו משלם אלא את הקרן,
והיינו דפטור מכפל ומדו"ה אבל היכא דהגניבה ליתא
בעינא שפיר י"ל דפטור אף מהקרן לרבנן דר"ש והיינו
משום דבהקדש אף אדם המזיק פטור כמש"כ התוס'
ב"ק ו' ד"ה שור רעהו כו' יעו"ש והכא בטוגיא דידן
דגנב פטור נפשי' בכבש או בעולת העוף ע"כ דמיירי
דליכא הכא להגניבה בעינא. דאם היה השור הגנוב בעין
ביד הגנב בוודאי לא היה מצי מפטר נפשי' בד"א. ולכך
שפיר פרש"י דאלייב' דר"ש קאמר, דלרבנן בכה"ג פטור
אף מהקרן ועפ"י גיטין נ"ג ובב"ק ה' מש"כ בדברי
רש"י הנ"ל וערמב"ם בפ"ב מהלכות גניבה ה"א
ובמל"מ שם ועתוספתא ב"ק פ"ד ה"ג ובמצפה שמואל
שם ויותר ממה שכתוב כאן הארכתי במכתבי להגאון
הנ"ל והמה בכתובים אתי.

תשובת רבינו להנ"ל

בעז"ה יום ה' ט"ו שבט לסדר ולפרט אבוא אליך וברכתך לפ"ק

יחתי שלמא רבא מן שמאי וחיי אריכא וברכתא טבא לכבוד ידיד ד'
ודיד כל יראיו וידיד נפשי עז ה"ה הרכ הגאון המפור' החוה"כ
סוע"ה כו' המחד' ומפולפל כפילפולא דאורייתא צולל במים
אדירים ומעלה פנינים בידו איבעית אימא סכרה ואיבעית אימא
גמרא שכ"ק מו"ה יהודא לייב שלום נ"י הגאב"ד דק"ק ריבינישאק
יע"ו ולכל הנלווים עמו והמסתופפים בצלו יחי' חו"ש עד העולם
יהי' ד' עמו וככל דברי' ישכיל רצליה ויכה להגדיל תורה
ולהאדירה ויפרצו מעינות תורתו חוצה אכיה"ד.

אחדש"ת הרמה הנה באתי להודיע לכת"ר כי
מכתבו הטהור קבלתי לנכון ומאוד
קבלתי נחת מכל דברי' וחד"ת שכתב לי כי הם באמת
דברי' נחמדי' מאוד וראויין אלו להכתב וכל כי הני
מעליחא יתאמרן משמי' דכת"ר הרמה. ובתחילה
ראיתי לכתוב לכתרה"ר גדול ת"ת והחזקת טובה על

לבב"ח ובאורי' סי' תמ"ז דאישתמיטתי לי דברי המרדכי
בפרק כ"ש יע"ש הנה באמת הפמ"ג בפתיחה לסי' תמ"ז
בא"א כתב דז"ל והנה בפתיחה בראש הספר ח' שלישי
כתבנו כו' ושם בפתיחה האריך הרבה בענין זה ולבסוף
הביא דברי המרדכי הנ"ל יעו"ש.

(ה)

גם מה שתמה שם בהגהות הנ"ל (ע"ו ס"ה) על דברי
הראב"ד והניח בצע"ג יע"ש הנה יע"ן בספר עצי
לבונה יו"ד סי' קל"ד סעי' ה' שכתב דז"ל תמצית הדינים
מסי' זה דין בין אוסר בכ"ש בהנאה ואין מועיל שום
תקנה רק בחבית ובסתם ינם מועיל אף בגוף היין נמי
תקנה זו, ובא"מ בשאר תבשילין בס', ובפחות מזה אסור
באכילה. ובהנאה מותר רק דימכור חוץ מדמי איסור
שבו. ובנפל על חיטים א"צ לזה דלא הוה רק בלע ודמי
לקנקנים כמש"כ הש"ך סק"ח ומותר כולו בהנאה
יעו"ש ודברי' מבוארים להדיא מהדינים שבסי' הנ"ל
דע"כ בנפל על חיטים דלא הוה רק בלע, קיל טפי
מתערובות א"מ בפחות מס' וזה מוכרח ומבואר שם
מדברי המחבר והרמ"א שם והש"ך חילוק זה בין בלע
לתערובות ולא הבאתי דברי העצל"ב הנ"ל רק משום
שהוא ז"ל כותב כן להדיא באר היטיב ועמג"א סי' תמ"ה
סק"ו ובפמ"ג שם ובפתיחה כוללת שם ובחידושי
הארכתי בזה הרבה בעז"ה עכ"פ לפי חילוק זה י"ל
דרק בתערובות א"מ בפחות מס' ס"ל להראב"ד דהוה
כגופו של איסור ולא מהני חוץ מיי"נ שבו אבל בהאי
עובדא דחיטי דלא הוה רק בלע י"ל דבזה גם הראב"ד
מודה דא"צ כלל חוץ מיי"נ שבו וע"י ירושלמי פ"ה
דע"ז הי"ג בפני משה שם בד"ה ומודה רשב"ג כו'
יעו"ש ט.

(ו)

ב"מ נ"א ע"ב אבל מוכר דאבודי קא מוכיב כו' הביא
קושית הראב"ד בשמ"ק שם והאריך קצת לתרץ
קושיתו ובתוך הדברים כתב דז"ל ולכן נראה לי פשוט
דבהא דקונה מבעה"ב אין לו עליו אונאה היינו באמת
באינו מוכר מחמת דחקו רק שרוצה למכור כדי לקנות
חפץ אחר וכדומה אבל במוכר מחמת דחקו דמיירי קרא
בודאי מהני אונאה דהא בכה"ג לא שייך הסב' שכ'
רש"י שם שכלי תשמישו חביבין עליו כו' יע"ש
ותמהני איך נעלם מעיני הבדולח דברי הטושו"ע ח"מ
סי' רכ"ז סעיף כ"ג בעה"ב המוכר כלי תשמישו ואינה

תקומה בנין ח"ב ענינים שונים סימן יט שלמה

ולא כהגאון מלבי"ם ז"ל ואם זכינו ד' להוציא לאור איזה מחידושי ארפיס אי"ה כל דברי הגאון הנ"ל באריכות דברים ככתבן.

(ב)

וע"ד מה שכתב מעכת"ר נ"י [באות ז] ליישב דברי רש"י בב"ק ע"ח אפריון נמטי' לכת"ר נ"י כי תירוצו נ"ל נכון מאוד דודאי אם אין הגזילה קיימת לא גרע משומר דפטור בהקדש וגם ההוכחה משטרות דע"כ מיירי דישנו בעין ג"כ הוא נכון מאוד והרבה יש לפלפל אך אין הזמן מסכים.

(ג)

וע"ז שהעיר [באות ו] על מש"כ בב"מ נ"א לתרץ קושית הראב"ד הנה כבר הרגשתי בעצמי אחר הדפסה דהוא נגד דברי הרא"ש בתשו' והשו"ע ואכן יש אתי הרבה דברים ליישב דברי ואי"ה לעת הפנאי אשיב לו באריכות. וגם על מש"כ מעכת"ר ליישב דברי רש"י במכות ד' דרבא אזיל בזה לשיטתו ב"ק ע"ה.

(ד)

וע"ד אשר העיר [באות א] בהגהותי לסוטה ה' שכתבתי דאולי לאו הנלמד מהשמר כו' אינו נכנס במנין הלאווין ותמה מעכת"ר נ"י דהלא הרמב"ם חשב לאווין כאלו בכמה מקומות במנין תרי"ג. הנה אמת והנה נכון דודאי נחשב במנין הלאווין אך דעיקר כוונתי היה כיון דהוא אזהרת עשה דמ"ע להאמין בשם ולא לשכח והשמר דעשה עשה, והא דלא חשבו לעשה בפ"ע י"ל דלשיטתו אזיל דס"ל בשורש ט' שאין מונין במנין העשין והלאווין הרבים שיש במצוה אחת כו' [גם כאן האריך הגאון הנ"ל באריכות נפלא], ומש"כ מעכת"ר נ"י דמה שתמהתי על המג"א יש להקשות על הרמב"ם גופיה לק"מ דהרמב"ם לא השריש שם רק מצוה שהוא ציווי על המצות כולן אין לחשבו כו', ולענין יתר הדברים אין הזמן מספיק כעת ועוד חזון למועד אי"ה, ומה שבקש מעכת"ר להדפיס מה שהעיר על דברי בווראי אעשה כן אי"ה אם יהי מקום פנוי בהשמטות.

דברי ידידו הדו"ט הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מו"צ בפ"ק ויילנא יע"א.

אשר שאני רואה כי מעכת"ר נ"י מעיין בהגהותי ומביט עליהם בעינא פקיא ובדרישה וחקירה בדברי הש"ס והפוסקים כיד ד' הטובה עלי' זה כל חפצי ומגמתי כאשר כבר כתבתי לכתרה"ר כמה פעמים כו' ואני מבקש לכת"ר נ"י גם מאן ולהבא לעיין בהם ואם ימצא בהם איזה ברק שצריך חיזוק או שגיאה ח"ו אזי ימחול להודיעני כו' ואמנם לענין מה שהעיר מעכת"ר נ"י כעת על דברי ראיתי כמה דברים שהדין עמי לפענ"ד ולכן באתי להשיבו באיזה דברים כפי מה שיכלם הגליון הלז וזה החלי בעו"ה.

(א)

מש"כ מר ליישב דברי רש"י בגיטין נ"ה דכיון דע"כ קרא לא מיירי בהקדש הוה כאינך דברים שאין נוהג בהם תשלומי כפל וממילא אף בהקדש הגנב דמשלם כפל ג"כ ליכא דו"ה דקרא לא מיירי בהכי, תמהני דא"כ למאי הוצרך הגמ' בב"ק ע"ו ליתן טעם בהקדש הגנב ואח"כ טבח ומכר דפטור מדו"ה משום דלאו דמרי' קטבח תיפוק ל' דקרא לא נאמר בהקדש ונ"מ טובא לדינא אם הומם וחיללו על אחר או פדאו בדמים באופן שיוצא לחולין וטבח ומכר אח"כ דלפי טעם הגמ' חייב כדו"ה דהא בעת הטביחה הוי חולין כו' [והארץ בפלפול עמוק באריכות נפלא מאוד ובתוך הדברים הביא דברי רש"י דב"ק ס"ח הנ"ל וביאר ג"כ דברי רש"י דגיטין הנ"ל על פי דברי רש"י דב"ק הנ"ל וסיים שוב עיינתי במכתב מעכת"ר שהביא ג"כ לדברי רש"י ב"ק הנ"ל וכתב ג"כ דרש"י נתן טעם דלמה פטור מדו"ה להקדש והיינו ממש כמש"כ לעיל ויפה כיון אך לה היה צריך מעכת"ר נ"י לסברא דקרא לא נאמר להקדש רק משום דלהקדש גופי' פטור מכפל ממילא פטור גם מדו"ה ומה דמשלם כפל לבעלים לא מצטרף להקדש דיהא נקרא תשלומי דו"ה דכיון דמ"מ להקדש לא משלם כפל הוה תשלומי גו"ד ועכ"פ בעיקר הדבר יפה כיון מעכת"ר נ"י בדברי רש"י ז"ל וכן הוא האמת ואם יהי אפשר להדפיס בהשמטות איזה דברים ותיקונים בהגהותי הנדפסים אכתוב גם את זה ואכתוב הדברים בשם מעכת"ר נ"י שוב האריך הגאון הנ"ל לפלפל בדברי רש"י הנ"ל גם תמה על דברי הגאון מלבי"ם ז"ל כפי' על המכילתא פ' משפטים (כ"א ל"ז אות קכ"ט) וביאר דברי המכילתא בפשיטות ובדברים ברורים

סימן כ

נשואין מפקיעין מרשות אב

באיילונות דקיי"ל ברלא הכיר בה לא הוי קדושין אם לא בדקביל עליה בפירוש, והכא לא שייך לומר דקביל עליה ועוד דגבי גרושה נמי הא דעת ביבמות ד' נ"ז דאין חופה קונה לענין שיהא מותרת לאכול בתרומה למשנה אחרונה דקיי"ל דאין חופה לפסולות והכא נמי הוי ספק שמא היא איילונית ואסורה לו, וממילא אין חופה קונה) וא"כ היכי אכלה מעיקרא קודם שידעה שנתגרשה וע"ז לא יתכן כלל תי' של מעכ"ת נ"י וא"כ עדיין תמיהת הגדולים במקומו עומד, ואכן אני תמה על עיקר קושיתם דהא אדרבה מסקינן שם דר"א לא ס"ל כר"מ דחיישינן למיעוטא והתם בכה"ג עסקינן או משום שחיישי' שמא תתפתה עליו ובזה שפיר יש לשנויי דעבר ונסיב דהא אינו אלא חששא בעלמא.

וראיתי להודיע לו שעיקר הקושיא שהביא בשם הגדולים כבר הבאתי על הגליית הגמ' שלי על דברי התוס' הנ"ל ותרצתי יפה בעז"ה וראיתי להעתיק לו מה שכתבתי שם חז' לשוני וכו'. [אמר המעתיק בן האי"ש זצ"ל (בעל לבוש ישע) במקרה לא הודיע הגאון הכהן הגדול זצ"ל ולא החתים זמן כותבו ולא אוכל לכוון באיזה שנה היה זה, אבל נוכל לשער מדהזכיר הגאון מה שכתב על הגליית הגמ' שלו הרי היה זה קודם שנדפס ש"ס דפוס ווילנא עם הגהות שלו בשנת תרנ"ג ואולי יש עוד מהדורות קודמת, כי ראיתי בחדושי חשק שלמה על מס' קדושין דפוס הנ"ל בדף י' על התוס' הנז' שכתב ע"ד נ"ב ר"ל דבעת הגירושין היתה עדיין קטנה והיה יכול האב לקבל הגט בעבורה אבל בעת שאכלה התרומה כבר היתה גדולה דאילו אכלה בקטנותה בלא"ה פטורה מקרן וחומש דקטנה לאו בת עונשים היא ופשוט הוא עכ"ל, ואני מתמיה עליו ששכח ולא הביא בשמו של אמו"ר הגאון ז"ל שהוא כתב לו כך לתרץ ומקלטו שהוא משיב דברים נכוחים ואח"כ לא הזכיר דבריו ועוד היה כ"כ פשוט בעיניו אתמהה. עוד כתב והזכיר שם בסו"ד ורשם בסוגרים בזה"ל ומה ששמעתי מקשים על התוס' הלא ר"א סבר ביבמות ס"א דכהן לא ישא קטנה ובלא"ה א"א לאוקמא בקטנה ונ"ל דלק"מ די"ל דמיירי שעבר ונסיב דודאי מותרת לאכול בתרומה דהא אינו אלא חששא בעלמא דשמא תמצא

רב שילומים ושלוה לכבוד ידידי ה"ה הרב המאור הגדול בתורה ויראה החריף ובקי בחדרי תורה צנא מלא ספרא ארצר מלא כל כלי חמדה ויראת ד' שכ"ת מו"ה ישעיה נ"י מק"ק קודענאוו י"ו.

אחד"ש באתי להשיבו ע"ד קונטרסו הנחמד אשר הניח אצלי, הנה אף שלא היה לי פנאי לעבור על כל דבריו, מ"מ במקומות שעיינתי בהם ראיתי כי הם חידושים נחמדים ומתקבלים על הדעת וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרון משמיה בבי מדרשא ולמען יהי' לי לאות על מקרא מגילה ראיתי לפלפל בדבריו קצת כמה שהקשה בשם הגדולים על דברי התוס' בקדושין דף י' ע"א כמה שהוכיחו דלאחר שנישאת אין האב יכול לקבל גט לבתו ואפי' אם היא קטנה דאל"כ אמאי לא מוקי הירושלמי בתרומות דמיירי דאביה קיבל את גיטה והיא לא ידעה, והקשו דהא ר"א בעצמו ס"ל דכהן לא ישא הקטנה, וא"כ י"ל דהירושלמי אינו רוצה לאוקמ' מתני' בקטנה ובדעבר ונסיב, וע"ז תירץ כת"ר נ"י כיון דע"כ צ"ל דכונת התוס' דבעת הגירושין היתה קטנה, אבל בעת האכילה כבר הגדילה דאל"כ אינו שייך קרן וחומש וא"כ י"ל בפשטות דכונת התוס' דלא בא עליה כלל לאחר הנשואין ובקדושין וחופה אין איסור וכמו שהוכיח שם.

והנה קורא אני על מעכ"ת נ"י שיחי' משיב דברים נכוחים, אבל אני תמה דהן אמת דלפי מה שאמרו הגדולים דדוחק לומר דעבר ונסיב שפיר תירץ, אבל באמת עדיפא הו"ל להקשות דא"א כלל לומר דהי' קטנה בעת הנשואין דכיון דסובר ר"א כר"מ דחיישינן למיעוטא שמא תמצא איילונית ומשום זה ס"ל דאסור לישא קטנה הדבר פשוט דמהך טעמא אסורה מלאכול בתרומה אפילו קודם גירושין שמא תמצא איילונית והוי מקח טעות כיון דחייש למיעוטא באיסור לאו כ"ש באיסור מיתה חז' דוחק לומר דנוקמא בקיבל עלי' דאפי' תהי' איילונית לא איכפת ליה דהא ודאי בעמוד והוצא קאי דהא יהי' מחויב לגרשה, וא"כ היאך יהנה דמתרצה לזה והוי כמתנה ע"מ שכתוב בתורה וא"כ פשוט... קידש כהן לגרושה דקיי"ל קדושין תופסין כחיי"ל (ואפילו בלא הכיר בה שהיא גרושה נמי משמע שהוי קדושין היינו מדצריך להתנות ולא התנה, אבל

תקמד בנין ח"ב ענינים שונים סימן כ שלמה

לומר שדרכנן הטילו עליו החיוב, משא"כ כפל שהוא חיוב דאורייתא בודאי לא יכלו חכמים לחייבו ולא מצינו שחייבו אותו, משא"כ בחיובי דעלמא שמפני תיקון העולם אפשר לחייבו שישלם בעד ההיזק וגזל וכדומה ועיין בט"ז אור"ח סי' שמ"ג הנ"ל, ועיין סי' חסידים שהביאו המג"א הנ"ל מסי' תרצ"ב ועיין היטב בענין הזה בשו"ת שכות יעקב ח"א סי' קע"ז על דברי הבית יעקב סי' ג' ומציין ג"כ לספר חסידים הנ"ל ולא הזכיר בדבריו שם הט"ז והמג"א אור"ח הנ"ל ומסקנת דבריו ג"כ שם אע"ג דבדיני אדם פטור כדעת רוב הפוסקים דלא כה"ג אשר"י בשם א"ז מ"מ פסק דחייב לצאת י"ש עי"ש, ולפ"ז אפילו לדעת אשר"י ג"כ רק חיוב מדרבנן הוא אבל מדאורייתא ותשלומי ענשין דאורייתא בודאי פטור כשיגדול וזוה יש להעיר בכ"ד וקצרתו. ועיין היטב בנדה מ"ו סע"א יכול יהא חייב על הקדשו קרבן ת"ל וזה הדבר וכו' וברש"י שם ונדרו בכל יחל ולא לקרבן מעילה אפילו במופלא הסמוך לאיש ע"ש, ואחת היא שמצינו שגזרה התורה לחייב גדול על מעשה קטנותו והוא בשפחה חרופה שדעת הרמב"ם כהל' א"ב ובפ"ט משגנות דין ב' דבן ט' שנים ויום א' שבא על שפ"ח היא לוקה והוא מביא קרבן ויראה לי שאינו מביא עד שיגדול ויהי' בן דעת, וגם על זה פליג הראב"ד ז"ל ואמר שאינו חייב קרבן דמ"מ מהיכי תיתי לחייב את הקטן על ידי האשה הא ודאי טעותא היא, ועיין שם בכ"מ ולח"מ וכשם הה"מ ספ"ב מהל' א"ב ע"ש וגם בזה דוקא כהיא היתה גדולה שהיא לוקה, אבל בשניהם קטנים ליכא למ"ד לחייבו אפילו בגדלותו ודי בזה. וביום ב' י"ב אייר צ"ט מצאתי דרך עיוני בשואל ומשיב מהדורא ד' ח"ב סי' ק"מ שנשאל הגאון ז"ל מבחירי כהלכה אחד על התוס' קרושין הנ"ל דאי בקטנה אמאי מחייב קו"ח ומשיב דמכאן ראייה למש"כ הגהת אשרי דבן שהזיק בקטנותו דחייב לשלם כשיגדול וא"כ משכחת לה קו"ח לכשתגדל עכ"ל, ופלא שנעלם ממנו כ"ד המראה פנים הנו' לעיל, ומש"כ בעצמו בהג' ציון וירושלם אך בעצמו הקשה ע"ז ומטעם אחר דהא דמוזיק מת"כ פטור רק באוכל חייב דקמשתרשי ליה וכאן לא שייך זאת דבקטנותה פטורה ומה משתרשי והא היתה יכולה לאכול חולין וגם בכה"ג שהיתה שוגגת בודאי פטורה מלשלם כשתגדול עי"ש מש"כ לתרץ לפי חומר הנושא ואין בו כדי נתינת טעם במחכ"ת ע"ש. ומש"כ דבאוכל חייב משום דקמשתרשי ליה. דבריו תמוהין מאד דהא אמרינן חולין (ק"ל ע"ב) המזיק מת"כ או

איילונית ואפשר דאם כנס לא מוציא עכ"ל, גם בזה לא זכר את אשר הובא אל הכהן ושכ הכהן את כל המשא ומתן הנ"ל שס"ל דודאי אסורה לאכול בתרומה אם לא לפי המסקנא דגמ' דר"א לא ס"ל כר"מ דחיישינן למיעוטא או משום שחיישינן שמא תתפתה. ואח"כ פשיטא ליה להיפוך שמוותרת לאכול בתרומה, אתמהא. ודרך אגב ראיתי שם בהגהות פורת יוסף שגם הוא הרגיש על התוס' הנ"ל דאיך שייך בקטנה קרן וחומש דלאו בת עונשין ולא בת תשלומין היא וי"ל דכונת התוס' דאכלה כשהיא נערה ואמרו לה שאביה קיבל גיטה יום או יומים קודם שנעשית נערה והיא לא ידעה עדיין ואכלה בחזקתה עכ"ל, וכן עיין בהג' יפה עינים שם שהרגיש מהא דקטנה פטורה מקו"ח ע"ש, ועיין לקמן בפנים הספר לבוש יש"ע בחודשיו למס' קרושין דף הנ"ל) וראיתי והסתכלתי ב"מראה הפנים" על הירוש' שם פ"ח דתרומות שכבר הוא הרגיש בזה דלענין קרן וחומש לא מצינו לאוקמי' כשהיא קטנה עכשיו דאז אביה מקבל גיטה וכסברת התוס' דהרי אין כאן תשלומין כלל ואפי' לאחר שתגדול ובעברו ק"ק פראג הקשה לו הרב הגאון המפורסם כמו"ה יחזקאל סג"ל אב"ד דפק"ק (הוא רבינו בעל נו"ב וצ"ח ז"ל) אלמא לא משכחת לה שאכלה לאחר שנתגדלה ואביה קיבל גיטה מקודם בעודה קטנה עי"ש מה שכתב בזה ומסיק א"ו דדעת התוס' דחייבין לשלם לאחר שיגדיל כדעת הג"א פ' החובל וכו' ותשלם אח"ז לר"א וכו' ע"ש ואני תמה על דבריו שמטכב דעת הג"א שאף שנאמר שחייב לשלם מה שהזיק בקטנותו אינו אלא חיוב דרבנן ולצאת יד"ש לכפרתו ועיין ברמ"א אור"ח סי' שמ"ג ועיין במג"א שם סי' שמ"ג ובט"ז שם ובפמ"ג משא"כ כמה אנן קיימינן שפליגי ר"א ור"י בחיוב דאורייתא וחיוב דאורייתא בודאי ליכא על מעשה קטנות וצ"ע ואכמ"ל, כן עיינתי כמה"פ שם בפרק החובל ד"ה אבל משלמין לאח"ז וכו' ושמה דפוס זיטאמיר ראיתי בהג' גליון הש"ס שעמד ע"ד דמדבריי התוס' אין ראייה דע"כ מיירי כשאכלה גדולה היתה ורק התוס' שם כתבו דיכול לאוקמי' כשקיבל אביה גיטה בעודנה קטנה והיא לא ידעה ואכלה כשגדלה ושפיר חייבת קו"ח וז"פ וברור. ונעלם ממנו ראית פנים בעזרה במש"כ המה"פ בירוש' חרומות שם כאשר הזכרתי למעלה ע"ש גם על ראית המה"פ מדבריי הרמב"ם פ"א מגניבה דקטן פטור לשלם מדפטור מן הכפל, הוא ג"כ תמוה וכי ס"ד לחייב כפל על מעשה קטן ומאי ענין זה לחיוב ממון שהוא אפשרות

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כא שלמה תקמה

הפחבר הגיד ישעיה ז"ל עפ"ש פייץ ומחמת שאין הפנאי מסכים להאריך כעת הוכרחתי לקצר, ועוד חזון למועד אי"ה ועל יתר דבריו הנחמדים כמה שכתב ליישב הקושיא הנ"ל עפ"י דברי הרמב"ם ז"ל ושאר התירוצים שכתב הכל הם דברים נחמדים וקרויבין למטרת האמת ובין כך וכך ראיתי לברוכו דיעלהו ד' על כמתי ההצלחות יזומין לו ד' איזה קהילה קרושה להיות להם לרב ולמורה ויתקבל לרצון בעז"ה וחפץ ד' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה כחפצו ורצונו ורצון וחפץ ידידו המברכו בכרכת כהנים

שלמה הכהן מ"ץ בוויילנא

שאכלן פטור מלשלם ושם (קלי"א א') בהא דאמרינן שאני התם דקא משתרשי ליה הקשו באמת התוס' ד"ה שאני התם וא"ת מתנות כהונה שאכלם משתרשי ליה שבמקום זה לא אכל דבר אחר ואמאי פטור וי"ל דלא דמי לאנסו בית המלך גרנו דתחתיהן לא לקח משלו אבל באכלו אפשר דלא משתרשי ליה שהיה מתענה עכ"ל, וא"כ דבריו מופרכין לגמרי ובכלל מאי ענין הא דאוכל תרומה שמשלם קרן וחומש להא דמזיק מת"כ ואכלן דמפורש בתורה ואיש כי יאכל קודש בשגגה וגו' אתמהא, ועיין רמב"ם ריש פ' י' מתרומות. פנחס בן

סימן כא

רציעה בעבד עברי

אינו נרצע כלל. ועי' ברמב"ם פ"א מהלכות עבדים הלכה א' דפסק דבמוכר עצמו אינו נרצע כלל רק במכרוהו ב"ד בלבד או נרצע. וא"כ גבי מכרוהו ב"ד למה לא נרצע תיכף דכיון דעיקר הרציעה הוא רק בשביל הגניבה.

ואמר כבוד דודי היקר הגאון המפורסם מוהרש"כ שליט"א תירץ נכון בזה וזה הוא. דהנה באמת צ"ל בזה מ"ש דווקא איסור גניבה מכל מצות שהתורה ואי משום דלא תגנוב נאמר בעשרת הדברות דאף דלא תגנוב אמרינן במסכת ב"ק דמירי בגנוב נפשות מ"מ בוודאי כלול בו גם גניבת ממון וס"ל להך תנא דכל עשרת הדברות שמעו מפי הגבורה ופולוגתא הוא כמד"ר שה"ש ולפיכך שייך בו שפיר און ששמעת על הר סיני משום שדבר הזה שמעו מפי הגבורה בעצמו משא"כ בשאר המצות ששמעו רק מפי משרע"ה. אבל זה אי אפשר לומר כן, דא"כ הו"ל לירצע עכ"פ כל מי שעובר על שארי מצות מעשרת הדברות היינו לא תחמוד ועל שבעת שוא וחילול שבת. אך אמד לתרץ בזה בטוב טעם ודעת והוא דהנה באמת לכך אמרו דווקא גבי גניבה דנרצע ולא גבי שארי מצות הנאמרים על הר סיני משום דגבי כל המצות שבתורה קבעה להם התורה עונש על כל הלארין שבתורה ולא שייך לקנסו עוד ברציעה דא"א לחייב האדם בשתי רשעות וכדאמרינן במסכת סנהדרין משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי

ורצע אדוניו את אזנו כמרצע ועבדו לעולם וגו'. והנה איתא במכילתא והובא ברש"י בזה הסדרא וז"ל, א"ר יוחנן בן זכאי און ששמע על הר סיני לא תגנוב והלך וגנוב תרצע. ורש"י מוסיף בזה ואם מוכר את עצמו און ששמעה על הר סיני כי לי בני עבדים והלך זה וקנה ארון לעצמו תרצע כו' ע"ש. והנה באמת צ"ל בזה ולתת טעם הלא לכאורה לפי הנך תרי טעמי או במכרוהו ב"ד או במוכר א"ע הו"ל לרצוע מיד גבי מכרוהו ב"ד כי הלא לפ"ד המכילתא משמע שעיקר הרציעה הוא רק בשביל הגניבה וגבי מוכר א"ע לעבד היה לו לרצוע ג"כ תיכף כאשר מוכר א"ע לעבד. אך זה הקושיא מצאתי וראיתי כי הקשה רבינו הריב"א אחד מבעלי התוס' על החומר וזלה"ט, וקשיא כי מטעם זה היה לו לרצוע תיכף משעה שמכר א"ע וי"ל לכך גרסי' והלך זה וקנה ארון לעצמו וכו' כלומר היינו לסוף שש כשעבדו ורוצה להוציאו לחירות חוזר וקונה שנית ארון לעצמו ע"י שאומר אהבתי את אדוני וגו' לכך נרצע כו' ע"ש. אך זה ניחא במוכר את עצמו לעבד אבל אם מכרוהו ב"ד בגניבתו היה לו לרצוע תיכף עבור עון הגניבה או לכל הפחות תיכף כאשר מוכרים אותו ב"ד לעבד ומדוע דווקא לאחר שש כאשר יאמר אהבתי את אדוני וגו' ועוד גבי מכרוהו ב"ד עבור גניבה ס"ל כולו תנאי במס' קידושין דף יד ע"ב דנרצע וגבי מוכר א"ע ס"ל ר' אליעזר לבד דנרצע משום דיליף שכיר שכיר מאמה העבדיה אבל להנך תנאי דלא ילפי שכיר שכיר

הגמרא דקידושין הנ"ל און ששמעה קולי על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והוא הלך וקנה אדון לעצמו והלא לכאורה צ"ל בזה כי הלא לא שמעו מפי הקב"ה בעצמו רק העשרת הדברות אף להך מ"ד דס"ל במדרש שה"ש ומה גם להנך תנאי דס"ל דרק אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וא"כ אין שייך לומר און ששמעה קולי על הר סיני. ויש ליישב דמלשון אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' שפיר מוכח מזה ג"כ דאסור למכור את עצמו לעבד דכתיב שם מבית עבדים. והוא משם דכיון דהקב"ה הוציאנו ממצרים מבית עבדים ואין רצונו בזה אשר נהיה עבדים עוד לבשר ודם רק שמחויבים אנחנו להיות לו עבדים פי' להקב"ה בעצמו אשר הוא האדון שלנו בכלל ובפרט. ובזה א"ש מה דאמר שם בפ' בהר כי לי בניי עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים וגו' והוא לפי שהוציאנו הקב"ה מצרים מבית עבדים וקנה אותנו עי"ז לעבדים שלו ועבדי הם אנחנו בניי בכלל להקב"ה ולא עבדים לעבדים והדבור אנכי ה' אלהיך שפיר שמענו מפי הגבורה בעצמו ית"ש וא"כ שפיר שייך לומר קולי ששמעו על הר סיני ודו"ק. [דברי חיים].

אתה מחייבו משום ב' רשעות כו' וכן בגניבה עצמה דליכא מלקות מ"מ יש להם עונש דחייב כפל זהה הוא סייג וגדר שלא יגנוב עוד ורק בגנב ואין לו מה לשלם דאין לו שום עונש דהא אינו משלם אך זהו עונשו מה שמוכרים אותו לעבד זהו עונשו דהוא מוכרח לעבוד לאדון וזהו שפיר גדר שלא יגנוב עוד דגבי גניבה או דצריך לשלם כפל כמו שמוכרים אותו לעבד אם אין לו ואז אף שפטור מכפל וכמו דאמרי' במס' קידושין (יז, ב) דבגניבתו ולא בכפילא דגבי עבד לא חייב בתשלומי כפל אך זהו גופא העונש מה שמוכרין אותו לעבד אם אין לו אבל אם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני וגו' וא"כ מראה הוא בעצמו ומגלה והוכיח סופו על תחילתו שהעבדות אין שום קנס אצלו ואדרבה דניחא לו בעבדות והא ראייה אף שכבר נשלם הזמן מהעבדות שלו ועכ"ז רוצה בקיומו ואינו רוצה לצאת לחירות כלל ולכן צריך ליתן לו שפיר עונש וסימן על הגניבה שלו אשר גנב מתחילה למען אשר יזכור לעצמו למען אשר לא יבוא לגנוב עוד הפעם לכך ירצע אז אדונו את אזנו במרצע אבל מתחלה די העונש שלו מה שימכר בעבד אבל עתה מראה בעצמו שרוצה בעבדות ואינו קנס אצלו זה כלל לכך שפיר נרצע אח"כ. [ובזה יש ליישב נוסח

סימן כב

דיעת הספרים זמן חבורם והדפסתם

חשיבותם לעניני הלכה והערות על שם הגדולים

וכבר יעד לנו כבוד האי גברא יקרא הנ"ל בהקדמתו שם כי התחיל לחבר ס' אוצר הספרים ובו יובא כמה ספרים יקרים הרבה מאד אשר לא שזפתם עין הכדולח של הגאון בעל שה"ג וזולתו וכבר היו מסודרים בידו על סך ס' לאלפים. וכעת ראינו כי הוציא פרי מחשבתו מכח אל הפועל והשלים את דבר מלאכת הס' הנ"ל כלו כלול בהדרו בסדר נכון ונפלא. והנה לא הוגד לנו עד הנה החצי משבח וממעלת האיש הרי"א הנ"ל עד היום שראינו את כחו ועוצם ידו בחיבור היקר הזה רב האיכות ורב הכמות שהשאייר אחריו ברכה כי הוסיף חכמה וטוב על השמועה שהשמיענו והכי קרא שמו אוצר הספרים כי כשמו כן הוא באמת אוצר מלא כל כלי חמדה וצנא מלא ספרא מחכמים גאוני קדמאי ובתראי, יכלכל כמעט כל הספרים שנתחברו מזמן

הנה כבר יצא מוניטין של כבוד הרב החכם יקר הערך המופלג בתו"י השלם במעלות ובמדות המפורסם לשבח מו"ר יצחק אייזיק ז"ל מפ"ק המכונה בדיעקב בהוציאו לאור פה בשנת תרי"ג את ס' היקר ונפלא ס' שם הגדולים מהגאון החסיד מו"ה חיד"א זצ"ל בסדר נכון ונעלה מאד ומדויק בתכלית הדיוק ועשהו כסולת נקיה כאשר יראה עיני המעיין נגד שה"ג הראשון שנדפס באיטליא בק"ק ליורנו תקל"ד. וגם הוסיף בסוף הספר כמה הגהות והערות נכונות ויפה כיון בהערותיו שם. והנה בעצם השבח ותועליות הש"ג ופרק עבודת הרי"א ז"ל כבר הפליגו בזה אז כבוד המאורות הגדולים כו' רבני המ"ץ דפ"ק זצ"ל בהסכמותיהם על ס' הנ"ל, וכמו שיראה הרואה שם.

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כב שלמה תקמו

בכתובות (דף נ') הוון ועושר בכיתו וצדקתו עומדת לעד זה הכותב ספרים ומשאלין לאחרים.

ובגליון הש"ס שלי גיטין דף ס' כתבתי רמז לד' הרא"ש ז"ל מל' הכתוב עצמו דאמר ועתה כתבו לכם, דמהו ועתה כתבו דמשמע דווקא דבאותו זמן היה נהג מצוה זו ותו לא, והלא היא מצוה הנוהגת לדורות ג"כ. ואכן לפי דברי הרא"ש ז"ל הנ"ל ינחא טובא ופי' הכתוב כך הוא, דועתה שאסור לכתוב תושבע"פ, כתבו לכם את השירה הזאת ותו לא (וכמו שביאר הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת הלכה א' דפשט הכתוב כך הוא, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, עכ"ל) אבל תושבע"פ אל תכתבו רק ולמדה את בני ישראל בע"פ ונתן טעם ע"ז דשימה בפיהם והיינו משום דצריך ללמד אותה לבני ישראל באר היטב, וא"א כ"א במסירה בע"פ, וכד' הסמ"ע בהקדמתו לח"מ ע"ש. אבל יגיע זמן שנכתוב תושבע"פ משום עת וגו' ואז יחול המ"ע הלז גם על כתיבתן]. [א"ה: ראה בחשק שלמה גיטין שם שפירש המקרא באופן אחר ורמז לפירושו כאן].

והנה לדבר מתועלת ידיעת הספרים לכל הלומדים והרבנים העוסקים בלמודי הש"ס והפוסקים ראשונים ואחרונים מובן לכל כי הוא דבר הנצרך לכל נפש. מפני שנמצא כ"פ מגדולי תופשי התורה והמדע המתעוררים לפעמים באיזה קושיא והערה בגפ"ת או בספרי הפוסקים הראוי להתעורר עליו ולא נמצא זה בספרי המפרשים המפורסמים, אכן אם יעיין בספרים שנתחברו ע"ז כמו שהובאו כל אחד ואחד באוצה"ס הזה בוודאי ימצא די מבוקשו ולא יצטרך לבלות הזמן בחנם. ולא זו בלבד אלא אפילו ידיעת מקומות זמני הדפוסים וכל השנויים מכל ס' וס' כמו שטרח וידע הרב המחבר ז"ל לחפש אחריהם בחפוש אחר חפוש, שהוא כ"כ דבר הנחוץ ונצרך למאד כי יש ויש בדפוסים החדשים הדפיסו לפעמים בט"ס בחסר ויתיר וחלוף וקלקול הלשון, ובספרים ישנים איתא עפ"י רוב על נכון, או להיפך כי בדפוסין החדשים תקנו הט"ס שנפל בספרים הישנים, ואזכיר לדוגמא קצתם.

(א)

בש"ס (סנהדרין דף כ"ח ע"א) אמר רב אשי כי הוינן ביה עולא אבעיא לן אחי חמיו מהו בן אחי חמיו

חתימת התלמוד ועד עתה נדפסים וכ"י, וכל רז לא אנס ליה. והנה בכלל מלאכה גדולה שיש בה חכמה עשה לנו באסיפתו ואפריון נמטיה לכבוד הרה"ח המחבר ז"ל כתבורו הלז שעשה לזכות את הרבים כי נלענ"ד ידיעת עוצם המון ספרים שנתחברו בעולם מחכמי ישראל משנות דור ודור כפי' ובאור תוה"ק שבכתב ושבע"פ הוא ענין גדול מאד.

הן ידוע מה שאמרו חז"ל במגילה (דף י"ט ע"ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר"י מאי דכתיב (דברים ט') ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש וכו'. ובירושלמי כפיאה פ"ב הלכה ד' (ובמגילה פ"ד הלכה א', ובחגיגה פ"א הלכה ח') איתא ריב"ל אמר עליהם ועליהם כל ככל הדברים מקרא משנה תלמוד ואגדה ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני, מה טעם, יש דבר שיאמר אדם ראה זה חדש הוא משיבו חברו ואומר לו כבר היה לעולמים, עכ"ל הירושלמי שם. וממוצא דברי הבבלי והירושלמי אלו אנו למדין דכל החידושי תורה שחדשו לנו מכבר רבותינו חכמי ישראל בספריהם הקדושים אשר ספריהם בנויים על יסוד ועקרי התלמוד והפוסקים ז"ל ומדרישי חז"ל [ואו שדבריהם נאמרים בחכמת האמת ע"פ ספרי המקובלים שמקובלים איש מפי איש הבנויים על דברי הוזה"ק ותקונים וכתבי האריו"ל] וגם מה שיחדשו לנו החכמים שיבאו אחרינו עד שיבוא המשיח בכ"א, הכל הן מהדברים שנאמרו למשה מסיני והכל ניתנו מרועה אחד ואל אחד אמרן פרנס אחד אמרן וכו'. וא"כ כיון שכבר כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו בהל' ס"ת והביאו הטור י"ד ס' ר"ע דהאינדא מ"ע על כל איש מישראל לכתוב משנה וגמ' ופירושיהן וכו' והן הן הספרים שאדם צריך לכותבם וכו' עכ"ל, הנה כל הספרים בכלל פירושיהן דהא כלם נתנו למשה מסיני, וא"כ תועלת גדול לידע שמות הספרים הנמצאים בעולם ועל איזה ענינים נתחברו, כדי שיהיה בקי בהם ובשמותיהם. והיה אם יזכה ה' בעושר ויוכל לקנות הרבה ספרים הנצרך ביותר ללמוד תוה"ק ידע לחזור אחריהם בכל מקום שהם וכמאמרם ז"ל (עירובין נ"ה) לא בשמים היא, שאם היא בשמים אתה צריך לעלות אחריה, ובכל ספר וספר שיקנה יקיים בזה מ"ע דאורייתא, והגם שלא יהיה לו פנאי ללמוד בכל הספרים מ"מ יהיה יכול להשאלין לאחרים וכבר אמרו חז"ל

תקומה בנין ח"ב ענינים שונים סימן כב שלמה

(ב)

מהו, ונראה פשוט דחסר כאן בהאיבעיא וצ"ל נמי בן אחות חמיו מהו, דכן מוכח מהפשיטות, וכן משמע מרש"י בסוד"ה ותני תונא, וכ"ה ברב אלפס והרא"ש, ושוב מצאתי כן בעז"ה בדפוס בניבשתי ובדפוס פראג.

בפסקי תוס' בתענית פ"ג אות נ"ב איתא: הלל הגדול מפני הגשמים יתחילו העומדים בבית ה' בלילות, ששירת גשמים בלילה וכתוב מעלה נשיאים ע"כ. וכן העתיק הב"י בס"ס תקע"ה ובמג"א שם לדברי הפסקי תוס' אלו ככתבו וכלשונו, והנה ד' פסקי תוס' אלו הם משוללי ההבנה דמהו ששירת הגשמים בלילה, ועוד דמהו שמסיים אח"כ וכתוב מעלה נשיאים ומאין הוציא הפסקי תוס' כן. ושמעתי מפי מר אחי הגאון מו"ה בצלא"ה הכהן זצ"ל שצ"ל יתחילו שעומדים בבית ה' (והיינו מזמור קל"ה המתחיל הללויה וגו' הללו עבדי ה' וגו') מפני שירידת גשמים כלולה בו דכתוב מעלה נשיאים כצ"ל. וכ"ה להדיא בירושלמי סוף פ"ג דתענית ובפסחים פ"ה הלכה ג', וז"ל: איזה הוא הלל הגדול וכו' אמר ר"י ובלבד שעומדין בבית ה', ולמה באילן תרתי פרשתא, ר' זעירא ר' אבהו בשם רבי שמואל בר נחמן מפני שירידת גשמים כלולה בהן ע"כ. ושוב מצאתי בש"ס דפוס קאפוסט שהוגה כן בצידו בשם הירושלמי. [א"ה: בהגהות כת"י בש"ס וילנא אות ט לנכון רק מחצה וז"ל: שירידת גשמים בלילה וכן מעלה נשיאים].

(ג)

בח"מ י' ער"ה הביא הש"ך בסק"ד הרבה דברים מבעל התרומות בסוף שער מ"ט מענין המחזיק בשטרותיו של גר וגם הגיה בדבריו ודלא כהג"ת שם. והנה בספר התרומות שנדפס עם גדולי תרומה בק"ק זאלקווא בשנת תקס"ט לא נמצא מזה אפי' רמז רמיזא מכל דינים אלו בבעה"ת שם. ואכן יגעתי ומצאתי בעז"ה בס' גידולי תרומה הראשון אשר הדפיסו הרב גידולי תרומה בעצמו בוויניציא בשנת אבק"ש לפ"ק [ובהסכמת הגאון בעל בית אפרים זצ"ל על הג"ת כ': וויניציאה בשנת תס"ג טס"ה משגגת הדפוס וצ"ל בשנת ת"ג] ושם נמצא כל הדברים אשר הביא הש"ך בשלימות ונמצא בשער מ"ט ח"י חלקים, ובדפוס השני הנ"ל לא נדפס רק ט"ז חלקים משער הנ"ל וב' החלקים האחרונים חסר בדפוס הנ"ל, ואפשר שהעתיקו מס' בעה"ת אשר שם היה חסר הדפין האלו.

(ד)

בב"י ח"מ סי' שנו"ו בענין אם עשו תקנת השוק בגנב מפורסם, העתיק שם לד' הרא"ש שכ' בשם התוס' בזה הלשון: מדהוצרך להביא פרע בחובו ופרע בהקיפו אע"ג דלית בהו פלוגתא אינו ענין להא דגנב מפורסם וכו' עכ"ל. והם דברים בלתי מובנים ולא רישא סיפא, והך לישנא דאינו ענין להא דגנב, ליתא שם ברא"ש, ואדרבה דהרא"ש מסיים שם דגנב מפורסם ג"כ עשו בו תקנת השוק ולא כמסקנת הב"י, וגם הדרישה העתיק שם מד' הב"י שהאריך להשיג על רבינו הטור שם באריכות ולא נמצא כלל לשון זה שהביא בכל ספרי הב"י אשר לפנינו, אכן אנכי יגעתי ומצאתי בעז"ה בטור ישן נושן שנדפס בוויניציא בשנת ש"נ שנדפס שם כל דברי הב"י בשלימות, וכמו שהביא הדרישה בשמו, וחסר בב"י בספרי הטורים אשר לפנינו קרוב ליי"ב שורות כנגד הב"י אשר נדפס בוויניציא, וחסרו המדפיסים האחרונים מהעתק לשון הרא"ש שהביא הב"י בתחילה עד העתקת לשון הרא"ש שהביא הב"י פעם שני לדחות ראיתו, וצריך להגיה בב"י כמו שהעתיק הדרישה בשמו, וכמו שנדפס שם בדפוס הנ"ל, וכן היה הגיוסא בב"י לפני בעל באר הגולה והגר"א ז"ל.

(ה)

בידיעת זמן הדפסת ספרים נצרך לנו דלא ליקשו ממפרש אחרון שלא הביא לדברי מפרש אחר שקדמו והמעין בס' הלז יסולק תמיהתו דאפשר שספרו היה מונח עדיין בב"י ולא ראהו המפרש האחרון, וכעין זה כ' השה"ג ח"א אות ח' על הכנה"ג דלא ראה דברי הש"ך על חו"מ, ובוה השיג שם על האליה רבא שתמה על הכנה"ג דאשתמיטתיה לדברי הש"ך יעו"ש. ועוד נמצא כעין זה בכ"מ.

(ו)

ובזה נתישב לי דברי הרב ב"י שמביא כ"פ בשם הגהות מיימון בשם הסמ"ק [ולא הביא כן בשם הסמ"ק עצמו אף דהיה לפניו ס' הסמ"ק עצמו והביאו לפעמים] יעויין בב"י או"ח בס"י תנ"ג שהביא שם ג' פעמים בשם הגהות מיימון בשם סמ"ק, והוא נמצא בהגהות סמ"ק לרבינו פרץ ז"ל [לאוין רכ"ב, ובמצוה ר"ט, רכ"ב] וכן ביו"ד סי' כ"ד הביא בשם הגהות מיימון בשם סמ"ק והוא בהגהות סמ"ק בעשין קצ"ז, ועוד תמצא בב"י לאין מספר שהביא בשם הגהות מיימון ונמצא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כב שלמה תקמט

רבינו שמחה להא"ז כתב בלשון: חבירי ה"ר יצחק ב"ר משה, ומשמע שלא היה אצלו רק תלמיד חבר. [או ד"ל דלא כתב עליו כן רק מדרך הכבוד, וכמו שאמרו חז"ל הלומד מחבירו פרק אחד וכו' צריך לנהוג בו כבוד וכן אמרינן בב"מ ל"ג דתלמידי חכמים שבכבל עומדים זה מפני זה וכו'] ורבו המובהק של הא"ז היה הראב"ה ז"ל וכמו שמבואר שם באות תשנ"ז והאיך שייך שיכתוב על תלמיד של חבירו בלשון מורי. [וזה א"א לומר דה"ר שמחה שכ' עליו הא"ז בלשון מורי הוא רבינו שמחה מוויטרי דהא וודאי ליתא דהא אותו רבינו שמחה היה זקיננו של ר"י בעל התוס' וכבר נפטר זמן רב קודם הא"ז וכמו שהאריך להוכיח באותו הערה עיי"ש, ועי' בשם הגדולים בח"ב ד"ה מחזור וויטרי, וגם אין לומר שהוא רבינו שמחה אחר ואינו רבינו שמחה משפירא רבו של ה"ר אביגדור דא"כ נצטרך לומר דתלחא רבינו שמחה הוי ואלו בשם הגדולים ח"א אות שיי"ן לא הביא רק שנים]. ולכן נ"ל דה"א אביגדור וה"ר שמחה משפירא וה"ר יצחק אור זרוע כולם חבירים היו זה עם זה, רק דרבינו שמחה וה"ר אביגדור הכהן היו קשישי מיניה דה"ר יצחק אור זרוע, ולכן היה כותב עליהם בלשון מורי, ומה שכ' בשם הגדולים שם בשם הגהות מרדכי בפ"ד דיבמות דה"ר אביגדור היה תלמיד מרבינו שמחה משפירא ומרבינו שמריה נ"ל דנוסחא משוכשת נזדמנה לו להגאון הנ"ל בד' הגהות מרדכי דהנה לפנינו בהגהות מרדכי שם [באות ק"ט] לא הוזכר רק דהיה תלמיד רבינו שמריה אבל רבינו שמחה לא הוזכר שם כלל, ולכן דבריו ז"ל צ"ע. וגם מש"כ דלא היה רק ה"ר אביגדור אחד נ"ל להוכיח קצת מד' הא"ז שם באות תשל"ט שהיה ה"ר אביגדור אחר הקודם לו שהביא שם תשובה מאביו שהשיב לה"ר אביגדור וה"ר אלעזר אחיו וכותב עליהם מצות רבותי ה"ר אביגדור וה"ר אלעזר, אלמא דהיה ה"ר אביגדור הקודם שהיה רבו של אבי ה"ר יצחק ומשמע דה"ר אביגדור הזה לא היה כהן, ואפשר דאותו ה"ר אביגדור היה תלמיד רבינו שמחה מוויטרי ובאותו תשובה הביא: ומורי ה"ר שמחה זצ"ל, ונראה דזהו ה"ר שמחה מוויטרי דהא רבינו שמחה משפירא היה בזמן הא"ז והאיך יכתוב עליו אביו ז"ל ומזה נראה לומר דתרי היו והראשון היה תלמיד הר"ש מוויטרא אך דאותו ה"ר אביגדור לא היה כהן. ונראה דה"ר אביגדור כהן שהובא בהגהת מרדכי סוף קידושין לענין הדין דאם הבע"ד טוען מזוייף הקיום מה"ת והובא בש"ך ח"מ סי' מ"ו ס"ק ט' נ"ל דהוא ה"ר אביגדור אחר אחרון דהיה

בהגהות סמ"ק. ומעולם תמהתי ע"ז, וחשבתי דאולי הגהות סמ"ק לא נדפס עדיין בימיו סביב הסמ"ק ולא ראן בעצמו מעולם, רק מ"ש בהגהות מיימון ומפני שלא היה הדבר ברור אצלו כתבם בשמו. ולכן בכל מקום שנמצא בסמ"ק עצמו הביא בשמו. והנה כעת עיינתי בס' אוצר הספרים הנוכחי וראיתי כי כנים הדברים שחשבתי, דהגהות סמ"ק לרבינו פרץ נדפס סביב הסמ"ק בשנת שי"ו בקרימונא וחיבור הב"י כבר נדפס כוויניציא בשנת ש"י, ונמצא דלא ראה מעולם באמת להגהות הסמ"ק כשחבר ס' הב"י. [ומ"ש הב"י באור"ח סי' ט' נידון אם מותר ציצית של פשתן בשם הגהות הסמ"ק בעצמו אינו מר"פ רק איזו הגהה אחרת שנדפס בצדו בסמ"ק שהיה לפניו, ותדע דעכשיו נדפס הגהה זו בפנים כתוך הסמ"ק עצמו, ועי' בדרישה שם].

(ז)

שנויי הדפוסים נצרך ג"כ למאד להגהת ספרים מטעם שנמצא שנוי נוסחאות וגירסאות בגפ"ת ופוסקים ובמקום שיש להסתפק אי צ"ל כך או כך עלינו לילך אחר הרבים, כדאיתא במס' סופרים (פרק ששי הלכה ג) ארשב"ל ג' ספרים בעזרה ספר מעון וספר זאטוטי וכו' וקיימו שנים ובטלו אחד.

וראיתי לכתוב כאן איזה הערות קטנות בס' שם הגדולים (ווילנא, תרי"ג) שעמדתי עליהן כעת בעת עיוני.

(ח)

בהערות שם הגדולים באות א' מהרה"ח בעל אוצר הספרים הזה האריך להשיג על הגאון בעל שם הגדולים במש"כ דה"ר אביגדור הכהן זצ"ל היה תלמיד רבינו שמחה מוויטרי תלמידו של רש"י ז"ל והוכיח במישור שלא היה רק ה"ר אביגדור אחד והיה תלמידו של רבינו שמחה ב"ר שמואל משפירא שהיה בזמן הראב"ה ז"ל ע"ש. ויש לי להעיר על דבריו מס' אור זרוע סי' תשל"ח וסי' תשס"ב שהשיב שם הא"ז תשובות לה"ר אביגדור הכהן ולרבינו שמחה ב"ר שמואל משפירא וכתב על שניהם בלשון מורי ה"ר אביגדור ומורי ה"ר שמחה. ואם נימא דה"ר אביגדור היה תלמיד רבינו שמחה הלז היאך יכתוב עליו הא"ז בלשון מורי. ובפרט דרבינו שמחה עצמו נראה שלא היה רבו מובהק של האור זרוע דהרי בס"י תש"ס שהשיב

כזמן מהר"י קולון ז"ל דהרי בתשובת מהר"ק בשורש ע"ד השיב למהר"י אביגדור בזה והשיג עליו וידוע דהמהר"ק ז"ל היה אחרון מאד בשנת ר' בזמן בעל תרומת הדשן ז"ל ונפטר בשנת ר"מ וכמש"כ בשם הגדולים ח"א אות י' וצ"ל דהכניסו התשובה ההיא אח"כ בהגהות מרדכי, וידוע דהגהות מרדכי חיבר רב אחרון והוא מלוקט מהרבה ספרים שהיו אחר המרדכי וכמ"ש בשם הגדולים ח"ב ד"ה הגהות מרדכי ולפי זה צ"ל דג' ה"ר אביגדור היה האחד לא היה כהן ושנים האחרונים היו כהנים. ומיהו למה שמסיק שם הש"ך בס"ק הנ"ל דהך תשובה שנדפס במהר"ק שם אינו מד' המהר"ק ז"ל דלאו המהר"ק חתום ע"ז ע"ש בש"ך, אינו הכרח כלל דהיו שלשה. וה' יודע האמת.^א

(ט)

בשה"ג ח"א ד"ה הראב"ד השני כתב שם דאי לאו דמסתפינא היה אומר שהכתוב ברכינו ירוחם מס' האשכול הוא מאומה לדופן וכו' דוקא, ומש"כ שם אח"כ בדבדק כתב ה"ר דוד כו' אינו מס' האשכול עכ"ל, הנה י"ל בזה על הגאון הנ"ל דהוא חכם עדיף מנביא דהנה כעת יצא ס' האשכול לאור הדפוס וליתא שם מדין הדבדק כלל ולא איירי בזה כלל, והרב ב"י לא כיוון באמת יפה בכונת ר' ירוחם ז"ל.

(י)

בח"ב אות כ' כתב בשם הב"י או"ח סי' ט' דהכלבו רגיל הרבה פעמים לכתוב ד' הסמ"ק והגהותיו בסתם, עכ"ל. הנה באמת כ"כ הב"י שם, אבל תמהני דמעולם לא מצאתי לפי מיעוט עיוני בד' הכלבו שיביא לד' הסמ"ק בסתם ואדרבה כ"מ שהביא לד' הסמ"ק כותב: כתב הרב ר' יצחק, וכוננתו על רבינו יצחק מקורביל שעשה הסמ"ק, וכשמביא הגהות הסמ"ק כותב בהדיא והגיה עליו הר"ף וכמו בה' שחיטה בסי' ק"ז כתב ה"ר יצחק ז"ל שאם לא תפש יצא ויקיף והגיה עליו הר"ף ז"ל ולדידן דלא בקיאין בהקפה וכו' והוא נמצא

בסמ"ק ובהג' שם בעשין קצ"ז כלשון הזה ממש [אך מ"ש בכלבו יצא ויקיש הוא ט"ס וצ"ל יביא ויקיף, וכ"ה בסמ"ק, וכ"ה הלשון גם בש"ס] וכן כתב שם בכלבו כתב ה"ר יצחק שהנשים שוחטות לעצמן וכו' הוא מד' הסמ"ק, אך סיפא דלישנא דמסיים משמע שאינן שוחטות לאחרים אינו מד' הסמ"ק וגם לא מד' הכלבו רק איזה הגה"ה שכתב איזה תלמיד בצדו והכניסו אותו בפנים ולכן מסיים שם, ע"כ, וכמש"כ שם בצדו בעז"ה, ומה שכ' הב"י בר"ס א' דכוונת ה"ר יצחק שאין צורך שיהיה אחרון עומדים ע"ג כיון האמת בזה דכן משמע להדיא בסמ"ק שם. ובאמת שמד' הב"י בכ"ד משמע דחשב דה"ר יצחק שהביא הכלבו אינו הסמ"ק רק איזה פוסק אחר ולכן כ' הב"י בסי' נ"ח כתב הכל בו בשם ה"ר יצחק דעקרה רגליה מועיל כמו הלכה וכו' וכ"כ בסמ"ק, וכן בסי' ל"ט כתב הסמ"ק והכלבו בשם ר"י, עכ"ל. ומשמע דה"ר יצחק הוא פוסק אחר אבל באמת הכל אחד דה"ר יצחק שכ' הכלבו כוון על הסמ"ק.

ונחזור לענינו שמאוד ראוי להחזיק טובה לכן הרב החכם המחבר ה"ה... מו"ה יעקב נ"י בן יעקב אשר לקח עול המשרה על שכמו והביא ס' היקר הנ"ל לביה"ד וקבעו כיון בסדר נכון ונעלה ובהגהה מדויקת בכל מיני הדור ויופי כדי לעשות ניח נפשא לנשמת אביו ז"ל וברא מזכה אבא בזכות הרבים התלויה בזה, וראוי לקנות האוצר הנחמד הזה בספ"י למען שלא יהיו שלוחי מצוה נוזקין ח"ו, וחלילה להסיג גבולו בזה בכל ענין שנוי ערמה ותחבולה בעולם מלבד חומר האיסור מחוק הקיר"ה על כמו אלה, וכה יצליח ה' בידו להוציא לאור גם דברי המלואים היקרים מגדולי הדור ועמודי החכמה לטוב ולשמחת הנבונים המחכים עליו. וכל המסייעו יתברך מן השמים כברכת כהן.

הבעה"ח בזה יום ג' כ"ג אייר לפרט לקוח את אוצר הספרים.

נאום שלמה בלא"א מו"ה ישראל משה הכהן זללה"ה מ"ץ בפ"ק ווילנא

א. זוהי תשובת האר"ז בספרו סי' תשמה ונדפסה בטעות במהר"ק.

סימן כג

הערות ובאורים בירושלמי

מכתב א

הרב הגאון הגדול ראש מו"צ דעירנו הר"ר שלמה הכהן שליט"א

הנה כבר יצא מוניטון של כבוד האי גברא יקירא, ה"ה הרב הגדול המפורסם לשם ולתהלה במעלותיו ובמדותיו הטובות חכם ושלם בכל חכמה ומדע והמשכיל המצויין המבקר הגדול בספרי התלמודים חוקר הכל וסוקר שם כבוד תפארתו מוהר"ר בער ראטנער נ"י במבוא הגדול אשר חיבר לספר סדר עולם מהתנא ר' יוסי וגם בהערות ותקונים אשר עשה בספר הנ"ל אשר כבר הוציאו לאור עולם עפ"י הרבה כתבי יד בשנת תרנ"ד ושנת תרנ"ו וראו כל העם את חיבוריו הנ"ל ויהללוהו בשערים מעשיו כי מלאכה גדולה שיש בה חכמה עשה בחבורים הנ"ל שמציין כל המקומות שהובא דברי הש"ע בש"ס בבלי וירושלמי בסתם במשנה וברייתא ומראה מקומו שהוא נמצא בס"ע במקום פלוני ופלוני ולפעמים הגירסא דס"ע אשר לפנינו יותר מתוקן ממה דאיתא הלשון בש"ס או להיפך ועוד הראה שם נפלאות בבקיאותו ובבקריותו בספרי התלמודים בבלי וירושלמי ומדרשים ובדברי התוס' והראשונים ז"ל אשר הביאו את הס"ע ולא נמצא כלל בס"ע אשר לפנינו וגם בכמה מקומות נראה שהם מחולקים עם ס"ע כל רז לא אניס ליה בדבריהם ז"ל אשרי שלו ככה ומד' ישא ברכה והנה עתה חזר הרב הנ"ל והניף ידו לבקר אחר שינויי נוסחאות וגירסאות מתלמוד ירושלמי הנמצאים בספרי הראשונים ובדפוסים ישנים ומגילות כתבי יד כי ידוע אשר ספר תלמוד ירושלמי נמצא בו כמה ט"ס אשר כמעט א"א לתמוד בו מחמת גודל השבושים שנפלו בו משגגת הדפוס וגם בכתבי ידות מהירושלמי שנמצא בעקדי הספרים שמהם נדפסו ספרי הירושלמי נמצא ג"כ כמה ט"ס ומפרשי הירושלמי נלאו לפרש דברי הירושלמי עפ"י הגירסא אשר לפנינו ואמנם כבוד הרב הגדול המחבר נ"י יגע הרבה לחפש בספרי הראשונים אשר מביאים לדברי הירושלמי כי אפ"י רוב הגירסא שם נקי משיבושים כי הראשונים ז"ל היה להם כתבי יד מהירושלמי מדויקים וע"פ הגירסא הנמצא שם יאידו

דברי הירושלמי ולא יצטרך למה שדחקו המפרשים ז"ל בבאורו ויהי תועלת גדול להלומדים וכבר הוציא לאור הדפוס הרב הגדול הנ"ל ספרו על הירושלמי מסכתא ברכות בשנת תרס"א וקבץ כל המקומות אשר נמצא שם שינויי נוסחאות וגירסאות בדברי הראשונים ז"ל וכאשר עברתי עליו ראיתי כי הוא חבור יקר מאד ונצרך לכל הוגי דברי הירושלמי ויהיה להם למאורות וגם חדושו שחדש הרב הנ"ל מעצמו המה יקרים למאד וכעת הוא מרפס ועולה גם על הירושלמי דמסכתא שבת כתבנית שעשה על מסכתא ברכות וראיתי איזה עלים לדוגמא וראיתי שנאמר כי טוב ולכן מה מאוד ראוי לנו לאחזוקי טיבותא רבתי לכבוד הרב המחבר נ"י על הטוב אשר עשה לפני הוגי בש"ס ירושלמי זכות הרבים תלוי בו וראיתי לברכו כי זכהו ה' לחבר כתבנית הזוה על כל ד' סדרי הש"ס ירושלמי כדי לזכות את הרבים ומצוה וראה לקבל ממנו את החבור הנ"ל בסבר פנים יפות כדי שלא יהיו שלוחי מצוה נזוקין וגם אני אקח חבור אחד מאת הרב המחבר נ"י כשיצא מבית הדפוס ברשיון הצענזור במחיר אשר יושת עליו. כ"ד הכותב לכבוד התורה ולומדיה ובא עה"ת בזה אור ליום ועש"ק ג' טבת שנת תרס"ג לפ"ק.

נאום שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

מכתב ב

הנה כבר ידוע ומפורסם לכל גודל מעלת ויקרת של כבוד הרב הגדול, צנא מלא ספרא, היקר במעלות ובמידות והבקי הגדול בשני התלמודים מו"ה ר' באר ראטנער נ"י, והטוב אשר עשה בעמיו להדפיס כל שינויי נוסחאות בירושלמי ברכות ושבת הנמצאים בספרי הראשונים ז"ל כדי לזכות את הרבים וקראם בשם אהבת ציון וירושלים. וגודל מעלת ותועלת החיבור כבר ביארתי בהסכמתי אשר נתתי על חיבורו הנ"ל ונדפס באהבת ציון וירושלים על מסכת שבת. ריען אשר עתה הוציא לאור שינויי נוסחאות גם בירושלמי תרומות וחלה כתבנית אשר חיבר על ברכות ושבת וביקש ממני אולי נמצא אתי איזה הערות והוספות בשני מסכתות הנ"ל וידפיס אותם בשמי והנה נעתרתי לבקשת הרב

הגדול הנ"ל וראיתי לציין איזה חידושים והערות שיש לי בחיבורו הנ"ל וזה החלי בעזר השם.

(א)

בירושלמי פ"א מתרומות אשר ידבנו לבו פרט לחרש ושוטה. וכתב מעכ"ת נ"י: לפני רש"י בשבת קנ"ג היה הגירסא משונה וחרש שוטה וקטן דכתיב אשר ידבנו לבו וכו' ואמנם בערוך הגי' בגירסת הדפוס עכ"ל והנה הי"ל לציין דגם לפני הר"ש והרע"ב היה הגי' כגי' דידן ואמנם לענין שינוי הגירסאות נ"ל דשניהם אמת דגי' דידן בירושלמי הוא לפי פי' הרמב"ם והרע"ב. דמניינא בא למעוטי הא דאמר ר"י במשנה ג' דקטן שלא הביא שתי שערות דתרומתו תרומה וכ"ש שהוא לאפוקי מר' יוסי במשנה הנ"ל דאפילו אם הגיעו לעונת נדרים תרומתו תרומה וכמו שכ' התוס' יו"ט וכ"ש דמעט לדרכי יוסי וס"ל במתניתין דאפילו הגיע לעונת נדרים שיש לו דעת להתנדב כמו שכ' הרע"ב שם מ"מ אין תרומתו תרומה וע"כ הוצרך למעט מאיש וכ"כ שם הרע"ב בהדיא אבל רש"י בשבת קנ"ג כתב לפי הנראה שם מסוגיית הש"ס דמפרש דמתני' מיירי בקטן שלא בא עדיין לכלל דעת ושפיר נפק"ל מאשר ידבנו לבו וכן היה הגי' בירושלמי לפני רש"י ובה גם קושית הר"ש על הירושלמי דגי' דידן דלמה לא ממעט גם קטן מאשר ידבנו לבו לק"מ דגי' דידן הוא לפי דמפרשים דמתני' מיירי גם בקטן שהגיע לכלל דעת דאין תרומתו תרומה לפיכך הוצרך למעט מאיש.

(ב)

בפ"ג הלכה ה' השוחטין בחוץ פטור. וכתב מעכ"ת נ"י ובשו"ת ר"ב אשכנזי הנ"ל והשוחטין בחוץ פטור דברי ר' שמעון ורבי יוסי מחייב ולפנינו בחוץ פטור דברי ר' יוסי ור"ש מחייב ועי' זבחים מ"ה ע"ב ובשטה מקובצת שם ותראה שגי' רב"א עיקרית וכו' עכ"ל. ותמהני דהלא מדברי הירושלמי כאן גופא מוכח דט"ס נפל בירושלמי וצ"ל השוחטין בחוץ פטור דברי ר"ש ור' יוסי מחייב וכמו דאיתא במשנה דזבחים ד' מ"ה דהא מקשה וכי קדשום אינן ד"ת ואעפ"כ ר"ש פוטר דתנינן תמן (ור"ל במשנה דזבחים) וכן כתב בגליון הש"ס כאן בירושלמי דט"ס וצ"ל ר"ש פוטר ור"י מחייב.

שלמה הכהן. [ראש המו"ץ בחילמא]

(ג)

בירושלמי יומא (פ"ב ה"ז) ובחגיגה (פ"ב ה"ד) ר"י בי רבי בון בשם ר"י בון כל יום כהן גדול מתלבש בכליו ובא ומקריב תמיד של שחר וכו' ובא ולן בלשכת פלהדרין, ר' עוקבא בשם ר"י בון לוי לא הי' עושה כן אלא בשבתות ויו"ט. ופי' הפ"מ בכל יום משבעת ימי הפרישה כ"ג מתלבש בכליו וכו', וכן נראה באמת כדבריו, דהא מסיים ובא ולן בלשכת פלהדרין אלמא דבז' ימי הפרישה קאי, אבל הדברים מתמיהין דא"כ היכי פליג על זה מר עוקבא דלא הי' עושה כן רק בשבת ויו"ט, הא משנה ערוכה שנינו, דכל שבעת הימים הוא זורק את הדם וכו', אבל באמת דברי הירושלמי הלז הובא בתוס' חגיגה דף י"ז ד"ה אין כהן, והם לא העתיקו כלל לתיבות אלו דבא ולן בלשכת פלהדרין, ומשמע דלא הי' זה בגירסתם כלל, ומבואר שם בדבריהם דמפרשים דהירושלמי אכל ימות השנה קאי, והלכך נ"ל ברור דתיבות אלו ובא ולן כו', ט"ס"ה וצריך למחקו ומיירי באמת אכל ימות השנה ולא כפי' הפ"מ, ועי' בש"ק שם דמוכיח נמי דאכל ימות השנה קאי מכח ד' הירושלמי לקמן ע"ש, אבל טפי הו"ל להוכיח ממשנה ערוכה דיומא שם, וכמוש"כ בעז"ה.

(ד)

בירושלמי יומא פ"ק הלכה א' מעשה בשמעון בן קמחית שיצא לדבר וכו' ערב יוה"כ ונתזה צינורא וכו' וראתה אמן שני כה"ג ביום אחד. ועי' בגליון הש"ס שם שתמה שכיין שהי' עיו"כ הרי הי' יכול לטבול ולהעריב שמשו ולמחר הי' יכול לעבוד עבודה, ותי' דהי' עם חשיכה וכמו דאיתא בירושלמי מגילה והוריות, והלכך לא הי' לו הערב שמש היום ע"ש. - והדבר תמוה דא"כ לא הי' עובד עבודה כלל באותו יוה"כ"פ והאיך אמר דראתה אמן שני כה"ג ביום אחד, ולכן לולא דמסתפינא הייתי אומר דט"ס נפל בירושלמי וצ"ל ביוה"כ"פ (וכן פירש"י באמת בש"ס דילן דף מ"ז) ותיבת ערב קאי אלמעלה וכ"מ בגמ' דילן דף מ"ז ובתוספתא סופ"ג ע"ש, ובירושלמי דמגילה הלכה י' אלא דשם איתא נמי דהי' עיוהכ"פ עם חשיכה ופשוט די"ל דט"ס"ה וצ"ל ביוה"כ"פ עם חשיכה, וד"ל דהי' בן הערבים קודם הוצאת כף ומחתה, וכמו דתנן במשנה דף ל"ד בין הערבים של י"ב מנה, ופירש"י בין הערבים בגדים שלובש להוצאת כף ומחתה, והוצרך יוסף אחיו

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כד שלמה תקנג

ללבוש לבנים להוציא הכף ומחתה (ועי' כשכת ליד).
ושפיר אמר דראתה אמן שני כה"ג ביום אחד.

(ד)

בירושלמי סוכה הלכה ו' רבי ייסא בשם ר"ח בר' חנינא וסכות על הארון את הכפורת מכאן שעושיין דפנות בדבר שהוא מקבל טומאה. ועי' בד"מ באו"ח סי' תר"ל שהביא בשם האו"ז דדברים הפסולים מדאורייתא כגון דבר המקבל טומאה פסול אף לדפנות, וכן מייתי לה התם מירושלמי עכ"ל, ותמה על

זה הגר"א ז"ל בבאוריו שם בסק"א דהלא בירושלמי לפנינו איתא להיפך דמותר לעשות הדפנות מדבר המקבל טומאה, וכתב דנראה דגירסת האו"ז הי' מכאן שאין עושיין וכר'. - והנה כעת זכינו לגוף ספר האור זרוע ומצאתי להדיא שם בהלכות סוכה סי' רפ"ט שהעתיק לשון הידושלמי מיכן שעושיין הדפנות בדבר שאינו מקבל טומאה והיינו ממש כמו שכ' הגר"א ז"ל דגירסתו הי' היפך גי' שלפנינו.

שלמה הכהן

סימן כד

חדושים במדרש רבה מרבינו ואחיו ר' בצלאל הכהן זצ"ל

(א)

וראיתי להציג פה איזה חידושים במדרש רבה אשר שמעתי מאז מכבוד הרב הגאון המפורסם כש"ת מו"ה בצלאל הכהן נ"י מ"ץ דפה וילנא יע"א והוא במד"ר [ס' תולדות פ' ס"ד] ר' יונתן בשם ר' יוחנן א' אפי' הלכות עירובי חצרות היה אברהם יודע תורותי ב' תורות שקיים אפי' מצוה שבע"פ ע"ש. וביומא כ"ח גרסי' א' רב (והגאון רי"ב ז"ל הגי' רבא ויבואר להלן אי"ה) ואיתימא ר' אשי קיים א"א אפי' עירובי תבשילין שנא' ותורתי כו'. וע"ש בפירוש"י ז"ל ובתוס' ישנים שם שכ' דלא ידע ר' אמאי נקט הך מצוה כו' ע"ש (ומש"ש במהרש"א ז"ל כח"א בשם ס"י שיש בזה סוד כי טעם עירוב הוא כדי שיברור מנה יפה לשבת כו' ע"ש. צע"ק דלאידך לישנא הנ"ל דר' אשי אמר הכי והרי ר' אשי לא ס"ל הך טעמא דכדי שיברור כו' כלל בביצה ט"ו ע"ש. ולגי' מהרי"ב הנ"ל רבא א"ש דרבא לטעמיה בהא בביצה שם. ולגי' דידן רב א"ש ג"כ ויבואר להלן אי"ה) ונדע ג"כ מ"ש הרשב"א ז"ל בזה דעיקר הגי' עירובי תחומין (ובס' ת"א בשם הגאון ר"ז ז"ל מפ"ק אסמכיה אקרא דעקב ע"ש. ובשם הגאון ר' פנחס אליעזר ז"ל מפ"ק שמעתי דנפק"ל מסיפא דקרא מצותי חוקותי ותורתיה דהוא ר"ת תחום למפרע).

תבשילין. או עירובי תחומין. או עירובי חצרות. כד' המד"ר הנ"ל. וכל הנך אמוראי ר' יונתן ור' יוחנן ורב או רבא ור' אשי הנ"ל. כל אחד אזיל לשיטתו בזה. ואין שום טעות בגירסא זו רק דכולהו אמוראי לטעמיהו אזלי בהא. ואמר הר"ב הנ"ל כי מבואר אצלו בכ"י באורך דכמה אלפים הלכות והגדות הנראים כתמוהין מאוד בש"ס ובמדרשי רבותינו ז"ל. ובאמת נ"ל כי המה בנויים רק על פי עיקרי ויסודי המסורה רבתא. אשר המה כעין ג"ש ממש המסורה ומקובלת להם מסיני. וכל הנך מילין דאורייתא או גם בנו"כ דדמין אהדדי בחסר ומלא ע"פ המסורה ילפינן להו מהדדי טפי (וכדאמ' בכ"ד (עי' עירובין נ"א ושי"ג) ה"מ כו' אבל היכא דאיכא מידי דדמי ליה מיניה ילפינן) וכ"כ קצת מהראשונים ז"ל בזה וכוונדע. ועפ"ז יש לי לומר בעז"ה דגם עיקר הך דרשא דקיים א"א כו' דבש"ס ומד"ר הנ"ל. סמכו בזה רק על המסורה לכד. דבמס"ג ומס"ק בפ' תולדות אקרא הנ"ל דעקב כו'. ותורתיה. נמסר על ותורתיה ב' במסורה מלא ו' קדמאה וחסר ו' תניינא. כאן ובפ' בשלח בפ' המן דכתיב התם ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורת ע"ש. ויש לנו לומר בפשיטות דהש"ס והמד"ר הנ"ל. דריש בזה ע"פ המסורה הזאת דותורתיה הנ"ל. דהו"ל כעין ג"ש וכמ"ש. ויליף הך ותורתיה דכתיב באברהם מותורתיה דפ' המן הנ"ל דהתם מפורש בתורה באמת על איזה תורה קמהדר. דבתריה דהך קרא דעד אנה מאנתם כו' ותורתיה הנ"ל. כתיב התם

אך הרה"ג הנ"ל נ"י אמר דנראה לו שהיה להם בזה סמך גדול מן התורה. שקיים א"א מצוה זו דעירובי

דא' התם הכי וכמ"ש. ורב ס"ל (בעירובין ל"ח ובביצה ד') להכנה דרכה דנפק"ל מקרא דביום הששי והכינו כו' מדכתיב הששי הידוע (ולא כתיב ששי וע"ש בתוס' ובביצה ב') דהיינו סתם יום ששי שהוא יום חול דוקא אבל יו"ט אין מכין לשבת מה"ת. אפי' הכנה רבידי שמים וכ"ש הכנה בידי אדם ע"ש. וא"כ פשוט דה"נ יש ללמוד מהך קרא דראו כו' הנ"ל דכתיב התם נמי ע"כ הוא נותן לכם ביום הששי כו' דהיינו יום ששי סתם שהוא יום חול דוקא ולא מיו"ט לשבת. וקאי נמי אדלקמיה התם דוהיה ביום הששי והכינו הנ"ל. דכתיב לעיל מיניה בהיה פרשה שם. וא"כ ממילא נפק"ל מהך קרא דאסור לאפות ולבשל מיו"ט לשבת מה"ת דהו"ל הכנה בידי אדם וכמ"ש (וה"נ נפקא לן ברפ"ב דביצה מהך קרא דאת אשר תאפו אפו כו' דכתיב נמי לעיל מיניה התם לסמוך לעירובי תבשילין מה"ת ע"ש) ולפ"ז נלמד ג"כ מהך קרא דותרתי לשתי תורות. א' מד"ת דהיינו איסור בישול ואפיה מיו"ט לשבת מה"ת וכמ"ש. וב' מדברי סופרים ג"כ והוא עירוב תבשילין שאינו בא להתיר רק איסור דרבנן לבד. והיינו לאפות ולבשל מיו"ט לשבת בזמן שיש שהות ביום שיבואו אורחים עדיין. דאז אין איסור עדיין לאפות ולבשל מיו"ט לשבת מן התורה משום דאמרינן הואיל ואי מקלעי ליה אורחים כו' כדאמרינן (בפסחים מ"ו) (וכמ"ש התוס' ג"כ בעירובין ל"ח ד"ה משום הכנה ובריש ביצה ד"ה והיה ביום הששי וכו' דלמאן דס"ל הכנה כרבה ע"כ צ"ל דס"ל נמי כרבה דאמרי' הואיל כו'. דאל"כ איך יכולין להתיר לבשל ע"י עירוב תבשילין מיו"ט לשבת דהו"ל איסור תורה. רק דאי ס"ל הואיל כו' שוב אין בו איסור מה"ת כלל רק תקנת חכמים לבד ע"ש) אבל לבשל מיו"ט לשבת סמוך לשקיעת החמה דאז אין שייך עוד טעמא דהואיל כו'. באמת לא מהני אז עוד עירוב תבשילין כלל (כיון דאז הו"ל איסור תורה וכמ"ש התוס' בפסחים מ"ו ע"ש) ועי' במג"א ר"ס תכ"ז (ויש שם ט"ס במ"ש דכיון שהוא איסור תורה לא שרי ע"י האיל כו'. צ"ל שם לא שרי ע"י עירוב תבשילין ע"ש) ועכ"פ א"ש בזה הגי' דידן דקיים א"א אפי' עירובי תבשילין דהוא להך לישנא דרב אמר לה (או לגי' מהרי"ב ז"ל הנ"ל דרבא אמר לה וכמ"ש. דהוא נמי ס"ל כרב בהא וכדאמר רבא עלה בביצה ה' הלכתא כותיה דרב בהני תלת כו' ע"ש. ומשמע דס"ל נמי טעמא דהכנה ולא משום דשבת ויו"ט קדושה א' וצ"ע) דס"ל כרבה דנפק"ל מביום הששי לאיסור הכנה מיו"ט לשבת מה"ת

ראו כי ה' נתן לכם השבת ע"כ הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. והנה פשטיה דהך קרא דאל יצא כו' הוא איסור תחומין דאלפים אמה כר"ע. (ועי' עירובין נ"א). או ד"ב מיל לכו"ע וכנודע. ומדכתיב ותורתו ל"ר דנפק"ל מהכא לשתי תורות שבכתב ושבע"פ וכמ"ש. א"כ פשוט דנכלל בזה לאו דתחומין ד"ב מיל מה"ת. ועירוב ליותר מאלפים אמה שהוא מדברי סופרים. וא"ש בפשיטות בזה הגי' הנ"ל דקיים א"א אפי' עירובי תחומין דנפק"ל כאמת מהג"ש הנ"ל. דהתם כתיב בתורה שכעס עליהם המקום על שמיאנו לשמור מצותיו ותורתיו. והיינו מצות ותורת תחומין ועירוב בשבת. כדכתיב בתריה שם וכמ"ש. והכא כתיב אשר שמע אברהם בקולו של מקום וישמור כו' ותורתו. ודרשינן בפשיטות ששמר אברהם אע"ה. אותה המצוה והתורה. שצויה שם המקום ב"ה במדבר. וגם קיים אפי' המצוה שמדברי סופרים שיש בתורה הזאת ג"כ. והיינו עירובי תחומין וכמ"ש. ואולם בסופ"ק דעירובין ד' י"ז הקשה ר' יונתן לר"ח דא' התם דלוקין על תחומין כו' וכי לוקין על לאו שניתן לאזהרת מב"ד כו'. והיינו משום דר' יונתן ס"ל דהך קרא דאל יצא כו' אל יציא הוא ונפק"ל מיניה להוצאה מרשות לרשות בשבת דהו"ל מלאכה שחייבין עליה מב"ד. וכמ"ש רש"י ז"ל (וע"ש בתוס'). ולהכי ס"ל לר' יונתן במד"ר הנ"ל דהך ותורתו דכתיב באברהם. דקאי על עירובי חצרות באמת. דלדידיה אידך הך ותורתו הנ"ל דכתיב בפ' המן ע"כ דקאי ג"כ על עירובי חצרות לבד. דכיון דס"ל לר' יונתן דאל יוציא כתיב והיינו הוצאה מרשות היחיד לרה"ר שהוא מה"ת. וא"כ המצוה שמד"ס דנפק"ל ג"כ מותרתי וכמ"ש ע"כ דהיינו עירובי חצרות באמת. (דהוצאה מבית לחצר הו"ל מדברי סופרים כמו הוצאה מרה"י לרה"ר. וכמ"ש הרמב"ם ז"ל ברפ"א מה' עירובין ע"ש) וא"ש דר' יונתן לטעמיה בהא וכמ"ש ולפ"ז מוכרח ג"כ גי' הרשב"א ז"ל דצ"ל ביומא הנ"ל עירובי תחומין וכמ"ש. להך לישנא דר' אשי הוא דא' הכי התם. יר' אשי הוא דמשני עלה דר' יונתן בעירובין הנ"ל וא' דמי כתיב אל יוציא אל יצא כתיב (ופירש"י דאין כאן לשון הוצאה כלל וע"ש בתוס') וא"כ ודאי דלר' אשי קאי הך ותורתו על עירובי תחומין לבד דאל יצא דבתריה מיירי לדידיה רק בתחומין וכמ"ש.

ואמנם גי' הש"ס דילן עירובי תבשילין ביומא הנ"ל. א"ש ג"כ לגי' דידן דגרסי' בל"ק דרב הוא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כד שלמה תקנה

דנ"ל דתיבת פשת שכתוב במדרש כאן טס"ה דע"כ דהמדרש אינו מפרש כסף דהך קרא דהיינו מעות כסף דא"כ אינו עולה החשבון לחמש סלעים דהרי עשרים מעות אינו אלא סלע אחד וכדכתיב עשרים גרה השקל ופשוט דהמדרש מפרש דכסף דהך קרא היינו דגרי כסף ועולה החשבון מדוקדק דעשרים דינרין הם ה' סלעים וכן פירש"י ז"ל להדיא בפ"י על המדרש כאן דהיינו דינרין וע"כ דלא גרס במדרש מעות [וד' המ"כ והזרע אברהם תמוהין בזה כמבואר למעין בדבריהם] וכן בירושלמי בשקלים פ"ב הלכה ד' ליחא ג"כ להך חיבת מעות וז"ל הירושלמי שם ר' ברכיה בשם ר"ש בן לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהא כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף עכ"ל הירושלמי שם וכן מסוף ד' הירושלמי דמסיק בשם ר' פנחס בן לוי נמי מוכח דמפרש דכסף היינו דינרין דאמר שם ר' פנחס בן לוי לפי שמכרו את בכורה של רחל בכ' כסף ונפל לכל אחד ואחד טיבעה לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טיבעה עכ"ל הירו' שם. הרי דמפרש שמכרוהו בעשרים דינרי כסף והגיע לכל אחד ב' דינרין דהיינו מחצית השקל. ואף דכל כסף סתם שבמקרא היינו מעות כסף וכמ"ש רש"י בקידושין י"א ע"ש. נ"ל דהמדרש והירושלמי הנ"ל סוברים באמת דכל כסף דקרא היינו דינרי כסף וכדעת רבותיו של רש"י בקדושין שם ונהסכימו לשיטתם ז"ל התוס' שם בשם ר"י בד"ה והרין ועפ"ז א"ש בפשיטות דברי המדרש והירושלמי הנ"ל דכרי המדרש והירוש' אלו הם סייעתא גדולה באמת לדעת רבותיו של רש"י ור"י בתוס' שם ודו"ק.

ואולם ע"פ דרך הדרוש אמר עוד הרב הג"ל לקיים הגירסא כמו שהוא במדרש לפנינו שמכרוהו בעשרים מעות כסף והוא ע"פ מה שכתבו המפרשים ז"ל ע"פ דרך הדרש דהשבטים נתחייבו לשלם תשלומי חמשה משום דיוסף אקרי שור דכתיב בכור שורו הדר לו והם גנבוהו ומכרוהו והגונב שור ומכרו צריך לשלם חמשה בקר עיין עליהם. וא"כ אפשר דיש להעמיד זה כד' המדרש שלפנינו דהמדרש ג"כ כוון לזה משום שמכרוהו בעשרים כסף מעות דהיינו סלע אחד נתחייבו לשלם עבורו ה' סלעים ולפיכך אמרה תורה ליתן לפדיון הבן חמש סלעים. אך לפי זה מה דמסיים במדרש שהן חמש סלעים טס"ה וצ"ל שהן סלע אחד או דר"ל דע"פ החיוב שנתחייבו מגיע לחמש סלעים. ולפי זה צ"ל דהמדר' הנ"ל וד' פנחס בן לוי בירושלמי הנ"ל פליגי

בזמן דל"ל הואיל וכמ"ש. ונכלל נמי לפ"ז בהך ותורתי גם מצות עירוב תבשילין שהוא מד"ס לכד בזמן דאיכא למימר ג"כ הואיל כו' וכמ"ש וא"ש (ולפ"ז מוכרח קצת דלהך לישנא דר' אשי א' לה. ע"כ צ"ל דאיהו לא אמר עירוב תבשילין כלל רק עירובי תחומין וכמ"ש. ל. דלר' אשי גופיה דא' בביצה ט"ו הנ"ל בטעמא דעירובי תבשילין שהוא רק כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול ע"ש. ונראה דס"ל דמיו"ט לחול עכ"פ חמיר טפי מאפיה מיו"ט לשבת וע"כ דס"ל דמיו"ט לחול אסור מה"ת אבל מיו"ט לשבת לא הו"ל רק דרבנן לכד וא"כ צ"ל דע"כ לא ס"ל לר' אשי כרבה בטעמא דהואיל כו' (דלרבה גם מיו"ט לחול אין בו איסור מה"ת משום הואיל כו') וע"כ דס"ל כרב חסדא בפסחים שם דמה"ת צרכי שבת נעשין ביו"ט ודלא כרבה בהא. וכ"כ הצ"ח ז"ל ע"ש. וא"כ לא קאי הקרא דביום הששי על הכנה מיו"ט לשבת כלל לר' אשי. אך הגי' דעירובי תחומין א"ש לר' אשי לשיטתו וכמ"ש. ל. (ובהכי א"ש ד' המהרש"א ז"ל הנ"ל גם לגי' דידן רב. דע"כ צ"ל לפ"ז דגם רב דס"ל הכנה דרבה וכמ"ש ע"כ דס"ל גבי עירוב תבשילין כטעמא דרבא לכד ולא כר"א וכמ"ש ודו"ק) וא"ש בזה גם הא דא"ר יונתן בשם ר' יוחנן במדר' הנ"ל. דלר' יוחנן נמי ע"כ לא קאי הך קרא על עירובי תבשילין דר' יוחנן נמי לית ליה הכנה דרבה בביצה ד' ע"ש. וגם לא קאי לדרידה על עירובי תחומין. דהרי בביצה ל"ז מוכח דס"ל להש"ס אליבא דר' יוחנן בפשיטות דתחומין רק דרבנן (מדפרין מהא דל"ל לר"י התם ברירה בתחומין אהא דס"ל ברירה בדרבנן ע"ש) ע"כ וא"כ דס"ל נמי דאל יצא אל יוציא הוא ולהכי מוק"ל רק בעירובי חצרות לכד וכמ"ש לר' יונתן וא"ש (אך מ"ש במדר' הנ"ל. ר' יונתן בשם ר' יוחנן. צע"ק): כל זה שמעתי מהרה"ג מו"ה בצ"א הכהן הנ"ל נ"י. והאריך עוד ליישב בזה ד' רב לשיטתו בביצה ז' גבי כתישה ועי' פסחים מ"ז ודו"ק.

(ב)

עוד ראיתי להביא פה איזו חדושים במדר' אשר שמעתי ג"כ מאחיו הרב המאה"ג חו"ב סוע"ה שלמה שמו ושלמה משנתו מו"ה שלמה הכהן נ"י מ"ץ דפ"ק ווילנא. והוא בפ' וישב פ' פ"ד וז"ל א' הקב"ה אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף מעות שהן חמש סלעים לפיכך יהיה כל אחד ואחד מפריש ערך בנו חמש סלעים במנה צורי עכ"ל וא' הרב הנ"ל

להטיף ממנו דם ברית וא"כ דברי רב רש"ס דילן סותרין לדי' רב בירושלמי הנ"ל והיה נראה להכריח מזה דגירסת המדרש הנ"ל היא עיקרית ולא תני ליה בשם רב. אולם אי מהא לא אריא לכאורה דיש מקום לומר דגירסת הירושלמי הנ"ל א"ש ע"פ דברי רשב"א ז"ל שהובאו דבריו בתוס' וברא"ש פר"א דמילה סימן ה' שכי ליישב דעת הבה"ג ז"ל דמחלק שם בין קטן שנולד כשהוא מהול דא"צ להטיף ממנו דם ברית והיינו טעמא משום דבקטן איכא מיעוטא דערלתו משא"כ בהנהו דליכא מיעוטא דערלתו ע"ש בתוס' וברא"ש ז"ל ועפ"ז א"ש לכאורה גי' הירושלמי הנ"ל דהרי הך קרא דהמול ימול בעבד לחוד קא מיירי קרא וכדכתיב המול ימול לילד ביתך ומקנת כספך והיינו עבד יליד בית כדא' שם קל"ה (ומילת הבן ילפינן בקרושין כ"ט מקרא אחרנא מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים יעו"ש) וא"כ י"ל דהמדרש והירושלמי הנ"ל מיירי נמי בעבד דווקא ושפיר דרש רב מהך קרא דבעבד אף שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית דליכא בי' מיעוטא דערלתו וכסברת רבינו שמשון הנ"ל משא"כ רב בש"ס דילן בשבת קל"ה דודאי דאיירי שם במילת הבן לכד דהא מפיך לה שם מערלתו דכתיב בפ' תזריע דנולד מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית ואין כאן סתירה כלל לכאורה.

אמנם כל זה הוא רק ליישב הך מימרא דרב דהמול ימול כו' דהירושלמי הנ"ל. אך באמת גרסי' בירושלמי שם עוד דאתא עובדא קומי רב בנולד כשהוא מהול ואמר מן הא דתני מפני שהוא ערלה כבושה הדא אמרה ערל ברור הוא ודוחק עליו השבת עכ"ל. נראה מבואר להדיא לכאורה דגם בבן ס"ל לרב דצריך להטיף ד"ב מדיהיב טעמא דערלה כבושה וערל ברור הוא. ופשוט דהך טעמא שייך ודאי גם בבן דליכא למיעוטיה מערלתו כלל כיון דס"ל דגם הנולד מהול ערל ברור הוא וכמ"ש. וא"כ נראה לכאורה דאין מקום בזה לתירוצא דידי הנ"ל מהך רומיא דרב אדרב הנ"ל. ונראה דלזה נתכוין הגאון בעל פ"מ ז"ל במה"פ שם שכי בקוצר דלרב גריס בש"ס דילן איפכא מהירושלמי ע"ש: אמנם כבוד מר אחי הרב הגאון מו"ה בצ"א הכהן נ"י הנ"ל. אמר לי דנ"ל לומר בזה. כי יען אשר באמת עיקרה של ההלכה הזאת. מההלכות העמומות היא בכל ד' הראשונים ז"ל. גם בעיקר פשטיה דכל הך סוגיא עצמה בשבת קל"ה הנ"ל וגם בעיקר פסק ההלכה בזה. אשר

אהדדי דהמד"ר מפרש דעשרים כסף היינו מעות כסף. ור' פנחס בן לוי מפרש דהיינו דינרי כסף. ואפשר דפליגי במחלוקת רש"י ותוס' בקידושין הנ"ל בכל כסף דקרא אם הוא מעות כסף או דהוא דינרי כסף וק"ל.

וכאשר הרציתי דברי אלה לפני כבוד מר אחי הרב הגאון מו"ה בצ"א הכהן נ"י הראני במד"ר ס' מקץ פ' צ"א דמפורש שם ג"כ דזכנון יתיה בחמשה סלעים ע"ש. ושם אין מקום להגיה בזה וע"כ דהמחזור באמת כדרך הראשון הנ"ל. אולם בדבר אשר אמרתי דהמד"ר והירושלמי הנ"ל ס"ל כד' רבותיו של רש"י הנ"ל (בקידושין י"א ובכבודות ג') הראני עוד כבוד מר אחי הרה"ג מו"ה בצ"א נ"י הנ"ל בירושלמי שבועות ר"פ שבועת הדיינין דמפרש שם בפשיטות. דסוף מטבע כסף מעה. ואכסף דקרא קאי התם ע"ש. ואולי י"ל דלהמסקנא דקידושין שם דדוקא אכסף קצוב האמור בתורה קאי ר"א התם ע"ש. א"כ י"ל דכסף קצוב כמו הכא דכתיב עשרים כסף ס"ל להמדרש והירושלמי דשקלים הנ"ל דהוא דינרין. משא"כ כסף סתם כהך דהירושלמי דשבועות הנ"ל וא"ש. ובעיקר קושית הש"ס דקידושין י"א ובכבודות ג' הנ"ל מהך דהטענה שתי כסף שדחקו רש"י ורבותיו ז"ל שם טובא בזה ובתוס' שם כ' דצ"ל דדייק רק מלישנא דשתי ע"ש. ואמר כבוד מר אחי הרה"ג נ"י הנ"ל דנ"ל באמת שיש חיסרון הניכר בקושית הש"ס שם וצ"ל בהדיא אח"ז שם ותגיא בש"א מעה ובה"א שתי מעין כסף. וכמש"ש בירושלמי ר"פ שבועת הדיינים הנ"ל ע"ש וא"ש בפשיטות. והאריך כבוד מר אחי הרה"ג נ"י הנ"ל גם בתירוץ הש"ס שם בזה. עד כאן שמעתי מפי הרב הגדול מו"ה שלמה בר' ישראל משה הכהן נ"י מ"ץ מוילנא הנ"ל ודפח"ת.

(ג)

עוד ראיתי להביא מאשר שמעתי מהרב מוהר"ש הנ"ל נ"י. מה שאמר במדרש בפ' לך פ' מ"ו במש"כ שם המדרש המול ימול להביא את שנולד מהול. ואמר ע"ז הרב שכן הוא באמת ג"כ בירושלמי פר"א דמילה הלכה ב' אך דשם איתא כן בשם רב וז"ל הירושלמי שם רב אמר המול ימול מיכן שנולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית המול ימול מבאן לישראל ערל שלא ימול עכ"ל הירושלמי שם אכן גי' הירושלמי תמוה בזה לכאורה דהרי רב בעצמו פסק בש"ס דילן בשבת קל"ה ע"א כת"ק אליבא דב"ה דנולד כשהוא מהול א"צ

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כד שלמה תקנו

כמעט כל הראשונים ז"ל נבוכו בדבר (וכמו שנראה בד' הרי"ף ז"ל ובמאור ומלחמות ה' ובד"ן ובדא"ש ז"ל. התוס' ז"ל בשנת כאן וכיבמות מ"ז בשם הכה"ג ור"ח ז"ל ד' ר' האי גאון ז"ל כזה אשר כלם האריכו ולא העלו כמעט דבר ברור להלכה ע"ש) וגם בד' האחרונים ז"ל כפשט הסוגיא הזאת לא העלו דבר ברור (ועי' במהרש"א ז"ל מ"ש ע"ד רש"י ותורה מכלל דת"ק כו' לתמוה עליהם ועי' בעה"מ ז"ל בזה) וע"כ אמר כבוד אחי הרה"ג הנ"ל גי'. דבאמת נראה דבמחכ"ת כולם העלימו עין בזה מגירסת המדרש רבה דפ' וילך הנ"ל. וגם מהברייתא דמס' גרים (במקום שיש רשות להתגייר ע"פ הממשלה) פ"ב. דמשם יש לנו לברר באמת כל פשטא דהך סוגיא דשבת הנ"ל. ולהסיר כל הקושיות שיש לנו בסוגיא זו לפי פ"י הראשונים ז"ל שם. וגם לברר עיקרה של פסק ההלכה בזה באמת בעז"ה.

והנה עיקר שינוי הגירסא מהמד"ר והמס"ג הנ"ל. שיש בזה מהש"ס דילן הנ"ל. וגם מהירושלמי דשבת דפ' הערל הנ"ל. הוא רק בד' ר' אליעזר הקפר (ובמד"ר שם הגי' ר"א בנו של ריה"ג. ובמס"ג הנ"ל הגי' ר"מ בן חרש משום רי"ש ע"ש) דבמד"ר הנ"ל גרס' להדיא דברי ר' אליעזר הנ"ל מיד אחר ד' ר"ש בן אלעזר דבש"ס דילן ג"כ (ומוכרח מזה בפשיטות. דהעיקר כדברי המפרשים (התוס' הבעה"מ ז"ל) בסוגיא זו. דת"ק דר' אליעזר. הוא רק ר' שמעון ב"א. ולא תנא אחר בעלמא. ודלא כפי' רש"י ז"ל בזה ויבואר להלן) וה"ג התם במד"ר הנ"ל ר"א כו' א' ב"ש וב"ה לא נחלקו על זה וזה שצריך להטיף דם ברית ועל מה נחלקו על שנולד מהול וחל יום שמיני שלו בשבת שבש"א צריך להטיף דם ברית ועל מה נחלקו על שנולד מהול וחל יום שמיני שלו בשבת שבש"א צריך להטיף ד"ב וכה"א אינו צריך עכ"ל.

והנה פשוט דלפי גירסא זו א"ש בפשיטות כל הך סוגיא דגי' דילן בש"ס הנ"ל דגרסי' א"ר יוסף מנ"א לה כו' מכלל דת"ק סבר מחללין כו'. דודאי דקאי ר"י להוכיח מד' ר"א הנ"ל על דברי רשב"א דהוא ת"ק ידיה הנ"ל. דס"ל ודאי דמחללין גם לב"ה. דאל"כ מאי חידש אדרשב"א בזה. דאי לרשב"א לד"ה אין מחללין א"כ לא חידש ר"א רק אליבא דב"ש וכמו דפרץ עלה א"כ ר"א טעמא דב"ש כו'. ודאי הש"ס דברי ר"י בזה די"ל ודאי דלרשב"א לכו"ע אין מחללין. ור"א חידש אדרשב"א דלא נחלקו ב"ש וב"ה כלל בדבר זה. כלומר

בעיקר דין דהטפת דם ברית כמהול. דבחול גם לב"ה צריך לעולם ואף בגר (ע"פ רשות מהממשלה כנ"ל) ודלא כרשב"א דא' לב"ה בגר אין צריך להטיף. אלא דבעיקר הטפת ד"ב לא נחלקו ב"ש וב"ה כלל ולכו"ע צריך בכל גוונא בחול ולא נחלקו רק בקטן בשבת. והיינו דקאמר ר"א לרשב"א דלא נחלקו ב"ש וב"ה על זה וזה כלומר על קטן וגר שצריך להטיף ד"ב (ובמס"ג הנ"ל איתא להדיא שם. דלא נחלקו ב"ש וב"ה על שנתגייר מהול ותינוק שנולד מהול על מה נחלקו על תינוק שנולד מהול בשבת שבש"א דוחה שבת וכה"א אינו צריך עכ"ל. ומדמסיק דפליגי רק בשבת מכלל דבחול לכו"ע צריך בין בקטן ובין בגר כדקתני רישא ובמד"ר הנ"ל בהדיא וכמ"ש) ולא נחלקו רק בקטן ושבת לבד וא"ש הסוגיא הנ"ל בזה. (והמהרש"א ז"ל תמה ע"ד המאור ז"ל. דלפ"ד העיקר חסר מן דברי ר"א הקפר בזה כו' ע"ש. ובמחכ"ת העלים עיניו מגי' המד"ר ומס"ג הנ"ל. דלפ"ז אין כאן שום חסרון באמת כלל. רק דצריך להגיה גם בש"ס דילן כמ"ש במד"ר הנ"ל וכמ"ש וא"ש וביותר יש לתמוה על המהרש"א ז"ל הנ"ל כי מצאתי באמת במלחמות ה' שם שהזכיר ג"כ לגי' המד"ר הנ"ל דלא נחלקו על זה וזה כו' עי"ש. והמהרש"א ז"ל העלים עיניו גם מזה) (אך ממש"ש המלחמות דה"נ אשכחן לדראה"ק בב"ר דתני בה (נ' דצ"ל בהדיא) ל"נ ע"ז וזה כו'. נ' שלא הגיה כן גם בש"ס דילן. ואולי דא"כ מאי ס"ד דמקשה דטעמא דב"ש כו'. וי"ל קצת) ובבעה"מ שם יש ט"ס שכ' דל"נ כו' שצריך כו' ולא בגר שאין צריך כו'. ונראה דצ"ל שם דלא נחלקו בקטן כו' ובגר כו' שצריך להטיף לדברי הכל כו'. וכמ"ש המהרש"א ז"ל הנ"ל בשמו. וכ"כ באמת בר"ן ז"ל בשם הגאונים ז"ל בזה. (וכ"ד הר"ן שם. הוא ע"פ גי' הרי"ף ור"ח ז"ל בסוגיא הנ"ל א' רבה מנ"א לה ע"ש (ולא גרים שם רק לאו מכלל דת"ק סבר ד"ה אין מחללין ע"ש) ויש חסרון הניכר בר"ן ז"ל שם וכצ"ל. אמר ת"ק אפי' בשבת כו' בחול אבל בשבת מחלוקת ב"ש וב"ה (וא"כ רבה דא' כד"ה דגם לר"א הקפר עכ"פ לב"ה אין מחללין) ואקשינן עלה א"ה ר"א הקפר טעמיה דב"ש אתי לאשמעינן (דלא הוסיף אדרשב"א אלא דלב"ש מחללין) ומפרקינן ה"ק דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה שאתה אומר דפליגי בנתגייר מול פליגנא עלך כו' לד"ה צריך להטיף כו' כצ"ל בר"ן ז"ל שם. והגהתי זאת. עפ"ד המלחמות שם ובחידושי הרמב"ן ז"ל). (ובכל א' מהם יש כמה ט"ס ג"כ ע"ש.

והנה פשוט דלפי גירסא זו א"ש בפשיטות כל הך סוגיא דגי' דילן בש"ס הנ"ל דגרסי' א"ר יוסף מנ"א לה כו' מכלל דת"ק סבר מחללין כו'. דודאי דקאי ר"י להוכיח מד' ר"א הנ"ל על דברי רשב"א דהוא ת"ק ידיה הנ"ל. דס"ל ודאי דמחללין גם לב"ה. דאל"כ מאי חידש אדרשב"א בזה. דאי לרשב"א לד"ה אין מחללין א"כ לא חידש ר"א רק אליבא דב"ש וכמו דפרץ עלה א"כ ר"א טעמא דב"ש כו'. ודאי הש"ס דברי ר"י בזה די"ל ודאי דלרשב"א לכו"ע אין מחללין. ור"א חידש אדרשב"א דלא נחלקו ב"ש וב"ה כלל בדבר זה. כלומר

והנה פשוט דלפי גירסא זו א"ש בפשיטות כל הך סוגיא דגי' דילן בש"ס הנ"ל דגרסי' א"ר יוסף מנ"א לה כו' מכלל דת"ק סבר מחללין כו'. דודאי דקאי ר"י להוכיח מד' ר"א הנ"ל על דברי רשב"א דהוא ת"ק ידיה הנ"ל. דס"ל ודאי דמחללין גם לב"ה. דאל"כ מאי חידש אדרשב"א בזה. דאי לרשב"א לד"ה אין מחללין א"כ לא חידש ר"א רק אליבא דב"ש וכמו דפרץ עלה א"כ ר"א טעמא דב"ש כו'. ודאי הש"ס דברי ר"י בזה די"ל ודאי דלרשב"א לכו"ע אין מחללין. ור"א חידש אדרשב"א דלא נחלקו ב"ש וב"ה כלל בדבר זה. כלומר

וצ"ל כמ"ש להגיה בדי הר"ן ז"ל הנ"ל באמת בזה וע"ש. ועכ"פ נראה דעיקר הך תירוצא דהש"ס דה"ק לא נחלקו כו'. לא יתכן רק לגי' המס"ג והמד"ר הנ"ל בזה וכנ"ל.

והנה מגי' המד"ר הנ"ל בהך דר"א כו'. דא' דפליגי רק בשבת וגרסי' עלה שבש"א צדיך כו' ובה"א אינו צריך כו' וכמש"ל (ובמס"ג הנ"ל הגי' בדברי ב"ש דוחה שבת וכו' כ"ה אינו צריך וכמש"ל) ומוכרח משם דיש לנו לפרש לישנא דאין צריך דלא קאי רק אשבת לכר. דבשבת א"צ להטיף וכלומר שאינו דוחה שבת אף דלמחר בחול ודאי צריך להטיף גם לב"ה. הנה מזה יש לנו מקום ליישב בעז"ה כל פשטא דהך סוגיא הנ"ל שלא כד' הראשונים ז"ל שם. ויש לנו לומר דרבה ור"י לא פליגי כלל עלה דפסק רב הילכתא כת"ק וגם אינהו ודאי ס"ל דהלכה כרב באיסורי לגבי שמואל. רק דפליגי בדי' רשב"א בהא דיהיב טעמא מפני שעולה כבושה כו' דנ"פ בפלוגתייהו אליבא דת"ק באמת. דאי רשב"א לא קאמר אלא דהו"ל ספק ערלה כו' וכרבה. א"כ ודאי דלדידיה נמי לא דחי שבת כלל רק בחול לכד קאמר דצריך להטיף גם לב"ה. וא"כ ממילא נשמע מזה לת"ק דידיה דבחול נמי ע"כ ס"ל לב"ה דא"צ להטיף כלל דבחול לחוד הוא דפליגי לפ"ז וכמ"ש. אבל אי מפרשינן בדרשב"א דודאי ערלה כבושה קאמר וכו' וא"כ לדידיה דחי שבת ג"כ לכו"ע. וא"כ גם לת"ק דידיה ודאי י"ל דלא קאמר דלכ"ה אין צריך להטיף רק בשבת לכד. דבאמת גם הת"ק קאי להדיא אשבת כדקתני רישא ולא נולד מהול דוחה שבת ואהא קמפרש שבה"א אינו צריך כלומר שאינו דוחה שבת (וכמ"ש להדיא במד"ר הנ"ל וכמ"ש) אבל בחול שפיר י"ל דצריך להטיף ודאי גם לב"ה וכמ"ש. וא"ש בפשיטות דרבה ור"י פליגי בהא אליבא דרב לחוד דפסק כת"ק באמת אבל בדי' הת"ק עצמו יש ספק אי קאי רק אשבת לכד או גם בחול. ותליא בפלוגתא דרבה ור"י אליבא דרשב"א הנ"ל ולא פליגי אליבא דרשב"א בהא רק משום דנפק"מ בפלוגתייהו אליבא דת"ק באמת וכמ"ש בעז"ה. (וכמו שהכריחו רבה או ר"י מדר"א הקפר אדרשב"א בזה. ה"ג י"ל בפשיטות ג"כ שכל עיקר פלוגתייהו בדרשב"א אינו אלא להכריח מזה את"ק דידיה וכמ"ש (וא"ש בפשיטות בזה. דלא תקשי נמי מדרב אדרב דהירושלמי דשבת ודיבמות הנ"ל. די"ל דהך דהירושלמי הנ"ל אתיא כו' יוסף אליבא דרב הנ"ל בזה. דס"ל דת"ק דרשב"א לא

קאמר נמי אלא דלכ"ה לא דחי שבת לכד וכמ"ש. אבל בחול שפיר י"ל לפ"ז דלכ"ה ולרב דפסק כוותיה ה"ג דצריך להטיף וכהך דרב הנ"ל בירושלמי להדיא בזה. וי"ל פשוט דרב בירושלמי הנ"ל דמרכה מהמול ימול לנולד מהול שצריך להטיף ד"כ דלא קאי התם רק בחול לכד. אבל בשבת שפיר י"ל דממעטינן מערלתו והיינו הך דרב בש"ס דילן דפסק כת"ק אליבא דב"ה דלא דחי שבת לכד וכמ"ש. ואף דלכאורה עדיין אין מקום ליישב בזה גם איך דרב בהירושלמי הנ"ל. דא' דאתא עובדא קומי רב וא' מן הא דתני שהיא ערלה כבושה דא' אמרה דערל כרוור הוא ודוחה שבת ע"ש. ונראה לכאורה דס"ל לרב התם בהדיא דדחי שבת ג"כ. אולם למש"ל דעיקר הפלוגתא והפירוש בדי' רשב"א הנ"ל בזה אינו אלא להכריח מזה בדעת הת"ק ואלבא דב"ה וכמ"ש. א"כ י"ל בפשיטות כעין זה גם בהך דרב בירושלמי הנ"ל. דודאי דרב באמת כת"ק דרשב"א הנ"ל ס"ל בהא וכדפסק בש"ס דילן בהדיא ומשום דהוא הת"ק וסתם ספרא בר"פ תזריע ע"ש. (ורב בעצמו חיבר הספרא אליבא דר' יהודה (ועי' בהקדמת הרמב"ם ז"ל) ומספק"ל לרב בדעת ר' יהודה בזה שהוא הת"ק דרשב"א דפליגי עליה התם ג"כ בספרא כבש"ס דילן) אלא דמספק"ל לרב אי קאי הת"ק אליבא דב"ה בשבת דוקא או גם בחול וכעין מש"ל. ופשט לה נמי מן הא דתני בדי' רשב"א דערלה כבושה היא כו' וע"כ דלדשב"א דחי שבת ג"כ וא"כ ממילא נשמע דלת"ק דידיה נמי לא פליגי רק אשבת לכד. אבל בחול שפיר לכו"ע צריך להטיף וכהך דדריש לעיל שם מהמול ימול וכמ"ש (וי"ל דהך עובדא דאתא לקמי' דרב שם בחול היה ולא בשבת. רק דרב פשט לה מדרשב"א דמירי בשבת ג"כ ומיני' נשמע לת"ק בחול וכמ"ש. ולפ"ז מכבדא להדיא דהך דהירושלמי הנ"ל אתיא כו' יוסף אליבא דרב הנ"ל וכמ"ש) ומדויק לפ"ז הלשון הנ"ל בירושלמי ג"כ דא' דאתא עובדא קמי רב ואמר מן הא דתני כו'. ולכאורה הול"ל ואורי רב דדחי שבת מהא דתני כו'. אלא דבאמת הך עובדא דידיה לא היה בשבת כלל וכמ"ש רק דאמר רב על עובדא דידיה (שהיה בחול כמ"ש) דמן הא דתני כו' בדרשב"א. יש ללמוד להלכה לדידן דס"ל כת"ק דידיה וכמ"ש בעז"ה וא"ש. והפסקתי כעת באמצע הענין הנ"ל. כי הרבה האריך עוד בזה כבוד הרה"ג מו"ה בצ"א הכהן הנ"ל נ"י. מה שנוגע ג"כ לפסק ההלכה בכלל זה. עפ"ד הירושלמי והמס"ג והמד"ר הנ"ל באמת. וגם אשר שמעתי עוד בזה מכבוד

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כד שלמה תקנפ

משום דס"ל דתנתייר מהול א"צ להטיף ד"כ ומשו"ה הוא דס"ל דסגי ביה בטבילה לכד אבל לעולם י"ל דבעינן תרומיהו לר"י. ומשו"ה ודאי דאצטרך שפיר גם אידך דר"י הנ"ל דמטבילין אותו כשבת וע"כ דסגי בחדא לדידיה וצ"ע. עכ"ד הרב הג' הנ"ל נ"י (והאריך כחידושויו בזה).

ואמנם למש"ל א"ש די"ל דהך סוגיא דהתם אזלא נמי כר' יוסף אליבא דרשב"א כשבת הנ"ל דס"ל דדחי שבת ג"כ לרשב"א וא"כ לת"ק דידיה שהוא ר' יהודה (בספרא ר"פ תרוע וכן נראה ג"כ בשבת שם וכמש"ל) לא קאמר נמי אלא דלא דחי שבת לכד אבל בחול ודאי דגם לר"י צריך להטיף ד"כ. וכדמוכח באמת מהא דקא ממעט מערלתו רק שאינו דוחה שבת לכד (דאי א"צ להטיף כלל ל"ל קרא שא"ד שבת. ועוד כי היכי דלא תהוי פלוגתא רחוקה בין ר"י ובין רשב"א בזה אליבא דר' יוסף הנ"ל) ולהכי שפיר פריך בפשיטות התם דגם מקמייתא דר' יהודה הנ"ל מוכח ודאי דס"ל דבחדא סגי דאל"ה ליחוש שמא הוא נולד כך מהול וצריך להטיף ד"כ עכ"פ (ועי' בבעה"מ ז"ל כאן דמפרש טעמיה דר' יוסי התם באמת משום דחייש לנולד מהול. וע"ש בר"ן ז"ל בזה שכו' לדחות דהרי הו"ל מיעוטא ור' יוסי ל"ח למיעוט וע"ש עוד במלחמות בזה ובגליון הש"ס להגאון רע"א ז"ל ביבמות ס"ז תוד"ה אין חוששין דנראה שצ"י שם לר' הר"ן ז"ל הללו. דבאמת עפ"ד התוס' שם י"ל שפיר דר' יוסי ודאי לטעמיה כהא דחייש למיעוטא ע"ש. אך עכ"פ אליבא דר' יהודה נסתר מ"ש בזה דאכתי מנ"ל להוכיח כ"כ בפשיטות מקמייתא דר' יהודה דע"כ ס"ל דבחדא סגי ודלמא ס"ל באמת דל"ח למיעוט וצ"ע).

ואמנם לפמ"ש אז לכבוד הרב הג' הנ"ל נ"י. די"ל בפשיטות דיוקא דהש"ס התם הוא מהא דקתני כרישא דדברי ר"י שאמר מלתי כו' ול"ל לומר מלתי הרי אנו רואין שהוא מהול (והול"ל מהול מטבילין כו') אלא ודאי דגם ר' יהודה ע"כ דס"ל דצריך להטיף ד"כ כשמל שלא בכ"ד עם טבילה למצוה לכתחלה עכ"פ. אך כמי שאמר מלתי בכ"ד כדן כיון דס"ל דבדיעבד עכ"פ בחדא סגי (דהיינו בטבילה לכד) ודאי דמהני אמירתו בזה דא"צ להטיף עוד ד"כ כלל דלגבי דבר שאינו מעכב באמת מאמינין לו בדבריו. וא"ש כהא דפריך התם פשיטא כו' ודו"ק. והנה לפ"ז מוכרח ג"כ דהעיקר להל' כר' יוסף אליבא דרב הנ"ל

אחיו הרה"ג מו"ה שלמה הכהן הנ"ל נ"י אשר דקדק באיזו מקומות ע"ד כבוד אחיו הרה"ג הנ"ל נ"י בדבריו הנחמדים הנ"ל. ועוד איזו חדושים באיזו מקומות כמד"ר אשר שמעתי ג"כ מכבוד הכהנים הגדולים הנ"ל שיחיו יבואר עוד הכל. בשלהי ספרי הלז אי"ה. וכאן ראיתי להציג איזו ליקוטים. השייכים עוד לספרי הלז בעו"ה.

(ד)

במד"ר ס"פ לך. ואלו דברי הרה"ג מו"ה בצ"ל"ה הכהן נ"י הנ"ל. אשר אמר אלי עוד כבוד אחיו הרה"ג מו"ה שלמה הכהן נ"י הנ"ל בשמו. לבאר ג"כ פסק ההלכה בקצרה. היוצא ע"פ שיטתו הברורה בש"ס רילן בשבת קל"ה ובירושלמי שם ובפ' הערל עפ"ד המד"ר ומס"ג הנ"ל. דלפ"ד הנ"ל נראה הדבר פשוט בזה דאע"ג דקיי"ל בכל דוכתא דהילכתא כרבה לגבי ר"י (ובכל הש"ס ולא בכ"ב לכד. וכמ"ש הר"ף ז"ל כאן וכס"פ ב"מ. ועי' במאור ובמלחמות כאן ובקידושין ט' תוד"ה ההילכתא) מ"מ הכא ודאי הלכה כר' יוסף אליבא דרב דפסק כת"ק דנולד מהול אינו דוחה שבת אבל בחול צריך להטיף ד"כ. משום דהירושלמי דשבת ודיבמות אליבא דרב הנ"ל ע"כ אתיא רק כר' יוסף אליבא דרב בזה וכמש"כ בעו"ה (וע"כ נראה דהעיקר להלכה בד"ז כר' יוסף דלרבה יהיה ד' רב סותרין זה את זה מהיפך להיפך וכמש"ל). ועוד נראה להכריח לפ"ד הנ"ל מהסוגיא דיבמות מ"ו. דע"כ צ"ל ג"כ דסוגיא דהתם אזלא נמי כר' יוסף הנ"ל בזה. והוא מתוך מה שראיתי בחידושויו הנחמדים של כבוד הרב הגאון המהולל מו"ה יצחק נ"י הרב המ"צ בעיר המלוכה פעטרסבורג (כהיותו בחודש תמוז העבר שם בכית מכון שכתו של כבוד הגאב"ד הנ"ל שיחי'. וראינה שמה הרבה כ"י"ק מכבוד הגאון הנ"ל נ"י. בחריפות ובקיאיות רב ועצום בהרכה סוגיות הש"ס. וה' יזכהו להוציאם לאורה במהרה ולזכות בהם את הרבנים) אשר תמה שם בסוגיא דיבמות הנ"ל דא"ר יהודה שם כמי שאמר מלתי ולא טבלתי דמטבילין אותו כו' (במקום שיש רשות מהממשלה בזה) ולפיכך מטבילין גר (שמל בחול בכ"ד) בשבת (ע"פ רשות הממשלה לזה) ד"ר יהודה. ופריך עלה התם פשיטא כיון דארי"י בחדא סגיא היכא דמל לפנינו מטבילין כו'. והקשה הרב הג' הנ"ל נ"י דמאי פריך פשיטא כו' שהרי לכאורה טובא קמ"ל כהא. דאי מהך קמייתא דר"י הנ"ל ה"א דטעמיה דר"י בזה הוא רק

אושעיא וכן בירושל' הנ"ל ג"כ ודאי הוא ר' הושעיה רבה דא"ר יצחק ב"נ בשמן וכמ"ש) ועכ"פ לכאורה נסתר בזה ד' הרמב"ן הנ"ל דהרי מצינו להדיא בירושלמי הנ"ל דאף מ"ד דתרווייהו בעי ס"ל ג"כ דא"צ להטיף ד"ב וכמ"ש (ובדוחק י"ל עפ"ד התוס' דיבמות שם ד"ה אינו שכ' דלא בא לדקדק אלא דטבילה ודאי בעי ע"ש. אבל מ"מ לד' הרמב"ן הנ"ל ודאי דחוק טובא בזה. דעכ"פ הרי במילה אדרבה יש לנו הכרח להיפך לחד מ"ד דלא בעינן כלל מדס"ל דא"צ להטיף וכמ"ש. ואיך אמר שם ש"מ כו' עד שימול כו' במאי דש"מ ודאי להיפך בזה עכ"פ וצ"ע).

ואמנם נ"ל דהרמב"ן ז"ל הנ"ל אפשר דגרס בירושלמי הנ"ל כמ"ש במד"ר הנ"ל באמת. דאחר דברי רשב"א הנ"ל גרסי' שם הך דר"א הקפר דבש"ס דילן הנ"ל. דלא נחלקו ע"ז וזה שצריך להטיף כו' וכמ"ש. ואח"ז גרסי' עלה הך דריב"נ בשם ר' הושעיא הנ"ל דהלכה כד' התלמיד ע"ש. נראה בפשיטות שם דהך הלכה קאי ודאי רק על התנא האחרון החולק על רשב"א הנ"ל בזה וס"ל דזה וזה צריך להטיף באמת. וכמ"ש (וא"ש טפי לפ"ז דמיושב בפשיטות ג"כ קושית התוס' דיבמות ד"ה אינו הנ"ל. די"ל באמת דבהך דמילה סמך הש"ס עלה דפסק ר' אושעיא גופא במד"ר הנ"ל דצריך להטיף ד"ב וע"כ דמילה ודאי מעכב לדידיה. וטבילה ג"כ מוכח מהך עובדא דהתם בפשיטות וא"ש). והא דקרי ליה תלמיד נ"ל דא"ש טפי לגירסא דידן וכ"ש לגי' הילקוט שם סו"פ לך. דגרסי' ר' אלעזר בנו של ר"א הקפר (במקום ר"א בשריה"ג דבמד"ר הנ"ל ודרמב"ח דבמס"ג הנ"ל וכמ"ש) ועי' חולין פ"ד שהשיב ר"א הקפר תשובה ע"ד ר' חייא שם (ובירושלמי (כיצה פ"א) ה"ג גרסי' נמי התם ר"א בנו של ר"א הקפר וע"ש בש"ק בזה) וא"כ היה בזמן ר' אושעיא ג"כ חברו של ר' חייא. ושפיר קרי ליה ר' אושעיא תלמיד לנגד תנאים הקודמים לו דהיינו ר' יהודה ורשב"א ג"כ וא"ש. (ובילקוט שם נראה דגרס בהך ברייתא עצמה דר"א הנ"ל דהלכה כד' התלמיד. ולא משמיה דר' אושעיא כלל ע"ש. ולפ"ז א"ש בפשיטות ד' הרמב"ן הנ"ל. אף את"ל דקאי ארשב"א הנ"ל. אבל נ"ל דהגאונים ז"ל שפסקו להלכה דבין בזה ובזה צריך להטיף רק דאין הטפת דמו דוחה שבת (של הקטן שנוולד מהול) דודאי סמכו בזה רק על גי' המד"ר הנ"ל (ולמש"ל לד' הרמב"ן הנ"ל דגם בירושלמי הנ"ל ע"כ

דלת"ק דרשב"א שהוא ר' יהודה כמ"ש ע"כ ס"ל ודאי דצריך להטיף ד"ב גם בקטן במכ"ש ודו"ק.

ואמנם למ"ש במלחמות ה' בשבת שם בפשיטות דלמ"ד דבעינן תרווייהו מילה וטבילה דוקא ע"כ דס"ל נמי דצריך להטיף ד"ב דכיון דס"ל דלא גמרינן מאמהות א"כ לא סגי כלל בטבילה לחוד ע"ש. (ומתוך זה כ' בחי' הרמב"ן ז"ל שם לחזק ד' הגאונים ז"ל דס"ל דצריך להטיף ד"ב כיון דקיי"ל דתרווייהו בעי. וע"ש שדחה ג"כ קצת לזה. די"ל דמי שמהול מכבר הו"ל כאשה וסגי לדידיה בטבילה לחוד והו"ל כאי אפשר. אלא דמסיק דמסתברא דהטפת ד"ב אפשר מקרי ע"ש) א"כ א"ש בלא"ה הסוגיא דיבמות הנ"ל דשפיר הוכיח מד"ר יהודה דע"כ ס"ל דבחדא סגי מדס"ל דא"צ להטיף כלל (וכמדומה שגם בחי' הרב הג' הנ"ל נ"י כתב להוכיח מתוך קושיתו הנ"ל כד' הרמב"ן הנ"ל בזה. ואינם לפני כעת). ואולם יש לי לתמוה לכאורה ע"ד הרמב"ן ז"ל הנ"ל. דהרי (ביבמות מ"ו) שם אר"י דגם ר' אושעיא ברבי ס"ל דתרווייהו בעי ע"ש. ובירושלמי דשבת ודיבמות הנ"ל אי' עלה דרשב"א הנ"ל ריב"נ בשם ר' הושעיא א' הלכה כד' התלמיד. ונראה לכאורה שם כד' המפרשים (הק"ע והפ"מ ז"ל שם) דר"ל דהלכה כרשב"א בזה נגד ר' יהודה רבו (דרשב"א היה תלמיד דר"מ דקרי ליה לר"מ רבי (במנחות ל"ב) וע"ש ל"א בתורה רשב"א. וה"נ ודאי שהיה כתלמיד לגבי ר' יהודה) וא"כ נראה דס"ל לר' הושעיא כרשב"א אליבא דב"ה דא"צ להטיף ד"ב ואף דס"ל דתרווייהו בעי ותקשי דידיה אדידיה בזה (ואף דבירושלמי אי' ר' הושעיא נראה דהוא ר' אושעיא דהש"ס דילן. כדמצינו בכ"מ בירושלמי דבמקום ר' אושעיא דהש"ס דילן אי' בירושלמי ר' הושעיא. עי' מגילה ז' רי"נ שדר לר' אושעיא כו'. ובירו' שם פ"א ה"ד אי' לר' הושעיא רבה (שהוא סתם ר' אושעיא הנקרא ר' אושעיא ברבי הנ"ל (ועי' עירובין נ"ג) וכן בירוש' שם כפ' הערל ה"ב ובפ' י' יוחסין ה"ו אי' דר"י שאל לר' הושעיא רבה פצוע דכה כהן כו' ובש"ס דילן ביבמות נ"ז אי' דבעי מיניה דר' אושעיא ע"ש. וע"ע תוס' (עירובין ס"ח) ד"ה א"ר אושעיא שהקשו שם (מביצה ל"ז) ובאמת לפנינו שם אי' ר' הושעיא ע"ש (ושם ל"ח אי' ר' אושעיא באמת וא"כ נראה פשוט שהוא אחד) ולא חידשו בזה אלא דרבי אושעיה לחוד ורב אושעיה לחוד ע"ש. והכא (ביבמות מ"ו) מפורש ר"א ברבי וע"כ דהיינו רבי

אך יש לתמוה עליהם ז"ל זה שלא הזכירו שם כלום מאדך דרב בהירושלמי הנ"ל ג"כ, הנראה דפסק רב ג"כ שם דדחי שבת וכמ"ל. (ואולי היה להם גירסא אחרת בירושלמי הנ"ל שם אבל לכאורה קשה להג"י שם בזה וע"ש). ואמנם עכ"פ לפ"ד כבוד אחי הרב הנ"ל נ"י א"ש הכל באמת וכמ"ל. וגם מבואר שם בתשובת הגאון ר' שמשון ז"ל הנ"ל באו"ז שם שפי' ג"כ ד' המד"ר הנ"ל, דאדר"א בנו של ר"א הקפר קאי הך דהלכה כד' התלמיד ע"ש. רק שר' שמשון ז"ל דחה שם לד' המד"ר הנ"ל מהלכה באמת מתוך ד' רב הנ"ל בזה ע"ש. ולמ"ש כבוד אחי הרב הנ"ל אין סתירה באמת מהא דפסק רב כת"ק להך דהמד"ר הנ"ל. אליבא דר' יוסף עכ"פ כמ"ל באורך (וע"ש באו"ז שיש ט"ס בסוף דבריו ז"ל שם בזה) וכן בהגהות מיי' בפ"א מה' מילה הביא ראייה ג"כ מד' המד"ר הנ"ל להרמב"ם ז"ל, ויש שם איזו ט"ס בזה ע"ש. וכן בביאורי הגר"א ז"ל ביו"ד סי' רס"ג ס"ק ו' הביא ג"כ ד' הב"ר והירושלמי הנ"ל (ולא גריס רב וגרס ג"כ שבש"א מחללין ובה"א אין מחללין ע"ש). וע"ע בס' קרן אורה ביבמות מ"ו ובר"ס נתיבות עולם וע"ע בבעל העיטור מש"כ בזה ואכמ"ל. עכ"ד הרש"ך הנ"ל נ"י:

זה העתקתי ממ"ש הרב הגאון מוה' בצ"לא הכהן נ"י בגליון הש"ס שלו במגילה (דף י"ג) אהא דהקדים שקליהם כו'.

במד"ר אסתר כפסוק איש יהודה דריש אקרא דזכרני ה' ברצון עמך ופקדני שאמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע זכרני ה' כו' בשעה שבקש המן להשמיד את ישראל ושקל עשרת אלפים ככר כסף ע"י עושי מלאכת אחשורוש דכתיב ועשרת אלפים כו' ע"ש כיפ"ע דר"ל שבקש דוד שיזכור משקל כסף ששקל דוד לבנין בהמ"ק לדחות שקלי המן עכ"ל. ובמחכ"ת היה לו לפרש דעיקר כונת המד"ר בזה דלכן התנדבו ג"כ אז בימי דוד למלאכת בנין בית המקדש כסף ככרים עשרת אלפים כדכתיב בד"ה (א' כ"ט ז) כמספר הזה עצמו ששקל המן לאחשורוש לפי שנתכרן דוד המלך ע"ה אז כמספר הזה במכוון ממש לדחות העשרת אלפים ככרים כסף של המן. ואתי שפיר טפי בזה כמ"ש. וי"ל דדרש ג"כ זכרני ה' כדכתיב במחצית השקל. והיו לבני ישראל לזכרון לפני ה' כו' וברצון עמך כדכתיב בד"ה (שם) ועוד

דגרס בזה כג"י המד"ר הנ"ל דקאי הך דר' הושעיא רק אדר"א הקפר הנ"ל א"ש טפי וכמ"ש) דפסק ר' אושעיא בפשיטות כר"א הקפר וכמ"ש. והכי קי"ל ודאי להלכה ג"כ וא"ש. אולם לג"י הילקוט הנ"ל דבהך ברייתא עצמה גרסי' דהלכה כד' התלמיד וכמ"ש. א"כ פשוט שאין לסמוך כלל להלכה מתוך זה כדקיי"ל בנדה ז' דאין למדן הלכה מפי המשנה והברייתא כלל. רק מתוך פסק ההלכה דד' האמוראים לבד וכדאי' ג"כ בב"ב ק"ל (וע"ש ברש"י וברשב"ם ז"ל בזה) אבל לג"י דידן במד"ר הנ"ל ודאי דשפיר פסקינן כהא להלכה כר' אושעיא דפסק כר"א הקפר וכמ"ש בעז"ה. עכ"ד הג' מוה' בצ"לא הכהן נ"י

וע"ז השיב לו כבוד אחיו הרב הג' מוה' שלמה הכהן נ"י וז"ל: הנה בעיקר ד' כבוד אחי הרב הג' נ"י הנחמדים הנ"ל מצאתי בעז"ה לגאון קדמון והוא הר"ח ז"ל (שהובא דבריו בס' אור זרוע הג' הנדפס כעת בה' מילה סי' צ"ט) שכי' ג"כ דיש לפרש ד' הת"ק דרשב"א הנ"ל אליבא דב"ה דא"צ להטיף ד"ב בשבת לבד. וכי' ג"כ דלפ"ז י"ל דרב דאמר הלכה כת"ק דלא קאי רק אשבת אבל בחול מודה דצריך להטיף ע"ש. אבל לא הזכיר שם מהמד"ר הנ"ל שהביא כבוד מר אחי הרה"ג הנ"ל. דעפ"ד המד"ר הנ"ל באמת הדברים מחוורים יותר וכמ"ש מר אחי הרה"ג הנ"ל נ"י בזה. וגם עיקר קושיתי דרב אדרב מהירושלמי הנ"ל. מצאתי בעז"ה לר' שמשון ז"ל עצמו בהתשובה שלו שהובא באורך באו"ז שם שכתב בפשיטות דהירושלמי הנ"ל בהך דהמול ימול הנ"ל, חולק אתלמוד שלנו אליבא דרב בזה ע"ש. אבל באמת יש לתמוה קצת על ר"ש ז"ל עצמו בדבר זה. דלפי דבריו ז"ל בעצמו הנ"ל, הרי אין מן הצורך לעשות מחלוקת בזה לכאורה בין הירושלמי והבבלי. דלכאורה י"ל שפיר לשיטת הר"ש ז"ל עצמו הנ"ל, דרב בירושלמי קאי רק על מילת עבד (בזמן הבית) וכמ"ל דלא קאי עליה קרא דערלתו הנ"ל וצ"ע.

ומ"ש כבוד אחי הרב הג' הנ"ל נ"י עוד די"ל דרב בהירושלמי הנ"ל קאי רק אחול ובש"ס דילן איירי בשבת וכמ"ל. מצאתי ג"כ שהגאון בעל או"ז ז"ל עצמו כי' בסוף דבריו שם בקצרה שיש להכריח כפי' הרה"ח ז"ל הנ"ל דת"ק אשבת קאי, דבהכי א"ש דברי רב בש"ס דילן עם הירושלמי הנ"ל ע"ש. ונראה שנתכוון ג"כ למ"ש כבוד אחי הרה"ג הנ"ל באורך בזה.

ברצותי כו' ומי מתגרב למלאות ידו לה' ויתגדלו כו' כסף ככרים כו' ומשמע שהיה ג"כ ברצון שבטי ישראל בנדבת לבכם כזה. וזהו ג"כ ופקדני כדכתיב במחצית השקל זה יתנו כל העובר על הפקודים. ומ"ש בישועתך י"ל כדדרש לעיל י"א דאימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי ואסתר (עכ"ל).

מהרב הגאון וכו' מו"ה ר' בצלאל הכהן מ"ץ דקהלתנו

(ו) פרשה נג.

ויעש אברהם משתה גדול. ריבר"ס אמר גדול עולמים היה שם. ר' יודן בר מספרתא אמר ויעש המלך משתה גדול גדולי עולם היו שם. הה"ד כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כימי מרדכי ואסתר. כאשר שש על אבותיך כימי אברהם יצחק ויעקב. והגיתי בהג"ה מדרשים שצ"ל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק בנו. ריבר"ס אמר גדולי עולם היו שם ואח"כ ר' יודן בר מספרתא אמר ויעש המלך משתה גדול. גדול עולמים היה שם דאר"י בר סימון משתה גדול משתה גדולים עוג וכל גדולים עמו. ואח"כ צ"ל ר' יודן בר מספרתא ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם. הה"ד כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב וגו'. כי ישוב וגו' כימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך כימי אברהם יצחק ויעקב. וז"ל הגאון הנ"ל דהאי משתה גדול ר"ל שהיה שם גדול העולמים זהו הקב"ה. ונ"ל דנפקא ליה הכי ממ"ש עוד במד"ר שם אהך קרא דויעש המלך משתה גדול גדולי עולם היו שם הה"ד כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב. והוא תמוה ונ"ל פשוט דט"ס הוא במד"ר שם וצ"ל ג"כ על אידך קרא דויעש המלך משתה גדול גדול העולם היה שם וקאי ג"כ על הקב"ה. וכ"ה בילקוט כאן רמז צ"ד גדול העולמים היה שם. ובהכי א"ש מאי דמסיק עלה במד"ר הנ"ל הה"ד כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך כימי אברהם יצחק ויעקב עכ"ל המד"ר הנ"ל. ונ"ל דיעקב ט"ס הוא במד"ר וצ"ל רק כימי אברהם ויצחק וכ"ה בילקוט הנ"ל. וזהו אבותיך ור"ל דמדכתיב הכא משתה גדול. וכתיב נמי במשתה אסתר שעשה המלך משתה גדול. לומר שהיה שמחה לפני הקב"ה במה שנלקחה אסתר למלך אחשוורוש כשמחת יום הגמל אברהם את יצחק בנו. לפי שאם לא היה הנס דלקיחת אסתר לאחשוורוש לא היה נשתייר ח"ו מגמולי ילדיו של יצחק

שריד ופליט בגזידת המן. וזהו ויעש המלך משתה גדול שכל מלך סתם שבמגלת אסתר מדובר גם במלכו של עולם. כמ"ש ר' יוחנן במד"ר אסתר בקרא דגם ושתי המלכה. דמלך סתם דמשמש ג"כ קדש עיין שם. וא"ש דמזה למדנו ג"כ דגדול העולמים היה שם. וא"ש דמזה למדנו ג"כ דגדול העולמים היה זם. מדכתיב ויעש המלך שהוא מלך מלכי המלכים הקב"ה כמ"ש. וגם באברהם למדנו משם במסורה זו וכמ"ש זהו דרדיש נמי במד"ר הנ"ל דהה"ד כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כימי מרדכי ואסתר כלומר ששש אז הקדוש ב"ה בעצמו כאשר שש כימי אברהם ביום הגמל את יצחק. וזהו משתה גדול של גדול העולמים כמ"ש. ונ"ל דמ"ש כאשר שש כו' היינו ביום המילה של יצחק. כמ"ש התוס' בשבת ק"ל בשם הפרקי דר"א דהמשתה היה ביום שנמול יצחק. ונפקא ליה מרמו דה"ג מל ע"ש. ונ"ל דה"נ י"ל דנפקא ליה מקרא דכאשר שש הנ"ל דהיינו ביום המילה דאיברי ששון כמ"ש בשבת שם אקרא דשש אנכי כו'. וה"נ גבי שמחה דאסתר היה קיום מצות מילה אז עיי"ז כמ"ש במגילה ט"ז אקרא דליהודים היתה כו' וששון זו מילה כו' וע"ש בפירש"י ז"ל שכתב דהמן גזר ג"כ על המילה גם כן. ובמהרש"א ז"ל בח"א שכתב שם דהגוים גידו אז כדכתיב ורבים מעמי הארץ מתיהדים והיינו ע"י המילה ע"ש במהרש"א ז"ל. ע"כ לשון הגאון הנ"ל.

זאת אשר שמעתי מאת כבוד הרב המופלג בתו"י הישיש מהר"ר ישראל משה הכהן נ"י אבי הכהנים הרבנים מו"צ דק"ק ווילנא יצ"ו.

(ז) מדרש אסתר, פרשה י, ד

מזהר קח את הלבוש ואת הסוס וכו' עד אמר להם כמה אתון עסקין אמרו לו במצות העומר. הה"ד ואם תקריב מנחת בכורים לה' וגו'. תמן אמרין הלכות קמיצה אחוה ליה ודבר אחד שהיו קומצין מן העומר. וז"ל מ"כ אחוה לי ה גרסינן פי' הראו לו להמן דבר אחד כלומר חלק אחד עכ"ל. ובמחכ"ת דהמ"כ נראה באמת פי' המד"ר בזה דהנה תמן הוא בכבלי שהמדרש הוא אגרת ירושלמי. ולעיל מפורש במדרש דלכן היו עוסקין אז במצות העומר לפי שהיה בט"ז ניסן. אכן לדעת הבבלי שהיו עוסקין בהלכות קמיצה היה קשה לכאורה דמאי ענין הלכות קמיצה לט"ז ניסן לזה מתרץ המדרש ודבר אחד" כלומר הכל אחד הבבלי והירושלמי לפי

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כה שלמה תקפג

בהקדם מדרשם פ' וירא על פסוק וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול. וז"ל כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה דכתיב וזכר צדיק לברכה (משלי י). וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה שנאמר ושם רשעים ירקב והעשה הוא מדברי קבלה הנ"ל. ואמר עוד במד"ר פ' תולדות שהצדיקים תחלתם יסורין וסופן שלוה שנאמר ביצחק ארייך ארור ומברכך ברוך. והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין שנאמר כבלעם מברכך ברוך ואורריך ארור. מברכיהם קודמים לאורריהם והכל הולך אחר החתום. ובפורים שאנו מזכירים בפרסומי ניסא את מרדכי והמן אנו מחיבים לקלל תחלה את המן ואח"כ לברך את מרדכי. וא"כ אנו צריכין לומר מקודם ארור המן ואח"כ ברוך מרדכי. ומתוך שכרותו יטעה לומר ברוך מרדכי מקודם ואח"כ ארור המן והוא שעורא זוטא. כך היו מפרשים התוס' בגמ'. והיה קשה להתוס' על הגמרא שגם הוא שעורא רבה לשכרות. ונקדים הגמרא בגיטין (דף ג') לענין בפ"ג ובפ"ג חדא מתרתי לא גיזי וחדא מתלתא גיזי. והכא חדא מתרתי ארור המן וברוך מרדכי. ואיך יטעה בהתחלה לומר ברוך מרדכי ארור המן. על כן מביא התוס' לשון הירושלמי שצריך לומר גם כן ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. והוא חדא מתלתא וגיזי. ויטעה לומר בהיפך. וכונת הגמרא שכנוסח שושנת יעקב שמתחיל ארור המן ברוך מרדכי וכו' יטעה לומר הברוך קודם לארור ודו"ק.

שהעומר ג"כ צריך קמיצה והיו עוסקין אז במצות קמיצת העומר. ותרוייהו לישיני הכל אחד עכ"ל.

ח שם פיסקה ח'

ויספר המן וכו' עד דא"ר פנחס כו' ואמר רב כו'. ולפעד"ג בהג"ה מדרשים שצ"ל וגם חרבונו זכור לטוב דאמר רב צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. וכ"ה בירושלמי וכך הביאו תוס' בשם הירושלמי מגילה (דף ז' ע"ב) לשון הירושלמי בד"ה שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. והואיל ואתא לידן הגמרא דמגילה נימא בה מילתא ח"ל הגמרא אמר רבא מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וז"ל התוס' בירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. רבים ראו כן תמהו מה בעו התוס' בזה דבשלמא אם היה אומר רבא שצריך לומר ארור המן כו' הוה ניחא סיום התוס' שהביאו בשם הירושלמי שצריך לומר ג"כ ארורה זרש וכו' כלשון המדרש והירושלמי. אבל השתא דאמר רבא שצריך אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' מאי שייכות הירושלמי לדברי רבא. ועיין בספר שו"ת אסיפת זקנים מ"ש בזה. ולפעד"ג שהיה קשה להתוס' לשון הגמרא ששעור השכרות שיטעה לומר בהיפך ברוך המן וארור מרדכי וע"ז קשה להתוס' דהאיך אפשר שיהי חיוב השכרות כ"כ גדול עד שיטעה לומר בהיפך. וע' באה"ג ובט"ז מ"ש ע"ז. ע"כ מפרשים התוס' להגמרא

סימן כה

ביאור במדרש רבה פרשת קרח

קרח פי"ח ס"י. דעמד המדרש על המקרא דאל תפן אל מנחתם, דאמר משה לפני הקב"ה דידוע אני שיש לאלו חלק באותה מנחה שהקריבו. שנאמר מלבד עולת התמיד ומנחתה, והיתה של כל ישראל קריבה, הואיל ופירשו אלו מבניך אל תסתכל בחלקם, תניחנו האש ואל תאכלנו, עכ"ל המדרש. ותמה כת"ר נ"י (זצ"ל) דלמה הוצרך המדרש להביא מקרא מלבד עולת התמיד דכתיב גבי המוספין של חג השבועות, טפי הו"ל להביא מהכתוב דכתיב בפ' התמיד גופא דהוא מוקדם לקרא

בע"ה יום ב' ד' תמוז שנת ששון ושמחה לפ"ק.

החיים והשלום וכל טוב סלה יחולו על ראש כבוד ידידנו האהוב החביב לנו ה"ה הדב הגדול בתורה ויראה החרף ושנן החכם ושלם במעלות ובמידות — איש חמודות — לו עשר ידות — הגביר המפורסם מו"ה יהושע חיים הלוי נ"י (זצ"ל) עפ"שטיין, יהי ד' עמו ובכל דרכיו ישכיל ויצליח.

הנה כאשר שדרכי לעיין לפרקים בספרו הנחמד אשר חיבר על המ"ר, וראיתי היום בספרו שהעיר בתמיהה רבה על המדרש מפרשה של שבוע העבר בפ'

תקסד בנין ח"ב ענינים שונים סימן כו שלמה

בנין

תקסד

ח"ב ענינים שונים סימן כו

שלמה

ברגל שפיר היו יכולין להקריב התמיד ומנחתו משלהם, ובזה אתי שפיר דברי המדרש דמביא מקרא דחג השבועות, משום דבחג המצות דכתיב מתחלה לא הזכיר שם גבי התמיד המנחה שלו רק גבי שבועות. זה מדויק בלשון המדרש דמסיים בתי קרא שהביא מלבד עולת התמיד ומנחתה, וסיים המדרש והיתה של כל ישראל קריבה. ולכאורה יתור לשון, ועוד מה הוא שהוסיף תיבת כל. ואכן לפי מש"כ ניחא, משום דככל ימות השנה אף שהקריבו התמיד ומנחתו, מ"מ לא היה מכל ישראל רק משבט לוי בלבד, אבל בחג השבועות דהיתה של כל ישראל, ונמצא שהיה גם לדתן ולאבירם חלק בו, ולכן ביקש מהקב"ה דהואיל ופירשו אלו מבנין אל תסתכל בחלקם אלא תניחנו האש ואל תאכלנו.

ולולא דמיסתפינא הייתי אומר דמעשה כי הוה בחג השבועות היה. ויש קצת סמוכין לזה לפי מש"כ במק"א בעו"ה, דמעשה דשמואל שהמליך את שאול בחג השבועות היה, דכתיב שם הלא קציר חטים היום, וגבי שבועות נמי כתיב וחיג שבועות תעשה לך ככורי קציר חטים. ושמואל היה מבני קרח, וכמו שכי במדרש תנחומא וברש"י, דקרח ראה שלשלת גדולה יוצא ממנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, ועיקר גדולת שמואל היה כיום שהמליך את שאול למלך. דכתיב ויראו כל העם את ה' ואת שמואל, והלכך אז הדבר אמת שהיה בחג השבועות, י"ל דמעשה דקרח ג"כ בו כיום, שראה דכו כיום יעלה לגדולה, אבל טעה שהדברים היה מראה על שמואל. ולפיכך ביקש משה שהיום שיקריבו את מנחת התמיד לא ישלוט האש בחלקם. והלכך הזכיר המדרש הכתוב דכתיב גבי יום הבכורים. והנראה לענ"ד כתבתי בעו"ה.

כ"ד ירדו הדו"ש שלמה הכהן מו"צ דפ"ק

הנ"ל, ועשירית האפה סולת למנחה ונשאר בקושי. והוא דבר הראוי לתת לב אליו.

ואכן לענ"ד יש ליישב דברי המדרש ע"פ הסוגיא דחגיגה ד' וא"ו ע"כ, דתניא שם עולת תמיד העשויה בהר סיני, ר"א אומר דמעשה נאמרו בסיני אבל היא עצמה לא קרבה (דס"ל דעולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראייה הוא, אבל קרבן התמיד לא הקריבו כלל במדבר) ור"ע סבר שם דקרבה ושוב לא פסקה. והא דכתיב הזכחים ומנחה הגשתם לי במדבר פי' בתמיהה, וא"כ משמע דישאל לא הקריבו התמיד ומנחתו במדבר, שבטו של לוי הקריבו אותה משלהם. אבל כל ישראל לא היה להם חלק כלל בעולת התמיד משום דנופך היו ממעשה העגל. ונמצא דבין לר"א ובין לר"ע בני ישראל לא הקריבו התמיד והמנחה משלהם רק שבט לוי הקריבו אותה משום דהם לא עשו העגל. ועפ"ז עולה לנו דברי המדרש כמין חומר בעו"ה, דהא משה אמר זה על דתן ואבירם שהיו משבט ראובן, ולא הי' צריך לבקש שהקב"ה אל יפן אל מנחתם של התמיד של כל השנה, דהרי באמת לא היה להם שום חלק בתמיד ומנחתו. אבל כ"ז בשאר ימות השנה דהיו נזופין ונחשבין כמנודין לשמים, ואף דאמרינן כמו"ק דף ט"ו דאף דמנודין היו, מ"מ שלחו קרבנותיהם דמנודה יכול לשלח קרבנותיו או דמנודה לשמים קיל, מ"מ צריך לומר דדוקא קרבן יחיד שהוא מחויב כגון חטאת או אשם או שאר קרבנות חובה אבל קרבנות ציבור היה אסור להקריב משלהם, וכל זה בחול אבל ברגל דמבעי ל' לש"ס כמו"ק אם צריך לנהוג נדריו ברגל ואף דהיו איבעי דלא איפשיטא, ובטוש"ע סי' של"ד פסק דרגל אינו מבטל הנדוי היינו דאינו מבטל הנדוי, אבל מ"מ ברגל גופא כודאי אין צריך לנהוג דיני מנודה. וא"כ

סימן כו

באורים במדרש הגלוי ובמדרש אסתר

הדפוס בעיר ווארשא ספר חמיד ונחמד מאד לא יסולא בכתם אופיר, אשר יצר מכבוד הגאון הגדול החסיד המקובל האחד היה אברהם זצוק"ל, בנו של מרן הגאון החסיד רשכבה"ג רבינו אליהו זצ"ל מווילנא [אשר בשם

הנה יד שלוחה אלי מאת כבוד הרכ המופלג כתו"י השלם מו"ה שפעון משה האנעם נ"י בנו של הרכני היקר המנוח אי"א מו"ה גדליהו ז"ל מלידי עירנו ווילנא, איך שזכהו ה' להיות מדפיס ועולה על מזבח

והנה הגם שלא היה לפני עצם הכת"י אשר ממנו הדפיס כבוד הר"ר שמשון משה נ"י המוציא לאור, לראות אם הוא עצם כת"י של הגאון המחבר זצ"ל אשר היה מונח תחת יד הרב מוהר"ש לוריא נ"י, מ"מ סומך אני על רב האי גאון סבא קדישא צדיק יסוד עולם המנוח מו"ה נצי"ב זצ"ל הגאב"ד דק"ק וולאזין יצ"ו, ויכדלו החיים מה"מ ה"ה כבוד הגאון הגדול האמיתי המפורסם מוהר"ש זנוויל" נ"י הגאב"ד דק"ק ווארשא, וכבוד הגאון הגדול המפורסם מו"ה יחיאל פייכ"ה הלוי עפשטיין נ"י הגאב"ד דק"ק נאוואדאק יצ"ו, וכבוד הגאון הגדול המפורסם מו"ה חיים ברלין נ"י וכעת הוא אב"ד בק"ק קוברין יצ"ו, אשר כתבו מכתבי תעודה והסכמות ע"ד הדפסת הספר הנ"ל ותמכו בידיו של הרב המדפיס ועולה ספר היקר הנ"ל וגדרו גדר שלא להסיג גבולו, והגאון אב"ד דק"ק ווארשא נ"י הנ"ל כתב בהסכמתו כזה הלשון: "הנה כבוד וכו' מוציא לאור ספר רב פעלים כו' שהיה נמצא תחת ידו עצם הכתב של הרב הגאון ר' אברהם זצ"ל וכו' עכ"ל [נומסתמא קנה הזכות מיד הרב וכו' מוהר"ש לוריא נ"י או שנתן לו במתנה הכת"י להדפיסו על הוצאות שלו], וגם בפרט אשר כבוד הרב המופלג מו"ה שמשון משה חאנעס נ"י המוציא לאור הוסיף על הספר הנ"ל בשולי היריעה ציצים ופרחים לספר הקרוש הנ"ל וקראם בשם הערות ונוספות, ובאמת מה רהוסיף שפיר קא מוסיף, כי נמצא בהם כמה מרגליות טובות ובקיאיות נפלא ובקורת בכמה ספרים יקרים אשר משם בארה לד' הגאון המחבר ז"ל בספר רב פעלים, והם כתפוחי זהב במשכיות כסף, ומאירים עינים לכל באי הספר רב פעלים הנ"ל בכ"מ, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים, ולכן גם אנכי אתי לאצטרופי בהדי הגאונים הגדולים המסכימים על הרפסת ספר הנ"ל עם ההערות ונוספות של המוציא לאור, ואפריון נמטייה לכבוד הרב מו"ה שמשון משה חאנעס נ"י על אשר יגע ואזן וחקר להוציא לאור הדפוס ס' היקר הנ"ל ולהוסיף עליו ציצים ופרחים, וחלילה להסיג גבולו, ובמתכנתו לא יעשו כמוהו לא מיניה ולא מקצתיה, וחזקה על שארית בניי שלא יעשו עולה. וזכות הגאון החסיד המחבר זצ"ל יעמוד להמו"ל שיראה טוב בעמלו. ואין מן הצורך לבקש לאחינו בניי לקנות את הספר כשיצא מבית הדפוס, כי מובטחני שבודאי יהא קפצי עליה זביני, כי מי לא ירצה לקנות את ספר היקר הלזה אשר יצא מפי קדוש עליון בנו של מרן הגר"א ז"ל, וכודאי כל אחד ואחד יקנוו בכסף מלא

הגר"א ז"ל יכונה], ונקרא בשם רב פעלים. ויסוד של הספר הזה להביא כל מדרשי חז"ל אשר לא באו בדפוס עד היום, רק הם מובאים בספרים יקרים ועתיקים שנתחברו מגאונים ראשונים ואחרונים ז"ל, שהיו לפנייהם המדרשים בכת"י אשר כל המדרשים שהובאו בספרים הנ"ל הם דברים עתיקים שיצאו מפי רבותינו התנאים בעלי המשנה וברייתא לא יערכם זהב ופז ולא יסולה בכתם אופיר, וכלול בדבריהם כמה רמזים וסודות התורה בדברים העומדים ברומו של עולם מתוק לחך ומרפא לנפש, וגם ספרי הגאונים בעצמם שהובאו בהם המדרשים הנ"ל הם יקרי המציאות מאד ולא נמצא רק אחד בעיר וכו', וכבוד הגאון החסיד המקובל הנ"ל קבצם כעמיר גרנה והביא כל מחנות הקדושים של ספרי הגאונים ז"ל נדפסים וגם מכ"י הנמצאים בבתי עקדי הספרים שהובאו בהם דברי מדרשי חז"ל, וסדרם על סדר א"ב, כל רז לא אניס ליה בדבריהם ז"ל, ומלאכה גדולה שיש בה חכמה עשה לנו באסיפת הספרים הנ"ל, ובפרט אשר ברוב המקומות ראיתי שהביא כמה באורים נכונים על רברי המדרשים, וגם כתב מדיליה כמה דברים מועילים וידיעות נשגבות ורמות ברמזי וסודות התורה והם נצרכים מאד לכל המעינים בספרי האמת. והספר היקר הזה היה מונח בכת"י אצל כבוד הרב הגדול בתו"י וכו' ירא וחרד על דבר ה' ותורתו מו"ה שמואל לוריא נ"י. וכבר היה מוכן לדפוס זה כעשרים וחמש שנה למפרע ע"י הרב מוהר"ש נ"י, כמו שכתב הרב הנ"ל בעצמו בריש ס' תקוני הזהר הנדפס בפה ווילנא בשנת תרכ"ז עם באורי הגר"א ז"ל ע"י הרב מוהר"ש הנ"ל, ונדפס שם הקדמה מאת הרב הגביר המרומם וכו' מו"ה שפריהו צוקערמאן שכתב שם בזה"ל: וחבל על דאבדין המה כתבי יד קדשו בכאורו על ס' הזהר אשר עינינו יחזו בכת"י בנו חמי זקני הגאון כמוהר"ר אברהם זצ"ל בדברו מספר הזהר כתב בזה הלשון: ואדוני אבי הגאון הכ"מ חבר עליו שלשים חבורים ואמר כי לא יבוש לאמרם בפני רשב"י עכ"ל. וכתב ע"ז הרב מוהר"ש נ"י בהגהה למטה מש"כ שחמיו זקנו מו"ה אברהם זצ"ל כתב בזה"ל וכו' שכתב כן בחבורו הנפלא רב פעלים כולל זכרון כל השמונים מדרשים ועוד ספרים עתיקים המוזכרים בדברי הראשונים והנהו נדפס עתה במצות הרב הגביר הנ"ל. עכ"ל הרב מוהר"ש נ"י בהגהה שם [נומסתמא נמצא לשון זה ממש בספר רב פעלים היוצא כעת לאור הדפוס].

לדודאים לשתי פעולות דהשרשים לקח בשביל תועלת ההריון והפרי לקח בשביל ריח טוב.

ואגב דאיירי בד' הרמב"ן ז"ל ראיתי להעתיק בכאן מה שכתבתי על גיליון הרמב"ן שלי בעז"ה ז"ל שם: מש"כ רבינו על מש"כ רש"י דדודאים היינו סיגלי ובלשון ישמעאל יסמין, דאינו כן כי יסמין בלשון ערבי כך שמו מדברי רבותינו כדאמרין בפרק במה טומנין וכו', והראוי לקבל בדודאים דעת אנקלוס שתרגם בהם יברוחין וכן הוא במדרש רבה וכו', ואני תמה דהא פירש"י דדודאים היינו סיגלי כן מפורש בסנהדרין (דף צט ע"ב) לדעת לוי דאמרין שם מאי דודאים אמר רב ברוחי לוי אמר סיגלי ר' יונתן אומר סביסקי, ורש"י לקח לו פירוש שפירש לוי. וגם מה שהביא מדברי התרגום והמר"ר הן הן דברי רב בש"ס דילן ומה הוצרך להביא זה מדברי המדרש, וגם מה שהביא בשם הראב"ע דיש להם דמות ראש וידיים נראה דחסר כאן וצ"ל ידיים ורגלים וכ"ה בפ"י התורה לרבינו הטור ז"ל. ואולי דגם בדברי הראב"ע כתוב כן. וכן ראיתי בעצמי אותן הדודאים שהביא איש אחר מיפו לפה ווילנא, וראיתי שהם כתמונת ראש ממש בפה ומצח וחוטם ופרצוף פנים ממש וידיים ורגלים מחוברין לו וגם ירכים, ומאחוריהם יש להם כתף ועגבות כמו אדם ממש ועל הלב מלפניו גדל עוד פרצוף פנים עם החוטם וידיים ורגלים, ואותו פרצוף פנים הוא קטן כדמות צורה של תינוק והוא מנפלאות הבורא שנתן טבע בארץ לגדל צמחים כאלו שיש להם דמות אדם ממש. וראיתי זה אור ליום ה' ח"י שבט שנת תרנ"ד לפ"ק — ע"כ לשוני על הגליון שם.

(ב)

באות א' ד"ה מדרש אסתר הביא בשם הילקוט שהעץ גבוה חמשים אמה שהכין המן היה מתבתו של נח שהיה בנו פרשנדתא הגמון בקרדוניה והוא ארץ אררט וכו'. נראה דברי המדרש מתאימים למה שאמרו חז"ל בסנהדרין (דף צו, א) דסנחריב אשכח דפא מתיבתא דנח אמר היינו אלהא רבא דשיזבין לנח מטופנא, אמר אי אזיל ההוא גברא ומצלח מקרב להו לתרין בנוהי קמך, שמעו בנוהי וקטלוה, היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו. ופי' רש"י נסרוך לשון נסר, וכתיב אחר זה והנה נמלטו ארץ אררט ולקחו הנסר עמם. וע' מדרש תלפיות ענף אחשוורוש שהביא בשם הפרקי דר"א פ"ג דהעץ שעשה המן היה מבית קדשי

להביא ברכה אל ביתו, ולא באתי רק לברך לכבוד המוציא לאור שיבצע ה' מחשבתו הטובה, להוציא לאור הדפוס במהרה, ברשיון הצענוזור, כדי שיהנו ממנו רבים מיד ולדורות. וע"ז באתי עה"ח ביום ג' כ"ח אדר ראשון, לפרט ספר היקר ונחמד רב פעלים לפ"ק.

נאם שלמה בלא"א מו"ה ישראל משה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא

ויען אשר בקש ממני כבוד הרב מו"ה שמעון משה נ"י המוציא לאור להוסיף פרפראות וחדושים לספר רב פעלים הנ"ל ולספחן בראש הספר, או בסופו, כדי למלאות הגליון, הנה נעתרתי לבקשתו הטהורה לכתוב איזה חדושים והערות מה שעלו ברעיוני בעת עיוני בעלי הקארעקטין שהובאו לפני מספר רב פעלים הנ"ל. וזה החלי בעזר השם.

(א)

באות ג ד"ה "מדרש הגלוי" הביא שם הגאון המחבר מספר צרור המור בפרשת ויצא שכתב שם בשם מדרש הגלוי דבר נפלא מאד. שראובן יצא לרעות חמורו של אביו וקשרו בשרש אחד של דודאים והלך לו וכשחזר מצא החמור מת מפני שעקר שרש הדודאים שהעוקרם מת ולקח הדודאים והביאם לאמו וזהו יששכר חמור גרם עכ"ל המדרש. ועוד נמצא שמה שהדודאים הן רפואה מפוארה לכאב ושלחבת עינים עכ"ל הגאון המחבר זצ"ל שם. וראיתי להוסיף על דבריו, כי לכאורה מדברי המדרש הנ"ל הוא סתירה לדברי הרמב"ן בפ"י החומש בפ' ויצא שהביא שם מפירוש הרב אבן עזרא כי הדודאים יש להם ריח טוב וכן כתוב הדודאים נתנו ריח, והן על צורת בן אדם כי יש להן דמות ראש וידיים, וי"א כי יועילו להריון ואנכי לא ידעתי בעבור שתולדתם קרה אלו דבריו. והנכון כי רצתה בהן להשתעשע ולהתענג בריחן, כי בתפלה נפקדה רחל לא בדרך הרפואות, וראובן הביא ענפי הדודאים הוא הפרי והוא כדמות תפוחים ולהן הריח הטוב אבל השרש והוא העשוי בצורת ראש וידיים לא הביא, והשרש הוא שאומרים עליו האנשים שיועיל להריון, ואם הדבר אמת הוא בסגולה בהן לא בטבע, אבל לא ראיתי כן באחד מספרי הרפואות המדברים בהם עכ"ל הרמב"ן ז"ל שם.

ובאמת לפי דברי המדרש הנ"ל לקח ראובן גם השרשים, ואולי דראובן כוון בהבאתו

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כז שלמה תקפז

המן ושם אותו בכיתו ע"ש. ואכן לפי מש"כ דאיתו העץ מצא סנחריב וכניו הביאו הנסר עמם לארץ אררט ומשם לקח פרשנדתא העץ, מוכח דהפרקי דר"א מחולק עם המדרש מגילת אסתר ומדרשים חלוקים הם. הנלע"ד כתבתי בעז"ה.

עכ"ל הגאון ר"ש הכהן הנ"ל

הקדשים שנאמר ויעש אולם העמודים חמשים אמה [כן מובא לשון הפסוק גם בפדר"א. אבל בספרים שלנו כתוב: ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו (מ"א ז. ה. המו"ל)]. ורצה לקיים דברי הפדר"א עם המדרש דמתחלה היה העץ במקדש וכשנחשב הבהמ"ק לקחו

סימן כז

ביאורים בנבואת הנחמה של ישעיהו

את תורת. ואמרינן בפתחיה לאיכה רבתי מצינו שוויתר הקב"ה על ע"ג ועל גילוי עריות ועל ש"ד ולא וויתר על מאסה של תורה שנאמר על מה אבדה הארץ על ע"ג ועל גילוי עריות וש"ד אין כתיב כאן אלא על עזבם את תורת. וכן אמרינן (בנדרים ד' פא. ובב"מ דף פה) אר"י אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פרשוהו עד שפירש הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ה' על אשר עזבו את תורת אשר נתתי לפניהם אר"י אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה. ופי' הר"ן שם בשם רבינו יונה ע"י שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה ע"ש. וכן מדויק זה בלשון המדרש ולא וויתר על מאסה של תורה, ומשמע דבתורה היו עוסקים אך דמאסו בה ולא היתה חשובה בעיניהם ולכן לא רצו לברך עליה. [ומיהו צ"ע דמלשון המדרש שם לא משמע כן דאמר שם רב הונא למוד תורה אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וכו'. ומשמע דהם לא למדו תורה כלל וכן פירשו המפרשים ז"ל הלואי אותי עזבו ואת תורת שמרו דהיינו דהלוואי היו לומדים תורה אע"פ שלא לשם ה' ותורת שמרו לחדוד והיינו שהיו לומדים שלא לשמה ג"כ היה טוב ומשמע שהם לא למדו כלל וצ"ע].

ובית שני נחרכ על עון שנאת חנם וכדאיתא (ביומא ט), ולכן הזהיר להם זכריה הנביא דאימתי יהיה הצומות לששון ולשמחה בזמן שהאמת והשלום אהבו. והיינו שיעסקו בתורה דכתיב בה אמת קנה, וגם אם יהיה ביניהם שלום, שאם יהי' ביניהם שנאה ופירוד לבבות ח"ו יחרכ הבית. וכן היה בעו"ה שע"י שלא קיימו צוואת הנביא והיה ביניהם שנאת חנם נחרכ הבית

וכדי לטיים בנחמה ראיתי לכתוב כאן מה שכתבתי בעז"ה על הגליון (בישע"י מ') על הפסוק דנחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם וגו' וזה לשוני שם: צריך להבין סמיכת הכתוב דמאי ענין נחמה זו לפרשה הקודמת לזה, דאמר ישעיה לחזקיהו הנה ימים באים נאום ה' וגו' והשיב לו חזקיהו רטוב הדבר אשר דברת כי שלום ואמת יהיה בימי, דהא דמוכינ ניתנו להדרש מה"ת. וגם מה נצרך לנו שיהיה הנחמה בכפלים ומה תועלת יש בזה. וגם צריך להבין דברי המדרש איכה רבתי על פסוק תבוא כל רעתם לפניך וגו' דחטאו בכפלים ולקו בכפלים ונתנחמו בכפלים ובאיזה פרט היה החטא בכפלים. ועוד צריך להבין בפרשה הקודמת דעל נבואה הקשה שאמר ישעיה לחזקיהו דהנה ימים באים וגו' לא חש לזה והשיב כי שלום ואמת יהיה בימי, וחלילה וחס על צדיק כמוהו שלא יחוש ויצטער על הפורענות שעתיד לבוא על בני ישראל לדורות שאחריו, ולא די שלא התפלל וביקש רחמים עליהם אלא התנחם בעצמו ואמר כי שלום ואמת יהיה בימי. ומשמע מלשון זה דלא איכפת ליה כלל מה שיהיה לדורות הבאים אחריו כיון שבימיו יהיה שלום ואמת. ועוד דמהו ענין אמת לכאן.

וליישב כל הנ"ל כמין חומר בעז"ה נקדים דמה דניבא לנו זכריה הנביא בקאפיטל (ח' י"ט) ואמר בה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו. ובארנו הכתוב במק"א בעז"ה ע"פ המבואר דמקדש ראשון נחרכ על עון ביטול תורה וכמו דאיתא (ביומא דף ט, ב) וכמו דכתיב (ביומיה ט, יב) מי האיש החכם ויבין את זאת וגו' ויאמר ה' על אשר עזבם

והשתא נחזור על הראשונות דהנה בורדאי ישעיה הנביא בעת שאמר הנבואה לחזקיה דהנה ימים באים וגו' הודיעו לו כל הגליות שאידע לבניו גלות ככל וגלות אדם, וגם סיבות הגליות שהוא ע"י החטא ועון דביטול תורה ושנאת חנם. והשיב לו חזקיהו טוב הדבר אשר דברת ואני אראה לתקן זה שיהיה אמת ושלוש בימי. והיינו שאראה שכל ישראל יהיו עוסקים בתורה דכתיב בה אמת קנה, וגם אעשה שלום בין איש לרעהו כדי שיהיה קיום לבית המקדש וציון וירושלים שלא יחרבו בימי. וכן קיים באמת כמו דכתיב (בישעי' י, כז) וחובל עול מפני שמן, ודרשו חז"ל (בסנהדרין דף צד. ב) אמר ר"י נפתא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בכתי כנסיות ובכתי מדרשות, מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו. וכן מצינו שבזמן שמלך חזקיהו מלך יהודה היה שלום בעולם כמו דכתיב (בישעיה ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' מעתה ועד עולם. פרש"י שם מעתה ועד עולם שעולמו של חזקיהו שלום כל ימיו וכ"מ בש"ס (בסנהדרין סם). וע"י זה תיקן חזקיהו תיקון גדול ולא נכבשה ירושלים ע"י סנחריב, ואדרבה ראו מפלה גדולה דסנחריב וחילו. וכשראה ישעיה דע"ז שעשה חזקיהו שלום ואמת נעשה לישראל תשועה גדולה ע"ז, אמר לבית ישראל בנבואה אם תעשו כמו שעשה חזקיהו היינו שתתעסקו בתורה ויהיה שלום ביניכם אז נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם והיינו שתזכו לבנין שני ולבנין שלישי שיב"ב, ולזה אמר לשון כפול נחמו נחמו אבל יותר מב' נחמות לא יהיה להם עוד משום דבית שלעתיד לא יחרב לעולם. [ועוד י"ל דהב' נחמות היינו דניחם להם שיהי' אמת ושלוש כמו דניחם להם בפרשה עניה סוערה לא נחמה וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך וכמו שכתבנו לעיל]. ועל דרך זה יבואר ג"כ דברי המדרש רבה שהבאתי לעיל דחטאו בכפליים ע"י עון ביטול תורה ושנאת חנם ולקו בכפלים הוא חורבן ראשון ושני, ונתחמו בכפליים היינו בנין שני ובנין שלישי. וגו'.

ועוד י"ל מאי דאמר להם זכריה האמת והשלום אהבו ע"פ דאמרינן (בב"מ דף ל) דלא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה, והיינו דלא עשו לפנים משורת הדין. ונראה דהיינו שלא רצו לעשות פשרה בין הבע"ד דזה ג"כ בכלל לפנים משורת הדין כמבואר בחו"מ סי' יב אי ב"ד כופין לעשות פשרה, והביא הרמ"א ב' דיעות בזה, והוא הדעות שהובא בסי'

בעו"ה. וזהו שהזהיר הנביא ואמר דהאמת והשלום "אהבו" והיינו משום דבאמת לפי מש"כ לעיל בשם רבינו יונה גם בבית הראשון היו עוסקים בתורה אך דלא היה חשובה בעיניהם ומאסו בה ולכן הזהיר להם דהאמת והשלום אהבו, והיינו שיהא התורה אהוב להם וילמדו התורה מתוך אהבה וחיבה. וכן במידת השלום בא זכריה הנביא להזהיר להם לישראל לא לכד שלא יהיה ביניהם שנאת חנם אלא דיאהבו לרדוף אחר השלום וכמו דכתיב בקש שלום ורדפהו וכן היתה מדרתו של אהרן אהב שלום ורדף שלום וכו'. אבל הם לא שמעו לדברי הנביא זכריה והיה בהם עון שנאת חנם ולכן נחרב הבית פעם שנית.

ונ"ל דלכל זה כיוון ג"כ ירמיה הנביא בתוכחה שהוכיח את ישראל בפרשה דאסוף אסיפס (ט, ז) חץ שחוט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר וגו' ואח"כ כתיב (ט, יא) שם מי האיש החכם ויבין את זאת וגו' ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו'. והיינו דאמר להם הגרם דב' החורבנות והוכיח אותם על עון דשנאת חנם דזה גרם דנחרב בית השני, וגם עון ביטול תורה דזה היה גרם לחורבן הראשון. ומה שהקדים עון דשנאת חנם ואף דהיה מאוחר במעשה דכן דרך כל הנביאים להנבא ולאמר על עבר ועתיד והווה הכל בשוה דלפני הקב"ה לא שייך אצלו חילוק בין עבר לעתיד.

ונראה דעל זה כיוון ג"כ ישעיה הנביא בנחמתו בפ' דעניה סוערה לא נחמה (ישעיה נד) שניהם לישראל ואמר ושמתי כדכוד שמשותיך וגו' וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, דלכאורה תמוה מאי ענין הכתוב הזה לנחמת ציון וירושלים. ואכן לפי הנ"ל יבואר היטיב וכן הוא כוונת הכתוב דעניה סוערה לא נחמה, והיינו דישאל לא רצו להתנחם בנחמה שהבטיח להם הנביא בתחילה בפ' הקודם לזה כי ימין ושמאל תפרוצי וגו' ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך ועוד שאר הנחמות המבואר בפ' שם, משום דחששו שמא יגרום החטא ויהיה בזה ח"ו עון ביטול תורה ועון דשנאת חנם ולא יתקיימו הנחמות האלה שהבטיח להם הנביא, וע"ז בא הנביא כמשיב להם מפי הגבורה שאינם צריכים לחוש לזה כלל, כי כשיבוא משיח ב"ב ויקויים הפסוק ומלאה הארץ דעה את ה' ויצה"ר יבטל מן העולם ואז יהיו בטוחים כי כל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, והיינו דיהיו עוסקים בתורה ובשלום לעולם ולא יפסוק מהם התורה עד לעד ויהיה נחמה שלמה.

אהבו, דר"ל שיהיו נזהרים הדיינים לעשות פשרה בין בע"ד ולא יעמידו דבריהם על דין תורה דבשכיל זה נחרכ הבית ראשון. אלא אהבו לעשות פשרה דיהיה משפט שיש בו שלום. ועי"ש יהיה צום הרביעי וצום החמישי וגו' לבית יהודה לששון ולשמחה כ"ב אמן כי"ר.

רס"ב לענין אבידה שנמצא לאחר י"ב חודש ע"ש. והנה (בסנהדרין דף ז) אמרין מצוה לכצוע שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם איזה משפט שיש בו שלום הוי אומר זה כיצוע (ובירושלמי דסנהדרין אמרין נעשה הדין נעשה אמת ונעשה שלום) א"כ י"ל דהיינו דהזויר להם זכריה הנביא ואמר להם האמת והשלום

סימן כח

אין עושין נפשות לצדיקים

תשתכח התורה שבע"פ לגמרי ח"ו ולכן הוצרכו לכתוב כל דברי התושבע"פ בכתב, וסדרו לנו בכתב כולא תלמודא דש"ס בבלי, וכן אמוראי דא"י סדרו תלמוד ירושלמי וסמכו עצמן עה"כ דעת לעשות וגו' (ע' גיטין דף ס) והלכך עתה אין דברי הגאונים זכרונם בלתי אם יכתבו, אבל יש כו"כ גאונים וצדיקים שלא זכו להדפיס ח"ת שלהם בחייהם ונשארו ספונים, וגם יש שהדפיסו אבל לא נתפרסמו וטמונים ת"י יורשיהם ומלכד שלא זכו להיות שפתותיהם דוככות בקבר, עוד נשכח זכרונם לגמרי: ולכן מה מאד ראוי להחזיק טובה לכבוד הרב המופלג בתורה ושנון, המשכיל ושלם כמדות מו"ה בן ציון נ"י, כמו"ה משה אייזענשטאדט מקלעצק אשר לקח עול המשרה על שכמו לחבר חבורים בענינים כאלה, ולהביא בכתב כל שמות הגאונים שהיו, תולדותיהם וספריהם, מעיר חכמים וסופרים וקרחא קדישא מינסק יצ"ו בשם "רבני מינסק וחכמיה" יכונה, למען יהיה להם לזכרון ויודעו הספרים שחברו, וכפרט כאשר הסכימו על חבורו כמה גאוני דורנו י"ל, וגם אנכי באתי לאיצטרופי, וחפץ ה' בידו יצלח להוציא מחשבתו מכח אל הפועל ולהוציאו לאור הדפוס, ואקוה שיקבלוהו אחב"י ככלל וגיברי נכבדי מינסק וחכמיה כפרט בספ"י.

כ"ד הבעה"ח יום ד' ט"ו באב תרנ"ה. נאפ שלמה הכהן מו"צ דפ"ק ווילנא

גרסינן בירושלמי (פ"ב דשקלים ה"ז) תני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרון (סכ"ה בב"ר פרשה פ"ב). ופירש בק"ע שאומרין דבר הלכה משמן זהו זכרון עכ"ל. ונראה מזה שצריך לעשות זכרון למתים וכ"ש לצדיקים רק דלצדיקים אינו נצרך לעשות ציונים על קברם שיהיה להם זכרון לדורות, כי מה שאומרים דבר הלכה מפיהם בעוה"ז והו זכרונם ולא עוד אלא שע"ז שפתותיו דוככות בקבר ונמצא שדר בשני בעולמות, וע"ז ביקש דהמע"ה בתפלותיו ואמר אגורה באהלך עולמים, ואמרין כיבמות (דף צו ע"ב) דביקש שיאמרו דבר שמועה מפיו בעוה"ז כדי שידור בשני עולמות, וכתבו התוס' שם כשנשמתו בישיבה של מעלה ושפתותיו נעו בקבר כאלו מדברות נמצא שבשעה אחת דר בשני עולמים, עכ"ל בתוס'. ואמנם כ"ז היה מועיל דבריהם לזכרון וגם ע"ז היו שפתותיהם דוככות בקבר היינו בזמניהם שעדיין לא גברה השמחה בעולם וכל שמועה ושמועה ששמעו היו זוכרים והיו מוסרין אח"כ לתלמידיהם ותלמידיהם לתלמידיהם, וכל עיקר קבלת התורה שבע"פ היתה שמשא קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים כו' וכן נמסרה אח"כ מפה לפה עד רב אשי ורבינא ע' דורות (וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספרו יתח"ז), אבל בימי ר"א ורבינא שגברה השמחה וכמו שאמר ר"א בעצמו (עירובין דף ג) עי"ש, וחששו דשמא

סימן כט

בענין אמירת יהי רצון

נחשב במקום לימוד תורה בכ"י, ובמקום עבודה ג"כ, וכמ"ש התוס' בקידושין ל' והטור בסי' נ', הדבר פשוט דלכן תיקנו לומר אח"כ היה"ר, דאז נזכה לעבודה ממש, וגם הלימוד בזה יהיה ג"כ לימוד שמביא לידי מעשה וכמ"ש, וכן אחר ספירת העומר וכמ"ש התוס' במגילה כ', משום דס"ל כמ"ד במנחות ס"ו דהשתא דליכא עומר עיקר הספירה רק דרבנן משום זכר למקדש, וע"כ יש לבקש אז שנזכה להקריב העומר בזמנו, ויהיה גם הספירה מה"ת (ודברי התוס' שם צ"ע לכאורה, שכתבו לחלק בין ספירה לשופר ולולב, שאין אומרים אח"כ היה"ר כו', משום דספירה אינו אלא הזכרה בלבד לבנין בהמ"ק, משא"כ שופר ולולב יש עשיה עכ"ל. ולכאורה תמוה דשופר ולולב הם מצות שאינם תלויים במקדש ואין שייך כלל היה"ר אחריהם, ונראה דשופר ר"ל כו"ה שחל בשבת דהתקין ריב"ז אחר החורבן לתקוע בכ"מ שיש ב"ד, וס"ל להתוס' כהרי"ף ז"ל דגם עתה תוקעין בב"ד בשבת ע"ש בר"ן ז"ל פ"ד רד"ה, וס"ל ג"כ דהוא משום זכר למקדש דבמקדש תוקעין בשבת דאין שם שבות, ולולב ר"ל בחוה"מ דהוא רק משום זכר למקדש ע' ר"ה כ"ט ל', וכן בהקפת הס"ת [וזהו מקור ד' הרמב"ם פ"ז מה' לולב הכ"ג ונו"כ שם לא כ' מקומו ובד' אגרת ס' ה' לא ידע כי כל מי"ש יש לו בית אב והתורה ארוכה כו' וא"א יודע עד מה בעו"ה וה' יאיר עינינו בתורתו הקדושה]. כמ"ש בילקוט תהילים כ"ו אקרא דאסובבה מזבחך ה' בזה"ז כו' ע"ש) ומ"ש או ות"ח בתורתך (ובקצת נוסחאות א"א או ות"ח בתורתך), אולי הוא כמ"ש המפרשים ז"ל דמטעמי המצוה הוא ג"כ שהוא כמו הכנה ליום מתן תורה וכנודע, ואחר התפלה כ"כ בד"מ שם שהוא מפני שאמר בתפלה נתת לנו תורת חיים ע"ש, ולי היה נראה ע"פ מ"ש הטור ס"י קנ"ה דאחר התפלה ילך לבהמ"ד ויקבע עת ללמוד כו', ולכן אפשר דתיקנו אז לבקש רחמים על חלק התורה, כעין תפלת ר' נחוניא בן הקנה בפ"ד דברכות שהיה מתפלל בכניסתו לבהמ"ד שלא יכשל בהלכה כו', ואפשר דמה"ט קבעו אכה"ג בכרכה אמצעית דשבת וי"ט ג"כ תפלה זו דות"ח בתורתך, ראולי הוא ע"פ מ"ש בירושלמי פ' ט"ו דשבת לא ניתנו שבתות ויו"ט אלא לעסוק בהן בד"ת כו' ת"ח לת"ח כו', וכן בחוה"מ כדא' בירושלמי פ"ב דמו"ק ה"ג כדי שיהיו יגעין בתורה ע"ש

מהרב הגדול המפורסם מו"ה בצלאל הכהן נ"י מו"ץ דפ"ק יצ"ו וזה לשונו הטהור:

בעז"ה. זה שייך למ"ש הרה"ג החכם המפואר המחבר נ"י [נתיבות עולם] לפרש בחכמה במשנה דשלהי פ"ה דאבות יהי רצון מלפניך כו', ופי' דסמך התנא על משנה הקודמת ושל אחריה דתני, ה"ה אומר וכצ"ל גם בבבא זו, ור"ל דהיה רגיל לומר יה"ר כו' ודפח"ח בזה. אולם לענ"ד היה י"ל קצת עפ"י הגהת רבינו הגר"א ז"ל דמשנה זו מקומה בסוף הפרק, ועי' במדר"ש שכ"כ, ולפי"ז היה נ"ל דלמאי דנקטינן בסדר המשנה הוריות בתר אבות, והדר תנינן קדשים וטהרות בתר נזיקין, וכמ"ש הר"מ במז"ל בהקדמתו לפי' המשנה וע"פ הש"ס דשבת ל"א הנודע, ונודע ג"כ מאמרם ז"ל בזבחים מ"ה כל שחיטת קדשים לא ליתני הילכתא למשיחא הוא אלא דרוש וקבל שכר כו', וידוע ג"כ דעיקר מעלת הלימוד הוא רק מפני שמביא לידי מעשה, וכמאמרם ז"ל בסוף פ"ק דקידושין, רק דמ"מ אמרו דגם העוסקין בעבודת קדשים הו"ל דרוש וקבל שכר, והוא ע"פ מאמרם ז"ל בשלהי מנחות אקרא דלעולם זאת ע"י אלו ת"ח העוסקין בהלכות עבודה מעלה עה"כ כאלו נבנה מקדש בימיהם וכל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב כו' וכדכתיב ונשלמה פרים כו' וכנודע, והרמ"א ז"ל בהג"ה באו"ח ס"י קכ"ג כתב דלכן תיקנו לומר יה"ר מלפניך כו' אחר ש"ע, משום דהתפלה היא במקום עבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש עכ"ל וע' בד"מ שם, ועפ"ז אפשר דהתנא הקדים ג"כ לבקש רחמים על המקדש "לפני סדר קדשים" דהלימוד הוא ג"כ במקום עבודה כמ"ש ומבקש מקודם על המקדש שנזכה שם לעבודה ממש, ואז יהיה הלימוד גם בסדרים הללו ע"מ לעשות ממש, וזהו ות"ח בתורתך, והקדים תפלה זו גם למסכת הוריות, דגם הלימוד במס' זו בזה"ז אינו אלא דרוש וקבל שכר, [דיסודה על דיני הקרבנות שמביאין ב"ד וציבור ויחיד נשיא וכהן משוח ועל איזה שגגת מצוה מביאין קרבן, וע"כ י"ל דמה"ט סמכוה לסדר קדשים ג"כ]. ומצינו שתיקנו לומר יה"ר זה בכ"מ שעסוקין בעבודה ובקרבן, [כגון אחר פ' איזהו מקומן וברייתא דר"י, דעיקרא שייכא לתו"כ, ומפני שתיקנו לומר זה בכ"י שיהיה

שם (והכ"מ שם ציין ממשנה דתמורה כ"א ע"ש) וצ"ע שהרי ע"כ צ"ל דאין ראייה משם כמ"ש התוס' בזבחים ע"ה ד"ה בכור ע"ש, רק הסוגיא דזבחים עצמו שם ע"ה, היה לו להביא דבאמת מיבע"ל לר"כ"ח התם בתמורת בכור אם נפדה, ופשיט ליה רבא מברייא דתמורתן כיוצא בהן ע"ש, ומש"ש התוס' דלא בעי מיתבא לכהן כו', דבריהם צ"ע שם לענ"ד וברמב"ם פ"ג ה"ב כתב להדיא דהתמורה ג"כ לכהן, ופשוט דנפק"ל הא מהא דתמורתן כ"כ וכמ"ש.

ואני תמה בזה על הגאון בעל בית אפרים ז"ל בחי"ד סי' ע"ה שנסתפק בדין הבכור בעל מום אם עושה תמורה, דלא דמי לכל הקדשים כיון שאין לו פדיון ע"ש, והדר פשיט ליה רק מסברא והאריך בזה ע"ש, ובמחכ"ת העלים עיניו שם מברייא ערוכה דזבחים הנ"ל, דבהדיא תניא התם בכור משהומם (פי' רש"י אף משהומם) עושה תמורה ותמורתן כ"כ, ונפשט גם הספק השני שלו שנסתפק גם להיפך שם דאולי תמורת בכור בע"מ קרב ע"ש, והעין משפט שם לא ציין במשפט ג"כ ואכמ"ל, ומ"ש הרמב"ם בסוף פ"ג שם ויפדה ויאכל כבכור, פשוט דהתם משום דהו"ל ספק תמורת שלמים ג"כ, ודלא כהל"מ שכ' דטס"ה ע"ש, ובלשון רש"י דתמורה כ"א שתמה התני"ט שם, נ"ל פשוט דחסר שם עוד תחילת הדיבור וצ"ל, שכל הקדשים נמכרין באיטלו, וע"ז פי' רש"י, לאחר שנפל בהם מום ונפדו וא"ש, אך ברש"י דמכות י"ט ד"ה ולהלן יש ט"ס בזה שכ' ג"כ גבי בכור בע"מ שנפדה ע"ש, וכן בהגהות מרדכי דיבמות סוף פ' האשה כ' גבי בכור בע"מ טרם יפדה ע"ש ובאמת עיקר קרא דלא תפדה איירי בככור בע"מ, ע' תמורה ח'. ובביאור (פ' ראה פ' ט"ז פ' כ"ב) כ' דבכור בע"מ נאכל לזר ע"י פריזן, ושגג בזה ג"כ) וכיון דאין פדיון לתמורת הבכור פשוט דדינו כבכור דאסור להכניסו לכיפה משום הפסד קדשים וכמ"ש.

ולענ"ד דהיינו נמי טעמיה דהרמב"ם ז"ל שכ' בפ"ו מה' בכורות ה"ב דאם עבר ועישר מעשר בהמה בזה"ז דיאכל כמומו, וע"ש בכ"מ, ובלח"מ שהביא מהא דאין מקדישין בזה"ז, וצ"ע דהרי התם באמת קי"ל דבהמה תיעקר, ועוד יש לתמוה לכאורה טובא דבאמת בסוף בכורות מוק"ל הש"ס להדיא להך ברייתא דתני ימותו, במעשר בזה"ז ומשום מקלה ע"ש, אלמא דאם עבר ועישר בזה"ז ימות משום תקלה, ואין

ואכמ"ל) וכן שפיר שייך להקדים תפלה זו גם לסדר טהרות, דגם הלימוד בסדר הזה בזה"ז, אינו אלא דרוש וקבל שכר, דכולנו טמאי מתים אנן שאין לנו אפר פרה, (וע' ברא"ש ה' חלה סי' י"ד מ"ש אהא דחבריא מדכו בגלילא שהיה להם אז אפר פרה ובק"ן סוף ר"ה מ"ש בשם האר"י ז"ל ע"ש, ומ"מ נראה שלא נתגלה לכולם כ"א לקצת מגדולי הדורות או ואכמ"ל) ואע"ג דהרבה מדיני טומאה וטהרה נוהגים באמת גם בזה"ז דמלבד מס' נדה ומקואות מצינו עוד הרבה הלכות שם (כמו כל דבר המקבל טומאה דנ"מ לענין דבר המקבל כתמים כנודע, וכל דיני כלי עץ דנ"מ לענין סוכה ג"כ, וכן לדין הוי' ע"י טומאה דנ"מ לענין מקוה, וכל מס' אהלות דנ"מ לטומאת כהן בזה"ז, ומס' ידים, ודיני טומאה היוצאה מגופו דנ"מ לחלת חו"ל, וכי"ב). אמנם מאחר דעיקר סדר טהרות אין רובו עכ"פ נוהג כלל בזה"ז שייך שפיר לבקש בתחילה על בנין המקדש כמש"ל, וכן גם בסדר קדשים דמלבד חולין ובכורות מצינו ג"כ עוד הרבה הלכות שנוהגין גם בזה"ז, [כמו כל דיני תמורת הבכור בזה"ז, דהדבר פשוט לענ"ד שאם עבר והמיר בהמת חולין בככור שדינו גם בזה"ז כככור להיות רועה ונאכל כמומו לכהן, וע' סוגיא דתמורה ז' ח' וברמב"ם פ"א מה' תמורה ה"ט ובפ"ג שם ה' א' ב', ולפ"ז ודאי נוהגין הרבה דינים ממס' תמורה גם בזה"ז, כגון שהבעלין מוזידים כר"ע שם, ושממיר ממין על שאינו מינו והרבה באחד ותמים כבע"מ והרבה כיו"ב המבואר במס' תמורה עד שיש לענ"ד לתמוה בזה על הטושו"ע כיו"ד הל' בכור שהשמיטו בחיבורם כל הלכות תמורת בכור בזה"ז ג"כ שיש בו הלכות רבות וקבועות באמת, ואי משום דלא הוי אלא כדאי עבר, הרי הו"ל דאי לאיסורא, כמו כל מס' תמורה שאינו אלא כשעבר והמיר בקדשים מה דינו, ונ"ל פשוט דאין דין תמורת הבכור בזה"ז כדין המקדיש בהמה בזה"ז דקי"ל דנועל דלת בפניו כו' כמ"ש הרמב"ם פ"ח מה' ערוכין ה"ח, אלא דינו ממש כככור, להיות מטפל בו עד שיומם ולהיות נאכל כמומו, שהרי הדבר פשוט בתוס' בכורות י"ג ד"ה ואיזהו, דכל דבר שאין לו דין פדיון אסור להכניסו לכיפה בזה"ז משום הפסד קדשים, רק דבר שצריך פדיון, דלעולם יהיה צריך להשלים דמיו לאיבוד ואין הפסד אם מכניסו בעצמו לכיפה, משא"כ בכור וכמ"ש התוס' שם, ולפ"ז פשוט דה"ה לתמורת בכור דאסור להכניסו לכיפה בזה"ז, שהרי גם תמורת בכור קי"ל דאין לו פדיון וכמ"ש הרמב"ם פ"ג מה"ת ה"ב

תקעב בנין ח"ב ענינים שונים סימן כט שלמה

וגם א"ש בפשיטות ד' הרמב"ם ז"ל בעז"ה, דמעשר עצמו בזה"ז ודאי יאכל במומו, כדקתני בהדיא בתוספתא הנזכר, וס"ל דגם לאחר שביטלו מלעשר בזה"ז, נהג דין התוספתא הנ"ל דאם עבר ועישר ירעו כיון דיש לו תקנה לאחר שיומם, לא גזרו לאסור להשהותו משום תקלה, משא"כ בסוגיא דבכורות ס"א דאיירי באחד עשר בזה"ז כיון דגם לאחר שיומם אין לו תקנה בזה"ז כלל רק שילכו עכ"פ הדמים לאיבוד ומשו"ה מעיקרא אסור להשהותו כלל משום תקלה בזה"ז כמ"ש.

ויצא לנו דין חדש דמ"ש התוס' בבכורות נ"ג הנ"ל לחלק בין בכור לקדשים בזה"ז כמ"ש נ"ל דאם עבר והקדיש בהמה בזה"ז ואח"כ נתערב דבכור דמכניס שניהם כאחד לכיפה, דמשום בהמת קדשים דגזרו להשהות בזה"ז משום תקלה כמ"ש, אסור להשהות גם הבכור שנתערב בו משום ספק בהמת קדשים כמ"ש, ולמדנו זה מן הסוגיא שם דפריך אפי' חד נמי, ר"ל אחד עשר עצמו בזה"ז, ומשני דקמ"ל אפי' תרי דאיכא פסידא, ר"ל משום אידך דמעשר, דיש בו הפסד קדשים כיון דא"צ פדיון אח"כ כמ"ש, ואפ"ה שניהם ימותו, משום חד דשלמים דמעורב בו, דאסור להשהותו וכדקתני בתוספתא, נתערב באחד עשר כולם ימותו, ור"ל אפי' המעשר ג"כ, וכ"ה שם ריש ה"ז להדיא, עשירי וי"א כולם ימותו ע"ש, וא"ש גם פשטי' דהסוגיא הנז', וגם מש"כ בשו"ת תו"ר שם ע"ד התוס' הנ"ל דה"ט דבכור אסור להמיתו משום דאין לו פדיון כמ"ש, דא"כ למה אמרו שם ס"א הנ"ל במעשר דמות, דהרי מעשר ג"כ אין לו פדיון ודחק טובא בזה ע"ש, ולק"מ דהתם משום אחד עשר הוא דצריך פדיון באמת כמ"ש"ל וא"ש.

והגאון ר' שמואל אביגדור נ"י בפ"י לתוספתא שם במחכ"ת לא עמד על כל זה, ומ"ש ח"ל, ובגמרא מוקמינן דאפי' מעשר כדינו נמי ימות עכ"ל, במחכ"ת הוא נגד דברי הרמב"ם הנ"ל, ודברי התוס' והגמרא עולים כאחד באמת, וגם לאחר שביטלו מלעשר בזה"ז עסקינן וכמ"ש, וכ"ד בפירושו שם בזה, אינם מדוקדקים לענ"ד יעו"ש. והגאון ר' משה סופר ז"ל בספרו חיי"ד סי' ש"ו ואו"ח סי' קל"ט הקשה דהיה לחכמים לחקן שיטילו מום במעשר בהמה בזה"ז ויפדה וישור ד' זוזי בנהרא עכ"ל, ובמחכ"ת נעלם אז ממנו שאין פדיון למעשר בהמה ואולי טס"ה שם, ומש"ש

כ' הרמב"ם דיאכל במומו, וכבר תמה ע"ז הגאון בעל נו"ב ז"ל במה"ת חיי"ד סי' קפ"ט וכ' שהוא קושיא חמורה ותמה על נו"ב הרמב"ם שלא הרגישו בזה ע"ש, והוקשה לו עוד שם בסוגיא עצמה דמוק"ל לאידך ברייתא דידעו כרבנן דר"ש ע"כ, וקשה טובא, דאחרי דמוכח באידך ברייתא דכל היכא דיש למיחש לתקלה ס"ל דימותו, א"כ לרבנן כיון דגם בזמן הבית אין קריבין הו"ל כמו בזה"ז, וג"כ הו"ל למימר ימותו משום תקלה ע"ש שדחק טובא, וכל דבריו תמוהים מאד ע"ש, וגם בשו"ת תועפות ראם להגאון מיאס ז"ל חיי"ד סי' מ"ו, וכס' עמ"א להגאון מוהר"י העליר נ"י סי' ע', כ' ליישב ד' הרמב"ם בזה ע"ש, וכ"ד תמוהין וא"צ להאריך בהן. ובמחכ"ת העלימו עין שד' הרמב"ם מבוארין להדיא בתוספתא דשלהי בכורות שם, דתניא התם בהמה שנתערב בה מעשר בזה"ז ירעו, אחד עשר כולן ימותו ע"ש, והחילוק בין מעשר לאחד עשר, נראה פשוט משום דמעשר כיון דג"כ דינו כבכור דאין לו פדיון כלל כדתנן בתמורה כ"א הנ"ל, א"כ יש בו משום הפסד קדשים אם יכניסו לכיפה, וכמ"ש התוס' הנ"ל והרא"ש ה' פ"ב סי' ב' גבי בכור, משא"כ בספק אחד עשר דהוא קרב שלמים כדתנן בבכורות מ שם, דצריך פדיון כמו שלמים ואין בו משום הפסד קדשים כלל, דסוף ילך דמיו לאיבוד ודינו ככל הקדשים בזה"ז, דבהמה תיעקר דהיינו מכניסו לכיפה משום תקלה, וכמ"ש התוס' הנ"ל, והשתא הא דמוק"ל בש"ס דילן, להך דתני ימותו במעשר בזה"ז, הוא נמי משום דקאי התם, על יצאו שנים בעשירי, וקראן עשירי, דעשירי ואחד עשר מעורבין זב"ז, ומשו"ה בזמן הבית ירעו לרבנן, דבזמן הבית ודאי איכא משום הפסד קדשים בכל הקרבנות, שהרי לאחר שירעה ויסתאב יפדה ויביא בדמיו קרבן, וכדין שלמים שנתערב במעשר דיביא בדמי היפה שבהן שלמים וכו', וכמ"ש רש"י בזבחים ע"א במשנה ע"ש (וע' פסחים צ"ח ורבנן היכי עבדי כפסח שנתערב בכור, א"ר כו' כל היכא דאית' כו' ע"ש, וע' ברמב"ם פ"ו מה' פה"מ ה' י"ד וצ"ע וע"ש בל"מ ה' י"ג), ולכן ודאי אסור להכניסו לכיפה בזמן הבית משום הפסד קדשים כמ"ש, משא"כ בזה"ז שדמי השלמים שיפדה ילכו לאיבוד, ומאחר דבין כך וכך צריך להפסיד או הדמים או הבהמה עצמה, אסור להשהות הבהמה בזה"ז עד שיומם משום תקלה דגיזה ועבודה כיון דגם אחר שיומם אין לו תקנה רק לאבד הדמים בזה"ז כמ"ש ומשו"ה ימות בזה"ז וא"ש, ולק"מ קושית הנ"ב ז"ל בהסוגיא עצמה הנז',

בנין ח"ב ענינים שונים סימן כמ שלמה תקעג

עיקרי כל ההלכות מסדר קדשים אינן נוהגין כלל בזה"ז, ושייך שפיר לבקש על המקדש בתחילה כמ"ש בעז"ה, וע"פ מ"ש התוי"ט בהקדמתו בשם בעל כף נחת ז"ל דסוד נזיקין הוא בסוף הסדרים ע"ש, (ויש לעשות לו קצת סמוכין ממ"ש במדרש תהילים י"ט אקרא דמשפטי ה' אמת זה סדר נזיקין וקחשיב ליה קרא לבסוף, וע"ש עוד מ"ש אקרא דתורת ה' תמימה די"ל קצת ואכמ"ל) י"ל קצת בפ"י יהיה רצון כו' דבאמת לפ"ד של הכף נחת אנחית לן שפיר לכאורה מאי דסידרו מס' אבות והוריות לבסוף, דאבות ודאי שייך שפיר למיתני אחר סיומא דכל הש"ס משנה, לסדר הקבלה מתורה שבע"פ כולה, האמור בכל הש"ס משנה שנאמרה על פה בסיני ונמסרה מדור לדור עד סוף התנאים, ואח"כ שייך שפיר מס' הוריות לבאר כל דיני השוגג בהוראה באחת ממצות ה' הנאמרה בתורה שבעל פה המבואר במשנה כולה, דאלו הטועה בדבר המפורש בתורה שכתב פטור מקרבן, ראין דין שגגת הוראה רק בהעלם דבר מפ"י התורה שבע"פ בלבד, כמבואר בהוריות ד' בכל הסוגיא וברמב"ם ז"ל פי"ד משגגות ה"ב, ולכן סידרו אחר תורה שבע"פ כולה (דליכא מידי דלא רמיזי במתני' כנודע) כל דין שגגת הוראה בתורה שבע"פ וכמ"ש, וע"כ הקדימו למס' הוריות תפלה זו דות"ח בתורתך, שלא נטעה בהוראה ח"ו, ובסיומא דהש"ס שייך שפיר גם משנה הסמוכה, דבין ב"ב אומר הפוך בה כו' ומינה לא תזעזע כו' כלומר שיהגה בה תמיד למען לא ישגה בהוראה חלילה, וגם משנה הקודמת בין עשר שנים למשנה שייך ג"כ בסיומא דהש"ס משנה, וע"ז סיים בתפלה זו, שלא נכשל בהלכה, ויתן ה' חלקנו בתורתך, וכעין תפלת רנב"ה בכניסתו לבית המדרש, התפלל כאן בסיומו דהש"ס משנה, ועל כן מציון תצא תורה ודבר ה' כו', הקדים להתפלל כאן, גם על המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן, כן נ"ל ע"פ דרכו של הכף נחת ז"ל ג"כ בזה, בעז"ה יתברך.

עוד דלמאי דקיי"ל מקריבין אע"פ שאין בית היה אפשר להקריב במקום המזבח ק"פ דדוחה טומאה, והאריך עוד בזה בסי' רל"ו שם בשם חותנו הגאון רע"א ז"ל ובשם הגאון יעב"ץ ז"ל דבכל קרבנות ציבור י"ל משום דבאין משקלי ציבור ואין השקלים נוהגין אלא בפני הבית כרתגן בסוף שקלים (וכן בכורים כדתנ' התם, וי"ל דלכן סדרו מס' זו בסוף הסדר אע"ג דמוקדם בתורה בפ' משפטים (ומ"ש הרמב"ם ז"ל בזה צ"ע) משום דכל ס' זרעים נוהג בא"י גם בזה"ז (עי' ס' פאת השולחן) משא"כ בכורים, וכן י"ל במס' חגיגה וק"ל), אך קרבן פסח היה אפשר להקריב דאף דאין לנו אבני חושן, הלא אין כה"ג מעכב, ויובל כהן הדיוט להקריב ע"ש, וכ"כ בס' דרכי הוראה להגאון מהור"ר צבי הירש חיות ז"ל ס"ו ע"ש, ובמחכ"ת אולי שכחו כולם כי גם מימות הגאונים ז"ל אין לנו תכלת שהוא דם חלזון, וכמ"ש ברי"ף ז"ל הל' ציצית ס"י רע"ג, ובתוספתא דמנחות פ"ו תניא תכלת וא' ותולעת ש' ושש מעכבין זא"ז, ד' בגדי כה"ד מעכבין זא"ז, ושם בפ"ט תניא תכלת שלא מן החלזון פסולה, תולעת ש' שלא מן התולע שבהרים פסולה, וקחשיב שם מנורה וכ"ש ע"ש, ומשמע דרק בתכלת דבגדי כהונה קעסיק התם, דומיא דתולעת שני ואינך, וא"נ גם בבגדי כהונה בעי חלזון דוקא (וכ"כ המש"ל בפ"ח מהל' כלהמ"ק ה' י"ג ע"ש, ודלא כהגאון בעל תפארת ישדאל נ"י בס' מועד כללי בגדי קודש, צד 107 שהשיג על המש"ל בזה דמשמע ליה מד' הרמב"ם ז"ל דלבגדי כהונה א"צ חלזון, ועפ"ז העלה דגם לציצית א"צ חלזון כדמוכח במנחות מ"ב, דגמרינן להו מהדרי, לענין טעמיה מכליל תכלת ע"ש, ובמחכ"ת נעלם ממנו התוספתא הנ"ל, דבהדיא אמר דתכלת שלא מן החלזון פסולה, והמש"ל שם לא זכר לד' התוספתא בזה שכתבנו (וע"ע) וקיי"ל כרבי דגם אבנטו של כהן הדיוט הוא מכלאים ומתכלת, דוקא וע"ש פ"ח במש"ל ה' א' ב', וא"כ א"א להקריב כלל בזה"ז בלא חלזון כמ"ש, ועכ"פ

סימן ל

הדרן לסיום ש"ס משנה

וקצירה הוו כשני כתוכים הבאים כאחד. והנה בב"מ סוף המפקיד פליגי ב"ש וב"ה בחושב לשלוח יד בפקדון דב"ש מחייב דמפיק ליה מעל כל דבר פשע וב"ה סובר דפטור ומפיק ליה לקרא דעל כל דבר פשע לרבות דאם אמר לשלוחו או לעבדו. ולכאורה צריך להבין טעמו דב"ש דמפיק ליה למחשבה ולא דריש ליה על שליחות וכמו דס"ל לב"ה. אמנם י"ל בפשיטות דב"ש ס"ל כשמאי רבן דס"ל בקידושין דף מג דיש שליח לדבר עבירה משום דס"ל דשני כתובין הבאים כאחד מלמדן, וא"כ לא צריך קרא לרבות שליח דהא בכל התורה כולה יש שליח לדבר עבירה, וא"כ לא אתיא קרא רק למחשבה. אבל ב"ה סברי דשני כתובין הבאין כאחד אין מלמדן וצריך קרא על שליחות אף דבעלמא אין שליח לדבר עבירה מ"מ בשליחות יד יש שליח. וא"כ י"ל דב"ש וב"ה דהכא לשיטתייהו אזלי, דב"ש דס"ל גבי שליחות יד דמחשבה מועלת לחייב ה"נ מועיל לעשותו משקה, וב"ה ג"כ לשיטתן. וכל זה מוכרח ממשנה קמא דברכות הנ"ל דכיון דע"כ מוכח ממתניתין דהתם דס"ל דשני כתובין הבאין כאחד מלמדן וממילא מוכח דיש שליח לדבר עבירה, וע"כ קרא דעל כל דבר פשע אתי לרבות מחשבה כמעשה וממילא שמעינן גבי חלת דבש דמקבל טומאה משיהרהר. וע"ז מסיים ריב"ל ואמר דאף דקיי"ל כב"ה דאין שליח לדבר עבירה וגם דמחשבה אינו כמעשה לענין שליחות יד ולענין טומאה יכול דאף לענין קיום המצות ג"כ הוי הכי ומי שמקיים המצוות ע"י שליח אין לו שכר כעושה בעצמו וכן מי שחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה ג"כ אין לו שכר כמו שעשה בפועל ע"ז בא ריב"ל ואמר דעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ובתיבת כל לרבות דאפילו קיים המצוה ע"י שליח וכן מי שחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה ג"כ יש לו שכר כמו שעשה בעצמו ובפועל ממש. ואולי דזהו שכפל ריב"ל לשונו ואמר לכל צדיק וצדיק ודו"ק.

ובאופן אחר נ"ל לחבר משנה זו עם המשנה דריש ברכות ע"פ דרך הדרוש וכזה יבואר ג"כ הכוונה במאי דכפל ריב"ל ואמר לכל צדיק וצדיק. ונקדים בתחילה מה דמצינו דנחלקו המפרשים ז"ל

בסוף המסכתא עוקצין והוא סיומא דכולהו שיתא סדרי משנה תנן אמר ר"י בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק וכו'. הנה ראוי לדקדק בלשון המשנה במאי דכפל בלשונו ואמר לכל צדיק וצדיק. ולכאורה הוי סגי שיאמר לכל צדיק ש"י עולמות. וגם איזה שייכות יש לה למשנה הקודמת דחלות דבש מאימתי מיטמאות משום משקה בש"א משיחרחר ובה"א משירסק. וכתב הרע"ב דאית דגרסי בש"א משיהרהר כלומר משיהרהר מחשבה בלבו וכו'.

ונ"ל ליישב ע"פ דרך החידוד ואגב יבואר ג"כ חיבור והדרן משנה זו לתחילת מס' ברכות. דהנה תנן בריש ברכות דאמר ר"ג לבניו דלא זו בלבד אמרו אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר וכל הנאכלים ליום אחד מצוותן עד שיעלה עמוד השחר. והקשה הגאון בעל שאגת אריה וצ"ל בסי' ד' דאמאי לא חשיב נמי קצירת העומר דמצוותן כל הלילה. ובשלמא לדעת הרמב"ם בפיה"מ שם דלא חשיב רק דברים דעשו חכמים בהם סייג ניחא דגבי קצירת העומר לא מצינו סייג, אבל לדעת רש"י ז"ל דבהקטר חלבים ואימרים לא עשו חכמים בהם סייג כלל ולא נקיט ליה הכא אלא להודיע שדבר שמצוותו בלילה כשר כל הלילה, וא"כ ליחשוב נמי קצירת העומר שכשר כל הלילה. ואין לומר דרבן גמליאל סובר דנקצר שלא כמצותו כשר ויכול לקצור ביום ולא שייך למחשביה בהדי דברים דמצוותן בלילה. דהא ליתא דאם נאמר כן ע"כ צ"ל דס"ל דקצירת העומר לא דחי שבת וכמ"ש"כ במנחות דף עב דתלי זה בזה, ותקשה לדידיה דקרא דבחריש ובקציר למאי אתא, דליכא למימר דקרא אתי לתוספת שביעית כמו דדריש ר' ישמעאל דהא אמרי' בריש מו"ק דר"ג למד לתוספת שביעית מהלכה. כל זה כתב השאג"א ז"ל שם ונשאר בקושיא.

והנה כבר תי' מר אחי הגאון וצ"ל בספרו "ראשית בכורים" דף ס"ז די"ל דר"ג מפיק לקרא דבחריש ובקציר לחילוק מלאכות וכמו דדרשינן בשבח דף ע'. אך א"כ יהיה מוכרח דר"ג סובר דב' כתובין הבאין כאחד מלמדן וכמו שפירש רש"י שם דחרישה

בכל דרכיך דעהו ולהם בוודאי מותר במודר הנאה אף במצוה שיש בה הנאת הגוף דאינו נחשב להנאה כלל כיון שמכוין לשם המצוה [והא דהקשה הרשב"א ז"ל בנדרים שם מקונם שאיני משמשך דהא מצות לאו ליהנות ניתנו היינו משום דכבר מבואר בדברי הראשונים ז"ל ובראב"ד בס' בעלי הנפש דלא יכוין לשם הנאה רק לקיים המצוה ע"ש] ורק מדרבנן אסור דשמא ישהה אחר המצוה ויכווין לשם הנאה. וכן י"ל דגזירה שמא יכוון בעת המצוה גופא לשם הנאה.

ומיהו קצת צ"ע דהא קיי"ל בפסחים דף כ"ו דא"א ולא קמכוון שרי לכו"ע ולא גזרינן אטו היכא דקא מכוון ובמק"א יבואר גם מזה א"ה [ובזה כתבתי במק"א לפרש דקדוק לשון הגמ' בכרכות ז' דכל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו. ולכאורה הו"ל לומר כל האוכל מסעודת חתן. אכן להנ"ל ניחא דהכוונה דאם אוכל מסעודת חתן וגם נהנה דאכילתו נחשב להנאה ומפרש כגון דאינו משמחו עובר בה' קולות אבל אם משמחו אין אכילתו נחשבת להנאה ולא מקרי רק דאוכל מסעודת חתן אבל לא נהנה].

אבל רש"י והר"ן וסייעתם י"ל דמיירי בסתם בני אדם שלא הגיעו לידי מדרגה הלזו דיקיים בכל דרכיך דעהו ובהו בוודאי אסור. ובה נסתלק מה שהקשה השעה"מ עליהם מהא דאיתא בעירובין דף ל"א למותר לערב בבית הקברות למ"ד דאין מערבין אלא לבית האבל ולבית המשתה ואף דבבית המשתה איכא נמי הנאת הגוף די"ל דהגמ' מיירי שם בת"ח וצדיקים דמקיימים בכל דרכיך דעהו.

ועד"ז פירשו המפרשים ז"ל למחלוקת ר"ש ור' ישמעאל בכרכות דף ל"ה דר"י סבר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש וגו' יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהו מנהג דרך ארץ ור"ש בן יוחאי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' דלא פליגי דוודאי אם אדם קובע עתים לתורה וכן היום עוסק במשא ובמתן ובמלאכה ומכוון בעת מלאכתו לשם שמים כדי שירויח ויוכל אח"כ ללמוד ולהתפלל ולעבוד השם מקיים בזה לא ימוש דגם דבר זה ללימוד יחשב. אבל רש"א דאפשר דאדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה דבעת החרישה והזריעה אינו מכוין רק לעצם המלאכה ולא לשם שמים א"כ תורה מה תהא עליה משום דר"ש סבר דלא כל אדם זוכה למדרגה זו

במצוה שיש בה הנאת הגוף אי אמרינן בה ג"כ דמצות לאו ליהנות ניתנו, דרש"י ותוס' ור"ן ברה"ה דף כח סוברים דלא אמרינן בה דלאו ליהנות ניתנה, ומשו"ה אמרינן שם דהמודר הנאה ממעיין אסור לטבול בה בימות החמה משום דאיכא נמי הנאת הגוף. ואכן דעת המאירי ז"ל וכן נראה מדברי הרשב"א בחידושו בנדרים דף ט"ו דאף במצוה שיש בה הנאת הגוף ג"כ אמרינן דמצות לאו ליהנות ניתנו, משום דכוין דא"א לקיים המצוה בלתי הנאת הגוף גם ההנאה למצוה יחשב ולא מקרי הנאה כלל. והא דאמרינן ברה"ה שם דאסור לטבול בו בימות החמה הוא אינו אלא גזירה דרבנן שמא ישהה אחר הטבילה ויתכוין לדחוק בו ונמצא נהנה מאיסור הנאה בלא מצוה, וכמו דאמרינן בנדרים דף ל"ד דגזירה שמא ישהה כעמדה וכמו שמבואר כל זה בשער המלך ז"ל בהלכות לולב [ויש להביא עוד סמך לגזירה זו מפסחים דף ח דחיישינן דשמא תאבד לו מחט ויבוא לחפש אחריו אחר הבריקה ואז לא יהיה שלוחי מצוה ע"ש] וע"ש בשעה"מ מה דהקשה שם לשיטת רש"י ותוס' מהסוגיא דעירובין דף ל"א.

ואכן לענ"ד לולא דמסתפינא הייתי אומר דאלו ואלו דברי אלהים חיים ולא פליגי כלל ובהו יסתלק כל הקושיות שהקשו המפרשים ז"ל לב' השיטות הנ"ל. והוא ע"פ דברי הגר"א ז"ל בביאוריו לאור"ח סימן רלא שכתב על דברי רבינו יונה ז"ל שהובא שם בשו"ע דכל מי שמקיים בכל דרכיך דעהו ואף בעת האכילה ושתייה ושינה אינו מכוין להנאתו כלל רק לחזק גופו לעבודת השם יתברך גם זה למצוה יחשב ונמצא שעובר את בוראו תמיד. וכתב הגר"א ז"ל דכזה יש ליישב קושיית התוס' בע"ז דף י"א על הא דאמר רבי לפני מותו דלא נהנתי אפי' באצבע קטנה, והרי בע"ז אמרינן שלא פסק מעל שולחנו לא צנון ולא חזרת. והוצרך התוס' לדחוק דהוא לא היה אוכל רק בני ביתו. ואכן לפי דברי ר"י ז"ל הנ"ל י"ל דשפיר היה אוכל גם בעצמו והיה מתנהג בסעודתו כדרך השרים אף דבעת שהיה אוכל היה מתכווין לשם שמים ולא להנאתו ושפיר אמר דלא נהנתי משום דלא היה נחשב להנאה כלל ואדרבה היה נחשב למצוה ועבודת השם.

ועפ"ז נ"ל דכ"ש במצוה שיש בה הנאת הגוף ואינו מתכווין להנאתו כלל רק לקיים המצוה דוודאי לא מקרי נהנה כלל. ועפ"ז י"ל דהרשב"א והרב המאירי מיירי בת"ח וצדיקים המתנהגים בפרישות ומקיימים

שיש בו חכמה דכתיב יהיב חוכמתא לחכימין, וכן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה [ונראה דזה שאמר פרעה ליוסף אחרי הודיע ה' אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך והיינו דוודאי כבר היית חכם מתחילה מחמת יגיעה]. והלכך השכר הוא בדרך נחלה המגיע ליורש מצד הרין וכן כל צדיק יורש בעוה"ב את נחלתו שקנה בעוה"ז מחמת שכר לימודו. [נבזה נתיישב ג"כ במה שהעיד המהרי"ב ז"ל שם בגליון על מה דמייתי זה בשם רבה בר מרי ולא הביא מהמשנה דהכא ע"ש, ולפי מש"כ שני ענינים הם דו"ק].

ונראה דלפי זה אתי שפיר מה דמסיים אמר ר"ש בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלוסץ ולכאורה איזה שייכות זה לדברי ריב"ל. ואכן לפי הג"ל פשוט דבא ליישב קושיא השניה שהקשה שם ר' יהודה בכרייתא דסנהדרין דנהי דיהיה מקום להחזיק העומס באותן ש"י עולמות, מ"מ היאך יהיה כח בצדיקים לקבל טובה גדולה כזה שמחזיק מלא עומסו של הקב"ה. והשיב לו ר"מ שם דכשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן ע"כ. אך לא ביאר ר"מ באיזה אופן נותן להם כח לקבל ער שבא ר"ש בן חלפתא ופירשו דלא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה שיוכלו לקבל מלא העומס אלא השלוס, דע"י שמברך אותן בשלוס יהיו בבחינת מלאכים דאין בהם לא קנה ולא תחרות וכו' וכדאיתא במס' ד"א בפ' השלוס. וכיון דיהיו בבחינת מלאכים רוחניים שפיר יכולים לקבל מלא הומסו ודריש לקרא הכי ה' עוז לעמו יתן היינו דיתן ה' כח ועוז לעמו לקבל טובתו ע"י שבירך אותן בשלוס. ונראה דהיינו דתקנו אנשי כנה"ג בשמו"ע שים שלום טובה וברכה חן וחסד וכו'. והיינו דא"א לבקש מהקב"ה טובה וברכה שהוא דבר שא"א לקבל אם לא שישים שלום בתחילה ואז יוכל ליתן טובה וברכה וכמו דאמר ר"ש בן חלפתא דשלוס הוא כלי מחזיק ברכה. וראה רבינו הקדוש לסיים בשלוס משום דשלוס הוא דבר הכולל לכל הטובות והברכות דאם אין שלום אין כלום. וכן מגלת אסתר דהיא סוף כל כתבי הקודש מסיימת ג"כ בשלוס דכתיב כי מרדכי היהודי וגו' דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו. וה' שים שלים בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ויקיים בנו הכתוב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום במהרה בימינו אמן.

לקים בכל דרכיך דעוהו ולכן סבר ר"ש דלא ימוש הם דברים ככתבן ומלאכתן נעשית ע"י אחרים [נבזה יתיישב הסתירה שיש בזה בד' ר"ש גופא במנחות דף ק"ב ע"ש]. תמצא שיש שני מיני צדיקים, או דמקיים לא ימוש ואינו עוסק במלאכה כלל רק דנהנה משל אחרים, או דעוסק במלאכה כל היום ולתורה הוא קובע אך דבעת שעוסק במלאכה הוא מכוון לשם שמים. ושניהם שוין לטובה ויש לקרות עליהם הפסוק ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ.

ובזה נבוא אל החיבור לריש ברכות, דהנה בריש ברכות קשקיל וטרי הגמ' תנא היכא קאי דקתני מאימתי ומשינין דתנא אקרא קאי דכתיב ובשכבך ובקומך. ולכאורה מנ"ל לתנא דקאי אק"ש דילמא בד"ת כתיב וכמו דכתיב ברישא דקרא ודברת כס בשבתך וגו' אבל ק"ש י"ל דהוא מרובנן. וצ"ל דס"ל דליכא לפרש אד"ת דהא כתיב לא ימוש וס"ל דדברים ככתבן. אלמא דס"ל דהתורה לא ניתנה לחסידים שמקיימים בכל דרכיך דעוהו ואעפ"כ נחשבים לצדיקים דהא חשיב להו לעושים רצונו של מקום ומלאכתן נעשית ע"י אחרים. וא"כ י"ל דלזה כוון ג"כ ריב"ל וס"ל ג"כ כר"ש וכתנא דריש ברכות הג"ל ולכן הוכיח מזה ריב"ל ואמר דעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, והיינו בין צדיק שמקיים בכל דרכיך דעוהו ועוסק במלאכה כל היום וכוונתו לשם שמים, ובין צדיק שעוסק בתורה כל היום והוצרך להנות משך אחרים לכולם ינחיל ש"י עולמות.

ומה שנצרך הצדיק לש"י עולמות כבר מבואר בסנהדרין דף ק' משום דכתיב ברוך ה' יום יום יעמס לנו, ודרשינן מיניה דעתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו ואין מקום בעוה"ז להחזיק מלא עומסו דהא כתיב ושמים בזרת תכן, והלכך יתן לו הקב"ה ש"י עולמות כדי שיהיה מקום לקבל העומס. [ומה דאמרינן שם בלשון ליתן ש"י עולמות והכא אמר להנחיל וכלשון הכתוב נראה דהתם מיירי בשכר קיום המצות ואמרינן במד"ר על קרא דמי הקדימני ואשלם דאין אדם עושה מזוזה אא"כ נתתי לו בית וכו' ונמצא דהשכר אינו אלא מתנה בעלמא דהו דמצינו כמה פעמים בלשון חז"ל בשם מתן שכר. אבל הכא י"ל דמיירי בשכר לימוד התורה ובתורה צריך האדם ליגע בתחילה ולהתחכם, דאין הקב"ה נותן חכמה אלא במי

סימן לא

ביאור בהא דהיו מראין לעולי רגלים

את כלי המקדש

ובזה נראה לי ליישב בעזה"י מה דבפרשת משפטים כתיב יראה כל זכורך אל פני האדון ד' ובפרשת כי תשא ובפרשת ראה כתיב יראה כל זכורך את פני האדון וצריך להבין הטעם ואכן לפי הנ"ל יתבאר היטב הכונה בזה והוא בהקדם מה שיש להעיר מה דהצריך הכתוב לכפול ולשלש שלש פעמים מצות עשה דיראה כל זכורך בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא ובפרשת ראה ונראה לי דהוצרכה התורה לכתוב שנית ושלישית לרבות שילה ובית עולמים דחייבים גם שם במצות עשה דראיה דאי לאו הכי הוה אמינא דאין חייבין בראיה רק באהל מועד שבמדבר וכן מצינו ביומא ד' מ"ד ובד' ס"ז ובד' נ"ג ובסוטה ד' ט"ז דמצריך הש"ס קרא לרבות שילה ובית עולמים (והגם דשם משמע דשילה ובית עולמים נפקא לן מחד קרא מכל מקום יש לומר דקרא השלישי בא לרבות נוב וגבעון וכן איתא שם ביומא ד' ס"ז המדברה המדברה במדבר לרבות נוב וגבעון ושילה ובית עולמים וע"ש בפירש"י) ואף דהתוספות שם ביומא ד' מ"ד כתבו דבכל הנך איכא טעמא דהוצריך קרא לרבות מ"מ יש לומר דבמצות ראה גם כן איכא סברא דדוקא במדבר דהיו קרובים למשכן חייבים אבל בנוב וגבעון ושילה ובית עולמים דהיו רחוקים מהמקדש הוה אמינא דלא הטריחום לכא קמ"ל וכעין זה כתבו התוס' שם לענין שילוח השעיר במדבר ע"ש ועל פי זה ניחא דבקרא קמא בפרשת משפטים דאתא לגופיה לדור המדבר ואז היו ישראל נזופין ומנודין לשמים ולא היו ראויים לראות פני השכינה וכמו שפירש רש"י בחומש בסוף פרשת כי תשא על הפסוק ויראו מגשת אליו ולכן כתיב אל והיינו שיתראו אל פני האדון והיינו שהאדון יראה אותם אבל הם לא יראו את פני האדון אבל בשילה ובית עולמים שישראל היו בתכלית השלימות והיה להם גילוי שכינה והיינו על ידי הניסים גלויים ולכן כתיב שם את פני ה' וה' יזכנו לראות כולנו יחד במהרה לראות בכנין בית הבחירה ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניו בשלש פעמי רגלינו ונקיים המצות עשה בשלימות שנראה כל זכורינו את פני ה' בב"א.

כה דברי הדו"ש המכרכו ככרכת החג וכברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא:

ועוד ראיתי לכתוב לו איזה גרגיר אחד בדברי אגדה השייך לכל שלש רגלים והוא כמה דאמרינן ביומא דף נ"ד דבשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זו בזו ואומרים להם ראו חכתכם לפני המקום וכו' וכן אמרינן שם עוד ד' כ"א ובחגיגה ד' כ"ו שהיו מגביהין את השלחן לעולי רגלים ואומרים ראו חכתכם לפני המקום שסילוקו כסידורו וכו' וצריך להבין דמאין היה להם סמך למנהג הזה להראות לעולי רגלים הנסים שהיו במקדש ונראה לי דלמדו זה ממקרא מלא בתורה דכתיב יראה כל זכורך ואמרינן בסנהדרין ד' דאף דליכא שינוי בין המסורת למקרא בתיבת יראה מכל מקום דרשינן גם המסורת יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות ופירש רש"י בסנהדרין שם דתרווייהו דרשינן יראה כל זכורך שיראו פני השכינה וכו' ולכאורה תימה דאין שייך לדרוש גם המסורת שיראו פני השכינה והלא כתיב כי לא יראני האדם וחי ובהכרח לומר שעל ידי שעושה הקדוש ברוך הוא נסים גלויים למעלה מן הטבע והכל רואים זה נקרא גילוי שכינה ודבר זה מפורש להדיא בהגדה של פסח דאיתא שם ובמורא גדול זו גילוי שכינה ומביא ראיה מקרא דאו הנסה אלקים לכא לקחת לו גוי וכו' במסות ובאותות ובמופתים וכו' ככל אשר עשה לכם במצרים לעיניך ולכאורה תמוה דמה ראה מהך קרא ומורא גדול זו גילוי שכינה והיכן הזכר בכתוב זה גילוי שכינה אלא ודאי כיון דכתיב ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם במצרים לעינים והיינו דהקב"ה עשה אותות ומופתים במצרים לעיני כל ישראל אין לך גילוי שכינה גדול מזה ולכן כתיב בפרשת וידידי ביכורים ובמורא גדול ובאותות ובמופתים והיינו דעל ידי האותות והמופתים שעשה במצרים לעינינו הי' הקב"ה כנתעלה ומתירא דרואין אנו שהוא משרד הטבע ומתנהג עמנו בהשגחה ניסית ומזה למדו דצריך להראות לישראל ברגל הניסים גלויים שהיו במקדש בכרובים רבזמן שהיו ישראל עושים רצונו של מקום נהפכו פניהם איש אל אחיו וכן בלחם הפנים שהיה סילוקו כסידורו וכו' קיימו מצות משה דיראה כל זכורך לפי המסורות דכתיב יראה והיינו שאנו צריכים לראות את השכינה והיינו על ידי הניסים:

סימן לב

באורים בעין יעקב *

הכישוף א"כ מכש"כ דהזכות ישבר המזל ולא יועיל המזל וא"כ איך מייתי רב ראי' מאברהם דאין מזל דלמא שאני אברהם דנפישא זכותא. והנראה לי דאימתי אמר לו ד' צא וכו' בעת שאמר אברהם במה אדע ועיין בפסחים (סו, ב רש"י ד"ה לא בחר) ואם כן חטא אז ועכ"ז אמר לו ד' צא וכו' א"כ מוכח מזה דאין מזל לישראל. ובמאי דברירנא יבואר היטב דהנה התוספות הקשו הא רבא אמר במ"ק חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזל תליא ותרצו מ"מ ע"י זכות גדול משתנה המזל ובמ"ק תרצו דלפעמים ישתנה ע"י המזל ולפעמים שאין משתנה והנראה לי כפי התירוץ של מ"ק דהא לפי דברי התוספת כאן דעל ידי זכות גדול משתנה זה גם ר"ח מודה דהלא כשפים גדול יותר ממזל ועכ"ז אם נפישא זכותו משתנה וכו"ל. אלא ודאי כדברי התוספת במ"ק. ואולי י"ל גם דברי התוספת דבכאן שכ' דע"י זכות גדול ר"ל אם עשה מצוה גדולה אם מחמת זה ישתנה בזה פלוגתא דר' יוחנן ור' חנינא אם ישתנה או לא. אבל אם הוא צדיק גדול מעיקרו ונפישא זכותיה תמיד גם ר"ח מודה דישתנה. ואולי דשני התירוצים של התוספת תלוי בהפלוגתא אם בעל תשובה גדול ולכן אין אנו יכולים לתרץ דעשה לפעמים מצוה גדולה אף שלעולם אינו עושה כן, הלא יש קונה עולמו בשעה אחת אם ב"ת עדיף וא"כ הוא כמו האיש דנפישא זכותא ולכך מוכרחים אנו לתרץ כתירוץ התוספות במ"ק לפעמים ישתנה אבל אם נאמר דצדיק גמור עדיף יכולין לאמר כהתירוץ דכאן דלפעמים ע"י זכות גדול ישתמנה אבל לר' חנינא לא מהני זכות גדול לבטל המזל אם לא בצדיק מעיקרא כמעשה דחולין הנ"ל וא"כ אתי שפיר ד' התוס' דבכאן. רבא לא פליג אאמוראי דהכא ור"ח

א. (שבת קנו, א). ב. (פסחים מט, א). ג. (פסחים קיג, א). ד. (חגיגה טו, א). ה. (יבמות ו, א). ו. (יבמות יד, א). ז. (יבמות עא, ב). ח. (יבמות קכב, א). ט. (ע"ז כז, א). י. (זבחים נג, ב).

א. עין אליהו. ר' חנינא אמר מזל מחכים מזל מעשיר וכו'. ר"י אמר אין מזל לישראל. עיין במהרש"א שהפלוגתא של ר"ח ור"י דייקא ביחיד אבל ברבים כ"ע מודו דאין מזל לישראל ור"י סבר אף ליחיד אין מזל יבואר בזה היטב ירושלמי ברכות פ' אין עומדין ר' חזקי' וכו' לעולם אל יהי פסוק הזה זו מתוך פיך ד' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה ר"י בשם ר"י וחברייא אמרי ד' צבאות אשרי אדם בוטח בך ולכאורה למה הוסיפו המקרא הזה ולפי פ"י רש"א יבואר כי הנה ד' צבאות עמנו משגב לנו ר"ל ד' הוא המנהיג שלנו ולא המזלות וה"א ד' המנהיג דייקא לרבים אבל לא ליחיד ובאמת ר"י אזיל לשיטתו דסובר כאן אף ליחיד אין מזל ולכן סיים ד' צבאות אשרי אדם בוטח בך ר"ל אפילו ליחיד ג"כ טוב כשהוא בוטח בך כי אין מזל אפילו ליחיד. ואף רב סבר אין מזל לישראל וכו'. ויוצא אותו החוצה וכו' אמר לפניו רבש"ע נסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן א"ל צא מאצטגנינות שלך. ולכאורה קשה דאיתא בחולין (ו). (ב) אין עוד מלבדו אר"ח אפילו כשפים היא איתתא דהוה קא מהדרא למשקיל עפרא מתותי כרעי דר"ח וכו' אין עוד מלבדו כתיב ופריך הג' והאמר ר"י למה נקרא שמם כשפים כמכחשת פמליא של מעלה שאני ר"ח דנפישא זכותא. חזינן דאף ר"י דסבר אין מזל עכ"ז כישוף מכחיש פש"מ א"כ כח כישוף הוא גדול ממזל ועכ"ז אם הזכות נפיש לא יועיל אף

* תדחתנו נתונה להרב יעקב הלוי ליפשיץ שליט"א שהראנו באורים אלה שבספר עין יעקב ע"פ עין אליהו להרב אליהו שיק אב"ד בזאנז חרש.

בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה תקעט

פליגי באמת בזה ג"כ כמו דמחולקים בזה הסוגיא דשבת וסוגיא דנדרים הנ"ל, והרמב"ם סמך עצמו על הסוגיא דיבמות דשם עיקר הפלוגתא דפרי' ורבי' משא"כ בכורות לא מייתי לה אלא אנב גררא ודו"ק ע"כ הג"ה).

ב. עין אליהו. תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח וכו'. וכ"ה הגירסא גם ברי"ף והרא"ש ז"ל וכן העתיק הרמב"ם ז"ל להלכה בפכ"א מהל' איסודי ביאה הלכה ל"ב דלעולם ימכור אדם כל שיש לו ולא כתב רק דמצוה להשתדל לישא בת ת"ח וכן הטור ז"ל (אה"ע ס"א) השמיט זה דצריך למכור אדם כל שיש לו ולא כתב רק דמצוה להשתדל לישא בת ת"ח וכן נמשך אחריו השו"ע (שם סעיף ו) וצריך טעם למה השמיטו.

ונה"ל דהנה לכאורה יש לתמוה בכאן תימה גדולה דהיאך חייבו אותו חכמים למכור כל מה שיש לו כדי שישא בת ת"ח הלא במצוה עשה דאורייתא אינו מחויב לבזבז כל נכסיו כמש"כ התוס' להדיא (כ"ק ט, א) והובא להלכה בד' הרמ"א ז"ל בהג"ה (אור"ח סי' תרנו סעיף א) דאפילו במצוה עוברת אינו מחויב לבזבז עליה הון רב משום שאמרו דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש וא"כ כ"ש כאן דאינו אלא מצוה דרבנן בעלמא וזהירות יתירה והיאך יעלה על הדעת לומר דיהיה חמור ממצוה של תורה ובשלמא אם לא ישא בת ת"ח יהי' מוכרח לישא בת ע"ה כגון דאין לפניו אלא בת ת"ח או בת ע"ה שפיר יש מקום לומר דהוי כל"ת דרבנן דקיי"ל דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ובל"ת דאורייתא כבר כתב הרמ"א ז"ל בהג"ה (יו"ד סי' קנז) דאם יוכל להציל עצמו ככל אשר לו צריך ליתן הכל ולא יעבור על ל"ת א"כ וודאי אף במצות ל"ת דרבנן כן (ובהדיא כתב שם הגאון מוהר"ע ז"ל בגליון היו"ד שם בשם הרדב"ז בתשובה (חלק ב סי' קמה) דאפי' אינו מוצא לאכול רק איסור דרבנן או שמנו של גיד וכדומה מחויב ליתן כל ממונו למצוא דבר היתר לאכול ולא לאכול איסור דרבנן ע"ש) והכא נמי הוי ל"ת דרבנן דהא אמרינן דעל בנותיהן הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה וא"כ שפיר עולה

סוכר דיש מזל ולא ישתנה כלל על ידי מצוה רבא דעביד והיינו דאיכא בין ר' יוחנן לר"ח התם בחולין גבי ר' חנינא שאני דר"ח היו לו זכותים הרבה דהיה צדיק מעיקרו. ולכן בוודאי ישתנה אצלו.

נסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. ובנדרים (לב, ב) מייתי מימרא זו ושם איתא הגירסא הסתכלתי במזל שלי ואין לי אלא בן אחד ובע"י שם הגירסא ואין לי בן אחר אלא ישמעאל (והגאון מהרי"ב ז"ל בהגהותיו הגיה שם בנדרים דצ"ל ואינו ראוי להוליד בן וכמו הגירסא דלכאן ובמח"כ נעלם מעינו הכדולח דברי המהרש"א ז"ל (שם בח"א) דמבואר שם להדיא דהיה גירסא לפניו כמו שהוא לפנינו בנדרים והוצרך למחוק וליישב דשני מעשיות היו אחד כשהי' בן ע' שנה ועדיין לא הוליד אז כלל וראה במזלו דאינו ראוי להוליד כלל מחמת דקאי צדק במערב דהוא מקום מצונן והיינו מעשה דסוגיין אבל מעשה דהתם הי' לאחר שנולד ישמעאל וכבר הי' ראוי להוליד רק דראה במזלו דלא יהי' לו בן דראוי ליורשו ע"ש במהרש"א ז"ל).

ונה"ל ליישב ב' הגירסות דתליא בפלוגתא דר"י ור"ל (יבמות סב, א) בהיו לו בנים בהיותו א"י ונתגייר בזה"ב אי קיים פו"ר או לא וידוע דאברהם אבינו יצא מכלל בני נח לאחר שמל ועיין בפרשת דרכים (דרוש א) שהאריך בזה וא"כ י"ל דהסוגיא דהכא אזלא כר"ל שם דלא קיים פו"ר הלכך לא מקרי ישמעאל בנו כלל כיון שנולד קודם שמל את עצמו ואינו מתייחס אחריו ולפיכך אמר ואינו ראוי להוליד בן כלל. משא"כ הסוגיא דנדרים אזלא אליבא דר"י דקיים מצות פו"ר משום דמתייחס אחריו וא"כ שפיר מקרי בנו ולכן אמר דאין לי בן אלא ישמעאל. (הג"ה מאת הרב וכו' מוהר"ש הכהן נ"י מ"ץ בוילנא וע"פ דברי כבוד הגאון המחבר נ"י אמרתי דאולי יש לפרש עוד דב' הסוגיות אזלא אליבא דהלכתא דקיים פריה ורבי' וכו"י וכמו שנפסק להלכה בשו"ע (אה"ע סימן א סעיף ז) אך דפליגי המחלוקת הפוס' שהובא בכ"ש (שם ס"ק יב) ע"ש ועפ"ז נסתלק תמיהת הגר"א ז"ל שם כביאוריו שם ס"ק י"ז על הרמב"ם מהסוגיא דבכורות (מז) וע"פ הנ"ל י"ל דסוגיא דיבמות והסוגיא דבכורות

קיי"ל כחקנת אושא. ואולי דהרמב"ם ז"ל סובר דחקנת אושא לא היה רק במצוה שאינה נוהגת אלא לפי שעה כגון שופר וסוכה ואתרוג וכדומה אבל במצוה הנמשכת כל ימי חיי האדם כמו בעניין זה שלפנינו מצוה זו עדיפא וחמיר טפי ומחייב ליתן עבורה כל ממונו. ונ"ל להביא ראיה לזה מהא דאלעזר ב"ר בירתא (תענית כד, ב) דחזי לגבאי צדקה ואמרו ליה דעסקי ביתום ויתומה ושקל כל מה דהוי בהדיא ויהיב להו. ולכאורה היכי יהיב להו כל מאי דהוי ליה הא המבזבו אל יבזבו יותר מחומש דדוחק לומר דהיה לו קרקע ולא יהיב להו רק המטלטלין שיש לו אלא ודאי משום דהיה הצדקה לצורך מצוה הנמשכת להשיא יתום ויתומה ומשור"ה מותר לבזבו.

ועוד שמעתי ראיה נכונה לזה מאת הרב וכו' מו"ה אלי' משה נ"י מגמ' (כתובות נג, א) דרב פפא איעסק ליה לבריה בי אבא סוראה וכו' כתביה לכל מאי דהוה ליה ולכאורה היכי כתב הא אסור לבזבו כל ממונו אלא ודאי דמצוה הנמשכת שאני ודפח"ח. אמנם בני היניק מו"ה פנחס נ"י דחה ראיה זו דהא אמרינן (כ"מ קד, ב) דמקום שנהגו לכפול גובה מחצה ופירש"י דגובה החתן מחמיו מחצה וא"כ אף דכתב בהנדוניא ליתן כל מאי דהוי ליה מ"מ לא נתנו לו רק החצי ואף דמ"מ הוי יותר מחומש אולי ה"י די לו גם בהחצי שנשאר לצרכי חייו ועוד אמר בני היניק לדחות ד"ל דלת"ח שאני כמו שכ' התוס' בגיטין ד' מ"ה ד"ה דלא ע"ש וכן מציינו עוד (כתובות סג, א) דכלבא שבוע יהיב ליה לר"ע פלגא ממוניה וע"ע בב"ב (יא, א) ודו"ק.

הג"ה מאת הרב וכו' מודה שלמה הכהן נ"י מ"ץ דק"ק ווילנא ולענין נראה בעיקר קושית הרב הגאון המחבר נ"י דהאיך אמרו דלעולם ימכור וכו' דלולא דמסתפינא הייתי אומר דהא דאמר לעולם ימכור וכו' אינו ר"ל למכור ממש ולהוציא המעות כדי להשתדל ולהשיג לישא בת ת"ח דאפשר דזה באמת אינו מחוייב אלא ר"ל דאם מבקשין ממנו כתובה גדולה בשביל שהיא בת ת"ח וע"ד דתנן (כתובות יב, ב) דב"ד של כהנים היו גובין לבתולה ד' מאות זוז ואין לו קרקע כדי שיעור הכתובה שרוצין ממנו ומטלטלין הא לא משתעבדי

הדין על נכון במה שאמרו דלעולם ימכור אדם מה שיש לו אבל הכא כברייאתא משמע להדיא דאפי"י יש לפניו לישא בת גדולי הדור או בת ראשי כנסיות ג"כ צריך למכור מה שיש לו לישא בת ת"ח דווקא דהא אמר לא מצא בת תלמיד חכם ישא בת גדולי הדור ובאופן זה וודאי תימא דלמה מחוייב למכור כל מה שיש לו דהא אף אם ישא בת גדולי הדור ג"כ לא עביר איסורא בזה וא"כ בזה שלא ישא בת ת"ח אינו אלא ביטול מ"ע דרבנן ולמה מחוייב למכור נועוד דאפי"י אין לפניו רק בת ת"ח ובת ע"ה ג"כ יש לדקדק דהא יש לו ברירה דלא יקח לא זו ולא זו ואף דמבטל בשביל זה מפרי' ורבי' מ"מ פרו ורבו גופא אינו אלא מ"ע ובמ"ע הא אינו מחוייב לפור כל ממונו ואף דאיכא ביה נמי ל"ת מדברי קבלה דכתיב לא תוהו בראה מ"מ הא אינו אלא שב ואל תעשה ובשב ור"ת מברואר בשו"ת חוות יאיר (סי' קלט) והובא בגליון היו"ד שם להגאון מוהרע"א ז"ל דא"צ ליתן כל ממונו ע"ש אכן זה אינו קושיא כ"כ די"ל דמצות פרו ורבו אלימא טפי משאר מצות עשה דהא מותר אפי"י למכור ס"ת בשבילה א"כ י"ל דגם לענין הדין שלפנינו נמי חמיר ועוד דברי החוות יאיר הנ"ל דבלאו שאין בו מעשה אינו מחוייב לפור כל ממונו אין זה ברור להלכה דהא בתשובת הריב"ש (סי' שפז) מפורש להדיא להיפך והובא בגליון היו"ד שם. אכן אם יכול ליקח בת גדולי הדור התם בוודאי קשיא דלמה מחוייב למכור כל מה שיש לו]. ולכן מכח הקושיא הנ"ל הכריח הטור ז"ל דבאמת הברייאתא נשנית קודם תקנת אושא וכדאיתא בכתובות (ג, א) דבאושא הוא דהתקינו כן דהמבזבו אל יבזבו יותר מחומש אבל מקודם תקנת אושא היו סוברין דגם במ"ע צריך ליתן כל ממונו וא"ש דברי הברייאתא וא"כ האידנא דקיי"ל כחקנת אושא ליתא להך דינא דברייאתא הנ"ל דודאי האידנא אינו רשאי למכור כל מה שיש לו כדי ליקח בת ת"ח ולפיכך יפה עשה הטור ז"ל דהשמיטו ולא כתב רק דמצוה להשתדל שזה נ"ל נכון בכוונת דברי רבינו הטור ז"ל.

אכן א"כ יש לתמוה על רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל דפסקה להלכה דצריך למכור והלא האידנא

בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה תקפא

ראוין להוראה ע"ש נמצא דעל ידי זה דמבדיל על היין במוצ"ש זוכה לגדל בנים לתלמוד תורה ור"י לשיטתו דס"ל שם בב"ב משמ"י דרבי דכל שאינו מניח בן ע"ש והלכך ע"י הבדלה זוכה להניח בן וגם זוכה לגדל אותו לתלמוד תורה ומש"ה זוכה לעולם הבא וק"ל ע"כ הג"ה מאת הרב וכו' מהר"ש הכהן נ"י מ"ץ בורילנא).

ד. עין אליהו. אעפ"י שנשבתו יש להם תקנה ת"ח שסרח יש לו תקנה. והענין מה דכתיב ותמורתה כלי פז. מבואר ע"פ מה שכארתי המדרש רות וז"ל וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה. ר' חנניא פתר קריא בישראל בני אפיא דישראל לשעבר היו מקלסין על הגאולה שנאמר זה אלי ואנוהו ועכשיו על התמורה שנאמר וימירו את כבודם בתבנית שור. והכוונה של המדרש לפי מה שכארתי בש"מ שמה שאמרו חז"ל במקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד דוקא אחר כך כשניתנה התורה (ועיין בארצות החיים). ובזה יבואר לשעבר היו מקלסין על הגאולה דווקא שנאמר זה אלי ואנוהו. דאז היו צדיקים גמורים גדולים מבע"ת ועכשיו על התמורה שנאמר וימירו והיינו במה שחטאו והמירו כבוד ה' ואח"כ עשו תשובה בזה הגיעו למדריגה גדולה יותר מכפי שהיה כי במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. ועי' בגיטין פ' הנוזקין (מח, א) תרתי מתקלי איסתירי פיזי נחות בעלמא חדא ברומי וחדא בכ"ע אלמא דפז לא שכיח וזה הכוונה ותמורתה ר"ל שהמיר ופירש מן התורה ואח"כ יעשה תשובה נחשב כפז שדבר חשוב למאוד כנ"ל מקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד:

א"ל חזור בן. לכאורה קשה היאך המתקן מלחזור עד שהזכירו אחר. ודחק לומר דר"מ לא שיער בעצמו דאיכא תחום שבת דאדרבה ר"מ היה יכול לשער יותר אחר וזה אמרנן בערוכין (מב, א) דאלפים פסיעות בינוניות הוא תחום שבת וא"כ היה יכול לשער בפסיעותיו. ונ"ל דר"מ היה סובר בדעתו דמותר לחלל שבת כדי להחזיר לאחר בתשובה. וכמו דאיתא כה"ג בשו"ע (או"ח סי' שו) דמי שהוציא בתו בשבת וכו' מותר לו לילך אפי' יותר מג' פרסאות

לכתובה בזמן הגמרא על זה אמרו דימכור כל מה שיש לו ויקח בעבור זה קרקע כדי שיהיה לו שיעור קרקע שהוא צריך לשעבד לצורך הכתובה ובוזה לא שייך דהמבזבו וכו' דהא אינו אלא שעבוד בעלמא ולע"ע הוא שלו אמנם כל זה בזמן הגמ' אבל האידנא דתקנו הגאונים ז"ל דמטלטלי משתעבדי לכתובה אין מקום למכירה זו דהא יכול לשעבד המטלטלין עצמן ולפיכך השמיטו הטור ז"ל אכן הרמב"ם ז"ל הביאו להלכה משום דדרכו ז"ל שלא להשמיט שום דין הנזכר בגמ' אף שהאידנא נשתנה הדין כידוע. וע"כ צ"ל דכל מה שיש לו לאו בדווקא דהא צריך להשאיר קרקע כדי שיעור הכתובה דהא אסור לומר לאשתו הרי כתובתיך מונחת על השולחן וא"כ יש לפרש נמי כמו שכתבתי בעז"ה ואף שהוא רחוק קצת לפרש ד' הבריייתא כן מ"מ מתוך חומר הנושא יש להעמיס גם זה בדברי הגמ' ע"פ דרך החידוד. ועוד יש ליתן טעם להשמטת הטור ז"ל דאפשר דסובר דהאידנא אינו נוהג דין ת"ח לענין זה דיהי' צריך למכור כל מה שיש לו וכה"ג כתב הרמ"א ז"ל בהג"ה (יו"ד סי' רמג סעיף ז) דאין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתן לו המכייש ליטרא ודהבא (ועי' בש"ך חו"מ סימן א ס"ק יט) שכ' דבתשובת מהר"ט ז"ל חולק ע"ז ע"ש) אבל מ"מ להשתדל לישא בת ת"ח זה מחויב גם האידנא ע"כ הג"ה מאת הרב מהר"ש הכהן).

א"ר יוחנן שלשה נוחלי העוה"ב אלו הן הדר בא"י וכו'. נ"ל דנקט דווקא דע"י הנך ג' דברים זוכה לעוה"ב משום דלשיטתו אזיל דמצינו במד"ר שיר השירים על פסוק אני חומה דר"י גינה מאוד לאותן הדרים בבבל דס"ל שמצוה לדור בא"י דווקא וגם ס"ל (ב"ב קטז, א) דכל מי שאינו מניח תלמיד הקב"ה מתמלא עליו עברה וגם מצינו במדרש שאמרו על ר"י אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה והיינו שאהב את התורה והלכך אמר הנך ב' דברים הדר בא"י והמגדל בניו לתלמוד תורה. הג"ה ועל מה שאמר עוד המבדיל על היין במוצאי שבתות מאי היא דמשייר מקידושא לאבדלתא נ"ל די"ל נמי כזה דד' יוחנן לשיטתו אזיל דאמר בשבועות י"ח דהמבדיל על היין במוצאי שבתות הווין לו בנים

תקפב בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה

הרבים לכרמלית ולעולם הוי דאורייתא. (ובזה יסתלק השגת מר אחי הרה"ג נ"י בספרו ראשית בכורים בדף הראשון על הגאון בעל משכנות יעקב ז"ל ע"ש). אמנם א"כ תהדר הקושיא לדוכתא דלמה לא חזר ר"מ בעצמו כיון דלדידיה הוא דאורייתא. ואולי כיון דבהא דעמוד וחטא וכו' הוא פלוגתא דתנאי בערובין (לב, ב). וא"כ בפשיטות י"ל דר"מ ס"ל כהך מ"ד דאמרינן עמוד וחטא אפילו באיסור דאורייתא בשביל שיזכה חברך. (ומיהו לפי מש"כ התוס' שם נדחה זה ודוק) וא"ש. ע"כ הגהה מהרב הג' וכו' מו"ה שלמה הכהן ג"י מ"ץ בוילנא].

ה. עין אליהו. יכול אמר לו אביו היטמא או שא"ל אל תחזיר יכול ישמע לו וכו'. ע"י להגאון בעל המקנה ז"ל (קידושין לב, א) דהקשה דלמה צריך קרא דאני ה' דאסור לשמוע לו בזה תיפוק ליה בלא"ה כיון דאומר לו לעבור על איסור הרי הוא בכלל אינו עושה מעשה עמך ואינו מחוייב בכבודו וכדאמרינן לקמן במכילתין (כב, ב) וע"ש מה שתירץ. אכן לענ"ד נראה דלק"מ דאמרינן דהאב סובר דאין עבירה בזה מה שהבן יעשה רצונו אף שהוא איסור תורה דהא התורה אמרה כבוד את אביך ומשמע בכל דבר שיצוהו וא"כ שפיר הוא בכלל עושה מעשה עמך. ובזה יתורץ מה שהקשה המקנה שם עוד על הא דתניא שם אלעזר בן מתאי אומר אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה, שאני ואבא חייבים במצוה ותמה שם המקנה דמאי קמ"ל בזה הא זהו שמעינן מברייתא דיבמות הנ"ל והיינו הך ע"ש. אכן גם זה לק"מ דאלו מהך דהכא הו"א דדוקא כעין נידון שלפנינו ממעטינן מקרא דאני ה' משום דהוי כאינו עושה מעשה עמך דהא מ"מ הוא לא הוה ליה לצוות לבנו לעשות איסור אבל בההיא דקדושין דהתם לא פשע האב ולא מידי דאפשר דאלו היה יודע האב דבנו צריך לקיים מצוה או לא היה מצוהו אז לעסוק בכבודו ולא הוה ידעינן מקרא דאני ה' ולכן הוצרך ר"א בן מתאי לאשמעינן דאין חילוק וגם הך דהכא מהך דהתם נמי לא ידעינן דהו"א איפכא דדוקא התם דאינו מצוהו בהכרח לבטל

כדי להחזירה משום דבמצוה רבה אמרינן עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך יעו"ש. וא"כ הכא נמי במעשה דר"מ ואחר מצוה רבה היה כדי להחזירו בתשובה. ואף דהמג"א כתב שם דדוקא היכא שהוציאה באונס דלא פשעה. אבל כשחבירו פשע לא אמרינן עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך אפי' במצוה רבה וכמו שכתבו התוס' שבת (ג, ב) בתירוצם השני דהכל תליא אם חבירו פשע או לא יעו"ש. מ"מ י"ל דדוקא לעבור איסור דאורייתא כמו בנידון דהמג"א דמיירי שם לילך יותר מג' פרסאות דלדעת כמה פוסקים דתחומין דיי"ב מילין הוא דאורייתא אבל בתחומין דאלפים אמה כמו במעשה דר"מ דהוא דרבנן אף היכא דחבירו פשע מותר לו לעבור בשביל שיזכה חבירו. [הגה"ה וכן כתב הפרמ"ג באו"ח (שם ס"ו) שו במשכנות ס"ק ס) בשם האליהו רבה דבאיסור דרבנן אף היכא דחבירו פשע מותר ע"ש. ואף דגבי הדביק פת בתנור דגם כן אינו אלא איסור דרבנן דרדית הפת אינו אלא שבות ואעפ"כ אמרינן דלא התירו צ"ל דהאליהו רבא מיירי במצוה רבה דהיכא דאיכא תרתי למעליותא מצוה רבה ואיסור דרבנן התם מותר וא"ש. מיהו צ"ע דהא ר"מ בעצמו סובר בעירובין (לו, א) דתחומין דאודייתא ע"ש. וא"כ עדיין היה אסור לו לחלל שבת עבדו. ואפשר דהיה במקום דאינו אלא איסור דרבנן כגון בכרמלית. וכבר כתב הה"מ (פ' כז מהל' שבת) בשם תשובת הרמב"ם דבכרמלית ובימים ונהרות תחומין דרבנן לד"ה ע"ש ועפ"ז א"ש. וקצת צ"ע לדברי הרמב"ם הנ"ל דבכרמלית הוי תחומין דרבנן לד"ה אם כן מאי מקשה הש"ס שם מר"מ אדר"מ מהא דאמר שם שמעתי שמקדרין בהרים. לישני בפשיטות דהתם בכרמלית מיירי דאינו אלא דרבנן ומשום הכי מקדרין. ודוחק לומר כיון דעיקרו דאורייתא אסור לקדור אף בכרמלית דזהו דחוק. ואולי דדברי הרמב"ם הנ"ל אינו רק לדין בתחומין דיי"ב מילין דילפינן מאל יצא. דהתם במדבר רשות הרבים הוי וכדאמרינן בשבת (ו, ב). אבל לר' עקיבא ור"מ דס"ל דתחומין דאלפים אמה ג"כ דאורייתא. וילפי לה מקרא דעדי הלויים דכתיב ומדותם מחוץ לעיר. אין חילוק באמת בין רשות

בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה תקפג

כמו בכיבוד אב ואעפ"כ ס"ל להגמרא בפשיטות דאינו דוחה ל"ת וא"צ קרא לזה, ובאמת שמסדין בציצית אינו ראה כלל דהתם לא נדחה העשה כלל אפי' לפי שעה דהרי בטלית של צמר נמי איכא מ"ע דציצית כמו בסדין רק דהתם הל"ת ליכא ומקרי דיכול לקיים שתיהם והוי בכלל דינו של ר"ל דכל מקום שאתה מוצא עשה ול"ת וכו' (מנחות מ) אבל אינו ענין להסוגיא (כתובות מ) הנ"ל. ודברי הר"ן דכתובות הנ"ל צל"ע. אכן בעיקר הקושיא שהקשו התוס' ישנים הנ"ל דלמה לא נימא גם בכיבוד אב דאי בעי אמר לא בעינא ולמה צריך לקרא דאני ה'. נ"ל לתרץ בפשיטות דהרי בלא"ה פריך הגמ' (ב"מ לב) דלמה צריך קרא דאני ה' הא טומאת כהן עשה ול"ת הוא ואין עשה דכיבוד אב דוחה ל"ת ועשה ומתוך הגמ' דהו"א הואיל דהוקש כבודם לכבוד המקום העשה חמור ודוחה אף ל"ת ועשה ע"ש וא"כ מחמת האי טעמא נמי הו"א דחמיר ולא אמרינן ביה האי סברא דאי בעי אמר לא בעינא וק"ל. והא דלא מקשה הגמ' גם מזה כבר כתב הנ"י שם דהו"ל למפרך עוד דהרי לא הוי בעינא אלא דחד מתרי תלת קושייתא נקט ובהך שינויא דהואיל דהוקש כבודם וכו' מיושב הכל וא"כ גם קושית התוס' ישנים מיושב בזה וצ"ע בספר המקנה כי אינו כעת לפני לעיין בו. ע"כ הגהה מהרב וכו' מו"ה שלמה הכהן נ"י מ"ץ ווילנא).

ן. עין אליהו. איכא מ"ד לא עשו ב"ש כדבריהם וכו' ואיכא מ"ד דעשו וכו'. עיין בחידושי הרמב"ן ז"ל בסנהדרין כפ' זה בורר (והובא בשער המשפט בסי' י"ח ס"ק א' יעו"ש) שכ' דאחד דנחלק עם שנים בדין שהוא מזכה והם מחייבין או איפכא והיחיד גדול מהשנים בחכמה סובר רב האי גאון ז"ל דבכה"ג היחיד עדיף משום שהוא גדול מהם בחכמה אבל הרמב"ן ז"ל שם חולק עליו סובר דגם בכה"ג רובא עדיף ע"ש ונ"ל דמחלוקתם בזה תליא בפלוגתא זו אם עשו ב"ש כדבריהם או לא דמ"ד עשו ואף דב"ה הוי טפי וע"כ משום דב"ש מחדרי טפי וע"כ דגדול בחכמה עדיף מרובא אבל מ"ד לא עשו סובר כהרמב"ן דרובא עדיף. [הג"ה ועיין

המצוה דאפשר דאלו הוה ידע דצריך לקיים מצוה היה ניחא ליה טפי שיעשה המצוה אבל הכא דמצוהו בהדיא לעבור על איסור תורה הו"א דמצות כיבוד עדיפא ודחי לאיסור תורה קמ"ל תרווייהו. וע"ע במקנה שם בשם התוס' ישנים (כתובות מ) דהקשו דלמה צריך קרא דאסור לשמוע לו לעשות דבר איסור משום דכולכם חייבין בכבודי הלא אמרינן בכתובות שם דמשו"ה גבי אונס אם לא היתה ראויה לו או שנמצא בה דבר ערוה אינו רשאי לקיימה ולא אמרינן דאתי עשה דלו תהיה לאשה ודחי ל"ת דדבר ערוה משום דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל וא"כ למה לא נימא כאן נמי הך סברא דאי אמר האב לא בעינא לכיבוד מי איתא לעשה כלל יעו"ש. ולענ"ד נראה לתרץ דהך סברא הנ"ל (כתובות מ) לא ידעינן אלא השתא דכתיב אני ה' דכולכם חייבין בכבודי וע"כ דהטעם משום ראי בעי אמר לא בעינא ומזה ילפינן לכל התורה כולה אבל אי לאו קרא לא הוה ידעינן ליה להך סברא כלל. ועוד נ"ל לתרץ ע"פ דברי הר"ן בכתובות שם שהקשה מסדין בציצית דאתי עשה דציצית ודחי ל"ת דכלאים ולא אמרינן דאי בעי היה לובש טלית של צמר ותירץ דבטלית של צמר נמי העשה דציצית מיהו איתא רק דהלאו של כלאים ליתא שם אבל העשה אינה בטלה לעולם דאף טלית של צמר חייבת בציצית וא"כ ה"נ עשה דכיבוד ישנה בעולם ולא בטלה לגמרי: [הגהה וקרוב לזה תירץ בשיטה מקובצת (ב"מ לב) בשם הרא"ש ז"ל דלא דמי לאונס דהתם אי אמרה לא בעינא ליכא לעשה כלל לגבי האי מאנס אבל הכא אי אמר האב השתא לא בעינא בשביל זה לא ביטל העשה עולמית ואפשר שיקיים העשה בשאר דברים עכ"ל שם. אכן צ"ע דהלא בהשבת אבידה דאם היה כהן והוא בכה"ק מפקינן מוהתעלמת דא"צ להחזיר ומקשינן פשיטא דמי מדחינן איסורא מקמי ממונא ופי' הר"ן בכתובות שם דר"ל פשיטא שאינו מטמא שהרי אם באו הבעלים ואמרו לא בעינן ליתא לעשה כלל ועשה דקיל דאפשר דלידחי, אינו בדין דלידחי ל"ת אלא כופין הלה לדחותו עכ"ל הר"ן ז"ל שם. והרי בהשבת אבידה נמי לא נדחה העשה רק לפי שעה

תקפד בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה

התוספות י"ל דסבירא להו כמו שהדין שאם יעשה ויוסיף מצוה שאינו מחוייב בה עובר הוא על כל תוסף. ועכ"ז כיון שחכמים אמרו שיעשה יו"ט שני אינו עובר על כל תוסף דמה שעושה הדבר בשביל מצוה אחרת אינו עובר על כל תוסף ה"נ סבירא להו להתוספות כיון שכונתו היה כדי לקיים המצוה שיותן אח"כ אינו עובר על חבלה והלכך כתבו התוס' דאברהם בעצמו קיים מצות פריעה. ומה שלא מל עצמו מקודם הוא כמו שתירצו כי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה וא"כ אם ימול מתחלה לא יוכל לקיים אח"כ שימול מחמת שהוא מצווה משא"כ פריעה שלא יצווה לעולם ולכן פרע א"ע.

[הג"ה ולענ"ד נראה דמשו"ה לא מל אברהם עצמו מתחלה קודם שנצטווה משום דלא היה מועיל מילתו כלום דהיה נשאר ערל כמו שהיה קודם המילה דב"נ מהול נמי ערל מקרי וכדאיחא בע"ז (כו. א) וכ"כ להדיא הרמב"ן ז"ל במלחמות סו"פ ר"א דמילה דמשו"ה ס"ל להגאונים ז"ל דצריך להטיף דם ברית גבי וכו' משום דהמילה כשהוא עו"ג בין נימול ע"י עו"ג ובין נימול ע"י ישראל (בימים הקדמונים) פסולה היא ואינה כלום ואע"פ שמל ערל הוא עכ"ל הרמב"ן ז"ל שם וא"כ לא היה מקיים בזה מצות מילה כלל דכיון דאז היה דינו עדיין כב"נ והלכך אף שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה מ"מ מצות מילה לא היה אפשר לו לקיים דקודם שנצטווה לא שייכא מילה כלל וכסברת הרמב"ן ז"ל. אך מה שתירצו המפרשים ז"ל דרצה להיות מצוה ועושה קשה לי דהתינח למ"ד (שבת קלה) דאם נולד כשהוא מהול (בזמן הבית) א"צ להטיף דם ברית וכבר כתב הרמב"ן ז"ל שם הטעם משום דכבר אין לו ערלה לזה והוי כאשר הלכך באברהם נמי אם היה מל מתחלה לא היה יכול לקיים עוד מצות מילה כשנצטווה דכבר לא היה לו ערלה אבל למ"ד דצריך להטיף דם ברית וכתב הרמב"ן ז"ל שם משום דס"ל דמקרי אפשר לו למול ע"י הטפת דם ברית דהטפת דם ברית נמי נחשב למילה ע"ש ברמב"ן ז"ל א"כ אברהם נמי

בהג"ה בפ"ק דע"ג בשם הא"ז שכ' ג"כ כדעת הרמב"ן דגדול במנין עדיף מגדול בחכמה והביאו הש"ך ז"ל להלכה כיו"ד בסי' רמ"ב בהנהגת הוראות איסור והיתר וכ' הש"ך ז"ל ג"כ מקור לדבריו מהסוגיא דלכאן מהא דאמר דלא עשו ב"ש כדבריהם ואף דב"ש מחדדי טפי ואף למ"ד דעשו היינו קודם ב"ק אבל לאחר שיצא ב"ק דהלכה כב"ה ע"כ דרובא עדיף והא דאמרינן דאידי ואידי לאחר ב"ק היינו משום דסבר דאין משגיחין בב"ק אבל אנן הא קי"ל דמשגיחין בב"ק שיצא דהלכה כב"ה וא"כ ע"כ ש"מ דרובא עדיף. ע"כ הג"ה].

וְנ"ל דהא דתנן באבות פ"ה החכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין דהוא"ו של ובמנין הוא וא"ו המחלק ע"ד דתנן חלץ ועשה מאמר (וכ"כ המדרש שמואל והתוס' יו"ט שם להדיא ע"ש) ור"ל או במנין דאף אם הוא גדול מחבירו בחכמה מ"מ כיון שחבירו גדול ממנו במנין (והיינו שיש לו תלמידים הרבה א"נ שרוב התלמידים אומרים כמותו וכמו שכתב בהגהות אשר"י ובש"ך שם ושם) אסור לדבר לפניו זהו כמ"ד דלא עשו ב"ש כדבריהם אבל יש נוסחאות דלא גרסי במשנה ובמנין והיינו דסברי כמ"ד דעשו ב"ש כדבריהם משום דב"ש מחדדי טפי הרי דגדול בחכמה עדיף ומיהו באבות דר"ג (פ' לז) משמע דגדול במנין היינו שהוא גדול בשנים שאמר שם חכם ואינו מדבר וכו' זה משה שנאמר (שמות ד) וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה וכי מי ראוי לדבר משה או אהרן וכו' אלא כך אמר משה אפשר שאדבר במקום שאחי גדול ממני עומד שם לפיכך אמר לאהרן דבר וכו' הרי דמפרש דהך ובמנין היינו שהוא גדול ממנו בשנים (וכן פירש הראב"ד ז"ל בפ"ק דעדות בשם הירושלמי).

ז. עין אליהו. לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו. ועיין בתוספות דכתבו עכ"ז אברהם פרע בעצמו דאפילו עירוב תבשילין קיים. ועיין במקנה דלכן לא מל אברהם קודם שנצטווה דב"נ מצווה על החבלה וא"כ לפי דעת המקנה לא היה יכול לאברהם לפרעו דהלא יעבור על איסור חבלה. אכן

בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה תקפה

ואח"כ יעשה פריעה שהוא מדת חסידות וזוה יבוארו המקראות דהכתוב מספר מה שעשה אברהם בעצמו ולכן כתיב מתחלה ויקח אברהם את ישמעאל וגו' וימל את בשר ערלתם ואח"כ מספר הכתוב ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו, והכונה של בהמולו שעשה פריעה לעצמו. ועשה הפריעה אחר שמל ב"ב ואח"כ מספר הקרא בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו זה קאי על המילה גופא והמילה מתחלה היה החיוב עליו שימול א"ע ואח"כ ב"ב ובעת שרצה למול א"ע אזי נמול כמבואר במ"ת שעקצו עקרב ואח"כ מל את ישמעאל וב"ב. ולפי מה שכתבו התוספות שאברהם קיים פריעה והנה אף שהדין הוא מה שהחיוב עליו לעשות מחויב הוא מתחלה לעשות ואח"כ יעשה מה שמוטל עליו מחמת מדת חסידות הנראה בעת שמל ישמעאל רצה לעשות פריעה אז ג"כ לישמעאל כי מסתמא כשם שפרע א"ע כן פרע לישמעאל ולב"ב יבואר היטב מה דכתיב אצל ב"ב וישמעאל וימל את בשר ערלתם דהא את הוא ריבוי דקאי שמל אותם וגם עשה להם פריעה ולכן כתיב את לרבות הפריעה משא"כ באברהם המילה עשה העקרב ומה דכתיב בהמולו בשר ערלתו לא קאי כי אם על דבר אחד על הפריעה ולכן לא כתיב את. ונכון כל הענין.

י. עין אליהו. וניחוש דלמא שד הוא וכו'. הרמב"ם (פי"ג מה' גירושין הלכה כג) לא הביא להלכה רק לסיפא דמתניתין דאם אמר אני איש פלוני בן פלוני נשכני נחש וכו' דמשיאין את אשתו. [הג"ה: ובדין זה כתב הלח"מ שם דלא בעינן דחזו ליה בכואה דבכואה כיון שמצאווהו רק שלא הכירוהו שזהו פלוני אבל מ"מ זה אנו רואין שאינו שד וכן מוכח מדברי הכ"מ שם דס"ל הכי ע"ש אמנם צ"ע דלפי זה הא דמקשי הש"ס בגיטין (סו, א) וליחוש דילמא שד הוא הוה מצי למשני בפשיטות דמיירי שמצאווהו ולא הכירוהו וצ"ע. והטור בסי' קמ"א חולק בהדיא ע"ז ע"ש ומד' השו"ע (סי' יסעיף י, וסעיף כג) משמע דמחלק בעינן זה לדעת הגאון דהאידינא דאין אנו בקיאין בבכואה דבכואה דמ"מ במצאננהו ולא הכירוהו גם האידינא יש לסמוך על בקיאות שלנו וכמ"ש הבי"ש (ס"ק נו) וע"ע בב"ש

היה יכול להיות מצווה ועושה ג"כ ע"י הטפת דם ברית ומיהו יש ליישב דו"ק ומיהו התירוץ שכתבתי נ"ל נכון בעז"ה ע"כ הג"ה מהרב וכו' מוהר"ש הכהן מ"ץ בוויילנא].

ומה מאוד בארתי לפי דעת התוספות המקראות של פ' לך ייזיקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו וגו' וימל את בשר ערלתם וגו' ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו וגו' בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמולו אתו. ועיין ברמב"ן שאברהם מתחילה מל את ישמעאל ובני ביתו ואח"כ מל א"ע כדכתיב ואברהם בן וגו' בהמולו את את בשר ערלתו ומה שלא מל אברהם בעצמו מתחלה שאלו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן בה מפני זקנתו ולא היה יכול להשתדל במילתם. ובמדרש תנחומא פ' וירא א"ר אחא בא וראה שנתן הקב"ה כח באברהם שאחר שמל א"ע מל ישמעאל ואת כל אנשי ביתו והיה הדם מנטף. וא"כ מבואר בפירוש שאברהם מל עצמו מתחלה. ודלא כהרמב"ן וגם הקרא גופא קשה מתחלה כתיב ויקח אברהם את ישמעאל בנו וגו' וימל בשר ערלתם ואברהם בן תשעים וכו' בהמולו בשר ערלתו א"כ משמע דמתחלה מל ישמעאל ואח"כ מל א"ע ואח"כ מל אותם.

והנראה עיין במדרש תנחומא (פ' לך) בעצם היום הזה נמול אברהם מל לא נאמר אלא נמול מלה"ד לאוהב של אדון שהיה רוצה לשדך בתו של אדון והיה מתבייש ולא היה יודע היאך יוכל לספר וכו' כך אברהם כשאמר לו הקב"ה ואתנה בריתי ביני ובינך נתבייש ונפל על פניו בנפילתו נמצא כשהוא מהול. ומבואר לעיל מזה במדרש תנחומא כיון שנפל על פניו רמז הקב"ה לאותו מקום ועקצו ר"ל נשכו עקרב ונמצא מהול. והנה כשאברהם נמצא מהול א"ע ולפי דעת התוספות שפרע א"ע ג"כ והנה כיון דהפריעה שעשה הוא כי אם ממת חסידות ולמול את ב"ב החיוב עליו למול אותם בוודאי היה מחויב לעשות בתחלה מה שמוטל עליו החיוב דהיינו שימול ב"ב

תקפו בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה

נמצאים באמת במקום שנמצא שם בני"א אבל בזמן הגמ' בוודאי היו וראו אותם ודברי חז"ל כנים ואמימים. [ואפשר דמטעם זה השמיט הרמב"ם ז"ל (פ"ט מה' עדות הלכה ט) להא דאיזהו שוטה היוצא יחידי בלילה וכתב שם סימנים אחרים ועיי' בתשובת הגאון בעל טו"א ז"ל שנדפס בס' אור הישר בנידון הגט דק"ק קליווע שהאריך הרבה בד' הרמב"ם ז"ל דפ"ט מה' עדות הנ"ל ולפי מש"כ הרב הגאון המחבר נ"י י"ל דסימן זה דיוצא יחידי בלילה בוודאי לא הוה מצי להביא בהלכותיו דהלא האידנא אינם נמצאים בישוב כלל וכמו שהאריך להקשות בטורי אבן ז"ל שם ודו"ק. ע"כ הג"ה ממהרש"ך נ"י הנ"ל].

איתמר מנין למילה בעו"ג שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר (בראשית יז) ואתה את בריתי תשמור ור' יוחנן אמר המול ימול מאי בינייהו וכו' איכא בינייהו אשה למאן דאמר ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא ומי איכא למ"ד אשה לא והכתיב (שמות ד) ותקח צפורה צור קרי ביה ותקח והכתיב (שם) ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאינש אחרינא ועבד ואי בעית אימא אתאי איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה [המול ימול. וקרי ביה המול ימול מי שהוא מהול ימול אחרים] ותקח. ע"י שליח: ותכרת. אמרה לאחר וכת.

עין אליהו. איכא בינייהו אשה. ועיין בתוספות דהקשו אמאי לא אמר א"ב מומר לערלות דלמ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא וכו' ולמ"ד המול ימול איכא דאמרינן לעיל אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמי. והנה רש"י בנדורים פ' קונם ממולים אסור בערלי ישראל פי' רש"י שמת אחיו מחמת מילה משמע דוקא כשמת אחיו מחמת מילה אבל מומר לערלות משמע מן רש"י דמותר. ומהטעם הוא דמי שמת אחיו מחמת מילה נקרא מהול כמו שאמרו בסוף פ"ק דקדושין חישב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו כאלו עשה וא"כ כיון דברצונו למול אך מחמת אונס לא

(ס"ק ו) ודו"ק. ע"כ הג"ה מהרב הג' וכו' מוהר"ש הכהן נ"י מ"ץ בוילנא. אבל רישא דמתניתין באחד שאמר וכו' השמיטו לגמרי וכתב הכ"מ דסמך עצמו על מה שכתב (פ"ב הלכה יג) גבי מי שהיה מושלך בבור ואמר כל השומע קולו יכתוב גט לאשתו וממילא ידעינן דה"ה הכא אבל תמה הכ"מ דאמאי השמיט לאוקימתא דגמ' דבעינן דחזו ליה בבואה דבבואה וע"ש מה שתירץ. אכן לענ"ד היה נראה לתרץ בהקדם מה שיש לתמוה עוד על הרמב"ם כהא שהשמיט למימרא דר"ח (שבת קנא) דאסור לישן בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית ולכאורה למה השמיטו ולכן מכל הלין נ"ל לומר דרוח אחרת יש לו להרמב"ם ז"ל בזה וס"ל ז"ל דכיון דאמרינן (פסחים קיב) דאביי גזר על אגרת בת מחלת וכל כת דילה שלא יעברו בישוב לעולם מעתה א"צ לחוש שמא שד הוא דהרי אינם נמצאים בישוב כלל והא דמקשה הגמרא וניחוש דילמא שד הוא מיירי קודם שגזר אביי עליהם וגם לענין לישן בבית יחידי אין איסור כהיום לאחר שגזר אביי עליהם ומימרא דר' חנינא דשבת הנ"ל הוא קודם גזירת אביי אבל האידנא לא ואף דאמרינן שם בפסחים דלפעמים נמצאים גם האידנא בישוב כמו דאמר הני גזייתא נניהו מ"מ זה לא שכיח (וכ"כ הטורי אבן (חגיגה ג) דלא צריך לחוש לגזייתא משום דלא שכיח ע"ש) וא"כ יפה עשה דהשמיטו הרמב"ם ז"ל דהאידנא א"צ למחזי בבואה דבבואה כיון דאינם נמצאים בישוב כלל. ועיי' בטורי אבן (חגיגה ג, ב) ד"ה איזהו שוטה שהעלה דהא דאמרינן איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה מיירי שיוצא שלא במקום ישוב וכזה אסור גם האידנא לאחר גזירת אביי ע"ש וא"כ עדיין הו"ל להרמב"ם להביא לאוקימתא דגמ' דנ"מ אם שמע הקול שלא במקום ישוב אכן באמת י"ל דהרמב"ם לאס"ל כן רק סובר דלאחר הגזירה אינם נמצאים כלל בשום מקום שנמצא בו אפי' אדם אחד והא דנקט בגמ' ישוב היינו משום דסתם ישוב נמצאים בני"א וסתם מדבר לא שכיח בני"א ודו"ק. ועפ"ז נסתר טענת המכחישים דברי חז"ל בענין השדים באמרם שהלא כהיום אינו בנמצא כלל דבאמת כהיום לאחר גזירת אביי אינם

ובזה יבואר שמחמת שבנימין הצדיק היה מצטער על הרצועה לפיכך זכה ונעשה אושפיזין לשכינה דהיינו שזכה שיהיה השכינה אצלו ג"כ בק"ק על הארון ג"כ ולכן פירש רש"י אושפיזין דהיה הארון נתון בחלקו. והנה מצינו בבית שני דלא שרתה שכינה אך האש היה ג"כ בבית שני וכדאיתא ביומא בסוף פ"ק ולשון אושפיזאי הוא אמו אורח על זמן מועט משום דלא היה השכינה בבהמ"ק כמו בבית ראשון והגאון בא"א. פירש על פי מה דאיתא לקמן זבחים ק"יח ע"ב שבד' מקומות בשילה נוב וגבעון ובית עולמים ובכולם לא שרתה אלא בשבט בנימין והיינו שבנימין ראה שיהיה השכינה בחלקו בבהמ"ק שהוא ברית עולמים והיה מצטער על מקצת המזרח שאינו בחלקו ולפיכך זכה שנעשה אושפיזין אפילו בשעה שהיתה השכינה אושפיזין דהיינו בשילה נוב וגבעון שהיתה השכינה בהם לפי שעה זכה ג"כ שיהיה בחלקו וזה הכוונה ונעשה אושפיזין לשכינה.

ונידון מה דהכא אמרו דבנימין הצדיק מצטער לנטלהוביומא אמרו מצטער לנטלהובולעה בארתי שם דמרש"י ביומא נשמע דחלק דרומית של עזרה כנגד המזבח היה גם כן שיין לבנימין ולדעת ר' יהודה דהחצר ג"כ נתקדש וא"כ האמה של יהודה היה מובלע בין המזבח שהיה שיין לבנימין ובין החצר שכנגד המזבח ששיין לבנימין ולכן אמרו שהצטער. והרב הגאון וכו' קש"ת מודה שלמה נ"י המ"ץ דווילנא ביאר שמרש"י דהכא משמע שמה שכנגד האמה לצד דרום בחצר היה ג"כ שיין ליהודה ולפי דברי קדשו נראה לבאר מה דהכא אמרו לנטלו וביומא אמרו לבלעו דהנה בחלק בנימין היה צד מערב וצד צפון ואמה אחת במזרח ואמה אחת בדרום ואם לא נחשוב כי אם כל הארבע רוחות ונחשוב אותם לאחת אזי נקרא האמה של יהודה הוא בלוע בין בנימין אבל אם נחשוב כל רוח בפני עצמו וא"כ לא היה מובלע האמה של יהודה דהלא בדרום היה אמה של בנימין ואח"כ עד סוף עד מזרח היה האמה של יהודה וכן במזרח הי' אמה של בנימין לצד צפון והמותר עד דרום היה האמה של יהודה והחצרות

יוכל למול נחשב כאלו הוא מהול אבל כשהוא מומר לערלות נקרא ערל. והתוספות מיאנו לפרש כפי' רש"י דפשטא דמשנה משמע שאסור בכל ערלים אפילו במומר לערלות. והנראה אף דנפרש דאסור אפילו למומר לערלות ועכ"ז מומר לערלות למול אסור דבנדרים שאני דהוא אמר קונם למולים ואם לא היה לנו קרא שאף ערלי ישראל נקראים מולים. אז היה מותר בערלי ישראל (אך) כיון שמצינו שגם ערלי ישראל נקראים מולים ויכילנא לומר שני טעמים על זה. או מחמת שהאנשים שמתו אחיהם מחמת מילה הם הנקראים מולים מחמת שברצונם למול א"ע וא"כ אם נאמר כן למומר לערלות הוא מותר. או שיכולים לפרש דלכן נקראים מולים דהלא הם מחויבים במילה ואין אנו יודעים כוונתו וספק נדרים לחומרא ולכן פסקינן דאסור בכל ערלים אפילו מומר לערלות אבל שיהיו בכלל מולים זה לא אמרינן ולכן אסור למול. וכן פסקינן ביו"ד סימן רס"ד דמומר לערלות אסור למול. נוכ"ה במדרש רבה פ' לך ובירושלמי פ"א דמילה המול ימול מכאן לערל שלא ימול. וע"כ בכה"ג מיירי דבערל שמתו אחיו מחמת מילה בודאי מהול מקרי וזה סייעתא לדברי הבעל העטור שהובא בשו"ע ודלא כדעת התוס' הנ"ל. ע"כ הג"ה מהרב מוהר"ש הכהן נ"י מווילנא).

י. עין אליהו. והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לנטלה. והמהרש"א הקשה כיון דידע בנבואה שיהיה כל המקדש בחלקו חוץ מאותה אמה והאיך אמר אחר כך שזכה מחמת צער זה ליעשות אושפיזין להקב"ה דהלא מתחלה ג"כ זכה לזה. והנ"ל לתרץ דהנה מצינו דב' מקומות של בהמ"ק הופיע ה' כבודו. א' במזבח ככתוב בפ' שמיני וירא כבוד ה' אל כל העם ותצא אש מלפני ה' ומשמע מדברי הילקוט דזה גופא היה מה שראו כבוד ה' מה שיצא האש וזה לשון הילקוט כיון שראו אש חדשה שירדה מן שמי מרום ולחכה על המזבח וכו' נפלו על פניהם ושכחו לשמים וכן נפלו על פניהם בימי שלמה. והבי' על הארון כרכתיב (מלכים א, ח) ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה'.

תקפת בנין ח"ב ענינים שונים סימן לב שלמה

דהאי גיסא והאי גיסא ומבטל ליה דדעה אחת
סוברת דלא אמרינן אלא כאויר שהוא מן המחיצה
אבל אויר שאינו מן המחיצה אינו מבטלה וה"נ אם
נחשוב כי אם רוח אחת מן המזבח או לחשוב כל
הארבע רוחות ביחד תלוי בהפלוגתא הנ"ל ודו"ק.

שכנגד היה הכל ליהודה לפי רש"י דהכא. וכזה
יבואר דהכא חשיב כל רוח בפני עצמו ולכן אמרו
מצטער לנוטלה וכיומא חושב כל הארבע רוחות
ביחד אמרו מצטער לבולעה. ואולי תלוי בהפלוגתא
דמ"א (סימן שסב ס"ק יו) גבי אי אמרינן אתא אויר

אבן שלמה הספר על רבינו מבן אחיו ר' חיים ב"ר בצלאל זצ"ל

הלבינו. וזה הוא אשר אל יהיה אצלינו הזקנה בגדר השלכה היינו שלא בזמנו ר"ל. וגם ככלות כחינו היינו כאשר נהיה זקנים באמת ע"פ דרך הטבע אשר אז הכחות אפסו וכלו אל תעזבינו ה' אלהינו. וא"כ מיושב שפיר בזה ג"כ הלשון אל תשליכנו לעת זקנה פירוש שלא תהיה ח"ו הזקנה אצלינו בגדר השלכה שלא כדרך הטבע וש"י כי נכון הוא. וכזה יש להבין ג"כ הכתובים מתה"ק בפי' רגש כאשר בא יעקב אבינו ע"ה אל פרעה כתיב שם (בראשית מ"ז פטוק ח') ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חיך ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה. מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם וגו'. אשר הקשה רבינו האלשיך הקדוש ז"ל על זה הלוא ידוע מאמחז"ל במס' פסחים לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה ובפרט לפני המלך. וא"כ כאשר שאל פרעה א יעקב כמה ימי שני חייו הי' לו להשיב בקצרה ימי שני חיי שלשים ומאת שנה. ולמה לו עוד להאריך ולומר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי. ועוד מאין ידוע כי לא השיגו הלוא נודע מאמחז"ל במס' שבת (דף ל') כי אין מגלין קצו של אדם הלא דבר הוא.

ולהבין זה יש לפרש ע"פ מאמחז"ל על הקרא כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוספו לך וכי יש שנים של חיים ושנים שאינם של חיים אלא שנים של טובה שנים של ברכה נקראים שנות חיים. אבל שנים של צער נקראים רק שני מגורי ולא שנים של חיים. וכזה יבואר שפיר התשובה שהשיב יעקב אבינו ע"ה לפרעה. והוא כאשר ראה פרעה אשר יעקב כבר תש כחו כ"כ וכדכתיב שם ויעמידהו לפני פרעה. כי היה צריך יוסף להעמיד את יעקב אביו כי היה תש כוחו והיה נראה כזקן מופלג גדול. סבר פרעה בדעתו כי בוודאי יעקב זקן מאוד. ע"כ שאל פרעה את יעקב כמה ימי שני חיך כי לפי הנראה אתה זקן מאוד ויאמר יעקב אל פרעה ימי

גרסינן במס' חגיגה (דף ה' ע"ב) רבי הוה נקיט ספר קינות וקא קרי בגויה כי מטא להאי פסוקא השליך משמים ארץ תפארת ישראל נפל מן ידיה אמר נפל מאיגרא רם לבירא עמיקתא כו' ע"ש וזה המאמר הק' הלז אומר דרשוני מה זה ועל מה זה כאשר נפל הספר קינות מידו אמר נפל מאיגרא רם לבירא עמיקתא הלא דבר הוא. ולהבין דברי חז"ל בזה וחידותם נקדים לבאר דברי הכתובים מנעים זמירות ישראל ה"ע"ה בספר תהלים אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני. ויש נא לבוא בתפלת הבינונו ולהבין בזה א). מה זה כפל הלשון אל תשליכני לעת זקנה וככלות כחי אל תעזבני. (ב) מה זה אל תשליכני לעת זקנה ה"ל לאמר בעת זקנה כי לעת משמע שהשלכה להעת. (ג) איך יקרא ויאמר אם הוא עדיין רך בשנים בן עשרים או בן שלשים לכח יקרא אז ויאמר אל תשליכני לעת זקנה זו הבקשה שייך לכאורה לאמר אם הוא זקן בן ששים לזקנה או בן שבעים אבל לא אם הוא עדיין רך בשנים בן שלשים לכח. ומפי כבוד זקני מורי הרב הגדול מהו"ר ישראל משה הכהן זצוק"ל זי"ע אביו של כבוד דודי הגאון הצדיק המנוח זצ"ל שמעתי וכמדומה לי שאמר זה בשם כבוד הגאון הצדיק כו' מהו"ר יחזקאל פייוויל זצוק"ל המ"מ מפ"ק ורילנא, שיש לומר הכוונה מזה שהיא בקשה יקרה ונחוצה הוא אף לאיש צעיר ורך בשנים. כי מצינו לפעמים אשר אף אם הוא עדיין אברך ורך בשנים בכ"ו זקנה קופצת עליו אף שלא בזמנו וכמו שמצינו גבי שמואל הנביא שזקנה קפצה עליו. וזה הוא כאשר אם נקח איזה דבר ונצרך לנו לטלטל ולהביא ממקום למקום אחר נצרך לנו לשהות איזה זמן הטילטול אבל כאשר נשליך חפץ ממקום זה למקום אחר אזי במשך זמן קצר יהיה זה החפץ שמה אל מקום אשר רוצים להניח אותו. וזה הוא שאנו מבקשים אל תשליכנו לעת זקנה היינו שלא יהיה ח"ו אצלינו העת זקנה בגדר השלכה ר"ל היינו שהזקנה קפצה עליו אף שבאמת הוא עדיין רך בשנים ומתחזי כאיש זקן וחלש ורפה כח ר"ל ושערתיו

וכמו כן נוכל לקרוא ולומר היום על אלה חשכו עינינו. ועל זה דה לבנו כי נפלה עטרת ראשינו. והוא כבוד הגאון הצדיק רבינו מהו' שלמה הכהן זצוק"ל זי"ע. כי הוא היה באמת פאר ותפארת ראשינו ממשפחתנו בפרט ומכל אנשי עיר ווילנא בכלל. כי בכל דבר הקשה הן בשאלות איסור והיתר ובדיני ממונות וביותר בתקנות עגונות למי היו באים לכבוד הגאון הצדיק הלז ושלמה היה שמו ושלמה היה משנתו. כי כאשר הייתי יוצא ונכנס תמיד בכיתו של מר חביבי דודי הגאון הצדיק מוהרש"ך זצ"ל הייתי רואה כי היו באים לו מדי יום בימו חבילות כתבים ושאלות מעניני עגונות ושאר שאלות תשובות. וכל איש ואיש אשר היה לו מה להקשות בלמודו למי היה בא לרבינו שלמה זצ"ל זי"ע. ונוכל לומר עליו ויחכם שלמה מכל אדם. כי רבינו שלמה בבקיאותו הגדולה ובחריפותו כל הדבר הקשה אשר באה אליו היה מתרץ תיכף. ע"כ נשים נא לילות כימים לבכות ולקונן על העדר האדם הגדול בענקים הזה. על מי שהיה משים לילות כימים. כפי שנודע לנו בני משפחתנו. ולכל אנשי עיר ווילנא המעטירה שיחי'. כי לא עברה עליו חצות לילה בשינה. והיה משים לילות כימים על התורה ועל העבודה להשיב שאלות ותשובות. וגם ידוע לנו מזוגו וטבעו הטוב. עם כל איש ואיש. להשיב לשואליו בכל דבר ודבר.

ונוכל לומר כעת דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד. וכדרשת חז"ל בזה אלו שערים המצוינים בהלכה. היינו כאשר חי אתנו כבוד מורינו הגאון הצדיק רבינו שלמה היו באים אצלו תמיד תלמידי חכמים מופלגי תורה לשאול ברבר ה' זו הלכה. לבד מה שהגיד שעורו מדי יום בימו יותר מעשרים שנה טור ושור"ע בעומק העיון לפני אברכים מופלגי תורה בביהמ"ד של הרב הגביר שלשלת היוחסין מו"ה ר' חיים נחמן פרנס זצ"ל אשר הרבה מהם הם כעת מורי הוראה בישראל. וגם בבהמ"ד של הגאון מהו' שאול ק"ב זצ"ל הגיד שיעור גפ"ת לפני בחורי חמד והרבה דברים נתחדשו אז בבהמ"ד אשר העלה אח"כ על מכבש הדפוס בהגהותיו חשק שלמה על הש"ס. הנוגע למעשה. גם בעת המועד והתג אשר אז היו באים כל אחד ואחד מיח"ס להקביל את פני רבם ברגל. ולשמוע ממנו חר"ת וכמו שאמרו חז"ל חייב אדם להקביל פני רבו ברגל. אבל עתה הה! דרכי ציון אבילות ובתולותיה נוגות. היינו כמה עגונות אשר השיב לשואליו מדי יום בימו. ובכלל מר לנו כעת ער למאוד ה' ירחם עלינו. ועוד יותר גדל הכאב כי בעת

שני. לא היו שנות חיים בשלימות רק רוב ימי הי' שני מגורי. ביאור באימה ופחד מפני עשו ולבן והצרות מתשת כוחו של אדם. אף כי באמת לא היה יעקב אבינו זקן כ"כ. אך מדוע לפי הנראה זקן אנכי כ"כ יען כי ימי שני חיי היו במגור ופחד ומעט ורעים היו ימי שני חיי. ואף כי אולי היה לי איזה שנים טובים אשר אולי יכולים לקרוא אותם. בשם שנות חיים. אך לא השיגו ימי שני חיי אשר אלי הי' נקראים שנים של חיים לאבותי בימי מגוריהם אשר אצל אבותי היו נקראים רק שני מגורי. וא"כ שפיר השיב יעקב אבינו לפרעה בדרך ארוכה. כי אמר לו כי הנה באמת לא זקן אנכי כ"כ. אך יען כי השנים שלי הי' רק במגור ופחד ע"כ נראה אנכי כזקן. אך אחר כך ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה כי בארץ מצרים שם היה חי יעקב. כי היו יכולים לקרות שפיר שנים של חיים, כאשר היו ביחד יעקב ובניו. וביותר עם בנו יוסף אשר עלה לגדולה כ"כ. כי יוסף הצדיק הוא השליט והמשביר על כל ארץ מצרים. על כן שפיר היו יכולים לקרות השנים האלו שנים של חיים והשנים הטובים משכחים את הצרות הראשונים. כי על ידי שהיו לו השבע עשרה שנה אשר חי בארץ מצרים שנים טובים. ע"כ ויהיו על ידי זה כל ימיו שני חיי. היינו כל השנים אשר חי יעקב ויהיו עי"ז כל ימי שני חיי היינו כל המאה ועשרים ושבע שנים. היו נקראים שפיר עי"ז שנות חיים.

היוצא לנו מזה כי לפעמים נראה איש אשר הוא באמת עוד אברך ורך בשנים אך בשביל הצרות זקנה קפצה עליו. זה שאמר דהע"ה שפיר ובקש אל תשליכני לעת זקנה היינו כי לא תהיה העת זקנה בגדר השלכה בפעם אחת. רק בדרך הטבע לאט לאט. ועוד מבקשים אנחנו אשר ככלות כחינו אל תעזבנו היינו כאשר נהיה זקנים בדרך הטבע אזי אל תעזבנו ה' אלהינו וגו'. ועוד נוכל לומר הכוונה ככלות כחינו אל תעזבנו. והוא כי ידוע מאמחז"ל אשר הצדיקים שבדור הם המגינים על הדור והם נקראים עיני העדה וראשי העדה. וכמו ח"ו כאשר נחשכו העינים אז לא יוכל האדם לראות. כך הוא ח"ו כאשר נלקחו מאתנו הצדיקים שבדור אשר הם נקראים עיני העדה לא נוכל אנחנו לראות רק נגשש ר"ל כאשר ימשש העור באפילה. וכמאמר חז"ל כד רגזו רעיא על ענא עבדי לנגדי סמיותא. פי' כאשר הבורא ית"ש ח"ו רגזו וכעיס על כלל ישראל לוקח את עיני העדה אשר עי"ז נשאר הצאן בלי רועה ח"ו.

ע"ה. ואמרו חז"ל שם ולא ידע שבס' אדר מת משה ובס' באדר נולד משה. אשר לכאורה זה המאמר צריכים להבין מה לנו כי נולד משה בשבעה באדר אך הלא מת בו. ועוד הלא נודע שמתחילה נולד ואח"כ מת וחז"ל אמרו לנו שלא ידע שבז' אדר מת משה ובז' באדר נולד משה. ואמר אדוני אבי מורי שיתבאר שפיר ע"פ מאמחוז"ל גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. וכדאיאתא בזה"ק שזכותו של מרע"ה לא תמה והוא מליץ טוב תמיד עבוד כלל ישראל. וימת רק בעוה"ז אבל שם הוא משה עבד ה'. וכמו שאנו אומרים בתפלת שבת ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו. וכמו עבד אשר יוכל לבוא תמיד בכל עת ועת בלי שום רשיון ע"ז לבית המלך. כן רבינו משה בכל עת ועת יוכל לבוא ולחנן ולבקש מלפני מלך מלכי המלכים הקב"ה עבור כלל ישראל. וזה הוא. כי המן סבר בדעתו. כאשר מת מרע"ה בחודש אדר וא"כ אין מי שיבקש רחמים עבור כלל ישראל ויהיה ישר וכשר בעיניו לעשות עם כלל ישראל כטוב בעיניו אך זה לא ידע כי אחר מיתתו נולד משה כי גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן וזכותו של רבינו משה עליו השלום לא כלתה ועומד ומבקש רחמים תמיד עבור כלל ישראל. וכמו גבי חטא העגל עמד משה רבינו בפרץ לבקש רחמים ומסר נפשו עבור כלל ישראל. ואמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין וגו' עד אשר נתרצה לו הקב"ה ואמר לו סלחתי כדברך. כן אף לאחר מיתתו של מרע"ה שם הוא עומד ומבקש רחמים תמיד עבור כלל ישראל וזה שאמרו חז"ל שפיר ולא ידע שאף שמת משה רבינו ע"ה בז' באדר אבל שם נולד משה. וזכותו של מרע"ה לא תמה וכדאיאתא בזה"ק וכן איתא בפירוש במד"ר אסתר שמרדכי בקש רחמים מלפני רבינו משה ארון הנביאים וא"כ ידוקדק שפיר מה שאמר מתחלה מת משה ואח"כ נולד כי גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן.

ובספרי דברי חיים הנדפס מאתי בשנת תרמ"ט הבאתי שם דבר יקר בזה בשם כבוד דודי היקר הגאון הצדיק רבינו שלמה זצ"ל הוזה. והוא ע"פ מאמחוז"ל במס' ב"ב הנך שמונה פסוקים שכתורה מרימת שם משה עד סופו מי כתבו אפשר משה, חי כו' ר"א משה כתבו בדמע ר"י כו'. אך הנה בזה"ק איתא שהחזיר הקב"ה לנשמתו של מרע"ה עד אשר גמר לכתוב כל התורה כולה. ורבינו הגאון מלבי"ם זצ"ל בספר "ארץ חמדה" אמר שיתבאר עפ"ז הכתוב (מתהלים י"ט) תורת ה' חמימה משיבת נפש. היינו כי תורת ה'

כזאת אשר מצב התורה ירדה פלאים אשר רח"ל נתקיים בנו ותרד פלאים מדחי אל רחי ואבדה חכמת חכמיו וכינת נבונים נסתתר. ונוכל לומר עליו שפיר מאמר חז"ל כאשר אמרו על ר' יוחנן כי הוא נשאר משפירי ירושלים. כמו כן רבינו הגאון הצדיק מוהרש"ך זצ"ל הוא נשאר לנו בדור היתום הזה משפירי עירנו ווילנא יצ"ו הנקראת ירושלים דליטא כי הוא היה משפירי ירושלים דליטא כי מי לא נודע את הרבנים הגאונים הצדיקים אשר הי' לנו בעירינו עיה"ק ווילנא המעטירה אשר היתה עיר מפורסמת בתורה ותפלה גם בדור הזה. אבל עתה ה' ותרד פלאים. אבל זה כל נחמתינו וישועתנו ותקותינו כי הניח אחריו בן וחתגין רבנן ממלאי מקומו. בפ"ק ומהם רבנים בעירות אחרות ושאר כבוד רבני גאוני המו"צ מפ"ק ווילנא אשר הם יאריכו ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים. ונקרא כעת ונאמר רבש"ע אל תשליכנו לעת זקנה כי בעת המר הזאת כי נדמה לנו כעת זקנה אשר אנחנו חלשים ורפי כח. וככלות כחינו כי נשארנו כעת ר"ל רפי כח. ולכה"פ לעת כזאת אל תעזבנו ה' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה. וגם בעת מרה כזאת אשר הצדיקים שבדור הם המגינים על הדור וכנודע מאמחוז"ל הקב"ה גזור גזירה ובא צדיק ומבטלה. אבל עתה ה' מי יגין עלינו. אך נבקש נא מכבוד הגאון הצדיק רבינו שלמה הכהן זצ"ל כאשר בחיים חיותו היה מליץ טוב עבור כלל ישראל ועבור בני משפחתו בפרט וביותר לכל אנשי עיר ווילנא המעטירה. כן גם עתה יהיה מליץ טוב מליץ ישר עבורינו לפני כסא הכבוד אשר אל יעזבנו ה' אלהינו ומה גם כעת ככלות כוחינו. וכמאמר חז"ל גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם כי שם הם קרובים לפני השכינה ויוכלו לבקש מהשי"ת עבור כלל ישראל. כל טוב וישועות ונחמות.

ובזה אמרתי לבאר הכתוב וימת שם משה עבד ה' וגו'. כי לכאורה תיבת שם הוא מיותר כי הו"ל וימת משה עבד ה'. אך י"ל הכוונה שפיר כי וימת משה רק מעוה"ז אבל שם הוא משה עבד ה' ועומד ומבקש רחמים מלפני הקב"ה תמיד עבור כלל ישראל. ועפ"ז הכוונה שמעתי מכבוד הוד אדוני אבי מורי הגאון האמיתי הצדיק המפורסם רבינו בצ"א"ה הפהן זצוק"ל זי"ע אחיו של הנפטר הלז. שאמר שכזה יבואר שפיר ויתורץ לנו מאמר חז"ל במס' מגילה גבי המן שהפיל פור מיום ליום ומחודש לחודש כיון שנפל הפור בחודש אדר שמח שמחה גדולה אמר ירח שמת בו משה רבינו

תצא תורה היינו שערים המצוינים בהלכה אלו בתי ת"ח
 דבר ה' מירושלים נוכל להמליץ כעת על עיר ווילנא
 אשר היא נקראת כעת ברמזון ירושלים דליטא. ונדע
 לנו אשר איזה רב או איזה גאון אשר נסע דרך ווילנא
 עיה"ק למי היה נפנה ובא לרבינו שלמה זצ"ל. וכל דבר
 הקשה אשר היה בא אליו היה מתרץ ועומד. וכמו כן
 בתקנות עגונות ושאר שו"ת אשר היה משיב מדי יום
 ביומו כי המרכז והמקום היא עיר ווילנא המעטירה
 ואשר הי' התל שהכל פונק אליו ועל זית כזה נוכל שפיר
 לומר. כי אין לו שכחה כי בכל עת ובכל זמן נזכיר את
 שמו הגדול של רבינו שלמה זכר צדיק לברכה אשר
 נוכל לומר שלמה היה שמו ושלמה היה משנתן.

ועליו נוכל לומר (משלי י"ח ט') חזית איש מהיר
 במלאכתו לפני מלכים יתיצב. כי מה היה נהדר
 פני הכהן הגדול הזה רבינו שלמה הכהן זצוק"ל בעמדו
 לחלות פני מלך לפני אדונינו הקיסר יר"ה ניקאלייא
 השני קיסר רוסיא האדירה בנסעו דרך ווילנא במוצאי
 שמחת תורה בשנת תרס"ה ואף כי הוא היה איש זקן
 וחלש עמד כשלוש שעות על רגליו עם ספר תורה בידו
 והקיסר יר"ה הואיל לקבל מידו המנחה ס"ת השלוחה
 מעדת קהל קודש מעירינו ווילנא המעטירה במעמד
 נכבדי ויקירי עדתנו יצ"ו וכן הי' כמה בע"ב גבירים
 נכבדים מפ"ק ווילנא יצ"ו ונמצאה תמונה פאטאגראפית
 אשר יתואר שם כבוד רבינו הגאון זצ"ל. עם כבוד
 הגבירים הנכבדים שיחי' בעמדם לפני קיסר רוסיא יר"ה.
 והקיסר יר"ה הואיל להגיד לו. כי הוא נותן תודה וברכה
 לכל קהל עדת ווילנא יצ"ו שיחי'. ומה נהדר היה פני
 הכהן הגדול בעמדו או לחלות פני מלך. כי פני רבינו כל
 מי אשר ראה אותו אמר כי לאו דין בר אינש אלא מלאך
 ה' צבאות הוא. ועליו יש לומר אם הרב דומה למלאך ה'
 צבאות יבקשו תורה מפיהו. הו! כי אבדה העולם כולו
 אבידה גדולה כזה בכלל ועירנו עיר ווילנא בפרט. ונוכל
 לקונן ולומר הו כי נפלה עטרת ראשינו ועל צדיק כזה
 זית רענן אין לנו שכחה כי היה ניכר ונראה בשמו
 ובמעשיו ובמקומו וכנ"ל.

ולפי זה יבואר לנו מאמר חז"ל במסכת שבת קנ"ג.
 חז"ל והאמר ליה לרב רב שמואל בר שילת אחים
 בהספדאי דהתם קאימנא כו'. והנה רש"י ז"ל פירש
 דהתם קאימנא בשעת הספד ואשמע איך תתחמם כו'
 ע"ש. והנה רבותי ניחזי אנן. הנה אמרו חז"ל
 בסנהדרין (מ"ו) הספדא יקרא דשכבי. והנה כאשר כבוד

היתה תמימה בשלימות ע"י מרע"ה אך איך כתב
 השמונה פסוקים מן וימת משה. משיבת נפש. היינו כי
 החזיר הקב"ה לנשמתו של מרע"ה וסיים כל התורה
 כולה. ואמר כבוד הגאון מוהרש"כ זצ"ל. כי בזה אתיא
 שפיר ולא ידע שבז' באדר מת משה ואח"כ החזיר
 הקב"ה לנשמתו וא"כ באותו יום עצמו נולד משה רבינו
 כי החזיר הקב"ה לנשמתו של משה. ובוזה אמרתי ליישב
 קושית רבינו הרא"ש בפרק ערבי פסחים ע"פ מה שאנו
 אומרין צדקתן צדק בשבת במנחה על הך שלשה שמתו
 בשבת יוסף משה ודוד. ואם מרע"ה מת בשבת איך כתב
 אז הי"ג ס"ת. כי איתא במד"ר שמרע"ה כתב באותו יום
 שמת בו י"ג ס"ת וי"ב מסר ליי"ב שבטים ואחד הניח
 בארון הקודש. ובשבת איך כתב הי"ג ס"ת. ואמרתי כי
 עפ"י יבואר כי החזיר הקב"ה לנשמתו ולמחר כתב כל
 הי"ג ס"ת ואח"כ מת משה ונסתלק מזה העולם וע"ש
 בספרי רברי חיים שהארכתי שם הרבה בזה.

ונוכל לומר ולהמליץ עליו מאמר המשנה בפאה כל
 זית שיש לו שם בשדה ושכחו אינו שכחה
 כמו כן על זה הצדיק הגאון רבינו שלמה זצוק"ל זי"ע.
 אף אמנם שאחר יענה ויאמר. הלא זה כבר עבר שנה
 יותר מיי"ב חודש מעת אשר נסתלק הצדיק מאתנו וכבר
 אמרו חז"ל על המת שנשתכח מהלב זמנו י"ב חודש. אך
 על צדיק זית רענן כזה אין לו שכחה לעולם כי הוא
 נרמה כזית אשר יש לו שם בשדה כי אינו נוהג בו דין
 שכחה כלל. והמליצות אשר נאמרו בזית כן נוכל לומר
 על אותו צדיק זית רענן כזה כי אמרו כזית כזה בשמו
 ובמעשיו ובמקומו. ונוכל לומר כן בשמו. כי היה נודע
 רבינו הגאון הצדיק בשמו שהיה מפורסם בכל קצוי תבל
 בחידושי היקרים והנחמדים על הש"ס דפוס ווילנא ועל
 ארבעה ש"ע וביותר בחלק יו"ד דפוס הנ"ל. ועל
 הרמב"ם בשם חשק שלמה. ובמעשיו כי מלבד שהיה
 צדיק מפורסם היה עניו לכל ועליו יש לומר כי שלחו
 מתם איזהו בן עוה"ב שייך ועיל שייף נפיק וגריס תדירא
 באורייתא וכנודע לנו אשר היה משים לילות כימים על
 התורה ועל העבודה להשיב לשואליו בדבר ה' זו הלכה
 הנוגעת למעשה. ואשר הניח אחריו ברכה יותר משלשת
 אלפים קונטרסים חידושי תורה בש"ס ובפוסקים ועל כל
 הספרים אשר הביאו לבקש מרבינו שלמה הסכמה שם
 עינו עליו וכתב עליהם הערות וחידושים. ובמקומו
 כאשר היה מקומו בעיר המעטירה ווילנא יצ"ו אשר
 המקום הזה הוא המרכז מהתורה ומההוראה. אשר נוכל
 לומר. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים כי מציון

וכמאמר חז"ל גדולים צדיקים כמיתתן יותר מבחייהן וכמו ממש שביארנו בזה וימת משה רק מעוה"ז אבל שם הוא משה עבד ה' ועומד ומבקש רחמים מלפני הקב"ה על עמו ישראל ונקרא שפיר בשם משה עבד ה' וז"ש כי התם קתימנא לפני כסא הכבוד כביכול ושם אבקש רחמים. כי גדולים צדיקים כמיתתן יותר מבחייהן ומ"ש.

כמו כן מורי ורבותי נוכל לקרוא ולומר כעת על הנפטר מורינו ורבינו דודי הגאון הצדיק רבינו שלמה הכהן זצ"ל זי"ע. כאשר בחיים חיותו היה מליץ טוב עבור כלל כל ישראל והקב"ה גזר גזירה ובא צדיק ומבטלה. כמו כן נבקש רחמים ותחנונים גם עתה אשר עומד שם ויבקש רחמים עבורינו ועבור כלל ישראל ועבור משפחתו היקרה שתחי' ועבור כל עדת בניי מפ"ק ווילנא יצ"ו.

ועכשיו נתנה ראש ונשובה אל ראשית המאמר אשר הצבנו בראשית ההספד בזה רבי הוה נקיט ספר קינות וקרא בגוה כי מטי להאי פטוקא השליך משמים ארץ תפארת ישראל. נפל ספר קינות מידו אמר נפלה מאיגרא רם לבירא עמיקתא. ויחבאר ע"פ מאמר הכתוב מהנביא ישעיה א' אשר מתמה ואמר. איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. והוא כאשר כתב בזה רבינו האלשיך הקדוש. אשר ביותר קמתמה ושאל הנביא ירמיה. איך נהיתה הדבר אשר בך לילה אחת נהפכה העיר הקודש ירושלים ואמר איכא ישבה בוד העיר רבתי וגו' היתה למס. אך יען שבשכיל כי בך לילה אחת ובזמן קצר נהפכה העיר הקודש ירושלים אשר היתה מלאכה במשפט וצדק ועתה נהפך ר"ל למרצחים. והוא כאשר נצרך לקח דבר ממקום זה למקום אחר אז נצרך להתעכב איזה זמן אבל אם נשליך הדבר אזי בזמן מועט ובמשך קצר יפול הדבר ממקום זה למקום אחר. וזה שרמזו לרבינו הקדוש. כי נפל הספר קינות מידו אמר כי נפל המצב מהאומה הישראלית מאיגרא רם לבירא עמיקתא ובזמן קצר וז"ש השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולרמוז בזה כי נהפכה בזמן קצר העיר הקודש וירושלים ולא בדרך הליכה כי אם בדרך נפילה ר"ל. וכמו שאמר המקונן נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו. והכוונה י"ל בזה כי המקונן שואל מדוע עטרת ראשנו נפלה בפעם אחת וע"ז משיב יען כי החטא היה רח"ל בפעם אחת כי נהפכה בזמן קצר ממשפט

אדמו"ר הגאון הצדיק זצ"ל רבינו שלמה היה בא אלינו בחיים חיותו בוודאי היו חולקין לו כבוד כראוי לרב כמוהו. והיו קמים לפניו וכדכתיב מפני שיבה תקום. ועתה כאשר עומד לפנינו כעת בעת ההספד צריכים אנחנו לחלוק לו הכבוד. אבל צריכים אנחנו לישב לארץ וכדכתיב ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון פי' כאשר ידמו זקני בת ציון אז צריכים אנחנו לישב לארץ ולהרים בהספד להרבות בככי ולהתחמם בשעת הספד על האי שופרא דכלי בעפרא. וכנודע מאמחז"ל הצדיקים שבדור הם המגינים על הדור. ומפי הגאון המפורסם מהו' יצחק אלי' לנדא זצוק"ל זי"ע אשר היה מ"מ ומו"צ בפ"ק ווילנא יצ"ו שמעתי לפרש הך קאימנא. והוא כי כאשר נודע אשר העיקר מההספד הוא מוסר להחיים למען אשר החיים ילמדו ממעשיו הטובים וילכו ג"כ בדרך הצדיק. וכזה אמר לבאר מאמחז"ל שם בדרך הנ"ל וסכבו בשוק הסופדים בני יהודה אמרי עשה דברים לפני מיטתך בני גלילאי אמרי עשה דברים לאחר מיטתך ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתרי' כו'. ואמר שי"ל הכוונה מזה. כנודע אשר העיקר מהספד הוא מוסר להחיים למען אשר ילמדו החיים מזה מוסר. והנה ידוע כי תורה היא מהדברים שיכולים לעשות אף אחר המיתה והיינו תורה. וכמאמר חז"ל בכרכות צדיקים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שאף בעוה"ב לומדים בפני השכינה. אבל מצות זה הוא דווקא לפני המיתה. וכדכתיב כמתים חפשי. וכמאמר חז"ל במסכת שבת ל'. כמתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. וזה שאמרו המוסר להחי עשה דברים לפני מיטתך וגם עשה דברים לאחר מיטתך ול"פ מר כי אתריה ומר כי אתריה כי אצלם היה העיקר תורה ואצלם היה העיקר מצות ומ"ט. וזה ידוע מאמחז"ל במס' ע"ז מי שטרח בע"ש יאכל בשבת ומי שלא טרח בע"ש מהיכן יאכל בשבת כי היום לעשותם ולא למחר לעשותם. ובעוה"ז נקרא האדם הולך כי הולך וגדל ממדריגה למדריגה אבל שם הוא רק עומד וכמו מלאכים שנקראים בשם עומדים וכדכתיב ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. וז"ש רב לר"ש ב"ר שילת אחים לי בהספדאי והאמר מוסר להחיים אשר ישתדלו להכין בעוה"ז כי התם קאימנא ונקרא רק בשם עומד ורק היום לעשותם ולא למחר לעשותם ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת אבל מי שלא טרח בע"ש מהיכן יאכל בשבת. כי היום לעשותם כמ"ש. ולי נראה לומר הכוונה בזה אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא. ע"פ מש"כ לעיל בזה.

שלמה הכהן זצוק"ל זי"ע כאשר התם קאים ועומד כעת לפני הקב"ה נבקש נא מאתו בתפלה ובתחנונים אשר יהיה נא מליץ טוב בעדנו לכפר נא על כל חטאתינו. וישלח לנו משיח צדקנו ויקבץ את כל נדחינו. ויביא אותנו אל ארצינו ויבנה את בית מקדשינו החרב והשמם בעונינו. ויקוים בנו תפלתנו ובקשתינו. ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים. במהרה בימינו אמן.

למרצחים ר"ל. ע"כ היה הסיבה ג"כ ר"ל בדרך נפילה. אבל עכ"ז עתיד הקב"ה להקים את נדחי ישראל ולקבץ קבוץ גלות. ויקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ איה"ש וכדכתיב נפלה ולא תוסיף קום בתולת בת ישראל והכוונה מזה י"ל. אף כי עתה אנחנו בגדר נפילה אבל איה"ש לא תוסיף לנפול ואיה"ש יקוים בנו קום בתולת בת ישראל. והנה כבוד הגאון הצדיק מורינו ורבינו ר'

והנני להביא בזה שנים ושלושה דברים אשר

שמעתי מפיו הקודש של אדמו"ר הגאון

הצדיק רבינו שלמה זצוק"ל זי"ע.

נח משום שנח היה איש צדיק תמים היה בדורותיו וא"כ שפיר היו התולדות שלו וכמ"ש. ונכון הוא.

(א)

כ"פ' נח. אלה תולדות נח. נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח וגו'. והנה רש"י ז"ל פירש בזה הואיל והזכירו ספר בשבחו. ומפיו הקדוש שמעתי ששפיר צריך הכתוב לספר ולפרש הנך ש' ה' מעלות והצדקות מנח. והוא ע"פ מאמחו"ל במס' סנהדרין (נ"ג ונ"ח) כי שלשה עבירות היו אצל אנשי דור המבול והוא עבודה זרה גילוי עריות וגזל וכדכתיב ותשחת הארץ לפני האלהים היינו ע"ז ותמלא הארץ חמס זה גזל כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ זה גילוי עריות. ואפילו בהמות וחיות ועופות נזקקן לשאינן מינן וכמו שפירש רש"י ז"ל. וזשה"כ אבל נח היה צדיק כי תמים היה בדורותיו. ולא היה אצלו החטא מגילוי עריות כי הדורות שלו היו תמימים ושלמיים וזרעו היו מיוחסים אחריו. ואת האלהים התהלך נח. ולא עבד ע"ז ח"ו. רק עבד את האלהים אשר ברא את השמים ואת הארץ. וגם נח איש צדיק ולא היה נהנה ח"ו מן הגזל. וכדכתיב גבי איוב שהיה נקרא בשם צדיק כי הוה מוותר פרוטה משלו להחנוני ומכש"כ שלא לקח מהגזל. ולכך שפיר כאשר הביא התולדות והספור מנח צריך להזכירו. מדוע רק הוא היה ניצול מן המבול לפי שהיה נזהר בהנך שלשה דברים מע"ז ג"ע וגזל ולכך שפיר היה לו זכות שהיה ניצול מן המבול וכמ"ש רש"י.

ר"ל נראה בזה לומר דלכך צריך התוה"ק לומר לנו כי נח איש צדיק תמים היה בדורותיו משום שכל אנשי דור המבול חטאו בג"ע והי' מזדקקן לשאינן מינן וא"כ איך זרעם מיוחסים אחריהם זשאה"כ אבל גבי נח התולדות שלו היו מיוחסין אחריו וזשה"כ אלה תולדות

(ב)

כ"פ' וירא וימהר אברהם וגו'. ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עוגות וגו'. והנה נודע דרשת חז"ל על זה במס' בבא מציעא הוא אמר קמח והיא אמרה סלת מכאן שאשה עיני' צרה באורחין. והנה כבר הקשו רבים ע"ז. כי הלוא קמח יותר גרוע מסלת וסלת טוב הוא מקמח וא"כ משמע לכאורה להיפך. ואמר רבינו הגאון מהרש"כ זצ"ל זי"ע. שיבואר שפיר ע"פ דרשת חז"ל בזה שהמעשה היה ביו"ט של פסח ולכך אמר אברהם לשרה מהרי לושי כדי שלא תשהה שיעור שיחמץ העיסה כי קיים אברהם אבינו ע"ה כה"ת עד שלא נתנה. והנה אמרו חז"ל במסכת שבת (ק"ז ע"ב) הציל פת נקיה לא יציל פת הרראה וכתבו התוס' ע"ז שם וז"ל אומר ר"י כשאפו ביי"ט של פסח מצות מסלת נקיה שיש לו לצורך י"ט אין אופין אחריה פת של הרראה אלא מתחלה יעשה של הרראה ואח"כ יעשה הנקיה כו' ע"ש עכ"ל התוס'. ועפ"ז אתי שפיר שאברהם אבינו ע"ה אמר לשרה מהרי שלש סאים קמח וכוונתו היה שאח"כ יהיה יכול לאפות גם פת של סלת נקיה ומשובח מקמח. אבל שרה רצתה לאפות ולעשות מקמח סלת שהוא נקיה וא"כ אין יכולין לאפות אחריו פת של קמח כי ביו"ט היה וכוונתה שלא להרכות בטרחה כ"כ ושפתים יושק: וגם שמעתי ממנו שם בפסוק ח' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. ואמר בזה כי הנה באמת היו מלאכים וגבם לא שייך אכילה רק כי נהנו מזיו השכינה אשר זה נחשב אצלם הנאה כמו אכילה

ת"ל אנכי מו"צ בפ"ק ווילנא ולא היה כמעט יום אשר לא זכיתי לשמוע חידושי תורה מפיו הקדוש. ואיה"ש בספרי דברי חיים אשר בדעתי להוציא לאורה איה"ש בקרוב שם יבואו הרבה חידושים מאתו איה"ש. והש"ת ישלח לנו משיחו כהן צדק. ונזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

וזהו אמרתי להביא נא בזה גם כן הספר על פטירת כבוד הרב המפורסם לשם ולתהלה ירא וחרד לדבר ה' כו' כש"מ מו"ה ברוך יהודה בר' אריה זכר צדיק לברכה נידצר לאנד נפטר בשם טוב ביום עש"ק ר"ח סיון שנת תרס"ו לפ"ק בפ"ק ווילנא. אשר היה משרידי הדור האחרון. ואביא נא בזה קצת מההספד אשר אמרתי עליו בבית הכנסת בזארנצע בפ"ק ווילנא יצ"ו. וזה הוא אמרו חז"ל במסכת סנהדרין שלחו מתם איזהו בן עוה"ב שייף עייל ושייף נפיק וגריס תדירא באורייתא ולא מחזיק טיבותא אנפשי' כו' ע"ש. והנה לכאורה יש להבין בזה הלא נודע מאמר התנא. כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. שנאמר ועמך כולם צדיקים וא"כ מה זהו השאלה איזהו בן עוה"ב. אך הנה באמת ניחא. כי אינו דומה חלק שינתן לאיש אחר להחלק המגיע להבן המגיע לו ע"פ ד"ת חלק ירושה שלו. וז"ש האף אמנם כי כל ישראל יש להם חלק אך זהו רק חלק. אבל שלחו מתם לשאול מי זה הוא אשר הוא בן עוה"ב המגיע לו חלקו ע"פ דין תורה וכדין בן היורש מן התורה זהו מי שיש לו הנך ג' מעלות שייף עייל שייף נפיק היינו כי הוא ענו ביותר וגריס תדיר באורייתא. וכל המעלות שמנו חז"ל בזה. יכולים אנו לומר שכולם נתקיימו בהרב הנפטר הזה מהו ברוך יהודה נידער לאנד. כי החזיק א"ע לאיש פשוט היה שפל ברוך מאוד מאוד בעיניו וכאשר היה נכנס ובא לבהמ"ד היה שייף עייל ושייף נפיק וגריס תדירא באורייתא ואף כי כל ימיו נשא ונתן באמונה. עכ"ז היה גורס תדירא באורייתא וזהו ממש בן עוה"ב. ועליו יש לומר ברוך אתה בכואך וברוך אתה בצאתך כשם שביאתו לעולם בלי חטא כן יציאתו מהעולם בלי חטא.

ובזה יבואר שפיר מאמר חז"ל במס' שבת (קנ"ג) בעא מיניה ר"א מרב איזהו בן העוה"ב א"ל ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאלו כו' ר' חנינא אמר כל שדעת רבותינו נוחה הימנו. וברי"ף וברא"ש איתא הגירסא כל שדעת רבותינו נוחה הימנו, ועפ"ד בזה כי איזהו בן

וכדרכתי בפ' משפטים ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. וכידוע דרשת חז"ל שלעוה"ב אין בו לא אכילה ושתיה אלא צדיקים יושבים ונהניג מזיו השכינה. וזשה"כ והוא עומד עליהם כביכול שהשכינה עמדה תחת העץ לכך היה נחשב אצלם כמו ויאכלו כמו אכילה ושתיה שלגבי מלאכים לא שייך אצלם אכילה פשוטה ורו"ק.

(ג)

בפ' תשא ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל וגו'. ואמר הגאון הצדיק הנ"ל שיתבאר בזה מה שדווקא אמר ה' אל משה כתב לך את הדברים ולא בפ' משפטים אשר גם שם נאמר הכתוב לא תבשל גדי בחלב אמו. ואמר שיתבאר שפיר ע"פ הידוע דרשת חז"ל במס' חולין (דף קט"ו) תנא דבי ר' ישמעאל לא תבשל שלשה פעמים נאמרה בתוה"ק בפ' משפטים ובפ' תשא ובפ' ראה לומר לך שאסור באכילה ובכישול ובהנאה ומדאפקיה רחמנא לאכילה בלשון בישול דווקא לומר לך שדווקא דרך בישול אסרה תורה לאפוקי בצונן שאינו אסור מה"ת. והנה איתא בספרי בפ' תשא שבפעם השני' כאשר אמר הקב"ה למשה בלשון זה לא תבשל גדי בחלב אמו רצה רבינו משה לכתוב בלשון לא תאכל שהלא על בישול כבר נאמרה בפ' משפטים. ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה בלשון זה לא תבשל אך מאין ידעו כל ישראל שאסור גם באכילה ובהנאה זה ידעו מתורה שבע"פ וכדרשת תנא דברי' בזה. ואמר הגאון הצדיק הנ"ל בזה דבזה יבואר שפיר הלשון כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. פי' לכך צריך לכתוב בלשון לא תבשל ולא בלשון לא תאכל אף שזה כבר נאמרה בפ' משפטים והוא להורות בזה ולומר שאינו אסור דווקא אלא דרך בישול וכדרשת תנא דברי' דמדאפקיה רחמנא בלשון בישול לומר לך דווקא דרך בישול אסרה תורה וא"כ כתב לך דווקא בזה הלשון לא תבשל גדי בחלב אמו אבל מנלן ידעו כל ישראל שאסור גם באכילה ובהנאה זו ידעו מע"פ הדברים האלה היינו מתורה שבעל פה אשר כרתי אתך ברית ואת ישראל בחורב שאמרו נעשה ונשמע גם על תורה שבעל פה. וא"כ ידעו שפיר מזה שאסור גם באכילה ובהנאה. ובספרי דברי חיים הארכתי שם הרבה בזה וע"ש. ויש לי הרבה חידושים בהלכה ובאגדה ובטעמי דקרא מכבוד דודי הגאון הצדיק רבינו שלמה הכהן צוק"ל זי"ע כי זה יותר מעשרים שנה אשר

שיחיו ועל כל אנשי עיר זארעצא. ועל כל החברה מעמדות מפ"ק ווילנא יצ"ו אשר נתקן ע"פ כבוד רבנים גאונים צדיקים מפ"ק. וכפי הנדפסה בספר עבודה תמה אשר נזכה להקריב קרבן התמיד במועדו ולבנין בית הבחירה. ויקויים בנו מקרא שכתוב ולירושלים מבשר אתן במהרה בימינו אמן.

והנני להביא בזה דבר יקר ששמעתי מכבוד יד"נ הרב הגאון כו' מו"ה ז"מן ה"וי פ"צקי נ"י מו"צ מפ"ק והוא בפ' עקידה והעלהו לעולה איתא במד"ר שאמר יצחק לאביו אברהם עקדני וקשרני והעלני לעולה ולכאורה צ"ל הלא כתיב וילכו שניהם יחדיו שגם יצחק הלך בשמחה רבה לעשות דצון קונו ולמה היה מבקש דווקא אשר יקשור אותו. ואמר שי"ל הכוונה מזה משום שאמר הקב"ה לאברהם אבינו. והעלהו לעולה וא"כ אם לא יקשור אותו אז יסייע הוא בעצמו כי החי נרשא את עצמו וא"כ לא יקיים אברהם בעצמו מצות והעלהו לעולה אך אם יקשור אותו אז לא יכול לסייע בעצמו כי מודה ר' נתן בכפות וכדאיתא במסכת שבת וא"כ שפיר יקיים אע"ה מצות והעלהו לעולה בעצמי דו"ק ועקידת יצחק יזכור לנו וישלח לנו משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

עוה"ב אשר מגיע לו חלק בעוה"ב כמו בן ע"פ ד"ת א"ל ואזניך תשמענה דבר מאחריך לומר זו הדרך לכו בו כי כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. כ"כ נוכל לומר על הנפטר הלז כי כל הבריות וכל האנשים אשר היו מכירים לו היו נוחים ממנו למאוד. והנמצא איש כזה אשר זה יותר מארבעים שנה כל ש"ק בלילה ה"י הולך ללמוד כל הלילה עם אנשים מופלגים לומדי תורה מדרש ועין יעקב בקלוז החדש יסוד בפ"ק ווילנא. ואח"כ ה"י בא והתפלל בבקר בבהכנ"ס בפה זארעצא. והיה לומד עם חברה מדרש ועין יעקב. הנמצא איש כזה. והוא בוודאי בן עוה"ב. וגם היה הולך בכל יום ויום בבהכנ"ס דגחש"א הנקרא קברנים בפה ווילנא לאמר בכל יום ויום סדר מעמדות ע"פ התיקון אשר התקין כבוד אדוני אבי מורי הגאון הצדיק רבינו בצ"א הכהן זצ"ל זי"ע. וגם הגאון הצדיק רבינו מהר"י יחזקאל פייזו"ז זצ"ל המ"מ ומו"צ מפ"ק ווילנא יצ"ו אשר הם ה"י רבותינו ודעת רבותיו נוחה הימנו בוודאי. (ובהספדי הארכתי בזה) ועליו יש לומר אל תבכו למת בכו בכו להולך. כי הוא הולך לבית עולמו והוא בן עוה"ב. אך ההערר אצלינו כי הלך מאתנו. אך נבקש נא מאתו אשר הוא יהיה מליץ טוב עבור כל בני משפחתו היקרים

למלאות הגליון אמרתי להביא איזה חידושים בש"ם

מספרי הגדול דברי חיים

לומר-דלא קשיא כלל. די"ל דק"ש הוא רק מדרבנן. ואי קשיא למה צריך להרהר. הוא רק משום כדי שלא יהיו כל הצבור עוסקין בו בק"ש והוא יושב ובטל וכדמשני הש"ס אליבא דרב חסדא דס"ל הרהור לאו כדבור דמי וקא מקשה הש"ס למה מהרהר. ומשני כדי שלא יהיו כצבור עוסקין בו והוא יהיה יושב בטל כו' ונגרוס בפרקא אחרינא אמר רב יהודה ב"ר אהבה בדבר שהצבור עוסקין בו כו' וא"כ לכך מותר לו להרהר בק"ש הדם שק"ש הוא רק מדרבנן משום שכל העולם עוסקין בו וא"כ לכך צריך להרהר בק"ש הגם שהוא רק מדרבנן. אבל מאמת ויציב פרך אי ס"ד והוא דאורייתא מפני מה לא יברך וכמו גבי ברכת המזון שאמרינן שלפניו אסור משום שהוא רק מדרבנן אבל לאחריו שהוא ב"ד"ת מברך אלמא שבדבר שהוא מדאורייתא בעל קרי צריך לברך וא"כ אי ס"ד דאמת ויציב דאורייתא אמאי לא יברך. אבל מק"ש לא קשיא שיש

במסכת ברכות דף כ"א אמר רב יהודה ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אין חוזר וקורא ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויציב דאורייתא. מתיב ר"י ובשכבך ובקומך אלמא שמחויב לקרות מדאורייתא א"ל אביי הכא ב"ד"ת כתיב. תנן בעל קרי מהרהר ק"ש בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ואי ס"ד אמת ויציב דאורייתא לברוך לאחריה כו' ע"ש. והנה לכאורה יש להבין בזה ל"ל למיפרך מהסיפא מאמת ויציב גם מק"ש יש למיפרך אי ס"ד דק"ש דרבנן א"כ למה צריך להרהר הא חזינן בדבר שאינו חיובו מד"ת אינו צריך אף להרהר. כמו בברכת המזון דדווקא לאחריו משום שהוא חיובא דאורייתא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת לך צריך להרהר אבל לא לפניו שהוא רק מדרבנן. וא"כ שפיר היה יכול הגמרא להקשות גם מהרישא מק"ש. ונ"ל לתרץ בזה דהנה מהרישא נוכל

בנין

ענינים שונים

שלמה

תקצו

כפנים. אשר הם חיובים מדאורייתא וכפירוש התוס' בזה רק הו"ל למיפרך מהבבא דסיפא משתים שהן ארבע בחוץ דמיירי בפטור אבל אסור הני ארבעה הוויין תמני הוויין. אך יש לומר בזה דהגמרא פריך בין על החיובים בין על הפטורים דבכולן קאמר התנא תמניא וקא מפרש תמניא סרי וק"ל.

שם דף י' ע"ב רב חסדא הוה נקיט בידיי תרתי מתנתא דתורי אמר כל מאן דאתי ואמר לי מילתא חדתי משמיה דרב יהיבנא ליה אמר רבא ב"ר מחסיא הכי אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו כו' ע"ש ושאל לי אחד בפה מאין היה יודע רבא שזה מילתא חדתא לגביה רב חסדא אשר אמר לו דבר זה דווקא. ואמרתי לו שמהסוגיא עצמו מוכח שרב חסדא לא ידע מזה המימרא דרב והוא שכיון שראה שנקיט רב חסדא התרי מתנות בידי ומראה לכל אחד המתנות שיתן לו אלמא שלא ידע מזה המימרא דרב דאי ס"ד שידע מזה המימרא דרב היה לרב חסדא לומר בפירוש לכך אני נקיט התרי מתנות בידי ומראה אני לכל אחד מה שאני נותן משום דאמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו ורב חסדא לא אמר כך רק אמר סתמא ש"מ מזה שלא ידע מהמימרא דרב ובוודאי מילתא חדתא אצלו לכך אמר לו דבר זה דווקא. ובזה יש לומר גם המימרא השניה בזה משמיה דרב ששאל לו חביבין עליך שמעתתא דרב כולי האי ולא אמר לו דלכך חביבין עלי כל כך משם שאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא והוא לא אמר לו כך מוכח שבוודאי לא ידע מזה המימרא דרב וא"כ אמר לו הכי אמר רב מילתא אלבישייהו יקירא ודוק כי נכון הוא.

לומר שלכך מותר להרהר אף שהוא רק מדרבנן משום שכל הצבור עוסקין בו והוא יושב בטל לכך מותר להרהר בזה אבל לא גבי ברכת ק"ש ודו"ק כי דבר נכון הוא.

במסכת שבת דף ג' בתוס' ד"ה פטורי דאתי לידי איוב חטאת כ' ומפרש ריב"א פטורי דאתי לידי חיוב חטאת היינו אותו שפושט ידו ומכניסה או מוציאה כו' ע"ש. וא"כ לפי פירוש ריב"א הך דקתני כמתניתין שתיים שהן ארבע כפנים קאי על העני הפושט ידו לפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ קאי על הבעה"ב הפושט ידו לחוץ. ולפי פירוש זה יש ליישב הקושיא דלמה פתח התנא לפרש בפשט העני ולא התחיל לפרש בחיובא דבעה"ב דלכאורה היה לו להתנא לפרש במאי דפתח בשתיים שהן ארבע כפנים וכפירוש רש"י ז"ל לבעה"ב העומד כפנים וא"כ אמאי התחיל התנא בפשט העני את ידו לחוץ בחיובים דהעני. והגם שהתוס' בריש כמה מדליקין פירשו שם שפעמים מפרש במאי דסליק מיניה ופעמים במה שהתחיל. אבל לפי פירוש ריב"א דשתיים שהן ארבע כפנים קאי על העני הפושט ידו לפנים וא"כ שפיר קמפרש התנא במה שהתחיל בחיובא דהעני.

והנה התוס' בשבועות דף ה' פירשו שתיים שהן ארבע כפנים שחייבים עליו קרבן כפנים ושנים ארבע בחוץ מה שאין חייבים עליו קרבן שהוא פטור. אבל אסור. ולפ"ז מה פריך הגמ' הא תמני הוויין תרתי סרי הוויין כיון דהבבא דרישא הוא פטור אבל אסור וא"כ לא חשיב כלל דלא חשיב רק מה שצריך להביא קרבן

מפתח המקורות

רסא
רסא
רס
רסא
רס
רסא
תנב

טו כג
טו יא
טז זח יג
יז יט
כב א
לא יב יג
לב יב

נ"ד

רסג
רסו
קפט
ב

יהושע

ה ב
ד טו
ז
ח ט

שופטים

יא לא

שמואל-א

יד לג

מלכים-א

כז

ו הוא ההיכל לפני ולפנים

ישעיה

א

תקפב

תורה

רנה
תקלז
תקלז
שעג
רסב
רסב
רעז
תקעה

פז
קיה
רנה
רסא

תמז
רסב
רס
קד

רסא
רסא
תקמז
רסא
רסא
רסא

בראשית

ג ב
כא ח
דט טו
יט טו
יז יא
כא ד
כח יט
מז ח

שמות

י טו
יב טו
טז ז
כ

ויקרא

ז כ
יב ג
יט לד
כג כא

דברים

א יח
ד יא יד
ט
יד כח
יד טו
יד כג

ב

יא
ט
י
כז
לב
מ
נב
נח
יג
טו ג ד

ירמיה

ט ב
ט יא
טז
לב
נב א

יחזקאל

כד א
מ כו

הושע

יא ט

זכריה

א ט
ח ט

תהלים

יט

משלי

י
יח ט

איוב

טז ז

מפתחות**עזרא**

צו
תקסח
תקסח
רסה
תקסז
תקסח
רנה
קיח

דברי הימים־א

יב
כט
כט ז

תקסח
תקסח
צו
תקכב
קלג

ברכות

א
א ה"ד
קלב רפג
רכ ד ה"ה

פאה

קלד ב ד

כלאים

ו א ד
תקסז

שביעית

פ"ה
ט תקפ

תרומות

תקסג א ג
תקפא ג ה

שבת

פד א ב

קמ

רעו
קיד
תקסא

תלמוד ירושלמי

קצז
צח
קמא
כז

תקמז

קסט

קנ
שצב

תקנב
תקנב

תקנו

מפתחות

ט א
טו טו
טו ג
יח ב

רעו מר"ק
תקע
תקלד
רסג ב ג

תקע

פסחים

ב ב
ב ד'סוף
ה ג
ו ד
ז ד
ו ד

חגיגה

צ א א
קב א ח
תקמח א ח
צט ב
תמו ב ג
ק ב ד

שכז
תסד
תקמז
קכ
קיא
תקנב

שקלים

ב ד
ב ז

נזיר

תקנה ד'סוף
תקסט

ח

סוטה

קט ט ה

ריב

ר"ה

ד ח

גיטין

תקנב א'סוף
ב ג
ט ח

שפז
שעה
שעה

יומא

ב ו

סוכה

א ב

קידושין

קב

שנד
רסב
שנד
תקס

א א ב
א א ז
ג ג
י ו

תקס

ביצה

א ג

מגילה

א א
ד א

סנהדרין

קכט
תקס

תקמה

א ד

תענית

ג'סוף
ג'סוף
ד ו

עבודה זרה

תקמח
קכה
קל

תקמא

ה יג

מדרשי אגדה

מדרש רבה

בראשית לד
בראשית ס
תולדות סד
שמות כ
שמות מב
שמות מז
ויקרא יט
אמור לו
בהר תלד
בהר תקלד
בחקותי לז

תנחומא

בחוקותי

ילקוט שמעוני

שופטים רמז סז
ירמיה ב
תהלים סב

תלמוד בבלי

ברכות

א	ברא"ש	ג
א	תוס' ד"ה ועונין	ג
ב	שהיה עומד לעסוק בתורה	ג
ו	עשרה שמתפללין שכינה עמהם	ו
ז	כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו	ז
ז	אמרו לר"ג אמאי לא אתי לבי כנישתא	ז
ט	אין הפסח נאכל אלא עד חצות	ט
יב	פרשת ציצית	יב
יב	דאין מזכירין יצי"מ לימות המשיח	יב
יד	אסור להפסיק במגילה	יד
יד	בק"ש דאורייתא פוסק הלל מדרבנן מיבעיא	יד
טו	א	טו
יט	ב לא התירו לכהן לילך בבית הפרס וכו'	יט
כ	נשים חייבות בתפלה	כ

תקפה	כא	אמר רב יהודה ספק קרא ק"ש וכו':
תקלב	א	והאמר רב נחמן כי הוינן וכו'
רכו	כא	ספק התפלל אינו חוזר
שעב	כא	הסכת הס ואח"כ כתת
ס	ג	ג ברא"ש
קמא	ספ"ג	תוס' בשם הירושלמי
	כו	שהרי איברים ופדרים הולכים
ג		כל הלילה
קכב	א	כח א כל המאחר נקרא פושע
	א	דחזי ר"ג לאשיתא דביתא דר"י
קנז		דמשחרן וכו'
כו	ל	ל טעה ולא הזכיר של ר"ה ובתוס' שם
	ל	ד"ה והתניא
קלה	לה	דאין רבעי נוהג אלא בכרס לבד
קעא	לה	דחמרא טובא גריר
קא	לה	דר"י סבר ואספת דגנגן וכו'
תקעה	ב	לה ב פירא גופיה זית אקרי
רכה	לו	ל דמתירין הקפריסין לבד וכו'
קעא	ב	מב ב עשרה שהיו הולכין בדרך וכו'
לט	ב	מב גבי פת דישובו כל אחד מברך לעצמו
מ	ב	מג ב אל יספר עם אשה בשוק
שפו	ב	מז ב הא מצוה הבאה בעבירה ובתוס'
		שם ד"ה משום וד"ה מתוך
סז	נ	נ שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד
לז	נ	נ דששה נחלקין עד עשרה
לט	א	נא א אמר ריב"ל ג' דברים וכו'
שה	נא	נא שחיטה כשרה בזר
שלו	נג	נג
לט	נד	נד גבי ברכת החמה ברוך עושה בראשית
מה	נט	נט גבי ברכת החמה ברוך עושה בראשית
שעא	ב	סג ב אין התורה נקנית אלא בחבורה
	ה	ה חרב על הבדים אלו ת"ח שעוסקים
קכו		ה בד בבד וכו'

שבת

	ג	קנט
	ב	תעו סח
תקפו	ג	ג תוס' ד"ה פטורי
סז		ד"ה וכי אומרים
סח	ד	ד
תקמ	ב	ד ב תוס' ד"ה קודם
רנט	יא	יא כגון רשב"י וחביריו
תנו	ב	יב ב גזירה דמשקה גבי זב חבה
שפד	יג	יג נדה אסורה לישן עם בעלה
תנז	יד	יד הכלים נעשים ב"כ ראשונים
תצב	ב	יד ב בתוס'
לד	ב	יד ב תוס' ד"ה כיון
לה	יד	יד
לג	יד	יד תוס' ד"ה אף

תקלג	תוס' ד"ה והאידינא וד"ה המכבד	צה	תנו	ב	תוס' בתוס'	יד
קכג	תוס' ד"ה שרא זילחא	צה	תסד	טו	תוד"ה אלמא	טו
תכד	הושיט ידו למעי בהמה	קז	תסד	טז	ובתוס' ד"ה ר"א	טז
רכז		קח	רנט	א		יח
	אמר ר"ה כותבין תפילין על"ג עוד	קח	ל	ב	נר חנוכה דשני זקנים היו בצידן	כא
תקכו	של עוף טהור		תפא	ב	א"ר זירא וכו' פתילות ושמיים	כא
רנה		קיג	תקפה	ב	בתוס'	כא
תצה	הציל פת נקיה וכו' ובתוס' שם	קיז	תקפט	א	דנרות חנוכה אין בהם שום קדושה	כב
קנה	במה מענגן	קיח	קעו	ב	בתוס'	כא
רנח		קיט	קפ	א	דנרות חנוכה אין בהם שום קדושה	כב
יט	גרמא מותר מן התורה	קכ	עא	כב	בתוס'	כב
כא	גרמא מותר מן התורה	קכ		א	דאשה ודאי מדליקה ומוציאות	כג
תקסב	בתוס'	קל	קעט		גם לאיש	
רפ"ח	הואיל בידו להפקירן	קלא	קצב	כג	שמן שריפה מ"ט אסור להדליק בשבת	כג
רע	מילה דחיא שבת	קלב	ז	ב	תוס' ד"ה ה"ג	כג
יג	דמילה מצוה להתנאות	קלב	ז	ב	דמצוה להרבות הנרות בע"ש	כג
תעו סח		קלב		כד	בתוס' דהפטרות חנוכה דוחה	
רסג	אמר רב פפא האי אומנא וכו'	קלג	נב		להפטרות ר"ח	
תכז	מהלקטין את המילה	קלג	תלח	ב	תוס' ד"ה תתן	כה
	כת"ק אליבא דב"ה דנולד כשהוא	קלה	יג	כח	תוס'	כח
תקנו	מהול וכו'		תקפב	ל	במתים חפשי	ל
רסג"ח	וברש"י	קלה	תקעח	ל	אין מגלין קצו של אדם	ל
רצה			תקע	לא		לא
תקלג	גבי שחלים ששחקן מע"ש למחר	קמ	תקלג	ב	במשנה	לא
שצג	הלואת יר"ט לא ניתנה ליתבע	קמב	רפז	לב	שטנא בתרי אומי לא שליט	לב
שצג	במאי דנייד ברש"י	קמט		לד	והוצרך יוסף אחיו ללבוש	
	דמותר לאדם לומר לחבירו לכרך	קנ	תקנב		לבנים וכו'	
נו	פלוגי אני הולך		קצז	לה	אמר רבה ג' דובעי מיל	לה
רסז רנז		קנ	עד	מא	דבשעה שעולה מן הנהר וכו'	מא
תקלד	ת"ר מעשה בחסיד אחד	קנ	קצט	מג	ברש"י	מג
קכג	ברצפה של אבנים ג"כ אסור	קנא	קפג	מד	בתוס'	מד
תקנב	רש"י	קנג	קצ	מד	בתוס'	מד
תקפא	אחים בהספידא דהתם קאמינא	קנג	קנז	נד	ראב"ע שהיה עשיר הרבה	נד
	בעא מיניה ר"א מרב איזהו	קנג	שלח	נו	ויטו אחר הבצע	נו
תקפד	בן העוה"ב		שעב	סג	דלגמר איניש והדר ליסבר	סג
סב	דהמחמר איכא נמי חיוב חטאת	קנה	קפה	סה	גם באיסור דרבנן אסור	סה
			תקיז	סה	ברש"י	סה
			תקעד	ע	בחריש ובקציר לחילוק מלאכות	ע
			תצ	עד	למימרא דר' יוחנן התופר שתי תפרות	עד
				עה	אינו חייב עד שקשרן	עה
קצא	בתוס'	ב			למימרא דרב המותח חוט של תמיסה	
תקלד	ברש"י ד"הבאנו למחלוקת	ט	תצ		בשבת חייב חטאת	
קמג	רש"י במשנה	י	תקמ	עו	תוס' ד"ה וצריך	עו
שעט	מתחלה למד אצל ר' ישמעאל וכו'	יג	תס	פג	כל הטומאות והמסיטות	פג
תקיח	ברחבן ועובין כ"ש	יד	תכד	צ	חיישינן שמא יאכל החגב טמא	צ
	הקשה ר' יונתן לר"ה דאי התם דלוקין	יח		צ	היתה לו גבשושית בבית ונטלה	צ
תקנד	על תחומין וברש"י ובתוס'		קכג	צא	חייב משום בונה	צא
	זית בעצמו חדיף הוא כצנז,	ב	תכד	צב	תוס' ד"ה אדם	צב
רכה	ובתוס'		סג			

עירובין

מפתחות

קעו	תוס' ד"ה ונחת	ז	תפו	עושין לחי מאשירה	כא
תקעה	חיישינן שמא תאבד לו הוט	ח	תקלד	רש"י ד"ה אבל בית סאתיים	כג
	לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר	י	תקעה	בתוס'	לא
צא	המועד		תפו	ולמ"ד מערבין לדבר הרשות וכו'	לא
שא	הא כהנים לא בדילו	יא	סח	תוס' ד"ה ולא	לב
פח	עובדא דחקוקאה	יג	רלב	בתוס'	לה
פה	דאם ישדאל הפקיר וכו'	יג	תקד	באומר שני לוגין שאני עתיד להפריש	לז
תסו	תוד"ה אמר	כג		ורב ס"ל להכנה. ובתוס' ד"ה	לח
	אותו איסור הנאה אסור אפי' שלא	כג	תקנד	משום הכנה	
תפד	כדרך הנאות		קמב	במשנה	לט
תקכו	רש"י על המשנה	כג	קעז	משום דזמן אומרז אפילו בשוק	מ
תע	דמידי דרק הנאה קא עבידנא	כד	קלה	זכרון אחד עולה לכאן ולכאן	מ
תמז	אשר לה' לרבותאת האימורין	כד		בכל יומא דמג"ת מותר להתענות	מא
תקעה	א"א ולא קמכוין שרי לכרע	כו	קיט	בהם תענית שעות	
שפה	הלכה כרבי מחבירו	כז	תקנג	ה"מ וכו'	נא
צד	חמץ בפסח אסור בהנאה	כח	תקסט	ר"א	נג
תקכ	בתוס'	כח	רפו	למה דברי תורה נמשל לדד	נד
עז	דחמץ כיון דלשאר נהרות	כח	תקמה	לא בשמים היא	נה
רלד	ר' יהודה דמין במינו לא בטיל	כט	תקלד	רש"י ד"ה ומבוי	סג
קנז	הנהו מזבני כנדי לאחר הפסח	ל	ב	דלא איברי לילא אלא לשינתא	סה
תלו	בתוס'	לב		אמירה לא"י הוי שבות שאין בו	סז
קא	מי פירות אינו מהמיץ העיסה כלל	לה	סה	מעשה	
תסז	דאזלא כר"ש	לה	תקס	תוס' ד"ה א"ר אושעיא	סח
תקכה	בתוס'	לה		אמירה לעכ"ם דהוי שבות דלית	סח
רכה	בתוס' א	לו	כב	ביה מעשה	
קג	תוד"ה פרט	לו	פט		עט
צט	שעונין עליו דברים וכו'	לו	תקלד	רש"י ד"ה ושמואל	צ
רמ	דנאמרו כל הסריקין אסורין	לז	תסא	ובתוס'	צט
רצ	יאמר כל הסריקין וכו'	לז	סג	דביתה נידונית ירושלים ככרמלית	קא
קג		לז		שרץ שנמצא במקדש כהן מוצאו	קב
קב	וכדנפק"ל הכל מקראי	לח	קצט	בהימנו	
	הואיל ואי מקלעי ליה אודחים	מו	ר	לענין יבלת שנמצא בק"פ	קג
תקנד	וכו' ובתוס'		פ	תוס' ד"ה שעלתה לו נשיכה	קג
סח	לגבל ולתפלה וכו'	מו			
תקנח	שיטת רב גבי כתישה	מז			
קיח	בתוס'	רפ"ד			
תקי	כותבי ספרים הן וגריהן וכו'	נ			
יד	עם הכל אדם רוחץ וכו'	נא	רלט	יא בתוס'	ב
	בספק קיבעא דירחא אזלינן לחומרא	נד		ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה	ד
תצט	גם בט"צ		קנז	בממוניה	
תצה	לאכלה ולא להפסד	נג	פח	מזוזה חובת הדר היא	ד
קג	תוד"ה דכרע	נז	פז	ביום הראשון והוא עיר"ט	ד
תקלג	כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת	סד	פט	ברש"י ואין עדות ואין שליחות לקטן	ד
תקלג	דהיינו שלא ברצון	סה	פו	הכל נאמנים אפי' קטנים	ד
תקמד		סז	קיז	רש"י ד"ה אלא אפילו באתרא	ד
תס	תוס' ד"ה שכן	סז	פז	תוס' ד"ה הא איתקש	ה
קלח	תוס' ד"ה בכל מודים	סח	פז	שדאשון במקרא זה מעיקרא משמע	ה
מח	לא מקשי הגמרא רק מקרא אחרינא	סח	קיז	ת"ל שאור שאור לג"ש	ה
קעג	ברש"י	ע	פה	רש"י ד"ה דלאו ברשותיה	ו
קמד		ז	רסד	מיבתי ברוך אשר קדשנו וכו'	ז

פסחים

מפתחות

ע	ב	חזכות וכו' צאן לפסח ובקר לחגיגה	תקג	קיט	וכרב	קיט
עא		דתגן החלל והשמחה ח' וכו'	קכה	קיט	רשב"ם ד"ה סופגנין	קג
עא		דשמחה בח' ליכא	נה	קכ	בתוס' ד"ה אין מפטירין	צט
עה		במשנה	רלג	קכ	רבא	ק
עז		ת"ל וידבר משה וכו' קבעו מועד				
		אחד לכולם	תמו			
פו		רב חסדא	תצב			
פו		רש"י ד"ה אין מפטירין	צט	ה	בנדבה נמי איכא בל יחל ובל תאחר	
פו		שני חבורות שהיו אוכלין	קמה		כמו בנדד	צט
צא		תוס' ד"ה אי	שלד	ו	עצרת פעמים ששה וכו'	קט
צא	ב	דחטאו ישא האיש ההוא	רסז	ו	בל תאחר לאו דוקא וכו' ולגבי	
צב		בתוס'	תשטז		פלוגתא דרבי זירא ואביי	קסב
צד		רבי יהודה אומר משקיעת החמה עד		ז	ב דלא טרחה אינש למיגד ביתא	עה
		צה"כ ד' מילין	קצז	ח	כי חוק לישראל הוא משפט	
צד		שחכמי אוה"ע אומרים דהלילה חמה			לאלהי יעקב	קלו
		מהלכת מתחת לקרקע	מז	ח	תוס' ד"ה שהחורש	קכח
צד		דנראין דבריהם מדברינו	מח	ל	ב ובשחרית לא היו אומרים	
צה	א	דבל יראה ולא ימצא וכו'	קיז		הרהינו	קמג
צו		ממעטינן מבו דאוכל הוא במצה	ק	טז	א אמרה תורה הביאו לפני שתי	
צו		ועבדת על הפסח	קב		פעמים וכו'	קה
צו			צח	יח	באותו שנה עשו אלול מעובר	קמ
צח		ורבנן היכי עבדי וכו'	תקעב	יח	א רש"י במשנה ובתוס'	קמא
צט		בתוס'	קב	יח	האידינא בטלה מג"ת לכד מחנוכה	
קא		דא"צ קידוש במקום סעודה	נב		ופורים	קכב
קה		קידוש היום קודם לכבוד היום	נא	יח	דעשו יום שמועה כים שרפה	קלב
קו	א	דאם שכה להבדיל במוצ"ש וכו'	נדרט	יח	דהרי קבעה כדרבנן	קלח
קו		בתוס'	קסא	יח	ד"ק כד"ת דמי	שנז
קו		בתוס'	צד	יח	עשו יר"ט שבטלו וכו'	רעח
קז		רשב"ם ד"ה מטביל בירקא	צז	יח	בתוס'	תצט
קז		דבנילוש ביין ושמן וכו'	צז	כא	דאם משכה תקופת תמוז עד שיתסר	
קח		רשב"ם ד"ה ידי יין	צה		בניסן	מו
קח		רב ששת היה ישב בתעניתא		כא	משר"ה לא היו משיאין וכו'	תצט
		וכו' ובתוס'	קיט	כ	ב וליחוש דלמא חסדוה לאב וכו'	קל
קט		היכי מתקני רבנן מילתא וכו'	תעא	כב	פלוגתא דר"ש ור"י אי קרובין	
קיב	ב	גבי דברים שצוה ר"י	תקיז		כשרין לעדות החדש	תה
קיג	ב	יושבת על דם טוחר אסורה וכו'	תקיז	כב		צא
קיג		אמר ר' יוחנן ג' הם מנוחלי		כה	אין מקדשין את החדש בלילה. ובתוס'	
		העוה"ב וכו'	נא		ד"ה עד דאיכא	תז
קיג		אדם רשע מצוה לשנאותו	תד	כה	ב ולא ידע משפט התורה	קיח
קטו		ובתוס'	צג	כו	ב שוה היובל לר"ה וכו'	תמה
קטז		תוס' ד"ה ואמרתם	צז	כז	בתוס' דאלו ואלו דברי אלהים חיים	מו
קטז		ר"ע אומר צריך לחתום וכו'	צח	כח	אמר רב יהודה בשופר של עולה	
קיז		דקידושא אשר קדשנו במצותיו			לא יתקע	תמט
		וצונו וכו'	צה	כח	ברש"י ותוס'	תקעה
קיז		דהא דאמר דברים שיזכיר יצ"מ	תסב	כח	ברש"י ותוס'	תקעה
		בקידוש היום	קסו	כח	ברש"י	תקטו
קיז		ברש"י	קסו	כט	ל	תקע
קיח	ב	אמר ריב"ל הני עשרים וששה הודו		ל	תקיעת שופר ור"ה ויובל דוחה את	
		כנגד מי	קפט		השבת. וברש"י ד"ה איכא	תמח

טז	ט	לא
תקנב	טז	לב
תצה	נג	לב
תקעה	תמה	לג
רצח	קלח	לג
רה רט	יח	לה
ריב	טד	
קפח	טד	
ל	טט	
יז	טט ב	
ז	ע	
מא	א	
יח	ע	
נה	פא	

יומא

ז	ט"מ	ו
ט	ט"מ טבילתו ביום	ט
ב	מקדש ראשון נחרב על עון ביטול תורה	ט
ט	בתוס'	ט
ט	הפרשה לחודא יצא מידי טבל וכו'	ט
י	מחייב במזחה וכו'	י
יא		יא
יב	דשני אינו ראוי להיות כה"ג	יב
יב	בתוס'	יב
יד	משום דכתיב למשחה	יד
יד		יד
טז	דהדוכן היה ללוים	טז
כ	במשנה דבכל יום תורמין את המזבח	כ
כא	היו מגביהין את השלחן וכו'	כא
כד	דיהיה המצוה נעשה ע"י אנשים הרבה	כד
כד	אבל הטבה בעי כהונה	כד
כו	הפיס ה"ד מי מעלה אברים מן הכבש למזבח	כו
כו	ב	כו
כז	אין ניסוך המים נוהג רק בתמיד של שחר בלבד	כז
כז	שחיטה כשרה בזר	כז
כח	אמר רב ואיתימא רב אשי וכו'	כח
ל	דליכא למימר דאם לא מירק יהא פסול	ל
לא	ב	לא
לב	שחיטת התמיד של יוה"כ וכו'	לב
לו	במשנה	לו
לו	תוד"ה לאו	לו
לו	ב	לו
מא	לריה"ג ס"ל בלאו דנבילה ליכא מלקות	מא
מא	מצורע מזאת	מא
מא	ברש"י	מא
מב	ב	מב
מג	ברש"י	מג
מג	א	מג
מג	איכא בינייהו דאפיק חמור	מג
מד	גבי בכהן הממרט ובתוד"ה אר"י	מד
מד	בתוס'	מד
מד	סז	מד
מד	נג אין חייבים בראיה רק באחל מועד שבמדבר	מד

סוכה

רנד	ג	קכ
קצא	ג	קכ
תסג	כג	ג
תקד	כה	תקעז
רס	א	מג
תקג	כה	תצו
רנג	א	מב
רנג	א	מב
תקי	כו	קעד
רנט	א	שלו
תק	ב	תקנג
קד	א	יט
קיג	א	טז
סט	ל	תקנב
רלט	לב	תסה
תצה	לג	תסו
קע	לד	קסא
קנג	ב	רפח
קמט	ב	תסד
קצח	לז	תסז
קמז	לז	תקטז
קעט	א	תקעה
קעא	לט	לט
קסה	לט	תקעה

בית שאין בו ד' אמות וכו'
בתוס'
ברש"י
תוס' ד"ה מישאל
א תוס' ד"ה שלוחי מצוה
זאמר ריה"ג דנושאי ארזנו של יוסף היו
א רש"י ד"ה הולכים
א ריה"ג אומר העוסק במצוה וכו'
כותבי ספרים הן ותגריהן וכו'
א וכל בני החופה חייבים
ב בתוס'
א דמיטע רחמנא לתוספת יוה"כ וכו'
א משלים במאי
ל וכשמואל
לב ואימא הירדוף
לג ר"א בר צדוק לחד אוקימתא אוקמינן וכו'
לד של ערלה פסול
ב גבי הנהו דמזבנו אסא
ב אסור לכתחילה ליטול אתרוג של תרומה טהורה וכו'
לו אין אוגדין את הלולב אלא בנינו
לז לא עלו לפניו לרצון
א במשנה
לט תוס' ד"ה ולרבעי
לט בתוס', דאתרוג למצוה דמיו יקרים

מפתחות

פז	ברש"י	ד	מותר ליקח אתרוג של שביעית למצוה אפי' לכתחילה	לט
ק"ז	ברש"י גבי יפתח והיה היוצא מדלתי ביתו	א ד		מ
תקלד	יפתח הגלעדי שאל שלא כהוגן	א ד	ר"ג נתן אלף זוז לבדו בעד לולב ואתרוג	מא
קלד	קאי על ירושלים של מעלה	ה	לולב וערבה תוס' ד"ה לולב	רפ
קכו	הלא דברי כאש וכו'	ז	דזרים לא היו ושאים להכנס בין האולם ולמזבח	מד
שעא	הלא דברי כאש	ז		
שלה	בעמדה לו חמה וכו'	כא	קעד	
	רצה ר"ל לאוקמא דיש חורש תלם אחד וכו'	כא	קעז	מו א ואם לאו כשיכנס בה מברך שתיים
תפח			קעב	מח א רש"י ד"ה לדבות
קמח	דכתיב צדיק כתמר יפרח וכו'	כה ב	קעג	מח ההלל והשמחה שמונה
לא	בתעניות ומעמדות מי איכא מוסף אמר רב לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו מותר	כו כט	קמד ט	נא במשנה דאין אומרים שני מזמורים ביום אחד
קכט				נד

ביצה

			עח	בתוס'	ג
			קלח	ר"א סובר שבת ויר"ט שתי קדושות הן וכו'	ד
			תקנד	ורב ס"ל להכנה	ד
			רכד	תוס' ד"ה ותנן	ד ב
			תקנד	הלכתא כותיה דר"ה בהני תלת	ה
			קמב	בדברי רבא	ה ב
			שכ	בתוס'	ז
			תקנה	שיטת רב גבי כתישה	ז
			תצג	ודוחק גדול לומר דבמצרים לא הוזהרו רק על שאור וכו'	ז ב
			שכב	ב דרך לשלוח בשר חי וכו'	יד ב
			תקנה	טעמא דעירובי תבשילין וכו'	טו
				אמר רבא הטעם דתקנו חד"ל עירובי תבשילין ביר"ט שחל בע"ש וכו'	טו
			קלט		יז
			קלט	ב מקשה ר' יזרא	יט ב
			תמח	פלוגתא דב"ש וב"ה	יט א
			קיא	ב דנר"נ אינו דוחה יר"ט מה"ת	כ ב
			קיב	א לכם ולא לעכר"ם	כא א
			קנ	א רש"י ד"ה כהנים ובתוס' ד"ה אבל תוס' ד"ה אורח ארעא	כא א
			קיג	ב אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו דר' שמעון ליטול עצים מן הסוכה חותכה באור בפי שתי נרות	כה ב
			תקכח	דבר שנגמרה מלאכתו בודאי תרומה קובעת	ל ב
			קצ		ל ב
			קפג		ל ב
			קעו		לב
					לה
			תלד		לז
			תקס		לז
			תקנה	אליבא דר' יוחנן תחומין רק דרבנן	לח
			תקס		לח
			כח	בגות ישראל החמירו על עצמן	מא
			כט	חדש והביא קרבן מתרומה חדשה	רמא
			לא	בתוס' דרב סובר כר' מאיר	קח
					קכט

תענית

ב כר"י ב"ב

מגילה

			א	בתוס' דנשים אינם חייבות רק בשמיעה וכו'	ד
			ב	בתוס', למה הוצרך ר"י לתת טעם חדש על מה שאסור לקרות המגילה בשבת	ד ב
			ה	רש"י	ה
			ה	דאפי' מגילה בזמנו אלנו אלא בעשרה תרגום של תורה וכו'	ה
			ז	דדוחא לבסומי שכיח	ז
			ז	ר"נ שדר ליה לר' אושעיא	ז
			ז	בתוס'	ז
			ח	שם חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין לענין מזוזה דמטמא את הידים	ח א
			ט	דמתניתין מיירי בס"ת דוקא	ח ב
			טז	ליהודים היתה וכו' וברש"י	טז
			טז	במהרש"א בח"א	טז
			טז	ברש"י	טז ב
			יט	אמר ר' חייא וכו' מאי דכתיב ועליהם וכו'	יט ב
			כ	גם השחיטה אינו אלא ביום ובתוס' ד"ה לקמיצה	כ
			כ	בתוס'	כ
			כא	רש"י ד"ה ראשון	כא ב
			כה	דלא נקרין ולא מתרגמין	כה א
			כח	דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן	כח
			כח	בגות ישראל החמירו על עצמן	כח
			כט	חדש והביא קרבן מתרומה חדשה	כט
			לא	בתוס' דרב סובר כר' מאיר	לא

מפתחות

מועד קטן

רו	זר שאכל מליקה	לב			
	ב מסיק רבא דגם ר' יוסי מודה בנשא	לב			
תסה	מת וכו'. ותוס' ד"ה בין רשעים				
תסו	והיינו שקוברין בין רשעים גמורים	לב	סב		ג
תסח	תוס' ד"ה אלא	לג			ט
שנ	ב תוס' ד"ה חיזוק	לו	רנו	ת"ת שנדחית מכל מצות זמניות וכו'.	
תשד	בית אחד וכו'	מד	קכג	ובתוס' ד"ה כאן	י
תקס	מפורש ר"א ברבי	מו	נו		יד
	אר"י דגם ר' אושעיא ברבי ס"ל	מו	קלא	שמועה רחוקה אינו נוהג רק יום אחד	כ
תקנו	דתרזייהו				
תקנו		מו			
קנו		מו			
טז	ב דאם נשתיירו בו ציצין וכו'	מז			
רסה	ערל עבד איש ולא עבד אשה	מח	שכז		ב
תקמ	גבי גרושה אין חופה קונה וכו'	נז	שסב	בעינן דוקא סימני שוטה	ג
תקס	א אי' דבעו מיניה דר' אושעיא	נז	שלה	ב בתוס'	ג
תקמ	כהן לא ישא קטנה	סא	תקסח	רבי היה נקיט ספר קינות	ה
תכב	ב פיתוי קטנה אונס הוא	סא	תקסד	ב עולת תמיד העשויה בהר סיני וכו'	ו
תשד	סט סתם משנה ר"מ	סט		ב בתוס', דחגיגת ט"ו נמי קרבן יחיד	ו
רסז	א היכי משכחת לה מילת זכרו	עא	קיט	הוא	
רסח	ב מילת הבן מעכב גם להאם	עא		ב יו"ט הראשון של פסח ב"ש אומרים	ז
רסג	ב תוס' ד"ה לא התנה	עא	קטז	מן החולין וכו'	
רלב	אמר ר"י הפריש חטאת וילדה וכו'	עח		א דבשאר המועדים כל ז' ימי החג וכו',	ט
קע	תוד"ה מאי	פא	קיא	ובתוס' ד"ה תשלומין	
תקח	בתוס'	פא	קסב	שהשמחה נוהגת באנשים	ו
תקח	תוד"ה ר"י	פב	מח		יב
תלד	אכתי הוא טובל למעשר ראשון וכו'	פו	שעג	מה בין זה לאמביטי	טו
קנה	גבי לולב	צ	תקסד	ואף דמנוקין היו	טו
תקסט	ב ביקש שיאמרו דבר שמועה מפיו וכו'	צא	קז	תוס'	טז
קנו	בכה"ג שאם יבוא וכו'	קב	שלו	מבני ישראל ולא מבנות ישראל	טז
תקכט	ב תוס' ר"ה לפי	קב	ק"ח	שאיסור מלאכה בחוה"מ מדרבנן	יז
תקכט	א ברש"י	קד		א פלוגתא ב"ש וב"ה בעצרת שחל	יז
שנה	דאין תנאי בנישואין	קז	קי	להיות בשבת	
שסב	ב בתוס'	קיג	תקנב	ב תוס' ד"ה אין כהן	יז
שנח	ב דלד"ה אין ב"ד מצווין	קיד	קעט	בתוס'	יח
שסה	אנא פב"פ	קטוז	לג	ב תוס' ד"ה דתנן	כד
שמד		קטז	תקעז	שהיו מגביהין את השלחן וכו'	כו
רפט		קכב			

חגיגה

ב	ב	
ג	ב	
ג	ב	
ה	ה	
ו	ב	
ו	ו	
ז	ב	
ט	א	
ו	ו	
יב	יב	
טו	טו	
טו	טו	
טז	טז	
טז	טז	
יז	א	
יז	א	
יז	יז	
יח	יח	
כד	ב	
כו	כו	

יבמות

כתובות

תקא	ו	רנא	ה
תקלג	ז	רעא	ה
קכב	ט	רנה	ה
רלב	ט	רמט	ה
ה	יב	רנא	ו
שפו	ב	רנא	ז
תכה	יט	קכא	טו
שצג	א	תיב	טז

מש"ה אסור לגמר מוגמר ביו"ט
 דאפילו לגמר מוגמר ביו"ט אסור
 בתוס' דאונס לא שכיח
 תוס' ד"ה ואיבעית אימא
 בתוס'
 ב תוס' ד"ה הרי
 א ליבא דר"מ
 א תוס' ד"ה ואוקי

ב אשכחן דאתי עשה ודחי ל"ח
 ב בתוס'
 ב תוס' ד"ה כולכם
 א בתוס'
 א כי אתי אשה ודחי אף לא תעשה וכו'
 א אמרא ד"ט תאבני מתי תבא לידי
 צרת הבת ואשאנה
 א אשרין ר"ע שזכית לשם

תקלו	א תוס' ד"ה הא דאמרת	כו	תקכב	לחד מ"ד מעלין משטרות ליוחסין	כד
תקלו	ב תוס' ד"ה כבשי עצרת	כח	רלט		ל
רו	למ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת חייב	כט	נה	ב גבי זר שאכל תרומה שיהיה פטור מתשלומין וכו'	ל
קפט	אנחירה דעוף		ריא	ד פרש"י מאן חכמים ר"ש היא	לד
תקד	תוס' ד"ה ומשני	מט	רפו	מ וליתי עשה ולידתי ל"ת	מ
שיב	ב מת שחסר אין לו רקב	נא	שסב	מח השוטה והחרש דינם כקטנים	מח
רמו	ימי חילוטו וסיפורו וכו'	נד	תקמז	נ הון ועושר בביתו וכו'	נ
תיד	מי נתכוין לאכול בשר חזיר וכו'	פא	יג	גב א	גב א

סוטה

			קפה	א בתוס' לענין צינור שעלו בו קשקשין וכו'	ס
			רצג	עד פדיון הבן א"א ע"י שליח	
			רלב	סו"פ המדיר, בתוס'	
תקיג	ג אליבא דרבי ישמעאל	ג	תפד	ב גם באיסור דרבנן וכו'	פא ב
תקד	אלא יולדת מ"ט וכו'	ח	תיז	פז דלרבנן לא מגבי ביה רק דמי ניירא ברש"י	פז
רעה	בתוס'	י	תט	פז ב פוגם שטרו בעדים נמי פוגם שטרו מקרי וצריך שבועה	פז ב
תקעה	אין חייבים בראיה רק באהל מועד שבמדבר	טז	תא	צט דלא מיייתי מרישא דאתרוג שם	צט
תקד		כ	קסז		
שסא	ואלו שב"ד מקנין להם וכו'	כד			
תס	ר"א בן שמוע הוא	ל			
צו	מג"ש דזענו הלויים	לב			
צו	תוס' ד"ה וענית ואמרת	לג			
תכג	כל ישראל ערבים זה לזה	לד	קסג	ד מר זוטרא וכו'	ד
שיב	כל ישראל ערבים זה לזה	לד		ח דלעתיד לבא יוציא הקב"ה חמה מנרתיקה	ח
קמז		לט	מח	ח והא מושבע מהר סיני	ח
	ר"ל אמר לפי שאין מברכים ברכה שאינה צריכה	מא	תסז	כט אם אמר שור זה כל לי יום עולה וכו'	כט
יח			תקא	לא גדולה מילה וכו' וברש"י	לא
קעב	רש"י ד"ה קלא	מג	רנא	סופ"ג, דמאוסה היא בערלה	לד
כ	גבי סח בין תפלה לתפלה	מד	טו	לד גזירה שמא ישהה בעמידה	לד
יז	רש"י, דסח בין תפלה לתפלה	מד ב	תקעה	א ר"ן ד"ה איכא	לד א

גיטין

			תקלה	לח לא ניתנה תורה וכו'	לח
			כח	ב ר"ן ד"ה בבתו בוגרת	לח ב
			תקלה	ג ר"ע דהוי גני בתיבנא	ג
שע	ב תוס' ד"ה איכא בינייהו	ב	קנז	נח שביעית לא בטיל וכו' דהוי דשיל"מ	נח
תתקע	לענין בפ"ג ובפ"ג חדא מתרת	ג	תקח	עה ב ר"ן ד"ה הא כדאיתא והא כדאיתא	עה ב
תקכג	" "		תקלה	פא אר"י אמר רב מאי דכתיב מי האיש וכו'	פא
תקכד	ש"מ ממתני' וכו'	יא			
שכד	בתוס' ד"ה הניצוק	טז	תקסה	פג א ר"ן ד"ה ותסמוג	פג א
תלו	בתוס'	כ	תקלו	פח ב ר"ן ד"ה איתיביה	פח ב
תפד	בתוס'	כ	תקלו	צ תוס' ד"ה מאי	צ
תפב	כתבו גט על איסורי הנאה כשר	כ	נב		
תפב	ב תוד"ה כתובת קעקע	כ			
תצ	א תוד"ה שלש	כב			
תקלח	תוד"ה והא	כב			
תכד		כג			
שעה	ואין אחר יכול וכו'	כד	שלה	יב דלא משוי איניש שליח וכו'	יב
שעה	ב תוד"ה בעידי מסירה	כד ב	קלד	כד במשנה	כד

נזיר

קכא	פה ב	ברש"י, ובדף סו ב, ובדף עא ב,	כט
שעו	פה פה	ד"ה דאמר	
שעה	אנא פב"פ	א תוס' ד"ה ואפקינהו	לג
תקט	כשר בפסול מיחלף ליה	ברוך הטוב והמטיב אמר ולא בטל גיטא	לד
		גילוי דעתא אינו דוקא	לד
		דאף דמה"ת שביעית משמט וכו'	לו
		ברש"י	לו
		יובל לא נוהג בבית שני וכו'	לו
		ובתוס' ד"ה ותקון	
תנט	ג	הוא מה"ת	לו
שצח	ד ב	חציה שפחה וכו'	לח
	ו	פלוגתא דרבי ורשב"ג	לט
רצג	מתנה	פלוגתא במזיק שעבודו של חבירו	מא
רצט	בע"ח נדחין	תוס' ד"ה כופין	מא ב
תקכט	בתוס'	ס"ת ותפילין וכו' שכתבו קטן פסולים	מה
תכו	מצי אמרה ליה מדאו' וכו'	דשלשה נקרא רבים	מו
	דמקשינן על הא דהתקדשי לי במנה זו וכו'	פלוגתא דיש קנין או אין קנין	מח
שמז	נמצא דינר של נחושת	דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד	נ
שנב	תוד"ה והלכתא	פטורים	
תקנט	בתוס'	בתוס'	נ
תקמ	ברש"י	למ"ד מנסך ממש	נב
קנג	ב"ש ס"ל אין האשה מתקדשת רק בדינר	דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד חייב	נג
שמח	א קידשה בלילה		
שנב	ב הא איתא שהדי באידית		
שמח	ב מכרוהו בית דין עבור גניבה		
תקמה	ס"ל דנרצע	תקמא	נג
רסב	ב ראב"ע כי דברים ככתבן		
תקמו	ב בגניבתו ולא בכפילא		
קמה	יח ר"ש סובר דיש אם למסורת	שצט	נג
	כא ר' דדריש כללא ופרטא סבירא ליה	פב	
תד	שיעבודא לאו דאורייתא	תקלט	נג ב
שלז	ובתוס'	תקמב	נה ב
	והציווי שהאב מחוייב למול את בנו וכו'	תנה	נה
רסב	כט בתוס'	תנה	נה
רסח	ל בתוס'	שכט	נד ב
תקע	ב	תקסט	נד
רנה	א תעשה ע"י אחרים	שסז	ס
רנה	לב איסי בן יהודה	שעט	ס
רמח	לב אלעזר בן מתאי וכו'	שפ	סג
רנא	לב משרה אמר אסף שירה על חורבן ביהמ"ק וכו'	שפא	סה
קלד	לד משמע דהן חייבין מצד עצמן	תפג	סה
סט	לה תוס' ד"ה משום	תקכב	ע
קסב	ב בתוס'	תפג	עא
רעא	לו תוד"ה הקבלות	נט	עז ב
שלז	לז בתוס'	רצג	עז
קב	לח תוד"ה אקרוב	שסח	עח
קב		שנר	פ
			פד

קידושין

תכג	במסר לו שלהבת בד"א נמי מחייב	נט	נז	א תוס' בשם הירושלמי	לח
תכה	גבי דוד	נט	קע	ספק לי ואנא איכול	לט
קצא	בתוס'	סב		ב שאני קדשים דהוה מעשיהם	מא
רלט	בתוס'	סב	רצד	ע"י שליח	
תקמ	רש"י ד"ה ואינו משלם	סח	שלו	וכריב"ק	מא
תקמב	ברש"י	סח	תכב	אין שליח לד"ע	מב
נד	דיכול להפקיר גם לאחר זמן	סט	תקעד	דיש שליח לדבר עבירה	מג
תקלט		עו	שסא	פרש"י	מג
תעא	בתוס'	עו	שמט	דברים שבלב לא היו דברים	מט
תקמב	טעם הגמ' בהקדוש ואח"כ טבח	עו		המקדש בחלקו בין ק"ק ובין קדשין	גב
תסט	בתוס'	עו	תמז	קלים אינה מקודשת	
תקמא	רש"י ד"ה גנב	עח	ריב	דבקירוב מקום אי אתה זוכה	נז
תטו	מימרא דרבה	צג	צח	תוס' ד"ה הואיל ותוס' ד"ה בזמן	נז
שצו	שמואל ס"ל שינוי קונה	א	צב	בתוס'	נט
שצ	דמיירי דשדינהו במים צלולים	צז	צז	נהי דבידו לגרשה וכו'	סג
קטז	ואמר רבה גזל חמץ לפני הפסח וכו'	ב	צח	דאין נאמן למכות ולעונשין וכו'	סג
	אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח	ב	צח	גבי המקדש בע"א וכו'	סה
פח	וכו' וברש"י			סוקלין ושורפין על החזקות	פ
צא	דאם בא אחר ושרפו וכו'	ב	צח	ב אסרו יחוד אפי' עם ב' נשים אם הם	פ
פה	מימרא דרבא	צח	שסא	פרוצים	
קטז	רבא אמר אם שרפו במודע פטור	צט	תיב	ר"ע כשהיה מגיע וכו' היה בוכה	פא
פב	דאם הוא אחר ושרפו לאחר המועד	א	צט	מי שנתכוין לאכול בשר חזיר	פא
תיז	תוד"ה טיהר	ק	קעד		
	אמר ר' חייא וכו' הטוען טענת	קו			
תו	גנב וכו'				
	אפי' נגנבה באונס ואח"כ הוכר	קח			
תיג	העובר צריך השומר לשלם		תקמא		ה
תו	רבא ס"ל אין ע"פ	קז	תקמא	תוס' ד"ה שור רעהו	ו
תמו	ר"ש מיירי דליכא כהנים טהורים וכו'	קי		מזיק בכונה פטור מן התשלומין	ז
רצב		קיד	שא	מה"ת	
תע	תוד"ה אתי	קטו	תכג	במסר לו שלהבת בד"א נמי חייב	ט
תד	ומשכחת לה בדאית לכו קרקע	קז		יותר משליש במצוה מלגו הוא	ט
			קסו	משל הקב"ה	
			קנג	ב תוס' ד"ה ומחיים	יב
			תמה		
			תמח	שלמים שהזיקו גובה מבשרם	יג
ה	תוס' ד"נ מפני מה	ג		אמר רבה זרק כלי מראש הגג וכו'	יז
תח	היה כופר בכל וכו'	ג	תיג	אחר ושברו במקל פטור	
תח	ברש"י	ג	תצה	מילתא דאתיא מדרשא חביבא ליה	יז
תד	תוס' ד"ה אין נשבעין	ד	תיח	ב גבי שבת בעינן מלאכת מחשבת וכו'	כו
תח	בתוס'	ד	תיח	מקשינן על רבה	לג
תט	לרב ששת הילך פטור וכו'	ה	צא	ב דקניס ר"מ כדי שלא יטמעו בהן	לח
תח	חשוד אממונא לא חשיב אשבועתא	ו	שסא	שור של חש"ו שנגח	לט
פה	גזל ולא נתיאשו הבעלים וכו'	א	תכב	אפוטרופסים אין משלמים את הוכפר	מ
	בשנים אדוקין בשטר דרמינן שם	א	שצ	בחיבי כופרין אין ממשכנין אותן	מ
ת	דברי ר"י אהדדי וכו'		שצ	למ"ד כופרא כפרה משלם ע"פ עצמו	מג
עט	תוס' ד"ה דאמר	י		א השולח את הבעירה פטור מד"א	נג
	ואמר אמר ר' יצחק קב בד'	א	תכב	וחייב ביד"ש וכו'	
תקלג	אמות ובתוס'	א	תיא	אם שזיה לקמת חבירו וכו'	נו
שנד	יתמי לאו בני מחילה נינהו	כב	תטז		

ב"ק

ב"מ

מפתחות

רלב	שור שנגח את הפרה וכו'	צו	תצח	כח	לא חרבה ירושלים אלא וכו'
תקסא	אין למדין הלכה מפי המשנה וברשב"ם	קל	תקסח	לא	למה הוצרך לכתוב כפל
רלב	תוד"ה דהוא מיית	קמב ב	רנה	לא ב	למה הוצרך לכתוב כפל לשון
רמא	והא דמסיים וכו'	קנ א	רסא	לב	הנה ס"ד דדוחה וכו'
רפו	מ"מ אם שייר הדירה לעצמו	קמג	תקמט	לג	ת"ח שבבל עומדים זה מפני זה
רפח	את"ל דקל לאחר וכו'	קמח	תי	לו	מודה רבא על היכא דאיגנבא וכו'
רפו	את"ל דקל לאחד ובפירותיו לאחר	קמט	תיג	לו ב	פשע בה ויצאת לאגס ומתה
קס	דטעמא דר"ש ור"ע דאל תאמר על א' וכו' ובתוס' ד"ה נכנס	קסו	תלו	מז	בתוס'
תקסט	ברבינו גרשום	קעד	קכב	מז	מילתא דלא שכיחא לא גזרינן
			שנג	נא	פירש"י בדבר שבממון תנאו קיים
			תקמא	נא ב	אבל מוכר דאבווי קא מוביר
			תקמ	נז	דעל הקדש לא משלם דר"ה
				נח	משומר בהקדש וכו' משום דלא השלים מלאכתו

סנהדרין

תה	ברש"י	ג	סח	נט	מחלוקת ר"א ורבי יהושע
תו	בתוס'	ג	שצג	סא ב	אבל הכא הא ליכא קרא
קמה	א תוד"ה כולו	ד	פט	עא ב	
תקעח	דאף דליכא שינוי בין המסורת למקרא וכו'	ד	כב	עא ב	רש"י דס"ל דאף דאין שליחות לנכרי וכו'
תו	ב שמואל ס"ל שנים שדנו דיניהם דין וברש"י	ה	שנ	עב ב	תוס' ד"ה ערב
תח	ה ר"ח יחיד מומחה הוי דן	ה	תקלב	סו"פ ה	תלמיד חכם יש לחוש יותר
תט	א רב ששת טעה בדבר משנה וכו'	ו	תקסז	פה	אר"י אמר רב דכתיב מי האיש וכו'
שעב	ז...אתי דינא לקמיה וכו'	ז	כב	צ א	בחסימה וסירוס וכו'
תקסט	ז מצוה לבצוע	ז	תתג"ה	צא	ברש"י
קמט	ב משום דחוששין לגושיהן	יב	עט	צו	תוס' ד"ה ושליח
תקמז	א אמר רב אשי כי הוינן ביה עולא וכו'	כח	תה	צז	ברי ושמא ברי עדיף
קכו	דאין שני מקראות יוצאים לטעם אחד	לה	תח	צז	תוד"ה רב הונא
שעב	מקרא אחד יוצא לכמה טעמים	לד	רפז	קב	
שלא	א מקרא אחד יוצא לשני טעמים	לד	שסח	קו ב	
שעא	ב אין אשה מתעברת בעמידה	לז	רנה	קיד	שלא תשכב ועבוטו אצלך
עב	מא אמר רב אחא וכו' עד כמה מברכין על החודש	מא			
תצח	ב לאחר שעבר רובא של חודש וכו'	מא			
שפז	ב ואפי' אם אמר אמתלא וכו'	מד			
שעד	מה בעלי מומין כשרין להעיד	מה	תב	ה	בתוס'
שעב	מה קרי ר"י אנפשיה ורב תבואות וכו'	מה	ת	ה	אין אדם פורע תוך זמנו
תקפא	מו הספדא יקרא דשכבי	מו	כט	ו א	רש"י ד"ה אחזיק
שט	מו קבר הידוע אסור לפנותו	מו	רנה רס	ח ב	בתוס'
תכב	מז אם אינם בני כפרה וכו'	מז		ח ב	המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ער"ג
תע	מז ההוא מעשה דשקלו מעפרא	מז	תפט	ט	ה"מ היכא דליכא אדם חשוב
תעח	מז ההוא מעשה דשקלו עפרא מקבר וכו'	מז	כד	כ	בתוס'
תקד	א תוד"ה ההוא	נב	תנח	כ	
תכה	נד קטן נמי מצוה על העונשין	נד	רמו	כא	בהאי בר מבואה דאוקי רחיא וכו'
שי	נה כיון דמזידה היא	נה	תכח	כב	אפי' לאקבועי נמי וכו'
תכב	ב ישראל הבא על הבהמה בשוגג	נה	תל	כה א	תוד"ה לכל רוחתא
תכד	נז ר"י מפיך לה שופך דם האדם באדם	נז	כו	לד	אביי אית ליה דינא דמתוך
רסג	נז	נז	תה	פט	מעמידין אנרדמין למדות וכו'
תצה	נח שלש עבירות היו אצל דוד המבול	נח	רנה		

בבא בתרא

ה	ה	ה	ה	ה	בתוס'
ה	ה	ה	ה	ה	אין אדם פורע תוך זמנו
ו א	ו א	ו א	ו א	ו א	רש"י ד"ה אחזיק
ח ב	ח ב	ח ב	ח ב	ח ב	בתוס'
ח ב	ח ב	ח ב	ח ב	ח ב	המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ער"ג
ט	ט	ט	ט	ט	ה"מ היכא דליכא אדם חשוב
כ	כ	כ	כ	כ	בתוס'
כ	כ	כ	כ	כ	
כא	כא	כא	כא	כא	בהאי בר מבואה דאוקי רחיא וכו'
כב	כב	כב	כב	כב	אפי' לאקבועי נמי וכו'
כה א	כה א	כה א	כה א	כה א	תוד"ה לכל רוחתא
לד	לד	לד	לד	לד	אביי אית ליה דינא דמתוך
פט	פט	פט	פט	פט	מעמידין אנרדמין למדות וכו'

מפתחות

תנג	א	לא תוכל לאכול בשעריך	יז	א	תקלח	נט	את בריתי הפר לרבות בני קטורה
קכו	כ	מי אוהב בהמון לא תבואה	כ	כ		ס	עדים שמעידים שפלוגי בירך את השם
תלב	כא	יש לאוקמי מתני' כר'ע	כא	כא	קלא	סג	א דבר אחר לא תאכלו על הדם
תקמ	כא	אמרו בחורש ביר'ט	כא	כא	תנג	סד	ב נתן מזרעו למולך חייב מיתה
רעה	ב	ברש"י	ב	ב	תטז	סו	גם בבא על הקטנה חייב סקילה

שבועות

קו	ב	א	ב	א	תכג	עב	ב	ברש"י ובתוס'
	ד	ד	ד	ד	שצח	עב	ב	רבא איגנבא ליה דזכרא במחותרא וכו'
תד					תכה	עג		רש"י במשנה
תקפו	ה	ה	ה	ה	תיא	עד		לכתחילה מותר להציל עצמו בממון חבירו
קח	י	י	י	י	תכא	עד		עובד ע"ג ניתן להצילו בנפשו
תקפו	י	י	י	י	תכד	עח	א	ריב"ב, אם הכהו עשרה בנ"א וכו' בתוס'
נג	יג	א	יג	א	רלב	פ		תוד"ה עובר
תקכ	יח	יח	יח	יח	תקה	פג		דלא יחללו את שם קדשי במשנה
	יח		יח		תלז	פג		תני נמי לטמא וכו'
נב					תפט	פד		גבי זקן ממרא
תקא	כא	ב	כא	ב	תקטז	פה		גבי זקן ממרא
תקא	כג	ב	כג	ב	תקטו	פז		רש"י ד"ה הלכתא
רח	כד	ב	כד	ב	שצח	פז	א	אמר ר"י נפחא חובל עול של סנחריב וכו'
תסח	כד	ב	כד	ב	תקטו	צג		אפילו אם אמר כל התורה וכו'
	כו	ב	כו	ב	ב	צג		לוי אמר סיגלי. וברש"י שם משום דכתיב ברוך ה' יום יום
פא						צד	ב	דכל הקורא פסוק בזמנו וכו'
תתד	א	א	א	א	תקסח			גבי הלוחש על המכה ואומר כל המחלה
שצא	ב	ב	ב	ב	תקסו	קג	א	אמר רב יהודה המלזה את חבירו לעשר שנים וכו'
	ג	ג	ג	ג	רעג	צט	א	מעידים אנו באיש פלוני לשמואל
שצא	ג	ג	ג	ג	תקסו	צט	ב	לוי אמר סיגלי. וברש"י שם משום דכתיב ברוך ה' יום יום
תתד	ג	ג	ג	ג	תקעו	ק		דכל הקורא פסוק בזמנו וכו'
פו	לט	ב	לט	ב	ט	קא		גבי הלוחש על המכה ואומר כל המחלה
תו	מב	ב	מב	ב	תקלה	קא	א	אמר רב יהודה המלזה את חבירו לעשר שנים וכו'
	מד	ב	מד	ב	רעז	קב	א	מעידים אנו באיש פלוני לשמואל
שצב						קג	א	לענין עדות נפשות במשנה
תז	מז	מז	מז	מז		קד		אוהב כסף וכו'
	מז		מז			קד		בתוס'
תו	מז		מז			קד		הוי לאו שקדמו עשה וא"לוקים עליו, בתוד"ה וכל
תד	מז		מז			קטו	ב	תוד"ה במאי קמיפלגי

מכות

ג	אמר רב יהודה המלזה את חבירו לעשר שנים וכו'
ג	מעידים אנו באיש פלוני לשמואל
ג	לענין עדות נפשות במשנה
ה	אוהב כסף וכו'
י	בתוס'
יד	הוי לאו שקדמו עשה וא"לוקים עליו, בתוד"ה וכל
יד	תוד"ה במאי קמיפלגי

ע"ז

שנח	ו	ו	ו	ו	תתד
תקסה	יא	יא	יא	יא	שצב
רפו	יא	יא	יא	יא	תתד
רצח	יג	יג	יג	יג	לח
סב	טו	א	טו	א	שעא

תנה	אם חשב שיאכלוהו טמאים	לו	סה	ברש"י	טו
קסג	דבתר מלמד אזלינן	נ	לג	בתחילתה בתורת ה' חפצו	יח
תנו	בעולה לא בעי רק שתים שהן ארבע	נב	שפו	כגון בקרן זויות	כ
רצט	בתוס'	נט	שנז	סר"פ ראשון, בתוס'	
תנו	במשנה ופרש"י	סג	תכז	אתא איהי ואתחלה	כו
תנו	עולת העוף	סד	תקלח	ברש"י	כז
תנו	ולא הזכיר דיורדין וכו'	סד	רעד		א
רח	טומאת בית הבליעה פקע ממנו וכו'	סט	רסד	עכר"ם פסול לכל	כז
תקעב	רש"י במשנה	עא	תקח	תוד"ה יכול	ב
רצח	דבע"ח נדחין	עג	שה שו	הלכה ואין מורין כן	לז
תקכו		עו	שפו	במשנה	מד
שכא	אמור רבנן ברובא	עט	תעה	ריה"ג הרי קראן וכו' ובתוס'	מה
תנ	והקריב הכהן את הכל וכו'	פה	ב	דלית בו תפיסת יד אדם שנולדה	מו
תיב	בחצות כלה זמן הקטרת אברים	פו	תעה	מאליה	
קו	על התדיר מחבירו וכו'	פט	א		מז
רלג	תוד"ה עירה	צה	ב		מז
רלז	בתוס'	צו	תע	שמואל סבר כר"י	מח
רנא	תוד"ה ניתי עשה	צז	ב	בעור ופרש ובשר וכו'	נ
תמו	ברש"י	צט	תעה	ב ר"י אמר רב	נג
תסג		קה	תעו	פריך על ר"י וכו'	נט
רצט	אסור לשחוט בכור תם בזה"ז וכו'	קז	תפ	תוד"ה ולקברנהו	סב
ריב	השוחט חייב ולא המולק	קז	תקמ	תוס' ד"ה ר' עקיבא	א
תקיא	במשנה	קיב	תקמ	ב	סה
תקיא	ונפק"ל מקרא בלא תעשון	קיב	שכח	ב	עב
תנב	מקשה על הך דלא קרבן שלמים לב"ג	קטז	רלד	כר' יהודה דמין במינו לא בטיל	עג
תקיב	דר"י גופיה קאמר בבמת יחיד וכו'	קיז	ריח	דהוי לח בלח	עג
תנג		קכ			

הוריות

מנחות

			תקסט	ד
שלו	שחיטה כשרה בזר	יט	תפג	ח
שצו	תוד"ה ר"י	כד		ברש"י
תמח	תוס' ד"ה ת"ל	כה		
תקס	תוד"ה רשב"א	לא		
יג	תוס'	לב		
תקס	דקרי לר"מ רבי	א	תמ	ב
קנו	בכה"ג	לב	קח	ב
צט	דושמרת בחקת הפסח הכתוב מדבר	לו	קט	ו
כ	בסח בין בתפלה לתפלה חחר ומברך	לו	רצט	ט
טז	דאין הקפידא רק שיהא וכו'	לז	ריז	ב
תלח	לבונה אינו חייב רק בכזית	לט		יב
תקלח	פרש"י	מב	קסה	א
כד	רב יהודה רמי תכילתא לפרוזמא	מג	רנג	טז
ד	דמברך על ציצית בכל צפרא	מג	רנד	יז
טו	בשעה שנכנס לבית המרחץ	ב	תנו	א
רעח	בשזכר בית מחר"ל	מד		ב
רפו	בתוס'	מד	תמו	כג
תמז	דקנאו השם	מה	שלו	לב

זבחים

ב	ב	ברש"י
ו	ב	דשני שעירי עצרת למה הן באין
ט	ב	חטאת ששחטה על מי שמחויב וכו'
יב		בע"ח נדחין
טז	א	תוד"ה מיושב
יז		פלוגתא אי מחו"כ דזב כזב דמי
		או לא
יט	א	ברש"י
יט	א	פטורין משל ראש
כג		עלה לכבש ופנה לסובב וכו'
לב		וכשר בזרים ונשים מדכתיב ושחט
		את בן הבקר
לד		מרבין נשים לשחיטה

מפתחות

מז	בכבשי עצרת ששחטו	תקלו	ד	הדביור נחשב כמעשה ולוקין עלו	יט
נד	ב אבא אליעזר בן גומל וכו'	תלד	ד	ב מחלוקת רבא ואבאי אי עביד מהני	שצה
נה	א ובתוד'ה כך	תלד	ד	א אי עביד לא מהני. וברש"י	שצו
סד	א תוס' ד"ה במחשבה	תיג	ו	א בתוס'	תפז
סה	לא שמע שטבע תינוק בים וכו'	ז	ו	ב אמר קרא בנשך נתן וכו'	שצה
סו	השתא ליכא עומר עיקר הספירה	תקע	ז	ז מקרא דלא תקריבו	תקיב
עב	רק דרבנן	תקעד	ח	א	תקעא
עג	דתלי זה בזה	תנב	יד	ח מימרא דר"י	תקעא
עט	ב אין מקבלין מכן נח רק עולות בלבד	תצ	טו	ב בתוס'	תמח
פב	עליו מזוזה	קב	כו	ב תוד'ה מתני'	תפו
צב	א בתוס'	תפג	לא	ב אין מעילה בגידולי דקדשי מזבח	תכ
קא	ב תוס' ד"ה ועגלה	ריב	לב	ב	תמט
קב	דבי ר"ש	תקעו			תמט
קב	דאינו נאכל בפחות משתים	קיב			

כריתות

קס	ברש"י ובתוס' ד"ה נכנס לב"ד	ח	ח	קס
קנד	במשנה	ח	ח	קנד
תסא	ובתר"י שם	ח	ח	תסא
תסח	תוד'ה בוולדות	כג	כג	תסח
שצ	ברש"י	יב	יב	שצ
שנא	ב בתוספות ישנים	יב	יב	שנא
תסא	ובתר"י	יג	יג	תסא
תקטז	כר"י	יג	יג	תקטז
תיח	מתעסק פטור בכל התורה וכו'	יט	יט	תיח
תסג	גם פחות מכזית חשיב סופו ליטמא	כא	כא	תסג
תמז	טומאה חמורה	כג	כג	תמז
קסא	אשר לה' לרבות את האימורין	כח	כח	קסא
	מצורע מזאת			

מעילה

יא	ב דדישון מזבח הפנימי והמנורה לא	יא	יא	יא
קפב	נהנין ולא מועלין	יב	יב	קפב
תנ	המקזי דם לבהמת קדשים מועלין בו	יב	יב	תנ
תמט	במשנה ובתוד'ה חלה	יט	יט	תמט
תמ	בתוס'	יט	יט	תמ
תמט	בקדשי מזבח יש מועט אחר מועט	יט	יט	תמט
קסז	במשנה נתן לו ב' פרוטות	כא	כא	קסז

ערכין

ג	ב בתוס'	ג	ג	ג
ג	ב בתוס'	ג	ג	ג
כג		כג	כג	כג
לג	בית שני לא נהג יובל אפי' מדרבנן	לג	לג	לג

תמיד

לב	א העוסק בתורה בלילה וכו'	תיט	תיט	לב

בכורות

ג	ברש"י	תכח	תכח	ג
ט	בתוס'	תעא	תעא	ט
יג	תוס' ד"ה ואיזהו	תקעא	תקעא	יג
יד	ב רש"י במשנה	תנ	תנ	יד
יד	רש"י ד"ה ומוקי	תקיג	תקיג	יד
יד	מייתי ליה מקרא דלא תזבח שור	תקיב	תקיב	יד
יז	ב במשנה	שטו	שטו	יז
כו	תוס' ד"ה התולש	תמט	תמט	כו
כט	במשנה	שנ	שנ	כט
לג	ב בכור שאחזו דם מקיזין	תנ	תנ	לג
לג	ב תוד'ה בע"מ	רצודט	רצודט	לג
לד	דמש"ה כתיב קרא יתירא	כא	כא	לד
לה	ספק בכור נאכל במומו לבעלים	ש	ש	לה
לו	רש"י ד"ה הכי השתא	תקיב	תקיב	לו
מג	א"ב ל"ת	תקטז	תקטז	מג
מה	דלר"י ודאי דמחלל עבודה ג"כ	תקטז	תקטז	מה
מו	ב קורא לבין הירכים פרוזדור ובתו' ד"ה אדם	רמב"ג	רמב"ג	מו
נ	אדם מבהמה וברש"י	תקנו	תקנו	נ
נג	ברש"י	תקעב	תקעב	נג
נח	ו' דדיש כללי ופרטי סבירא ליה שעבודא	תד	תד	נח
נט	לאו דאורייתא	תלד"ה	תלד"ה	נט
סא	ברש"י	תקעב	תקעב	סא
	איירי באחד עשר בזה"ז וכו'			

תמורה

ג	והרי מימר דלאו שאין בו מעשה הוא ולקי	ג	ג	ג

חולין

רח	ר"י דאכילת מזבח שמה אכילה	פא			
תקס	שהשיב תשובה ר"א הקפר ע"ד...	פד			
ר"ב	לענין כה"ד וכו'	פה			
ר"א	במשנה	פו	שכט	ב	תוד"ה קלוט
ר"ז	בחשט בחד ידא ומכסי בחד ידא וכו'	פז	קסא	ז	כו ברש"י
רכה	שכ"ז שלא נקשר ואינו על הכף	פט	קעא	א	אמר רב יהודה ת"ח צריך וכו'
רל	אינו אסור		ר"א	ט	תוד"ה כולהן
רעג	ר"פ גה"נ, תוס' ד"ה בוולדות		שלא	ט	
רעג	שהרי יש ביה איסור גניבת דעת	צד	שכח	א	תוד"ה השוחט
שמה	ובתוד"ה פלניא	צו	ר"א	ז	
רלה	תוד"ה עד שמגיע לגיד	צו	תס	כ	ברש"י
רלה	תוד"ה שאני חלב	צז	תמ	כב	תוס' ד"ה והביא
שכא	ואמאי תיבטל ברובא	ק	רה	כז	ב בתוס'
רכה	תוד"ה אבל בטומאה נוהג	ק	תכז	ב	אם ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף
שד	כל מ"ע שמתן שכרה בצדה וכו'	קד	טז	כז	א
רסא	וברש"י	קי	שלג	כט	אבל בחולין אימא פלגא
רנז	מרמי	קי	יט	כט	דליכא למימר דאם לא מירק
שיט	כבד עיקרון דאורייתא	קיא	תנ		יהא פסול
שיב	רש"י ד"ה הרי	קיד	של	ל	נהי דאידיחי מפסח וכו'
תקפד	תנא דבי ר"י לא תבשל וכו'	קטו	שכח	ל	ב בתוס'
תפא	תוד"ה המעמיד	קטז	שלב	ל	ב ברש"י
תסב	ומקדאי ילפינן לצירוף שומר בט"ק	קיז	תכח	ל	ב תוד"ה החליד
רכב	בתוס'	קיג	תכח	לב	נקובת הושט לא הוי נבלה מחיים
קעא	דאין יד להכשר וכו'	קיח	תסה	לב	א תוד"ה שחטה
תקכז	גם שער של בהמות וכו'	קיט	ריג	לג	א דדוקא שחיטה אינה עושה ניבול
רמז	לגיון העובר וכו'	קכג	תמג	מא	א היכי נאמן לצעורי קמכוין
תסג	תוד"ה ולהעמידה	קכה	שצט	מא	א תוד"ה בישראל ובד"ה ת"ש המטמא
תסב	תוס'	קכה	שכח	מא	א מחלוקת רש"י ותוס'
קב	דדקב מטמא במגע	קכה	ו	מד	א ת"ש וכו'
תסג	בדברי ר"ש	קכו	שטז	מה	ב תוד"ה מר
תקג	הא רבה למספק וכו'	קכז	שלט	מז	לענין שחיטה שהיא בתלוש וכו'
קכב	אמר ר"א שמעתי אבר מן החי מטמא	קכט	תפח	מז	תוס' ד"ה היינו
קיט	המזיק מת"כ או שאכלן פטור מלשלם	קל	שלד	נד	דבדרבנן ק"ל דעד ועד בכלל
תקמד	תוד"ה ה"ג	קלא	עב	נח	ב בתוס'
ו	שאני התם דקא משתרשי ליה	קלא	רכז	נח	א תוד"ה במאי קמיפלגי
תקמה	ובתוד"ה שאני התם		תקח	נח	ב תוד"ה הנוצה
תמ	ברש"י	קלט	תקכז	סח	א קורא לבין הירכים פרוזדור
רנא	גדול השלום	קמא	רמב"ג		וברש"י
			רכה	סט	א אם גיד הנשה נוהג בנפל
			תרלב	צב	ב אם גיד הנשה נוהג בנפל
				סט	רבי אמר גם במליקת פסולין אין
					בם טומאה
				עא	ב רש"י ד"ה טומאה
				עב	אליבא דרבי יוסי גופיה
				עח	לחנניה דאמר חוששין וכו'
				עט	א כחנניה דאמר חוששין
				פ	רבי אושעיא כל שחיטת קדשים
					הוה שחיטה

נדה

רכט	אם נגע באחד בלילה וכו'	ד	תנח	עא	ב רש"י ד"ה טומאה
תקטא	ובתוד"ה כי פליגי		תקד	עב	אליבא דרבי יוסי גופיה
שג	אין למדין הלכה מפני המשנה	ז	שצו	עח	לחנניה דאמר חוששין וכו'
תרלט	ה"ה בחזקת טהרה	י	שצו	עט	א כחנניה דאמר חוששין
שסא	דבמקום ביעתותא וכו'	יג		פ	רבי אושעיא כל שחיטת קדשים
	החרשת והשוטה וכו'	יג	רד		הוה שחיטה

תקמ	מל"ת רלא	רמג	א	ברש"י	יד
תקיה	מצ'קסט	שכז	ב	חרש גמור וכו'	יד
תקיד	ל"ת שיגד	תקכח	ג	ברש"י	יד

הל' יסודי התורה

תע	ב	ב	א	יחיד במקום רבים דמסבר טעמו יחיד	ל
שא	ה	ה	ב	לא פסקינן כרבים	לב
רעה	ה	ה	א	מעשה היה והטבילוה ובתוד"ה	לד
תקיש	ה	ה	ל	והטבילוה	לה
נה	ח	ח	א	וראיה ראשונה של מצודע וכו'	מ

הל' דעות

תד	ו	ו	א	וגופו כעין החרדל וכו'	מ
			א	כל הנשים מטמאות בבית החיצון דוקא	מ
			א	ומטמאין בכ"ש אפי' כעין החרדל	מ
			מ	זאת תורת היולדת להביא על כל לידה וכו'	מ

הל' ת"ת

רנה	א	א	ב	לבן מ"מ לרבות טומטום	מא
רנט	ג	ג	א	ורחצו במים וכו'	מא
ב	ג	ג	ב	שמקום שהשמש דש טמא	מב
סז	ד	ז	א	רש"י ד"ה ולטמא במשהו	מב
			ב	ויש עוד שני משקין בזב וכו'	מג
			ב	אמאי דסליק מיניה וכו'	מד

הל' עכו"ם

תטז	ו	ו	א	תינוק בן יום אחד ההורגו חייב	מו
תסח	ח	ח	א	יכול יהא חייב על הקדשו	מו
תעד	ח	ח	א	קטן לוקה איסור בל יחל	מט
תע	ח	ח	א	משמע שאמר לו בע"פ כן	נד
			א	נפק"ל הכי מקרא לב"ה	סג
			א	היתה למודה להיות דואה בסוף הווסת	סו
			ב	בנות ישראל החמירו על עצמן	סז
			ב	אתקין רב אידי בנדה למטבל וכו' וברש"י	עג
			ב	תוס' ד"ה ת"ל כל	

הל' ק"ש

צו	הל' ק"ש	הל' ק"ש	ד	תוס' ד"ה ת"ל כל	
צה	בכ"מ	הל' ק"ש	א		
רנג	ובכ"מ	א"ב	ד		

רמב"ם

הל' תפלה

תמז	ב	ב	א	מצ' רטו	
רנט	ו	ו	א	מ"ע קנז	
כ	ז	ז	א	מ"ע קנז	
תקטז	יד	יד	א	מ"ע תלא	
קמז	טו	טו	א		

ספר המצוות

רסב
צו
צד
תקמ

הל' תפילין

א	
א	יא
א	יב
ד	יג

הל' מזוזה

ה	
ה	הגהות מיימוניות
ו	יביג

הל' ס"ת

ז	א

הל' ברכות

א	
ו	
ו	יג
י	יח

הל' מילה

א	ט
א	
ב	ב
ב	ב
ב	ד
י	ז
י	ח

הל' שבת

ב	טז
יז	כו
יח	
כה	מגיד משנה
כט	ד
כט	מגיד משנה
כט	ד

הל' עירובין

תפז	הל' עירוי'
תקמד	ה ח

הל' שביתת עשור

קד	ו א

הל' יר"ט

שכה	ד	רפז
קמ	ו	רפז
קמב	ו	רפז

הל' חו"מ

פז	א	ב	תקמז
קיז	א	ב	
פט	יז	ב	
פח	יח	ב	
קיז	ח	ג	נח
שטז	הגהות מיימוניות אות ב	ג	צב
קיז		ד	עד
פח	מגיד משנה	ד	מה
פה		ד	
עח		סופ"ד	
קב	ט	ה	
תסג צז		רפ"ז	
צב		רפ"ח	רנא
צז	ד	ח	תקסא
ק	ו	ח	רסב

הל' לולב

תקטז	ג	א	רסג
קצח	ז	ז	רסד
תקטז	יג	ז	רסז
תקע	כג	ז	יד
קמט	ב	ח	תקלח
תצה	ב	ח	תקלח

הל' שקלים

תצג	ה"ו	א	תטז
תק	ו	ד	תצא

תקכז
תצ
יג
רנג

רפז
רפז
רפז

תקמז

נח
צב
עד
מה

רנא
תקסא
רסב
רסג
יד

תקלח
תקלח

תטז
תצא
תצ
קצט
צה
נג
נט

ובראב"ד ובכ"מ

במ"ל

תסד	בל"מ	רפ"ט				הל' תענית
קסא		ב	י			
שפט		ב	טו			
תקב	בראב"ד ובמ"מ	ב	טו	תק	במ"מ	ה

הל' מאכלות אסורות

שיט	הגהות מיימוניות אות ח	ו	קעט		א
תלד		י	קצג		א
קע	במל"מ	יא			יג ז

הל' מגילה

הל' חנוכה

הל' שחיטה

של	הגהות מיימוניות אות ד	ג	קכב	סופ"ב	
רי		ד	שנז	ג	
			קעד	בהשגות הראב"ד ובכ"מ	ג
			קעט	א"ב	ג
			קעה	י"ד	ד
			קעו	ג"ה	ד
				ד	ד

הל' שבועות

הל' אישות

תתד		א	י		
שיג		ז	יב		

הל' נזירות

תסב	במ"ל	ז	ה
שנג	במ"ל	י	ה
שנט	במ"ל	ה	י

הל' גירושין

רנא		יח	ט

הל' ערכין

תקכב		כח	יג

תקעא		ח	ח
תנא		ז	א

הל' יבום

הל' מתנו"ע

תסב	בלח"מ	ה	א
שעב	בלח"מ	טז	ד
רנא		כד	ה

תלח		ז	ו

הל' סוטה

הל' תרומות

תכב		ד	ב

קנב		ה	יא
קנא		י	א
תקעא	ובכ"מ		ג
תלה			ג
תקמה			ריש פ"ז

הל' איסורי ביאה

רמב		ב, ג, ד, ז,	ב

הל' מעשרות

ז	הל' ג, ה, ובמל"מ שם
ט	

הל' איסור מזבח

שב	א	ח
תעד	ד	ז
תעז	ד	ז

תקה
תלה

הלכות מעשר שני

קעב	ז	ו

הל' מעשה הקרבנות

קח	א	יא"ד
תמ	יד	במל"מ
קסב	יד	
קסז	טז	במל"מ

הל' בכורים

תקל	ב
קעא	ו
שיח	ט
	ד
	ג

הלכות תמידין ומוספין

תקטז	ג	ג,ז,ט
תצו	ג	יב
קמג	ו	ט
קט	ח	א
קו	ו	א,ב

קנב	ריש פ"ג
קנ	ד
קנג	ז
שצג	ט
	ט
	כו, כט
	בכ"מ
	ט

הל' שמיטה

הל' פסולי המוקדשים

רלב	ד
תקעב	ו
רו	ז
תשד	יח
קסה	יח
	יד

תא	ו
קנב	ו
	טז

הל' בית הבחירה

ובראב"ד	ו
	ו

הל' כלי המקדש

הל' עבודת יוהכ"פ

תצו	א	בכ"מ
קז	ד	ב
תעה	ה	

קמג	ג
תצה	ב
קיט	ה
לא	ו
תמא	ז
תקעג	ח
רא	י
	ט
	יג
	במש"ל
	ג
	במל"מ
	מל"מ

הל' קרבן פסח

תקיב	א	ג
קמד	א	יא
קמד	א	לח"מ
קמד	ח	ד,י
קמד	רפ"ט	
קמד	י	ב

תקטו	א	טו
קסה	ג	ט
קצט	ג	במל"מ
תמו	ד	יד
קכח	יח	יא
		טו
		ט
		במל"מ
		יד
		יא

הל' ביאת מקדש

ובראב"ד ובכ"מ רפ"א שם	א	טו
	ג	ט
	ג	במל"מ
	ד	יד
	יח	יא

תס	במל"מ	ה	ו			הל' חגיגה
תסג		ד	ח			
תסג	במל"מ		יא			
תסג	בכ"מ	א	יב	קסב	ובלח"מ	א
תסא	במל"מ	ב	יד	תמח		א

הלכות פרה אדומה

הל' בכורות

תסא			רפ"ה	תשד		ז	ב
תסד			רפה	תקיב		ב	ו
תסב	ובכ"מ	א	יא	תקעא		ב	ו
				תפב	ובלח"מ	ח	ו

הל' מצורע

הל' שגגות

ט, שיב		טו	ז	תקמד		ב	ט
שיג		ג	ח	קסא			סופ"א
שיד		ו	י	תקעג		ב	יד
שיז		א	יא				

הל' אבות הטומאות

הלכות מחוסרי כפרה

תקכז		יא	א	קסא	ובראב"ד	י	א
תנו		י	א	תצה		ב	ד
תסב		יא	ב				
תסד		יב"ג	ד				
תסב			רפ"ה				
תסב		ט, יא	ה	תקעא		ט	א
תס			רפ"ז	תקעא		א,ב	ג
תצב	ובראב"ד	י	ח				
שז		ב	יד				
שו		ט	סו				

הל' תמורה

הל' טר"מ

הל' טומאת אוכלין

תסא	בראב"ד ובכ"מ	ד	א	תס		ג	א
תסב		ד	ד	תסב		יד	א
תסא		ח	ו	תסד	במל"מ	יד	א
תסא		ז	טו	תסג		טו	א
תסא	בראב"ד	ח	סו	רמו		יז	א
				תסב			סופ"א
				תסד		ו	ב
				תסב		יג	ג
				תסא			ד
				תסד		ד	ד
				תנט		ג	ה
				תסב	במל"מ	יג	ה
				תסג		ה	ה

הל' כלים

תסד		ה	א				

הל' מקואות

א	י
ו	ו

במל"מ

הל' מלוה ולוה

ד	במ"ל	שכו
יד	במגיד משנה	שז

שצו
תג

הל' גניבה

א	
ב	א

ובמל"מ

הל' טוען ונטען

ג		תקמד
ד	ה	תקמא

תה
שפו

בהשגות הראב"ד

הל' חובל ומזיק

ג	במ"ל
ה	

הל' נחלות

תיח	סופ"י	שסא
תכו		

הל' סנהדרין

טז	ו	שפח
יט		שצד

הל' מכירה

כט	ב

הל' שלוחין ושותפין

ב	א, ב

הל' רוצח

א	ט

הל' עדות

ב	ד	תצח
ג		תקכב
ד		לח
רפ"ה	בלח"מ	תקכד
יא	ד	שנ
כא		שצב

פט

תיט

הל' שכנים

יא	ה

הל' עבדים

א	א
ח	

תקמה
שצח

הל' ממרים

ב		תקטו
ו		רמח
ו	ג	רנא
ו	ג	רנד

בכ"מ

הל' אבל

ג	ו	קיד
ג		תקג
ג	י	קכ
ו		קכז

במל"מ
במל"מ
מל"מ

הל' שכירות

ב	ג, ז
ג	

תה
תה

הל' מלכים

א יב"ג
 ב רפ"ב
 ג ב,ו
 ד רפ"ג
 ה

תסג
 תסג
 תקיא
 תפא
 תסד

במל"מ

טור ונו"כ

או"ח

ריש ד
 ד לא
 ט
 נ
 נה
 קכה
 קלג
 קנג,קנד
 רסג
 רסו
 תכב
 תכב
 תנג
 תעה
 תפב
 תפז
 תצג
 תקמ
 תקנ
 תקנא
 תרמא
 תרעא
 תרעב
 תרעג
 תרעו
 תרעג
 שה
 שפה
 תרעב

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

ב"י

בב"י

בב"י

בב"ח

בב"י

בב"י

בב"ח

כד
 ר"ס נח
 סא
 סד
 סט
 עז
 פא
 פז
 צ
 צב
 צט
 קג
 קג
 קד
 סוף קה
 ס"ס קה
 קו
 קו
 קי
 קיד
 קיז
 קכב
 קכג
 קפב
 קפג
 קפד
 קפה
 קפה,ט
 קצ,קצז
 קצח
 רא
 רנב
 רסד
 רסה
 רסז
 רסח
 ער
 רפו
 רצט
 שלא
 שלד
 שעח
 תסב
 תרעא

ד
 ה
 תתקנו תקנ
 תקע
 לח
 תקטו
 תצד
 תקא
 קפד
 נא
 עא
 קלז
 תקמה
 צג
 צד
 קלה
 קה
 קכג
 קלו
 תקלו קל
 קטז
 קעו
 קעו
 ה
 ל
 רכג
 סו
 תצב
 יז

בב"י
 בב"י
 בב"י
 בב"י
 בב"י
 בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

ב"י

בב"י

ב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

בב"י

חו"מ

יו"ד

תקמח
 שיז
 שיח
 רל
 שיט
 שלג
 שכ
 שיט
 שכ
 שטז
 שטז
 שכא
 שטז
 שכא
 רלד
 שכא
 שכא
 רכא
 שכא
 קצ
 תפט
 שכב
 שכב
 שכג
 רמג
 שכג
 שכג
 שכג
 שכד
 שכה
 שכו
 קסד
 יד
 יד
 רפה
 יד
 תקמז
 רפג
 רצא
 תלה
 תקסד
 רנג
 תקכה
 רא

מפתחות

תצ	במג"א ס"ק נה	לב	ת	סה
קסד		ז	שצב	עג
ד		יא	תא	פד
ד	במג"א ס"ק יב	מז	תא	עח
כ		ג	תקכד	רי
תקנ		נח	שכז	רלה
ב	מג"א סק"ל	סו	תקמא	רכז
קכז	ברמ"א ובש"ך ודע"א	צט	רמט	רסו
קעט	במג"א	קו	שסב	רצ
לז		יב	שפט	שנג
תקע	ברמ"א	קח	תטו	סי' שעה
תקטו		קכג	תיד	שפו
לה		קכה		
כה		קמז		
כה		סוף קנג		
לד	במג"א ס"ק ט	סוף קנה		
לז		קנח		
ד	במג"א סק"ז	קצה	תקיא	טז
יט	במג"א	רטו	תקכב	יז
כא	במג"א סק"ז	רטו	שסו	לו
מה		רטו	שסד	מב
תקעה	בביאור הגר"א	רכט	שנט	סד
קצז	במג"א סק"ז	רלא	שסח	קמא
סו	במג"א	רלג	שפ	קמא
קסד		רמד	שפא	קמא
סה	ברמ"א	רנב	סא	קמד
סד		ד	שעד	קנב
תקלז	ובט"ז ס"ק ה	רעו	שעג	קעא
לז		רפה	שפה	קפו
נט		ב		
קפג		ג		
תקלד	בט"ז ס"ק יד	ו		
נו		נו		
תקלג	בש"ך	ו		
רלב	ברמ"א ובמ"א	שיז		
קצט	במג"א	שכו		
תקלג		של		
תקמד	ברמ"א ובמג"א שם ובט"ז שם	שלא	ג	א
תצב		שלד	ד	ב
קמ		שמג	ה	ד
פו	במג"א	שפה	ה	ד
קטז	במג"א סק"ו	תכט	ה	ד
פט	ובט"ז ס"ק ו	תלב	ה	ד
תצז	ובט"ז סק"ד ובמג"א ס"ק ה'	תלב	ה	ד
צ		תלד	כ	כה
נה		ד	כא	כה
עז	ובמג"א ס"ק ה	תמ	כא	כה
סח	בט"ז סק"א	תמ	כא	יז
נו	במג"א	תמג	יב	ריש כו
		ב	יב	סר"כו
		תמג	יב	לב
		תמה	יב	לב
		תמו	יד	לב
		תמו	יד	לב

בדרישה

אהע"ז

טז	בב"י	תקיא	קצה	א
יז		תקכב	רטו	
לו	בב"י	שסו	רטו	
מב	בב"י	שסד	רטו	
סד		שנט	רכט	
קמא	בב"י	שסח	רלא	
קמא		שפ	רלג	
קמא		שפא	רמד	
קמד		סא	רנב	ד
קנב		שעד	רעו	
קעא	בב"י	שעג	רעו	
קפו	בב"י	שפה	רפה	ב
			רצד	ג
			רצט	ו
			שא	נו
			שז	
			שיז	ו
			שכו	
			של	
			שלא	ג
			שלד	ד
			שמג	ה
			שפה	ה
			תכט	ה
			תלב	ה
			תלב	ה
			תלד	כ
			תמ	כא
			תמ	כא
			תמג	יב
			תמה	יב
			תמו	יד
			תמו	יד

שו"ע ונו"כ

או"ח

ג	א		
ב			
ד	א		
ד	ז	הגהות רמ"א	
ד	ט		
ד	כב		
ד		במג"א ס"ק נה	
כה	ט		
כה		בט"ז	
כה	יז		
ריש כו		במג"א	
סר"כו		מחצית השקל	
לב	ד	הגהות הרמ"א	
לב		באורי הגר"א ס"ק יב	

מפתחות

כז

שלה	בט"ז ס"ק יז	א	פט	במג"א	תמו
שלה	בט"ז ס"ק יז	א	רכג	רמ"א	תמו א
שלה	כה, כז	א	עח	ברמ"א	תמו
שכה	בט"ז ס"ק כג	א	עז	ברמ"א	תמו ד
תכה	בש"ך ס"ק כ"ז	א	עח	במג"א ס"ק יא	תמו
ובש"ך ס"ק א, ד, טז, כה, ובנקה"כ ס"ק יגשלה		ב	תקוט	ובמג"א ס"ק מ"ו	תמו יב
שכח	בש"ך ס"ק ל	ב	עז		תמו יג
שכז	בש"ך ס"ק ג	ד	צג		תעב ז
רט	בט"ז	ריש כט	תקט, קא	בביאור הגר"א ס"ק לו	תעג יא
רכה	בש"ך סק"ד	סד	צג	בביאור הגר"א	תעג
שכח	בש"ך ס"ק ד	ד	צב	ובמג"א סק"ב	תעג
שצט		ד	צט	ברמ"א	תעג ו
שכט	בש"ך סק"ז	ה	קא		תעז
שלה	בש"ך ס"ק ג	יא	קמו	במג"א	תעח
שכט	בש"ך ס"ק יד	יג	תקיב	במג"א	תקכז
של		יג	תקנד	במג"א	תצד
ובנקה"כ ס"ק ד ובבאור הגולה אות יב		יג	קמ		תקל
מה	ברמ"א	טו	קכג	ובמג"א ס"ק ו	תקמ ב
רפט	בש"ך ובס' קכז ס"ק ב	סוף טז	קמא		תקמח
שלה	ובבאר הגולה אות לג	יא	קכז		תקנא
שלט	בנקה"כ	יט	תקמח	ובמג"א	תקעה
שכח		יט	תפג		תקפו ד
של	בש"ך סק"א	יט	קצא	בט"ז ובמג"א סק"ט	תולח ג
שלב	בש"ך ס"ק יג. ובט"ז סק"א	כב	קעז	ברמ"א	תומא
שכו		ה	קסו	במג"א	תרנו
שלט	בש"ך סק"י ובט"ז ס"ק ז, ח	כג	קצא	בט"ז	תוסד ח
שלט	בש"ך סס"ק כב ובט"ז סס"ק ח	כד	קעד		תועא ב
שלט	בש"ך ס"ק א	כו	יז	במג"א	תועא
שלט	בט"ז ס"ק יב	כח	תד	ברמ"א	תועא ו
רטז	בט"ז ס"ק יב	לה	רכג	מג"א סק"א	תועג
ובש"ך ס"ק ז. ובאר הגולה אות טז.		לו	רכג	מחצית השקל ס"ק יב	תועז
שלט	ובט"ז סק"ד		קטז		תקפב
שלו	בש"ך ס"ק ט	לו	רסד	בט"ז	תקפד
שלו	יב בש"ך	יז	תקנג	בביאור הגר"א ס"ק א	תול
שלט	ברמ"א	ט	קנה	במג"א ס"ק כג	תרמח
שלו	בש"ך ס"ק ו	לז	קנה	בשערי תשובה ס"ק ז'	תרמט
שלט	בט"ז ס"ק טג	לז	תד	בט"ז	תועה
שלט	בש"ך ס"ק ט	לט	קעו	במג"א סק"א	תועו
רמה	ובש"ך ס"ק מו	מ	קעז		תועו ג
שלט	ובבאר הגולה אות י	מא	קעז	מחצית השקל	תועו
שלט	בבאר היטב סס"ק ג	מב	קצא	ובמג"א ס"ק יא	תועז ד
שלט	באר היטב ס"ק ג	מג	תרכט, רכג	ובמג"א ס"ק יב	תועז
שמ	באר היטב ס"ק ז	מג			
ריג	בט"ז	מג			
שמ	בש"ך ס"ק יב	מו			
שלו		מו			
רמה	ברמ"א	מו	שלה	בש"ך ס"ק א	א
שמ	בט"ז סק"א	מז	שכז	בט"ז ס"ק ז	א
שלו	בט"ז ס"ק ג	מח	תכט		א

י"ד

נג	בש"ך סס"ק י	שמ	צח	בט"ז ס"ק ה	רכה
נג	בש"ך	שנה	צח	ביאור הגר"א ס"ק כט	רכד
נז	ש"ך ס"ק מח	ריד	צט		שטז
ס	ש"ך ס"ק ל"ד	רכ	צט	ש"ך ס"ק י"ז	רכג
סא	בש"ך ס"ק יב	שלה	צט	בש"ך ס"ק יט	רכב
סד		רסח	צט	בט"ז	שא
סה	ז	רכה	צט	ו	תסט
סה		ריז	צט	ו	רכב
סו	בש"ך	תמב	צט	ו	רכג
סח	ברמ"א ובש"ך	רלג	ריש קא		רכא
סח	ביאור הגר"א	רלד	קא	ג	שכב
סח	בש"ך סס"ק יג	שמ	קב		עז
סט	בט"ז ס"ק ב. ובש"ך סס"ק ג	שמ	קב	בט"ז ובש"ך ס"ק יא	רכג
סט	ט	רכא	קב	ש"ך ס"ק ח	עח
סט	כ	רכב	קג		שטז
סט	ט"ז ס"ק כד	רכו	קה	ה	רלג
ע		רלד	קה	יב, יג ברמ"א. ובש"ך ס"ק מד	רכב
עא	ג	שו	קו	בט"ז ס"ק ה	שכב
תפט	טז	שו	ריש קו		ריח
עג	כד	שמ	קו	א	רכא
עג		שמ	קט		תעט
עו	בט"ז ס"ק ה	שלג	קט		תעט
עו	בש"ך סק"כ	שלג	קט		רכא
עז	ג	שלג	קי	ברמ"א ש"ך ס"ק נח	עט
פב	בש"ך ס"ק ט	שלה	קיא	ש"ך סק"ג, ובפר"ח שם	עח
עז	ג	שלג	קיד		רצב
פב	בש"ך ס"ק ט	שלה	קיז	ט" ס"ק א	קיב
פג	בש"ך ס"ק יח כד ובט"ז מ"ב		קטז	בנקה"כ	שו
ס"י עג	ובבאר הגולה אות טו	שמא	קיז		תפט
פד	סק"ג ובסי' תסז סע' א במג"א	שו	קכב	בביאור הגר"א	רצב
פז	בש"ך ס"ק מב	שמא	סוף קכד		עט
פז	ברמ"א	קפד	קכז	בש"ך ס"ק טז	שכו
פז	בש"ך סק"י לב	שמא	קכז	בש"ך ס"ק יב	שכז
פז	ברמ"א	קפו	קכז	בביאור הגר"א ס"ק יג	שכו
פט	ברמ"א ובש"ך ס"ק יט	שיז	קכז	וביאור הגר"א ס"ק יז	תמג
צ		רכב	קלד	ובט"ז ס"ק ב ובש"ך ס"ק טז	רכ
צא	ב	שמב	קלד		רכג
צב	בש"ך	רלו	קלד	בש"ך ס"ק ח	תקמא
צב	בט"ז ס"ק ל	שמב	קלח	מ	רמ
צב	בביאור הגר"א ס"ק כב	ריח	קנא	בש"ך	תקו
צב	ד	רכ	קנא	ו	שנה
צב	ז	תרמ	קצ		תקלא
צב	ד	רכב	ראבח,מז		רמד
צב	ד	רכא	ראמ,א"ב		רמה
צב	טז	רכא	רכח	יג ברמ"א	שיד
צד		שטז	רכח	מא	שנה
צה	בש"ך ס"ק כה	רכב	רלו	בט"ז	שנה
צו	כ	רכה	רמ	יב	רמח
צח	ובש"ך ס"ק ז	רכד	רמה	ברמ"א	רסד

מפתחות

נט	ש"ך	מג	קצז	בביאור הגר"א ס"ק ז	רסב
תב	ובסמ"ע סק"ב	מו	תקסא	בביאור הגר"א סק"ז	רסג
תב		ד	רסה	ברמ"א	רסד א
תא		ב	רעב		רסד
תקמט	בש"ך סק"ט	מו	תקכד	ובביאור הגר"א ס"ק קלז	רסד עו
תקכג	בש"ל ס"ק יז	מו	רסז		רסט
שפז		מז	רלב		רע
תג		נא	רעה	בש"ך	רעו
תקכב	בש"ך ס"ק כג	נח	שא	בש"ך	רעו
תג		סה	רפג		רפו יא
ת		סה	קע		רצד
שצב		סז		בש"ך ס"ק לא ובביאור הגר"א	רצד
שצב		עג	תפט	ס"ק נד	
תו		עה	שנז		שה
תד		עה	רעא		שה יא
תג	בסמ"ע ס"ק לה	עה	ש		שו ג
תו	סמ"ע וש"ך ס"ק נב	עה	רעט		שיב
תא		פד	שצג	בביאורי הגר"א ס"ק ב	שטו
תקע		פו	קע		שלא ב
תיח	בש"ך ס"ק יח	פו	סה	ברמ"א, ובש"ך	שלד ב
שצג		פז	סז		שלד י
תט		פז	סט	בש"ך	שלד
שצג	בש"ך ס"ק כה	פז	סז		שלד כא
תד		צה	תקסד		שלד
תה		צו	נט		שמא
תט	ברמ"א	צו	נט		שמא ב
רס	ברמ"א	צז	תע	ברמ"א	שסד א
רס	סמ"ע	קז	שט	ובש"ך	שסד ב
עט	ביאור הגר"א ס"ק יז	קכה	שט		שעב א
תכט	באה"ט	סוף קכז	שט		שעב א
תטו	ברמ"א	קכח	קכז		שצב
שנא		קעו	קסה	ביאור הגר"א	שצב
כב		קפב	רלא		שצז
תפד	בט"ז	רח	רכה	בש"ך ובבאר היטב	תמז
תקכד		רי	שו	בט"ז	תנה
תקמא		רכז		ובביאור הגר"א אות ז	תרמט
כה		רלא	קע	ובמג"א ס"ק כ	
שנה	בביאור הגר"א	רלב			
שנד	ביאור הגר"א	רלה			
תכט		רלז			
שפז	בש"ך סק"ד	רמא	תקסה		
שנז	ברמ"א	רמה	שצט	בש"ך	יב
תקמח	בש"ך סק"ב	ערה	שמה		כח
תקמח		שנו	שפז		כח יד
רסד		שפב	שנא		ריש כט
תיד		שפו	שנב		לד כט
תי		שפו	שנא	בש"ך סק"י	לו
תכו	בסמ"ע ס"ק יב	שפח	שפו	ובט"ז סעי' לז	לו ה
					מ מו

חושן משפט

יב	
כח	בש"ך
כח	יד
ריש כט	
לד	כט
לו	בש"ך סק"י
לו	ה
מ	ובט"ז סעי' לז

שסה דרכי משה סי' קלט
 שעח דרכי משה סי' קמא אות טז
 שפא דרכי משה סי' קמא אות יז
 שעד דרכי משה סי' קמא אות כא
 שעד דרכי משה סי' קמב אות ס
 תקנג דרכי משה סי' תרל

ה

תקמח הגהות סמ"ק עשין קצז
 שטז הגהות סמ"ק סי' רד
 תקמח הגהות סמ"ק לר"פ לאוין רכב ובמצוה ר"ט, רכב
 שכ הגהות מהר"ח סי' פא אות ד
 שטו הגש"ד סי' עו
 שעו הלכות קטנות קונ' גיטין אות ז
 קפה הפלאה כתובות ס א

ו.

קנד ושב הכהן סי' צד

ז.

פ זכור לאברהם סי' תלד
 רמד זכרון יוסף סי' יג
 מד זרע אמת אר"ח סי' נ"ד

ח.

שצח חוות יאיר סי' מד
 תקל חוות יאיר תשובה סי' קנא
 רכ חוות דעת סי' צב ס"ק יא
 שז תר"ד כללי ס"ס סי' קו
 שפ חידושי אנשי שם סי' קלח
 נד חיים שאל ח"ב סי' מג אות י
 תקו חידושי הר"ן גיטין כה ב
 שצה חינוך מצוה תעה
 קעט חינוך מצוה תרג
 עא חיי אדם כלל כד סעי' י
 לה חיי אדם כלל מ דין כ
 צד חיי אדם כלל קל סעי' יד
 רכו חכמת אדם שער רוב וחזקה בס' ד"ה שס
 רכו חכמת אדם שער אר"ה סי' כט
 רמ חכמת אדם כלל קד סעי' ב

דלה בדק הבית בית ד שער ראשון ברא"ה
 קמח בית אלקים פרק סד
 קנה בית אפרים חאר"ח סי' נו רנז
 קסז בית אפרים אר"ח סי' נו
 תקעא בית אפרים ח"ד סי' עה
 שמ בית אפרים ח' יור"ד סי' יז
 שעה בית אפרים אה"ע סי' פד
 שעה בית אפרים אה"ע סי' צג
 קשפט בית אפרים אה"ע סי' קלא
 קנד ביכורי יעקב סי' תרנג טק"ז
 תקמד בית יעקב סי' ג
 תכז בית יעקב קכ
 תסג בית הלל שי' שעא
 רמו בית לחם יהודה סי' רא ס"ק טו
 כב בית מאיר אה"ע"ז סי' ה
 י בנין ציון סי' מו
 י בעל המאור סוף פסחים
 כא בעל המאור פ"ד דר"ה
 קעא בעל המאור ר"ה י
 נ בעל המאור פ"ד דר"ה
 תקמ בעל המאור שבועות פרק ג

ט

שסא גט פשוט סי' קיט ט" קלד
 רמה גידולי טהרה סי' יד
 קעה גליא מסכת אר"ח סי' ו

ד

ע דברי מנחם סי' תלד
 רכה דברי חמודות סעי' ע
 תכג דגול מרבבה אר"ח סי' רעא
 שיב דגול מרבבה אר"ח סי' רעא
 מד דגול מרבבה יור"ד סי' רכט
 רלא דגול מרבבה יור"ד סי' שה
 שעז דגול מרבבה אה"ע סי' קה
 תקד דורש לציון דרוש א
 ריט דורש לציון דרוש יא
 שפא דורש לציון דרוש יג
 קח דעת זקנים מבעה"ת פר' פנחס כח,כה
 שעח דעת קדושים דף עג
 תקעג דרכי הוראה סי' ז
 שנה דרכי משה סי' נ
 שיח דרכי משה סי' סה אות ג
 שיט דרכי משה אות ה
 שעז דרכי משה סי' קלו

לחם ושמלה סי' תא ס"ק מה
לשון לימודים שער ג סי' קסג

מ.

מאירי פרק במה מדליקין ריש הל'
חנוכה בד"ה זה שביארנו
מאירי נדרים טו ב
מאירי סנהדרין עב ב
מב"ט ח"ב סי' קלז
מב"ט ח"ב סי' קל"ז
מהרש"א ח"א ברכות י
מהרש"א ח"א סוף מכות
מהרש"א חולין קטז ב
מהר"ל הל' עירווי חצרות
מהר"ט ח"ב ח"א אה"ע סי' מה
מוהר"ט כזו
מהר"ק שורש לג
מהר"י מינץ ככד
מהר"ק שורש עד
מהר"ק שורש קטו לג
מהר"י בן לב ח"א כ
צהר"י בן לב ח"ד ב
מוהר"ם אלשיך קי
מהוריק"א יור"ד סי' קיב ס"ח
מוצל מאש סי' לב
מחנ"א י
מחנ"א הל' שליחות סי' יד
מחנ"א ה"ג פ"ג ה"ו
מטה משה תרפז
מים חיים תשובה כה
מים חיים סב
מים חיים עו ובר"ה ראיתי
מים חיים חר"מ כא
מים חיים עב
מים חיים יור"ד נא
מים חיים סג אות לג לד
מים עמוקים סי' ע
מכתב לחזקיהו פסחים פ"א
מלב"ים פי' על המכילתא פ' משפטים
פר' כא פס' לז אות קכט
מנחת שבת סי' פז סק"א
תנחת חינוך מצוה לא
מנחם עזריה כט
מנחם עזריה עח
מעדני יר"ט קצח ק"ד
מקור חיים לג
מקור חיים דיני בדיקה וביטול תל
מראה כהן זבחים לב

שצו
רנא

קצ

תקכו

תקיס

תקכד

תקצה

תנג

תקיד

תפא

סו

שפח

פ

שכה

שפא

תקנ

שכו

שנ

שנא

קסח

רכג

פ

רפח

כו

שפא

קה

עא

שפא

שפא

תז

שעה

פ

שעד

כט

תפח

תקמב

סא

נג

כא

עב

שכה

סח

צ

שלו

מרדכי סופ"ק דשבת
מרדכי יבמות סל"פ האשה
מרדכי חזקת הבתים תקלג
משכנות יעקב אע"ה סי' מ
משאת בנימין סי' קא
משבצות זהב סי' טו ס"ק ג

נ.

נ"ב מהד"ק אר"ח סי' טו
נ"ב מהד"ק אר"ח כ
נ"ב אר"ח כ
נ"ב מהד"ת אר"ח ס"ס כז
נ"ב מהד"ק אר"ח סי' מא
נ"ב אר"ח מה"ת עט
נ"ב מהד"ת אר"ח קכז
נ"ב מהד"ק יר"ד סז
נ"ב מהד"ק כו
נ"ב יור"ד סז
נ"ב יור"ד ק
נ"ב יור"ד יא
נ"ב מהד"ת יר"ד לה
נ"ב מהד"ת ח"ב יור"ד לה
נ"ב מהד"ת ח"ב יור"ד מט
נ"ב מהד"ת יור"ד נג
נ"ב מהד"ת יור"ד צו
נ"ב מהד"ת יור"ד קט
נ"ב מהד"ת יור"ד קמז
נ"ב מהד"ת יור"ד קפט
נ"ב מהד"ת יור"ד סי' רא
נ"ב מהד"ת אה"ע סי' ז
נ"ב מהד"ק יור"ד סי' יז
נ"ב מהד"ק אה"ע לא
נ"ב מהד"ק אה"ע לג
נ"ב מהד"ת אה"ע עה, עו
נ"ב אה"ע מג
נ"ב קיג אה"ע
נ"ב מהד"ק חר"מ כו
נ"ב מהד"ת חר"מ נו
נחלת צבי יור"ד פז
נחל איתן הל' מילה
נחמד ונעים שער שביעי
נחלת שבעה סי' ז
נתיבות המשפט עב סק"ט

ס.

סדרי טהרה קצ
סדרי טהרה הל' גדה קצד ס"ק כה

עח
תקעא
כח
תסב
מו
תסב

פג
פא
קיז
רכז
רמט
קב
קו
עט
צ
פ
רכא
רטז
נה
תפ
רכא
תפ
שער תקכט
תקלא
עט
תקעב
תלח
תקכג
שמו
רצב
שכו
פ
שמד
שעה
תקכד
תיט
רמ
טז
מט
תקלב
רסו

תקכח
תקלב

מד	פנים מאירות ח"ב לח	תטז	סמ"ג הלי' תשובה סי' טז
קסז	פנים מאירות ח"ב קעג	רפג	סמ"ג עשין כג
שעה	פני אריה סי' כ	שיז	סמ"ג עשין נה
תח	פנ"י ב"מ ו	תמה	סמ"ג חר"מ טז
כב	פנ"י יר"ד סי' ג	קכג	סמ"ג סמ"ק לאוין קצה
תקמה	פסקי תוס' תענית פ"ג אות נב	רצ	סמ"ג לאוין רעה
תקמ	פסקי תוס' תענית נא	תקנ	סמ"ק לט
עט	פמ"ג אר"ח פתיחה כוללת ס"ק טז	תקנ	סמ"ק עשין קצז
קכט	פמ"ג סוף הלי' שופר אר"ח	קסה	ספרי חקת קכה
קעז	פמ"ג אר"ח תרעו	קלב	ספרי ואתחנן פ' לא
קב	פמ"ג משב"ז סי' תס אר"ח	תמב	עונג יר"ט יר"ד צ
רכז	פמ"ג יור"ד סי' ג	נג	עונג יר"ט סוה"ט על המג"א
רי	פמ"ג יור"ד סי' כח	קסז	עזרת ישראל טו
רכז	פמ"ג יור"ד פתיחה להל' מליחה	תמא	עין אליהו פ"ק דברכות ד"ה ממאי
ריח	פמ"ג יור"ד צב ס"ק טו	רלב	עין יצחק יור"ד ג
שכב	פמ"ג יור"ד קא סק"ז	קנו	עיקרי דינים לג אות ג
שו	פמ"ג יור"ד קי כללי ס"ס	קיקרי	עיקרי טהרה עיקר ב ס"א. ובעיקר סג. ובעיקר ג ס"א
קסד	פמ"ג יור"ד רמב	תסא	עיקרי טהרה עיקר ד ס"א
שו	פמ"ג יור"ד תפט	תסד	עמודי אש ג
שיח	פמ"ג יור"ד ש ס"ק ה	תפב	עמודי אור סא
שכנ	פמ"ג יור"ד שה ס"ק מא	כב	רע"א בכורות פ"ה מ"ג אות יח
קע	פמ"ג יור"ד תרמט ס"ק כ	תנב	רע"א גליון הש"ס סנהדרין ד ב
רעז	פמ"ג יור"ד קמק אשל אברהם אות ש	תקנט	רע"א גליון הש"ס יבמות טז על תוס'
תקסו	פרקי דר"א פ"ג	כט	ד"ה אין חוששין
תקסז	פרקי דר"א כז	סא	רע"א אר"ח סר"ס קנג
תקז	פרי יצחק כה	של	לגיון רע"א אר"ח קצט
תשד	פרי יצחק מ	קלח	רע"א בגליון יור"ד לג אות ג
תה	פרחי אביב א	רכג	שר"ת רע"א א
רטו	פרי תאר מ"ב סק"ג	רסה	שר"ת רע"א לח
קג	פרי"ח אר"ח תנב	תרצב רפא	שר"ת רע"א מב
תעט	פרי"ח אר"ח תנג	שמ	שר"ת רע"א סו
עה	פרי"ח אר"ח תא	שסה	שר"ת רע"א סז
קייט	פרי"ח אר"ח תסח	תתפט פ	שר"ת רע"א קסז, קיה, קיז
קצב	פרי"ח אר"ח תרעה סק"א	שפא	שר"ת רע"א קכט
קצ	פרי"ח אר"ח תרעז ס"ד	תו	שר"ת רע"א ס"ס קמא
קצה	פרי"ח אר"ח תרפח	תלט	שר"ת רע"א סי' קעה
רסב	פרי"ח יור"ד סט	תנז	שר"ת רע"א סי' רכא
תפט	פרי"ח יור"ד קיז	תצב	עצי אלמוגים סי' קנח
רכז	פתחי תשובה יור"ד כז	כב	עצי אלמוגים קנח ד"ה ובדין
תקכז	פתחי תשובה יור"ד סט ס"ק כה	תסח	עצי ארזים סי' ה
רכא	פתחי תשובה יור"ד צב ס"ק ב	תקמא	עצי ברושים סי' ל בסופו
שמ	פתחי תשובה יור"ד צ"ט סק"י		עצי לבונה יור"ד קלד
רכא	פתחי תשובה יור"ד קו סק"א		
תקלב	פתחי תשובה יור"ד קצ סק"ה		
תכז	פתחי תשובה יור"ד רסד סק"ג		
תקכח	פתחי תשובה יור"ד רעא סק"ד	שח	פאת השלחן דף ו
רעה	פתחי תשובה יור"ד רעו ס"ק כח	תקו	פאת השלחן הלי' דמאי הלי' יד ס"ח ס"ק כו
שפא	פתחי תשובה אה"ע קז ס"ק כא	קנ	פאת השלחן פר כג אות כט ד"ה וכל
שפא	פתחי תשובה אה"ע קכה סק"ז	רנא	פלפולא חריפתא ב"ק דף ג ברא"ש אות ט

פ.

רנט	ראש סוכה כו א	שעט	פתחי תשובה אה"ע קמא, קמב
תקלה	ראש מ"ק פ"א ו	שעד	פתחי תשובה אה"ע קנד ס"ג סק"ח
שפה	ראש כתובות ג	שעז	פתחי תשובה קנד ס"ק יג
שעג	ראש קידושין פ"ד ז	שפג	פתחי תשובה אה"ע קסט סק"ד
פט	ראש קידושין ט		
תה	ראש שבעות פ"ו ו		
שכט	ראש נדרים ז, א ד"ה הרי		
שכו	ראש חולין ו		
יב	ראש הל' תפילין טו	...	צ"ח ברכות פרק ה
קיב	ראשית בכורים ח"אד	פו	צ"ח פסחים ה
קב	ראשית בכורים דף ח		צ"ח פסחים קח בהא דר"ש הוה יתיב בתעניתא וכו' קא
ט	ראשית בכורים דף י	תמז	צ"ח ביצה כא
מו	ראשית בכורים בההקדמה ובדף נה	קנד	צמח צדק כח
תל	ראשית בכורים יד	שע	צמח צדק החדש רעה
שטז	ראשית בכורים דף לו		
שע	ראשית בכורים נב ב		
ריז	ראשית בכורים נד ב		
שצד	ראשית בכורים נו		
שלז	ראשית בכורים נח ב	רכב	קדש נפתלי שבת כג ע"א
רסז	ראשית בכורים ע א	רכה	קדש נפתלי עירובין יח, ב
שסא	ראש בכורים ח"ב י' יט	תתד	קצות החושן א סק"ו
קמד	ראשית בכורים ח"ב יד	תתב שצג	קצות החושן ס"ט א
פא	ראשי בשמים יא	שצו	קצות החושן כח סק"א
שמא	ראש אפרים לט ס"ק קצד	תיז	קצוה"ח ר"ט כה
	רבינו ירוחם נתיב טו אות כח, כב ובנתיב יד אות כב שיט	רסד שצט	קצוה"ח כח
	רבינו יונה ברכות פ' תפלת השחר	תתד	קצוה"ח לח סק"ג
עא	ד"ה שאין מקדשין	שצא	קצוה"ח לח
ח	רוקח סר"ט רכה	תלד	קצוה"ח לט
קצ	ד"ה בהשגות שבספר תרות השלמים לה א	תז	קצוה"ח פז סק"ט ובסי' לט סק"א
רנח	ר"טב"א סוכה כה א ב"ה וא"ל	שצח	קצוה"ח פח סק"ט
רנד	ר"טב"א סוכה כה	תיז	קצוה"ח קז
רנא	ר"טבא כתובות יד	רפח	קצוה"ח קצה
שפט	ר"טב"א ב"מ כח	תמג	קצוה"ח שו סק"ב
רכה	רמב"ן בראשית ח יא	תקל	קצוה"ח שי
שטז	רמב"ן פ' יתרו	תיד	קצוה"ח שפו
קיח	רמב"ן פ' אמור	סא	קרנן נתנאל גיטין סר"פ מי שאחזו
פד	רמב"ן בליקוטים פסחים עא	תתקסח	קרן אורה יבמות מו
קעא	רמב"ן ר"ה		
תקכט	רמב"ן יבמות קד א		
קסז	שרית רמ"א י ככו		
מז	רמ"ה בהשגות על הרמב"ם בהל' קידוש		
מז	החודש בפ"ד ה"ב	קמא	ראש סופ"ג ברכות בשם הירושלמי
רכג	ר"ן פסחים פ"ג	כא	ראש ברכות פ"א יג
תקעה	ר"ן ר"ה כח	קפ	ראש פ"ב דשבת ח
שכ	ר"ן ביצה ז	רנח	ראש שבת ט ב יח
תקכז	ר"ן תענית ריש פ"ב	רנו	ראש שבת יח
רלא	ר"ן סוף פ' מי שאחזו	תקח	ראש פ' ע"פ לד
רנט	ר"ן קדושים פא	קב	ראש סר"פ ע"פ לה וקרנן נתנאל שם קכ
שעג	ר"ן קדושים י א	תקנא קמ	ראש סוף ר"ה

צ.

ק.

ר.

קלט	שאגת אריה קב	עה	ר'ן נדרים ז א
קמ	שאגת אריה קב	תנה	ר'ן נדרים לו
רצ	שארית יוסף י	תקלא	ר'ן נדרים נב
השפח	שב יעקב סי' לה	תפ	ר'ן נדרים נח א
שפא	ש"י סי' לה	תקכא	ר'ן שבועות פ"ב
שו	שב"י ד"ג סי' קי	רמג	ר'ן שבועות פ"ב
שה	שב"י ד"א סי' פה	רכה	ר'ן חולין צו ב
שעא	שבות יעקב י' קטו	שטו	ר'ן חולין קלב
תקמד	שבות יעקב ד"א סי' קעז	קמד	רע"ב פסחים פ"ז
ה	שב שמעתתא שמעתא א עד פרק ז	רעד	רע"ב אבות פ"ק מ"ו
רלב	שב שמעתתא שער ג פרק ה, ו	רשב"א שבת לט, ב גבי כלל א דהלכה כסתם משנהקפט	רשב"א שבת לט, ב גבי כלל א דהלכה כסתם משנהקפט
שכו	שב שמעתתא שמעתא ז פ"א	ץקצט	רשב"א קדושין כה
רצ	שב שמעתתא שמעתא ז פ"ג	תקעה	רשב"א נדרים טו
רצב	שב שמעתתא שמעתא ז פ"י	תקכז	רשב"א נדרים טו ב
שצא	שב שמעתתא שמעתא ז פ"ג	רלא	רשב"א ב"ק מא
נה	שד"ח אסיפת דינים מערכת אכילה אות יא ד	תסח	רשב"א שבועות כג
שז	שד"ח ח"א קונטרס הכללים מערכת האל"ף אות קצג	רפג	רשב"א שבועות לא
שח	שד"ח מערכת ר"ה סי' א אות ו	רלה	רשב"א חולין לא
תפא	שד"ח אסיפת דינים מערכת ד' מינים סי' יג	חולין צח רכה	רשב"א
שו	שד"ח כללים מערכת ד אות סא	שכד	רשב"א נדה ט א
תנד	שד"ח חלק דברי חכמים סי' מא	ריג	רשב"א נדה כד
יא	שד"ח מערכת ח"מ סי' יד	שלב	רשב"א תוה"א בית ג
תקז	ש"מ מהדורא שתיטאי סי' יט	שלב	רשב"א תוה"א בית ב סוף שער ב
שעח	ש"ת מהר"ם מבריסק סי' לג	שלג	רשב"א משמרת הבית לא ב
לח	ש"ת הרשב"א סי' צו	שצד	ר"ש שביעית י מ"ב
שסד	ש"ת הרשב"א סי' קכח	קסא	ר"ש נגעים פ"ד מ"א
שצג	ש"ת הרשב"א סי' שיא	שעה	רשד"ם אה"ע י' קה
שמט	ש"ת הרשב"א סי' תשפ	שפב	רשד"ם קה ס"ח אות יב
שז	ש"ת הרשב"א סי' תתכב		
תקעב	ש"ת הרא"ש הל' פ"ב סי' ב		
תכט	ש"ת הרא"ש כלל ז	תקעד	שאגת אריה ד
תקעא	ש"ת הרא"ש הל' חלה סי' יד	צה	שאגת אריה ד
שכה	ש"ת הרא"ש הל' מקואות סי' כח	תשד	שאגת אריה ט
רמו	ש"ת הרא"ש כלל לא סי' ז	כד	שאגת אריה יב
תקמא	ש"ת הרא"ש כלל קכ ג	צט	שאגת אריה יג
של	ש"ת ריב"ש קעז	צו	שאגת אריה לג
כט	ש"ת ריב"ש רעא	שיד	שאגת אריה לג
שעד	ש"ת ריב"ש שו	רנג	שאגת אריה מה
ריז	ש"ת ריב"ש שפד	תקלה	שאגת אריה מט
שעו	ש"ת מהר"ח א"ז קכ	יד	שאגת אריה נ
תקעג	ש"ת הרי"ף הל' ציצית רעג	תכז	שאגת אריה ס"ט נב
רעה	ש"ת הרי"ף כלל ג סי' טו	רסה	שאגת אריה נח
קסח	ש"ת המבלי"ט ד"ג מט	תכז	שאגת אריה נט
רעה	ש"ת רדב"ז: ד"ב ר"ב	קעג	שאגת אריה הלכות יו"ט
שנג	ש"ת מהר"ם ככג	קסג	שאגת אריה סו
שעו	ש"ת מהר"ל סי' צח	קסג	שאגת אריה סו
ז	ש"ת הגאונים סי' צב	סא	שאגת אריה עא

ש.

	ת.	עו	שרע של הרב סי' תמוז סע' כד
		שנז	שרת מהר"ו קלו
		תקמד	שואל ומשיב מהדורא ד ח"ב סי' קמ
שכח	תבואות שור ב כז	תמט	שיטמ"ק ביצה יט
רסד	תבואות שור כח חר"מ	תלג	שיטמ"ק ב"ק קי
רטז	תבואות שור לה ס"ק יט	תכה	שיטמ"ק ב"ק קיז
שעה	תורת גיטין כד	קנב	שיטמ"ק ב"מ קא, דגם ע"י חזקה דכיבוש וכו'
שעט	ת"רג קמא ס"ק לו	פא	שיטמ"ק ב"מ מג
קג	תוס' יוה"כ יומא פג	קסה	שיטמ"ק ט' בשם הראב"ד
נה	תורת חיים חולין דף קכג	תקיג	שיבת ציון לד
רכה	תורת חטאת כלל פה	שעג	שיבת ציון עג
קסד	תויר"ט אבות פ"א מ"ז	שפא	שיבת ציון פו
לו	תויר"ט ידים פ"ג מ"ב	תקנ	שם הגדולים ח"א אות י
שעד	תועפות ראם ס כג	תקמח	שה"ג ח"א אות ח
שעד	תועפות ראם סא	פ	שם אריה יור"ד מא
תקעב	תועפות ראם יור"ד מו	שעה	שמש צדקה יד
שעט	תיקון עולם א	שעו	שערי תשובה לב ס"ק לה, ל
תו	תפארת יעקב כה	קצט	שערי תשובה שח
רט	תפארת ישראל טהרות פ"א	שפט	שער המשפט כט
תקו	תפארת ישראל חגיגה פ"ג מ"ד אות מ	תי	שער המשפט סי' ג
תקו	תפארת ישראל ביצה פ"ד אות נט	שצא	שעה"מ י א
שעה	תרומת הדשן קלח	תסא	שער המלך הל' ברכות פ"ז
קלה	ת"ר' ברכות סוף תפלת השחר	פט	שער המלך הל' קרבן פסח פ"ב
רמא	ת"ר' ברכות פ"ה ב"ה שאפי'	דכו	שער המלך כלל א פ"ו מהל' מקואות
תקנד	תשב"ץ ח"א קלט	שפז	שער המלך הל' מכירה פכ"ב הל' ט
פד	תשובה מאהבה כה	תקלא	שער המלך הל' מאכ"א פ"א ה"י
צ	תשובה מאהבה ח"א י		